

del Coll. de la Comp. de S. J. 2da

FRATRIS DOMINICI

Soto Segobienſis, Theologi, ordinis Præ-

dicatorum, Caſaræ Maieſtati à ſacris confeſſioni-

bus, Salmantini Profeſſoris, De Juſtitia

& Iure Libri decem.

Nunc primùm ab ipſo Autore innumeris in locis emendati atque multò auſtiores redditi. Quibus inſuper Libro ſeptimo in Sextum tranſuſo, Octauus de Iuramento & adiuratione, planè nouus additus eſt.

Cum Priuilegio.

SALMANTICÆ,
Expensis Ioannis Moreni Bibliopola.

M. D. LXII.

Estafado a tres maravedís el

del Coll. de la Comp. de S. J. 2da

FRATRIS DOMINICI

Soto Segobienſis, Theologi, ordinis Præ-

dicatorum, Cæſaræ Maieſtati à ſacris confeſſioni-
bus, Salmantini Profeſſoris, De Juſtitia
& Iure Libri decem.

*Nunc primùm ab ipſo Autore innumeris in locis emendati atque multò auctiores
redditi. Quibus in ſuper Libro ſeptimo in Sextum tranſuſo, Octauus de
Iuramento & adiuratione, planè nouus additus eſt.*

Cum Priuilegio.

SALMANTICÆ,
Expensis Ioannis Moreni Bibliopólæ.

M. D. LXII

Eſta taſado a tres marauedis e

El Principe.

POR quãto por parte de vos Fray Domingo de Soto de la orden de Santo Domingo Cathedratico de prima en la vniversidad de Salamanca me ha sido fecha relacion, que vos auays compuesto vn tractado que se intitula, De Iustitia & Iure, en lo qual auays tenido mucho trabajo, suplicando nos vos diessẽ licencia para que vos, o la persona que vos nõbrades, y no otra persona alguna pudiesedes imprimir, y veder el dicho tractado, o como la nuestra merced fuessẽ, y por la presente doy licencia, y facultad a vos el dicho Fray Domingo de Soto, o ala persona que vos nõbrades, o vuestro poder ouiere para q̃ por tiempo de diez años primeros siguientes que se cuentan desde el dia de la fecha desta mi cedula en adelante vos el dicho Fray Domingo de Soto, o la persona que vos nõbrades, o vuestro poder para ello ouierey no otras puedã imprimir y veder el dicho tractado en estos Reynos, si pena que la persona, o personas q̃ sin tener vuestro poder para ello lo imprimieren e vendieren, o hizieren imprimir, o veder e lo traxeren de fuera parte impresso pierdan la impressiõ que hizieren, e los moldes, e aparejos con que lo hizieren, e incurrã mas cada vno dellos en pena de treynta mil marauedis: la qual dicha pena se reparta en esta manera, la tercera parte para la p̃sona que lo acusare, y la otra tercera parte para nuestra camara y fisco, y la otra tercera parte para el juez que lo sentenciare, cõ tanto que ayays de vender y veder cada pliego de molde de la dicha impressiõ a tres Marauedis y no mas. Y mando a los del consejo de su Magestad Presidente y Oydores de las sus audiencias, Alcaldes, y Alguaziles de la su casa y corte y Chãcellerias: y a todos los Corregidores, Afsistẽtes, Governadores, Alcaldes Alguaziles y otras qualesquier Iusticias destos Reynos que vos guarden, y cumplan y fagan guardar, y cumplir esta mi cedula: y contra lo en ella contenido no vayan, ni passen en tiempo alguno, ni por alguna manera, so pena de la nuestra merced, y de diez mil Marauedis para la nuestra camara. Fecha en Madrid a veynte y siete dias del mes de Mayo de mil y Quinientos y Cinquenta y tres Años.

YO EL PRINCIPE.

Por mandado de su Alteza.
Francisco de Ledesma.

Carolo Magno, Serenissimi Philippi secundi Hispaniarum Principis Primogenito, suus Frater Dominicus Soto, felicitatem.

QUANDO CAROLE MAGNE, quod de Iustitia & Iure in publicum iam penè inuitus prodire sino, non fuit quòd diu anceps haberem cuiusnam potissimum nũcuparem: ad eò Celsitudo tua initio statim cogitationis meae prestò fuit. Nam cum in hoc te Deus rerũq̃ natura tam longa Regum Caesarumq̃ stirpe in hãc lucis vsuram ediderit, vt tibi hanc celo genitam virginem, Iustitiam inquam desponsaret, quem nam consultius quàm Serenitatem tuam ex toto orbe deligerem, cui eius imaginem dedicarem? Nempe vt quam virtutem toto vite curriculo persanctè culturus es, eandem protinùs ab incubabilis de facie nosse, identidem inspectares, eiusq̃ te pulchritudine illectares, & oblectares amplexibus: eius ingenio penitissimè insuesceres, & consultissima monita toto pectore haurires. Denique vt tuũ istum lance candorẽ, dũ pro ætatis teneritudine albescit, eius colorib' imbueres. Memini me in Tridẽtina Synodo de Natali tuo concionem à sanctis illis patribus habere iussim: nam tũc felix ille faustusq̃ dies nobis illuxit: multa de te pollicitum, illamq̃ sanctam Ecclesiam, vota Deo pro tua salute, incolumitate, ac felicitate nuncupãtem, in magnam de te spem misisse. Ecquid enim de te inelyte Princeps polliceri cõtuler, pro quo nobis tam numerosus avorum proauorumq̃ tuorum ordo tam innumeris rebus clarissimè ac religiosissimè gestis fideinbebat? At verò non meam tantum fidem, quam priuatus homo pro te obstrinxi, verum & tuã publicã, quam tot regnis, ac gentibus obligatã habes, vt re ipsa libereres, Deum Immortalem deprecamur. Discere proinde ab ista tua incunite etate incipe, quantis sis nationibus sessurus index, ad quẽ ad eò cen ad instum ipsum viues, vt ait ille magni nominis Philosophus, ab omni serè mundi orbe cõfluxus est futurus: vt cum in tua ista instituenda Cæsarea indole tam multam mortalium salutem periclitari noueris, intelligas quanta sit à tua modestia prestanda facilitas, vt tum alijs virtutum dotibus, tum præsertim Iustitiæ, quam hĩc tibi pro captu nostro suis graphicè depinximus coloribus, exorneris. Scripsit Xenopõ Cyropædiam, instituit Aristoteles Alexandriũ, Neronem Seneca, & Traianum Plutarch' atque alios alij. Ego verò, quannũ ea vtaris sapientum pedagogia, vt à mea pusillitate nullius egeas obsequij, hanc interim tamẽ Carolopædiam Claritudini tue non sum offerre veritus: vbi, vt dicere cõperam, decorem Iustitiæ, ac perinde felicissimi Principis vultum cõtẽmpleris. Hic enim, dum lux tibi visq̃, rationis inoleuerit, perspectum cũ primis habebis, quãtum à Tyranno, quod nomen maiores tui execratissimum semper habuerũt, Rex distet. Vt scilicet ille publica cuncta in priuatam suam libidinem vertat. hic verò contrã vni communi bono cõtinenter prospiciat: eius solius gratia leges

a 2 condant,

eodat, magistrat^o creet, tributa exigat, premia ponat, supplicia decernat, bella gerat,
 pacē componat: in summa, nil vnquam aut animo secum reputet, aut rebus gestis de
 se preestet, quā quod in hunc referatur scopum. Quocirca & hic identidem docebe-
 ris, tantam Deum regibus potestatem, per quem illi quotquot sunt regnāt, cuiusq; sa-
 pientia iusta decernunt, non in hoc utique contulisse, vt vel eius iura violēt, vel vlli
 mortalium iniuriam consent: verū vt iniurias ipsi propulsent, ac nē inferantur ob-
 stant, & illatas renellant: id nimirum intelligentes, quod vti ab omni sunt humana
 coēratione absolutissimi, ita viuere eos decet, tum rationi, tum presertim Dei legibus
 denique sanctissimos. Deinde & hic tuae fiet Severitati cōpertum, quā sancto sedere ius-
 titia & misericordia, quae secum vulgō pugnare existimātur, in optimo principe ma-
 ritentur: quippe qui ea esse debet seueritate, quae non in seueritiam vergat, ea clemen-
 tia, quae in seueritiam non degeneret: vultu graui, non toruo: verborum lenitate pla-
 cidus, zelo iustitiae terribilis: qui non tam armorum strepitu, quā morum integrita-
 te sese suis exhibeat amore, ac timore colendum: atque prorsus, quod cecinit ille, Poi-
 mēna laon, hoc est, qui nō se feras insectari consent, sed gregem dūctare. Ad haec de-
 mūm quod in hoc iustitiae exemplari omnium meditatissimū ac cōsideratissimū speculā-
 dum tibi Princeps optime incumbit, est, quā sanctē debeas religionem suscipere, ad o-
 rare, & colere: nempe nē sacra prophanis commisceas, sed sacrosanctam Ecclesiam,
 ob cuius Deus fidem, & Reges, & homines, & mūdum ipsum condidit, cūctis post
 habitis secularibus, summa aestimatione ducas, omnīq; veneratione & reuerentia pro-
 sequaris. Nam secularis felicitas, nisi ad illam sempiternam referatur, nequequam
 instituitur: tantum abest vt vllō queat pacto prosperari. Nulla fulgentius gemma
 Christianum diadema decorat, quā Crucis insigne. Quas non virtutū imagines, vt
 cūctas summam denotent, speculum hoc iustitiae tibi remittat, si eius assuescas ob-
 tutus? Sed vereor tum epistolae modum excedere, tum istam tuam nondum maturam
 aetatem praematuris monitis onerare. Erit fauente Numine, quo tuorum Regnorum
 salus plurimum agitur, quādo sapientes, sed tamen eos in primis qui spectatē sint vi-
 tae, frequenter consulas, attentē audias, ac tanti pendas, quanti Principis interest ha-
 bere oculos. Interim hoc tuae Celsitudini precamur, vt paternis tuiq; aui Caesa-
 ris votis moribus respondeas: sanē quē intimē noui quā anxius exo-
 ptes, vt tanta te Deus Maximus virtutum suppellectile di-
 tet, quanti nostra refert, vt sis illa-
 rum ditissimus.

Fratri Dominici Soto Segobienfis,
 Theologi, ordinis Praedicatorum, Caesareae Maiestati à
 sacris confessionibus, Salmantini Professoris,
 De Iustitia & Iure Libri decem.

PROOEMIUM.

Iustitiae
Optimum.

Autoris
Intitulum.

Illustrissima Iustitiae vir-
 tus, Fidei nostrae legiti-
 ma proles, spei robur,
 charitatis pedissequa, et
 terrarumq; virtutum cla-
 rissimum Iubar: quati-
 cum profana, tum cum
 primis Diuina oracula super aethera tollant:
 vt pote quae homines, cūctis animal, in vñū
 congregat, ab iniurijs iudicat, amore con-
 ciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad
 aeternam denique felicitatem diuino munere
 subuehit: haec inquam virtus est, quam
 praesenti Opere elucidare, ac pro nostra in-
 genij tenuitate pertractare instituiamus. At-
 quoniam huius fulgentissimi sideris munus
 est (vt ipsa nos Iura docent) Ius suum iuxta
 legum normas vnicuique tribuere, legitimum
 duxi titulum Operi, de Iustitia & Iure inscri-
 bere. Fert namque animus augustam virtutis
 huius dignitate amplificare, & elementa cō-
 stabili, cuiusque legis membra, species, &
 quotquot illi adueniantur iniquitates, fraudes,
 & violentias, pro eis quae mihi diuinitus
 vires suppetunt, quā latissime patent, perlu-
 strare, ac suis cuiusque tumeris depingere.
 Nam etsi haud me lateat, quanta cum digni-
 tate & copia Theologorum Iurisque prudē-
 tium plurimi argumentum hoc locupletaue-
 rint: peperit tamen humana libido per tem-
 porum iniquitatem, parturitque in dies no-
 uas fraudulentiae formas, quibus contra ius
 & fas suam quisque expleat insatiabilem a-
 uaritiam. Quapropter nihil aliud quā ope-
 re pretium arbitrandum est, si iniqua pacta
 & conuenta, & cambia, tanquae adeo multa
 vlture simonia: quae recentia genera in ani-
 mum nobis induxerint, noua de re veterivo
 lumina adere. Praeterquā quod quanto
 plura à praecessoribus in re quaque inuenta
 sunt, tanto potteris, si vllō valē ingenio, v-
 bertius eam syllam subministrant excogitan-
 di noua. Accedit quod nemo tam feliciter
 scholasticam rem, quae implexa per se est,

tractauit, quin possit vigilantiori diligentia
 (non de mea loquor) simulis exactiusq; cō-
 stabili, ordinatus disponi, atq; emendatius
 perpoliri. Haec igitur de causa, cum me, qui
 post multos annos in hūc Scholarum Ca-
 thedris insumptos alijs publicis negotijs di-
 stractus, Vale huic prouincię renuntiauerā,
 ab illisque post negotijs extricat^o sacris me-
 liceris addixeram, iam nunc Scholarum vo-
 ta, nihil minus cogitantem, ad eandem pro-
 uinciam repetiuerint, meq; Patres Cōscripti
 omnino renitentē accesserint, meiq; maio-
 res intū coegerint: ac dehinc publico suffra-
 gio hęc mihi preclēto de Iustitia obtigerit,
 postulare ex me instantissimē ceperunt, vt
 quae in Scholis dictasset, prolo committere-
 rem, quō & praesentes scribendi labore leua-
 rentur, & absentes sudore fruere tur nostrō
 annui labentissimē: nam iam diu hunc ipse
 parturiebam parturitanta erat eorum im-
 probitas qui me diuersis sermulis, ac nouo-
 rum in dies contractuum consultationibus
 frequentabant. Neque verō est quod Theo-
 logis vitio detur, hanc sibi assumere prouin-
 ciam, quae Iuris peritis accommodatior vide-
 ri potest: quando quidem Canonica iura ex
 visceribus Theologiae prodierit: Ciuilla verō
 ex media morum Philosophia. Theologi ex
 go est iuris Canonici decreta ad normā: nā-
 gelicam exigere: philosophiq; Ciuilla ex
 principijs philosophiq; examinare. Vnde Ci-
 ceo, de leg. lib. 1. non à praetoris edicto, neq; à
 12. tabulis, sed penitus ex intima philoso-
 phia hauriendam censet iuris disciplinam.
 Iurō verō litigioso, inquit, legum ratio, igno-
 ratio iuris potius est quā sciētia. Et Iuriscō-
 sult. ff. de Iust. & Iur. l. 1. Veram inquit philo-
 sophiam, nō simulatam aestamur. At quā-
 nis Institutum proficendi meum in Scholis
 sit, Sentētiarum Magistrum Diuinaq; Tho-
 tuam Commentarijs illustrare, consultius ta-
 men duxi rationem paululū mutare scri-
 bendi. Non quod diuersam ab hoc inter Di-
 uos diuino autore doctrinam moliar: sanē
 quem, tum de cūctis alijs, tum praesertim de
 hūc moralibus disciplinis meritisimō cari-

De Iustitia & Iure,
QVÆSTIO PRIM A,
De lege in communi.

S.Thom. 1. 2. quæst. 90.

A R T I C V L V S I.

Vtrum aliqua definitio legis que a Dolo
ribus constituuntur, legitima sit.

CVM MVLTAE VA
riarq; definitiones, ta apud
Oratores, qua apud Theo
logos, ac Iureconsultos re
periantur, nullam tamen,
aut vix vllam cõperio, quæ
legi, quatenus in vniuersale genus est, con
gruat, præter illam quam Diuus Thomas
1. 2. quæst. 90. articu. 4. colligit si paululo cõ
ponatur simatilis. Nam illa Ciceronis libro
secundo de legib. Lex est æternum quoddã,
quod vniuersum mundum regit Imperandũ
prohibendiq; sapientia; sempiternæ. De
legi peculiaris est illa verò quam præposue
rat libro primo. Lex est ratio summa inrita
in natura, quæ iubet ea quæ faciendã sunt,
prohibetq; contraria: extra leges naturales
non extenditur: sed illa, si de leg. & sena. con
sull. 1. Lex est commune præceptum, vtro
rum prudentium consultum, &c. legi tantũ
adferibitur humana. Sicut & illa Aristot. in
Rhetoricis ad Alexandrum. c. de gen. delib.
Lex est; communis ciuitatis consensus qui
scriptis præcepit quomodo vniuersum quodq;
agendum sit. Quod alludit illi fidõri libro. 7.
Lex est constitutio scripta. Igitur si vastam
eius amplitudinẽ, quã late patet spectes,
Lex est nihil aliud quã quãdam rationis
ordinatio & præceptio in cõmune bonum,
ab eo qui curam reipublice gerit promulga
ta. In hac enim oratione & gen. legis expri
mitur, & finis, & causa, & positionis forma.
At verò ad eiusdẽ definitionis explicatio
nem de singulis quatuor particularum qui
bus cõstruitur ex ordine disputare opus est.
Quatuor ergo articulos quæstio hac deside
rat. Horum primus erit de genere definitio
nis, quo scilicet examinandum est, vtra in po
tentia existat lex: nempe vtrum intellectus
sit, an voluntatis actus. Asserere enim vlti
mus esse opus intellectus, vbi diximus quod
strationis ordinatio ac præceptio. Sunt au
tem in contrarium argumenta nonnulla.

Variæ defini
tiones le
gis.

D. Thom.
Cicero.

Aristot.

Isidorus.

Legis defini
tio.

Primus quæ
stionis arti
culus.

Præ

Argum. 1. ¶ Primum: Cum in intellectu non sit, nisi ha
bitus, & actus, non apparet vter nam istorũ

Argum. 2. ¶ Secundo: Legis est mouere subdi
tos: nam Rex per leges mouet: voluntatis
autem est mouere: quoniam animal nõ mo
uetur nisi ab appetibili sub aliqua ratione
boni, vt. 3. de Anima. text. 49. autor est Ari
stot. bonum verò obiectum est voluntatis.

Aristot.

Argum. 3. ¶ Accedit huic tertio loco autoritas quo
rundam recentium autorum non infimã
notã, sic definitionum legis substantiã, Lex
est recta voluntas eius, qui vicem populi ge
rit, &c. Quibus nuncium astipulari sibi vide
tur, tum August. lib. 4. de Ciuita. dicens, an
tiquitus arbitria Principum pro legibus fuis
se: & Iurisconsultus. ff. de constitutio. Prin
cip. l. prima. quæ & refertur Instit. de iur. nat.
tu. & gen. vbi ait, qd Principi placuit legis
habet vigorem. ¶ Quarto & reclamare Pau
videtur Rom. 7. vbi inquit: Video aliã legẽ
in membris meis repugnantem legi
mentis meę, etenim quæ in membris est lex, nõ mo
dò in intellectu non extat, verum & ratione
caret. ¶ In contrarium tamen pugnat legis
virtus, quæ est præcipere, vt ait l. legis virtus.
ff. de legibus. hoc namq; prudentia; munus
est, ac subinde intellectus.

August.

Nomen lex
nariẽ a feri
pioribus de
ducitur.
Isidorus.

D. Thom.

Cicero.

D quaestione istam duabus con
clusionibus respondetur. Prior
est illa: in intellectu tanquã præ
cipium eius opus insidet. Hic au
tem de nomine statim aduertendũ est quod
nomen legis ob rei varias virtutes & qualita
tes ab alijs aliter atque aliter deducitur. Is
idorus enim libro. 5. Etymol. cap. tertio. à le
gendo illud trahit, eò quod scripto profer
tur, vt legatur ab omnib;. At verò cum hoc
illi accidentarium sit, congruentius D. Tho.
& Theologorum schola à ligando dici auti
mant: vt pote quæ vi polleat obligadi. Quã
nis Cicero. 1. de legib. à legendo sentit deriva
tippo eo quod est, eligere. Ait quippe quod
est Græci legem, à tribuendo appellant: (nã
quod nos legem ipsi nomen appellant à ne
mein, quod est tribuere, idẽo quod vnicuiq;
quod suum est tribuat) ego tamen inquit, à
legẽdo, id est, deligẽdo eam nomino. Et sub
dit. Nam vt illi equitatis, sic nos, hoc est, Lat
ni, delectus vim in lege ponimus: & propriũ
tamen vtrumque legis est. Hæc ille. Igitur cũ
istæ omnes virtutes legi competant, parum
refert à qua illarum nomen deducas. Atta
men est Theologorum Etymologiam mi
-

nimẽ repudiam, perplacet tamen Ciceronis
sententia: vt lex idem sit quod legendi, hoc
est, eligendi regula. Nam regula dirigendo
docet eligere. Vnde cum; autem nomen tra
ditur, patentiissimum est, re esse intellectus. tradita à C
Id quod ex vtraq; eius virtute commõstra
tur. Habet enim & qd sit regula, & quod sit
obligatoria præceptio. Quapropter cum S.
Tho. tantum vnum in eius definitione po
nat, nos tamen aubo loco generis compo
suimus: videlicet, ordinatio & præceptio.
Haud em̄ simpliciter ordinat, aut dirigit, ve
luti qui tantũ viam mõstrat, sed ordinando
præcipit præcipiendoq; ordinat. ¶ Lex prio
ri ergo membro arguitur. Lex est equitatis
iniquitatisque regula, agendiq; mensura:
sic enim ferimẽ habetur. l. nam. ff. de legi. vbi
lex dicitur iustorum regula & iniustorum,
regula autem mensuraque nostrarum actio
num, est ratio nam regula actio num est que
in finem dirigit, quod solius est oculata ra
tionis munus: ad quem finem voluntatem,
quæ cæca potentia est, ducit: ergo rationis
iuncto est legem ponere. Adde quod sicut
in naturalibus, id quod est primum est cæte
rorum mensura, vt vnitas in numeris, & mo
tus primi mobilis respectu motuum inferio
rum: sic quia finis (vt Philosoph. 2. Phy. do
cet) principium est humanarum actio num,
sic vt rationis actio, ordinantis media in si
nem, sit mensura atque adeò lex. ¶ Lex post
riori autem membro arguitur secundo sic:
Legis munus est præcipere, & prohibere, vt
habetur. l. legis virtus. ff. de legib. & senat. cõ
sult. & forma ipsa legis præ se fert, Vnum co
le Deum: Ne iures vana per eum, quin adeò
hoc receptissimum est atq; omnibus in con
fesso, vt hac ratione leges præcepta atq; mã
data nuncupemus: Imperare autem est ratio
nis: ergo lex à ratione elicitur, atque adeò in
intellectu consistit. Minorem huius syllogis
mi, scilicet, præcipere esse intellectus actum
per prudentiam, edocet S. Thomas. 1. 2. quæ
stione. 17. articu. 1. & quæstio. 57. arti. 6. At
parum consideratum est hanc opinionem
impugnare videntur sancti Thomæ: quip
pe qui non vident non esse eius intentionem,
sed planissimam atque constantissimam sen
tentiam Aristot. 6. Ethicorum. cap. 10. distib
quit enim tres virtutes intellectus practici:
scilicet, eubouiam: quæ est virtus bene con
sultandi, hoc est, indagandi media ad finem
accommoda: nam de sine nulla consultatio
est, eò quod omnes suapte natura felicitata

Magis pro
batur legis
etymologia
Cicero.

Argum.
conclusio.

Confirmatio.

Argum. 2o

S. Thomæ

Aristo.

Partitio o
peris.

quã emicantissimum sydus Scholæ vniuer
sali adorant: sed q; cum eius aliorumq; docu
mentis imbutus multa fuerim alia commẽ
tatus, congruentius extirpauerim nouum
conflare opus, in quo dispositus cuncta cõ
ponerem, quã si eius textui mea seorsum
circũscriberem. ¶ Distribuimus autem op
us in libros decem: quorum duo primi sunt de
Iure, hoc est, de legibus, quæ suprema sunt
Iustitię regula. Tertius de Iure, quatenus ob
iectum est Iustitię, deq; virtutis huius substã
tia & sibi annexis, vsque ad Iustitiã distribu
tiuam. Quartus de præambulis ad commu
tatiuam: nempe de dominio ac de restitutio
ne. Quintus, de iniustitiã quæ ex iniuriosa
actione nascitur: nempe de homicidio & rell
quis. Sextus de vfura, contractibus, & cam
bijs. Septimus de voto. Ac deniq; octauus
de iuramento & adiuratiõne. Nonº de decimis
ac de simonia. Decimus deniq; de statu deq;
residencia Prelatorum. Vt opus de Iustitiã
quæ decẽ præcipuẽ Decalogi mandatis cõ
prehenditur, librorum etiam Decade absol
uatur. Libros autẽ singulos per suas quæstio
nes atque articulos Scholastico stylo distin
ctos curauimus, vt quã possimus rarissimẽ,
& præter rerũ amplificationẽ, minimẽ ab or
dine sancti Thomę discedamus. Cũta tũ af
serta nostra censura subeat sicrosanctę ma
trise Ecclesię, ac subinde syncerẽ iudicantium
limam. Deus ergo maximus conatibus aspi
ret nostris ad suam ipsius gloriam.

Titulus ope
ris.
Nomen Ius
titiarũ usur
patur.
Istõ lib. 5.
cap. 3o.

Primº liber
de legibus.

De Iustitiã ergo & Iure sermonem fauen
te Deo incunctibus nobis à Iure inchoandũ
est. Bisariam nanque usurpatur nomen hoc:
vno scilicet modo pro eo quod est lex: quẽ
admodũ Isidorus lib. 5. Etymo. inter decreta
dist. 1. relatus ait, Ius, generale esse nomen: le
gẽ autem, Iuris speciem: altero autẽ modo accl
pitur, vt obiectũ est Iustitię: nempe pro equi
tate, quã Iustitiã in rebus constituit. Et alter
utro accipias modo, ad notissimã Iustitiã, ei
notto prærequiritur. At quia virtus quęque
ad suas regulas exigẽda est, condecet eas pri
mum omnium præ scribibus assignare, atq; adeò
duobus primis libris de legibus ante omnia
dicere. In priori, scilicet, de legẽ æterna, natu
rali, & humana: & i posteriori de Diuina. Li
ber autẽ primus septem quæstionibus absol
uetur. Et quoniam (vt sæpẽ in Officijs cita
tus Cicero autor est) à rei substantia, quæ
definitione deprehenditur: omnis est auspi
canda ordinata institutio: prima quẽ mouet
ur quæstio est de lege in communi.

tem suam expetunt: & synesim, quam Latini vocant sagacitatem: quae est virtus recte iudicandi. Sicut enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamen ita iudicio valent, ut illis inuenitis recte de optimo sentiant. At praeter hos requiritur postremus prudentiae actus, qui est imperium in quo differt ratio practica ab speculativa. Illa enim quia non ordinatur ad opus, praecise habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare: practica vero in super opus habet imperio, ad quod praecedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist. ait inter omnes hunc esse finimum ac perfectissimum, a quo potissimum

Præcipere est actus intellectus. prudentia nominatur virtus. Neque verò solus est Arist. sententia, immò philosophorum omnium quotquot eum, vel praecesserunt, vel subsequuti sunt. Quin vero rerum ipsa natura & mos humanus hanc nos plane veritatem edocet. Clarum enim est imperare, esse loqui, videlicet, fac, ne facias loqui autem intellectus negotium est, quippe cuius conceptus voce & scripto significatur: ergo ad imperium pertinet praecipere. Item enim vel Deo angelis, vel aliis eorum inter se alijs quicquid praecipit, profectò non voluntatis, sed intellectus loquela id efficit. Pari ergo lege, si in potentis nostris intus praecipit, quòd negari non potest, ad intellectum pertinet, non utique ad voluntatem. Et confirmatur haec ratio. Cum quis mente orat Deum: Fiat voluntas tua: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: planum est non voluntate, sed intellectu loqui: ergo si aliqua potentia alijs imperat, illa sane intellectus est per similia verba. Tertio ex humanovsu arguitur: legem, non voluntatis, sed intellectus esse proprium opus. Volitio & nolitio, qui tantum actus in voluntate sunt, nullum secum afferunt imperium. Innumèro licet ego certo sciam prelatum meum optatissime velle ut ego praedicem, aut quippiam aliud faciam: parere tamen non teneor, quousque id mihi loquens praecipiat, loquutiones autem signa sunt conceptuum. Atque hinc sumitur ad interiora nostra opera analogia. Quavis enim quis post rationis iudicium eligat bonum opus nihilominus experimur post talem electionem esse homines vecordes & segnes ad idem in eundem opus. Multi enim mente elegerunt vitam per sanctè intelluere, qui tamen segnitia imperantis prudentiae tardisimè id aggrediuntur. Praeterea arguitur. Tenentur homines conformare se & obedien-

Argum. 3. principale. tiam suam expetunt: & synesim, quam Latini vocant sagacitatem: quae est virtus recte iudicandi. Sicut enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamen ita iudicio valent, ut illis inuenitis recte de optimo sentiant. At praeter hos requiritur postremus prudentiae actus, qui est imperium in quo differt ratio practica ab speculativa. Illa enim quia non ordinatur ad opus, praecise habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare: practica vero in super opus habet imperio, ad quod praecedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist. ait inter omnes hunc esse finimum ac perfectissimum, a quo potissimum

Quarta r. prudentia nominatur virtus. Neque verò solus est Arist. sententia, immò philosophorum omnium quotquot eum, vel praecesserunt, vel subsequuti sunt. Quin vero rerum ipsa natura & mos humanus hanc nos plane veritatem edocet. Clarum enim est imperare, esse loqui, videlicet, fac, ne facias loqui autem intellectus negotium est, quippe cuius conceptus voce & scripto significatur: ergo ad imperium pertinet praecipere. Item enim vel Deo angelis, vel aliis eorum inter se alijs quicquid praecipit, profectò non voluntatis, sed intellectus loquela id efficit. Pari ergo lege, si in potentis nostris intus praecipit, quòd negari non potest, ad intellectum pertinet, non utique ad voluntatem. Et confirmatur haec ratio. Cum quis mente orat Deum: Fiat voluntas tua: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: planum est non voluntate, sed intellectu loqui: ergo si aliqua potentia alijs imperat, illa sane intellectus est per similia verba. Tertio ex humanovsu arguitur: legem, non voluntatis, sed intellectus esse proprium opus. Volitio & nolitio, qui tantum actus in voluntate sunt, nullum secum afferunt imperium. Innumèro licet ego certo sciam prelatum meum optatissime velle ut ego praedicem, aut quippiam aliud faciam: parere tamen non teneor, quousque id mihi loquens praecipiat, loquutiones autem signa sunt conceptuum. Atque hinc sumitur ad interiora nostra opera analogia. Quavis enim quis post rationis iudicium eligat bonum opus nihilominus experimur post talem electionem esse homines vecordes & segnes ad idem in eundem opus. Multi enim mente elegerunt vitam per sanctè intelluere, qui tamen segnitia imperantis prudentiae tardisimè id aggrediuntur. Praeterea arguitur. Tenentur homines conformare se & obedien-

tiam suam expetunt: & synesim, quam Latini vocant sagacitatem: quae est virtus recte iudicandi. Sicut enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamen ita iudicio valent, ut illis inuenitis recte de optimo sentiant. At praeter hos requiritur postremus prudentiae actus, qui est imperium in quo differt ratio practica ab speculativa. Illa enim quia non ordinatur ad opus, praecise habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare: practica vero in super opus habet imperio, ad quod praecedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist. ait inter omnes hunc esse finimum ac perfectissimum, a quo potissimum

tes esse sempiternae legi Dei, ut in primo sententiarum distinctione. Late disputatur: non tamen tenemur conformari eius voluntati beneplaciti: nam etsi ego sciam Deum velle mortem patris mei, licet mihi, quin etiam honestum esse id illa contristari: Et vice versa, Praecipit Abraham filium immolare, cui legi patriarcha ille obtemperare ascribitus erat: & tamen Deus non habebat voluntatem beneplaciti ut id exequeretur: ergo lex Dei non in eius voluntate, sed in intellectu est praecipitatis, aut prohibentis.

Delegit eorum contrariè opinio. Per haec & commentum contrariè opinionis retunditur, quo aiunt voluntatem non esse ancillam intellectus, sed reginam intellectum verò servum. Longè quippe fecius se res habet. Nam regere, est functione illuminationis ac dirigentis: lumen autem non in voluntate, quae caeca est potentia, sed in intellectu exsistit. Siquidem non voluntatis lumen, sed intellectus dicitur. De quo ninivum David: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, unde Aristot. i. Politic. cap. 3. expressè ait mentè imperare appetitum: quo etiam nomine voluntatem complectitur: quod non imperio dominico, ut anima corporis sed politico, ut Rex civibus imperat. Unde sapienter, 3. de leg. Plato: Non, inquit, precandam conandumque, ut voluntatem nostram cuncta sequantur, sed ut prudentiam nostram voluntas. Ad haec: Rex à regèdo dicitur, qui est actus prudentiae, cuius ideo virtutis functione est leges sancire, hoc enim est potissimum eius munus, qui ad regni gubernaculum sedet. Quocirca Cicero lib. 1. de leg. post illam legis distinctionem supra citatam, scilicet, Lex est ratio insita in natura, subdit, Itaque arbitrantur prudentiam esse legem, cuius aavis sit, ut rectè facere iubeat, vetet de linquere. Et Arist. 1. o. Ethic. cap. 9. Lex inquit vim habet cogentemque quidem est sermo ab aliqua prudentia atque mente profectus. Equis ergo unquam ambigere quiverit legem esse prudentiae, ac subinde intellectus opus quod universi dicuntur practicum appellat: Atque hic est legitimus sensus illius, Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum

Plato. cōditores iusta decernunt. Nam in hoc quoque ait, regnāt, potestas regum designatur: quo niam, omnis potestas à Domino Deo est, ut ad Rom. 13. refert Apostolus. In hoc autem quod subdit, & legum, &c. intelligitur eiusdem potestatis virtus. Unde, Per me, inquit, id est, per prudentiae virtutem, quae de meo fonte di-

Cicero. te dimanat, Reges, & leges condunt rectas, & ritè illis vtuntur. *Secunda conclusio.* Lex est vniuersalis propositio ac dictamen rationis practicae quae per modum habitus inest. Conclusio haec assertio est. S. Tho. 1. 2. quaestio. 90. Hanc verò sic expolitam accipitor. In intellectu sunt & simplices apprehensivae propositiones atque aliae iudicativae, lex autem non est tantum apprehensio, verum proceptio quae iudicium sequitur, non quaecumque, sed quòd de moribus fertur. Illud quippe iudicium appellant practicum. Prius enim per primam prudentiae virtutem, scilicet euboniam, conquiruntur illa quae expediunt, mox per synesim, quae secunda virtus est, iudicio probantur: tertio voluntate eliguntur, ac subinde sequitur imperium prudentiae: quod non est propositio iudicativae modi, sed certe imperativi: faciendum est, aut vitandum. Haec enim verba si vim nominis habeant, putandum est ut fiat, factum ve in d. n. u. speculativae propositiones sunt, & nondum vim legis obtinent. Dum verò vim habent participij futuri, tunc censentur dictamina practica. Et si sint in Principe, promulgeturque populo, tunc leges existunt. Requiritur tamè praeterea ut per modum habitus insint: hoc est fixa sint & perpetuo permanentes. Nam temporales praceptiones quae per modum actus transeunt, quia vniuersales non sunt sed singulari personae, loco, & tempori accommodatae, fac, ne facias, non habentur pro legibus, sed legum sunt applicationes: ut articulo proximo videbitur.

Aristo. *Secundar.* *Cicero.* *Plato.* *Secundar.* *Cicero.* *Aristo.* *Per me Reges regnant.* *Prouerb. 8.*

Per me Reges regnant. *Prouerb. 8.*

Secunda conclusio.

te dimanat, Reges, & leges condunt rectas, & ritè illis vtuntur. *Secunda conclusio.* Lex est vniuersalis propositio ac dictamen rationis practicae quae per modum habitus inest. Conclusio haec assertio est. S. Tho. 1. 2. quaestio. 90. Hanc verò sic expolitam accipitor. In intellectu sunt & simplices apprehensivae propositiones atque aliae iudicativae, lex autem non est tantum apprehensio, verum proceptio quae iudicium sequitur, non quaecumque, sed quòd de moribus fertur. Illud quippe iudicium appellant practicum. Prius enim per primam prudentiae virtutem, scilicet euboniam, conquiruntur illa quae expediunt, mox per synesim, quae secunda virtus est, iudicio probantur: tertio voluntate eliguntur, ac subinde sequitur imperium prudentiae: quod non est propositio iudicativae modi, sed certe imperativi: faciendum est, aut vitandum. Haec enim verba si vim nominis habeant, putandum est ut fiat, factum ve in d. n. u. speculativae propositiones sunt, & nondum vim legis obtinent. Dum verò vim habent participij futuri, tunc censentur dictamina practica. Et si sint in Principe, promulgeturque populo, tunc leges existunt. Requiritur tamè praeterea ut per modum habitus insint: hoc est fixa sint & perpetuo permanentes. Nam temporales praceptiones quae per modum actus transeunt, quia vniuersales non sunt sed singulari personae, loco, & tempori accommodatae, fac, ne facias, non habentur pro legibus, sed legum sunt applicationes: ut articulo proximo videbitur.

Solutio argumenti.

Neoteriorum fallacia.

PER hanc ergo conclusionem ad primū argumentum ante quaestionem responddetur: quippe qua assertum est legē esse propositionem per modum habitus inhaerentem: nam etsi lex actus feratur, manet tamè habitus impressa scriptaque in mente. Atque hinc proditur quorundam Neoteriorum fallacia contententium contra Sanctū Thomam nullo opus esse intellectu praeepto ad operandum: neque attendentium non Thomae sed Aristoteli se aperte contradicere. Arguit enim quidam in suis Moralibus, cap. 2. de prudentia. hoc pacto: si praeeptum propositio intellectus est, tunc aut apprehensiva aut iudicativa. Apprehensiva quidem non sufficit ad opus: si verò sit iudicativa, ipsa se sufficit abiq; alio imperio: nam cum primam quis iudicat bonum esse hoc aut illud facere, statim eligere potest in qua electio

stant est meritum: atque adeò statim potest operari, absq; alia imperadi vi. Quapropter vel ipsa voluntatis electio imperium est, vel nullū est aliud. Et addit, nescio unde motus hanc esse cōmunem opinionem: cuius tamè auctores vlllo pretio estimandos non memini me vidisse. Bino namq; peccato ostendit se Aristotelē de hac re non consulisse. Primum enim negamus imperium propositionem esse aut impliciter, apprehensivā aut iudicativā. Illa namq; propositio iudicativae modi differentia sunt: imperatoria verò non iudicativa est, sed iudicij praerequirit. Atq; inde detegitur altera horū fallacia. Imperium enim (ut Arist. plane docet,) non est iudicium illud quod electioni antecedit, sed iusio, quae electione subsequitur. Cōcedimus ergo iudicij, quod est synesis actus, sufficere ad electionem, in qua quippiam inesse potest merit: electio tamè non satis est ad vsum & opus, nisi ipsam subsequatur imperium. Sed tamen exargit ex hoc argumentū tertium eiusdem auctoris: si electionem consequitur intellectuale imperium, aut sequitur ex necessitate, aut libere. Nō ex necessitate, nam tunc nulla opus esset virtute prudente ad imperandū, quod est contra Aristotelē & veritatē. Si autem sequitur libere, tunc consequi videtur, solum electionem voluntatis non sufficere ut moueat intellectum, sed requiri praeterea alium actum: quē tamen neq; Arist. neq; sanctus Thomas, neq; vllus Philosophorum unquam posuit. Imò omnes fatentur quòd electio subsequatur imperium. Hoc argumentum plus iusto nos contorsit. 1. 2. quaest. 17. ar. 3. Diluere tamè illud iam mihi facile videor, respondens quòd imperium neq; sequitur necessarīo ex electione, neq; tamè alium praerequirit in voluntate actum praeter eandem electionē. Sed est notandū quòd cum vt alii qua potentia ab altera moueatur, opus sit vt vtraq; sit bene disposita: cōsequens sit vt nisi electio sit satis radicata, atq; intellectus per prudentiam bene paratus, nō sequatur ex electione imperium. Igitur vbi electio solida ac valida fuerit, & intellectus per prudentiam satis obsequens, sequetur, p̄tinis ad electionē imperij, alias vel morose vel nunq;.

Solutio tertij arg. principalis. Ad tertium argumentum concessio regis esse mouere, conceditur quousque voluntatem esse motricem tam intellectus quam reliquarum potentialium. Idem tamen inde colligitur, aut ipsam esse reginam, aut intellectum

Solutio primij arg. principalis.

Aliud argumentum eiusdem auctoris.

Diluitur sexta ratio.

Solutio tertij arg. principalis.

feruum. Voluntas etenim non mouet tanaquam dirigens & cognoscens, quod requisitum est vt esset regina. Hoc liquidè nomè ipsum, regina, auribus exhibet, sed mouet impellendo ad mouendos; potentias ad sua officia. Quam quidem ob causam actiones humanarum, voluntarie dicuntur, hoc est à voluntate promanantes. Exempli gratia. Prefixa intentione finis, vt putà volo dicari, voluntas applicat intellectum vestigandis medijs. Postquam autem hæc iudicat, illa porro elligit, ac subinde per electionem commouet eum. rursus ad imperandum, in quo ratio regendi consistit. Quò planè alludit, verbum legis secundæ. ff. de legib. quam legem Martianus non erubuit à Chrysippo Stoico mutuari: vbi ait qd lex est omnium diuinarum ac humanarum rerum regina. ¶ Existimo ergo satis illis factum qui aiunt legem esse voluntatem eius qui vicem populi gerit: nam, vt supra ostendimus, nulla principis voluntas obligat nisi edicto præcepta sit. Et hunc in modum intelligendum est verbum legis supra citatæ de constit. princip. Quod principi placuit legis habet vigorem. Insinuatur enim hoc duntaxat, quòd nulla existit in intellectu lex, nisi in voluntate præcedat edictio: attamen neq; voluntas est lex sed si id quod principi placet, mente prius, deinde voce præcipiat, illud est lex. Est ergo sensus hic: Quod principi placuit edicere, legis habet vigorem: quo pacto eadem lex seipsam statim sub his verbis exponit. Quodeumq; igitur Imperator per epistolâ, vel subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, vel de plano interloquitur est, vel dicto præcepit, legè esse constat. Quare neq; erat cur Cicero ex lib. 1. de legibus accerseret ad probandum legè esse in voluntate, propterea qd secundum ipsum dicatur ab eligendo. Haud enim censet electionè esse legè, sed qd lex electionem Principis sequitur, & eligere docet subditos inter æqua & iniqua, vnde statim subdit, quòd lex est mens ratioq; prudentis iurisq; atq; iniuriarum regula. Quartum autem argumentum alterius est negotij. Vocat enim Paulus membrorum legem alio longè significatu. Distinguit inquam leges quatuor: scilicet legem peccati repugnantem legi Dei, & legè membrorum legi mētis aduersantē. Et quanuis quibuspiam videri eadē possit lex peccati & membrorum, sicuti & inter se lex Dei & lex mentis, non nihil tamen visum no-

Soluitur problema obiectio cum confirmationibus

Cicero.

Explicatur locus Pauli.

Vide autho. re super. 7. bis est in Commentarijs differre. Lex enim

De iustitia & iure,

is est effectus legis Dei, eiusque impressio in mente nostra, sicuti vestigium in puluere est effectus pedis. Lex autem membrorum est naturalis inclinatio sensualitatis i sua objecta, secundum totum naturæ pondus & impetum, qui effectus est amissionis iustitię originalis, qua eadem sensualitas in rationis obedientia infrænata retinebatur. Lex autè peccati vel est effectus eiusdē inclinationis, putà facere contra Dei voluntatem, vel fuit prima parentum præuaticatio, per quā dissoluta sunt mēbra, ex qua dissolutio procedunt peccata. Lex ergo membrorum nō est vera lex: quia non inclinatur ad bonum, sed dicitur lex per metaphoram: quia est natura iustitię originali destituta, ac subinde obliqua regula à recta nos via deflectens. Sed arguitur. Si est regula, quomodo est extrinsecus intellectum? Respondetur legem per se primo tanquam in regulatē & mēsurante existere in intellectu, dicitur nihilo minus esse per participationem in potentij & mēbris quæ mouet, tanquam in regulato. Sicuti sol dicitur esse in aula propter eius effectum: & ars in statua. Pari ergo modo lex peccati est in mēbris.

ARTICVLVS II.

Utrum lex semper ad bonum commune ordinem habeat.

Onsequitur articulus secundus quo secunda definitionis particula exponenda venit, quæ legis finem designabat. Sunt enim argumenta quòd legè non sit necessarium in bonum commune ordinari.

¶ Primū, vt ait Isidorus lib. 5. Etymo. Si ratione lex constat, lex erit omne quòd ratione constitit: ratione autè constant, non solū quòd in bonum commune dirigitur, sed & quòd in particulare refertur: nihil ergo derogat rationi legis si nō in commune bonum ordinetur. ¶ Secundò, Præcepta (quemadmodum supra dictum est) vim habent legis, vt potè cuius virtus est præcipere & prohibere: præcepta autè dantur etiam de singularibus actionib; in quibus mores nostri constituantur: ergo satis est leges in particulare bonum ordinari. ¶ In contrariū autem est, idem Isido. eodē. 5. lib. vbi ait, quòd lex est nullo privato commodo, sed pro communi vtilitate ciuiliam conscripta.

Ad

ca. Epist. ad Rom. in illa uerba, uideo aliam legē etc.

Obiectio. Solutio.

1. Argum. Isidorus.

Argum. 2.

Conclusio responsiua.

Argum. 1.

Aristo.

Plato.

Aristo.

Cicero.

Secunda rō.

Tertia rō. Philosophi.

Ad quæstionē vna conclusione respondet. Lex omnis, quòd solida sit & firma in commune bonum debet subditos promouere. Conclusio hæc duplici ratione affirmatur, secundum quòd commune bonum aut pro naturali felicitate vsurpatur, quam hoc seculo adipiscimur, quæ est quietus tranquillitasq; & pacificus reipublicæ status: aut pro illa supranaturali, quæ in altero seculo veluti supremus finis noster nos manet, in quem & seculare omne bonum sinapte natura refertur. Enimuerò si rationem primam commune boni spectes, hoc modo demonstratur conclusio. Pars omnis ad suum totū naturali ordine dirigitur sicuti imperfectum ad perfectum: quicunq; autem ciuiliū partes sunt ciuitatis, lex ergo illis prescripta in bonū commune totius ciuitatis debet eos insinueret: veluti partes vnius corporis quæ ad seruitium totius ordinem habent. Concinat huic rationi Aristot. Ethico. 9. vbi ait: Iusta legalia, hoc est ciuiles leges, factiua esse conseruatiuaque felicitatis particularum quæ eius. Et Plato dialogo primo de legib; vbi ait: Legumlatorem pacis publicæ gratia debere omnes leges cōdere. Quapropter Lacedæmoniorum morè refellit, qui leges omnes in eam scopum dirigebant, vt bella strenuissimè gererent, illis enim prudentius Aristot. Ethico. 10. Bellum, inquit, gerimus vt in pace degam. Et Cicero lib. 2. de legi. Cōstat, inquit, profectò ad salutē ciuiliū ciuitatū quæ incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam, conditas esse leges. ¶ Si verò summam beatitudinem quæ Deus est, altius speculemur, secundam possumus eademq; optimam rationem subnectere, Lex enim (vt nuper dicebamus) regula prima est nostrarū actionum: regulæ verò minus ac potissimum primæ est in supremum finem & scopum regulata dirigeret: reliquæ ergo fit vt in commune bonum & legislatoris propositum, & lex ipsa debeat intendi. ¶ Sumitur & tertia ratio ex alia conditione legis. Ait enim Philo. 5. Ethico. legem omnē, vniuersalē esse, hoc est, in vniuersum omnibus hominibus positam, ac de omnivirtute. Idemq; ab illa citata lege docemur: Lex est commune præceptum. ff. de legib. & l. iura. eo. iura non in singulas personas, sed generaliter constituntur. Inde ergo fit cōsequens vt in supremum finem, qui vniuersis communis est, sit dirigenda, & non ad particulares accōmodanda. Bene igitur ait eodem li-

bro cap. 1. Aristot. Ipse leges de omnibus dicit Aristot. Et aut, coniectantes, aut cōmune omnium vtilitatē, aut optimorum, aut Principū. Vbi tres insinuat reipublicas. Scdmocratiam, aristocratiam, & regnum. Quo fit vt legalis iustitia, vniuersas cōplectat virtutes. ¶ Adde si lubet & rationū supremā. Fons & origo legum omnium æterna lex est diuinæ mentis, Deus autè cūcta in seipsū ordinat ac retulit: leges ergo vniuersæ sic lege illa regulatæ sunt, vt in eundē tendant scopum. Id qd & diuinum Platonem Dialog. 1. de legi. minime latuit. vbi ait, oportere vt legumlator cum ordinem sequatur, vt humana ad diuinam vbiq; referatur. ¶ Ex his fit consequens, quòd dum legislator leges in suum particulare cōmodum constituerit, tyrannum se esse intelligat. ¶ Sequitur subinde quòd in vna quaq; republica, vt putà in toto vno regno leges omnes ad finem totius sint referendæ. Non quòd non singulis ciuitatibus pro earum conditione permittendæ sint particulares, sed quòd debent omnes ciuitates veluti mēbra vnius corporis sibi optulari. At verò regna diuersa, etiam si sub vno sint rege, non debent sic gubernari, vt vnius rei, diuitiæ scilicet & politia, in vtilitatem alterius inæqualiter pertrahantur: sed perse quilibet ob suum ipsius cōmodum administratur. Verbi gratia: Si non alla ratione transmarina regna acquirerentur, nisi vt omnia eorum bona Hispaniæ obuenerent, eorumque leges in rem nostram deflecteremus: vtilis delict, vt si nostra essent mancipia, non seruarietur æquitatis decor: scis si cōmerciorum ratione vicarijs sibi operis inseruerent. Hæc de legum finem de eius effectibus, qui sunt facere ciues bonos ac de alijs quibus ipsa felicitas nobis agitur, quæstio tertiam dicitur finis.

Postrema ratio.

Plato.

Primi corollarium.

Secundum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi contingat legem quæ ad singulare cuiuspiam bonum ordinatur, ratione consistere illa tamen consistentia illic committitur quòd illud singulare bonum ad commune refertur: veluti in speculatiuis nulla veritas particularis cōclusionis solida est, nisi quæ in prima principia resoluit. Et per idem soluitur argumentum secundum: nempe quòd præcepta circa singularia bona inde vim habent legis quòd singularia illa in commune bonum ordinantur. Haud tamē præcepta huiusmodi leges propriè dicenda

Ad secundam.

cedenda sunt, sed legum applicationes ad particularia. Leges enim (vt dictum est, legibus que monstratum) vniuersales esse debent. Exempli gratia: lex est, Vnum cole Deum, que neque tempus neq; locum prescribit, neq; verò singularē alloquitur personam. Preceptū autē esset, si prelati hodie cuius iusta ratione iuberet sacrum facere, aut vrbe preces fundere cogeret. Item lex est, charos honorare parentes, & vt parentes filios alant. Preceptum autē est, cum iudex te iubet aut parēti, aut filio in tali necessitate alimoniam suppeditare. Itaq; cū lex in genere de actionibus nostris generaliter iubeat, quæ sunt circa singularia, inde fit vt præcepta sint earū applicationes ad singularia. Quo circa et si lex vna specialius alterā explicet, non illic definit esse lex, quatenus semper manet vniuersalis: est enim lex vt dies Dominicos atque Apostolicos ab opere feremus, licet sit explicatio illius generalioris, Sabbathata sanctifices.

ARTICVLVS III.

Vtrum cuiuslibet ratio sit legis effectrix.

De authoribus legum.

Articulus tertius tertiam definitionis particulā occupabit, que erat de authoribus legum. Arguitur enim qd vnicuiq; priuatum competat leges suo ordine condere. Primum ex dicto Apostoli ad Roman. Gentes que legem non habent, naturaliter ea que legis sunt faciunt: ipsi enim sibi sunt lex, hoc autem de singulis mortalium asseuerat, quatenus natura luce ducti, sibi quisque nouit bonum & malum discernere.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Aristo.

Isidorus.

¶ Secundo arguitur. Intentio legislatoris est vt suos ciues ad virtutē educat: vniuersusque libet autē potest alium ad virtutē inducere: ergo vniuersusque libet ratio legem ferre potest. ¶ Et tertio loco accedit eiusdem Aristoteli sententia. 10. Ethico. circa finem, vbi patrem familias in sua domo comparat Principi in sua republica: vt velut hic ciuitatē, ita & ille domū gubernet: ergo sicut Princeps ciuitati, ita & paterfamilias suis leges ponere valet. ¶ In contrarium est Isidorus eodē libro. 5. Etymo. & refertur dist. 2. vbi ait: Lex est constitutio populi secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Quibus verbis docere videtur non esse cuiuslibet scribere leges.

Questio præfens vnica, velut superior, soluitur in conclusione absoluitur. Leges condere, sit propositio non cuiusq; sed reipublice est cuiusq; vniuersalem gerentis seu curam habentis. Conclusio hæc ex ea quæ proximè constituta est facile hoc modo colligitur. Lex est regula dirigens in comune bonum: dirigere autē in comune bonum propriū est reipublice cuius eiusmodi bonum proximum finis est: ergo penes ipsam tantum ac penes illum qui eius habet curam potestas est ferendum legum. Minorem per Aristoteli doctrinā. 1. Ethico. facile intelligas. Effectrices enim causæ proportionem habent ad finales: vt quo effectrix est altior, sit & eius quoq; finis sublimior. Finis enim proximus militis est singularem locū defendere: Ducis verò, victoria: Regis autem pax: & ideò ad regem pertinet inferiora cūcta in illum supremum finem ordinare. Eadem ratione quia frænefactiue artis finis ad equestrem refertur, fit vt ars etiam equestris frænefactiue operationē dirigat. Igitur quæ comune bonum, peculiaris est reipublice finis, & leges illuc nos ducunt: propriū erit reipublice illas condere, quibus nos eodem perducatur. Vnde Plato in dialogo de regno: Regis, ait, munus esse leges condere. Idemq; Aristoteli. Ethico. 10. constituit. & li. 1. Imperialis. C. de legibus, & constit. soli Imperatori concessum legitur leges, tum condere, tum adeò interpretari. ¶ Subnequitur autem & secundanda ratio: lex enim vim habet coercitiuam: vt author est Aristoteli. Ethico. 10. & Papinianus in. l. de legibus. vbi legem appellat coercionē. Vis autem hæc & vigor in sola republica & principe existit, sicuti totius animalis virtus est membra mouere. ¶ Est autē cōsideratio ne discernendum inter eos qui leges sciscere possunt, & illos quorū cōsilio sciscuntur. Iuris enim consulti leges ex visceribus naturalis philosophiæ ratione & iudicio elicunt: firmitatem tamen & coercionē vigorem nemo illis, nisi qui iurisdictionē pollet, valet apponere. Vnde vt prudentium consilia pōdus per se non habent legum, ita neq; Princeps sine eorum maturo consilio eas debet edicere. Obuium tamē in promptu fit huius conclusioni argumentum. Deus Princeps omnium est legumlatorum: & tamen neque reipublica est, neque eius vicem gerens: quippe qui non à republica auctoritatem mendicauit. Responso tamē est: Nō eo sensu in presentiarum asseri quemcumq; gubernatorē vices reipublice gerere, ac si vicarius eius

Aristo.

Plato.

Aristo.

Secundar.

Pulchra cōsideratio.

Obiectio.

Solutio.

eius

eius existat: sed satis est curam illius habere, seu tanquam vicarium, seu tanquam eius auctorem ac dominū cui curæ est publica gubernatio. Pariformiter & de Christo, etiam in quantum homo erat, sentiendum est, vt pote qui ceu redemptor ac rex regni carolorum, legum cōditor noster fuit. Ac subinde eius vicarius Pontifex maximus. Is enim nō gerit ecclesiæ vices quasi ab illa auctoritatem nactus, verum quasi Christi vicarius, cuius vice fungitur: à quo vtique solo, licet per Ecclesiam eligatur, auctoritatem suscipit. Idēq; est de Episcopis iudicium ac prelati ab ipso instituti. Seculares autem reges ac monarchæ fecus habent. Haud enim à Deo proxime, & quod aiūt, immediatē creati sunt preter Saulem ac Dauidem, eiusque prosapia, cui sceptrum ipse commisit: sed vt habetur. 1. quod placuit. ff. de constit. princ. reges ac principes à populo creati sunt, in quos suam transfudit imperium ac potestatem: vt infra. q. 6. & copiosius lib. 3. quest. 4. patebit. Vnde verbum illud apud Sapientem ex Proverb. 8. supra citatum, Per me reges regnant, &c. non aliter intelligendum est, qd quod ab ipso tanquam naturalis inris autore donatum mortalibus est, vt vnaquæque reipublica seipsam regendi habeat arbitriū: ac subinde, vbi ratio, que spiramen etiam est diuini numinis, postulatauerit, in alium suam transmittat potestatem, cuius legibus prouidentius gubernetur. ¶ De primis autem legislatoribus, variè referunt seculares historici. Plinius nanq; lib. 7. Naturalis historie, cap. 56. ait Cererem inter omnes primas leges dedisse: vt autem alij putauere Rhadamantum. At verò Iosephus aduersus Apionem aperitissimè ac disertissimè veritatē ostendit. Nempe inter mortales Moysen prius sacras promulgasse leges, vt diuinitus sibi traditas. Nam post multotempore illi extiterunt legislatores quos Isidorus in 5. libro. refert. Phoroneus enim, inquit, rex Græciæ primus leges constituit: Mercurius Trifnegillus Aegyptijs: Atheniensibus Solon: Lycurgus Lacedemonijs: ac denique Romanis Nuua Pompilius, qui successit Romulo.

Ad argum. partis negatiue.

Ad primū.

Ad primum igitur argumentum respondetur legem in homine bifariam existere: vno modo tanquam in regulante, quo pacto est in legislatorē: atque altero tanquam in regulato: quemadmodum esse cōtingit in singulis hominibus: iuxta verbum

Psalm. Signatum est super nos lumen vultus tui. Vnde & illic Apostolus subdit. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: scriptum, scilicet à Deo ipso summo legum conditore. ¶ Ad secundum verò respondet Philosophus. 10. Ethicor. capitul. 9. vbi ait legem vim habere coercitiuam. Potest ergo priuatorum quisque vnumquemlibet ciuium ad virtutis officia consilij ac monitis inducere, haud tamen perfectè, scilicet ipsū cogendo: ob idque talia monita non habebunt legum virtutem ac robur. ¶ Ac simili fermè modo extemplo ibidem respondet ad tertium: fatetur enim patremfamilias nonnulla statuere posse in sua domo præcepta eademque sub aliquibus poenis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiā vsque ad verbera. At verò sicuti dominus nō est perfecta reipublica, ita neq; eius præcepta absolutam habent vim legis: vt puta cum neque in carcerem conijcere potest suos, neque in exilium mittere, neq; alijs id genus supplicij afficere: vt lib. 5. questio. 2. fusius patebit, vbi de patria potestate copiosius.

Psalm. 90.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum promulgatio sit de ratione legis.

UPER EST demum vt quartus articulus postremam definitionis particulam patefaciat, quæ legis ponendi forma notabitur. Arguitur ergo non esse necessariam promulgationem legis vt suam sortiatur vim. Primum lex naturalis obligat vniuersos, quæ tamen nulla indiget promulgatione, cum neque statu innocentie neque post naturam corruptam ante Moysen talis fuerit lex promulgata. ¶ Secundo: Lex vetus diuina, Secunda rō vt. 1. 2. questio. 103. articul. 4. author est Sanctus Thomas. cessauit illo Christianæ mortis articulo quo Redemptor dixit. Consummatum est: ac subinde tum nouæ obligatio coepisse credenda est: nam cessatio vniuersi fuit aliter inchoatio: aliis mundus absque lege obligate diuina per aliquam temporis morā existeret. Et tamē promulgatio legis non fuit tunc facta, sed sub festum Pentecostes: ergo obligatio legis nō pendet ex promulgatione. ¶ Et tertio: Lex ciuili obligat loco absentibus coram quibus non promulgatur, & pariformiter tempore futuros: apud quos non est

Primario ad partē negatiuam.

Secunda rō Sancti Thomæ.

Tertia rō.

est

est amplius necessaria promulgatio. ¶ Contrarium autem legitimus, distinctio. 4. cap. in istis, ubi habetur leges tunc inflitui, dum promulgantur.

Prima conclusio.

Ad questionem respondetur duabus conclusionibus. Prima. Nulla lex vllum habet vigorem legis, ante promulgationem: sed (vt citatum decretum asserit) tunc inflituitur, dum promulgatur. Itaque nullam (vt quidam arbitrantur) exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis. Est enim regula & mensura nostrarum actionum: regula autem nisi operantibus applicetur, vana est: applicari autem nequit nisi per eius notitiam: nam qui regula vitur, eam intueri necesse habet. Fit ergo consequens vt ante promulgationem qua subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc præcipi quando promulgatur. Vnde. l. leges. C. de legib. & consul. Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum vitas intelligi ab hominibus debent. Et in Authentic. vt factæ nouæ consunt. &c. tunc valere leges iubetur, cum in commune factæ sunt manifestæ. Idem habetur iure canonico, vt extrâ, de postulation. prælat. capitu. ad hæc. & de

Parua dubitatio.

constitutio. capit. cognoscetes. Dubitas autem quid nomine promulgationis censendum sit. Vtrum nondum lex velut promulgata sit habenda quousque in omnium notitia fuerit dispersa. Apparet enim ratio modo facta id persuadere. Enimvero si lex per sui notitiam applicatur, fit vt quousque sit cunctis nota, non obliget, atque adeo nec promulgata censetur. Et confirmatur inde, quod ille quæ lex latet, ignorantia excusatur: quod non contingeret si legis vinculo innodaretur.

Secunda conclusio.

Huius argumenti gratia statuitur secunda conclusio. Lex vt promulgata censetur, non exigit vt in omnium notitiam perueniat, sed tunc promulgatur dum solemniter in Principis curia vel in puincia primo præconio vel alia legitima via edicitur. Sic habetur capit. i. citato. de postulat. prælato. Et in allegat. Authentic. Et ratio est. quia tunc promulgatur lex, dum sub præcepti forma constituitur. Tunc autem fit præceptum, cum primum publicitatis edicitur: ergo ubi primum solemniter fit manifesta, censetur promulgata, vimque induit præcepti.

Scrulpulus.

¶ Restat autem scrulpulus. Nunquid cū pri-

mum, verbi gratia, in Curia Cæsaris promulgatur lex, tenentur illa omnes regni indigenæ? Videtur enim hoc rationi contrarium: tunc neque remotissimi, ad quos nondum potuit fama pertingere excusarentur ignorantia, quæ assertu nefarium est. De hoc, licet ad nomen videatur expectare, tamē iuris viri que doctores secus loqui videntur quam ratio docet. Panormita. enim & reliqui super dicto cap. cognoscetes, extrâ, de consitu. & Ioan. Andr. super illo verbo, data Romæ. lib. sexti postremo. Et Bald. super. l. citâ citata, Leges sacratissimæ. C. de legib. licet fateatur tunc legem promulgari, quâdo solemniter edicitur: memine tamē obligari ea putant antequam illam audierit, nisi crassa culpabilique ignorantia hominē accuset. Et ratio eorum est quæ putat idem esse quæpiam ignorantiā excusati, & non obligari lege. ¶ Contra hos autē statuitur tertia conclusio. Cū primum lex solemniter est promulgata, in Curia vel in regni Metropoli, obligat vniuersos, tametia citra culpam ignorantes a culpa excusentur. Probatur vtraque pars conclusionis. Nam lex in vniuersum promulgatur. Haud quippe dicit, Præcipimus civibus istius urbis, sed, vniuersis sub ditione nostra degentibus: ergo vniuersos tunc obligat.

Panormita. Ioan. Andr.

Baldus.

Tertia conclusio aduersus præfatos autores.

Prima pro-batio.

Secunda.

Tertia.

Questio in cidens.

Secundo arguitur dum concionator, verbi gratia, vel alia persona priuata admonet me legis positæ, tunc iam deinceps non me excusaret ignorantia, & tamē nuntius ille non me obligauit: ergo promulgatio solennis quæ præcesserat, me obligauerat. Et tertio arguitur. Si non statim a solemnitate promulgatione essent vniuersi lege ligati, sequeretur quod neque ignorantes proprie dicerentur excusari: excusatio enim est ab obligatione quæ quis habet: & secundum contrariam opinionem ignorantes nondum obligantur: dicendum ergo vt tanque est, vt nostra asserit conclusio, videlicet quod lex statim cunctos tã audientes quam absentes obligat, a cuius nihilominus nexu insecti excusantur. ¶ At verò prescius quis forte percontetur, vtrum factis sit vno loco solemniter legem promulgari, vt vniuersi illius iurisdictionis statim legi subdantur. Exempli gratia: Si Cæsar plarium regnorum dominus legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Italos Indosque comprehenderet. Atque si Papa Roma, vel vniuersale Concilium solemniter ferret legē, vtrum inde tunc protinus stringeret vniuersos. Et quod dubitationis

neruus

Solutio.

Panormita.

Syluester.

neruus lucidius pandatur, proferamus exemplum legis irritantis inualidantisque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quintum gradum matrimonij, vel fac nondum esse positam legem irritantē actiones pupilli, alienantis sua bona, sed nunc primum poni: Vtrum ex illo tunc irriti essent tales contractus, etiam inter ignorantes celebrati. Nā quantum ad culpam & poenam iam satis dictum est, eos qui per inscitiam postmodum cōtraherent excusari: sed vtrum valeret matrimonium, pariter & contractus pupilli. ¶ Ad hoc primum respondetur, non satis esse Cæsarem in vno regno legē edicere vt omnia obliget quousque, in singulis promulgetur ac si diuersorum essent regum: quoniam ob id quod in eiusdem ditione incidere, nō cōsetur vna respublica. Quin verò si sint diuersæ puincia longè separate, nō existimatur lex promulgata, antequam in singulis edicatur. Non enim æquum esset vt lex Toleti promulgata ex tunc perstringeret Indos. Saluberrima ergo est sanctio Authenticæ, vt factæ nouæ &c. vt Romanorum Imperatorum leges post duos menses valere inciperent in republica, & tractari. Quod si valere, idem sit quod, vigore tunc præcepti obtinere, fit vt neque antea scientes obligarentur: si verò intelligatur iuxta formam tertie nostre cōclusionis, scilicet quod licet a tēpore promulgationis obliget, nihilominus vsque ad duos menses possit se quisque ignorantiā ptegere tunc intelligendū est quantum ad forum exterius: nam quantum ad conscientiam, & illi qui antea rescississent, continuo excusatione nudarentur: & illi qui citra culpam diutius ignorassent, excusarentur. De legibus autē eorum qui sunt principibus inferiores cum angustioribus puincijs præsideant, non est censendum tam longas inducias requiri vt sint obligatoriæ. ¶ At verò de summo Pontifice asseruit Panormita. nouerit. de sent. excō. satis esse si eius leges Romæ publicentur: quæ nō nulli sequantur, dicentes Pontificē summū plūbeos habere pedes, quibus, discurrere nequit. Et Syluester. verbo, lex. q. 6. dicit sic feruari in practica. Verū est tamē eundē Panormita super ca. cognoscetes. de consitu. sic se secū dum cōmunem opinionē exponere, vt asserat legem, non quantum ad culpā & poenam, sed tamē quantum ad rescissionē cōtractus ab articulo statim promulgationis vigore habere. Vt si in Concilio lata esset lex, nē deinceps illegitimē nati sacerdotia reciperēt: aut

quæ tales præbendæ nō nisi tali hominū forti prouiderentur: omnes ex illo momento cōtractæ collationes haberentur irritæ. Quod ego facile credo. Attamē quia matrimonia non possunt dissolui sine iniuria, & si quæ sunt alia id genus pacta, certè nō debent lege interdici, nisi quæ vigere incipiat dū fuerit in puincia promulgata: aliàs esset periculis plena. De cæteris autem quæ irritatorie non sunt, parum referet si dicamus statim Romæ latas obligare. Hoc siquidem nō obstante, ignorantes excusantur a culpa & poena. Crediderim tamē, nisi Papa aliter sua lege expresserit, nunquam intēdere obligare nisi a tempore promulgationis in puincia. Etenim quando ob culpam vel aliū defectum vult inhabilem personam reddere, expressè addit ex nunc, vel ex tunc: vt ca. eū singula. de præben. lib. 6. constituit duas obligationes, nō tenentem præbendas ex tunc reddi inhabilem. Et simile habetur, Clemēt. nolentes. de hæretic. ¶ Hoc autem pro certissimo hic ad monitum sit, quod leges puincipiorū reuocatorie vim non habent quousque, promulgatæ sint, non solum in puincia, verum in diocessi. Exempli gratia, dum indulgentiæ fuerint promulgatæ in Metropoli Ecclesia sit reuocatio promulgata, quicunque potest concessis puincipijs citra culpam vti. Neque hoc tantum, verū etiam si quis vsque ad illum articulum puincipio indulgentiarum fuerit a referentis sacramentaliter absolutus, absolutio est valida. ¶ Ecce definitionem legis in fronte questionis positam, cunctis ex partibus, quæ quatuor erant, expositam: ac subinde illam. ff. de legibus. & senatus con. quæ sapientissimè Papi nian. ex alijs quatuor membris constituit. Ait enim, Lex est commune præceptum: ubi eius substantia primusque actus exprimitur: quoniam præceptio actus prudentiæ est, & in commune omnibus debet poni. Virorum prudentium consultum: quibus verbis declaratur quemadmodum præceptio nulla est in intellectu, quam non eon silium antecedit: quare neque Rex sine prudentium consultatione debet leges condere. Delictorum quæ sponte vel ignorantia contrahuntur coercitio. Ecce virtutem eius ac vim coercitiuam malefactorum, qui vel scientia vel ignorantia vincibili delinquant. Communis reipublicæ sponso: qua tandem particula eleganter ingenium legis exprimitur. Per legem nanque respublica & princeps

Papa nō ita tendit obligare sua lege nisi a tempore promulgationis in puincia. pore. p. mal. gationis, nō statim ex-presserit. Leges reuocatorie puincipiorum nullam vim habent quousque ad fuerint promulgatæ in puincia, sed in diocessi.

Epilogus in didictorum.

Explicatur alia legis definitio.

princeps constituitur fideiusor, vt securè tu toq; vbiq; viuat. Spondet enim nullum fore pacis perturbatorem, neque vllum qui iniuria auctus sit ciuem ledere. Quòd si vltus extiterit, ipse princeps poenas repositet.

Primum argumentum.

Ad primum igitur argumentum de lege natura, respondemus, naturali luce & instinctu esse promulgatam: nempe inscriptam mortaliù mètib; Quapropter in statu innocentiæ, clarescente naturæ luce nulla fuit alia opus promulgatione talis iuris. Neque verò postea quousq; caligine iam obducta hominum: mens necesse habuit vt per legem scriptam explicaretur ei Decalogus. Quo sit vt de primis principijs naturalibus nulli mortales per ignorantiam prætexere sibi poterant excusationem. De alijs verò que attentiori discursu indigent, vt de libera Venere; forsitan se poterat excusare.

Pari ratione, Si qui Barbari matrimonia vsque adeò contra naturam facta contraxissent inueniantur, vt etiã se parentes filiabus commiserat, talia matrimonia dirimerentur: quia non poterat nisi crassa incititia nefaria illa turpitudine ignorari. Secus si contraxissent in secundo & alijs gradibus, qui Iudæis dicitur taxat olim, Christianisq; præcisè modò interdiciuntur.

Ad secundum

Ad secundum de diuina lege respondetur, non censeri promulgatam eo quod Deus singulari personæ eã reuelauerit, quo usque ideim eius nuntius solenniter eã enunget. Exepli gratia: Abraham præcepit Deus vt suos masculos circumcideret, quæ lex posteris suis esset solennis. Hæc autem lex non omnes (præceptum) statim obligabat vsquequo Abraham nomine Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Mosæica, quantum ad cærimonias iure naturæ adhibitas & iudicialia; existimandum, videlicet quòd nullus contraheret cum vxore patris aut patris: qui enim postquam lex reuelata est Moyse ante eius promulgationem contraherent in tali gradu, non modò à culpa excusarentur, verum neq; separarentur. Secus post promulgationem: postmodum etiã ignoratè contrahentes, licet à culpa liberi essent, dissociarentur. Ratio huius est quòd Deus hominibus, secundum eorum naturam & ingenium per homines sui generis constituit leges promulgare. At verò lex Christi vbi primum fuit Hierosolymis post eius passionem ac Resurrectionem promulgata vniuersum obligauit orbem: quoniam prædicatio Discipulorù non obligabat de nouo.

Quo tempore lex Christi caperit obligare.

sed ostendebat legem cui Christus mudum subiugauerat: atque adeò tollebat ignorantiam illuc usque excusantem. Vt autem ad formam argumenti tertij respondeamus, cõceditur illo tunc articulo quo Christus animam expirauit mortuam esse legem veterem licet non fuerit statim mortifera, ac subinde vim statim habuisse sacrameta nostra. Quin verò baptisimus iam antea baptizato Christo virtutem habebat; vt. 3. part. questio. 66. auctor est Sanctus Thomas. At verò de legis totius Euangelicæ obligatione, et si Scotus in. 4. distinet. 3. quest. 4. vltimum fuerit non incepisse nisi à die Pentecostes, quando Apostoli confirmati virtute ex alto eam prædicare ceperunt: tamen aliter forte est sentiendum. Enimverò antea iam Christus Apostolis iusserat, Ite prædicare Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit. Ex quo videtur tempore ait, loco modo citato Sancti Thomæ, vbi habuisse præcepti. Et quia susceptio baptisimi professio est totius legis, dicendum forsitan secundum eundem sanctum: Doctore; ipsam tunc primò Christum suam promulgasse legem. Atta men hoc concessio cõsequens fit ab articulo passionis vsque ad illud temporis momentum mansisse orbem sine obligatione vllius diuinæ legis nam vetus expirante Christo cessauit. Cui autè datus fuit hoc isonuerit, dicere verò proxime potest quòd Christus in mortalibus agens suam promulgauit legem, quæ tunc inciperet obligare, quando ipso expirante veterem consummauit. Nã tunc in ara Crucis nouo sacerdotio, vetus antiquauit: & translato sacerdotio, ait ad Hebræos Paulus, necesse est vt legis traslatio fiat. Quia quis nihil absurditatis habeat q; in triduo tantilloq; tempore post Resurrectionem non obligaret lex noua. At verò prior mihi respondedi modus multo probatior est, vt libr. proximo. q. 5. monstratur: sumus: vbi materia hæc cõsolationis legalium ad amulsum est examinada. Ad tertium argumentum respondetur, quòd cum lex scripta debeat promulgari, illa scriptura absentibus & futuris loquitur: qua ratione ait Iudicatus legem esse constitutionem scriptam, & à legendo vocari, quòd legenda proponitur: Quamuis illud de ciuili tantum intelligatur: nam lex naturæ in mente scripta est: & eius gentium eadem in mente collecta: atque in vniuersum promulgata.

S. Thomas Scotus.

Ad 3. arg.

Ad 3. arg.

Q. V. A. E.

QUESTIO SECVNDA, de legis effectibus.

S. Thom. 1. 2. quest. 92.

ARTICVLVS I.

Vtrum effectus legis sit præcipiendo ac nequitate facere homines bonos.

Quatuor in lege aduertenda.

Prima rō.

Aristot.

August.

Secunda rō.

Tertia rō.

Aristo.

Prima conclusio.

Primaria ratio

Væstio p̄sens duos habet articulos, alterum de effectu legis, atq; alterum de eius actu. Oportet enim in præsentiarum quatuor cõsideratè discernere: finis enim legis est adeptio cõmunis boni in quo posita est felicitas: de quo. 2. artic. dictum est: effectus autè est probitas & honestas per quã illuc tenditur: actus verò quẽ legis virtutẽ appellat, est precipere & vetare, sed potestas & neruus est obligare, & coercere: de quo. q. 6. dicendum est. ¶ Arguitur ergò quòd legis effectus non sit facere homines bonos: virtus enim est secundum Philosophũ. 2. Ethic. quæ bonum facit habentẽ, & eius opus bonum: virtus autem munus Dei est, vt illa celebris habet definitio Augustini quæ ex. 2. lib. de liber. arbit, colligitur: Virtus est bona qualitas mentis, &c. quam Deus in nobis sine nobis operatur: lex ergo non est que bonos facit habentes. ¶ Secundò, lex non facit bonos nisi qui sibi sunt obedientes: illud ergò obedientia bonũ nõ est à lege sed ei præsupponitur. ¶ Tertio, lex vt dictũ est, in bonũ cõmune reipublicæ refertur: ergò effectus eius solũ est facere bonos ciues, putã obediens legibus & magistratibus in commune bonum: hoc autè non satis est vt simpliciter sit homo bonus: nam potest esse malus in his que lege ciuili permittuntur. ¶ In contrariũ autem est ipse idem Philosophus, qui initio. 2. Ethic. ait volutãtẽ cuiuslibet legislatoris esse, vt faciat homines bonos.

¶ Ad questionem hanc respondetur duabus cõclusionibus. Prima est. Effectus legis q̄ potissimè aspicere habet legislator est bonos facere homines sibi subditos, per quã bonitãtẽ finem humanũ adipiscantur, quæ est nostra felicitas. Conclusio hæc faciliè ex decisione superioris quæstionis colligitur. Finis enim legis est commune bonum in quo nostra consistit beatitudo: illud autè nemo nisi per virtutum exercitiũ

assequitur quæ bonũ faciunt habentẽ: eo vel maximè q; (vt Philosophus docuit) felicitas ipsa huius seculi in virtutum vltu posita est: ergò legis effectus est homines facere suos diuos & probos. At verò quoniã ratio hæc de lege tantum p̄cedit que verã habet legis rationẽ S. Tho. 1. 2. q. 92. aliã excogitauit ratio. 2. tionẽ quæ legem omnẽ etiã metaphoricam amplexatur. Lex, inquit, cũ ratiois dictamẽ sit quo p̄siciens subditos gubernat, ad hoc ordinatur, vt ei subditi bene obtemperent: hic enim est cuiusq; præceptionis propositũ: virtus autè eius propria quã alteri subditur est bene superiori obtẽperare (vt in calce 1. Poj. auctor est Arist.) quẽadmodum virtus appetitus sensitui est vt probè & promp̄tè rationi obediat: ergò intentio legis est subditos ad suam ipsorum propriam virtutẽ inducere: vt potè per quã ei obsecundet: hæc autè virtus bonum facit habentem & eius opus bonũ: ergò cuiusq; legis effectus est facere homines bonos. Quòd si intentio legislatoris ad id quod est verè ac simpliciter bonũ feratur, tũc lex ipsa pari modo inbuet subditos vera bonitate: sin verò nõ fuerit simpliciter bonũ sed vtilis, aut delectabile sibi, repugnans autem iustitiæ, tunc lex faciet subditos, non bonos simpliciter, sed in ordine ad illum finem: vt si sit lex conquirendi diuitias, instruet illos probè ad illum finem: & si fuerit lex latrocinandĩ, faciet illos bonos latrones: nam & in malis inuenitur obedientia legis, quæ effigie habet boni, non honesti, sed vel delectabilis vel vtilis. ¶ Hæc Obijctur autè ratio non satis videtur rem demonstrare: conclusio enim nostra est, legem efficere bonos homines: ratio verò solũ concludit quòd efficiat bonos subditos, quod minus est. Arist. enim Poll. 3. c. 3. dignoscit bonum ciuem à viro bono. Ciuis enim inde dicitur bonus quòd sit bonus subditus, hoc est legis dicto audiens: vir autem bonus plus obinet probitatis: nã cum multa ciuili lege impunè permittantur, potest quis bene aufcultare legibus, & nihilominus prauus esse, putã auarus, fornicarius, &c. vt supra argumetabatur. Igitur non sat est legem facere bonos subditos vt faciat simpliciter bonos homines. Caietañ. eodem loco defendere conatur rationem Sancti Thomæ. hoc pacto: quòd licet qui subditus est vnicuique particulari legi, vt putã humanæ, non illic sit vir bonus: tamen qui bene paret omni in vniuersum legi, putã naturali & diuinæ, non potest

S. Thom.

Ratio. 2.

Aristotel.

Obijctur

contra

xiã ratio

nẽ S. Tho.

Aristo.

Caieta. niti

tur defende

re vñem S.

Thom.

potest non esse simpliciter vir bonus: eò qd tales leges de omni virtute precipiunt. Hæc autem expositio, nisi ego hallucinor, non est menti sancti Thom. germana. Etenim si hoc ipse cogitasset, collectim simul dixisset, legum vniuersitatē facere homines bonos: eum tamen nō hoc tacitū asserat, sed quod ille sit effectus cuiuscunque per se legis. Sic enim ait: Ad hoc enim ordinatur vnaquæque lex vt obediatur ei à subditis. Genuinus ergo sensus sancti Thom. est, effectum cuiuscunque legis esse facere homines bonos suo ordine & gradu, scilicet respectu peculiaris finis eiusdem legis, vt puta legis iustitiæ facere iustos cuiuscunque per se legis. & temperantiæ, temperatos, &c. Et ideo optima erat collectio quod si facit bonū subditum facit bonum hominem in tali materia. Ex quo fit vt lex æterna & naturalis que omnem docent iubentque virtutem, faciant homines vndeque absolutos. ¶ Hæc bit hic autem forsā de hac conclusione quæpiam, vtrum vsque adeo sit vniuersalis, vt legislatores seculares eiusque leges suo ambitu complectatur, an videlicet principum regumque munus sit bonos secundum animam facere ciues. Exiit enim contra apparentem argumentum, quod hoc differat inter Ecclesiasticos antistites & seculares principes, quod illi spiritualibus attendentes, curam agere debeant animarum: isti verò tantum pacis quieti pacatiq; status reipublice. Sic nanq; vulgus arbitrari fortè poterit. Mox arguitur ex Aristot. 1. Polit. cap. 2. vbi ait, constitutam esse ciuitatem viuendi gratia, scilicet, propter sufficientiam vitæ. Ex domo enim propagatur pagus, & ex pagis coalescit ciuitas, vt scilicet, diuersis artibus diuersisque mercimonijs sibi ciues mutuo sufficiant: ergo à secularibus legibus non est quippiam altius desiderandum. ¶ His tamen nihil obstantibus proculdubio aufcultanda est conclusio vniuersaliter: philosophi enim affirmantes scopum legislatoris esse ciuim probitatem atque honestatem morum, nihil de Ecclesiastica institutione cogitabant, sed de regibus id asserbant. Quam ob rem meminisse oportet discriminis inter alias virtutes, & intellectuales artes & scientias. Ars enim facere potest pictorem bonum, & bonum statuarium, & scientia Theologum bonum, bonumque Iureconsultum, bonum autem virum sola perficit moralis virtus. Quapropter leges o-

Solutio Ca-
ieta. non est
ad mentem
S. Thom.

Dubitatio.

Argum. 1.

Argum. 2.
Aristot.

Satisfit di-
bitationi
propositæ.
Probatio.

mnes ciuiles siue de reliquis artibus siue de rebus alijs edicantur, omnes ad bonum animæ, quò nostra felicitas agitur, instituendæ sunt: ob idq; loco modò citato Aristot. gregiè dixit, quod ciuitas constituta quæ est gratia viuendi: exiit verò bene viuendi gratia. Enimverò non modò ciuim congregatio ad vitam corporalem emolumenta affert, atque commoda, sed præcipue ad spirituales. Nequirent enim dispersi homines ac solitarij ignorantē docere, coercereq; malefactores: consilijsq; & salutaribus monitis mutuo se ad felicitatem iuuare, vt faciunt congregati. Etenim qua ratione homo ad felicitatem natus est, eadem est ciuile animal: ob idq; solitarius nisi angelicam degat vitam, bestia est. Atque eandem ob causam qualem antiqui felicitatem statuebant, tales & ferebant leges: vt Epicurei, eas quæ voluptati capessendæ deseruirent, atq; alij alias quibus vel diuitiæ, vel honores accumularētur. Et Lacedæmonij (vt. 1. de legi. author est Plato) qui illic felicitatem collocabant, vt omnium essent victores, ac domini, eas excogitabant leges, quæ ad bella felicitius gerenda accommodatiores essent. Igitur principes qui veram felicitatem seruare norunt, ad eandem debent cunctas referre leges. Ait enim Aristot. Ethic. 9. iusta legalia factiua esse felicitatis. Haud quippe externis actionibus decorum possunt ciues seruare reipublicæ statum, nisi internis virtutum habitibus vigeant. Et postremò accedit quod omnis potestas à Domino Deo est: propter quod idem potestati admonet Paulus omnem animā esse subditam: Deus autem ad se cuncta ordinauit, ac retulit: ergo in ipsum debent Principes suas leges referre. Haud ergo hac parte secularis potestas ab spirituali differt, sed hoc tantū quod cum ambæ eundem suis legibus debeant scopum supernæ salutis præfigere, spiritualis supereminet seculari: nempe vt sacrorū leges instituat: & si secularis Principes leges à vera felicitate deflexerit, eas emendet, & corrigat, Principesq; ipsos cohibeat. Tunc enim locum habet illud. 1. ad Corinth. Pau. Animalis homo nō percipit ea que sunt spiritus Dei: spiritualis autē iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Adde hic demum quod causa huius asserat veritatis Aristot. eodē loco. 3. Pol. cap. 3. postquam distinxit ciuem bonum, & virum bonum, subiunxit, Principi necessarium esse, vt sit vir bonus, hoc

Aristot.

Secūda rō.

Plato

Aristot.

postrema
ratio

Paulus.

Aristot.

hoc est, omnibus virtutibus exornatus. Et ratio est, qd regere, munus ac functio prudentia est: quæ nisi omnibus virtutibus associetur, vera esse non valet: iudicat enim prudēs de omnibus: & quia qualis vnusquisq; est talis sibi finis videtur necesse est, vt bene sit affectus ad omnia de quibus iudex sedet. ¶ Sed arguis, videtur non opus esse maiori virtute in Principe ad operandum q̄ in ciue ad obediendum. Nā vt tota subditi probitas quatenus subditus est, consistit in bene parēdo, ita & tota principis in bene imperādo: quæ enim alter iussa dat, alter capessit: ergo cum in republica ciuili non omnia mala prohibeatur, fit vt sicut neq; ad bonū ciuem, ita neq; ad bonum principem requiratur omnis virtus. Respondetur disparem esse rationem: quoniam princeps debet de omni virtute leges ferre, & (vt ait. 1. Poli. Philosophus cap. ult.) quomodò si imperans nō est temperatus, & iustus, & fortis, huiusmodi virtute rectè imperabit? Et quāuis nonnulla impunè permittat, vt meretricia, mendacia, & epulationes: hoc tamen non debet libidine facere, sed iudici o. Debet enim esse ad eò castus, vt ad euitandas peiores turpitudines meretricia vbi oportet permittat: & tam liberalis, vt ad euitanda latrocinia permittat quempiam vsurarium modū. In summa: veluti medicus, salutis est corporis moderator, ita & Princeps qui gubernaculum reipublicæ tenet, veluti animarum medicus ad illum finē debet cuncta moderari. ¶ Secunda conclusio huius articuli sit. Licet princeps mentis oculos semper debeat habere ad bonitatem: ciuū attentos, debet nihilominus & legibus artes opificiaque reipublicæ prosperare, annōnam & reliqua temporali vitæ tam ad bellū quam ad pacē necessaria providere. Quin verò & ciuū facultates & honores augere: eatenus tamē quatenus præsentis vitæ ornamenta futura sunt felicitatis adminicula. Ad. 1. arg. Ad primum igitur argumentum conceditur omnem virtutem munus esse ad donū Dei: haud tamē quod nobis sine nostra opera donetur, sed nobis quippiam agentibus: licet non pariformiter. Est enim virtutum alia infusa, alia verò acquisita. Et quidem infusam Deus nobis se solo donat, non tamen adultis sine ipsorum consensu & dispositione. Acquisita autē, licet Deus donator sit tanquam author naturæ, nostra nihilominus consuetudo causa etiam est, inde enim dicitur acquisita, quod nostris mori-

Obiectio.

Solutio.

Aristot.

Conclu. 2.

Ad. 1. arg.

bus conficitur. At verò quia neutrius opus rē habet virtutis simpliciter dictæ, nisi Deo per gratiam fit acceptum, ciuū quidem primæ gratiæ nos non sumus causa per meritum, rectè ait August. omnem virtutem dari nobis sine nobis. Nihilominus quia leges opera nostra dirigunt, per quæ fauente Dei numine morum probitate decoramur, per leges dicimur boni effici. Eo scilicet pacto quo Aristot. 2. Poli. ait, qd legislatores assuescentes faciunt bonos. ¶ Ad secundum autem respondetur, non semper qui legi obēdit, id facere ex bono virtutis, sed timore quandoq; pœnæ, quam lex cōminatur: per quam subinde adducitur, vt prompto animo rationi obtemperet. Quāuis sint etiam quædam à natura virtutis femina, ante legem nobis insita, vt quis possit obedire legi, per quam obedientiā perfectè compareret virtutes. ¶ Ad tertium autem iam responsum est. Lex enim quæcunque ciuili facere duntaxat intendit bonos subditos, hoc est, promptè obsequentes: quoniam reipublica, nisi ex partibus constet, quæ toti obtemperant, non potest consistere: sicuti neque corpus cui membra non seruiunt. Satis ergo est ad firmitatem reipublicæ si princeps omni polleat virtute, & ciues bene sint subiecti. Licet non omnes sint viri absolutæ virtutis: vt Aristot. 3. Polit. docet. Attamen qui legi naturali ac diuinæ aufcultant, illi sunt, & boni ciues, & viri integerrimi: vt iam supra dictum est. De legibus autem tyrannicis, cum veræ non sunt leges, nō opus est argumentum inde obijcere quod non faciunt bonos ciues. Id enim tantum bonitatis habent quod faciunt subditos obediētes, vel timore pœnæ: vel alia corrupta via.

Ad secūda.

Ad tertiu.

Aristot.

ARTICVLVS. II.

Vtrum legis actus congruenter assignentur.

Vbsequitur articulus secundus Legis actus de legis actibus. Videtur enim quatuor non esse quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere, & punire. Lex enim idem est quod præceptum & imperium, vt supra monstratū est: non ergo opus fuit discernere inter imperare, & vetare. ¶ Secundo, effectus legis est subditos ad bonum inducere: consilium autem ad id ipsum conducit, ac pariter premium: ait enim Iurisconsulti. l. 1. de Iustitia & Iure.

Argum. 1.

Argum. 2.

ff. quod bonos non solum metu poenarum, verum etiam premiorum exhortatione efficiere cupit: ergo & consulere, & premiare, nihilominus quam precipere, & punire actus sunt legis. ¶ Quin vero tertio valentius arguitur. Effectus legis est homines bonos facere: ille autem qui metu duntaxat poenae legi obtemperat, non est simpliciter bonus: metus namque feruilis, quantum sit moraliter bonus, nondum tamen lineam virtutis attingit: ergo punire, non est legis actus. ¶ In contrarium autem est inter Iureconsultos Modestinus. ff. de legib. & senat. consult. vbi ait, legis virtus haec est, imperare, vetare, permittere, & punire.

Cöclusio re sponsua. Ad quaestionem istam conclusione haec respondetur. Legis actus, ac virtus quadripartitus est: vt lege citata Iureconsulto dicitur. Neque vero obstat Isidorus sententia lib. 5. Etymo, vbi de tribus tantum meminit. Ait quippe: Omnis lex, aut permittit aliquid: vt vir fortis praemium petat: aut vetat, vt sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui eadem fecit capite plectatur. Nam permisi appellatione consulto iure more praecipia etiam comprehendit. Sic enim habetur. C. de legib. & consul. I. leges sacrasissimae. Vniuersi praescripto legum vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Haud enim est credibile, vt potissima legis functio eum praeterierit. Enimvero cum tres sint differentiae humanarum actionum: Prima scilicet earum quae genere suo bonae sunt: aliae vero quae genere suo sunt male, ac tertiae quae sunt indifferentes. Respectu primorum legis virtus est precipere: vt vnus cole Deum: charos venerare parentes. Vnde Arist. 5. Ethicor. Lex, inquit, de omnibus praecipit virtutum actibus. Respectu vero aliorum secundae generis est vetare: vt, Ne iures vana per eum. Non occides. Sed respectu actionum tertij ordinis est permittere: vt, Cui liberit, negotia ri fas sit lucri gratia. At vero quoniam lex distans rationis est quo homines ad officium inducuntur, fit vt instar rationis speculatiuae, quae per vnum aliud concludit, subditos per poenam a vitis arceat, atque in officio contineat: haec ergo ratioe & quartus ei actus adiungitur, qui est, punire. ¶ Sed tamen contra singula huius inductionis membra obijcitur. Primum, legibus non ea solum precipi consueverunt quae genere suo sunt bona, verum etiam ea quae per legem constituuntur virtutum locomeq; solum vetantur ea quae

genere suo sunt mala, verum quaedam per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc enim illa celebris distinctio orta est: Alia sunt prohibita, quia mala: alia vero mala, quia prohibita. Diem enim, verbi gratia, cuiuspiam Diuo festiuiter dicere, quem prius feriari indifferens erat, lege sola fit religionis virtus. Et armatos noctu ciues obambulare, quod prius erat indifferens, prohibitione legis fit vitium. ¶ Respondetur autem quod vbi diximus precipiendum actum circa ea versari quae sunt genere suo bona, ampliandum verbum est, & ad illa quae certa ratio indicat esse bona: nihil enim lex precipere debet, nisi quod ratio pro tempore & loco ostendit esse bonum. Et pariformiter neque quicquam vetat, nisi quod vel genere suo, vel circumstantijs loci aut temporis ad bonum finem ordinatur. Sed rogas, illa quae genere suo sunt bona vel mala quid nam alia opus habent aut praecipione, aut prohibitione? Respondetur. Ea quae genere suo iusta sunt lege naturae precipiuntur: & quae genere suo sunt mala eadem lege prohibentur. Nihilominus causa amplexoris luminis voce etiam in mandatis profertur, scriptisque referuntur vt Decalogus exemplum est. ¶ Praeterea aduersus tertium membrum est argumentum: quia lex humana non ea tantum permittit quae indifferentia sunt, vt otiosi & quatenus eutrapeliae virtus indulget, ludere & venari: verum & quae mala sunt, vt scortari, & iocul causa metiri, atque id genus reliqua. Respondetur quod quantum ad legem humanam indifferentia quoque dicuntur ea quae non sunt valde mala: vt potest ex quibus nulla emergit iniuria, aut grauis absurditas: quae quidem bona causa vt impune fiant permittit: haud tamen approbat, quasi licita: id enim facere nequit: quoniam lex diuina & naturalis nihil tale permittit. Item arguitur. Permittere conuenit personis etiam priuatis, quibus cum incumbat filios vel proximos corrumpere, contingit eis tamen conuicere: ergo non est proprium vel principis vel legis. Respondetur quod id permittit quod commodè vindicari non potest, hoc conuenit legi: permittit autem ex ignauia, aut iniqua indolgentia, quod vetare quis tenetur, hoc priuatum accidit. Qui vero corrumpere non obligatur, is permittit non censetur.

Ad 1. arg. principale. Ad primum igitur argumentum respondetur, quod & si largo modo praecipit appellationi, prohibito etiam supponatur eod quod cessare a malo, quod prohibitio curat,

Questio p. u.

Solutio.

Argum.

Solutio.

Altero rō ad idem.

Solutio.

Ad 1. arg. principale.

rat, inchoatio est boni, quod praecipio tenent: nihilominus clarioris explanationis gratia distinguuntur. ¶ Ad secundum respondetur, quod consulere cum vim non habeat coercitiam, non habet rationem legis: & ideo non est proprium principis munus, sed cuique priuatae personae competere potest. Quare in parte Accursius super eandem legem, Legis virtus, adnotauit, consulere esse quintam virtutem legis, oculatius enim Bar. id negauit. Apparentior autem ratio suasisset quintam virtutem legis esse premiare: nam vt Solon & Democritus aiebant, duo diuina lumina cuncta gubernant, praemium scilicet & poena. Quod Iurifconsultus. l. 1. de Iustitia & iure. consultiuissimè animaduertit. Et ratio naturalis est quod, vt auctor est Aristot. Ethico. 1. o. duobus homines maxime afficiuntur, scilicet voluptate & dolore: quare ex vna parte alliciendi sunt homines praemijs, ex altera terrendi supplicijs. Attamen propterea punire potius legi tribuitur quam praemiare, quod punire coactiuam vim habet quae idecirco soli principi conuenit praemiare vero non est cogere, & ideo priuatis etiam personis conceditur. Tamen si & alteram possumus causam subijcere, quod virtus honestatis gratia est persuadenda, & satis est ipsa sui ipsius praemium: poena autem prauis eod necessaria est quod cum sint voluptatibus mancipati, contrarijs doloribus sunt arcendi. ¶ Ad tertium autem argumentum iam supra respondimus est, quod est metus poenae non fit simpliciter virtus, est tamen (vt ait Augustinus) veluti seta quae amoris filum inducit: & ideo expedit timore poenae corruptos homines & a tramite deuos in viam retrahere, vt inde virtutum assuetudine earum officia illis dulcescere incipiant. Praeterea quando perditis illis qui supplicia perpetuantur nihil soluta poena proderit, cedit tamen in aliorum commodum, qui illius admonitione temperatius viuunt.

Ad sec. hā.

Solon. Democri.

Primario quare punire potius legis op. quā remunera=

Ratio. 2.

Ad 3. arg.

QUESTIO TERTIA De lege aeterna.

S. Thom. 1. 2. quaestio. 93.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex aeterna a naturali humanaque diuina distinguatur.

Constitutis legis definitione, effectum & actum, debita series poscit, vt de legum diuersitate dicamus. Arguitur autem a parte negatiua quod non sint quatuor legum species quas doctores connumerant: scilicet, aeterna, naturalis, humana, & diuina. Lex idem est quod ius, ius autem non diuiditur, nisi in naturale & positium: vt lib. 3. quaestione statim. videbimus. Vnde cum ius positium diuidatur in ius gentium, & ciuile, haec tantum tria distinguuntur iura, scilicet, naturale, & gentium, & ciuile, vt est videre Instit. eod. titulo, & ff. de Iustit. & iur. & in Decretorum dist. 1. Non ergo quatuor sunt legis species. ¶ Praeterea est & lex fomitis quam Paul. (vt supra citauimus ad Rom. 7.) appellat legem membrorum repugnantem legi, mentis nostrae: plures ergo sunt quam quatuor. ¶ In contrarium est quod ait Sapiens, Proverb. 8. de lege aeterna, quae sapientia Dei est. Dominus possedit me ab initio viarum suarum: antequam quicquam faceret: a principio ab eterno ordinata sum. Et infra: Quando legem ponebat aquis, cum eo erant cuncta componens. Et de naturali ait Paul. ad Rom. 2. Gentes quae legem non habent naturaliter quae legis sunt faciunt. Et de humana ad Rom. 12. Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Et de diuina Hierem. 31. Dabo legem meam in visceribus eorum & in corde eorum scribam eam.

Pro quaestione huius intellectum recolendum est discrimen illud quod in capite huius libri adnotauimus inter ius, acceptum pro lege quae est iustitiae regula, & acceptum pro iusto, quod est eiusdem virtutis obiectum. Hoc enim supposito facile ad presentem quaestionem ne duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Quatuor sunt legis species, quae in titulo quaestionis proponuntur. Lex enim (vt supra exponentes dicebamus) nihil aliud est quam regula & praecipio prudentiae per quam qui curam gerit reipublicae illam gubernat, & administrat: gubernatorum autem primus supremusque est Deus, vnde omnis potestas deriuatur. Secundus vero, homo qui eius minister est per quem eius auctoritatem institutus: ergo secundum conditiones & modos gubernandi tam in Deo quam in homine mandus est sumendusque legum numerus. Quod autem hac ratione quatuor distinguatur legis species sic patet. Deo in primis vniuersa

Primario ad labefactionem partium legis.

Ratio. 2.

Sapiens.

Hierem.

Conclu. 1.

nerfalis gubernator, ab aeterno vniuerforū ordinem, ac dispensationem, & regimē mente concepit: cuius conceptionis instar leges omnes constituendae sunt: illa ergo ordinatio, & praecipio lex aeterna secundum naturam suam nuncupatur. Mox quia idem Deus author est naturae singularis rebus suos indidit instinctus, & stimulos quibus in suos fines agerentur: sed homini praecipue naturalem normam mente impressit, qua secundum rationem quae illi naturalis est gubernaretur: atque haec est lex naturalis: eorum scilicet principiorum quae absque discursu lumine naturali per se nota sunt: vt, id facias alijs quod tibi fieri vis: & similia. Deinde & eidem homini facultate tribuit vt pro temporum, locorum, ac negotiorum qualitate per eandem legem naturae, quas alias expedire iudicaret, ratiocinando constitueret: quae ideo leges ab auctore suo humanae nuncupantur. Attamen quia non ad finem tantum naturalem qui est pacificus quietusque reipublicae status conditi sumus, ad quem finem praedictae leges sufficeret: verum & ad supernaturalem felicitatem creati, aliam Deus nobis insuper posuit supernaturalem legem tam veterem, scilicet, quam nouam, quae ad illum supernaturalem finem nos perduceret. Et haec est lex diuina. At quia de horum singularis seorsum perspicacius facturi sumus sermonem, satis est hic numerum explicuisse. ¶ Adhibetur tamen secunda conclusio quae superioris corollaria est: Non eodem modo species istae legum differunt: aeterna enim differt à ceteris tribus quod ipsa fons illarum est, & origo: non vtique lata sed ferens, non impressa, sed imprimens: non denique alterius participatio, sed lux cuius alie sunt participationes. Reliquae vero inter se hoc distant, quod lex naturalis est impressio facta in ipsa creatione naturae: lex vero humana est regula ab homine posita per facultatem sibi diuinitus collatam: lex vero diuina est lumē infusum homini, quae ideo Hieremias vocat legem scriptam in cordibus. Igitur quantum lex aeterna: diuina etiam sit, differt tamen à diuina positua, quod illa in Deo ab aeterno existit: haec vero in nobis ex tempore.

Ad. 1. arg. **R**esponso ergo primi argumenti ex his quae dicta sunt facile colligitur. Etenim quia ius pro eo quod est iustum, & equitas illa est quae in temporarijs rebus constituitur, nullum est ius hoc modo aeternum: licet sit lex aeterna. Iustum autem hoc, aut constituitur

De Iustitia & Iure.

à rerū ipsa natura in qua lex naturalis versatur: vt mutuum, aut depositum reddere, aut constituitur à lege positua. Et hoc appellat Aristot. 7. Ethic. iustum legale: scilicet, quod antea nihil referebat, sed postquam positum est, refert. Hoc autem legitimum iustum, aut à lege humana instituitur, aut à diuina, de qua neque Isidorus in initio Decretorum, neque ius civile meminuit. Et ideo non dignoscunt, nisi ius naturale, & humanum, quod in ius gentium & civile subsccatur. ¶ Ad secundum respondetur legem formis non esse proprie legem, vt quae suapte natura rationi non subditur: neque est in mente, sed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex, quia inclinat in sensu alia obiecta: de qua articulo tertio latius.

ARTICVLVS. II.

Verum lex aeterna sit summa ratio in Deo existens.

Restat ergo ad singulas legis species descendere. Et primo in hoc secundo articulo exponitur aeternae substantia, & natura: an videlicet sit ratio summa in Deo existens. Arguitur ergo in primis: nullam esse legem aeternam. Lex enim illis ponitur quibus promulgatur, nulli autem aeterni fore homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur: ergo. ¶ Praeterea lex importat ordinem in finem: nihil autem aeternum ordinari potest in finem, quia referri nequit in aliud: ergo nulla est lex aeterna. ¶ Tertio arguitur, non existere in Deo. Si lex vlla aeterna est in Deo, idem est quod rerum ratio: rationes autem in ipso non vna sed plures sunt, dicente lib. 83. quaest. Augusti. quod Deus singula facit proprijs rationibus: ergo lex aeterna non est vna: vel negandum est idem esse in Deo quod ratio. ¶ In contrarium est August. lib. 1. de libero arbitrio: vbi ait, lex quae summa ratio nominatur, non potest cuiquam intelligenti non incommutabilis aeternaque videri: cui semper obtemperandum est: aeternum autem & incommutabile in solo Deo existit.

Ad istam quaestionem hac vnica conclusione respondetur, quam August. modo citatus affirmat. Scilicet aeternam legem esse rationem summam in Deo existentem. Eandem quippe S. Thom. 2. 2. q. 93. lucide, vt plerumque oia, hoc pacto demonstrat. Deus vt author est primus omnium, ita & vniuersorum

Elegans ratio summus gubernator: in artifice autem necessario. S. Tho. necessarium est rationem ordinis rerum faciendarum praeformari, quae ars seu exemplar est: & in gubernatore rationem quoque praerexistere eorum quae agenda sunt, quae sit veluti omnium regula & norma: ergo in Deo necesse est & rerum omnium creandarum faciendarumque sapientiam extare, & omnium etiam gubernandarum regulam. Atque vt sapientie ratio, qua cuncta creat, reu nomenque; habet artis, & exemplaris, & idearum: ita, & eiusdem sapientie ratio quae cuncta in suos debitos fines ordinet, disponit ac promouet, rationem legis obtinet. Igitur cum lex (vt supra dictum est) nihil aliud sit quam dictamen rationis practice in Principe qua cuncta sibi subdita gubernat, sit vt lex aeterna in Deo nihil aliud sit quam sempiterna ratio suae sapientie, qua mundi vniuersitatem regit. Etenim vt sua substantia, & natura, sic & quicquid attributorum in ipso existit aeternum est, vt ipsa de se sapientia Prouerb. 8. praedicat. Ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret, &c. vsque adeo haec fuit semper conclusio lumine etiam naturali resplendens, vt ipsis etiam Philosophis innotuerit. vnde Cicero lib. 2. de legibus. Haec, inquit, video sapientissimorum esse sententiam, legem neque hominum ingenijs excogitam, neque scitum esse aliquod populorum, sed aeternum quiddam quod vniuersum mundum regeret, imperandi prohibendique; sapientia. Ita principem legem illam, & vltimam, mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis, vt vetantis Dei, ex qua illa lex (naturalem adnotat) quam Dii humano generi dederunt, recte est laudata. Haec ille. Ex hac conclusione fit consequens non couerteri legem aeternam, ac diuinam, quae vocant positua: vt articulo proximo expositum reliquimus. Quales fuit, tam Moysi quam Euangelica.

Ad. 1. arg. **A**d primum igitur argumentum respondetur rationem illam, quae lex est, ab aeterno extitisse in Deo, sola scilicet ratione ab eius substantia differentem, qua futura cuncta, vt sibi praesentia inspectabat. Etenim vt ad Ro. 4. Apostolus author est, vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt. Promulgatio autem eius, & verbo praecellenti ordine, & loquutione denotat promulgatis, & subditorum auditum, ratio prioris aeterna fuit: nempe diuinum verbum expressam mentis conceptione genitum, & liber vitae sempiterna

quoque; mente conscriptus. Ratio vero posterior esse nequit nisi temporalis, nam aeternus nemo fuit qui audiret. Coepit ergo lex illa innotescere in mundi primordio per legem naturalem, & antiquis patribus praescriptam, ac denique; nobis per Euangelicam, quam Verbum ipsum, homo factum, nobis promulgauit. ¶ Ex hoc fit consequens, legem aeternam solis post angelos hominibus, eisdemque vniuersis esse notam: illis scilicet foelicibus caeli colis per essentiam, qua facie ad faciem inuentur: nobis autem per irradiationem, sicuti sol videtur in aula, eandemque plus minusue susceptam. Nulli enim mortalium existunt quibus non cognitio quaequam veritatis effulcat: veritas autem omnis (vt lib. de vera relig. author est Aug.) irradiatio quaedam est & participatio legis aeternae: omnibus ergo est, licet gradibus inaequalibus, nota. ¶ Et per haec concordia conciliatur inter illud Paul. 1. ad Corinth. 2. Quae sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. atque alterum ad Rom. 1. inuisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Diuinorum enim cognitio in seipsis soli Deo propria est: & beatis quibus ipse praesens resulget: nobis autem eadem donatur aeternam legem per effectus conspicere. Nemo autem praeter ipsum potest ea comprehendere. Quare de isto comprehensario iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. August. vbi aiebat. Lex aeterna est de qua homo iudicare non possunt. Sunt enim iudicia eius (vt ait Paulus) incomprehensibilia abyssus. ¶ Ad secundum autem principale argumentum respondetur non esse legem necessariam in finem alium referri: sed vt per ipsam subditi referantur in finem. Lex ergo aeterna non refertur: sed per ipsam Deus cuncta quae fecit in seipsum refert, qui est. A. & O. principium & finis. ¶ Ad tertium denique; respondetur quod sicut in Deo ars factibilium ratione differt ab aeterna lege, qua agibilia gubernantur: sic & rationes rerum quae sunt ideae, hoc est exemplares formae, quas diuina mens contuetur in rerum fabrica, ab eadem aeterna lege ratione differunt. Est ergo lex vna, rationes vero istae de quibus Aug. loquebatur, tot, quot sunt rerum species. Differunt enim ratione in ordine ad ipsarum effectus.

ARTICVLVS. III.

Verum leges vniuersae ab aeterna promanent.

Corollarium.

August.

Conciliatur duo Pauli loca.

Ad secundum.

Ad tertium.

Ad secundum.

Lex aeterna.

Argum. 1. a parte negatiua.

Argum. 2.

Argum. 3.

August.

Conclusio responsua.

Primario ad partē ne gatiuam.

Paulus. Esaias.

Ratio. 2.

Satisfi que fieri agita te unica cō clusione.

August.

Aristot.

Ratio cōcl.

Questio.

Responso.

Consequitur hoc tertio articulo vt videamus vtrū leges reliquæ omnes ex hoc fonte luminū deriuentur: & arguitur à parte ne gatiua. Est lex fomitis quam (vt supra audiuimus) ait Pau. repugnare legi Dei: sunt quæ & iniquæ hominū leges de quibus Esai. 10. Væ qui condunt leges iniquas. Leges autē legi æternæ aduersantes, atq; ab illa deflexæ nequeunt ab illa deriuari: ergo non omnis lex ab æterna deriuatur. ¶ Secundò arguitur. Leges humanæ (vt. 1. de libe. arbi. auctor est August.) multa permittunt quæ æterna lege prohibentur: vt meretricia & mendacia: ergo eiusmodi leges nō possunt ab illa emanare. ¶ In contrarium autem est illud Proverb. 8. Per me Reges regnant, & legum cōditores iusta decernunt.

Ad quæstionem, hac verisima eademq; lumine naturali cōpertissima cōclusio ne respondet. Omnis in vniuersum lex, præter æternam, quia ratione iusti quippiam cōtinet ab illa æterna deriuatur. Assertio est August. eodem lib. 1. de libe. arb. vbi ait, Nichil est iustū ac legitimum quod non ex æterna lege homines deriuauerint. Atqui natura huius causam partim superiori quæstione, articulo de legislatoribus attigimus, & nunc emunctius exprimamus oportet. Est enim ordo in natura causarum: ita dispositus, vt inferiores non nisi superiorum virtute admota moueant. Vnde (vt. 8. Physic. auctor est Aristot.) necesse est primum motorem cōsiteri, à quo inferiores reliqui dependant. Si enim primus non moueret, reliqui neutiquam mouere valerent. Eundem ordinem & 1. Ethico. inter artes ostendit. Illa enim que maximè est architectonica reliquis veluti Princeps imperat: igitur in legibus quibus mundus gubernatur, idem est ordo meditandus & confitendus. Nempè vt omnium sit vna suprema quæ caput earum sit & origo, Hanc autem appellamus (vt ipsa est) æternam. ¶ Quòd si scisciteris, an eò præcisè dicatur æterna, quòd neque initium habuit, neque habitura sit finem. Respondetur non idcirco solum, verum ob hoc maximè quòd nulla sit ratione mutabilis, nec vlli varietati subiecta: sed sicut in naturalibus primus motor, qui immobilis est, causa est motuum sub se longè differentium: sic lex æterna, immota persistens, causa est vt mortalium leges, eorum variabili conditione mutata, permuteantur. Ipsa enim vni-

formis, ac maximè vna iussit, vt natura integra, omnia essent communia: corrupta vero, inter diuersos dominos distribuere. Quo fit, vt lex hæc à nulla sit alia deriuata, nec verò à seipsa: talis enim assertio secum pugnet. Quòd si quis arguat contrā, non omnem legem ab illa deduci: nam lex diuina putā Euangelica non apparet quomodò inde descendat: cum nō videantur esse duæ. Iam proximo articulo responsum est, diuinam possitiam, esse effectum ac participationem illius æternæ. Ob id enim dicitur positiua, quòd posita est nobis: hoc differens à naturali, quæ eisdem æternæ est etiam participatio, quòd naturalis ordinat nos proximè ad finem naturalem: diuina verò ad supernaturalem, vt paulò inferius euidentiussit.

Obiectio.

Solutio.

Ad. 1. arg.

Ad primum igitur argumētū de lege formis quā Pau. existere in membris ait, legiq; mētis repugnare: iam supra diximus existere in ipsis, non tanq̄ in regulante, sed tanquam in subiectis naturali appetitus inclinationi. Quæ dicitur lex fomitis seu fomes ex priuatione iustitiæ originalis derelictus: qui quidem nihil aliud est q̄ sensualitatis pondus. Bifariam nāq; inclinatio aliqua dicitur lex. Vno modo in quātū per ipsam directè legifer promouet subditos in finem honestum, atq; altero modo in quantum in poenam eos destituit permittitq; naturæ impetu ferri. Vnde ille sensualitatis insultus in sua obiecta, quæ brutis animalibus esset naturalis, lex, nempè naturæ suæ consonās, hominibus est obliquitas, ac deflexio naturæ suæ quatenus est rationalis, cui quidem rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iustitiam originalem idem sensualis appetitus quasi freno continebatur nē à ratione exorbitaret, & eandem iustitiam homo per peccatum amisit, ac subinde à Deo destitutus est, dicitur inclinatio illa, fomes, ac fauilla ignei peccati, atq; adeò distorta lex per quā similis bestijs factus est homo: secundum illud Psalm. Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis, hoc est sensuali legi subiectus q̄ illi cum bestijs cōmunis est. ¶ Vt verò ad argumētū adaptetur responso, distinguitur prior præmissa. Conceditur inquam fomitem peccati esse legem, non directè inclinante in verum bonum: sed in id quod est sensuale bonum, hoc est, quod est delectabile, aut vile. Et pariter distinguitur cum

cum subsumitur, non deriuari à lege æternæ fatemur in idquam quatenus à ratione deriuat negatur vero quatenus inclināt in bonum quodpiam, scilicet sensuale. Ac præcipuè qua ratione est poena peccati: nam in tentio dei fuit per illam desertionem liberi nostri arbitrij punire peccatum Adæ.

Ad secundū

¶ Ad secundū eodem propè modo respon detur. Leges enim iniquæ quatenus à ratione declinant (vt. 2. de legibus ait Cicero) nō modò leges habendæ non sunt, sed nec appellandæ quidem. Quare hac ratione ab æterna non emanant. At verò quatenus non nihil similitudinis legis retinent: videlicet in quantum potestatem imperandi designant quodammodo influxus sunt diuinæ potestatis. Nam (vt ait Paul.) Omnis potestas à domino Deo est. Vnde vt quæst. 6. & latius lib. 3. q. 4. innotescet, etiā potestas infidelium principum à Deo deriuatur: iuxta verbum Christi ad Pilatum, Non haberes aduersum me potestatem vllam, nisi tibi datū esset de super. ¶ Ad tertium deniq; respondetur q lex humana quæ malum permittit approbando vt bonum: vt illa quæ fornicationē pronuntiat esse bonam, nequaquam ab æterna deflueret. Illa autem quæ impune eam permittit, quia omnia non potest coercere flagitia, in hoc quòd non conatur ad id quod perficere nequit, recta ac prudēs est atq; ideo à lege æterna descendit: licet cam tanq̄ debilior perfectè non adæquet.

Ad tertium

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum creata cuncta, tam necessaria quam contingentia æternæ subiciantur legi.

Subsequitur vt quarto huius quæstionis articulo exploremus, an tota creaturarū vniuersitas subdita sit æternæ legi. Et quidē de affirmatiua cōclusione non solum sacrosancta fides, verū necratio Physica ambigere sinīt. Vt enim Domini est terra & plenitudo eius, quantum ad creationem: sic & quantū ad gubernationem (vt ait ipsa Sapientia) attingit à fine vsque ad finem & disponit omnia suauiter. Et capit. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. Vnde non modò Iob eos irridet, qui Deum negabant nostra curare, sed aiebant inter cardines cali contineri: verum & Cicero initio de Natu. Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos neque eos suo nomine dignos cō-

Cicero.

set. Nam si diuinam prouidentiam de medio sustuleris, nulla in nobis inesse potest erga Deum amicitia, pietas, sanctitas, aut religio. At interrogata hæc quæstio est vt quorundam dubitates explanemus. Sunt autem tria hæc de quibus dubitatur, scilicet necessaria, contingentia, & humana: nimirum homine superiora, eodemq; inferiora, & sua ipsius opera. Arguitur ergo quòd necessaria non subsint æternæ legi. Lex omnibus imponitur, vt à malis cohibiti recta incedat ac subinde reliquis rebus humilioris ordinis vt tramitem quoque naturæ suæ non deserant: necessaria autem, cum impossibile sit aliter se habere, nequeunt à natura sua declinare, aut deficere: atq; adeo nulla indiget cohibitiōe: ergo legi æternæ nō subijciuntur. ¶ Et secūdò arguitur. Diuina nō sunt subiecta eidem legi, videlicet neq; personæ diuinæ nec attributa: quia vbi est summa æqualitas nulla esse potest subiectio: ergo nō omnia necessaria subduntur eidem legi.

Rō per mota te quæst. Triplex genus rerum que in præsentia nō sunt quæstionē. 1. Argumē.

2. Argum.

Tertium.

Philosoph.

Quarta.

Quinta.

Paulus.

6. Ratio.

¶ Tertio arguitur, quòd neq; omnia contingentia mutabilia & caduca hominē inferiora supponant eidē legi. Lex nō ponitur (vt supra visum est) nisi quibus promulgatur: rebus autem rationis expertibus nulla valet promulgari lex: quippe quam cognoscere nequeunt: imò neq; legi parere possunt. Nā vt auctor est. 1. Ethic. Philosophus, ea quæ legi parent ratione participant: ergo illa nulli substernuntur legi. ¶ Quarto ad idem arguitur eiusmodi cōtingentia sæpe à sua deficiūt regula, vt patet in monstris naturæ: & in fortuitis casibus: ergo nō omnia eadem gubernantur lege. ¶ Quintò arguitur de humanis nostris actionibus. Homines enim aut iusti sunt apud Deum aut iniqui. Iusti autem, quia filij Dei sunt, spiritu dei aguntur (vt patet ad Rom. 4. & 5, vt legitur ad Galat. 5. qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege, iniquos verò prudentia carnis exercet: quæ vt eodem loco ad Roma. subditur) cum inimica sit Deo, legi eius non est subiecta: nulla ergo restat mortalium fors, quæ subdita sit æternæ legi. ¶ Sextò denique arguitur: lex æterna (vt lib. 1. de lib. arbi. ait August.) est illa qua mali miseriam, boni autem vitam beatam merentur: beati autem & damnati exempti sunt ab statu merendi ac demerendi: ergo nō subiacent æternæ legi. Ex quo consequens apparet vt nullus angelorum subiectus eidem sit: siquidem nullus est nisi aut beatus aut dānatus. ¶ In contrarium autem

est illud Hester. 13. Domine Rex omnipo- tens in ditione tua cuncta sunt posita, & nō est qui possit tuæ resistere voluntati. Vnde August. 9. de Ciuit. dei, nullo modo aliquid legibus summi Creatoris ordinationiq; sub trahit, à quo pax vniuersitatis administrat.

Ad quaestionem hanc tribus conclusio- nibus secundum dubitatorum numerū respondetur. Prima est: cuncta necessa- ria prater deum eiusque attributa æternæ legi subiecta sunt. Cōclusio fidei nostræ do- cumentis satis cōperta est: atq; eiusdem sa- pientia præconio Prouerb. 8. Quādo prapa- rabat cælos, aderam: quādo certa lege & gy- ro vallabat abyssos: quando a thera forma- bat sursum, & librabat fontes aquarum, &c. Vbi necessaria, nempe elementa & cæli leg- is æternæ dispositio subingantur: sed tamē & natura magistra id Arist. 2. Metaphys. tex. 4. & lib. 5. perscrutatus est. Vbi ait æter- norum esse causam. Et. 12. Metaphys. tex. 24 vbi ait primam causam esse omniū causam. Et. 8. Physico. vbi vnum summumq; moto- rem constituit ex quo omnia pendent, non solum in mouendo & operando, verum in esse. Necessaria enim non idcirco talia censenda sunt quod causam non habeant, sed quod natura sua sic procedunt ex neces- saria causa, vt sint prorsus per naturam in- corruptibilia: veluti angeli & cæli. Exēplū Arist. profert in sciētis. Huius enim quod est animal rationale: etsi tam necessarius sit effectus quā causa. Et sicut se habet res ad esse (ait ibidem) sic ad veritatem. Hæc gra- tia interpretandi Arist. dixerim: qui cum opinatus fuerit cælum atque intelligentias, imò verò mundum, ab æterno fuisse, sunt qui intelligere nequeant quo modo quan- tum ad esse, primò motori subijciantur. Nā secundum fidem, Deum consistentem crea- torem cæli & terræ, prauium est quo pacto eius gubernatui cuncta obtemperent natu- ralia vt cælorum elementorumq; motus, q sic manu omnia tenet ac dispensat, vt si di- mitteret, in nihilum abirent cuncta.

Aristote. ¶ Sed arguis contra: veritates perpetuæ, vt hominem esse animal rationale, quatuor & tria esse septem, quæ ait August. antequam fieret mundus vera fuisse, non subduntur æternæ legi: ergo conclusio non est vniuersalis. Probatur: necedens: per nullam poten- tiam aut vera esse coeperunt, aut desinere et sic vera possunt: ergo non reguntur illa lege.

Obiectio.

¶ Sed arguis contra: veritates perpetuæ, vt hominem esse animal rationale, quatuor & tria esse septem, quæ ait August. antequam fieret mundus vera fuisse, non subduntur æternæ legi: ergo conclusio non est vniuersalis. Probatur: necedens: per nullam poten- tiam aut vera esse coeperunt, aut desinere et sic vera possunt: ergo non reguntur illa lege.

De Iustitia & Iure.

Respondetur. Primum, in hoc fuit à deo de Solutio. pendentia quod existere in rerum natura coeperunt per diuinam creationem, & per annihilationem possunt esse hoc existentia amittere: nam quantum ad huiusmodi exi- stentia re vera creatura sunt. Attamen quā tum ad perpetuam veritatem, quæ dicit cō- nexionem indissolubilem prædicati ad sub- iectum, ea præcisa ratione procedunt ab æ- terna veritate, qua radius luminis perpetui à perpetua luce: veluti hominem esse risibilem, germen illius est quod est esse rationa- lem. Excepimus autem Deum ac diuina ab hac subiectione æternæ legis propter ratio- nem supra factam: quia vbi nihil excogita- ri potest in æqualitatis, neq; cōminisci quic- quam possunt subiectionis. Quare filius & si à patre procedat, nullatenus ei subditur nisi in quantum homo: quia scilicet ratione minor est patre, vnde. 1. ad Corinth. 1. Paul. subiectus erit Deo patri cum tradiderit ei re- gnum. ¶ Quod si quis de voluntate pariter diuina argumentetur. Quicquid est ratio- nabile rationi subditur: voluntas diuina est rationalis, lex autem eius est summa ratio, vt dictum est: ergo voluntas eius eidem rationi subditur. Perdoctē. S. Tho. respon- det, de diuina voluntate bifariam nos loqui: vno modo secundum suam in qua subsistit naturam, & sic non est tam proprie ratio- nabile, quā ipsa ratio per essentiam: ratio- nabile enim participationem dicit rationis. Altero modo quantum ad illa quæ circa nos disponit: & in ordine ad tales effectus con- ceditur esse rationalis: quia cuncta secun- dū suam rationē ordine dispensat & admini- strat. ¶ Secunda conclusio: omnes creature: irrationales insensibilesq; & vitæ expertes quæ continuo mutabilitatis fluxu oriuntur & occidunt æterna Dei lege aguntur. Hanc S. Tho. dilucidat per intercapedinē inter hu- manam diuinā quæ legem quam sic exposi- tam accipito. Creatura: irrationales, quia nō agunt per cognitionem finis, nequaquam se in ipsum mouent: sed impulsæ aguntur ab alio. Quapropter cum homo legem subdi- tis non ponat nisi regulam eorum mētibus sigillando per quam se moueant, fit vt eius leges non se extendant nisi ad homines ra- tionis participes. Cætera verò humanis suis actionibus mouet & gubernat, nempe fræ- no & calcaribus: & reliqua inanima per alia instrumenta. Ridiculus enim esset qui iumē- tis legem præscriberet quando & quomo- dō de

Nihil diui- num subest æternæ legi cū nō sit ibi aliqua inæ- qualitas.

Obiectio se- cunda.

Solu. S. Th.

2. Cōclusio.

S. Thomas.

Aperitur ratio.

S. Thomæ.

dō de

Libri Primi

Quaestio. III.

dō debeant comedere, dormire, arare, curre- re &c. Ac multò magis stupidus, qui herbis crescere imperaret: aut arboribus fructus fer- re: aut lapidi quo se pacto in ædificio collo- caret. Tum etsi cicures animantes, vt canes & simia, soleant instar quadatēnis legis ad iocos affuesieri: Deus autem non solum re- gulā tam rationali quā intellectuali crea- turæ mente imprimit, qua se moueant, verū & toti rerū vniuersitati suos indidit appul- sus & instinctus, quibus aguntur in suos sin- gulorum fines: vt api ad mellificium: hiru- dini ad struendum nidum: & terræ proferē- di fruges: & reliquis suas pariter virtutes agē- di. De quo rerum omnium instinctu & vir- tute inteiligitur illud Psalm. Præceptum posuit & non prateribit. Ex quo fit Deum nō omnia pari modo administrare ac dispo- nere, sed actiones hominum & angelorum per regulas quibus se in finē moueāt: reliqua verò per virtutes & instinctus quibus mo- uentur. In quibus & homines connumeran- di sunt quantum ad naturales actiones: vt sunt nutritio, & augmentatio, & similes.

Psalm. 148

3. Cōclusio.

Probatio.

Alterarō.

Aristot.

Aliter pro- bi atq; im- probi sunt sub iugo le- gis æternæ.

habitus obteritur ac debilitatur: tametsi neutrum prorsus extinguitur. In bonis au- tem ac iustis, cum nemo hoc nomine, nisi qui in gratia Dei agit, dignus sit, vtrumq; au- getur ac vegetatur. Nā & naturali lumini ad hibetur fidei radius, & naturali inclinationi speciale Dei auxilium. Quo fit vt quantum ad actionem longè perfectiūs ac excellen- tiūs iusti subijciantur æternæ legi quā in iusti. Consideratè hoc tamen S. Tho. adno- tauit quod quanto deficientiūs atq; impera- fectiūs per actionem se summittunt impera- tri legi æternæ, tanto per passionem atro- ciūs subiecti sunt eidem vltici. Nam quan- tum facere omiserunt in meritis, tantum in tormentis patiuntur acerbius. Vnde Augu- lib. de catechizandis rudibus: Deus, inquit, ex iusta miseria animarum se deserentium cōuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suæ nouit ordinare.

S. Thomas.

Augustin.

Ad. 1. arg.

Ad primum argumentū respondetur qd. et si necessaria aliter per naturam se ha- bere nequeant, tamen & producta sunt & annihilari à Deo possunt. Præterea & quod à sua natura neq; deficere neq; deuiare pos- sint: cohibitio est & coercitio legis æternæ, eadēq; multò vehementior quā cohibitio voluntatis humanæ, quæ à tali lege exorbi- tare solet. ¶ Secundi autem conclusio con- ceditur: nempe in diuinis nihil esse subiectū legi: sed cuncta esse eandem per essentiā le- gem. ¶ Ad tertium respondetur quod bru- tis & insensibilibus rebus quantum ad sua naturalia opera promulgatur lex æterna p sigillationem instinctuum & virtutum ad agendum: sicuti nobis promulgatur lex na- turalis per con signationem luminis in men- tibus nostris. Sed tamē quantum ad earun- dem rerum vsus hominibus posita est lex, qua debent illi vt. Et per hoc respondetur ad secundam partem eiusdem argumenti. Nam etsi creature irrationales rationem hu- manam non participant, vt possint huma- nis legibus obtemperare: participant tamen rationem diuinam quæ latius patet. Vnde sicuti membra dominio despotico obediūt animæ, vt autor est in Poli. Arist. sic res ira- tionales obediunt Deo. Hoc tamē verū est quod quia non sunt per se rationis compo- tes, instinctus illis impressi nō habent pro- priam naturam legis, velut in nobis lex na- turalis. ¶ Ad quartum respondetur quod nec monstra neq; casualia præter ordinem diuinæ regulæ accidunt: sed dicitur mon- strum

Ad secundū

Ad tertiu.

Aristo.

Ad quartū.

strum

strum respectu causæ particularis quæ rem integram intendebat: & casuali respectu hominis, cui præter intentionem imprudenti ac nescienti contingit: diuinæ autem rationi causæ ipsæ monstrorum & casualium prospectæ sunt. Quare deo nihil est casuale nec fortuitum. ¶ Ad quintū autem iam responsum est, hominum tam iustorum quam iniquorum actiones diuinæ legi subditas esse. Quod autē adducitur, Qui spiritu Dei aguntur eos non esse sub lege, in hoc sensu legendum est, quod legis pondere non premuntur: quia non ferunt, sed filiali timore legis dicto audientes sunt, atque adeo spiritus sancti ductu potius quam legis coactū, viuunt, quasi à lege liberi. Vnde illud, Iusto non est lex posita: & illud. 2. Corinth. 3. Vbi spiritus domini, ibi libertas. Ad aliud autē de carnis prudentia itidem cōcessum est in quos quātum ad actiones non subijci diuinæ legi imperant, recidere tamen per passionē in eā dem vindicantem.

¶ Ad sextum demum respondet quod cum eisdem causis res & moueantur in finē & in ipso conferuntur, cōsequens fit vt non modo in hac militantū vita, verū & in alia omnes sub eadem diuina lege degant: nempe dum beati seu homines cōsideres, seu angelos, illa sempiterna felicitate diuina ordinatione, perfruantur, damnati verō tam demones quam hoies in illis carceribus ordinationē diuinæ iustitiæ perpessi durent.

QVÆSTIO QVARTATA de lege naturæ.

San. Thom. 1. 2. quæst. 94.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex naturalis sit habitus in nobis existens.

ROST legem eternā consequitur vt de alijs quæ ab illa deriuantur dicamus. Et primū hac quæstione quarta de lege naturæ. At que hoc primo articulo de eius substantia an sit habitus nobis inhærens. Arguit ergo contra id quod supponit. Lex æterna secundum August. lib. 1. de liber. arbit. est qua iustum est vt omnia sint ordinatissima: ergo per illā fati homo. abunde que

1. Argum. partis negatiuæ.

gubernatur: cū ergo natura in superfluis nõ redundet, non opus est nobis aliā lege præter æternam. ¶ Secundū arguitur. Homo aliter in suum finem tendit quàm bruta, vt pote qui se in finem liberè mouet per eius cognitionem, rationis ductu: bruta autem nulla se ratione agunt, sed aguntur naturali instinctu: ergo homo non mouetur lege naturæ, sed tantum bruta. ¶ A parte autem affirmatiua quæ fiti arguitur tertio quod sit habitus. Tria (vt. 2. Ethicorum. autor est Philosophus) sunt in anima nostra, scilicet potētia, habitus, & passio: lex autem naturalis neque potentia est, neque passio, vt liquidò constat: quia tam potentia quàm passio indifferens ad cōtraria est, scilicet ad bonū & malū: lex verò dictamen boni est: ergo est habitus. ¶ In contrarium autem est quod vt supra quæstione prima ostendebamus, lex est rationis dictamē: quod sonat actum, videlicet hoc aut illud faciendum est.

Secundum.

Tertium.

AD quæstionē hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima. Lex naturalis in mentibus nostris insculpta est & impressa. Probatur, Lex quæ (vt dictum est) regula existit & norma actionū nostrarū, duplex (vt dicebamus) habet subiectum. Inest enim & in regulatē, & in regulato: in altero tanquàm mouente, & in altero tanquàm moto: actiones autē humanæ (vt proxima quæstione definitum est) subdūtur legi æternæ: ergo deus, qui cuncta suauiter disponit, veluti naturæ autor impressit mētibus nostris lumen, per quod legem eius æternam participantes, actiones nostras ad debitum finē, quò suapte natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine Dauid interrogatibus, quis ostendit nobis bona, ad Deum cōuersus, respondet. Signatum est super nos lumen vultus tui. Dicitur enim significantissimè Dei vultus, lumē suæ sapientiæ & rationis facies, per quā, sicuti homo de vultu, cognoscitur.

1. Cōclusio. Suadet cōclusio.

Psalm. 90.

Hæc autem naturalis impressio appellatur lex naturalis, secundū illud Paul. Ad Roma. 2. Gentes quæ legē non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Vbi gloss. si non habent legem scriptam, habent tamē legem naturalem, qua quilibet intelligit, & cōsciū est quid sit bonum & quid malum. ¶ Secunda conclusio. Lex naturalis neque potentia neque passio est, neque secundum substantiam est habitus. Conclusio est sancti Tho. 1. 2. q. 94. quam, quia rari percipere curāt, rari credunt. Arbitrantur enim vulgò recentiores Philosopho-

Paulus. Gloss.

2. Cōclusio.

S. Thomas. Iuniorū placitum.

Philosophi habitus intellectuales esse propositiones ac iudicia habitualia: ob id quod ex assensibus frequentatis relinquuntur habituales assensus, quibus postea efficiuntur actuales. Sed re vera Philosophia hæc nõ est sincera: quoniam habitus nõ est iudicium, sed qualitas quædam & virtus eliciendi iudicia. Ex hac ergo veritate probatur cōclusio nostra. Lex est dictamen (vt supra dictū est) quod ratio de agendis constituit: vt non furandum. Non mœchandum &c. Veluti iudicia speculatiua, sunt etiam opus intellectus: habitus autem (vt diximus) neque est iudiciū neque propositio, sed virtus talia efficiendi: lex ergo non est habitus per essentiam: sed dictamen quod formam habet præcepti.

Probatio cōclusionis.

Corollarium S. Thomas.

¶ Ex quo fit legem naturæ nõ esse idē quod synderesis. Hanc enim idem doctor sanctus 1. p. q. 79. docuit esse habitum: nempe virtutem mentis, quæ nos inclinât ad assentiendum principijs practicis: sicuti habitus intellectus est propensio & appulsio ad assentiendum principijs speculatiuis. Atque hac ratione synderesis dicitur instigare ad bonum & murmurare de malo. In summa sicuti habitus intellectus non est principiorum collectio, sed virtus assentiendi illis, sic neque synderesis est lex naturalis, sed est virtus assentiendi illis principijs ac dictaminibus practicis, quæ sunt lex naturalis. Vnde vbicunque legatur synderesis esse lex intellectus nostri, vt est apud Basilium, intelligendum est non per essentiam, sed quod synderesis est habitus continens legem naturæ: quippe cuius virtute principia illa iudicamus. Hæc in gratiam eorum dixerim qui Physicæ meditationi dediti sunt. ¶ Secunda conclusio. Lex naturalis inest nobis per modum habitus. Probatur, Præcepta naturalia non solum actu à ratione considerantur dum actu quis præcipit, aut præceptū auscultat: sed per modum habitus, hoc est, per modum permanentis in absentia actus. Itaque, sicuti scriptura sacra dicitur fides nostra: quia est collectio eorum omnium quibus per habitum fidei assentimus, ita collectio principiorum agendarum rerum dicitur habitus: quia virtute synderesis illis assensum præbemus.

2. Cōclusio.

Probatio.

¶ Quod si quæras quidnā est hoc quod per modum habitus permanet præter synderesin? Respondetur, esse species in memoria derelictas. Contra hoc tamen Philosophiæ studiosus insurget. Lex naturalis indita est naturæ nostræ in ipsa eius cōceptione: tunc

Quæstio in cogens. Solutio. Obiectio.

autem nullæ ingenerantur species rerū, sed illas postmodum sensuum adminiculo acquirimus. Respondetur, propterea legē naturæ dici nobis à natura inditam & impressam, quod apprehensis terminis boni & mali illico virtute synderesis intellectus efformat iudicia hæc & dictamina: Bonum est amplectendum, & malum repudiandum ac similia, quæ scilicet eiusdem intellectus lumine innotescunt. Quare nulla opus fuit specierum infusione: sed illæ postea nullo negotio acquiruntur. ¶ Emergit nihilominus argumentum aliud contra hanc synderesis impressionem. Habitus enim (vt in libro de bon. coniug. autor est August.) est quo aliquid agitur cum opus est: synderesis autem non est huiusmodi, quoniam paruuli ante usum rationis, sed verò damnati vti post sunt naturalibus principijs. Respondetur Augustinum solum depromere habitus naturam, vbi non impeditur. Nihilominus quando ratio ligata est, vt in dormiētibus, nequit habitus suo fungi munere. ¶ De hac autem synesi deq; habitu intellectus erga principia speculabilia per se nota vinci hoc sæpe argumento soleo, quod non sint qualitates ab intellectu distinctæ: nam habitus ad hoc adhibentur, vt cum potentia indifferens sit ad duo contraria, determinetur per eisdem & coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus concupiscibilis per temperantiam determinatur ad bonum virtutis: intellectus autem per se ipse determinatus est ad illa quæ lumine naturali sunt nota: vt pote qui suapte natura tales veritates amplectatur: non ergo opus habet aliqua qualitate vestiri, sed ipse forsā inclinationes naturales dicuntur inditi habitus. Cui autem oppositum probatus fuerit, aliam rationē meditetur. At iam plus iusto in Metaphysicam. mergimur.

Responsio.

Alteratio obiectio.

August.

Solutio.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod etsi æterna lege gubernemur, id tamē fit per naturalem, quæ participatio illius est: sicuti lux solis per lumen nos nobis irradiatum illuminat: igitur cum lex naturalis non sit ex æquo ab æterna distincta, sed eius participatio, nequaquam superfluit. Ad secundum, concessio arteccedenti, putā quod non libere, bruta verò naturaliter moueantur, negatur tamē cōsequentia, dum infertur hominem non moueri lege naturalinam actionū libertas: in aliquo principio naturali fundatur: nihil enim homo

Ad 1. argum. mentū primcipale.

Ad secundū.

mo appetit nisi sub ratione boni: nempe illo subnixo naturali principio, bonum est appetendum. Attamen proposito hinc bono secundum rationem, inde altero sensuali liberè potest quod maluerit alteri præferre. Quin verò (vt proxima quaestione dicebamus) inde lex naturalis, in nobis, præbruto rum instinctu, legis rationem habet quòd ratione nos ipsi ducimur: illa verò per impetum forinsecus aguntur. ¶ Ad tertium respòdetur quòd Aristot. loco illo Ethicor. 2. nò recensuit omnia quæ insunt in anima: quia nihil est de actu vel intellectus vel voluntatis, nec verò de speciebus meminit: sed tantum connumeravit principia quorum virtute intellectus operatur. Lex autem naturalis nò est talis virtus sed opus ipsium, scilicet, rationis dictamen, quæ modo exposito per modum habitus inest.

Ad tertium

A R T I C V L V S . I I .
Virum lex naturalis plura contineat præcepta.

Consequenter articulo secundo interrogat S. Tho. utrū lex naturalis plura còtineat præcepta. Quem titulum qui oscitater audierit, ridiculam iudicabit quaestione: nam cum Decalogus aliaque illi multa annexa præcepta à lege naturæ ortum ducant, quibusnam ambigere poterat plurima esse præcepta iuris naturalis? At verò S. Tho. meditatus ubiq; secundum Philosophiam loquitur. Præcepta enim illa absolutè dicuntur legis naturæ, quæ illius sunt propria quatenus ab humano diuinoque iure distinguitur: nempe illa principia quæ nullo indigent discursu, sed per se sunt lumine naturali nota. Illa videlicet de quibus modò definitum est esse nostræ naturæ congenita. De his ergò non est vanum querere sintne plura.

1. Argum. pro parte negativa. ¶ Arguitur enim non esse nisi vnum. Lex locatur: si ergo plura sunt præcepta naturæ, plures sunt eiusdem legis, cum tamen vulgo non ponamus nisi vnam legem naturæ.

Secundum. ¶ Secundò arguitur. Humana natura est vna, vnaque humani generis ratio: ergò vni cum est primum eius præceptum. Quòd si dixeris præcepta multiplicari secundum naturarum numerum ex quibus homo còstat, vt aliud sit eius naturale præceptum in quantum est ens, aliud in quantum animal, atque

De Iustitia & Iure.

aliud in quantum homo: tunc inde sequeretur, ea etiam quæ ex inclinatione concupiscibilis appetitus nobis contingunt ad legem naturæ pertinere, quòd cum intra rationis lineam non contineantur, absurdum videtur. ¶ Tertio arguitur contra præcepti nomen. Lex nulla obligat nisi quæ ratione à superiore edicitur: natura autem non est nobis superior nec iudex noster, sed Deus atque eius ministri homines: ergo lex naturæ, nisi adesset diuinum ius aut humanum, nullam haberet vim obligandi, vt eius transgressio esset peccatum. ¶ In contrarium est quod perinde se habent huiusmodi præcepta legis naturæ circa principia agibilia, vt principia in speculabilibus: sed hæc sunt plura, ergo & illa.

3. Argum.

Ante quaestiones huius respòsum, cum iam præmonitum sit sermonè hic haberi de præceptis legis naturæ, nò qui buscunque, sed proprijs, puta quæ nullo discursu, vt ius humanum: nec superiori reuelatione, vt diuinum indiget: sed per se ipsa nota sunt, adnotandum est dupliciter dici propositionem per se motam: vno modo secundum se & altero relatione ad nos. Illa enim propositio est priori modo per se nota, cuius prædicati est de intrinseca ratione subiecti: vt Deus est, homo est rationalis. Etenim qui naturam subiecti penetraret, nullo indigeret medio, vt propositionis veritatem deprehenderet. Quo ad nos verò tales propositiones non sunt per se notæ: quoniam extremorum naturam non plenè percipimus.

Duplex genus propositionis per se notæ.

Vnde iuxta sententiam Boëtij in libro de Hebdom. Quædam sunt propositiones simpliciter per se notæ, quippe quarum termini omnibus sunt patentes: vt omne totum est maius sua parte. Alia verò sunt per se notæ solis sapientibus qui terminos percipiunt, vt angelus non est circumscriptus loco. Intelligenti nanq; non esse corpus, illicò patefit nullo circumscripti loco. Ad propositum descendendo sicuti primum quod rationi speculatiuæ offertur, est ens (hoc enim de rebus vniuersis primum percipimus) sic primum quod rationi practice de appetibilibus & agibilibus offertur, est bonum: nam sicuti primum obiectum intellectus est ens, sic & primum uoluntatis, est bonum. Quare sapienter Philosophus Ethicorū initium ab hoc sumpsit principio: Bonum est quod omnia appetunt. ¶ His prædictis duabus conclusionibus ad quaestionem respondetur.

Boetius.

1. Còclusio.

Prior

Libri Primi.

Quaestio. IIII.

¶ Prior est. Præcepta propria naturalis iuris, hoc est, prima per se nota principia, sunt plura. Probatur: principia naturalia (vt nomen auribus intonat) sunt illa quæ natura nobis impressit: natura autem hominis ex pluribus partialibus constat. Est enim ens, quæ utiq; natura còmunis illis est cū vniuersis rebus. Mox est cum viuentibus viuens, deinde inter animalia animal, ac demum homo: ergò secundum omnes hos naturæ gradus peculiaria habet prima præcepta. Exempli gratia, quatenus est ens, hoc est generalissimum est omnium præceptorum: Bonum est expetendum & profequendum, malum autem respiciendum ac fugiendum. Hoc enim præceptum cunctis mundi rebus commune est, idque adeò omnium finis appetibilis in quod suasibilia omnia tanquam in primum principium reducuntur: sicuti in speculabilibus, quodlibet esse aut non esse, vt Arist. Secundum principium practicum.

Sua detur còclusio.

Primum principium practicum id est generale cògruens boni quatenus est.

Arist. Secundum principium practicum.

Quid sit casu se ut homo nò tantum ne inferiorum bonum, sed speciem boni expetunt, quod illis verè est bonum: ratio tamen, quæ sua est natura, existit masculi in quantum est animal, quod ad compositum mixtionem masculi ac foeminae attinet. Hic tenus antequam conferuandi speciem. Nam etsi in arboribus, vt in Palmis & Lauris quædam deprehendatur imago masculi & foeminae, atque in herbarum quibusdam deprehendatur imago masculi & foeminae, atque in masculi seminationem in solis animalibus agnouit Philosophia. Ex his demum trahitur aliud principium hominis in quantum est rationalis, quæ utique ratione inclinatur.

Postremum atq; peculiare hominis principium.

tionem habet ad cognitionem Dei virtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit appetentia ad societatem & ciuitatem: vnde illud. Id facias alijs quod tibi fieri vis: idque nè facias, quod non tibi vis fieri. In summa: generalissimum illud, bonum est appetendum ac malum repudiandum, in homine fit peculiare legis naturalis principium: scilicet honestum virtutis bonum exoptandum est & amplectendum, contrariumque vitiorum malum repellendum, vt ad foecilitatem perueniatur. ¶ Secunda conclusio. Rationis nihilominus est vna, Probatur: quia vnitatis legis à fine desumitur: est autem horum præceptorum, vt vnum principium, quod est ratio: ita & finis vnus & scopus qui (vt diximus) est bonum in genere.

Conclu. 2. Rò conclusio.

¶ Per hæc ergo iura tam Canonica, quam Ciuilia innotescunt. quæ de iure naturali loquuntur. Iusto enim (vt habetur distinct. 1. iura ciuilia canonice.) nihil de generalissimo meminit, quod rebus vniuersis commune est: sed de illo tantum quod est còmune omnium nationum, vt viri & foeminae coniunctio. Quæ uis & hoc certius expressit ius ciuile. Instit. de iur. na. & ff. de iust. & iur. scilicet ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Doctrinam enim appellat naturalem instinctum à natura inditum. Alioquin docere propriè discursum denotat rationis, quod ad ius gentium propriè attinet & ad ciuile.

Explanat. tur aliqua iura ciuilia canonice.

Ad 1. arg.

Ad primum igitur argumentum respondeatur non esse idem proferus præceptum quod lex. Diximus enim legem esse quid vniuersalius: quare ratione vnus finis & principij, plurium præceptorum collectio & ordo pertinent ad vnā legem: sicut tota scriptura sacra ad vnā fidem. ¶ Ad secundum autem conceditur, inclinationes omnes, etiam appetitus sensitui ad legem naturæ pertinere, ratione tamè diuersa: nam quatenus considerantur, non vt rationi obediens, sed tēdentes in sua sensuality obiecta, dicuntur præcepta naturalia ea ratione qua in brutis: sed quatenus ratione gubernantur, sunt peculiaris præcepta hominis. Ex quo fit quòd in homine, vt dicitur sunt naturæ diuersæ, sic & duæ leges: sed quia sensualis sumitur à genere animalis, quæ materialiter se habet in homine respectu rationalis naturæ quæ est eius forma, speciem còstituit, inde fit quòd peccata omnia, quia sunt rationi contraria, licet sint secundum sensualem naturam, dicantur simpliciter contra naturam hominis, vt cap. 4.

Ad secundum.

cap. 4. de diui. nomi. autor est Dionysius. *Ad tertium* Ad tertium argumentū, quod præcipuū est, per distinctionem respondetur. Enimvero in prauis moribus, licet re vera connexa sint ambo, duo tamen considerantur: sci licet ratio mali, & ratio culpæ. Et quidem ratio naturalis mali, etiam si per impossibilibus cognitionem loquendo nec Deus esset neque alius superior, solus ipse peruersus rationis ordo esset causa vt homicidium & furtū & similia essent mala moralia: sicuti claudicatio est malum naturale: quia obliquitas est à gradini regula. Atamen ratio culpæ, quæ dicit inimicitiam & supplicij meritum, non intelligitur nisi vbi est superior cui obedire tenemur. Vnde optimè definit August. peccatum per hoc quod sit contra legem Dei. Responso ergo argumenti est quod sola quidem natura obligaret vt transgressio esset mala, licet nō culpa: verū tamē quia natura effectus est Dei, lexq; naturalis deriuatio diuinæ legis æternæ, fit vt præcepta naturæ obligent vt transgressio eorum sit, non solum mala, sed vera culpa.

ARTICVLVS. III.

Vtrum omnes virtutis actus sint de lege naturæ.

DVabus cōclusionibus superioris articuli duos alteros adhibere oportet: vt in spiciamus, tum qualiter ex illis principijs naturalibus virtutes omnes veluti earum cōclusiones promanent: tum etiam quo pacto vna sit lex naturæ, eademq; apud omnes. Interrogatur ergo in hoc tertio articulo, Vtrum omnes virtutes sint de lege naturæ. Arguitur enim à parte negatiua. Lex æterna iam supra constituta est origo & fons omnium legum: virtutes autem lege aliqua dirigitur: omnes ergo inde virtutes ortum ducunt: sed lex naturalis alia est quàm æterna: ergo actus virtutum non sunt omnes de lege naturæ, sed de lege æterna.

Prima rō. ¶ Secundo arguitur, ea quæ sunt secundum naturam cunctis conueniunt: quippe cum vna sit omnium natura: virtutes autem non omnes omnibus congruunt: nam abstinentia & inedia quæ vni est temperantiæ modè ratio, in altero q̄ imbecillior est, eidē aduersatur virtuti: ergo non omnes virtutes sunt eiusdē legis germina. Eò vel maximè quod lex omnis (vt dictum est) in commune bonū

ordinatur, virtutes autem quæpiam, vt temperantia, nō ordinantur nisi in particulare bonum personæ. ¶ Tertio, officia quæ secundum leges ciuiles fiūt, sunt veræ virtutes: leges autē ciuiles non sunt eadem apud omnes: nam optima quæq; respública suis peculiaribus legibus communitur: illæ ergo virtutes non legis naturæ, quæ vna est apud omnes, sed iuris humani sunt. ¶ Quarto arguitur. Lex Diuina, vt Euangelica, non descendit à naturali, quippe qua excellior est: ergo virtutes illi conformes, vt susceptio baptisimi & sacramentalis confessio, neutiq; dici possunt de lege naturæ. ¶ Quinto, si virtutes omnes humanæ riui essent ac cōclusiones iuris naturæ: consequens protinus fieret cuncta vitia esse contra naturam: sunt autem quædam, quæ peculiariter censentur contra naturam: non ergo omnes fiunt secundum legem naturæ. ¶ In contrarium autem est sententia Damasceni libro. 2. vbi ait, virtutes omnes esse secundum naturam: vitia verò vniuersa contra naturam.

AD eundem modum quo supra definitū est, leges omnes ab æterna deriuari eisdemq; subinde actiones humanas subdi, disputamus modò an virtutes omnes humanæ ad normam naturalis legis fiant. Et seruit quæstio hæc ad explicandā radicē distinctionis virtutū de lege naturæ, & de humana, & de diuina. Est ergo hic secundū argumentorū exigentiā opus distinctiōe. Virtus enim & secundū eius generalē rationem ac formā considerari potest, & secundū particulare obiectū. Virtus inquam inde habet generalē virtutis formā & nomen, quod opus est secundum rationē. Et iuxta hanc cōsiderationem constituitur hic prima cōclusio.

¶ Omnes humanæ virtutes sunt secundum hominis naturā. Probatur. Virtus est nihil aliud quàm habitus operatiuus secundum rationis normā: naturalis autē hominis, p̄pensio, in quātū est animal rōnale, ad operandum tendit secundū rationē. Nam cum forma à qua res specie fortitur, tribuat ei naturalem inclinationē, fit vt sicut grauis natura est secundū suā formā ad centrū cadere, natura verò ignis, secundū suā sursum ascendere: sic natura animalis, cuius anima rationalis existit, sit secundum rationē viuere. Vnde Cicero libr. 2. de Inuē. Virtus, inquit, est animæ habitus, naturæ modo (hoc est ad naturæ modum) consentaneus rationi. Et de offi. lib. 3. Magis, inquit, secundū naturā est virtus, pu-

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Damascen.

In quo sensu differatur quæstio proposta.

Distinctio virtutis.

Prima conclusio.

Cicero.

ta comitas, iustitia, liberalitas, quàm voluptas, quàm vita, q̄ diuitiæ. Deniq; virtus nullo significantius pacto defini potest (vt. 1. de legib. ipse ait Cice.) quàm quod sit perfecta & ad summum perducta natura, &c.

2. Cōclusio. ¶ Secūda cōclusio: si virtutū actus secundum earum materias & species cōtemperis, non omnes sunt de lege naturæ. Prima statim huius cōclusionis ratio est hæc: Lex humana à naturali, vno omnium cōsensu, distinguitur, virtutes autē ratione generali sunt omnes de lege naturæ, vt priori cōclusionione patet, necesse ergo est virtutes legis humane, & illas quæ sunt legis naturæ ratione peculiarium obiectorum distingui quibus fortuntur species.

1. Ratio. Probatur autē secundò, vt legitima pandat causa. Illæ virtutes dicuntur de lege naturæ, ad quas statim natura inclinatur, non solū tanquam ad prima principia, verū tanq; ad cōclusiones ex eisdem principijs abiq; humano discursu pullulantes: illæ autem sunt humanæ, quæ secundū leges pro temporū, locorum, ac negotiorum varietate humana ratione inuentas, sunt. Peruia sunt exempla. Præcepta Decalogi sunt de iure naturæ: nā ex illo principio q̄ bonum est diligendum, atq; ex altero q̄ vnaquæq; res suam esse, & vitā diligit, statim abiq; logo rationis discursu prodeunt præcepta primæ tabule, scilicet q̄ Deus optimus maximus cuius beneficio & seculari vita donati sumus, & sempiternā expectamus, amemus, neq; eum iurādi abusu contemnamus, sed feriat diebus colam? & veneremur. Ex alio autem. Id facias alijs quod tibi fieri vis: id quæ nē facias, quod tibi non cupis, deducuntur mādata cuncta secundæ tabule, quæ omnia in officijs iustitiæ posita sunt. Quare (vt infra dicemus) nulla su per his fieri potest dispensatio, nullaq; obtēdi excusatio per ignorantiam. Sed hæc inferius sunt emunctius perpendenda. Præter hæc autem secundum diuersas rerum circūstantias humana ratio diuersas excogitauit leges. Vt post naturam corruptam ius gentium fecit rerum diuisiones: & vnaquelibet respública pro suæ gentis, ac loci qualitate instituit suas leges: vt putā prescriptionis, vēditionis, aliorumq; humanorū contractuum: ad quæ non nuda natura primū inclinabat.

2. Ratio. Hæc duo scite Aristot. dignouit Ethic. 7. vbi distinguit iustum naturale ac legitimum, puta humanum seu ciuile: nēp̄ quod naturale sit quod vbiq; vim habet eandē, non quia videtur, vel nō videtur, id est, non quia humana

Aristote.

ratio ita de circūstantijs ratiocinatur: ciuile autem quod à principio nihil refert sic an aliter habeat: cum verò positum fuerit refert: quale est, mina captiuos redimi, vel capram Dijs, sed non duas oues mactare. Idem de legibus ecclesiasticis, vt pote de delectu ciborum, deq; his aut illis diebus festiuit ferendis. Tacti his instituedis ius diuinū radices iccit. Hæc in genere dicta sunt, in quæstione proxima & subsequenti collimanda.

AD primum igitur argumentum respondetur minime secū pugnare q̄ leges omnes ab æterna dimanēt, & tamē virtutes humanæ sint de iure naturæ, quatenus omnis virtus rationi cōcors est: nam lex naturalis nō est ab æterna diuersa, sed eius participatio. ¶ Ad secundū autē respondetur q̄ est diuersa: virtutes diuersis congruant per sonis, oēs tamē pensatis circūstantijs sunt secundum rationem: atque hac generali causa censentur de iure naturæ. Neq; obstat aliquas ordinari in bonū personam: in indiuiduis cōseruatur bonum: vniuersale naturæ. Per rectū enim eduliorū vsu, ac venerorū sustentatur natura. Et præterea per particulares virtutes fit ad cōmune felicitatē progressus. ¶ Ad tertiu respondetur. Quod est virtutes humanarū legum secundum suum genus, scilicet quia secundū rationē fiunt, dicantur de lege naturæ: simpliciter tamen appellantur de lege humana: quia vnum quodque à sua atoma specie denominatur.

¶ Et ad eundē modū respondetur ad quartum. Virtutes enim cōformes diuine legi non dicuntur simpliciter de lege naturæ, sed potius supranaturales: licet quodam pacto etiam secundū genus dicatur de iure naturali. Non quidem sicuti humane, quia lex diuina nullatenus deriuatur à naturali, sicut humana: sed quia rō naturalis diuina luce illustrata quodammodo etiam inclinatur ad virtutes diuinas. Supposito enim quod homo sit creatus ad felicitatem supranaturalem, consentaneum rationi est, vt officijs etiam exerceatur supranaturalis legis. ¶ Ad quintum respondetur secundum superiorum doctrinam. Etenim cum in homine duplex sit natura: altera propria, quæ est secundum rationem viuere: altera verò generica, scilicet, cunctis animalibus communis, quæ est, per commixtionem maris, & sceminae speciem propagare: consequitur, vt sicuti omnes virtutes secundum propriam naturam nostram, hoc est secundum rationem

Ad primū.

Ad secundū.

Ad tertium.

Ad quartū.

Ad quintū.

c sunt

fiunt, ita, & omnia vitia sunt contra naturam, hoc est contra rationis praescriptum. Attamen ea quae non solum contra rationem, nobis propria patrantur, verum & contra genericam naturam animalium, dicuntur per antonomasiam contra naturam. Itaque simplex fornicatio est contra naturam, hoc est contra rationem, quae dicitur parentibus cognoscendas esse proles, ut debitae ab illis educantur, & moribus instituantur, quod homini proprium est: nefandum vero crimen, eodem insuper quod invehitur contra fundamentum generationis cunctis animantibus communis.

ARTICVLVS. III.

Virum lex naturae cunctis sit mortalibus una.

NON satis est constituisse legem naturalem in singulis vnam esse, ut art. 2. dictum est, nisi exploremus an eadem sit apud omnes. Arguit enim non esse in toto humano genere eandem. Ait enim Gratianus in capite statim Decreti: ius naturale esse id quod in lege, & in euangelio continetur: Euangelio autem non omnes obediunt, ut ait ad Romanos. 10. Paulus ergo lex naturalis non est eadem apud omnes. Secundum arguitur. Lex est secundum quam aliquid iustum esse dicitur. Aristoteles autem, 7. Ethicorum, c. 7. ait nullum esse tam naturale iustum, quin aliquo modo sit apud diuersos variabile, nam & dextra manus natura validior est sinistra, & tamen in quibusdam hoc deficit. Tertio, quodcumque bonum ad quod natura propendit, ad legem attinet naturae: inclinationes autem, ac propensiones naturae vasta inter homines varietate distant: alij namque ad honores nati sunt, alij ad voluptates, atque alij ad res alias: lex ergo naturae non est eadem apud omnes. In contrarium autem est Isidorus, lib. 7. quod quidem Decretum extat dist. 1. Ius naturale est commune omnium nationum: nam quod ff. de Iustitia & Iure, l. 1. scribitur, scilicet. Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: non de iure tantum hominibus proprio, sed de coniunctione maris & foeminae generaliter intelligitur.

Ad huius quaestiones enodationem recolenda est superior distinctio inter naturalia principia, atque eorum conclusiones: secundum enim hanc distinctionem duabus conclusionibus facile respondetur. Prior est. Lex naturalis quatenus ad sola principia ex-

1. Argum. Gratianus.

2. Argum. Aristotele.

3. Argum.

Isidorus.

1. Conclusio.

De Iustitia & Iure.

teditur, eadem est apud omnes mortales: non modo quantum ad rectitudinis veritatem, verum & quantum ad cognitionem. Principia namque rationis practicae similia haec parte sunt principij speculabilium, quae ubique & inconcussa possent veritate, & lumine naturali perspicue clarescunt. Nusquam enim vllus esse potest mortalium consueque syluestris ac barbarus, si modo compos sit metis, cui non sint huiusmodi veritates peruia: Bonum est appetendum, ac malum vitandum, Id facias alij, &c. ac reliqua, quas articulo secundo denarrauimus. Posterior conclusio: Lex naturalis quantum ad eius conclusiones, est plurimum sit eadem apud omnes, & quantum ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem: deficit tamen & respectu prioris propter particularia quorundam impedimenta, & respectu posterioris, propter rationis nubila quibus ob consuetudinem prauam excacatur. Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationem practicae & speculatiuam: nam est principij vtraque; per se notis vtraque, non tamen simili rationatione discurrunt. Etenim ratio speculatiua, quia circa necessaria plurimum, ac potissimum negotiatur, puta circa ea quae nequeunt aliter se habere, absque villo defectu veritatem cooperit in conclusionibus, quam in principijs intuebatur. In ratione autem practica, quia ex necessarijs principijs discurrit ad contingentia in quibus actiones humanae consistunt, necesse est quandoque defectus contingere: ac tanto plures quanto inferius ad particularia descenditur. Ex his ergo deducitur nostra conclusio: nempe quod licet in conclusionibus demonstrationum speculabilium eadem sit rectitudo veritatis apud omnes: in conclusionibus vero operabilium contingit quandoque defectus. Exempla patent. Ex illo namque per se noto principio. Id facias alij quod tibi vis fieri: ratio practica elicit hanc legem: Deposito cum primum petatur reddendum est. Quae quidem primum verum habet: deficit tamen deficiente petitionis opportunitate ac rectitudine: puta dum qui penes te arma deposuit, furore correptus, ut faciat homicidium ea repetit. Pari modo ex illo principio. In pace & tranquillitate hominibus viuendum est, quod cunctis tanquam per se bonum notissimum est, sequitur haec lex. Abstinentum est armorum strepitu. Deficit tamen quando hostis repubblicam inuadit. Similiter ex eodem principio

Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationem practicae & speculatiuam.

Aperit exemplis ratio.

pio

Libri Primi

Questio.

Responsio.

pio colligitur lex, ut quisque promissorum fidem seruet. Deficit tamen, dum causa emergit ob quam promissum implere turpe est. At quaeis forte vtrum quantum ad cognitionem earundem conclusionum, quippeam sit discriminis inter rationem practicae, & speculatiuam. Nihil enim apparet quo differant, nam sicuti conclusiones practicae non omnibus sunt aequae nota: ita neque speculatiuae. Tam vera inquam est illa conclusio: Omnis triangulus habet tres angulos aequales duobus rectis, quam illud principium. Omnes duae lineae, ubi concurrunt, constitunt angulum: tamen non est aequae nota. Respondetur. Haec tamen nullum esse discrimen: differt tamen, quod speculabilium necessariorum ignorantia accidit ob defectum doctrinae: scilicet, quia non didicisti: ignorantia vero in practicis contingit (ut dictum est) ex prima consuetudine rationem obtenebrante. Ex his sit consequens postrema conclusio: particulae magis ad particularia coaptantur, minus innotescunt. Patet exemplo. Ex illo principio. Id ne facias alij, quod tibi non vis fieri: proxime inferitur mandatum illud Decalogi. Non moechaberis, nam id fieri non potest sine coniugis iniuria. Si tamen rem arctius perstringas, videlicet, Nec simpliciter fornicaberis: hoc licet illic pariter prohibeatur: tamen quia non habet conexam iniuriam, non est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas, licet non pessime institutas, ignorari queat. Imo nescio an apud aliquos barbaros fidei nostrae infacios, ignorantia esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio patet sequitur. Non falsum testimonium dices: quod cum iniuriam vetet, omnibus est comperitissimum. Si autem struere inferas. Neque vllum proferas mendacium: non est ita notum. Imo inuenies in plebe qui putant iocosum & officiosum nullam afferre culpam. Atque haec est ratio ob quam omnes prohibitiones secundae tabulae, quo patetiores essent, illorum sint expressae criminum, quibus iniuria proximo irrogatur. Tacti ut homicidij nomine omnis lesio, prohibetur: sic & nomine adulterij omnis turpitudinis: & nomine falsi testimonij omne mendacium. Praeceptorum autem Decalogi ignorantia nulli mortalium excusari vnquam poterunt, est sua scelera fucos aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia contra interdictum homicidij humanae crede cogitabant Deos suos placare, ac venerari. De quibus Pfater. Immo lauerunt filios suos, & filias suas daemones: Et

Quaestio. IIII.

Cicero in oratione quadam commemorat sua aetate Gallicas gentes eodem ritu pollutas: eademque feritatis immanitas fere & populis No ui orbis esse solenis. Daemones enim humani generis hostes illa caecitate homines demetant, ut humano sanguine sua expleat inuidiam. Et Iulius Caesar lib. 6. de bel. Gall. narrat olim apud Germanos latrocinia nullam habuisse infamiam, quae extra fines cuiusque ciuitatis erant. Sed tamen facinorosi obtinebant quod iuuenes illo exercitio desidiam & torporis exacerarent, bellis: se gerendis apparerent. De his autem in praetentiarum satis.

Ad primum igitur argumentum respondeo non esse Gratiani verba sic truncata legenda, ius naturale est quod in lege, & in euangelio continetur. Ac si doceat quicquid est in euangelio ad ius naturale pertinere. Sed iudicium cum verbis sequentibus, Ius naturale est quo quisque iubetur id facere quod sibi vult fieri, &c. id quod in euangelio continetur, ut verba haec paritersis sint, docet ius naturale plenè in euangelio contineri: non tamen id solum, sed & ius insuper diuinum. Ad secundum quod est Aristoteles iam responsum est. Non quidem principia naturae, sed conclusiones nonnumquam deficiunt. Ad tertium autem conceditur inclinationes naturae quae homini cooperunt, inquantum sensibili animali, ad legem attinere somitis: hoc est appetitus sensitiuus, originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propriae, tunc legi naturae subduntur, puta rationi, caeterarum potentiarum moderatrici, quae cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

ARTICVLVS. V.

Virum lex naturae mutari aboliriue possit.

OST haec facile est hoc quinto articulo duo perspicere: quae superiorum corollaria sunt: nempe vtrum lex naturae, aut mutabilis sit: aut ab humana mente eradicabilis. Arguitur ergo quod sit mutabilis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam, & legem vitae, ubi circunscrubitur glossa, legem scilicet literae quantum ad correctionem legis naturalis. Et Isidorus, lib. 7. (quod est dist. 1. ca. ius naturale,) ait commune omnium possessio est, & libertate esse de iure naturae: cum tamen iam iure gentium, tunc rerum diuisio, tum etiam seruitus inducta in orbem sit: est ergo lex naturae mutabilis. Sed & quod a nostris cordibus auelli

Cicero.

Caesar.

Ad 1. arg.

Ad secundum

Ad tertium

1. Argu. a parte negatiua.

2. Argum. Isidorus.

Tertium. possit, arguitur primò ex his que dicta sunt. Multe enim fure gētes adeò hebetes & morum prauitate tabefacta, vt leges naturæ contrarias ediderint. Vnde super illud ad Rom. 2. Cum gentes quæ legem nō habet, &c. ait glossa, quod in interiore homine per gratiā innouato lex iustitiæ inscribitur, quā deleuerat culpa. Et quartò arguitur. Lex gratiæ efficacior est quā lex naturæ, gratia verò deletur per culpā: ergo multò facilius deleri potest lex naturæ. ¶ In cōtrarium autem est de **Gratianus.** c. 2. Gratia. dist. 5. ca. 1. Ius naturale non variatur tempore, sed immutabile semper permanet, & sententia Augu. 2. lib. Confes. Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla quidem delet iniquitas.

Distinctionio. Ad hanc questionem facillima est per distinctionem responsio: supposito enim primo interuallo quod inter principia eiusque conclusiones interiectum est, bifariam lex naturæ ceteri potest mutabilis. Vno modo per additionem, quæ ei fiat: atque altero per distractionem. ¶ Statuitur ergo prima conclusio. Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta enim est illi lex diuina tam vetus quā noua duobus præcipue commodis. Vno scilicet, quia iam obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, vt innouaretur. Nempè vt constaret nō solū extarnos actus, verum & internos esse ad legis normam componendos; neque solum iura naturæ amicis deberi, verum & inimicis. Altero vt ea consilia quæ illi decerni supplerentur. Et hoc est quod glossa Ecclesiast. 17. in primo argumento citata appellat correctionē legis naturæ, quæ facta est per legem literæ. ¶ Secunda conclusio. Lex naturæ non est quantum ad prima principia posteriori modo mutabilis, vt scilicet quod prius fuit legis naturæ desinat esse talis iuris. At verò quantum ad secundā præcepta quæ sunt velut proximæ conclusiones, licet plurimū immutabilis sit, potest nihilominus quādoq; sed raro, mutari propter humanā impedimentā, vt articulo proximo expositum est. Nam & cetera necessaria conclusiones speculabilū cōtingit ob mentis lippitudinem nōn quāquam hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tam in lege sit quā in rebus ipsis: veritas enim illius generalis præcepti, Depositem reddendum est, aut illius fides promissa custodienda: non mutatur, nisi mutatis rebus ex quarū mutatione contraria nascitur veritas. Quoniam & hæc lex,

1. Conclusio. prima conclusio. Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta enim est illi lex diuina tam vetus quā noua duobus præcipue commodis. Vno scilicet, quia iam obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, vt innouaretur. Nempè vt constaret nō solū extarnos actus, verum & internos esse ad legis normam componendos; neque solum iura naturæ amicis deberi, verum & inimicis. Altero vt ea consilia quæ illi decerni supplerentur. Et hoc est quod glossa Ecclesiast. 17. in primo argumento citata appellat correctionē legis naturæ, quæ facta est per legem literæ. ¶ Secunda conclusio. Lex naturæ non est quantum ad prima principia posteriori modo mutabilis, vt scilicet quod prius fuit legis naturæ desinat esse talis iuris. At verò quantum ad secundā præcepta quæ sunt velut proximæ conclusiones, licet plurimū immutabilis sit, potest nihilominus quādoq; sed raro, mutari propter humanā impedimentā, vt articulo proximo expositum est. Nam & cetera necessaria conclusiones speculabilū cōtingit ob mentis lippitudinem nōn quāquam hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tam in lege sit quā in rebus ipsis: veritas enim illius generalis præcepti, Depositem reddendum est, aut illius fides promissa custodienda: non mutatur, nisi mutatis rebus ex quarū mutatione contraria nascitur veritas. Quoniam & hæc lex,

Efus carum viniq; potus salubris est hominibus, ob id in particulari mutatur: quod homo febre correptus est, cui talis vltus no cuius fit. Vnde Aristot. 5. Ethico. c. 7. Ius inquit, naturæ immutabile est, sicuti ignis vbique vrit: quod de primis principijs intelligit: de conclusionibus autem subdit, posse mutari, non tamē apud Deos, qui immutabiles sunt: sed apud nos, qui mutari possumus. Quo fit, leges triumphantium in regno cælorum nullatenus mutari posse: quia neque scelices illi mutantur. Autoritas autem Isidori non sic intelligenda est, vt libr. 3. q. 4. dicitur sumus, ac si communem possessionem præcipiat aut seruitutem interdicat: aliā ius gentium non potuisset tales leges reuocare: sed dicuntur hæc negatiue de lege naturæ: quia illa nec diuisionem fecit, nec seruitutē iussit. Restabat hic tamen tractare an huiusmodi præcepta naturæ sint dispensabilia, cuius nimirum inde coniecturae sunt, quod Deus Abrahæ necem filij præcepit, & Osee vt fornicaretur, & filijs Israel, vt deprædarentur Aegyptios: hæc aut dubitatio inferius. q. 2. art. 8. propriā habitura est sedem. ¶ Tertia conclusio similis est huic proximæ. Lex naturæ quantum ad prima principia & præcepta non potest ab humana mente stirpitus eradicari: potest tamē licet non plurimum, sed raro quantum ad conclusiones & secunda præcepta in aliquibus hominibus deleri. Conclusio non alio indiget testimonio, quā quod à superiori bus petitur. Possunt enim barbaritanta morum vitiositate perueriti atq; errorū peruersitatibus offuscari, vt pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat. Neque id solum in conclusionibus quæ longè à principijs distant, vt est officiosum mendacium, & simplex fornicatio: verum & in his quoq; quæ propinquiores, subindeque lucidiores existunt. Sunt enim (vt à fide dignis accepim⁹) reperti inter illos mortales Noui orbis nefandam turpitudinem contra naturā non solum impunè permittebant, verum nulla culpa deuotabant. Qua vtique ratione fieri potest vt respublicæ & principes leges contra naturam instituant secundum verbum Isaia. Væ qui condunt leges iniquas. Et secundum hoc intelligenda est illa glossa ad Rom. 2. quæ ait culpam deleuisse legē iustitiæ ab infidelium cordibus. ¶ Restant ergo duo superiorum argumenta soluta. Ad tertium autem respondetur, quod etsi gratia subli-

Suadetur conclusio.

Ad 3. arg.

principale.

sublimior sit atque efficacior quā natura, non est tamē nobis ingenta, & innata, atq; adeò neq; tam penitus infixa: & ideo facili⁹ per culpā nostrā eradicat, q̄ lex natura.

QVÆSTIO QVIN-
ta, De lege humana in genere.

S. Thom. 1. 2. quæst. 95.
ARTICVLVS I.

Vtrum præter legem naturæ necessariae nobis fuerint humanæ.

Ertium legum genus est humanarū, de quibus maiores extant disputadi rationes: quaritur ergo primò, an præter legē naturalem necessariae sint etiam humanæ. Et arguitur à parte negatiua. Priò, quia (vt Augu. quæ ex. 1. de lib. arbi. q. pxi ma citauimus, ait) per legem æternam iusticieter omnia sunt ornatisima, illa autem factis abundeq; nobis per naturalem communificatur: ergo humanæ redundant. ¶ Secundò, lex mēsurā est (vt supra diximus) nostra rum actionum: ratio autem non est rerum mensura: sed ipsa potiùs rerum natura, quā ratio inspicit, vt. 10. Meta. autor est Aristot. ergo cum leges humane à ratione profisciscatur, nō habent legitimā rationem legum.

1. Argumē. à parte negatiua.

Secundum.

Tertium.

4. Argum.

Aristote.

¶ Tertio mensura, qualis est lex, debet esse (vt ibidem Aristot. docet) certissima, certitudo aut humanæ rationi de rebus gerendis, quæ singularia sunt ac mutabilia, competere non potest, secundum illud Sapientia. 9. Cogitationes mortalium tūtidæ, & incertæ prouidentia nostræ, ergo à ratione humana nulla profisciscitur lex. ¶ Quartò altera via arguit. Esto humana ratio certa esse posset regula nostrarum actionum, multò commodius respublica viua hominum voce gubernaretur quā positis legibus. Enimverò cū index (vt. 5. Ethic. c. 4. autor est Aristot.) sit ret ad illū recursum, quā ad legē surdā & mutā. Nam cum actiones in singulariū vsu consistant, nō potest humana lex (vt. q. sequēti videbimus) de omnibus prouidere, singularesq; circumstantias prospicere, vt faceret sua prudentia index. ¶ In cōtrarium autem

est Isido. lib. 5. Etymo. c. 20. & refertur inter Isidorus. Decreta dist. 4. vbi ait, factas esse leges, vt earum metu humana coerceretur audacia, tuta que sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrēnetur audacia, & nocendi facultas.

Quæstionis huius solutio facili⁹ ex ipsa rerum natura, & humana cōditioe colligitur. Respondetur ergo duobus conclusionibus. Vna est: Necessariū prorsus fuit præter legem naturæ alias humanas, p rerū varietatibus, emergētibusq; casibus, ac negotijs cōdi. Conclusio hæc ex duabus radicibus cōstat, videlicet & ex discursu ingenio nostro, & ex rerum indigentia. Enimverò sicut in speculabilibus, sic & in practicis innata nobis vis est ex vniuersalibus principijs & in demonstrabilibus cōclusiones deducere: cal demque in duplici differentia. Aliā quippè necessaria demonstramus, vt in Mathematicis, aliā verò propter ineuidentiā cōsequentiæ sub opinione colligimus p qualitate cuiusq; scientiæ. Pari modo in practicis ex primis principijs (vt dictū est) præcepta Decalogi, quasi necessaria cōclusiones exprimimus: & ideo sunt de iure naturæ. Sed tamen quia actiones nostræ in singularibus versantur, necesse est ex eisde principijs obseruatis circumstantijs loci & tēporis ad particularia descendere. Quapropter illa regulæ hunc in modū constituta, quia non necessario ex solis principijs naturalibus pullulant, sed rationis adminiculo constituunt, humanæ leges nuncupantur. Vt sunt leges quæ in veditio-nibus, & ceteris rerum cōmutationibus positæ sunt: sine quibus genus nostrū vitā nequirit transigere. ¶ Sed exurgat hinc quispiam fortasse aduersus Dei naturæq; prouidentia. Nunquid nō prouidentius nobis fuisset consultū, si lex ipsa naturæ vsq; ad singularia doceret nos omnia? Arguitur enim hoc fuisse cōsultius: sed quod ratio affectibus sepe obscuratur: cū tamen lex naturæ semper sit perspicua. Respondetur oia esse disposita secundum naturā nostrā. Rationis enim ingenij ac natura est discurrere: & ideo sapiēs Deus, naturaq; sagax femina in nobis tantum posuit: quæ rationis cultura veniet ad frugem. Idq; tam in speculabilibus q̄ in practicis: videlicet tā in artibus, q̄ etiā in moribus. Hinc ergo secundò colligitur nostra cōclusio. Etenim vt quantum ad sciētias. creatus intellectus est cū principiorū lumine ex quibus ad diuersas sciētiarū proles & opiniones discurreret, di-

1. Conclusio.

1. Ratio.

Obiectio.

Solutio.

2. Ratio, p cōclusionē.

uerfasq; artes in lapide, ligno, & lana, alijsq; materijs, nobis cōducibus meditandō exa- cogitaret, nempē quibus vestimur, tegimur, nutrimur & oblectamur. Pari modo (vt au- tor est initio. 2. Ethic. Arist.) semina virtutū moralium in nobis iecti, quæ nostra discipli- na & consuetudine culta ad messem albesce- rent. Disciplina autem morum potissima, ac efficacissima est legum humanarū positio: ergo præter legem naturæ, quæ sementem facit, necessariae sunt leges humanæ, quibus vberius proueniant segetes. ¶ Tertiō eadem conclusio comprobatur. Lex naturæ licet regula sit morum vniuersalis, non tamē pœ- na adhibet compulsores, quæ tamen ho- minibus pro statu naturæ lapfæ necessariæ sunt: ergo præter legem naturæ operæpre- tium est pœnales leges adhiberi. Doctrina est Aristot. 10. Ethic. c. 9. vbi ait alios natura, & alios cōsuetudine, atq; alios disciplina fieri bonos. Natura quidem non est in nostra potestate, sed Dei dono: quidā tales nascunt, quales virtutū chorus genuisse videt. Alij ve- rō cōsuetudine statim ab infātia boni fiūt. Sed tamē disciplina nō omnes satis institui possunt, nisi illi tantū qui cōsuetudine sunt præmollii. Sicuti nouale anteq̄ excipiat se- mina, cuius opus habet aratro, ergo aduer- sus illos qui ad malum prouelues sunt, ad bo- num verō duri, ac proterui, qui scilicet ho- nesti gratia adduci non possunt, necessarias est metus vt vi cohibeantur à malo: & sic a- lijs vitam quietam relinquant, & sibi mens inquieta, metū cauere iubeat. Est enim ho- mo (cuius. 1. Poli. 1. c. 2: author est Aristot.) vt perfectione suscepta optimum cunctōrū animalium ita si alienus fiat à lege, & à iudi- cijs, omnium pessimum. Scruissima enim est iniustitia tenens arma, homo verō arma te- net per innatam prudentiam: que idē legi- bus dirigenda est, metūque coëcenda. At- que hæc de causâ (vt. q. 1. diximus) leges cō- dere non potest, nisi vel respublica, vel qui eius fungitur auctoritate. Eademq; ratione natura hominem genuit ciuile animal: nem- pe vt in societate legibus septus viueret.

Ad 1. arg. Ad primū igitur argumentū respondet qd est lex naturæ participatio sit æter- næ, haud tamē humana ratio totā virtutem principiorū naturalium apprehendere pot: ni- si, quæ sua natura est, discurredo. Haud em̄ quæ in principijs vniuersalibus delitescunt simplici intuitu, veluti intellectualis angelus cernit: sed ratiocinādo aliud ex alio diducit.

Tertia.

Aristot.

Probatio.

Ob idq; vt in speculabilibus æterno lumine: sic & in practicis æterna lege dupliciter illu- minamur. Primū suscipiēdo generalia prin- cipia: secundō, vt discurrendo ex eis dē prin- cipijs alias particulares leges eliciamus: quæ cū in eadē æterna lege præeminēter existāt, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quantū ad vim directiuam legū. Sed, & quā- tum ad coërciuam eadē penē ratio est. Lex enim naturæ malefactorū conscientias exul- cerat, corroditq; & percellit: que vt ait ad Roma. Paulus: cogitationibus latius accusat, vt possent cordati homines metu illo per- cussi, & turpitudinis horrore deterriti satis emendari. Ait enim. 1. Confess. August. Iul- fisti domine & sic est, vt pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus. At quia sunt alij vsq; ad eō sensu voragine submersi, vt non nisi quæ oculis obijciuntur extimefant, ac- cumulari debuerunt humanis legibus sen- fualia supplicia. Ob idq; ait Paul. iusto nō esse legem positam: nimirum qd lex naturæ, fidei radio illustrata ei abundat, vt à malo re- trahatur, alliciatur ad bonum. ¶ Atque hinc planē colligitur solutio argumenti secundi. Concedimus enim rationem non esse regu- lam primam, sed naturalem legem, quæ est æternæ imagō: nihilominus illud exemplar ratio prospiciens leges exprimit humanas. ¶ Circa tertium autē diffiteri non possumus leges humanas nō ea vigere certitudine, qua speculatiuas conclusiones: sed qd nō circa ne- cessaria, sed circa singularia contingant, va- rietati subiecta statuuntur. Neque opus est oēm mensuram infallibili certitudine polle- re: sed satis est vt vnaquæq; secundum inge- nium suæ materiæ fida sit. Et hæc est ratio quare leges humanæ non sunt, vt naturales, immobiles. ¶ Quartum argumentum gra- uioris est pōderis. Questio enim est quam Aristot. 3. Polit. c. 1. tetigit. An scilicet respu- blica melius ab optimo homine, q̄ optima lege gubernetur. Definuit autē melius legem quā hominē dominari. Id quod & 5. Ethic. c. 6. commemorauerat. Nempē quia facilius est vnum, aut paucos prudētes inuenire legum cōditores, quā iudicū multitudinē. Etem̄ qui leges ferant, pauci in vno sculo satis sunt: qui verō ius dicant, impediō quā plu- rimi sunt necessarii. Deinde quoniam leges lō- gitēporis cōsideratione ferunt, iudicia ve- rō breuissimē cogitantur: & idēo facili⁹ hic, quā illuc error cōtingit. Præterea maximē qd cum leges de vniuersalibus & futuris con- stituan

August.

Paulus.

Solut. 2. ar- gumen.

Ad tertium

Ad quartū.

Aristot.

1. Rō qua- re meli⁹ lex quā homo dominatur.

2. Ratio.

3. Ratio.

stituant, neq; personas singulariter tangant, non conduxerunt personarū respectu: senator verō & iudex, quia cum singularibus perso- nis agit, odio percelli potest, & amore: ac po- tissimum auaritia corrūpi. Quare melius est vt quā maxime fieri possit cuncta legibus explicent, iudicibus autem nō nisi minima, quæ lege determinari nequeūt, relinquātur. Vnde ait qd qui legem præesse iubent, Deū præesse iubent & leges (vt potē à quo ipse permanet) qui autem hominē iubet præf- se, adiungit bestiam seuam: quia libido atq; ira obliquos agit etiā viros optimos, dū sunt in potestate. Iudices ergo non leges ipsi, sed (vt. 5. Ethic. ait Aristot.) legū debent esse fidi custodes. ¶ Et per hæc respondetur ad quod- dam argumentū, quod sibi Aristot. ibidē de artificibus opponit. Cōducit enim, ait, ad corporis salutē apparet, vt medicus pru- dētia sua q̄ literarū prescriptis alligatus egro- to medeat. Nā multō satius particulares circumstācias morbi sic habeat perspectas: ergo eadē ratione salubrius singulari homi- num prudētia, pticularibus euentibus infor- mata, poterit gubernari respublica, q̄ p̄scri- ptis legibus. Respōsum in quā duplex est. Solutio. 1. Primū em̄ negatur, medici prudentiā quic- quā valere nisi p̄ artē medicā fuerit instrūta: certius em̄ per artē q̄ sine ipsa sit curatio. Solutio. 2. Deinde medicus nō tam crebrō accidere po- test vt corruptū habeant animū ad necādū infirmū, q̄ iudicibus ad sententiā ferendum vel in fauorē vnius partis, vel in perniciē al- terius. Et idēo periculosus est iudicis arbitra- tui iudicia permittere, quā medici. Nihilof- fecius cum de fide medici timeatur, nempē dū in suspiciōne venit, qd pretio corruptus, vel odio salutis infirmi infidiatur, oculati⁹ ob- seruādus est, vt artis præscripta ad vngū ser- uet. Quin verō addiderim periculosum esse maximē & temerarium vt medici suas pro- prias opiniones, & existimationes scientiæ & arti anteferāt. ¶ Sed quo ad indices reuer- tamur. Accedit huc quartō qd (vt idē ait Phi- losophus. 10. Ethic.) lex dū prohibitē iubet, licet hominē à voluptatibus cohibeat, nemi- ni molesta est aut odiosa, quāmodum iu- dex, qui faciliē in suspiciōnem venit, an odio aliove affectu fuerit infestus. Quapropter (vt hinc ego colligo) principū pædagogij, & cōsiliarij hac vti debēt cautela, vt quādo ipsi nō audent patronos suos reprehēdere, leges virtutū historiasq; legendsas porrigant, quæ inuidiā non generant, & mores instituunt.

Aristot. Argum. Aristot. ubi supra.

Solutio. 1.

Solutio. 2.

Periculosū est temera- riū est medi- cū suas pro- prias opin- atq; existi- mationes ar- ti anteferre Ratio. 4.

¶ Ad reliquā autē argumenti difficultatē rō- dentes fatemur minutiora illa, quæ legibus cōprehendi non valent, iudicis esse arbitra- tui relinquenda, vt. ff. de leg. l. non possunt. sancit. Eo qd dum oia legibus completi nō possumus, quæ dā negligimus, nē cupitorū iacturam faciamus: eorū instar, qui ingruen- te tēpestate, quæ dā in aquas infanas exone- rant, vt nauis reliqua feruet. Quocirca iudex præter animi rectitudinē apprimē sciētia ac prudētia indiget, vt legū vniuersalia dextrē valeat ad singulariū euentus accommodare.

ARTICVLVS. II.

Vtrum omnis humana lex à naturali deriuetur.

Secundus articulus est, vtrū om- nis humana lex à naturali deri- uetur. Arguitur enim primō à 1. Argu. à parte negatiua. Iustum ciuile (vt parte nega- 5. Ethic. c. ait Arist.) est illud quod à princi- pio nihil differt sic, vel aliter fiat: id autē qd Aristot. ex lege naturæ dimanat, etiam ante legem humanam referebat: nō ergo omnis lex hu- mana à naturali deriuatur. ¶ Secundō ius positiuū (vt illic ait Arist. & 5. lib. Ifido.) cō- tra naturale diuiditur: ea autē quæ à naturali lege descendunt non diuiduntur contra ius naturale, imo sunt eius gemina: ergo leges humanæ minimē à naturali deriuant. ¶ Ter- tiō, lex nature (vt ibidē ait Arist.) eandē vim habet apud omnes: leges autē humanæ non item: sed vnaquæq; respublica suis proprijs fulcitur: ergo non omnes à lege nature oriū- tur. ¶ Quartō, omnium quæ à lege naturæ fluunt naturalis ratio reddi potest: non autē omniū quæ à maioribus constituta sunt, vt Iulianus ait. ff. de legib. l. non omniū. Nō ergo oēs humanæ leges à naturali deriuantur. ¶ In contrarium autē faciunt Ciceronis ver- ba libr. 2. de Inuentio. Res à natura profes- tas & à consuetudine probatas legum me- tus & religio sanxit.

Ad quæstionē quatuor cōclusionibus re- spondetur. Vna est: Omnis lex humani- tus posita, si recta est, à lege naturæ deriuat. Quinimō tantum habet rectitudinis rōnisq; legis, quantum à lege naturæ recipit. Lex et- enim (vt artic. proximo latius patebit) nisi iusta fuerit, lex nō est. Imō (vt ait. 1. de liber. arbit. August.) intū habet legis virtutē in quantū participat rōnē iustitiæ. Ex hoc sic arguitur: iustum & rectum in rebus humanis

Augusti. Arg. pro cō- clusione.

secundum rationis regulam existimandum est: rationis autem regula (ut nuper dicebamus) est rerum natura, quam veluti exemplar intueri in suis cunctis actionibus debet: ergo leges humanas, ut quae ab ipsa ratione fabricantur; a naturali cuncta nascuntur. Neque verò (ut supra diximus) vetat leges humanas duabus mensuris regulis: aeterna scilicet, & naturali; quarum haec participatio illius est. Enimvero ut architectus ex concepta forma domus lineas in lapide, aut ligno ducit quae ministro regulae sunt, quas cuedo & serrando sequi debet: sic Deus aeternam suam legem nobis impressit quae esset sicut certum illius signum. Quapropter dum legem naturam imitatur, aeternam tenemus.

Cicero.

2. Cöclusio.

Declaratur conclusio.

Vnde Cicero lib. 2. de legibus. lex inquit est iustorum, iniustorumque distinctio, ad illam antiquissimam & rerum omnium principem expressam naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quae supplicio improbos afficiunt, defendunt, ac tuentur bonos. ¶ Secunda conclusio. Bisariam quippiam a lege naturae derivatur. Vno modo deo conclusio ex principiis deducta: atque altero ut specifica determinatio alicuius communis generis. Ex illo enim principio. Quod tibi non vis, id nemini facias, sequuntur illae conclusiones: Non occides, non furtum facies, &c. sed ex illo quod est. Omnis virtus premio digna est, & vitium poenam humana sanxit. Vbi commune supplicij genus ad particulare trahit. Quemadmodum artifex formam domus in communi conceptam ad peculiarem fabricas accommodat, ut haec sic, illa aliter construatur. Et patet inter hos derivationis modos latum discrimen. Prior enim fit per viam syllogismi. Cuius utraque praemissa est naturaliter nota scilicet, Quod tibi non vis, alteri ne facias, nolles occidi, neque tuis bonis expoliari, nec in tua uxore iniuria pati: ergo non homicidium, non furtum, non adulterium facies. Posterior vero non fit hoc pacto. Ex hoc enim quod omnis malus est puniendus, recte instruitur syllogismus, quod si iste est malus, iste puniatur. Hoc tamen uniuersale, id est, sumptum cum distributione, non est illud quod per legem positam secundo modo determinatur: sed uniuersale genus, quod ad suas applicat species. Ut si improbus poena plectendus est, talis scilicet fur, puniatur tali poena: quod non sequitur per similem syllogismum, sed per humanam existimationem, qua culpa admetimur poenam. Fit enim sic collectio. Omnis malus est puniendus: latroni autem,

congruens supplicium est suspendium, haereticoque incendium: ergo sic sunt puniendi. Posterior vero assumpta non est naturalis cognitio, sed humanum arbitramentum. ¶ Hinc sequitur conclusio tertia. Derivatio legis humanae ex naturali quae fit per viam conclusionis non est constitutio noua talis operis in genere virtutis, sed explicatio virtutis quae in principiis naturalibus latebat. Et enim non fornicaberis, Deposito reddere, & Decalogus, ante humanam rationationem erant virtutes, latentes tamen in principiis naturalibus: sunt autem explicitus posita, ne quis sibi eorum ignorantiam praetexeret. Secunda vero derivatio est noua constitutio operis in esse virtutis. Iure enim naturae non erat virtus latronem occidere, aut haereticum: nam lex naturae tantum dicebat, ut puniretur: sed lex humana fecit eorum interfecionem esse virtutem. Pari modo lex naturae, veluti generale principium est. Temperate & frugaliter viuendum est, quatenus corpus expeditius possit animo inferuire: ex quo non propalam sequitur abstinentium esse a carnibus, aut semel tantum in die reficiendum: sed tamen lex humana inde id arbitratim deduxit qualis debet esse temperantia: & ideo humana lex constituit abstinentiam carni sub virtute temperantiae, ubi ante non erat. Eodem modo, Sabbathum sanctifices: determinauit ad hoc vel illud festum colendum, atque ad sacra audienda. Quo fit ut quemadmodum ait S. Thomas. leges humanae prioris generis vigorem habeant suum in lege naturae: illae vero posterioris ordinis, minime. Quod si supremam huius rationem perscruteris, haec est, ut reor, quod conclusiones in suis principiis actu continentur: species autem in genere non nisi in potentia: ut patet in Praedicab. Animal enim non continet oes species actu, aliis quodcumque animal esset omnium specierum. Ob idque leges illae quae per contractionem generis ad speciem constituuntur, vigorem non habent nisi in illa minori, quam ratio humana constituit, scilicet, viuendum est temperate, huic autem temperati haec temperantia congruit, ergo in quadragesima a carnibus abstinentium est.

3. Cöclusio

Explanat conclusio.

S. Thomas.

Absolutissima ratio conclusio.

Ad 1. arg.

Aristote.

Primum igitur argumentum per hanc proximam sententiam dissoluitur. Appellauit enim Philosophus. 5. Ethic. iustum legale id quod est merè civile, id est, quod secundo modo derivatur ex naturali: quod indeo antequam stabiliretur non erat virtus: ac

ac subinde neque referrebat sic vel aliter fieri. Secus de altero derivationis modo. Vnde per hanc distinctionem articulo quarto diuidemus ius humanum in ius gentium & civile. ¶ Ad 2. argum. ¶ Parique modo respondetur ad secundum argumentum, ius humanum, non quodcumque: sed civile quod secundo modo derivatur a naturali, diuidi contra ius naturale. ¶ Ad tertium autem respondetur, ius naturale, quod Aristot. ait eandem habere potentiam apud omnes, consistere in principiis: nam conclusiones, & praesertim specificas determinationes, ipse ibidem agnouit variari apud varias nationes. ¶ Ad 4. argum. ¶ Ad quartum respondetur quod Iuris peritus lege citata non negat, eorum quae a iure naturae per modum conclusionum eliciuntur, posse rationem reddere: eorum autem quae secundo modo derivantur, quia seniorum consultatione per experientiam & prudentiam statuta sunt, veluti uniuersaliu specificae determinationes, non est semper exigenda ratio, sed eorum experientiae, & prudentiae habenda fides: vt. 6. Ethico. author est Aristot.

Ad 2. argum.

Ad 3. arg.

Ad 4. arg.

Aristot.

ARTICVLVS. III.

Vtrum legis humanae qualitates recte ab Isidoro describantur.

CIRCA alias legum species nihil opus est qualitates perscrutari in quibus earum rectitudo posita sit: videlicet circa legem aeternam, naturalem, & diuinam. Nam illae innatae naturae bonae & rectae sunt. At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare necesse est, quibus habeat lex conditionibus exornari, ut sit bona. Easde autem Isidorus lib. 5. cap. 2. hoc ordine ponit. Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam secundum patriam consuetudinem, loco temporisque conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid propter obscuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Et refertur dist. 4. can. Erit autem. ¶ Arguitur autem non esse necessariam tam longam qualitatum seriem: nam supra cap. 3. commendiosius dixerat, lex erit omne quod ratione consistit duntaxat, quod religioni congruat, quod disciplinae conueniat, quod saluti proficiat: superuacanea ergo fuit prolixior oratio. ¶ Secundò, consuetudo distinguitur a lege scripta, ut author est idem Isidorus, dist. 1. ergo lex non fertur secundum con-

Isidorus.

Argum. 1.

Argum. 2.

fuetudinem. ¶ Tertio, necessarium dupliciter usurpatur. Vno modo pro eo quod impossibile est aliter se habere, de quo non est necessaria lex. Ridiculum enim esset legem sancire, ut quae in vtero habet partum a dat: necessarium autem ad consequutionem finis idem est quod vtile: repetitio ergo eiusdem fuit dicere, Vtilis & necessaria. ¶ Quarto de aeternae arguitur. Nonnquam iniquum est ad legis rigorem iudicare: sed est operae pretium eam veluti Lesbiam regulam ex aequo & bono ad rerum euentus inflectere, ut. 5. Ethic. capit. 10. author est Aristot. ergo non est vsque adeo legi necessarium ut sit iusta. ¶ In contrarium autem facit authoritas Isidori.

Argum. 3.

Argum. 4.

Cöclusio re sponsiua.

Ad quaestionem respondetur vnica concludione. Optime Isido. bonitatem legis suis numeris circumscripsit, prius quidem compedio, post verò explicatus. Duo namque est in lege considerare penes quae conditiones bonae legis exigendae sunt, & examinandae. Est enim lex & praescripta forma quae humanas actiones in debitum finem ducit: & praeterea mensura, & regula ad exemplar aeternae naturalisque legis posita. Si autem consideretur ut forma ducens in finem, necesse est ut talis sit, qualis ad eundem conducit finem secundum Philosophum, 2. Physic. ferrae namque talis est necessaria forma, qualis fuerit ad ferendum aptissima. Si autem consideretur ut regula & mensura, debet esse ad aeternam & naturalem expressa. Finis autem humanae legis est hominum vtilitas: ut. ff. de legibus. Nulla refertur: hoc est salus eorum, morumque suorum institutio, ut tranquille & foeliciter viuant. Prima ergo bonae legis conditio ad legem spectat aeternam, quae fons est totius rectitudinis. Et hoc est quod ait Isido. religioni congruens: nempe quod deus colitur, qui primus statuendus est finis nostrarum actionum. Hoc enim ipsum & Plato. 1. de legibus agnouit. Secundum quod legi humanae tribuitur est in ordine ad naturalem quae alterum est eius exemplar. Et hoc est, quod illi subdit, dicens: Quod disciplinae conueniat. Disciplina enim (ut Plat. 2. Dialogo de legibus docet) est puerorum educatio, morumque nostrorum institutio. Idem ergo est disciplinae conuenire, quod regulam esse moribus componendis appositam. Quae quidem disciplina tradenda hominibus est secundum eorum naturam. Restat ergo tertium respectu finis, ut lex saluti incolumitatique hominum applicet. Vocatur enim hic salus, optimam animi

Aristot.

Plato.

Plato.

Legis oēs qualitates reducuntur ad tres. S. Thom. Explicatur sigillatim legis conditio nes. Lex honesta.

Iusta lex et possibilis.

Argum.

Solutio.

Cicero.

Alter scrupulus.

Responsio.

Aristot.

Gemina acceptio im-

dispositio, qua ab ingruentibus affectionibus & morbis, qui nostra sunt calamitas, pre-feruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nunc enim propior est nostra salus quam cum credidimus. Ad has tres qualitates (vt author est S. Thom.) reducitur aliarum numerus. Explicatius tamen oratorum more per illud depingitur legis figura & pulchritudo. Eminentior cum regula fit virtutū quarū pramiū est honor, nihil est legi antiquius quā quod fit honesta. Et quia verus virtutis honos diuinitus expetendus est, optimē quod dixerat, religioni congruens, honestatis verbo explicuit. Tametsi & hoc quoque eadem voce doceatur, vt ne sit turpis: videlicet quod oculos & aures offendat: vt erant apud miseros illos Ethnicos ritus & leges suorum templorum. Videlicet lex Bacchanaliorū, quā crabula celebrabatur, & obscena hominū nuditate. Estlet præterea inhonesta lex quā in genuos ac illustres magnates eodem infami supplicio quo latrones spectant. Deinde, vt quod dixerat, disciplinæ cōueniens, declaratur, quod ad legē naturæ diximus pertinere, subiungit: Iusta, possibilis, &c. In tribus enim humana disciplina posita est. Primum, vt ratio ni fit adæquata, eius in cōstitis lineam tenēs: in quo rō iustitiæ consistit: Quod si arguas nihil esse honestū quod ad iustū, & ideo esse frustraneā repetitionē, honesta & iusta: Respondetur si iustū vniuersaliter accipias pro omni virtute, idem est quod honestum: attamen iustitia, specialis virtus, est pars, hoc est, vna ex quatuor speciebus honesti: vt secundum Arist. ait. Cicero. 1. de Offici. Est enim honestū idem quod moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur cardinales. Dicere ergo honesta & iusta, specificatio est generis per speciem. Secundum, Humana disciplina in hoc cōstitit quod fit i nostra facultate more & vsu legū prescripta sequi. Et hoc est quod ait possibilis secundum naturam: hoc est secundum conditionem eorū quibus lex ponitur. Sed ais: Nomine ipso iustitiæ includitur possibilitas, Nā quod impossibile est, iustū esse nequit: Respondetur quod hoc etiam concessio, necesse fuit deponere qualis sit possibilitas legis. Nempē quæ sumi debet ex ciuium ingenio & conditione. Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo quod non difficile. Bisaria enim Philosophus. 1. de Cael. accipi ait impossibile: Vno modo simpliciter: & altero pro eo quod non bene non facile factibile est. Debetque possibilitatis ratio pro persona

rum qualitate pensari, quam Iusto. naturam vocat. Non enim pueris & ætate nodum firmis senioe confectis eadem imperari exercitia debent & laborū grauamina, quæ alijs firmioribus & validioribus. Neque tot ieiunia aut spiritualia officia sunt lege à secularibus exigenda, quot à religiosis monachis. Tertiū requiritur ad debitam disciplinā, vt lex fit omnibus circūstantijs vestita. Circūstantiæ autē sunt, tēpus & locus. Et ideo ait: secundum consuetudinē patriæ, loco & tēpori cōueniens. Nam cum rerum natura mutari nō possit, quod in diuersis regionibus diuersa fert hominū ingenia & mores & morbos, debent leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani (vt verbi gratia dixerim) minus mortis timidi, feriq; magis & truces: & ideo inter illos nonnulla scelera generatocissimi supplicijs vindicantur, quod Hispanis non sunt præ nimio eorū horrore congruentia. Cetera verō quæ sequuntur ad finē legis, humana scilicet salutem spectant. Debet enim lex homines & à malo retrahere, & in bonū promouere. Propter primū, dicitur necessaria, scilicet ad cauendum incommoda, & no cumenta quibus peruertimur: propter secundum dicitur, vtilis. Vtile enim idem est quod medium ad finem accomodum. Quare, necessariū in proposito non vsurpatur simpliciter, sed hoc pacto differt ab vtili, quod respectu sunt diuersorum effectuum. Vnde id maximē legiferi deberent considerare nē legum multitudine subditos obruerent: sed illis essent tantū cōtenti quæ sunt penitus necessaria: nam ipsa multitudo fit statim impossibilis. Vnde illicō efficiuntur veluti aranearum telæ, quibus muscæ arcuntur, non leones. Legum inquam immodica turba hoc solum præstat, vt boni & mites, qui legibus nō indigent, circūsepti viuant: pernicaces autē & indomiti leges plures habeant, quas sedudent ad suas explendas libidines. Sed ad eundē finē legis perquam maximē decens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta, nē ad captandos ignorantēs muscula fiat: sed sit vsque adeo manifesta, vt transgressorū nemo possit nō eā intellexisse: Vnde eodē titulo de legib. & cōstitutis. legimus. Leges sacratissimæ quæ constringunt hominū vitas intelligi ab hominibus debent: vt vniuersi prescripto earum manifestius cognoscant, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Denique, vt eundē legū finē palam Iustodorus indicaret, quasi omnium cōpendium cōclu-

Lex debet esse loco & tempori cōgruens.

Lex necessaria vtiat vtilis

Legū multitudo vitiosa

August.

Ad secundū.

Ad quartū.

Aristot.

conclufit dicens: Nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conferipta. Etenim vt inter regem ac tyrānum hac sola ratione interest, quod ille in commune bonum, hic autem in suum priuatum cuncta refert: sic & inter legem bonam & malā hoc idem est interstitium. At verō cum alijs modis & respectibus leges possint pro priuato cōmodo constitui, ille esset omnium pessimus ac pestilentissimus, si lucri gratia conderentur. Videlicet, vt vel transgressorū multctis, vel dispensationis frequentia, legislatorum ararium ditesceret, aut aulicorum res augetur. Optimē ergo ait. 1. de lib. arb. August. quod lex iniusta non est lex. & elegāter. 2. de legib. Cicero. Constat profectō ad salutē ciuiū, ciuitatumque, incolomitatem, vitamque hominum quietam & beatam, conditas esse leges: eosque qui primum eiusmodi scita sanxerunt populis, ostendisse ea se scripturos atque iaturos, quibus illis scriptis suscepserint, cum contra fecerint quā polliciti professique sint, quiduis potius tulisse quā leges: vt perpicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiam iusti & iuris colendi. At quid opus est testibus? Lex regula est: regula autē nisi recta sit, suam nō retinet naturā: lex verō iniusta, obliqua est, nihil ergo minus quā lex. Primum igitur tertiumque argumentum quæ supra obieimus, planē soluta sunt. Ad secundum autem respondetur. Quod consuetudo antequam scripta sit vim habet legis, vt ff. de leg. l. diuturna. & l. sed ea. ait Iurisconsultus, differt tamen à lege quæ reipublice cōsensu scribitur. Debet autem lex poni quā cū patriæ consuetudo non pugnet: nisi cōsuetudo abiectione digna sit. Ad quartum argumentum respondetur, quod cum humanarum rerum casus tante sint varietati subiecti, nullatenus queunt leges tanta cōstitui certitudine, quin quandoque sint ex æquo & bono interpretandæ. Nam & lex ipsa naturalis de reddendo deposito deficit dum ab eo petit qui nocere parat. Pari modo lex quæ capite punit homicidam deficit cum quis vxorē occidit in adulterio deprehensam. Quapropter (vt eodē citato loco ait Aristot.) defectus huiusmodi non sunt in lege, sed in rebus ipsis humanis, quarū ca-

sus nequeunt certius cōprehendi. Quæ vtique Lex similis de causa appositissimè lex cōparatur regulæ Lesbiæ. Erat enim insula vbi lapides: præ sua intractabili duritie, nequebant cadēdo quadrari vt adaptaretur ad regulā. Et ideo vice versa regula, quæ idcirco nō ferrea sed plumbea erat, flectebatur vt gibbositati lapidis ad aptaretur: quod secundū regulæ curuitatē deprehenderetur in muro sedes, vel sternere loci cui aptius insideret. Vnde fit cōsequēs, vt cum lex ob necessitatē ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Arist. obliquitatē nō tribueret vitiō, sed laudi, propter incōstitūtiā rerū humanarū. Sed tñ ex tra talē necessitatem meritō malè audit regula Lesbia. Puncta dum lex vel ad principum voluntatē inflectitur, vel alias ob causas non mores ad legem collimantur, sed lex ad morum corruptelam detorquetur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum conuenienter Iusto. & qui illum sequuntur, ciuiles leges iusque humanum diuidat.

PRAND E M

in hoc postremo quæstionis articulo videndum est vtrum diuisiones humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tā Iusto. quā leges ciuiles in ius gentium & ciuile: vt patet distictio. 1. & ff. de iustit. & iur. vbi post ius naturale quod contra humanum opponitur, subleatur ius gentium & ciuile. Ius autem gentium potius ad naturalem pertinere videtur quā ad ciuile: quando quidem conclusio est naturalis iuris: quare Iusto. ipse qui dixerat, ius naturale esse commune omnium nationū, subdit ius gentium inde sic appellari quod ipso omnes ferē gentes vtuntur: ergo inepta diuisio. Respondēdo arguitur. Fit alia legū diuisio in leges sacerdotum & militum, quæ quidem sumitur ex diuersis officijs: igitur cum penē innumera sint officia opificiaque; reipublicæ, in infinitū producenda esset illa diuisio. Tertiū arguitur: ius ciuile diuiditur in Senatūconsultata, & plebiscita, & alia id genus: hæc autem tantum materialiter differre videntur, videlicet tanquam leges à pluribus vel paucioribus positæ: non autem formali ratione iubendi, materialis verō diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitum: sicut si dicas leges Atheniensium vel Lacedæmoniorum vel Romanorū: illa ergo nequaquam

Prima ratio à parte negatiua.

Ratio. 2.

Ratio. 3.

quã est artificiosa diuisio. Et eodẽ modo im pugnatur partitio alia, qua leges diuiduntur in Corneliã, Iulianã, Sempronianã, & alias q̃ a solis authoribus sortiunt diuersa noia. Cũ em̃ abq; numero sint authores, abq; arte fit ta lis diuisio. ¶ In contrarium facit tum Ifido. tum etiam legis prudentum autoritas.

Isidorus.

Cõclusio re sponsua.

Osten ditur conclusio.

Vãstio præfens vnica conclusione dis soluitur, quã est hæc: Ius humanũ vt idem sit quod lex humana, quadrifariã ex arte diuiditur. Vnũquodq; enim ge nus secundũ id quod in eius ratione continetur per se diuiditur, & (qđ aiunt) formaliter non aut penes id quod sibi forissecũ ac cidit: sicut animal, quia in se cõtinet aiã, q̃ ratione intrinseca, vel rationalis est, vel irra tionalis, per se diuiditur in rõnale & irratio nale: nõ tñ in albũ & nigrum, sicut colora tum: in ratione autẽ legis humanã quatuor per se includuntur: ergo tot modis potest in species diuidi. Primum nanq; quod legi hu manã per se cõpetit, est deriuari (vt art. 2. di ximus) à iure diuino: idq; dupliciter contin git: scilicet & per modũ naturalis illationis, & per modũ arbitrarie determinatiõis: igit ur penes has differẽtias primũ omnũ di stribuitur ius humanũ in ius gentium & ci uile. Dicitur enim ius gentiũ quicquid mor tales ex principijs naturalibus per modum cõclusionis ratiocinati sunt: Exempla sunt manifesta. Statuimus illud naturale princi pium: Vita humana in pace & tràquillitate sustentanda est & cõseruanda. Inde, subsum pta altera præmissã, quod natura corrupta in cõmuni viuens neq; agros coleret diligẽ ter, neq; in pace viuere, gentes intulerũt di uidendas esse potestiones. Ex eodẽ itidem principio elicuerunt seruitutis legem: nam aliter seruari nequuerat hostis in bello. Rur sus ex eodẽ principio, subiuncta altera præ missã, scilicet quod homines, ciuile animal, sustentare se nequeunt nisi vicarijs se operis mutuõ iuent, intulerunt leges omnes veditiõnis, cõtationis, impignoratiõis, aliarũq; cõmutationum, pactorum & conuentoriũ: vt habetur. ff. de iusti. & iure. l. Ex hoc iure, quibus humana societas colligatur & susti netur. Quicquid verò per modum determi nationis generis per speciem constitutum est, ius appellatur ciuile. Vnaqueque enim ciuitas, aut respublica sua sanxit particula ria scita. Vt ex illo naturali principio, deus sacrificijs colendus est, diuersa instituta sunt sacrificia bouum, scilicet aut caprorum, & (vt

ait. 5. Ethico. Aristot. ca. 7.) caprã dñs, sed non duas oues maetare. Sacrificia verò antiquã legis diuinitus instituta sunt: & sacrosanctã nostrum Eucharistiã, ab ipso redemptore, qui factus est p nobis hostia & sacrificium. Leges etiam (vt dicebamus) pœnarum quibus diuersis malefactorum generibus diuer sa sunt supplicia decreta, ad ius ciuile perti nent. Itaq; ius naturale absq; vlla ratiocina tione scriptum est in mētibus nostris: ius au tem gentium naturali ratiocinatione, absq; hominum conuentu, & longo cõsilio inde elicium: ius autem ciuile arbitratu hominũ in vnum conuentium concilium constitutũ. Vnde Isido. lib. 5. cap. 5. quod refertur dist. 1. Ius, inquit, ciuile est quod quisque popu lus vel ciuitas sibi ppriũ diuina humanaq; causa constituit. ¶ Vnus hinc tamen obori tur scrupulus, respõso dignus. Consequens enim ex his fieri videtur præcepta Decalo gi esse de iure gentium: quandoquidẽ (vt su pra visum est) lex principijs naturalibus, ceu conclusiones eruuntur. Consequens autem hoc falsum est: nam quãtum ad radicem de iure naturã censetur: quantum verò ad ex plicationem & positionem, de iure diuino, tum antiquo, tum etiam Euãgelico. Ad hoc tamen respondetur, quod ratione originis omne ius gentium dicitur de iure naturã, li cet ratione illationis ac positionis nuncupe tur ius gentiũ. Ob idq; nihil vetat si ante le gem scriptam Decalogus censeretur poste riori modo de iure gentiũ. Tametsi propter euidẽtiam proximã illationis, forsã non fortiretur nomen nisi iuris naturã. Nam est Decalogus ad eõ patens, vt principijs natu ralis iuris sit proximus. At verò quoniã ca ligante iam mortalium mente præcepta il la digito dei in tabulis exarata sunt, nomen obtinuerunt diuini iuris. Non quod supra naturalia sunt, sed quia Deo authore expo sita. ¶ Per hæc soluitur argumentum primũ. Ius enim gentium sic nõ negatur quodam modo esse naturale, vt tamen censetur ab illo differre propter illationem: tunc præfer tim dũ longius cõclusio à principijs distat. ¶ Secunda conditio humanã legis est ordo ad commune bonum. Et secundũ hunc or dinem diuiditur respectu diuersorum offi ciorum ac ministrorum, q̃ egregias operas nauant communi bono: vt est lex sacerdot um, qui religionis cultui consecratur. Et leges militum, qui publici sunt custodes: le gesq; magistratum, qui iustitiã administran

Aristot.

Discrimẽ ter ius natu rale gẽtium ac ciuile.

Isidorus.

Scrupulus.

Ad. 1. arg.

Secunda hu manã legis conditio.

dẽ præ

QVÆSTIO SEXTA, De potestate legis humanę.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 96.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex humana in communi debeat constitui.

soluitur se de præficiuntur. Haud tamẽ indefit conse cudiũ argu. quens (vt secũdo loco ante quæstionẽ argue batur) multiplicandã esse. hanc diuisionem ad opificum numerum qui sunt in republi ca. Nam alij non sunt publici eius ministri cõmuni bono deputati, sed particularibus necessitatibus inferuientes. ¶ Tertio conue nit legi humanã ab illis institui, qui publica funguntur administratione reipublicã: ge neri autẽ reipublicã (vt supra iam secun dum Arist. in Poli. diximus) multã sunt spe cies. Alia enim est Aristocratia, id est, opti matũ principatus, quare leges quã ab istis reduntur nũcupatur Senatũscõsulta, Respõ sa prudentũ, &c. Secunda regiminis species est Oligarchia, id est, paucorũ diuitumq; & potentum principatus. Et secundũ hoc su mitur ius prætorium, quod etiam dicitur ho norarium. Tertium regimẽ est Democratia hoc est, popularis potentia: cuius leges dicitur plebiscita. Aliud autem distinguitur re gimen tyrannicũ, de qua specie propter eius corruptionem nullum sumitur legum no men. Sed quartum regiminis institutum, est regnum. Et secundum hoc sumitur species legum que dicuntur constitutiones princi pum. De quibus extat titulus. 1. lib. Digesto rũ. Cuius prima lex est. Quod principi pla cuit legis habet vigore. Aristot. autem ex his videtur aliud cõmisci, quod ei forsã opti mum iudicatum est. Et ex hoc (vt author est Isido.) natã sunt leges, quas maiores natu si mul cum plebibus sanxerunt. ¶ Et per hæc satisfactum est tertio argumento. Haud em̃ harum differentie legum ob numerũ tantũ legulatorum discernitur, imò ob species regiminis diuersas. Quocirca nõ est eadem ratio diuisionis legũ in Romanas, Atheniẽ ses, Lacedæmones. &c. Hęc enim non speci fica, sed prorsus numerica est. ¶ Quartum quod lex humana sua ratione includit, est componere humanos mores diuersosq; ani mi insultos compescere. Ex hac ergo parte sumitur diuisio legum in legem Iulianã, de adulter. & Corn. d. Sica. & Aquil. & alias: que licet à suis authoribus nomina traxerint, ta men non solum hac ratione discrepant: (qđ quarto argumento impugnabatur) sed pro pter specificam actionum distantia, de quibus lata sunt. Restant ergo omnia argumẽ ta soluta. Hęc autẽ satis dicta sint ad expo nendum iuris diuisiones. De quibus, præter loca citata, copiosa fit mentio. ff. de origi nũ.

Quarta re giminis spe cies. Aristot.

Isidorus. Ad. 3. arg.

Quarta cõ ditio legis humanã.

Ad. 4. arg.

OST legis humanã ne cessitatem, qualitatem que & diuisiones, sequitur de eius potestate, & virtute. Et initio ab eius generali tate sumpto querit primò vtum debeat in cõmuni constitui. ¶ Et ar guitur à parte negatiua. Primum ex Philo sopho, 5. Ethic. cap. 7. vbi ait: de singulis etiam lege iuberi, vt sacra Brasidã facere: id que distinguit contra ea que publicis decre tis instituuntur. Inde enim colligitur, leges non in communi tantum, sed in singulari quoq; poni. ¶ Secundò, leges sunt de actio nibus nostris quã tamen in singulari sunt: ergo debent in singulari fieri. ¶ Tertio, lex est mensura nostrarum actionum: & men sura, vt. 1. Metaphy. docetur, debet esse certissima, actiones autẽ nostrã, lubricã incerte q; sunt: congruentius ergò leges de singu laribus casibus decernerentur quã in com muni. ¶ In contrarium est Pomponius Iuriconsultus. ff. de legib. vbi ait, Iura cõstitui oportet in his quã accidunt, hoc est, in his quã vsũ venire solent nõ tñ in his quã præ ter opinionẽ & insperatò cõtینگunt. Idque tribus subseqũtibus legibus inculcatur.

Argum. 1. partis negatiuã.

Argum. 2. Argum. 3.

Pomponius

Respõsio facit per vnica conclusionẽ instituitur. Lex debet in cõmuni consti tui. Hoc est nõ debet præcipere. Si talis aut talis occiderit, vel tali de causa, aut cum tali circumstantia, capite plectatur: verum in cõ muni. Quicunque occiderit. Accidentaria enim illã circumstantia nequeunt lege con cludi, at per prudentiam sunt postea perpẽ dendã. Enimverò vt in speculatiuis, quẽ admodũ iubebat Plato, quiescendum in speciebus est: eò quod de singularibus, quã cadauca sunt, nulla est sciẽtia sed experiẽtia: sic & in practicis de singularibus quã fortẽ accidunt nulla esse potest lex, sed sola prudentia. Probatur autem præterea conclusio tum ex fine legis, tum ex alijs quã illi adhã cõ clusionis. est legem deberi pro cõmuni vtilitate ciuũ scisci.

Conclusio unica respõ sua q̃stio.

Probatio cõ clusionis.

scisci. Inde ergo fit vt debeat talis cōdi, qualis cōmuni expedit bono: cōmune autem bonum ex multis constat, tam personis quā negotiorum varietate. Sunt inquam qui legibus parēre coguntur, senes & iuuenes, potentes & debiles, sapientes & ignorantēs; quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legifer hisce omnibus prospicere: quod fieri aliter nequit quā si lex in cōmuni ponatur. Deinde ponitur (vt. 1. de Ciuitate Dei, ait August.) non vt paruo tempore duret, sed vt longis sæculis. Graue enim respublica accipit detrimentum frequentī summatione legum, si autem de singularibus casibus poneretur, illis demutatis mutari & ipsa subinde deberet. Ex præfenti conclusionē elicitur illud axioma, Lex non respicit ea quæ raro, sed ea quæ plurimum cōtingunt. Quod Iurisconsultus verbis citatis pronuntiat. ¶ Cōtra hanc igitur legū naturam grauius peccat qui singulis casibus legibus occurrere cōtendunt. Exat (vt exempli gratia dicā) lex de ambitu: nepe qua candidati ambire prentareq; prohibētur. Vt au tē hic murus firmior sit, alia cōmunitur legē, videlicet ne quis domos ipsorum adeat, ne ipsi obambulent, ne vllus cūm alteto colloquat. Quod si scholaris cōtra fecerit, iure suffragandi priuetur: si verō candidatus ipse ius quoq; amittat petendi Cathedrā. Re vera hoc plus iusto est irretire humanos animos. Cōtra eandē itidē doctrinā delinquūt, qui in condendis legibus non alia tempora longius prospiciūt quā quod præfens est. Sunt inquam qui exiguum numerū personarum considerantes charitate feruentium graui legum onere religionum familias prement, quas cūm posteri ferrē nequeant, ceruicibus excutunt. Verissima ergo doctrina est qd leges debent sic in cōmuni ferri, vt multis temporibus, personarumq; qualitatibus & casibus coaptari possint.

August.

Primum peccatum eorum qui singulis casibus subueniunt.

Secundū peccatum eorum qui in condendis legibus ad id solum quod adest prospiciunt

Ad. 1. arg.

Primus gradus.

Secundus gradus.

Ad primum igitur argumentū respondetur tres gradus in præfentiariū distinguī præceptionum ac prohibitionum humanarū. Primus est omnino generalis: nepe quando instituta nō in gratiam alicuius singularis, sed in bonum totius reipublicæ fiunt, & hæc ppriè dicuntur leges: vt Qui cæcæ fecerit, capite plectatur. Magistratus non pretio creentur. Iudicia iudices nē pretio vēdāt. Et istæ sunt ppriè leges. Alia verō sunt quæ in gratiā singularis personæ cōceduntur. Et istæ non tā leges quā priuilegia seu

dispensationes dicuntur: vt cū rex militi strenuē se in bello gerētī iura nobilitatis cōfert. Et eleemosynas in subsidiū belli cōtra Turcas largientibus singularia Pontifex impartitur priuilegia. Hoc autē perspicere audiendū est. Potest enim vera lex in gratiā singularis personæ ferri, vt sunt leges Festorū quæ in honorem Virginis sacræ, aut alius cuiusque Diui sollemniter feriamus: nā istæ etiā in cōmuni omni populo indicuntur. Priuilegia autē nō præferūt talē vniuersalitatis speciem, aliās iam inducerēt formam legis. Vt est illa quæ totam nobilitatem à soluendis tributis eximit: & illa generalis. Qui tot annis militauerit, emeritus sit miles. In postremo autem gradu sunt sententiæ iudicum (quæ vt supra dictum est) non leges, sed legum vt applicationes ad singularia. ¶ Secundi autē argumenti responsio facillima est. Nam cūm lex mensura sit, nō debent esse tot leges quot actiōes: sed sicuti vna regula artificum plurimos disponit lapides, & eadē vna plurimas metimur quātitates: sic vna cōmuni lege plurimas regulamus actiōes. ¶ Tertio autē argumento fatemur nō posse humanas leges tanta pollere certitudine, quāta est in naturalibus: sed tamē neq; in omnibus exigenda est eadē certitudo, vt. 1. Ethic. ait Arist. Et ideo factis est humanis legibus si plurimum sint vsu rectæ, licet non nunq; deficient.

Potest vera lex ferri in gratiā singularis personæ.

Postremus gradus.

Ad secundū.

Ad tertium.

Aristot.

ARTICVLVS. II.

Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi.

Postquam de generali forma legis visum est, in communi esse ferendam, sequitur vt de eius latitudine videamus, an omnia vitia debeant humanis legibus prohiberi. Existit enim statim in foribus ratio affirmatiua. Enimvero si leges (vt supra nos Isidorus docuit) in hoc humanitas positæ sunt, vt earum metu coerceretur iniquorum audacia cum aliter coerceri nequeat, quā si omnia prohibeantur vitia, consequens fit vt omnia humanis legibus vetari debeant. ¶ Secundo, cūm etiā ex Aristote, iam audiuimus illud esse legislatoris propōsitū, vt bonos studiososq; faciat ciues: id autem nequeat nisi homines ab omnibus vitijis refranando: fit vt debeat legibus omnia cōpescere vitia. ¶ Tertio, lex humana (vt etiā visum est) à naturali deriuatur: legi autē naturæ cuncta repugnat vitia: ergo

Prima ratio Isidorus.

Ratio. 2.

Ratio. 3.

ergo legibus humanis oia caueri debet. ¶ In cōtrariū est Augu. lib. 1. de libe. arbit. vbi ait humanā legē multa concedere, ac impunita relinqre, q per diuinā, prudentiā vindicant.

Conclus. 1.

Suadetur conclusio naturali ratione.

Responsio huius quæstionis more & vsu patentissima est, quæ duabus conclusio nibus constat. Prior est. Leges humanæ nō omnia prohibent vitia. Fulcitur autem hac naturali ratione. Lex (quod identidē refertur) mensura est humanarū actionū: mensura autē (vt. 10. Metaphysi. author est Philosophus) homogenea esse debet, hoc est eiusdē rationis rebus ipsis quas metimur. Enimvero quātitates cōtinuas vna metimur, aut pede, aut palmo, quæ quātitates itidem continuæ sunt: liquores verō & grana metimur modio: sed pōdera libra: idq; in singulis generibus obseruamus: fit ergo cōsequens vt leges hominum humane sint cōditioni adaptæ. Id quod Isidorus admonuit, vbi iussit legē debere esse possibile secundū naturam & secundū consuetudinē patriæ. Conditio autē humana id postulat, vt leges non sint summo rigore vitiorum vindices: ergo debent institui. Quod autem hoc nostra cōditio & ingenij exposulet, sic accipito: Leges toti multitudini ponunt: in multitudine autē longè plures sunt qui virtutis habitibus nō imbuti, sed cū prauis corruptisq; affectibus colluctantur, quiq; adeo potentes nō sunt præclara virtutum opera assequi: nā studiosi habitus sunt, quibus facultatem nascimur studiosè agendi: ergo sicuti leges nō eadem pueris q; viris, neq; eadē sæcularibus quæ religiosis ferendæ sunt: sic neque toti multitudini illa sub pœnæ interminatione prohibenda sunt à quibus tota multitudo pro humana fragilitate abstinere nō potest, sed ea prorsus q plurimi caueri possunt. ¶ Posterior conclusio. Ea potissimū vitia, flagitia, & scelera, debent leges humane prohibere, quæ reipublicam de sua pace & quiete deturbant: qualia sunt crimina quæ iniuriam habent annexā: puta illa quæ sunt contra commutatiam iustitiam, vt homicidia, furta, adulteria, fraudes, & insidias, atque id genus reliqua. Enimvero tranquillitas hæc & reipublicæ serenitas, scopus est & finis omnium qui leges condunt. Quin verō alia quæ impunè permittunt, vt hæc euitentur si nunt: nempè meretricia, vt adulterij obuietur, vsuræ, vt caueantur furta. Hinc fit criminosa & scelera non quo grauiora sunt coram Deo durius in reipublica vindicari: sed quò

paci sunt magis inimica. Periuiria enim quæ peiora sunt furtis, & blasphemiar quæ homicidia sua immanitate exuperant, non prohibentur capitali supplicio, sed Deo referuntur castiganda. Verum tamē illa quæ substantiam religionis concutiunt, vt hæreses & apostasie, atq; illa quæ sua fœditate aures inficiunt, licet non sint hominibus iniuriosa, acerbius nihilominus sunt vindicanda.

Ad primum igitur argumentū respondeatur, quod Isidorus dum ait, legū metu coercendā esse hominū audaciā se ipsum exponit, qd debeant legibus prohiberi iniuriæ quas contra iustitiam impuri audacesq; homines reipublicæ inferunt: haud tamē arbitratu necessariū cunctas subinde culpas in quas debilitas humani generis collabitur earundem vigore vlciscendas. ¶ Ad secundū autem respondetur, homines ad virtutem alliciendos esse ac promouendos more suo, vt scilicet gradatim eorum imperfectione ad perfectionem impulsā, pmoueantur. Obidq; non sunt legibus quæ omnibus debent esse cōmunes, illa instituta egregia officia, quæ solis integris viris, & virtute progressis possibilia sunt: sed illa prorsus quæ etiā imperfectiores adire ferreque possunt, vt illis facillioribus imbuti, ad alia q ardua sunt valeat sua sponte cōscendere. Ac nō citius vsu veniat, vt dū nimia legū agustia sepiunt, in deteriora profiliat. Nā (vt legit Prou. 30.) qui nimis emungit elicit sanguinē. Et Matt. 9. Si vinū nouū, id est ardua & calore feruetia mada mittatur in vtres veteres, id est, in homines impuros corruptisq; affectibus laceros, vinū effunditur, hoc est, præcepta continent, & ex contemptu iniqui in peiora prorūpunt. ¶ Ad tertium respondetur, quod etsi lex humana à naturali deriuetur, non tamen illam ad vnguem adæquare debet: neq; ideo (vt lo co citato, ait August.) quod non omnia vetet, quæ vetat & iubet improbanda sunt.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Proter. 30 Math. 9.

Ad. 3. arg.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

T circa malorum prohibitionē sic & circa virtutum præceptionem videndum est quā latē lex humana se extendat, vtrum scilicet omnium virtutum actus debeat præcipere. Et arguitur à parte negatiua. Vir tatum officia vitiorumque opera contraria sunt:

Argum. 1. à parte negatiua.

ria sunt: lex humana nō omnia prohibet vitia, ergo nec omnes præcipit studiosas actiones. ¶ Secundo, virtutis opus à virtute procedit. Virtus ante finis est legis: nam vt diximus finis legislatoris est bonos studiososq; facere ciues: præcepta verò legis non finis, sed media sunt ad consequendū finē: ergo virtutū opera non cadunt sub præcepto legis. ¶ In contrarium autem est authoritas Philosophi. 5. Ethic. ca. 1. vbi ait, leges ob cōmunem omnium vtilitatem de omnibus dicuntur. Quare præcipit, inquit, lex & ea agere q̄ ad virū pertinet fortē, & item ea quæ sunt temperantiæ, & etiam ea quæ sunt māficti, & in cæteris identidem virtutibus atq; vitijs alia iubens atque alia vetans.

Ad præsentē quæstionem perinde atque ad præcedentem duabus cōclusionibus respondetur. Prior est: Nulla est virtutis species, de cuius actibus non aliquos præcipiat lex humana. Conclusio est non solum Aristoteli, sed etiam Platoni Dialo. 1. de legibus, vbi ait eos qui de diuina republica differunt, non ad particulam virtutis & præsertim ad deiectionem, sed ad vniuersam ipsos virtutem respexisse putandum, & per singulas earum species leges quæsiisse. Ratio autem quam nos natura docet, quamq; sanctus Thom. dilucidat, hæc est. Virtutum species ratione obiectōrum distinguuntur: nullum autem est virtutis obiectū quod nō ad bonum referri possit cōmune, quin verò sapientissimè idem etiam ad priuatum, vt ea quæ fortitudinis sunt, & ad protectionē, seu propriæ personæ, seu amici accommodari cōtinuè, & rursus ad tutelam reipublicæ. Et quæ sunt temperantiæ ad bonā priuati hominis valetudinem, & rursus vt habilior ciuis ad cōtēplationem fiat eorum quæ bono publico conducunt. Et simile est in cæteris. Cū igitur lex omnis humana (vt dictum est) ob cōmunem mortalium vtilitatem cōstituatur, consequens sit vt nulla sit virtutis species de cuius actionibus lex humana non iubeat.

Quod si des forte priuatam aliquam, infra tibi responderetur. ¶ Posterior conclusio. Leges humanae non de singulis actibus singularium virtutum præcipiunt. Itaque præcipiunt de singularium virtutum aliquibus actionibus non tamen de singulis omnium. Vt si verbi gratia dixerimus, in materia fortitudinis præcipit lex humana reipublicā defendere, etiam cum mortis periculo: non autem sic defendere amicum: sed hoc relin-

quit legi naturæ. In materia temperantiæ præcipit ecclesia certis diebus ieiunia: non autem in reliquo temporis anno moderatè comedere, quod facit lex naturæ. In materia religionis iubet certos dies Diuis dedicare, ac sacris interessere: non autem ad alias cogit orationes liberas. In materia iustitiæ & liberalitatis præcipit in graui necessitate & parentibus alere filios secundum suum statum, & non nunquam filijs vice versa parentes. Extra illos autem casus reliqua ad legē naturæ & diuinam remittit de honore patris deferendo. In summa, lex humana eaduntaxat præcipit officia quæ ad bonum cōmune referuntur: vel per se, & proximè vt ad publicum bellum arma indui: vel mediātē (vt aiunt) vt illa quæ ad bonam attinēt disciplinam, per quam ciues ad bonum iustitiæ & pacis instituuntur. Quæris ergo quid si aliqua esset virtutis species quæ nullatenus ad bonum publicum referri possit? Respondetur nullam esse profus cuius non saltem aliquis actus ad idem bonum quādo que referri valeat. Neq; verò generalis hæc conclusio morales tantum virtutes amplectatur, verum & intellectuales. Legibus namque humanis, & artes iubentur in republica & scientiarum cōtēplationes. ¶ At verò si ita res habet, vt etiam virtutes intellectuales cōclusio cōprehendat, emergit statim argumentum quod nō sit in vniuersum vera. Nam obiectū suprema virtutis intellectuales in qua summa posita est nostra felicitas cū Deus ipse sit per essentiam, in nullum aliud cōmune bonum est referibile. Respondetur autem qd et si per se Deus in nullū aliū referatur finem, eò quod ipse sit vniuersalis omnium, idemq; summus, tamen quatenus faciali visioe à nobis attingitur & possidet, refertur quidem, tum in nostram felicitatē ac beatitudinem, tum etiam in suam ipsius gloriam, quæ per eandem visionem fit in beatis illustrior.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod sicut lex humana non prohibet singulos vitiosos actus, ita neque præcipit studiosos vniuersos. Sed est tamen differentia quod quantum ad virtutes nulla est species cuius nō aliquē præcipiat actum, tamē quantum ad vitia, nihil vetat aliquā esse speciem cuius nullum actū prohibeat. Et propterea præcedenti articulo responsum est ad vniuersitatē negatiue: presenti verò affirmatiue. Nullū enim prohibet aut iocolum aut officio-

officiosum mendacium, neq; vllā simplicē fornicationem, nisi circumstantiam habeat speciem variantē in genere moris: vt aduite rium, incestum, &c. ¶ Ad secundum respondetur quod actus biliam dicitur virtutis: vno modo quantum ad substantiam: qua scilicet sit secundum rationis normā: siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat qui non est habitu præditus. Alio verò modo quia exhibitum proficitur, atq; ad eò promptē & delectabiliter fit: lex ergo nihil de habitibus præcipit, sed de actibus, qui media sunt ad comparandum habitū. Præcipit inquam pro republica pugnare, nihil curans an ex habitu id fiat: agere autē ex habitu, non est præceptum legis, sed finis: nam iubendo nobis operari, intēdit legis habitus in nobis ingerere quibus studiosi efficiamur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum lex humana imponat subditis necessitatem in foro conscientie.

ROSTQVAM Vifum est de potestate legis humanæ quantum ad extensionē, videre restat quantum ad eius vim, an vsq; ad conscientias attingat, quas ligare possit. Est enim statim in propatulo argumentū à parte negatiua. Potestas inferioris non attingit vsq; ad superioris forum: vt in eius iudicio, obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior diuinæ: ergo non potest cōscientias ligare quantum ad diuinum forum.

- Argum. 1. Ad superioris forum: vt in eius iudicio, obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior diuinæ: ergo non potest cōscientias ligare quantum ad diuinum forum.
- Argum. 2. ¶ Secundo arguitur quod inde sequeretur & patre familias suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligarent in foro dei. Nam sicut præceptum est obedire superioribus, ita & honorare patres, vbi & obedientia comprehenditur: consequens autē videtur esse contra id quod supra dictū est: nempe citra vim coercitiuā, quæ in patre familiaris nō existit, leges non posse condi. ¶ Tertiò, iudicium conscientie ex diuinis pendet mādatis: quæ indicia sunt & documenta diuinæ voluntatis: cōtingit autem leges humanas cum diuinis pugnare, secundū illud Matthe. 15. Irritum fecistis mādātū dei propter traditiones vestras: ergo non omnis lex humana obligat in foro conscientie. ¶ Quin verò quartò arguitur. Sententia iudicis (vt supra diximus) est quædam legis applicatio, cuiusmodi autē sententia nō semper obligat, etiā si in foro exteriori iusta sit: vt puta dum

iudex secundū allegata & probata cōtra veritatem innocentem condēnat. Imò quādo que condēmnatus nullatenus potest sententiæ parere: vt si clam quis duxit vxorē vnā, & palām alteram: tunc enim iustē & iuridicē debitū iubetur reddere secundā, & tamē potius mori debet quā obtemperare: esset namq; fornicatio, ergo neq; lex iusta obligat in conscientia. ¶ Quinto leges humanæ frequēter solent calūniam, ac subinde iniuriam hominibus irrogare, secundū Isaia. 10. Isaia.

Vt qui condūt leges iniquas, & scribētēs, in iustitias scripserūt, vt opprimerēt in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humiliū populi mei, oppressionē autē ac tyrānidē repelere cuiq; fas est. ¶ In contrariū est Apostolus Petrus in sua prima Cano. ca. 2. Vbi post Petrus. quā oēs christiana familia admonuit, vt subditi essent dominis, nō tātū bonis, sed etiam discolis, quia sic erat voluntas dei, subdit: Hæc est enim gratia si propter Deum conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustē. dicēs autē propter conscientiam Dei, in sinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

Quæstio est in qua aliquanto plus dubietatis, ac difficultatis quā in superioribus inest. Ad cuius vtiq; intellectum distinguendū est inter leges iustas atq; iniustas. Tribus ergo cōclusionibus ad quæstionem rēdetur. Prima, lex humana cā ciuilibus quā canonica, si iusta sit, autoritate viget vsq; pollet obligadi subditorū conscientias. Probatur. Lex oīs humana (vt dictū est) ab æterna per naturalē deriuat: scdm illud Proverb. 8. Per me reges regnāt, & legū cōditores iusta decernūt: vbi (vt supra discernendo notauimus) priori mēbro designatur regnādi potestas diuinitus principibus collata: iuxta illud Pauli: Omnis potestas à dño Deo est: posteriori verò prudētia p quā leges cōdunt & executioni mādant: ergo ex eadem æterna lege virtus ad easdē subinde leges deriuatur, qua sint in cōscientia apud deū ipsam obligatoriæ. Existimatur autē legis iustitia ex omnibus eius causis: scilicet finali, efficiēte, materiali, atq; formali. Finali in qua, vt p. p. stitiam oēs communi bono sit condita: eadem enim dif eius causæ ferentia (vt diximus) q̄ inter tyrānū & regē, accedat ne inter leges quoq; dignoscitur. Nēpē vt quæ esse est, pro cōmuni vtilitate sit lata, iusta habeatur: quæ verò pro particulari, tyrānica. Secūdo, ex parte agentis: vt potē q̄ qui illam tulerit, suam nō fuerit facultatē transgressus. Tertio ex parte materie. Quoniā, vt quæ pro tem-

Argum. 2.

Aristot.

Conclu. 1.

Aristot.

Plato.

Ratio cōcl.

Vltima con-

clusio.

Explana-

tur cōclusio

Quæstio.

Solutio.

Argum.

Responsio.

Ad. 1. arg.

Mattheus.

Argum. 4.

Argum. 5.

Prima cō-

clusio.

Probatio.

Paulus

Ad legis iu-

sticiam oēs

causæ

cessit esse.

d pro te

pore & loco bona sunt, prohiberi nō debēt: ita neq; opera mala materia pceptiois sunt: Quarto ex parte formæ. Nā cūm lex regula sit, ea debet rectitudine & æquitate splendē, vt talē seruet tam in honoribus quā in oneribus proportionē ad ciues, qualem ipsi habent ad corpus reipublicæ: sunt quippe ceu partes in toto: ob idq; sicut partibus diuisa sunt à natura munera, sic & onera secū dūm proportionem facultatum ciuiū impērandā singulis sunt, atq; honores secundum proportionē dignitatū impartiendī. Igitur quæ lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit. ¶ Secunda conclusio: lex humana iniusta non obligat in foro cōscientiæ. Conclusio ex superioribus fit notissima. Nā lex iniusta, cūm recta nō sit, regula esse nequit, atq; adeo neq; lex: q̄ autē non est lex, obligat neminē. Legis autē iniustitia duobus pē sator modis. Primò, si bono aduersetur humano: vt putā ratione aliqua cuiplā p̄dictarum quatuor cōtraria, videlicet ex defectu aut debiti finis, aut agentis, aut materiae, aut forme. Altero modo si cōtraria sit bono diuino. Et quāuis nequeant Deo esse cōtraria, nisi ratione pariter materiae, vel aliarum p̄dictarū causarum, notatur tñ distinctio hæc vt ad tertiam cōclusionē sternatur adi tus, quæ talis est. ¶ Leges illæ q̄ humano tām bono aduersantur, licēt in cōscientia de se nō obligent, ligant tamē quandoq; rōne scandali: q̄ verò diuino bono impiē repugnat, nullatenus: sed aperte est illis obuiandū. Prius membrū patet: nam in his q̄ p̄æc nō ferunt manifestariā tyrannidē, resistere potentibus non est citra scandalū possibīle, & ipeo serēdi interim sunt quousq; leniori via in mentem saniorē adducantur. Huc enim pertinet Christianū consiliū, Matth. 5. Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo & alia duo: & qui abstulerit tibi tunicā, da ei & pallium. At verò si tyrāni vel ad idololatriā non suis legibus inducerent, vel à nostris arcerent sacramētis, vel ad alios mores aut ritus fidei contrarios propellerent, nullū esset formidādū scādalu, sed illud esset grauissimū si illis non statim posthabita vita obfisteremus. Hic enim est legitimus sensus illius, Actu. 5. Obedire oportet deo magis quā hominibus. Sic nanq; respondit Petrus principi Sacerdotū p̄cipiētī nē in noīe Christi p̄dicarent. Hicce iniustitiæ formulis ex arte dispositis vniuersæ cōprehendūtur quas iuris interpretes ad duodecim vel plures cō-

Secunda cōclusio.

Legis iniustitia unde sit p̄fanda

Tertia conclusio.

Matthens.

Actu. 5.

gestim multiplicat, vt est tum apud alios Summistas videre, tum apud Syluester. bo, lex. §. 9. ¶ Vt autem hæc accuratius collimentur, speculandum primum de prima conclusione est, quō sit gradus tenenda. Ad quod responderetur non esse tam sublimi tāque firmo cœtitudinis gradu constabilitam de ciuilibus legibus, quā de ecclesiasticis: ob idq; de Ecclesiasticis, Papæ potissimum ac Cōciliorum, adhibetur quarta conclusio. ¶ Tanquā fides catholica confitēdum est Ecclesiasticas sanctasq; leges obligare in foro conscientiæ genere suo sub reatu mortalis maculæ. Irrepsit enim olim V valedūm error, postq; Ioannis V vicleff. eorūq; tandem legitimi hæredis Lutheri, quod neque in pontifice maximo, neque in tota ecclesia potestas vlla est cōdendi aut articulos fidei, aut morum leges. Sic enim habet vigesimus septimus eius articulus inter exhibitos ad Leonem: Quare (vt aiunt) sola illa mandata obligant in conscientia, quæ in Euāgelio explicita sunt. Extant autem apertissima testimonia, quibus isti confutantur. Vt est illud Lucæ. 10. Qui vos audie, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et Matth. 18. Si peccauerit, &c. dic Ecclesiæ, si ecclesiam nō audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Vbi cōpertissimū est iurisdictionem Ecclesiæ designari. Itē, quodcūq; ligaueris super terrā, erit ligatum & in cœlis. Et Ioan. 20. Data est mihi oīs potestas in cœlo & in terra: sicut misit me viuens pater, & ego mitto vos. Accipite spiritū sanctum: quorū remiseritis peccata, remissa erunt: & quorū retinueritis re tēta erūt. Quid euidētius q̄ illic (vt ait Chrysof.) collatam fuisse à Christo Apostolis ac subinde Ecclesiæ potestatem quā ipse attulerat à Patre: Eo p̄cipuē q̄ retinere peccata, functio est habentis potestatem obligandi. Et Deut. 17. lex extat q̄ qui nō obediret sacerdoti morte moreretur: morte autē nemo plectū nisi ob graue peccatū mortale, ergo fortiori ratione lege noua, quā & Christus instituit, & spūs sanctus gubernat, eadē est autoritas cōfistenda. Idq; verba illa palā ostendunt Actū. 15. Visum est spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis, quā hæc necessaria. &c. Re vera cū ecclesia suis legibus obligare nos intelligat sub reatu mortalis culpæ, & Christus suā sic curā pollicet & spūs sancti regimē quē ad hoc se missurū promisit à patre, ne in rebus tā arduis falli posset, certissima colligitur fides, in hoc eadem

Syluester. Questio.

Solutio.

Quarta cōclusio.

Vvaledūm Ioannes V vicleff. Lutherus.

Refutatur heretici sarrarū litera v̄toraculis. Luc. 10. Matth. 18.

Ioan. 20.

Chrysof.

Deute. 17.

Actu. 15.

dem ecclesiā nō deserit, sed certa pollere auctoritate obligadi. ¶ Nam id demū de ratione finis cōiunctur. Enimuerò cūm mortalium status nunq̄ sit fixus, sed p̄ tēporū locorūq; diuersitatē lubricē varietur, nō satis Christus legibus à se positis Ecclesiæ in perpetuū cōsulisset, nisi potestātē reliquisset in ecclesia nouas pro tēpore cōdendi, quæ in suo ipsius diuino foro obligare valerēt. Hæresis autem hæc iam in cōcilio Viennensi, vt habet Cle. mē. ad nostrā. de heret. & in Constātiēsi, ac deinceps à Leone. 10. merito suo cōdenata est. ¶ At verò de potestate ciuili nō est tā to robore cōclusio firma, quin sint in contrariū argumēta nōnulla. ¶ Primū, obligare ad culpā in foro cōscientiæ, cū animas vulneret, videtur spiritualis potestas, qualis in Ecclesia est: non autē in potestate ciuili. Secundo, potestas ciuili nō illuc vsq; p̄tenditur, vt possit peccata remittere: cōsequēs ergo apparet vt neq; possit in peccata cōijcere. Iniquū enim censere quis posset vt qui ligare nequit, ligare valeat: ecclesia nāq; vtrūq; pōt. Tertio, finis proximus ciuili potestatis est tēporari⁹ reipublice status: ergo ad eterna supplicia nō se dilatat. Quarto. Potestas q̄ in cōscientia reum culpæ punire nequit eterna poena, non pōt sub reatu talis culpæ obligare: potestas autē ciuili in foro cōscientiæ nullā pōt imponere poenā sicuti spirituales q̄ illas in sacramento decernit poenas, quas si hic nō perfolueris, patieris in altero saculo. Postremò arguitur vt articulo neriūsq; materiæ detegat. Aut obligatio ad culpā est in arbitrio principis ferētis legē aut p̄ter suā voluntatē sequitur ex natura legis. Si prius dderis, sit vt nunq̄ lex ciuili obliget sub reatu culpæ: quia nulla est lex q̄ talem circumstātiā exprimat. Si autē posterius cōcēseris sicut obligatio sequatur ex natura legis, cōsequitur vt Princeps nullā possit cōcedere legem, q̄ nō obliget sub reatu culpæ, quod tamē creditū durū est: quādoquidē in religionibus, p̄cipuē in nostrā multæ sunt leges nullo nos ligātibus culpæ reatu. ¶ Veruntū his nihil obstantibus cōclusio q̄ secundum mentē. D. Tho. primo loco asserita est, suam etiam inconcussam retinet veritatē in ciuilibus legibus: quippe q̄ ad culpā obligat, & dē genere suo ad mortale. Enimuerò sicut reipublicæ ecclesiastica, sic & ciuili necessaria fuit ratione finis potestas seipsam gubernādi, atq; adeo leges pro tēporum regionū q; varietate instituenti: licet hæc potestas (vt li

Ratio in hæreticos.

Concilium Viennense.

Concilium Constanti.

Leo decim⁹.

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Postremum argument.

Leges ciuiles ligat in conscientia

Probatio.

bro. 4. sub titulo de dñio, fusiūsi differendum est) aliter quā ecclesiastica à Deo defluerit. Illā enim Christus p se cōtulit ecclesiæ diuina lege: hæc autē per legē naturæ descendit, qua quelibet reipublica seipsam administrādi auctoritatē habet, quā & regibus cōferre potuit. Itaq; quia reipublica ciuili, familia quoq; Dei est, sit vt sicuti qui cōtra suas leges proximum offenderit, ante eius tribunal reus habeatur: qui vero secundum easdem fuerit erga eisdē p̄ximos beneficis, dignus habeatur p̄mio: sic prius & qui leges humanas p potestātē ab ipso collatā conditas vel violauerit, vel custodierit. Et hoc est obligare in cōscientia. Sed confirmatur etiā eadē conclusio. Facere cōtra legē Principis est malū morale, ergo p̄tūm apud deū. Antecedens est notū: quoniā si lex iusta est, regula rationis existit, p̄tergredi autē rationis lineā, obliquitas est, ac subinde peccatū. Cōsequētia nihilominus inde claret, q̄ quicquid mali in moribus est, peccatū existit: vt egregie. S. Th. 1. 2. q. 2. 1. dīseruit. ¶ Deinde lex humana à naturali (vt dictū est) deriuat, q̄ cōstituit id qd generale est in particulari specie virtutis, vt genus pacis ad hoc qd est armis nō vt nocturnis: ergo leges humane obligat in foro cōscientiæ. Ac demū postremū adhibetur argumētū peculiariter de lege ciuili. Principis finis, licet proximus sit, quietus status reipublicæ, supremus tñ est sempiterna foelicitas ad quā ille tēporalis finis tendit: ergo pōt suis legibus per virtutē sibi cœlitus donatā in illo supremo foro obligare. Colligamus ergo q̄ licet non sit manifestaria hæresis hæc auctoritatē & vigorē ciuilibus legibus, veluti ecclesiasticis denegare, esset tñ p̄fectō temerariū & cōtra doctorū cōsentium, qui p̄cipuū habēt nomē. ¶ At verò vnus Ioānes Gerson, vir aliās egregiæ notæ, reuocare nos huc cogit in disputationē vtrū huiusmodi humane leges se ipsas obligēt in quātū humane sunt, id est in quantū potestate hoibus cōcessa cōditæ: an verò eatenus profus quatenus diuina lege stabiliunt. Sustinet enim tract. de vit. spe. lect. 4. opinionē de hac re singularē: nēpe q̄ nulla lex neq; ciuili neq; ecclesiastica, imo neq; naturalis vim habet obligandi in conscientia ad culpā, sed sola lex diuina est que obligat, humana verò in quātū est illius in terpres. Quæ quidē opinio nō tantum nomine (vt quidā putāt) à cōmuni differt, sed re certē latissimē. Nō in quā hoc tantū ait q̄

Cōfirmatio eiusdem cōclusionis.

S. Thomas. Altera ratio ad idē.

Postremum argumētū.

Gersonis placitum

leges humanae idcirco obliget q̄ tales potestates diuinitus sunt hominib⁹ collatae: hoc enim nos fatemur: sed ait nullā esse potestatem creatā à deo cōcessam obligādi sub reatu culpae: sed tantū exponendi, & declarādi diuinū ius. Itaq; Papa, secundū ipsum annalē praeicipiens confessionē, nō obligat potestate sua, sed ius duntaxat declarat diuinū: quoniam, inquit, ante eius sanctionē lex Dei erat annuatim cōfiteri: sed q̄ nobis erat ignota, excusabat nos ignorātia, pari modo nisi ius, inquit, fuisset diuinū, Quadragesimā ieiunare, p̄ceptū Papae nō obligaret ad culpam, at q̄ tale ius erat, illud per Papā declaratū nos ligat. Et multo (vt censet) vehementiori ratione leges principū, nisi declarationes sint diuini iuris antea ignorati, nullatenus ad culpā obligant. Sicuti p̄ceptū medici quī decubentē iubet à nocuo cibo abstinere: nō est obligatoriū ad culpā: sed propterea aegrotus illa incurrit, q̄ transgreditur diuinā prohibitionē homicidij, q̄ medicus declarat esu talis cibi perpetrari. Atq; isto ordine inferet vsq; ad quatuordecim mirabilia corollaria. In summa vult, q̄ sicut ecclesia articulos fidei condere nequit, nisi illos explicādo q̄ in sacra scriptura latitabant: ita neq; pōt cōdere leges. Quin verō ait neq; legem naturālē vllō pacto obligare, nisi ius explicādo diuinū. Ecce opinione Gerfonis à quā paucissimis intellectā, & ideo ab aliis quibus creditā. Ratio illius est: quia sicut nemo nisi solus Deus pōt conferre gratiā, ita neq; illā auferre, atq; adeo neq; obligare ad culpā per quā tollitur. Item sicut ecclesia legem de actibus internis ferre nequit, q̄ neque illos punire valet: sic quia aeternā poenā infligere nō pōt quae culpae debetur, fit vt neq; valeat ad culpā obligare. Atq; hac inquit causa August. definiuit peccatū q̄ sit dictū vel factū, &c. cōtra legē Dei: quia scilicet cōtra nullā aliā peccare contingit. Attū si fas est sic de doctore Catholico loqui, per differt ab patū differt ab haeresi Lutheranā modo im haeresi Lutheranā. pugnata, quae omnē auferat ab Ecclesia potestate cōcedēdi leges. Imo Gerfonē sibi lutherani cōtra Catholicos patronū obtundunt, licet hoc mitius dicat q̄ pōt papa diuinas leges declarare. Praeterea dicere q̄ ante sanctiones Ecclesiasticas annua cōfessio, quadragesimalisq; abstinentia, esset de iure diuino, gratias sanē dictū est, quin verō temerariē: q̄a nullo est pacto suāsibile. Erat quidē p̄ceptū cōfessionis, sed tamē tēporis praescriptio, et

Motiuum Gerfonis.

Alia ratio eiusdem.

Gerfonis positio parum differt ab haeresi Lutheranā.

Prima rō in Gerfonem.

Secunda rō.

clesiae prudentiae erat cōmissa. Ad haec cum ecclesia hoc aut illud sub poena excoicationis praecipit, vt putā cōparere in iudicio & similia, quis dicere ausit illud fuisse ius diuinum, nisi quia à deo data erat Pontifici talis cogendi potestas: Itē Ioan. 20. Propterea p̄misit Christus. Data est mihi ois potestas: vt subdens, Accipite spiritū sanctū: intelligeret eadē ecclesiae cōferre. Ac postremo quomodo Papa esset vicarius Christi, nisi leges eius familiae & vrgētia p̄cepta ponere possēt? Est ergo certo certius in ecclesia existere potestatem nō solū declarādi diuinū ius, verū cōdendi humanum: quod ideo sic nūcupatur, quod potestate humana proficitur, licet diuinitus recepta. Etenim sicuti licet arbores & animalia à Deo receperint virtutes generandi, nihilominus creaturae ipse per propriam virtutem generant & operantur: pariter homines per suam potestatem condūt leges, quae antea non obligabāt, sed propter eā obligāt: quia posita sunt ab hominibus: vt. 5. Ethico. cap. 7. ait Arist. Jam verō ius nature equis neget per se obligare: ¶ Almain in. q. de potesta. Ecclesia. cap. 12. cōcedit potestatem ecclesiasticā obligare posse ad culpā mortālē, quia Papa est vicarius Christi: negat id tñ de ciuili nisi Gerfonico mō. Nihilominus verissimum etiam est de ciuili, vt supra expōsitum est ac demonstratū. ¶ Vnde ad argumēta Gerfo. & ad ea quae nos adiciamus facile est respondere. Etenim licet deus solus gratiā conferat, non tñ ipse auferat, sed nos per scelera nostra: & ideo nihil obstat quo minus homines ex sua ipsius institutione leges constituent, quā vt transgressores de gratia eius decident, eo quod suis ministris non obtēperarunt: ob idq; quā homines nequeunt aeternā poenam infligere, ipse, veluti summus omnium iudex, infligat. ¶ Neq; obstat quod potestas ciuilis nō se extendat ad remittenda peccata: quia diuersa sunt ministeria dei, vt ait Paul. vbi ait August. dixit peccatū esse contra legē dei, legē aeternā infinuauit, à qua oēs deriuatur: etiam humane quo ideo vno latissimo nomine oēs cōprehendit. ¶ Ad intellectū aut alius argumēti, videlicet quomodo leges principū obligēt ad culpā: vtrum scilicet pro arbitrio suo, an verō ex natura legis. Notandū est discrimē inter ecclesiasticā potestatem & ciuile. Ecclesiastici enim praelati, quia spūalium iudices sunt, possunt leges cōdere: nō modo constitūdo opera in specie certa: virtutis aut vitij verum

Tertiaratio

Postremarō

Aristo. Almain.

Ad primum argumē. Gerfonis.

Ad secundū argumētū.

Ad postremū argum.

Discrimē inter ecclesiasticā potestatem & ciuilem.

verū etiā discernendo inter veniale & mortale, atq; adeo decernēdo transgressionē suae legis esse mortale criminē: seculares autē principes id nequeunt definire. s. vt leges suae sub culpa veniali aut mortali feruent, sed duntaxat constituunt opera in specie virtutis aut vitij. An vero transgressio vel omisio mortale labem transgressori impingat, ex rerū natura examinādū est. Dicamus exēpli gratia: Praecipit rex tēpore famis frumentū nō asportari à regno, aut tpe instantis belli arma indui. Cōstituit ergo illa opera in specie obedientiae: & scdm speciatim in virtute fortitudinis. Et q̄a magni referūt, mortale est tūc non obtēperare. Praecipit autē aut nō equitate mulas, aut feris non indui, qd̄ inde incoepit esse tēperatiua virtus: aut nō ferre arma, qd̄ iam inde est virtus pacis: si parui referūt erit inobedientia nō grauior quā venialis. ¶ Sed soluēda tunc restat alia superior obiectio: nempe q̄ tūc princeps nō possit leges ferre q̄ nō obligarēt ad culpā, qd̄ est falsum: cum in religionib⁹ tales sint leges in vsu. Negatur autē cōsequētia. Sed scilicet iam signum quo dignoscendū est quae nā lex obliget ad culpā, q̄ vero minime. Sunt inter iuris interpretes q̄ aiunt leges quib⁹ subnectitur poena, nō obligare ad culpā, hoc autē ita tū articulo proximo repudiabitur. Caieta. autē in materia de ieiunio ait nō satis cōstare legem ieiunij obligare ad mortale: q̄a nō est lata cū illo additamēto sub mortali reatu vbi insinuat legē q̄ id non explicat, nō obligare ad culpā. Porro autē (nisi ego fallor) grauiusimē de hoc ipse falsus est. Leges enim nūquā ferri cōsueuerunt cū tali accessione, Praecipimus sub reatu culpae mortalis vel venialis, sed ex operis natura & grauitate illud est pp̄dēdū. Quocirca fidelissima regula est. Ois lex q̄ absolute fertur, hoc est q̄ cō. rariū nō explicat, obligat ad culpā, vel veniale vel mortale secūdu p̄tium operis. Et ratio est liquida, quoniam lex secū assertō obedientiae p̄ceptū: obedientia autē per se est virtus, & inobedientia, peccatū. Quo fit vt quicūq; legē ferre voluerint, sive seculares principes, sive Ecclesiastici p̄positi, q̄ nō obliget ad culpā, illud debent explanare. Neq; aliud pōt cōstitui signū. Documenta sunt constitutiones nostrae, in quarū capite sic habet, Regula nostra & cōstitutiones non obligāt nos ad culpam sed ad poenā: nisi p̄pter p̄ceptam vel contēptam. Quod quidē documentū est, q̄ nisi illa fieret adiectio, non possit nō obligare

Quaestio.

Iuriscōsultorum sententia. Caietanus.

Error Caietani.

Pulebra regula.

Rō regula.

re ad culpam. ¶ Supremum autē dubium in calce quaestionis superest. Vtrum eatenus leges humanae sub reatu lethalis maculae obligare valeant, vt mors etiā sit antea subeunda, quā vel omissione vel transgressione violetur. Apparet enim nō tantū inesse vitium in legislatoribus humanis: cum nō sint dñi vitae & mortis. Caie. 1. 2. q. 96. artic. 4. cōstituit regulam, quod ois lex humana q̄ obligat ad mortale, obligat subinde p̄ sui obseruatione mortē perpeti, nisi casus aliquis benignitate legū excipiat. Ratio eius est, q̄ mors animae fugienda est prius antequā corporis, ob idq; cum lex humana obligat ad mortale, citius succumbendū est gladio, quā legi obuiādū. Ino inquit, perinde est dicere, legem humanā nō posse obligare ad mortē pro sui obseruatione, ac nō posse cōstituerē actū in culpa mortali. Appēdet dñi de aliqua exēpla. Potius em̄ debet homo interire, quā cum sanguine matris inuicōtrahere. Et in ca. Sacris. de his q̄ vi met. ve caus. sciāt, ait Innocent. quod cum pro nullo metu debeat quis peccatū mortale incurere, nullo obstante metu licet cum excoicationis cōmunicare. ¶ Arbitror tamē sic verum esse humanam legē valere tanto cum rigore obligare, vt tamē Caieta. responsio censura indigeat. Igitur primum oīum certū est tantū referre posse reipublicae id qd̄ praecipitur, vt lex pro sui obseruatione ad mortē vsq; obliget. Etenim cum princeps in bello militi praecipit locū seruare, vnde praesentaneum periculū reipublicae existit, vitam potius q̄ locū deserere debet. Imo quoties populum sub poena capitis iubet, periculū subeundū est capitis, p̄ legis custodia. Nam etsi princeps nō sit absolute dñs vitae, vt Deus, tamē accidente causa pōt subditos exponere morti, sicut totū partes. Nihilominus nō est vsq; adeo vniuersalis regula Caiet. Neq; idē est obligare ad mortale, & obligare nō obstante periculo mortis: nā lex ieiunij proculdubio sub reatu mortali obligat, & nihilominus si tyrānus mortē alicui minaretur nisi ieiunium frāgeret, nulla porro esset culpa illud frangere, nisi dum tyrānus in contēptum legis ad id cogeret: tūc enim tenetur Christianus potius mori. Enimvero quāuis potius sit moriendū, q̄ peccandū, nihilominus non p̄sumitur lex tā rigidē se impetendā necne, examinādū est ex operis grauitate. Quin verō neq; lex diuina cū illa

Postremum dubium.

Ratio dubitandi. Caietanus.

Fundamētū Caietan.

Quo sensu Caietani opinio uerum habeat.

Regula Caietani nō est vniuersalis. Soluitur ratio Caietani.

Leges eccle- acrimonia nos vbiq; obligat. Nemo em̄ te-
stetue vel se vel filiū cum periculo mortis ba-
puzare, aut alia suscipere sacramenta. Quin
obligant cū verō crediderim ecclesiasticas leges nunquā
disordine obligare tanta cogendi vehemētia, nisi quā
mortis. do vel contemptus eiusdem legis internēret
Ratio dicti. vel iniuria fidei. Et ratio est: quia qui metu
mortis cōtra legem facit, nō delinquit ex in-
obedientia, sed metu: sicut qui fame frangit
ieiunium, nō formaliter peccat cōtra obe-
dientia, sed cōtra tēperantiam. Quod autem
Satisfit alijs nullo metu possit q̄s cōtrahere cū cōsanguī-
Argu. Caie. nea: hoc est q̄ nō est materia matrimonij,
nec fieri potest p̄ metum: sed talis concubitus
esset fornicatio. Illud aut caput, Sacris, ci-
tatum oēs intelligunt de cōmunicatiōe in
sacris & interueniente scandalo. Si enim dū
sacerdos coram notorijs excōmunicatis celebrat
plebs acciperet scandalū, suspiciens leges Ec-
clesiasticas nullius esse valoris, aut illum esse
manifestariū inobedientem: in tali casu po-
tius deberet mori, quā id facere. Alias cōi-
care cum excōmunicatis ad fugiendum pe-
riculum mortis, nō esset lethale crimen.

Satisfit alijs
Argu. Caie.

Ad primum
argument.

R Estat ergo respōdere ad argumēta in
capite quæstionis p̄posita. Primum au-
tē iam solutū est sic, scilicet, q̄ licet ho-
mo per se potest atē non habeat in foro dei,
tamē tanq̄ eius ministerio fungens præcipe
re id pōt: cui qui resistit, resistit eius ordi-
nationi, & ipse sibi damnationē acquirit se-
cundū Paul. ad Rom. 13. ¶ Secundo autē
argumento conceditur patrem familiās obli-
gare posse suos liberos ad mortale. Vt si rem
illis eximij pōderis æquissimē & seuerissimē
p̄ciperet. Nam & eorum potestas à domi-
no Deo est: nimirum p̄cipiente liberis ho-
norare parentes. Vnde August. sup̄ Psal. 70
Vbi iubet pater quōd cōtra Dominum nō
fit, sic audiendus est quomodo Deus. Et Sa-
lom. Prouer. 6. Cōserua fili mi p̄cepta pa-
tris tui. Et Apostolus ad Rom. 1. alijs crimi-
nibus annumerat, nō obedire parētibus. Su-
per quibus verbis Ambr. Quanta, inquit, in
solētia arrepti sūt, vt neq; parētis suos quos
auctores in naturitate habent agnoscerent:
hoc em̄ esse sine intellectu: sine charitate sci-
licet Dei: peccatum autem charitati Dei ad-
uersum, mortale est. Et Deut. 21. Pœna mor-
tis decernebatur filio qui contumax esset et
proteruus, neq; audiret patris aut matris iun-
peruū, & cōtritus obedire contēneret. Ver-
ba sunt legis. Quin verō & inter omnes na-
turales obedientias (vt. 1. Roli. Arist. docet)

Paulus.

Ad secundū
Argument.

August.

Salomon.

Paulus.

Ambrosius

Aristo.

hæc est prima quæ parētibus debetur. At &
vxor quandoq; teneretur sub tali reatu obe-
dire marito, t̄acti eius p̄cepta, quia vi co-
ercitua carent, vim non habeant legū. An ve-
rō in famulos & reliquam familiā eadē fun-
gatur autoritate, non facile crediderim.

¶ Ad tertium responsum est in tertia cōclu-
sione, quōd leges diuinis aduersantes, nō ha-
bent legum robur, sed sunt potius cōculcan-
da. ¶ Et ad eundem prop̄e modum respon-
detur ad quartum, q̄ sentētia, quæ ideo pe-
nitus iustæ sunt quod secundū tātum ex-
terum forum in falsa p̄sumptione fundan-
tur, non obligant in cōscientia: quia cū sint
veritati contrariæ, lex naturalis ac diuina a-
liud cōtinet. Diuersimodē tamē consideran-
tur. Nam dum snia diuinæ legi nō est omni-
nō cōtraria, tunc cōdēnatus, licet possit quo-
modocunq; citra scandalum & vna iudici
illatam, iudicio se excimere, pōt nihilomin⁹
& eidem auscultare. Vt cōtingit quādo inno-
cens condemnatur. Quando vero diuina lex
omninō est contraria, vt dum quis cogitur
illam cognoscere q̄ verē nō est sua, citius de-
bet mori q̄ obedire. ¶ Et pari modo respon-
detur ad quintum. Quando enim leges hu-
manæ iniquæ sunt in subditos, si citra scan-
dalum fieri potest, non est in conscientia eis
obediendum: secus si tale scandalū oriretur.

ARTICVLVS. V.

Vtrum omnis pœnalis lex obliget
ad culpam

D V O S hic articulos adhibere est
operæpretium de lege pœnalis,
in qua non nihil subest singula-
ris ambiguitatis. Et primo quæri-
tur, vtrum humana lex quæ obligat ad pœ-
nam, pariter obliget & ad culpam. Et argui-
tur à parte negatiua. In primis leges pœnan-
irregularitatis continent, non omnes obli-
gant ad culpam: nā iudex qui iuste est cau-
sa sanguinis, irregularis fit, vt patet in titulo
de homic. voluntario. & Can. aliquantos. di-
stin. 51. Et bigamus fit similiter irregularis,
vt patet. 34. dist. c. si cuius. & tamē nulla illic
inest culpa. Nā hæc vna fortē est causa, ob
quam regula iuris exceptionē fecit. Sine cul-
pa (nisi sub sit causa) non est aliquis punien-
dus, vnde illud collectum est axioma: Et si si-
ne causa non pōt infligi pœna, potest tamē
sine culpa. ¶ Secundo, in religionibus vt de
nostra iam supra dictū est extāt leges obli-
gantes ad pœnam sine culpa: ergo quoties-
cunq;

Ad quartū.

Ad quintū.

Prima rō.

Secūda rō.

Naum.
Tertia rō.

cunq; princeps pœnam adneccit legi nō est
cēfendus obligare ad culpā: sed pœna esse
cōtētus, nē oraculo illi aduerfetur Naū Pro-
phetæ ca. 1. Nō cōsurgit duplex tribulatio
¶ Tercio innumere sunt leges tū diuinę quā
humanæ quæ nullam induunt p̄cepti for-
mam, sed tantū pœnæ: vt illa Exod. 22. Si
quis furatus fuerit bouem aut ouem. &c.
quinq; boues p̄ vno boue, & quatuor oues
pro vna oue restituet. Et. 2. q. 3. Qui nō p̄ba-
uerit quod obiecerit, pœnam quam ipse in-
tulerit, patietur. Et. l. capitali. ff. d̄ pœnis. Sic
habēt leges. In cōditiarij capite puniūtur. For-
nerarij capite puniendi sunt, & multæ sunt
similes quibus nihil prorsus p̄cipitur, aut
phibetur, sed pœna tātū statuitur, illæ ergo
non obligāt ad culpā, sed prorsus ad pœ-
nam. ¶ In cōtrariū est Canonici ius: Cano-
Satis p̄uersum. 76. dist. vbi habetur, satis esse
p̄uersum, vt quis suis officijs priuetur, quē
sua culpa vtfacinus à suo gradu non deicit.
Et idem notatur. l. si putator. ff. ad. l. Aquil.

Q Væstio hæc, si natura pœnæ satis per-
penderet, nō erat cur reuocaret in du-
biū: adeo res p̄ se ipsa liquet. Sed quia
vulgus nescio quo colore ait legē hęc obli-
gat ad pœnā nō obligare ad culpā, necesse
est errorē hunc elidere. ¶ Rōndetur ergo vni-
ca gnāl cōclusiōe. Nulla prorsus est lex pœ-
nalis, si legitimē sit pœnalis noianda, quæ nō
obliget ad culpā, nisi cōtrarij intētiōe ex-
presserit, dicēdo, nō intendimus obligare ad
culpā, aut quid simile, vt superiori quæsti. ex
positū est. Cōclusio est S. Th. 2. 2. q. 108. ar-
4. vbi eā, vt plerq; oia luculēter dilucidat.

Cōclusio re-
sponsiua.

S. Thomas

Ratio quæ-
stionis.

Secundā rō.

pximo articulo constitutū est) si absq; pœ-
næ cōminatione absolutē ponātur, ad cul-
pā obligat: at cōminatio pœnæ legis appo-
sita nō est cōtrarij signū, ergo tunc etiā ea-
dem manet obligatio ad culpā. Probat mi-
nor, q̄a comminatio pœnæ natura sua illic
spectat, vt obseruantius lex custodiatur. Ea
nanq; ratione in illo articulo de legis actib⁹
dictū est vnum esse punire, q̄ sicut in specu-
labilibus p̄ principia inducunt cōclusiones:
ita & in practicijs p̄ cōminationem pœnæ in-
dicitur obseruatiō p̄cepti: ergo nō solū pœ-
na nō est indicium ablatæ culpæ, verum con-
trā, aptū est testimoniū grauitatis ipsius, q̄
de transgressiōe omisiōneq; legis cōtrahi-
tur. ¶ Tercio arguit. Huius causa quōd ma-
ior minorue aut maxima affluatur legi pœ-
na, nō alia afferri potest, q̄ p̄portio culpæ:
iuxta illud Deut. 27. iuxta mēsuram delicti
erit & plagarū modus. cuius simile est. c. Exi-
uit. extra. de his quæ fi. à ma. par. ca. & c. For-
licis. de pœ. lib. 6. ergo quæcunq; pœna te-
stimonij est culpæ. ¶ Accedit quartō & diui-
num exemplū. Illa enim lege quā Deus pri-
mā posuit parentibus nostris in statu inno-
cētiæ, quia eius p̄uaricatiō tam lōgē gra-
uissima erat, & enormissimā, truculētissimā
pœnā cōminatus est, dicēs: In quacunq; ho-
ra comederis ex eo, morte morieris. Quo fa-
ctū est vt mors, morbiq; ac ceterę calamita-
tes & arūx, quæ si in puris essemus na-
turalibus cōditi, nō pœnæ, sed natura nobis
essent, iam nunc ob culpā Adæ expoliantis
nos originali iustitia, quæ nos ab his serua-
set incolumes, pœnæ & dicitur & sunt. Pro-
pterea q̄ modo quodā eius nos parētis vo-
luntate peccauimus. Puniret ergo nemo ni-
si ob culpā, siue suā p̄priā, siue suorū parē-
tum, quorū pars quodāmodo existit. Vnde
illud Exo. 20. Ego sum deus zelotes visitās
iniquitatē patrum in filios, in tertiā & quar-
tam gnationem. Fateor nos quidē quādoq;
à deo flagellari, nō solū ob delicta p̄terita,
verum vt in futurū cautiores viuamus: illa
verō flagella non tam pœna sunt quā p̄ser-
uatorie medicinæ. P̄terea & i originis cul-
pā cūcta resoluunt. Deinde & alijs dei exē-
plis eadē cōclusio cōfirmatur. Etenim Exod. 21. 1.
& Leuit. 20. iuxta grauitates scelerū pœ-
nas statuit: Qui maledixerit patri suo vī ma-
tri, morte moriatur. Si moechatus fuerit q̄s
cū vxore alterius, morte moriatur &c. Qua
p̄pter et si i euāgelio p̄ceptis Decalogi nul-
la sit adiuncta pœna, tñ per humanas leges
adhibetæ
d 4

Tertia rō.

Quarta rō.

Probat
cōclusio exē-
plis sacrarū
literarum.
Exod. 21.
Leuit. 20.

adhibita sunt vt. f. homicida, & fur, & reli- qui nequam impuriq; homines mortis metu ab illorum violatione cohibeantur. Et est profectò cauillosum diuerticulum dicere, aliud esse in legibus diuinis quàm in humanis: cum potius leges humanæ diuinari esse debeant imitatrix. ¶ Ecquis præterea dubitet, quin cum rex poenam capitis comminatus militi iubet ne locum deserat, mortalis sit culpa inde referre pedes: Quin verò infallibilis regula est, quod in nemine potest princeps poenam capitis, aut mutilationis, aut exilij, aut omnium bonorum publicatio- nis discernere, nisi pro transgressione vel omissione legis quæ sit lethalis culpa. Profectò nõ video vnde hæc plusquam vulgari opinio prodire potuit, quod leges obligantes ad poenam non obligent ad culpã. Cum poena suapte natura, tum genuinè effectus, tum & apertũ iudicium sit culpæ. Sed tamẽ qui eam inuexerunt non sunt illi qui de natura rerum philosophantur. At vero alij Doctores hac parte doctores, licet cõclusionẽ nostram non profus denegent, moderatur tamen hac distinctione, quam ex Henrico Gandensi quolib. 3. q. 22. desumunt. Ille nãque fortasse fuit qui vulgari opinioni quam modo impugnabamus, ansam porrexit. Tametsi ipse moderatius opinatus est. Distinctio eius est hæc: Legum poenaliũ aliæ sunt quæ præceptũ explicant vel prohibitionẽ, cui poenæ cõminationem adiungunt: & has, qui illum defendunt, appellant poenales mixtas, hoc est obligantes ad culpã pariter & poenã: sed aliæ sunt quæ nullam exprimunt neque præceptionẽ, neque prohibitionem, sed tantum poenã sub conditione: quarum figuram in tertio argumentò proposuimus. Atq; has appellant purè poenales. Aiunt ergo illas mixtas obligare ad culpam: has vero puras minimè. Veruntamen (vt salua id authorum existimatione dixerim, qui digni sunt pretio) callere mihi non videor vim huius distinctionis. Imò incõcussam arbitror vniuersalem veritatem nostræ conclusionis: nepe qd nihil habere potest rationem poenæ, nisi vbi subest culpa, ppter rationes factas. Sed absente culpa id quod fert imaginẽ poenæ, potius erit pretiũ, vel pactũ vel quid aliud, vt statim in solutione ad tertium patebit.

Ad primũ argumentũ. Ad primum igitur argumentum respon- detur quod irregularitas, quæ non delicto ponitur (nã de illis secus res habet) nequiquam rationem induit poenæ, sed inde

Alioquin op.

Henricus.

Expladitur præterea opinio.

Ad primũ argumentũ.

centiæ cuiusdam quæ hominem ad sacros ordines sacrorumq; functiones reddit inhabilem. Ecquis enim dicat si iudex iustissimè addixit hominem supplicio, veluti poenam illi statui ne possit ad sacros ordines promoueri: ecquis inquam egregia virtuti poenã vnquam opposuit? Sed est indecorum atq; indecens (vt lib. 5. q. 1. dicturi sumus) vt qui sanguine contaminatur, sacramenta innocẽtissimi Agni dispenset. Pari nanque ratione bigamus, non in poenã, sed propter significationem, quia Christus vnica sibi ecclesiã desposuit, fit irregularis. Quemadmodum & consanguineĩ contrahendo matrimonio inhabiles sunt & inidonei, non certè in poenam, sed propter rei absurditatem. Quapropter regula iuris vniuersalem continet veritatem, quod sine culpa non est aliquis puniendus. Nam interiecta parenthesis (nisi sub sit causa) si glossam auscultas, solũ docet, vbi interuenerit citra culpam causa, contingere posse vt homo propter indecentiam, quam irregularitatem vocant, ab aliqua dignitate repellatur. Quauis eadem parenthesis aliter à diuo Tho. loco citato quam à glossatore intelligatur: videlicet de flagellis iã memoratis diuinis, quæ non tam in poenam cõmissorum criminum, quam ceu medicinæ in futurũ infliguntur. Ad secundũ responsum satis est quod vbi lex suam expresserit intentionem non obligandi ad culpã, salua res erit. Inde tamẽ non sequitur vt vbi absque tali expressione subiungitur poena, tollatur subinde culpa. Nam verbum prophetiæ Naum nihil ad rem attinet: haud em̃ duplex illic tribulatio idem est quod culpa & poena. Sed illa sententia misericordiam Dei designat, qui poena semel ad iustũ persoluta, nunquam alteram reposcit. Circa tertium argumentum. Illi qui distinctionem Henrici defensant, contendunt leges illas cõmemoratas non obligare ad culpam. Neque illarum vllam quæ extant Leui. 20. Si moechatus quis fuerit cum vxore alterius, moechus & adultera morte moriantur. &c. Breuiter, nullam seu Canonicam seu civilem quæ ponitur sub hac conditionis figura, obligare putant ad culpam: sed illas præcisè quæ iubendo explicant quippiam fieri, aut non fieri sub poenæ cõminatione: vt est illa, Omnis viri que sexus, et de poen. & remiss. Qua præcipitur vt omnis semel in anno peccata sua confiteatur, & saltem in die Paschæ Eucharistiæ sacramentũ suscipiat: alioquin

Ad secundũ argumentũ.

Ad tertium.

& vi.

& viuẽ ab ecclesiæ ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Hic autẽ duo adnotauerim. Vnũ qd et si vera sit hæc opinio, nihil veritati cõclusionis nostræ detrahitur: quoniã illæ poenæ nõ statuitur nisi p culpam, quæ, vel illis, vel alijs legibus vetatur. Alterum est qd illas ego leges poenales, siue diuinas, siue canonicas, siue civiles, quæ delictis poenas decernunt, negare non audeo, quin obligent ad culpã. Nã quis illa delicta alijs mädatis non essent, phibita, in illis certè satis exprimitur, poenas illas & maximè capitales ad cohibendas culpas illic iniunctas institui, quæ ideo culpæ illic virtualiter phibentur. Vtendũ ergo arbitror hac distinctione. Quado poena applicat culpæ, vt in dictis legibus, obligatio fit sub reatu culpæ: quando verò lex formã habet potius cõcessionis, aut dispensationis, tunc talis lex nõ obligat ad culpã, sed tamẽ neq; id quod sub imagine poenæ subiungitur, habet verã rationẽ poenæ, sed pretij aut conventionis. Subdamus exẽpla. Hæc lex: qui frumẽtum è regno euexerit, illud perdat, aut talem hæt poenã: re vera obligat ad culpã. Attamen si intentio Regis non esset distractionẽ frumẽti phibere, sed illa ratione pecuniã colligere, lex tunc nõ obligat ad culpã: sed tñ cõditio subiuncta nõ esset poena, sed concessio- nis pretiũ, vt qui vellet euehere, tantũ cõtribueret. Sicut & res publica potest, & vetãdo legem hanc ferre. Qui ligna in nemore cæci derit, tali plectatur poena: & rursum sinendo pro pretio. Qui egeriderit, tantũ soluat. Eodem modo. Si quis mulã equitauerit, illam perdat: profectò (vt reor) ad culpã obligat: sed si post latam legem ciues dispensationẽ procurarent, velletq; eam pretio redimere, tunc lex hæc. Qui mulã equitauerit tantũ soluat, nõ est poenalis: quia neque phibitoria, sed potius concessoria. ¶ Quod si contra nobis obiiciant institutiones nostræ, aliarumq; religionũ, in quibus sic habetur. Nolimus obligare ad culpam, sed ad poenam, vbi poena sine culpa nominatur. Responde- tur tales nõ esse proprie, ac legitime poenas, sed sunt quasi cõditiones & pacta: quia monachi cali volũt voto astringere, vt si hæc fecerint, illa patiantur. Dicuntur aut nõ inepte poenæ, quia propter res veritas exiguntur, ac rependuntur. Cuius instar in nostro libello de abusu iuramentorũ cauẽdo, dicebatur qd citra obligationẽ ad nouam culpam potest quisq; se astringere vt quotiescũque

iuramento fuerit abusus tantũ pdat. Alleget hic etiã cõtra nos forsitan leges aliquas ciuiles statuentes poenas vbi non apparet subesse culpa. Quales sunt illæ de effractoribus carcerũ vt fugiant. ff. de effractor. l. de ijs. & ff. de cust. & exhib. reo. l. in eos. cũ tamẽ liceat citra culpam cuiuscũq; visũ id facere. Sed de his lib. 5. q. 6. respondebimus, qd vel est illic, vel præsumitur culpa.

Altera ob- iectio.

Solutio.

ARTICVLVS VI.

Vtrum lex poenalis in foro conscientie ante iudicis cõdẽnationem obliget ad poenam.

Articulus proximus quo definitum est legẽ poenalem, & ad culpã simul & ad poenã obligare, in hanc nos disputationẽ mittit eadem agnatã, vtrum sicuti ad culpã itã, & ad poenam ante iudicis cõdẽnationem obliget. ¶ Et arguitur à parte affirmatiua: Leges huiusmodi (vt dictũ est) non habent minorẽ vim obligandi ad poenã qd ad culpã: & ideo legis virtus tam est punire (vt supra dictum est) quàm imperare: ad culpã autem absque iudicis sententia obligant: ergo & ad poenã pari modo obligare possunt. ¶ Secundo arguitur. Iudex vigore legis per suam sententiã obligat ad poenam: ergo maiori ratione lex per se ipsa. Aliter minoris esset vigoris lex qd iudex: cũ tamen contrã tota sententiæ virtus à lege dimanet. Quin verò quisq; etiam potest se ad poenam obligare quam absq; vlla sententia tenetur excoluere, vt dũ quis vouit si certum admiserit crimen, tall se poena vltum ire: cur ergo lex id non possit? ¶ Tertio arguitur, leges diuinæ ante iudicis sententiam obligant ad poenam: possunt ergo & similes humanitas condi: postquã autoritas humana à diuina deriuatur. Extabat enim antiquitũs Leui. 17. lex, vt qui muherem tetigisset fluxu sanguinis pollutam immundus esset vsq; ad vesperam, quæ quidem immundities absq; vlla sententia contrahebatur. Et similes ferẽ extabant leges de leprosis alijsq; infectis hominibus qui pso facto tenebantur ab aliorum se arcẽre cõtubernio. Item & sacrificia quæ ad expianda piacula iubebantur offerri, tenebãtur de hiõtores in conscientia sacerdotibus exhibere. Et modò eadem ratione ecclesia potest pro aliquibus peccatis statuere poenas, sicuti quadragesimale ieiuniũ indixit: quas nos meritò poenitentias tenemur perpeti: ergo

Argu. 1. af firmatiue partis.

Secundum a:

Tertium.

d 5 lex

lex obligat in conscientia. His accedit & lex Christi Matth. 19. Qui dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam moecha: quia insinuat licere dimittere adulteram quantum ad thori separationem in conscientia antequam causa in iudicio deferat: quam quidem poenam ipsa tenetur pati. ¶ Quarto & de legibus multis humanis arguitur. In primis potest defunctus usufructum praedij legare uxori ea lege si pudice vixerit, aut si adsecundas non tranferit nuptias: quam idcirco conditionem cum primu fuerit tenetur legatae heredi remittere. Et potest pari ratione qui collegiu aliqnod de sua substantia instituit leges codere, vt quicumq; collegaru hoc aut illud admiserit crimen, priuatus sit collegij iuribus, aut qd a collegio receperat, restituat, quae quidem leges absq; alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et potest Rex tali lege iudices ministrosq; iustitiae ad munera publica assumere, vt quicumq; iudiciu venderit, aut munuscula susceperit, eo ipso nulla alia spectata sententia tali, aut tali poenae subiaceat. Quales sane leges in Hispania alijsq; bene infectis prouincijs extant. Quae quidem profecto conscientiam perstringunt.

Et in nostra Vniuersitate statutum est, vt scholaris qui in petitione Cathedrae praesentia fuerit seu ambierit, quod subornare vocat, ipso facto sit suffragatoria voce priuatus. ¶ Præterea quidem, cum Rex lege potestati statuit frumenti, vel quaruncunq; allarū merciu, adiciens transgressor poenam, obligat ad eandem poenam in conscientia. Et inter omnes extant leges praescriptionis quarū virtute possessores bonae fidei absq; vlla iudicis sententia in conscientia acquirunt in decennio rerū mobiliū dominiū & numero quadraginta annorum rerū etiā immobiliū: vt late patet vtroq; iure, sub eisdem titulis de praescripti. haec autem lex est poenalis: ob negligentiam: quippe illius qui tanto temporis interuallo rem suam neglexerit priuatur ei dominio: ergo lex poenalis ante iudicis sententiam obligat in conscientia. ¶ Sexto arguitur ex c. si qui, de praescripti. lib. 6. vbi duo distinguuntur modi, quibus potest quis praescripti rebus possessis priuari. s. aut per sententiam, aut ipso iure. Etenim, nisi lex per se ante iudicis sententiam reū multaret, inanis esset illa distinctio, quia non superesset nisi vnus puniendi modus. s. per sententiam.

¶ Septimo leges in iure sub diuersa forma statuuntur poenales. Aliae quippe sunt quae explicat sententiam ferendam: illae. s. quae tantum sunt monitoriae, vt habetur in glossa super c. vnico, de sagitta, videlicet quoties dicitur, Praecipimus sub poena seu sub interminatione, vel excoicationis, vel anathematis, vel suspensionis. Vnde illud verbum capituli Dolētis, de celebr. Mis. sub poena suspensionis penitus inhibemus, sic glossatores legunt, vt ipsi intelligant solum illic ferendam sententiam cominari. Et expressius, c. relatu, de iure patro, post verbum, sub anathematis interminatione, phibere curetis, cotinuo subnectitur. Si quis autem prohibitionis vestræ contempitor extiterit, excoicationis subdatis. Aliae vero extant virgiores leges: puta quae poenas non admonendo cominantur, sed castigando infligunt. Quarū vtiq; quatuor habentur cap. cum secundum leges, de haeret. lib. 6. Prima, vt cotraherentes in castas nuptias naturae nefarias, hoc est turpitudine se cotra naturam polluentes, ipso facto suarū rerum dominiū perdant. Secunda vt rapta mulier, quae cotra voluntatem parentū raptoris nupsit, omnia bona ipso iure amittat. Tertia vt illi etiā qui arma vel spēs ad hostes fidei transfuixerint, earundem specierū & rerū proprietate hoc ipso priuentur. Ac praeter omnibus Quarto, vt haeretici ipso facto priuentur bonis suis, quae fisco adiudicentur, quae quidem priuationes ipso facto (vt illic refertur) fiunt secundum ciuiles leges. His insuper Quintus adhibetur casus in crimine laesae maiestatis, vt habetur l. si. C. ad legem Iul. maiestatis. Est sextus iure Canon. aduersus eos qui vel Romanæ ecclesiae Cardinalem percusserint, vel ceperint, vt patet in c. Foelcis, de poenis, lib. 6. Na hi reputantur ecclesiae maiestatis laesisse. Et septima est lex similis in eos qui mutilant, vulnerant & c. Romipetas, vel peregrinos in Hierusalem: vt patet ex more Romano, quo in caena Domini omnes illi declarantur excommunicati atque suis priuati bonis. Vniuersos inquam hoc genus criminofos legibus sancitum est ipso facto rebus suis multari. Vnde fit consequens obligare ad poenam in foro conscientiae: nam aliās nullum superesset interstitium inter huiusmodi leges atq; alias monitorias. Et confirmatur ratio, quia poena excommunicationis, suspensionis, & irregularitatis ipso facto ante iudicis sententiam incurritur. ¶ Octauo longe virgentius arguitur ex cap. pro humani, de homi. volunt. lib. 6. Illic enim in eos qui per Assassinos quempiam occiderint, illa profertur sententia, vt excommunicati omni honore & ordine & of

ficio, & beneficio ipso facto priuentur, eadēq; liberē alijs conferant. Itaq; postq; scelus probabilibus argumentis costiterit, nullatenus alia sententia requiritur. Verba legis sunt. Accedit & vehementiori tenore Pauli secundi Decretalis Extrauagans, Ambiciose, in qua aduersus illos q ecclesiastica bona alienauerunt truculentior denuntiatur censura: nempe vt ipso facto absq; declaratione aliqua sint suis beneficijs & dignitatibus priuati. ¶ In cotrariū autē facit quod in eodē cap. cum secundum leges, post illud verbum, bona haereticorum ipso iure decernimus confiscata: subiungitur, Confiscationis tñ huiusmodi executio, vel bonorū ipsorum occupatio fieri non debet per principes, aut alios dominos temporales (iuxta Gregorij Papae praedecessoris nostri declarationem) anteq; per Episcopū loci vel aliam personam ecclesiasticam, quae super hoc habet potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

¶ Vltimō praesentem pluribus q forte par esset disertā curabo: eod quod viri egregie docti illā cotrouerūt. Quorū est Alpho. Castro Frāciscanus, de literis certē & religione benemeritus, ac mihi perinde obseruandus. Nam quis tum in alijs, tum etiā forsan & in hoc certius me, rē coniectauerit, video mihi tñ paulo aliter sentire. Respondeo ergo more nostro ad quaestionē quinque conclusionibus: ac perinde rationibus, ac testimonijs quae contra obijciuntur pro meo captu satagam respondere. Neq; verò tanti disputationē fecissem, nisi tanti familiae Christianae referret conscientias de hac re informari. Quod autem perspicua sit lucidaq; oratio, ex multis quae de lege poenali disputantur, hoc solum ad rē potissimum scire pertinet. Vtrum eo ipso q quis transgreditur legē, quae ipso facto transgressorem suis bonis priuat, teneatur in conscientia fisco eadē bona mancipare: an verò citra culpā possit ea retinere vsq; ad iudicis sententiam: vel ob id q illuc vsq; dominiū retinet: vel quia possessio nis seu concessionis iure potitur. Haec namq; quae causam interrogat, noua est quaestio.

¶ Prima ergo est conclusio. Lex poenalis ob id quod dicat ipso facto, vel ipso iure, aut quid simile, non obligat ad poenam ante sententiam à iudice latā, sic vt reus teneatur in conscientia bona sua statim commissa culpa à se abalienare. Sed si quae lex taliter obligat, aliunde arbitrādū est. Hanc ergo conclusionē Abbatis Panormitani, salua eius auctoritate, & re-

Paulus secundus.

Fit planus quaestiois titulus.

Prima conclusio.

Panormita.

Argumē. 8.

Argumē. 9.

ficio

gione contraponimus. Cuius regula est super c. Canonū, de constit. & c. dilecti, de arbit. q ille cuius bona sunt ipso facto confiscata, non potest illa cum bona conscientia retinere, quia statim sunt, inquit, acquisita fisco. Verba eius sunt in d. c. Canonū. Et quoniam Praesatae cotestimonia naturalibus rationibus elucescunt, clusio nā ab eiusmodi rationibus exordiar. Eō praesertim q patroni cotrarie sententiae illi principi nes aspiciuntur, quod nullū (vt aiūt) ius, vel humanū, vel diuinū, vel naturale sententia nostrā adstruit: cum tamē licet lex nulla, humana, aut diuina, expisse hoc asserat, naturales rationes legis naturalis sint interpretes. Quare prudenter idē religiosus author Theologos curauit admonitos, ne citationibus Doctorum essent contenti. ¶ Ratio ergo prima est haec. Poena (vt nomen ipsum sonat) inde dicitur, quod passio est: natura autē abhorret vt idem sit agens & patiens, ergo lex quae ministrū me ipsum faceret executionē meae poenae, non esset naturae conformis: adeo cum (vt supra dictum est) humanae leges à naturali deriuetur, nulla sic est obligatoria. At quoniam patronis contrariae opinionis perquam debilis apparet haec ratio, perpendamus quanti sit ponderis.

Lex, regula est inanimis nostrarum actio num: quae per iustitiae ministros applicanda subditis est: ergo ad ministros pertinet suos subditos ad legis obseruantiam cogere: coactio autem sit per poenam inflictionem: ergo talis animaduersio ad iudicem pertinet: & contra naturā reo in seipsum comitteretur.

Ob id namq; Arist. 7. Eth. appellauit iudicē iustū animatū, qui debet ex lege agere in reum. Quapropter si ego bene conicio, lex poenalis duobus membris ad diuersos loquitur. Cum enim iubet nē quis quid faciat, subditos alloquitur: cū verò addit cotra faciens: eo ipso dominiū rerum perdat, aut ipso iure bona amittat, aut bona eius sint confiscata, non tam cū subditis loquitur, q cū iudicibus, iustitiae executoribus, quibus talē imperat animaduersionē. ¶ Secundo (quod mihi vrgens argumentū est) quantumuis lex poenam cominetur, aequissimū tamen naturae ius illa seruat: quod est, vt delinquentis audiat. Hinc namq; illa emanauit constitutissima firmissimaq; sententia Greg. de caus. pos. & propr. c. susceptis. Nos contra inauditam partem nihil possumus definire. Non ait solum, non volumus, sed non possumus. Natura scilicet id vetante. Enimvero cū lex (vt supra

Primaria ratio pro conclusionē.

Explicatur praeterita ratio.

Argumē. 2.

Gregorius.

supra monstratum est) in cōi feratur, neque singulares contingentium circūstantias potuerit p̄cipere, munus hoc delegatū est iudici, vt eisdē perspectis sententiā ferat. Potest siquidē reus allegare vel ignorantia, vel infirmitatē, vel vehemētissimā occasionē, vel fortasse q̄ nō tam grauitē in legem impegit, vt dignus sit totius poenæ acerbitate. Quapropter etiā in crimine hæreseos, q̄ omnium est impientissimū, & execrabilissimū, auditur hæreticus quouis modo voluerit suū factū excusare. Et contingit fāpissimē tam tene esse delictū, vt nō agatur in ipsum toto rigore iuris, atq; adeo neq; expoliatur omnibus suis bonis. Et pari ratione, imō æquiori in crimine læsæ Malesatis atq; in alijs quibuscunq; perpendenda est causa in particulari, & secundū grauitatē, aut leuitatē iudicandū: etiā si lex millies dicat ipso iure, & ipso facto, & eo ipso: quoniam epicikeia nulla potest lege à iudicijis ablegari. Quapropter q̄ lex ait, ipso facto, idem est qd̄ ex natura, & genere facti: cui nō obstat quominus de quantitate & modo facti sit rursus expēdenda poena: quemadmodū ab ipso legillatore si presens esset, fieret. Et inde quoq; alia sanctissima lex dimanauit, vt nemo nisi vel confessus condemnatur, vel cōiunctus: vt habet Can. Nos in queruā. & Can. Iudex. 1. q. 7. Quod si ratio hæc suscipit, vide in quas angustias miserū dilectorem conijcias, si ante sententiam iudicis teneatur bona ipse sua (vt habet cōtraria opinio) fisco tradere. Profecto non solum cum cogis vt executor sit legis aduersum seipsum, qd̄ natura non fert, verū & iudicē cōstitutis: nempe vt ipse perpendat an delictum suū tantā mereatur poenā. Fac exēpli gratia, hominē scientē, ac prudentē leuē hæresim secū, tum mente concepit, tum etiā protulisse ore, in qua diē tantum vel præcisam horam priuatim durauit: Vtrum statim eū in conscientia cogere debes, vt amplissimā suā substantiam, etiā dum ditissimus est, fisco offerat: quanuis in mentem redactus firmus sit iam in fide. Re vera atrocissima esset cēsurā: neq; vllus, neu secularis, neu ecclesiasticus iudex talē p̄nuntiafset sententiā, tantū abest vt esset priuatim in conscientia cogendus. Et tñ si vera esset cōtraria opinio, maximē eorū qui tenēt etiam p̄ occulto crimine quod nullatenus probari potest, incurri in poenā iuris, cogendus esset, quoniā qui nullā sibi potest ignorantia prætexere, verē hæreticus est. Imō vt ex vlti

aliud capiamus argumentū, quis vnq̄ sacerdotū in illas angustias poenitentē adēgit, vt ante cōdemnationem sua publicaret bona? *Alterū arg.* ¶ Accedit præterea tertiū, q̄ leges humane (vt supra ab Isidoro docti sumus) debēt esse tolerabiles atq; ad hominū imbecillitatē accommodatę, quas etiā illi qui nō sunt ad eō virtute progressi ferre possint, si tñ lex homines sic distringeret, vt sua substantia, quātūvis locupletī, sua se spōte nudaret, intolerabilis esset, & suauiluiq; iugo Christi lōgē dissimilis. Neq; aduersariorum ratio cōcludit, qua aiūt hoc modo cautius obseruari leges: nā talis debet adhiberi cautela custodiendę legis, vt tamen nō fiat obseruatu impossibilis. *Tertiū rō.* ¶ At quoniā de occulto heretico tetigimus, cuius nullus est testis, inde sumamus argumentū quartū, quod sit hoc Dilemma: Aut vis occultū hereticū, qui absq; vllō teste p̄tulit exterius hæresim, incurrere ciuiles poenas iuris (nā de excommunicatione à nemine dubitatur) vel secus: prius durissimū sanē est opinatu: si tñ non incurrit nisi quādo protulit corā testibus, inde sumitur manifestū argumentū quod ante cōdemnationē non teneatur poenas luere: nā cū testes nullatenus sunt necessarii, nisi p̄pter iudiciū: qui negat sententiā iudicis esse necessariā ad priuationem bonorum, gratis dat testes esse necessarios, vt hæreticus sit reus poenę iuris. Hoc argumentū licet nō fecerit prænominatus autor, oculatē tamē prospexit, dū. q. 1. 5. 2. libri concessit cum suo Panormitano occultum hæreticum incurrere poenam iuris: nam secundū suam opinionem ad hunc effectū superflui sunt testes. Fundamentum autem quod huic assertioni suæ subiecit, nō solum non videtur solidū, verū contrariarē potius sententię suffragatur. Fundamentum sumitur ex. c. accusatus. de heret. libr. 6. vbi Papa præcipit confiscationem fieri bonorum hæretici defuncti, cuius hæresis, ipso viuente nō dum innotuerat. Attamen ex illo apertius colligitur hæresim illam non fuisse occultā: siquidem post mortem patuerunt testes. Et re vera condemnare hominem delinquentem simpliciter occultum, contrarium esse videtur nō solum capitulo. Secundūm leges. confiscationem vetanti ante sententiam iudicis, verū & toti ordini Iuris: quo sancitū est, vt nemo nisi via vel inquisitionis, vel denūtiationis, vel accusationis puniatur: quia semper iura id quod probari nequit, nō esse sui fori reputarunt, excepta excommunicationibus

Alterū arg.

Tertiū rō.

Ratio aduer-

argum.

Prefite de-

sertionis su-

damentū pa-

rum solidū.

Argum. 6

Argum. 6

Argum. 6

Argum. 6

Argum. 6

tionis censura, quæ natura sua cognitionē causæ non requirit, sed solum iuris præmonitionem. ¶ Sed quintum hic peculiariter argumentum adhibeam, vt dicta præfati doctoris intelligā. In secundo suorū lib. quibus egregiē de Iusta hæreticorum punitione disputauit. c. 6. dixit q̄ nō omnis p̄ferens hæresim incurrit poenam iuris, sed tantū hereticus: vt habetur in dic. c. secundū leges. Puta ille qui heresis pertinax est. Aut ergo appellat pertinacem eū, qui contra solam legē rebellis est, puta qui consulto negat id quod scit esse cōtra scripturā, vel cōtra sanctam ecclesiam: aut nondū reputat pertinacē quoad usq; in iudicio admonitus mordicus heresim retineat. Si prius dicat, non intelligo cur adhibuit in dic. c. 6. q̄ illi qui admoniti statim reuocāt & damnāt errorē suum, nō poena iuris, sed arbitranda puniendi sunt. Nam illic propalām loquitur de admonitione, nō iuris sed iudicis. Si autem illic intellexit, vt planē videtur intellexisse, non incurrere hæreticum poenā iuris nisi in illo articulo quod in iudicio admonitus non respicit, tunc tota eius machinaruit. Primū enim falsum est occultū hereticū cuius nulla haberi potest probatio priuatum esse suis bonis. Quin verò palām sequitur neminē ipso iure, & facto priuari quousq; in iudiciū trahatur: vbi non solum de hæresi, sed de pertinacia condēntur. Præterea tota practica inquisitorū negatur. Nam quicumq; manifestariā hæresim secū absq; arbitris affirmauit, nisi ignorantia excusetur, censetur hæreticus, scilicet excoicatus tanq̄ pertinax contra admonitionem legis. Et ideo licet nunq̄ fuerit admonitus ab homine, si in iudicio post conuinceretur, iure possent eius omnia bona cōfiscari, & confiscantur: nisi ob hæresim leuitatem aliqua ei remittantur. Tametsi dum veniā petit non relaxatur, sed recōciliatur. Secus de illo qui tantū est suspectus de hæresi, in quem non habet poena iuris locū, sed arbitraria. Hęc diuerim nō ad reuincendū autorē, sed ad hoc per eius dicta confirmandū q̄ occultus hæreticus non tenetur tradere bona sua quoad usq; sit in iudicio de crimine conuictus.

5. Ratio.

Alterā rō.

Argum. 6

¶ Id quod præterea sexto inde maximē cōfirmat, q̄ si quis nemine sciente, hæresim cōsultō secum ore asseruit, & absq; vlla denunciatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offert, licet excoicatus ipso facto sit, mulctari non solet omnibus suis bonis, nec difamari. Re vera ad hoc nescio quomodo re

spōderi possit. ¶ Accedit septimo loco, & famigerata illa sententia Chrysolomi super epistolam ad Hebręos, quæ refertur de pœ. dist. 1. Can. Quis aliquādo. Nō dico vt te p̄das: ex qua fit consequens q̄ necesse tenetur se prodere, nisi quē infamia, vel indicia, vel accusatio, iudicis autoritate cōpulsūm prodiderit, si tñ occultus reus tenetur bona sua fisco offerre, cogereq; subinde se prodere: nā si esset insignis persona, q̄ aliter fieri posset, vt illa traderet. ¶ Sed trifariam contēdūt aduersarij hanc rationē debilitare. Primō, illam in nos ipsos recutientes. Nā pariter inquit, sequeretur quod neq; fur qui clam fiscū cōpilasset, teneretur restituere ne se prodideret. Secundō aiunt q̄ debēt tunc restituere secretē per tertiā personā. Et tertiō, quod si non potest citra infamiam, cessat necessitas restitutionis. Prima autē responsio, fuga est potius q̄ solutio. Lata est enim differētia, inter poenā & restitutionem: quod enim ait Chrysol. toto cōcordate iure, est q̄ nullus reus ea causa, vt puniatur, tenetur se p̄dere: illa nimirū rōne q̄ nemo esse tenet agens & patiens. Quod autē tu alteri surripuisti, non in poenā, sed ratione iustitię commutatiuę perstringeris restituere: etiam si necesse fuerit te ipsum cū aliqua infamia proderes: si secretō nō potes. Illa quippe regula, vt nemo cū detrimento suæ famę debeat restituere pecuniā, libr. 4. sub titu. de restitu. patebit q̄ sit fallax, quamq; intolerabilis, & perniciosissima, si sic vniuersaliter vt iacet absq; temperamētis, & exceptionibus intelligatur. Nā certē qui expilasset fiscū aut magnā pecuniā, cum detrimento etiam famę deberet restituere. Secus de periculo vitæ. Ad rem ergo, profectō si nemo tenetur vt poenam subeat se prodere, consequitur, vt neq; illam in cōscientia debeat. Hęc accedit argumentum ex leg. aut facta. ff. de poen. §. nonnumquam. vbi habetur, quod supplicia exacerbantur quoties opus sit exēplo esse multis. Debent ergo poenę exemplares esse: & non occultę. ¶ Octauo denique arguitur. Lex (vt in. c. Secundūm leges. persistimus) permittit reo sua bona possidere vsq; ad cōdemnationem, quin verò vetat illa surripi: ergo idem reus bona fide possidet. Scio fautores contrarię opinionis & hoc argumētum imbecille existimare. Congerūt enim fallentias cōplices cōsequentię huius. Fiscalis iudex non potest exdere rei bona: ergo reus ipse non tenetur sua sponte conferre. Vt enim habetur. ff. de

Argum. 7.

Chrysol.

Triplex ca-

uasso præte-

rite rōnis.

Refellitur

aduersario-

rum rōnes.

Argum. 8.

Aduersario

rum solutio.

alca.

alea. l. i. q. furatur in domo ubi alea publicatus luditur, restituere quidē tenet domino, sed tñ dño in poenam quia recepat lufores, nō datur actio in iudicio. Atq; inde inferūt, q̄ permittitur reo ipfo iure dānato sua possidere, non illa permissioe quā culpam tollit: sed illa, quā poenam nō exigit: sicut meretrices permittuntur. Attamen fallentia in primis quas adducunt fallere nequeunt argumētū vim. Debet enim natura permissioe ex subiecta materia perpēdi. Etenim cum quisq; anteq̄ crimen admittat dñs sit legitimusque suorum bonorū possessor, & lex ita tim post positionē poenā priuationis subiungat nē confiscatio ante sententiā iudicis executioni mandetur, apertē videtur reo cōcedere suorum bonorum vsū. Secus si furaris. Neque opus est aliam adducere legem, aut rationē huiusmodi concessionis, vt reus bona fide possideat. Qua vtiq; ratione, vt habetur de p̄scrip. libr. 6. c. vlti. hāredes defuncti bona ipsorum p̄scribunt. Quauis hoc bene videam perparum vrgere. Nā et si hāretici bona fide non possiderent, possent illam habere hāredes ad p̄scribendū propter ignorantiam criminis. Sicuti & latronis hāredibus vsu venire potest. Profectō licet non sim vsq; adeo mei amator iudicij, tñ rationes istae, vbi vel scriptura sacra vel expressus textus iuris mihi non obstat, vt i re vera non obstat, efficacius mihi rem persuaderēt, quā longa Doctorū phalanx, qui sim plices aliorū assertiones absq; vlla perspicie tia perlustrant. Quāuis neq; probatissimorum testimonia nobis defunt. Est em̄ in primis S. Tho. 2. 2. q. 62. arti. 3. qui expresse ait neminē ante cōdemnationem per iudicem ad poenā teneri. Cui & Conrad. tracta. 1. de contract. q. 7. subscribit. Et Adria. quol. 6. arti. 1. Neq; verō vt quidā putant oppositū cē fuit in. 4. vbi de his quae ludo acquiruntur quaestione disputat. Illic enim hoc ait dūta xat q̄ qui ea quae ludo iure prohibito perdidit soluitq; potest ante sententiā iudicis recuperare si potest: cuius quidem ratio lōgē diuersa est. Quia lex ludorū non est poenalis, sed putat Adria. impedire dominij translationem. Caiet. item & eodē loco. 2. 2. & in sua summa, verbo poena. & Syluest. in verbo hēresis. 1. §. 3. sed latius in verb. Affasinus & inter Iurifconsultos Archidia. super eod. c. cum secundum leges. libr. 6. eadem probat sententiam. Cui Anchar. & Philip. Franc. & alij adhārescūt. Quin verō & Ioannes An-

Impugnatio.

S. Thomas, Conradus, Adrian.

Caietanus, Syluester, Archidia, Ancharra.

dre. c. pro humani. de homi. libr. 6. & Bart. eius qui delatorem. ff. de iure sic. Et Glossa c. Fraternitas. 1. 2. q. 2. At parū ad rē refert q̄ sit numerosa citatio, vbi ratio nō adhibetur noua. Hoc tamen vnū admonere non negligam, quōd licet quantū ad alia pūcta, an videlicet quando lex dicit ipso facto, statim reus priuet rerū vel dominio, vel possessione, alia sit pluriū opinio, alia verō pauciorū: tamē q̄ teneatur protinus ea reddere, nō solum non est opinio cōmunis Iuristarum, verūm neq; est cur inter eos habere debeat auctoritatē. Primum, quia ad ipsos nō attinet de foro conscientiaē censere. Secundō, quōd inter antiquos vnus tantum fuit Panormitani opinatio. Nā Felinus & alij non alia ratione eam amplectuntur, q̄ ipse dixit. Quare nō opus est plures citare: quia vno nominato omnes cōnumerasti. Et tertio, Syluest. solertissimus Doctorum iuris explorator in verbo Affasinus. ait Abbātem in hoc nō teneri. Secunda conclusio: sententia excommunicationis, vt potē quae spiritualis est & ecclesiastica, ligare ipso iure potest & solet. Conclusio hāc solenni ecclesiae vsu propatula est. Excoicantur enim ipso iure clericorum percussores, vt patet. 17. q. 4. & Affasinatorum receptores: vt cap. proximē citato de homicid. volunt. lib. 6. Et cum primis heretici, vt c. ad abolendam. de hēresi. sed non opus est in re nō dubia testibus vti non necessarijs. Trahiturq; cōclusio ex forma euāgelica: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quare qui vel à iudice vel à iure p̄monitus inobediens est, ipso iure ab Ecclesiae suffragijs excluditur. Sunt autem (vt Caietan. loco citato) qui inter hāc atq; alias ciuiles poenas hoc tantum discriminis constituant, vt hāc liget, illa verō non. Item quōd hāc est mera priuatio & passio ad quam reus ipse non debet vcluti agens concurrere: aliae verō vt poena corporalis, aut pecuniaria requirunt actionem, ac subinde executorem. Haud tamen arbitror hanc discriminis rationem satis esse, quoniam sequeretur inde condemnari reum posse, ne de carcere aufugeret, & paratum cibum nō gustaret, quousque fame strangularetur: quia non fugere & comedere non est agere. Quōd si dicas eodem reduci non comedere & se hominē occidere, vt ait S. Tho. sequeretur saltem q̄ possit delinquens ipso facto priuari ante sententiam iudicis privilegio aliquo, aut iure quod habet eligendi, vt ē di,

Glossa.

Felinus.

Syluest.

Secunda cōclusio.

Probatio cōclusiois.

Matth. 18.

Caietanus.

Exploditur discriminē Caietani.

di, vel suēdi re aliqua, quā non eligere, & nō vti, nō est agere: quod tñ, si nostra vera est opinio, falsum est. Ratio ergo quare Ecclesiastica excoicare potest ipso facto absq; causae cognitione & iudicis sententiā, est quia dum priuat hominē suis suffragijs, aut susceptione sacramento, nō priuat eū bonis suis proprijs quae iure peculiari possidet, & tradere per actionē tenetur: sed cōibus quorum ipsa est dispensatrix. Ac si dixisset. Qui talem admiserit culpā, nō sit nostrorū sacrificiorū, ac sacramentorū, ac consortij particeps: Veluti si pater familiās suos admoneret dicens: Quicumq; me odio prosequitur, nolo illum meo vesci pane. Et ex hoc capite multa quae contra nos facere videtur argumenta paulō post diluuntur. Atque hanc ob causam diximus in prima conclusione legem quae ipso facto obligat in conscientia, non inde habere illam virtutem quia dicit, ipso facto, sed aliūde. Tertia cōclusio. Quādo ipso facto poenā decernit, tunc sententia iudicis nō est necessaria, vt feratur super poenā, sed super crimine: satis in quā erit, vt hereticus condēnatur de crimine: puta q̄ sciens, vt prudens id asseruerit quod nouerit scripturae sacrae, aut Ecclesiae determinationi aduersari. Nā tunc (vt modo dicebā) iam condēnatur tanq̄ trāgressor legis, per quā fuerat admonitus. Et idē ex tali condēnatione sine alia noua expressione poenae oritur ex nature rei cōdemnatio ad poenam iuris. Conclusio hāc expressa iacet in vltimis verbis dicti cap. Cū secundum leges, scilicet confiscationis executio fieri nō debet anteq̄ sententiā super eodem crimine fuerit p̄mulgata. Quasi dicat, Inde enim sequitur condēnatio poenae taxatae à iure: nisi criminis leuitas (vt diximus) supermo iudici misericordiae aditum pandat. Et hic mihi est legitimus sensus verbi ipso facto, scilicet ipso facto per sententiā prodito. Nam quantū ad poenā, quandiu latet, nō habetur pro facto: ex damnatione autem facti incurritur poena huiusmodi legū. Quapropter non mihi displicet eorum loquēdi modus, qui aiunt sententiam huiusmodi facti esse tantum declaratoriam criminis: sed tamē minimē subinde concesserim cum Panorm. in. c. cum nō ab homine. de iudic. quōd vbi crimen est notorium, non opus est expectare iudicis sententiam: quoniam non alia manifestatio criminis sufficit, q̄ iuridica per sententiam: vt p̄cipitur eodem cap. & rationes à nobis factae ostendunt. Et per hoc etiā

Ratio quare excoicatio ligat ipso facto absque praeiudicio.

Tertia conclusio.

Probatio cōclusiois.

Panorm.

proditur imbecillitas argumenti quod contra nos fit: videlicet quod si tantum requiritur sententia tanquam criminis declaratoria, quid opus est reo cui compertissimū est, sententiam expectare, vt teneatur bona sua reddere? Harent enim semper isti in eadem salebra: quibus idē respōdemus non requiri sententiam solum propter declarationem sed propter talem declarationē, scilicet condēnatoriam. Alioquin lex ipsa illam fecisset exceptionem. Quarta conclusio. Cōdemnatio illa retrō agitur vsq; ad articulū, quo haereticus omni ignorantia nudatus haereticin studio asseruit: quoniam nulla alia admonitio ab homine (vt dictum est) requiritur vt censetur haereticus. Nam quantum ad veritatē articuli satis erat admonitus vel per notam sibi scripturam, vel per determinationē Ecclesiae. Assertio est Ioannis And. in. d. c. Cū secundum leges. sed nulla opus est authorū citatione: nam lex est expressa. Post diui Marci. G. ad. l. Iul. majest. cōtra illos huiusmodi impios. Et vniuersalis vsus & praeterea sancti senatus Inquisitionis sic habet: nempe secundum normā directorij, lib. 3. tit. 9. Habetq; eousq; vim talis sententia, vt oēs cōtractus, nēpē donationis, venditionis, atq; alij, etiā causa dotis, quos haereticus ab illo articulo fecerit, habeatur pro infectis. Et si apud haereticū non inueniatur pretia, nihilo minus sicut nullo emptoribus restituito sibi adiudicat dicta bona. Dixerim si haereticus vēdiderit, donauerit, &c. nam si cibū vestitūq; citra fraudē emerit, talia pretia à vēditoribus nō repetūtur: quia iure naturae sibi licebat vitā suā sustentare. Hāc autē nō sunt praesentis loci praesens tractare. Ex hac autē quarta cōclusione, sustinentes alterā opinionē, ineluctabile, vt putat, informāt argumentum aduersus nostram primā. Supponunt enim cum Arist. 6. Ethic. 2. ad praeteritum non esse potentiam: quoniam neq; in Dei potestate est ingenita facere quae facta sunt. Dilemma ergo suum est hoc. Aut haereticus ab articulo patratu criminis priuatus est suorum bonorum dominio, aut secus. Prius si dederis, iam ipso facto ante iudicis sententiam priuatus est. Si autē vsq; ad sententiam erat verē dominus, non potuit per sententiam effici vt dominus nō fuerit: quia nulla est ad praeteritum potentia. Si autem sententia id facere nequit, fit vt neq; poterit cōtractus illos libera haeretici voluntate celebratos, infectos reddere: vt pote q̄ veri domini

Quarta cōclusio.

Ioan. And.

Probatio.

Argu. aduersarij.

domini volutate bona fide firmati sunt. Et quod vrgētius argumētū appareat, simile fieri potest de possessione. Si cū responderimus, ab illo hæreticū articulo caruisse dominio, retinuisse tñ legitimā possessionem. Arguitur similiter. Sētētia facere nequit, vt vsq; ad illum articulū nō habuerit legitimā possessionē: ergo neq; potest cōtractū sic rescindere, vt emptores fraudentur suo pretio. Nā qui à legitimo possessore emerit, nō est curpretiū perdat. Argumētū autem certē non est tanti momētū quāti à suis authoribus aestimatur. Do enim in primis hæreticū verē fuisse dñm vsq; ad cōdēnationem, ac subinde sententiā non posse facere vt non fuerit dñs, Negatur tamē, cū inferis: ergo non potest preteritos contractus rescindere, ac profectis pronunciare: quoniā ab articulo cōmissi criminis impediatur bona sua alienare. Vlutū possessor primogeniturę, & pupillus ante legitimā atatem, & collegiū, ac monachorū cōuentus, licēt dñi sint suorum bonorū, sunt tñ lege ligati nē possint illa ab alienare: q; si fecerint, contractus nō valent, casiq; habentur. Secundō praterē nihil repugnabo, si quis dicat ab illo articulo amissum esse dominū, dūmodo hoc non negetur quin iure fuerit hæretico permissa possessio, ab alienatiōe tñ cohibita. Sed in istas, Postq; dominū perditū est ex cuius natura sequitur in reo obligatio restituendi, qua lege fingitur concessā possessio? Respondetur ipsa, eadem quæ executionē vsq; ad prolātā sententiā vetat, &c. Neq; opus est aliam disquirere: nam si lex voluisset sic ipso facto reos punire, vt ex tūc tenerentur tradere sua bona, id profectō expressisset. Etenim cap. Cū singula, de præb. lib. 6. quia retinentē duas præbendas vult Papa inhabilem esse vt eligatur: ait, Et tunc eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam inhabilitas (vt infra dicemus) ipso facto contrahitur. Attamen licēt habens vñā præbendā cū cura animarū, & alteram recipiens ipso facto priuetur priori, nihilominus priuatio nō est faciendā, nisi reus audiat, vt ibidem canetur cap. Licēt Episcopus. Vnde non debile à nobis stat argumentū.

Solut. arg.

Solutio. 2.

Instantia.

Responsio.

Questio.

Solutio.

niri reū ipso facto ante sententiā prolationem, id nos ingenuē fateamur. Id enim tantū hætenus negauimus q; sic punitur ipso facto, vt teneatur ipse in conscientia executor esse: & ideo simpliciter non punitur. Si tñ cum temperamēto dicas, punitur quodammodō, verum ais. Et hanc arbitror esse mentem legis vltimæ. C. ad. l. Jul. Mai. vbi habetur q; Maieftatis læsor etiā defunctus cōdēnetur, successoriq; eius eripiantur bona. Cuius causa his verbis exprimitur: Nā ex quo sceleratissimū quis consiliū cepit, exinde quodammodō sua mente punitus est. Quæ autem sit illa quædā punitio, declaratur secundum diuos Seuerū & Antonium. Nē alienare neq; seruos manumittere possit, neq; debitores ei soluere teneatur. Vñ hic autē ad notato opus est & admonito, q; vbi malefactorē quempia vel infamia denotati vel infinuati indicijs, vel semiplena probatione præuia iudex interrogaret, ille verō negaret: quia iā tunc fateri tenebatur, & ideo iudiciū per iniustitiā impediuit, inde fieret reus poenæ cuius iuste cōdēnandus esset. Attamē si fiscalis, dū solus ipse crimen nouisset quod probare nō posset, neq; verō infamia notatū esset, bona hæretici clāculum acciperet (qđ aliud est aduersariæ partis argumētū) certē contrarius faceret & ad restitutionē teneret. At nē hoc in pñtentiā desideretur, quin tā adhibeamus cōclusionē eandēq; generalē de sententiā iudicis. Quotiescūq; iudex iustā, iuridicāq; sententiā reū cōdēnat ad poenā quæ non est mortis, corporalisve læsionis inflictiua, teneretur reus parēre, etiā si aliquid debeat agere: vt puta, vel pecuniam soluere, vel in exiliū secedere, vel in carcere etiā perpetuō permanere. Secus autē si corporali supplicio addicatur. Tūc enim tantū teneatur pati; agere verō minimē. Prior pars inde patet, q; vnusquisq; debet potestatis obediētiā, nisi iure aliquo diuino, aut naturali excusetur: illic autē nulla est excusatio. Quare nō aliq; requiritur legis executor q; iudex ipse sententiā pñunciāns: illa nanq; vbi non est de corporali supplicio, legitima est executio. Posterior autē rōne cōtraria cōprobatur. Nā ius naturę nobis cōcessum tuendi vitā propriā excusatos nos habet, nē vlla nos obediētiā cogere possit, vt in nos ipsos vltimes manus cōijciamus. Neq; hic Caieta, ptegere dissimulabo, cui falso imponitur negatū in art. 3. 2. q. 60. postq; qđ a iudice pecuniaria multa cōdēnatus est, teneri eā soluere

Quinta cōclusio.

Probatio prioris partis.

Probatio alterius partis.

Protegitur Caietan.

Falsa causa preterita cōclusio.

Veratio eiusdē cōclusio.

Ad primum argumētū.

Ad secundū argumētū.

uere. Id quippe nunquā negauit, sed q; à lege ipso facto nemo potest ad hoc cōdēnari, neq; ad id ipsum ad qđ requiritur eius actio. Quare nullatenus sibi contradicit dū q. 69. art. 4. ait q; cōdēnatus vt vel in exiliū abeat, vel multam soluat, syncerē obtēperare tenetur. Neq; verō hoc prætereundū hic silētio arbitror q; causa quare nullus dānari potest vt se ipsū vel interimat, vel alio supplicio afficiat, non est quia nemo est dominus propriæ vitæ. Ridiculu enim esset si hanc causam iudici tunc objceres dū tibi id inberet. In prōptu enim ipse hoc haberet responsum. Neq; ego idcirco tibi iubeo vt te ipse interficias, quod tu sis dominus vitæ tuę, sed quia ego potestātē eius habeo & arbitriū. Etenim carnifex nihilo plus habet dominij in reum, q; ipse in seipsum: & tamē iudicis autoritate illum interficit. Ratio ergo vt nemo sic pōt obligari est, q; non potest illo beneficio naturali priuari, quod homo habet, ptegendi vitā suam. Idcirco enim licēt vi nemo possit tali casu resistere, nō tamē potest cohiberi nē aut fugiēdo aut alia via mortē sibi caueat. Ob idq; quando supplicii ex eorum esset numero, q; homines religionis ac poenitentię gratia sumere ipsi solent, nulli aduersaretur iuri, quāq; pfectus in religionib; monacho, vel Episcopus sacerdoti pcceretur, vt idem ipse suis manib; susciperet: putā vt à seipso flagello vapularet. Vperest ergo ad argumētōrū seriē, quæ, sum longa est, tum etiam nodis difficilibus implexa, respondere. Primum autē iam solutum est. Nam etsi lex tam ad poenam obliget quā ad culpam, diuersimodē tamen. Quoniam cū sit regula, eo ipso quod quis ab ipsa desleat, peccat: culpa enim nō est aliud quā deslexio à lege quæ ab æterna diuināq; deriuatur. Ad poenam autem obligat, illam statuendo: & in hoc sensu legis virtus dicitur punire. Applicare tamen poenā pertinet ad iudicem. Ad secundum respōdetur quod et si obligatio ad poenam ante iudicis sententiā non emergat, non inde fit maioris esse virtutis iudicē quā legē: tum quod iudex operatur tanquā minister legis per eius virtutem: tum potissimū quod lex per se obligat ad culpam. Sed id solum sequitur, quod virtus punitiua legis nō pertingit ad reū nisi ministerio eius administrati. Quæ ratio ab Arist. appellatur iustum animatum. Quod autē de cuiusq; volūate in calce argumētū subditur, p quam potest ho-

mo transferre suorum bonorū dominium nihil ad rem. Habet enim quisq; suarum rerum liberam facultatem vt possit seipsum sua sponte obligare: respública tamen non, nisi præscriptis formis & modis, videlicet, vt dum legi rebellis extiteris, possis à iudice cogi. Ex legibus autem diuinis tertio argumento allatis nullum aduersum nos extruitur validum argumentum. Etenim mulier quæ fluxum patiebatur, iure naturæ tenebatur abstinere à viro nē illum morbo inficeret, licēt fluxus non esset culpa: immundities autem legalis eius qui illam cognoscebat, per culpam ipsam contrahebatur. Quare sicut modō ille qui peccat eo ipso coinquinatur, teneturq; poenitentię fructibus satis facere: sic ille q; antiquitus inquinabatur, Nā illa corporalia, figura nostrorū erant spiritalium. Et per hæc patet respōsio ad leges diuinas quibus pro diuersis peccatis diuersa stantiebant sacrificiorū ac purificationū ceremoniæ. Deus em̄ in quē offensā cōmittitur, respocere pōt quā voluerit satisfactionem: quam absque alio iudicio tenetur peccator exoluere. Pariq; ratione nunc Ecclesia potest ieiunia, elemosinas, & orationes instituire, quibus quisq; tenetur sua expiare piacula. Quod autem additur de leprosis, nihil ad rem: nam iure naturæ tenentur mortiferi homines ab aliorum coetu sese abstrahere nē illos cōtagione inficiant, licēt morbus culpa non sit: neq; talis abstractio, poena. Neque permissio euangelica quæ fit viro separandi torum ab adultera quæ tra nos vrget: nam separatio illa non tantū existimanda est vt poena, sed tanquā cōtēntionalis licentia, quæ ex fracta coniugis fide nascitur: est enim pactum inter cōiuges, data vtrique acceptaq; fide, vt vterque alterius torum immaculatum seruet. Et ideo dū vnus suam fidem fregit, liber fit alter à vinculo soluēdi ei debitum. Sicut si ego tibi ea lege meas operas pollicerer vt tu mihi tuas obstringeres, cadēte te à fide tua, nō teneor ego amplius stare meæ. Et pari fermē modo respondetur ad membra omnia quarti argumētū. Primum enim de illo qui vxori quippiā legauit sub conditione, longē à nostro proposito distat: neq; opus fuerat Caietanus in sua Sum. verb. poena, talē exceptionem facere: quoniā eiusmodi conditio nequitiam est lex poenalis: Defunctus enim, si persona erat priuata, non poterat legem cōdere: sed est conditionale pactum, Do vt facias. Ols

Adtertium argumētū.

Ad cōfirmationes eiusdem argumētū.

Ad quartū argumētū eius suis m̄bris

cias. Ob idque si tu conditionem nõ impleretis mihi meum restituere. ¶ Similis est ad secundum membrum responsio. Enimvero qui collegium suis bonis instituit statuta facere potuit, ut si Collegiarum quisque aut foris pernoctaret, aut matrimonium duceret, aut aliud quidvis faceret, ipso facto in conscientia iura collegij perderet: quæ quidẽ lex vim haberet in conscientia: quia institutor potuit, si libuit, sub illa conditione bona sua largiri. Tametsi profecto nemini consulerem tales condere leges: sunt enim conscientiarum illaqueatricæ. Hoc est enim nimium emungendo sanguinem elicere. Satis namque familiarè consulitur, si huiusmodi leges particulares instar communium constituantur, ut scilicet delinquentes via regia cõperti puniantur. At quo niam presumitur prefectorum negligentia, huiusmodi rigor permittitur.

Ad tertium membrum. ¶ Atque huic præterea affine responsum est tertij membri de legibus, quibus reges solent manus ministrorum iustitiæ vincire, nõ muñera captent. Enimvero cum illos sua libertate & tanquam suos ministros eligant, ac de suo ærario stipendia illis decernant, suoque mandato illis iura solvantur, possunt tali conditione illos eligere, ut in conscientia obligentur poenas suorum delictorum pendere. Et ideo si conditionem voluerint accipere, tenentur implere. Atque eam ob causam iureiurando stringuntur, quod aliàs lex per se illos nõ possit cogere ad poenam ante condemnationem. Quævis verbum illud, In conscientia teneantur solvere, fateor me approbare non posse: quia nullum in iure communi reperitur eius exemplum. Nam principes seculares non debent de conscientia iudicare. Neque verò illo auro Auth. ut iudices sine quoquo suffragio fiant, quo accerrimè inhibetur iudicium auaritiæ, vlla fit de conscientia mentio. Tametsi vbi eorum corruptio ad eam esset inuerecunda, non omnino huiusmodi rigorẽ legum reprobassem. ¶ De legibus autem poenalibus nostræ vniuersitatis, quibus prefatores & ambitores seu subornatores ipso facto priuantur eligendi voce, semper arbitratus sum non obligare in conscientia ad poenam illam ante condemnationem. Nisi illum qui de ea re infamia laborans, dum iudicè interrogatur veritatẽ negat. Nam de hoc perinde hac parte censetur: ac si esset condemnatus: ut supra de heretico dictum est. Atque idem censetur de alijs electoribus in ecclesijs & collegijs. Et præter

rationes supra declaratas est hic alia particularis, quod alioquin vix vlla esset tutela electio quæ perniciosissimè esset reipublicæ. Et ideo si eiusmodi leges cõtenderent in conscientia ante condemnationem ligarent: tanquam periculosè non essent ferendæ. ¶ Ad quintum responsum dicitur oculatè perspicuè esse in lege quidnam habeat proprie rationem poenæ, quid vero pretij, aliudue rei. Enimvero cum lege pretium statuitur vel frumenti vel alius mercis, adiecta poena, si quis carius vendat ad restitutionem excessus ipso facto tenetur in conscientia, quo legitimè pretium excessit: non tamen ad poenam antequam condènetur: ut ait S. Thom. loco citato. q. 62. ¶ Ad alterum verò membrum de legibus prescriptionis respondetur eiusmodi leges nõ esse merè poenales: licet poena diu negligentis bona sua sit, ut eorum ius perdat: sed præcipuè in bonum pacis conditæ sunt, & vt vitia litibus occludantur. Hac enim de causa princeps potestatem habet transfèrendi dominia. Quocirca lapsus ipse legalis temporis absque vlla sententiâ possessorem bonæ fidei dominum rei facit. Quare nulla fit inde cõsequentiâ, vt lex merè poenalis velit vt reus suis rebus ante causæ cognitionem expoliet. ¶ Ad sextum responsum dicitur, differentiam illius citati capituli inter poenam ab iure, & illam quæ est ab hominè liquidam esse. Poena enim iuris est illa quam ius ponit quamque iudex tenetur inspicere, nisi patentissima addit ratio misericordie arbitrandi ex æquo, & bono. Poena autem ab hominè posita est, quæ iudex arbitratus suo, vel suis adhibet mandatis vel post patratum delictum reo infligit. ¶ Ad septimum responsum dicitur hanc esse differentiam inter leges inonitorias atque alias, quæ dicuntur ipso facto, quod qui contra priores inobediens est, nõ solum declarandus est facto deliquisse, verum & ad poenam condèmandus: cum autem quis in alteras secundi ordinis impigerit, satis est si cõdemnetur illas fuisse transgressum. Tunc enim absque vlla alius sententia explicatiõne poenæ censetur additæ. ¶ De excommunicatione autem iam dictum est cur ipso facto obliget. Suspendio verò & irregularitas, quia nõ est nisi contaminatiõ quædam & cõmaculatio, ac subinde indignitas (vt superiori articulo dicebamus) ad tractandum sacra, actu ipso culpæ cõtrahitur. Quin verò aliquando citra culpam, vt patet in iudice qui spontanea causa est mortis. Quare nulla indigent sententiâ iudicis. ¶ Sed leges quæ octa

Ad quintum argumentum.

Ad alterum membrum eiusdem argumenti.

Ad sextum argumentum.

Ad septimum

Ad octauum

uo argumento citatæ sunt, fateor vehementer aculeo adhibere: nihilominus respondetur quod neque in ea citato de homicidio libro. 6. simpliciter habetur quod qui Assassinorum crimine incurrit, preter sententiã poenam solvere, pater excommunicationem quã ipso facto patitur: sed ait quod postquam probabilibus constiterit argumentis, nullatenus alia excommunicationis vel depositionis etiam sententiã requiritur. Non ergo negatur quin sententiã requiratur super crimine. Quin verò propterea præmittitur. Postquam probabilibus constiterit argumentis, id est, quibus res probari in iudicio possit. Nam nulla priuata persona iudicare potest an sint probabilia argumenta nisi solus iudex. Quapropter si iustus est eorum gloss. qui aiunt propterea dicitur, probabilibus argumentis, quod nulla alia exigitur sententiã. Imò dexteriori censet Archidia. (vt ait Syluest.) quod etiam tunc requiritur declaratoria sententiã facti. Textus autem solum dicit quod non requiritur sententiã super poenam. Et quod hæc sit eius mens, egomet mihi sic lucidè persuado. Extat & Assassinarum poena, vt quisque possit eos liberè interficere: at verò si cui priuatim id liceret antequam condemnati essent de crimine, occasio daretur cuiusque fingendi hanc aut illum esse Assassinum, vt quem vellet interimeret: exitiosa ergo esset talis licentia: ideoque certo certius est ante iudicis sententiã nemini id liberum esse: ergo neque expoliare suis bonis eos fas est, aut alios qui eorum ministerio vtuntur, ante eandem sententiã.

Sini stragurandam interpretatio. Archidia. Syluester.

Postremus scrupulus.

Dissolutio prima.

Secunda.

¶ Restat igitur postremus scrupulus ex Extragan. Ambrosio: Pauli secundi, vbi habetur quod clericus qui bona Ecclesiæ alienauerit dicitur, ipso facto priuatus existat beneficiorum ecclesiasticorum: illaque absque declaratione aliqua vacare censentur. At verò ex his verbis solidissimè i primis à nobis stat argumentum. Etenim exprimens Sum. Ponti. declarationem in hoc casu non esse necessariam, palam docet: quod si hoc verbum non adieisset, non satis illi fuisset dicere, ipso facto vt teneretur reus in conscientia relinquere ante sententiã sua beneficia. Quod nos hætenus constituere contendimus. Secundò respondetur illo modo quo de principe diximus, posse illum priuare quem eligit si fecerit contra conditionem quã cum ipso pepigit. Videlicet si acceperit munera. Etenim cum Sum. Pontif. collator dispensator que fit beneficiorum, declarat per illam Ex

trauagan. illa lege & tacita conditione quem cunq; sacerdotum sacerdotia Ecclesiæ recipere, vt dũ eius bona alienauerit, eis dẽ sacerdotijs priuatõ cessatur. Tacti porro nescio an super crimine requirenda sit etiã tũ qua declaratio ad pacãdas conscientias. At tũ de hoc ad vsum me refero ecclesiasticum.

ARTICVLVS. VII.

Utrum omnes subijciantur legi.

DN autoritate & virtute legis etiã num persistentibus scire præterea restat hoc septimo loco, utrum omnes subijciantur legi. Et arguitur à parte negatiua ex Apostolo. 1. ad Timotheum. 1. Iusto non est lex posita, quod Urbanus Papa confirmat. 19. q. 2. Canon. Duæ sunt: vbi ait, quia à lege priuata ducit, scilicet, Spiritus sancti, nulla ratio exigat vt lege publica, puta humana, que vniuersis posita est, constringatur: non ergo omnes lege tenentur. ¶ Secundo ad idem facit lex, princeps. ff. de legibus. vbi ait Vlpianus Iurisconsult. quod princeps legibus solutus est. ¶ In cõtrarium est quod Apostolus ad Roman. 13. ait: Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit: nemo autem potestati subijcitur, nisi eius sit legibus subiectus.

Primum argumentum à parte negatiua, Paulus.

Urbanus.

Secundum argumentum.

¶ Presenti quæstioni secundum duas legis virtutes tribus cõclusionibus fiet satis. Monstratum enim iam supra est legem regulam esse actionum directricem, tũ etiam vi pollere coercitiua. Et utroque modo contingit quempiam legi submitti. Sit ergo prima conclusio: Vniuersi qui subditi sunt potestati, legibus subinde ipsius, quin verò & princeps quantum ad vim directiuã subijcitur. Res est clara: nam alteri subditi sunt quod parère eius mandatis: ac subinde legibus. De principe autem cõsentim dicemus. Dixerim vniuersi subditi: quoniam nullius lege illi cõprehendantur qui ab eo extranei sunt. Lex quippe Gallorum nihil ad Hispanos. Et præterea si qui superioris priuilegio ab inferiori exempti sunt, non summittuntur inferiori mandato, quã se priuilegium extendit. Hac enim ratione clerici secularium legibus subditi non sunt: tunc præcipuè dũ lex de rebus ecclesiasticis decernit quæ principibus non subduntur: vt patet ca. ecclesia, de constituti. aut si in odium Clericorũ posita sit, aut si non pari iure pertineat ad Cle

Corollarium.

rices: vt prohibitio vtendi sericis, non obstat quo minus in sacris possint illis indui. Et prohibitio equitanti mulas, ciues belligeri vt fiant, nihil ad sacerdotales. Ceterum leges de rerum pretijs, & ne merces distrahantur à regno, atq; alia id genus ex equo Clericos cum secularibus obligant. De hoc autem Summistas consule in verbo. lex, & verbo, Clericus. ¶ Secunda conclusio. Quantum ad vim coercitiam iusti qui virtutum habitibus ducuntur, legi non subduntur: quia nihil coactè quod ad virtutem attinet, sed omnia sua sponte perficiunt. Enimvero vt. 2. Ethicor. author est Aristote. Virtus facit vt studiosius promptè & cum delectatione operetur. ¶ Huic autem subijcimus similem ei tertiam. Princeps quantum ad vim coercitiam nõ subditur legi. Conclusio est aperta: quoniam coactio, eiusdem ad seipsum esse non potest: non enim est intellectu possibile, vt vim quispiam sibi ipsi inferat, atque adeo se sua lege cogat. Quapropter vnus idemque non poenitendus est sensus illius Regij verbi: Tibi soli peccaui, vt Deum illic solum agnouerit superiorem. Quasi dixisset, in terris nullum habeo cui rationem errorum meorum debeam: & ideo tibi soli peccaui. Quamuis & alter genijus etiã sit, quod nullum malum esset peccatum, nisi quia contra legem Dei. ¶ Est ergo similitudine conclusionum, ratio dissimilis. Quod enim iustus non sit legi subditus, ab ipso eodem sumitur ratio, qui scilicet coactione non indiget. Intelligitur enim conclusio non de quibuslibet iustis, sed de illis qui sunt iam absolutè virtutis. Nam quandiu colluctatio quæ nobis cum affectibus est, persistat, pariter durat poenarum metus, ac perinde nõ nulla coactionis ratio. Et est secunda hæc conclusio sic Pauli testimonio fulcita, vt Philosophos non latuerit. Ait enim Aristote. 10. Ethico. ca. 9. ob id legibus in omni vita omninò opus esse, q̄ multitudo necessitati potius, & poenis quam honestati pareat. Et ideo legillatores & honestatis gratia ad virtutem prouocare debent. Nam ij qui prohibentur, ob consuetudinem præcipue obtemperant. Aduersus autem inobedientes & hebetiores ingenio castigationes poenasq; instituit. Et. 5. Polit. c. 9. Excellentes, inquit, virtute & potentia non sunt legibus astringendæ: quæ tam ad secundam quam ad tertiam conclusionem referri potest: nepe vt virtus ad moralem probitatem: potentia vero ad

principatum referatur: sed sunt, inquit, ipsi lex, ob idq; inter homines vt Dij a stimadi. Quod autem sua principè lex non cogat non inde venit q̄ ipse non egeat, sed q̄ lex natura sua nequeat. At verò hanc principes exēptionē non inter priuilegia ducere debent, imò est illis iniqua cōditio. Subditi enī qui non solum legis luce ducuntur, verum etiam eius poenis stimulantur, duobus subsidijs ad virtutem vtuntur: princeps autem altero de flitutus est, dum nullus est, qui illum cogere possit, aut reprehendere audeat: imò vix vltus qui veritatē doceat. Quocirca illius pro- uerb. 2. 1. Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini. Dexter sensus est, q̄ cum priuatorū corda sic in manu dei sint, vt per suos iustitiæ ministros ea gubernet & cogat: cor tamē regis in solis diuinis manibus positū est. Vt sicut ipse solus possit in gentē amnē & rapidum supra naturā aliorum diuertere quā alucis ducit: sic solus ipse regem, qui suæ m̄cipatus est volūtati, pot vel remorari, vel in aliam vertere mentem. Quapropter rex quo eum deus liberiorē fecit, legūq; coactioni longius exēptū, eo debet ipse rationi vigilantius, diuinoq; nutui audies esse, ac subinde legibus, quas alijs ponit ipse auscultare: nē in illū Christi imperiū impingat. Qui dicit & non facit: & qui alijs onera grauiā imponunt, ipsi neq; digito volunt ea mouere. Matth. 23. Vnde extrā, de cōstit. c. Cū oēs. qd̄ quisq; iuris in alterum statuit, ipse debet vti eo. vbi & citatur Sapientis autoritas: Patere legem, quā tu ipse tuleris. Et. C. de leg. & cōstitutio. l. 4. aiunt Imperatores ipsi: Digna vox est maiestatis regnātis, legibus alligatum se principē profiteri. ¶ At nondū tota rei difficultas exhausta est: Statuim⁹ nanq; sic in vniuersum cōclusionē primam, vt vnā & iustos quoq; & principē ipsum comprehendat, qui veluti reliqui vi directiua legum obligatur. Enimvero licet princeps sibi subditus non sit, nil tamē vetat quo minus suæ subditur legi: nam dum alios illuminat, & sibi ipsum quoq; lumē præbet. Haud tamē hoc dubitatione caret ad intelligendū. Videtur enim secum pugnare, vt princeps legi sit subditus absq; eo quod legē cogatur. Ponit Papa leges de iunijs, de audiēdis sacris, de annali confectio de, eadēdemq; sub poenā excommunicatiōnis. Et Cæsar pariter nē quis sub certa poenā peieret. Arguitur ergo sic: Si princeps subditus est legi quantum ad vim directiuam,

Rōtatiō cōclusionis

Pulchra interpretatio loci sacri.

Apposita similitudo

Salutiferū consiliū.

Dubitatio.

Primariatio dubitandi

Secunda cōclusio. Probatio.

Aristo.

Tertiam cōclusio. Probatio.

Ratio dissimilis secundæ acteritæ cōclusionis

Aristo.

Secunda

Tertiaratio

Diluitur p̄ximadubitatio. Primū documentum. Secundum. Probatur quæstio prima conclusio principis.

Quæstio.

Solutio.

fit vtdum ipsam transgreditur, peccet: ergo ipsum obligat: obligatio autem vis est coercitua. ¶ Secundo, si vim coercitiam a lege excluderis, rationem legis sustulisti. Nam (vt supra definitū est) propterea leges à solo fungente reipublica vicibus condi possunt, q̄ sine vi coercitua nõ sunt leges: igitur si princeps non subditur coërtioni legis, nec subditur legi. Sed potest ipsam sequi ac si esset sententia alicuius sapientis, puta aut Platonis aut Senecæ, quæ non obligat ad culpās & sicut sua lex obligaret extraneos qui suæ nõ sunt iurisdictionis, & nos possumus Galorum scita auscultare. ¶ Tertio queritur à quo princeps obligatur cum legem condit. Non enim à Deo: quia lex illa non est diuina: neq; à seipso: quia lex ipsa non est votū, quo homines obligare se solent. Et quo argumento roboretur, demus illum nolle sua lege illigari. ¶ Hæc autem conclusionem licet oppugnent, non tamē expugnant. Considerandum enim primū est q̄ princeps nõ est extra reipublicam, sed mēbrū eius putat caput. Secundo, id ex superioribus recolendum est, quod lex humana obligat in conscientia, eo q̄ ab æterna per naturalē deriuatur. Ex his potest statim deduci vis obligatoria. Ex illo scilicet naturali principio: lus quod tibi non vis, alteri nõ statuas. Contrariū enim reprehēdit Christus, dicens: Quæ imponūt alteris onera quæ ipsi nõ tangūt. eo ergo quod princeps statuit legē, iure naturæ illi illum mittitur. Sed forte clarius id sic deducitur. Legislator (vt dictum est) legē cōdens opus tale cōstituit in certa virtutis specie: vt ferens Papa legem ieiunij, constituit illud virtutem obligatoriam abstinentiæ. Et præcipiens seruare aliquod festum, illud collocat in virtute religionis. Cōstitutio autem virtutis opere, tota reipublica, atque adeo ipsam caput tenetur secundum illam agere. Quod si scisciteris cur non subinde & poenā cogat principem? Perspice latum discrimen. Lex enim eo quod regula est facit vt deslexus ab ipsa sit culpa abiq; alia executione vel legis applicatione: poenā autē adhibet legi obseruationis causa, quæ idcirco executione & applicatione indiget: executor autē est princeps ipse, cui repugnat vt seipsum cogat: licet possit poenā si voluerit soluere. ¶ Quando autē statuimus, principē legibus subdi suis, intelligimus de legibus q̄ ex æquo ad ipsum perinde atq; ad subditos spectant. Præcipit rex neminē gladio succin-

cto incedere, aut sericis indutū: non est par ratio cur ipse eisdē abstineat. Indicit autem Papa ieiunium aut festi solēnitatem: eadem est æquitas in ipso: nisi iusta de causa secum, veluti cum alijs, dispensauerit. ¶ At verò vt ad secundam reuertamur conclusionem, ab sit vt quis inde Lutheramū imbibat sensam. Fuit enim ille hæresiarcha eo vsq; venianæ collapsus in suo lib. de Libert. Christiana, vt Lutheri error. cui soli ipse iustificationē tribuit, docere contenderet ab omni esse lege liberum: quia per fidem, inquit, totam impleuit legē. Itaq; nullo amplius alligatur legis vinculo: sed omnia deinceps ex amore perfecit. Hæc autem erroris absurditatem lib. 3. de Natur. Autor libr. & gra. ca. 1. suis depictam colonibus abundè expugnauimus. Nemo enim in hac vita, e- ty gratia. tiam si sit vt Apostoli confirmatus, liber est à lege. Quin verò si per impossibile ipsi Apostoli contra legem fecissent, peccassent: licet confirmati erant vt non facerent. Nā & iustus illis dictum est: Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Imò vt ait ipse veritatis Magister, seruus qui cognouit voluntatem domini sui & non fecit, vapulabit multis. Prætereā sic hominē à lege eximere, est ipsum impacabilem facere: quæ absurdissima est hæresis. Paulus enim qui alibi putabat nullam esse potestatem quæ illum possit à charitate Dei separare, alibi nihilominus fatebatur se corpus castigare suum & in seruitutem redigere, nē cum alijs prædicabat, ipse reprobus efficeretur. Et ne magnitudo reuelationū eum in superbiam extolleret, angelum Satanæ qui eum collaphizabat sustinebat. Non enim sic Paulus intelligit iusto non esse legem positam, quin si illam transgredere, eadē iustitiam amitteret, sed ingenium gratiæ fauorisq; Dei duntaxat explicuit: nepe quod vbi charitas foras mittit timorem, hominem quem possidet, obsequentissimum legi facit. ¶ Atque hic est sensus verborum Pontificis in dict. distinct. 19. quæstio. 2. Appellat enim legē priuatam singularem ductum Spiritus sancti, contra quem nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamen est etiam Spiritus sancti ductus, vt subditorum quisque suis præfectis obtemperet: neque omni spiritui credat contra prælatorum obediētiam intus obloquenti: nē sit forte angelus Satanæ, quem lucis esse putat.

Lutheri error.

de Natura. et gratia. Prima ratio in Lutherū.

Secunda.

Mēs Pauli.

ostremus articulus virtutis legis est, vtrum omnis epieikeia sit subditis interdista, an vero liceat subdito contra uerba legis agere. Et arguitur quod nemini subditorum id liceat. Ait enim Aug. lib. de uera religio. In temporalibus legibus quauis homines iudicent de his cum eas instituunt, tñ quando sunt in litate & firmate, non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas: qui autem legis uerba pratermittit arbitratus intentionem legislatoris seruare, is de lege iudicare uideatur: ergo subditis id non licet. Secundò. Et prorsus competit legum esse interpretè, qui est earum conditor: solus autem princeps potest leges condere: nemini ergo aliorum liberum est illas interpretari, sed secundum eas agere. Tertiò, qui leges condiderunt, sapientia lumine illustrati censendi sunt. Que ait Prouerb. 8. Per me reges regnant & legum conditores iusta decernunt, ergo de intentione legislatoris non aliter iudicare licet, quàm per legis uerba. In contrarium autem est Hilarius. 13. de Trinitat. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non fermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ex quibus uerbis colligitur prudentius esse ad causam attendere quàm legum conditores induxit, quàm ad legis uerba.

Primum argumentum. Secundum. Tertium. Hilarius.

Questio præfens materiam epieikeia in disputationem producit: an uidelicet aliquo casu subditis ea sit licita. Nam quod principi competat, ambigit ne mo, iuxta doctrinam Aristo. 7. Ethico. cap. 10. Ad quam idcirco questionem tribus conclusionibus respondendum est. Prima est generalis, lex quæ à communi bono deficit nullam habet obligandi vim. Hæc iam supra ex eo demonstrata est, quod lex omnis debet esse pro communi salute ciuium instituta. Vnde ff. de legi. l. Nulla, ait Modest. Nulla iuris actio aut benignitas patitur, ut quæ salubriter pro hominum utilitate introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producimus ad seueritatem. Secunda conclusio. Quauis lex in communi lata casibus plurimum contingentibus utilis sit; nihilominus quo casu noscitur aduersari communi saluti, non est obseruanda. Exemplum diui Thomæ est: In ciuitatis obsidione saluiferum est lege caueri ne portæ aperiantur: nihilofecius si tunc ciues, quorum uita saluti reipublice conducit, hostes fugientes in urbem se uolunt reciperi, contra legis uerba aperienda sunt illis ualæ: quoniam illa est legis mens, quippe quam si adesset legislator, haberet. Conclusio hæc protinus ad primam consequitur. Enim uero lex (ut supra dictum est) ideo ponitur in communi quod casibus particulari bus prospicere satis nequit: ut habetur. l. Neque leges, & l. non possunt. ff. de legib. fit ergo inde consequens, ut quoties casus occurrerit quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, non sit obseruanda. Tertia conclusio. His duabus assertionibus nihil obstat huiusmodi legis epieikeia more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus quibus adeo instat subitum periculum, ut si ad principem vel ad eius vicem gerentem recurrendum esset, dum interim timeretur. Tunc enim licitum est subdito contra uerba legis agere. Illa quippe necessitas est, quæ legem non habet. Atqui in conclusione prima nihil dubitationis latet, in secunda uero non nihil. Videtur enim sanctus Tho. nimium illa stringere dum ait illo præciso casu quo legis obseruatio in exitium uergeret communi salutis, non esse seruanda, cum tamè neq; in priuata interniciè sit seruanda. Etenim ille cui palam esset, obseruatione legis esse sibi lethale, constaretq; ex natura legis non esse eius mentem in tantum periculum adigere subditos, nequiquàm teneat legem custodire. Ut si mihi constaret hostes mihi in uia insidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum. Respondetur neq; hoc negare sanctum Thom. sed loqui in reipublice periculo. Obsessa enim ciuitas non tenetur uniuersilibet cui fugienti portas pandere cum suo periculo: & idè neq; ianitori, aperire fas est. Imò licet essent personæ quàm plurimum tuendæ urbi utiles, si certum esset quod hostium turma simul cum illis intrò irruerit quæ ciuitatè caperet, non tenentur. Secus ubi non esset tantum periculum: nam tunc imminenti periculo clauiger ipse posset aperire. Tertia uero conclusio non est usq; adeò clara. Dum enim asserit subdito imminete periculo licere subdito agere contra legem incòsulto magistratu, alioqui uero ad ipsum recurrendum: aut intelligit quando subditus de legis mente ambiguus est, aut quado perculdubio certissimus est:

uitatis obsidione saluiferum est lege caueri ne portæ aperiantur: nihilofecius si tunc ciues, quorum uita saluti reipublice conducit, hostes fugientes in urbem se uolunt reciperi, contra legis uerba aperienda sunt illis ualæ: quoniam illa est legis mens, quippe quam si adesset legislator, haberet. Conclusio hæc protinus ad primam consequitur. Enim uero lex (ut supra dictum est) ideo ponitur in communi quod casibus particulari bus prospicere satis nequit: ut habetur. l. Neque leges, & l. non possunt. ff. de legib. fit ergo inde consequens, ut quoties casus occurrerit quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, non sit obseruanda. Tertia conclusio. His duabus assertionibus nihil obstat huiusmodi legis epieikeia more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus quibus adeo instat subitum periculum, ut si ad principem vel ad eius vicem gerentem recurrendum esset, dum interim timeretur. Tunc enim licitum est subdito contra uerba legis agere. Illa quippe necessitas est, quæ legem non habet. Atqui in conclusione prima nihil dubitationis latet, in secunda uero non nihil. Videtur enim sanctus Tho. nimium illa stringere dum ait illo præciso casu quo legis obseruatio in exitium uergeret communi salutis, non esse seruanda, cum tamè neq; in priuata interniciè sit seruanda. Etenim ille cui palam esset, obseruatione legis esse sibi lethale, constaretq; ex natura legis non esse eius mentem in tantum periculum adigere subditos, nequiquàm teneat legem custodire. Ut si mihi constaret hostes mihi in uia insidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum. Respondetur neq; hoc negare sanctum Thom. sed loqui in reipublice periculo. Obsessa enim ciuitas non tenetur uniuersilibet cui fugienti portas pandere cum suo periculo: & idè neq; ianitori, aperire fas est. Imò licet essent personæ quàm plurimum tuendæ urbi utiles, si certum esset quod hostium turma simul cum illis intrò irruerit quæ ciuitatè caperet, non tenentur. Secus ubi non esset tantum periculum: nam tunc imminenti periculo clauiger ipse posset aperire. Tertia uero conclusio non est usq; adeò clara. Dum enim asserit subdito imminete periculo licere subdito agere contra legem incòsulto magistratu, alioqui uero ad ipsum recurrendum: aut intelligit quando subditus de legis mente ambiguus est, aut quado perculdubio certissimus est:

Deducitur conclusio ex priori. Tertia conclusio. Dubitatio circa secundam conclusionem. Ratio habet attendi. Explicatur s. Thom. Solutio. Obiectio in responsio.

simus est: non quando hæret in dubio: nam tunc (ut ait in solutione secundi) debet absq; ulla interpretatione uerba legis seruare. Quòd uero omnino est certus, etià si nullum sit in mora periculù, non tenetur prælatu consultare. Cui enim in die ieiunij nullus alius suppetit cibus q̄ carniù, absq; ulla superioris consultatione pòt, ne fame pereat, illas comedere: etià si citra periculù posset ipsum adire. Ad rei huius intellectù, et si Caieta. quatuor hic mèbra dignoscat, perspiciat tamen hæc fuerit trimèbris diuifio. Aut enim subdito (de hoc enim loquimur) palà liquet occurrenti casu non esse legis mentè ut feruetur, & tunc nulla opus est subdiuisione: sed siue subitum sit periculum siue tēpus suppetat adeundi præfeti absq; illius prorsus consilio licet facere contra legem: ut casibus proximis à nobis explicitis patet. Aut p aliud extremum eiusmodi subditus in dubio hæret utrinq; equali. Ita q; neutrius partis assensum habet licet ad facere contra legem necne. Et tunc si uacat ad superiorem recurrere, recurrendum est: si uero repentinum periculum id non permittit, ad literam seruanda est lex. Atq; hic est casus sancti Thomæ in solutione secundi: quoniam subdito in tali casu legem interpretari non licet. Si uero medio modo se habet, ita ut neq; certus omni non sit, neque profectus magis potest: sed in illam partem propendat, quod potest facere contra legem: Ita que illius partis opinionem habet cum formidine alterius: tunc si mora datur, qua possit magistratum consultare, id facere tenetur: sin uero per subitanè periculum id non licet: tutò facere potest contra legem. Atq; hic est casus tertiæ conclusionis. Quòd si scisciteris utrum illa sit sufficiens ratio epieikeia ut subditus faciat contra legem: q̄ ratio legis in particulari persona & casu deficiat. Respondetur quod si tantum deficit in particulari, non sufficit: si autem in toto genere causa cessauerit, tum & lex quoq; cessare debet. Veruntamen antequam princeps uel cōsuetudo illam abroget, vim suam non amittit. Lege (ut exemplū proferamus) cautū est, ne quis arma noctu deferat: quantūvis ergo pacificus sis, neq; vllum à te timeatur digladiationis periculù, non potes cōtra legem facere. Attamè quoniam de epieikeia alibi doctor sanctus disputat, nempe. 2. 2. quæst. 102. extra chorū hic saltarem. S. Thomas. Primum ad si lōgior nos disputatione remoraretur. Hæc autè sunt hic adnotata propria. Primum et-

si liceat non quàm propter epieikeiam cōtra uerba legis secundum eius mentem agere, tamen vice uersa extra tales casus seruare in cortice uerba, corrupta legis mente, præuaricatio legis est. Sic enim habet lex contra. ff. de legi. In fraudem legis facit qui saluis uerbis legis sententiam eius circumuenit. Et. l. sequenti. Fraus legi fit, ubi fit q̄ fieri noluit, sic ri autem non uetuit. Prohibet lex ne adulter filium spurium hæredem instituat: non credere ergo alteri hæreditatem qui det filio, est uerba legis, non autem mentem seruare. Prohibet & altera lex ne sacerdos sacerdotium in fauorem filij renūtiat: alter autem cōfert alterius filio, ut ille suo uice repēdat, iniq̄tas est, epieikeia è regione diuersa. Et per hæc, argumentorum patent solutiones. Ad primum enim respondetur, q̄ qui in illo postremo necessitatis casu agit contra uerba legis, non iudicat de lege ipsa, sed singulari casu, in quo cernit non esse seruandā. Et pari modo respondetur ad secundum. Hic enim idem subditus non interpretatur legē simpliciter, sed in casu quo manifestū est legislatorè aliud intēdisse: secus si anceps hæsitet, ut dictū est in secundo casu. Ad tertium autè respondetur q̄ quātacūq; legislatores sapiētia uigeant, nulla tamè sufficit ut casus omnes occurrentes prospiciat.

Exemplum. Ad primū argumētū. Ad secundū argumētū. Ad tertium argumētū.

QUESTIO SEPTIMA, de mutatione & uarietate legis humanæ.

S. Thom. 1. 2. quæst. 97. ARTICVLVS. I. Vtrum lex humana debeat quoquo pacto mutari.

OSTREMA demū quæstio legis humanæ est ut explicet quàm debeat esse firma, & fixa. Et ideo primò quaeritur an debeat aliquo pacto mutari. Apertè enim id minimè licere: lex enim humana (ut supra diximus) à naturali deriuatur: hæc autè immutabilis est: ergo & illa. Id secundarò. etiam secundò colligitur ex natura regulæ, qualis est lex: quæ secundum Arist. 7. Ethic. ca. 7. solida esse debet, & perstans: lex autè regula est, ergo immobilis. Itè tertiò, lex iusta & recta esse debet: quod autè iustum se-

Primaratio ad partē ne gatiuan. Arist. Tertia rō.

Cōfirmatio me est, semper tale existit. ¶ Accedit & testimonium Nicolai Papae, dist. 1. 2. Ridiculū est & satis abominabile dedecus, vt traditio nes quas antiquitus à patribus suscepim⁹ in fringi patiamur. ¶ In contrariū verò sunt argumentū. gumēta nihilo pauciora. Ratio enim expo scire videtur, vt quoties melius quippiā occurrit, toties lex humana mutetur. Leges q̄pe humanæ, veluti & cæteræ artes, humana ratione excogitate sunt & inuentæ; reliquæ verò artes occurrēte eo quod meli⁹ est, summutantur; ergo idem est & in legibus obseruandū. Secundō, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorū; contingit autē leges antiquas rudiores esse minusq; politas, quæ succedentibus moribus cōueniant: ergo nisi quotiescūq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquatis aliæ inno uarentur, incommodū esset. ¶ Tertiō leges humanæ quia circa lubricū singularium fluxum versantur nequeunt nisi tēporis experientia exactē institui. Experientia enim (vt 2. Ethico author est Aristot.) tēpore indiget: ergo quoties temporis curriculum melius qd attulerit, expediens est leges summutari.

Argumentū 2.

Argumentū 3.

Aristo.

Postremum Argumentū

Prima conclusio. Licetum quandoq; est, decens, & sanctum legem humanam mutari. Veritas cōclusionis huius ex duabus nascitur radicibus, videlicet tam ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, quam ex natura nostrarū actio num de quibus statuuntur. Etenim cum natura nostra rationalis sit, hoc est, discursiua & successu quodam veritatis indagatrix: nō potest, ceu intellectualis angelus, qui natura lia omnia simul nouit, subito intima veritatis penetrare. Vnde quæadmodū in scientia rum speculatione defluxu quodā temporis Philosophi ex imperfecto ad perfectū scientias promouerunt: vt. 1. Phisico. primoque de anima alijq; libris Aristot. testimoniu extat: sic & in morū cōpositione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Thales ille Milesius alijq; illius ætatis lex sapiētes, scien

Regumēta præsentis quæstionis rem in duo diuersa extrema distrahunt. Nā illa prioris ordinis contendūt humanam legē profusū esse immutabilē. Reliqua verò per alterum extremum, quod vbiuis melius aliud occurrerit, sint mutandæ: & ideo duabus conclusionibus respondendum est, qui b⁹ ambo extrema moderemur. ¶ Prior est. Licetum quandoq; est, decens, & sanctum legem humanam mutari. Veritas cōclusionis huius ex duabus nascitur radicibus, videlicet tam ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, quam ex natura nostrarū actio num de quibus statuuntur. Etenim cum natura nostra rationalis sit, hoc est, discursiua & successu quodam veritatis indagatrix: nō potest, ceu intellectualis angelus, qui natura lia omnia simul nouit, subito intima veritatis penetrare. Vnde quæadmodū in scientia rum speculatione defluxu quodā temporis Philosophi ex imperfecto ad perfectū scientias promouerunt: vt. 1. Phisico. primoque de anima alijq; libris Aristot. testimoniu extat: sic & in morū cōpositione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Thales ille Milesius alijq; illius ætatis lex sapiētes, scien

tias illucensq; rudes & incōptas contēplatione polire coeperunt, quas post Plato & Aristot. ex poliuere; sic & Lycurgus, & Solon, & apud Romanos Numa Pomp. suas respubli cas, antea barbaras & agrestes, politioribus legibus instituerunt: quæ deinceps tēporū incrementis exactius sunt accuratiūq; & emunctius cultæ. ¶ Accedit ratio secunda ex nostrarum actionum conditione: quæ & regionum diuersitati & tēporū sic subiecta est, vt nūquam in eodem statu permaneat. Exemplum est Augulib. 1. de libe. arbi. vbi ait, quod si populus bene sit moderatus, & grauis, cōmunisq; vtilitatis diligentissimus custos, rectē lex fert qua tali populo liceat creare sibi magistratus: per quos respubli ca administraretur: porro si paulatim ille populus deprauatus habeat vānale suffragiū, & regimē flagitiōsis sceleratisq; committat: re etē adimitur populo talis potestas dādi honores: & ad paucorum bonorum redit arbitrium. ¶ Secunda conclusio quam D. Tho. sanctissimē constituit, quæq; legislatoribus perspectissima esse debet, est: Non ob quancūq; causam melius quippiā afferentē mutanda est lex, sed tunc penitus quando vsq; adeo excellat, vt damna detrimentaq; com penset, quæ legis mutatio suapte natura affert. Ratio cōclusionis sic habet. Cum leges humanæ pro cōmuni vtilitate & salute (vt dictum est) sint institutæ, eadem prorsus ratione mutandæ sunt: nēpē quando mutatio in augmentum est cōmunis boni. Mutatio autem suoapte ingenio per seipsam detrimē tum affert: quia cum consuetudo seruandæ legis fuerit quodam pacto in naturā versa: (nam consuetudo altera natura est) mutatio ipsa legis quædam est mutatio naturæ. Quod fit vt quæ contra consuetudinē fiunt, etiā dum leuia sunt, grauiā existimētur. Atque eandē ob causam veneranda legis canic ies amore retinet humanos animos, quā iō extincta nouitas alterius nescio quid inuidiæ secum trahit. Dum igitur de legis mutatione agitur, hæc debent in statēra pendī: nē scilicet mutetur nisi tanta ab ea parte, ppen deat causa, quæ hæc valeat mala cōpensare. Quod quidē tunc prorsus cōtinget, quando vel maxima, euidentissimaq; vtilitas ex noua lege prouenerit: aut ingens necessitas cōsuetam legem ob manifestam eius iniuitatētem antiquare cōpulerit: vnde. ff. de consti. princ. l. 2. ait Vlpia. In rebus nouis cōstitutēdis euidentē esse vtilitas debet, vt recedat ab

Secunda cōclusio.

August.

Secunda cōclusio.

D. Thomas.

Ratio cōclusionis.

eo iure

Regula pro eo iure quod diu equum visum est. ¶ Hæc regula tū in seculari republica, tū in Ecclesiastica, ac potissimū in his q̄ ad sacra pertinet obseruātissima esset debet. Nē scilicet rō persoluendi officii qua clerus assuetus est, p̄ quacūq; ratiōe demutetur: etiā si egregia videatur. Et multō minus sacerorū ratio, quæ ad cultū diuinū attinet: quibus videlicet populus oculos habet immer sos, & affectos animos. Haud enim id absq; detrimento & scandalo fieri posset. Nihil ad uersus nonitātē Breuiarij obmurmradum est, postq̄ sanctissimus Papa id permittit: tñ finis ille ob quē mutatio facta est, videlicet, vt statas soluētēs horas memoriter Psalteriū discant, nō est ille quæ sancti patres horis dicēdis canonicis præfixere. Cantus enim Ecclesiastici non studij gratia, sed tantū diuinę laudis instituti sunt, vt melodia militatis Ecclesie instar triumphātis institueretur. Vbi nō cessatur clamari quotidie, Sanctus, Sanctus, &c. Atq; huic scopo admetiebant patres Antiphonas, Responsoriaq; & Psalmos. Imō (vt est in priscorū historijs) ange los eas etiam de celo attulisse fertur. ¶ Præterq̄ quod sacerdotibus permittere, vt aliter officii domi pendat, q̄ in Ecclesia, est illis manifestā porrigere occasionē, nē in Ecclesia cū alijs cōcinant, sed velut muti stipendia sua faciant. Adde q̄ periculū inde imminet, vt eadem horarū ratio in ecclesiā publicitū inducatur: qd̄ grauitur populi aures of fenderet. Hæc mihi in præsentiarū in mensura de Breuiarij pluralitate.

Cantus Ecclesiasticus non studij gratia, sed tantū diuinę laudis instituti sunt.

Autoris cōfessio.

Dubitatio.

Argu. parit. negat.

Prima assertio qua parit. negat. dubitationi proponit.

tenus vim retineret iuris, seu naturalis, seu diuini. Tamen dum lex reipublicæ conduceret, graue crimen committeret. Videlicet, si Papa tolleret annuam confessionem, maneret ius tantū diuinum cōfessionis: & si Cæsar abrogaret legem suspendendi fures, maneret duntaxat naturale ius vt puniretur saltē. Res est clara: quia lex nisi vim habeat coercitiuam, non est lex, hanc autem vim habet à Principe, vel à republica. Quapropter sicuti etiam dū respubli ca legibus indigeret, tamē nisi eas poneret, nulla esset ita si quam tolleret, non esset amplius lex. Secundū mēbrum est. Lex quam nouam conderet vel in quā alteram mutaret, si non esset pro cōmuni bono, vel esset intolerabilis, non haberet vim legis. Enimuerō licet quā ipse abrogaret, re vera esset abrogata: non tamen tantū potest in legū actione, vt quā ipse tulerit, statim sit firma, & valida: nisi (vt dictum est) iusta fuerit. ¶ Hæc autē de omni potestate tã seculari q̄ ecclesiastica dicta sunt, quibus tū de ecclesiastica tertium peculiare adhibemus membrum. Nempe q̄ neq; Papa, neq; Concilium in his legum positione, & mutatione, quæ familiæ Christianæ necessariæ sunt, vt potē q̄ Spiritu sancto reguntur, errare non poterunt. Nūquam scilicet permitte tur diuinitus Papa, aut cunctas leges ieiuniorum tollere, aut legem confessionis in decēnium prolatare: quia impendiū q̄ maxime huiusmodi leges reipublice referunt. Neque rursus precipere permittetur, vt cum primū quisq; cōsciū sibi fuerit mortalis culpæ ad aures sacerdotis cōfessus duolet: quia lex esset intolerabilis.

Probatio p̄ factæ assertio nis.

Probatio p̄ factæ assertio nis.

Secunda assertio.

Ratio.

Tertia assertio de potestate ecclesiastica.

Respondere autē restat ad vtancq; argumentorum seriem. Ad primū ergo prioris ordinis respondetur, quod lex naturalis, priori ordi ne iactata quæ participium quoddam æternę legis est immobilis perseverat: quia deriuatur ab illa sunt. per diuinam rationem, illam instituentem, quæ quidem diuina ratio etiam est immobilis. Lex autem humana deriuatur à naturali per rationem humanam trahentem genus ad speciem. Et quia ratio humana non omnia futura fati p̄spicit, ex hac parte fit lex ipsa mutabilis. Accedit præterea, quod lex naturalis continet principia vniuersalia quæ abrahunt à singularibus: leges autem humanæ fundamētis nituntur particularibus, quæ in actionibus cōtingentibus, & caducis sita sunt. ¶ Et per hoc respondetur ad secundū quod d mensura debet esse immutabilis qua tenus

tenus fert natura materiae: mensura autem mutabilitatis rerum solidiorem non suffert perpetuitatem.

Ad tertium argum.

Ad postremum arg.

Ad argumentum ad posterioris ordinis Ad primam S. Thomae

Aristo.

Facilis solutio aeteriorum.

ARTICULVS II. Vtrum consuetudo vim legis obtinere valeat.

Non est impertinens sermone de mutatio legis articulum in texere de consuetudine, per quam & mutari solet.

Quaeritur ergo, vtrum consuetudo vim queat obtinere legis.

Argumentum 1. Existunt enim a parte negativa argumenta. Primum: lex humana ab aeterna per naturalem deriuatur: contra illas autem nulla prevalere potest consuetudo: ergo neque villa valeat mutare humanas.

Argumentum 2. Let humanas mutare. Secundo egegredere arduum dicitur Thomae. Ex multiplicatis malis nullum

conflari potest bonum: imo malum, quo multiplicati, eo peius: qui autem primo contra legem agere incipit, male facit: ergo similibus acervatis actibus nihil boni confici potest: lex autem, cum regula sit nostraria actionum, egregium bonum est: nulla ergo consuetudo migrare in legis naturam potest.

Questioni praesenti unica, sed tamen trimembris conclusio fit satis. Conclusio autem est. Consuetudo tria virtute pollet: videlicet, ut & antiqua lege tum interpretetur, tum etiam immutat, ac subinde vim obtineat novae. Probatur. Ratio voluntatisque legislatoris promulgata non solum interpretis legis est, verum & veteris abrogatio, & novae constitutio: eiusmodi autem rationis voluntatisque promulgatio, non solum verbo, verum & facto fieri consuevit: nam quod vis opere praestatur, intus mente probare censetur: quando autem princeps quos subditos cohibere potest, id eundem longoque temporis intervallo operari finit, permisso illo ratione suam, & voluntate aperit: ergo sicuti verbali promulgatione edictum ponit, sic & eiusmodi permissione civitum consuetudinem pro lege ducit: quae subinde, aut vetustate interpretatur, vel certe abolitio.

Ad plenior autem rei intellectum nosse oportet: utrum quid nominis consuetudinis supponatur. Subobscurus enim apparet Isidorus lib. 5. Etymo, qui refertur in Decretis dist. 1. ubi ait: Mos est longa consuetudo est moribus tantum tracta. Videtur quippe in definitione repetitionis vitium committere. Mos de moribus. Notato: ergo voce, mos, trivaria usurpatur. Actio enim in singulari humano actu, puta libero: actiones enim brutorum, nisi per metaphoram, mores, non dicuntur. Et ab hac acceptance dicitur philosophia moralis, id est, humanorum actuum. Secundo accipitur pro habitu ex frequentia similium actuum genito: quem admodum dicimus hominem bene, aut male morigeratum. Et istae acceptance ad rem non faciunt. Tertio ergo accipitur ut idem sit, quod consuetudo: & hoc modo nihil aliud est

Argum. 3.

Augusti.

Satisfit quaestioni unica conclusio ne trimembris

Probatio.

quid veniat nomine consuetudinis. Isidorus

Moris nomine trivaria usurpatur. Prima acceptio.

Secunda.

Tertia.

est

Isidorus.

Quid intersit inter morem et consuetudinem.

Doctrina memoriae commendanda.

est quae frequentia longi temporis similitudo aeterna in aliqua republica: puta vel in regno, vel in urbe, aut in collegio. Nihil ergo inepte dixit Isidorus. Dicens enim morem esse consuetudinem de moribus tractam, priori loco accepit tertio modo: posteriori vero, primo. Consuetudo ergo rationi consona atque a principe concessa, vim habet legis. Quin vero eo tantum a lege differt, quod lex scripto traditur: consuetudo vero, visu. Sic enim ait Isidorus. Lex est constitutio scripta: mos autem longa consuetudo. Et subdit: Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege accipitur ubi deficit lex. Et lege, diuturna. scilicet de legibus, consuetudo pro iure & lege in his quae non expressis descendunt, observari solet. Atque inferius Paulus Iurisconsultus magnae auctoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod, intantum probatum est, ut non fuerit opus scripto comprehendere.

Hoc ergo memoriae commendandum est, quod consuetudo de se ipsa vim legis non habet, sed quatenus a principis consensu emanat. Ita enim ait Aristoteles. Platonem vero, aut alios philosophos, quin verum omnium Iurisconsultorum saluberrimae essent sententiae, nunquam vim legis haberent nisi si consensu principis stabilirentur: sic neque consuetudo eandem aliter obtineret virtutem. Exempli gratia, nunquam Baldi opinio quod pro triplici furto suspederetur fur, obtinere potuit vim legis, nisi princeps illam scripto sanciret vel per consuetudinem approbaret. Quapropter ubi lex exprimeret, nullam consuetudinem contra legem valere, decretum hoc consuetudinem irritat, ut per illam lex nunquam abrogetur: quia tunc consuetudo nihil operatur, eoque nunquam iudicium est talis voluntatis principis. Tamen si tam longa potest esse in contrarium, maxime in saeculo aliorum principum, ut decretum etiam illud irritans evincat. Sed est praeter eam animadvertendum, quod consuetudo non solum obligat tanquam signum promulgationis legis novae: verum aliquando est signum, ac testimonium quod olim talis extiterit lex: licet non repetatur scripta. Quam vero longum tempus consuetudine spectandum sit, antequam vim obtineat legis, non est iure certum. In aliquibus (ut aiant) duo actus sufficientes, in aliquibus tres, in aliquibus decem. Sed re vera nulla esse potest conditio regula, quam quae eum tantum de consuetudine statuta est ubi habetur quod nunquam consuetudo positiva iuri praedictum generare debet, nisi fuerit rationabilis, & legitime praescripta. Vbi in verbo, rationabilis, animadvertendum est quod ad hoc ut robur

Regula.

nanciscatur legis, habere debet conditiones bonae legis, supra constitutas. Et secundum, in verbo praescripta, considerandum quod tunc consuetudo vim adipiscitur legis, quando communi hominum iudicia, & arbitrata peccatum esset facere contra illam. Quapropter ad monerem hic non praeteribo quantum creetur periculis, dum in aliqua republica semel aut bis quippiam permittitur. Enimvero ad id persuadendum quod nonum petitur, in causam adducitur, quod unus actus nihil nocere potest: postea vero similitudine illius alter persuadetur, ac subinde consuetudo vires nanciscitur. Idem existit periculum inter viros potentes. Ut si semel vasalli urbanitatis, ac benevolentiae gratia domino, ac patrono suo munuscula obtulerint: statim urbanitas in consuetudinem rapitur, & gratia in ius debetur.

Sed nunquid quaeque in veterata consuetudo legem abrogat? Ratio enim id videtur persuadere. Nam dum Princeps dissimulat, suam existimatur interpretari voluntatem. Respondetur nihilominus minimè sic esse. Admodum quadiu usus contra legem non aliunde quam negligentia principis oritur, aut ex eo quod potentes non est adsumenda de malefactoribus vindicta, nunquam contra legem praescribit: sed tunc penitus quando potentes est absumendum cohibere, & non ex veterata dissimulatione illud permittit. Neque vero antequam longaeus mos auctoritatem nanciscatur: nam cum lex prudentia & iudicio condi debent, iudicium autem tempus requirat, sit ut consuetudo brevi tempore non usque ad vigorem legis irroboretur. Hac enim fortasse ratione inolevit mos in Gallijs vescendi carnibus in Sabbathis inter Natale Domini & Purificationem Virginis: & in Hispanijs animalium intestinis. Quando autem dicimus dissimulationem Praelati in causa esse ut consuetudo fiat, intelligitur de illo praelato qui est legislator: nam etsi Praetor in urbe, vel praetorius conventus, aut provinciae dissimulent legem transgressionem, eiusmodi consuetudo nunquam vires legis consequitur: quia non est signum voluntatis supremi Praelati, qui est legislator.

Vtrum autem quicquam, vltus in consuetudinem versus obligatoriam legem constituat, ambigere quisque possit. Solent enim usum venire, ut homines pietatis gratia incipiant, vel die festum colere, vel ieiunium servare: non quidem tanquam de precepto, sed ex animi pietate, & (ut aiunt) ex devotione: ut si modo in aliqua provincia incipere

Sanae admodum.

Questio. Ratio.

Solutio.

Gallorum mos.

Alia quae.

Solutio.

ciperent feria quarta à carnibus abstinere, vtrum propterea postea præceptum esset? Respondetur perpendendum esse quomodo talis religio fuerat seruata. Si enim tantum ex deuotione libera, nunquam illud vertitur in præceptum: nisi postea religio crebescere incipiat tanquam præceptum. Suspicio enim me semper tenuit, morem soluendi statis horis officium Domine nostrae in initio non habuisse vim præcepti, neque illam vim obtinuisse ante quadringentos hinc annos. Alio qui in ordine nostro non esset nobis iustum surgentes in dormitorio illud, soluere. Veruntamen postea adeo religio inualuit, vt vix iam sit qui audeat negare præceptum.

Ad primum argumentum.

Ad primum igitur argumentum frontis questionis respondetur longè esse aliam rationem legum naturalium, ac diuinarum quam sit humanarum. Illae enim à voluntate diuina statuta sunt, cui nulla humana voluntas neque consuetudo obistere valet. Imò verò quantum consuetudo contra diuinam legem & naturalem fuerit inueteratior, tanto grauioris est causa peccati: tantum abest, vt consuetudo quippiam vigoris detrahat illis legibus. Ad secundum autem respondetur.

Ad secundum argumentum.

Quod cum, vt saepe dictum est, leges humanae in aliquibus casibus deficiant, potest consuetudo contra legem per actus licitos inchoari: qui quidem frequentati actus vim obtinebunt legis: eò quod per illos ostenditur legem antiquam fuisse inutilem. Quandiu verò ratio legis durauerit, nequibit eam vlla consuetudo superare: quia consuetudo tunc non erit rationalis: sed lex potius erit semper victrix: nisi forsam consuetudo ostenderit legem, licet non inutilem, tamen non conformem naturae patriae: hoc enim etià sufficit ad ipsam abolendam. Ad Thomam videtur curte respondisse. Docuit enim quemadmodum consuetudo possit per actus licitos inchoari, non tamè respondet, quid si inchoetur per illicitos. Caietan. potest temporis lapsu autoritate obtinere. Arbitror autem operæ pretium distinguere. Distinctio. Nam quantum ad hunc effectum, vt lex pristina antiquetur, consuetudo etiam illa quae illicitum habuit ortum, potest licet non apud eosdem homines, tamen apud posteros vim obtinere. Coeperunt inquam (vt exempli gratia dixerim) antecessores nostri praue agere contra aliquam legem, nos autem in nostro seculo inuenimus consuetudine abrogatam: non tenemur scrutari de consuetudine illa, qualia

D. Thomas.

Caietan.

Censura auctoritatis.

Distinctio.

habuerit initia, sed liberi sumus ab eadem lege. At verò quantum ad alterum effectum, qui est obligare, consuetudo non sortitur vim legis quandiu per actus illicitos increbuerit, ob rationem iam supradictam: quia lex debet esse aequa & iusta. Ad tertium respondetur, quod multitudo priuatorum hominum introducentium consuetudinem, duplicis conditionis esse potest. Aut enim liberam constituunt rempublicam, quae seipsam sine principe gubernat: & tunc mos populi erit constitutio legis. Si tamen sub rege, aut alio principe degat, tunc (vt dictum est) consuetudo non per se est lex, sed quatenus interpretatio est voluntatis principis.

Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Vtrum rectores multitudinis in legibus dispensare possint.

Postquam in calce superioris questionis definitum est, non licere subditis, nisi in repentino periculo episcopice uti: videre nunc restat, vtrum saltem gubernatores multitudinis dispensare possint in lege illis casibus quibus iudicauerint expedire. Et arguitur à parte negativa. Lex (vt supra ex Isidoro monstratum est) fertur pro bono communi: bonum autem commune non est pro priuato intermittendum: siquidem (vt Philosophus. i. Ethicor. author est) bonum generis diuini est quam bonum vnius hominis: ergo non licet cum aliquo dispensare, vt contra legem faciat. Secundò, Deuter. i. praefectis hoc ponitur documentum. Ita paruum audietis, vt magnum; neque accipietes cuiusquam personam: quia Dei iudicium est, alicui autem id indulgere quod toti reipublicae denegatur, acceptio est personarum: ergo id minime licet. Tertio, in legem diuinam & naturalem nulla cadit dispensatio: lex autem humana debet illis esse conformis, vt potè quae ab illis deriuatur: ergo neque in ipsa cadit.

Argumentum à parte negativa.

Aristo.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Paulus.

S. Thomas.

Dispensatio mihi credita est. Dispensatio intelligenda notandum Acum sancto Tho. quod dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula: hac enim ratione paterfamilias dispensator dicitur, quod vnicuique pondere quodam, & mensura tum operas imperat, tum & necessaria ex communi penum distribuit. Pari ergo modo ille in republica

Prima conclusio.

Suadet conclusio.

Secunda conclusio.

Quorundam fallacia con funditur episcopice cum dispensatione.

Quid irritatio.

Quid abrogatio.

blica dicitur dispensator, cui incumbit ordinare, & singulis disponere qualiter communis lex sit à singulis obseruanda. Dubius ergo conclusioibus ad quaestionem respondetur. Prior est. Ille cui regimè incumbit multitudinis, potestatem habet dispensandi super lege humana in casibus certis, & cum certis personis. Conclusio ex illo principio saepe antea resumpto colligitur: lex enim humana, quia in communi posita est, comprehendere non potest causas oes singulares: ob idque vni venire potest, vt quae in communi, ac plurimum congruens est, in persona certa, & casu deficiat: quippe quae eius obseruantia vel obstaculum sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quamobrem cum ille qui curam reipublice gerit vniuersi iusque saluti debeat consulere, efficax ratio precipit, vt facultatem tunc faciat tali personae faciendi contra legem. Secunda conclusio. Quando causa non occurrerit rationi consentanea atque in bonum commune relata, tunc Praelatum pro suo libito dispensare, peccatum est, aut infidelitatis, aut imprudètie. Infidelitatis in qua, dum bono communi non prospicit, sed suo aut alterius priuatae personae: imprudentiae autem, si zelus quo affectus est boni publici, prudentia non exornat, ne antequam explorata habeat perspectamque causam contra legem dispenset. Quamobrem Christus redemptor noster, vt Lucae. i. 2. scriptum est, difficile arbitrabatur vt ambe virtutes in dispensatore commungeretur. Aiebat enim, Quis putas est fidelis dispensator & prudens quae constituit dominus super familiam suam? Quod haec autem lucidiora sunt, nonnulla hic sunt consideranda. Insinuat se enim hic primò omnium fallacia quae nonnullos deuincit. Nempe idè esse dispensatio nè quod est episcopice: eo quod dispensator nihil aliud videtur efficere, quae legem in tali casu ex equo & bono interpretari. At verò secus res habet. Differunt enim significatio quatuor haec respectu legis: Irritare, abrogare, episcopice interpretari, & dispensare. Irritare enim est legem aut votum impedire & cassare, ne robur obtineat obligandi. Vt si legem à cuiusbus constituta Rex non probaret: neque confirmaret, sed cassaret. Quae admodum & pater potest votum filij irritare: super quo, si solidum esset, dispensare non posset. Legè verò abrogare, est postquam vim habet, in totum tollere. Quamuis si vltique ad praefinitum duntaxat tempus posita erat, tunc non tam proprie dicitur tolli, quae impleri. Quo utique inter alios sensu ait Christus: Non veni legem soluere, sed adimplere.

plere. Interpretari autem per episcopice est ipsam declarare, in tali casu locum non habere. At verò dispensare est quempiam subditum à lege excipere: concessa illi licentia, & facultate sine qua legi esset obnoxius. Patet ergo discrimen quod episcopice non est subditum per licentiam excipere casu quo teneretur: sed explicare quod in illo casu non tenebatur: dispensatio autem est licentiam concedere. Quare episcopice non solum Praelatis, verum subditis (vt dictum est) competit: dispensatio verò tantum Praelatis. Sed arguis contra Praelatum non potest sine causa dispensare, fit vt dispensatio nihil aliud sit quae declaratio cause quae ratio legis in tali casu deficit. Negatur confessio. Nā etsi ratio legis in hac persona deficiat, non ideo protinus à vinculo legis erodatur. Aliud enim est quod obseruatio humanae legis rationi sit contraria, vbi episcopice locum habet: aliud verò quod ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilominus necessaria est dispensatio. Exempla sunt. Si carnes die vetita non comedere causa mihi esset, vt fame perire, possum episcopice vsus comedere: licet ego castigatione carnis non indigerem, ob quam ieiunium indictum est, imò abstinentia, & inedia aliquod mihi esset impedimentum studij, non ideo liber à lege sum, sed causa, vt mecum Praelatus dispenseret, non quidem interpretando quod tunc me lex non comprehendit, sed etiam si me comprehendat: praebendo mihi gratia maioris commodi licentiam, vt non sit mihi culpa non ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines, & infames equos ascendere, si occurreret eorum cuiuspiam casus, vt nisi se equo eriperet, in manus hostium incideret, tunc episcopice eum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi coningeret quempiam illius classis hominem vtilem esse bello, non subinde equo liceret vti, sed tamè ratio dispensationis emergeret. Et pari modo loquendum est de votis. Ex quo fit quod dispensare non solum est mutare vnā obligationem in aliam sed potest etiam fieri per remissionem, ac relaxationem, saltem in parte. Alio qui non esset dispensatio, sed mera commutatio. Vniuersi difficilem peregrinationem Hierosolymitanam: occurrit autè causa publica Ecclesiae in cuius subsidium eleemosynis opus est, potest illud votum Papa in aliquam pecuniam commutare, etiam minorem quam essentiteneris expensae. At verò sicutis forte vtrumque penes solum Principem & Legislatorem fit tum

Quid legis interpretatio.

Quid dispensatio.

Obiectio.

Solutio.

Corollarium.

Quaestio.

Argument. tum sit dispensandi munus. Est enim hoc argumentum à parte affirmatiua, q̄ dispensatio legis, est quædã particularis eius abrogatio: abrogare autẽ legẽ eiusdẽ est functio cuius est condere. Respondetur nihilominus eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solum legislatorẽ pertineat, nihilominus vt præfata ratio persuadet, in casibus nõ nullis penes inferiores quoq; gubernatores sitã esse. Primũ potestate à superiore delegata: quam vel iura inferioribus cõcedũt, vel consuetudo interpretatur. Vt dispẽsare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis proprijs legibus q̄ etiam in legibus superioris. Potest inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris cõcessione, vel consuetudine. Præterea in triplici rerum ordine. Nempẽ si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonũ suæ ciuitatis, vel diocesis respicit. Sententia est Caiet. 1. 2. q. 97. art. 4. quam suo sãle conditã credo esse verã. Nã & hac de causa D. Tho. non interrogauit strictẽ, an princeps, & legislator, sed latius, an rectores multitudinis possint in legibus humanis dispẽsare. Rectores enim nõ solum principes sunt, verũ & qui ad gubernaculũ cuiusq; multitudinis sedent. Leuiã autẽ cõsentur illa, quæ non præcepto propriẽ dicto obligante ad mortale, sed statuto posita sunt. Qua ratione Prælati nostri etiam Priores cõuẽtuales dispensare possunt in esu carniũ, in induendis lineis, & in id genus cæteris. Frequentia deinde casuũ causa est, vt possit Episcopus dispensare: vt in ieiunijs: licet sit lex superioris: quoniã grauissimum esset onus quoties quis dispẽsatione ieiunij egeret, adire Papã. Hoc autem sic temperare, q̄ possit Episcopus in diem, aut in breue tempus cũ assitẽte causa, super eiusmodi legibus dispẽsare: tã pro vita tota nescio. Et eadem ratione si alter cõiugũ per incastũ cum alterius consanguinea inhabilis ad exigendũ coniugale debitũ fiat. Atq; tunc præsertim dũ vel ob personã pauperem, vel alia de causa non patet ad Vrbe accessus. Secus si impedimentũ antecederet matrimoniũ, quod subinde contrahendũ impediret: in quo solus Papa dispensare potest. Præterea si peculiaris lex vrbis extat nõ vel vinũ, vel frumẽtũ extrinsecus aduchatur, vt proprij vrbis fructus dispẽdantur. Posset credo Prætor dispensare: secus tamen Episcopus in matrimonijs, & ordinibus ad bonum publicum pertinen-

tibus. ¶ Casus verò quibus dispensator adduci ad dispensandum debet, explicant sententia Decret. 1. quæst. 7. per totũ: scilicet tempus, vtilitas, persona, qualitas. In summa quò cunctas complectaris, dispensatio fieri non debet, nisi in commune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quantum periculi reipublicæ inde constetur, unde legum dispensatio, alijs priuatis respectibus, & silentis causis fieri cõperit, locus in quo Ecclesia Dei iacet apertissimo documẽto est. Nam si leges nihil aliud emolumentum in reipublicam conferant, quam quòd sint principi fructuosæ, perniciosas sunt potius & labefactatio boni publici. Fit em̄ inde, vt soli pauperes legibus cõtrahantur: sed qui illis indigent, subiiciantur nulli. Absit ergò (q̄ antea diximus) leges in hoc conditi, vt legislatori peculium. Sed cum primũ ratio ob quã lata sunt, cessauerit, abrogata sunt, nõ à ciuibus sit pretio dispensatio redimenda. ¶ At si percontaris vtrũ causa sit dispensandi satis idonea, q̄ qui votum fecit nequit illud sine graui difficultate, & molestia implere: hæc enim est quæ frequentius obtinendi cõsuevit. Respondetur q̄ si difficultas in re ipsa sit: quia scilicet quis incõsulta prudentia, nec re satis pensata, longũ ieiunium in pane & aqua vouit, aut pedestrẽ peregrinationem, suis cruribus imparem, temeritas illa causa est dispensandi. At verò dum difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habitu vouẽtis, pficiscitur, cũ difficultas ipsa abstinẽdi ab iniqua consuetudine causa fuerit vouendi, nõ est eadem in causam dispẽsationis reuocandi. Si verò postquam votum (vt exempli causa dicamus) aut Hierosolymitanæ peregrinationis aut etiam religionis emissisti, perpetuus tibi accidit morbus, aut debilitas, quæ tibi impedimento sit iuris, absolutus à voto es. At verò de voti dispensatione peculiaris nobis institutus est octauus liber. ¶ Postremum ergò dubium restat, vtrũ ille cum quo sine causa dispensatur, tutus in conscientia maneat. Respondent Iurisconsulti, vt ex Innocentio colligitur in cap. Cũ ad monasterium. de statu mona. Et ex Panorm. in cap. non est voti. de voto. quod si Põtificẽ Summo inferior sine causa dispensat, dispensatio non tenet: quia sub hoc limite illis concessa est dispensandi facultas. Si verò Papa dispenset, tunc distinguendum est: nam in his quæ de iure diuino pendet, quale est votum & iuramẽtum,

si absq;

si absq; causa dispenset, dispensatio non tenet. Secus in his quæ sunt meri iuris positiuĩ, quæ à suo profus arbitrio pendet. Et quidem prior distinctio forsan non tanta veritate pollet: nam in leges quæ à sua merè pendet ordinaria potestate, non est cur Episcopus non fungat facultate qua Papa in suas. Posterior vero distinctio impendio quàm maxime probabilis est. Et ideo in his quæ pendet de iure diuino non solum dispensans peccat, verũ & formidanda dispensatio est, veluti cassa & nullius apud Deum valoris. Quapropter dum in pluralitate beneficiorum dispensatur, & dum infans, aut puer curam permittitur gerere animarum, & laicus monachis in Abbatem præficitur, & solenniter professus (vt Panorm. insert) ad laiciorum ordinem, illum præfertim qui tantum habet ordinis nomen, reuocatur: verũdum est ratum non esse & validum apud Deum. Quocirca tam qui eiusmodi dispensationes alijs procurant: quàm ipsi qui peccant grauius delinquent. Imò etiam si dispensatio sine causa teneret, non solum dispensare, verũ & petere, & procurare peccatum est graue. In his autem quæ meri sunt positiuĩ iuris dispensatio sine causa à peccato nõ excusatur, veruntamen dispensatio tenet. ¶ Tametsi Caietan. loco citato & in sua Summa, verbo dispensatio, neque in his pacatas censet eorum conscientias: cum quibus sine causa dispensatur. Et ratio eius est, quòd licet tollatur ius positiuum, superest nihilominus legis naturalis vis, quæ est ne quis absque causa reipublicæ se oneribus subducat. Hoc autem nondum equidem mecum constitui quantum valeat. Enimverò si exoneratio mea oneratio esset aliorum, vt cũ

ta Caietani quis priuilegium procurat quo se tributis sententia.

Dubitatio.

Dissolutio.

Postremum dubium.

Solutio Iurisconsultorum.

soluendis absque causa subtrahat, unde aliorum vergit aggrauatio, peccatũ esset mortale. In ieiunijs autem non est tam planũ nisi vbi exemptus scandalum daret. Illo autem cessante forsan culpa non esset peior quàm venialis.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est q̄ nihil dispensatio cũ priuata persona legi obstat: etiã si pro bono communi sit lata: quia talis dispensatio fieri non debet: vt bono communi noceat, imò vt in eius augmentum cedat. ¶ Ad secundum verò respondetur quòd nulla est acceptio personarum, licet non semper æqualia personis inæqualibus imperentur. Imò verò nihil iniquius æqualitate, vbi personæ non sunt æquales. ¶ Ad tertium iam supra responsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia, & generalia nullam potest habere fallentiam: & ideo indispensabilia sunt: in conclusiones autem naturales epiceia vim habet cuius vtique virtute qui in deposito arma custodit subbundo domino non confert. Dispensare autem in eisdem soli Deo competit qui antiquitus dispensauit, vt plures vnus matrimonio sibi coniugeret. In legibus autem diuinis positiuĩs quæ non sunt de iure naturæ ipse quoque dispensare potest, vel cui ipse specialiter commiserit. Specialiter inquam, quia Papa, licet sit Christi vicarius potestate ordinaria, nõ potest super iure diuino dispẽsare. Apostoli verò speciali ipsius commissione dispensarunt in forma baptismi, vt fieret in nomine eius. Et Actuum. 15. tolerarunt, vt Christiani abstinerent à suffocato & sanguine: cum ritus illos iure diuino Christus abrogasset, qui salus est & redemptio nostra, benedictus in secula.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

FINIS LIBRI PRIMI.
De Iustitia & Iure.

LIBER SECVNDVS De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

Argumētū hoc quod de legibus institutum, nō modo q̄ nō potest non esse prolixū, verūm q̄ hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendū duximus. Igitur cū in primo de lege naturali, & humana, ab aeterna deriuatis, p̄ quas homo ad finem naturalem ordinatur satis disputatum pro captu nostro à nobis fuerit, sequitur, vt in hoc secūdo de lege diuina differamus, per quam ad supernā felicitatem promouemur. Nam quāuis materiam hāc, potissimum legis veteris Diuus Tho. peregre gē, vt plerāq; solet omnia, locupletauerit, non tamen erit omnino superuacanea, si Deus dederit, opera nostra.

Materia secundi libri.

QVAESTIO PRIMA De lege veteri.

S. Tho. 1. 2. quaest. 98.

ARTICVLVS I.

Vtrum praeter naturalem legem, & humanam quae ab aeterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

PRIMO ergo quaeritur in genere, vtrū necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis. Hanc em̄ quaestionē. D. Th. q. 98. disputauit, nos tamen in hūc locū, vbi de lege diuina inītiū dicendi facimus, reposuimus. Arguitur ergo à parte negatiua. Lex naturalis est quaedā, vt dictū est, aeternae participatio: lex autem aeterna est diuina: ergo praeter naturalem nō opus erat alia diuina. ¶ Secundo, Deus, vt Eccles. 1. 5. legitur, Dimisit hominem in manu consilij sui, quod est rationis actus, ergo nō opus habuit lege quae rōne sua esset superior, sed satis humanis gubernari poterat, quae per rationem constituuntur. Eo praeser-

S. Thom.

Argum. 1. à parte negatiua.

Argum. 2.

tim quod humana natura, cū sit irrationalibus praestantior, sufficientior sibi est q̄ brutis suis: irrationales autē creaturae praeter naturalem sibi inditam non indigent altiori lege: ergo neq; homines. ¶ Tertio arguitur. Est diuina lex opus nobis fuerit abundabat tamen vnatum q̄ regnum caelorum vnum est, ac regis vnus, secundum illud Psal. Rex omnis terrae Deus: & intentio legis vna: vult enim per eā Deus (vt ait. 1. ad Timoth. 2. 2. Apostolus) oēs homines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Atq; ob id maxime q̄ lex naturalis ab aeterna descendens, vna est: ac perinde diuina, quo propinquior est aeternae deberet esse magis vna. ¶ In contrariū est postulatio illa Dauidica: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Vbi indignitatem humanam designauit, quae cū naturali lege sibi non sufficiat, altiorē exoptat. Sed & quod si fuerit bipertita ait Hebrae. 7. Paul. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat.

Cōfirmatio

Argum. 3.

Paulus.

Psal. 118.

Paulus.

Ad intelligentiam quaestionis ex superioribus recolēdū est, quae ad modū diuinae lex, duplex dignoscatur, videlicet aeterna, & positua. Aeterna enim est sua ipsius essentia: quae fons est abyssusq; luminū, vnde omnis scientia, lexq; promānat: diuina vero positua, est illius participatio, nobis porro data, in q; nostris cordibus, vt ait ad Corinth. Paul. scripta. Et de hac instituitur praesens quaestio. ¶ Ad quā duabus respondetur conclusionibus. Prior est. Praeter naturalem legem & humanā necessariū fuit, vt altior alia nobis poneretur (vt ait Dauid) quae ideo dicitur positua: & significantius diceretur posita. Hanc conclusionē quatuor rationibus fundauit. S. Tho. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicit in Psal. 118. Lex Domini immaculata: conuertens animas: Testimonium Domini fidele: sapientia praestans paruulis. Prima enim ratio sumitur ab hominis fine. Enimuerō si nra natura altius non fuisset sublimata q̄ ad finē naturalem, qui eius nō exuperat vires, neq; sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neq; lege: attamen cum eo quod nos Deus ad suam imaginem creauit, atq; adeo capaces suū ipsius per eius visionem fecit: quem scopū nostris viribus contin-

Prima conclusio.

D. Thom.

Prima ratio

contin-

contingere nequimus, necessaria nobis fuit, primum in intellectu speculatio fidei cognitio, quae scopū nobis illū, sperandaq; bona (vt ait Paul.) ostenderet, quo nostra est diuina vita: sicuti sagittario necesse est signū intueri, quod ferire paratimox & in intellectu practico lex quoq; naturali excelsior, q̄ nobis esset officiorum regula, quibus eandē felicitatē adipisceremur. Ac perinde in voluntate specialius singulariusque auxiliū q̄ quo rerum natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atq; hanc intentionē tetigit Psal. membro illo postremo, Sapientia praestans paruulis. Homo siquidē in sua existimatus natura, pusillus est, atq; imbecillior q̄ vt possit metam illā pertingere, nisi superne suffusa nobis esset supernaturalis sapientia.

Secunda rō

¶ Secūda cōclusionis ratio sumitur ex necessitate informandi humana iudicia. Enimuerō cū actiones nostrae circa singularia contingentia versentur, quae lubrica fallentiaq; sunt, ac subinde diuersis ingenijs varia iudicia, p̄gignunt, inde nascitur legū humanarū diuersitas apud diuersas nationes, vt aliud fuerit Atheniensium sit, aliud Romanorū, atq; aliud Hispanorū, & Gallorū aliud. Igitur necesse fuit vt diuinitus nobis illuiceret lex, quae fidissima esset certissimaque norma, ad quā omnes humanae exigerentur & collimarentur. Et per quā scire homo certō posset quid sibi cōgruens esset, quid verō nocens. Talis em̄ est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelij in nostris impressum mentibus. Atq; hac de causa Dauid appellauit legem testimonij fidele. Etenim humana lex, nulla existit vsq; adeo certa & stabili.

Tertia rō.

Matth. 15.

¶ Tertio, eadē lex fuit nobis necessaria p̄pter absolutā nostrā iustitiā. Haec em̄ non tam in externis officijs posita est, quā in intus in animo. Nā ex corde, vt ait Christus exeūt cogitationes prauae, atq; inde opera, puta adulteria, homicidia, &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, nō valent suis legibus internos actus repugnare. Necesse ergo fuit lex Dei, quae non solū manū, verūm & animū prohiberet, vt potē quae non solum tantum atque adulterium, verūm & istorū concupiscentiam compesceret. Et hoc significatur illo secundo membro Dauidicae sententiae, conuertens animas: nimirum quod diuina lex, non modo operum prauitatem cohibet: verūm, & penetralia cordium per-

purgat. ¶ Quarta demum causa diuinae legis fuit, q̄ vbi author est. 1. libro de liber. arbit. August. leges humanae nequeunt vitia cuncta, quāuis extera, cohibere: imō neq; debent. Nā si cuncta supplicijs coercere lata gerent, tū multa impedirent bona, tum & ciues in peiora truderent flagitia. Videlicet si omnia mendacia acri supplicio vindicarent, non esset qui loqui auderet: & si meretrices abigerent, an sibi porrigerent ad peiora. Necessaria ergo fuit lex quae ante Dei tribunal vniuersa vetaret: quippe quem vniuersa punire, nullum est periculum: sed aequissima iustitia. Atqui hoc sonat primū eiusdē Psalmi verbum: Lex Domini immaculata: id est, neq; minimas turpitudinis fordes admittēs, sed cunctas detergens. ¶ Posterior conclusio: hanc diuinam legem duas esse diuinas, quae nō prorsus duae essent species: sed veluti imperfectum, ac perfectum eiusdē speciei distarent, conuenientissimū fuisse diuinā sapientia dignissimum. Ratio autem conclusionis, licet Sancti Thomae eam missam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetudine naturae nostrae planē colligitur. Em̄ uerō cū lex diuina, tam longē pusillitate ingenij nostri exuperet, genusque nostrum veluti per omnes aetates adoleuerit, non debuerunt tam alta mysteria humano generi prauitiam agenti concedi: nam illa tunc non caperet. Sed operaepretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumq; figuris, ac demum ceremoniarum significationibus, quasi sub pedagogo imbui, donec illic astatum ad iustam perueniret aetatem, quae deū factum hominem tam longa expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis praedicantem idonee audiret, ac demum tanquā olim sibi promissum susciperet. Expediens ergo fuit, vt vmbra illa lex veritatem nouae antecederet. Atque haec est Apostoli doctrina ad Galat. 3. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo. At vbi venit fides, iam non sumus sub pedagogo: omnes enim filij Dei estis per fidem. Et ca. 4. Cū essemus paruuli, sub clemētis huius mundi eramus seruientes: at vbi venit plentudo temporis misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite perpenditur. Nempe ex fine, quo lex ducit: ex iustitiae ordine, quem constituit: & ex modo quo subditos cogit. Ex fine inquam, quod illa bonum seruabile, ac terrenum pro brauiō proponebat.

Quarta rō.

August.

Vltima conclusio.

Rō conclus.

Paulus.

Sed de hoc discrimine luculentius quaestione proxima, arti. 3. ¶ Secunda distantia qua lex illa veluti puerorum ac seruatorum paedagogia, à nostra, Euangelio fruētū, elongabatur, est quia illa non sicut nostra interna cor diū iustitiā explicabat. Non quia malas cupiditates nō refrenasset: erat enim in Decalogo: Nō concupisces rem proximi tui, non vxorē &c. Verum quia Euangelium cogitationū prauitatem explicatiū retūdit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est. Et qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ob idque ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & Pharisaeorum: nō intrabis in regnum caelorum. ¶ Tertium interuallum est in modo cogendi. Illa enim poenarū potissimè metu, veluti pueros, ac seruos vrebatur: nostra verò amore quo peccata nostra Christus infundit, nos allicit. At verò & de hoc pariter articulo citato. quae sequētur comodior dabitur dicendi locus.

Ad. 1. arg.

Ad primum ergo argumentum iam respondendum est quomodo hæc positio dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit præter naturalem nobis necessaria. Nempe quia naturalis, quæ naturæ nostræ capacitatem non excedit, ordinet nos in finem naturalem, sed diuina per quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem. ¶ Et pariter respondetur ad secundum, quod licet consilium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atque in hoc præclarior nobiscum & excellentior factum est quam cum irrationalibus animantibus. Nam illa ad naturalem duntaxat finem, qui humilis est, ordinem habent: quem ethi suis viribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos verò ad supernaturalem felicitatem creati sumus: quod quidem ineffabile beneficium præ cunctis corporis creaturis Deo debemus. Quod ideo per se natura nostra pertingere nequit. Sed tamen cum Aristotele autore, id quod per amicos possumus, per nos ipsos quodammodo possimus, hoc quoque hominis excellentia patescit, quod sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, ut nunquam nisi ob no-

Ad. 2. arg.

stram culpam nobis desit. ¶ Tertium autem argumentum id præcise probat quod incōgruens fuisset duas ab vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, ut sunt leges diuersarum gentium. Fuit nihilominus expediens ac decorum ut vnus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret imperfectis ho-

Ad. 3. arg.

minibus, quibus puertia quasi sub paedagogico conueniebat degere: alia verò ad ætatem iustam prouectis. Eo potissimum quia salus nostra, quæ finis est legis, per Christum nobis erat obuentura, cui perinde competebat perfecta legem ponere. At nihilominus oportebat, & per alteram mundum ad eius susceptionem (ut dictum est) præparari. Lex autem naturalis, quia vniuersalia continet præcepta, eademque adeo cunctis mortalibus cuiuscumque sint conditionis cōmunia, nequit nisi vna esse.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex vetus fuerit bona.

Quoniam cuiusque solet humana natura labefacta, ut non defuerit Manicheorum caterua quæ contra veterem legem ceu mala, à malo; Deo condita oblatrasset, queritur an fuerit bona. Et arguitur à parte negatiua. Multa scripta sunt in veteri lege, nouæ repugnantia: ut primū ipsum verbum. In principio creauit Deus celum & terram. Cuius contrarium asseritur Ioan. 1. Mundus per ipsum, scilicet verbum, factus est, & sine ipso factum est nihil. Mox & illic legitur requieuisse die septima Deum ab omni opere quod patrauerat: & tamē Ioan. 5. ait Christus, Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. ¶ Secundo. Deus ipse fatetur Ezech. 20. dicens: Deo di eis præcepta nō bona, & iudicia in quibus non viuunt: lex autem de præceptorū qualitate existimatur: ergo lex illa non fuit bona.

1. Ratio ad partem negatiuam.

Secūla rō.

Tertiā rō.

Paulus.

Petrus.

Quarta rō.

¶ Tertio. Ad bonitatem legis duo sunt potissimum requisiti, ut supra nos Iſido. docuit. Primum ut cōmuni animarum salutem consulat: mox ut sit obseruatum nō difficilis, humaneque cōsuetudini accommodata: neutrum autem istorū erat in illa lege. Ait enim quantum ad primum Paul. ad Rom. 5. Lex subintravit, ut abundaret delictum. & capitu. 7. Sine lege peccatum mortuum erat: ego autem viuebam sine lege aliquando: sed cum venisset mandatum peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. Et de secunda qualitate ait Petrus Actuum. 15. Quid tentatis ponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Lex ergo illa non erat bona. ¶ Quarto. Si lex illa bona fuisset, eo maxime quod Dei sanctio fuit: Deus autem non apparet fuisse eius conditor. Primum, quia ut habetur Deutero. 32 Dei perfecta sunt opera: lex autem nihil ad

Paulus.

5. Cōclusio.

Paulus.

1. Cōclusio.

Probatio.

Paulus.

perfectum adduxit, ut ad Hebræ. 7. author est Paul. Mox quod deberet esse perpetua: Lex autem illa cessauit, ut ibidem Paul. docet, propter eius infirmitatem. Imò quia (ut dictum est) occasio erat peccati: ergo non fuit à Deo lata, atque adeo neque inde eius potest probitas colligi. ¶ Quinto. Si Deo latore bona esset, condecens fuisset, ut per angelos, qui (ut est in Psal.) sunt Dei ministri, fuisset lata: at verò nō per Angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod. 20. Loquutus est Dominus sermones hos. Et statim, Ego sum Dominus Deus tuus. Quod si vilius ministerio usus est, ille fuit Moyses: secundum illud Ioan. 1. Lex per Moysen data est. Et illud Exod. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem: nil ergo restat vnde probitas illius legis elici possit. ¶ In contrarium autem est Paulinum oraculum ad Rom. 7. Itaque lex quidem sancta est (loquebat autem de veteri) & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. ¶ Ad quaestionem tribus conclusionibus respondet. Prima: Lex vetus (ut ait Paul.) fuit sancta, & iusta, & bona, atque omnibus suis causis congruentissima. Tametsi nō vnde de qua; absoluta & perfecta. Cōclusio hæc per omne casuum genus asseritur & confirmatur. Primum, ex ratione vtriusque obiectionis, scilicet tam materiam de qua præcipiebatur, quam formam & figuram præcipiendi. Fuit enim tum morum compositrix, tum & futurorum umbra, & vtrinque bona. Enimvero cum duplex sit in nobis ratio, sicuti veritas specularum scientiarum inde perpenditur quod sit rationi specularum consona: ita, & legis bonitas eò quod sit cōcors rationi practicae, lex autem vetus qua parte erat morum regula, egregie propellebat tum operum prauitatem, tum & cupidines eum ratione colluctantes. Decalogus enim ille quem Deus Moyfi in tabulis exarauit, cōpeditum fuit substantiaque, & flos cōtius naturalis legis: quippe qui (ut quaestione. 3. latius patebit) hominē, & ad Deum referebat, & cum hominibus congruabat: neque; solam manum, verum & cor etiam illo madato compecebat: Nō concupisces rem proximi tui, non vxorē, &c. Vnde Paul. ad Rom. 7. Consentio, inquit, legi quoniam bona est. Et rursum, Condelector legi Dei secundum interiore rem hominem. Quo sanè verbo ostendit legis virtutem eam fuisse, ut sensualibus cupiditatibus obfisteret, quæ exteriorē, hoc est, sensualem hominē deuegant. At verò quo-

niam legis sanctitas per ordinem ad finem expeditur: finis autem diuinæ legis non est sicuti humana; tēporalis tranquillitas, & quies rei publicæ, sed sempiterna foelicitas, quæ in eius conspectu posita est: illa censetur perfecta lex quæ vsque ad illum perducit finem: illa autem, bona quidem, non tamē simpliciter absoluta, quæ licet illic dirigēdo ducat, nō tamē perducit: hoc autem discrimine vetus illa à nostra differebat. Enimvero cum finis ille vires excedat naturæ, nullius legis opera nisi gratia supernæ iuante sufficiunt illuc quinquā perferre: secundum illud ad Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Et quoniam gratia per Christi redemptionē, qui fuit Euangelicus legislator collata fuit vniuerso mundo, lex vetus quæ per se gratiam hanc nō cōtinebat, eatenus bona erat nimirum præcipiens virtutum officia, ut tamē non esset perfecta, sicut nostra: quæ per eandem legisferi nostri gratiam ad finem nos perducit vnde Paul. ad Titum. 3. Cum benignitas & humanitas apparuit Salvatoreis nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum generationis & renouationis spiritus sancti, quæ effudit in nos abunde. Et Ioan. 1. Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Christum facta est. Et eodē attinet quod ait ad Hebr. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. ¶ Hanc differentiam iam diximus repetendam nobis. ¶ Tantisper tamē, nē pedulus lector hereat, reaperiamus. Est enim intellectu nō facilis. In contrarium quippe est argumentum hoc. In circuncisione antiquæ legis conferebat gratiam virtute fidei Christi illic pteſtatę, qua gratia remittebatur originale, sicuti in nostra per baptismum virtute eiusdem Christi. Rursum qui opera legis per eandem gratiam tunc implebant, condigne merebantur æternam vitam, sicuti nos. Et sicuti illi extra gratiam impientes legē solū præstabant opera mortali ter bona, nō tamen quæ essent beatitudinis meritata, & nobis accidit. Quid ergo discriminis restat inter illam & nostram? Respondetur nō hoc esse, sed aliud nēpe quod causa illius gratiæ qua illi in amicitia Dei recipiebatur, non fuit exhibitā, nisi per Christum latore legis nostræ, nam causa illa, vna eius fuit passio, secundum illud Paul. ad Colos. 1. Nunc per mortem & sanguinem suum reconciliauit vos cum essetis aliquando alienati, & inimici eius. Itaque ut de contrito inter Theologos fertur, quod licet ante cōfessionē à suis

Discrimē inter veterem et nouā legē

Paulus.

Paulus.

Obiectio ad uersus traditum discrimen.

Solutio.

Paulus.

fit per gratiā Christi absolutus delictis, nihilominus quia virtute proposita confessionis, que sacramentū est passionis eius, cōfessio illa operatur, fit vt quādo ad pedes cōfessarij accedit, tunc verē absoluitur: sic de iustorū vniuersitate Christi passionē pcedentiū, censendū est. Videlicet q̄ erant veluti in deposito quoad usq̄e Christus veniret, qui p̄rium redēptionis soluens, cuncta expiaret piacula. Et ideo occlusa illis erant cælōrū valuz: quā non euenit digni qui admittentur in possessionē filiorū Dei. Atq; hoc est quod ait Paul. ad Roma. 3. Deus p̄posuit Christū p̄pitiatorem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionē p̄cedentiū delictorū in sustētatione Dei ad ostē-

Paulus.

tionem iustitiæ eius in hoc tēpore. Ecce quo modo fons totius gratiæ fuit Christi passio etiā respectu p̄cedentiū. Est ergo diffrentia q̄ illi nō per legis opera salui fiebant, sed per fidē Iesu Christi futuri, cuius passionē nitebantur iustorū merita. Nos verō per fidem eiusdē Christi p̄sentis in nostra lege nēpē qui gratiā nobis eo temporis articulo meruit, quā idoneē dignēq; impieremus legem: quo articulo lex nos eius obligare cōcepit. Et hæc est perfectio, quā lex nostra veteri p̄stlat quantū ad moralia p̄cepta.

Ostenditur bonitas legis diuine ex ratione causæ finalis.

Ioan. 5.

Paulus.

Paulus.

¶ Mox bonitas eiusdē legis ratione causæ finalis ostenditur. Fuit enim cōdita, vt viam in terris venturo Messia p̄pararet, & cōmuniret. Hæc autē preparatio in duobus cōsistebat. Primū vt esset futurorū p̄conium & p̄sagium: mox & Euangelicæ quasi inchoatio. P̄conium scilicet per prophetarū oracula: vnde Christus Luc. vltim. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & in Psalmis, & prophetis de me. Et Ioā. 5. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. P̄sagium verō per ceremonialia quæ vmbra erāt futurorum, secundū illud. 1. ad Corinth. 10. Oēs patres nostri in Moysē baptizati sunt, & in nube, & in mari: & omnes eādē escam spirituales manducauerūt: & omnes eundem potum spirituales biberūt. Hæc em̄ omnia in figura facta sunt nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicæ, quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ab idolorū cultura coercitus, atque cultui vnus dei addictus. Vnde Paul. ad Galat. 3. Priusq̄ veniret fides sub eādē lege custodiebamur, cōclusi in eā fidē q̄ reuelanda erat. Et hæc de prima cōclusionē. ¶ Sed vt ratione quoq; efficientis causæ bonitas eiusdē

legis corroboretur, apponitur secunda. De 2. Cōclusio. fuit author eiusdē legis, vt patet Matth. 1. 5. Irritū fecistis mandatū dei p̄pter traditiōes vestras. Erat quippe Christo tūc sermo de illo mādato: Honora patrē tuū, & matrē tuā quod scriptū erat in lege. Et ratio colligitur ex superioribus hæc. Lex illa, vt dictum est p̄paramentū erat euangelicæ, cuius porrō neq; Manichæi negare poterant. Deū fuisse authorē: igitur cum eiusdē sit, & finē p̄ponere, & disponere medio, idem Deus per se suosq; ministros legē illam tulit. Diabolus enim nunq; vt diabolico ore Manichæus blasphemauit, legem illam constituisset, per quā Christi p̄sagiebatur colebaturq;: à quo erat ipse victus expellendus. Atq; hunc sensum exhibebat ipse Redēptor Matth. 1. 2. Si Satanas Satana eiecit, diuinitus est regnū eius. Animaduertenda tamē est assertio huius cōclusionis, quippe quæ non tantum Manichæorum blasphemiam retundit, delirantium ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum, verum & docet non fuisse legē alicuius angeli, vel hominis, sicuti sunt leges humanae, sed sicuti noua: ita illā a deo latam esse ac subinde diuinā cēseri. Itā em̄ vbiq; habet: Loquutus est Dominus ad Moysen, dicens. Et Exod. 24. Post quā Moyses retulit ad populū legem, responderunt: Omnia quæ loquutus est nobis Deus, faciemus. Et infra dum sanguinis aspersione eandem legem ceu testamentum stabiliret in figuram Christi qui suo sanguine cōfirmaturus erat nouū, ait: Hic est sanguis fœderis quod pepigit vobiscum Deus. Id quod & Paul. ad Hebræos. 9. retulit. Quando ergo ait Ioannes: Lex per Moysen data est, non intelligit fuisse suam, sed eius ministerio promulgatam: sicut lex euangelica non fuit Apostolorum, sed Christi, ipsorū diuulgata p̄dicatione. ¶ At verō quod nihil legis illius defensionū p̄termittatur, fertia adhibetur conclusio. Lex illa à Deo per Angelos posita est, secundum verbum Paul. ad Galat. 3. Lex data est per angelos in manu Mediatoris. Id cuius Stephanus testimonium perhibet Actū. 17 dicens: Accepistis legē in dispositione Angelorū. Et Dionys. 4. c. Cælestis Hierarchie congruere docet, vt diuinorum arcana ad homines Angelorum ministerio deferatur. Hæc autem ratio non peculiariter de antiqua, sed & de lege nostra curreret: quæ tamen nō per Angelos, sed per Christum lata est. Et ideo. S. Tho. peculiarem adhibet eiusdem

Ro quest.

3. Cōclusio.

Paulus.

Dionysius.

S. Thomas.

dem prouidentia analogiā, quā ab architectis mutuantur. Architectus enim nauis non per se, sed per suos ministros ligna dolat, ac p̄parat, ipse tamen compingit nauis fabricam. Idemq; videre est in architecto domus. Concedens ergo fuit, vt deus legem illam q̄ ad euāgelij perfectionē sternebat, viam per cælestes suos ministros p̄mitteret: Euangelicā verō ipse factus homo cōderet, suoq; sanguine cōsecraret. Atq; hoc interuallum dignouit Apostolus ad Hebræ. 1. vbi excellentiam euangelij inde comendat, q̄ per Iud loquutus Deus est nobis in filio: q̄ melior est angelis, quos fecit spiritus ministrosq; suos in mysterium missos. propter eos qui hæreditatem capient salutis.

Manichei.

August.

Argumenta Manicheorū contra legem veterē.

1. Argum.

Faustus.

Solutio.

2. Argumē.

Solut. Aug.

Argumenta in contrariū obiecta Manichæorum arma erant, quorū inter alias hæreses hæc quoq; fuit, vt legem veterem cōiitjs p̄scinderent, & tanq̄ à principe tenebrarū cōditā repudiaret. De qua quidē hæresi meminit August. libr. de hæresi. c. 46. & in eius repulsam scripsit, p̄ter alios, contra Fausti libros vigititres. Quāuis hæresis huius Cerdo feratur primus author Marcionis magister, cui post centū annos successit Manichæus. Isti enim, nō intelligentes, malum per se nullā habere causam, sed esse boni priuationē: neq; verō bonū Deū effectorē malorum, in illam sunt primū vesaniam colapsi, vt duo ex aquo ferū principia adstruerent: principem scilicet lucis, bonorum autorem: principem autem tenebrarū, inuentorē malorū. Atq; inde rursum cum legem veterem in malorū p̄dicamento collocarent, inuentū esse dixerūt illius principis tenebrarum. ¶ Argumentorū vero capita q̄ contra legem molebantur hæc sermē sunt. Primū ratione finis, qui omninū est causarū prima improbabant illā, q̄ nō nisi terrena promitteret. Vnde Faust. libr. 4. eod. ait testamentum vetus nō accipere, q̄ in eo nō est hæreditas sicuti in nouo. Ob idq; negabat esse ambas eiusdē Dei leges. Ad hoc tamen iam superius responsum est. Deum illis tanq̄ pueris terrenā fuisse pollicitum: tum vt in illis futura delinearet, tum vt palā faceret q̄ esset fidus suorum promissorum seruator. ¶ Secūdum caput argumentorū suorum erat, q̄ dictis multis lex illa cum euāgelio pugnabat, vt primo nobis argumento tetigimus. Ad quod tamen August. latissimē in lib. contra Adimantem respondet, ea nimirum conciliando quæ pugnantia videri poterant. ¶ Haud

enim repugnat, cuncta esse à Deo facta: quare ait Moyses, Creatus Deus. Et tamē illa cōdidisse per verbum, ceu per suam artem: quare ait Ioā. Per ipsum facta sunt. Neq; obstat vt factus fuerit homo ad imaginem Dei secundum naturā, vt illic habetur: & tamen secundum morum malignitatē dixerit Christus Iudæis Ioannis. 8. Vos ex patre diabolo estis. Neq; aduersant, vt quicquid die sabbatho ab opere creationis mundi: & tamen semper operet, ipsum cōseruādo, & gubernādo. ¶ 1. eruo incupiant legem, vt in secundo argumento insinuauiamus, quod contineret p̄cepta mala. In primis crudelia: vt est illud, Oculum pro oculo: dentē pro dente, quod idcirco Christus Matthe. 5. ceu iniquum respuit, dicens: Ego autem dico vobis Diligite inimicos vestros. Mox & charitati aduersantia: qualis erat libellus repudiij, & vsurarum permissio: Nam Deuter. 2. 3. per mittebant fœnerari alienigenis. Et illud q̄ refertur Matthe. 5. Diliges amicū tuum, & odio habebis inimicū tuum. Quæ quidem testimonia sunt non esse legem veterē: eodem Deo latam. Ad hæc verō eodem sermē modo respondetur: nēpē quod cum populū ille tam iniuriarum esset tenax, tanq̄ diuitiarum sitiens, atq; ad charitatem durus, p̄misti illis Deus illam talionis vindictam, & vxorum repudiationem, atque vsurarum modum, vt ab inimicioribus illos arceret. Adueniente autem lege gratia superstruxit Christus celsiores charitatis gradus. Tamen si illud verbum, Odio habebis inimicū tuū, non extabat in lege, vt patet Leuit. 19. Sed erat Phariseorum interpretatio. Quapropter Fabri Stapulensis adnotatio super eūdem locum Euāgelij minimē tuta est. Ait enim quod illud ex veteribus scripturis aperte cognoscitur, quæ passim mala iam precantur inimicis: vt in Psal. 73. Auerte irā la. inimicis meis. Et. 82. Erubescant & conturbentur in seculum seculi, est enim impius error hanc notam legi inurere, quod precipere. inimicorum odium, Nam quod iuberentur illi Chananeos & Iebuseos p̄dere, non erat odij iusio, sed executio iustitiæ. Imo Prouerb. 25. p̄cipiebatur: Si esugierit inimicus tuus, ciba illum. Illæ autem Psalmorum phreases, expositorē vbiq; Augustino, non sunt malorum imprecationes: quasi Dauid optasset mala inimicis suis: sed futurorum prophetiæ. Ac si dixisset, Auerte irā tua. mala inimicis meis. Igitur ad secundum

Ad 1. arg. principale.

Ad cōfirmationes.

Adnotatio Fabri munita.

In Fabri testimonio solum solum solum.

Solut. argu.

Ad 2. arg.

argumentū respondetur, q̄ quādo Deus fatetur dedisse eis præcepta nō bona, ceremonias denotat, quæ non appellauit mala, sed nō bona, sicut est, non perfecta, neq; ad vitam per se sufficientia: quia nō conferebant gratiam peccatorū lotricæ, quæ quidē peccata eisdē ceremonijs illi cōfitebātur: nam gratia in circuncisione à sola pmanabat fide. Et ideo subiunxit, & iudicia in quibus non uiuent, scilicet vita gratiæ. Ac postea: Et pollui eos in muneribus suis: hoc est. Per illa munera quæ pro peccatis offerrebat ostēdi eos esse pollutos. Quartò deniq; hoc super omnia hōdem Manichæi improperabāt legi, q̄ tum obferuatu erat difficilis: tum & peccatorum existeret causa: quò tertiu nostrum argumētum tenet. Verūtamē super eisdem locis Pauli ad Rom. 7. & 7. citatis satis à nobis expositū est. Legē non fuisse causam, vt peccatum uiueret, & homo gratia emoreretur, ueluti effectrice & positiuā, quin uerò hāc maculam abstergit eidem legi idem Paul. dicēs, q̄ esset sancta. Et. 1. ad Timoth. 1. Scimus autem q̄ bona est lex, si quis ea legitime utat. At quia malum uetabat, docebatq; adeò qd esset peccatū, ex hac parte, primum tollebat exculationē, secundo, quia uelut Lyricus nititur in uetita, inde homines. occasione captabant, vt maiori impetu ferretur in malū: & quia gratia non cōferebat, ex hac parte negatiua erat causa peccatū, id est, nō satis iuuans ad illud cauendū. Vnde nō ait, Occasione data, sed occasione accepta: id est, quā nō lex dedit, sed homines inde acceperunt: peccatū scilicet originale, cuius fomēs carnis in nobis relictus est, p̄ mandatū operatū est in me oēm cōcupiscentiā. Quare. e. 7. vbi dixerat peccatū intrasse, vt abundaret delictū; particula, vt, nō dicit causam. Haud enim illa sui. uoluntas Dei ferentis legem vt per eā cōciteret homines ad malū, sed tantū dicit consequentem. Ex hominum nāq; infirmitate consequutum est vt data lege, peccata cumulerent. Ad quartū satis respondēt. Sum est vbi rationē exposuimus tam imperfectionis legis, quā etiam cōcessationis. Cū enim esset figura legis gratiæ nihil uetat, quin à Deo fuisset lata, & nihilominus non absolutam obtinisset perfectionem. Erat enim præparamentū Messie, authoris gratiæ, quæ est legis perfectio: quapropter consequens erat, tum vt vsq; ad ipsū nō adipisceretur suam perfectionem, tum vt per eiusdem Dei præsentiam illa accipiatur. ¶ In quinto

aut argumento non vna tantum dubitatio dissoluenda petitur. ¶ Vna enim est de locutionibus illis antiquis, qua Deus dicebatur loqui Moysi: vtrum scilicet per se ipse loqueretur, an uero angelus uoce ipsius. August. nanq; 2. de Trinit. c. 12. & 13. super Genes. ad literā. c. 27. huc propendet, q̄ vnus angelorū per dispensationē personā domini sui gerebat. Quemadmodū scribā dum nomine iudicis sententiā refert, Nos, & c. mādāmus. Et quo pacto sacerdos ait loco Christi, Hoc est corpus meum. Et stipulatur eius assertioni modus loquendi scripturæ, Enim uero Exod. 3. vbi nos legimus q̄ apparuit de rubo Dñs Moysi in flamma ignis, Septuaginta habent, apparuisse angelum dñi. Et sic legit Aug. Nihilominus tamen qui apparuit dixit: Ego sum Deus patris tui, & c. Et Gen. 3. 2. Ille qui loquebatur cum Iacob, ait ad illū: Cur quæris nomen meū quod est mirabile? Angelus ergo loquebatur in persona Dei: Et causa est huiusmodi. Cum uoces illæ sensibiles essent, liquidum est fuisse factas in aere uerberato quo homines audiunt, atque a deo angelorum ministerio, quo Deus utitur, intonuisse. Et ideo censetur angelus loqui in persona Dei. Tametsi nos super illo paterno uerbo Ioan. 3. Hic est filius meus dilectus, non sumus ueriti dicere uocem fuisse Dei propriam patrique attributam: nempe quod Deus se solo uerberasset aërem, uel q̄ angelico fuerit functus obsequio, quasi instrumento, seu nos utimur lingua. Hac ergo ratione dicit lex data per angelos seu in dispositionē angelorū, q̄ dum Deus Moysi in monte loquebatur, uox illa angelorum opera auribus eius resonabat. ¶ Sed tamē hinc secūda emergit quæstio quod Exod. 3. asseritur Dominus facie ad faciem Moysi loquutus. Respondetur tamen secundū August. locis citatis, hoc esse intelligendū secundū opinionem uulgi. Nam paulo post optatisimē cum Deo exposulabat, dicens: Ostende mihi gloriam tuam: nempe quam nō dū uiderat. Igitur utrum post uiderit Dei faciem, ut Paulus in raptu, an solum posteriora, hoc est, aliquid in quo ei gloria illius illuxit, sub iudice est. Veruntamen quando in monte legē suscepit, uoce per angelos fabricata loquebatur ei Deus. Quid ergo est quod ait Ioānes, Lex per Moysen data est: quā sanē de causa dicitur Moisaica. Respondetur quod sicut Christus per se ipsum reuelauit Apostolis legem, quam ipsi orbi promul-

Duplex dubitatio. Prima. August. Roboratur scia Aug. Rō assertio nō præcise. 2. Quæstio. Solutio. Alia obiectio. Dissolutio.

mulgarēt, sic deus per angelos tradidit Moysi, ut ipse denunciaret populo. Et ideo dicitur Moysi, tanquam promulgatoris.

ARTICVLVS. III.

Utrum lex illa soli debuisset populo Israel potius illi, quam duntaxat obligare.

Postquam de bonitate causæ que uetustæ legis satis à nobis dictū est, sublequitur ut de eius subditis sermonē adhibeamus. Quærit ergo an fuerit expeditis populo Israel peculiariter poni, cumq; duntaxat obligare. Et arguit à parte negatiua. Lex illa, ut dictum est, figura fuit præparatioq; euāgelicæ: figura autem, & uia debet suo fini similitudine respondere, sed lex euāgelica nō iudicis tantum, uerū & Gentibus uniuersis futura erat in salutē secundū oraculū illud Isaia. 49. de Christo præcantatū. Parū est ut sis mihi seruus ad succitandas tribus Iacob, & feces Israel cōuertendas? dedi te in lucem Gentibus, ut sis salus mea vsq; ad extremum terræ: ergo & lex uetus debuit uniuerso mundo promulgari. Eò uel maximē q̄ ut legitur Actū. 10. Non est personarū acceptor deus, sed in omni gente, qui timet eū, & operatur iustitiam, acceptus est illi. ¶ Secundò, si lex illa Iudæos tantum obligaret, deterrima fuisset grauissimāq; eorum cōditio inter omnes mortales. Illi enim nō poterant sine legis obseruantia obtinere salutē. Extat enim Deut. 27. Maledictus omnis qui non permāsit in sermonibus legis huius, neq; eos opere perficit: reliqua uerò Gentiu uniuersitas extra illā legē solo iure naturæ seruari poterat: anteprior ergo salutis uia patebat Gentib; quā Iudæis. ¶ In contrariū autē est sententia Pauli ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multum per omnem modū. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Et Dauid, Nō fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

Argum. à parte negatiua. Secundum. Paulus. Gemina quæstio clausa in quaestione pposita. Secunda. 1. Cōclusio

tantum populo dari. Conclusio hæc ex superioribus colligitur. Nā cum opus Dei fuerit, cuius summa sapientia attingit à fine vsque ad finem, & disponit omnia suauiter, dum nullū relinquit quominus fuerit cōsultissimū, ac decētissimū. Attamē q̄ ratio hæc nimis generalis est, ex ipso rerū fine explorada est alia, cui animus acquiescat: puta que rationē diuinæ sapientiæ referret. Est autē aliud querere cur selectus est aliquis populus cui daretur lex illa, & nō potius toti mundo in uulgaretur. Aliud uerò cur ille Hebræorū. ¶ Sit ergo secunda conclusio. Ratio cur delectus alicuius populus ex cunctis mortalib; factus est, sumitur à fine eiusdem legis, qui fuit aduentus Messie. Inde enim duplex accipitur ratio. Vna quod cum sublimitatem tam excellē mysterij totus mundus capere non posset: quippe in quo quam plurima esset hominum ingenia, tum naturalia hebetudine, tum morum peruersitate caliginantia, cōdecens fuit, ut pusillus quidam populus peculiariter seligeretur, cui tam alta, tamque recondita mysteria initio concrederentur. Nam si sparsim fuissent statim per orbem euulgata, ludibrio citius haberentur, quā eis adhiberetur fides. Sic enim solent cordati homines & prudentes arcana sua non temere publicare, sed illos deligere, quorum fidei cōmittant iuxta illud Ecclesia. 6. Multi pacifici sint tibi, consiliarios vnus de mille. Quin uerò nuntium rei grauissimæ non audes in initio in uulgo propalare, nē deridiculus uidearis: sed in quorundā aures primū susurras, quousq; fama uires accipiat. Poterat quidē deus talia facere hominū ingenia, ut omnes statim caperēt, sed tamē more naturæ cuncta suauiter disponit. Docuit enim nos experientia mille quingentorū annorū, nō dicam q̄ sint mysteria nostræ fidei captu difficilia: sed quā sit humanū ingeniu tardum, quāq; ad optima capessenda indocile: cum minimus orbis angulus fidem retineat, eandemq; tam multis ex partibus laceat. ¶ Altera ratio est ex eodē itidem sine sumpta, quod decuit selectam esse stirpem, ex qua Christus genus duceret. Quemadmodum enim Romanorum gens & Atheniensiu, ut uerbi gratia dicamus, sua celebrarunt nomina, ita condecuit Christi pspiciā ac genealogiam illustrem in mundo fuisse. Atqui utraq; ratione circuncisionis character insignitus ille populus fuit: ut à reliquo dignosceretur orbe. Fuit que insigne illud in

qua satisfit prime que stioni. 1. Probatio cōclusio. 2. Cōclusio. Duplex rō cōclusio. Secūda rō. f 4 mem

membro illo iustum, vt illius genitura significaretur, qui vnā cū reliquis delictis labē generatione cōtractā erat absterfurus. Et quē admodum inter Romanos illustriores familiaria: vt Cēfāres, Camilli, Scipiones, &c. sic etiā illo populo selectus est Dauidicus truncus ex quo diuin⁹ flos germinaret. Quapropter vt super primum. cad Rom. recolimus nuncupatus est Christus filius Dauid. ¶ De alio verō pposito mēbro, scilicet cur ille pot⁹ Hebraeorum populus fuerit electus, statuitur

3. Cōclusio

Tertia conclusio. Ratio huiusmodi electiōis: neque potest neque debet ex aliqua causa vel merito illius populi captari, sed in merā Dei misericordiam est referēda. Duas quippe causas cōminisci potest populo illi congruentibus in idololatriā impietatem immerfis soboles illa Abraham in verocultu vnius Dei perstiterit, iustum erat illam peculiariter in peculiū Dei eligi. Sed tamen ratio hęc nō est cōueniens. Nā post susceptā legē in eandē idololatriā irruerunt: q̄ multō illis iniquius absurdusq; fuit q̄ Gētibus. Vn de Exod. 33. & Amos. 5. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israēl? Et portastis tabernacula Moloch Deo vestro & imaginē idolorū vestrorū sydus Dei vestri: quā fecistis vobis? Secūda ergo ratio nō effingere q̄ forte possit q̄ licet fuissent: post ea idololatriā: tamen aliquibus iustitię officijs, vel ante vel post legē floruerunt, quorū merito data est illis lex. Veruntamē planē legit Deut. 9. Scito q̄ non propter iustitias tuas dominus tuus dedit tibi terram hanc in possessiōnem, cū durissimę ceruicis sis populus.

Exploditur scđa causa. Rō nera cōclusionis. Explanat posita rō.

¶ Ratio ergo p̄xima fuit, p̄missio facta Abraham, Isaac, & Iacob, vt. cod. c. legitur. Vbi adnotandum est Abraham antecessisse legi & Moyfi quingentis annis. Cui, vt legit Genes. 12. & 22. promissa est Chananaeorū terra, simul & futurus Messias. Et quoniā lex p̄paragium erat, vt diximus, p̄paratioque eiusdē Messie, in eadem promissione includebatur lex eius soboli promulganda. Ob idq; loco citato Deutero. Non propter iustitias tuas, & æquitatem cordis tui ingredieris, vt possideas terras earum, s. Gentium: sed quia illę egerunt iniquē, introeunte te deletę sunt, & vt compleret verbum suum Dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Itaq; expulsiō Gentium fuit, p̄pter eorum peccata,

sed tamē introductio Iudeorū atq; adeo collectio legis fuit, p̄pter promissiones dei. Idq; Apostolus ad Galat. 3. docens, ait: Abraham dicta sunt promissiones & semini eius. Et non dicit feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et seminituo qui est Christus, ergo lex data est illi populo propter promissiones. Illa autē ob id dicta sunt, vt populus ille ex quo Christus carnem induturus erat, reliquo orbi sanctitate p̄staret: secundū illud Leui. 19. sancti eritis quia ego sanctus sum. ¶ Verūtamen licet hęc fuerit p̄xima causa, nō tñ in illa animus requiescit. Nā respondendū restat, cur electiorē Deus habuit Abraham, ac suam p̄geniē cui mysteria Christi reuelaret, atq; ex suo sanguine gignēdum polliceret, q̄ vnum quēlibet alium mortalium: vt rōm merita eius fuerint in causa. Reuera minimē, sed, vt conclusio asserit, dei misericordia. Hoc nanq; in primis asseruit oraculum illud Isaia. 41. Qui suscitauit ab or̄e suo iustum, vocauit eum vt sequeretur se. Nā de ceteris illi terra Chaldaeorum vocatus fuit: vt Gen. 11. populus selegitur, quæ quidē regio terrę promissę orientalis erat. Mox & ratio ibidem demonstrat. Nā cū gratia qua grati Deo reddimur nō cadat sub meritum, sit vt neq; eius initiū, ceret: sed & caput p̄mereri illa possit creaturam initiū autē fuit Christus: ergo eius aduentū neque intemerata Virgo mereri valuit: quādo minus p̄scorū quispiā. Et cum lex fuerit Christi figura, neq; illa vel Abraham, vel eius p̄geniē, aut posteri meruerit. Quocirca meritores, aut posteri meruerit. Quocirca meritores, aut posteri meruerit.

Paulus.

Obiectio.

Merita Abrahamæ in causa. Merita in causa. Merita in causa. Merita in causa.

August.

¶ Hęc autem electio Abraham in sacro Canone designatur: brabæ in sacro Canone designatur. Genes. 10. Vbi cū peruentum est ad enarandum progeniem Sem filij Noë, ait scri-

ptura: Sem quoq; nati sunt patre omnium filiorū Heber, &c. Quod vtique verbum cōsideratisimē meditatus est. 16. de Ciuita. Dei August. Filij enim Heber dicti sunt Hebręi. Ob idque quāuis non fuerit primogenitus eiusdem Sem, tamē ob hęc dignitatē primus notatus est. Non ergo ab Abraham quasi Abrahami, vt quidā Iudæorum autumant: sed ab Heber nomen traxerunt. Vixit nāq; pater ille sub ætate Nemrod quādo facta est linguarum diuisio: ob idq; appellauit nomē filij sui Phaleg, vt ibidem legitur, qđ est diuisio, eō quod in diebus eius diuisa sit terra. In de ergo diuinitus separatus est Heber à reliquis, qui cū Nemrod aduersus deum ipsum coniuauerant. A quo Heber sextus fuit Abraham, quem Deus (vt legitur Gene. 12.) p̄cepit exire de terra sua & de cognatiōe sua. ¶ Et hęc de priori quæstionis membro. De posteriori verō puta de legis obligatiōe an extenderetur ad Gentes, subiunguntur duę alie conclusiones: hac distinctiōe p̄missa. In lege quædā erant p̄cepta de lege naturæ, vt Decalogus & moralia reliqua: quædam verō eidem naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quædā legalia. Sit ergo cōclusio ordinē quarta. Cuncti mortales tenebantur seruare illa quæ sunt legis naturæ, non quidem ob vinculū Moisaicę, sed id eadem iubente natura. Reliquorum verō obseruantia nemini extra illum populū necessaria erat ad salutem. Prior pars n̄tissima est: quoniam & ante aduentum legis totum humanum genus lumine diuini vult⁹ illustratum seruare stringebatur cuncta quæ natura docebat, tum ad cultum diuinū, tum & ad humanā societatem referre: lex autē scripta neminem ab huiusmodi iugo exemit. De his ergo naturæ p̄ceptis in lege cōclusis ait ad Roman. 2. Paul. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt. Posteriori autem pars ex dictis planē colligit. Etenim qui ad sublimiorem religionis ordinem assumuntur pluribus religantur quāni reliqui laxioris vitæ, vt in clericis & monachis videre est: populus autē ille selectus fuit ad excellentiorem sanctitatis gradum: qualis decebat populum, ex quo erat Christus nasciturus, & qui figura eiusdem Christi gerebat: ergo ad peculiararia illa instituta, legi naturæ superaddita, solus ille populus erat, obligatus. Vnde Deute. 18. Perfectus eris & abiq; macula corā dño Deo tuo. Quam obrem veluti arctioris religiōis cultoribus quæ

August.

Distinctio p̄ceptorū legis antiq̄. 4. Conclusio bimēbris.

Probatio prioris membri.

Paulus. Probatio posterioris membri.

dam professionis imago illius legis erat infusa: secundū illud eiusdem lib. cap. 26. profiteor hodie coram Domino Deo tuo, &c. ¶ Hinc demum colligitur quinta conclusio. Conclu. 5. Tam currente illa lege, quā ante ipsam potuerit sub lege naturę homines salutem obtinere. In lege in quā nature non tamen per eiusdē naturę vires. Nā Dei gratia res est supernaturalis: quā idcirco sine intellectu aliqua fide, ac subinde diuina ope voluntatis motrice adipisci nemo vnquam valuit. Et in hoc sensu intelligitur Dionys. 9. ca. cœlesti. Hierarch. vbi ait multos Gentes per angelum fuisse in Deum reductos. Et Eccles. 17. In vnā quāq; gentē p̄posuit Deus rectorem ac perinde ea q̄ ad salutem sufficiebat. Nā in omni lege voluit omnē hominē saluū fieri vsq; ad euāgelicā q̄ omnibus est necessaria. Igit si de Socrate, Platone, Aristotele, Catone, Seneca & id genus ethnicis p̄cipui nominis explorare cupis, fuerint ne ingressi salutis viam, perpendendū tibi primū est an aliqua vitia admiserint, tā apertē cū naturalis ratione pugnātia, vt nullū sibi possēt ignorantia clypeum obtendere. Nam quos tales inueneris, impietas esset suspicari fuisse feruatos. Quare null⁹ idololatriarū excusari potuit. Neq; eorū q̄ adulteria & furta ac peiora flagitia ignorarūt. Secus de fornicatione simplici: cuius ignorantia p̄babile est ethnicorū aliquos ante scriptā legē potuisse excusari. Sicuti & Socrate, et si venenū epotauit, qđ re vera nō est licitū, potuit tamen ignorantia excusari, nimirū credēs legem illā quæ cōdenatus est, fuisse bonā. Et simile dicendum de Seneca, cui data à tyranno fuit mortis optio. At neq; Catonem, neq; aliorum quem piam qui mortem sibi conscuerunt, legitima ignorantia excusat: lumen enim naturæ planē docet nemini licere sibi mortem consciscere. Platonem autem Augusti. in lib. de Ver. relig. laude commendat quod perpe tuam seruauit abstinentiam. Et certe est per quam verisimile in Dei gratiam fuisse receptum. Hęc autem quæ in coniecturis posita sunt, non est quod nos remorentur.

Ad. 1. arg. D primū igitur argumentum capitis. Quæstionis respondetur, quod nō oportuit legē, quæ figura erat nostrę, tāta similitudine ei respondere, vt esset tā vniuersalis. Imō detuit, ratione iam dicta peculiarari populo p̄scribi, ex quo Christus nascetur: secundū illud ad Roman. 9. Quorū scilicet, Iudeorum, est adoptio filiorum dei, & te-

Argum. 1.

Paulus.

Paulus.

Cicero re
sponsum.

Ratio cõl.

Prima du
bitatio.

Solutio.

SEQVITVR quæstio secunda de legis antiquæ præceptis in genere. Et arguitur quod non fuerint plura, sed vnum tantum. Tunc ex illo ad Rom. 13. Si prodest aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum: quod vnicum est. Tunc ex illo Matth. 17. Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc & vos facite illis: hæc est enim lex & prophetæ. Lex namque vetus non erat amplior quam lege & prophetis concludatur: ergo tota lex vetus vnicum erat præceptum. In contrarium est Apostolus qui ad Eph. 2. appellat illam legem mandatorum quam Christus decretis Evangelicis euacuauit.

In ingressu statim præceptorum legis generalissimus articulus est an fuerint plura. Similem namque supra de lege nature quæ finimus, similibus hic modo conclusionem dissoluetur, quæ est hæc: Præcepta veteris legis vnum quodammodo sunt ratione ordinis ad eundem finem, simpliciter tamen plura, secundum peculiarem obiectorum rationes quæ eiusdem finis assequendi media existunt. Et ratio est per se lucida. Cum enim præcepta de actionibus sunt humanis earum rerum quæ fieri debent: necessitas autem cuiusque operis & officii à fine sumatur: finis vero legis (ut supra monstrauimus) sit bonus facere ciues, sit ut per ordinem ad hunc finem cuncta præcepta quodammodo dicantur vnum, sicuti lex vna. At vero quoniam ad hunc eundem finem multa sunt officia necessaria, de quorum singulis speciebus operæ præceptum est: edicuntur singula præcepta, sit ut simpliciter sint plura.

Sed porrigit nihilominus nobis vtrumque membrum dubitandi ansam. Prius inquam quæ legis veteris non vnum tantum, si præcedentium meminere constitutus est finis: sed vnus præceptorum moralium, qui erat subditorum prebitas, atque alter ceremonialium, puta Christus qui illis præsignabatur. Quare neque ratione finis vnum erat præceptum. Respondetur tamen quod finis diuinæ legis ut articulo proximo patebit, non est sicuti humanæ, amicitia tantum & charitas inter homines: sed illa quæ nobiscum est cum eodem ipso Deo: de qua utique legitima charitate illud. 1. Tim. 1. intelligit, finis præcepti charitas. Hanc autem amicitiam nulla legis opera (ut dictum est) conciliare absque Dei gratia possunt. Concedimus ergo duos fuisse particulares fines le-

gis, ad vnum tamē relatos. Finis enim moralium erat mores componere: finis autem ceremonialium, veteris Christi, author gratiarum quorum vtrumque; ad veram salutem animæ exigitur, vbi vnicus est legis finis. Nam per Christi gratiam eius officium mēbra in ipso autem compaginati per legis officia progredimur ad vitam æternam. Alterum vero dubium est huic contrarium. Apparent enim omnia præcepta, non solum (ut aiunt) secundum quid per ordinem ad vnum finem, sed simpliciter esse hoc vnum: Diliges Dominum Deum tuum. Enimvero dilectio Dei nihil aliud est, quam eius seruare mandata: iuxta illud Ioannis. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruet, & pater meus diliget eum. Et prime Ioann. 2. Qui dicit se nosse eum & mandata eius non custodit, mendax est. Qui autem seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. Et confirmatio sententiæ huius est quod per cuiusque præcepti, quod verè est præceptum, transgressionem amittit Dei Charitas. Quod certe non contingeret, nisi cuiusque transgressio in transgressionem dilectionis dei incurreret: omnia ergo præcepta simpliciter vnum sunt. Namque si hoc neges, cum negare nequeas quin cuiuslibet præuaricatio sit etiã violatio huius præcepti diuinæ dilectionis, consequens tibi fit, ut nullum sit simplex peccatum, sed cuncta sint dupla: ut cum hominem occideres, vnum esset contra charitatem proximi, puta occidere: & alterum contra charitatem Dei. Et cum furtum vel adulterium faceres, similiter. Respondetur ergo, non vnum, sed plura esse, quorum distinctio à distinctis rationibus obiectorum sumitur: ut quæstione sequenti patebit. Sed tamen omnia sunt quædam explicationes illius generalis, quod est dilige Deum. In hoc enim constituit nostrum erga ipsum amorem, ut ipsum in primis colerem, mox nos diligeremus inuicem. Quocirca conceditur, hominem occidere esse quandam transgressionem diuinæ dilectionis, sed tamen non sunt duo peccata, sed vnum quod à proximo obiecto nuncupatur homicidium: sicuti aliud, furtum: atque aliud, adulterium. Itaque ratio illa generalis diligendi Deum contrahitur per diuersas species: sicuti ratio animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo, sed vnum, quod est homo: sic occidere, ac dilectionem Dei violare. An verò præter hoc generale si speciale dilectionis mandatum quod suum habeat peculiare

Secunda dubitatio.

Confirmatio.

Alia confirmatio.

Responsio.

S. Thom.

Ad. 1. arg.

Autor in. c. 13. Epistolæ ad Roma.

Ad. 2. arg.

Aristot.

Argum. 1.

culiare obiectum, S. Tho. docet. 2. 2. q. 44. & quæst. sequenti recolendum nobis superest.

Ad primum igitur membrum argumēti in contrarium respondetur, quod sicut modo dicebamus, generale diuinæ dilectionis mandatum specialibus cunctis præceptis participari: & hoc, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, finis est omnium quæ erga proximum implentur: quin verò genus per relictum speciatim expositum. Nihil enim aliud est dilige proximum, quam illum non ledere, puta non occidere, non furari, &c. quæ verbum Pauli, instaurari designat. Inter alios namque significatus, quos nos illic agnouimus, hinc precipue præsumimus, quæ est, recapitulatio, ac repetitio. Qui enim iubet proximum dilige, in virtute precipit non mœchari, non furari, &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei: eod quod cum vniuersos mortales pro filiis ducat, in hoc vult amorē nos sibi exhibere, ut nobis inuicem exhibeamus. Vnde. 1. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. Atque hæc ratione hoc solo mandato, Diliges proximum tuum sicut teipsum, complexus est Paulus ambo illa quæ Christus Matt. 22. distinxit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendere docuit omnem legem & Prophetas. Et eodem relabitur solutio secundi membri. Cum enim. 9. Ethic. ca. 8. autore Aristot. ab ipso eodem homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent ad ceteros perueniant quod est, ex eo, quod se quisque deamat, alios subinde amare, cuncta amicitia iura ac peti inde præcepta quæ inter amicos ac proximos seruantur, hoc vno concluduntur, ut ita se quisque ad alios habeat quemadmodum ad seipsum: id quod comprehenditur illo generali principio, Omnia quæcumque vultis ut faciat vobis homines, hæc & vos facite illis.

ARTICVLVS. II.

Vtrum præceptorum legis veteris tria sint differentia, videlicet moralium, ceremonialium, atque iudicialium.

DVM monstratum nobis fuerit, præcepta moralia esse plura, ordo postea, ut exploremus vtrum eiuſdem sint speciei, an verò tria differentia distinguantur, ut alia sint moralia, alia ceremonialia, alia verò iudicialia. Et arguitur contra hanc trimembrem diuisionem. Præcepta moralia, ut in subsequētibus

visuri sumus, omnia sunt de iure nature: ergo non opus fuit in tabulis legis veteris scribi. Probatur consequentia: quoniam lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura succubita: si ergo ratio naturalis decalogi mortales docebat, quidnam opus erat lege diuina explicari? Eo potissimum, quod lex vetus dicit litera occidēs: ut pater. 2. ad Corinth. 3. morum autem præcepta, non occidit, sed viuificant: secundum illud Psalmi. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quæ in ipsis viuificasti me. Secundo arguitur, si præcepta moralia scripta necessaria erant, nihil opus erat ceremonialia adijcere. Mora lib' enim, ut nomē sonat, humani mores in formantur, inter quos præcipua pars est: diuinus cultus: ut gentes vniuerse sub lege nature agentes mors & vsu vbiq; docuerunt; ceremonialia autem ad diuinum cultum pertinent: vnde Cicero in sua Rheto. Religio, inquit, diuinæ nature cultum ceremoniarum affert: concluduntur ergo religionis ceremoniarum sub moralibus præceptionibus. Quod si dicas, gratia præmonstrandi Christi fuisse instituta, id sanè potius verbis demandari deberet, quæ rebus: quippe eū verba, ut. 2. de Doctri. Christi. autor est August. principē teneant significandi locū. Tertiò ex eodē fonte arguitur. Iudicialia præcepta ad iustitiā proximi pertinent: nam iudicium actus iustitiæ est: quod & David in Psalmo significat vbi ait: Quo ad usque iustitia cōuertatur in iudicium: officia autem iustitiæ, perinde atque aliarum virtutum sub moralibus præceptionibus comprehenduntur: nulla ergo necessitas postulabat, iudicialia mandata moralibus adhiberi. Quarto arguitur, si oportuit istos præceptionum ordines distinguere, necessarium quoque fuerat plura adijcere: ne præcepta dñi dei tui, & testimonia, & ceremonias, Deinde mandata: quoniam eodem lib. cap. 11. quatuor distinguuntur, vbi legit, Obserua præcepta, & ceremonias, & iudicia, & mandata. Ad hæc & iustificationes: iuxta illud Psal. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas. Item quia præcepta moralia, ut infra de Decalogo videtur, omnia pertinent ad virtutē iustitiæ: debuerit subinde alia adhiberi de virtute & temperantia & alijs virtutibus. In contrarium est illud Deuter. 6. Hæc sunt præcepta, nempe moralia, perantonomasiam, ceremoniarum, atque iudicia. Et capit. 14. Decem verba scripti in duabus tabulis la-

Paulus.

Argum. 2.

Cicero.

Solutio.

Replica.

August.

Argum. 3.

Argum. 4.

lis lapideis: & mihi iniunxit in illo tempore, vt docerem vos ceremonias & iudicia quae facere debeatis: quibus locis tria haec praecceptorum genera designantur.

Quoniam de singulis praecceptorum generibus singulae inferius repetendae sunt quaestiones, ad praesentem, quae generalis est, quatuor conclusionibus breui compendio respondetur. Prima est, necessarium fuit praeccepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi Decalogus scriptus habetur: & alij locis, quibus alia scribuntur, comprobatur. Enimvero vt praecipua humanae legis intentio est homines mutua inter se benevolentia devincere, ita & Dei propositum est per suas leges eosdem secum artissima amicitia copulare. Quare non est eius intentio, vt cuique bonos nos efficere humano more, sed sibi gratos: cum autem similitudo sit mutui amoris fons, secundum illud Ecclesi. 13: Omne animal diligit sibi simile, fit vt optimo Deo nemo gratus acceptusque esse possit, nisi ei suo gradu sit bonitate similis. Et cum auctore Aristot. 2. Ethico. Virtus sit quae bonum facit habentem, & eius opus bonum, intentio diuinae legis est, homines virtutibus sibi gratis imbuere morumque ornamento decorare, hoc autem non fit nisi per morum praeccepta, nam inde dicuntur moralia: ergo illa fuerunt in lege necessaria. Atque hinc fit lucidus earum monitionum sensus, quibus animantissimus nostri Deus ad virtutes nos, diuinarum imitatrices allicit. Vt Leui. 19. Sancti eritis, quonia ego sanctus sum. Et in Euangelio. Christus: Estote misericordes, sicut pater vester misericors est: Luc. 6. Et Matt. 7. Estote ergo & vos perfecti, sicut & pater vester coelestis perfectus est. Ac si dicat: Aliter ei chari esse non valetis, nisi sitis imitatrix virtute asimiles. Quod si contra praecceptorum istorum numerum arguas quod non fuerit sufficiens, propterea quod, vt patet in Decalogo, praecipua sunt praeccepta iustitiae, quae est ad alterum: cum tamen sint & aliae hominis virtutes in ordine ad seipsum: vt fortitudo, & temperantia, atque id genus plures. In subsecquenti quaestione tibi effulgebunt responsio, vbi patebunt praeccepta alia: quae tamen omnia ad Decalogum reducuntur. Secunda conclusio. Praeter moralia coedecens fuit ac necessarium vt lex vetus ceremoniarum praecceptiones explicaret. Nomen enim ceremonia, siue a Cerere dicatur, quae frugum deam colebant, quod Cicero. 1. in Verre, his verbis

Conclu. 1.

Aristot.

Lucidus sensus monitionum diuinarum quibus virtutes imitatrices allicit.

Conclu. 2.

Cicero.

bis annuere videtur: Sacra Cereris, summa maiores nostri religione confici, ceremoniaeque voluerunt. Siue (quod Valerius libentius recipit) a Cere oppido, vbi Roma a Gallis direpta, religionis sacra recondita sunt: tamen eos significat ritus, qui ad diuinum attinet cultum. Veruntamen diuinus cultus, vt Diuus Tho. hoc loco scienter docuit, differenter aliusque; diuinis legibus instituitur, quam humanis. Etenim cum lex humana, vt nuper imedi cebamus, rebus duntaxat humanis cosulat, (nil de ecclesiasticis in praesentia definimus) non altiore cultum dei instituit, quam quem ad commune temporarium bonum conducere iudicat: Deus autem homines ad seipsum pertrahens eum sui cultum suis legibus edocet, quo homines, terrenis posthabitis, ad ipsum animis subleuentur. Et cum non solum per inter nos actus credendi, sperandi, & amandi, verum & per exterius protestationes profiteamur nos eius famulos, necessarium fuit ceremonias illas diuina lege institui. Emergunt autem ex hac conclusione dubia duo. Primum quod negare videmur ceremonialia ad morum informationem pertinere: quoad quidem a moralibus huiusmodi praeccepta fecerimus. Cum tamen in morum compositione pars illa praecipuum habeat momentum, quae diuino cultui dedicatur: Quapropter sicuti nos orantes, psallentes, thurificantes, atque hoc genus cultus offerentes, sic & patres illis suis ceremonijs, ceu per alios mores, bene de Deo merebantur. Secundum dubium est quod quasi iustum, approbamus more humanarum legum, diuinum cultum ad suum civilem finem referentium. Cum tamen peruersitas appareat, qua fruedis vltimur. Dubijs autem prioris responsio est, ceremonialia praeccepta non sic esse a moralibus diuersa, vt species ex aequo distincta: sed differunt vt generis determinatio ad speciem. Id quod facile perspicias, si discrimen memoria repetas quod lib. 1. q. 7. constitutum inter ea quae sunt iuris mere positum, & ea quae sunt iuris naturae. Nam licet omnis lex & praecceptum a naturalibus principijs deriuetur, ut illic monstrauimus, neque legis vigor habet neque praecceptum: est tamen deriuatio diuersa. Nam ex eisdem vniuersalibus principijs, quaedam deriuantur per modum conclusionum: perinde atque in scientijs speculatiuis: quaedam vero per modum determinationis formae vniuersalis ad speciale. Ad hunc ergo modum moralia ceremonialiaque mandata differunt: nepe, vt illa

Valerius.

S. Thom.

Prima dubitatio.

Secunda dubitatio.

Moralia ceremonialia diuersa ac iudicialia discernuntur.

illa deriuentur priori modo: haec vero posteriori. Exempli gratia. Id ne facias alij quae tibi fieri non vis, principium est per se notum. Mox quod occidi ab altero nolis, aut tua dispoliari substantia, aut thorum tuum comaculati, eodem etiam lumine naturali clarescit. Ex quibus naturalis ista consequentia colligitur moralia praeccepta: Non occides, non furtum facies, non adulterabis. Et ad hunc ferme modum dicemus infra de alijs quae sunt extra Decalogum: nam sunt plures gradus. Lex autem humana & omnis positua, non naturali collectio ne, sed humano arbitramento determinat genus ad speciem. Exemplum, Deum esse collendum, principium est naturale. Quod autem hoc vel illo modo, natura non docet, sed ab Ecclesia euangelica per humanas leges puta canonicas ab Apostolis deriuatas sancitur. Puta quod talia feriemur festa, hijs, aut illis ritibus religionem profiteamur. Quod aut negotium ecclesiae in sanctitate puerit Christi commisit, hoc deus rudi illi populo quae ex toto orbe volebat esse illustrat, per se exhibuit. Cum et in qua veluti pueris delineauit. Quare id naturale cultus principium speciatim expositum fuit per illa animalium sacrificia, aliosque ritus quos natura non clare docebat. Et haec sunt ceremonialia praeccepta. Tamen hoc fuit legi illi peculiare, quod cum esset umbra futuri Messiae, qui futurus erat verus Deus, talia de cuit iubere sacrificia & ceremonias, quae sub nube & figura eundem Messiam cultores eius profiterentur. Ad secundum vero dubium respondetur bifariam contingere, diuinum cultum ad civilem finem & humanum referri. Vno modo vt humanum, tanquam supremum existimetur. Et haec esset peruersitas vtendi fruendis, fruendique, vtendis. Attamen diuinum cultum referre ad temporalem finem, non tanquam ad supremum, sed tanquam ad illum qui rursus refertur in Deum, nulla est peruersitas. Quin vero per hoc profiteamur cuncta nobis diuinitus obuenire. Quare ratione Ecclesia preces fundit, sacrificiaque & missarum solennia offert pro temporalibus bonis: lex ergo humana hoc modo refert diuinum cultum ad suum finem. Quauis Canonica & Ecclesiastica, diuinarum sequaces, civilibus debet hoc praestare, vt animos hominum ad terrenis diuinos ad Deum promoueant. Gentilium autem superstitiosa religio eatenus est inculpanda, quod ritus in primis suos dijs falsis dicabant. Mox quod demoniae illusionibus seducti extorunt in-

Ad secundum dubium.

spektioneanimalium, aliorumque superstitioe auguriorum contendebant futura praenoscere. Tertio, quod spurcis ceremonijs utebantur. Ac demum quod quasi foelicitate in terrena prosperitate collocantes non alia ratione deos videbantur colere, quae quod eorum ope indigebant. Quare aliam colebant frugum deam, alium vini, atque alium bellorum, qui cum ipsis agebant, tunc praecipue placare curabant. Tertia conclusio. Praeter haec duo praecceptorum genera necessarium rursus fuit iudicialium tertium. Huius enim ratio si milis illi est quae de proximis ceremonialibus informauimus. Cum enim lex diuina homines primum in ordine ad Deum, mox ad suam inuicem amicitiam pacemque instituat, quorum vtrumque, naturalis lex in genere praecipit: consequens fuit vt ambo in specie deus explicaret. Atque adeo sicuti ceremonialia praeccepta peculiariter de diuino cultu instituit: sic etiam debuit & iudicia constituit, quibus benevolentia & pax inter homines constaret. Collige ergo differentiam horum trium generum praecceptionum: reliqua enim duo a moralibus deriuantur, quae distincta sunt iuris naturae: nempe ceremonialia respectu diuini cultus iudicialia vero respectu tranquillitatis humanae. Quocirca vt in solutione primi auctoris est. S. Thom. lex vetus aliquid addebat supra ius naturae: nimirum eo modo quo leges humanae adiectiones sunt ad idem ius. Habemus etenim & sub noua lege ceremonialia, vt dictum est vt Psalmi diuinae processiones, thurificationes, & alia huiusmodi. Et iudicialia, vt excommunicationes, suspensiones, atque irregularitates, &c. Et antiquas Canonum poenitentias: Sicuti & iure civili iudicialia supplicia malefactoribus decreta. Nisi quod ratio supra dicta Christi haec in Euangelio non expressit, sed Ecclesiae & reipublicae civili commisit: Deus autem in lege veteri cuncta explicuit. Hinc subsequitur alterum discrimen. Nempe quod praeccepta moralia sunt simpliciter de iure naturae, puta praeccepta, quia bona: aut prohibita quia mala. Reliqua vero, de iure positio diuino, sicut ceremoniae & iudicia nostra, de positio humano, nempe bona, quia praeccepta: vel mala, quia prohibita. Quemadmodum Aristot. 5. Ethico. cap. 7. distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale: & legitimum, quod antequam positum esset nihil referebat sed postquam positum est. Atqui ad haec tria genera forte alludit Paulus ad Romanos 7. dicens: quae Paulus. lex

Conclu. 3.

Primum discrimen tria genera praecceptionum moralium iudicialium.

Secundum discrimen.

Aristot.

Paulus.

lex est sancta, quantum ad ceremonialia: eò quòd illud est sanctum, quod Deo dicatum est. Et mādatum iustum, quātum ad iudicialia: & bonum, hoc est honestum, quātum ad moralia. ¶ His demum adiungit quarta conclusio. Quāuis alia inueniantur in veteri lege nomina, scilicet mādata, testimonia, & iustificaciones: cuncta tamē ad hęc tria genera reducuntur. Ratio conuclusionis sic habet. Quædam in lege existunt quæ ceu agēdorum præcepta edicuntur. Alia verò adhibentur quasi robur ad eorum custodiam. Illorū ergò sunt tria genera iam posita: horū autē altera tria. Nam quod ad legis obseruantiam conducit, primum est legislatoris autoritas: secundum verò legis utilitas: quæ est vel consequutio præmij, vel supplicij cautio. Illa ergo quibus, autoritas maiestasque legislatoris cōmendatur, dicuntur testimonia. Vt Deute. 17. Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est. Et legis caput, quò pronuntiat creator cœli & terræ. Et in Psal. Tu terribilis es: & quis resistet tibi? Et omnipotens nomen eius, & similia. Illa verò quibus vel præmia vel supplicia proferruntur, dicuntur iustificaciones. Vt Deut. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis gentibus. Et Isai. 1. Si audieritis, bona terræ comedētis: Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Nam per hęc diuina iustitia cōmendatur. Mandatum autē forsan idem est, quod præceptum. Sed quoniam loco citato videntur ad inuicem secerne, fortasse præcepta referuntur ad ea quæ ad salutem sunt necessaria: mandatum verò ad illa quæ per charitatē supererogantur, cuius generis sunt & Euangelica consilia. Atq; illud Exod. 2. Si pignus acceperis vestimentū à proximo tuo, ante solis occasum reddas ei. Vel fortē præcepta sunt, quæ Deus in tabulis scripsit: ut Decalogus: mandata verò, quæ Moyfi reuelauit, ut populo promulgaret. Tametsi & ipsa iustificaciones, testimonia etiā sunt diuinæ iustitiæ. Vniuersa autē reducuntur ad tria priora generalia. Quādoquidem alia (vt dictū est) nō tam præcepta sunt, quam ad eorum custodiam pertinentia.

Ad. 1. arg. **H**is hoc pacto constitutis, ad primum argumentū in contrarium respondetur, quod cetera præcepta moralia nihil aliud sint quod lex nature dicat, & serena ratio docere potest, operæpretiū nihilominus fuit, ut deus non tantū in supernaturalibus, verū & in na-

turalibus tali prudentia illis opem ferret. Nā etsi nūquam rōnis synderesis eousq; extingui valeat, quin prima picipia naturalis iuris ei resurgat, tñ eo potest caligine obduci, vt circa eorum conclusiones hallucinetur oberretq;. Idq; non solū in speculabilibus, verū & in moribus. Mirabile enim est dictū quanta de speculabilibus sapientium vetustorum deliramenta memorię prodita sunt. Et in moribus nō solum fornicatio simplex, verū & grauiora pro licitis ducebāt. Atq; illo maximē tēpore quo lex data est, hanc mētium nebulam, credibile est mortales obtenebrasse. Eādem enim de causa & supernaturalis si des non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de alijs quos natura docet. Vt quòd Deus est vnus, atq; omniū causa, quodq; anima sit immortalis, & de similibus. Id autē quod in eodem argumētō adiectum est: nempe id quod est literam legis occidere: moralibus præceptis non competere, negatur. Imò, vt August. libro. de spiritu & lite. cap. 14. author est, nos que ab ipso instructi super tertium caput ad Roma. iuse tractauimus, præcepta ipsa Decalogi sunt, de quibus Paul. ait literam occidere, atq; iram operari. Non quidē quòd id directa intentione (vt iam dictū est) faceret, sed quia ostendēdo peccatorum opera nudabant subditos omni excusatione: & tamē lex illa gratiam non cōferebat. Attamē qui ex fide venturi Christi iustificati illa præceperant, iustitiam suam augebāt apud Deum. Et ideò appellabat eadem opera Dauid iustificationes. Secundū etiā argumētum solutum est, vbi declarauimus quemadmodū ceremonialia ad mores quoq; & merita pertinent: sed tamē quia naturali lumine nō eliciuntur ex dictamine nature, sed humano arbitramento vel diuino, à moralibus seceruntur. Itaq; Deum colere principium morale est: hoc autē vel illo ritu, ceremoniale.

¶ Ad aliud autē quod illic subiicitur respondetur quòd etiam si verba cōmodiora sint ad significandū, nihilominus, vt Dionys. 1. ca. Cœlestis Hierar. autor est, natiū est hominibus rerum similitudinibus sensibilibus spiritualia intelligere. Ob idq; decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus venturum Christum profiterentur. ¶ Ad tertium pariter, vt de ceremonialibus, respondetur quòd & si actus iustitiæ in genere ad moralia præcepta pertineant, tamē hęc vel illa in particulari iudicio præcepta dicuntur iudicialia.

Ad cōfirmationē eiusdem argum.

August. Autor in Epist. ad Romanos.

Ad. 2. arg.

Ad cōfirmationem.

Ad. 3. arg.

iudicialia. Quæadmodum quòd omnis malefactor puniendus sit, præceptum est morale: quòd autē fur sit suspendendus, & hæreticus cōburendus, iudicialia sunt. Vnde cum iudicialia partim cum moralibus cōueniant, scilicet quòd à ratione deriuantur, ad mores que pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc scilicet quòd vtraq; speciales sunt determinationes generalium præceptorum, consequens factum est, vt nōnunquam connumerentur inter moralia: vt Deute. 5. Audi Israël ceremonias atq; iudicia. quandoq; verò inter ceremonialia, vt Leui. 18. Facietis iudicia mea & præcepta mea seruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine comprehenduntur moralia: & in posteriori ceremonialia. ¶ Quartum verò supra solutū est: præter illā particulam de virtutibus moralibus distinctis à iustitia: quarum vtiq; præcepta statim quæstioe proxima cōstabit quomodo ad iustitiam reducantur: eò quòd præceptum dicit semper rationem debiti.

Ad. 4. arg.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promissiones & cōminationes debuit suos subditos inducere.

ROST veteris legis præcepta sequitur in 3. articulo, vt dicamus de eius præmij & pœnis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam, & à transgressione deterrabantur. Quæritur in quā, vtrum decuerit, promissiones illas & cōminationes esse temporales. Et arguitur à parte negatiua. Intentio diuine legis est homines Deo amore & timore subijcere, secundum illud Deut. 10. Et nunc Israël quid dominus deus tuus petit à te, nisi vt timeas dñm Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum? tēporalis autē cupiditas à Deo animos longē abducit: secundū illud August. lib. 83. quæstionū. q. 36. venenum charitatis est cupiditas: ergò ille tamē ta illa ac territamēta minimē diuinā legē decēbant. ¶ Secundo, Leges humanae inde apparent deiectiones, quod per hęc lubrica, peruentiaq; tēporalia ad bonū ciues pmouēt: lex ergò diuina quæ ad immortalē felicitatem mortales ducit, nō debet similibus munusculis ac deterliculis vtī. Atq; eò minimē quod tēporaliū pspicitur cōis est iniustus cū iustus atq; aduersitas iustus etiā cum iniustus: secundum illud Eccle. 9. Vniuersa tēporalia

Argum. 1.

August.

Argum. 2.

hec eueniunt iusto & impio: bono & malo: mardo & immūdo: immolati victimas, & sacrificia continent: ergo tēporalia bona vel mala incōgruenter statuitur vt premia vel pœna mandatorum legis diuinæ. ¶ In cōtrarium autē est illud nuperrimē citatum Isai. 1. Si volueritis & audieritis bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

Anotandus est in primis quæstionis titulus. Haud enim in dubiū reuocatur, quin custodes illius legis per fidem & gratiā Iesu Christi premia consequerentur eterna: transgressoresq; afficerentur ppetuis supplicijs, sicut Euāgelicis professoribus cōtingit. Effulserat nanq; antiquis illis alterius vitæ lumen: vt patet Gen. 37. Descendā ad filium meum lugens in infernū. Sic enim appellabant decessum vitæ præsentis: propter eā quòd illis nondū cœlestes fores patebant: quare etiā iusti descendebāt ad limbum. Et Ezechi. 37. aperta extat futura resurrectio nis, pphetia in campo illo quæ propheticē cernebat plenū osisib. Nā dictū est ei, Putāne viuēt ossa ista? Et sequitur: Ecce ego mitatā in vos spiritū & viuetis. Et Iob. 19. Credo quod redēptor meus viuūt. Et Actu. 23. mentio fit opinionis Sadduceorū negatiū resurrectionē mortuorū cōtra fidem quā reliquus populus sustinebat. Et Dauid Psal. 101. In memoria æterna erunt iusti. Et Sap. 5. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Et de miseris supplicia luentibus subditur: Videntes turbabantur terrore horribili: &c. Igitur quod in quæstionem producit, nō est cur non fuerint illi patres aut præmiati aut puniti, nisi temporaliter: sed cur, cum eadem illos sicuti nos, præmia & supplicia manerent sempiterna, non fuerint in lege scripta nisi tēporalia: ¶ Respondetur ergò vnica conclusione. Condecens fuit & illi populo cōgruentissimū, vt illis pollicitationibus & cōminationibus temporalium adduceretur. Iam enim superior libro mōstratum est leges ad sui obseruatiam suppliciorū metu præmiorumq; spe homines attrahere: in star scientiarū speculatiuarū, quæ per principiorum cognitionem ad cōclusionū assensus permouēt. Quapropter ea esse debet legislatoris prudentia, vt secundum ingenia ciuium tam præmia statuat, quā supplicia: populum autem illum Paul. ad Galat. vt quæst. præcedenti me Paulus, minimus, puero confert dum sub pædago-

Sensus pro ista quæst.

Cōclusio responsiua.

Probatio prima conclusiōis.

go eruditur: sed naturale puerorū ingenium est solis illis munusculis allici, quæ sunt ante oculos: nam ea quæ absunt, mente percipere nequeunt. Et eadem ratione præsentium timore deterrentur. Expedientissimum ergo fuit, vt lex illa quæ, vt dictum est, tanquā imperfectio quædam ad perfectionē Euan-gelij gentem illam præparabat, in fimo illo præmiorum poenarumque genere vteretur.

Paulus. Quapropter Paul. ad Philip. 3. euangelicam familiā veluti filios iam Dei charitate prouectos atq; in hereditatem missos ex eplō suo cōmonefacit, dicens: Quæ quidē retrō sunt obliuiscens, ad ea quæ priora sunt extendens: me ipsum, ad destinatū persequor, ad brauiū supernæ vocationis in Christo Iesu. Quicū- que ergo perfecti sumus hoc sentiamus, &c. Ecce ergo cur Exod. 30. vbi Deus apparuit Moyfi, quæ ad seniores populi in Egyptū delegaret, quibus daturus erat legem, hoc tā tum eis pollicetur, qd adducet eos in regnum Chananorum, terrā scilicet fluentē lacte & melle. Christus autē Matth. 4. lator legis nouæ non inferius regnū q̄ cœlorū nobis proponit. Illic bona terræ promittuntur, in euāgelio verò vita æterna. Et Deut. 28. Si audieris, inquit, vocem domini Dei tui, &c. faciet te dominus Deus tuus excellentiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra: venientq; super te vniuersæ benedictiones istæ. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. &c. Matt. aut. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnū cœlorū. Beati mites, quoniā ipsi possidebūt terram. Non vti- que infernam Chananorum, lacte & melle fluentem: sed supernam angelorum, diuina- rum benedictionum.

Altera vō cōclusio. no nectare exuberantē. At verò huic quæ canonica ratio est, alteram eidē proximam subiungamus ex eadem pullulātē radice. Cū illa inquam quæ Christus mundo pmissurus erat vix præ sua celsitudine ab hominibus credi poterant quia neq; in cor hominibus ascenderunt, consulto Deus voluit fidelitatem suam in illis temporalibus declarare, vt certiorē arrogaret apud nos fidem dum postmodū inuisibilia promitteret. Hac enim de causa populum illū in exilium Egyptiacū ire fuit, vt inde eum postea in terram promissam optima fide cum tam ingētibz signis & portentis reuocaret: nempe vt in illis, tum cœlestium futuras promissiones depingeret, tum etiam, vt quā esset in suis pollicitationibus fidelis, humano generi persuaderet. Atque hac, vt reor, de causa

August. 4. lib. cōtra Faustū, illud appellat te flamētū vetus, hoc verò nouū. f. nō ob id tā tū q̄ illud huic p̄fuit: verū & q̄ illius promissiones rerum erant cum tempore senescen- tium: in nostro verò illa promittuntur, quæ sunt in æternū permanentia. Simile est & inter supplicia illius nostræq; legis discriminē. Patet enim tum alibi sæpe, tum luculenter Leuit. 26. Vbi post temporalia præmia, videlicet. Si in præceptis meis ambulaueritis. &c. dabo vobis pluuias in tēporibus suis vt terra germinet semen suum: & id genus pluri- ma: subdit, Quod si nō audieritis me, visita bo vos velociter in egestate & ardore qui cōficiat oculos vestros, & cōsumat animas vestras. Frustra seretis semen quod ab hostibz deuorabitur. At verò nō sic de hoc interuallo hallucinandū est, vt quis credat, neminē illic opera fecisse nisi metu poenæ. Sancti em̄ illi patres, vt Moyfes & Abraham & phetæ timore filiali Deum reueriebantur. Et vice versa in Euangelio multi timore seruili p̄trahuntur. Quin verò vt Apostolus ad Rom. 1. nos admonet, longē apertius nobis Christus in Euangelio cōminatus est dei irā de cœlo reuelatam: nempe in æternorum tormenta. Sed discriminē est, q̄ illic non cōminabatur Deus nisi temporalia supplicia: nobis autē cōminatur æterna. Ait enim Deus per Esaiam: Si audieritis, bona terræ comedetis: quod si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ait verò Christus: Et ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternā. Præterea, lex illa plena erat timore, quare data est in monte cum tonitruis & coruscationibus: quod Exod. 20. exponēs Moyfes ait. Vt probaret vos venit Deus, & vt terror illius esset in vobis. Nostra verò lex in igne a moris effulsit in die Pentecostes. Quod quidem discriminē edidit ad Hebr. 12. Paul. Quare in illā legem peccantes, statim in supplicium rapiantur: vt patet in cōflatione vituli: vel tradebantur Philistæis aut Baby- lonijs, aut alijs hostibus, quibus vindictibus iratus Deus utebatur. Vnde Dauid Psa. 77. Cū occideret eos, quærebāt eum & reuertebātur. Nobis autē (quod notatū dignum est) nullum in Euangelio cōminatus est Christus temporale supplicium: sed cuncta nos manent in altero sæculo. Qua de causa multo quā illi deberemus acerbiora expa- uescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratiorem habebimus quæstio. 7. luculentiorēque sermonem, vbi de lege Euan- gelica

gelica dicendum nobis restat.

Ad. 1. argu. Ad primum igitur argumentū responde- tur tres esse hominum ordines quantū ad tēporalium cupiditatem distinctos.

Vnus enim peccatorum, qui neutri oculū ad huiusmodi fluxibilia bona cōiiciunt, sed illis prorsus abiectis Deo infixi sunt. In quo ordine non erat ille populus: licet quidam rarissimi hunc gradum pertingerent: quorum ait ad Hebr. Paul. dignū non fuisse mū- dum. Alius est extremus ordo peruersorum qui finem suum in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atq; horū cupiditatem asserit August. esse charitatis venenū: quibus ideò periculosa esset lex, quæ tēporalia promitte- ret. Sed tertius est medius peccatorū gra- dus: qui scilicet bona tēporalia sic cupiūt, vt viam iudicent ad æternorum fruitionē: qua re istis salutare est per hæc tēporalia ab amo- rem Dei pellicere. Nam vt est in Psalmo: cō- sitemur tibi cūm benefeceris illi.

Ad. 2. argu. Ad secū- dum respondetur qd præstantia diuinæ le- gis præ humana inde deprehenditur: qd hu- mana pponit præmia ab hominibus confe- renda: Deus autem, illa quæ ipse est collaturus. Ob idq; optimo iudicio illa largitur ius- tis & subtrahit iniustis. Nisi quandoq; ratio contrarium poposcerit. Vnde si histo- rias veteris instrumenti perlustrēs, semper ille populus quandiu Deo legiq; parebat, tē- poralium prosperitate affluēbat: & contra- dum ab eius gratia decidebat, tunc cœli at- que hostiū aduerfitatē experiebat. Quod si iustus aliquos, quos ait ad Hebr. Paul. angustiatos & afflictos mala fuisse perpeffos, eiusmodi aduersis exercebat, hoc faciebat, vt eis ad maiore coronam cederet. Quauis & nonnullos qui exteriori legem colentes in æternū cor in tēporalibus sentiebat infixū secūm illud Esai. 9. Populus hic labijs me honorat; cor autem eorum longē est à me. Sinebat quidem ad cumulationem ipsorum condemnationem illis frui.

QVÆSTIO TERTIA,

De moralibus præceptis.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 100.

ARTICVLVS I.

Utrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

HACTENVS de legis præceptis in genere, de se- cōdū ergo iam est ad spe- cies singulas. Inter hæc au- tem primū ac principem locum moralia obtinent.

De quibus duas adornamus quæstiones: nē p̄ hanc de omnibus in genere, atq; alteram speciatim de singulis. De his ergo primū interrogatur, vtrum omnia pertineant ad le- gem naturæ. Et arguitur à parte negatiua. Primò, Ecclesi. 17. Præcepta moralia dicuntur disciplina: de illis enim dicitur, Addidit illis disciplinam: & legem vitæ hereditauit illos. Disciplina autem, cūm per doctrinam acquiratur, contra legem naturæ; diuiditur: quæ pote nō ad discitur, sed naturali instin- ctū percipitur: nō ergo omnia præcepta mo- ralia sunt de lege naturæ. Secundo: lex di- uina perfectior est quàm humana: Lex au- tem humana legi naturali multa accumulat bonorum operum documenta. Vnde fit, vt cū ius nature idem sit apud omnes, huma- na tamen morum instituta sint apud diuer- sos diuersa: ergo multò fuit æquius vt diui- na lex aliqua naturali insuper adderet. Ter- tio: Non solum naturalis ratio, verū & si- des ad morum institutum conducit. Vnde Paul. ad Gala. 5. Fidem ait per dilectionē o- perari: fides autem sub naturæ lege nō com- prehenditur: quippe quæ super naturalem rationem extollitur: ergo non omnia præ- cepta moralia legis diuinæ ad legem nature spectant. In contrarium est illud Aposto- li ad Rom. 2. Gentes quæ legem non ha- bent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: vbi moralia præcepta designabat.

Quæstio præsens non tantum mouetur de præceptis Decalogi, verum vniuersa- rum de cunctis q̄ per se ad mores p̄tinēt. Ad quam duabus conclusionibus respon- detur. Prior est: Vniuersa moralia præcepta non solum quæ veteri testamento scripta sunt, imò si quæ sunt alia, sunt de lege nature. Probatur cōclusio: Præcepta moralia, sic definitū est, à ceremonialibus iudicialibusq; distare, quod per se, hoc est natura sua, qua- cunq; seclusa positua lege ad mores perti- nent: nam ceremonialia atq; iudicialia non per se, sed quia per arbitrariam legem posi- ta sunt, ad mores attinent. Probitas autē mo- rum per ordinem ad rationem naturalem, quæ humanarum actionum proprium prin- cipium est, existimari debet. Sicuti lapidis

sunt sine differre. Nam humana solum pro-
ponit humanum bonum, quod ad pacē a-
micitiamq; inter homines spectat: homines
autem amicitia foedera p sola externa illa of-
ficia retinent, quæ sunt virtutis iustitiæ: per-
quam scilicet vniciq; quod suum est tribuitur:
lex ergo humana primario proposito ad iustitiæ
virtutem attendit. Esti quæ alia de fortitudine, deq;
temperantia iubet, non nisi quatenus ad suum cōmune bonum re-
feruntur. Præcipit inquam fortitudinē, non
quæ tibi necessaria est ad tuas ppulsandas
iniurias, sed quæ rei bellicæ necessaria est: pu-
ta nē locum in acie deseras. Iubet item tem-
perantię moderamen: non tamen quo non
fis aut tecum, aut tua cum vxore intempe-
rans, sed quo adulterium nō cōmittas. Sentē-
tia est Arist. 5. Ethico. cap. 1. vbi ait leges
de omnibus dicere, coniectantes aut com-
munem omnium vtilitatem, aut optimorū
aut principum: vbi tria genera politię di-
stinguit. ¶ Secunda conclusio: Lex diuina
non de iustitiæ tantum actibus, sed de vni-
uersarum virtutum operibus ex æquo præ-
cepta ponit. Probatur ratione contraria: si-
nis diuinarum legum non est illa quæ inter
homines est benevolentia, sed ipsorum cum
Deo amicitia, ac subinde familiaritas, tñ in
præsentī sæculo, tum demum in futura eter-
nitate: homo autem non solum per officia
iustitiæ specialis virtutis fit Deo charus, ve-
rum & per vniuersas studiosas actiones qui-
bus homo secum rectē viuūt: non modō ex-
terē, verum etiam interna mēte, in qua deus
suam inppressit imaginem. Præcipit ergo
lex diuina actus fortitudinis, temperantiæ,
mansuetudinē, &c. non solum in ordine ad
iustitiam inter homines, in super quaten⁹ in
homine ipso diuinam imaginem exornant.
Quare ex æquo primariq; intentione tam
intellectuales virtutes, quæ sunt rationis lu-
mina, quam morales, quæ appetitum eidem
rationi subijciunt, iubet. Nempē tres in pri-
mis Theologicas, fidem, spem, & charitatē:
mox & quatuor morales. secundū illud Sa-
pien. 8. de eadem diuina lege & sapientia as-
sertum. Sobrietatem & sapientiam docet, &
iustitiam, & virtutem: quibus vtilius nihil est
in vita hominibus. ¶ Tertia conclusio. Non
omnia virtutum opera eodem cogēdi rigo-
re ppōnit: sed illa quæ ad necessarium ratio-
nis ordinem spectant sub reatu culpæ iubet:
reliqua verō, quæ ad cumulatiorē virtutum
perfectionē ornatūq; attinēt, sub forma cō-

Conclu. 2.

Probatio.

Conclu. 3.

De Iustitia & Iure.

filij admonet. Qualia sunt illa q; pertinet ad
inimicorum dilectionem: vt Prouerb. 25. Si
esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et reliqua
præcepta misericordie, vt ca. 3. De primitiis
omniū frugū tuarum da pauperibus. ¶ Du-
plex autē, licet exigua, dubitatio ex his fit re-
liqua. Vna. f. de differentia inter humanam
legem ac diuinā cōstitutā. Apparet enim in
contrariū quōd diuina perinde atq; huma-
na principē intentionē dirigat ad iustitiam,
Nam præcipuē exigit obedientiā, q; est gñā-
lis iustitia. Præterea q; quid iubet, eo refert
vt, vt particularē iustitiā, q; est in homines cō-
foueat, vel illam, qua appetitus rationi sub-
ditur: ergo nunquam exit iustitiæ tramites.
¶ Ad hoc autē facile respondetur, in hoc di-
scrimen consistere, quōd humana lex habet
p sine iustitiā specialē virtutē, qua huma-
na societas fidesq; cōstat. Lex autem diuina
simpliciter cuiusq; perfectionem. Nam obe-
dientia q; pertinet ad legalē iustitiā, non est
finis legis, sed est virtus q; subijcit ciues prin-
cipi: finis enim legis est per obedientiam fa-
cere bonos ciues. Illa autem subiectio appe-
titus ad rationem, est ad finem legis perti-
neat, eō quōd in illa consistit humana perfe-
ctio, tamen cum non ordinet hominem ad
alium, sed ad seipsum, non habet propriē ra-
tionem iustitiæ, sed (vt ait 5. Ethico. Philoso-
phus) metaphoricam: pro quanto appetitus
& ratio eiusdem supposito considerantur vt
duo. ¶ Altera verō dubitatio est, quōd non
videtur lex vetus vniuersas instituisse virtu-
tes. Nā (vt legitur Matth. 6.) Christus colla-
tiōe facta inter ambas leges ait: Audistis quā
dictum est antiquis: Non occides: Ego autē
dico vobis, Qui irascit fratri suo, &c. Et ideo
præmissi: Nisi abūdauerit iustitia vestra plus
quam Scribarum & Phariseorum, nō intra-
bitis in regnum cœlorū. Respondetur quod
quicquid Christus expressit, quod verā ha-
beat rationem præcepti, concludebatur in
lege veteri, sed Pharisæi erant qui eam ob-
nubilauerāt. Nam si Christus prohibuit ini-
micorum odium, idem etiam prohibebatur
Leuit. 19. vbi legitur: Non oderis fratrem tuū
in corde tuo. Et si Christus concupiscentiā
cordis cōpescuit, idem scriptū erat Exo. 28.
Non concupisces vxorem proximi tui.
¶ Primum igitur argumentorū respon-
detur quōd vbi diuina mandata appella-
latur iustificaciones, nō trahitur nomen
à iustitia speciali virtute quæ est inter homi-
nes: sed à iustitia qualis esse debuit inter ho-
minem

Gemina du-
bitatio.
Prima rō
dubitandi.

Secunda rō
dubitandi.

Ad primā
dubitatiōē

Aristot.

Secunda du-
bitatio.
Ratio hæs-
tandi.

Ad. 1. arg.

Libri Secundi,

Quæstio. III.

minem, & Deum, quæ est legalis generalis
que virtus. Inde scilicet quōd debemus pro-
prias voluntates rationi semper ac perinde
diuinis e⁹ iussis habere cōformes, qua rōne
in eius amicitia perficimus. ¶ Et pari modo
respondetur ad secundū. Nā est omne præ-
ceptū rationē debiti præ se ferat, non tamen
debiti specialis iustitiæ, sed debiti quod est
volūtatis ad rationē, atq; hominis ad Deū:
quicquid enim obediētie rationi debitū est,
debetur & deo, quī rōnis est author. Et hæc
est obediētia generalis. ¶ Tertiu deniq; iā
solutū est. Nam est omnis lex in bonū cō-
mune referatur, cōmune tamen bonū aliter
lex humana prospicit, aliter verō diuina.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

ARTICVLVS. III.

Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis
ad decem Decalogi reducuntur.

GVM definitum sit legem veterē
de omnium præceptis virtutum
actibus, & tamē in decalogo nō
extant nisi decem præcepta iu-
stitiæ, quærendum supererat vtrum reliqua
aliarum virtutum ad hæc decem reducātur.
Et arguitur à parte negatiua. Prima omnium
capita, vt Matt. 22. legimus, sunt: Diliges do-
minum Deum tuum: & Diliges proximum
tuum: hæc autē nec sunt in Decalogo posi-
ta, nec videntur ad ipsum posse reduci: ergo
non omnia reducuntur ad ipsum. ¶ Secun-
dò arguitur. Tertium præceptum, Memēto
vt diē Sabbathi sanctifices, apparet cœre-
moniale: moralia verō non reducuntur ad cere-
monialia, sed potius ecōuerso: cum moralia
sint conclusiones naturalis iuris, cœremonia-
lia verō minime, ergo. nō omnia reducūtur
ad Decalogum. ¶ Tertio: præcepta moralia
non solum sunt de actibus iustitiæ, sed patēt,
præterea ad reliquas virtutes, quæ ad mores
pertinent: in Decalogo autē nō extant nisi
iustitiæ pcepta, ergo nō omnia illic redu-
cuntur. ¶ In cōtrariū autē, est glossa sup il-
lud Matt. 7. Beati estis cū vos maledixerint
hominibus: dicēs q; Moyses decem præcepta
proponens postea per partes explicuit.
¶ Vestio hæc inferius art. 1. vbi in par-
ticulari aliorum numerus præceptorū
refertur, lucidi⁹ patebit: nunc ergo tā-
tūm in genere duabus cōclusionibus absol-
uetur. Prior est, discrimen inter decalogum
ac reliqua præcepta, hoc est potissimū, quōd
decem illa Deus Angelorū ministerio, vt di-

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Glossa.

Conclu. 1.

ctum est: in tabulis Moysi insculpsit: alia ve-
rō dedit per Moysen. Est ergo meditate spe-
culanda differentia quōd solum Decalogi
homo à solo doctus est Deo: reliqua verō
ab hominibus. Rationi autem consonantis
fimum erat, vt Deus tanquam naturæ au-
thor illa per se duntaxat doceret, quæ vel
naturalis ratio per exigua exhibita confide-
ratiōe ex primis naturæ principijs elicit: vel
ex infusa fide protinus innotescunt: quorū
hæc sunt in prima tabula, illa verō in secun-
da, vt inferius patebit. Et quoniam inter om-
nes virtutes patētissima est iustitia, in hac
explicanda virtute totus Decalogus versa-
tur. Quapropter duo præceptorum genera
prætermisit. Illa scilicet que tanquam per se
nota principia in mentibus nostris consi-
gnauerat: hæc enim nulla præterea editio-
ne indigebant, vt id facias alijs, &c. Mox &
illa quæ vigilantiorē exigunt sapientum
indagationem. Quæ scilicet Moysi & alijs
deinde sapientibus docenda reliquit. ¶ Hinc
ergo colligitur posterior conclusio: Nempē
quod omnia ad Decalogum deducuntur.
Nam illa generalia principia cōtinentur in
Decalogo sicut principia in proximis con-
clusionibus: quoniam, Non occides, Non
furtum facies, &c. nihil aliud est, quam id nō
facias alijs, qđ tibi fieri nō vis. Reliqua verō
cōtinent in eodē Decalogo, sicuti cōclusio-
nes in suis principijs. Vt illud Leui. 19. Corā
cano capite cōsurge: virtute continet in illo
qđ est Honorare parētes: & nō fornicaberis,
ad id quod est, Nō meecharis: & illud,
Non foenori dabis, ad id quod est, Non furā
beris. Attamē quia copiosus ac luculentius
artic. 1. 1. explicanda hæc sunt, illuc vltimē
liqua sunt expectanda.

Ratio cōcl.

Conclu. 2.

Ad. 1. arg.

AD primum igitur argumentum respon-
detur, ideo illa principia de dilectione
Dei & proximi non esse in Decalogo ex-
pressim posita, quōd nulla editione opus ha-
beant: eō quōd sint per se nota: sed Deca-
logus fuit illorū explicatio. Pius enim sta-
tim per fidem fit notum: vt articulo proxi-
mo patentius fiet. Quicunque enim fatetur
esse Deum, eadem ipsa confessione cōpērit
fimum habet eundem à se esse diligendum.
Neque quicquam esse potest rationi natu-
rali apertius consentiens. Attamen quia di-
ligendi modus, cum res sit supernaturalis,
non sit cunctis mortalibus in comperto, eū-
dem expressit in præceptis primæ tabulæ,
ad quæ ideo præcepta reducitur, tanquam

principium in suis cōclusionibus contentū. Ac pari modo secundum de dilectione proximi reductur ad præcepta secundæ tabulæ. ¶ Ad 2. argu. ¶ Ad secundum argumentum iam supra dictum est præceptum sanctificandi festi in genere, puta vt tempus aliquod diuinis meditationibus offeramus, non esse ceremonia le sed morale: in particulari autem esse ceremoniale. ¶ Tertij quoque responsio itidem explicata est. Enimuerò cum Decalogus illa tantum cōtineat præcepta quæ Deus per se tulit: ipsum autem non nisi manifesta natura conclusiones exprimere decuerit, & pceptum omne præ se ferat rationem debiti, quæ quidem ratio in virtute iustitiæ patenti sit, in reliquis verò latentior, consequens est vt Decalogus ea tantum præcepta complectatur, quæ pertinent ad iustitiam. Reliqua verò de fortitudine de quæ temperantia ac de cæteris, qua parte includunt rationem debiti ad eundem Decalogum reductur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præcepta Decalogi conuenienter distinguantur.

POST tres superiores articulos de præceptis moralibus in genere disputatōs descēdēdū est peculiariū ad Decalogū. De quorum dispositione adhibentur alij quatuor nempe de distinctione eorum deq; numero, ordine, & traditionis figura. Queritur ergo vtrum præcepta Decalogi vti iacent Exod. 26. sint conuenienter distincta in tria primæ tabulæ & septem secundæ. Et arguitur à parte negatiua. Fidēs quæ intellectualis est habitus, & latræ quæ est religiōis adoratio, duæ sunt virtutes distincte, ergo distincta sunt præcepta fidei, & latræ. Vt illud nō habeas deos alienos coram me, pertineat ad fidem: quod autem subditur, Non facias sculptile, spectet ad latræ. Ex quo fieret cōsequens esse quatuor primæ tabulæ. ¶ Secundū illud primum verbum. Ego sum dominus Deus tuus, est affirmatiuū: quod autē sequitur, Non habeas deos alienos coram me, est negatiuū: præcepta autē affirmatiua distinguuntur à negatiuis: ergo sunt duo: ac perinde refulcabunt quatuor primæ tabulæ, nēpē adiunctis duobus alijs: Ne iures vana per eum: & Sabbatha sanctifices. ¶ Tertio cōcupiscētiam non nisi vnam ponit Apostolus ad Rom. 7. vbi ait. Concupiscētiam nesci-

Argum. 1. partis negatiue.

Argum. 2.

Argum. 3. Paulus.

De Iustitia & Iure,

bam nisi lex diceret. Non concupisces: ergo vnica est concupiscētia prohibito, atque adeo distinguī non debet in vnam concupiscētia vxoris alienæ, & alteram aliarum rerum. ¶ In contrarium est auctoritas Augustini super eodem loco Exodi, distinguētis tria præcepta primæ tabulæ: & septem secundæ.

DE præceptis Decalogi, nemo negare potest esse decem: nomine id plane proclamante. Quare de hoc vna est omnium concors sententia. Item in eodem consensu affirmant in prima tabula fuisse scripta præcepta pertinentia ad dilectionem cultumq; Dei, in secunda verò illa quæ dilectione proximi explicatē continēt. At verò quot sint, tam hæc quam illa, non inter omnes vnanimiter constat. Sunt enim tres opiniones, Prima Isychij super illud Leuit. capit. 26. Itā vt decem mulieres in vno cilibano coquant panes, qui ponit quatuor in prima tabula, & sex in secunda, vt primum sit illud affirmatiuum, Ego sum dominus Deus tuus, secundum. Non habeas deos alienos coram me. Atqui Hierony. Osee. 10. super illud, cū corripientur propter duas iniquitates suas: eodem modo duo hæc fecerunt. Tertium ponit Isychius, Nō facies tibi sculptile: & quartum, Non assumes nomen Dei in vanum. Illud autem de obseruatione Sabbathi, illic insertum, non censet cōnumerari inter præcepta: neque intelligendum esse secundum literam: eo quod cum mutatum fuerit apud Christianos in diem Dominicam, non illud cōnumerat inter præcepta moralia. Illa nāque immota permanferunt. Sed ait intelligi secundum spiritum: vt nullum mundi huius opus vnquam faciamus. In præceptis autem secundæ tabulæ nonum ac decimum cōpingit in vnum. Quare nō facit nisi sex.

¶ Secūda opinio est Origenis eodem loco, itidem distinguētis quatuor primæ tabulæ, paulo tamen differentiū ab Isychio. Illud enim: Ego sum Dominus Deus tuus, nō facit distinctum præceptum, sed pro eodem illud existimat atque subsequens. Non habeas deos alienos: secundum verò arbitrat. Non facies sculptile: ac tertium, Non assumes nomen Dei tui in vanum: ac denique quartum. Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Reliqua verò sex cogitur veluti Isychius cōnumerare. ¶ His tamen non obstantibus statuitur tertia conclusio quæ est Augustini eodem loco: Præcepta Decalogi distinguuntur in-

August.

Gemina assertio d qua inter oēs cōstat.

Triplex opinio.

Hierony.

Opinio.

Conclus. 3. Opinio. 3. August.

Libri Secundi,

stinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem secundæ. Ad horum autem perspicuā intelligentiam notandum est diuinarum tabularum primā haberi mentionē Exod. 31. vbi postquam enarrantur præcepta quæ deus dedit Moyfi in monte, subditur: Dedit quoq; dominus Moyfi cōpletis huiusmodi sermonibus in monte Sinai duas tabulas lapideas scriptas digito dei. Vbi neq; nominantur prima & secūda, neque memoratur quid in alterutra fuerit scriptum. Hebræorum autē confessio est in vtraq; fuisse sculpta quina præcepta. Est quippe sententia Iosephi legis peritissimi, lib. 3. antiqui. ca. 6. Illic inquā ait in vtraq; quina verba fuisse scripta, in vna scilicet quatuor de dilectione dei: se iungit enim in duo. Ego sum dominus deus tuus: & Non facies sculptile: ex quo Origenes & postea Hierony. illam opinionem ciberunt. Et in eadem priori tabula quintum collocat mandatum de honore parentibus deferendo. Eam forte ob rem quod cum deus sit ex quo omnis paternitas deriuatur, voluit, vt sui instar parēs nostros honore colerem. Atqui est vero quam similitudī, sic fuisse distributa pariter præcepta: quoniam tabulæ æquales erāt. Et est nō exilis coniectura, in secūda tabula non extitisse, nisi quinque; negatiua: Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces. Nam præcisā hæc consulo cōnumerat Paul. ad Rom. 13. vbi ait: Hæc oia instaturari illo verbo, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nam quod addit: Et si quod est aliud mandatum, non adhibuit nisi propter illa quæ extra Decalogum vagantur. At vero quoniā duo isti ordines in duo capita de dilectione dei & proximi resoluntur, non tam ad numerum, quam ad mysterium alij patres attendentes, illa quæ dilectionem Dei referunt, appellant primā tabulam: illa verò quæ dilectionē proximi, secundam. Mox & hoc recolendum, quod primum præceptum trina habet in Exodo membra. Scilicet, Ego sum dominus Deus tuus, Non habeas deos alienos coram me, Nō facies tibi sculptile. Atq; hoc ansam præbuit varia de ipso opinādi.

Primum documentum.

Iosephus.

Paulus.

Alterum documentum.

Probatio prioris membri post conclusionem. Isychius. 1. Ratio in Isychium.

Quæstio. III.

pertinentia, fuerint illic conscripta, absurdū est dicere illud solum in sensu epidermali fuisse permixtum: cum tamen eadem serie sint omnia disposita. Deinde quod cum in illa tabula de diuino cultu homines erudirentur, curta fuisse nisi tempus aliquod eidem diuino cultui dicasset: quem cultum præceptum illud explicat. Præterea quod cum illa fuerit explicatio naturalis iuris, & nulli essent mortalium qui dijs suis nō statos dies ferias essent, necessarium erat, vt Deus suæ familiæ & festum, & eius rationem explicaret. Ad hæc quod sensus spiritualis abstinendi à peccatis, parum illic ad rem attinebat, de quo latius, quæ sequent. Argumentum autem in contrariū supra in simili solutum est. Enimuerò cū præceptū diuini cultus, morale sit, ritus verò in particulari, ceremonialis, sit, vt vnū seruare festū, sit morale: quod autē hic aut ille dies, pertineat ad ius ecclesiasticum. ¶ Contra opinionem verò Origenis arguit Augu. quod idem sit vnū colendum esse Deum, & non habere deos alienos. Nam, cum nemo possit duobus dominis seruire, Vnū cole deum, accipitur exclusiue. Quod autem adicitur, Non facies tibi sculptile, perfectius id explicat, quod dixerat, Nō habeas deos alienos. Facere namque sculptile, nō est interdicitū, nisi quatenus idololatriæ impietas est. Nā Exod. 25. imagines Seraphin præcipiebant in templo collocari. Igitur cum totū illud, vnū sit, & secundum: Nō assumes nomē eius in vanū: ac tertium, Memento diei sabbathi: sit vt secundū trinitatē personarū, tria quoq; sint præcepta illius tabulæ. Rursus merito arguit, quod prohibito cōcupiscēdiæ vxoris alienæ diuersa sit ab alia concupiscēdi res alienas. Nam secundum Peripateticum principium actus distinguuntur per obiecta: & clarum est mulierem vsū diuersum esse obiectū à rerum possessione: quare alterum ad luxuriam pertinet: alterum verò ad auaritiā.

Secūda rō.

Tertia rō.

Quarta rō.

Solutio fundamētū prædicti authoris.

Argumentum Augustini in Originem.

Alia eiusdem ratio.

His nihilominus constitutis dubium in hgerunt argumenta initio quæstionis ob S. Thom. lecta. Est enim primum in fauorem dilectum duo esse præcepta: Nō habeas deos alienos: &c. Non facies sculptile. Nam prius apparet fidei: posteri⁹ vero latræ. Ad quod non ita multum perspicue S. Thom. respondet, Ait quippe non fuisse necessarium, vt præceptum fidei exprimeret in Decalogo: nam illud præsupponitur tanquam principium. Sicuti articulo præcedenti distinctum est, de generali præcepto dilectionis. Vnde Paul. ad g 5 Hebræ.

Ad. 1. argu. ob S. Thom.

Hebræ. 2. Accedētem, inquit, ad deum oportet credere quia est. Quare nō indigebat nō ua pmulgatiōe: sed tñ oportuit addere præceptū latræ, quæ est protestatio fidei. At verō nō explicat vtrū illorū duorum sit habēdum p præcepto primæ tabulæ. Neq; verō explicat sit ne illud præceptū negatiuū, an affirmatiuū. Et ideo certē solutio eius videt

Solu. S. Th. videtur mutila.

M. S. Th.

in præceptis primæ tabulæ solū vnum agnoscit affirmatiuum, de sanctificatione sabbathi: insinuans duo priora esse negatiua: & tamen in forma cōi ecclesiæ primum præceptum est, Vnum cole deum. Sic ergo accipitō mente eiusdē sancti Doctōris, quā arbitror esse verissimā. Ex illis inquam tribus mēbris primi præcepti illud quod est in capite, Dominus Deus tuus vnus est, non est morale præceptum: sed fidei veritas, quam confiteri tenetur quicumq; ad eum accedit. Quapropter cum illi qui legē Dei accipiuntiam turcē p fiteantur eius subditos, præsupponere debent confessionē fidei, vt ait Paul. At que hoc est quod S. Th. dicit fidem p supponi ante Decalogū. Secūdu autem, scilicet: Nō habebis, deos alienos, licet sit expressio eiusdē fidei, pertinet nihilominus ad latræiam & cultum. Igitur S. Th. in argumento duo illa proposuerit, Non habebis deos alienos, Non facies tibi sculpsile: quasi prius ad fidē pertineret: postērius verō ad latræiam: responsio tamen eius est, eiusmodi distinctionem negare. Imō prius censet esse primum mandatorum Decalogi ad latræiam pertinēs: postērius verō, nihil aliud q̄ eius explanationē.

S. Thom.

¶ Sed arguis. Ergo secundū eum nullū est præceptum fidei: quādoquidē à Decalogo illud excludit. Negatur cōsequētia: imō expresse. 2. 2. q. 1. art. 8. illud affirmat. Quin etiā hic, sed ait q̄ tale præceptum nō est intra decalogum, sed eius pambulū, sicut præceptum dilectionis. Quo quidem præcepto & antiq̄ etiam tenebantur: quin verō & omnes in lege nature quantum ad illam fidem qua ait Paul. Quia deus est, & quia remunerator est.

Paulus.

Primū Decalogi præceptū licet negatiuū sit informā negatiuum: sed tamen affirmatiuū comprehendens, vt in solutione secundū. Quare non fuit op̄a pretium, duō mā præ se fecerim, sicuti. Honora patrem & matrem, ferat, affir- &c. Non occides. Quocirca non repugnat mationē ta- vt affirmatiuū quoque proponatur, Vnum cole Deum. Tametsi huius peculiaris consideratio quaestione sequenti redibit.

¶ Ad tertium iam respōsum est, vbi designata est discriminis ratio inter concupiscentiā mulieris, & auaritiā aliarum rerum. Attamen quoniam ambē in vnam generalem rationem appetendi cōeunt, sub eodem nomīne Paul. vtrāq; complexus est.

Ad. 3. arg.

A R T I C V L V S . V .

Vtrum præceptorum Decalogi numerus congruat.

In articulo præcedēti de distinctione tantūmodo præceptorum primæ, & secundæ tabulæ definitum est: quod illicō subsecquitur de numero disputare: videlicet, an denarius congruerit. Et arguitur à parte negatiua. Peccatum vt supra ex definitione tam Ambros. q. August. patuit, est transgressio diuine legis, peccata autē triformia sunt: nempe, quibus quis peccat aut in Deum, aut in proximum, aut in seipsum: cum ergo in decalogo nullum præceptum tertij generis existat, puta quo homo in seipso cononatur, diminutus est. ¶ Secūdo: & in præcepto tertio primæ tabulæ apparet curtus: cum ex tā multis solennitatibus, ac sacrificijs quibus Deus colebatur, de vno tantum Sabbatho mentionem fecerit. Atq; idem sit argumentum cōtra secundū, vbi tantū cautū est, Nē nomen Dei assumatur in vanū: cum tñ præter periturum passim oboriant blasphemij, falsæq; doctrinæ, quibus Deus ab hominibus dehonestatur. Atq; adeo simile obijci cōtra quartū præceptum. Nam vnusquisq; naturali foedere nō solūm parentibus dilectionem debet, verūm & filijs, ac cæteris, seu sanguine, seu quauis alia necessitudine coniunctis: ergo cum auctore Pau. 1. ad Timoth. 1. Finis præcepti sit charitas, de horum singulis debuerunt singula scribi præcepta.

1. Argum. Ambros. August.

Argum. 2.

Argum. 3.

¶ Tertio arguit. Quodcumq; peccati genus prius corde q̄ opere committit. Nam vt ait Christus. Ex corde exeunt cogitationes prauæ, adulterij, &c. sed in mœchia & furto seorsum post operum prohibitiones, Non mœchaberis, Non furtum facies: explicant peccata cordis. Non concupisces rem proximi tui, &c. Non concupisces vxorē proximi: ergo eadem regula debuit, & in relijs obseruari. ¶ Et quarto postremo que arguitur. Appetitus sensitiuus in irascibile, & concupisibilem diuiditur, quarum vtrāq; pars sedes est corrupti affectus: ergo sicut concupis-

Postremum argum.

bilis

Libri Secūdi

Quæstio. III.

bilis singularibus pceptis infrænata est, ita debuit & irascibilis compefci. ¶ In contrarium est illud Deuter. 4. Ostendit vobis pactum suum qd̄ præcepit vt faceretis. Et ecce verba quæ scripsi in duabus tabulis lapideis. Quæ quidem decem sunt profus.

Quæstio facilima est: nempe ad hoc tantūm mota, vt argumentorū dubia dilucidentur. Est ergo cōclusio, cōpetentissimum esse numerum Decalogi, quæ nō solū generali illa rōne patet, q̄ Dei perfecta sunt opera, verūm & peculiaribus, à sine legis oblati. Dicitum enim est finem diuinæ legis esse, hominem, tum in ordine ad deum instituire, tum deinde in ordine ad proximos: deo autē cum primis fidelitatem debemus: quæ in hoc consistit, vt eius honorem nemini præter ipsum deferamus: hoc ergo primo præcepto cauetur, Nō habebis deos alienos. Mox debemus eidem reuerentiam quæ in hoc posita est, vt nihil in eū iniuriæ iaciamus: qd̄ cauetur præcepto secūdo: Nō iurabis nomē Dei tui in vanū. Præterea ob beneficia, quæ in nos tam ampliter collocauit: debemus ei obsequij, ac famulatiū. Nempe vt tēpora quædā succidamus q̄ eius meditationi donemus: de quo re tertio præcepto cōmonemur. Et quoniā inter beneficia hæc primū fuit creationis opus, designatus fuit dies sabbathi quo illo opere absoluto requieuit deus. Ordo autē hominis ad hominē vel peculiaris est, vel generalis. Peculiare autem debuit, atq; omnī illustrissimū est quo filij tenentur parentibus obsequij, à quibus, secundū deum, vitā quæ bonorū omniū basis est susceperūt. Et ideo statim post tertium de famulatu, qui deo debetur, subsecquitur quartum de honore parentibus deferendo, adeo vt sicut paulō antea dicebamus, non sit vero dissimile in priori tabula fuisse conscriptum. Generale autem homo ordinem habet ad reliquā mortalīū vniuersitatē quibus iure nature socius est, quibusq; perinde id debet, vt nemini neq; opere neq; ore neq; corde sit nocuus. Opere autē primo nocumentum infert quis alteri in propriam personā, adimēdo ei vitā, quæ omniū est temporalium bonorū maximum. Idq; adeo prohibetur præcepto quinto non occides, vbi legio omnis corporea interdicatur. Secundo in personam sibi coniunctam: quod prohibetur sexto. Nō mœchaberis. Tertio in bona exteriora quod inhibetur septimo: Non furtum facies. Ore autem nocet qui cuius fa-

mam lædit: quod vbiq; , vetatur præcepto octauo. Nō loqueris cōtra proximum tuum falsum testimonium. Sed corde iniuriæ quæque est in quolibet per concupiscentiā: siue quæ ad luxuriam pertinet, quæ nono præcepto, sexto respondenti infrænatur, Non concupisces vxorem proximi tui. Aut secundū auaritiā: quæ decimo tandem præcepto compefciunt, Non concupisces rem proximi tui. Nam tales cupidines iniuriōsæ existunt: vt potē que radices externorum operum sunt, secundū verbū Christi: De corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c. Atq; vt scitē. S. Th. annotauit, tres isti ordines in pceptis primæ tabulæ dignoscuntur. Nā primum, Nō facies tibi sculpsile, opus exterius inhibet: Nō assumes nomen dei tui in vanum, oris impudentiā: sed, Memento diei sabbathi, p sine habet internā mētis cōtemplationē. Et quoniā statim arti. 1. videndū est quæadmodū alia præcepta ad hæc decē reuocentur, & quaestione sequenti de singulis est resumendus explicator sermo, satis in præsentiarum fuerit summam cuncta verbis sermō S. Thomæ retulisse.

S. Thom.

¶ Ad primū igitur argumētum, quo dubitabat cur in decalogo nullū fuerit præceptum adhibitum de virtutibus q̄ hominē in seipso peculiariter cōponunt, sed tantum illa quæ ad iustitiā, qua humana societas retinet, fuerint illic expressa. Prior responsio D. Thom. eademq; biformis est, q̄ cum præcepta cuncta sint ad dilectionē relata, illa opus fuerit profus exprimere quæ caligans ratio non clarē perspiciebat: pprius autem amor nemini vnq̄ mortalium nō innotuit: a deo est nature inditū, vt res ois seipsam diligat seq; omnino cōseruet. Vel fortē q̄ cum in decalogo iubetur homo deum, & proximum diligere, illic satis planē præcipitur suauit; dilectio. Nam rectus hominis sui ipsius amor, est debitum ordinē ad deum tenere, & ad proximum. Qui em̄ deum diligit, cunctas in se passiones extinguit, siue concupisibilis siue irascibilis appetitus, quibus rō perturbat, quæ nos deo subiectos continet. At verō posterior respōsio plausibilior est. Nēpē q̄ decalogus vt supra diximus, hoc à reliquis præceptis distat, quōd ipsum deus per se nos docuit: iuxta illud Deut. 10. scripsit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decē quæ locutus est ad vos dominus. Deū autem ceu nature auctorem illa nobis docuit per se profus iubere, quæ statim naturali

Ad. 1. arg.

Prior solutio.

D. Thom.

Altera solutio.

rati

rali lumine humanæ menti promicant, vbi idem lumen non est caligine obductum: vnde cum præceptum omnem habere debiti: ratio autem debiti ad iustitiã spectet quæ est hominis, vel ad Deum, vel ad aliũ hominẽ (nã iustitia est ad alterũ) cõgruentissimum fuit, vt præcepta tantũ iustitiæ quæ primæ sunt naturæ cõclusiones Deus nobis in Decalogo exprimeret. Rõ nanq; debiti hominis ad seipsum nõ itã naturali luce clarescit. Primo em̃ aspectu apparere cuiq; põt in his quæ ad seipsum pertinet liberã habere potestãtẽ: ob idq; virtutes fortitudinis, ac tẽperantię, q̃ hominẽ respectu sui ipsius moribus instruunt, Moyfi & reliquis sapientibus cõmisit, quas mortales docerent. De his nimirũ eos eruditẽ

Ad. 2. arg. tes quæ sibi quisq; propriẽ debet. ¶ Ad secũdum eadẽ ratione respondet, qd nõ fuit condicens vt vniuersa deus particulatim exprimeret, sed per capita: ad sanctificationẽ autẽ Sabbathi reliquæ omnes solennitatum obseruationes referunt. Omnes enim erant institutæ tũ in memoriã alicuius præteriti beneficii, tũ in figurã alicuius futuri. Præteritorum autẽ caput fuit creatio mũdi, quæ p sabbatha in memoriã reuocabatur: & inter futura præcipuũ est mētis quies in deo quæ in præsentĩ seculo fit per gratiam, atq; in futuro per gloriã: secundũ illud Esaia: 78. Si auerteris à sabbatho pedẽ tuũ, vocaberis sabbatum dñi delicatum, & sanctum Dñi gloriosum: hæc autẽ quiete sabbathi præsignabant. Reliqua verò, vt celebratio Phasẽ quæ cõmemoratio erat beneficii liberationis populi de Aegypto, & vmbra futuræ passionis Christi: atq; id genus cũcta ad hunc ordinẽ referbantur. Et pariter ad aliud membrum respondetur quod prohibitionẽ assumptionis diuini nominis in vanũ, reliqua omnia vitia seu falsæ doctrinæ, seu blasphemie comprehenduntur. Ac simili subinde modo respondet ad tertium membrum eiusdem argumenti, quod omnia alia amoris debita in quarto præcepto quodammodo continentur. Explicatum enim est cur in Decalogo ea tantum continentur præcepta, quæ manifestã representant rationẽ debiti. Quod autem homo neminem lædã, manifestum debitum est: & ideò vniuersaliter nocumenta sex præceptis prohibita sunt: videlicet, vt ne mini nemo illa inferat. Attamen quod quis quippiam alteri, ceu debitum conferat, non sic est lumine naturali notum. Sed id tantum quod parentibus liberi genituræ lege debet,

De Iustitia & Iure.

ratione q; educatiõis & disciplinẽ. Quapropter Deus illud in decalogo expressit. Reliqua verò beneficia quæ ob alias necessitudines & naturę cõiunctiones debentur, Moyfi & prudentibus ceteris, vt supra dictum est, explicanda demandauit. Vt quod parentes debent filiis: quæ quidem debiti ratio non est quasi aliqd ab illis susceperint, sed qd sunt aliquid ipsorũ, & amando seipos suas amat proles, vt. 8. Ethico. author est Aristot. Sed de his reductionibus aliorum præceptorum in Decalogum, artic. 11. ¶ Ad tertium verò respondetur quod & si quacuq; prohibitioe condẽnetur opus, vnã interdicitur & eius affectus, nihilominus differentia est qd in his quæ natura ipsa exhorrescit, vt homicidiũ & falsitas, quæ eorũ cupido nõ est per se allectiua, sed ppter alias passioes, puta ppter vindictã, vel auaritiã, satis fuit opus ipsum inhiberi. In illis verò quæ sunt sensui lata, vt sunt venerea & rerum affluentiã, quoniã eorũ appetitus p seipso delectat, decuit nõ solũ opera phiberi, verum seorsum appetitus: vt potẽ in quo vincendo peculiaris est difficultas, sed de hoc iterum q̃stione proxima. ¶ Ad quartũ deniq; ridetur qd cum ex passionibus cõcupiscibilis appetitus ille resultent, quæ sunt in irascibili, ex amore illius quod oblectat nascitur cõtrariorum repulsiõ, sedato concupiscibili nulla præterea opus fuit prohibitionẽ irascibilis.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum præcepta Decalogi debito sint ordine disposita.

Bost distinctionem & numerũ præceptorum sequitur de corũ ordine meditari an fuerit lucidus. Arguit ergo à parte negatiua. Primũ quod cum cognitio nostra à sensu incipiat, & dilectio pximi expositior fit tũ. sensui quã dilectio Dei, secundũ illud. 1. Ioannis. 3. Qui fratrem suum quem videt non diligit, Deum quem non videt quomodo potest diligere: Posterior tabula quæ ad dilectionem proximi spectat, debuit loco præesse priori, quæ pertinet ad dilectionem Dei. Mox quod cum præceptis negatiuis prohibeantur mala, affirmatiuis verò instituantur bona, & via naturæ (vt comment. prædicam. autor est Boetius. prius sint extirpanda vitia, quã inserantur virtutes: secundũ illud Psalmi: Declina à malo, &

Ad. 3. arg.

Ad. 4. arg.

1. Argum. parte negatiua.

2. Argum.

Boetius.

fac

Libri Secundi,

fac bonũ. Et illud Isai. 1. Quiescite agere peruersẽ, discite benefacere, vnde & Lyricus, Vitũ fugere prima virtus est: cõsequitur, vt præcepta negatiua deberent affirmatiuis antere. Ac perinde præcepta, cordiũ cogitationes inhibentia, illis quæ manus ab operibus arcent: quandoquidẽ radix operũ cor est. ¶ In cõtrarium est quod Decalogi ordo dispositio Dei fuit: cuius, vt ad Rom. 13. ait Apostolus. ordinata sunt opera.

Argum. 3

Paulus.

1. Cõclusio. Rõ pro cõclusione.

Facilima est quæstio, sed tamen scitu digna, ad quã quatuor cõclusionibus respondet. Prima est: Præceptorũ ordo exigebat vt prius homines respectu Dei institueret q̃ ipsos inter se inuicẽ. Probatur ex illo prælaico fundamento: nempe qd Decalogus ea prorũm debuit continere mãdata, quæ naturali lumine illucescunt. Inde em̃ protinus colligit, vt quo ordine sunt quæq; rationi p̃pinq̃uora, eorũq; cõtraria eidem magis dissona eodẽ deberet in serie esse priora: finis autẽ supremus nostrarũ actionũ primum fe omnium rationi offert: & peccatũ in ipsum grauius est quã circa media: fit ergo cõsequens, vt præcepta quibus Deo, qd finis est noster, proximẽ subdimur, primẽ se di congruunt. Qualia vtiq; sunt tria prioris sumpta. Prius enim debent milites in ordine ad principem institui, q̃ inter se, nam & grauius peccatur in ipsum q̃ si miles in militem delinquit. ¶ Secũda cõclusio. Inter præcepta prioris tabulæ illud debuit esse primũ quod ad latrã, i. ad culturã vnus Dei attinet secundũ quod ei reuerentiã exhibetur: ac per inde tertium quo eidẽ impenditur famulatus. Primũ em̃ fundamentũ & basis militiæ est vt fide à milite data, sacrametõq; firmata, soli principi militet, pactũ omne & conuentũ cũ inimicis abiurans. Quare hoc est grauiusimum oium scelus, si tali fracta fide ad hostes desciscat. Quo circa primũ præceptũ est, nõ habeamus deos alienos. Huic aut proximũ de reuerentia quæ soli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidem præstando. Grauius enim in honore principis peccat, qui eũ de honorat, q̃ qui ei non obsequitur. Quapropter secundũ præceptũ est, ne nomẽ Dei vanẽ vsurpetur: ac demũ tertium, vt eius Sabbatha celebremus. ¶ Tertia cõclusio. Ex præceptis, quibus inter se homines amicitia cõglutinantur, illud debuit esse primũ, quod iubentur parentibus honore exhibere. Ratio iam supra tacta est. Nempẽ qd licet nemi

Ad. 3. arg.

1. Cõclusio. Rõ pro cõclusione.

Cõfirmatio

2. Cõclusio.

Probatio.

3. Cõclusio

Quæstio. III.

ni vllus debeat nocere, tamen beneficiũ cõferre nõ omnis omnibus debet, sed solis parentibus. Quapropter ratio debiti quæ in omni præcepto inest, apertior est respectu parentũ, atq; adeò præceptũ illud debuit ceteris negatiuis præponi. ¶ Quarta cõclusio. In negatiuorũ serie ille seruari debuit ordo, qui est inter malorum grauitates, quæ eisdẽ prohibentur: grauius autẽ homo læditur opere, q̃ verbo, & verbo q̃ corde. Atqui opere tunc maximẽ cũ vita priuatur, quæ omnium est bonorũ tẽporalium summũ. Mox si lædatur in persona coniuncta, vnde plis certitudo perit: ac tertio si dispedium bonorum patiat. Ob idq; quintò prohibet homicidium, sextoq; adulterium, ac septimò furtum, atq; octauò falsũ testimoniũ: nõ verò cõcupiscentia alieni tori, sed decimo auiditas aliarum rerum. De quibus sigillatim quæstione proxima dicendum est.

Rõ cõclus.

4. Cõclusio. Series præceptorũ negatiuorum.

Ad primum igitur argumentorũ quæstionis respondet, quod etsi ad sensum notior nobis sit dilectio proximi quã dei, tamẽ vice versa hæc est illius ratio: & causa: & præceptorum series debuit sequi dignitatis ordinẽ. ¶ Eodẽ modo respondetur ad secundum, quod etsi circa eandem materiam quantũ ad executionẽ prius fit à vitis cessandũ q̃ studiose agendum, neq; possit studiosus habitus generari nisi vitio depulso, tamẽ in intentione legislatoris prior occurrit virtus propter quam expelluntur vitia: atq; adeò dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerunt præcepta virtutum ante ferri prohibitionibus cõtrariorum vitiorũ. Sed præterea quando præcepta in diuersis materiis instituantur, excellẽtiõ debet præferri: præcepti autem de honorandis parentibus diuersa materia est ab illis quæ præceptis negatiuis subijciuntur, eademq; præstantior, atq; adeò suo merito est prælata. ¶ Sed ad tertium respondet, quod etsi peccata cordium causa sint operum, atq; adeò priora in executione: tñ quoniã opera grauius offendunt, eorũ phibitio citius occurrit rationi,

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum præcepta Decalogi congruenti modo tradantur.

In hoc deniq; articulo septimo adhibetur sermo de forma & figura præceptorum, vtrum scilicet perspicuus fuerit, ac debi-

tus

1. Argumē. a parte negatiua. tus tradendi modus. Et arguitur a parte negatiua. Affirmatiuis præceptis instituiuntur ad colendas virtutes: negatiuis verò ad vitia cauenda: in quacunq; autē materia opponitur virtuti vitium: in quacunq; ergo debuerunt congeriri præcepta affirmatiua, & negatiua: videlicet vt nō solū iuberemur nō occidere, verū & vitæ proximi cōsulere, atq; in alijs pari modo. ¶ **Secūdō:** cū lex omnis ratione constet, non erat cur tantū primo atq; tertio præceptis subderetur præceptio nis ratiō, sed debuit omnibus pariter subscribi. ¶ **Tertiō:** cū præceptorū obseruatio sit præmiorum meritū, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositum fuerit præmiū. ¶ **Quartō:** & poena vt dictum est priscos, cū testamentum illud lex esset timoris: debuit ergo omnibus supplicij commemoratio adhiberi: quæ tamē non nisi primo & secundo adhibita est. ¶ **Ac deniq;** qn cō arguitur: Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinenda, secundū illud Prouerb. 3. Describe ea in tabulis cordis tui. Respondendum ergo est, cur nō nisi tertium præceptum sempiternæ memoriæ fuerit inter cætera singulariter cōmendatū. ¶ **In cōtrariū autem est, qd Deus vt Sapiēt. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura:** id ergo præcipue de eius præceptis erendum est.

Cōclusio responsiua. Præfens quæstio nihil obcurior est præcedenti, ad quam ideo indubitata cōclusionē hac respondetur. Decalogū, vt est cōgruentissima distinctiōe, numeroq; & ordinē digestus, ita esse & luculentissima forma traditū. Splēdet namq; in præceptis diuinæ legis sapiētissima maxima: secundū illud Deut. 4. Hæc est vna sapiētia & intellectus corā populis: sapiētis autē est cūcta & ordinis luce disponere, & cōgruenti forma adaptare. Quæ (vt ex præcedētibus liquet) in Decalogo sunt luculenter obseruata. At verò cōmota est quæstio, vt ad argumentorū quæstia, quæ quinq; sunt numero, respondetur.

Difficultas primo arg. prædicta. **Solutio.** In primo igitur argumento queritur, cū suūm vniūq; virtuti opponatur vitium cur nō in vna qualibet materiā combinatum est negatiū præceptum cum suo affirmatiuo. Responso autem est, quod ois affirmatio negationem includit: sequitur namq; si est album, nō est nigrum: eō quod cōtrarij non sunt compāsiibilia. E conuerso, verò non omnis negatio infert affirmationem.

De Iustitia & Iure.

Haud em̄ qd̄ non est nigrū, statim est albū, eō qd̄ inter cōtraria interstant media. Pari ergo ratione & modo nō omnibus quibus tenemur nō nocere, subinde obligamur lege iustitiæ benefacere. Nā latius patet malorū prohibitio q̄ bonorū præceptio. Atq; hæc de causa nulli lex prohibitionū secundæ tabulæ opponit affirmatiuū præceptū. Tene mur in quā neminem occidere neminemq; suis bonis expoliare, non tū alienā vitā, aut bona omnibus cōseruare, nisi vrgens ingruat necessitas: quæ non comprehenditur lege iustitiæ sed misericordiæ. Hæc ergo præcepta, quia nō sunt naturæ ad eō peruia sapientibus docēda cōmissa sunt. Quibus autem obedientiā obsequiūq; debemus, & hō norem, sunt deus & parentes, a quibus suū vtriūq; gradu esse recepim⁹. Et ideo supposito duob⁹ negatiuis præceptis respectu dei, quibus cauetur nē fidē, quam illi soli debemus, in falsos deos traducamus, & ne reuerētiam illi debitā vanis iurationibus obsecremus, adhibetur tertiu affirmatiuū de die feruādo Sabbathi, quo famulatū deo exhibeamus: & quartū de honoratione parentum. Quibus non opus fuit negationes cōtrarias adiungere: eō qd̄ affirmatio obsequedi, & honorandi, negationē infert de honestandī, ac rebellandī. ¶ **Hic autem multa nos dubia occuparent nisi quæstione proxima accommodatiorē nanciscerentur locum, quibus disputentur.** Enimuerō dum S. Tho. in priori tabula vnum tantū agnoscit affirmatiuū præceptū, docet duo priora esse negatiua. Attamen iam supra tetigitur, & postea persequentius videbimus quæ admodum primū, scilicet, Non habebis deos alienos, affirmationem includat vnius colendi. Item dubitatio hinc emergit de tertio præcepto, qd̄ astruit esse affirmatiuū: cū tamen si Ecclesiasticā sanctionē de sacro audiendo exclusis quātum ad ius diuinum attinet, non videatur esse, nisi negatiuum, quo scilicet opere seruiat inter alios: sed de his & similibus quæstione sequenti. ¶ **In secundō argumento per cōtabamur, cur non sua singulis præceptis annexa fuerit ratiō. Ad quod respondetur, qd̄ moralia patētiore secūm afferunt rationes, q̄ vt eas oportuerit explicare. Sed tamen vbi vel aliquid ceremoniale commissetur, vel cōmune præceptū morale ad aliqd̄ peculiare spectatiū applicatur: tunc operæpretiū fuit ratiōe illius subnectere. Ob idq; cū primo præcepto eliminauerit deus alienos**

Prima dubitatio. Solutio.

Ad. 2. arg.

Libri Secundi,

nos deos, omnemq; proscriperit idolorum sculpturā, & ceremoniā cōcedēs fuit, vt ratio nē subiūgeret, dicens, Ego em̄ sum dñs Deus tuus. Et pariter in tertio, vbi mortale præceptū sibi seruiedi ad requiē sabbathi cōtraxerit, necessariū fuit ratiōe subdere, qd̄ tali scilicet die a mūdi structura requiuerit. ¶ **Tertium argumentū adiectū est ad explorandū cur non omnibus præceptis sua proposita sint præmia: qn̄ quidē sua singulis debetur.** Ad quod pari modo respondet, qd̄ in quibus res ipsa per se lucescit, nō opus erat præmia adhibere, sed vbi res latet. In præceptis autē negatiuis secundæ tabulæ manifestū est, qd̄ qui ab iniurijs inferēdis se cohibet, supplicia cauet quæ in ppatulo est malefactorib⁹ de cerni. At verò dum non solū cauere mala iubemur, sed bona etiā facere: quia natiuum nobis est nihil, nisi intuitu præmij, & cōmodi agere, opus fuit vt vbi nulla utilitas apparebat, vel cōmodū impediri videbat, id deus nobis exprimeret. In honorandis autē parentibus nullū videbatur nobis emolumentum agi, p̄pterea qd̄ cū in recessu sint vitæ potius videntur nobis impedimentū esse suis fructibus bonis. Hæc ergo de causa præcipiens nobis honorare parētes, nō satis duxit in memoriā nobis reuocare suscepta generationis & educationis beneficia: sed nouum quoq; seculare præmij pollicitus est: vt sis inquit longæuus super terram. Et habet præmij hoc energie plurimū. Nam cū vitā a parentibus recipiamus, debemus ei suū sustentare & prolatere. Quare qui obedientiā eisdem non rependit, eiusdē punitur briguitate vitæ, quā parētibus, vel imprecatur, vel molestijs fatigat. Pari modo qd̄ primo præcepto quo homines a cultura deorū arcantur videri poterant beneficijs orbari: quæ falsi dij apparent hominibus impertiri, subiūgit præmiū, dicens se facere misericordiā in millia his q̄ ipsum diligunt, & custodiunt pcepta eius. ¶ **Ad. 4. arg.** ¶ **Similiter ad quartum respondet de poena qd̄ cū non sit eius cōminatio necessaria, vt Ethic. 10. author est Aristot. nisi vbi p̄cliuior est ad malū pronitas, in illis peculiariter apponi debuit poena, in quibus patenter est præcipitatio in culpā. Et quia tum ob cōsuetudinem cū gentilibus proni erant Hebræi ad idololatriam: tum etiā propter effrenatam iurandi cōsuetudinē erant quoq; ad periuria proni, primo tertioq; præceptis annexa fuit supplicij comminatio. ¶ **Ac denique ad quintum respondetur, qd̄ cum præceptum****

Ad. 3. arg.

Aristot.

Ad. 5. arg.

Quæstio. III.

Sabbathi in memoriam statutū sit celebrari beneficij creationis, peculiariter sub illa forma positum est. Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Vel fortē qd̄ illa determinatio singularis diei non erat de iure naturæ: sed ceremonia eidem iuri superaddita: atq; adeo metus erat nē facilius quā moralia memoria decideret.

ARTICVLVS. VIII. Virium præcepta Decalogi sint dispensabilia.

Post hæc examinare superest de calogi vim: vtrum scilicet super aliquo eius præcepto sit possibilis dispensatio. Et arguitur a parte affirmatiua: Si non essent mandata Decalogi dispensabilia, maximē quia sunt de iure naturæ: attamen (vt. 5. Ethic. capit. 7. author est Aristote.) nonnulla sunt de iure naturæ quæ variari possunt, ac perinde sunt dispensabilia. ¶ **Secundō, sicut legislator human⁹ se habet ad suas leges, sic & Deus, humanus autem princeps super suis dispēlare potest, ergo & in suis Deus. Eō præsertim quod Apostolus. 2. Corinth. 2. tanq̄ Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donauī propter vos donauī in persona Christi. Vnde fit non solum Deum, verū & eius prælatos posse in diuinis legibus dispensare. ¶ **Tertio:** In Decalogo vetitū est homicidiū, sed in hoc præcepto dispensat iudex malefactorū vindex: Dispensauitq; Deus cum Abraham vt charissimum filium immolaret. Et cum Sansone, Iudic. 16. vt sese cū Philistæis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Machab. 6. qui ab Elephantem quem occidit oppressus, occubuit, Subinde extruuntur argumenta de fornicatione, & de furto. Permissit enim, quin verò præcepit Osee vt vxorem fornicariam acciperet: & filijs Israel vt Aegyptiorum vasa furiperent: ergo huiusmodi præcepta dispensabilia sunt. ¶ **Quartō arguitur:** Connubium inter fratres iure naturæ prohibitum est: super quo nihilominus instrumento veteri legimus dispensatum: vt inter Adæ filios vsu venisse certum est, & inter Abraham & Sarā per quā probabile. ¶ **Deniq; quinto arguitur:** Obseruatio Sabbathi est vnum pceptorum decalogi, idēq; Iudeis sanctissimum: sed in hoc fuit cum Macchabæis olim dispensatum. Sic enim legitur lib. 1. cap. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes: omnis qui uenit ad nos in bella**

1. Argum. a parte affirmatiua.

Aristot.

Argumē. 2.

Paulus.

Argumē. 3.

Argumē. 4.

Argumē. 5.

prior cōclusio) tam intrinsecē mala sunt (vt de odio Dei proximē arguebamus) quā est homini esse rationale: ergo naturā suā iustitia repugnat ac probitas: Deus autem dispē fare nequit nisi vbi aliqua est ratio æqui & boni: ergo in his dispensare non potest: aut quod tēperatiū loquamur, dispensabilia non sunt: perinde atque homo nō est factibilis ir rationalis. Et hoc est qd̄. S. Thom. cogitabat dum dixit huiusmodi. praecepta per se cōtinere rationem cōmunis boni, atq; adeo intē tionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonū velle: & naturale est huic, qd̄ est furari aut mentiri esse malū. ¶ Atqui vt opposita iuxta se posita fulgētiū elucescāt, probatur secunda conclusio. Illa praecepta quae non per se continent bonum commune, quod est legis finis, sed medium aliquod puta ordinem iustitiæ ad ipsius cōsequutio nem, possunt quandoq; deficere ab intētio ne eiusdem boni cōmunis: ergo tunc eorum dispensatio nihil eidem fini officeret, essent quae subinde dispensabilia. Exempli gratia. Lex ad seruandum fidelitatis bonum est, vt reddatur depositū: nihilominus dum vesano domino suam gladiū denegas, nō vtique eidem fini aduersaris, sicut in exemplo nuperrimē posito patet de aperienda obfessa vrbe cōtra legis verba. Et pariter si lex sit vt ciues per vias execubias iustineant dispensare iusta de causa cum aliquo, non est contra cōmune bonum. ¶ Præterea ad eandem conclusionē arguitur argumēto eiusdē Scoti, quod re vera minimē soluit: Præcepta secundæ tabulæ omnia secundum Paulum ad Rom. 7. includuntur in illo principio, Diliges proximū tuum sicut teipsum: dilectio autem proximi sequitur ex pcepto dilectio nis Dei. Nam vt ait Ioann. Si hominē quē vides non diligis, Deū quem non vides, quo modo potes diligere? Præceptum autem dilectionis Dei, vt Scotus fatetur, est indispensabile: ergo & præceptum dilectionis proximi, atque adeo praecepta secundæ tabulæ.

Solutio Scoti. Ad hoc argumētū prætermisissis alijs solutionibus respōdet Scotus distinguendo de dilectione proximi. Hæc enim dilectio qua tenemur, inquit, velle proximo vt Deum diligat sequitur ex dilectione dei, Nam qui vere diligit Deum, omnes velle debet vt eundem ipsum diligant: ac perinde dilectio hæc proximi indispensabilis est. Attamen dilectio, inquit, qua proximo volo tēporalē vitam & honorem, temporaliaq; bonā & im-

Probatio pe culiaris secun dæ conclusio.

Altera ratio ad idem

Paulus.

Solutio Scoti.

De Iustitia & Iure.

maculatū thorum & similia, nō sequitur necessariō ex dilectione Dei, neq; habet cōnexionem necessariam ad cōsequentiōē ipsius vltimi finis. Quapropter dispensare Deo mecum potest vt occidendo, furando, inhonorando parentes, &c. nō peccē, imō assequar vltimū ipsum finē. ¶ Contra solutionē autē est argumentū, ex contrarijs principijs ortū. Dilectio enim proximi quæ est de iure naturæ, est illa quæ ex dilectione Dei sequitur qui est author institutorq; naturæ: hæc autem non solū est illa qua ei volumus vt deū diligat: nam hæc plus habet dilectionis ipsius Dei: sed illa quoq; qua illi cupimus bona naturalia quæ ad mutuū vicariūmq; amorem pertinent. Ecquis enim dicat non aliud nobis præcepisse naturā, ac Deum ipsum, qd̄ vt ipsum diligeret? Imo verō cum omnes simus factura Dei, sic nos conglutinavit, vt inter nos ipsos custodiremus iustitiā ac fidem: vnde Ioan. Qui viderit fratrem suum necesse habere & clausit viscera sua, quomodo charitas Dei manet in illo? ¶ Responde tur ergo Scoto, qd̄ hæc dilectio proximi necessaria habet inseparabilēq; iustitiā: ac pro inde tanq̄ ex dilectione Dei necessariō cōsequens necessariā habet cōnexionē ad cōsequentiōē vltimi finis. Quare perinde esset Deū dispensare i homicidio, aut furto, atq; si dispē saret, vt iustitia ipsa iuste perturbaretur: qd̄ est cōtradictionis implicatio. ¶ Ac per idem soluitur aliud Scoticum argumētū. Nempē qd̄ si praecepta secundæ tabulæ nō essent dispensabilia, sequeretur quod Deus necessariō aliquid extra se vellet, sic vt non posset velle contrariū: vt puta honorare parentes: & nē quis bona aliena furaretur, &c. Respōdetur inquam per distinctionem qd̄ Deum extra se quippiā velle, stat dupliciter. Vno modo, vt velit existētia illius rei: & hoc modo nihil necessariō extra se velle: quia vniuersa libere, tum cōdidit, tum etiam sustinet ac seruat. Alio modo vt velit connexionem extremorum. Atq; hoc pacto necessariō fatendum Philosophis est, aliqua necessariō velle puta cuncta illa quæ sunt perpetuæ veritatis: vt hominē esse animal rationale: & vt ait August. quatuor & tria esse septem: quæ quidem, etiā si midus nō fuisset nec res existērent, vera essent. Hoc ergo pacto, non est occidendū, non est furandū, non est, mœchandū, &c. necessaria sunt diuine voluntatis obiecta: quæ perpetuæ veritatis: quorū ergo contraria neq; præcipere pōt, neq; per-

Contra solutionem.

Responsio ad Scot.

Solutio ad aliud argu Scot.

Deum velle aliquid ex se stat dupliciter.

Deo aliquid necessario vult.

Libri Secundi,

Quæstio. III.

mittere, vt iuste fiant. Quod Scotus ipse necessitate cōpulsus concedere habet de primis principijs naturæ quæ ipse agnouit esse indispensabilia: vt, id alijs faciendum quod sibi homo vult fieri: de dilectione qua homines Deum diligunt, quæ res creata est: ex qua sequuntur praecepta primæ tabulæ quæ ipse indispensabilia fatetur.

Ad. 1. argu. T per hæc soluuntur argumēta in cōtra Aristō. loco citato loquitur de iusto naturali quod nō includit finem ipsam ordinemq; iustitiæ, sed determinatum modū ipsam seruandi. Exempli gratia: quod fides ciuibus seruanda sit, adeo est intrinsecē bonū, vt in ipsum nulla cadat dispensatio: qd̄. verò hoc vel illo modo seruetur, variari potest ac super ipso dispensari. Quia ratione furioso nō est reddendus suis gladius. Quoniam per hoc nō peruertitur humana fides. ¶ Ad secundum respōdetur latā esse differentiā inter humanū legislatorem & Deum: nam leges humanæ nō habent intrinsecā natiuāq; naturā iustitiæ, sed sunt bona quia per legem posita: & mala quia vetita: ob idq; etiā si in aliquo casu relaxentur, nō peruertitur finis. Vt si die per Ecclesiam vetita nō ieiunet, aut si fur iusta de causa nō suspendatur. Et pariter Deus pōt dispensare in suis legibus posituis. Potest enim quilibet a pcepto baptismi absolueret & a pceptis aliorum sacramentorū. Ac peius de potuit super omnibus ceremoniis & iudicialibus antiq; dispensare: sed tamen præceptis naturalibus quæ innatam habent iustitiā repugnat ex parte rei dispensatio. Et ideo quia ipse est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensaret, seipsum negaret: eò quod ordinem iustitiæ subuerteret: & tamē vt. 2. Timoth. 2. ait Paulus: Deus fidelis est, qui seipsum negare nō potest. ¶ Tertium autem argumentum est, quod rem preliis vrget: videtur enim Deum homicidium Abraham, & filius Israel vt Agyptios deprederentur, & Osæ fornicationem præcepisse. Et iudex præcipit malefactorē occidere. Ad hæc ergo Caieta. distincti uens respōdet: Nempē quod præcepta decalogi secundum ordinē iustitiæ quem continent sunt indispensabilia. At verò secundum appellationē ad aliquē singularē actū sunt per Deum dispensabilia. Illa tamen inquit dispensatio non est præcepti relaxatio, sed est facere quod iste actus nō sit homicidium. Videlicet dum præcipit Abraham vt fi-

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

Caieta. solutio.

lium immolare, nō relaxauit naturæ ius: veluti cum Papa dispensat in ieiunio, suā relaxat legem in tali casu: sed fecit vt ille actus nō esset homicidiū, propterea quod à supreme autoritate iubebatur, sine qua fuisset homicidium. Nam homicidium nō quancūq; occasione significat, sed iniustam. ¶ Respon sio aut hæc obscura est & lubrica, & quæ sub inde videtur principii petere. Primū enim dicere quod præceptum nō est dispensabile inquantū includit ordinē iustitiæ, nihil aliud sonat quàm si dicas, Nō est dispensabile permanens contra iustitiā: sed quod ait loco citato Durand. conueniunt, id est, nō potest Deus præcipere aut permittere, vt iuste fiant mala, dum mala sunt in sensu cōposito. Quod quidem cum nullatenus sit dubitabile, nihil ad rem attinet. Dubitatio autem solum est, ytrum hoc quod est accipere alicui inuito Domino aut hominem occidere, qualiter id natura negat, possit permissio ne Dei fieri licitum. Et respondere quod est dispensabile per applicationem ad singularem actum, est principium petere nisi lucidius explanetur. Nē ergo re offuscatus obnubilemus, hæc vna distinctio meditata è audienda est, quam nemo, vt arbitror, qui per spexisset, potuisset, neq; Scotus ipse sententiam nostram inficari. Deus inquam duas habet potestates in vniuersum orbem: vnā quod iure creationis est Dominus non solū bonorū omnium exterorū, verum & corporum & ipsius etiam humanæ vite: vt Angelorum, quos tanquā sua opificia in nihilum redigere potest. Altera verò est quæ est legislator atque adeo vniuersalis omnium iudex. Et claritatis causa opus est alterā ab altera scorsum considerare. ¶ Hoc supposito dicimus, quod si non esset rerum Dominus, sed tantū legislator & iudex, neutiquam posset dispensare vt quis rem alienam inuito domino, si innocens esset licitē vsurparet: quia hoc. adeo est intinē iniquum vt fieri iuste nequeat. At verò quia est Dominus, potest cuiuscūq; re alteri tradere ipso inuito. Quod quidem nullā habet dispensationis rationē. Cum enim tuam alteri tradis, nō dispēsas in furto: quia capiens nō furatur. Et si pater vestre parvuli filij inuito traderet amico, nō dispēsat in furto: licet inuito filiolus expolletur: quia pater est verus Dominus: sicut neque prælatus meus dispēsat in furto, si me vel infcio vel inuito facultatē alteri faceret capiendi meos libros. Pari ergo modo licet

Solutio Caiet. obscura.

Deus duas habet potestates.

sub præcepto. ¶ In contrariū est argumen-
tum quod studiosus (vt modo dicebamus)
nequit nisi habitu imbutus virtutum mune
ra dignè perficere. Quapropter si hic modus
virtutis caderet in præceptū, quicumq; ab-
que tali habitu legem impleret, censeretur
eius transgressor, ac perinde reus esset poenę
legis: consequens tamē inde constat esse fal-
sum, quod ob id lex comminatur poenā vt
eius metu custodiatur, & sic ciues consueta-
dine habitum generent.

*Sensus qua-
estionis ex-
plicatur.* **A**D intelligentiā huius quaestio-
nis excipitur a modo charitatis, de quo in sub-
sequenti articulo. Charitas enim est habitus
infernus, gratia gratum faciētis indui-
dius comes: habitus autē virtutis esse po-
test acquisitus ac informis: non ergo hic
quaeritur vtrum ad satisfaciendum præce-
pto requiratur habitus gratia: sed vtrum re-
quiratur vt operetur homo ex habitu, saltē
informi. Secundō meminisse oportet trium
conditio-
*Tres condi-
tiones requi-
ritur in sub-
sequenti arti-
culo.* 4. in studioso requiritur: quæ sunt, vt sciens fa-
ciat. Deinde eligens propter hoc: puta ex
electio-
re in ordine ad finē. Et tertio vt firmo
ac immutabili animo id eligat. In doctē em̄
quidam in duo dissectant eligens & propter
hoc. Nam sine coniunctione vnica est con-
ditio eligere propter virtutis finem. Atq; hæc
simul tria, non sunt tres, sed vnus virtutis mo-
dus: vna enim deficiens deficit modus. His
ergo præhabitibus respectē notandum est qd
modus iste virtutis, vt tres habet partes, itā
trina differentia consideratur à diuina lege
& humana. Nam partim ab vtraq; perpen-
ditur: partim verò à sola diuina: nō autē ab
humana: sed partim ab vtraq; illarum. Ea, p-
pter tribus conclusionibus ad quaestione re-
spondetur. Prima est scientiam, quæ prima
pars est modi virtutis, tam humana lex quā
diuina respicit ac iudicat. Quod enim quis
ignorans facit, id non simpliciter volens fa-
cit. Quocirca ignorantia vtroq; iudicio tam
diuino quā humano culpā, vel in totū, vel in
parte excusat. ¶ Secunda conclusio. Illa con-
ditio secunda, vt opus fiat ex electione pro-
pter finem, nō quidem ab humana lege, sed
tamē à diuina desideratur. Radix autem hu-
ius discriminis est distantia cognitionis hu-
manæ à diuina. Enimverò lex quælibet, vt
suprà dictum est, & i. o. Ethico. cap. 9. Arist.
meminit, poenę metu ad sui custodiā vrget:
poenā autē legislator à nemine exigere po-
test, nisi de illa re, q̄ in suā potest venire noti-
tiam. Nam de alijs iudicare non valet: homi-
nes autē qui vt. i. Reg. 3. legitur, ea dumtaxat
quæ patent vident, de intimis cordiū cō-
fere nequeunt: sed, vt est in Psalm. Solus de⁹
corda scrutatur & renes. Hinc ergo palā fit
q; neq; de hominis intētionē, neque de eius
voluntate: lex humana iudiciū ferre potest, at-
que adeo neq; obligare, vt opera tali inten-
tione aut voluntate fiant: lex autē diuina nō
solum illam, verum eam potissimū suis bilā
cibus pendit; ac p̄ illis præmia suppliciaq;
decernit. Lex in quā humana internā itētā
si firmū pariat nocendi propositum, punire
nequit: secus autē diuina. Ait quippe Chris-
tus Matth. 7. Qui irascitur fratri suo, reus e-
rit iudicio: & Qui viderit mulierem ad con-
cupiscēdā eam, iam moechatus est eā in cor-
de suo. Pari ratione qui creditori debitā pec-
uniā vel gladium corrupta intentione red-
dit: m̄p̄ te vt vel vīsuram exerceat, vel homici-
diū faciat, legi humanæ nō est aduersus, per-
soluet tamen Deo suppliciu. ¶ Tertia cōclu-
sio. Tertium illud quod ad virtutis modū re-
quiritur, putā firmo stabiliq; animo operari
qđ p̄prie ad habitum pertinet, & de quo p̄-
sens præcipue quaestio instituta est, sub præ-
cepto non cōprehenditur, neq; humane leg-
is; neq; verò diuinæ. Qui in quā parentibus
honore debitum impendit, est habitum nō
habeat pietatis, legi nihilominus satisfacit
humanæ: & nisi alia circumstantia vitietur
actus, similiter satisfacit diuinę, vt peccatum
effugiat. Emergunt autem ex his nonnulla
dubia explicatu digna. Et primū circa pri-
mam conclusionē, qua asseritur scientiā &
ignorantiā vtraq; lege ad culpæ pondus at-
que ad leuamen existimari. Est dubium an
idem sit prorsus quantū ad rationē virtutis,
vtram scilicet qui ignorans facit opus legis
idem satisfaciat. Vt si quis exempli gratia in
ebrietate audiret sacra, nesciens prorsus quid
faceret: vtrum præceptū expleret. Videtur
nanq; ratio id suadere. Nam postmodū ra-
tionis luce potitus nō censeretur reus culpæ
quāuis iterum nō audiret. Et cōfirmatur ra-
tio. Nam qui obnixè reluctans inuitus per-
traheretur in ecclesiā, cogereturq; interesse
sacris, videretur præceptum implere. Sicuti &
ille qui in die ieiunij per vim arceretur à cen-
na. Et rem facit p̄babiliorē quod si poena vl-
la, seu excoicationis seu alius generis decre-
ta esset in huiusmodi præceptorum transgresso-
res, istos nō ligaret. Respondetur nihilominus,

Nullū præ-
ceptū imple-
atur passum
nullā liber-
tate habētē.
s. Thomas.
Argum.
Solutio ar-
gument.
Replia.
Qui inuit⁹
napulat nō
satisfacit si
illū in poeni-
titiā flagel-
la sint intū-
cta.
Primū arg-
cōtra secun-
dam solutio
nem.

Conclusio

*Primū die-
bitum circa
primā con-
clusionem.*

nus, Nullum præceptū vt reor, impleri, per
ceptū imple actū qui nullā habet libertatis rationem. Nā
tur passum aliās & puerū anterionis vsuū eēseres im-
nullā liber-
tate habētē.
s. Thomas.
Argum.
Solutio ar-
gument.
Replia.
Qui inuit⁹
napulat nō
satisfacit si
illū in poeni-
titiā flagel-
la sint intū-
cta.
Primū arg-
cōtra secun-
dam solutio
nem.

quod re vera fit. ¶ Ad cuius claritatē secūdo
arguitur. Si quis hominē occidat non plenē
deliberata intētionē sed subitaneō motu: vel
si metu cesset ecclesiā adire: vel aliud præce-
ptum implere: isti actus interioris volunta-
tis perpenduntur humano iudicio ad remit-
tendam vel augendam poenam: ergo cōclu-
sio secunda nō omninō vera. Ad prius istō-
rum respōdetur, quod exemplū sancti Tho-
mę optimū fuit ad explicandum quomodo
peccatum interius lex humana nō asserit in
suum tribunal. Nā inde colligitur quod quā-
do re vera est causa operis, non punitur nisi
ratione eiusdem operis. Et quando externū
opus est iustum, nihil de actu interiori curat
vt dicebamus de illo qui mala intentione de-
bitum soluit. Et idem est de iudice si ex odio
latronē suspendat: solus enim deus illius cor-
iudicabit. Ad aliud verò respondetur, quod
si ille q; ex metu vel subita ira peccat, aliqua
tenus humana lege excusatur, nō est q; nō
intēdit facere, sed q; quodāmodo facit igno-
rans, vel q; causa faciendi libertatē minuit.
Ad. 1. arg.
AD primū igitur capitalium argumen-
tum respondetur quod modus virtutis
qui præcepto iubetur, est vt officiu secū-
dum ordinem iuris præstes. Hoc enim est ius
stē quod iustum est exequi: nempe vt de la-
trone aut homicida nemo nisi iudex publi-
cus vindictā sumat, idemq; legitime cogna-
ta causa. ¶ Ad secundum superiori libro cū
de legis actibus ageremus respondebamus
quod intētio legislatoris primū fertur in finem,
qui est bonos facere ciues: id quod nemo
nisi firmato habitu assequitur: mediū ve-
rò & via ad eundem finem cōsistit in actiū
exercitio: nam ex actibus gignitur habitus:
finis autem legis nō cadit sub præcepto, sed
mediū, quo ad eundem peruenitur. Que qui
dem regula inter canones moralis philoso-
phia egregia est. Quare præcepta nō de ha-
bitibus, sed de actibus instituntur, in quibus
ratio peccati & meriti consistit. Negatur er-
gō primū antecedens. Cū cadere sub præ-
cepto, quō præcipue intentio legislatoris fer-
tur. ¶ Ad tertium respondet S. Thom. q; vir-
tutis officiu abiq; tristitia fieri, sub præce-
pto continetur: eō q; agēs ex tristitia nō a-
git simpliciter volens. Item læto hilariq; ani-
mo operari, si lætitiā denotet quæ ex dile-
ctione dimanat, ad vim etiā praxecepti per-
tinet: sicuti & dilectio ipsa: si verò illam que
procedit ex habitu, non ad præceptū, sed ad
finem eius virtutisq; spectat. Et ne cui obscuro
h 4 ra ap-

Argum. 2.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Egregia re-
gula.

Ad. 3. arg.

S. Thom.

ra appareat respōsio, prius membrū de sola lege diuina intelligendū est, quæ internorū etiam actuum rectitudinem exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem: quod porro Deo ingratum est: lex autem humana non se item cordibus scrutatis immergit: & idē licet ex tristitia illam impleas, eidem satisfacias. Et eodē modo intelligitur secundum: videlicet sub præcepto cōprehendi lēgitiā q̄ ex dilectione manat. Nam quod diuinæ legi satisfacias requiritur vt ex electione in ordine ad finē opereris, scilicet propter honestatē virtutis: quæ quidem electio hilaritatem quadam habet annexam: eō q̄ non fit coacte. Hilaritas autem quæ ex habitu enascitur, alius est generis. Nempē quod cū habitus reluctātes pāsiones compescat, tristitiam pellit, promtumq; reddat animum, atque adeo letum. Quod iam dictum est non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere virtutem.

ARTICVLVS. X.

Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

Quoniam negatum est modū virtutis cadere sub præcepto, inuestigare subinde restat, an præcepto diuinæ legis charitatis modus comprehendatur. Et arguitur à parte affirmatiua. Ait enim Christus Matth. 18. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Vbi a-
struere videtur mādatorum custodiam per se sufficere ad obtinendam æternam vitam: virtutum autem officia minimē ad id sufficiunt, nisi ex charitate oriantur, secundam illud. 1. ad Corinth. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: & si tradidero corpus meum itā vt ardeam: charitatem autē non habuero, nihil mihi prodest: ergo modus charitatis cadit sub præcepto.

Argum. 2. ¶ Secundō: Præceptum est omnia nostra opera in Deū referre, iuxta illud. 1. ad Corinth. 10. Omnia in gloriā Dei facite: hæc autem relatio pertinet ad charitatis modum: quippe cuius proprium obiectū est Deus, quod cuncta refert: ergo ad talem modū vis extēditur præcepti. ¶ Tertiō: Si modus charitatis sub præceptum non veniret, posset quisque præcepta extra charitatē implere, atque adeo extra gratiā quæ eius est indiuiduū cōmes: hoc autem in Pelagianorum errore im-

Argum. 3. clusio

pingit: vt August. lib. de hæres. ca. 88. docet: ergo absq; tali charitatis modo nullū impletur diuinū præceptum. ¶ In contrarium autem est, q̄ si modus charitatis necessarius esset ad implendum præceptū, quicunq; eadē esset orbatus charitate, quæcunq; opera, etiam genere suo bona exerceret, transgredere retur præceptū, ac perinde mortaliter peccaret: quod est concessu absurdissimum.

Questio præsens non sicuti præcedens de omni virtute tam humana quā diuina sed peculiariter de diuina mouet: quoniā de humana nulla est controuersia. Nam cū (vt modō definitū est) ad intrinsecos voluntatis motus, quæ sedes est charitatis, non pertingat, non obligat ad talē charitatis modum, qui nos dei facit amicos: sed illum habet proximum scopum vt pax inter homines extrinsecus constet. At verō cū proximus finis diuinæ legis sit amicitia Dei quæ in actibus interioribus consistit, & ipse paratissimus sit tali charitate, nisi p nos steterit, nos suffundere, meritō queritur an suarum obligatio legum eō pertingat, vt teneamur illas ex charitate implere. Modus namque charitatis est, Dei iussu ceu eius filij face-
re vel peractum quo cōstituamur eius filij.

¶ Et S. Thom. recitatis duabus opinionibus contrarijs: eadēdem reconcilians respondet duabus conclusionibus: q̄ hæc distinctione clarescunt. Actus charitatis bifariam consideratur. Vno modo vt est quidam singularis actus peculiaris virtutis amandi: sicuti est alius actus sperandi atque alius credendi: nempe cuius cōtrarium est formaliter odisse. Et iuxta hunc modum statuitur prior conclusio. Actus charitatis cadit sub singulari præcepto. Nempē sub hoc: Diliges Dominum Deum tuum, & proximum sicut teipsum. Altera verō ratione consideratur non vt est singularis obiectū, sed vt est vniuersalis cōditio & modus omnium virtutū. Paulō enim antē explicuimus, Nō habere deos alienos, Nō peiorare, Sabbatha sanctificare, nil aliud esse quā Deum diligere: sicuti honorare parentes, nō furari, nō occidere, &c. nihil aliud quā diligere proximum: nō quidem formaliter, vt aiunt, sed materialiter. Exemplū est in virtute iustitiæ: nam alia est singularis cōmutatiua, atque alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedientiæ, omni virtuti cōmunis: ac proinde dicitur legalis: quoniam per omnē virtutem obediunt legi. De hac ergo charitatis ratiōe statuitur posterior conclusio

August.

Sensus questionis propositæ.

D. Thomas.

Distinctio.

Condu.

2. Cōclusio. Modus talis charitatis non cadit sub præcepto: quod est dicere. In hoc præcepto Honora patrē & matrē, non includitur, vt sint parētes ex Dei charitate honorandis: sed q̄ exhibeat ex exterior reuerentia. Quare licet eā præstes in peccato mortali nō ideo sis præcepti transgressor. Probatur cōclusio.

Rō cōclus. Charitas Dei ideo est generalis modus omnium virtutū, q̄ est finis ad quē lex diuina ordinat iuxta illud supra citatū. 1. ad Timoth. 5. Finis præcepti, charitas. Et ad Ro. 13. Plenitudo legis est dilectio: finē autē iam definitum est nō cadere sub præcepto legis, sed actio nes, quib' illuc tendit. Quare bene ait S. Th. intentionem finis esse modū formalē superioris ordinis. Quod est dicere, nō includi in præceptorū substantia. Et hoc pacto conciliat dictas opiniones: nēp vt quæ affirmat modū charitatis cadere sub præcepto, intelligenda sit de singulari dilectionis præcepto: negans verō, interpretanda sit de alijs. ¶ At verō quoniā ista quæstio plurimis scætet ambiguitatibus, accuratiorē postulat, ac perinde paulō ampliorē disputationē. Et quō faciliora prius expediāmus, præter opiniones

S. Thomas. duas quas hic D. Tho. recitat existit tertia, q̄ in istarum concordia pertrahi nō valet. Sūt enī qui secundam conclusionem sancti Thomæ auerferunt, dicentes singula præcepta Decalogi atque omnia diuina includere modum charitatis. Itaque legis officia, nisi in gratia fiant, nō solū non sunt meritoria, verum sunt peccata: vt potē eorundē præceptorum transgressionē. Hæc in quā opinio nō modō est Lutheranorū, vt lib. 3. de natu. & grat. ad notauimus: & infra hic lib. 8. repetitur sumus: verum fuit olim opinio doctoris alijs celeberrimi Dionysij Cisterciensis in suo. 2. Sentent. dist. 17. Is nanq; hallucinatus ex fallaci illa cōsequentiā est: Quibuscunq; nos deus præceptionibus suis intendit ad suipsius amorē pertrahere: ergo ex eodem amore tenemur cuncta perficere. Et adducit pro se illud Petri Apostoli, Omnia opera vestra in charitate fiant: atque alius Bernard. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur: atque August. similia. ¶ Hæc autē opinio nō solū falsa, verū & errori q̄ proxima est, Tridentina Synodo, can. 7. aduersus Lutheranos dānato, nempē cuncta opera quæ extra gratiam Dei fiunt, esse peccata. Cōtra quē nos errorum lib. de natu. & gra. c. 19. & quatuor subsequentibus depugnauimus. Nam vt illa mitamus opera quæ ex obiecto & circumstan-

Dionysius Cisterciensis

Rō Dionysij

Auth. lib. de natura & gratia.

tij sunt mala, cætera aut sunt præcepta, aut cōsilia, aut indifferentia: puta comedere, & ambulare, quæ bene maleq; fieri possunt. Si ergo præceptorū obsequia cuncta extra gratiā peccata sint, illa quoque erūt peccata quæ sub consilio militant. Nā si præcepta Deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter, & de consilijs iussisse atque adeo de alijs naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitā viuendā licent. Nā omnia sunt à deo veluti à naturæ parente instituta. Atque adeo omnia opera, quæ in peccato fiunt peccata essent. ¶ Deinde arguit. Si vniuersa mādatorum officia teneremur ex charitate exhibere, vel hoc esset ob cōem illorum obligationem, vt ob singularē charitatis præceptionē. Non quidē ob generalē omnium: nā p̄ illa non imperant nobis aut prohibentur nisi opera: vt paternus honor, & ab iniurijs abstinere quibus amicitia violatur. Quōd si honore parentū charitas aliqua includatur, certē illa satis erit, quæ naturaliter inter homines initur. Singulare autem charitatis Dei mandatū, cū affirmatiuū sit, nō obligat (vt aiunt) pro semper, sed certis opportunisq; temporibus: extra quæ ideo tēpora nō est cur obli-
gemur cætera ex charitate præstare. ¶ Insu per arguitur. Si illud singulare præceptum in cunctis alijs esset obseruatum necessariū, se queret q̄ cuiusq; transgressio duplicatū esset delictū. Scilicet & cōtra peculiare obiectum: verbi gratia, furari: & cōtra diuinā charitatē. Præterea sequeretur q̄ vbiuis in materia cui iuscūq; præcepti incidere mus, teneremur cōscientiā discutere, vt in Dei gratiā recipere mur. Quin age sequeret insuper quod nemo ad sacramentū confessionis dignē accedere posset, nisi qui gratiā iam potiretur. Nā illud etiā confessionis præceptū deberemus implere in gratia. Imō neq; ad baptismū posset dignē accedere adultus nisi iam factus membrum Christi. Quare neutiq; sacramenta possent primam conferre gratiam. At non opus est pluribus contra huiusmodi opinio nem dimicare: quippe contra quā loco citato de natura & gratia, plurima coniecimus. ¶ Sed concludamus cum Theologis distinguentes bifariam posse Dei præcepto satisfieri. Vno modo quantum ad substantiam operis: quod est, sic ipsum implere, vt transgressionis peccatum aut omissionis caueatur: altero verō modo quantum ad intentionem præcipientis: id est eum finē & metam attingendo, quō præcipientis intentio diri-

1. Ratio in Dionysij

Secunda rō

Tertia rō.

Quarta rō.

Quinta rō.

Distinctio.

gifi: quæ est vita æterna. Illuc nãq; nos Deus per suas leges perducere pposuit, secundũ il lud, Si vis ad vitã ingredi serua madata. Vnde vt legi priori modo satisfaciamus non est necessaria charitas, sed vt eã posteriori ratio ne impleamus. ¶ Quo fit vt ad illũ priorem implendi modũ nulla sit opus relatione operis in Deum per speciale eius succursum, ceu in finem supernaturalem: quod Grego. Ari mi. in. 1. Senten. dist. 26. & sequentib. placitũ fuit: sed satis est in ipsam referri tanquã ad finem naturalem: in quem sanẽ quocunq; per se opus, quod nulla praua circũstantia vitatur, natuã habet relationẽ. Deus nanque naturæ cõditor ad se cuncta dum condidit, retulit. Quocirca eiusmodi mandati impletio naturali Dei influxu fieri potest: iuxta il lud Paul. ad Rom. 2. Gẽtes quæ legẽ nõ habent naturaliter quæ legis sunt faciunt. Tãcẽsi tota lex absq; speciali gratiæ subsidio impleri nequeat, vt lãgo tẽpore absq; peccato viuamus. Hæc autẽ lib. 2. de natu. & gra. c. 20. satis discussimus. ¶ De priori autẽ cõclusio ne. S. Tho. nepe de singulari præcepto charitatis aciora sunt dubia. scilicet de eius necessitate, q̄ de eius materia, & modo. Dicitũ enim finẽ legis nõ cadere sub præcepto: cũ ergo charitas & Dei amicitia, finis sit diuinẽ legis, nõ oportebat singulare de illa præceptũ institui. Est em̄ brauiũ quod per aliorũ præceptorũ obseruantia obtinetur. ¶ Mox arguit: charitas est donũ supranaturale Dei: præceptũ ergo illud assequẽda nequit à nobis naturali facultate impleri: quia neq; ipsam valemus naturaliter assequi: cum ergo fidelis Deus nihil nobis impossibile præcipiat, nõ debuit nobis tale mandatum iniungere, atq; ideo minime, quod cũ nemo sciat an odio vel amore dignus sit, nullus posset certior fieri an illud impleuerit. Quare neq; vllus posset cõscientia de hac suam pacare.

3. Ratio. ¶ Præterea cũ sit affirmatiuum, dignoscenda tempora restant, quibus obligat: hæc autem nõ sunt deprehensu facilia. Nam si dixeris satis esse semel in vita, idq̄ in articulo mortis implere, pfectò longẽ à natura eiusdem præcepti aberras. Cũ enim præceptũ hoc cæterorũ omnium sit præambulũ, & vt ait Paul. finis: nam finis præcepti charitas: ridiculum esset dicere quod liceat transigere totam vitã antequã nos obliget. Præterea si ab humanis exemplis petamus, miles dum nomen suũ in militia dat, tunc se in amicitiam principis addicit: præceptũ ergo, si vllã

est charitatis, ab initio statim vitæ obligat. Quod si dicas statim elucente rationis lumine obligare, certè hoc non est omnibus, sed paucissimis notũ. Imò neq; vllus vnquã huiusmodi omissionem faceret cõfessus est.

Ad hæc S. Tho. loco præsentis alia tempora huic præcepto cõsignat: vt potè qui in fine articuli docet transgressionẽ eiusdẽ præcepti contingere posse, vbi alia violant. Quod si cũ Scoto in. 3. dist. 27. respondeas tẽpora huius præcepti esse oēs dies festos: sanẽ quibus homo tenetur se Deo cõmendare & gratias agere: in cõtrariũ est argumentũ, q̄ hoc non exprimitur in præcepto sanctificãdi festum: quippe quo dũtaxat ineburur à seruilis opere cessare. Et quãuis finis eius sit vacare Deo, tamen finẽ, iam dictum est, non cadere sub præcepto, quod in talẽ ordinatur finẽ, de qua re. q̄ sequ. art. 4. latiũs. In summa hoc in præsentiarũ desideratur, quidnã tali præcepto nobis inbeatur, vt r̄m videlicet in traria sola dilectio, an verò extrariũ etiã opus.

¶ Responso horũ argumentorum à postremo auspiciãda est. Præceptũ in quã dilectio nõ præcise ad internũ affectũ obligat, sed certè ad externũ opus. Affectus enim bonũ ppter bonũ opus est. Obligat enim primũ omnium charitatis lex, si diuo Thomæ fidem tribuas, vt dum quis primũ rationis lineam ingredit, se & sua in Deum referat. Cũ primũ, inquam, non eodem tẽporis momento, sed cum incipit homo plenẽ deliberare & vnũ esse primum rerum parentem noscit. Et certè non absque ratione hoc adstruit. Nam cũ ad hoc nos Deus creatos duxerit, ratioq; naturalis eũ nobis, vnam fuisse omnium primam causam ostendat, quã maxime fit rationi consentaneum, vt tunc homo ipse amore à malo recedere debeat proponere, atque agere bonum. Hoc enim est Deum pro tunc super omnia diligere. Quare præsentẽ tunc eius speciali auxilio, si dem homo & gratiam reciperet, qua ab originali mudaretur. Quicquid autem de hoc fit, arbitror, vt cum homo rationis compos baptismo intingitur, vitam in Deum suam referre debeat: sicut enim tunc præcepto si dei tenetur credere, itã & quẽ credit sperare, & à quo illa sperat diligere: vt lib. 2. de natu. & gra. c. 12. & subsequenti monstrauimus: instar illius qui in militia nomen suum dat principi. Ac subinde crediderim, quod qui tunc non se ad gratiam disponeret, peculiariter cõtra charitatem delinqueret: veluti cõ

Solutio.
Resolutio.
Cõfirmatio.
Secunda.
Scotus.
Documentũ.
Casus alter.
quo idẽ præceptũ obligat.
Ad postmũ argũ.
Opinio S. Thom.
Rõs. Tho.
Ad 2. argũ.
S. Thomas.

Gregorius.
Ariminen.
Paulus.
Discutitur.
prior cõclusio.
1. Ratio.
2. Ratio.
3. Ratio.
Paulus.
Cõfirmatio.
prima.

tra fidem si non crederet. Neq; in his tantũ modo casibus, verũ forte quoties opus ali quod egregiũ inceptamus, vel causa subeundi martirii nobis offertur, vel illustre aliquod beneficium à Deo suscipimus, vt dum nos à præsentissimo mortis periculo cripiuit: non esset temerariũ asseuerare, sed certè prudentia, vt eodẽ quoq; præcepto teneamur Deũ diligere etiã quantũ ad modum: hoc est apparare nos quantũ in nobis est ad ineundã cũ Deo gratiã. ¶ Hoc tamẽ hic adnotato opus est, q̄ vt reliqua, sic & singulare quoque præceptũ charitatis potest quantũ ad substantiã operis impleri absq; eius modo. Exẽpli gratia: Arbitror præceptũ hoc hominẽ perstringere, vt quoties nomẽ Dei blasphemari viderit, eiusq; honore pessundari ac la cerari, à parte ipsius stet, eiusq; tueatur inaccessam maiestatem. Quo tamẽ articulo non subinde crediderim teneri suorũ criminum poenitere vt dei sibi amicitia cõciliet. Quare neq; hoc præceptum vniuersũ obligat ad suũ ipsius modũ, sed quãdo occurrit articulo internẽ diligendi: nã in hoc cõmemorato casu solũ est necessitas exterioris pfectio nis. Et p hæc soluta restant penultimũ vltimũq; argumẽta. ¶ Ad primũ autẽ respõdet S. Thom. 2. 2. q. 44. q̄ et si charitas finis sit aliorũ præceptorũ, atq; adeò nõ cadat sub ipsorũ vinculo, nihilominus decuit singulare eius præceptũ cunctis alijs præmittitãq; eorum præambulũ. Et ideo illud, sicut neq; alterũ dilectionis proximi, non est in Decalogum inclusum, sed extra in radice præsumitur in quod reducunt præcepta primæ tabulæ: sicuti in alterũ, præcepta secundæ.

¶ Ad secundũ autẽ facile respondetur per illud Aristotel. axioma, Quæ per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur: nam quãuis per nos ipsos præceptum & modũ charitatis nequeamus implere, tamen Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, opem nobis ad id perficiendũ ferre. ¶ Verũ tamen minime prætereunda est vltima clausula sancti Tho. in responso quæstionis. Ait em̄ quod qui parentes ex Dei charitate non honorat non est transgressor præcepti de honorandis parentibus: licet sit transgressor præcepti, quod est de actu charitatis, propter quam transgressionem meretur poenã. Ex his enim verbis nonnulli ex nostris hæc inferunt mentem sancti Thomæ, quod vbi cunq; occurrit materia aliorum præceptorum, cõcurrit pariter charitatis mandatum,

contra quod subinde peccatur si cætera nõ impleantur ex charitate. Intellectus autem iste cõtrarius est D. Thomæ. Quippe qui de finiens modum charitatis non includi in alijs præceptis, docet neque semper cũ eis cõcurrere: sed, cũ sit affirmatiũ, habere sua definita tempora, vt in solutione secundi euidentius edocet. Mens ergo eius est q̄ si illo tempore quo præceptũ charitatis, eiusq; modus obligat, concurrere accidat aliorum quodlibet, tunc illud aliud implendum sit ex charitate: non propter illius obligationem, sed propter huius vinculum.

¶ Vp̄erest autem vt argumentorum in casu quæstionis obiectorum respõsa subiiciamus. Respondetur ergo ad primũ q̄ cum vnũ præceptorũ sit ipsum charitatis & modi eius, quicunq; vniuersa seruat, est in gratia. ¶ Sed arguis cõtra, Stat homini existenti in peccato nunq; afferri tempus pcepti dilectionis: tuac ergo cuncta ille poterit seruare quãtũ ad substantiã operis, & tamẽ non ingredit vitã. Propter hoc argumentum sunt qui affirmant existenti in peccato præceptũ esse cõuertit in deum: quod quia peccator non implet, non ingreditur vitã. Attamen licet hoc, problema sit, nunq; mihi tamen persuasum est pluribus charitatis obiectis hominẽ teneri q̄ lapsus est, q̄ obligatur cũ existit in gratia. Sed est ei necessarium cõuertit necessitate finis, si vult habere vitã æternã. Quicquid autẽ de hac re teneas, argumentũ præsens nõ vincit. Respondetur ergo q̄ verbũ Christi intelligitur de illo qui est in gratia. Ille enim si seruat cuncta mandata, saluus erit. Qui autem per vnũ transgressionem à gratia decidit, ille non seruauit mandata. Et ideo non satis habet deinde seruare cætera quousq; violati poeniteat. ¶ Ad tertium respondetur q̄ hoc quod est omnia in Deum referre, ad præceptum peculiare charitatis pertinet. Ob id quẽ quoties tempus eiusdẽ præcepti occurrit, tenemur cuncta quæ tunc facimus in Deum tanquã in finem supranaturalem referre. Quare illo tẽporis articulo, qui parentibus extra charitatem obsequeretur, licet non esset violator quarti pcepti, esset tamen transgressor præcepti charitatis. ¶ Subdit autẽ diuus Thom. q̄ cũ hæc sint duo præcepta affirmatiua nõ obligãtia ad semper, possunt pro diuersis temporibus obligare: & ita potest contingere quod aliquis implens præceptũ dilectionis non tunc transgrediatur præceptum

Ad 1. argũ.
principale.
Obiectio.
Solutio.
Ad 3. argũ.
D. Thomas.

ptum modi charitatis. Vbi plenissime dilucidat qd super proximis verbis in calce quaestiois nuperrime adnotauimus. Tunc ergo secundum ipsum non est peccatum non referre illud opus in gloriam Dei tanquam supernaturalis finis. Igitur verbum Pauli duplicem exhibere potest sensum: videlicet & praecepti & consilij. Si sit praeceptum, non obligat proferri: si autem consilium, sensus est, ut procuremus nos semper in dei gratia per impletionem omnium mandatorum asserere. Tametsi & qui in peccato opera exequitur moraliter bona, eadem in gloria dei facit naturaliter modo. Quare tertius sensus eorundem verborum est, ut nulli operi alium finem quam Deum praestituam: sed cuncta eo sine exequamur ad quem creata sunt: quod utique praeceptum quantum ad substantiam operis etiam extra gratiam impletur. Ad tertium respondetur quod cum nemo valeat complere praecepta, nisi & ipsi quoque charitatis quando occurrerit expleat, & hoc absque gratia profici nequeat, fit, ut neque sine illa possimus implere oia. At vero quauis hic, ubi de modo charitatis S. Thoma tractabat, hac fuerit contentus solutione, nihilominus neque alia vniuersa mandata potest homo post lapsam naturam per peccatum adae absque speciali dei munere implere. Sumus enim sicuti infirmi qui possunt aliquot passus gradi, non tamen plurimos progredi. Et ideo licet possimus vnum aut alterum nostrae naturae bonum prestare, diu tamen stare non valemus, quin decidamus. Hoc autem lib. 1. de natu. & gratia. c. 22. latissime ex dictis Augustini Conciliorumque Mileuitani & Arausiaci constabiliuimus, perque doctrinam eiusdem sancti doctoris. 1. 2. q. 109. explicauimus.

Ad. 3. arg.
Solu. S. Th. expenditur

Author lib. de natu. & gratia. August. Cō. Milen.

ARTICVLVS XI.

Vtrum alia praecepta moralia, quae extra Decalogum uagantur, congruenter tamen distinguantur, tum etiam ad eundem reducuntur Decalogum.

HIC articulus in superioribus saepe desideratus est ac insinuat, quod explicetur numeri sufficientia Decalogi, eiusque annexarum moralium praeceptionum. Arguitur ergo quod non fuerint alia moralia praecepta praeter decem illa necessaria. Omnis enim lex & propheta, ut Math. 22. asseruit Christus, ex duobus illis pendet, charitatis Dei & proximi. Prius autem illorum abunde priorita

1. Argu. ad partē negatiuam.

bula explicatur: posterius uero posterioriter go nulla sunt insuper necessaria. Secundum ergo nulla sunt insuper necessaria. Quae quaeque vel tanquam generalibus, vel tanquam specialium ipsorum determinationibus: non quidem tanquam generalibus, quia maxima illa duo non erant explicita necessaria: sed sunt, ut dicebamus, Decalogi praeva principia: conclusiones autem generales omnes sunt in Decalogo. Neque uero opus erat moralibus alijs tanquam generalium determinationibus: nam ut antea ostensum est, determinationes moralium praeceptorum ad ceremonialia pertinent atque ad iudicialia. Tertio arguitur contra sufficientiam eorundem praeceptorum. Praecepta moralia (ut supra constitutum est) debent institui de vniuersis virtutum actibus: ergo sicut in lege extant praeter Decalogum praecepta pertinentia ad liberalitatem, misericordiam, castitatem & latitiam: ita etiam deberent adhiberi praecepta de fortitudine, de temperantia, & de huiusmodi virtutibus quae sunt hominis ad seipsum: & tamen non inueniuntur: ergo non satis lege veteri de omnibus cautum est.

Secundum

Tertium

In contrarium facit Davidicum illud testimonium: Lex Domini immaculata conuertens aias. Quo docet, vniuersa prohibuisse mala, quibus anima maculatur: vniuersaque praecepta esse bona, quibus conuertitur: ergo cum non sint cuncta in Decalogo, fit ut sparsim alijs in locis habeantur, quae in ipsum reducuntur.

Psal. 18.

Initium huius soluendae quaestiois ex superioribus sumendum est. In primis proponenda est distinctio ceremonialium, iudicialiumque ad moralibus. Nempè quod ceremonialia & iudicialia ex sola diuina institutione vim habent: sicut in republica leges humanae. Non enim sunt de illis, quae sunt iusta quia bona, aut prohibita quia mala, sed de his quae antequam iubeantur, aut prohibeantur nihil referebant. Sed (ut ait S. Ethic. Aristot.) quia constituta sunt, referunt. id est sunt bona, quia iusta: & mala, quia prohibita. De quibus ideo in praesentiarum nullus habetur sermo. Moralia uero non ex institutione solum sed dictamine naturalis rationis, seculi sa alia lege, vim habent, & energiam ligandi. Sunt autem in triplici ordine. Quaedam enim existunt communissima, ac perinde patentissima principia, quae ideo nullius indigent editionis: sicuti mandata de dilectione Dei & proximi, atque illud, Id facias alijs, quod tibi fieri vis, & similia. Quae ideo non sunt in Decalogo, sed sunt sicuti eius finis. Alia uero sunt

Aristot.

Triplex ordo moralium Primus ordo

Secundus ordo. rō sunt nō vsq; adeo vniuersalia, sed eorundem principiorum conclusiones: quae quaeque per se etiam plebeius facile potest perspicere. Verū tamen quia ob morum peruersitatem & rationis nebulam potest nonnunquam eorundem iudicium peruertere, editione indigent. Atque huius secundi ordinis sunt cuncta praecepta Decalogi. Quauis illa secundae tabulae, quia nullo indigent fidei lumine, constituta supra sunt in primo conclusionum gradu: praecepta uero prima, quae illo indigent, in tertio. Sed tertius ordo est eorum, quae non ita quisque facile rationis luce perspicere potest, at sapientum indiget adminiculo. Quae ideo art. 1. in secundo conclusionum gradu collocauimus. Et haec sunt extra Decalogum per Moysen & Aaron suggestionem diuina superaddita. At quoniam ea quae minus cognoscuntur, per illa quae patentissima sunt innotescunt, praecepta huiusmodi tertij ordinis ad Decalogum, quo implicita sunt reducuntur, singulis scilicet ad singula respondentibus. Exempla patent. Cum enim primo Decalogi praecepto alienorum Deorum cultus prescriptus condēnatusque sit, cuncta quae ad idololatriam superflitionem spectant ad ipsum referunt. Quale est illud Deute. 18. Non inueniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam suam, ducens per ignem: nec sit maleficus atque incantator, neque qui Phytoneis consulat, neque diuinos, & quarat a mortuis veritatem. Rursus quia secundo mandato periurium cauetur, eodem reducitur prohibitio blasphemiae: quae Deute. 24. extat, ubi blasphemus iubeatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsae doctrinae, cuius Deute. 18. fit mentio: ubi falsi prophetae refelli iubentur. Ad tertium autem praeceptum de sabbathi sanctificatione cuncta reducuntur ceremonialium instituta. Sicuti & ad quartum de honore parentibus deferendo applicatur omnia quibus iubemur seniores & magistros honorare. Quale est illud Deute. 19. Coram capite cōsurge, & honora personam senis. Pari iure quintum praeceptum, quo homicidii condemnatur: iura omnia comprehendit, quibus corporea quauis proximi laesio. inhietur: quin uero & interdum odium. Qualia illa sunt eiusdem capituli. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Ad eundem modum sexto praecepto, quae prohibitio est adulterij, implicatur genus omne luxuria. In primis, simplex scortatio, & nephandum crimen, atque bestia

Tertio ordo

Praecepta tertij ordinis ad Decalogum reducunt omnia

Primum praeceptum

Secundum

Tertium

Quartum

Quintum

Sextum

litas: secundum illud Deute. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel: neque fornicator de filijs Israel. Et Leuit. 18. Cum masculo non commisceberis: cum omni pecore non coibis. Atque eodem tenore septimo praecepto, quo furtum vituperatur, affine est aliud. Deute. 18. Non phibetis usuram: Non foenerabis fratri tuo ad usuram. Et prohibitio fraudis, secundum illud Deute. 25. Non habebis in sacco diuerfas poteras. Ac perinde vniuersa technarum & calumniarum genera. Denique eodem pacto ad octauum praeceptum, quod phibitio est falsi testimonij, adiungitur & prohibitio falsi iudicij, atque omnis mendacij species ac detractio nis. Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio, plurimorum acquiesces sententiam, ut ad veritate deues. Et infra. Mendacium fugies, & Leuiti. 19. Non eris criminator & furro in populis. Postremis autem duobus, ut potest quibus omnis cohibet sinistra cupidum, nullum aliud superest quod adhibeatur.

Septimum

Octauum

Nonum & decimum

Dubiolum unicum

Circa haec non nisi vnicum simplex dubiolum. Etenim in hac reductionum serie multa recensita sunt grauiora quae ad leuora reducuntur: ut blasphemiam, ad periurium: & ad adulterium, infanda bestialiaque flagitia: ac denique rapina ad furtum: cum tamen ratio suadere videatur, ut quae leuora sunt, ad acriora reducantur. Huius autem rationem Caieta. hanc subiungit, quae Rō Caieta. cum illa leuora, communiore, ut inquit, sint & frequentius in usu, ad illa referuntur alia, quae rarius contingunt. At uero ratio haec non plenè videtur dubium diluere. Nam illa ratione fornicatio simplex, quae latius inter homines serpit, deberet in Decalogo prohiberi, ad quam reduceretur adulterium. Ratio ergo non est nisi quam supra saepenumero adnotauimus. Nempè quod cum in Decalogo illa deberent penitus conscribi, quae sunt patentissima, & inter virtutes omnes iustitia, atque adeo inter iniquitates iniuria sit cunctis notissima, in prima tabula posita sunt illa, quae palam est nos deprehendere. In secunda uero non nisi illa quae iniuriam in proximum annexam habent. Quale est iniuria. Nefandum enim crimen & bestialitas, & si sint foedissima, ac subinde grauiora: tamen non sunt peccata contra iustitiam, sed in corpus proprium. Tametsi in furto & rapina verum sit quod per minoris cautelam prohibetur maius.

Per haec igitur argumenta facile solunt. Ad primum enim respondetur quod est

etsi tota lex pendeat ex illis duobus mandatis, nihilominus alia evidentiùs ex illis inferuntur: & hæc in Decalogo cõpilata sunt. Alia minus evidenter: & hæc cõmissa sunt

Ad. 2. 472.

sapientum doctrinæ. ¶ Ad secundum autẽ respondetur q̃ ceremonialia, & iudicialia, vt dictum est, sunt generalium determinationes: non per viam illationis, sed per viam arbitramenti quo generalia speciatim determinantur, quare illa non reducuntur ad Decalogum: sed illa prorsus quæ vi naturalis in finctus inde sapientes ratiocinãdo eliciunt

Ad. 3. 473.

¶ Ad tertium autem per id quod sepe dictũ est respondetur: videlicet q̃ in Decalogo illa tantum sunt prohibita, quæ manifestariã inferunt iniuriam: seu in personam præsentem, vt homicidiũ: seu in futuram prolem, vt adulterium. Reliqua verò quæ hominem in ordine ad seipsum componũt, vt fortitudo, & temperantia, quia eorũ contraria nõ sunt adeò manifesta crimina, cõmissa sunt alijs edocenda: vt ducibus in bello, qui doceant non esse fugiendum. Deute. 20. Nolite metuere: nolite cedere. Et patribus familias qui suos instruant temperatẽ viuere: vt eodem lib. c. 2. Monita nostra audire contẽnit, cõmolationibus vacat & luxuriã: atq; conuulsis. Est enim hæc reprehensio atq; correptio qua parentes in filios vtĩ debent.

ARTICVLVS. XII.

Vtrum præcepta moralia veteris legis iustificarent.

VM quæstio præsens in præceptis moralis legis veteris dilucidandis versetur, querit postremo articulo d̃ eorũ vigore, vtrũ

1. Argu. af firmatine partis. Paulus. Secundum

videlicet eorum obseruantia iustificaret. Videtur enim Paulus ad Romanos. 2. id affirmare: vbi ait, Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis, hoc est, legis mandata complentes iustificabuntur. ¶ Secundo, & id ipsum assertum esse videtur verbis illis Leuit. 18. Custodite leges meas, atq; iudicia, quæ faciens homo viuere in eis: vita scilicet spirituali: In qua iustitia apud Deũ consistit. ¶ Et ratio id tertio persuadere videtur. Lex enim vetus, vt potẽ diuinitus lata, excelsioris erat virtutis quàm humana: lex autem humana iustos facit homines.

Tertium.

Nã vt supra dictum est, propositũ legislatoris est bonos facere eius: boni autem non sunt nisi per virtutes, quarum vniuersitatem

Aristoteles appellat legalem iustitiam: ergo lex vetus iustificabat. In contrarium est illud Pauli. 2. ad Corinth. 3. Litera occidit. Quod secundũ August. in lib. de spiritu & littera. c. 4. & proximis, de præceptis moralibus ad litteram intelligitur.

August.

¶ Quæstio hæc tẽpore sancti Thomæ licet contra Pelagianos satis fuisset, tum ab alijs, tum præcipuè ab Augustino discussa: tamẽ postq̃ Lutherani eatenus fidei iustificationẽ adscribere moliti sunt, vt operibus oẽm denegauerint iustitiã vim, celebrior facta est. De quo penẽ argumento tripertitum nos opus de natura & gratia ad sanctum concilium Tridentinum edidim⁹. Hic ergo nimis operosum esset tam vastam disputationem ingredi: sed satis erit præsentis loco inferuire. Et quidẽ diffiteri non possumus, quin articulus hic apud sanctũ Thomã presior sit atq; implicatio, quàm sua esse solet lux ingenij: quia cum illo tunc temporis res erat constitutissima, non duxit necessarium præsentis loco eam evoluerẽ. Accedit quod vniuersa eius exemplaria expostorum chalcographorumq; subinde negligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur vt tũ

S. Thom.

S. Thom. tum res ipsa aperiatur, notãdum est quod sicuti iustitia duplex est, scilicet infusa & acquisita, sic & iustificatio altera sit apud Deũ, atq; altera apud hoies. Quare dicẽdum prius de illa quæ est apud deũ, quæ simpliciter est iustitia: ac deinde de altera, quæ tantum dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (vt. 2. libr. citato. capl. 6. dicebamus) si propriè & per se primò nomen accipias, idem est quod iustitiẽ factio, putã opus quo quis ex iniusto fit iustus. Sicuti calefactio est actio quæ frigidũ fit calidum. Nam huiusmodi nomina mutationem inter duo extrema significant. Accipitur nihilominus paulò extensius pro augmẽto, & quod Phisici dicunt, intensiõne eiusdem iustitiã. Nam in formis quæ latitudinem habent, nõ solum inceptio, verum & progressio idem sortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tempore fit calidior. De prioris significatione ait Paulus ad Rom. 4. Crediti in eum, qui iustificat impium: hoc est ex iniusto iustũ efficit. Et. c. 6. Qui mortuus est iustificatus est a peccato. Est ergo iustificatio prioris modo nihil aliud q̃ peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti: secundum illud ad Corinthios. Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in

Author lib. de naturali gratia.

Paulus.

spiri-

spiritu Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur a iustitia particulari virtute, qua vnusquisq; alteri ius suũ tribuit: sed vt importat totius hominis rectitudinem respectu dei. Enimuerò sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adæquatur, vt lapis norma: sic ille apud Deum iustificatur, qui eius voluntati subiectus ad eius legẽ & regulam sua opera admittit. De secundo autem iustificationis modo ait Ioan. Apo. ca. 2. qui iustus est iustificetur adhuc. Et Eccl. 18. Nõ vera ris vsq; ad mortẽ iustificari. Et Iaco. 2. Vide ris quoniam ex operibus iustificatur homo & non ex fide tantum. Quibus verbis aduersatus fuisset Paulo dicenti: Arbitramur hominẽ iustificari per fidem, & non ex operibus: nisi Paulus de infusione diuinæ gratiæ loqueretur, Iacobus autem de eius incremento. Quo fit vt vtroq; prædictorũ modo iustificatio cum opus fit supernaturalẽ, nõ nisi per gratiã Dei perq; infusam iustitiã fiat.

Differentia inter paruulos & adultos quãtum ad iustitiã infusõnem.

Sed est differentia q̃ prima iustitiã infusio in paruulis quidẽ per solũ fit sacramẽtum: in adultis verò per proprias dispositiones: puta vel per voluntariã susceptionẽ baptisimĩ, vel per contritionem, quæ licet nõ sit meritum gratiæ, aliã, vt ait Paul. nõ esset gratia: est tamen præparamentum absq; quo nemi ni eam Deus confert. Quare ad conuersionem prima dispositio requiritur fidei: nam, Accedentem ad Deũ, ait Paul. oportet credere quia est. Deinde requiritur spes, iuxta illud ad Rom. 8. Spe salui facti sumus. Deniq; motus charitatis, secundum illud Ioannis. Translati sumus de morte ad vitã: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris, Qui diligit me diligitur a patre meo. At verò postq̃ diuinitus iusti facti sumus, ac dei filij constituti, per infusam ab ipso cũ gratia virtutes, ac per diuinum eius fauorem operamur opera, hoc est merita vitæ, augendo iustitiam. Prior ergo iustificatio est acquisitio seu affectio iustitiã: posterior verò est eiusdem executio. ¶ Iustitia autem acquisita quæ est apud homines, vna est secundum rei veritatem: quando scilicet homo re vera facit legis opera, quam appellat Paul. ad Rom. 3. legem factorũ. Et dicitur iustitia operum, vt illic nos adnotauimus, quia est humana rectitudo quæ per naturalem facultatem in moribus constituitur secundum legum normam. Ac differt a iustitia fidei, quæ ta lis rectitudo, licet substantiã operum faciat

Iustitia acquisita apud homines.

moraliter bonam, non tamen personam iustificat per remissionem præteritorũ peccaminum: iustitia verò quæ fundatur in fide, ideòq; nuncupatur iustitia fidei, per gratiã iustificat prius personã a delictis præteritis, vt deinde iusta exequatur opera, quæ sint Deo grata. Sed est præterea humana iustificatio in foro exteriori, quando secundũ allegata, & probata iudex reum absoluit. Quosensu ait Sapiens Prouerb. 17. Qui iustificat impiũ, & condemnat iustum, abominabilis est vterq; apud deũ. De hac autem acceptiõne nihil ad præsens. Quapropter & respectu etiam acquisitæ iustitiæ apud homines, vno modo vsurpatur iustificatio pro acquisitione, & affectiõne habitus iustitiæ, puta cuiuscunque virtutis: nam generali etiam nomine accipitur hic iustitia: atque altero modo pro executione, & exercitio studiorum operum. ¶ Hæc igitur præmeditata ad literã sancti Thom descendentes, quinque cõclusionibus ad quæstionem respondeamus.

Mouet enim peculiariter quæstionem de præceptis moralibus legis veteris, propter quod de illis peculiariter tractatur in hac quæstione: videlicet, vtrum iustificaret, hoc est hominem facerent iustum apud Deum, ac dignum vitæ eternæ. Pro cuius decisione supponit, quod sicuti sanum propriè accipitur pro animali quod sanitate formaliter est sanum: secundariò verò pro signo vel causa sanitatis, quemadmodum vinam dicimus sanam, ac medicinã, sic iustificatio propriè, & formaliter accipitur pro receptione, & custodia iustitiæ, quæ est peccatorum remissio: secundariò verò pro dispositione, atque adeò pro significatione eiusdem iustitiæ.

Suppositio pro decisio ne quæstionis

¶ Quo supposito statuitur prima cõclusio. Præcepta legis secundo improprio quẽ modo iustificabant, tum in quantum disponebant homines ad gratiam Christi iustificantem, tum etiam in quantum eandem futuram Christi misericordiam significabant: nam vt ait contra Faustum August. vita illius populi propheticã erat, & Christi figuratiua, secundum illud. 1. ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrum hoc peculiare erat præceptis illius legis, ac moralibus singularẽ. Nam & opera nostra, præparamenta etiam sunt ad gratiam. Respondetur in hoc nihil interesse discerniminis inter opera illius legis & nostra, quæ pertinet ad cuiusq; personæ iustificationẽ. Imò sicuti opera nostra extra gratiam pos-

1. Cõclusio

August.

sunt

sunt esse moraliter bona, atq; adeo cum auxilio speciali dispositio ad gratiam: sic opera illorum tamen ceremonialia, & iudicialia, q̄ moralia. De hoc autem est differentia, q̄ cum gratia & misericordia per solum Christum nobis obueniat, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiendum eundem Messiam, eiusdem legem euangelicam, quā & ceremoniarum etiam significabatur: ob idq; conclusio cuncta legis opera comprehendit. Opera vero nostrae legis non disponunt ad suscipiendum significandumve Christum: sed quem iam suscepimus, per ea colimus. ¶ Si autem loquamur de iustificatione proprie dicta, puta de receptione, & cultura iustitiae, tunc, ut paulo antea admocebamus, distinguendum est. Nam iustificatio, vel usurpatur pro acquisitione, & assequutione iustitiae, vel pro executione eiusdem acquisitae, puta pro exercitio operum viri iusti. At vero virtutum aliarum sunt acquisitae, aliarum infusae, quarum priores nostrorum operum usu, & consuetudine secundum Aristot. 2. Ethic. in generantur: posteriores vero diuinitus cum gratia infunduntur. In quibus simpliciter vera iustitia consistit, quae est apud Deum, puta remissio peccatorum: secundum illud Paul. ad Rom. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, scilicet, apud homines, sed non apud deum. Atqui de hac vera iustificatione quaeritur in praesentiarum. De qua idcirco statuitur secunda conclusio negatiua, eademq; generalis. Praecepta moralia quibus humani actus instituuntur nequaquam efficere tunc poterat: neq; vero in nobis modo posuit eiusmodi iustitiam. Haud enim conclusio peculiariter intelligenda est de praecipis illius legis, sed de omnibus generaliter, etiam nostrae quae ad mores pertinent. Atqui hoc est argumentum quod Paul. tum in alijs epistolis, tum praesertim ad Romanos atq; ad Galat. demonstrandum curauit aduersus Iudaeos, qui suam salutem suis legis operibus adscribebant. Constituit inquam nemini vnquam salutem, nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. Et rationem saepe assignauimus: nempe q̄ cum iustificatio opus sit supernaturalis, vigorem nostrorum operum excedit, ut ab ecclesia contra Pelagium iam pridem sanctum est. Quare altera, ut diximus, nuncupatur iustitia operum, quae est apud homines: altera vero fidei, quae personam a piaculis emundat. At vero D. Thom. conclusionem ad praecipia moralia eo coeiecit q̄ de ceremonialibus sacramentis dubium restabat an

De Iustitia & Iure.

sicuti nostra gratia efficerent. ¶ Ab hac statim conclusione litera S. Thom. non solum implexa est, verum & mendosa. Subduntur namq; duo membra eorundem verborum: haec scilicet. Si vero accipiatur iustificatio pro executione iustitiae. Quae rursus verba statim repetuntur. Quare necesse est, ut in priori legamus: pro acquisitione vel assequutione. Nam illud fuerat prius membrum superioris distinctionis. At vero non subinde patefit litera. Nam cum negasset opera moralia iustitiam apud Deum efficere, consequens fit, ut neq; eiusdem eandem acquiramus, aut assequamur iustitiam: & tamen protinus subiungit, q̄ praecipia moralia iustificabant in quantum continebant id quod est secundum se iustum. Dicendum ergo est S. Thom. tria membra in sinu re, scilicet, efficere iustitiam, assequi iustitiam, & exequi iustitiam. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. De secundo autem subijcitur tertia. Praecepta moralia iustificat, si iustificatio accipitur pro assequutione & acquisitione, hoc est, per eorum opera omnes assequuntur iustitiam, tum naturalem, quae generatur assuetudine operum bonorum moraliter, tum etiam illam quae est apud Deum. Non quidem in ratione meritorum, hoc enim est Pelagianum, & secundam conclusionem negatam: sed tamen in ratione dispositionis pro speciale auxilium. In quo (ut nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differant. Sunt enim utraque moraliter bona ex obiecto. Et hoc est quod ait D. Tho. In quantum continebant id quod est secundum se iustum. ¶ Quarta conclusio. Ceremonialia legis opera, nempe praeconum sacramenta non conferunt gratiam sicuti nostra. Conclusio haec non est propria praesentis loci, sed ad doctrinam complementum inserta. Constituit eam tamen D. Tho. 3. par. q. 62. art. 6. iuxta verbum Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterum ad infirmitatem, & egea elementa, hoc est secundum gloriosam, ad legem. Quae quidem dicebatur infirmitas eo q̄ perfectae non iustificabat. Vbi non negatur in circumcisione conferri fuisse tunc solitam gratiam: attamen non conferretur vi sacramenti, sed per fidem, quam per illam ceremoniam populus ille protestabatur. Et ratio discriminationis est, quod tunc, cum nondum fuisset exhibita passio, sola intentione per modum finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniarum illarum non erat passionis instrumentum, sed praecipue testimonium. At vero cum per euangelium exhibitam iam passionem

nem profiteamur, nostra sacramenta non tantum eiusdem testimonia, verum & instrumenta censentur, in quorum perinde applicatione virtus latet, effecrix gratiae. ¶ Igitur ut ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio & executione iustitiae usurpatur, adiungitur quinta conclusio: Omnia praecipia legis iustificabant. Nam extra gratiam erant moraliter bona iustificata apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, vera erant merita digna felicitatis aeternae. Neque in hoc vllum erat interuallum inter nostra & illorum opera. Agnoscat autem Sanctus Thomas non nihil discriminis inter ceremonialia praecipia & reliqua, seu moralia, seu iudicialia: quod ceremonialia, inquit, ideò iustificabant, hoc est erant meritoria, q̄ continebant iustitiam secundum se in generali: ob id scilicet q̄ per ea exhibebatur Deo cultus: sicuti nos modo per purificationem & alias, ecclesiasticas ceremonias Deum colimus. At vero in speciali: id est propria ratione obiecti, non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinae. Quod est dicere, litare certa animalia, neque vitulos, aut capros, aut agniculos, aut passeres distincto numero, lincereq; altaris cornua sanguine & id genus alia, secundum eorum naturam nihil iustitiae continebant, magis quam occidere canes aut certe mures. Continebant tamen iustitiam ex determinatione diuinae legis: porro quia diuinitus erant instituta. Et ideò inquit de huiusmodi praecipis dicitur q̄ non iustificabant, nisi ex deuotione & obedientia facientium. Attamen praecipia moralia generaliter continebant id quod erat secundum se iustum: nempe Dei proximitatem, amorē quae est generalis iustitia, omnem virtutem secundum Aristot. 7. Ethic. comprehendens. Praecipia vero iudicialia continebant speciale iustitiam, hoc est determinationem generalis rationis praecipitorum moralium ad aliquam speciem, modo supra exposito. Est enim genus moralis praecipii ut malefactor in supplicium adigatur: iudiciali autem in particulari decernebatur, ut qui furaretur oues, quatuor solueret: & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

¶ Per haec ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Roma. 2. q̄ factores legis iustificabuntur, intelligitur secundum sententiam quintae conclusionis de executione iustitiae: nempe q̄ impletas le-

gem extra gratiam exequantur opera moraliter bona: in gratia vero opera de condigno meritoria. Aliud autem Leuit. 18. nempe q̄ faciens homo iudicia legis viueret in eis, non intelligitur q̄ per se ipsa opera vitam donarent spirituales: sed q̄ qui legem custodiret, non incurreret mortis poenam, quā semper lex comminabatur. Quamuis & in eis ob id viueret spiritualiter, q̄ iustus seruando legem conseruaret dei amicitiam. Tertium autem argumentum solum probat q̄ opera humana legum iustificat iustitia acquisita, quae est apud homines. Conclusio vero secunda quae est principalis huius articuli negat vlla per se opera iustificare apud deum.

QUAESTIO QUARTA, De praecipis Decalogi in singulari.

S. Thom. 2. 2. quaest. 122.

ARTICVLVS I.
Vtrum praecipia Decalogi sint praecipia iustitiae.

Vaestioni praecedenti, quae de mandatis Decalogi in genere differtur est, haec quartam subiectam diximus de singulis praecipiorum in particulari: ut de eorum cognitione nihil amplius desideretur. Nam species & indiuidua suo generi supposita lucidiora sunt. Quamobrem eandem quaestionem ex sancto Thom. 2. 2. vbi est. 122. nempe postrema de iustitia huc accersuimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatum in communi attinet: quem diuus Thom. in. 1. 2. collocauit: quatenus vero ad iustitiam spectat, in. 2. 2. in particulari tractatur. Nos vero propter innatam affinitatem quam species habet & genus, simul ambas coniungimus. Igitur quauis superiori quaestione satis hoc fuerit inculcatum, nihilominus quia hic praecipue est locus, quaeritur primum vtrum cuncta praecipia decalogi partes sint specierum iustitiae. Et arguitur a parte negatiua. Propositum legislatoris, ut Aristot. 2. Ethic. autor est, huc fertur, ut ciues faciat bonos: hoc autem perficere nequit nisi omnium illos virtutum officijs imbuat: ob id enim dictum est de vniuersis virtutibus praecipere: decalogus ergo qui totam legem

Primum argumētum a parte negatiua.

i comple-

complectitur, non solum iustitia preceptio
Secundum nes debuit continere. ¶ Secundo, lex etiam precepta iudicialia tradidit, & ceremonialia, ac demum alia de actibus iustitiae pertinentibus ad commune bonum: puta de publicis magistratibus: ut quomodo essent creandi sacerdotes templi & iudices populi: haec ergo debuerunt quoque in numerum redigi, & non illa solum decem quae virtutes instituunt priuatas. ¶ Tertio duae decalogi tabulae in dilectionem Dei & proximi, ut supra dictum est, resoluuntur: ergo sub charitate potius quam sub iustitia continentur. ¶ In contrarium est quod sola iustitiae virtus est, aut illi annexa per quam vnus ad alterum ordinatur: praecipua autem decalogi, si illa inspexeris, cuncta respectum habent vnus ad alterum: ergo omnia pertinent ad iustitiam.

Tertium. ¶ Vastio facilis est, ac satis superque soluta. Respondetur ergo vnica conclusione. Omnia precepta decalogi ad iustitiam oportuit pertinere. Probat, Decalogus continere debuit non nisi prima legis principia: nam conclusionum multitudo vsque adeo est numerosa, ut nequeat certo numero comprehendi: principia autem decet sic habere manifestam rationem debiti: (nam praecipuum, debiti rationem dicit) ut quam facillimo negotio vnusquisque id videat: ratio autem debiti in sola ratione iustitiae luculentissimè apparet: debitum enim respectu ad alterum palam affert. Nam cum vnusquisque sui sit suorumque dominus, non ita cooperum est hominem sibi ipsi aliquid debere: fit ergo consequens ut cuncta decuerit ad iustitiam pertinere. Quocirca praecipua prima tabulae ad religionem Dei attinent, quae potissima pars iustitiae: quartum vero ad pietatem: quae illi, est proxima: sed tamè sub sequentia ad iustitiam quae est inter aequales.

Vnica conclusio. ¶ Hic nihil adnotandum superest quod superius ex superioris questione non fuerit definitum, nisi si quis hoc forte ambigeret, quod videtur sanctus Thomas sibi ipsi contrarius. Etenim superiori questione articulo 1. praecipua Decalogi non dixit esse prima principia, sed proximas conclusiones: quare praecipua secunda tabulae eò posuit in primo gradu, quod modica consideratione approbantur per illa communia & prima principia. Nempe, id facias alijs quod tibi fieri vis. Idque &c. hic autem ait esse prima principia. At vero nulla est contradictio. Non enim hic ait praecipua Decalogi esse simpliciter prima prin-

cipia, sed cum restrictioe, prima principia legis hoc est intrinseca legi. Lex enim est precepto riu numerus quae data sunt & posita: precepta autem quae ponuntur ex primis eliciuntur principijs naturae per viam conclusionis: ob idque nihil repugnat ut Decalogi nata data conclusiones sint primorum principiorum naturae quae sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origo: tamen eadem praecipua sunt primo per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quae sunt extra Decalogum. Quod fit ut sicut in speculatiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: conclusionum autem scientia, quae ad discursum rationis pertinent: sic & vniuersalia morum principia nullo rationis discursu egeant, sed in simpliciter intellectu conscripta, simpliciterque actu visa. Decalogus vero non nullo opus habeat rationis negotio. Ob idque, sanctus Thomas non ait quod Decalogi praecipua statim intellectus assentit, sed ratio quae illa ex primis principijs colligit. ¶ Rursus ubi ait religionem, potissimè esse iustitiae partem, id intelligit propter excellentem obiecti dignitatem: tamen si hoc deficiat ad iustitiam quae per ipsam aequale non reddimus. Hic enim defectus potius excellentia est. Nam propter eminentissimam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam, quae ab ipso suscipimus, aequale ei debitum reddere nequimus.

Ad primum. ¶ Primum igitur argumentum respondetur, quod est intentio Dei fuerit homines bonos facere, id tamè ordine quodam executus est: Dedit quippe nobis per se decalogi mandata, seu legis capita: sapientibus autem commisit, ut de alijs nos erudiret. ¶ *Ad secundum.* quantum ad iudicialia & ceremonialia, iam articulo 1. superioris quaestiones dictum est cur non ad decalogum pertineant: quia scilicet non eliciuntur seu conclusiones ex primis principijs naturae: imò neque ex ipso decalogo. Quare ad ipsum non reducuntur, sed sunt determinationes generalium ad ius positiuum pertinentes. Ceremonialia scilicet quantum ad diuinum cultum: & iudicialia quantum ad ciuiles mores. Alia vero de publicis magistratibus ob id non erat opus in decalogo explicari quod cum non ad omnes pertinerent, sed ad quosdam hominum status aptius iudicialium albo adscribuntur. ¶ Tertium autem argumentum id tantum conuincit quod praecipua decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur: sunt tamè propriae de operibus iustitiae. *Arti-*

ARTICVLVS. II.

Virium primum praecipuum Decalogi congruenti sit modo traditum.

Onstituto ergo Decalogo sub virtute iustitiae, seriatim singula eius praecipua exploranda sunt ac perpendenda. Quaritur ergo de primo an sit congruenter traditum. Et arguitur a parte negatiua. Homo arctior in vinculo tenetur Deo quam patri secundum carnem: iuxta illud ad Hebraeos 12. Quanto magis obtinenda sunt patri spirituum & viuemus: sed praecipuum paterna pietatis constituitur affirmatiue: videlicet, Honora patrem tuum & matrem tuam: ergo & primum religionis praecipuum qua Deum colimus, debuit affirmatiue ponitè praesertim quia affirmatio est prior negatione. ¶ Secundo. Primum praecipuum Decalogi ad religionem spectat: quae cum vna sit virtus, vnum habet actum: vnico ergo debuit & non trino illo verbo designari. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile. Non adorabis ea, neque coles. ¶ Tertio. Per hoc praecipuum, ut Augustinus in libro de decem chordis autor est, excluditur superstitionis vitium: multo autè plures sunt superstitionum perueritates praeter idololatriam, ergo trunca fuit forma illa eiusdem praecipui. ¶ In contrarium est scripturae autoritas, Exodus 20. D quaestione vnica conclusione respondetur. Forma primi praecipui per trinam negationem congruentissimè fuit expressa: scilicet, Non habebis Deos alienos: Non facies tibi sculptile: Non adorabis ea, neque coles. Probat, conclusio: si illud prius substernamus sepius asseritum: videlicet, legislatoris finem esse bonos facere ciues. Hic namque bonitatis progressus naturalem generationis ordinem imitari debuit, in ordine autem generationis duo sunt attendenda. Primum ut pars illa quae est initium vitae primo constituitur. Nam si naturam consulas, prima pars quae in anima viuunt, est cor: si vero artem, primum struendè domui iacitur fundamentum, in morum autem decursu fundamentum primum est recta voluntatis intentio circa finem: in de enim omnes actiones circa media sua fortuntur bonitate: cum ergo finis noster supremus, Deus sit, primum in nostra institutione fundamentum iacere debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundum autem in ordine generationis animaduertendum est, quod naturaliter prius impedita tol-

lenda sunt quam virtutum semina iaciedas agricolae porro more qui prius agrum expurgant, quam serant: secundum illud Hierem. 4. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus consequens, primum omnium praecipuum legis illud esse debuisse quo religionis impedimentum amoueretur: quod cum potissimum sit dijs falsis addici, congruentissima ratione primum illud praecipuum fuit positum sub forma trinæ negationis. ¶ Hic igitur primum omnium error vulgi repellendus est. Existimant enim plebei primum mandatum esse illud maximè dilectionis, ut scilicet vnus diligatur Deus: cum tamen, ut supra dictum est, non sit Decalogo inclusum: sed ante illud suppositum tanquam finis fundamentumque omnium primae tabulae: quae certe non sunt nisi quaedam illius explanationes: sicut sex secundae tabulae explanationes alterius de dilectione proximi. Rursus neque est praecipuum fidei. Nam & hoc praemissum est toti legi, secundum verbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quia remunerator est. Quocirca, ut supra articulo quarto adnotauimus, Exodus 20. in capite Decalogi habetur: Ego sum Dominus Deus tuus: Non habebis deos alienos, &c. Cuius primum verbum non habet formam praecipui, sed admonitionis. Ac si dixisset, Accedes ad legem meam adnotatus sit me esse Dominum Deum suum. Quia praefixa fidei confessione, inde exorditur legem, subdens, Non habebis Deos alienos, &c. Igitur ut articulo quarto superioris quaestiones docuit sanctus Thomas primum decalogi praecipuum esse patriae, hoc est diuini cultus: qui non modo religionis Christianae, verum & naturalis iuris primum est caput. Quare nulla fuit vnquam inter Ethnicos tam barbara natio, quae non primum suarum legum fundamentum & basin in Dei cultura posuerit. Cultus hic autem in hoc consistit, ut vnicus tantum credatur, habeatur, adoretur, veneretur; Deus. Huic igitur primo praecipuo e regione opponit impietas idololatriae. Ob idque, sub forma negatiua ponitur: Non habebis Deos alienos. Cum enim meritis sit cunctis mortalibus perspectus, Deum esse, non opus erat affirmatiue illud ponere, sed negatiue: puta non esse vno plures. Ex quo fit forma huius praecipui esse negatiua: ut superiori quaestione articulo 4. & 7. secundum sanctum Thomam adnotauimus, & hic expressè

turam esse filium Dei qua utique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deuter. 5. Non assumes nomen Dei tui in vanum, hoc est nomē Dei ligno & lapidi tribuendo quo phibetur falsa confessio, quæ est infidelitatis actus: fides autem præstator est religione, cum sit eius fundamentum: & infidelitas prior superstitione: ergo secundum illas expositiones non secundo, sed primo

Argum. 2. loco debuit constitui. ¶ Secundo arguitur: Eodem loco Exod. 20. exponitur idem verbum, Non assumes nomen Dei in vanum: hoc est pro nihilo: vbi idē tantum videtur vana iuratio caueri: hoc est illa quæ absq; iudicio fit & præcedentia: sed multo gratius est petiurium, hoc est falsa iuratio quæ veritate caret: & iniquum iuramentum, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibendi.

Argum. 3. ¶ Tertiò blasphemiam scelestior est impietas & enormior quā vana iuratio: ergo illa expressius prohiberi debuit quā vanum iuramentum. ¶ In cōtrariū autem est scriptura.

Ad quæstionem vnica cōclusionē respōdetur. Præceptū hoc optimo est modo & loco positū. Conclusionem autē pulchra ratione explicat D. Tho. Enimverò cū, vt iam præloquuti sumus, prius decuerit obstacula veræ religionis excludi, quā affirmatiuum eius præceptum æderetur, secundum numerū eorum quæ religioni obstant, ponenda erant negatiua præcepta. Et iusmodi autem impedimenta, duo sunt, Alterū scilicet per excessum: vt si religionem soli deo vero debitam, falsis cōmunicēs. Alterum vero quasi per defectum: vt si Deo quem solū adoras, non pro eius dignitate reuereris.

Primo ergo præcepto exclusum est vitium prius: scilicet nē plures colantur Deos: qui enim cum vero falso deum colit, non verè eum colit qui verus est. Vnde Isai. 28. Coangustatum est stratum, scilicet deorum, ita vt alter decidat, videlicet de corde hominis: nempè aut verus aut falsus: & palliū breue, hoc est, iusta religio, vtrunq; operiri nō potest. Restabat ergo vt secundo præcepto irreuerentia caueretur, qua agnitus verus deus quantum in nobis est dehonatur. Prius enim est vnum Deum colendum suscipere, quā eum non dehonestare. ¶ De iurandi autem vsu & abusu, præter cōmentaria sup illud Matth. Nolite iurare omnino, libellum ædidimus, quo plerāq; ferè omnia disputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihil omninīs necessarium est expositioni præsen-

De iurandi usu & abusu.

tis loci satisfacere. Animaduertendū hęc ergo primum omnium secundum hoc præceptum nō esse sic prorsus negatiuum, vt nullatenus diuinum nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare, sed nē id assumamus in vanum. Imo verò sicuti primum præceptum duo in se contraria amplexatur membra, expressam scilicet negationem idololatricæ, quæ affirmationem veri cultus, vt expositum est, includit: ita & hoc sic excludit iurandi abusum, vt simul implicet iurandi religionem. Quocirca sicuti deierans hęc transgreditur prohibitionem: sic legitime iurans virtutem exercet, quæ ad hoc reducitur præceptum. Quod enim legitime iurare religio fit, patet Deute. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias, ac per nomē illius iurabis. Et Hier. 5. non cōqueritur Deus qd filij Israhel iurassent, sed qd iurassent in his qui non erant dii. Colligamus ergo, iurare, si legitime fiat, virtutē esse non vnam quamlibet sed re vera religionis, quippe qua Deum pfitemur supremum veritatis fontem, cuius vtique testimonio omne verum constat.

¶ Obijcies tamen nobis verbū Christi Matth. 5. vbi citans antiquam legem videtur eam omninō aut reprobasse aut emendasse dicens, Audistis quia dictū est antiquis, Nō periurabis, (nam sic erat scriptum Leui. 19.) reddes autem altissimo vota tua: hic quippè erat sensus illius Deute. 6. Et per nomen illius iurabis. Ego autem dico vobis, Nolite iurare omnino: vbi omne prorsus iuramentū videtur condemnare. Hierony. respōdet nō prohibuisse omnino iurare, sed iurare p creaturas idololatricas more: qui in ipsis diuinū numen inesse putabant. Sed re vera, vt in libello illo cap. 3. satis discussimus, sensus non est nisi simplex vt iacet, vt neque per deum neque per creaturas iuremus, nisi vbi ratio naturalis religioq; expoposcerit, vt patet ex verbo Iacobi. 5. Ante omnia fratres mei nolite iurare, neque per cœlum, neq; per terrā, neque aliud quodecunq; iuramentum: hoc est, neq; per Deum neq; per creaturam. Ad intelligentiam ergo mandati Christi, id quod supra tetigimus recolendum est: nempè præcepta omnia Decalogi cunctaq; moralia q̄ in illis sunt implicita: nihil aliud esse quā applicationes naturalis iuris. Quapropter natura luce veniunt illustrandæ. Præcepit, vbi gratia, Non occides: illic autem non prohibetur nisi homicidiū, quod natura vetat. Vnde dum vel iudex reum patibulo affligit,

Secundum præceptum nō est prorsus negatiuum.

Hieronym.

git, vel se quisque legitimo tutamine defendens aggressorem occidit, quoniā lex naturæ alterum iubet, alterūque permittit, nulla p tunc fit mādati exceptio, quia neq; istos casus vetabat. Pari modo dicens Christus, Nolite iurare omnino, neutiquam nobis interdixit nisi iuramentorū abusum. Nam vbi ratio iusurandum exigat, natura est mandati interpres. Adiecit autem, omninō, ad abstergendum ignorantiam, nē quis falso crederet iurare per creaturas etiam, vanè, nō esse periurium. Itaque vocula, omninō, nō excludit casus omnes iurandi: sed formas vniuersas vanè iurandi. Id quod per subiunctā expositionem Christus ipse explanauit: ne-

Iurandi officium non autem deinde animaduertendum iurandi officium non per se ipsum virtutem esse, veluti est charitas & iustitia: sed necessitas illud intra lineam virtutis constituit. Illud enim S. Thom. 2. 2. q. 39. iuramentū secundum se licitum est & honestum, intelligendū est secundum suos indiuiduos comites, scilicet veritatem, iustitiam, & necessitatem. Enimvero si status ille innocentia, de quo nos parēs noster eiecit, perdurasset, quia nulla illic potuisset esse fraus, sed sancta esset inter homines fides, nulla fuisset virtus, iurare: sed tamen quia inde deiectus, factus est omnis homo mendax, fides que subinde humana adeo est debilitata, vt nō per se satis sit ad animū creditoris confirmandum, beneficio Dei concessum nobis est iuramentum, quod eidem fidei nostræ roborandæ necessarium erat. Vnde quod ait Christus, Sit sermo vester est, non non: id est, quod verum est, simpliciter affirmate: & quod falsum, simpliciter negate: sinceritatem in qua Deus naturam nostram creauit, & quam nos semper debemus imitari, designat. Quod autem subiecit, quod amplius est, à malo est, Augustino interprete, non sonat malum culpæ, quasi citra delictum nunquā iurare liceat: sed malum poenæ, id est iuramentum ab illa originis labe descendere, per quā homines auctoritatem suam perdidissent vt nō illis habeatur citra iuramentum integra fides. Quocirca iuramentum, vt ait August. à iure dicitur. Nam qui iurat, ius, inquit, veritatis Deo reddit. Vel quod forsā nomini germanius aludit, iusurandi nomē inde deriuatur, quod id quod iuratur pro lege habendū est, ac velut ius, sic sancte seruandū, eo quod Deū ipsum pro teste veritatis constituit. Quo fit vt

Augustin.

Iuramentū à iure trahit.

Deo ipsi iniuria fiat, si post iuramentū testimonium aliud exquiras. Vnde Paul. ad Hebræos. 6. Iuramentum inquit, est omnis controuersie finis ad confirmationem. Quare Iurisconsult. in capite tituli, de iureiurando. ff. Maximum inquit remedium expediendum litium in vsum venit iusurandi religio. Et in lib. de offic. Cicero: Nullum vinculum ad stringendum fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. ¶ Habemus ergo sensum huius præcepti sic esse negatiuum, vt legitimum iurandi religionem permittat. Superest ergo explicare comites, qui iuramentum intra lineam virtutis atq; honestatis custodiunt. Hi namq; tres sunt numero, quos Hierem. cap. 4. diuinitus afflatus deprōpsit: vt ait iurabis, Viuit dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia. Vbi Hieronymus, animaduertendum inquit quod iusurandum hos habet comites, veritatem, iudicium, atq; iustitiam. Ob idq; vbiq; istorum aliquā abfuerit, periurium est, tametsi diuersa ratione. Enimvero iusurandum cui deest veritas maximè, pprè est periurium: cui autem abest iustitia, id licet verum sit, nihilomin⁹ est iniquum: adeoq; subinde periurium, quod qrem iniustam sub iuramento pollicetur, id iurat quod non debet implere: eademq; sit ratione periurus, siue postea adimpleat, siue secus. Attamen iuramentum, quod absq; discretione & iudicio fit, quanuis sit verum ac de re iusta, est nihilominus temerarium: quā ob peierandi periculum nomen etiam meretur periurij. ¶ Ad rem ergo vt proximè addamus, vbi assumptio diuini nominis vana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine subnotantur. Vanum enim est quod sic frustra, hoc est quod suo caret fine: iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis: caret em veritate, quæ medulla est, & substantia iuramenti: atq; adeo sic vanum est, vt auellanæ testa, nucleo vacua. Iuramentū autem iniquum, nempè cū res iuras te facturū iniustas: vt homicidiū, aut furtum: eò vanū est, quod ornamento iustitiæ vacat. Quocirca non solum non obligat, imò peccatū est illud implere. Ob idq; tota eius iniquitas de qualitate iustitiæ, quæ est in obiecto pensanda est. Vt si iurasti peccatum mortale patrare, iuramentū est mortale, siue id perpetres siue non perpetres. Si autem iocose mentiri iurasti, iuramentum est veniale: eò quod illud implere non peius quā veniale est. Quæ Obiectio si arguas: Si quis nō impleat, falsum iurauit:

Tres comites iuramentū.

Hieronym.

Tres gradus vanitatis.

Obiectio.

irare autem falsum in quocunq; indiuiduo est mortale: ergo iuramentū de re veniali erit mortale: Negatur minor, Nam iuramentum promissorium non implere, tūc prorsus est peccatum, quando est obligatoriu: quando vero non obligat, licet non implens tūc ostendat & efficiat iuramentū fuisse falsum, tamē quia tunc nullatenus peccat, non inde pensanda est malitia iuramenti, sed ex ipso actu iurandi, qui si eius obiectum, peccatum est veniale, nō erit peior quā veniale. At vero iuramentū temerarium, scilicet quod & verum est & de re iusta, sed iudicio prudentiaq; vacat, ea ratione vanū est, quod necessitate caret, que iuramentū facit esse virtutē. Sed ob hoc solū dicitur periuriū, quod qui vanē iurat, in periculo versatur iurandi falsum. ¶ Per hoc gravitatem culpæ triū horū peierādi graduū rimari quisq; facile potest. In primis periuriū primi generis, hoc est assertorium iuramentū falsū, nō modō genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, verū in quocunq; indiuiduo. Quod enim genere suo sit mortale, cōmune illi est: cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cum omnia ad iustitiam pertineant, rei publicæ necessāria, sit vt omniū obseruantia sit de necessitate salutis. At vero quod in quocunq; indiuiduo sit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licet furtum genere suo sit mortale: tamē leuitate materiæ, vt si obolum fureris, sit veniale. Attamen falsum iura re, etiam in re minima, vt si peieres te nō tāgere calamū quem manu tenes: & pro quacunq; necessitate id facias, vt pote pro salute totius mundi, peccatū nihilominus mortale est: nam tam falsum est te nō tangere calamū, quā si iurāsses rem aliam grauissimam falsam. Adducere autem Deum in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorii gravitatē iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentū autem temerariū, id est quod nullā habet aliam vanitatem quā q; citra necessitatem & circumspectiōnē sit, non est genere suo mortale, sed tātum veniale: vt si dum in conspectu omnium pluit, cum iuramento id affirmes: aut cum res est leuissima, quam credere aut non credere nihil refert, aut quā alius citra iuramentū tibi adhiberet fidem. ¶ In iuramentorum autē frequentia presentissimum inest periculum peierandi. Ob id que omni cura & vigilantia cauenda est immanis hæc bestia. At vero per falsos iurare

Solutio.

Seres or do grauitatis inter na ria piuria.

Deos, quantuncūq; veritas & humana iustitia inest, peccatū est idololatriæ. Vti autem infidelium iuramento, vt ait ad Publ. Augustin.

Ad primum argumentū responde tur, expositiones illas interlineales non esse literales, sed mysticas. Vnde i odiū Arrianorum expositū est, nomen Dei in vanum vsurpari, cum verbum incarnatum, qd per substantiam est nomē Dei, asseritur esse creatura. Altera vero expositio Deute. 5. ad infideles refertur, quorū, impietas illa retunditur, quod per faxa & ligna iurant, ac si sint dii. Ad secundū iam responsum est nomen Dei non tunc solū pro nihilo vsurpari, quādo temerariē citra iudiciū & prudentiam iuratur, verū & tunc peius, dum falsē aut iniuste deicitur. ¶ Ad tertiu denique respon det Sanct. Thom. quod sicut ei qui scientia aliqua primū eruditur, cōmunia triuialiaq; documenta primū exhibentur: sic & ordo re quirebat vt communia statim & quæ in vsu frequentiora sunt, prohiberentur, per quæ homines sese intelligerent grauioribus interdictos. Imō verō arbitror Deum idcirco, exhorrendas blasphemiarū formas non expressisse, quod illas tacendo apertius expressit eō vsq; esse abominabiles, vt neq; in lege essent nominandæ. Etenim qui Deum verū non cognoscit, nihil mirum si ad falsos peruertatur: q; tamen qui verum adorat, blasphemijs illum dehonestet, citra vllam legis positionem patet quā sit nefandū. Quin adde & hoc in verbis huius præcepti meditādū, q; ad exaggerādā maiestātē diuini nominis nō solū prohibetur vt per se ipsa nō peieretur, verū nē vanē ore assumatur. Quare nō solū sub forma iurandi: verū neq; in triuialibus colloquijs obloquendum de Deo est vanē, eiusue nomē sine causa de promēdū. Et quamuis multa sint diuina nomina tamē quia omnia sunt eiusdē virtutis, singulari numero dictum est, Non assumes nomē Dei in vanum. Tamen si Hebrēi aliū sensum ex hoc præcepto eruant. Nempe q; illud nomen lege celeberrimum, Adonai, adorandū esset: non tamen proferendum. Qua de causa illud nuncupabant græcē, Tetragrammaton: id est, nomen quatuor literarum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum tertium præceptum de sanctificatione Sabbati sit recte positum.

Consequen-

Augustin.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

Onsequenter de tertio præcepto, quod est vltimū primæ tabulæ, pari modo querit an sit cōgruenter positum: Et arguitur a parte negatiua. Aut intelligitur secundū spiritua lem sensum, aut secundū literalem: secundū spirituale non est speciale, sed generalis omniū ratio. Ait em̄ Ambro. Lucē. 13. de Archisynagogo qui indignabatur Christū curare Sabbatho: Lex in Sabbatho nō prohibet hominē curare, sed seruilia opera, id est, peccatis grauari: quod omni præcepto prohibetur. Secundū autem literale sensum est ceremoniale. Legit em̄ Exod. 31. Videte vt Sabbathū meū cultodiatis: quia signū est inter me & vos in generationibus vris: hoc est rememoratiuū conditi a me mudi, præcepta aut Decalogi nō sunt generalia aut ceremonialia, sed specialia & moralia: ergo hoc præceptū minimē Decalogo congruit. ¶ Secūdo: Præcepta Decalogi omnia tanq; iuris nature lege etiā Euāgelica obseruatur: euāgelici aut neq; Sabbathū seruamus, neq; vero Dominicū diem Iudaico more: quippe q; & cibos paramus, & alia huiusmodi exerce mus, quæ illis non licebant: ergo non ppriē præceptū hoc ad Decalogū pertinet. ¶ Tertio: Cuiuscūq; præcepti Decalogi transgressio est genere suo mortale piaculū: in veteri autē lege licebat citra Dei offensam Sabbathum violare. circūcidēbatur enim die octa ua, etiā si incidisset Sabbathū. Et Helias dū iter quadraginta dierum perfectit, non cessauit Sabbathis. Aliaq; id genus fiebant licitē: ergo non est præceptū Decalogi. ¶ Contra verō stat scripturæ sacræ testimonium.

Argum. 1. a parte negatiua. Ambros.

Argum. 2.

Argum. 3.

Prima conclusio.

Probatio.

Secunda conclusio.

Rō p cōcl.

Ad quæstionē tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Præceptū sanctificationis Sabbathi cōgruenter tertio loco positū est, idq; affirmatiuū est. Probatur in institutione religionis, vt dictū est, prius debuerunt negatiuis præceptis impedimenta veræ religionis radicibus cōelli: quæ quidē impedimēta sunt idololatria atq; irreuerentia: illis aut cōuulsis cōsequēs erat vt præceptū religiosi famulatus adhiberetur: hoc autē est præceptū sanctificandi Sabbathi: ergo congruenti loco collocatum est. ¶ Secūda conclusio: Eodem tertio mandato præcipitur exterior Dei cultus, puta corporalis requies ad famulandū Deo. Probatur. Diuinus cultus, tam interior est, vt meditatio & mentalis oratio, q; etiā exterior, vt sacrificiorū oblatio: interior autē sub exterarum rerū

similitudinibus nobis, qui sensibiles sumus proponitur, vt per ceremoniam thurificandi instruumur quemadmodū orātis mēs sit in Deū eleuanda: secūdu illud Psa. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: ergo & exterior cultus decuit pari modo per aliquod signum nobis significari.

¶ Tertia cōclusio, Præceptū idem tertiu ap positissimē propositū nobis est sub signo creationis mudi cōmemoratio: vt. s. quædam modū tunc die septima requieuit Dñs ab opere quod patrauerat: sic nos septima quaq; die ab operibus seruilibus cessantes, tempus feriemus, quod recolendis diuinis bñficijs sit dedicatum. Probatur. Nā cum bonorū omniū fundamentū sit, esse, sit vt beneficiorū primū, vnde reliqua omnia nobis pro uenire, fuerit nostri plasmatio, mundi q; fabricatio, nostri gratia cōditi. Quapropter eiusdē memoria beneficij viā nobis pādit ad reliqua cōmemorāda. Vnde Exod. 26. præmissio præcepto de sanctificatiōe Sabbathi, p causa subditur: quia sex diebus fecit Deus cœlum & terrā, & septima die requieuit.

¶ Verū tamē haud desunt circa harū singulas conclusiones dubitandi argumenta. Etenim contra primā, quatenus asserit præceptū hoc esse affirmatiuū, offertur forma ipsa præcepti, quæ videtur nō affirmatiua, sed negatiua: sicuti duorū præcedentiū. Iube mur namq; per illud in sensu literali nihil aliud q; cessare ab opere seruilis: cessare autē est abstinere ab opere, id est nō operari: sicuti ie iunare, est abstinere à cibo, quod est non comedere. Sed ad hoc respondetur præceptū esse affirmatiuū, scilicet diem sanctificare, id est, sancto famulatu dedicare. Vnde Exod. 2. affirmatiuē ponitur: Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Sed forma sanctificandi subditur: Non facies omne opus in eo, sicut licet seruire, vt diuinis vacare queas. Idq; Ecclesiæ instituto confirmatur, quæ generalē illum sanctificandi modū speciatim expreficit: iubens vt festis diebus audierimus sacra.

¶ Difficiliores autem ambigēdi occasiones nobis offert secunda cōclusio. Est enim prima omnium dubitatio, vtrum hoc præceptū exteriorē nobis tantum cultum iubeat, an vero simul internum opus. Est enim Scotus qui lib. 3. dist. 37. sentire videtur hoc nos præcepto iuberi diebus festis bonū habere mentis actum circa Deum: nempe eius dilectionem. Id quod explicatius asseuerat eodem libro, dist. 27. dicens, singulare tempus im

Tertia conclusio.

Ostenditur conclusio.

Ratio contra primam conclusionem.

Solutio.

Prima dubitatio.

Scotus.

plendi præceptū dilectionis Dei contineri isto præcepto: vt scilicet tali tēpore manere vniuersisq; debeat apud se, recolligēdo se, & ascēdēdo ad Deū suū. Vnde fit cōsequēs, vt teneatur tunc quilibet cōteri: vt modū etiam charitas seruet. Consequiturq; subinde secundū hanc opinionē, vt nomine seruillius operis à quo requiescēdū est, non solū intelligatur mēchanica opera, idq; genus alia, quibus homo homini seruit: verū potissimē peccata quibus homo mācipiū fit demonis. Nā qui facit peccatū, seruus est peccati. Opinio fuit Iſychij quā superiori arti impugnabamus, qd hoc præceptum solūm faciat spiritalē sensum de cessatione à peccatis: Isti autē & si nō illū tantū, tamē illū putant esse præcipuum. Itaq; qui in die festo peccat, præter culpā quā in alio p̄ festo die contra heret, peccat rursus festū cōtaminādo. Quare duplici peccati macula inficitur: ac perinde de vtraq; cōfiteri tenetur, perinde ac ille q in Ecclesia homicidiū facit, atq; ille qui mortalē vitiat. Sententia est Alex Haleñ. 3. parte. q. 3. 2. memb. 5. art. 2. vbi expressē in solutione ad quartum ait fornicationem in die festo duplicem habere malitiā. Atqui ab illo egregio doctore hanc opinionē discipuli eius docti sunt. Imō eadē apparet esse sententiā D. Tho. in hoc articulo, inter soluendū tertiu argumentū: vbi distinguit triplex feruile opus: scilicet quo homo seruit peccato, & quo secundūm corpus seruit homini, & quo seruit Deo. Et subdit q opera seruilia primo & secundo modo cōtrariantur obseruantia Sabbathi, in quātū impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert, quōd quia magis homo impeditur à rebus diuinis per op̄ peccati, quā per opus corporale aliās licitū, magis contra hoc præceptum agit q peccat in die festo quā qui aliud corporale opus licitū facit. Cui præterea sententiæ patrocinari apertē videtur Ambro. loco citato in primo argumento su per Lucam. Et August. in lib. de decē chor dis, vbi ait, Melius faceret Iudeus in agro suo aliquid vtile, quā si in theatro seditiosus existeret. Et melius foemine eorum die Sabbathi lanam facerent, quā quōd tota die in neomenijs suis impudicē saltarent. Et, quod rem vehementius vrget subdit: Tibi autem, id est Christiano dicit vt obserues spiritaliter Sabbathum in spe futuræ quietis quam tibi promittit Dominus: spes autem hæc non fit nisi per internam dilectionem.

Alexander Halensis.

D. Thom.

Ambrosius Augusti.

Et certē ratio eīdē opinioni nō tenuiter apparet fauere. Primū qd cum sit affirmatiuū, vt dictum est, ad famulatū pertinens: famulatus autem Deo grator sit ille qui intus in mente exhibetur, ad hunc potissimū nos obligare videtur. Adde qd cū iure diuino aliā quā sanctificationē, vt nomē sonat iubeat, necesse est illam etiā seclusa Ecclesię sanctio ne designare: quæ tamē alia designari commodius nequit, q̄ diuina dilectio per quā iustus sanctificatur. ¶ His verūtāmē nihil obstātibz responsio dubitationis huius legitima est, vim istius præcepti nō ad internā dilectionē, aut contritionē, sed ad exteriorem cultū extendi, vt cōclusionē. 2. quæ S. Tho. est adstruximus. Probatur. Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauū & nonū, in quibus cōcupiscētia nomen expressum est, externa tantū opera iubēt, & phibēt: ergo & hoc pariter. Nulla enim est ratio cur istud à generali regula excipias: quoniam hic nulla fit mētio interni motus. ¶ Secundū id apertē mōstrat Ecclesiasticū institutum quo cultus hoc præcepto iustus per hoc de terminatur, quod est missas audire: vt patet, de consec. dist. 1. can. Missas. Quæ quidē præceptio à traditione vsq; & Canone Apostolorū originē duxit, vt ibidē patet, can. Oēs feles. cū ergo Ecclesiæ cultū hoc præcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret atq; diuini præcepti cōfessiones tēp̄, vt semel in anno fieret determinauit, & hæc sua præceptio ad cultū nos tātū externū arctet: palam est iure diuino non esse illic aliū cōtentum: quoniā aliās, nisi illum explicaret, non fuisset fida diuini iuris interpretēs. Dixerim, Ad cultū tātū externū, vt illum tamen interiorē actum non excludā, à quo exterior pficitur. s. velle audire Missam cū decenti reuerentia & attētionē, vt sit actus humanus: Non tamen nos cogit ad aliam seu dilectionem seu contritionem. Et confirmatur hæc ratio: quia vt receptissim⁹ Ecclesię vsus habet, præter cessationem ab opere seruili nullus cultus est in præcepto diebus festis præter illum quem Ecclesiā exprimit: tēporarium ergo est ligamē aliud superaddere. ¶ Tertio arguitur: præceptum dilectionis Dei, vsuprà dictum est, nō est in Decalogo inclusum, sed extra in fronte præfixum tanquam omnium finis: ergo præcepta Decalogi distincta sunt, p̄fusa à præcepto dilectionis. ¶ Quarto arguitur. Finis præcepti, vt suprà mōstratū est, non cadit sub præcepto: quia præ-

Primario

Secundarū.

Solut. prioris dubij.

Probatur qd

secutio præ-

Altera nō

eludat assu-

tionis.

Cōfirmatio

Argumē. 3

Argumē. 4

præce-

ceptū nō dantur nisi de medijs: sicuti præceptū ieiunij non obligat ad carnis macerationē, sed ad abstinentiæ modū ab Ecclesiā p̄scriptum, licet marceratio illa sit finis: cum ergo finis præceptorū Decalogi sit diuina dilectio, sit vt illa sub nullo illorū comprehē datur. ¶ Et quinto eadem cōfirmatur cōclusionē: quia cuiusmodi præcepta nō obligant ad charitatis modū, sed possunt quantū ad substantiā operis extra charitatē impleri, itā vt cuitetur peccatū abiq; vlla ergo ratiōe, imō cōtra rationē singulare hoc adscribitur huic præcepto, qd obseruari non possit sine modo charitatis: & tamē cōtraria opinio id cōtendit, asserens qd in die festo tenetur se homo ad gratiā disponere. ¶ Sexto arguitur, qd hoc præceptū nō obliget ad cōtritionē. Est enim citra controuersiā religionis mandatū contritio autem non est actus religionis, sed poenitentia: quæ singularis est virtus, iustitiæ annexa. ¶ Præterea septimō occurrit fanē mihi ingentissimū argumentū cōtra hanc opinionē, qd si hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atq; ad veram dilectionem Dei, impendio q̄ periculosum esset qd tot ecclesiā multiplicaret festa: esset em̄ hoc Christianorū animos irretire, & in arctissimas angustias conijcere: nempe qd tam crebro ad rem tā arduam teneremur. ¶ Deinde octauo arguitur qd hoc p̄ceptum non obliget ad nō peccandū in die festo, obligatione alijs mādatis adiecta. Præcepta omnia moralia nō in sensu spiritali & metapharico, sed secundum planā literam intelligenda sunt, vt cunctis est cōfessissimū: quia stylus mores instituendi nō debet esse trāslatus, sed planus: peccata verō nō dicuntur seruilia opera in sensu literalī, sed per metaphoram: cum ergo iubemur cessare ab opere seruili, non cohibemur nisi ad operibus quæ cōmuni vulgo seruilia nuncupantur: puta quibus homines hominibus seruiunt. Et hoc inde confirmatur quōd quantum ad ius diuinum attinet eadem est substantia præcepti huius nobis modō quæ olim Hebræis: illi autem ad nullum actum interiorē obligabantur, sed ad illos externos cultus: ergo neq; nos nisi ad nostros. ¶ Sed ais, Propterea qd dies festus tempus est sacrum, quocunq; peccato cōtaminatur: sicuti & locus sacer. At contra hoc est manifestū argumentū qd sacrilegiū non cōmittitur, nisi vel in personam ratione vti: vt si monachus, vel sacerdos fornicarius fuerit: vel ratione ecclesiastici statuti, vt si in

Argumē. 5

Argumē. 6

Argumē. 7

Argumē. 8

Cōfirmatio

Enajso.

loco sacro vel sanguis vel semē effundatur. De tēpore autē nulla extat lex. Accedit præterea qd neq; loc⁹ sacer quolibet peccato cōtaminat, nisi duobus his modis nominatis. Nam etsi in Ecclesiā blasphemēs, vel peccetres cōmittis sacrilegiū, cur ergo si id peccetres in die festo? Colligamus ergo, peccatū in festo cōmissum non esse sacrilegiū, atque adeo circūstantiam festi non esse cōfessum necessariā: licet accidentariē aggrauet, & idēd cōsiliū sit eā cōfiteri. Neq; tale præceptū obligat ad aliū actum interiorē q̄ ad illum qui propter interiorē est necessarius: scilicet vere audire Missam ea attentionē, vt sit actus humanus. Tametsi cū internus amor & diuinorū meditatio, finis huius præcepti sit, ad hoc maximē sunt Christiani festis diebus animādi & alliciendi: & vt à peccatis caueāt. ¶ Sunt hic autem qui claritatis (vt cōsent) gratia duos fines præcepti huius dignoscant: nempe alterum immediatū, qui est audire Missam, ad quem tenemur: alterū verō mediatū, qui est mentis eleuatio per charitatē: ad quē minimē obligamur. Ego verō, licet disceptatio in nomine videatur versari, illum priorem, non finem appellaue rim, sed substantiam præcepti. Habet enim duo membra: alterum negatiuum, quod est cessare à seruili opere: alterum verō affirmatiuum, quod est, cultus ab Ecclesiā p̄scriptus. Et hoc secundum est finis, nō tam præcepti, quā prioris eius membri. ¶ Igitur ad authoritatem S. Tho. respondetur, quōd S. Thomas cum ait peccata aduersari obseruantia Sabbathi, non intelligit quantum ad substantiā præcepti, sed quantum ad eius finem: refertur enim præceptum hoc ad vacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugna eius obstitit peccatum q̄ opus seruile: ob id quē peius est fornicari in die festo quā in cauate. Non qd per fornicationem violetur festum, sed quod peius per se peccatum sit & intentioni Dei repugnantius. Et hoc ipsum est quod ait August. Quod autem ibidem subdit, scilicet Christianis obseruādum esse Sabbathum spiritaliter, non dicit quasi illa sit substantia præcepti, vt qui sic non seruauerit, transgressor eius sit: sed quod ille sit modus, si seruandū est ad intentionem præcepti, vt seruetur in spē futuræ quietis, quā nobis promittit Dominus. Et quod iste sit sensus, patet manifestē: quoniam confert Christianum illic cum Iudæo, dicens, quōd Iudæus seruabat illud in figura: nos autem seruau-

S. Thomas.

serua-

seruare debemus in spiritu. Et tamen quantum ad substantiam præcepti, eodem modo tenebatur illi sicut nos: fit ergo ut ille sensus spiritualis non sit de substantia præcepti. Ad verbum autem Ambrosij patebit suo loco responsio, ubi & mens D. Tho. apertior fiet. Ratio autem prior quam contrariæ opinioni subieci-mus, id tantum euincit quod internus famulatus per charitatem sit finis præcepti, inde tamen non cõsequitur, ut cadat sub præcepto. Ad posteriorē aut negatur, aliū sub hoc præcepto contineri cultū, quod quem Ecclesia deternauit. ¶ Circa tertiam conclusionē id tantum animaduertendū est quod hoc præceptū partim morale, partim verò ceremoniale. Iam enim supra dictum est morale præceptū elici, ut cõclusionē de iure naturæ. Vnde cum eodem iure teneantur quicunq; mortalium Deum colere, consequens inde fit, ut tempus aliquod debeant de alijs negotijs succidere, eidemq; muneri dedicare. Nam secundum sapientem cuiusq; rei naturæ iure suū debetur tempus ut refectiō, somno, & alijs officijs. Quin age suauitatem perpende & lenitatem præceptorum Dei. Et si nulla nos lex colendi Deum requirit indixisset aliquorū dierū, ratio naturæ, quæ lucem, ad laborē retulit, & tenebras ad quietem deposcebat, ut dies aliquot feriremur, quibus labores interpellando recrearemus animos, Cui ergo dies illos negotio mācipare melius valuissēmus, quam Deo nostro colendo? Et ideo super hoc nulla potest esse Ecclesiæ dispensatiō. Potest inquam Ecclesia, quæ iure positiuo dies festos stabiliiuit omnes, ut supra diximus, vel tollere, vel mutare: saltē factū teneret, licet Spiritus sanctus id non permitteret: quia pernicites esset. Haud tamē vlla fieri vnquam potest dispensatiō quin homo tempus aliquod seu dies seu horas teneatur diuino cultui deputatōs impendere. Quod autem dies isti, aut alij, festi sūt, ceremoniale est: in quod subinde Ecclesia ius habet. Ceremonia autem omnis figura est, aut cõmemoratiua, aut prefiguratiua. Significabat ergo præceptum hoc in sensu literali creationis beneficiū, tanquā illius memoriale. In sensu autē allegorico prefigurabat requiem Christi in sepulchro: quæ dies etiam fuit Sabbathi: quasi tunc ab opere redemptionis requieuerit. Sed & in sensu tropologico, quia ad mores per metaphorā pertinet, significat cessationē a peccatorū operibus. Quare secundum illum sensum non erat speciale præceptum: sed referebat gene-

Tertium Decalogi præceptū partim ceremoniale.

ralem rationem omnium quibus ab hac seruitute peccati arcemur. Ac demum in sensu analogico significabat sempiternā requiē quæ nos manet in cœlo. Cõstituit ergo in Decalogo secundum literale moralemque sensum. Vnde ob tam multingā Sabbathi significatiōnē, cum aliæ cõplures essent in lege festorū solēnitates, de hac sola in Decalogo mentio habita est qua reliquæ cõprehenduntur. Nam ceterarū singulæ ob particulare beneficium fuerūt institutæ: illud autem creationis fuit vniuersale. De festis autē illius legis, & quæ admodum illorum singulis singula nostra respondeant, videbimus quæsiōne proxima. ¶ Atqui per hæc ratio liquet cur fuerit ab Ecclesia catholica à seculo vsq; Apostolorum in diem Dominicam mutatum. Nam ratio illa literalis commemorandi beneficium creationis, altius mutata est in beneficiū recreationis, quæ facta est à Christo per gratiam: hoc enim beneficium Dominica die resurgendo absolutū, quæ fuit in statu gratiæ lux prima, infinitū præstantior illa, de qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Præterq; quod & dies illa prima creationis quundi, Dominica etiā fuit: quādoquidē septima fuit Sabbathum. Figura autem allegorica Christi quiescentis in sepulchro, præsentē veritate cessauit. Seruus autē anagogicus perpetuæ quietis cœlestis multo aptius congruit Dominicæ diei. Volubilitas enim huius mundi curriculum hebdomadæ significatur: immutabilis autē feclicitatis æternitas significantius exprimitur Dominica die.

Ad primū igitur argumentū quod de auctoritate Ambrosij procedebat respondetur, patrē illū mysticorū sensū amatore, intellectu eiusmodi Iudæis obieciſſe, propterea quod opera misericordiæ in Sabbatho fieri non ferebant: & ideo cum dicit illo præcepto peccatorū opera prohiberi, non id intellexit in sensu literali, in quo sita est specialis præcepti substantia: sed in sensu tropologico, qui generalis est omnium præceptorū virtus. ¶ Ad secundū respondet quod Sabbathi obseruatio apud Iudæos erat figuralis: & ideo strictiore religione illud seruabāt, adeo ut neque cibos igne possent parare: ut patet Exo. 16. & 35. Nepe ut illa cessationē Dei à mundi fabrica adiuuare exprimerēt. Nam figura cum sit rei signū debet veritatē vsq; ad minimam fidelissimè referre. Nos autē non ob illū figuralem ritum, sed institutione Ecclesiæ tantum dies Dominicos, tum festos alios seruamus.

Ratio adhibita adhibita in Dominica.

Altera.

Ad 1. arg.

Ad secundū argum.

mur. Quapropter cõgruentius naturali iuri eiusmodi festa colimus: nepe, ut & victui necessaria naturali more pareamus. Et nobiscum sup reliquis quæ necessitati naturæ seruiunt, facilius dispensetur. ¶ In tertio igitur argumento vastissimus aperit cõpsum eorum quæ nobis diebus festis, tum licitè permittuntur, tum dispensatione indulgentur. Sunt enim vsq; adeo multa, ut vix queant sub numero comprehendī: ideoq; tantummodo eorū capita teneri memoria possunt. Et primū cum in hoc præcepto aliquid sit negatiuū, ut dictum est, id est cessare à seruilis opere: atq; alterū affirmatiuū, quod est sacrū audire, Circa utrūq; perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriam violat præceptum. Vnde primū omnium supponēda est illa supra tacta distinctiō S. Tho. quod operum seruilium alia sunt peccata, quibus dæmoni seruiūt. Et hæc sunt per omnia mandata vitia: significata verò hoc singulari in sensu morali in metaphorico. Alia verò sunt quibus secundum corpus homo homini seruit: ut mæchanica. Et hæc sūt isto præcepto ad literam interdita. Sed alia præterea sunt quibus seruimus Deo, nempe quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeo non respuunt isto præcepto, ut sint ad eius finē impendio cõducientia. In hoc enim ab alijs seruilibus abstinemus, ut inseruiamus Deo. ¶ Sex ergo capita sunt per quæ illa iudicare possumus, quæ Sabbathis licēt. Primū est hoc, quod modo diximus, scilicet si sit ad dei cultū pertinens. Inter hæc aut sunt cœle diebus festiuis. Primū.

Sex capita unde possis infernosce-re que licet diebus festiuis. Primū.

mur. Quapropter cõgruentius naturali iuri eiusmodi festa colimus: nepe, ut & victui necessaria naturali more pareamus. Et nobiscum sup reliquis quæ necessitati naturæ seruiunt, facilius dispensetur. ¶ In tertio igitur argumento vastissimus aperit cõpsum eorum quæ nobis diebus festis, tum licitè permittuntur, tum dispensatione indulgentur. Sunt enim vsq; adeo multa, ut vix queant sub numero comprehendī: ideoq; tantummodo eorū capita teneri memoria possunt. Et primū cum in hoc præcepto aliquid sit negatiuū, ut dictum est, id est cessare à seruilis opere: atq; alterū affirmatiuū, quod est sacrū audire, Circa utrūq; perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriam violat præceptum. Vnde primū omnium supponēda est illa supra tacta distinctiō S. Tho. quod operum seruilium alia sunt peccata, quibus dæmoni seruiūt. Et hæc sunt per omnia mandata vitia: significata verò hoc singulari in sensu morali in metaphorico. Alia verò sunt quibus secundum corpus homo homini seruit: ut mæchanica. Et hæc sūt isto præcepto ad literam interdita. Sed alia præterea sunt quibus seruimus Deo, nempe quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeo non respuunt isto præcepto, ut sint ad eius finē impendio cõducientia. In hoc enim ab alijs seruilibus abstinemus, ut inseruiamus Deo. ¶ Sex ergo capita sunt per quæ illa iudicare possumus, quæ Sabbathis licēt. Primū est hoc, quod modo diximus, scilicet si sit ad dei cultū pertinens. Inter hæc aut sunt cœle diebus festiuis. Primū.

Ad 3. arg.

Distinctio.

Sex capita unde possis infernosce-re que licet diebus festiuis. Primū.

re labores exercent, & sine crimine sunt. In tertio gradu locant illa quæ sacrorū sunt præparatoria. Sed hæc tripartita. Nam quædam adeo sunt propinqua cultui ut sine illis fieri nequeat: ut antiquitūs sacerdotēs animalia, quæ Deo litabantur, mactabant & torrebāt: & nunc campanæ pulsantur. Alia verò sunt quæ possunt præcedenti die fieri: & hæc non sunt sine causā in festo faciēda, sed antea præparāda: ut hostias coquere, & monumentorū apparatus extruere: nisi forsitan continuatio festorū exigat, ut in festo fiat. Sed tamē alia sunt, non quidē per se, sed accidētariē ad diuinū cultū spectātia, ut colere agros pauperū Ecclesiæ vel hospitalis: aut ad eius struendū vestire lapides. Et hæc neq; sine necessitate fieri in festo debēt, neq; sine Prælati facultate: quandoquidē opera sunt verè seruilium: ideoq; licet lex misericordiæ in causā sit dispensandi, fieri tū debet absq; episcopi dispensatione: vel saltē Paroeciani, ubi sic habet vsus. ¶ Secundū autē genus operum quæ in festo licent est spiritualiū, actionū, quæ ab spiritu nostro proficiūt: ut docere, cõsultare, & id genus alia. Seruile em̄ opus idē est quod corporale. Nam corpus est quod anime seruit: quare quæ ad animā attinēt, non cõnumerant seruilibus. Attamen non inde infertur mæchanicarū artiū exercitiū in festo esse permissum, & si artes illæ intellectuales quoq; sint. Quoniā non de suo tantū principio, verū & de fine pensanda est spiritualiū ratio. Sciētiae ergo quatuor finis est intellectū illuminare, spirituales sunt: illæ verò quarū finis in fabricato opere positus est quod manus cõficitur, ob idq; mæchanicè dicuntur, seruiles habent. At verò sunt nonnulla spiritualia quæ ecclesia bona causa in festis interdixit, ut ius dicere, & causas agere, & iuramentū solenniter in iudicio nisi causa pacis præstare, ut patet extrā, de ferijs. c. oēs dies. & c. cõquestus. Tamē si hæc ingruēt atroci extrāq; ordinario crimine dispensationē quoq; admittāt. Ut si publicus latro, aut malefactor caperēt in festo, liceret eū subito in supplicium rapere. Et religiōis gratia heretici in solēni festo solēt igni admoeri. ¶ Ter-

Secundū genus operum que in festo licent.

Tertium ge nus.

tiū genus & caput eiusmodi licitorū operū est quod quancū sunt corporalia, non tū sunt proprie seruilium. Nam inter corporalia quædam extāt genere suo seruilium, quorū exemplum in mechanicis positum est: quædam vero genere suo libera, ut artium liberalium opera, qualis est musica, & figuras geometricas in abaco

abaco ducere: quæ certum est licere in festis. Quædã autẽ sunt & liberis & seruis cõia de quibus dubiũ est an liceant: vt sunt scribere, itinerari, venari, &c. Et quidem si scribere ad id duntaxat reducatur quod est cũ absentibus loqui: vt scribere epistolâs, aut orationes habẽdas ad populũ, aut prælegẽdas lectiones, liquet esse licitũ: si autẽ ad opus feruile vergat, vt stata mercede trãscribere, aut alia ratioẽ calamo mereri, id minimẽ fas est: itinerari autẽ audita Missã, maximẽ illis q in itinere sunt, mos quarũdã puinciarũ admittit. Sed animi grã venatũ ire, claret non esse feruile opus. ¶ Quarta causa ob quã nefas non est operari in festo, subiungitur necessitas. Primum illorũ quæ ad diurnũ victũ pertinet, hoc est ad cõduendos cibos igneq; parãdos: qualis est coquorũ opera, & eorũ qui pastillos faciũt, & lanionũ, ac macellariorũ. Pistorẽs autẽ nõ excusantur, neq; furnarij: nã panis potest prãdicẽ festi cõfici. Nisi tãtus esset festorũ cõkursus, qui id exigeret. Secũdõ & necessitate salutis corporeæ excusant medici, pharmacopolæ, & sanguinis misiores. Et q fugiũt propria pericula, exẽplo Helia q fugit in Sabbatho à facie Iezabel. Vn de Christũ Io. 7. Mihi indignamini, quia totũ hominẽ sanũ feci in Sabbatho. At verõ pharmacopolæ nõ excusantur, nisi secũdũ necessitatẽ diei præsentis: est em̃ feruilis ars quã sola necessitas facit in festo licitã. Tertiõ & necessitas cõis salutis: reipublice excusat milites in bello: & qui illic aggeres, & vallũ ducũt. Et qui quosuis alios labores perferrũt. Quia ratione vt legit. 1. Maccha. 2. Machabei hostile præliũ sabbathis. ppulsare prudẽter decreuerũt. Deinde, & ppter partikulãres necessitates licita sunt opa in festo. Vnde Deute. 22. Nõ videbis ouẽ fratris tui, aut ouẽ erratẽ & pteribis, sed reduces fratrituo. Cui allusit Christũ Matth. 12. Quis erit ex vobis homo q habet vnã ouẽ: & si ceciderit in sabbatho i foueã, nõne tenebit & leuabit eã? Et per id excusamur dũ cõflagrationib; occurrim; & inundationib;. Quin etiã tẽpore m̃cis flãte aura iustẽ ppurgant grana. Imõ verõ vbi aẽris inclemẽtia timet, posunt & arẽ teri: atq; etiã, licet hoc nõ tam facile sit permittẽdũ, & segetes meti. Quannis in his casibus, vbi ambigit an necessitas vergeat, cõsultus est antistitẽ adire vel saltẽ pa recitari, p quẽ hæc liceat. Atq; ex hoc capi te excusant etiã illi qui munia reipublice necessaria exercent, q nõ possunt sine graui iac-

Quarta causa

stura festis oib; interpolari. Qualia exercẽt nauta, cõrfores, muliones, & q iolis feruunt vt mariscalci veterinarij, q iolis ferreis bestias calceat. Et qui furnos cõflãdi vitri accẽdũt. Sũt q & eãdẽ facultatẽ illis faciũt qui lateres coquũt, & calcẽ. Sed in his nõ tũvdeo necessitatis. Adde q & ppter reipublice ornatũ licet opificibus in festis operari, vt in torneamẽtis. Tametsi salubrius semp sit dispensationẽ pcurare. Atqui feruile necessitas immunes facit à trãsgressione legis cõis, sic & à trãsgressiõẽ particulari. Licet em̃ aduocatis in festo iudices informare: & in flãte necessitate etiam scribis aliquos actus agere. ¶ Quinta causa q à trãsgressione festi operarios excipit est Ecclesiã concessio. Indulget em̃ Alex. 3. c. licet. de ferijs, vt possint in festis piscatores haleces piscari. Et idem est de thinnis atq; alijs piscib; q solo vno anni tẽpore eodẽq; breui capiunt. ¶ Sextũ deniq; exculationis caput est cõsuetudo. Prohibet in. d. c. oes. de ferijs. mercat; fieri in festo. Sed iam creberima cõsuetudo est nũdas in festo celebrari. Cõsuetudines autẽ tãc à culpa liberat, qn sunt rõne cõgruentes, & prælatorũ cõsensu introducte, & antiquitate recepte. ¶ Ecce de m̃bro negatiõ huius præcepti, quẽ est cessare ab opere feruili. Affirmatiũ autẽ, quod est audire sacriũ, venerantiũ obferuandũ est, neq; quacunq; de causa omitteñdũ, nisi sit valde vrgens: vt si causa sit fugiẽdi periculũ mortis, aut feruienti infirmis, qui citra periculũ relinqui soli nequeũt: aut si timeret puellẽ raptus, & similia. Quannis & in hoc inualecere possit cõsuetudo. Vbi enim in more est nubiles puellas non exire in publicũ, nullã contrahũt culpã nõ pdeũtes in templũ. Quin verõ si mater aduersum quippiam filij timeret, possit domi manere eius custos. Et præterea si marit; zelotypia astutus vxorẽ cohibeat nõ in sacrum progrediatur parere ipsa tenetur. Et pariter feruili & famuli dum herus vel iter eis imperat, vel aliud negotiũ, licet sacrum non audiant. In idipsum autem herum refundetur noxia si absq; causa feruum impediãt, quo minũ Missã audiat. ¶ Id autem quod in præsentiarum occasionem quibusdam hæsitandi offert, est vtrum illa omnia quæ dicta sunt in die festo licẽre, illicita ob id fiant, quõd p mercede exhibentur. Inuenias enim nõnullos hac opinione captos, quõd qui præcipua intentione ob mercedem operantur in festo, ipsius sunt trãsgressores, si autem officium

Quinta causa

Quibus causis ppter quis citri noxam in festo non interesse pcris.

Prima r. Secunda r.

Quorum serupulũ

Ratio dubi tandi.

ficiũ suũ propter necessitatẽ potissimẽ præstet, licet eis accessoriũ stipendiũ recipe re. Imõ alij cẽsent q qui diues est, tenetur in festo gratis opera misericordie facere. Istorum autem scrupulus hoc habet, si vllum habet, fundamentũ, quod opus feruile est illud quod fit in obsequiũ alterius: qui autẽ mercede operatur, alteri ceu seruis obsequitur, fit ergo illud opus feruile. Nã quando necessitas in causa est, vt opera in festo sint licita, eõ est q illa tunc opera liberis cum seruis cõmunia sunt. Si ergo pacta mercede efficiuntur feruilia, sicut lubinde illicita. ¶ At verõ citra vllũ scrupulum, quod articulo præsentis etiã Calic. agnouit, quoduis opus quod vel propter necessitatẽ, vel propter consuetudinẽ, vel propter quacunq; causarum quæ modõ à nobis recensitæ sunt, licitum in festo est, manet perinde iustum: quannis non fiat, nisi præcipue mercedis intuitu. Spes em̃ lucri non facit opus feruile: si quidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & venatio, & militatio, & similia, propostã sibi habent mercedẽ. Et vice versa, feruile opus gratis etiam impendi consuevit, vt opus mechanicum. Neq; hoc quod est alteri obsequi, constituit feruile opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequium alterius. Et econuerso feruilia in obsequiũ ipsius artificis. ¶ Præterea arguitur. Famuli stipendia recipiunt pro famulatu etiam in festo impẽso. Quin verõ musici præcipue feruiunt in festis atq; in Ecclesijs pro mercede. ¶ Post hæc arguitur. Quãuis opera in die festo sint necessaria, non tamen opifices, & artifices tenentur illa gratis præstare: quia nõ sunt necessaria propter inopiã personarum sed ex natura rei, vt in superioribus exẽplis patet: ergo illa licitẽ possunt solum propter mercedẽ exequi, aliter nõ facturi, possuntq; perinde de pretio pacifici. Nullatenus ergo ratione mercedis, aut præmij pendendũ est quodnam sit feruile opus, quod vero minime: sed per capitales causas paulõ ante cõmemoratas. Itaq; si docere scitẽtiam licitum de se est in festo, licebit etiam operarum pretium exigere. Et pariter aduocatus si consilium respondeat in festo. Idemq; cõsulto de Medicis, & de alijs infirmorum administris. ¶ Ex quo fit neque studere in die festo lucri causa, illicitum esse. Nam aliãs etiam scholares ius violant si in festo literis vacarent: nã pleriq; id faciunt spe lucri. Et nihil refert lacrumne post longum tempus expectes,

an in presenti recipias. Neq; refert doctor ne & aduocatus diues sit, an pauper. Tametsi diuitibus consilium sit dies festos, aut diuinis dicare, aut causis pauperum largiri.

ARTICVLVS. V.
Vtrum quartum præceptum de honorandis parentibus congrue tradatur.

DIutius nos præcedẽtes quæstiones remorata sunt. Hæc autem de quarto præcepto facillimã expeditionis est. Arguitur nihilominus de more quõd non fuerit congrue positum. Præceptum quantum ad pietatem atinet, quæ est pars iustitiæ, non quidem directã eius species est, sed potentialis. Sunt autem multæ aliæ similes iustitiæ partes, vt habes apud sanct. Tho. 2. 2. quæst. 80. vt obseruantia, gratia, veritas, &c. non ergo hoc tantum debuit poni affirmatiuum præceptum, sed similitum virtutum insuper alia. ¶ Secundo, non solum parentibus verum, & patriæ & sanguine coniunctis debetur ex pietate cultus: ergõ maneam fuit præceptum quod solos parentes colere iubet. ¶ Tertiõ, neque sustentatio: ergõ & in hoc fuit etiam mutuum, quod solum honorem expræsist. ¶ Quarto, neque causa illa subiuncta, videlicet quod parentibus morigeri erunt longẽ ui super terrã, vt legitur Exod. 20. in vniuersum verum habet: inuenias enim patribus obediẽtes, eosdemque tenera ætate luce sublatos: videatque cõtra multos rebelles qui longo fruuntur senio: non ergo congruenter positum est. ¶ In contrarium facit scripturæ authoritas.

Quæstioni vna satis est conclusio breuissimã. Congruentissimẽ tribus præceptis dilectionis Dei, proximẽ quartũ de reuerendis parentibus subiunctum est. Probat. Præcepta primæ tabulæ dilectionem Dei, vt dictum est, commendant: & præcepta secundæ dilectionem proximũ: inter proximõs autẽ maximẽ proximũ sunt parentes: quippe quibus id quod sumus secundum Deum debemus. Sunt enim particulare principium nostri sicuti Deus vniuersale omnium, ergo locus huic præcepto debitus, proximus loco est diligẽdi Deum. Est enim pietas in parentes illi quæ Deo debetur adeo affinis. vt. 8. Ethicorum Aristot. Aristot. compositẽ dixerit, Dijs & parentibus neminem

Argum. 1o

D. Thomas 2

Argum. 2o

Argum. 3

Argum. 4o

Cõclusio re sponsiua.

Probatio.

nem posse æqualia rependere. Et Cicero in Oratione post reditū: Parentes, inquit, charissimos habere debemus, q̄ ab his nobis vita, patrimoniu, libertas, ciuitas, tradita est. In primis autem Deum, cuius beneficio hæc omnia tenemus.

Ad. 1. arg. Circa materiã ergo primi argumenti id animaduertendum est, quod in capite libri octauo luculentius exposuimus: vi delicti partes iustitiæ alias esse específicas, vt distributiua, & cõmutatiua, alias verò potentiales, hoc est illi annexas: vt puta quæ cum nõ integram habeant rationẽ iustitiæ, non directè ei subduntur, sed tamẽ propter aliquid vtriq; cõmune reducuntur ad illam. Ratio, nanq; iustitiæ est esse ad alterũ, cui equale debito redditur: religio ergo cõuenit cum iustitiã, quia est ad alterũ, puta ad Deũ: cui tamen nequimus æquale reddere. Atq; in hoc deficit à iustitiã. Ad religionem autẽ spectant præcepta primæ tabulæ, quæ est virtus annexa iustitiæ. Et similiter obseruatiã: quæ est reuerentia hominibus ob virtutem exhibita. Nam neque virtuti æquale præmium reddi ab hominibus valet, vt. 2. Ethicorum est apud Aristot. Quare hæc virtus ad quartũ præceptũ reducitur: sicuti supra in illo verbo adnotauimus, Leuit. 19. Coram cano capite conserge. Liberalitas autẽ alio poplite claudicat ne sit proflus iustitiã, nempe quod in beneficijs conferendis versatur quæ nõ sunt debita: sicuti & gratia quæ nõ ratione debita, sed ratione honestatis beneficia repensat. Hæc ergo omnia reducuntur ad hoc præceptum. Iam enim superiori quæstione dictũ est in Decalogo illa præcepta debuisse locari, quæ absque ylo sapientum officio elicere ex naturæ principijs ratio posset, nisi vbi nubila esset: hæc autem nonnulli sapientũ adminiculo opus habent, quò plene percipiuntur, præterquam quòd filiorum debitũ ad parentes cunctis est mortalibus commune: reliqua verò, specialia: sub generali verò specialia militant. ¶ Ad secundũ ad eundem propè modum respondetur, quòd ratio quare patriæ, & sanguine agnatis, atque alijs necessarijs nostris debitores sumus, parentes seruare, qui nostri loco & sanguine genuerunt, & ideo cum præcepta Decalogi vt dictũ est, sint prima legis principia, abunde parentes pro cunctis nominati sunt. ¶ Et

Ad secundũ argum.

Ad. 3. arg.

eòdem reducitur solutio tertij argumenti, nempe quòd honor parentibus à cunctis filijs per se debetur, siue locupletes sint siue egeni. Sustentatio verò accidit vt debeatur dum parentes egent, ad ea autem quæ sunt per se ea reducuntur quæ accidunt. ¶ **Ad. 4. arg.** quartum demum responderetur, congruentissimum, vt superiori quæstione exposuimus propositum fuisse huic mado præmium longæ vitæ: transgressoriq; supplicium breuis. Vnde Pau. 1. ad Timoth. 4. Pietas ad omnia utilis est: promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Nã cum vitam à parentibus secudũ Deum susceperimus, qui gratis illis est, meretur non solum æterna potiri, verum & temporalem sibi augeri: qui verò ingratus, illa orbari. Obidque adeo Solõ, vt Cicero pro Sexto Amerino refert, nullum partidij supplicium constituit: cuius causam interrogatus respondit, se id neminem facturum putasse. Romani autem intel ligentes, nihil esse tã sanctum, quod aliquãdo non violaret audacia: supplicium in par ricidas quàm maximè congruens excogitarunt: nempe vt in culeum insuti in flumen deicerentur: vt his rebus omnibus de repente carerent: nempe elementis ac bestijs, ex quibus omnia nata esse feruntur. Videlicet nè coelum viderent, nec solem, neq; verò aquam tangerent, neq; aerem ad respirandũ, neq; terrę eius cadauera mandarentur, neq; est Deus, & secundũ illum parètes: sed tamẽ iniurijs & vi minimè lædere, omnibus debitum est: ob idq; post primã tabulã quartãq; mandatũ, quibus ea præcipiuntur q̄ Deo parentibusq; debentur, optimè nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autẽ, numero, ordine & traditione eorũ, deq; singulorũ grauitate satis superque quæstione superiori disertum est.

ARTICVLVS. VI.

Virum sex reliqua præcepta conuenienti ordine, & modo tradantur.

D

Reliquis sex præceptis satis supra dictum est: sed ne ab ordine illa excludamus, arguitur quòd non sint sufficienter tradita. Primum sic: Alia sunt præter homicidium, adulterium, furtum, & falsum testimonium nocumenta, quæ cuius inferuntur, diminutus ergo fuit numerus. ¶ **Secundũ do.**

Argum. 1.

Argum. 2.

do. Concupiscentia in nono & decimo præceptis aut accipitur, p̄ sensualitatis motu secundũ illud Iaco. 4. vnde bella & lites in vobis: Nõne ex concupiscentijs, quæ militant in mēbris vestris: aut, p̄ voluntatis cõsensu, vbi peccati ratio cõsummatur. & pariter virtutis ac meriti, secundũ illud Sapient. 6. Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnũ perpetuũ: sed prior quidẽ prohiberi nõ potuit quia naturæ corruptæ naturale est eũ ratio ne pugnare: secundũ illud Pauli, Video aliã legẽ in mēbris meis repugnantẽ legi mentis meæ: aliã sensualitatis commotiones essent mortalia peccamina: qđ est falsum. Secunda verò vno quolibet præcepto prohibetur. Qui enim prohibet homicidium, vnã prohibet & eius voluntatẽ, nihil ergo opus habuit peculiari mandato. ¶ Tertiõ deniq; Homicidium adulterio & furto grauitate antecellit: nõ autẽ fororum prohibita est eius cupiditas: nõ ergo erat cur aliorum concupiscentia fororum inhiherentur. ¶ A parte contra ria pugnat authoritas ipsa legis.

Argum. 3.

Conclusio responsiua.

Probatio.

Ad quæstionẽ post ea quæ superius applicata sunt perfacilis est responsio, quæ vnica cõclusionẽ cõtinetur. Sex præcepta debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. Probatur. Duæ sunt partes iustitiæ, facere bonum, à maloq; recedere. Primũ autem nõ cunctis p̄miscuẽ per se debetur sed personis certis: cui autẽ potissimũ debetur, est Deus, & secundũ illum parètes: sed tamẽ iniurijs & vi minimè lædere, omnibus debitum est: ob idq; post primã tabulã quartãq; mandatũ, quibus ea præcipiuntur q̄ Deo parentibusq; debentur, optimè nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autẽ, numero, ordine & traditione eorũ, deq; singulorũ grauitate satis superque quæstione superiori disertum est.

Scrupulus.

Solutio.

Quòd si de numero adhuc hæreas, eò q̄ cũ alia multa præterquã parentibus & consanguineis, alijs etiam debeantur, secundum verbum Pauli, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributũ, & c. debuerint & alia adhiberi affirmatiua præcepta. Respondetur qđ cum Decalogus primordia solummodo contineat legis, non docebat in ipso nobis traditi nisi ea quæ vniuersis mortalibus cõmuni ratione debita sunt: & talis est honor quẽ debemus parentibus. Ad reliquos verò nõ vnã sed diuersis rationibus cõtrahuntur debita, & ideo non erat illis opus speciali præcepto: sed satis erat generalis iustitiã quæ præcipit

vniciq; ius tribui suum. ¶ Atq; per hoc documentum liquet id quod quæstione. 3. cõtra Burgensem super Leuit. 19. adnotauim⁹: qui cõtra sanctũ Thomã, imò contra planã veritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus cõmune atque notissimum: propterea scilicet quòd amicitia non fuit philosophis comperta respectu omnium, sed tantum respectu studiosorum. Est enim mens Diui Thomæ & rei veritas, quòd cum præceptum dilectionis proximi includat, & benefacere, & non malefacere, prius est notissimũ: nõ quidem respectu omnium proximorũ, sed respectu certi generis, scilicet, parentum: posterius verò respectu omnium, & ideo ex eodẽ principio solum elicitur quartũ præceptũ affirmatiuũ, & reliqua negatiua.

Ad primum igitur argumentũ respondeatur quòd cum nocumenta, atq; iniuriæ quibus alter in alterum nocuus & iniurius est non potuerint certo numero colligi, cõsultum fuit, ac perinde decorum, capita tantum poni, quibus alia coherent membra. Quicquid enim detrimenti alteri inferas, aut personæ illud impingis: & id rerum genus ad homicidium reducitur: aut personæ cõiunctæ per modum libidinis: & hæc referentur ad adulterium. Damna autẽ in rebus data, siue per vsuram, siue per aliam fallaciam, omnia ad furtum propendent. Sicuti & iniuriæ omnes quibus infra verba peccatorum vt sunt mendacia, & detractiones, & verbales contumeliæ, ad falsum testimoniu. ¶ **Ad secundũ argumẽtũ.** secundum respondetur, nomine, concupiscentiæ non prohiberi sensualitatis insultus atque illecebras: sed voluntatis cõsensu, vbi subest peccatum, secundũ verbum Christi, Qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam mœchatus est in corde suo. Et quãuis vno quolibet præcepto vnã & res & eius cupido prohibeatur, exposcebat tamen singularis necessitas, vt speciatim concupiscentia alienæ vxoris, atq; alienarum rerum ex primeretur propter rationem quam superiori quæstione, artic. 5. declarauimus, nempe quòd aliorum peccatorum obiecta non per se ad concupiscentiam illecebrant: sed ob alias affectiones cupiuntur: vt homicidium propter vindictam, quæ ex odio nascitur: & propter iram. Quare in illis sufficit res ipsas prohiberi: ea verò quæ ad concupiscentiam carnis & oculorum spectant, per se animum pellicunt: atque adeo non solum in abstinentia do ab illis difficultas est, verum & noua in

res emenda concupiscentia: ob idq; prater opus, consilium fuit & cupidines singularibus prohibitionibus interdici.

QVAESTIO QVIN- ta, De praeceptis ceremonialibus.

S. Thom. 1. 2. quaest. 101. & 2. & 3.

ARTICVLVS. I.

Utrum ceremonialia praecepta quadrifida fuerint, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantia.

TSI functio nostra fuerit Diuum Thomae explicando amplificare, tamen in his ceremonialium ac iudicialium quaestionibus diuersa erit. Adeo enim co-

piose & disertè cuncta ipse explanauit, vt ne queat doctrina eius vel extendi amplius vel elucidari. Igitur vt summam compendium faciamus, primo quaerit an ceremonialia quadrifida partitione diuidantur, scilicet in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Et

Primu arg. arguitur à parte negatiua. Si hac ratione distributorerentur, id maximè esset, quòd ceremonialia ad diuinum attinebant cultum, vt nihil ad cultum Dei referre videbatur, vt abstinentia ciborum qua praecipiebatur Leuitic. 11. & abstinentia à vestimentis, scilicet ne vestem duobus contextam; hoc est lana & lino, vllus indueret, vt Leuit. 19. cautum erat, ergo non omnes ceremoniarum cultui seruiebant. ¶ Secundo si sacrificia illa, & sacramenta, atque obseruantia alicui erant vsui accommodata, maximè vt rerum aliquarum essent figurae, secundum verbum Pauli, omnia in figura contingebant illis: id autem ne quaquam legi congruebat: vt pote quae vt Augustin. 4. de doctrina Christiana author est, & supra citatus Isidorus, manifesta esse debet: & cunctis peruia: cum illa quae figurarum mysterijs tecta sunt, theatricam potius aenigmaticamq; representationem praeseferant, quam legis claritudinem, haud ergo decuit esse figuralia. ¶ Tercio, legis sinceritas simplicitatis praeceptorum amatrix est, multitudinisq; ex pultrix. Est enim praceptorum multitudo sarcina potius & rui-

Argum. 2. **Paulus.** **Augustin.** **Argum. 3.**

na occasio, quam adminiculum ad virtutem secundum illud Petri Actu. 1. 5. Quid tentatis demum imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neq; nos, neque patres nostri portare potuimus: cauere ergo illa debuit ceremonialiarum turba. ¶ Quarto ceremoniam illam, Christi erant umbra & prognosticum: sacrificia autem abundè praesignabant Christum, qui secundum Apostolum ad Ephes. 5. sacrificium se obtulit & oblationem & hostiam: in noua autem lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentorum, idè que potissimum, atque id ipsum dicitur sacrum, omniaque sacrificia & sacramenta sunt quaedam obseruantiae: non ergo opus illa est quadrifaria distinctione. Alias deberent & alia superaddi membra: puta solennitates, oblationes, atque id genus multa. ¶ In contrarium autem est, quod lex illa de his omnibus meminit.

Ad quaestionem iuxta numerum argumentorum quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Ceremonialia illa cuncta ad Dei cultum pertinebant: sic enim quaestio. 2. tres praecipuorum ordines secreuimus, quòd moralia ex principijs naturae, ceu conclusiones eliciuntur. Ceremonialia verò & iudicialia, non conclusiones, sed speciales determinationes sunt generalium praceptorum quae arbitrato quodam statuuntur. Ceremonialia quidem circa religionem quae nos ordinat in Deum, iudicialia verò circa pacem & tranquillitatem ciuium secundum charitatem proximi. Est enim naturale praecipuum vt Deus colatur. Quòd aut hoc vel illo modo, arbitramentum est humanum vel diuinum sicuti ait Aristot. 5. Ethico. Litare enim haec aut illa animalia, nihil natura sua refert nisi quia lege positum. ¶ Secunda conclusio. Cultum illum diuinum in lege veteri cõdecens fuit prognosticam figuram Christi eiusque Evangelicae legis praetulisse. Probatur. Sicuti homo, & anima constat & corpore, ita & cultus tam interior est quàm exterior: secundum illud Psalm. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Et sicut corpus ad animam relatum est, sic & exterior ad interiorem refertur. Cultus autem animae in hoc positus est, vt Deo suo coniungatur: ob idque secundum diuersam eius conjunctionem diuersum esse cogruit externum cultum. Quo fit vt in statu sempiternae beatitudinis, ubi anima secundum intellectum atque effectum Deum habet praesentem, nullo opus

Argum.

Dionys.

Paulus.

Prima conclusio.

Tertia conclusio.

Aristo.

Secunda conclusio.

Probatur.

Quarta conclusio.

pnis sit vmbatili figuratioq; cultu, sed omnia perficiuntur laude: secundum illud Esai. 51. Si gaudium & latitia inueniuntur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In statu autem praesentis vitae, vbi absentes ab illo conspectu exulamur, necesse habemus radijs eiusdem diuinæ vberitatis sub sensibus figuris illustrari: vt primo capit. Coelest. Hier. author est Dionys. Diuersimodè tamen secundum diuersum statum conditionis humanae. Nobis quippe sub lege degentibus Evangelica, qui et si veritas ipsa non per se elucescat: tamè via iam patula est, & per Christi reuelata, nullis alijs operæpretiū est figuris, quam aeternae illius beatitudinis quae nos etiamnum futura manet. Veterem autem populum, cui non solum diuina per se veritas, verum & via qua futurus erat Christus, vt ad Heb. 7. ait Apostolus, nodum erat palpata, quam maxime decebat in illo verari exteriori cultu, qui non solum figura esset sempiternae vberitatis in patria contuendae, verum & Christi eius quifuturus erat via, veritas & vita: nempè vt tam diuturno tamq; celebri rerum vsu populus ille assuetus & admonitus venientem postea veritate propius reciperet. Vnde Paul. ad Hebræos. 10. quòd discrimen antiquae legis & nostrae insinuaret, vmbra, inquit, habens lex (scilicet veteris) futurorū bonorū, non ipsam imaginem rerum: videlicet qualè nos habemus. Elongatior enim à veritate est vmbra, quam imago, quae eam germanius exprimit. ¶ Tertia conclusio: Condecens etiam fuit vt non vna tantum ceremonia, sed multiiuga earum varietate populus illi occupatus esset, diuinoq; cultui mancipatus. Congruitas enim huius tam ex iniquorum necessitate quam ex iustorum perpenditur. Illi enim qui ad idololatriam procliuces erant quoniam idololatriarum superstitiones multitudine erant, necesse habebant eòtrario ceremoniarum multitudine institui, vt in illis occupati non illa auerent quae inter Ethnicos cernebant. Sed & boni atque ad diuinorum contemplationem accliuces, nihilominus congeminatis ceremonijs erant imbuendi: tum vt assiduitate illa in diuina contemplatione peristerent, & varietate recrearentur: tum etiam vt Christi multiiuga mysteria multiplici ceremoniarum cultu identidè prospicerent. ¶ Quarta conclusio. Et si variae fuerint multiplicesq; priscorum ceremoniarum, ad quatuor tamen capita reducuntur, quae sunt sacrifici-

cia, sacramenta, sacra, & obseruantiae. In cultu nanque tria est considerare. Primum quidem Ratio con-

Et per hæc patet argumentorum solutio. Ad primū enim respondetur quòd Ad primum illa ciborum abstinentia vestimentorūq; habitus ad diuinum cultum conferrebat. Non quidem per se primò vt sacrificia, sed quasi preparatoria ornamenta: quamobrè sub genere etiam ceremonialiarum continentur. ¶ Ad secundum respondetur, quòd diuinorum arcana non sunt quibuslibet inuulganda. Quocirca à musitudo atque à labiorum compressione mysteria dicuntur. Alias, vt Christus admonuit, esset margaritas porcis inculcandas projicere. Nam quae homo non capit, illicè spernit. Ob idque figurarum schemata & rerum typi non sunt scripturae sanctae incongrui. Imò sicuti in theatris homines sensibili representatione cõtuentur quae nudo intellectu capere nequeunt: sic & in scriptura est operæpretium. ¶ Ad tertium respondetur quòd sicuti egroti corpori dum vna non sufficit medicina, alia ac subinde alia adhibet, ita & in illis ceremonijs, quae vt supra diximus, de se non iustificabant, sed egenae erant & infirma elementa, fieri necessarium erat. Et ideo tanquam sapiens legislator consultius Deus duxit transgressionis aliquas multitudinis ceremonialiarum permittere, quae vt si otio populus ille vacaret, in idololatriam collaberetur. ¶ Ad quartum denique iam reddita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostrium enim sacrificium Christum ipsum continet: quod est proinde sacramentum: non sic autem sacrificia veteris legis. Ideoq; alia erant sacramenta, quibus suo gradu purgabatur expi-

Ratio con-

Ad secundum.

Ad tertium.

Ad quartum.

baturque populus, atque alia sacrificia. Item solemnitates quodammodo ad sacra pertinebant: sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & statibus temporibus.

ARTICVLVS. II.

Virum singulis istis ceremoniarum speciebus reddi possint legitimæ causæ.

Subséquitur in secundo articulo ut de causis ceremoniarum cursum saltem dicamus. Quæritur ergo an causas habuerint illas. Et arguitur à parte negatiua. Super illud ad Ephes. 2. Legem mandatorum decretis euacuans, ait glossa, decretis Euangelicis obliuiscere euacuatas obseruantias antiquæ legis, quæ ex ratione sunt: illæ ergo per contrarium sensum ratione carebant. Præsertim quod si ratione pollerent, moralia fuissent. Nam quicquid ratione constat, ex principijs naturæ deducitur, ex quibus morales præceptiones oriuntur.

Primum argum.

Glossa.

Argum. 2.

Secundo arguitur, quod saltem nullam habuerint literalem causam. Enimvero si ceremoniæ vniuersæ non nisi signi, figuræque rationem habebant, non alia in illis existebat ratio, quam per res illas futura præsignare, atque ad eam nullam habebant causam quæ secundum primæum significatum literæ existeret. Idque ex ipsis legis verbis confirmatur. Nam si qua erat ceremonia quæ causam haberet literalem, maxime vel circumcisio vel Phasæ Paschæ. De priori autem legitur Gene. 17. Ut sit in signum foederis inter me & vos. De posteriori vero. Exod. 13. Erigat quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos: ergo alia multo minus habebant literalis causa. In contrarium autem est quod non solum sacramenta & sacrificia figuram gerebant Christi, verum & historia ipsæ: ut transitus maris rubri, peregrinatio deserti, atque id genus reliqua. De his quippe ait Paul. 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis: sed in historijs præter mysticum intellectum inerat etiam literalis: ergo & ceremoniarum causam habebant literalem.

Ad questionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: vniuersus ceremoniarum ritus Moysæ legis ex debito sine ducebat suas causas. Conclusio hæc in comperto cuiusque est qui crediderit legem illam opus fuisse Dei: quod supra contra Ma-

Paulus.

Prima conclusio.

Suadetur conclusio.

nichæos iam constitutum est. Nam cum deus cuncta sua sapientia gubernet, sapientiam autem secundum Philosophum. 1. Metaph. sit res ordinare, sit ut quæcumque à Deo procedunt ut Apostolus ad Roma. 13. inquit, ordinata sint: ordo autem cuiusque rei duo exigit: prius ut debito sit sine instituta. Nam illa que vel non seruo fiunt, sed iocō vel non consulto, sed præter finem intentionem eueniunt, ob defectum ordinis ad finem, dicuntur inordinata & temere facta. Secundo etiam oportet & id quod ad finem quæpiam refertur, proportionem ad illum habere debitam. Quemadmodum enim. 2. Physic. ait Arist.

Philosophus Paulus.

Aristo.

Vltima conclusio.

Discrimen sensus literalis & mystici.

probatio conclusio.

racula prædicationes futurorum erant: sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat quam theatrum quoddam futurorum comoedia agebatur. Hinc ergo fit totum illud ceremoniarum apparatus, & causam habuisse sensumque literalem, sed ad euitandam idololatriæ impietatem, siue ad commemorandū beneficium aliud: ut obseruatio sabbati. Et præterea figuralem. Quæadmodum esus agni & beneficii liberationis ex Aegypto prælagium umbræque erat, & occidendi Christi figura.

Ad primum argumētū.

Primum igitur argumētū respondetur, eatenus ceremonias illas cum nostris collatas ceteri non habuisse rationem: Quod natura sua nihil referebant: impertinentis enim erat hæc aut illa mactari animalia vestemque non texti ex lino & lana: sed totam causam habebant ex institutione. Lex autem nostra, quia in charitatis officijs posita est, à natura ipsarum rationem ducit. Ob idque illa non dicuntur moralia: non quod nullam habuerint rationem, sed quod eorum prohibitio & laus non fuerit de natura rerum deprò-

Ad secundū argumētū.

Ad secundum respondetur quod sicut sensus metaphoricus nihilo minus est literalis, quam proprius: quia uterque per literam significatur, sic quod res instituta sint ad beneficium commemorandum, non tollit literalem sensum. Quapropter nil vetat, quo minus causa literalis circūcisio illa fuerit, ut monumentum esset foederis pacti cum Abrahamâ, causamque esus agni, ut esset memoria liberationis populilicet per allegoriam aliquid præter eam in nostra futurum præmonstrasset. Causas ergo utriusque generis doctissime ac locupletissime diuus Thom. sigillatim in singulis ceremoniarum enarrat. 2. quæst. 102. art. 3. & tribus sequentibus: discurrēdo per quatuor supra dispositos ceremoniarum ordines: sacrificiorum enim literalis causa duplex est: ratio videlicet ut per illa mens humana in deum subleuaretur ad repensanda beneficia de eius largitate suscepta, ideoque offerebatur genus feræ omne victualium, nempe animalia, panis, vinum, oleum, & mel. Thus præterea & sal quibus nos Deus pascit: secundum illud 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Sed quia donorum omnium maximum fuit Christus: sic enim Deus, ut est apud Ioan. dilexit mundum ut filium suum vniuersum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam: causa mystica illorum sacrificiorum idem erat Christus. Vnde ad Hebr. 10.

D. Thomas.

Duplex causa sacrificiorum antiquæ legis.

sacerdos veteris legis eandem proferebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnam in sempiternum. Offerebantur autem ex animalibus tres quadrupedum species, scilicet, oves, boues, & capræ. Ex aibus vero turtur & colūba sed ex piscibus, quia extra aquas viuere nequeunt, nullus reputabatur sacrificio idoneus. Occidebantur autem in figuram Christi, qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præscribebatur occidendi, ut à Gentilibus differret. Offerebanturque, tū vt holocausta in honore Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundemque ipsum pacandum ac propitiandum. Vnde illa dicebantur hostiæ pacificæ, hæc vero pro peccato. Sacrorum quoque, nempe templi, vasorumque, ac solenitatū, in quibus sacrificia offerebantur, causa quoque utraque assignatur scilicet, tam literalis quam mystica. Habuit enim populus ille quando per desertum vagabatur portatile tabernaculum, postea vero in possessionem missus terræ promissæ, templum. Nam ad literam neque oberrantes fixum habere poterant templum, neque quiescentes decebat tabernaculum habere mutabile. Sed quantum ad figuram, tabernaculum significabat militarium peregrinantiumque, in hoc mundo Ecclesiam: templum vero sempiternum celestium coetū. Vbi sicuti neque in extruptione templi nullus vel mallei sonitus vel securis audiebatur, nullus erit luctus neque clamor neque strepitus, sed quæadmodum in hac militia, charitatis iustitiæque officijs ac poenitentiarum fructibus per Dei fauorem se quisque exercuerit, dolaueritque, & expoluerit: sic omnes diuina dispositione collocabuntur. Quod autem non nisi vnicum illis templum concessum fuerit, ratione sanctus Thom. assignat, vt à diuersis locis atque aris diuersorum Deorum, quos ethnici colebant abstinentes, vnum verum profiterentur. At verò subicienda alia non est, quam Chrysost. in homi. aduersus Iudæos disertè meditatus est. Prohibebatur enim pascha & festa nisi Hierosolymis vnoque templo celebrare, vt Deuterono. 16. & apud Iosephum lib. 3. cap. 13. constat: eam inter alias ob causam, vt eodem postea per Titum & Vespasianum diruto, neque vnquam deinceps reedificato, palam fieret legem illam cessasse. Hac enim de causa dum in Babylone captiuus rogaretur Hebræi sua celebrare festa, respondebant. Quomodo catabimus canticum Domini in terra aliena? quasi di-

Rō litteralis pariter ac mystica sacrorū templi.

Aliarō templi secundū Chrysosto.

Iosephus.

S. Thom.

Numerus

terum solen-

nitati Sob-

menia, Pas-

cha.

Pentecoste

festum tu-

barum.

Festum See-

nopegia.

Festum col-

lectarum.

Causae sacra-

mentorum.

Causae obser-

uantiarum.

cerent. Nefas nobis est alibi quam Hieroso-
lymis solennitates nostras peragere. Id nunc
ergo si meditentur Iudaei, facile adducere
tur ut credent legem illam esse abolita: quip-
pe cuius sacrificia, sublato templo, antiqua-
ta sunt. ¶ De vasis candelabrisq; ac reliquis
vide apud S. Thom. ac subinde de solennita-
tibus: quae praeter quotidianum festum quo ma-
ne & vespere immolabatur agnus, vt Num.
28. & 39. legitur, septem erant, videlicet, sab-
batum heddodmadibus singulis. Et Neome-
nitati Sob-
menia, Pas-
cha.
Pentecoste
festum tu-
barum.
Festum See-
nopegia.
Festum col-
lectarum.
Causae sacra-
mentorum.
Causae obser-
uantiarum.

ARTICVLVS III.

Vtrum legis antiquae ceremonie, vel ante legem
existerint, vel sub lege iustificarent.

Sublequitur vt de ceremoniarum
tam tempore quam virtute confi-
derationem superioribus adium-
gamus. Arguitur enim quod ce-

remonia fuerint ante legem. Primum quod
vt legitur Genes. 4. Cain & Abel obtulerunt
munera domino: quod genus sacrificij erat
atque holocausti in honore Dei. Et Noe
vt legitur Genes. 8. & Abraham, vt habetur
ibidem cap. 22. Et quantum ad sacra, Abrah-
am etiam Genes. 13. & Iacob Genes. 28. extra-
xerunt altaria. ¶ Item tertio: circumcisio quae
fuit sacramentorum summum ante legem data
praecipua fuit Abrah-
am Genes. 17. & Melch-
isedech in lege naturae, vt legitur ibidem ca-
p. 13. erat sacerdos Dei summi. ¶ Praeterea quod
sub lege ceremoniae illae iustificarent, vide-
tur colligi ex illo Leui. 10. Quomodo potui
placere domino in ceremonijs mentis lugri-
bri? Vbi Aaron excusauit se apud Moysem
quod propter mortem filiorum non poterat sacrificio suo Deo placere. Col-
ligitur ergo contrarij sensus, quod aliqua-
modo placebat. Qui autem Deo placet, iustifi-
catur apud ipsum. Acceditq; et verbum Da-
uidicum: Lex domini immaculata conuertet
animas. ¶ In contrarij autem est Apostolus ad
Gala. 2. Si data esset lex quae posset iustifica-
re, Christus gratis mortuus esset, id est sine
causa. Quod blasphemum esset concedere.

Quaestio nem quatuor conclusioni-
bus responderetur: dummodo, duo ante
legem dicentur nam tempora: scilicet quod
Abrah-
am ante cessit, et quod ab ipso vsq; ad Moy-
sem successit. Duae enim illae etates quae de-
fluxerunt ab orbe condito vsque ad Diluuium,
& inde vsque ad Abraham, statum Gentium
continebant merè naturalem: nam cum A-
braham coepit Deus: peculiariter de salute
humani generis tractare. Sit ergo prima co-
clusio. Nulli fuerunt vnquam mortalium qui
bus non suae essent diuini cultus ceremonie
& ritus. Non inquam autoritate posite su-
perne diuinae legis, sed ratione naturali ma-
gistra. Cum enim natura genus nostrum do-
ceat Deum esse colendum, inde diuersae na-
tiones diuersos cultus pro ratione suae fidei
quam de ipso concipiunt, instituunt. Sicut
ex instinctu, quo illectantur ad quietum sta-
tum reipublicae, iudicia quoque legibus san-
ciunt. Iam enim saepe supra dictum est, cere-
monialia & iudicialia non concludi ex pri-
mis principijs naturae sicuti moralia, sed ar-
bitramento humano constitui. Atq; inde fit
vt cum ius naturae atq; gentium idem sit a-
pud omnes, ceremonialia tamen ac iudicia-
lia non sint nisi varia. Et cum cultus non ni-
si per sacerdotes administraretur ac dispense-
tur

Terium

Quatuor

Prima co-

clusio

Ratio co-

clusio.

Secunda co-

clusio.

Ad primum
argumētū.

tur, iuxta verbū Paul. Hebra. 8. Omnis pon-
tifex ad offerendū munera & hostias consti-
tuitur: nulla fuit perinde natio q̄ suos nō ha-
beret sacerdotes. Quod quidē sacerdotiū vel
iure primogenitura succedebat, vt de Mel-
chisedech fertur, qui fuit Sem primogenit⁹
Noe: & in historia Iacob adnotatur, qui ab
Esau primogenito ius primogeniturae ob id
coemittit, quod sacerdotiū illi, tametsi minori,
Deus tribuerat: iuxta illud Malachia. 1. Iac-
ob dilexit, Esau autē odio habui. Quin verò
nō esset futillis cogitatio, si & hanc quoque
causam meditaremur indignationis Cain
aduersus fratrem, quod cum ipse esset maior
natus, ac perinde legitimus sacerdos, nihil o-
minus fraterna oblatio p̄ sua haberetur deo
grata. Inter Romanos autē nō ita constat
iure primogeniturae sacerdotes successisse:
nam creabantur a populo. Et de Aegyptio-
rum insuper sacerdotibus retulit historia sa-
cra Genes. 41. Quod autē de cultu affirma-
mus, de quatuor subinde ceremoniarū spe-
ciebus intelligimus. Habuit enim vnaquae-
libet gens sua sacrificia quibus diuinum ho-
norem profitebantur: suaeq; altaria, & aras,
& lucos eisdem sacrificijs sacros. Insuper
& sacramenta: saltem illud cōmune quo ab
originali se & suos pueros emundabant. Nō
inquam sic cōmune, vt vnus esset cunctis
gentibus: nā cum illud nec, diuinitus fuerit
toti orbi reuelatum, nec, ex principijs natu-
rae illatū, cum originis labe, vt. i. libr. de na-
tura & gratia diximus, non fuerit naturali-
ter cognita: sed erat ceremoniale, cōsequens
fit vt non fuerit idem apud omnes: sed vbi
ratio naturalis suam obtinebat lucem, obla-
tiones institutae erant pro paruulis. Vbi ve-
rò erat obnubilata, nullū habebat tale sacra-
mentum. ¶ At haec & suas quoque religionis
obseruantias vnaquaeq; natio habuit: vt e-
thnicorum quoque: historiae perpetue memo-
riae prodiderunt. ¶ Quin verò secunda sub-
nectitur conclusio. Supra naturalem institū-
tū fuerunt insuper nonnulli proceres inter gen-
tes quibus preclarus diuinus radius affulsit.
Vt de Iob nos confitemur, vt de Sibyllis, &
de Hermète Trismegisto traditur: quorum
vtique sapientia eiusmodi ceremoniae insti-
tuebantur. Haec nihilominus, quia non diui-
na lege scripto sancita erant, nō simpliciter
cententur ceremoniarū nomine, sicuti sacra-
menta scriptae legis, ¶ Et per hoc responde-
tur ad primū argumentorū ordinē de Cain
& Iacob & Abraham, praeter quā ad illud cir-

cuncisionis, quod quidē sacramentū faten-
dum est, non pertinuisse ad legem scriptam
quantū ad eius institutionē, sed quantum ad
eius tantū obseruatā. Nam institutū fuit
ante Abraham multo ante Moysen. Vnde
Christus Ioan. 7. Non ex Moysē est circun-
cisio, sed ex patribus. ¶ Tertia conclusio: Sa-
cramenta legis veteris à solis carnis fordibus
& quas dicunt, irregularitatibus corpus emū-
dabant: non tamen à culpae animae. Erant
quippe legales immunditiae plurimae, vt puta
leprosus, & qui mortificinū tāgeret, & puer-
pera, & quae profluuiū sanguinis pateretur:
& similes, in quorū ablutionē illa erat sacra-
menta instituta: ob hoc enim appellat illas
Paul. ad Hebra. 9. iustitias carnis quae vsque
ad tempus correctionis imponebantur. Nā san-
guis, inquit, hircorum & taurorum, & cinis
vitulae aspersus, inquinatos sanctificat ad e-
mundationem carnis. Secundū autē conclu-
sionis membrū vltimo articulo quaestionis
tertij actum est. Illic enim ratio nō osten-
dimus cur praecipua moralia illius legis non
iustificabant: in quo & nostra cum illis con-
ueniunt: id est per se non remittebant pecca-
toris delicta: quoniam opera sunt naturalia: re-
missio verò peccatorū per gratiā Dei fit su-
pra naturam. Illius tamen nostraeq; legis sa-
cramenta hoc distant, quod cum Christus tunc
nōdū fuisset passus, cuius mors fons peren-
nis est totius gratiae, sacramenta illa non e-
rant instrumenta, quibus realis passio appli-
catur: sed applicabatur per fidem per mo-
dum finis, in quae omnia illarum opera refe-
rebantur. Ob idq; nō circumcisio, sed fides p̄
illam protestata sanctificabat. Neque oblatio-
nes hostiarum, sed eadem ipsa fides, secun-
dum illud Leuit. 4. & 5. vbi dum earundem
oblationū habetur mētio, subditur: Orabit
pro eo sacerdos & dimittetur ei. Quasi no-
xia non sacrificiorum vi, sed per fidē & Dei
gratiā condonaretur. Et ideo appellabat ad
Gala. Paul. sacramenta illa, in summa egenaq;
elementa. Nempe quod non illa, sed fides iusti-
ficabat. Atque hoc mihi Paul. illo verbo do-
cuisse videtur. Credidit Abraham Deo, & re-
putatum est illi ad iustitiam. Ostendit in qua
quemadmodū iustitia illius legis non circū-
cisione, quae Abrah-
am praecipua fuit, sed fi-
dei nitebatur per illam professae. Nobis au-
tem passio iam exhibita per sacramenta ap-
plicatur: quibus ideo ceu eius instrumentis
iustificamur. At verò gratia illi iustificati, p-
inde atq; nos, per cuncta legum opera me-
rebantur,

Tertia con-

Paulus.

Quarta conclusio.

rebatur, seu cerem onialia essent moralia, seu iudicialia. ¶ Quarta conclusio. Expurgatio illa sacramentorū illius temporis à luce corporaliū foridum, & si rationem aliquā haberent naturalem, tamen potissima erat in nostri mysterio posita. Literalis inquam in leprosis atq; alijs qui venenosis morbis infiebantur, erat vt eorum caueretur cōtagio. Hac enim ratione è castris pellebatur, neq; recipiebantur, nisi iudicio sacerdotū essent mundi. Illi autem qui morticiniū tangebant, licet nō eijcerentur è castris, propter horrorem, tamen non admittebantur in templo, nisi loti. At tamen princeps profectō causa fuit pramonstrare mundationem per Christum futurā à peccatorū tabe: vt Apostolus ad Hebr. 7. vique ad. 10. late differit. Est em̄ in illo ritu complura animaduertere, quę ni si figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primum leproforum, aliorumq; contagione laborantium frequentia: qualis nō est inter nos. Mox diuina cura impensaq; cautio in illis abigendis atq; euitadis. Tertiō, qd illorum iudiciū sacerdotibus esset mādātū, sine quorū sententia non admitterentur in templū. Quod Christus adeō duxit sanctū, vt quibus ipse medebatur, ad sacerdotes nihilominus remitteret. Cū tamen negotiū illud Medicorum potiū quā sacerdotū munus esse videretur. Atque eō potissimum, qd ceremonię illa: nullam vim habebant naturalem curandi lepram aut sanguinis fluxū. Quin verō non adhibebatur quousq; leprosis mūdus iam censebatur. Sic enim audientum est verbū Levit. 14. Hic est ritus leprosi quando mundandus est; id est quando iudicandus est esse mundus. Subsequitur namque. Cū sacerdos egressus de castris inuenit lepram esse mundatam, præcipiet ei qd purificatur; id est, pronūtiatur esse sanus, vt offerat &c. Quare non constituebantur vt medici ad sanandum, sed vt iudices ad ferendum sanitatis sententiam: in quo ideo crededi sunt testimonio medicorum fuisse vsi. Quare leprosi non nisi naturali via sanabantur & medica opera. Rarissime autē per miraculū: vt de Maria Moysis sorore legit. Nu. 12. quę septem diebus cooperta fuit lepra vt nunc. Quod enim vulgari opinione fert, quando sacerdotes errabāt iudicantes quępiam non esse leprosum, tunc, licet non virtute oblationis, tamen beneficio Dei eū miraculose sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significādum munus

Paulus.

Per plurā reperies in ritu veteris legis qd nisi figura e gēt nostri, potissima cense ventur.

De Iustitia & Iure.

Christiani sacerdotij in expiandis piaculis fuit institutus. ¶ Ad postremū igitur argumentum respōdetur quōd opera legis si ex gratia fiebant, tanquā deo placita conuertebant animas tamen legales ceremoniæ neque adhibebantur ad mundandum corpora, neq; ad animas purificandas.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum ceremoniæ veteris legis in Christi morte cessauerint, ut inde citra mortale crimen nequeant obseruari.

Equitur in hoc quarto articulo de ceremoniarū abolitione. Et arguitur qd ceremoniæ illa: cessare nō debuerint ī morte Christi: ita vt deinceps citra mortale crimen nequeant obseruari. Legitur Baruch. 5. Hic est liber mandatorum dei, & lex quę est in æternum: in qua tamen legum ceremoniæ etiā comprehendebantur. Id item documento Christi cōprobatur: qui etiam dum legem nouam prædicabat, leprosum mundatū (vt modō dicebamus) quasi veteres ceremonias approbās, ad legales sacerdotes remisit. Præterea ceremoniæ antiquæ, vt dictum est, nō modō mysticas, verū & literales causas habebant: ita ergo ratione erant permansuræ. ¶ Secundo arguitur, quōd post ipsum euangelium licet illa seruari. Apostoli quos post confirmationem Spiritus sancti ex alto nō est credendum peccasse, more seruārū p̄rica legalia. Nā, vt legitur Act. 16. Paulus circumcidit Timotheum. Et vt. 21. cap. habetur, consilium auscultans Iacobi assumptis viris purificatus est. Et Petrus, vt ad Gala. 2. idem Paul. refert, subtraxit se Gentiliū consortio: de quo non veretur affirmare Paul. eum vt reprehensibilem insinulasse. Quin verō vt Act. 15. memoriæ proditum est, Apostolorum concilium imposuit Ecclesię, vt abstinerent ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocato, quę inter ceremonias illius legis habebantur, ergo nefas Christianis non est illiusmodi ceremonias obseruare. ¶ In contrarium tamen est admonitio Apostoli ad Galat. 5. Si circūcidimini, Christus nihil vobis proderit: Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest non esse lethale peccatum: ergo circūcidi aliāque subinde ceremonias facere post Christi passionem, peccatum est: idemq; graue, vt pote Christo iniuriosum.

Secundum

Super

Libri Secundi,

Quæstio. V.

Superiores articulos: tū qd proximum postelabant sermonē, tū præcipue qd apud D. Tho. optima erant & luce conspersi, & amplificatione ditati, cursim perfunctorieq; tetigimus: hic autem ampliorē exigito scholasticam disputationē: equi ideo explicādo impensiorē nauabimus operam. Ad plenam ergo questionis responsionem qua tuor sunt cōclusiones necessarię. Prima. Lex Moysi per legem Christi cessare debuit, atque adeo omnino cessauit. Conclusionem hanc multis in locis asseruit Paul. Cui Deus inter Apostolos negotium interpretandi legem veterem potissimē demandauit: vt ad Hebr. 7. Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat. Et capit. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Et ad Ephes. 2. legem mandatorum decretis euacuans. ¶ Sed non opus est in articulo fidei testimonio multiplicare. Rationem autem iam supra art. 2. aperire cepimus inter reddēdum rationē, cur debuit lex illa esse figuralis. Cū enim exterior cultus causa interni declarandi, ac proficendi sit institutus, secundū triplicem statū trifarius est cultus. In patria nāq; vbi nihil speratur futurū, nihil opus est cultu futurorū prognostico. Legi verō euāgelicę, cui præsens est Christus, qui nobis illuc cōmuniuit viā, ille tantū cōpetit, qui imaginem illius triūphantis Ecclesię gerat, quō si de & spe tēdimus. Sed tamen antiquis, quibus nō præsens, sed promissus Messias erat, ille cōgruebat cultus, qui vmbra illius esset, per quę erant ad eandē beatitudinē pmouēdi. Quo vtiq; assueti idonei essent: atq; prōpti ad ipsum suscipiendū. Igitur sicuti præsentē veritate cęlesti fides p̄sus sp̄s; cessabit, atq; adeo figuralis noster cultus itā p̄sente veritatis Sole, nempē Christo, necesse fuit eius vmbra aboleri. Enimvero lex illa non erat in perpetuū posita, sed quousq; veniret plenitudo tēporis, vt autor est ad Galat. Paul. Quare vt lib. 1. quęst. vlti. diximus, ille vnus est sensum Christi in illo verbo, Nō veni soluere legē sed adimplere: id est nō veni illā abrogare, aut infringere, aut tollere, quasi esset perpetua: sed adimplere, id est, ad cōplendū tēpus quousq; erat posita, perficiendāq; veritates quarū gerebat vmbra, vt exoleuissē nesciat. ¶ Secūda conclusio. Non modo lex quantum ad ceremonialia, & legalia cessauit, verū si vim illius obligatoriam spectes, tota tūc tēporis antiquata fuit. Enimvero absq; vilo exceptionis modo ait

Cōclusio.

Paulus.

Ratio conclusio.

Paulus.

Cōclusio.

Christus, translato sacerdotio, translata est se legem: & nouū testamētū prius inueterata se. Et Christus simpliciter dixit, Consummatū est. Hanc secundā conclusionē in hoc subiecerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgati axiomatis. Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia: nō autē quantum ad moralia. Etenim si hunc sensum inde hauseris qd obligatoria vt antiquę legis tenemur nos seruare decalogū vel præceptū aliud morale falsissimū est. Illa enim lex illi dūtaxat populo posita fuit, à cuius vinculo nos Christus liberauit, vt Apošto. ad Rom. 7. docuit. Exemplo viduę, quę mortuo coniuge iure matrimonij libera est. Vbi nullam facit moraliū exceptionē. Sensus ergo illius vulgari asseriti est, qd moralia non cessarunt, ob id qd erāt de iure nature, quā vnuerfos obligat mortales: quibus etiam tenebatur olim gentes: licet non virtute Moysaycę legis. Itaq; nullū testimoniū veteris legis potest adduci Christiano quantum ad vim obligādis sed tanquam testimoniū legis nostrę. Ob hoc nāq; vetus instrumentū in sacro canone reueremur ac veneramur. ¶ Tertia conclusio: Ceremonias legis veteris nullatenus iam modō licet post euāgelij promulgationē obseruare: sed esset mortale peccatū, atq; adeo hæresis contrā facere. Conclusio ex superiorib; plana illatione colligitur. Ceremoniæ enim, vt diximus, protestationes quædā erant vetūi Messie. Nā cōfessio fidei non modō verbis, verū & signicatorijs factis fit, fides autē quam nos de Christo confitemur, eadem est prorsus, quā profitebantur antiqui: non modō quia de eodē est Christo, verū quod eadē veritates ambo populi confitemur. Nempē eius natiuitatē, passionē, resurrectionē, &c. tamen per enuntiationes diuersi tēporis. Fiebantur enim illi veritatē illam Isaię, Ecce Virgo concipiet & pariet filiū. Nos autē similitē euāgelicā, quod concepit & peperit. Igitur sicuti qui modo abstruere Christum nasciturū, passurū, & resurrecturū, imp̄ esset in fide, quoniā falsitatem fidei contrariam affirmaret: sic & ille qui ceremoniarū gestis idem assereret. Vnde cōtra Faust. August. Iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant: sed adnūciatū quod natus sit, passus sit, & resurrexit: quod hæc sacramenta quę à Christianis aguntur, iam personant. ¶ At verō de hac legalium cessatione multa meditanda sunt, de quibus neq; tatio.

Paulus.

Conclu. 3.

Colligitur conclusio ex superiorib;

August.

Prima dubitatio.

Secunda. inter antiquos patres, neque inter scholasticos vnde quaque cōuenit. Verfatū enim in lite quo tēporis pūcto & lex vetus fuerit abolita, & euangelica suā fuerit vim nacta. Rursus vtrū legalia illa cū primū fuerint mortua, fuerint perinde mortifera. Et vtrum lex nostra antea fuerit in cōsilio, quā vim obtinuerit obligatione cogenti. Aug. nanq; vt in epistol. 19. videre est, Hieronymū de hac re in litem euocauit. Inter quos hoc reprehenditur discrimē, quod Hiero. duo tantū dignouit tēpora antiq̄ legis. Alterū scilicet quod vsq; ad passionis articulū defluxit, quo legalia cū suā vitā habuēre, vigoreq; suū obligandi retinebāt. Alterū vero ab eodem passionis momēto vsq; ad finē seculi decurrens quo & mortua sunt & mortifera. Itaq; cū primū extincta sunt, lethifera esse ceperūt. Quapropter negauit vllū Apostolorū post Christi ascensum seruasse legalia: sed id tantū asserit simulasse. Aug. verō tria discernit tēpora. Primū quo cum Hieronymo cōuenit, scilicet q̄ ante passionem viuētia fuerint ac perinde obligantia. Secūdū verō quo fuerunt mortua, sed tamen non mortifera; puta inter capedinē illā à passio ne vsq; ad diuulgationē euāgelij. Tūc nāq; vt omnī erant vi ac virtute destituta: tamē non erant seruata illicita. Nō quidē q̄ in eis spem liceret salutis statuere, sed q̄ mortua iam tūc synagoga honore illo hūmari deceret. At verō post sufficientem euāgelij promulgationē, quod secūdū Aug. tertū tempus est vsq; ad finē mūdi, & mortua sunt & lethifera. Atq; hęc Aug. sentētia nō solum in scholis plurimū obtinuit (licet Adrian. 4. sent. q. 1. Hieronymū p̄ virili defendat) verū & à Florenti. Concilio ad literā videtur recepta. Vbi postq̄ sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subditur: Non tū negat (scilicet sancta synodus) à Christi passione vsque ad promulgatū euāgelij illa potuisse seruari: dum tamē minime ad salutē necessaria crederentur. Quod miror Adria. non inspexisse anteq̄ ab Augustino descisceret. Ex eodē ergo Aug. documēto quod D. Tho. cū Theologorū cōeū amplexatur, inferuntur de mente eiusdē. S. Thomæ quatuor asserta. Primū. Et si à baptismi institutione vsq; ad Christi mortē circūcisio & tota lex veteris. Thom. permaneret in præcepto, nihilominus baptismus erat in consilio. Baptismus nanq;, viuente Christo non solum institutus fuit, verū & in vsu habitus. Nā Ioan. 3. & 4. re-

fertur q̄ discipuli Christi baptizabāt: & nō baptismo Ioannis, vt notū est. Quoniam de hoc murmurabant discipuli Ioannis q̄ plures discipulos Christus faceret & baptizaret: sed baptizabant Spiritu sancto: de quo ipse Dominus dixerat Nicodemo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest introire in regnū Dei. Quauis tunc illud non instituit: quando quidē priuatim in Nicodemō dixit. Sed est mihi per quā verisimile, sacramentū illud instituisse dum baptizatus est à Ioanne. Non quidē factū illo, vt aliqui putāt: nā ille baptismus nō erat sacramētū euāgelicū, sed tū verbo: licet non fuerit in euāgelio scriptū. Et mouet me verbū illud Baptizate, Ioan. 1. Ego nesciebā eū: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quē videris Spiritū sanctū descēdentē, & venientē super eum, ipse est qui baptizat Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioan. cognouit quod Christus baptizaturus esset in Spiritu sancto, verisimile fit tunc instituisse baptismū. At satis nobis in præsentiarum est, fuisse tunc in vsu. Secundū asserūt. Statim à passione Christi, vel à resurrectione (nā hoc inferius explicabimus) sicut circūcisio & tota lex, neq; in præcepto superfuit, neq; in cōsilio, neq; vllam vim retinebat ad salutē, quia iam erat extincta: sic baptismus & tota lex noua nō solum in consilio, verū in præcepto esse cecepit: sicuti est modō. Tertium asserunt. Nihilominus vsq; ad sufficientem promulgationem licet seruabantur legalia saltem inter cōuerfos ex Iudaismo: vt ait S. Tho. vt synagoga honorificē traderetur sepulture. Nam inter Gētiles nō erat eadē ratio. Sed & de hoc inferius rursus fiet mentio. Quartū denique assertū est, post sufficientem promulgationem legem veterē nulla prorsus ratione citra impietatis crimē seruari posse. Atque in his omnibus assertis schola ferē doctorū diuum Thom. sequitur, vt Richard. in 4. dist. 3. art. 5. q. 3. Durand. dist. 1. q. 9. atq; alij. Verumtamen Scotus lib. 4. sent. dist. 3. q. 4. non prorsus cum ipso consentit, sed quadantenus ab eo discrepat. Nempē in tribus. Primum quantum ad baptismum, quod enim nos dicimus ab eius institutione vsque ad passionem Christi fuisse in consilio: à passione verō illic cecepisse esse præceptum, ipse negat. Imō ait ab eadem institutione vsque ad promulgatū euāgelium man-

verisimile est baptismum institutum à Christo cū à Ioanne baptizatus est, non ipso facto, sed ne bo.
Secundum asserunt.
Tertia assertio.
Quarta.
S. Thomæ, Richardus, Durandus, Scotus in tribus punctis deuiat à secundo Tho.

mansisse in cōsilio. Itaq; in articulo passionis nihil de baptismō discriminatū est, sed cecepit esse in præcepto post promulgationē. Secundō differt quātū ad legalia. Nam q̄ nos dicimus perdurasse quātū ad vim obligandi vsq; ad passionē, ac tunc fuisse, & quātū ad virtutē, & quātū ad obligationē mortuā, ipse abnegat: sed ait circūcisionem nō obligasse nisi vsq; ad institutionē baptismi: & exinde simul in consilio euerrisse cū baptismō vsq; ad promulgationē euāgelij. Itaq; quibus Iudæorū audiens euāgelij posset filij suū vel circūcidere vel baptizare & vtrūlibet ei sufficeret. Qui verō nihil de euāgelio audisset, tenebatur circūcisionis lege ac perinde omnīū legalīū. Et in hoc tertio differt à diuo Thoma, q̄ negat legem veterē fuisse in consilio extinctā: imō ait obligasse vsq; ad sufficientē promulgationē euāgelij, quā quidē promulgatio cecepit, inquit, in Pentecostē, & durauit per aliquod tēpus. Itaq; vbiq; tenebantur Iudæi seruare: legalia quousq; ad illos euāgelij prædicionē pertinerent. In summa, cū antiqua lex secūdū ipsum nō fuerit antiquata vsq; ad promulgationē euāgelij, neq; noua cecepit nisi tūc esse in præcepto. Hic ergo præ narratis quarta est cōclusio nostra: Legū cōsiliū, quo vetus desijt ac noua fuit, cecepit tēpus passiois. Est autē intelligenda conclusio cū suis annexis: cum cæteris scilicet assertis quæ ei proximē circūscriptis sunt. Probatur conclusio. Legalia figura erant & vmbra futuræ p̄ Christū redemptionis: vmbra autē, si de visibilibus documentū petamus, non durat nisi ad vsq; veritatis lucem: veritas verō redemptionis, in morte & resurrectione Christi perfecta fuit: ergo tunc vmbra illa legalium, dicte Christi, cōsummata est, virtutem suā expirauerunt, vimq; exhalauēre obligadi. Quin verō tota lex, vt paulō antea dicebam. Huc nanq; referuntur secūdū omnes expositores, illud Ioannis: 9. Cōsummata est: & vclū in duo scissum, vt Matth. 27. legitur. Omnes inquam illic agnouerūt cōsiliū vtriusq; testamenti. Nempē abolitionis alterius, atque alterius obligationis. Indecens enim erat & diuinæ prouidentię absōnum; vt mundus absq; vlla legis obligationē per tēpus aliquod duraret, atq; ad eō sibi in morte Christi ruptum est antiquæ vinculum, illic cecepit ligare noua: vel in resurrectione. ¶ Secundō & vis argumēti irrobatur ex illatiōe Pauli ad Rom. 7. vbi ex eo quod sumus libera-

à peccato, infert quod sumus pariter & à iugo legis exempti. Cū ergo in morte Christi liberi facti sumus à peccato, fit vt tūc fuerim⁹ etiā liberi à legē. ¶ Tertio loco accedit eius illi exemplū: Ait enim q̄ sicut mulier in morte viri libera fit: matrimonij lege: ita & synagoga in morte Christi à legis obligatione. ¶ Quarto deniq; id cōfirmatur verbo eiusdem Apostoli supra citato, Translatio sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat, vbi rerum consequentiā denotauit: Christus autē in morte trāstulit sacerdotiū Moysay cum in sacerdotiū euāgelicū secundū ordinem Melchisedec: vt ibidē Paul. edisserit, docens quemadmodū. Christus assisistens pōtiffex futurorū honorū introiit semel in sancta, æterna redēptione inuēta. Quod quidē sacrificiū in ara crucis obtulit: ergo tūc facta est legis translatio. Per hęc ergo labefactantur omnia tria mēbra opitiōnis Scoti: videlicet (vt à secundo exordiamur) quod circūcisio nō obligauit nisi vsq; ad institutionē baptismi: quā ipse institutionē faceret antecessisse passionē. Nā si lex fuit extincta vsq; ad passionem, atq; adeo cætera omnia legalia illuc vsq; obligabāt, falsū est circūcisionē nō eo. etiā vsq; eandem vim retinuisse. Id quod præterea cōfirmatur: ex verbo Christi. Non veni soluere legē sed adimplere. Nam cum eā vsq; ad mortē nō impleuit, si antea rupisset circūcisionis vinculū, iam legē antequā impletet, restegisset. Atq; inde pariter repelletur tertius eius dictū: in epē quod eadē circūcisio & lex post passionē Christi obligabat Iudæos in scias euāgelij. Nam tota lex fuit in passione & resurrectione cōsummata. Itē & primū eius assertū refutatur: scilicet q̄ baptism⁹ post passionē nō erat: nisi in cōsilio. Nam vbi prioris obligatio legis desijt, posterioris cecepit. Aliās mūdus esset sic liber à lege diuina positū, vt nulli teneretur. ¶ Præterea ad idē arguitur: August. & Hiero. licet aliter dissentiat, tamē in hoc vnanimis sunt, q̄ lex vetus in Christi passione primū fuit mortua, tam virtute quā obligationē: & quod tunc noua obligare cecepit: affirmare ergo quod circūcisio ante passionē desijt obligare, & post passionē ignorātes legem, obligabat: & negare baptismū statim à passione Christi obligare, palam est cum ambobus sanctis patrib⁹ præliū iniū. Audi verba August. in epistola citata. Vbi, inquit, venit fides quæ prius illis obseruationibus prouidētia est, post mortē & resurrectionē Domini

Tertia.
Quarta.
Refutatio assertiones Scoti.
Prima ratio Scoti.
Secunda.

Quarta conclusio.
Probatio prime conclusionis.
Secunda.
Paulus.

Glossa.

Primario
cōtra funda
mentū Sco-

Secunda.

Tertia.

Quarta.

mini releuata illa sacramenta vetera amiserunt vitam officij sui. Atq; in hoc lubeter se fatentur adherere Hieronymo. Adde & glossam super illud ad Hebr. 8. Hostia & oblationem noluit. quæ ait, Noluit, scilicet à tempore passionis. Nam tunc illa displicere coeperunt, quando est cōpleta veritas cuius erant figura, vt ait ipse Augusti, super Psal. 39. ¶ Præterea arguitur cōtra fundamentū illud eiusdem Scoti. Arbitratur enim tūc legis obligationem incipere, quando in notitiam venit subditorū: quod profecto, falsum est: sed tūc incipit obligare, cum primū publico edicto à principē ponitur. Enim verò prædicatio Apostolorū nō fuit positio legis quia ipsi non erant legislatores euāgelij, sed Christi promulgatores, licet p̄ticularēs possent alias leges ponere. Vnde in festo Pentecostes non fuit data lex orbi, sed virtus facultasq; Apostolis ad illā promulgandā, Na antea dixerat Christus, Ite prædicatē euāgelij: docete oēs gentes baptizātes eos, quod signum est iam tūc obligasse baptismū. ¶ Itē ad idē arguitur, si lex neminē obligaret quoad usq; legē audiret, impropiē ignorātia diceretur excusare: nā excusatio nō est nisi ab eo ad quod homo tenetur: si ergo ignorātia excusatur, signū est, vinculū de se legis ad oēs extēdit: sed ignorātia protegit ignorantem à culpa. ¶ Et tertiō ad idē arguitur. Sequere tur si qui nondū audiuit nō obligatur, q̄ ne q; dum ignorātia fieret vincibilis, itā vt sua culpa non audiret, obligaretur. Nam quæro quādo coepit obligari? Ad quod certē respōderi nō potest, nisi quādo data est lex. ¶ Et quartō ex eodē modo opinandi sequeretur q̄ postq̄ quis religatus esset à lege veteri & obligatus nouæ, cōtingere posset sine noue mutationē legis, vt rursus aboleretur à noua & teneretur veteri. Enim uero si Iudeus à Hierosolymis distās post Pentecostē audisset legē Christi obligare, cui anteq̄ signa sufficientia videret fidē daret, nō tamē leuiter, quod fieri poterat: itā tū non obligaretur ad antiquam & teneretur noue. Si verò postea pseudopropheta cōtrariū ei diceret, adhibēdo signa & testimonia falsa, itā vt citra culpam rediret ad priorē fidē, rursus excimeretur à nouæ obligatione, & subditus fieret veteri. ¶ Et per hoc dissoluitur eius argumētū quo ait. Nullus aliter se habet ad aliquam legem quā prius nisi quia est sibi aliter promulgata: sed ante passionē nō tenebatur homines ad baptismum: ergo neq; tenebatur

quousq; eis fuerit promulgatus: quod vsu non venit statim à passione. Distinguitur Solut. argu Scoti.
 nanq; prior præmissa: si enim intelligatur: nullū ante promulgationē aliter se habere ad legē quantū ad vinculū obligandi, id abnuēdū est. Imo statim vt lex solenniter, à principe edicitur, obligat. Si autē intelligat q̄ nemo cōstituitur in culpa antequā legē sciāt, e- quidē fateamur: eū tēperamēto tamē, nisi per se steterit quo minus illā audiret. ¶ Sed contra aliud assertū Scoti, nepe quod post passionē vsq; ad sufficientē promulgationem, vtrunq; scilicet circūcisio & baptismus sic concurrerint sub consilio, vt optio fieret Iudæo vtrum suscipere. mallet, vrgētissimē (vt arbitror) arguitur. Aut enim ad intelligit de Iudæo ignorāte euāgelij, aut de audiente qui illud tenebatur suscipere: de priori non potest dici; nam ille manifestē tenebatur circūcisione. Præsertim secundū ipsum Scotū qui ait legem veterem obligasse vsq; ad nouæ promulgationem. Si autem id intelligat de posteriori, ratio contrarium demonstrat. Nā cum illē iā nulla excusaretur ignorantia, tenebatur profiteri Christianam religionem: professio autē Christiana sit in baptismo: ergo tenebatur baptizari atq; ad eō baptizare paruulos suos sicut modō tenentur Christiani. Alioquin manifestē sequitur q̄ nullus vnquam Iudeorum etiam si post bienniū fidem susceperet, teneretur baptizari, neq; suas baptizare proles, quod esset cōcessu absurdissimum. Profecto fateor me opinionem Scoti in hac parte non deprehendere. ¶ Sunt nihilominus contra istas assertas veritates argumēta non modō Scoti, verū & alia soluti digna. Et vt ordine successione temporū procedamus, arguit Scot. q̄ ante passionem cum primū baptismus coepit esse in consilio, obligatio circūcisionis versa est pariter in consiliū. Præceptum inquit baptismi totaliter aufert circūcisionē, reddendo eam prorsus inutilem, ac perniciosam: ergo & consilium eiusdem baptismi tollit eius necessitatem, relinquendo eā sub consilio. Consequentiā inde probat, quod si alicuius rei præceptum, prohibitio est alterius rei, eiusdem consilium tollit saltem necessitatem eiusdem rei. Consequētia autem fallacissima est. Tenet enim illic prorsus vbi res illæ secum pugnant: vt in virginitate patet & matrimonio. Cui em præcipitur virginitas, omninō interdicitur nuptia. Et ideo consilium virginitatis tollit

Ratio vrgētissima contra aliud q̄ Scoti.

Argumentū alterum.

Argumentū Scoti.

Replicat.

Solutio.

Argument.

2. Argum.
eiusdē Scoti

Argumentū alterum.

Responsio.

Replicat.

Solutio.

Argument.

aupiarum præceptum. At verò vbi res vtraque alterā secum patitur, consequentia non valet. Haud enim orationis consiliū in Quadragesima tollit præceptum ieiunij. Cum ergo lex vsq; ad veritatem redemptionis esset posita, non est cur peculiariter circūcisio dicatur per consilium baptismi vim amisisse obligandi. ¶ Secundō ad idē arguit: si Iudæus paruulum suum ante passionem fide nostra imbutus baptizaret, non autē circūcideret, paruulus ille euolaret ad cælum: ergo circūcisio non erat in præcepto. Sed neque hæc consequentia valet: quia pater ipse peccaret non item circūcuidendo. Non quidem propter necessitatem gratiæ filio cōferendæ, sed propter necessitatem implendæ legis. Quomāmodum & Scotus ipse probē concedit, quod etsi puer Hebræus ante octauum diem per sacrificiū naturale in mortis periculo adhibito obtineret gratiā, nihilominus si in octauo esset superflus, erat vt legis circūcuidendus. Sicut et si quis modō per baptismū in flaminis Spiritu sancto suffundatur, nihilominus habita copia aquæ tenetur ipsa tingi. ¶ Sed restat argumentum contra illud nostrū assertū, q̄ baptismus ante passionē tantū erat in consilio. Iudæus tunc sufficientia expertus miracula & verborū Christi energiam, teneretur eius legem suscipere: Nam si non venissem, inquit, & locutus es non fuisset peccatum non haberent. Christiani autē effici nō poterant nisi per baptismum: ergo tenebatur baptizari, atq; adeo baptismus iam tunc erat in præcepto, subindeq; circūcisio prorsus cessauerat. Ad argumētū hoc respondetur: illa præmissa perempta, q̄ non posset tūc Iudæus percipere legē euāgelicā sine baptismo: quandoquidē nō percipiebatur nisi pro tempore succedente passionem. Et ideo Iudæi oēs qui legē prius susceperant, statim post resurrectionem ad prædicationem Apostolorū tenebantur baptizari. ¶ Sed arguit: ergo Gentiles si ante passionem conuerterentur non tenebantur statim baptizari. Negatur consequentia: Imō cum illi circūcidi non poterant, tenebantur baptizari. Quamuis indubie credendum sit Iudæos quoq; ante passionem conuersos illico sacro fonte intingi vt Christianorū charactere insignirentur. Id quod euāgelico testimonio supra citato cōprobat, quo habetur apostolos Christi, viuētē Magistro, baptizasse. ¶ Alia verò Scoti argumētā ad probandū legē veterē post passionē vsq;

ad promulgationē euāgelij durasse, post illa quæ dicta sunt, nullū retinet vigorem. Si enim arguas, Iudæos post passionē inculpabilis ratione euāgelij laborās, tenebatur suos liberos circūcidere: ergo circūcisio, atq; adeo lex tota obligabat. Negatur prior consequentia, si obligandi rigorē perpēdas. Nam cum & simpliciter posset citra culpā non circūcidere, vt puta si euāgelij audisset, nō simpliciter censendus erat obligatus. At si nō placet tam stricto rigore loqui, adhibetur altera responsio, q̄ tenebatur, nō quidem vi præcepti, sed propter ignorantia qua laborabat, sicuti qui hodie crederet feriā esse sextā, teneretur à carnibus abstinere, quanuis feriā secunda sit. ¶ Et dilucidatur per spicacius responsio hæc. Si lex dum Deus Abraham circūcisione præcepit sic iussisset, Omnes tui posteri circūcidentur vsq; ad pūctū tēporis quo Messias passus resurrexerit: certē nemo assueverat post illū tēporis articulum legē obligare, & nihilominus qui articulum eum ignorassent deberēt etiā postea circūcidi ppter ignorantia. Figurauerim casum sub cōditione, quæ re vera ita in virtute contingit. Non enim posita fuit lex veteris nisi vsq; ad illud tēporis momentū, quo Christus dixit: Cōsummatū est: & resurrexit. ¶ Quod si vrgētē arguas. Si Iudæus post passionē vel leuiter motus, vel ex malitia credens legē veterē abrogatā, nollet suum circūcidere infantulū, peccaret quidem: & nō contra cōscientiā: ergo contra legem qua tenebatur. Respondetur quod peccaret contra conscientiam quam ante sufficientem promulgationem euāgelij tenebatur habere. ¶ Verūtamen esto circūcisionis statim à passione obligatio esset extincta, videtur tamē retinuisse sanctitatis virtutem. Nam si Iudæus euāgelij ignarus filium circūcideret, fieret infans ille saluus. Respondetur quod fieret saluus non circūcisionis virtute, quæ iam vanida erat, sed parentum. Itaque circūcisio tunc nihil amplius valebat quā signum quo lege naturæ protestatio fieret sanctæ fidei: & quo Iudæi ante octauum diem utebantur. ¶ Dubium autem quod molestius hic premit est. Si Iudæus tunc qui euāgelij prædicationē audisset, & miraculorū intuitus esset virtutē, quem iam ideo culpabilis ignorātia non excusaret, persistens nihilominus in sua perfidia puerum circūcideret, vtrum puer ille ab originali macula ablueretur. Facit enim pro parte affirmatiua, quod si ab aliquo inuincibiliter

Solutio.

Elucidatio præteritæ solutionis.

Replicat.

Solutio.

Alterat.

Solutio.

ter.

Paulus.

rum, quādo nondū eorū concilium profus cessauerat: ob idq; glossator falsissimē inde intulit opinionem q̄ modo non licet illa edere. Imo Pau. 1. ad Tim. 4. generaliter absq; vlla exceptione condemnat eos qui in nouissimis tēporibus loquētes mēdaciū prohiberi erant à cibis quos Deus creauit abstinerere. Et forsā tēpore Augustini nōnulla durabat eiusdem concilij obseruantia: nisi dice re malueris, quod fortē respexit ad elapsū tempus, quando vigor Concilij durabat.

QVÆSTIO SEXTA De iudicialibus mādatīs.

S. Thom. 1. 2. q. 104. & 5.

ARTICVLVS. I.

Vtrum præcepta iudicialia rectē à ceremonialibus distinguantur.

Argumentū. 1.

Tertium præceptorū genus, vt in superioribus cōstitutū, est iudicialiū. De quibus primo quæritur quibus modis à ceremonialibus distinguantur. Et primo arguitur non in hoc differre, vt supra dictum est, q̄ ceremonialia pertineat ad diuinū cultum: iudicialia verò ad pacificum conuictum qui est inter ciues: tum q̄ iudicialia, vt nomen sonat, sint illa quæ in foro tractantur coram iudice: & tñ extra forū sunt alia quæ ad eundem pacificum statum conferunt: tum etiā q̄ sicut inter ceremonialia aliqua erāt, quæ hominē ad seipsum ordinabant, vt delectus ciborum & vestimentorum: ita & inter iudicialia dicebat esse aliquā præceptionē quæ ad ipsum singulariter hominem pertineret: nō ergo omnia ad iustitiam attinebant, quæ est vnicius ciuis ad alterū. ¶ Secundo arguitur contra aliam differentiam, quæ inter hæc præcepta constituitur: nempe q̄ ceremonialia cōstitutā erāt, vt signa figurāq; essent & vmbra futurorū: iudicialia verò minimē: nā glossatores iudicialiū. Exod. 2. 1. & 2. 2. cū etā interpretantur allegoricē & moraliter. ¶ Atq; inde tertium colligitur argumentū aduersus tertiam differentiam quæ adhiberi cōsuevit: scilicet ceremonialia non licere amplius obseruare, secus autem de iudicialibus: nam si erāt futurorum signa, pari modo debuerunt cessare sicut & ceremonialia. Vnde

Secundum.

Tertium.

De Iustitia & Iure,

Apostolus generaliter ait ad Hebr. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis trāslatio fiat. ¶ In contrarium autem est q̄ tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Paulus.

Hæc ferme omnia in superioribus discussa sunt, & definita: sed vt eorū summa oculis obijciatur, repetuntur. Supponamus ergo discrimen, non semel in præcedentibus explicatū inter moralia ex vna parte, atq; alia duo genera ex altera. Moralia em̄ iam diximus esse illa, quæ ex principijs naturalibus per modum illationis colliguntur: ceremonialia verò a iudicialia quæ nō nisi arbitramēto quodā ex generali præcepto per modū specificationis cōstituantur: vt si exēpli gratia dicam, Deus est colendus: ergo, hoc vel illo modo. Malefactor est puniendus: ergo tali, aut tali supplicio. ¶ Ad quæstionem ergo tribus conclusionibus respondetur, trinū exprimētibus discriminē inter ceremonialia & iudicialia. Prima cōclusio. Ratio iudicialiū præceptorū in duobus consistit: primum vt non inferatur ex principijs naturæ tanq̄ eorum conclusio: & in hoc differunt à moralibus, conueniūtq; cū ceremonialibus. Secundo, vt ad conuictū hominū inter se inuicem spectet: & in hoc à ceremonialibus elongantur. Enimuerō sicut ex illo principio, q̄ Deus est colendus, arbitrato diuino instituta sunt hæc, & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referrebant: sic ex illo q̄ pax est in republica, p̄ viribus custodienda, collecta sunt iudicialia: vt qui vnā furaretur ouem, quatuor solueret: & q̄ fur nocturnus in flagranti delicto interficeretur: diurnus verò, minimē. &c. Hæc autem conclusio adeo est hæctenus frequentata, vt permolestū sit in ipsa, veluti in salebra diutius hære. ¶ Secunda conclusio. Præcepta iudicialia secundo à ceremonialibus hoc discriminantur, quod ceremonialia instituta erāt in figuram vmbraque futurorum, iudicialia verò non nisi ex consequenti. Discrimen nanq; hoc ex prima conclusione originem ducit. Etenim cū cultus ille priscorum patrum ad populū sanctitatem pertineret, quæ quidem sanctitas ex mediatore Christo dependebat, concedens erat ac necessarium, quod supra expositum est, vt per easdem ceremonias eundem venturum profiterentur. Attamen cū iudicialia non ad diuinum cultum, sed ad iustitiam & æquitatem inter ciues conciliandam instituerentur:

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Deductio conclusio ex priorē.

ac iudicialium. Nam cū cultus ad Deum pertineat, ad quem homo tanquā in proprium finem ordinatur, fit vt ad eundem cultum referatur, vt minister ipse ipsum componat in cibo & vestitu: quare & de hoc erat ceremoniale præceptum: homo autem nō ordinatur ad proximum sicut in finem, sed sicut duo mēbra, & idē nullo opus erat iudiciali præcepto hominis ad seipsum, sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorum autem solutiones satis ex superioribus clarescunt.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispersita.

OST distinctionem iudicialium à ceremonialibus, subsequitur vt de ipso forum à se inuicē partitione dicamus. Vtrum scilicet quadrifariam fuerint distributa nempe vt alia extiterint quæ principes in ordine ad subditos informabant: alia verò quæ inter se inuicem subditos: & tertia quæ populum in ordine ad exteras gētes instituebāt, atq; alia demum quæ domesticā inter se familiam cōciliabant. Arguitur enim primò, Suprema potestas reipublicæ est in spiritalibus summus sacerdos cum alijs sibi assistentibus, & in temporalibus, rex nam secūdum Aristo. 7. Polit. hoc est regimīnū optimū: vt pote qd̄ in vnitatē maximē resoluitur, atq; adeo expressissimam diuinæ gubernationis similitudinem gerit: ergo circa has duas potestates debuerunt primū omnium congruentes leges institui, hoc autem non fit institutū legimus in lege veteri. Nam sicut Aarō Deus ipse per se elegit, vt patet Exod. 28. Leuitiq; decimas in eorū sustentationē solui iussit, vt Leuit. vltimo scriptum est: sic debuit & per seipsum regem creare: quod tamen non fecit, sed populo id commisit. Habetur enim Deute. 27. Cū dixeris, Constitutam super me regem, eum cōstitutes quem Dominus Deus tuus elegerit. Neq; regibus stipendia designauit. Imo populus à Moyse vsq; Saülē quadringentis annis mansit cū sacerdotibus absq; rege: quem tunc demum in malum ipsius populi Deus permisit: vt. 2. Reg. 8. commemoratur. ¶ Secundo arguitur quod neq; de conuictu inter se ciuium congruenter fuerint iudicialia instituta: Præclapatur enim Num. 27. vt hominis absque

Primum argumentum.

Aristo.

Argumentum. 2.

Tertia conclusio.

Probatio cōclusionis.

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

tur: ratio nō postulabat vt p̄nostica essent eiusdem futuri Messie. Nihilominus quia totus ille status populi in expectatiōe erat eiusdem veteri Dei, ex cōsequenti eadē iudicialia aliquā eius præferabant vmbra: iuxta verbum Pauli. 1. ad Corin. 10. Omnia in figura continebantur illis. Exempla. Decima rum solutio significabat p̄fectionē, quæ vltima denarij vnitatē designatur, Christo tribuendam. Atq; illud Exod. 2. 1. q̄ seruus Hæbraeus post seruitiū sex annorū esset septimo anno liber, figurabat post militiā huius mundi subsequiturā fore libertatem celestem quæ erit p̄fectū sabbatū. Quapropter Gentiliū iudicia, vt puta Græcorū & Romanorū, nullū recōdebant mysteriū, sicuti Hæbræorum leges. ¶ Tertia conclusio. Etsi iudicialia præcepta sic profus fuerint euacuata & extincta, vt post Christi resurrectionem nullatenus sint obligatoria, differunt tamen & in hoc tertio à ceremonialibus, q̄ quauis ceremonialia nullatenus iam seruare licuerit nihilominus liceat iudicialia iteratō institueri. Prima pars cōclusionis huius iam satis supra demonstrata est: vbi ostendimus totam profus legē quantū ad Mosaicam vim cessasse. Secunda verò pars ex secunda conclusione, sicuti secunda ex prima, colligitur. Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare modo non licet, illa supra assignata est, q̄ cū signa fuissent prognostica futurorū, præsentē veritate, facta sunt falsā mēdacia. Cū ergo hæc ratio in iudicialibus non reperitur, quia nō per se instituta sunt ad significandū, nihil periculi inest, si iterum constituantur in noua lege. Hac igitur ratione constitutæ ab Ecclesia sunt decimæ, quæ quantū ad quotā iudiciales erant: institutæq; sunt quandoq; talionis leges, & reddere quadruplum pro simplici furto, & similia. Hæc omnia facillima sunt, & ex superioribus liquida.

Ad primum argumentum respondetur, propterea quod rempublicam instituere ad principem attinet, penes quē potestas est iudicandi, nihilominus quia eidem principi incumbit non modo litigla dirimere, verum & quæ ad spontaneos cōtractus attinet deliberanter sancire, fit vt nō solum illa quæ in foro tractantur, verum & quæ in domo & in ciuium commercijs, iudicialia nuncupentur. ¶ Ad secundum autem membrum eiusdem argumenti respondetur diuersam esse rationem ceremonialiū

Aristot.

filio defuncti hæreditas trāfiret ad filiam:& tamen Arist. 2. Poli. cap. 7. ait, regna inde & possessiones perditū rei, q̄ ad mulieres transeunt. Et Leui. 2. 2. habebatur q̄ anno Iubilei oēs vēditæ possessiones ad pristinos possessores remaret, quod firmitati contractuum obstare videbatur, sine quibus tamē mortales cōiungere nequeunt. Et exo. 2. 1. instituta fuit talionis pœna, vt oculū pro oculo reus redderet, ac dentem pro dente: cuius nimia acerbitatē denotauit Christus Matth. 5. At que alię erāt in illo populo legales sanctiōes quæ videbantur absurde. Tertio & erga exterar gentes incongrua videntur illa quæ illic extant iudicialia. Habetur enim Deuter. 13. Ammonites & Moabites etiam post decimā generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini in æternū. Et tamen ecōuersio subditur, Non abominaberis Idumēū, quod certē videtur ad respectū psonarū attinere, qui tamen, vt habetur Actū. 10. nō est apud Deum. Et ex od. 20. cautum est, Aduenā nō contristabis, neq; affliges eum. Et nihilominus. 23. permittebatur idem populus pecuniam alienigenis ad vsurā mutuari: quæ qui dē duo præcepta sibi iniuicē videntur repugnare.

Argum.

Argum. 4.

¶ Quarto neq; circa domesticas personas videntur iudicialia præcepta satis esse rationi consentanea. Nā cū primis de seruis legitur Exo. 2. 1. Qui percussit seruū suum vel ancillā virga, si vno die superuixerit, nō subiacet pœnæ, quia pecunia illius est: permittere autē homicidā impunē, natura ipsa abhorret: quare leges humane etiā dominos seruorū occisores grauius puniūt. Et de filiis videtur dura illa lex Deut. 2. 1. videlicet q̄ pater duceret filium suum ad seniores ciuitatis puniendum. Ac demum de vxoribus lex, quæ vt Deute. 24. habetur, libellum repudij permittebat, videtur in naturam matrimoniij pernicioſa, vt pote q̄ ad educandas proles debet esse perpetuum. ¶ In contrarium autem est quod sapiē. diuina. Prouerb. 8. ait: Isti sunt omnes sermone mei. Nō est in eis prauum quid, neq; peruersum. Et Dauid, Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa.

S. Thom.

¶ Quæstionem istam nō intelligas in hoc ad nos summotā, vt quā ample ipsa patet, sit nobis disserēda: id enim diuino pene ingenio D. Thom. quod omnibus est in cōfesso, absoluit. 1. 2. q. 105. Sed tamē nō solum dicendi nostrū rumpere, transsumtum per hæc summam nos facere decuit. Vnica ergo cōclūsiōe duximus respōden-

De Iustitia & Iure.

dū. Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit membra distribui. Enimvero cum prudentia ferendarū legū, ar se quædam sit illustissima: ars autē ordinis ac dispositionis præluceat, concedens fuit vt iudicialium numerus, quibus respublica instituebatur, secundum insignes eiusdē respublice partes atq; ordines disponeretur. Ordines autē isti quatuor sunt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorūq; inter se, totiusq; rei publicæ ad exteros, ac partium inter se vnus familia. Igitur de principibus latæ sunt diuinitus leges quemadmodum tunc creandi essent: tum etiam & se erga populum gererēt: ac subinde quemadmodum vicissim à populo colerentur. Mox circa ciues latæ sunt leges emptionū & venditionum, aliorumq; cōtractuum qui liberē inter homines sunt decretaq; perinde iudicia in malefactores, qui iura violarent. Deinde leges adhibita quem admodum se populus tum in bellis gerendis, tum in suscipiēdis peregrinis erga exteras gentes deberent conuersari. Ac demum circa domesticā familiam superadditæ sunt & aliæ de seruis, deq; vxoribus & filiis.

Ad primum igitur argumentū respōdetur, q̄ cū in gubernanda republica duo sint habendi respectus: prior scilicet, vt ciues oēs creandorū magistratū gerendq; publicæ tribu participes fiant: Nam hac ratione vt. 2. Poli. author est Arist. æquitas cōstat, ac subinde pax in republica. Posterior vero, vt regimē eligatur optimū: quod secūdū eundē Philosophū. 3. Politic. ex tribus speciebus, scilicet Aristocratiā, Democratiā, & regno, hoc vltimū est præstantissimū, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populū principes custodiuit. Primū enim quia pecuniarē curā illius populi gerebat, iuxta illud Deut. 7. Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, sibi metipsi electionē regis seruauit. Vnde sicut summum ipse creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco citato Deute. Cūm dixeris, constitutam super me regem, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Quæ ratione diuino mādato à prophētis vngebantur. At verò quoniam regnum, vt est optimum regimen, dum rex idoneis virtutibus pollet: sic fit & pestilentissimum dum in tyrannidum corrumpitur: & populus ille, tum crudelis erat, tum etiam auarus ac libidinosus, quibus potissimum vitij rex corrumpit, quadringentis annis distulit regem

Cōclūsiō respōdit.

Quatuorplexordo in ter reipublicæ partes.

Ad. 1. argum.

Aristo.

Ad. 2. argum.

Libri Secundi,

regem illis dare cum plenitudine potestatis. Gubernauit tamen populū instar regni per vnum, puta per Moysen: per q̄ eius successores iudices: quousq; populus, quasi excutiens diuini regimen, voluit sibi creare regem. Vnde. 1. Reg. 8. ait Deus ad Samuēlem, Nō te abiecerunt, sed me, nē regnē super eos. Ecce q̄ fuerit Deus solers in sustinēdo optimo regimine regni. Quocirca quā contra eius volūtātē fuerit absoluta regis potestas introducta, ipse rei euentus ostendit. Nam statim sub Roboam diuinum regnū sui ipsius desolandi causam attulit, iuxta verbum Christi, Omne regnū in seipsum diuinum desolabitur. Quantū verò ad Aristocratia, quæ est optimorū potentia insit eligi septuaginta viros de seniorib⁹ Israel: vt patet Num. 1. 1. vn de Deut. 1. Tuli de vestrīs tribubus viros sapientes & nobiles, & cōstitui principes. Democratiā verò, quæ est popularis potentia, eatenus seruari voluit, q̄ & totus populus magistratus crearet, & de omnibus tribubus eligerentur. Vnde Exod. 18. Provide de omni plebe viros sapientes. Et Deutero. 1. Date ex vobis viros sapientes, &c. Quod autē sacerdotibus decimæ fuerint ad iudicandū, non autē principibus, illa ratio fuit, q̄ sacerdotes vt in maiorib⁹ haberēt reuerentiā decuit ex vna singulari tribu institui, quæ ideo ab alijs alēda erat. Principes verò sæculares ex omnib⁹ pmissis tribub⁹ eligebantur, quibus possessiones erant decrete. Et præterea eorū stipēdia pro bellorū indigentia crescebant, & tūc natura ipsa docebat populares contributiones esse illis augendas. ¶ Circa materiā secundū argumenti notādū sequitur, iudiciales leges, ciuib⁹ ad humanū conuictū in seruientes, in duos ordines secari, secundū duas, quæ in populo sunt, cōmunicationes rerū ac cōmutationes. Alia enim cōmunicatio fit publica authoritate principis: alia verò priuata cuiusq; voluntate: homines quippe subditi sunt principi, possessiones autē ad dominiū priuatorū pertinent. Quare iudicia quib⁹ homines iura seruare cogūt, & supplicia quibus maleficia vindicantur, principis auctoritate instituantur: donationes autē rerum & cōmutationes, priuata cuiusq; voluntate celebrāt. Et de vtroq; ordine leges Deus optimas iudiciales edixit antiquo populo. Constituit enim quantum ad primum iudices & magistratos, vt patet Deut. 16. ac testium numerum, pœnasq; diuersas pro diuersis dilectis. Et quātum ad secundum vt pax firmitus in

Quæstio VI.

ter illos stabiliretur, diuisit eis terrā promissionis. Vnde Num. 34. Ego dedi vobis terrā in possessionem quam sorte diuiseritis vobis pluribus dabitis latiore, & paucioribus angustiore. Sed quantū ad vnum voluit quodammodo fructus esse cōmunes: secundum illud Deut. 23. Ingressus vineā proximū tui comedere vnas quātum tibi placuerit. Aliaq; deinde multa pulcherrimē constituit, vt est apud D. Thom. videre. ¶ Ad formā ergo ad formam argumenti respondetur, quod eatenus in hereditatis successione legē Deus naturæ seruauit, q̄ noluit foeminas nisi deficiente masculo, ius hereditariū adire. Successio namq; per trimoniū sequi naturā debet generationis, per quā species propagatur: generationis autē virtus in lumbis viri refidet: cui vtq; foemina, ceu natura subternitur. Quapropter ratio naturalis docet, vt in masculinā prolem, in quā virtus generatiua traducitur, transeat hæreditas, quā cū sanguine ad suos posteros trāsmittat. Et hæc arbitror omnī causarū naturalium primā quare iura primogenituræ in reb⁹ publicis bene institutis masculina serie transfunduntur, neq; foemina nisi masculorū defectu admittuntur. Cui accedit & ratio secunda, q̄ viri prudētia, muliebri præstat: tū in alijs, tū etiā in augenda re familiarī. Vnde Arist. 3. Polit. cap. 3. viri inquit est acquirere, mulieris autē seruare. Quocirca Ethico. 2. censuerat regna in manu foeminae deperire. Accedit tertio, q̄ cū viro cōpetat substantiæ administratio, quādo hæreditas filie obuenit, tunc gener nō est tā solers ad augēda substantiā foceri eiusq; amplificādū nomen q̄ si esset filius. Quapropter dū res quæ tranſit in filiā, subinde transeat in generū, quodā modō censetur in alienū sanguinem trāsmigrare. In lege autē veteri illud fuit necessariū vt possessionū partitio que facta est inter tribus non confunderetur. Quauis tali euentu cautum erat nē hæres foemina alij quā viro suę trib⁹ nuberet. Neq; verò inter Christianos vsq; adeo longē à successione eijci filie debent, vt neq; deficientibus filiis admittantur. Nam hac ratione longius solent ab alienari primogenituræ, quā si mulieres succederent. ¶ Eādē ratione adiecta fuit & lex alia anni Iubilæi. Nam si venditiones in perpetuum fierent, non fuisset perpetua diuisio possessionum inter tribus. Quin verò, & ratio naturalis profectō ab hoc non abhorret: nā illa ratione, vt loco proximē citato admonet Aristote. nempe si possessiones

Ad formam argumenti.

Potissimam ratio quare ius primogenituræ masculina serie transfunditur.

Aristo.

Ratio legis anni Iubilæi.

Ratio legis talionis.

in perpetuum diuidantur, solent diuitiæ in vñu accuatæ alios deserere pauperes. ¶ Lex autem talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua: vt per illa, quæ durissima videntur, coërceretur, ne acrius sese de hostibus vindicaret, licet Christus docuerit benignitati Christianæ nō cōpetere. De reliquis autem vide apud S. Th. ¶ Circa tertiū argumentū itidem adnotandū est bisariā se rempublicam gerere posse erga extraneos: nempe aut iure pacis, si cōmercium cum illis ne erat: aut iure belli, si sint hostes. Et iure quidem pacis tripliciter extræ nationes ad Iudaicum populū accedebāt. Primò vt trāsitū quasi peregrini facerent, erga quos lex extabat Exod. 23. Peregrino molestus non eris. Secundo modo vt tanquā aduenæ apud illos habitarent, de quibus etiā cap. 20. premissum erat, Aduenā non contristabis. Tertio modo quia volebant prorsus in eorū ritum & consortium admitti. Inter quos secundū naturalem rōnem dignoscitur. Admonet enim tertio Polit. Philosophus, extraneos nō esse temere in rempublicā recipiēdos nisi sint vel ab auo vel ab atauo oriundi: aliā multa ab illis picula imminerēt reipublicæ. Ob idq; quia Idumæi ab Esau fratre Iacob descēderāt, & ipsi Israëlitæ apud Aegyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iubebantur pacificè illos recipere, & profelythos qui vellent eorū religionē p̄stiteri charactere circumcisionis insignirent. At verò quoniā Amalechitę perpetui hostes eorum erant, secundū illud Exod. 27. bellum Dei erat cōtra Amalech à generatione in generationem. Et pariter Ammonites & Moabites de Terra promissionis fuerāt expulsi, citra personarū acceptiōe potuit eos Deus a sua republica abigere. ¶ Sed & bello cōtra hostes tam offerendo q̄ sustinendo sanctissima erat scripta lex, Deute. 20. vt primò pacē eis offerrent. Secundò fiduciam suam in ipsum Deū reijcerent. Tertio vt in idoneos, qui impediēto esse possent, domum remitterēt. Quarto deniq; vt victoriā modestè vterētur sceminis parcētes ac pueris. ¶ Ad quartum deniq; argumentū respōdetur, q̄ cum familia in tribus ordinibus cōsistat, scilicet viri ad vxorē, parētis ad filios, ac domini ad seruos: de omnib; trib; sancitas Deus curauit optimas leges. Et primò de seruis, qđ ad mitigādos eorum labores pertinebat, p̄ceptum erat Deut. 5. vt die Sabbathi sicuti & domini requiescerēt. Itē in memoriā liberationis

Ad 4. argu.

Leges seruorum.

ex Aegypto, vbi ipsi seruierant, & in p̄sentia Christi libertatis, & p̄cepti propter fraternā charitatē cautū erat Exod. 21. vt ex filijs Israel nemo esset p̄petuū seruus: sed septimo anno egredieretur liber, cū omnib; quæ asportauerat, adhibito insuper via tico: vt Deut. 15. legitur. Neq; quantū ad eorū vindictā fuit Deus negligēs: imò & eodē cap. 21. statuit vt Dominus qui seruū mutaret liberū dimitteret, & ancillā quā in vxorē duceret. Illud autē quod argumento obiectū est, scilicet occisorē serui impunē euadere, intelligebatur quando correctiōnis gratia virgula, non intentione vulnerandi percussisset neq; postea certum esset an ob tale vulnus obiisset mortē. Nam si protinus moreretur, tunc dominus reus fiebat. ¶ Et erga filios etiā Exod. 22. iubebantur parentes vt eos religiose instituerent, quos etiā paternè castigare poterant. At verò quia vt Philosophus. 10. Ethic. docet, pater, vim non habet coercionem in filium, quando eorū criminē id postulat, iubebatur, vt argutū est, filiū publicæ potestati puniendū permittere. ¶ Sed & de vxoribus tam ducendis quā gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiā, qui perpetui erant odiorum memores: permittitur illis fuit, vt per illum minus malū à maiori continerentur: videlicet nē vxores enecarent.

Leges filiorum.

Aristot.

Leges in reipublica.

QVAESTIO SEPTIMA, De lege Euangelica quantū ad eius substantiam.

S. Thom. 1. 2. quæst. 106.

ARTICVLVS. I.

Virum lex noua sit lex scripta, an potius cordibus indita.

QUATVOR legum genera circa initiū superioris libri distinctè monstrauimus, videlicet æternam, naturalem, atq; humanā: de quibus li. 1. dissertū est ac demū diuinam, quam in hoc sumpsimus elucidandam. Hanc autem in veterem partiti sumus, ac nouam. Vnde cum de prioribus dictum sit, subsequitur vt de noua quæ Euāgelica est, sermonem subtexamus. Hæc enim, si æternā excipias, lex legum est, cuius

cuius gratia mundus creatus fuit, ad quā ferendā Deus ipse de celo descēdit, quæque eiusdē Dei digito scripta est in cordibus nostris, per quā deniq; solā vniuerso orbi & inferi claudūtur, & ad æternā felicitatē cōlireferantur. Vt ergò hanc sup̄accesstentem legem de cunctis suis numeris ac dignitatibus perpēdamus. Queritur primò, sitne scripta dicenda, vt leges humanæ, & vetus diuina, an verò sicut naturalis, à natura, sic supernaturaliter mentibus nostris impressa. Nā: q̄ sit scripta sunt argumenta nonnulla. Primum lex hæc, ipsissimum est Euangelium: de quo tamen Ioan. 20. cap. ait. Hæc autem scripta sunt, vt credatis. ¶ Secūdo, Si lex hæc nō esset scripta sed indita, nihil à naturali distaret: quippe de quā ait P̄pheta. Signatū est super nos lumen vultus tui Domine.

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Paulus.

Cōclusio catholica.

August.

D. Thomas.

Aristot.

illud ad Rom. 8. Lex spiritus vitę in Christo Iesu liberauit me à legē peccatū & mortis, cū ergo gratia hæc intus infundatur à Deo in corda nostra, fit vt lex ipsa principaliter sit in cordibus infixā. Tametsi illa quæ credenda sunt & agenda in sacra nobis pagina proponantur. Qua ratione secundario potest dici scripta. ¶ Opus est tamē hæc locupletius exponi: quoniā statim offeruntur è regione argumenta. Primum q̄ legis virtus est intellectū instruere ac dirigere, mentesq; illustrare: hæc autē virtus per scripturā patet in Euangelio, sicuti antiquis in suo canone: nō est ergo cur nostra non dicatur scripta, sicut illa. Secūdo argumentū est, q̄ & charitas & gratia tam antiquis q̄ nobis diuinitus infundatur in corda, cuius virtute legē obseruabant: nō est ergo cur illa minus dicatur indita q̄ nostra. ¶ Ad huius ergò pleniorē intellectū discernenda: sunt duæ legis virtutes: altera directiua: qua scilicet intellectus illuminatur, vt recta ire sciāt, atq; altera voluntatis affectiua & motiua ad operandū. Et secundū vtrāq; lex Euāgelica singulariter est intus menti insculpta. Doceri em̄ homo potest legem dupliciter. Vno modo scripturā legendō, atq; altero viua audiendō vocē. Atq; hic est p̄stator modus: quoniā auditus, vt lib. de sensu & sens. ait. Philosoph. sensus est disciplina. Et quidē antiquis prior modo data est lex: nempe in lapidibus tabulis scripta, quæ illis subditi intūtes sequebantur: nostram verò non sic scriptā Deus nobis de celo mīsit, sed ipse inde delapsus viua voce in aures mortalium inuulgauit, menti q; impressit: hoc est sermonis energia, miraculorūq; potētia persuasit. Neq; verò humano tantū more illa nobis indies insculpit, verū & assensum fidei, quæ superna nobis indicat, supernatura liter nobis ingenerat. Itaq; cum generāda fides duo exigat. f. & vt proponant credēda, & vt intellectus assensum illis p̄beat, vtrūq; nobis Christus absq; scripto perfecit. Tā est ad illud prius officium administratos sibi adiunxit: nempe Apostolos eorūq; successores, qui adminiculo illi essent ad prædicandā eandē fidem & legē. Et hoc est quod. 2. ad Corint. 3. ait Apostolus. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: hoc est per charitatē cordibus nostris infixā. Quæ admodum autem essent epistola, explanās subdit. Manifestati quod epistola estis Christi, ministrata à nobis, hoc est: Quoniam nos vobis credenda proposuerimus, Christus ta

Primū arg. cōtraprædica.

Argum. 2.

Duæ virtutes legis.

Arist.

Paulus.

mē est qui fidei assensum in nobis insculpsit. Igitur quantum ad intellectus illuminationē, quae prima legis est virtus, propterea per se primo lex nostra scripta est nobis in mēte, quae assensio fidei opus est Dei. At quae illa quae intellectu proponuntur in absentia Christi & Apostolorum, labi memoria possent, per accidens est scripta. Si enim vox Domini semper auribus nostris insonaret, nulla nobis opus esset scriptura. Quare vt Chyso. in prologo super Matth. author est, librorum vice gratia Spiritus sancti deberem? vti: sed quia illam excusimus: literae sunt inventae: Christus namq; nihil Apostolis scripto tradidit. Sed & quantum ad alteram legis virtutē, quae est voluntatem ad agendum afficere, ac pemovere, pariter scripta est intus: quoniam legem ad finē precipientis implere, nisi per gratiā & fauorē Dei, nō possumus. Lex etenim tantū ostēdit quid agere debeamus: tollens subinde, vt supra diximus, excusationē: quae ratione ait Pau. literam occidere: sed virtus operandi per gratiam nobis & charitatem suppeditatur. Qua de causa subdit, Spiritus sanctus viuificat. Et hoc est quod ait Ioānes, Lex per Moysen data est, puta scripta in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis: sed gratia & veritas (ad purificandū corda, quibus finis est legis) per Iesum Christum facta est. **H**is ergo constitutis facilius sunt argumentorum solutiones. Ad primū em respondetur quod tam in lege veteri q̄ in noua scripta ea sunt quae ad fidē gratiamq; Spiritus sancti attinent: nempē tam illa quae ad cognoscendū diuinitatē Dei, & humanitatē Christi conducunt, q̄ agenda quibus charitas cōsuetur: quae quidem fides & charitas sub illo testamento illis donabatur in cordibus, q̄ sub nostro imprimitur. Attamē cū tam illic quā hic virtute vnus mediatoris illa fiebat impressio, differentia est, quod cum illic nondum ille mediator prēsens esset, nempē neq; per se ipse praedicasset, neq; sacramenta illius legis virtutem passionis eius nondum exhibita: ad conferendā gratiā iuissent: nostram verō & ipse Christus tradidisset nobis: & Spiritus sanctus Apostolis declarasset: ac perinde sacramenta eandem charitatem nobis & gratiam infundant: lex nostra meritō praē illa censetur in cordibus ingenita: sicut illa erat in tabulis. Vnde Pau. non ait simpliciter in cordibus, sed in cordibus carnalibus, vt alluderet ad lapideas tabulas duritiē cordium illius populi significantes: cum tamen

Ad. 1. argu.

De Iustitia & Iure.

per charitatem nouae legis corda, vt carnea remollescant. Ad secundum aut argumentum respondetur quod lex naturae indita est in cordibus naturali via: lex verō gratiae supernaturaliter. Atq; ad tertiū iam responsum est quod nō solum sub lege scripta, verum neq; sub lege vnquā naturae quispiā recepit Spiritus sancti gratiā, nisi p̄ fidē Christi. Et ideo licet eadē sapientia fidei cūctos qui ab Adā vsq; iusti fuere, iustificauerit: peculiariter tamen propter praesentiam eiusdem authoris gratiae, censetur cordibus inscripta.

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

1. Cōclusio.

Auguſt.

Paulus.

Argumento

probatio cō

clūso.

2. Cōclusio.

Argumento

3. Cōclusio.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Paulus.

A R T. I. C V L V S. II.
Virum lex noua iustificet.

Dexcellētia secunda legis nostrae ab eius effectu petitur: atq; ideo quæritur vtrum virtutē habeant iustificandi. Arguitur nāq; à parte negatiua. Nemo nisi per diuinā legis obedientiam sit iustus, secundū illud ad Hebr. 7. Factus est Christus omnibus obtemperatibus sibi causa salutis aeternae: Euangelium autem non id vnuerſim praestat, vt ei obediatur, testante ad Ro. 10. Pau. non omnes obedire Euangelio: ergo lex noua nullam praē antiqua virtutem habet iustificandi. Secundo per id Pau ad Ro. probat legem veterem nō iustificasse quae adueniente praeuaricatione creuit. Ait enim cap. 4. Lex irā operatur. Vbi enim non est lex, neque praeuaricationis: sed multo peius lex noua praeuaricationē aggrauat: eō quod maiori poena dignus est, qui post legē nouā, diuinā voluntatem apertius notificatē, delinquit: secundū illud ad Hebr. 10. Irritā qui faciebat legē Moysi sine vlla miserationē duobus vel tribus testibus moritur, quāto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filiū Dei conculeauerit? ergo lex noua minūs q̄ vet̄ iustificat. Tertiō, iustificare nunq̄ est peculiare Dei, secundū verbū Pauli ad Rom. 8. Deus est qui iustificat: lex autē vetus perinde ac noua Deo auctore lata fuit: ergo non est cur noua excellentiūs q̄ vetus iustificet. In cōtrariū autem est idem ipse Apostolus ad Rom. 1. Non erubescō Euangelium virtutis Dei: est in salutem omni credenti. Vbi singulare quippiā in Euāgelio agnouit: salus autem & iustificatio idem est: fit ergo vt virtus Euangelicae legis sit iustificare, ac perinde saluos facere credentes.

Questio hāc ditiūs locupletata est: apertiusq; explicata. q. 3. artic. vltim. cuius solutio

Libri Secundi,

Quaestio. VII.

solutio tribus cōclusionibus continetur. Est enim in lege, secundū id quod proximē dicebamus, duo cōsiderare: nempē documēta ipsa, & mādata exterius ad credendū & operandum scripta: & praeterea interna gratia fauorque Spūs sancti ad opera eiusdem legis exequenda, atq; ad eius assequendū finē. Quo habito prima cōclusio est. Lex Euāgelica, si pura documēta & mādata atq; operū substantiam cōsideres, nō magis per se iustificat quae tus, vel lex ipsa natura. Jam enim loco citato expositum reliquimus: quemadmodum verbum Pauli, Non ex operibus, sed ex fide & gratia hominē iustificari: tantū de operibus legis veteris, verum etiam de nostris intelligit. Sicuti & id quod ait, Literam occidere, spiritū autem viuificare, interprete ia De spu & lite. Auguſt. de decalogo etiā ipso est intelligendū. Nam de ipsa cōcupiscentiā in Decalogo prohibita subiungit, Concupiscentiam nesciebam esse peccatū, nisi lex diceret: Non concupisces. Lex enim nihil aliud praestat quā docere quid sit peccatū: munda autē à peccato, quae virtus est supernaturalis, soli gratia per fidem Christi adscribitur. Secunda cōclusio. Lex Euāgelica, si internam eius virtutē mediteris, hominē iustificat. At verō quoniam eadem virtus, nō solum Euangelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege naturae iuste viuebant, iustificabāt, adhibetur. Tertia cōclusio. Lex Euāgelica ob id praē alijs censetur iustificare, quod auctorior ipse gratiae, cuius fide olim agebatur saluator fuit nostrae legis, quam suo sanguine confirmauit, cuius pretio saluificam gratiam per eius sacramenta obtinemus. Hāc autem iam satis supra exposita sunt.

1. Cōclusio.

Auguſt.

Paulus.

Argumento

probatio cō

clūso.

2. Cōclusio.

Argumento

3. Cōclusio.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Paulus.

quod tantū ostendit quid sit peccatū atq; adeo o casso sit peccandi, vnde nascitur ira Dei. Lex autem Euāgelica non tantū literam sed gratiam, eiusq; sacramenta cōprehendit. Quare nō est lex irā: sed benignitatis ac misericordiae. Ac subinde ad tertiū eodē penē tenore respondetur. Nēpe quod est idē Deus vtriusq; fuerit auctor legis, diuersimodē tamē. Nā illam tantū scripsit in tabulis; nostram verō, modo exposito, vt ait Paulus in cordibus carnalibus. Quare expositore eodem, lib. de spiritu & lite. Auguſt. legem illā extra hominē scriptam appellat idem Apostolus ministratiōnē mortis & dānationis; nostrā verō, ministratiōnē spiritus & iustitiae.

Ad. 2. argu.

Paulus.

Auguſt.

A R T. I. C V L V S. III.
Virum lex noua debuerit dari à principio mundi.

Subsequitur vt quēadmodū de veteri disputauimus, sic de Euāgelica inuestigemus, cur nō fuerit statim in mūdi primordijs posita. Arguitur enim id maxime cōceduisse. Deus vt habetur ad Rom. 2. non est personatum acceptor: & tamē vt habetur statim ca. 3. Omēs homines peccauerūt & egent gratia Dei: ergo debuit Euāgelico lumine, statim homine lapsō, orbem perfundere, vt omnes viam salutis ingrederentur. Secundo arguitur. Legē Euāgelicā non minus cōgruē fuisse vnuerſalē quo ad tēpus: quā quo ad locum: vult enim Deus omnes homines saluos fieri: voluit autem hac ratione, vt patet Matth. & Marc. vlti. Euāgelium praedicari in vnuerſo mūdo: ergo debuit illud vnuerſis saeculis notum facere. Tertiō deniq; arguitur. Cōsultius fuerat hominī ad spirituale vitā & aeternā, q̄ praestātor est, necessaria prouidere, quā ad corporale q̄ tēporale est, ab initio autē in tēporalibus prouidentisimē hominī: p̄spexit, tradendo ei cuncta q̄ creauerat in suā ditionē, vt patet Gen. 1. ergo debuit & lege Euāgelica, q̄ maxime necessaria erat ad spirituale salutē, mortales illic ab initio mūdi instituire. In cōtrariū faciunt Apostolica testimonia. Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Et ad Galat. 4. Cūm venit plenitudo temporis misit Deus filium suum, &c.

Argumento

Argumento

Argumento

Ad quaestionem facillima negatione respondetur. Non decuit statim ab initio mūdi Euāgelicā legem mortalibus affulge

Cōclusio re

sponsūda.

Veritas catholica.

men inconcussa stat catholica veritas, in illis fuisse completam: neque aliam deinde sperare licere. Iusque nanque fuerunt sedere in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto: vt patet Lucae. 24. promissumque illis est, vt baptizarentur spiritu sancto, vt Actuum. 1. legitur: quod completum est cum illis idem spiritus linguis igneis affluisit. Vnde Ioan. 6. Nondum erat spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Vbi rerum consequentia denotantur: nimirum quod protinus Christo per resurrectionem & ascensionem glorificato, Spiritus fuerit plenissime datus. Ad argumentum ergo vt respondeamus, negatur Ecclesiam nondum cognouisse omnem veritatem iuxta Christi pollicitationem. Intelligitur namque promissio illa de omni veritate quae est ad salutem necessaria: quam quidem plene fuerunt Apostoli docti, ipsique Christiana familia docuerunt: secundum illud, Ite & baptizate omnes gentes, docentes eos seruari quaecumque dixi vobis. Quo circa vbi Petro Christus promissit quod sua fides non foret vsque ad finem saeculi Ecclesia defectura, illic pollicitus est quod esset necessariae omnem veritatem cognitura. Vbi tamen illius cognitione indigeret. Quare non simul omnia nouit, sed nouis obortis haeresibus, tempore curriculo, sicut aurora conuersus, magis ac magis illuminatur. Sunt tamen alia quae non sunt de necessitate salutis. Et haec non decuit Apostolos, aut doceri, aut docere, vnde eodem cap. Actuum. 1. Non est, inquit, vestrum nosse tempora vel momenta quae pater posuit in sua potestate. Ad secundum respondetur quod cum Christus Euangelium suum appellauerit Euangelium regni caelorum, stultissima haeresis esset aliud praestolari. Verbum autem Christi August. in epistola. 3. ad Esychium, quod est. 8. multis modis exponit. Primum enim Redemptor nihil aliud sibi voluit quam quod non esset finis mundi venturus, antequam Euangelium praedicaretur in vniuerso mundo: quam tunc aut tempore post eiusmodi praedicationem esset venturus, non declarauit. Secundo, vt Chrysosto. & alij interpretantur, non tam de fine mundi quam de Hierosolymitana euerfione illic loquebatur. Vnde statim subdit: Cum ergo videritis abominationem desolationis. &c. tunc qui in Iudaea sunt fugiant ad montes. Quocirca idem Chrysosto. ante illam subuersionem opinatur Euangelium fuisse praedicatum in vniuerso orbe: secundum Prophecticum verbum quod ad Rom. 10. citauit Apostolus: In omnem terram exiuit sonus eorum. Nam

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

August.

Prima interpretatio loci.

Secunda Chrysosto.

Paulus.

si non intelligeretur tunc iam completum, nullum esset argumentum Pauli, quo volebat Iudaeos excusatione denudare, quam sibi praetererint quod non receperint fidem, quam non audissent. Tametsi August. in eadem epistola contestat August. nondum tunc temporis Pauli impletum fuisse vaticinium illud, quauis per verbum praeteritum fuerit prolatum. Quonia & Propheeta similiter illud protulit: & tamen etate sua nondum erat impletum. Cui simile & illud est alterius Psalmi, Foderunt manus meas & pedes meos. Et certe citra stupendum miraculum non potuisset in totum terrarum globum tuba Euangelica tam breui intonuisse: vt latius loco citato super Paul. scriptum curauimus. Hieronymus autem super eundem locum Matthaei li. 10. per hanc distinctionem conatur dirimere. Euangelium dupliciter intelligi potest diuulgari: vno modo ita vt fama Christiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apostolorum saeculo eadem fama a gente in gentem per ora delata in vniuersum permanerit orbem: non tamen cum illa energia vt Christi fides vniuersis persuaderetur. Alio ergo modo contingit: vt cum effectu sic praedicitur fides, vt in culpa omnes constituat, qui eam non recipiunt. Et hoc modo tenendum est cum August. quod nondum fuerit euangelium vniuerso orbi euulgatum. Vnde inserit sanctus Thomas. quod si priori modo praedicatio Euangelij intelligatur, subintelligendum est cum Chrysostomo tunc subsecutum esse finem, hoc est, Hierosolymorum excidium. Postquam vero posteriori modo vniuersum orbem compleuerit, tunc demum subsecuetur mundi consummatio. Nam negari non potest, quin eodem loco Christus de utroque sine & termino permixtum loqueretur,

D. Thomas

QUESTIO OCTAUA, De collatione legis nouae cum veteri.

S. Thom. 1. 2. quaest. 107.

ARTICVLVS. I.

Utrum lex noua sit veteris complementum.

ostquam lex diuina in veterem & noua est distincta, scire expedit quibus modis haec ab illa distinguatur. Et arguitur primo a parte negativa quod nullo distinguatur modo. Vtraque lex data est colentibus

Primum et secundum

Dei si

Argum. 2.

Argum. 3.

Prima conclusio.

Probatio.

Dei fidem: vt pote sine qua vt ad Hebraeos. 1. ait Paulus, impossibile est placere Deo: eadem autem est nostra antiquorumque fides, vt supra expositum est: ergo eadem est veteris complementum. Completi enim huic opponitur quod est euacuare, & inueterare, lex autem noua euacuauit antiquam, secundum illud ad Ephesios. 2. Legem mandatorum decretis euacuans: eamque inueterauit, hoc est antiquauit, secundum illud ad Hebraeos, octauo. Nouum testamentum veterauit prius. Quod praeterea & Christus factus ipso monstrauit: nam multa contraria illi legi, tum docuit, tum etiam fecit: vt est illud Matthaei. 5. Audistis quia dictum est antiquis. &c. Ego autem dico vobis: vnum autem contrarium non complet alterum: ergo noua veterem non compleuit. Tertio: Si noua esset veteris complementum, sequeretur quod in illa fuisset contenta tanquam veritas in figura: multa autem credenda nobis tradita sunt & agenda in noua lege, vti sunt sacramenta & consilia, quae in veteri non extabant: ergo non continebantur sub illa: atque adeo neque illam compleuit. Contraarium asseruit Christus Matthaei. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vnde & subdit, Iota vnum aut vnius apex non preteribit donec omnia fiant.

Et haec quoque quaestio in superioribus tacta fuit & bona ex parte definita. Sed vt recentes adhibeantur rationes, tribus etiam numerum diluatur. Prima. Lex Evangelica neque prorsus est alia ab antiqua, neque omnino eadem: sed sic ab illa distans, vt perfectum ab imperfecto. Probatur partes omnes. Cum vna qualibet lex finem habeat peculiarem, illae sunt omnino diuersae quae in diuersos tendunt fines: sicut leges rei publicae per Regem administratae aliae essent a legibus alterius quae per Aristocratiam gubernaretur, atque a legibus illius quae regeretur per Democratiam. Illae autem leges quae ad eundem ordinantur finem, quarum tamen vna proprius ad eundem accedit finem, quam altera, non latius differunt quam sicut perfectum ab imperfecto sub eodem fine: vt leges quae adultis perfectisque viris ponuntur, atque illae quibus instituntur pueri. Exemplum est in motibus naturalibus. Motus enim sursum alius est a motu progressiuo: sed tamen intensior calefactio

non est omnino diuersus motus a remissione. Ad propositum ergo, cum lex noua & antiqua ad eundem tendant finem: nam idem est Deus vtriusque testamenti, qui illos vt pueros sub paedagogo ad vitam aeternam educabat, nos vero tanquam viros prouectos ad eandem beatitudinem instituit, secundum illud ad Romanos. 3. Vnus Deus est qui iustificat circumcisionem ex fide, & praetium per fidem: non sunt omnino diuersae: sed differunt sicut lex timoris, quasi ferula coercens pueros, vt ad Galat. 3. significat Apostolus: & lex charitatis, quae est vinculum perfectionis, qua nos Christus peculiariter instituit, vt expositum est. Hanc conclusionem quaest. 1. artic. 1. huius libri fufius luculentiusque expositam reliquimus: nempe quae admodum lex nostra eo sit antiqua perfectior, quod modò per eius sacramenta gratia conferatur, per quam solam supremum finem legis, adipisci possumus. Nam illi non per legem, sed per fidem & gratiam eiusdem nostri auctoris seruabatur. Et ideo non opus hic nobis est amplius immorari. At vero quia diximus illam fuisse legem timoris: nostram vero charitatis & amoris, qua breui differentia ait Augustinus contra Adaman. Manichae. legem nouam a veteri diuersificari, non est id memoria praeterendum, quod in praecedentibus adnotauimus, non defuisse in illa lege quosdam, qui ducebantur amore. Nam illis etiam praecceptum erat Leuit. 19. Diliges proximum tuum. Et Deutero. 6. Diliges Dominum Deum tuum. Et in nostra aliqui contra trahuntur timore: nam & nobis comminatus est Christus ignem aeternum. Discrimen ergo non est sumendum ex conditione singularum personarum, sed ex conditione statuum ambarum legum in genere. Etenim quoniam ille erat puerorum status, qui metu potius arcentur a malo quam ratione dicantur ad bonum: noster vero status sit liberorum, quos Christus a lege & morte, vt habetur ad Romanos. 8. liberauit, & liberi a morte potius filiali, quam seruili metu ducebantur, nostra dicitur lex amoris: illa vero, timoris. Ac pari modo de alia censendum est differentia, quam idem Augustinus contra Faustum libro. 4. inter easdem leges constituit: nempe quod illud testamentum ideo dicitur vetus, quod praemia tantum temporalia caducaque promittebat quae senescunt: nostrum vero, nouum, eoque sempiterna pollicetur quae semper virefcentino in qua sententia

Qualiter distemum sit accipiendum.

August.

dum est discrimē inter personas: nam & illic aliqui allicebantur æterno præmio: & hic vice versa nonnulli pellicuntur tēporali. Etenim & Marc. 10. promittitur relinquētibus domos & fratres, quōd centies in hoc tempore accipiant, præter vitam æternā: sed hæc differentia inter status est dignoscenda. Nā pueri præsentibus munusculis inescantur, quæ ideo illic erant frequentissima: nobis autem rarissima: vt pote qui tanquā viri ad absentia potius, sed tamen sempiterna inhiamus. Horum etiam instar intelligendū est discrimen aliud quod Apostolus ad Rom. 4. internoscit: vbi legem antiquā appellat legem factorū: nouam verō legem fidei. Haud enim denegādū est, quin & illic locū etiam haberet fides Christi, per quā tam illi quā nos iustificamur. Neq; vice versa negandum quin & lex nostra contineat facta, tam moralia, secundū illud Matth. 7. Bene facite his qui oderunt vos, quā ceremonialia: vt sunt sacramenta, secundū illud Lucæ. 20. Hoc facite in meā cōmemorationē. Sed tamen quia lex illa plurimū præfertim quæ in factis illis, puta in ceremonijs posita erat, quæ nō, vt nostra sacramenta, iustificabant: neq; verō moralium opera, sed sola fides Christi salutem operabatur: nostra verō lex præcipit, vt expositū est, consistit in interna fide & gratia, quā abunde Spiritus sanctus in nos effudit, lex illa dicebatur lex factorū, nostra verō p̄ antonomasiā lex fidei & gratiæ. ¶ Secunda conclusio. Lex nostra fuit antiquæ completū. Omne enim perfectum id quod imperfectū est cōplet, eius suppledo defectus. Nunc autem supplendi modū in calce expositionis cap. 3. ad Rom. super illo verbo, Legē ergō destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus, fufe dilucidauimus. Est em̄ in lege duo considerare: scilicet & finem & præcepta: finis autem legis illius duplex erat. Vnus cōmunis illi & nostræ, qui est per iustitiam perducere in vitam æternam: alter verō illi peculiaris, puta futurus veritates præfigurare. Præcepta verō erant in triplici genere, morali scilicet, ceremoniali, ac iudiciali. Et quātum ad hæc omnia, absolutissimē lex nostra cōpleuit veterem. Primum omnium quātum ad finem illum supremum, qui est, iustificare, illam cōpleuit, id quod illa nō valebat perficiendo. Nam cum opera illa de se nō iustificarent nisi in fide Christi: quare quotquot iusti vita defungebātur, in limbo, ceu in deposito

Qua ratione lex vetus appellatur lex factorū, noua uero lex fidei.

Secundā conclusio.

Vide auctorem in ca. 3. Epistole ad Roman.

Quot modis lex noua fuit completa uel impleta.

tenebantur reconditi, aduētum eius præstolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & dator nostræ legis beneficium illud quod illi expectabāt, exhibuit, meritō lex nostra hac ratione illam compleuit. Vnde Paulus ad Romanos. 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati damnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis (id est, quā expectabat lex) impleretur in nobis. ¶ Deinde & alterū eiusdem legis finē, scilicet significare, quod proprium erat ceremonialium, impleuit, exhibendo veritatum lumina, quarum lex illa vmbra gerebat. Vnde ad Colossens. 2. ait Paulus ceremonias illas fuisse futurorū vmbra, corpus autem, Christus: hoc est eorum veritatē pertinere ad Christum. Ob id quæ lex illa dicebatur lex vmbra & figuræ: nostra autem lex veritas. ¶ Secundō & præcepta ipsa perfecit compleuitque Christus lege noua, & facto & verbo: facto scilicet, seruando legem: nam & circūcisus est & oblatum templo, & alia perfoluit legalia, iuxta illud ad Galat. 4. Factum sub lege. Verbo autem tripliciter eadem impleuit, hoc est perfecit præcepta. Primō scilicet legitimum intellectum depromendo: vt homicidij & adulterij, quorum sensus Pharisei deprauarant, docentes tantum prohibere illic manū, non animum. Christus namque docuit animi etiam affectiones illic compesci. Secundo & cautelas adhibuit tutius illa seruandi: vt non iurare omino, neque per cælum, &c. nisi necessitate intercedente. Et tertio si peraddendo consilia: vt patet Matthæi. 19. vbi iuueni asserenti seruasse præcepta, consuluit vt si esse perfectus vellet, diuēditis quæ haberet, sequeretur se. Cum ergō Christus his modis legem impleuerit, meritō illam abfoluit, ac subinde ostendit per Euangelium esse exclusam: non tamen destructam, vt ait Paulus: quia permanet in testimonium nostræ. ¶ Tertia conclusio. Lex noua continebatur in veteri: non quidem actu, sicuti locatum in loco: sed virtute, vt perfectum continetur in perfecto, puta animal in embryone, & actus in potentia: videlicet species in genere, & arbor in semine. Conclusio ex dictis palam fit manifesta. Quo quidem sensu intelligitur illud Ezech. 1. Rota erat in rota hoc est, Gregorio interprete, nouum testamentum in veteri. Vnde Chrysostr. exponēs illud Marci. 4. Vltro terra fructificat, primū herbam, deinde spicam, deinde plenū frumē

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Tertia conclusio.

Gregorius Chrysostr.

frumentū in spica, ad tria id genera legū accommodat. Lex em̄ natura tm̄ herbescere valuit: Lex verō Moyfi spicas protulit, quas euangelica pleno frumento compleuit.

Ad primū igitur argumentū respondetur quod licet eadem fuerit fides antiqui & noui testamenti, inde tamē solū colligitur, quod fuerit vna lex ex parte finis: attamen quia fides eadem alterum tunc habuit statum, quo scilicet sperabantur futura: alterum verō in nostra, quo illis potitur præsentibus, quadantenus sunt diuersæ leges.

Ad secundū verō negatur impletio, quæ admodum expositum est, euacuationis & antiquationi esse cōtrariā: imō ceremonialia p̄ hoc quod veritate impleta sunt, fuerunt euacuata: hoc est mendacia deinde facta. Moralialia sic quin institui rursus possint. Præcepta verō Christi, vt Aug. Faustum docuit non erant antiquis contraria. Lex enim, vbi gratia, libelli repudiij, nō præcipiebat vxorem repudiare. Tunc em̄ cōtraria esset ei repudiandi prohibitio: sed id permittebat: docens tamē, vt non facile dimitterent vxores. Cui quodāmodo concinuit lex Christi, docens vt non dimitterent nisi fornicatiōis causa. Corripit tamen antiquam legem vt non dimitterent nisi quod ad torū. Parimodo dicendum de prohibitione iuramenti, & de mitigatione legis talionis: aliqua enim duro illi populo & perniciaci indulgenda erāt quæ euangelicis nō decebat permitti. ¶ Ad tertium deniq; respondetur quod omnia quæ in nouo testamento proponuntur explicitè credenda, implicita latitabant in veteri: imō & omnia, quæ præcipiuntur agenda, quauis excelliora videantur, quā quæ illic palā extant, quantū ad substantiā illic omnia penē recondēbātur. Sed quia nō ab omnibus erant præcepta, luculentius sunt ac locupletius per Christum exposita.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex noua grauior sit quā antiqua.

Restremo comparanda est lex nostra ad veterem in grauitate: & arguitur quod sit grauior, tum quod nō solum externos actus verum & internos prohibet, in quibus comprimendis angor & labor est: tum etiam quod illa accedentibus ad Deum prosperitatem temporalem pollicebatur, nostra verō tri-

bulationes, secundum illud. 2. ad Corinth. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus & angustijs. In contrariū autem est testimonium Christi Matthæi. 6. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis: nempe, secundum expositionem Hilarij, oneribus legis, quorū meminit Petrus Act. 15. Vnde & subdit, Iugum meum suauē, & onus meum leuē.

Hilarius.

Ad quæstionem supposita distinctione duabus cōclusionibus respondetur. In lege enim duplicem est considerare difficultatem & laborem, scilicet tam ex parte obiecti, quā ex parte modi agendi. Sic ergo prior cōclusio. Si difficultas ex parte obiecti perpendatur, multo erat grauior antiqua lex quā noua: nempe quæ non solum Decalogum, verum & numerosissimam inportabilemque, vt ait Petrus, ceremoniarum iudiciorumque sarcinam humeris illius populi imponebat. Sic enim congruens erat indomitam illam gentem & ad nouitates proliuam exercere, ne otium eis malorum occasionem offerret. Cum tamen nostra, præter ipsissimam naturā legem non nisi sacramenta, eademque in bonum nostrum imperauerit. ¶ Posterior conclusio. Si difficultas

Distinctio.

Conclu. 1.

Conclu. 2.

Probatio conclusiois Aristot.

Chrysostr.

August.

tem ex modo agendi existimes, & illa quæ Christus expressit animaduertas, grauior est quodāmodo nostra: illis tamen præcise qui nō sunt virtutum habitibus imbuti. Expressit enim nobis vt animi etiam motus cōpōneremus, quos vt. 7. Ethicorum auctor est Aristot. reprimere carentibus habitu, quā difficilimum est. Ait enim operari iusta, facile esse: sed tamen operari iuste, hoc est, animi promptitudine & alacritate, per quā difficile, quousque per ingenitos habitus virtutes dulcescant. Vnde super illud Matthæi. 5. de minimis mandatis ait Chrysostr. Man data Moyfi in actu facilia sunt: vt, Non occides, Non adulterabis: man data verō Christi, scilicet, Non irasceris, Non concupisces, in actu difficilia sunt. At verō Augustinus super illud. 1. Ioannis quinto, mandata eius grauiora non sunt. Grauiora, inquit, non sunt amantia, sed non amantia sunt grauiora. ¶ Circa pulchra ad priorem conclusionem hoc nō est, quin admonitio remoneamus, dissimulandum, quod est in Euangelio facultatem Christum Ecclesie restituit superaddendi sanctiones nouas: eas licet facilius suscipiunt tamen facultate Antistites quā temperatissimē & moderatissimē vt debent, ne Magi

Argumentum.

Magistri iugum, quod leue suauēq; ipse esse voluit, molestum atq; acerbū reddant. Quare primū omnī in hisce legibus cōdēdis id debet sanctissimē eis esse perfectum, vt nulla cōdatur lex nisi quā ad tutiorē custodiā Euangelij duxerint necessariā. Est enim Euāgelium murus Sion, quē ecclesia circūdare debet antemurali. Mox cauendum est nē legum multitudo ipsas vilipendio exponat atq; adeo causa sit vt non opere expleantur sed pretio redimantur, ac subinde diruto antemurali, concutiatur murus. Vnde Aug. ad inquisitiones Ianuarij de eiusmodi legū multiplicationibus. Ipsam, inquit, religionē nostram quā in manifestissimis & paucissimis celebrationū sacramentis Dei voluit misericordia esse liberā, seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudaeorum, qui legalibus sacramentis, non humanis praesumptionibus subiiciuntur. ¶ Circa posteriorem verò conclusionē & hic quoq; notato, quod non adstruximus etiam quantum ad modū operandi grauiorem simpliciter esse legem nostrā, sed quo ad expressiōnem, quam antiquam: tum q̄ etiam illa sane intellecta internos quoq; animos cōpescibat. Dum enim homicidiū prohibebat & adulterium, ad affectiones quoq; eorū admo-nebat ex animo conuulsas iritum maximē quod qui in cōpositos corruptosq; patitur animi motus, multo difficilimē potest à prauis operibus abstinere. Vnde licet rigida videatur prohibitio interni motus, suauior tamen est ad cauendū opus. ¶ In summa, vide quam fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantum continet: moralia scilicet praeccepta, sacramenta, & consilia. Et moralia quidē idcirco iussit, q̄ cum sint de iure naturae, nequiuit non iubere: sacramenta verò, licet superaddita videantur, in hoc tamen praeccepta nobis sunt, vt per gratiam quam conferunt, opitulentur nobis ad implendū legem quā porro per nos implere non sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est quam vetus: quandoquidem ad eleuandum legis onus, sacramenta nobis adhibuit, quae illis erant onera. Sed consilia sic nos Christus docuit saluberrima nobis esse, vt tamen noluerit praeccepti necessitatem habere.

August.

Illustratur posterior conclusio.

Lex Christi leuis ac dulcis.

Ad arguendum.

Ad argumentum igitur in contrariū respōdetur quod aduersitates & angores quos lex noua diligentibus Deū offert, & spe regni iā nobis patentis & filiali amorem dulcescunt. ¶ Est igitur operae pretium in

calce quaestiois praesentis quae de differentijs inter legē veterem & nouā instructa est, omniū pro nostra facultate Epilogum colligere: quae sunt numero duodecim. Prima sumitur à dignitate legislatoris ministrūque legis. Vetus enim per Moysen data est: noua verò per Deum ipsum hominem factū laeta & inuulgata. Quare illa dicitur lex Moysi, haec verò Christi. Secūda attenditur ratio ne subiecti. Illa nāq; vt proximē dicebamus, extra hominē in tabulis scripta est: haec verò intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta: haec verò spiritualis atque indita. Tertia cōsideratur ratio temporis. Illa quippē temporalis erat, id est, per tēpus duratura: nostra verò vsq; ad finem mundi. Quocirca illa dicitur temporalis: nostra verò perpetua. Quarta, ratione vniuersalitatis. Illa siquidē vni peculiari populo data erat, nostra verò vniuerso mundo. Quamobrem illa dici potest particularis: nostra verò vniuersalis. Quinta differentia patet ratione figurae. Quandoquidem illa, vmbra erat & figura nostrae: nostra verò, illius veritas: quae de causa illa vmbrae erat: nostra verò patens. Sexta ratione significationis: nam et si eadem fides esset illis nobisq; necessaria ad salutem: tamen quae illi implicitē credebant futura, nos gesta iam explicitē confitemur. Septimum vtiq; discrimen idemq; potissimum ex parte perfectionis atq; effectus expeditur. Nam et si neq; nostra, neq; antiquorum opera sine gratia iustificēt, tamen quae passio illis non erat exhibitā, neq; sua sacramenta gratiam, vti nostra, conferebant, lex Euangelica iustificat: quod illa de se praestare non poterat. Quapropter illa dicitur lex operum, nostra verò lex fidei & gratiae. Vnde octaua differentia sumitur ex natura praecceptorū. Illa quippe grauior erat, nostra verò leuior ac suauior. Nona differentia. Lex nostra explicatiora atq; adeo ampliora continet praeccepta, quam illa: vt puta, quae actus interiores expressius prohibet. Ac decima quae consiliorum perfectionem illi superaddit. Vndecima quod illa temporalia promittebat & cōminabatur: quare dicitur lex timoris & seruorum, nostra verò sempiternā hae reditātē nobis pollicetur. Quare dicitur lex filiorum ac libertatis. Sed duodecima supermagis differentia est, q̄ illa caeli portas nō aperiebat: nostra verò id nobis praestat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quae Deus promisit cōtulitq; illi populo:

serpātijs legis ac noua. Prima differentia.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Octaua.

Nona.

Decima.

Vndecima.

Duodecima.

pulo: nostra verò lex regni caelorum.

QUESTIO NONA, De his quae in lege noua continentur.

S. Thom. 1. 2. quaest. 108.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit.

Offrema quaestio de lege noua, atq; adeo de tota lege materia mouetur de his quae eadē Euāgelica lege cōstitutata sunt: quorum sunt tria genera: nēpē praeccepta, sacramenta, & consilia: quibus instituiuntur: tam quātum ad externa opera, quā etiam quātum ad internos animi motus. Quare ergo primò, vtrum exteras actiones probē instituerit. Et arguitur à parte negatiua q̄ circa huiusmodi actiones nihil debuit euāgelium constituere. Lex Euangelica est lex regni caelorum, vt patet in Christi praedicatione, Appropinquauit regnū caelorum. Et Matth. 24. Praedicabitur Euangelium regni: regnum autē huiusmodi nō cōsistit in externis operibus, sed in intimis, secundū illud Lucae 17. Regnum Dei intra vos est. Et ad Romanos 14. Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Quare inter leges veterē & nostrā illa supra posita internoscitur differentia, q̄ illa cohibebat manum, haec verò animū. Accedit q̄ & ad Rom. 8. dicitur lex spiritus. Et 2. Corinth. 3. vbi spiritus Domini, ibi libertas: non est autem libertas vbi homo ad exteriora opera vel faciendā, vel cauendā obligatur: ergo nil debuit de exterioribus officijs decernere. ¶ Secundò principaliter arguitur contrario modo, quod manca fuerit & minus sufficiens circa eiusmodi exteriora opera. Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quae per dilectionem operatur: secundū illud ad Galat. 5. in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet: neque praecputium: sed fides quae per charitatem operat. De fide autem plura explicuit credenda quae nō erant explicita in lege veteri: ergo debuit de charitate moralia superaddere mandata, quod tamen non fecit: quia solum Decalogum sicut illa nobis iussit. Item & circa ceremonias diuinum cultum pertinentes angustior vide-

1. Argu. a parte negatiua.

Argum. 2.

Duodecima.

tur & breuior: quia tantum sacramenta nobis tradidit: cultus autē Ecclesiae reliquit instituentos, sicut & cum iudicialia multa illic per se Deus edixerit, nulla tamen nobis tradidit, sed reipublicae tam ciuili quā ecclesiasticae hoc permisit: est ergo circa exteriora minus sufficiens minusq; puida q̄ anti qua. ¶ In contrarium est illud Matth. 7. Omnis qui audit verba mea haec, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui edificauit domū suam supra petram: sapiens autem aedificator nihil eorum praetermittit, quae sunt ad fabricam conducentia.

In hac quaestione altissima est meditanda Dei prudentia ac benignitas in cōdenda Euangelica lege. Primum igitur omnium ex superioribus hoc recolendū est fundamentum, quod lex Euangelica non solum altior est quā humana, quippe quae non ad finē tantū naturalem, sed ad supernaturalem nos instituit: verum & quā Moysaica inde praestantior, quod fidem & gratiam, quam illa praefigurabat, per Christi passionem exhibet: per quam gratiam introducitur in regnum caelorum. Ex hoc enim fundamento colligitur: nihil de operibus nostris eandem legem stabilire, quā quae ad eandem gratiam ordinantur ac referunt. Atque eo gradu & ordine vnumquodque prohibet ac cōsulit, quo ad eandem gratiam confert. ¶ Hoc praehabito, ad quaestionem quatuor cōclusionibus respondetur. Prima est. In operibus exterioribus primum omnium lex Euangelica seu fundamenta prouidetissimē lecit septem sacramenta. Tria enim operum genera in fronte quaestiois tetigimus: scilicet sacramenta, & moralium praeccepta, & consilia. Probatur conclusio. Gratia in qua legis substantia consistit, bifariam consideratur: videlicet quantum ad eius generationem & acquisitionem, & rursus quantum ad eius usum & exercitium: generatio autem eius, & infusio, munus supernaturale est, quod nobis Deus per mediātorē, puta per filium suum hominem factum communicat: quare ipse prius secundum humanitatem plenus fuit gratia absque mensura eandemque subinde per eandem humanitatem: in pondere & mensura nobis impartitur: secundū illud Ioannis. 1. cap. Verbum Caro factum est, & de plenitudine eius nos omnes accipimus. Et quoniam Deus supernaturalia ipsa ea suauitate disponit vt ad modum natu-

Fundamentū

1. Conclusio.

Probatio cōclusionis.

ra nostra nobis participentur, nostra autē cognitio à sensibus incipit, decuit eandem gratiam per exteriora nobis signa suppeditari: vt per illa tum certi pro captu nostro esciceremur nostrā salutis: tum etiam nos ter excitaretur animus ad diuinum cultum. Et hæc sunt septem sacramenta, de quorū sufficiencia nō est pñtis loci dicere. Quapropter necessariū fuit vt Christus ipse tanquam autor gratiæ, per se, tum illa institueret, vt baptisimū, Eucharistiā: tum perinde crearet eorum sacramentorū ministros: nempe Apostolos ac discipulos totumq; subinde sacerdōtalem ordinem. ¶ *Secunda conclusio.* Non decuit maiestatem ac libertatem Euangelicæ legis vt alia sacra, & obseruantia, & ceremoniæ per ipsam instituerentur, quā quæ eisdem administrandis sacramentis necessariæ erant: sed hoc debuit Ecclesiæ prudentiæ cōmitti. Probatur conclusio ex diffrentia inter statum antiquæ legis & nostrū. Populus enim ille, vt identidem ex Apōstolo adnotauimus, erat sicuti in puerili ætate sub pedagogo, nondum virili prudentiā præditus: & præterea figurā vmbraque gerbat futurarum veritatum: vtriusque ergo ratione condēcens erat vt Deus per se illum de cunctis etiam minutiorib; per suas leges erudiret, neque reipublicæ eorum institutio nes committeret. Christiana verō familia, tū ætate & prudentia prouectior, atque adeo idonea cui traderetur hereditas, tum etiam cui per suas ceremonias non alium mesiam deberet præfigurare, non erat cur de eiusmodi ceremonijs tam peculiariter erudiretur, sed id muneris Ecclesiæ concredetur. Atq; eō potissimū quod munus illud Christus Spiritū sancto dimisit, quem venturū pollicitus est, vt eandem sanctam ecclesiam doceret omnem veritatem. ¶ *Ecce de operibus quibus gratiam diuinam assequimur.* Illa autem quæ ad eius usum pertinent, sunt charitatis officia, quæ erga Deum & proximum exercemus, quibusque adeo per diuinum fauorem eadem nobis augetur gratia. Horum autem operum quædam sunt vel ad eius custodiam necessaria, vel eidem necessariō contraria: alia verō libera sine quibus in eadem Dei gratia permanere possumus.

3. *Cōclusio.* ¶ Sit ergo tertia cōclusio: Necessarium fuit vt lex Euangelica opera quæ necessariam habent connexionem ad gratiam per se præciperet, & quæ illi obstant prohiberet: hæc autem sunt quæ Decalogus nobis exhibet,

2. Cōclusio.

Ostenditur conclusio.

3. Cōclusio.

& quæ ibi implicite continentur: hoc est necessaria consequentia inde colliguntur, quorum quæstione. 3. tres gradus distinguimus. Conclusio est manifesta: nam legislatoris prudentia in necessarijs non debet deficere. ¶ *Quarta conclusio.* In alijs autem quæ hanc non habent necessariam connexionem ad gratiam, non fuit congruus Euangelicæ legi vt illa in particulari per se Christus definiret: sed, sicut dictum de ceremonialibus est, ita & iudicialia reipublicæ tā ciuili quā Ecclesiasticæ committeret. Iam enim sæpè dictum est, ceremonialia & iudicialia à moralibus differre quod non eliciuntur ex principijs naturæ, sed arbitramento quodam generale præceptum ad speciale contrahunt: Et sicut ceremonialia ad cultū diuinum attinent, ita & iudicialia ad quietem reipublicæ statum. Ratione ergo iam proximè assignata, nempe quod Euangelicus populus prudētia progressus est, & quasi liber ad hereditatem admissus, relinquendus in his iudicialibus erat suæ reipublicæ: vt contractum leges & malefactorum supplicia, quæ illic per se Deus constituebat. Antiquitates Euangelicæ & seculares Principes suo arbitratu sancierunt. Accedit & altera huius ratio, quod lex illa vniuersæque pusillo populo posita est: nostra vero vniuerso orbi: ille ergo populus cuncta illa seruare poterat: Christus vero pro diuersitate temporum, regionum, atque hominum sunt iudicia constituenda. Quare Christus nihil nobis comminatus est neque pollicitus nisi inferna, & celestia, & sufficientiam vitæ; hoc enim illud sonat, Centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis. Alia verō supererogationis opera, neque precepit, neque omnino voluit vt euageta ab Ecclesia præciperentur: sed aliqua, vt ieiunia quadragesimæ, & quædam festa. Reliqua verō consuluit, & vniuersi cuiusque optione reliquit, vt artic. 3. videbimus. ¶ *Ex his ergo trina ratio colligitur cur legem nostram iacob. c. 1. appellauerit legem perfectæ liber tatis.* Primò, quia tanquam adultis filijs & iā à pedagoga exeuntibus hereditatis possessionem nobis tradidit. Secundò, quod neq; ad ceremonialia aut iudicialia Christus nos, vt antiquos, coarctauit: sed libere, illa reliquit præfētis ac magistratibus p. cōditione locorum ac tēporum instituta. Sed tertio quia illa noluit vt quasi serui metu impleremus: sed ex habitu gratiæ, vt liberi filij.

Ad primum

4. Cōclusio.

Rō cōcl.

Altera ratio cōcl.

Trinatio quare lex euangelica appellatur lex libertatis.

Ad. 1. arg.

AD primum igitur argumentū respondetur, quod etsi regnum Dei in intimis cordium præcipue consistat, puta in iustitiā pace, & gaudio spirituali: nihilominus ex consequenti & ad illud regnū illa pertinent exteriora opera, quæ vel extrinsecis motibus foras promanant, vt Dei cultus, & parentū: vel sine quibus conseruari nequeunt eadem spiritualia, vt homicidia furta &c. Quocirca etsi lex nostra præcipue prohibeat animū, eum nihilominus cohibere debet ab illis actionibus quæ ipsum perturbant. Sicuti vice versa prohibendo antiquis manum, ex consequenti prohibebat animū. Ea verò quæ necessariā non habent connexionem ad gratiā lex Euangelica per se non constituit vt vetus. Qualia sunt esca & potus, de quibus Paulus loquitur: vt puta delectus ciborum & ieiunia: quæ non Christus sed ecclesia, eius autoritate sancit. Ad aliud autem membrum eiusdē argumenti satis responsum est, vbi explicuitur cur lex Euangelica dicatur lex perfectæ libertatis. ¶ *Ad secundum verò principale respondetur diuersam esse fidē rationem ac moralium præceptorum: nā cum fides naturali rationi excellat, quam ideo nisi per gratiam apprehendere nō possumus, necesse fuit vt lex abundantioris gratiæ cumulatius nobis expressiusque; mysteria eiusdem fidei detegeret: moralia autem præcepta sunt de iure naturæ quæ ideo iactis in decalogo fundamentis potuit reipublica Christiana intelligere. ¶ *Ad aliud quoque eiusdem argumenti membrum respondetur, quod cum sacramenta nouæ legis gratiam conferant, necesse fuit vt autor ipse gratiæ illa institueret: sacramentorū autem ritus atque ecclesiasticas ceremonias, quia nō sunt ad gratiam necessaria, ecclesie Christus commisit, cuius supra rationem adduximus. Quod si obijcias redēptorē ipsū ceremonias aliquas Apostolis tradidisse: vt patet Lucæ. 9. & c. 10. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Respondetur illa ad ceremonias non pertinere, sed fuisse vel institutiones pro illo tempore Apostolice necessarias. Permissiones, inquit, secundū expositionem August. in libro de consens. Euang. Nam cum Apostoli & verbi prædicatores ius habeant exigendi alimētā, illud, sine pera, sine pecunia, &c. non tam præcepti formā habet, secundū August. quā cōcessionis: hoc est, Non opus est vobis vitium providere, siquidem ius habetis alimētā.**

Ad aliud membrum eiusdē argumenti. Ad secundū

Ad aliud membrum secundū argumenti.

Obiectio.

Solutio.

August.

ta petendi. Vnde subdit, Dignus est enim operarius cibo suo. Reliqui verò sancti dicunt esse præcepta, nō ceremonialia sed moralia: necesse enim tunc habebant qui in discipulatu Christi recentes erant, neq; in paupertate satis affluenti, ad eandē mendicitatē erudiri. Vnde iam prouectioribus ait idem Redemptor Luc. 22. Quando misi vos sine sacco, & pera, & calceamentis nūquid defuit aliquid vobis? & respondentibus, nihil, adiecit. Sed nūc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Quasi iam tunc statim perfectæ libertatis essent ingressi, quando iam relinquendi erant arbitratu suo viuere.

ARTICVLVS. II.

Utrum lex Euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit.

POST actus exteriores subsequitur de interioribus cernere que admodum per legē Euangelicā Christus illis prædicit. Arguit ergo de more quod non fuerit ab ipso abundè cōpositi. Primò, vt Matt. 5. videre est etsi decem sint præcepta decalogi, tria tamē præcipue quantū ad eorū internas affectiōes exactè expresseque emendauit, videlicet homicidium, prohibendo irasci in fratrem: atque adulterium, vetando mulieris conspectum ad concupiscendum eam, & circa peririā omnem refecans iurandi voluntatē, Dico vobis non iurare omnino: igitur cū septē alia subticuerit, non satis hac parte compleuit perfectiq; abundantiam iustitiæ nouę legis super illam veteris. ¶ *Secundò arguitur.* Præter præcepta decalogi, quæ moralia sunt erāt & iudicialia & ceremonialia: de iudicialibus autē tria tantū eodē capite corripuit, scilicet repudium vxoris, talionisq; poenam, & inimicorū odium, sed de ceremonialibus nihil meminit: ergo non satis humanos affectus composuit. ¶ *Tertiò ad legitimam animi cōpositionem pertinet vt nihil homo præter humanum finem faciat: sunt autem alij humani fines præter inanem gloriam atque mundanū fauorē, item & alia multa opera præter ieiunium, orationem, & elemosinam: Christus autem, vt eodem loco videre est, hæc tantū tria fieri cavit, ob inanem mundi gloriam: ergo breuis nimis in eiusmodi institutione fuit. ¶ *Quartò, sollicitudo humana circa ea quæ necessaria sunt, adeo est à natura indita, vt sit etiam brutis animantibus**

1. Argum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

tibus nobiscum communis. Vnde Sapiens Prouerb. 6. ad formicam mittit pigrū à qua doceatur providere in aestate quæ sibi sint in hyeme necessaria: institutio autem fidei naturā non tollit sed perficit: non ergo de buit nobis Christus tam sollicitē humanam sollicitudinem interdiceret, vt neq; in craftinum nobis prospiciamus. ¶ Quinto deniq; ac postremo arguitur quod cum iudicium sit actus iustitiæ, secundum illud Psal. Quous que iustitia conuertatur in iudiciū, non erat cur nos tāto perē absterret nē iudicarem? ¶ In contrariū autem est sententia August. in Sermon. Domini in monte: vbi super illis verbis, Qui audit verba mea hæc ait, illis Christum verbis significasse, sermonem illū diuinum omnibus præceptis quibus Christiana vita formaretur, esse perfectum.

Quintum.

August.

Conclusio responsiua.

Explicatur conclusio.

Aristot.

Ad quæstionem quā alia cōclusionē respōdeam, quā q̄ in illo sermone quo Christus leges vniuerso orbi tulit, vniuersos humanos mores intus & in cute perfectissimē informauerit? Singula autē verba singula deprecabatur capitula quibus exponerentur. Verū cū eorum expositio tam late apud sanctos pateat, quibus nos pro modulo nostri ingenij in eorum cōmentarijs meditationes nostras appendimus, perfunctoriē tenuerit; hic transibimus. Dominus enim illic vt sapientissimus architectus primum fundamentum totius Christianæ fabricæ iicit, quod in moralibus est finis, quod cuncti referunt mores. Finis autem nostro rum morū est beatitudo & felicitas: quem ideo primū omnium contra vanam philosophorum opinionē constituit. Beati pauperum spiritu: contra illos qui felicitatē, vt. 1. Ethico, ait Aristot. in diuitijs collocauerunt. Beati mites: cōtra illos, qui illam statuerant in honoribus. Beati qui lugent: aduersus eos qui illam posterant in diuitijs. Mox constituto sine, Apostolorum pectora instruxit, quos orbi præfecerat, vt tanquā duces & lumina mūdi ab vniuersis terrenorum affectibus tā essent abstracti, quā illis opus erat, qui, ceu sal terræ & lux mūdi, vniuersū orbem deberent, & ab infectione temporalium præseruare, & ad cælestem patriam perducere. Deinde intus nostros animos, vnde operum radix p̄cedit in ordine ad seipsos, quantum ad duo, quæ virtuti sunt necessaria, instituit. Primum ex parte obiecti: nempe vt nō solum à malis operibus, qualia sunt homicidium, adulteriū & similia, abstineremus: ve-

rum & ab ipsorum affectibus sumus perpergati. Qui irascitur fratri suo: & Qui videt mulierem. &c. nam scrutator cordiū Deus, interna pectora præ cunctis operibus habet grata. Præterea & intentionem finis, vnde laus maximē aut vituperium operis emanat, rectificauit: nimirum cauere iubens nē quid causa humanæ gloriolæ agamus, nē mercedem, quam ipse nobis optat cumulatissimā ferre, ab hominibus præstolantes, potissimo frustremur præmio. Præterea descendit ad imbuendum homines quibus officijs erga proximum se debeant gerere. Primum ne officium vsurpantes Dei, de occultis eius gestis iudicemus: quod quidem iudicium cū causam nobis offerat proximum nostrum aut obediendi, aut contemnendi, iniuriam est ac nocuum. Mox vt neque in sacrorum iniuriam, quæ ad Deum pertinent, negligēs simus: nempe nē inepris illa atque indoneis, ceu porcis committamus. Et super omnia adeo curauit nostram dilatare charitatem, vt vsq; ad inimicos pertingeret. Postremo deniq; docuit quæadmodum absq; diuino favore sanctissimæ legis mandata implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis: pulsate & aperietur vobis. Cantelāq; adhibuit, vt contendamus per angustam portam intrare, nā virtutis semita: quippe quæ media est inter duo extrema, angusta est: de uiandi autem cāpus, latissimus. Vnde Aristot.

Aristot.

Ad primum igitur argumentū respondeatur, illa tria peculiariter præcepta ob id Christum explanauisse, quod illa perperam Pharisæi populo interpretabantur. Censebant nanque in solo opere inesse culpam: non autē in effectu: eō (vti ait sanctus Thomas) quod apparebat illis motus iræ ac Veneris esse naturales. Et præterea forte (vt reor) quia cum non viderent per internas animi commotiones, quæ in opus non prorumpunt, vllum irrogari proximo dānum, nullam in illis agnoscebant iniustitiā. Christus autem edocuit illas esse prauas: non modò quia causa sunt operum, verum quia per se sunt iniuriosæ. Odio enim habere proximi iniuria est. Prohibitioni autem per iurij adhibuit etiam iurandi fr̄num: forte quia iurare

Ad secundū

Duplex error Pharisæorū circa iudicialia.

rare verum, nullum putabant esse peccatū etiam si temerē & absq; iudicio fieret imò id pertinere ad reuerentiā Dei, vt aliqui nūc blasphemī autumant, inquietes quod qui bene, id est, multum iurat, bene credit. ¶ Ad secundum pari modo respondetur, supposito illo discrimine superius inter ceremonialia & iudicialia constituto: nempe quod iudicialia nō sic prorsus lex noua reiecit, quin rursus possint institui: sed ceremonialia sic consopiuūt, vt nullatenus valeant reuiuiscere. Hac enim de causa iudicialia quidē Christus correxerit, ceremonialia verò minime, sed ablegauit. Bisariam autem Pharisæi circa iudicialia hallucinabantur. Primum nanq; nō nulla, quæ permissiones erant, arbitrabatur esse per se iusta & imperata: vt repudiū vxoris: & vsuras ab extraneis corradere. Quare vt runcque illos dedecuit. De repudio enim declarauit nō esse præceptum, tanquā æquum: sed ob eorum duritiem permissum, quasi minus malum. Sed & vsurarum exactiōem inhiuit Luc. 6. inquit, Date mutuum: nihil inde sperantes, quem tamen locum lib. 6. emunctus sumus exposituri. Secundo modo errabāt, existimantes, quæpiā lex faciendi propter iustitiam instituerat, eadem exequenda fore vel appetitu vindictæ, vel temporalium cupiditate, vel odio inimicorum. Quocirca tria præcepta in contrarium sensum Christus operæpretium duxit explanare. Iudiciale enim illud talionis, quod datum fuit vt iustitia seruaretur, ipsi vindictæ causa putabant exequendum: quē ideo Dominus errorem ex eorū animis reuulsit: docens paratos debere nobis esse animos vbi charitas poposcerit, non reddere malum pro malo: sed percutienti vnam maxillam, alteram, si oportuerit, præbere. Pari modo iudicium aliud rependēdi quatuor oves pro vna, animos eorum ad cupiditatē irritabat: & ideo docuit vt prompti simus animo volenti nobiscum in iudicio de tunica cōtendere, permittere & pallium. Tertiò deniq; ex legibus illis quæ ipsis bella aduersus Chananaeos & Iebusæos gerere præcipiebant, colligebāt odiū aduersus inimicos esse præceptum. Et ideo docuit leges illas iā cessauisse, sed inimicos potius esse diligēdos. De ceremonialibus autem, causa iam dicta, nihil meminisse: sed vnico verbo cuncta confodit. Nam vbi Io. 4. Samaritanæ dixit, Veniet hora quando neq; in monte hoc neque in Hierosolymis adorabitis patrem: sed veri

adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, docens templum destructum iri docuit pariter omnia illa temporalia sacrificiorum impedimenta in spiritualem cultū abitura. ¶ Ad tertium huiusmodi responsio subiungitur. Cuncta quæ in mundo expetere mortales possunt, ad illa tria reducuntur quæ Ioannes in primo capit. 2. adnotauit, in quiens, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, hoc est corporales deliciae ac voluptates: concupiscentia oculorum, puta diuitiarum auaritia, & superbia vite, puta honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autem lege non promittebantur deliciae: imò ab illis populus arcebat. Quare Christus non opus habuit populum ab illis absterre. Promittebatur tamē honoris celsitudo, diuitiarūq; exuberantia. Legitur enim Deutero. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiore cunctis Gentibus. Et infra, Abundare faciet te omnibus bonis. Hæc ergo duo cōsultū Christo fuit corrigere ob idq; vanam gloriā à tribus operū generibus expulsi, ad quæ cuncta officia reducuntur. Quicquid enim homo facit, aut suis ipsius gratia peragit: & id significatur ieiunij nomine, quo homo suas sedat voluptates: aut amore proximi cuius generis est elemosyna: aut propter diuinum cultum, qualis est oratio. Ex his enim tribus, eō quod opera sunt supererogationis, solent homines mundi aurā ambire. Nē autem aliquid facerent auaritiæ causa prohibuit statim dicēs. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. ¶ Ad quartum respondetur, Deum nō interdixisse nobis necessariā sollicitudinem, sed superfluā: quæ in quatuor consistit: scilicet, dum quis finem in rebus temporalibus cōstituit, Deo propter temporalia seruiens, pluris scilicet ea æstimans q̄ ipsum. Et ideo ait, Nolite thesaurizare vobis. Nā q̄ thesaurizat, in thesauro finē cōstituit: ob idq; subdit, Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum: id est intentio, qui est actus circa finē. Secūdo nē sumus sic circa temporalia solliciti, vt de auxilio diuino diffidamus: cui cura est nostri etiā in temporalibus: Ideoq; adiecit, Scit enim pater vester quid opus sit vobis antequam petatis eum. Tertiò nē homo sic sit sollicitus quasi sibip̄ cōsensus: ob idq; ait, neminem posse ad staturam suam quidpiam adjicere. Quartò nē plus iusto, sollicitudo nos futurorum præoccupans, angat. Propter quod ait, Nolite solliciti esse in craftinum. Pari modo ne-

Ad tertium

Ad quartū.

que iudicium publicum prohibuit sine quo homines vitam transigere nequeunt: sed temerarium: puta ne de occultis sine causa leuiter præcipitur.

ARTICVLVS. III.

Virum congruè lex Evangelica consilia nobis quædam adiecerit.

ltimum quod in lege Evangelica considerare restat, est consilio rum ordo, quo nos Christus super omnes mundi nationes ad beatitudinis culmen euexit. Quaritur ergo vtrum congruè sint consilia per legē Evangelicā nobis adhibita. Et arguitur primò q nulla sint consiliorum opera. Vniuersa em quæ homo reddere Deo potest, eidem virtute præcepti dilectionis, quo ipsum super omnia tenetur diligere, debet: vt pote quod ex nihilo nos condidit: qua ratioe quicquid fumus, ac subinde possumus, illi debemus. Vnde. 1. Paral. 29. Tua sunt, inquit Sapiēs, omnia: & de his quæ de manu tua accepimus dedimus tibi: nullum ergo restat super

1. Argum.

Secundum

Tertium

Quartum

1. Conclusio

Probatio conclusio

Solutio quæstionis tribus conclusionibus continetur. Prima est. Multa sunt consilia de iure naturæ, quæ non solum sub lege scripta, verum & ante illa semper fuerunt virtutis officia. Probatur: nā miseris, etiam citra casum grauis necessitatis occurrere, sem-

De Iustitia & Iure.

per fuit officiū, & voluptatibus mundi paratius vti quàm lex permitteret ob aliquam bonam causam. In summa illis renuntiare quæ licite homo posset facere, consiliū semper sapientes duxerunt. ¶ Secunda conclusio. Congruentissimè in lege noua non modo naturalia illa consilia explicita sunt, verum & alia recenter adhibita quæ non erant in veteri. Probatur. Hoc inter consiliorum opera & ea, quæ sunt in præcepto interest, quod præceptorum opera sunt de necessitate salutis: opera verò consiliorū sunt super erogationis officia, per quæ expeditius ad charitatis perfectionem peruenitur: cum ergo inter legem veterem & nouā hoc fuerit interstitium, quod illa erat lex seruitutis & timoris: nostra verò, lex libertatis: sit consequens, vt illi congruerit non ponere nisi præcepta: & nostræ, vt consilia adhiberet quæ liberè quisque exequi posset. ¶ Tertia conclusio. Consilia Evangelica atq; adeò omnia naturalia ad tria reducuntur genera: scilicet paupertatis, continentia, & obedientia. Probatur. Consilia, vt proxima conclusio ne asertum est, sunt illa, per quæ homo expeditius ad charitatis perfectionē progreditur: est autē homo inter spiritualia bona, quibus charitas cōparatur, & temporalia, quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quo illis propius accedit, à temporalibus longius abstit: & vice versa: temporalium autem, vt nuperrimè adnotabam, tria sunt genera: scilicet, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Quapropter qui in huiusmodi sic finem constituit, vt regulas vitæ secundum istorum affectum instituat, prorsus fit charitatis expertus: ob idq; per præcepta instituiur vt debite ac iuste illis ex prescripto vitamur: animos verò ab illis prorsus euellere, non est cunctis imò neq; multis in hoc sæculo possibile.

2. Conclusio

3. Conclusio

Suadetur conclusio

Quæstio

Solutio

Iosephus Solinus

Ad. 1. arg.

per fuit officiū, & voluptatibus mundi paratius vti quàm lex permitteret ob aliquam bonam causam. In summa illis renuntiare quæ licite homo posset facere, consiliū semper sapientes duxerunt. ¶ Secunda conclusio. Congruentissimè in lege noua non modo naturalia illa consilia explicita sunt, verum & alia recenter adhibita quæ non erant in veteri. Probatur. Hoc inter consiliorum opera & ea, quæ sunt in præcepto interest, quod præceptorum opera sunt de necessitate salutis: opera verò consiliorū sunt super erogationis officia, per quæ expeditius ad charitatis perfectionem peruenitur: cum ergo inter legem veterem & nouā hoc fuerit interstitium, quod illa erat lex seruitutis & timoris: nostra verò, lex libertatis: sit consequens, vt illi congruerit non ponere nisi præcepta: & nostræ, vt consilia adhiberet quæ liberè quisque exequi posset. ¶ Tertia conclusio. Consilia Evangelica atq; adeò omnia naturalia ad tria reducuntur genera: scilicet paupertatis, continentia, & obedientia. Probatur. Consilia, vt proxima conclusio ne asertum est, sunt illa, per quæ homo expeditius ad charitatis perfectionē progreditur: est autē homo inter spiritualia bona, quibus charitas cōparatur, & temporalia, quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quo illis propius accedit, à temporalibus longius abstit: & vice versa: temporalium autem, vt nuperrimè adnotabam, tria sunt genera: scilicet, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Quapropter qui in huiusmodi sic finem constituit, vt regulas vitæ secundum istorum affectum instituat, prorsus fit charitatis expertus: ob idq; per præcepta instituiur vt debite ac iuste illis ex prescripto vitamur: animos verò ab illis prorsus euellere, non est cunctis imò neq; multis in hoc sæculo possibile.

Quare sub consilio Christus id cuiunque reliquit, vt q capere posset, caperet. Per paupertatem autē abdicamus à nobis oculorū concupiscentiā, hoc est facultates ac diuitias: per continentia verò concupiscentia oculorum, hoc est tactus delicias: sed per obedientiam, oculorum superbia, hoc est honores, & mundi fastus. Illa ergo tria in capite statim suarum legum Christus proposuit: vide licet, Beati pauperes spiritu, Beati mites, Beati qui lugent. Quæ quidē Apostolis ratioe status, vt super eisdem verbis scriptum reliquimus, necessaria erant: reliquis autem relicta sunt

Libri Secundi,

Quæstio. IX.

eta sunt in consilio. Vnde, vt Matth. 19. legitur, ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Quā ob rem Apostolici viri, hoc est, qui apostolicum institutū imitari contēdunt, hæc tria vota suscipiunt: iuxta documentum Christi ad iuuenem, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Vbi verbo sequela, obedientiam expræsit quæ vtorū supremum est, atque aliorum finis. Ob hoc enim, sæculo vale dici mus, vt Christum expeditores sequamur. Hæc igitur simpliciter sub consilio collocantur: ad quæ capita cuncta reducuntur. Nam elemosynam extra causam necessitatis erogare, ad consiliū attinet paupertatis: & licitis voluptatibus abstinere, ad consilium continentia: & aliquando hominem suam non sequi, vbi licuerit, voluntatem, ad consiliū quodammodo obedientia: vt offensam remitte re, cuius obbes vindictam exigere. ¶ Quod si interrogas quæ sunt noua illa quæ adhibita sunt in noua lege? In primis virginitas vsque ad Deiparam virginē non legitur fuisse in consilio. Et præterea vt prorsus homo cū eta confirmato voto relinqueret: quod cum Christus iuueni obtulit, quasi de re noua stupuit. Quo alludit & illud Petri, Quid ergo erit nobis? quasi quid fecimus, quod nemo hæctenus fecit? Tametsi & in lege naturæ, licet non religionis gratia, sed Philosophi, de Diogene & multis Pythagoreorum, historia tradunt opulentia splendoremq; humanum abiecit. Et vt nos super ca. 3. Mat. in descriptione deserti, quo Ioan. poenitentiam prædicauit, enarrauimus. Fuit etiam inter Iudæos Aessenorum collegium, quorū Iosephus lib. 18. antiquitatum meminit. Et Solinus cap. 48. qui à cōmuni hominū conuictu semoti, abiq; vxoribus. anachoretarū vitam debebat. De his autem latius in lib. 1. sub titulo de voto.

deberi ratione præcepti. Confulcissimus nā que & in nos pientissimus Deus in obligando nos suis legibus non tantum eorum rationem duxit, quæ nos illi deberemus: sed eius quod imbecillis nostra natura præstare posset. Vnde Paulus, De virginibus, inquit, præceptū nō habeo, consiliū autē do. Quin verò præter sacramentorum præcepta nihil amplius nobis iussit, quā quod in iure naturæ positum est: hoc autē iure nemo tenetur quantū potest semper facere: sed consilia non contēnere, & nihil animo admittere, quod dilectioni Dei sit aduersum: hoc est enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et sic est intelligendum illud Eccl. 9. Quodcumque potest manus tua, instanter operare. Nam si sensum faciat consilij, nihil cōtra nos. Si autē vim habeat præcepti, intelligitur vt quicūq; pro suo statu faciat, quod debet. Neq; verò ex contēptu & consiliorum vilipendio omittat ad perfectionē tendere: vt Sanctus Thom. 2. 2. quæst. 186. arti. 2. expositio est. Quocirca neq; qui consilia sequuntur ad altiorē gradū charitatis obligantur q alij: sed pstantiori via secundū suam pfeisionem ad charitatē tendere: q est præceptorū finis. Sed hæc nō sunt presentis speculatiois: lib. enim octauo, qui est de voto, iterū hæc præsius attingemus. ¶ Secūdū autē argumētum secunda conclusio dissoluit: vbi reddita est ratio cur decentius lex Evangelica quàm vetus consilia tradiderit. ¶ Ad tertiu respōdetur, q Christus pponens consiliorū opera ob id ea nemini præcepit, q videbat nō cunctis expedire, sed reliquit cuiusq; optioni, vt Matt. 19. Si vis pfectus esse, &c. Et rursum: Qui pot capere, capiat. ¶ Ad quartū demū respōdetur q illa consilia q sunt de iure naturæ: sæpe accidit vt sint in præcepto. Ob idq; quātum ad animi præparationem, tenemur popti esse, vbi necessitas exegerit, illa implere. Quāobrem Christus præceptorum numero eadem adscripsit: sed tamen extra necessitatis casus sunt in consilio.

Paulus

S. Thomas

Ad secundū

Ad tertium

Ad quartū

FINIS LIBRI SECUNDI, De Iustitia & Iure.

LIBER

LIBER TERTIVS.
De Iustitia & Iure.

QUESTIO PRIMA.
De Iure.

S. Thom. 2. 2. quæst. 57.

ARTICVLVS I.

Virum ius sit obiectum iustitie.

Ad iustitiã, de cuius virtute præsentis à nobis opus institutum est, ius pertinet: quapropter de Iustitia & Iure illud inscripsimus. Ius autem bifarium, vt in fronte primi libri dicebamus, vsurpatur: videlicet & pro rationis regula, prudentiãque; dictamine, per quã regulam aequitatem iustitiã perpendimus: quales sunt leges: præterea pro æquitate ipsa quã obiectum est iustitiã: nempe quã iustitia in rebus constituit. Igitur cum de iure prioris modo, hoc est de legibus duos hæcæus libros absolutos dederimus, subsequitur vt ad definitionem iustitiã propius accedentes, de iure dicamus, posterioris modo accepto nomine, vt pote, per quod eadẽ constituenda est iustitiã definitio. Continet enim liber præsentis, ordine tertius, iustitiã tractatum in genere, eiusque diuisiones in legalem & particularem, inque distributiuã & comutatiuã: priorẽque; eius speciẽ: scilicet distributiuã: vbi de acceptione personarũ disputamus. Quã materiã edisserit S. Thom. 2. 2. quæst. 57. & infra. Quæritur ergo primò verum ius sit obiectum iustitiã: Et arguitur à parte negatiua ex verbo Celsi Iuriscõsulti libro. 1. de Iustit. & iure. Ius est ars boni & æquũ, ars enim non est obiectum virtutis iustitiã, quã est in voluntate: sed per se virtus intellectualis, vt. 6. Ethic. autor est Aristotel. Secundo, iustitia præcipue nõs deo subijcitur, secundũ illud August. in lib. de moribus Ecclesiasticis. Iustitia est amor tantũ Deo seruienti: & ob hoc bene imperans cæteris, quẽ homini subiecta sunt: ius autem ad diuina nõ pertinet sed ad humana. Sic enim Isidor. lib. 7. c. 2. distinguit inter fas & ius, quod fas sit lex diuina ius autem, humana: ergo ius nõ est obiectum iustitiã.

Gemina acceptione iuris

Partitio libri.

S. Thom. 2. 2. quæst. 57. & infra. Quæritur ergo primò verum ius sit obiectum iustitiã: Et arguitur à parte negatiua ex verbo Celsi Iuriscõsulti libro. 1. de Iustit. & iure. Ius est ars boni & æquũ, ars enim non est obiectum virtutis iustitiã, quã est in voluntate: sed per se virtus intellectualis, vt. 6. Ethic. autor est Aristotel.

Aristotel. 6. Ethic. autor est Aristotel. Secundo, iustitia præcipue nõs deo subijcitur, secundũ illud August. in lib. de moribus Ecclesiasticis. Iustitia est amor tantũ Deo seruienti: & ob hoc bene imperans cæteris, quẽ homini subiecta sunt: ius autem ad diuina nõ pertinet sed ad humana. Sic enim Isidor. lib. 7. c. 2. distinguit inter fas & ius, quod fas sit lex diuina ius autem, humana: ergo ius nõ est obiectum iustitiã.

In contrariũ autem est tam idem Isidorus quã Philosophus. Ait enim ille ibidem quod ius dictum est quasi iustum. Et refertur dist. 1. can. ius. Et Philosophus in principio. 5. Ethic. Oes, inquit, talẽ habitũ volunt dicere iustitiã, à quo operatiui iustorum sunt. In vestibulo statim quæstionis primũ òium supponendũ est, iustitiã vno modo accipi generali nomine pro omni virtute. Sic em̃ acceptã Philof. 5. Ethic. ca. 1. appellat illam, totam virtutẽ. Vnde & iustitia idem est quod studiosus, quacũque; sit insignit virtute. Et ratio amplissimi huius signifi- catus est, quod in omni virtute extat obedientiã ratio, legi debet. Quicquid autem rationem debiti claudit, iustitiã formam induit. Quo vtique; significato accepit Christus Matthe. 5. & 6. iustitia nomen, Nisi abundauerit iustitia vestra &c. Et attendite nõ iustitiã vestram faciatis coram hominibus, & Paulus. 1. ad Timot. 1. Iusto non est lex posita. Atque hoc pacto non tractamus hic de iustitia, neque habet peculiare obiectum, sed suũ cuique; virtuti est proprium: nempe id quod legitimum est: sed accipitur vt est particularis virtus moralis atque; vna quatuor cardinalium, cuius officiu est facere iustũ. Secundò nõ quis nobis ordinis peruerfionẽ impropet quod prius de iustitia, quã de iure dicendum nobis esset, nouerit doctrinã esse. Arist. 2. de anima. tex. 33. quod qui de potentia vel habitu tractaturus est, exordium auspiciari debet ab obiecto: vnde habitus speciem fortitur & per quod describi debet: vt qui de sensibus disputationem inicit, prius debet de sensibili disputare. Oculus enim non per hoc propriẽ definitur, quod sit sensus percipiendi colores: & pariter auditus quod sit sensus percipiendi sonum: & terra est instrumentum secandi ligna: & temperantia, habitus quo recte delectabilibus tactus vtimur. Pari ergo modo loco citato, 5. Ethic. Aristot. definit iustitiã per iustum: nempe quod sit habitus quo iustum volumus & iustum operamur. Et Vipian. ff. de iustit. & iur. Iustitia est, inquit, constans: & perpetua volũtas, ius suum vnicique; tribuens. Cum ergo iustitia per ius definiatur, meritò à iure est nobis proficiscẽdũ. His ergo præhabitis, ad quæstionẽ vnica cõclusionẽ respõdetur. Ius est obiectum iustitiã. Conclasio ex autoritatibus Isidori, & Philosophi, & Iuriscõsulti modò citatis, appellatiũ ius, iustum illud, quod iustitia in rebus cõstituit, satis constat: nihil feciũ ratione amplius demonstratur, quã sumitur ex differentijs iustitiã à reliquis virtutibus. Sunt enim ordine tres. Prima, quod cum proptiũ sit omniũ virtutũ rectũ perficere opus, reãtudo tũ reliquarũ virtutũ existimatur in ordine ad ipsum agentem: iustitia vero in ordine ad alterum. Et ratio est, quod iustitia est virtus ordinans habentẽ ad alium: reliquæ verò ipsum ordinant ad seipsum. Exempli gratia. Temperantia versatur circa rectum vsum delectabiliũ tactus: & ideo ponit mediũ inter duas affectiones ipsius temperati, scilicet nõ in ciborum venereorum vsum à ratione exorbitet: neque; verò minũs sumat quã sustentatio vitæ postulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciã modũ constituit. Iustitia verò facit æqualitatẽ inter debetẽ, & alterũ cui quippiã debet. Vt si vterque; nostrũ habeat quinq; , mutuo verò mihi dedisti vnu, cuius causa tantũ habes quatuor, ego verò sex, iustitia postulat vt tibi vnum refundam, vt vterque; nostrũ habeat quinq; , quod est mediũ inter quatuor & sex. Pari modo si tuas mihi operas locasti, iustitia postulat vt merces mea eadẽ adæquet. Quocirca & res due iustificari dicuntur dum adæquantur: vt puta cum architectus lapidẽ ad pedem: Secunda ex hac nascitur differentia quod in materia reliquarũ virtutũ nihil vere ac legitime censetur rectũ, nisi respectu agentis. Exempli gratia. Si auarus parca vtatur mensa, non vt temperatẽ viuat, sed nõ pecunia dispendat: opus illud non censetur rectum: neque; virtuti admesurati. Si verò debitor quantum aris debet tantũ creditori persolvat, sinistra tamẽ intentione: nepe vt illud dilapidet: vel si gladiũ quẽ in deposito habet, deo restituat, sciens in malum vsum esse ab illo repetitum: tũ tale opus iustum simpliciter censetur: quia est debito æquale: licet non opus virtutis neque; qui soluit sit studiosus. At qui ex hac rursus exoritur differentiã differentia: nempe quod merito Doctora res virtuti iustitiã per se obiectum ascribitur, quod ius appellant & iustum: non autem reliquarũ vlli; videlicet quod in virtute iusti-

definiatur, meritò à iure est nobis proficiscẽdũ. His ergo præhabitis, ad quæstionẽ vnica cõclusionẽ respõdetur. Ius est obiectum iustitiã. Conclasio ex autoritatibus Isidori, & Philosophi, & Iuriscõsulti modò citatis, appellatiũ ius, iustum illud, quod iustitia in rebus cõstituit, satis constat: nihil feciũ ratione amplius demonstratur, quã sumitur ex differentijs iustitiã à reliquis virtutibus. Sunt enim ordine tres. Prima, quod cum proptiũ sit omniũ virtutũ rectũ perficere opus, reãtudo tũ reliquarũ virtutũ existimatur in ordine ad ipsum agentem: iustitia vero in ordine ad alterum. Et ratio est, quod iustitia est virtus ordinans habentẽ ad alium: reliquæ verò ipsum ordinant ad seipsum. Exempli gratia. Temperantia versatur circa rectum vsum delectabiliũ tactus: & ideo ponit mediũ inter duas affectiones ipsius temperati, scilicet nõ in ciborum venereorum vsum à ratione exorbitet: neque; verò minũs sumat quã sustentatio vitæ postulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciã modũ constituit. Iustitia verò facit æqualitatẽ inter debetẽ, & alterũ cui quippiã debet. Vt si vterque; nostrũ habeat quinq; , mutuo verò mihi dedisti vnu, cuius causa tantũ habes quatuor, ego verò sex, iustitia postulat vt tibi vnum refundam, vt vterque; nostrũ habeat quinq; , quod est mediũ inter quatuor & sex. Pari modo si tuas mihi operas locasti, iustitia postulat vt merces mea eadẽ adæquet. Quocirca & res due iustificari dicuntur dum adæquantur: vt puta cum architectus lapidẽ ad pedem: Secunda ex hac nascitur differentia quod in materia reliquarũ virtutũ nihil vere ac legitime censetur rectũ, nisi respectu agentis. Exempli gratia. Si auarus parca vtatur mensa, non vt temperatẽ viuat, sed nõ pecunia dispendat: opus illud non censetur rectum: neque; virtuti admesurati. Si verò debitor quantum aris debet tantũ creditori persolvat, sinistra tamẽ intentione: nepe vt illud dilapidet: vel si gladiũ quẽ in deposito habet, deo restituat, sciens in malum vsum esse ab illo repetitum: tũ tale opus iustum simpliciter censetur: quia est debito æquale: licet non opus virtutis neque; qui soluit sit studiosus. At qui ex hac rursus exoritur differentiã differentia: nempe quod merito Doctora res virtuti iustitiã per se obiectum ascribitur, quod ius appellant & iustum: non autem reliquarũ vlli; videlicet quod in virtute iusti-

tia iustum ipsum ex natura rei cõstituitur: in reliquis verò non nisi ex reãtentione agentis. Quapropter diuus Tho. (quod modè considerandum est) tractatus aliarum virtutum nimirũ fortitudinis aut temperantia, non ab earũ obiectis exorditur, sed à virtutibus quã faciunt reãtitudinem in opere: tractatum verò iustitiã ab obiecto: quod in rebus ipsis consistit. Quin verò in alijs virtutibus non tam proprie dicitur obiectum materia, circa quam versatur virtus, vt materia fortitudinis est periculu belli: & materia temperantia, delectabiliũ tactus: in quibus virtus medietatem inter duos affectus cõstituit: sed virtutis iustitiã proprie est obiectũ æqualitas ipsa rerum in quam virtus tendit, sicuti visus in colores. Habemus ergo cõclusionẽ quòd ius est obiectum iustitiã. Verum tamen non desunt qui hoc discrimen superficie tenus cernentes impugnent. Buridanus inquam. 5. Ethicor. q. 1. aduersus hãc doctrinam sic insurgit. Aut loquitur, inquit, diuus Thomas de reãtitudine operis: quatenus est reãtudo virtutis, aut de eius reãtitudine absolute, licet non fiat à virtute. Si prioris modo, tunc vt officia aliarũ virtutũ, sic neque; opus iustitiã rectũ est, nisi in ordine ad agentẽ. Docet enim Arist. 2. Ethic. c. 4. nullũ esse virtutis opus nisi fiat ex electioẽ, propter legitimum finem: quare, vt modo dicebamus, qui gladiũ reddit vero deo vt homicidium faciat, non est studiosus. Si vero loquatur de operis reãtitudine absolute, non quatenus à virtute proficiscitur, tunc in materia quoque; aliarum virtutũ eiusmodi reperitur reãtudo sine ordine ad agentem: vt si quis per hypocrisim ieiuniorũ legem obseruet, aut propter vanã gloriã strenue se gerat in bello. Re spondetur tamen, differentiã constitui in reãtitudine absolute considerata. Et est hec, quod cum reãtudo iustitiã in rebus ipsis natura sua sit reperibilis, qui soluit æquale debito mala intentione & fine, facit quidem opus iustum, cum ius alteri suum tribuat, licet nõ sit iustum, id est studiosus, quia nõ operatur quãdo, vbi, & quomodo oportet. In reliquis verò virtutibus, si vnãquãlibet tollas virtutis circũstantia, nulla restat moralis reãtudo: hoc est ieiuniu illud non est opus temperati: neque; aggressus in bello, opus strenuũ, quia çalia opera non habent aliam reãtitudinem quãm in ordine ad virtutis habitum. Citatur; vt ad obiecta capitalia respõdeam. Ad. 1. argumẽti idẽ Buridanus.

Refellit
Burdanus

ius & nonnulli minus nominis significatū callētes, negāt nomē ius accipi pro obiecto iustitiæ, sed aiunt idē esse quod legē: secūdu verbū Iſidori qđ refert distin. i. Ius generale nomē est, lex autē iuris species. At verò qui hoc negat, veritati se autoritate oim armata, cōtrariū obijcit. Enimverò quod Philosophus appellavit iustum, vbi dixit iustitiā esse habitum iustorum effectricem, Iuriscōsultus planē nuncupavit ius, dicēs, Iustitiā esse virtutē ius suū cuiq; tribuendi. Si ergo iustitiā facit ius & iustū, quis abnuat ius esse obiectū iustitiæ? Imo crediderim per Apocopen, hoc est per amputationē syllabæ in fine dictionis, iustum dictum esse, ius: sicut pro eo quod, potestis, dicimus, potes. Vnde Græcē Dikāon, idem p̄miscū significat, quod iustum, & ius. Quare idem esse Iſidorus eodem loco statim subdit, ius dictū esse quia iustū est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iusta, quia iustum in rebus constituit. At verò quoniā opificiorū artificiorūque nomina ad significandum quoq; artes transferuntur, sicuti nomen medicinæ quæ est res per artē cōposita ad artē ipsam accommodatur, nomen iuris derivatum est: primum ad significandum artem, cognoscendū quidnā sit iustum: & exinde rursum, ad significandū legem. Cauendum namq; tibi est idem esse censēse artem boni & æquū, & legē: ars enim non est dictamen, sed scientia potius moralis, qualis est in iuriconsultis ad investigandum quidnam æquū sit lege sancire. Lex autem est regula prudentiæ, seu dictamen practicum inde constitutum: puta, fac nē facias, quæ quidem est in principe, vt lib. i. q. 1. declarauimus. Quocirca vbi ait Iſidorus legem esse iuris speciem, non accipit speciem quasi quid generi directē subiectum: vt est homo, animali: siquidem subdit, ius id esse quod iustum. Sed quia est regula præceptioq; iuris scripta. Ius enim aliud est naturale, menti nostræ inditum, atque aliud scriptum, & secundū Iſidorum lex est constitutio scripta. Et per hoc detegitur sensus verborū Celsi: ius est ars æqui & boni. Vbi hallucinatus Accursius ait non idem esse æquum quod bonum: fingens nescio quid discernimū inter illa membra: cum tñ æquum & bonum, vt doctē illic Budæus adnotauit, & nos supra lib. i. q. 6. art. ult. declarauimus, loco simplicis nominis accipiatur p eo qđ est epikeleia: puta legis interpretatio, casu quo palam est legislatorē si adesset, voluif-

Non sunt
idē lex
ars boni
æqui.

Iſido. mens.

Accursus
la
psus.

Budæus.

se legem secundum scripturæ rigorem seruari: vt colligitur ex l. nulla. ff. de legib. Nam leges non possunt in omnes singulares casus prospicere, vt habetur. Inæque leges. & l. non possunt. eod. titu. Quod fit vt cum ait Iuriscōsultus ius esse artem boni & æqui, ius accipiatur, non p̄ scripto, sed pro naturali: vt pote qđ epikeleia faciēs contra v̄rba scripti iuris mētēq; eius seruat illeſā, in qua ius naturale conseruat. Quare ars æqui & boni idē est qđ ars tuēdi naturale ius, vbi scriptū apparet iniquū. Habet enim Institutio, de succēss. libert. §. 1. Prætoris edicto hæc legis iniquitas emendata est. & ff. qđ quisq; iur. & c. l. si quis. ait Vlpia. Si quis iniquū ius aduersu saliquē impetrauerit, ipse eo iure vtatur. Vnde etiā illud emanauit axiōma. Summū ius summa iniuria. Atqui ex his ipsis, quæ dicta sunt colligitur intellectus Vlpiani in eadē lege, vbi ait ius à iustitia appellatū est. Enimverò si ius pro obiecto iustitiæ, vt dictū est, accipias, falsum quidē est. Nā potius eouerō iustitia dicitur à iure. Quandoquidē habitus ab obiecto sortitur specie. Præterq; qđ per grammaticorū regulam longior dicitio à breuiori deriuatur. Accipit ergo Iuriscōsultus ius pro arte & scientia de iure naturali iudicandi. Illa enim obid nascitur ex iustitia, quod ille solus, qui iustus est, prudentia viget, vt ait. & Eth. Aristad rectē de agēdis iudicandū. ¶ Vt ergo dictorum faciamus epilogū, ius est in rebus: ars verò æqui & boni in intellectu docente iustum operari, sicuti ars fabricilis. Sed lex est regula intellectus practici per prudentiā constituta: atq; adeo ratio iusti, hoc est factiua & constitutiua iusti iustitiā deniq; virtus voluntatis quæ secundum legem iustum in rebus constituit. Quo fit vt cum dicitur ius alicui reddi, non aliter accipiatur, quā vt est obiectum iustitiæ. Tamen si sanctus Thom. non nihil discernimū internoscā: nempe quod ius reddere sit sententiam in fauorem, alicuius pronuntiare, siue secundum rei veritatem, siue secundum allegata & probata: etiā dū secundum veritatem iniquū sit. Quod autem subdit, ius quoque accipi pro tribunalis loco, vt dum reus dicitur in iure comparere, forte ex Paulo iureconsulto accepit, qui. l. pen. ff. de iusti. & iur. ait ius accipi pro loco. Nescio tamen an satis aptē dictum sit: nam quando quis dicitur in iure comparere, eodem modo videtur ius accipi, quo quando dicitur in ius vocari: in ius autem vocari, vt ait Iuriscōsultus

Vlpia. sicut
Ius.

Epilogus ad
dictorum

D. Thom.

Ius nō satis
aptē accipi
tur, p̄ loco
tribunali.

Ad 2. arg.

sultus. ff. de in ius vocan. est iuris experiri: di causa vocari: nempe vt actor rei nomen deferens expeririatur an ius sibi patrocine. Vbi ius accipitur, p iure ipso vel pro lege. ¶ Ad secundū arg. respondetur, Augustinū, vbi ait iustitiā esse amorē Deo seruientē, non de notare iustitię substantiā. Imò verò cū Deo æquale reddere nemo possit, nulla est inter nos & Deum propria ratio iustitiæ: sed dicitur iustitiā esse amorē, id est ex amore seruienti Deo nasci, & ad eundem tendere finem. Quapropter, fas, a iusdem esse quod piam, & religio sumnepe fari dignum: quod quid ex cæliis est quā iustum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum diuisio iuris in ius naturale & positium, sit generi congruens.

Dostquam visum est quidnā sit ius, sequitur de ius diuisione, vtrum congruet hoc genus, ius, in has duas species, naturale. f. & positium, diuidatur. Et arguitur à parte negatiua. Nullum est in hominibus ius naturale, ergo diuisio supponit falsum. Probatur antecedens. Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes, vt habetur dist. 1. can. ius naturale, in rebus autē humanis nihil est immutabile: quia omnia humana in aliquibus casibus deficiunt: ergo nullum est ius naturale. ¶ Secundū arguitur: Nullum est ius positium, ius enim positium est quod humana voluntate & arbitrio ponitur: vt §. Ethic. cap. 7. ait Philo. & eadē dist. Iſido. vbi inquit ius civile esse quod quisq; populus sibi constituit. Ex hoc autē qđ humana voluntate ponatur, non sequitur id esse rectum, atq; adeo neq; vt sit ius; ergo nullum est ius positium. ¶ Tertio, ius diuinū neq; positium est, cū humana autoritati nō innitatur: neq; verò naturale: quia natura excedit: ergo diuisio non est sufficiens. ¶ In contrarium autē est autoritas Philosophi loco citato. §. Ethic. cap. 7. vbi ius politicū, puta civile, diuidit in naturale & positium quod appellat legitimum.

Argum. 1.

Argum. 2.

Aristot.
Iſidorus.

Argum. 3.

Aristot.

Primū
fundamentum.

Hic primū oim nosse oportet eisdē prorsus diuisionibus ius distribui, siue illud pro lege accipias, siue p iusto, quod est iustitiæ obiectū: nā ex iure quod iustitiæ obiectū est, & iustitia rationē habet virtutis, & lex rationē regulæ. Quapropter cūtra quæ lib. i. q. 5. de diuisionibus iuris accepti p lege dicta sunt, & in hūc quoq; locū cōpetūt,

ac perinde breuior hic erit disputatio. Secūdo & hic quoq; cautē obseruandū, qđ ius nō secundum statim ex æquo, vt ferē iurisperitorū schola arbitrat diuidēdū est in tria, scilicet in ius naturale, & gentiū, & civile: licēt id Iſidorus videat celsere, vt sequenti articulo patebit. Neq; vt alij putāt, in quatuor, scilicet in hæc tria & ius diuinū. Sed si artē diuidendi cōsulas, ius, vt cōmune est ad diuinū & humanū, diuiditur in duo, scilicet naturale & positium, & pariter ius diuinū: ac deinde ius positium hō manu, in ius gentiū & civile. Vnica ergo cōclusio re sponsiua. diuiditur in naturale & positium. Probatur cōclusio. Ius seu iustum, idē est quod æquale & adæquatū: hoc autē fieri nō potest nisi altero duorū modorū: videlicet aut ex natura rerū, aut ex conditio humanæ voluntatis: dimittamus enim tātūper diuinā legē, de qua statim similiter censendū est. Exēpli gra. Vt qui aliquid credito recepit, tantundem restituit, natura rerum docet: & ideo ius naturale est: sicuti & quod foemina viro generatio nis gratia adiungatur. Quod autem frumētū modus quinque siclis vaneat, certē non natura fecit, sed humanum conditū: puta reipublicæ consensus aut principis. Nam cū, ad rationē legis vis requiratur coercitiua, non omne conditū vim nascitur legis: sed quod est reipublicæ. Vnde quod priuatim inter ciues intercedit, nō lex sed pactum est. Pari modo quod cōsanguinei in quarto gradu matrimonium ineant, natura non vetuit sed humana voluntas. Cū ergo his tantum duobus modis v̄su venire possit æquū & iustum, fit vt duo membra genus ipsū iuris absoluant. Igitur cū audis ius naturale esse illud quod est à natura, bifariam id intelligito: nempe & à natura id docetē, & ab eadē ad ipsum instigatē. Vnde Vlpia. l. i. ff. de iusti. & iur. Ius, inquit, naturale est cōmune omniū, cōq; vbiq; instinctu naturæ, nō constitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponens naturalē instinctū & constitutionē, nostrā bimēbrem diuisionē infinuat. Eodēq; refertur Ciceronis diuisio, lib. de inuen. in Cicerō. quiētis: Natura ius est, quod nobis non opinio, sed quædā inata vis affert. Omnes itaq; definitiones istę per causam efficientē cōstituitur. At verò Arist. §. Ethic. cap. iam citato per causam id formalē philosophico more definit, dicēs: Ius naturale est quod vbiq; eādē vim habet, & nō quia videtur: id est quod vbiq; natura sua necessarium est, & nō quia huma-

Cōclusio re
sponsiua.
Probatur cō
clusio.

Cicerō.

Aristot.

humano iudicio & arbitramēto ponit. Etenim vt in decē accepit, totidē reddat, nō est iustū q̄a hominibus ita existimatū: sed natura sua, sicut ignis est calidus: q̄ autē frumētū tāti vēdatur, vinū verō tāti, atq; hoc vitū tāli vindicetur supplicio: & hoc aut illud offeratur sacrificiū, & similia, nō natura, sed humana volūtas iustū fecit. Quare ait illic Philosopho, iustū legitimū anteq̄ esset positū nihil referre, sed postq̄ positū est. In summa, diuisio hęc præsens in idē cū illa cōcidit, quia Dōctores dīstingunt, alia esse vel iusta, quia bona: vel prohibita, quia mala, alia verō vel bona, quia iusta: vel mala, quia prohibita.

Prima obiectio aduersus definitionē iuris naturalis.

¶ Offert se nihil minus nō nihil ambiguitatis circa definitionē illam iuris naturalis per causam efficientē. Si enim ius naturæ est q̄d natura docet, nemo illud posset ignorare: & tamē multa sunt de iure naturæ quæ barbaræ gētes ignorāt, vt de fornicatiōe simplici ex cōcilio apostolico ānotauimus. Act. 15. quæ ideo p̄hibita fuit cōuersæ gētilitati, nē per ignoratiā excusarētur. Rursus: si ius naturæ est illud ad quod natura instigat, fit ius omne naturale esse necessariū: quod tamen videtur esse falsum, cū super aliquo, vt supra diximus, dispensari possit. ¶ Ad horum prius respōdetur q̄ nō quicquid natura docet, omnes capiūt, sed illi prorsus qui serēnam habēt ratiōem & ab omni nebula liberam. Nam qui in vitia immerſi, caligine illam obduxerunt, naturæ radios non satis perspicunt. Posterior verō dubitatio tacta est inter arguendū in fronte quæstionis.

Secunda.

Ad primā obiectionē.

¶ Respondetur ergo ad primum argumentū vbi idem commouebatur. scrupulus, concessio, ius omne naturæ esse simpliciter necessarium natura sua. Quapropter præcedenti libr. q. 3. diximus esse indispensabile. Quin verō Scotus ipse quāvis cenſeat præcepta secundæ tabule dispensabilia esse, negare nō debet quin sint natura sua necessaria. Sed fortē diceret q̄ De⁹ natura superior poterit super illis dispēlare: sicuti angeli, & celi licēt sint res natura sua necessaria, possunt supnaturaliter ānihilari. Tametsi satis demōstratum sit neq; id de eisdem præceptis esse possibile, vt pote cū prorsus eorū naturæ repugnet esse licita, sicuti homini esse irrationale. At verō id quod natura sua est necessariū, potest mutatis rebus mutari. Necessitas quippe vniuscuiusq; rei secūdū eius naturā perpendēda est. Si enim natura rei immutabilis est, tunc & ius eius erit simpliciter im-

Ad 1. argu. principale.

mutabile: vt, quia cœlum res est mutabilis, eius mot⁹ est immutabilis: sed quia aqua est res mutabilis, licēt simpliciter illi sit naturale infrigidare, nihilominus q̄ est calida, calefacit. Pari modo q̄ depositū sit dño reddēdū, per se cōsideratū est simpliciter necessariū: sed quia homo est mutabilis, dum dñs prauē affectus suū gladiū petit ad occidēdū, nō est illi reddēd⁹, quia sicut si sanus existeret, ius esset ei reddere, ita dū insanus fit, ius est non reddere. Eodē modo ius per se simpliciter necessariū est, quicquid debes vt soluas: q̄ verō solūdo non es, ius nō te ligat. Hęc ergo mutatio nō tā fit in iure, q̄ in hominibus ipsīs. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximus, quare expedit leges humanas nō nunq̄ mutari: nempe quia res mutantur. Et lib. 2. q. 3. cōmonstrauimus, in illas leges, quæ rationē ipsam iustitiæ & finē cōtinent dispensatiōe eade re nō posse: in illas verō quæ nō finē, sed media secū afferunt, cadere posse, hoc enim naturalī genus est, quod Arist. loco citato ait posse mutari. Nā etsi dextera naturaliter validior sit, aliquādo deficit: & est sinistrū brachiū robustius. ¶ Ad secundum respondeatur, concessio non esse regulam generalem, vt quicquid voluntas constituat continuū sit iustū. Nam si quid contra ius naturæ constituat nunquam vim legis obtinebit, vt supra dictum est: reclamāte propheta Isai. 10. Væ qui condunt leges iniquas. Sed quādo res est non solum naturæ non repugnās, verum pro loco & tempore congruens: tunc volūtas humana, si publica autoritate polleat, id potest constituere: quod quia constitutum est, fit iustum: &, vt ait Arist. quod non referebat, iam inde refert. ¶ Ad tertium denique respondetur, vt supra insinuauimus, quod ius diuinum non concluditur eadem diuisione contra ius naturale & positium. Imō verō similiter diuiditur. ¶ Itaque, vt perspicua sit diuisio, primum omnīū diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrumque membrum eadem prorsus diuisione subsecatur: vt ius diuinum alterū sit naturale, atque alterum positium. Vniuersum enim ius naturale est diuinum: eō quod Deus est author naturæ, ac subin- de cuiuscunque eius iuris: sed ius diuinum positium est quod supra naturam est ab ipso positum, vt sacramentorum iura Christianæ familiæ: & ceremonialia ac iudicialia antiquæ legis. Præcepta autem primæ

tabulæ decalogi non simpliciter dicuntur diuinum positium, licēt, vt supra dictū est, per fidem, sint explicita, quia ex rerum natura pullulant: licēt nisi opulante fide, nō ab omnibus agnoscantur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum ius gentium sit idem cum iure naturali.

GV duo tantum membra in proxima diuisione posuerimus, dum genus iuris in naturale tantum & positium distinximus, dubium de iure gentium restat: vtrumnam illorum membro comprehendatur. Et arguitur quod cōtineatur sub iure naturali. Ius enim illud in quo omnes homines conueniūt, esse non potest nisi naturale, quod, vt proxime dicebamus, commune est omnibus: iure autē gentiū omnes gētes cōueniūt, secūdū illud Vlpian. l. 1. ff. de iusti. & iure. Ius gētiū est quo gentes humanæ vtuntur: & Institutio de iure naturali, &c. Ius gentium omni humano generi commune est, ergo ius gentiū & naturale idem sunt. ¶ Secundo arguitur. Seruitus est de iure gentiū, & habetur distinctio. 1. can. ius gentium. & Institutio. modo cita. & ff. de iustit. & iure. l. manumissiones. Sunt autem, vt Philosophus ait. 1. Politico, multi naturaliter serui: ergo ius gentium est naturale. ¶ Tertio, Ius diuiditur per naturale & positium: sed nunquam vniuersæ mundi gentes conuenerunt vt ius aliquod statuerent: ergo natura idem ius docuit, atq; adeo est naturale. ¶ In contrarium autem est Isidorus distinctio. 1. can. ius autem. vbi distinguit ius gentium à naturali, dicens, ius autem naturale est, aut ciuile, aut gentium.

Argum. 1.

Argum. 2.

Aristot.

Argum. 3.

Isidorus.

Cōclusio responsua.

D. Thomas.

Probatio cōclusiōis.

Aristot.

Ad 1. argu.

Ad 3. argu.

cōmensuratū. Hoc autē dupliciter cōtingit. Vno modo secundū absolutā rerū cōsiderationē: sicuti masculus & foemina absoluta natura sua coaptantur in vnū generatiōnis officii: & pater curat filiū alere. Alio modo quippiā est alteri cōmensuratum, non secundum absolutam eius naturam, sed in ordine ad certum finē & per certas circūstantias consideratū. Exempli gratia. Quod hoc prædium ab hoc proprio domino possideatur, & aliud ab alio, natura rerum absolute existimata nō magis exigit q̄ vt omnia in cōmuni possideantur. Attamen si Ager idē cōfideretur, vt ad ferendos fructus colendus atq; in pace possidendus: & pro statu naturæ corruptæ, in quo homines segniōres existunt, ad impendendas proprias operas, quæ in cōmune bonum cessuræ sunt, & alienorū sunt auidi, ratio statim colligit omnino cōducere vt possessiōnū diuisiones fiāt. Quem admodum Philo. 2. Poli. docet: & lib. nos. 4. Philosoph. quæst. de rerum diuisione, monstratur sumus. Ex hac ergo distinctione elicitur conclusiōis ratio. Rem, namq; absolute apprehendere non solum hominibus, verum & cæteris etiam animantibus naturali instinctu conuenit: & ideo ius q̄d simpliciter est naturale, vt societas masculi & foeminae, ac prolium nutritio, cunctis est animalibus cōmune. At verō de rebus in ordine ad finem sub certisq; circūstantijs iudicare, nō omnibus animalibus competit, sed peculiariter homini virtute rationis, cuius est vnū ad aliud cōferre. Id ergo ius quod per talē collatiuā rationem constituitur: dicitur ius gentiū, id est ius quod gētes vniuersæ, quatenus rationales sunt, sibi constituerūt. ¶ Per horū ergo intellectū clarescūt iurificonſultorū verba, quorū explanatio morali philosopho incumbit. Ait enim Vlpian. l. 1. ff. de iustit. & iur. ius gētiū à naturali recedere: idq; in dē licere facile intelligere, q̄ illud omnibus animalib⁹, hoc solis hominib⁹ inter se cōmune est. Et Caius Loēs populi. quod naturalis, inquit, ratio inter omnes homines constituit, id apud oēs p̄ræq; custoditur: vocaturq; ius gentium. Nō ait, Quod simplex lux naturæ, sed, Quod ratio, quæ hominibus propria est, cōstituit, id est, ponit. Atq; hinc denuō argumentū sumitur aliud conclusiōis. Ius enim naturale est simpliciter necessariū, id est, quod nō dependet ex humano consensu: ius autē gentiū obligat, quia videtur, id est, quia ab hominibus sic iudicatur, nunq̄ autē rerū possessiōnes

Philosoph.

Elucidatur uaria iuris cōſultorum uerba.

Alia rō cōclusiōis.

Scrupulus.

Solutio.

Primum di-
scrimine iuris
ciuile ac ge-
nium.

Secunda dif-
ferentia.

Tertia.

Contractus se-
re oēs iure
genium intro-
ducti sunt.

nes diuiderentur, nisi homines consentirent ut isti illas, alij verò alias possideret: ergo ius gentium non est simpliciter naturale, sed positiuum. ¶ Quòd si conclusionem nostrā hoc argumēto cōcutias, quod inde fieret consequens, ius gentium idē esse quod ciuile: ut luculentior tibi fiat responsio, differentiā accipito inter has iuris species. Primum omnium ius gentium & ciuile à naturali differunt, eò quod naturale simpliciter est necessarium secundum ab solutā rerum considerationē, ut dictū est: & ideo cunctis animantibus cōmune: ius verò tantū gētium quod ciuile humana ratione est positum. Ius autem gentium & ciuile in primis hoc basilari discriminē differunt, quod lib. 1. q. 5. art. 4. ex mēte. D. Tho. de prompissimus. Nempe quod ius gentium ex principijs naturalibus rerū consideratur in ordine ad aliquē finē circumstantias per viā cōclusionis elicitor: ut si dicas, Agri colēdi sunt: & homines negligētiores sunt ad cōmunia quod ad propria, ergo priuatim possideantur. Ius autē ciuile colligitur ex vno principio naturali, & altera pmissa arbitrato humano posita: & ideo non colligitur per viam illationis, sed per determinationē generalis principij ad specialem legem: ut de ceremonialibus, & iudicialibus idēdē dictū est, ut si dicas, Res iusto pretio vendantur: iustum autē tritici pretium pro ratione presentis loci, & tēporis est: quinque; siolorum: minor enim non est de iure naturæ. Et pariter malefactor est plectendus: ergo suspendendus latro. Ex hac prima differentiā sequitur secunda, quod ad cōstituendū ius gentium non requiritur hominum conuentus in vno locū: quoniam ratio id singulos per se docet, sed ad cōstituendū ius ciuile requiritur reipublicæ cōciliū, aut principis autoritas, ut vtrò citroque: habito consilio constituatur. Atque ex hac rursus sequitur tertia, videlicet quod ius gentium est gentibus omnibus cōmune, ut dictū est: ius autē ciuile est, ut ait Isidorus, quod quisque; populus vel ciuitas sibi propriū constituit. Quare aliud est ius Atheniensium, aliud verò Romanorum, &c. ut habetur Instit. de iure natu. genit. §. sed ius. De iure autē gentium omnes penē contractus introducti sunt, ut emptio, & venditio, locatio, &c. sine quibus humana societas cōstare non potest, ut patet eodē. Instit. §. ius autē. & ff. de iust. & iur. l. ex hoc iure. Isidorus ergo quia nouit ius gentium, & à naturali differre, & à ciuili, nē tot faceret diuisiones, distinxit ius in hæc tria mēbra. Aristoticius ergo diuidit in ius naturale & po-

sitiuum, ac deinde ius positiuum humanum, in ius gentium, & ciuile. ¶ Est autē admonitio opus nē quēquam diuisio Aristotelica fallat, lib. 5. Ethic. cap. 7. ubi ius politicū diuidit in naturale & legitimum. Haud enim politicū pro eo prorsus vsurpat, quod iuris prudentibus est ciuile: nam ius naturale non est species ciuiles, sed illi cōtrā positum. Appellauit ergo generaliter ius politicū, ius omne, quo ciuitas utitur: quo nomine tā naturale quā gentium quod etiam ciuile comprehenditur. ¶ At verò non omnes scrupuli extincti sunt qui ex hac conclusione succrescunt: videntur enim iura cōtrā extare. Ait quippe Pomponius. l. veluti. ff. de iust. & iur. religionem erga Deum, & vt parentibus & patriæ pareamus, esse de iure gentium. Et Florentinus. l. vt vim, iniurias appulsare ad idem spectare ius: hæc tamen omnia sunt de iure naturæ. Nam præceptū religionis & honorandi patres in decalogo sunt: qui, ut supra fatis demonstrauimus, germē est naturalis iuris. Et appulsare iniurias, cōclusio est illius principij. Vnaqueque res appetit se conseruare: ergo ius gentium idē est, quod naturale. ¶ Et secundū id ipsum arguitur. Lib. proximo hanc sepe repetiuimus differentiā inter moralia præcepta ex vna parte, & ceremonialia atque iudicialia & ius ciuile ex altera, quod moralia in feruntur ex principijs naturæ per modum conclusionis: non autem reliqua, vt modo declarabamus. Qua de causa diximus decalogū esse de iure naturæ: si ergo ius gentium inferitur ex eisdē principijs per modū cōclusionis, fit, vt sit pariter de iure naturæ. ¶ Ad primū argum. respondetur iuris prudentes nūmū extendere ius gentium. Censent namque tali appellatione cōprehendi quicquid cunctis mortalibus est cōmune: & ius naturale id duntaxat esse, quo etiam bruta cum hominibus conueniunt: cum tamen multa sint naturalia iura quæ peculiariter conueniunt humanæ naturæ & non brutæ: vt est decalogus, & quæ ibi implicita sunt. Differentia ergo non est illa: sed quam nos posuimus: scilicet quod ea quæ inferuntur ex absoluta rerum natura, & consequentia necessaria, pertineat ad ius naturale: illa verò quæ non est absoluta consideratione, sed modo expōsit in ordine ad certum finem, sint de iure gentium. Quare Decalogus non de iure gentium, sed de iure naturæ est. ¶ Et ex hoc elicitor solutio secundū argumētū. Quando enim diximus ius gentium elici ex principijs

Restat ex superioribus dubiū circa quādam iuris species, qualis est paterna, & dominatiua, quæ non videntur sub rationibus superiorum prorsus comprehendi. Queritur ergo vtrum ius paternum & dominatiuum & politico & inter se diuidatur. Et arguitur vt moris nobis est à parte negatiua. Ad iustitiam in genere pertinet vnicuique; quod suū est reddere: cum ergo ius sit obiectū iustitiæ, fit vt pari modo vnumquodque; æqualiter aspiciat. Quare non est distinguendum aut inter patrem & filium, aut inter dominum & seruum. ¶ Secundo: Lex quæ, vt art. 1. diximus, ratio est & regula cōstitutua, iustitiam ad bonū cōmune totius ciuitatis spectat, non ad vllius personæ priuatū: pater autē & filius, dominusque; & seruus ad priuatā pertinet familiam: non ergo distinguitur ius paternū & dominatiuum à politico. ¶ Tertio: Si hæc species iuris essent discernendæ, pari ratione & dignitate deessent aliæ plures secundum gradus diversos qui sunt inter ciues: vt puta ius militare & sacerdotum, &c. ¶ In contrarium autē est autoritas Philosophi. 5. Ethic. capite. 6. distinguens ius paternum ac dominatiuum à politico.

Articulus hic in hoc solum adhibitus est: vt locus hic citatus Aristot. exponatur. Ad quem igitur tribus breuissimis conclusionibus respondetur, quibus sententia Aristote. summam exponitur. Prima est, Inter patrem & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundum quid. Et merito non vsurpare nos hic politicum pro eo quod est ciuile, vt distinguitur à iure naturali & gentium: sed, vt proximè dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues custoditum, sic enim accepit. Aristote. vt etiam naturale comprehendat. Probatur ergo conclusio Iustum, vt hæc tenens dicebamus, idem est quod adæquatū & cōmensusuratum alteri. Intercedit enim iustitia: non nisi inter duos aut plures: est tamen vnus homo alter ab altero dupliciter. Vno modo, quia simpliciter ab illo distinguitur, vt ciuis quilibet ab altero ciue. Alio modo secundum quid: nempe quia quodammodo est alter, puta alterum suppositum: quodammodo verò idem: videlicet pars alterius. Filius autem non est simpliciter alter à patre, sed secundum quid, vt pote pars eius: vt habetur Ethic. 8. nōn p̄ semen ab illo decissum: ergo inter patrem & filium non est simpliciter iustum, sed secundum

Postremum dubium.

Solutio.

Argum. cōtra prædict.

Argum.

Ad 1. arg. capital.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Ad 2. arg.

cipij naturæ per illam illationis, non intelligitur, quòd illatio sit omninò necessaria: sed rei naturæ in ordine ad talem finem conueniens. Haud enim ex necessitate colendi agros vel pacificæ eorum possessionis consequitur tam necessariò dominiorum diuisio, quā ex illo principio, Id ne facias alijs. &c. elicitur. Non occides: sed quia est illi fini cōgruentissimū atque expeditissimū. ¶ Hinc autem oboritur postremū dubium vtrum in ius gentium cadat dispensatio, an perinde atque ius naturale sit indispensabile. Respondetur sub distinctione. Aliqua enim sunt de iure gentium adeò cōducentia ad humanum conuictum, vt nullatenus fas sit super illis dispensari: imò forsā dispensatio esset irrita, vt diuisio rerū de qua modò dicebamus. Namque; nisi inter religiosos, intolerabilis esset cōmunitas rerum possessio. Aliæ verò sunt ciuilem iuris quæ sunt pro causa dispensabilia. Seruitus enim est de iure gentium: & tamen dispensatur, est nē Christiani capti in bello, pro seruis habeantur. Et nonnulli contra etiam ciuiliū, etiam qui sunt de iure gentium possunt dispensari. Est enim de iure gentium seruare fidem hostibus, vt seruare legatos in bello: tamen si causa fidei contrarium posceret, non esset seruandum: imò si corrupta dogmata disseminarent exurendi essent: neque dispensatione opus esset.

Primū igitur argumētū in capitale iam solutum est: negatur enim omne illud in quo omnes gentes conueniunt: esse ius naturale. ¶ Et ad secundū respondetur quod Philosophus quando ait homines esse iure naturæ seruos, non accipit ius naturæ simpliciter: nam absolute humana natura pensata, non est cur magis vnus seruiat quod alter: sed si perpendatur in ordine ad finē: puta vt doceatur quis ab alio, & vt seruet in bello. Et ideo potius est iuris gentium, tamen si seruius illius qui iudior est, vt à sapientiori moribus imbuatur, non est libertati cōtraria, vt lib. 4. in propria quæstione dicturi sumus: & ideo est magis naturalis: id est naturæ indiuidui cōgruens. ¶ Ad tertium idem responsū est, quòd licet ad ius gentium requiratur consensus hominum, non tamen conuentus vt ad ius ciuile: nam dispersim vniuersæ gentes ratione naturali id iuris perdocebunt.

A R T I C V L V S. IIII.
Vtrum ius paternum ac dominatiuum ex iusto politico ex inter se ulla ratione distinguantur.

Argum. 1. à parte negatiua.

Argum. 2.

Argum. 3.

Aristot.

Conclu. 1.

Probatio cōclusionis.

est que bonū reddit habentem & eius opus bonum: iustitia autē est huiusmodi: ergo est virtus. Probatur minor: bonum hominis est operari secundū rationis regulā: nam cū homo natura sua sit rationalis, secundū rationem actiones nostrā probā iudicatur: iustitiā autem hoc ipsum munus in cūbit vt secundū rationis lineam equitatē constituat in ter duos: sit ergo vt sit virtus eadēq; vt Aristot.

Aristot.

Cicero.

Hesitatio.

Ad primum igitur argumētum optimē S. Thom. respondet, quod qui facit qd debet nihil utilitatis affert, hoc est nihil augeat lucri ei cui debitum reddit, sed tantum ab eius damno manus abstinet: at sibi ipsi utilis est, quatenus sponte sua faciens quod debet, prāmium meretur apud Deum. Summus ergo respectus Dei non sicut serui respectu mortalium dominorum: serui quippe quicquid sunt, dominorum sunt: & ideo quidquid operis exequitur, domino accrescit in lucrum. Ob idq; sunt vtilis: nam vtile est bonum propter aliud. Obsequia verō quæ nos Deo impendimus, nihil ei lucri accumulamus: quia bonorum nostrorum non indiget: sed in nos ipsos utilitas redundat: deo autem, non nisi gloria. Et ideo dicimur serui inutiles, hoc est nihil accumulantes Deo, propterea quod non facimus nisi id quod de iustitia debemus. Attamen quia id quod debemus, virtus iustitiæ est, quam Deus nobis precepit, sit vt facientes quod debemus, apud ipsum promeremur prāmium. Ad secundū respondetur duplicem esse necessitatem. Alia quippe est coactionis: & hæc tollit meritum & laudem ac pariter vituperiū: vt in fine. 7. Ethicorum ait Aristote. Altera verō est necessitas præcepti & finis, quem sine tali medio consequi non possumus. Et hæc rationem virtutis non extrudit: quatenus id homo quod debet sua voluntate agit, vnde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum supererogationis, quale est in operibus consilij. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria. Ad tertium argumentum respondet S. Tho. quod iustitia non consistit circa exteriores res, quantum ad hoc quod est eas facere: quod pertinet ad artem: sed quantum ad earum usum, qui alteri est debitus. Hæc autem verba quidam adeo multis elucidare fatagunt, vt potius obnubilent: res enim est clara. Iustitia in qua non est ars fabricabilium: quia functio sua non est pecuniam cadere, aut fabricare domum: sed vti pecunia, soluendo illam debitori. Vnde cum architectus recepto pretio ædes ædificat, & si per artem eas extruat quales debet, tamen iustitia est quæ eum applicat ad ædificandū, vt debitum soluat.

Cicero.

Vera solutio dubitationis propositæ.

potest non se protinus exerere, atque in publicum prodire. Et re vera qui iustus est, vt vnicuique quod suum est promptissimè redat, is proximus est vt sit benefic ac liberalis.

Ad. 1. q. 9.

Ad. 2. q. 9.

Paul. ad. 1. q. 9.

S. Thom.

M. S. T.

Ireca aliam definitionis particulā, qua dictum est iustitiā esse uoluntatem, quaeritur vtrum uoluntas sit eius subiectum. Est enim argu-

Argum. 1.

Argum. 2.

Aristot.

Aufelmus.

Cicero re

profluat.

Aristot.

Ratio cōcl.

Aristot.

Questio ce

libri.

mentum quod fit in intellectu. Subiectum veritatis est intellectus, iustitia verō sapsissimè dicitur veritas, & in Psal. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi iustitia & pax osculatae sunt. Eò vel maxime quod iustitia, vt dictum est, dicit ordinem ad alterum: ordinare autem opus, rationis est. Et secundò arguitur. Si non est in intellectu, illa est causa quod non est virtus intellectualis, sed moralis: at verò inde colligitur neq; esse in uoluntate, sed in appetitu irascibili vel concupiscibili, quod Aristot. 1. Ethico. docet esse sedes virtutum moralium: ergo non est in uoluntate. In contrarium est Anselmus, qui definiens iustitiam, ait esse rectitudinē uoluntatis propter se seruata.

Ad quæstionē vnica cōclusionē respondetur. Iustitia est in uoluntate tanquam in subiecto. Conclusionem hanc insinuat Aristot. in initio. 5. Ethic. vbi ait iustitiam esse habitum quo homines iusta agunt, & uolunt iusta. Et iuriscōsultus, vt diximus, vbi ait: Iustitia est uoluntas, designauit enim habitum per proprium subiectum. Et ratio est hæc, quæ per sufficientem exclusionem aliarum potentialiarum procedit. Vnaquæq; virtus in ea est potentia cuius est actus, quæ rectificat: iustitia autem non rectificat actum intellectus aut alicuius alterius cognoscitiuæ potētia. Haud enim iusti dicimur, quia iusta cognoscimus: id siquidē etiā prauis commune est: sed quia iusta, vt ait Aristot. operamur & volumus: in nulla ergo est potētia cognoscitiua. Et igitur vt sit in aliquo appetitu, qui principij est proximū uolēdi & agēdi: appetitus autē alter est sensitiuus, in irascibile & concupiscibile diuisus: atq; alter rationalis, qui est uoluntas: in sensitiuo autē existere nō pot. Iustitia namq; ordinē, vt dictū est, ad alterū dicit: ordinē autē eiusmodi nullus sensus cognoscit, quæ sequitur appetitus sensitiuus: colligitur ergo ex hac inductione nullā superesse potētiam in qua iustitia considerari possit præter uoluntatē. De hac cōclusionē nemo est qui dissentiat: de hoc autem inter Doctores disputatur, vtrum proprie sit iustitiæ inter cardinales virtutes, esse

in uoluntate: iustitiā in quā & aliarū sibi annexarū: quales sunt religio, liberalitas, & similes. Scotus namq; (quod in superioribus tetigisse meminimus) in. 3. Sent. dist. 3. atq; Occham. q. 10. quos neotericorū pleriq; sequuntur, & præcipuè Burid. 1. Ethic. q. vltima. mordicus tenēt, nō modò iustitiā, uerū & fortitudinem & temperantiā in uoluntate re-

Scotus.

Buridanus.

Ratio potiss.

Sim. Sco. at

que Burid.

Aristo.

D. Thom.

Sententia prae

fata Arist.

est diametro

obuersatur.

fidere. Quorū ratio ea est potissima, quæ cum proprium virtutis opus sit rectam facere electionem circa finem, vt. 2. Ethico. c. 4. Arist. docet, in illa potentia insidere debet, cuius propriū est electionem facere: hæc autē est uoluntas, ex qua laus vituperumq; operis proficiscitur. ergo illa est omnium uirtutum sedes. At uerò quāuis disputatio hæc apud D. Thom. nō hic sed. 1. 2. q. 7. 6. sita sit: tamē quā tum ad rem attinet præsentem istorum doctrina Aristot. est diametro obuersatur, quæ quidem. 2. Ethico. capit. 3. ex professo demonstrare contēdit virtutes morales: nempe fortitudinem & temperantiā in reprimendis uoluptatibus ac doloribus & tristitijs uersari: cuius fundamentū contrariū illi est, quo isti utuntur. Enim uerò uoluntas, cum proprius sit appetitus hominis, & cuiusq; rei appetitus per se sit in bonū ipsius rei, nisi aliud impediatur, propensus: & recte agere secundum fortitudinem & secundum temperantiā, bonum sit proprium ipsius hominis: nullo ad hæc profusus indiget uirtutis habitus: sed cum uirtus sit circa difficile, illi est potentia necessaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni uirtutis obstitentes: quas quidem perturbationes ipsa per se potentia compescere non sufficit: ob id enim indiget opitulante sibi habitu: cum ergo tota difficultas recte aggrediendi expectandiq; in bello à timore & nimia audacia exsultat, irascibilis est quæ uirtute indiget. Et pariter concupiscibilis ad reprimendas uoluptates, quibus pacatis affectibus uoluntas rectam faciat electionem. Negatur ergo istorum maxima: puta in ea potentia debere esse uirtutem quæ rectam facit electionem. Nam quādo per se potentia id potest, non indiget uirtute, sed illic est necessaria unde nascitur difficultas atq; obstaculū recte eligēdi ac subinde agēdi. Quo fit, vt præter rationem ne gauerit illic Sco. habitus appetitus sensitiu mereri proprie uirtutum nomen: cum sint cardinales. Quoniam per illam repressiōē sensualium affectionum sunt uerè principia & causæ rectæ electionis. Et per hoc pro-

Ad arg. prae

tacta opi

nonit.

Ad aliud arguuntur omnium argumentorum fallaciae quas Burida accumulatur, quorum unum est: Voluntas saepe inclinatur versus appetitum, neque sine difficultate consentire potest rationi; ergo indiget habitu inclinante eam versus rationem. Negatur quippe antecedens: per se enim non vergit in appetitum, sed propensissima est in bonum ipsius suppositi, quod est bonum rationis. Quod si quandoque sequitur appetitum, est quia ab eo prave affecto pertrahitur: non ergo ipsa in se, sed in appetitu habitu indiget affectionem extrudente per quam vincitur.

Argum.

Solutio.

Attentatur sententia haec isto argumeto: Intellectus per se inclinatur ad verum, & nihilominus scientiarum habitibus eget. Respondetur tamen, diversam esse rationem. Propositio namque nostra intelligitur quando potentia inclinatur ad bonum per modum appetitus, hoc est per modum potentiae actiuae: quia fertur in ipsum. Tunc enim quia per se propendet in obiectum nullo in stitigante indiget: potentia vero cognoscitiva non est actiua, ut fertur in obiectum: sed passiva, id est, apta in se obiecti imaginem recipere, ob idque sicut cognoscere seipsum non potest nisi per species ab ipso profusas: ita neque recte iudicare nisi per habitus, veritates rei demonstrantes, atque adeo applicantes intellectum ad iudicandum. De iustitia autem diversa est ratio, ut supra diximus: nam per se voluntas non est perinde in bonum alienum propensa atque in proprium. Ob idque quavis nullam patretur affectionem violentiam indiget nihilominus habitu inclinante ipsam ad reddendum alteri quod suum est. Quocirca paulo inferius monstratur sumus iustitiam non versari circa passiones. Quod si arguas, ius alteri tribuere est bonum proprium tribuere, nam virtus est bonum studiosi, cum bonum faciat habentem: ergo neque ad hoc voluntas eget habitu. Respondetur, quod quavis iustitia fit formaliter bonum habentis, tamen eius obiectum est bonum alienum: versatur enim circa hoc quod est reddere alteri quod suum est. Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Primum igitur argumentum respondetur quod iustitia non est veritas quae dicit adaequationem rei ad cognitionem, sed ut significat rectitudinem, quam ratio, quae veritas dicitur, in appetitu constituit, atque imprimitem propter propinquitatem effectus ad causam, nomen causae per synecdochen effectui tribuitur. Ad secundum respondetur. Ob id quod voluntas sequitur ratio-

nis ordinem, velle aliquid in ordine ad alterum: quare non obstat, quin ordinare sit proprium actionis, & nihilominus competat iustitiae quae est in voluntate. Ad tertium autem iam responsum est quod Philosophus lococitato. 2. Ethic. solum constituit, virtutem morale esse in subiecto, quod est rationale per participationem: id autem non solum convenit irascibili & concupiscibili, in quibus sunt fortitudo & temperantia: verum & voluntati quatenus rationi obedit, id quod iustitia inclinatur in ordine ad alterum modo exposito. Tamen si voluntas plus rationis participet: quia propinquius illi adiungitur.

Ad. 3. arg.

Aristot.

ARTICVLVS. V.

Utrum Iustitia sit generalis virtus.

On satis est constituisse iustitiam esse virtutem, nisi examinetur sitne specialis virtus, an generalis. Et arguitur quod nulla sit iustitia generalis. Iustitia est vna cardinalium virtutum, ut patet Sapientia. 8. sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam, & virtutem: hoc est fortitudinem: generale autem non condiuiditur speciebus. Et confirmatur: quia temperantia eodem modo est cardinalis virtus, non est generalis, sed specialis. Secundo arguitur. Iustitia est ad alterum: fortitudo autem & temperantia hominem componunt in ordine ad seipsum: istae autem sunt rationes diuersae: ergo iustitia non sic est generalis, ut ad temperantiam & fortitudinem protendatur. Tertio arguitur. Si iustitia esset generalis virtus, esset omnibus eadem per essentiam, quod. 5. Ethic. cap. 1. insinuare videtur Aristoteli. ubi ait, iustitia esse totam virtutem: hoc est eadem omni virtuti: hoc autem est falsum: nam tunc iustitia diuideretur in fortitudinem & temperantiam, de illisque praedicaretur sicuti animal de homine & equo: quae tamen absurdum est dictum: quoniam ratio iustitiae, quae est, esse ad alterum, non potest sic esse per essentiam generis omnium virtutum, quae non sunt ad alterum. Quare absurdissima esset diuisio iustitiae in alias virtutes cardinales tanquam in suas species. Quarto arguitur. In virtutibus, ut potest quae ex inclinatione naturae procedunt, nihil est superfluum: sicuti neque in alijs naturae operibus: si ergo generalis iustitia abunde hominem in bonum commune refert, superflua erit particularis iustitia. Atque eo positissimum quod vnum & multa non diuersificat.

Argum. 1.

Confirm.

Argum. 2.

Argum. 3.

Aristot.

Argum. 4.

fiant speciem instituire autem hominem in ordine ad bonum commune, est instituire in ordine ad multa: instituire vero in ordine ad particularem personam, est ordinare ad vnum: non est ergo quod duas iustitiae species hac ratione distinguamus. Alioqui & tertia effingere deberemus mediam, quae partes eiusdem familiarum ad bonum domus instituat, quippe quod medium est inter commune & priuatum. In contrarium autem est verbum citatum Aristoteli. neque, iustitia est tota virtus. hoc est, Omnis virtus est quaedam iustitia. Cui sententiae accedit non modo vulgaris sermo, verum & Euangelicus: Nisi abidauerit iustitia vestra. Vbi omnis virtus censetur iustitiae nomine. Unde fit ut omnis studiosus dicatur iustus.

Conclu. 1.

Probatio.

Confirm.

Argum. 3.

Aristot.

Argum. 4.

Ad plenam quaestiones responsum quinque opus est conclusionibus. Nam arbitrari sumus tres articulos. S. Tho. sub vno titulo luculetius ac subinde commodius posse decidi. Prima. Optime iustitia primum omnium diuiditur in iustitiam generalem & particularem. Probatur conclusio. Iustitia, quae identidem repetere oportet, est hominis virtus per comparationem ad alium: comparatio autem haec duobus modis fieri potest. Confertur enim homo vel ad alium, cuius singularem ciuem considerat, vel ad alium consideratum, ut publica praeditus est autoritate, qua bonum commune administrat. Nam publica, ac princeps eam administrat respectum habet ad omnes ciues, atque ad ipsum singuli. Itaque, sicut in corpore humano membrum vnum comparatur, & ad alterum & ad totum, ad quod partes ipsae ordinantur: sic & in republica se habent ciues. Ex utraque ergo comparatione sumi potest ratio iustitiae. Quocirca iustitia, quae ordinat ciuem ad ciuem, tanquam vnam partem ad alteram, est particularis: sub qua militant contra omnes emptionis, locationis, restitutionis, mutuari, solutionis mercedis, &c. Altera vero quae ordinat ciuem in bonum commune, est iustitia generalis: quae quidem sic nominatur, tum ab obiecto & fine: nam bonum commune est omnium generale: tum etiam ab effectu & proprio munere: nempe quod virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum: videlicet ut vir fortis strenue agat in bello ob commune bonum, & vir temperatus abstineat ab alieno toro ob conseruationem eiusdem communis boni. Et quoniam ordo iste partium ad commune bonum fit per leges quibus princeps vniuersos ad idem bonum instituit, eadem iustitia nominatur etiam

legalis. Restat autem dubium quod tertio argumento quaerebatur, utrum scilicet haec generalis virtus sit singulis virtutibus eadem per essentiam. Itaque, sicut animal quod est genus per essentiam praedicatur de singulis speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. Ob idque subiungitur secunda conclusio. Iustitia legalis ac generalis non est eadem per essentiam singulis virtutibus, sed est specialis virtus, cunctas per proprium imperium conferens in commune bonum. Dilucidatio conclusionis abunde illam demonstrat. Bifaria enim res dicitur generalis. Vno modo per praedicationem, sicut animal est genus ad suas species: & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Quare essentialiter de singulis praedicatur, nam genus est de essentia specierum. Alio modo quidpiam dicitur generale secundum virtutem: videlicet, quia causa est inferioribus influens: quae admodum sol respectu omnium inferiorum causarum. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus idem essentialiter, neque de illis praedicatur. Ignis namque non est sol. Ex hac diuisione colligitur conclusio: nis ratio. Iustitia generalis seu legalis nullatenus est genus respectu aliarum virtutum: sed haec duntaxat vi pollet, ut cunctas referat in bonum commune: ergo non est idem illis essentialiter, sed est quaedam specialis virtus eorum imperans. Exemplum nobis accommodatissimum elucet à charitate. Haec enim, virtus specialis est, secundum propriam rationem à fide atque spe distincta, nihilominus per eius imperium vniuersa aliarum virtutum opera refert in Deum tanquam in finem supra naturalem. Dum enim quis aut strenue agit in bello, aut cum moderamine tangibilibus virtutibus propter naturalem honestatem, opus illud fit à solis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deum, relatio illa fit à charitate. Quemadmodum ubi quis furatur propter fornicationem, furtum elicitur ab iniustitia: imperatur autem à luxuria. Pari ergo modo, si quis in officijs particularium virtutum sese exerceat propter peculiarem earundem fines, officia illa non excedunt limites illarum virtutum: dum vero eadem praestat officia propter custodiam & cultum boni communis, & ut publicis legibus obtemperet, relatio illa fit à iustitia legali, quae ideo dicitur generalis. Quod si interrogas quidnam sit vnam virtutem alijs imperitare, respondetur nihil aliud quam eam causam vniuersalem illas ad

Conclu. 2.

qua satisfit dubitationi iam modo posita.

Dilucidatio conclusionis.

Ratio coel.

opus admouere, atq; vna cum ipsis ad idem opus concurrere. Tertia conclusio. Iustitia hec generalis & legalis potissimum residet in principe quasi architectonice, ac deinde in subditis, qua probe afficiuntur vt propterea legitibus ac principi obtēperent. Enimuero sicuti architectus lapides omnes & ligna disponit qualiter ad fabricā est necessariū: sic debet princeps ciues omnes ad bonum cōmune instituire ac referre. ¶ Quarta conclusio. Vnaqueq; virtutū cōsiderata vt ad iustitia legali imperatur, pōt denominationē suscipere, vt legalis dicatur, quēadmodū omnis virtus secundū rationē, qua à charitate imperatur, dici pōt quodāmodo charitas. Hęc conclusio ad interpretandū Aristot. adiecta est. Quod enim ait, iustitiā esse totā virtutē, hūc exhibet sensum, qd quilibet virtus imperata ad iustitia legali quodāmodo est iustitia legalis. ¶ Quinta conclusio. Præter iustitiā legalē q̄ modo exposito generalis est, requiritur particularis. Probatur sic. Virtutes, vt sepē didi est, per obiecta discernuntur, præter rationē autē obiecti iustitiæ legalis, quę est reliquarū virtutum opera in bonum cōmune referre, est alia particularis ratio reddēdi vni cuiq; qd suum est: ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia. Et cōfirmatur hæc ratio. Præter legalē iustitiā requiruntur aliæ virtutes particulares, scilicet fortitudo & tēperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta: nō obstat eisdem actus ab eadem legali iustitia referantur in bonū cōmune: ergo pari iure requiritur iustitia particularis, ex qua eliciatur opus circa suum obiectum: qd quidē aliquando imperatur ab eadē iustitia legali, aliquando verō minimē. Potest enim quis mutuatū reddere, aut mercedem soluere operario: nō propter obedientiā legis: ne propter bonū cōmune, cuius nullū habet amorē: sed vt seruet suā fidē propter seipsum: & tunc talis actus emanat à sola iustitia particulari. Si autē id faciat propter bonum cōmune, & vt legi auscultet, tunc imperatur à legali. Qua ratione non solū Philosoph. locis supra citatis duas species ponit iustitię & s. Ethico. cap. 2. expresse ait sermonē facere de iustitia quę est pars virtutis: hoc est particularis iustitia: verum & sacri doctores eandem vbiq; notant distinctionem. Vnde Chrysof. super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā: aut vniuersalem virtutem ait illic designari, aut particularē, avaritię contrariā. ¶ Prima conclusio extra v-

lam controuersia cunctis est doctoribus receptissimam omnia tam sacra quam profana appellant quęcumq; studiosum iustū ac perinde quācumq; virtutem quodāmodo iustitiam. De secunda autem nō omnes neoterici D. Tho. auscultant, imō ab ipso resiliētes negant iustitiā generalē ac legalem, esse specialem virtutē: sed aiunt esse rationē quādam omni virtuti per essentiam cōmunem. Inter hos est Burida. qui s. Ethico. q. 4. hanc statuit sententiā aduersus S. Thom. Itaq; se cundū istos tēperantia, quatenus hominē mouet, vt moderato vtatur cibo & potu propter particularem honestatē aut ratione studij aut sanitatis, rem habet & nomen temperantię: sed quatenus ad id ipsum hominē inclināt vt legi obediat & principi, est iustitia legalis. Et æqua ratione fortitudo atque aliarum vna quilibet. Arbitrantur nanque singulas per se virtutes illam habere innatā rationem obediendi legi. Probationē suam Burida. ex penu Nominalium depromit. Superfluē enim, inquit, multiplicatur virtutum habitus, vbi non sunt necessarij. Singulæ autem virtutum suo pte ingenio appellāt hominē ad studiose agendum, non solū ob particulares fines, verum & propter bonum cōmune, & ad parendum legibus: ergo superuacanea est alia specialis virtus, cui hoc muneris tribuatur. Secundam præmissam videtur sibi ipse colligere ex Aristot. 2. Ethico. cap. 4. vbi docet omnem virtutem id perficere vt fiat opus ex electione propter finem honestum: bonum autē cōmune & legis obedientia est honestissimū: ergo quęcūq; virtus in illam rationem finis inclināt. Mox omnis virtus perficit habetē, vt per petuō operetur, quādo, vbi, & quomodo oportet: sed sæpenuero occurrit agendum esse propter bonum commune, atq; ad obedientiam legis: ergo quælibet tunc virtus, si virtus est, id per se præstare poterit. Accedunt huc & Aristote. testimonia: ait quippe. 4. Ethico. cap. de Magnificentiā, magnificum non esse in seipsum sumptuosum, sed in cōmunia. Et libr. 3. de Fortitudine ait, illā virtutem potissimum versari circa pericula belli: bellum autē, vt iustum sit, geri non potest nisi ob cōmune bonum: ergo particulares virtutes rationem habent generalis iustitię, atq; adeo nō est alia specialis necessaria. ¶ At verō argumenta hæc non sunt tanti roboris, quāquam isti existimant. Imō & ratio cōprimis, & deinde Aristot. documenta è regionecillis

ne illis obstant. Primum em̄ hoc ipsi nobiscum postulatū suscipiunt, qd ratio legalis generalisq; iustitię est agere propter bonū cōmune, & propter obedientiā legis. Ex hoc autē loco emergit contra istos manifesta ratio. Stat enim quēpiā probe esse virtute affectum ad operandū propter particulare finem nō autē propter cōmune: & vice versa: vbi autem sunt difficultates diuersę agendi, diuersis opus est virtutibus: ergo iustitia legalis alia est à particulari. Antecedens experientia cōpertū est. Videas nanq; abstinentē hominē qui propter honestatē particulare bonum frugaliter viuūt, & tamē nullo ducitur legi respectu. Imō forsan odiū eius habet: quia odio habet prælatum. Ob idq; si opus aliam non haberet honestatis rationē, nunq̄ propter legē illud exequeretur. Rursus, opus virtutis facere propter obedientiā, aliā rationem habet q̄ illud facere propter aliū honestum finem: sicuti & ieiuniū frangere, propter famē, aut ex cōtemptu legis, diuersa sunt vitia: ergo & obedientia, & tēperantia diuersę sunt virtutes. Aliās pfecto si quā impugnamus opinionem vera esset, nulla opus esset speciali virtute obedientię: sed sufficienter alia virtutes in quarum materijs obedientia versatur. Accedunt & Aristot. testimonia. Primum ait s. Ethic. complures in proprijs pos se vti virtute, qua tamen nequeunt in ordine alterū. Et 3. Polit. c. 3. ait nō esse eandē virtutē vni boni, & boni cuius: bonus autē cuius est qui bono publico pbe inferuit. Alia est ergo legalis virtus, quę ad hoc inclināt, ab alijs particularibus. Quin age Aristot. expresse. s. Ethic. c. 1. duas distinguit iustitię virtutes, legalem, & particulare ex diuersitate obiecti: quarū prioris obiectum dicit esse iustum legitimum & legale: posterioris verō, equū quod est ad priuatā personā. Sicuti in nauē alia est virtus remigari, puta industriē remigare, etiā si de salutē nauis nihil cogitet: alia verō gubernatoris eandem procurantis salutē: ergo iustitia legalis nō solū dicit rationē generalem omnium virtutum, sed specialem virtutem. ¶ Vnde ad primum Buridani argumentum negatur particularem virtutem ad bonum commune per se suum referre opus, sed hoc illi præstat iustitia legalis: sicuti particularis virtus nō est charitas, nisi quatenus à charitate refertur in Deum. Et ad priorem Aristot. autoritatē respondetur ipsum non affirmare qd magnificentiā operetur ipsum bonum commune, sed ait esse vtilem multi-

tudini. Neq; verō fortitudo in idem per se inclināt cōmune bonū. Aliud enim est quod bellum non sit principi indendum aut suscipiendum: nisi propter commune bonum: aliud verō quod cuiusq; militis fortitudo ad idem se referat bonum. ¶ X his ergo facilis fit descensus ad principium argumentorum solutiones. Ad primum em̄ respondetur, iustitiā q̄ numero ponitur cardinalium nō esse legale & generalē, sed speciale. Quod autem aliarum nullā, puta neq; tēperantiā neq; fortitudinē diuidamus in generalem & particularem ratio est, qd sunt, vt supra diximus, in appetitu sensitiuo, qui nō se extendit ad cōmune bonum, sed circa particularia versatur: iustitia verō quę in volūtate intellectualē sequente cognitionē, ad idem protendit commune bonū. ¶ Ad tertium respondetur, qd quia peculiare cuiusque bonum referri in cōmune & publicū potest, sit vt legalis iustitia omnibus imperet singularibus virtutibus, ac perinde omnium opera dicantur æquitates, sicut & cuncta vitia, iniquitates: secundū illud. 1. Ioānis. 3. Omne peccatum est iniquitas. ¶ Ad quartū tripertitū argumentū respondet qd est legalis iustitia abundē sufficit per suū imperiū cuncta virtutū opera referre in bonum cōe, nihilominus requiritur iustitia particularis ad eliciendū actum respectu sui proprii obiecti: sicuti & requiruntur virtutes aliarum particularium. Neq; verō bonum commune & priuatū ea sola ratione differunt, quā vnū & multa: sed quia alia est ratio cōmunis boni, atq; alia singularis: sicuti alia est ratio totius atq; alia partis. Quare Aristot. 1. Aristot. Polit. eos substat, qui putabāt ciuitatem nō aliter à domo differre, qd differunt multi & paucum. Attamen quia inter partes eiusdem familię, vt supra dictum est, non est propria ratio iusti, non distinguitur tertia species iustitię. ¶ ARTICVLVS. VI. Vtrum iustitia particularem habeat materiam, an vero circa aliarum passionē, & materias uersetur. ¶ Quoniam dictum est particularem iustitiā esse speciale virtutē habet peculiare rōnem obiecti. Quæritur vtrum peculiarē sibi quoq; vendicat materiam. Et arguitur à parte negatiua. August. lib. 8. quæst. vbi virtutes animi

1. Argu. contra Burid.

Buridans.

Secunda vō

Motiuus Primidani.

Aristot.

Aristot.

Secunda vō eiusdē auct.

Aristot.

Ad 1. arg. Burida.

Ad aliud ex Aristot.

Ad 1. arg. principale.

Ad 3. arg.

Ad 4. arg.

Glosa.

Argum. 2.

Aristot.

Aristot.

Aristot.

1. Cōclusio. Probatio cōclusionis.

animi quibus in hac vita spiritualiter vivit, distinguit in quatuor, quæ sunt temperantia, prudentia, fortitudo, iustitia, subdit q. iustitia per omnes diffunditur, cui cōsonat glosa super illud Gene. 2. Flavius quartus ipse est Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id nō meminisse scripturā contra quos perfluat, sicut dixit de cæteris tribus, q. iustitia quæ quartū locum inter virtutes tenet, ad oēs animæ partes pertinet.

¶ Secundo arguitur. Si iustitia peculiarē sibi vendicaret materiam, cōtēset quod propriē circa operationes versatur: reliquæ verō circa passiones. Attamen Philoso. 2. Ethic. moralem virtutem circa voluptates & tristitias versari docuit: ergo & iustitia versatur circa easdē. Eo potissimum q. operationes iustitiæ, vt supra dictum est, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis concupiscentia originem & fomētū adulterio ministrat quod est iniustitia, & auiditas pecuniæ impedimento est virtuti iustitiæ: ne debitum persolvat: ergo iustitiæ non est adscribēda particularis materia. ¶ In contrarium est quod Aristotel. 5. Ethic. ponit iustitiam, quæ est pars virtutis, hoc est specialis virtus quæ versatur in actionibus, puta in commercijs hominum emendandis.

Questio hæc nihil ad legalē iustitiā attinet: nā si cūctis virtutibus imperat, inde fit cōsequēs vt omniū materiæ sint sibi subditæ: quāvis eius oculus ad operationes potius aspiciat. Ait enim, 5. Ethicorum Philosophus, quod lex fortia opera præcipit, & quæ tēperat, & quæ māsuēt. &c. Sed questio est de iustitia particulari. De quā duæ cōclusiones statuuntur. Prior est. Iustitia non versatur circa totā materiā omnium virtutū, sed solum circa externas actiones & res. Probatur. Vniuersa rerū sylua, quæ nostro sub sunt arbitrio atq; ad ratiōis normā emendari possunt, est materia moralium virtutum. Inde enī virtus dicitur moralis, q. morum est compositrix & cultrix. Sunt autem tria genera quæ nostræ subduntur voluntati: nempe affectus animi, actionesq; externæ ac demū res ipsæ, quæ in nostrū veniūt vsū, homo verō ad alterū per actiones tantū ordinatur & res: nā passionū moderatio & mitigatio ad hominis in seipso propriē rēctitudinem pertinet. Cū ergo iustitia hoc à rell quis virtutibus distet, q. reliquæ hominē in seipso cōponunt, iustitia verō inter plures æquitatē cōstituit, sit vt p̄pria materia iusti-

tia sint operationes & res: puta honorē debitum alteri deferre, & à contumeljs abstinere, & pecuniā vel quācūq; aliā rem creditori debitā reddere. Posterior conclusio. Iustitia non versatur circa passiones internas, q. animi affectus. Hæc ex superioris ratione colligitur: explicatur autem duabus alijs. Primo ex parte sui subiecti, quod est voluntas. Enimverō voluntatis actiones neque rem habent, neq; nomē passionū, vt. 1. 2. q. 2. art. 3. inde S. Tho. ratiocinatur, q. passio secū assert corporalē transmutationē, q. propriē in solo est appetitu sensibili: cū ergo iustitia non sit nisi in voluntate, nō versatur circa passiones. Item quia materia iustitiæ, vt modō diximus, in eo posita est, quod est erga alterū: cū ergo latentes passiones nō proximē ordinantur in alterū, sit vt hæc virtus non sit circa passiones. ¶ Conclusiones istæ non tantū apud D. Thom. verūm & planē apud Aristot. 5. Ethic. inuenias. Quare illorum qui eius doctrinam studio contēplati sunt, nemo est qui eas inficiatur. Nihilominus nonnulli Nominaliū, vt Burida. 5. Ethic. q. 1. miratur quod D. Thom. talem constituat differentiā inter materiā iustitiæ & aliarum virtutum. Imō vt omnes, inquit, virtutes in volūtate sunt, ita & omnes ac pariter iustitia reprimere habent passiones q. suam cuiusq; electionē impediunt. Et vice versa cæteræ virtutes circa operationes quæ ac res versantur. De quo tamē doctore magis esset mirandū q. tam in superficie legerit Arist. Turma autē argumentorū eius ad illud principii resoluitur, cuius iam supra falsitatem aperuimus. Principiū verō est hoc, Cuiq; virtuti incūbit rēctā facere electionem circa suum obiectū: sunt autem passiones multæ iustitiā perturbantes, ne debitū cui que reddat: vt amor, odiū, auaritia, turpis cupidō & similes: ergo iustitiæ mun⁹ est passio nes has reprimere. Versatur ergo iustitia circa passiones. Et vice versa, fortitudo & tēperantia nō solū circa passiones, verū & circa actiones ipsas exteriores, & res versatur: nā comedere ac bibere, quādo & vbi oportet, sunt operationes exteriores: & tñ sunt temperantia. Atq; adeo esca & potus sunt res circa quas easdē virtutes versatur: nō ergo tantū circa internas illecebras, verū circa operationes vice sua fungit. Pari modo strenuē pugnare est exterior operatio, quæ tñ à fortitudine p̄ficicitur: ergo permista est materia iustitiæ & aliarū virtutū: atq; adeo defen-

Vltima cōclusio.

Primario cōclusio.

Secunda.

Diridens.

Ratio Est dani.

Alteratio in S. Thom.

Aristote.

Rō efficax cōtra p̄p̄iam opin.

Altera vō ad idem.

di non potest, vt iustitia versetur circa operationes externas, aliæ verō circa passiones. ¶ Et arguitur præterea in gratiam istorum cōtra fundamentum sancti Thomæ: Si iustitia nō versaretur circa passiones, maximē quæ per illas homo ordinem non habet ad alterum: hoc autem est falsum: quia ira & concupiscentia alienæ vxoris sunt iniuriosæ proximo, vt supra diximus: ergo illa reprimere pertinet ad iustitiam. Par etiam argumentum currit de temperantia & fortitudine. Etenim si virtutes illæ non versarentur circa exterarum operationes, maximē quia per illas non bene homo afficitur erga seipsum: hoc autem est falsum: quia cibo & potu ex virtutis præscripto vti, hominē respectu sui ipsius adornat: ergo temperantia versatur circa illas operationes. ¶ Hinc ergo isti colligunt vnāquāque virtutem in duas esse secādam, videlicet vt vna iustitia sit in appetitu ad reprimēdum passiones, atq; altera in volūtate ad faciendam electionem. Et simili ratione vna sit temperantia in concupiscibili, & alia in volūtate: vnaq; similiter fortitudo in irascibili: atque in voluntate altera. At verō quāvis isti pugnanter Aristoteli aduerentur, oculatissimus quisq; iudex esto. Etenim. 2. Ethicorum nullum adscribit subiectura temperantiæ & fortitudini nisi appetitum sensitiuū: & lib. 3. capit. 10. expresse id de temperantia confirmat. Et lib. 5. cap. 1. non aliud designat subiectum iustitiæ, q. voluntatem: vbi ait esse habitum volendi iusta. Sed quando Aristoteles id non docuisset, ratio ipsa efficax est, quam iam supra declarauimus. Enimverō temperantia vniuersas affectiones appetitus concupiscibilis reprimere sufficit, quomodocūq; illas consideres: siue vt sint impedimenta ipsius temperantiæ, siue iustitiæ, siue cuiuscūque alius virtutis: quapropter superuacaneū est aliā illic ponere virtutem ad easdē sedandas. Et idem est de fortitudine respectu irascibilis: nulla ergo illic collocanda est iustitia: quandoquidem reliquæ ei satis ancillantur. Quod profecto nemo inficias ire possit, qui Aristotelem intellexerit. 5. Ethicorum: vbi medium iustitiæ non ait esse medium rationis inter affectus: sed medium rei, vt illic dicturi sumus. Item manifestissimē arguitur contra istos, affectiones appetitus concupiscibilis sicut sunt virtuti iustitiæ impedimētō, ita & nonnūquam virtuti fortitudinis: ergo si illa ratione ponēda est iustitia in concupiscibili, eodem iure ponenda est & illic

fortitudo: & æqua ratione in irascibili temperantia: quod esset cunctas indotē comitēcere virtutum sedes. Igitur vt semel istorum Achillem in ipsos obuertamus, nihil in virtutum ordine admitti debet superuacaneum: temperantia autem sufficit in concupiscibili, & fortitudo in irascibili, ergo illic nulla opus est virtute iustitiæ. Rursum, sedatis passionibus appetitus sensitiui voluntas se sola re etiam facit electionem: quia per se inclinatur ad opus bonum: ergo in voluntate ad hoc munus non opus est aut tēperantia, aut fortitudine: sed tantum iustitia respectu alieni boni. ¶ At verō nē vllus tibi reliqu⁹ fiat scrupulus. Quando dictum est nullas per se passiones ad iustitiam attingere, intelligitur tanquam eius materiam: nam tanquam eius affectum & quodammodo finē, certum est q. illam sequitur gaudiū, sicuti iniustitiam tristitia. Ait quippe Aristot. 5. Ethic. Non est iustus qui non gaudet iustis operationibus. Et lib. 8. Delectatio, inquit, est virtutis finis, ob quam studiosi operantur: sicuti & qui prauē agunt, tristitia illico premuntur. Ex quo fit illud. 2. Ethicorum qd aduersarij nobis obijciūt, videlicet morale virtutē circa voluptates & iustitias esse, si intelligat tanquā circa materiā, solis virtutibus appetitus sensitiui cōgruere: si tamen sic intelligatur q. nulla sit moralis virtus quæ non lætitiā generet & mœstitiā pellat, iustitiæ etiam cōmune est.

VT autem solutiones argumentorū contrariæ opinionis clarescant, respondetur ex ordine ad vniuersa. Ad primū ergo in fronte questionis positum respondetur, quod iustitia particularis, licet essentialiter ad vnā partē animæ, puta ad voluntatem in qua sita est, pertineat: tamē quia voluntas reliquas partes mouet, atq; ad sua officia applicat, sit vt iustitia, non quidem directē, sed tamen per quandā redūdantiam ad omnes effundatur. Et hoc quantum est ad glossam, de Euphrate, qui comparatur iustitiæ ad omnia diffuēti. Nam August. loco citato aliter secundū intellectum Diui Thomæ distinguit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter vsurpantur. Vno modo vt sunt speciales virtutes, suis obiectis distinctæ. Alio verō vt quatuor designant modos vniuersi: virtuti cōpetentes. Ait enī q. prudētia est cognitio rerū appetendarū & fugiendarū: Tēperantia verō est refrenatio cupiditatis ab his quæ tēporaliter delectant: Fortitudo est virtus animi aduersus ea quæ tem-

Ad. 1. arg.

August.

tem-

Ad. 2. arg.

temporaliter molesta sunt: iustitia est quæ per cæteris diffunditur, dilectio dei & proximi. ¶ Secundi argumenti responsio materiã luculenter dilucidat. Enimvero inter internos affectus atq; exterar actiones & res ipsas talis est ordo, quod actiones medio sunt loco inter affectus, qui earum sunt principia, & res quæ sunt earundem materia. Passiones ergo, scilicet ira, cupiditas, auaritia, &c. p se ipsas neq; profunt quidẽ proximo neq; nocent, atq; adeo sic consideratẽ nihil atinent ad iustitiam: ob id quæ diximus talium per se mitigationem affectuũ ad ipsum habentem in seipso attingere: nocent autem aut profunt proximo per externas operationes. At verò quod quis alteri nocet sit aut iniurius, ex duplici defectu oriri assolet: nempe vel ex volũtatis iniquitate, vel ex praua affectione sensitiui appetitus. Exempli gratia: Potest quis alteri rem aliquam surripere aut dånũ dare, non quidem ex cupiditate habẽdi, sed ex voluntate nocẽdi. Imò posset quis isto modo violare alterius torum, non ob voluptatem carnis, sed tantum vt noceat. Et econuerso, vt plurimum consuevit, potest quilibet rem eripere alterius, nõ quidẽ ex animi iniquitate, quia mallet nõ nocere: sed ex cupiditate: Discerne ergo virtutũ officia, suum que cuiq; tribue. Emendatio rectificatio que operationis quatenus æquitatẽ ad alterũ importat, functio iustitię est. Quatenus verò ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: vt ad liberalitatem, quæ auaritiã moderatur: & ad temperantiam, quæ restinguit cupiditatẽ, &c. Attamẽ quoniam exteriores actiones nõ sortiuntur speciẽ ab internis motibus, sed à rebus ipsis, fit vt eadem actiones potius sint materia iustitię, quã aliarum virtutum. ¶ Quod si demum scisciteris quid opus erat accumulare actiones, & res: nam cum in actione intelligatur obiectum, & per obiectum designetur actio, satis erat alterum ponere. Respondetur non esse otiosẽ dictum: nam aliquæ sunt actiones quæ non proprie versantur circa res, hoc est, circa possessiones: vt honoratio, & dehonoriatio, muneratio, laudatio, &c. atq; alia quæ consistunt in rerum vsu sicuti pecunię donatio, ablatio, rerumq; quarumlibet restitutio, & omnia hæc sunt iustitię materia.

Obiectio.

Solutio.

ARTICVLVS VII.

Vtrum medium iustitię sit medium rei eiusq; actus, ius unicuique suum tribuere.

De iustitia & iure.

Voniã definitum est iustitiã esse virtutẽ, sed virtus omnis consistat in medio quod suo actu constituit, cõsequitur vt perscrutemur an mediũ iustitię sit mediũ rei: eiusq; actus, ius suũ unicuiq; tribuere. Et arguitur à parte negatiua. Definitio generis. s. moralis virtutis vniuersis speciebus æqua ratione cõtina. Aristot. verò. 2. Ethic. c. 6. definit virtutem esse habitũ electiũ qui in mediocritate consistit ea quæ est ad nos definita ratione. Et subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiões quarum altera exuperas est, altera verò deficit: ergo & medium iustitię inter passiones constituitur. ¶ Secundo arguitur. In his quæ sunt simpliciter bona non est accipere superfluum aut diminutum, atq; adeo neq; medium: cuius exemplum Aristot. 2. Ethicorum in virtutib; ponit: virtus enim quomaior, eo melior: iustitia autem, vt habetur. 5. Ethic. cap. 1. versatur circa id quod est simpliciter bonũ: hoc est absolute in se bonum quales sunt honores ac diuitiæ: ergo tale obiectum iustitię non consistit in medio. ¶ Tertio, in prædicta definitione virtutis, ppterã dixit Aristot. virtutem esse habitum in mediocritate consistentem prout in ordine ad nos ratio definit, quod non respectu quoruncunque hominum idem est medium: nam quod alteri in cibis multum est, alteri est parum: hæc autem discrepantia pariter iustitię conuenit: non enim eodem supplicio plectitur, qui in principem manus coniecit, quo qui plebeium vulnerauit: ergo medium iustitię non est rei, sed rationis. ¶ Quarto denique arguitur. Si mediũ iustitię esset medium rei, maximẽ quia eius actus est reddere unicuique quod suum est: hoc autem non est in vniuersum verum. Nam Augustinus. 14. de Trinitate, tribuit ei etiam subuenire miseris. Et supra citatus Cicero libro. 1. de offic. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iustitiam pertinere: per misericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impenditur. ¶ Contrarium autem docet Philosophus. 5. Ethicor. capit. 3. & 4.

1. Argu. parte neg.

2. Argu.

Aristot.

3. Argu.

4. Argu.

August. Cicero.

Aristot.

1. Conclusio.

¶ Vltio hæc per facillimẽ est breuissimẽq; diluiter duabus conclusionibus, quæ ex proxime dictis planẽ colligunt. Prior est. Medium quod est obiectum iustitię, nõ est medium rationis, vt in cæteris, sed mediũ rei. Loquimur enim hĩc de iustitia particula

ri: nam

probatio cõdysionis.

ri: nam generalis nõ ad hoc obiectum peculiariter angustat, sed vastẽ ad omnes diffundit virtutum materias, vt dictũ est. Oportet autẽ prius terminos intelligere. Sunt em̃ qui res in presentia distinguunt cõtra passiones, nempe quæ cæterę virtutes moderent passiones: iustitia verò constituat mediũ in rebus. At tñ est perparum ad rem referat, nõ distinguit nisi cõtra rationem: vt p probationem fiet liquidum. Probatur ergo conclusio ex his quæ dicta sunt. Hoc nanq; discrimẽ inter iustitiã & reliquas passiones constitutum est, quod illæ versantur circa passiones: hæc verò circa actiones & res: inter passiones autem non constituitur medium virtutis ex ipsa natura rerum, sed rationis iudicio. Exempli gratia. Temperantia consistit in mediocritate passionum: nempe vt non plus minusve sumas, quam oportet: hoc autem plus & minus non penditur ex natura rerum, vt scilicet libram omnes sumant, aut tali certa hora, &c. sed prout expedit cuiusque valetudini pro loco & tempore. Quare quod parcissimo Dogeni multum erat, voraci Miloni, qui, vt est in fabulis, integrum edebat bouem, erat parum. Medium autem iustitię: quia consistit in rerum æqualitate ad alterum, non ex illo rationis perpendiculo & arbitramento: sed ex ipsa natura rerum sumit. Emis domũ, verbi gratia, aut conducis operas alienas: debet pretium rebus ipsis æquari. Sicut duæ quantitates natura sua sunt æquales. Deniq; iustitia non dicitur constituitur medium rei vt res distinguitur contra rationem, cõ quod tale medium non sit rationi consonum: imò est maximẽ. Nihil enim magis docet aliud ratio quã vt debito æquale creditori reddas: sed quæ ratio pendet à rerum natura. Propterã iniqua quæ constituitur æquale in rebus, illud sit rationi cõforme. Neq; verò medium aliarum virtutum ideo dicitur mediũ rationis, quod nõ constituitur in rebus: imò constituitur inter appetitum sumendi multum, & appetitum sumendi parum: sed quæ, vice versa, tale medium à ratione dependet tanq; à causa. Nõ em̃ libram panis comedere est mihi medium, nisi quia rō prudentiã, pensata natura & cõditione mea arbitrat hoc mihi cõgruere. Vide ergo quod ex arte D. Th. quasi mathematico more rem tractet. Videri enim poterat, sicuti impugnatorebus suis visus est, incepte constituitur differentiam quæ reliquæ virtutes versentur circa passiones: iustitia verò circa operationes, & res: & tñ id necessariũ fuit vt subterneret via ad

demonstrandũ discrimen inter mediũ iustitię & mediũ aliarum virtutum. ¶ At vnũ tñ posset quispiã ex Theologiã tyronib; cogitare cõtra hoc argumẽ. Videtur em̃ tẽperatiã quã doq; constituitur mediũ rei modo exposito: videlicet dum cõiux operã dat liberis quando & vbi oportet: nepe vt dõ sua & nõ alicui: nam in hoc seruat illi fidẽ quã debet, & vt dõ aliena irrogat ei iniuriã, eandẽ frangẽdo fidẽ. Ex superioribus autẽ facilis est responsio, quod dum quis alieno toro abstinet cõcupiscentiam refrẽnãdo, pertinet ad tẽperantiã: dum verò id facit, vt ius cõiugi seruet, pertinet ad iustitiã. Hanc autẽ iustitiã mediocritatem quæstio quinta latius explicabit, & ideo hic superfedendũ est. Illic em̃ elucidabimus quẽ admodũ hoc mediũ rei aliter in distributiua iustitiã constituat, atq; aliter in comutatiua. Illa nanq; sequitur medietatẽ Geometriã: hæc verò Arithmeticã. ¶ Posterior conclusio præsentis articuli est de actu iustitię. Proprius in quã eius actus est reddere unicuique quod suũ est. Conclusio hæc annexa est, germanaq; superiori. Si enim obiectũ iustitię est mediũ in rebus constituitur, quo æqualitas inter homines constituitur: æqualitas autẽ idem est quod iustum, iustum verò, vt supra diximus idem prorsus quod ius, cõsequens apertissimẽ fit vt actus iustitię sit, ius suũ unicuique tribuere, vt Iurisconsultus in definitione supra posita affirmavit. Cui & Ambr. 1. de offic. cõcinit: vbi ait, Iustitia est quæ unicuique quod suum est tribuit, alienũ nõ vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt cõem æquitatem custodiat. Quod, vt in subsequentiõibus patebit, vtriq; speciei iustitię particularis cõuenit. Etiam distributiã quæ comutatiã. Nam iustitia generalis, vt supra dixim; multo habet latius officiu: quippe quæ nõ habet peculiare obiectũ, atq; adeo actus eius non est hic tñ, sed, vt dictum est, virtutes omnes in cõe bonum referre. ¶ In hoc autem quod dicimus, ius unicuique tribuere, includitur, & hoc quod est, neminem lædere, quod Ambrosius ait, alienum non vendicare. Iustitia nanq; licet prius cõueniat commutatiõib; voluntarijs, in quibus vterq; contrahentiũ alteri tribuit: deriuatur tamen ad voluntaria, quibus alter tantum ab altero inuito quippiam aufert.

Argument.

Solutio.

2. Conclusio.

Rõ cõclus.

Ambros.

Ad. 1. arg.

Ad primum igitur argumentum principalium respondetur, quod cum medium rei vt expositum est, sit etiam rationi consonum, hac ratione definitio virtutis moralis in iu-

Ad 2. arg. in iustitia quoque seruatur. Ad intellectum autem secundum, meditare prius, bonum duobus modis simpliciter dici bonum. Priori. scilicet quia sic est omnimode bonum, ut nullam possit admittere rationem mali. Quemadmodum est gratia, & gloria, ac subinde virtutes. Et isto modo quato bonum maius est, tanto excellentius. Quare sicut modus amandi Deum est ipsum sine modo de amare, quia amatur tanquam finis: sic & ista bona concupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiunt, quare non, ut medicina prescripto modo sanitati concenserunt, sed absolute est de amanda. Quocirca virtus non dicitur sic simpliciter bona, ut in suo obiecto non possit contingere superfluum & diminutum: sed quod augmentum ipsius habitus nunquam erit superfluum. Alio vero modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolute secundum suam naturam consideratum est bonum. Et hoc modo ait Aristoteles iustitiam versari circa simpliciter bonum. Nam honores, & possessiones secundum suam naturam sunt bona utilia: nempe ad felicitatem conducentia. Attamen bonum utile debet commensurari fini secundum dispositionem subiecti: sicut medicus pharmacum aegroti commoditatem admetitur. Hac ergo ratio ne res ipsae, ut per se sint bonae: tamen dum veniunt in nostrum usum, excedere possunt ac deficere. Quamobrem iustitia medium in illis constituit ut felicitatem non minus reddas quam debes: neque vero plus repetas, quam est id quod tibi debetur.

Aristot.

Ad 3. arg.

quod est iustitia medium rei consideret; tamen quia iniuria ratione personae cui irrogatur crescit, qualitates etiam personarum contemplatur, ut secundum quantitatem debiti reparationem fiat.

Ad 4. arg.

argumentum respondet: quod ubi Augustinus iustitiam abscribit subuenire miseris, non censet iustitiam quatenus dicit rationem debiti, per se id proprie competere, sed liberalitati & misericordiae: quare ea ratione qua sunt ad alterum, reductuntur ad iustitiam tanquam partes eius potentiales: ut alibi supra diximus, & lib. 8. explicatus dicturi sumus. Id quod Cicero loco citato significantius asserit, dicens iustitiam coniunctam esse beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

Cicero.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

De Iustitia & Iure.

Postremo denique articulo quaestionis huius consideranda est iustitia huius reliquis moralibus virtutibus, quaerendumque: adeo sit ne omnium praestantissima. Et arguitur a parte negatiua Largius hominem de suo id quod nemini debet praestantius est & rarius quod reddere cuius est debitor, tum quod ubi minus est obligationis, maior est virtutis vis ad conferendum: tum quod in hoc maxime assimilatur Deo, qui non ex debito, sed ex benignitate confert: liberalitas ergo praestantior est quam iustitia, ac potissimum maleficientia, quae ut. 4. Ethic. ait Philosophus omnium virtutum ac pariter iustitiae ornamentum est. Secundo arguitur, quod neque cardinalium virtutum sit iustitia illustrius. Prudentia namque est una quatuor cardinalium virtutum: & tamen excellentior quam iustitia: quod ex parte obiecti perpenditur: adeo ex parte subiecti. Edocet enim ex professo Aristoteles. 10. Ethic. ca. 7. intellectum esse potentiarum omnium excellentissimum, atque adeo voluntate excellentiorem, eoque quod, verum, dignius est obiectum quam bonum: nempe vniuersalius, ac subinde a materia abstractius. Tertio arguitur. Temperantia quae una est virtutum cardinalium, multo est nobis utilior, quam iustitia: ergo & eminentior. Probatur antecedens. Nam plura nobis commoda affert: videlicet & corporis salubritatem, & mentis tranquillitatem, voluntatisque libertatem. Haec enim omnia nobis intemperantia vitiat: quae tamen tria commoda omnium virtutum fundamenta sunt. Item intellectuales ad contemplandum, quam iustitiae ad legibus obsequendum, quam etiam aliarum omnium, quae corporis exercitio exhibentur. Quarto & de Fortitudine arguitur. Proprium namque virtutis ingenium, ut. 2. Ethic. auctor est Philosophus, est ad difficile ac bonum conueniens: fortitudo autem circa difficile versatur quam iustitia: nempe circa pericula mortis, quae omnium est terribilium maximum: ergo Fortitudo iustitiam praestat. In contrarium autem est loco citato Cicero, ubi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Primum omnium expendendus est quae rationis titulus. Haud enim iustitiae vel ad omnes virtutes fit comparatio, vel tantum ad cardinales, sed ad omnes praecise morales. Primum enim omnium virtutis amplissimum genus diuiditur in illas, quae ratione obiecti supernaturales sunt: quales habentur

Argum. 1.

1. Conclusio

S. Thomas. primaratio

Argum. 2.

Aristot.

Secunda.

Argum. 3.

Elucidatur prima rō.

Argum. 4.

Cicero.

Argument.

1. Virtutis partitio.

Aristot.

Libri Tertij,

Theologicarumque; alias, quarum obiectum est naturale. Et quidem theologicas, puta fidem, spem, ac charitatem, esse omnium optimas atque maximas, contra controuersiam est cunctis confessum: quippe quae Deum habent pro obiecto. Sed naturalium virtutum aliae sunt intellectuales, aliae vero morales: quarum moralium multitudinem ad quatuor reducitur cardinales. Quae ratio ergo ad sui elucidationem quatuor exposcit conclusiones. Prima est. Virtutes intellectuales dignitate moralibus antecellunt. Conclusio est S. Thomae. 1. 2. q. 66. arti. 3. Et probatur primo ratione subiecti. Nam cum virtutibus primis rationales actiones dirigere, illa quae est in potentia, quae per suam essentiam est rationalis, praestantior est illa cuius subiectum est rationale per participationem: intellectus autem est essentia ipsa rationis: voluntas autem eo est rationalis quod rationem participat ei obediendo, ut. 1. Ethic. plane. Aristoteles docet, ergo intellectuales virtutes praestantiores sunt. Secundo id patet ex obiecto. Etenim quod verum praestantius sit bono inde patet, quod verum abstractius a rerum existentia: perficitur enim satis intellectus per veritatis cognitionem, siue res sint, siue nulla existat: bonum autem nemo appetit nisi ut habeat quod existentiam secum afferat: existentia autem conditio est materialis: recipit quippe natura in supposito dum esse incipit: quo autem quippiam defecit? est ac purificatus a materia, eo praestantius est. Cum ergo verum, sit intellectualium virtutum obiectum: bonum autem moralium, sit ut intellectuales sint dignitate sublimiores. At vero haec ratio non, quia rari intelligunt, rari credunt. Haud enim negamus, quin intellectus singularia etiam & rerum existentias cognoscere possit, neque negamus quin vice versa voluntas possit quoque appetere bonum in cōi: sed hoc positum est discrimen, quod cum intellectus sit potentia apprehensiva & iudicativa, in hoc perficitur quod est verum cognoscere: appetitus autem, quia fertur in obiectum, nihil appetit nisi illo fruatur, illudque possideat. Fallax ergo argumentum est si arguas: Melius comparatum est boni: cum ergo bonum sit obiectum voluntatis, sit ut suum obiectum sit melius quam verum. Fallax inquam paralogismus est: quoniam verum ipsum est quoddam bonum, idemque omnium praestantissimum. Quare in patria in illa intuitionem Dei, qui est omnium veritatum abyssus posita est, nostra felicitas. Accedit huc & doctrina Philo. 10. Ethic. cap. 10. ubi sex

Quaestio. II.

rationibus constituit supremam felicitatem in rerum contemplatione consistere: hallucinando namque odorabatur legitimum beatitudinem: licet rem punctim non attingebat. Probat in qua felicitatem in intellectualium fruiōe consistere: quoniam virtutes intellectuales: primum in potentia sunt nobiliori, nobiliorisque sunt obiecti. Secundum, quia intellectualis operatio magis est continua: nam morales, quae in rebus corporeis versantur, perdurare nequeunt. Tertium, quia contemplatio suauiori dulcedine delectat, quam moralium exercitium. Item quia contemplatio perpetuo manebit in patria, non autem moralis virtus. Accedit praeterea, quod ob eandem rationem vita contemplatiua actiuae praecellit, pulchriorque: adeo est, veluti Rachel quam Lia atque adeo constantior atque vberior, paucioribusque, indigens: cuius, Maria sedens secus pedes domini documento fuit, cum Martha erga plurima disturbaretur. Conclusionem, hanc eoque tam multis confirmatam studuerim quod mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralibus virtutibus deferunt, quam intellectualibus. Quibus animum opinio, illa porrexit quae Scotus in 4. dist. 49. q. 4. asseuerare perterritus: nempe voluntatem potentiam esse intellectu praestantior. Unde inferunt non modo morales virtutes esse anteferendas: ex quo palam sequitur, neque vitam contemplatiua adiuuare praestare, neque felicitatem in contemplatione consistere: verum subinferunt & ex moralibus, iustitiam altioris esse gradum quam prudentiam. Cum tamen corollarium nostrae conclusionis prudentiam inter morales virtutes primas ter virtutes obtinere, ut D. Thome eadem q. 66. arti. 1. affirmat: morales primas obtinet aliarum intellectualium virtutum prudentiam etiam si S. Thomae consideret qua parte moralis est, pretiosior est alijs. Virtus enim moralis a ratione tanquam a prima radice probitatem suam ducit. Ratio sancti Thomae. Cum ergo prudentia ratione ipsam praecedit, caetera vero appetitum, optima omnium est. Secundum prudentiam est caeterarum omnium dux atque imperatrix. Nam caeterae virtutes etiam rectae parant intentionem finis: ut fortiter temperate ac iuste agerent eundem finem. solo prudentiae officio, media disponētis, assequuntur: ut. 6. Ethic. c. 12. auctor est Aristoteles. Excellet ergo, alias ratione simili, qua dux caeteris militibus imperat. Imo vero adeo illi caeterae sunt connexae, ut sine vlla nulla obtinere possit virtutis gradum. Antea vero quam hinc progrediamur, oportet praestatum est conclusionem hanc

Scoti opinio

Prudentia inter morales virtutes primas obtinet

Ratio sancti Thomae.

1. Argum.

posuit præterquam iustitia. Et in republica civili nullis vitij tanta sunt, tamque acerba supplicia decreta, quam criminibus iniustitia, si hæresin modo nefandumque, scelus excipias. ¶ Vnus autem ex his scrupulus enasci potest, vtrum scilicet eousque constituamus iustitiã perfectiorem esse cæteris moralibus, vt quicunque eius actus sit excellentior quocumque aliarum. Nam multi ex nostris citra scrupulum ita censent. Quod profecto nulla probabilitate defendi potest. Equis enim dicat quod vendere pisciculos iusto pretio, aut milera holera, eò quod sit actus iustitia, maioris sit laudis & meriti, quam maximus fortitudinis actus, aut temperantia? profecto ridiculus meritissimò habeatur. Quãdo ergo comparamus virtutem vnã ad aliam, collatio tantum fit, vt nuperrimè dicebamus, inter genus & genus: aut inter maximum actum vnus, & maximum alterius. Quod tamen nihil vetat, quo minus propter rei tenuitatẽ, id quod est genere superius, in indiuiduo sit inferior. ¶ Quarta conclusio. Aliarum duarum virtutum moralium fortitudo est præstantior quam temperantia. Conclusio est S. Th. loco citato. 2. 2. q. 66. artic. 4. Quæ primò probatur ratione obiecti & subiecti. Nam temperantia versatur circa delectabilia tactus, quæ omnium est sensuum maximè materialis, vt pote omnium fundamentum. Præterea ex parte actus. Fortitudo nanque versatur circa pericula vitæ in bello, à quã cuncta temporalia bona promanant: temperantia vero circa illa ex quibus quidem vita dependet, vel indiuidui, quantum ad easdem species, quantum ad venerea. Sed tamen quia in illis non imminet adeo præsens atque horrendum periculum mortis, nõ inest tantum difficultatis, neque virtutis, quæ circa difficile versatur.

Ad 1. arg. Primum igitur argumentum timentimbrisponso diluit S. Th. thomas. Est enim liberalitas hoc iustitiã exuperet, quæ liberalis id tribuit quod non debet: tamen iustitia propinquius accedit ad comune bonum: tribuit enim cuique, quod suum est, quo seruatur publica pax, ad quam libertas non est tam necessaria, sed respicit bonum priuatum, quod est diffusivum sui. Secundò: iustitia latius extenditur, nõ respectu omnium est necessaria: quã liberalitati non cõuenit. Item quia liberalitatis fundamentum, iustitia est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiendo quod nõ debet, nisi iustus prius sit: solus do quæ debet. Et idem est de magnanimitate

Scrupulus.

Quorundam placitum. Rõ in præteritam opinionem.

4. Cõclusio. S. Thom. Probatio cõclusiois.

Ad 1. arg.

Ad 5. arg.

stia victoria abundat, quod fortitudo nullo modo latens est, nisi ad iustitiã præsidium & custodiam necessaria. Scientissimè nanque apud Plutarch. Agesylaus, dum ceu iudex hanc questionem interrogaretur, vtra scilicet harum virtutum alteri præstaret, respondit, nihil vtiq; fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Enimuero nisi iustitia violaretur, neutrumquam bellis daretur occasio, in quibus fortitudo reipublice seruit. Respondetur ergo ad principale argumentum, quod et si fortitudo sit circa difficile, tamen iustitia est circa id quod est melius. Præclarius nanque est, vt pax & tranquillitas humani generis per iustitiã seruetur, quã vita priuati hominis. Quare iustitia, vt diximus, vtroque tempore & pacis & belli refulget. Neque ad pacem necessaria est fortitudo, nisi iustitia profligata. Pari modo respondetur ad id quod de nomine obiectum est. Vedicauit enim sibi fortitudinis nomen, non simpliciter per excellentiã, sed quia qualitas illa, ac vis virtutis, quæ animum robustum efficit, & consistit, præcellit in ipsa. Ad aliud autem de nobilitate splendore, quibus nomina fortitudo fecit præclara, Respondetur quod si fortitudo tales illis honores pepererit, id tamen nõ fecit nisi tanquam miles ministræque iustitiæ: quia neque virtutis ratione assequi valet, nisi quatenus est iustitiæ cultos, ac propugna trix. Enimuero cum honos soli virtuti, vt Aristot. i. Ethic. inquit, debeat, ac potissimum iustitiæ: vbi homines aliter quã iustitiã tuendo animi robur exercent, nõ sunt aliter fortes, quam tauri, ferocesque vrsi, atque immanes tigres. Constituit ergo reipublica magnates atque illustres, vt sacrosanctã iustitiã virtutis sua fortitudine strenuè protegerent, nepe non vt sua potetia iniuriam alijs offerrent, sed vt vindiqr, propulserent. ¶ Ad aliud autem quod de martyrum fortitudine maiorem probabilitate obiectum est, respondetur quod et si actus martyrij, qui apud Deum præclarissimus est, a virtute fortitudinis sit elicitus, non tamẽ inde totã laudem nanciscitur: sed quia a supremo charitatis conatu imperatur, qua nemo maiorem habet, quam vt animã suã ponat pro Deo suo. Quare & religionis virtus, quæ præstantior est, quã iustitia, suis illic vicibus fungit. Quo fit vt ponere vitã pro alio quolibet amico, non adquiret supremum actum iustitiæ. Ad aliud negatur fortitudini maximè esse proprium libertatem asserere. Imò hoc præ cunctis virtutibus

Plutarch.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Ad 4. arg.

Ad 5. arg.

Dubium, miseror dia.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Obiecta.

Quinta.

Ad secunda.

Ad tertia.

Ad quartã.

Ad quintã.

Ad sextã.

nua hæc ingenuaq; virtus argumenta multa, sibi in hac causa patrocinantia. Primum, si a nomine eius encomium aspicias, fortitudo nomine virtutis videtur per excellentiam obtinere. Sic enim legitur Sapien. 8. Sobrietate & iustitiã docet: prudentiã & virtutẽ id est fortitudinẽ. Et ratio ipsa virtutis, quæ est animum ad vsu applicare, eximio fulgore splendet in illa: puta quæ hominem præsentissimè morti omnium horridissimæ obijcit. Et tertio eius excellentiam splendor commendat, quo habetur in republica. Magnates enim & sanguine præclarissimi inde maximis facultatibus cumulantur atque honoribus suspiciuntur, quod fortitudinis virtute reipublicam teneant. Ob id quæ nunquam prospera consueuerunt compendio fioris via in republica nobilitari, quam vbi bellicam fortitudinem. Id quod vel Gentium, nempe Lacedæmoniorum, Romanorum, & Græcorum Historiæ perpetuæ memorię prodiderunt. Hæc enim virtus, vt Hercules, ac Thebes, & quos poetæ fabulantur, imitamus, Alexandros, Cæsares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit.

¶ Quinta. ¶ Quin age vt pfana missa faciamus, virtutis maiestatem, vt paulò antea dicebamus, ex maximo eius actu debemus pendere: optimam autem fortitudinis actus, quale est martyrium, & laude & merito excellentior est quam supremæ iustitiæ. Nam maiorem charitatem nemo habet, quam vt animam suã ponat quis pro amicis suis, ac potissimum pro Deo in testimonium fidei: ergo fortitudo fastigium inter morales virtutes obtinet. Ad hæc cum summum hominis bonum naturale, sit libertas, illa erit virtus omnium maxima, per quam libertas præsertim vindicatur: hæc autem est fortitudo. Nã vt 7. Polit. ait Arist. quæ pericula belli nõ superant, serui sunt. Adde illam esse pretiosissimã quæ est rarissima: hæc autem est fortitudo: rarior enim fortis inuenias, quam alijs virtutibus præditos. In summa, fortitudinis ingenium & vis est alios vincere sibi que suppeditare, quod Dei virtutem & potentiam proximè præ se fert: unde fortes atque animi robustos cuncti pertimescunt, omnesque venerantur ac reuerentur. ¶ His verumtamen nihil obstantibus, inconstanter est in sententia persistendum. Satis enim pro sua laude fuerit fortitudini, iustitiã in litem de prælatura vocasse. Quando enim rationes alias supra commemoratas siletimus, hæc pro iu-

Obiecta.

Ad tertia.

Ad quartã.

Ad quintã.

Ad sextã.

Ad septimã.

Ad octauã.

tutibus iustitiæ competit, quæ vt suprâ dixi mus, parens est pulcherrimæ pacis: sed iustitia perturbata, necessaria est ad libertatē for titudo. Ad aliud etſi concederem, hac ratio ne raram esse fortitudinis virtutē, quod circa truculentissimam mortem, quam homi nes maximè extimescūt, versatur: tamē profectò si ingentissimam mortalium audita tem honoris atq; splendoris spectes, quæ per fas atq; nefas persequuntur, multo credide rim esse rariorem iustitiæ virtutem: quæ nò modò in minimis, aut in mediocribus, sed in his quæ ad amplissimas dignitates maxi mē referunt constantissimè vigeat. ¶ Ad po stre mū deniq; negatur per fortitudinē ma ximè nos Deo assimilari: licet fortes victos suos suppeditēt. Nō. n. hoc est in Deo sum mū: sed cuncta p in iustitiā subigiare: ac po tissimum per misericordiā creare, ac recreare

QVÆSTIO TER tia, De iniustitia.

S. Thom. 2. 2. quæst. 59.

ARTICVLVS. I.

Virum iniustitia sit speciale vitium.

Aristote.

Contrariorū, vt. i. Topic. author est Aristot. eadem sit disciplina, opus hoc nostrū qđ de iustitia & iure instrūsimus, nō so lum circa iustitiæ virtutē, sed plurimū circa iniustitiæ vitia in subse quentibus versabit. Ob idquē post explica tam naturā iustitiæ, necessè est de contraria iniustitiā proximū, adhibere sermonē. Quæ ritur ergo virum iniustitia sit speciale vitium.

- 1. Argum. Et arguitur more nostro à parte negatiua. Omne peccatum, vt. 1. Ioan. 3. habetur, est ini quitas: iniquitas autem idem est quod iniu stitia: vt pote inæqualitas: ergo iniustitia nō dicit speciale vitium, sed generalem omniū conditionem. ¶ Secundo arguitur: Nullum speciale peccatum vniuersis opponitur vir tute: in iniustitia autem opponitur cunctis virtutibus: nam iniustitia quæ in adulterio cōmittitur, opponitur castitati: & quæ in homicidio, mæuetudini: & quæ in contume lia, vrbauitati, &c. ergo nō est speciale vitium.
- ¶ Tertiò, iniustitia opponitur iustitiæ, quæ est in voluntate, sed omne peccatum. Aug.

autore, est voluntarium: ergo omne pec catum est iniustitia. ¶ In contrarium est qđ iniustitia contrariè opponitur iustitiæ: hac autem est specialis virtus: ergo iniustitia, speciale vitium.

¶ Questio quàm facilima est. Nam per re gulam topicam, quot modis dicitur v num contrariorum, dicitur & reliquū. Quo fit vt sicut iustitia alia est generalis vir tus ac legalis, alia verò specialis: sic & iniusti tia alia sit generalis, alia verò specialis. Quæ propter duabus conclusionibus ad quæstio nem respondetur. Prior, iniustitia illegalis quæ iustitiæ legali è regione aduersatur, est vitium speciale quidem per essentiam: intē tione autem atq; imperio, generale. Vtraq; pars similita ratione patet, quia idē est de iu stitia demonstratum. Enimuero sicut lega lis iustitia bonum habet cōmune pro obie cto, ob idq; specialis virtus est per essentia, nihilominus cæteris omnibus imperat, om nesq; ad suum referit finem: sic & de iniu stitia censendum. Est em illegalis iniustitia legum inobediencia, boniq; communis de spectio: & ideo est speciale vitium. Sed tamē per reliqua omnia grassatur. Potest em quis adulterari ex contemptu legis, occidere, fu rari, &c. ¶ Posterior conclusio. Iniustitia quæ æqualitatem, quæ ad alterum est corrū pit, in quæ inæqualitatē peruertit, puta pro ut homo plus habere vult aut rerum aut ho norum, minūsq; malorū: carius scilicet vē dendo, aut vilius emendo, &c. speciale vitium est. Idquē inde patet, quod materia habet specialem & obiectum. Conclusiones ambe expresse apud Aristot. 6. Ethic. c. 1. constitu tæ sunt: vbi bifariam aliquem dicit esse iniu stum: videlicet & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit atq; iniquus est, sicuti & iust? quoq; dupliciter, & qui legitimū facit, id est legibus obtemperat, & ad cōmune contue tur bonū: atq; ille qui æquus est, id est, qui vnicuiq; quod suum est tribuit.

¶ Responsio autem primi argumenti rem amplius elucidabit. Respondetur enim quod sicut iustitia legalis dicit per cōpara tionem ad bonum cōmune humanum, sic & iustitia diuina dicitur per cōparationem ad bonum diuinum: cui cōmune pecca tum repugnet, meritò in genere definitur quod sit dictum vel factum contra legem Dei. Atq; hac subinde ratione omne peccatum est iniquitas. ¶ Dubitas autem an iniquita tis ratio illegalis formaliter conueniat vni uersis

Solutio.

uerſis peccatis. Apparet nullq; ita esse: quan do quidem peccatum nullum sit, nisi contra leges fiat. Responsio nihilo minus est, quod est commune peccatum materialiter sit illegalis iniquitas, non tamen id vniuersis eis con uenit formaliter. Exempla enim suprâ iam sæpe posita sunt. Enimuero si furtum facias, non ceu Dei leges despectui habens, sed vt cupiditati tuæ obsequaris: vel homicidium perperes; non vt bonum perturbes commu ne, sed quia potis non es tunc cedere iracun dia, materialiter quidem illegalis es, quia di uinæ legis transgressor, non tamen formali ter, quia id non habes in intentione: sed es nihilominus iniquus atque iniustus contra particularē iustitiā. Si autem hæc scelera in contemptū legis, & contra cōmune bonum cōmitteres, tunc illegalis esses, ac peruersus ciuis. ¶ Ad secundū respondetur, iniustitiā, quia circa omnes actiones, peculiari nihilominus ratione versatur, non quidem directe sed tamen indirectē, & materialiter omnes virtutes oppugnare: quippe quæ per diuer sas corruptis affectionibus, ius alienū violat. ¶ Ad tertium denique respondetur, quod est vo luntas, sicuti & ratio ad materiā omniū vir tutum se dilatat, nihilominus iustitia suam habet peculiarem rationem: ideoq; nō om ne peccatum est iniustitia.

ARTICVLVS. II.

Virum quicumque iniustum facit, continuo censetur iniustus.

CVM virtus, autore Aristot. sit quæ bonū facit habentē, scruta ri decet virū vice versa quicumq; iniustū facit, cōtinuo sit cōsens dus iniustus & prauus. Et arguit à parte affir matiua. Habitus à suis obiectis nascuntur speciē: propriū autem obiectū iustitiæ est iustum: propriūq; ad eò iniustitiæ, iniustū: er go & ex hoc quod quis iustum facit, iustus est habendus: & ex hoc quod iniustum, iniustus.

Argum. 2

Secundum

Tertium.

¶ Secundo arguitur. Omnis virtus eodē se ha bet modo ad propriū actū: eadem ergo erit ratio de omnibus vitijs: quicumq; autē facit aliquid intēperatum, est intēperatus: ergo & quicumq; facit iniustū, erit iniustus. ¶ Tertio, Quicumque iniustū facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit cōtra æquitatē, vel oc cidēdo, vel adulterando, vel furādo, &c. quæ omnia sunt genere suo mortalia: peccatū au tem mortale reddit hominē iniustum apud

Deum, sicuti gratia reddit eum iustum: ergo quicumq; facit iniustū, est iniustus. ¶ In cōtra rium est Philoso. 5. Ethic. c. 8. vbi edisserit quæ ad modū contingat, vt quis iniustum faciat qui tamen non subinde fiat iniustus.

¶ Questio hæc in gratiā Aristot. mota est: Quæne vt eius hic locus modo citatus est ponatur. Cuius quidē doctrina vna bi membri conclusionē summatur. Cui alterā adhibebimus, vt quartū articulum S. Thom huius germanum, simul absoluiamus. Sit ergo prior cōclusio. Nō quicumq; iniustū facit dicendus est subinde per se iniustus: puta si vel ex ignorantia, vel ex passione id faciat: sed ille tantū qui ex habitu & ex electione id audet. Quò autē conclusionis sensum tyru culus etiā percipiat, meminerit ad rationē virtutis exigī, vt quis sciens ex electione que fiat propter honestū & perpetuò, vt ex 2. Ethic. suprâ citatū est. Quare si quis vel casū vel quadā repentina affectione vnum de se præstet virtutis actū, non subinde studio sas est: quia non per se, sed per accidens bo num facit. Id ergo ipsum Aristot. docendū du xit & in vitijs. Requiritur enim vt quis iniu stus dicat non tantū, quod iniustū faciat, sed quod ex animi morbo efficiat, puta ex habitu corruptione. Patet autem rationē hanc D. Tho. hoc modo. Sicuti obiectum iustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitiæ, iniu stum: puta in æquale, radix autē propria, vni de iniustum obicitur, est habitus, quo pote tia afficitur ad obiectum. Quare qui ex ele ctione & habitu operatur, ille propriè iniu stus est. Potest ergo duobus modis vfu vene ire, vt quis iniustum patrandò, non sit iniustus. Primo propter defectum relationis actus ad obiectum, scilicet quia operans il lud non intendit: nam actus ex intentione fit spontaneus, ac subinde, humanus. Vnde quomodolibet quis non vltro faciat excu sator nē sit iniustus: & cum voluntarium ignorantia, visq; tollat, si quis, inquit Aristot. per ignorantiam iniustum faciat, vel vi com pulsus, nemini iniurius est: vt si quis tuam manum moueat qua aliū pulset: tunc enim neq; animus neq; verò actio refertur applicaturq; ad iniustum: sed fit iniustum per acci dens. Quare nullum est vituperium: sicuti neq; quicquam cōparares laudis si illo modo iustum faceres. Secundo vero modo cō tingit vt iniustum faciens nō sit iniustus ex defectu relationis actus ad habitum: nempe quod licet obiectum sit voluntarium & in

Aristot.

cōclusio

Fundamētū

cōclusio

Bifariam con tingere pot quepiā iniu stū patrandū neq; tamen sit iniustus.

tentum, atq; adeo operatio referatur ad obiectum, tamen actio non nascitur ex habitu. Vt si quis aliqui mitis homo & probus sit bitanea iracundia procella alium vulneret, tunc non operatur ex electione: quippe qua necesse est vt deliberatio precedat, atq; adeo neq; ex habitu. Colligitur ergo ex his non contra conclusio: nempe, ad hoc quod quis merito nominetur iniustus, requirit, vt p se faciat iniustum: nam vbi id per accidens fecerit, non erit iniustus. Et cum habitus per actionem referatur ad obiectum, duplex est relatio & applicatio necessaria, vt per se faciat quisq; iniustum, siatque iniustus. Videlicet vt operatio per intentionem referatur ad obiectum, hoc est quod obiectum sit voluntum: & praeterea vt eadem operatio per electionem referatur ad habitum, hoc est non ex passione, sed ex habitu procedat.

Hic nihil ambiguitatis superest si modo mens Aristotelica pateat. Enimvero quod qui aut ignoranter, aut vi coactus quippiam admittit, neque iustus sit, neque iniustus, cuius ratio habet: quia actio, quae spontanea non est, minimè est humana. Attamè quae qui sciens & prudens ex animi egitudine, puta ira vel alia passione delinquit, non fit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorum genus distinguitur: scilicet ex ignorantia vincibili, puta quae non in totum excusatur: & ex passione, quod peius est: & ex malitia: puta studio & electione in genere suo pessimum habet. Aristoteles ergo male non admittit hunc tertium gradum. Respondetur, aliter Philosophum censere de homine iusto atque iniusto, quam apud Deum existimatur. Deum nanq; non habitus, sed actus ponderat: & indeo quicunq; delinquit, quantumvis aliqui iustissimus sit, habeturq; apud ipsum iniustus. Sicuti quicunq; vnico actu beneficiat, etiam si nullo sit virtutis habitu praeditus, bene de ipso meretur. Neq; verò Aristoteles negat quin actus a passione profectus sit vituperandus: sed hoc tantum censet quod nomina haec, iustus & iniustus, non connotant, nisi habitus. Quocircà ait, id quod extra rationem, id est, per ignorantiam fit, infortunium: esse: quod autem malum ex scientia procedit, sine tamen vitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit: vitium autem non actus sed habitus nomen est. Et profectò vulgaris sermone ita loquimur. Etenim sicut vna hirundo non facit ver, ita neq; vno aut altero actu dicitur quis studiosus, aut prauus: sed quando ex habitu ope-

Argumentum.

Responsio.

ratur, ac perinde studio & electione. Quia ratione & Theologorum schola hunc duxerat, censent peccare ex malitia: atq; adeo proprie hunc solum haberi dicitur; mali. Ex his ergo colligitur posterior conclusio. Quicunque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est non per ignorantiam quae profus sit operis causa quauis ex passione id sine habitu faciat mortaliter genere suo peccat. Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale quicquid charitati aduersatur: peccatum autem iniustitiae, quia virtutem iugulat, quae ad pacem reipublicae necessaria est, charitati genere suo reluctat: est ergo suo per ingenio mortale. Dixerim, si non procedat ex ignorantia quae profus est causa operis: hoc est, quae omnino tollit culpam. Nam ignorantia iuris non tollet. Neq; omnis ignorantia facti licet digna sit venia: vt. Ethicae. author est Aristoteles. Quin verò Paulus. Misericordiam, inquit, cōsecutus sum, quia ignorans feci. A diecedam, genere suo, tū ad differentiam prodigalitatibus, & gulae, atq; aliorum peccaminum, quae genere suo non sunt mortalia, nisi ex circumstantiis: tum etiam ad denotandum, contingere posse contra iustitiam ob materiae tenuitate, peccare venialiter. Horum autem examinatio ad alium pertinet locum. ¶ Ac per ista quae dicta sunt intelligendum est quod illic ait Aristoteles. cap. 9. nempe falsam esse eorum opinionem qui existimant in potestate hominis esse, vt statim faciat iniustum; videlicet ex electioe, & quod iniustus non minus quam iniustus possit facere iniustum, scilicet per se. Errant, inquit, quoniam qui optimus est habitibus imbutus, etiā si velit non potest facile iniustum eligere, tamen si possit ignoranter, aut subito motu iniustum facere. Vnde illud ortū habuit axioma, Nemo repente pessimus.

Postrema conclusio.

Probatio.

Aristoteles.

Interpretatio Aristoteles.

Ad primum igitur argumentum respondetur, habitus & actus speciei fortiter ex obiectis formaliter, vt aiunt, ac per se volitis, quando autem materialiter, ac per accidens, hoc est ex accidenti ignorantia, aut passione id fit, non sufficit actus hominem philosophorum idiomate aut iustum denominatione, aut iniustum. ¶ Ad secundum respondetur latam esse differentiam inter iustum, quod est obiectum iustitiae: & temperatum, aut strenuum, quae sunt obiecta aliarum virtutum. Iustum enim & iniustum, quia per se inuenitur in rebus, licet per accidens fiat iustum iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiariter virtute ingeniose constituit Aristoteles posse

Ad. 1. arg.

Ad secundum.

posse quinquā facere iniustum etiā si non sit iniustus: obiectum autem temperantiae, quia non est in rebus secundum eorum naturā, sed per ordinē ad agentē, quādo per accidens fit, nullatenus dici potest temperatum: ob idq; in illa virtute nulla opus erat distinctio: sed quicunq; facit temperatum, est temperatus: quia non erit opus temperatum, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu abstineat, vt non est temperatus, ita neq; facit opus temperatum: quoniam non facit quādo, & vbi, & quomodo oportet. Et pari ratione quādo Loth, verbi gratia, praebrietas cognouit filias, vt non fuit in temperatus, ita neq; fecit opus in temperatum. In summa, distinctio hanc siue iusti siue iniusti materialis, ac formalis locum non habet in obiectis temperantiae vel fortitudinis.

Ad tertium.

¶ Tertium autem argumentum satis solutum est: vbi ostendimus quod estis quocunq; actu iniustitiae perdat Dei gratia, atq; adeo apud ipsum fiat homo iniustus, hoc est peccator: non tamen inde sequitur, vt inter morales philosophos, apud quos formales denominationes non ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnino peccator iniustus, aut prauus.

ARTICVLVS III.

Vtrum quis possit iniustum pati volens.

1. Argumentum.

Secundum.

Aristoteles.

Tertium.

¶ Ost quā vim visum est de eo qui iniustum facit, sequitur vt de illo dicamus qui iniustum patiatur: vt rursus scilicet quis possit iniustum pati volens. Et arguitur à parte affirmatiua. Iniustum idem est quod inaequale: recedit aut quisq; seipsum sua sponte laedendo perinde ab aequalitate, ac si aliu laederet: ergo & volens potest iniustum atq; adeo iniuriā pati. ¶ Secundò. Nemo supplicio plectitur, nisi ob iniustitiam. Plectuntur autem ciuiliiter illi qui sibi mortē cōsciscunt. Ait enim Aristoteles. Ethicae. cap. vlti. q. Ignominia quaedam instituta erat aduersus eos, nepe qd sepultura interdiceretur: ergo volens quis pati iniustum. ¶ Tertio. Facere patiq; iniustum relatiua sunt, atq; adeo nemo iniustum facit nisi alius iniustum patiatur. Contingit autē vt quis iniustum faciat volenti illud pati, vt si carius iusto vendat, aut pecuniam sub foenore mutuet: ergo potest quis volens iniustum pati. ¶ In contrarium est quod iniustum pati contrarium ei est, quod est facere iniustum: sed vt praecedenti articulo finitum est, nemo iniustum facit, nisi volens: ergo nullus id nisi nolens patitur.

¶ Et hic quoq; articulus gratia interpretandi Aristoteles. adhibitus est, qui. Ethicae. cap. 9. & sequentibus constituit, neminē iniustum pati seu iniuriā dum sua ipsa sponte patitur. Doctrina autem eius per duas conclusiones patefit. Prior est. Nemo per se & formaliter loquēdo iniustum neque facere potest, nisi volens: neq; pati, nisi nolens. Cōclusio est quae luculenti fulcit naturalis ista ratioe. Quae admodum de ratione intrinseca actionis est vt ab agente procedat, sic & de intrinseca ratione passionis vt ab alio fiat, passio non conferre vim. Ex quo Aristoteles. 3. & 8. Phisic. coligit non posse idem esse omnino agēs & patiens: imò omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium est voluntas. Vnde illud proprie dicitur homo facere, quod à sua egreditur voluntate: idq; e contrario pati, quod renouente eius voluntate de ipso fit. Nam pati est vinci ac superari. Vbi autem quis volēs patitur, vim ad id confert & causam, ac subinde age re potius dicitur quā pati: sit ergo vt per se formaliter loquēdo nullus nisi volens quippiam patiatur. Imò hoc ipsum est pati quod violentiae obnoxium esse. ¶ Posterior cōclusio nihil vetat, quò minus quilibet per accidens ac materialiter loquendo volens patiatur iniustum: sicuti & nolens per accidens potest facere iustum. Probatur cōclusio. Vt si quis ignorans id fieri de se consentiat quod sibi malum est: vt cum ebrius Loth à suisq; filiabus deceptus incestum perpetravit: & Iacob ignorans stuprum admittit: aut cum necessitate coactus, mutuum sub foenore recipit. ¶ Circa has cōclusiones primū omnium adnotaui, quod licet ius & iustum idem sit: tamen visitato more loquendi, iniuriā pati, non eadem ferre videtur distinctioe, quā iniustum pati. Non in quā ita proprie quis dicitur iniuriā pati materialiter, sicut iniustum pati. Imò iniuriā pati semper pro eo vsurpari videtur quod est iniustum per se pati: puta nolentem, ac renouente. Atqui hinc originē duxit illud iuris axioma, Scienti & volenti non fit iniuria. Sicuti neq; iniuriā irrogare nemo dicitur nisi qui sciens, ac prudens iniustum facit. ¶ Cōtra hanc autē conclusionē offert se illi cō argumentū, quod si nullus volens iniuria afficeretur, consequens inde fieret, vt nemo quauis metu in aliquo pactum consentiret, posset de iniuria conueniri: quod tamen falsum est. Nam matrimoniū quod per consensum metu mortis extortum contrahitur,

1. Cōclusio.

Rō cōclusio.

Aristoteles.

Probatio cōclusio.

2. Cōclusio.

Argumentum.

Solutio. iura propter iniuriam dissolunt. Quod si quis vii argumēti repellere cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub cōditione id nolle, contra eum stare videtur Arist. qui 3. Ethic. ait, Eum qui in genere nolle, in particulari tamē vult, simpliciter velle: vt qui in naufragio merces eiecit, licet nollet, nihilominus simpliciter vult. Respondetur nihilominus conditionē illā quā Scholastici nolle ita tem appellant, satis esse, vt quis censeatur in iniuriam passus: tamē si simpliciter velit: dum modo cōsensuisse cōtra ius extorqueat. Nā iniuriā pati idē est quod pprio iure priuari. Quocirca dum quis iure in supplicium rapitur, quantumvis sit nolens, nullam patitur iniuriam. Et si tūc optio illi offerretur, vt si vellet, exempli gratia, meretricē ducere, aut terribilibus addici, donaretur vita, nulla ei fieret iniuria, etiam si mallet mortem absq; illa cōditione euadere. Ex quo iustus fit, vt qui astu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriam quoq; per se patitur, ac si vi cōsentiret: quia non facit vltroneus.

Ad 1. arg. Ad primum igitur argumentum respondetur qd nemo sua spē sua erogās bona, quæ non debet, vllam facit iniusticiam: neq; inæqualitatem: nam cum sua sit voluntate tuorum dominus, eadem potest & donare sua, & pati vt expolietur. Sed arguis: Si quis bona sua deo quare: videlicet si alendā habens familiā prodigē suam substantiā effundat, illi qui accipiunt iniuriā ei irrogare vident: & tamen ipse absolutissima voluntate eam elargitur. Respondetur qd quantū dignus ille delinquat, nihilominus accipiens nullam illi facit iniuriam, sed fortē familiæ ad quam quodammodo illa bona pertinebant. At verō non his prescius tractandis locus est hic accommodus. ¶ Secundi autem argumenti vulgata respōsio est, singulārē personā bifariā posse considerari: vno quidē modo secundū se absolute. Qua utiq; rōne nullam sibi potest iniusticiam facere. Cum enim se ipsum quis spā, vel infamat, vel mutat, vel occidit, facit quidem contra charitatem, qua se ipsum diligere tenetur: minime tamen contra iusticiam: tum quod iusticia non est, nisi ad alterum, tum qd sciens ipse ac volens patitur. Secundo modo potest considerari inquantū est reipublice membrum, Deiq; signentū & imago. Atq; hac ratione qui se ipsum occidit, iniuriā irrogat, tum ciuitati, tum precipue Deo. Ac proinde tam civilis quā diuina lege supplicium pendit.

Replia.

Solutio.

Ad secundū

Sententia est Arist. 5. Ethic. ca. 1. Attamē non inde inferendum est, rempublicam dominium habere vitæ & mortis perinde ac Deum: neminem nanq; ceu dominus occidere potest, quemadmodū vnusquilibet sine causa suum potest armentum, aut pecudem mactare: sed tanquā iudex propter culpam: de quo latius lib. proximo sub titulo, de Dominio, & rursus lib. 7. sub titulo De homicidio. Eodem modo qui alium, id quidem optantē ac deprecantē, interfecerit, cuius exemplū in amigero habes, qui Saulus iustu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, nō id iubenti, sed Deo qui vitæ dominus est: & reipublicæ, quæ custos est vitæ. Sed nūquid poterat Rex ille alteri iubere, vt se occideret? quandoquidē supremā habet potestatem. Respondet nequā principē potestatem habere interficendi innocentē, ac multo minus præcipiendi homicidii sui: nisi tamē tantā exercuisset tyrannide, posset iudicem super se constituere, qui se iure perimeret. ¶ Ad tertiu deniq; respondetur qd agere patiq; iustum, si materialiter accipiatur, vbiq; se vt correlatiua consequuntur. Nemo enim facere iniustum potest, nisi alicui qui id patitur: neque vero pati, nisi ab aliquo qui id faciat. At verō si locutio sit formalis: quoniā hoc perpendendū est ex voluntate agentis & renitentia patientis, potest contingere, vt quispiam iniurius alteri sit, & tamen alter nullam patitur iniuriam. Vt si quis, verbigratia, aliquid alteri faciat animo lædendi & nocēdi quod tamē alteri nihil nocet: vt si alteri vēdas rem pluris quā valet animo lædendi: tamen alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nam si ex egestate emere cogitur, aut ad vsuras accipere, licet simpliciter dare velit: tamē quia dare nollet: iniuriam, vt dictum est, patitur.

QVAESTIO QVAR
ta, De iudicio.

S. Thom. 2. 2. quæst. 60.
ARTICVLVS. I.

Utrum iudicium sit actus iusticie.

 Vandoquidem de habitu iusticie dictū est, deq; eius contrario iniusticie: habitus verō fit propter habitum: subsequitur vt de eius potissimo actu dicamus,

qui est iudicare, vtrum sit actus iusticie. Et arguitur à parte negatiua. Vnusquisq; inquit. 1. Ethico. Arist. bene iudicat quæ cognoscit: ergo iudicium ad vim cognoscitiuam attinet. Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium, sanctio est intellectualis prudentiæ potius quā iusticie, quæ est in voluntate. ¶ Secundo Apostolus. 1. ad Corinth. 2. Spiritualis, inquit, iudicat omnia: homo autē per charitatē fit spiritualis: quæ per Spiritū sanctum cordibus nostris infusa, illa à terrenorum affectu perpurgat: ergo iudicium officium est potius charitatis quā iusticie. ¶ Tertio: vnusquisq; virtutis proprium est rectum in sua propria materia iudicij perficere. Nam, vt. 3. Ethic. ca. 4. ait Philosophus, studiosus quisq; est regula eorum quæ faciēda sunt. Illæ nanq; res, inquit iuste ac temperate dicuntur, quæ tales sunt quales vir iustus agit ac temperatur. Non ergo iusticie proprium est iudicare. ¶ Quarto iudicare nō nisi ad iudices & principes spectare videtur: iusticia autē vniuersalis etiam subditis communis est: ergo iudicij non est propriū iusticie munus. ¶ In contrariū est illud Psal. Quousque iusticia conuertatur in iudicium. ¶ Quinto vnica dissolutur conclusio: Iudiciū actus est maximè proprius iusticie. Cōclusio ex ipso nominis sonitu & cōpositione fit manifesta. Iudiciū em idem est qd dictio iuris: & iudicare, idē est quod ius dicere: & iudex, idē quod ius dicens. Quo fit vt iudicare proprius sit actus circa ius. Ius autē, vt supra dictū est, est obiectū iusticie, puta iustum illud qd per iusticiā constituitur in rebus: ergo iudicare secūdū suam primariā ac natiuā significationē, idē est quod decernere ac definire id quod iustum est & ius: recte autem censere ac definire rē aliquā procedit ex recto affectu atque habitu quo quis se habet erga eandem rem. Nam vt. 3. Ethico. cap. 5. ait Philosophus, qualis vnusquisq; est, talis sibi videtur finis: vt qui castus est, bene iudicat de venereorum abstinentiā, & qui sobrius, de abstinentiā ciborum: ergo eadem ratione proprius actus iusticie est iudicium rectum, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Arist. 5. Ethico. cap. 4. ait, omnes ad iudicem tanquam ad iustum animatum confugere. Est enim iudex quasi viuēs, ac loquens iusticia.

Nlla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumēta facta pe-

tunt. Primum igitur sciolos atq; ex Dialacteis emergētes fallere posset: vt pote quibus re in cortice aspecta apparere posset iudicij secundū suam genuinā significationem esse potius actum rationis, quā iusticie: eo quod iudicare idē est quod ius dicere: dicere autem est loqui, quod non volūtatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atq; adēd quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verō re penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cum nomen iudicij à iure descendat, fit vt primū fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniuersum rectam definitionē aliarum virtutum circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practiciis. Puta rectā definitionem in materia temperantiæ ac fortitudinis, &c. Ac perinde in scientijs id quod dicitur adæquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autē ad rectū iudicij dux sunt virtutes requisitæ, scilicet & quæ iudicij profert, & quæ potentiam iudicantis disponat vt idonea sit atq; apta ad iudicij rectitudinē. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modō ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem habitus de rebus speculatiuis est speculatiuis existens in intellectu: in practiciis autem est habitus afficiens appetitū. Nemp in materia temperantiæ, habitus temperantiæ: in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissime iudicabit aggredi quando oportet, esse bonū nisi qui fortis est: neq; cēsebit melius moderamine ciborum vt, quā illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iusticie tanquam inclinantis hominem ad rectum iudicium: prudentiæ autem, tanquam preferentiis. Hæc enim virtus in omnium virtutū materijs iudicia profert. At verō vt recta sint, habitus morales affectum preparant. Quod si rursus scisciteris, vtri ergo harum virtutū magis est proprium munus iudicare? Respondetur quod propinquius conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: sed tamen potissimum conuenit iusticie, vnde habet vt sit rectum. Quocirca Philosophus 6. Ethic. ca. 12. Virtus, inquit, moralis est quæ dispositum ipsum efficit rectum: prudentia verò quæ circa media negotiatur. Atqui per hæc ratio claret, cur omnes virtutes pru-

Ad 1. arg.

Dux virtutes requiruntur ad rectū iudicium.

Questio.

Solutio.

Philosophus

Ratio qua-
re virtutes
cunctæ pru-
dentia cõne-
ctuntur.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

Ad. 4. arg.

dentia connectuntur. Nam cum prudentia sit, recta in omni materia morali iudicia procedant, ut dicitur in 1o ad Cor. 13. Quia si quis non habet caritatem, non proficit. Recte ergo prudentia in omni materia morali iudicia procedant, ut dicitur in 1o ad Cor. 13. Quia si quis non habet caritatem, non proficit. Recte ergo prudentia in omni materia morali iudicia procedant, ut dicitur in 1o ad Cor. 13. Quia si quis non habet caritatem, non proficit.

ARTICVLVS. II.

Utrum iudicare sit licitum.

Argum. 1.

Argum. 2.

Constituto cuiuslibet virtutis iudicare, subsequitur, ut perscrutemur an sit licitum. Et arguitur a parte negatiua. Poena non infligitur nisi pro culpa: decernitur autem iudicabitur ea poena quod iudicabitur, secundum illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini, ergo iudicare illicitum est. Secundò: Peccatori iudicare non licet, secundum illud ad Rom. 2. Inexcusabilis est omnis homo omnis qui iudicet: in quo enim alterum iudicas, teipsum condemas. Eadem enim agis quae iudicas, Nemo autem est a peccato immunis. Nam si dixerimus, ait Ioannes, quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus; nemini ergo

De Iustitia & Iure.

licitum est iudicare. ¶ Contrarium nos autem cohortatur illud Deute. 16. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, ut iudicent populum iusto iudicio.

¶ Vm articulo proximo definitum fuerit, iudicium esse actum iustitiae, inde fit consequens iudicare esse licitum. At verò non ideo otiosus est praefatus articulus: quippe quod non tam adhibeatur ad id demonstrandum, quam ad enarrandas constituendasque conditiones, quae ad iudicium requisitae sunt, ut sit rectum. Quapropter conclusio non tam titulo ad formam respondet, quam ad aequitatem recti iudicii. Conclusio autem est. Ut vnus quodlibet iudicium rectum sit, tria exiguntur: nempe ut procedat & ex iudicis autoritate: & ex iustitiae affectione, & ex prudentiae rectitudine: quorum quolibet deficiente iudicium erit vitiosum, ac subinde illicitum. Probatur conclusio. Iudicium, ut dictum est, eatenus est rectum ac perinde licitum, quatenus actus est iustitiae: ad hoc autem ut sit actus iustitiae, tria haec commemorata requiruntur: ergo eadem omnino sunt ad rectum iudicium necessaria. Probatur posterior praemissa. Propria enim iustitiae vis est coactiua: cogere autem nemo potest alterum nisi illi sit subditus. Quod naturalium exemplo constat. Agens namque passum non vincit, nisi sit sibi intra suae actiuitatis periodum subiectum: requiritur ergo principis iudicisque autoritas. Vnde Paulus ad Rom. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. Atque adeo cum sit vniuersalis omnium Dominus nemo inter mortales legitimus est iudex, nisi qui ab ipso iudicandi autoritatem receperit. Quocirca ad Roma. 13. Non est, inquit, potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et infra quemacumque iudicem ait esse Dei ministrum, vindicem in iram ei qui male agit. Quomodo autem haec potestas à Deo in homines per legem naturae deriuetur, libro proximo sub titulo De dominio elucidabitur. Secundum, ut proxime dicebamus, quod ad rectitudinem iudicij requiritur, est ut perscrutetur ab affectione & inclinatione iustitiae: quod nulla alia indiget probatione, quam quod iudicium est proprius huius virtutis actus, tantquam animus ad iustum afficientis. Quocirca si quis iudicium iuri alterius partis quippiam adimat, quod alteri tribuat, substantiam iustitiae subuertit. Tertium autem quod iudicij rectitudo postulat, est officium prudentiae:

Conclusio
responsiua.

Probatio
conclusionis.

Paulus.

Libri Tertij,

Quaestio. IIIII.

Documentum.

Aliud ad
uertendum.

dentiae: cuius munus esse iudicium proferre, Quapropter qui ius dicit, iustumque inter litigantes constituit, non tamen quando, ubi & quomodo secundum leges oportet, hac parte demolitur iustitiae virtutem. Vnde iudicium, cui autoritas deest praesidentis, dicitur vsurpatum: cui autem iustitiae substantia, nuncupatur iniquum: sed quod sit absque prudentia: si absit iuris ordo censetur suspectum: si verò ex leuitate & absque legitimis probationibus proferatur, est temerarium. ¶ Circa harum autem conditiones singulas hoc primum animaduertito quod singularum defectus genere suo facit mortale peccatum: Iudex inquam qui vel nullam habens auctoritatem vel alienam vsurpat, eum iudicat qui sibi non subditur, lethaler peccat: vt si iudex secularis in clericorum causas se inferat: etiã si à iure excommunicatus non esset, ipso facto mortali culpa commacularetur, perinde ac si priuata esset persona: imò & eò grauius, quod obtentu publicae auctoritatis id facit. Et si clericum bonis suis priuaret, verè esset latro: & si occideret, verè homicida. ¶ Secunda etiã conditio est oculatè perpendenda. Alerit enim illud quod iudicium debet ex affectione & inclinatione iustitiae procedere, amphibolum est, trinumque potest exhibere sensum. Primum est vt non fiat contra iustitiam. Atque hic est legitimus: vt scilicet vniciusque syncere tribuat quod suum est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium iniquum, Secundus est vt iudicium procedat ex affectu iustitiae. Atqui huius defectus nunquam est peccatum mortale. Enimuerò si iudex iustitiam ferat sententiam, licet hoc non faciat ex habitu vel amore iustitiae, quia improbus homo est, non peccat mortaliter, sed esset veniale delictum. Nam iudex cum sit iustitiae cultus, eius affectu debet semper iudicare. Tertius denique sensus est, vt iudicium non feratur ex alio prauo affectu, scilicet odio, amore, vel cupiditate. Atque huius defectus, peccatum erit secundum affectum ex quo procedit. Exempli gratia. Si iudex eum qui verè latro est, ac legitimè talis comprobatus patibulo affigit ex odio, non quidem peccat contra iustitiam, sed tamen contra charitatem: & si cupiditate pecuniae id faciat, non quidem iniquus, sed auarus erit: & si cupidine inanis gloriae, tunc erit vanus, & venialiter peccabit. Quocirca licet ex odio occidat, non censetur homicida: sicuti si esset priuata persona: quando quidem ius ha-

bet occidendi. ¶ Defectus etiam tertie conditionis erit peccatum mortale. Vt si regulas & circumstantias iuris praetermittat: & dum persona priuata leuiter ac temerè de occultis iudicat. Potest autem fieri veniale ex leuitate materiae: vt si iudex leues aliquos terminos iuris missos faciat, aut si quis quippiam de re leuiter iudicat: vt in articulo proximo dicturi sumus.

Ad primum igitur argumentum variè à sanctis patribus respondetur. Augustinus enim in sermone Domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium: quod est de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis: de qua temeritate articulo proximo in eundem sermo. Hilarius vero ait prohiberi diuinorum iudicium: quae cum captum exuperent nostrum, non sunt à nobis humanis regulis iudicanda, sed simpliciter credenda. Sed Chryso. ait prohiberi iudicium ex animi amaritudine, de quomodo dicebamus. Et quauis istae omnes expositiones osculandae sint: illa tamè Augustini genuina esse censetur textui. ¶ Ad secundum argumentum diuus Thomas distinguens respondet, videlicet iudicem qui est in graui peccato publico non posse iudicare: alios qui similitum aut minoru rei sunt, praecipue quae illa peccata sunt publica. Et allegat p se Chryso. tomum id exhortantem super illud Matt. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta sint, poterit quidem similes peccatores condemnare si id cura humilitate faciat. Quod sententia Augustini confirmat, qui in libro de Sermone Domini in monte, ait: Si inuenerimus nos in eodem vitio esse, cogemur, & ad pariter conandum nos inuitemus. ¶ In hac autem responsione primum adnotandum est fuisse Wicleff eiusque affectus qui asseuerauerunt per quodcumque mortale peccatum vnà cum Dei gratia amitti & rerum dominium & omnem iudicandi potestatem, quae Dei largitate recipiuntur: de qua haeresi libro sequenti sub titulo de Dominio, nonnullam sumus facturi mentionem. Sed hac tamen praetermissa haeresi, fuerunt, suntque catholici, qui aiunt ei iudicij, qui delictis fordescit, crimen esse sententiam in alium ferre peccatores: non solum si in peccato sit publico propter scandalum, verum etiam si sit in occulto: quae officium iustitiae ex affectu eiusdem virtutis non praestat. Qui enim in vno est scelus, proxime opere, omnibus orbis est virtutibus, atque a-

Ad. 1. arg.
August.

Hilarius.

Chryso.

Ad. 2. arg.
S. Thom.

Wicleff.

Opinio quo
rundam.

Primaratio
pxime ope
pinio.
deò

deo iustitia habitu caret. Vnde citatus Paulus, Inexcusableis es o homo (scilicet peccator) omnis qui iudicas, &c. Et secundo ad idem arguitur: Cum iudex sit Dei minister, debet ei dum alium iudicat, alsimilari: secundum illud Levit. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Imo & ratione naturali id ipsum constabitur: Docet enim Philosophus. 2. de anima, visum qui de coloribus iudicat ab omni esse colore alienum: alias colorem quo inficeretur in nullo, posset obiecto percipere. In summa, quicunq; sacerdos in peccato existens, quantumvis occulto; si munus sacerdotale in administrandis sacramentis exerceat, mortaliter peccat: vt cu alijs Theologis diuus etiam Thomas consentit. 3. part. quaest. 64. artic. 6. ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis exerceat. Nam sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, vt ait Paulus ad Romanos. 13. a Domino Deo est. Accedit & ca. quaestum. de temporibus ordinandorum. vbi id admoneri videtur. Fuit ergo adeo celeberrima opinio, vt etiam sanctus Thomas ei aliquando subscripsit: nempe in 4. distinct. 19. q. 2. artic. 2. vbi indistinctim siue peccatum iudicis publicum sit, siue occultum, asserit peccatum esse mortale alium peccatorem soleniter condemnare. Quapropter & Caietanus quolibet 2. quaest. 14. de hac re disputauit. Veruntamen his nihil obstantibus merito diuus Thomas sententiam in summa emendauit: hic scilicet & loco citato, 3. part. quaest. 64. vt occultum peccatorem, qui iudex est, non censet mortaliter delinquere iudicando. Colligimus ergo sententiam hisce propositionibus. Prima. Iudici qui occulto irritus est scelere: quatuncunq; grauissimo, nisi excommunicatus sit vel suspensus, subditos condanare, siue de eode crimine siue de alio dissimili, licet. Ratio est, quod nihilominus eiusmodi iudex habet iudicandi titulum. Est enim haeresis id negare. Item potest habere prudentiam, & animu seruandi vnicuiq; ius suum nihil ergo illi deest, quo minus potestate iudicandi vtatur. Secus si esset hereticus qui ratione excommunicationis iudex federe non potest. Neq; est simile de sacerdote qui in peccato sacramenta administrat: nam ad hoc munus requiritur potestas ordinis, in cuius collatione confertur gratia per quam dignus efficiatur atque idoneus administrandi sacramenta, quibus gratia confertur. Et ideo sanctitate, vt aiunt, qua alijs praestat, vigere

Secunda.

Tertia. Philosophus

Quarta.

Paulus.

Postrema ratio.

D. Thom.

Caietanus.

Prima propositio de iure S. Th.

Ratio praefata assertio.

Solut. 4. a. 4. g. m.

debet. Et hoc precise decretum est in cap. que situm. Aliter autem censendum de potestate iurisdictionis. Reliqua vero argumenta id tantum euincunt, quod sit quaedam decentia, vt qui alios iudicat, talem se gerat, quales subditos vult esse quos condanat: & ideo forsitan rit veniale peccatum cum peccatore peccatorem condemnat. Nam, vt supra diximus, facere iustum non ex habitu iustitiae non est peccatum, si fiat ex affectione eiusdem virtutis perque eius actum: & peccator quantum creat iustitia infusa, potest tamen habere acquiritam. Sed erit veniale peccatum, eo quod cum quis alium iudicat, proficitur se mundum esse a crimine: & ideo si non est talis, est quodammodo hypocrita: quem taxat illic Christus: Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, &c. Sed qui iniuriam non facit, non peccat mortaliter. Illud autem Apostoli ad Rom. 2. In quo alteri iudicis, te ipsum condanas: non sic intelligitur (vt ait S. Thom.) ac si simile peccatum committat: sed quod alium condanando ostendit se dignum esse qui similis sententia condemnaretur, iuxta verbum domini, Lucae de cimonono, Ex ore tuo te iudicio serue neq; Postrema propositio sancti Thomae, est quod publicus peccator alios condemnans mortaliter propter scandalum peccat: nam tunc iustitia in vilipendium venit apud populum: nempe qui videt non habere eandem vim in iudice, quam exerceat ipse in subditos. At vero licet genere suo peccatū sit mortale, potest nihilominus fieri veniale ex leuitate materiae. Et ideo adiecit S. Th. si sit in grauioribus criminibus: & precipue si sit in similibus: vt si esset ipse publicus latro, & nihilominus latrunculos persegueret. Aut si publica admitteret adulteria, & adulteros nihilominus iudicio premeret. Na si esset, verbi gratia, fornicari, & latrocinia homicidia que vicisceretur, non esset mortale scandalum: imo quando crimine non esset infame, nullum esset scandalum: vt si pra auaritia non esset elemosynarius quando deberet.

ARTICVLVS. III.

Vtrum iudicium temerarium, puta ex suspitione procedens, sit licitum.

In superioribus articulis de iudicio iudicis, quoadmodum sit licitum, disputatum est. In hoc autem sequitur vt de iniquo iudicio, quod non

Argum. 1.

Aristote.

Argum. 2.

Argum. 3.

Glossa.

Christo.

Ad alteram arg. eiusdem opinionis.

Postrema appositio.

Ratio.

Fundamentum ad hanc questionem apprimē utile.

non solum publico iudicio, verum & priuatis vniuersis contingere vbiq; adest, dicendum sequitur vtrum scilicet dum temere ex suspitione peccatū sit illicitum. Stant enim a parte negatiua argumenta. Primum. Suspicio videtur esse opinio incerta de aliquo malo. Ait enim Philosophus. 6. Ethico. suspensionem se habere & ad verum & ad falsum: de singularibus autem contingentibus haberi a nobis opinio nequit nisi incerta. Cum ergo humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullum licitum est iudicium ex suspitione, nullatenus iudicare licet. Secundum. Per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria: nam cum iudicium rectum sit actus iustitiae: sit vt corruptum, sit actus iniustitiae: per suspensionem autem quae intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria: ergo non est illicita. Tercium. Si iudicium ex suspitione esset illicitum, atque adeo vt modo dicebamus, actus iniustitiae: cum iniustitia genere suo sit peccatum mortale, fieret vt omne temerarium iudicium esset: genere suo lethale crimen. Consequens tamen est falsum, nam vt glossa Augusti, habet super illud, 1. ad Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare: suspensiones vitare non possumus: ergo iudicium ex suspitione non est illicitum. Contrarium autem vnanimiter Doctores cōsentient cum Christo homo super illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. vbi ait, Dominus hoc mandato non prohibet Christianos benevolentia alios corrigere, sed ne per instantiam iustitiae suae Christiani Christianos despiciant; solis plerumque suspensionibus odientes ceteros & condemnantes.

Quaestio haec praecipua est & ad humanos vsus intellectu necessaria: quae ideo vt perspicue definitur, animaduertendum est, temerarium iudicium multis nominibus esse existimandum. Primum de sua ipsius substantia: scilicet vtrum de alterius malis addubites: an vero suspicaris per incertam opinionem, vel forte certam sententiam feras. Secundum de causis quibus ad sic iudicandum affectus es. Tertio ex coniecturis, quae in talem te suspensionem pertrahunt. Et quartum denique ex obiecto: nempe ex quantitate illius mali quod alteri iudicando impingis. Haec ergo vt lucide euoluamus, rem ab ipsa iudicij substantia exordiamur. Igitur & si D. Thom. tres duntaxat dignoscatur: tamen quod perspicacior sit oratio, quatuor gradus

operapretium est discernere temerarij iudicij: si tamen dubietatem illi annumeres. Primum est dubietas, dum scilicet animus pendulus est, neutri parti contradictionis assensum perhibens. Vt si anceps haereas, an proximus tuus aliquo sordeat crimine, nullum tamen proferens assensum, aut affirmatiuum aut negatiuum. Quare gradus hic non eodem attingit vt sit iudicium temerarium, quoniam nullum secum affert iudicium. Secundus gradus est suspicio, quae est assensus vnius partis contradictionis cum formidine alterius: quae Dialectici cum Philosopho. 6. Ethico. appellant opinionem. Attamen in praesentiarum tria connotat suspicionis nomen. Primum vt dictum est, assensum cum formidine, id est quod ita assentias vni parti vt non sis omnino firmus, sed vacilles circa alteram. Secundum qualitatem obiecti. Nam est opinio indifferens sit ad bonum & malum, tamen suspicio Latine in malum sonat. Dicitur enim quis in suspicionem venire, aut suspicionem laborare: quando sinistra de illa concipitur habeturve opinio. Etenim si sit de re bona, potius dicitur bona existimatio. Tertium connotat eandem nasci ex leuibus causis: puta cum de secretis cordium aut de occultis tenues coniecturas habemus, quae suspensionem generare per se non possunt, nisi ob nostram leuitatem, aut insectum animam quae ideo suspicio lineam iam inde ingrediuntur temerarij iudicij. Temera alium enim prudentia opponitur: ob idque idem est quod sine legitima causa inconsulto conceptum iudicium. At vero diuus Thomas hos duos gradus absque discrimine sub primo complexus est. Discernit namque, vt dicere coepimus, tres solos suspicionis gradus. Quorum primus, inquit, est dum homo ex leuibus indicij de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait esse veniale peccatum. Veruntamen inter dubitare & suspicari praefectio non parum interstat intervallo: nam dubitare est pendulum absque vilo assensu habere animum: suspicari autem, si Philosophus. 6. Ethic. auscultes, est vni assentiri contradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus namque certum astrorum numerum: de quo minime suspicamur. Igitur sanctus Thomas eodem non tam anxie verborum rigorem obseruauit, quod cum neutrum sit peccatum mortale, idem est vtriusque morale iudicium. Atque adeo siue nullus habeatur assensus, sine formidolosus sit, vtrumque

Quatuor gradus temerarij iudicij

Quid suscipit eius nomen designat.

D. Thomas.

& du

& dubitationis & suspitionis appellatione denotauit. Tertius ergo gradus, qui apud sanctum Thomam secundus habetur, est cum quisquam pro certo malitiam alterius aestimat ex leuibus indicijs. Atque hunc gradum quamuis generali nomine appellet diuus Thomas, suspitionem, plus tamen est quam suspicio. Quartus denique gradus, qui illi est tertius, peculiariter ad publicum spectat iudicem, nepe dum ex tali suspitione absque legitimis testimonijs sententiam condemnationis in quapiam profert. His ergo praemisissis, tribus conclusionibus, ut litera D. Thomae non egrediamur, ad quaestionem respondetur.

Conclu. 1.

Prima probatio.

Secunda.

Triplicis radix unde inueniuntur suspciones orrinuntur.

Prima Suspcio primi ac secundi generis, ut nomine suspitionis dubietate, breuitatis gratia, cum S. Thomae copletur, est genere suo peccatum: non tamen peius quam veniale, nisi ex suis causis vel aliunde videtur; ad mortale peccat. Etenim quod sit peccatum, inde patet, quod unusquisque iure hoc gaudet naturaliter, ut bonam apud quosque habere debeat sui existimationem, quousque legitima testimonia sua prodant delicta. Quare eiusmodi suspicio, quippe quae tale ius quadantenus, hoc est sub dubio, violat, non nihil habet iniuriae: etiam dum citra assensum dubitas, ut in ferius fiet euidentius. Adde quod est etiam & quodammodo nocuum: quia causa est ut minoris estimet proximum quam decet: & quae despectui habes, periculose est ut eundem infames. Alias autem causas inferius subiiciemus. Quod autem genere suo non sit mortale, ex his liquet, primum quod genere suo non expellit charitatem: mox quod ad humanam rationem pertinet, sine qua vita nostra non ducitur, ut glo. citata habet super illud. 1. ad Corinthios. 4. Nolite ante tempus iudicare. Vnde Augustinus, infert eiusmodi suspiciones vix nos posse vitare. Quapropter leuioris est culpa sine assensione haesitare, quam per illam suspicari. Quod autem ex causis fieri possit mortalis, probatur. Triplici enim de causa eiusmodi suspiciones quas legitime coniecturae non generant, oriuntur in homine. Primum ex sua ipsius prauitate. Qualis enim quisque est, tale fert de alijs iudicium: in mirum de sua conscientia alios aestimans: secundum illud Ecclesiastici 1. 10. In via stultus ambulat, cum ipse sit insipiens, omnes stultos aestimat. Secunda radix eiusmodi suspitionis esse potest odium, quo quis alterum habet. Est enim ingens vis qua voluntas in intellectum viget ad ipsum labefactandum. Quae cum in quibus vel

odio, vel ira, vel inuidia affectus sit, continuo spernis: contemptus autem paratissima est causa ut finitruo quodlibet de illo facile credas. Tertia denique causa sic suspicandi est longa experientia. Qua utique ratione Philosophus. 2. Rhetor. ait senes impedio esse quam suspitionis simos, eo quod multoties sint hominum defectus experti. Et quauis tertia haec causa non tantum habeat culpam, pro eo quod experientia certitudine auget, quae est contra suspitionis naturam: nihilominus leui saltim culpa non caret. Attamen aliae priores ambae manifestarum cotinet perueritatem. Atque adeo secunda potissimum expennero facit ut suspicio sit peccatum mortale, quale est odium, vel inuidia, vel ira: quae illi fomentum ministrat. An vero etiam ex obiectione grauitate peruenire etiam possit ad mortale culpam, statim disputabitur. Secunda conclusio. Tertius gradus, quae diuus Thomas secundo loco constituit, genere suo est peccatum mortale si sit de re graui. Probatur. Quonia eiusmodi certus assensus, si temerarius est, hoc est ex leuibus indicijs emanans, non infamam affert iniuriam: pro quanto qui certo de alio quo male iudicat non potest non ipsum committere ac subinde odijse. Et confirmatur mortale esse crimen eo quod suspicio prioris generis tentatio sit quam aegre recutare valemus: firmitatem tamen assensus facile vitare possumus quando coniecturae non nimium vrgent. Vnde Augustinus in commemorata glossa: Etsi suspiciones, inquit, vitare non possumus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est definitiua, firmaque, sententias continere debemus. Ob idque, tale iudicium suo ingenio aduersatur charitati, in quo consistit ratio mortalis criminis: & non nihil praeterea praesert latens industriae. Tertia conclusio. Suspcio tertij gradus apertissimum est peccatum mortale iniustitiae, tantoque grauius, quanto iudici, qui custos est iustitiae, scelestius est quempiam nisi legitimis testimonijs condemnare. Circa has autem conclusiones etsi veridicas, nihilominus primum omnium ambigitur, vtrum testimonio eua gelico satis aperte corroborentur. Afferunt enim in hanc sententiam plerique Doctorum illud Matthaei, 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Qui tamen locus non ita multum perspicuus est ad condemnandum Internum iudicium temerarium, de quo in praesentiarum sermone habemus. Illic namque Dominus eos tantum subnotare videtur, qui cum ma-

Philosophus

Conclu. 2.

Ratio 1a

Confirmatio

Conclu. 3.

Dubitatio.

Ratio 2a

Salutis.

August.

Paulus.

foribus illaqueati sint criminibus, suos proximis minorum redarguant. Subsequitur enim protinus. Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hy pocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Infamat ergo illic hypocritam eorum qui ceteros reprehendentes profitentur se virtutibus pollere, quas non habent. Vnde Hieronymus: De his, inquit, loquitur qui cum ipsi mortali crimini sint obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt, culicem quidem liquantes, camelum vero deglutientes. Profecto si Doctorum sententias perlustras, hunc sensum omnes agnoscent: tamen conclusiones nostrae aduersus iudicia temeraria non solum sensum illum, sed & hunc faciunt, quod iudicare de occultis in vniuersum peccatum est, etiam illis qui non sunt hypocritae: sed alioqui, probi. Imo vero Chrysostomus. Opere imperfecti, (si illius fuit Diuis) ait. e. lo. co Euangelij iudicare, pro eo accipi quod est iniurias vindicare. Quod quidam non abs re asseruit, si verba attentè auscultes. Nolite iudicare, & non iudicabimini, quibus non iudicanti praemium proponitur quod non iudicabitur. Enimvero si iudicare illic, ut nos volumus, usurparetur pro eo quod est non suspicari, non cohereret tunc praemium: scilicet quod nec de nobis habebitur suspicio. Egregium namque quippe videtur: ibi Christus pollicetur: nempe quod si nostras iniurias miserimus, condonabatur etiam nobis & nostrae. Vnde apud Lucam simul coponuntur: Nolite iudicare, & non iudicabimini: Nolite condemnare, & non condemnabimini: Dimitte & dimitte tui. His tamen nihil obstantibus, conclusio non solum verissima est, etiam extra hypocritam, verum eodem loco asseritur: qui & si alias permittat expositiones, tamen Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte; expofitore, & hunc quoque, gratatè admittit. Ait enim id ipsum illic praecipitur facta, quae dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quia vero & hoc ipsum verba ipsa, Nolite iudicare, & non iudicabimini: ostendunt. Iudicare enim, condemnationem includit. Exhortatur ergo nos Christus ut nemine condemnemus, ne in iudicio finali nos ipsi condemnemur. Imo si ab hoc iudicio abstinuerimus, misericordiam promereamur. Adiungitur & illud ad Romanos. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Vbi non solum hypocritae qui in maioribus sunt cri-

minibus, verum & vniuersi alias probi iudicare prohibentur: id enim sonat non manducans non iudicet. Et ut conuentione denotaret horum quae sunt iudicare, & continere, prius dixit, Is qui manducat, non manducantem non spernat: denique subiunxit. Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Quauis non sine causa in priori loco dixit, spernere, & in posteriori, iudicare: ut illic adnotauimus. Accedit denique & in eodem sensu illud. 2. ad Corinthios. 4. Nolite ante tempus iudicare, quo ad usque veniat Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum: ubi causam, ne iudices, non illa designat quod & tuipse delictor sis: sed quod in certa sunt & obscura quae tu pro certis ducis & claris. Fulcitur ergo conclusio non solum rationibus quas de rerum natura deprosumus, verum & sacrorum oraculis. Superfunt autem circa singulas conclusiones dubiola minoris momenti. Et primum circa secundam, quae assertum est iudicium temerarium genere suo esse peccatum mortale, animaduertendum est tria esse ad id requisita. Primum ut sit certum: secundum, ut ex leuibus colligatur coniecturis: & tertium, ut sit de re graui. Certum autem iudicium vnà tantum conditionem in speculatiuis dicitur, ut puta quod nihil prorsus habeat formidinis aut ambiguitatis admixtum, quod ad scientiam spectat & ad fidem tam humanam quam diuinam: in moralibus autem, parum pro nihilo reputatur: & ideo ubi ita firmus es in sententia ut ferè nihil dubites, quasi certum iudicare censeres: ob idque mortaliter peccas. Dum tamen tale iudicium non sit repentinum, quod certe in moribus etiam est perpendendum. Enimvero si cum vides iuuenem cum puella absque arbitrio colloquentem, subito ad iudicandum rapèris, non est cur culpam mortalem timeas: sed quando sedato animo: & facta refectione eandem deliberando sententiam confirmas. De causarum autem leuitate quae culpam facit mortalem, nulla potest stabiliri certa regula. Et quidem sanctus Thomas in solutione ad primum, nullas alias causas videtur approbare excusantes iudicium à culpa, nisi quando quis per idoneos testes probatur: malus tunc enim ait licet iudicare quempiam posse, alterum esse malum. At vero id intelligendum est respectu iudicis, qui non debet rei euidentiam expectare: sed humanam certitudinem, quae habetur per idoneos testes: citra quam tamen nequam debet praecia

Triarequiruntur ut iudicium temerarium sit peccatum mortale.

D. Thomas.

præcipitare sententiam. Nihilominus citra talia testimonia potest quisq; tam iudex q̄ priuatus excusari à culpa; etiam dum mēte apud se certum fert iudicium. Laudi namq; Salomoni tribuitur. 3. Reg. 3. quòd ex verbis mulierum quarum altera aunebat puerum medium discindi, altera verò reuebat, iudicium elicit vltra illarum puerū peperisset. Haud tamē ob tale iudicium alteram puniuit, sed vere matri suum natū tradidit. Nulla ergo regula dari potest certior quam quòd illæ coniecturæ & indicia à culpa excusant, quæ virum prudentē & probum ad sic iudicandū; perducerent. Video hominē non esse scala fenestras ascendere, profectò absque culpa possum de illo certo malū iudicare. Vides etiam iuuenem & puellam secreto obscuroque loco petulanter se amplexantes: nulla est culpa finistrum de illis ferre iudicium. Nam vt. 2. de anima author est Aristoteles. Cogitare possumus cum volumus, opinari vero nō: hoc est, abstinere à iudicando nō est semper in nostra potestate. Tameñ iudex ex tali iudicio, quāuis vt priuatus homo possit illud absque culpa cōcipere, non debeat ad punitionem procedere: sicut nec Salomon processit. Poterit tamen princeps atque prælatus abstinere nē talem suspectum ad magistratum & ad ecclesie ad ministracionem assumat. Quò fit, vt quato coniecturæ sunt leuiores, tanto cæteris paribus peius ingrauescit peccatum: & quanto sunt ipsæ grauiores, tato magis attenuatur. Atque inde fit rursus consequens quandoque non posse certò definiti vtrum iudiciū mortale sit an veniale. ¶ Pari modo censendum est de grauitate illius mali, quod alteri iudicando inuris. Etenim: Sumistæ illud solum iudicium esse censent de graui malo, quādo quis iudicat quæpiā esse in peccato mortali. At verò quāuis regula plurimum vera sit, non tamē est omnimodè certa, sed potius aspicendum est ad infamiam. Nam inde perpeditur iudicij grauitas. Quocircā vbi peccatū non esset tam infamē, iudicare quæpiam esse in illo, non esset mortale, vt si facile certoq; iudicares aulicos vel alios pditos iuuenes turpes amores cum mulierculis gerere: aut militē duello aliū interfecisse. Quoniam ipsos hæc commississe nullatenus pudet. Et econuerso quāuis malum illud non esset peccatum, sed naturale, nihilominus iudicium illius posset esse delictum. Vt si de viro qui egregio loco & existimatione habe-

Aristot.

Summistæ
rum regula
non est uni
uersalis.

De Iustitia & Iure.

tur, leui de causa certo iudicares esse infami sanguine natū. Nā & in hoc grauius illi iniurius es. Quare neq; de hoc potest certa cōstitui regula, sed speculandum est an tale sit malum, quod alter egrius ferret de se audire quā si esset peccatum mortale. ¶ Ex his ergo gradum retrò faciamus ad primam conclusionem, inuestigantes vtrum vsque ad eò sit verum, suspensionem citra certitudinē non esse genere suo mortale crimen, vt nunquā illuc vsq; possit crescere. D. em̄ Tho. sic sentit re videtur, & Caiet. sic sentit, dicens nullum iudicium citra certitudinē esse nisi veniale. Porro autē contrarium videtur persuadere rationem est id pro regula merito sit habendum, est nihilominus excipiendum, quādo grauisimum malum de honestissima persona suspicaris. Regula enim moralis nō sunt tenore metaphyfico expendenda: sed ex in iuris quāntitate. Et rē vera si prodentium iudicium confulas, plus iniuriæ irrogas Petro si cum formidine opineris incestuosum esse cum matre, aut cum filia, aut cum sorore; q̄ si certo crederes esse fornicarium: multo que vilius eum sperneris, qui apud te in suspicio nē veniret hæretice prauitatis, aut proditoris reipublicæ, aut alius immanis sceleris, q̄ eum quem certò crederes minoribus criminibus irretiri. ¶ Denique postrema dubitatio est de illo, qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quem in prima cōclusionone complexi sumus sub nota peccati venialis. Nulla enim apparet hui⁹ sententiæ ratio: quādo quidem ille nullum fert malè iudicium. Imò verò virtuti potius dandum est, quod quis animum suspensum teneat, vbi aliqua coniecturæ proximum notant. Respondet nihilominus quòd etsi non sit tanta culpa q̄ suspicari, imò sepe numero, vbi coniecturæ ad præuium iudicium inclinant, laude dignū sit iudiciū suspendere: tamen tam leues esse possunt, vt illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, vt supra diximus, ius habet quisq; non solum vt nō habeatur de illo sinistra suspicio, verum vt quisq; de illo existimationē habeat bonā. Et cōfirmatur hoc inde, quod certè si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationem, eandem illi adimeres, malè faceres: malū ergo est & te ex leuissima causa merè negāter habere circa proximum. Quin verò posset nonnunquam esse peccatum mortale. Equis enim ambigat quin si videntes honestatem vitamq; integerrimā Ioan. Bapt. sacratissimæ Virginis, vt de Deo

Altera de
bitatio.

Do. Thom.
Caietanus.

Solimus.

Postrema
dubitatio.

Responsio.

Ad 1. arg.

Ad secundū

Questiōem
la circa ma
teriam feci
di argumē.
Sua dicitur ps
negatiua.

Solutio quo
rūndem.

Reprobatio

Solutio
vera.

Altera de
bitatio.

Libri Tertij,

Quæstio. IIII.

eius filio fileamus, de eius bonitate dubitaret. graue committere peccatū: vera nō est in dubium reuocandum. Ad primum igitur argumentum iam respondit, quòd licet humanū iudicium nō possit de singularibus omnino esse certū; potest tamen quisq; humano more. Idem idonea sunt testimonia, citra iniuriam male de altero iudicare. ¶ Ad secundum respondet D. Thom. nihil aliud quā quòd iudicium temerarium, licet non prodeat in publicum, nihilominus in mente est perniciosum: quia est causa contemptus. At verò quo res aperti⁹ pateat, causas perscrutemur malignitatis eiusmodi interni iudicij, vtrum quādo est certū genere suo, sit peccatum mortale. Apparet em̄ pars negatiua inde vera, quòd eum proximum per illud nihil detrimenti patiatur, neq; in sua persona neque in rebus suis, non est cur tāta nota condēnetur. Reperias respondentes satis esse vt sit mortale peccatū quòd est à Deo prohibētū qui pro sua libertate potuit quecunq; voluerit prohibere. Isti autem nō perpendunt hoc non esse malum quia prohibitum, imò cōprohibitū quia malum: Est enim ex his quæ sunt contra ius naturæ, quæ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religionē pertinet Christus nobis dicitaxat præcepit. Neq; satis est si respondeas, iudiciū esse illud malū, quia ordinē habet ad exterius damnum, puta ad infamandum. Enimvero cum sit speculatiuum, non habet ordinem proximum ad opus: & ideo respondetur quod quāuis nunquam exiret foras, in suis latebris per se malum est mortale. Primum; vt diximus: quia causa contemptus & odij. Secundò id patet, quia per ipsum infamas proximum tuum apud te ipsum: quando quidē malum de ipso cōcipis existimationem. Ex quo subsequitur argumentum ad id tertium. Si enim suspicio quam de Petro habeo finistrā, peccatum inhi nunquā esset mortale, sequeretur quod neq; illam in aliorum mētēs dispergere, dum modò nullum aliud consequeretur damnum: nam si mihi metālis suspicio non esset peccatum, neque illis esset sua, atq; adeo nec mihi esset peccatum illa feminare. Quod tamen falsum est. Præter eā est argumentū quod iudicare de occultis est id vsurpare quod est Dei propriū: sicut dicit illud Pauli, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? ¶ At verò dubium restat si tale iudicium, peccatum est genere suo morta-

le, vtrum sit contra iustitiam, an verò solum contra charitatem. Quòd quidem D. Thom. tractat in solutione tertij argumenti: quarebat an genere suo sit mortale: & respondet subobscurè. Ait em̄ quòd cū iniustitia sit circa exteriores operationes, tunc iudicium suspiciosum directè ad iniustitiam pertinet quādo ad actum exteriorem procedit & tunc est, inquit peccatum mortale. Subdit verò, iudiciū autē interius pertinet ad iniustitiam secundū quòd cōparatur ad exteri⁹ iudicium: vt actus interior ad exteri⁹: puta sicut concupiscentia ad fornicationem: & ira ad homicidium. Manet ergo obscura ac subinde dubia hæc litera: quia non clarè ait, iudicium quod nō procedit ad exteriora esse peccatum mortale. Nihilominus proculdubio tenendū est eiusmodi iudicium esse genere suo mortale peccatum, idque cōtra iustitiam. Distinguit autem D. Thom. duo illa membra, quod iudiciū imperatiuū actus exterioris, scilicet infamandi, aut cōdemnandi, est directè contra iustitiam, vt in tertiā cōclusionone expressum est. Sicuti volitio efficacis occidendi reducitur ad homicidiū: iudicium autem speculatiuum quo rō imperatur exteri⁹ opus non pertinet directè ad iniustitiam exteriorem. Et in his stat differentia, videlicet, directè, & indirectè. Sed nihilominus est peccatum mortale, vt in secūda cōclusionone dictum est, sicuti ira & concupiscentia vxoris alienæ cum consensu in delectatione, licet non procedatur ad opus, est mortale. Enimvero nō solum efficacis volitio occidendi, mortalis est, verum & internum desiderium mortis proximi, aut grauis detrimētū licet tu nolis damna illa dare.

Explicatio
D. Thomæ

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

NON satis est nosse, iudiciū temerariū iniquū esse, sed explorare oportet vtrum dubia de beatitudine semp in meliorem partem interpretari. Et arguit à parte negatiua. Iudiciū cum sit rationis opus, cuius perfectio in veritate consistit, de illis potius ferri oportet, quæ plurimū accidunt, vt rarius fallamus: sed pluries accidit homines improbe agere, q̄ beatū cum sensus hominis ad malū ab adulescentia sua proni sint, vt Gene. 8. legitur, sit vt quæ admodum habetur Eccles. 1. stultorū

1. Argu. ad
parte negatiua.

Argumentum 2. ¶ In finitum sit numerus, consultius ergo est dubia in malum quam in bonum interpretari. ¶ Secundum: ille pie & iuste viuit, auctore Augusti, qui rerum integer est estimator, in neutram partem declinando: ille autem qui rem dubiam in partem saniorum decernit, in alteram inclinat partem: ergo minime id licet.

Argumentum 3. ¶ Tertio: homo eo modo debet diligere proximum, quo seipsum: sed circa seipsum salubrius est dubia in deteriore partem iudicare, secundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea: ergo & pariter nos debemus erga proximum genere. ¶ In contrarium autem est illud ad Rom. 14. Qui non manducat manducantem non iudicat: cuius glossa est, dubia in meliorem partem esse interpretanda.

Paulus. ¶ Reticulus hic adeo est superiori annexus, ut per illum sit plurimum intellectus. Respondet ergo vnica conclusione qua ex superioribus colligitur. Vbi cuique manifesta indicia non apparent, quare malum proximi indicent, debemus cuiusque bonam habere existimationem: atque adeo in meliorem partem id quod dubium est interpretari. Conclusio inquam ex superioribus colligitur.

Probatio conclusionis. ¶ Vnusquisque ius habet ut bona de se ubique habeat existimatio, quousque sua delicta cum legitime probantur: ergo qui citra idonea testimonia sine iura alterius concipit opinionem, iniurius illi est, atque adeo in meliorem partem tenetur ambigua signa decernere. ¶ Conclusio nulla praeter superiorem indiget disputatione, nisi hoc forsitan scite, utrum dubia teneamur in meliorem partem positum interpretari, id est assentiri meliori parti: an satis est negatiue, id est non male iudicare. Eum vero cum aliqua ex parte ambigua iudicia alieni vitiis, difficile profecto est contrarium habere assensum. Si autem dicas satis esse animum suspendere, in contrarium emergit statim argumentum, quod intellectum continere difficile quousque est. ¶ Caieta. hic arbitratutur satis esse negatiue nos habere. Nihilominus id nemini suadere audeo. Imo vix potest regula constitui certa, sed consurgendum est ad prudentiam. Distingendum inquam in primis an illum cuius dubia signa apparent, antea noueris, an vero sit nobis ignotus. Si enim in bona est apud te existimatione, peccatum esset propter signa dubia illam mutare, malus scilicet minusve secundum signorum conditionem. Si autem cum non nocis, tunc arguit hic Caieta quod non est prudentia in tali casu assensum meliori partis concipere

Solutio propositae dubitationis.

re: eo quod illa neutra signa natura sua talis assensum non generat: & ideo nulla, inquit, est obligatio bene assentire. Quare consulto ait, negatiue dixit Christus, Nolite iudicare: & non dixit, bene semper iudicate. ¶ Attamen contrarium citius crediderim, responderimque illi, quod & si tales coniecturae bonum assensum non generent, ius tamen naturae nos cogit non solum ne male de homine vilo opinemur, propter dubia signa, verum ut de omnibus, non obstantibus amphibolis indicibus, opinemur bene. Igitur conclusio intelligenda est positum, nisi casu quo indicia vsque adeo vigerent in sinistram partem, ut satis esset vtriusque assensum cauere. Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere. Quando vero iudicia iam non sunt dubia, sed eousque efficacia ut virum prudentem & probum mouerent, nulla est obligatio in meliorem partem illa interpretari. Christus ergo non ideo dixit negatiue, quia satis sit assensum suspendere, sed quia bonam existimationem qua iure naturae tenemur de vnoquoque habere, non debet in nobis leuibus causis extingui.

Ad primum igitur argumentum respondet S. Thom. quod est qui dubia in meliorem partem interpretat frequentius fallatur, tamen melius est frequentius falli per bonam opinionem de aliquo malo homine, quam rarius falli habendo malum de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria: ex illa autem nulla. ¶ Sed contra, falsitas est malum in intellectu: ut puta qui ad omnium veritates iudicandas natus est, nemo autem tenetur malum sibi proprium, seu peccare, seu incurrere ad euitandum malum proximi: ergo consultius est in sinistram partem iudicium delectare. Caieta. putat se per hoc satis respondere, quod S. Thom. non absolute ait eum qui in partem saniorum iudicando propendet, in pluribus casibus falli: sed quod pluries fallitur quam si in sinistram partem vergeret: cum quo stat quod non frequenter fallatur bene iudicando. ¶ Hanc ego tamen solutionem non intelligo. Nam ad vim argumenti satis est id quod ipse cum D. Thom. concedit: nempe quod pluries fallimur bene iudicando quam falleremur iudicando male: & ideo responsio est, quod bonum virtutum moralium non est pensandum secundum bonum intellectum simpliciter, sed in ordine ad agendum, cuius proximum principium est appetitus: homo enim, ut supra diximus, non dicitur bonus propter

propter virtutes intellectuales absolute consideratas, sed propter morales quae circa actiones versantur. Quo fit ut nonnunquam iudicium fallum speculatiuum generet verum dictamen practicum, veluti Iacob ex illo falso. Hec est Rachel, intulit illud verum, Hec est a me cognoscenda: quod quidem ob ignorantiam in vincibilem verum fuit. Quocirca dum iudico Petrus esse bonum, licet speculatiue fallar, tamen quia iudicium est conformis appetitui recto, fit ut moraliter atque adeo simpliciter bonum sit. Ob idque cum homo secundum moralem regulam iudicium intellectu informat, non eligit simpliciter malum, sed secundum quid simpliciter autem bonum. Hanc enim ob causam supra diximus iudicium esse actum potius iustitiae, bene afficiens animum ad proximum, quam rationis illud proferentis. Quocirca non satis digna responsio illa mihi apparet Caietani & aliorum, quod quia ex duobus malis minus est eligendum: etsi falsa opinio malum proprium sit, nihilominus, quia minus est, ea est eligenda. Non inquam verum est esse simpliciter minus malum. Nam bonum intellectus, puta intellectualis virtus, ut supra demonstrauimus, simpliciter est melior bono voluntatis, sed tamen quantum ad mores attinet, iudicium cum periculo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solum minus est malum: imò simpliciter non est malum, sed secundum quid: scilicet malum speculatiuum. Eo potissimum quod error circa singularia contingit non est simpliciter malum intellectus: sicuti neque ad eius perfectionem simpliciter attinet cognoscere eorum veritates, sed vniversaliu, quibus non potest subesse fallum: ut statim ait S. Thom. in solutione secunda. Adde quod neque eligitur tale malum. Nam quando iudicia sunt clara, non est prudentia bonum formare iudicium: sed quando sunt dubia, id tantum est verum, quod intellectus exponitur falsitatis periculo. ¶ Ad secundum respondetur diuersam esse rationem iudicandi de personis. Cum enim de rebus speculatiue iudicamus, nihil nocenti inminet proximo: ob idque simpliciter est tunc veritas indaganda, quae bonum est intellectus. Ac perinde in rebus dubijs suspendendum est iudicium, ne praecipitio falsitatis intellectum obijcias. Et de hoc loquitur Augustinus. Quando autem iudicium est de personis, tunc quia bonum malumque attenditur secundum illud de quo iudicatur: nempe de eius honore

aut contemptu, ad cauendam citius iniuriam debemus esse attentum. Praefertim quod error circa singularia, ut iam modo dicebamus, non est regione opponitur bono simpliciter intellectus. Ex his prudentiam collige, qua discernas iudicium rei merè speculatiuum, non esse morale peccatum, nisi dum illud ad personam applicas: licet enim dum videas cadauer occisi hominis, iudices mortale fuisse peccatum illum occidere: & quamquam dum audis talem propositionem, quae haeretica est, fuisse assertam, iudices peccatum fuisse illam ex animo asseruisse, nullum tamen peccatum admittis: sed quando sine causa legitima indicas hunc fuisse aut homicidam, aut haereticum ¶ Tertium argumentum peregre iam regnum Ad. 3. arg. lam, qua sibi respondeatur, expostulat. Interpretari namque quippiam in deteriore partem, suspicando scilicet ex leuibus causis, bifaria vsu venit: scilicet, vel definitiue vel suppositiue. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior vero scilicet non definitiue sententiam, sed ex suppositione, si forte ita est: non est laedendum, sed ad obuiandum periculo, vel proprio, vel proximo: non iniuriosum, sed prudentiae opus est. Vides hominem quem suus habitus subindicat esse furum, etsi non debeat definitiue sententia id credere, neque vero suspicari ad nocendum, licet tibi tu non illi tua domum credere. Sicuti dum filiam habes virginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dum videntur tibi opera tua nitida esse in conspectu Dei, quae quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere ne aliqua macula sint infecta. Aliena vero opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo. ¶ Ex his sequitur quod etiam dum male de aliquo suspicaris qui in proximo est ut ad aliquam dignitatem eligatur, potest tu illi refragari tua subricendo suspicionem: tu illam in aures aliorum disseminare, ut hominem in famia respargas, minime fas est, nisi suspicio legitima de causis esset tibi certa, & videres in perniciem reipublicae talem electionem vergeretur enim, nisi secretum esset sacramentalis confessionis, liceret illam impedire. Et vice versa, tam leuis esse potest tua suspicio, ut neque te ipsum debeat cohibere quo minus eum eligas si aliis idoneus est.

ARTICVLVS V.

Verum semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

P 2 Quum

Quoniam iudicium, ut dictum est actus sit iustitiae: regular aut iustitiae sint leges: merito quaerit utrum semper sit secundum leges

Argum. 1. scriptas iudicandum. Et arguitur a parte negatiua. Iudicium iniustum ubique; cauendum est & vitandū, quandoque aut scriptae legis iniquitatem continent: secundum illud **1. 10.** Vt qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias in scriptis: ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandum.

Argum. 2. ¶ Secundum iudicium oportet esse de singulis euentibus: lex autem scripta, ut Philosophus, **5. Ethic. c. 10.** auctor est, non potest singulos comprehendere: ergo quandoque necesse est contra legis verba agere. ¶ **Tertio,** Lex ad hoc scribitur, ut legislatoris mens fiat subditis manifesta: quandoque autem vsu venit ut si legislator praesens adesset, aliter iudicaret: ergo tunc licet contra scripturam mentem legislatoris sequi. ¶ **In contrarium est sententia Augustini in lib. de vera relig. vbi ait:** In istis temporalibus legibus, quamquam de his homines iudicent cum eas instituerint: cum tamen fuerint institutae & firmatae, non licebit iudicibus de eis iudicare.

Augus. ¶ **Variationem hanc plenarie lib. 1. discimus quaest. 6. art. 3.** Sed quoniam praesenti loco congruenter iterum eam mouet **S. Tho.** opus est ad id respondere: quonia non deerit quod praeter illic definita adnotari etiam hic possit. Respondetur ergo per distinctionem duabus conclusionibus. Supponendum nanque in primis, iudicium nihil aliud esse quam quandam iusti definitionem & constitutionem. Est autem iustum duplex, ut in superioribus saepe dictum est, & **Aristo. 5. Ethic. c. 7.** docet, scilicet aliud naturale, nempe quod ex natura rerum absolute consideratarum pullulat. Aliud verò positium quod Philosophus appellat legitimū: nempe quod humano condictione, & arbitramento positum est. Sit ergo prior conclusio. Quando lex scripta ius naturale continet, nequaquam licet, neque principi, neque subditis contra illam agere, sed semper est secundum eam iudicandum. Et ratio est in promptu. Quonia eiusmodi leges non sunt illius iusti constitutionis, sed tantum declaratiuae. Quare earum iustum, non ex legibus, sed ex rebus ipsis totum suum habet robur. Ut patet in praecipis Decalogi, & in his quae necessaria consequentia illic implicantur: ideoque adeo sancta sunt & firma, ut neque Deus, quatenus legislator,

Distin. Aristote. ¶ **1. conclusio.** ¶ **2. conclusio.** ¶ **Ratio conclus.**

super illis valeat dispensare, ut lib. 1. q. 3. disputabamus. At qui hac de causa non huc simpliciter in quaestione profertur, utrum sit semper secundum leges iudicandum. Nam de naturalibus, quarum lumē Deus consignauit in mentibus nostris, nequaquam haesitare licet, quo minus sit semper secundum illas iudicandum: sed peculiariter quaesitum est de legibus scriptis inter quas connumerantur humanae. Subditur ergo posterior conclusio. Quando lex scripta, est humana, necessarium nihilominus est tam principi, quam subdito secundum illam iudicare, quatenus iuri naturae non repugnat. Probatur: quoniam leges eiusmodi etsi non sint declaratiuae naturalis iusti, sunt tamen constitutiuae iusti quod humano condictione secundum regiones temporumque conditiones visum est expedire. Et ideo inquit **Aristo.** quod quantumvis antea quam ponerentur nihil referrebant, tamen postquam positae sunt, iam referunt. ¶ **Cōclusiones istae non solum inferiores iudices, sed & principem ipsum comprehendunt: qui quidem secundum leges iudicare tenentur: non solum secundum naturales, verum & secundum illas quas ipse sui que maiores sanxerunt: quoadiu causa non incidit ut mutantur. Tamen si discrimen inter sit, quod in superiores iudices neque dispensare in legibus possunt, neque illas interpretari. Quod tamen in facultate principis positum est. Vnde quo casu potest super legem dispensare, potest etiam & contra legem iudicare. Ut si capitis condemnatus, quam commodissimus esset reipublicae, post ob illam publicam commoditatem illum donare vita. Haec autem omnia lib. 1. satis ac super pro captu nostro discussa sunt, tum etiam definita. ¶ **Quae autem hic dubium Theologicū, ceu in proprio loco dirimendum restat, est utrum sententia iniusta, hoc est contra leges lata, obliget in conscientia: hoc est ut tam reo verè absoluat, quam actorē iure suo despoliet. Est enim argumentū a parte negatiua, quod cum iudex sit iusti custos, ad quē, 5. Ethic. ait. Philosophus tanquam ad viuente loquentem que iustitiam constituit: & haec omnia quae in foro exteriori peraguntur ad pacem reipublicae, ac perinde ad pacandas conscientias referantur, consequens fieri videtur, ut solēnis sententia eius, qui publica pollet autoritate, tutas sedatasque reddat easdem conscientias. Eo vel maximè quod saepe humanū ius in conscientia obligat, tamen si mera lex naturae non obli-****

Solutio. ¶ **Vltima conclusio.** ¶ **Probatio conclusio.** ¶ **Explicit conclusio.** ¶ **Dubium theologicon.** ¶ **Ratio l. l. tandi.** ¶ **Argum.** ¶ **Responsio.**

obligaret: ut patet in lege praescriptiois, qua dominium transfertur in possessorem. ¶ **Nihilominus respondetur, nullam sententiam quae contra leges iustas profertur, obligare in conscientia. Cōclusio est manifesta, & iuris etiā doctoribus confessa, ut apud **Inno.** & **Panor.** videre est. ca. quia plerique de immu. eccles. quia cum sententia nullum habeat robur nisi quia est iuris declaratiua, vbi non est recti iuris interpres, nulla est in conscientia. Dixerim iniustam contra leges: nempe quae ab vno auferit quod re vera suum erat, & alteri tribuit cuius non erat. Nam si alicui id adiudicetur quod verè erat suum, licet alter praetermissio toto ordine iuris fuerit priuatus, bona conscientia possidebit quod sibi adiudicatum est: siquidem re vera suū erat. Et praetermissio ordinis iuris, quauis peccatum sit in iudice, & iniuriosa pati, tamen non constituit in mala conscientia eum qui quod verè est suum possidet. Idque planissimo exemplo patet. Si tu quod tuum est aut fraude surripias, aut vi auferas a possessore, quauis delictum mortale forte committas dum priuata autoritate exequeris quod publica debet, nihilominus ad restitutionem non obligaris illius quod accepisti. Reuertamur ergo ad principale assertum, quod iniusta sententia ius neque tollit neque confert. Fit enim ex illa cōsequens ut etiam si dum litigabas bona fide faciebas, nihilominus cum primū certō rescueris sententiam in tuum fauorem latā non fuisse iustā, restituere teneris quod tibi adiudicatum est: licet non expensas, si bona fide litigasti; idque siue reus fueris, siue actor. Et dico iniustam contra rei veritatem etiam si iudex secundum allegata & probata in foro exteriori rectè iudicauerit. ¶ **Quid autem si pars laesa non appellauerit? Videtur enim eo ipso consensisse, atque adeo factū à se ius ablegasse: quapropter postea non admittitur in iudicio ad repetendum. Respondetur quod etiam si non appellauerit non censetur renunciare iuri suo. Sed hoc tantū patitur quod in foro exteriori non amplius repetens audietur. Atque haec veritas non solum ratio naturalis comprobatur, verum & ex **Iulio. de condictione. colligitur.** Quod autem non appellans praescripto tempore a tribunali postea repellatur, sunt qui dicant causam esse in poenam eius negligentiae. Ego verò non hanc tantum crediderim, verū illam potiorē quae ad obuiandum litibus: ad quod leges sanctissimae semper fuerunt atten-****

tae. At verò si quis rem sibi aut suis maioribus iniusta sententia adiudicatam, bona fide legitimoque tempore praescriperit, bona deinceps conscientia possidebit: quia titulū habet legitimū, hoc est lege praesumptum. ¶ **Dubium autem molestius est in beneficiis ecclesiasticis: quando quis scilicet per iniustam sententiam expoliatur sacerdotio quod alteri confertur, utrum possessor deinceps tuta conscientia possideat. Id quod inter ceteros iuris interpretes **Panor. ca. 1. de concess. praebend. & Innocen. cap. quia plerique,** de immunit. Eccles. sciēter tractant. Distingue dum ergo est de sententia: nam altera est declaratiua: nempe dum inter partes de iure aliquo, aut alia de re, aut de praebenda litigatur: & sententia declarat utrius illorum sit. Et tunc citra dubium, sicuti neque in alijs particularibus rebus, sententia non ligat. Et ideo dum possessor sciuerit non fuisse iustā, tenetur renunciare. Alia verò est sententia priuatiua quando praelatus officio propter crimen quēpiam sacerdotio multat, quod alteri confert: & tunc censetur praefati doctoris quod si reus non appellauerit, quia eo ipso consentire videtur, alter tuta conscientia possidet. Secus si reus appellauerit: nam tunc licet iniuste non fuerit auditus, non censetur consensisse. Ego verò profecto, salua eorum existimatione, non sic absolute crediderim, sed cum distinctione. Si in qua praelatus sciens & prudens illum iniquè condemnauit, arbitrator sententiam non tenere. Et ideo quotiescunque possessor id intelligit, renunciare tenetur, & praelatus alteri restituere. Si vero bona fide secundum allegata & probata illum condemnauit, etiā si falso fuerit accusatus, sententia tenet, ac perinde alter tutō possidet, nisi tamen ille fuerit criminatō qui falso accusauit. Nam tunc omnes doctores Canonici iuris merito tenent inhabilem esse ad possidendū. Item hoc solum crediderim in beneficiis ecclesiasticis quod Praelatorum autoritate conferuntur. Nam in alijs etiam si secundum allegata & probata sententia sit iusta, si tamen processit ex falsa praesumptione, non ligat in conscientia, ut **Innocen. probè adnotauit in eodem cap. quia plerique.** Quo fit ut si cuius nomē de haeresi falso defertur, suis bonis priuatur: cum primū fidei rescuerit, per calūniam fuisse delatum ac condemnatum, tenet eum in suorum possessionem restituere. Haec ergo de hac re satis dicta sint.**

Dubium alterū de beneficijs Eccles.

Panormita. Innocent. Solut. dubij

Ad. 1. arg.

AD primum igitur argumentum respon-
detur, quod sicut lex scripta nihil robo-
ris præstat naturali iuri, imò ab illo ipsa vim
accipit, sic neq; potest eius robur quoquo
pacto diminueri: nã homines, qui eas leges
scripserunt non sunt naturæ domini. Quo
fit vt quando lex scripta legi naturæ aduer-
satur, nullam habeat vim, atque adeò neque
sit secundum illam iudicandum. Quare tunc
nò leges, sed legū corruptiones censent. At
verò quando lex scripta à iure naturæ per-
mittitur, scilicet quia ei non obstat, tunc iu-
dicandum est secundum leges, etiam si forsitan
melius esset contrarium esse lege positum.
Hoc enim maximè notandū est, vt loco su-
prà citato explicauimus: nempe quod non
est necessariū ad vigorem scriptæ legis me-
lius id esse quod ipsa decernit, quàm contra-
rium. Hoc enim pensandum est & consilio
agendum quando ponitur: sed quādo po-
sita est, & vsu firmata, non debeat hoc subdi-
ti arbitrari, sed secundum illā agere, quousq;
princeps aut respublica illā mutet. Imò verò
neq; mutantur sunt leges, vt supra diximus,
quacumq; de causa quæ meliorè rationè præ-
se ferat. Est posita lex, verbi gratia, ne merces
foras euehantur è regno, & fortasse iam ces-
sat causa, quare posita fuit, tunc etsi principi
incumbat illam mutare, tamen subditis non
licet contra facere, dum ius naturæ id permit-
tit, nisi iam esse inciperet contra ipsum, aut
contra religionem. s. si legibus Ecclesiasticis
aduersaretur. ¶ Ad secundū pari modo res-
pondetur, quod sicut potest lex quandoq;
iuri repugnare naturæ, & tunc non est seruā-
da: sic quāq; rectè sit posita, si tamè in euen-
tibus particularibus est cōtra ius naturæ, li-
cet contra illam facere. Nã vt ait Modesti-
nus, ff. de legibus & se. con. nulla ratio iuris,
aut æquitas benignitas patitur vt quæ fa-
lubriter pro vtilitate hominum introducta
sunt, ea nos diuiniore interpretatione produ-
camus ad seueritatem. Tunc enim legislator
si adesset, aliter censeret q̄ scripsit. Et per hoc
dissoluitur argumentum tertium.

ARTICVLVS. VI.

Virum usurpatū iudicium sit sem-
per peruersum.

Ria supra diximus ad rectum iu-
diciū esse requisita, & iudicis au-
thoritatem, & iustitiæ æquitatem, &
prudentiæ ordinem. Et quidem de

De Iustitia & Iure.

hoc tertio, puta de ordine & processu iuris,
nihil ad Theologū, sed res esse causidica. Igi-
tur cum de secundo in proximis articulis di-
ctū sit, subsequitur vt de primo disputemus:
Vtrum usurpatū iudicium, scilicet, ab eo qui
non est iudex, sit vbiq; peruersum. Et argui-
tutus à parte negatiua. Iustitia est quædam
agendorum reconditio, nihil autem veritati
deperit à quocumq; pronuntietur, sed à quo-
cumque est amplectenda: ergo neque quicq;
iustitiæ officit à quocumq; sententia profe-
ratur. ¶ Secundo: Bona pars iudicij est pec-
cata punire: cum laude autè referuntur non
nulli priuati qui peccata aliena vindicauerunt:
vt Moyses, qui vt legitur Exod. 2. Ægyptiū
interfecit: & Phynes Eleazar filius qui Zā-
bri occidit, vt Num. 25. scriptum est. quod,
vt habetur Psalm. 115. reputatum est ei ad
iustitiam: ergo licet priuatis citra authorita-
tem publicam iudicare.

¶ Tertio: Potestas spiritalis quæ à tempo-
rali distinguitur nonnunquam se ingerit ad
iudicandum seculares: ergo usurpatum iudi-
cium non est vbiq; prauum. ¶ In contra-
rium est illud ad Rom. 14. Tu quis es qui iu-
dicas alienum seruum?

AD quæstionē vnica conclusione respo-
ndetur. Iudicium usurpatū, hoc est, absq;
legitima authoritate super eū, in quem
fertur prolatum, non solum peruersum est,
verum & nullum. Probatur. Iudicium est le-
gis ad personas applicatio cum vi coactiua:
hæc autè fieri nò potest absq; publica autho-
ritate: ergo si aliter fiat, vitiosum est, & nul-
lū. Probatur minor. Eiusdē est legē condere
atq; eā interpretari & declarare: sed applica-
tio legis ad personas est quedā eius interpre-
tatio, id est, declaratio, quod talē personā in
tali casu ligat: ergo sicut lex ab illo solo con-
di potest qui publica pollet autoritate ad
cogēdū ciues, ita & eius solius est, habēnsq;
eius autoritatē eius dicere. Conclusio clara
est, & 1. lib. quæst. 1. decisa. ¶ Hoc tñ est hic
animaduertendū, qd inter ea quæ ad rectū iu-
diciū publicū exiguntur, primū est autho-
ritas iudicantis. Nã etsi alia deficiant, nempe
prudentia, & iustitia, nonnunq; sententia te-
net, saltē dum fertur secundū allegata & pro-
bata, vt proximè dicebamus, & semper timē-
da est: & tamen si emānat à nō iudice, adeò
nulla est vt neque sit timenda. Vnde scitē
Gregorius: Sententia, inquit, pastoris si

Gregorius
si sit

Libri Tertij,

Primum co-
vollarium.

si sit iniusta: videlicet vt sit pastoris, & vt sit
sententia, id est quæ non manifestarium in-
tolerabilem; errorem contineat. ¶ Ex quo
fit primum quod qui per tyrannidem reg-
num iniustum occupauit, neque legem ferre
villam potest, neque ius dicere quod villo pa-
cto ciues in conscientia obliget, nisi forsitan
prescriptione aut reipublica consensu legiti-
mi fuerint tandem principes: vt de Francis
apud Gallos legitur, & apud Hispanos de
Gothis. Secundo subsequitur, quod qui se
mel legitime magistratum adeptus est etsi
postea crimen comiserit ob quod merito fit
illo abdicandus: tamen quousque iuris or-
dine priuatur sententiā eius ligat, nisi fit ipso
facto excommunicatus. Vt quauis prætor
crimen læsæ maiestatis admiserit, ob quod à
magistratu expellendus iure est, nihilomi-
nus quo ad vsq; iuridicè priuatur, sententia
eius tenet. Secus si esset hæreticus: nam tunc
ipso facto est excommunicatus, atque adeò li-
cèt non priuatus officio, tamen eius functio
de suspenfus. ¶ De arbitris autè forsitan quis
dubitaret: nam iudicium eorum ligat tā in fo-
ro exteriori quàm in conscientia. Tamen
nulla videntur pollere autoritate publica:
quia non habent nisi quā à partibus accepe-
runt: quæ tamè non habebant nisi priuatā.
Respondetur autem quodammodo habere
publicam. Nam cū vnusquisq; teneatur fidē
alteri seruare, iure gentium conditum est vt
qui sequestri fuerint ab aliquibus cōstituti,
vim habeant per suam sententiā ligandī, li-
cèt executio ad principē pertineat, qui vim
habet coactiuam, & eius ministros.

Ad. 1. arg.

AD primum igitur argumentū responde-
tur, quod etsi pronuntiatio veritatis à
quocumque sit suscipienda: tamen vis coacti-
ua non nisi à principe, quam iudicium im-
portat. Et ideo nisi ab habente autoritatem
proferatur, liberum est vnusquisq; eam suscipere
re aut repudiare. ¶ Secundum argumentum
quantum ad historiam Phinees, nullam ha-
bet difficultatem. Nam cum Moyses, vt il-
lic legitur, autoritate diuina iussisset vt vnus-
quisque fratrem suum quem reum sciuisset
interimeret, eadem ille autoritate vsus est.
Historia verò Moysi anceps est. Legitur em̄
quod cū vidisset Ægyptium percipientem
quendam de Hebræis, eum enecauit. Quo-
circa cū illum Ægyptiū in flagranti deli-
cto occuparet, potuit eum occidere per mo-
dum defensionis: nam vnusquisq; ius habet
vim vi repellendi, non solum à seipso, sed à

Ad. 2. arg.

Quæstio. V.

Ambros.

fratre suo. Et hac via Ambrosio libro de offic.
Moysen excusat à culpa. Si autem vel iam
cessauerat Hebræum percutere, vel occisio
non erat ad defensionem necessaria necesse
est dicere quod in vindictā illum occidit. Et
re vera huic gratius annuere videtur histo-
ria. Sed tunc cū publicā non haberet autori-
tatem, non potest à culpa excusari: nisi dica-
tur id reuelatione diuina fecisse. Atq; hanc
rationem approbare videtur illud Actu. 7.
q. percussio Ægyptio existimabat Moy-
ses intelligere fratres suos, quoniā Dominus
per manum ipsius daret salutem in Israel. Et
quauis nō expresse dicatur percusionem
illam iussisse, sed Moysen sic existimasse fer-
uaturum populū: tamè profectò videtur
illuc percussio excusari: quare vtraque istarū
solutionum potest optimè defendi. At verò S.
Thom. August. sequacissimus eum libentē
amplexari videtur, qui in quæst. super Ex-
od. non excusat illum à culpa, sed eum po-
tius cōfert cum benignissimo nouali, quod
cum primò seritur, de herbarum quoq; in-
tilium luxurie ac fertilitate laudatur, ppter
spem quā promittit futuræ frugis. Et sic in-
terpretatur illud Actu. 7. quod cum animo
plenus esset, ad liberandū populū, illa ratio-
ne arbitrabat rem perfecturū. ¶ Ad ter-
tium deniq; respondet, quod cū spiritalis po-
testas supereminet seculari, potest Eccles. Præ-
latus seculares iudicio cogere in his, quæ ad
gratiam & ad gloriam pertinent.

D. Thom.
August.

Ad. 3. arg.

QUAESTIO QVIN-
ta, de diuisione iustitiæ.

San. Thom. 2. 2. quæst. 61.

ARTICVLVS. I.

Virum particularis iustitiæ rectè in distri-
butiuā & commutatiuā diuidatur.

Rostquam de iustitia in ge-
nere deq; suo contrario, in
iustitia, atque de eius anne-
xis iure scilicet & iudicio,
quantum res postulabat,
dissertū est: superest vt ad
illam eius celeberrimam diuisionem descen-
damus, qua in distributiua & commutati-
uam dispartitur. Est ergo quæstio ordine
quinta huius libri, vtrum particularis iusti-
tiæ rectè in distributiua & commutatiuā
diuidatur. Quæstio hæc autem quatuor ar-
ticulis

ticulis absoluerunt. Quorum primus diuisionis rationem doceat: secundus, vtriusque medium: tertius, materiam diuersitatem: quartusque tandem formam. A parte ergo negatiua questionis arguitur primò. Cùm tres sint reipublice ordines: nempe totius ad partes, partium ad totum, & partium inter se, pulchrius atque ad artem proprius fieret ex æquo trimembris diuisio: nimirum in legale, quæ primum instituit ordinem: & distributiua, quæ ad secundum spectat: & commutatiua, quæ circa tertium versatur: ineptè ergo fit bi-

membris. ¶ *Secundò* arguitur, si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde oriretur quod habet distincta subiecta: nempe quòd distributiua est in principe, cui incubit bona publica distribuere: commutatiua verò in subditis, quorum pax & tranquillitas hæc ratione continetur quòd quisque ius suum alijs seruat: hoc namque discrimen prima fronte videtur hæc diuisio infinuare: at verò quæcumque iustitiæ species tam in subditis est quam in principe in hoc nimirum ad gubernandum, atque in illis vt gubernentur, vt quælibet, i. de legali dictum est: nam commutatiua eadem ratione est in omnibus: ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quòd si dicas differentiam inde sumi, quòd distributiua iustitia pensatur in ordine ad plurimos quibus faciendam est distributio: commutatiua verò est vnus ad alterum, contra facit, quod vnus & multa specie non mutatur. Eiusdem quippe speciei est vnus homo cum duobus atque cum tribus.

¶ *Deinde* arguitur tertio quod diuisio macta sit. Iustitia enim vindicatiua neque sub distributiua neque sub commutatiua comprehendi videtur: nam si respondeas contineri sub distributiua eò quod princeps, vt præmia, pbs, sic & supplicia reprobis decernit, in contrarium est: tunc quod & persona particularis potest licite vindictam petere, tunc etià quod vindicta debet fieri ad æqualitatem delicti, quod officium est commutatiue iustitiæ. Quòd si hæc rone victus pertinere dixeris ad commutatiua, reclamare hæc ratio videtur, quod soli principi incubit, poenas exigere pro culpis, quæ specimen gerit distributiue iustitiæ. ¶ *In contrarium* est autoritas Philosophi. Ethicorum distinguuntur duas iustitiæ species, quarum altera est distributionum directiua, altera verò commutatio-

Aristot.

¶ *Vo* responsio questionis lucidior fiat, quæ terminorum expositione proficiscamur. Dicitur iustitia in genere, autore Aristot.

¶ *Ethic.* sit virtus, qua quisque iustus dicitur, fit vt iuxta nomina sua, iustitia distributiua dicat particularis iustitia, qua homo in bonorum comunium distributione iustus fit. Commutatiua verò sit illa itidem particula ris, qua quisque in commutationibus iustus est. His facile intellectus tali respondetur affirmatiua conclusione. Iustitia particularis suapte natura in hæc duo dissecatur membra, specie differentia, quæ sunt commutatiua & distributiua. Conclusio est Arist. Ethic. cap. 2. cuius ideo autoritate fulcitur. Probatur nihilominus & ratione. Distinctio habituum, si specifica sit, ab obiectorum natura deriuatur: nam habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta: est autem in republica, in qua iustitia æquitatem constituit, duplex ordo, idemque particularis ac diuersus: videlicet totius ad partes, & partium inter se: ergo per illos duos ordines duæ etiam species iustitiæ discernuntur. Illa autem quæ est totius ad partes, puta quæ communia bona ciuibus bene dispensat, nominatur distributiua: altera verò quæ æquitatem seruat inter partes, nuncupatur commutatiua: sunt ergo duæ distinctæ species. At licet conclusio hæc non solum S. Thomæ, verum & Aristotelis sit plana conclusio, non defunt Aristotelis interpretes qui contrarium opinentur. Buridanus enim in eundem locum. Ethic. q. 7. non arbitratur virtutes hac specie distare. Neque villo profusus argumento vtitur præterquam rationes, inquit, partis contrariæ non sunt satis validæ. Hæc autem argutio nullum philosophum hominem contra Aristotelém mouere deberet, nisi validioribus ipse niteretur. Præterquam quod hæc facta abundè rē monstrat in philosophia moralia, à qua non est expetenda mathematica demonstratio, vt statim in principio Ethicorum Aristot. docuit. ¶ *Arguitur* autem secundò ad eandem conclusionem. Iustitiæ munus est debitum vniciuique: reddere: est autem diuersa ratio debiti in distributiua iustitia: ab illa quæ est in commutatiua: ergo virtutes ipsæ specie differunt. Minor patet. Duplīter res aliqua dicitur hominis. Vno modo simpliciter, quia propria eius possessio: altero verò secundò quod, vt aiunt: quia scilicet non est sua propria, nisi quatenus est totius, cuius homo est pars. Et enim quæ sunt totius, quodammodo sunt partium. Et ex his nascitur diuersa ratio debiti: alia quippe rō est, quia res propria erat creditoris: alia verò, quia erat totius reipublicæ. Igatur cum commutatiua iustitia circa debitum posterioris generis

Cōclusio

Aristot.

Confirmat.

Ad. 3. arg.

Buridan.

Proprietas.

Quæstio.

Secundò

In Ethicorum

Tertiò

ad idem.

neris versetur: distributiua verò circa prius, fit consequens esse virtutes diuersas. ¶ *Et* ex hoc secundo argumento informatur tertium. Illic opus est distincta virtute specie, vbi operandi difficultas est etià specie distinctæ: sed experimur alium esse gradum difficultatis in estuendis bonis comunibus, quæ princeps habet in sua potestate: neque vnquam fuerunt ciuium, quæ sit in refundendis illis quæ ab alijs recepimus: ergo distinctè exiguntur virtutes. Minor patet: nam quæ quisque reddat quod ab alio accepit, ratio hæc, p̄tinus & in diuisione naturalis deprecatur: Non erat tuum, sed alter tibi dedit, p̄sumus esses si non redderes. Attamen quādo princeps aut comunium dispensatores penes se habent illa bona, ægerrimè adduci possunt vt distribuât si sibi vsurpare possunt. Hoc porro nos longa experientia edocet in principibus & in præfatis. Et confirmatur hæc ratio auctoritate Arist. 2. Polit. dicitis, homines p̄p̄nsum affici ad bona propria quæ ad comunia. Altera ergo virtus est distributiua, & altera commutatiua.

Confirmat.

Ad. 3. arg.

¶ *Argumentum* ergo primum ante quæstionem sic respondetur. Diuisiones: vt ex actè fiant debere fieri in paucissima membra, atque adeo inter se opposita. Ob idque cum obiectum iustitiæ sit bonum, idque primò diuidatur in commune & particulare, fit vt iustitia primò omnium diuidatur ab Aristotele in legale quæ est vniuersalis, & particulare: vt iustitia legalis sit illa quæ respicit ordinem partium ad totum ordinando ciues in commune bonum: particularis verò quæ versatur circa particularia bona. Et hæc est quæ subsecatur in distributiua & commutatiua. Sed nunquid distributiua iustitia non versatur etiam circa commune bonum? respondetur, quod est circa illud versetur, tamè non habet illud pro obiecto vt legalis, quæ illud curat augere. Sed materia distributiua est illa bona distribue re ac diffundere inter particulares ciues: & quia habitus denominatur à termino ad quæ sicut calefactio à calore quæ gignitur, non à frigore quod abijcitur, ideo distributiua iustitia est particularis: vt pote quæ communia bona facit particularia: legalis namque particularia ordinat in commune. Atqui veluti legalis iustitia non solum in principe est ad regendum verum & in subditis ad obtemperandum: sic & distributiua est etiam in ciuibus, vt citra responsum sint contenti. Præterquam quod potest & priuato cuiuspiam, puta patrisfamilias alicui ample familiæ vsu venire, vt ipse etià

inter suos distribuât bona sua. ¶ *Ad secundum* autem quo indagabatur differentia rati dicit inter has species, per hæc quæ dicta sunt satis responsum est. Haud enim differentia hæc colligitur vel ex parte subiecti, vel ex parte numeri: sed illam perferuntur, tum ex ordine diuerso, vt dictum est, tum ex diuersa ratione debiti: quia commutatiua reddit id quod est simpliciter debitum: distributiua verò id quod est quodammodo debitum.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

¶ *Ad tertium argumentum* respondetur, bifariam contemplari posse iustitiam vindicatiuam: vno videlicet modo, quatenus ad publicam iustitiam pertinet, quæ ciues ordinat in bonum commune. Et hac ratione actus est à commutatiua iustitia elicitus: imperatus autem à iustitia legali quæ est in principe, cuiusque ministris: iudex enim non tantum accusante reo, verum ex proprio (vt aiunt) officio ob tranquillitatem reipublice criminum viciscitur. Aio autem esse hoc munus iustitiæ commutatiue, propterea quod nulla fit ibi honorum distributio: nec proprie malorum: quia mala non sunt deposita vt distribuâtur: sed fit vindictio ad æqualitatem sceleris infligendo supplicium: quæ quidem forma est commutatiue iustitiæ, vt confessim videbimus: licet hæc habeat imaginem distributiue, quòd nequiores acrius puniuntur. Imperatur autem à iustitia legali, cuius est per leges & beneficiorum collationem, poenarumque inflictionem reipublicæ administrare, & particularibus virtutibus in hunc finem imperando vti. Si autem vindictio consideretur respectu particularis personæ ad tollendum eius nocuum quæ licite vindicatiua non solum est in principe, sed & in particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est more & ordine vindictam petere: non vt malum pro malo reddat, sed vt repetitio sibi fiat, quæquæ illam, nisi per publicam potestatem exequi nequeat: tunc vindictio non est iustitiæ actus, sed specialis per se virtutis, quæ ad commutatiua iustitia reducitur. Doctrina est S. Thom. 2. 2. q. 108. ar. 2. ¶ *Sed* interrogas, cur vindicatiua ob commune bonum, commutatiua est iustitia, siue in principe siue in ciue: illa autem vindictio quæ ad bonum particularis personæ refertur, fit specialis virtus? Respondetur, quòd reipublica p̄ vitionem æquale crimini, & reddit malefactori quoddam modo æquale: & suum recuperat honorem, quæ vera est iustitiæ commutatio. Quæ verò persona particularis vindicatur, nihil p̄ amisso honore vel fama recipit: sed alter patitur fieri & ipse

fit, plus debet qui honestū ciuem & nobile cædit, quā qui simili plaga plebeū laderet: ergo hac parte nō differunt istæ iustitiæ. Respondeo, qualitatē personæ in vtraq; iustitia perspicitur: attamē in distributiua per se: ut scilicet per augmentū personæ augetur portio ad alium: cumulatoris nanq; meriti est in viro ingenuo comitas & humilitas, q̄ in homine inferioris sortis: sed tamē in iustitia cōmutatiua dūtaxat attenditur persona quatenus inde augetur quātitas iniurię, quę ad æqualitatem refarcienda est.

Ad. 1. 478. Per hæc ergo superiorum argumentorū solutio clarescit. Ad primum enim priorū conclusiōne responsum est secundū differentiā iustitiæ à reliquis virtutibus. Et pariter secundū solutū est conclusiōne posteriori. Cōcedimus enim vtriusq; iustitiæ medium constitui secundū æqualitatē in rebus quæ inter duas personas vel plures componitur: diuersimodē tamen: quia medium in distributiua attenditur secundū æqualitatem inter duas proportiones, scilicet merito rerum inter se inuicem, & pariter præriorū: cōmutatiua vero secundū æqualitatem inter res acceptam & redditam.

Ad. 2. 478. Ad tertium autem respondetur, q̄ beneficiorū collatio non fit nisi pro receptis obsequiis & laboribus: ob idq; habet quādā mercedis rationē: atq; adeō commutatiua iustitiæ munus est. Ut cū quis strenuē egit in bello seu egregiū consilium principi dedit, vel infidias coniurationes v̄ detegit. Is nanq; etiam si nullum talibus constitutum esset stipendiū, dignus est, cui iusta beneficia pro obsequio conferantur. Distributio verō honorū cōmuni non est cōpensatio, sed nuda attributio eorū, quæ totius corporis sunt ad partes. Quapropter partium merita nō eodē pacto in omnibus rebus publicis cōstimantur, ut Arist. loco citato meminit. Nam vbi res publica per Democratia, id est, per populare potentiam gubernatur, nulla alia merita librantur, quā libertas, vt. s. quia omnes æqua libertate fruuntur, & qua suscipiant. Nisi forsan libertinis; qui mancipia erant, minus: illis autem q̄ ingenuitate clariores sunt, plus obtinet. Sed in Oligarchia hoc est, paucorū potentia, secundū diuitiarum quātitatem fit cōstitutio: vt quo quisq; plus habeat, eo plus recipiat: quæ iniquissima est omnium distributio. At verō in Aristocratia, hoc est, optimorum potentia, vsus distributionis est secundū virtutum merita. Et talis debet in re-

gno perspicitur, quod rex optimus regit. Nam cum honos alatur, nullum inter mortales valentius est virtutum incitamentum, & fomentum, quā cuiq; pro meritis honores de ferre. Etenim qui solo virtutis amore, futurū inspectantes sæculum, ad officia accenduntur, impendio quā rarissimi sunt. Ob idq; Cato admonere patres cōscriptos cōsueuerat, vt bene consultarent, quibus virtutibus præmia ponerent: quoniam non aliās poterat iuuentus perssequi, quā quibus possent statos sibi honores assequi.

ARTICVLVS. III.
Vtrum eadem sit materia distributiue & commutatiue.

DE materia autem harū specierū queritur hoc tertio articulo, vtrum eadem sit vtriusq; iustitiæ, quæ in has tantum species specialissimas diuiditur. Apparet enim primū esse eandem materiam: aliās essent vsq; adeō virtutes ipsæ diuersæ, vt nō cōtinerentur sub vna cardinali virtute iustitiæ: diuersitas em̄ materiae temperantiæ, & fortitudinis, constituit duas per se virtutes cardinales; consequens autē est falsum & contra Arist. sententiam, atq; omnium quatuor duntaxat discernentiū cardinales virtutes. Mox arguitur cōtra id quod quaestio latenter etiam in terrogat. Iustitia commutatiua diuiditur in species multas: ergo istæ non sunt specialissimæ atq; atomæ. Antecedens patet: Arist. cōnumerat diuersas materias, quin verō formas cōmutatiuæ iustitiæ: altera quippe est commutatio voluntaria, atq; altera inuoluntaria: quæ rursus diuiditur in inuoluntariam per vim, & inuoluntariam per fraudem: non ergo vtraq; specialissima species est. In cōtrarium est Arist. eo loco vbi ait distributiua distributiones dirigere: cōmutatiua verō cōmutationes: cuius tamen cōmutatiuæ nullas distinguit species.

Questio duas habet particulas, ad quā perinde duabus operæ pretiū est conclusiōnis rōdere. Prior sit hæc. Materia quæ remotā appellant eadē est vtriusq; iustitiæ: proxima verō, diuersa. Prior pars sic ostenditur. Materiae remotę harum virtutū sunt tam personę inter quas, quā res in quibus fit distributio & commutatio: hæ autem eadem sunt: sit enim tā distributio quā cōmutatio exteriorū rerum, nēp̄ est frumētī, vini, olei, & pecunię inter eosdem ciues. Posteri-

Probatio posterioris.

Argum. 1.

Conclus. 2.

Duplex cōmutatio.

Aristote.

Conclus. 1. Probatur prior pars cōclusiōnis.

rius itidē cōclusiōnis mēbrum est etiam huiusmodi. Materia siquidē proxima est, rerū vsus: & constat distributiua iustitiam dirigere vsū illum, qui est res ad iudicare ciuibus ratione debitum: non q̄ proprium erat singulorum: sed qd̄ erat totius rei publicæ: ad quā (vt diximus) functionem alia ratio exigitur: aliaq; existit difficultas quā in cōmutatiua. Facultas autē cōmutatiuæ est vsus rerum moderari in reddendis debitum singulorū peculiaribus. Vnde patens fit ad prius argumentum responso: hæc nanque vsuum diuersitas, est diuersitatem specierum virtutis constitutæ: nō tamē tantam quō min⁹ am bē contineantur sub specie iustitiæ particularis, quæ in rebus versetur extrinsecis, earū que vltibus circa particulares personas. Secus autem de téperatiā & fortitudine: quippe quarum altera versatur circa tactus delectationes eorum sensibiliū, quæ nos ad se alliciant & pertrahunt: altera verō circa obiecta irascibilis appetitus, quæ sua nos arduitate & horrore conterritant & à seipsis auersantur. Est enim hæc tanta diuersitas vt diuersas constituat cardinales virtutes.

Posterior conclusio est. Materiae varietas quæ cōmutatiuæ iustitiæ subijcitur, neutiq; eadē virtutem in species plures disijcit, sed est vnica eademq; atoma. Huius autem veritatem cōclusiōnis hac diuisionum serie venari sanē possumus. Prima enim diuisio sumitur ex cōmutationum diuersitate per ordinem ad voluntatem. Cōmutationum nanque altera est voluntaria: altera vero inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio est quando quis rem sibi alienam vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino: vt in furto: voluntaria verō quando quis rē à domino volente & consentiente suscipit vt in mutuo. Vbi adnotandum subinde est cōmutationis nomen non simplicem denotare, vel dationem, vel receptionem: vbi enim res gratis datur, donog; recipitur, nulla est commutatio: sed tunc datio proprie est commutatio (vt nomen clamet) quando alter dat vt recipiat, alter verō recipit vt reddat: vt patet in mutuo, in deposito, in venditionibus, conductionibus, reliquisq; id genus ciuilibus pactis. Quocirca commutatio voluntaria spontaneam quampiam atque voluntariam actionem ex vtraque parte significat: videlicet tam conferentis quā recipientis. Contraria ratione inuoluntaria cōmutatio inuoluntariam supponit actionem

tam ex parte patientis quā ex parte auferentis. In furto nanq; neque dominus dat vt recipiat, neq; fur capit vt reddat: sed ille cōtra suam voluntatem patitur: hic autem libere accipit quod nollet vnquam rependere. Attamen dum postea restituit, nihil refert, vltro nē reddat penitentia ductus, an à publica potestate compulsus. A priori nanque radice acceptiōnis, puta ab inuoluntaria oblatione nūcupatur commutatio inuoluntaria vel voluntaria. Nam & vbi fuit acceptio voluntaria, potest etiam redditio esse inuoluntaria: vt puta quando infidus emptor vi cogitur pretium soluere. De donatione autem dubium est vtrum vtriusq; partem exigatur assensus, videlicet non solum dantis, verum & accipientis, an scilicet si Petrus animo suo vel verbo inficio Paulo quippiam donaret, donatione illa teneretur ante quā alius acceptaret. Et videtur teneri: quia cum quis Deo apud se quippiam vouet, illic obligatur: pariformiter ergo ligari videtur qui donauit. Respondetur tamen quod cum datio relationē dicat ad accipientē, nō videtur oriri obligatio antequā alter acceptet. Et ideo reuocari fortē pot, etiā absq; vlla iusta causa. Secus de voto deo facto: quia ipse, si iustum est, semper acceptat. Si autem solēnter coram testibus donatio fiat absenti, tunc si adum est iuri ciuili. Arbitror enim absq; donatarij consensu vel legitima causa iura reuocationē non sinere. Quod si ita est nec conscientia id permittit. At verò quoniam Arist. 3. Ethi. duabus de causis acciderē docet inuoluntarium: scilicet aut vi & metu, aut ignoratiā, subdiuidit in 5. lib. inuoluntarias commutationes in duo: scilicet in eas quę occulte & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quæ per violentiā manifeste. Atq; vtraq; denarrat illic Arist. locuple. Aristot. tūc autē S. Thom. 2. 2. q. 6. art. 3. vtraq; em̄ S. Thom. cadere pot, aut in rē tuam aut in tuā personam, aut in tuos, scilicet in eos quāliqua sunt tibi necessitudine coniuncti. Res igitur tuæ aut subdole tibi & occulte surripitur, quod vocatur furtum: aut manifeste, & id appellatur rapina. In tuam autem personam substantiam committi potest homicidium, læsiōne alia: aut occulte, vt per beneficiū seu penitentiam: manifeste autem per apertā vim. Et rursus personæ dignitas impeti potest aut dan culum: vt per falsa testimonia, perq; latentes detractiones, quibus fama æstimatiōq; deturitur, & corroditur: manifeste autē aut per calū-

Dubitatio.

Diuisio s̄pōtaneæ cōmūtionis.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum eadē sit vtriusq; Iustitia forma.

SVperest deniq; vt quarto loco explore? an forma iustitiæ p... inde ac remota materia, eadē sit in vtrâq; virtute. Id qd potissimum in gratiâ Arist. interrogamus: quippe qui. 5. Ethic. ca. 5. disputat an iustitiæ forma sit quedâ repalsio. Et arguitur à parte affirmatiua ex finali iudicio, vnde maxime sumenda est regula. Illic enim (vt ait Paul.) debet vnusquisq; recipere p... ut gessit in corpore: & Christus Matt. 7 in quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quibus verbis colligitur vnū quēq; repalsione plectendū scdm quātitatē actiōnū quibus prauēgit. Item arguitur secundo loco. In vtrâq; iustitia attenditur repensio quādā. In distributiua p... ad meritū & dignitatē personarū: & in cōmutatiua rei ad rem: siue iniuria aliqua intercesserit siue nulla: vt in superiori bus dicebam: idē autē esse videtur repalsio, qd repēsiō siue boni siue mali, pro eo quod quisq; recipit, seu vi abstulerit, seu domini volūtate: cōsistit ergo cuiusq; forma iustitiæ in repalsione: vbi qd minus latine dicitur in cōtra pāssione. Cōtrarius est Arist. eod. 5. Ethic. cōtra Rhadamantū asserens quodlibet iustū in simplici repalsione consistere.

VT respōsio quæstionis huius lucidius insituatur, præmeditanda cū S. Th. est nominis significatio repalsionis: seu vt ipse ait, contra pāssionem. Primæua enim huius verbi significatio ad id tantū accommodatur qd quis cōtra suam voluntatē patitur: patitur enim violentiā sonat: est autē violentū, secundū Arist. Ethic. 3. cui passum non confert vim. Ob idq; in moribus iniuriā significat quā quis inuitus accipit. Quapropter repati idem est qd tantūde pati, quantum quis vi aut fraude alteri intulit: siue fiat in psona, quod maxime proprium est, siue in rebus quod suam etiā propter inuoluntariū proprietatē habet. Id qd antiqua lege vtrōq; modo iustum erat, secundū illud Exod. 21. Reddet autē mā pro anima, oculū p oculo, &c. Et cap. se quēti. Si quis furatus fuerit bouē aut ouem, & occiderit vel viderit, quinq; boues pro vno boue restituet, & quatuor oues p vna oue, repalsio ergo furis non erat reddere sim plū: nā hoc simplex restitutio postulabat: sed vt pro iniuria pœnā lucret. De hac autē pppria significatione nomen ad spontaneas cōmu-

Probatio cōclusionis.

Ad. 2. arg.

calūniā in iudicio, aut per cōuitia quibus honori detrahitur. In persona autē sibi con iuncta pōt cuiuspiā iniuria fieri, vel in vxore per occultū aduteriū, vel in seruo, qui vt fu giat seducitur. In quibus etiā pōt & manifesta rarijs quis iniurijs onerari. Tamest qd de seruo dictū est, rapinā habeat aut furti rationem. Cōmutationes itidem voluntariæ per sua quoq; mēbra articulatim subsēcantur. Enimvero primū dum quis rei suæ dominiū in aliū trāsfert nō animo quicquam recipiendi, vt puta donō aut legato, non est propriē cōmutatio, vt iam modō dicebam. Quapropter neq; ad iustitiā cōmutatiuam hæc actio pertinet, sed ad virtutē liberalitatis: quoniā nulla illic subest ratio debiti. Cōmutationū ergo diuisio q spōte fiunt, sic in genere habet. Aut enim est mutatio, puta vbi quis rei vsum gratis alteri cōcedit pacto recuperandi rem: nam si præter rem aliquid pro vsum recipiat, tunc in his q vsum consumuntur, vt pecunia, frumento, & similibus, vsura est, ad rapinā pertinens: in his autem quæ vsum non cōsumuntur, locatio aut cōductio. Si autem quis rem suam tradit nō ad alteri vsum, sed vt ipsam rursus recipiat, tunc si id fiat cōseruatiōis gratiā, depositum est: si autem vt alterū tutū reddat, tunc aut impignō ratio est aut fideiusio. Dum autē quis rem suam in alterius dñm transfert, nō animo eam rursus recipiendi, sed eius tantū pretiū, tunc est venditio. His ergo præcuris probatur secunda conclusio. Species virtutū, vt dictū est, distinguuntur per obiectōrū cationes & formas: ratio autē debiti, quod obiectū est iustitiæ cōmutatiuæ, eadē in his omnibus materijs existit: ergo vnica est species iustitiæ ad oēs patēs. Probatur minor: quoniā iustitia cōmutatiua tantū hōi respicit in radice debiti q res sublata propria fuerit possessio domini: hoc em differt à distributiua: quod autē res illa iustē vel iniuria, per fas aut p nefas fuerit sublata, nihil ad ipsam. Etenim quātū ad restitutionē spectat, ad eādēdem æqualitatē fieri debet. Et per hoc patet secundi argumēti solutio. Negatur enim antecedens. Neq; Arist. ait voluntariū & inuoluntariū in cōmutationibus duas discernere species iustitiæ, sed duas partes. Nā etsi illæ differente duas species distinguant in genere morū respectu voluntatis, eo q inde nascitur distinctio inter iniuriam & iustitiā: tamen ratio iustitiæ cōmutatiuæ minimē in illam diuersitatem fertur.

cōmutationes decidit: in quibus nomē pāssio non seruat suā iustā significationē: sed est abusus quidā, disputationis tamē gratiā vsu receptus. His leuiter præhabitis, Arist. vnica cōclusio re respōdet cōclusionē qua negat iustitiā vniuersim sub repalsionis forma seruari. Altera con clusio. Verō explicatiū tribus conclusionibus fiet quæstioni satis. Prima, In distributiua iustitia nulla est repalsionis forma: quoniā (vt dictum est) nō habetur illic ratio, vt cuius quātum cōtulit recipiat, aut quātum iniuriæ intulit, luat, nā etsi ciues nihil in rem publicam cōtulissent, præterq; qd viri sint probi, cōferretur singulis, secundū proportionē suorū meritorū (vt expositum est) nulla pēfata qualitate inter rem & rem. Secunda cōclusio. Neque in cōmutatiua iustitia fieret semper iusta repalsio, vbi idem præcise perpeteretur reus quod autor ab illo perpeffus fuerat: pōt nihilominus vtriusq; æstimata qualitate fieri iusta. Cōclusio est Arist. vbi sententiam Rhadamantū corrigat. Aiebat enim ille.

Cōclusio re psona de mēte Arist. Altera con clusio.

Conclu. 2.

Aristot.

Ad Aristot. pro cōclu.

Aristot.

Quibus sio sig.

Aristot.

Conclu. 3.

Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipse: Iudiciū fuerit perrectū, atq; exitus æquus. Redarguit eum tamen Arist. q si quis magistratū gerēs percusserit quēpiam, aut si rex etiā contra iustitiam ciuē vulnerauerit, non est rationi consentaneū vt idem ipse vulnus accipiat. Et conuersim vt priuatus homo te merarias manus in regē conijceret, non satis supplicij solueret. Si par illi plaga infligeret: sed qui regi, verbi gratiā, manū amputaret, capite plectendus esset: & si quem ipse capite truncaret, non ideo corporis deberet villo mutilari mēbro: non ergo iustū cōmutatiuæ iustitiæ in eiusdē recompensatione consistit. At verō forsā Rhadamantū non iret huic æquitati inficias. Enimvero res ipsa q aufertur, qualitate personæ augmētum suscipit aut decrementū. Etenim vt atrocior iniuria est quæ principi irrogatur, itā leuior est corā hominib; quā ipse infert. Quapropter cum iustū in æqualitate consistat, augeri debet supplicij in percutiēte principem: in ipso autem principe pœna diminui. Neq; in iniurijs tantū corporalibus res sic habere debet, verū & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incōmodauit, nō facit satis idem simplū reddendo, ac si per eiusdē domini volūtate res suscepisset eadēdem: sed lege insuper in ipsum agendū est p iniuriam quæ admodū fit in fure. Tertia cōclusio. In cōmutationibus voluntarijs (eo modo quo illic repalsionis vtiur nomine) non seruabi

Ostenditur conclusio.

Numismatum origo.

Duplex pecunie usus.

Vnde dicta moneta.

Plinius.

rerū

Corollariū.

quod parum reipublicæ refert. Nam & qui minutam pecuniam furaretur, non subinde esset mortalis criminis reus. Quia utiq; ratio ne temperamēto hoc vti sumus genere suo. Hinc fit consequens, cunctas causas & qualitates quæ nihil ad dignitatem referunt illius rei magistratus, vel sacerdotij, aut præfæcturæ, quæ per distributionem confertur, cōnumerari cū personis, vt ad earum acceptio- nem attineant. Potest nanq; eadem causa in vna distributiōe legitimè animaduerti, quā in distributione alius rei minimè pendere licet. Qui enim consanguineis ratione gene- ris aliquid bonorū suorum donat aut legat, non est personarum respector: qui autem il- la causa sacerdotium ei conferret in tale cri- men impingeret. Pari modo qui virum egre- gie doctum, non tamen vsq; adeo composi- torum morum, sancto viro, ignaro tamen in optione ad Cathedram anteferet, non ha- beretur personarum acceptor: veluti si illum preferret in alia electione vbi vir exigeretur probitate cōspicuus. Sed de huiusmodi me- ritis in sequentibus articulis emunctius.

Ad primum argum.

PER hæc ad primum argumentum patet responsio. In dei nanq; distributionibus altera habenda est consideratio dum ho- mine (sive in puris eum naturalibus contem- plumur, sive peccati labe maculatū) in suam gratiā primū recipiat: altera verò dum iam in eadem admisso eius perpendimus virtutū officia. In priori nanq; modo cum nulla illic subsit ratio debiti, nullum locum habet iustitia distributiva, quæ (vt dictum est) debitū quodam pacto præsupponit: & ideo neque illic subnotari potest personarum acceptio: sed est mera liberalitatis donatio: sicut si pri- ceptis bona sua propria quibus liberet impar- tiret. Nemo enim (vt ait Ioannes) prior de- dit Deo vt retribuatur ei. Vnde in euange- lica parabola Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est & vade. Quod quidem Paulus in altitudine in comprehensibilem diuitiarū scientiæ Dei refert. In posteriori autem modo iustitia ef- fulget distributiva: de qua ideo ait Paulus, Qui reddet unicuiq; secundum opera sua. Et alibi: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque pro- pria corporis prout gessit, sive bonum sive malum. Nam qui per Christi gratiā eius fa- cti sunt membra, bene subinde de deo merē- tur. Quapropter neque illic Deus est perso- narum acceptor: sed reddet unicuiq; secun-

Paulus.

De iustitia & Iure.

dum meritozum pretium, quæ de diuina gra- tia promanant. Ad secundum autem respō- detur, quod quando personæ qualitas meri- tum auget aut crimen, tunc nulla est acce- ptio personarum illam inter causas præmij adscribere. Paupertas enim illius Euangeli- cæ viduæ in causa fuit vt tenuis eius eleemo- syna maioris esset pretij quàm si diues tan- tundem largiretur: ob idq; cumulatori præ- mio digna fuit. Et vice versa quoniam delin- quentis præminentia & locus culpam deli- cti aggrauat, fit vt dignitatis illius conside- ratio nihil vindiciæ Dei iustitiæ officiat si a- crius in eum animaduertat.

ARTICVLVS II.

Vtrum in spiritualium dispensatione possit ac- ceptio personarum contingere.

Remissa natura & qualitate ac- ceptionis personarum, quæ cum iustitiæ sit contraria delictum mortale est, subsequitur vt videa- mus in quibusnam materijs versetur. Et pri- mo in hoc secundo articulo vtrum in spiri- tualium dispensatione locum habeat. A par- te enim negatiua arguitur. Sacerdotia & spi- ritualis præfæcturæ non tam sub iustitia sunt distributiva, quàm sub commutativa: acceptio autem personarum, vt dictum est, distributiue aduersatur: non ergo in huius- modi spiritualibus locū habet. Prior assump- ta probatur: quoniam sacerdotia hæc & ecclesiasticæ præbendæ, & vt aiunt, persona- tus nō habent rationē præcisam bonorum cōmunium, sicuti puentus reipublicæ, qui eo, quod sunt totius, sunt quodammodo par- tium: sed sunt stipendia populi ministris Ec- clesiarum constituta: debentur ergo perso- nis dignis non propter seipsas, sed quia per- sonæ tales debentur ecclesijs: hoc est dispen- santur personis in mercedem p seruitio per eam iustitiam, qua dignus est operarius mer- cede sua: hæc autem iustitia, non distributi- ua, sed planè commutativa est. Secundo arguitur: Christus redemptor noster visus est in suorum apostolorum optione: quæ ad vitam spirituales quàm maximè refere- bat, personas respexisse, & accepisse: quo- niam nulla eorū merita perpendens, à pisci- toria, & cāpsoria, alijsq; id genus vilibus arti- bus veluti infirma abiectaq; huius mudi, vt ait Paulus, eos euocauit. Quin verò in hoc præterea visus fuit psonarū acceptor, qd nō

Ad secundū

Primum a

nisi

Libri Tertij,

Quæstio VI.

Tertium.

Quartum.

Cōfirmatio.

Quintum.

nisi Galileus ex patria sua, cognatosq; suos assumpsit: nam vt legitur Act. 1. de hoc tur- bæ mirabantur quod varijs linguis loquen- tes Galilæi essent: Christi autem opera ex- cepla nobis sunt: nullum ergo hoc vitium est. Tertio arguitur: Iure etiā Canonico vide- tur non solum permiffa, sed iussa in electio- nibus personarū acceptio: vt patet eod. titu. ca. cū nobis. olim vbi licet electus non esset eminētis literaturæ, pbatur electio. Et ca. cū dilectus, pariter approbatur, licet fuissent in eadem ecclesia (vt illic legitur) alij digniores. Quarto arguitur. Ecclesiasticis etiam De- cretis sancitum est vt non fiat electio nisi ex personis eiusdem ecclesiæ, dūmodo illic di- gnus inueniatur: etiam si alibi foris inueniā- tur digniores: vt patet dist. 61. ca. nullus, & ca. obitum. & dist. 73. ca. metropolitano. Quin verò, vt ait glo. in ca. cū inter canoni- cos, de elect. non valet postulatio ex aliena ecclesia nisi duabus partibus cōsentientibus. Et debet fieri à Pōtifice Maximo, vt latè pa- tet in titu. de postu. prælat. Non ergo explo- rādi sunt semper digniores, etsi facile in alie- nis ecclesijs inueniri possent. Ad hæc & no- bis hoc vsus ecclesiasticus palam facit. Cer- nimus enim in Episcoporum electionibus non tam meritorum, quam personarū, aut generis, aut potentie rationē duci. Adde qd & in suprema electione Pontificis Maximi iam pridem vsus inoleuit vt nemo nisi è re- uerendissimis Cardinalibus assumatur: cum tamen possent quandoque extra illum or- dinem alij disquiri: quorum fortè electio gra- tior deo esset & acceptior. Quinto ac- cōfirmatio. Papa, vt aiūt, est beneficio rum, bonorumq; ecclesiæ dominus: ergo nō arceatur digniores eligere: sed potest quibus libuerit eadem elargiri. In contrarium au- tem est Iacobus Apostolus. 9. ca. suæ Cano- nicæ. Nolite in acceptione personarum ha- bere fidem Domini nostri Iesu Christi. Ad quæstionem hanc decem conclusio- nibus respondetur. Si tamē prius adno- temus quid hic nomine spiritualiū intel- ligamus: qd libr. sub titu. de simonia emun- cius: delucidauim⁹. Haud em̄ intelligimus cuncta q̄ in intellectu sunt: nā scientia & ar- tes doceri pretio possunt: sed intelligimus il- la quæ gratis nobis à Deo donantur: nō pec- culariter tātum in vtilitatem recipientium, sed in vtilitate cōmunē: de quibus ait Chris- tus, Gratis accepistis, gratis date: vt sunt sa- cerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorum

vsus. Prius ergo circa materiam primi argu- menti prænotse oportet, ista ecclesiastica sa- cerdotia non solū ratione distributiue iusti- tiæ pendenda esse, verum cōmutatiue lineā ingredi. Sit ergo prima conclusio: Negari non debet, quin sacerdotia & ecclesiæ præfæ- cturæ specimen habeant distributiue iusti- tiæ pro eo qd illis honorificetiora & pingui- ra debentur, qui præstantioribus virtutis meritis: & ideo in nona conclusione adstruen- dum nobis est in huiuscemodi electionibus digniorem esse ceteris anteferendū. Huic nihilominus cōclusioni subtextitur secunda. De ecclesiasticis beneficijs sacerdotali- busq; muneribus, ac dignitatibus quæ ad ecclesia- rum obsequia pertinent, per iustitiæ cōmu- tatiue regulas præcipuè censendū est. Pro- batur. Decim⁹, quas populus Christianus p- soluit, non cōtribuit vt præmia sint merito- rum personarū, instar bonorū q̄ in reipubli- cæ deposito existunt: sed vel ad hoc solū, vel ad hoc præcipuè institutæ sunt, vt stipē- dia sint ministrorum ecclesiæ. Itaque religio Christiana, nisi ecclesias haberet necessarias nunquā Christicolæ cogeret decimas cōtri- buere. Idemq; inferius dicturi sumus de sa- cularibus tributis, inter quæ & sacerdotia hoc solū discriminis interstat, qd illa stipēdia sunt p secularibus administrationibus ius- titiæ: hæc autem p spiritualibus ecclesiarū functionibus. Fit ergo ex hoc cōsequens ra- tionem illam distributiue iustitiæ, quæ in hi- sce dispensationibus reperitur, ad cōmutati- uam ordinari, quæ est inter pontifices tā ma- ximum quā reliquos dispensatores ac pro- uisores bonorum ecclesiæ ab vna parte, & ecclesias ex altera. Enimvero: quia ob id ci- ues decimas pendunt vt sibi sacramenta ad- ministrantur, Verbū Dei exponatur & ec- clesiastica iustitia seruetur: per iustitiam cō- mutatiuam debentur eis idonei horū mune- rum administrari, veluti operarij vineæ Domi- ni. Neq; obstat decimas (nō dico quotā) esse de iure diuino. Nam censendū hic arbitror instar principis qui certa stipendia perpetua statuit famulis ac ministris domus suæ: præcipiens vt dignioribus qui haberi possēt dispensarentur. Hic enim profecto plus cō- mutatiue iustitiæ subest quā distributiue. Sicut facta beneficij collatione, eadem iusti- tia cōstituitur inter ministrū & suam eccle- siam. Itaq; vt explicationis gratia dicā ratio distributiue iustitiæ in istis habet se materia- liter ad rationē cōmutatiue. Nam ideo ele-

Prima con- clusio.

Secunda cō- clusio.

Probatio cō- clusio.

dicabit aut gubernabit secundū suas dotēs: vel forte est sit optimē moratus, publicis tamē est negotijs ineptus: huiusmodi certē hōminibus illē praeferendus est, quilibet huiusmodi dotibus nō sit tam potens, speratur tamen curā sollicitius habiturū diligentiaq; adhibiturum ad suum exequēdū munus. Euentus autē rei qui prae eligentiū spem subleuantur, nihil electionem viciant: vt si negligens postmodū reperiat, qui diligens credebatur. ¶ Emergit autē ex superioribus cōtra hāc nonā cōclusionem argumētum primū. Dicitū est iustitiā distributiā in his sacerdotijs ad cōmutatiā referri: dū autē praelatus tribuit ecclesiae curatū vel alium ministrum p rōc suarū decimarū dignū qā scilicet habet ex illa subsidia, p illum satisfaciit iustitiā cōmutatiā: nō ergo tunc tenet aliū eligere q̄ cumulatorib; meritis polleat. Respondentur duo. Primū nō seruaretur tūc ratio distributiā iustitiā, nisi forte in breui expectaretur locupletior praebedā p illo digniori. Deinde quātum ad iustitiā cōmutatiā, cūm dignitas personā nō habeat certā praecriptā mensuram, sit vt vbi alius est dignior, vix inferior censendus sit dignus. Præterquā q̄ fides dispensatoris ministeriorum Christi expostulat, vt cuiusq; ecclesiae ascribat ministrū optimū illorum q̄ illo stipendio haberi potinā ecclesia si loqueretur, talē eligeret: licet hāc culpa nō sit tanta vt ad reſtitutionē obliget si secundū existimationē dignus eligat vt supra diximus. ¶ Hinc autē exurgit argumentū secundum cōtra eandē nonā cōclusionem, q̄ sequeretur ex ea nōnūquā vt elector esset perplexus. Verbi gratia. Duobus vacantibus beneficijs quorum qd̄ vberius est & pinguius nullā habeat animarum curā: alterum verō qd̄ fructibus est sterile, eandem habeat annexā, vel plures habeat sub se parochios, plusq; doctrina indiget: vt ecclesia nunc Toletana, quae locupletissima est, vacante: & simul Granatensi quae licet sit pauperior, habet tū multos ex Maometano neophytos, perplexus tunc esset & Papa & Rex. Nam si distributiā iustitiā spectes, debet tunc illud qd̄ est ditius digniori attribui: si autē publicā ecclesiae necessitatem potius deberet illi maior cura animarū demandari. Ad hoc respondetur, pluris semper esse habendā rationem publicā necessitatis, ad quam nos Christi charitas arctius astringit. Et ideo animarū cura digniori est cōmendanda, neq; inde dānum de sua

Primum argumentum.

Solutio.

Secundū argumentum.

Responsio.

dignitate reportare consuetur. Nam & si bene praesidentes presbyteri, auctore Paulo, duplici sint honore digni: ille tamen q̄ apud deum nos manet in primis aestimandus est: eo vel maximē, q̄ (vt dictum est) hāc sacerdotia in ecclesiarum cōmodum sunt instituta. An verō ille dignior acceptare teneretur alterius disputationis est. Et tāta esse posset necessitas, vt teneretur. ¶ Verūm ex hoc tamen aliud enascitur dubium, vt rum, lex hęc eligendi dignioris vsq; ad illos etiam extendatur q̄ iam sunt suis ecclesijs collocati: vide licet vt rum vacante, pinguisimo beneficio vel episcopatu debeat. Rex & Papa quoq; ipsi suis locis dimouere, vt omnes p gradus euehat. Videtur enim nonā cōclusioni cōcors. Respondetur de hac re nō posse certam tabili Respon. liri regulam. Enimuerō mutationes istae & ascensus quā fieri possit maxime cauendi sunt: tum q̄ fomentum ambitioni subministrat: sunt enim in causa vt Episcopi semper sint animi pendentes: & sicuti prima materia nunquam sua forma contenti. Quare ne que charam habere possunt sponſam, neq; iustam illius gerere curā: tum quod non est pastoris aetas in cognoscendis summutandis que nouis ac nouis gregibus transigenda. At verō neque hoc nimium cauendum est: quandoquidē expediens nōnunquam sit & concedens vt episcopus ad aliam sedem cōmigret. Non enim vanus est titulus de postulat. praelat. ¶ Sequitur post hāc dubium de electionibus, siue dum religiosi & Canonici praelatū eligūt, siue dum Scholastici publicum praelectorem Cathedrae, vt rum tenear ut quisq; semper eligere meliorem: etiā si videat nihil se suo suffragio profuturum. Ad hoc respondetur, semper in electionib; animaduertendū fore, opus vanum non esse opus charitatis: omnesque ideo leges ad mores, prudentia iudicio esse applicandas. Sit ergo prima responsio. Indigno nemo debet suo calculo suffragari: etiā si constituerit illum à reliquis omnibus optari: quoniam talis non nisi per nequitiam obtruditur, cui nullo colore fauendum est, neque assentiendum. Si tamen qui eligendus speratur, dignus est, tunc licet ac decet dignissimum, q̄ eligi non potest, praetermittere, vt dignior eligatur. Sunt tres, quorum Petrus dignissimus est, Paulus medijs, Ioannes vero infimus. Quod si ego in Petro perisisto, neque ipse neque Paulus, sed Ioannes eligetur: me autem accedente ad Paulam, ipse vincet: hoc

Dubium.

Solutio.

Dubium de electionibus.

Responsio.

hoc ergo consilium sequi debeo: etiam si iururando me astrinxerim eligere digniorē. Intelligitur nanque iuramentum inter possibile. Hoc autem, similiq; cessante casu, semper eligendus est dignior: nam praeterquam quod ei seruandus est honor, & legi dignitas, ad hoc etiam prodest, vt electus ad moueatur aequos electores non ei fauisse. Sic enim fiet regendo cautior. ¶ Contra hāc tamen continuō se offert argumentum: quod si semper dignior eligendus esset, sequeretur quod si minus dignus electionem acceptaret, perinde peccaret atque collator: quoniam videtur causa esse rei illicita. Ad hoc autem respondetur non esse rationem parem: nam recipienti non incumbit conferendi cura: ob idque neq; censetur iniqua collationis causa, perinde atq; confersus. Et maximē si sit dignus. Quinimō in re dubia non tenetur ipse seipsum examinare: sed ille qui confert. Quare licet episcopatum ambire, delictum sit: oblatum tamen citra culpam suscipi potest. Eū uerō licet q̄s praetermissio charitatis ordine eleemosynā porrigat, nō patri indigenti, sed extraneo, vel pteritis pauperibus, pdigat in histriones, ob idq; delictū faciat, illi tamē qui recipiunt non irretiantur eodem delicto. ¶ Mox alia via arguitur ex capite monasterium. 16. quaest. 7. quo habetur, q̄ vbi quis dominus instituerit Oratorium, vel Capellaniam, possit cuiunque presbytero dare. Arguitur ergo. Potest quis ea lege sacerdotium instituere, vt solis suis agnatis aliusue designatę profapie in perpetuum obueniatur: nam quicumque quorumlibet bonorum dominus potest ea pro suo libito dispensare, ergo tali casu non est necessarium, imō non licet digniorem exquirere. Sunt qui dicant etiam in tali casu inquirēdos esse digniores, si opus fuerit, extra illam familiam. Attamē & vsus & ratio in contrarium reclamant: factis enim est inter illos designatos & vocatos praestantiores eligere: nisi vnus sit tantum, vt puta sanguine proximis appellatus. Nā cum tali institutori, ac fundatori nō incumbat munere suo & officio distributionē facere, & illa sunt sua bona, non stringitur rationem habere dignioris. Haud tamen erat cur Hostiensis, & Abbas ex hoc dissimilimo textu inuitum argumentū traheret ad distributiones bonorum communiū ecclesiae: nepe quod satis semper sit eligere dignū. Duo hic tamen illius textus moderamina recolē-

Primum argumentum.

Solutio.

Argum. 2.

Solutio quomodo.

Reprobatio.

Hostiensis Abb.

da sunt. Prius quod si qui designatus est, fuerit omninō indignus, alius substituendus videtur: quia nemo neque de sua substantia potest sacerdotium contra naturale ius ac diuini num creare. Secundum est, quod si institutio illa annexam habeat curam aliquam animarum, vel gubernationem, tunc iniquissima est, & nō ferenda, quatenus obstitit, vt dignior eligatur. Vt si quis prouentibus suis monasterium fundaret eo vinculo, vt Prior vel Abbatissa non nisi ex suo genere, aut patris crearetur, non est in contumeliam Euangelij lex illa seruanda. ¶ Enascitur autem hinc praeterea dubium de beneficijs patrimonialibus, ad quae non recipiuntur nisi ciues, vel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententiae nonā cōclusionis derogare, siquidē possent praestantiores aliunde quādoq; acciri. Respondetur leges illas aequissimas esse, quas vtinam de beneficijs salte parocchialibus quibus annexa est animarū cura, vbiq; sanciret ecclesia: quemadmodum & in Tridentino Concilio summo omnium consensus, me praesente, cōsultabatur. Esset enim illis decretis cōforme quae in quarto argumēto accersita sunt, decernētibus, vt electio ex eadem ecclesia fieret. Nam vt modō dicebā, non paruo aestimandus est ingenuus amor quem quisq; ad natium solum habet. Praesertim q̄ licet possent nōnunq; inueniri extranei meritis praestantiores, multo esset tamē ecclesiae conducētius, vt ambitionibus & libitibus sibi molestissimis, ac pestilentissimis obuieret: praeterea vt incolę spe illa animaretur, liberos & literis & moribus informare. ¶ His ergo absolutis dubijs ad decimā cōclusionē descendamus, qua ad illā triuiale responsio deamus quaestione, vtra scilicet facultas alteri praefenda sit in deligēdo ep̄o, Canonici scilicet iuris, an Theologiae. Neq; verō eratur assertio hāc in controuersiam uocatur: sed Hostiē, cui Abb. Panormit. subscripsit super cap. 1. de consan. & affini. fuit quilibet nescio quo iure hanc contestatus est litem. At ut enim q̄ vbi haereses pullulant, praefereus est Iuriscōsulto Theologus: aliqui verō ē conuerso. Et quanuis mea me professio i suspicione de hac re adducere possit, haud tamen ideireō his maximē tēporibus, dissimulanda est rei veritas: ego enim minimē de me ipso ignoro quā sim tallum meritiorum expers. ¶ In primis si mea opinio illius esset momenti, quae in consilium admitti deberet, malleam vt post morum honestatem

Duo modē ramina textus citati.

Alterum dubium.

Responsio.

Quaestio triuiale respō.

Falsum est non posse eligi pontificem nisi a cardinalium coetu.

tificis electione ob eadem summam vicarij Christi dignitatem sanctiori fide prestingu tur optimum eligere. Quapropter nunq ru more illu persuadere mihi potui: videlicet statutum illis esse, no posse deligere, nisi ex suo gremio. Et tadem ab ipsis Dominis Cardinalibus audiui, falsum esse. Enimvero q a ctivas voces ad ipsum sacrum senatu ecclesia retulerit, decentissima ratio persuasit. 23. dist. cano. In nomine Domini. & capit. licet. extra, de elect. & vbi periculum. eod. lib. 6. videlicet, ne tantus episcoporum coetus a remotissimis regionibus Romam ad eligendum cogeretur. Attamen cum tanti referat optimum episcoporu orbis ad summam sedem euehere, q intra paucos vrbis passua electio coeureatur, licet sit credibile inter eos nunq defore dignu, certe synceritas euangelica no permittit. Vnde in eo cap. In nomine Domini. si in Romana ecclesia non inueniatur idoneus, ex alia sumi iubet. ¶ Igitur conclusio nona suis radicibus fixa perstat, que non solum in antistibus creadis, verum & in alijs dispensandis sacerdotijs quibus in iuncta est animaru cura, sancte seruanda est: nam in alijs qui tali cura vacant, licet preteritis dignioribus contra iustitiam distributionem delinquantur: non tamen subest tantum periculi. Atqui eam ob rem aut nunquam aut perquam raro peccatu illic mortale committitur: dummodo non concedantur indignis. ¶ Ex hac autem definita conclusio dubia nonnulla suboriri videntur, que idcirco necesse est vt per ordinem examinemus. Primum est quod proximitate de nis verbis de beneficijs cura animarum canonicis annis appendet, an scilicet persones annuar que a quinquaginta hinc annis percere buerunt in ecclesia, tuto & imponantur beneficijs, & recipiantur ab ijs quibus exhibetur. Ad hoc primum omnium respondetur persones huiusmodi non habere annexos ecclesiasticos titulos: quia pensionarius non fit beneficij possessor: sed tantum possident i imponitur onus soluendi. Et potest imponi vel personae, quando possederit, vel quod multo est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorum. Quae de re neque alia habent annexam curam, neque canonicum persoluendi officium. Atque hac vtique ratione huiusmodi redditus tuissimi existimantur: nepe quod nulla sint cura onusti. Ego vero, licet de plenaria Potificis potestate in dispensandis beneficijs nihil ambigam, sem

per tamen arbitratus sum hae esse periculo sissima omnium beneficioru: idq; propter eadem rationem, qua alij censent esse tutissima. Nam si verum est quod paulo ante comostrare nitebamur: nempe summum pontificem non esse dominum, sed dispensatore beneficiorum, quae sunt ecclesiarum stipendia: consequens inde fit, vt illa ad iudicium nequeat, nisi pro altaris (vt ait Paulus) ministerio: vel tanquam mercede pro aliquo seruitio ecclesiae: etiam si non esset spirituale: vt puta duci aut militi, qui ecclesia tempore necessitatis propugnat: quae de causa decimarum tertiae Regi Hispaniae tributa sunt. Et congruentius possent illi cedere, qui negotia ecclesiae gereret, vel in concilio, vel in curia, vel alibi: sicuti olim mos erat his, qui prelati in adiutorium adhibebantur, prouentu quotam impertiri. Preterea quando dubia lis super aliquo sacerdotio dirimi aliter non possit, licet aliquam portionem parti cedenti in bonum pacis addicere: quo vno personam genererit: vt in toto iure. Nisi essent de praeb. Ad quod citra hunc casum absq; vilo titulo & obligatione bona ecclesiae possint hoc modo dispendi, non apparet quomodo intra limites dispensationis continetur. Et re vera rei nouitas eam in suspicionem vehementer adducit. ¶ Alterum dubium est de illis, qui neq; eligunt neq; beneficia conferunt, nihilominus sunt causa vt vel dignitate inferioribus vel prorsus indignis conferatur, vtrum delicti illis sit. Et peculiariter fit interrogatio de resignatoribus. Resignat quis sacerdotium suum in manibus Praelati, sed tamen in fauorem consanguinei, vel alterius certae personae indignae, & non aliam: videtur ille extra culpam esse: nam Praelatus est cui collatio incumbit. Respondetur tamen Praelati delictum non excusare resignantem, vt pote qui verè est causa inique collationis. ¶ Vbi de hoc maxime admonere no praeribo, videlicet quam sit cauendum ne pueris beneficia praebentur: nam etsi contingat, vt optima sint indole, non solum ius Canonicum, verum neq; naturale reputat eos dignos. Dignitas enim no spem, sed rem dicit. Atqui plurimum vsu venit, vt qui de se puri bonam fecerunt spem, quam, si absq; diuitijs ecclesiasticis manerent, ad vberem frugem perducerent, cum primum ditat, superbire ac ferocire incipiunt. Per multa alia dubia in praesentiarum praeterimus, ne extra rem & causam distrahi videamur.

Verum beneficiorum pluralitas sit iure permessa.

Superiori articulo annexu est in hoc tertio de beneficioru pluralitate disputare, vtrum sit quoquo pacto iure pmissa. Pugnatur enim a parte negatiua Canonibus plurimi, tam conciliorum quam sanctorum patrum. In primis est decretum Synodi. 7. Constantinopolitanae, vt refertur. 2. i. q. 1. cap. clericus. Clericus ab instanti tempore non conuenitur in duabus ecclesijs: negotiationis enim hoc est & turpis lucri proprium commodu & ab ecclesiae consuetudine alienum. Vbi citatur verbum Domini, Nemo potest duobus dominis seruire. Et. 70. distinct. c. sanctorum, ait Vrbanus. Omnino in duabus ecclesijs aliquem intitulare no liceat, sed vnusquisque in qua intitulatus est, in ea tantum canonicus habeatur, vnde extra, de praeb. c. quia perhibetur praebendarum multitudinem canonicis esse inimicam.

Argumentum.

Secundum.

Chryso.

Bernardus.

Tertium.

Thomas.

¶ Secundo allegantur a sancto Thoma quolib. 9. arti. 15. sanctoru dicta. Ait enim Chryso. Quod tenebra erubuit, lumen erubescat: quod figurae non fuit concessum, rei reor esse illicitum: figurae autem, hoc est, legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum, vt qui capiebat in Bethlehè, caperet in Hierusalem: cum nos ergo perfectiores esse debeamus, qui capimur in Tyro, non capimur in Damasco. Haec Chryso. & Bernardus. Qui non vnum sed plures est in beneficijs, non vnum sed plures erit in supplicijs. ¶ Item id esse videtur contra rationem, & ius naturale, & diuinum iam modo citatum, Nemo potest duobus dominis seruire. Cui insuper accedit iuramentu quo quisque iure antiquo fidem suam astringit seruire ecclesiae, cui se mancipare constituit. ¶ In contrarium faciunt iura, quae plura beneficia eadem personae indulgent: vt tum alibi, tum 2. i. q. 1. frequentes Canonibus docent. ¶ Questionem hanc differit Diuus Thomas quolibet. 9. citato articulo. 15. At quae rei huius abusus nimium in perniciem ecclesiae obrepit, no erit superuacaneum rem denuo ac sedulo examinare. Nam cum (vt ait illic sanctus Thomas) ius hic naturale, ac diuinum implicetur & humanum, quantum ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet: licet quantum ad tertium,

spectet ad iuriconsultos. Placet ergo veluti primum fundamentum distinctio illa sancti Thomae: Triplex est actionum ordo: scilicet, aut quae eleformitatem habent inseparabilem, & mendacium: aut quae indifferentes sunt, vt deambulare: aut tertio quae licet per se nude, & absolute considerata, de formitatem quandam representent, circumstantijs tamen vestitae licite fieri possunt: vt hominem occidere, quod iudici, & defendenti se licet. ¶ His praeractis respondetur ad questionem septem conclusionibus. Prima, Habere plures praebendas non est res primi ordinis. Haec conclusio inde fit liquida, quod multis casibus super hoc sancta in ara dispensant, vt statim patebit. ¶ Secunda. Neque est secundi ordinis. Non enim est perinde indifferens, atque habere plures vestes: hoc quippe absolute confideratum, nullam implicat, aut malignitatem, aut indecentiam: habere autem plures praebendas, si nude spectetur, statim sonat quaedam ordinis peruerfiones. Primum, quia ratio docet, vt vnique ministerio suus proprie deputetur minister: alias vnus plurium personas induit. Secundò, cultus diuinus detrimentum patitur. Et tertio, eum bona haec (vt diximus) stipendia sint ecclesiarum, suo defraudantur iure. Id quod rerum vsus & experientia docet. Aggeratis siquidem praebendis multis ad personarum paucitatem, vix vlla restat ecclesia, cui pro ratione suarum decimarum seruiatur dignè. Et quarto inde sequitur distributiuae iustitiae praeruaricatio, videlicet, vt digni multum egeant: alij vero exudent. Quinto esca, & fomentum ambitionis inde subministratur: nam interdicta praebendarum accumulatione, sacerdotes non tam auidè sitirent atque ambirent bonis ecclesiae ditari. Et sexto id in causa est: vt literarum studia neglecta iaceant: vtrinque etenim spes bonorum debilitatur: scilicet, & quod meritum ratio non habetur, & quod auidè ditiorum auaritia impedimento est, ne inopes promoueantur. Quin verò septimo, & transgressio quaedam est illius Paulini praercepti. Vnusquisque in ea vocatione, qua vocatus est maneat. Atque illius praererea ad Romam. 12. Sicut in vno corpore multa membra habemus: quod Gregorius ad hoc propositum citauit. 89. distinct. capit. singula. vbi ait, Singula ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis sigillatim committi iubemus.

Conclu. 1. Suedet conclusio.

Secunda. Probatio.

Gregorius.

mus. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra non vnum actum habent: ita in ecclesie corpore multa membra sunt: & ideo distincta officia esse debent, & ecclesie diuersis personis commendanda: alias totum corpus esset oculus: aut totum auditus: aut vnus multorum corporum oculus.

Tertia conclusio.

Habere plures prebendas res est tertij ordinis: scilicet quod licet per se absolute librata in malum sonet, vt proxime nunc rationes comprobant: potest nihilo fecius talibus circumstantijs exornari, vt fiat licitum. Ad huius autem lucidam intelligentiam distinguere de beneficijs opere repretium est. Alia enim sunt quae residentiam habent annexam: alia vero quae liberiora sunt, vt simplicia sacerdotia quae praestamere vulgo dicuntur. Atque illorum quibus residentia annequitur, alia sunt quibus iniuncta subinde est animarum cura: vt episcopatus & Paroeciales verò, quae hoc onere sunt immunes. De his ergo non arbitror eodem esse pacto censendum. Hoc supposito sex casus notantur. 2. 1. q. 1. in summa, iuridici quibus licet compati suae prebendae valent in eadem persona.

Distinctio.

¶ Primus ratione tenuitatis: quia non possunt singulae singulis alere sacerdotibus, vt habetur. 1. o. quae st. 3. vnio. Qui quidem casus verus est etiam in his sacerdotijs quae curae subduntur animarum. Quinetiam possit idem & in episcopatibus licere. Possent inquam esse adeo tenues (quales frequenter sunt in Italia) vt neuter possit episcopum pro sua dignitate sustentare: possintque esse tam proximi, vt ab eadem valent persona administrari. Est et textus. 2. 1. q. 1. cap. illud. vbi conceditur, vt idem sit Archiepiscopus Tarraconensis & Episcopus Funden.

Sex casus.

Secundus.

¶ Secundus casus, quando vna est ecclesia ab altera dependens: vt legitur cap. eam te. extra, de etat. & qualita. & ordi. praefici. Quomodo autem sit ecclesiarum vnio, patet extra, de rel. dom. c. quia monasterium. Neque quis fallatur, arbitratus in eundem casum recidere: nam primus intelligitur etiam vbi ecclesiae non sint vnitae. Potest siquidem Papa sine vnione adiudicare duas ecclesias propter tenuitatem vni sacerdotij: etiam cum titulo vtriusque. Est tamen hic consultius animaduertendum, quod in hac tenuitate meditando, non est respectus habendus personae, sed communis utilitatis ecclesiae in qua cuncta haec referenda sunt. Enimvero si persona supra dignitatem suam & con-

Adnotatio.

ditione contendit amplam familiam splendoremque: vitae sustentare, non illa laece aestimanda est prouentu tenuitas, sed ad hoc spectandum quid ecclesiae cõducatur. Preterea caendum maxime ne prebendarum vnio in fauorem personae fiat, & fraudẽ ecclesiae. Est illi stris quispiã pluralitate beneficiõrum pressus qui ad eximendũ sibi scrupulum conscientie procurat per anexionẽ cuncta in vnũ coadunare. Profecto is arbitratu meo, dum hoc sophismate fascinare cogitat diuinos oculos, grauius turpiusque delinquit, quã si pluriũ si gurã retineret: debet enim vnio ecclesiarũ in emolumentũ ipsarũ absque dolo malo fieri, vt sit legitima. ¶ Tertius casus est propter paucitatem clericorũ, vt. 2. 1. q. 1. clericus, adnotat. Quãuis illic nõ dicatur, nisi propter inopiã hominũ, quod referri potest ad incolarũ raritatem. Veruntamen raritas etiã sacerdotũ, necessitate inducit demandandi vni plures ecclesias. Atqui iudicada est paucitas quando rari sunt digni. Quia porro de causa nõ inhiberẽ in prouincijs, p̄bitate & doctrina sacerdotum desitit, vnũ pluribus ecclesijs deputari, etiã cum cura animarũ: quippe quoniam in re ecclesiae felicitius cederet, quã sacerdotes penitus in idoneos populo Christiano preface re. ¶ Quartus casus pluralitatem excusans occurrit, quando quis vnã habet prebendam in titulo, atque alteram commendatitiam: vt habetur eadem causa & q. cap. qui plures. Admonendum tamen est de intellectu huius textus. Enimvero iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitus attendunt, tutam forsã arbitrãtur cuiuslibet conscientiam hoc pacto possidentis duas prebendas: at vero qui penitius iudiciũ diuinum introspiciunt, aliter censent. Etenim eadem causã, imò (vt reor) iustiores coire debent, vt quis dignẽ in conspectu Dei altera fruatur prebenda sub titulo: altera vero sub commendatione, quã si ambas haberet in titulo. De commendationibus quippe loquitur perpetuis, quae hoc etatis habetur in vsu. Est lex prohibens ne Cardinales qui Romae resident, fiat Episcopi: & ne huius fiat praerogatio legis commendantur illis ecclesiae perpetuò, nihilo differentius, quã si titulus illis inscriberetur. Profecto si fas esset ita loqui, hic commendationis praetextus praerogatio est legis, et si personata: & forte eo criminiosior, quod fit magis in fraudem legis. Nam in fraudem legis facit, qui saluis legis verbis, sententiam eius circumuenit. l. contra. ff. de

de legibus. & C. eodem titulo. Non dubium est in legem committere eum qui verba legis amplexus, contra legem nititur voluntatem. Non dubium. Etenim si causa ferendae legis fuit necessaria Episcopi residentia in sua ecclesia, quidnam quæso refert commendatarius absens sit, an verus Episcopus? Ratio nanque quae iustam faciat ac legitimam commendationem, hæc esse debet, quod haberi tunc persona non potest cui legitime sub titulo adscribatur: non autem commendatarius ditare. Haud quidem inficias ierim, quin possit Episcopus Romam à pontifice Maximo ob publicas causas acciri: tamen quod illic perpetuò maneat, nihil obmurmuro: sed tamen neque ambigo quin multò sanctiori fide & diuino mandato teneatur Episcopus Cardinalis praesens esse ecclesiae suae quàm Romae: siquidem Episcopi iure diuino instituti sunt: Cardinales vero post Apostolorum seculum creati.

Quintus casus.

¶ Quintus casus est quando Papa pluralitatem concedit: vt habetur eadem quaestio. capit. relatio. Et sextus si dispenset Episcopus. vt habetur. 7. o. distinct. canon. sanctorum. Hi autem duo casus ad normam quarti modo expositi auctantandi sunt, videlicet quod quantum ad forum exterius censentur legitime possidere: tamẽ vt Deo dispensatio sit accepta, debet legitimis causis circumuecti. Quamuis iam non est in vsu vt Episcopus possit super prebendam pluralitatem dispensare: quia capit. dudum ecclesiastica. extra, de election. videtur ius antiquum abrogatum: nempe vt solus Papa dispenset: vt illic notauit Panormitanus. Tametsi hoc intelligendum sit sub ambarum titulo: quia commendare ob necessitatem bene potest Episcopus dum nõ patet ad curiam aditus.

Septimus casus.

¶ Septimus casus additur extraordinarius propter sublimes, & literatas personas, quae maioribus beneficijs sunt honorandae: vt verbis vtatur. capit. de multa. de prebend. sublimes enim (vt aiunt) refertur ad sanguinem. Attamen neque illud ad illustrium commodum est referendum, sed ad ecclesiae splendorem. Eceffia enim dum vagiebat in cunis, & potentia seculari premebatur, opus habebat illustrium viribus suffulciari, qua de causa indulgebatur, vt aliquanto plus stipendiorum sortirentur. Iam verò hoc etatis, si fas est dicere verum, nescio an eadem dispensationis causa tam legitima existat: potro cum rerum vsus palam doceat

sublimium potentatum ita grassatum esse in ecclesiastica sacerdotia, vt hæc fuerit non minima causa ruinae, in qua modò iacet ecclesia. Tametsi nunquam negabo, quin si ingenui & natalibus praecelari, moribus sint cum primis, mox pliteris ornati, plurimum splendoris ac roboris reipublicae ecclesiasticae afferant.

Dubitatio.

¶ Subsequitur hic tandem dubitandi ratio: an praeter hos casus licitum sit Papae dispensare, & compatibles facere plures prebendas & personatus. Hoc in disputationem produxerim propter multa & varia quae à doctoribus iuris Canonici affirmantur: vt videre quisque poterit apud Syluestrum, in verbo beneficium. 4. Ait enim in primis Archidiacono casus istos superiores coecondos esse ad prebendas, quae absque cura sunt animarum, sed profecto nulla hoc ratione probatur: quin verò episcopatus pro causa, vt supra citauimus, cap. illud. 2. 1. q. 1. possunt eidem permitti, ne dum paroeciae si proximae sunt & tenues: quanuis tunc decentius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus nemini licere plures habere prebendas. Intelligendum est tamen absque legitima dispensatione: alioqui dubitari non licet, quin eadem potestas, quae superioribus casibus dispensauit, si occurrerint alij nondum cogitati, aequi tamẽ & iusti, possit dispensare. Consule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas. ¶ Duo tamen hic restant dubia. Prius, vtum absque dispensatione duo possint beneficia ab eodem possideri. Posterius, vtum vbi dispensatio requiritur, ille qui absque legitima causa dispensationem nactus est, tutam habeat conscientiam. De priori dubitatione distinguendum est inter beneficia, quantum ad residentiam & curam: quia distinctione praehabita statuitur conclusio quae sit huius articuli ordine quarta: nam tres supra praemissimus. In beneficijs simplicibus, scilicet, neque habetibus curam, neque residentiam exigentibus, qualia sunt praestamere, nulla est necessaria dispensatio, vt plura eadem persona obtineat. Scio glossas sacrorum Canonum multas in contrarium ire: sed tamen non solum iam receptae, vsus verum & ratio nostra conclusionem edocet. Est enim adnotandum fundamentum, quod ex sancto Thoma su praesumpimus: videlicet in his speciebus esse trinum ius, scilicet diuinum, naturale, & humanum: quorum hoc vltimũ per desuetudinem

Syluester.

Archidiaconus.

Solutio.

Alterum dubium.

Distinctio.

Quarta conclusio.

Probatio conclusio.

tudinem legis, aut contrariam cōsuetudinē abrogatur: quod autē quis duo habeat simplicia beneficia, non est vsq; adeo cōtra naturale ius & diuinū, vt confuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet: quoniā licet habendus etiam oculus in istis sit ad iustitiam distributiuam, potissimū tamē ad cōmutatiuā, per quam ecclesijs de ministris prouidendum est: vbi autem residentia non est requisita, ibi ecclesia non læditur ob præbendam pluralitatem. Verum est Adrianum mitigare verbum, dicendo hanc nō esse propriē abrogationem, sed derogationem: propterea q̄ talis prouisio nō potest fieri absq; vlla profusa causa, sed aliqua interueniente.

At verò iam nunc profecto licet nulla interueniat ratio, cōferuntur ab inferioribus Prælati sine vlla dispensatione. ¶ Quinta conclusio. In his quę residentiam requirūt, sed curam nō habent, vt sunt canonicatus, non dum ius abrogatum est: sed manet vsus vt absq; dispensatione non acerentur eidem: facilius tamē potest in istis procurari concedi; dispensatio, quā in habentibus curā. Quin verò in beneficijs canonicatu minoribus, quę seruitio etiam interessendi facris obnoxia sunt, nullus est dispensandi vsus.

¶ Addiderim autem cōclusionem sextam, quod huiusmodi beneficiorū coaceruationes, siue per dispensationem fiant, siue secus, carere non possunt culpa, etiā quandoque mortali, atq; graui scandalo, in ecclesiarum detrimētū: idq; potissimē vbi nimium accumulatur, & personis deputantur indignis.

Conclusio hæc inter probandum conclusio nem secundam constitit. Iam enim nullas spectantur, aut desiderantur merita, sed perinde, quin etiam turpius atque impudentius quā secularia, & profana, ambiuntur, canbiuntur, vancunt, hæreditantur, regressantur, profanantur, ac dilapidantur. ¶ Septima conclusio. Parocciæ & id genus sacerdotia quę in animarum curam instituta sunt, vsq; adeo non possunt absque legitima dispensatione ab eadem obtineri persona, vt si legitima non fuerit, nequeant tutò in foro conscientie apud Deum possideri. Non solum sententia est sancti Thomæ quodlibet citato, atq; Adriani in De plural. beneficio. verum & sacri Canonis id insinuant, eiusque interpres aperte pronuntiant. Quin verò doctores conclusionem non moderantur, vt de illis solis intelligatur, sed de cunctis (quod verissimum est) quę dispensatione indigent vt

possideantur. Est tamen enormitas turpior in his quę curam habet animarum. Itaq; & Papa sine legitima causa dispensans grauius delinquit, & ius delictū non liberat ambientem, obtinentem, & retinentē, à culpa. In primis quod Papa delinquit, sentētia est Apo-^{Papa delinquit sine dispensatione} stoli supra citati: Sic nos existimet homovt ministros Christi, & dispensatores ministrorum Dei. Et subdit: Hic iam queritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Quin verò Christus Lucæ. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudēs? Et re vera nullo tanta fides exigitur, quā in cōmittendis cōcedēdisq; animab; Christi sanguine redemptis, illius curæ, qui præsens semper gregi suo prospiciat. Vnde Bernar. de cōsi. ad Eugenium lib. 2. cap. 6. ait, potius Pontificem summū, qui spiritualis est, omnes iudicans, & à nemine iudicatus, debere non sua voluntate pro lege vti: sed Christū prę omnibus imitari, qui non suam, sed patris voluntatem venit facere: vt omnia non sua utilitate, sed pro communi commodo dispenseret. Aliās vt dissipator cefendus est. Nam & si iura supra citata plenarij ei tribuāt potestatem dispensandi, id tamen intelligunt quia non habet superiorem in terra à quo possit iudicari: mittimus concilium in causa hæresis. Attamen apud Deum exactissimē respondere tenetur si fidem in dispensatione defregerit. Ratio ergo cōclusionis est hæc Sacerdotia quę curam habent annexam, renequeunt administrari sine presentia: tāta est vigilantia quę animabus curandis ac prospiciendis necessaria est: residere autem simul nemo potest in ecclesijs plurib; ergo sine vrgētissima causa eademq; ecclesie necessaria nō potest citra atrocem culpam super hoc dispensari. Sed ait fortē ille cum quo dispensatum est, Papa dispensauit: ipse sibi viderit, ego immunis sum. Hic tamen cauillus securus multos reddit, tutum verò neminem: quoniā Papa non est dominus, vt idēdum dictum est, sed dispensat: ideoq; qui iniquam dispensationem petit, iniquitatis causa est: & qui ea vitur, eadem semper irretitur iniquitate. Accedit ius Concilij Laterani. de quo extrā, de præben. ca. De multa. rante. & cap. Dudū ecclesia. de electio. vbi nullatenus permittitur duas simul possideri parociales ecclesias. Et Hostien. & Panorm. & reliqui super cap. extirpandē. de præben. indubie consentiunt, residentiam similibus curatorum non posse per vicarium suppleri. Et ratio

Quinta cōclusio.

Sexta conclusio.

Contra absum in canbiadis beneficijs.

Septima cōclusio.

S. Thom. Adrian.

Ratio. 2. cōclusio.

Paulus. 2. Timo. 3. Qui per alium laborat per alium mandu-

Seneca de rectoris de restantia p̄p̄.

Ad argum.

Ymōstia stulticia.

Concili. Laterani. Hostien. Panorm.

ratio est, quia cum beneficium cōferatur intuitu personæ, ob suam scilicet ipsius dignitatem, illa suppleri nō potest per pauperē mercenarium, quæ plurimū indignus est. Et quilibet dignus esset vt locum haberet mercenarij, non tamen pro ratione fructuum beneficij. Soluit ecclesia iusta stipendia pro viro docto & graui, qui si præsens adest, suis elemosynis, consilijs fauoribusq; & auctoritate possit suo gregi prospicere ac deserui renon ergo hæc possunt per mercenarium perfici. Miraculum est qd̄ liceat curato ob eam solam curam & onus qd̄ vicarium vilius quā potuit sibi substituit amplitudinem fructuū percipere: reclamante Paulo, Qui non laborat nō manducet. Sed ais, satis est laborare per alium: profecto si nō debet māducare nisi qui laborat, fit vt qui nō p se sed per alium laborat, nō debeat ipse māducare, sed cōtensus esse si loco illius alius māducet. Ait fortalē paroccius, beneficij possessor, satis est huic ecclesie hunc vicarium substituere. Responderet autē Ecclesia si fari sciret. Ergo satis est ei hæc quā tu illi tribuis, merces: cur ergo reliquum ex me absque villo seruitio furripis? Insinuabat se huc de residētia Episcoporū sermo: sed hic adeo amplus est, vt illo totum ferē librū nonnum cōpleuerimus. Audiant ergo interim supremum Pastorem suum, qui animā suam dedit pro ouibus suis, eos admonentem, quem admodum mercenarius & qui non est pastor cuius non sunt oues ppria, videt lupū venientem & dimittit oues & fugit.

Argumenta ergo in contrarium cōclusiones respōdent. Cōmonstrant em̄ illa iura naturā & ingeniū rei, vbi nudē præbendarū acervus consideretur: vt secunda cōclusionem explicatum est: cui tamē tertia nō repugnat: nempe vt ob legitimas circumstantias id fieri possit licite. Et pariter respondetur ad sanctorum dogmata, ac subinde ad rationem tertio loco adiectam.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum in collatione secularium magistratum subesse possit crimen acceptationis personarum.

POST hæc quæ de Ecclesiasticis bonis dicta sunt, continuo in hoc quarto articulo similis se insinuat disputatio de secularibus magistratibus, publicisq; officijs ac muneribus, quæ administrandæ iustitiæ creari cōsueverunt in republica nempe vtrum in illis conferendis ac dispensandis subesse quoque possit crimen acceptationis personarum. Arguitur enim primò à parte negatiua. Bona hæc (veluti de ecclesiasticis diximus) sūt stipendia erecta & stata ministris reipublicæ: qui illa mercede sua quisq; obsequia impendit: ergo non pertinent ad distributiua iustitiæ: sed reipublica vel rex in quem publica potestas translata est, veluti ppria bona potest cui libuerit largiri, veluti conductis operarijs: ac subinde fit consequens vt nullum ibidem locum habeat personarum acceptio. Imò apertius ex eadem radice secundo arguitur. Res publica atq; adeo rex non solum illa publica stipendia, verum & iura quæ quisq; soluit ministris iustitiæ pro suo placito instituit: ergo nulla ratio vetare videtur, quin magistratus ipsos & officialium loca vendere possit, tantum abest vt in eorum puisione peccare possit personarū respectu. In contrariū reclamat vox popululi. Quæstio huius articuli per ea quæ in proximo dicta sunt perquam facile definitur. Est enim prima conclusio secundæ superioris similima. Bona hæc secularia ministrorū iustitiæ, licet imaginem, & rei non nihil gerant iustitiæ distributiue, nō tamē tāli solum ratione estimāda sunt, sed velut materia iustitiæ cōmutatiuæ. Enimverò nō sūt ea lance libranda ac si essent reipublicæ bona, ea tantum ratione applicanda ciuibus quæ sunt proventus publici: aut tali ratione ac si sint præmia propoita honestis viris, probis & sapientibus, pro suis virtutibus & exhaustis laboribus per literarū studia: sed tanquā stipendia publicis ministris iustitiæ decreta pro suis obsequijs, quę reipublicæ impēdūt. Hæc cōclusio patentior etiam est, quā quæ de ecclesiasticis bonis asserabatur. Enimverò nisi necessaria esset iustitiæ administratio nunquā ob præmium virtutum aut literarū contributa essent à populo, vel impensa ex arario regis. Quapropter rex per iustitiam cōmutatiuam debet tales ministros regno pro tributis quæ populus illi numerat. Debet enim suis ciuibus protectionem ab extero hoste: mox iustitiæ custodiam aduersus internos malefactores. Hinc subsequitur conclusio secunda. Licet in collatione huiusmodi magistratum atq; officialium illa inspicienda sit facies distributiue iustitiæ, vt dignioribus maiora conferantur: illa

Argum. 1. à parte negatiua.

Argum. 2.

Prima conclusio.

Secunda cōclusio.

insuper seruanda est iustitia cōmutatiua vt tantum stipendij cuiq; reddatur quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Conclusio hæc compertior per superiorem fit quàm vt alio preterea egeat testimonio.

Tertia conclusio.

¶ Tertia conclusio superioribus agnata. Per sonarum merita, quibus publicæ administrationes & munera demandantur, nõ sunt æstimanda præcisè sicut in distributiua iustitia secundum eorum absolutam considerationem in ordine ad seipos: sed respectu finis & functionis, ad quam assumuntur. An scilicet sint ad subditos accommodati, & ad magistratum illud gerendum idonei. Ex his fit cōsequens, qd si indigna sit assumptio huiusmodi clasiss hominum, nõ tam pefanda est iniuria quæ sit dignioribus, quàm illa quæ sit ciuitati, vel genti cui talis persona præficatur, vel toti regno, si sint reglæ curiæ, vel præfidentis, vel assistentis. Etenim sola (vt inculcãter repetam) populi necessitate in-

Propter populi necessitatem instituta sunt honores, & stipendia decreta quæ illis obueniunt: & non ppter personas ipsas quibus deferuntur: sicut bona quæ per distributiua iustitiam communicantur.

Quarta conclusio.

¶ Ex hoc ergo consequitur quarta conclusio. Quando digni nõ obtinent istos honores & stipendia, acceptio nis personarum crimen cõmittitur, vinculiq; inde adeo restitutionis oritur: nõ tamè quæ faciendã sit ipsi qui obtinere deberent, sed certè populo qui damnu accepit & incõmoda. Hęc in quã cõclusio ex superioribus liquidd patet, quia in populum tunc peccatur contra commutatiuam, quæ militat sub legali vniuersaliq; iustitia principis. Licet denegandum non sit quin contra iustitiam distributiua in iuriã fiat etiam & dignioribus: porro qui cum illo intuitu literis virtutibusq; insudent, quodã pacto defraudatur. Bene enim consulte quæ & Solon & Democritus aiebãnt duõ hæc diuina numina cuncta gubernare, præmiũ scilicet: & poenã, quibus ideo omnis respubliã cõstituitur. Secundũ quos Philosophos Vlpian. de Iustit. & Iure, lib. 1. Bonos, inq; nõ solũ metu poenarũ, verũ etiã præmiõrum quoq; exhortatione efficere cupimus. Illud tamen personarum qualecunq; ius nõ inducit restitutionis ligamẽ quæ illis sit faciendã. Habet nihilominus (vt dicebam) locum & in istiusmodi distributionibus personarum acceptio. Vt verbĩ gratia, si Rex Salmantinos tantum ad publica munera accerserit aut ad alias præbedas, ea tantum ratio-

Solon. Democritus.

Vlpianus.

ne. qd Salmantini sunt. Secus autẽ si hoc argumento vteretur ad explorandũ corũ merita. ¶ Sed roget quis fortè quæ nã merita ilibranda sunt & cõquirenda tam in publicis magistratibus quã in alijs ministris inferioris ordinis: vt sunt scribæ, & alij huius clasiss vtrũ sola eorum probitas. Hanc interrogationem pernecessariã hic diximus, cuius ideo gratia hanc appendimus longiusculam meditationem. Statuitur ergo quinta cõclusio. Nemo qui improbus est moribus, quacuq; vel scientiã vel prudentia, quæ potius in viro prano erit astutia, præpolleat, ad huiusmodi prouincias est, p̄ mouendus. Enimuerõ artes quæ solo intellectu confident, p̄ot quidem vir nequam probè exercere: vt fidi bus dulciter canere, pulchrè pingere, affabre sculperẽ: illam verò practicã quæ in iustitiã administratione posita est, nemo nisi virtutum vniuersitate præditus exequi valeat iustè. Cuius ratio in promptu est, qd (vt

Quintana conclusio.

Ratio cõcl.

Illustratio factis cõcl. Aristot.

Aristo.

Aristot.

Auaritia in iudicis cõcl. præsertim in iudicibus

libro

secũ cõcl.

ad primũ argum.

quàm vt iustitiam custodiat: quæ nõ tam legitur vi quàm ministrorum prudentia, & cũ primis charitate & probitate custoditur, tueretur, & vegetatur. Adde quòd dum hominis iniquitas autoritate publica coarctatur, nihil esse reipublicæ pestilentius potest. Ecquid enim iniquius atq; peruersius quàm eadem autoritate quæ in custodiam iustitię diuinitus creata est, in eius exitium & interniciũ abuti? Quàm hæc omnia prudenter vnico verbo, s. Ethico. Aristot. concludit: vbi iudicẽ pronunciauit debere esse iustum ipsum viuens, hoc est iustitiã spiritu cuncta disponens. Quare leges vt sint ipse sanctissima, tamē sine recto iudice cadauera sunt defunctarum rationis. Præterquàm quòd dum subiectus populus videt iustitiã custodem impune delinquere, nõ solũ iustitiã despectui habet, delinquendiq; ansum inde nanciscitur, verum in odium virtutum pertrahitur, quã sic pessum ire videt. ¶ Inter iudicis autẽ vitia auaritia est pestilentius. Quod auct. Iustitia ni, vt iudices sine quoquo suffragio fiant, difertissimè pandit. Vbi ait imperator se non sufficere considerare & exponere quãta ex furtis prouincialium iudicum fiat pessima. Sanctissimũ oratoribus fuit, vt nemo in illũ ordinem admitteretur, nisi imprimis vir bonus esset, ac mox dicendi peritus: quãto ergo Christianis hoc debet esse sanctius in iudicibus creandis: Scopus profectò optimè ille coniecit ait Moyfis locer, dum genero huiusmodi cõsiliũ dedit, Exod. 18. Prouide ex omni plebe viros potètes & timètes Deũ in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiã, & constitues eos tribunos, & centuriones, & quinqueagenarios, & decanos, q iudicent populum omni tẽpore. ¶ Huic autem propositioni sextam adhibeamus. Nõ solùm præter morum honestatem scientiã, prudentiã, & solertiã, atq; in primis animi robur necessaria sunt ei qui sessurus est iudex, verum etiã expedit nonnunquã cum qui non est tam ornatis moribus, alteri qui illis abundat anteferrĩ, ppter alias dotes quibus præditus est, ad regendum accõmodas. Atq; hoc suo gradu in inferiorib; etiam ordinibus ministrorum iustitię obseruandum est. Quin vero in magistratibus nonnullis creandis & generis nobilitas æstimanda est, quæ non solũ splendorem, verum & auctoritatis pondus secum affert.

¶ PER hæc solutum restat argumẽtũ prius. Conceditur enim stipendia publica mi-

nistrorum iustitiã esse reipublicã, vbi seipsa gubernat, atq; adeo regis vbi regnum est: nihilominus rex debet reipublicã per iustitiam cõmutatiua idoneos ministros propter tributa, quæ illi contribuũt: quos si nõ dederit, tenetur illi damna sarcire. ¶ Sed ingerit se statim dubitatio secundi argumenti non facilis, an videlicet rex possit huiusmodi magistratus & officia vendere? Obijcere se enim videtur statim verbo ipso venditionis, horribilis quædam turpituudo ac deformitas: quætionem igitur opus est euoluere de suisq; principijs deducere. Est enim diuus Thom. qui (vt legitur opusculo, quod inter sua est. 2.) interrogat a foemina Duce Batiã, an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuo à Baliuis & officialibus aliquid certũ recipere donec ex officijs suis eadem summam resciceret: respõdit, licere quidem, minime tamè expedire aut decere. In quam sententiã Caieta. propendet in sum ma, verbo, venalitas. At quia solutio quætionis huius in diuersa extrema trahitur, dum alij existimant ex natura rei esse illicitã venditionem, ac si stipendia illa iurãq; officialiũ sua essent propria iure hereditario acquisita vel acquirenda. Alj verò rem nimium relaxantes eadem officia venalia perinde arbitrantur, atq; prædiorum sanctus. Mediam sententiã, nescio an falsus, constituitur: curabo: quæ subiectis conclusio nibus patebit.

Dubiũ circumferit se statim dubitatio secundi argumenti non facilis, an videlicet rex possit huiusmodi magistratus & officia vendere? Obijcere se enim videtur statim verbo ipso venditionis, horribilis quædam turpituudo ac deformitas: quætionem igitur opus est euoluere de suisq; principijs deducere. Est enim diuus Thom. qui (vt legitur opusculo, quod inter sua est. 2.) interrogat a foemina Duce Batiã, an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuo à Baliuis & officialibus aliquid certũ recipere donec ex officijs suis eadem summam resciceret: respõdit, licere quidem, minime tamè expedire aut decere. In quam sententiã Caieta. propendet in sum

D. Tho. in Thom. qui (vt legitur opusculo, quod inter sua est. 2.) interrogat a foemina Duce Batiã, an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuo à Baliuis & officialibus aliquid certũ recipere donec ex officijs suis eadem summam resciceret: respõdit, licere quidem, minime tamè expedire aut decere. In quam sententiã Caieta. propendet in sum

Caietanus

Prima conclusio.

Probatio cõclusio.

¶ Prima. Si munia hæc, magistratus & officia perse nudè absq; circumstantijs, quæ vltimè veniunt speculatiue tantum, vt aiunt, existimetur, scilicet vt verè dignis personis venderentur, qui iustitiam rectã, bonaq; fide administrarent, neq; vllum eis offerretur periculum petendi quicquã aut recipiendi præter ius suum, nihil in se habent quo minus licite venalia sint. Probatur. Venditionis huiusmodi in iustitia aut inde existeret quoddã spirituala sunt, & ideo veluti ecclesiastica beneficicia gratis cõferenda: impedimentũ autẽ hoc palam est nihil lo ci impræsentiariũ obtinere: si quidẽ merè secularia sunt. Aut quia sunt bona cõia, veluti præmia corũ qui literis & pbitate pollent, atq; adeo illis propter seipos peculiariter debita, sicuti puentus rei publicæ, vel sicuti in die iudicij bonis debentur præmia. Et hoc iam modo exclusum est: nimirũ dum monstrauimus non esse nisi stipendia & mercedẽ pferuitijs & obsequijs eorum qui reipublicã inserviunt. Alia autẽ ratio non apparet iniquitatis huiusmodi

Argumentū principis, p. auctore.

Obiectio.

Dilutio obiectiois.

Alia obiectio.

di venditionis, si nullus aliarum circumstantiarum habeat respectus: ergo est p se licita.

¶ Secundū & maioris claritatis gratia arguitur. Demus rempublicam quæ seipsam, verbi gratia, per consules regit. Illa facultatem habet & arbitrium cōstituendi ex suo aërio singulis magistratibus & officialibus stipendia, tanta vel tanta: ergo quādo personā quālibet huic aut illi officio deputat, cum illa persona nullum prorsus habeat acquisitū ius, potest ei stipendiū vel augere vel minue re: ergo eadem ratione poterit illi imponere in tributum quotam partē eiusdē stipendij quam soluat reipublicæ. Et eadem ratiōe potest illam quotā pretio taxare, atq; adeo officium illi vendere. ¶ Possit autem hanc nostram conclusionem quis hoc pacto inficiri: Respublica debet æqua iura cōstituere ciuibus quæ soluant officialibus. Verbi gratia p tali scripto tantū, pro sigillo tantū, p sub scriptione, &c. Quod si pretiū exasperat qualitatem officij imperare debet ciuibus minora iura: & ideo nihil eximere pōt ab illo stipendio, atq; adeo neque illud vendere, sed remittere ciuibus. Porro autē exceptio hec & responsio nō enervat argumentum nostrū. Enimvero contingere potest vt expediens ac decens sit tanta iura imponere litigantibus ad refecandas lites atque ad arcendos à tribunalibus ciues: vel quia illud est vnum iustum tributum pro republica. Hoc autem supposito fortē ex altera parte nimium cre scunt scribæ, verbi gratia, aut prætoris proventus, ita vt pro dignitate personarum redundent. Illo ergo casu non video cur nequeat respublica in suam propriam vtilitatē quotam illorum stipendorum vertere, atque adeo vel locare officij, vel vendere. Exē plium in hisce nostris scholis patet. Iura scribæ ampla sunt, & aucta Vniuersitatē decet illa persolui: factum est tamen plus nimio fructuosum officium: ob idq; constituit vniuersitas sibi capere iura illa, & tabellario certam consignare pecuniā. Profecto nō video dum officium prouidetur, quidnam iniuriæ sit, illa conditione ministrū suum recipere, si vis tantum: sin verò, ab aliis accipiet. Quod si hoc licitum est, licuit etiam totū officium cū sua amplitudine, vel locare, vel vendere.

¶ Aliam verò præterea exceptionem forsitan quispiā obijciat. Est respublica quæ per se regitur hoc possit, rex tamē non item, quoniam merus est dispensator officiorum. Et ideo nō poterit quasi sua illa vendere, sed

tenetur quasi reipublicæ officia dispensare, Attamē obiectio hæc nisi fallor, nullatenus conclusio nem nostrā expugnat. Rex enim nō tanquā dispensator, sed tanquā ipsa eadem respublica reputandus est. Enimvero nō est æstimandus tanquā reipublice vicarius, sicuti Venetorū Dux, qui semper est reipublica pendens, sed tanquā plenissimā habens potestatem reipublicæ, eandē scilicet quā ipsa habebat. Sic enim expressē habet lex illa Quod principi, ff. de const. prin. Quod principi placuit, legis habet vigorem: vt potē cum Lege regia quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suū imperiū & potestātē cōtulerit. Hac enim lege atq; hac de causa nō pōt illum vllō pacto dimouere, neq; filio iure hereditario regnandi expoliare, si illud semel illi cōtulerit, nisi vbi aperta tyrannide regnū pessundaret. Et tunc solum beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaq; regnum est suum sicut cuius quæ ciuis sua est domus: atq; adeo quæcūq; facultas & ius reipublice penes ipsum est: licet nō respublica ppter ipsum, sed ipse propter reipublicam sit institutus: & ideo omnia debet in publicū cōmodum referre. Hinc fit qd magnates & domini qui sub ditione regia sunt, nō habeant ex natura rei eandē facultatem officia vedēdi: quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non censentur tāquā per se respublicæ: neq; ad illum absolute pertinet iura quæ subditi soluunt instituire, sed dependenter à rege. At tenentur ministros iustitiæ decenti stipendio conducere. Verū est quod oppida & Vasalli sunt vera eorum possessio: & ideo si expenderit in bonum cōmune populi sui quotam aliquam, eximere ab illis officijs, nulla esset iniquitas. Sed est differentia inter regem & illos, quod quicquid rex recipere vel exciperet ab istis officijs reputatur esse in bonum publicum: siquidem illi incūbit regnū ptegere sicuti si ipse esset respublica: secus autē domini inferiores: nō enim quicquid sibi vsurparēt ex huiusmodi officijs reputaretur cedere in bonū publicū, nisi ipsi ad tale bonū applicarēt: puta ad repa rationē murorū aut pontiū, &c. Igitur nullā iniustitiā deprehendere inde valeo, si dū rem nudē speculemur, rex iura officialiū p bono publico venderet: vt præterea verbi gratia, aut scribæ officium ius aulicis donaret, qui possunt alios substituere, à qui aliquā partē susciperent, si fructuū vbertas id ferret dūmodo cūctis incōmodis bona fide obuia retur

Secunda cōclusio.

Offenditur conclusio.

Qui possit vendere sua officia.

Discrimen inter regem & alios principes resp. publicæ.

Authenticū aureū Iustitiani.

Reges catholici. Cæsar Tertius cōsul.

Quæ officia turpius nō dantur.

retur: scilicet vt qui officium administrarēt digni essent, neq; fraudes neq; atrocitā facerent, quibus pretiū qd impenderat coraderent. ¶ Secunda cōclusio. Si res hæc nō ita speculatiuē, sed practicē & per applicatio nem ad vsus atq; ad effectū absurditatem, qui fermē necessario inde sequūtur, cōsideretur: nō solū nunquā aut expedit, aut decet verū secundū morale prudentiā neq; licet. Conclusio hæc multis modis demonstratur. Primum eo ipso quod officij res sit venalis, nō penditur persona cui veditur meritis, sed pecunia, quo nihil pōt iniquū esse. Obueniunt enim tūc plurimū magistratus viris ambitiois & auaritiæ corruptis, sanguine infimis, absq; prudētia & literis: quo nihil in republica pestilentius est. Præter quā quod magistratus inde vilesunt. Mox & hac ratione via sternitur ad diriplēda ciuū bona: nam eadē de causa auaritiæ vitij paliatur. Etenim qui gratis officium receperūt nisi impudentia in hinc fuerint, nō audent vltra suum ius p suo ministerio petere: qui verò cōmerunt, occasionem, saltē m fucātā habent dicendi quod quæ prius emerant, vèdere iure possunt ad redimendā vexationē suam. Quāuis re vera nullam habeant excusationem. Nam cū iure taxata sint, sua culpa est si officium emunt, ex quo legitime nō possunt & pretium & victū cōficere. Quod si officiales huiusmodi & iustitiæ ministri re petundis pecunijs ac rebus, quas contra ius extorquent, sint populo graues, quomodo audebit qui læsus est principē aut dominū conuesturus adire: nō quomodo dominus non erubescet ministrū corrumpere, à quo ipse pecuniā prius expresserat, quā ille à plebe depradatur? Existit præterea & aliud dānum quod huiusmodi veditioes afferunt: porro quod homines diuertit ab alijs artib; quas exercere possent vt splendidius de rapina viuant. ¶ Præterea & leges ipsæ & iura hac ratione violantur & pessum eunt. Nam scribæ, aut prætor, aut quouis alius officialis qui pretium empti officij extorquere debet à miseris ciuibus, quō nam putas modo nō violabit fidem suam? quā non iniuriam intētabit vt miserorū pecuniā emungat? ¶ Præter hæc demum, quando hæc scilicet cūctā cessarēt, cū principes inferioresq; domini p stipendijs quæ à populo recipiunt, iustitiam administrare teneantur, ita se gerere, vt non solū non eam gratis administrarent, verū neq; contenti litigatorum contributionib;

p ministris Imperare: nouū quoq; lucrū ex administratione iustitiæ sibi extorqueat: pfecto nō pōt culpæ absurditate vacare.

¶ Hæc omnia sanctissimē Imperator Iustinianus in authentico aureo. Vt iudices sine quoquo suffragio fiant, quo maxime ambe nostræ cōclusiones irroborentur, luculentissimē differuit. Illic enim persanctē iubet, vt personæ quæ publicis officijs addicuntur, singula sine mercede percipiant: nihil omnino dantes neq; occasione suffragiorum. Verba sunt authentici. Tamē in causam nō adducit quod illa, natura sua vendibilia nō sint, sed omnibus, inquit, manifestum est: quoniam qui aurum dat & ita administrationem emit, non hoc solum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione cōmodi. Et sic vno principio illicito dato, multa subsequuntur rapina. Legitur præterea iure cōmuni eadem prohibitio. I. Hæc lex. ff. ad legem Iul. de ambi. Quapropter & secundum ius cōmune Catholici Hispaniarum reges le Reges catholici. ge etiam phibent (vt inter eorum Pragmaticas extat) nē electiones officiorum & potissimum scribarum, pretio fiant: eademque Pragmatica, auctoritate etiam inuictissimi Cæsaris confirmata est. ¶ Tertia conclusio. Cæsar Cunctis alijs hoc esset pestilentius decorem reipublicæ turpius offendens, atque adeo scandalosum, si iudicatus venderetur, aut loca eorum qui regi sunt à publicis cōsilijs: vt audiui in quadam puincia extra Hispaniā fieri: nam inde presentissimū periculū existeret iugulandi præuaricandi; omnia iura. In locis autem senatorū vendendis, quos vulgō rectores vocant, eò minus absurditatis apparet, quod nō vsq; adeo sint iustitiæ administratores. At verò quia & vrbē suo ordine regunt, & multa publicā munia gerunt, aliaq; dispensant, & nonnunquā in cōsiliū iustitiæ adhibentur: nō pōt nō esse incōgruū, si non meritorū sed pretij æstimatione eligantur. ¶ Hoc autem est hic apprimē considerandū, quod etsi necessitas, legis nescia principem quādoq; cōmpulerit huiusmodi loca diuendere, emptores tamē neque vllus alius vendendi ius habet. Hoc em̄ esset minus eligendi senatorum vsurpatō: rex nemini committit. Quapropter nisi facultate regis obtenta, ad quem electio pertinet, nemini licet quātouis pretio emerit, in alterū vel nummis vel gratis transferre. Neque trāslatio, nisi post regis assensu rata haberetur, vllus esset valoris. Quod si quis à re

ge facultatem transferendi locum suum peccerit, non explicando venditionem, arbitrator sic peccare vendendo vt ad restitutionem pretij teneatur: quia nemini fas est vendere nisi regi. Vbi autem rex eadem largiatur facultatem, cessat restitutionis obligatio: non tamen ratio peccati: postquam venditio non fit in bonum publicum. ¶ Subiecerim præterea quartam conclusionem: Senatores vrbium, quibus concessum est scribarum functiones eligere, non solum propter incōmoda, quæ secunda ac tertia cōclusionē expressa sunt, nequeunt villo pacto pretio suffragia vendere, verum naturæ & conditioni suæ functionis illud repugnat. Itaque et si regi iuxta tenorem primæ conclusionis aliquando fortè licet, illis tamen nequaquam pretium recipere fas est. Ratio est, quia ipsi non sunt in quos respublica potestatem publicam transtulit, veluti in regem: sed sunt meri dispensatores, & ex privilegio simpliciter electores: quorum ideo singulariter tale auctum cohibet. Pragmatica illa regni citata. Ex quo fit vt neque possint stipendia iuraque scribarum per modum pensionis dispertere aut cogere scribam vt tantum alteri soluat. Itā enim solet iter istos senatores cōuenire: Eligamus tuum hominem, qui tamen meo aliquod rependat. Re vera non auderem tutas asserere talium conscientias: hoc enim est pretio estimare suffragium. Quapropter tota pecunia restituenda est electo scribæ, tãquam per iniquitatem extorta. ¶ Quinta potestatem nostram conclusio sit. Inter hos omnes iniustissimè ac foedissimè ecclesiastici Antistites huiusmodi munia vœnundant. Nã præter absurda quæ superius numerata sunt, scandalo Christianos oculos offendunt. Gratias enim acceperunt, gratis dent: non solum spiritualia, sed secularia quæ ad custodiam spirituum instituta sunt. Haud equidem me latet, neque verò negauerim, quoniam aliqua iura & munera Antistitibus obuenire possint quæ antiquissima cōsuetudine bona fide firmata sunt: vt ca. statutum. Clem. de electio. adnotatur: vbi habetur, quicquid emolumenti episcopo prouenerit ex iurisdictione et sigillo curiæ ecclesiasticæ vel secularis, futuro successori fideliter referendum. Neque denegandum quin fortè litigantibus etiam in curia ecclesiastica æquum sit aliqua minutissima iura imperare ad obuiandum litibus. Id tamen multò est moderatius faciendum quàm in foro seculari. Fieri enim non potest citra scandalum, imò forsan neque citra iniuriam vt si-

Pragmatica regni.

Quinta conclusio.

illi prouentus & subscriptionum tam immodici sint: cum illa testimonia, si amplius episcopi patium fructus spectentur, episcopi videantur gratuito debere subditis. In illis enim multò vehementius militat argumentum superius, quod cum gratis debeant administrare iustitiã, cōtenti sint eximia pecuniam promissis litigantibus extorquere, absque eo quod inde sibi aliud lucrū augeat. In calce denique quæstionis postremum hoc verbum adhibuerim, quod auctiora iura litigantium vel imponere vel dissimulare & permittere eorum intuitu vt officium pluris vendatur, scelestius esse iniustitiam crimen. ¶ Ex his ergo solutum restat argumentum secundum.

ARTICVLVS. V.

Verum in iudicijs interuenire possit personarum acceptio

POST hæc quæ de magistratibus de quibus alijs reipublice muneribus, atque adeo de iudicibus institutis ac dispensandis dicta sunt, cōsequitur in hoc quinto articulo, vt examine mus, an etiã in iudicijs dicendis crimine quoque, acceptionis personarum committi accidat. Videtur enim nullum illic locum attingere. Nã dictum est vitium hoc iustitiæ distributiue contra pugnare: dictio autem iuris ad iustitiã commutatiuam pertinet, siue illam partem spectes, qua inter particulares personas æquitas seruatur vt quisque, quod contulit recipere, siue alteram malorum vindicatricem quæ ad æqualitatem vltisicitur mala, vt supra quæstione proxima declarauimus. ¶ Præterea se cundò arguitur. Aristot. 5. Ethic. præcipit vt iniuriæ magistratibus irrogatæ acriori animaduersione vindicentur, quã quæ in personis inferioris classis inferuntur. Et eccles. 4. iubetur, In iudicando esto pupillis misericors. Vtraque autem præceptio videtur personarum respicere: non ergo in huiusmodi personarum acceptione vitium estimatur. ¶ Tertio si in iudicijs acceptio personarum versari possent nãquã deberet quicquam illuc admitti quod ad gratiã attineret: nã certè cum iudex gratuito quidpiam cōcedit alteri partium, videtur personæ respectu illud facere: cōsequens tamen falsum apparet: nam primum videtur ratio postulare, vt vbi iudici compertum est innocentè dolo malo deferri, possit in eius fauorem multa tum indulgere, tum dissimulare, quæ in fauorem nocentis non possent legitime. Ad

Ad 2. arg.

Primum et gum. apud te negotia.

Argum. 1.

Argum. 2.

mè. Adde quod & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positum vt infra latitudinè iuris possit terminos quãdoque, pten dere, quãdoque; perstringere hisque; & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his quæ lex non vetat. Et tertio, supremus princeps potest vitam nonnunquam vni reo donare, quam alteri simili denegat, esto vterque; condemnatus esset capitis. ¶ Quarto demum arguitur: Occurrit nonnunquam ius dubium de quo varient inter doctores opinatur: tunc ergo facultatem videtur iudex habere vt amicitie causa tunc secundum vnam opinionem sententiam ferat, post verò contrariè secundum alteram, intuitu etiam personarum: ergo personarum acceptio non semper est in iudicijs illicita. ¶ In contrarium autem est illud Proverb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.

Argum. 4.

Vnica conclusio. Probatio cōclusionis. Iudicijs quibus.

Immanitas criminis huius. Aristot. Cicero.

Questio hæc facilis expeditio est: porro quæ vnica absoluitur conclusione. Acceptio personarum in iudicijs dicendis sepe numero committitur: eademque; scelus est, & immane crimen. Probatur. Iudicium est recta iudicatio iusti atque; iniusti, puta quare rei duntaxat causis, syncreta & candida ratione perpenfis, æqualitas tam inter personas quæ per dationem & receptionem in æqualia habebant constituitur, quàm inter crimina atque; supplicia. Hoc autem iudicium corrumpti consuevit quoties non ad causam, sed ad personam, eiusue preces aut pretium, aut ad odium vel fauorem cōiicitur oculus: sed hoc est personam accipere seu respicere: potest ergo tale vitium in huiusmodi iudicatis obrepere. Quocirca præiudiciū inde nomen trahit, quod iudicium ante causarum legitimam cognitionem præcipitur. Immanitas autem huius criminis inde præditur, quod cum iudex (vt 5. Ethic. autor est Aristot. vnde id Cicero lib. de Legib. defumpfit) custos sit vsque; adeo iusti, vt eundem iustitiã ipsam appellauerit animatã: nulla esse potest portetio sior puerio quàm ad iudicem iustitiã corrumpti. Est enim perinde ac si ipsa se iustitiã suis manibus dilaniaret, aut certè si ratio ipsa contra seipsam ageret. Debet enim iudex (vt ibidem ait Cicero) non vt homo, sed vt ratio dominari: vt pote ad quem ita concurrunt, vt ad viuum ipsam rationem, atque; adeo ad loquentem æquitatis normam. Ob idque; (vt in arti. 1. ex eodem Aristot. dicebamus) neque; admittenda est in iudicium ratio illa cōmouendi affectibus iudicis animum, neque; ille debet, nisi clausis corporeis oculis iudicare: ne perso-

narum aspectus eum cōmoueat. Tãtum abest vt vel aures precibus, vel largitionibus manus ei liceat aperire. Quapropter nulla est bene instituta respublica, in qua non sint acerrimæ poenæ in iudices decretæ, qui largitionibus vitari se corrumptique; sinunt.

Ad primum ergo argumentum respondetur cum D. Thoma, quod iudiciū, si res ipsam iudicatam spectes vtriusque; iustitiæ rationi cōmune est: potest enim iudicio defini & quæ admodum bonorum cōmuniū faciendã sit restitutio, & quo quisque; pacto aliena repenset: sed tamè si formã cōsideres, & ipsa etiã iustitiã cōmutatiua imaginè quãdam distributionis gerit: quatenus iudex ab altero capit quod alteri tribuit: & ideo illic potest acceptio personarum latitare. ¶ Secundum autem argumentum iam superius dilutū est: nam acerbior vindicatio iniuriarum, principi magistratuue illatæ nihil cum acceptione personarum habet cōmune: imò cum personæ dignitas quantitatè iniuriæ augeat, æquitas est, vt supplicium cumulatius sit. Sententiã verò Ecclesiasticam per alteram Exod. 23. moderanda est. Debet enim iudicem cōmiseratio pauperum non nihil mouere: hoc tamè in tra iustitiæ limites: nempe vt tanta sit misericordia in pauperè, quanta sufficit eum à potentia diuitis protegere. Sed quia potest etiã cōmiseratio exorbitare, admonemur Exod. 23. Pauperis quoque; non misereberis in iudicio. ¶ Solutio autem tertij argumenti mediatorem desiderat cōsiderationem: haud enim dubium est, quin vsque; ad gratuita valeat nonnunquam inserpere personarum acceptio. Gratuita namque; appellamus illa, quæ iudici iure licent. Sūt autem huiusmodi nonnulla: nempe quæ cum lege non sint determinata, suo arbitrio relinquuntur. Igitur ad primum membrum illic designatum respondetur primum, quod ad dubia an accusatus, innocens sit, non licet iudici in eius fauorem contra tenorè ius penderet: tum etiam quod esset an fam iudicibus porrigere ad libitum suum arbitrãdi, ac sub inde callidè innectendi fraudè. Vbi verò rei innocentia in ppatulo illi sit, non solum poterit, sed enim decebit in gratuitis, quæ iure non sunt cohibita, innocenti quã fieri maxime poterit, citra scandalum tamen, fauere. Non tamè liberum illi erit legis necessaria præmittere aut dissimulare: propterea quod cum sit legum custos, debet secundum allegata & probata iudiciū ferre. ¶ Adiecerim tamen huic

Ad primum argum.

Ad secundum argum.

Ad tertium argum.

Ad primū membrum. Prima propositio.

Secunda propositio.

secundam ppositionem, q̄ præmittendo aut violando iura in fauorẽ manifesti sibi innocentis, licet delinquat & nõnunquam mortaliter, tum contra officiu suum legem præuicando, tum etiã ppter scandalũ: ad restitutionẽ tamen nequãquã tenetur actõri: quia nihil quod suum esset illi abstulit.

Tertia ppositio.

Tertia ppositio. Nũquã neq; in gratuitis inclinare liberum est iudici contra innocentem: hoc enim esset iniquitatem fouere. At verò vbi iustitia vtrinq; dubia sit, tũ nõ est apertum vitiu in his quæ merè sunt gratuita alteram partium alteri anteferre: dummodò citra scandalum fiat, & citra alteriã dānum. Nam si in fauorem amici tẽpus probationis, aut alios terminos, progauerit, vt alter expẽsas maiores faciat, aut temporis diuurnitate lassatus lite abeat, iniuria est. Quã si gratuitũ huiusmodi beneficium pecunia vendat, hoc quidẽ, præterquã q̄ semper est iniquum, insignitèr foedum est. Quin verò addiderim, nisi id quod lege conceditur temperatissimè fiat, illicò in acceptiõne personarũ vergere. Quod si cõtra arguas, huiusmodi vitium non existere nisi contra iusticiam id negatur: imò & cõtra æquitatem cõmittitur: & iniquitate nõ caret, q̄ gratuita omnia in fauorem vnus partis congerantur: restitutio autem non habebit locum nisi vbi lex concutiatur. Ad tertium deniq; membrũ respondetur, neq; carere, semper acceptiõne personarum vbi princeps gratis quibuspiã cõdemnatorum vitam, aliudue suppl̄cium remittit, q̄d similis denegat. Emucro quãuis non iustitiæ rigor, æquitas tamen violatur, atq; id consideratiũ prælati præfectusq; Ecclesiasticis, & maximè in religionibus animaduertendum est, nè in legum dispensationibus etiã aut q̄ iure illis licent, in poenis relaxandis sint personarum acceptiõnes: nam profecto & in his quoq; culpa hæc obrepere assolent. Ad quartum argumentum eodem fermè pacto respondetur: haud enim dubiũ quin & vsus ille impingere possit in acceptiõnem personarũ. Igitur in primis necessarium semper est, sententiã secundum probabilioẽ opinionem subscribere, etiam si altera sit probabilis. In speculabilibus nanq; scholarum disputationibus nullum inde cõsistat periculum quod quispiã minus probabilia ingenij gratia defendat: in practicis verò quæ aliena iura respiciunt, nefas est iudici in inferiorẽ opinionem sectari; sicuti & medico in practica ex qua salus

Obiectio.

Dilutio.

Ad tertium membrum.

Ad quartum membrum.

Prior ppositio.

pendet in firmi: ac multo magis theologo in his quæ sunt fidei. Quin vero iudex aliter faciens, restitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, pessimè sibi communiq; bono consulere iudices, atque etiam medicos, qui postquã semel vnã opinionem imberint, nulla ratione possunt ab illa dimoueri: cum tamen nõ iniuriam alijs intentarent, posthabere tenerentur honorem proprium: & ad alterã, cum primũ probabilior appareret, cõmigrare. **S**ecunda ppositio fit: Vbi pariles esse omnino contigerit opiniones, non est apertum scelus nunc vnã nũc alterã opinionem amplecti: vix tamen carere potest scandalo. In his autem cunctis vigilantèr cauendum est nè vel amicitia vel quicunq; alijs effectus caliginem intellectui ostendat vt eam opinionem probabilioẽ iudicet, quã pro sua libidine mallet.

ARTICVLVS. VI.

Virũ in primatis honoribus deserendis interuenire possit personarum respectus.

NON satis est de publicis cõmunibusq; honoribus dixisse: nisi in hoc sexto articulo de illis etiã sermonẽ subijciamus, qui à priuatis personis sibi iniuicem deferuntur. Videntur em̄ nulla in his posse vsu venire personarum acceptio. Enimuero cum hoc vitiu solius sit iustitiæ inimicum, videtur non potendi vsque ad gratuita: qualis est vrbantitas & comitas in mutuis honoribus. Quoniam si quis dignis honorem deferat, nemini iniuriam facit: dum tamen eosdem honoris nutus ac titulos erga indignos quoque vrbantitatis gratia ostendat. **S**ecundò arguitur. Et si honor, vt omnis philosophia proclamat, soli debeat virtuti: tamè multa sunt prauis, quibus honor lege defertur: vt prælati, parentes, senes & illustres: etiam si corrupti sint moribus. **C**ontra hæc nihil omnimò nos Iacobus 2. capi. suæ Canonice sub hisce verbis instituit: Si introierit in conuentum vestrum vir aureum anulum habens in veste candida: intrauerit autẽm pauper in fõrdido habitu: & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, &c.

Hanc quæstionem ob hũc præcipuè locũ Iacobi submonimus, vt exploremp̄ quale peccatũ sit indignis psonis ob humanas secularesq; causas honorẽ exhibere.

Cõclusio.

Aristot.

Marcellus.

Paulus.

Cõclusio.

Aristot.

Paulus.

Explicit loquor.

Præter hunc.

ele.

consequ.

Sit ergo prima cõclusio. Et si honos reuerentia sit, cuiq; ob suã excellentiã exhibita, tñ id cui ppriè & singulariter honor debet, est virtus. Huius sententiæ. 4. Ethic. cap. 3. author est Aristot. vbi ideo subiunxit, honorẽ, maximũ esse exteriorũ bonum, quo reuera solus bonus dignus est. Atq; eandẽ ob rem lib. 1. docuerat à viris probis elegantes honorem expeterẽ in testimoniũ virtutis. Ob idque honor è voce, honestum, descendit, honestas aut vni cõpetit virtuti. Quapropter Rom. ille Marcus Marcellus ea lege Honoris in media vrbe tẽplũ erexit, vt nemini illuc nisi per aedes Virtutis pateret aditus. Et de Christo p̄cinet reḡs Plaltes: Gloria & honore coronasti eum Dñe. Et Paul. 1. ad Tim. 1. Regi seculorũ, immortalis, & honor & gloria. Atq; eiusdẽ duobus m̄bris Rom. 2. semper piternæ illius felicitatis qualitatẽ expressit dicens: His qui secundum patientiam boni operis, gloriã, & honorẽ. **S**ecunda cõclusio. Nihilò fecius præter virtutem sunt quocunq; aliæ excellentiæ, quarum ob causas hoc seculo mortalibus honores debentur: nempe primũ ppter diuinã representationem; veluti principibus & magistratibus, qui Dei personam gerunt. Vnde Arist. eodem loco, 4. Ethic. ca. 3. honore digni censentur, qui in potestatibus sunt constituti. Et lib. 5. ca. 6. Honor est merces & præmiũ magistratus. Eundemq; dominis ferri debent; iuxta verbum Pauli ad Timoth. 6. Quicunq; sunt sub iugo ferri, dominos suos honore dignos arbitrentur. Mox debetur honor in testimonium alienæ virtutis. Qua ratione honoramus illustres & sanguine ingenuos: quippe quorum maiores arbitramur virtutis gradibus sublimem conscendisse locum. Et multo iustius parentibus qui nos genuerunt, & senibus. Nã Leuit. 19. præcipitur, Coram ea non capite conserge: & Honorã personam senis. Tametsi legamus Sapientię. 4. Senectus venerabilis est, nõ diuturna, neq; annorum numero cõputata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita est immaculata. His igitur honorem deferre, est virtus eisdem ablit, nulla est personarum acceptio: quia causa nõ deest honoris. Quocirca Proverb. 26. sicut qui mittit lapides in acernum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorẽ, Id quod non modò S. Tho. verum & alij sui ordinis egregij authores sic interpretantur, vt acernus Mercurij calculatorum congeries censetur, quibus in subducendis rationibus

dati & accepti negotiatores vtunt: propter eã quod eiusmodi rationum Mercurius habebatur Deus. In huiusmodi nanq; supputationibus, p̄ libito, imò casu vt manui occurrerit, lapillus qui modò valet vnũ, instituitur in denarium, ac subinde vt centũ valeat aut mille. Sic licet quispiam absq; meritis ad magistratũ euehatur, locus tamen facit eũ honore dignum. Tametsi secundum Hebraicam lectionem sensus longe sit diuersus. Haec altera exbetur enim apud Hebræos. Sicut qui mittit lapidẽ in palma fundæ, videlicet, vt vi cũ ta elegans. sursum, contra eius naturam scijciat: sic qui insipienti, hoc est meritis vacuo honorem tribuit. **T**ertia cõclusio, quæ mentis Iacobi interpretis sit. Et si diuites ratione loci honorarentur quem in republica sublimem habent, officium sit: tamen intuitu tantum diuitiarum eisdem honorem deferre, peccatũ est acceptiõnis personarum. Prior pars tum ex superioribus colligitur, tum etiam & Arist. assertio est. 4. Ethicorum cap. 3. vbi coniunctim affirmat honore dignos ceteros eos qui in potestatibus sunt, & diuites. Secunda tamen particula, asseritur à diuo Thom. 2. 2. q. 63. articu. 3. vbi tamẽ nullam subiunxit causam quã quod ei elici videtur ex verbis Iacobi, licet quotli. 10. art. 12. cõmũtius eã exponat. Sed re vera neq; ratio deest naturalis quæ illi patrocinetur. Enimuero diuitie seorsum existimatæ nullã præ se ferunt excellentiã honore dignã: honorabile enim, & laudabile (vt. 1. Ethic. 1. 2. Arist. differit) penes hoc differit, q̄ sola illa quæ sunt p̄ se bona, quippe quæ honesta dicuntur, honore sunt digna: vtilia verò, sunt illa quæ nõ per se, sed ad aliud relata, bona sunt: & idẽ laudari quidẽ possunt honorarivẽ, nõ itẽ diuitie autẽ nihil boni obtinent, præter vsũ. At verò expectat acerbitatẽ cõclusiõnis temperare. Intelligenda quippe est nõ de his extrinsecis quibuslibet honoris signis, sed de veris honoribus. Honor nõ legitimus est q̄n signa hæc extrinseca, vt capitis detectio, & humiliatio, tâquã testimonia exhibentur intrinsecè: existimationis: atq; hæc esset personarũ acceptio: videlicet si diuiti aliorũ omnium meritorũ vaeano, taliter ex animo haberemus honorẽ. Et hoc est quod Iacobus cõdemnat. Vnde subdit. Nonne iudicatis apud vosmetipsos, scilicet dũ pauperibus diuites præfertis, & facti estis iudices cogitationũ, iniquarũ? Ecce ergo peccatum, iudicare diuitem ob suas diuitias pauperibus vera dignitate præstare.

Altera explicatio in ta elegans.

Posteriorã p̄probatur S. Thomas.

Temperatur posterior pars cõclusio.

Offendere aut diuitibus extrinsecus citra internū iudicium talia signa, vt loco cedere, caput aperire, iurare, &c. nulla habet rationē culpæ: sed est triuiali vrbaniitati conuincere. Quod nisi faceres, insolens habereris. Vide August. Augustini glossa ibidē. Si hanc distantia feramur, vt diuites pauperibus (in cōferēdis Diui lacobi scilicet sacerdotijs) anteferant, nō est, inquit, putandū leue esse peccatū. Et infra. Si autē de quotidianis cōsēsibus loquitur, quis nō id peccat? Nō tamen peccat nisi cum apud semetipsum intūs ita iudicat, vt ei tanto melior quanto ditior videatur. Hoc enim videtur significasse, subdendo. Nonne iudicatis apud vosmetipsos, &c. Hæc in glossa.

Ad. 1. arg. Ad primū ergo argumentū respondetur primū, qd non est in gratuitis habendū, sed contra iustitiā interpretandū, qd diuites vel alios quoslibet in quibus nihil virtutis, aut legitime excellentiæ existit, quispiā animo reputet secundū rei veritatē alijs anteferendos, qui virtute pollēt, aut alia dignitatis excellentia. Secūdo, & hoc quoq; mēte speculandū est, qd in gratuitis honorib; acceptio cōtingere potest personarū. Nā illos honoris titulos qui dignis debentur, sic euulgare, ac demittere, vt indignis quoq; ascribant, non caret iniuria quæ dignis irrogatur. Enimuerō cū honor in excellentia cōsistat, quādo honoris nomen ex æquo in cōmune oibus inuulgat, facis tunc illud nō esse honoris nomen, ac subinde dignos iure suo depellis. Verbi gratia, si eodē titulo & Antistitē salutare quo simplices sacerdotes: eodēq; magnatē atq; plebeū, magistrū, ac discipulū, nobile & ignobile. Secūdū aut argumentū cōclusio secūda abundē dissoluit. An verō regi honores pro libito inter ciues impartire liceat, & quartus partim articulus declarauit, & subsequens id faciet plenius.

ARTICVLVS VII.

Utrum in tribus exigēdis peccari possit acceptione personarum.

Superest postremō in hoc. 7. art. de tribus verbū adijcere. Vtrū & in illis quoq; vsu venire possit personarū acceptio. Existit enim à parte negatiua primū argumentū. Acceptio personarū in bonorū distributio ne cōmittitur: tributorum autē exactio, bonorum cōmuniū collectio est; & accumulatio:

Argum. 1. à parte negatiua.

tio: potius ergo (vt nomen sonat) est contributio quā distributio. Atq; adeo illic nulla esse videtur personarū exceptio. Secūdo arguitur. Cap. licet multū. extra, de cōsib. iudicatur rationē haberi ceteri nō tributorū iugo afflicti: & ff. eodē titū. J. etatem. sancitur quoq; & etatem esse cōsiderandā. Nempē vt neq; senes censum soluant.

Et tertio arguitur. Nobiles tributorū exactio liberantur, quos rex pro suo arbitratiū creare potest: ergo acceptio personarum nō est in huiusmodi tributorū exactioib; illicita. In cōtrarium tamē est, qd principes populū tributis vexantes, neq; tam ob causas legitimas quā propter odia vel fauores eadē exigētēs, nō solū apud philosophos & seculares historiographos, verū & in sacris pēsimē audiūt. Hanc enim ob rē. 3. Reg. 1. 2. sacra refert historia) Roboā maxima fuit regni portio mulctatus, qd pater suo moliebatur plebi graue iugum imponere.

Vni plurima tributorū nomina iuris orudentes multiplicat: quæ inter alios Syluest. sub verbo, Gabela, propemodū connumerat: vt pēsiō, quæ dicitur à pēdendo, hoc est soluendo: guidagiū, &c. Quatuor tamen ad rem spectantia huc aceruimus. Primū est census, quod à censendo deriuatur: eodē qd recenseri facultates debēt, quō inde tributa pro earum ratione soluūt: vt habetur. l. forma. de censib. At verō vt peculiare nomen sit ab alijs distinctum, pēsiōem illam singulariter significat, quā ciues viri tim pro capite principi pendunt. Hoc enim est de quo Iudei Christum sciscitabāt, vbi querebant, an liceret Cæsari censum soluere. Tributa enim quæ pro defensione & gubernatione reipublicæ imperabāt, nihil tributa re recusat: sed illud quod iugū subiectionis de signabat, à qua ipsi se liberos arbitrabant tanq; filij Abrahæ. Vnde alibi. Nos filij Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquā. Huiusmodi autem cēsus inter Christianos principes non est vsu frequens, eodē qd ad superbiam tumore potius & ad auaritię sitim attineat, quā ad publicorum sumptuū necessitatē. Satis namq; se ciues subditos profitentur, cum alia iusta capessunt. Illam ergo ob causam Cæsares describi orbem iubebāt. Vnde David (vt. 2. Reg. 24. memorizæ prodium est) inde tam acerbas dedit poenas numerati populi. Atque huc referebat quod Christus interrogauit, Cui? est imago hæc scilicet numismatis, quasi solum in signum inbie-

subiectionis, & adoratiōis Cæsaris, illud exoluueretur. Tributum autē (vt nomen ipsum sonat) à tribuendo seu cōtribuendo dicitur: eodē qd quisq; stipem tribuat. Et quoniam antiquitas illa stipem contributio non fiebat, nisi ad alēdum publicum militē, inde etiā stipendiū deriuatum est. Vtrumq; habetur Differentia lege, Ager. ff. de verb. & rer. signif. Differt enim tributum à censu tam ratione materiæ: quæ ratione finis. Tributū enim de terræ nascens tributū in subsidium regis, vel reipublicæ contribuitur: census verō de capite ad profitemdam subiectionem. Tertium autem genus pensionis est vectigal, ab vtroq; differēs fine pariter & materia. Soluitur enim de mercimonijs, quæ vehuntur negotiationis gratia, ad murorum, pontium, aliorumq; id genus publicorum operum refectionem. Dicitur vectigal ergo à vehendo vectigal, idemq; à portu, portorii: quia portoriū soluitur. Quare in oratione de prouincijs consularibus vtrūq; Cæsario coniungit, vectigal, ac portoriū: indeq; Hispanē Portazgo. Quartum tributum est pedagiū, materia idem vectigali, quia ex mercimonijs soluitur: sine tamē distans: quia custodia viarū, quæ latronib; aut hostibus sepiuntur, dicitur est. De his ergo cunctis sit prima conclusio. Hæc omnia pensionum genera si ob prædictas causas imponantur, iustē sunt, debenturq; adeo principibus à ciuib; in conscientia, iuxta verbum Pauli ad Roma. 13. Ideo necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiā propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstat: ministri enim Dei sunt. Reddite ergo omnibus debita: cui tributū, tributum: cui vectigal, vectigal. Et refertur ad hoc propositum in decreto Augustini, extra, de cōsib. e. Omnis. Adiecit ergo Paulus Dei esse ministros: vt intelligamus ab eius numine deriuari legem soluendi tributa ad alēdos principes. At verō (vt illic bene diuus Thomas adnotauit) nihil in præmium debet expetere: sed solum ad sustentationem status & necessarios sumptus. Nam (vt ait Aristot. 5. Ethic. cap. 6.) propriū premium principis est honor, quo qui non est cōtēntus, tyrannus est. Honorem autem illum Christiani nō ad humanum, qui vanus est, sed ad diuinum, qui in cœlis nos manet, referre debent. Secūda conclusio est. Si tributorū onera nō pro ratione cuiusq; facultatis & substantiæ, aut pro ratione vcturæ aut negotiationis, aliā ue legitimæ causæ: sed alius intuitu, quæ ad

rem non pertinet exigatur: acceptio est personarum. Id quod non tam crebrō principi contingere potest, quā ciuitatis quæstionibus & senatoribus: qui ideō restituere tenentur si fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet: nempe auctiora exigēdi quā pro regni necessitate. Hæc enim semper pensanda est, vt cessante tributi causa cesset & tributum. At quod aliquod specimen legitime formæ tributorum exhibeamus, sit tertia conclusio. Tributa facultatibus potius, possessionibus, ac negotiationibus imponenda sunt, quā personis: nempē vt quo quis bonis locupletius abundet, aut plus lucratur, plus soluat: non quo plus indiget. Causa autem huius explicandæ conclusionis, illud tributū genus, quod nō modō Hispaniæ, verū & in alijs quoq; prouincijs in vsu est, explicem. Id nō strates Alcaualā vocāt. Hæc enim tributi forma à centū pauloē plurib; hinc annis ortū apud nos habuit: idq; iusta de causa: nimirū dū Rex Alphōsus regnū Granatæ bello percrefētibus bellorū malis, factum est perpetuum. Et habet quidem nonnullam vectigalis imaginē pro eo qd ex mercimonijs quoq; soluitur. Differt tamen latiori materia: quia nō solū ex illis, quæ à loco in locū trāsuehūnt, sed ex rebus quibusq; venditis corraditi à cuius præterea solutione neq; nobiles eximuntur. Quin & sine quoq; differt. Quoniam nō tantū reficiēdis muris, ac pōtib; adscriptū est, sed publicis regis sumptibus. Haud tamen inde iniquitatis cōdenandū est, qd nouū sit. Nam dum tributa alia facultatibus ciuiū, & negotiationibus imposita alēdo regi sustentandeq; reipublicæ nō sufficiūt, necesse est alia via id prouidere. Neq; verō ideō arguendū est iniustitiæ, qd nobiles etiā cōprehēderet. Enimvero cum plebs reliqua potis nō sit tā immodicos ferre sumptus, æquitas fit vt nobiliū auxilio eleuetur. Hoc tamē iniustitiæ specimen præ se fert, quā lex. Vniuersi. C. de vectiga. cauere in tributis iubet. Nempē pro his rebus quæ ad vsum proprium pertinent exigatur. Enimuerō qd coemptores qui vt reuendat cōemūt, quotam veditiōis exoluūt, rationi profectō consentaneū est. Illis em̄ idē est lucrū, quod agricolis, fructus: sed tamē qd qui vt proprię necessitati succurrat, domū suā, aut rē aliā vedit, tributū pedat & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tunc nō qd plus habet plus lucrat, sed quæ plus

Tertia conclusio.

Tributum quod apud Hispanos Alcaualā uocatur.

Rex Alphōsus.

Interest in hoc tributi genus vectigal.

Iniustitia huius tributū.

pluris eget amplius soluit. ¶ Caterū re vera nisi bellorū necessitas in causa fuisset vt fructus huius tributi dicerentur, via erat paratissima sustentandi regni, regisq; gratiū. Id tamē non potest nō monstrum apparere, qd ciues ciuibus tributum soluunt, illudq; maxime quod regi penditur in commune bonum. Cui & aliud adiungitur incommodū, videlicet qd miserū ciues, quibus seruitia imperantur, inde grauius premuntur. Nā quātum venditur, tantū ipsi replere coguntur. Etenim cū sumptū necessitas in dies magis, ac magis regi crescat, necesse est populū multis nominibus in dies molestiis vexari. Adde qd domini, quibus huiusmodi tributū venditur, ad rigorem illud exigūt, vt decimū quēq; numerum exactissimē exposcant: cū tamē rex vix vnquam vigesimum percipiat. Et profectō quis decima regi sit cōsignata, tamē nisi vbi vrgens regni necessitas illud postulat, nimis graue esset, tributum hoc ad rigorem exigere. Quod quidem rex sanctē animaduertens, de huiusmodi quōta solet cum regno cōponere ac pacisci, vt remissior fiat pētio ac tolerabilior: qd tamen inferiores dñi nō faciunt. Huic autē & aliud accedit damnū, qd cū leges exigēdi huiusmodi tributi, si regij tātū quāstōres existerēt, tolerabiles sint: tamen reliqua quāstōrum turba in fraudem populi illis abutitur, vt illa exatione non decimam tantū, sed plusquā octauam extorqueat. Nihil contra regū necessitatem obmurmuro, quā legem non habet, & eorum iustos animos cogere potest: sed rei tantū naturam explico, vt si possibile esset alijs vijs publicā necessitati propici, ab huiusmodi alienationibus publicis ararij caueretur. Puteus enim quotienscūq; opus fuerit exhauriendus est: venas tamen fontū præscindere, hoc ius naturæ nō sinit. Quod si quis instātius sciscitetur an hæc tri-

Perquam da
pra similitu
do.

buta sic in conscientia debeantur, vt quisq; neq; à quāstore neq; à portitore requisitus teneatur vltro ea offerre? Respondetur primum, nemini licere latenter exactorem eludere, nisi vbi patentissima esset vestigialis iniuria. Secundum membrum respōsionis sit, quod dum hæc magno cum rigore exiguntur, satis est quod quisq; dum tributum petitur, soluat obediēter. Maxime vbi debitum nō est magni momenti. ¶ Quarta cōclusio. Nulla est personarum exceptio si nobiles, & ingenui à tributorū solutione eximantur: tum ob maiorum clara gestorum stemmata: tum quia reipublicæ tuendæ designati sunt. Quin verò & assertioni huic subiecerim, quod potest rex vrgente regni necessitate huiusmodi honores vendere, si tamen duo caueantur. Primum nē adiunctam habeant iustitiæ functionem, aut administrationem aliam, aut gubernationem: vt art. 4. de senatoribus dicebamus. Mox nē id fiat in aliorum iniuriam. Potest inquam tali ingruente necessitate rusticos & humiliter natos pretio tributorum libertate donare. Nihil enim inde iniustitiæ contrahitur. Et fauere videtur. I. hoc iure. ff. de donati. & l. si pollicitus. ff. de pollicit. quibus permittitur pollicitatio quæ gratia obtinendi publici honoris fit: sed tamen hoc cauendum est, nē tributum quo vnus leuatur, onerentur reliqui opidani: sed excipiantur à summa quam oppidum soluit.

PER hæc ergo solutum est primum argumentum in frontispicio ante quæstionem obiectum. Enimuerò vt in distributionibus, sic & in contributionibus existere potest personarum exceptio. Ac subinde diluta sunt reliqua duo argumenta: quoniam æquitas misericordie cæcis, ac truncis patrocinatur, nē miseris afflictio addatur. Et de nobilibus quarta conclusio respondit.

Dubio
Solutio
Quæ
clausu
Ad
Ad
argum

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QVARTVS.
De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

DE altera iustitiæ specie quæ è regione ad distributiuam ponitur nēpè de iustitia cōmutatiua sermone nobis incunabulis operæpretium prius est de duobus eius præambulis, videlicet primum de rerum dominio, mox de earū restitutione hoc quarto libro disserere. Enimuerò dominium huiusmodi rerum, eorumq; diuisio, basis fundamētūq; est omnium contractuum conuentorumq; & pactorum, quæ per commutatiuam iustitiam celebrantur. Ac perinde cūcta quæ huc virtuti aduersantur, vitia, violationes quædā sunt & corruptelæ dominiorum, rerumq; possessionum. Quæ subinde iniuriarum genera contractaq; debita restitutionis beneficio repēdari debent. Quinq; ergo cōuenit de rerum dominio disputare quæstiones. Primum de re ipsa, deq; eius subiecto. Secundum de eius obiecto: nēpè quotuplex sit & quarum rerum. Tertium de dominiorum diuisione, ac legitima translatione. Quibus subinde de singularibus quorundam dominij quarta adhibebit disputatio. Ac demū quinta de dominiorum translationibus. Sit ergo primum quæstionis titulus.

QVÆSTIO PRIMA

De dominio in genere.

ARTICVLVS. I.

Vt ius dominium idem sit quod ius facultatis rerum.

Questio presens in duos articulos scēari se potest: quorum alter de finitionem dominij, alter verò subiectum nobis constituat. Quæritur ergo an dominium idem sit quod ius facultatis rerum. Et arguitur à parte affirmatiua. Ius idem est quod facultas disponendi de rebus liberèq; illis vtendi: idem autē profus videtur esse dominium. Secundo, mendicantes monachi quoniam

qm. 7.
qm. 2.

ius habet vtendi cibus, vestimentis, atq; alijs vtensilibus vsq; ad rerum ipsarum consumptionem, dicuntur esse earūdem rerū domini. vt Ioan. 2. in Extrauag. ad conditorē. cōcludere sibi videtur: nulla ergo restat ratio discriminis inter ius & dominium. ¶ In cōtrarium autē est qd dominus & seruus sunt correlatiua: Iustitu. autem de iure personarum, distinguuntur homines in liberos & seruos: ergo illic denotatur quod qui liberis præest licet habeat ius illis imperandi, non tamen habet eorum dominium.

DVO proposita argumenta duo nobis membra designant. Est autem illicò in quæstionis introitu adnotandū, hæc vocem dominium, non esse tam vsu frequentem apud oratores & priscos Latinos, quā dominatus, ac dominatio, quæ quidem duæ voces in malum crebrius apud illos, quā in bonum vsurpantur. Significat enim quādam tyrannidis effigiem: videlicet quando quis in rem suam abutitur sibi subditis. Vnde Cicero. Tuscul. quæst. lib. 5. de Dionysio: Dum, inquit, duo & viginti natus annos dominatum occupauisset, &c. Et lib. 2. de Oratore. Brutus populum Romanum dominatu regio liberauit. Nam illa quorum homines domini sunt, facultates dicuntur Latine, ac substantiæ, & possessiones. Sed iurifconsulti sunt qui hac voce vtuntur, ad significandū id quod pariter vocat proprietatē rerū: quæ ab earū possessione distinguitur, atque ab vsu & vsufructu. Neq; verò vox hæc secūdum hūc significatum, eeu barbara, aut inuisitata habenda est: Versatur namq; inter illustres Latinos: vt apud Varron. de re rustica. lib. 2. In mercando, & in emptionibus, & traditionibus dominium mutant. Et habetur in sacris literis, vt Thobiz. 8. Fecit hanc scripturam, vt pars dimidia quæ supererat Thobiz dominio deueniret. Et. 1. Machab. 1. Rex Ptolomæus obtinuit dominium ciuitatū. In iure autem vsurpatissimum verbum est. Extant quippe in Digesto Nouo. libr. 3. distincti tituli, de acquir. rerum dominio. & de acquirend. vel amit. possessione. ¶ At verò circa vocis descriptionē plus operæ infumiat iuniores quā opus esset: vt puta Ger

Ioan. 2. 8.
Dominium dominatus dominatio.
Cicero.
Varron.
Quid sit dominium.

son de potesta. Eccle. considera. 13. & tracta tu De vita spirituali. lect. 3. cui plurimū asti pulatur Conrad. tract. 1. de contract. & alio rū nōnulli in. 4. dist. 15. Primū enim omniū aiunt isti, ius bifariā accipi. Primò pro lege: quo signficatu dicimus, Ius Ciuile, & Cano nicum. Secūdò pro legitima potestate, qua quis fungitur in personam aliquam vel rem.

Aliena do- Deinde aiunt dominium idem esse prorsus **m inij. defi-** quod ius secūdo modo acceptum. Quapro- **nitio impu-** pter dominium, inquit, est potestas seu fa- **gnatur.** cultas propinqua assumendi res alias in suā facultatem vel vsum licitum secundum iura rationabiliter instituta. Sic isti de dominio loquuntur: an verò proprie, id perpendamus. Primò pro eodē vsurpari iuris nomē ac domini, re vera voces ipsæ ægrè ferūt. Lus nāq; (vt supra vsum est) idē est (vt ait lib. 5. lfid.) quod iustum. Est enim obiectū iustitiæ: puta æquitas quam iustitia inter homines con stituit: dominium autem facultas est domi ni (vti nomē sonat) in seruos vel in res quib; suo arbitratu, ob suumq; cōmodum vitur: Fit ergò vt ius non conuertatur cum domi nio, sed sit illi superius & latius patēs. Habet enim vxor ius quoddam in maritum: iuxta illud Pau. 1. ad Corint. 7. vxor sui corporis pō testatem nō habet, sed vtiliter. Et filius in pa rentes, qui curam suorum habere tenentur: ac serui in dominos, à quibus pasci sustentariq; debet. Et eadem ratione subditus ius ha bet in prælatū à quo est instituendus & gubernandus: & tamen nullus istorum quan tumuis nomē extendas, dominus est, appel lantur potest sui superioris. ¶ Sed ait Conr.

Paulus.

Obiectio.

Dilutio.

**Definitio p-
ria domi-
nij.**

Saltem negari non debet, quin proprie ius quodcumq; superioris in inferiorem, domi nium sit censendum: ita, vt dominium vltra ius præcise addat superioris, rationē. At pro sectò neq; hoc ego illis facile cōcedā. Enim verò pater ius habet in filios: dominium au tem, si proprie fundum est, non item. Est in quam æquum & iustum atq; adeo ius vt pa ter filijs imperet ob suum ipsorum bonum, quos propter ipsos diligit, instituit, & edu cat. Dominium autem non quodcumq; ius & potestatem significat, sed certē illam quæ est in re, qua vti pro libito nostro possumus in nostram propriam vtilitatē, quamq; ob nos ipsos diligimus. Id quod palam nōmen ipsum aurius exhibet. Domini siquidem correlatiuum est seruus: qui quicquid est, to tum est domini, veluti pecus. Nisi q; seruus occidi nō potest: quia solus Deus est vite do

minus. Vnde Arist. 1. Polit. cap. 3. distinguit Arist. inter imperium ciuile seu regium, & despoti cum, quod est dominicum: dicens animam habere in corpus dominicum principatum, mentem verò in appetitum, nō nisi ciuile & regium: quod non est dominium. Et. 5. Eth. cap. 6. distinguit inter ius herile & paternū: pater namq; possidet filium ante legitimam ætatem, non tanquā dominus seruum, sed tanq; partem sui: & ideo ius illud non est do minicum: herus autem possidet seruum, sed tanquā instrumentum quo vitur. ¶ Arguit verò contrā Richardus. Si quis aut filium pa tri, aut marito vxorē raperet, diceretur fur: furtum autem non committitur, nisi inuito domino, ergò, & pater filij domi? est, & ma ritus vxoris. Ad hoc tamē lib. sequenti, qua stione de furto respondebitur, raptum filio rum, aut vxoris nō esse proprie furtum: sed captiuitatem, vel aliam iniuriæ speciem, sed satis est ad rationem furti, quod fiat vel inui to domno, vel eo inuito, ad quem res perti net, etiā si non sit dominus, sed alio iure pos sicens. Quapropter Instit. de iure persona rum, distinguitur statim homines in libe ros & seruos: quoniam ius in liberos nō pro prie dicitur dominium, sed in seruos. Prin cept enim licet dominus sit vrbium, ac pos sessionum, ciuium tamen non est dicendus, nisi Rex, aut dux, &c. Imò verò cum domi natu agit in subditos, vtendo scilicet illis ad suā propriā vtilitatē, tyrānus fit. Quare neq; iudex, neq; prælatus, est ius habeat in subdi tos, dicitur proprie eorum dominus. Et hoc nō tavit Chæstus Matthi. 20. Principes gen tium dominantur eorum, &c. non ita inter vos. Et enim (vt in summa iam dicamus) do minium solum est ius, quo quis vitur ad suū proprium commodum: ius autem non hoc solum significat, sed amplectitur ius etiam quo superior, ac presertim in subditorū rem & bonum ipsis vitur. Quocirca ius tanquā superius genus ponendum est in definitio ne domini: tantum abest vt conuersim ali eantur. ¶ De viro autē respectu vxoris mo uere quæpiam fortē posset illud Genes. 3. Sub viri potestate eris; & ipse dominabitur tui. Haud tamen hoc ad dominium ciuile re ferendum est. Imò Arist. loco citato illud ius viri in vxorem innominatū esse ait. Sed di citur dominari, primū quantum ad vsum coniugalem: quia cum natura integra sine vlla fuisset turpitudine laborisq; molestia: post

**Obiectio
Richardus.**

Solutio.

**Declaratio
Cicero.**

Dominium

Dubitatio

Solutio

post peccatum, quia in dolore paritura mu lier erat, dicta est esse sub viri potestate. Præ terea quia innocentia superflite nullus esset ignorantie locus, vt potē quæ peccatū sub sequuta est: ideo quantum ad regimen do minari dicitur vir vxori, quā docere debet: si cut infra dicturi sumus, elegantiores rudibus dominari: nō quidem legali dominio, in bo num proprium dominorum: sed vrbano, in rem ipsorum, disciplinæ egentium. ¶ Hinc sequitur neque istorum definitionem quam dominio adscribunt, legitimam esse, neq; ex actē constructā. Et quia (vt. 1. de anima tex. 85. autor est Arist.) recto ipsum & obliquū cognoscimus, rectam pro capto nostro sta tuamus definitionem, per quam de altera iu dicemus. Dominium ergo, si secundum artē describas, est propria cuiusq; facultas & ius in rem quamlibet, quam in suum ipsius cō modum vsurpare potest quocumq; vsu lege permisso. Positum est ergo loco generis, fa cultas, potius quam potestas: non vtiq; ra tione illa Ioa. Gerson cap. 3. De vita spiritua li, videlicet quia facultas dicitur à fas, quare potestas latronis vtendi aliena re, non est fa cultas. Etenim facultas non à fas, sed à facile deriuatur: vt sit quasi facultas. Sunt etenim contraria, facultas & difficultas. Ob idq; po testas genus est plura cōprehensens, quam facultas. Potest quippe tyrannus abuti ci uium bonis, non tamen habet facultatem, id est, facilitatem: quia id sine licētia, & faculta te domini, aut iusta intercedente causa, non potest. Quare minimè opus est addere, prop inquina: nam facultas hoc ipsum sonat. Pote stas siquidem remotavtendi aliena re, nō est facultas. Addiderim autē, propria, vt domi nium distingatur à mera possessione, vsu, & vsufructu. Etenim qui tantū habet vsum, aut vsufructū, nō habet propriam faculta tem, sed depēdentem à verò domino, vel à iudice id permittente. Itaq; q; nō soli barba ri, verum & latinissimi iuris prudentes mo re iā proprietatē dicunt, id magis latinē dicitur propria facultas. Neq; opus est addere cū Gerson, assumendi res alias. Nam & hō mo per propriam voluntatem, qua mortis est omnium potentiarum, vitur etiam suis proprijs membris: in quæ (vt paulo antē ex Arist. citatum est) habet anima dominicū imperium. Adiectum tamen est definitio, q; dominium sit facultas ad proprium vten di cōmodum, quo differat ab alijs iuris spe ciebus, quibus superior inferiores ob suū ip-

forum bonū gubernat. At dictum est de ius de vniuersaliter in quæcumq; vsu, vt distin guatur dominium ab vsu, & vsufructu. Est enim dominium facultas non solum vtendi fruendiq; re, verum & ipsam distrahēdi, do nandi, vendendi, negligendi, &c. Veruntamen adhibitus est modus, vt vsus ille sit lege permissus ad dissoluendam obiectiōne, qua quis tentaret infirmare definitionem. Enim uerò pupillus ante ætatem legitimi domi nio rerum suarum pollet: quarū tamen potiendi liberam facultatem non habet, cum talia bona neq; donare valeat, neq; vendere: quoniam lege humana prohibet ea dilap dare. Nam cum dominiū fundetur in liber tate, licet ante vsum rationis vere sit domi nus, quia verè liber, & non seruus: vsus tamē domini ei ob bonū suum interdicitur, quoad usque rōis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paul. quādiu heres paruulus est nihil differt à seruo: non quidem quantum ad dominiū, sed quantum ad vsu: & ideo est sub tutori bus. Et simile fit argumentū de illo cuius bo na vinculo primogenituræ obligata sunt: q; cū sit vere eorū dñs, illa tamē nō potest ratio ne aliqua alienare, eò q; ciuili sit lege, philo tus. Nā q; verè sit dñs, inde patet, q; illa bona carerēt dño. Præterea cū rex, cuiuspiā postulatōi animes, bona ei vinculo primo genituræ alligat: quæ prius erāt libera, nullū ei adimit dominium: neq; postmodū quādo possessori facultatē cōcedit alienadi, nouā il li cōfert pprietatē, aut dominiū: ergò semp est dñs, prohibet tamē sicut pupillus. ¶ Ab sit autē de illis hinc nōn ijs meminisse vtrū dominiū sit res ipsa quæ possidet, an dñs, an potius relatio. Hoc veruntamē admonere nō pteribo, vt philosophi caueāt barbaras illas Terministarū loquutiones. Ecquis em̄ audi re ferat, dominiū equi, esse, vel equū, vel equi tē: Est em̄ dominiū illa rerū habitudo inter possidētē, & possessū: puta facultas possidē tis in re possessā. Ob idq; definit p suū actū: qui quidē modus definitis potētis peculia ris est. Etenim vt vsus est potentia sentiēdi cō lores, & audit: potētia sentiēdi sōnōs: sic do minium ē facultas vtēdi re, fruēdiq; &c. ¶ Ad hęc adnotādū est diuersam re esse titulū do minij ab ipso dño: id q; negligētius quidā bis per oia. Parificatiū considerant: arbitantes cū suo Cællario eādē facultatē quæ est dominiū, esse & titulū. Enimvero titulus, basis domi nij est: seu radix ex qua pullulat. Est autē do miniorum titulus, vel natura, vellex, vel cō tractus

**Obiectio
sua dilutio
ne.**

**Titul^o a do
minio distat
bis per oia.**

**Quid sit ti-
tulus.**

Ingressus vineam pximi tui comedere vvas quantum tibi placuerit, foras ne efferas te quantum. Non ergo faciebat vuarum dominum, vt possit vedere aut pro alia re cambire: sed tamen vt tanquam conuiuia pasceret. Item Infit. de vfu & habita. ei qui fundi nudu habet vsum, nihil vterius conceditur, quam vt holeribus, pomis, floribus, &c. ad vsum quotidianum vtatur: videtur ergo vsum illic distingui à dominio. Ad idem pertinet, quod qui extrema laborat necessitate, potest alieno pane sibi succurrere, non tamen vt illum vendat: quare profecto no videtur illic transferrí dñum, sed alieno legitime vti. Tametsi vbi quis pía laboraret inopia panis, posset rē aliam capere quam cum pane permutaret. Et sumitur coniectura quod non transferatur dominium in extrema necessitate, ex eo quod alias ille qui sub illum articulum misisset non succurreret, magis restituitur obnoxius: nam si tenebatur, transferre dominium in alterum, perinde habuit ac si retinere rem alienam. Hæc profecto rem faciunt multum probabile, ex quibus modo aliquo clarescit id quod ait Nicolaus Papa: scilicet qd Minores habent vsum facti, & non iuris iuris seu in habitu est, quando talis vsum non potest à domino impediri: qualiter non est apud Mendicantes: sed tantum dum actu videntur. Secus autem res habet in pecunia: nam cum talis vsum sit illam alienare, assumitur in omnem vsum: atq; adeo nemo ea legitime vtitur nisi verus dominus. Et per hæc respondetur ad rationes in contrarium. Ad primum enim dicendum, qd etsi post cōsumptionem harum rerum nullus alius restet vsum, non tamen continuo sequitur vt assumatur in omnē vsum, quod ratio dominij desiderat. Sed arguit instantius. Si mendicantes non possunt illas alienare, illud est quia sunt lege prohibiti, sicut pupilli & primogeniti, non ergo obstat quo minus sint veri dominij illi. Negatur antecedens: quoniam nulla, ciuili lege, prohibentur illa vendere vel donare, &c. Sed quia verus dominus eiusmodi facultatem eis non permittit. Ad iura autem superius allegata, & ad auctoritatē diu Thomæ, negantis in hisce rebus posse seorsum computari vsum ac dominium, respondetur, solum illis iuribus constitui, quod non possit seorsum pretiū sumi pro vfu aliud à pretio rei. Haud tamen negant quo minus dominus possit vsum restringere vt alter illo

In extrema necessitate non transfertur dominium.

vsum facti usus iuris.

Ad primam rationem.

Obiectio.

Dilutio.

Ad secundam rationem ad D. Tho.

duntaxat modo vtatur, & non omnibus modis qui requiruntur ad verum dominium. Argumenta in capite quaestionis obiecta satis liquido soluta sunt. Primum enim secunda præmissa, falsa est, nempe dominium & ius æquipollere: imò ratio dominij plus ponit quā ratio iuris: & inde, ius, generalior vox est. Et pariter responsum est ad aliud, nempe non sufficere ius illud Mendicantium in cibos & utensilia, vt sint eorum domini. Secundi autē vtraq; præmissa vera est, vt secunda conclusio ostendit: scilicet mendicantes alimenta vestimenta q; consumere, quorum tamen non sunt domini: non tamen inde fit consequens definitionem nostram non esse legitimam. Imò per eandem docetur non esse illarum rerum dominos: quippe cum nequeant illa abalienare.

A R T I C V L V S . I I .

Utrum tantum Deo, intellectualibusq; ac rationalibus creaturis competant verū dominia.

Ræfixa ergo dominij definitio, subsequitur articulo secundo eius subiectum explorare: videlicet inquirere, quibus propriè competat rerum dominium: an scilicet solis post Deum angelis atq; hominibus. Arguitur enim qd brutis animalibus suo ordine congruat dominij, vt puta herbarū, quæ vt legitur Genes. 1. concessæ illis sunt in pabulum. Quin videtur Dux apum dominij in suum gregem obtinere: & inter grues illa que acie ducit apparere cæterarū esse regina. Et inter feras ferocissimus Leo dominari videtur reliquis bestijs: & accipiter dominatum pariter gerere in miseris aues. Secundo ad id arguitur de inanimis coelis qui huic sublunari mundo dominantur: vt pote cui calorem, virtutē que influunt quibus fouetur ac vegetatur. Vnde Aristot. 1. Meteor. Necessè est mundum hunc inferiorum subiectū esse lactionibus superioribus, vt eius in de virtus gubernetur. Vnde Gene. 1. creatus legitur esse sol vt præsit diei, lunaq; vt præsit nocti. In contrarium tamē est, quod eodem loco Genes. 1. solis hominibus adiudicatur orbis dominium. Faciamus, inquit, hominē ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus, &c.

De hac quaestione Neoterici, Gersonem ducent sequuti, multa cōminiscuntur rationi

Ad primam argumenti principalem.

Ad secundam argumenti.

Quæritur vbi deus habeat dominium.

Argumenti à parte naturali.

Argumenti à parte naturali.

Conclusio ostenditur.

1044. Gersonem.

tioniparū consona. Ille namq; grauis alioq; autor, cōplures dominiorū species locis supra citatis multiplicauit. Inter quas & multa tribuit dominia brutis, multaq; subinde insensilibus rebus vt argumentis supra formatis explicatum est. Hæc autē (bona venia dixerim) an tam ratione & iudicio inuenta sint, quā pro libito asserta, examinare oportet. Etenim rerum naturam consulentibus illico fiet compertum rationem dominij non tam latè patere. Sit ergo hæc prima conclusio. Solis illis qui intellectu & libero arbitrio vigent, conuenit dominandi ratio: illisq; adeo solis habere rerum dominij, nempe cum primis Deo, mox intellectuali naturæ angelicæ, deinde rationali homini. Deus inquam cuius (vt ait Psalm.) terra est, & plenitudo eius, iure creationis dominium gerit ac principatum rerū omniū, quas ipse condidit: vt habet Sapientis illa cōfessio. Dominus vniuersorū tu es. Fuit quidē ab æterno, potestata Dominus: ab orbe tamen cōditio, vfu & actu. Nam antea nullæ erant res quæ illi parerent. Est enim nefas eousq; abusi nomine (qd quosdā non depouit) vt dominij inter diuinas personas nominetur: quippe cū nihil in Deo sit eodē ipso inferius, sed quicquid illic est, infinitū existit. Neq; verò filius vilo pacto subicitur patri: vt potē cui summè equalis est. Ob idq; tota trinitas par habet dñum, idemq; absolutum creaturarū: non solum tantū ad vsum, verūm & quantum ad earum naturas: vt puta cui non modò proprio arbitratu cunctis vti liceat, verūm & earum naturas creare, annihilare, ac, præter naturæ leges alterare: vt igne nē calefaciat impedire: aquam absq; igne calefacere: & tanquā dominus vite & mortis, non solum reliqua animalia, verūm & hominē vita priuare. Angeli autem dominium habent suarū tantum naturalium actionum: mundi verò huius non perinde atq; homines. Quandoquidē propter ipsos, qui nullo egent corpore, nequaquā creatus est: sed propter solos homines, quibus angeli sunt administratorij spiritus. Tametsi ipsorum Hierarchie per suos Principatus ac Dominationes sint distributæ: alijsq; adeo alijs imperent. Hoc autē parum ad rem nostram attinet. Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli competere demonstramus sublunariū dominium. Primo: Dominus, nisi ineptissime voce abutamur, ille solus est in cuius facultate est fieri sic, aut aliter in suum cōmodum: vti: hoc

autem nisi per intellectū ac volūtatem nemini congruit: solus ergo homo in teris dominij ratione fulget. At quò res clarius luceat, arguitur secundo: Dominij exterarum rerum nemini nisi hac ratione conuenit, qd fit ipse suarum actionū dominus: dominij enim quod quisq; habet in suos actus causa est & radix eius quod habet in alias res: est autem solus homo suarum actionū dominus (vt. 1. 2. quaest. 1. author est S. Tho.) per intellectū & voluntatem: eadem ergo ratione ius illi soli conuenit vt dominus sit aliarum rerum. Minorem huius argumenti præter S. Thom. vel vsus ipse loquendi hominum dēmonstrat. Dum enim quis mente capitur, dicitur non esse sui ipsius dominus, sed sui impotens. Maior autem in ratioe naturali posita est. Etenim qui sui nō est dominus, esse nequit aliorū. Sed & testimonio supra citato, scripturæ sacræ, quæ interpretatur naturæ est, eadem conclusio tertio comprobatur. Dixit enim Deus Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus coeli, & bestijs, &c. Hoc est, in hoc cum faciamus ad nostrā imaginem, vt reliquæ creaturarum vniuersitati, quæ nostra caret imagine, dominus cōstituitur: fieri autem hominem ad imaginem & similitudinem Dei, est fieri intellectu & voluntate liberum: hæc enim est facies Dei. In reliquis namq; creaturis vestigium eius tantū relictum est, sicut hu mani pedis relinquitur in puluere, per quod eiusdem hominis facies agnoscere nequit. Igitur quia duæ istæ potentie, intellectus & voluntas, comunicatæ sunt homini, per hoc conditus est ad imaginē Dei: indeq; adeo ius sortitus est dominandi in cæteras animates, rationis expertes. Haud equidē ignoro quosdam distinguere inter dominium regale & naturale: dicentes ad priorem speciem libertatem requiri: non autem ad secundam, verū tamen hoc gratis dictum est: quia natura ipsa nemo est dominus rerum, nisi qui dominus est actionum suarū, & ideo neq; rerū. Quarto arguitur, Dominium quæpiam rei gerere (vt supra ostendimus) est ipsa vti: brute autem animantes vti neutiquam possunt ergo neque vllum habere dominium. Minor est Sancti Thomæ. 1. 2. quaestio. 16. vbi docuit brutis, non competere vsum, secundum illud Augusti. libr. 83. quaest. Vt aliqñ non potest animal, nisi rationis particeps. Et ratio est, quòd vti est rem in finem ordi

D. Thomas.

Tertia ratio conclusio.

Quarta ratio conclusio.

S. Thomas.

August.

nare, quandoquid voluntas est finis: vsus autem mediorum ad finem: & pecudes nihil agunt propter finem, quippe quem non cognoscunt: sed aguntur potius naturæ instinctu. Et simili insuper ratione id confirmatur. Domini enim est Imperare: hoc autem idem est quod rem in alium finem ordinare quod ideo à brutis alienissimum est, vt idem Sanctus Thom. quæst. statim. 17. commonstrauit. Quinto ad eandem conclusionem arguitur. Quicumque dominium habet cuiuslibet rei, iniuria afficitur dum illi aufertur. Bruta autem animantes neque iustitiæ capaces sunt, neque iniuriæ, neque quam non cognoscunt felicitatis. 10. Ethico. capit. 8. Cuius ratio est, quod cum non sint libera, non sunt sui iuris: sed quicquid sunt, hominis sunt propter quem Orbis conditus est. Et ideo qui iumento & armento vel pabulum sustulerit, vel vitam, nullam ei irrogabit iniuriam sed domino: & qui equo regis loco cedit, nullam ei honorem defert, sed regi: nullum ergo pecudes habent dominium neque ius in herbas, sed tantum appetitum naturalem: atque etiam potestatem. Quod si brutis nullum potest dominium cõpetere, liquido fit minus minus cõctis ac rebus inanimis cõuenire posse. Est ergo homo hac ratione medius inter Deum & bruta. Nam irrationale animal nullum habet dominium. Deus verò supremum, nempe & quantum ad vsus, & quantum ad naturas rerum: sed homo quantum ad vsus: attamen quantum ad naturam minimè: vt pote quas mutare non potest, nisi applicando actiua passiuus.

Ad primum argumentum. Respondetur perimendo totum antecedens. Haud enim bruta vllum habent herbarum dominium, quæ eadem ipsa Genes. autoritate cõtra citata cõprobatur. Haud enim legunt ibi herbæ pecoribus & iumentis concessæ, sed solis hominibus. Ecce enim, inquit, dedi vobis herbam afferentem semen super terram, &c. vt sint vobis in escam & cuctis animalibus terræ. Ius ergo herbarum non est concessum brutis, sed nobis pro illis quæ nobis seruiunt. Neque in apibus est nisi metaphoricus rex: quia neque examen in finem ordinat, sed in instinctu naturæ vnâ præit, reliquæ que exercitus sequitur. Multoq; minus aut feræ bestiæ aut rapaces aues dominantur ceteris, licet illis velut alimento vtantur. Mox ad secundum pariter respondetur, cõcelos loquimini proprie dominium habere eo signifi-

ficatu quo nomen in præsentiarum vsurpamus: sed dicuntur prædominari: quia eorum influxu hæc inferiora alescunt, fouentur, alterantur, ac summutantur. Sicuti & in singulis elementis illa qualitas dicitur prædominari, quæ alteri præeminet.

QVÆSTIO SECVNDA, de rebus quarum homo est dominus.

ARTICVLVS I.

Vtrum rerum omnium quæ sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus.

Rostquam constitutum nobis est hominis solum in creaturis corporalibus dominium rerum congruere, cõsequens est vt disputemus quoduplici quarumque rerum dominio fruatur. Et habebit quæstio duos articulos. Prior erit generalis: posterior verò de duobus dominij peculiaris. At arguitur à parte negatiua, quod non omnium prorsus quæ cõdita sunt in terrarum orbe sit homo dominus. Etenim aut illi naturali iure cõueniret, aut diuino, aut humano. Non naturali: quia vniuersale dominij concessum est ei à Deo in eius creatione. Neque prorsus diuino: quoniam tunc iure charitatis esset homo dominus cuiuscumque rei indigeret, eademque charitate amissa, eodem decideret iure: nam Deum solis amicis suis cõcedet bona sua largiri. Consequens autem est falsum & contra humanum morem, etiã Christianorum, in quibus multi iusti rerum egestate premuntur, omnium dominio orbati: multiq; cõtra iniqui & prauis bonis huius mundi, secundum leges, quæ à diuina regula non exorbitant, potiuntur. Quod autem iure merè humano non sit homo dominus patet: quoniam antequam leges essent humanæ, Deus nostro generi indulserat rerum dominium, quod fundamentum est humani iuris, quo earum dominia diuisa sunt. Secundo arguitur. Homo non est dominus elementorum neque cõcelorum: quia illa non sunt nominata Genes. 1. vbi homo constitutus est rerum dominus. In contrarium est quod omnia facta sunt propter hominem: vt. 1. Politico. auctor est Aristotel. & David Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In

In hac quæstione illi recentiores Magistri, quorum superiori quæstione meminimus: quàm plurima cõfarcinant dominiorum genera. Ioan. enim Gerson sex connumerat: alij verò vsq; ad nouem. Sed Cõrado tractat. 1. quæst. 6. vigintitria collibuit recensere. Aiunt enim aliud esse dominium beatificum, quo beati potiuntur gloriæ: & aliud gratificum, quod habent iusti in res omnes creatas, vt illis iure charitatis vt possint: iuxta illud ad Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et aliud est naturale: & aliud euangelicum, &c. Isti autem (vt salua eorum exultatione dixerim) duplici sinistra causa hæc dominiorum genera gratis multiplicat. Primum, quia peruerserunt credentes, idem esse dominium, quod ius: mox, quod domina ex parte materialium obiectorum dissecant: quæ quidem sectio, quia arte caret in infinitum posset abire. Discerni quippe debent duntaxat secundum titulos ex quibus oriuntur. Sit ergo prima rei huius conclusio. Dominium quadruplex tantum est, scilicet naturale, diuinum, & humanum: quod diuidit in duo, scilicet in illud quod de iure gentium oritur, & alterum quod acquiritur iure ciuili. Conclusio hæc firmior per se apparet, quàm vt pluribus cõfirmari indigeat. Dominia enim iure aliquo introducta sunt: ius autem (vt superioribus libris ambobus visum est) non est nisi naturale, & gentium, & ciuile: quibus & diuinum additur positium: hoc est, quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est ei diuinitus ad naturam superadditum. Hoc enim dicitur diuinum positium contra naturale distinctum: cuius etiam Deus auctor est. Igitur quod non sint plura, quàm hæc dominiorum genera, in de patet quod nullo præter hæc potest iure quispiam vllum obtinere dominium. Nulla ergo ratio permittit distinguere dominium originale, & beatificum, &c. Nam ius quo Adam defunctus est in lignum vitæ, quod isti vocant originale, diuinum erat positium, hoc est supra naturam cõcessum. Tametsi statui illi naturale quodammodo existebat, nepe quod possent homines non mori. Multo autem debiliori occasione noua species fingitur dominij Gratifici: operum enim gratiæ non habemus dominium: quia non per nos, sed Dei fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorum. Nam primum, licet ius habeant gloria perfruendi: illud tamè non proprie est dominium, sed ius meriti concessum à

Deo, qui dominus est gloriæ. Aliàs cum gloria in Dei visione consistat, eadem facilitate diceretur beatus dominus esse Dei. Secundo & ius illud, quod permitteretur dominium dici, diuinum est positium. Ius enim huiusmodi diuinum in rebus præcipue est supernaturalibus: vt hoc nunc dictum: & ius euangelicum, quo ministri ecclesiæ habent absoluendi à peccatis, conferendiq; alia sacramenta, docendiq; fidem. Quod re vera inepte dicitur dominium, sed est ius ministrorum Dei. Quis enim mortaliu dicator sacramentis dominari: Extenditur etiam ius diuinum positium ad res naturales. Quale est ius decimarum, quod idem habent sacerdotes: scilicet metendi (vt ait Paul.) temporalia pro spiritualium seminatione. Quauis & hoc ius fundamentum innitatur naturali, quod dignus est operarius mercede sua. Ideo nanq; exemplum à triturante boue apostolus attulit. Ius item ac dominium quod Dauid habuit ad regnum diuinum etiam fuit positium: quippe cum à Deo fuerit electus, non sicut ceteri Reges à re publica. Et dominium quo populus Israël in terram promissam positus est. Quin verò & in angelos sunt quæ cogitè nos dominio fungi, propter assertum Pauli ad Hebr. 1. Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis? At verò abusus esset vocis homines angelorum dominos appellare, quæ vni homini Christo propriu est: sed funguntur hac parte ministerio Dei, sicuti neque inferorum demones tam domini sunt animarum quas cruciant, quàm diuinæ iustitiæ executores per supplicia quæ ipsi quoque perferunt. Secunda conclusio. Homo dominium habet naturale, non solum in omnes terræ fructus verum etiam quodam pacto in elementa celestisque orbis, qui velut textu sunt sui domiciliij. De terrenorum dominio patet Genes. 1. Faciamus hominem vt præsit, & c. Et rursus: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam: & dominamini piscibus maris, &c. Illud enim dominium non censetur positium diuinum, sed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione authoris: nam hæc de causa omnia dominia dicerentur diuina: cum omnis potestas à domino Deo sit: sed differunt per hoc quod naturale, est naturæ debitum: alterum verò, super naturam adhibitum, & dominium rerum congruit homini priori modo. Nam quatenus homo,

porens est, debentur illi ea quæ ad vitam eius sunt necessaria. Hac enim ratione colat legi Aristoteles, omnia corporea esse facta propter hominem. Ita quæ quemadmodum licet Deus per miraculum creauerit homines, nihilominus membra & potentia naturalis iuris, veluti debiti humanæ naturæ, supposita eius existentia, quæ ei per creationem gratis contulerat. Et pari ratione dominium habet quodammodo in cælos, qui sunt veluti tectâ suarum ædiû: atq; in elementa, in quæ solis calorê, & lucê qua vitur: & in alias insuetas; atq; in pluuiâ & niuê quæ illi naturali iure seruiunt ad vitam seruandâ, atque ad alimenta terrena ope paranda. Dicitur est autem cum moderamine, dominium nos habere in cælos, & elementa: quia non possumus, aut illa cõsumere, vt terræ nascetia, aut eis vt in animalibus. ¶ Tertia cõclusio.

Tertia conclusio.

Gersonis opinio in pugnat.

Quarta conclusio.

Charitatem non esse reru.

Iure enim humano, quod superiori libro in ius gentium & ciuile partiti est, multis abundat homo dominij. Iure enim gentium (vt paulo post dicemus) propria dominia diuisa sunt: vt meum & tuum audiretur in orbe. Iure autem ciuili, hoc est ciuile que ciuitatis seu regni proprio, multa quocumque mortales possident: vt iure præscriptionis, iure hæreditario, iure primogenituræ, &c. Hæc autem omnia clara sunt & patentia. ¶ Illud autem quod Gerson, & latius Richardus tractat. 1. quæst. 2. de dominio gratifico dissulerunt, animaduersione opus habet. Bifariam enim & per vtrunque extremum peccare de hac re contingit. Isti quippe nominati autores aiunt, eos qui in amicitiam Dei per eius gratiam recipiuntur, dominio fungitur in res, quæ alio ab ipsis titulo non possidentur: vt puta in res omnes cuiuscumq; possessoris, quia iure charitatis possint omnibus yti. ¶ Contra hos autem statuitur quarta cõclusio. Qui est in gratia dei nihilo plus habet aut dominij aut iuris vtendi re aliena, quam qui est in peccato, vterq; enim in extrema necessitate vti potest rebus sibi necessarijs, cuiuscumq; sint possidentis neuter tamen citra illam. Cuius porro contrariu & falsum est & assertu periculosum. Enimvero titulus quo mortales dominij reru donati sunt, non est charitas, vt vult esse: & libro 10. Armachanus, falso arbitrati sunt: sed ius possessarum ti. (vt diximus) naturale aut humanum. Deus namq; solem suum oriri facit super malos: &

bonos, & pluit super iustos & iniustos: & ideo quantumuis quisque charitate polleat, nullum tamen ius nouum in res has caducas & lubricas acquirat, sed in regnum cælorum: de cuius tantum hæreditate ait Paul. Si filij, & hæredes per Christum. Neq; mos & vsus reipublicæ christianæ admittit, vt charitatis titulo quis valeat aliena rapere: inuero p hoc ab eadem charitatis virtute decideret. Quin etiam Christus hæc omnia cõtemnere nobis iussit. Neque Paulus ipsis sanctis euangelij concionatoribus alio titulo concedit posse temporalia metere, quam velut laboris mercedem, quia spiritualia seminãt. ¶ Illud autem quod pro se illi adducit, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum; nullo colore eis patrocinatur: quoniam Paulus nihil aliud voluit, quam quod diligentes Deum, nullis superantur turbulentis incurSIONIBUS huius mundi, sed cunctis vtuntur ceu virtutum suarum administris. Et quod adiungit, amicis omnia esse communia: hoc tantum conuincit, quod amicis Dei communia sunt eius sempiterna bona. Nam hæc temporalia non sunt digna quæ velut præmium ipse charis suis impartitur. Tametsi iustos (vt ait Psaltes) in necessarijs non derelinquat. Hoc autem per elemosynas prouidet, aut alia via legitima. Nam si charitatis titulo ius cuiuspiam faceret vsurpandi res alienas, paci tunc & tranquillitati reipublicæ offensus poneret. Horum enim temporalium tituli debent esse in foro exteriori patentés: vt quisque palam sciat quid a se iure, quidque iniuria petatur. Charitas autem in peccatore delitescit. Parum profecto hæc abest opinio ab illa Lutheranorû, quam ca. 4. super epistolâ ad Româ impugnamus: sanè qui ex illo verbo Pauli de iusto Abrahamâ & femine eius, vt heres esset mundi, illum exprimunt sensum, quæ licet iustis quocumq; mundi cibo, & vestitu, ornatusq; ac delicijs frui. Sed de hac falsitate nihil ad præsentem locum. ¶ Ex eadê rãdione, nempe charitatem esse rerum possessarum titulum, vult esse iustis in quos (vt dicebamus) Armachanus lib. 10. cap. 4. impugit, illum exprimunt sensum, quod nemo extra charitatē vllum retinet vel spiritualium ius, vel temporalium dominij. Est autem hæc facta hæresis, sæpe ac sæpius cõdemnata. Nam licet iniquus per modum meriti non sit dignus pane quo vescitur; neq; qua vituiti vitæ (vt Augustinus & reliqui sancti aiunt) per-

Ad primu argumentu.

Ad secundu.

stat tamen in eo naturæ ius, vt sole fruatur, quæ Deus oriri facit etiã super malos. Celebrat enim scriptura facta multis reges etiã dum erant in peccato, non solum, Gentiu, vt Nabuchodonosor, & alios tam Chalæorum quam Persarum: verum & Hebræorû, vt Saulem, Salomonem, quin & ipsu Dauidem. Missum præterea facimus quãta incertitudinis nebula obtenebratam sanctam ecclesiam susq; deque vesania hæc confunderet. Nam huiusmodi oppugnatio non est præsentis loci. Haud tamẽ eadem nota Gersoni & Richardo inurenda est, qua denotatur hereticis quoniã secundum illos, licet ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittat fruendi alienis rebus: retinet tamen naturæ ius, quod suas proprias possidet, atque alia iura, siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Argumentu. ¶ Rõgumta igitur nõ alia noua indiget rãspõsione. Iam enim negata est illa cõsequencia primũ argumentũ: videlicet, Dominij rãspõsione fuit homini à Deo donatũ: ergo non est ei naturæ: quoniã fuit, non tanquam naturæ adhibitu, sed tanquam naturæ debitum. ¶ Et ad secundũ etiam rãspõndetur, quod licet substantiæ cælorum non sit homo dominus, vt possit eos alterare: est tamen dominus, quia eis vitur tanquã domicilio, & ad alia naturalia cõmoda. Et multo melius est elementorum dominus, vt aeris ad respirationem, & maris ad nauigationem, & terræ ad culturam, & ignis pariter ad meteoras impressiones.

ARTICVLVS. II.

Vtrum homo homini dominus esse possit.

Consequitur in hoc secundo articulo de hac singulariter dominij specie dicere: an videlicet eẽ possit homo alterius hominis dominus. ¶ Et arguitur contra affirmatiuam partem. Nullu ius potest naturali derogare: naturalis contra naturam subiicitur. Et Gregorio idem asserente, vbi ait contra naturam esse homines hominibus dominari: rationeque idem monstrante: nam homo eo ceteris animantibus præstat, quod ratione viget & libertatis arbitrio: ergo nullo iure in genus nostrum obrudi seruitus potuit. Fe-

cit enim Deus hominem rectum, vt habetur Eccles. 1. 5. & posuit eum in manu cõslij sui. Atque hac de causa homo, cum primũ creatus fuit, ceteris ore Dei prælatu esse creaturis: non autem homini. ¶ Secundò id præcipue confirmatur in Christianis. Haud enim decet, vt quos Christus in filios dei adoptas libertate donauit, serui esse permittantur: nã vt ipse dominus intulit Matth. 17. Liberi sãt filij. ¶ Contrariũ decernunt iura titulis citatis de statu homi. & in instit. & præterea Aristot. Poli. 1. quibus locis multiplex seruitus species distinguitur & approbatur.

Prima conclusio.

Ad hanc quæstionem quatuor cõclusionibus rãspõndetur. Prima est. Homo tã iure naturæ quã iure gentiu potest esse alterius hominis dominus. Duplicem enim seruitutẽ scit Aristot. dignouit. 1. Poli. Alteram quidẽ naturã, alteram verò legã. Naturalis est qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetibus ac rudibus dominantur. Enimvero vt in eodem homine anima corpori: ita & i toto humano genere, homo homini (vt ait Comicus) longe præstat. Quocirca sagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperandũ dotauit, alios verò corporeis neruis ac mēbris irroboraui ad seruiedum. Et q ista dominatio naturalis, recta sit, pbat: nam hominis natura est vt secundum rationem viuat, atque idẽ eidem obtemperet: ergo sicut perfectio appetitus sensitiui in homine est rationi parere: ita & inter homines perfectio agrestium scientiarumq; rudium est, sapientium gubernatiui subdi. ¶ Al

Duplex seruitus ex Aristot.

galis duplex.

Secunda cõclusio.

cita. Nā estī homines facti sunt à Deo liberi, tamen tam innatū est animantibus cunctis desiderū ac ius seruandi vitam, vt possint se eius gratia miseri in seruitutē adigere. Nā licet, Non bene pro toto libertas venditur auro: vendi tamē pro vita fas est, quā omni est pretiosior auro. Imō & parentes egestate cōpulsī, liberos suos antiquo iure vānundare permittebantur: vt eodem loco Leuitic. 25. memoriæ proditū est. Et ca. de patribus qui filios suos distaxerūt. l. 2. & Instit. de patria potest. in glossā: licet iam inter Christianos huiusmodi leges non sint in vsu. ¶ Aiunt tamen apud Aethiopes eundem adhuc vigere morē: quō ad eorū mercatū Lusitani ad nauigāt. Quod si liberē venēunt, nō est cur mercatura illa crimine vilo denotetur. Veruntamen si, quā iam percrebuit, vera est fama, diuersa est ferenda sententia. Sunt enim qui affirmāt fraude & dolo calamitosam gētem seduci: inescariq; nescio quibus iocalibus, & astu pellici versus portū, & nōn quā cōpellit: & sic neq; prudentes, neq; quid de illis fiat opinantes, huc ad nos transmitti & venundari. Quā si vera est historia, neq; qui illos capiunt, neq; quia captoribus coēmit, neq; illi qui possident, tutas habere vnam cōscientias possunt, quousq; illos manumittant: etiā si pretiū recuperare nequeant. Nā si qui rem alienā possidet, etiā si mercatu vel alio iusto titulo eam acquisierit, cū primū alienam esse rescuerit, tenetur cū pretij etiam dispendio domino reddere: quanto magis liberum natum hominē, per iniuriā manu captum, astringitur in suam restituere libertatem? Quod si quis id sibi pretere cogitare rit, q̄ praeclare cum illis agitur dum pro seruitute beneficium eis Christianis rependim; iniuriū se nouerit esse in fidē, quē summa est libertate docenda, ac persuadenda, tātū abest vt eorū excusationē deus admittat. ¶ Tertia seruitutis species est etiam legalis. Vnde (vt lege citata & ff. de statu ho. l. libertas) docemur seruitutis nomen deriuatū esse. Videlicet quōd Imperatores bello captos vendere, neq; occidere solent, sed seruare. Et isti dicuntur mancipia: quia victores, quos gladio transfigere possent, manū capiunt, vt seruet. ¶ Ac de ista seruitute subditur tertia conclusio. Nōn modo est licita, verū de misericordia profecta. Si enim qui gratia sustinendā vitę libertate se priuare potest, satis q̄q; ducere debet seruituti quā morti tradi. ¶ Est autem latum inter has seruitutis spe-

Tertia conclusio.

cies intervallum. Nam genus illud dominij seruitutisque naturalis non plenam attingit rem, quā nomen sonat, secundū ea quae praecedenti quaestione explanata sunt. Seruus enim secunda ac tertiae speciei, quia liber nō est, quicquid est, domini est; neq; dñs eo vitur in bonum ipsius serui, sed ad suam propriam utilitatē, sicuti in cōmentio. Vnde Institutio. Per quas perso. nobis acqui. §. itē nobis. & de acquirendo rerum dom. l. etiam inuitis. quicquid seruus acquirit, adiudicatur dño. Quāuis & inter duas istas seruioris species nō nihil mihi videat discriminis inspicere. Illi enim qui se inopia presū seruituti manciparunt, quia liberē se pretio vendiderunt, fugere iure nequeunt: sicuti neq; furari quem vendidissent equum: seruos autē bello captos non auferem in has cogere angustias. Est quidē glossa super ea ius gentiū. d. 1. que ait seruos in genere non posse auferere: quam sententiam elicit ex capit. si quis seruus. l. 7. q. 4. sed tamen illud caput solim prohibet, ne quis seruum vt recedat sollicitet: quod de emptiōis intelligi potest. Neq; (vt reor) discrepantia est inter Christianos atq; infideles: quoniam ius gentium gentibus cūctis aequale est. Quāuis Christianis etiā à Christianis captiuis cōgruentiori ratiōe fugere liceat: nisi pollicitus quis nō fugere, suam impignoraerit fidē, quā potro seruare cōstringitur. Parisior miter mihi videor verē ac legitime inter has seruorum species distinguere quantū ad ea in quibus tenetur dominis seruire. Christiani a nāque à Christianis bello capti, non tenentur vt mancipia seruire: neq; eorum bona, nisi quae tunc in bello in praedam deuenierint, sunt dominorum. Imo neque mancipia quae ab infidelibus Christiani iure belli arripiūt, sic arbitror quicquid sunt dñorum esse, vt quicquid vt dono susceperint, vel hæreditario iure, vel licito ludo fuerint lucrati, teneantur in conscientia dominis exhibere: quoniam cū non sua sponte in illam conditionem inciderint, non est eorū miseria tanta afflictione coēcenda: quandoquidem, vt est i regulis iuris, fauores ampliādi sunt, poenae vero restringēde. De illis autē qui se ipsos vendiderint, aliquatūlo est ratio apparētior q̄ quicquid sint dñi sint, iuxta praescriptum legū, quas nuperrimē citauim; Tacti de horum oīum iudicio, iuris prudētis deferēdū est. ¶ Verū tamen de prima specie seruitutis longe aliter speculandū est. Etenim qui natura est dñs, nequit natura seruis veluti rebus posse-

Quando fugere.

Quibus possit serui in illis quae propriæ ut hoc possint.

Ad argum.

Intentionū adiunctio.

possessis in suum ipsius cōmodū vt: sed tanquā liberis suiq; iuris hominibus in rem, ac bonū ipsorū: eos scilicet decedō moribusq; instituedo. Quapropter neq; illi tenent, veluti mancipia eis seruire: sed æquitate quadā & honestate naturali, nisi vbi essent mercede conducti. ¶ Et per hæc satisfieri illis debet, qui sciscitantur, vt iure naturalis dñij possimus Christiani infideles armis infestare, qui pro suorum morum ruditate naturales vidētur esse serui. Nullum enim inde ius cōtra eos acquirimus vi illos sublugandi. Eō q̄ seruitus illa libertatē non tollit, veluti illorum conditio, qui vel se viderunt, vel bello capti sunt. Et cūm fundamentum dominij sit libertas, nullam amittunt suarum rerum ius. Aristoteles enim non solum consti tuebat illam seruitutem inter vnam nationem & aliam: verūm inter personas eiusdē vrbs, & eiusdē domus. Sunt enim in eadem Christianorum vrbe natura serui, qui tamen non subinde possunt suis expoliari: etsi parē natura dominis reuuant. In eo autem quod idem ait Aristoteles eodem. r. Politicor. capit. 3. scilicet quōd sicut bestias venari, ita contra eos homines qui ad parendum nati sunt possumus bellum moliri: eatenus audiendus est, quōd illos qui ferarum more palantes oberrant, nulla seruantes gentium foedera, sed aliena petentes quocūque grassantur, possumus vi abigere, & subigere, & in ordinem cogere. Sed de hoc latius in libello nostro Deratione promulgandi Euangelium: vbi de dominio & iure quo catholici Reges in Nouum Orbem oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

Ad argumentū ergo in cōtrarium respōdetur per seruitutem non contra iri aut proprie derogari naturali iuri. Haud enim ius naturæ prohibet seruitutē tanquam peccatum, aliās nunquā esset licita. Sed (vt. 4. senten dist. 36. author est sanctus Tho.) bī rariā aliquid est à natura intentum: Vno modo secundū intentionem primam, quem admodum generationē intendit, corruptibilis naturæ conseruatricem: Altero modo quantum ad secundam intentionem: quo pacto corruptionem intēdit vt generet. Vnde Arist. 2. cœli, text. 37. senium ait esse præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, seruitutem esse contra naturam: nempe cōtra primam naturæ intentionem, qua cupit omnes homines secundū rationem su-

diolos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est poena quæ est conformis naturæ corruptæ. Atque inter poenarum genera vnū est legalis seruitus. Nam ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorum turba, quæ homines in seruitutem adigunt. Quare neq; Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos à lege nos tantū peccati & mortis fecit, vt ad Roma. 8. ait Paul. Nulli tamen nos iuris gentium exemit. Imō ad Titum. 3. admonet seruos obedire dominis: & Petrus addit, etiā discipulis: scilicet infidelibus, qui extra ecclesiam vagantur. & 1. ad Corint. 7. monet, vt qui seruus vocatus est, seruus maneat. Verum est tamē quōd propter decetiam: Christianæ libertatis consuetudo iam pridē obtinuit, nē Christiani bello capti more mancipiorum seruiant: vt Barto. adnotauit. l. hostes. de capt. & postl. reuer. Seruitus autem naturalis nō incidisset in statum innocentia, vt modo existit: quia nulli essent rudes, & ignari. Tamest infantes, & pueri nō omnia scirēt quæ adulti. Neq; fuissent omnes eodē ingenij acumine nati. Fuit ergo seruitus perinde peccatū ingressa per quod (vt ait Pau.) introiuit mors. Quōd autē Am bro. ait. (vt refertur. d. 35. can. sexto die. pper ebrietatē obrepisse seruitutē in orbē, fateor me nō intelligere: nisi serū appellet. ebriū qui rationis vlra orbatus, sit sicut iumentū. ¶ Videri autem cupiam possunt iura supra citata secū pugnare. Aserunt quippe ex vna parte seruitutē iure gentiū esse constitutā: ex altera verō Imperatorum esse sanctionem. Haud tamen vllā habent contra pugnantia. Existit enim seruitus de iure gentium, vt expressē habet Canon Gregorij cum Redemptor. 12. q. 2. vbi ait, homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentiū iugo substituit seruitutis. Dicitur enim ius gentium, propterea quōd ratio naturalis omnes gentes illud ius docuit. Dicitur verō & imperatoria constitutio, eō quōd Imperatores tum ratum illud habuere, tum more & vsu confirmarunt.

ARTICVLVS. III. Vtrum homo sit vitæ ac famæ dominus.

Restat in hoc tertio articulo de dominio propriæ vitæ ac famæ tantulum sermonis adijcere. Vtrū scilicet homo suæ propriæ vitæ, ac

subinde honoris & famæ dñio fugatur. Arguitur enim de vita q̄ sit suæ quisq; dñs ex illo Ecclesiasti. 15. Deus ab initio constituit hominē, & reliquit eū in manu sui consilij. Relinquere nāq; in manu consilij sui nil aliud esse apparet q̄ facere eū dñm sui, atq; adeo suæ propriæ vitæ. ¶ Secūdo. Propter qđ vnūquodq; tale (vt est in Postc. Analyticis) & illud magis est autē homo dñs reliquorū bonorū propter vitam; ergo excellentius est dñs vitæ. ¶ De fama autem arguitur tertio à parte negatiua, q̄ nō sit homo suæ propriæ dñs, ex illo Sapiētis præcepto, Eccle. 4. 1. Curā habe de bono noie. vbi custodes institui videmur famæ: nō dñi vt pecunia. Cui & illud accinit Prover. c. 22. Melius est bonum nomē q̄ diuitiæ multæ. ¶ Quarto arguitur autoritate Augustini de bono viduitatis: ca. 20. quod refertur. 1. 1. q. 3. c. Non sunt audiēdi. vbi in reprehensionē eorū qui propriam negligūt famā, subdit. Quia nobis necessaria est vita nra, alijs verò fama nostra. Quibus verbis insinuare videtur dominium famæ nostræ non esse penes nos, sed penes rempublicam. Item. 1. de Ciuit. Dei. cap. 10. ait illo præcepto, Non falsum dices testimonium, prohiberi quēq; aduersum se falsē testari, sicuti aduersus proximum. Quemadmodum alio præcepto, Non occides: vnā & proximi homicidium & propriū prohibetur. Ex hoc ergo arguitur. Pariter hæc duo præcepta prohibent tā testimonium aduersus propriam famam, quā propriū homicidium: & ex hoc secundo colligitur hominem nō esse dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicitur neminem esse dominum suæ propriæ famæ. ¶ Contra partē autem affirmatiuam prioris nembris extat illud Sapien. 1. 6. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem: & deducis ad portas mortis, & reducis, vbi solus Deus insinuat vitæ dominus. De fama autem in contrarium facit, quod ipsa & honor connumerantur in bonis proprijs acquisitis, quibus ad felicitatē vtimur: ergo sicut quisque vti potest facultatibus suis & possessionibus, sic vt in alienando nemini faciat iniuriam: ita vti potest honore & fama: atq; adeo simili modo talium bonorum homo est dominus.

Et si duo hæc quæ sita cōtrarijs respōsionibus dissoluatur: coniugauimus tamen ambo sub vna disputatione, vt cōtrariæ ipsorū rationes è regione oppositè apertius res ambas elucidarent. Ad quæstionem er-

go respondetur quatuor cōclusionibus. Prima est. Homo non est suæ vitæ dominus. ^{Prima cō-} Probatur primò tam autoritate Sapiētiae ^{clusio.} modò citata, quā ex illo Deuterono. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quibus locis probatur dominium vitæ nostræ Deū sibi reseruasse. Deinde ab effectu probatur ratione quæ à definitione dominij supra exposita colligitur. Dominus rei cuiusque ille est qui citra iniuriam quæ cuiquam irrogetur, potest illa, vt liberit, vt, etiam vsq; ad eius dispendium & consumptionem: homo autem occidere se non potest, lege iustitiæ id vetante: ergo nemo est suæ vitæ dominus. Meminerim legis iustitiæ, nē quis obijciat legem etiam prohibere, nē quis bona sua exteriora absque villo fructu dilapidet, quorum nihilo minus est dominus. Enimuerò licet lex charitatis, qua se quisque & sua diligere tenetur, id prohibeat: non tamen lex vlla iustitiæ: & ideo citra iniuriam potest talia bona effundere tanquam verus dominus. Præterea pupillus alienare vetatur bona quorum est dominus: non tamen lege iustitiæ, vt qua prohibetur aliena furari: sed vt propria custodiat. Secus autem de vitæ lege enim iustitiæ prohibetur homo se occidere, sicut & alios: quia nō est magis dñs suæ q̄ alienæ vitæ. Sed ais, hoc est principii petere. Vnde enim monstratur, præceptum ne se homo interficiat, esse præceptum iustitiæ prohibentis rem alienam auferre? dicere enim quis potest esse tātum iusionē charitatis similem alteri qua prohibemur bona nostra per prodigalitatē decoquere. ¶ Arguitur ergo secundo nē petitio principij cōfatur. Si homini dominium concessum est propriæ vitæ, hoc esset vt aliquando posset illam dispendere & à se alienare, sicut potest iustus de causis alia bona, nā frustra est potentia & facultas que nunquam exire potest in actum, homo autem nullā ab causam, quouis colore censetur iusta, potest se vita priuare: ergo signum est non esse dominum. ¶ Tertio arguitur à priori, & à legitima causa. Si aliquo iure homo esset vitæ dominus: id esset naturale, aut diuinum, aut humanum: naturale autem non, quoniam primum naturalium appetituum, atque adeo temporalium summum est, quo vnāquæque res appetit se conferuari in esse: iuxta illud dæmonis, sed tamen verū apud Iob, pellem pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Quare nulli rei natu-

natura tribuit, seu qualitates seu instrumenta quæ in suam essent internecionem: sed illa quibus conferuatur: vt igni calorem, & aquæ frigiditatem: & cunctis animantibus suas debitas qualitates: ergo ius naturæ neutiquā permittit homini se interimere, atque adeo nec ei tribuit vitæ dominium. Cum autem ius naturæ effectus munusque Dei sit, fit vt nec iure diuino positum concessa sit talis facultas. De iure autem humano clarum est. Eo vel maxime, quod nec diuinum nec humanum de re hac vsquam legitur verbum. Nam Genes. 1. vbi factus est homo: omniū dominus? etiam animalium, quæ ideo in suos vsus mactare potest: non simul tradita ei est suæ vitæ potestas. Ecce conclusionis origo. Cum vita sit fundamentum bonorum omnium temporalium, quam quidē vitam homo nō per se acquirit, sed Dei beneficio parentūq; opera recipit: nō deuit illi concedi eius dominium, sed vt Deus eius autor id retineret: vt nefas homini esset, iniussu ipsius de vita, in quam ipse per se non ingreditur, exire. Id quod & lumine naturali notū fuit. Sic em̄ ait Lyricus, Nemini iniussu Regis de vita ex eundū. Sed de hoc iterū lib. sequenti, sub titulo De homicidio. Constitutus ergo iure naturali, ac diuino homo est suæ vitæ custos: porrò quā sustinere tenet, nō aut dñs. ¶ Quod si cōtra obijcias, hominem posse etiam priuata autoritate vitā p̄ amicis exponere, imò etiā ad defendendū suā, propria bona, possetq; mēbrū salutis grā abscindere, eū tamē mēbra sint pars vitæ: quæ oia attestari videtur dñium penes hominem esse suæ propriæ vitæ. Respondet, nequaquā id cōsequi: nā mēbra abscindere nō licet nisi in custodia vitæ: & vitā exponere p̄ amico vel bonis, temporalibus nō ad hoc reducit quod est hominē se occidere, id quippe illic nō intenditur: sed ad hoc qđ est mortē perpeti, nē homo deserat virtutū officia, qđ tā diuinum q̄ naturale ius approbat. ¶ Secūda cōcl. Non solū homo priuatiu, verū nec rempublica, nec princeps absolutū habet dominium vitæ subditorum, sed solus Deus. Hoc patet, quoniam princeps nō potest innocentes vlla ratione interficere, sed solū nocentes: aut qui tales fuerint legitimo testimonio, pbati ad vindicandā criminā: id quod nō arguit principē esse dñm vitæ, sed iudicē malefactorū. Potest præterea in bello ciues obijcere periculō mortis ad defensionē reipublicæ: sed nec hoc iudiciū est dñij vitæ, sed huius: propterea qđ sit rempublicæ

custos. Igitur quoties audieris qui se vel aliter necauerit iniuriā facere reipublicæ, quod Arist. ait lib. 5. Ethic. c. 11. neutiq; id eō referas qđ dñium vitæ sit penes rempublicā: sed eo qđ ei custodia, ac tutela vitæ ciuiū cōmissa est: ipsaq; sola potest hoies vita multare. ¶ Tertia cōclusio. Deus est absolutus vitæ dñs, nēpe qui nō solū tanq̄ iudex puniēdo, vel tanq̄ custos defendēdo: sed absolutē tanq̄ humanæ vitæ autor potest hoies morti tradere, sicut vnus quilibet iumētū suū. Sua tñ inenarrabilis misericordia est, qđ nūq; hac absoluta dñi potestate vsus est, nec in vitā nostram, nec in reliqua bona. Et enim si Hebræos iussit vt expoliaret Aegyptios, iusto id iudico fecit: quoniam Aegyptij mercedē eis debebant pro seruitio luti ac lateris. Et si Osæ præcepit vt ex meretrice filios tolleret, quod tanq̄ dñs corporū poterat: credibile tamē est Propheetam illam prius duxisse in vxorem, vt eam iure etiam humano cognosceret. Et si Abraham tanquam dominus vitæ: præcepit vt filiū in sacrificium immolaret, id tñ post non permisit. Et si Exo. 3. 2. præcepit per Moysem vt vnusquisq; occideret fratrem suū: iussit tanq̄ vindex cōflati vituli. Vide ergo qđ contra naturā sit immanitas illa (si vera fama est) Turcæ, & quorundā barbarorū principum: qui in ea sunt cecitate, vt se dominos existimēt vitæ subditorū: ita vt possint illos absq; vlla vel culpa, vel causa, veluti pecora, trucidare. ¶ De fama autē, quia id copiosius in nostra relectione regēdi & detegēdi secretū, tractauimus, vnica hic cōclusione, quæ sit ordinis quarta, satis est respōdere, contraria illi qđ asserta est de vita. Homo dñium obtinet honoris sui & famæ, nēpe vt possit illis veluti pecunijs vt, licet pretio sint maiori estimāda. Scio equidē multos, etiā ex nostris, vt Caiet. diuersam. 2. 2. q. 73. & in sua Sūma, sequi sententiam: semper mihi tñ hæc gratius arrisit. Ad intelligentiam autem huius conclusionis adducenda est in iudicium contraria sententia, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Triplex est nostrorum bonorum genus: primum est vita, postremū temporalia bona, mediū honor & fama. Et quidē de extremis nulla est disceptatio, quin omniū est cōfessio, neminem esse vitæ suæ dominū, vt possit se vlla ob causam citra iniuriam necare: sed esse iniustitiæ scelus. Et per contrarium extremum fatentur esse quēcūq; bonorum exteriorū dominū: sanē quæ potest citra cuiuspiā iniuriā alienare ac dispende-

Respublica tantum iustitiam custos, Tertia cōclusio.

Feracitas

Quarta cōclusio.

Cōclusio
Deus
vitæ

Opinio Ca. re. Opinio ergo nostrae contraria collocat honorem & famam in ordine vite, nos autem in ordine bonorum exteriorum. ¶ Et ratio nostra prima est superiori contraria. Homo verè ac legitime est suorum bonorum omnium dominus, vt citra cuiuspiam iniuriam, quae propriè sit contra iustitiã, possit illa dispendere ac negligere, illisque vt: honor & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali concessa, atq; ab ipso acquisita & aucta: neq; vlla iustitiæ lege, si est priuata persona, prohibet illa dispendere: ergo nemini iniuriã facit, si illa rejiciat, atq; adeo est verè eorũ dñs. Dixerim nulla iustitiæ lege, quo verbo res tota detegitur. Prohibemur enim charitatis lege, qua nos & nostra diligere tenemur, prodigos esse honoris & famæ (sicuti & externarũ facultatũ) ne absq; causa ea negligamus, vt patet locis supra citatis. Curã habe de bono nomine &c. nulla est tamè lex iustitiæ q̄ nos vetet eadẽ expẽdere tanq̄ aliena. Atq; hoc est qd̄ probare intendimus. Enimvero de vita extat (vt nuperrimè dicebam⁹) Deu. 23. Ego occidã, & egoviure faciã. & Sapi. 16. Tu es Dñe qui vitæ & mortis habes potestatem. Ex quibus colligitur minimè nos esse vitæ dños. Atq; his accedit naturalis ratio. Vita nãq; fundamentũ est omnium bonorum temporalium, quã homo ipse non acquirit, sed diuino beneficio paratumq; opera recipit. De honore autẽ & fama nullibi tale legitur. Imò ratio naturalis contrariũ docere videtur. Honorem enim & famã, vt proximè dicebamus, nos ipsi post receptã vitã acquirimus & cõparamus. Adde quòd honor, vt. 1. & 10. Ethic. ait Arist. præmiũ virtutis est: virtus autẽ naturalis saltem proprium opus est nostrum, per cõcursum generale Dei: sicuti & virtus suprãnaturalis, quòdãmodò etiã nostra per eius singulare auxillium. Item honor & fama, vt ibidem ait Arist. pars sunt felicitatis: felicitas autem proprium nostrum bonũ est: sumus ergo eorum domini, vt si velimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriã. Nisi quis persona esset publica. Loquimur enim secundũ rei naturam omnibus circumstantijs nõdã. ¶ Et cõfirmatur hæc nostra sententia auctoritate diui Tho. 2. 2. q. 64. ar. 5. vbi ait, quòd occidens seipsum non solum facit contra charitatem, sed contra iustitiã respectu reipublice, cuius est vita hominis. De fama autem nihil simile subinfert. Quin verò in solutione ad tertium contrarium de ipsa sentire videtur. Ait quippe licitè posse hominem de seipso

De Iustitia & Iure.

disponere quantum ad ea, quæ pertinet ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur: sed trãsitus de hac vita ad aliam feliciorẽ non subiicit libero arbitrio hominis, sed potestati diuinæ: & ideo nemini mortem oppetere licet. Videtur ergo vniuersa hominis bona subiecisse eius dominio præter vitam. ¶ Secundò conclusio hæc lucidius probatur ex his proximis verbis sancti Thomæ: Si non essemus aliter domini famæ & honoris quàm vitæ, sequeretur quòd nullo materia dominij adhibere operæritium duximus, qui esset plurimum aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quæstione. 6. elicienda est responsio illius quæstio, an liberum sit homini restitutionem remittere suæ famæ, quod contra aduersam sententiam concedemus. Item libro sequenti in materia de detractione, per hoc examinabimus quale quantumque committat crimen qui seipsum infamat: & vtrum id aliquando liceat. Enimvero vt perfuntoriè in presentiarum hæc prælibemus, cum persona priuata per sui criminis detectionem se infamat, nullatenus contra iustitiã peccat, neque vlli iniuriam irrogat, quare genere suo non est nisi veniale contra sui ipsius charitatem: licet grauius quàm pecunia prodigere: quia fama præciosius bonum est. Potest tamen fieri mortale si de sua se iactando turpitudine id faciat. Vnde David, Quid gloriaris in malitia? &c. Et Esai. 3. obiurgantur qui peccata sua sicut Sodoma prædicant. Item si sit persona publica, qui famam suam & bonam estimationem in bonum subditorum obligatam habet, contra iustitiã mortaliter peccaret. Attamen qui non in vanum, sed bona causa tale occultum crimen suum proplaret: vt si latro quò acerbiter tormento euaaderet, certè nihil delicti committeret, quin forte probe id ageret. Imò verò si mentiendo se tunc infamaret, quauis culpã mendacij admitteret: non tamen esset perniciosum, atque adeo neq; genere suo mortale. Secludimus tamen semper personas publicas: præterea absurdissima nefandaque flagitia, quæ aures exhorrescunt: nã de illis se hominẽ infamare, vix posset à lethali scelere excusari.

Ad. 1. arg. ¶ Ad primam igitur Ecclesiast. autoritatem respondetur sensum esse, qd̄ Deus fecerit hominem dominũ suarum actio

Libri Quarti,

Quæstio. II.

nũ: hoc est enim relinqui in manu sui cõsiliij: non tamen inde sequitur esse dominum vitæ. ¶ Ad secundum negatur illud axioma Philosophi, Propter quod vnumquodq; tale: &c. aptè ad rem præsentem accommodari. Esse enim nos rerum dños propter sustentandam vitam, solũ arguit nos esse custodes vitæ, non autẽ dños. Sumus etenim domini actionũ propter amicitia Dei cõparandam: tamen non sumus eiusdem gratiæ diuinæ & amicitia dñi. ¶ Autoritas autem Ecclesiæ. tertio loco allata de fama id profus cõvincit qd̄ tenemur præcepto charitatis nostri curam habere honoris, & famæ, nõ tamẽ qd̄ contrarium delictum in persona priuata sit iniuriã contra iustitiã, sicut si quis se occiderit: quo vtiq; scelere: & in Deum iniurius esset: penes quem dñum est vitæ: ac subinde in rem publicam, quæ eiusdem est custos. Adde qd̄ modus procurandi bonum nomẽ, ille est penitus vt curam habeas colendi virtutes, quas, veluti vmbra sequi honor & fama. Et ideo in bonũ virtutis possumus illa, si opus est, dispendere, tanquam veri illorũ dñi. ¶ Autoritas autẽ prior argumẽti nihil nos oppugnat: nam si ex illo secũdo membro qd̄ fama nostra est alijs necessaria, inferre contendes, dominium eius nõ penes nos sed penes rempublicam esse: pariter ex prioro quo ait vitam nostram esse nobis necessariam, inferres dominium vitæ nostræ penes nos esse, quod Augustinus non cõcederet. Hoc ergo præcipue nos admonet, vt nõ simus negligentes propriæ famæ, qua possumus rempublicæ seruire, vt sine legitima causa illam despiciamus. Et maxime quando sine scandalo nõ possumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdam quæ cum egregio sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis prætextu sinistram de se suspitionem generare, vt vilius æstimarentur: per quod scandalum dabant. ¶ Posterior verò eius autoritas. 1. de Ciuitate Dei. quæ paulò vrgentior est, hoc solum cõvincit, quòd illo præcepto, Non falsum dices, prohibeamur testimoniũ aduersus nos ipsos dicere: quia hoc est contra charitatem, vt subiecta verba docent: non tamen inde consequitur vt sit peride peccatum iniustitiæ ac si te occideres, aut falsum testimoniũ proximi proferres, detegeres secretum crimen. Quocirca ex illa præcisa forma præcepti, Non occides, non colligitur proprium homicidium esse contra iustitiã,

Ad secundũ.

Optimus inquirendi honoris mod⁹

Ad priorẽ argumenti locum.

Ad posteriorẽ arguam locũ.

stitiam, sed esse peccatum. Alix nāq; eos rationes erudiunt, quas supra instruximus, nō esse nos dominos uitæ: ex quibus concludimus esse contra iustitiam.

QVÆSTIO TER-
ria, De rerum diui-
sione.

ARTICVLVS I.

Vtū humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa.

ost cōstitutum tam subie ctū q̄ obiectū dominiorū ordo postulat, vt tertio loco de eorū diuisione differam. Atque a parte negatiua more nobis consueto arguitur, vt supra de seruitute. Iuri naturali nullum humanum contrauenire potest, q̄ autem bona huius mundi in commune possideatur, cōstitutio est naturalis iuris, vt patet Gen. 1. vbi homini in commune concessa est rerum possessio. Idēq; affirmat Isidor. lib. 5. quod refertur dist. 1. c. ius naturale. Neque verō tunc tātūm integra natura, verum & postea iam corrupta, simile legitur Gen. 9. Nōq; dictum & filijs eius: Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terrā, & implete eam. Vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. ¶ Secundō id apertius confirmatur sententia Clemētis in epist. 4. quæ refertur. 1. 2. q. 1. can. dilectissimis: vbi legitur. Cōmunis vsus oīum quæ sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit: sed per iniquitatē alius hoc dixit esse suum, & alius istud: & sic inter mortales facta est diuisio: iniquitas autem contraria est iuris equitate. ¶ Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nā si omnia in commune possiderentur, multo esset firmior inter mortales amoris nexus. Nam cum vbi est thesaurus tuus, ibi sit & cor tuum, si nihil haberent diuisum, nihil restaret cur animis diuiderentur. Vnde in primordijs Hierosolymorum ecclesiæ, quod feruentius omnium amor coalesceret (quod in Acta Apostolorum relatū est) in cōmuni vivebant: atq; hoc exemplo monachorum vitæ instituta sunt. Quare August. in Regula, Sit nobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid propriū, sed sint vobis omnia communia. Innuens cordium vnita-

tem non aliter vegetari posse quam alegalitatis, meum, ac tuū. Id quod nec Christianum illum Poetam latuit, qui ait.

Si duo de nostris tollas pronomia rebus, Prælia cessarent, pax sine lite foret.

Atque hac de causā illud axiomata celebratissimum semper fuit, Amicorum omnia sunt communia. Quæ utiq; ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, vt omnia sint communia: vt August. super Ioan. tract. 6. & habetur dist. 8. can. quo iure. Et Ambr. 47. dist. sic ut hic: Nemo dicat propriū, quod commune est. Chrystost. super Lucam. c. 6. A Deo perceptimus omnia: quod autem dicimus, meum & tuū, mendacij sunt verba. Neutiquam ergo licuit diuisionē rerum facere. ¶ Contraria est sententia Christi Redemptoris nostri Matthæ. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.

DE hac questione etiā inter philosophos depugnatum olim fuit. Enimuero Plato (cui Aristot. hanc republicā in fronte. 1. Polit. ascribit) omnia cōtendebat debere esse communia; non modō possessiones, verum & vxores et natos. Quauis Socrates apud alios ferat talis republicæ primus author, quæ Plato in Timæo inducit loquētem, idemque ipse Aristoteles statim cap. 4. insinuat. Meminit quoq; idem Plato de huiusmodi republica, dialogo de republica. Hæc autem nimiam rerum communitatem ea ratione conabatur persuadere, quam modō nos formabamus. Nempe vt omnium corda in vnum maximē coadunaret ac cōpingerent. Isti autem eō nō erant digni qui audirentur, q̄ naturam nostram in ea prorsus innocentie sinceritate contēplabantur, in qua à Deo per misericordiā creata fuerunt: scientes à parente nostro per iniustitiā fuisse inde depulsam. ¶ Responsum ergo huius questionis quinq; conclusionibus constat, Prima est. Vt statui inocetiē cōcors erat rerum possessio in cōmuni præterq̄ vxorum, quā possessionis figurā ius naturæ docebat: sic & conditioni naturæ corruptæ vsq; ad eō congruens est dominiorum diuisio, vt citra miraculum neutiquam possēt aliter genus humanū lōgo seculo durare. Prior pars per se ipsa liquet. Tunc enim temporis, terra, vel inculca, sua sponte fructus tulisset: vel illa in diguisset perparua cultura, quam refugisset nemo: vt sic illud intelligamus Gen. 2. Tulit Deus hominem, & posuit eum in Paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illū.

Et præterea neminem rerum tunc auditas exercuisset. Nā post peccatū dictū est. In labore vultus tui vesceris pane tuo. Illū quippe ætatis florē oscificabat illic Ethnicus ille. Ipsa quoq; immunis rastroq; intacta, nec ullis sanctia uomeribus, per se dabat omnia tellus: Contentiq; cibus, nullo cogente, creatis.

Quapropter nullum exstitisset periculū aut quod fructus terræ deficerent, aut quod ylla inter foelices illos oriretur discordia. ¶ Posterior autem pars ex duabus contrarijs radicibus probatur. Illam enim seu Socraticā seu Platoniam vxorum natorumque communitatem non opus est multis hic concuti, vt eius appareat absurditas. Primum enī eadem charitas quæ per illam curabatur fulciri, per eandem labefactatur. Aiebāt enim illi Philosophi, quod tunc omnes vi-ri vocarent quancunq; mulierem, mea vxor: & pueros omnes, mei filij: & iuuenes seniore quemlibet, meus pater. Id autem optimē Aristoteles redarguit. Si enim intelligerent nomen, omnes, collectiue, verum esset: complexim nanque omnes senes essent patres illorum filiorum. Attamen perparum id ad charitatem referret. Elset enim tunc tenus exilisq; ille amor in tota republica, sicuti mellis tantillum in multa aqua, quam dulcorare requirit. Imō inde citius languesceret amor, quod nemo cognosceret suum proprium, seu filium seu patrem. Si autem intelligerent diuisiue de singulis: nempe quod singuli essent singulorum filij, id certe plurimum ad amorē conduceret: sed tamen est impossibile: quæ vnus nequit esse nisi vnus matris filius & fortē nisi vnus patris. Quin etiā inde fieret neglectus filiorum: quod rarō quis cognosceret suum proprium. Ad hæc sæpe de lineamenti vultus deprehenditur proles, cuius sit patris: ob idq; tunc nō possēt nō esse ppenrior animus illius hominis in suos liberos quā in alienos. Itaque natura ipsa illi confusa communitati reclamabat. Præterq̄ q̄ post collapsam naturā fieri non posset minus quin inter homines iurgia oborirent: ac subinde inter incertos patres & natos, tum impia fierent cedes, tum nefandi inirentur amores & coitus. In summa, ad eō est naturale vxorum natorumque distinctio, vt etiam natura integra, vbi nullus patebat locus prauis istis affectibus, nō fuisset intrusa absurda illa vxorum permixtio, sed quisque haberet suam. Nam erunt, inquit,

duo in carne vna. Expediebat nanque etiā tunc, vt quisq; nosset quæ esset necessitudina ne & sanguinis glutino cum alijs cōiunctus. Et quāuis lex prisca, gratia propagandi peculiarem Dei populum in hoc dispensauerit: nunquā tamē vt vna vxor duobus naberet viris: sanē vt caueretur prolium incerta turba. ¶ Hac ergo delira cōmunitate prætermissa, reuertimur ad demonstrandum quā sit congruens naturæ corruptæ possessionum diuisio. Idq; ex duabus corruptis radicibus: nempe ex humana negligentia: & ex cupiditate. Etenim dum terra ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipsi rebellans, spinas & tribulos ferre cecepit, ludoreq; humani vultus indigere, vt hominē ipsum aleret: atq; homo ex altera post esum ligni vetiti tā multis fuit cupiditatibus oppletus: ea fuit rerū possessio necessaria, quæ rei vtriq; cōmodissimē seruiret. s. & terræ colendæ, nē fructus deficerent: & reprimendæ humanæ auaritiæ quæ vix satiari potest: talis autē possessio esse non potuit in cōmuni: quæ necessaria fuit diuisio. Probat hęc postrema sumpta. Nā (vti ait loco citato Arist.) trifariam intelligere possumus hæc in cōmuni possessionem: nempe quod vel fundi essent proprii, fructus verō cōmunes: vel cōtra vt agri essent cōmunes, post verō fructus diuisi: aut quod & agri fructus essent cōmunes. Si primū largiris, tūc ansam porrigis discordijs: quia tūc labores essent impares: nā qui plus haberet, solli, plus laboraret, fructus tamen pariter cunctis pro cuiusq; necessitate obuenerent: & tamen nemo æquanimiter ferret, non tanto plus fructuum percipere, quanto plus haussisset laboris. Si autē agros vellet esse cōmunes, inde occasione homines nanciscerentur ignauiæ & foecordix: nam ineffabile est quā sit ardens amor ad propria, quāq; deses & languens ad cōmunia: sicuti dum multi sunt serui, eō peius feruitur: quod quisq; alios expectat vt faciat q̄ ipse erat facturus. Hunc quippe in modum tali reipublicæ vsu veniret. Quæ utiq; ratio maligne prouenirent fructus. Idēq; sequeretur in commodum si & fructus & fundi essent cōmunes. Ac subinde alter, quod præ humana rerum siti tunc pro se quisq; contenderet, quantum possēt fructuū arripere. Per quam viam necesse erat pacem & tranquillitatem ciuium, & quam illi philosophi fouebant amicitiam perturbari. ¶ Secunda ratio sumit ex debito ordine in republica.

Triplex rerum cōmunitas impugnat.

Tres hoim ordines fecit dum Socrate necessarij

qui aliter nequiret cum decoro feruari. Necesse est quippe sunt diuersi ordines, diuersarumque classis hominum, ut Socrates ipse agnovit. Tres enim ordines constituat: scilicet agricolarum, quibus communiendi sunt opifices: & custodum, nempe militum ac nobilium, tutelam rei publice adscriptorum. Et tertio legum prudentium, qui ius dicat, & de rebus dubijs respondeant. Hinc ergo arguitur. Si omnia essent communia, unusquisque reculeret agricolarum onus, anhelaretque; ut esset miles. At imminet bello, nisi propria essent ista praemia, omnes se periculo subducerent: quotquot denique possent ad gubernacula hiarent. Mox cum isti supremae classis plures indigerent, succederet ut alijs maiora opera, alijs vero maiores honores decerneretur. Quod nisi essent dominia diuisa non posset non vehementer rempublicam inquietare.

Haeresis est negare verum diuisionem. mine iactabatur, eod quod in suam communio nem recipere videntes coningibus, & res proprias possidentes. Et in concilio Constantiano de hoc etiam damnatus est Ioanes Hus: qui clericos posse negabat proprium quippe possidere. Quod si arguas, per rerum diuisionem non factum fuisse obuia huicmodi malis reipublice incommodis: nam & sunt modo propter hominum ignauiam inculte terrae: & homines ambitione, ac reru sicut inferentes se in aliena iura: & id genus reliqua mala. Respondetur non esse necessarium ad aequitatem legis ut perfectum finem assequatur suum: satis quippe est illa pro sua facultate stabilire quae ad illum finem accomodantur: nam effranis hominum libertas nullis potest haberi in totum compesci.

Secunda conclusio. Estsi conueniat res quantum ad proprietate & dominium diuisim possideri, ut suum quisque iustitia lege cognoscat, ab alienoque manus abstineat, tamen quantum ad usus, debent per misericordiae & liberalitatis benignitatem esse communes: ut qui abundat, det egentibus: & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortalium amicitia facilius coalescit quam si omnia communi dominio possiderentur. Hinc namque elicitur illud axioma est, Amicorum omnia sunt communia. Tertia conclusio. Prima rerum exteriarum diuisio facta fuit iure gentium: licet postea iure ciuili plures accesserint. Iam enim .i. lib. q. 7. ius humanum in haec duo factum est. Patet hac ratione conclusio. Porro dominium ab orbe condito (ut supra diximus) coepit. Tunc enim primum Deus habere cepit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angeli quam homines suapte natura & iure coeperunt esse domini suarum actionum, ut illa libertate creatori seruirent. Quo fit ut aliqua dominiorum diuisio iure naturali facta fuerit, nempe haec actionum, & quod homo habet proprii honoris & fame. Haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuique proprium. Possessionum autem (ut prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum, sed post statim: nam inde (ut diximus) enata est ratio diuisionis. Quod circa coesertim legimus inter duos fratres diuisa esse pecunia: obtulit quippe Cain de fratribus terrae. Abal de optimis sui gregibus. Quod si sua non essent cuique propria, nulla mereretur, vel Abal laudem, vel Cain vituperationem. Dicitur autem diuisio facta iure non naturali, sed gentium: propterea quod ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus: ut coniunctio maris & foeminae: ius vero gentium aliud quod collatis principibus ratio cuiusque infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominum, quibus proprium est ratiocinari. Enimvero ex principibus nature corruptae docta fuit statim familiae Adae ac deinceps in vniuersum gentes, ut suum quisque possideret. Quod si queras quis primum huiusmodi diuisionem fecit sunt qui respondeant, Adam primum fuisse diuisorem: verum tamen alij contra arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, auctoritatem ve reipublice coerciuam: sed tantum fuisse patrem familias, qui non potuit filiis distribuere nisi proprium peculium. At tamen argumentum hoc non est ita multum vehemens: tum quod forsitan licet nullibi legitur auctoritatem habuit principis, ipso forsitan iure quod fuit primus solusque parens humana

Tertio conclusio. Dominio coepit apud homines. Quod fit ut aliqua dominiorum diuisio iure naturali facta fuerit, nempe haec actionum, & quod homo habet proprii honoris & fame. Haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuique proprium. Possessionum autem (ut prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum, sed post statim: nam inde (ut diximus) enata est ratio diuisionis. Quod circa coesertim legimus inter duos fratres diuisa esse pecunia: obtulit quippe Cain de fratribus terrae. Abal de optimis sui gregibus. Quod si sua non essent cuique propria, nulla mereretur, vel Abal laudem, vel Cain vituperationem. Dicitur autem diuisio facta iure non naturali, sed gentium: propterea quod ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus: ut coniunctio maris & foeminae: ius vero gentium aliud quod collatis principibus ratio cuiusque infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominum, quibus proprium est ratiocinari. Enimvero ex principibus nature corruptae docta fuit statim familiae Adae ac deinceps in vniuersum gentes, ut suum quisque possideret. Quod si queras quis primum huiusmodi diuisionem fecit sunt qui respondeant, Adam primum fuisse diuisorem: verum tamen alij contra arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, auctoritatem ve reipublice coerciuam: sed tantum fuisse patrem familias, qui non potuit filiis distribuere nisi proprium peculium. At tamen argumentum hoc non est ita multum vehemens: tum quod forsitan licet nullibi legitur auctoritatem habuit principis, ipso forsitan iure quod fuit primus solusque parens humana

humani generis. Nam verisimile non est ut aliquo esset tempore mundus absque humano principi, qui posset malefacta visitare: tum etiam quod iure etiam paterno potuit suas facultates, quibus amplissimum affuebat, distribuere filiis. Imo neque esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis: quandoquidem mundus propter hominem factus est, & tum ipse fuit solus. Neque erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At vero quantum ad diuisionem de iure gentium, non est nobis necesse hinc angulij cohercere. Illa enim quae tali iure statuuntur, neque indigent principe, neque vilo reipublice conuentu. Hac namque ratione ius gentium, differt a ciuili, quod scilicet ratio ipsa singulos eorum homines ilud docet. Quare ex condito poterant fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere: ipsa docente ratione, ut res dominorum nequaquam, primo occupanti cederet ab eisdemque alij abstineret: ut habetur Instit. de rer. diuis. s. 7. Quod enim, inquit, ante nullius fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quod dicit, naturali ratione, intelligit ius gentium, id ex principibus naturalibus colligitur. Sic enim legitur, Cain urbem edificasse & Genes. 10. dispersam esse propaginem Noe ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim capit. 11. disgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem qui cum eo conspirauerat ut turrim extruerent. Sic & statim Genes. 13. legitur diuisio facta inter Abraham & Loth: ecce vniuersa terra coram te est: recede a me obsecro: si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Ex quo fit non solum diuisionem in genere, verum & quod istae nationes haec regionem possideant, & aliae aliam, esse de iure gentium. Contra quam Caieta. 2. 2. quaest. 66. art. 2. opinatus est. Etenim qualis S. Thome dicit in solutione ad primum, quod diuisio rerum pertinet ad ius posituum. Et tamen quaestione. 57. dixerat esse de iure gentium: existimans Caiet. diuersa esse dicta, intulit quod diuisio in genere est de iure gentium: appropriatio tamen in particulari, de iure positum, hoc est ciuili. Attamen S. Thome ius posituum extendit ad omne ius humanum, ut in cludat ius gentium. Secundum autem conclusionis membrum, nempe iure postmodum ciuili, hoc est singularium ciuitatum & regnorum, mul-

ta esse adiudicata particularia dominia, clarissimum est. Inde namque temporum lapsu res publica imperium suum & regnorum dominia in Reges transtulerunt, ut habetur. I. Quod principi placuit. ff. de constit. principi. Atque inde per legem Agrariam communes agri diuisi: & iure diuino positio (ut supra diximus) promissa est, donataque: Chanano regnum regio Israelitis ac Sauli Dauidique regnum. Et post Leuitis decima: & nuc Ecclesiasticis. Quarta conclusio. Complura manerunt communia iure naturae, quorum dominia ius gentium distipari nequiuisset, puta locus, ut ait illic Aristo. nempe ciuitas, itineraria. &c. Et (ut referatur eodem. In sti.) elementa: videlicet aer, aqua, litorea, & portus, pisces, ferreae, &c. Iure enim naturali, & permissio ne iuris gentium, piscatio & venatio communes sunt: licet iura postea ciuilia, forsitan non tam aequitate quam licentia & consuetudine, plus mino interdicitur sint. Quinta conclusio eademque facilis est. Translatio dominiorum omnij iure fieri potest. Primum enim suppositis per rerum diuisionem peculiaribus dominij & possessionibus, iure naturali libertas, quo liber est homo, suorum dominium in alium transfert. Tum spontanea donatione, tum etiam quacunque alia libera conmutatione: scilicet vendendo, cabiendo, &c. ut lib. proxime praecedenti adnotauimus: & in subsequentibus suis expanditur. Praeterea & haereditaria luccessione filiorum in bona paterna iure gentium arbitrario fuisse constitutam. De hoc enim naturalis statim vniuersa temper gentium erudit, scilicet ut in filiis & substantia quodammodo patris permaneret, & nomen, & bonorum ius. Deinde ius ciuile particularium regionum adhibuit iura primogeniturae, praescriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Praeterea contra dominum voluntate transferuntur dominia in vindictam & vltionem criminum. Priuantur enim homines suis bonis, ob haereticam impietatem, ob crimine legem malefactis, & ob alia id genus multa. Idem causa rescindendarum litium, ut in praescriptione.

Ad primum argumentum D primum argumentum varij existunt respondendi modi. Sunt enim qui axioma illud, iure naturali omnia sunt communia non vniuersaliter, sed strictim intelligant: scilicet aut in necessitate extrema, aut inter amicos. Huic autem sensui neque res ipsa neque iuris consulti applaudunt. Intelligunt enim illud de illa generali communitate, quae postea iure gentium diuisa fuit: ut patet loco citato apud Isidorum

Quarta conclusio. Quinta conclusio.

Isidorus.
Scotus.

Isidorum, & dist. 8. c. differt apud Gratianū, Scotus autē. 4. dist. 15. quæst. 2. scitē illud vniuersaliter recipiens, ait post naturā corruptam idem ius naturæ derogatū esse. At verō, salua Doctōris autoritate, minū hoc rationi cōgruens apparet. Primū quia naturale ius immobile est: vt patet per Isido. dist. 6. cano. Non est peccatum. §. Is itaq;. Inde effi colligit præcepta Decalogi esse immutabilia, q̄ sunt de iure naturæ. Item aut fuit præceptum iuris naturæ quod res in communi possiderentur: aut nullū fuit tale. Si prius de deris mebrum, tunc vel illud præceptū vniuersale fuit pro quocūq; statu: & hoc nemo sanæ mentis fatebitur. nam error esset sic dist. 6. vt in natura collapsā perseveraret idē possessionis modus: aut fuit particulare pro illo statu innocentia, & illius nulla est facta derogatio: nam quod diuisio fiat in nostro statu, illi æquitati non derogat, vt perdurante innocentia cōmunis possessio perduraret. Responsio ergo legitima extat apud S. Th. quæst. 66. art. 2. licet emundius per distinctionē respondebitur. Est effi in rebus confiderare & dominiū, & vsum. Et quantū ad dominiū, ius naturæ nūquā præcepto inhibiteri derogatū: sed eo sensu negatio dicitur cōmunis possessio de iure naturæ, quod nunquā lex naturalis eandē præcepit diuisiōem, sed permisit hoc vel illo modo possideri, quo pacto diuersis hominū statibus cōmodius esset & expeditius. Quare ius naturale nō est mutatu, sed res. Sentētia est Augusti. lib. 1. cōfess. quā optimo exemplo clarificat. Est inquit, medicinalis regula, vinum esse hominibus congruū: hæc autē minime derogatur, dum infirmo potus vini interdicitur: sed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula nō congruit. At verō quantū ad vsum, potest quodammodo affirmari ius naturæ præcipere omnia esse cōtia in necessitate. Ad secundū argumētū dicit Clement. in cano. Dilectissimis factū est, mirabilis est expositio glossæ Ioan. Theonici. Ait textus vsum omnium rerum omnibus esse debuisse cōmunē, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, aliud istud. Ait verō gloss. per iniquitatem, id est per consuetudinem iuris gentium, æquitati naturali contrariam. Profec̄tō si ius gentium iniquitas esset, neutiquā iuris appellatione censeretur. Planus ergo sensus est, per iniquitatem, id esse, quod per originale peccatū: quo dis-

De Iustitia & Iure.

soluta libertas contineri non poterat, nisi facta rerum diuisione. Ad tertium negatur quod corrupta natura, firmiter fuisset amoris nexum inter mortales rebus in communi possessis, vt conclusionum serie satis liquet. Egregius enim monachorum numerus, monasteriorum claustris circumseptus, potest quidem pacifice in cōmuni viuere: vastata tamen mortalium respública, quarum ciues ad res seculares tam anhelant auide, nō itē. Dictum autem Poctæ, quod duo pronomena, meum ac tuum, litium præliorūq; semina existunt & fomenta. ingenuē fatemur multo tamē oborirentur plura, si omnia in cōmuni possiderentur. Sancti verō loquuntur de rerum vsu quando proximi pauperes indigent: tūc enim iam dictum est, vsum debere esse cōmunem, quatenus ad liberandam miserorum inopiam satis fuerit.

QUESTIO QUARTA, de peculiari quorundam dominio.

ARTICVLVS. I.

Vtrum hominum quispiam totius sit orbis dominus.

POST disputationē de dominio in genere, sequitur vt peculiariter de singulari quorundā dominij differram. Primum em̄ de christo seruatore nostro arguere pro parte affirmatiua possemus. Extat enim Ioan. auctoritas Apocal. 9. Qui vidit in vestimento & in scrore sedentis super equum album: hoc est super eius innocentissimam, eandēq; cādidissimā humanitatem, cuius virtute veluti focmoris, filios p̄geniuit cœlestis regni hæredes: scriptū, Rex regum, ac Dominus dominantū. Mox & de Pontifice Maximo idem sententiā apparet: vt potest quem idem Redēptor vicarium in terris sibi substituit, qui sua fungeretur potestate. Attamen quia in præsentia de Imperatore peculiariter disputatio instituitur, arguitur primò q̄ nullus sit legitimus rex. Deus vt ex Ecclesiastico citatū est) reliquit hominem in manu consilij sui, hoc est liberū: quē vtq; ab initio constituit rerum dominū, nemini autē subiectum: ergo nemo esse legitime potest aliorum princeps. Mox arguit, qui

Libri Quarti,

Quæstio. IIII.

qui hoc sequuntur cōmentum. Neque ante diluuium, neq; post aliquo tēpore vilius sit memoria principis vsq; ad Nemrod, qui per tyrannidē & vim, potestatem regnandi obtulit in orbem: nulla ergo regnandi est via legitima. Quare eos qui reges Roma exegerunt, & qui Iulium Cæsarem enecarunt, laudibus Romani Annales efferunt. Accedit, aiunt, deinde quod præter Saulem: & Dauidem, quos Deus creauit reges, atque Davidis successores, nemo legitur diuino iussu ascriptus in regnū: intrusi ergo sunt omnes contra ius. Adiungunt deniq; in suum patrocinium peculiariter de Christianis illud Christi, Matt. 17. Reges terræ à quibus accipiunt tributū vel censum: nam respōdente Petro, ab alienis, intulit Dñs: Ergo liberi sunt filij. In contrariū autē est ad Rom. 13. Paulus, Omnis potestas à Dominio Deo est.

In hac quæstione de tribus esset nominatis personis disputandum: nempe de Christo redēptore nostro, & de eius vicario Pontifice Maximo, ac demum de Imperatore. Enimuerō de Christo: qui rem superficialitē cogitant, inficias ire non audent, quin fuerit inquantū vnus in tēporalibus orbis dominus. Neque tamen alia ratione mouentur, quā quod erat Deus, sic habet Ioan. Faber egregius auctor super lege, Cū suos populos. C. de sum. Tri. Et Burge. additione. 3. super cap. 1. Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem Summo Pontifici tribuunt tēporalium dominium ac plenissimam potestatem: addentes insuper eundem Imperatorē ab illo imperiale suscipere, ac subinde reges omnē regalem. Attamen de Christo lic non disputabimus, neq; de eius vicario: cō quod in cōmentariis nostris super Matthæum suis (vt reor) numeris easdē quæstiones p̄ exiguitate nostra absoluiimus. Nemp̄ de Christo super ca. 1. & de summo Pontifice super. 20. In præsentiarū autem non de spiritualibus illis quæstionibus, quæ euangelij cōmentarijs adeptus accomodat, sed de secularibus disserendum instituiamus. Quod si iudiciū nostrum, quod illic abundantius ac locupletius patefecimus, summam audire libet: Persuadeat ibi contendebamus vtriusq; quæstionis, scilicet tam de Christo, quā de Papa, negatiuam partem. Primum inquam suppositum fidei confessionem, porro q̄ Christus inquantū Deus, dominus sit nō modo terræ: & plenitudinis eius, tam in spiritualibus

bus quā tēporalibus: verum & cœlorū cœlestium que spirituum: eo iure quo cūta ex nihilo condidit, & in nihilum redigere potest. Deinde quātum ad eius humanitatem pariter secundum eandem fidem catholicā agnouimus, eundem quatenus hominem iure redemptionis vnicū fuisse regem regni rit cœlorum: quippe cui incumbebat op̄ta, quātum hominum ad sempiternam hæreditatem attingent, dispensare, administrare, ac disponere: nēp̄ ecclesiam fundare, sacramenta instituire, magistratus ecclesiasticos creare, leges condere ac demū omnes iudicare, & cuiq; pro meritis præmia æterna ac supplicia decernere. Subindeq; reges vniuersos, vt suis legibus pareret, cogere: eorumq; leges, qua parte suis aduersarentur, abrogare: vniuersa deniq; tēporalia, quoties ad suum spiritualiū finem op̄us esset, in suum vsum assumere. Caterūm quantū ad secularem potestatem contrarium arbitrati sumus: videlicet, quatenus hominē nō fuisse regem: non quod non potuit: erat quippe Deus: sed quia neq; eum deceit, neque subinde voluit. Enimuerō cum non uenerit in mundum (vt cōfessio habet catholica) nisi tanquā Redemptor, p̄pter nos homines, & propter nostram salutē, nullam huius mundi potestatem assumpsit, nisi quæ illi negotio deseruiet, nihil enim honoris illi qui Deus erat, futilia hæc & lubrica regna accumulabant: sed omnia contempsit vilipensaq; abiicit. Regnum autem quod illi tribuunt hæditarium, per Davidis prospiciā descendens, illud quidem particulare erat super tribus Israel, idq; iam prorsus in Ioachim filio Iechoniæ, seu in eius patruo Sedechia cessauerat, iuxta vaticiniū Hierem. 22. Dein ceptus nanq; non in regibus, sed in sacerdotibus, & in Macchabæis præstitit sceptrum Iuda vsq; ad Christum, atque hac ratione (vt illic meminimus) impleta est p̄pheta Jacob, Non auferetur sceptrū de Iuda, & dux, &c. (dux inquit non rex) donec veniat qui mitendus est. Constat præterea nullam talem potestatem vsu exercuisse, vt contrarij fatentur: in vanum ergo eam assumpsisset. Et ideo in Psalm. 2. Ego, inquit constitutus sum rex ab eo super Syon montem sanctum eius: id est super ecclesiam: prædicans præceptū eius, & Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete oēs gentes, &c. Regnum ergo eius fuit prædicare & docere fidē. Vnde ad Pilatum, sic non negauit se regem, vt tamen fateretur, non esse regem.

An Christi potestatis orbis dominus.

Neq; Christi potestatis orbis dominus.

illos tantum diuino iure positio Deu instituerit, ordinavit tamen iure nature vt alij à republica eligerentur. Quod autè de Christo afferunt, qui afferunt filios esse liberos, nequitiam sic audiri potest, vt Christianos omnes principū potestate liberauerit: quandoquidè eius Apostoli nos admonitos curauerint vt eisdem obsequeremur: sed id peculiariter facerdotibus cōpetit: quod ad p̄sens nihil attinet negotium.

ARTICVLVS II.

Vtrum Imperator sit dominus orbis.

Postquam fundamenta rei publicae civilis perfunctorie icimus, sequitur vt hoc articulo secundo ad id qd̄ de imperatore p̄positum descendam: an. scilicet dñs totius orbis. Et arguit à parte affirmatiua. In primis (vt extrā de maio. & obe. c. solita. habetur) Summus p̄t̄it̄ex & imperator duo sunt in orbe luminaria magna. Summus autē P̄t̄it̄ex vnus est totius orbis in spiritalibus: quia decuit vnuerſa corporis Ecclesiae vnū esse caput: ergo eadē fuit ratione congruens vt in temporalibus esset vnum caput: quod nequit aliud fingi quam Imperator. ¶ Accedit hūc tam ius canonikum quam civile. Est enim tex. Hiero. 7. q. 1. can. In apib⁹. vbi ait, quod sicut in apibus vnus est princeps, & inter grues dux vna: sic Imperator vnus. Et. C. de bonis quae lib. & c. l. cū multa. Imperialis fortuna omnes supereminet alias. Et ad l. Rhodiam de iactu. l. deprecatio. ait Antoninus, Ego mundi dñs. Et extrauagā. Ad reprimendum, quomodo in laesa maiesta. & c. ait Hēricus Caesar: In trā quietate Romani Imperij totius orbis regularitatem requiescere. ¶ In contrariū autem facit lex, Cūctos populos. C. de sum. tri. & fide cath. vbi Iustianus ait, cūctos populos quos clementiae nostrae regit Imperium, quibus verbis limites Imperio suo circumscribit.

De hac quaestione bipertiti sunt vtriūsq; iuris doctores. Nam Hostiens. & Ioan. Andreas. & (vt fertur) Itali opinionem sustinent q̄ sit vnuerſalis orbis dominus. Et peculiariter Bal. super lege citata, cūctos. Et Bart. l. Hostes. ff. de capt. & postli. reuerſ. Vbi addit, forsā qui negauerit, haec se incurreret: quod Luca. 2. legitur edictum à Caesare Augusto exiisse vt describeretur vnuerſus orbis. Et in fronte tract. super Extra.

uagan. Ad reprimendū, idem repetit veluti de fide. At verò Faber super eadem. l. Codicis & vltimontani, contrariā tuentur sententiā. Verūtamen quia de re hac sola legū citatione cōtrouersantur, quae amphibolis loquuntur verbis, opus est, rationibus earū mētē eruere. ¶ Et ergo huius articuli conclusio. Licet imperatoria maiestas donū institutioq; Dei sit: tamē q̄ totius orbis imperio fulgeat, nulla fit ratione credibile. Prius membrū satis suprā confirmatū est: posterius ergo cōmōstrare restat. Et ne verbi significatio ancipites nos teneat, orbē appellam⁹ totum terrarū aequarūq; globū & ambitū nam orbem Romani appellabant illam terrarū portionē sibi cognitā, quā suo Imperio subiugauerant: de quo alia est quaestio: sed in sensu quē verba faciunt probatur cōclusio. Et loquimur (vt suprā diximus) de dominio iurisdictionis: nam de rerum proprietate iam id priore conclusione superioris articuli negatum est. Igitur quauis neganti hanc imperij infinitatem, opinionem suam probare non incumbat: sed qui asseruerit, provinciam subeat tale ius demonstrandi: nihilominus pro asserta conclusione arguitur. Si imperator esset vnuerſi dominus: aut id sibi iure diuino competere, aut naturali, aut humano: gentiū videlicet aut civilium: nullo autem istorum: ergo. Primum quo de iure diuino positum vt à naturali distinguitur arguamus. Saūli quidē, Dauidiq;, & eius p̄sapia sacra referunt oracula cōcessā fuisse regna: quippe quos deus ipse ore suo instituit, praeerea nemini. Ius autē natura nudē consideratū nullum mortalium ceteris dominio praetulit. Omnes enim nascūtur liberi, vt iam monstratū est. ¶ Confirmatur autē hae veritas. Si vagi homines dispersiq; vinerēt, nullus esset ceterorum dominus: dum ergo in vrbes & oppida sese receperant, nullus iure naturae erat reliqs superior legalis dño, quo reliquos posset legibus cogere: sed tantum naturali, quo ingenio praefātes rudibus dominantur: qui (vt dictū est) vix nō vigent coeque: ergo si aliquis est dñs orbis sic creatus est autoritate & cōcessū reipublice: quo pacto dictū est diuinitus esse ordinatā potestatem civilē. Quod autē hoc modo non fuerit creatus, pbatur. ¶ Ad hoc quod aliqua reipublica regē sibi vel Imperatorem instituat in quem suā transferat potestatem, requiritur publicus eius cōuentus, vt saltē maior pars in talem consentiat electionē. Vnuerſus autem terra-

tem terrarum ambitus nūquam talem fecit conuentū, nec verò pars decima, si mentis oculis Antipodas, cunctasq; nationes in gyrū frustraeris: ergo nunquā vnus exiit dominus orbis. Neq; Romanorū Caesarum nomen & fama vlg; ad Antipodas & Insulares à nobis repertos vnquam penetrauit. ¶ Secundò arguitur: dato, vniuersas mundi nationes vel in vnū locum conuenire possēt vel per litteras conueniri vt vnum eligerent Monarcham: id tamen minime iure naturae expediebat. Aristot. nanq; Polit. 7. cap. 4. docuit rempublicam non esse meliorem eo q̄ maior: sed tantam debere sub vno principe agere quā tā ipse p̄ se vel per suos posset cōmodè administrare. Veluti nauis neque iusto minor nauigationi apta est, nec si duorū esset stadiorum posset cōmodè gubernari. Et August. lib. 4. de Ciuita. Dei. c. 15. Iniquitas, inquit, ampliora fecit regna. Et perdomitis gentibus dilatare regnum, malis videtur foelicitas, bonis necessitas: nempē q̄ hostiū iniquitas cogit: vt bello supprimantur nostroq; adhibeantur Imperio. Hae ferme ille. Est enim rex anima regni: vn de sicut athore. 2. de Anima, eodē Philosopho, nō potest quauis anima quantuncūq; animare vt viuificare eque corpus: sed quorumcūq; natura constantiū praefinita est methodus & mēfura: quia neque formica ad hominis proceritatem augeri potest, neque homo ad illam quae est elephantis: sic neq; princeps calore suo totam potest rempublicā nationibus ac regionibus vastissimē dispersam fouere, vt valeat, quae quaeque provincia fiunt, nosse, emēdare, corrigereq; ac disponere: vnus nāque non potest vndecunq; orbis nuntios breui tempore suscipere: neque quocunq; gentiū praetores suos ministrosque alios dimittere, & quae vbiq; fiunt castigare: imò neque eius metus ad tam vasta locorū spatia potest pertigere. Igitur cūm potestas sit propter vsū amplissimae huius potestatis non est possibilis, fit vt vna fuerit talis institutio: Deus autem & natura nihil faciunt frustra. ¶ Sed fit qui contra hoc insurgat. Christus prouidentissimē instituit vniuersalem vicariam mundo, vt in primo argumentō dicebamus: cur ergo non potuit per vnū idem mundus in temporalibus gubernari, si cuti in spiritalibus? Respondetur multo esse rationē disparem. Nam Christus fuit vniuersalis redemptor, ac subinde rex vnicus regni coelorum toto orbe diffusus: qui sua infinita-

Aristot. Principes in eorum rege imperat quos cōmodè administrare pōt.

Nota dist. idem mundus in temporalibus gubernari, si cuti in spiritalibus? Respondetur multo esse rationē disparem. Nam Christus fuit vniuersalis redemptor, ac subinde rex vnicus regni coelorum toto orbe diffusus: qui sua infinita-

ta virtute cūcta disponit. Et ideo potest per vnum vicarium totum regere orbem. ¶ Eo vel maxime quodd sub illo vicario instituit ordinarios Patriarchas, Archiepiscopos, aliosq; Antistes, ac sacerdotes qui afflatu Spiritus sancti spiritalia adm̄nistrarēt: de quibus rebus non est necesse tam crebriò in vnum vnuerſale Concilium omnes coire, sed satis est eius sanctiones quocunq; dimitti. Reges autem, quia à suis regnis potestatem recipiūt, non est cur ab vno omnes depondeat in toto orbe. ¶ Tertio arguitur. Si vnus est orbis vnuerſalis in tēporalibus monarcha, vel hoc introductū fuit iure naturae ante Christianismum, vel iure euangelico: non primum, quia ante natum Christum viguerunt tres ille monarchiae, scilicet, Chaldaeorū Persarum, & Graecorum: quibus seculo promodū Christi successit quarta Romanorū: has quippe in illa statua inspexerat Daniel, vt legitur ca. 2. suae prophetae. Nulla autem illarum fuit totius orbis domina, sed nationum, quae certis erant limitibus circumscripta. Christus autem in Euangelio de civilibus monarchis nihil disposuit, aut mutauit: quare neq; Papae hoc cōmisit, nisi ratione praedicta in quantum spiritalium finis id exigeret. ¶ Quartum ego mihi sumo validū argumētum, ex cap. per venerabilem, qui filij sunt legit. Vbi Innocent. tertius fatetur, regē superiorē in tēporalibus minime recognoscere, q̄ licet gloss. id de facto intelligat, non autem de iure, profecto non probat: quia caput quod citat, in apibus id non concludit: vt cōfestim patebit. Et quauis interpretis verbum peculiariter intelligant de rege Franciae, textus tamen hunc nō patitur limitem: nam absolutē de rege loquitur, quaten⁹ rex est. Haud quidem negauerim Imperatorem Christianis regibus esse superiorem. Est em̄ fidei protector ac propugnator, per Pontificem ad hoc coronatus: & ideo in causis fidei, scilicet tam ad inimicos crucis accendos & abigendos, quā ad restringēda schismata, pōt Christianos reges cōuocare. Quod auatem in ordinarijs causis ad illum fiat, puocatio, non est in vsu nisi in ciuitatibus, nationibusq; ac puincijs Imperialibus. ¶ Existit autem argumētū quod ceteris vrgenti⁹ censetur contra hanc (quā arbitror) veritatē: idēque sumitur ex August. libro. 5. de Ciuitate Dei, ca. 12. & 15. Vnde multi existimant eū licet de iure diuino Imperatorem esse mundi dominū. Ait enim quod cūm dñi fuissent re-

Nemo superior rege in tēporalibus

Quomōdō Imperator sit superior regibus superior.

Vnde etiam quā dicitur tempore esse mundi dominum iure diuino.

gna Orientis illustrata, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tempore esset posterius: sed Imperij latitudine & magnitudine illustrius, idque Romanis contulit, qui pro suo modo boni erant. Deus ergo illis dedit Imperium (vt etiam Opusc. de regimin. princip. libr. 3. ait Sanct. Thom.) ob suas scilicet morales virtutes, quamquã illis non promerissent felicitem æternã. Potissimũ propter amorem patriæ, zelũque iustitiæ: ac ciuilem beneuolentiam. Accedit autem, vultu huius sententiæ robur, quod neq; Syluest. Christianissimo Constantino, neque Theodosio Ambrosius scrupulum iniecerit illi, vt Imperium abi. i. assent. ¶ Ad hoc autem non vno respondetur modo. In primis sepe adnotauit quam fuerit Augusti, hoc loco finistrè vulgo intellectus: haud enim asserere cogitauit quod Deus quasi præmium suarũ virtutum Imperium Romanis adiudicauerit. Ex professo nanque ambobus capitulis citatis, monstrare cõtendit, quicquid illi faciebãt, intuitu mĩdanæ gloriæ: suiq; noĩnis ampliandi gessisse: quare aut neminem, vnũ aut alterũ censet fuisse verè studiosum: pro eo quod appetitus ille peccatũ erat, saltem veniale. Quapropter licet Catonis, inquit, virtus propinquier esset veræ virtuti quam virtus Cæsaris: neutra tamẽ fuit proprie virtus: ob peccatum autem Deus nullum repẽdit præmium. Sed ait Deum illud iusto iudicio permisisse, eo modo, quo ait Christi? eos qui iustitiam suam faciunt coram hominibus, recepisse mercedem suam nẽpẽ ab hominibus ipso permittente ac res naturali cursu disponente. Vnde post verba citata in calce capituli. 12. ait. Quia pro vno isto vitio, id est amore laudis, pecuniæ cupiditatem & alia multa vitia comprimere, concessit illis Deus illud Imperium: si ergo pro vitio non aliter intelligitur concessisse quam per mittendo. Denique ad idem propositum capituli. 15. sic concludit. Non est quod de summi & veri Dei iustitia cõqueratur: quia perceperunt mercedem suam. Ad Euangelium nimirum alludens: de his qui ob vanã gloriam operantur. Haud ergo eos Deus fecit dominos, vt Saulem aut Dauidem reges: sed vel iure belli, vel per suam tyrannidem id permittente. ¶ Præterea quauis prauè super hoc intelligeretur Augustinus ac si vellet Deum tanquam legitimarum virtutum mercedem contulisse Romanis Imperium, non de alio loquebatur Imperio quam de il-

lo quod antea fuerat Orientale, in Chaldeis scilicet, & Persis, & Graecis: illud autem nunquam fuit vniuersale totius orbis, sed regionum quarundam. Et ideo subdit Romanorum Imperium fuisse extensius: non tamen totius globi. Scio Barto. tracta. illo citato supra. extra. ad reprimendum, contrariam tenere sententiam: scilicet, regem Nabuchodonosor, regem fuisse vniuersalem orbis: citans illud Danic. 2. Tu rex regum es, Deus coeli regnum, & fortitudinem, & Imperium, & gloriam dedit tibi. Illud autem hoc tantum significat quod erat regum tunc cognitorum maximus, vt ait Nicolaus. Haud tamen quod dominium, & Imperium in totum haberet mundum. ¶ Profectò si fundamentum Imperij Christiani firmitus non esset quam quod Orientales subindeque Romani vsurparunt in orbe, exilius esset & infirmius, quam vt tutas reddere posset Imperatorum conscientias. Ambigere nã que nemo potest, quin ius positium habuerint in armis, atque adeo potentatu potius quam iure perterritas gentes suppeditauerunt. Nam etsi aliquæ nationes legantur ob foedera rupta, bello ab ipsis lacessitæ: fuerant tamẽ foedera illa extorta, quæ frangere nefas non erat. Quid enim iuris habebant in remotissimas gentes? & vt alias mittamus, in terram Israël quam Deus illis promiserat & concesserat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deute. 17.) nẽ regem facerent alienigenam. Neq; verò Christi verbum, Quod est Cæsaris, date Cæsari, in contrariũ villo aculeo puniat: illic enim non approbauit Cæsaris dominatũ, sed eximere se vobis ab illo iudicio, ius tantũ nature retulit. Si quid Cæsari debitis, soluite: sed in primis Deo, quod illi debetum est. Sed hoc est, quod multi nõ animaduertunt: nempẽ quod cũ ob peccata forsitan illarum nationũ permisisset eas Deus subiugum Romanorũ venire, inferant iure ipsos illas subegisse: cum re vera nulla sit cõsequentiæ vis. Tradidit enim Deus sæpẽ Israeliticũ populũ in manus Philistinorũ & Chaldeorũ: & tamẽ error esset apertissimus affirmare ius factũ fuisse illis debellandi illũ populũ, & in captiuitatem redigendũ. Idhęc Iulius Cæsar priuata autoritate rempublicã peruasit, ac subinde per iniuriam eius obtinuit dominatum, de quo suppliciu capitis pertulit. ¶ Ius ergo legitimũ Christiani Imperij, hoc est quod vel in Augustũ, vt referatur, vel in Christianos post successores, vt in Constantino

Constantinũ respublica cõsensit: cuius cõcessus legitimus est Christianorum Imperator. Hic ergo prius à Grecis eligebatur: postea verò anno Domini septuagesimo sexto potestica autoritate translata est electio ad Germanos: vt ad perpẽtuam memoriæ scriptum est. c. venerabilem. de electio. Legitur vt rem summam concludamus, iure optimo est vnus Christianorũ Imperator, foelicissimus & innicissimus. Quod tamen totius sit orbis dominus, neq; ratio neq; ius patrocinatur: nã pars quæ cõsensit perexigua erat respectu totius orbis. Quare iure reclamante nature nõ potuit illa antipodibus reliquisq; regionibus Imperatorẽ præficere. Papa verò quia vt arti. proxi. dicebamus, autoritate Christi nõ est rex in tẽporalibus, nisi quatenus ad finem spirituale sunt necessaria, nusquam legitur tale Imperium ampliassẽ.

Argumenta in contrarium, vt doctoribus respondere incipiamus, re vera Bal. (si quæ dicta sunt respexeris) ne quicquam conatus est contrariam sententiam in iure nature fundare: neq; verò mirum, hoc est, cũ ad iuris prudentes non attineat ius nature perpendere. Sed multo (vt cum bona venia dixerim) absurdius Bar. ad ius Euangelicum supra suam facultatẽ gressum fecit: vbi hæresin censuit, negare: propter verbũ Lucæ, Imperatorem esse dominum orbis. Euangelista nanque hanc tantũ historiam nudè retulit quod exierit edictũ à Cæsare Augusto vt describeretur vniersus orbis: nullatenus tamen affirmat edictum illud legitimo iure prodijisse. Perinde est ac si inferas: Regius Pfates affirmauit, Dixit in spiẽs in corde suo, nõ est Deus: ergo affirmauit, nõ esse Deum. Quinimò si mysterium mediteris, a pertius videtur Euangelista edictum illud condemnasse. Apparet nanq; spumofam illam Augusti insolentiam in hoc retulisse, vt admoneret, non ipsum (vt se iactabat) sed illum qui nascebatur, esse orbis Dominum: quippe quem, & legibus vniersum obligauit, & in iudicium est demum cõuocaturus. Præterea neque illic nomine vniersi orbis intelligitur totus globus. Haud enim tam fuisse Augustus mentis inops, vt iuberet describi Antipodes atque alias, tot milliaribus à se distantes, sibiq; inauditas nationes: sed vocabant vniersum orbem vniersam ditionem suam quæ latissimè patebat. Quo idiomate & nos insulas & continentem vastissimis spatijs iacentẽ, Nouũ orbem, Nouũ

uumq; mūdũ appellamus. Sic enim frequẽti erat Latinis in vsu appellare orbẽ, orbis portionẽ: Vt Luca. in. 3. Ignorãtis vobis, Arabes, venistis in orbẽ. Peius aut in supradicta Extraa. idẽ Bart ad reprimendũ, impingit in Paulũ. Ait em Apollolus Ro. 13. nihil aliud quàm Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Refert verò ipse eos qui Romano Imperio non obtẽperant, diuina præcepta demoliri: vt pote quibus iubetur. Omnis anima Romanorũ principi sit subiecta. Paulus enim nõ loquebatur de Romano principe, sed in genere de omnibus potestatibus, vt suis singuli præfectis obtẽperarent: adiectio ergo illa, præuaticatio fuit sacre scripturæ. ¶ Ad illud autẽ in fronte quæstionis citatũ, cap. solita. iam satis responsum est, Vbi explicuimus quomodo potestas spiritualis, ac ciuilis duo sunt luminaria: sol tamen totius orbis immediatè à Christo oriens diuino iure positio, Luna verò ab eodẽ Deo mediãte iure nature per rempublicam dimãnas: que tamẽ nõ potuit vnũ eligere totius orbis, sed Christianissimũ. Illud autẽ Hieronymi. can. in apibus. hoc tantũ docet qd sit vnus Imperator vniersum orbem sub vno imperatore degenerare in tẽporalibus: sed quod in toto Christianissimo est vnus, ad quem etiã Imperia Turcarum & Sarracenorum regna, quæ Christiani iuris fuerint, attinẽt. Quia neq; inter apes vnicus est dux omnium quæ sunt in orbẽ: sed cuiuslibet aluearis vnus. Quod autem ex. l. cum multa. citatur Imperialem fortunã ceteris antecellere, id fatetur in genuẽ: quia est omnium præstantissima: haud tamen inde fit cõtius totius orbis vnicus dominari. Est enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: nõ tamen Rex vnicus cũ cõis præest ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitam viuũt. Verbum autẽ Antonini in. l. de precatio. negari nõ potest arrogãtiam redolere: quis enim citra taletem notam dicere potuit. Ego mundi dominus? vni nãq; Deo est illud propriũ. Et ideo illius assertio nullam facit fidem. Modestus nãq; longè ait in contrariũ citatus Iustinianus: Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit Imperium: qui quicquid glossematũ cõmunicantur interpretes, syncerus tamen sensus est qd voluerit suũ Imperium nõ solum de iure, sed de factõ limitibus circumscribere. Et. l. In nomine Dñi. C. de offi. præf. præf. Afrinterminos quoq; nominat regionũ

suarū. Et inquit. mo. ius patr. potest. solu. §. si ab hostibus, ponitur limen imperij, unde deriuatur nomen postliminium. & l. Mercores. C. de commerc. distinguit inter suos & regis Persarum subiectos. Et Clem. Pastoralis. de sententia & re iud. videtur Papa præferibere terminos Imperij. Illi ergo qui respondent quodā, aut præscriptione, aut priuilegio esse exceptos, deberent prius fundare vniuersale eius dñm in totū orbē, vt inde inferrent quotquot modo extra Imperium agūt, particulari iure esse exēptos. Sup alia vero lege citata in Extrau. Ad reprimendū. multa Bar. cōminiscitur: Imperatorem affir mās esse vniuersale Orbis dominū: atq; hoc per Pontificis summi institutionē: quod pfecto neq; vnq; vllus Cæsarū admisit neq; docet ratio: nā, vt supra dictū est, per electionē ciuiliū reipublicæ descendit ciuiliū potestas. Sed eodē modo intelligendus est hic totus orbis, quo supra dictū est: scilicet amplitudo portiois illius mundi tunc notæ, quæ Romano Imperio parebat. Vel fortē vult dicere Cæsar q; per regularitatē Imperij Romani non solū eius subditi in trāquillitate erāt: verū & extranei reges metu eius deterriti conuiescebāt. Haud enim oculatē inspexit Bar. quemadmodū ciuiliū potestas per ius naturæ, per q; ideo reipublicæ cōstitutionē à Deo descendit, atq; adeo neq; ante aduētum Christi vnū fuisse totius orbis monarchiam: neq; verō eundem Seruatorem nostrum ius gentium hac parte demutasse. De potestate hic series videbatur, vt de singulari dominio quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales à quinquaginta hinc annis inuentos habent, quæstio adhiberetur: fuisse tamē nimis longa: quā ideo in libello de Ratione promulgandi Euangeliū, quem paratū habemus, disputandam reposuimus.

QVÆSTIO QVINTA, De translatione dñiorū.

ARTICVLVS. I.

Vtrum sua quisq; uoluntate naturali iure ualeat rei suæ & dominū in alterū transferre.

Vastio hæc demum potestrema de dominiorū translatione, ad materiam iam restitutionis proximē appropinquat. Obligatio nāq; restituedi ex ratione &

modo quo trāslatū fuerit dñium dependet. Quæritur ergo primò vtrum sua quisq; uoluntate naturali iure rei suæ dominium ualeat in alterum transferre. Et arguitur à parte negatiua primò. Si pro sua quisq; uoluntate tranfmittere possit dominium, sequeretur actu quoque solo mentis interno id posse: quia mentalis cōceptus uera loquutio est, cuius uoces secundū Arist. 1. Periher. sunt signa: qua utique ratione uotum Deo mente factum validum est: si ergò uoce quisque donare potest, sit, vt & mente possit: consequens tamen uidetur falsum: nam matrimonialis consensus per quem uterq; coniugū alteri se tradit, nisi uoce extrā, aut nutū explicetur, minimè solidus est. ¶ Secundo. Si id unicuilibet ius naturale indulgeret, vt suæ esset arbitrio uoluntatis in rerum suarum dominij transferendis, sequeretur eiusmodi uoluntatem neutiquam ciuili lege posse cohiberi: nam humane leges, vt lib. 1. & 3. monstratum est, nullum obtinent contra ius naturæ uigorem: consequens autem creberrimus usus cuiusq; bene institutæ reipublicæ ostendit esse falsum. Prohibentur namq; minores ætate uigintiquinque annorum sua alienare bona: vt patet. ff. eodem titulo. l. 1. Item legibus quorundam regnorum particularibus sic sunt maioratū iura instituta, vt eorū possessores nequeat uinulata bona dispendere. Item neq; ecclesiæ bona alienare pro libito potest aut. Pregelatus, aut Capituli, nisi certis de causis, certisq; præscriptis modis, vt patet ex decreto Leonis. 12. q. 2. can. sine exceptione. & toto titulo de reb. Eccles. non alien. ¶ Tertio. Si unusquislibet possit suo arbitrio rem suam alienare, sequeretur eundem perinde posse pretij mercedisq; dominium pro re turpi in alterum traducere. Consequens tamē est falsum. Nam qui corumpendo iudici, aut assassino, vt hominem occidat, aut per usuram, aut per Symonias quicquam cōfert: etiam si ultro id faciat, dominium non transfert: vt iura sanctè decernunt, ergò ius naturæ non est vt quisq; possit liberè sua donare. Neque uerò defunt qui idem de meretricie sentiant, quæ merito sui corporis nullus potest mercedis dominium recipere. ¶ Quarto arguitur. Iura nonnulla particularia in Hispania atq; in alijs uicibuspiani regnis animum cohibent parentū ac præcipue sacerdotum ne spurij suis filijs quicquam suorum bonorum impertiantur: & tamen si ius naturale libertati cuiuscunq;

concederet suam distrahere substantiam, leges illæ nulla se æquitate protegerent: ergo libera alienatio nō est iuris naturæ. ¶ In contrarium est iuris authoritas, Instit. de rerum diuisi. §. Per traditionem & ff. de acquirend. rerum domi. l. qua ratione. §. literæ. qua habetur, nihil esse tam cōueniens naturali æquitati, quàm uolūtatem domini uolentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.

Questio, vt dicebamus, per quam necessaria est cognitio ad materiam, nō modo restitutionis, uerum & totius iustitiæ cōmutatiuæ. Ad cuius igitur intellectū pri-

mo mūm omnium nosse oportet, ut duo tantum modis posse trāsseri dominij, nempè aut domini uolūtate, aut lege. Dico autem dominij duobus tantum, nam loquor, non de æquitate, sed de iure de translatione. Dominium namq; nō potest translati per translationem ab vno in alterum transit, sed iure quoq; gentium per diuisionem atque per inuentionem, vt titulis modo citatis. ff. & institut. patet. Enim uero res quæ primo occupanti conceduntur, non acquiruntur per translationem. Quapropter nullam hic mentionem facturi sumus de rebus inuentis, in cuius ueniāt dominium: sed utiq; ad quintum librum, sub titulo de furto, id nobis est differendum. Translatio ergò do-

minij est transmissio rei ab eo qui prius legitime possidebat in alterum: qui perinde incipit esse dominus. Hęc ergò nō fit nisi aut uolūtate legitimi domini, aut lege in ipsum potestatem habentis. ¶ Secundo notandum quod lex non solū diuina, uerum & humana duplicem vim habet in translationem dominiorum. Potest enim translationē impedire tā cohibendo domini uoluntatē, ne det, quā adimēdo alteri facultatem, ne recipiat. Et secundò potest translationem facere inuito domino, tam in pena criminis, quā in subsidiū tuendæ reipublicæ. De his itaq; tribus membris dicendum est quæstione præsentis uidelicet de uoluntaria translatione, de q; legali impedimento, ac de translatione iudicē legali. ¶ His ergò præhabitis, duabus cōclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior.

Vnusquisq; mortalium ius habet naturale donandi & quomodoocunq; alienandi res quarum uere ac legitime dominus est. Conclusio hæc ex superioribus elicitur. Diximus namq; fundamentum dominij rerum naturale ac diuinum esse humanam rationem ac libertatem. Enim uero quia Deus hominem

ad sui imaginem condidit, hoc est rationalem ac liberum, per quam rationem & uoluntatem dominium habet suarum actionum: inde factus est rerum dominus secundum illud Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut præ sit piscibus maris. & c. Quæ utiq; de causa soli homini demonstrauimus inter sublunares creaturas competere ut sit reialicuius dominus. Si ergò per uoluntatem constituitur dominus, per eandem potest dominium ab se quodocunq; abdicare. ¶ Secundo id probatur. Res uniuersæ propter hominem conditæ sunt, atque adeo illis quas ipse possidet ad libitum potest uti. Quin uerò, ut de definitione dominij supra posita uideatur, nihil aliud est dominium rei quàm facta & ius eadem uti, quocunq; usu lege permisso: puta donandi, uendendi, consumendi, & quomodocunq; alienandi. Res est clarissima. Quin uerò non modò res quæ suas, uerum & seipsum potest uendere, ut supra assertū est. Nam etsi nemo sit usq; adeo sui dominus. ut uita se ualeat iure priuare: est tamen eius custos, ut quò uitam seruet, seipsum uendere queat. ¶ Posterior conclusio. Eodem naturali iure nihil obstante, Secunda est lex potest tum uoluntatem domini cohibere, tum etiam ipso inuito suorum dominio priuare. Conclusio hæc nihilo obscurius quàm superior ex naturæ principijs colligitur. Est enim homo naturaliter animal ciuile: coalescere autem in unum mortalium uita non potest, nisi à publica autoritate in pace contineantur: quæ quidem autoritas tum custos est reipublicæ, tum & iustitiæ iudex: ad legitimam uerò custodiam primū necessarium est, ut ciuibus prospiciat, ne antequam eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona dilapident. Quamobrem prohibentur pupilli de bonis suis dispo-

nerere: licet eorum alienatio irrita sit & nulla. Secundo & necessarium est sumptus ei dem reipublicæ necessarios à ciuibus colligere. Nam iure naturæ partes sunt propter totū. Ac demum tāquam iudex custosq; iusti ad eum spectat maleficiæ uicisci. Quare sicut uita, ita & bonis potest quemlibet ciuū exponere. Vide ergo duas conclusiones quæ primo aspectu secum pugnare uidentur, quam sint eodem naturali iure parente protegentes. Est inquam ius naturale, ut quisq; sua uoluntate possit de suis bonis disponere. Sed tamē quando uoluntas possit ratione dūce nō errare.

De Iustitia & Iure,

rare. Quocirca ead. l. 1. de minoribus. Prætor inquit naturalem æquitatem secutus, &c. cauit, ne pueri, quorum consilium infirmum est, multorumque infidij expositum, suam dispenserent substantiam. Quare et si, l. 1. de pact. idem Vlpian. æquitatem quoque naturalem appellasset, ut pactorum fides seruaretur subdens. Quid enim tam congruum fidei humanæ quàm ea seruare quæ inter homines placuerunt? non est tamen veritas & æquitatem quoque appellare naturale: ut qui in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare non obligentur.

Dubium.

At verò quanuis cõclusio vtriusque liquida constet: argumenta tamen in cõtrariū ambiguitate nõ carent. Et quidẽ primò dubium est quo fortè quispiam moueatur, vtrum per actum interieorem possit transferri ad dominium: hoc autem lib. 8. sub titulo De voto, vbi Dominus Tho. ait promissionem nõ fieri inter homines, nisi per actus exteriores emanentibus examinabitur. Interim autè per hæc dicta ad argumenta respondetur.

Ad. i. argu.

Primum translatio est duplex, Alia scilicet que per transactionem fit & contractum, nempe quo, vt ait Iuriscõsultus. l. Labeo. 2. ff. de verbo. signi. vltra cõtraque nascitur obligatio. Et de hac nemini dubiũ quoniam absque; extera significatione fieri non possit: quandoquidem illic non est simplex datio, sed hypotheticæ: mutua scilicet, do ut des; vt patet in emptione & venditione, & similibus. Ac præcipuè in contractu matrimoniali, cuius ideo consensus nullus est nisi extrinsecus explicetur. Alia verò est simplex translatio, qualis est donatio, quæ nullam ab altera parte obligationem ex postulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato cõsensu mète do aut polliceor rem aliquam, postquam illa est vera assertio videtur hominem ligare. Quare nullus est quorundam argumentum (inter quos est Almayn in 4. distinct. 15. quæst. 2.) qui ex hoc quod coniugalis consensus expressionem externam requirit, inferunt nullum posse dominium per mentalem donationem in alterum traduci. Sed arguitur: Dære, correlatiuum hulus est; quod est accipere: ergo vsquequò alter accipiat, nulla fit translatio. Respondetur, argumentationem hanc verisimè concludere: hoc tamen est de quo controuertitur, vtrum qui mente apud se dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotalem elemosinam, aut tali hospitali tãtam pecuniã teneatur postea illis quibus interest mète.

patere suam: quam si acceptauerint, obligetur implere. Nam si votum fieret Deo, nõ est dubium quin teneret: vnde aliquanta cõprobabilitate inferitur, vt teneatur etiam patrefacere hominibus, qui illis pollicitus est. Teneatur inquam lege naturæ in conscientia. De iure namque; ciuili palàm est neminem cogi posse per actum interieorem quoad usque foris explicitus sit. Tamen si perquam probabile quoque; sit, vt talis mètalis donatio antequm alteri innotescat, possit mutari forte p libito. Id quod loco citato, lib. 8. pluribus rationibus vtrinque; disputabimus. Ad secũdum secunda cõclusione responsum est: vbi reddita est naturalis ratio cur expedierit nõ in ætate pupillari committeretur puero suo rũ dispensatio. Sed neque; de primogenituris ratio deest naturalis, cur fuerint illo vinculo colligatæ: nõ dispendi possent. Nam etsi ex vna parte argumentum sit haud infirmum iuri naturæ repugnare, propterea quoniam omnes liberi eorundem parentũ æqua sorte nascuntur, ac perinde equo iure nutriri debent atque; educari propter quam rationem multæ respubliæ iura primogenituræ nõ sic augent: vt in totam substantiam paternam primogeniti succedant: tamen ex alia parte id nõ solum in decorem reipublicæ: verum & in eius emolumentum & firmitatem cedit. Haud ergò arbitrentur magnates ipsorum causa maiorus esse institutos: scilicet, vt eorũ profapia perpetuò duraret, sed in bonũ reipublicæ. Expedit namque; vt eius commune corpus ossa habeat & neruos quibus fulcatur. Ob idque; decretum est vt tãquam reipublicæ robora aliquæ persisteret illustres domus, tũm vt à consilijs essent, tũm etiam vt tempore belli eius essent sustentacula. Et quoniam, vt ait Lyricus,

Et genus & virtus, nisi cum re uilior algæ est: Vsum merito est regibus, domorum perperitatis sic consulere, vt domus in primogenitum descenderet: reliquæ verò proles suis essent alimentis contentæ. Similis namque est agricolarum prudentia, qui arbori & viti minores ramunculos: circunquaque; amputant, vt præcipuũ germen in truncum exerceat. Fit ergò vt tam primogeniti, quàm illi quilibet legitimam non sunt ætatem ingressi, sic iure, & merito cõhibeantur bona lua abalienare vt alienatio irrita nullaque; sit: vt pote per quã nullum transferatur dominium. De Ecclesiasticis autem bonis alia sunt non inferioris rationis: nam cùm ecclesiasticum serui-

Libri Quarti,

Quæstio. V.

tium, non minùs necessarium quàm religiosum, sine bonis quæ hominum pietas huic muneris mancipauit perdurare nequeat: & ex vna parte Capitulũ & Prælatum non tantum illorum curam gerant, quàm si essent propria: sed ex altera secularis auiditas quocunque se inferat, consultissimum fuit arctissimè cauere, ne eiusmodi facultates Ecclesiasticæ, nisi iustissimis causis, consultissimisquæ formis alienarentur.

Ad. 3. arg.

Ad tertium paulo differentius respondetur: Princeps enim sicuti quia reipublicæ custos est cogere potest ciues, vt vbi opus fuerit contribuatur: sic quia iustitiæ iudex, potest & propter crimina tum dominos bonis suis priuare, tum alios, ne recipiant, inhábiles efficiere. Atque hac ratione, & qui vel corrumpendo iudici, vel assatino pecuniam offert, eadem multatur: & quibus offertur, inhábiles meritissimò sunt, ne eius dominium acquirant. De qua re quæstione septima explicatior habebitur sermo. Et idem censendum de Simoniaco, nisi quòd ratio restituendi paulò est differentior, vt in calce sexti libri disputabitur. De lucro autem meretricio, quæstione eadem. 7. idque diuersa ratione dicendum nobis restat.

Ad. 4. arg.

Quartũ autem argumentum præcipuam mihi ambiguitatem offert, salutem de filijs sacerdotum. Sunt enim spuriorum atque eorum qui non ex legitimo matrimonio nascuntur quatuor genera: quæ notantur capital. Nili cùm pridem. de renuntiatione. sunt inquam manzeres, quæ ex ignoto scorto, puta ex vaga meretrice, quæ omnibus exposita est, nascuntur. Spurij autem qui ex peculiari concubina suscoluntur. Et isti dicuntur naturales: quanuis si Etymologiam græcam sequamur, spurij idem est quod sine certo natus: atque adeò melius conueniret illis qui vago concubitu generantur. Nothos verò, vt Quintilianus libro. 3. inquit, est ille qui ex vxore non legitima natus, nempe ex adulterio. Nam quia Latinum nomen non habemus: peregrino vtimur. Græci namque quicquid illegitimum est, id est, legem non seruat, nothum appellant: vt febrem notham dicant illam quæ legitimam perdidit, & terminum non seruat. In præsentiarum autem manzeres & spurij eodem gradu æstimator, quantum ad successionem hereditatis, Enimuerò eiusmodi spurij nõ succedunt in hereditatem, neque patris, neque matris, si filios habeant legitimos. Nam testator nõ vi-

detur alienas successiones proprijs antepone-re. l. cum acutissimi. ff. de fideicommissis. vnde l. 9. Tauri originẽ duxit: quæ spurios ab hæreditate repellit. Potest tamẽ illos mater ex quinta pte asis hæredes instituire. Si autem mater legitima careat prole, succedunt illi ab intestato: nõ tamẽ patri, quia non est certus. Si verò sint ex damnato concubitu nati ex parte matris, puta ex incestu, aut stupro, & potissimum ex adulterio, non succedunt, neque; ex testamento, neque; ab intestato. Non tamen prohibetur, quin tam mater quæ pater possit illis quintam etiam partem legare. Hęc autem extra vllam sunt cõtrouersia. Quod autè in litè huc vocamus est, vtrum pater vel mater extra testamentũ possit illis aliquid in cõscientia relinquere contra legis prohibitionem: vel amici fidei committere quibus illis postea tradat. Et de vtroque; respõdendũ est, scilicet an sit peccatũ mortale, tam patri quæ amico, quã etiam filio recipiendi. Et vtrum eiusmodi bona sint restituenda: & cui. In eiusmodi ergo casibus discernendũ est naturale ius à ciuili. Si enim ad merum ius naturale spectemus, dubium nõ est, quin pater possit sua bona notho filio, sicuti cuiuscumque; donare citra culpã: & alter etiã potest illa absque; culpa possidere: nisi fors à alios haberet liberos quos illa causa in pauperiẽ adigeret: quod ad præsens negotiũ nihil attinet. Sed dubiũ est vtrum lex ciuilis sic fecerit inhábiles eius modi nothos ad fruendũ paternis bonis, vt nullatenus possint dominium acquirere: vt vtrum solum per modũ pœnæ eiusmodi bonis illos priuet. Permultum enim refert: nam si inhábiles sunt quæadmodum pupilli ad dandum, & Symoniacus ad suscipiendũ: nulla spectata sententia tenentur illa restituere. Si verò lex tantũ est pœnalis, tunc, vt lib. 1. latissimè disputauimus, ante latam in iudicio sententiã potest ea filius cũ bona cõscientia possidere. Et nõ lógicus disputationẽ pertrahamus, arbitror sub distinctione respondendum de filijs nothis seculariũ: & de filijs clericorum, aut religiosorum. Enimuerò de iure cõmuni nihil expressum reperitur quo prohibeantur parêtes extra testamentũ aliquid illis, aut viuentes donare, aut moriẽtes relinquere. Sed leges particulares regni sunt quæ rem in dubium reuocant. In legibus autem regni nihil arctius contra filios nothos secularium decretum inuenit, quod lege 3. definitur, tit. 15. par. 4. Nempè quod nõ possunt hæreditario iure succedere in bona pa-

Quid possit pater in re natura cõ filiis non

Quid lex ciuili d filiis

notis secu-
larium sta-
tut.

terna. Et. l. 1. fori. titu. de heredit. succ. et item prohibentur ne possint in hereditate succedere: quod & lege. 9. Tau. citata confirmatur. De istis ergo asseruerim, quod si pater aliquid filii dei amici committit, quod det suo filio ex adulterio suscepto, amicus ille tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio: & filius potest recipere perinde ac si esset extraneus. Itaque omnia sua bona potest illi pater dare, si filios non habet legitimos: si autem legitimos habet, non potest illos exheredare, nisi usque ad quintam. Neque arbitrator vllum interuenire peccatum. Cum autem filius petierit, standum est iuri exteriori. Conclusio hanc mihi eo persuadeo, quod lex illa, cum sit in odium filiorum, non est vltimus dilatanda quod sonat: non autem prohibet nisi esse heredes, ergo pater extra testamentum bona sua donas non facit contra rigorem legis: neque vero in eius fraudem: quia lex poenalis tantum ad id obligat quod sonat. Dubium autem intricatius restat de filiis clericorum: hoc est facris initiatorum, & de filiis religiosorum. De his namque licet non in iure communi, tamen in iure particulari regni verba habentur multo significatiora atque strictiora. Extat enim lex. 2. 2. l. 1. tit. 3. & l. 2. tit. 3. lib. 5. regaliu ordinamentu in hanc formam. Quo nulla offeratur occasio vllam mulier clericorum concubinatui addicatur: si clericorum filij in eorum bona hereditario iure succederent, constitutumus & precipimus ut eiusmodi clericorum filij (& l. 9. Tauri exteditur perinde ad filios religiosorum) neque habeant, neque hereditent, neque hereditate possint bona suorum parentum, neque aliorum consanguineorum. Et sequitur. Neque suscipiant. Hoc enim Hispanice sonat vox, *Ni ayar*: neque potiri possint quocumque legato, aut donatione, aut alia collatione quae illis fuerit facta. Quae quidem verba non solum eos excludunt ne heredes esse possint, verum etiam videntur eos facere inhábiles & incapaces ad vllum pacto possidenda paterna bona: nisi peculiari regis concessione. Et quoniam strictam legem rex possit facere, non est ambigendum: nam ut lib. 1. decisum est, leges humane obligant in foro conscientiae quando sunt iustae: eiusmodi vero odium in clericorum sobolem aequum est. Quare profecto mihi est probabile, eandem legem non modo esse poenalem, verum impeditiuam translationis dominij, sicut si vel pupillus donaret, vel Simoniacus, vel affasinus susceperet. Nihilominus pater tenetur eum alere quoad diu uiuet & educare: quia ius illud naturae non est reuoca-

De Iustitia & Iure.

bile. Potestque adeo ei uiuens donare vnde vult sustentet. Ad casus ergo consuetissimos ut respondeamus, nepe cum sacerdos vel clericus in sacris bona sua amici fidei concedit ut det suo filio, primum quantum ad culpam fortasse mortaliter peccat contra legem illi rigore obligatam. Secundum pro captu meo censuerim, illum fideicommissarium nullatenus teneri eadem bona filio clerici adiudicare: etiam si pollicitus fuerit id facere. Nam si dem contra ius civile impignoratam, lex naturae seruare non cogit. Quaritur ergo quantum ad restitutionem quid de illis bonis agendum sit. Respondetur, si meum iudicium vilius est momenti, quod si clericus amico det, non sub conditione ut reddat filio, sed absolute: neque alter sub illa conditione recipiat loco filij, sed tanquam sua: etiam si clericus fiduciam certam conceperit, quod amicus esset traditurus filio, & aliam non illi relinqueret, nihilominus ille amicus potest tunc in conscientia bona illa possidere tanquam sua. Et ratio nostra est, quod et si lex filium inhábilem fecerit ad suscipiendum illa quae nondum possidebat: priuare tamen clericum suis bonis non potuit nisi in poenam, quae ante iudicium condemnationem, ut lib. 1. dictum est, non obligat: & ideo donatio facta amico tenet quoad usque; per condemnationem priuatur. Imo nec per fiscum condemnari ille potest, nisi probetur praesumptio quod recepit, ut redderet filio clerici. Quod si tunc amicus tanquam propria bona vult donare eidem filio clerici, etiam tenebit donatio. Si vero clericus dedit amico non absolute, sed sub conditione, ut daret filio: neque ille suscepit nisi sub illa conditione: tunc neque donatio facta amico tenet: quare ipse retinere non potest, neque vero ipse potest dare filio clerici. Arbitror ergo de illis bonis antequam condemnatio fiat, in conscientia censendum esse, ac si ab intestato relinquerentur: nam fiscus non habet ius quoad usque; fiat condemnatio. Et ideo si clericus heredem ab intestato legitimum reliquit, sua sunt: si minus, ergo data essent in plus vltus: si modo ille fideicommissarius tutus esset, nunquam id in notitiam fiscalis peruenitur: nam si id metueret, consultius esset, fisco partefacere. Haec tam multis expresserim, quia creberrima de hoc consilia petuntur.

ARTICVLVS II.

Vtrum per ludum dominium transferatur.
Circá

Libri Quarti,

Circa hoc membrum ciuile potestatis, qua dominiorum translationem irritare potest, disputandum sequitur de his quae ludo acquiruntur. Videtur namque nullum earum rerum acquiri dominium: sed nulla expectata sententia restitutioni esse obnoxias. Est enim ludus, potissimum alearum: ac perinde quicumque id genus fortunae subiectus, utroque iure prohibitus clericis, videlicet iure canonico, ut patet, De vita & honest. cleric. cap. clericus. 2. dist. 35. can. episcopus. vbi & laicus iubetur, aut a ludis desistere, aut communiore priuari. & in Authentica de sanctissimis episcopis. §. interdicimus. Ac perinde laicis iure ciuili: ut videre est. l. alearu vsus C. de religio. & l. solent. ff. de aleatoribus. Et praeterea particularibus regni legibus. Haec autem prohibitio eiusdem arguitur esse generis quo pupilli vetantur sua alienare bona, & quo, ut proximo articulo dicebamus clericorum filij aedeundis hereditatibus redduntur inhábiles. Nam pariter in odium ludi illae sanctae sunt leges. Secundum id confirmatur. In ludo tot coeunt vitiuorum genera, ut meritum sit dominiorum per ipsum traslatio interdicenda. Quoniam ut habetur eadem. l. alearum. licet res esset antiqua, prodit tamen pro tempore in lachrymas: nam quidam ludere neficientes, proprias substantias perdiderunt: consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur. Et praeter illa quae illic commemorantur: ille qui ludit, tam suorum profusus est, ac prodigus, quam alienorum audivissimè cupidus: generat enim ludus insatiabilem lucrandi sitim: quod adeo ad auaritiam attingit, ut in furtum vergere videatur. Vnde Aristot. 4. Ethicorum. capitul. 1. aleatores cum latronibus componit, deque auaritia infamat, & illiberalitate: quippe qui ab amicis eripiunt, quod potius illis deberent elargiri. Denique tertio arguitur ex verbis legis citatae. Alearum. C. de religi. vbi habetur, quod si contra factum fuerit, id est, si quis ludo fuerit quippiam lucratus, nulla sequatur condemnatio qua scilicet cogatur qui perdidit soluere, quod si soluent, solutum reddatur. In contrarium autem est quod iure naturae quisque potest per ludum sua bona alteri tradere: quare non est ciuile cohibitio latius extendenda quam ratio persuadet, & legum verba sonant, & iudiciorum vsus habet. Haec autem non aliud videntur contendere, quam quod per-

Quaestio. V.

didit, repetitionem habeat in iudicio, ut illi eodem monstrabitur. Ob idque dum ille non repetit, lucrator legitime possidet, atque adeo verum habet dominium:

Ad quaestionem hanc, de qua plus forte Doctores iusto reperias controuersos, quatuor conclusionibus respondeo. Prima: Ludus, si in genere nomine accipias, rem de se licitam iure naturae sonat: quoniam & virtus esse potest, ut sanctus Thoma. 2. q. 168. autor est. Enimvero et si homo ad laborem natus in sudore vultus velci debeat panem suum: haud tamen, cum corruptibilis sit, in labore durare potest, nisi animi nonnunquam recreatio laborem interpollat, ludoreque abstergat: licet ergo animi leuandi gratia nonnunquam ludere dummodo moderamen non ablit. Quo fit, ut sicuti alias animi recreationes moderato pretio licet pro cuiusque statu procurare, ut venationem, & similia: sic nonnunquam liceat, quin verò & virtus etiam esse possit in pecuniam ludere. Hoc patet: quia sicut in cibis honestos quibus corpus refocillat licet sumptus erogare: sic cum & iustis quoque & animus vegetetur & corpus; non est cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maior necessitati non subtrahat. Vnde Aristot. 2. Ethic. cap. 6. ut in ceteris virtutibus, sic & in ioco mediocritatem constituit, quam eutrapeliam vocat: nos autem iucunditatem dicere possumus: quare & deficere quoque censeo nonnunquam homines a iustis: quos ideo agrestes appellant. Et Cicero lib. 11. de officiis ait, ludo & ioco uti quidem licere, sed si cut somno & quiete: quae ob se ipsa non sunt necessaria, sed ut recreati vegetiores ad laborem resurgamus. Secunda conclusio. Ludus, secundum eandem conclusionem, sic est licitus, & ex plurimis vitatur. Prior pars probatur. Primum, ut ea mittamus quae in solemnitatibus ecclesiasticis, ut in festo sacratissimi Corporis Christi, instar Davidis coram Arca Domini saltantis, quod i. Regum. 6. legitur; permittuntur, leges etiam ipsae id contestantur. Lex enim citata, Solent. qua ludus in pecunia prohibetur, permittit hastiludium, lucramina, atque alia pugnae simulachra, bellorumque meditationes: quod virtutis, inquit, hoc est, fortitudinis exercendae causa sunt: quae quidem exercita. l. alearum. nominibus Graecis iterum referuntur: Quare & pila ludere nulla respublica prohibuit. Quin verò ad neruorum consolidationem membrorumque agilitatem comparandam nobilibus decori est

est. Hæc autem ad rem modò nihil attingit. **Que ludi de honestat.** ¶ Accidentia verò quæ ludos illicitos constituunt, quamplurima sunt. Primum est peccatum: quæ ratione prope titulum de homicid. adhibiti iure Canonico & alij sunt quibus torneamenta, & sagittariorum ars sub anathematis interminatione vetantur. Secundò præcipue ludus de honestat ex gestibus, aut verbis turpitudinè præ se ferentibus, quales potissimū gētibus in vsu erāt. Quæ utiq; ratiōe in sacris literis malè audiūt ludi, Vnde Thobi. 3. Nunquàm cum ludentibus miscui me. & Hierem. 15. Non sedi cū ludentibus in cōsiliū. Quare passim apud sanctos conuitia legas quibus ludos vituperant. Adeò vt Chrystosto. hom. 6. super Matthæ. in hæc verba proruperit. Nō Deus dat ludere, sed diabolus: sedit enim, inquit, populus manducare & bibere, & furexerunt ludere. Tertio accidit vt ludus sit peccatū propter scandalum personæ: quæ ratiōe clericis ob eorum honestatem interditi sunt ludi alearum: debent nanque esse luctui potius dediti quàm effusis gaudijs. Hæc autem atque his similes circumstantias, puta loci, vt si in ecclesia fiant: aut temporis, veluti ad rē præsentem parum attinentia, missa hinc faciamus. ¶ At id quod modò in controuersiam ascimus, non est nisi vt de ludo acquisitis examinemus, quidnā iuris in se habeant. Aliud ergo accidens quod ludos facit esse reprobos, est, quod & homines facit, & sua propria prodigere & alienis inihiare. Vnde multa alia suboriuntur mala: atque id potissimum vbi nihil artis aut exercitiamēti inest, sed multum desidiat, & secūdum humanum iudicium fortunæ plurimum. ¶ De hoc ergo ludi genere sit ad nostrum propositum tertia conclusio. Aleæ ludo reliquitur lusus lege prohibitis quæ à populo recepta est, neq; per consuetudinē abrogata, est peccatum. Probatur conclusio. Nam lex iusta nihil, vt lib. 1. diximus, prohibere potest, nisi quod ita decēre iudicatur: quod ergo lex prohibet, illicitum facit, atque adeò culpam ad quā absq; dubio lex ciuili obligare potest. Huiusmodi autem ludi prohibiti sunt, quæ perniciofi reipublice iudicati: ergo peccatum est huiusmodi leges violare. Neque obstat quòd pœnæ sint transgressoribus positæ: quin verò, vt illic abundè, vt reor, cōmonstrauimus, pœna si id nominis mereatur, poni non potest, nisi pro culpa. Et quāuis iure communi cartharum ludus non sit

interdictus: prohibetur tñ iure regni, vt patet eo. tit. de collatoribus. ¶ An verò genere suo sit peccatum mortale, nō facillè decreuerim. Hoc em̄ ex natura & grauitate operis, vt eo. lib. dicebam, perpēdendū est. Et qui dem eiusmodi ludi, si cunctis suis prauis qualitatibus eos denudes, cūm non sint genere suo, aut contra charitatem, aut contra iustitiam, non apparēt mortali caractere denotandi. Quin verò vel ad conuiuia ludere, vt habetur. l. quod in conuiuio. de alea. vel in pariam pecuniam, virtus esse potest. Vix tamē dum ampla pecunia exponitur, absq; prauitate exerceri potest: puta absq; liti-bus, periurijs, atq; blasphemijs. Præterquam quòd illa vna est omnīū paratissima via ad dilapidanda bona, demoliendaq; illustres domos. Vnde Lyricus.

Quem dānoſa Venus quem præceps alea nuda.
 Quam obrem vsq; adeò receptores aleatorum inuidiam in republica odiumq; contra xere, vt olim qui eos, aut verbo, aut verberare, aut alio damno dato lesissent, impunè id facere permitterentur: vt habetur. l. prætor. de alçator. Sacerdotibus autem vix citra mortale vti licet ludis vitetis: ac præsertim religioſis; & Antistitibus: quoniam ludus illis nō qua ratione secularibus, sed qua contra eorum est honestatem, prohibitus est. ¶ Vt autem simul amba mutuò se dilucidant, subiungitur quarta conclusio. Illa quæ ludo acquilita sunt, in dominium lucratis trāseunt: quæ propter antequam qui perdit repetat, non sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis euidentiam ius prius naturale consulendum est: vt inde fiat ad ciuile descensus. Enimuerò quòd iure naturali vnusquisque possit per viam ludi bona suā in alterius dominium trāscere, nemini potest in dubium cadere. Nam vt supra diximus, nulla est dominiorum trāslatio, naturæ: germanior, quàm quæ libera domini voluntate fit. ¶ Sed secundo id explicatius probatur. Si eiusmodi dominij trāductio iure naturali esset inhibita, id maxime vel ex forma, vel ex obiecto, vel ex effectu, vel aliundè. Primum ex forma non vitiat iure naturæ: nam præterquam qd possit vterque ludentium gratis donare, illa non est simplex donatio: sed quædam pactio. Do vt des. Nemp meā pecuniā periculò expono, vt tu vicissim exponas tuā. Et tanti æstimat periculū vnus, quanti alterius. Neq; verò cōdenanda est: quia res ancipiti fortunæ committitur,

tur, hoc est euentui, cuius causa nescitur nisi à Deo: hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunæ nomē. Enim verò multa sunt alia humana negotia licita quæ dubiæ illi varietati committuntur. Primum diuiforæ sortes, videlicet cūm qui de re qualibet diuidenda conuenire non possunt, rem sorti committunt: quod sanctus Thomas ex sententia Augustini. 2. 2. q. 95. licitum censet. Mox & dispositiones, videlicet dum de aliqua re decertantes sequestrū faciunt, quòd illi obuēniat à quo steterit veritas. Atq; aliud sortium genus dum pecunia multorum congesta iocalia cōemūtur, quæ inter eos fors prolata distribuit. Et (de quo lib. 6. dicitur sumus) contractus assicurationis maritimarum mercium vno Doctore multorum consensu tanquam licitus habetur: in quo tamen plurimum dominatur humano loquendi more fortuna. Neq; obstat quòd in ludo ille qui perdit nihil recipit emolumentum pro sua pecunia. Nam, vt diximus, illud sua sponte dedit pro spe si sibi alea caderet. ¶ Quod autem rem quibuscumque magis facit dubiam, est auaritia: puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neq; ista peccati per se est causa mortalis: tantum abest, vt oneri restitutionis lucrantem subijciat. Auaritia nāq; vt dius Tho. 2. 2. q. 118. doctè admonuit, duplex est. Altera quæ opponitur iustitiæ: videlicet quando quis contra ius appetit alienum. Et hæc genere suo mortale est. Altera verò, quæ opponitur liberalitati. Latens nēq; dicitur illiberalitas: scilicet ardens illius cupiditas, qui tamen nihil contra ius vult recipere: & hæc non est genere suo peccatum mortale, nisi eouſque animus occuparet, vt opera charitatis necessaria impediret. Ad propositū ergo quòd collator lucrari exoptet, nullum est peccatum, non solum eò quod pugnant victoria dulcis est, verum & amoris lucrati. Neq; si ardentissime id cupiat, dum tamen iustitiæ iura non violat, peccatū mortale est: vt pote dum cum illo non ludat, qui sui iuris nō est, ad alienandū bona sua: neq; vim inferat, nec fraudem necet: vt S. Tho. 2. 2. q. 32. art. 7. autor est. Quocirca nō aliter necesse est moderari cupidinē quàm secundum iustitiæ limina, vt non sit genere suo lethale crimen. Quauis eximia sit bonorū temporalium de se sit peccatum veniale. Neque verò ludentium prodigalitas genere suo est peccatū mortale, nisi ea prodigantur quæ vel alēdē familiæ necessaria sunt: vel ad

diuiforæ sortes licite

Assicuratio non contractus licitus secundū oēs Doct.

Auaritia duplex.

Quintus conclusio.

Iure naturæ licet quilibet

bona sua in alterius dominium trāscere, nemini potest in dubium cadere.

ludantia

siunt trāscere

ferre.

Lucrati

si eis

tra fraudē

non est mortale.

implendum præcepta Dei. ¶ Igitur secundum naturam ius naturæ, neq; peccatum est ius naturæ ius mortale ludere, neq; vlla inde nascitur restitutio obligatio. Quocirca secularis, si qui ius mortale nec redden- do non peccant. Nam, vt ibidē sanctus Thomas de hac ipsa re loquens, ius ciuile non omnes obligat, neq; illi apud quos eiusmodi leges per contrariam consuetudinem abrogatæ sunt. Quo fit, vt si aliquod interueniat peccatum aut restituēdi vinculum, hoc à iure ciuili pendeat, vel communi, vel particulari. De quibus igitur videndum est quomodo prohibeant ludum. Etenim si tractationem dominij vetant, clarum est cum qui lucratur, perinde ac vfurarium nulla expectata sententia, restitutionis lege tenere. Si autem lucrans non nisi per modum pœnæ lucro priuatur, aut ad alterius repetitionem, tūc ad nullam antea restitutionem tenetur: quia verè acquirit dominium. Et quidem quod prohibitio illum faciat priorem sententiæ, hoc vnicum inuenio verbum iuris quodammodo insinuare in citata. l. alearum. quod inter arguendum retulimus: videlicet, si contractum fuerit, nulla sequatur condemnatio, scilicet perentis, vt soluat: sed solum reddatur. Si ergò reddendum est: videtur dominium non transferri. ¶ Hoc tamen verbo nihil obstante, certò credo nō esse tantū rigorem legis. Primum quia hoc quod dicit, solum reddatur, statim Imperator exponit subdēs: & actionibus competentibus repetatur ab ijs qui dederūt, debet ergo reddi si petatur: aliàs qui perdidit, verum dominium transtulit. Et ratio id profectò egregiè persuadet. Nam cū illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio, non est cur cohibendi essent animi colludentiū nō possent in se mutuò transferre dominium. Satis enim est quod dētur perdeti induciē ad repetēdū. Itē si lucrans tenetur ad restitutionem, vel teneretur domino qui perdidit, vel pauperibus. Paludanus in. 4. dist. 15. q. 3. astruit quod debet restituere pauperibus anteq̄ sit à iudice condemnatus. Nam iure, inquit, naturali tenetur pauperibus: & solo iure ciuili repetenti. Quare si prius dedit pauperibus, potest postea in iudicium vocatus excipere corā iudice, se iam ius naturæ seruasse. Quod autem iure naturæ teneatur indignus, probat ipse: quia colludētēs dant operam rei illicitæ: & ideo qui perdidit amisit dominium, & alter non acquisiuit. Verūtamē opinio hæc

Sententia Pal. de restitutōe lucrati.

nullius est proprus probabilitatis. Imò iure naturæ nemo prohibetur illa via omninò alienare sua bona. Quare lucrans nulli tenetur restituere. Et si teneretur, id deberet factum restituere. Et si teneretur, id deberet factum restituere. Et si teneretur, id deberet factum restituere.

Quædo pauperibus vicatibus dominium acquiritur.

Leges quæ de colluforibus extant.

Dubium ex verbis sancti Thomæ.

certe vero domino: nam mendici iure naturæ non succedunt, nisi ubi non haberetur copia domini. Cum ergo ipse sua sponte dederit, nulla restat restitutionis obligatio, nisi idem ipse iure civili repetat. ¶ Hæc demum omnia liquido confirmantur, tum lege particulari regni; tum etiam vsu. Extat enim lege titu. 10. regaliurum ordina. qui est de colluforibus: nempe prima de militibus dum sub vexillis agunt: quæ quicumque ab illis quicquid tunc lucratus fuerit, teneatur eisdem protinus restituere: ubi certè insinuat impediri translationem dominij quod non videtur ab æquitate longè distare, in fauorem militis agētis in bello. De alijs autem generaliter sequitur secunda lex Ioannis secundi, verbis à priori differens sub hac forma: Præcipimus vt quicumque aliquid ludo perdidit, possit illud ab eodem repetere, qui fuerit lucratus: dum tamen id faciat intra terminum octo dierum: quod si illo termino non petierit, possit quicumque alius id petere: atque alio deficiente, iudex ipse & prætor officio suo id repetat. Et hæc est lex quæ vsu habetur. Ex quo fit vt si non repetatur, optime, qui lucratus est, possidere potest, neque restituere tenetur.

¶ Restat hic tamen ambiguitatis non nihil ex verbis sancti Thomæ loco iam bis citato 2. 2. q. 32. arti. 7. Ait quippe quod circa illa quæ per aleas acquiruntur, aliquid est illicitum iure diuino & naturali: scilicet quod aliquis lucraretur ab his qui rem suam alienare non possunt: vt sunt minores & furiosi, & quod aliquis trahat aliquem ex cupiditate lucrandi ad ludum: & quod fraudulenter ab eo lucratur. Et in his, inquit casibus tenetur lucrator ad restitutionem. ¶ Adnotandum hic tamen primum de minoribus & pupillis: quia id Scholaribus sæpe vsu euenit, quod illi quos patres in studio, vel in curia sustentant, credibile est posse paruum aliquando quantitatem respectu sui status ludere: vt qui centum ducatos quotannis exponit, si quatuor aut quinque ludo pendat, vero simillimum est paruum suum habere ratum: nam probè sciunt vix iuuenes posse sine illis dispensijs viuere.

¶ An verò Scholasticus, hoc est scholarum magister, qui est non solum constitutus, sed legum omnium custos, possit re hæc arctius constringere: prohibet quippe, verbigratia, nè

cui ultra duos argenteos ludo perdere liceat, vt ubi obliget. Ad hoc non simplex, sed multiplex est responsio. Primum enim penes huiusmodi magistratum nulla est potestas cõdendi leges: hoc enim ad solam pertinet Vniuersitatē: sed hoc tantum iuris habet, vt leges, tam Vniuersitatis, quàm alias custodiat ab Scholaribus faciat. Quo fit vt non possit ipse nouam legem facere de ludo: nempe prohibere nè Scholaris qui sui iuris est, ultra quàm ipse præscribit, dominium ludè transferat. Imò si iure communi, & regni id licet, non obstante eius lege fiet translatio: etiam si bona sua cuncta ludat. Habebit autè repetitionem. At verò potest per suam legem nouas penas legibus tam Vniuersitatis quàm alijs adhibere: vt cautius feruetur (puta excommunicationes atque alias pecuniarias.) Quare si quis ultra eius præscriptum ludat, ad solam tenebitur penam si condemnatur: quantum & non nullam contrahet inobediencie culpam. Et quidem mortale, si poena adhibeatur excommunicationis: sed tamè qui lucratur quantum maiorem quantitatem, ad nullam tenetur restitutionem, nisi fiat repetitio: aut nisi ille qui perdidit fuerit filius familiaris. ¶ Aliud dubium est, vt ubi si filius familiaris aliquid ab alio lucrè plus quàm ipse perdere poterat, teneatur ipso facto ad restitutionem? Apparet enim non teneri: nam scienti & volenti non fit iniuria: quare cum ille qui cum illo ludebat probè sciret se non posse quippiam à filio familiaris legitimo iure lucrari, & nihilo minus ludere voluit, visus est sua sponte donationem illius facere quod ipse perderet. Et ita forsitan res potest sustineri. Nihilominus probabilius est quod nisi re vera alter extra conditionem ludi donationem fecerit, filius familiaris non acquirat dominium illius quod lucratur. Debet enim colludentium vtriusque conditio par esse: quare nulla est æquitas, vt filius familiaris plus possit in conscientia lucrari, quàm perdere. ¶ De illo autem qui alium ad ludum trahit, an restituere teneatur, licet id diuus Thomas affirmet, merito ambigitur. Vnde Adrian. qui in materia, de restitutione cap. quia in superioribus, hæc tenens nobiscum consentit: videlicet, quod lucrans non tenetur ad restitutionem: in hoc tamen deserit diuinus Thomam. Quoniam qui alium trahit, nihil facit contra iustitiam. Respondetur autem sanctum Thomam non id censere de quocumque tractionis genere. Nam propterea quod quis alium inuitet, & quadatenus ad ludum

Dubium de his qui ludant in absentem pecuniam aduersus se.

Adrian. per teoria. 3. 7. aduersus.

Exponitur sententia Thomæ.

ludum moueat, nullo se grauat restituendione, cum modo alter sua sponte veniat: vt potest qui alias paratus erat, vel facili negotio adductus est. Sed tractionis nomine intelligit quando quis alterum inuitum trahit: scilicet licet, aut vim ei infert, aud fraude cum inescat. Tunc enim clarum est ad restitutionem teneri: quia ab inuito lucratur. Neque solus censendus ille est inuitus trahi qui simpliciter vi illata ludit: sed ille etiam qui improbis precibus & verbis couisq; instigatur, vt nisi ludeat, pudore suffunderetur, & haberetur tantquam inurbanus, & ignobilis. Est verbi gratia ingenus quispiam, vel optima existimatione habitus, & homo qui aliquo splendore vitæ viuunt, quem alter cum verborum improbitate pudore suffudit, nisi ludat: qui tamen constitutissimum habebat non ludere, profecto tenetur tunc tractor ille ad restitutionem. Nam ludus debet esse proprus liber, vt qui perdit, transerre dominium videatur. ¶ Aliud verò verbum quod illic subdit sanctus Thom. scilicet, quod qui legibus civilibus sunt astricti, tenentur restituere, contrarium videtur nostræ quartæ conclusioni. Attamen vel intelligit quando lex civilis exprimeret non transierit dominium. Aut intelligit quod restituatur si repetatur. Alias profecto durissimum verbum esset. ¶ Vnum autem non est hic in calce scilèdum, videlicet vt ubi qui non in præsentem pecuniam, sed in absentem & creditam impignorata fide ludit, teneatur soluere. Apparet enim pars affirmatiua vera iure nature postquam pollicitus est: neque verò lege civilis phibitus dare. Respondetur nihilo minus quod dum non nisi simpliciter pollicitus est, non est censendus renuciare iuri suo, quàm habet beneficio civilis legis, repetendi. Et ideo sicut si soluisset nihilo minus potuisset repetere, ita qui pollicitus est potest in conscientia iudicio se defendere, vt non soluat. Neque facit contra sua naturam, licet inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autè expressè pollicitus est se non vlurū beneficio legis repetendi, credo potuit sua sponte ab suo abscedere iure: ad minus, si iuravit, tenet stare iuramento, nisi tanta esset bonorum iactura, vt posset dispensationem petere. ¶ Sic autè postremū verbum: Est verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit, verè tamen publico iudicio id repetere: vt ubi posset latere via id ab altero suffurari, aut recuperatione sibi facere aliorum debitorum quæ alias illi forsitan debet: Et quidè loco citato Adrian. id licere censet: nā postquàm ille

potest publico iudicio petere, potest inquit, & alia via recuperare. Nescio tamen, salua autoritate viri, an adeò sit certum, vt ipse arbitrat. Nam postquam vera sit translatio dominij, non potest alia via recuperare quod vt edo beneficio legis: si primis infra terminum lege præscriptum: puta infra octo dies in Hispania. Nam quod lege alearum iubetur, vt horum præscriptio ante quadragesimum annum non fiat, nullibi est iam in vsu. Deinde forsitan debet repetere in iudicio. Alias alter in conscientia non teneretur: quia leges nihil aliud decernunt, quod datur illis iudicialis actio. Quauis de hoc non sum vsq; adeò certus. Hæc secundu leges hæc tenus relatas. Nā adita fuit postea lex Matriti, vt liceat in creditam pecuniam ludere: qua non modo prohibetur executio cuiuscumque obligationis, & pmissio: nis, verum eiusmodi pmissioes & obligationes pnuantiant omnino nullæ, & cassæ. Vbi non solum in foro exteriori, verum interiori, phibet vt reor, translatio dominij, sicuti in actioe pupilli. Quare quod pmissio non tenet soluere, etsi soluatur, alter in conscientia ante repetitionem tenetur restituere. Neque valeret si ludens legem renuntiaret: quoniam data est non solum in fauorem illius, sed in bonum commune. Posset tamen fieri libera donatio: quantum semper suboleret fraudem.

Additio ad totis.

Ad. 1. arg.

Sacerdotes, Epi etiam possunt re ludere, ut alij.

Ad secundam argumentum.

Ad primū igitur argumentum: nempe ad iuram, iam satis responsio est quomodo id prohibeat. Neque clericis, si lucrètur, neque alij lucratur ab illis, aliter teneri videtur ad restitutionem, quod fit inter seculares. Nā etsi propter scandalū, ac propter suam honestatē grauius peccet: tamè obligatio restitutionis non est alia quàm inter seculares. Quæ enim sacerdotes ludendo perdunt, facultatem habet perdendi etiam Episcopi, vt lib. 9. patebit. Sunt enim suorum bonorum dñi. De religiosis autè diuersa est ratio. Negatur ergò leges phibetes ludere perinde prohibere translationem dominij atque pupillis & symoniacis. ¶ Ad secundum autè respondetur, quod etsi illa vitia quæ ludis permiscuntur mortalia esse possint, nulla tamen inde oboritur restitutio obligatio, nisi modo exposito. Enimuerò licet prodigalitas non nullū peccatū sit, prodigus nihilominus dominium transfert. Et ad verbum Aristotelis coniungentis aleatores cum latronibus, respondetur, non id fecisse quasi eadē sit vtriusque ratio: sed quia aleatores, illiberales sunt, & contra ius amicitiae delinquentes. Debet enim homo cum amicis ludere: quibus potius debet elargiri suam, quam coram bona ab illis corraderet. ¶ Ad tertium

Ad tertium. tum denique etiam responsum est, ubi expoluitur verbum illud iuris: solutum redat: scilicet, si repetatur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum per contractum qui nullus est iure civili, transferatur dominium.

Circa idem membrum ciuiliis potestatis quouoluntas domini cohibetur transferre dominium, examinare pertinet, vtrum contractus qui est nullus iure civili, sit etiam in conscientia nullus: ita, vt verè domini translationem impediatur. Et arguitur à parte negatiua. Vbi finis ciuiliis legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atq; adeo standum est tunc naturali iuri: finis autem legum, contractuum solennitatem iubentium est, vt fraudibus, & dolis catur obuiam, ergo ubi constat nullam interuenisse fraudem, contractus tenebit in conscientia. ¶ Secundò ad declarationem prioris præmissæ arguitur. Lex diuina cessante sine nõ obligat: ergo tanto minus humana, quanto inferior est. Probatur antecedens in præcepto correptionis fraternæ: qd ubi nulla est spes correptionis que correptionis finis est, non obligat. Ait quippe Augustinus de penit. dist. 7. canon. si quis. 2. si scirem non tibi prodesse, non te terrem, nõ te admonerem. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus, ubi ciuiliis solennitas testamento defuit, constat tamen testatoris voluntas, standum est iuri, non ciuili, sed naturali, vt eadem impleatur voluntas.

¶ Tertiò arguitur. Si illo rigore seruandum esset ciuile ius, vsu sæpe veniret, vt nullatenus morti proximus suam posset explere voluntatem: vt puta si legitimi testes haberi nõ possent. Quod tamen concessu videtur absurdum. ¶ In contrarium tamen est quòd leges ciuiles, vt libro. 1. dictum est, obligant in foro conscientie: per quas tamè absolute stabiluntur contractuum solennitates, sub illo verborum rigore, vt aliàs contractus pro infecto habeatur: vt de testamento patet. l. hac consultissima. C. de testam.

Questio præfens nõ est magnoperè in Quer Doctores agitata: sed Innocentius in. c. quia pleriq; de immu. eccl. vnũ ait obiter verbũ, scilicet qd qui per contractum, cui deficit solennitas iuris aliquid possidet, tenetur ad restitutionem. Vbi docet contractum minus solennem esse nullũ in conscientia.

De Iustitia & Iure.

tia. Subdit autem exemplum de contractu qui per voluntatem pupilli sine assensu tutoris factus est. Panormi. verò super eodem capitulo, Antonio de Butrio adhaerens, contraria est sententiam amplexus: videlicet, quòd ubi fraus abest & dolus, si adũ est naturali iuri, vt contractus teneat, non obstant te ciuili lege. Atq; in hanc sententiam subscripsit Syluest. in verbo Alienatio. §. 1. 2. & verbo testamentũ. §. 5. Et postea Adrian. quot. lib. 6. art. 1. propter rationes quas modò in frõte questionis recitauimus. Et quidẽ Antonius de Butr. sic asserit consuluisse, vt legata illegitimi testamenti nihilo minus seruentur. In quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritano, quòd legatum minoris factum, licet iure humano inhabilis ille sit ad recipiendum, est nihilo minus persoluumendum in conscientia. Hæc ergo est opinio communis. ¶ Sunt tamen profectò argumenta in contrarium addeõ multa, eademq; non infirma, vt contrariam sententiam maior cum probabilitate confirmant. Audiuerim quòdam iam pridem in his nostris scholis contrariam sententiam, ceu multò probabiliorem defensorum: nempe contractum nullum iure ciuili, esse etiam in conscientia nullũ. Haud tamen ego tam absolute opinionẽ hanc asserere audeo, ubi casus huiusmodi mihi occurrunt. Sed mediam sententiam vtriq; temperatam pro captu meo amplector. Ad cuius explicationem notandum est, rem publicam & principem secularẽ bifariam posse dominiorum translationem impedire. Vno quidem modo absolute: cuius exempla in pupillo ante legitimam ætatem & in maioratus possessore produximus: per quos idcirco proculdubio dominium non transmittitur. Altero verò modo non simpliciter & absolute, sed modum contractus ad obuiandum fraudibus præscribendo: sicut respubli ca ciuili iubet testamentorum solennitates & ecclesiastica, formas contractuum, quibus ecclesiæ bona alienantur. Et de istis ad questionem hac conclusione respondetur.

¶ Contractus cui deest essentialis solennitas iuris, licet in conscientia non sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille qui fieret à pupillo illegitimæ ætatis: eatenus tamè est nullus, vt bona conscientia possit quisq; legis beneficio in tali casu vt. Exponitur conclusio. Vbi frater meus liberis orbis per testamentum minus solenne, puta cui ea solennitas iuris deest, cuius defectu in iudicio merito:

Libri Quarti,

tò pronuntiabatur tanquam nullum (nam cui minor solennitas defuerit, pro legitimo est habendum): ubi inquam frater meus, cuius ego ab intestato heres sum, per tale testamentum extraneum nuncupauit heredem: ego tuta conscientia possum hæreditatem adire, & defendere me nullitate testamenti, quanuis sciam absq; fraude id fratrem meum aliter disposuisse. Ac proinde dum mihi in foro exteriori adiudicabitur, possum optima fide hæreditatem possidere. Eodem modo si pater meus per huiusmodi testamentum legata fecit (pia modò missa faciamus) ego non teneo in conscientia legata implere. Cur autem fuerim conclusionem sic moderatus quòd non penitus translatio dominij in his euentibus ipso facto irritatur & annullatur, dicam in calce probationum conclusionis. Neq; verò conclusionem sic audeo asserere vt contrariam omninò existimarem improbabilem: quoniam vbi assertionem nostram apud alios non inuenio, paulò soleo esse cunctantior ad asserendum. Nihilominus argumenta subijciam quæ mihi profectò multò probabiliorem hanc faciunt opinionem, quàm est contraria. Etsi ego inter theologos vilius essem autoritatis, profectò iudicium iuris naturalis, ac potissimum conscientie, non alijs quàm theologis est deferendum. Supponamus ergo ciuiliũ legum tenore. In testamento, verbi gratia nuncupatio, puta ubi sine tabellionis subscriptione verbo nuncupantur hæres & testes, requiruntur septem testes: vt habetur Instit. de testam. §. fina. Et pariter in testamento subscripto, sed tamen occluso & obsignato: vt habetur l. citata. Hac consultissima. C. de testam. & l. peculiari regni. 3. Tauri. Tameñ in testamento aperte scripto sufficiat tres testes cum tabellione, & quinque sine illo. Quanuis antiquo iure quandoq; requirantur plures, quãdoq; pauciores: vt in testamento Imperatoris, & in testamento militis, & in testamento cæci. &c. vt in glossis super eisdem titulis Instit. & C. & ff. late à doctoribus adnotatum est. Requiritur etiam testes legitimi: puta vt neq; mulier, neq; furdus, neq; mutus, neq; infamis admittatur: vt in eodẽ Institutio. §. testes cauetur. Quanuis de hoc nihil hic diffinitum: sed id ad iudicium sæculare deferimus. Similiter iure potissimum cautissimum est, ne res ecclesiæ sine tribus contractibus distrahatur, vt. l. o. q. 2. c. a. em. & l. 2. q. 2. can. sine exceptione. & de reb. eccle.

Quæstio. V.

non alien. à Doctoribus adnotatur. Ait ergo contraria opinio qd etiam si in foro exteriori testamentum pronuntiaretur nullum, standum tamen est in conscientia voluntati testatoris, ubi non interfuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum ecclesiæ defuerit contractuum solennitas. ¶ Nos autem in contrarium hæc subijcimus argumenta. *Opinio autem torsi patet.* Supponamus em̄ primò ex lib. 1. leges ciuiles obligare in conscientia: vt ipse idem Panorm. eodem loco cum eodem Innocentio planissimè consentit. Tunc inquam arguitur sic. Leges eiusmodi nullam profus exceptionem faciunt, sed absolute aiunt, ubi cunq; defuerit talis solennitas nullum esse contractum. Sic enim cõcludit dicta lex Codicis, Hac consultissima. ubi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi conuenit. Et rursus. Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti nõ volumus, nisi inter solos liberos à parentibus vtriusq; sexus habeatur: videlicet nisi liberi in sola diuidenda hæreditate voluntatem habeant patris: vt ait glossa. Et in situ. quib. mod. test. infirmantur. §. ex eo. ait Iustinianus: Imperfectum testamentum sine duobus nullum est. Et postea ait se velle eisdem ll. viuere. Et. l. regni citata. 3. Tauri, habetur quòd ubi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat, neq; in iudicio neque extrã. Et in can. citato, sine exceptione. habetur quòd alienatio inconsulto facta rerum ecclesiasticarum, sit irrita: cum ergo lex eandem vim habeat quam verbis personat, fit vt sine vilo Interpretamẽto sit illi obediendum. Sed ais, Leges non adhibent verbum, in conscientia. Hic autem cauillus est: nam nõ est in more legislatoribus talia adijcere verba: sed ex natura legum sequitur obligatio in conscientia. ¶ At quòd rei punctum patentius fiat, arguitur secundò sic, Lex, vt solennissimum habet doctorum axioma, accidentarios casus non respicit: sed ea quæ plurimum contingunt. Iura enim, vt. ff. de leg. Pomponius ait, constitui debent in his quæ accidunt, & vsu venire possunt: non tamen in his quæ præter opinionem & inperatò contingunt. Igitur licet ratio istarum legum fuit vt fraudibus dolisq; obuiaretur, nihilo minus etsi in aliquo casu finis ille deficiat, lex suam retinet vigorem. Exempla sunt frequentissima ac potentissima, quæ demirandũ est Panormitanum & suos non inspexisse. Prohibet lex, vt ar. 1. dicebamus

cebamus, pueros sua propria sponte, bona sua alienare: cuius utiq; finis est ne per eorū imprudentiam male dilapidentur. Contingit esse puerum decem vel duodecim annorum qui sapienter & in rem suam possit de suis bonis disponere, vtrum propterea contractus inconsulto tutore ab ipso factus, tenebit in conscientia? Profecto non tenebit, Item legis ieiunij finis est corporum maceratio, Vtrū propterea quod quis illa maceratio non indigeat, fiat exemptus à lege? Inimè gentium. Prohibet etiam lex arma nocturna: vtrum qui pacificus est possit illa deferre? Nequaquam. Eodem ergo modo in proposito, licet in aliquo casu nullus interfuerit dolus, nihilo minus vis legis non extinguitur. Et ratio huius est patentissima: quia alioqui leges scrupulos pusillorum conscientijs insisterent. Saep enim obscurum, & ambiguum esset vtrum tanta esset fraus vt sufficeret ad parēdum civili legi: an verò tam parua, vt propendendum esset in ius naturæ. Noluit ergo legislator cines esse horū iudices, sed quod sincere auscultarent legi quandiu non esset contra ius naturæ. ¶ Sed ais: Contra ius naturæ est vt si quis sic voluit disponere de suis bonis propter defectū solennitatis non impleatur eius voluntas. Profecto nō est. Imò quāmaximè eidem naturæ consentaneū; nempe vt fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de causa artic. i. dictum est, posse rempublicam naturalem voluntatem ciuim cohibere in suis dispensandis rebus: atque adeò modum illis præscribere. Imò verò arbitror quod si ex occulto modo soluendi debita fraudes crebrescerēt, posset princeps leges sancire, vt solutio quæ coram testibus non fieret, non valeret: adeò vt in conscientia posset, quod contra leges solum esset, iteratò peti. Sed quid hoc veritatis habeat, ambigendum nō est, quin possit in conscientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam si fraus non interfuerit, ob id quod interesse potuit. Quod si id potest, nescio quam efficacius verborum significatiōe efficere potuit quā istorum: Sit testamentum nullum, habeatur pro infecto. Et si fuerit imperfectum, voluntatem defuncti non teneat, sit irritum, nullam fidem faciat, neque in iudicio, neque extrā. ¶ Tertio arguitur. Qui testamentum reliquit illegitimum, perinde decedit, ac si absque vilo prorsus moreretur: quando quidem

Potest lex solutio ibi modo statueret.

Tertio.

dem iure illud nullum est: ergo sic prorsus de tali defuncto censendum est ac si intestamento legata fecisset, Si autem quis absq; vilo testamento legata fecisset, aut hæredem nuncupasset, profectò heres ab intestato non teneatur in conscientia illa implere, etiam si nulla interfuerit fraus: ergo neq; vbi testamentum non est iuridicum. Exempli gratia. Si quis absq; liberis morietis præsentem fratrem diceret. Ego constituo talem hæredem extraneum, aut tale facio legatum, quod non esset donatio: frater tamen non polliceretur id ratum habere: imò renouet, & haberi nō posset copia tabellionis, neq; testium, vt secundum leges conderetur testamentum: profectò ille frater legitimus hæres licet optimè nouisset defuncti voluntatē, neq; vllam iniectam fuisset fraudem, non teneatur in conscientia, aut alteri hæredi cedere, aut legata implere. Non obstante iure naturæ: Nempe quia lex iuste ad euitandas fraudes voluit ne defuncti voluntas vlla esset nisi per testamentum constaret. Quin verò & id iuste potuit facere in poenam negligentie testatoris, vt statim de præscriptione dicemus: ergo vbi testamentum non fuerit iuridicum, idem erit iudicium. ¶ Quarto arguitur. Idem est penitus iudicium in foro conscientie quod in foro exteriori vbiq; res gesta constet, vt iudicium exterius non procedat ex falsa præsumptione: si quis autem intestatus decederet, licet legitimus hæres ab intestato facteretur in iudicio alium fuisse institutum hæredem, aut talia defunctum fecisse legata, si ne testibus tamē talis hæres ab intestato nō cōpelleretur hereditatē alteri cōcedere, neq; legata implere: ergo idem debet iudex pronuntiare quando testamentum est illegitimum: quandoquidem iure est nullum: atq; adeò ille ab intestato hæres manet tutus in conscientia: quandoquidem sententia non emanauit ex falsa præsumptione. Scio equidem de hoc variatum nonnunquam esse inter iudices: quando scilicet hæres fatetur voluntatem defuncti, sed profectò crediderim perinde pronuntiandū esse, ac si nihil defunctus deposuisset. Sed ais, tales sententia solū tenent in foro exteriori, non autem in foro conscientie. Imò verò si non obligarent in conscientia, tunc leges illæ conscientiarum essent illaqueatrici, nec deberent ab ecclesia tolerari: secundum verbum illud in cap. quoniam. de prescript. Quod absq; peccato mortali non potest obseruari, derogandum est.

est. Enimverò si dum iudex nō ex falsa præsumptione procedens, sed secundum eius cōfessionem qui reus fit cum absoluit, non manet in conscientia tutus, iniqua est lex: cum tamen merito non sint abrogata, sed approbata. ¶ Quinto arguitur. Ex contraria huic nostræ opinione cōsequitur vsu venire posse, vt quispiam absq; vlla sua culpa nullaque alia illata vi, sed ob solum tenorem legis cui tate aliter peccatū mortale nō posset, quā grauisimam faciendo suorum bonorum iacturam. Sit enim pupillus ab intestato defuncti hæres, qui alium extraneum per testamentum illegitimum hæredem nuncupauit. Tunc tutor si hæreditatē pro suo pupillo non petat, reus ipse fiet in iudicio: & ob negligentiam condemnabitur vt pupillo refundat quæ sua causa perdidit. Si autem petat, manifestè peccat secundum opinionē nobis aduersam: quandoquidem sciens & prudens petit quod non est pupilli: Supponimus enim ei constare nullam interfuisse fraudem. Hoc autem non est cōcedendum. ¶ Sexto deniq; ac postremò arguitur. Nisi eiusmodi leges in conscientia obligarent, nō satis esset illi fini prouisum ob quem instituta sunt. Prouidit exempli grā ecclesia ne eius bona nisi tali solennitate & cautione alienaretur: si ergo ab illo qui aliter emit non posset rursus clericis, ac religiosi bona conscientia repetere, frustra nequa fuisse cautio legis. ¶ Nunc igitur explicato opus est, cur dixerimus, non prorsus per tales contractus impediri dominij translationem. Causa enim est, quod tunc si ille nuncupatus hæres per inualidum testamentum fortè hæreditatem possideret, deberet absq; vilo iudicio & petitione illa restituere hæredi ab intestato. Et pariter si legatarius legatum possideret, deberet illud protinus eidem hæredi reddere: quod tamen esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo quod qui possidet re aliquam per contractum minus solennem sibi acquisitā, dummodò fraus omnis, vis, & dolus abfuerit, nō tenetur restituere nisi voluntas in iudicium & condemnatus. Et eodē modo si quis iusto pretio emit bona ecclesie sine dolo & si aude, licet nō intervenisset solennitas contractus, iuste potest, ecclesia tante, possidere, sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere. ¶ Et ratio mea est, quia humana nihil aliud vult, q̄ in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autē q̄ ipso statim facto translatio sit nulla.

Quinto.

Postrema.

Quinto.

Quare etsi ille cui cōpetit repetitio ob ignorantiam non petit: nepe quia nescit testamentū aut contractū non fuisse legitimum, quāuis possessor id sciat, nō tenetur ei reuelare. Si autē exempli gratia (de quo casu ego ipse cōsultus fui) defunctus per illegitimum testamentū nuncupauit extraneū hæredē, & neq; ille neq; frater ab intestato succedens possessionem adiuit, sed vterq; est ea probitate, vt nolit possessionem capere, nisi sibi ius faueat, absq; dubio nuncupatus hæres debet cedere & post haberi: & succedens ab intestato hæreditate potiri. Hæc etsi nō pro demonstratis duxerim, crediderim tamen esse verissima. Si quis autem contraria teneatur opinione, illam aut respuat, aut sequatur: quoniam qui cōtra conscientiam agit, prauus est, secundum illud. Quod non est ex fide, peccatum est. ¶ Veruntū nihilominus huic nostræ assertioni nō nihil ambiguitatis obmoliri quispiam posset. Primum Panormi pro se in contrarium adducit regulam eiusdem Innocentij, cap. quod sicut. de electio. Vbi ait electionem quæ iuri naturæ cōsentit, licet non seruentur iuris solennitates, tenere. At verò profectò, salua eximissime solennis Abbatis, eiusq; sequacis, non est ab illis syncere & candide intellecta neq; verò citata regula Innocentij. Ipse enim non loquitur vbi electio nulla est iure positio: sed vbi esset infirmanda, vt ait text. si in iudicio deferretur. Subdit enim exemplum, vt si aliquis electorum ex contemptu non fuisset vocatus: tunc enim si electio fit à maiori parte, illo connumerato, tenet quidem iure tam humano, quā naturali. Quauis contemptus ille possit agere ad infirmandā electionem. In tali inquam casu ait electum tutum esse in conscientia quouq; quassetur electio. Quæ quidem sententia adeò nō est contra nos, vt sit etiam pro nobis: nam licet iure naturæ fateatur Innocentius electionē valere, dicit quod potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocentius sibi ipsi contradixisse. ¶ Neque alia regula eiusdem illic Panormitani quippiam cōtra nos in præsentiarum agit: nempe q̄ quando ius civile aliquid disponit contra ius naturæ, standum est iuri naturæ. Hæc enim legis dispositio non est cōtra ius naturæ, sed eius moderatio & restrictio p̄ bono pacis. ¶ Quod autem omnium vehementissimè cōtra nos pugnare videt, est cap. cū esses. de testam. vbi Alexander. iij. videtur cōtrarium decer-

Argumentū cōtra sententiā auctoris.

Secundum.

Tertium ex c. cū esses. de testam.

ne. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erat in episcopatu Hostien. ubi nullum testamentum nisi secundum leges humanas, puta septem, aut quinque testibus scriptum admittatur: & respondit, tales leges à diuina lege, & sanctorum patrum institutis, & à generali ecclesiæ consuetudine esse alienas, & ideo standum esse contra illas iuri naturali, secundum quod in ore duorum, vel trium stat omne verbum. Et ideo ubi quis parocianorum coram presbytero suo & tribus, vel duobus alijs testibus testamentum rediderit, valere decreuit. At verò, vt cum debita reuerentia ad texum respondeamus, licet ius nature sit vt duo, vel tres testes sufficiant: nam ubi homines naturali sinceritate viderent ille sufficeret numerus: tamè nullatenus negari potest, quin ubi humana fraudulentiæ reipublicam inferperent, neque tuta esset fides, sanctissimum sit numerum testium: nempe quòd vel tres sufficiant: qui ideo numerus, licet plurimum in causis tam civilibus quam ecclesiasticis sufficiat, tamen meritò in aliquibus requiruntur plures, vt libro nos. tractabimus. Vult enim eadem ipsa ecclesia, vt patet: 27 quæstio. 5. cano. Præsul. in nonnullis causis plures testes esse necessarios. Nempe ad eodemandas personas Curie insignes: vt puta Cardinales, psbyteros, &c. ergo eadè sancta ecclesia quæ ob personarum dignitatè stituta non quorum crimina difficile creduntur, voluit facile criminibus notari: lat ad confirmandam defuncti voluntatem: qui, si cauiletur, pro se loqui nò potest: ampliore quoque; numerum requirit: præcipiè ubi testamenta, aut non sunt subscripta, aut sunt oclusa: nam in apertis ius nature feruatur trium testium cum tabellione. Igitur illi Pontifex summus nò est credendus leges eiusmodi abrogasse, quia nò habet auctoritatem: in leges principum nisi quatenus sunt cõtra ius diuinum, vt ipse Papa fatetur, can. cõ ac verum. & can. duo sunt, q. 6. d. neq; abrogationis verbo illic vitatur, neq; talis abrogatio recepta vnquam à principibus fuit. Igitur licet alijs præterea duobus modis glossa illiè textum interpretetur, satis sit nobis alterò duorum modorum respondere, scilicet, aut quòd id restringendum est ad pia legata, vt explicatur cap. statim proximo: relatū, quæ

Exponitur illud, in ore duorum vel trium, &c. Respondetur ad cap. cum esse.

Persona in dignitate cõstituta non facile criminibus notari.

De Iustitia & Iure,

quidem legata minorem exigunt solemnitate. Vel fortè melius quòd cum episcopatus Hostien. esset in territorio ecclesiæ, potuit Papa præcipere vt non feruarentur leges ciuiles. Nam profectò neq; in pijs causis vbiq; admittitur iure legatum illegitimi testamenti. Tametsi hæredes de honestate illa doceat implere.

Argumenta autem in capite quæstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respondetur enim ad primū, finè legis dupliciter cessare posse: scilicet, aut generaliter in republica, aut in particulari casu: & quando cessat primo modo, cessat lex: quando verò non nisi in particulari, non cessat, vt late expositum est. Quod autè Adrianus subdit de correptione fraterna, nulla similitudine pugnat. Præceptū nanque correptionis fraterne non habet pro fine commune bonum, sed particularem emendationem fratris: & ideo quando ille cessat, superuacanea esset correptio. Finis autem legum, annullatum illegitimos cõtractus, est bonum commune: quod nunquam cessat. Item præceptū correptionis fraterne, est affirmatiuum quòd non obligat nisi quòd vbi oportet leges autè illæ sunt generales. Ad tertium demum respondetur nullū esse incõueniens, vt quis citra suā culpā & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, vt pax tuta sit in republica. Leges nanq; non valent singularia cuncta cauere.

ARTICVLVS. IIII.

Virum præscriptio dominium in possessorem transferat.

Expediuntur membrum prius publicæ autoritatis, quæ cohibere potest legitimum dominium nē sua bona pro suo libito dispendat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendū quoque ciuibus eadem ipsa bona. Et peculiariter id disputabimus in præscriptione: de qua quæritur vtrum præscriptio dominium ab inuito domino auferat, & cõferat possessori. Et arguitur de more à parte negativa. Respublica, nisi quando ipsa indigerit, neminem ciuium expoliare potest inuitum sua substantia; præterquam ratione delicti, vsu autem venire potest vt absque villa prorsus domini culpā, aut negligentia quispiam triginta quadragintaque annis possideat alienū, ergo tunc nulla est causa cur eiusmodi

Alia solutio est.

Ad primum principalem principia. cõclusionem.

Ad tertiam.

Quibus titulis possit respublica ab inuito ciuili bonum auferre.

Præscriptio inuito.

Libri Quarti,

di possessor dominium acquirat. Secundo, Si præscriptio tanta polleret vi, sequeretur vt possessor malæ fidei præscriberet. Nā si causa legis fuit dñm ob negligentiam punire, non est dignus minori pœna dum possessor mala fide possidet, quā dum possidet bona.

Tertio arguitur. Si mala fides intra tēpus præscriptionis ad restitutionē obligat, sequitur qd etiam quā possessor dubitat an res quā possidet sit aliena, ius præscriptionis impediat. Cõsequens tamè videt esse cõtra Aug. 34. q. vnica. cano. si virgo, vbi ait, Tam diu quēq; possessor bonæ fidei rectissimè dicat quādiu se possidere ignorat alienū. In cõtrariū autè est autoritas Gelasij. 16. q. 3. can. Præsulū. & can. quicumq; can. placuit. 1. quibus decernit, præscriptionē triginta annorū, etiā iter episcopos & ecclesias vim obtinere.

Secunda pars humana potestatis qua princeps reipublicæ tam ecclesiasticæ quam ciuiliis pot ab inuitis tum bona sua auferre, tum etiā in aliorum transferre dñm, Primum ratione subueniendi reipublicæ, vt articulo. 1. dictū est, vim suam exercere pot: nempe vt dum ei opus est ciuū subsidio, eos ad contributionē cogat: quoniam sumus, vt ait Paulus ad Roma. 12. mēbra vnus corporis: & ideo tenemur succurrere corpori nostro: Secundo præterea ratione delicti pot male factores bonis suis multare. Etenim quòd per quodcūq; peccatū mortale ipso facto delictor suis sit priuatus bonis, iam suprā tanq; hæreticum reiectū est. De alijs autem modis quibus princeps hac fungitur potestate nihil ad præsentem locum, solum enim de præscriptioe nobis est quæstio.

Igitur præscriptio nomen iuris est: idem nimirum significans quod, per possessionem præscripto à lege tēpore præscriptam dominium rei acquirere. Et quāuis non solū inter doctores verū & quandoq; in iuris cõtextu explicitiois gratia distingui consuescat inter præscriptioem & vsucapionē, quòd præscriptio sit rerū immobilium, vsucapio verò mobilium, tamen crebro etiam iura ambabus promiscuè vtuntur vocibus. Vsucapere enim nihil aliud est quā vsu vendicare: hoc est per vsum legitimo tēpore continuatū rei dominium acquirere, vt legitur. ff. de vsucapio. l. vsucapio. idq; ipsum est præscribere. Loquendum autè est vt plures, & sentiendū vt pauci: & ideo non est cur non eadem vtamur distinctione. Itaq; vsucapio duobus modis differat à præscriptione, scilicet & ratione ma-

Quæstio. V.

teria, vt modò dicemus: & ratione tēporis, vt dicere pergitur. Igitur quoniam hic tantum de foro conscientie disputamus, supponamus tam Imperatorum quā Pontificū leges. Vsucapio nanque rerum mobilium triennio fit, aut quadriennio: vt habetur In situ. de vsucap. & C. eod. l. quas actiones.

Præscriptio verò altera est longi tēporis: altera vero longissimi. Præscriptio longi tēporis per decennium inter presentes, & per viginti annos fit inter absentes, vt eod. In situ. subsequitur: & ead. l. C. & C. de præscriptioe, longi tēporis. mala fidei. Ratio enim postulat vt presentium negligentia, nēpe, qui in eadē puincia, vel in eadē vrbe cõmorantur, breviori tēpore puniatur quā absentium, ad quos nò tam citò penetrare potuerit notitia. Præscriptio autè longissimi tēporis est triginta annorū inter presentes, & quadraginta inter absentes, q̄ in rebus ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo præscriptioe plura extant capi. 16. q. 3. Et. l. citata, quas actiones, hæc omnia distinguuntur: scilicet quòd decennialis & vicennialis præscriptio in secularibus sufficiat, tricennialis autè & quadragennialis cõpetat religiosiis rebus. Vsucapio verò triennio fiat inter presentes, aut quadriennio inter absentes. Atque hoc p̄prie loco vsucapio à præscriptione distinguitur. Romana verò ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere debet tēpore centum annorū: itaque contra illam breuius non præscribitur. Quocirca etiam Imperator præcedenti lege, vt inter omnes ecclesijs hoc tempus centum annorū indulsisset: modò tamè sola ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorem eiusdè authentici, quas actiones, vt habetur. 16. q. 3. ca. nemo.

His ergo prænotatis quæstio nostra est, an in cõscientia qui præscriptis tēporibus rem possedit, quāuis postea rescierit eā esse alienam, tuto illā possideat. De qua res tres sunt diuersæ opinionēs: duæ nimirum extreme: quarum altera tenet quòd semper est iudicandum secundū leges concedentes præscriptioem cū mala fide. Et hæc est glo. ca. fin. de præscriptione. Altera verò quòd quāuis bona fide toto tempore legis quis rem possideat, nihilo minus quotiescunq; rescierit eam esse alienam, et si in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur: tamen in conscientia nunquam est tutus quousque eam restituat. Et hæc est Summa Rosellæ, in verbo, præscriptio. Inter has ergo nos incerta via incedentes, duabus conclusionibus

Quæstio tēporis fit ius vsucapio. Præscriptio longi tēporis est longissima.

Quod in rebus ecclesiasticis locū nò habet nisi quæstio dragennialis præscriptio.

Cõtra ecclesiam Romanam nò præscribitur nisi centum annis.

Opiniones duæ extreme.

Prior conclusio. ad quaestionem respondemus. Prior est. Ne mo beneficio humana legis sana conscientia praescribit, nisi toto praescriptionis tempore bona fide possidet. Conclusio est expressa asserta in illa regula Iuris, Possessor malae fidei non praescribit. Est autem reco-

Olim possessor male fidei praescribat secundum leges. lendum, secundum civiles leges olim possessoribus etiam malae fidei rem possidentibus fuisse adiudicari solitam, ut Gratianus adnotavit. 6. quaest. 3. cano. dilectio. §. potest. Et expresse habetur capit. vigilant. de praescri. ubi refertur Ephesinum legillatorem propter vitam miserorum legnitiam, & longi temporis errorem & confusionem, primum omnium tricennalem vel quadragenalem praescriptionem lege sanxisse. Alexan.

Corrigitur huius antiquum. quod possessoribus male fidei non faueant, eandemque reuocationem seu moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateranensi confirmavit eod. tit. cap. fina. Et ratione probatur. Possessor malae fidei dicitur ille qui confectus est aut dubius rem quam possidet non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secundum illud Pauli, Quod non est ex fide, id est conscientiae concors, peccatum est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet, in peccato perdurat: & qui addubitat, scrutari tenetur veritatem: peccatum autem nemini suffragatur: ergo eiusmodi possessori nullum patrocinatur civile ius. Atque hanc rationem huius conclusionis assignat eod. cap. Innocentius. Quare glo. quae dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profecto est probabilitatis. Nam etsi potestas Imperialis distincta sit a Pontificia, neque sit, ut illi aiunt, quos supra refellimus, simpliciter & absolute illi per omnia lubdita: tamen quia quantum ad animarum regimen, spirituales temporalis diuinitus est praelata, potest leges civiles delictorum fauores de medio tollere: qualis certe est quae possessoribus male fidei faueret. At quo res patentior fiat, vel glossa illa vult leges civiles possessoribus male fidei in conscientia tradere rem possidentem. Et iste esset intolerabilis error: esset enim contra naturam quod latro aut qui mutuum accepit, propterea quod decem aut viginti annos in mora sit soluendi, dominium acquirat. Aut vult id tantum, vt sentire videtur, & sanctus Thomas quotlib. 2. artic. 2. interpretari, quod negligenti domino post illud tempus non de-

ter petendi ratio: quae admodum decepto citra dimidium iusti pretij denegatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus vli est aequitati consonus: quoniam in emptionibus & venditionibus praesumptio legis est quod cum pretia rerum non sint ita plane omnibus comperta, posset quis ignoranter & bona fide sesquialtero pretio rem vendere ultra iustum: & ideo denegatur alteri actio ad rescindendas lites. Quod autem nefarius latro, aut usurarius, aut qui mutuum accepit, per manifestum diuturnumque peccatum ius acquirat, vt legi beneficio protegatur ne cogatur soluere, nulla fert ratio: etiam si alterius negligentia id emeretur. **Posterior conclusio.** Possessor bone fidei elapso legitimo tempore, tuta conscientia re tanquam propria possidet: quoniam lex civilis dominum ipsum re vera constituit. At ne per ignota veteris progrediamur, explicare cogit, quae nam sint ad bonam fidem requisita. Ad quod respondetur, exacta esse quatuor. Primum omnium requiritur substantia ipsa fidei: hoc est scientia vel credulitas quod res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota praescriptionis machina labascit. Secundo requiritur possessio. Nam vt habet regula iuris, sine possessione non praescribitur, neque vti caput: vt. ff. de vici. l. sine possessione. Quapropter cum ius spirituale laicis non competat, licet laicus ius alleget possessisse exigendi decimas quadraginta vel quinquaginta annis, nunquam praescribit: quia non est possessio eius. Tercio requiritur quod res illa est praescriptibilis. Potest inquam laicus decimas recipere ex concessione, non tamen quae penes ipsum sit ius exigendi, hoc est imperandi earum solutionem. Pariter neque seruus, neque mendicantiu religio sus possidere potest: ad quod neque praescribere. Tertio de possessione titulus vel naturalis, vel iure legitimus, vel praesumptus. Quia ratione fuit, & usufructarius nullo tempore praescribit, quia possidet sine titulo per vim. Eadem ratione neque mutuarius. Nam licet titulo mutationis acquirat dominium, illo tamen pacto vt redderet. Si autem latronis filius bona fide hereditatem paternam adiuuini minorum credens bona illa legitime fuisse acquisita, & toto tempore praescriptionis illa fide possidet: transfacto illo quamuis innotescat fuisse aliena, tutus manebit in conscientia: ne re aut. Et pari modo qui a latrone bona fide rem alienam emit: vt habetur. ff. de vici. cap. l. si a-

liena. Nam licet ille titulus non sit vere naturalis, est tamen lege praesumptus. Eadem ratione in calce superioris libri diximus, quod dum sententia iniqua nemini in conscientia ius auferat aut conferat, fit vt qui per talem sententiam mala fide re acquisiuit: nepe quia quando lata fuit, sciebat esse iniustam, nullo tempore praescribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus esse iustam, possidere coepit: sed tamen infra tempus praescriptionis in notitia sibi venit sententiam fuisse iniustam, tenetur restituere. Attamen ubi legitimum tempus praescriptionis transierit, licet postea id noverit, non tenetur. Nam postquam legitimum titulo, hoc est lege praesumpto rem bona fide possedit, factus est eius dominus. Quarto requiritur eandem bonam fidem toto tempore absque interruptione continuari, vt expresse habetur. c. fina. de praescrip. Nam si interrupta fuerit: nepe quia dominus petiit, aut alia via: tunc tempora illa interrupta non censentur vnum legitimum constituisse. An vero qui de re illa quam possidet ambigit sine sua praescribat, quae longuicula est disputatio, post conclusionem demonstratione adiungatur. Reuertatur ergo his suppositis ad secundam conclusionem quam, vt dicebam, Summa Rosella simpliciter negat in verbo praescri. & vt Syluest. eodem verbo. §. 1. 3. refert Anto. quoque de But. in c. secundum alii vigilanti. quia credere nequeunt, leges vero quos aeros dominus legitimos dominos priuare posse, eo quod in eius priuare bitatur, contra ius naturae: sed tantum denegatur eis petitionis actio. Et aiunt isti more suo hanc esse opinionem theologorum: quos tamen si vidissent, secus pronuntiasent: cum D. Thom. quotlib. 2. artic. 2. §. 5. & Scotus. 4. dist. 1. §. 5. omnes conclusionem a nobis assertam meritissimam teneant. Adrianus autem eodem modo procedit quo superiori articulo: nempe quod ubi negligentia veri domini ad culpam pertingit mortalem, tunc qui praescripsit tutus est in conscientia, etiam si postea intellexerit rem esse alienam. Cui quidem iuri illud supponit fundamentum, quod Imperator est dominus orbis: & ideo potest dominium abvno in alterum transferre. Attamen si ille non fuit mortaliter negligens, tunc licet in foro exteriori res praescribenti adiudicetur, tenetur tamen in conscientia restituere. Ratio eius est illud suum axioma perperam intellectum, Cessante causa legis, cessat subinde eius vinculum: cum ergo lex praescriptionis in culpa negligentis rem suam fuerit condita, illa

posteriori conclusio. Quae requiritur substantia ipsa fidei. Latrus non potest praescribere ius eius. Tercio requiritur quod res illa est praescriptibilis. Mendicantiu religio sus non potest possidere. Quia non est possessio eius. Quia non est possessio eius. Quia non est possessio eius.

cessante, cessat praescriptionis causa. **Hic ve Sententia** tamen non obstantibus absolute asseri **thorici.** tur conclusio, quod qui bona fide praescripserit, siue dominus negligens fuerit, siue secus, tutus manet in conscientia, quamuis transfacto praescriptionis tempore, rescuerit alienum esse quod possidet. Conclusio probatur non solum autoritate diuini Thomae, & Scoti, & theologorum, vt modo dicebamus: verum & sacrorum Canonum Gelasij & concilij Toletani. 6. quaestio. 3. & Augustini loco citato, cano. si virgo. 14. quaestio. vnica. & de praescriptio. cano. sanctorum & multis alijs. Et quod dictae leges non solum approbentur a pontificibus in foro exteriori, sed etiam conscientiae, solidissimum sumitur argumentum ex cap. vigilant. & cap. fina. de praescriptio. Nam postquam illic consultissimi Pontifices praescriptionem duntaxat malae fidei irritauerint, a contrario sensu illam confirmant quae bona fide subnititur. Sed quod ad rationes descendamus, nulla est illa Adriani, nempe quod imperator sit dominus orbis: tum quod illud falsum est, vt supra comonstrauimus: tum quod etiam si dominus esset regnorum orbis, non tamen rerum habet dominium, vt pro suo libito possit res alienas usurpare: quod supra quoque ostensum est. Praeterea quia non solum Imperator, verum & reges & inferiores principes possunt facere reles de translatione dominiorum, etiam si non sint rerum domini. Ratio ergo est quam art. 1. declarauimus: nepe quod reipublicae princeps, tanquam pacis custos, vt potest criminofos suis bonis multare, ita & ab ipsis inuitis pro bono pacis suorum dominia in alios traducere, idque lege, vt supra diximus, in foro poli cogente, atque adeo possidentis conscientiam pacante. Alio qui, vt supra arguebamus, si conscientiam possidentis eiusmodi leges non quietarent, tum frustraneae essent, tum etiam iniuae, quandoquidem ei rem adiudicarent, qui tamen eam tuta conscientia possidere nequiret, idemque per sententiam, quae, non ex falsa praesumptione, sed ex certa scientia procederet. Iste enim talem principibus negantes in conscientia facultatem tanti faciunt haec bona exteriora, vt arbitretur esse ceu supremum reipublicae finem: cum tamen nos Christus tanto per contra admonitos curauerit, vel ad redimendum tempus contententibus nobiscum de tunica, relinquere & pallium. Haec quippe sancta meditatio antiquis legillatoribus altius in corde

Respondetur Adriano.

corde in fideat quā iudicibus modò: & ideo huiusmodi cōsiderunt p̄scriptiois leges. **¶** Hinc ergo gradum aduersus Adrianū faciāmus. Quatuor enim inter alia argumētis eius opinio confutatur: hæc scilicet q̄ si dominus non fuit mortaliter negligēs, dñm non amittit. Prīmū, quòd in iure nulla eiusmodi legitur exceptio: quā tamē sancti Pōtifices conscientiarū consultores, non p̄termisissent. Secundū, q̄ etsi vulgo non alia p̄scriptiois causa circumferatur quā culpabilis dñi negligentia: si iura tamen & rationes consulas, non hæc est potissima, sed certē bonū publicū, vt scilicet certa sint dominia, & error longi tēporis tollatur, & tranquilla sit rerum possessio. Audi legem primam. ff. de vsucap. Bono publico introducta est vsucapio, nē scilicet quarundā rerum diu & ferē semp̄ incerta dñia essent: cū sufficeret dñis ad inquirendas res suas statuti tēporis spatium. Et ca. vigilanti. de p̄script. Ephesinus, inquit, legislator, solūm propter vitandā miserorū segnitie, & longi tēporis errore & confusione, primus tricennali & quadragenali p̄scriptioi vigorem legis imposuit. Non ergo lex punitiua fuit alienæ culpæ, sed consultiua cōmunis boni. Atque adeò non ille, sed hic fuit potissimus finis. Quapropter illo cessante, nihilominus lex p̄scriptiois ius tribuit in conscientia. **¶** Tertio, in corroborationē huius arguitur Si culpa domini finis fuisset legis, p̄fectò vel iniqua fuisset, vel quā rarissime suum assequeretur effectū. Nam culpa negligētis bona sua per quā rarissime, quod isti nō aduertunt, est peccatū mortale. Enimuerò prodigalitas, vt omnibus in cōfesso est genere suo non est mortale. Ob idque neque qui sua bona negligit, mortaliter vnquā peccat, nisi accidentalit̄ nēpe in casu grauis necessitatis familiarē aut pauperū quos sibi alere incūbit: ergo p̄pter illam culpā rarò cōtingeret p̄scriptiois iustitia: non ergo illa fuit causa. **¶** Quartò deniq; vt superius arguebamus, et si ille fuisset finis, nihilominus illo in euentu particulari cessante, non subinde legis vigor extinguitur: sed si in cōmuni cesset. Est ergo tutus in conscientia qui legitime p̄scribit, etiā si postea illi innotuerit rem possidere quæ fuit aliena. **¶** Superest ergo tandē id examinare quod supra in lite reliquim⁹. Diximus enim ad bonā fidem exigī, vt neq; possessor dubitet rem esse suam: sed id certò credat; aliās possessor esset malæ fidei. Enim

Quatuor argumētis confutatur sententia Adria.

uerò glo. ca. fina. de p̄scrip. aliter sentit. Nemp̄ quòd dubitans, etiā si iustam habeat dubitandi causam, nihilominus est in bona fide. Et citat pro se. §. bonæ fidei. l. qui scit. ff. de vsu. Eodēque vergit Panor. quòd ait ad literam probari, ex cap. si virgo. supra citato. 3. 4. quæst. vnicar. vbi ait August. tamē diu bonæ fidei possessorem rectissime quendam, dici quā diu possidere se ignorat alienum: cū verò sciuerit, tunc esse malæ fidei. Qui enim dubitat, vt censet Panor. ignorat. **¶** Et arguitur præterea in fauorem huius opinionis. Qui dubitat rem quam possidet esse suam, potest illam bona conscientia in iudicio defendere, donec à se euincatur: hoc est iudicio subtrahatur: manet ergo semper in bona fide. **¶** At verò abiq; dubio contrariam sententiā crediderim: nēpe q̄ tempus quo quis, non quidē tenui scrupulo, sed probabili coniectura dubitat rem esse suam, nō annumeratur p̄scriptioi: imò tempus eius legitimum interrūpit. Et ratio est quòd iam habet conscientia vultus atq; adeò fides eius non est bona: nam bona idē est, qđ sana & quietata: que adeò ille iam non ignorat rem esse alicuiam, vt vult. August. quod re vera Panor. vt probē Adrian. in. 4. in quæst. de p̄script. ait, non attentē animaduertit: quia non erat dilecticus. Ignorantia enim, altera est puræ negationis, id est carētia sciētia, quæ stat cū dubio: altera verò prauæ dispositionis, quæ est contrarium iudicium. August. ergo non loquitur de hac posteriori, vt putat Panor. sed de priori. Haud inquam vult possessorem in bona fide manere quā diu ignorat, hoc est quandiu non certē iudicat aut opinatur rem esse alienam, sed quā diu ignorat, id est, nullam habet vel probabilitatem vel coniecturā, sed certò credit esse suam. Id enim sonat bona fides, id est hæc conscientia. Neque illud. §. citatum. ff. de vsuris, contrarium insinuat. Illic enim tantum habetur, quòd si quis fundum bona fide ab vsurario emit, sed antequam fructus perciperet agnouerit esse alienū, hoc est probabile habuerit coniecturam, pot̄ quidem fructus percipere quo ad vsus; fundus euictus sit hoc est publico iudicio sublatum. Non autē habetur quòd illa conscientia tēpus p̄scriptiois legitime continuet. **¶** Ad rationem autē quam nos adiecitimus Adrian⁹ respondet, nemini esse licitum rem illam possidere quam dubitat esse suam, nisi quantum temporis sibi conceditur ad inquirendam veritatem

Opinio q̄ iure dubitatur an res sit bona tamen bona fide possidet.

Contraria sententia a tortis.

Quare dubium tollit bona fides.

Opin. Adria. an de reddi iure dubit.

Impugnāt. opi. Adria.

Ad argum. tum propt. ma. opin.

tatem. Quin verò subdit paulò inferius regulam, videlicet quòd sicut iniuste quis capiat rem de qua dubitat an sit sua, ica & iniuste tenet & possidet. At verò p̄fectò regula hæc in primis falsa est, totiq; iuri aduersa. Enimuerò cū melior sit possidentis conditio, non tanta conscientia requiritur ad retinendum id quod possides, quanta ad capiendū priuata autoritate id quod non possides. Et ideo sub dubio tueri possum quā habeo possessionem rei, quam sub eodē dubio nō possem ab alio suscipere. Quando ergo rem habeo de qua dubito, hoc est sub formidine iudicio esse alienam, si nemo ex me petat, explorare teneor veritatem: quam si assequi neutiquam possum, non ideo teneor totam dimittere, sed pro ratione dubij vel cum illo diuidere quem dubito esse dominū, vel partem erogare in pauperes. Ratio ergo quare dubium tollit bonā fidem, non est quia sub illo non possum rem in iudicio defendere, vel illa vti: sed quia, vt diximus, sciencia tūc conscientia non meretur nomē bonæ fidei ad p̄scribendum. **¶** Post hæc autem nō est silentio prætereunda opinio quā Adria. ex his modò dictis sibi elicit: nemp̄ vxori quæ hæsit an vir cui coniungitur verè ac legitime suus sit, non solūm non licere officium debitum ab illo exigere, verūm neque ipsi exactum reddere. Et ad capitu. dominus. de secund. nupt. vbi p̄cipitur reddere, respondet id intelligendum esse in foro exteriori, cogetur enim habitare cum illo. Tamen ei non licet cum ipso se amplexu maritali commisceri: perinde ac si post clancularias nuptias, viuente priore viro cogeretur habitare cum secundo. Ratio verò eius eodē semper peccato delinquit. Putat enim quòd sicut dubius de re sua non potest illam possidere: ita & dubia illa non potest ad virum accedere. Quæ p̄fectò cōclusio: sicuti & ratio falsissima est: & illi ca. dominus. planissime cōtraria. Illic enim non dubitatur de foro exteriori, sed de conscientia. Ob idq; discrimen interponitur inter debitum reddere & postulare. Et ratio est plana. Nam maritus legitimam habet possessionem vxoris: quare ideo nō potest vxor eum expoliare per hoc quod habeat dubium quousq; sit certa: sicuti ego nō possum surripere ab alio sua bona per hoc quod dubitem esse mea. Et ideo illa legitima possessio vxorē excusat à fornicatione dum debitum reddat. Idque expresse habetur ca. laudabilem. nē lite pendē. longe

que apertius cap. inquisitione. de sententia excōmū. à quibus p̄fectò capitulū Adria. in omne se vertens latus, neutiquam extricare valet. Quod enim in capit. inquisitione. de sedandis cōscientijs habeatur sermo, planē inde colligitur, quòd sit trimēbris diuisio nemp̄ vt qui cōiugum certus est eoniugiū non esse legitimum, potius sententiā excōmunicationis humiliter sustineat, quam vt reddat vel petat: qui verò leui temeraria que credulitate id credit, confessario suo parens, respuit scrupulo, & reddat & petat. Qui verò probabili credulitate laborat, reddat sed nō petat. **¶** Hoc autem mihi p̄fectò maior rem iniicit scrupulum, quòd in illis capitulis Dominus. & inquisitione. Ille qui dubius est petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens, vtroque hæsitante neutrum posse debitum petere. Et ratio scrupuli mei est, q̄ si qui dubitat indagandæ veritati diligentia adhibuerit sufficientem, neq; tamen illam possit assequi, non est cur arceatur à petendo: aliās maneret absque sua culpa semper ligatus, vt neque præsentē coniuge vti posset, neque ad alterum transire. Quod cōcessu durum esset. Et ideo existimo dicta capi. sic intelligi, quòd ille qui probabiliter dubitat, dum non facit diligentem inquisitionem, reddere quidem potest, sed non petere: quia est in mala fide: illa tamen facta, arbitror, sub aliorum censura, posse etiam petere: quia iam est in bona fide. Nam tunc vanum est habere positiuē assensum, virum illud non esse suum. **¶** Argumenta ergo omnia in assertis conclusionibus planē soluta sunt. Primi enim antecedens negatur: nē pe non posse rem publicam quēquam nisi propter crimen suis bonis priuare: imò potest propter pacem. Et quantum ad secundum iam satis explicatum est quēadmodū possessor malæ fidei non p̄scribat. Et circa tertium pariter quēadmodū dubitatio bonam etiam fidem interrumpat.

Ad argum. in princip. cōclusionis.

QVÆSTIO SEXTA,
De restitutionis sub-
stantia.

S. Tom. 2. 2. quæstio. 62.
ARTICVLVS I.
Vtrum restitutio sit actus commutatus iustitiæ.

Alterū

Lterum preambulū quod vitijs pertractadis iustitiæ commutatiæ contrarijs debet quisq; prænoscere, est restitutio is necessitas, cuius deq; legum modus & forma nepe vt quæ in subseqentibus libris ostenderimus aut sublata per iniuriā esse aut retineri, constet qua lege sint redhibēda. Prima ergo quæstio est de restitutionis substantia. In cuius primo articulo interrogatur an restitutio sit actus commutatiæ iustitiæ. Primum enim quod ad inuestigandam definitionem inquiritur, est genus. Arguitur ergo à parte negatiua. Primum sic. Restitutio nihil à satisfatione distat, promiscuè nanque vt mur vtroque nomine; quin verò & inra pro eodem vttrunque videtur accipere: vt extrā de iniur. & dam. c. si culpa, vbi cum iubetur tam pro damno dato quam pro iniuria satisfationem fieri: vtraque eodem nomine, scilicet tam damni restitutio, quam satisfactio pro iniuria, comprehenditur: satisfactio autem est pars poenitentiae pro offensa in Deum commissā: inter Deum autem & nos nō est ratio iustitiæ commutatiæ: quia (vt 5. Ethic. Aristot. autor est.) Dijs & parentibus æquale reddere non valeamus, restitutio ergo non propriè ad commutatiuam attinet iustitiam. Secundò arguitur. Restitutio non tantū locum habet in commutationibus, verū etiam in distributionibus: vt dū quis non distribuit præmia, secundū meritum pondera, refundere ei tenetur qui minus iusto recepit: ergo nō tantū commutatiæ, sed & distributiæ etiam actus est. In contrariū est, qd restitutio ablationi opponitur: ablatio autē alienæ rei, peccatū est iniustitiæ circa commutationes: restitutio ergo eiusdem est iustitiæ actus quæ in commutationibus dirigendis versatur.

Restitutio nis Etymologia.

Pro solutione quæstionis notandum est, restituere (vt nominis compositio præ se fert) idem esse quod iterū quempiam in suum locum & ius statuere: haud enim humilissimi nominum allusiones & etymologiae vilipendendæ sunt: quoniam cū nominina sint cōceptuum notæ, talia curare debēt linguarū conditores rebus in dere, qualibus rerū natura explicetur, primū imitates parētem nostrū, qui idem obseruauit, secundū illud Gene. 2. Omne quod vocauit Adā animæ viuētis, ipsa est nomē eius. Est autem restitutio, verbum Latinis celebre. Dicitur

De Iustitia & Iure,

enim quisq; in suum locum, dignitatē ac ius restitui, perinde atq; homini restitui bona sua. Vnde. ff. de verb. & rer. signifi. l. plus est habetur plus esse in restititione quā in exhibitione. Nam exhibere est præsentia corporis præbere: restituere est etiā possessore facere, fructū reddere, &c. Vt si quis vi rapto est, aut per iniuriā in carcere intrusus, suisq; bonis expoliatus, nō restituitur, licet exhibeat, hoc est, liberè permittatur ad proprios lares remeare, nisi in locum suum pristinum statuatur. Hinc ergo colligitur conclusio huius quæstionis. Restitutio est actus iustitiæ commutatiæ. Probat, contraria ad idem genus pertinet, vt in Præd. c. 8. Arist. docet: auferre autē rem alienā inuito dño, est vitium iniustitiæ circa commutationes: restitutio autē est recōpensatio contraria: est ergo eiusdem generis iustitiæ. Scdō. Restitutio vt legitima sit, fieri debet ad equalitatē rei q̄ ablata est: siue per iniuriā sublata sit, vt furto & rapina: siue per domini voluntatem: vt mutuo & ceteris contractibus: æqualitas autē rerum (vt 5. Ethic. Aristot. docet) per iustitiā commutatiā cōstituitur: hæc nanq; ratio à distributiua distat, qd illa nō constituit æqualitatē, nisi inter proportiones meritorū & pportiones præmiorū: est ergo restitutio actus commutatiæ iustitiæ. Ex quo fit vt restitutio, propriè locū nō habeat nisi vbi ratio debiti intercedit. Si em̄ quis dono mihi dedit cētū, polle rō, ego vt gratiā illi referā, tātundē redono: non est censenda hæc mea gratiæ relatio restitutionis nomine. Nā etsi similitudinem quandā restitutionis habeat materialē, vt a iunctis dicitur qd res eadē redditur: deest tāmē restitutionis forma, puta obligatio à qua restitutio & speciē & nomē sortitur. Ob idq; donatio illa nō ad iustitiā commutatiuam, sed ad liberalitatem potius spectat. Neq; verò opus est ad restitutionis naturam vt eadē numero aut species res, quæ accepta fuit, reddatur, tametsi præmaxa eius significatio id videatur aurius exhibere: sed satis est qd tantundē valeat. Enimverò sicut commutationis appellatio, quæ propriè in rebus fit, vt commutatio vini pro oleo, & merces pro pecunia, ad actiones & passionis est more & vsu translata: sic & restitutionis nomen extensum est. Vt si quis mihi contumelioso verbo iniurius fuit, quem ego postea fuisse cecidi, quædam fieri potest commutationis cōpensatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit, potest tam pecunia refarcire.

Argu

Libri Quarti,

Quæstio. VI.

Argumēta verò in contrariū obiecta nō nihil afferunt difficultatis. Ad primum ergo respōdetur, qd et si nōnunquā duo hæc nomina, satisfactio, & restitutio, vsu cōfundantur, quādo scilicet res in cōtrouersiā nō veniunt: longo tamē intervallo actiones ipsæ differunt. At verò quæ differre monstratur, ostendi prius debent quo pacto conueniant, nam (vt in initio huius ex Aristot. 5. Ethic. ca. 1. citatū est) quo res æquiuocæ viciniōres sunt, & propinquiōres, eo magis equiuocatio latet. Sit ergo primū nostrū assertum. Satisfactio perinde atq; restitutio ad iustitiā pertinet commutatiuam: nam vtraq; fit secundum æqualitatē rei ad rem, in quo commutatiua iustitia à distributiua seiūgitur, qua præmia secundum dignitatē personarum distribuuntur. Enimverò qui iniuria alium læsit, ad æqualitatis mensurā debet ei satisfacere. Scio equidē Scotum in 4. dist. 14. q. 2. constitutere poenitentia sub iustitia vindicatiua, quā speciem esse putat distributiæ. Considerat enim poenitentē nō solū tanquā reū verū tanquā ministrū iustitiæ Dei: qui quidem poenitens de se ipso supplicium sumit. Quapropter cū satisfactio sit pars poenitentiae, subsequenter concederet ad eandē iustitiam pertinere: vt puta cū quis ieiunij & vigilijs se affligit. Atq; hanc sententiā amplectitur S. Thom. 4. distin. 15. quæst. 1. artic. 1. Attamen multo fortē congruentius poenitens non consideratur ceu minister iustitiæ vindicatiuæ, sed tanquā offensor, qui de iniuria lata se accusat & pro eadem satisfacit ei in quem comisit offensam, puta deo vel homini, vt iudicis vindictam effugiat. Quam ob causam idem S. Doctor. 3. p. q. 85 art. 3. poenitentia sub iustitia commutatiua collocat: etiam quantum ad satisfationē si bene inspicitur articulus: nam afficere quemquam iniuria, eodem modo ac si rem illi abstraheris: & ideo satisfacere pro offensa eiusdem est iustitiæ, ac si rem ablatam rependas. At verò quoniam Deo corporeum aliud post contritum animum reddere gratius nō possumus quàm corpore castigationem, appareret in satisfatione respectu ipsius quædam punitionis forma: secundum famosam illam August. definitionem. Poenitentia est quædam dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet comisisse. Hinc igitur rationi qua restitutio cum satisfatione conuenit, subiiciuntur septem differentiæ: inter easq; duas virtutes. Atqui prima sumitur ex par-

Ad primum argumentū

Conclusio

Opinio Scoti

Iustitiæ

Restitutio

Opinio dicitur

Opinio dicitur

te materia: quā differentia cōstituit. Tho. 4. dist. 15. q. 1. artic. 5. Inq. qualitas nāq; quæ iustitiæ commutatiuæ contraria est, duobus modis vsu venit. Vno in rebus exterioribus vt dum quis rem alienam occupat: altero vero in actionibus & passionibus iniurijs, vt cum quis ciuem violenter verberat, aut conuitijs aspergit. Mod⁹ prior restitutionē exigit, qua in rebus ablati æqualitas cōstituitur: posterior verò expostulat satisfationē: vt videlicet de cōmissa culpa fiat proximo cōpensatio. Itaq; satisfactio nō est nisi vbi iniuriosum crimen adfuit: restitutio verò etiam vbi nulla interfuerit ablationis culpa. Hoc autem discrimē vel ex ipsis vocibus innotescit. Restituere nanq; est reddere quod ablatū est: satisfactio verò quia pars est poenitentiae, est iniuriam refarcire. Consequitur ergo ex hac propositione tanta discrepantia inter satisfationē & restitutionem, vt licet quandoq; ambæ concurrant, possit tamē altera absq; altera reperiri. Exemplū accipe, Latrones & fures qui vi aut furto alienā domum compilaerint, tenentur in primis ad restitutionem eorum quæ rapuerint: & præterea de illata iniuria satisfacere: puta aut petendo veniam, aut alia via. At verò cū quis nihil furripuit, sed tamen aut conuitio aut manuum iniectione iniuriam fecit, satisfacere potest per supplicem submissionem, vel per alia grata officia citra restitutionem. Et ecouertio qui est creditori debet quod ab illo mutuatus est, restituere quidē tenetur: satisfacere verò nō item: quia nullū comisit crimen, quoadusq; in mora est soluēdi. Secūda diff. Illa differētia ex hac prima enascitur, respectu illorū quibus fit satisfactio & restitutio. Illa enim nō solū hoibus, verū & Deo, eidēque præcipuè fit: restitutio vero, propriè solis hoibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximis cōtingat etiā peccare, quos dilige re vt nos ipsos tenemur, atq; adeo illis ratio vlla satisfationis debeatur: propriè tamen in Deū solū peccatur: dicēte Augu. peccatū est se dicitū vel factū &c. cōtra legē Dei, & regio Propheta cōfite. Tibi soli peccauit. Haud em̄ proximorū læsiones scelera essent, nisi Dei autoritate fuissent inhibita. Nā etsi lex naturæ obliget, illa etiā obligatio ab authore deo dimanat: sicut & lex humananā per me, inquit Sapien. puer. 8. Reges regnāt, & legū conditores iusta decernūt. Ex quo fit cōsequens, vt ei propriè debeatur ad iustum satisfactio: quæ vel hic vel in purgatorio per soluēda

De quibus restitutio est

Secunda diff

Quibus fiat

Propriè in

Omnia obli

soluenda est. Vnde Leuiti. 6. cautum erat vt illic qui vi aliquid extorsisset, aut fecisset calumnia, aut quippiam simile comisset, omnia integra primum restitueret: mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatū. Fir ergo proprie satisfactio Deo. Haud quidem negandū, vt quidam contendunt, quin suo quoq; gradu fiat hominibus, sed tamen maximē fit Deo. Restitutio verō nō illi, sed solis hominibus. Et ratio est in promptu: quia Deo nihil proprie auferimus, neque auferri vllō modo potest: licet per analogiā ad nos dicamus illi per peccatum honorē adimissim: cuti ait Paulus Roma. 2. Tu autem Iudæus cum sis, Deum in honoras? Præterea neque ei possumus quicquam reddere quod illi ac crescat. Etenim quia Deus est, nostrorū bonorum non indiget. Quauis per eandē analogiam satisfactio quæ illi fit, dicatur esse honoris restitutio. ¶ Ex his rursus sequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectū diuersitate precepta. Per restitutionem non remittitur peccatū, sed tantū cessatur a peccando: per satisfactiōē verō remittitur quātum ad pœnam, remissa culpa: eodē q̄ est solutio pro peccati debito. Hunc autē effectum

Tertia differentia.

Extra gratiam, per satisfactionē nil poenere mituitur. fortitur virtute passionis Christi. Quo idcirco caret si extra eius gratiam fiat. Restitutio autē legitimē fieri inter homines extra gratiam Dei potest, quin etiam extra amicitiam humanā: qd̄ satisfactiōē repugnat. Et hæc quarta diff̄ est quarta differentia. Enimvero qui inimico, quod ab illo mutuō receperat, integrum reddit, perfectē restituit: licet cum in suam amicitiam non recipiat: ei autem qui iniuria affectus est non fit satis, nisi per amicitia conciliationē: nisi fortē per ipsum quo minus fiat, stetur. Hæc quippe ex diuersis debitorum radicibus pensanda sunt. Restitutio nis inquam debitum non nascitur ab iniuria, sicuti satisfactio nis. Et ideo licet illa non habeat pro fine amicitiam: hæc nō fit legitimē nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gratia. At verō est ob satisfactiōem, quæ Deo fit, pœna ab ipso condonetur peccatori: nō tamen ideo censenda est proprie restitutio vt in. 4. distin. 15. arti. 5. placet Richardo. Arbitratur enim quod peccator restituit quod Deo debet. Est enim hæc verbi abusus: quia vt diximus, neq; Deo quicquā admittimus, neque illi acquiritur quod in remissionē culpe ei offerimus: imō fit tūc debiti remissio.

Quinta differentia.

¶ Huic ergo quartæ subnectitur quinta non effe

penitentia partem, veluti est satisfactio: sed duntaxat est præambulum vt quis a peccato desistat. Etenim si quis alienum æs cōtra xit, quod dum est soluendū, inuito domino, retinet: vel iniuriam quam illi intulit diluere recusat: non potest dignē ad penitentia accedere, nisi ab illo delicto per restitutionē euellatur. Itaq; restitutio contritionem, quæ ordine prima est penitentia pars antecedit: satisfactio verō etiam cōfessionem, quæ secunda est, subsequitur. ¶ Ex quo denique colligitur sextum discrimen. Satisfactio arbitrio sacerdotum virtute clauium cōstituitur, eadēq; in illis tribus generibus, scilicet in oratione, ieiunio, & elemosyna: restitutio nem verō ad æqualitatē quicquæ tenetur sua sponte facere, vel sententia parere iudicis. ¶ Septimū præterea si libet interuallum accipio. In purgatorio nulla fit, fieri ve expectatur restitutio: sed tantū fit satisfactio, seu potius satisfactio. Hoc dixim ad depellendum errorem vulgi, quod arbitratur defunctos in purgatorio remorari quousq; restitutiones quas hic suis cōmendarunt, executioni mandentur. Est enim deridiculum. Haud siquidem lex esset digna Deo si san xisset vt quis pro culpa pateretur, quæ nullatenus in sua est iam libertate. Alioqui si hæc redes nunquā restituerent, nunquā miser ille exiret illos purgatorii carceres: quæ vltimæ ratione purgatorii verteretur in infernum. Viderit sibi scilicet quousq; quomodo in hoc seculo restituere mandauerit. Nam si negligens fuerit, etiam si culpa remittatur luet in purgatorio pœnas: quāuis post eius obitum illud fiat restitutio: illis autem pœnis persolutis, etiā si nunquā restitutio fiat, liberabitur. Ineptissimē enim in cōtrarium adducitur, quod ego meis auribus audiui, illud August. quod statim articulo proximo audiemus, Non dimittitur peccatum nisi restitatur ablatum. Illud nanq; de remissione culpe intelligitur in hoc seculo: quia qui non restituit, reus est semper culpe. Ecce quanta intercedat sine satisfactio & restitutio distent. Ex qua dilatio colligitur prioris argumenti. ¶ Ad posterius autem probē respōdet. S. Thom. quod restitutio illius qd̄ per in iustitiam distributiuam conferri omnium est, ad iustitiam spectat cōmutatiuam. Nam quauis illud nunquam fuerit ab illo cui dandum erat possessum, fuit tamen debitum: & ideo quodāmodo sublatū: ac sub inde functio cōmutatiuæ iustitiæ est, idem

Ad argum.

conclusio

Exponitur

in Thom.

quod quis

rependere. Quō fit (vt scitē Caieta. colligit) quod si princeps aut dominus aliquot annis distributiuam prætermiserit, quā inter conscriptos ciues faceret tenebatur, & postea penitentia ductus restituere cōstituerit, nō debet presentibus tunc ciuibus restitutionem facere: sed eorum defunctorū hæredibus, quibus viuentibus debebatur.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit ad salutem necessarium, rei quæ ablatæ est, restitutionem fieri.

Secundo articulo, qui apud S. Th. primus est, supposita restitutionis interpretatiōe, de eius est necessitate respondendum. Vtrum scilicet ablati restitutio sit ad salutem necessaria. Et arguitur ad negatiuam partem. Ad salutem animæ, hoc est ad vitam æternam consequendam, satis est seruare mandata: secundum verbum Domini, Matthæi. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quod si quis in culpā fuerit collapsus, satis est qd̄ per penitentia, quæ secūda est tabula post naufragium, conscientiam abluat: restitutio autem neque inter præcepta neq; inter partes penitentia, vt supra dictū est, cōnumeratur: ergo non est hominibus necessaria. ¶ Secundo arguitur. Si restitutio esset necessaria, maximē quia aliquo est præcepto imperata: id autē in Decalogo nullū extat, præter illud, Non furtū facies, hoc verō negatiuum est: præceptū autē restitutionis affirmatiuum esse deberet, vt nomē ipsum sonat, ergo nullū est tale præceptū. ¶ In contrarium est August. in epist. ad Macedo. quæ refertur. 14. q. 6. Si res aliena propter quā peccatum est reddi possit, & nō redditur, penitentia nō agitur, sed simulatur. Si autē veraciter agitur, nō remittitur peccatū nisi restituatur ablatum.

Quæstio hæc nemini dubia esse potest. Vnica ergo conclusione absoluitur. Ablatorū restitutio sic necessaria est, vt absq; illa durare nemo posset in grā Dei illa recuperare. At verō in gratiā. S. Thom. exponēdi sunt terminē: eodē qd̄ hic secūda articulo subobscuro, quin truncatus etiā non nullis videtur. Ait enim, id quod iniuste ablatū est restitutioni esse obnoxium: quod verō iuste minime. Cū tñ tā mutuatiū, quod quis iuste sustulit, quā pretiū rei credito emptæ sit etiā restituendū. Notādum ergo est quē admodū nos. S. Th. proprias reru locutiōes

docuerit. Illius em̄ quod quis vel mutuō vel reddidit quolibet ciuili cōtractu accepit, nō proprie ex cōtractu ad restitutionē cōuincitur, quoad usq; sit in aliquo ciuili mora & culpa: nā mutuū vel pretiū ante stali debet, nō in tēpore reddere, nō est necessariū. Et dū dicitur restitutio eodē qd̄ cū creditor illuculq; sua sponte careret illa re, nondū essebatur minus iusto habere, aut suo iure & statu esse deiectus, sed dicitur illa vel simplex redditio mutuū, vel solutio p̄tj. Quāuis largo modo restitutio dicitur. Nomē igitur restitutionis strictē solū in rebus ablati locū habet, puta quæ vel per iniuriā susceptæ sunt, vel si iuste fuerint accēptæ: iniuste tamen vltra cōstitutum tempus ablati retinentur. Et ideo ait August. nō dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatū. Quod autem ait D. Th. id quod iuste ablatum est, in æqualitatē esse restitui, nō intelligas de mutuato, aut de pretio re futura moneta venditæ, aut de similib; quæ iuste accipiunt, sed vt reddantur: at de illo quod quis, quia suum erat accepit: vt depositum suum, aut laboris mercedem; aut dono datum, aut quid simile. His præhabitis probatur conclusio. Iustitia commutatiua est ad salutem obseruata necessaria restitutio autem importat redditiōem illius rei, quæ iniuste vel auferitur vel retinetur: quæ quidem redditiō opus est iustitiæ commutatiuæ: ergo illa est necessaria. Hinc fit cōsequens, præceptū extare restitutionis, idque sub reatu mortalis culpe obligans. Aliter nō esset ad salutem simpliciter necessaria. Etenim qui rem detinet alienam inuito domino, & iustitiam violat, & subinde proximi charitatem. ¶ At pro exactiōe eiusdem cōclusionis examine intelligamus in primis, quo gradu certitudinis habenda est: an scilicet sit pro veritate catholica reputanda. Hoc pro eo interrogauerim quod Guido Carmelita inter Græcorum alias, hæc quoque heresim connumerat, quod eorum sacerdotes nullā furibus & latronibus restitutionem pro manifesta rapina iubebāt: sed oleo simplici illos inungentes absoluebant. Illa duntaxat iniuncta poenitentiā, vt sibijipsis furtorum partem impartirent. Nescio tamē qua essent insania illi correpti, qui ita desisteret. Lutherani nanq; (vt est art. 5. Lutheri ad Leonem videre) satisfactiōem inficiantur: hoc tamē colore, quod Christus abundē de nem infictis licitis totius mundi satisfecit: nescietes dixerunt.

Restitutio solum locū habet in rebus iniuste ablati

Iam probatur conclusio

Græcorum amentia ex Guidone.

Lutherani satisfactiōem inficiantur

tutio non sit necessaria, non solum hæresis, verum phœnensis est. ¶ Hic autem lectorem admonitum facere non præteribo, vt si inueniatur: quæderit in Erasmi adnotationes, vsque ad quartam editionem, caueat ab illo adnotamento: quod Luc. 11. super verbo illo, Quod super est, date elemosynâ, subiecit tale illud adnotandum, cû modo fecerit mentionem rapinæ, non fieri in remedium mentionem restitutionis, tantum pollicetur elemosynâ data, omnia fore munda. Quo sanè loco visus est restitutionis necessitatem, vel infirmare, vel negare. Post tamen additione quinta, notam hanc, quâ sibi ipse inuulerat, abrasit. Ad rem igitur vt redeamus meritò dicebâ huiusmodi hæresim in phœnensim incidere. Cautum enim in Decalogo est: Non furtû facies: qui autem rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac si furtum faceret, pro eodè enim profus receptit, rem alienam subripere eandemq; retinere. Vnde Paul. ad Rom. 13. Reddite omnibus debita: cui tributû, tributum, &c. Et vt cuncta expressiori emphasi completeretur, subdit negatiue: Nemini quicquâ debeatis, nisi vt inuicè diligatis. Huius autem vocula, nisi, ille nobis sensus placuit, qui non est exceptorius, sed potius expositorius. Nam cum rem alienam, vsurpare dilectioni proximi obuerfetur, admonet nos vt nihil debeamus, videlicet vt sincere diligamus. Tametsi Chry. solt. & August. venterer sint auscultandi: qui exceptionis gratia illud Paul. aiunt addidisse. ¶ Quasi admonisset vt dilectionem semper deberemus: quippe cuius debitum quantûcunq; soluitur, nunquam cessat. Item Christus Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Imò verò qui rem non abstulit, sed bona fide possidet, quoties constituit esse alienam, naturali ratione doctus, tenetur illâ domino tradere. Vnde Thobias, vt eius tradit historia, capit. 2. cû vocè balantis hœdi, quem vxor attulerat, audisset: Videte, inquit, ne forte furtiuus sit: reddite eum dominis suis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut cotingere. In summa, Deus Ezechie. 33. nemini poenitentiam veniam pollicetur, nisi prius pignus rapinæ que reddiderit. Adde quòd eodem iure quis quis rem nouit furto sublatam, tenetur eam domino indicare. Sic enim intelligendû est verbum Hierony. super illud Prouer. 26. qd refertur extrâ, defurtis, capi. qui cû fure, vbi ait, qui cum fure partitur: vel secundû aliam

De Iustitia & Iure.

literam, participat, scilicet, in crimine, occidit animam suam. Non ergo for solus, verû & ille reus tenetur, qui furti conficius, querente possessore non indicat. Haud tam teneatur occultum furem prodere, sed furtum pandere. ¶ R. hæc ergo ad primum argumentum contra quæstionem respondetur, concessa priori assumpta: nempe satis esse ad salutem si quis innocenter viuat per expletionem mandatorû: posterior verò perimitur. Etenim qui furto commissio aut illata iniuria corruerit in culpam, nunquâ inde resurget nisi per quæ restitutione: nam aliâs semper tenetur reus furti, aut illate iniuriæ: quod est contra Decalogi prohibitionem. ¶ Contra hanc autem solutionem nõ defunt argumenta. Primum enim statim præ foribus extitit huiusmodi. Nemo reus est furti alius detentionis, cui constat legitimum dominû consentire, aut cõsentire debere: lex autem charitatis hoc vinculo videtur mortales & maxime Christianos conglutinare, vt corporalia hæc & temporalia quisque propria salutis spirituali proximi posthabeat: ergo quisq; consentire tenetur vt alius possideat bona sua ne iniuste alius retinendo occidat propriâ animâ. Hoc argumentû sunt qui arbitrentur alicui esse põderis: cû tamen nullus sit profus. Respondet enim Adrian. qd etsi dñs rei forte consentiat, hoc tamè nõ cõstat ei qui iniuste possidet: & ideo cõtra cõscientiam retinet. Solutio autem nõ enervaret argumenti vires, si villas haberet: nam satis esset quòd illi cõstaret, debere dñm consentire. Respondetur ergo facillimè qd quauis quisq; teneatur salutem animæ proximi ordine charitatis proprijs bonis corporis & vitæ etiam temporalis anteferre (vt S. Th. 2. 2. q. 26. art. 5. autor est) attamè hic charitatis ordo solû obligat exponere corporalia bona p tuenda salutem animæ proximi, quâdo vel talia bona sunt illa simpliciter necessaria vel quis ex proprio officio curam gerit animæ illius. Alioqui solum ad perfectionem charitatis hoc pertinet. Vnde cû ille qui alienam iniuste vsurpat, nõ id, ppterâ facit qd extemam necessitatè illorum bonorum partitur: sed ex sua libidine & corrupta voluntate, nõ tenetur dominus consentire in illâ iniustam possessionem. Simile est in mortis articulo cum quis alium inuadit occidendi animo. Aiunt enim quidam nimium misericordes, quòd inuasus potius debet permittere

Libri Quarti,

Quæstio. VI.

tere sui occisionem, quam alium mortaliter delinquentè interficiat, vt sua temporalis morte æternam euitet in pximo: Sed re vera nulla hoc ratio probare poterit: quia vita illius qui inuaditur, non est inuadenti necessaria: & ideo quia iniuste illam petit, potest alius illam defendere: etiam si sciat alterum in peccato mortem obire. An verò sit consiliû suâ ipsius mortem permittere pro salute alteri? nõ est præsentis negotij disputare: maiorè enim charitatem nemo habet quàm vt animam suam ponat pro amicis suis. ¶ Secundo argumento petitur dubitationis solutio, quæ forsitan non ad rem tantum spectat, quâ ad nomen. ¶ Videlicet an diuersa sint præcepta, quo furtum prohibetur, & quo restitutio præcipitur. Etenim quòd eadem sit præceptio, est argumentû primum, quòd idem pollere videtur: Non furtum facies, &c. Nõ retinebis alienû. Sic enim negatiue ait Paul. nemini quicquâ debeatis. Et S. Th. 2. 2. quæst. 66. art. 3. detinere, inquit, id quòd alteri debetur, eandem rationem nõ cõmuni habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio. Mox arguitur: quòd si præceptû restitutionis singulare esset, non possèt nisi affirmatiuum existere: præceptum autem affirmatiuum nõ obligat pro semper: restitutio verò faciendâ est absque mora: nam quâdiu quis in ere alieno manet inuito domino, quasi sur reputatur. Vnde fit, vt semper & pro semper tenetur restituere. Nihilominus exãctior loquutio erit si dicamus duo esse quodammodo præcepta. Illud scilicet abstinentiæ, si furti, merè negatiuum: hoc autem restitutionis, affirmatiuum, implicans in se negationem, quo prohibemur rem alterius detinere. 2. 2. q. 62. art. 8. author est S. Th. Et hoc patet ex obiectione diuersitate. Actio nes enim triales prohibentur negatiuis præceptis: bonæ autem affirmatiuis mandantur: furari autem malum est: restituere verò, bonum. Idem patet ex forma Christi: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Quare Paulus ambo cooptauit: scilicet, Reddite omnibus debita: & nemini quicquâ debeatis. Falsum ergo est idem esse prioris vel obiectû vel præceptum: reducitur tamen hoc ad illud Decalogi, Non furtum facies. Et per hoc responsum est principali argumentò. ¶ Ad illud autem quòd de præceptis affirmatiuis subijcebamur, respondetur, quòd licet mandatû restituendi affirmatiuum sit, nihilominus pro

pter id negationis quòd includit non habet circumstantiam temporis, sicuti illa, definitâ sed sua substantia est vt statim & absque mora fiat. Hæc autem mora accipiendâ est secundum ciuiliū morem. Dicitur enim quis esse in mora cû rei opportunitatem nactus, nõ statim operatur. Quapropter (vt postremo articulo huius libri reperitû est) obligatio huius præcepti quantum ad actû animæ interioris, est, vt cû primûm cuique constiterit rem possidere alienam, animo proponat reddere: non tamen est in culpa si statim non reddat, quousque habitatum creditoris copia, tum opportunitate soluendi, soluere amplius distulerit. An verò quòdiu quisque in mora durat, tam diu crescat culpa, & an aliquandò eadem innotuerit: ad eundem postremum articulum huius libri pertinet satisfaciendo respondere:

ARTICVLVS. III.

Vtrum omnia in vniuersum quæ quis vel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet, restitui debeat.

Restituitur. ¶ Ost substantiam necessitatèq; restitutionis videre tertio loco restat amplissimâ eius obligandi vniuersalitate. Quaritur ergo vtrum omnia in vniuersum ablata & retenta, teneatur homo restituere. Et arguitur à parte negatiua. Duo sunt bonorum genera, in quibus quis alteri nocere potest; scilicet spiritualium, & temporalium: spiritualiū autè non est necessaria restitutio: ergò cû sint temporalibus præstantiora, fit vt neq; temporalium sit necessaria. Minor exẽplo monstratur. Enimverò qui alterum ad peccandû induxit; nihil illi restituere tenetur: tum qd ille libere fecit, tum quòd & ipse se potest in pristinum statum restituere. ¶ Secundo, Si quis à monachatus professione vel cohibuit, vel abstulit, eisdem profus rationib; modo adductis, nihil ei restituere cogitur: ergo neque in hoc casu restitutionem facere est operæ pretium. ¶ Tertio, In bonis temporalibus maximum est vitæ: sed qui vitam alteri vel membrû abstulit: nulli restitutioni tamen obnoxius: quia ad impossibile nemo obligatur: quale est vitam aut membrû restituere. ¶ Quarto, Nemo ad peccatum obligatur: quândoq; autem fieri nequit restitutio citra culpâ, vt puta cû quis alienam famâ reuelatione occulti criminis denigravit: ergo

cliusmodi restitutio neutiquam est necessaria. ¶ Quinto, Honor quem quis alteri cōtume-
lijs deturpat, nullatenus restitui potest: quia
ad prateritum non est potentia: ergo illic
cum non habet restitutionis vinculum. ¶ Sex-
to. Dum quis cuiuspiam impedimento est ne
aliquod spirituale sacerdotii assequatur, au-
ferre id illi censetur: nam (vt Philos. 2. Phyl.
text. 76. author est) quod parū distat à re, ni-
hil distare videtur: & tamē nullo innodatur
restitutionis nexu: quia prabenda nō debet
ab altero auferri, vt priori conferatur: ergo
nō est omnī in vnīuersum necessaria resti-
tutio. ¶ In contrariū est diuina sententia. E-
zechi. 33. Si impius egerit penitentiā à pec-
cato suo feceritq; iudiciū & iustitiā, & pignus
restituerit, rapināq; reddiderit, &c. vitauit.
vbi omnī insinuat necessaria restitutio.

Conclusio

Questionis huius conclusio statuitur af-
firmatiua. Omnī in vnīuersum q̄ quis
vel iniuste sustulit, vel iniuste aliquo ci-
uili contractu accepta retinet, praeceptū est,
restitutionem fieri. Neque verō nouis opus
est testimonijs aut rationibus post ea quae
proximo articulo dicta sunt. Enimvero vt
hibitio furti, sic & restitutōis praecipio ge-
neralis est, vniuersa complectens. Et ideo ni-
si aliqua de causa excusatio contingat, aut
attenuatio culpa, semper est mortalis eius
transgressio. Excusatio autem fit aut per ig-
norantiam, aut per impossibilitatem, abso-
lutio verō ab obligatione per domini volū-
tatem, illam remittentis: sed attenuatio cō-
tingit ratione tenuitatis materiae. Nam qui
parum retinet, nihil retinere videtur, ideoq;
leui tangitur culpa.

Tria homi-
nū bona.
Bona animae
subdiuidu-
tur.

At verō argumēta quae obiecta sunt nō
parum cōsiderationis postulat. Et quo-
niam tria sunt mortalū bona (vt. 7. Po-
lit. cap. 1. Arist. o. meminit) scilicet animae &
corporis: atq; illae facultates quae extrinsecus
possidentur, decere existimauimus secundū
Bona animae
subdiuidu-
tur. eorum dignitatē ordinem sequi dicendi. Bo-
norum autem animae alia sunt naturalia vt
intellectus: alia verō acquisita: sed tamen tē-
poralia, vt scientia: alia denique simpliciter
spiritualia, vt vitē & gratia. At verō de prio-
ribus nulla est necessaria peculiaris disputa-
tio: sunt enim simpliciter tēporalia bona: &
idecirco qui hominem (vt exemplum ponā)
vel praestigijs vel alia via dementaret, vel p-
vim aut fraudem à literarum studio diuerte-
ret, teneretur ad arbitrium prudentium dā-
num, sicuti in alijs temporalibus reficere.

Restat ergo vt ab spiritualibus exordiu ca-
piamus, qualis est gratia, & quibus ipsa nu-
trit vitutes. De his enim primum argu-
mentum propositum est. Ad quod Scotus
4. dist. 15. q. 3. art. 1. & Richard. eadem dist. ar.
4. q. 2. quem ibidem sequitur Paludanus, &
in materia de restitutione Adrian. respon-
dent affirmādo, quod quicunque alteri est
causa peccati, ipsum scilicet inducendo, ob-
ligatus sit restitutioni, sic vt cōmodiori qua-
poterit via eum teneatur in Dei gratiā reuo-
care, suadendo illi vt respiciat, orandoq; p-
eum, eumq; pro posse iuuando. Quin verō ad-
dit Adrian. neminem posse suorum resti-
tutionem bonorum spiritualium remittere
veluti corporalium: vt pote quorum nemo
praeter Deum dominus est. Et quidem si ia-
cturam tantum inspexeris quam homo fa-
cit cum de diuina gratia decidit, hoc certissi-
mum est qd tanto exitiālius perniciosiusq;
nocet qui proximū consulto in talibus bo-
nis nocet, quam si noceret in corpore, quan-
to anima pretiosior est corpore, & gratia
Dei vnīuerso orbe. Vnde Gregorius, quod
refertur. 6. q. 1. ca. ex merito. Deteriores, in-
quit, sunt qui vitam, moresq; bonorum cor-
rumpunt, his qui substantias aliorum praed-
iaque diripiūt. ¶ Attamē licet alij pruden-
tius forsitan iudicent, nihilominus nullā
mihi videor rationem videre, quae hanc sen-
tentiam confirmet, quam praefati Doctores
affirmant. Et primum omnī quantū ad cul-
pam. Qui dedit opera idque ex odio con-
tendens proximum procurat de gratia Dei
expellere, & in eius inimicitiam conjicere,
enormius peccat quam si vitē temporali pa-
raret insidias, quia longē nocentius malū in-
tendit. At verō cuius propositum nō est p-
ximo sic enormiter in spiritualibus nocere,
sed vel suum cōmodū assequi, vel suam ex-
plere voluptatem: non tanta grauitate delin-
quit, quam si eius disiperet bona tempora-
lia. Equis enim asserat enim qui liberam mu-
lierculam corruptam, absque vlla vi & frau-
de sollicitet, etiam si vel prece vel pretio vr-
geat, tam graui crimine cōpicari, quā si bo-
norum eius copiam depradaretur? Re vera
nulla est in tali assertionē apparentia ratio-
nis. Fallax ergo est argumentum: Plus nocet:
ergo grauius peccat. Cetera enim non
semper sunt paria. Enimvero qui aliena bo-
na surripiunt, id faciunt iniuito domino: vn-
de iniuria ac subinde culpa suscipit incremē-
tum: qui verō alium allicit ad malum, nullā
infert

Ad primū
argumētū
Scoti

Adrian.

Tertia con-
clusio.

Nō semper
qui plura
ceet gratia
peccat.

infert vim aut necessitatem, atque adeo ne-
que iniuriam. ¶ Sit ergo secunda conclusio
superioris expositoria. Qui alterum in cri-
men conijcit vi aut fraude, tenetur eatenus
illi restituere, vt quem seduxit, veritatem do-
ceat: et si vim intulit, liberum relinquat vt in
bonam redeat mētē. Decepit quis forte ho-
minem, docens non inesse culpam vbi erat:
puta quempiam contractū non esse vsura-
rium, qui tamen erat, ob quā deceptionē ex-
ercet ille talem contractū: in tali casu tene-
tur fallax ille homo docere alium veritatē,
ne falsus malē agat. Quapropter haeresia-
cha qui haereses seminauit, tenetur recanta-
re palinodiam, & quātū in se fuerit conuel-
lere iniqua semina. Eodem iure si ego quē-
piam induxi vt inimicitias gereret cum ini-
mico meo, & mea causa illas exerceat, teneor
illum liberū relinquere ne sim illi causa ma-
li. Conclusio manifesta est: quoniā ego sum
causa non solum ob quam deliquit, verū ob
quam in delicto persistit. ¶ Tertia cōclusio.
Si quis alium absq; vi & fraude induxit in
peccatum, etiam si consulto & ex animo in-
duxit, alius autem scit se esse in peccato, est-
que ei liberum exire dum voluerit: tunc in-
ducens non tenetur peculiari praecipio ius-
titiae cōmutatiuē restituere, sed generali p-
cepto correptionis fraternae sicut ceteros.
Prior pars probatur. Primum, ille inducens
proprie loquendo nihil ab altero sustulit:
nam aufert nemo quidpiam nisi ab iniuito:
qui autem sciens & prudens peccat, quan-
tūvis precibus alterius succumbat, non facit
iniustus: aliter non peccaret, dicente August.
in de vera religio. & 1. lib. retract. Peccatum
adeo est voluntarium, vt nisi sit volūtarium,
non sit peccatum. 15. q. 1. c. quod autē. Re-
spondent autē Scotus, & sui, quod licet tali-
ter inducens non sit tota causa peccati, exi-
sit nihilominus pars causa & occasio, &
ideo manet quodā pacto restitutioni obno-
xius. Contra hoc tamē est argumentū. Quā-
do ergo precum improbitate donū aliquod
ab amico citra vim & fraudē extorqueo, nul-
latenus illi teneor vt restituā vi iustitiae: nisi
mea liberalitate illi decreuero esse gratius: pa-
ri ergo iure qui à muliere vel prece vel p-
tione consensum expressit in malum, postquā
illa vltro consensit, liber est qui extorsit à re-
stitutione: scienti enim & consentienti non
fit iniuria. de regul. iur. in. 6. Et facit ad idem
tex. cod. tit. cap. nullus. eodēque tit. ff. l.
consilij, quibus nimirum docetur neminem

Secundū dō-
clūso.

Ex consilio quod fraudulentū non sit, resti-
tutioni obligari. ¶ Secundō aliter idem com-
probatur. Nemo ei restituere tenetur, in cuius
potestate non est restitutionē fieri: deus
autē solus est author gratiae: homo ergo eo-
dem vinculo est solutus. Quod si virgeas sal-
tem obligari ad id quod potest, aliter argui-
tur. Nemo ei adstringitur restituere, qui sua
sponte condonāt quod sibi ablatum est: sed
ille qui nō vult respiscere à peccato, virtua-
liter condonāt quod ablatum sibi est: quo-
niam cū in sua potestate per solius Dei au-
xilium positum sit diuinā gratiā recuperare
& nō recuperat, videtur illam sua culpa ne-
gligere: atque adeo alter sit à debito liber qd
non retinet alienum. Etiam si ego furto su-
stuli auri pondus quod expōsitū manifestū
quē relinquo domino, vt quando ei liberū
posuit sine mea vlliusve alterius opera cape-
re: profectō si non capit, ceterū illud renue-
re: atque adeo ego non amplius teneor fa-
cere. Etiam neq; obligor illum adinonere
vt capiat, neq; rogare: Ecce quod tuum est
aut cape, aut abi. Ad nostrum propositum.
Vnde quāto obligor iniquum in bonā mē-
tem reuocare, si cū ipse absq; opera mea po-
sit, minimē vult emendari? ¶ Accedunt &
argumēta alia minora, nam secundū autho-
res contraria sententia consequens sit pri-
mum, vt si quis mulierē quae in sordibus ia-
cebat ad sordidū actum induxit, teneretur
eam emendare: quod nulla suadet ratio. Item
quod qui non pōt eum qui corripit in viā
reuocare teneatur saltem pecunia pro posse
ei satisfacere: licet diuina gratia nulla sit exi-
stimatione pendenda, nam in honoribus ita
vltū sit: quod tamē in spiritualibus nusquam
obseruatur: nulli enim confessorum tales
restitutiones iniungunt. Tertiō sequeretur
vt qui publice peccauit, singulis eorum qui-
bus fuit occasio ruinae, teneretur restituere.
Et accedit profectō (vt ait Syluest. in verbo,
restitutio) non debile argumentū in fauorē
huius sententiae, qd cū S. Tho. soletissimus
omniū scrutator de hoc genere restitutōis
nihil vsquam meminere, nullatenus iudica-
uerit esse necessariū. ¶ Adiecit autem in
secundo mēbro, quod ligamine correptionis
fraternae, quod est charitatis, tenetur ta-
lis homo corripere fratrem, & forsitan arctio-
ri vinculo quā reliquos, ceteris paribus: nā
alioqui quē in maiori periculo video, citius
teneor corripere. Atq; eū maximē quē quis
illata vi in peccatū compulsi: vt puta si quis

mortis cōminatione virgini stuprum obtulit. At neq; viculū hoc exit lineas correptionis fraternæ. Non inquā ingreditur iustitiæ limites: vnde Exod. 22. solū sancitur, vt qui dormierit cū virgine dotet eam, ducatq; in uxorem: quod autē procuret eam emēdare, nō adhibetur. Hęc dicta sunt non vt habeas perditis hominibus laxemus: est enim enorme scelus hominē alienos mores veluti iniquitatis magistrū demōstrā; administrum deprauare. Nam et si postmodū tāta adhiberetur cura, vt errantem in viam reducere, peccatū tamen ipsū & tēpus quo in peccato quis durat refarciri vix potest. Sed tamen admonita sunt vt quisque intelligat quousq; lex restitutionis obligando pertin

De secundo argumen.

alud.

gat. ¶ In secundo argumēto tangitur aliud dubiū huic affine de illo qui quēquam à religionis professione retraxit, aut inde detraxit. De hoc enim pari iure, vt eis apparet, isti suprà citati auctores pronuntiant. Palud. nanque eodē loco citato adstruere non formidat eum, qui alteri propositū religionis dissuasit vt nē intraret persuaderet, vel alia via eum vitæ monasticæ subduxit teneri ad restitutionē in integrū: nēpē aut illi in gressum rursus persuadēdo, aut alterū eius loco substitūdo, aut, si neutra istarū via patuerit obstringitur, inquit, idem ipse intrare: In eādē sententiā subscribit Anto. Florentinus 2. par. titu. 2. cap. 2. Et nē opinio hęc monachorum tantū ceptaturū propria, sequitur eādēdem Adrianū in. 4. in eadem citata qō. de bonis animæ restituendis. Et præterea Maior. q. 17. & adducit Palud. exemplum Raymūdi celeberrimi generalis ordinis nostri, q. eadem de causa habitum nostrū induit. Argumentū istū veniatur ex cap. si seruus, primo, dist. 54. vbi iubetur episcopo ordinanti seruū nesciente domino duplum eidem reddere. Inde ergo & fortiore (vt putant) ratione colligunt obligationē restituendi religioni in eo exurgere, qui eidem religioni monachum subtraxit. Verum est tamē, Adrianū & alios sententiā mitigare, dicentes tunc esse veram, quando quis vel religionis odio vel alio malo animo id fecit: secus autē si amicitia ad id adductus est, aut parentum cōmiseratione. Nam tunc et si peccatum cōmittatur, restitutionis tamē lex non ligat.

Prima conclusio.

¶ At verò neq; opinio hęc multū probabilis habet. Prima ergo cōclusio sit secūm dūm moderationē Adriani. Qui bona intentione impedimento est volenti monasticū

institutum capessere nullā facit religioni iniuriam: quippe quæ nullum dum ius acquirit. Cui præterea accedit q. licet monachus professio in genere, adeo sit euangelicum: cōsiliū, vt nullo sit alio opus particularitatem q. hic & modò & cū cæteris circumstantijs tale institutū suscipiat, res est q. citra iniuriam in consultationē pōt ascisci. ¶ Sit autem secunda cōclusio. Nemo qui alteri, etiā iniquo animo monachātū dissuasit, vel alia illi ratione obstitit, quo minus monachus fiat, obnoxius subinde sit restitutioni vel eidem faciendæ vel cōuentui de rigore iustitiæ: sed tantū tenetur charitatis lege & correptionis fraternæ. Conclusio hęc pertinēde atq; superior, quin verò firmiter demōstratur. Primū enim illi qui à religione retractus est, nulla debetur restitutio, quia neque vi cohibitus est, neq; fraude seductus, atque adeo neq; iniustitiā passus: nam vbi nō inuenitur inuoluntariū, sed spontanea cōcessio, nulla subest iniustitia: atq; adeo neq; iustitia restitutionē iniungit. Sed tantū esse illic potest peccatū contra charitatē: quæ ideo charitas, postmodū admonet correptionē fraternē fieri. Enimverò qualem radicē habuit peccatū, sicut vel contra charitatem vel contra iustitiā, talis est & virtus cui emēdatio competit. Secundū argumentū est superioris simile. Ille qui à religione est impeditus, in sua pōt habet libera potestate suū prius propositum exequi: si autē non vult, tunc ille qui eum adduxit exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumenta hęc inde fortiora, quod perniciosius est hominē in peccatum contra legem adducere, quā à consilio religionis reducere. ¶ Neque verò restitutio necessario est religioni faciendā. Nā nullo pacto vtget argumentū, quod religio illa & ordo ius quoddam habebat, saltē proximū. Enimverò illud semper depēdebat à voluntate illius qui poterat à proposito retrocedere. Quod si sua sponte mutauit, nulla restat obligatio restituendi. Imò eadē ratione addiderim, quod etiam si quis à professione neophytus, puta qui habitū indutus est & catechumenus, absque vi & fraude adduxit, licet graue cōmittat peccatū, tamē eum nō sit nisi cōtra charitatē, nulla iustitiā eum obligat ad restitutionē. Nā si ego istū iam adormantē intrare hanc religionē ad aliam diuerterē, nō sio debitor priori cōuentui: ergo nullū habebat ius quod me obligaret etiā si simpliciter extraxisset. Quin verò neq;

neque ille qui iniquissimo animo professio persuaserit exire, planē video quo iure ad restitutionem teneatur. Neque argumentum quod à serui similitudine deducitur prorsus in cōtrarium cogit. Etenim quicquid de seruo sit, de quo idem iudicium erit in cōscientia, quod secundū leges ciuiles fuerit, non tamen eadem apparet ratio de monacho. Mācipium enim dominus in suam propriā utilitatem veluti equum suum possidet: de monacho autem non sic censendum. Nam qui se diuino obsequio manciparunt, et si astrictissimi sunt religionis voto, non tamen possident vt serui ob prelatorū temporale cōmodum, sed ob suū ipsorum spirituale. Quare seruitus illa libertate plena est. Quā licet monachus abutatur, habitū exuens, tantum obligatur lege obedientiæ redire, vt dignus efficiatur regno cœlorū. Et ideo si sua sponte exierit, nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem. ¶ Tertia conclusio est. Si quis alium vi, vel minis, vel fraude, seu retraxerit seu extraxerit à vita monastica: vt pote dicendo non esse bonam, ille, quā contra iustitiam fecit, inuoluntarium hominē permouēdo, tenetur, fateor, detecta fraude veritatem docere, & vim amouere, vt liberē possit redire: teneturq; forsā propter illatam iniuriā, procurare vt iterum in cōuentum recipiatur. Si tamē nō redit, nullum tamen superest restituendi ligamen. ¶ Quarta conclusio. Quāuis quis iuuenem vel impediētem vel abduxerit, vel vi à monasterio expulerit etiā illum qui fuerat professus, neq; tenetur alium loco ipsius subrogare, neq; ipse intrare. Hanc conclusionē præterquā superioribus rationibus, hac præsertim mihi persuadēdo. Consiliū religionis nemo nisi cū omni libertate sequi tenetur. Est enim religio, quippe qua homo ab se abdicat propriam libertatem, perdifficilis: ob idque lege sanctē decretus est annus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut commisionē delicti potest quis in religionem obtrudi, etiam si quis monachos plures vt exirent peruerteret. Neque vllus potest casus dominicū illud verbum mutare, quo ait: Si vis perfectus esse, ydē, &c. sed vniuersum hoc relinquendum est libero cuiusque arbitrio. Nemo ad fidem nisi spontaneus adigitur: qua ergo lege possumus ad opera cōtrarium cogere? Cōtrarium porrò nō canonice leges docent, quæ licet vel adul-

Ad argum. aliorum.

Secundū d. clusio.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

teras, vel hæresiarchas, vel scelestissimos alios intra monasteriorum septa atque in arctissimas cellulas occludant, neminem tamen ad professionem religionis cogunt. Isti ergo qua ratione putant institutis monasticis fauere, sunt fortē in religionis vota, quæ libertata esse debent, iniuri: eaque dū homines eō cogunt, odiosa reddunt. Accedit huc, quod forsā retrahenti aliam, minime illud congruit institutum religionis: neque fortē conuentui expedit. Hac enim de causa statutus est professionis annus: ergo si ante ingressum scit sibi nō esse salutare, ne utiquam intrare tenetur. ¶ Pugnat insuper aduersum istos validum argumentum. Sequitur enim ad eorū opinionem, quod qui professum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tamen est cōtrarius concedens probationis annum: quo quis expertus fuerit non sibi ex re esse tale institutum, libere recedat. Accedit præterea quod non semper est personarū paritas. Vtrū vir illustris aut egregiē doctus teneat ideo religio se mōcipare, q. religioni v. parū vel nihil vti lē extraxerit? Extat deinde argumētū q. restitutio in foro cōscientiæ nō obligat nisi illis casibus, quibus si veritas publicē constaret, obligatio secundū leges oriretur in foro exteriori: at verò neque Papa neq; Prælatorum vllus talis reum criminis compelleret illo pacto restituere: nulla ergo est obligatio in conscientia. ¶ Quinta nihilō secius adhibenda est conclusio. Qui conuentum aliquem aut religionem persona aliqua expoliavit, quæ religioni erat frugi (nā de inutilibus nullus subesse potest scrupulus) fortē teneretur de damno dero: neque verò in integrum, sed ad prudentium arbitrium: vt qui rectorem Cathedralis vel fraude dementaret, vel vi exire constringeret, teneretur de dāno cessantium prouēnium. Haud tamen hoc tanquā mihi comperitissimum statuerim. Imò standum arbitror tunc foro exteriori: nam (vt dixi) non eadem est hic prorsus ratio, quæ de seruo. Hęc autem disputata sint de iustitia: nam de consilio aliud est. Per egregiē nāque fecit Raymūndus, per suum, ipsius ingressum damnū compensando, quod religioni dederat. ¶ Tertium argumentum iam nos in consideratione mittit restituendorum temporalium bonorum. Hęc autem triplix sunt rationū differentia. Aliā quippe sunt corporis, alia

Opinio explicat quādo in cōscientia quis ad restitutionē tenetur.

Quinta conclusio.

De tertio argumēto. Generalium bonorum. Hęc autem triplix sunt rationū differentia. Aliā quippe sunt corporis, alia

verò exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama, Quod Ioannes in sua Canonica dixit: Omnia quæ sunt in mundo, aut sunt concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Inter hæc autem illa sunt nobis congenita penitius ac nativa, atque adeò potiora, quæ ad corpus attinent. In quibus primum est vita quæ per homicidium tollitur. De qua Sanctus Thomæ Theologi summo consensu respondent in tali casu, quia æqui ualens restitui nequit, sat esse ut fiat possibilis repensatio: veluti quia Deo & parentibus reddere ad iustum non valemus, ut pote à quibus suscepimus vitam, sufficit eis reddere quantum possumus. ¶ At verò operæ pretiū est hoc presius explicare. Atqui in primis recolendum est ex superioribus necessariam esse homicidæ & restitutionem facere damni dati, & satisfactionem de iniuria: & ideò de utraque est dubium in foro conscientiarum: nam in foro exteriori posita est talionis pena: ut iuxta verbum Domini, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autem nihil ad nos: qui tantum in situimus confessarios ad poenitentias iniungendas. Dicamus ergò prius de damno dato. De quo est omnium conclusio, quòd si occisus familiam sudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud damnum compensare, alendo eandem familiam. Et ratio fit illis comperta ex natura commutativæ iustitiæ. Sustulit ille viduæ & orphanis alimoniam: reddat ergò. Sic enim decretum est capit. fina. de iniur. & dā. dato. Si tua culpa datum est damnus, iure super his satisfacere te oportet. Hi autem sermones uniuersales, sunt magis veri & minus vitales. Opus est nanque respondere an quicumque sit ille homicida: & quantacunque fuerit defuncti familia: debeat illam perpetuo sustentare. Maioris in: 4. distinct. 15. quæstio. 19. dubio postremo ait teneri homicidam tantum reddere heredibus defuncti, quantum ipse iudicio prudentium lucratus fuisset tota vita: deductis laboribus, quia non tantum, inquit, debetur quiescenti homini, quantum laboranti. Hoc autem nihil est dicere: quoniam si illi qui suis manibus victitat laborem ademeris, nihil relinquis: cessans quippe ab opere nihil lucraretur. Item argumentum est contra hoc urgentissimum. Si enim quis quenquam ab opere & labore cohibet, in integrum tenetur de-

Qualis debeat fieri punita ablata compensatio.

Dubium.

Opinio. Maioris

Impugnatio.

dāno, ac si ille laboraret: nam ille accensus est operi. Si tu ergò illi obstas, adstringeris ei quod ipse lucraretur refundere. Et ideo Scotus distin. 15. quæst. 3. ait talem homicidam teneri ad sustentationem familiæ defuncti: non solū vxoris & liberorū, verum si ille matrē quoque; & propinquos nutrebat, uniuersos quoque; cogitur ipse pascere. Et sequitur eum Adrian. eadē distin. citatq; in eandem sententiā Speculatorē & Pano. dicētes quod quisq; heredū potest agere pro operis defuncti, quas posset exercere toto suæ vitæ tempore. Hæc autē regula non est ad amulsum certa, sed dura valde circumspētorū conscientijs. Sequeretur enim quod homicida ante iudicis condensationem in summā pauperiem redigi deberet, & talē deberet imponere confessariis poenitentia. Vnde si homicida pauper est qui tantū lucratur quantum ille lucratur defunctus, teneretur totū dare, & nihil sibi reliquum facere. Quod si fortē ille occisus erat mercator, cui ampli proventus proueniebāt, & homicida itidem est mercator, teneretur tantundē heredibus refundere. Adrian. concedere videtur. Maioris verò negat. nam dicit, quòd post quā familia habet aliunde victum, non tenetur homicida illum ei suppeditare. At verò hoc nihil refert: nam si nudam commutatim iustitiā consideres, nil interest sint hæredes diuites, an pauperes. Etenim (vt. 5. quæst. superioris libri dicebamus) non hoc attendit: sed præcipit ut quantum ablatum est, reddatur, modò qui ablit lit soluendo sit. ¶ His ergò prætermisissis: certissima quæ hic potest conclusio stabiliri, est hæc. In his quæ secundū speciem reparari nequeunt, restitutio est ad arbitriū prudentiū faciēda. Neq; particularius aliud. S. Tom. respondet: nimirū intelligens nihil posse certius consti- tui. In hoc autē arbitramēto habenda est ratio personarum, tam occisi quam occidētis, quam etiam hæredum, nam (vt modò disputabamus) nulla aliarum regularum est solida. Quapropter hæc est quæ prudētibus habebitur in vsu. Atque adeò plus huc conducit prudentum sententiā, quam Theologorum scientia, vel Iuriscōsultorum. Quando enim homicida est diuitijs præpotens, maior est ei restitutio iniungenda, quam si egeret. Et si occisus inutilis erat suis, minor quam si esset frugi. Est præterea in hisce iniurijs considerandum quòd qualitas defuncti non tantum pensari habet ex utilitate ipsius, indigē-

Scotus.

Improbatio.

Conclusio. authoris.

traq;

traq; suorum, verum etiam ex valore & dignitate personæ. Nam qui virum ingenuum interitit aut alia ratione insignem occidit, ad maiorem multò restitutionē tenetur, quam si personam inferioris classis trucidaret. Falluntur ergo qui arbitrantur ob id quòd non reliquit familiam in opem non esse restitutionem necessariam: quoniam talis persona multò pluris erat quam alia. Quin verò & occidendi modus, si per insidias, aut fraudē, aut per insignem atrocitatem homicidū pertratatum est. Hæc inquam omnia venire debent in consilium, ut restitutio legitime fiat, dum modò hæc omnia iniurius possit soluere, etiā cum graui detrimento suorū honorū. Tamen si ut ad superius quoddam verbum respondeamus, non sit propter restitutionem in foro conscientiarum in extremam, aut grauem necessitatem quisquam coniciendus. Sed & restat insuper in huiusmodi casibus animaduertendum id quod in spe est tantū, non æquipollere ei quod est in re: nam poterat defunctus citò mori, aut languere, ita vt non posset familiam sustentare. Idem prorsus dicendum de mutilatione membri: vt qui manum alteri abscidit tenetur soluere operas medici, & damna, cessantēque labores in integrum: ad arbitrium tamen sapientum virorum. Quòd si quis sententiæ huic obijciat illud Exod. 21. quod iure etiam Canonico de iniur. & dam. dat. capit. si rixati. pro lege susceptum est: nempe quòd si percusserit alter proximum suum lapide, vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ille qui percusserit, opera eius & impensas in medicos restituat, cæterum in nocens erit. Respondetur quòd erit in nocens respectu homicidij: & si ille qui læsus est, plenè conualuit, euadet tunc & percussor prorsus liber. ¶ Ex his fit consequens quòd non debet æstimari pretium huiusmodi læsionum ad libitum illi qui dānum accepit. Amputauit quis manū alteri, aut eruit oculum: utrum teneatur tantum reddere quantum ipse peteret, si ante mutilationem ipse vellet vendere membrum suum? Minimè gentium. Est plebeius qui pro mille aureis nollet orbati oculo: & tamē postquam aulus ei est, non tenetur qui eum eruit tantū reddere. Non enim eadē hic habenda ratio quæ in rebus recuperabilibus. Si furto surripui equum, debeo vel ipsum reddere: vel simpliciter quantum valeat: at quia mēbra non possunt eadem restitui, non debent tanti æstimari quanti homines illa fa-

ciunt quando habent. Quauis etiam deformitas quæ in mutilo restat, sit etiam repensanda. Sed est tandem adnotandum quòd inter illustres istæ restitutiones non petuntur. Nam damna facile condonant: iniuriæ enim sunt, quas nunquam obliuioni tradunt. ¶ Secundò præter damna data tenetur iniurius satisfacere pro iniuria, sed de hoc quoque diuersę versantur opiniones. Est inquam Scoti grauis seueraque sententia loco citato. Ait inquam quòd ubi lex talionis iure sancita est, illa est sancta & legitima: & ideò iuste inquit debet illic homicida patienter tolerare, verissimum est. Attamen si intelligat quòd ipse se debeat offerre prætori, hoc profectò nulla probabilitate sustineri potest, quoniam nemo reus esse tenetur, ac simul actor, vt sponte se patibulo obijciat: esset enim hoc contra ius naturæ, quod tam truces leges, & præcepta non admittit. Haud tamen credibile est grauem doctorem ita sensisse. Id quod ex subiūctis statim verbis conijcitur. Subdit namque quòd ubi lex talionis non fuerit statuta, reus non tenetur sibi eam inferre: quia nullus debet esse homicida sui. Hinc em colligitur quòd neque ubi statuta fuerit tenetur reus obijcere se iudici. Hoc enim eodē recideret, ac si eam sibi inferret. Adijcit nihilominus expe- dire tunc tali homicidæ, vt exponat vitam suam in causa iusta, ut pote in bello contra inimicos ecclesiæ pro restitutione faciēda illi cuius vitam abstulit. Et subdit quòd si neque tantam restitutionem velit facere, non potest omninò esse immunis à restitutione. Est satis seuera & rigida censura: quam videtur sibi satis corroborare verbo Christi. Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus cōsentit cum illo. Ego verò fateor quòd neminem possem sic obligare. Christi namque de vindicæ gladio reipublicæ loquebatur, quo malefactoris pereunt. Imo verò pro viro qui ira successus vnium homicidij fecit, non subinde consilium esset illa de causa committere se bello: scis esset eouisque perditis moribus, vt esset velut publica pestis. Alix ergo faciēda est satisfactio pro iniuria, petendo videlicet suppliciter veniam, vel arbitraria poenitentia. ¶ Quando verò nulla alia patet restituēdi via, commoda restitutio est, si interfecto orationibus & præcationibus mortuum suum apud Deum

Præter dānatiā iniuriæ cōpēsanda Scotus.

Nemo reus esse tenetur actor.

Improbatio.

Quomodo faciēda satisfactio iniuriæ.

adiuuet. Idque salutare est vt in sacramenta
 li confessione poenitentia loco iniungatur.
 Tamen, vt verum fatear, iustitia obligatio-
 nem de huiusmodi spiritali restitucione pla-
 ne non video. Neq; S. Thom. illius meminit.
 Quamlibet Sco. loco citato necessariam exi-
 stimet. Neque verò in foro iudiciali compul-
 sio fit nisi de damno temporali dato, de que
 compensatione iniuria. Sed est nihil minus
 saluberrimum cõsiliũ, quando interfectus
 indiget. Nam si à fide catholica alienus vixit
 set, ridicula esset talis restitutio. ¶ Restat au-
 tem dubitationis non nihil, qui sint illi hæ-
 redes, quibus facienda est restitutio de neces-
 sitate. Ait enim Scot. quòd si ille defunctus.
 alebat parètes, & alios cognatos, & propin-
 quos omnes, tenetur interfecto pariter fu-
 sferentare. Et eum sequitur Adrianus, & alij.
 Respondetur tamè per tẽperamentũ huius
 sententia. Sunt enim aliqui heredes necessa-
 ri, nempè qui tale ius habet vt nequeant in-
 totũ ab hæreditate excludi: sicut sunt vxor.
 & maritus, parètes, & filij: hos enim teneba-
 tur pater sustentare si egerent. Quapropter
 & hic hæredum ordo succedit in ius defun-
 cti: quibus ideo de iusticia facienda est resti-
 tutio. Et ratio est, quòd homo est quoddam
 bonum, non solum suum, sed vxoris, & pro-
 lio, & parentũ. Et ideo qui hominem gla-
 dio sustulit, illis sustulit. Alij verò sunt hære-
 des solum ab intestato, qui tamen non sunt
 necessarij, vt fratres, & interiores cognati. Et
 his rigore iusticia in cõscientia non tenetur
 homicida: nam licet defunctus sua liberalita-
 te illos aleret, non ideo illa obligatio transit
 in homicidam. Alias teneretur pariter alere
 amicos & famulos, & quosunque ille in do-
 mum receperat. Verum est tamen quòd in
 foro exteriori fratribus, & reliquis agnatis,
 quia ius habent agendi de iniuria, solet, vt cõ-
 remittant, pecunia rependi: non tamen quòd
 pro damno dato illis quicquam debeat.

*Dubiũ, an obligatio re-
 stituedi tra-
 seat ad hæ-
 redes.*

¶ Quòd si super his percontaris, vt rum hæ-
 redes homicidæ si ipse viuens non satisfacit,
 teneantur de damno in conscientia? Respon-
 detur ipsos teneri, si defunctus bona reliquit
 alijs in iniuriam autem cõpensare, nõ
 item cõiunguntur. Nisi viuens homicida cõ-
 dempnatus esset trãsiret, in rem iudicatam
 vt pro iniuria tantum solueret.

*De quarto
 argumẽto.*

¶ Sequitur vt in quarto argumẽto de fama
 & honore læsi, quomodo debeant resti-
 tuti. Qualiter autem fama, & honor diffu-
 rant, libro sequent. quæst. 9. vbi eorum tra-

status proprium habet locum, explicabi-
 tur. Nunc autem satis est nosse famam, quæ
 bona est existimatio de homine publicitatis
 habita, per detractiõem denigratiõis obidq;
 infamator commodiori aptiorque possibi-
 li modo, restituere resarcireque eam tenetur.
 Est enim in bonis temporalibus post vi-
 tam præcipuum. Neque verò est, sicuti abla-
 ta vita, irrecuperabilis: potest enim in inte-
 gram restitui. Attamen restituenda est sta-
 tim in fronte regula. Quòd læsa fama nõ est
 de necessitate salutis restituenda, nisi quan-
 do cõtra iustitiã auferatur, que regula vniuer-
 salis est in omnibus bonis. Vnde cõ S. Tho-
 mas tres assignet infamandi modos: Pri-
 mus, inquit, cum quis scilicet verum dicit, &
 iuste non obligat ad restitutionem. ¶ At
 quia de hac re variæ circumsferuntur opinio-
 nes, nõ tanta authorum citatione stylym ob-
 nubilemus, subiectis notabilibus rem aper-
 tiamus. Primum, vt obligatio restitutionis
 famæ oriatur, requiritur, vt verè fuerit abla-
 ta, vel obscurata: nam quandoque ratione
 obiecti apparet auferri, quæ tamen re vera
 non auferitur. Id quòd quatuor modis con-
 tingere potest. Primo si qui diffamatur ta-
 lis homo est, cui secundum humanam repu-
 tationem illa non est infamia. Dixisti aulicũ
 hominem seruire, vt ipsi aiunt aulicæ etiam
 scemina: licet suspicio inde oriatur si mo-
 dõ scemina nullatenus infamans: profecto
 viro non teneris ad restitutionem. Ne-
 que si diceret descendisse in duellum cum
 alio: quauis hoc secretum esset, & for-
 san mendacium: quia tali hominum ordini
 nulla, aut perquam exilis oboritur ex his
 infamia. Secundo neque auferitur fama quã-
 do persona iam publicè erat infamis. Men-
 titus es, verbi gratia meretricem tali nocte
 admisisse lenonem, quem non admiserat:
 re vera non esset peccatum mortale non re-
 stituere ei famam: quia nullam inde macu-
 lam ipsa contraxit. Tertio si infamia est de
 re læuisima. Vt si quis alium infamaret
 quòd esset negligens in studio: & quòd non
 ieiunaret. Quadragesimam totam, quauis
 mendacium esset: si persona illa erat vulgari-
 s, pro nihilo ducit. Quarto si infamator
 vel non est fide dignus, vel loco videtur di-
 xisse: quoniam cui nulla datur fides, cõsi de-
 lictum incurrat: quia tamen nullam gene-
 rat infamiam, nullo se illaqueat restitucio-
 nis nexu. ¶ Præterea requiritur vt alius fa-
 mam obnubilet per iniustitiã delictum.
 Etenim

*Regula de
 famatis
 tuenda.*
*Primum
 tabile.*
*Quatuor
 modis
 diffama-
 tiõis.*
*Primum
 modis
 diffama-
 tiõis.*
*Primum
 modis
 diffama-
 tiõis.*
*Primum
 modis
 diffama-
 tiõis.*

Etenim qui more & lege verum crimen pro-
 palat, nihil auferit quo restituere teneatur.
 Vt si quempiam in iudicio rectè accusasti,
 aut si per fratrem correctionem ad maio-
 rem emendam prudenter plures accersisti
 testes, quib; proximi delictum patefaceres:
 aut si bono amici tui consulens, qui crimi-
 nosum, aut malè fidum seruum recipere in
 suam familiam adornabat, id nõ faceret ad-
 monueris: nullus istorum casuum iugo re-
 stitucionis hominem subdit. Mox si quis
 quempiam infamet contra charitatem non
 violando iustitiã, neque sic innectitur re-
 stitucionis necessitate. Detulisti crimino-
 sum in iudicium qui re vera dignus erat sup-
 plicio & testibus conuinci poterat, non ta-
 men ad bonum suspiciens, sed iniquo ani-
 mo, puta ex odio, aut ex auaritia, vt illi in
 sua dignitate per ambitionem succederes, &
 deliquisti quidem contra charitatem & li-
 beralitatem: non tamen restituere conuincis:
 quia non fecisti contra iustitiã. Par-
 tione si prælatu proderet reum quem licitè
 condemnauit: proderet autem quibus il-
 lud erat ignotum, impingit quidem in cha-
 ritatis iura: haud tamen restituere tenetur.
 Neq; verò qui legitime diffamatum in vno
 loco traducit in alio, vbi res nondũ erat au-
 dita. ¶ Ad hæc requiritur tertio qd qui læsus
 est non alia viã famã recuperauerit: nõ tunc
 immunit fit ille qui infamauit à restitucione,
 quippe cõ alter iam habeat qd perdidit.
 Vt si ille quẽ de concubinato traduxi, adeo
 se cõpurgauit, vt nulla mihi amplius habeat
 fides: nonne sum restituendi exoneratus. Ecce
 ergo tres conditiones ex quibus obligatio
 conflat ad restitutionem: scilicet, vt au-
 feras famam, & contra iustitiã, & quam
 alter non iterum in integrum reparauit.
 ¶ Post hæc ergo ad singularia descendenti-
 bus dicendũ restat, quòd duobus modis (vt
 ait sanctus Thomas) vti venit contra iustitiã
 infamatio: scilicet, quando quis falsum
 crimen imponit atq; iniuste, secundo quan-
 do imponit verum, sed iniuste. Sed nõ
 quid fieri potest, vt impositio falsi criminis
 sit vnq; nisi iniusta? Quid ergo opus erat
 post falsum, addere iniustitiam? Respondet
 fuisse necessitatem (vt lib. sequet. quæst. 4. vbi
 iudex ante cuius tribunal ille legitime
 probatur nocens, quem ipse nouit esse inno-
 centem, tenetur ipsum supplicio addicere:
 quo vtique casu falsum illius crimen factõ
 ipso affirmat, iuste tamè: & ideo ad nullam

cogitur restitutionem. At verò neq; iudex
 extra illum casum, neque vlla priuata perso-
 na sciens, ac prudens falsum de alio crimen
 adstruere valet citra iniustitiã. Tunc ergo
 ille non faciet idoneam restitutionem ante
 quàm asserat se esse mentitum, nisi forsan
 inter illos conuenerit, vt alia sit remunera-
 tione contentus. De quo statim verbum al-
 terum adhibemus. Quin verò & hoc obser-
 uandum est documẽtum, quòd nõ satis est
 coram eisdem quibus mendacium dixeras, re-
 stitucione mentitum asserere: verum teneris contra
 riam, quã feceras fidem facere: videlicet, quia
 homines proliuiores sunt ad credendum
 mala quàm bona, iureiurando si opus fuerit
 adhibitisq; in super testibus, nõ strare te de
 bes falsum dixisse: vt qui tua culpa fuerat in
 famia resperus, tua quoq; diligentia repur-
 gatus euadat. ¶ Secundo modo, obscuratio
 alienæ famæ fit contra iustitiã, quando quis
 verũ crimen detegit: tamen contra iuris ne-
 cessarium ordinem. Vt si quis occultum cri-
 men vel extra iudicium propalauit, vel in iu-
 dicio accusando detulit, quòd tamen pro-
 bare nõ quauerat. Quando verò alias præter
 misit ordinis minutias, non fit subinde resti-
 tucioni obnoxius, vt puta si accusauit die fe-
 sto, aut loco indecenti, aut non seruatis alijs
 ceremonijs, quæ rei substantiam nõ mutât.
 ¶ Verũtã hic restitutionis casus, perquam
 difficilis est, si fieri ritè debet ac rectè. Enim
 verò hoc certum est non licere illi infamato-
 ri dicere se fuisse mentitum: esset enim hoc
 ipsum mendacium: quòd pro salute totius
 mundi nequiquàm dicendum est. At qui id
 quòd sanctus Thomas, & Scotus & pleriq;
 Doctõrum aiunt, debere scilicet illum tunc
 dicere se perperã illud dixisse, atque ini-
 què proximo diffamasse, neque esse sibi
 adhibendam fidem, vsque adeo, vel parum
 vel nihil ad restitutionem cõfert, vt citius
 ac sæpius noceat. Alij ergo rectiores aiunt
 infamatorem tunc debere vti amphibolis
 verbis, vt sic ipse non mentiatur, vt tamen
 alij arbitrari possint, fuisse mentitum. Sed
 re vera præter quàm quòd hoc, genus esset
 mendacij, nihil vtilitatis afferret. Ob idque
 fatius mihi semper visum est, quòd & hic
 Caieta. ait, non amplius talem detractorem
 coram eisdem de re illa fari debere: sed bo-
 nam vbique eiusdem hominis existimatio-
 nem dispergere, videlicet quantũ citra men-
 dacium valet. Et quauis inde alij quòd non
 se ipse retractat, colligant verum dixisse, nõ
 tamè

*Notandũ
 cumentũ in
 restitucione
 famæ.*
*Secũdũ mo-
 dus.*

tamen ipse amplius facere valet. At verò tenetur ei, cuius infamiam vulneravit de damno dato, nempe si causa illius iniuriæ aliquam iacturam suorum bonorum fecit. Nō tamen in integrum, ac si per mendacium eum diffamasset, sed ad arbitrium sapientum prudentumque virorum. ¶ Verū tamen in his restitutionibus faciendis pensanda est rei possibilitas. Equis enim restituere valeat, si ei quem diffamavit, impedimento fuit ne episcopatum, aut egregiam cathedram amplamue dignitatem obtineret? Debet ergo in hisce calibus consilium teneri sapientum. ¶ Tertius verò modus qui ab Scoto & Richardo & cæteris adjicitur iniuste infamandi, vsu venit, quando quis negat occultum suum crimen, quod alter iniuste detegit, siue in iudicio siue extrā. Vt dum occultus concubinarium aut fur præter ius denuntiatus, ait denuntiantem fuisse mentitum. Dubium enim est teneaturne illi restituere famam, quam ei fauciat, dicendo illum esse iniquum delatorem. Et quidem Caietan. hic, & in Summa, in verbo, restitutio, vtrunque eorum ait teneri alteri restituere; quandoque mutuo sunt sibi iniucem iniurij: & nullus, vt ipse arbitrat, potest suam famam remittere. Scoto verò, & Richardus mitius respondent: nempe illum concubinarium non teneri sic denuntiatori restituere famam, vt occultum suum crimen fateatur: sed alijs verbis eū excusando; nempe dicendo bona intentione, & zelo illum fuisse adductum. ¶ Crediderim tamen, si meum vst ascultandum iudicium, quod licet hoc quod Scoto admonet salubre sit eō silium: tamen secundum iustitiæ rigorem ille iniuste infamatus nullatenus tenetur denuntianti vel accusanti restituere: etiam si suum crimen negauerit, ex qua negatione colligatur alium fuisse vel mentitum, vel falsum locutum. Id quod & ante nos Syluest. adstruxit, in verbo restitutio. 3. q. 3. Nam qui suo vtitur iure, nemini iniurius est, atq; adeo rigore iustitiæ non cogitur illi quippiam restituere: ille autem qui tali casu suum celat crimē, suo vtitur iure. Quod si arguas, illum dum negat crimen quod fecit, mentiri: & si cum iuramento id negat, peccare mortaliter ex quo consequens apparet, alteri ad restitutionem teneri. Respondetur primum quod potest celare tacendo, scilicet neque affirmando neque negando. Secundò respondeatur quod etiam in negando citra iuramen-

Tertius modo infamandi iniuste.

Caietan.

Scoto.

Sententia auctoritatis.

tum peccet, non tamē mortaliter: quia non perniciosè mentitur: quandoquidem ius habet celandi. Et quanuis deierans mortaliter peccet contra Deum, non tamen iniustitiam contra reuelatorem committit. Neque verò, vt Scotus putat, contra rem publicam: quoniam quandiu ipse habet ius suum conregendi crimen, non est inobediens iudici, atque adeo neque ad restitutionē cogitur. Est enim alta mente, illa supraposita regula seruanda. Nullum peccatum ad restitutionem obligat, nisi contra iustitiam. Quocirca metaphysica hæc distinctio Caietani, scilicet quod accusator potest considerari vel tanquam iniuste accusator: & tunc alter crimen negando, non facit ei iniuriam: sed tamen potest etiam considerari tanquā homo, & tunc fit illi iniuria. Metaphysica inquam hæc distinctio, profectò nihil ad mores refert: nam cum ipsissimus homo sit qui accusat, nullam ei irrogat iniuriam, qui se suo iure ab illo tuctur. Præterea inanis est ille modus mutue restitutionis. Nam si qui accusauit non potest dicere falsò se accusasse, quia mentiretur: sed accusasse iniuste: per hoc nō refarcit alterius famam: imò potius cōfirmat rem veram affirmasse. Item postquam altero non tenetur crimen suum occultum confiteri, si diceret, vt vult Caietanus, alterum non fuisse calumniatorem, illa esset quasi confessio proprii criminis. Ill ergo infamatus non tenetur restituere accusanti: sed si alteruter, potius accusator, qui priorem intulit iniuriam tenetur excusato. ¶ Præter hæc quando vterq; tenetur, certum est, contra quam Caietanus censet, locum habere compensationem: vt scilicet iniuria p iniuriam remitteretur. Potest enim quisq; suam famam & remittere & cōmutare, vt statim videbimus. ¶ Quartus denique modus iniuste infamandi est tato perniciosior, quanto viciatior & minoris æstimationis. Nempe dum quis quæ audiuit retulit. Audi si scilicet vicinam tuam amicam receperat: id autem vt ingenium est hominum, statim in aures vicinæ hisce verbis suffuras: Hoc aut illud audiui: ego quidem non credo: sed audita refero. Est profectò ingeniosus, sed pestilens detrahendi modus. Nam quo tu te ipsum sanctius iustificas, maiorem tibi arrogas fidem, & ideo peius infamas. Sic enim fama, vt ait ille, vires acquirit eundo. Quare et si Scot. loco citato distinct. 1. q. 4. Caietan. 2. 2. quæstione. 7. 3. artic. 2. illam

primum dicitur

Quæstio dicitur

alteri dicitur

illam censant non esse directè infamationem: quia ex natura rei non auferit famam, neque obligare putant ad restitutionem, nisi ratione scandali: profectò ego non sic auerem tutas reddere conscientias. Imò qui sic infamat, licet non teneatur dicere se esse mentitum, quandoquidem id audiuit, tenetur tamen non solum dicere leuiter se esse locutum, verum & operam dare, vt opinio nem quam alij conceperunt illis adimat. Nisi forte res sit tam publica, vt alia via inserpserit. Cauendum ergo est maximè ab huiusmodi suffuris. ¶ Præter hæc autem de hac famæ restitutione multa doctores controuersantur dubia, quæ sunt ordine discutienda. Primum est, vtrum cum detrimento propriæ famæ restituenda sit aliena. Apparet enim id non esse necessarium: tum quod vnusquisque debet potius suæ famæ consulere quam alienæ: tum etiam quod fama quam ego alteri abstuli non mihi accreuit. Debeo inquam quos depredatus sum nummos eò restituere, quod mihi accreuerunt: ob id autem quod famam alterius obscuravi, mea non fuit facta clarior. ¶ Respondetur, nihilo minus proculdubio cum propriæ famæ detrimento eam tenetur, quam lacerauimus, reficere. Nam licet nostræ propriæ quam alienæ accuratius debeamus prospicere: haud tamen vlli licet cum alterius iniuria sibi cōsulere. Neq; dissimile est in alijs bonis temporalibus. Si enim alienam domum incendio absumpserit, aut hominem coëgisti suas merces in vnda iactare, licet nihil tibi accreuerit, teneris nihilo minus restituere. Vnde acutè profectò Arist. 5. Ethicorum docuit in huiusmodi iniurijs, licet non proprium, tamen metaphoricum esse lucrum: nempe quod tuā expens voluntatem aliū denicisti: ob idq; perinde teneris restituere, ac si quod abstulisti tibi esset appositū. ¶ Hoc autè dubium, alterum parturit: vtrum scilicet vsq; adeo hoc sit verū, vt nullam exceptionem admittat. Est enim prægrauē, vt si Antistes, vel alter egregiæ existimationis, famam priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura suæ alienam reficere: dicendo se esse mentitum, vel quid simile. Respondetur leges has morales nō esse tanto cum rigore ascultandas, sed vt sapientissimus quisq; ponderata personarum qualitate cēderet: & ideo personæ illustri satis est si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione com-

penset. Quod si aliter noluerit, non tenetur infamator amplius facere: nam etiam in pecunijs si debeo decem quæ soluere non possum nisi cū milliu detrimento, profectò differre possum solutionem, vel aliam viam indagare soluendi. ¶ Grauius autem dubium huic affine est, vtrū fama sit cum detrimento propriæ vitæ restituenda. Caietan. 2. 2. q. 62. ar. 6. quem itiniore nonnulli sequuntur, tres rerum ordines distinguit: nempe pecuniam honorem, ac simul famam, & tertio vitam. De quibus hanc constituit regulam. Rem inferioris ordinis nemo tenetur cū detrimento rei superioris restituere: vt pecuniam cum detrimento seu famæ, seu honoris, nec famam vel honorem cum detrimento vitæ, sed rem cuiuscunq; ordinis detrimento rei eiusdem ordinis. ¶ Regulas autem huiusmodi ex visceribus metaphysicæ expressas, multo plus nimio Caietanus ad morum philosophiam accommodauit, quæ ideo nō possunt non esse fallaces. Profectò non est quod ambigi possit, quin pecunia debeat nonnunquam, cum detrimento famæ restitui. Primum enim nemini fas est eum detrimento & iniuria alterius sui protegere honorem & famam: neque alter qui læsus est tenetur iuri suo etiam pecuniario cedere, vt qui iniuriam intulit, suam protegat famam. Suffragatus es, verbi gratia, amplam pecuniam: haud dubium quin debeas omnem adhibere diligentiam vt secretò restituas. Si tamen neutiquam sine famæ & honoris periculo potes, non ideo debet alter sua denudari substantia: maximè cum damnum illius graue est. Haud enim negamus quin debeat respectus haberi famæ & pecuniæ: sed tamen, cæteris paribus, maius est ius innocentis, qui à te iniquè læsus est. Secundò, quanuis metaphysicā rationem inire velimus, & si fama genere suo præstantior sit quam pecunia, tamen tantum potest aris accumulari, vt cumulus ille multo sit pretio fior fama tua. Est quidem aurum suo genere argento pretiosius, sed tamen tantum esse potest argenti pondus, vt multo æstimetur pluri, quam minus auri. Porro ergo illa regula valde perniciofa est in rem publicam: quam idcirco absit vt vllus credat qui suæ studet conscientie cōsulere. ¶ De vita autem quod quis cum An cū periculo uitæ tenetur quis restituere.

Tertium dicitur

Bonorum dicitur

Regu. Caietan.

Reprobatio

An cū periculo uitæ tenetur quis restituere.

fit dominus vitæ verum, neq; ob vllm delictū teneatur se morti offerre, vt libro proximo dictū sumus, aut mortem sibi ad quā condemnatus est asciscere: consequens esse apparet vt cum eius periculo nemo ad restitutionem teneatur. Respondetur ergo quod secundum communem legum ordinem & morem nullus tenetur cū periculo mortis restituere, non solum pecuniam aut famam, verum neque vitam quam alteri abstulit, etiā si insignem virum occiderit. Et in hoc etiā fallit regula posita, scilicet quod res debeat semper restitui, etiā cum periculo rei eiusdem ordinis. Secundò nihilominus: saluo meliori iudicio: crediderim singularem posse euentum contingere, quo quis cum periculo propria vitæ teneatur restituere, non solum famam & honorem, verum etiā fortè rem pecuniariā. Exempli gratia. Si quis illustrem familiam de heresi aut de crimine læsæ maiestatis mendaciter diffamasset, ita vt nisi mendacium retractasset, eadem profapia perpetua illa labe maneret infecta: deberet quidem omnem adhibere diligentiam vt vitam propriam in tuto constituendo testimonium peremisset. At verò etiā si non posset sine periculo vitæ, credo nihilominus teneretur.

Veruntamen prudenter discernendum est, delictumne & damnatum iam transferit, an verò sit semper dependens. Occidisti hominem, vt dicebam, quem iam in lucem restituere non potes, non teneris vt pecuniā pro illo restituas, periculo te mortis exponeres neq; si famā denigrasti quam infamatus recuperare non potest. Sed tamen de illo casu loquor quando ex te fama actu pendet vt recuperari possit. Idem censuerim de vita: vt si ob tuum solum falsum testimonium victus quispiam est qui morti addicitur: profectò tenereris etiā cum periculo tuæ vitæ illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secus si tu crimen cōmisti ob quod ille falsò condemnatur. Enimverò si tu illi non imposuisti, nihil tua refert: ob idque nulla lex te ipsum tūc prode cogit. ¶ Quid autem dum quis famam restituere non potest? Diuus Thomas ait debere aliter recompensationem facere: idemq; Scotus in .4. dist. finitio. 15. secundum tenorem illius glossulæ super cap. ecclesia. vt lite pend. nihil inno. Cum res restitui non potest, in alio equi valenti fieri debet restitutio Syluest. verò in verbo, detractio. §. 4. affirmare audeat con-

Notanda di
stinctio.

D. Tho. &
Scotus.

Syluest.

trarium: illa nimirum similitudine ductus, quod sicut pecuniā debitor dum nō est solvendo, nō tenetur honorem aut famam exhibendo recompensare: ita neq; qui famam restituere nequit tenetur pecuniā satisfacere. Et habet probabilitatis non nihil. Nam aliās qui neque per pecuniam potest restituere, deberet eam orationibus vel alia via repensare. Nihilominus non est ab opinio-
ne regia diuertendum. Enimverò cum pecuniā pretium sit omnium rerum, illa æstimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliam pecuniā æstimabile, facienda est horum restitutio. Quando verò illa deest, non est cur per orationes vel per honores restituatur, quia hæc nō sunt rerum pretia. ¶ Super his autem omnibus potissima hic quaestio de hoc disputatur, vtrum fas cuiq; sit suæ remittere famæ restitutionem. Cuius vtiq; partem negatiuum tuetur Caietanus. 2. 2. quest. 73. artic. 2. & in sua summa, verbo, detractio: cui non desunt alij recentiores sequaces. Atqui fundamentum eius est hominem non plus esse famæ suæ & honoris dominum quam vitæ: atq; adeò sicuti occidere se non potest, neq; eadem facultatem alteri facere, ita neque famæ suæ restitutionem remittere. Sed tamen hæc quaestio nō est q̄ magnam nobis negotiū hic faciat: quippe qui supra quest. 3. contrarium fundamentum iecimus, & vt arbitror constabilius: nempe quod homo est honoris sui & famæ dominus sicuti pecuniæ, tametsi in eodem ordine plurius habenda sit quam pecunia: secundum illud Prouerb. 2. 2. Melius est bonum nomen, quam diuitiæ multæ. Ex quo quidem contrario fundamēto contrariam modo elicitur conclusio: videlicet remittere famæ restitutionem atq; honores, genere suo non esse peccatum mortale, nisi circumstantia personæ, scilicet quia est in publica dignitate aut magistratu constituta, aut forte alia ratio mortale illud efficiat. At si absq; vlla causa illa quis remittat aut si nō grauiter ifamet, erit ei peccatum veniale: sicuti prodigalitas pecuniæ, quæ genere suo nō est mortale, vel saltē in eodē ordine paulò deformius. Et ratio est: quia eiusdē ad se ipsum in his quorum homo est dominus nulla intercedit ratio iniuritiæ: sed erit peccatum præter charitatem, qua quilibet tenetur se & suam diligere: quod quidem in temporalibus non attingit ad mortale. ¶ Ex qua quidem conclusione subsistitur secundum da:

da: scilicet quod si quis aliqua bona & honesta causa ei qui se infamauit citra aliquam restitutionem parcat: nempe vt illius qui alias probus est, honori consulat, aut ppter aliam pietatis rationem: non solum nullam contrahet culpam, verum officium præstabit charitatis. Loquimur enim semper absq; circumstantia personæ publicæ. Conclusio est non solum nostra, verum Adriani, authoris non infimæ notæ, in quarta quaestione penultima, de restit. quin etiam Sancti Thomæ expressè, quicquid Caietani. contra conetur. Ait siquidem. 2. 2. quaestio. 64. articulo. 5. hominem esse constitutum dominum sui ipsius per liberum arbitrium, & ideo licet de se ipso disponere posse quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam. Neque quicquid excipit præter transitum huius vitæ ad aliā, vbi palam allerit omnium præter solam vitam esse hominem dominum. & quaest. 73. articulo. 4. absq; vllō enigmate explicatisimè ait, in arbitrio hominis positū esse detrimentum suæ famæ patinisi hoc vergat in periculum aliorum: vt potè si quis persona sit publicæ: secundū illud Grego. homil. 9. super Ezech. Linguas detrahentiū sicut nostro studio nō debem⁹ excitare, ne ipsi pereant: ita p suam malitiā excitatas debemus æquanimitè tolerare, vt nobis meritum crescat. Quin verò non solum ex doctoribus, verum ex Evangelio id non est illatu difficile. Haud enim Christus tantam honoris & famæ curā nobis commendauit, vt declararet non habere nos illorum dominium. Imò Matth. 5. & alibi sæpe, honores omnes cum splendoribus huius mundi impendio nos admonet, vt abijciamus. Et alibi, ne optemus primas cathedras. Et de fama ait Paulus pro minimo habere, iudicari ab hominibus. Non ait pro nihilo, sed pro minimo: quia fama aliquod bonum est, sed nō de præcipuis. His adiecimus loco citato sanctorum exempla: puta Ambrosij, Augustini, & Anselmi, qui seipso in suis scriptis humilitatis gratia diffamarunt. Quod certè non fecissent, nisi intra limē virtutis id illis licuisset. At si fundamentum illic satis demonstrauimus, quod arbitror demonstrasse: nempe hominem esse dominum suæ famæ: nulla est ratio cur hic in confirmandis his conclusionibus immoremur, sanè quæ inde planè colliguntur. At verò quando infamia esset hæresis, aut apostasiæ quæ contra fidem & religionem è regione militat: talis infamia non est ferenda, sed omni-

nò repellenda, & quàm fieri maximè potest abstergenda. Exemplo Christi, qui, vt legitur Matth. 4. cum alias sibi illatas à dæmone iniurias æquanimitè tulisset, vbi de idololatria cum tētante, acerbitate vsus in eum est. Iste autem conclusiones apertius etiā dilucidabunt lib. proxime sequenti, quaest. 10. Vbi ex eodem fundamēto collecturi sumus non esse homini contra iustitiam seipsum infamari permittere, quin verò quandoq; virtutem. Et re vera contraria huic nostræ opinio tarpiter derogat iuribus amicitiae. Possum enim pro amico vitam exponere, quauis illius non sim dominus: cur ergo non possim exponere famam, & honorem? ¶ At verò non desunt in contrarium nonnullæ obiectiones. Prima videlicet quæ ex Sapiente asciscitur. Curam habe de bono nomine: bonum enim nomen melius est quàm diuitiæ multæ. Respondetur tamè curam q̄ habenda est boni nominis eadē esse, q̄ nobis virtutis incubit: vt potè cuius præmulum est bonum nomen. Debemus ergo bonum procurare nomen insequendo virtutē. Est enim eius vmbra. Quapropter sicut eum qui recta pergit ad solem vmbra sequitur: sic & qui virtutem colit subsequitur honor. At quia, vt ait Aristot. honor non est in potestate honorati, sed honorantis: non est tanta cura faciendā per se boni nominis. Propter quod dicebat. Paulus perparui facere iudicari ab hominibus. Et Augusti. 1. 1. q. 3. Can. Senti. ait Secundino Manicheo: Senti de Augustino quicquid libet: sola mei oculis Dei conscientia non accuset. Imò qui bonum nomen, nisi per virtutē procurat, nunquàm illud attingit: sicuti qui Soli terga vertit, vmbra quam persequitur nunquàm attingit. ¶ Quod si nobis eundem Augustinum obijciamus. 1. 1. q. 3. can. nolo. vbi homines crudeliter ait propriam famam contemnerē. Nam vita, inquit, nostra est necessaria nobis, sed fama nostra necessaria est alijs. Respondetur non insinuasse Augustinum dominium famæ nostræ nō esse penes nos ipsos. Imò id potius de vita debuisset asserere, cuius nō sumus domini: & tamè ait quod vita nobis est necessaria. Sed tantū ait quod licet fama res sit propria nostra sicut pecunia: vbi tamen opus illa fuerit reipublicæ, debemus per bonam nostram famam ei seruire: sicuti qui diues est, suis pecunijs. At tamen inde hoc tantū fit consequens, quod homo in dignitate constitutus, aut reipublicæ

Argumentū
conuolūti.

Colēda uir-
tus quam se-
num procurare
nomen insequendo
virtutē. quæ honor.

Primus
classe.

Secundus
classe.

Prælati negligens famam peccat mortaliter.

Quorundam opinio.

cessarius, famam propriam suæ functioni mancipatam habeat, & obligata: vt potè sine qua gubernare nequit subditos: & ideo non ita possit eam negligere. Haud tamen inde se quitur, quòd priuatus homo teneatur suam seruare famam, sicut neq; alia bona temporalia. Præter quàm quòd August. loquebatur quibusdam mulierculis, quæ consultò humilitatem venditantes, diffamabant se, admittentes ad se viros: quod certè non erat licitum. Hinc ergo ad perfectos gradù faciatis. De quibus prima sit nostra assertio, quòd prælati quadiu prælati est contra iustitiam mortaliter peccaret, si in re præcipui momenti suam negligeret famam: quoniam, vt modo dicebam, habet illam officio mancipatam. At tamen si non esset persona adeo egregiè vt illis reipublice, vt vellet magistratum abdicare, nõ magis teneretur seruare famam, quàm persona priuata: secus si vult in loco publico perseuerare. Ex his autem plerique colligunt, eum qui prælati famam dilacerat: nõ illi tantùm obligari ad restitutionem: sed etiam subditorum collegio. Nam fama, inquit, non sua est tantùm, sed & collegij. At verò absq; moderatrice distinctione non id crediderim. Fama enim prælati sua est propria, ac si persona esset priuata: licet ad suam functionem illa indigeat. Ob idq; dum infamia de prælato tantum dispersa est, putà quòd concubinam habet, vel aliud crimen, in quo subditi cum illo nõ participant, illi satis est restitutionem fieri: licet maior sit faciendi obligatio quàm si persona esset priuata. Si tamen ipse ad restitutionem infamatorem absoluat, profectò crediderim, licet ipse male faciat, aliù nihilo minus tutum manere: neq; quippiam amplius debere collegio: sicuti si suam prodigeret pecuniam, qua agebat vt erogaret in pauperes. Nam ipse est dominus suæ famæ, licet male dispenset. Secus si crimen totum collegium subnotaret: vt puta si infamaretur de symonia, aut de hæresi, vnde subditi infamiam participij contraherent. Tunc etenim & collegio debetur restitutio. Ex his quæ dicta sunt dubiolium aliud solutum euadit. Nempe vt rrum possit compensatio fieri in fama. Planè eni colligitur fieri posse, vt si tu meũ de aliqua corrosisti nomẽ, atq; ego vicissim tuũ, nõ solũ couenire possumus, vt vterq; cũ suo maneat vulnere, si personæ sumus priuata: verum etiã mihi libebit nõ tibi velle restituere, nisi candè tu mihi solutio-

De Iustitia & Iure,

nem facias. Probatur: quoniam, vt diximus, fama potest per pecuniam repèrari: & ideo sicut in nũmis, ita & in fama locum habet huiusmodi cambium. Haud tamen infamatus potest per modum vindictæ infamatoris nomen lædere, sed tunc duntaxat vt vim vi repellat: prodendo scilicet aliquid verum eius crimen, quod ad labefactandũ illius testimonium necessarium est. Quinũ argumentum. Vbi de honoris restitutione inquit sit, nõ est tantæ ambiguitatis. Differunt autem honor & fama, vt q. 9. latius dictur sumus, quòd bona fama est bona existimatio & opinio quæ de homine habetur: quæ ideo per detraktionem denigratur: nempe aut per impositionem criminis falsi, aut per veri pro palationem. Honor verò est reuerentia quæ alteri fit propter aliquam excellentiam, aut virtutis, aut generis, aut magistratus, aut doctrinæ, & c. qui quidem honor deditur auferturq; per conuicia, aut cõtumeliam. Ob idq; facilius restitui potest quàm fama: scilicet per contrariã reuerentiã. Sed de hac tamen reuerentiã hæsitari assolet, vt rru ad honorẽ rependendũ satis sit veniã petere. Ad quod Caiet. q. citata. 2. q. 7. 2. ar. 3. imper tinentè esse cõset ad honoris restitutionem, veniam petere. Haud tamẽ tam absolutum verbum proferre ausim: sed per hæc documenta potiùs ineunda est responsio. Primum petere veniam, decentissimus est & rei accõmodatissimus modus honoris restituendi: quando quidem restitutio per antidotũ fieri debeat: hoc est per contrarium: vnde cùm cõtumelia & conuitium si gna sint contempus, videlicet quod contumeliator vt superiorẽ se gerit, alterum subigès, proprium antidotum est cõtaria humiliatio: etiã corporis inflexio. Secundum assertum est, hoc neque sufficere semper, neq; semper esse requisitum: sed prudenti arbitramento opus esse. Quòd enim nõ semper sufficit, patet: nam aliquando cõtumelia est tanta vt id non sufficiat, sed alia sit cõpensatio requisita. Quòd autè neq; id requiratur, liquet ex regula beati Augustini, qui ait, nõ debere prælatos veniam à subditis petere. Quare neq; plebeius homo iusta ratione à virò illustri tantã humilationem exigere: sed aliter fieri posset restitutio. Quin adde cùm mos inter nobiles & illustres non sit huiusmodi venias petere, non sunt à confessoribus ad illas cogendi: sed more suo, qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiusmodi restitutiones face-

In famam non ut re pellere liceat De quibus argumentis
Differentiã fame & honoris.
Dubium.
Opin. Cai.
Primũ mentis.
Secundũ.
As qui nõ cessat digne tenetur ad restitutionem.
Opin. Caiet.
Ad. 3. arg.
Ad. 2. arg.
De his qui re. Ad hæc discerniculo quoque opus est quantum ad illos qui sunt contumelias passi, quomodo sit eorum conscientia ad remittendum iniuriã stringenda. Tenentur enim non habere animum vindicandi se priuata autoritate. Nam, vt habetur Deuter. 32. & ad Roma. 12. Mihi vindictam, & ego retribuam, sed tamen non tenentur aut damnum acceptum aut iniuriam remittere: dum tamen more & ordine per publicam potestatem eam exequantur.
A Sextum argumentũ de eo qui obstaculum est alteri nõ beneficium adipiscitur, sanctus Thomas respondet tribus dictis Primũ. Si quis iuste, puta intendens honorem Dei, vel ecclesiæ commo dum, minus dignum impediatur, vt sacerdotiũ digniori conferatur, nulla inde emergit restitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundum dictum est. Si quis iniuste, odio scilicet eũ, consilio, vel alia via qui dignus est & idoneus impediatur, antea tamẽ quã prælati aut electores firmatum habeant animum ei conferendi, tenetur ei cõpensationem aliquã facere, conditionibus personarũ perpenfis & propinquitate in qua erat ad obtinendũ, secundũ Sapientis arbitrium. Non autem tenetur in totum, eò quod prouisio illa impediatur poterat. Tertium assertũ. Si autem eũ quis impediatur nõ beneficium obtineat cui prælati firmiter iam conferre constituerat in totum, per regulam Aristotelicã argumẽto citatam: Quod parũ distat à re, nihil distare videtur: secundũ tamen possibilem facultatem. Antea verò quãm ad istorum examẽ descendamus, quæ de impediẽte asserta sunt explorandum est de conferente, an si non conferat digniori, aut saltem digno, ad restitutionem teneatur, & cui sit illa faciendã. Hoc enim hic à Diuo Thoma desideratur, cũ tamen inde res tota pendeat. Et quidem Caiet. hic, art. 2. in dubio tertio pro indubitato habet, quòd non conferens digniori teneatur eidem ad restitutionem. Nam peccat inquit, cõtra iustitiã distributiã: & certum est huiusmodi iniustitiã obligationẽ parere restitendi: nam distributor tenetur id quod est totius reipublicæ, partibus applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, deinceps distributiã iustitiã vertitur in commutatiã, secundũ quam restituere ei tenetur: vt planè diuus Thomas artic. 1. huius quæstionis in solutione tertij docuit. Et quidem si Caiet. fundamentum esset veritatis

Libri Quarti,

Quæstio. VI.

germanum; indubitabilis esset conclusio. Arbitratur nanque bona ecclesiastica perinde omninò habere ac bona reipublicæ, quòd sola distributiã iustitiã debentur ciuibus: vt potè quæ in bonum eorum instituta sunt. At verò fundamentum hoc pro nostra virili solutatis redarguimus libro proximo, quæstio. vltim. vbi & sacris oraculis & bonis rationibus contrarium constabiliuimus: nempe quòd quãuis negandum non sit quin beneficiorum collatio instar fieri debeat distributiæ iustitiæ: finis tamen eius est æqualitatem constituere cõmutatiã. Eò quòd de cõmuni non sunt instituta in præmium personarum pro eò quòd literis & moribus polent. Nam si ecclesiæ non essent nobis necessariz, nunquam fuissent Christianis decimæ imperatæ. Sunt ergo mera stipendia ecclesiæ, ministris pro eorum ministerio instituta: quæ dantur illis non quia boni sunt presbyteri, vt illic adnotauimus, sed quia bene præsent: iuxta verbum Christi, Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli. Si nos vobis spiritalia seminamus, nõ est magnũ si carnalia vestra metamus. i. Cõtinũ. Eadem ratione imperatæ fuerunt olim Leuitis. Hæc autem omnia iam illic satis explicauimus: quæ ideo repetitione non indigent. Meditanda ergo hic est potissimum cõmutatiã iustitiæ, per quam Põtifices electores quæ ministrorum ecclesiæ debent eisdem ecclesijs idoneos ministros pro ratione stipendiorum quæ singulæ illis persoluunt. Cõtẽplandus enim est Christus tanquã institutor Christianæ familie: qui ministeria ecclesiæ instituit & ministris decimarum mercedem proposuit, & fidelitati prudentiæq; dispensatorum commisit: vt idoneos ministros suis prouiderent ecclesijs. Ex his ergo planè, ni fallor, duæ colliguntur conclusiones. Prior. Prouisor tenetur per iustitiã cõmutatiã dignum ecclesiæ prouidere: quòd ideo qui nõ facit, sed illo repulso præfert indignum, tenetur, non illi quem prætermisit, sed ecclesiæ restituere. Atqui hoc ipsum Adrian. postea Pontifex censuit in illa restitutionis quæstione quæ est de collatione beneficiorum. Tametsi rem non vique adeo differuit. Conclusio est nota: quia ille non peccat contra iustitiã cõmutatiã nisi in ecclesiam quæ stipendia soluit. Nam dignus nullum habet ius acquisitum, neque eius causa, quæ præcipua fuerit instituta sunt decimæ. Et confirmatur similitudine

Prior conclusio.

Adrianus.

tudine iam insinuata. Si enim pater familias economura suum conductum operarios mitteret, ille autem illos studio conduceret qui non essent ad operas idonei: restituere profectò teneretur, nō illis idoneis, quod patermiserit, sed domino cui dānum dedit. Atq; huic porro sententiæ cōmunis animorū cōceptio applaudit. Si enim rex aut pontifex inidoneo atque indigno ecclesiam aliquam desponsaret, consensus populū non censeret eum teneri ad restitutionē illi cui non dedit sed re vera ecclesie. Cui idcirco deberet aliū Episcopi additorem adhibere: vel alia ratione prospicere vt damnum illi in detrimētum animarum datum alleuaret.

Posterior
cōclusio.

Posterior conclusio est, quod vbi digno sacerdotium confertur, digniore prætermisso, quāuis grauer elector aut prouisor peccet, tamen non est q̄ rigor iustitiæ ad restitutionem condēctur. Prior pars iam satis illic à nobis demonstrata est: vbi malorū turbam protulimus, quæ inde nascuntur quōd digniores non eliguntur. Posterior tamē in de veritate sortitur, quod tunc non peccatur contra iustitiam cōmutatiuam: appellamus enim dignum pro ratione præbendæ. Si ergo ecclesie minister applicatur p̄ quātitate sui stipendij, non fit ei iniuria contra rigorem iustitiæ cōmutatiuæ, vt debeatur ei restitutio. Dixerim contra rigore quia semper fit ei aliqua iniuria contra fidelitatem, postquam alius dignior poterat ei provide-ri. Contra hæc autem est argumentum quā vulgus nobis obmoliri potest: isti nanque, qui ad hæc sacerdotia anhelant, sibi potius cum Caietano arbitrantur faciendā esse restitutionem: quia peccatur contra iustitiam distributiua. Eisdem autem non sic est respondendum vt negetur iniustitiam distributiua obligari ad restitutionem illis faciendam quibus malè distribuitur. Sed tamē id intelligitur quando illa est mera iustitia distributiua: scilicet qua distribuuntur bona quæ ciuibus ob suam ipsorum causam sunt instituta. Hæc autem iustitia nō est in proposito, vt expositum est: quoniā et si sacerdotia & præbendæ debeantur dignis: & ditiora dignioribus: hoc tamen non est propter ipsos, sed propter ecclesias quibus ministeria debentur. Haud tamen diffitendum quin ob violatam distributiua iustitiam debeat prælatus illius dignioris prætermissi, vbi alia electio occurrerit, accuratiorem rationem habere. Idem affirmatiuis & clari-

Quomodo

De Iustitia & Iure,

asseuerim de cōferendis magistratibus secularibus, qui administranda iustitia seruiūt. Debentur in quā dignioribus per distributiua iustitiā: sed tamen si illi prætermittant, restitutio non est faciendā prætermisissis, sed populo qui stipendia contribuit, & damnū accipit iniuriāq; afficitur. At verò statim cōtra hæc insurgit argumentum: nimirū qđ si hæc vera sunt, inferri inde protinus apparet, vt neq; qui alterū à cōsecutione beneficij per iniuriā impedit, teneatur eidem ad restitutionem: cuius tamē contrariū & c. Tho. & vniuersi Theologi docent. Respondetur nullā esse consequentiā. Nam et si qui malè eligit, cōmutatiuam iustitiā aduersus ecclesiam violat: nihilominus qui capax est faceret dotij, atq; ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi: atq; si ei concedat, possidendi: ob idq; qui cōtra hoc ius illum obtinere conantē impedit, eisdē fecit in iustitiā, atq; adeo restituere debet. Quocirca falsa est illa regula ac seductrix Gerdaldi Odonis, quam recitat Adria. illo cap. de restitutione. Cōsequenter quæro, videlicet quod impediens aliquem ab eo qđ nondum erat sui iuris, sed dependebat ab alterius merayoluntate, non fit ei ad restitutionem obnoxius. Falsa inquam est: Nam et si in arbitrio prælati sit dare huic vel alteri, nihilominus alter expoliatur iure particulari qđ habet petendi. Sicuti qui pauperē per vim aut fraudem impediret elemosinā petere, tenetur illi ad restitutionem. Nam licet alij gratis conferant, ille tamen ius habet petendi. Hæc ergo præmeditati ad literam sancti Thomæ descendamus. At qui circa primū eius assertum qđ qui alicui impedimento est vt detur digniori, restitutionis funiculo non ligatur: dubitas forte an idem de illo sit pariter intelligendum, qui digno obstat, vt detur alteri digno. Respondetur idem esse iudicium quia cū ambo habeant ius petendi, possum ego ei fauere cui voluero. Eo. vel maxime qđ tunc distributiua iustitia nō violatur. In his tamē omnibus hæc apprimè regula meditando est, nē vis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudem digno nō obtineat, haud dubiū quin iniuriam illi irrogauerim: atq; adeo ad restitutionem illi teneat: quāuis si in gratiam alterius digni id fecerim, forte non teneat in totū. Neq; refert, vtrum alium impedias vt detur alteri digno, an vt tibi ipsi, qui etiā dignus es. Quicunque enim ius habet pro se petēdi illa quorū dignus

Libri Quarti,

Quæstio. VI.

dignus est. Et quanuis procurare beneficia quæ habent annexā curā animarū peccatū sæpenero fit, non tamen ideo restitutio nis nexum iniicit. Illa tamen sententiā Scoti, in 4. distinet. s. v. ab idemque Richardi nō est hic absque examine prætereunda. Aiūt enim quod si quis sibi vel alteri præbendā procurans sit alteri obstaculo nē obtineat: idque faciat non vt alteri noceat, sed vt sibi vel amico proficiat, ad nullam tenet restitutionem. Si verò facit alterius procurans nocumentum, tunc tenetur. Cui quidem sententiæ & Caietani. In dubio hic secundo videtur subscribere. Atq; in eandem sententiam citant. l. 2. de noui oper. denun. quæ tamen illic non est, sed est. l. 2. ff. de aqua pluuiæ arcen. s. idem Labeo. 2. vbi habetur quod qui non animo nocendi aqueductum qui per suum fundum ad vicini possessionē derivatur rumpit, non est iniurius. Si verò id faciat non vt sibi proficiat, sed vt obfit vicino, iniurius est illi. At profectò regula illa iuris male ab istis intellecta est. Animus enim nocendi potest quidem esse peccatum contra charitatem: sed tamen obligare ad restitutionem; vt supra sæpe diximus, non potest, nisi vbi fuerit contra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restitutionem res attinet, non quo animo id facias, sed quo iure. Et sic est intelligenda lex: nam qui non vt sibi proficiat aqua vicini arcet, videtur nō facere iure proprio, & ideo potest in foro prohiberi. Si autē vult fundamentū muri ducere per aqueductum, qui per suum transit fundum, ob idq; venas aquæ rumpit, licet ex odio faciat inimici & charitatē violet, nihil ei tamen restitutionis debet. Ad propositum igitur nostrum qui suo vtens iure præbendam absque vi & fraude sibi vel amico procurat, etiam si ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem. Et p̄ hoc claret ratio secundi dicti sancti Thomæ nempè quod qui impedit eum qui in via erāt ad obtinendum, si iniuste id faciat, tenetur ad restitutionem: puta quia intendit eius nocumentū propter odium aut vindictam. Facere enim ex odio aut vindicta, non te one restituitiois grauat, sed facere iniuste: scilicet nullo tuo iure, sed violando alienum: facere tamē ex odio, est signum aliquod nullo tuo iure vt. In tertio vero dicto explicando multum operis Caietani infumit: nempè ad explicandam illam regulam Arist. 2. Physic. text. 56. Quod parum distat à re, ni-

Caietani.

Regula de
validi fidei

Literas
de Thom.
ponitur.

Dubium

Regula

Explicatur
secundū
dictū Tho.

Explicatur
tercium.

Sententiā
Soti &
R.
chara

hil distare videtur. Obijcit nanq; exceptiones multas in materia morali. Qui enim parum abest vt peccet, nō ideo peccat. Et multo minas qui parū abfuit vt hominem occideret, non punitur tanquā homicida, neq; ad restitutionem tenetur. Sicut neque ille qui parū abfuit vt furaretur: sed quire vera furatur. Quæadmodum si parum abfuit, vt rex in insidias incidere licet fortunatus ipse fuerit: non tamen qui illas tetenderant, tenentur ei ad restitutionem. Hisce ergo, nisi ego fallor, obiectionibus falsus planè Caiet. aduertatur menti sancti Tho. immerito regulam eius inficiamus. Has verò omnes exceptiones potuisset excusare, si mētem Diui Thomæ tantisper fuisset speculatus. Laborauit enim amphibologia. Lōgè quippe aliud est parum abesse vt dānum des, quā damnum dare, in eo quod parū abest vt fit. Et Diuus Thom. non somniauit, qđ qui parū abest vt damnū det teneatur ad restitutionem, vt Caieta. putat: sed qui re vera damnum dedit id re quæ parū abest vt fit, Exempli gratia. Est vinea aut sunt sata, quorum fructus iam iam maturescent: si parum abfuit vt venator cū suo comitatu circū currens illa pessundaret, ad nullam tenetur restitutionem: quia nullū dedit damnū: sed si medius transiens illa pessum dedit, tenetur in totum: quia damnū dedit in fructu qui perparū aberat vt esset. Pariter in proposito. Si parum abfuisse vt impedires hominē à præbenda, certè nulli esset restitutio obnoxius: quia nullum dedisti in re quæ parum aberat vt ipse haberet: atq; adeo secundū tuam facultatē teneris in totum. Addidit tamen prudenter hoc verbum Diuus Thom. secundū suam facultatem: quia profectò in huiusmodi impeditionibus vix potest cōtingere vt fieri possit in integrum restitutio. At verò quoniā hæc in vsum venire possunt, non te pigeat si eum vrgentiū exprimamus. Quando ait sanctus Tho. tunc impeditorem teneri in totū quādo firmatus est animus electoris huic dare: aut intelligit quando iam dedit: & hoc non esset impedire, sed auferre: aut intelligit quādo nondum dedit: & tunc apparet quod nō est perinde ac si dedisset vt impeditor teneatur in totum: nam poterat elector mentem mutare. Quin verò iuste, si alter postea occurreret dignior aut æquè dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam

Caietanus.

Explicatio
authoris.

y 2

dedit. Tres em gradus discernit D. Tho. Primus est quado elector nodum amico constituerat huic dare, sed erat tamen in via & tunc restituitio est facienda ad arbitrium prudentis. Tertius est quado iam contulit, & de hoc nihil meminit: quia hoc non esset impedire, sed tollere. Quare si quis collatione facta possessionem iniuste impediret, manifestum est teneri in totum. Medius autem casus est de quo S. Tho. loquitur, quando scilicet praelatus constituerat illi dare. Et tunc ait Caieta in quarto dubio, licet impediens teneri in totum, quia iam elector tenebatur dare illi. Hoc autem nescio unde intulerit ex S. Tho. neque secundum veritatem. Nam Divus Tho. radicem restitutionis non illic collocat, quod elector tenebatur dare, sed quod constituerat iam dare. Quare licet ille non fuisset dignior, sed dignus: si impediret per vim vel fraudem mutavit animi collatoris, profecto tenetur in totum. Nam licet collator sua sponte conferret, neque teneretur isti dare: nihilominus ipse ei per fraudem abstulit quod iam pene habebat. Et istud significat D. Tho. quando dicit, iniuste & propter indebitam causam. Ex quo ego infero quod si non per vim aut fraudem id impediens faceret, sed precibus patefaciendo veritatem: licet mutaret eius voluntatem in favorem alterius digni, non teneretur ad restitutionem. ¶ Atque inde secundum inferitur id esse censendum in legatis testamentorum.

Caieta. expositio.

Reprobatio

Corollarium primum.

Corollarium secundum.

De scholariibus suffragiis praestantibus.

Caieta enim & nonnulli alij discrimen constituant inter impediens aliquem a consequitione beneficij, & impediens legatarium ne testator illi faciat legatum: dicentes quod impediens legatarium nullo modo tenetur ad restitutionem. Mihi autem, ni fallor, diversa ardet dicendi ratio. Utendum inquam arbitror distinctione posita, an videlicet per vim & fraudem impediens, an precibus. Si enim vim facis aut fraudem, ne ille qui paratus erat legare sua bona Petro id perficiat, restitui tenebis. Nam licet testator sua sponte id faciebat, tu tamen per iniuriam abstulisti ab illo ius quod habebat recipiendi: id est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neque vim intulisti neque fraudem creasti, non teneris, licet id precibus feceris. ¶ Postremum denique in gratiam nostrarum Scholarum operepretium est verbum in praesentiarum adhibere. Quomodo, scilicet aut Scholares qui suffragia praestant, aut alij aliter quopiam impediens ne Cathedrali assequat, teneant ad restitutionem. Ad cuius

ius utique incertum responsum hoc primum omnium non est cur in dubium revocetur, quin Scholares suffragia praestantes non testes, ut aliqui opinantur, sed vere electores sint. Etenim si essent testes, non opus esset uniuersos auditores accersere, sed satis esset iustum numerum sciscitari: neque opus esset suffragiorum numero stare: neque per se cretos calculos sententias rogare. In summa, non solum suffragandi forma, sed ratio ipsa ostendit esse electores: quando quidem Rector stare omnino tenetur eorum suffragijs. Quo fit ut compelli eum testes non possint ad suffragandum, sed possunt renuntiare iuri eligendi: nisi quoad Rectori, & qui ei sunt a consilijs: vel propter paucitatem, vel ad rescindendas alias fraudes ratio appareret ut compellerentur. Hoc supposito sic de illis omnino censendum est, ac de praebendis distinximus: nempe quod qui pretermisso digniori dignum eligit, licet mortaliter contra iustitiam distributam peccet: nullo tamen restitutionis nexu illaqueatur: quia uniuersitati dat quod ei de rigore iustitiae commutatus debet. Sin vero praetermissio digno eligat indignum: atque ea, quod arbitrator, vera sunt quae supra diximus, restitutioni tenetur: non illi praetermissio digno, sed uniuersitati, si id modo possit restituere. Nam stipendia uniuersitatis non sunt instituta in rem ipsarum personarum, sed sunt mera stipendia quae uniuersitas soluit suis ministris. Unde sicut rex qui non praeficit dignum ministrum reipublicae, nihil debet digno praetermissio, sed reipublicae: ita qui eligit indignum, dampnum non dedit nisi reipublicae, quae suum soluit stipendium. Et ideo elector licet Cathedrali debeat digniori, hoc non est propter ipsum: sed quia per iustitiam commutata debet. Scholasticum talem ministrum. Haud tamen negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam: & ideo teneretur in alia Cathedrali, ceteris paribus, illi fauere. De impediens autem alia est ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret ne obtineret Cathedrali: non dico alteri suffragium suum praestando, sed si arceret eum ne Cathedrali peteret, quae certum erat se alioqui obtenturum: aut si deciperet electores ne illum eligerent: quia spoliatur ipsum eo iure quod ad petendum habet tenetur ei vel in partem vel in totum pro ratione fraudis aut vis. ¶ At de priuatione suffragantium, libr. 1. tetigimus: & nunc amplius dicere repetimus. Bisariam namque Schola

Notanda sunt.

Scholares iniustitiam faciunt, suffragando. Vno modo dum furtem se ingerunt, cum non sint eiusdem Cathedrali auditores: atque isti si damnudent, statim restitutioni tenentur: quia re vera nullum habent suffragandi ius. Alio modo quia auditores sunt: tamen suffragandi iure propter delictum, verbi gratia, ambitus, & quod aiunt, subornationis sunt priuandi. Et tunc antequam condemnentur, suffragari utique possunt. Quocirca si Rector eos delictum non interrogat, non sunt suffragandi iniqui: si autem interrogantur, fatentur veritatem: maxime si sunt suspecti & condemnati, tenentur parere. Nam si nulla infamia aut indicij laborat, iniuriosa est interrogatio: & ideo, dum citra medicum id valent, tacere possunt. Si autem iuste interrogati veritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimi faciunt, & contra iustitiam si suffragium praestant: quado quidem per iniuriam restitutum iudicium suffugerunt. Et idem de illis censendum qui Scholarium albo non sunt adscripti. Haud enim ipso facto suffragandi iure carent, si re vera sunt ordinarij auditores. Et ideo nisi per sententiam priuentur, eodem possunt iure uti. ¶ De his quae iudo acquiruntur quae admodum sint restitutioni obnoxia si petantur, aut si vis dolusve interuenit, satis quaestione praecedenti dictum est. De inuentis aut, lib. sequenti quaestio, de furto dicendum.

ARTICVLVS. IIII.

Utrum satis sit id simpliciter restituere quod iniuste sublatum est.

ON satis est definiisse omnia quae ablata sunt restitutionis onere esse grauata, sed & id quoque per se videtur, utrum satis semper sit simpliciter restituere. Et arguitur a parte negatiua. Legit namque Exod. 22. Si quis furatus fuerit ouem aut bouem, & occiderit aut vendiderit, quinque boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue. Illud autem fuit iudiciale: cuius instar similia sunt sub lege gratiae a principibus constituta. Simile enim dixit Zacharias, ut se apud Christum commendaret, Luc. 19. Si quid fraudauit, reddo quadruplum. Similisque est fori exterioris praxis: quippe qua fur non ad simpliciter tantum condemnatur, sed ut multiplicatum reddat, vel supplicium pendat: cum ergo leges civiles obligent in conscientia, fit ut non semper

per sufficiat simpliciter restituere. ¶ In contrarium autem est quod restitutionis obiectum non est nisi inaequale illud quod per ablationem factum est, per equalitatem ad iustitiam reuocare: quod fit si quantum abstulisti, tantum reddas.

Ad quaestionem duabus conclusionibus respondetur, iuxta duo huius distinctionis membra. Duo namque in ablatione rei alienae est considerare. Primum scilicet substantiam ipsam ablationis ex qua inaequalitas resultat, ut minus ille habeat a quo res subtrahenda. Altera est: plus autem ille qui sustulit. Et hoc ipsam commune est tam iustis quam iniustis ablationibus. Nam siue rem mutuo, siue furto accipias, siue credito emas: tanto alter minus habet, quanto tu plus. Secundum quod in ablatione consideratur, est modus ipsae auferendi: puta si quis per fraudem aut vim quidquam vel aufert, vel auferre conatur. Et hoc ubique habet conuolutam iniustitiam seu re vera rem auferat, seu nihil auferat: ut ille qui in conatu suo quo praualere non potuit succubuit. ¶ Sit ergo prior conclusio. Quantum ad naturam attinet ac finem restitutionis, satis in uniuersum est illud simpliciter restituere quod sustuleris: siue per fas id feceris, siue per nefas. Enimvero restitutionis nomen officium est praecise iustitiae commutatae, nil attinens ad vindictam. Ob idque nihil ei refert iustitiam fuerit ablatio, an vero iniusta, sed solum aequalitatem constituere. Accepisti quatuor siue per mutuam siue per furum: totidem ergo restituas. Conatus autem furum facere, nihil tamen potuisti furripere, nihil via restitutionis debes. Quo fit ut restitutionis obligatio quando debitum certum est, nullam expectet iudicis sententiam: sed ex lege ipsa oriatur. De hac autem auctuaria restitutione, nempe si aliquando quis plus secundum conscientiam debeat restituere quam abstulit, libr. sequenti sub titulo de furto redibit sermo. ¶ Posterior conclusio. Ad poenam, quae debetur ratione iniustae acceptionis nemo ante iuris condemnationem tenetur: sed tunc quando facta fuerit condemnatio. Conclusio haec in latissimum hic nos campum disputandi mitaret, nisi tam longa tamque accurata disputatione lib. 2. quaest. 6. fuisset a nobis pertractata. Illic enim ius veritatem longa rationum acie constabiliuimus, ubi declarauimus quaedam modum si sententia sit pecuniaria, illico fit a reo soluenda: si autem sit corporalis supplicij, non

*Distinctio
notanda.*

clj, non teneatur se offerre, sed satis sit si ab-
que illata ministris iustitiæ iniuria, eam pa-
tiatur. Quocirca de hac secunda cõclusionem
nullum huc verbum addendum nobis est, ne si-
mus nostra repetitione molesti. Illic enim
cuius interfuerit inspiciat. Sed neq; de prio-
ri cõclusionem dubium restat vilius post il-
la quæ hactenus dicta sunt. Quod ergo ad
hunc articulum spectat, id tantum est, vt di-
scernere discas, quando res ad meram attineat
restitutionem: quando verò ad poenam iu-
ris. Illa enim illico nulla spectata sententia re-
stitutionis oneri subiicitur: hæc verò nõ nisi
post latam sententiam. Exemplum vñm
pro pluribus esto. Dicebamus enim illic qd
dum lege frumento, aut vino, aut cuius alia
runt: mercium pretium statuitur, tunc qui ca-
rius vendit, statim ceu fur tenetur ad restitū-
tionem excessus iusti pretij: ad poenam verò
non nisi condænatus. Pari modo qui ouem
aut bouem furatur, statim tenetur valorem
pecoris restituere. Quadruplum verò aut se-
ptuplum nõ nisi condænatus. Per quod vtq;
satisfactum est primo membro capitalis argu-
menti. Horum ergo instar de cæteris conij-
citur. Persequendum inquam est an leges pœ-
nales sint: & tunc non obligant nisi post læ-
tam sententiam: si autem si alius generis
extiterint. Quo fit vt vestigalium leges &
tributorum quæ publicis regi tanquã sti-
pendia contribuuntur, in conscientia obli-
gant ad soluendum ante sententiam: quia non
sunt poenales. Dico dum tributa iusta sunt.
Atqui vbi res est iniusta, tunc iudicium non
pertinet ad subditos sed recurrendum ad prin-
cipem: & interim seruandæ sunt leges: nisi a-
perissimam partem se ferent tyrannidem.
De illo autẽ tributo quod nostri Alcaua-
lam nuncupant, iam in calce superioris libri
disputatum à nobis est: vbi quanta polleat
iustitia, pro captu nostro diximus. Est enim
si cum moderacione exigatur, æquum & iu-
stum. Diximus tamen inter alia hoc forsã
moderamine vti in conscientia licere, quod
dum res venduntur quæ non sunt grandis
pretij, non tenentur venditores publicanos
ad soluendum quæere: satis enim est solve-
re dum ab illis petitur. Dum modò vendito-
res non vtantur fraude & dolo vt se occul-
tent. Leges autẽ quibus transitus mercium
prohibetur è regno, poenales sunt: & ideo
neque si frumentum, quos, vel aurum efferas
poenam teneris soluere nisi captus. Quauis,
vt in superioribus tetigimus, peccatum sit

*Leges necesse
galiu obli-
gant in con-
scientia.*

mortale eiusmodi res quæ in regni cõmo-
dum euehi vetatur, foras asportare. Neq; in
contrariu vrget quod publicant: qui sua pe-
cunia eiusmodi fiseales poenas redimunt ius
habent recipiendi: & ideo qui non soluit, dà-
num illis dat. Non inquam hoc vrget: quon-
iam illa se cõditione intelligere debent: eas
dem redimere fiseales poenas, vt ab eis pra-
cise, quos ceperint extorqueant. Quin verò
hoc in presentiaru obiter addiderim, quod
in regnorum confinibus quæ eiusdem sunt
regis non deberent hæc mercium extractio-
nes & cõmercia prohiberi: quippe quæ non
tam in regnorum bonum prohiberi viden-
tur, quam in quæstum. Sed nolo in publicas
leges oblatrare. Dubium autem hic pro-
prium est de his qui furtim in alienis nemo-
ribus ligna cedunt: aut in alienis pascuis fur-
tim oues suas pascunt. Putat enim vulgus
ob id quod qui capiuntur pecunia: multan-
tur, quæ poenali lege decreta est, eos qui eua-
dunt, ad nullam teneri restitutionem. Quod
tamẽ manifeste falsum est: imò eadem regu-
la vtendum est, scilicet vt poenã à pretio rel-
furto sublata discernas. Hæc em ratio clar-
ritatis gratia vti pro meo captu soleo. Aut
enim cædua sylua, eiusdẽ vrbis aut castri, p-
pria est: cuius ligna cedunt, sunt ciues aut in-
colæ. Et tunc arbitrator nisi insignem stragẽ
faciant, ad nullam teneri restitutionem, neq;
poenæ neq; pretij nisi capiuntur. De poenã
enim res est certa, sed & de pretio: inde id mi-
hi suadeo, qd oppidũ videtur suis oppidanis
illa lege ligna distribuere, vt qui capiat poe-
nam luat: qui verò euaferit, gratis sibi prædã
acquirat. Idque censuerim si vt inque duo-
rum oppidorum quæ propinqua sunt: ne-
mora habeat: tunc enim videntur etiam essi
bi mutuò illa lege ligna condonare. Quare
non tenentur ad restitutionem nisi insignẽ
aliquam deprædationem, vt dicebamus, fa-
ciant: sed si capiuntur, tenentur subire poenã.
Aliter verò contingit ligna furtim ex nemo-
ribus euehere, quæ profus aliena sunt. Nemo-
pe quæ neq; sunt tui oppidi, neque alterius
vicini, cuius oppidani vicissim nemora tui
oppidi participant, vt modò dicebamus: quæ
forte tuum castrũ nullum possidet nemus.
Et hoc est quod in quaestione versatur. Sũt
enim qui illam amplexi regulam, quod vbi
lex poenam adhibet non obligat ad pecca-
tum, securas eorum cõscientias reddunt, qui
ligna furantur, vt nisi capiuntur, non sunt re-
stitutioni subiecti. Hæc tamen, vt libr. 1. late
discuf-

Nota.

*Dubium de
cedentibus
lignis ad
nemora
vicini.*

Distinctio.

Arbitr.

Regula.

quorum.

*De vendito
quibus cau-
si viderit
sua.*

discussimus, deceptoria est regula. Imò pro-
pterea lex poenã imponit, quod culpa sub-
est. Poena enim nisi pro culpa non pot-
est: ob idq; qui ligna ab eiusmodi nemorib;
deprædantur, tenentur omninò ad restitu-
tionem pretij lignorum. Nam verè commit-
tunt peccatũ furti, genere suo mortale. Atq;
idem de pascuis censendum. Ad poenam au-
tem non, nisi capiuntur & condentur. Se-
cus si forte qui nemus vetat suam explicet
voluntatem, quod sub illa lege & conditio-
ne vult dare ligna: quod tamẽ nunquã audi-
ui contigisse. Nonnulla autem in presentiarum
admonitio opus est. Primum licitum
esse cætionem sylvarum veteri in bonum repu-
blicæ: nempe ne in eius perniciem dissi-
pet. Secundò est notandum quod domini qui-
bus rex oppida cũ nemoribus elargitur, nõ
possunt alia ratione illa custodiare quã rex fe-
cisset. Non enim aliud eis ius concedit quã
habet. Et ideo, si nemora hoc ferunt, nõ sunt
oppidanis vetanda ad necessarios vsus. Imò
verò etiã si nemora propria sint domini nõ
sunt eo rigore vetanda vt corporalis infliga-
tur poena: neque verò grauis pecuniaria.
Enimverò arbores & ligna quæ absq; cultu
ra terra progenuit, iure gentium communia
esse deberent. Nequit enim vita humana sine
quotidiano lignorum vsu transigi. Ob idq;
eorum furtum non est ea lance æstimandũ
ac si quis ab arca tua, aut de tua domo num-
mos aut supellestem furaretur tuã. Quocir-
cã qui ligna cedunt, nusquam gentium: in
fama latronum aut furum denotantur. Sa-
tis ergo est moderatas exigere poenas. Et re-
vera vbi dñi tam acerba animaduersione mi-
seros subditos à nemoribus arcerent, vt præ-
graue paterentur inopiam, fortẽ sine mor-
tali culpa possent illa furturari ligna q̄ quoti-
dianis vsibus saltem foci essent sibi necessa-
ria. Pari ferẽ modo est de venatione ar-
bitrandum. Venatio enim primum omnium
iure gentium communis est: nempe vt fera
& auis quæ à nemine capta prius fuerat in-
ius transeat capientis: vt patet Instito. & ff.
de rerum diuifio. Vnde Arist. 1. Politico ca-
pitu. §. venatoriam, partem esse vult rei belli-
cæ. Et fundatur hoc ius in illo dominio Ge-
nesi. i. hominibus datum in cuncta animalia
terre, & volatilia celi, atque aquarum nati-
talia. Nihilominus verò triplici de causa iu-
re venatio vetatur. Primum est venationis
locus cõmunis sit ciuitatis aut oppidi, vetari
potest à principe, & à domino per viam

gubernationis: nam feræ ac pisces non solũ
ornamento sunt & decori reipublicæ, verũ
& necessitati seruiunt. Ob idq; non est vul-
gi temeritati venatio committenda: sed debet
ordine ac lege fieri, ne dispareat. Secundò,
princeps etiam cõmunia loca reipublicæ: all
quot proprio vsui dicare, neque ad hoc, vt
quidam autumant, requiritur consensus po-
puli. Iustum quippe est, vt pro sua dignitate
gratia recreandi animi venationem habeat
paratam. Præterea quoniam apros ac cer-
uos, & id genus bestias, non concedet à ple-
bis venatu impetis: sed vt referentur inge-
nui, qui prælorum simulacra aduersus eas
meditantur. Hoc autem non est hic absq;
admonitione silendum, quod nõ est eadem
ratio in magnatibus ad custodiendã sui gra-
tia vetandã: venationem, quã in prin-
cipe: etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsi
largitus. Nam Rex potest, exempli gratia, in
toto regno decem aut duodecim loca sibi
referuare: & forsã non possit bis aut ter cẽ-
tum. Si autem magnatum singuli in suis op-
pidis aut tertorijs plura haberent loca cu-
stodita, graua in regno fieret intolerabilis.
Sunt enim feræ aues & pisces de iure gentium
communes vt locis Instit. & ff. de rerum di-
uif. citatũ est: & ideo nõ est nimium populus à
venatione cohibendus, quãdoquidem liber-
tatem etiam habeat illo modo tũ animum
recreandi, tum & quæritandi victum.

Secunda.

Tertia.

Sed tertio modo, quod ad rẽ pertinet, cu-
stoditur venatio: nempe quia est in loco, nõ
communi oppidi, sed proprio ipsius domi-
ni, quo suam custodit venationem. Nam vt
habetur locis proximẽ citatis de rerum di-
uifio. Potest fundi dominus prohibere ne
quis venationis gratia illud ingrediatur. At
verò in his omnibus primum omnium, vt de
syluis dicebamus, cauendum est, ne poenæ
acerbæ statuuntur: quia illud non existima-
tur furtum, aut latrocinium, perinde ac dũ
domus aut bursa compilantur. Quare pro-
fectò crudele est poena corporali plebs in-
gredientes loca vetita venationis gratia: sed
satis est si duplum aut triplum soluerent, &
plagas instrumentaque perderent. Præterea
hoc sanctissimè admonendum, vt qui feras
custodiunt damna data in integrũ soluant.
quod quã rarissime fit. At quò tandẽ præ-
termisissis poenis, quæ absq; dubio ante con-
demnationẽ nõ debentur, ad restitutionem
valoris bestiolæ aut piscatus descendamus,
dicendum quod vbi venatio in loco cõmunis fer-

*Qui feras
custodiunt
ad dāna da-
tatenentur.*

uatur, & qui venat cuius est, arbitror ad nullam restitutionem teneri: tamen forte aliqua culpa sit facere contra legem: quoniam cum venatio illa sit totius reipublice, non prae sumitur lex obligare ad restitutionem, sed ad poenam si condemnatur. Id enim iustus sanè est, quod de lignis diximus. Quando vero locus est proprius domini, si locum ipsum ingrediari species est furti, & tunc maxime dum muro est cinctus: & ideo ad restitutionem damni teneris. Dixi enim, si locus muratus fuerit, quoniam si fuerit patulus, non video cur restitutionis obligatio emergat. Enimvero et si fundi dominus id iuris habeat illic venandi, ut alios inde arceat: non tamen inde fit consequens dominum habere ferarum, quae illic nutriuntur, perinde atque arborum aut terrae nascentium. Primum quod feras terra non fert, ut ceteros fructus, sed ipsae se animantes progignunt: tum etiam quod eadem animalia, vaga sunt, & ad quocumque diuaganda libera: si ergo dominus non est sylvestrium animalium dominus, sit ut qui illa occiderit, non fiat restitutionis reus. Atque huic definitioni maxime consonat. l. 1. §. 1. Part. 3. titu. 2. §. 1. qua sancitur, ut qui a domino fundi non praemonitus quippiam fuerit in fundo alieno venatus, sibi quod accepit acquirat. Quod certe iniustum esset, si id subdignio esset dominum. Qui autem praemonitus bestiolam ceperit, non sibi, sed domino fundi obueniat in poenam scilicet quod ingressus est alienum fundum. Quare forte ante condemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locum fera transfixeris, aut laqueo ceperis, certum est te ad restitutionem non teneri: praesertim si in praedio tuo illam fueris venatus: ac multo minus si feram damnam tibi dantem repereris. Nisi forsitan inter oppidanos ac dominum conuentum stato pretio fuerit, quod dominus constituit ut nullibi venatione noceret, sed suo venandi, quod gentium est, iuri renuntiarent. Forte quia dominus & dana bona fide soluit, & tributorum remissionem illis nonnullam facit, ut eidem iuri renuntient. ¶ Aues autem in triplici sunt differentia: nam aliae sunt merè syluestres: & harum aucupium defendere, etiam in fundo proprio iniquitas est: quandoquidem nullibi nisi per modum transitus commorantur. Praeterquam si pretiosissimae essent, ut accipitres: de quibus plusculum dubij esset. Sed tamen nec auerem ad istam restitutionem obligare venantes. Aliae sunt in alio extremo cicures ac domesticae. Quas

surripere absque vlla controuersia, furtum est. Sed aliae sunt mediae: ut columbae: quae nec prorsus domesticae sunt, nec prorsus Syluestres. Et de his haud dubito, quin standum sit municipalibus legibus sicuti de aluearibus: nempe quod si lege praescripta est periculus ut scilicet intra tot passus nemo illas capiat, censendum est usque ad illam lineam esse domesticas. Quare extra illam potest eas quisque captare: modis tamen lege permisis. Nam potest etiam Rex vetare ne certis laqueis aut plagis irretiantur: tunc autem non emergit restitutionis obligatio, sed poenae, post condemnationem. Si autem infra spatium lege praescriptum capiuntur, forte non sunt captiores ad restitutionem immunes: quandoquidem usque ad limitem illum factae sunt columbae domesticae. Tamen si nec summo sunt rigore virgendi ac si de ipso columbario illas surraperent. Vbi autem nullae extant ciuiles leges, si solum naturale ius consulas, apparet nemini reclamantibus illis qui facta circum circa habentes damna sunt accepturi, licitum esse columbarium extruere. Quin vero si Caietani in sua Summa auscultes, peccatum est mortale columbas in aliorum perniciem alere. At vero licet quando ingens esset detrimentum id forte verum habeat, si tamen domini pabulum sufficientis pro columbario numero in columbario suppeditent, non tantum agnosco criminis. Est enim hoc genus auis non solum in escam, verum ratione sterco rationis reipublicae utilis: quare non est cur prorsus a ciuili reipublica abigantur.

Argumenta igitur in fronte quaestionis obiecta, solutione non indigent: sed attentione eorum quae dicta sunt. Lex enim illa quadrupli aut quintupli, iudicialis erat: & ideo furem, quantum ad restitutionem: factis erat reddere simpliciter: sed condemnatus debet soluere poenam. Zacharias autem inter alia supererogationis opera hoc ponebat quod reddebat sua sponte quadruplum, si quid furaretur: non quod ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium vero membrum negatur consequentia: iustus enim iudex in vinctam condemnat reum ad aliquid quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS V.

Utrum debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

In

In quinto articulo, qui apud diuum Thomam quartus est, quaeritur, utrum id debeat quisquam restituere quod non abstulit. Et arguitur a parte affirmatiua. Primum de illo qui semina effodit ne venirent ad messem: qui videtur grana debere quorum damnum dedit, quae sibi tamen non usurpauit. ¶ Secundum de illo qui mutuatum a se, aut aliter debitum ultra praefixum terminum retinet: qui tenetur tam de lucro cessante quam de damno dato: cum tamen id sibi ipse non accepit. ¶ Tertio arguitur auctoritate Redemptoris, Matthaei. 23. Sciebas quod meto vbi non semino, & congrego vbi non sparso. Vbi insinuat quod Deo debemus plus quam ab illo accepimus: & cum humana iustitia a diuina deriuetur, id etiam videtur inter homines obseruandum. ¶ In contrarium autem est quod restitutio ibi perficitur vbi aequalitas constituitur inter acceptum & datum: si ergo quis plus rependere teneretur quam accepisset, restitutio illa a iustitia exorbitaret.

Quaestiois responsio tribus facilis conclusionibus constat. Prima est ceu superiorum repetitio. Vnusquisque tenetur datum quod alteri dedit ad iustum restituere. Probatur. Damnum quempiam alteri dare idem est, quod quippiam ab ipso auferre: siue pecunia sit, siue aliud bonum illa aestimabilem damnum quempiam accipere, ut ait 5. Ethic. c. 5. Arist. nihil aliud est quam minus habere quam habere debuit, quod autem alteri quippiam abstulit, virtute iustitiae cogitur tantum de, neque plus, neque minus reddere. ¶ At vero bisariam contingit, ut quis quid alteri auferat, nempe aut illud quod ille actu habebat, aut quod habebat in potentia. Est ergo secunda conclusio. Quicumque id alteri adimit quod actu habebat, tenetur ad aequalitatem idem repensare, ut si domum abstulisti, teneris de iusto pretio: & si honoris & famam, eandem ut dictum est, secundum facultatem tuam reficere. Res est iam in superioribus liquida.

¶ Tertia conclusio. Quicumque alteri in eo damnum dat quod nodum actu, sed potentia habebat, non tenetur id aequalitatem restituere, ac si actu illud habuisset, sed ad aequalitatem illius potentiae: praesertim scilicet quod esset actui proxima, per pensisque personarum atque negotiorum conditionibus. Vt si facta tuis equis conculcans effodisti semina, pensari debet potentia usque ad messem. Si autem iam albe-

scetes segetes dissipasti, tanto plus debes, quanto iam fruges propinquiores erant. Probatur conclusio. Id enim quod nondum actu est, sed in via & virtute, non tanti aestimatur quanti si esset in actu: quare si secundum illum actus valorem reddendum esset, non sim plum, sed praeter iustitiam auctum restitueretur: ad quod utique ratio iustitiae non obligat. ¶ De duabus prioribus conclusionibus nihil est quod in dubium vocari possit. Porro autem contra tertium argumentum se statim offert, non vtique validum. Enimvero si ille qui rem habet in spe, non vult illam in sola spe vendere, sed expectare pericula omnia usque ad rem: tunc ille qui contra eius voluntatem rem illam diriperet, non solum teneretur restituere quantum in spe valebat, sed, ut apparet, quantum erat res ipsa valitura, ergo conclusio falsa. Accipe antecedentis exempla. Est miser agricola qui semina sua terrae credidit, & mauult omnia coeli terraeque pericula subire, & euictus expectare, quam iacturam seminis certo pretio facere. Et merito quidem. Nam ut habetur Ecclesiasti. 11. Qui obseruat veterum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet: ergo si isto inuito fata eius tu destruas, certe ratio persuadere videtur quod teneris in totum. Est verbi gratia totum vnum oppidum, aut castrum, quod si semina omnia effoderentur, aut cum herbescerent eradicarentur, non posset non graui postea inopia laborare, quae si non destruerentur, locupletissimas meteret messes: & voluit oppidani pericula expectare: cur ergo priuandi sunt inuiti illa sua expectatione? Item habet quis tenerissimum pullum equinum, qui de se magna promittit spem: nunc vero non aestimatur, nisi decem, valiturus tamen centum, re vera non apparet iustitiae consonum, ut res tunc sit compensanda solum secundum potentiam, & non secundum actum. Respondetur ergo quod conclusio. S. Th. est intelligenda, primum quando damnum datur casu, & non consulto per iniuriam, reuente domino: Tunc enim deducenda in primis sunt impensa, quas facturus erat dominus: quandoquidem illae non sunt ei sublatæ, sed penes ipsum manent. Et deinde pericula pensanda si quae sunt ad arbitrium prudentium qui bona fide id iudicent. At vero quando reuente domino datum per iniuriam datur, multo est auctior aestimatio facienda: & maxime quando damnum est graue: ut si latissimum vineam destrueres, aut vastissimum segetum capum, ita ut prouincia,

Argu. contra
tertiam concl.

Exponit
concl. S. Tho.

De secundo argumeto. vel ciuitas graue detrimentum pateretur. Per hec ergo liquet solutio primi argumēti. Circa secundā verō dubitationem nobis offert doctrina Caietani. Ait enim diuus Thomas quod qui in mora est soluendi mutuum, aut alia ratione debitum, tenetur nō solum quod accepit refundere, verūm & damnum quod creditor ex dilata solutione patitur, & quod illi cessat lucrū. Quod quidem iustitia præcipit postquam alteri iniurto totum illud aufertur. Caietanus autem inde infert eādem ratione, & à principio posse inter mutuantes, & mutuatarium cōuenire de lucro cessante. Quod quidem si intelligat à temporis articulo quo in mora cōperit esse, bona fortē est illatio. Mutuo, verbi gratia, tibi vsque ad festum Ioannis decem: quæ si tunc non solueris, quia me iniurto deinceps retinebis, & sum ego mercator, cui tua culpa cessaturum est lucrum, dabis ergo, mihi tantum. Si autem intelligat lucrum cessans statim à tempore mutationis persoluendum, profectō illatio nulla est. Totā enim ratio quare ab illo qui est in mora potest negotiator lucrum cessans exigere, non est ea præcisē; quod pecunia negotiatoris in virtute plus valet, quā si non esset negotiationi exposita: sed hæc iuncta cum alia causa, quod præter voluntatem ipsius mercatoris retinetur. Quare dum sua ipse sponte alienatā à se habet pecuniam, perniciosum est cōcedere, vt possit lucrum cessans exigere. Hoc autem lib. 6. sumus suscipius disputaturi. Et ideo de hoc mō satis. ¶ Solutio tertij argumēti, expositio est illius loci euangelici. Sciebas q̄ meto vbi non semino, & congreo vbi non sparsi. Culus duplex est expositio. Primum enim hoc nos certissimum catholica fides docet, quod radix nostrorum omnium meritorū est gratia Dei, per quam illi sunt accepta: & ideo quicquid illi meritorum offerimus, ipse in nos prius seminavit. Vnde alibi, seminanti semen suū sese comparauit. Et ideo prior expositio est, q̄ verbum Christi non intelligitur secundū veritatem, sed secundū existimationē illius ferui nequā, qui ex odio arbitrabatur Deū petere quod seminauerat: & ideo ait Christus, ex eius ore eum iudicare: quasi non ex rei veritate. Posterior verō solutio est quod aliquid præter gratiam quam ipse nobis cōfert, exigit à nobis, scilicet assensum nostrū vt sinamus nos ab illo moueri: & præterea vsuum eiusdem gratiæ, quo per meritorū in-

Sētētia Caietani de restitutione lucris cessantis. Distinctio authoris.

Cui liceat lucrum cessans exigere.

Ad 3. arg.

crementa ipsa augetur. Porro autem syncerior apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendum: & fruges meritorū nostrorum ipse in nobis seminavit per gratiam. Vnde Paul. Ego plantaui, scilicet, prædicando, & Apollo rigauit, Deus autē incrementum dedit. ¶ Est hic autē ab illo Lutherorum dogmate cauendum, quod nos lib. 3. de Natu. & grat. capit. 8. expugnauius. Aiuunt enim, opera nostra nō esse nostra merita, sed Deum per nos mereri. Quā quidem falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritum enim non dicitur, nisi vnus ad alterū. Quare cum mereri non sit, nisi in Deo & erga ipsum, non potest ipse mereri. Decipiuntur autē falso intellectu verbi Augustini in De gratia & liber. arbit. quo ait Deum in nobis coronare dona sua. vbi August. non dicit q̄ opera nostra sunt merita Dei, sed q̄ sunt dona Dei, & merita nra. Nam quia nō sunt merita, nisi quatenus ē radice gratiæ Dei pululāt, eius dona dicitur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero voluntatis nostræ diuinitus motē sunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nra, quatenus dona eius sunt, & ideo quodamodō illi damus qd non accepimus, puta auctum quod in radice accepimus, sed tamen nihil damus quod ipse non seminavit, & incrementum dedit.

Dogma Lutherani.

QVÆSTIO SEPTIMA, De circumstantijs restitutionis.

S. Thom. 2. 2. quæst. 62. artic. 5. ARTICVLVS. I.

Vtrum semper oporteat ei restitutionem fieri à quo res sublata fuit.

Voniā quæstio præcedēs substantiam nobis restitutionis patefecit, decet vt in hac septima circumstantias eiusdem exploremus. Nēpe cui, quis, quomodo, quādo restituere debeat. Est ergo primus articulus qui apud D. Tho. est quintus, vtrum sit semper restitutio ei facienda, cui res sublata est. Apparet nanq; id nō semper oportere. Primum quia restitutio nō debet illi esse cuius, cui sit, neq; alteri iniuriosa: si autē ei cuius res

ius res est, esset semper restituenda, vsu quādoq; veniret, vt in eius pnicie esset, vel aliorum: vt puta dum domino petenti suum gladiū vt homicidiū faceret, redderet: ergo nō semper est vero domino restitutio facienda. ¶ Secundō: quæ quisq; iniuste prauoque findeat, indignus sit quæ eadem recipiat: solent autē homines aliquid symoniacē dare, vel ad corrupendū iudicē, vel ad hominem enecandum: quæ quidem largitiones iniuque sunt: ergo non est illis facienda restitutio. ¶ Tertio. Nemo ad id cogitur quod impossibile est, quandoq; autem restitutio non est facta possibilis, si ei fieri debeat à quo res ablata est: nempe vel quia est vita defunctus vel peregre profectus, vel prius ignotus, ergo tunc non est necesse restitutionem eidē fieri. ¶ Quarto, Iustus homo cogitur ei beneficium repensare à quo maius accepit, q̄ ei à quo recepit minus: ergo ingruente simul parentum inopia, dum tempus restituendū alteri occurrit, si vtrumq; simul non est possibile, citius rependendū est parentibus beneficium quā debitum extraneo restituendum. ¶ Quintō. Erusfranco esset, ac perinde vānum id restituere, quod rursus in possessionem restituētis esset reuertendum: dum autem prælati quippiam ecclesiæ debet, si eidem ecclesiæ restituitur, in suam ipsius regreditur potestatem: quādo quidem ipse est bonorum ecclesiæ administrator & custos: ergo tunc non decet restitutionem ecclesiæ fieri. Atq; adeo nō semper ei debet fieri restitutio à quo res ablata est. ¶ Contrariū autē nos Paulus adiutorios curauit ad Roma. 13. inquit, Redde omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, &c. Quæstio huius articuli præcipua est in materia restitutionis: ad quā pleriq; Doctorū conclusionū multitudinem respōdet: nempe q̄ bona defuncti restituantur hærediti: & quæ ignota debentur, restituantur pauperibus: & horum instar fiat de alijs. At verò licet forsā ad rem nō ita multum differat, tamen si loquendi proprietatem obserues, multo syncerius & ad rem propius vnica cōclusio diuus Tho. respondet: quæ sit vniuersalis hæc. Necessarium vbiq; & semper est restitutionē eidem fieri à quo res sublata est. Enimvero hæredes personam defuncti gerunt, & ideo quod eis confertur datur defuncto: & quod restituitur pauperibus, vero domino reddis: nam illi per se nullum acquirunt dominium, nisi, quia loco veri do-

Paulus.

Aliorū sententia.

Conclusio.

mini subrogantur. Probatur ergo conclusio. Restitutio, vt supra dictum habemus, est actus cōmutatiuæ iustitiæ, per quam equalitas cōstituitur inter personas quæ in æqualia habent: hæc autem rerum ad æquatio legitime constitui non potest, nisi eidem ipsi id reddas quod ei abstulisti: si quidē ille est qui propter tuam oblationē minus habet: ergo vero domino facienda est semper restitutio. ¶ Antea tamen quā ad argumentorum solutionem descendamus, explicanda est conclusio. Consulto quippe dictum est restitutionē fieri debere vero domino. Nā si rem ab eo sustuleris qui eius non erat verus dominus, vt potē à latrone, non est ei reddenda, sed domino, cui ipse surripuerat: ac perinde rem filiofamiliās ademptam, suo patri: & quam monacho eripuisti, eius prælato. Enimvero vt articulo proximo dicitur sumus, duplici ex fonte oritur restitutionis obligatio: nempe & ratione accēptionis: & ratione rei acceptæ. Ob idq; in hisce casibus, etsi nihil ab eiusmodi dominis acceperis, nihilo minus, quia eorum res penes te sunt, teneris in eorum potestatem tradere. Est autem operæpretium tria in eiusdem restitutionibus obseruare. Primum vt tibi citra vllam dubietatem constet, rem seruanda quam Petro eripuisti, nō esse suam, sed Pauli. Nam dum res tibi dubia est, tunc quoniam melior est conditio possidentis, eidem debes reddere: vt ipse videat cuius est. Quādoquidē in foro iudiciali, nisi tu planē probaueris rem non esse illius, eidem à quo abstulisti compelleris reddere. Et cōsulto dixerim, non esse illius, puta quia nunquam eius habuit dominium, sed per iniuriam surripuit. Nam si ille à quo sustulisti ratione mutui vel alius legitimi contractus rem illam debet alteri; non tu potes priuata auctoritate ei reddere, sed ei ipsi debes qui dominium habet. Secundō, vt teneris dare domino, requiritur quod id possis absque magno tuo detrimento facere. Quoniam si latronem timēas, aut filiumfamiliās, à quibus nisi eis reddas vapulabis, aut graue ali-quod damnum accipies, non teneris cum tuo incommodo reddere, nisi eis. Et tertio, quando restituis vero domino, teneris tam latronem admonere quā etiam dominum: illum scilicet nē postea poenitentia ductus iteratō restituat quod semel restitutum est: hunc autem, nē alia via procuret illud recuperare.

Explicatur conclusio.

Tria in reu- situtiōe ob seruanda Primum.

Secundum.

Tertium.

¶ Arguit

Argument. ¶ Arguitur autem contra secundam modum rationem, nempe q̄ res tunc restituenda est domino, si fieri illud potest sine restituentis detrimento. Ille qui rem sustulit à latrone tenetur restituere vero domino, non solū charitatis iure, verūm & iustitiæ rigore: ergo nō solūm absque detrimento verūm etiam cum illo debet talis restitutio fieri. Probatur primò antecedens. Nam qui rem alienam habet inuito domino, res ipsa accepta, vt modò dicebamus, in causa est, vt restitutio iustitiæ vinculo fiat. Item verus dominus posset possessorem in foro iudiciali compellere, vt sibi conserat: ergo tenebatur de iustitia. Nā ad id ad quod sola charitate tenemur, non possumus in iudicio cogi. Item quia, vt articulo proximo distuimus, etiam qui furtum à latrone emisisset, teneretur illud domino restituere: ergo quomodo cumque accipiat. Consequenter autem prima inde probatur quod iustitia etiā cum detrimento restituere obligat: vt supra diximus. Ad hoc respondetur quod non solūm charitas, sed iustitia obligat ad reddendum vero domino, quomodo cumque ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen consequentia, qua inferitur etiam cum detrimento esse restitutionem perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis: nempe vel quia inique à domino eripisti, vel mutuo: tunc restituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris: haud tamen cum detrimento vitæ. Quando verò non ratione acceptionis, sed tantūm ratione rei acceptæ: tunc nullus cogeris subire periculum: si re vera periculum est alicuius momentī: sed satis est tunc vt eidem reddas à quo accepisti: admonendo, si potes, verum dominum. Quandoque autem egregium officium præstabis amico si periculo te obijcias, vt rem suam serues. De hoc autem iterūm expressius articulo proximo.

Ad argum. ¶ Respondetur quod non solūm charitas, sed iustitia obligat ad reddendum vero domino, quomodo cumque ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen consequentia, qua inferitur etiam cum detrimento esse restitutionem perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis: nempe vel quia inique à domino eripisti, vel mutuo: tunc restituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris: haud tamen cum detrimento vitæ. Quando verò non ratione acceptionis, sed tantūm ratione rei acceptæ: tunc nullus cogeris subire periculum: si re vera periculum est alicuius momentī: sed satis est tunc vt eidem reddas à quo accepisti: admonendo, si potes, verum dominum. Quandoque autem egregium officium præstabis amico si periculo te obijcias, vt rem suam serues. De hoc autem iterūm expressius articulo proximo.

Ad 1. arg. principale.

¶ Ad primum igitur argumentum respondet diuus Thomas, quod casu quo restitutio grauiter ei nocet, cui fit vel in nocumētum alterius vergit, non ei tūc fieri debet, eò quod restitutio in vtilitatem eius fit cui debetur, sed debet in tempus cōgruum prolatari: vel apud alterum res deponi, qui tutius custodiat. Hæc autem responsio nullas parturit dubitandi ratiūculas. Et quod omnibus fundamentum subijciamur, quaritur quo iure depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atq; id domino dene-

Dubium.

gare: charitatis sine iniustitiæ, multum entia referat. Nam si iustitia illud seruare cogit, cōsequens fit, vt si restituat, teneatur ad restitutionem damnorum quæ ipse intulerit: sin autem solo charitatis vinculo, nulli inde fit restitutioni obnoxius. Respondio huius in distinctione posita est. Aut enim ille qui petit vult re sua in iniuriam sui, vel aliorū abuti: & tunc de iustitia teneor ei illam negare. Vt si gladium à me. insanus petat vt se vel alterum occidat. Si modò tamē id sine meo in cōmodo possum. Non enim teneor subire periculum, quod mihi ille offert si nō reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam proximi, & quod qui potest sine periculo teneatur de iustitia negare, inde patet, tum quod reddendo causam dat iniuriæ, tum quod si reddat condemnabitur in iudicio: licet non ad totum. Missam hic semper faciamus ignorantiam quæ homines potest exculare. Et eadē ratio ne, imò maiore denegare debeo quando in præ iudicium reipublicæ id petitur: vt qui amplā pecuniā deberet tyranno, quam ipse vt exercitū in interniciem rei publicæ armet, petit, teneor e tunc temporis de iustitia denegare. Si verò dominus rem suam petat in aliquem abusum qui non habet annexam iniuriam: vt si pecuniā quam illi debeo ad scortandum, vel ad ipsam prodigendum ex me reposcat, tunc de iustitia non teneor nō reddere: quando quidem reddendo nullius sim iniuriæ causa: imò ipse petit suo vtēs iure. Teneor tamen ex charitate rei proximi cōsultare, atq; adeo, si possum restitutionem differre in aliud tempus.

Responsio sub distinctione.

Primo solutio.

Solutio scanda.

Secunda per distinctionem.

Argument.

cōtra secundam partem distinctionis.

Responsio Casus.

Solutio de dilectione.

De dilectione.

¶ At verò emergit à contraria parte argumentum. Nemo habet ius peccandi, ergo quomodo cumque ille petat ad peccandum, etiam citra aliorum iniuriam, denegandum illi est de iustitia. Quod si respondeas licitū illi esse dare scorto, p̄ re illicita: & ideo petere, vt vtatur iure suo, instruat argumentum de datione, quæ intrinsicè est peccatum. Vt si petat ad exercendam symoniam, quæ quidem datio intrinsicè mala est. Caietanus hic ingenuè fatetur tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniā depositam domino reddere, vt Cardinalatū emat: & multò minùs illi pecuniā in talem vsum mutuari. Sed re vera, quicquid sit de mutuatione, in quo maior cōtra esse videtur ratio culpæ, quia mutuas cum minùs compellatur, magis videtur esse cau-

se causa, depositum tamen tunc reddere, nullam videtur iniustitiam asserere. Nam ipse petit quod suum est, non ad irrogandam iniuriam alicui tertio, neq; sibi, sed solūm ad peccandum sicuti si peteret vt mala causa daret amica. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non em̄ sequitur, nemo habet ius peccandi: & iste petit pecuniā suam ad peccandum: ergo nō petit vt vtatur iure suo: quia petit ad dandum quod habet ius: licet non ad culpam quæ rationi adiugitur. At verò profecto illo modo quo non habet ius ad peccandum neq; ius habet ad dandum, si datio ipsa sit peccatum. Secus de meretricia mercede: quæ dare nō est peccatum: licet fornicatio sit peccatū. Duobus ergo modis congruentius respondetur. Primo quicquid sit de illo vso ad quæ suam à me pecuniā petit, tamen petendo vtatur iure suo, quia petit suum. Sed ais, Petit tamē vitæ vtatur contra ius suum. Respondetur ergo secundo, quod vtique quæ iure suo, biferam intelligitur. Si enim ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccandi: quoniam neminem lex peccare permittit. Si autem ius vniuersum, accipiatur pro eo quod est suū, scilicet, quo citra iniuriam vitatur: tunc ille qui dat pecuniā symoniacè, vel ad corrumpendum iudicē, vitatur iure suoz: hoc est dat quod suum est: atque adeo nemini iniuriam facit sed legi: quam quidem ego qui habeo eius depositum, non teneor vitare.

¶ D secundum argumentum respondet diuus Tho. sub distinctione. Biferam em̄ contingit aliquem quippiam illicite dare. Vno modo quia datio ipsa est cōtra legem: sicut symoniaca: & tunc, quia dans meretur dominium perdere, quod alter nihilo magis acquirit, restitutio fieri debet, non ei, sed pauperibus. Si verò datio ipsa non sit illicita, sed causa propter quam datur, vt scorti merces: non est restitutio debita. ¶ Et quidem secundum membrum adeo liquidum est, vt nullo indigeret examine, nisi quidam nuperrimus auctor Complutensis hanc sententiam sancti Thomæ, quæ omnium ferè est Theologorū, inficias iussit. Ait quippe meretricem nihil in pretium & mercedem suæ turpitudinis recipere posse: sed tantūm donationis via. Itaq; si in pretium reciperet, restituere teneretur. At verò salua egregij Doctoris existimatione, ratio eius tam debilis est, quam cōclusio falsa. Inquit enim duo esse rerum genera quæ diuersa ratione non

sunt pretio æstimabilia: nempe spiritualiū, quæ ideo pretio non æstimantur, quod omne excedunt pretium: & operam quæ delicta sunt, quæ propter eorum vilicitatem nullo sunt pretio digna. Porro autem vtique membrū falsum est. Spiritualia nāq; nō illa ratione iniuste venduntur. Nam & si supranaturalia sunt, nihilo minùs quātum ad humanos vsus attinet, emerent illa homines quātoto pretio possent. Vita enim omne pretium excedit & tamen homicida condemnatur, vt vitam quam abstulit ad arbitrium prudenti restituat. Præterea spiritualia quæ habent fructus temporales annexos possent tunc illa ratione emi, vt sunt sacerdotia. Ratio ergo quare spiritualia vana non sunt, non est nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorum cum non in peculiare suum commodum, sed in bonum commune ea ceperint: debent quæ gratis acceperunt, gratis dare, vt libro non latius patebit. Quare scientia quam quis propriè acquirit, vendibilis est. At vero de peccatis, licet ratione culpæ non solūm vilia sint nulloque pretio digna, imò abhorrenda, & execranda, nihilo minùs ratione cōsensus illius, qui suas locat operas, rationeque voluptatis illius qui concludit, quatenus ad humanos vsus accommodantur, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ sui corporis copiam facit, mercedem recipere potest pro voluptate quam vitæ capat, sicut possit, vt prolem illi gigneret. Imò vtraque ratione possit etiam masculus à foemina pretium recipere: quin verò æquius quia plus præbet. Sicuti Alexander iure naturæ potuit à duce illa Amazone quæ illum gratia recipiendæ prolis inuisit, quod & prece & pretio, vt fertur, impetrauit. Nā illi foeminarum generi in more erat pretio accersere viros qui ad illas ingrederentur. At verò quia foemina maior inest pudor, ob idque rariore sunt quæ illi turpitudini vacent quam viri, pretium ipsæ iustus recipiunt. Item si causa salutis quispiam emissionem illa egeret, posset amplexum illū pretio cōmerere: non obstante quæ innatū haberet flagitium. ¶ Et quod non solūm donationis via, sed loco pretij id possint recipere, manifestè probatur: quia respublica non solūm miserat illas foeminas permissit, sed & pretium eis taxat: id quod nomen ipsum meretricis admonet. Dicitur enim à merendo. Et qui illis statum pre-

Impugnatio Mediana.

Quare spirituaalia vana non sunt.

Potest utrumque foemina pretium recipere Alexander et Amazo.

tium non perfolueret, cogeretur in foro iudiciali: quod non contingeret si donatio esset. Idque. Item si ob stuprum. ff. de condi. ob turp. caus. adstruit: quippe quæ ait meretricem iuste recipere id quod pro iniusto actu accipit. Meretrix enim, inquit, turpiter facit, quod sit meretrix. Item arguitur contra huius Doctoris assertum, quo ait: Si profuita quippiam animo recipiendi pretium accipiat, ad restitutionem teneri: si vero animo recipiendi donationem, minimè teneri. Arguitur inquam: quia non tam eius mens exilimari debet quam ipsa traditio: & re vera consuetissimo usu nemo illis donat, sed pretium soluit: atque ipsæ id planè intelligunt, quare semper tenentur ad restitutionem. Neque contra nos quippiam facit. l. synera. C. de donatio. inter vir. & vxor. ubi miles donare prohibetur quippiam meretrici. Illic enim non iustum pretium prohibetur, sed larga donatio: idque in fauorem militis. Nam alij donare etiam illis possunt: vt patet. l. affectionis. ff. de donat. Maiori tamen apparentia obijci nobis illud posset Deutero. 23. Non offeres mihi turpe lucrum neque meretricis. Sed tamen neque hoc quicquam euincit. Ibi enim non condemnatur meretricis pretium, sed propter foeditatem prohibebatur in templo offerri. Sicuti & pretium canis: quia non erat animal vtile. Vel, quod veri similibus est, vt ait illic Iosephus, in more erat vendere coitum canis ad impregnandū capræ: ad nullam ergo meretricis restitutionem tenentur. Maius autè dubiū est an alia quæ non sunt publicitatis exposita, sed maiori cū verecūdia copiā sui faciunt, possint pretium recipere. Sunt enim qui hoc propterea negant, quod lex non permittit, nisi illas quæ sunt in fornicibus, neque alijs pretium taxat. Porro autè crediderim has multo iustius posse recipere pretium: quippe quæ ob maiorem honestatem pluris sunt æstimandæ. Quod si de alijs etiā scisciteris quæ neque publicitatis sunt, p̄stituta, neque si tradere cōsueuerūt: sed sunt puellæ, aut maritate quæ semel, aut bis colla buntur. De his enim maior est apparentia quod non possint pretiū recipere, sed teneant ad restitutionem: eod quod non modo non sunt lege permissa, verū lege agitur cōtra illas; aut de stupro; aut de adulterio, neque in iudicio audirentur, si promissum sibi pretium peterent. Nihilominus, & illis quoque liceret pretiū recipere: tenebitque in foro cōsciētia qui illis pro-

tuit soluere: nisi excessus iustæ æstimationis pro ratione personarum immodicus esset. Et ratio est eadem sancti Thomæ. Nam licet flagitia illa sint lege vetita, datio tamen non est prohibita. Et ideo iuri naturali standum est: quo vtique iure concessio illa corporum æstimabilis est pecunia. Atque ad hoc facit. l. supra citata, idem. ff. de condi. ob turp. causam. vbi ei qui aliquid ob stuprum obtulit, denegatur repetitio. Sed tamen quantum ad forū iudiciale est differentia inter has mulierū species, quod meretrici datur in iudicio actio petendi pretium: ei autem quæ non est publico loco exposita, denegabitur, quia illis solis lege decreta sunt pretia. Vxor autè & virgines non solū ad iudicio arcentur ne petant, verū in poenam sui criminis priuabuntur acquisito pretio: sed tamen ante cōdemnationem iure naturæ illis debet. Quod autè adduci potest ex. l. Lucius Titius. ff. de iure si. vbi mulier quæ marito venenū propinauerat cōdemnatur, vt quæ turpiter in adulterio receperat, fisco applicetur, nihil ad rem facit. Primū quod ante cōdemnationem iure naturæ poterat id recipere: deinde quod cōdemnata est, non solū in odium adulteri, sed homicidij. Vtrum autè maritata teneatur pretium reddere viro si id saluo pudore suo possit, & filia patri: respondetur idem esse iudicium atque de alijs quæ operis manu suarum acquisierint. Potest enim clam marito, & filia clam patre, illa in suos usus vertere: si amplā suppellestile illa via acquisiuisse quod idcirco in usum mariti venire debet. Haud ergo eiusmodi mulieres ad restitutionem tenentur: nisi ab eo receperint qui non erat sui iuris, vt tam amplā pecuniā possit illis vsibus expendere. Nam si res est modica pro qualitate personæ, etiā si à filio familiæ recipiat retinere potest. Nam presumitur pater scire rataque subinde habere eiusmodi expensas. An verò, vice versa, qui puellam vitiauit teneatur in conscientia in totam dotem: Respondetur quod si ipsa consensit, non tenetur de rigore iustitiæ ad aliud nisi ad id quod pollicitus est. Nam scienti & volenti non fit iniuria. Tametsi æquitas honestatis sit, vt si illam ob causam nuptui tradi non potest, aliquid elargiat. Neque verò si sit sub cura patrum tenetur illam dotare: secus si inuitam rapuit. Adiecit tamen præterea hoc verbum sanctus Thomas, quod si mulier superfluum per fraudem & dolum extorserit, tenetur amasio restituere. Vbi notandum quod etiam

etiam si superfluum recipiat, dum tamen neque fraus adsit neque dolum, nulla est necessitas illi restituti. Fraus autem est si verbi gratia illi diceret se esse viro incognitam: aut non nisi semel, idque à magnate: qua fraude plus extorqueret, restituere profectò teneretur. Sed si falso dicat se perditè illum de mare: aut facitque & ille est amens quippiam extorserit, fraus illa non obligat ad restitutionem: quoniam probè omnes norunt illas esse meretricum technas. An verò cōtra, si quis illis superfluum aliquid pollicetur, teneatur promissum soluere. Respondetur teneri in conscientia: quia ius hoc naturale docet, nisi excessus ad prodigalitate pertingeret. Nā tunc, malè promissum esset, in quo rescindenda esset fides: etiam si cum iuramento esset promissum: nā iuramentum de re illicita non obligat. Neque simile est de illo qui iurauit latroni pecuniā se largiturum ad redimendam vitam: quoniam illud licitè potuit iurare. Cōsultius est tamen in eiusmodi euentibus relaxationem iuramenti procurare. Retrocedendum ergo est ad prius responsionis membrum: quando scilicet datio ipsa est illicita, cui nā sit restitutio faciendæ vt in Symonia. Harum ergo quæ illicitæ sunt, datio triplex est differentia. Vno enim modo datio potest esse mala solum ex parte recipietis: vt si cuiuspiam pecuniam porrigeres, ne peccatum committeret. Et tunc ille qui dat, potest repetere: eod quod alter tenebatur id gratis facere. De quo extat. l. vt puta. ff. de condi. ob turp. caus. Ex qua infert gloss. quam Summistæ sequuntur, illum qui recipit ad restitutionem teneri. Haud tamen consequentia vim intelligo. Imò crediderim tali esse distinctione vtendum. Aut inquam vitium à quo illud donario meo cohibere procuro, perniciosum est alteri: aut nullam habet annexam iniuriā. Si enim est iniuriosum, ac perniciosum: vt puta cū amico munus aliquod offero ne homicidij, aut furtum faciat, tunc mihi postea repetitio dabitur. Atqui hoc tantū exemplum est in lege. Nihilominus si ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri restitutionem. Nam & si ille gratis teneretur abstinere, nihilo minus quia in gratiā mei abstinet, alioqui mala illa facturus, potest iure naturæ pro sua illa voluntate pretium ex me recipere. Quare lex translationem dominij non prohibet, sed repetitionem concedit: vt in ludo diximus: idque in odium illius criminis, ne homines in-

urias quas in alios meditantur, pretio venderent. Quando vero vitium non est contra iustitiā: vt si ego amico quippiam darem ne scortaretur, profectò non solum ille recipere potest, neque ad restitutionem tenetur: verum, vt credo, neque daretur mihi repetitio: quoniam lex illa pœnalis restringenda est ad suū ipsius exemplum: quod non profert, nisi in vitijs habentibus iniuriam annexam. Secundus ergo modus donationis iniuste sumitur ex parte vtriusque: scilicet tam dantis quam recipientis: non quidem quia actio pro qua munus offertur non sit natura sua pretio æstimabilis, sed quia habet annexam iniuriam cōtra iustitiā. Vt si litigator, aut iudici, aut scribæ, aut testi corrumpeudo munera offerret: aut a lasino vt hominē interficeret. Tunc enim vterque delinquit: & ideo tam qui dedit, quam qui recepit eodem pretio iure multatur: ac proinde largitio illa fisco iure addicitur: vt patet. l. Multa. C. de mod. multa. Nō quod actiones illæ, puta homo minem occidere, aut sententiā in tuum fauorem proferre, non sint natura sua pretio æstimabiles: sed quia actiões iniuriosæ sunt, indignus iure sit ille qui accipit vt dominij acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa. ff. de verb. obli. Generaliter noui turpes stipulationes nullius esse momenti. Intelligitur inquam quando vtrique iniuriosus sit (vt lex statim proxima declarat) veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat: quia homicidij & sacrilegium sunt delicta contra iustitiā. De quibus etiam restitutionibus habetur iure Canonico. 1. 4. q. 5. can. Nō sanè qui est Augustini. Interrogas autem cū leges istæ pœnales sint, vtrum qui recepit teneatur sententiam restituere. Videtur enim ex his quæ diximus lib. 1. nō teneri. Respondetur nihilo minus, teneri. Et ratio est, quia lex fecit eum inhabilem ad recipiendum in odij delicti, quod est cōtra iustitiā: & ideo nullum acquisiuit dominij. Haud tamen tunc tenetur restituere fisco: nam etsi ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod non erat suum, alter tamen qui dedit, non potuit re sua, nisi per iudicis sententiam expoliari: ob idque antequam condemnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta enim restitutione vbi fisco rescuerit, recuperabit. Quando verò delictum non est iniuriosum, optimè trāsferitur dominij: quia, vt supra diximus, datio non est illicita, Vnde

Iosephus.

Aliquorum sententia aut toris.

Aliud dub.

Solutio.

An merito teneatur ad restitutionem.

Triplex est differentia.

Distinguitur in duas.

De eo quod pollicitus est.

Secundus modus.

Turpes stipulationes nullius esse momenti.

Dubium.

D. Thom. peres diffunderet. *D. Tho.* nihil hic de hac re factus est: tamē in 4. dist. 17. q. 1. art. 5. ait debere fieri restitutionē secundū arbitriū episcopi, vel illorū ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi in sinuare videtur re publicam ipsam talē habere facultatē. *Scotus.* verō eadē dist. q. 2. negat id esse necessariū: imō ait p se quēq; *Richardus.* id exequi posse quē *Richar.* ibidē sequitur, ar. 5. q. 4. Crediderim tñ, vbi modica est restitutionis quantitas, per se quēlibet restituere id posse. Cū verō res est cumulationis pretij, consiliū est vt arbitrio prudentis confessarij fiat, imō possit tam ingēs esse, vt cōsulēdus etiā esset episcopus, vt eius prudētia cōmodius restitutio fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruimus. Neq; *S. Th.* diuersum docuit. Maximē cū in Sūma de hac re siluerit. ¶ Vtilior autē erit respōsio, vtrū ipse qui res habet ignoti domini possit sibi partem capere dūmodo sit pauper: vel suis consanguineis, & familiaribus largiri. *Caic.* quidē id absolutē affirmat: ego verō absque temperamento non auderem. Si enim hanc faciās vniciūlibet licentiam, illicō sibi suisq; effinget paupertatē pro ratione sui status, vt aiunt. Igitur vbi necessitas non fuerit patētissima & clarissima, nemo tutō potest sibi vtiūpare qd restituere debet: licet possit restitutionem differre. At si cogitat sibi capere, id debet facere autoritate episcopi, aut sui parochiani curati, aut cōfessarij, si prudēs est & sapiens. Idq; tunc fieri licebit, quando grauiorē alia miseria pauperū non se oculis obijciat. Quando verō autoritate praelati aliqua sibi eleemosyna ex ijs quāz debebat applicatur, verē sit eius dominus: neque veniens in pinguiorem fortunam tenetur id amplius restituere. ¶ Percontaris autem de compositionibus istis quas nuperrimē nominauimus, sintne licitæ, vt Cruciatæ forma habet: nempe, vt qui incerta debita contraxerit, certam soluens portionem liber fiat à reliquo debito. In huius responsione interrogationis illud semper optima fide cauendū est, nē quispiā se ipsum seducat, arbitratū quippiam censeri incertū anteq̄ diligens peragatur indagatio ad cōperiēdum debito rem. Hoc autē supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quin legitima adfit causa possit Summus Pontifex eiusmodi compositiones facere: quando quidē iure naturæ, vt dictum est, illa bona sunt reipublicæ: quæ tunc in tales vsus illis indiget. Quin verō vt proximē insinuabā, quando reipublicæ ne-

cessitas esset apertissima, rex quoque fortā possit id facere. Tamen si quia Summus Pontifex iustior est eleemosynarum iudex, neq; causa ita semper est euidentis, ille ad eūdē est, cuius autoritate id fiat. Quod si q̄s arguat, ignotos creditores forsā nō consentire, id negatur, imō cōsentire videtur: quia illa habent pro amissis, & liberius quisque ac grātantius cōtribuet cētū quē p perditis omnino ducit, q̄ quatuor quāz habet in crumena. Et quāuis nō consentirent, reipublica id potest facere. Sed rursus arguis: quis illa Papa colligere possit, quāz tamen habet facultatē remittendi partem? Respondetur quod tanq̄ legitimus iam tūc honorum administrator propter ingruentem in istantemq; publicam necessitatē, vt facilius expeditusq; fiat collectio, potest partem cōdonare vt reliquum soluiatur. ¶ Hactenus de iure. De factō nāq; & executiois modo nihil loquimur. Equitas enim iuris huius hæc est, vt per eiusmodi compositiones tanta cōficeretur pecunia publica, quæ vel alia tributa, vel bonam eorum partem possit exculare: idq; sic fieret, vt nō offerretur iniquis suæ iniquitatis ansa: & tamen ex contum, & quin quaginta argenteis quæ reipublicæ pauperibusq; debetur, tantum colligere duo, ac remittere reliqua, plus detrimenti offert pauperibus, quorum Papa est pater, rexq; patronus, q̄ emolumentum in bonum publicum conferat. Præterea præsentissimū creatur periculum illis cōemptoribus, & raptoribus, vt huius fiducia nihili faciant quoscunq; passim defraudare. Atq; idem periculum fit inde præsentius, qd certi sunt tertio quoquo anno eiusmodi indulgētias prouenturas. At verō belorum frequentia quæ non tantū ab infidelibus nobis indies ingruunt, huius inter alia nobis sunt causa mali, vt in conquirendis vndiq; subsidijs modum non permittat. Quocirca, neq; nos in quæquā obloquimur: quia neq; nostra est autoritas tāta neq; audacia. Sed tamen postquam vsu probamus, admodum subinde cogimur fraudatores istos publicos, cōemptores inquam, ac negotiatores nē fiducia istiusmodi in modicis remissionis freti contrahere fraudibus pergant as alienum: quod si fecerint, restituere non tardent. Nam qui propositum non habet restituendi quousq; veniat indulgentia, in peccato mortali se sciat persistere: quoniam habita restitutiō oportunitate, per nullum tēpus licet alienum retinere.

Ad

Ad 4. q. 2. Ad quartum argumentum responderetur Avnuquēq; de his quæ sibi propria sunt arētius stringi parentibus succurrere, quāz alicui verō quæ aliorū sunt, potius illis sunt rependenda quāz impendenda parentibus nisi forsā, vt ait *S. Tho.* in casu necessitatis, extreme, in quo possit, & deberet quisq; etiā auferre aliena, vt patri subueniret. ¶ Contra hoc autē potremū verbum de tempore extreme necessitatis dubia existūt nonnulla. ¶ Atqui vt inde exordiamur, vbi patentior est dubitandi ratio, quaritur vtrū debitor & creditor extrema necessitate coactis teneat debitor creditori præ seipso succurrere, an potius sibi ipsi illo neglecto? Et quidē *Scotus.* 4. dist. 17. q. 2. hac vtitur distinctione. Si creditor in necessitatē prius incidit, tenetur tunc debitor illi solvere: si verō prius debitor, tenetur sibi prouidere. Atqui ambo hæc mēbra adeo sunt certa, vt de neutro possit vllus dubitare. Nam etiā si nihil extrema patienti deberes, cogeres illi succurrere: & quando tu eadē necessitate strangularis, quāuis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quando autem simul eadē necessitas ambo occupat, tunc ait *Scotus* debitorē vitam propria posthabita, debere creditori quod suum est reddere: quare homicida, inquit, esset, si sibi tunc, vsurparet. Neque defunt alij, quorum est *Richard.* qui in eius sententiam subscribunt. Et ratio eius est hæc, quod cū ambo necessitate pares sint, hoc iure creditor debitorē superat, quod res illa necessaria, nempe cibus, aut pecunia quam debitor retinet, ipsius est, scilicet, creditoris. Et potuisset suam præterea opinionē inde suffulcire quod in tali necessitate neuter possit ab altero quod ei necessarium erat eripere. Ex quo fieri videtur consequens, vt neque debitor tunc retinere id possit quod alterius est. Idē enim esse videtur, ac si ab ipso id eriperet. ¶ Nihilominus contraria sententia non solum multo est probabilior, verū proculdubio completēda. In primis *S. Tho.* licet nō id expressē asserat, insinuare tamē illam videtur: quando quidē absq; vlla exceptione ait, quod casu extreme necessitatis, citius debitor deberet præsidio esse parentibus: & à fortiori, sibi. Quare *Caieta.* eandē amplexus est sententiam. Ratio autem est hæc, ab illa *Scoti* diuersa. Ambo sunt necessitate pares & possidētis cōditio quæ melior semper est, plus debitori fauet, quāz fauebat creditori rem sibi esse debitam: ergo sibi potius debi-

tor cōsulere debet, saltem, potest, quāz creditori. Enimverō tam intimē innatū est homini generalissimum illud seruum omnium desiderium, ac subinde ius seruandi sese, vt nulli quicquam tunc plus debeat q̄ sibi ipsi. Quocirca siue per contractum licitum id ab altero acceperit, siue per furtum, aut rapināz siue in mora sit soluendi: siue secus in summa, quomodocunq; illud alteri debeat, ius sibi retinendi natura ipsa concedit. In tali enim casu vniuersa cessant alia debita. Quare etiā si iure iurando te astrinxisses soluere illa die, iure naturæ intelligebatur facta exceptio extreme necessitatis. ¶ Et confirmatur sententia hæc ratione, ni fallor, manifesta. Iure naturæ, vt dictum est, omnia sunt communia, sed iure gentium, rerum dominia diuisa sunt: ius autem gentium nequit extreme necessitati præiudiciū facere: atque adeo illa præsentē, quantū ad vsū, omnis cessat vis peculiarium dominiorum, ac subinde debitorum. Quocirca etsi dominus prius in necessitate illam extremam impēgisset, quæ ratioe sub reatu homicidij teneretur illi quod debebam soluere. Si tamen non solui, & postea ego in eandem incidī necessitatē, iam tunc nō teneor. ¶ Respondetur ergo ad argumentum quod faciebamus, diuersam esse rationem, tunc rem possideas quādo extreme pateris, an alter qui simile patitur. Si enim ille possidet, tu non posses illi surripere: cō quod tunc surripere esset occidere: quia esset vera actio, qua vitā alteri directē adimis, ac si hominem strangulares. Quando verō tu possides, id est pens te rem quomodocunq; habes, non agis, sed tantū cessas succurrere cū possis. At verō nō succurrere cū possis: nō est directē occidere, neq; verō per accidens, nisi quando teneris succurrere: & in tali casu non teneris. Sic enim intelligendū est Ambrosianum verbum. *Quem pacere potuisti, si nō pausti, occidisti.* Intelligitur enim quādo nō te aliud ius excusabat. ¶ An *Dubium.* verō parente tuo, ac tuo pariter creditore in eandem extremam necessitatē cōiectis tenearis potius patri quāz creditori, arbitror problema esse in vtrāq; partem probabile. *Problemā.* Et qui dixerit, creditori, bona quidem ratione tuebitur. Nam solū illud ius quod vnusquisque habet seipsum seruādi, videtur in tali casu vsū alienæ rei debitori vendicare. ¶ Qui verō crediderit parenti potius, & ipse quoque pietatis officium prætexere sibi poterit. Nam ferē idē est: patris ac tuam ipsius

Ad argum.

Ambros.

Dubium.

Problemā.

Dubium.

Scotus.

Adrian.

Explicatur opinio.Sco.

vitam seruare.Sed tunc idem crediderim de vxore & filio.Nā ad fratres minimē liceret idem pretendere ius.¶ Vtrum verò qui extrema suppreffus egeffate rem infumit quā alteri,vel antea debebat,vel tūc arripit,debito abfoluatur:an verò post ditior foluere nī hilo minūs obligetur,decidere fupereff. Nā quod profus abfoluatur, argumentum eff: quod fi tunc ab altero eriperet, non teneretur. Ad hoc fctē Scotus loco citato per hāc diffinctionem refpondit.Si ille virtute alius contractus rem illam ante extremam neceffitatem debebat,nō fit à refstitutione immuniffed fi tunc accipiat,nō fit refstitutioni obnoxius.Et ratio eff in prōptu: quia cū in extrema neceffitate omnia funt communia, tunc qui caput, nullum contrahit debitum. Nihilominus fi debitum erat contractum, non eff cur diffoluatur præcedens vinculu: manebit ergo.¶ At verò Adrian.in materia de refstitu. huiufmodi diffinctionem nō admittit: fed abfolutē tenet, illum qui extreme fubditus neceffitati aliena caput, pinguiori aridente fortuna ad refstitutionem teneri. Cui & fpi affeclā nō defunt. Quin verò eius opinione corroboratur. Et pondus fuorum argumentorum hoc propendet, quòd in extrema neceffitate non omnia funt communia; quantum ad dominiū. Nam alias qui tunc indigenti non fuccurreret, ad refstitutionem poftcā teneretur: quòd re vera nō eff credēdū: eò quòd fuccurrendi præceptum non eff iuffiticiæ, fed charitatis. Sūt ergo nō aliter communia quam ad vfum: quo fieri videtur vt tranfacto vfū, tenearis ad refstitutionē rei.¶ Secundò arguitur. Extreme indigenti abū de fubuenitur per rem mutuam: nemo ergo tenetur fimpliciter dare: atque adeò qui rem confumit, fubiectus manet refstitutioni. Et tertio. Extreme indigenti nō tenetur medicus fuas gratis impendere operas, neque pharmacopolæ fuā donare pharmaca. Satis enim eff fi folutionem expectent. Accedit, & text. can. fi quis. de furt. Vbi habetur qd qui propter neceffitatē famis, aut nuditatis aliena occupauerit, fi poftcā oblatū reddiderit, non cogatur icinare. Vnde à contrario fenfu colligitur quòd fi non reddiderit, icinare cogatur. ¶ His nihilo minūs nihil obftantibus perfiftendum eff in priori fententia: dū tamē rectē explicetur. In primis quā res eff parui momenti omnes fatentur nullam refitare refstituendi obligationem: fed fi res qua extreme ille indiget maioris eff exl

ftimatiōis, cōfiderandū eff fitne ille fimpliciter indigens: nempē qui nullibi habeat unde foluere poffit, an verò licet id hic non habeat forfan habeat alibi, vel ei debetur, hic enim non eff cōfendus fimpliciter indigens: & ideo fatis eff fi quis ei credito mutat vnde de fuæ neceffitati occurrat. Sola enim abfoluta neceffitas ius id tali cafu accipiendi alienum facit. Si autem fit fimpliciter indigens, citra controuerfiam effe debet quòd ille nulli manet obnoxius refstitutioni fi rē qua indigebat infumpfit. Enimuerò licet ita fit tunc folum funt omnia communia quātum ad vfum: tamen quia in his quæ vfū confumuntur, ad vfum lege nature fequitur dominiū: vt puta fi fit cibus, aut potus, aut pecunia: qui accipit, fit dominus. Et in hoc, fi nos nō fallimur, contraria opinio fuos decipit. Eff enim cōmunia omnia quo ad vfum, eff quòd tunc poffit indigens res alienas, infumere, ac fi fuę effent. Atq; adeo non tenetur creditor recipere, fed alter tenetur gratis dare. Si verò res effet que non vfū confumitur, tunc ceffante neceffitate teneretur illā redde. Vt fi quis equo alieno vteretur, vt periculū mortis effugeret: aut fi indigeret lecto, tēpore infirmitatis. Per hoc refpondetur ad argumētū de Medico, deq; Pharmacopola. Porro nāq; fi alter extreme indigeret fuā opera vel fuā medicina, teneretur fub peccato mortali: licet circūftantes tenerentur nihilo minūs eodem ligamine contribuere, fi res effet adeò pretiofa. Tameñ in his medicinis fubtrahendis nō adeò frequēs contingit culpa ficuti in cibo, ac in alijs rebus, quia nō ita effe folent neceffaria: neq; mifericordie vinculu obligat vt morti pauperis admodum pretiofa medicina occurratur, tantūe medici folertia. ¶ Quod autē ex. c. fi quis. de furt. adductū eff, nihil fanē ad rem pertinet: planū quippe eff illic mentionē nō fieri neceffitatis extreme, vt bene ait glo. fed leuiofis. Ait fi quidem tex. Si quis propter neceffitatē occupauerit, &c. poenitent hebdomadas tres, & liquidum eff, quòd cū in extrema neceffitate alienum occupare, nulla fit culpa, nulla imponeretur poenitentia. ¶ Solutio quinti argumenti in longam nos fhinc transmitteret difputationem de refstitutione honorum clericorum, quæ non rite expenduntur, fed in malos vfus diftipantur: nifi latiffimus effet de hac nobis habendus fermo, lib. 9. & 10. a quo ideo in prefentiarum fuprefcendum eff. Quod au-

trifariam poffit prælati res ecclefie occurrere.

tem ad rem prefentē attinet, trifariam prælati res ecclefie vforpat. Vno quidem modo fi res illa non fibi deputata eff, fed alteri: puta capitulo: Et tūc qui res illas ab illo præfeto receperit, fiue dono fiue pñio, tenetur eas ratione rei acceptæ refituere vero domino. Si verò res ecclefie quæ fub fuā funt adminiftratione, vt fi exemplum ponamus in fabrica, vel in alijs, alienauerit in confanguineos, vel in alios, illi tenent refituere, nō epifcopo: ne illas iterū diffipet: fed ecclefie, vt in deposito effent vfq; ad futurū poffefforē. Sed fi penes fe illas retinet, & veluti proprias poffidet, fatis eff, vt aim illū deponat.

ARTICVLVS II.

Vtrum ille qui accipit, tenetur femper refituere.

Post circumftantiam cui, fequitur quis: de qua funt duæ quæftiones. Prior huius fecundi articuli eff, vtrum vnuerfum qui accipit, quisquis ille fuerit, tenetur refituere. Et arguit à parte negatiua. Reftitutio (quod identidem repetimus) eff æqualitatis confitutio: qua fcilicet ab eo fubtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vfi autem fa penumerò venit vt qui rem fuffulit, citra fuam culpam fit illa priuatus, vt fi quis ab eo eandem furripiat: ergò tunc non tenebitur eandē refituere. ¶ Secundò. Nullus tenetur fuum prodere crimē: fecundū illud Chryfofto. Non tibi dico vt te prodas. contingit autem quandoq; vt debitor citra fuam infamiam refitutionē facere nequeat: ergò tūc iugo refitutionis liberatur. ¶ Tertio. Vna res, vna fimplici refitutione contenta eff: contingit autem nonnunquam, vt quam multi furati funt, vnus in integrum refituat: ergò alij tunc ad nullam ampliū refitutionem tenentur: atq; adeo non omnis qui rem fuffulit, ad refitutionem obligatur. ¶ In contrarium autē eff: quòd ille qui peccat fatisfacere pro culpa tenetur: culpa autem, vt ait Auguftinus, non dimittitur, nifi refituatur ablatum: ergò eidem incumbit refitutionem facere. ¶ Quæftio hæc in materia refitutionis cōgregium obtinet locum: Ad quā ideo diffinctione præmitta quatuor conclufionibus refpondetur. In eo nāq; qui rem occupat alienam duo eff cōfiderare, fcilicet, & actionem quæ eam accipit, & rem ip-

Concluf. 1.

Acceptio triplex.

Conclu. 2.

Concluf. 3.

Conclu. 4.

fam. Eff ergo prima conclufio. Quicunque penes fe rem habet alienam, ratione rei ipfius que accepta eff, tenetur eandē vero Domino refituere. Probatur. Quicunque enim habet vltra id quòd fuū eff, debet illi redde re cuius eff: hoc enim ratio iuffiticiæ cōmutatiuæ exigat: quippe cuius officium eff æqualitatem inter eū cōfiftere, qui minus habet, & eum qui plus. ¶ At verò acceptio ipfa triplex effe cōfueuit. Quandoque nāq; eff iniuriofa: nempē quæ inuito domino fit: qualis eff furtum, & rapina, de quo mēbro ftatuitur fecunda cōclufio. Quicunque rem per iniuriam accipit, tenetur eandē ratione acceptiōis refituere: etiam fi illam iam apud fe non habeat, fed fortē fibi furto fublata fit, Probatur. ¶ Quicunque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem refarcire: etiam fi nulla fibi fuerit inde lucri accessio facta: eò fcilicet quòd alteri vel famam, vel honorē abftulit: ergò eadē ratione qui rem iniufte cepit: quandoquidem in re illa damnū dedit, refituere iure cogitur. ¶ Secundo modo, actio illa citra donationem accipiendi iuffa effe potuit, atq; in vfum, & cōmodum ipfius qui accipit: vt cū quis rē fufcepit mutuam, vel credito emptam: de quo fubijcitur conclufio tertia, fuperiori fimilis. Quicunque hoc modo rem accipit, tenetur eam, vel pretium refituere: non folum ratione rei acceptæ fi apud fe perfeueret, verū & ratione acceptiōis: etiā fi illam quaterlicūq; amiferit. Conclufio eff clara: nā qui alienā rē iuffe citra donationem in vfum fuum accipit, nō folum propter beneficiū acceptum, fed de iuffitia obligatur illum indemne feruare. ¶ Tertio modo: Acceptio etiā iuffa effe po teff ex voluntate domini: quæ tamen non vergit in vtilitatem recipientis: fed in rem ipfius qui dedit. De quo adhibetur quarta, eademque bimembris conclufio. Nemo qui ceu depositarius rem alienam feruat, tenetur ratione acceptiōis illam refituere: fed ratione rei quam habet acceptam. Quare fi citra fuam culpam illam perdidit, nulli refstat refstitutioni fubditus: fecus autem fi magna fuā culpa illam amiferit. Probatur prior pars contrario modo quā tertia. Qui illo modo rem accipit, nifi pretio cuftodie fufcipiat, vel aliter fe feruare conffrinxerit, nō fit eiuſdem rei cufτος ratione iuffiticiæ: fed ex gratia & benevolentia: & ideo fi abſque fuā culpa res perdat, non ipfi fed domino perijit. ¶ Secundæ verò partis probatio eff.

Regula nota

Quod iure nature (vt regula habet iuris) qui causam damni dat: dānum dedisse videtur. Quare si tua grauis culpa in causa fuit, vt res periret, reus inde sis damni repensandi. ¶ Vt autem conclusiones iste suo ordine examinentur ex duabus prioribus regula cum pri mis colligenda hæc est. Omnis restitutionis obligatio ex altero duorum capitum enascitur: videlicet, aut ratione acceptationis, et si re non habes, & ratione rei acceptæ quam habes, licet illam non acceperis. Quare si accepisti, & habes, vtroque es funiculo colligatus. Nomine autem acceptationis quæcunq; actio intelligenda venit per quam damnum dedisti aut iniuriam irrogasti: etiam si nihil fueris lucratus: vt si incendiisti alienas ædes, aut contumelias es. ¶ Quo fit rursus, vt quomodo cunq; res in tuam potestatem venerit, scilicet iuste, aut iniuste, pretio, aut gratis, cum primū rescueris esse alienā; teneris domino reddere, non solum charitatis iure, sed etiam iustitiæ. Vt si ab illegitimo possessore: verbi gratia, à latrone, vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depositū receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi cōferre nisi ius tibi forte fauerit prescriptionis. Probatur cōclusio. Duobus tantum medijs quæritur. 1. diximus rem legitime possideri: scilicet, aut domini voluntate, aut legis permisso: quomodo cunq; autem ab illegitimo possessore rem susceperis, neutra istarū causarum interfuit: quia neq; verus dominus annuit, nec lex cōcessit: nullatenus ergo dominium nactus es, atq; adeo reddere domino cogaris. Quod si nō feceris: cum sine tuo magno detrimento, vt supra diximus, id ex qui possis; sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius: quādoq; deinde de iustitia tenebaris. Crediderim tamē in hisce restitutionibus accidere posse ignorantiam iuris: quæ si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud enim tenetur plebeus quisq; has iuris subtilitates scire. Et ideo qui id quod à latrone receperit ignorans, & bona fide eidem reddiderit, non est in conscientia restituere cogendus. Exceperint præterea ius prescriptionis: quoniam postquam emptionis titulo, aut donationis, qui legitimus est, rem bona fide, iusto legis tempore possedisti, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunis es à restitutione. Secus si furto eam sustuleris: quia semper caruisti titulo, ideoq; nunquam prescripsisti. ¶ Ratio hinc tamē dubitandi exurgit, quidnam hic

Quis excusetur à restitutione.

Dubium quid rei nomine intelligatur

rei nomine sit intelligendum: vtrum scilicet, res ipsa præcisè, an vero etiam fructus. Et loquamur, ex epli gratia, de illo qui non ratione exceptionis: sed solum ratione rei acceptæ tenet. Emi fundū à latrone qui mihi fructus tulit: vtrum teneat etiam fructus restituere. Ad hoc respōdetur per regulam iure solennem ac celeberrimam. Quicunq; solum ratione rei acceptæ restitutioni subijcitur, tenetur rem, seu id quod illius habet, & quicquid quo per ipsam factū est ditior, restituere: nō tamen illud quod bona fide cōsumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de peti. hered. l. item veniunt. §. Præter hæc. qua regula ait glos. nullā esse veriorum. Et. l. sed & si lege. eodem titulo. Exempla gratia, teneris restituere fructus arui alieni: non solum quos habes, sed quos illis cōsumpsisti vsibus: in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses. Deductis tamen expensis & laboribus. Si tamen illos ideo cōsumpsisti quā, verbi gratia, amplius modus tibi donatus est, cuius donatione ductus statum mutasti & splendidius vixisti: tunc sanē non teneris, nisi in eo quod aliās cōsumpturas eras. Pari modo si vestem sericā villi à latrone emisisti, qua ratione illā vsu attriueris: cum aliās non indueris serico: non teneris nisi ratione vestis quā indui solebas. Similiter si donato tibi à latrone equo vsus es non in necessarijs casibus ad quos equū vel emisisses, vel cōduxisses: nihil pro vsu teneris restituere, quia nō es factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior: tunc enim deductis sumptibus in rell quum teneris. Pari modo si furtiuas escas inuitatus à latrone bona fide insumpsisti, in nihilum postea teneris, nisi domi eras aliquid insumpturus. Ex quo fit quod si rem illam quam ab illegitimo possessore bona fide accepisti citra magnam culpam tuam amisisti nulli manes restitutioni subditus. Vice versa, si rem furtiuam quā dono receperas, pretio vendideris, teneris postea idem pretium restituere: vt potē per quod factus es ditior. Intellige autem si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris. Vt si pecunia aliena negotiando tuā auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de cæteris conijcitur. ¶ De illo autem qui per iniuriam rem alienā retinet, alia est ratio: tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante: vt sub titulo de furto & de

Regula nota iuris.

Argumenta contra.

De re restituenda per iniuriam rem alienam.

De restituenda per iniuriam rem alienam.

& de vsu. iterum videbitur: atque de omnibus fructibus quomodo cunq; illos consumpsit. Nō autem de illo lucro quod per suā industriam per furtiuam pecuniā acquisierit, vt locis citatis locupletius monstrabitur. ¶ Contra hanc autem decisionem est argumentum, illum qui rem à latrone bona fide emit, nō teneri gratis reddere vero domino. Dicitur enim est articulo præcedenti ratio ne rei acceptæ neminem ad restitutionem cum magno suo detrimento obligari: nemo ergo tenetur sine sua culpa secundum conscientiam dispendium pati pretij quod expendit. Si furto inquam, vel mutuo, vel dono accepit, bene quidem: de emptore autem alia esse videtur ratio. Ob hoc fortē nō deest qui arbitretur licere tunc emptori rem latroni reddere, vt pretium recuperet. Nihilominus id falsum est. Licet quidem ei esse fieri potest latronem conuenire, & capere à quo pretium extorqueat: tamen periculo rem exponere vt in manus domini non veniat, non est licitum. Res enim ipsa in cuiuscunq; potestate sit, reum eum facit reddendi legitimo domino: quod si nō faciat, ad restitutionem obligatur: vt supra dictum est. Et confirmatur hæc veritas. Nam si latro dispauiisset, vt cōparere nō posset, tunc qui rem emit debitor esset domino: et in foro iudiciali compelleretur rem cum iactura pretij exhibere: quod, vt supra diximus, signum est teneri illum de iustitia: ob id autem quod reperiri latro possit, idem dominus nullum ius amisit: ergo etiam tunc tenetur domino. Et confirmatur: nam si in foro iudiciali compertum esset illum emptorē postquam certō sciuit rem esse alterius domini tradidisse latroni, cōvinceretur domino soluere. Quocirca quando diximus non teneri possessorem rei alienæ, ratione solum rei acceptæ restituere cum suo detrimento, intelligitur de illo detrimento quod ab alio timet, videlicet quo impeditur ipsa restituendi actio, nō autem de iactura quam ipse fecit emendo. Quicunq; enim sibi videat dum emit: sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit pretiū amittat. ¶ Quid autem iuris si ille qui à latrone rem mercatus est alteri bona fide vendidit: vtrum sciens postea esse alienam, contractum teneatur rescindere, reddereq; pretium suo emptori, & rem domino. Apparet enim non teneri, quando quidem neque tenetur ratione acceptationis: quippe cum neque ipse rem accepit, nec fraude vendidit,

neque ratione rei acceptæ, si quidem neque eam habet, neque per eam factus est ditior. Supponamus enim tanti vendidisse quanti fuerat mercatus. Nam si pluri vendidit, haud dubium, quin illum pretij excessum teneatur domino reddere: eò quod pars illa, rei penes se est. Argumentum sanē est quod posset multos decipere. Nam si res illa, vt supra diximus, primo emptori citra suam culpam fuisset furto sublata, vel bona fide consumpta, taliter vt non esset factus ditior, in nihilū teneretur: cum ergo bona fide vendidit: idem apparet iudicium. Nihilominus respondetur, quod etsi domino eiusdem rei non maneat obligatus, vt argumentum cōvincere videtur: tamen tenetur emptorem suum indemnem seruare. Et ideo cum fiat nullum in eum transtulisse dominium, sed iure restituendi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretium. Perinde ac si à latrone vitrum pro pretiosa gēma magno emisset, eodemque pretio bona fide rursus venderet: sciens nanque tum postea rei falsitatem, teneretur contractum rescindere.

Solut. dub.

¶ Ex quo sequitur, quod si emptor ille secūsus non comparet: neque vllus sit metus quod sit ab illo exigenda res illa: tunc ille qui bona fide illi vendiderat, licet tunc sciat fuisse alienam, ad nullam restitutionem tenetur: quoniam à domino rei liber est, postquam, nec rem habet, nec factus est per eam ditior: & alteri nullum dedit damnum.

¶ Horum instar censendum de illo est, qui bello iniusto res depredate est: bona tamē fide: quia putabat esse iustum. Tunc enim sciens postea non fuisse iustum, tenetur illa restituere quibus factus est ditior: non autem ædes quas incendit, aut animalia quæ occidit. ¶ De negotiatoribus autem qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos esse censebant, postea verò intelligunt fuisse vsurarios, vtrum satis eis sit illam præcisam pecuniā restituere, quam per vsuram lucrati sunt: an verò etiam illam quam rursus negotiatione eiusdem pecuniæ acquisierunt, sunt qui dubitant. Apparet enim eis pecuniā vsurariam cum lucris etiam esse restituendam: illo adducti simili, quod res aliena cum fructibus est restituenda. Sed absq; dubio satis est, si vsurariam pecuniā restituant. Nam cum pecunia de se non sit fructifera, sed per negotiantis industriam, nulla à rebus adduci potest similitudo quæ per se fructificant. De hoc autem rursus li-

De præda belli iniusti

libro. 6. Atque haecenus de primis duabus Dub. circa conclusionibus. ¶ In tertia verò exiguum 3. cōclusio. latet dubium. Designabatur enim secunda acceptioem species, quādo quis iuste quipiam recipit in suum proprium commodū & vsum, vt mutuum, & assertum est tunc ratione acceptiois, etiā si res citra culpam perdat, necessariam esse restitutionem.

¶ Apparet tamen contrarium esse cap. vnicum. de commod. vbi habetur quod qui sine sua culpa commodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tamē est facilima. Commodatum quippe & mutuum differunt, si ad nomina spectes, quod illud restituendum est in propria specie: vt si equum, vel vas commodatō receperis quae vltiōn consumuntur: mutuum autem non est necesse in eadē specie restituere: vt si pecuniam, aut vinum, aut granam mutuo receperis, quae vltiōn consumuntur, satis est reddere pretium: Reale tamen discrimen est quod rei commodatae non transferuntur dominium, sicuti rei mutuatae. Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem nanque tibi commodatam non debes ratione acceptiois: quādoquidem non es eius constitutus dominus: ob idque dum sine culpa tua perit, non tibi sed domino perit: sicuti si penes ipsum deperisset. At vero commodatōis iure teneris, etiam de leui culpa, vt text. ipse ait. Non quidem in totum, sed in partem pro ratione culpae. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoque intelligito. Nam si mihi, vel domum vel equum locasti, quanquam in comunem vtriusque vtilitatem cesserit, si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator subijcit: teneor tamen de leui culpa in partem, & de graui, in totum. Quando verò res tibi mutuatur, quia dominus eius constitueris, ratio ne acceptiois efficeris restituendi debitor. Quare licet citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es perijt, onereque adeo restitutionis non exoneraris.

Alia differentia.

De quarta conclusioe.

¶ Atque hinc commodē transitus fit ad quartam conclusionē de deposito. Nempe quod depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpam illam amiserit. Ita, l. habent. 1. & 2. de deposito. Itaque inter accommodatum, & depositum differentia est, quod commodatarius tenetur de leui culpa: eò quod in suum commodum rem petiarat: atque adeo de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius verò non

nisi de magna: qui non in suam vtilitatem illam custodiebat: & ideo solum charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligendus ergo est depositarius, vt supra diximus, qui merē est depositarius, hoc est, qui non pretio se obligauit custodire: nam huiusmodi custos etiam si citra suam culpam rem perdat, de iustitia tenetur: sicuti qui contractu assecurationis, periculum mercium subit. Quod autem magna culpa cum obligat ratio est, quae causam damni dat: & ideo Iuriscōsulti appellant eam latam culpam: & aiunt talem teneri de dolo. ¶ Dubium autem est quānam culpa dicatur leuis, quae verò grauis. Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis, illa censeri, quae apud Deum venialis est: atque illa grauis quae apud ipsum est leuissima. At verò non est isto Theologo more differentia haec pensanda, sed iuridico, secundum humanum arbitramentum. Crediderim namque in foro conscientiae leuem culpam commodatarij non obligare eum ad restitutionem, nisi sit mortalis apud Deum: nam à venialibus vix homo liberari potest: quare propter illas non est homo tanta poena plectendus, aut multè aduersus sed dicitur arbitratu humano, & iuridico leuis, respectu alterius qui in depositario cumulatori requiritur, vt condemnatur. Haec autem omnia estimanda sunt secundum iudiciale forum: cuius sententiae in conscientia standum est.

Ad primum igitur argumentum responsum est, quod qui tenetur ratione acceptiois, non solum aequalitate tenetur facere: quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus. Quocirca etsi quomodocumque rem amiserit, debitor nihilominus manet. ¶ Secundum argumentum exquirebat quomodo sit facienda ab eo restitutio qui secreto delicto rem usurpauit alienam: nam ille non se tenetur prodere. Ad quod D. Thom. nil amplius respōdit, quam quod tunc id per confessorium secreto peragi debet. Si autem illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendum su perijt, nil respondet. Caietanus autē arbitratu nuncquā cū periculo famae necessarii esse restitutionē. Hanc autē suam vniuersalem regulā superiori quaestione planē, ac plenē arbitrator esse confutatam: imò verò prudenti discretionē vtendum est: vt pretiam famam cum iniuria, & damno quod datum est conferas, ac perinde iudices, an aliqua sit facienda famae iactura, vt restitutio fiat: tum precipue quando res pendens, & (quod aiunt) in fieri

Dubium de adultera.

in fieri est vt possit recuperari. ¶ Dubium autem inter Doctores vulgatissimum est de adultera quae nothum filium marito suppositum, utrum se prodere teneatur ne legitimos haereditate defraudet. Multa enim tā theologi Doctores in quarto distincti. 15. quā in iris interpretes eademque varia de re ista commentantur. Extat enim casus in capit. officij de poeniten. & remiss. Et quidem vt à certioribus rem accipemur, operae pretium est distinguere. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bona alia habet propria, eademque libera quibus damnum compensare possit vero haerediti: & tunc communis confessio est quod nequaquam se infamare tenetur, sed satis est alia via restitutionē facere. Si verò non habet vnde restituat, tunc subdistinguedum. Aut enim credit se reuelando profuturam, aut se eius: si enim nil ipsam prodesse speratur, certissimum est nullatenus teneri: quoniam opus vanum, neque opus est charitatis neque iustitiae, quare teneraria esset tunc illa infamatio, quia frustranea: sed reputanda illa tunc mulier est ac debitor qui non est soluendo. Ait nihilominus Scot. eadem distinctio. quae 2. quod debet tunc quantum potest facere vt haereditas spurio filio non obuenciat: vt puta consulendo ei religionis ingressum. Atque verò de iustitia non est cur ad hoc teneatur. Si verò putat se profuturam quia nothus filius ei fidem perhibens haereditatem recusat, vel forte probare taliter poterit vt in iudicio faciat fidem: tunc si id potest sine aliquo detrimento aut vitae aut famae, constantissimum est teneri: si autem non potest sine periculo famae & honoris, Scot. tunc huc inclinat quod non tenetur: & Caieta. in sua per seuerans regula id certo asseuerat. Adrianus verò, 1. quaestio. de restitu. contrariū censet. nepe ipsam teneri cum detrimento famae.

Scotus.

Scotus. Caiet. an. Adrian.

Sententia aulhoris.

¶ Attamen iudicio meo (si vllus est ponderis) per prudentiam libranda est tunc adulterae fama cum iactura quam versus haeres facit. Si enim pretiosior est multò fama mulieris, aliā nobilis & honestae, quā haereditas, quae forte tenuis est, consulendum illi est vt taceat. Si autē haereditas cōtra maioris aestimatur: nempe si est illustrius maioratus, & illa non est tanti nominis, detegere se tenetur: saltē sub mortis articulum vt periculum homicidij non subeat. Caeteris tamē paribus, melior est conditio legitimi haereditis. Hoc tamē cōtra quā Adrian. censet, arbitror. Ait enim ille nunquam esse desperandum quin adultera rem de

tegero prodesse possit: & ideo plurimum in hanc partem inclinandum esse, vt se prodatur. Ego verò contrarium pro meo tenui capita crediderim: videlicet nunquam eiusmodi detectioem quicquam prodesse, nisi tunc quando euidens est tempore conceptionis ab fuisse maritum: aut quando probari alia via possit, tunc non fuisse ab illo cognitum: vt habetur. l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alij. Nam spurius nullam tenetur matri, quālibet iuranti adhibere fidem: sed in iudicio existimandus esse legitimus: vt eadē iubetur lege. Neque suam alleganti turpitudinē vlla debetur fides: ob idque vix offerri potest necessitas vt ipsa se teneatur infamare. Nam in casu praedicto euidenti, non opus est sua confessione: & in alijs nihil prodest. ¶ Tameñ & hoc non est in praesentia silentio praeterendum, quod tam vehemens esse possit matris persuasio, vt adulterinus filius credere in tus mente conuincatur: & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur haereditas, crediderim nihilominus secundum conscientiam teneri à se illam abdicare: nam tunc sententia fundatur in falsa praesumptione. Neque contrariū vrget argumentum, quod si quis mihi legasset centum, credens me esse suum filium: sua tamē leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpā ego possum iure optimo illa possidere. Vnde à simili videtur colligi quod licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere. Haud inquam argumentū solidè vrget, neque adducit simile: quoniam in illo allato casu ego non fui per iniuriam causa illius ignorantiae: in nostro autem praesentis, pater non sua me sponte haereditate instituit, sed lege coactus: nimirum putans me esse legitimum. Et ideo quod legis vigore agit nil mihi suffragatur, scienti non esse legitimum. ¶ Grauius autem existit dubium an teneatur eadem adultera etiam cū periculo mortis se prodere. Ad hoc Innocen. Hostien. & Panor. super dicto cap. officij, incunctanter negant illam teneri: nam reuelando, periculum animarum excitat, puta mariti qui de eius nece meditabitur. Atqui secundum communem legis rationisque ordinē ita indubiè censendum est. Nam, vt supra diximus, vita non est pro restitutione temporalium bonorum morti offerenda. Nihilominus egre

Nota.

Quoad aduulterinū se tenetur à se haereditatē abdicare.

An cū periculo mortis teneat adultera se prodere.

Quando cū piculo mortis teneat se prodere.

domus filite adultera ad alienos deberet tra
fire, vix posset aut deberet eiusdem adultere
confcientia pacari, si res esset certa quod ef
set omnino suo testimonio profutura, nisi
se etiam cum periculo vite prodere: dum
modo prius nullus non lapis esset motus vt
tale periculum caueretur: nam peccatu mari
riti ipsa non tenetur cum tanta iniuria veri
haeredis euitare. ¶ Capitulum ergo officij ci
tatum ad hac applaudit quae dicta sunt. De
latum quippe illic est ad Pontificem, mulie
rem quandam sterilem, veritam ne mariti
haereditas ad alienos transmigraret, sese gra
uidam finxisse, alienumq; pro legitimo sup
posuisse marito filium, consultus ergo In
nocentius, an deberet absolutiois beneficio
gaudere antequam fraudem detegeret, affir
mando respondet, scilicet absoluendam. Et
subditur exemplum de adultera cum qua si
militer est agendum. Cogitavit enim Ponti
fex aut quod nihil esset reuelando profutura,
aut quod sibi forte periculum mortis im
mineret, aut quod non erat egregius casus
in quo deberet se pro haereditate infamare.
Eo praesertim, quod cum maritus legitima
careret prole, non offerebatur tantum peri
culum si effectus filius succederet. Iubetur
nihilominus vt competens illi satisfactio p
confessarium iniungatur. ¶ Sed molestior

Dubium de adultero ip so.

Responso.

atque vtrinque vrgentior fuit mihi semper
in praesentiarum dubitandi ratio de adulte
ro: nempè de illo qui ex aliena vxore pro
lem sustulit, vtrum teneatur tum eius mari
to ea restituere, quae in alendo educandoq;
supposito filio expendit: tum etiam legiti
mo haeredi eam, qua defraudatur, haeredita
tem. Pugnatur enim à parte affirmatiua hac
ratio, quod ipse causam aliquam illius dam
ni dedit: à parte verò negatiua quod ipse
non supposuit filium marito. Faciamus em̄
cum nūquam mulieri suasisse vt maritum
de re illa deciperet, dicens esse suum. Ad hoc
igitur pro captu nostro respondemus, adul
terum huiusmodi non tanto restitutionis
vinculo illigari, quanto adulteram de qua
falsi sumus: praesertim si ipsa sua sponte in
adulterium cōsensit. ¶ At quò rem à prima li
nea exordiamur, si soluta mulier cum duo
bus conuersetur, neuter eorum tenetur cre
dere ex se habuisse in vtero. Imò licet Pe
trus suum esse credat, & Paulus eum susci
piat, & nutriet, & dicit: non tenetur Petrus
rem detegere: quandoquidem alter vel sua
leuitate, vel mulieris impostura deceptus

est: neque ipse eum decept. Pari ergo fere
iure se potest adulter defendere, ne credere
adducatur suum esse filium. Haud enim scit
an alium secum illa admiserit: quae enim vnū
recipit, absque iniuria credi potest alium
pariter admittere. Quocirca, vt lege, Lucius,
scriptum est. ff. de conditionibus & demon
strationibus. nemo cuius patris filius sit, sa
tis probare potest. Hæc ergo prior est ratio
cur adulter non vsque adeo restituere tenea
tur sicut adultera. Posterior verò est quam
proxime faciebamus: nam etiam si de facie
vel alia via ei confiterit prolem esse suam:
tamen ipse non supposuit marito. Enime
rò etsi fuerit causa remota, quia adulterium
commisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquā
sua sponte fuit adultera, quid sibi esset de
suscepto filio: disponendum. Quocirca si
domi nutrit, sibi imputetur. Re vera non
planè video cur adulter ad aliquam de iust
tia teneatur restitutionem. Nihilominus
adiicerim, quòd dum certissimum est filiu
genuisse, potensque est aliquam facere aut
marito aut haeredi compensationem: filium
citra periculum atque scandalum nutrire te
netur id ob honestatem ac decetiam fa
cere. ¶ In tertio argumento postulatur re
gula modi restituendi, dum plures in iude
furtum conuerunt. Diuis enim Thomas
solum respondet quòd vno restituente ce
teri non tenentur domino, sed illi pro
rata qui restituit. Indiget hoc tamen amplio
ri explicatoriq; responso: quippe quod
non simplex, sed multiplex est. Attamen
quia articulo pximo eadem regressura est
materia, illic exactius decidetur.

De tertio
D. Thomas

ARTICVLVS. III.

Virum illi etiam, qui nihil acceperunt re
stituere teneantur.

DE circumstantia, quis, non so
lum examinare oportet, vtrum
quicumque accepit restitutionis
lege teneatur, verum etiā vtrū
& ille quoque qui non accepit. Arguitur
enim à parte negatiua. Restitutio, quaedam
pœnæ species esse videtur: pœnæ autè ne
mo tubditur, nisi ratione culpæ: ergo qui ni
hil accepit, nihil debet. ¶ Secundo. Lex resti
tutionis non exigit vt plus refundatur, quā
fuerat sublatum: si autem qui nihil accepit
nihilominus teneatur, vsu venire posset vt
auctior

auctior quàm fas esset fieret restitutio: tum
quòd sæpè plures eum qui accepit vel con
silio vel fauore iuuant, à quibus ideò plu
ries deberet fieri restitutio: tum etiam quòd
non nunquam dare id damnum conuincuntur,
quod re tamen dare non possunt. Quare
si tunc necessaria esset restitutio, conferre
tur alteri quod non fuerat ei sublatum.
¶ Tertio. Si ille qui non accepit propterea
quòd aliquam dedit causam, restitutioni ef
fet obnoxius: pari modo & qui iniuriõsa ac
ceptioni non obstat, dum potest, restituere
cogeretur. Hoc autem falsum est: quia ne
mo propter seruandum rem alienam tene
tur se periculo obijcere: & tamen sæpè se ob
ijceret si in latrones proclamaret, aut illis se
contra opponeret. ¶ In contrarium ta
men est illud ad Romanos. 1. Digni sunt
morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui
consentiunt facientibus. Enimuerò si cōsen
tientes digni sunt pœna, pariter & alij quo
modolibet iuuantes.

Ad

quatuor conclusionib;

Secunda conclusio.

Distinctio.

Ad quatuor conclusionib;
respondetur. Prima sit generale cetera
rum fundamentum. Quicumque causa est
iniustæ acceptionis, ad restitutionem tene
tur ratione eiusdem acceptionis: licet nulla
tenus fuerit acceptæ rei particeps. Conclu
sio iam supra probata est: vbi ostendimus
ex duplici radice oriri obligatione restituendi,
scilicet rōne acceptionis & ratione rei ac
ceptæ: qui autè causa est acceptionis, sit eius
dem reus. ¶ Secunda conclusio. Nouè modis
accidere potest vt quis sit acceptionis causa:
qui hoc versu explicari solent.
Iustio, consilium, consensus, palpo, recursus:
Participans, mutus, nõ obstant, nõ manifestans.
Numerus quippe iste hisce distinctionibus
colligitur. Bisariam potest esse quis causa, vt
alter quid agat vel accipiat, videlicet directè
& indirectè. Et quidem directè tripliciter, vi
delicet aut ex parte acceptionis: mouendo
scilicet ad ipsam vno quatuor modorum:
nempè præcipiendo, consulendo, consentiē
do, & factum laudando. Secundo modo ex
parte accipientis: nempè quia ipsum quis
ad se recurrentem receptat, alioquè modo so
uet ac protegit: quod vno recursus nomine
significatur. Tertio id modo contingit ex
parte rei acceptæ: nempè dum eiusdem fur
ti vel rapinæ particeps sit, vel maleficij so
cius, & hoc significatur voce, participans.
Indirectè vero quis dicitur esse causa, cum
quem impedire potest ac debet, non impe

dit. Et hoc tripliciter, scilicet quia præcipere
cessat, aut ne faciat consulere, vel qui auxi
lium quo obistere posset subtrahit, vel fa
ctum occultat. ¶ Tertia conclusio. Ex his
nouem modis quinq; genere suo ad restitua
tionem obligant. Primus scilicet ac potissi
mè iustio. Enimuerò qui iubet, princeps cau
sarium est, ac subinde præcipue restitutionis
legi se subdit. Secundo loco est illius cōsen
sus, sine quo res nõ fieret: vt si domus custos
furem intus admittat. Tertio, recursus: qui
enim latronū receptor fautorq; est & pro
tektor, magnam damni causam dat: quippe
quibus latrones potissimum confisi, suam
nutriunt audaciam. Et quarto, q vel in crimi
ne, vel in præda participat. Ac deniq; quinto
ille qui cum obitare debet, non obstat: vt
princeps, aut eius minister: sanè qui in hoc
tributa stipendiaq; recipiunt, vt malefacto
ribus republica expurgent. Conclusio hæc
pro suis omnibus partibus vnica ratione in
nititur, quòd isti omnes iuxta tenorè primæ
conclusionis verè sunt actionis causæ.

4. Conclusio

De prima
conclusio.

Distinctio.

Adrianus.

Syluester.

¶ Quarta conclusio. Ex alijs quatuor recen
sitis casibus non semper restitutionis vincu
lum emergit, eò quòd non perinde atq; su
periores in causam actionis semper veniunt
Qui enim consilium præstat, nõ semper est
actionis causa: sicut neq; ille qui adulatur &
laudat. Quare nisi quando causa verè exite
rint, non sunt restituendi debitores. Pariter
que & de mutò, qui dū res sit non clamat: &
de nõ manifestante postquā factum est, sen
tiendū: quia nõ semper manifestare tene
tur. ¶ Ad examen autem accuratius harum
conclusionum descendentes, primū circa
basilarem primam conclusionem explore
mus, quisnam sit actionis causa censendus.
Et quia id dupliciter cōtingit, scilicet directè
atq; indirectè, de ambobus dicamus modis.
Idq; à participantibus exordientes, in quib;
res est clarior. Adrianus nanq; illa quæstio
cula de cōcurrentibus cū fure, quo Syluest.
in verb. restitutio. 3. cum quibusdā Iuriscon
sultis super cap. sicut dignū. de homicidio. al
ludit, hanc sibi habet regulam persuasam,
q; ille tantum sit acceptionis causa sine quo
illa non fieret. Vnde isti inferunt, q; si fur ni
hilominus sine vllo socio facturus erat fur
tum, ille què sibi adiunxit, nõ tenetur info
lidū, sed pro parte quæ sibi obuenerit: quia nõ
fuit alteri causa furti. Addit autè eorum in
terpres Adrian. q; si alter nõ erat nisi cū ali
quo socio facturus, licet absq; isto fecisset eū
alio;

domus filite adultera ad alienos deberet trā fire, vix posset aut deberet eiusdem adulterę conscientia pacari, si res esset certa quod esset omnino suo testimonio profutura, nisi se etiam cum periculo vitę prodere: dummodo prius nullus non lapis esset motus vt tale periculum caueretur: nam peccatū mariti ipsa non tenetur cum tanta iniuria veri haredis cuitare. ¶ Capitulum ergo officij citatum ad hęc applaudit quę dicta sunt. De latum quippe illic est ad Pontificem, mulierem quandam sterilem, veritam nē mariti hareditas ad alienos transigraret, se se grauidam finxisse, alienumq; pro legitimo supposuisse marito filium, consultus ergo Innocentius, an deberet absolutiōis beneficio gaudere antequam fraudem detegeret, affirmando respondet, scilicet absoluendam. Et subditur exemplum de adultera cum qua si milititer est agendum. Cogitauit enim Pontifex aut quod nihil esset reuelando profutura, aut quod sibi forte periculum mortis immineret, aut quod non erat egregius casus in quo deberet se pro hareditate infamare. Eō praesertim, quod cum maritus legitima careret prole, non offerebatur tantum periculum si effectus filius succederet. Iubetur nihilominus vt competens illi satisfactio p confessarium iniungatur. ¶ Sed molestior adultero ipso atque vtrinq; vrgentior fuit mihi semper in praesentiarum dubitandi ratio de adultero: nempe de illo qui ex aliena vxore prolem sustulit, vtrum teneatur tum eius marito ea restituere, quę in alendo educandoq; supposito filio expendit: tum etiam legitimo haredi eam, qua defraudatur, hareditatem. Pugnatur enim a parte affirmatiua hęc ratio, quod ipse causam aliquam illius damni dedit: a parte vero negatiua quod ipse non supposuit filium marito. Faciamus em̄ eum nūquam mulieri suasisse vt maritum de re illa deciperet, dicens esse suum. Ad hoc igitur pro captu nostro respondemus, adulterum huiusmodi non tanto restitutionis vinculo illigari, quanto adulteram de qua falsi sumus: praesertim si ipsa sua sponte in adulterium cōsensit. At quod rem a prima lege exordiamur, si soluta mulier cum duobus conuersetur, neuter eorum tenetur credere ex se habuisse in vtero. Imō licet Petrus suum esse credat, & Paulus cum suscipiat, & nutriat, & ditet: non tenetur Petrus rem detegere: quandoquidem alter vel sua leuitate, vel mulieris impostura deceptus

Dubium de adultero ipso.

Responsio.

De Iustitia & Iure.

est: neque ipse eum decepit. Pari ergo fere iure se potest adulter defendere, nē credere adducatur suum esse filium. Haud enim scit an alium secum illa admiserit: quę enim vnū recipit, absque iniuria credi potest alium pariter admittere. Quocirca, vt lege, Lucius, scriptum est. ff. de conditionibus & demonstrationibus. nemo cuius patris filius sit, factis probare potest. Hęc ergo prior est ratio cur adulter non vique adeo restituere teneatur sicut adultera. Posterior verō est quam proximē faciebamus: nam etiam si de facie vel alia via ei confiterit prolem esse suam: tamen ipse non supposuit marito. Enimvero etsi fuerit causa remota, quia adulterium commisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquā sua sponte fuit adultera, quid sibi esset de suscepto filio disponendum. Quocirca si domi nutrit, sibi imputetur. Re vera non planē video cur adulter ad aliquam de iustitia teneatur restitutionem. Nihilominus adiecerim, quod dum certissimum est filium genuisse, potensque est aliquam facere aut marito aut haredi compensationem: filium citra periculum atque scandalum nutrire: teneatur id ob honestatem ac decentiam facere. ¶ In tertio argumento postulat re De iustitia regula modi restituendi, dum plures in idem furto conuerunt. Diuus enim Thomas D. Thomas solum respondet quod vno restituente ceteri non tenentur domino, sed illi pro rata qui restituit. Indiget hoc tamen ampliari explicatiōis responso: quippe quod non simplex, sed multiplex est. Attamen quia articulo proximo eadem regressura est materia, illic exactius decidetur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum illi etiam, qui nihil acceperunt restituerentur.

DE circumstantia, quis, non solum examinare oportet, vtrum quicunque accipit restitutionis lege teneatur, verum etiam vtrum ille quoque qui non accipit. Arguitur enim a parte negatiua. Restitutio, quaedam poenę species esse videtur: poenę autē nemo tubditur, nisi ratione culpa: ergo qui nihil accipit, nihil debet. ¶ Secundo. Lex restitutionis non exigit vt plus refundatur, quā fuerat sublatum: si autem qui nihil accipit nihilominus teneretur, vsu venire posset vt auctior

Libri Quarti,

Quaestio. VII.

auctior quā fas esset fieret restituito: tum quod saepe plures eum qui accipit vel consilio vel fauore iuuant, a quibus idē pluries deberet fieri restitutio: tum etiam quod nonnunquam dare id damnum conuincitur, quod re tamen dare non possunt. Quare si tunc necessaria esset restitutio, conferretur alteri quod non fuerat ei sublatum.

¶ Tertiō. Si ille qui non accipit propterea quod aliquam dedit causam, restitutioni esset obnoxius: pari modo & qui iniuriōsae acceptioni non obstat, dum potest, restituere cogetur. Hoc autem falsum est: quia nemo propter seruandum rem alienam tenetur se periculo obijcere: & tamen saepe se obijceret si in latrones proclamaret, aut illis se contra opponeret. ¶ In contrarium tamen est illud ad Romanos. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Enimvero si cōsentientes digni sunt poena, pariter & alij quo modolibet iuuantes.

AD quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima sit generale ceterarum fundamentum. Quicumque causa est iniuriōsae acceptionis, ad restitutionem tenetur ratione eiusdem acceptionis: licet nullatenus fuerit accepta rei particeps. Conclusio iam supra probata est: vbi ostendimus ex duplici radice oriri obligationē restituendi, scilicet ratione acceptionis & ratione rei acceptae: qui autē causa est acceptionis, sit eiusdem reus. ¶ Secūda conclusio. Nouē modis accidere potest vt quis sit acceptionis causa: qui hoc versu explicari solent.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus: Participans, mutus, non obstant, non manifestans. Numerus quippe iste hęc distinctionibus colligitur. Bifariam potest esse quis causa, vt alter quid agat vel accipiat, videlicet directē & indirectē. Et quidem directē tripliciter, videlicet aut ex parte acceptionis: mouendo scilicet ad ipsam vno quatuor modorum: nempe praecipiendo, consulendo, consentiendo, & factum laudando. Secundo modo ex parte accipientis: nempe quia ipsum quis ad se recurrentem recepat, alioquē modo fouet ac protegit: quod vno recursus nomine significatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptae: nempe dum eiusdem furti vel rapinae particeps fit, vel maleficii socius, & hoc significatur voce, participans. Indirectē vero quis dicitur esse causa, cum quem impedire potest ac debet, non impe-

dit. Et hoc tripliciter, scilicet quia praecipere cessat, aut nē faciat consulere, vel qui auxiliium quo obistere posset subtrahit, vel factum occultat. ¶ Tertia conclusio. Ex his nouē modis quinq; genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet ac potissimē iussio. Enimvero qui iubet, princeps causarum est, ac subinde praecipue restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius cōsentus, sine quo res nō fieret: vt si domus custos furem intus admittat. Tertio, recursus: qui enim latronū receptator fautorq; est & protector, magnam damni causam dat: quippe quibus latrones potissimum confisi, suam nutriunt audaciam. Et quarto, q vel in crimine, vel in praeda participat. Ac deniq; quinto ille qui cum obistere deberet, non obstat: vt princeps, aut eius minister: sanē qui in hoc tributa stipendiaq; recipiunt, vt malefactoribus republicā expurgent. Conclusio hęc pro suis omnibus partibus vnica ratione innititur, quod isti omnes iuxta tenorē primę conclusionis verē sunt actionis causę.

¶ Quarta conclusio. Ex alijs quatuor reuocatis casibus non semper restitutionis vinculum emergit, eod quod non perinde atq; superiores in causam actionis semper veniunt. Qui enim consilium praestat, nō semper est actionis causa: sicut neq; ille qui adulatur & laudat. Quare nisi quando causa verē extiterint, non sunt restituendi debitores. Pariter quę & de muto, qui dū res fit non clamat: & de nō manifestante postquā factum est, sentiendū: quia nō semper manifestare tenentur. ¶ Ad examen autem accuratius harum conclusionum descendentes, primū circa basilarem primam conclusionem exploremus, quoniam sit actionis causa censendus. Et quia id dupliciter cōtingit, scilicet directē atq; indirectē, de ambobus dicam⁹ modis. Idq; a participantibus exordientes, in quib⁹ res est clarior. Adrianus namq; illa quaestio: cula de cōcurrentibus cū fure, quo Syluester. in verb. restitutio. 3. cum quibusdā Iuriscōsultis super cap. sicut dignū. de homicidio. aludat, hanc sibi habet regulam persuasam, q; ille tantum sit acceptionis causa sine quo illa non fieret. Vnde illi inferunt, q; si fur nihilominus sine vilo socio facturus erat furtum, ille quē sibi adiunxit, nō tenetur solidū, sed pro parte quę sibi obuēnit: quia nō fuit alteri causa furti. Addit autē eorum interpret Adrianus, q; si alter nō erat nisi cū aliquo socio facturus, licet absq; isto fecisset cū

De prima conclusio.

Distinctio.

Adrianus. Syluester.

alio;

alio: nihilominus iste comes tenetur in solidum: quia verè est causa. Sed profecto nulla isti probabilitate tueri se possunt: quod bene Caieta. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, quod si quis plures habens seruos qui sibi essent ad nutum obsequi paratissimi, cuiusdam illorum homicidium aut furtum iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere: vel si seruus videns herum iam iam scelus adornantem eum sua sponte praeuenisset, tunc patratore ille sceleris non teneretur in solidum, neque in partem quoniam herus per se solus fecisset: quod tamen concessu absurdissimum esset. Quod autem consequentia concedenda sit, patet. Nam perinde est te pro alio facere quod ipse per se iam iam erat factururus: ac si cum ipso tali casu concurras: quare si concurrrens non tenetur, certe nec faciens. Igitur siue alter cum quo Petrus concurrat factururus fuisset sine illo cum alio, quia sine comite non fecisset, siue omnino esset absque illo socio factururus: nihilominus Petrus si concurrat, tenetur in solidum. Quare in huiusmodi moralibus euentibus non requiritur illum qui ad restitutionem tenetur fuisse causam sine qua res non fieret. Quocirca nulla regula ab huiusmodi negotiationibus sumenda est, quod sine socio fecisset: sed ad affirmationem tantum perspicendum est: nempe ut quicumque, seu causa efficax cum altero concurrat ut vna efficiat causam, censeatur causa ut tenetur in solidum. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem admouentur passo, licet vterque per se illud exureret, nihilominus dum simul coeunt vterque, est causa. Idem inde precipue confirmatur, quod in foro iudiciali nulla audis eiusmodi exceptio si alter esset factururus necne: sed vterque in solidum condemnatur: cum ergo leges obligent in foro conscientiae, sit secundum illas de conscientiae securitate iudicandum esse. Praeterea conditionales istae nihil ad mores attinent: videlicet neque virtutes augent, neque attenuant peccata. Forsan domus quam dirruitur, castra statim erat: & quas destruxisti segetes, turbo statim transiens erat euulsurus: nihil te tamen ad restitutionem liberat. Atque eodem pertinet illud Matth. 18. Necessè est ut veniant scandala: sed vix homini per quem scandala veniunt: id est, quauis scandalum per alium venturum esset: ille tamen solus per quem venit in culpa est. Ratio ergo qua percipiendum est an aliquis sit alteri auxiliaris causa,

Quando alius venit in culpa est. Ratio ergo qua percipiendum est an aliquis sit alteri auxiliaris causa,

haec sola est, si fecit aliquid quod alicuius esset momenti ad rem pertinentis. Obuios notu habuisti fures, quibus ad mouentibus muro scalam tuam; illam tetigisti: nihil tamen ex te illud pendeat: nam ipsi iam faciebant non es ergo secundum conscientiam causa censendus. Sicuti neque usufructuarius famulus qui non aliter quam tangendo vel seruando pecuniam est causa: quia nihil moraliter loquendo illud ad rem attinet. Illi autem qui sunt eorum agentes, qui scilicet contractus peragunt & negotia tractant, verè sunt causa: vt libro 6. patebit. Dixerim dum ambo vel dum plures coeunt in vnam causam: nam si scorum exempli gratia, furati sunt: vnus scilicet vnus scutum, & alius postea alium, & sic avaritia expilassent, nemo tenebatur in totum: vt habetur. 1. Vulgaris. ff. de furtis.

¶ Contra hanc tamen sententiam aduersarij obijcere nobis possunt verba eiusdem legis. §. qui furti. quae etiam habentur. lita vulneratus. ff. ad legem Aquilia. Nempe quod si duo aut plures simul eandem trabem, aut tignum aut quidvis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare non possent, tunc vnusquislibet tenetur in solidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quod si singuli totum portare possent, nemo teneretur nisi pro parte: nempe quia nemo videtur totum capere voluisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textum mentem: imò contrariam. Studuit enim Iuriconsultus tacite obiectioni respondere. Enimvero dum pondus singuli portare non possunt, non singuli sed collectim omnes sunt causa: ne ergo quis inde eliceret non singulos, sed omnes simul teneri pro rata ad restitutionem, exit obuia Iuriconsultus, admonens singulos nihilominus teneri in solidum. Quare licet quisque per se portare possit, aetiori vinculo tenetur quisque in solidum.

¶ Ecce ergo de participante in crimine quomodo sit causa, teneaturque, in integrum. Nam si non in crimine, sed solum in praedicta bona fide participat, iam supra dictum est, non teneri nisi ratione rei acceptae: pro eo quod habet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus censendum est qui bello iniusto simul domum depraedantur. Nam etiam si singuli per se id facerent: imò mallet vnusquisque solus domum aggredi, vel duo, vel tres: quia non pluribus indigent auxiliariis: nihilominus quotquot ceu vna manus eam

expo

expoliant, tenentur in solidum. Neque contrarium, quicquid alij dicant, assertum tutum est. ¶ Dubium autem restat de illis qui non simul vt vna causa, sed distinctim magnum damnum dederunt, quomodo culpe labem, restitutionisque obligationem contrahant, si adeo minutatim furati sunt vt nulla eorum actio fuisset peccatum. Exempli gratia: Singuli transeuntium diuersis diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos: tandem vero totam illo modo praematurè vindemiarunt: vtrum postea singuli in integrum ad restitutionem teneantur. Videtur enim sic teneri: quia si restitutio sub poena excommunicationis tunc praecipitur, tenetur ad illam sub reatu mortali culpa. Cum tamen si nullus teneretur nisi pro sua parte, nemo peccaret mortaliter non restituendo: quia re tam paruum furari non est mortale. Respondetur: eiusmodi furatiunculas non fuisse peccata mortalia. Neque propter damnum quod postea ingens emerit, vllius actio fuit facta mortalis. Nihilominus cum postea ratione enormis nocuenti restitutio sub poena excommunicationis praecipitur, quicumque sub poena peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantum quod accepit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se proderere. Quod si arguas, excommunicationis comminationem non esse licitam nisi pro peccato mortali: Respondetur id esse per se verum ratione culpe: sed eius autem ratione emergentis damni quando fit graue. ¶ Haec tenet de causa directa: ad hoc autem quod quis indirectè sit causa: quae vocantur etiam per accidens, tria sunt requisita. Primum, vt malo non obstes: Secundò: quod ob stare possis: & tertio, quod ob stare tenearis: vt. 1. 2. quaestio. 6. articulo. 3. D. Thoma cum Aristotele docuit. Ad hoc enim quod alterius actio mihi indirectè fiat voluntaria, requiritur, quod cum debeam impedire non impediam. Nauis quippe gubernator dum illam seruare potest quae sub sua est cura, causa est eius submersio. Attamen si altera quae sibi commissa non est, submergatur, licet ei potuisset succurrere, non censetur eius nauis fragi causa. Quin verò adde non satis esse vt malum quod non cohibes cohibere debeas. vt restitutionis nexu irretiaris: sed requiritur vt ad te iustitia obliget: nam solum charitatis praecipuum, vt saepe in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat. ¶ His igitur praehabitis examinandum

restat discrimen quod tertia quaraque conclusionem positum est, nempe quinq; causarum species ad restitutionem obligare: reliquas verò quatuor, minimè. Videtur enim De iubente neque iubentem neque consentientem semper ad restitutionem esse cogendos: quia non tenent. semper sunt efficax causa. Respondetur ergo, per praedictas conclusiones illud discrimen S. Thomae duntaxat constituisse, quod est de per se: cui ideo non obstat: quin & illa quandoque non obligent. Exempli gratia, dictum est participantem in crimine, hoc est, cum altero concurrentem per se teneri: nihilominus quando non est efficax causa, non tenetur. Similiter iubens per se quid est causa motiua: imò omnium potissima applicans ministrum ad opus: nihilominus non nunquam contingere possit vt iubens nihil ad rem faciat. Primum quando non subsequitur danum. In his enim omnibus haec est infallibilis regula obseruanda, quod vbi re vera iustus, & consilium, & reliquae causae non fortiuntur effectum: licet peccatum committatur: nulla tamen oritur restitutionis obligatio. Item quando alter sic est certus rem facere, & in proximo est operis vt impediri non posset. Tunc qui diceret: Abi ergo & fac: non esset causa efficax quae ad restitutionem obligaret. Secus si iubendo moueret. Prudentia enim hoc perpendendum est. Nam etsi nequam meus seruus certus esset homicidium facere, nihilominus si ego qui impedire possem iuberem aut iubendo quodammodo mouerem, non sum ad restitutionem liber. Pari modo receptas per se sonat causam. Neque obstat quin verè sit causa: licet alius receptasset, vt dictum est. Sed tamè si illa receptatio non esset efficax causa: quia tantum hospitio recipio latronem neque illum moueo: imò dissuadeo, neque quicquam furti participo, & sunt circum multa diuersoria paratissima illum recipere, non sum in foro secreto conscientiae condemnandus. ¶ Similiter iudicandum de consentientibus & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt ob stare, vel de iustitia non tenentur, non sunt causa. Quapropter illi cui ex officio incumbit, vt princeps & praetor, consentiens in malum & non ob stans, semper est in causa, & tenetur ad restitutionem. Pariter famulus qui custos est domus, vel ex qua latro exit ad furandum, vel quae adit, si consentiat, siue vnus vt exeat, siue alter vt intret, verè causa est: nam de iustitia tenetur resistere. At verò si vicini domum

Regula notanda.

De tacentibus & non obstantibus

latro-

latronibus impetiri vides, aut à furibus perforari, licet non obstitas dum possis, peccas quidem grauitè contra charitatem: nulli tamen secundum conscientiam te subiugas restitutionis iugo. Si autem quispiam prauo animo faciat, nempe quia odio vicinum habet, cuius ideo nocuum gratum ei est: Richardus & quidam ex Summistis arbitratur eiusmodi hominem teneri. Melius tamen Scotus & reliqui id negant. Perfidendum nanquæ est in illa superius assera regula, quod sola contaminata charitas nisi iustitia violetur, necessitatem restitutionis nõ inducit. Imò verò censuerim quod etiam si latro tunc in flagranti delicto munus vicino offerret, qui de iustitia non tenetur in clamarè, vt taceret, non fieret ille secundum conscientiam restitutionis reus. Tamen si in foro exteriori propter præsumptionem condemnaretur. Dico non fieri reum in conscientia si non pecuniam furto sublatâ, sed aliud pretium reciperet. Et ratio est: quia iste non facit contra iustitiam, sed duntaxat contra charitatem. Quinimò etsi postea interrogatus sit priuatim ab eo qui damnatus est, non tenetur de iustitia respondere. Secus si interrogetur à iudice: tunc enim si negat, ad restitutionem tenetur: vt sequenti libro sub titulo de testibus, dicturi sumus.

Richardus.

Scotus.

Nota.

De eo qui laudat.

D. Thomas.

De eo quod con sulit minus nocuum volenti minus inferre.

cessarium mediũ iudicatur, libro sexto, sub titulo de vsu. disputatur si sumus: atque in illam partem propensuri quod nulla sit culpa: imò sit quandoque virtus. Modò autè quicquid sit de culpa, dicendum de restitutione existimo ad nullam profus consulentem teneri. Id quod & Adrianus merito opinatur: nam consulere minus malum, nõ est consulere simpliciter malum: sed comparationem illam quæ habet rationem boni. Neque intentio tunc fertur in malum quod minus est: sed in hoc quod est maius impedire. Quare non solum non est nociuum, imò est commodum. Et hoc profectò ex communi animi consensu patet. Quis enim eiusmodi hominẽ ad restitutionem obligaret? Quin verò neque rei dominus talem restitutionem reciperet: quippe cuius negotiũ optimè gestum est. Intelligenda enim responsio hæc est, quando tam res minoris pretij, quã res maioris, eiusdẽ sunt domini: nõ tunc citra vilius alterius iniuriã rem eius seruas. Eteĩ si ad euitandũ damnum quod Petro datur consulis vt minus detur Paulo, citra dubium teneris: quandoquidẽ illum læsisti. ¶ Circa hanc totam materiam disputandum hic fuisse quis cogitet quomodo teneatur aut fures aut testes secreta debita detegere quando sub generalis excommunicationis comminatione præcipitur. Sed tamen de hoc libro proximo quaestio. 6. & 7. latius habendus est sermo.

Primum igitur argumentum iam satis solutum est. Haud enim ille tantum qui in scelere princeps est, delinquit: verum & quicumque illum vel iussu mouent, vel consensu, vel consilio, vel alia quacumque ope iuuant: & ideo homines eodem restitutionis nodo complicantur. ¶ Circa solutionem autem secundi notandum est, quod dum plures ad idem damnum aut iniuriã concurrunt, ille præcipue ac præ omnibus qui princeps fuit, & alios mouit, restituere obligatur. Præcipue inquam quantum ad culpã: hoc est grauius peccat si non restituat: siue iussor fuerit siue quomodo cumque; aliter mouens. Nihilominus illo non restituente, singuli, vt dictũ est, tenentur in solidum. Illo autem vel quouis alio restituente, cæteri non amplius tenentur verò dño, sed illi. ¶ Indiget hoc tamẽ vt supra insinuauimus, ampliori explicatione. Vbi notandũ est quod non eodẽ modo cæteri cõplices tenentur primo restituendi, quod oẽs antea tenebantur domino: nam illi debito-

Adrianus.

Ad. 1. q. 7.

Ad. 2. q. 7.

Scholarum ad hunc dubium.

Scholium.

Scholium.

res erant, non solum ratione rei acceptæ, verum ratione acceptiois, etiam si re iam nõ haberent: restituendi verò nihil ratione acceptiois debent: quoniam ab illo nihil acceperunt: sed ratione rei acceptæ, scilicet pro ea parte qua quisque potitus est. Sint igitur verbi gratia, latrones tres, quorum primus poenitentia ductus totum restituit: tunc clarum est nihil alios in conscientia debere domino postquam ei redhibuitur est quod ei fuerat ablatum: & ad poenam non tenetur nisi condemnati. Vtrum verò cæteri teneantur pro rata ei qui restituit, distinguendum est. Si enim eorum quilibet parte prædæ potitus est, citra dubium singuli tenentur pro sua præcisè parte. Quò fit vt si ille qui restituit, totum insumperat, reliqui nihil illi debent. Si verò ille nullum furti perceperat fructum, sed alius vel alij, qui consumpsit debet ei totum ratione rei acceptæ. At verò si nulli eorum quicquam ex illo damno dato accreuit lucrum: nempe quia diruerunt domũ aut quam eriperant prædam proiecerunt in flumen ne caperentur: tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit, alios profus sic adduxerat, vt sine suo persuasum illi nõ fecissent: & tunc existimauerim, vt hic ait Caietan. reliquos nihil ei debere: quia non ratione rei acceptæ, postquam nullum perceperunt fructum: neque ratione acceptiois, quia ille fuit tota causa. Tamen si & hoc negandum non sit, quin si ille absque socio rum comitatu rem nõ aggrediretur, teneatur etiam ei de aliqua portione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri obtulerunt, tunc singuli aliorum debent primo restitutori singulas tertias partes. ¶ Ex dictis colligitur solutio alterius dubitatumculæ, vt cum duobus qui furtum commiserunt in solidũ obligatis, possit dominus alteri remittere, & ab altero totum exigere. Planum enim est id in præiudicium restituentis non posse. Si enim totum ab vno extorquet, facere non potest quin alter teneatur restituenti pro rata, modo exposito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tantò minus ab altero extrahere, quantum alteri condonauit. ¶ Ad tertium demum respondetur, illum qui non de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut eum prode re: neque tenetur, vt diximus, se periculo obijcere: neque si non resistat, restituere cogi. Secus autem de illis, quibus ex officio incumbat: vt iam explicatum est. ¶ De istis autem forsitan sciscit-

tari pergis, vt cum ad id etiam teneatur cum periculo mortis. Vt si prætor noctũ latronibus domum inuadentibus occurrit, tunc teneatur illos aggredi etiam si aggressi ipso periclitetur, ei vita. Videtur enim ratio id postulare: cum istis ex officio incumbat custodia. Sed nihil minus respondetur. penandum esse damnum, & cum periculo cõferendũ. Haud enim semper tenetur prætor quocumque casu obijcere morti vitam: sed vbi detrimentum reipublicæ id exposcit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatem potest obijcere,

A R T I C V L V S . III.

Vtrum qui debet, statim restituere teneatur.

Restitutiõis circumstantia est, tempus, de quo dicenda queritur, vt cum statim teneatur quisque restituere. Et arguitur à parte negatiua: Præcepta affirmatiua non obligant pro semper, vt aiunt: sed præceptum restituendi est affirmatiuum: ergo non obligat nisi occurrente temporis circumstantia: atque adeò non semper. ¶ Secundò: nullus ad impossibile obligatur, sed accidit quod qui debet non statim potest sit restituere: ergo tunc non tenetur. ¶ Tertio, restitutiõ est actus virtutis: tempus autem est vna circumstantiarũ que sunt ornamenta virtutum: sit ergo, vt quemadmodum relique circumstantiæ, non sint lege designatæ, sed per prudentiam relinquuntur determinandæ: ita neque lex sit vt statim fiat restitutiõ, sed quantum fuerit per prudentiam vbi que definitum. ¶ In cõtrarium est quod eadem est ratio generis restitutionis quæ in aliqua eius specie opus autem mercenarij statim reddendum est: iuxta illud Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane: ergo omnis in vniuersum restitutiõ illi cõfacienda est.

Ad quaestione vnica respondetur concludiõne. Vnusquisque tenetur quam primum sibi fuerit possibile, vel restituere, vel temporis inducias ab eo cuius inter est deponere. Probatur conclusiõ. Quæadmodum rem alienam surripere peccatũ est contra iustitiã, ita & eam inuito domino detinere. Nam similiter impeditur eius vsus, qui finis est domini: in peccato autem remota

Conclusiõ.

si neque per minimum tempus fas est, imò licere esse in peccato, implicatio est contradictionis. Vnde Ecclesiast. 2.11: Quasi à facie colubri fuge peccatū: est ergo res aliena, vbi primum adfit possibilitas, restituenda.

Præceptum restituendi non omnino affirmatiuum est.

¶ Iam supra quæstione præcedenti, artic. 2. explicuimus quemadmodum præceptum restitutionis, quanuis formam habeat affirmatiuam, vti hic in solutione primi ait Sanctus Thomas nihilominus negationē includere nō retinēdi, quæ ad illā reducitur quæ est, Nō furaberis. Et hac ratione non perinde at que alia affirmatiua præcepta aliquam fert circumstantiam tēporis, putā vt fiat quando oportet, vt honorare patres simō. sicut cætera negatiua omne excludit tēpus: ac subin de nullā permittit moram. Vnde Paul. vtrū que continxit. Reddite omnibus debita: & nemini quicquam debeatis. Illic ergo si lubeat, restituere. Ex quo fit vt hoc quod dictum est, statim aliter de actu mētis interno intelligendum sit: aliterque in externo opere arbitrandum. Nam quantum ad internū propositum, cum primum in mentem cuiq; veniat, in debito esse rei alienæ, proponere debet habita opportunitate restituere. Quoniam si doctore Augustino non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum: absq; tali proposito nulla esse potest vera poenitentia. In actu vero exteriori id quod est, statim, non est iudicandū mathematicè, quæ si in puncto indiuisibili: sed moraliter ac ciuilitate: dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit te aliquid debere, non iure perstringeris statim surgere: sed expectare potes absque fraude & dolo opportunitatem: qua transacta incipies esse in mora, ac subinde in culpa. ¶ Quod si arguas: ergo habet hoc præceptum circumstantiam tēporis: sicuti cætera affirmatiua: Negatur consequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi missam, non semper occurrit: & pariter contingit in actibus fortitudinis & præceptis misericordiæ: & ideo non obligant pro semper: sed secundū prudentiam arbitrandā in illis est circumstantia tēporis. In materia verò restituendi, semper existit necessitas per legem posita: sed quia requiritur actio, quæ subito fieri nō potest, permittitur opportunitatem expectare.

Exponitur quomodo statim restituendum.

¶ Ad perspicuorē autem rei euentiā quæritur, quo sensu intelligendum sit restitutionem esse statim necessariam. Potest enim esse duplex: scilicet vel quod sit necessaria ad

Dubium.

exerendum à priori peccato, vel quod sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est cōtrouersia quod sit statim necessaria, vt modò dicebamus, quantum ad propositū. Enimuerò sicut qui in proposito persisteret furad, semper esset in peccato: sic & qui sciens se habere alienum, non statim proponeret restituere. Quod inde etiā cōfirmatur, quod si dñs statim peteret, statim reddere tenereris. Præterea quod si non statim esses reddere obligatus, eadem ratione neq; tenereris cras neque postredie. De hoc ergo sensu nulla restat dubitatio. ¶ Sed tamen de altero est dubium. Et arguitur quod fur verbi gratia, præter peccatum quod eripiēdo commisit: recens quocunq; momento committat, quo restituere nō proponit. Diximus enim quæstione præcedenti præceptum restituendi esse distinctum à prohibitione furandi: quod patet tam ex obiecto quam ex forma. Nam prohibitio furti est prohibito malis: præceptum autem restituendi, est iusio bonis: est enim bonum restituere, si cuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiue dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & Paul. Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur. Hoc præceptū est affirmatiuū, cuius circumstantia est, statim: ergo quocunq; momento tenetur quisque id proponere aut tale continuare propositum. Alias nouum semper erit peccatum omissionis. Ad hoc concessio esse distinctum præceptū, vt loco citato expositum est, respondetur primum, præter peccatum furti dum fit, nō illico committi nouum omissionis si non fiat restitutio: illud tamen ipsum continuò crescit quando maior est restituendi mora. Etenim quod non statim committatur peccatum omissionis, patet primum: quia non protinus debet homo, imò neque moraliter loquendo, semper ad peccatum attendere: retum etiam quod quanuis attendat, si cōtinuat antiquum propositum retinēdi, illud impedit contrarium restituendi, atque adeò non est aliud nouum peccatum omissionis boni propositi, quam sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc: quia neque Deo tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per poenitentiam satisfacere: sed manet in priori reatu. Quod autē peccatum crescat liquidum est, tum quod peccatum eò peius quo diuturnius: tum etiam quod damnus semper in dies datur maior ac minus domino: quippe quem vsu rei sua

As peccat nouo peccato quod non situit tam post.

Ad hoc de restitutionem dicitur.

Caietani de detrimento triplici.

diutius tenet priuatum. Quin verò tanta esse potest restituendi mora vt sit de necessitate confessionis. Nam licet peccatum cōtinuatum, in esse natura: non mutet specie: tamen in genere moris grauius augetur: sicuti augeri potest ex parte obiecti. Qui enim decem millia ducatorum furatus est, non legitime constitetur, nisi quantitatem exprimat. At verò hoc grauitatis augmentū nō fit per quocunq; momenta. Perparum enim refert si rem detineas duas tresue horas aut certē dies, nisi grauis fit domini necessitas. ¶ Petrus quidem de Palude. in. 4. dist. 1. 5. q. 2. ait, quod qui per annum retinet alienum grauius peccat, licet vnum sit induratum peccatum, quam si pluries identidem que per annum pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori casu semper est in peccato: at in posteriori, aliquando cessat. Attamen quāuis hoc probabilitate nō caret, cōtrarium tamen est probabilis. Primum quia, vt modò dicebam, non quæcunque horaria aut diurna habitualis cōtinuatio auget culpam augmento notabilitatem etiam quod illiterati multiplicatq; conatus ad furandum peiores esse videntur q̄ habitus cōtinuatio, quæ sæpe ex desidia & negligētia contingere potest. ¶ Secundo nihilominus addiderim quandoq; nouum committi peccatum cōtra præceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primum, scilicet, quoties proponis non restituere: ille enim actus prauus est. Mox quoties creditor legitime petit: imò verò dum eum vides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est non restituere. ¶ Post hæc proxime sequitur, vt videamus an liceat quādoq; restitutionem differre. De hac enim re varia apud doctores inuenias. Multa enim hic pōsanda sunt antequam id permittatur. Et quidem Scotus in. 4. dist. 1. 15. & aliorum pleriq; p̄ regula habet, quod vbi debitor absq; ingenti detrimento suo restituere nequit, differre eam possit. At verò prudenter quidē in præsentiarum distinguere mihi videtur Caietani. de detrimento triplici. Si enim detrimento illi appellaueris quod ingens substantia est restituenda, nihil hic prorsus iuuat vt prorogada sit restitutio. Alias melior esset conditio eorum qui: æs alienum ingentius per iniuriam cōtraxerunt, quam qui minora debent. Secundum detrimenti generis est lucrū quod debitori. cessabit si rem soluat. Et re vera neque hoc excusat quo mi

nus illico sit facienda restitutio. Nam nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inuito domino. Tertius ergo detrimento rui ordo est damnum emergens: nempe si qui centum debet, restituere non potest quin plurium insuper dispendium faciat: quin scilicet merces vilissimo pretio intemptiue distrahatur: aut domum fundamē vendat, vnde viuat: idque cum iactura quam sit æs quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quando licitum est, differre licet restitutionem. Et ratio inquit Scotus, est, quia dominus malle debet ingens damnum debitori cauere, q̄ vt sibi debitum restituatur. At verò hæc causa non prorsus rem conuincit: quoniam nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandum alterius damnum, nisi in extrema necessitate, aut graui, vt deberet id quod habet porrigere: & ideo graue debitoris detrimento nō iure stringit creditorem solutionem expectare. Ratio ergo si vlla est prolatandi tunc restitutionem, aliunde sumenda est: inde videlicet quod debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluendus: quia moraliter, quod fieri nisi cum tanto detrimento nō potest, nō reputatur possibile. ¶ Quin verò pluribus est restituenda circumstantiæ: tunc prorogatio, vt sit iusta. Anima duerteda enim in primis est acceptio, fueritne iniqua an iustam: nam si per latrocinium, aut per vsuras, aliæve iniurias debitor ille in ære est alieno, profecto qualecunque citra extremam necessitatem patiatur detrimento, tenetur illico restituere etiam si statū perdat. Hoc enim non est de suo statu cadere, imo in suum ab illo descendere qui non erat suus. Si autem per acceptionem iustam debita contraxit, tunc etiam existimandū est, qua via in pauperiem incidit: nam si citra suam culpā aliqua eū aduersa fortuna suis nudauit bonis, facilius indulgenda illi est restitutionis prorogatio. Atq; id demum etiam librandum, an creditor ferre dilationem possit; an verò etiam ipse inopia labore. Nam citra extremam necessitatem melior est multo creditoris conditio quam debitoris. ¶ Vnum hic autem silendum non arbitror, quod Syluestro verbo restitutio. 5. 5. affirmat, quod bona eius venia nō crediderim. Ait enim inquam quod in huiusmodi arbitrandis casibus deferendum est confessario. Quod opinionem Directoris sequutus affirmat: videlicet, si creditor non vult restitutionem expectare: & debitor induci non potest ad restituendum.

Circūstantia huius propositionis.

Syluester.

Director.

dum statim, tunc inquit sacerdos potest eum absolvere, si cautionem capiat, q̄ certo post tempore soluat. Et ratio inquit est, quia tunc vitiliter gerit creditoris negotium: nam si poenitens non absolveretur, forsitan ille nunquam debitum suum recuperaret, & adduct. l. soluendo. ff. de nego. gest. & alias nescio quas.

Impugnatio Sylue.

Attamen regula hæc q̄ vitiliter geratur creditoris negotium, licet in foro exteriori iuuet, tamen in conscientia, nulla est. Sacerdos namq; non est inter creditores, ac debitore sequeretur, aut creditoris procurator: sed nomine Dei conscientiarum expurgator. Et ideo in hoc tantum debet esse intentus: vt secundum causas & merita quæ modo explicabamus, perpendat, an debitor sit soluendo nec ne: nam si soluendo est, nullatenus inuito creditore est absolendus, nisi restituat. Quæ uis periculum imminet, vt nunquam sit restituitio faciendâ. Ipse enim poenitens sibi uiderit. Potest tamen accidere, vt satisfaciatur, si per partes statim temporibus restituat.

Quin uero, vice versa, in casibus implicatis, & iure dubijs non est necesse, vt semper poenitens confessario auscultet, nisi doctrina polleat. Ex his ergo facile colligas in quam apecto uerentur periculo, imo in qua manifestario iaceant peccato, qui restitutionem ut que ad mortis articulum procrastinant.

Procrastinationes restitu-tionem in qua uerentur periculo.

In primis enim hoc certum est q̄ quicumq; pro comperto habet se ære grauari alieno, & non habet propositum restituendi usq; ad mortem, licet firmissimum illud habeat tunc restituendi, aut restitutionem in testamento præcipiendi, perdurat in peccato mortali: ne que est absolutionis beneficio donandus. Et ratio est, quia habita opportunitate: per nullum tempus licet retinere alienum inuito domino. Quare si subita fuerit morte correptus, qualis plurimum eiuinodi hominibus accidere solet, in statu discedit damnationis. Et idem est censendum de illis qui ambigentes, an id quod habent alteri debeant, nolunt supersistere illis uita id iudicio decernere: sed satis ducunt, si proponant in testamento id hæredi suo demandare. Atq; idem omnino de illis iudicandum, qui sub mortis articulo, cum ipsi per se possint restitutionem facere, id renuntiant arbitantes satis esse id hæredibus iubere: quoniam illi re uera non habent syncerum & candidum animum restituendi: nã qui tunc non restituit, indicium apertum perhibent, q̄ neq; si uixerint restituent: atq; adeo restituendi intentio non illis est, nisi con-

ditionalis, si moriantur: quæ profectò ad poenitentiam non sufficit. Atq; hoc potissimum periculum magnatibus imminet, quorum testamenta nunq̄, aut uix unq̄ hæredes complent: sed satis se fecisse arbitrant, vt quantum restitutionem auus patri: & pater sibi testamento præcepit, eandem ipse, alijs recentibus onustam, filio iubeat, quam ipse postea committat nepoti. Nescio ergo an hic sit legitimus illius uerbi euangelij sensus: impossibile est diuitem intrare in regnum caelorum.

Primum igitur argumentum satis solutum est, ubi exposuimus præceptum restitutionis includere negationem curratione. cuius restitutio protogari non potest. Ac perinde soluit tertium. Haud enim eodem modo profinitur circumstantia temporis in restitutione, atq; in alijs præceptis affirmatiuis. Secundum autem est quod nonnullas secum afferant biguitates. Cõceditur namq; ad impossibile neminẽ obligari: ideoq; qui nunc non potius habet prorogandi: & qui nullatenus potest omnino est absolutus. Subdit autem S. Th. q̄ debet nihilominus debitor aut dilationem petere à creditore, aut omnino remissionem.

Ad. 1. q̄.

Ad. 2. q̄.

S. Th. bon.

Obiectio 1. tra. S. 11.

Dilatio.

Interrogatio.

Solutio.

Cõtra hoc autem statim se offert argumentum q̄ eiuinodi inops nullatenus teneatur: nam impossibile est eum in conscientia absolui. Quare licet creditor remittere abnuat tamẽ ipse non tenetur amplius facere: superuacua ergo est illa postulandi ceremonia. Respondetur, Diuum Th. non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At uero quoniam rarissime est ita aliqua salubre consilium est; ubi quippiam dubitationis superest, illo uti remedio. Interrogas autem quænam cautela necessaria est, vt qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur unico breuissimo uerbo. Ea prorsus, vt remissio sit uere libera: itaq; neq; requiritur, vt sit liberrima, neq; sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis interfit, aut fraus. Si enim creditore decipis, aut persuades minus debere, quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate comprimere, quam premeris, donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat, aut licet non comminaris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamẽ illa quæ aliqui scrupulosi putant esse necessariam, vt scilicet debitor pecuniam prius in

potestatem creditoris tradat, nimia est. Nã præterquam quod raro accidit, vt debitor eam habeat, vt bene adnotauit Caieta. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pefandẽ ergo sunt rei circumstantiæ, vt remissio sit libera.

Caietanus.

Dubitatio.

Postremum hic denique dubium est de hac impossibilitate: quando scilicet restitutio arbitrada est impossibilis. Quod est quætere, utrum debeat homo in quancunq; necessitatem citra extremam adigi, vt restituat. Nam quod in extremam nemo sit iniiciendus, non est qui ambigat: quoniam (vt supra diximus) in tali necessitate omne debitum cessat. Sunt autem qui astruunt, citra illam in quancunq; esse debitori descendendum, vt soluat. Ita vt debeat etiam ille qui est nobilis manibus laborare: & si opus est, etiam mendicare. Quia vt nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere, ita neque alienum retinere. Attamen quia hæc moralia sunt, ciuili more sunt arbitrandâ. Pefpiciendum inquam in primis id quod nuperrimẽ dicebamus, quibus modis & artibus fuerint debita constata. Nam qui per iniuriam, uidelicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profectò ad inopiam redigendus est. Qui uero bona fide negotia contrectabat: neque ganeis & lusibus atq; immodicis pōpis sua dilapidauit bona, sed reflante fortuna factus est non soluendo, non est ita rigide cogendus. Neque si nobilis est, manuales operas debet exercere, neq; mendicare: satis est, vt uilius uiuat, & abiectius, denique misere, atque omnem deponat pompam: nam et si in tali necessitate non posset aliena rapere, non inde sequitur, vt nequeat particulam illius retinere, vt uiuat, quod bõa fide acquisiuit.

Dubij sub- nom.

Obiectio 1. tra. S. 11.

Dilatio.

Interrogatio.

Solutio.

Ultimum autem miserorum remedium, qd̄ leges miserabile, ac flebile uocant, est bonis cedere. De quo sciscitatur quis forsitan, utrum tuta conscientia possit quisq; bonis cedere, idque à republica permitti. Ad hoc cum eadem prorsus distinctione respō-

dendum est. Etem qui negotiationes subdole & uasre, vel ingrediuntur, vel exercent, re uera non essent permittendi. Sunt enim qui cum nihil in bonis habeant, credito uindiq; corrudent, unde fidem aliquam sibi arrogent, & (quod ipsi uocant) creditum. Neque ea fraude contenti, uiuere laute atque in dies lautius perseuerant. Qua ratione es alienum ingens constant, quo postea pressi in sacrum aliquod se recipiunt. Hoc profectò pestilentissimum est latrocinij genus: neq; essent isti à republica ferendi (vt libr. 6. iterum dicturi sumus) sed ceu latrones pefcendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitose sunt in pauperiem reiecti, optima conscientia possunt legum beneficio uti, ne carceribus abstantur: ob hoc enim beneficium instituta est ceremonia cedendi bonis, vt habetur. l. 1. C. qui bo. ced. post. Ac subitade possunt licet illa retinere quæ sibi leges permittunt: puta instrumenta suæ artis, quotidianaque alimenta, & menstrua, atque annua: vt habetur. l. qui bonis. ff. eod. titu. Est enim habenda ratio ne egeant: vt sancte cauetur. l. in condẽ natione. ff. de regulis iuris. Quocirca bona etsi aliqua postea lucrentur, quæ quotidiana uictui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt: quandoquidem eadem lex. Qui bonis, iubet non esse illis uendenda.

Vtrũ uero ueniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundum conscientiam restituere, forte dubitas. Apparet namque per illam ignominiam, legi, ac subinde creditoribus satisfecisse. At uero leges ipse eandem dubitationem abstergunt, decernentes omnino tunc teneri: nam beneficium illud eatenus (vt dictum est) illis suffragatur ne carceribus sint intrusi. Vnde. l. 1. citata. in. C. qui bonis. inquit, cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberari. Et. l. cum & filij. eod. tit. si quid pinguius postea eis accesserit, hoc iterum usq; ad modum debiti potest à creditoribus legitimo modo auelli. Idemq; illis qui bonis. 2. ff. eod. titu. sancitur.

Quando teneantur restituere qui sit tuere qui bonis cessent.

FINIS LIBRI QVARTI.

De Iustitia & Iure.

LIBER QUINTVS, De Iustitia & Iure.

PRO O E M I V M.

Aristot. Bipertita humana cōmercia. Ordo libro sum.

Partitio libri.

Rxpeditis libr. quarto duorum disputationibus, scilicet dñij ac retributionis: q̄ ad cōmutatiuā iustitiā, eiq̄ue subinde contrariā iniustitiā cognoscendam viam cōmuniunt: iam nūc ex ordine de vitijs dicere aggredimur eiusdē iniustitię. Porro aut Aristot. 7. Ethic. c. 2. humana cōmercia in duo partitūq̄: in ea quę hoies sua spēte faciunt, atq̄; ea quę ipsi inuitis fiunt. Et quoniam in hoc secūdo cōmutationū gñe plus multo inest iniustitię, cōgruit, vt Quintus hic liber de huiusmodi vitijs, p̄ quę iniustis hoibus iniuria eis fit, instituat. Quę sextus ac subinde septimus subsequēnt de iniustitia quę in liberis spontaneisq̄; cōtractibus vsu venite solet. Irrogatur autē homini iniuria quoties illi cōtra ius nocamentū infertur: id quę apt factō, vel in psonā suā, vel in sibi cōiunctā, vel in res suas: aut deniq̄; verbo. Et quoniam bonorū omnium temporalium primū maximūq̄; est vita, prima quę interrogatur quęstio, est de homicidio.

QVÆSTIO PRIMA, De homicidio.

S. Thom. 2. 2. quęstio. 64.

A. R. T. I. C. V. L. V. S. I.

Verū aliquod uiuentium quę perfecta sunt occidere licet.

D. Thom.

Quoniam D. Tho. Perpatetico ubique more ab vniuersalioribus re auspicat in ingressu statim tractatus de homicidio minimē ineptū ducit disputare vtrum liceat brutas animates interimere: pfectas. s. nā de his quę per corruptionē generant, qd opus est meminisse: Haud em̄ defunt a parte negatiua argumēta. Horum aut primū est hoc. Vita est nobis cū ceteris animatib⁹

cōmunis: quā ob causam cōmune pabulum nobis ipsisq̄; initio statim Genes. Deus contulit: vbi ait, Ecce dedi vobis omnē herbam, &c. vt sint vobis in escam & cunctis animatibus terrę, omniq̄; volucris cęli: ergo & natura ipsa, & eius autor Deus, prohibuisse videtur cunctorum animalium occisionem. ¶ Secundo arguitur, Si illa fas esset occidere, vsus eorum vltus foret, vt nobis essent in cibum: hoc autem videtur crudelitatem quādam, ac fecditatem animorū arguere, vt scilicet cet carnibus, in quibus fuit anima viuens, vescantur: nam hac de causa fertur, ante diluuium non fuisse talis vsus permissus: quia neque in principio Genes. cōcessus alius eius legitur, q̄ herbarum: ergo non omni culpa vacare videtur, animalia in talem vsum interficere. ¶ In contrarium est quod Genes. 9. ait Deus Noē, Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: in cibum autē nūc inactata venire non possunt.

Ad quęstionem hanc duabus cōclusionibus, iuxta numerum argumētorum, respondetur. Prima. Licita est tum naturali iure tum ad eō concessione diuinā animalū brutorum occisio. Conclusio primū statim patet ratione, ordineq̄; natura, quę Aristot. 1. Politic. agnouit, vbi docuit inferiora creata fuisse propter ea quę sunt perfectiōe præstantia: scilicet, herbas propter animalia: reliquos verō fructus terrę, & animalia ipsa propter hominem. Nempe quę & viuētia adiumento nobis sint, & in alios vsus. Seruiunt enim nobis & lana, & coria, & elaboratis ossibus, ac multis alijs quę nobis sunt vsui. Vnde. 2. Ethic. docuit idē Philos. hominem esse finem omnium. Quapropter citata illa Genes. 9. diuina concessio, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: perinde est explicatio naturalis iuris: atq̄; aliter Gene. 1. Ecce dedi vobis omnem herbā & vniuersa lignā fructifera, vt sint vobis in escam: nam tam naturales cibi nostri vnt carnes, q̄ terrę fructus. Vsq̄; ad eō hac vera est cōclusio, vt sit etiā verissima, & fidei catholice confessio: culus ad eō contraria fuit Manichęorum hæresis, vt Augu. 1. de ciui. Dei. cap.

Manichęorum.

cap. 20. refert, & 6. cōtra Faustū Manichęū edidit. Aiebant enim Vesani illi, animalū animas membra esse Dei. Et ideo impietate esse carnis earū vesci. Ait ergo contrā Augu. eod. 1. de Ciuit. cap. 20. Nunquid cum audiuius, Non occides, virgultū vellere ne fas ducimus? & Manichęorū errori infansimē acquiescimus? Et infra: Non illud accipimus de fructibus, neq̄; de irrationabilib⁹ animalibus. Nam iustissima ordinatione creaturis, & vita, & mors eorū nostris vsibus subditur. Hæresis ergo hæc loco citato, Genes. 9. condénatur. Omne quod mouetur erit vobis in cibū. Atqui erat iam tēpore Apostolorū oborta. Illos enim Paul. 1. ad Timot. 4. vetare aiebat, abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cū gratiarū actione. Et Actū. 10. Petro formidati animalia comedere quę offensa illi fuerūt in linteo, responsum cęlestis est. Quod Deus purificauit tu commune nē dixeris. De hac igitur cōclusionē nemini dubitare licet. ¶ Hoc autē in quęstionem accipi potest, vtrum ante diluuium fuerit esus carniū in vsu. Videtur nanque pars negatiua ex loco illo Genes. 9. colligi. Cū enim tunc Noē e diluuiū emergenti Deus in alimoniam indulserit omne quod mouetur & viuit, grande argumētum est antea nondum id fuisse concessum. Eō vel maxime quod Genes. 1. solas herbas legimus, & terrę nascētia pariter hominibus, ac iumentis concessa. Mox accedit cōiectura ex eodem capit. 9. Nā post citata verba continuo subditur. Quasi holera viuētia tradidi vobis omnia. Ac si dixisset. Et si hæcenus non nisi holera vobis in escam permiserim, iam hinc perinde atq̄; indulta holera, tradō vobis animatā in edulium. Accedit insuper & subiunctum verbum. Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Enimvero si antea in more erat carniū victus, aut illas cum sanguine deuorabant, aut secūs. Si prius dederis, responde quæ lo cur non illic vsq̄; horridū illud facinus fuerit per mille sexcentos annos prohibitum? Si autem postertus concesseris: quid rogo tunc demum monito opus erat? Sit ergo cōiectura quod antea nullus erat vsus carniū: ob idque tunc primū indulto docuit Deus homines quemadmodum eis sine sanguine, hoc est elixis, vel assis vterentur non crudis, vt feræ. Fuit enim & gentibus Pythagorico dogmate imbutis solenne à sanguine abstinere: eō quod ani-

marum sedem arbitrabantur: semperque & vniuersis mortalibus horror fuit sanguinem forbere. Arguitur deinde ratione. Nam ante diluuiū virtus in herbis vigeat de alenda, vegetandaque, & irboranda mortalū corpora, quia nondum erat terra alluione illa stagnata: tunc ergo non erat carniū vsus necessarius, vt postea. Atque hæc apparet ratio quare tunc temporis fuerit concessa, sicuti & vinum: quia neque herbę, neque aquę pristinum vigore retinebant, & humana corpora languere cōeperant, & in vitam breuiorem ire. Quare de illo omnium primo seculo ait Nalo.

Contentiq̄; cibis nullo cogente creatis. ¶ Præterea esus carniū præ se antiquis ferre videbatur nescio quam animi crudelitatem ac feritatem. Vnde idē Poëta lib. 1. 5. eiusdem Metamorph.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis Corpora sunt fruges, &c. Et infra. Carne fera sedant teinuita: nec tamen omnes: Quippe equus & pecudes, armenta; gramine uiuunt. Et inferius. Heu quātum scelus est in uiscere uiscera cōdi! Congestoque amidum pinguis cere corpore corpus!

Alteriusq̄; animantem animantis uiuere lectos! Communis ergo ferē opinio est, ante diluuiū nullarum fuisse vsū carniū in cibis. Tamen si Sanct. Thomas. 1. 2. quęst. 102. artic. 6. cuncta abunde dixerit. Videtur esus carniū post diluuiū introductus. Nicolaus verō Lyranus Genes. 9. incunctanter id asserit. Sed Abulensis, Genes. 1. non id tantum, sed insinuat insuper prohibitum fuisse tunc tale nutrimentum. Ait enim Deum taxasse omnibus herbas in cibum. Cætera vero eodem loco Genes. 9. medium se interponit dicens, neq̄; fuisse prohibitum carnibus vesci, neque tamen fuisse in vsu. ¶ Ego tamen mhi (vt sub aliorum censura id allēuerim) suadere video hæc, quę sit huius articuli secunda conclusio. Ante diluuiū non solum non fuit prohibitum carnes edere, verum est valde probabile illas post naturam lapsam illico inter humanos cibos vsurpatas. Diuus enim Thom. neq̄; de prohibitionē meminit, neq̄; asseuerat vsū negauit. Dixerim aut, post naturā lapsam: Nam in statu innocentium facillimum creditur est quod quātous seculo durasset, nunquam vsurpatę fuissent carnes in escam. Et ratio est quod fructus paradisi fuissent tum affluentissimi

Ouidius.

S. Thom.

Lyranus.

Abulensis.

Cætan.

Sua autho

ris qua dis

solutur du

bitum.

2. Cōclusio.

Probatio cō
clusionis.

tum & virtute solidissimi ad nutriendos, ve
getandosque homines. Et cum in illa foelici-
tate nullus esset vitiatæ affectionis locus: nul-
lus yeretur superfluis, sed fuissent necessa-
rijs contenti. Atq; eò presertim, quòd efus li-
gni vitæ eos valebat incolumes seruare, vt
posset non mori. ¶ Veritatem de statu na-
turæ corruptæ probatur nostra conclusio.
Efus carniū est vitæ humanæ post nature
lapsum eiusq; incolumitati, quàm maximè
naturalis: adeò vt Medici nihil salubrius in
cibus ponant, tam ad bonam valetudinem q̃
ad virium robur: hanc autem naturam sta-
tim à sua conditione carnes habuerunt. Ar-
guitur ergo. Si mortales illi nunquàm car-
nes degustarunt, aut hoc fuit quia fuerant il-
lis interdictæ: aut quia earum salubritas &
sapor nunquàm eis fuerant cognita, aut qa
non erant necessaria. Prohibitio autem nul-
la scripta legitur, neq; ratione naturali doce-
ri poterat: imò (vt iam dicebam) contrariū
natura docet. Quòd autem earum naturam
ad cibum accomodatissimā in mille sex-
centis annis, nunquàm speculando agnouer-
int neq; experiendo deprehenderit, nulla
tenus sit credibile, tantoq; minus quāto illas
gētes circa ortū humani generis credibile est
ingenio, & sagacitate præ suis posteris valuif-
se. Si dicas nō fuisse talem cibū, necessariū
propter fructuum radicūq; abundantiam
virtutem, ac salubritatem: hoc satis euincere
concedam, quòd si status innocentie duras-
set, nunquam in vsu fuisset, propter huma-
nam tunc frugalitatem, ac modestiam. Atta-
men vitiatæ natura, nullum est argumētum,
quòd si carnes non erant necessariae, ideo
non essent in vsu. Consuperat enim omnis
caro viam suam. Quapropter cum homines
illi ad malum prouisi peioribus se voluptati-
bus immergerent, sit impendio probabile,
& talibus etiam escis, atque eduliorum deli-
cijs, ac lautitijs sese dedidit. Et maximè pro-
pè ante diluuiū quādo (vt ait li. 1. antiqui-
tatum Iosephus) nulli parcebatur vitio, aut
flagitio. ¶ Mox arguitur. Cuncta animalia
facta sunt propter hominē: sunt autem cō-
plura quæ non aliter illis hominibus vsui ef-
fe poterant, quàm comesta: velut sunt pi-
sce, perdices, gallinæ, & alia id genus. Præ-
sertim quòd venatio (vt ait, 1. Politi. Arist.)
naturalis est homini: atque adeò agrestibus
illis hominibus non dubium, quin fue-
rit in vsu. ¶ Tertio arguitur. Offerebantur
tunc Deo animalium sacrificia, vt de Abel le-

Aristote.

gitur: quam ob causam Noë dicitur clausif-
se in arca de animalibus mundis septena, &
septena sacrificia autem non fiebant de re-
bus inanibus, & quæ non possent sacerdoti-
bus vsui esse: ergo sumebantur in cibum.
Ecquid enim laudis, commeruisset Abel q̃
opima & pinguis gregis sui Deo litasset, si
tantum pelles, & lana in rem essent sacerdo-
tum, nō autem carnes? Præterea credibile est
vfos illos homines fuisse lacte: cur ergo non
carnibus? Iam cum tot animalium corpora
in dies pellibus nudassent, vt corio indueren-
tur & lana, non est credibile, carnes canibus
ac volucris proiecisse. Imò fit maximè ve-
risimile, igni tandē, vt gustarent admouif-
semā & panē & herbaceos cibos igne appa-
rabant. ¶ Neq; verò ad locū Genes. 9. respo-
dere operosum est: imò dicendū q̃ cum Ge-
nes. 1. herbæ tātūmodo declarate à Deo
fuissent in cibum propter ligna paradisi, in
quo hominē Deus collocauerat, quæ illi sta-
tui affatim sufficiebant: & post natura vitia-
ta humanū genus naturali iure carnes adhi-
buisset in cibū: & forte prope diluuiū eò ho-
rribiū feritas euaserat, vt, crudis carnis cū
sanguine vterentur. Deus à diluuij periculo
emerfis concessit, tanquām naturale ius, vt
pifces, & carnes ederent, excepto sanguine:
hoc est vt non crudas, sed igne paratas intel-
ligerent in cibū humanum cedere. Ob idq;
Hebræi plus nimio carnes sanguine euacu-
bant. Et ideo horror illis erat, vel in farni-
nibus, vel in ferulis sanguinem gustare, qđ
gentibus erat in vsu. Atq; ea propter, in eo-
rum gratiam. Actuum 1. qđ in diēta abstinē-
tia fuit à suffocato & sanguine.

Argumenta verò in contrarium facillime
solationis sunt. Ad primū em responde-
tur, qđ etfi vitæ nobis cum ceteris animā-
tibus cōmunis sit: non tamē æquo iure: sed
sua est propter nostram, & ideo neque qui
suam occidit pecudem vlli facit iniuriā, neq;
qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi,
sed possessori: neq; Deus pecora pascat, nisi
propter nos. ¶ Ad secundum, verò satis re-
sponsum est, neq; vllam esse feritatē, aut cru-
delitatem carnis vesci: tamen illa Potētē
ingenij gratia decetare. At Manichei erant
quos Aug. lib. 6. contra Faustum cucurbita-
rum homicidas appellat: eò quòd arbitrabā-
tur nefas esse mortificare viuētia.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat maleficos occidere.

A brutis

Brutis pecoribus, primus gradus
in hoc arti. secūdo sit ad impro-
bos homines, qui à sua degenera-
rātes, in iumentorū naturā, Da-
uidis testimonio desciscūt. Queritur ergo an
illos liceat à viuētiū coetu morte refecare.
Videtur enim nefas hominē, quantūuis sce-
lerosum vita multare. Exēpla enim Christi
amplectenda nobis sunt: phibuit autē Apo-
stolos, vt Matth. 13 legitur, extirpare ziza-
nia: hoc est filios nequam, nē vnā conuelle-
retur & triticum: ergo id nobis præceptum
putandū est. ¶ Secundo, Deus (vt Ezechie-
lis ore ipse testatur) non vult mortem pecca-
toris, sed vt magis conuertatur & viuat: er-
go eius exēplo neminem peccantium debe-
mus extinguere: sed ad pœnitentiam ani-
mare: tunc præcipue dum constat supplicii
illi periculum creare perditionis æternæ.
¶ Accedit tertio loco, qđ id quod genere suo
malum est, nulla de causa vti ait. 2. Ethico.
Aristot. fieri potest bene. Vnde Augustin⁹
in libr. contra Iudæicum, probat, ipsum nū-
quām esse licitum: occidere autem hominē
per se est malum: adeò vt sicut libro. 2. dixi-
mus, sit omninō indispensabile: ergo nun-
quam sit licitum. Eò vel maximè qđ Chris-
tiana charitas nō solum ad amicos, verum
& ad inimicos, & malos protenditur. ¶ In
cōtrarium autem est citatum illud Exod. 2.
Maleficos non patieris viuere. Et Exod. 21.
Si quis per iniuriā occiderit proximū suum,
& per insidias ab altari meo euelles eum, vt
moriatur: quod citatur in. c. de homicid.

Argum. 1.
ipate ne-
gatiua.

Argum. 2.

Argum. 3.
Aristote.
Augusti.

Scotus.
Dilatio.

Creatio
reca.
Nō cōcluf.
D. Thom.

Ad 1. qđ

Ad 2. qđ

quens sit, vt vbi incolumitati reipublicæ ex-
pedierit, ius eadē ipsa habeat ciuem morte
refecandi, nē totam inficiat. Nam vt ait. 1.
Corinth. Paul. Fermētum modicum totam Paulus.
massam corrumpit. ¶ At verò hoc occurrit Obiectio.
re cuique potest argumentum contra hanc
veridicam assertionem. Prohibitio hæc. Nō
occides, est diuina, eadēq; generalis, quæ cū-
ctos mortales homine excepto occidere ve-
tat: nemini autē inferiorū facultas suppetit
dispensandi in lege superioris: ergo nullo hu-
mano iure constitui potest, vt homo quātū
uis peccator occidatur. Hoc argumēto Sco-
tus in. 4. dist. 1. q. 3. persuasus, quatuor asse-
ruit. Primū illud præceptū esse generale. Nā
Exod. 20. absolute ponitur. Et Matth. 5. sub
eadē forma refertur, Non occides. Secundō
ex hoc infert qđ nullū nocentiū hominem
priuata publicæ uel autoritate interficere li-
cet nisi in casibus veteri lege exceptis à deo
Neq; verò lex humana vllū potest aliud cri-
men morte vlcisci. Illud probat eodem argu-
mēto. Nā qđ hoc sit præceptum diuinū, nul-
li possunt homines super eo dispensare. Ter-
tio infert non esse licitum furem interficere
diurnum, scilicet illum qui latenter furatur.
Hoc probat, quia vt patet Exod. 21. vbi de-
narrantur crimina & scelera quæ erant capi-
te plectenda, casus iste non connumeratur:
quin verò. c. statim. 2. exprimit, vt noctur-
nus fur in flagranti delicto captus morte op-
primatur: diurnus verò minime. Et bullā inq;
super hæc exceptione nullam audiuimus.
Quartō demū infert, qđ neq; inter Christia-
nos adulteram interficere fas est: quoniam
licet olim, Leuitic. 20. id præcipiebatur, tamē
Ioannis. 8. Christus idem præceptum reuo-
cauit: vbi adulteram impunitam dimisit.
Quare secundum Scotum, leges quæ con-
trarium præcipiunt nō sunt iustæ. ¶ At verò
salua exultimatione celeberrimi autoris, ex
falso fundamento nō potuit nō fallas elice-
re conclusiones. Falsum inquam est, præ-
ceptum illud, Non occides, ea esse generalitate
intelligendum, vt cunctas in vniuersum ho-
minū occasiones cōprehendat. Primū em
inuasore inculpata tutela trāsfigere, nullate-
nus illo præcepto prohibetur, alias cū in
lege veteri nō sit exceptū, secundum eius regu-
lam non esset licitū. Neq; legitima est respo-
sio, qđ inuasus nō intendit alium occidere,
sed se defendere. Nam etfi ita sit qđ superior
finis sit defensio, nihilominus tanq̃ mediū
sumi aggressorē occidere, potest nāq; qui

Scot. lapsus
est in expla-
natione hui⁹
præcepti.
Nō occides.

Impugnāt
Scotus.

se defendit hostis in gulâ recta intèntione pe-
tere. Neq; rursus solida est aliorû responsio,
q; ille nō occidit priuata auctoritate, sed pu-
blica aut diuina, quoniam profectō nō alio;
sed eo priuato iure quo quis potest ad ser-
uandâ vitâ comedere, potest aggressorē in-
terimere. Vnde qui ait publica auctoritate oc-
cidi inuafore, debet dicere, publica etiâ
hominem comedere. Secundo arguitur con-
tra id quod secundū infert, nempe non lice-
re reipublicâ alios occidere, quâm qui lege
vetere excepti sunt. Primum enim si præ-
ceptum illud, Nō occides, adeo erat generale,
non erat cur Deus in tot casibus super illo
dispensaret. Imò verò cum præceptū esset de-
calogi, idq; negatiuū, neq; Deus potuit in
illo dispensare, vt lib. 2. ostendebamus.

¶ Mox arguitur. Aut præcepta illa occiden-
di malefactores, legalia erāt, aut naturalia: si
legalia, profus cessarunt; quare neq; liceret
modō homicidas occidere, neq; aliorū vllū
qui illic capitālī supplicio subditur. Si autem
fuerūt, vt verē fuerūt, naturalis iuris inter pre-
tāmētā: ergo lumine ipso naturali illi casus
excepti erant ab illo præcepto, Nō occides:
vel potius non erat illo comprehensū.

Callegat in
hoc re Sco-
tus nimis.

¶ Et confirmatur ratione, ad quâm mirādū
est Scotum nō animaduertisse. Antē legem
scriptam respública gentium scēla iure, &
merito, capitū supplicio viciscēbantur: & ta-
men id non faciebant; quia excepti illi ca-
sus essent à lege scripta, quæ nondum erat.
Imò verò seculo illo legis scriptæ illa nō te-
nebant; & nihilominus cæcibus auctoritatē
publica vindicabant scēla idq; iustissimē:
ergo ratio quare id reipublicâ licet non est
exceptio scriptæ legis, sed ius ipsū nature.
Id quod manifestissima demum ratiōe hac
patet. Tam naturale est, vt nocentes homi-
nes, & in reipublicâ pessilentes rescindan-
tur, q; quod non occidantur innocentes: er-
go potestas hæc reipublicæ non pendet ex
illa exceptione legis antiquæ, sed iure sibi na-
turæ conceditur. ¶ Ad hæc si reipublica mo-
dō ciuili facultatem non haberet naturalē
alios interficiendi malefactores, quâm eos
qui lege vetere excepti erant, neque liceret
illos alijs execogitatis mortibus interimere,
neque alios vllō corporali supplicio affice-
re, puta fures flagellis cedere; neq; alia enor-
mia delicta mortis comminatione prohibe-
re: consequens tamen absurdissimū est, &
contra tenorem Legis, capitalium ff. de poe-
nis. vbi incendiaris atque alijs poena capi-

tis decernitur: & parricidæ in dolium occlu-
si submerguntur: & heretici exuruntur: &
laeores maieftatis meritis dilaniantur
& alijs flagellis vapulant, atque alijs in exiliū
relegantur: quæ tamen poenæ illic nō erant
positæ. ¶ Igitur ne rei explicationem diu-
tius prolatemus, præceptum hoc, Non occi-
des, sicuti cuncta Decalogi, vt lib. 2. ostēsum
est, id quod neq; Scotus negare potest, præ-
ceptū est iuris naturalis: ex illo scilicet prin-
cipio elicito, Id nē facias alijs, &c. Quocir-
cā legitimū eius sensum, ratio nos natura-
lis docet: atque adeo eouique generale est
quouique natura vitam vult humanam ser-
uare. Quo autem casu ratio naturalis homi-
nis occisionem, aut iubet, aut perimitit,
idem casus eodem præcepto non compre-
henditur. Ex quo fit vt aggressoris interfe-
ctio non sit eiusdem præcepti exceptio: quia
neque tale homicidiū vitium à natura est
neque subinde vetari potuit. Atque eadem,
imò æquiori ratione, neque malefactorum
extinctio quæ publica fit auctoritate, excep-
tio est eiusdem præcepti: quoniam neque
illo fuit vnquam comprehensa. Imò ipsa ea-
dem natura nihilominus id iubet: quod in
nocentium sospitatem. Quo enim quisque
iure tueri potest cum hostis internicie,
& quo potest sibi membrum amputare, vt
ipse sit sospes, potest reipublica se incolumem
per cuius necem seruare. ¶ Sequitur
subinde secundō, casus illos antiquæ legis nō
omnes fuisse merē legales: sed interpreta-
tiones iuris naturæ. Tamen si ingenio illius
gētis congruens fuerit, vt aliqua tunc adhi-
berentur acerbiora legalia: vt fuit taliois poe-
na, & lapidationis adulteræ, atque alia id ge-
nus quæ non in tota Christiana familia per-
durant. ¶ Sequitur tertio quod præter illa
supplicia potuit semper, potest q; quisque
princeps iusta ratione doctus, leges nouas
facere mortis inflictiuas, quoniam illud præ-
ceptum, Non occides, manus reipublicæ,
quatenus ratione ducitur, non alligat. De
tertio Scot. asserto, scilicet, an liceat fures oc-
cidere, commodius quæstio. 3. disputabi-
mus sub titulo de furto. ¶ Quartum verò
quod de adultera assertit, nempe Christum
reuocasse legem illius occidendæ, nescio
qua consequentia potest ex Euangelio col-
ligi. Redemptor enim illic non induit iudi-
cis personam, imò negare vilis est sibi, qua-
tenus homini, illud competere seculare iu-
dicium: sed tanquam minister, ac rex regni

Explicatio
elegantissi-
ma illius
cepui, Nō
occides.

pena ho-
lionis.

cælorum admonitos illos curauit accusato-
res, vt si in aliquo essent crimine, resipiscerēt
intelligentes cuiusq; iudiciū a seipso inchoā-
dum esse. Hoc enim erat institutum regis re-
gni cælorum: non autē seculares causas iudi-
carē. De adultera verò iterum articulo præ-
ximo. ¶ Per hæc demum aliorum opinio se-
cunda recutitur. Sunt enim qui contra Sco-
tum in alterum extremū impingunt. Aiunt
enim dictum præceptum non solum nō ef-
se generale, sed hoc modo particulare. Non
occides innocentem. Nam licet Exod. 22.
absolutē positum sit, tamen statim capi. 23.
subditur: Insontem & iustum non occides.
At verò neq; hic modus dicendi tutus est:
quoniam & qui priuata auctoritate fontem
hominem & iniquum occidit, contra idem
præceptum peccat, vt articulo proximo pa-
tebit. Imò & auctoritas publica si eundē præ-
termisso ordine iuris occidat, similiter con-
tra idem ipsum peccat. Igitur nullis opus
est moderaminibus illud præceptum oner-
rare: quia si opus illis fuisset, in Decalogo
fuisset expressa. Neque oportet sub illa for-
ma explicare, Non occides, nisi vbi causa
fuerit iusta. Nam hæc forma quædam appa-
ret: et petitio principij: sed absolutē est intelli-
gendum vt iaceat: tamen quatenus ratio id
naturalis explicat. Similem enim effigie præ-
sert totus Decalogus. Nolle iurare omnino,
& tamen subintelligitur nisi ratio naturalis
contrarium exegerit. Et pariter interpreta-
colog. bimur illud, Non furum facies: Et hoc est
D. Thomæ, quod docet Diuus Thomas. 1. 2. quæstione
100. articu. 8. vbi ait, homicidium quod in
Decalogo phibet habere rationē indebiti.
Neq; hæc est petitio principij. Est enim sen-
sus quod prohibetur id quod iure nature in-
debitum est: nempe id quod genere suo est
malum: sed nihilominus ex causa vsu venire
potest vt sit bonum. Causæ verò explican-
dæ sunt dum quis inculpa ta tutela se defen-
dit, & quādo iudex lege agit in malefactorē.
Vnde cum homicidium reum dicat intrinse-
cè malam, illæ hominum occisiones nō sunt
nuncupandæ homicidia.

Abi argo
D. Thom.

Restat nihilominus argumento diluere
quæ non sunt profus ambiguitate va-
cua. Ad primum quidem respondet sanctus
Thomas cum sanctis interpretibus. Quo-
rum prima solutio est, quod vbi improbi
absque proborū periculo interfici nequeūt,
abstinendum est. Id autem dupliciter vsu ve-
nire potest. Primum si prauit adeo sunt cum iu-

stis commixti vt dignosci nequeant. Quare
si cōstaret in ciuitate maiorem ejus partem
hæresi esse infectam, non liceret ad punien-
dum crimen totam incendere: Sicut in ag-
gressu hostilis vrbis: tunc enim licet sulphu-
ris factibus illam petere cum innocentum
periculo. Secundo, si puniri non possunt no-
centes sine grandi commotione innocen-
tum, qui scilicet sanguine vel alia necessitu-
dine illis sunt coniuncti. Atque hæc est Au-
gustini expositio contra Parmenianum.
¶ Quin verò aliud nobis documentum dedit
Redēptōr, vt potius sit propter bonos par-
cendū malis vt angeli pollicebantur Abra-
hæ, vt si decem iustos Sodomis inuenirent,
toti ignoscere genti: quâm propter ma-
los bonis incommodandum. Tamen si pru-
denter regulā hæc ad humanam facultatem
accommodata est. Humanus enim princeps
non tam absoluta viget auctoritate quâm
Deus. Ille enim omnia ad postremum iudi-
cium referuat: principi autem non licet qua-
cunque de causa delictoribus parcere. Hoc
enim in eadem reipublicâ cederet. Quæ p-
pter quamvis multi scandalum accipiant,
nihilominus si id commode exequi potest,
non debet à malorum punitione cessare.
Hanc enim ob causam vt ait Paulus, gla-
dium portat, vt tumultus ac seditiones exe-
quationi iustitiæ obstitentes placare possit:
& vbi opus fuerit, etiam conterere.

August.

Paulus.

¶ Ac pariformi modo respondetur ad secū-
dum. Deus nanq; arcanorum cordium ser-
uator atque humanæ salutis auidus, longani-
mi expectatione, vt ait Paulus, malos addu-
cit ad poenitentiam: idque consultat sanctus
Thomas, & humanam iustitiam pro posse
imitari debere. Ait tamen, pro posse, quā-
do peccata non sunt publica, atque in alio-
rum perniciem vergentia. Nam aliàs, vt di-
ximus, non habet tam amplam facultatem
quâm Deus. Quod dixerim ad obuiandum
vulgarium interrogationi. Dubitare nan-
que quis posset, vtrum dum iudex aut prin-
ceps indicijs conijcit, si reum supplicio affi-
ciat, perditum eum iri in infernum: si au-
tem ei ignoscat mentem mutaturum pro-
gressurumq; adeo per viam salutis, debeat ei
parcere: hoc enim ratio eò suadere videtur,
quod vita corporalis in spiritualem est sem-
per ordine charitatis referenda: cuius vtique
charitatis iustitia non est inimica. Respon-
detur primò quod iudices, quatenus leges
ferunt, multo esse debent in clementiam

Ad. 2. arg.

Paulus.
S. Thom.

Caullum
vulgarium
tollitur.

Andabatarum. culenta. Andabatarum pugna: sed condemnatis illis qui fuerant in culpa numerosam copiam ministrorū destinauit: quibus ideo necesse erat vt amicus amicum, & frater fratrem occideret. Preterquam quod fratres appellabantur, non solum eodem parente geniti, sed omnes eiusdem populi. ¶ Ex hac autem solutione dubium enascitur, vtrum princeps possit quibuscunq; priuatis facultatem facere occidendi malefactores. Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primū enim non posset generalem facultatem ciuib; facere, vt vnusquisque quem obuium haberet nocentem, absque alia condemnatione interficeret. Est enim contra ius naturæ vt contra inauditam partem, indictaque causa, sententia feratur, sed quicunq; quantumuis perniciosus, audiendus est, vt Actuum. 25. habetur: ni forsitan publicus esset reipublicæ inuafor aut regis: nam tunc liceret vnicuique vim in rem publicam illatam repellere. ¶ Secundum assertum. Post latam sententiam licet quosque ministros instituire. Primū in publicis cos latrones apertissimosque reipublicæ hostes, qui alia via comprehendendi non possunt. De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun. libr. 6. Et præterea filijs & fratribus concedi solet ministerium occidendi interfectorem patris aut fratris. Attamen hanc facultatem nō valet inferior iudex concedere, sed tantum princeps. Imō neque id fieri passim debet, sed quā rarissimè & in casibus egregijs. Nam præterquam qd eiusmodi executores vix expurgare conscientiam possunt odio atque iracundia, quare vt insidias condēnatis tendant, alia accumulāt peccata, vsu sepe venit vt sine sacramētaria confessione occidantur. Quocirca profectō nō omnibus satis probatur Venetorū mos qui cum complures à patria exules habeant condēnatos, singulis facultatem faciunt, vt qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. ¶ Subsequitur & de viro qui vxorem in flagranti adulterio enecat, de quo nemini aut Theologorum aut Iurisprudentum in dubium cadit, quin contra prohibitionē homicidij mortaliter peccet ratione iam dicta: quia nemo antequā iudicetur ad iudicandum est mortis, & eo casu intelligendus venit Canon Nicolai Papæ. Interfectores. 33. quæst. 2. vbi eiusmodi homines censentur homicidæ. At verò lege non puniuntur propter doloris grauitatē quem tunc fer

Dubium secundum.

Solutio.

Venetorum consuetudo non probatur.

Nicolaus.

re difficilimum est: vt habetur. l. Grachus. C. ad legē Iuliam de adult. & l. Marito. ff. de titu. ¶ Grauius autē dubium est, vtrum marito liceat vxorē sibi à iudice permissam occidere. Sunt enim qui hoc negant, propterea quod permissio illa non est præceptum, quali cogitur carnifex ad executionem iustitiæ. Accedit citatus canon. interfectores, qui absq; exceptione illos censet homicidas: & expressè canō proximus. Inter hæc, explicat qd quanquā liceat marito secundū mundanā legem vxorē interficere, tamē sancta ecclesia nō stringitur eisdem legibus: vbi glossa annuere videtur qd semper est peccatum. ¶ Duplex autē hęc implicatur questio. Prior de lege, an sit licita. Antiquitus enim licebat patri filiam in adulterio captam interficere: vt patet. l. patri. & l. neque in eaff. ad legē Iuliam de adulter. & l. castitati. C. eod. titu. Postea verò mutata est lex, vt patet. C. eodem titulo, in authent. sed hodie. vt scilicet verberata in monasterio occluderetur. Et ista lex in vsu est nunc in Gallijs, & in alijs multis prouincijs respectu mariti: nam illa patris iam aboleuit ab vsu. Sed tamen lex Hispaniarum sequitur antiquam: nō quidē cum illo rigore vt adultera necessaria morte damnetur, sed traditur marito cui facultas fit, si eam velle occidere. Et quod lex ista, non est cur dubitetur. Nam præterquam quod crimen id videtur mereri, pfectō Hispanorū dē hac re ingenio vix fieri aliter posset satis. Neque vt paulō antea inter respondendum Scoto dicebamus, Christus illam legem reuocauit. Posterior verò sensus questionis est, vtrum eadem concessa marito libertate secundū conscientiam liceat ei id persequi: & re vera de hoc minor est dubitandi ratio. Nam etsi nō instituitur vt necessarius minister iustitiæ, instituitur tamen liber: quare ius ei fit vt illam occidat. Quapropter licet opus fuerit misericordie illi parcere, tamen iustitiam neq; coram hominibus violat, neque coram Deo. Et est porro efficacius argumentum, quod si marito citra peccatum non liceat eam iugulare, peccatum esset principi & iudici illam facultatē illi facere. Neque valet solutio si quis dicat, nō illi permitti tunc vxorcidium, sed vt impune id faciat: quoniā illo priuilegio iam fruebatur, etiam si absque iudicio in flagranti delicto illam interficeret. Cum ergo solēni forma iudicij condemnata illi traditur, testimonium apertum est fieri illi ius occidendi

Tertium dubium.

Duplex questio.

Dilectio vtriusque.

Al. 2. 188. ceu ministro iustitiæ. ¶ Ad secundū principale argumentum respondetur, quod etsi homines à sua natura degeneres cum brutis conferantur, differunt tamen quod bestia natura sua sunt tales: deoq; & syluestres quisque citra industriam occidit, & domesticas citra ipsarum iniuriam, licet dominis inferatur: peccator autem quia non est per naturam pecus, nō debet nisi publice iudicio illius iudicio cui id incumbit damnatus interfici. ¶ Solutio autem tertij argumenti saluberrima est documentum. Etenim vbicumque proximo citra alterius nocumentum & iniuriam prodesse quis potest, laudabile officium est eius commodum procurare: vbi autē nocumentū alterius sese offert, quale est mors peccatoris, non debet nisi iudicio illius ad quē functio illa pertinet intentari.

ARTICVLVS. III.

Virum clericis etiam maleficos licet interficere.

ROST decisionem illius qd publice potestati nō solū licitum, verū & sanctū est maleficos extirpare, consequntur vt videamus an præfectis etiam ecclesiasticis idem sit licitum. Exiit enim à parte affirmatiua argumentum, qd secundū Paul. 1. ad Corinth. 4. imitatores eius ac perinde sanctorū esse debemus, sicuti ipsi fuerunt Christi. Deus autē maleficos perimere solet, secundū illud Psal. Qui percussit Ægyptū cū primogenitis eorum. Et Phinees quauis sacerdos interfecit Israëlita cū Madianitide coeuntem: vt legitur. Nu. 25. Et Samuel propheta interfecit Agag regem Amalech. Et Helias sacerdotes Baal. Deniq; Petrus Ananiam & Sapphiram. ¶ Secundō. Cū potestas spiritalis superior sit temporalī, Deoq; coniunctior, non est cur habeat minorem facultatem occidendi eos malefactores qui sibi subduntur quā secularis. ¶ In contrarium est illud primū ad Timoth. 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non vinolentū, non perussorem, &c.

Argum. 1. perinde.

Argum. 2.

Conclusio.

Ratio moralis.

Questio est soluta facilis, quæ hac vna conclusione neganter deciditur. Minime clericis, quacunq; sint ecclesiastica potestate constituti, fas est vllum quantumuis criminiosum morti addicere, aut mutilare. Probatur duplici capite. Primō propter representationē. Consecratur enim altaris ministerio: vbi iugis sit memoria passiois Christi.

si: qui cum in ara crucis occideretur, percussus, vbi ait Petrus, non repercutiebat: cuius ergo imitatione nō debent esse percussores. Nam vt Ecclesiast. 10. comonefit: secundū iudicē populi, sic & ministri eius. Secūdo id inde cōfirmatur qd in Euangelio, cuius clerici sunt ministri, nullū capitis supplicium aut mutilationis membri vlli vindicando crimini decretum est. ¶ Hic primū omnium animaduertendū quo iure clerici sanguinis effusione interdicanter. Haud enim interdicitur hoc, iuris est naturalis. Imō si merum illud consideres, non obstat quo minus episcopus subditos suos patibulo adiudicare possit. Dubium autē est, an sit de iure diuino. Ad hoc enim sunt qui distinguunt respondere. Aiunt in quā duobus modis præceptum aliquod ceteri posse de iure diuino. Vno modo, quia in sacra pagina scriptū est: altera verò, quia est à Deo ipso positum tanquam de re supra naturali: qualia sunt sacramentorum mandata. Sic enim. 1. ad Corinth. 7. distinguit Apostolus, dicens vxorem à viro non discedere, præceptum est Dei: quod autem fidelis ab infideli vxore secum habitare consentiente non discedat, ego dico, non dominus. Prohibitio ergo clericorum nē sanguinem effundant, licet non posteriori, tamen priori modo, aiunt isti, est diuinum: quia extat apud Paulum loco citato. 1. ad Timot. 3. Quod si hæsites, num quicquid Paulus iussit pro præcepto habendum est Dei: quandoquidem quicquid Apostoli tanquam apostoli loquebantur quasi diuina organa proferebant. Respondetur quod in assertione fidei immediata reuelatione mouebantur. Quare enticiationes eorum, vt diuina fides habentur: tamen in legibus aliquibus ferendis, licet Spiritus sanctus eis assisteret, sicut nunc ecclesia, nihilominus tales leges non sunt proprie iuris diuini, sicuti neq; modò Papæ, & consiliorum iussu. Tnde Actuum. 15. Vsum est, inquit Petrus, non tantum Spiritui sancto, sed Spiritui sancto & nobis: quia tunc in Concilio nō utebatur immediata reuelationē, sed humana consultatione, Spiritu sancto, nō errarent, assistente. Secus in fide proferenda, de qua admoniti sunt nē cogitarent quomodo aut quid loquerentur, sed sola vteretur reuelatione. ¶ At verò quāuis distinctio hæc ex re ipsa perspicere fiat, nescio tamē an ad propositum satis queat applicari cōmodè. Paulinum enim illud verbum, attentè perspectū, non

Responsio quorūdam.

Obiectio.

Solutio.

Excluditur responsio illa ad dubiū.

non huc spectare videtur, vt clericos inhi-
beat ne tanquam publice potestates malefa-
ctores occidant: sed ne tanquam priuatae per-
sonae sint percussores. Vn enim coposuit, so-
briū, imprudentē, &c. non violentū, nō per-
cussorem, sed modestum, nō litigiosum, nō
cupidum. Præterquā q̄ illic tantū cum epi-
scopis sermo illi erat. Neq; verō inibi sacu-
lares iudices eiecit, nē in sacerdotalē ordinē
admitterentur: quod tamen ecclesia facit.
Quapropter si huic tantū loco in fissa, pro-
fectō neutro superiorū modorum prohibi-
tio hec est de iure diuino. ¶ Aliud autē argu-
mentum posset validius ad propositū addu-
ci: nempe q̄ Christus, vt præcedenti libr. q.
4. meminimus, nō assumpsit saculārē pote-
statem iudicandi, sed spiritualē regni celo-
rum. Vnde fieri videtur cōsequēs vt nec cle-
rici possent illam exercere. Attamen neque
argumentū hoc rem demonstrat: sed hoc tā-
tum, q̄ potestas ecclesiastica, qua ratiōe spi-
ritualis est, nō se extendit ad iudicia sacula-
ria ferenda: nisi quatenus ordinē habent ad
finem spirituale. Huic tamen minimē repu-
gnat quo minus clerici possent esse sacula-
rium principum ministri, vt eorum nomi-
ne nocentium sanguinem effunderent. Imō
verō neque repugnat, quo minus episcopi
eos possent gladio ferire qui spirituale ip-
sum fidem perturbaret. ¶ Ex his ergo sequi-
tur (quod certō crediderim) prohibitionem
hanc solum esse de iure merē positiuo eccle-
siastico. Neq; verō S. Thom. verbum addu-
xit apostolicū ac si esset habendū p̄ lege, nē
clerici in causa sanguinis iudices sederēt, sed
solum per viā consequentiæ & exempli, nē
pe quōd postquā admonētur nē sint percus-
sores, meritō ecclesia canit vt ab omni per-
cussione abstinere. Et in eodem sensu ci-
tat idem verbum Gratianus in fronte dist.
45. vbi ca. neminem. & cano. episcopi. eadē
habetur prohibitio. Et expressē cap. senten-
tiam, ne clerici, vel mona. Et in titulo. de cleri-
percuss. Ratio ergo huius ecclesiæ sanctionis
non fuit nisi decencia & honestas duplex, q̄
ad conclusionem allata est. Et præterea mū-
ditas quæ esse debet non solum in sacerdo-
tibus, verum in vasis etiam sacris. Quapro-
pter qui sacris initiatur, vt votum emittit
ne se semine polluant, ita & lege prohiben-
tur nē contaminentur sanguine. Quæ qui-
dem duæ fordidum species, si in templo fun-
dantur, illud quoq; pollutum relinquūt, &
suo modo irregulare. ¶ Nomine autem cle-

Causillum.

Solutio.

Solutio ue-
ra principa-
lis dubij.
S. Thom.

ricorum in eiusmodi prohibitionem omnes p-
miscuē cōprehenduntur tam minoribus or-
dinibus quā sacris initiati. Tametsi quātum
ad culpæ gradum non sit eadem omniū ra-
tio. Nam qui in minoribus constitutus iu-
dicatum sacularem vsq; ad sanguinis effu-
sionem exerceret, non peccaret mortaliter:
quia ordines illi non sunt proprie sacri: qua
tamen lethali culpa in faceret qui esset in
sacris: siue tanquam iudex, siue tanquam iu-
stitiæ minister se creuaret. At verō etiam
in minoribus ordinibus nōnullum esset pec-
catum. Nam omnibus interdita est sangui-
nis effusio. ¶ Sed de irregularitate iure pa-
tentissimum est, occisores ac mutilatores fie-
ri omnes irregulares, siue post susceptos or-
dines id fecerint, siue antē vt patet cano. E-
piscopum. dist. in. 45. & dist. in. 51. cano.
aliquantos. &c. 23. quæst. 8. cano. 1. & cano.
clerici. &c. quicunq; & de homi. volun. can.
de cetero. & can. ad audientiam, & multis al-
ijs locis. Quod latē Syluest. tractat, verbo,
homicidium. 3. ¶ Sed est notandum, quōd
licet citati canones, percussores omnes, imō
& arma sumentes, vt habetur dicto cap. cle-
rici, irregulares esse decernant, intelligunt ta-
men doctores eos tantum comprehendē qui
occisores fuerint, aut mutilatores. Quare Pa-
nor. in capit. 1. qui cleri. vel vouen. Sola, in-
quit sanguinis effusio nō inducit irregulari-
tatem. Et ita expressē habet Glof. Clem. vni-
cæ de hom. iuxta tenorem textus. Occidit
aut mutilat. Sed de hoc stādum est mori ec-
clesiastico. ¶ Caue tamen nē excommuni-
cationis censuras cum irregularitate permi-
sceas. Hactenus enim de clerico percusso-
re aut saculari dictum est. Qui verō, vice
uersa in clericum manus violentas iniecerit,
licet neq; mutilator sit neq; sanguinis effu-
sor, sententiam excommunicationis incurrit
secundum Canonē. Si quis suadente. Quōd
si fuerit sacerdos & celebret, tunc fit irregu-
laris, & pariter qui semen aut sanguinem in
sacro loco effuderit: si modō effusio notabi-
lis, vt aiunt, esset. Etenim qui pueri cum se in-
uicem pugno cedentes, parum sanguinis de
naribus mittunt, non subinde sunt excom-
municati. ¶ Homicidium autem etiam citra
sanguinis effusionem irregulare facit homici-
dam. Imō etiam si sint virtutes, dum modō
sint liberae, id ipsum efficiunt: vt iudex eius-
que ministri, qui iuste iniquum interficiūt,
irregu-

Quorū
tendit
sanctio.

Quando in
curatur in
regularis.

Syluest.

Sola legi-
tis effu-
sio non est
causa

li. 1. arg.

li. 1. arg.

irregulares fiunt ad sacros suscipiendos ordi-
nes, atque omnes ministri iustitiæ: quos glo-
refert super dicto can. aliquātos. ¶ Dixerim
autem. Dum modō sint actiones liberae &
voluntariae: quoniā vt in artic. 8. dicturi su-
mus, per homicidiū casuale & per alias actio-
nes, quæ præter hominis voluntatē accidūt,
nulla incurritur irregularitas. Imō cū quis se
aut sua inculpata tutela defendendo alteri,
aut mortem infert, aut causam mortis: vt ha-
betur Clem. vni. de homi. & eod. titu. libr. 6.
cap. prælati. ¶ Ex his fit cōsequens irregula-
ritatem non esse culpam: imō neq; semper
proprie poenam: vt lib. 1. q. 6. adnotauimus:
quia vbi nulla est culpa, nihil proprie habet
rationem poenæ: sed est inhabilitas quedam
& indecētia propter immunditiē ad sacro-
rum administrationem. Quapropter cū in pō-
tificijs Bullis cōfertur facultas absoluedi à
quibuscunq; peccatis & cēsuris, censuræ no-
mine nō venit irregularitas. ¶ Quōd si quis
forlan ambigat, vtrū Pontifex Maximus su-
per hac lege dispensare possit, tam quantum
ad culpam quā etiam quo ad irregularitatē:
facilimē colligitur ex superioribus affirmati-
ua respōsiō. Enimuerō cū lex fit merē po-
situa, non solū quia, vt diximus, verba Pauli
nō faciunt illum sensum, verum etiam quōd
quāuis eū facerent, nō esset lex diuina illius
generis, quōd non cadit in dispensationem
Pōtificis: colligitur posse eundē pontificem
iusta de causa dispensare, vt sacerdos, iudex
sacularis esse possit, & in bello miles: quib;
functionibus annexa est sanguinis effusio.
¶ Post hæc nullā restat difficultas. ad argu-
menta quæstionis respōdendi. Primi igitur
respōsiō est, quōd Deus vnicuique se-
cundū suam cōgruentiam imitandus est. E-
nimuerō neq; liceret sic totam urbem puni-
re vt ipse puniuit Sodomā: Neq; verō (vt su-
prā diximus) omnibus parcere quos ipse ad
penitentiam expectat. Sed vnicuiq; agendū
est secundū præscriptam sibi legem: quæ
in hac parte cōgruenter clericis legis gratiæ
posita est. Sacerdotes namq; veteris testamē-
tū tractabant spiritualia, sicut nostri: neq;
ministra oecisi innocētissimi Christi. Sed
erāt legis ministri, qua corporalia supplicia,
etiam mortis, maleficiis decernebantur. Quod
autē de Petro adductū est, nihil ad rem facit
quoniā neq; ipse cōiuges illos occidit, neq;
eius iussu interfecit: sed quasi ore Dei
promulgauit sententiā, qua audita, exanimati
corruerunt: ¶ Ad secundum respōdetur

quōd potestas spiritualis clericorum non in
hoc debet potestati principum præcellere
vt corpora interficiat, sed vt animarum con-
sulat saluti. Quæ utiq; ratione dicuntur priu-
cipes terræ. Et per hoc soluitur tertium.

ARTICVLVS. V.

Virum alicui liceat seipsum occidere.

Q Vanis articulo tertio cōclusum
fuerit, nemini priuata authorita-
te licitum esse quemquā occide-
re, quia id est contra iustitiam: re-
stat nihilominus scire, vtrum cuiquam id li-
ceat in seipsum. Primum enim argumentū
à parte affirmatiua est, quōd prohibitio ho-
micidij est prohibitio iustitiæ: vnde cū in
iustitia non sit nisi ad alterum, fit (vt quemad-
modum ostendit. 5. Ethico. Aristot.) nemo
sibi faciat iniustitiam, etiam si se occidat.
¶ Et accedit secundo loco, quōd quando iu-
dex qui alios habet interficiendi potestate,
ea est ipse dignus morte qua alios meritō cō-
demnaret: apparet tunc & sibi ipsi eandem
inferre posse. ¶ Tertio arguitur. Licitum est
cuiunque periculo minore malus euitare:
sicuti membrum sibi infectum rescicare, vt
vitam seruet: cōtingere autem possit, vt quis
seipsum occidendo à maioribus se malis eri-
piat: videlicet ignominia, aut periculo, aut
turpitudine alicuius flagitij: ergo tunc id e-
rit licitum. ¶ Quarto, Samson, vt legitur iu-
dicum. 16. seipsum ruina templi contriuit.
Et Razias vt. 2. Macha. 14. refertur, seipsum
interfecit eligens potius nobilem mori, quā
iniquorum heri subditum: quod & de Ca-
tone memoriæ proditum est. ¶ In contra-
rium est verbum Angust. 1. de Ciuitate dei:
quod refertur. 23. quæst. 5. si non licet priua-
ta potestate hominē occidere, profectō etiā
qui seipsum occidit, homicida est. Et paulō
post: Præstat vt de homine intelligamus il-
lud quōd dicitur est, Non occides, neq; alte-
rum: ergo neq; te. Neq; enim alium quā
hominem occidit, qui seipsum occidit.

Ad. 3. arg.

Aristot.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Vnica con-
clusio.

1. Rō cōcl.

Ratio. 2.

tius

Ratio. 3.

tius reipublicæ, in bonum totius ordinatur atq; adeo, vt. 7. Ethico. ca. postremo ait Aristote. qui seipsum enecat, iniuriam irrogat reipublicæ. Tertio quod si consideretur vt effectus est Dei, vita humana diuinum donum est, à deoq; subinde pendens: tanquam eius possessio: ob idq; qui seipsum perimit, perinde in Deum peccat, cuius est seruus, atque ille qui rem alienam vsurparet. Ad solū em̄ ipsū pertinet iudicium vitæ & mortis: secundum illud, Deute. 23. Ego occidam, & ego viuere faciam. ¶ De conclusionē nemo est qui dubitare possit: adeo est contra vniuersalē naturam vt sibi quisq; mortem consciscat per quā vita priuatur, quæ omnium est fundamentum bonorū. Circa rationem autem discrimen prius perpendendum est, qd si hominē absolute in seipso consideres, non est propriē cōtra iustitiam vt se occidat, sed contra amorē, quo res quælibet seipsam diligit. Si autē consideretur velut opificiū Dei, ac reipublicæ mēbrum: tunc quia ordinem habet ad alios, iniustus respectu eorū sit qui se occidit. ¶ De eadem tamē prima ratione dubium existit: haud enim efficax satis apparet illatio, quod si homicidium fiat cōtra propriā inclinationē naturale, sit protinus peccatum mortale. Inclinatio namq; naturalis, nō omnis est bona: imō cōtra illam facere nonnunquā officium est. Enimuerō inclinatio humana in bonū delectabile naturalis est, quin etiā genere suo bona. Appetitus enim animalis suapte natura fertur in id, qd est delectabile. Qua vtique ratio natura necessarijs officijs conseruadi, tam indiuiduū, quā speciē delectationē immiscuit, vt essent appetibilia. Et nihilominus eadem inclinatio sapenuerō est mala: eidemq; adeo resistere bonum. Quapropter virtus tēperatiæ ac fortitudinis secundū Aristot. ad moderandum reprimēdūq; naturales affectus nobis inferuunt: ob idque virtutis opus, laboriosum est ac difficile: nempe quod eius conatus contra naturale inclinationem pugnamus, quæ superatu difficilis est. Adde quod & iustitia originalis ad eandem infrenandas nature affectiones donata primis parentibus fuit. Qua ratione videlicet quia illæ naturales erant, iustitia ipsa fuit, supernaturalis. Hac enim de causa Paul. ad Rom. 7. conquirebatur aliam in mēbris legem presentī scere repugnātem legi mentis. Quodnam igitur argumentū est, sit cōtra inclinationē naturale, ergo est peccatum? Quod si intelli-

Obiectio cōtra primam rationem.

gas illā inclinationē esse bonam, id tibi restat probandum: quādoquidē ex hoc quod sit naturalis, nō conuincitur. ¶ Ad hoc iam aliās me dixisse memini. Habet enim homo duas, easdemq; ambas naturales inclinationes: alteram ratione generis, alteram verō ratione speciei: quarum ideo prior materialis est, secunda verō formalis. Habetq; subinde hoc inter omnem creaturam corporale singulare, quod istæ inclinationes post naturā corruptam sint sibi inuicem contrariæ, Caro enim inquit Paul. concupiscit aduersus spiritum; & spiritus aduersus carnem. At verō quia id simpliciter rei naturale est, quod formaliter & secundum speciem congruit illud autem quod competit, materialiter competit secundum quid: sit vt secundū rationē contra materiale, hoc est, contra sensuale inclinationem facere, ad hominis perfectionem pertineat. Igitur quando dictum est inclinationem naturalem ad vitæ conseruationem ferri, atque eius amorem esse naturale; intelligitur secundum rationem: ob idq; facere contra illam inclinationem peccatum est, non solum inhumanum, verum & contra totum fundamentum naturæ. Quod em̄ viuere sit rationalis inclinatio, inde patet, qd rationalis natura est per rationis opera felicitatem consequi; quæ quidem opera nisi à viuente exerceri non possunt. ¶ Post hæc circa alias duas rationes explicandum est quomodo homo non sit suæ vitæ dominus nisi hæc conclusio superiorū lib. quæst. 3. factis fuisset à nobis demonstrata. Recolare autem id opus est quod ibidem demonstrare etiam curauimus: nempe reipublicam non propriē habere dominū vitæ ciuium, sicuti Deum. Haud enim princeps prohibito velut ille, potest innocentem in mortem adigere, quod ad rationem dominij esset necessarium: sed tantum ad reipublicæ propugnator, iustiq; custos: vt inibi satis expositū est. Atqui huc applaudit exemplum totius, respectu partium. Homo enim non fungitur absoluto inēbrorum dominio, vt possit eadum liberit sibi amputare: sed vt custos vitæ potest illa obijcere ad defendendum totum: ac pariter dum putrescunt, rescindere. Sic ergo intelligendus est Aristot. 5. Ethico. cap. 1. vbi ait homicidam sui, iniuriam irrogare reipublicæ. Disputatio se hic longa ingerebat, an liceat quempiam damnare vt se ipsum occidat: nepe vt venenū epotet, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat: hæc autera

Dilectio. Duplex est inclinatio: materialis & formalis.

Paulus. Quæ dicitur adhibere iudicium naturæ hominis.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg. Thom.

August.

Paulus.

Aristot.

Lucretia.

Sallustio.

Cicero.

autem propriū locū inferius habent, quæstio. 6. vbi de remedijs quibus rebus vti potest, articu. 4. late disputandum est. ¶ Principali adherentes, inter soluendum argumenta dissoluere restat. Ad primum autem iam responsum est: nempe quod homicidium, peccatum est tum contra iustitiam, tum etiam contra charitatem. Quare qui mortem sibi consciscit, respectu sui non facit contra iustitiam, sed contra charitatem: respectu verō reipublicæ ac Dei, facit contra iustitiam. ¶ Ad secundum autem quod adijcitur dum iudex simul est morte dignus. Respondetur quod nemo constituitur, sui ipsius iudex: quia nemo de se ipso recte iudicare potest. Quare sicut ægrotō medico nō est committenda suspensio curatio: ita neque malefactori iudici seipsum condemnare. ¶ Ad tertium argumentum. Diuus Thom. respondet id quod præcedenti libro à nobis citatum meminimus: nempe quod cum homo cōstitutus per liberum arbitrium sit suipsius dominus; hoc est suarum actionū: de omnibus quæ eodem libero arbitrio subsunt disponere potest: non autem de vita, qd Dei potestati yā quo illam recepit, tantum subditur. Et ideo ob nullam prorsus causam licitum vlli est sibi vitam adimere. Argumentum est quod locupletissimē August. dissertit lib. 1. de Ciuitate Dei. à caput. 17. vsq; ad 26. Quare neq; qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, vt esset cum Christo; potest se illa causa necare. Neque vt extremas mūdī huius calamitates suffugiamus. Nam cum secundum Philosophum. 3. Ethico. vltimum sit temporalium malorū, mors: qui illa se orbaret vt malis alijs careret, maius tūc contra naturam eligeret malum vt euitaret minus. Neque summa quis immanissimi criminis poenitudine percussus, potest in se nefarias manus iniicere vt se assumat. Neque verō ad euitādum atrocissimum scelus id licitum est. Quapropter Lucretia per mortē, quam sibi ipsa infertret, non licuit adulteriū cauere: & multo minus postquam illam passā est iniuriam, vt Lilius lib. . . refert, ignominiam morte cōtegere vt illic autor est Augusti. Nam si resistendo, se à culpa liberauerat, non erat digna qua se occideret: etsi in culpam cōsenserat, non erat suipsius iudex. Occidit ergo sese ex pusillanimitate: quæ ferre infamiam non valuit: sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit.

Questio.

Solutio.

Altera quaestio.

Responsio.

¶ Quod si hic obiter quæras quid ferre debeat pudica puella antequam in suprum consentiat? Re vera quodcumque genus mortis. At verō vtrum si non pro virili sua contra pugnet, membrisque resistat, sed immota manens nihil agat, consentire censetur? Respondetur: In foro exteriori si immobilis tacensque maneret, rea stupri iudicaretur. Sic enim iubebatur. Deute. 22. vt puella quæ in vrbe comprimeretur, quia tacuerat, lapidibus obrueretur. Tamen in foro conscientie tantum tenetur non consentire, neque se sceleri accommodare. Quare si metu tacet, non peccat mortaliter: dummodo nullum præbeat consensum. Neque verō manus in alterū tenetur iniicere. Tametsi quæ honesta est & ingenua, nō debet facere quantum debet, sed quantum potest. Quæ autem inuita patitur virginitatem nō amittere: quia, vt Lucia aiebat, non inquinatur corpus nisi de consensu mentis. Vnde quæ se occideret vt suprum caneret, maius peccatum faceret vt euitaret minus. ¶ Ad quartum de Samfone sunt qui respondeant per virtutem fortitudinis ei licuisse ad hostium cladem cum proprio periculo sese accingere. Ad hoc tamen iam libr. 2. quæst. 3. articu. 8. respondimus, quod cum ille ausus non fuerit humanus, sed supernaturalis: quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat: dicendum est potius cum Augusti no. quod id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio testatur, qua diuinitus supplicia petebat. De Elcazaro autem qui legitur. 1. Macchab. 6. vt Elephantē occideret, ab eodem oppressus, facile, vt illic dicebam, crediderim virtute ac robore animi id aggressum fuisse. Razias autem non est cur excusetur, vt bene ait sanctus Thom. nam animi mollities fuit & languor proprio gladio malle occumbere, quam vinci. Quod & Sauli vituperio datur, & Catoni. Vnde quod historia addit, maluisse nobiliter mori, &c. non dicitur secundum rei veritatem: sed secundum eius existimationem. At vero de Apollonia, cuius historia refert quod carnicum operas præueniens exiliuit in flāmas, August. non est omnino certus. Si autē id verum fuit, vel dicendū est quod erat iam tam rogo admoda vt penē esset coniecta: vel quod cū esset fœmina, acuminisque adeo iuris infamia, per inuincibilem ignorantiam sit excusanda: vt ad hoc cum eodem August. recurrendum, quod id diuino instinctu egerit.

Ad 4. arg. Samfon.

Elcazarus.

Razias. 3. Thom.

Apollonia.

August.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat vitam pro defensione amici aut cuiuscunq; virtutis exponere.

Articulo proxime precedenti operæ pretiū diximus hunc sextū adhibere licet D. Thom. filitio hic eum præterierit. Sunt enim apprimè affines & germani. Queritur ergo vtrum vitam propriam liceat pro alio co aut pro quacunq; virtute morti offerre.

Argum. 1. a parte negatiua.

Arguitur enim à parte negatiua. Vitam periculo mortis obijcere eodem recidit, ac si quis seipsum occidat: nam gubernator nauis non seruare dicitur potest, perinde habet ac si illam subitingeret, occidere se autem nemini licet, cum non sit vitæ suæ dominus; sed custos, ergo neq; vitam pro alio exponere.

Argum. 2.

Secundo: Ordine charitatis plus se quilibet diligere tenetur, quàm alterū: saltem non licet alterum plus diligere; mandante nobis deo vt proximos sicut nos ipsos diligamus: qui autè propriā pro vita amici exponit, plus alium diligit quàm seipsum, vt libr. de emend. cap. 6. arguit August. ergo id non licet; vt ipse ibidè concludit. Tertio: Sicut vitæ spiritualis ad spirituale sic & temporalis ad temporale. Nemini autè spirituale propriū licet pro spirituali totius mundi amittere: ergo neque temporale propriam pro temporali amici.

August.

Argum. 3.

In contrariū est verbum Christi, Ioā. 15. Maiorem hanc dilectionem nemo habet, quàm vt animā suā quis ponat pro amicis suis.

Vastio est egregia: neq; solum Philoſophis digna, verum & Theologis: tæti si non pro eius dignitate, viderim ex p fesso disputatam. Tribus ergo conclusionibus absoluendam duxerim. Prima est. Ponere vitam pro Deo; atq; in testimonium eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde contraria assertio, hæresis est manifestaria: Hoc patet ecclesie testimonio, quæ ob hanc præcipuā virtutem martyrum ordinem, eū inter diuos præcipuum, vsq; ad eodè colit, vt censeat per actum martyrij omnia condonari peccata: De hoc ergo non pertinet ad præsentem locum disputare. Sed adiungimus eidem conclusioni; patet pro tutela cuiusq; virtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Baptistā martyru catalogo adscribitur, quod de iniquitate incestuosum Herodem redarguebat. Neque solum in præceptorum tutamen, verum & ad defendendum consiliorum veritatem id ipsum laus est.

Conclus. 1.

Conclusio prima. Ponere vitam pro Deo, et in testimonium eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde contraria assertio, hæresis est manifestaria: Hoc patet ecclesie testimonio, quæ ob hanc præcipuā virtutem martyrum ordinem, eū inter diuos præcipuum, vsq; ad eodè colit, vt censeat per actum martyrij omnia condonari peccata: De hoc ergo non pertinet ad præsentem locum disputare. Sed adiungimus eidem conclusioni; patet pro tutela cuiusq; virtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Baptistā martyru catalogo adscribitur, quod de iniquitate incestuosum Herodem redarguebat. Neque solum in præceptorum tutamen, verum & ad defendendum consiliorum veritatem id ipsum laus est.

De Iustitia & Iure.

set, nempe vt quis defenderet consilium esse vtriusque religionis suscipere. Hæc enim omnia in custodiam propugnationemque fidei referuntur. Neque vero est qui negare possit quin etiam pro republica liceat periculum subire mortis: quandoquidem, vt antea sæpe diximus, res publica ad id potest ciues suos cogere sicut totū, membra, ad sui defensionem: Hæc ergo citra disputationem iacta sint fundamenta. Quo autem alterum, quod patentissimum etiam est, extremum, cum hoc ipso componamus, sit secunda conclusio. Nullatenus licet aut vitam spirituales, hoc est Dei gratiam, amittere: aut minimam eius iacturam facere pro salute spirituali totius mundi illud, vt ablit blasphemiam verbo si casus per impossibile accidere posset, neque pro sanctorum defendenda gloria. Meminimus quosdam hoc in dubium reuocare: nihilominus conclusio, adeo per se nota est, vt contraria manifestam complicitate repugnantiā. Enimvero optare de gratia delatorem, vt alij in ipsa persistant, est eligere esse in odio: Deo: quod autè hoc sit virtus, implicatio est contradictionis. Nam quod est virtus, licet per id autem quod licet, non perditur gratia. Item optare odium Dei est optare id quod intrinsecè est malum. Imò & minimum veniale peccatum licet admittere pro salute spirituali totius mundi contradictionem inuoluit. Sed neque optare minus diligere à Deo vt alij magis diligantur, fas esse potest, nam qui minus diligitur, minus diligit: optare autem minus diligere, est quod optare contra naturam ipsam charitatis: atque adeo implicatio contradictionis est illud esse opus charitatis. Contra hanc nihilominus veritatem arguitur: Sequeretur neque licitam esse vitam spirituales periculo obijcere pro salute animarum: nam si illam nequaquam licet perdere, videtur sequi, neque eius periculum subeundum esse. Consequens tamen est falsum: quoniam prudens charitatis seruo non nunquam hominem animat vt ad conuertendas perditas mulieres cum aliquo suo periculo earum colloqui adeat vel aliquo ad prædicandū pergat, vbi in maiori versabitur periculo vitæ spiritualis, quàm si intra claustra se monasterij contineret. Respondetur, primam consequentiā nullius esse valoris. Nam iacturam facere gratiæ, detrimentū est ipsius charitatis: exponere autem illam periculo, adeo non est charitatis remissio, vt ex nimio eius ardore procedat.

Libri Quinti,

Quæstio. I.

Tertia conclusio, ad cuius veritatem explorandam præsens mouetur quæstio, Licetum est, sapissimè officium, vitam corporalem exponere, non solum pro vita spirituali amici, verum & pro temporalibus: quoniam verò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus. Atqui de hac quæstione diu Augustin. diuersè locutus est: loco namque inter arguendum citato visus est ad partem negatiuam annuere. Tamen libr. de Amici. cap. 10. expressè ait vitam corporis ponendam esse pro amico: vt fanxit, inquit, diuina autoritas. Nimirum ad verbum Christi alludens à nobis citatum, Maiorem charitatem nemo habet, &c. Et re vera nunquam mihi in dubium venire potuit, quin certo crediderim peregrinum hoc esse amicitia, ac subinde virtutis officium. Et primū autoritas Christi, si meditatè perpendatur, hunc planè sensum facit: atmeti non desint qui cauillantes dicant. Seruatorem nostrum hunc tantum docuisse, quod liceat vitæ corporalis pro spirituali amici, sicut ipse fecit, exponere. Enimvero quauis ipse ad hoc propositum illud citauerit, nihilo minus distentiū illud vulgo inter philosophos circumserebatur: illud nimirum vbiq; docentes, Amicus est alter ergo. Quare eorum sensus non ad vitam spirituales referebatur; sed ad hoc quod ius amicitia sit cum periculo propriæ vitæ bona amici etiā temporalia tueri. Quocirca Christus vulgatū allegans axioma, eundem sensum approbavit. Videlicet quod cum charitas sit, dispedium ceterorum bonorum amici gratia facere: hæc tamè summa sit, vt etiam vitam ponas. Adde quod Christus pro vita temporalis nostra propriam posuit. Nam sicut per peccatum, vt ait Paul. mors introiuit in orbem: ita & redemptio liberare etiam à temporalis morte, donando nobis immortalia corpora. Quare eodè cap. 5. Paul. concludit: sicut regnauit peccatum in morte: ita & gratia regnat per iustitiam in vitam æternam. Et cap. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberavit me à peccato & lege mortis. Præterea illo verbo, Christus voluit mortalium amicitia sibi maximè conciliare. Ob idq; illud absq; vlla exceptione absolute citauit: scilicet quod in hoc maxime ostendatur charitas quod quis ponat vitam pro amicis. Non enim ait pro hoc vel illo bono amici, sed pro amico, vbi tua ipse vitæ indigerit. At verò vt ad rationes naturales descendamus, illa qua quidam vtuntur, non

est satis firma. Arguunt enim ob id licere vitam exponere pro amico, quod iustum est illam ponere pro virtute, & vera laude: & ponere vitam pro amico est virtus. Hæc namque ratio principium petit. Nam hoc ipsum est in controuersia. Amicitia enim non est virtus, sed virtuti proxima, vt ait. 8. Ethic. Philosophus: Sum enim alteri amicus, quia studiosus est. Sed de hoc est quæstio, vtrum ius amicitia hoc permittat vt vitæ cuius tu non es dominus, possis pro illo exponere. Eo præsertim quod cum vita sit bonorum omnium temporalium maximum, & amicitia non sit nisi temporale bonum, videtur vita non esse pro amicitia commutanda. Ratio ergo conclusionis sic efformatur. Vita nihil altius est quam quoddam temporale bonum, quod non est supremus finis in quo nostra consistit felicitas, sed est tantum medium ad ipsam consequendum & conseruandum: bonum autem vile licitum est in defensionem alterius boni exponere, quod pars est nostræ felicitatis, etiam si per se consideratione minoris esset pretij. Potest enim iure optimo quilibet vitam periculo obijcere ad defendendū bona sua temporalia: eodè quod bona ipsa rursus ordinantur in conuersationem eiusdem vitæ, atq; in statum eius felicem: vita autè amici mei est proprium meum bonum, ad meam etiam felicitatem pertinens: ergo eadem ratione mihi licebit, imò multò decentius propriam vitam pro illa ponere: nam merito illam pluris facio, quàm bona mea: quandoquidem per ipsam felicem statum vitæ meæ conseruo. Quin verò eadem ratione sequitur, vt possim illam exponere ad protegendū eius honorem & bona temporalia, si fuerint vsque adeo ampla. Secundo arguitur exemplo Christi. Certum enim est vitam eius etiam temporale præstantiorem fuisse nostram spirituali: nam erat vita Dei, per quā scilicet homo verè erat Deus: & tamen quia vita nostra æterna in eius redundabat gloriam, illā in pretium nostræ dispendit. Tertio arguitur. Iure naturæ omnes mortales sumus eiusdem corporis membra: ergo sicuti membrum eiusdem corporis vnum pro alio exponitur, vt inuicem se custodiāt: sic licitum est inter homines. Quarto. Sicut pro republica debitum est vitam ponere, quia partes eius sumus, quam ideo conseruare tenemur: sic & pars se potest periculo alterius partis exponere: quandoquidem salus reipublicæ ex salute partium constat. Adde quod negare si

Aristot.

Ratio efficiens conclusio.

lium cū propriē vitę periculo debere vitam patris tueri, feritas profectō esset & barbaritas: eum eandem vitā à parentibus recepimus. Concesso ergo semel quōd iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, vt etiam pro vxore, pro filio, pro patre, atq; adeo p amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. ¶ Praterē nullus Philosophorum sapientūq; physicorū non laudat facinus Pyladis atq; Orestis, siue historia fuerit, siue fabula, vt Cicero lib. de Amicitia, insinuat. Tametsi mentiri vt alter p altero haberetur, non fuit virtus. ¶ Sed quid in re nō dubia moramur? vox populi, vox naturę est: & tamē nulla fuit, seu barbara nauio, seu saneta, etiam si Christianā intelligas, in qua non egregia laudi daretur, ac datur, q qui hominē in periculo mortis coniectū viderit, eidem se offerat periculo, vt proximi vitam, dum possibile apparet, eripiat. Dū possibile, in quā, apparet: nam aliās, temeritas esset. Exempli gratia: qui gladijs se iuicē impetentes aspectat, & potens cum aliquo suo periculo litē derimere, non se mediū infert etiā si nō teneatur: profectō vt ignauus & infamis habetur: tantū abest, vt si id fecerit perperam fecisse iudicetur. Idemq; ferē iudiciū est de ptegēdo amici honore, atq; alijs magnis bonis, quibus vita eius sustentatur & honor. In summa, qui hoc negat officium esse eximiū amicitia, ornamentū profectō eius præcipuū de media republica tollit.

Ad 1. argu. **A** D primū igitur argumētū negatur idē esse, vitam quēpiam pro amico ponere quod seipsum occidere: iam enim supra diximus, occidere se quēpiam bifariam contingere. Vno modo directe & per se: & hoc nunquā licet neq; pro amico, neq; p virtute ipsā. Haud enim poterat martyr strangulare seipsum pro fide. Altero verō modo id contingit per accidens: scilicet quando quis propriam vitam non seruat, quā seruare potest: & hoc non reputatur homicidium nisi quatenus ipsam seruare tenetur. Et quauis homo non sit suę vitę dominus, sed custos: tamen non tenetur eam omni possibili modo seruare. Potest quippe eam, vt diximus, nō solū pro virtute, verum & pro bonis temporalibus exponere. Quin verō etiā potest non vti optimo cibo ac regimine, aut optima medicina ad ipsam seruandā: eadem ergo ratione potest illam exponere pro amico. Sed tunc peccaret quando illam prodigeret hoc est, pro nullo bene fine aut, pro exiguo

Pyladis atq; Orestis memorabile facinus.

Vox populi non natu

Secundū 2.

3.

q

2.2.

Ad 1.

Ad 1.

disputare vtrum liceat in aliquo casu innocentem interficere. Arguitur enim à parte affirmatiua. Abrahā hac laude inter cetera commendatur, quōd innocentē filiolum aræ destinauerat. ¶ Secundō. Si id licet quod maius nocumētū infert, & id licebit quod infert minus: nam de illato nocumēto existimatur peccati grauitas: licet autē peccatorē occidere, etiam si periculo perditionis æternæ nonnunquā exponatur, vt supra dictū est: ergo & innocentem quem certius creditur miserijs huius sæculi solutū ad æternam felicitatē aduolare. ¶ Tertiō: quod secundū ordinem iustitię fit, nullum est peccatū: sed quandoq; iudex secundū allegata & probata innocentē in mortē adigere cogitur, quē scit falsis testimonijs delatum: & pariter minister qui eius dicto audiens esse tenetur: ergo licitum est quandoq; innocentem interficere. ¶ In contrarium autē est illud Exod. 23. Infontem & iustum non occides.

Questionis titulus de duplici innocente intelligi potest. Primo de eo qui nō solūm re vera est innocens, verum etiā legitime: quia nō probatur nocens: & de hoc presens intelligitur interrogatio. Alius verō est, qui licet re quidē sit innocens, tamē legitime probatur nocens: de quo, cum grauior sit abstrusiorq; dubitandi ratio, inferius q. 4 articu. 2. mouebitur peculiaris quæstio. Hęc ergo facillime vnica conclusione expeditur. Nullatenus licet hominē innocentem, cuius nulla habetur sinistra opinio, interficere. Probatio est peruiā. Homo enim, vt ex dictis patet, & secundum seipsum consideratur, & praterē in ordine ad bonum cōmune. Et quidē secundū priorē considerationē, scilicet quatenus est rationalis naturę, neminem interficere licet. Nam & iniquissimi etiam peccatoris natura, quatenus Dei figuratum, diligenda est: ob solam ergo causam cōmunis boni peccator occiditur: in innocente autē nihil est cur ius republica: fiat ipsū occidendi, quoniā præcipua est reipublica pars, atq; ad eius salutē præcipue conferens. ¶ De hac cōclusionē non est cur multū dubites: offeruntur nihilominus nōnullę, licet tenues, dubitandi ratiōes. Prima dum in obfessa à tyranno ciuitate cuius innocens est, cuius caput tyrānus ille petit: eō forsan qđ sibi est aduersus. Historia est de Demosthene, quē, dum Atheniē. ciuitas obsidione opprimeretur, tantum dux ille hostis petebat, vt incolumē relinqueret ciuitatē. Tūc enim

ille in senatu fabulam illam luporum retulit, qui ab ouibus canes deposcebant, illa vafricie vt securi postea possent in inermē pauidumq; gregem irruere. Dubium ergo est vtrum tunc pro salute totius reipublica illucisset innocentem in manus hostis perendum tradere. Apparet enim fuisse licitū. Primum quia reipublica ius habet exponendi ciues patenti mortī pro salute totius: vt patet in bello: sicut totum, suas partes. Deinde quod & ipse tunc innocens, cuius morte salus totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere: ergo ad id potest reipublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequamquam id esse tunc licitum. Quare D. Tho. generallem statuit conclusionē. Nam, vt ad primū argumentū respondeamus, tunc reipublica potest exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est & resistendū hosti: quia tunc est per se necessariū medium: non autē quādo tantū est necessarius ex malitia alterius. Quoniā cū homicidiū per se non fit bonum, nunquā fit licitū nisi ex fine cuius est per se median. Et innocens mors nunquā est hoc modo reipublica necessaria. Quare sicuti, vt paululō antē meminimus, non licet tibi iubente tyrāno eruere tibi ipsi vnū oculum, vt alterū serues: ita neq; tunc reipublice innocentē morti tradere. Nā, vt superius dictū est, nō est absolutē domina vitę ciuiū, sicut Deus: & ideo in innocētis vitam solus Deus potestatē habet. ¶ Sunt qui licet diffiteantur reipublicam tunc iussu tyrāni posse eum occidere, fatentur tamē posse ipsum eundem tradere ad occidendū. Porro autē idem est vtrunq; prorsus: atq; adeo neutri licet. Posset nihilominus eum illo casu nō defendere: quia reipublica cū sui periculo non tenetur defendere priuatū ciuem. Quod si cōtra similitudine arguas. Si quis mihi mortē cōminaretur nisi manū aut linguā abscindēdam illi offerre, possem mēbrum tradere, vt vitam seruare: licet mediū illud nō sit necessariū nisi ex malitia alteri: ergo similiter posset reipublica ciuē suū tradere. Negat cōsequentiā: quoniā mēbrum non habet esse distinctū ab esse totius: neq; vilo modo est ppter se, sed ppter totū: neq; per se est capax iuris vel iniurię. Hoc autē quāuis sit pars reipublica: est nihilominus & suppositū propter seipsum existēs, atq; adeo per se capax iniurię: quā reipublica non pōt illi irrogare

Solutio. S. Thom.

Obiectio à similitudine.

Dilutio.

Solauntur ¶ Vnde ad secundū supra obiectū argumētū rōnes cōtra tum respondetur, q quāuis ipse teneatur tūc obiecta.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

BOST nocentis homicidiū, quōd eadem modum lege fiat dictū est subsequitur in hoc septimo articulo, qui est apud S. Tho. sextus, disput.

proprio se offerre periculo vt publicum caueat, non tamē ad id iure cogi potest: quoniam tenetur non de iustitia, sed de charitate. Sicut stat me in graui necessitate ad eleemosynam teneri ad quā cogi non possum.

Secundus scrupulus.

¶ Alius dubitandi casus est in bello: & quidem in cōmuni aggressu, vbi permixti sunt innocentes cum nocentibus: non est dubiū quin liceat hostes inuadere cū innocentiū periculo. Sed dubium est in singulari certamine. Video militem in me irruentem quē scio innocentem esse: puta qui certē credit bellum iustum cōtra me gerere. Videtur ratio suadere quōd tunc non possim illum occidere. Nam bellum non potest esse iustum ex vtraq; parte. Si ergō ille iuste contra me pugnat, non possum ego iuste me defendere. Respondetur nihilominus licere. Primum quā iuste ambo pugnare possumus ex ignorantia, quādo vterq; putat se iustam defendere causam. Præterea licet tunc in conflictu vni militum constaret iustitiam ab alterius parte stare, potest se defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non solum tunc ex falsa presumptione (vt quidā aiunt) nempe quia vterq; putat alterum esse nocentem: sed etiam si sciat esse innocentem, licet tunc pugnat. Non possit autem alterū occidere nisi in suam defensam. Sed rogas, vtrū miles possit alterum aggredi quem scit esse innocentem. Respondetur quōd si bona fide credat iustum se gerere bellum, etiā si alium putet esse innocentē, puta quia vel idē ipse credit, vel inuitus in exercitu retinetur, potest illum aggredi: tum quōd aggressus ipse in bello est defensio: tum etiam quōd vnus princeps ius habet aggrediendi alterum. Qui autem miles crederet bellum se gerere iniustum, aggredi non posset.

Submouet dubium.

Terti' scrupulus.

¶ Ad primū autē argumētū in contrariū, lib. 2. satis responsū est. q. 3. arti. 8. Deus nanque non tanquam legislator, vt Scotus putat, dispensare valet super homicidio: sed tanquā vniuersalis vitæ dñs, pōt cuius potestatem facere alterū occidēdi: sicuti fecit Abrahā, cuius ideo obediētia laude digna fuit. Tācti p sua clemētia id nō permiserit executioni mandari. Nemo autē mortaliū hoc absoluto vtitur vitē dominio. ¶ Solutio autē argumētī secundi notāda est apud D. Thom. nempe peccatorū grauitatē de se primō attendēda esse, nō penes illatum nocumentum, sed penes obiectū. Quapropter innocentis occisio scelerosior est & maiori digna suppli-

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu. D. Thomas.

De Iustitia & Iure.

cio quā occisio impuri ac perditū hominī, Primō, quia huiusmodi occisor prestantius bonū ledit, quā magis est per se diligendum: quapropter peius cōtra charitatē peccat. Secundo, quia & illi iniuriam facit qui minus erat illa dignus: atq; ideo iniquius iustitiam violat. Et tertio, quia rēpublicā meliori priuat bono, ac subinde in bonū commune est pestilentiōs spernit, qui iustos cariores habet, secundum illud Lucæ. 10. Qui vos spernit, me spernit. Quōd autē iusto mors in bonū eternæ gloriæ cedat, occisioni accidentariū est. ¶ A solutione autē tertij argumētī quōd de innocente legitime p̄bato nocēte addebatur, super sedendū est vsq; ad locū citatū. q. 6.

ARTICVLVS. VIII.

Vitium ius sit vnicuiq; propriū inuasa fore in sui defensam occidere.

VM supra definitum sit nemini priuata authoritate licere malefactorē occidere, explorandū supererat vtrū saltē liceat aggressorem per modū defensionis interficere. Sunt enim nōnullē sanctorum authoritates quæ id vitare videntur. Ait quippe Augustinus ad Publi. De occidēdis hominibus, nē ab eis quisq; occidatur, non mihi placet cōsiliū, nisi fortē sit miles aut publica functione teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro alijs accepta legitima potestate, vbi negare videtur, cui p̄iā nē occidatur licere priuatim occidere. Et in. 1. de libero arbitr. Quomodo, inquit, apud diuinam prouidentiam a peccato liberi sunt qui pro his rebus quas contemni oportet, humana cede polluti sunt? Et censet illas res in vniuersum esse contemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, in quarum numero est vita. Et Nicol. Papa, cano. de his clericis, dist. 50. ait. De his clericis quibus consuluisti, scilicet qui se defendendo paganum occiderāt, si postea per pœnitentiā possunt ad pristinum statum redire, aut ad altiore ascendere, scitote nullam nos occasionē dare, neq; vllam tribuere licentiā eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Cui quidem legi cūm ad mores pertineat, videntur & laici esse subiecti. ¶ Quarto, homicidiū est grauius quā simplex fornicatio: sed nemini hæc ad seruandam vitam est licita: ergō neque homicidiū facere. ¶ Postremo, si arbor est mala: er-

Argum. 1. d. parte. 2. g. dicit.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Libri Quinti,

Quæstio. I.

Argum. 5.

la: ergō & fructus vt habetur Matt. 7. sed defensio ipsa videtur illicita contra illam Pauli monitionē ad Rom. 12. Nō vos defendētes charissimū: ergō aggressoris occisio erat peior. ¶ In cōtrariū autē est illud Exod. 22. Si effringens fur domū siue suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortu' fuerit, percussor non erit reus sanguinis: licet ergo æquiori ratione vitam propriā vsq; ad mortem inuasa fore defendere.

Conclus. 1.

Conclus. 2.

AD quæstionem tribus cōclusionibus respondetur. Prima. Nemini licet aggressorem occidere nisi id fuerit necessarium medium: nempe si alia via se non potest defendere. ¶ Secunda. Vbi mediū illud fuerit necessarium, licitum est vim vi secundū iura repellendo, cū moderamine inculpatæ tutelæ illum occidere. Probantur simul ambę cōclusiones. Ad quarum probationē supponitur contingere posse vt vnus actionis duo existant affectus, quorū alter ex intentione agentis proferatur, alter verō accidat præter eius intentionē. Vt dum quis fodiens vt vitem plantet thesaurum reperit. Morales autem actus ex eo speciem sortiuntur quod in intentione & proposito agētis extiterat: ab eo autem quod accidentarium est nihil laudis vel vituperij recipiunt: vt si venator intendens sagittam in ferā dirigere, hominē trāserberet, non est censendus homicida. Ad propositum ergō nostrū, vbi quis se defendit, duos est considerare effectus, scilicet & propriæ vitæ conseruationē, & exitium alię nequiorum prior fuit intentus, posterior verō accidentarius. Ille autē per se effectus ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem rei illicitæ: quippe cū hoc sit ius naturale vnicuiq; propriū: ergo inde nullate nus vitatur actio. Ex accidentario autē qui ex illo subsecutus est sine, vitari nō potest, nisi vbi medium illud proportionem nō habuit legitimā ad finem, hoc est non fuit necessarium. Fit ergo vtraq; cōclusio ex eodē syllogismo consequens: nempe qd vbi illud medium nō fuit necessarium in iuita fuit occisio: vbi verō fuit, nō fuerit nisi licita. Nam cū quisq; potius teneatur suæ proprię cōsulare vitē quā alię, nemo tenetur iuri suo cedere, vt alienam vitam p̄prie anteferat.

Conclus. 3.

¶ Tertia cōclusio. Nemini priuata authoritate licet ex intentione hominē occidere, vt propriam vitam seruet: sed illud tantum minus est publicæ potestatis, quæ talem occisionem in publicū bonum referat vt patet in

principe edicente alteri bellum: & in ministro malefactorē capiēte. Probatur: quia occidere alium ex intentione, non est nisi publicę potestatis ad conseruandū bonū commune. ¶ Hic in primis notandū est, cōclusionem secundam quæ princeps huius quæstionis existit, in corde esse iuris naturalis. Vnde distin. 1. can. ius naturale, inter alia eiusdem iuris ponitur, violentiæ per vim repulsio. Idq; patet. ff. de vi & vi arma. l. 1. Et ff. de iustit. & iure. l. vt vim. ait Florent. Iure hoc enuenit vt quod quisq; ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur, & l. iniuriarum. ff. de iniur. Iuris executio non habet iniuriam: cū quisque ergo non habet ius se defendendi, nemini tunc iniuriam facit. In summa, cap. significasti. 2. de homici. & cap. si verō. 1. de senten. excommu. Vim, inquit, vi repellere, leges omniāq; iura permittunt. Et. ff. ad legē Aquil. l. sed et si. expref se habetur, quod qui alium ferro se petentē occiderit, nō videtur iniuria occidisse. Adeo enim naturale est cuiq; rei existere, vt in id quod sibi noceat statim insulet. ¶ Exigit autem istarum cōclusionum declaratio, vt à tertia inchoetur. Dubium nanq; statim extitit, quid nam sibi D. Thom. voluerit vbi ait nemini licere hominē ex intentione occidere vt se ipsum defendat. Videtur nanq; negare illud medium esse licitū, atq; adeo sibi ipsi contradicere. Nam si intelligit quando illud non est necessarium, iam id docuerat in prima, atq; adeo repetitione vtitur inutili. Si verō quando est necessarium, cōtrariū dixerat in secūda. ¶ Huius solutio apud Caietanus.

Declarat cōclusiones D. Thom.

Caietanus.

Impugnāt Caiet.

Aristot.

rum, atq; in speculabilibus sequitur ex præmissis cōclusionis potest autem ille iure velle. illum finem, quem rectè iudicat aliter assequi non posse, ergo & illud eligere medium. Inueniens aliquos etiam ex nostris hæc omnia negantes antequam concedant licere in cōsuetu illi qui inuaditur eligere alterius mortem. Sed profectò si licita est defensio, & iudicatur illud necessarium, nescio cur non liceat in hostis iugulum rectà dirigere enssem. Quin verò qui videt hostem in se rectà euaginato gladio tendere, & timet cōfessis manibus defendere se non posse, potest sagitta eminus iacta, vel globulo illum solo sternere. Hæc enim est defensio cū moderamine inculpatae tutelæ. Mens ergò S. Tho. clara est & planè physica: cefet em tuc duntaxat homicidium ex intentione fieri propter defensionem, quādo quis alterum aggreditur ipsum præueniens: vel ad vindicandam præteritam iniuriam: vel ad cauendā futuram. Et idē optimè ait in tertia conclusionē id tantum licere publicæ potestati, vel per bellum respectu exterorū hostium: vel per executionem iustitiæ respectu pestilentium ciuium, per quorum punitionem respublica sese defendit. Atqui hoc propriè censetur, medium eligere ad illum finem: quod quidem priuatæ personæ non licet. At verò quādo quis inuaditur, tunc quomodocunq; inuasorem occidat inculpata tutelæ: puta quia videt aliter non posse eius manus euadere, etiam si directè sagitta aut alio iaculo iugulum aut cor petat, censetur id non intendere, sed solum sui defensionem. Et hoc sensu bene potest teneri quod illa occisio nō est medium, sed conseruationis effectus. Tamen si consueto sermone est etiam appellatur medium eodemq; nomine vtitur D. Thomas, in prima & secunda conclusionē. ¶ At verò de tutelæ moderamine quidnam requiratur vt sit inculpata, dubitari etiam potest. Nam sunt qui aiunt illum qui inuaditur debere summum adhibere iudicium, an possit aliter quā per illatam mortem se defendere: nempe vel fugiendū, vel pacem deprecandū, vel leuiter hostem cædendū, antequam ei liceat illum transigere. At verò licet ita sit quod haberi debet horum ratio si cōmodè potest: tamen quod in conflictu agonizantem tanto negotio obligemus, nulla iuret ratio: tum quod melior est conditio illius qui inuaditur, postquā alter illi offert iniuriam: tuam etiā quod illo tēporis articulo

Mēs. d. Th. apert.

D. Thomas. semper sibi constat inculpate tutelæ.

lo metus non finit iudiciū liberum. De fuga autē post dicemus. Hoc dixerim quantum ad forum cōscientiæ: De foro em iudiciali iuris prudentes iudices sunt. ¶ Existit autem nihilominus argumētum permolestū, quippe quod rem valde facit ambiguum. Apparet in quā licere priuatæ personæ hostem occidere, idq; tanquā medium eligendū: nempe ipsum præueniendo & aggrediēdo: quā in tertia cōclusionē negatū est. Faciamus enim eum qui per inimicitias diuexatur, oclusum esse in aliquo oppidulo vnde nullatenus effugere potest, vel in eisdem adibus vbi est hostis: qui & certissimus absq; vilo dubio est eundē hostem eum decreuisse occidere: sed expectare horam, vsq; socios, vel aliam iam instantē oportunitatē: apparet enim eiusmodi miserū posse alium præuenire, & dum securus est, eū opprimere. Vel fac innocentiā mulierē cum marito eodem lecto iacentē euidenter scire eundē sub cervicali abdidisse gladiū, quo ipsam dormientē iugulet, neq; patere miseræ suffugiū aliud: nunquid non ipsa posset eundē gladium sursum arripere, & fabulā anteuertere? Profectò res est dubia. Ad quā aliud responderi non potest quā quod dū actus ille, aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamē est defensio, non est cur condēnetur. Vtrum autē eorum sit, non est lege aut scientia definiendum, sed arbitrio prudentis quocunq; casu iudicandū. Seruit autē hoc ad pacandas conscientias post factū. Haud tamē est in publico hæc licentia prædicanda, nē rude vulgus, quod discernere nescit, quādo est aggressio, quādo verò defensio, eam per abulum amplificet. ¶ At vero cōtra secundā cōclusionē existit argumētum huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, vt modò dicebamus, vitam spirituale proximi propriæ corporali præferre: quandoquidē spiritualis non solum perfectior est, verum & finis ipse ad quē temporalis refertur, quisquis autē priuata autoritate alterum vi aggreditur, est in peccato mortali, quia id nemini licet: ergo alterū idem ordo charitatis stringit vt mori se citius permitat, quā alterum in infernum obtudat: atq; adeo nequit quā licet eum occidere. Argumētum est quod non modò scioios multos cogit vt eius conclusioni fidem adhibeant, verum & Gersonem, grauem alioqui auctoritatem: qui tract. de Eucharistia eam habet confessā. At verò hoc esset non solum naturale ius peruertere, verum & Christi iugum, quod

Obiectio tra tertia conclusio

Dubio

Argumentū cōtra cōclusionē

Gerson

quod suaue est, & leue, acerbum facere: atq; importabile. Quæ nam enim iustitia esset in lege quæ subditos cogeret, vt vitam, quam mortales tanti æstimant, cuiuscunq; temeritati, & audaciæ dono darent? Si me tyrānus ad malum vrgeret, vitam pro virtute debere ponere: sed tamen quod cuiuscunq; volenti me iniquissimè occidere id permittere cogar, intolerabilis res esset. Imò non solum vitam non cogor illi dare, verum neq; honorem, neq; famam, neq; bona mea. Est, verbi gratia, impurus homo & pernicax qui iurat nisi dederò ei pondus auri patraturum sese graue aliquid scelus, vtrum propterea ego stringar petitionē suā illi cōcedere? minimè gentium. ¶ Ad argumētū ergo cōceditur ordine charitatis magis esse diligendā salutē spirituale proximi quā nostram tēporalem. Hæc autē charitatis lex solū obligat, vt quoties ad eiusmodi spirituale salutem mea fuerit temporalis simpliciter necessaria debeam illam periculo offerre. Exempli gratia. Laborat ciuitas aliqua vel persona ignorantia vincibili, quā ego solus possum tollere: debet certe ordine charitatis cū periculo vitæ veritatē detegere. Item si mihi incumbit ex officio. Nam tempore pestis tenetur prælatus, & tempore belli princeps nō deferere populū: quia hoc secundo casu nō sola charitas, verum & iustitia cōcurrit. Vbi autem vita mea non est necessaria, sed ipsi sciunt se malè agere, & possunt cessare, & sua culpa non cessant, ego non teneor: sed ad perfectionem charitatis quandoque id pertinet. Et hoc expressè docet S. Thom. in loco nuperrimè citato, in solutione ad. 3. & q. 2. 5. eadem. 2. 2. art. 8. ait, quod licet dilectio inimicū in præparatione animi sit necessaria, quando necessitas occurrerit: tamen extra talē necessitatem diligere inimicum non est nisi de perfectione charitatis. ¶ Ad propositū ergo vt descendamus, qui me vi armata priuatim adoritur, sua culpa id facit: quare mea vita non est illi necessaria: & ideo nec teneor illi succūbere. Aliās occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadendi: nempe dum certi essent ab illis non se esse occidendos. Simili enim audacia Machabæorum hostes Sabbathis eos adorantibus, arbitrantes tunc eos non posse pugnare. Quare vt legitur. 1. Machabæo. 2. decreuerunt etiam diebus illis sanctis sese armis defendere. Haud ergo est consequens: Teneor diligere salutem proximi spiritua-

Solutio

Charitatis lex quando obliget.

S. Thom.

lem: præ mea corporali: ergo teneor illam extra casum necessitatis plus feruare. Vnicuiq; nanq; mandata est cura suæ vitæ suorumq; bonorum: non autem alienorum, etiam si pretiosa sint. Sicuti feruare pater tenetur magis filium suū quā extraneum longè meliorem. ¶ Hactenus de libertate quam quis habet defendendi se. De necessitate autem, vtrum scilicet quisq; ad id teneatur, ab aliquibus dubitatur. Imò sunt qui id affirmant propter hoc quod à nobis modò asserabatur. Hoc autem dubium art. 6. decisum est: nempe demonstratum, licitum esse vitam ponere pro amico. Vnde palam cōsequitur posse inuasum permittere se occidi, ne occidat. Quin verò quādoq; tenetur. Quare tres ordines statuēdos de hac re arbitror in præsentiarum. Est enim vnus quo inuasus teneretur, vt reor, potius mortē per peti quā inuasorem interficere, etiā vbi aggressio iniuriosa esset. Etenim si aggressor esset rex, vel dux, vel alia persona quæ valde esset reipublicæ necessaria: inuasus autem esset persona vilis, cuius vita ad bonum commūne nihil referret: profectò crediderim tūc inuasum illum charitate cogi vt lethum potius serat, quā alteri inferat. Atqui per alterum extremum contingeret casus vt teneretur inuasus sub poena peccati mortalis defendere se: vt vice versa princeps, aut quæuis alia persona reipublicæ: per quā commoda ab impuro aliquo & nefario impeteretur: tunc enim proculdubio prodigalitas esset vitæ non se illum iniuria lacessitū defendere: cum opus esset lacessentem occidere. In reliquis verò medijs casibus, & ius habet inuasus quisq; defendendi se: & nihilominus ei liberum est propter charitatem iuri eiusmodi renūtiare. ¶ Quid autem si quis me iniuria lacesseret, non armis, sed vi alia, aut fraude: vt si seirem iudicē decreuisset me per iniquitatē ad mortē adducere, aut testes iniquis testimonijs: idq; mihi esset certissimum, remq; iam esse in proximo, nunquid non possem illos occidere sciens me alter non posse mortem fugere? Apparet enim idem ius esse, ac si me gladijs inuaderent. Respōdetur nequāquam licere, neq; idem esse iuris: quoniā solum licitū est vim vi repellere: vis autem non est nisi in præsentī aggressionē. Aliās (vt supra diximus) si tu præuenires, tu esses qui aggredereris. Quare tūc alia tibi iuris remedia exquirenda sunt. Si autem prætor aut alij ministri iustitiæ vellent in me

Quando sit necesse occidere aggressorem.

Tres ordines aggregis.

Dubium.

Dilutio.

manus iniicere, constaretq; mihi per iniquitatem id facere, liceret mihi profectò perinde vim vi repellere, ac si essent personæ private. Secus tamè si id bona fide, & lege tentarent: nèpè quia sunt indicia, vel aliqua legitima accusatio. Tunc em̄ licet ego essem in nocens, non mihi liceret, quò me eriperem, minifros vulnerare: vt infra quæstione. 4. dicitur iterum sumus. ¶ De bonis autè temporalibus dubium est, vtrum in eorum defensionem licet etiam latronem occidere. Apparet enim hoc non licere: quia bona hæc temporalia lubrica atque adeò necessariò peritura nõ sunt tanti faciendâ, vt vita eorum gratia homo multandus sit. Eò præcipue q̄ omnia hæc in vitæ humanæ subsidium mortalibus collata sunt. Atque ad id facit autoritas Augustini ex. 1. lib. de libe. arbit. secundò argumentò citata. Quin verò & illud Exod. 22. quod ca. 1. de homicid. citatur de fure nocturno. adiucta glo. Augustini quæ citatur. cap. si perfodiens. de homicid. Glossa enim est, propterea licet furem nocturnum in flagranti delicto morte opprimere, non autè orto iam sole, quod noctu discerni nequit, veneritne ad furtu faciendũ an ad homicidiũ, sicuti luce solis deprehendi potest. Vbi significat August. solũ metu mortis licere furẽ occidere, non autem metu amissionis bonorũ. Respondetur nihilominus citra dubium licere furẽ etiã diurnum in defensionem bonorũ temporalium interficere si aliter illa eripi ab ipso nequeunt. Et ratio est q̄ bona mea, media sunt ad vitæ sustentationem, & status, atq; honoris. Quapropter sicut vita fundamentum est omnium bonorum: ita est & eorum tutrix. Ad August. autem respondetur, aut q̄ illius forsã fuit sententia, q̄ ob solũ bona temporalia nõ licet furi vitam haurire: vel melius q̄ locus est vti Philosophus moralis: quia vix accideret. confuevit, quin possint bona eripi à diurno latrone citra eius mortem. Et quando id fieri posset, certè iniquum esset illum occidere: sic enim habetur. I. furẽ. ff. ad leg. Corn. de sica. furẽ nocturnum. si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine suo periculo nõ potuit, parcere, scilicet liberando res suas, & l. sed & si. ff. ad leg. Aquil. si quis cum furem apprehendere posset maluit occidere, iniuriã fecisse videtur. Idem quæ habetur. cap. interfecisti, extrã, de homicid. Vnde iurisconsulti inferunt, quòd etiam dum spes est via iuridica recuperandi

Alterum dubium.

Augusti.

Solutio Augusti.

Augusti ex pl. caur.

De Iustitia & Iure,

furtum: non licet furem occidere. Et certè si spes esset certissima q̄ facilimo negotio recuperari posset, verum apparet. Vbi autem res esset dubia, posset liberum esse domino iure vti suo. Vnde eodè cap. interfecisti. subditur: Si autè sine odij meditatione te tuã; liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti, si. ieiunare volueris bonum est tibi. Quasi dicat, non teneris. De tempore autem defensionis, quandiu daret, præterea fortè dubitas. Nempè vtrum tunc tantum liceat resistere quandiu fur rem non arripuit, an verò etiam tunc dum tuis rebus onustus fugit, liceat tibi eum armis insequi, & si aliter deprehendi nequit, etiam iacto telo sternere. Respondetur toto illo tempore flagrantis delicti licere vim vi repellere, etiam dum fugit: postquam verò aliqd se iam recepit, non licet eũ vi aggredi, sed tenere quousq; iudex eũ capiat. Attamè cũ hæc licere astruimus, nempe furem telo prosternere, sic intelligimus si bona aliquanti sint pretij. Nam pro re vili, nempè pro valore duorum triumve ducatorum, vt vitam periculo exponere delictum esset, sic & alium interficere. Nam licet te tuã; tuendi ius habeas, conferendum tamè est damnnum quod tibi caues cum illo quod das. Quamuis innocenti conditio melior sit. ¶ Superest autem de honore videre, vtrum ob eius defensionem liceat aggressorem occidere. Est verbi gratia ingenuus vir aut illustris, qui videns hostẽ ad se gladio appropinquare, fugiendo posset liberare vitam, vtrum fugere cũ suo dedecore teneatur ne suam vel hostis periculo mortis obijciat. Apparet enim secundum ea quæ dicta sunt neutiquam expectare posse: quãdoquidem moderamen inculpate tutelæ requirit hostis necem necessariam esse ad seruandam vitam: quod in illo casu non est. Respondetur nihilominus nõ tenere se in pedes conferre: quã moderamen hoc adhibendum est citra honoris detrimentũ quod alicuius sit momentati. Quapropter sacerdotes & monachi fugere omninò in tali casu tenerentur, vt pote quorum honor nõ est cõstitutum illum expectare: quippe quos armorum vsũ nisi in extrema necessitate nõ decet. Et idem est de plebeio infimã fortis, qui nullã prorsus honoris iacturam fugiendo faceret. ¶ Quòd si hinc quispiã contra nos intulerit, licere tũc etiã lacessito, & in duellum prouocato exire: quoniam sine honoris iactura aliud nequit facere. Respondetur nullam esse consequentiam

Quandiu daret.

Et ad id al. r. non so. p. p. m.

Aliud lib. 2. m.

Al. r. 2. arg. 2.

Solutio.

Al. r. 2.

Submissi causilla.

tiam. Nam tũc nulla vis infertur, sicuti dum præsens est hostis. Et ideo qui exit in duellũ nõ repellit vim vi, sed cooperatur ad iniustitiam qua alter ipsum prouocauit. Præsertim quòd secundum rei veritatem & sapientum iudicio, non exire, non est dedecus, quia vbi virtus nõ defenditur, nullus est honor: quippe qui eius est præmium. Ob idq; cum exire ad occidendum priuata autoritate nõ sit virtus: sit vt neq; verè sit honor, nisi secundũ vulgus. Et nomine vulgi quicunq; intelligitur, qui non secundum rei naturam, sed secũdũ popularem opinionem de rebus iudicant. Sed de hoc nihil ad præsens. ¶ Vnum autem hic quispiam meditabitur fortè sophisma. Videtur nãq; nobili qui in cõstituto vulnus accepit licere hostem cessare iam volentem repercutere: nõ quidem in defensionem vitæ, sed honoris quem ei abstulit: nam si licet expoliato bona fugienti latroni vi eripere, cur non & isti eripere honorem? Respondetur dispares esse rationem: nam latro importat tua ipsa bona quæ ab illo eripis: in casu vero præsentis ille qui te dehonestauit nõ secum portat tuum honorem: quare nõ potes illum iam vindicare, nisi per vindictã q̄ soli publicæ potestati licet. ¶ Ex his suprã dictis fit q̄ si quis quempiam aggrediretur: vt eum fuisse leuissimè percuteret, posset id alter etiam hostem inter imendo repellere. Præsertim in Hispania vbi tam atrox illa iniuria reputatur. ¶ Vtrum autem eadem sit ratio de clericis quæ est de laicis. Respondetur quantum ad ius naturæ idem esse prorsus, nisi quòd de defensione honoris non est par ratio: vt pote qui illum non habent in armis. De iure autem Ecclesiasticam statim.

Primum igitur argumentum pariter & secundũ eadem solutione diluunt. Loquitur em̄ planè August. in casu tertie nostre cõclusionis: nempe nemini ex intentio ne: puta per viam aggressiois & præuentionis licere priuata autoritate se defendere, neque sua. Et ideo ait, pro his rebus, directã significans intentionẽ excipiens nisi sit miles.

Ad tertium verò respondet Diuus Thomas, quòd cum irregularitas incurratur propter culpam, vt patet in iudice, fit vt clericus etiam si se defendendo aliquem interficiat fiat irregularis. Loquitur tamen secundũ ius quod suo seculo erat in vsu. Postmodum namq; Clement. vnica. de homic. puidenter, cautum est, vt qui mortem aliter vitare non valens suum occidit, vel mutilat inuasorem,

immunis sit ab irregularitate. Præterq̄ q̄ in dict. c. de his. nihil aliud habetur, q̄ clericus ille qui paganum defendendo se occidit multum sibi consuluit, si ab officio sacerdotali recessit: quasi non esset necessarium. Adde quòd fortè loquitur vt in præcedenti. Clericum. de eo qui in militia, nèpè obsidione inclusus Paganum occiderat, debuerat em̄ in obsidione nõ manere. Vnde capit. Interfecisti. de homi. volũ. presbyter qui se & sua defendendo inuasorem occidit, non deponitur, sed ad poenitentiam admonetur: forsã propter exemplum, aut propter aliquã præsumptam culpam. Sed de irregularitate statim articulo proximo: vbi hæc verba San. Thom. emunctius examinabuntur. ¶ Quartum argumentum nullius est ponderis: quoniam neq; fornicatio: neq; adulterium, media sunt ad defensionem quæadmodũ homicidium. ¶ Quintũ verò super eodem nos loco Pauli tractauimus. Verbum enim Pauli, Non vos defendentes, idè est Græcè quod, Nõ vos vindicantes: vt eius verbale nõmen statim subiunctum ostendit, Mihi vindictã, & ego retribuã. Licet enim vim dum infertur repellere: non tamen illatam iniuriam, nisi per publicam autoritatem vindicare.

Ad. 4. arg.

Ad. 5. arg.

ARTICVLVS. IX.

Vtrum qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

Rost voluntarium homicidiũ sequitur de casuali, vtrum reũ faciat homicidam. Sunt enim in parte affirmatiua, testimonium tam sacra quàm sanctorum patrum. Legitur enim Gen. 4. de Lamech q̄ virũ in vulnus suum occiderit. Et historia secundũ sanctos interpretes fuit q̄ cũ in venatu credens interficere bestiam, hominem interfecerit, nihilominus homicidium ei imputatũ fuit. ¶ Secundo legitur Exod. 21. Si quis percussit mulierem prægnantem & abortum fecerit: si mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima: abortus autem ille propter percutientis intentionem accidere poterat: ergo casuale homicidium non est absq; culpa. ¶ Tertio. Dis. 50. & extra de homicid. quamplures extant canonones quibus qui clerici casu homicidia fecerunt, irregulares habentur: irregularitas autem vbi in poenam ponitur, nõ nisi propter culpam incurritur. ¶ Contrarius autem obuiam occurrit ad

Argum. 1.

Lamech.

Argum. 2.

Argum. 3.

August. ad Publ. August. ubi sic ait, Absit vt que ppter bonum, aut licitum facimus, siquidem propter hoc prater nostram voluntate quaquam mali acciderit, nobis imputetur, homicidium autem casuale est, cum ei qui bonum intendit, malus accidit effectus.

1. Conclusio. Ad questionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est bimestris, eademque; ceterarum basis, ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit peccatum est: sed quatenus quippiam habuerit voluntarij, eate nus erit peccatum. Conclusio probatur secundum Augustinum contra Faustum: peccatum non est nisi quatenus voluntarium: casus autem secundum Aristotelem. 2. Physico est causa prater intentionem, atque adeo prater voluntatem agentis: ergo casualia secundum illam rationem nihil secum afferunt culpam.

2. Conclusio. Nemo dans operam rei licitae, neque sinistram habens intentionem, dum modo debitam adhibuerit diligentiam ne nocent: quis ex actione sua sequatur homicidium, reatum illius incurrit. Conclusio haec praecedentis appendix est & corollaria. Nam eius modi homicidium nihil secum habet voluntatis, sed est simpliciter casuale. Tertia conclusio. Si quis dat operam rei illicitae, vel dans operam rei licitae debitam non adhibet diligentiam, non est a reatu homicidij immunis, quod ex eiusmodi actione fuerit subsequutum. Probat conclusio, contingit id quod actu per se neque voluntum est, neque intentum, per accidens esse voluntum atque intentum: quatenus id non impedit quod impedire tum poterat tum etiam debebat. Nam causa quae prohibens remouet, dicitur accidentaria. Quod fit vt qui causam vel actionem non remouet atque impedit quam tollere debebat, si sequatur homicidium, reus eius constituitur. Hoc autem fit dupliciter. Vno modo quando operam nauat rebus illicitis, quas vitare debebat: altero vero modo quando vacans rebus licitis diligentiam non adhibet: ex cuius contraria negligentia subsequitur homicidium. Atque haec est asserta nostra conclusio. Ad planam vero rei intelligentiam recolendum est, bifariam aliquid esse voluntarium vno modo directe, quia intentum: & hoc simpliciter nuncupatur voluntarium, opponiturque simpliciter casuale, ubi nihil est voluntarij: & alio modo contingit esse voluntarium per accidens, quia non impeditur: & hoc est medium inter simpliciter voluntarium, ac simpliciter casuale. Sed nihilominus ob carentiam directae intentionis dicitur casuale. Respondetur ergo ad casuale homicidium primo sic ad hoc quod non sit intentum: secundum vt imputetur quod vera sequatur ex actione quae tolli debebat: vt habetur capitulum ad audientiam, de homicidio. & c. presbyterum. Nam si aliunde sequatur, nullatenus imputatur agenti, vt eod. cap. Ioannes. Vt si quem imprudenter incautus; castigans vulnerasti: & homicidium, vel non est subsequutum, vel non ex vulnere, sed ex magna curatione, vel alio accidente ille occubuit: non es in conscientia homicidij reus, sed tantum incautus passationis. Tertium requiritur quod non solum voluntatem actionem evitare, verum quod deberes licet enim venator ex culpare posset venationem, atque adeo iactum teli quo prater intentionem factum est homicidium, nullam inde contraxit culpam. Si militer, vt paulo ante dicebamus, dum latro ex te pecuniam petit, comminatus, nisi dederis, furtum aliunde se facturum: licet non de deris & faciat, non est cur tibi furtum imputetur, quoniam non tenebaris. Atque ex hoc sequitur quaestiuiculae solutio in praesentia rum moueri solita. Dubitatur namque vtrum homicidium casuale quod per accidens est voluntarium, sit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilominus non habere eiusmodi homicidia plus culpam quam fuit in causa: siue causa fuerit datio operae rei illicitae, siue negligentia in re licita. Exempli gratia: Prohibitus est clericus equum equitare, illum tamen ascendit casu quo non erat, nisi venialis culpa, & hominem infortunio pessumdedit, vt habetur in c. dilectus, de homicidio. non esset nisi veniale peccatum. Pariter si dans operam rei licitae: vt miles venator ex negligentia, quia non satis circumspectus, occidit hominem, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi semper necessarium est quam maxime potest, sed quam fuerit pro qualitate negotiorum congruens. Quod si causa culpam habuerit mortalem, leuiorem tamen quam est genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior. Sententia est Augustini. 2. lib. contra Faustum: ubi ait Loth, qui ebrius incestum commisit, non fuisse reum incestus: eo quod crimen illud non habuit plus culpam, quam in ebrietate praefuerat. At vero de irregularitate est dubium: & primo contra secundam conditionem supra positam est argumentum. Dicitur enim est quod si quis lethaliter incautus &

ste ad hoc quod casuale homicidium dicitur.

Dubitatio submo.

Quaestio casu sine fine homicidij.

lib. 2.

August.

Impugnatio eius certis partibus.

te & ex graui negligentia quempiam percussit, qui tamen vel per egregiam curationem vel forte per miraculum mortem euasit, tunc percussor ille non est reus homicidij. Arguitur vero contra. Si ex intentione illum tam grauius vulnerasset, eadem culpa inficeretur, ac si esset homicida: ergo & si id incautus ac negligens fecerit. Respondetur in primis irregularitatem non incurri, quae homicidis posita est, nisi re vera sequatur homicidium. Quare etiam si miraculosa sit mortis euasio, laus est vt percussor non habeatur irregularis. Praeterea quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem vt occideret percussit, statim, quicquid sequatur reus est apud Deum homicidij: qui vero non ex intentione, sed ex cautele defectu alium sauciuit, non fit reus maioris culpae quae fuit in causa, vt modo dicebamus. At contra alterum membrum eiusdem conclusionis quo dictum est, etiam si sequatur homicidium, non tamen ex vulnere, sed aliunde, tunc non imputari: arguitur. Si vulnus erat re vera graue, quantum ad culpam non sibi satis caueret, vel non fuerit adhibita illa curatione, quae si adhiberet euaderet: nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quauis negligentia, vel infirmitas, vel medici fuerit etiam in causa, ille nihilominus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde quod neque infirmus tenetur tanta cautela sibi cauere, neque optimum exquirere medicum: neque vero medicus tam solerte adhibere curationem: & ideo licet non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligentijs sequatur mors, nihilominus percussori imputatur qui per iniuriam causam dedit. Adde quod forsitan neque chirurgorum copia haberi potuit, neque alterius, qui sanguinis exitum resingeret qua de causa ille mortem obiit, tunc enim cum nullus prater percussorem fuerit in culpa, ille erit verus reus. Respondetur ad hoc quod quando homicidium subsequitur iudicio medicorum standum est: vt cap. significas, titu. 2. ad monetur. Vtrum re vera vulnus lethale erat, quo plurimum homines mori solent: & tunc non obstante a parte infirmi negligentia, homicidium vulneranti imputatur. Si autem non erat eiusdem generis, tunc quantum ad percussoris culpam nihil fortuitus euentus refert, quando quidem tota praesuit in actione: sed quantum ad irregularitatem si citra alterius culpam sequuta est mors, homicidium ei imputatur. Si vero ob

culpam, vel infirmi, vel medici excusatur. Nam vulneratus postquam semel vulnus accepit iure naturae tenetur suae vigilanter saluti consulere, & Chirurgus etiam ob fidem sui muneri eidem prospicere. His praehabitis de scendum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis enim qui iuxta tenorem secundae conclusionis operam dat rei licitae, qui incurrit notam irregularitatis, regulatane fordescat: multi sunt textus, extra, de homicidio. vt cap. lator. & ca. dilectus filius & c. significasti, & c. Ioannes. & capit. ex literis extra, de homicidio. atque alij. dist. 50. Quoniam illic non solum nulla est culpa, verum neque voluntaria occisio. Ex hac ergo conclusione collige, infirmorum custodes atque infirmarios dum infirmum in lecto mouet, vt vel aptius ei cibum ministrent, vel quietius iaceat, etiam si inde mors tantillum acceleraret, nulla irregularitatem incurrit: quia dat rei licitae operam. Nisi tam immodica esset negligentia, & iactatio illius, vt prudentum iudicio censeretur occisio atque adeo mortalis temeritas. Audiui de confessario qui cum reum quendam ad patibulum comitaretur, & casu iumentum, quo ille vehabatur pepulisset, inde scriptulum irregularitatis conceperit, quod sua causa properatius eum morti obtulisset. At vero haec ridicula sunt. In tertia autem conclusione duas causas irregularitatis posuimus, quarum prima erat dum quis dat operam rei licitae. Et quidem Caiet. hic & Sylu. in verb. homicidij. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersale regulam astruunt, quod omnis qui dat operam rei licitae, quomodocumque ex illa datione sequatur homicidium, fiat irregularis. Attamen regula haec in primis non habetur in iure, sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu: nepe ex praefatis capitulis quibus qui dat operam rei licitae excusantur. Et potest firmum ex cap. ex literis. 2. & ex cap. dilectus filius. ubi habetur quod qui non dat operam rei illicitae, si non est negligens non est irregularis. Inde namque, tum alij tum etiam S. Th. intulit, quod qui rebus vacat illicitis fiant ex hoc homicidio irregulares. Debet ergo suis moderaminibus temperari vt verum habeat vniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehensus inuaditur, & cum moderamine inculpatae tutelae inuaditorem occidit, quauis operam daret rei illicitae, non debet irregularis censeri: quia homicidium illud non est tunc voluntarium. Nam quauis adulterium fuerit voluntarium.

Qui incurrit notam irregularitatis.

Factum videlicet.

Explicatur tertia conclusio.

Quando debeat irregularis censeri qui dat operam rei illicitae.

Illustratur conclusio.

Tres conditiones requi-

luntariū, non tamē sicut per se causa homicidij: sed vulneratio quæ non fuit voluntaria. Rursus in dicto cap. ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate qui cū cāpanā de campanali deponeret, cadēs lignū puerū oppressit. Fac opus illud fuisse feruile, & forsā in die festo, aut cōtra preceptū. Prælati deliquisse illo opere monachū: vtrum ppterā esset irregularis? pfecto minime credendū est. Item in dict. c. dilectus. excusatur clericus qui sanitatis gratia ascendens equū inopinato alterū interimit, vtrū si equitatio illa eidē clerico fuisset nocua & cōtra iusū medici deliquisset, propterea esset irregularis: pfecto nulla est ratio vt credas. Nam peccatū qd fuit in causa ex natura sua, nihil ad homicidiū referebat. Sed ais, neq; hoc dicit Sumista. Inō verō id asserit. Syluest. in verbo, homicidio. 2. dub. 18. videlicet qd si qs cadēs arborē quæ erat sua optimē circūspexit ne quenquā opprimeret: quāuis postea cadēs arbor transeuntē forte cōpresserit nō est irregularis. Si tñ arbor non erat sua, fiet irregularis: quoniam dabat operā furto. Et pariter habent dicere qd si nobilis secularis in proprio nemore venat, & merē casualiter hominē occidit, nō fit irregularis ad suscipiendos ordines: fiet tñ si nemus est alienū, & cōtra dñi voluntatem illic deprædatur feras. ¶ Hęc autē pfecto minime credēda sunt: sed sic intelligēda est res illicita cui dat opera vt scilicet genere suo res illa causa esse soleat homicidij. Vt si clericus dat operā rei bellicæ: licet imprudēs, & nesciens aliū pter suā intentionē occidat, est irregularis, & pari iure si torneamēta atq; alia pugnæ simula cra exerceat, quæ clericis vetita sunt. Itaque vt homicidiū casuale ratione rei illicitæ causa sit irregularitatis, requirit, qd opus illud cui cōsultū operā dabat genere suo sit periculo sum. Quādo verō illa opera nō sunt clericis idē prohibita, neq; adeo illicita quia periculosa, sed aliam ob causam tunc homicidiū quod merē est casuale nullius est irregularitatis causa. Quapropter Caietani hic sententia, qd clericus qui inter venandū homicidiū casuale fecit, similiter excusatur, ac secularis, nescio, an sit vsquequaq; vera, nam si est venatio talis qd clericis non ob id vetatur, qd periculosa est: verū habet, si autem propter periculum prohibetur: vt est venatio aprorū, quæ armis, & telis, & ferocibus canibus fit, pfecto fiet clericus irregularis: vbi secularis nō fieret. ¶ Et per hanc decisiōnem arbi-

871st.

tror explicari cuncta capitula qd de nauante operā rei illicitæ adduci possunt. In primis in. c. continebatur. de homic. vnde suam isti regulā colligunt, Diaconus irregularis censetur non ob id quod operam dabat rei illicitæ: nā tacere baculos leuandi laboris gratia neq; erat clericis interdētū, neq; erat periculum solus, sed ppterā quod dum alter in eum insiluit, debuisset cauere ne falcē qua ipse erat accinctus vulneraretur: nam statim cap. lator. clericus qui alterū in terrā proiecit, qd opus de se magis videbatur illicitum: quia non ex sua negligentia cultellus eius in alterum incidit non con demnatur irregularitatis pœna. Casu autem capituli. Suscepimus, non idcirco fit ille monachus irregularis qd latrones in defensionem propriæ vitæ occidit, sed ob id quod pro rebus tēporalibus, quarum monachi non debent esse adeo cupidi, eos ligauerat, ac perinde causam dederat homicidio. Sed & casus capituli. Tua nos, eidē nostro asserto patrocinatur. Illic enim decernitur clericū qui Chirurgicæ pietatis gratia in curanda quadā muliere operā impēderat, & præter eius intentionem mortua est, non fuisse irregulare. Vnde à contrario sensu colligitur qd si quæstus causa id fecisset, fuisset irregularis: eodē videlicet qd propterea clerici ab illa arte arcentur: qd est genere suo periculosa. ¶ Secundus modus quo casuale homicidiū imputatur est negligētia: quæ quidē si absq; vlla fuerit culpa, nulla est irregularitatis causa: vt capitulis supra citatis habetur quibus secundā conclusionem diui Thomæ suffulsumus. Nā etsi irregularitas citra culpā incurratur, vt patet in seculari iudice, debet tamen vt diximus, esse voluntaria: & vbi negligentia extra omnē est culpā, effectus nō censetur voluntarius: quandoquidē inuoluntariū, vt dictū est in his quæ causæ sunt per accidens, non est nisi vbi homo id facere omitterit quod facere debuit. Quapropter, vt supra diximus, prudenter cautū est Clemēt. vnicā, de homicid. vt qui aliter mortem eua dere non valens inuaforem occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate sit. Et pari iure etiam clerici sacerdotes petentes in iudicio seculari malefactorum emendam, & eorum quibus expoliati sunt restitutionem, dummodo protestentur se id ad vindictam non facere, neq; ad sanguinis effusionem, quantum patibulo illi affigantur, ab irregularitate sunt immunes: vt habetur de homicid. volū. lib. 6. capitu. Prælati. ¶ Id autem forsā scit-

Explicio multas causas de homicidio.

Quælibet causa irregularitatis proprie negligentia.

Voniā animalis vitæ ex ea que in membris est constat: post homicidium sequitur de membrorum mutilatione, vtrum sit vllō casu licita. Et arguit à parte negatiua. Peccatū per hoc committitur, vt lib. 2. ait Damasc. qd receditur ab eo quod est secundū naturam, in id quod est cōtra naturam: se cundū autem naturā, autore Deo corpus decet esse suis membris integrū: ergo cōtra naturam est illud mutilare. ¶ Secūdo. Sicut anima ad totum corpus, sic & animæ partes ad partes corporis, vt. 2. de Anima autor est Aristote. animā autē hominem priuare, nisi publica potestate non licet, ipsum occidendo, ergo neq; particularia membra, nisi eadē publica potestate licēbit suis animæ partibus, hoc est potētis, orbare. ¶ Tertio. Salus animæ salutē corporis preferenda est: nemini autē propter animæ salutē licet sibi membrum abscindere: puniuntur enim secundū prisca Nicenā Cōcilij statuta, qui se causa cōseruandæ pudicitie castrauerunt: ergo ob nullā aliā causam amputatio vlla membri licita est. ¶ In cōtrarium est quod Exōd. 21. iubetur, Oculū pro oculo, dentem pro dente, ac manū pro manu reddi. ¶ Quæstio hæc duobus sensibus decidenda est: quatenus amputatio membri, aut publica authoritate fieri potest, aut cuiusq; priuata. Nam & abscisionis causa, vel morbus esse potest spiritalis, puta voluntarium crimen vel naturale corporis vitium. Respondetur ergo tribus cōclusionibus. Prima. Sicuti publica potestate qs licitē ob graue crimē priuari potest vitæ ita & ppter leuius truncari pōt membro. Probatur. Sicuti partes eiusdē humani corporis membra eius sunt, atq; adeo in eius seruitiū atq; ad ministrulū creatæ: sic & singuli eius membra sūt totius reipublice ad eandē relatā & ordinatā: ergo sicut de membris eiusdē corporis eo modo disponēdū est, qd saluti totius corporis est cōgruētior: sic & de ciuibus singulis quatenus salutē reipublice est expediētius: membrū aut sanū absq; detrimento corporis abscindi non pōt: quia toti cōmodatū est: sed tunc qn infectum nocet. Igitur si cuius nōcumentū intulit reipublice, sicut pōt sēt reipublica illum prorsus dum crimē id mereretur extinguere: sic dum peccatum nōcū est tam graue: potest ipsum mutilare: etiam si membrū qd abscindit corporali sanitate vigeret, esset.

Argumē. 1. à parte negatiua.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

Cōcil. Nicen.

Sensus quæstionis.

Prima cōclusio.

scitaris, vtrum vbi causa culpam non habuit nisi veniale: incuratur. Irregularitas: Caietani, in præsentiarum ad partem annuit affirmatiuam. Ait quippe casuale homicidium semper imputari danti operam rei illicitæ, quo ad pœnā irregularitatis, & culpā aliquā sed non semper quo ad mortalem culpam. Vbi docet citra mortalem incurri irregularitatem, ppter aliquam culpam. At verò quæuis hoc aliquā præ se ferat probabilitatem, p eo qd iam tunc homicidium est quadatenus voluntarium, nescio tamen, an omnino sit verum. Difficile enim est creditu quod irregularitas, quæ ceu pœna propter culpā imponitur, incuratur ex sola veniali culpa. Quare ego vix illud credere queam. Exempli gratia. Decernit Clement. modò citata clericum qui se defendendo hostem occidit, non esse irregulare: quod ergo qui per leuissimam culpā veniale, causam dedit homicidio, scilicet, quia non vsque adeo perspexit an citra illud poterat se defendere irregularis fiat, nescio quis credat. ¶ Primum igitur argumentum erat de Lamech, qui Gene. 4. fatetur occidisse virū in vulnus suū: nēpe qui, vt omnes habent interpretes inter venandum, Cain latentem, putans se feram occidere, iaculo infixit. Ad hoc igitur respondetur, non satis circumspectus fuit, vt alij aiunt, cum oculi iam sibi caligarent ducatu pueri id incautē fecisse: ea signorantia quæ ipsum in culpā coniecit. ¶ Ad secundū respondetur quod qui mulierem prægnantē pulsat, idem iudicium subit, vbi periculū est abortus, atq; homicidij: nēpe qd si ex intentione faciat moraliter peccat: & si casu, tātā delinquit culpa quāta fuit in causa. Quod si foetus erat animatus, fit vere homicida, atq; adeo irregularis. ¶ Ad canon. aut adductos i tertio arg. satis superq; respondēt. Nemine em irregularitatis suā cōdemnat, nisi eū qui vel operā rei illicitæ dederit, vel in re licita fuerit negligens.

QVÆSTIO SECVNDA, De mutilatione membrorum.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 65.

ARTICVLVS.

Vtrum quempiam suo mutilare membrum sit licitum.

essetq; personæ vtilis. ¶ Secunda conclusio. Rursus dum membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit, ex voluntate ipsius ægroti abscindi potest ad eius seruandam vitam. Probatur. Nam vnusquisque ius habet propriam seruandam vitam; ergo dum abscissio membri necessaria est, tunc perinde atq; alia medicaminum genera potest illam quisq; sibi optare. Quare & auctoritate etiam parentis, aut alius gerentis eius curam, citra publicam facultatem id fieri potest. ¶ Tertia conclusio. Extra hos duos casus nulli per publicam auctoritatem, neq; per consensum priuata personæ licita est mutilatio. Probatur, quia vita totius ex membris constat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neq; mutilatio. ¶ Adnotandum ergo discrimen est quod propter spirituale vitium licet quidem reipublicæ hominem mutilare, non tamen ipsi priuata personæ: sed vice versa, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrum consilio medici abscindi permitti, non tamen hoc reipublicæ munus est, ut eum cogere possit. Et ratio est: quia vnusquisque est vite custos: reipublica verò boni communis. Quo fit vt licet homicidium non nisi ob culpam fieri possit: mutilatio tamen licita etiam sit propter corporalem salutem. ¶ Sed nunquid non potest reipublica, aut pater, aut pater filium, aut subditum cogere, vt dum ad salutem fuerit necessarium membrum sibi permittat abscindi? Respondetur qd reipublica in hoc nullum habet ius; prælati verò cogere possent subditum propter singulare obedientiam, illi promissam, vt medicamina admittat que commodè recipere potest. At verò quod ingentissimum dolorem in amputatione membri, aut corporis incisione ferat, profecto nemo cogi potest: quia nemo tenetur tanto cruciatu vitam seruare. Neque ille censendus est sui homicida. Imò vera est illa Romani vox dum crux illi aperiretur. Non est tanto dolore digna salus. ¶ Tertia deinceps conclusio absque alia exceptione generalem continet veritatem. Nulla enim de causa, præter iam exceptas vili licet a se membrum truncare. Summa enim videri potest ad extirpandos carnis agones: quam ob causam Origenes in Histo. Ecclesiastica lib. 6. cap. 6. fertur sese castrasse: quo ad literam, vt fortè arbitratur, verbum implet euangelicè de eunuchis qui se castrauerunt propter regnum cælorum. Quod tamen flagitium illi fuit, vt decretum habet Concilij Nicenico. si quis a medicis distinetur, licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuendum. Neque verò Marci factum qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate refecit, nè inuitis sacris initiaretur laude dignum est, nisi reuelatiõe aliqua protegatur. ¶ Hoc autem restat haud dissimulandum dubium, vtrum qui, vt exempli gratia dicamus, ferro manum haberet, aut quoduis aliud membrum muro illigatum ignis flammam ipsum iam iam inuasurum, aut irruentes hostes aliter effugere non possent quam membrum sibi amputando, id sibi liceret. Apparet enim nequaquam id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi haberi videtur, atque ille quem supra refutaui. Videlicet, si quis tibi mortem minaretur, nisi tu tibij ipsi membrum refeceres. Diximus enim id tibi non licere. Respondetur nihilominus non esse simile: imò in præsentem euentu, nisi meum me fallit iudicium, ius illi misero fauet vt illo modo mortem euadat. Nam quando alter tibi minatur mortem, ab extrinseco est abscissio membri necessaria: & ideo tibi non licet: quando verò alligatus es, iam est ab intrinseco. Quare sicut si te canis detibus teneret posses partem illam incidere: & si oclusus esses, exire de fenestra posses, cum periculo frangendi membri. Simile ius est in casu nostro. ¶ De irregularitate verò tam mutilantium quam mutilatorum vt dicere pergamus, certum est mutilantem irregularitatem contrahere. Nam cum tot capitulis citatis in titulo de homicidio constitutum sit, homicidium irregularitatem inducere, & membrum quodcumque pars sit vite: consequens fit vt mutilator quadantenus homicida censetur, hoc est membri occisor, atque adeo irregularis: vt optimè doctores notant post glossam supra citatam in Clement. de homicidio. vbi ambo componuntur verba, occidere & mutilare. Quare non sufficit ad irregularitatem quod quis membrum debilitet: imò fortè neque quod ipsum citra detractionem mortificet. Nam poenæ sunt restringendæ: & iura non loquuntur, nisi de mutilatore. ¶ Adnotauit autem eadem glossa intelligendum esse mutilationem membri principalis: atq; hæc tenis rationi consonat. Exemplum autem quod subdit, nempe quod abscissio digiti irregularitatem non inducat, non vsq; adeo veritatem continere videtur: tam etli pleriq; Iuriconsultorum in eadem persistant

Ad notandum discrimen.

Rogatio.

Solutio.

Vox Marij

Origenes.

stant sententia, cum hac moderatione, quòd digitus ille non fit index aut pollex, quibus diuinum corpus apprehenditur. Et ratio eorum est, quòd cæteri digiti non sunt principalia membra: vt pote qui præcipua non habeant officia: iuxta verbum Apostoli ad Roma. 12. vt est oculus, & manus, &c. At verò fortè probabilior est contraria Caiet. assertio: nam re vera digitus quisque officium habet, licet non ita præcipuum sicut pollex aut index. Qui autem particulam tantum digiti sibi vel alteri abscinderet, eò non esset irregularis, quòd parum pro nihilo reputatur. ¶ Quo autem ad mutilatos & truncos descendamus, id primum adnotandum, ob allam rationem eos haberi irregulares quam mutilantes. Illi enim quia se cruciantur, inhabiles facti sunt: isti autem quia suo ipsorum corpori habitu inepti, ac perinde indecentes existunt, vt sacris altaribus ministrarent. Nam & antiquitus vt Leuit. 22. memoriæ præditum est, nullum animal quod cæcum esset aut tricum, aut fractum, aut testiculis sectis aut tunsis, licebat offerre Domino. Etenim si ad principum mensas tales non admittuntur administrari, multò minus eos decet diuina mysteria tractare. Hac enim ratio in concilio Niceno eiusmodi corpore vitiatum ab ecclesiastico munere abacti sunt, vt can. si quis a medicis. 75. dist. refertur. Post quæ sanctio nem subsequuta sunt alia tam concilij Arelatensis q̄ Gelasij, atque aliorum pontificum: vt eadem dist. can. Hi qui, atq; alij, legitur. At qui illi præcipue à sacris functionibus inhibentur, qui sinistrè Euangelium audientes, quo carni resisterent, volentes secti sunt: qui bus canonibus post subscripsit Alex. 3. toto titu. de corp. vitiat. Imò & deformitas si grauis sit in oculo, quauis sit natiuitatis vitium, promotione prohibet. Qui autem sanitatis gratia medicorum consilio secantur, non ideo redduntur inhabiles ad sacerdotium: vt habetur eadē distinctiõe, can. si quis, p. egritudine. & de corp. vitiat. vtroq; ca. ex parte. Neq; solum membri principalis abscissio, qualis est manus, irregularitatem inducit: vt habetur cap. exposuisti eo. tit. q. imò & si quis partem digiti sibi abscidit: vt habetur can. q. partem. 75. distin. Sed intelligitur qd fit tanta vt sine scandalo tangere sacrosanctum sacramentum nequeat: vt exponitur de corp. vit. cap. 1. & ca. vlti. Et forsan leuior causa requiritur in mutilante vt fiat irregularis, quam in mutilato. Nam in mutilante abscindere di-

Matte.

Dubium.

Cait. opin. probabilior.

Dubium.

distin.

Concilij Niceni.

can.

Quæstio.

caract.

gularitate.

ment.

mutilatio.

Manus.

Opinio.

prædicti.

gitum, vt diximus, forsan sufficit quia membrum occidit: in mutilato verò requiritur qd fit vel insignis deformitas: siue a casu, siue a natiuitate proueniat.

Ad primum igitur argumentum principale respondetur, id quod est contra particularem naturam fieri posse secundum vniuersalem: vt ascensus aquæ ad replendum vacuum, testimonio nobis est. Quare et si membri amputatio deformis sit corpori: cõgruere tamè potest tum saluti eiusdem etiam bono comuni. Verum est tamè quòd respublice bene instituta, quam possunt maxime abstinent ab huiusmodi supplicijs. Primum nè poenam talionis à malefactoribus antiquo more exigant: scilicet oculum pro oculo, & dentem pro dente. Deinde nè dexteram amputent: quæ quidem detruncatio inutilem hominem reddit. Blasphemis aut optimo iure lingua abscinditur, & falsis testibus euelluntur dentes. ¶ Ad secundum respondetur, quòd cum vita non ordinetur ad alium finem ipsius viuientis sed solum ad bonum publicum, nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola reipublica illam habet potestatem: membra tamen ordinantur ad vitam: & ideo persona ipsa quæ suæ custos est vite, potest membrum causa vite recare. ¶ Ad tertium deniq; respondetur, qd abscissio membri corporalis eo est licita, qd necessaria esse solet vite seruandæ. At verò ad salutem spirituale nunquam est necessaria. Nam peccatum per quod anima mori, vbiq; & semper voluntati subiacet: aliis non esset peccatum. Et fidelis Deus, vt ait Paul. maiore homini tentationem non permittit, quàm ipse p. eius gratia superare potest. Quapropter verbum illud, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam: non eo dictum est qd esse possit vnquam necessarium: sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus amputandis, vt sancti interpretantur: & nos etiam pro modulo illic nostro expositum reliquimus. Vnde super illud Matthe. 19. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum: ait Chrysosto. Non per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationum interemptionem.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Chrysosto.

A R T I C V L V S. II.

Vtrum liceat patri filios, aut dominis seruos uerberare.

C Post

DOST mutilationem sequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia nō dubitat quin reipublicā id sit licitum, inquitur de patribus an liceat verberare filios.

Ad. 1. arg. partis negatue ex Aristote. Ait enim Philof. 10. Ethic. c. 11. q. patris pceptio vires non habet, neq; cogendi necessitatem, neq; vilius prorsus viri nisi sit princeps: verberatio autem quā dā est coactionis species: ergo id patribus non cōuenit, neque verò dominis. ¶ Secundo arguitur. Si id parentibus ac dominis licitum esset, cum ad fraternam correptionem pertineat, cuiuscūq; personæ idem suffragaretur ius, vt quilibet verberare corripiendo posset. ¶ In contrarium autem est illud Prouer. 13. Qui parcat virgā, odit filium suum. Et infra ca. 23. Noli subtrahere à puero disciplinam. Et Eccles. 13. Seruo maleuolo tortura & compedes.

Ad. 2. arg. D quaestione respondetur vnica conclusione. Patribus tātū ac dominis, aut paternam gerentibus curam, puta magistris ac pædagogis verberare licet subditos & flagellare: nequaquam tamen mutilare. Vtraq; cōclusionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationem ac verberationē hoc interest, qd mutilatio vsq; adeo est maior verberatione nocuentum, vt sit irreuerabile: quale non est verberatio: vt pote quæ sensui duntaxat dolorem incurrit: igitur cū vita totius ex vita membrorum constet, fit vt ad eundem præcisē legitima mutilatio pertineat ratione præminis, qui in vitam ipsam habet potestatem: quæ quidem functio penes solam est rempublicam. Verberatio autem ad faciliorem castigationem, præoptiorē quæ correptionem spectat: nihilominus & hæc quādam autoritatē exigit, quam verberans in eum qui vulpat exercet: hanc ergo cum primis pater habet in filios: post vero dominus in subditos: ac demum in discipulos & pupillos magister ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publica vigent potestate, ambigi non potest. ¶ Res est facilissima. At quauis de patria potestate, scilicet quāta sit in filios, lib. 1. q. statim prima dictū sit nihilominus hic forsā studiosus roget quoniam iure negatiua cōclusionis pars fulciatur. Apparet enim iure naturæ liberum esse patribus, non solum verbere, sed etiam mutilatione, & si opus esset, eadē etiam in filios animaduertere. Nam illo iure illis incumbit liberis educare, & moribus instituere: quæ quidem institutio se ipsimē exposcit muti-

Conclusio unica.

Obiectio contra cōcluf.

lationis mortisque vindictā. Secundo arguitur. Statim in mundi primordijs nō erat alia respublica quā domestica: nempe dum sola familia Adæ orbem possidebat: tunc ergo cum necessaria esset publica scelerū vindicatio, consequitur vt patri id incumberet munus. Enimverò Cain dignus erat supplicio capitis nisi ei Deus peperisset: quod & reus ipse metu illo maximo, Qui inuenerit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrem. Ad hæc, si aliqui essent mortalium sic cipe, sed vnaquæque domus seorsum viuaret, tunc profecto ratio ipsa docere videtur, vt eos qui cōmeriti essent mortē, pater posset vel auus eisdē supplicio addicere. ¶ His veruntamen non obstantibus respondetur ius ipsam naturæ parentibus cuiusmodi vltiones interdere, soliq; publica potestate tribuere. Idque iure gentium esse confirmatum. Vita enim humana vsq; adeo non debet absq; meditatiſſimo iudicio & iuris ordine extingui, vt id non debeat tantæ multitudini committi quanta est parentum, qui neque leges sciunt, neq; causarum merita pendere omnes possunt. Quocirca sic parentibus educare filios natura concessit, vt tamē lineam præscriperit quousque sua facultas procederet, & vnde publica inciperet. Vt si filius, cautum est. C. de patri. potest. & l. Prætor. ff. de iureiur. §. præterea. Et ad secundum argumentum iam loco citato lib. 1. quæst. 1 respondimus. Adam habuisse publicā potestatem iure dominij orbis quod penes scētū temporis erat: aucto verò mortali genere, orbeque iure gentium per familias distributo, vnaquæque habuit suum principem.

Quapropter, vt ad aliud respondeamus, qui vagi nunc viuerent, seorsumq; & priuatim absq; republica, contra hominis naturā degerent vitam: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatilis. Quare ab illis nullum sumitur contra præsentem veritatem solidum argumentum. ¶ Mutilare ergo parentibus non licet, neq; mortalium vili præter publicam potestatem, sed fuisse cadere aut ferula. Id enim est illis iure naturæ cōcessū. Homo namque tribus vjs ad virtutem instituitur: nam & ratione ducitur, & metu cogitur, & allicitur præmio: antea ergo quā rationis fidus eluceat, natura prouidit, vt puer & metu cogatur & afficiatur munusculis. Quapropter institutio paternam, quæ prima omnium

Rō. dicitur.

Solutio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

omnium est, his duobus vitur. Vbi verò iā ratio suo fruitur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atq; adeo sub publica potestate. ¶ At verò parentum verberatio, nō vt que adeo atrox esse permittitur vt habetur citatis legibus. C. & ff. Quare Paul. ad Ephes. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Et infra. Et vos domini eadem facite seruis remittentes minas. Vbi tam parentes, quā domini admonentur, tum nē minis suos acerbis exterritēt: tū præcipuē, vt dum bili correpti acerba minantur, non se obligatos adimplere arbitrentur: sed potiùs quæ perturbato animo cōminati sunt, sedato post cōdonēt. ¶ Ex quo fit patre inter corripiedū filium posse lethaliter peccare: nēpe si iracūdia non illi sit rōnis miles, sed dux, q̄ illā suppeditet, & ad eandē iracundia p̄uocet filiū. Imò verò si ex odio in filiū animaduertit, acrius hac rōne peccat q̄ extrāneus. Est enim apprimē animaduertent dum discrimen iuter patrem & iudicē. Publica em potestas, vt supra dictum est, nō tā reo ad emendam consulit, quā cōmuni bono ad vindictam: patri vero, ac domino, & pædago non alia ratione verberare suos fas est, nisi quo ad eius emendationem salubrius ei consulitur. Quare & pro atate, & pro conditione, & ingenio pueri corripiedus est. Imò & Quintil. & qui de educatiōe puerorū scripserunt, non cōsulunt vt nimio rigore parentes in suos natos inchantur. Nam si sint bene nati, solent eos illo rigore ignauos facere ac meticulosos: si verò duri sint ingenij, duriores illos efficiunt. ¶ Sequitur ex his secundō solutio dubitationūculæ, an liceat parentibus vulnerare filios: aut dominis seruos. Quatuor em sunt læsionū genera. Interfectio, mutilatio, verberatio, & vulneratio, hoc est vulneris inflictio: q̄ & fuste fieri pōt, & gladio, per dystrasiam & discōtinationem membri citra mutilationē, quare ad atrocem verberationē pertinet, quæ neque parentibus licet, neque verò dominis. ¶ Post hæc verò rogitas, vtrū liceat etiam eisdem œconomicis præsiditibus filios aut discipulos verberare etiam clericos, & an incurrant canonem, si quis suadente. De hoc loquitur Syluest. verb. excommunicatione. 6. §. 4. Et quidem Panormi. super capit. cum voluntate. de sentent. excom. distinguit, quod si sint in minoribus ordinibus licet eos verberare correptionis gratia. Atq; id videtur colligi ex eodem capi. §. si verò.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Quæstio.

Nam dicitur quod possunt clerici seniores, zelo deuotionis adolentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere: tamen statim sine distinctione subditur quod possunt etiā obtentu prælationis & magistrerij subditos scholares percutere: & expressē, capi. ex tenore. habetur qd Prælato liceat verberare inferiorem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo inferet Syluest. qd si prælato id licet, eodem iure liceat patri. Et sic dissecantur iuriscōsulti de his subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possint. ¶ At verò his nō obstantibus de prælato, nullatenus in dubium venire potest quin possit subditos etiam sacerdotes flagellis cadere more cōsueti: vt patet in Decretis, dist. 45. per totū. An verò ex bili arrepto fuisse possit eos ferire, nescio an liceret: quia cum modus nō sit cōsuetus, minimē apparet tam castigatio quā iniuriōsa læsio. Attamē cōsequentiā à prælatis ad parentes non est tam liquida quā Syluest. arbitrat. Nam prælati habent publicam potestatem ac iurisdiccionē cum vi cōerciuā: parentes verò ac relictionē nisi œconomicam. Nihilominus non esset omninō condemnandū, quin magistris possint etiam discipulos ferula verberare, celsi essent in sacris. Sed de hoc standū est vsui & foro ecclesiastico. ¶ Si verò dubitas vtrū dū corripiedo excesserit, seu prælatus sit seu pater canonis sententiā incurrat. Responso quod quauis aliquo modo excedat, etiā vsque ad sanguinis effusionē, dū tamē id præter suam intentionē accidat, non est censendus incurere: postq̄ dat operam rei licite. Neq; potest homo tā attentus esse quo minus virtutis litem transgrediatur. Quādo verò vsq; adeo esset excessus enormis, vt ordinij iudicium existeret, tunc sanguinem fundens, canonē incurreret. Quapropter eadē distinctione, cano. cum Beatus Paulus. & cano. disciplina. admonētur lenitatis prælati: nēpe nē tam immodicis verberibus quā salutaris verbis suos subditos instituant.

¶ De marito autem vtrū vxorem verberari ius habeat, respondetur non esse illis de negandum: quandoquidem vir, vt ait Paul. caput vxoris sit: vt tū eodē iure dedecus est, atq; adeo nefas, nisi grauisima ingruente necessitate. Sunt enim barbari, qui vxoribus vt mancipijs vtuntur: vt. 1. Politi. author est Aristote. Cum enim duo sint in carne vna, æqualitate quadam esse decet complexos,

Legitimas latio propo- ste quæst.

Scrupulus.

Responso.

Aristote.

Ad. 1. arg. Ad primum igitur argumentum respon-
detur, quod et si secundum Philosophum
pater vim non habeat coercivam: quia do-
mus non est perfecta respublica sicut civitas:
id tamen duntaxat fit inde consequens quod non
possit aut occidere, aut mutilare aut alia irre-
cuperabilia nocumeta infligere: haud tamē
vetat quin levioribus verberibus possit vti.

Ad. 2. arg. Ad secundum respondet, quod et si unicuique
licitū sit disciplina alios instituire & fraterna
correctione admonere si sua ipsi sponte audi-
re velint, ad id tamē cogere nemo potest nisi
quod curā alterius gerit: quales sunt parentes, dñi,
pædagog: quibus ideo solis pertinet verberibus
castigare. Adde quod etiā iustū istorū potest corū
minister idem facere: sed præterea id nemi-
nī licet. Quare etiam si in flagranti delicto la-
tronē tua depradantē occupes, tantū tibi li-
cet resistendo eum percutere, non tamen fu-
giētē per modum vindictæ: nisi adeo esset
levis verberatio vt pro nulla duceretur.

ARTICVLVS. III.
Vtrum licitum alicui sit carceri quempiam
mancipare.

Primū arg. **P**ost cædes, vulnera, & verbera
sequitur vt de carcere etiā dica-
mus, vtrum licitū sit hominem in
ipsum includere. Arguitur etiā
a parte negatiua. Homo suapte natura est li-
ber: secundū illud Eccles. 1. 5. Deo reliquit ho-
minē in manu consilij sui: libertati autē incar-
ceratio obseruatur: humanæ ergo nature re-
pugnat, atque adeo nemini licet.

2. Argumē. Si hominē carcere coercere liceret, id maximē
ad cohibendū illū nē malefaceret: si autē illo
sine licitū esset, idem cuiusque cōpeteret ius:
nam cuiusque licet proximū suū a malo cohi-
bere. Cōsequens tamē est falsum: nam inter
alias iniurias cōnumeratur: quod quidem eo gra-
uiores sunt quo in personā inferuntur: quæ
plures habet coniunctas: nam tunc iniuria quod
vnum tangit, multos attingit: ergo id nequā
quam licet. In contrarium est Historia Le-
uit. 24. vbi quidam legitur in carcerē de pec-
cato blasphemix intrusus.

1. Cōclusio. Ad quæstionē duabus cōclusionibus re-
spondetur. Prior est. Publicæ potestati,
eidemque soli fas est subditos in carcerem oc-
cludere, siue ecclesiastica sit, siue civilis. Pro-
batur pars vtraque conclusionis. In bonis cor-
poris tria per ordinem cōsiderantur. Primū
eius integritas, cui per occisionē ac mutila-

tionē nocet. Secundū, sensualis delectatio ac
voluptas quæ per verberationē impeditur.
Tertium: membrorum vsus qui per carceres, perque
alia quæcunque ligamina cohibetur. Primum
autē nocumētū propter eius grauitatē so-
li reipublicæ, vt dictū est, referuatur. Secun-
dū verò, quoniam leuius est, parentibus ac do-
minis pmittitur. Tertium ergo, cum non modo
via sit ad primū, verū & quædā eius inchoa-
tio: nā ob id reus carceri mancipatur vt vel
auditus supplicio deputetur, vel ob leuius cri-
men illam luat poenam: concedens est, vt ei-
dem soli reipublicæ sit deputatū, penes quā
potestas est vitæ & mortis. Quocirca neque
parentibus neque dominis id licet. Hinc fit
carcerū duplicē esse vsum in republica. Ser-
uiunt namque & ad cōseruandū malefacto-
res dum corū causæ tractantur ac decidunt,
& præterea in poenā: qua plurimū ecclesi-
astica potestas vtitur, dū ad verbera procede-
re non potest. Et quod de carceribus dictū est,
idem & de exilio censendū. Pariter enim li-
bertati cōtra pugnat. Quin verò vt perpetui
carceres, ita & exilium morti iure æquiparā-
tur: atque adeo parentes non possunt in exiliū
mittere filios: licet possint ab eo loco eos elō-
gare, qui eorum moribus pestilens est.

Posterior cōclusio. Qui cuiusmodi iniurio-
sas lesiones præter iuris ordinē illis intulerit
personis, quæ alias sibi habent coniunctas, ex na-
tura rei, si cetera sint paria, grauius delinquit
quàm si alijs quæ consanguineis careant & ne-
cessarijs, easdem obtulerint. Tacti aliunde,
nēpe ex qualitate personæ possit etiā aggra-
uari peccatū. Personas coniunctas in præsen-
tiarum appellamus in primis consanguineos
& affines: vt patrem, filium, generū, leuius, &c.
vel alia necessitudine œconomica copula-
tos: vt maritū, vxorē, patronum, & similes.
Quin etiā & extra domū amicos atque alios
necessarios, conclusio est clara. Nam quan-
to iniuria & detrimentū in plures profundit-
tur, tanto grauior est: omnes autem con-
iuncti quodammodo eadem repræsentant
personam. Nam filius est aliquid patris: &
vxor aliquid mariti: quinetiam amicus alter
ego. Quapropter qui vnum lædit, in om-
nes iniurius est. Adde quod etiam dum illi
personæ cum qua delinquit iniuriam non
infern, potes & coniunctam lædere. Nā dum
tibi vxor in adulterium sua sponte consen-
tit, aut puella in stuprum, licet volentibus
iniuriam non facias, illam tamen inferns ma-
rito ac patri. Quod autem aliunde possit ex-
cessus

Duplex v-
sus carceri
in republi-
ca.

Posterior
cōclusio.

Rō cōtra.

cessus fieri, patet. Primum ex dignitate per-
sonæ: vt si principem vel optimū virum, vel
viduam, vel orphanum, iniuria lacesas, inde
gravius peccas. Vnde Ecclesi. 3. 5. Non
despicias preces pupillæ, neque viduam si ef-
fundat loquelā gemitus. Hic autem D. Tho-
mas nil de illo in præsentiarum meminit, quod
in alterum sibi cōiunctum iniurius est: vt si
patrem occidas aut fratrem (hæc enim scelera
iam speciē mutant): sed loquitur de perso-
nis cōiunctis ipsi læso: vbi species delicti non
mutantur, sed per accidens crescit culpa.

Ad. 1. arg. Ad primum igitur argumentum respon-
detur quod licet homo suapte natura li-
ber sit, tamē dū delinquit per abusum
eiusdē voluntatis, ius perdit quod habet ad
membrorum vsum: & ideo meritō carceri mā-
cipatur. Exemplo nimirum Dei, qui licet fe-
cerit liberum hominem, quandoque eum ar-
ceat: iuxta illud Iob. 5. qui dissipat cogitatio-
nes malignorum nē possint implere manus
eorum quod cōeperant: licet quandoque per-
mittat eos suis obsequijs animi morbis. Pari-
ter namque respublica non de omni culpa car-
cere tenet reum, sed de grauioribus. Ad se-
cundum respondetur quod solummodo parē-
tes retinere filios possunt, ac domini seruos
occlusos in paruum tēpus, tam in poenam,
quàm ad eos cohibendos: nam inclusio illa
non habet rationem carceris. Alijs autē pri-
uatis id non licet. Quoniam et si cohibere
quisque possit fratrem a malo fraternē corri-
piendo, neutiquam tamen inferendo vim.
Quin verò priuati carceres pro enormi deli-
cto indicantur puniunturque in republica:
sed tantum licet unicuique delictorem qui
sibi iniuriam irrogauerit ad horam detine-
re, dum cum tradat iustitiæ ministris.

QVÆSTIO TERTIA,
De furto.

ARTICVLVS. I.
Vtrum furti definitio sit bona.

Secundum rerum ordinem,
si pretium earum ac digni-
tatem æstimes, post homi-
nidium, quo summum bo-
norum temporalium adimie
dicendū statim erat de de-
tractione ac murmuratione, quibus honor
famaque lædit. Hæc enim plures habentur, quæ
bona externa. Melius est enim, inquit Sa-

piens, nomen bonum quàm diuitiæ multæ.
Attamen lucidior fiet dispositio si non hunc,
sed alium cum sancto Thoma insequamur
ordinem: nempe si prius iniurias expediamus
quæ factō cōmittuntur, ac deinde ad al-
ias discurremus quæ cōmittuntur verbo.
Nam ratione operis criminiosior iniuria in
est in factō, quàm in verbo. Atqui S. Thom.
quæstio. 66. duos hic articulos de dominio
præmittit, quod nos ceu primum fundamē-
tum materiæ iustitiæ atque iniustitiæ cōmu-
tatiuæ, superiori lib. præcicimus: vbi per om-
nes suos numeros dominiorum materiæ de-
duximus. Primus enim articulus Diui Tho-
est de rerum possessione in genere: quæ ho-
mini statim condito diuinitus concessa est.
De qua quidem re. quæst. 1. disputantes cō-
stituimus soli Deo in primis rerum domi-
nium iure creationis competere: non modò
quantum ad earum vsum, verum etiam quā-
tum ad earum naturas: quas vtique creare,
annihilare, & alterare præter leges natu-
ræ potest. In creaturis autem corporalibus
solum hominem ostendimus esse rerum do-
minum: ea scilicet ratione qua libertatē sua-
rum habet actionum ac dominium: Brutū
verò minuit: ac multo minius rem vllam in-
sensibilem. Secundum autem S. Tho. adie-
cit articulum de dominiorū diuisione, quā
quæstio. 3. factam esse monstrauimus iure
gētium: rationesque latè subiecit, ob quas
collapsæ naturæ ac prauis affectionibus sub-
ditæ diuisio talis congruat. Cum ergo tam
copiosè illic discussa hæc reliquerimus, non
est quòd sit hic nobis de his articulis verbū
aliud faciendū. Primus ergo articulus præ-
sentis quæstionis, est de nomine ac definitio-
ne furti: qui apud Diuum Thom. est tertius.
Et arguitur a parte negatiua, quod furti definitio
quam S. Thom. ac Theologi cōstituerunt,
curta mancaque sit: videlicet, Furtum est oc-
cultæ acceptio rei alienæ. Furtum non solum
in acceptione consistit, sed in retentione: quā
diu eniat quod furtiuit non restituit, furti
teneris: ergo non satis est dicere acceptio.

Secundò potest quis non modò alienā rem, ve-
rum & propriam quā penes alium deposue-
rat vel impignorauerat furtim capere: quod si
alterū celauerit, iniuriā illi irrogat: ergo ad
rationē furti non requiritur acceptio rei alie-
næ. Tertio. Id quod peccatū minuit non cō-
stituit rationē culpæ: occultè autē delinque-
re peccatū minuit, cum quòd indicium sit ve-
secundariæ, tū quod scandalum illa ratione cauea-

1. Argumē.

Tertium.

In contrariū est qđ definitio debet esse brevis cōpendiosaq; oratio: sed tribus illis vobis satis furti natura deprimatur: ergo definitio pluribus onerata redundaret.

De furti tam noīe quā definitione non nullā inter doctores varietatē reperias. Isidorus nanq; lib. 1. c. eō qđ furtū clancularia acceptio sit, putat fur à furuo dici, id est à fūco & atrone: nēpē quōd nocturno vtitur tēpore. Idem at Varro de re rustica lib. 14. Neq; verō Iuriscōsul. ff. de fur. l. 1. hāc reiecit etymologā: quāuis & alterā subijciat: vt. f. à ferendo sine ab auferendo dicat. Nam & Grēci fures, Phoras, appellant à phēro.

Sentētia Isidori de origine noīs.

Definitio furti secundū Iuriscōsultos.

Vitū Iuris cōsultorum in definiendo.

Reprobāt prāterita definitio.

Tria requirunt ad ratiōem furti tria requiruntur. Primū quōd nēm furti.

Perparum tamē refert. Attamen de definitione Iōgius Iuris interpretes à Philosophis discrepant. Ait enim Paul. eadē. l. furtum est cōtractatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiā vūs eius, possessio. nēv, quod lege naturali prohibitum est admittere. Et addunt alij qđ sit cōtractatio rei mobilis: ppter eā qđ Institut. de vsucapio. §. qđ aut. habetur furtū non fieri loci, aut fundi: ac tandē adijciunt, inuito domino. Est tamen Iuris doctoribus in more dum gen? aliquod definiunt species omnes in definitione subnotare: philosophi verō cōpendio rei naturam exprimit, quā post diuisionibus expllātius euoluunt. Quare definitio autore Aristot. debet esse breuissima oratio quæ rei naturā cōpendio explicat: qualis illa est, Furtū est occulta acceptio rei aliē. In primis em̄ cū cōtractatio solum rei contactū significet accōmodatiū dicitur, acceptio, hoc est, vsurpatio. Mox amplo nomine rei aliē, copio sius res omnes furto captas cōprehendimus quāuis si dicas, rei mobilis. Haud enim tantū res mobiles, verum & immobiles furto capiuntur, dum subdole possidentur. Quocirā cā nihil opus est exprimere, rei vel vūs: nā qui re aliena inuito dño vtitur, rem quodāmodō alienam capit: hoc est vsurpat. At qui in hoc quod dicimus, occulta, satis significatur fraudulentiā: nam qui clam dño rem capit, fraudē necit. Atq; eodē verbo designat acceptiōe fieri inuito domino: nā ignorantia causa est inuoluntarij. Id autē quod adijciunt, lucri faciendi gratiā: nō solū superflue, verū falsē adhibēt est, qui em̄ rem capit alienam, quā influmē projiciat aut incendio tradat, furti reus est: tēcti dum id facit nō lucri cupidus, sed vt iniuriā inferat id faciat. Igitur ad ratiōem furti tria requiruntur. Primū quōd rationē habeat iniustitiā, in cuius genere cō-

stituitur. Et hoc exprimitur cū dicimus, acceptio. Intelligitur enim inuito dño, quæ contrariatur iustitiā tribuenti vnicuiq; qđ suū est: extenditurq; ad eō ad detentionē. Secundū est qđ differat ab alijs iniustitiā speciebus. Et hoc in specie designatur dum dicit, rei alienæ: puta ab eo possessor, qui eius est verē dñs. Nam qui vel mēbrū alteri abscondit, filiāve aut vxorē rapit, quibus abutatur: non fur sed mutilator est, aut raptor, aut adulter. Tertiū est qđ propriā rationē furti cōplet, ac demū illud à rapina & latrocinio se iugit: videlicet qđ clanculō fiat. Oratio ergo horū triū explicatrix, genuina est definitio furti: videlicet, occulta acceptio rei aliē. Hinc fit ineptē diuidi furtū in fraudulentiā occultāq; acceptiōe & rapinā. Furtū quippe nō est genus ad rapinā, sed species illi opposita. Iniuriōsa ergo acceptio rei aliē est qđ primō diuiditur in furtū & rapinā seu latrocinium, vt articulo proximo patebit. Vtraq; tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nam si qđ furto rapitur res est sacra sacrilegiū dicitur: si verō est possessio reipublicæ, dicitur peculatus. De vtroq; legitur. 23. q. 4. can. quid ergo. si aut furtū fit de grege disperso, dicitur abigeatus. Et qui pecora sic vel armēta abigit, nuncupatur abigeus. De quibus extat tit. 47. lib. digestorū. Quarta deniq; species est plagiariū siue plagium: puta furtū hominis vt vclatur. De quo etiā extat titu. ad. l. Flau. de plag. Et em̄ qui seruū vel ancillam dño suo auferit, verē fur est: si fides enim seruus vt pecus. Nisi ancillā in tēpus caperet, turpitudinis gratiā ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de causa rapit virginē. Quid autē si qs filios aut vxorē alicui auferret, vt venderet, vtrūm esset furtū: iam superiori lib. responsum est, qđ cū pater non sit verē dñs filiorū neq; vxoris, illud nō est furtū, sed plagū vel captiuitas. Contra hęc autē forsā quis arguat. Obiectio. Dum filius clam patre, vxorēve nesciētē marito aliquid ei surripit, accipit rem aliē: & tamē neuter censetur fur. Respondetur qđ vbi res nō est tanti pretij non censetur filij acceptio, furtū: eō qđ nō fiat inuito dño. Quicumque em̄ parentū iure præsuntur pro conditione sua & statu indulgere filio minoris sumptus, & multō iustius bene adnotauit. Syluester. Quādo verō res esset magni ponderis, ita vt meritō pater aut maritus cēseret inuitus, profectō verē esset furtū, vt bene adnotauit. Syluester. uel. verb. furtū. §. 1. & teneretur filius ad restitutionē

Ad 1. q. 2.

Ad 1. arg.

Ad tertium s. Thom.

Prima obiectio

stitutionē si peculū haberet castrensē: hoc est militaria stipendia, vel alia bona libera: vel saltē postea in diuidenda hæreditate id patefacere. Et pariter de vxore censendū. Tā et si quantū ad excoicationis censuras nunquam præsumentus est pater tā acri spiritua li mucrone aut vxorē aut filios fauciare. **P**ER hęc ergo clarent argumentorū responsa. Ad primū nanq; respondetur qđ peccati occultatio esse potest aut causa ipsius aut circumstantia. Causa scilicet quando delinquens occultatione vtitur vt tutius delinquat: vt patet in fraude & dolo. Quare tunc non dimittit peccatū, sed suam per se cōstitutit speciem, puta furti (vt dictū est) vt distinguitur à rapina. Tunc autē occultatio est circumstantia quādo is qui peccare decreuit ob verecundiā aut ob cauendū scandalū in tenebras se abdit vt suam expleat libidinem: & tunc dimittit rationem peccati. **A**d secundū argumentū respondet D. Th. detinere alienum inuito domino eandē habere rationē nocuenti atq; iniustam acceptiōe ac perinde ad rationem furti reduci, super quo responso multa Caieta. cōmentatur. At verō cū bis libr. præcedenti, nempē. q. 6. artic. 1. & q. 7. artic. vlti. hoc satis fuerit à nobis discussum, non opus est plura hic adhibere. Sed recole, præceptum restitutionis affirmatiū esse, præcipiens bonum opus: includit tamē negationem retinendi quæ est prohibitio mali: qua ratione affinitatem habet cū furto. Igitur hoc quod est detinere, non adhibet peccatum nouum illi quod est accipere: sed est illius continuatio tanto grauior, vt illic diximus, quanto diuturnior. Si autem nouus adhibeatur positius actus, scilicet si proponas nō reddere, aut si re aliena ad consumendum vtaris non proponens damnum soluere, illi actus sunt multiplicata delicta, cōtra eandē negationē nō retinendi includam in eodem præcepto. At verō cōtra affirmationem restituendi recenter peccatur quoties retinens alienum aut videt dominū egere, aut eum petere audit: nam tunc nouo iuris merito restituere tenetur. Ad tertium argumētū subobscure idē. S. Doctor respondet. Sensus eius tamē est, qđ qui rē suam qua penes alium est, videlicet penes illū qui illā vel rapuit vel in deposito custodit, furtim rapit, fur ob id censendus est: quod licet simpliciter sit sua, est tamē alterius secundū quid: scilicet vel quantū ad custodiā, vel quantū ad detentionē. Videtur autē hęc solutio

nōnulla cōplicare falsa. Primum qđ res rapta nullatenus raptoris est: res em̄ illius tantū esse dicit, qui iure possidet, qđ latroni nō cōpetit: imō detinendo mortaliiter peccat. Secundō hęc solutionis sentētia falsa est: nēpē qđ qui rem capit suam furtū faciat: quandoquidem nō solū vulgari sermone, nō reputatur fur nisi qui alienū capit, verūm & iura id decernunt: vt patet in. l. si is qui rem. r. ff. de furtis. vbi habetur quōd qui rem quā cōmodauit surripit, nō est fur. Quapropter si postquam res quispiā ex me inuiti, vi statim ab eodem extorqueam, non ero furti reus. Respondetur mentē Sancti Thom. legitimam esse quā ipse statim arti. 5. eiusdē quæst. patefacit. Si enim ego apud quēdam rem meam deposui, vel ille mihi eripuit, & clam illo accipio, propterea cēso fur: quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex conscientia mihi restituere, & eadem ratione si auferā à latrone ipso infcio. Atq; hac de causa ait rem illā quodāmodo esse illius seruantis depositum nēpe quantū ad ius custodiendi: quietiam & illius qui rapuit: quia debet illam seruare ad restituendū. Quare ego nō possum priuata autoritate vi aut fraude illam capere.

Solutio.

ARTICVLVS. II.

Utrum furtum & rapina specie differant.

Vanus ex præcedenti articulo. solutio huius quaestionculæ facile colligatur: maioris tamen claritatis gratia de eadem differētia rursus quaeritur. Nempē an inter furtum & rapinā sit specifica differētia. Arguitur nāque à parte negatiua. Primum qđ nō videtur differre nisi tanq̄ occultū & manifestū, quæ quidem qualitates in alijs peccatorum generibus non variant species: vt si in publicum peieres aut in secreto. Secundō, quia differētia specifica à fine & formali obiecto sumitur, quod furtū & rapinæ idem esse videtur: nempē vsurpatio alienæ rei. Tertiō, videtur rapitur pecunia ad vtendū ea, ita & puella ad abutendam: raptus autē puellæ siue publicæ siue secretæ, speciem nō mutat: ergo neq; raptus pecuniæ. In contrarium autem est Philoso. 5. Ethico. cap. 2. vbi furtum & rapinam diuersas species constituit. **A**d quaestionem breuissima cōclusionē respondetur. Furtum & rapina differūt specie. Probatur. Differētia specifica actiū attenditur penes formalem, eandemque

1. Argum.

Secundum.

Tertium.

Aristote.

Cōclusio re sponsiua. Probatio cō clusionis.

Aristote.

proximā differentiā obiectorum : hæc aut in furto & rapina est specificæ ergo eiusmodi crimina differunt specie. Probatur minor. Vicia hæc ambo in hoc conueniunt q̄ sunt commutatiuæ iustitiæ aduersa, quatenus p̄ vtrāq; istarum acceptionum iniustum fit, puta ius alienum violatur, iniustum autem, vt illic habet Aristoteles, nemo nisi iniustus contraque suam voluntatem patitur : inde ergo actiones istæ iniuriuæ sunt quod contra voluntatem domini fiunt, qui ideo inuoluntarium patitur: at verò inuoluntariū, vt. 3. Ethico. author est Aristote. dupliciter fit: nēpe aut per ignorantiam aut per violentiam. Furtum autem ex sua ratione dicitur acceptionem ignorante domino: rapina verò eodem conficio ac vim patiēte: ergo furtum & rapina differunt specie. Itaque non ad rationem alieni aspiciendum est quæ est materiale obiectum, sed ad rationem inuoluntarij. ¶ Differentia est quā non solum morales Philosophi, verum & Iurisperiti qui ex eadem Philosophia suas leges elicerunt, agnoscunt: vt patet. l. sed nouo iure. C. de seruus fugit. & apud Vlpianū. l. fur. ff. de fur. Est autem nē quis decipiatur meditate consideranda. Cogitare enim quispiam possit aut in hoc consistere quod furtū fiat in tenebris: vt Exod. 22. habetur: rapina verò sub lucem diei. Aut quod furtum in absentia domini committatur: rapina verò in eius presentia. Cū tamen in neutra istarum ratioe discrimen consistat. Sed differentia est q̄ furtum fit absque violentia: rapina verò & latrocinium violenter. Hinc enim vt articulo. vltimo. videbimus, augetur rapinæ culpa præ illa q̄ est in furto. Ex quo fit vt præfente domino furtum fieri possit: sicuti & eodem absente, rapina. Exempli gratia, si præfente patrono impurus homo in aedes insultet, illumq; vel resistentem opprimat, vel nē resistat alligat aut in cellam includat, aut talem ei incutiat metum, vt taceat: quanuis inermis id faciat, habetur raptor & latro: quia vim infert. Si verò patronus est non cōsentiat, tamen ob suam modestiam taceat, latronis parcens vel honoris vel vitæ, nō erit rapina: sed furtum. Eadem ratione si aedes quis vi aggrediatur, licet nemo sit intus, erit rapina. Quo fit vt latrones qui vias publicas obsident non fures modo sint, verum & raptores. Distinctio autem quæ habetur. l. 2. de furtis. vbi distinguuntur duo furtorum genera, quorum alterum est occultum, alterum verò manifestum: ni

De Iustitia & Iure,

hil facit ad rem. Non enim accipitur illic manifestum pro rapina, sed p̄ eo casu quo fur in flagranti delicto comprehenditur, vt cōtinuò exponitur. l. 3. Omnia igitur argumenta soluta restant. Ad primū enim respondetur q̄ peccata alia ab iniquitatibus iniustitiæ nō habent pro obiecto inuoluntarium alterius, si cut furtum & rapina: & ideo ex diuersa ratione voluntarij non variantur specie, sicuti hæc. ¶ Et per hoc responsum etiam est ad secundum, quod est circa idem versentur obiectum materiale & remotum scilicet alienum: tamen formale & proximum non est idem. ¶ Ad tertium respondetur quod raptus puellæ quātuncunq; respectu aliorum occulte fiat, puellæ tamen semper est notus: & ideo quia illa semper præsumitur restituisse, dicitur raptus.

ARTICVLVS. III.

Vtrum furtum sit genere suo peccatum mortale.

Postquam dictū est quid sit furtum, quomodoq; à rapina differat, queritur de vtriusque natura, an sit genere suo mortale delictum. Et quod historia filiorum Israel ex poliantium Aegyptios toties iam expositam missam faciamus, arguitur primū. Qui rem suam vel penes alium depositam vel furto sublatam furtim capit, vt fur iure habetur: & tamen non peccat, postquam iure vitur suo: ergo furtum non est peccatū. ¶ Secundo arguitur: cū id quod quis inuenit aut casu repererit nulli restituit, furtum committere videtur: & tamen si ad naturalem æquitatem spectes, nullum est peccatum: nam, vt habetur Insitu. & ff. de rerum diuisione. quod nullius est, occupanti conceditur. & re vera quarum rerum dominus non comparet, nullius esse censetur. ¶ Quod autem non sit genere suo mortale, tertio loco probatur. Tum ex illo Pronetbio. 6. Non grandis est culpæ dum quis furatus fuerit, tum quod si est rei modicæ, nō est cur sit mortale: tum maxime quod si mortale esset, cū sit contra iustitiam & pacis quietem, dignum esset poenæ mortis: illa autem non apparet digna quæ furibus infligatur, sed satis est vt multiplicatum restituat furtum, secundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinq;

Ad. 1. q̄.

Ad. 1. q̄.

Ad tertium.

1. Arguit.

Secundū.

Tertium.

Ratio. 2.

Libri Quinti,

quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vno oue. Idque habetur l. sed nouo iure. C. de seruus fugitiuis. ¶ In cōtrarium autem est quod nemo secundum diuinum iudicium, nisi ob mortale delictū, venemēti percellitur maledictione: fures autē acri animaduersione damnantur verbis illis, Zachariæ. 5. Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia & omnis fur sicut ibi scriptum est, iudicabitur: omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. D quaestione vnica cōclusionem respōdetur. Furtum, fortiori que ratione rapina, peccatum est, idq; genere suo mortale. Probatur. Delictum mortale, vt identidem dicere consueuimus, inde perpenditur quod charitatem extinguit, quæ vita est animæ: furtum autem est huiusmodi: ergo est mortale. Probatur minor. Illud delictum quod virtuti aduersatur, reipublicæ necessaria, per quam scilicet pax quiesque eius seruatur, extinguit charitatem: furtum autem aduersatur iustitiæ, in qua tota mortalium fides, humanaque societas salua consistit. Nam per furtum ciues expelluntur iure suo, atque adeo pax ciuitatis perturbatur: est ergo contra charitatem: sed tamen tanto grauior rapina, quanto vis peior est fraude. Delictum autem est, genere suo, propter rationem explicari solitam in leuitate materiz quæ culpam attenuat. ¶ Conclusio clarissima, ac perinde omnibus compertissima est: sed tamen de furti comparatione ad alia crimina posset quis, neque immerito dubitare, vtrum sit genere suo omnium peccatorum contra Decalogum minimum, an peiorem obtineat gradum. Primū enim de fornicatione affirmat Martinus tracta. de Tempore. quaestio. 2. minoris esse culpe genere suo quam furtum. Cuius potissimum fundamentum est: quod fornicatio non est natura sua mala, & ideo prohibita. Imò verò ob id tantum est mala, quia prohibita: nempē lege veteri. Deuteronom. 23. Non erit meretrix ex filiabus Israel. & noua, ad Ephes. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus non habebit hæreditatem in regno Christi. Et eodem applaudit Durand. 4. Sententiarum distinet. 33. quaestio. 2. Præterea quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra temperantiam: nam qui fornicatur, vt ait Paulus, in corpus suū peccat, iustitia verò præstantior est: quin verò, vt libr. 3. definitum est, omnium mo-

Celatio re. p̄cipua. Rō. vltima.

Prohibitio.

Varia.

Ratio. 1. Varii.

Quaestio. III.

ralium præstantissima. At verò D. Tho. 2. 2. s. Thom. quæst. 154. articulo. 3. contrariam habet sententiam: nempe fornicationem genere suo grauius esse flagitium, quam furtum. Nam de adulterio nemo dubitat, propter iniuriā quæ fit alteri coniugi. Er re vera hoc nemo sanè doctus negare potest. Et primū ratio Martini, ac Durandi peior est multo q̄ eorum conclusio. Dicere nanquē fornicationem non esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus. Nam consequens inde protinus fieret, genibus ante legem scriptam non fuisse delictum: quin verò neque post scriptam: quia lege Mosaiica non tenebantur. Ratio ergo, vt fornicatio genere suo grauius sit peccatum, est quod peccati grauitas potissimum ex obiecto est perpendenda: mala autem fornicationis est nocumentum vitæ futuræ proles. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturæ spectes, neq; educari recte potest, neque ali commode: vita autem præstantius bonum est exterioribus bonis quæ furto auferuntur: quare fornicatio non solum natura sua est mala, verum & furto iniquior. Neque verò ratio quā contra idē author obmolitur, digna est morali philosopho. Ait quippe hoc est accidentarium fornicationi quod male educetur alaturq; proles: nam potest fornicarius tum facultatem habere maiorem, quam coniugatus: tum etiam propositum firmius alendi: quin verò ditandi suos liberos. Non inquam hæc ratio digna est philosopho. Quin verò id quod ipse dicit accidentarium est: hoc autem quod nos dicimus, conditio ni vagi concubitus natium. Nam ex natura rei, qui non sunt matrimonio iuncti, non possunt bene alere prolem. Et re vera si arguta Martini, vilius esset momenti, tunc sequeretur matrimonialem coniunctionem nō esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet natura eius est, vt sit bene educatiua proliū. Et tamen vsu nihilo minus accidit, vt sepe coniuges neque facultatem habeant neque verò voluntatem eas educandi. Est ergo existimandus actus ex natura, & non ex accidente. Dum ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non autem fornicationi, non de actione loquimur. Nam illa aliunde impediri potest: vt iam modò dicebamus, sed de naturali potentia. Quin verò & simplex per molitiem pollutio, eo turpior est, ac peior, non modò furto, verum & fornicatione, q̄ semina-

Ad. 1. arg.

Martini.

Rō. S. Tho.

natio nemini licita est, nisi ad fructus ferendos, quare illa, quia frustranea est maiore habet iniquitatem. ¶ Ad aliud verò Martini argumentum responderi posset quod quavis fornicatio non esset contra iustitiam, non tamē inde sequitur non esse grauius, quia neque si iustitia sit prestantior virtus, sit consequens ut omne opus iustitiæ excedat quodcūque temperantia, quoniam satis est fornicationem esse contra melius bonū puta contra vitam. Sanior autem solutio est quod fornicatio est etiam quodammodo contra iustitiā quæ erga futuram prolem seruanda est. Constituitur autem principaliter in specie intemperantia, non ex eo ut quosdam audiui, quod precipue in illo actu consideretur delectatio: nam & eadem est pariter in adulterio præcipua, & nihilo minus est contra iustitiam. Sed quia ille actus non est contra personam actum existentem: neque verò quæ præcesserit, sed contra illam quæ est tantum in potestatis.

Ad 2. arg. Martini.

Obijcit rursus contra præfatam ueritatem.

Ad primam objectionem.

Ad secundam.

Ad tertiam.

¶ Alii tamen nos possumus contra nosipsum arguere. Vitium furti expresse prohibuitur est in Decalogo: non autem fornicatio: ergo furtum est peius. Mox: Nulla fuit vnquam tam barbara gens quæ ignoraret furtum esse peccatum, quatenus iniuriosum est: & tunc multe ignorauerunt in lege nature fornicationem esse peccatum: imò verò vsque adeo aliquæ poterant esse agrestes, ut talis ignorantia esset illis iniuriositas: patenter ergo est culpa furti atque adeo grauior. Deinde. Furtum etiā nunc maiori infamia denotatur quod simplex fornicatio: est ergo fecius, ac perinde atrocius. ¶ Ad primū tamen respondetur consequentiā esse nullam. Ponuntur enim, ut supra diximus, in Decalogo præcepta quæ aperta habent iniustitiam: sicuti adulteriū, nihilominus fornicatio, quæ ad illā reducitur, peior est quod furtum. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefandum crimine, quod illic non exprimitur. ¶ Ad secundum respondetur, quod quauis furti nequitia apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitiæ latentior sit in fornicatione, militat tamen contra maius bonum. ¶ Ad tertium denique negatur maioris infamiæ esse furtum quod fornicationem: nam honestæ mulieri pudicitiam esse fornicationem quod furtum fecisse, sed viri propter corruptissimam consuetudinem minoris illam estimant. Et quauis minoris esset infamia, non inde sit consequens ut sit minus peccatum: quoniam Gregorio autore peccata carnalia sunt minoris culpæ, &

maioris infamiæ quàm spiritalia. Et blasphemia citra dubium peior est furto: & tamen non de illa tam pudefiunt homines quod de furto. ¶ Hac autem veritate nihil obstat, neque quod fornicatio genere suo grauius sit peccatum, esse tamen potest in indiuiduo furtum quod sit longè fornicatione scelestius: vel ratione quantitatis, vel ratione illatæ vis, quin verò grauius quod adulteriū: ut si decem millia ducatorum quis deprederetur. Quinimò, & qui amplissimam domum, ac familiam expoliaret grauius peccatum committeret quod si faceret homicidium plebei hominis. Est enim fallacissima regula, collationem quæ est inter species virtutis aut vitiorum ad singula indiuidua applicare: quippe in quibus posuit esse aliæ qualitates augentes, aut minuens rationem virtutis, ac viti. Pari modo infamatio, & contumeliatio genere suo grauior est furto ex obiecto. In summa, cum bona externa sint inferiora quod fama, & vita, furti genere suo minimum est peccatorum Decalogi.

¶ Inter argumenta contra hanc conclusionem primū facit D. Th. de furto filiorum Israel in Aegypto, quod nullum fuit peccatum: sed iam lib. 2. satis dictum est illud nullam habuisse rationem furti. Nam præter quod Deus tanquam rerum dominus citra vllā dispensationem potuit illos eiusmodi bonis donare, tanquod rectus iudex soluit illis mercedem in sumptu laboris in luto, & latere. ¶ At verò utrū liceat principibus Deum in hoc imitari, ut aliquid occultè præcipiant quod citra publicum tumultum ministris teneantur exequi. Verbi gratia, Si princeps præciperet aulico, aut bonis, aut vita quempiam priuatim expoliare, utrum teneretur ille exequi. Respondetur quod si dicta causa lata quod condemnatio sententia id faciat, citra dubium parendum ei est: quoniam expedit quandoque eiusmodi executiones, secretas esse. Et tunc illud non esset furtum sed executio poenæ. Quod autem circa iudicii formam & ordinem id imperet, nefas est: neque parendū est illi: quoniam & princeps tenetur iudicia suo ordine procedere. Siquidem non est Deus, qui errare non potest. Nisi forsitan, quod quod rarissimè accidere solet in aliquo casu: qui cum patētissimam haberet iustitiam, neque moras ferret, neque strepitum publicum. Quādo verò publicitus indicitur bellum, tunc nisi iniustitia causa manifesta esset, iustus principis pacare debet militū conscientias, ut Augustinus 2. q. 1. can. qui culpatur admonet.

Polebr. mutatio ratione colla sonis.

Ad 2. arg.

Scrapsin

Solutio

Argub

¶ Ad aliud verò quod primo loco posuimus argumentū de illo qui res suas proprias vel furat, vel rapit, art. 1. partim dictū est, & partim modò dicendū superest. Restat enim dubiū illic prætermisum, utrum liceat cuiusque auctoritate priuata id quod sibi debet recuperare. Ad quod S. Th. respondet negatiuè: nam si res illam apud illū deposueras quā ipso nescio furaris aggrauas illum, ut tibi nescius furti restituere teneatur. Si verò ille contra ius vsurpauerat, inde peccas quod transgredis iuris leges, priuatim vsurpando iudiciū quod publicæ potestati conuenit, quod quidē mortale delictū est: idque ciuili lege acerrimè prohibuitur. ¶ Sed tamen operæ pretiū est hoc locupletius explicare. Quid enim faciet miser qui nullatenus res suas via iuris recuperare potest? Est nanque in regulis iuris libr. 6. q. nemo re aliena ditari debet. Respondetur ergo tū de culpa, quod de restitutione. Licet nanque cuique priuata auctoritate sua capere, dummodo iste adsint conditiones. Prima, ut omni pcul dubio certissimus sit res sibi esse debitā: vbi quippiā est dubietatis, nequaquā id licet iuris ordine prætermisum. Quapropter famulatus si siue principū, siue inferiorū dominorū nullo iure possunt quippiam furtim à suis heris surripere: eo obtentu quod non satis pro suo seruitio, & famulatu repentum est illis. Solent enim creberrimè hæc sibi apud confessarios obtinere. Quibus tamen respondēdū est, quod si pretiū illud de quo inter ipsos conuētū est non possit alia via extorqueri, possunt quidē id latentè eripere: illud autem auctariū quod famuli ipsi putāt sibi insuper adhibendū, nequaquā: nisi vi aut fraude coacti à dominis fuerit seruire. Volētī nanque non fit iniuria. Et ideo si non vis illo pretio seruire, abi. Secunda conditio est, ut omnia expertus certus sis te non posse via iuridica res tuā recuperare. Nam aliās publicæ potestati iniuriā faceres. At verò in tali casu distinctione opus est. Aut enim impossibilitas illa inde nascitur quod testibus instrumentisque careas, quibus ius tuū probare possis: & tunc nequāquā licet per vim res tuas surripere: nam vim inferre nemini priuatim licet, nisi ut vim vi in flagranti delicto repellat. Quare si alia via rem tuam acquirere nequis nullum tibi restat remedium: potius nanque publicæ quieti consulendum est, quod tuo priuato comodo. Quare vnusquisque sibi prouideat quæ cautela res alienas suas. Si verò via latentis citra scandalum potes eiusmodi tibi debitum surripere, aut tibi compensationē fa-

ere, licebit quidē, dummodo periculum caueas ne debitor ille tuas restitutionem iterato faciat. Et hoc quantum ad excusationem culpæ. Nam quantum ad restitutionem, dum modò tibi euidenter constet rem esse tuam, licet contra ius non expectata publica auctoritate etiam per violentiam illam debitori eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excōicationis censuras respondere cogaris: sed poenas dūtaxat condemnatus luere. Secundo modo contingere potest occludi alicui viam recuperandi rem suam, non quod perurbationes non sint legitime, sed propter iudicis iniquitatem qui renuit causam decidere: tunc enim ratio apparentius euincere videtur, licere etiam per vim vnique rem suam capere: nam princeps hac ratione potest alteri bellum indicere: nempe quia alium non habet iudicem qui ius sibi reddat suum. Nihilominus respondetur, neque tunc fas esse rem per vim patenter aggredi. Sed si latentis via eripi nequit, vel adeandus est superior, vel si nullum aliud remedium superest, potius ferenda est bonorū iactura, quàm vi rempublicā perturbare: ut in hac quæstione artic. 8. docere videtur D. Thom. Eò potissimè quod similis casus vix contingere potest. Vbi tamen tam barbara esset respublica, aut tanta tyrannide oppressa, ut nemo possit ius suum obtinere: tunc si citra armorum stridorem possit quis etiam cum alia qua violentia in suum se ius restituere, non profusum esset iniquitas. Dico in ius externorum bonorum. Nam vindicare se, nullo casu liceret. Ut si iniuriam passus es etiam si obtinere ius nequeas, nequaquam tibi licet illam priuatim vindicare. Neque simile est de principibus. Nam ille pene quæ est summa rempublicæ, non solum est eius iudex, verum & externorum hostium ad iniurias non modò propulsandas, verum etiam vlciscendas.

¶ Secundum autem argumentum materiam tangit inuētorum, ad quod sanctus Thomas per hanc distinctionem respondet. Sunt quædam inuenta quæ nullius vnquam fuerunt propria: ut lapilli & gemmæ quas maritimum litus procreat. Et talium inuētorum res nulli restitutioni subduntur: quoniam quod nullius vnquam fuit, occupanti conceditur. In sit. de rerum diuis. §. fera. & ff. eo dem titulo. Atque eadem est ratio de inuentione vetusti thesauri: videlicet cuius domini nulla extare potest memoria. Nam iam tum ille thesaurus perinde habet atque an-

Ad 2. arg. D. Thom. Duplex genus rerum inuentarum.

rifodina quam terra nutrit. Præterquam q̄ legibus ciuilibus medietas domino agri adijcitur, perinde ac si eius fructus esset. Quod quidem ciuile ius vetustissimum esse ostendit Evangelica Parabola de inuatore thesauri in agro alieno, cui ad prudentiã apponitur, quod illud prius coemerit quam thesaurum proderet: vt integer sibi obueneret. Sed aliã res inuentę in terrã superficie, vel alibi recenter perditã, aut depositã, quarum idcirco dñi aut heredes superstiti esse censent. Et istã, ait S. Tho. accipi nõ possunt animo retinẽdi, nisi cõstitit dñm p̄ derelictis eas abieçisse, secundũ verbũ Augusti. 1. 4. q. 5. si quid iuenisti, & nõ reddidisti, rapuisti. ¶ Est tñ exponẽtibz nobis per singula discurrendũ. Et primũ q̄ in littore maris lapilli inuẽti, sint inuẽtoris, expressa est iuris definitio. Inst. de rer. diu. §. lapilli. & ff. eod. tit. l. idem lapilli. Et ratio est, quia littora iure gẽtiũ manserunt cõia. Atque idem est iuris naturã iudiciũ de auri aliorũq; metallorum venis, quã sunt in visceribus terrã. ¶ Dubitare hic tñ quis possit propter nosfrates q̄ ad Occidentale cõtinentẽ auri gratia aduolant, an liceat cuiũq; vnus nationis ad aliã quãstũ aurũ peregrinari. Apparet enim id vniciũq; eãdem ratione licere postq̄ iure gẽtiũ nõ fuerint res istã diuisã. Respondetur tñ hoc dũtaxat iure nõ esse omninõ licitũ, nisi incolę ipsi consentirẽt: aut pro derelictis eadẽ thesauros haberent, nã regiones iure gentium diuisã sunt: & ideo licet gentibus illius regionis sint res illę cões, tamẽ non possunt aduenã incolis inuitis easdem res vsurpare. Neq; enim valent Galli hac de causã ad nos penetrare, neq; nos ad illos ipsi inuitis: sed hoc alius est loci disputare. ¶ De thesauris autẽ, vt bene ait S. Thom. eadẽ est ratio naturalis. Thesaurus enim est vt habetur in. l. nunq. ff. de acquirẽd. rer. domi. vetus depositio pecuniã, cuius non extat memoria, vt iam dñm non habeat. Quapropter illos thesauros capere nullã habet rationẽ furti: vt habetur. l. falsus. ff. de furtis. Et ratio eiusdẽ legis est q̄ nõ fit furtũ, nisi sit cui fiat. ¶ Quapropter q̄ in fundo suo eiusmodi thesaurũ inuenit, inuentori cõceditur: vt habetur Instit. de rer. diu. §. thesauros. & C. lib. 10. de thesau. l. vnica. At verõ si quis id in alieno agro dedita opera in consultoq; dñõ illud querẽtando inuenit, iure ciuili, vt habetur eiusdẽ proximis citatis legibus: totus thesaurus est dñi fundi, quia inuẽtor fur reputatur. Si au-

Augusti.

Dubitatio.

Ratio dubi sandi. Responsio.

De inuẽtiõẽ thesauri.

De Iustitia & Iure,

tẽ fortẽ aliud agens repererit, dimidiã partẽ, inquit lex, retinebit, atq; alteram dabit dño. Idq; forsã ad seruandã pacẽ. Atq; idem est ius de illo qui in ædibus quas emit thesaurũ eiusdẽ generis inuenit: licet sint qui id negẽt. Nã profectõ eadẽ est ratio: etiã si eandẽ ob causã ædes emerit, eadẽ vsus prudentiã, quã Christus in Evangelio laudi tribuit. Secus autẽ si in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniã, aut aliud quippiã repererit, qd antiquus possessor illic posuisset, & per obliuionẽ reliquisset, tunc em̄ eiusdẽ possessoris est aut suorũ heredũ: vt habetur in. l. a tutore. ff. de rei vendi. ¶ Hinc fit opinioẽ Paludã. in. 4. dist. 15. q. 3. dicentis iam ex consuetudine vnuerfos thesauros, vbiuis reperiant esse principum, non esse auscultandã: vt bene ait Sylu. in verb. inuentum. §. 13. quoniã talis consuetudo in republica bene instituta nõ est introducta. In Hispania nanq; istę leges citatę ad literã seruantur: quare si cõtraria cõsuetudo alicubi obtinuit, est per vim, cõtra ius naturã & gentiũ. Habetur em̄ Institut. & l. citata, qd Adrianus naturalẽ equitatem sequutus, ei cõcessit quẽ thesauros inuenerit. Et. l. illa Codicis, de thesau. Inuentorij, inquit, liberam tribuimus facultatẽ, nõ vltteriũs Dei beneficiũ inuidiosa calumnia persequatur. ¶ Vtrum verõ princeps quotã aliqũ ab inuatore exigere valeat, quis fortẽ dubitet. Respondetur autẽ nullã in tali exactione apparere iustitiã: & ideo in Hispania nõ est in vsu: neq; vbi esset crediderim conscientias obligare, sed inuẽtorẽ secundũ ius cõmune posse bona conscientia possidere. Nam dicitur titu. Instit. nihil meminit principis: sed vbi ait qd qui repererit in loco alieno medietatẽ det dño, subdit qd pari ratione si inuenerit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsari: & si in fiscali loco vel publico, det etiam medietatẽ fisco. Et idẽ legit. l. nõ intelligitur. ff. de iur. sic. §. si in locis. Quã quidem leges nõ loquũtur, nisi vbi loca sunt propria principis, aut ciuitatis. ¶ Quocirca princeps tanq̄ dñs non potest quippiã exigere qñ thesaurus in fossus est in loco ciuili: nisi forsã in gruenti graui necessitate publica, tanq̄ gubernator potuerit id genus tributi petere: quod nescio an satis probarẽ. ¶ De metallo rum autem venis vsus iam obtinuit, vt pars quinta obuenerat principi: eõ qd venã illã sunt res naturales, quã quodãmodo in bonũ publicũ metalla progignũt. ¶ Multõ autem maius dubiũ est de rebus inuentis quã

Paludã.

Sylu.

Quæstio.

Salutiã.

De metallo

riuenit.

Opinio cõmuni de rebus inuentis que nõ sũt thesauri.

Priã ratio obiectis in p̄nti sententia.

Indiã vñ.

De metallo

riuenit.

Libri Quinti,

non sunt thesauri, sed præsumuntur habere dños. Est quippe ferẽ vnõ cõsentus tã Theologorum q̄ Iuriscõsultorum, vt Summistæ aiunt, verbo, inuentum: qd sunt pauperibus restituendã. Hoc autẽ primũ rei huius vt confessum supponamus, qd inuentor sedulo tenetur dñm perquirere bona fide: & p̄cono publico, atq; alijs vijs pro rei quantitate commodis; alioqui furti reus habebitur. Illa autẽ adhibita indagine, licet ego nõ audeam contra cõmunem opinionem asseueranter quippiã affirmare, sunt tamẽ mihi grauissimã argumenta qd inuentor possit sibi in cõscientia retinere. Probatũ iure nature, & gẽtium illa sunt inuentoris: & nullũ est ius, aut Evangelicum, aut Ecclesiasticũ, quod illa triuat, aut pauperibus, aut cuius alteri: ergo potest inuentor sibi capere. Probatũ prior premissa. Res, vt libr. 3. dictũ est, ius naturã nõ diuisit, sed permisit in cõmuni possideri: ius autẽ gentiũ, id cuius non extat dñs, primo occupãti permittit, res verõ illa cuius dominus post legitimã diligentiam non compareret, perinde habet, ac si nullũ esset, ergo qui inuenit perinde acquirit eius ius ac si thesaurus esset antiquus. Eũuerõ antiquitas nihil aliud præstat qd qd iudiciũ est rem carere domino, hoc autem quod dominus non reperitur, eodem modo est causa nõ alicui fiat iniuria: quia nõ apparet cui furtũ fiat. Quod autẽ non sit positũ ius quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nã iuris prudẽtes nullum afferunt, nisi. c. cum tu. de vsuris. & similia, quibz vsuraria pecunia, & simoniaca ad iudicatur pauperibus. Iura autẽ huiusmodi nõ loquũtur, nisi de rebus malẽ partis & acquisitis: vt habetur can. Non sanẽ. 1. 4. q. 5. Inuentio autẽ non est iniqũa acquisitio, sed licita: neq; est clarum debitũ sicuti quod mutato, aut credito recepisti. ¶ Secũdõ arguitur. Ante legem Evangelicã iure naturã verisimilimum est res inuentas fuisse inuentoris: sicuti antiquos thesauros: nã iura non faciunt aliam differentiam quã quod si inueniantur res quã dominos habere præsumuntur, nõ capiuntur, nisi animo reddendi dominis: quod quidẽ ius solũ cogit vt dominus diligẽter disquiratur. Hic em̄ est sensus legis. falsus. ff. de furt. quã ait furti reum esse qui inuentũ accipit animo nõ reddedi: etiã si dominũ ignoret: nempẽ quia tenetur illum disquirere: quo vtiq; non inuento nihil loquit de pauperibus: nõ ergo est cur in lege Evangelica debitum fiat iustitiã illis cõse-

Quæstio. III.

rendi. ¶ Sed ais eiusmodi res venire in ius cõmune reipublicã: & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autẽ profectõ non satis probatur. Nã illud illic tantũ supra ostendimus habere verũ, vbi manifestũ est quẽpiã aliquid debere ignoto domino: nempẽ quia in iustẽ accepit, vel sub fide reddedi: inuẽtio autẽ nõ est huiusmodi: imõ beneficiũ est Dei, vt ait lex, rem aliquã reperire. Et profectõ si eiusmodi res in ius cõmune reipublicã vel pauperum cederent, non video cur non etiã & antiqui thesauri. Neq; obstat si dicas illũ qui inuenit non amittere ius suum: sed velle vt des pauperibus, vt in eius bonũ spirituale cedat. Nã si eo ipso qd reperiri nõ potest, nulla ei fit iniuria, eo ipso caret executione iuris petendi. Item si constat mihi eũ qui perdidit esse Turcam, quid illi proderit dari pauperibus? non ergo succedit ius pauperũ propter bonũ perditũ, poterat em̄ esse iniquus: sed aliunde scilicet, poterat em̄ bona reddenda in republica. Quod tñ nõ satis probatur, cum nõ p̄betur esse debita. Et est porro mihi magnũ argumentum D. Thom. nihil hic de pauperibus meminisse: sed id tantũ ait, ad idẽm. qd inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, non cõmittit furtũ sibi retinẽdo: & certẽ factã diligentia, pro derelictis habentur. Nã loquitur iam tunc nõ de thesauris, sed de illis rebus quã de propinquo dominum habuerit. Argumenta verõ quã ex August. & Hieron. 1. 4. quæst. 5. offerũtur nihil cõuincũt. Ait in quã August. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et Hiero. can. multi. Peccatũ, inquit, simile rapinã: est si quis inuẽta nõ reddat. Planẽ tamen intelligunt quãdõ dñs haberi potest: & mala fide nõ inquiritur. ¶ Cõcludamus ergo primũ Sententiã Augusti. quod vbi inuentor indigens esset, capere tutõ potest vel totũ inuentũ vel partẽ pro sua necessitate: id quod & fautores contrarię opinionis etiã fatentur: vt patet apud eundẽ Sylu. loco citato: dum modõ id faciat de cõsilio prelati, aut confessorij, quanuis neq; id forsã sit necessarium. Secundo, si qui inuenit est diues, consiliũ est saluberrimũ res inuentas quarum domini haberi nõ possunt, in pauperes aut in publicos pioseq; vsus erogari. Nã vt ait Greg. Timorati animi est, ibi culpã agnoscere, vbi culpa nõ est. At verõ non fit necessaria p̄ceptio, nõ satis audeã affirmare. Qui autẽ id astruxerit, per hoc suã tuebatur opinionem, quod iure nature illa quã in republica redundãt, sunt indigentium, vt

Alterã rõ ad idẽm.

Sententiã Augusti.

statim

statim articulo proximo dicemus: quod autem illa redundant inde quodammodo apparet, quod non habent certos dominos: praesumuntur tamen habere aliquos: quod autem quis thesaurus non continet.

Ad. 3. 478. **A**d tertium argumentum respondet, quod furtum censetur non grandis culpa dupliciter. Primo ex parte subiecti: quia ex necessitate furantis alleuiatur. Praeterea quia sicut proxime diximus, genere suo est minimum respectu aliorum mortalium. Unde ibidem subditur, fur deprehensus reddet centuplum: qui autem adulter est perdet animam suam. Ad secundum autem membrum respondetur, tamen tenet tamque exile posse contingere furtum ut non sit mortale, propterea enim dictum est, genere suo esse mortale. Ratio hinc autem dubitandi refurgit, quomodo sit perpendenda furti quantitas quae culpam non habet, nisi venialem: respectu enim ex damno dato sit perpendenda, & indigo, verbi gratia, plus nocet unum suffurandum quadrantem, quam praedivitiis a quo ducatur eriperes, consequens fieri videtur, ut respectu ne sit aestimanda. In contrarium autem arguitur, quod si id verum esset, consequeretur, furari a Cesare centum aureos nunquam esse mortale delictum: quoniam legem minus damnum inde ipse accipit, quam misera vetula, cui duo minuta raperes: quandoquidem & in euangelio ob id cumulatus commendata est elemosyna illius anus, quod plus respectu suae facultatis in gazophylacium misit. Lis tamen haec sic per distinctionem dirimitur. Est enim aliqua pecuniae quantitas tanta, quae per se absque ullo personae respectu causa est in furto peccati mortalis. Ut si verbi gratia dicamus duo tresve aurei ducati: quare etiam si a Cesare furrupiantur, licet illos ipse floccipendat, nihilominus crimen est. Sed alia est tam exigua summa quae secum ipsa non habet tantum culpa: sed nihilominus ob paupertatem possidentis fiet mortale: ut si argenteum numum, aut duplum a misero furruperes. Augescit autem praeterea damnum, etiam si per se parum sit, dum causa est maioris: ut si lora bovis rumpas quae ob causam agricoli diurnas operas perdit: aut aliud vile instrumentum ab artifice detrahas, cuius causa ab opere cessat. At vero forsitan quis arguat, nunquam quantitate furti tam pusilla esse posse, quin citra sit mortale. Primum ex iure canonico, puta ex Hierony. 14. q. 6. can. si. vbi

Dubitatio.

R. Th. h. 478. ai.

Distinatio.

Obiectio.

Hierony.

ait furtum non solum in maioribus, sed in minoribus etiam iudicari. Deinde iure civili ex Inst. de rerum diui. §. Gallinarum. Vbi de galina furto etiam datur actio. At vero ad hanc non respondetur quod loquitur quando animus adesse nocendi in maioribus: sic enim continuo subdit, Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Ius autem civile nihil aliud habet, quam quod accipiunt domesticarum animi sit furtum: sed tam parum esse posset, ut ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio. Adiecit autem in calce solutionis D. Thom. quod qui habet animum furandi & inferendi nocentum proximis, etiam in talibus minimis potest peccare mortaliter: sicut in solo cogitatu per eos sensum. Sunt tamen amphibola verba, & ideo anceps sententia. Ait ergo Caieta. non esse sensum D. Th. ut particula, in minimis, referatur ad nocentum, quasi docuerit, ut qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare posset. Est enim talis sensus, ut ipse putat, rationi dissolus: sed ait id tantum voluisse quod qui habet animum nocendi simpliciter, etiam si noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem se animum ad maiora. Ad vero etsi mens Diui Tho. non sit adeo perspicua, id tamen quod Caiet. refutat, crediderim ego contra esse verum. Etenim si noui pusillanimi hominis ingenium qui minimis maxime offenditur, atque animo perturbatur & affligitur, & forte ad iracundiam concitatur, profecto si haberem ego animum ei nocendi per illa minima, charitatem violarem, & amicitiam: nam de hoc esset ille mihi inimicus, atque adeo mortaliter delinquerem, idque non solum re eum laedendo, verum etiam verbo & gestu. Dico minima, quibus homines angusti cerebri vehementer offendi consueverunt: nam tam pusilla esse possent, ut ludibrio haberet qui inde se reputaret offensum: & tunc eiusmodi laesio non esset culpa. Sed aliud praeterea argumentum restat, quod rem hanc furtorum paruularum rerum facere potest dubiam. Si paruuum furtum non esset mortale, sequeretur quod neque si multoties iteraretur ad tantum culpam posset accedere, ut esset mortale: nam peccata venialia quantum uis multiplicentur, ut sana habet Theologo rum opinio, efficere nequeunt mortale. Contingeret enim tunc transitus de genere in genus. Consequens tamen est falsum. Nam & si famulus nunquam nisi minimum quadranta

Solutio.

Solutio.

Refutatio.

D. Thom.

Caieta.

M. Th. Th.

Refutatio in casibus.

Obiectio.

Refutatio.

tem ab hero vno furto furrupiat, tamen dum ceteris id multiplicat, reus furti iudicatur. Ad hoc respondetur consequentia perempta. Nam etsi pluralitas peccatorum venialium nunquam sit mortalis, nihilo minus quando summa rerum incipit esse magna, tunc actus ille, etiam si non sit nisi acceptio vnius quadrantis, quia accessio damni est ad praecedentia, sit mortalis. At vero videre videor studiosum lectorem contra hanc solutionem sic resurgentem. Sequeretur saltem quod si eiusmodi furta idem fur non ab eisdem personis faceret sed a diuersis ita ut ab vno caperet obolum atque ab alio, ac subinde ab alio quadrantem aut aliam paruam monetam, nunquam mortaliter peccaret. Probatur: quia nemini dat graue damnum. Neque vero vlla est redargutio quod ipse recipit grande lucrum: nam furtum non est aestimandum ex accedente furi lucro, sed ex damno dato. Si autem consequentia cum consequenti concedas, admittis posse furem aliena substantia citra peccatum mortale dilatare: atque adeo patrociniū praesens istis publicis coemptoribus qui diuersos in paruis defraudant. Nam secundum tuam opinionem non peccarent mortaliter. Respondetur ergo quod quauis a diuersis exigua quis suffuratur, tamen cum summa incipit crescere, actus iam versus furandi praecedentibus accedens efficitur mortalis: nam, ut modo dicebamus, quantitas quae per se est magna absque ullo personarum respectu, siue a diuite accipias siue a pluribus, per se constituit peccatum mortale. In quarto argumento tangitur, an capitale supplicium quod furtibus decretum est, sit licitum. Et potest quaestio, vel de potestate interrogari, vel de usu. Scotus nanque, quem quaestio. 1. retulimus, arbitratorem talem potestatem non esse penes rem publicam: quia non valet, inquit, quicquam morti addicere, nisi in casibus expressis anti qua lege. Hoc autem satis illic me arbitror expugnasse. Potest enim iure naturae, quod nusquam diuinitus reuocatum est, publica vicissim scelera prout viderit salubrius expedire. De usu tamen, an videlicet furti grauitas id mereatur, alia est quaestio: nam cum bona exteriora non sint tanti habenda praecipue inter Christianos, quos Christus admonuit ut petenti pallium relinquam, & tunicam, non apparet ratio, ut pro furto vita exigatur. Accedit & ius commune. Nam cum antiqui tunc poena illa in legibus extaret, postea visa est atrox: quare cautum est ne vllus de sim-

plici furto capite plesteretur: ut habetur. I. sed nouo iure. Cade feruis fugit. & in Auth. vt nulli iudici liceat habere. &c. colla. 9. Sed publici tantum latrones digni illa morte censentur. Et re vera seculo sancti Thomae non erat in usu simplices fures, sed tantum latrones ad furcas suspendere. Nam ait non esse infligendam poenam pro quolibet peccato mortali, sed pro eo quo damnum datur irreparabile: quale non est furtum. Quin verò in Hispania ius olim istud seruabatur: ut patet par. 7. titu. 14. l. 18. sed tantum suspendebatur sacrilegi qui sacra deprehendebat, atque alij id genus. Postea verò crescente perditionum hominum audacia, auctae sunt poenae. Et arbitror Bal. in causa fuisse huius supplicij: qui super eadem lege. Sed nouo iure, duo asseruit. Primum quod etsi pro simplici, aut geminato furto non sit fur morte dignus, tamen triplicatum iam reputatur latrocinium. Secundo inde infert quod quando vnum inmensum est, tunc tribus aequipollet. Porro autem ut nihil ego contra leges obmurmurem, tamen ratio Baldi nulla est. Primum enim latrones non sunt, censendi ex actuolum solum frequentia, sed ex modo, nempe quia vim inferunt, & rapinis perturbant rempublicam, atque illi duntaxat iure deputantur neci: fur autem licet identidem peccet, si tamen id semper latenter, ita ut neque publicas vias obstruat, neque irruptionem in aedes faciat, nec eadem offerat, non censetur latro. Quare gaudere debet privilegio ecclesiastico si se in sacrum recipiat. Atque adeo multo minoris pro habilitatis habet secundum assertum: quod quia ingens furtum aequipollet tribus, dignum sit morte. Nam licet aequipollet in quantitate, non tamen in modo: ut reputetur latrocinium. Quauis propter insignem audaciam imaginem eius geret. Id autem quod tandem pro ratione asserti sui adducit, videlicet propter enorme delictum licere leges transgredi, indignum est iurisperito: nam transgredi leges peccatum est, & peccatum licere non potest: sed forsitan transgressionem appellatum sit aliquid contra verba legis, non tamen contra mentem. Id verum tamen insuper adnotandum hic est, quod Baldi, aut cuiusuis alteri doctoris assertio nullatenus haberi potest pro lege: immo verò neque dictum ipsorum Iurisconsultorum: nisi aut principis authoritate, aut reipublice more & usu eorum documenta pro legibus recepta sint: quippe cum, ut lib. 1. demonstratum est, sola auctoritas publica

Sententia Baldi

Prima obiectio aduersus sententiam Baldi.

Secunda.

blica valeat legem condere, quæ vim habeat coercivam. ¶ Est ergo iam receptissimū, vt fures pro simplici aut geminato furto, si nō est magnū, aut flagellis cæsi, aut aures reci si, seu ferro iniusti relegendur. Pro trinō verō aut pro vno enormi ad furcas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est: vt patet in lib. 4. regalis for. tit. 1. §. 1. 6. qui furatus fuerit. 40. dipondia, nouies tantundem soluat. Quod si iteratō simile committat furtum, occidatur. Tametsi sub illo rigore nō sit nunc eadē lex in vsu, vt pro decima parte vnus ducati quis suspendatur. Pluris enim tunc fortē estimabatur illa quōta quā nunc duplus ducatus.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum ei qui egestate premitur furari liceat.

Quoniam tam stricto iure ostēsa est iniquitas furti, disputare venit, an aliquis sit inde excipiens casus: scilicet vbi extrema necessitas ingruit. Et arguit primō à parte negatiua, de illo cap. supra citato. si quis extrahat de furt. vbi habetur quod si quis propter necessitatem famis furatus fuerit vestem cibariū, vel pecus, poeniteat hebdomadas tres: quod non iuberetur nisi furtum tunc illicitum esset. ¶ Secundō idem arguitur ex Aristot. 2. Ethico. vbi ait quædam esse quæ confestim nominata conuoluta sunt cum malitia: & subdit exemplum in furto: vbi significat esse se intrinsecè malum, atque adeo nullo fine nullaq; de causa reddi posse licitum: cuius est in mendacio similitudo. ¶ Tertiō: homo debet proximū sicut seipsum diligere, nemini autem ad succurrendum per elemosynam proximo licitum est furari, vt lib. cōtra mendaciam admonet August. ergo neq; ad subueniendum sibi. ¶ In contrarium autem est quod in necessitate, vt axiōma habet vulgare, omnia sunt communia.

Conclusioe sponsiua.

Ambros.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Res quæ homini redundat, pauperum sustentationi iure naturæ debentur. Authoritas est Ambrosij quæ inter decreta refertur, distinct. 46. Efuriētium panis est, quæ tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio est, quod tu recludis: miserorum in terra defodis. Ratio autē naturalis sic colligitur. Nullū ius gentiū, aut humanū naturali potest, aut diuino derogare, cum hæc

Argum. 1. a parte negatiua.

Argum. 2.

Argum. 3.

superiora sint: iure autem naturæ, diuinæq; prouidentia institutum est, vt res inferiores hominum necessitati subserviant, propter quos conditæ sunt: ergo vbi res huiusmodi redandantes possessori non seruiunt, nullo humano iure vetari potuit, quo minus in egentium vsu veniant. ¶ Secunda conclusio. Hoc tamen non obstat nemo citra extremam necessitatem ei cui affluunt, eripere sua bona potest. Probatur: quoniam & si loquax ille eadem teneatur bona diffundere, sunt tamen multi egeni, diuersis locis & temporibus occurrentes, quibus ideo charitativam illam erogationem per possessorem fieri conuenit. ¶ Tertia conclusio. In extrema necessitate, puta vbi euidēs & vrgēs est, tunc calamitosus ille licitè potest alienis rebus sibi succurrere: siue clā sublati, siue palam. Conclusio sepe iam est à nobis asserta: quoniam tam innatum est homini ius seruandi se, vt illi alia cuncta cedant. ¶ Prima istarum conclusionum non intelligas obligationem sonare iustitiæ, sed tantum misericordie: vt lib. 4. q. de diu. rerum adnotauimus. Nam postquam diuisæ sunt res, quisq; est suarum dominus: eatenus tamē perficit naturale ius commune, vt qui abundat, esse debeat in egenos beneficus. Quæ ratione in de enascitur veritas conclusionis secundæ, nempe vt nemo quanuis grauitè patiens, possit à diuite furari. Neq; valet argumentū. Diues in tali casu (nempe grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioan. in sua canonica, Qui viderit fratrem suum necesse habere & clausit viscera sua ab illo quomodo charitas Dei manet in illo: ergo ille potest sua authoritate eripere: quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo iniustus cogi potest. At verò materia hæc de elemosynarū obligatione non est presentis loci. Tractat enim eam D. Tho. 2. 2. q. 3. ¶ Circa tertiam autem conclusionem, quæ ad rem attinet presentem, dubium est quænam necessitas sit extrema iudicanda. Vtrum ea tantum cum quis iam iam aut fame stragulat, aut frigore aliæ calamitate absumitur. Videtur nāq; nomē ipsam, extrema, id designare. Respondetur tamen non eam, vt vulgus arbitrat, expectandam esse. Sunt enim qui eam vocāt extremam necessitatem, cuius impossibile est tunc remedium: ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ, quando vides fratrem periculo appropinquare incurabilis infirmitatis

Conclu.

Conclu.

Prima de delectis

Obiectio ad contrarium

Nota.

Quæstioe

Respondetur

Argum. 1.

Argum. 2.

tatis, aut alius miserie quæ homines solet cōficere. Ille inquam dum præueniri potest caueriq; summa miseria. Necessitas vero quæ in periculo hominē constituit honoris, licet non censeatur extrema, est tamen profectō grauis: quæ cum quæ facultatē habet opem ferendi sub reatu mortalis culpæ obligat. ¶ Quid autem si puella in periculo veretur amittendi pudoris ob victus inopiam? Vide tur nanq; & illam censei extremam: quippe quā nō modō honor, verum & salus animæ periclitatur. Respondetur a nihilominus, quod quanuis illustre sit misericordie officium eiusmodi miseris in orphanitate periclitantibus subuenire: non illa tamen censeatur extrema, vt possit puella alienū rapere: quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illā vt sui copiam alteri faciat: aliās consensus ille non esset peccatum, sed perire potius debet quā delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur vt extremè patiens ad publicum magistratum antea recurrat quæ aliena priuatum capiat. Hoc autē intelligendum est quando commodè id fieri potest. ¶ At verò non deerit forsitan qui contra nos in presentiarū insurgat. Diximus enim tum aliās sæpe, tum paulo antè, neminem ad id cogi posse ad quod sola charitate tenetur: sed ad id tantum ad quod de iustitia obligatur: extremæ autē necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate: nā si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc nō succurreret, teneretur ad restitutionē, quod non conceditur: ergo neque publica potestas cōpellere tunc quæpiam iure potest: neq; qui in periculo est quippiam alieni priuatum capere. Respondetur parum referre an dicas in tali necessitate aliquam iustitiæ rationē intercedere: proprie tamen profectō nō est nisi misericordia: strictissimè tamen obligans. Quod autem coactio tūc locū habeat, est propter singulare ius quod cuiuspiam competit suam seruādi vitam. ¶ Appendeda hic erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienū rapit, aridente foelicis postea fortuna, teneatur id restituere: nisi iam satis libro præcedenti sub titulo de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio. ¶ Ad canonem igitur adductum in primo argumento responsum illic est quod intelligitur de necessitate quæ non est extrema: vbi aliqua est culpa furari. ¶ Ad secundum cōcedimus ingenuè, furtum esse actiōnem iniuriam: sed malam in modo talem, vt lib. 2.

diximus, in qua Deus, vt legis naturæ lator, dispensare non possit. At verò sicuti de prohibitione homicidij diximus quod illa generalitate, Non occides, eo quod præceptū est naturale, non includuntur casus quos ipsa natura includere non potest, neque in illa, Non iurare omnino: sic neque prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienæ quæ natura ipsa hominibus indulsit. Quocirca eiusmodi acceptio non est furtum, sed acceptio rei à natura concessæ. ¶ Ad tertium denique respondetur cuique pari iure licet re in eadem necessitate alienum rapere vt indigenti succurrat. Sed citra illam vetat August. elemosynas de rapinis fieri.

ARTICVLVS V.

Vtrum rapina ullo pacto fieri possit citra peccatum.

Quoniam tam stricto iure ostēsa est iniquitas furti, tamē quia rapina atrocius est crimen, videre restat vtrum & illa quoq; aliquando sit licita. Arguitur enim à parte affirmatiua. Præda illata vi fit, quod rationem habet rapinæ: prædam autem accipere ab hominibus licitum indicauit in libro, de Patriar. Ambro. vbi ait: Cum præda fuerit in potestate victorum, decet militarem disciplinam vt regi seruentur omnia: scilicet tam ad belli sumptus quā ad militum præmia: ergo rapina est aliquo casu licita. ¶ Secundō arguitur. Terrarum principes multa à suis subditis inuitis extorquent, quod effigiem præfert rapinæ, & tamen graue est illos delictores censere: ergo rapina non est vbique mortale crimen. ¶ Tertiō arguitur. Id quod possessoris non est, licitè ab illo auferitur: infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores: secundum illud Augusti. in Epistola ad Vincent. Donatist. Res falso appellatis vestras, quas inique iuste possideris, & secundum leges terrenarū legum amittere iustis estis: ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. ¶ In contrarium est quod tanquam de re inique parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina fieri: secundum illud Esa. 16. Ego Dominus diligens iudicium, & odium rapinam in holocaustum.

Ad primum argumentum

Secundū argumentum.

Argum. 3.

Prima conclusio.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Rapina nullatenus est licita, neq; priuato neq; publico testatū: sicut furtum nunquam est licitum.

D tunc:

tum: & ubi acceptio rei alienæ licita est, nō habet rationem furti: sic, imō efficaciori ratione de rapina cōfendū est. Probatur: quicquid nomine suo innatam habet rationem iniustitiæ, est sic intrinsecè malum, vt bene fieri nequeat: rapina autē id ipsum sonat qd violenta acceptio contra iustitiam: sicuti furtum, id quod fraudulenta: ergo rapina neutiquam esse potest licita. ¶ At vero ad maiorem huius explicationem adhibentur alia dux. Secunda ergo conclusio est. Sola publica & princeps qui eius gerit vices per violentiam potest citra iniuriā aliquid à suis ciuibus extorquere: quicumq; verò priuata auctoritate per violentiam aliquid rapit raptor est & latro, atq; adeo huius iniquitatis reus. Probatur vtraq; simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ autoritatis munus: nam violentia idem est quod coactio: vis autem coactiua solū in republica residet atq; in principe qui eam representat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est enim hæc potestas ab ipsissima natura concessa ad cohibendos homines à malo, adducendosq; in bonum: quæ quidē concessio, vt supra diximus, non expeditur priuatis fieri, propterea quod per maturo iudicio mādari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, nō habeat rationē rapinæ: nēpē si vel cōtra externos hostes, vel contra internos maleficos illa ex legis p̄scripto vtatur: in persona verò priuata semper eiusmodi violentia ratio nē habet rapinæ. Atq; hac de causa, articulo tertio etiā illi cui cōstat rē ab alio possessam suā esse, idq; legitimè p̄bare pōt: tamē præiudicis iniquitate nequit obtinere: negauimus per vim posse rem aggredi. Quod si eū saltē obiceceris, qui extrema patitur, illū arbitror iure ipso naturæ exceptum esse ab hac lege. Adeo enim vitæ cōseruatio naturalis iuris fastidium tenet, vt violentia tunc nō sit rapinæ caractere denotanda. ¶ Tertia conclusio. Si princeps, aut iudex, aut alius cuius magistratus sua abusus potestate per violentiam quidpiā à ciuibus rapuerit, in signe rapinæ scelus cōmittit: & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impudētius ac sceleratius eiusmodi potentatus peccat, quāto sanctior fide iustitiæ, cuius custodes existunt, erga omnes deberent immaculatā seruare.

Secunda cōclusio.

Tertia conclusio.

De conclusionibus istis nulla est ambiguitas, præter illas quæ per proposita argumenta insinuantur. Et quidem ad

primum de bellica præda respondet D. Tho. Ad. 1. q. 102. s. 2. Thoma tam, neque ad restitutionem obligare. Tam respondet. et si peccatum cupiditatis cōtra charitatem committi etiā tunc possit: dicite Augusti. Augusti, in libr. de verb. Domini. Propter prædam militare, peccatum est. Si uerò bellum est iniustum, rapina cōmittitur. ¶ Bellum autem iniustum, sicuti lib. 3. de iudicio dixim⁹, ex triplici capite contingit. Primum ex auctoritatis defectu: nam soli principes habentes merum imperium ius habent bellum aut indicendi, aut gerendi: reliqui verò magnates & potentatus regibus subditi, non item: sed tū violentia possunt vt in malefactores sibi subditos. Quare si extraneos armorū vi impetant, ceu priuate personæ cōfendā sūt, & rapinā committunt: quanuis alioquin iustam habent causam. Mox ad bellū æquitate requiritur causa, non qualiscunq; sed digna pro qua tam ingentia pericula subeantur, tamq; calamitosa atque exitiosa rei publicæ perturbationes concitentur: Belorū nanque tumultibus non solū prophana omnia, verum & spiritualis reipublice salus & sacra omnia, & fides ipsa periclitantur. Tertio requiritur forma iuris, eademq; tantum exactius quā in priuatis iudicijs, quanto periculosius de summa boni publici agitur: nempē vt nisi cum cōtis pacis rationibus prius oblati, non indicatur, neq; vterius proferatur, quā fert æquitas. Sed de hoc alius. Præda ergo belli iusti non solū ad resarcienda damna, verum vt inter milites distribuatur licita est. Et quanuis principi cura præcipua incumbat merita perpendendi iustitiæ belli: qua vtique ratione licet ipse iniustum bellum conslet, milites nonnunquā excusantur: tamen tam aperta esse possent iniustitia, vt etiam ipsos subditos exculatione nudaret. ¶ Ad secundum argumentum de principibus & magnatibus cōclusiones ipsæ satis respondent: nempē quod si violentia vtuntur ad extorquendum ea quæ ad bonum commune conferuunt, non est rapinæ crimen. Si autem ultra ius aliquid insuper exprimant, non sunt à crimine liberi: imō tanto nequius delinquant, quanto eorum potestati non est qui resistere possit. Vnde August. 4. de Ciuitate Dei: Remota iustitia, quid sūt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sūt nisi parua regna? Et Ezechiel. 22. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Quo fit vt etiam ad

Ad tertium

bellum iniustum ex triplici capite

bellum iniustum ex triplici capite

Secunda

Tertius

Ad secundum

Tertius oratio

restitutionem teneantur. ¶ Tertium argumentum latissimā, & his temporibus, nescio an dixerim necessariam disputationē offerrebat de iure bellandi contra infideles: p̄pter illum occidentalem Orbem, quem nostrates nostro seculo repererunt: sed bona causa, vt præcedenti libro sub titulo de dominio diximus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione super sedimus. Dabimus autem, si Deo dante nobis licuerit, libellum de Ratione promulgandi Euangelium vbi hæc, si non pro rei dignitate, pro nostro tamen capto tractare ad ornamus. Interim tamen ad interpretandū Augusti, satis fuerit adnotare triplicem esse in fidelium ordinē. Quidam enim sunt qui iure & facto sub ditione Christianorum principum vitam degūt, quales olim erant in Hispania Saraceni & Hebræi: & nunc in Italia & Germania perseuerant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, quin valeat Christiani principis lege in eos agere, sicuti: adeo priuare bonis. Veritas em̄ hæc latē patet, tam in Decretalibus sub titulo de Iudæ. & Sarac. quā in Decretis, dist. 54. His proximè accedunt heretici qui ex nobis, vt ait Ioannes, exierunt. Ac de his p̄prie loquebatur Augu. Erat enim eis sermo contra Donatistas: quos quidem vniuersim hereticos parentissimū est tam canonico cōtuli iure suis multari bonis: vt patet ca. Cū tu. de vsur. libr. 6. ¶ Alij sunt infideles qui licet non de facto, tamen de iure Christianis principibus subduntur: saltem quantum ad regnum suorum possessionē: nempē qui terras vi possident, quæ olim sub ditione nostra fuerāt: vt sunt Afri, Saraceni, ac Turcæ Græciam tyrannidē possidentes. Et de istis certum etiā est posse bello à nobis lacefieri, atq; adeo eidem regionibus expoliari. Nihilominus priuata auctoritate nullus nostrū per eos transitum faciēs eorū bona aut deprædari, aut diripere valet. Tum quod præter regiones bona domesticæ quæ sua industria lucrantur, sua sunt: tum præcipue quæ ad subigendum illos auctoritas publica requiritur. Quare nemo nisi facultate & cōcessione principis pōt illis molestus esse. ¶ Infideles aut tertij ordinis sunt, q; neq; iure neq; facto nobis subditi sunt: neq; verò nobis infesti: quales sunt illi qui vel Christianū nomen nō audierunt, vel quod eodē recidit, per obliuionem omni memoria superiorē excusantur. Tameñ p̄prie excusatur nemo: quia cum vniuersus orbis teneatur fidē

dum eius prædicationem audierint, suscipere, si recte seruassent naturæ legem, Christianis illis via aliqua sua irradiaret fide: licet excusari dicatur eò quod dum nihil de ea audierunt, sua infidelitas non est peccatū. Et de istis cōtestari lis solet, vtrum liceat nobis illos bello petere. Et quidem Caieta. hic inter interpretandum sententiā Diui Thomæ negat vllum Christianis fauere ius illos de suis sedibus ac possessionibus deturbandi. Quoniā vt S. Thom. 2. 2. q. 1. artic. 1. o. ait, Fides naturam non tollit, sed perficit atq; adeo possessiones quarum mortales iure gentium pōtuntur nemini auferri: eò potissimum quod species infidelitatis negatiua, scilicet eorum qui de Christiano nomine nihil audierunt, neq; est peccatum, neq; adeo villo supplicio digna. Imò verò ait q; neq; olim filios Israēl vllis infidelium bellum indixisse legitur: eò solū quod infideles essent, de quo apud aliquos male intellect⁹ male iudic. Imprimis enim non negat licitum eis fuisse infideles propter idololatriam Dei iussu debellare: sed tantū negat eò solū quod infideles essent nempē negatiua: hoc est, eò solū quod fide carebant debellatos: secus ob idololatriam. Præterea si de bello contra possessores illos terræ promissæ gesto loquatur, sanum etiā potest habere intellectum. Video namq; nō nullos digladiari vtrū gentes illas Deus pelere suis sedibus iusserit ob sua ipsarum scelera atq; idololatriæ impietatem, an verò solū vt pollicitationem impletet quā Abraham fecerat & semini eius, tradendi eis regionem illam: Cum tamen proculdubio certo certius sit, vtrāq; fuisse causam. Est enim illic & gentium expulsionem cōsiderare, & introductionem diuini populi. Et quidē expulsionis causa iustissima, fuerunt sua crimina: introductionis autem, promissio illa populo facta. At verò eū Deus vniuersos idololatrias totius orbis eodē iure potuisset extinguere, illos tamen singula riter inde expulsi vt illic suum plantaret populum. Quare forte non solū ob idololatriam, sed vt Deus impletet promissum, illud imperauit bellum. Atque hunc arbitror legitimū sensum illorum verborum Deuter. 9. vbi ambe copulantur causæ: Quia illæ (scilicet gentes) egerunt impiè, intro eunte deletæ sunt: & vt impletet verbū suum Dñs, quod cum iuramento pollicitus est patribus tuis. ¶ At verò quæstionis punctum, vtrū nobis liceat in fideles tertij ordinis qui nihil cōtra nos mo

Caietanus.

liuntur libello petere: nō in hoc consistit, q̄ impietas idololatrię, aliorumq; suorū scelerum immanitas digna sit morte. Hoc em̄ nemini potest non esse confessam: quando quidē Christiana res publica meritisimō eadem crimina morte vlciscitur. Quare incassum sese discruciant qui de hoc concertant. Veruntamē cum, vt lib. 3. dicebamus, ad redm̄ iudicium duo sint requisita: nempē & iusta causa i crimine, & legitima facultas in iudice, ex hoc tota disputatio pendet, vtrū nos legitimi simus eorum iudices, suorūque criminum vindices. Nam ex hoc quōd Deus, totius orbis Dominus, quęcunq; voluerit, fuerit vnquam vltus crimina, arguere quōd nos id ipsum in omnibus infidelibus possumus, peride est acti arguas, q̄ cum rex possit in toto suo regno vniuersos maleficos extirpare, possit pariter vnusquibet magnatum qui sub illo iurisdictionē habet territorium alteri ingredi ad id exercendū munus. Aliud ergo demonstrandum est, si verum habet, nos tali facultate pollere. At tamen, vt precedenti libro sub titulo de domi. diximus, ab hac disputatione in hoc opere bona causa duximus super sedendum. Si nobis forsā diuino licuerit fauore libellum de ratione promulgandi Euangelium addere, illic disputatio hęc pro captu nostro suis numeris absoluetur.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum rapina sit grauius furto.

Quoniam de furto & rapina questione presentī locuti sumus, quas duas cōmonstrauimus esse species: quęre in calce disputationis conuenit, vtrū istorum vitiorum alteri grauitate præcellat. Et arguitur. Furtū esse peius, tū quōd supra rapinā addit fraudem & dolum, quę per se rationem augent peccati: tum etiam quōd verecundia & metus ex actus turpitudine nascitur: magis autem pudefiunt homines de furto quā de rapina: ergo illud est scelestius. Accedit deum quod delictum quod pluribus nocet, eo est iniquius: per furtum autem pluribus nocumentum infertur, nempē non solū magnatibus, verū & plebeis & cuiusuis classis hominibus. Violentia autem & rapina non nisi illis infertur potentatibus, qui resistere possunt: grauius ergo est furtū quā rapina. ¶ In contrarium autem est quod le-

ges acerbius in latrones atq; raptores animaduertunt quā in fures.

Ad questionē vnica eademq; facilis cōclusio respōdetur. Rapina grauius peccatum est furto. Conclusio per ea quę dicta sunt liquido constat. Dicitur enim est hæc duo in hanc vnā rationē obiecti cōuenire, quōd vtrūq; est acceptio alieni cōtra domini voluntatē: nisi quod furtū tollit voluntatē per ignorantia, rapina verō per violentiam. Violentia autē e regione magis opponitur voluntati quā ignorantia. Nā violentia aperto Marte pugnat cōtra actū nolēdi: ignorantia verō efficit inuoluntariū per absentia actus. Qui ignorat enim non vult: sed qui resistit, cōtrariē vult. Hac ergo ratio ne rapina peior est. Accedit & ratio iniurię quę in rapina cumulator est. Nam fur plurius facit rei dominiū, quę scilicet p̄ metu nō audet apertē aggredi, sed latēter. Raptor verō multo eū minoris estimat: siquidē abiq; metu eū adoritur. Quare non solū in bonis ledit, verū & in honore per ignominia. Quæ etiā ratione cōtumelia (vt infra dicturi sumus) peior est q̄ murmuratio. Quin verō accedit tertio, quōd non solū in bonis externis atq; etiam in honore iniuriam infert, verū & vitæ periculū offert. raptor enim & latro armis vitur quibus resistentē perimat. Fur autem pauore & metu semper est pallidus. At que hac de causa iura ipsa cōmunia quę furibus vitā indulgēt, latrones morti omnino adiudicant: adeo vt neq; per fugiū ad sacriū illis suffragari cōcedant. ¶ Et per hæc, argumentorū solutiones clarescunt. Nam est in furto, aliqua sit fraus, peior est tamen audacia iniurięq; rapinę. ¶ Ad secundū autem respondetur, quod audacia vulgo apud sensuales homines pro indicio fortitudinis reputatur: & ideo fit vt etiā dum facinoribus perpetrands exhibetur, minus de illa homines pudefiant: cū tamē argumentū minoris culpe sit in sceleribus metus, qualis est in fure. ¶ Ad tertiu denique respōdetur quod & si pluribus per furtū soleat nocumētū inferri, grauiora tamē per violentiam inferuntur.

QUESTIO QVARTA, de iniustitia iudicis.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat iudici eum qui sibi non subditur indicare.

N iustitię quę facta seu in personam, seu in res cōmittitur, proxima est species illa quę verbis fit. Huius autē generis illa est iniquior, quę in iudicijs versari consuevit, videlicet tā iudicū culpa, quā testium reliquorumq; iustitię ministrorū. Sunt em̄ personę quinque: videlicet iudex, accusator, reus, testis, & aduocatus: quę quinque deponunt questiones. Sed ex istis iudex est cuius crimina grauiora existimātur. Quatuor autem in iudice sunt necessaria: videlicet iudicandi potestas, veritas & forma, & executionis vis: quę quatuor articulis explicabuntur. Primum ergo vitium est si iudicandi, quā non habet, facultatē usurpet. Igitur vt istud hoc primo articulo examinemus, Queritur vtrū possit quispiam eum qui sibi nō subditur indicare. Et arguitur a parte affirmatiua. Christus, quippe qui Rex Regū erat, & Dominus dominantū, nulli erat creaturarum subiectus: & tamen Pilati iudicium pertulit, qui de hoc reprehendi non solet, quod non subditum iudicaret, sed quod innocentē cōdemnaret, potest ergo quispiam in alienum ciuem ius dicere. ¶ Secundo. Daniel (vt eius historia cap. 13. refert) seniores illos falsi criminis testes iudicio condemnauit, qui tamē non prohibetur fuisse iudex: ergo. ¶ Tertio. Iura sæpe iudici facultatē tribuunt castigandiratione delicti eos qui, licet non sint sibi subiecti, delinquant tamen intra limites sui foris: ergo eum iudicare qui iudici nō est subditus, non semper est illicitum. ¶ In contrarium est Gregorius super illud Deuter. 13. Si intraueris segetem &c. vbi ait: falcem iudicij mittere nemo potest in eam rem quę alteri videtur esse commissa.

Primum de generali

Secundū de generali

Tertium

Primum de generali

Primum de generali

vices gerit reipublica. Idem enim prudētis genus quod ferendis legibus necessariū est, scilicet præceptorum, necessarium quoque est vt secundum illas ius dicatur. Nec quicquam siquidē vis legibus inesset coercitiua, nisi in earum applicatione persisteret. Hinc iura illa dimanarunt, extrā, de iud. cap. at si clerici. sententia à non suo iudice lata, non tenet. Et de constit. lib. 6. c. vt animarū. Extra territorium ius dicenti, non paretur impunē. Vnde iudex idem est quod ius dicēs. ca. forum. de verb. signi. & iurisdicō, tam facultas quā territorium quod illa cōprehenditur. Neque Paulus nos iubet subiectos esse nisi potestatibus sublimioribus: hoc est illis qui nobis loco & potestate præferti sūt. Etenim sicut orbis celestis non in superioribus substantias influit, sed in corpora quę sibi sunt loco subiecta: sic neq; homo potest nisi sibi subditos legib; ac iudicijs gubernare. Hac enim de causa (vt supra diximus) homo ciuile animal in societate viuūt. ¶ Posterior conclusio. Quatuor modis contingit vnum esse alteri subditū. Primò ordinarię, veluti illi qui per se potestatē habet, sicut oēs Christiani Papę subduntur, & in secularib; totum regnum regi. Secundo modo quia potestatem habet delegatā: sicuti prouincia p̄ consuli subijcitur & pratori ciuitas. Tertio eò quod quis sua sponte alterius se iudicio submittit: vt ille qui arbitrum eligit, & qui iudicium quod retractare possit, subire mauult. Et quatuor si quis in alieno territorio, & quod aiunt, districto delinquat: vel alia via alienam iurisdictionem subierit,

Vltima conclusio.

Per hæc ergo, obiectiones facili diluuntur. Ad primū nihil aliud respōdet S. Tho. q̄ ad primū argumentū. q̄ sua se volūate Christus submisit Pilato à quo iudicaretur, exemplo eorū qui arbitriū eligūt, cuius arbitrio parere stata poena, obligatur. Est tamē in exemplo nō nihil ambiguitatis. Nam si ad vinum similitudo existimetur, videtur tum S. Thom. sensisse quod Christus constituerit sibi Pilatum iudicem conferendo ei nouam potestatē, quā non habebat ordinariam: sicuti qui priuatā personam sequestrat sibi præfecit. Hoc autem falsum est. Nam Pilatus potestatem illā à Casare receperat, atque ideo ab ipso Deo, illa ratione qua lib. 4. q. 4. monstratum est, ciuilem rem publicam per legem naturę & gentium à Deo deriuari. Idq; redemptor significauit Ioannis. 19. dicens, Non haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi da-

tum esset desuper. Hinc etenim sumitur argumētum aduersus illos qui dicunt potestatem ciuile descendere à Papa tanq̄ à vicario Christi. Enimuerò non ait, Nisi tibi datū esset à me: sed, desuper. Christus enim, vt superior libro diximus, nō assumpsit. tēporale regnum, sed tēporaliū vsum qui ad suum coelorum regnum esset necessarius. Solū ergo vult Sanctus Tho. quod ea ratione qua erat rex regni coelorum, ac perinde Rex regum, & dñs dominantium, exēptus erat ab omni humano iudicio: in qua vtiq; exēptio ne relinquit vicariū suum pōtēficē maximū, eiusq; subinde inferiores sacerdotes, secundū illud Matth. 17. liberi sunt filij. Et ideo quāuis potuisset retractare Pilati iudiciū, ob nōstram tamē salutē sua se libera voluntate illi subiecit, adigendum morti. Hinc Caiet. si bi colligit, Pilatum non peccasse vsurpatione iudicij (nam quod peccauerit innocētē condemnando, dubium esse nequit) ego tamen nō id tam facillē colligerem. Sed si Augustus legitim⁹ rex erat Iudaeorum, nō peccauit hac ratione Pilatus: quia Christus voluit vt vnus ex Iudaeis haberet. Si verò tyrannus erat, eodē modo deliquit iudicādo Christum, quo iudicādo Iudaeos: quia redemptor noster non indulsit ei peculiarem aliam facultatem. Neq; in hoc eum cogitauit S. Th. cum illo conferre qui eligi arbitrum. Hic enim potestatem iudicij cōfert qui ea antē carebat. Christus autē nihil aliud fecit quā quicquid de illo fieret libetē pati. Ex hoc Christi exemplo fit consequens, Papā eius vicarium qui similiter exēptus est, posse nihil fecius subdere se alterius iudicio: idque non modo in foro poenitentiae (quo res est comperta (verū in foro iudiciali: quod fecit Leo Papa. iiii. qui, vt legitur, secunda quaestio. 7. ca. Nos si. submisit se iudicio Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandis vt seipsum iustificaret. Duplex tamē de hac re enascitur dubiū. Prius quod seque retur generaliter de quibuscumq; causis posse alius sentētia cogi, etiā anathematis: nam eadem apparet omnium ratio: consequens tamen doctores in quarto sentent. consentiēter negant. vt S. Thom. dist. 19. quest. 1. artic. 3. & Richard. dist. 1. 8. artic. 5. & Petrus de Palud. quest. 2. Posterioris dubiū est de subiectionis modo. Videtur in quā quod si esse posset alteri subijcere, vt eum sibi superiorem aut aequalem constitueret: id autem factum esse inde monstratur, quod cum sit

Solutio.

Caiet.

Corollarium.

prima dubitatio.

D. Thomas. Richard. Petrus de Palud. Postrema dubitatio.

Christi vicarius nō valet alterum eodem loco flature. Consequentia verò probatur. Aut enim libera sua subiectione in necessitate transit, ita vt cui se semel subdidit, subducere durante iudicio nequeat: tunc planū sit illum cui se subdidit esse superiorem: vt pote cuius potestas à Papa non pendet. Si verò subiectione nō sit necessaria, superuacanea est. Ad prius istorum perempta consequentia respondetur. Haud enim consequitur, vt quicquid in aliquibus potest, possit in omnibus: sed est regula, quod quancūque facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere, vt si fortasse inter se & alterum lis contestetur: qua scilicet debitum aliquod, vel alter ab ipso, vel ipse ab altero petit: vel de aliqua sententia quam ipse protulerit ad eundem ipsum prouocatio sit, tanquā ab iniusto grauiamine: sicut potest tunc ipse de illis causis iudex cedere, sic potest & eisdē alteri committere, seque submittere. Et hoc fecit in dilectio. Nos si. Excommunicare autem seipsum nequit, neq; subducere, neque seipsum proprie punire: & ideo neque valet constitutere sibi iudicem qui se excommunicet, suspendat, aut puniat, sed solum qui sibi iubeat restitutionem facere, aut reuocare sententiā.

Alterius argumenti pariter interimitur consequentia. Haud enim potest superiorē sibi aut equalem constitutere. Quapropter cum duplex sit necessitas: altera scilicet iustitiae, atque altera simpliciter coactionis, subiectione sua potest priori modo fieri necessaria: non autem posteriori. Potest inquam subiectionem suam poena vallare & stabilire: sicuti qui sequestrem eligit: tenerurq; ad eō subire sententiam, etiam in foro Dei. Itaq; esset peccatum mortale non stare fidei suae: obligareturque poenam soluere: quocirca non est vana subiectione. Attamen necessitate coactionis, ita vt potestas iudicis non deperderet à sua, nemini se potest subiungere: imò quoties vellet alterius sententiam retractare, illiusque reuocare potestatem, etsi male faceret, teneret factum. Exiit tamē in gens argumentum quod posuit Papa alteri se submittere, non modo in minoribus causis, sed etiam vt anathemate, aduersus illum procedatur vsq; ad depositionem. Supponamus enim ex cap. si Papa. dist. 40. quod dum haereticos labe fordescit, potest à Concilio conueniri & deponi: & cum deponēdus nequāquam sit nisi auditus, poterit sub

Ad prima dubitatio.

Argum. 2.

Solutio.

Alteranda hinc.

Ad altera dubium.

Expositio.

Ad prima argum.

prospale.

Alterum argum.

Argum.

anathematis censura, vt comparat, cogi. Fac ergo ipsum vehementi infamia de heresi laborare, sic vt Concilium iamiam de illa reidicatur. Videtur ratio persuadere quod possit iudicium circumspectis viris & grauitate insignib⁹ delegare. Arguitur enim sic: Iam tūc iure potest fieri reus & cognita causa deponi, idque fieri nequit sine magno Episcoporum dispendio: ergo quod illam caueat iudiciorum turbam, potest illis negotiū committere, qui rem expeditius transigant. Secundo arguitur. Lite in concilio contestata possunt & concilium & ipsi iudices delegare qui rem peragant: cur ergo ipse non poterit seorum committere? Respondeatur neutiquā hoc Papā posse. Enimuerò potestas illa cogēdit tūc Pontificē nō est penes ipsū, quippe qui non potest vim coercitiuā in seipsum exercere: sed duntaxat penes concilium: & ideo nō est in arbitrio Papae talis commissio: quia quam non habet potestatem nemini valet dare: neque depositio per suos commissarios facta vilius esset valoris. Concilium autem nequit & causam cognoscere & alteri delegare. Posset quis forsan idem & de inferioribus sacerdotibus haesitare, An scilicet possent sibi sequestres iudices sua sponte preficere: pro eo qd iure vsq; ad vctitum est in seculare forum pertrahi, vt illis sit adempta potestas renuntiandi iuri suo: vt patet extrā. de foro compe. c. si diligenti. & latius. i. 1. q. 1. in soluta. & can. Placuit. Respondeatur nihilominus liberum esse quibuscumq; sacerdotibus iudicem sibi arbitriū constitutere, cui parere teneatur. Quod enim illis interdicitur nō est nisi vt non consentiant in secularium tribunalibus sibi. In secundo argumento de Daniele nihil est difficultatis, quoniam ipse instinctu afflatuq; Dei sententiam illam pronūtiavit. Legitur enim ibidem dominū suscitasse spiritum iunioris. Neque in tertio argumento difficultas vlla est, quae nunc debeat pertractari. Satis ergo hic fuerit concedere quod qui in alieno territorio & foro delinquit, ratione delicti sit illi subditus: vt extrā. de raptori cap. 1. & ff. de accusat. l. Alterius. Sed praeter delictum sunt etiā aliae causae quae ius faciūt iudici cōprehendendi castigandiq; alienum subditum, vt de foro compe. ca. licet ratione. Excipiuntur autē clerici qui iudicium seculare deferri nequeunt: de quibus latior pateret: nūc cāpus disputandi si propius esset hic locus.

Vtrum iudici liceat contra veritatem quam certò nouit, iudicare, quando legitime probatur contrarium.

POST autoritatem iudicis secundo loco ab illo exigitur iudicij veritas. Et idcirco secundo loco quaeritur vtrum iudici liceat contra veritatem quā certò nouit iudicare, quādo legitime probatur contrarium. Et argui primū a parte negatiua. Legitur enim Deut. 17. Venies ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quaeresque ab eis, qui iudicabunt iudicij veritatem. Vsu autem venire solet vt innocens, cuius palam iudici innocentia constat, testimonijs falsis ad eius tribunal deferatur: ergo ob talia testimonia nō debet veritatem deserre. Secundo arguitur. Homo debet iudicio suo diuinum imitari: diuinum autem semper fit secundum veritatem. Reuelabitur enim ex hoc iustitia iudicij Dei (vt ait ad Rom. 2. Paul.) quod reddet vnicuique secundum opera sua. Et de Christo ait cap. 1. i. Ihs. Non secundum visionē oculorum iudicabit: neq; secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terrae. non ergo licet iudici falsis testimonijs à veritate abduci. Tertio: testimonia in hoc sunt necessaria vt veritas constet: quando autem res est manifesta, nullis opus est testimonijs, secundum illud Pauli. 1. ad Timoth. 5. Quorūdam hominū peccata manifesta sunt praecedentia ad iudicium: ergo quando iudici res est manifeste comperta, non opus habet alienis testimonijs. Quarto arguitur. Iudex condemnando innocentem facit contra scientiam: & conscientia nihil aliud est quā scientia applicata ad opus: ergo facit contra conscientia: quod proculdubio semper est peccatum: ergo id minime licet. In contrarium autem est authoritas Augustini super Psalter. Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundū leges & iura pronūtiat.

Primum argumentum. a parte negatiua.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

August.

Quaestio. IIII. Quam Theologia magna ambiguitate controuertitur. Et cum vtrinque sit disputabilis, quāmaximē tamen refert eā fieri. Proposuius autem quaestionem subtenore quo eam interrogat Sanct. Thomas scilicet vtrum liceat iudici contra veritatem quā certò nouit iudicare propter contraria.

testimonia. Includit tamen titulus duas partes. Prior est, vtrum dum euidenter nosset eum qui vinculis tene esse reum, non tamen legitime probatur, imò forte legitime testimonijs purgatur, possit eum condemnare.

D. Thomas. Et hunc sensum nò interrogat S. Thomas, quia neque de illo dubitatum vnquam est: imò est extra controuersiam id non esse licitum: quoniam forum exterius non extenditur ad crimina occulta: & occulta illa iure censentur, que secundum regulas iuris legitime non constant: scientia autem iudicis non reputatur iure sufficiens testimonium, vt habetur. cap. si sacerdos. de offic. iudi. ordi. nam iure naturali ac diuino, in ore duorum vel trium stat omne verbum. Alter verò est sensus contrarius, vtrum dum iudici palam constat eum qui reus sit & legitime criminosis probatur, innocentem esse, liceat illi eum condemnare. Et quanuis tantum queramus an liceat, explorandum tam est an aliquando teneatur. Porro autem quo ordine perspicaciori procedamus, ea premittemus, quæ omnibus sunt in confesso, vt rem in vltimas redigamus angustias. Et constabit responsio conclusionibus tribus. ¶ Supponitur enim hic primum ex superioribus, iudicem nò priuata, sed publica autoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit, non suo priuato iudicio, sed communi & publico debere informari.

Secundum. Huic autem subnectitur documentum alterum: videlicet duplici ipsum scientia vti: vt puta vniuersali iuris, & particulari facti: que quidem scientia via ordinaria à testimonijs petenda est. Habet enim iudicij questio duo membra. Alterum, vtrum fecit alterum, quid ergo iuris. ¶ Est ergo prima conclusio. Scientiam vniuersalem iuris tenetur iudex sic facti sequi, vt neque suum proprium arbitrium, si contrarium est, audire possit, neque vllas in contrarium probationes admittere. Et ratio est: quia ipse non est legum iudex, sed custos: non enim ad ipsum attinet iudicare an lex bona sit, sed quid iubeat. Et ideo si vel actor vel reus cõtenunt probare legem hõ esse iustam, non sunt audiendi. Neque verò in foro conscientie dum lex edicto principis promulgata est, potest quispiam tuto illam transgredi, causatus non esse iustam: quia nemo est illius iudex: nisi forte in tolerabile, eademque manifestissimam iniquitatem præ se ferret. ¶ Secunda conclusio. In particulari facto licet scientia à testimonijs instrumentorumque testimonijs petenda sit, potest ni-

hilominus iudex suo se ingenio & prudentia iuare: scilicet in examinandis tam instrumentis quam testimonijs. Idque tunc maxime debet quando sibi constat innocentem calumniarum falsitate premi. Hanc conclusio nem ratio ipsa naturalis, innocetia fauix, persuadet. Quamobrem impediò quam rarissime vsu venire potest, vt iudex omnino cogatur innocentem, cuius innocentia ipsi euidens est, morti addicere. Nam tunc ipse sciet, non solum testes esse falsos, verum & quibus vijs possint falsitatis deprehendi. Ob idque poterit illos instatius interrogare districtiusque scrutari horam, & locum, & formam illa nimirum prudentia vsus, qua Daniel presbyterorum iniquitatem deprehendit, vt Sulfanæ innocentiam patefaceret. Quinetiam si Caietano auscultandò est, debet tunc coram populo iurare illum esse innocentem: vt puta quem ipse eadem hora alio loco viderat. Neque vlla testibus tunc iniuria irrogatur. Imò cum ipsi sint iniurij, eorum iniuria refellitur. Et quanuis fortasse id bona fide facerent, nulla eis fit iniuria, dum miser innocetia protegitur. Haud tam liceret occultum nocentem prodere. Addiderim ergo verò tertium, quòd deberet tunc si profuturum cerneret, in tempus exuere personam iudicis, & coram superiori personam agere testis. Quinetiam si citra scandalum, optima que dissimulatione id fieri posset, liceret ei carceres apertos secretò dimittere, vt innoces se in pedes conferret. Itaque, (vt dicebam) vix potest extrema necessitas ingruere innoxij hominis in mortem adigendi. De duobus autem remedijs ac suffugijs reliquis scilicet an teneatur iudex, aut innocentem superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim. ¶ Igitur vt ad punctum descendam, vbi necessitas contingeret, tunc auctores in diuersas dissecantur sententias: quæ numero sùt tres. Prima est in vno extremo, omninò D. Thom. contraria: puta quod in nullo casu scilicet: neque in causa ciuili, neque in criminali licet iudici cõdenare eum que euidenter scit esse innocentem: quantumvis legitime probetur reus. Nam citra euidentiam nemo ambigit sequendù esse iudicij publicum. Hanc opinionem ortu traxisse arbitror & originem ex Hugone super legem Prator. ff. de iurisd. omn. iud. Eandem tamè opin. amplexi sunt Calderin. & Pan. super. c. Pastoralis. de offic. delega. & Sùma. Angel. in verbo iudicare. q. 7. & Nico. de Ly. Exo. 23. Secunda opi-

nio vtitur distinctione. Nèpè quod in causa criminali siue capitalis sit siue vilius mutilatio nis, nequit iudex cõdenare. innoxietem se eudum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus: puta cum de pecunia agitur, aut de aliarum rerum possessione. Hæc autè opinio falso tribuitur Calder. & Pan. qui certius fuerunt primæ sententia: sed fuit cuiusdam Rodolphi quem loco citato Ange. citat. In qua sententiam subscripsit Imol. & alij Iurisc. super legem à diuo Pio. ff. de re iud. & Sum. Rosel. & Supplementum. Et hæc media opinio est quæ Adria. perplacuit, in quodli. q. 6. art. 3. Sed miror quod hanc asserat esse Theologorum opinionem. Cum tamè ex antiquis nemo sit qui non indubie teneat cum S. Tho. imò minus inter omnes habet probabilitatis. ¶ Tertia ergo opinio est in alio extremo secundum quam statim est conclusio tertiã. Iudex in vltimas conclusus angustias debet in omni causa, tam criminali, & ciuili cõtra veritatem sibi notã secundum allegata & probata sententiã pnũtiare. Hæc in qua opinio est S. Tho. 2. 2. q. 67. art. 2. & superius q. 64. art. 3. ad tertium, vbi exemplum protulit in causa mortis: nimirum quod potius est morti adiudicandò innocens, quàm deserenda testimonio publica. Eademque fuit sententiã Alexã. de Hales, Doctoris grauitissimi in 3. p. q. 40. m. bro. 6. art. 2. & Richard. art. 3. q. 2. 6. & egregij doctoris Petri de Tarantasia. Et fuit inter Iuriscõsultos opinio Bart. super. l. illicitas. ff. de offi. præf. & Io. Andr. in suis Nouellis, titu. de allegat. vbi recitat opinionem S. Tho. in qua se asserit. Fuit etiam sententiã Petri de Paul. & Sylu. in verb. iudex. ij. §. 5. Quam post plurimã autorum citationem fatetur esse opinionem antiquorum omnium Theologorum, iurisq; vtriusq; interpretum: contra quam Adria. affirmat. Cui re vera sententiã & rationes cõstãter & planè iura patrociniatur. ¶ In primis Aug. iã supra citatus id asserit, quod bonus iudex nihil ex arbitrio, sed secundum leges & iura pronuntiat. Eisdemque id ipsum profus verbis Ambrosius super Pal. Beati in maculati. & refertur. 3. q. 7. can. iudicet. Et. 1. r. q. 3. ca. sim opere. ad quodq; Greg. & ff. de offic. præf. l. illicitas. s. veritas iubeatur præf. id sequi quod opponitur iuri sequi ex fide eorum que probabuntur. Censent ergo iura iudicis nefas esse nisi secundum allegata, & probata iudicare. ¶ At verò fortasse quispiã hæc citata iura nihil aliud designare quod iudex debet secundum leges & iura ius dicere: non tã subin-

de censere quod debeat pronuntiare secundum allegata & probata: imò iubent, vt sequatur scientiã iuris: porro autè ius ipsum (vt patet Exo. 23.) iubet infontem & iustum nò cõdenari. Attamen, quia vilius est repulsi facillius est. Idem est namque iudicare secundum iura & iudicare secundum allegata & probata. Id em iura. per sancte precipiunt, vt nemo preiudicio, hoc est incognita causa cõdenetur: sed per legitimos testes præcognita. Sed est lepta Calderini glossa super verbis legis citatæ, Calderinus Illicitas. iubetur ibi præf. h. dem eorum sequi: quæ probabuntur. aut verò ipse quod tantum admonetur sequi allegata & probata, quia illa vera sunt. Sed respondeat nobis, qua via debet iudex cognoscere vera esse, que probantur, nisi per idoneorum testimonium iuramenta. Nã si liberu ei postea relinquatur negare illa esse vera, frustranea essent testimonia. Multò ergo melior est glossa super illo verbo, ca. 1. de offi. iudi. ordi. quo admonet episcopi iudicare secundum Canones cõsent: quæ quæ dè glo. inde planè infert, iudicè debere iudicare secundum allegata & probata. Id quod insuper confirmat ex diuino documentò Deuero. 17. vbi admonitione premissa quod in ore duorum vel trium testium peribit quod interficietur, subditur quod iudices sequantur in iudicio veritatem. Illic ergo docentur iudices illa sequi veritatem, non quã ipsi sciunt, sed quã ab ore testium veniunt. ¶ Verunt, vt autoritates rationibus dilucidentur, arguitur ratione prima qua omnium est basis. Nemo ius habet quæpiam cõdenandi autoritate priuata, sed in quantum publica fungitur: ad iudicium autem requiritur & scientia iuris, & facti: ergo & vtraque debet vti publica, non priuata: nèpè vt sicut in scientia iuris non debet sequi suã opinionem, licet reputet esse scientiam, sed auscultare debet leges: ita neque in cognitione facti sequi potest priuatam suã scientiam: sed stare tenetur testium publicæ fidei, quæ leges probant. Secundò arguitur. Per suam scientiam iudex neminem cõdenare potest: vt supra dictum est, quantumlibet eum euidenter nouerit esse reum: ergo neque potest quæpiam absolueret. Id quod & patenti cõtrariè opinionis fatent. Si ergo nò potest innoxij absolueret, sed debet perpetuis vinculis adseruare: & perpetua vincula morti equiparantur, gratis profectò negatur, quin possit eum, lotis ab eius sanguine manibus, lege in ipsum agere. ¶ Sed obuias: ergo innoces fuit Pilatus qui secundum allegata Christi-

Solutio.

iudicavit. Nulla sane est consequentia: quoniam adeo erat Christi innocentia: non modo ei, verum & publicitas cunctis evidens, adeoq; subinde aperta testimoniorum falsitas, ut neq; Pilatum ipsum celaretur eorum iniquitas, sed posset eos facile falsitatis revincere. Vnde cum dixit: Innocens ego sum a sanguine iusti huius: vos videritis: non modo innocentiam Christi, verum & testimoniorum iniquitatem falsus est: Sed illum morti addixit (vt ex Euangelio comperitur) metu Caesaris, qui vel nomen ipsum regis abhorrebat: & infirmulatus est Christus qd se regere faceret. Quin verò & idem metus ne veniret Romani & Iudaeorum getem tollerent; eorum inuidia excauit, vt eum reum agerent.

Tertiaro.

¶ Tertio arguitur ex sine publicae auctoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatem & quietum statum reipublicae constituta sunt; atq; eo pacto, vt nulla sit patula iudici via declinandi, vbiuis libuerit, a veritate. Si autem non teneretur secundum allegata iudicare; pax illicò reipublicae turbaretur. Nam cum populus de occultis non iudicet, videns non stari publicis probationibus, non posset non in iudicem proclamare. Tunc praesertim vbi de re atrocis esset, vt de vrbis proditiõe, a liae simili. Præterea iudici semper relinquere via excusandi se ab executione iustitiae, per hoc qd diceret sibi patere contrariam veritatem. In summa necessarium est, vt iudex qui in oculis civium ius dicit, sententiam suam populo persuadeat, eatenus saltem, vt couincatur secundum iura fuisse prolata: quod facere nequiret, nisi secundum allegata iudicaret. ¶ Quarto, si (vt exempli gratia dicamus) certum esset duorum alterum, videlicet Petrum, aut Paulum haesim feminasse; lateret tamen vter eorum id fecisset, & Petrus verè reus, confiteretur sacramentaliter in aures iudicis haereticae prauitatis, & postea Paulus innocens deferretur de illo crimine, cuius vtiq; innocentia eidem inquisitori costaret: tunc pfectò inquisitor perplexitate teneretur aiceps. Nam si Pauli cõdenari nequiret, secretum confessionis reuelaret: fieret enim inde compertum Petri crimen: ¶ Sunt autem qui ex his omnibus clambuntur, respondentis quòd iudex in casu quo innocentem euidenter nouit legitimis testibus accusari, debet illum superiori remittere. Idq; S. Thom. quaest. 64. artic. 6. ad tertium admonet. Hoc autem remedium plicitum sit, non est dubium. Nam quancun-

Quartarano.

Quorumda euasio.

D. Thom.

que causam potest inferior superiori remittere: Et facer præterea quòd dum insignis persona de aliquo infami delicto accusaretur, illo diuertitulo pius iudex debet subterfugere postquam omnia alia intetata remedia nihil prodesse. Attamen quòd illud sit necessarium, non video. Nam primum inferior iudex legitimam habet auctoritatem terminandi causam secundum allegata. Mox remedium illud tenuissimū est, imò inane: quoniam cum superior rei nesciat innocentiam, non posset ob testimonium inferioris eum absoluerè: sed deberet aliorū testium iuriurando stare. Et ideo perinde esset superiori remittere, ac supplicio offerre. Quare si non liceret eum occidere, consequens apparet quòd nec deberet eum tradere superiori, sed eum liberare. ¶ Præterea quaestio instauratur de ipso supremo iudice apud quem delatus est miser, quem scit esse innocentem, accusatus tamen de grauissimo crimine, adeò vt citra graue scādalum nequeat illum vita donare. At verò supremus iudex multò plura habet remedia. Nam posset testes vrgentiùs deterrere: possetque excogitare alias vias quibus innocium a tanto crimine periculo. Praesertim cum (vt articulo quarto videbitur) possit etiā damnato ad mortem vitam concedere. ¶ Alterum subterfugium est, quòd debet tunc iudex magistratui cedere. Quin alij aiunt teneri citius omnium suorum bonorum dispendium facere quam illum occidere. Hoc autem profectò multò est improbabilius, quam id quod proximo tractabam: tum quòd remedium illud inutile est, tum præcipue quòd nemo tepetur tam ingenti suo incommodo damnari, quòd ipse non dedit, in fratre caueat. Et enim qd homo qui officio suo viuere debeat tantam acturam facere, durum creditur est. Eo vel maxime qd si eum nequit supplicio tradere; potius debet mortem ipse perpeti quam in eum capitis sententiam proferrè. Quòd nimis est creditu rigidum. Hinc fit nostrū Syluestrum, licetò opinione S. Thom. visus sit defendere, id tamen non optima finis de fecisse. Atq; inquam qd iudex tenetur occidere innocentem, quando neq; ipsum potuerit superiori remittere, neq; suum officium diuiterit. Hoc etenim secundum S. Thom. nusquam dixit. Et tunc nulla profectò esset nostra opinio: quia cum quicunq; possit officium suum dimittere, semper in promptu esset remedium hoc.

Sunt

Sunt nihilo fecius argumenta non infirma contra hanc sententiam. Diluamus autem illa prius quæ S. Tho. adducit suis solutionibus. ¶ Ad primam auctoritatem Deuterono. qua iubetur Iudex veritatem iudicare, iam responsum est, veritatem illic eam ceteri, quæ in ore duorum, vel trium testium consistit. ¶ Et ad secundum respondetur qd Deus qui nullo extraneo indiget testimonio, sed sua infinita sapientia omnia penitus sine nouit, & pariter Christus in quantum homo rectissime iudicant secundum propriam scientiam. Secus autem humani iudices qui mendicatis publicis testimonijs stare tenentur, quippe quibus indicibus alter non haberetur fides. ¶ Ad tertium respondetur, qd quando res est manifesta, non iudici tantum, verum publicitus, non opus est testimonijs. Secus quando soli innotuit iudici. ¶ Ad quartum sunt qui respondeant non esse absurdum in persona publica facere contra conscientiam, scilicet si esset priuata. Attamen isti non sunt in Theologorum scholis veritati. Quoniam agere contra conscientiam intrinsecè malum est: quia est agere id qd agens existimat esse malū. Et ideo negatur iudicè agere contra conscientiam. Non enim agit contra conscientiam qui tantum agit contra speculatiuam conscientiam: sed qui agit contra practi cam. Iudex inquam facit contra illam conscientiam, hic est innocens: non tamē cõtra istā, non est occidendus. Imò rectè iudicat esse occidendū propter idonea testimonia. Vbi verò iudex opinionem haberet persuasam, non stræ contrariam, censeretq; subinde neutiq; innocentem esse condemnandum, nullatenus posset contra talem conscientiam eum morti tradere. Hic enim hanc tantum veritatem definimus, qd innocens in tali casu sit cõdemnandus: qd autem contra conscientiam facere nemini liceat, altera veritas est. ¶ Accumulantur præterea alia argumenta: nempe quintum, ex illo Exod. 23. Infontem & iustum non occides. vbi Nicolaus negat opinionem S. Tho. Ad hoc tamen respondetur priuatis personis simpliciter iustum esse, publicis autem potestatibus non ille reputari debet infons, quem publica testimonia fontem faciūt. Ob idq; iudex cum publico muneri impendit operā, qd tunc ex intentione non occidit innocentem, sed debitū officij sui, quicquid sequat perfoluit, nullatenus peccat, sed studiosè agit: sicut ille qd tutamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit. ¶ Et per

hoc solutur aliorum argumentū, arguentiū hoc esse cõtra ius naturale. Illi enim qui falso accusant, ius violant naturale, si scienter hoc faciant: nam possunt id bona fide facere. Iudex autem potius ius idem transgrediretur, nisi debitum officij sui praestaret: qd iure naturæ ob cõmodum bonum constitutū est. ¶ Hæc argumenta cõmunia sunt primæ ac secundæ opinioni. Aliud est quo Adrianus peculiariter vitatur, vt suā mediā persua-deat. Nullus mortalium est dominus vitæ humanæ, sed solus Deus: nemini ergo fas est innocentem perimere. Secus inquit de bonis tēporalibus, quorū homo est dominus. Potuit quippe, ait, populus consentire, vt duri quisq; innocens civili causa legitimè accusaret, qua deberet bonis præcise externis multari, innocens ille cõsentiret propter allegata & probata. Hæc autem opinio omnium est incongruentissima, neq; vllò sustentaculo fulcitur. Nam qd ait neminē ius habere fugitæ aut mēbrorū, hoc duntaxat probat quòd auctoritate priuata nemo potest se, aut, nisi vim vi repellendo, alium interficere. Secus autem de persona publica: quare iudici in tali casu publica idoneaq; testimonia ius faciunt occidendi innocentem. ¶ Mox reuincitur Adrianus. Si non posset innocens damnari in causa criminali, profectò neq; posset in civili. Quia sicut iudex facultatem non habet vita priuati hominem, nisi pro crimine: ita neq; externis bonis. Vnde enim ipse illum populi cõsensum piscatus est: cõ praesertim qd (vt sæpe dicere consueuimus) posset esse tam ingens bonorū cumulus, qui vitam priuati hominis adæquaret. Nullū ergo profectò argumētatio aculeū habet aut pōdus aduersus hanc. D. Thom. quam pleriq; meritisimò amplexi sunt, opinionē, nisi illud quod à pietate sumitur. Videtur enim animus extimescere innocentem morti adigere. Hoc autē solūm persuadet quòd sit impendit quāmaxima adhibēda diligentia & cura in eius tutelam: non tamē quòd ius causa deferendæ sint leges, deferendaq; tranquillitas publica. Est enim lex omnis humana, quantūuis iusta, nihil aliud quā crībri expurgandi tritici: quæ nequit sic exactè iusta & iniusta discernere, quin cum purgaminibus nonnulla quandoq; decidant grana. ¶ Veritatem hoc non est prætereundū argumentū, quòd posset quispiam decipere. Ar-

Argument. 2.

Adriani opinio incongruentissima

Rōi Adria-

Aliud arg. cõtra cõclū. & Dō-

& Doctores plurimi decepti illa damnarēt, Papæ verò aut iudici episcopo, euidēs esset illius veritas, ne utiquam subscribere in aliorum sententiam possent: sed deberet constanter suam retinere veritatem: ergo similiter iudex nequit cōtra sibi compertam veritatē **Responsio.** testium probationibus auscultare. Respondetur nullam esse rerum similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autē dum morti addicit innocentem, nihil asserit falsum: pro toto mundo non deberet affirmare illum esse in culpa: sed factō profitetur damnādum esse: idq; verum est: quia testimonia illum morti offerunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrum iudex absq; accusatore possit quempiam iudicare.

Rertiū quod ad iudicis rectitudinē requiritur, est forma iudicij. Circa quam queritur, vtrū absq; accusatore possit reum quempiam iudicare. Et arguitur à parte affirmatiua, tam Dei exemplo quā sanctorum: Deus nulla praua accusatione delictores castigat: iustitia autem nostra à sua deriuatur: ergo & nobis id licet. ¶ Secundo idem ostenditur in Daniele, vt eius historia refert cap. 13. qui accusator vnā fuit, & iudex.

Argum. 2. ¶ Tertio arguitur. Accusator in hoc necessarius est, vt crimē in aures deferat iudicis: potest tamen alia via in eius notitiam peruenire: ergo nō semper necessaria est accusatio.

Argum. 3. ¶ In contrarium est Ambros. super Apōstoli sententia de fornicatore. 1. ad Corin. 5. vbi ait: Iudicis nō est sine accusatore damnare: quia Dominus Iudam cum fuisset fur, quia non est accusatus, minimē abiecit.

Ambros. Reuisissima est questio, vnaq; hac cōclusionē contenta. Iudex in criminibus nequit quēpiam iudicio condēnare, nisi accusatum. Ratio est, quod cum iudex interpres sit iustitię, ad quem secundū Arist. 5. Ethico. veluti ad animatum iustum concurratur: iustitia autem hominis non ad eundē ipsum, sed ad alterum sit, fit vt iudex inter duas partes iudicaturus sedeat, actorem scilicet vel accusatorem & reum. Accidit auctoritas Aduersum. 25. vbi ait Festus. Non est cōsuetudo Romanis damnare aliquem hominem prius quā is qui accusatur presentēs habeat accusatores, locūque se defendendi accipiat ad abluenda crimina quę ei obij-

ciuntur. ¶ Occurrit autem illicō argumentum cōtra formam huius conclusionis, quę angusta strictaq; nimis esse videtur. Arguitur inquam cōtra. Eadē est ratio criminaliū causarū & ciuiliū, cur ergo strictū dictū est, in criminibus, ac si in ciuilibus? minimē esset. Thomę tenuisse formā. Ipse autē, si Caietano fides habetur, exēplum in criminalibus posuit, eō qd in illis requirit delictoris presentia: & ideo euidētius illis patet accusatio nis necessitas. Attamen expositio hec nō facit satis: deberet enim conclusionem ponere qd latē patebat. Ratio ergo S. Thom. fuit qd licet in omni iudicio præter iudicē necessaria sint duę personę: in causa tamen ciuili, vbi non petitur delinquentis supplicium, sed rerum restitutio, patētissimum erat iudiciū iniri nō posse sine parteres suas petēte, quę quidē, accusator nō dicit sed actor. Et ideo questio particulariter mota est de accusatore, de quo in dubium veniri poterat, an esset necessarius: ppter eā qd iudex munere suo videtur posse crimina vindicare. ¶ Arguit autem præterea contra cōclusionem. Ius naturale nō vetat quo minūs possit potestas publica, nulla expectata accusatione, permicio sum hominem extinguere. Nam & pater familiaris & monachorum pfectus potest familiariam suam absq; illa iudicij forma castigare: nulla ergo debuit lex humana illud prohibere. Respondetur qd licet ius naturale id ex parte nō prohibeat, est tamē vtroq; humano iure sanctē prohibitū. Vt extrā de accusa. cap. si legitimus. & l. illicitas. supra citata. ff. de offi. pfecti. & ff. de mune. & hono. l. referi pto. Si quis accusatorem nō habet, ab honoribus prohiberi nō debet. Et alijs Romano rum legibus quā insinuauit ille Festus loco citato. in Actibus Apōstolorum. Ad quas le ges alludere visus est Christ? Ioan. 8. Nemo te condēnauit mulier: ego te condēno. Et est naturalis iuri apprimē consonum. Satis enim reipublice pax custoditur & quies si qui accusatione, aut proclamatione delati fuerint in iudicium, in conspectu populū afficiantur supplicio. Nam si iudex accusatoris simul & iudicis personam gereret, via calūnijs sterneretur. Debet ergo iudex tertius esse inter duas personas arbiter. Quare Arist. 7. Ethic. cap. 4. ait eū esse mediū inter eos. At verò pater familiaris, qui vi nō vtitur coerciua, neq; capitali sentētia ferire potest, hac nō indiget accusationis ceremonia. Si cuti

cuti neq; monachorū prelatus in delictis minoris momenti, quę, eū pater castigare debet. Idq; iuris habet pontificū concessione, quorū autoritate monachales institutiones firmitatē habēt. Quin verò & extrā religiones in leuioribus nō opus est stricta accusationis forma: vt habetur. l. leuia. ff. de accusa. vbi leuia audire & discutere de plano iubentur. At verò grauius crimina quę sine delinquentis infamia puniri nequeunt: neq; vbi carceribus opus est, neq; in monachorū claustris vindicari possunt, nisi accusatione præuia. Respondetur ergo ad argumēta. Etenim quę Dei sanctorumq; exēpla in cōtrarium obiecta sunt, nihil cōtra mouent. Deus siquidem nullo opus habet accusatore, eō qd & omnia nouit, & pro sua absoluta potentia, summaq; equitate neq; minimam culpam impunē permittit. Tamen si nihil sine accusatore puniat. Creauit enim rationē nostram adeo culpę inimicam, vt cōscientia ipsa criminosi ipsum ante diuiniū eius tribunal iugiter accuset: vt ad Roma. 2. doctor est Paulus. Præterea & factum ipsum, quod est sit latētissimum, ipsi tamē patentissimum est, pro accusatore est ante eius cōspectum. Vnde Gene. 3. quasi Adā præuariatio eum ad suum tribunal detulisset, in iudicium euocauit dicēs, Adā vbi es? & ca. 4. Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et cap. 18. in Sodomorum vltione: Descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint. Quin verò forma finalis iudicij futura videt cum accusatione: vt habetur Matth. 12. Viri Niniabitæ surgent in die iudicij cū generatione ista, & condēnabunt eam. Regina Austri, & c. Atq; eadē ratione Daniel quoniam Dei agebatur autoritate & appulsu, potuit eodē senes & reos accusando facere, & morti addicere condēnando. ¶ Ad tertiu respondetur, præter hominem, cuius propriū est accusandi munus, quatuor existere alias causas quarum quilibet locum sibi vdicat accusatoris. Prima est manifestarium crimen, qd notorium appellatur: puta vbi quis in conspectu populū vel iudicis cum legitimis testibus delinquit: tunc enim non alius præstolandus est accusator: secundū illud Pauli. 1. ad Corin. 5. Quorundā peccata manifesta sunt, præcedētia ad iudiciū. Vnde glossa Augustini super locum citatum Gene. 4. de sanguine Abel. Et refert extrā. de accusa. euidētia patratū sceleris clamore accusato-

ris non indiget. Idemq; habetur. 2. q. 1. can. manifesta. Secunda causa est infamia, vel in dicia, vel clamorosa insinuatio. Hęc enim vitem habent quoddam modō accusatoris. Nō quidem vt iusta sint causa rerū in suppliciu rapiendi: sed via inquisitionis re prius explorata, & discussa: iuxta formam capitulorū, qualiter & quando. & Inquisitionis. extra. de accusa. Tertia causa est quādo quis iudici denuntiatione iudica denuntiat, quę ad vindictā tendit: qualis fit inquisitoribus hæreticę prauitatis. Tunc etiam via inquisitionis proceditur ad cognitionem causę, & vltionem criminis. Est enim illa denuntiatione hoc tantum ab accusatione differens, qd qui denuntiat non tenetur probare, alias nemo denuntiare audeat. Quarta deniq; causā est dum quis fratēna correptione præmissa euāgelicē denuntiat fratē prelato, vt patri. Tunc enim si denuntiat fuerit dicto audiens, nō licet prelato ad poenas, & infamiam procedere: sed illic cessare debet vbi correptus frater, correctus subinde apparuerit. Nam illic tendit ille processus. Sin verò rebellis extiterit, tunc rebellio accusatoris vicem gerit, vt possit prelatus in eum legē agere, vt infra limitatus patebit. Hęc enim non est hic locus emunctius examinandi.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum iudici liberum sit poenam iuris relaxare.

Quartum deniq; quod in iudice requisitum est, ad iudicij pertinet executionē. Et ideo videre restat a liceat iudici poenā relaxare. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Ad monuit nos Iacob? cap. 2. iudicium sine misericordia ei manere, qui misericordiam nō fecerit: ergo non solum poenā iudici misericorditer licitum est relaxare, verum etiā de bitum. ¶ Secundo id cōfirmatur Dei exemplo, qui vt habetur Ezech. 18. nō vult mortē peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. ¶ Tertio. Id quod alieut. pdest, nemini verò nocet, quicunq; iuste præstare potest: ergo saltē vbi qui iniustā passus est, noxam condonat, poterit & iudex remittere noxā. ¶ In cōtrariū sunt legis testimonia. Legim? enim Deutē. 13. de idololatria: Non parcat ei oculus tuus vt miserearis, & occultes eū: sed statim interfices eum. Et de homicida. c. 9. Morietur neq; misereberis eius.

Distinatio

AD quaestionem hanc quae facilima est, supposita distinctione, per duas conclusiones respondetur. Alia enim est longe ratio supremi iudicis, puta principis, penes quem summa est imperii, a ratione inferioris, qui eius minister, exequendis duntaxat legum sanctionibus deputatus est.

1. Conclusio

Prima ergo esto conclusio. Antequam pars laesa iniuriam remittat, nullus iudicum, siue summus sit, siue infimus, remittere potest poenam.

Probatio conclusio

Probatur. Duplici enim nomine tenetur iudex scelerosum supplicio tradere. Priori, quia causam definire debet inter ipsum & accusatorem. Posteriori, quia minister est reipublicae, qui non priuata, sed publica potestate vindex est iniuriarum, quae in ipsa fiunt. Nam qui cui iniuriam infert reipublicae subinde eandem impingit. Igitur iudici duplex obstat impedimentum ne valeat a noxa absolueret reum: alterum ex parte accusatoris, atque alterum ex parte reipublicae.

Aristot.

Quocirca quoad qui iniuria affectus est, in accusatione perstitit, non fit iudici liberum reum indemnem seruare. Ob id, quod, ceu iusti custos, tenetur vnicuique ius persequenti suum reddere: & si contrarium faceret, perinde atque ille delinqueret, qui de alieno miseris cors est, tenereturque subinde ad restitutionem suam iniuriae, quam damni. Vnde, 5. Ethico.

ultima conclusio

Posterior conclusio. Postquam accusator ab accusatione contentus desisterit, in arbitrio est supremi iudicis poenam iuris relaxare, aut commutare: tale autem arbitrium in feriori non committitur. Posterius hoc membrum inde fit planum, quod iudici inferiori prescriptus est a superiori agendi modus: & ideo sic legibus alligatur, ut nequeat earum praescripta exire. Vnde super illud Ioan. 19. Non haberes super me potestatem ullam, ait August.

August.

Talem Deus dederat Pilato potestatem, ut esset sub Caesare, ne ei omnino liberum esset accusatum absolueret. Prius autem conclusionis membrum ex eo veritate sortitur, quod princeps non tantum est legum custos, verum dispensator. Non inquam absolutus, ut possit illas pro arbitrio suo, veluti pallium suum dispensare, ac diuisas sed tamen potest, vbi decere videbit, aut bono publico expedire, in legibus dispensare. Quo fit, ut accusatore desistente, & veniam ei quae accusabat deprecante, non subinde obliga-

tur princeps poenam condonare: sed est in arbitrio suo illam infligere. Quin vero merita rei debet perpendere. Et posset esse ille tam sceleratus, ut debeat supplicio eum addicere: quod si non faceret, iniurius esset reipublicae; ut puta quando publicus esset, sicarius, aut latro, vel studio scelerosus. Secus quando vnum praeter humana fragilitate commisit crimen. Sed nunquid non posset reus qui vnicuique fecit humanum, delictum tam insigniter esse reipublicae utilis, ut etiam reclamante accusatore posset vita donari? Respondeatur hoc impendio quam rarissime licere: nihilominus vlti venire posse, ut deceret principem (quod habetur. 2. q. 7. c. si quem poenituerit) accusationem aboleret, & accusatorem compellere, ut prudentum arbitrio alia satisfactio esse contentus, ut persona, vel ad bellum gerendum, vel ad alia munera egregie commoda seruarietur.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod personis priuatis quam rarissime, imo vix potest in remittere dis iurijs excessus contingere: adeo nos districte comendauit Christus inimicorum dilectionem. Publicis autem magistratibus, quia patroni & protectores iustitiae sunt, praescripta est linea inclinandi in misericordiam. Debet quidem genere suo esse clementer, neque causas dilquirere, technasque innectere trucidandi homines. Imo quod Aristot. etiam. 5. Ethico agnouit, & est inter regulas iuris, debet esse clementior ad minuenda mitiganadaque supplicia: quatenus tamen fert ratio iustitiae & leges. Inde enim exilire, non est clementia, sed clades publica. Quin verò, & illi qui pietatis obtentu nimium procurant malefactores e iudicum manibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim saepe iustitiae violentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi, suis crucifixoribus veniam a patre deprecatis: quippe quod ad culpae remissionem pertinebat. Et perinde respondetur ad secundum, quod cum Deus sit in quem primum praecipueq; peccatur, potest remittere culpam, & poenam, ut ei placatum fuerit. Tactis vbi ait. Nolo mortem peccatoris, de aeterna id intelligat: ob idque subdit, sed ut magis conuertatur & viuat, videlicet spirituali vita. Poenam autem nemini relaxat, praeterquam in sacramento, nisi secundum opera & si uictus poenitentiae. Ad tertium autem iam responsum est, quod iudex remittendo poenam, etiam accusatore cessante,

nocumentum infert reipublicae, quatenus metum de medio tollit, quo homines arcetur a malo. Vnde Deuteron. 13. Post poenam seductoris subiungitur: ut omnis Israel audiens timeat: & nequaquam vltra faciat quidpiam huius rei simile.

QVAESTIO QVINTA, De iustitia accusatoris.

S. Thom. 2. 2. quaest. 68.

ARTICVLVS I.

Utrum quispiam teneatur alium accusare.

Secunda persona in iudicio est actor, vel accusator: nam nisi ille qui noxius est ab alio in iudicium deferretur, non ipse veniret. In accusatore autem quatuor sunt consideranda: scilicet obligatio, forma, iustitia, & poena si iniuste acculet: de quibus ideo quatuor extruuntur articuli. Primo ergo quaeritur, utrum quispiam teneatur quempiam accusare. Et arguitur a parte negatiua. Primo, quia Matt. 6. iubemur a debitoribus nostris dimittere debita. Et ad Roma. 12. Non vos defendentes, hoc est non vos vindicantes eam: sed date locum irae. Secundo, Amicum in iudicium tradere amicorum fidei derogat ergo id minime fas est. Tertio: si accusatio esset virtutis praecipuum, nemo inde exciperetur: multi autem ab accusatione repelluntur: vt. 2. q. 7. late patet, de excommunicatis, & infamibus: ergo non est praecipuum. Quarto: Si tale esset praecipuum, illud potius officium deberemus praelatis & amicis per solueret: sed eadem causa, & q. prohibetur subditi, nisi in certis casibus praelatos accusare. Et praeterea clerici accusari a laicis, & illos accusare: & maxime in casu sanguinis: vt patet concilio Toletano quarto. 23. q. 8. can. his a quibus, & can. clericis: atque alibi crebro: ergo non est praecipuum. Quinto: Accusator alstringitur crimine probare: aliam poenam talionis subiret: nemo autem cogitur tantum subire periculum, ergo nemo accusare compellendus est. In contrarium est illud Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit vocem iurantis, testis que fuerit, quod ipse vidit, aut confensus est: nisi iudicauerit, por- tabit iniquitatem suam.

Presente quaestione in Relezione nostra de tege. & detege. secre. quinta fecimus, vbi eam ad amussim disputauimus. Nihilominus non possumus non huc aliqua coferre, ne ista lacuna intercessus appareat praesens tractatus. Respondet ergo ad quaestionem, distinctione praemissa, duabus conclusionibus. Est enim differentia inter fratrem denuntiationem, & iuridicam accusationem: quae ex parte finis sumit. Denuntiationem enim ille tendit, ut correptus frater corrigatur, & emendet. Quare (vt dicebamus) illo obiecto scopo, non est vltius progrediendum. Accusatio vero ad hoc inicitur, ut reus puniatur, idque praesertim in bonum publicum, ut quies reipublicae conseruetur, neque eius decor fordescat.

Distinatio

Vnde denuntiatione fraterna est criminis delatio ad praelatum, veluti ad patrem correctionis gratia. Accusatio vero est criminis delatio ad iudicem, veluti ad personam publicam, vindicationis gratia. Prior ergo conclusio est. Vbi quis scelus nouerit in reipublica perniciosum, quod idoneis testibus probare poterit, tenetur noxiu accusare. Probatur. Criminiu vindicta quae in hoc seculo fiunt, non propter ipsas expetenda sunt, veluti vltiones in odium exitiuque: malorum illiusmodi enim poenae, infernales erunt, vbi tempus aduenerit plenariae retributionis: sed sunt tanquam medicinae procuranda, vel ipsius qui supplicio afficitur, vbi boni publici: imitru vt caru metu homines in officio contineantur, ne commune bonum perturbent: quicunq; autem bono communi succurrere constringitur, veluti pars totius, vbi viderit, vel contagione infici, vel sceleribus corrumpi: id vero fieri non potest, nisi per publicam potestatem, ad quam accusatione criminata deferuntur, ergo quisque in tali casu tenetur perniciosum accusare. Duae ergo conditiones coire debent, vt obligatio enascatur accusandi, scilicet, vt crimen existat contra bonum publicum, & probari possit.

Quid denuntiatione frater

terna.

Quid accusatio.

Prima conclusio.

Probatio conclusio.

Termina conclusio quam

adesse oportet, ut quis accusare teneatur.

Postrema conclusio.

Reconclusio.

Atque hinc consequitur posterior conclusio: De peccato quod vel in cladem reipublicae non vergit, vel idoneis testibus probari non potest, nemo iure naturali accusare tenetur. Prior conclusionis pars probatur. Nam cum quisque sit suorum bonorum dominus, etiam famae & honoris, ut lib. 4. quaest. 2. ostensum est, potest illa remittere, tum vt dicto Christi audiens sit, quo nos tanquam toperet ad dilectionem inimicorum animauit, tum etiam ad redimendum tempus. Et in hoc casu intelligitur lex vnica. C. vt nemo inuit.

D. Thom.

inuit. agere, vel accus. cog. Et est expressa sententia S. Thomae. 2. 2. non solum. q. 68. vbi hoc tractat, verum. q. 73. artic. 3. vbi ait, cuiusq; arbitrij esse detrimentum suae fame pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Secunda

R. S. Tho.

partem probat S. Th. quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit. & ideo cum in accusatione necessaria sit probatio, qui probare non potest, accusare non cogitur: eo praesertim ne periculum sibi creet vel talionis, vel alterius damni si in probatione defecerit. Diximus iure naturae, ne in litem aliam descendamus, vtrum haeredes occisi teneantur iure ciuili homicidam accusare secundum opinionem Barto. super legem. In eum. ff. de accusa. ne ius hereditatis amittant. cuius tamen contrarium sentire videtur. h. diui fratres. cod. & C. citata, vt nemo inuitus. l. vnica. ¶ At vero quod prior conclusio explicatiuè euoluatur, arguitur contra eam. Nullum est peccatum quod non afferat. detrimentum publicum: nempe vel scandalum, vel mali exemplum, vel aliquam persuasionem confortis ergo si conclusio vera est, nullam fert exceptionem, sed de quocumque peccato, cui poena posita est, debet quisq; si probare id potest, delictorem in iudicium producere. Hoc argumentum plerumq; multos conuincit. At tamen discretio opus est. Haud enim omnia peccata sic in detrimentum censentur reipublicae, vt sint necessariò, vel denuntianda, vel accusanda, vel tãquam talia inquirenda: sed illa tantum, quorum proximum obiectum est commune bonum, quod illis expugnatur & conturbatur. Reliqua siquidem quae aduersus priuatum bonum committuntur, priuata reputantur, nam ex obiecto actuum, species existimantur. Exempla sunt. Bona proximi furari, priuatum delictum est, si euti & priuatum hominem occidere: compilarere autem ararium publicum, sicuti & crimen laesae maiestatis, haec sunt quae in publicum detrimentum vergunt. Pari modo mendacium perniciosum; quo fraus ciui extruitur, peccatum priuatum est. Haereticus vero quae communis religio conuenitur, crimen est cum primis publicum. Nam etsi scelera quae in singulas reipublicae priuatas partes committuntur, quodammodo reipublicam attingant, non tamen ideo existimanda sunt publica. Latrones autem qui regias vias obsident, & Assassini publicis criminosis adscribuntur.

Argumentum in priorè conclusionem.

Solutio.

Argum. 2. ad idem.

¶ Secundum argumentum est. Quando talia crimina publica quis rescuerit, satis est si

illa denuntiet; non ergo necessaria est accusatio. Eò praesertim quod si denuntiat, non tenetur probare, sicut ille qui accusat. Quare vt ab illo periculo desiciendi in probatione liberetur, satisfecisse videbitur dum denuntiauerit. ¶ Propter hoc argumentum tenet Summa Angel. contra S. Th. q. nemo accusare tenetur; in quam sententiam citat Bart. super. l. in eum. ff. de accusat. Hic tamen est notandum denuntiationem; quãtũ ad rem attinet praesentem, duplicem esse, licet Doctores canonici iuris plures praeter accusationem distinguant super. c. nouit. de iudi. & 2. q. 1. can. si peccauerit. quas ead. s. q. de rō. tegē. & detegē. secre. diffusē nos explicauimus. Vna est em denuntiatio fraternã, & eua gelica, quam modo diximus ad fratris correctionē referre: sed alia est iudicialis, quae bonum etiam publicum habet pro scopo: quae ideo procedit etiam ad punitionē: sicut est illa quae fit inquisitoribus: & feruus qui accusare non potest dominum, potest illud denuntiare: & subditus etiã inferiorē praelatũ superiori. Et illa est penē accusatio, hoc solo differens, quod denuntians non tenetur probare, sed iudex tũ tenetur inquirere. Et haec forsã hic sanctus Thomas nomine accusationis comprehendit. Tametsi vbi crimē est valde perniciosum, & contagiosum, ille qui testes possit afferre, accusare quoque tenetur: & crimen probare, vt iudicem labore inquirendi in re tanti momenti releuaret. Quare quicquid sit de iure ciuili, non dubiũ quin in causa publica teneatur quisq; in conscientia accusare. Et Barto. solum loquitur in causa priuata. ¶ Tertium autem dubium est, vtrum sicut ante denuntiationem euangelicã praerequiratur admonitio fratris: ita, & ante accusationem. Et arguitur à parte affirmatiua. In euangelio nulla fit exceptio accusationis vel denuntiationis: sed simpliciter praecipitur, vt secreta admonitio praecedat. In contrarium tamen facit quod in cap. qualiter & quando. de accusa. distinguitur inter denuntiationem, & accusationem, sub his verbis. Sicut denuntiationem admonitio, ita & accusationem in scripto praecedere debet: vbi nulla ante accusationem admonitio exigitur. Propterea Durandus in. 4. dist. 19. quæst. 4. ait quod in foro interiori & conscientiae, requiritur admonitio non tamen in foro exteriori. Et sanctus Thomas ead. distinct. q. 2. artic. 3. recitat ambas opiniones. Et quamquam Syluest. in verb. Accusatio

cusatio. §. 3. existimet tenere partē affirmatiuam, tenere tamen apertius videtur negatiuam. Scilicet quod non requiritur. Et ideo Caieta. 2. 2. quæst. 33. artic. 7. dicit, quod quãdo accusatio solũ est licita, non tamē in praeccepto, necessarium est, vt admonitio secreta praecedat: quãdo verò est in praeccepto, tunc non est necessaria. ¶ His tamē nõ obstantibus sic ratio dilucidat, vt nullis opus sit citationibus, sed distinctionibus. Prima est: quando accusatio alicui incumbit de re sua propria, nulla requiritur admonitio, neque in foro exteriori, neque in conscientia. Ratio est: quia scopus talis accusantis non est emendare fratrem: ob idq; inanis esset & vana admonitio: quoniam etsi sit emendatus, potest qui iniuria affectus est ius suum persequi. Atque in hoc casu palam deficit opinio Caieta. Ille enim non tenetur accusare, & tamen potest sine praeuia admonitione id facere. Quando verò crimē, modo nuper exposito, pestiferum est reipublicae, tunc distinguendũ est. Eninuerò si ille qui rescuerit certissimus omninò sit quae per suam admonitionem sic frater emendabitur, vt damnũ publicũ omninò sopitum cessabit, necessaria est admonitio. Et hoc non solum lege charitatis, verum etiam iustitiae: quia pestilens ille scelerosus, adhuc habet possessionem honoris sui: ob idq; si satis potest occurrere malo publico sine eius laesione, nõ est in publicum tradendus. Est enim (vt diximus) accusatio, medicinalis: & ideo si excusari tantum detrimentũ potest, cauenda est. Si verò nõ sit omni firmitate certissimus quae sua pderit admonitio, vel sit in mora periculum, illic ad accusationē properandum est. Vnde si inferperet ciuitatis proditio, aut regis exitium, aut super omnia haereseos crimen, maximè in dogmatizantibus: praecipuum est statim ad iudices aduolare: quia nemo debet existimare se posse tam ingentibus periculis aliter occurrere. Quin verò etsi non existerent idonei testes ad probandũ, festinandũ est ad denuntiationē iudicialem. Sententia est expressa sancti Th. 2. 2. q. 33. artic. 7. vbi ait. oportere in talibus casibus statim procedere ad denuntiationē, vt huiusmodi nocumenta impediuntur. Nisi forte, inquit, aliquis firmiter existimaret, quae statim per secreta admonitionem posset huiusmodi mala impedire. ¶ Et hic sumenda est regula in Inquisitionibus generalibus, quãdo edicto praecipitur vt quisq; denuntiet laten-

tia crimina. Etenim si omninò sint emendata, cuiuscũq; sint generis, nemo tenetur illa vel denuntiare, vel accusare: sed tantũ testis esse si eius testimonium in particulari legitime postuletur. Si autem nõ sint emendata, tunc aut sunt priuata, vt concubinatus, vel alia quae non habent pro obiecto bonum publicum: & haec tantũmodo denuntianda sunt fraternè ad emendationē fratris. Si verò sint in perniciem publicam: vt proditio, haereticus, & si quis forsã non ex infirmitate, sed studio & quasi publicus hostis mēbra reipublicae ad malum sollicitaret, vt reipublicam corrumperet: & non posset aliter obuiari illi malo, denuntandus esset denuntiatione iudiciali: quin verò accusandus si probari res posset. Et pariter si imminet periculum tertiæ personae. Quauis in his non ita crebro vsu nit necessitas accusandi: quia cuiusmodi crimina frequentius possunt via correptionis fraternae praeveneri. ¶ Hic de fiscalibus examinandum esset in causis criminalibus. Etenim quod fisci procuratores instituantur, iustum est vt curam habeant ararum publicarum. Item vt criminum etiam in perniciem publicam boni (vt expositum est) vergentium accusatores existant: quandoquidem quilibet tenetur illa detegere. Sed tamen quae fiscales instituantur scrutatores priuatorum criminum, credo neque S. Th. neque antiquiores sancti probassent. Quoniam talium scelerum ultionem & vindictam poscere, solis priuatis incumbit, qui iniuria percussus sunt. At postquam consuetudo, hoc habet, non est nostrum de hoc censere.

Ad primum igitur argumentum secundum conclusio respondit. Probat enim illa testimonia, priuatis personis consilium esse Evangelicum suas priuatas iniurias condonare. ¶ Ad secundum autem de amicorum fide respondetur, amicos vsq; ad aras esse colendos: & ideo vbi res est de bono cõi, hoc illis antefarendũ est. Neq; ideo amicitiae fides infringitur, etsi pmissio praecesserit seruandi secreti. Nisi sit sacrosanctũ sacramentalis confessionis, quod neq; pro toto mundo reuelare fas est. ¶ Ad tertium respondetur quod infames & excommunicati (vt dicta quæst. 7. habetur) ab accusatione repelluntur: nõ quidē in bonum ipsorum: siquidem accusare vbi & quãdo oportet, virtus est: sed in poenã accensus ab illo munerere. Propterea quod accusatio autoritatem desiderat accusantis: quam illa fors hominum non habet.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

Dubium.

Responsio.

Caleta.

Ad. 4. arg.

S. Thom.

Clerici qui
liter possint
accusare.

Ad postremum.

ARTICVLVS. II.

Utrum necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi.

Argum. 1.

Argum. 2.

bet. At. ff. de accusa. l. qui accusare. multis alij de causis alij prohibentur accusare: scilicet ratione. sexus, etatis, conditionis, &c.

¶ Sed est dubium, vtrum saltem quando crimen est reipublice perniciosum, isti q sunt iure repelli admittantur ad accusationem. Respondetur neque tunc quidem esse admittendos: possunt tamen. & debent iudiciali denuntiatione pericula patefacere. vt. 2. 2. qua. ff. 68. artic. 1. author est Caietanus. Et pariter respondetur ad quartum. Prohibentur enim eadem causa & quaestio. eadēq; lege citata in. ff. filij, & subditi, & serui, suos superiores accusare. Hoc tamen glossat Sanctus Thom. eadem quaestio. quod nihilominus affectu charitatis possunt illos accusare: & maxime in causa communis boni: quia illi non cohibentur, vti alij, in poenam, sed propter honestatem: quia accusatio pra se fert. nescio quid odij, quod aduersus superiores dedecus est. ¶ De clericis autem respondetur, quod in causa sanguinis, vt illa habent iura, nequaquam possunt esse accusatores: possunt tamen denunciare crimina, protestantes nō se reuclare eiusmodi criminosos petendo sanguinis vindictam, sed vel ad obuiandum malo publico, vel ad recuperanda bona sua. Cum hac enim protestatione licitum illis est talia crimina in iudicium deferre: non solum illa quae sunt contra bonū publicū, vt haereses impietate, & laesa maiestatis: verum etiam illa quibus vel tertiae personae, vel sibi ipsi iniuria fit, vel damnum datur: vt patet in capit. Praelatis. de homicid. volunta. libr. 6. ¶ Ad postremum de poena talionis inferius artic. 4. comodior dabitur respondendi locus.

POST

accusandi obligationem quaeritur circa accusationis formā an debeat in scriptis exhiberi. Et arguitur a parte negativa. Scriptura tunc est necessaria quando aut de praeteritis loquimur, ne nobis memoria elaboratur: aut loquimur absentibus ad quos verba nō pertingunt: accusatio aut fit. & in praesenti tempore, & ipso praesente reo. Nam vt habetur. 2. qua. ff. 8. can. accusatorū. Nemo absens accusari potest: ergo scriptura nō est

nuntiationē quam per accusationē crimen panditur alienum: in denuntiatione autem nullus est libellus necessarius: ergo neque in accusatione. ¶ In contrarium est Augustinus. eodem can. citato. 2. qua. ff. 8. vbi ait, accusatorum persona nunquam recipiatur sine scripto: neq; absente eo quem accusare voluerint quibuslibet accusare permittatur.

¶ Acilima est quaestio ad quam vnica conclusio affirmatiua respondetur. Forma accusationis est vt in scripto fiat. Conclusio est iuris, non solum canonici loco citato, & eadem causa. & qua. ff. 8. can. qui quis. & can. crimen. verum & iuris etiam ciuilibus. ff. de accusat. l. si cui. Et quauis ius naturae id non plane praecipiat, elicitur tamē inde naturalis ratio. Est enim iudex (vt supra dictū est) mediator inter duas partes, accusatorem scilicet, & reum constitutus: qui causam examinare debet, de qua est sententiam prolaturus. Cum ergo ex vna parte memoria, quae lubrica est, cuncta diu verba adseruare nō possit, & ex altera necessarium sit eadem vsque ad definitiuā sententiam retineri, necessariū est scripturam administrare. Adde quod cū accusator poenae, antiquitas talionis, & nūc etiam non leui fiat obnoxius, si de calūnia fuerit reuictus, operae pretium est accusationem subscribere, quam postmodum inficias ire nequeat. Ad hac cum accusationi adhibenda sunt, tum defensiones & exceptiones, tum etiam probationes, expediens est vt libelli caput occupet accusatio. Attamen vt habetur. l. Leuii. ff. de accusat. in leuibus de plano procedēdū est sine huiusmodi ceremonijs. Praeterea in notorijs, in quibus cū (vt supra diximus) nō expectetur accusator, neq; scripto opus est.

¶ Ad primum igitur argumentum respondetur quod scriptura: accusationis non est necessaria eo quod de praeteritis in eatur, sed vt in futurum debeat salua custodiri. Et ideo neq; obstat accusationē fieri in praesentia rei: debet enim tam reus q̄ accusator adesse. vnde eadē causa & qua. ff. can. per scripta. iubet Stephanus Papa ne vllius accusatio per scripta suscipiatur. Non quod non sit in scriptis porrigenda (vt dictum est) sed quod non est ab absente accusatore in scriptis mittenda: sed debet ipse comparere. Quod autem cauetur nō reus absens accusetur, nō sic strictē intelligendum est, vt non liceat in eius absentia accusationem iudici exhiberi: sed quod non est sententia condemnanda

ante quam ipse praesens audiatur. Idque potissimum in causa criminali, atq; adeo omnium maximē in capitali: vt cauetur. l. absentem. C. de accusati. si autem publico praecognio vocatus noluerit comparere, sententia quidem veluti in rebellem ferri potest: postmodum verò captus, antequam executioni mandetur, audiri debet. ¶ Secundi verò solutio facile ex dictis colligitur. In denuntiatione enim fraterna euangelica, quia ad vindictā nō proceditur, sed tam iudex quam denūcians soli cōsult saluti fratris sine dispēdio eius famae, nulla est scriptura necessaria: secus in denuntiatione iudiciali. Atq; hanc differentiam inter denuntiationē & accusationē denotat ca. super his. de accusatio.

ARTICVLVS. III.

Utrum accusatio per tria haec reddatur iniuriosa, quae sunt calumnia, prauaricatio, & tergiversatio.

TERTIUM

quod in accusatore requiritur est iustitia. De hac ergo quaeritur, vtrum tribus his vitijs corruptatur, quae sunt calūnia, prauaricatio, tergiversatio. Et arguitur a parte negativa. Calūnia. (vt habetur. 2. qua. ff. 3. can. si quē poeniterit) est falsa crimina scienter intendere. Contingit autem quempiam alteri calūniā extruere ignoratē, leuitate tñ animi nō omnino excusante: ergo vel illa contra can. censenda est calūnia: vel quartum est vitium quo accusatoris iustitia cōmaculatur. ¶ Secundo: prauaricari (vt ibidem subditur) est vera crimina abscondere: hoc autem nō semper subest iniquitas: quia nemo tenetur omnia crimina detegere, neq; suaneque proximi.

¶ Tertiō: tergiversari est inuiersum ab accusatione desistere: hoc autē nō semper est cū iniuria coniunctum: imò verò in initio eiusdem capitis praescribitur, vt quem accusatus poeniterit de eo quod probare non potest, si cū accusato innoctē conueniret, inuicem se absoluant. ¶ In contrariū tamen est idem textus: vbi habetur accusatorū temeritate tribus modis detegi. Aut enim calūniatur, aut prauaricatur, aut tergiversantur.

¶ Nica cōclusio ad quaestionem respondetur. Tribus nominatis vitijs contingit accusationem vitari. Conclusio est non solum iuris canonici textu citato, verū & iuris ciuilibus. ff. ad sententiam cōsul. Turpilla.

sen de abolitionibus. l. accusatorum. vnde eadem prorsus verba desumpsit canon. quem poeniterit. Numerus autem horum vitiorum sic colligitur. Cum accusatio in bonū cōmune referatur, sic tamen, vt iusta fiat criminis vltio, vtroq; pede claudicare potest accusator. Videlicet aut reo fauendo, aut plus nimio reipublicae siue parti lesae. In reipublicam inclinatur, cum reo crimen falsum impingit. Et hoc est calumniari. Est enim calūnia subdola rei vexatio per fraudem. Neq; verò ille tantum calumniator est, qui falsum crime imponit, verum & qui occultum, quod iure probari non potest, in iudicio palat. Nam iure quicquid idoneis testibus vel instrumentis innotescere nequit, falsum reputatur. Potest secūdo accusator vice versa in rem publicam esse iniurius, quando in causa est ne qui in bonum publicum delinquit, reprimatur. Et contingit dupliciter. Vno modo fraudem extruendo reipublicae: nempe inclinādo in fauorem rei. Et hoc est prauaricari. Quoniam varicari idem est quod flecti. Cōtingit autem hac prauaricatio dupliciter. Vno modo dissimulando oia crimina q̄ in cōmodū reipublicae detegere tenetur, atque adeo probationes negligendo: & altero modo falsas admittēdo excusationes & exceptiones. Quare prauaricatio altero nomine dicitur collusio: quasi tunc accusator & reus simul illudant reipublicae aut parti lesae. Quocirca hoc vitium non tantum in accusatorem, verū & in aduocatū, & in alios ministros, quin etiam & in iudicem solet vsu cadere. Secundo modo ei contingit accusato fauere, prorsus & in vniuersum (vt ait lex) ab accusatione desistendo. Et illa dicitur tergiversatio, quasi accusator terga causa vertat.

¶ Ad primum igitur argumentum respondetur, quod criminis impositio non censetur iure calumnia, nisi studio, & cōsultō fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodire nisi prius tum certior factus sit criminis: tum etiam certam, paratamq; habeat probationem. Et ideo qui leuiter ac temerē ad accusandum profilit, non est a culpa immunus. Attamen non debet vt calumniator talione vel acri alio supplicio plecti: sed a leuiori poena. Nisi forsitan in isto errore fuerit motus: nam tunc nulla est dignus. Hac autem omnia prudentia iudicis libranda sunt, & estimanda. ¶ Ad secundum respondetur quod sua propria crimina nemo debet detegere

nisi reus legitime factus à legitimo iudice in terroretur. Neq; verò aliena nisi casu quo denũtiare vel accusare tenetur. Quando autem ob bonum publicum accusat, tũc tenetur omnia detegere, quæ ad rem conferũt. Quare si prece vel pretio vel alia causa cum reo colludat, prauaricator est. ¶ Pariter ad tertium respondetur, q̄ tergiuersari nõ semper est crimen, sed tunc prorsus, quando accusator tenetur in accusatione persistere.

Quare tribus modis tergiuersari citra culpã accidere potest. Primò, cũ quis in casu p̄pria accusauit. Tunc enim sicut liberè accusationẽ inscripsit, ita potest & quãdo libuerit, illã deserere. Secundò, quando accusauit in causa publica leuiter tamen: tunc em̄ quod timuerit in probatione deficere, potest cum reo conuenire & ab accusatione desistere. Et hic est casus dicti ca. si quem poenituerit. Tertiò, autoritate principis, qui propter illustrem personæ dignitatem, & reipublicæ utilitatem potest accusationem & in initio rescilire, & i processu absolueret: vt eodem capit. subiungitur.

ARTICVLVS. IIII.

Verum accusator qui in probatione defecerit, poena talionis tenetur.

Vartum quod de accusatore disputandum restat est, vtrũ in probatione deficiens poena talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua. Contingit aliquando iusto errore quẽpiam ad crimen falsum accusandũ prodire: cui ideo Fabianus Papa. 2. quæst. 3. cano. Si quis iratus. veniam concedit: nõ ergo omnis calumniator dignus est talionis poena. ¶ Secundò. Si talis poena iusta est, ob id iuste infligitur, q̄ accusator damnum per iniuriam alteri intentat: igitur aut hoc est propter iniuriam reo illatam, & tunc nõ potest princeps eam remittere: aut propter illam q̄ reipublicæ irrogatur, & tunc nequit eam remittere: ergo signari nõ potest iniuria ob quã talis statuatur poena. ¶ Tertiò: ob vnã culpam nemo plectendus est duplici poena, secundũ illud Naum. 1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. calumniatores autem infames habentur iure: vt patet. 2. q. 3. can. si quis circa. non ergo debent alterum subire supplicium. ¶ Sed in cõtrarium est Damasi decretum. 2. q. 3. Calumniator si in probatione def-

Primum argumẽ.
Secundũ.
Tertiu.
Damafus.

cerit, talionẽ recipit. Et alterum proximum Adriani. Qui non probauerit qd̄ obiecerit, poenam quã ipse intulit patiatur.

Resolucione quæstionis notandum q̄ talio à tale dictum est: scilicet vt quisq; tale patiatur, quale alteri contra ius moliebatur. Id qd̄ Aristot. 5. Ethico. ca. 5. repassum appellat, secundũ illud Rhadamantii.

Si quæ fecit, patiatur & ipse, Rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo conclusio affirmatiua. Iustum est vt ille qui per accusationem in periculum quẽpiam induxit grauis poenæ, similem & ipse ferat. Conclusio est non solũ canonici iuris locis citatis, verũ civilis: vt patet. ff. ad sena. conf. Turpill. mulier. & l. quæstium. Cũ ergo leges deficientem in probatione talionis poenæ ad iudicant, ostendunt non solũ eum qui falsũ crimẽ imponit, verũ & qui occultũ quod p̄bari nõ potest detegit, eidem subiacere supplicio. Ratio naturalis est hæc. Accusator constituitur pars reo aduersa, contendens eũ in supplicium adigere: iudex autẽ medius inter ambos sedet iustitiæ protectores: id æqualitas in iustitiã id exigere apparet, vt periculum quod quis alteri per iniuriã creat, in ipsum recidat: ergo poena talionis est iusta. Eadem conclusio confirmatur. Nam lege veteri, quæ iustissima erat, eadem poena stat scripta: scilicet Exod. 2. 1. Oculum pro oculo, dentẽ pro dente. Et Deutero. 19. Cũ diligentissime per scrutantes inuenierint, falsum testem dixisse contra fratrem suum mendaciũ, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit. Haud tamẽ hinc inferitur, vt quidam arbitrantur, illam poenam esse modo de iure diuino: illa namque non erat moralis de iure naturæ, sed tantũ iudicialis, quæ ideo prorsus cessauit. Nõ q̄ Christus legẽ illam Matth. 5. peculiariter aboleuerit: illic enim tantũ retilit veterẽ legem, cõsulens nobis contra nõ nos vindicemus, sed inimicis remitteremus iniurias: at quod tota lex illa veta cessauit. Nisi quod præcepta moralia, quæ erant de lege naturæ, cõfirmata sunt lege Euãgelica: ceremonialia verò sic cessarunt, vt tanquam signa iam modò falsa, institui denyò non possint: iudicialia verò possunt quidem, si iustum cõsecutur, iteratò constitui. Attamen lex talionis semper fuit vt trux duraq; existimata, sed propter duritiẽ illius populi, & ad necẽdas calumnias procliuis posita fuit. Nam si naturalem rationem consulueris, satis est vt qui occidit, occidatur. Quinverò accide-

Adrian.
Papa.
Toloz.
Aristot.
Cõclusio q̄ affirmatiua.
Rõ cõcl.
Cõfirmat.

ARTICVLVS. I.
Vtrum accusato liceat veritatem negare.

ERTIA persona in iudicio est reus: de quo quatuor disputanda sunt: scilicet an liceat ei veritatẽ negare, calumnijs se defendere, iudicium declinare, aut post condemnationem supplicio se capitali subducere. Et arguitur à parte affirmatiua primæ quæstionis illa celebri autoritate Chrysostomi. quæ refertur de poenitentia. dist. 1. ca. no. quis aliquando. Non tibi dico vt te pedas in publicũ, neque apud alios te accuses. Sic enim legendũ est, non, excuses, vt corrupta litera habet. Qui autem veritatem p̄prij criminis retegeret, seipsum proderet: ergo illicitum est ei suum celare crimẽ. ¶ Secundò. Mendaciũ officiosum, scilicet cũ quis mentitur vt alteri p̄sit, nemini nocẽs, nõ est peccatum mortale: qui autem mentitur vt se à morte protegat, officiosè mentitur: ergo contra noxiam mortalem id licet. ¶ Tertiò nullum est peccatum mortale nisi sit cõtra charitatem: qui autem mendacio sibi mortem cauet, neque contra charitatem Dei facit, neque contra proximum: imò secundũ charitatem qua se diligit: ergo id non est lethale piaculum. ¶ In contrarium est illud Iosue 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam domino Deo Israël, & cõsistere, & indica mihi quid feceris, ne abscondas: dare autem gloriam Deo tenetur quisque, secundũ illud. 1. ad Corinth. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

Argumẽ. 1.
Argumẽ. 2.
Argumẽ. 3.

re procurauit, non subinde, nisi summo iure, reus sit tanti criminis. Eò præsertim quòd tunc absterretur homines plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (vt habetur Institut. de iniur. 5. poena.) iam de defuetudine fere abijt illã poena: retinetur tamen quadã tenus in prouincijs bene moratis: potissimum in teste, qui studio falsum testimoniũ dicit in causa capitali. Idq; maxime quando illius causa innocens interficitur. Tametsi debeant etiam extra talem casum iniqui delatores acri supplicio plecti.

Ad primum ergo argumentum respondet Aristot. loco citato. 5. Ethico. quòd repassioem, quam nos talionem appellamus, non semper iustitia deponit, quoniam valde differt vtrũ quis volũtariè quid faciat, an inuoluntariè. Spontaneus enim iniurius dignus est poena: qui autẽ inuoluntariè lædit, dignus est venia. Et ideo qui inculpata ignorãtia eum quẽ in crimine esse putat, reũ facit, nõ habetur iure calumniator, vt supra diximus: atq; adeò neq; talione dignus.

Ad secundum respondetur quòd calumniator & in reum & in rempublicam iniurius est. Vnde Deutero. 19. vtrunq; precipiebatur: scilicet prius, vt qui falsum testimonium contra fratrem dixisset, id pateretur quod fratri cogitabat facere: scilicet propter iniuriam illi factã. Posteriũ vt tales de medio populi auferrentur, vt audientes timorẽ haberent. Vbi in sinuabatur iniuria quæ rei publicæ irrogatur. Ex quo fit vt quandũ accusatus poenã talionis nõ remiserit, nequeat princeps illam remittere, vt superiore quæstione dictum est. Postquam verò illã ignouerit, tunc in arbitrio principis restabit illã relaxare.

Ad tertium respondetur quòd poenam talionis incurrit accusator ratione nocumẽti quod proximo intentabat: infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiam remittere ad principem pertinet: vt si sit Ecclesiastica, ad Papam, vt ait Gratianus. 2. quæst. 3. cano. Euthemium. vbi respõdet ad illa verba Gelasij. Quamquam animas per poenitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus: dicens illud intelligi de infamia per ciuilem iudicem irrogata, quæ ad Papam non pertinet. Quamuis fortasse perpesciacior sit senus de infamia facti. Nam labem illam, quæ turpifacit annexa est, nemo ledere potest: cũ ad p̄teritum non sit potentia.

Ad quæstionem hanc tribus conclusio nibus respondetur. Prima: quicunq; legitime de p̄prio crimine interrogatur, tenetur sub reatu mortalis culpæ crimẽ suũ patefacere: etiam si merito eiusdem confessionis sit in morte rapiendus. Cũ aio legitime, intelligo à legitimo iudice, & secundũ idoneam formam iuris. Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitiæ est ad salutem necessaria: ergo quicunq; sub reatu mortalis noxæ tenetur eam seruare: iustitia autem subditum compellit superiori obedire. secundũ verbum Pauli, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: superior verò sæpenuerò ius habet sub

dito præcipiendi vt proprium sibi detegat crimen:ergo tunc subditus parere cõstringitur. Quod autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet: quoniam nemo, capitali præsertim sententia, quinimo neque alia cõmuni ordine ob quæcunq; indicia vel infamiã condemnari debet nisi confessus: saltem ei qui aliter condemnatur conceditur appellatio: vt. l. obseruare. C. quorum appellatio nõ recipi. Nisi sufficiens sit testiũ numerus quibus cõuincatur: idq; via tantũ accusationis. Atq; idem cauetur iure cano. 2. quæst. 1. ca. no. nos in quẽquam. & cano. iudex. ergo nisi reus ad confessionem compelli possit, nimis esset stricta via finiendi iudicia. Et est in telligenda cõclusio etiam cum quis citra iurandum interrogatur: nam etsi periurium sacrilegij impietate mendacium accumulæ, nihilominus simplex mendacium, in re graui contra vinculum obedientiæ, crimen est genere suo mortale. ¶ Secunda conclusio.

Quando verò quispiam non legitime etiã iuratus interrogatur, puta vel ab eo qui nõ est sibi iudex, vel cõtra canonum legumq; sanctiones, non tenetur crimen suum cõfiteri. Quin verò simile affirmadum est de testib⁹ in crimine alieno. Conclusio est clara: quia quicunq; ius habet se suaque tuendi, nisi iure ad contrarium fuerit compulsus: at verò quando quis præter legis causas & ordinem interrogatur, nullo iure cogitur: ergo neutiquam se cõuincitur prodere. ¶ Tertia cõclusio.

Nemini siue iure siue iniuria interrogatur, licitum est mentiri: quoniam mendaciũ adeo est natura sua malum & iniuriũ, vt nullam ob causam qui illud protulerit, incolumis à culpa sit. Tametsi quando iniuste, ac citra iuramentum interrogatur, mendacium illud nõ sit mortale: quia non perniciosum, sed officiosum est. Secus autem si sit periurium. Postulabant hic autem secunda & tertia cõclusiones, vt artem, prudentiãq; subijceremus, quò se tunc iniuste requisitus posset protegere, ac citra mendacium eripere. Ad hoc autem articulo sequenti commodi⁹ respondendum, postquam causas habuerimus inspectas, quibus reus cõuincitur veritate propalare.

Ad. 1. arg. **A**D primum igitur argumentum respondetur Chryso. Ioh. in casu secundæ cõclusionis, aut quãdo nemo reum percontatur. Nam quãdo iuris ordinẽ & merito interrogatur, nõ ipse se, sed infamia, vel tæles, vel accusator cum produunt, quibus refi-

De Iustitia & Iure,

stere nõ licet. ¶ Ad secundũ respondetur qd. Ad. 2. arg. mentiri quẽpiam ad cauendũ mortẽ, vel sibi vel alteri, si fiat sine alterius nocumento, nõ est mortale: quando tamẽ quis iure rogatus culpã suã, mendacio se contegit, iniuriam facit, tum iudici cui obediẽtiã debet, tum accusatori & parti læsã. ¶ Et pariter respondetur ad tertium. Negatur enim nõ esse tale crimen contra charitatem. Nocet em̃ & iudici & actori: atq; adeo aduerfatur dilectiõni Dei, qui iubet nobis parere maiorib⁹. Nemo enim virtutem iustitiæ contemnerat, qui charitatẽ non subinde violat, tã Dei quã proximi. Vnde super illud Psalm. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis: ait glossa. Hæc est cõsuetudo impudentium, vt deprehensi per aliqua falsa se excusent. Et Grego. 2. 1. Morali. super illud Iob. 3. 1. Si abscondi quasi homo peccatum meum. V sitatum humani generis vitium est, & labendo, peccatum cõmittere: & cõmissum, negãdo abscondere: & conuictum, defendendo multiplicare. ¶ Percõtaris hic autem vtrã mendaciũ in iudicio quãdo quis verum fateri tenetur, in vniuersum mortale sit crimen: an verò leuitate materiẽ possit, sicut extra iudiciũ fieri veniale. Respondet Caieta. 2. 2. q. 69. art. 2. Omne mendacium in materia etiam leuissimã, in iudicio prolatum, esse mortale. Ratio eius est: quia talis mentiẽs vim infert iudicio, quod in mendacio fundatum falsum inde fit. Itaq; sicut periurium nullatenus tenetate materiẽ fit veniale, sed omne est mortale: sic mendacium in iudicio. Neq; id tantum in iudicio sacramentalis cõfessionis, verum etiam in foro exteriori. ¶ At verò neq; Caieta. conclusio, salua eius egregia autoritate, veritatem præ se fert: neq; eius ratio probabilitatem. Imò proculdubio crediderim posse illic etiam cõtingere veniale peccatũ. Nam in primis hoc inhiuat S. Thom. eadẽ 2. 2. quæst. 70. artic. 4. vbi ait qd violare iustitiã mentiẽdo, est mortale in suo genere: vbi insinuat posse esse veniale. Item in materia fidei, & charitatis & religionis, potest exilitas materiæ attenuare peccatũ, vt sit veniale: cur ergo nõ in iudicio? Præterea potest illic fieri veniale mendacium ex defectu plenæ deliberationis: quare ergo nõ ex pusillitate? Adde qd tunc quicunq; alius defectus leuissimus in iudicio esset mortalis: vt si quis rem exigui momentis taceret. Ac demum postremo arguitur. Peccata venialia nõ sunt de necessitate confessionis: ergo illa illic negare non est mortale crimen. Cõceditur ergo qd ipsum veniale mendacium peius est in iudicio quã extrã: non tamen fit consequens vt fit omne, mortale.

Libri Quinti,

Quæstio. VI.

cessitate confessionis: ergo illa illic negare non est mortale crimen. Cõceditur ergo qd ipsum veniale mendacium peius est in iudicio quã extrã: non tamen fit consequens vt fit omne, mortale.

ARTICVLVS. II.
Vtrum accusato liceat per calumniam se defendere.

POST QVAM afflito reo, nec legitime interrogato licet veritatem negare, neq; præter ius requisito mentiri, consequitur vt videamus an saltem alterutro illorum casuum liceat ei per calumnias se defendere. Et arguitur a parte affirmatiua. Secundũ iura ciuilia licet ei qui de capitali crimine delatus est, transigere, hoc est cũ accusatore paci sci, & ipsum corrumpere, qui desistat: vt. C. de transa. l. transigere, & expressius. In capitulis. ff. de bon. eor. qui ant. sentent. mortẽ sibi cõsciunt, ergo non est illicitum calunias vt. ¶ Secundo. Accusator qui in fauorẽ rei prauaricatur, poena plectitur legibus cõstitutã, vt superiori quæstione visum est. & 2. q. 3. patet. accusato verò nulla est poena decreta, etiam si technis agat cum accusatore, eiq; imponat, ergo id non est iniustum. ¶ In contrariũ est ius canonicum, extrã. de iuram. calum. ca. inhærentes. præcipiens vt iuramento caluniarum in principio litis adstruantur tam reus q̃ accusator: vbi & ciuiles leges de re eadem citantur: iuramentũ autem calumniarum, vt nomẽ sonat, est, qd neq; accusator, neq; accusatus vtetur calumnijs.

Quæstio est grauisima: quam nos in dicta nostra relectione sexto loco per omnes, vt arbitror, suos numeros diduximus. Sed non possumus (vt supra dicebamus) hũc locum hac disputatione vacuum relinquere. Respondemus ergo hic septẽ cõclusionibus. Prima est illa notissima quã articulo proximo constituiimus. Etsi nemini liceat veritatem mendacio negare, licet eã tamẽ nõnunquã prudentia contegere. Nam (vt modo dictum est) nemo tenet veritatem propalare, nisi iure cõpulsus: ergo extra talem casum quisq; poterit secretum & præcipue suum, custodire. Rei autem articulus ac nodus illic occultitur, vt sciam⁹ quãdo iudex, qui legitime est, legitime potest subditum de proprio crimine, etiam iurcurando interrogare. ¶ Ad hoc ergo explicandũ

statuitur secunda cõclusio. Tres sunt casus differentiarum quibus iure potest iudex reum percõtarari in quibus subinde reus veritatem respondere tenetur videlicet si infamia eius super aliquo crimine præcesserit, vel aliqua expressa apparuerint indicia, vel probatio interfuert femiplena. Cõclusio est S. Tho. 2. 2. quæst. 69. art. 2. Et quanuis ratio nõ non subijciat, apertẽ tamen colligitur ex superiori definitione. Nempe qd iudex absq; accusatore, vel eius supplente vices, neminẽ damnare potest. Hæc autem tria sunt, quæ præter expressum accusatorem vicem eius gerunt vt possit reus legitime interrogari. Sed arguis, non omnes causas D. Thomam connumerasse. Diximus enim quæstio. 4. art. 3. crimen quoque notorium & manifestũ ius facere iudici condemnandi reum. Cõcedi dicitur id quidem: sed tamen tunc non opus est reum interrogare: nunc autem merita tantum quærimus quibus potest iudex secretũ crimen inquirere. Igitur ad intellectum cõclusionis supponendum est ex cap. qualiter & quãdo de accusatio. tribus vijs patere ius ad cognoscenda crimina, compellendosque delictores vt sua propria confiteantur: vide licet via inquisitionis, denuntiationis, & accusationis. Et licet super eodem capitulo inrisperiti plures inquisitionis species discernant, satis est tamen duas discernere. Vna est enim generalis, atque alia specialis. Generalis est qua Prælati munere fungentes suo & (quod aiunt) officij debito, prouinciã aut conuentum visitantes crimina disquirunt: quibus scilicet reuelata sunt, eo ordine quo articul. 1. quæstionis proximæ dictum est. Altera verò est specialis, qua scilicet particulatim inquirunt crimen alicuius singularis personæ. Denuntiatio quoque (vt supra dictũ est) altera est fraterna quæ procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis, quæ tendit ad vindictam. Accusatio itidem duplex: altera in causa priuata, atque altera in causa publica. Sunt autem differentiarum multæ inter has vias. Denuntiatio enim quæ fit per correptionem fraternam differt à iudiciali & accusatione quinquẽ modis. Primò ex fine, vt sæpe dictum est: quia hæc procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis. Et ex hac sumitur secunda, quod denuntiatio fraterna est officium charitatis: iudicialis autem & accusatio pullulat ex iustitiæ debito. Ob id quæ S. Thomas de correptione fraterna tractauit in materia charitatis. 2. 2. q. 90.

S. Thoma. d. 1. 1.

S. Thoma. d. 1. 1.

Probatio.

Solutio.

Triplex via ad cognoscẽdã delicta in rescriptis.

Quinq; modis denuntiatio fraterna distat à iudiciali.

33. de alijs autem in materia iustitiar, quæst. 68. & duabus sequentibus. Tertiò differunt eadem ob causam quòd ad denuntiatiõnem fraternam omnes, nemine excepto, tenentur nam possunt subditi denunciare prelatos, & filij parentes: neque infames aut excommunicati eximuntur sicuti in accusatiõne. Neque verò sacerdotes, vt habetur cantam sacerdotes. 2. 4. quæstio. 3. Quarto differunt forma. Nam in correptione fraterna semper requiritur admonitio, in reliquis verò non semper, vt nuper expositum est. Et quinto differunt ex parte termini: quia fraterna denuntiatio si frater emendatur cessat: sin minus, rebellio exinde habetur pro accusatore, & incipit forum iudiciale: vt diximus quæstio. 4. Iudicialis verò & accusatio non cessant vsque ad punitionem. Differunt autè iudicialis & accusatio primò (vt dictum est) quia denunciator etiam iudicialis nõ tenetur probare sicut accusator. Præterea (vt habetur cap. inquisitionis. de accusatiõ.) licet denuntiatio hæc ad vindictam tēdat, nõ tamen denuntiatio infligenda est tota poena iuris sicuti accusator. ¶ Descendendo ergo ad istarũ specierum singulas, statuimus cõclusionem tertiam. Ille qui fraternè denuntiat, tenetur prelato veritatem criminis sui fateri, tanquàm patri. Si tamen non leuiter sed grauer timet quòd tanquàm iudex machinatur eũ castigare, nequaquam tenetur. Conclusio hæc fit clara ex fine & scopo talis denuntiationis: quæ sola emenda est: non autem punitio. ¶ Quarta conclusio. Si denuntiatus fuerit rebellis qui neq; tanquàm patri vult fateri crimen, iure compelli potest. Hanc cõclusionem statuimus in mēbro secundo, quæstio. 4. de correptione. frater. cõtra Altisiodor. Altisiodoren. lib. 3. tracta. 25. cap. 2. & cõtra Durandum. in. 4. distinct. 19. quæstio. 4. qui putant si peccatum est secretum, nulla obstante rebellione cessandum esse. Sed est nostra conclusio S. Thomæ. 2. 2. quæst. 33. articu. 8. ad primum argumentũ. Moderatur eam tamen ipse, & cum ipso illic Caiet. & Paludanus. 4. dist. 19. q. 4. duobus limitibus, vt delictũ casu quo crimen probari possit testibus adhibitis in secreta correptione vel alijs. Præterea si spes vlla restat emendæ fratris: nõ illa spe cessante illic cessandũ est, si peccatũ est priuatum. Nam si serpit in perniciẽ publicam, modo supra explanato, vel in detrimentũ tertie personæ, etiam si nõ emendatur, imò propter eã quòd nõ iniquũ propositũ

Discrimen ter denuntiationis iudicialis & accusatiõnem

Tertia conclusio

Quarta conclusio

Altisiodor Durandus

D. Thomas

Caietan. Paludanus

ille nequã expuit, progrediendũ est. Et quãuis Caieta. 2. 2. q. 69. artic. 2. contrarium videatur sentire, arbitror tamen illum denuntiantem, si est omni exceptione superior, valere pro teste in iudicio inde futuro, & pro semiplena probatione. Nam propter eã in Evangelio iubentur adhiberi vnus aut duo testes, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: quia scilicet ipse denuntians vallet pro tertio. Et hoc habet expressè ca. In omni. de testib. At verò quantũ ad illam restrictionem, quã nos quoq; in Relect. de secreto. q. 2. m. c. in b. 2. approbauimus: nempe quòd etiã si denuntiatus rebellis fuerit, nisi spes sit eius emendæ, non est iudicialiter procedendum, eo quòd totus ille processus in bonum fratris tendit. At verò in contrariũ videtur existere verbũ Euangelicũ. Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethiopicus & publicanus: cui aspiatur can. tam sacerdotes. 2. 4. q. 3. vbi habetur quòd tales incorrigibiles, ab ecclesia separentur. Quocirca arbitrator quòd licet non sit citra spẽ emendæ, ad alias iuris compulsionem & poenas progrediendum: sententia tamen excommunicationis est ab ecclesia fortè rebellis coram testibus denuntiationis separandus, donec resipiscat. Diximus quando crimen vergit in damnũ publicum aut tertie personæ progrediendum esse ad forum iudiciale, intelligendum est tamẽ si aliter illud malũ cauere non potest. Accidit enim temporibus nostris vt quidam præmissa correptione fraterna denuntiauerit quẽpiam qui alterius cedẽ moliebatur: denuntiauit autè tanquàm patri: iudex autè nõ lebat denuntiatione cõtra fratrem audire, sed tanquàm iudiciale, vt lege in illum criminosum ageret. De qua re Adrian. antequã esset Papa cõsultus, respondit non posse denuntiatorem illum cogi vt iudicialiter denuntiauerit. Et fuit cõsultissima responsio. Est enim sententia Augustini. 2. 2. q. 5. cano. hoc videtur. vbi ait in eiusmodi casibus occultũ crimen illi esse reuelandũ, qui prodesse potest, & nõ obesse. Intelligitur tamẽ si citra tale iudicium occurrì poterat futuro homicidio: nam si aliter impediri nequiverat, cõmutanda erat Evangelica denuntiatio in iudiciale. ¶ Quinta conclusio. Sicuti denuntiationem fraternam debet præcedere admonitio, sic & inquisitionem specialem vel infamiam vel expressa indicia. Dixim specialem: quia generalem (vt dictũ est) superte autoritate potest prelatũ facere. Cõclusio est expressa in iure,

Adrian. Augustin.

Q. 5. cl. 5.

iure extrã. de accusa. c. cõ oportet. & c. inquisitionis. & c. qualiter & quãdo. secundo. Cõfirmatq; illic eandẽ summus Pontif. sacris oraculis: vt puta illo Luc. 16. vbi villicus nõ fuit in iudiciũ euocatus anteq; infamia eum pderet. Et Gen. 18. Clamor Sodomorũ & Gomorrhæorũ multiplicatus, & c. Et ratio naturalis est quã supra tractauimus, quia si ne accusatore nemo est in iudiciũ deferendus. ¶ Est autem dubiũ de obiecto infamiaz, vtrũ satis sit obortã esse de crimine, quòd scilicet vel notoriũ, vel infamia publicũ est, vt inquirat persona quẽ nulla dũ infamia lesa est, latet (vt exẽpli gratia dixerim) cadauer occisi hominis: vtrũ liceat per vicinã disquirere quisnã interfecit. Et suffragant affirmatiue parti hæc argumenta. Primũ est consuetudo. Vbi enim notoriũ est crimẽ, statim disquiritur reus, licet nullus sit specialiter diffamatus: aliàs vecors, & negligens haberet iudex: populusq; vt nõ mos est, scandalũ acciperet, ac si in iustitia dissimulatione lægueret. Et extãt præterea canones. 2. q. 1. can. mani festã. Et de accusatio. c. euidentiã. quibus habetur quòd euidentiã patrati sceleris nõ indiget accusatore. Qui verò & patrocinari huic cõsuetudini apparet ius diuinũ. Legim⁹ enim Iosue. 7. quòd cum Acham anathema occultus esset, crimen tamen notoriũ, fortibus inquisitus est, ac deprehensus. Accedit & autoritas D. Tho. quem Caiet. 2. 2. q. 69. artic. 2. refert. si quò cum Parisijs ipso Baccalauero, furtũ factum esset, cõsilio suo inquisitus est ille qui latebat fur. ¶ His tamen nõ obstantibus iura canonica & euãgelica, ratioq; ipsa cõsuetudini refragantur. Et ideo statuitur negatiua responsio. Infamia delicti non sufficit, nisi paucis exceptis casibus ad inquirendum reum quẽ nulla dum reserpsit infamia. Verba sunt in dict. cap. Cũ oporteat. de accus. Nisi super prædictis famã ipsius, scilicet per sonẽ, læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subitò procedatis. et in cap. inquisitionis. iubetur nullum pro crimine super quo aliqua nõ laborat infamia puniendum. Et in cap. qualiter & quãdo. sic legitur. Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tũc procedendum est ad inquisitionem. Et in testi monijs diuinis suprà citatis de Villico, & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamias læsas. Deinde ratio id probat. Nã iura hæc fundantur in loco illo Matthæ. 5. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona iudicare

Adrian.

Discrimen

Discrimen

Discrimen

Discrimen

Discrimen

propter publicum crimen, ac subinde illam explorare. ¶ Sunt autem qui hinc tergiver sentur: dicentes quòd quanquã licitũ nõ sit particulariter de singulari persona suspicari, atque adeò neq; percontari: licet tamẽ in genere disquirere quisnam fecit. Attamẽ distinctio hæc fallax videtur. Etenim si qui interrogatur, tenetur particulariter reũ prodere eodẽ recidit, ac si particulariter scisciteris. Præterq; quòd etiã accidere posset, vt iter cæteros reus ipse fortè interrogaretur: qui tamen nullo se iure prodere conuincitur: & tamẽ vix euadere posset, quo minus, vel de rubore vultus, vel de verborũ ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgentiõsimũ argumentum ex. c. Inquisitionis. de accusatiõne. Inbetur enim illic quòd est duo vel plures iurati affirmant cuiuspiã crimen, de quo tamẽ illa nulla infamia laborat, nõ procedatur in ipsam via inquisitionis. Si ergo hoc verũ est, quomodo illi qui nondum iurati sunt, interrogari possunt, vt quem nulla infinuauit infamia ipsi prodant? Possent tamẽ fortasse in tali casu indicia inquiri: vt scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa indicia alliquẽ in particulari infamia denotassent, posset de illo inquisitio iniri. ¶ Vnde ad auctoriã S. Tho. dum iunior erat, bene Caieta. re spondit nõ permãsisse in illa sententiã: postq; 2. 2. q. 69. art. 2. eã nõ probauit. Quin verò fertur neq; tũc fuisse n. agistorum calculus approbatam. Iura autem quæ aiunt euidentiã patrati sceleris accusatore nõ indigere, intelligenda sunt quando & patrator ipse vel manifestus est, vel infamia detectus. Id verò quòd de fortibus atiq; legis adiectũ est, nihil mouet. Nam cum Deus cognitor sit vindicatorq; vniuersorum criminum, potuit illum toruum populum fortibus illis deterere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illius: Da gloriam Deo, illuc spectat, quòd postquã Deus ipse veritatẽ reuelasset, ille qui celaret, Deũ subnotaret mendacij. Et ideo dare ei gloriam, erat veritatem confiteri, vt appareret quem admodum Deus est occultorum cognitor, quòd in gloria suam magnoperẽ cedit. Illud autem scrutinium per sortes iam modò non liceret. Sicuti neque illud Numer. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiam. Consuetudinem autem contrariam non est nostrarũ vellicare: ipsi viderint quã illam inuivum inuexerunt: de enim iam nũc

Quorundã sententia.

Refellitur præfati auctores

Ad postre m. argu.

Ad iura cõta adhibe tur respõsio

persuasum habent plebes, necessarium esse. Cum tamē nusquam iuris peritissimi illam induxisse videantur. Nisi in quibusdam casibus, quos ad sex vel septem loco citato in Relezione nostra reduximus, atq; ad amum sim perpendimus. De quibus Barto. ad l. Iuliam. de adul. l. 2. post glossam. §. si publico. & super Extrauagā. ad reprimen. Et Docto res iuris canonici super citatis tribus capitulis, de accus. tractāt. Ex qbus casibus illi sunt planissimi, qui cōtingunt in crimine herefis & in crimine lesæ maiestatis. Tunc em oborto rumore criminis disquiri possunt persone. De ceteris verò illic, cui liberit, nostra legat. Non enim postulat hic locus tam longam de hac re disputationem. ¶ Hāc tamen regulam adhibendam hic duxerim, que infallibili (vt reor) certitudine casus omnes cōplectitur. Quibus licet notorio, diffamatove crimine latentē reum inquirere. Ea autē est. Quando cunq; accusare quisq; tenetur, pta dum crimen est in perniciem publicā aut tertiz persone; neq; est emēdatum, sed pendet in futurū: iuste vnusquisq; interrogari, vt testis potest, & prodere reū tenetur. Quo fit vt solum ad vindicandū prateritum crimen nequāquam id liceat. ¶ Quod si quis forsan cōtra hoc arguat q si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerēt. Anacletus Papa respōdet, can. si omnia. 6. q. 1. q. permulta relinquenda sunt iudicio diui no. ¶ Illud tamen argumentū quod ex can. quidā maligni. 5. q. 1. huic sentētie obijcitur quia ei Caiet. super hac. q. S. Tho. 2. 2. q. 69. art. 2. nō (vt reor) pro dignitate satisfacit, nō decet hic praterire. Casus textus est q quidā libello nocturno secretario diui Gregorij infamiz notā inuenerat. & ait Caieta. sub cōditione latentē illū criminofum Pōtificē excommunicasse: scilicet si nō se reuelasset. Adidit tamē ex cōmunicationem illam nō ferri super conditionem, nisi se reuelauerit, sed su per crimē, quia, inquit, potest delinquēs pro elapso delicto absolute excommunicari. Et ideo benignē, inquit, cum illo actū est: cum eius optioni relinquebat, vtrū mallet se reuelare, q sentētia ex cōmunicationis vulnerari. ¶ Hāc autē respōsio (vt in dicta Relezione latius ostēdimus) profectō (vt bona venia dixerim) nō est tāto Doctore digna. Primū enim q pro delicto praterito quis nulla ante delictum pracedente monitione, sentētia ex cōmunicationis ferri possit, inauditū est. Nam vt ex Euāgelio planē colligitur, nemo

Regula cer
tissima.

Obiectio.

Respōsio.

Argumentū
perperam à
Caietano so
lūtū.

Pria ratio
in Caieta.

potest tali percelli censura, nisi ob mortale peccatū, idemq; inobediētia: quia scilicet re bellis nō vult ecclesiā audire. Neq; Pau. Co rinchiū illum ob cōmissum in cestū Sathanę tradidisset, nisi quia incorrigibilis erat. Ideo em separauit illū à cōsortio aliorū, admonēs illos nē cōmiserentur fornicarijs. Ob idq; postquā correctus fuit, statim restituit re liquorū cœtui. Quāuis mos ille excommuni candi forsan non erat qualis nunc est, vt ex communicati priuarentur suffragijs eccle siæ, sed in torturam tradebantur Sathanę, quod fieri poterat ob commissam culpam: separari verò non nisi ne contagione plebē inficerent. Quocirca nulla est licita excommuni catio nisi prœuia monitione: vt sanctē cautum est cap. sacro. & cap. per tuas. extrā. de sentētia ex cōmunicationis. Ob id em illi qui à iure pramoniti sunt, cēsurā exco municationis ipso facto incurrunt. At cum primū parere parati sunt, veniūt absolū di: quoniam coram Deo iam non sunt excō municati. ¶ Hinc ergo palām fit, vt neque possit occultus peccator, qui nulla infamia denotatus est, sub illa conditione, nisi pro dat, excōmunicari: aliās cuncta iura que inquisitionis formā & ordinem delineant, cor ruerēt. Textus ergo Greg. planissimus est. Nunquā enim sanctissimus Pontifex cogitauit illum latentem diffamatorem extor sione excommunicationis in publicum pro ducere: sed hoc tantum ei pręcepit, ad quod iure nature ipse tenebatur, nempe quod vel produceret se vt crimen probaret quod al teri imposuerat: aut famam ei restitueret, quam nisi se proferendo restituere non po terat: sin minus, à sacrosancta Eucharistia sub pœna excōmunicationis, deinceps absti neret. Excōmunicatur ergo nō pro delicto praterito, neq; nisi se proderet: sed pro futu ro sacrilegio si ab Eucharistie susceptioe in peccato existens nō abstineret. ¶ At qui ex huius questiucule respōsioe facile alterius solutio colligit: videlicet vtrū ille q propriū falsus est crimē licitē possit de cōplicitibus in terrogari, qui nulla infamia lesi sunt. Nā et si consuetudo parti affirmatiue patrocinetur, ex his tamen quæ dicta sunt conserquitur ne gatiua. Quin verò expressa est iuris vtriusq; determinatio: vt cap. cum monasterium. de confes. & ca. veniens. extrā. de testi. & l. 5. q. 3. cap. nemini. & C. de accusat. l. fin. & ff. de questiōnib. l. repeti. quibus locis cauetur nē confessi super aliorum cōscientias interro gatur:

Germani
tepproca
citati text

Etia du
linc

Sentētia
palā.
Fundamen
tialid.

Abst.
Cautus.

S. Thom.
Rōm. Palū.

genē, crimine lesæ maiestatis excepto: quo cōprehēditur & herefeso impietas. Tamet si alios etiam Barto. super eadem lege, repeti, excipiat: vt publicos latrones, & eos qui falsam monetam cudunt. De his autem satis il lic à nobis dictum est. Et eadem regula quā nuperrimē statuimus hic similiter locū ha bet, videlicet quod liceat reum interrogare de cōplicitibus quando ipse teneretur accu sare: nempe ad obuiandum futuro malo in damnum reipublicæ, vel egregiū tertiz per sonæ: non autem ad vindicandum prateri tum. Scio equidem contrariā vigere consue tudinem, nescio tamen quo orta sit iure. Profectō in conscientia interrogatus, pare re nō cogitur: vt Caiet. ait opus. 16. ref. q. 5. Sed tamen abist, vt qui tacere licitē pōt, mē dacium dicat, vt illic insinuat. ¶ Enascitur au tem hinc dubium aliud, vtrū vice versa quando persona diffamata est de vno crimi ne, interrogari possit de alijs occultis. Petrus enim de Palude. in. 4. distin. 19. q. 4. affirmati uē respōdet. Cuius fundamentum est, quod ratio ob quam non licet de abditis iudicare, nō sumitur ex eo quod peccatum sit occultum, sed in de quod secretus sit peccator: qui ideo per vnus delicti cōfessionem detectus interrogari deinceps potest ac debet an alia commiserit. Verum hanc tamē opinionem & Adria. quolib. 1. 1. & Caiet. 2. 2. q. 69. artic. 2. merito confutant. Nam expresse in cano nibus citatis vtriusque infamia exigitur, ex qua ius inquirendi nascitur, scilicet tam deli cti quā delictoris. Eademq; est sententia S. Thom. 2. 2. q. 70. arti. 1. & ratio est in com pto. Potest em quis adulterij infamia ob scurari: qui tamen circa furtum, aliaque se culerum genera serenum habeat nomen. ¶ Attamen duobus modis licet conuictum de vno crimine, de alio interrogare. Vno, quando notum crimen iudicium est alterius: vt si quis infamatus esset conuictusq; de adulterio, & adulteræ coniunx reperire tur in suo lecto necatus, interrogari posset an reus esset talis homicidij. Et si quis de ho micidio conuictus esset, & cadauer nudum inueniretur, interrogari posset super spolio. Secundus casus est, quando vnum crimen, alterius est circumstantia: vt qui de consueta dine cum puella conuincitur, iure interro gatur an ipsam deflorauerit. ¶ At verò de hac infamia quæ viam inquisitionis antecedere debet, vtrū sit certo numero testium de terminata, non satis inter Doctores conuenit.

Plerique tamen super illo ca. Inquisitionis. censent denarium numerum satis esse. Atta men de hoc numero nihil in iure habetur, sed id solum quod propter dicta paucorum non debet quis infamatus reputari: nisi opi nio eius apud probos & graues lesa existat. Quocirca an infamia sufficiens sit, pruden tum arbitrium æstimandum est: vt scilicet perpendant quādo iam rumor sit frequens. Numerus autem ille denarius inde autorita tem nactus est ad infamiā, quod sufficit po pulum constituere. Nihilominus nulla est alia regula certior quā glossa dicti capituli, quæ ait, quod si rumor sit sparsus per maio rem partē viciniaz aut collegij, aut vnuerfita tis, illa est sufficiens infamia. Hāc em cōmen dat Bar. ff. de. q. l. de minore. §. tormenta. vbi ait, fama est cōmunis opinio, voce manifesta ex suspentione proueniens: quæ si sit de malo, dicitur infamia. Requiritur ergo in pri mis bonorū opinio. Nam perditorū clamor atq; hominū in fime clāsis, legitimā infamiā non conflāt. ¶ Perditorum autem perditifsimos istos censeto ariolos & astrologos, q per astrorum obseruationem occulta crimi na propalare cōtendant. Nam vt de sua sciē tia quā exilis sit certitudinis nunc silcimus, vsus tamen eiusmodi artis in detegendis cri minibus occultis pestilētissimus est, inquisi musq; adeo atq; omni diligentia à Rep. p f ligandus. Esto enim illis gratis, imò contra veritatem cōcederemus, perinde eis innotescere occulta crimina ac si oculis proprijs vī dissent, quomodo illi possunt illa, nisi toto reclamante iure reuelare? Profectō neq; in de iudex, nisi, vel imperitissimus, vel nequis simus vllā possit iuridicā ansam accipere ad inquirendum, vel vilo pacto procedendum cōtra illum, ab illis proditoribus proditum. Quare ipsi potissimū atq; illi simul qui illos interrogant, in malā crucē arripiendi essent. Nihil enim aliud faciūt q homines falso in famare: & quāuis vera dicerent, perniciosis si mi nihilominus essent, sunt enim mortales adeo cupidi deprehendendi eos qui sibi nocuerūt, vt facile istis fidem adhibeant. Vnde sexcentæ turbæ in Repu. oboriuntur. Quin & illi qui Zelotypia exurunt eos adeūt qui adulterialuarū vxorū sibi detegant. ¶ Hāc de infamia. Indicia autem, vbi nō volat infamia, nō qualiāciq; ait Sanctus Thomas sed expresse esse debent, & que prudētia iudicis vehemēter reū indicēt antequā ius emergat inquirendi. Vide quā sancti sanctaq; iura fa ma

Regula.

Aditio as
toris contra
astrologos.

Qualia ca
porret esse
indicia qua
iquisitionē
antecedant.
S. Thom.

ma & honori consultū curauere delitescens rei, sanè cū maluerint aliqua crimina impunè fieri, quā delinquentes occultos de possessione honoris sui, famæq; & vitæ temerè depellere. ¶ Semi-plena autē pbatio censetur vnus testis omnī exceptiōe superior. Sed re petis fortè cōtra hanc definitionē argumētum suprā factū, ex. c. Inquisitionis. de accusat. vbi cauetur etiā si duo vel plures iurati testes crimē pādant, nisi infamia reus laboret, nō patere inquirendi ius. Respondetur aut argumētū cōcludere semiplenā probationē quoniam plēs triū testium nō sufficere ad inquisitionē: sed semiplenā probationem tūc facultatē facere interrogandi tā reum quā alios testes, quādo pcedit via accusatiōnis. Atq; hæc est mens S. Tho. ¶ Ex his aut reliquū fit dubiū aliud, vtrū reus in foro, aut exteriori, aut conscientiaē compulsi sit veritatē respondere antequām certior fiat, iudicem iure ipsum interrogare: an illic ei potius debet simpliciter credere. Respōdet nequaquā cōpelli, quousq; illi cōstet more, & lege interrogari. Etenim qui bona sua, honorem, & vitam iure possidet: quousq; ius alterum sibi innouerit quo debeat illorum iacturam facere, non adstringitur illa dimittere: aliās prodigus eorum esset. Atq; id maxime in rebus grauioribus; sed in his potissimum quæ vitam in discrimen obijciunt. Nā in leuioribus debet subditus prælato fidem adhibere, illi tamen profusum quem probum nouit, prudentem, & scientiæ peritum. Igitur vbi primū reo notum fuerit secundum iuris ordinem interrogari, sub pœna peccati mortalis detegere veritatē etiā iniuratus tenetur, multò tamen sanctiūs si iuratus interrogetur. Loquimur nunc modò ex genere rei. Nā ob leuitatem materiæ iam suprā dictum est fieri posse, vt negatio veritatis etiā in iudicio venialis sit culpa. Quocirca reus qui veritatē negat, etiā illam qua in mortem adigitur, nullatenus est sacramento confessionis absoluentis quousq; illam aperiat. Debet tamen confessarij considerata ad cōfessionē maturitate tunc, vt ne calamitosum morti temerè addicant, scientes in re dubia propèdendum esse potius in fauorem rei. Et ideo, nisi merite claritius illos cogat, non sunt miseri cogendi: maxime in causa capitali, aut honoris & famæ: dum ex altera parte nō agit de tanto periculo alijs tertijs persone: sed debent prius rimari an iudex legitimus sit, an reus aliquo sit priuilegio exem-

ptus, puta quia clericus: an dentque plenè cōstet cuncta legis merita fuisse seruata. Prætereā illa debent esse prudentia, vt etsi reus auscultare nolit eorum sententiam, dissimulatiuè id ipsi extra cōfessionem celatam rem seruent. Solent nāq; sapere iudices de cōfessarij facie delictū expiscari. Ecce quando reus tenetur, & iustus testis veritatē patefacere. ¶ Quod autē plus dubietatis, & anxietatis asserit est, nosse, quādo vel reus, vel testis præter iuris ordinē iniquè cogitur, cum nullatenus ei (vt suprā dictū est) mentiri liceat, etiā si salus totius rei publicæ illic periclitaretur, qua se poterit prudētia defendere, quouē suffugio elabi. Hæc fuit in illa nostra Relectione citata elabi. Hæc fuit in illa nostra Relectione citata elabi. 3. quæ. 3. vbi cūcta credo tetigimus quæ à nostro pusillo ingenio desiderare quis poterat. Vt aut summam dicamus, complures secretorū gradus & ordines dignoscuntur. Quorū summus est qui sacramentali cōfessionī debetur: ob idq; de illo constitutissimū est confessariū verè respondere se nescire quod in sacramento audiuit: quoniam huius cōtradictionis, scio, nescio, vtraq; pars diuersis sensibus esse potest vera. Nam licet prior simpliciter vera sit, si scire pro eo vsurpes, quod relatu credis, posterior nihilominus est vera in hoc sensu quod nescis tanq; homo, vel quia nescis, vt dicas: de hoc autem non est presentis loci disputatio: illic em̄ satis superq; dictum est. ¶ Vnum hic tamē repetere admonendo nō cessabo, contra quod passim grauissimè peccari video: nempe quādo debeat esse reconditum, quomq; ab exteriori foro semotum confessionis secretum. Video inquam seculares iudices, imò & peius ecclesiasticos suas sæpè causas ad confessarios remittere, à quibus rei informati veritatē postea fateantur in iudicio. Idque præcipue in causis matrimoniorum quæ clam fiunt. Cū tamen multò minus esset periculi si mille essent illegitimi coniugati, & in perpetua fornicatione peristerent, quā illa via procedere. Arbitratur enim isti iudices neminem posse in confessione sacramentali mētiri: & tamē & adultera & puella, imò vulgaris homo qui semel veritatē in iudicio negauerint, paratissimū est etiā in cōfessione id contingere: quia ideo ratione patētissima illis offertur occasio, vt sacrilegium faciant mentientes in confessione. Et quando id non cōtingat, faciunt eiusmodi iudices confessionem odiosissimam. Nam cū videat indocta plebs per illam

viam in iudicio compelli, quis non illam reformidet? Persuasissimum ergo Christianis esse debet secretum illud nulla profus ratione reuelari possim magis quā si Deus solus sciret. Aliās apertissimo periculo exponere tur sacrosanctum sacramētum, vt homines non auderēt sua illic patefacere crimina. Cauter ergo sanctissime debet ab hoc sacrilegio, nescientes in suo foro sacramētū cōfessionis nominēt. Neq; sacerdotes si qui ad illos inde remittatur, vilo modo eos audiant. Imò & iudices ipsos accerrimè reprehendant. Interstat facer limes inter vni forū, & alterū què trāgredi, sacrilegiū est in rem publicam Christianā pestilentissimū. Sed quò ad rem de iudicio exteriori fori reuertamur. In eius modi secretis sunt etiā gradus quantū ad fidem quæ ipsi seruandis debetur. Etenim qui per iniuriā ab altero secretū extorsit, arctissimò nexu stringitur illud seruandū. Ad eò vt si illius reuelatione periclitaretur alterius vita, dicere auderem qd deberet ipse periculū antea subire, pperire, quā illū detegere. Post hoc est illud quod quis pruderent, vel tanq; prelato, vel tanquam amico, alteri cōcredit. Tunc etsi nemo obligetur mortē oppetere, vt illud celet dum ab illo extorquetur, teneatur tamen qd possit maxime illum contegere. Deinde sequuntur alij gradus remissionis obligationis. Vt si scis secretum, vel quod alter temerè effutit, vel quod casu vidisti. ¶ At nē quæstione sequenti de testibus eadem nos occupet quæstio, de omnibus tamen reo, qd testibus constituitur sexta generalis conclusio. Licet cuiusq; præter ius requisiti primū nō respondere, mox appellare. Quin verò & quo potuerit pacto se defendere, ne loquatur: sicuti cōtra priuata personā. Nā iudex multò grauius mortaliter peccat (quod apprimè animaduertere debet) dum taliu secreta exprimit, quā si priuata esset persona: eò quod cum sit iustitiæ patronus, & custos, eidem iustitiæ authoritate publicam vim infert. Quamobrè dum p iniuriā extorsit crimen per illam confessionem non potest reum cōdenare: quia ex iniuriā nullum nascitur ius. ¶ Si verò nullum aliud remedium interrogatis reliquū sit, pro tali casu est conclusio septima. Possunt ac debent sic contra ius requisiti quacūq; vti amphibologia, quam vtitatus seruam citra mendacium ferre possit. Nam si talia verba nullatenus sensum verum admitterent, mendacium parent: quod nullatenus licet. Et quidem

antiquus doctorum clypeus ille erat, vt interrogatus diceret, Nego propofita, vt propofita sunt. Et reuera inter synceros iudices illa esset legitima responsio: sed tamen quoniam iam illa minimè cōtenti vrgentius in fiant, distinctione opus est. Dum enim testis de alieno actu interrogatur, facilius protegere se potest, quā si interrogaretur de proprio. Arbitror enim, licet non sit eo gradu certū, quo in confessario, posse ritè respondere se nescire: vt si interroget alius quispiā, puta Petrus occiderit, illud ve aut aliud fecerit, fuerit vt tali hora i tali loco, aut quicquam simile, per quod veniri possit in notitia criminis. Enimvero cū voces sint conceptuū signa, oratio illa, nescio, recipere hunc sensum citra mendaciū potest: Nescio vt tibi modò dicam. Quare non aduerfatur alteri veritati, scio simpliciter: etiam si proprijs oculis id de quo interrogatur vidisset. Nā si tantū auditu illud teneret, dubiū nō est, quin posset respondere se nescire. Quādoquidē quod credimus, non propriè scimus. Et cōfirmatur cōclusio. Iudex sciscitari de occultis non potest: imò vt habetur, c. qualiter & quando. 1. de accusat. debet interrogas excipere occulta crimina admonēs testem nē illa detegat: ergo quāuis ipse asu exceptionem non explicet, legibus ipsis intelligitur expressa. Quo circā iuramentū calumniæ vel quodcūq; aliud testium, eo moderamine intelligitur, qd iuratus dicit veritatem fecundū ius. Atq; inter alias expositiones hæc optima est & textui genuina illi loci, Marc. 13. De illo die nemo scit, neque filius hominis. Cū enim Apostoli Christum sciscitaretur, Dic nobis quādo ista erit: ipse respōdit. De die illo nemo scit, neque filius hominis. Quasi dixisset. Ad finē redemptionis quam filius hominis operatur non pertinet illum manifestari: sed potius reticere. Quare filius hominis nescit vt dicat. ¶ Attamen dum in interrogatio fit de proprio actu: vt scilicet si vel testis interrogetur an viderit, vel audierit, vel adfuerit tali loco. Et pariter si reus in interrogatur an fecerit hoc vel illud, illic perplexior fit locus euadēdi. Nā dicitur. Nescio, rīdiculū esset. Potest tamen dicere, Non me mimi: nā eundem sensum recipit, quem, nescio, scilicet, vt dicam. Si tamen res est tam proxima vel tam insignis, vt illa responsio fiat etiā detidicula, difficilior fit multò euadēdi. Nā dicitur, Non vidi, vel Non audiui, non mihi satis videtur eundem sensum admittere.

Multiplex secretorum ordo.

Probatio cōclusio

Indicib. ius v. r. r. r. r.

Qualiter interrogatus scio, scilicet, vt dicam. Si tamen res est tam proxima vel tam insignis, vt illa responsio fiat etiā detidicula, difficilior fit multò euadēdi. Nā dicitur, Non vidi, vel Non audiui, non mihi satis videtur eundem sensum admittere.

mittere, quem, Nescio. Nec auderem sic ego respondere si vidissem. Quamvis in, audire, tolerabilius idem permittatur sensus. Nam etiā, audimus, vt dicamus. ¶ De reo autē multo est res grauiſſima. Dum em̄ interrogatur an occiderit, vel furatus fuerit, vel de quocūq; alio proprio actu, eludere interrogationē nequit, dicendo se nescire, neq; (vt diximus) admittetur si dicat se non meminisse. Quod autem liceat ei dicere se non fecisse, nullatenus est sustentabile: quoniā, Non feci, nullo modo amplecti potest sensum, Nō feci vt dicam: Facere enim non habet eandem connexionē cum eo quod est, vt dicam, quā habet, ¶ In communi enim colloquio vbi sermo oritur de re aliqua quā secretò seruari volumus, licet quis respondeat se nihil scire, non existimatur mendax, etiā si credatur id secretò nosse. Si tamen sermo esset de re quā alter fecit: qui sciens rem illam fecisse, diceret non fecit: aut, non ita res est, profectò mendax meritò haberetur. Idē enim est prorsus, nō feci, & Nō ita res est, quod porro nullo sensu à mendacio excusari potest. Scio Adria. 4. sent. q. de sigillo confel. dicere, q̄ reus contra ius interrogatus potest etiā iuratus respondere non solum nihil de illa re nouisse: verum interrogatus an fecerit, potest, inquit, securū omnes Doctores respondere se non fecisse. Nescio tamē qui sint omnes illi doctores: quia neminē vidi: imò indubius credo, id neutiquam licere. At quia neminē dico, est vtq; Caiet. opus. 1. 6. rel. q. 3. quē supra citauimus qui ait, inquisitum præter ius de occultis cōplicitibus respondere posse nō habere complices: quod si verum est, consequens fieret, vt de se quoq; iniuste interrogatus respondere posset nō fecisse. Quod ergo profectò adduci nō possum, vt credam: Quoniā nulla amphibologia valet cuiusmodi responsa à mendacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio hæc, q̄ si illud nō esset mendacium, vana tūc fuisset cura & sollicitudo omnium Doctorum admonendi non licere neq; pro vita seruanda in iudicio mentiri: quia nullū aliud mendacium cauere volūt, q̄ hoc, quo quis aperte negat se fecisse, quod fecit. Quæro enim ab istis, an si iudex diceret tu occidisti, respondens reus, non ita est, mentirerur: profectò non est dubium. Quare nec adulter à marito nudo gladio interrogat: an amicum admiserit dicere fas est nō admisisse, si id modò falsum est. Neq; posset à mendacio excusari si cum eum

Sententia Adrian.

Ratio egrēgia in Adri.

admississet nudius tertius, absolute respondisset non admisisse: intelligens heri: nam illa negatio vniuersalis est. ¶ Quid ergo remedij est: profectò nullum: nā hominū iniquitatus, postq̄ semel iuris sinceritatem pessundant, nullis potest legibus obuiari. Sed miseris necesse est mortē, velut martyres peti, anteq̄ ius naturale & diuinū metiēdo transgrediātur. Quod enim remediū excogitare potest misera puella cū mortē tyrānus eiminatur, nisi secū turpiter cōsentiat: profectò nullum, sed gladio potius succubēdum illi est. Eodē modo cui eadē mortē offerret, nisi mendacii proferret, moriendū esset. Et talis est casus dū tyrānicē iudex reū itales angustias redigit, vt vel mentiri debeat, vel mori. Hęc truncatim de hac materia hic dixerim: quoniā nec res est quæ hoc loco plenariē disputari debet, & in dicta nostra Relectione copiose extat discussa.

Ad primū igitur argumentū in cōtrariū respondetur, lura ciuilibus multa impunē permittere quæ nō ideo approbant diuinæ leges, vt meretricia. Atq; hac ratione, quia ferre mortem, quæ secundū Arist. 3. Ethic. terribiliū omnium terribilissimū est, egregiē virtutis est, illiusq; fortitudinis culminis quod rarissimi homines attingūt, leges humanæ nulla supplicia illis statuerūt quicū accusatiōib; trātigerēt, vt se à morte eriperent: licet ante tribunal Dei culpa non carerent. ¶ Et similis est responsio argumenti.

ARTICVLVS III.

Virum reo liceat iudicium per appellatōnem declinare.

Rertū vitii rei est subdola cauilla scilicet appellatio. Arguit ergo q̄ reo nō liceat iudicij per appellatōnem declinare. Primum videtur hoc cōtradidit dōcumento Pau. ad Ro. 13. Omnis anima potestati⁹ sublimiorib; subdita sit. Nā appellatio, quæ dicitur recusatio iudicis, & ab e⁹ obediētia exēptio. ¶ Secūdo. Maior obediētia debet ordinarijs iudicib; qui publica potestate pollēt, q̄ alijs quos arbitrio tuo elegeris: sed ab electis cōmunitatiū consensu appellare nō licet: vt patet. 2. q. 6. can. à iudicibus. ergo nec ab ordinarijs. ¶ Tertio arguitur. Si appellare licitū esset, quocūq; tempore liceret, præfinitur autē à iure tempus decem dierum ad appellandum

prima cōtra dicitur

Ad 1. q.

Ad 2. q.

Primum

argum.

Paulat.

Argum.

Argum.

dum: vt patet. 2. q. 6. can. Anteriorum, ergo appellatio non est licita. ¶ In cōtrarium est exemplum Paul. qui, vt refertur Actū. 21. appellauit ad Cæsarem.

Reuisissima est atq; facilissima quæstio, ad quā duabus cōclusionibus respondetur. Prior est. Licitum est reo quādo iustitię cōfidit, qui iudicis fortē grauamine premitur, appellare, dum modò ad legitimū appellet iudicē. Conclusio est manifesta, etiam naturalis iure, quoniā vt se suaq; quisq; defendat tutela & beneficio vti potest quod ratio naturalis ei nō denegat: quæ autem id nulla ratio naturalis vetet, patet: quia ea maxime esset, obediētia: hæc tamen non obstat: quia ne mo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalternus est. Est em̄ iudiciū ordo sicut causarū naturalium, quarum in suis influxibus alia est alijs subdita. Quare eadē caus. & q. can. Omnis oppressus conceditur afflictis reis appellare, iubetur q̄ vt à nullo phibeantur: sed fulciantur potius & audiantur. Et can. præcedenti. Appellanti nō debet afflictio vlla carceris, aut retentionis iniuria re custodia. Sunt autē multæ à iure præscriptæ ceremoniæ & formulæ appelladi de quibus nō est presentis loci presūsum dicere. Quæ autē habetur in can. Catholicus, videlicet q̄ si quis fidelium ad iudicē prouocauerit infidelē, ex cōiect: de Apostolica doctrina sumptum est. Obiurgat enim Paul. Corinthios in. c. 6. prioris epistolæ, q̄ frater cuius fratre iudicio cōtenderet, & hoc apud infideles iudices: cum inter se ipsos possent suas cōponere lites. Nā vbi fides nō est, neq; rectum esse potest iudiciū. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis qui inter catholicos viuunt: nam illi nō strates qui in terris infidelium negotiationis causa cōmorari permittuntur, nihil peccant si corā ipsorū iudicib; vel actores cōpareant vel rei. ¶ Posterior cōclusio. Appellare ad superiorē causā aut repellendā, aut differendā iustæ sententię, iniustum, & iniquum est. Probatur: quia sicut imponere reo (vt supra diximus) calumnia est, sic imponere iudicij: ille autē qui subdole & vafre appellat, præterq̄ q̄ obediētiā violat quam iudicij debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustam sententiam tulerit: super & impedimento illi esse nō sum perse quatur mun⁹: atq; adeo eisdem de causis iniuriā illi irrogat. Quapropter in eadē caus. & can. quicūq; præcipitur vt tales appellatōnes nō recipiantur. & can. omnino. ciu-

prima cōtra dicitur

Ad 1. q.

Ad 2. q.

Primum

argum.

Paulat.

Argum.

Argum.

modi appellantes puniri iubentur. ¶ At ve rō sciscitaris circa priorē cōclusionē vtrū licitū sit & concedens sic religionū familiis instituire, vt appellare phibeantur. Apparet enim id neq; decere, neq; verò licere: tū q̄ præcipue in causā capitis, quam tantopere nos natura admonet, vt defendamus, ne mo debet naturali beneficio carbari, quo se tueri potest: tum etiā q̄, vt eadem cau. & q. habetur vtroq; canone. Ad Romanā. Christianis vniuersis hoc indulgetur beneficiū, vt quoties se quisq; premi senserit, ad Romanam sedē tanq̄ ad caput prouocatione cōfugiāt. Respondetur nihilominus perq̄ sanctis ē religionibus abigi appellandi vsū: nam etsi fortasse accidere quādoq; possit, vt monachus aliquis iniuriā læsus affligatur, tamē ex alia parte talia damna (quæ rarissime cōtingunt) pace & quiete compendantur: neruus enim & decus religionis in hoc maxime consistit, vt altissimo inter se silentio, omnia veluti inter fratres, quæ sua est professio, planiter tractet, & transigant: neq; se seculo pdant. Etenim vbi primum religionū causæ claustrorū metas exierint, actum de illis est. Quocirca institutiones ipsas sic Pontifices cōfirmarunt, vt appellatōnes prohiberent. Non q̄ per hoc summis ipsis Pontificibus obediētiæ quicq; sit ademptum. Quicūq; enim quantūuis inclusus monachus ad ipsū appellauerit, iure id faciet: verum q̄ sic cōsultum est religionum incolunitati. ¶ Sed & circa secundam cōclusionem dubium prætereā restat, vtrū reo etiam dum iuste credit ab inferiori condemnari, liceat superiorē interpellare: ea nimirum spe ductus vt superior, vel fauore, vel quia aduersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiā, vel illa dilatione poterit se ipse eruere. Est enim à parte affirmatiua argumentum q̄ postq̄ intra limites obediētiæ iure id permittitur, videtur posse illuc subterfugere: nā (vt dicemus statim) licet ei ē carceribus fugere. Accedit & vsus: nā quicūq; si potest, appellat. Respondetur tamen id certe non licere: sed esse peccatum genere suo mortale, vbi quis certissimus est meritò esse cōdemnatus, etiā ad mortem per appellatōnem iudiciū eludere: nam est contra iustitiam & in reipublicæ detrimentum: nam sæpissime illis prolationibus iudices & ministri, vel lassantur, vel corrumpuntur: & restant scelera impunita. Secus si aliquo pacto de æquitate sententię dubicaretur.

Quæstio.

Rō hæsitantis

Responsio

Dubitatio

Argumentū partis affir mativæ.

Solutio.

Ad. 1. arg. Ad primum igitur argumentum respōdetur, quod quādo inferior iudex fines trāsgreditur iuris, exorbitat ob ordine superioris, & ideo subditus nullam transgreditur obedientiā: licet si ad superiorem recurrat: quoniam nemo constringitur parere inferiori, nisi quatenus ipse perseverat in superioris ordine. ¶ **Ad. 2. arg.** Ad secundum respondetur quod in utroque esse peccatum vsu venit, scilicet in iudice perspicientiā defectum, per quē iustam causam dat reo equiorem alium interpellandi: & in eo reo defectū cōstantiā: quia nō p̄sistit in eo quod se meli elegit. Vnde licet ordinatio iudici firmiter obediencia q̄ arbitro debeatur, tamē quia ordinarius nō ad reo eligitur sed eius autoritas pendet a superiori, fit vt quādo ille ab eius ordine exit, possit reus citra instantiā notam prouocare: quando verō litigātes cōmuni cōsensu se questrē elegerunt, propter eorū instantiā nō permittuntur appellare. Attamē si tres fuerint electi, & duo sine tertio sententiā tulerint, appellare licet: vt subditur statim in ca. san. ¶ **Ad. 3. arg.** Ad tertium argumentū respondeatur quod cum appellare officium sit virtutis, cōstringi debet ab utroque extremo: nempē vt ita hoc beneficiū reo concedatur, vt tamē nō cedat in accusatoris iniuriam. Ob idque antiquitus biduū, aut triduuū cōcedebatur reo, vt posset appellare: post verō indultum est tempus decē dierū. Nā si quantocūque elapso tempore appellare liberū esset, nulla esset firmitas in iudicio & sententiā, sed semper esset ex arbitrio rei pendens. ¶ Atque eandem ob causam interdicitū est super eodem articulo tertio appellare, vt patet extrā de appel. cap. Directa. vbi permittitur appellare ter. Et est expressus titulus in Codice. lib. 7. nē liceat in vna eademq; causa tertio prouocare. Iam verō Romā in ductus est contrarius mos: vt scilicet tres sententiā expeccēt cōcordes. Ea fortē d̄ causa quod technis fraudibusq; humanis indices crescentibus, aliter satisfieri litigantibus non posse creditū est: nam cum hęc ex iure pendeant positiuo, potest Summ⁹ Pōtiffex illa pro temporum varietate mutare. Ille autem nocentissimus intolerabilisque stylus est, vt litigato res permittantur causas in frustra lacerare, & nouos articulos effingere, vt à quocunq; iudicis verbo appelletur, & de singulis expeccentur tres sententiā, atq; hac ratione lites immortales fiant.

Vtrum liceat condemnato ad mortem se quacunque via defendere.

Postremum remedium quod reo superesse videtur est, vt se defendat, tūc præsertim dū morti addictus est. Arguit ergo id licitū esse, Naturalis inclinatio semper est licita, cū Deo authore illa sit vniuersis rebus: in dicitur inter inclinationes aut naturā, summa cūctis rebus inest vt sese cōseruent: inde em nascitur, vt summam exoptemus felicitatē, in qua perpetuō permaneamus: ergo ad tuendam vitam quacunq; nobis defensa licet. ¶ **Secundō** perinde sententiā fugiēdo declinat, atque resistendo: fugere autem licitū est, secundū illud Ecclē. 9. Longē esto ab homine potestatem habente occidendi, & non viuificandi: ergo & resistere licet. ¶ **Tertio.** Plus homo sibi ordine charitatis tenetur quā alteri: licet autē alterū periculo mortis eripere, secundū illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem: & eos qui trahuntur ad interitum liberare nē cesses: ergo & cuiq; licet seipsum à morte liberare. ¶ In contrarium est Apostolus ad Rom. 13. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, & ipse sibi damnationem acquirit. Etenim qui à suo se iudice defendit, potestati resistit que diuinitus ad vindictā malefactorum, laudē verō bonorum instituta est.

Questio hæc per distinctionē est dissolueda. Contingit enim quēpiam, aut iuste dānari, aut iniuste. Et secundū hæc duo mēbra duæ sunt fecerendæ conclusiones. Prior est nemini iuste ac iuridicē condēnato licet se à legitimo iudice defendere. Et ratio (præter testimonium citatum Pauli) est quod bellum nequit esse vtrinq; iustum nisi vbi ignorantia alterutrā partiū excusaret: iudex autem, iuste capit, tenet, supplicioque addicit legitimum reum: nō ergo reus iuste potest illi resistere: sed est suo genere mortale crimen. ¶ **Posterior conclusio.** Cuiq; iniuste condemnato fas est iudici resistere, vbi tamē nō daret scandalum ex quo grauis turbatio timeretur. Conclusio est nota: quoniam iniqua sententiā nullam subdito inducit obedientiam: quin verō iam tunc iudex non publica, sed priuata vtitur autoritate: crescit autem inde eius culpa quod prætextu iustitię iniuriam infert, & violentiā. Vnde de Ezech. 2. 2. Principes eius in medio illius, quasi

quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinē: ergo sicuti à lupis, sic se quisque potest ab ipsis tueri, nisi graue inde metueretur scandalum. ¶ Emergunt tamen ex his conclusionibus rationes aliquot dubitadi. Et primum omnium offertur dubium de innocente, qui secundū allegata & probata cōdemnatur: videlicet vtrum sit illis cōnumerandus, quibus posterior cōclusio suffragatur, vt se defendant: an verō illis quibus refragatur prior, præcipiens vt pareant. Nā quod se possit defendere, argumentum est sua innocentia. Durissimum enim est manū innocentis ligare qui per iniquitatem accusatus est: id præsertim in causa mortis: cum natura cullibet ius faciat defendendi sese. Sed ex altera parte est nihilo debilius argumentū, quod illud iudex iuste condēnauit. Et ponamus eundem eam iudicem credere illum esse nocentem. Quare si damnato liceret se defendere, bellum esset iustum, ex vtraque parte. ¶ **Res profectō grauis est:** qui à parte innocentis censeret, respondere ad contrarium argumentum posset, quod bellum simpliciter est iustum ex parte innocentis: sed tamen iustitia iudicis fundatur in falsa præsumptione, quæ innocenti ius protectionis non admittit. Nihilominus non auerem ab hac parte stare: sed crediderim (vt quæstio. 4. dicebamus) quod si eiusmodi innocens posset citra graue scandalum, & citra vulnerationem iudicis cuiusque ministrorum se protegere, posset quidem: vt pote non solum fugiendo, verū & includendo se in locum munitū, & fortē armatis terantando ministros iustitię: & dum capitur, connitendo se eripere etiam pellendo ministros. Attamen si non posset se defendere nisi in flitibus vulneribus, neutiquā crediderim id licere. Nam primum id non fieret sine grauisimo scādalo, quod peccatum est. Secundō arguitur. Iudex in tali casu nō solum licitē reum inuadit, verū & iustitię præcepto ita compellitur, vt si non faceret grauius peccaret. Nam faciamus testimonia esse legitima, & iudicem habere illū pro reo: durissimum autem cōcessū esset quod iudex teneretur prælium contra hominem aggredi, qui iuste posset etiam se contra prælio defendere: nam etsi in bello possent cōtra se iniuncti duo hostes iuste pugnare: quæ alterum ignorantia excusat: est autem longē dissimilis ratio: quia allegata & probata secundū iura obligant iudicem reum

damnare. Itaque iudex etsi decipiatur credens illum esse reum: tamen non decipitur in hoc, quod etiam si sit in secreto innocens, tenetur illum damnare. Præterea quod ipse sit persona publica & reus priuata, plurimum ad rem facit. Adde quod si prætorē vel occideret vel vulneraret, licet postmodum de eius innocentia constaret, nihilo se eius ob id quod illa se vi defendisset, puniretur. Signum ergo est quod in conscientia id ei minimē licuisset.

Ad primum igitur argumentum in principio quæstionis respondetur, quod inter inclinationes naturales illa est potissima vt rationalis homo nihil contra rationem inceptet. Ob idque vniuersale desiderium omnium creaturarum conseruandi se, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi citra iniuriam reipublicæ in suo se iure non valet asserere, vitam potius quā rationis ordinem deserere debet. ¶ **Argumentum autem secundū multa exigit diluenda dubia.** Respondet enim Sanctus Thomas quod cum nemo ita cōdemnetur, vt mortem sibi ipsi inferat, sed tantum vt patiatur, nullus tenetur facere illud vnde mors sequatur: quod contingeret si sua spōte maneret in carcere. Et ideo cum ei fuga patet, arripere potest. Verū tamen non potest resistere ministro iustitię: nam hoc non solum esset non agere suam mortē, verum resistere nē patiatur. ¶ **At verō contra hanc solutionem sunt argumenta per multa.** Primū, quod nemo potest suam custodire vitā cū alieno damno, quale daretur custodibus, cōtra quos si fugeret, lege ageretur. Ad hoc autem respondetur hoc accidentarium esse: quod ideo fugiens minimē tenetur cauere. Ipsi viderint custodes quomodo munus suum expleant. Etenim si negligentes fuerint, illis imputandum est: nam fugiens, sus persequitur suum. ¶ **Quod si vrgentiū arguas,** sequetur si condemnato liceret se in pedes dare, liceret pariter & compedes rumpere, & infringere seras, & perforare murum qua se via eriperet: hoc tamen reprehensibile vulgō reputatur. Quin verō & legibus decretæ sunt illis pœnæ qui talia audent. Henricus Gandauensis quolib. 9. art. 2. negat illationem hanc: nimirum arbitratus hoc perinde esse atque resistere iudici, eius percutiendo ministros. Vnde sicut licet tibi, inquit, per alienum agrum transire, haud tamen diruere sepem vt transeas: sic condemnatus dum

Prima dubiatio.

Argumentū.

Argumentū.

Argumentū.

Paulus.

Solutio postea dubitatio.

Distributio.

1. Cōclusio.

2. Cōclusio.

Probatio.

conclusio.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg. D. Thomas.

Primatio.

Solutio.

2. Ratio.

Henricus.

Caietan.

fores patent, fugere potest, nequaquam tamē vincula rumpere. Attamen et si huic opinioni applaudere ciuiles leges videri possit, tamē cōtraria probabilior est: quā Caieta. 2.2. quæstio. 69. censet Diuo Thomæ consonam, dicenti quod licet fugere, sed nō resistere. Et ita credo in foro conscientæ de quo præcisè tractamus. Cuius enim fugere licet: iustum subinde fit & se ab impedimentis, citra vim expedire. Est autem notandum vim propriè, neq; brutis animantibus, quæ neque dominum vllum neque ius habent, neq; verò inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo condænato non licet vel iudici vel custodi carceris resistere, manus in ipsos iniiciendo: vincula verò rumpere non est resistere, sed fugere. Sicut neq; qui leonibus esset traditus vim inferret iustitiæ, dū, vt se defenderet, illos interficeret. Qui autē custodem carceris ligaret, aut os illi nē clamaret obstrueret, vim faceret: non tamen si eū dum se teneret post se fugiens traheret.

Argument.

¶ Sed arguis cōtrā. Qui aedes rumpit vicini, vim inferret: ergo qui claustra rumpit carceris vt fugiat. Negatur consequentia: quoniam ille ius nō habet ingrediendi, sicuti hic ex eundi. Fatemur tamen quod teneatur in conscientia de damno dato. Hic enim tantum constitutum ius fugiendi, declarātes illic non inferri vim iustitiæ vindicatiuæ: quod sit de cōmutatiua. Quod si arguas, saltem rumpere vincula peccatum iniustitiæ est. Negatur consequentia: quia totum reuducitur ad hoc quod est fugere. Quare non tenetur ille de damno ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ. Enimuerò si fune ligati possunt nodum dissoluere, imò & funem discindere, & habētes adulterinam clauem possunt feras aperire, sit vt & ferrea vincula limare, & perforare murum liceat: etiā si qui hoc facit, sciat oculos secū alios exituros. Nam ipse suo vtitur iure: cui cura non incumbit, custodiendi alios. Verum tamen ex his nō subsequitur quod amici condēnati possent vincti vel intrinsecus vel extrinsecus nauare operas suas, vt vincula vel muros dirumpat, licet possint consulere vt fugiat. Nam ille tantum cui fugere licet, viam sternere potest: ceteri verò maiorem iniuriam facerent diruendo carceres, quā priuatam domum: essetque in vtroque foro capitale crimen. Et quanuis Caiet. 2.2. quæst. 69. contrariæ sit sententiæ, arbitrator tamen nemini licere porrigere vincti vel limam vel

Ratio altera. Solutio.

Caietanus

De Iustitia & Iure,

aliud instrumentum: quoniam iam hoc esset cooperari. Neque vera est illa regula, qd si mihi licet aliquid operari, liceat alijs me iurare: quoniam vincula & carceres rumpere, solum est licitum sternenti sibi viam. Secus habet consulere alteri quod ei licet. Custodibus autem carceris iustitiæq; ministris grauissimum esset infidelitatis scelus: vel cooperari, vel conniuere, vel dissimulare: imò credo, & consulere. Neque verò propter eā qd condēnatis fugere in foro conscientia liceat aliquod patitur respública detrimentum: nam satis obuiatur si carceres bene sint murati, & custodes vigilantes. Nō enim est necessarium vt nullum sit impunitū crimē. ¶ Porro autem fateor contra hanc determinationem frangendi carceres, quam in foro conscientia veridicam arbitrator, validissimū existere argumentū ex iure ciuili, quo poena capitis effractoribus carcerū decernitur: vt patet. ff. de effra. l. De ijs. & ff. de custo. & exhibitio. reo. l. in eos. secundum quas & alias particulares solent bene moratæ respública adhibere. Nam tam grauis poena nisi pro mortali culpa, iniusta sanè esset, secundum ea quæ lib. 1. quæstio. 6. definita reliquimus: nempe poenam, nisi pro culpa infligi non posse. ¶ Ad hoc nihilominus respondetur, quod cum legum conditores ciuiles non sint spiritualium iudices, vt perpedere valeant culpas in foro conscientia: nihil mirum si putent esse culpā vbi culpa nō est. Igitur vel illam sunt opinionē sequuti, quod per se effringere carceres lethalis culpa sit, vel suas leges in præsumptione fundauerunt. Præsumitur enim vis semper illata custodibus & resistentia: vbi verè inest culpa. Et ideo additur in dictis legibus. Si quis conspiratione facta cum ceteris carceres effregerit. vbi vis & resistentia custodibus illata insinuat. Subditur autem ibidem. Qui per negligentia custodum euaserint, leuius puniantur. Et intelligendum est si vincula aut carceres rumpere: nam aliàs profectò nulla esset æquitas: cum citra controuersiam, nulla sit illi culpa. Tamen si qui fugit, eo ipso criminis sit iure suspectus. Subdit autem eadem lex. In eos. quod et si effractores inuenirentur postea innocentes ex eo crimine propter quod impati sunt in carcerem, tamen puniendi sunt. At verò leges (vt dictū est) semper præsumunt resistentiam. Aliàs re vera innocentibus nulla est culpa vincula lacerare, nec terebrare parietes. ¶ Super-

Argument.

Respond.

Cultus. Th.

Sancti.

est au-

est autem contra hanc eandem definitionē & aliud argumentū huiusmodi. Qui ad mortem damnatus est, eo ipso damnatur ad carcerem: facit ergo contra obedientiam dum fugit. Respondetur per interemptionem antecedentis. Qui enim damnatur ad mortem, solum cogitur pati: & ideo subducere se potest. Verum est quod leges ciuiles decernentes fractoribus poenas, in virtute præcipiunt: nec carceres effringant: quia legislatores præsumunt illic culpam (vt expolitum est) aliàs nequirent repossere poenas. vt lib. 1. quæst. 6. dictum est. Possunt quidem & condēnari ad carceres sicut ad exilia, tenenturque tunc rei in carcere manere, essetque illis peccatum fugere, nisi immineret periculum mortis aut corporalis supplicij. ¶ An verò simul posset quis damnari ad carcerem & ad mortem. Caieta loco citato innuere videtur, tales posse ferri leges, licet latae non sunt. Arbitror tamē quod non essent iustæ: quia non potest miser illo naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad supplicium destinatur corporale. Beneficiū enim illud nascitur ex appetitu quem natura dedit rebus seruandū se. Quapropter distinguendum est quod in aliquibus nō potest homo condēnari nisi vt patiatur: puta in his quæ vel mortem vel corporale supplicium afferunt. Et tunc non potest condēnari nē fugiat. Diuersa autem ratio est in alijs, in quibus ad simile supplicium corporale nō proceditur. Tunc enim potest reus condēnari non solum ad pati, verum & ad agere. Puta vt pecuniam soluat, in exilium secedat, in claustro maneat, vel in carcere: non solum ad tempus, verum & perpetuò. In his namque omnibus obedire tenetur & facere quæ sibi iniunctum est. ¶ At verò ratio quam secundum Diuū Thom. assignauimus, nempe ob id licitum esse damnato fugere, qd nō tenetur facere id vnde mors sequatur, non apparet vsque adeo solida: nam expectare reum in carcere, non est occidere se: aliàs nimè expectare liceret: quod falsum est: cū expectantes martyres contrarium dederint documentum. Respondetur quod neque Sancti Thom. affirmat hoc esse occidere se: sed facere vnde mors sequatur: quod licet nemo virtute sententiæ teneatur facere, potest tamen sua sponte: quia æquanimiter pati vult sententiæ executionem. De martyribus autem alia est ratio. Nam aliquando tenentur ob confessionē fidēi expectare. ¶ Ir-

eadem solutione ad secundum subdit Diu? Thomas similitudinē, dicens. Sicut etiam si aliquis sit condēnatus vt fame moriatur, non peccat si sibi cibum ministratū sumat: quia non sumere, esset seipsum occidere. Et quod liceat ei cibum paratū sumere, nemo ambigit: quia damnari non potest nisi vt ei nō ministraretur. Restat tamen ambiguitas vtrum teneatur sumere. Et quidē Caieta, illic incunctanter asseuerat teneri: ita vt si nō sumeret, peccaret. Cuius maximum argumentum colligitur ex verbis Sancti Thom. nam dicit hoc esse se occidere, quod nemini licet. Ego verò fateor nō esse mihi prorsus improbabile, quod liceat ei non edere. Nam si verè dignus est morte, & si licitè possit eā subterfugere, potest nihilominus non subterfugere. Quis enim ambigat quin scelerosus homo suorum criminum conscius, sciens prætorē venire ad se capiendū, possit illū operiri, atq; adeo in carcere aperto sine vllis vinculis mortē expectare quā meretur? Ergo, licet fatear, non esse parē omnino rationem, haud tamē est longè dispar, quin & dānatus vt inedia absumatur, possit à cibis contra iudicis iussu oblati abstinerere. Neque S. Thom. aliud ait quā quod nemo potest ad hoc condēnari. Et ideo neq; ille comedens, neq; qui cibos illi porrigeret, nisi specialiter essent prohibiti, peccarent. Ob idque laudi datur apud Valer. Maxi. lib. 5. Atheniensis Cimon, qui patrē suum tali damnatum morte, laete pauit. Attamen nemo illis tenetur tales cibos suppeditare, sicuti extrema extra iudicium patientibus: vt. 2.2. quæst. 3. articulo. 2. author est Sancti Thom. ¶ Igitur vt ad ipsam diuī doctotis rationē reuertamur: quando subdit quod nō sumere esset seipsum occidere, nō intelligit postiuē, quod aiunt, & formaliter, sed reductiuē: sicut qui tenetur seruare nauim, si nō seruat, censetur submergere. Et idcirco qui sine causa non seruaret vitam, se occideret. Puta si quando extra casus iudiciales ruit domus, vel irruit fera, vel appropinquat flamma, nō fugeret, suæ esset vitæ prodigus, quia sine causa eam negligit; suisq; adeo est interfectior: sicuti & qui nō damnatus nō comederet. Qui autem legitima sententiā proiectus esset leonibus, non teneatur se ab ipsis defendere, quāuis licitè possit: quia nō se sine causa mori sinat: sed quia mortē meretur, vult eam à iudice pati. Sed ais, ille nō est damnatus nē comedat: fateor: & ideo potest comedere. Sed tamen quia

Caietan.

Valerius Maximus.

D. Thomas

Scrupulus.

olutio. est damnatus, nē ei ministraretur esca, quōdus que exhalet animam, potest (quod probabile reputo) non comedere. Secus autem de illo innocente qui inmeritus condemnatus esset. Ille enim fortasse teneretur & de carcere fugere, & comedere si apponeretur panis. Præcipue si vita sua utilis esset reipublicæ. Nam aliàs nescio an vt tale patientiæ specimen exemplo Christi præberet, liceret ei sententiam iniquam sponte sua ferre: saltem nō fugiendo. ¶ Postrema autem dubitatio superest de eo qui ad epotādum venenum cōdemnaretur: quo quidem mortis genere so leune Atheniensibus fuit. ingenuos ac proceres enecare: quo & Socrates sublatus est. Videtur nanq; huiusmodi cōdenato id licere: quia hoc non est agere, sed pati: vt si vi aperiretur ei os, cur nō posset spōte sua aperire vt cruciatū effugeret: Et si esset, verbi gratia, quis cōdenatus vt linguæ particula ei abscinderetur, dareturq; ei optio vt vel paruum sibi ipsi abscinderet vel maiorem carni fex secaret, cur non posset minus detrimentum optare: sicuti de seipso Iosephus refert lib. 2. de Bell. Iudaic. ca. 27. q. data sibi optio ne maluit vnam sibi ipse manum amputare quam permittere vt ambabus truncaretur. Et si quis condemnaretur ad sanguinis emissionē per venam quam licet aperire nesciret, cur si reus esset artis peritus id exequi tāquam minister iustitiæ nō posset: ¶ Ad hæc breuiter omnia respondetur, in primis eiusmodi leges atq; sententias esse iniquas: quippe quibus cōdenantur rei seipsos vel occidere vel mutilare. Quapropter Christiana familia illas non permittit. Imō verō neque martyribus eiusmodi iudiciis parere liceret. Secus autē quando actio potius est passio: vt si reus linguam extrahat, manūve aut collum licitori pareat, aut patibuli scalā ascendat. Hoc enim non est agere, sed ad crucem se hominem adaptare: sicuti dum in carcerem duceris potes tu ipse ambulare. ¶ Ad historiam ergo Iosephi respondetur malē fecisse: sicut malē faceret, qui particulam linguæ sibi refecaret vt euitaret maius damnum: quia illud medium non erat per se necessarium, sed ex malignitate alterius precipientis. Secus si putridum haberes membrum: tunc enim tu tibi ipsi, si ali⁹ Chirurgi non habetur copia, posses abscindere: sicuti alia quacunque via tibi ipsi mederi.

Postrema dubitatio.

Iosephus.

QVÆSTIO SEPTIMA, De iniustitia testis.

ARTICVLVS. I.

Virum teneatur quandoque testimonium ferre.

Vatum locum in iudicio obtinet persona testis: de qua quatuor examinanda sunt: scilicet testium obligatio, sufficientia, repulsa, & culpa. Quærit ergo primò vtrum quis aliquando teneatur testimonium dicere. Et arguitur a parte negatiua. Fraudulencia nemini licita est, quippe cui in diuidua malitia inest: qui autem occultum crimen reuelat, id præcipue quod suæ fidei conceditur, infidelis est & fraudulencus, secundum illud Prover. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo nulli licet talia reuelare secreta, tantū abest vt quispiam teneatur. ¶ Secundo arguitur, si testificari virtus esset, ea maxime conueniret sacerdotibus & clericis propter eorum maiorem auctoritatem. His enim qui sacra tractant firmior debetur fides: & tamen clerici testes esse in causâ sanguinis prohibentur: ergo testificari non videtur esse virtus. ¶ In contrariū est Augusti. vbi ait, Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus est. Ille quia proderet non vult, iste quia nocere desiderat.

Responso quæstionis quatuor conclusionibus continetur. Discernendum enim est inter eum à quo testimonium requiritur & eum qui nō est requisitus. Prima ergo conclusio est. Quicumq; à legitimo iudice secundū formam iuris in testem adsciscitur, tenetur testimonium ferre. Conclusio inde patet quod illud est obedientiæ munus: & obedire quicumq; subditus tenetur maioribus suis, iusta præcipientibus. ¶ Secunda conclusio. Qui occulta crimina interrogatur, de quibus neq; infamia præcessit, neque alia iuris causa ex supra nominatis, non tenetur testimonium dicere. Hæc itidem esse manifestata: quoniam quicumq; tenetur bono proximi nomini consulere, celando eius crimina: nisi legitime compulsus fuerit. Similes ergo sunt regulæ iustitiæ à teste obseruandæ illis q; reo præscriptæ sunt. Quādo verò vel nullus

1. Argu. partis te galina.
2. Argu. partis te galina.
3. Argu. partis te galina.
4. Argu. partis te galina.
5. Argu. partis te galina.
6. Argu. partis te galina.
7. Argu. partis te galina.
8. Argu. partis te galina.
9. Argu. partis te galina.
10. Argu. partis te galina.

te interrogat, vel ille qui tuus nō est index, altera tibi est obseruanda distinctio. Enimvero si testimonium tuum necessariū est ad liberandum hominē, vel ab iniusta morte, vel à falsâ infamia, vel ab iniquo damnō: tūc auscultanda est tertia conclusio. ¶ Quicumq; ab eiusmodi periculis iniquè oblati tenetur testimonio suo, proximum liberare. Probatum quia charitatis mandato quicumque tenetur proximo suo malum cauere. Exemplū præstō est in eleemosyna, quam grauius patienti porrigere quisq; tenetur. Est enim & hoc genus quoddam, idemq; præcipuum eleemosynæ. Quapropter non solū petitus à suo proximo & rogatus obligatur, verum & si minimè fuerit requisitus, tenetur quisq; vitro satagere vt suum denuntiet testimonium, vbi prodesse potest. Sic enim nos admonet Pfaltes. Eripite pauperem: & egenum de manu peccatoris liberate. Et Sapiens Proverb. 28. Erue eos qui ducuntur ad mortem. Et ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solū qui faciunt, sed etiam qui cōsentiant facientibus. Vbi glossa, consentire est tacere cum possis redarguere. Et eadem ratione cum possis testificari. Quapropter conclusio hæc multò habet patentiore veritatem in prodendis criminibus quæ in exitium reipublicæ vergunt. Nam si tunc quicumque teneatur esse accusator, multò æquius testis. ¶ Quarta conclusio. Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria vel reipublicam à periculo, solū causa condemnandi reum nemo tenetur sua sponte offerre se in testem, nisi iuridicè compulsus secundū ordinem iuris. Probatum: quia celare tunc veritatem, nulla est causa damni vel publici vel priuati. Quare neq; iustitiæ ratio neq; charitatis quæpiā tunc cogit priuatum ciuem secretum pandere, quod in peccato habet. ¶ At verò conclusiones has, sic iuxta ordinem S. Thomæ simpliciter assertas, necessè est exactius perpendere. Existit enim statim argumentum contra primam, q; si tenetur testis euocatus à iudice testimonium ferre, sequeretur q; neutiquam ei liceret se occultare nē accesseretur. Imò q; si vlla vteretur astutia nē verū testimonium ferret, teneretur restituere dānum quod vel actor vel reus acciperet, cuius testimonium conducebat. Hæc enim illatio inde patet q; ferre tunc testimonium, actus est iustitiæ: iustitiæ autem læsa restitutionem postulat. Quod si argumento hoc conuincaris, consequens subinde apparet, vt

qui contra tenorem tertiæ conclusionis etiam à iudice non vocatus testimonio suo non succurreret iniuriam patienti accipienti ve dānum, pari ratione teneatur restitutione id resarcire. Consequentia patet: quia dum S. Thom. testimonium Pauli adducit: Non solū qui agunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, opinatur illum tunc in dānum proximi consentire. Quod autem id concedendum non sit, arguitur sic. Primò nemo charitatis lege tenetur proximum à calamitate eripere, nisi extrema aut graui necessitate prematur: ergo licet quispiam testimonio meo indigeat, vbi ei dānum agitur pecuniæ aut famæ extra extremum aut graue periculum mortis, nisi à iudice cogari, non teneor obsequium meum ferre. ¶ Secundo, neq; verò eiusmodi piculis extremo aut graui eadem charitatis lege succurrere vllus compellitur cum detrimento suo. ¶ Tertio: & si in talibus casibus quispiam charitatis negligens officium suum non præstitit, obnoxius subinde non fit restitutioni. Conclusio ergo tertia nō est vlt; adeo vera, vt in superficie sonat. ¶ Hæc argumenta adducta sunt vt discrimen pateat quo inter primam tertiamq; conclusionem interest. Enimvero licet vtraq; vera sit, prima tamen iustitiæ lege: tertia verò solo charitatis debito. Per hoc ergo discrimen alia innotescunt. Qui enim se fraude & dolo subduceret nē à iudice vocaretur in testē, profecto si ita esset proximo suum testimonium necessarium, vt ibi tota periclitaretur causa: tūc & grauius peccaret, & restituere teneretur. Nam eiusmodi tunc homo contra iustitiam dedisset alteri dānum. Et multò peccaret grauius, tenereturq; ætius restituere si falsum diceret testimonium, ex quo alterius condemnatio sequeretur. ¶ Igitur ad primum argumentū contra tertiam hanc conclusionem respondetur, quod quauis qui non accessit ad iudicem non debeat ex iustitiæ lege, sed per officium charitatis testimonium suum: est tamen inter hoc atque alias eleemosynas differentia, quod in alijs licet extra extremam & graue necessitatē nemo stringatur dare quod suum est: tamē quando alter tuo indiget testimonio, quoddam ius habet ad illud: quia vniciq; mādatur est de proximo suo. Et ideo si absq; vllō prorsus detrimento illud possis exhibere, etiam si alter non subeat periculum vitæ, sed famę vel pecunię, obligaris charitatis amore. Quæadmodum si ha-

1. Argumēto in contrariā partem.

Argumēto. 2.

Argumēto. 3.

Legitimus sensus primæ ac tertiæ conclus.

Ad. 1. argu.

beres aliqua scriptura ex qua ius eius & causa dependeret, teneris illam producere. Et accedit aliud vinculum singulare quod alia est ratio necessitatis, cui succurrere tenemur quam illam quis patitur per iniuriam aut aliquam causalem cladem, quam si illam pateretur pro sola inopiam. Etenim cum proximus domo caret, non obligor illi donare: quando vero domus eius ardet, etiam si sit diues, tenor si possum sine meo nocumento incendium extinguere.

Ad. 2. arg. Secundo autem argumento concedimus suam conclusionem: videlicet quod nemo cum suo graui periculo aut detrimeto cogatur tale officium charitatis prestare: quin vero nec cum detrimeto suorum. Vt si lis esset cum patre meo non tener mea sponte contra eum prodire testis.

Sicut si idem meus parens aggrediretur nudo gladio innocentem, quem defendere ego non possem, nisi eundem parentem occidendo, non teneor. Et pariter ad tertium respondetur, quod vbi solum charitatis obsequium & munus omittitur, nulla nascitur restitutionis obligatio.

Ad. 3. arg. Præterea ex quarta conclusione non nihil exoritur difficultatis. Apparet enim quod etiam extra casum liberandi innocentem, ad nocentis condemnationem compellatur iure quisque nondum a iudice accessit, offerre se in testem: tunc scilicet quando legitime accusatus est. Neque solutio S. Thomæ vero similis est, vbi ait quod neque si accusatori periculum imminet, curare hoc debeat testis. Nam quando accusator accusare constringitur, videtur & testis ad testificandum subinde compelli: aliam iniuriam esset accusatoris conditio: scilicet qui teneretur immergere se in causam vbi in probatione deficeret. Respondetur quod S. Thomæ præcisè loquitur vbi accusator non tenebatur accusare. Et ideo subdit: quia ipse in hoc periculum sponte se iniecit. Tunc enim nemo illi tenetur fauere, sicuti reo iniuriam contra suam voluntatem patienti. Et in hoc casu verum habet illud Augustini super verbo Abrahamæ, Genes. 12. Dic quod foror mea sis: veritatem celare licet, non mendacium dicere. 2. 2. questio, 2. ca. no. Ne quis. Quando autem obligatio est accusandi, vt in criminibus bono publico existantibus, tunc quicumque tenetur etiam non vocatus profiteri se in testem.

August.

Ad. 1. arg. principal. Ad primum igitur argumentum respondetur: Atque distinguendos esse secretorum gradus (vt superiori questione dictum est) sigillum enim sacramentalis confessionis, nulla esse

potest, neque verò excogitari causa, nisi expressa esset dei reuelatio, ob quam detegendum esset. Et in hoc casu verum habet proverbium ciatum. Esset enim illa sacrilega fraudulentia & infidelitas. Dixerim sacramentalis confessionis: Nam vulgaris consuetudo detegendi alijs secreta sub sigillo confessionis, etiã si genibus flexis signum crucis & Cōfiteor præmittatur: nisi fiat integra confessio omnium peccatorum, non obligat ad sigillum confessionis, sed ad sigillum seculare. Et ideo cum iuridicè requiruntur, possunt ac debet talia secreta nullo obstante iuramento seruandi, reuelari iudici. Puta si sint pestifera reipublicæ, debent statim accusatione deferri in aures iudicis. Et si sint in periculum graue tertie personæ, cui non potest aliter occurrere: vel si euoceris in testem. At citra tales casus tenetur quisque seruare secretum iuris naturæ: franget, essetque mortale crimine, & in leuibus, venialis culpa. Quapropter extra casus modo nominatos, in re dubia potius inclinandum est ad seruandum secretum proximi, quam ad prodendum. Vt si iudex solum a te querat an scias aliquid, & tu tantum audisti, non vidisti, potes dicere, nescio: quia quod audimus, non scimus. Si autem iuste interrogaris an audieris, fateri cogeris. Item vidisti fieri homicidium, etiã cum alijs cōtestibus: interrogaris tamē per viam inquisitionis, non teneris respondere, nisi vel infamia præcesserit vel indicia. Si autem procedatur via accusationis, etiam si solus videris, teneris adductus in testem testimonium ferere: reus aut tunc interrogari iuste non potest absque vno præuio iuramento: idoneo teste. Ad secundum autem iam satis supra responsum est. Questione enim prima huius libri causam reddidimus quare clerici criminalium iudices esse non possunt: videlicet ne qui sacra tractant, eandem cruce commaculentur. Eademque ratione, quod diximus interdictum eis esse in eisdem causis accusare, ac subinde modo diximus nefas quoque esse testificari.

ARTICVLVS. III.

Virum duorum vel trium testimonium in iudicio sufficiat.

Equitur secundo loco de testimoniorum sufficientia, vtrum duo vel tres satis sint. Et arguitur a parte negatiua. Testimonium vt fidem faciat, concors esse debet: cōtingit autem se penumero duos & tres testes te aliquid

1. Arg. a parte negatiua

Argument. 2.

Argument. 3.

Realis.

Conclusio realis. Solutio realis.

Ad. 1. arg.

August.

qua discordare: eiusmodi ergo testimonium non est legitimum. Secundo in nonnullis causis non sufficient tres testes: nam in obfignatis testamentis iure ciuili requiruntur septem: vt patet Instit. de testam. §. fin. & C. eodē titulo. Hac cōsultissima. Et in alijs perinde causis eadē seruatur cautela. Tertio, contra personas in dignitate constitutas, & potissimum si sunt ecclesiæ Romanæ non satis est ternarius testimonium numerus. Legitur enim. 2. quæst. 7. ca. Præsul. quod Præsul non dānetur nisi cum septuaginta duobus testibus, qui fuit numerus discipulorum Christi. Presbyter aut Cardinalis non nisi cum sexaginta quatuor testibus deponatur. Diaconus verò Cardinalis vrbis Romæ non nisi cum. 27. condēnetur, subdiaconus, acolytus, exorcista, lector, ostiarius, non nisi septē. Et est tex. Syluestri in Cōcil. generali. In huiusmodi autem ecclesiasticis, quippe quorum crimina minus sunt toleranda, pauciora deberent testimonina requiri: ergo vrgentiori ratione in alijs non sufficient tres. In contrarium est illud Deute. 17. In ore duorum vel trium testimonium perbit qui irreficitur. & capit. 19. In ore duorum vel trium testimonium fiat omne verbum. Quod Christus Matth. 18. approbando citauit. Idemque Paul. 1. ad Corinth. 13.

Ad questionem vnica cōclusionē respōdetur. Duorum testimonium, qui sunt homines fide digni, sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinem trium. Conclusio hæc trifario iure asseritur. Naturali scilicet, diuino, & humano. De diuino enim iam citata sunt testimonia. Et præterea Christus Ioan. 8. eadem ratione asseruit testimonium suum, quod simul erat & patris, fide dignum esse. Quo loco ait Aug. quod in hoc testimonium nullo modo est trinitas secundum mysterium cōmē data: in qua est perpetua firmitas veritatis. Ius aut humanum patet. 2. q. 7. cap. quod verò & extrā. de testib. ca. In omni negotio. & ff. eod. titulo. vbi numerus. Ratione autem naturali probatur. Certitudo vt. 1. ethic. author est Arist. non est similiter in omni materia exquirēda. Ob idque in actibus humanis, qui in caducis & contingentibus versantur, & de quibus cōstituuntur iudicia, non ea exigitur certitudo quæ in scientijs demonstrabilibus: sed illa satis est quæ plurimum veritatē continet, rarò autē deficit: probabilis autem est certitudo: propinquius id quod a multis asseritur, quam quod a vno. Ob idque vbi vni tantum reo neganti multi obijciuntur testes, ra-

tionem consentaneum est vt illorum potius testimonio stetur, quam rei negantis. At verò multitudo tribus comprehenditur, principio scilicet, medio, & fine, quibus continetur linea: item longitudine, latitudine, & profunditate, quibus cōcluditur corpus. Vnde Arist. in initio. 1. de Cœl. totum & omne de tribus primū dicitur: nam de duobus solum dicimus ambo: duo autē testes cum actore faciunt tres: quo aut absque auctore cui in iudicio non tanta perhibetur fides, testimonium absolutum sit ac perfectum, adhibetur tertius testis. Vnde eccles. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. Cū ergo sub disunctione dicitur in ore duorum vel trium, prius membrum necessitatem designat & sufficientiam, posterius verò abundantius complementum. Quod si obijcias, cur non vnus affirmans contra negantem vnus sufficiat, respondetur quod cum reus sit suæ vitæ suorumque honorum possessor, & melior sit conditio possidentis, non existimatur vnus actoris affirmatio contra sufficientem, etiã si vno alio fulciatur teste, ad depellendum ipsum de sua possessione. Sed nūquid non quod vnus autoritas plurimum testimonio prestat? Fatendum quidē est tamē, leges vt sepe dici solent, non ea considerare quæ rarò cōtingunt, sed quæ plurimum. Quamuis vnus eximie autoritatis, qualis est Imperator, testimonium, sufficiens iudicatur: vt habetur. l. omnium. C. de testam. Quin etiam neque pluriū semper affirmatio firma est. Nam vt legitur. 3. Regū. 2. 1. Naboth pluriū falso testimonio condemnatus est. Et innocentissimus Christus. Emergit autem ex hac conclusione argumentum contra ius humanum. Leges humanæ non possunt naturali derogare, ac multo minus diuine: quod autē tres testes sufficient, est de iure naturæ & diuino, vt dictum iam modo est: ergo leges humanæ non potuerunt testimonium trium infirmare, constituentes vt in testamento aperto requirantur quinque testes, & in occluso septem: atque alijs causis item plures. Respondetur, ius naturæ & diuinum non vsque adeo stabilire testimonium trium, vt censent nullam ob causam exigere plures. Enimvero quamuis nisi hominum malitia nimium excreueret, duorum vel trium abundaret testimonium: mortalium tamē fide & iustitia deprauata, idem ius naturæ persuadet, vt testimonia firmiora requirantur, & maxime in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem asseruare nequeunt.

Aristote.

Obiectio.

Solutio.

Argument.

Solutio.

Ad. 1. arg. **A**D primum igitur argumentum respon-
detur, quod singulares testes non faciunt in
iudicio fidem, sed illi tantum qui sunt com-
munes testes. Dicuntur autem singulares quando
quisque suum actum seorsum contestatur. Sed
est tamen de eorum discordia cum D. Tho-
ma distinguendum. Nam si discordat vel in sub-
stantia actus, puta quod unus ait rem percussa
fuisse alapa, alius vero fuisse: vel in loco aut tem-
pore quae sunt proximae actionum circum-
stantiae: nempe quod unus ait rem contigisse,
aut in mane, aut domi, alius vero sero, aut in
agro: testimonium tunc aut refutatur, aut non
satis ad sententiam facere censetur. Videtur
enim singulares esse, hoc est de diversis acti-
bus loqui. Praeterea si tanquam certa asse-
rant. Nam si unus dicat se non meminisse,
non vsque adeo inficiatur eius testimonium.

*Regula San-
cti Thomae* **S**ed est tamen regula quam prudenter S.
Thom. constituit: videlicet quod si testes a-
ctoris & testes rei ab invicem fuerint discre-
pantes, tunc caeteris paribus, standum est a
parte rei, quoniam cum melior sit conditio
possidentis, iudex propensior esse debet ad
absolvendum quam ad condemnandum.
Si vero testes eiusdem partis inter se dissen-
serint, & pariter testes alterius inter se, tunc iu-
dex utriusque partis assentiri debeat ex multis
potest pendere: scilicet vel ex numero te-
stium, vel ex dignitate, vel ex favore causa-
rum: ut si agatur de libertate alicuius, & de alijs ne-
gotiorum qualitibus. Multo autem iustius
repellitur testis qui secum ipse dissidet, ac
tunc maxime cum de visu & scientia inter-
rogatur. Nam qui de opinione requiritur
& fama, non ideo rejiciendus venit, quod fecerit
dum diversa visa & audita retulit. At ve-
ro quando in aliquibus discrepant circumstan-
tijs quae ad substantiam causae exiguum af-
ferunt momentum, non ideo testimonium
inficitur. Ut si alius dicat contigisse rem ho-
ra tertia, alius hora quarta, vel quod tempus
erat subnubilum aut subclarum: aut si domus
picturata erat, aut secus: ad quas circumstan-
tias non solent homines esse attenti. Quinimo
(ut de concord. Evangel. Chrysost. & Au-
gustini. sapienter adnotare) aliquanta hi-
storiarum discordia solidiorem illis arro-
gat fidei: quam si vsque ad minima essent con-
cordes. Tunc enim consulto & ex condito
videri possent conspirasse ad fingendum hi-
storiam. Praeter haec autem (& hoc cum Ca-
jetano) libenter in praesentiarum adnota-
re, quod etiam si testes singulares fuerint de

multiplicatis ab eadem persona eisdem acti-
bus, non debile faciunt fidem: maxime in reli-
gionibus, ubi sincera debet esse & plana cog-
nitio criminum: ut si vnus attestetur talem
commisisse vnum furtum, atque alius eun-
dem commisisse aliud. Tunc enim licet de ri-
gore iuris non sit illis fides habenda, tamen
in religionibus possent haberi pro iudicijs, ut
procederetur ad aliquam inquisitionem &
ad interrogandum reum ipsum, etiam cum
genere aliquo levis tormenti. Secus autem
in secularibus, ubi ad acerbiora supplicia pro-
ceditur. *Ad secundum iam reddita est ratio*
cur in aliquibus causis cumulatora re-
quirantur testimonia. *Ad tertium autem re-
spondet Sanctus Thomas quod illud capit.*
intelligitur de episcopis & reliquis ministris
singulariter Ecclesiae Romanae. Tribus enim
de causis tam ingens testimonii copia ante eo-
rum condemnationem expectatur. Primum
quia ea debent splendere sanctitate, ac sub-
inde autoritate, ut plus fidei eis adhibeatur
quam testibus multis. Secundum, quia cum ip-
si iudices sint vniuersae Ecclesiae, propter ex-
ecutionem iustitiae inuidiam contrahunt apud
illos falsa obijci testimonia. Praesentia tem-
pora documenta sunt quantas haeretici in
Romanam Curiam expuerint blasphemias.
Tertia causa est, quod ex illorum condem-
natione multum deperiret autoritas Ro-
manae Ecclesiae: quod piculosius esset, quam
aliqua illorum mala citra scandalum tole-
rare.

ARTICVLVS. III.

Vtrum cuiuspiam testimonium citra eius
culpam repellendum sit.

Inter loca dicendum est de tes-
tium idoneitate. Quarrendum
scilicet vtrum cuiuspiam testi-
monium sit citra eius culpam
repellendum. Et arguitur a parte negatiua.
Ad ea quae sunt reipublice necessaria, ac sub-
inde de necessitate salutis praestanda, nemo
repelli debet nisi propter culpam, testimo-
nium autem ferre est huiusmodi: ergo ab
illo munere nemo rejiciendus est, nisi illius
sit sceleris notatus. *Secundum: repulsi te-
stis, aut in poenam illi decernitur, aut ideo
fit, quod non datur illi fides: poena autem
nemo dignus est nisi propter culpam, ne-
que ob aliam causam indignus est fides: quia*

quicumque praesumitur bonus, quo ad usque
sua ipsa malitia prodatur: ergo nullo modo te-
stis refutandus est nisi propter culpam. *In
contrarium est can. si testes. 4. q. 3. ubi copiosius
hominum fortes ad testimonium ferendo citra
culpam suam repelluntur.*

*Quaestione respondetur hac affirma-
tina conclusionem, citato. c. consona. Iure
& merito homines a testificandi munere
re, tam ob alias causas, quam ob culpam re-
pelluntur. Conclusio haec, praeterquam iure
humano, ratione etiam naturali clarescit.
Enimvero cum certitudo humano testimo-
nii (ut proximè dictam est) non sit prorsus
infallibilis, sed fallentis multis periculis, con-
tentaneum est ut quicquid testimonij fidem
infirmat refutetur. Infirmat autem huiusmo-
di fidem cum primis culpa, cuius causa infide-
les atque infames non admittuntur in tes-
tes. Praeterea & qui publici criminis rei fue-
rit. Praeter culpam autem sunt & alij defe-
ctus probabilitatem testimonij debilitantes:
ut rationis inopia, ob quam pueri & amates
recusantur, atque etiam mulieres, nisi in cer-
tis casibus. Secundò & causae quae plenae li-
bertatis obstat, ut inimici & amici, atque adeo
domestici. Tertio & humilium conditio: ut
pauperes qui causa leuandae famis corrupti
possent. Praeterea & viles, ut serui. Denique
latissimè huiusmodi defectus can. citato di-
numeratur, videlicet ratione sexus, aetatis, cri-
minis, conditionis, aliarumque huiusmodi
causarum. *Circa hanc conclusionem, non
tam dubitando quam admonendo quarren-
dum superest, vtrum huiusmodi defectus, qua-
do latent in teste, liceat litiganti in publicum
traducere, quod testimonium sibi contrarium,
vel infirmum, vel prorsus recutiatur. Et ut certis-
simum citra discussionem statuamus, con-
stantissimum est neutiquam crimen falsum
licere testi obijcere, neque causa seruandae to-
tius reipublicae. Nam si mentiri officiose fas
non est, quanto minus perniciosè? Iniquis-
simè ergo vltus est, & qui in bene morata re-
publica non esset ferendus, qui iam nunc tem-
poris in iudicijs est frequens. Nempè dum
aduocati flagitia, quae neque suspicantur qui-
dè, testibus inpingunt, dicentes uti iure suo
ad suam redimendam vexationem. Cum ta-
mè mos ille plus habeat diaboli nequitiae,
quam iuris. Fatemur quidem caudicos illos pro-
curatores minimum autoritatis in hac re ha-
bere: nam meritisimò in his mendacissimè
habentur: nihilo minus vix inde emergit te-**

stis sine lesione honoris & famae. Et ideo praeter
illam quam irrogant priuatae personae, in
iuriam quoque inferunt reipublicae: nam illa
ratione deterrentur viri probi testes esse. Et
nonnunquam legitime excusantur, etiam dum a
iudice requiruntur: quia nemo cum tanto
periculo honoris sui & famae, tenetur obsequium
praestare suum. Quare deberent isti
taxatores, quos vocant testium, si in proba-
tione deficerent, supplicio affici. *At verò
de crimine vero, occulto tamè, superest du-
bitandi ratio. Nam qui crimine occultum re-
uelat (ut lib. praecedenti. q. 7. dictum est) licet
secundo gradu, nihilominus iure infamator
habetur, sicuti falsi impositor. Nihilò fecius
respondetur genere suo non esse peccatum,
reuelare occultum crimen testis, ob quod iure
repulsam patitur. Nam postquam id ius
cōcedit, licitum est cuique; eodem iuris bene-
ficio uti. Attamen multae sunt requisitae condi-
tiones, ut talia detegere crimina, non sit chara-
tati contrarium. In primis requiritur ut reuelatio
illa sit vincendae liti necessaria. Quare si
crimen non est ex illis quibus iure testimo-
nium repellitur, nefas est illud propalare.
Mox libranda est fœditas detegendis crimi-
nis, cum detrimento, quod si non detegere-
tur, dari posset. Nam si in causa exigui mo-
menti immane crimen testis patefaceres, ob
quod vel periculum mortis subiret, vel infami-
nis deinde viueret, profectò charitatem gra-
uiter vulnerares. Tertio & praecipue perpen-
dendum est, vtrum testis, vel sua culpa, vel
sua sponte se iniecerit: nam tunc aequius pos-
set ei crimen suum opponi, quo os illi obstrue-
retur. Quando verò, non solum absque culpa
sua, verum compulsus testimonium di-
cit, periculosum esset illum infamare: tunc
vel maxime quando non tam necessitate quam
ob vindictam id fit. Quarto denique perpen-
dendum est vtrum quanquam aliàs impro-
bus sit, probè tamen & candidè verum
fert testimonium. Nam si constaret falsum
esse, multò iniustus esset, etiam cum eius infamia
impudens illi os compefcere.*

Argumenta autem quaestionis facillima
sunt. Ad primum enim respondetur, quod
illa testimonia sunt penitus reipublicae
necessaria, quae bonum habet autoritatis po-
dus: quod quidem citra culpam alijs etiam
defectibus diminuitur. Et ideo qui illos ha-
bent, refutantur. *Et per hoc patet solutio
secundi argumenti. Haud enim omnis tes-
tium repulsa, poena est, quae ob culpam in-*

fligatur: imò quandoq; est cautela. Ad alterum autem membrum respondetur, quòd ubi res non vergit in nocendum alterius, quicumq; præsumitur bonus, dum non probatur malus. Quando verò agitur in tertiam personam, nemini fit iniuria, dum necessaria adhibetur cautela.

ARTICVLVS. IIII.

Utrum testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

Utrum quod in teste considerat est culpa, si falsus sit. De qua ideo queritur, an semper sit mortalis. Et arguitur à parte negatiua. Primo sic. Quia; testis non

Argum. 1.

studio, sed facti ignoracione falsum dicit testimonium: ignorancia autè excusat à mortali labore: ergo nò semper falsum testimonium peccatum est mortale.

Argum. 2.

Secundo. Mendacium quod alicui quidè pdest, nulli verò nocet, quodq; ideo officiosum appellant, non est mortales: sæpè autem testimonium falsum huiusmodi mendacium est. Puta dum testis falsitate illa studet quempiam vel à morte liberare, vel ab iniuria, seu iudicis, seu aliorum testium, ergo hoc genus testimonium non erit lethale crimen.

Argum. 3.

Tertio: ideo iusiurandum à teste requiritur, vt timeat pejerando mortaliter peccare: hoc autem necessarium non esset si ipsum per se falsum testimonium semper esset mortale: signum ergo est contra iuramentum quandoq; contingere, vt sit veniale. In contrarium est illud Prouerb. 17. Testis falsus non erit impunitus: vbi cum sermo sit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis.

Conclus. 1.

Vastio hæc secundum triplicè gradum absurditatis que in falso testimonio accidere cõsuevit, tribus conclusionibus dissoluitur. Consideratur em̄ & secundum sacrilegium periurij, & secundum iudicij iniustitiã, & secundum falsitatem dicti. Est ergo prima conclusio. Omne periurium, siue in iudicio, siue extrã, quantum de re sit minima, peccatum mortale est. Nec potest vlla ex causa alleuari, vt sit veniale: quia adducere Deum in teste cuiusuis falsitatis sacrilega impietas est.

Conclus. 2.

Secunda conclusio. Metiri in iudicio violando iustitiã, etiam contra iusiurandum genere suo est mortale. Verba sunt S. Tho. quibus insinuat opinionem quã quæst. præced. cõtra Caiet. constituimus: nempe qd potest

S. Thom.

medacium in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit genere suo, quod potest in individuo esse veniale. Cõclusio inde patet qd præ clara iustitiæ virtus est ad salutem necessaria: & ideo qui illam transgreditur, charitatem, in qua salus consistit, auersatur. Quam obrem Decalogi præceptum Exod. 20. sub illa forma constituitur. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Nam testimonium falsum in fauore proximi, non est mortale: neq; adeo quado dicitur, vt idè impediatur iniuriam facere: quoniã neque hoc est cõtra ipsum, sed illud cõtra ipsum existit quod dicitur, vt tollatur ei ius suum. Tertia cõclusio. Mendacium, si aliã nò habeat maculam qd falsitatis, non est genere suo mortale. Patet: quia neq; est contra religionem neq; contra iustitiã: & ideo genere suo non expellit charitatè. Teneatur ergo in memoria differentia conclusionum istarum. Omne periurium, nò solum in genere, sed in quolibet individuo est mortale. Mendacium contra iuramentum, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Locosum autem & officiosum genere suo non est mortale, potest tamè ex circumstantijs illuc vlq; transire. Quod si scisciteris, vtrum sit grauius, periuriumne quodecunq; extra iudicium, an perniciosum mendacium, contra iuramentum in iudicio. Respondetur ex obiecto grauius esse periurium, vt pote quod aduersatur religioni qd mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensanda sunt circumstantie, quibus potest contra simplex perniciosum mendacium malitia exuperare aliquod periurium.

Ad primum igitur argumentum respondet S. Thom. Primum quod nemo debet in iudicio afferendo testificari, nisi id de quo per vigilantem considerationem certã habet scientiam: sed quod sub dubio habet, sub dubio debet proferre. Attamen si post prudentem vigilantiam pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, non ideo mendacij reus habetur: quia non iuit contra mentem, quod nomen mendacij sonat. Quare neque si iuratus id affirmet, periurus est. Ex hoc responso elicit Caiet. neque vllam talis testis subire restitutionis obligationem. Etenim (vt libe. præcedenti dictum est) restituito, vel ratione acceptionis nascitur, vel ratione rei acceptæ: cuiusmodi autem testis ratione acceptionis, in qua culpa nò insuit, non fit restitutionis debitor. Neq; verò, ratione

Probatio conclusio.

Conclusio.

Quæstio.

Solutio.

Ad. 1. q. 2. S. Thom.

Corollari. Caiet.

ratione rei acceptæ: quia cum testis nò agat causam propriã, id quod alter perdit sibi nò accersit. Hoc autè corollariũ cum his temperamentis verũ est. Primo quòd nulla præ fuerit negligentia, aut leuitas & temeritas in credendo: nã tunc certè teneretur testis in parte pro ratione negligentia. Deinde qui omni procul culpa falsus est, quãuis nò teneatur de sua substantia restitutionem facere, teneatur tamen dictum suũ retrahere, si illa via prodesse poterit, vt qui iacturam fecit, amissum recuperet: tunc præsertim cum de vita, aut fama agitur alteri. Quin verò licet iure testis non admittatur testimonium retracta re, nisi in continenti, & absq; mora, vt patet extrã. de testibus. c. præterea. nihilo minus quia (vt glossa illic iubet) etiã post temporis interuallum robor prioris testimonij retractatione infirmatur: tunc maxime, dum testis bonè est existimationis, de qua nulla est suspicio, consulto fuisse mentitur: debet quantumcunq; elapso tempore testimonium mutare, si modo intellexerit qd aliquo pacto poterit famam & honorem alterius refarcire.

Ad secundum argumentum respondetur, mendacium officiosum adeo genere suo nò esse mortale, vt neq; in iudicio tale fiat. Quare dum innocens vel testium calumnijs accusatur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere contra aliquid veritatè, vt illa via ab iniquo iudicio innoxius eripatur, nisi iusiurandum interueniat, non est mortale. Et ratio est (vt ait S. Tho.) quia iudicium iniustum, non est iudicium: ideoq; nihil illic contra iustitiã peccatur. Dum autem vniuersaliter ait iudicium iniustum non esse iudicium, nò loquitur more styloq; doctorum iuris, sed sermone philosophorum moralium, qui quicquid vitiosum est, nullum arbitrantur. Iuris enim prudentes non omnem sententiã iniustam pro nulla ducunt. Sententia enim apud illos duplici de causa est nulla, scilicet, vel quia dimanat à non iudice, vel quia errorem continet, tum intolerabilem, tum etiam manifestum. Attamen etiam si non sit nulla, accidit esse iniustam triplici de causa, vt auctor est Gratia. can. episcopus. 1. q. 3. scilicet aut ex animo: vt puta quia iudex ex odio prodit: tamen hoc quidem nisi alia adsit iniquitas, sententiã non vitiat, aut ex ordine: nempe quòd non seruatur necessarius ordo iuris: aut ex causa, nempe dum contra veritatem, aut facti, aut iuris sententia pronuntiat. Atque hæc est essentialis iniustitia: nam

reliqua, accidentaria sunt. Et quæ dicimus de sententia, quæ terminus est iudicij, idem & de iudicio censendum est. At verò licet hoc pacto sit sententia iniusta: non tamen (vt dicere coepimus) censetur subinde nulla, nisi error tam intolerabilis, tum etiam propatulus sit. ideo admonet Gregor. cãd. cau. & q. Grego. dicens, Sententia pastoris siue iusta, siue iniusta timenda est. Ob id scilicet qd quando error non est manifestarius, ad reum non pertinet de illo iudicare. Consideratè ergo perpende duo verba, sententia, & pastoris. Priori namq; intelligit quòd non sit intolerabilis erroris: & posteriori quòd sit veri iudicis. Hæc autem omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro conscientia, quisquis omni procul dubio rescuerit sententiã esse iniquam, hoc est cõtra veritatem, potest nò parere: dum id modò citra scandalũ faciat. Et ideo S. Thom. omne iudicium iniquam censet nullum. Ad tertium facile respondetur, quòd ideo stringuntur testes iureiurando, vt maiori percellantur timore. Grauius enim est à Dei religione præuaricari, qd humanam fauciare iustitiã.

QUESTIO OCTAUA, De iniustitia Aduocatorum.

S. Thom. 2. 2. quæst. 71.

ARTICVLVS. I.

Utrum Aduocatus teneatur gratis præstare patrocinium pauperibus in suis causis.

Ostrema denique persona in iudicio est aduocatus, de quo primò queritur. Vtrum teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua. Patrocinium inter alia misericordia opera connumerat: sed opera misericordia gratis debent impendi, secundum illud Exod. 23. Si videris afinum odientis te facentè sub onere, non præteribis: sed subleuabis eum: cum eo: cum tamen molestius premitur pauper lite cõtra ius sibi cõflata, qd alius onere. Secundo accedit autoritas Gregorij, qui inter suas homilias exponens locum Euangelicũ Matthæ. 25. de talento quod seruus nequã subterram infoderat, ait: Habens intellectum, curet omninò

Argum. 1. affirmatiue partis.

Argum. 2. Grego.

ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia nō torpescat: habens artem qua regitur, vsum illius cū proximo partiatur, habens loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Hæc enī omnia talenti nomine reputantur: talentū autem abscondere culpa est, vt de poena ipsa deprehenditur quā seruus ille perculit: ergo patrocinium est in præcepto. ¶ Tertio, præcepta misericordiae sunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tempore obligant quo calamitas ingruit: necessitatis autē tempus in paupere est quoties iniuria opprimitur, ergo tūc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse. ¶ In contrariū autē est quod necessitas tibi nō est minor q̄ illa quā pauper in iudicio vexatur: non autem semper tenetur diues cibo pauperi subuenire, ergo neque patronus suo patrocinio.

Sicuti de accusatore quæsitum est vtrum de iustitia teneatur quandoq; accusare: & de teste vtrum teneatur testificari: ita & de aduocato operæpretium est scire an officio misericordiae teneat favore suo miseris suppetias ire. Ad quāvitiq; quoniā gratis pauperibus patrocinari vnū est elemosynarū genus, perinde respondendū est, ac de alijs misericordiae officijs de quibus D. Tho. 2. 2. q. 32. disputauit. Est ergo conclusio quæ sola quæstioni sufficit. Aduocatus nōn semper causæ pauperum patrocinium suum gratis præstare tenetur: sed tunc duntaxat cum nō in promptu apparet quomodo ei possit aliter subueniri. Probatur cōclusio. Præceptū misericordiae, vt modō dicebamus, est affirmatiuū: obligat ergo nō pro semper, sed miseria id inopis exigente: igitur vbi in promptu est, vt possit aliter pauperi succuri, non tenetur præceptū cōstringit, sed cōsiliū admonet. Eo potissimum q̄ ad impossibile nemo obligatur: & nemo potest omnibus opē ferre: licet sit cōsiliū dum potes, alium beneficiendo præuenire. At verō vbi non est in promptu per viā aliam subuentio, tunc extrema censetur necessitas, atq; adeo obligaris. Vnde August. in princ. de doctrina Christiana. Cum omnibus, inquit, prodesse non possis, his tibi potissimum consulendum est qui pro locorū & temporū, vel quarūlibet rerum opportunitatibus cōstrictus tibi tāquam quadam forte iunguntur. vbi rationem redditur cur omnibus non tenemur: nempe quia non possumus. Mox affirmatiuum præceptum suis qualitatibus circumscribit, vt sit obligatoriū. Primū rationē loci: quia

Argum. 3.

D. Thomas. Cōclusio responsua.

Probatio cōclusionis.

August.

non teneris quæritare: quibus beneficias, sed occurrentibus auxilio adesse: secundum illud citatū Exod. 23. Si occurris oui, aut asino vicini tui erranti, reduc eum. Secundo etiam addit rationem temporis: quia non teneris prospicere in futurū causis pauperum, sed in præsentibus opitulari: secundum illud 1. Ioan. 3. Qui videt fratrem suum necesse habere, & clausit viscera, &c. Subiungit autem Augu. vel quarūlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus non sufficit, illis citius opem debet qui sibi sunt aliqua necessitudine coniuncti: secundum illud. 1. ad Timoth. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidē negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptū charitatis: prius vt hæc circumstantiæ conueniant: posterius vt non sit in promptu via paratior subuentio. Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter censendum est: ac de alijs perinde qui misericordiae officio leuare crummas possunt, miserorūq; necessitatibus opitulari, siue publicis siue priuatis. ¶ Primum autem circa hæc dubium existit, quomodo intelligatur accusatio hæc præcepti, quando in promptu apparet quomodo alteri necessitati subueniri possit, vtrū satis sit, vt tu excusaris, alios esse qui necessitatem intuetes, & melius quam tu possunt, & arctiori vinculo tenentur. Sic enim vulgus existimat: quare passim audias hoc sese patet excusantes. Est talis qui melius facere potest, ac debet: cur igitur ego teneor? Respondetur nihilo minus istis eiusmodi physicas potentias, & naturales obligationes, nisi adsit actus, nō excusare reliquos qui succurrere possunt, quid enim misero pdest quod multi possint & debeant, si occurrit illi nemo? Verba ergo hæc, si in promptu appareat aliter subuenire posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus: scilicet, vt credas re vera absq; te subuētum iri statim per alios. Alioqui si tu non facis, aliorum culpam non excusabit. ¶ Sed alterum deinde hic restat dubium. Videtur enim D. Thom. non satis rei fecisse: loquitur inquam de extrema necessitate, nihil autē de graui: & tamen dubium est, vtrum citra extremam tenetur etiam aduocatus patrocinari pauperi graui necessitate, aut medicus etiam infirmum curare. Et quidem Caieta. in præsentiarum solā extremā necessitatē arbitratu secū asserre præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus: Primum extremam

Secundum

Duo requiruntur

ad præceptum

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

ad hoc officium

tremæ necessitatis cui sub mortali culpa succurrēdū est. Secundū necessitatis grauis citra extremā: cui non occurrere venialis inquit culpa est. Lenioribus autem succurrere consiliū est: sed illas prætermittere nulla est culpa. Mirandū est tamen quomodo sui ipsius fuerit oblitus: nam. 2. 2. q. 3. art. 5. legitur me D. Tho. interpretatus duos cōfessus est casus præcepti elemosynæ sub mortali: videlicet necessitatem extremā de necessarijs, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem tractatum postea cōposuit de elemosyna: vbi eandē sententiā adstruxit necessariā esse cōcessu. Ioannes nanq; nō tantum de extrema loquitur, sed de vrgenti necessitate. Qui videt, inquit, fratrem suū necesse habere, & clausit viscera sua, &c. Viscera enim quæ sola extrema necessitas aperit, fera sunt & obstruētia quā finit charitas. Igitur non est dubium quin perinde atq; in alijs elemosynis in patrocinio locum etiam habeat grauis necessitas, vt in loco citato ait S. Tho. quod rectē Syluester agnouit in verbo, aduocatus. 5. 28. Ecquis enī dubitet, quin si in opis hominis omni favore destituti citra periculū vitæ periclitaretur, honor aliave illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur, & patronus suo illi adesse patrocinio: Et pariter medicus quis nō immineret ægroto periculū mortis. ¶ Hoc autem verū est q̄ cū in graui necessitate nō sit præceptū nisi de superfluo, pelsanda est & necessitatis grauitas, & aduocati, aut medici possibilitas. Et quidē grauitas ex obiecto perpenditur: periculum enim præsentissimum vitæ: extrema necessitas est. Et quāquam nō esset tam certum periculum mortis, posset esse grauis necessitas: vt in infirmo graui tēto infirmitate: & si cui grauius periclitatur honor & fama. Superfluum autē in aduocato, quatenus aduocatus est: sicuti & in medico: est tempus quod sibi superest. Haud enim ad succurrendum grauibus causis citra extremā tenetur horas succidere quas in alenda sua familia colloca re eget: sed satis fuerit si sit diues qui nō tanto tēpore pro se eget, vt quod sibi superest, causis pauperū impendat. Si non omnibus, illis potius quæ grauiora sunt. Nam inde q̄ scientiæ locuples est, tenetur partē etiā impartiri egenis, sicuti si alijs diuitijs, afflueret. Qui enim inuisos habet pauperes, nō est cur sit in conscientia securus: quia neq; est in tu to. ¶ Et per hæc clarent argumentorū solutiones. Qui enim iumentū sub onere iacens

obuiū habet, videt suam opem esse illi necesse fariā, cui? ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregorium respondetur, q̄ talentum abscondere est, vbi necessitas occurrit, auxilium subtrahere. Et quantum ad tertium attinet: iam exposita est illa quæ obligat necessitas, atq; illa quæ sub consilio militat.

ARTICVLVS II.
Vtrum meritò sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

Post hæc quæritur de aduocatorū qualitate & dignitate, vtrum aliqui sint tanquam indonei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim à parte negatiua: ab operibus misericordiae nemo arcendus est. ¶ Secundum. Eiusdem effectus neutiquam incongruē alsi gnantur diuersæ causæ: vacare autem sacris & peccatis fordescere, contraria sunt: incongruē ergo ab hoc officio arcētur ex vna parte infames, atque ab altera clerici. ¶ Tertio, Quisq; tenetur proximum sicut seipsum diligere: nemo autē cohibetur propriā defendere causā: ergo neq; cohiberi vllus debet tueri causam proximi. ¶ In contrarium autem est quod infames & excommunicati repelluntur ab hoc officio: vt patet. 3. q. 7. cano. infames. & etiam monachi, nisi de licentia Prælati in causis plijs. 1. 6. q. 1. ca. monachi. & extrā de postulatio. c. ex parte.

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Ad quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enī quis potest à munere aliquo repelli. s. aut ppter impotentiā, aut propter indecētiā. Sed differūt quod impotentiā simpliciter excludit hominē, indecētiā verō nō itē: quia potest per necessitatē quod indecens erat fieri cōdecēs. Est ergo prior cōclusio. Qui potentia caret aduocandi neitiquā patrocinari potest siue potentia desit in sensu interiori, quales sunt furiosi, qui sanū non habēt sensum, atq; impuberes, qui ipsum nō habēt integrū, ac solidū: aut in exteriori, sicuti sunt furdi, aut muti. Requiritur enī in oratore primū mens nō solum sana, verū etiam extructa ad iudicandū: & deinde cū causæ in foro exteriori agantur, instrumenta ad exprimendum conceptus. ¶ Secunda conclusio. Duplex est qualitas quæ in aduocato existens, nisi necessitas adsit, indecentem facit aduocationem. Prior est dignitatis excellentia. Posterior verō orbitas aliqua aut

Distinctio.

Conclus. 1.

Conclu. 2.

aut defectus, Excellentia inquam dignitatis in decentes reddidit sacerdotes, & maximè monachos ut in foro versentur. Qui enim sunt sacris ministris incipati, orationiq; perinde & cõtemplationi addicti, eos minimè de cet ad seculares causas demitti: que & impedimẽto illis sunt nẽ possint spiritualibus vacare: & autoritatem diminuunt, atque offuscant, ne pro sua conditione & statu in honore, & exsultatione habeatur. Orbis autem, aut corporalis esse potest, & naturalis. aut quæ ex peccato proficitur: corporalis in quã vt cæcitas. Nã qui cæcus est, nõ est ad discendum aptus. Nemo enim acrimoniã habere potest, nisi eos videat: cū quibus loquitur. Nam per oculos & concionis attentione excitatur orator: & per eosdem spiritus quoq; remittit quibus vegetatur oratio. Loquimur enim de oratore qui voce causas agit. Nam in illis qui scripto responsa dant non tãtum officit oculorũ orbitas. Foedior autem ac nocentior est qui corruptis moribus fordescit. Quia ratione repelluntur infideles heretici, ex cõmunicati, atq; infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At vero, vt in conclusione adiectum est, ingruere potest necessitas, qua eiusmodi decetia compescitur. Quare & monachi pro suis ecclesijs, atque alij pro seipis, & sibi coniunctis, aduocacionis officio fungi possunt.

¶ Primum ergo omnium in præsentiam animaduertendum est, quanta in aduocato requisita sit dignitas: que certè paulò minor desideratur quã in iudice. Vnde cū in alijs cunctis actibus atque officijs præsentia copia requiratur morũ præbitas, in oratore potissimum atq; in aduocato etiã philosophi id singulariter exigunt. Quare in descriptio ne Oratoris prius ponit. Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cū primis summa fide clietis curã suscipere: deinde cauet ne parti aduersarũ iniuriã inferat, ac demũ ea pollere autoritate, vt non tãtum ias prudentia, verum & morum præcipuè integritate fide sibi arroget. Nã prauis vt ait lib. 1. 2. Quint. etiã vera dicentibus fides deest: videturq; in alius aduocatus male cause iudiciũ & argumentũ. ¶ Interrogatio autem hic existat theologica. Vtrum dum quis se cõtra ius in hoc officio inuocat peccet mortaliter. Respondetur q; si defectus nõ multũ ad rem referat, non est mortale crimen: imò potest fieri etiam citra veniale. Vt si mütus scripto consulat & emendatus infamis, si ta-

Munus oratoris.

Quintil.

Interrogatio theologica. Responsio.

men absque vlla iuris peritia & negotiorum experientia ingereret sese, nõ esset à mortali culpa immunis: quandoquidem in illo periclitatur causa sibi concreditã.

¶ Ad primũ igitur argumentũ respõdetur, Ad. 1. q. Non omnia opera misericordie omnes docere. Imò si indocti ad docendum prodierint, & stulti ad consulendum, & inexperiti medici ad medicandum, & infames ad corripicndũ, potius pestilentes haberent quã misericordes. ¶ Ad secundũ respõdet quòd sicut virtus inter duõs extrema cõstituit, ita & patrocinandi muneri alij per excellentiã nõ sunt apti, atq; alij per defectũ. ¶ Ad tertiũ autem respõdetur quòd necessitas non incutit tanta succurrendi alienis negotijs quã proprijs: & ideo infames admittuntur in causis proprijs & non in alienis.

ARTICVLVS III.
Vtrum aduocato delictum sit iniustam causam defendere.

Rost aduocati dignitatẽ sequitur de idonea aduocadi forma: nempe vtrum licitum sit causam iniustam defendere. Haud enim desunt à parte affirmatiua argumenta. Etenim sicuti laus medicarũ artis inde maximè relucet quòd desperatos morbos medicus sanct: ita & aduocatus inde præcipuè commendari assolet quòd infirmas causas propugnat. ¶ Secundo. Si causam propter iniustitiã deberet deserere, non eò punirentur aduocati quod causas perdunt: puniuntur autem tanquam præuaricatores, qui diuersione adiuuat partem: vt patet cap. si quem poenituerit. 2. q. 3. ergo licitum est susceptam causam contra iniustitiam defendere. ¶ Accedit tertiò quod maior illie apparet culpa, vbi causa iniusta iniuste defenditur: puta dum vel falsi producuntur testes vel leges allegantur falsæ, quã iniusta causam via regia defendere: licet autem aduocato astutijs vt ac technis, sicuti militi ex insidijs pugnare: ergo iniustã causam protegere non est proflus nefas. ¶ In contrarium autem est reprehensio illa. 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium: & idcirco iram Domini merebaris.

¶ D quaestione de duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Aduocatus qui sciens & prudens iniustã causam defendit, tum mortaliter cõtra iustitiã peccat, tum perinde ad restitutionẽ tenetur. Probatur. Qui

Qui ad malum cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atq; ipse qui facit: secundum illud Pauli, ad Roma. 1. Digni sunt morte, nõ solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: aduocatus autem & cõsilio & favore cooperatur ei qui iniustã litem gerit: quin vero ipse est qui litem nutrit: ergo mortaliter peccat: ac subinde peccatũ sit cõtra iustitiã, nepe in nocentũ alterius partis, ad restitutionẽ obligatur, ¶ Posterior cõclusio. Qui per ignorantiam, iniustã tuctur causam, excusari pro ratione ignorantie potest, tã à culpa quã à restitutione. Conclusio in omnibus materijs clara est. ¶ Emergit autem ex priori conclusione dubitandi occasio de causa dubia. Vtrũ aduocatus suscipere eam causam possit, ac subinde defendere, que iudicio suo anceps est. Et quidem si in æquilibrio dubitatio p̄deat, in promptu est affirmatiua responsio: quoniam iurisprudentis munus nõ aliud est quã legum sensu bona fide ad alteram partẽ applicare. Imò hinc omnes lites pendet quæ res, aut iure, aut factõ in dubio versantur. Sed ratio dubitandi potissima est, vtrũ et si aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quæ minoris est probabilitatis defendere. Apparet namq; id nõ esse licitum: quoniam videtur nihil aliud quã iniquitas iudicem in eam partẽ inclinare & trahere, cõtra quã pronuntiare debet. ¶ Respondetur nihilo minus sub distinctione. Quãdo em̄ est causa mortis, aut sanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur: tunc actori contra reum patrocinari, nisi minimũ tanta vigeat probabilitate accusatio, quanta defensio, profectò ingens esset scelus: quoniam melior est conditio possidentis: maximè in fauorem honoris & vitæ. Ac ferè idẽ est cū quis reus sit, vt de sua deturbetur bonorum omnium possessione. Imò in hisce casibus, potissimũ in causa capitis, nisi reus perniciosissimus haberetur, pium esset eius suscipere patrocinium, etiam si eius causa minoris esset probabilitatis: dummodò nulli fraudi panderetur locus. In causis autem minoris momẽti, tametsi vix absq; periculo possit infirmior causa defendi, ac debiliõta me si ad rigore conscientie loquamur, non est cur omninò condemnetur: dummodò patronus clientem in primis suum admonitũ curet, iustitiã non tam ei quã alteri parti aridere: deinde nulla proflus vtatur salitate: leges scilicet, aut cõmenticias allegando,

aut false interpretando, sed illis semper vtatur, quæ causa suã suffragatur: reliqua verò subiceat argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quod vnique licitum est ius suũ absq; vi & fraude experiri & persequi, & ideo cū patroni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriã facit si merita suã causã patefaciat. Altera verò pars sibi viderit, cui patrono suam concredat causam: & iudex etiam sibi, vt quadratus stet, ne in partem nutem infirmiorẽ. Tametsi vt dicebam similitum causarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

¶ Ad primũ igitur argumentum respondeatur disparẽ esse medicũ atq; aduocati rationẽ. Medicus namq; qui desperatũ morbũ curandũ suscipit, nemini iniuriã irrogat. neque tertio, neq; verò infirmo, si ipse consentit. Aduocatus autem qui vnã partem sic propugnat, vt alteram expugnet, licet scientie laudẽ mereatur, est tamen secundum voluntatem iniquus. ¶ Secundum autem argumentum de illo qui bona fide causam suscipit, quã post cõtestatã litẽ intellexit esse iniquã, abditioris est ambiguitatis. Respondet enim S. Tho. q non debet eam prodere vt alteram partem inuet secreta iniustæ causæ retegendo: esset enim tunc præuaricator, iuxta ca. si quẽ poenituerit. 2. q. 3. quẽ iam exposuimus: sed debet eam dissimulanter deserere. ¶ At verò solutio hæc anam contra se assert arguendi. Si enim quis accusatori patrocinaretur contra aliquẽ in causa capitali, quem decurrente causa euidenter nõ esset esse innocentẽ, teneretur causam prodere, vt eum à morte liberaret. Imò verò age re testem eius innocentie, & transire ad defendendum eius causam. Nã innocentia tanto potitur iure, vt etiam iudex, vt supra dicebamus, cui illa esset cognita, ad id ipsum teneretur, nedũ aduocatus. Conceditur ergo huius argumenti cõclusio. Nec sanctus Tho. loquitur nisi in communi ordine & stylo iuris. Quin etiam si causa in re grauisima verfaretur, quæ paulò minoris estimaretur quã mors. ¶ Vt si questio esset de celeberrima fama & honore statũq; alicuius illustris, idem pro meo captu censere. Hoc sub aliorũ censura dixerim: dummodo aduocatus non sub dubio id nõ esset, sed certissima scientia. Et prætereã dum id posset facere absque scandalo, & præmissa fraterna admonitione, qua id comminaretur accusatori, nisi desisteret. Et dando

Ad argum.

Ad. 1. arg. principale.

Ad. 2. arg.

S. Thom.

Rõ. S. Th.

Mõ. S. Th.

dando quam posset operam ne accufatoris vita periclitaretur. Sed tamen si vsque adeo ille nequam desiperet vt respicere renueret, profecto cum eius periculo id posset facere. Imo si citra suum ipsius detrimentum id posset, arbitror teneretur. Et vice versa illi qui reum mortis defenderet, quantum nosset iniuste se protegere, neutiquam liceret causam eius proderet: licet deberet deserere causam, si nullo eum colore tueri posset.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum licitum sit aduocato pretio patrocinari.

Argum. 1. a parte negatiua.

Sequitur deinde de stipendio patroni, vtrum sit licitum. Arguitur namque a parte negatiua. Opera misericordie non sunt intuitu humanae retributionis exhibenda: secundum illud Luc. 14. Cu facis prandiu, aut coenam, non li vocare amicos tuos neque vicinos diuites, ne forte ipsi te reuinuet, patrocinari autem, vt art. 1. dicebamus, officiu est misericordie, ergo gratis est impendendum. Eo potissimum quod est spirituale opus: & spiritualia non sunt temporalium estimatione tribuere. Secundum arguitur. Iudici, quia persona est necessaria in iudicio, non licet quippiam ab alterutra parte litigantium recipere, vt Augustinus ait, contra Macedo. & refertur. 14. q. 5. can. non sane aduocatus est etiam necessaria persona: ergo neque illi id licet. In contrarium est ibidem Augustinus vbi ait, quod aduocatus licite vendit iustum patrocinium, & iuris peritus verum consilium.

Argum. 2.

August.

Conclus. 1.

Rõ cõcluf.

Vltima conclusio.

Probatio cõclusiois.

Ad questionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Licitum est aduocato suum patrocinium pretio aestimare. Facilis est ex superioribus eius collectio. Nam quae hominis propria sunt, neque alteri de iustitia debet, citra iniuriam potest vendere quia nemo quae sua sunt gratis donare tenetur. Scientia autem iuris periti, & aduocati fortior, & prudentia, sunt propria ipsorum bona sicuti & scientia medici, & cuiusvis doctoris alius facultatis: neque illa rigore iustitiae semper alijs debet: ergo tunc poterit pretio illa aestimare, ac venditare. Posterior conclusio. Si quis istorum per improbitatem aliquid vltra modum extorqueat, mortaliter peccat, idque contra iustitiam. Patet conclusio in primis auctoritate Augustini eodẽ loco, vbi ait, quod ab his extorta per immode-

ratam improbitatem repeti solent: data vero per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in promptu: nam eiusmodi officia pretio sunt estimanda in his autem quae pretio penduntur, excessus pretij iniustitia operatur. Cui quidem rationi applaudi lex etiam civilis. C. de postulat. l. si qui. Circa priorẽ autem conclusionem dubitas forsitan quomodo sit estimandũ huiusmodi patrociniorũ pretiũ, vtrum consistat in indivisibili, an potius latitudinem permittat, vt possit quisque pacifici quantum velit. Arguitur enim quod tantum cuique petere liceat, quantum exprimeret valuerit: quoniam re vera scientia hominis est sicut margaritum quod nullo certo aestimatur pretio, sed pro voluntate contrahentium. Imo omni est margarito pretiosior, secundum illud Proverb. 16. Posside sapientiam: quia auro melior est. Respondetur nihilominus aduocatorum pretiũ, perinde atque aliarum rerũ duplex est, vt lib. 6. dicturi sumus. scilicet legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum est: consecuerunt enim lege taxari mercedes operarum ministrorum iustitiae: videlicet, tam scribarum, quam aduocatorum, atque aliorum, vt scilicet pro tali scripto tantum eius pendatur pretium: & pro tali, tantum. De quibus vti que pretijs dubitari non licet, quia sit peccatum iniustitiae quidquam vltra exacto suscipere: & qui plus percipit, ad restitutionem tenetur. Si lex modo sit vsu recepta, neque annuente principe abrogata. Quoniam nam vt lib. 1. dictum est, leges obligant conscientiam, atque illa potissimum quae de rerum estimatione iusta causa feruntur. Et est profecto iustissima, patrocinij praestandis responsisque ferendis mercedes lege publica statuere. Alioquin cum litigantes ab vna parte pudor suffundat, si parum conferant: ab altera vero vincendi auiditas extimulet: non possunt non esse immodice. Qua vti que ratione vsu maxime fieri solet, vt lites nutriantur, & vtraque pars vincat, maior tamen sortis portio causidicis obtingat. At vero quando mercedes non sunt lege constitutae, quia neque omnes commode possunt: tunc superest dubitandi ratio, vtrum Iurisconsulto quantum exprimeret potuerit exigere liceat. Tunc enim militare videtur argumentum quod supra fecimus de rebus pretiosis, quae tanti stant quantum vendi possunt. Respondetur nihilominus id non esse licitum. Nam rerum, vt lib. eodem. 6. dicturi

dicturi sumus, aliae sunt non simpliciter ad vsu humanum necessariae: quae idcirco licet tanti aestimentur quantum vendi possunt, non vergit in reipublicae perniciem. Sed aliae sunt humano vsui omnino necessariae: vt frumentum, vinum, lana, &c. quae citra iniuriam distrahunt nequeunt nisi iusto pretio, pro ratione temporum, & locorum. Atque huius generis sunt forensia munera. Quare optime ait Augustinus, quod extorta per immoderatam improbitatem repeti solent. Improbitas enim si non dicat nisi instantiam petendi, non continet iniustitiam: sed quando est immoderata, hoc est excessiua respectu iusti pretij. Et sic est intelligenda posterior nostra conclusio. Quocirca neque scriba, neque aduocatus, quantum libuerit, exigere potest. Imo vero neque recipere. Nam & si gratis auctiora illa pretia videantur conferri, nunquam tamen re vera conferuntur, nisi coacta voluntate. Sunt fateor per sancti labores, quos studentes ad comparandam iuris peritiam exhauriunt, & quos faciunt sumptus, & praeter omnibus ingenij eorum & scientia: sed tamen cum moderamine, habita qualitate & quantitate cause, & litigantium possibilitate. Neque vero audienda eorum sunt haec obtendicula. Aiuunt enim non posse alter suum sustentare statum, cum tamen status eorum & conditio non sit ipsorum iudicio aestimanda, qui illas sibi usurpant fastuosas pompas. Si enim scribae & vincti & vestiti nobilitatem praeter se ferre contendunt, & aduocati illustrium statum: non debent illos splendores miserorum sumptibus sustentare. Vnum autem providetur iure cautum est, ne aduocatus de quota litis paciscatur: scilicet de medietate, aut de tertia, aut de duabus tertijs, &c. vt habetur. C. de postulat. l. si qui. & illic Bartol. & litem. C. de procura. & l. sumptus. ff. de pact. Et fuit optima ratio legis: nam illa via inserperet fraudes & technas, quas aduocatus vt vinceret excogitaret. Imo vero eadem ratione, quicquid nonnulli Glossatorum in contrarium mulsissent, neque licet pacifici de aliqua certa quantitate sub conditione victoriae, quae sit tanquam honorarium. Nam eadem omnino offerretur tunc nefandis fraudibus occasio. Sed tantum licet pacifici absolute de tanta quantitate, in vtranvis partem euaserit causa.

legit.

Solu.

Aduocatus non potest pacisci quo vult.

scripsi.

Ad 1. arg.

Solutio.

Ad primam igitur argumentum iam saepe responsum est, non quicquid homo potest: facere debere per misericordiam: sed hoc tantum nos admouet Euangelium;

vt eorum quae per misericordiam exercentur, a Deo solo expectemus mercedem. Quare vbi causa pauperis te cogit ei patrocinari, id debes solo diuino intuitu facere. Non tamen vt supra diximus, tenemur semper ad talia opera: sed vendere suum potest homo patrocinium. Nam etsi scientia res sit spiritualis ratione subiecti, non tamen illius est generis spiritualium quae gratis acceptimus, gratisque debemus: imo nostro sudore & vigilijs parta nobis est, vt lib. 9. sub titulo. de sumo. liquidius fiet. Secundum argumentum discrimen petit inter iudicem, testem, & aduocatum. Nam cum singuli istorum veritatem prorsus tueri debeant, perinde scilicet aduocatus vt reliqui, nulla appareret ratio cur huic potius quam alijs pro defendenda veritate liceat mercedem recipere. Est tamen discrimen quod finis proprius iudicis accessus est iustum & veritas in communi, sicut respectu actoris vel rei: ob idque ob veritatem dicendam neutri illorum quidpiam recipere licet. Scopus autem aduocati non est iustum simpliciter, sed iustum clientis sui, cuius causam omnibus suis viribus protegit, aliter neglecta: & ideo non solum, vt aliqui putant, pro labore, sed pro ipso patrocinio & defensione veritate potest mercedem suscipere: sicut Doctor pro veritate docenda quam dilucidat. Nihilominus autem restat & inter iudicem & testem differentia, quod iudex non solum pro veritate pronuntianda nihil potest a litigantibus percipere, quia est communis vtriusque: sed neque pro labore & studio id sibi licet, sed reipublica debet illi providere tanquam personae publicae. Non quod iure naturae id sit prohibitum, imo si nullus existeret metus ne intuitu pretij in alterutram partem corruptus propenderet, ius naturae non prohibet quin possit a litigantibus aliquid recipere, sed propter talenti metum iure civili cautum est, vt arario publico sustentetur. At vero testis quia non est vsque adeo persona publica, sed citatur ab illa parte cui interest, quantum pro veritate dicenda nil possit recipere, quia cuiusque parti debet eam sincere proferre: tamen pro labore suo recipere potest pretium ab eo a quo citatus est.

Ad 2. arg.

Discrimen inter iudicem ac testem & aduocatum.

quantum ad recipiendam mercedem.

pro tutela veritatis.

Cum autem iudici negamus quicquam recipere posse, inficias non imus, quin pro subscriptione aut citatione aut sententiae quidpiam ei constitui lege possit. Haec enim meditatio non est praesentis loci.

QVÆSTIO NONA.

De contumelia.

Sanctus Thom. 2. 2. quæstio. 72.

ARTICVLVS I.

Vtrum contumelia consistat in uerbis.

XPEDITIS verborū iniurijs, quæ forensi iudicio accidere solent, progrediendum nobis est ad illa etiam iniuriosa verba, quæ extra iudicium vsu veniunt. Quæritur ergo primo de contumelia, vtrum consistat in verbis.

Argum. 1.

Arguitur enim à parte negativa. Contumelia nomen est nocumētum: verbo autem nullum nocumētum videtur inferri, sed factis potius læditur vel persona vel honor eius: ergo contumelia non in verbis, sed in factis contingit.

Argum. 2.

Secundò de honoratio quæ verbis fit: suum habet peculiare nomen vituperij & conuitij: hæc autem à contumelia differre videntur: ergo contumelia non consistit in verbis. In contrarium est quòd solum verbum auditu percipitur: contumelia autem ad aures pertinet: secundum illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia est in verbis.

Quinque sunt capitales iniuriarum species verbalium extra iudicium: nempe contumelia, detractio, susurrus, irrisio, & maledictio. Contumelia autem & detractio primò per se differunt ex obiecto. Contumelia enim est iniuria quæ contra honorem alterius fit: Detractio verò est famæ læsio. Differunt namque honor & fama, quòd honor est reuerētia alicui propter aliquam excellentiam ac potissimum propter virtutem exhibita. Fama verò, vt habetur in glo. cap. vestra. de cohabita. cleri. & mulie. est illæse dignitatis status, vita & moribus comprobatus. Vel si cum Theologis ac Philosophis loquamur, est clara illa notitia quæ alijs de nobis habent. Itaq; esse potest honor sine fama, & e diuerso. Exhibetur enim reuerentia magnati quandoq; propter sanguinis excellentiam, cuius tamen morum sinistra habetur existimatio. Ac vice versa esse solent priuati viri in angulis latitantes, honoribus orbati: quorū tamen vitæ clara habetur opinio. Hoc præiactò discrimine, ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Contumelia propriè loquedo in

Differentia contumelie et detractio nis.

Conclus. 1.

De Iustitia & Iure,

verbis consistit. Probatur. Contumelia, vt modò dicebamus, idem est quòd dehonestatio, reuerentiæ contraria, quæ honori exhiberi solet. Honor autem dupliciter alicui tollitur. Vno modo, vt si dicamus mediocriter: puta dū id quòd honoris causa erat, submouetur. Qui enim diuiti substantiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorem eius contenebrat. Sicuti qui sapiētis scientiam læsione cerebri aufert. Nā exinde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor verus est, qui virtuti debetur: quippe qui ex nulla extranea causa præterquam ex Deo dependet. Eiusmodi autem dehonorationes non faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias: puta ad furtum, homicidium, & reliqua. Secundo autē modo aufertur alicui honor directè & propriè. Et hoc fit dum quis quidpiam in notitiam alicuius deducit quòd eius honori officit. Nam sicut honor excellentiæ debetur, ita & turpitudinis notitia causa est dehonorationis: atq; in hoc propriè ratio contumeliæ consistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem signi: & cū secundum August. 2. de doctrina. Christi. verba, inter homines primas partes significandi obtinuerint: sunt em̄ secundum Aristot. 1. Periclarum conceptionū indicia quæ sunt in anima, consequens fit vt ratio contumeliæ propriè in verbis inueniatur. Vnde Isido. in suis Etymolo. Contumeliosus, inquit, ille dicitur, qui velox est & tumet verbis iniuriæ. Allusio enim vocum est, tumet, & contumelia. Posterior conclusio. Contumelia extenso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationē habet significandi. Hoc patet: quia & rebus ipsis, vt illic docet Augusti. conuenit signa esse aliarum rerum. Quapropter & factis potest quis alterius vitium patefacere. Vnde super illud ad Rom. 1. Contumeliosos, superbos, &c. dicit gloss. contumeliosos illos esse, qui dictis & factis cōtumelias & turpia inserunt. Hinc fit nullum factorū, quatenus res sunt, rationē habere cōtumeliæ, sed quatenus vim habet significandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, nō contumeliosus, sed latro est. Si autē id in vituperium & villipendium domini conetur, fit cōtumeliosus. Significat enim re illa dominū floccipendere. Pariter si quis fuste aganōne cadat, non animo dehonestandi sed ferendi, nō perinde contumeliosus est atque si nobilem

Probatur conclusio.

Aug. 2.

Aug. 2.

Aristot.

Isidorus.

Posterior conclusio.

Glossa.

Et primū argumē.

Libri Quinti,

Quæstio. IX.

bilem pulsaret: non vt dolorē incurreret, sed vt auferret honorē. Et eadē ratione qui vxorem vicini libidinis gratia sollicitat, non est formaliter contumeliosus in vicinū suū, sed si id tentaret vt honori mariti officeret. De signare enim tunc contendit turpitudine illa hominis vilitatem. Enimvero quantum ad rem attinet cōtumeliæ, non semper exigitur, vt vitium quòd propalari cōtenditur peccatum sit: quanuis huiusmodi cōtumelia sit insignior: sed satis est esse vitium generis, aliusve animi vel corporis morbū, aut quidpiam excellentiæ cōtrarium, ob quam homines honori habentur. Vt si hominem denotes malignè natū, aut ignaū, &c. Neq; verò requiritur vt sis contumeliosus quòd hominem infames, vitium eius occultum detegendo: nam etiam si publicum cōcubinarium, aut coclitem, aut fordide natū sic appelles, contumelia eum afficit: maiore autem si talia illi imponas. Præter hæc autē factorum genera, sunt talia per se ipsa cōtumeliosa: quia nihil aliud in se habent quàm significationem: vt nasum vel pollicem inter duos digitos demonstrare, aut linguam inter dentes. Significabant enim hæc, vt fertur, Romanis foedisimum vitium. Hæc autem contumeliæ descriptio occasionem offert sciscitandi, vtrum ad eius rationem necessarium sit vt verba aut facta in præsentia alterius fiant. Apparet enim id esse necessarium. Nam hoc differunt contumelia & detractio, quòd illa vim secum affert & contemptus, hæc autem ad fraudem inclinat & dolum: illa ergo fit in præsentia palam: sicuti hæc clam in absenti. Respondetur perinde differre cōtumeliā à detractio: ne ac supra de rapina & furto differēbām. Contumelia enim quia contemptum significat, & reuerentiæ quæ in præsentia fit aduersatur, ingenio suo in præsentia irrogatur: vel si fiat in absentia nō est eò quòd contumeliosus illam celare velit vt detractor: imò ob hoc verba in absentem iactat, vt in eius perueniant notitiam. Quare consulto dixit S. Thom. cōtumeliam esse, cum quis id quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum: hoc est cum sua intentione est in faciem tale conuitium iactare.

Ad primum argumentum responderetur, quòd verba quatenus sonus quidā sunt naturalis, nō minem lædunt nisi forsitan tenerimus sit auribus: at verò quatenus signa existūt, honorem & afferunt si sint honesta, & auferunt si sint turpia. Eò quòd honor de excellentia quæ in hominum notitia est ortum habet. Facta autem quatenus facta sunt, suas, vt diximus, habet vitiorum species: sed quatenus signa sunt, pro verbis reputantur. Ad tertium responderetur, per discrimen illud designari solitum inter contumeliam, conuitium, & improprium. Contumeliam enim, qui literarum collusionem cum Isidoro nimirum obseruāt, à cōtumēderuari cōtendūt: contumeliosus enim tu mens est & turgenti animo inflatus. Quatenus vt Vlpian. vult. ff. de iniur. l. 1. à contēdo rectius dicitur. Quare sua primæua significatione solum significat dicti acerbitatem contra honorem alterius: sed tamē ex vsu accommodatione, apud Theologos illam speciem significat qua obijcitur alteri peccatū mortale: vt quòd sit hereticus, aut latro, &c. cōuitium autem latius patet, vt sit maledictum quo alteri obijcitur, malum quoduis, seu culpæ, seu pœnæ. Vnde Cicero pro Cælio. Maledictum, inquit, nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, cōuitium: si facietius, vrbanius nominatur. Quòd autem I. ab eo apud Vlpian. ff. de iniur. l. Item apud Labonem. ait: nempe cōuitium perinde sonare atq; cōuocia: quasi pluriū cōeuntes voces ad maledicta in vnum iactanda: sicuti. 4. Reg. 2. de puorum vociferatione legitur aduersus Eliseum inclamantium, Ascende Calue: forsitan non multum ad rem pertinet. Nō enim, con in hoc nomine tam concursum significat pluriū, quàm vehemētiam: sicuti in, conficio. Et crediderim ex, vitium, componi: cōuitiari enim nihil aliud est, quàm vitijs alterū cōspingere. Nisi dicatur à conuitando: vt libr. 6. ait Valla. Nam quæ cōuitijs profcindiū, procul à nostro cōturbernio vitamus: quasi illum à nobis per contēptū abigentes. Hæc autē ad grāmaticos attinent. Improprie verò aliam peculiariter speciem cōuitij significat: nempe cū quis alteri beneficiū obijcitur quòd à se receperat: secundū illud Eccl. 20. Exigua dabit, & multa improperebit. Et apud Comicū: Isthec cōmemoratio quasi ex Terentius. probatio est immemoris beneficii, Sed hec tamen receptissimo vsu promiscuè vsurpatur. Quæstioncula autem scholastica se hic lectori fortè offerret, vtrum omnes hi atque alij cōtumeliarū modi eiusdem sint speciei: an verò specie differant, sicut & ipsa probra differunt quæ quis in alterum iacit. Cre

Ad tertium discrimen illud designari solitum inter contumeliam, conuitium, & improprium.

Cicero.

Valla.

Quæstioncula.

diderim cū Caetano omnes esse eiusdē species. Nam contumelia species est specialissima, vt puta quę vnū habet honorem pro obiecto, quem ab eo auferit qui per vim patitur inuoluntariū: ab vna enim ratione for mali obiecti vnica species constituitur. Nichilominus augeri tantum potest contumelia grauitas, vt eius expressio de necessitate sit cōfessionis. Vt si quę hæreticum, aut traditorem, aut quid simile appelles, id ipsum est confessione explicandum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum contumelia, & generaliter conuitiū, sit genere suo peccatum mortale.

Contumelia in verbis vt dictum est consistat, quæ genere suo non videntur tam enormē habere læsionē: meritō quęritur vtrū perinde atq; homicidiū, & furtū, & adulterium, sit etiam genere suo mortalis culpa. Arguitur enim à parte negatiua. Nul lum mortale crimē esse potest virtutis officium: conuitari autē est actus virtutis eutra

Primum ar gumentum.

Philosophus

Secundū dū.

Paulus.

Tertius.

Quartū.

Grego.

peccata quæ in factō consistunt, atq; ea quæ in verbis posita sunt. In illis nanq; peccatis genus ex solo obiecto perpenditur: in verbis autem non nisi ex adiuncta similitudine. Quare hic genere suo, non id tantum sonat quod est ex obiecto: sicut in furto & in homicidio, sed etiam ex intentione. Et ratio est, quod cum verba re ipsa non offendant sicut facta, sed significatione significatio autem ex intentione fiat aliquid ex primendi: non censetur formaliter cōtumelia nisi quę ex animo conuitiandi procedit, vel ex crassa ignorantia & negligentia aduertendi quod dicis. Probatur ergo conclusio. Illud peccatum est mortale quod est contra charitatem: charitas vero per quodcūq; peccatum tollitur per quod pax perturbatur & amicitia: tale autem est cōtumelia: ergo est peccatum mortale. Probatur postrema hæc præmissa. Honor est inter bona humana præstantius, quàm exteriora: secundū illud, Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multa. Et cum honor sit positum in excellentia potissimum virtutis, meritō pluris mortales faciunt honorē q̄ alia externa bona. Quin verò elegantes homines illis omnibus vt medijs vtuntur ad cōparandos honores, illorūq; bonorum dispendio illos sustētant. Est ergo cōtumelia ex genere suo grauius peccatum, q̄ furtum & rapina. Maluit enim homines alijs priuari bonis: quàm cōtemptui haberi: quāuis tanta esse possit quā sitas furti, vt grauitatē exuperet cōtumelia. ¶ Secunda conclusio. Iactatio cōuitiij & probri quæ sit præter intentionē contumelian di, pensanda est quandoq; ex intentione proferentis, quandoq; verò ex rei quantitate, & quandoq; ex defectu cautelæ quæ adhibenda est. Vnde in triplici esse potest gradus: nempe vt sit quandoq; virtus, quandoq; venialis culpa, & nōn quāquam mortalis. Probatur. Cū vel pater, vel prælatus, vel ma-

De Iustitia & Iure.

reducitur, secundū aliud Prouerbio. 20. Omnes stulti miscentur contumelijs. ¶ Contra rium est, q̄ nihil æternam commere tur pœnam nisi mortale sit crimē: conuitiator autem infernali pœna dignus est secundū illud Mattha. 5. Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis.

D quaestione tribus facillimis conclusionibus respondetur. Prima est. Contumelia genere suo peccatum est mortale: idq; atrocius quàm furtum & rapina. Hic autem animaduertendum discrimen est inter peccata quæ in factō consistunt, atq; ea quæ in verbis posita sunt. In illis nanq; peccatis genus ex solo obiecto perpenditur: in verbis autem non nisi ex adiuncta similitudine. Quare hic genere suo, non id tantum sonat quod est ex obiecto: sicut in furto & in homicidio, sed etiam ex intentione. Et ratio est, quod cum verba re ipsa non offendant sicut facta, sed significatione significatio autem ex intentione fiat aliquid ex primendi: non censetur formaliter cōtumelia nisi quę ex animo conuitiandi procedit, vel ex crassa ignorantia & negligentia aduertendi quod dicis. Probatur ergo conclusio. Illud peccatum est mortale quod est contra charitatem: charitas vero per quodcūq; peccatum tollitur per quod pax perturbatur & amicitia: tale autem est cōtumelia: ergo est peccatum mortale. Probatur postrema hæc præmissa. Honor est inter bona humana præstantius, quàm exteriora: secundū illud, Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multa. Et cum honor sit positum in excellentia potissimum virtutis, meritō pluris mortales faciunt honorē q̄ alia externa bona. Quin verò elegantes homines illis omnibus vt medijs vtuntur ad cōparandos honores, illorūq; bonorum dispendio illos sustētant. Est ergo cōtumelia ex genere suo grauius peccatum, q̄ furtum & rapina. Maluit enim homines alijs priuari bonis: quàm cōtemptui haberi: quāuis tanta esse possit quā sitas furti, vt grauitatē exuperet cōtumelia. ¶ Secunda conclusio. Iactatio cōuitiij & probri quæ sit præter intentionē contumelian di, pensanda est quandoq; ex intentione proferentis, quandoq; verò ex rei quantitate, & quandoq; ex defectu cautelæ quæ adhibenda est. Vnde in triplici esse potest gradus: nempe vt sit quandoq; virtus, quandoq; venialis culpa, & nōn quāquam mortalis. Probatur. Cū vel pater, vel prælatus, vel ma-

Primo conclusio. Inter peccata quæ in factō consistunt, atq; ea quæ in verbis posita sunt.

Probatur ergo conclusio.

Secundū conclusio.

Probatur.

Libri Quinti.

ior natu corripiedo probo aliquo vtitur aduersus inferiorem, si moderamine vtatur, officium præstat. Dum autem quis conuitiandū graue per iracundiam euomit, mortale est. Vbi verò nonnullus est cautelæ defectus, plurimum cōsuevit esse veniale. Vt scilicet inter mulierculas contingit & homines infimæ classis, qui inuicem se conuitijs conspurgunt, vt in buccam veniunt, quibus parum solet adhiberi fidei. At verò cū tantum semper fuerint homines honoris tenaces, cōsultissimē cuiq; etiam prælatis, abstinentium est à conuitijs, quæ humanos animos amarulentius q̄ corporalia vulnera exulcerant. Atque adeo præparū solent ad cor reptionem conferre. Facillimæ sunt conclusiones: neq; vt illis amplius immoremur opus est. ¶ Tertia conclusio. Cōtumelia suo pte ingenio nascitur ex ira, vt Grego. ait loco citato. Non quod sola superbia vel odiū quo quis alterum contemnit non quandoque sufficiat ad contumeliam: sed quod vitium inde censetur originem ducere, vnde plurimum oriri consuevit: contumelia verò ex ira plurimum nascitur: eò quod maxime habet connexionem ad eius finem. Ira nanq; finis est vindictæ atque vltio: & nulla est præsentior cōpēdiosisiorq; via ad vltiscendum q̄ contumelia. Qui enim potēs non est vt re se vindicet, aut id nō audeat, statim in contumelias proflit, vt foeminarum ingenium testimonio est. Per hoc enim quod quis verbis alium pessundat, quadatenus animo satisfaciū facit.

Quarta conclusio.

Ad primum igitur respondetur.

Ad secundum.

Ad tertium.

Ad quartum.

Quæstio. IX.

verbum quod Diuus Thomas traustauit. 1. 2. quæ. 88. artic. 2. vbi docuit mendacium iocofum quod genere suo est veniale, posse ex fine fieri mortale: vt si referatur vel ad adulterium vel ad infamiam alterius: mortale autem ex genere, quod factō cōmittitur vt furtum, ad quęcunq; finem referatur, etiā fiat ad dandam elemosynam, est mortale. Itaq; sententia Diui Thomæ est, q̄ intentio finis, licet veniale pertrahere possit ad mortale, nō tamen mortale vsq; ad veniale extenuare. Haud tamen negandum est, quin quod genere suo est mortale, possit vel ex leuitate materia, vel ex surreptione fieri veniale. Contumelia verò, vt iam dictum est, quoniā significatione cōmittitur, quæ ex intentione procedit, licet sit genere suo mortalis, nihilominus potest ex ipsa intentione fieri venialis. Quin verò aliquando laudem habere virtutis. ¶ Ad quartum iam satisfactum est conclusione tertia. Est enim contumelia filia iræ: non autem superbia: nam peccatum quod ex alio nascitur, ad eundem debet ordinari finem: contumelia verò non ordinatur ad exaltationem, qui est finis superbiæ. Attamen superbia disponit ad contumeliā, nā qui elatus est, facillē alios spernit: & ideo ait Sapiens. Vbi superbia, ibi contumelia. Et rursus quæ cōtumeliæ furor rationē obnubilat, addit dicēs: Stulti miscētur cōtumelijs.

Intentio finis.

Ad 4. arg.

ARTICVLVS. III.

Vtrum debeat quisque contumelias æquantimter sustinere.

Postquā de illata contumelia dictum est, sequitur vt dicamus quomodo sit ferenda. Est enim argumentū q̄ id non sit virtus, qui enim pbra cōuitiāq; sustinet obloquens, audaciā, atq; petulantia eius fouet: quod re vera nullū est virtutis officium. ¶ Secundo arguitur. Plus se quisq; diligere tenetur q̄ alterum: atq; adeo honorē suum pluris pendere quàm alienum: nemo autem ferre debet vt se presente honori & famæ amici detrahatur: secundū illud Prouerb. 26. Qui imponit stulto silentium, iras mitigat: ergo nullus sua ipsius probra sustinere debet. ¶ Tertio. Nemini licet sese priuatim vindicare: qui autem æquo animo spumā contumeliosū sustinet, sese de illo vindicat: quatenus eū spernere profitetur: secundū illud Chrysolto. super Matth. Si vindicari vis, file: & funestam

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

illi dedisti plagam: ergo id non licet. ¶ In cō-
trarium est illud Psalm. Qui inquirebāt ma-
la mihi, locuti sunt vanitates. Et subdit: Ego
autem tanq̄ sordus nō audiebā, & tanquam
mutus non aperies os suam.

Conclusio. Ad quæstionē duabus receptissimis con-
clusionibus respondetur. Prior. Vnuf-
quisque tenetur animam cōtumelijs feren-
dis habere paratū, vbi cūq; fuerit expediens:

Probatio. non tamē eas semper ferre. Probatur vtraq;
cōclusiōis pars. Patiētia, vt in his q̄ cōtra nos
fiūt, sic & in his, q̄ cōtra nos maledicūtur ne-
cessaria est: in his autē q̄ cōtra nos fiunt tātū
est necessaria in animi pręparatione, secun-
dū expositionē Augul. super illud Matt. 7.

Augul. Si quis te percussit in vna maxilla, præbe
illi & alteram: pręparatio autem animi cūm
affirmatio uo pręcepto iubeatur, nō obligat
pro quocūq; tēpore: sed pro illo articulo
quo id ratio exegerit: ergo & animū debe-
mus habere paratum, & tamen non semper
re ipsa tenetur contumelias taciti ferre; id
quod ipsius redemptoris exēplo edocti su-
mus. Nam & à percussente se rationem ro-
gant dicens, Ioannis. 18. Quid me cædis? qđ
nō nullam reprehensionis effigiem præ se fe-
rebat. ¶ Posterior conclusio. Quandoq; o-
portet illatam contumeliam repellere. Pro-
batur duplici ex capite. Primò quidem pro-
pter bonum eius qui contumeliosus est: nēpe
vt tumētis eius animi insolentia reprimatur,
nē illis iniurijs assuescat: secundum illud
Prouerb. 26. citatum: & secundum aliud
ibidem. Responde stulto iuxta stultitiā suā,
nē sibi sapiens videatur. Secūdo propter alio-
rum bonum, tam circumstantium quā
absentium, qui cōtumelijs affectum nōnun-
quam solēt minoris reputare: atq; adeo eius
doctrina & monitis minus inde proficeret.
Vnde Grego. super Ezech. homil. 9. Hi quo-
rum vita in exemplo imitationis est posita,
debet si possunt detrahentū verba compe-
scere: nē eorum prędicationē non audiant
qui audire poterāt: & ita in prauis moribus
remanentes, bene viuere cōtemnant. ¶ Hic
primū omnium arbitror apud D. Tho.
animaduertendum esse quod lib. proximo.
q. 6. verum iudicauimus: nempe licere cui-
que, saltem priuato, famæ suæ læsionem in
famatōri remittere. Nam si eis qui honorem
nostrū contumelijs denigrant, resistere non
tenemur, nō est cur semper teneamur splen-
dorem famæ nostrę alia via sustinere quā
officijs virtutum vacando. ¶ Hoc autem so-

**Vltima con-
clusio.
et cō conclusio.**

**Priuat⁹ quis
que pōt læ-
sionem fa-
mæ illatam
remittere.**

lenne membrum prioris conclusionis, vide-
licet q̄ tenemur animos habere paratos ad
ferendas cōtumelias, vbi id ratio tulerit, nō
nihil explicacionis desiderat. Et primo quæ-
ritur, vtrum pręceptum sit habere semper
voluntatē, hoc est actuale propositū feren-
di iniurias inferendas pro loco & tempore.
Nam preparatio talem actum significare vi-
detur. Respondetur id non esse necessariū:
nam pręcepta affirmatiua sicut nō obligat
pro quolibet tempore ad externa opera, ita
neq; ad intimos actus: sed satis est non habe-
re propositum cōtrarium: atq; in genere p-
posuisse seruare mandata: nā illic virtute in-
cluditur hoc propositum. Et est animadu-
ertendum huiusmodi pręparationem non so-
lum esse necessariam ad nō vindicandas au-
toritate priuata illatas iniurias: nam id certif-
simum est nemini licere, vt supra dictū est,
sed ad non resistendum vbi resistentia sine
graui scandalo & ingenti detrimento fieri ne-
quit: & vbi ratio fidei & boni publici susti-
nentiam exegerit. Quare qui in animo gerit
de quacūq; contumelia se vindicatum ire,
& cuiuscūq; citra delectum obliturum, in
statu est perditionis. Attamen citra illos casus
quos quisq; potest & priuatiū cū virtutis mo-
deramine resistere, & per publicā potestatem
iuris ordine vindicare se. ¶ Quæritur autem an
citra casus necessitatis, dum quis possit resi-
stere consiliū semper sit non resistere: appa-
tet enim id esse cōsiliū cū sit misericordię
opus. Sed ad hoc iā posteriori cōclusionione ne-
ganter responsum est. Vtrumq; enim simul
consulti sapiens: scilicet & nē respōdeamus
stulto iuxta stultitiā suā, nē efficiamur ei
similes: & rursus vt respōdeamus ei nē videatur
sibi sapiens. Quapropter prudentię per-
pendiculo librandum est quando contume-
lianti nobis respondere oporteat: quādo ve-
rò minime. Est enim ei respondendum quā-
do ratio correptionis fraternæ id decere nō
strauerit: tunc enim pręceptum charitatis
est animum eius sedare, eumque sui furoris
& stultitię admonere. Sed enim maior cura
nobis adhibenda est nostris: nē scilicet al-
terius furor nostrum excitet: & qui cōpescere
alium deberemus, simili nos impetu fer-
uentes eum potius iritemus. Leuiter ergo
admonere eum debemus ostendendo absq;
causā & ratione concitari. Exemplo nimirū
Christi, qui tantū dixit: Cur me cædis? hoc
est nullam habebas cædendi causam. Quan-
do verò cōtumelię cōtra honorē fidei & re-
ligionis

QVÆSTIO DECIMA
De detractioe.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 73.

ARTICVLVS. I.

Vtrum detractio sit denigratio alienæ famæ
per occulta verba.

DOST cōtumeliam qua de
rogatur honori, sequitur de
detractioe per quā famæ
detrahitur. Et primò circa
eius quidditatem queritur,
vtrū sit denigratio alienę fa-
mæ per occulta verba. Arguitur enī à parte
negatiua. Occultum & manifestū circūstā-
tiæ sunt non constituentes morum species:
in definitione autem id tantū poni debet
quod ad speciem pertinet: ergo nō est quòd
in definitione detractioe ponatur occulta
tionis differentia. ¶ Secundo arguitur. Fama
est publica illustriq; notitia, ergo per id qđ
occultum est non denigratur. Quare detra-
ctio quæ fit per occulta verba non est famę
cōtraria. ¶ Tertio. Detractio idem est quòd
subtractio & demptio ex aliquo toto: cōtin-
git autem famā denigrari nihil veritatis sub-
trahendo, sed occulta propalando crimina:
ergo non idem est detractio quòd famæ de-
nigratio. ¶ In contrariū est illud Ecclesi. 10.
Si mordeat serpens in silentio, nihil eo mi-
nus habet qui occultè detrahit: ergo occultè
mordere alienam famā est illi detrahere.

**Argum. 1.
à parte ne-
gatiua.**

Argum. 2.

Argum. 3.

AD quæstionem vnica sufficit conclusio
quæ ex superiori quæstione palām cō-
sequitur. Detractio est occulta denigratio
alienæ famæ. Conclusio iam ex superiori-
bus ostensa est. Enimvero sicuti factio noc-
ceri alicui bifariam solitum est, vt in furto
& rapina ostendebamus: nempe aut per ma-
nifestam vim, aut per subdolam læsionē ita
etiā & verbo vsu venit. Nam manifestè quis
alteri per contumeliā nocet: occultè autem,
per detractioem. Qui autē in alterius con-
spectu manifestis verbis in eum inuehit, par-
uipendere eum se p̄tetur: quapropter ho-
norem eius, vt diximus, ex professio lædit.
Qua ratione contumeliam diximus honori
aduersari. At verò qui in angulis absens ad-
uersus quēpiam obmurmurat, non tam vili-
pendere eum q̄ vereri se ostendit. Ob idque
nihil contra eius honorem obmolitur, sed
contra famam: puta contra bonam existi-

**Vnica con-
clusio.
Probatio.**

Paulus.

Quæstio.

Postrema
conclusio.

Paulus.

Heuistic.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Chrysost.

mationē ab alijs de illo habitam, quā per contrariā opinionem, vel obnubilat, vel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud quā alienae famae denigratio per occulta verba. Ex quo clarescit differentia illae supra positae inter contumeliā & detractioē, tū quā tum ad modū, q. scilicet manifesta sit, hęc verō occulta tum quantū ad obiectū, q. illa scilicet honoris, hęc verō famae contraria est.

Ad. 1. arg.

Nihil est quod hīc amplius immoremur, sed est solutio primi argumēti adnotāda. Differunt enim contumelia & detractio specificā differentia, non tantū ratione obiectorum materialium, puta honoris & famae: vt multi etiā discipulorū D. Thom. arbitrantur: sed ratione formali, proximatorū, puta ob rationē diuersam inuoluntarij: sicuti dixim⁹ de furto & rapina. Nam etsi tā raptor q̄ fur alienum capiant, tamen in furto patitur hominū inuoluntariū per ignorantia: in rapina verō, per vim: quae secundum Arist. diuersae sunt causae inuoluntarij. Pari ergo modo qui per acceptam contumeliā iacturam facit honoris, patitur inuoluntariū per vim: qui aut detrimentum accipit famae per detractioē, patitur inuoluntariū per ignorantia. Respondeatur ergo ad argumentū, q. etsi occultū & manifestum absolute non varient speciem, vt in eo patet qui mentitur vel occulte vel manifeste: tamē quando per hęc variatur ratio inuoluntarij, species subindē mutantur.

Ad. 2. arg.

Ad secundū respondetur q. detractor dicitur occulte obloqui, non simpliciter, sed clam illo qui infamatur: ad differentia contumeliosi. Nihilominus loquitur coram alijs quibus bonā auferit existimationē quam de alio habebant. Itaq; differentia inter detractioē & contumeliā non consistit in hoc q. coram pluribus aut paucioribus fiat: sed in hoc q. fiat corā ipso qui leditur, aut clā ipso.

Ad. 3. arg.

Ad tertiū deniq; respondetur q. detractio nō dicitur respectu veritatis, puta q. ei quippiā subtrahatur, sed respectu famae quae semper minuitur. In quod octo modis contingit: quatuor nimirū directe, quatuorq. indirecte. Directe quidē primo modo quādo falsum imponitur. Atq; hic est omnia pessim⁹. Secūdo quando vitium quis alienū suis verbis exaugeret: qui quidē stylus pestifer est, & blateronibus ac maledicis familiaris. Tertiū, quā occultum reuelatur. Qua quidē peste illi re publicam inficiūt, qui auiditate noua docendi, nihil sciunt se continere secretis: sed rimarum pleni omnia profundunt. Quarto,

Octo modis fame splendor minuitur.

quando id quod bonum est ostendere quis conmittitur ex mala intentione profectum. Nam etsi hoc ad temeritatem quoque iudicij spectet, nihil tamen obstat quin vnū peccatum in duabus sit malitiae speciebus. Vnde quando quis id facit ad denigandū alijs existimationē, infamator est: quatenus insinuat se aliunde intentione hominis nosse prauas: vnde bona eius opinio obscurecit. Indirecte autē ille quoq; est infamator qui aliena bona, vel negat, vel ex liuore reticet, vbi popalare debet. Dum enim me praesente sermo de illo inquitur bonus, quae constat me optime nouisse, & silico, silentiū meum indicium quoddam est illum nō esse tantae laudis dignum: quod est genus infamiae. Et tertiū id quoq; contingit, quando quis diminituit aliena merita, & deniq; quarto cū maligne quis alium laudat: quae quidē varietates, infamiae: modus est non infimus. Vnde Faori nus apud Gelliu: Turpius, inquit, est exigne atq; frigide laudare, q. insectanter grauiter quae vituperare: quonia qui maledicit, quanto id acerbius facit, tanto magis pro iniquo inimicoq; ducitur: tantoq; minus fide caput. Sed qui infancidit ieiuncq; laudat, a causa ipsa destituit videtur. Nam amicus creditur eius quem laudare vult, sed nihil posse reperire quod in laudibus ponat. Quod si quis, sicuti de cōtumelia interroget, an modi isti diffamandi specie differant, quod apparet ex formarum varietate: Respondetur eodem modo omnes esse eiusdem speciei. Est enim detractio, vt reor, species specialissima: vt pote cuius obiectum sit infamia, modusque in iustitia sit iniuriam inferre quam aliter per ignorantiam patitur: sicut in contumelia accipitur per vim. Tamen si vt de cōtumelia dictū est, tā ingens possit esse infamia, vt esset de necessitate confessionis. Qui enim de haeresi, aut de incestu, aut de alio deformi peccato ciuem infamauit, non satis peccatum suum explicat, nisi vitium exprimat cuius notam alteri inuisit.

ARTICVLVS II.

Utrum detractio genere suo sit peccatum mortale.

Quemadmodū de cōtumelia, sic & de detractioe queritur, an sit genere suo mortale crimen. Arguitur enim a parte negatiua Peccatum alienum quod occultum est, aut per

per correptionem fraternam, aut per accusationē detegere, est detractio: quippe qua aliena fama denigratur: & tamen illud est officium: ergo detractio genere suo nō est peccatum. Secūdo, nullū vitium qd̄ toti mortali generi cōmune est, censendū est mortale: nā a peccato mortali, p̄cipue inter Christianos multi sunt qui abstinēt: sed venialia sunt qui bus nemo citra mēdaciū asserere potest nō habere: hoc autē specialiter vitio totū genus humanū periclitatur: vt habet glossa super illud Prouer. 24. Cū detractoribus non cōmisceris: ergo non est genere suo mortale. Tertiū, Aug. in hom. de igne purgatorio minoribus peccatis annumerat qn̄ cū omni facilitate & temeritate maledicimus: ergo detractio nō est, nisi veniale peccatum. In cōtrariū autē est quod Paul. ad Rom. 1. vnā cōponit detractores ac Deo odibiles: cuius causam subdit glossa, nē detractio, eō quod consistit in verbis, leue quid putetur.

Argum. 2.

Glossa.

Argum. 3.

Argum.

Tabula.

Cōclusio.

Ad cōclusio.

Quaestio.

Solutio.

Cōclusio.

Cōclusio.

Ad quaestioē quatuor cōclusionibus respōdet. Prima. Detractio genere suo est peccatum mortale. Probatur praesupposito eodē notamine quod de contumelia declarauimus: nepe q. cū detractio sit peccatū in verbis, quae sola significatione nocēt, nō solo obiecto sed ex intentione significandi perfitur: quare ille p̄prie dicitur detractor q. ex intentione vel crassissima negligentia rumorem hoīs absentia disseminat, cuius famam obsecrat. Et dicitur quis ex intēctione facere, non solū qn̄ directē id animo proponit, verum & quādo animaduertit quid dicit, & sine legitima causa nihilominus verbū effluit. Hoc ergo supposito probatur conclusio, vt similes demonstrari cōsuecunt. Illud vitium est cōtra charitatē atq; adeo mortale, quo in re magni momēti proximus laeditur: nam inde pax conturbatur: talē autem est detractio: quippe qua fama obnubilatur, quae merito maiori habet pretio, quā exteriora bona. secundū illud Eccles. 4. 1. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quā mille thesauri boni & pretiosi. Secūda cōclusio. Quādo qs verba aliqua profert, licēt sint famae detractoria: tamē id nō intēdit, sed quippiā aliud, prolatio illa nō per se proprie censetur detractio, quod aiūt, formaliter: sed quasi per accidens. Conclusio hęc sequitur ex praecedenti. Nam cū intentio significandi sit detractiois natia, vbi illa abest, deest detractiois forma. Tertia cōclusio. In tali casu quo scilicet ini

qua intentio non adest, si bono animo cordatoq; zelo, & vbi oportet circumspecte ob locutio illa fiat, virtus est: si autē ex animi leuitate loquēdive libidine ore labatur, in summa propter aliquam causam uon necessariā fiat, peccatū est plurimum veniale. Nisi forte verbum adeo sit acerbum, vt sua ipsius ratione secū afferat mortalem culpā. Nā tunc adeo requiritur prudens cautela, vt quāuis negligentia loquēdi, nisi subitus sit motus mortale sit crimen. Et maxime inquit S. Thomas. in his quae pertinent ad honestatem vitae. Vt si quis alium de haeresi, aut de quouis alio crimine notet: praecipue carnis: quae licēt sint, vt ait Gregorius, minoris culpa: sunt autē maioris infamiae. Quare superuacanea videtur Caietani disputatio ad quiddam Thomam, vbi ait. Hoc ex ipso genere verborum habere rationem peccati mortalis: vtrū scilicet referatur ad id quod est dicere verba contra honestatem alterius, an ad ipsum asseritum: vt sit sensus quod quoties quis asserit de aliquo peccatū mortale, asseritio ipsa sit peccatum mortale, propterea q. id quod de alio asseritur est mortale. Manifestum enim est priorem esse sensum S. Thom. non enim vult quoties affirmo alium peccasse mortali ter, pariter me delinquere. Nam quando id non profertur ex intentione, iam dixerat non esse mortale. Sed vult dicere q. quādo verbum a me prolatum est nimis graue, ipsa prolatio de se est mortalis, licēt nō fiat ex intentione, propter incircumspectionem.

Gregorius. Superuacanea Caietani disputatio.

Sensu S. Th.

Cōclusio.

Sua Caiet.

Repletur.

Quarta conclusio. Quicūq; alteri famam iniquē sustulit, tenetur ei ad restitutionem, illo ordine & modo qui lib. 4. quest. 6. latissime expositi sunt. Multa hic dicenda fuissent nisi eodem lib. & quest. fuissent a nobis pertractata. Nihilominus quia hic committentes D. Thom. nonnulla solent adnotare, recollere aliqua est operepretium. Haud enim Dominus Caieta. in praesentiarum infamiam reputat mortalem, cum quis occultum alienum crimen vni cordato viro secretō detegit, apud quem ita celabitur ac si muoto dictum esset. Quod ego profectō, salua eius pace, probare omnino non possum. Quin verō malle crimē metum notū esse tribus aut quatuor, quā vnī grauissimo vicinā sero. Nam quāuis ex vna parte praesentis periculum imminet ab illis euulgatū iri, quā ab isto tamē ex altera pluris ego aestimo in bona esse existimatione apud illū grauissimū

quam plures alios minoris autoritatis. Quare infamia non est solum accipienda hic in rigore iuris quando est apud plures: verum & secundum rei naturam. Quocirca pessime ac nocentissimè illi faciunt, qui, nisi virgens sit causa corrigendi fratrem, vel vni quantū uis prudētī viro occultum alienum crimen reuelant. Nam etsi in suo id peccatore recōditum seruet, tamen alius apud ipsū magnū patitur honoris, ac famæ detrimentum.

¶ Illud autem quod idem Caieta. subdit, videlicet recensere peccatum alterius unde ille nullam contrahit infamiam, non esse infamiam, iam nos illic similiter confessi sumus.

Vt si iuuenū amores referas, de quibus ipsi se iactant. In quo autem Scoto subinde consentit, nempe q̄ qui non assertiue rumores feminat, sed relatiue, dicēdo se se hoc & illud audisse, non sit habendus infamator: profecto consentire ego non possem. Imò vt iam illic diximus, genus hoc est infamandi. Nam non possunt illi qui aliās non audierunt nō nouam cōcipere opinionem sinistram proximi. Quia utiq; ratione, vt illic notauimus, illo modo fama vires acquirit eūdo. ¶ Quod verò ibi tantū obiter tetigimus, examinā dum hic presius restat: nempe vtrum eum qui vno loco infamatus est liceat in alio, vbi bono fruitur nomine, infamare. Caiet. enim in opusc. l. 6. respōd. respō. 9. id astruit. Adrianius verò quodlib. l. 1. q. 1. negat. Et quidē ratio Caietani ea est prorsus, q̄ cum quis priuatus sit iure famæ, nullam ei iniuriam irrogat qui idem detegit alibi crimen, ob quod famam perdidit. Secus autem si aliud quod occultum est detegeretur. Ratio verò Adriani, contraria est: nempe q̄ licet alicubi quis infamia laboret, potest alibi illam habere illæfam: quare iniuria illi fit dum eadē nuda. Et confirmatur Adriani opinio. Quauis quis vitio sit publico infectus, siue ad mores pertinente siue ad naturā, nemini licet illud ei in facie expuere: ergo minus licebit illud de quo alibi infamatus est, hic disseminare.

¶ Hæc tamen discordia per distinctiōes est cōciliana. Bisariam enim quispiam potest alicubi labem infamæ contraxisse: videlicet aut publica autoritate & iudicio damnatus, aut priuatiu per viciniam, aut vrbein. Rursus dupliciter quis delinquere potest alterū infamando: scilicet, aut cōtra charitatem, aut contra iustitiam. His præhabitis dum quis prioris modo honore suo, & fama alicubi expoliatus est, nulla est iniustitia eum vtique

Alterū dicitur in quo Scoto consentit Rō in Caiet.

Questio. Opin. Caiet. Adrian.

Rō Caieta.

Rō Adria.

Cōfirmatio

Distinct. 1.

2. Distinctio.

Solutio propositæ conclusionis.

de eodē crimine infamare. Et ratio est: quia ille iure, publicoq; præconio in poenā multatus est sua fama, atque adeo cuiuscunq; facta est facultas scelus illud propalandi. Quare qui hominē hic infamat, ad nullā tenetur restitutionē. Nihilominus peccatū est contra charitatē: quin verò posset esse mortale eiusmodi damnatis hominibus sua rursus pudenda nudare. Tunc potissimū quando emēdati sunt, bonumq; nomē alibi recuperauerint. Nam bona fama q̄ maximè hominibus adiumento est ad virtutem; qua per dita exanimantur. Non tamen tale infamandi delictum ad restitutionem obligat. Atq; ad hoc facit tex. l. eum qui nocentem. ff. de iniur. vbi habetur, eum qui nocentem infamaui, nō esse bonum & æquum ob eā rem condēnari. Quādo verò quis posteriori modo extra ordinē iuris in vno loco iacturā fecit famæ, nō solum contra charitatē, verum cōtra iustitiā facit qui eundē alibi eadem in famia respergit: & ad restitutionē, eo quo fieri potest modo, tenetur. Quandoquidē iure non sit illa priuatus: nā propter rumores, etiā si priuatiu manifesti sint: nemo ius perdit honoris suæ ac famæ, si domiciliū mutet: sed reputatur ibi secretū esse delictū. Vnde ad Caietani argumētū atq; ad prius Adriani responsum putato. Ad posterius verò respondēt diuersam esse rationē cōtumeliæ & detractiōis. Nam per modū cōtumeliæ ne quaquā licet impropere alteri suū crimen aut naturale vitii etiā si naturale sit. ¶ Post hoc subsequitur dubitatio alia, vtrum eum qui falsis cōmentitijsq; virtutibus, seu moribus, seu intellectualibus, famā per vafritiē in republica comparauit, licitum sit diffamare. Apparet enim id esse virtutis officii, cum tales impostores republicam seducant. Ad hanc autē dubitationem, licet Adrianius loco citato absolute respōdeat id esse licitum, cum temperamento tamen & distinctiōne respondendum est. Quando enim eiusmodi sycophantæ suis imposturis perniciē reipublicæ offerunt, tunc non solum licet, verum expedit eorum crimina fallacijsq; reterege: vt si quis se optimum emētiretur medicum, aut theologum, qui populo essent pestiferi. Tunc em̄ docendus esset populus veritatē. Si autem sunt mulierculæ quæ foris sanctitatē præ se ferunt, quæ ratione elemosynis victitant, licet occulto aliquo crimine sint infectæ, neutiquā reipublicæ noxiæ, sed innocuē viuunt, non est cur debeant infamari. ¶ De

Ad arg. Caietani & Adriani.

Dubitatio.

Rō dubitatio Adriani.

Solutio de dubitationis proxime.

¶ De

De historicis aut dubitare merito quis poterit, an liceat illis hominū crimina ppetuæ memoriæ prodere. Ad quod cum grano etiam falsi respōdendū est. Primū, q̄ vbi non denarrant infamia peccata & turpia, sed bella, & homicidia, & alia quæ viris illustribus dedecora non sunt, nō est quod sint condēnandi. Mox quanq̄ aliqua turpia denarrent quæ nō sunt omninō secreta, non est illis vitio vertendū, sed officio potius tribuendum. Debent enim optima fide quæ ad rem pertinent pernarrare. Nihilominus vbi inuidia moti aut alto prauo affectu quæpiā alicuius vitij notat, nō sunt à peccato liberi. Tū potissimū dum generi alicui & pluri notā inturunt, quæ in perpetuā memoriā māsura est.

¶ Astrologos deniq; qui falsa sepe vitia hominibus imponūt, puta latrocinia, & alias turpitudines, nō dubiū est nō esse ferendos. Nā præterq̄ q̄ maxima pars eorū que sciūt, minima eorum est quæ ignorat quā ob res infinitis vtuntur mendacijs; neq; tanta fides est astris tribuenda, neque illa via permittendū est crimina explorare. Exstat quidē. l. itē apud Labeonē. vbi. si quis astrologus habebitur, vt si astrologus cōsultus fuere aliquē esse dixerit, qui nō erat, iniuriarum eum non agatur: subiungitur tamen constitutiōnis eum teneri: hoc est municipalibus legibus cōdemnari posse. Quocirca. C. de malef. l. nemo. cautum est, vt nemo aruspiceum aut mathematicum cōsultus. Porro ergo isti non solum tanquam impostores, verum tanquam publici infamatores, essent in vltimas cruce adigēdi. ¶ Celeberrimum hūc autem ac cognitū necessariū est, vtrum idem maius sit crimen seipsum quempiam infamare quam alium. Quod quidem in nostra Relectiōe de rat. teg. & deteg. sec. tractauimus & superius hic lib. 4. q. 2. & rursus. q. 6. in hunc locū reposuimus: quippe qui prius est eius. Et quidem Caiet. hic & in sua Sum. verbo Detractiō. In dubijs partē tenet affirmatiuā: quatuor nimirum asserens propositiones. Prima est. Quicumq; seipsum infamat, peccatum committit genere suo mortaliusq; grauius quam si alienā famā læderet. Secunda. Illud peccatum nō modò contra charitatē, verū cōtra iustitiā cōmittit: quæ est contra ecclesiā, & reipublicā cuius nostra fama est. Vt Aug. l. 1. q. 3. can. nō sunt audiēdi, videtur dicere. Tertio. Nemo ab huiusmodi peccato excusatur: quis metu mortis id faciat. Quarto. Quicumq; se infamat, ad resti-

Dubitatio hi peritogra phia.

Item de astrologis.

Questio de similia.

Opin. Caiet.

Prima propositio Caiet. Secunda.

Argum. Tertio.

Quarto.

tutionē tenetur. Fundamentū opinionis huius est quod perinde cēset de hominis fama, atq; de eius vita: vt ficut vitæ non habemus dominium, ita neq; nostræ habemus famæ. ¶ At quis non sim nescius hanc vulgo opinionē veridicā existimari, eius tamē fundamenti demonstratio adhuc semper desiderat: quia nusq̄ probatur. Nā etsi à Sapiente admonemur curā habere de bono nomine, nulla tenus tamē inde fit cōsequens, vt non simus famæ nostræ domini. Quoniā & bonorū exteriorū tenemur habere nōnullā curā, quorum tamē dñio fungimur. Igitur vt præsentati disputatiōni via & ordine satisficiamus, contrarium fundamentū censemus verū: videlicet vnunquēlibet suæ famæ habere dominium. Id qd præcedenti lib. q. 2. quatenus materia fert moralis, demonstrasse me arbitror. Ex quo utiq; fundamentū postmodū. q. 6. eliziuimus, in arbitrio esse cuiusq; priuati restitutionē suæ famæ remittere. His ergo, vt illic ostensis, hic suppositis. Primum assertū in præsentiarum sit hoc. Hominem seipsum absq; causa infamare, peccatum est: tamen neq; contra iustitiā, neq; genero suo mortale. Quod enim sit peccatum, patet, quia est præter charitatem. Tenemur enim nos nostrisq; bona diligere: & fama bonum nostrū est: quare à Sapiente curā boni nominis habere iubemur: quæ pretiosius est diuitijs multis. Quapropter qui sine causa se infamat, indignus est suæ famæ: quæ quidem prodigalitas peccatū est. Quod autē non sit cōtra iustitiam patet: nā id maximè esset, q̄ nō sumus dñi famæ: sed sicut vita nostra, sic fama reipublicæ est: cui eam dispēdendo iniuriū sumus. Hoc autē loco citato latè monstrauimus esse falsum cōtrariūq; argumēta diluimus, inferētes perinde nos habere honoris famæq; dominium vt bonorū exteriorum, atque adeo nemini illum iniuriam irrogare, qui suæ famæ prodigus est: neq; ad vllam restitutionē teneri, quoniā sibi ipsi nemo ad restitutionē tenetur. Atq; hinc fit rursus non esse genere suo peccatū mortale: & idcirco diximus esse, nō cōtra, sed præter charitatem: quoniam præcepto charitatis nō vsq; adeo hæc bona tenemur diligere, vt illa negligere sit mortale delictum. Quin verò, vt illic inter alia dicebamus, Christus redemptor noster non sic nos instituit, vt honores ac famam, primos scilicet accubitus: & honorū splendores tantum faceremus. Imò admonemur infamiā patienter tolerare: vt Grego. sup. Ezechiel. homil. 9.

Fundamentū Caietani.

Fundamentū Caiet. falsū.

Prima assertio auctoris.

Probatio p̄ straq; assertiōnis.

uis alterum in peccatum inducere maiorem prae se ferat ex obiecto gravitatem, quam si illum occideres, tamē quia talis inductio nō est coactio, nō tam enormiter peccas, quam si temporali morte illum interimeres. Ratio est quae lib. 4. q. 6. vbi sumus aduersus eos qui putabāt grauius esse animam proximi per occasionem occidere, q̄ illā corpori eximere. Restant ergo duo bonorum genera quae quis alteri inuito vi aut fraude potes eripere: illorum autem praestantius est bonū corporis, puta vita exterioribus bonis quae primum est omnium fundamentum; sit ergo vt homicidiū crimē sit genere suo omnium atrocissimum, quae in proximum committuntur. ¶ Secunda conclusio. Detractio secundum genus suum est maius peccatum q̄ furtum, minus autem quam homicidium & adulterium. Patet ex dictis: quoniam fama egregius est bonum quam exterior substantia; inferius autem quam vita, quae per homicidium tollitur, & per adulterium in futura prole laeditur: nam per se loquēdo filius qui incerto nascitur parente, educari nequit commode. Ex quo fit & fornicationem simplicem eadem ratione, vt. q. 3. contra Mar. de Mag. constituimus, grauius esse culpae quam furtum. Et secundo sequitur, contumeliam peiorem esse etiam furto: nam est detractio ne propter violentiā, & contemptum acrior.

Secunda conclusio.

Rō cōclnsi.

Tertia conclusio.

¶ Tertia conclusio. His nō obstantibus quae per se rebus conueniunt, potest accidētariē peccati grauitas aliūde, tum augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberatē malum per petrat, grauius peccat, quam qui ex infirmitate aut ignoratiōe illud admittit. Quae utiq; ratione peccata quae intra verba cōtinētur eō quod linguae velocitate expūntur, aut leuiter ore decidunt, leuiora ceteris paribus reputantur. Quae utiq; ratione paulo antē asserbamus peccata quae in facto cōsistunt, grauiora esse q̄ verbalia. Intellegitur enim si rationē verbi cum ratione facti conferas. Nā ex parte obiecti asserūt peculiariter est in secunda conclusione, detractiōe qua fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo bona eripiuntur externa. Haec autē semper intelligenda sunt in specie: nam in indiuiduo potest esse furtū peius q̄ detractio: & detractio peior homicidio: vt si quis Deo aut eius fidei detrahat quod ad blasphemiam attinet.

Ad. 1. arg.

¶ Ad primū igitur argumētū per hoc posstrēmū verbū respondetur. Nā qui Christo detrahūt i suā obmurmurantes fidē,

atq; adeo obstātes, quo minus qui credituri erāt illā suscipiāt, in eius diuinitatē blasphemii sunt, atque adeo quadantenus enormius peccāt: q̄ qui carnē eius vita in tēpus priuarūt. Nā illā vitā gratia cōfirmādē fidei assūpsit. ¶ Inter soluendū argumētū secundum definit S. Tho. Contumeliā peiorem esse de tractione: licet facilius repellat propter maiorem contemptum & violentiā: sicuti rapina peior est furto. ¶ Cōtra hoc autem quis forsā arguat. Fama excellētius bonum est honore: ergo detractio peior est contumelia: quia nocētior. Reperias qui nesciētes hoc argumētū ad mentē Tho. diluere, negēt famā egregiō esse bonū honorem. Imō cum audiat Tho. asserētē contumeliā esse peiorem, inferūt honore p̄eminere famae. Cum tamē re vera cōtra steterit veritas. Obiecta em̄ ppria & formalia cōtumeliā & detractiōis, vt supra diximus, nō sunt honor & fama: sed ratioēs inuolūtarij. Et inde colligitur cōtumeliā esse acerbiorē, nēpē quia per eā quis patitur inuoluntariū vi, & per detractiōem non nisi ignoratiā. Huic tamē decisioni minimē dissonat quo minus fama cumulatius sit bonū atq; illustrius q̄ honor. Pretiosior enim est bona existimatio q̄ populus de tua habet probitate, q̄ honor, puta reuerentia quae saepe mendaciter exhibetur, & vafre, neq; semper propter virtutē, sed quandoq; propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, nō quidē honori, sed bono nomini, quo fama intelligitur, tres ascripsit praeminētes qualitates. Primū quātum ad pretiū, quod bonum nomen sit inelius q̄ diuitiū multae. Pro verb. 2. 2. Secundō quātum ad suauitatē & loci dilationem, q̄ sit pretiosius q̄ vnguenta, odore suo oblectantia. Ecclesiasti. 7. Et tertio quātum ad temporis diuturnitatem, q̄ diutius permaneat quam mille thesauri pretiosi & magni. Ecclesiasti. 4. 1.

¶ Sed & hoc rursus adnotandum: quod est propter contemptum contumelia sit genere suo & obiecto peior detractiōe, sciat nihilominus detractio mille in cōmodis, ac peius. Obtenebrat enim in primis virtutū gloriā, quae illius coelestis representatio est. Mox facilius committitur pluresq; in sic quam cōtumelia. Nam cum in latebris fiat, impune atq; adeo passim & quacūq; nocte occasione loquendi obrepit: cum cōtumelia propter metum nō sit adeo in vsu. Dein de detractores ex insidijs pugnant, ob idq; quam difficilimē cauētur. Et maxime dum bilin-

lingues sint ac bifrontes: nēpē qui in facie mulcet, in auresq; incantant, sed in dorso laeter cōmordent. Quo quidē proditiōis genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis peccata cuncti securi pandant: sanguinē alijs exugūt, quē in aliorum aures euomant. Vnde Ecclesi. 28. Sufurro & bilinguus maledictus erit. ¶ Accedit huc, q̄ detractores non suas tantū animas perimunt, verum & cunctis apud quos sua senant scōmata eandē spiritalē mortem inferunt: quatenus eis odium eius ingenerant cui detrahunt, ac subinde pacem & amicitiam publicam, qua sydere nullo respública splendidius fulget, violant, & contenebrant. Dicuntur autem peculiariter detractores, vt reor homicidiae, vt in quadā epistola ait Clemēs, quae refertur de poenitētia. dist. 1. can. homicidium quod animā eius cuius famā denigrant, virtutibus priuare & nudare contendūt, quib⁹ spiritualiter viuūt. Et eodē fortē refertur verbum. 1. Ioā. 3. Qui odit fratrem suum, homicida est. Ad tertium conceditur, contumeliam, vt superiori articulo dictum est, ex ira nasci: vt pote q̄ ira correptus, vt. 2. Rhetor. au thor est Aristoteli in manifesto cupit vindictā, quā per contumeliā facilius adipiscitur. Et ideo detractio, quia non ad eiusmodi manifestam vindictā tendit, nō est irae filia, sed inuidiē. Detractor enim, quia liuore tabescit claritudinē alienarū virtutū cōspurare studet. Haud tamen consequitur, vt si inuidia peior sit quam ira, filia eius sit peior quam filia irae. Nam geniturae istae vitiorum iudicatur ratione conuersionis ad eundem finem: ad quem scilicet, & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attenditur ex parte auersionis. Et quia inuoluntarium per vim inferre, quam per fraudem, elongatior est auersio à charitate, contumelia est peior. ¶ Nihilominus & detractio hac inter alias macula sordet, quod ex inuidia nascitur, quae fordidissimum est vitium: quatenus ē regio ne maxime charitati opponitur. Charitas enim, vt ait Paul. non amulatur, nō agit per peram, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, cōgudet autem veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormissimum, naturae rerum repugnantissimum, vt de malo, quod abhorrendum est, gaudeat, de bono

verō, ac potissimum de alienis virtutibus quae amore sunt potissimum venerandae, contristetur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est qui inuidiam cauere possit: quando quidem omnes tenentur ad virtutum fastigia conuerti: & quo quisque altius euahitur, maiorem inuidiam liuidis concitat. Huius ergo hydrae sobolem sese detractores agnoscāt. ¶ Ad quartū igitur perinde conceditur, ingenium esse detractiōis mentem excecāre: nam cum vnusquisq; vt Proverb. 25. ait Sapiens, in sentētia letetur oris sui, qui detrahēre pergit, amare dicta sua incipit, maleq; de bono sentire, ac probos subinde odio habere: per quam viam mens excæcatur. Attamen cum & idem ipse effect⁹ alijs etiam vitij communis sit, vt gula, luxuria & ceteris: non inde arguitur omnium esse pessimam detractiōem.

Ad. 4. arg.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum audiens toleransq; detrahentem mortaliter peccet.

Propter perniciem detractiōis quarendum demū restat, vtrum qui detrahentes audiunt mortaliter peccent, nisi illis ora cōpescant. Arguitur enim contrā. Nemo plus alteri quam sibi tenetur. Laudi autem cuiusque apponitur si suos ferat detractores: secundum illud Gregorij supra citatum super Ezechielem homil. 9. Linguae detrahentiū sicut nostro studio non debemus excitare, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum cre scatur: ergo non est peccatum detractoribus aliorum non obistere.

1. Argumē.

Gregorius.

¶ Secundo. Ecclesi. 4. iubemur non contradicere verbo veritatis villo modo: vsu autem venire solet, vt qui detrahūt, à veritate nō recedat, ergo tunc non est virtus illi cōtradicare. ¶ Tertio. Id quod in aliorum vtilitatem credit, nemo prohibere debet: detractio autem crebrō in rem eorum est quibus detrahitur. Vnde Plus Pontifex. 6. quæst. 1. can. Oues. Nōnunquam, inquit, detractio aduersus bonum concitatur, vt quos vel domestica aduulatio vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet: ergo detrahētes reprimere non est officiū. ¶ In contrarium est Hieronym. vbi ait, Cauē linguam, aut aures habes priuētes, vt aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

Hieronym.

Ad

Prima con- clusio.

Ad questionem tribus conclusionibus re- spondetur. Prima. Quicumq; vel alium ad detrahendum inducit, vel detractio- ne ppter odium delectatur, nihilo minus q̄ detrahens peccat: quin verò quandoque ali- quanto plus. Probatur conclusio ex illo ad Rom. 1. Digni sunt morte, nō solū qui faci- unt, sed etiam qui facientibus consentiunt. Eiusmodi enim consensus bifariam contin- git: vno quidem modo directē, quando vel quis alterum ad peccatum inducit, vel ei pla- cet: & quidem qui isto modo cōsentit, omni no fit criminis particeps. Quin verò si indu- cit, eo grau⁹ peccat, quo in motore plus est culpe quam in moto: atq; adeo si letatur, for- tē potest & grauius peccare si odium cumu- latus habeat quā sit in detrahente. Ac de- istis intelligitur verbū Bernard. prope finē secundi lib. de consi. Detrahere, aut. detrahē- tem audire: quid horū damnabilius sit, nō fa- cilē dixerim. Secundo autē modo consenti- re quis dicitur indirectē: quia scilicet nō resi- sit. Hoc autem dupliciter cōtingit. Nā qui nō resistit, aut munere suo proprio, ac publi- co officio resistere tenetur: aut priuata per- sona est, cui id ex officio nō incūbit. ¶ Sit er- go secunda conclusio. In priuata persona de- tractionē aliorum nō repellere peccatū est: multo tamē minus quā in detrahēte, quod quidem plurimū esse solet veniale. Tertia cō- clusio. Quandoq; non resistere detrahenti: peccatum esse potest mortale, primū ī per- sona publica, puta in eo qui detrahēti præ- est. Secūdo ppter periculū quod ille qui au- dit, imminere ex detractioe videt. Ac tertio si quis ob solū timorē humanū obijcere se detractori formidet. Conclusiones sunt Sāc. Tho. Et vnica ratione ambæ confirmantur. Iam em̄ suprà pluries monstratū est, vt quis sit indirectē causa alicuius mali, nō satis esse q̄ vitare illud possit, sed præterea exigī, q̄ teneatur. Teneri verò quempiam accidit, aut ex iustitia, aut duntaxat ex charitate. Priua- ta autem persona rigore iustitiæ nō tenetur malum proximi cauere, sed tātū ex chari- tate si absq; suo detrimento pōt. Et ideo nō est per se omnino charitati aduersum, à tali infamie detrimento proximum non libera- rare: vix tamē à veniali excusatur: vt in secū- da conclusione assertum est. Nam vbicūq; detractio oboritur, potest quis facili nego- tio vrbane, ac leniter detrahenti occurrere: atque adeo si id non faciat, negligere omni- nō censetur proximi famam. Attamen si de-

Probatio cō- clusionis.

Bernardus.

2. Cōclusio

3. Cōclusio

Sua tetur- traq; cōclu.

tractor ille vsq; adeo esset turgidus atq; in- tractabilis vt periculum ab illo immineret, quicumq; excusaretur, etiā à veniali. Hoc au- tem quā rarisimē vti venit. Adde & sola verecundia excusari aliquem posse. Vt si q̄ detrahit illustrissimus est: audiens verò fa- mulus eius, aut alia abiecta persona que mu- tire non audet. Ex iustitia autem cum pri- mis tenetur Prælati, & ideo ille procul om- ni metu & pudore tenetur subditos à detra- ctione corripere, si sit in re alicuius momen- ti: cuius idcirco omisio peccatum est mor- tale. Prælati usqueque detrahentium: nam prælati eorum quibus detrahitur, non tā- ta iustitia eos tenetur protegere: quia cura prælati est cauere ne subditi peccent. Quan- do & quodammodo teneatur charitatis vin- culo subditorū honorem tueri. Præterea pri- uata persona cum ex detractioe videt peri- culum imminere alicui detractioe, vel turbatio- nem reipublicæ, cum aliquo suo detrimento tenetur occurrere. Metus autem humanus tunc ascenderet ad peccatum mortale, quan- do iacturam temporalū bonorum charita- ti quis anteferet. Non autem id facere cen- sendus est, quoties metu humano cauere ces- sat proximi detrimentum, vt in secunda cō- clusione dictum est: sed quā sua esset om- nino necessaria renitentia ex præcepto. Vt si detrahereē fidei, aut religioni, &c. ¶ Ex his demum hoc colligamus saluberrimum do- cumentū, vt intelligamus impendio quā- maxime necessarium esse ad pacem & salu- tem reipublicæ, ac potissimum Christianæ familiæ detractoribus obuiā vtiq; prodire. Quod certē, vt dicebam, nemo non suo gra- du facili potest perficere. Et quando id non poterit, prudētis officium erit colloquio abi- re: vt illa ratione detractore pudore suffun- dat. Vnde Hierony. episto. ad Celantiam. q. 14. egregiē tum detrahentes obiurgat, tum nihilo minus & eos qui eis non obliuunt: se- cundum illud Psālm. Detrahentē secretō p- ximo suo, hunc persequer. Ad primum igitur argumentum respon- detur quod maledicta que in præsentia eius cui maledicuntur iactantur, nō detractio- nes, sed contumeliæ sunt: & ideo ad virtutē humilitatis attinet illas ferre. Quando verò iam in alias aures in serpunt, detractiois ra- tionem induunt. Et tunc ait S. Tho. id quod suprà à nobis sæpē citatum est, in arbitrio eius esse detrimentum suæ famæ pati, nisi in periculo aliorum vergat. Dum autem in nostra

Deuotē subditō- mōr.

Hierony.

Ad. 1. ep.

Argumē. 2.

nostra præsentia absentis famam corrodit, nō est nostri arbitrij infamatori parcere: qa non fumus dñi aliene famæ. Et ideo vitio no- bis vertitur si non resistamus cum facili pos- sumus. Nam si Deute. 2. 2. præcipiebatur vt nemo iacentem a finem proximi leuare ne- gligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere. ¶ Ad secundū respō- detur, quod etsi dum detractor vera dicit, nō sit ei contradicendū, est nihilominus ei repri- mendum verbum nē aliena vulnera exulce- ret: aut saltem subrugata fronte illi ostendē- dum eius nobis displicere sermonem. Nam vt prouer. 17. legitur, ventus Aquilo dissi- pat pluuias, & facies tristis linguam detra- hentem. ¶ Ad tertiu demū respondetur vtili- tatē & emolumentum quæ ex detractioe pro- uenit, nō ex intentione detrahentis pro- ficisci, sed ē Dei gratia mollitatis alteri⁹ ani- mum: & ideo perinde oblitendum est illi, at- que raptoribus & furibus: licet ex talibus in- cōmodis, eis qui passi sunt meritum nonnū- quam patientiæ accrescere solet.

QVÆSTIO VNDE- cima, De susurratioe & derisione.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 74. & 75.

ARTICVLVS. I.

Vtrum susurratio sit peccatum à detractio- ne distinctum.

Contumeliæ & detractio- ni que inter verba vitia pri- mas obtinet, alia adiungū- tur que nō sunt silētio præ- terenda. Et primò de su- surratioe querit sitne cri- men à detractioe diuersum, an verò quip- piā grauius. Primū em̄ arguit à parte negati- uæ, nepe q̄ à detractioe nō differat. Ait em̄ lib. Etymo. Ilido. susurratioe de sono locutio- nis appellatur: quia nō in facie alicuius, sed in aure loquit detrahendo: vbi susurrare idem esse censet qd̄ detrahere. Et Leui. 19. Nō eris criminator nec susurro in populis. Et Ecclef. 23. vt suprà citatū est. Susurro & bilinguis maledictus erit: criminator autē & bilinguis idē esse apparet qd̄ detractor. ¶ Secundo ar- guitur q̄ quāuis susurratio à detractioe dif- ferat, non tamen sit grauior: peccata enim

oris à maledictione malitiā cōtrahunt: de- tractor autem mala simpliciter de proximo spargit: cum tamen susurrone satis habeant illa quæ apparentiā mali habent inculcare. ¶ Tertio, qui detrahit fratri suo, vt habetur Iacob. 4. detrahit legi atque adeo legislatori Deo. Vnde maiorem cōtrahit grauitatem quā sit in susurratioe. ¶ In contrariū autē est illud Ecclef. 5. denotatio pessima super bi- linguem: susurratori autē odium, & inimici- tia & contumelia. Vbi peiores effectus tri- buuntur susurratioe, quā detractioe.

Argumē. 3.

1. Cōclusio

Glossa.

Ad questionem duabus conclusionib⁹ respondetur. Prior. Susurratio etsi tam forma quā materia cum detractioe con- ueniat, sine tamē differt. Etenim tam susurro quā detractor mala in proximum oblo- quitur, idque clanculō, inque eius absentia: quare vtrunque à contumelia differt. Atque hac ratione promiscuē apud Doctores am- bo quandoque vsurpantur verba. Vnde su- per illud Ecclef. quinto. Non appelleris su- sурro, ait Glossa, id est, detractor. Attamē si verborū etymologiā consulas, detractio, idē est, vt suprà diximus, quod famæ subtractio & diminutio. Susurratio autem solum deno- tat clanculariā, atque adeo vitiosam loquu- tionem. Ob idque forsā ex vsus accommo- datione illam significat oblocutionem, qua quis contendit non tam famæ detrahere, q̄ amicitias dissoluere: & ideo differt sine. Qua propter etsi tā susurro quā detractor ma- la in genere de altero loquantur, tamen in specie detractor illa disseminat que verē sunt mala culpe. Nempe quibus fama commacu- letur. Susurro autem satis ducit illa proferre quæ possint auditis animam ab alteri⁹ am- citia diuellere: etiam si sit bonum, dummo- do vel malum appareat vel audienti displic- ceat. Vt si apud prodigum de eius amico su- surret, quod sit pecuniarum tenax: & apud festiuum & dissolutum obmurmuret alterū esse nimis compositum ac modestum. Di- scrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roma. primo, susurratores, detractō- res, quæ ait susurrone inter amicos discor- diam seminare: detractores verò aliorum bo- na negare aut minuere. Et Proverb. 26. Su- surrone subtracto iurgia conquiscent. Et Ecclesia. 28. Vir peccator (& est de susurro- ne a bilingui sermo) conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immitet ini- micitiam. Quāuis & hoc etiam suprà detra- ctori tribuimus: eidemque idem tribuit ad

Probatio su- perioris cō- clusionis.

Scriptulus. Celatium Hierony. Quod si nos interrogas, vtrum cum multa sint amicitiarum species secundum Philosoph. 9. Ethicor. alia scilicet que fundatur super bono honesto, & alia super vtili, atque alia super delectabili, sint etiam diuersa susurrationsis species. Respondetur negatiue. Susurro enim tantum contendit amicitias dissociare in genere. Tamen dum alium scopum per illam viam attingere contendit, tunc eius susurratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis aduersus alium susurret, vt eius honorem obtineat, ambitiosus est vel auarus: & si de marito susurret apud vxorem, vt amicitia inter eos sublata, eius potiatur amplexu, erit adulter. Sed hæc extra rem præsentem sunt. Posterior conclusio.

Solutio. Susurratio genere suo grauius peccatū est detractio, atque etiam quam contumelia. Enimvero vt supra dictum est, inde venatur peccatum esse grauius, quod maius inferat nocumentum: eoq; nocumentū maius censetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quam fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quam detractio & contumelia. Probatur autem vltima præmissa tum autoritate Ecclesia. 6. Amico fidei nulla est comparatio. tum & ratione. Nam bona fama & honor in hoc vtilis est, vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeo per regulam posterioristiam amicitia præstantior est quam fama. Adde qd post virtutes, ad felicitatē comparandam, vt octauo Ethicor. ait Aristote. nihil conducentius est quam amicorum copia. Sanè cum non solū amicorum omnia sint communia, verum omnes quadantenus homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil desse in vita potest. Sed arguis etiamnum in contrariū DetraCTOR, vt supra dictū est, amicos etiam dissociat, sicut susurro: non ergo differunt sine. Respondetur quod etsi per detractio nē amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantū famā deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est eadē inimicitias conflare: ideo est turpior.

Postremā conclusio. Susurratio genere suo grauius peccatū est detractio, atque etiam quam contumelia.

Rō conclus. Enimvero vt supra dictum est, inde venatur peccatum esse grauius, quod maius inferat nocumentum: eoq; nocumentū maius censetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quam fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quam detractio & contumelia.

Aristote. Ethicor. ait Aristote. nihil conducentius est quam amicorum copia. Sanè cum non solū amicorum omnia sint communia, verum omnes quadantenus homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil desse in vita potest. Sed arguis etiamnum in contrariū DetraCTOR, vt supra dictū est, amicos etiam dissociat, sicut susurro: non ergo differunt sine. Respondetur quod etsi per detractio nē amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantū famā deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est eadē inimicitias conflare: ideo est turpior.

Obiectio. DetraCTOR, vt supra dictū est, amicos etiam dissociat, sicut susurro: non ergo differunt sine. Respondetur quod etsi per detractio nē amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantū famā deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est eadē inimicitias conflare: ideo est turpior.

Solutio. Respondetur quod etsi per detractio nē amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantū famā deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est eadē inimicitias conflare: ideo est turpior.

Primū dubium. De hac autē conclusione duo se offerunt minutiora dubia. Primum de hac comparatione qua amicitia famæ & honori præferatur. Apparet enim fama inde pretiosior, tū quod latius extenditur: plures em sunt quibus studiosus notus est, quam quibus est a-

micus: tum etiam quod est virtutis propinquior. Nam qui moribus præstat, illico in aliorum notitiam venit: etsi non tam facile in amicitiam: propterea quod non omnes sunt virtutis amatores. Ad hoc in primis respondetur, neque famam, neque honorem neque verò amicitiam, virtutes esse: atque adeo neq; spiritalia bona in quibus vera felicitas consistit: sunt tamen virtuti agnata. Vnde Arist. 8. Ethico. Amicitia, inquit, nō est virtus, sed virtuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia que hoc nomine verè gaudeat, nempe quæ ex bono honesto, hoc est ex virtute proficiscitur. Nā quæ de vili aut delectabili inicitur, non est nisi secundū quid amicitia. Sicut & bona ipsa, quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute nisi per eius notitiam, in qua fama consistit, inde fit amicitiam præstantiorem esse quam famam, tanquam eius finem: nam frustra esset virtutis notitia nisi homines ad studiosi amorem alliceret. Ac proinde in celesti beatitudine propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem spectat, quod omnes eodem amore cōglutinat. Vnde ad prius in contrarium argumentum negatur latius protendi famam, quam amicitia: nam quot quot notitiam habent integritatis hominis ac virtutum præstantia, nisi corrupti ipsi sint moribus, ipsum amant. Ac perinde ad posterius negatur propinquiorē esse virtuti formam quam amicitiam. Imò amicitia germanior illi est: quapropter sicut virtus nihil à fortuna pendet, ita & habere amicos potius à virtute nascitur, quam à fortuna temeritate. Alterum dubiolium est de grauitate peccati susurrationsis. Ad quod facile respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Solutio. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 2. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 3. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Postremā conclusio. Susurratio genere suo grauius peccatū est detractio, atque etiam quam contumelia. Enimvero vt supra dictum est, inde venatur peccatum esse grauius, quod maius inferat nocumentum: eoq; nocumentū maius censetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quam fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quam detractio & contumelia.

Rō conclus. Enimvero vt supra dictum est, inde venatur peccatum esse grauius, quod maius inferat nocumentum: eoq; nocumentū maius censetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quam fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quam detractio & contumelia.

Aristote. Ethicor. ait Aristote. nihil conducentius est quam amicorum copia. Sanè cum non solū amicorum omnia sint communia, verum omnes quadantenus homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil desse in vita potest. Sed arguis etiamnum in contrariū DetraCTOR, vt supra dictū est, amicos etiam dissociat, sicut susurro: non ergo differunt sine. Respondetur quod etsi per detractio nē amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantū famā deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est eadē inimicitias conflare: ideo est turpior.

Obiectio. DetraCTOR, vt supra dictū est, amicos etiam dissociat, sicut susurro: non ergo differunt sine. Respondetur quod etsi per detractio nē amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantū famā deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est eadē inimicitias conflare: ideo est turpior.

Solutio. Respondetur quod etsi per detractio nē amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantū famā deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est eadē inimicitias conflare: ideo est turpior.

Vtrum derisio sit speciale peccatum à præcedentibus distinctum, atq; adeo mortale.

Off hęc & de derisione etiam videre superest, quale quantūque peccatum sit. Et arguitur quod non differat à contumelia: aut cōtra famā, & tunc erit detractio: aut cōtra amicitia, & tunc erit susurrus. Quod autem derisio non sit peccatū mortale arguitur: quia cum derisio ludo fiat, ac sæpe inter amicos, non videtur esse charitati contraria. Adde quod neq; derisio qui in iniuriam Dei vergit esse apparet mortalis. Nam quicumq; in peccatum recidit à quo per Dei gratiam, resurrexerat, irrisor est eius: etiam si peccatum illud sit veniale: secundum illud Isidori: Irrisor est. & non poenitens qui adhuc agit quod poenitet: & tamen nō quicumque relapsus in veniale est veniale. Item & simulator irrisor Dei est: secundum illud Gregorij, Per structionem significatur simulator, qui deridet equum & ascensionem, id est Deum: & tamen non quæcumque reciduiatio neque simulatio est peccatum mortale. In contrarium est quod irrisio fit ludo: cetera verò seriō: & ideo peccatum hoc ab illis differt. Et Prouer. 3. legitur quod Deus deridet illos: deridere autem Dei est eternaliter punire: vt testat illic psaltes. Qui habitat in caelis irridebit eos, vnde colligitur esse peccatū genere suo mortale.

Ad 2. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 3. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 2. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 3. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 2. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 3. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 2. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Ad 3. arg. Respondetur quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamē ex leuitate materie esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cōmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse de formæ atque insulsum, &c. At verò dissociare amicos, quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale, si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatē, esse potest veniale. At verò quis possit amicitiam

Tertium.

qui maledicere optare alteri increpareque; con-
ferat malum. Quæ quidem animi affectio
cum charitate pugnat. Quin verò neque; dia-
bolus ipse malitia obstinatissimus licitū ap-
paret vt maledicatur: quippe cum Ecclesia.
20. legimus, Cum maledicit impius diabo-
lum, maledicit ipse animā suam. ¶ Tertio de
nique arguitur. Si quēpiam maledicere licet,
hoc est quia malus est: tamen cū aliena cor-
da nobis non pateant, hac ratione non ap-
paret licita maledictio, vnde super illud Nu-
mer. 23. Quomodo maledicam cui non ma-
ledixit Dominus: ait gloss. Non potest esse
iusta maledicendi causa, vbi peccantis igno-
ratur affectus. ¶ In contrarium autem exis-
tit maledictio illa Deutero. 27. Maledictus
qui non permanet in sermonibus legis hu-
ius. Et Elifæus, vt. 4. Regū. 2. legitur, maledi-
xit pueris sibi illudentibus.

Diuisio tri-
membris.

Quanuis vsitatus sit multo, Maledicere
alteri quàm alterū: tamē inter morales
philosophos vsus etiā obtinuit, vt ad
explicandū affectū quē quis in alium exhi-
bet, maledicere, cū casu etiā accusandi copu-
letur. Ad quæstionē ergo trimēbrī diuisio-
ne præmissa, tria conclusionē respōdetur.
Est enim maledicere idem quod malum di-
cere: id quod tristitiam contingit. Vno scilicet
modo sub forma enuntiationis, vitium
alterius referendo: atque hoc quidem nihil ad
presentem quæstionē attinet: sed ad vitium
detractionis, aut contumeliæ, aut aliorum
quæ hætenus explicata sunt. Secundo verò
modo maledicere aliquid contingit per mo-
dum causæ aut effectricis aut motricis: qua
scilicet alius quispiā ad agendum mouetur.
Atque hoc idem primū ac propriè Deo per
excellentiā cōpetit, qui solo verbo condidit
vniuersa: secundū illud Psalm. Dixit, & facta
sunt. Quapropter Deo benedicere idem est
quod bonū impartiri: & maledicere idē quē
malū inferre. Secundū autē Deum suo quo
que gradu & ordine cōpetit, etiā hominibus
qui imperio suos mouent subditos ad aliqd
exequendū, ad quē exprimendū affectū in-
stituta sunt verba imperatiui modi. Tertio
denū modo dicere expressio quædā est af-
fectus id desiderantis, quod verbo exprimi
turi: cui quidem affectui verbū inseruit op-
tatiui modi. Et hic propriè modus vulgō ap-
pellatur maledictio aut benedictio: puta bo-
ni malivè imprecatio. Ex quo fit, quod dicere
his duobus postremis modis, vel legē id, quod
dicitur secundū bonitatem & malitiā se conse-

quantur: nepe vt qualis bonitas aut malitia
latet in voluntate dicentis, talis deprimatur
in dicto. His ergo præhabitis sit prima con-
clusio. Imperare vt alij malū fiat, optareque
aut imprecari malū quatenus malū illi est:
nempe quasi illud proposito suo intendens,
peccatum est genere suo mortale. Cōclusio
manifesta est. Nam malū alteri vel exhibere
vel optare, charitati apertè repugnat. ¶ Secū-
da conclusio. Malum sic imperare, optare,
aut imprecari vt rationē induit boni, licitū
est & quādoque; necessariū officii. Probatur.
Nonnunquā malum peculiaris personę vt me-
dium cōcipitur ad assequutionē boni: nā li-
cēt malū per se nō sit necessariū mediū boni
finis, ē malitia tamen hominū accidere po-
test vt sit cōducens: tali ergo casu sicut volū-
tas eiusmodi finis bona est, ita & imperatio
& imprecatio illius mediij, licēt sit personæ
incommodum. Quapropter tunc eiusmodi af-
fectio nō est per se, propriè maledictio, sed ac-
cidentariē: quia tunc nō per se malū intendi-
tur, sed bonū, quæadmodū mors quæ qui se-
ipsum defendebat intulit. ¶ Tertia cōclusio.
Imperij huiusmodi & imprecatio mali bifa-
riam potest rationē boni inducere. Vno mo-
do quia rationē habet iustitiæ: quæadmodū
Deus ac subinde humanus iudex licitè male-
factorem maledicere, supplicio eum ad iudicā-
do: quæadmodū & sancta ipsa Ecclesia dum
anathemate rebelles percussit, iure & merito
maledicit. Atque hac ratione & propheta sæ-
pe maledicūt, malè peccatoribus imprecā-
tes, diuinæ sese accommodantes voluntati: vt
est illud. Cōfundantur superbi: quia iniustè
iniquitatē fecerūt in ea: ac totus Psalm. 108.
Cōstitue super eum peccatorē, & diabolus
stet à dextris eius. & Psalm. 100. In matutino
interficiebam omnes peccatores terræ, vt di-
sperirent de ciuitate domini omnes operan-
tes iniquitatē: tæcti eiusmodi imprecatiōes
nonnunquā vim habeant propheticarū pronū-
tiationum. Secundo modo cōtingit malum
alteri imprecari sub ratione vitij: quia utique;
ratione licet ei imprecari, qui moribus cor-
ruptus est, & gritudine aliquā, aut aliā calamitatem,
qua salubriter castigat⁹ cauti⁹ resur-
gat. ¶ Circa has igitur cōclusiones id ipsum
recolendum est quod supra de alijs verborū
iniurijs adnotauimus: nempe ad iudicandū
maledictionis culpā perpendendū esse ani-
mi propositum. Quapropter cū parentes fi-
lij maledicunt nullū intus habētēs mali de-
siderij, nunquā est peccatum mortale:
quam

1. Cōclusio

Secunda

Probatur

Tertium
cōclusio

Documēt

Argumētū
de vitij
modis

Malitia

quanuis cōsuetudo profectō pessima est &
hominibus infimæ classis peculiaris. Neque
ad correctionem quicquam conferens, præ-
terquā quod ipse maledicendi impetus sæpe
iram in odium concitat atque animum mu-
tat, vt quicquid malorū imprecantur, ferē il-
lis optent. Ad hæc demū diaboli appellatio
qui illū cui maledicatur importet, vix à mor-
tali peccato excusari pōt. Est em̄ blasphem-
iæ genus & scandalum, sempiternā mortē
alicui imprecari. Neque; verò quod maledicē-
tem post euomitam maledictionē dicti pœ-
niteat indicium est non præcessisse consen-
sum atque ad eō culpam: sed dumtaxat est
signum impetum illum non tam ex habitu
quàm ex passiōe emanasse. Leuiore autem
maledictiones plurimū sunt venialia pecca-
ta. Atqui vt articul. proximo de susurratio-
ne dicebamus, ex maledictionis obiecto pec-
catum ipsum speciem trahit. Qui enim im-
precatur homicidium, homicida reputatur:
& qui imperat furtum, fur: non autē qui im-
precatur vt ab alio quis suis spoliatur num-
mis. ¶ Hoc autē adnotandū est discriminē in-
ter maledictionē sub forma imperandi, atque;
alteram imprecatoriam. Qui enim imprecā-
tionis tenore alteri maledicit, si nullam ha-
beat malam intentionem neque scandalum
det, nullam cōmittit culpam: qui verò vt ma-
lum fiat imperat, licēt nihil habeat sinistra
intentionis sed fictē id faciat, potest incau-
tus causam damni dare: atque; ad eō tantū cō-
mittere peccati quanta fuit cautelæ negligē-
tia. Vt si quis famulis præcipiat vt nudis gla-
dijs quæquam terrefaciant ex quo aliquid le-
sionis aut incommodi subsequatur. Sed quia
scandali meminimus, illud maxime datur
ratione personæ maledicentis: prælatus em̄
aut quæuis grauis persona vix sine scandalo
potest male subditis precari. Quod autem si-
lij parētib⁹ aut inferiores superioribus ma-
ledicant, id quidem neque per iocum licet.
Eset enim non modò scandalum, sed contu-
meliæ genus: tanta est reuerentia quę illis de-
betur. ¶ Contra tertiam denū cōclusio-
nem existit argumentum, quod personę pri-
uatae non liceat optare alicui malū tanquā
medium ad assequutionem boni: quoniam
quod facere non licet, nemo videtur optare
alteri posse: nemini autem priuatae perso-
næ licet illi qui corruptis est moribus dānū
dare vt emendetur: ergo neque illud licet ei
optare. Respōdetur autem peremptoria
præmissa. Nam quanuis mihi non liceat ma-

lum alteri inferre, quia non sum minister iu-
stitiæ: licet tamen mihi optare vt dei permis-
su penes quem summa potestas est aut pu-
blica autoritate malū ei obtingat, quo fla-
gello respiscat. Neque; verò solum ob spiritua-
le bonum optare vitioso possumus tempo-
rale malum, verum & ad cauendum aliud
temporale peius. Enimuerò optare possum⁹
dilapidatori suorum bonorū temporale ali-
quod incommodum, nē ludo ac lusibus illa
decoquat. Quinetiam & mortem alicui op-
tare possumus, licēt nobis constet viam per-
ditionis ingressum ire, vt nostræ reipublicæ
mala caueantur, paxque & tranquillitas cō-
tingat. Potest enim quisque; Turcæ mortem,
& clades omnes imprecari, vt ab eius tyran-
nide liberemur. Quin verò & christianis ho-
stibus qui nos iniustè persequuntur, quādo
alia nō patuisset via, licitū est id ipsū optare

Ad primū igitur argumentū respondeat
A sacris illis testimonijs hoc solū cōvinci,
quod malum quatenus malum est nemini licet
imprecari: ac perinde ad secundū respondeat
quod quod malum alteri bono fine & p-
posito imprecatur, non illi malum simpliciter
optat, sed bonum. ¶ Ad tertium respon-
detur, quod diabolus quantum ad eius natu-
ram maledicere non licet: quippe quę dei
figmentum est. Tamen propter eius culpā
id licitum sit, secundum illud Iob. 3. Maledi-
cant ei qui maledicunt diei. Sensus autem
citatæ autoritatis Ecclesiæ. 2. 1. est quod cū
impius diabolo propter eius culpam maledi-
cit, seipsum simili ratione iudicat maledi-
ctione dignum. ¶ Ad illud autem postremo
argumento inductum respondeatur, quod il-
le Balaam meritò reuebat populo Israëliti-
co maledicere: quippe cui constabat eidem
populo Deum benedicere. Secus autem res
habet de peccatoribus, quorum culpas, licēt
eorum corda non inspiciamus, ex ternis si-
gnis atque; documentis perpendimus: & ideo
illis possumus in rem suam maledicere.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Ad postre-
mum arg.

A R T I C V L V S. II.
Vtrum creaturæ etiam irrationali maledi-
cere liceat.

Superiori articulo quæ de ma-
ledictionibus quę in hominem
iactantur definitum est, alterū
de irrationali creatura subiu-
gitur. Arguitur enim quod non liceat illam
maledicere. Maledictio nanque aut in pœ-

Argu. par-
tis negatiue

nam licet, aut ad emendam culpā: creatura autem irrationalis neq; culpā est capax, ne que verò poenā: imò nihil in creatura irrationali est nisi natura quā Dei opificiū est, eiusq; in sinctū appullūque agitur: quare q ei maledicit, in Deum respertit iniuriam.

In contrarium est q; Dominus, vt Matth. 20. narratur, scilicet maledixit. Et Iob dici natali suo: vt eius habet Historia. cap. 3.

AD quāstionē quatuor conclusionibus respondetur. Prima: quā ceterarum est fundamentū. Benedictio ac maledictio per se propriē in solam potest conijci rationale aut intellectualem creaturam. Probatur.

Benedictio & maledictio in eam tantū rē competit cui bonum ac malum ad felicitatem seu infelicitatem pertinens continere potest: id autem soli creaturæ spiritua li aut homini congruit. Nam brutæ animā tes quæ suarū actionum dominū nō habet, vt libr. 4. quæstio. 1. demonstrabimus; neq; felicitatis capaces sunt, ppriē aut iustitiæ: neque infelicitatis & iniuriæ. Consistit enim felicitas in assequutione vltimi finis quem creatura per actiones intendit: irrationales autem atque inanimæ creaturæ nec fines agnoscunt, neque illac quippiam referunt, neque ideo ius propriē ad rem aliquam per se habent: sed quicquid sunt, hominis sunt. Maior autem dubitatio est de priore præmissa. Nā etsi irrationalibus creaturis neque bonum neq; malum accidat ad felicitatem pertinens suam, famescūt tamē, infirmant, & moriuntur: quæ quidem mala possumus eis imprecari, atque adeo eis maledicere. Ad hoc verū tamen respondetur, bona aut mala quæ per benedictionem aut maledictionē imprecamur, non esse illius generis quæ merē sunt naturalia, & generali dei concursu lignis ac saxis cōtingunt: sed quæ sub speciali providentia Dei ad humanam felicitatem referuntur: hoc enim imprecatio optatiui modi designat. Hinc ergo gradus fit ad conclusionem secundam. Benedictio ac maledicere irrationales creaturas, cōtingit in ordine ad hominem propter quem creatæ sunt: ita vt earum maledictio aut benedictio in hominem ipsam refundatur.

Probatio est quòd earum bonum & malū ad nostrā felicitatem & infelicitatē referūt. Tribus autem præcipuē modis relatio eiusmodi consideratur. Primò quidem per modum subuentionis, quatenus scilicet eorum seruitio adiumentoque vtimur. Et ideo qui

agris sterilitatem imprecaretur, hominibus faceret iniuriam, quibus arua fructus ferunt; & qui armentis aut pecoribus optaret mortem, domino damnū illud optaret. Quare & in poenam delictorum nostrorum sterilitates accidere solent & iumentorum pestes. Atque hac ratione Dominus Genes. 3. maledixit, dū ait. Maledicta terra in opere tuo: vt scilicet sudore vultus sui victum queritās poenas suæ culpæ lueret. Et e converso Deut. 28. eidem benedixit: vbi ait, Benedicta horrea tua. ac subinde maledixit dicēs, Maledictum horreū tuū. Secūdo modo irrationalis creatura homini per modū significatiōis in seruit. Qua rōne Dñs maledixit scilicet, in significatiōe Iudaicæ sterilitatis. Tertio de nique modo eadem irrationalis creatura ad nos p modū cōtinentis refertur: vt tempus & locus. Atque hac ratione Iob maledixit diei natiuitatis suæ. Non quidem malè hominibus precando, vt ille facit qui aëris inclementiam in frugum detrimentum desiderat. Peccaret enim tunc: cum tamen Iob. 1. legatur q; in omnibus illis non peccauit. Et capitu. 2. commemorat Deus sathanam nē animam illius tangeret: sed maledixit illi diei propter amorem potius humani generis, ac potissimum Dei. Nempè propter culpam originalem quam sui conceptione contraxit: & propter calamitates atque ærumnas inde humano generi succrescentes. Atque ad hunc modum reducit maledictio Davidis. 2. Regū. 1. qua montibus Gelboë malè precatus est: nempè vbi clades Saulis & populi contigit. Tertia conclusio. Maledicere autem rebus irrationalibus, imò & demonibus, vt supra diximus, quatenus creaturæ Dei sunt, blasphemia est. Quarta conclusio. Maledicere eisdem secundum se consideratis, otiosum ac vanum est, ac subinde illicitum. Conclusio hæc ex prima manifestè colligitur. Ex his cordatissimus quisque elicere nouerit quouque liceat temperates, æruginem, & locustam, aliaque id genus portenta maledicere. Absit enim tanta sacrorum irrisio, quanta fieri inter aliquos rusticos fertur: nempè quòd locusta & bruchus patrono illis ac procuratore, vt fertur, consignatis, in iudicium euocantur, & contestata lite causā vtinque agitur, ac demum anathematis censura exterminantur: quæ enim res maiori ludibrio digna continere Christianis potest, quàm cum eiusmodi portentis ac vermiculis & volucris quæ

quæ mero naturali instinctu aguntur ferio res agere: Quæ ergo in eiusmodi calamitatibus licet, id tm est, vt diuinū auxiliū aduersus demones legitimis exorcismis imploremus, qui in vltionem delictorū nostrorum permitti diuinitus solent eiusmodi incurfionibus, ac turbinibus nos infestare. Atque hac fortè ratione licet terminos benedicere. Quauis hoc non sit adeo necessarium: sed satis est Deum pro fructuum prosperitate exorare. Benedicere autem campanas religionis habet prætextum, sicut benedicuntur calices: quanquam in his non negauerim quin possit nonnunquam superstitio nis nonnihil commiseri. Argumentorum ergo solutiones per ea quæ dicta sunt liquent.

Quæstio
conclusionibus
calamitatis
sua obicitur
dicitur est.

ne illa quæ fit intentione mali: nam quæ bono fit proposito non adducitur in quæstionem peccati. Probatur conclusio. Imperare malū alteri infligendū, sicuti & illud cuiuspiā imprecari, aduersum est genere suo charitati, cuius ingeniū est bona dilectis optare: occidit ergo hoc vitiū maledicentis animi. Quo fit vt tanto sit grauius quāto & personā chariū amare tenemur: aut malū quod illi optamus, perniciosius est, ac nocentius. Vnde Leui. 20. Qui maledixerit patri, vt matris, morte moriatur. Secunda conclusio. Probatur nihilominus contingere vt maledictio sit veniale peccatū, vel propter exilitatē mali quod imprecamur, vel propter defectū de liberationis, nempè, vel quòd ex leui motu, vel Iusu, vel fortè ex surreptione verbū ore labitur: verborū enim significatio, atq; adeo culpa ex affectu potissimum pensanda est. Ex his id quod articulo. 3. diximus, apertius fit, nempè maledictionis peccatum multiplicitate esse speciei. Est enim perinde de illo, ac de odio censendū: vnde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, vt si quis dicat maledicaris à Deo: tunc committitur generale maledictionis delictum: si verò vt dicebam, mortē fueris alteri ex animo imprecatus, homicidiū mēte cōmissisti. Tertia conclusio. Maledictio quæ simplex exprimit desiderū, genere suo minor est culpa quàm detractio. Probatur ex his quæ supra dicta sunt. Primum enim detractor, si cuti & contumeliator, malum culpæ dispergit obijctiue aduersus alterū: qui autem simplex est maledictor nō optat alteri, nisi malum poenæ, puta mortem, aut varias calamitates, aut fortè culpam sub ratione poenæ: culpa verò grauius malum est, ac nocentius quàm poena: est ergo hac ratione detractio, ac subinde reliqua verborum peccata maledictione grauiora. Secundò, & id confirmatur ex proferendi modo. Detractio enim & contumelia, ac derisio est enuntiatio assertioque mali: simplex verò maledictio (nil enim modò de imperio loquimur) non est, nisi solum desiderium: peior autem est enuntiatio & assertio quàm desiderium: nam desiderans non statim desiderio suo causa est mali, sicuti qui enuntiat causa est infamie: fit ergo, vt detractio peior sit simpliciter maledictione. Attamen desiderium internum mali, malitia inficitur sui obiecti. Vnde Chrysof. super Matth. Cum dixeris maledicere ei, & domum euerte: & omnia per-

Probatio
conclusionis.

Conclus. 2.

Corollarium.

Conclus. 3.

Rō conclus.

Confirmat.

Chrysof.

ARTICVLVS. III.

Verūm maledictio, peccatum sit genere suo mortale, idemq; detractio peius

Argum. 1.
Argum. 2.

Postremò quæritur de culpæ maledicentium grauitate: videtur enim non esse genere suo mortale: tum quòd August. in homi. de igne Purgatorij, inter leues culpas & hæc commemorat: tum quòd malefacere peius est quàm maledicere: & tamen non quicunque malefaciens mortaliter delinquit. Quòd autem è contrariò grauius sit peccatū quàm detractio, inde primum apparet, quòd maledictio genus quoddam blasphemie est, vt habetur in glossa super illud canonicę Iude. Quòd cum Michael Archangelus cum diabolo disputas altercetur de Moyfi corpore, non est ausus iudiciū inferre blasphemie: blasphemiam autem grauius peccatum est detractio, inde primum apparet, quòd maledictio genus quoddam blasphemie est, vt habetur in glossa super illud canonicę Iude. Quòd cum Michael Archangelus cum diabolo disputas altercetur de Moyfi corpore, non est ausus iudiciū inferre blasphemie: blasphemiam autem grauius peccatum est detractio. Adde quòd maledicens suo imperio causa est mali: qui autem detractit, solum id malum significat quod existit, peius autem est causam esse quàm signum. In contrarium autem vtinque partis est, q; nihil à regno excludit, nisi mortale peccatū: à quo tamē maledictio excludit, secundum illud. 1. ad Corinth. 6. Neq; maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Quòd autem non adæquet detractio grauitatem ex eo constat, q; maledictio licita esse quandoque potest detractio verò nunquam.

Conclus. 1.

AD quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: maledictio secundum genus suum peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictio-

re fac: nihil ab homicida differs. ¶ Quarta conclusio. Maledictio quæ per modum imperij fit, cum rationem causæ habeat, potest esse detractione grauior: si modò ingentius nocuentū inferat, quàm sit famæ denigratio. Erit autē tunc leuior, dum leuius damonū per ipsam detur. Hæc autem audienda sunt secundum id quod per se ad rationem horū vitiorum attinet, possunt nanq; alia considerari accidentia, quibus prædicta vitia, vel incrementum accipiant, vel decrementum.

¶ Scrupulus. ¶ Unus tamen scrupulus reliquus fit circa tertiam conclusionem, qua dictum est simplicem maledictionē eo esse leuioris culpæ quàm detractionem quòd nō est causa mali. Arguitur enim contrā. Maledictiones parentum in filios esse sæpe solent efficaces: nā hac ratione sunt extimescenda: Deus enim nonnunquam eiusmodi imprecationibus annuit: ac potissimum sanctorū: vt de He-

lia legimus. 4. Reg. 1. quòd ob suam maledictionem ignis de coelo cadens deuorauit vnum ac subinde alterū quinquagenariū. Et de Elisæo, cap. 2. quòd cum maledixisset pueri nomine Dei, egressi duo viri de saltu lacerauerunt quadraginta duos. Respondetur primò quòd dictum D. Tho. intelligitur de verbis exterioribus: illa enim nō sunt perinde causa sicut verba detractionis, per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundò intelligitur de maledictione quæ fit mala intentione: illas enim Deus nō eo modo exaudit quo iustas imprecationes parentum, ac sanctorum. ¶ Ad primum igitur argumentum iam responsum est. Et ad secundum respondetur, quòd glossa illa intelligitur de maledictione qua creatura maledicatur, quatenus creatura est Dei. Et ad postremū, quòd concludit maledictionem per modum imperij peiorem esse detractione.

LIBRI DECEM QVINTI,
atque adeò Primi Tomi, De Iustitia & Iure,
Fratris Dominici Soto
FINIS.

TOMVS SECVNDVS.
FRATRIS DOMINICI
Soto Segobienſis, Theologi, ordinis
Prædicatorum, Cæsareæ Maiestati à sacris con-
fessionibus, Salmantini Professoris,
De Iustitia & Iure.
LIBER SEXTVS.

PROEMIVM.

O deniq; destinati operis peruentū nobis est, cuius præcipue gratia de illo cepimus cogitare. Hæc inquit usurarum, contractuum, cambiorumq; ac simoniarum sylua in animū potissimè nobis induxit, ut tantam operis molè aggredieremur. Videmus enim in ista tempora huiusmodi iniustitie auaritiæq; portentis usq; adeò scaturire, ut uix reliqua nobis fiet spes ueritatem persuadendi. Nauabimus nos tamē pro captu nostro suffragate Dei numine operas nostras: ceterum ipsius erit, pectora eorum, quorum interest, tægere, ut secundū ueritatem afficiantur ad mores, quorū nimirum gratia, autore. 2. Ethicorum Aristotele, tractatio omnis moralis philosophiæ instituitur. Quò ergo ad seriem dicendi identidem spectemus, in capite superioris libri sic tractationē iniustitiæ cōmutatiue partiti sumus, ut (quæ Aristoteles. 5. Ethicorū. cap. 2. diuisio est) in eodem præcedenti libro de iniustitia diceremus, quæ ab inuoluntarijs uolentisq; acceptionibus proficiscitur: in hoc & subsequenti autem subinde alterum iniustitiæ membrū explicaremus, quæ in his pactis atque conuentis uersantur quæ homines sua sponte faciunt. Hūc ergo Sextum librum de usuris, & contractibus peculiariter expendimus, quæ sub titulo de Iustitia & Iure, insignem habet locum. Et quidem Sæctus Thomas duas duntaxat de hac re disputauit capitales quæstiones: unam scilicet de emptione, atque alteram de usura: in quibus tota contractuum materia uirtute continetur. Enimuerò (quod cœu basis totius tractatur prænotandum est) omnis iniustitia cuiuscunq; contractus ad alterum duorum capitum reducitur. Aut enim pretium de re exigitur, quæ nullius est pretio ciuili digna: & hoc in temporalibus reducitur ad usuram: & in spiritualibus ad simoniam. Aut res pretio æstimabilis iniusto, per excessum traditur, per defectumue recipitur, & hoc reducitur ad iniustitiā uenditionis & emptionis. At uerò quia prædictas duntaxat quæstiones duas, easdemq; breuissimas tractare constituit, illam de emptione alteri de usura ordine prætulit: eò quòd emptio dignior uideatur contractus. Nobis autem, qui de omni emptionis specie ceterorumq; contractuum natura patentiorē locupletiorēq; tractatum instituumus, operæ pretium est ordinē alterum sequi. Nam cum tota contractuum iniustitia ad usuram figuram exigenda sit & perpédenda, necessum fuit eius naturam in capite statim enucleare, ne filum postea contractuum quæstio hæc nobis interrumpere. Neque præterd ratio huius ordinis bona deest: ut pote quòd à maiori iniquitate exordium sumat. Iniquius enim est pretiū inde querere, unde nullum debetur, quam uide iniustum debetur, iniustum extorquere.

QVÆSTIO PRIMA, De vsura.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 78.

ARTICVLVS I.

Vtrum vsuraria mutatio genere suo sit peccatum mortale.

Rem ergo vt descēda m^o, queritur primò, an vsuraria mutatio peccatū sit genere suo mortale. Et arguit à parte negatiua. Primū exēplo Christi, qui nostro...

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Multiplex vsura acceptio.

Cicero.

Cicero.

Cicero.

De Iustitia & Iure.

est nomen vitij. Verum tamen inde tertio more & vsu accommodatum est ad significandum id peculiariter quod ex vsu pecunie aut rei cuiusq; vsu consumptibilis forti excreuit. Et ratio forsan accommodationis huius est, vt nomine ipso, rei peruersitas per antithesin denotaretur. Nempe quod cum talium rerum vsus, quippe qui re ipsa absumitur, sterilis per se sit, veluti fructuosus estime tur. Quocirca vsura secundū hoc significatū, seu nomē delicti vsurpatur. Appellatur deinde & vsura, vt. 1. Politic. cap. 7. auctor est Aristot. foenus. Et est allusio ad Græcam etymologiam. Quod enim vsuram, Græcè τόκο appellat: apō tou tikto quod est pario. Sicut em animalia proles sibi similes pariunt, sic & pecunia pecuniā. Quare maxime, inquit, Philoso. cōtra naturā est hic acquirēdi modus. Haud enim nummus veluti terra, aut pecus, foecundus est, vt pariat. Dicit ergo Latinè foen^o, quasi foetus. Quāuis inter iuris doctores tm̄ discriminis inter sit, vt nomē vsuræ latius pateat, & vt dialecticè dicamus, superius sit q̄ foenus. Nēpe q̄ foenus dūtaxat pro vsura strictè sumpta vsurpatur, nimirū pro eo quod ex solo mutuo iniuste accrescit. Vsura autē accipitur extensius, pro quocūq; augmēto ex quocunq; cōtractu: etiā dū licitū sit. Vt si quid credita pecunia vēdidisti: & quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratione lucri cessantis auctū est, accessio illa vsuraria quidem est, non autē foenerbris. Sic em̄ habet iuriscōsultus l. cum quidem. §. si pupillo. ff. de vsur. Vsura non propter lucrum petētium (illæ scilicet quæ legitime sunt) sed non propter moram non soluentium infliguntur. Item dum quis de hereditate, vel re aliqua etiā de pecunia litigat, si vincit, addicitur ei cū forte quicquid vsu excreuerit: idq; vsura nuncupatur. Sed tñ vbi de hac re questio nō habetur, promiscuus est vsus foenoris & vsuræ. Nos ergo vt cōmunis vsus non solam Theologorū habet, verum & reipublice, dūtaxat accipimus nomen pro illicita vsura mutui. Adeo vt vbi quippiā, vel in penā, vel ratione morę, vel aliter iuste soluitur, non existimatur vsurarius cōtractus. Quod autem nos vsuram, Græcicę partim, id quidē Hebræi morsum nuncupant. Vnde Deutero. 23. vbi nos legimus, Non foenerabis fratri tuo. Hebræi habent, Non morsum inferes fratri tuo: seu, Non foenore mortis frater tuū. Etenim seu dentibus canis cadaueris viscera, sic foenerator debitoribus suis

substantiam diuellit. Quò utiq; Chryso sto. alludit super illud Mat. 5. (vt nos illic ad notauimus) & volenti mutare, &c. Similis est, inquit, pecunia vsurarij morsui Aspide. Percussus enim ab Aspide quasi delectatus abit in somnum, & per suauitatem soporis moritur: quia tunc venenum latēter per omnia mēbra decurrit. Sic enim qui sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficiū sentit: sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. Hæc Diuus ille. Igitur si hæc meditatē considerasti, vsura non more accidit, nisi in solo mutuationis cōtractu, atque in alijs quibus mutui ratio inest. Et cum mutatio non habeat beat locum, nisi in rebus vsu consumptibilibus, in his duntaxat versatur vsura. Exēplū. Vēdidi tibi expectato pretio rem meam; & vt te expectem ostiarium posco: quia cōtractus hic perinde habet, ac si idem pretiū statim à te mihi solutū tibi in tempus mutuassem, vsurarius est. Imò verò hæc regula, fallentia nescia, in capite istorum cōtractuum præfigenda est, quòd ad perpendendum de vno quolibet cōtractu, an vsurarius sit, explorandum est, an aliquam secum cōplicit rationē mutui, pro quo pretium redditur. Tūc enim in vniuersum vsurarius est, alioquin, minime. Et ideo in titu. quæstionis pro eodem duximus, cōtractus seu actio vsuraria: & mutatio vsuraria. In cassum autem hauritur labor, quo nonnulli insudant, definitionem vsuræ persecutantes: & nisi ego fallor, nunq̄ absolutam inuenientes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidē modo pro actione, hoc est, pro mutuatione cum pacto quippiā vltra sortē recipiendi. Sic em̄ videt in cōci. Agathē. vsurpari. 14. q. 3. can. vsura. vbi habetur. Vsura est vbi amplius requiritur quod datur. Alio modo accipitur pro pretio quod vsus æstimatōe forti accrescit. Quod ead. dist. c. pleriq; ait his verbis Amb. Quod cumq; accedit forti, vsura est. Et hoc certe est nativū nominis significatū. Nam cōuentionalis actio potius dicitur vsuraria mutatio, atq; vsuræ peccatum, q̄ vsura, sicuti tonsura est quæ ex tonsione restat. Itaq; vsura obiectum peccati est. Quapropter mutuator dicitur ad vsuras mutare, vsurasq; recipere: mutuatarius verò mutuū ad vsuras recipere, & vsuras soluere. Est ergo vsura (si ex ætam cōpēdio famq; vt esse debet, definitionem cupis) vsus pretium mutuatæ rei. Per hoc enim quòd dicitur, pretiū vsus, secludit

contractus emptionis, vbi non pro vsu tantum, sed pro re ipsa perditur pretium. Per id aut quòd dicitur, mutuatæ rei, remouetur à definitione contractus emphyteusis, & locationis: quibus res nō mutuat. Rursum nomen pretij, præcurrens pactum designat in mutuatione, vel saltē q̄ receptio si ratio ne mutui. Ob idq; hoc selectius posui, quāam lucrum. Compingimus enim definiti onem hanc vsurę strictè pro maledicto foenore. Et ideo vbi quid iuste seu ratioe lucri cessa nris, seu damni emergētis, seu in penā accre scit forti, est quidem extēto nomine vsura, haud tamen vsuræ peccatum, de quo hic agimus: quia illud, licet sit lucrum, nō tamen est pretium: sanè cum non pullulet ex cōuentione mutui. Neq; verò si quid mutuatarius honestatis gratia redonet mutuantī, est vsura: quia vbi non subest pactum, nullum est pretium. Item si pecuniā, vel aureā, vel argenteam (vt ait S. Thom. in solutione sexti) ad alium vsum, qui sibi est accidentarius: puta ad ostentationem, vel ad ornatus commodes, indeq; pretium suscipias, vsura non est: quia pretium non obuenit ex mutuo, cum illic non transferatur dominium, sed ex locatione pecuniæ. Eodem modo excluditur à ratione vsuræ cōtractus societatis, vbi quipponit sortem, quia non tradit dominium, non mutuat. Præterea si id quod recipias aliās tibi debitum erat, etiā si ex cōuentione mutui id recipias, nempe dum debitori tuo mutuas vt debitum soluat, nō est vsura: quia non est pretiū vsus rei mutuatæ, sed recuperatio rei tuæ. Sors autem in presentiarum dicitur substantia ipsa mutuatæ, quæ scilicet te contingit, & lex tibi tribuit. Et arbitror ex cōtractu societatis pertractum esse nomen ad omnes generales. Illic enim quisque suam sortem, id est portionem in acervo mittit: vnde omnes dicuntur consortes, id est, suas vnā participantēs sortes. Græcè dicitur, archē, hoc est, principale: & cephalon, hoc est, capitale, quæ etiā nomina Latinis in vsu sunt. Ex hæc definitione clara colligitur distinctiōis ratio inter vsurā externā & mentālē. Differūt enim nō solū tanq̄ actus interior, & exterior eiusdē obiecti, verum quòd externa dicit pactum tacitum, vel expressum, mētalis autē (quod meditatē considerandum est) absque villo intercurrente pacto cōmittitur. Statue ergo ante oculos tria hæc, mutuum, pretium seu lucrum, & pactum. Vbi cunq; interuenerit pactum,

vsura non more accidit, nisi in solo mutuationis cōtractu, atque in alijs quibus mutui ratio inest. Et cum mutatio non habeat beat locum, nisi in rebus vsu consumptibilibus, in his duntaxat versatur vsura. Exēplū. Vēdidi tibi expectato pretio rem meam; & vt te expectem ostiarium posco: quia cōtractus hic perinde habet, ac si idem pretiū statim à te mihi solutū tibi in tempus mutuassem, vsurarius est. Imò verò hæc regula, fallentia nescia, in capite istorum cōtractuum præfigenda est, quòd ad perpendendum de vno quolibet cōtractu, an vsurarius sit, explorandum est, an aliquam secum cōplicit rationē mutui, pro quo pretium redditur. Tūc enim in vniuersum vsurarius est, alioquin, minime. Et ideo in titu. quæstionis pro eodem duximus, cōtractus seu actio vsuraria: & mutatio vsuraria. In cassum autem hauritur labor, quo nonnulli insudant, definitionem vsuræ persecutantes: & nisi ego fallor, nunq̄ absolutam inuenientes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidē modo pro actione, hoc est, pro mutuatione cum pacto quippiā vltra sortē recipiendi. Sic em̄ videt in cōci. Agathē. vsurpari. 14. q. 3. can. vsura. vbi habetur. Vsura est vbi amplius requiritur quod datur. Alio modo accipitur pro pretio quod vsus æstimatōe forti accrescit. Quod ead. dist. c. pleriq; ait his verbis Amb. Quod cumq; accedit forti, vsura est. Et hoc certe est nativū nominis significatū. Nam cōuentionalis actio potius dicitur vsuraria mutatio, atq; vsuræ peccatum, q̄ vsura, sicuti tonsura est quæ ex tonsione restat. Itaq; vsura obiectum peccati est. Quapropter mutuator dicitur ad vsuras mutare, vsurasq; recipere: mutuatarius verò mutuū ad vsuras recipere, & vsuras soluere. Est ergo vsura (si ex ætam cōpēdio famq; vt esse debet, definitionem cupis) vsus pretium mutuatæ rei. Per hoc enim quòd dicitur, pretiū vsus, secludit

Quid fors.

Discrimen inter vsurā mētalem ex externam.

factum, est usura in opere, puta exterior: a-
lio qui minimè. Atqui ad pactū exp̄sum in
foro Dei neque scriptura requiritur, neque
testes: sed etiam dum absq̄e arbitris expli-
cas tuam voluntatem, scilicet, mutuo tibi vt
tantū vltra fortē mihi persoluas, est exp̄-
sum, pactum. Si autem non sic in forma, sed
nutibus tuam insinuas voluntatem, cen-
setur tacitum pactum. Vt si dicas: Ecce mutuo
tibi ut scis vsuram: ego non habeo vn-
de viuam. Soles esse grat' alijs: vel quid simi-
le. Etenim licet non sit pactum ciuile, vt mu-
tuatarium possis compellere, est tamen obli-
gatio: & ideo usura exterior. Usuram autem
mentalem sola spes cum intentione consti-
tuere sufficit absq̄e vlla pactione. Vt si mi-
hi mutuas sperans intendensq; ratione mu-
tui me tibi aliquid exhibiturum, vsura men-
talis est: veluti intētio occidendi hominem,
homicidium: quia obiectum, scilicet recipere
ratione mutui, est obiectum vsure. Nō ergo
fallaris sic exteriorem interioremq̄e vsu-
ram discrimians, quod illa requirat ex-
pressum pactum, hæc verò tacitum: nam et-
iam tacita pactio vsuram facit exteriorem.
Sed quando dico spes intelligitur dum illa
est mutandi causa, & intentio: vt non mu-
tuasses, nisi vt ratione mutui quippiam tibi
lucri accederet. Nam dum ex beneuolentia
mihi mutuas, esto inde, suboritur tibi re-
pensionis spes quam gratuitò ratione amici-
tiæ facturus tibi sum, nulla subinde nascitur
mentalis vsura: quia nec alia ratione accipe-
re, vsura est realis. Sed de his articulis, proxi-
mo redibit sermo.

Conclusio 1

His de nomine vsuræ præactis ad qua-
estione duabus conclusionibus respō-
detur. Prima. Usuraria m̄, hoc est
pretium vsus mutuatæ rei ex n̄o suscipere,
peccatum est genere suo naturale, iustitia-
re cōmutatiue contrarium. Et quidem cō-
clusio nulli non est in confesso: sed tamen
quo iure fundamentum habeat, nonnulla
est controuersia. Sunt enim (quod Ancha-
rapo tribuitur in quadā disputata qua-
estione) qui negant iure naturæ prohibitam
esse vsuram: sed aiunt iuri duntaxat diuino
aduersari. Et ideo fortē idem author tenuit,
q̄ tractare de vsuris non pertineat ad Theo-
logos, sed ad Iuriconsultos: quia cernebat
perpendere naturæ ius, Theologorum esse
mutuas. At negari non potest quin sit de iure
diuino, cuius Theologi interpretes sunt.
Respondere ergo de iure exteriori deq; fœ-

Aliquorum
sententia.
Anchara.

neratorum pœnis decernere, relinquitur Iu-
risperitis: vsurarū autem naturā de suis prin-
cipijs enucleare Theologorū est. ¶ A diuer-
ticulo autem vt reuertamur, opinio hæc p
vsura non sit iuri naturali cōtraria, nō solum
planè falsa est, verum etiam periculo subdit
conclusionis veritatem, qua asseritur vsuram
esse peccatum. Si ius inquam naturale seruo-
ueas, tenuissimum conclusionis stabilimen-
tū relinquis. Etenim licet antiqua lege mul-
tis locis vituperata infamataque vsura sit, tū
cum etiam illic Iudæis permilla fuerit, quam
exercerent cū gentibus, aliunde debent illa
præcepta irroboreari, nē suspicio oriatur ali-
quo pacto esse licitā & iustā. Præterea (quod
rem vehemēter vrget) tota illa lex, vt ad He-
breos. 7. docet Paulus, impleta per Christū
est, ac subinde abrogata. Quapropter nullū
eius prorsus præceptum vim vllā in lege gra-
tiæ retinet, nisi quæ vel sunt de iure naturæ,
vel præcepta sunt rursus a Christo. Hoc em̄
sensu, vt dicere sepe consueuimus, intelligen-
dum est, moralia præcepta permanisse, vi-
delicet, quia vigore iuris naturæ sustentata
sunt, ac perinde in euangelio cōfirmata. Igitur
qui negauerit crimē hoc, esse contra ius
naturæ, præcepta de hac re veteris legis ener-
uat. ¶ Locus autē euāgelij Luc. 6. Mutuū dā-
tes: nihil inde sperantes, ad hoc ipsum propo-
sitū adduci cōsuetissimū, profectò nō illam
habet energiā, quæ vulgo æstimatur. Quāob-
rē D. Tho. sacrorū sensuū oculatissimus per-
spector, nō modò nō vsus est illo loco ad as-
ferendā cōclusionē, verum ex illo quartū ar-
gumentū cōtra eandē obiecit. Agnouit em̄
nō esse prohibitionem vsuræ, sed consiliū mu-
tuandi sine spe humanæ cōpensationis. Et
ideo argumentatus est quod cum mutuari
nihil inde sperādo, cōsiliū præcisè sit Christi,
nō sic præceptum, nihil ex mutuo recipere.
Tæsti insolūtū non reliquerit argumentum.
Et re vera euāgelij est patentissimū. Cōmē-
dat enim illic Christus dilectionem quam
non solum amicis, verum & inimicis debe-
mus. Admonetq; subinde nē ob fauorē hu-
manū & gratiam quā homines rependant,
charitatis beneficia præstemus: sed solum di-
uinam intuentes mercedem. Et ideo ait, si
benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ
vobis est gratia? Siquidē & peccatores hoc
faciunt. Et si mutuum dederitis his a quibus
speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam
& peccatores peccatoribus fœcerantur, vt
recipiant æqualia. si loqueretur de vsura, nō
dixisset

dixisset æqualia: quia non est in more vt fœ-
nebre lucrū sit forti æquare: sed dixit æqua-
lia, hoc est, paria bona gratuitò refusa. Idem
ergo est quod subdit. Veruntamen diligite
inimicos vestros, benefacite & mutuum da-
te, nihil inde sperantes, id est nullam ab ho-
minibus gratiam, sed à Deo. Quare subdit.
Et erit merces vestra multa, & eritis filij altis-
simi. Quare inepta glossa est quod prius in-
brum sit consilium, posterior verò præ-
ceptum. Neque sanctus Thomas in prima so-
lutione illius quarti argumenti, dum dixit
quod mutuum dare est consilium, & inde
lucrum non petere, est præceptum: voluit
illum sensum secundi membri extare in euā-
gelio: sed quod est lex iustitiæ, non expecta-
re lucrum. Quare sensum legitimum statim
subdit, scilicet, quod illic non fit mentio de
spe vsurarij lucri, sed de quacunque quæ in
homine ponitur. Nulla enim illic edicitur
prohibitio iniustitiæ vsurarum, sed commen-
datio sit misericordiam mutui, quæ propter
solum Deum est erga proximos declarada.
¶ Sed rogas, quomodo ergo ait Alexander
Tertius in conci. Late. cap. super eo, esse vsur.
q̄ vsurarum crimen vtriusq; testamenti pa-
gina detestatur. Respōdetur q̄ in veteri pla-
na sunt testimonia, in nouo verò, illud abun-
dè interdictū Decalogi. Non furtum facies:
illā prohibet. Ais vero rursus: Vrbanius ter-
tius cap. consuluit. eo. tit. citat eundē locū. Da-
te mutuum, nihil inde sperantes ad confir-
mandam vsurarum prohibitionem. Respō-
detur q̄ Papa non, vbicunq; citat testimo-
nia sacre pagine in aliquo sensu, intendit ea
nonizare eundē sensum tanq̄ de fide: sed ci-
tat quandoq; illud secundum Doctorū opi-
nionem. Præterea illa euangelica sententia
subministrat vim argumento per locum à
maiori. Nemp̄ q̄ si Christus consuluit, vt
neq; gratuitum donū speremus ab homini-
bus, quod licitè possunt repēdere, à fortiori
cōsequitur neq; expectādum esse pretium
vsus, quod iustitia vetat. ¶ Deducitur ergo
conclusio ex visceribus naturalis iuris hoc
pacto. Rerum duæ sunt differentie. Quæ-
dam scilicet quarum vsus est ipsarum rerum
consumptio: vt cibos & potus. Qua vtiq; ra-
tione in his non habet seorsum computari
vsus à re ipsa. Et est notandum verbum san-
cti Thomæ ad repellendum quorundū ar-
guitiam. Arguunt siquidem in contrarium.
Cum vsus rei sit actio seu passio eius, res au-
tē substantia, natura differunt, sicut res duo-

rum prædicamentorum. His autem respōde-
tur q̄ S. Thom. nil de distinctione meminit
quantum ad rerum naturas. Et ideo cautus
non dixit, vsus non differt à re: sed non est
seorsum computandus, scilicet pretio distin-
cto, quantū ad humanum vsum. Et hæc est
causa, quare istarum rerū per mutuum trā-
fertur dominium. Nam si illud non transfe-
ras, nullū concedis vsum propriū panis, qui
est edī. Atqui hæc de causa, vt habetur Insti-
tut. de usufruct. §. cōstituitur. & ff. de usufructu
earum rer. quæ vsu consumuntur. l. 2. quando
legatur usufructus talium rerum, legatur, &
ipsarum dominium. Nisi quod legatarius de-
netur cautionem præstare post restituendi:
vt sit quædā effigies mutui. Aliæ verò sunt
res quarū vsus ab ipsis distinguitur: vt sunt
fundus, domus, equus, vestis, &c. Possimus
enim illis vti salua earum substantia. Quan-
uis vestis longo vsu atteratur: quia suapte
natura est consumptibilis, sicuti mista vni-
uersa. Et ideo talium rerum potest locari vsus
retento dominio. Et vice versa transferri
dominium retento vsu. Res ergo prioris
ordinis sunt quæ mutuo dantur, atque ideo
inde elicitur conclusionis ratio sub hac for-
ma. Siue eadem res bis vendatur, siue id ven-
datur quod per se nullius est pretij, vtroque
modo contra naturā rationē iustitiæ cō-
mutatiuæ delinquitur: transferre autem do-
minium huiusmodi rerum sic vt rei pretio
alterum pro eius vsu accumuletur, vel est bis
vendere idem corpus: vel vsum, qui præter
rem nullius est pretij, vendere nouo pretio:
ergo vsuraria mutuatō est peccatum cōtra
naturam. In numero autē talium rerum po-
tissimum censetur pecunia: quippe quæ vt
5. Ethico. author est Aristot. ad vsum permu-
tandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur ar-
gumentum quod fieri hoc pacto consuevit.
Mutuator pro illo beneficio dignus est cui
mutuarius par referat: ergo potest illud in
pactū ducere. Enimvero pro beneficio mu-
tuandi (vt ait S. Thom. in solutione quinti
argumenti) de iustitia quidem nō mihi plus
debetur q̄ ego do: centū verò aurei quos ti-
bi mutuo nil amplius valent q̄ centū. Quare
si amplius exigo, rē quodāmodo vëdo plus
iusto. Quando quidem vsus rei non valet, ni-
si quātū res ipsa, quæ vsu cōsumitur. Ex ho-
nestate autem debes mihi beneficiū, sed tamē
gratis. Et ideo obligare te si illud est æsti-
mabile pecunia, iniustitia est. Quod si instā-
tius vrgeas. Sciētī, & volenti non fit iniuria:

Aristot.

mutuas

mutuarius sua sponte se vult obligare: nul-
lam ergo præfert effigiem furti, aut rapinæ.
Respondet ad septimū S. Tho. quod mutua-
tarius non sua sponte, sed necessitate cōpul-
sus se nexu illo implicat: sicut si necessitate
etiam compulsus cogeret rem, plus iusto
emere. Sed quid si non ob necessitatem, sed
propter voluntatem quis mutuum petat: re-
spondetur, quod necessitas intelligenda est
hoc modo, quod quomodocumq; mutuum
petatur nō possit obtineri, nisi soluatur vsu-
ra. ¶ Ex hac conclusione fit vsurariam ne-
quitiā, vti supra diximus, præcepto illo De-
calogico esse prohibitam. Non furtum facies.
Vnde Ambrosius 1. 4. q. 4. Si quis, inquit, vsurā
accipit rapinam facit: vita nō viuet. Quin ve-
rō Augustinus canone proximo. Quid dica-
cam. cū homicidio confert. Ait enim an cru-
delior est qui subtrahit aliquid, vel eripit di-
uiti, quam qui trucidat pauperem: foenore?
Nam inopi substantiam corrodere: trucidare
est. Et in fine. 2. lib. officio, introducit Ca-
tonem Cicero, qui interrogatus quid esset
foenerari, respondit hominem occidere. Tes-
timonia ergo, veteris legis frequentissima:
vt pote Exod. 22. Leuit. 25. Deuterono. 23.
Ezechiel. 18. & Psalmorum alia quibus per-
stis hæc atque humanæ societatis exitium,
identidem condemnatur, iuris huius natura-
lis explicatoria sunt. Vsq; deo vt vbi re-
gus Psaltes beneficia quæ nobis Messias
præditurus erat exaggerare constituit vnā
cōposuit vsuras & iniquitates, à quibus nos
esset liberaturus, Ex vsuris em̄ inquit, & ini-
quitate redimet animas eorum. ¶ Quod si
demum addubites quo gradu certum sit vsu-
rariam mutationem esse peccatum. Respon-
detur: esse catholicam fidem: cuius perinde
contraria negatio, hæresis esset, vt pote Cle-
men. vnica. de vsuris. condemnata. ¶ Secun-
da conclusio quæ prioris appendix est. Vsu-
rarum lucrum obnoxium est restitutioni,
etiam si non petatur: quippe cuius dominiū
minimè foenerator acquirit.

Respondeo ergo tria argumēta, in capite que-
stionis obiecta, dissoluere: nam reliqua
quatuor S. Thom. iam in superioribus so-
luta sunt. Atqui in primo nihil ambiguitatis
est. Trāstulit enim Christus nomen vsuræ à
fœcularibus ad spiritualia. Et ideo metapho-
rica est vsurpatio. Et quippe similitudinis
plurimū, sed dissimilitudinis multū. Mutuat
nāq; nobis Deo spiritualia charismata eō qd
gratis, ac sine vllō nostro pretio donat: vult

Cicero.

Conclu. 2.

Ad. 1. arg.

tū vt nostro vsu officijsq; , veluti semina in-
nobis lacta per eius fauorē cœlestēq; rorem
colamus multiplicatosq; fructus, terræ mo-
re, feramus. Et quia hoc in gloriam eius ce-
dit, appellat suas vsuras: vtilitas tamen præ-
riorūq; cumulus nobis accrescit, quasi no-
stra nos scenora faciamus. Interstat autem
hoc discriminis, quod pecunia temporalis
vsu consumitur: & inde fit vitiosa vsura: do-
na verò spiritualia vsu crescūt, ob idq; eorū
vsura commendatur apud Deum. ¶ In secu-
do argumento illius difficultatis expetitur
solutio vtrum in veteri lege eatenus fuerit
vsura pmissa, vt culpa vacauerit apud Deū:
an verò præcisè quantum ad forum huma-
num permitteretur impune. Nam S. Thom.
q. 78. art. 1. Et Alex. de Hales. 3. part. q. 36.
memb. 4. Et reliqui huius notæ autores po-
steriorem hanc sententiam tenent. Contra-
dus verò quæst. 24. licet ambas, vti probabi-
le referat, priorem tamen alteri præfert. Et
iuniorum quidam illum sequūtur. Porro au-
tem non modò opinio sancti Thomæ certifi-
sima est, & ideo suo iure & merito commu-
ni consensu Doctorum recepta, verum alte-
ra ægerimè est sustinenda. ¶ Et primò suis
loquendi modus: quo aiunt Deum dispen-
sasse cum illis, falsus ineptusq; est. Enimue-
rò vitium vsuræ (vt nuperimè ostendebamus)
cōtra præceptum naturale est: quod scilicet
vetat pretiū de re illa suscipere, quæ nullius
est per se valoris, qualis est pecuniæ vsus
seorsum à pecunia considerati: præcepta ve-
rò naturalia neque à Deo ipso dispensabilia
sunt, vt libr. 2. q. 3. demonstraturum reliqui-
mus. Id enim quod naturæ vetat tam intrin-
secè malum est, quam est homini esse ratio-
nalem. Cuius vtique contrarium non est fa-
ctibile. Et eadem ratione neque quod natu-
ra vetat, licere potest. Et qui contrarium di-
cunt, ideo id autumant, quod ignorant, vel
quid sit præceptum naturale, vel quid sit di-
spensare. Igitur qui partem illam sustenta-
re contendunt, non debent illam appellare
dispensationem. Et Conrad. omnium mini-
mè, qui tam instructa argumentorum pha-
lange probat, vsuram esse contra ius natu-
ræ. ¶ At quò res pateat, recolare opus est,
vsuram non laxa licentia, sed certo modo
fuisse illi genti permissam, vt scilicet nō fœ-
neraretur proximis suis, sed alienigenis. Sic
enim habetur Deut. 23. Nō fœnerabis fratri
tuo ad vsurā, neq; fruges, neq; quālibet aliā
rem: sed alieno. Fratri autem tuo absq; vsura
id quo

Corruptio
viti.

Ad. 2. arg.

Ambrosius.

S. Thom.
Alex. H.

Contra-

Contra-

Vsura in
quæstio-

Reprobata
naturalis
dispen-

Primum
arg.

Secundum

id quo indiget cōmodabis. Frater autē dice-
bat ille qui erat de populo: vt patet Exod.
22. Si pecuniā mutuā dederis populo meo
pauperi qui habitat tecū, non vrgebis eum
quali exactor, neq; vsuris opprimes. Aiunt
ergo isti qd quia Deus cōcēserat Iudæis ter-
ram gentiliū, permittit subinde eis vsuras ab
eisdem accipere tanq; ab hostibus, quorum
bona in ius suum venerant. Sicuti posset, in-
quint, Casar suo cōcedere exercitui vt sub
vsurarum effigie hostes expolient. Et addu-
cunt textū Ambrosij. 1. 4. q. 4. can. Ab illo. v-
bi ait, Ab illo exigit vsurā, cui meritò ne-
re desideras. Cui iure inferuntur arma, huic
legitimè auferuntur vsuræ. Sed in primis li-
cet hoc illis largiremur, illa nullatenus fuis-
set dispensatio, sed donatio Dei qui vniuersi-
salis est omnium rerum dñs. Quæadmodū quā-
do donauit eis Aegyptiorū vasa, nō dispen-
savit in furto, sed vel tanquā dñs eis tradidit,
vel quod pbatilius est, tanq; iudex eis adiu-
dicauit, soluens eis laborū odoremq; merce-
dem quibus Pharaoni seruierant: veluti dū
ego amico rem meā dono, neutiq; dispenso
in furto. Neq; verò rex dispensat quando p
legē prescriptionis transfert dñium. Dispen-
sare nāq; in vsura esset, qd p vsu pecuniæ qd
licet perciperet pretiū, nō vllō vltro donan-
te, qui donare potest. ¶ At verò lite super
nomine prætermissa, neq; credendus Deus
est illas alienigenarum vsuras sic Iudæis cō-
cessisse, vt earum cōstitueret eos dños. Pri-
mò quia eandē prorsus vsurarū speciē quā
inhibuit respectu proximorū, permittit illis
respectu gentiliū: quādo autē inhibuit nē fœ-
nerarent fratribus suis, prohibuit illam quæ
iure naturæ interdicitur: eādē ergo vitiosam
& iniquā permittit illis respectu gentiū. Re-
spondet autē Conrad. qd licet eadē fuerit in
genere, nō tamē in specie. At profectò si nō
erat eadē in specie, neq; erat vsura in genere,
sed erat vera Dei donatio: & ideo illi nō reci-
piebāt nisi quod suū erat: Et tamē absurdū
est tam immodicā homonymiā & æquiuo-
cationē in eodē verbo scripturæ admittere.
Ait nāq; Non fœnerabis fratri tuo, sed alie-
no. ¶ Secundò, qd miror istos non animad-
uertisse, Terra gentiliū Iudæis donata, nō
erat nisi vtraq; ripa Iordanis quæ centū sexa-
ginta miliaribus in longitudine patebat, &
sexaginta in latitudine: permissio autē vsu-
rarum multò se latius dilatabat. Impune qp
p vsuras suscipiebant à quibuscunq; genti-
lium, qui remotissimis, pumcijs ad illos ad-

uentantes cōmercia cum illis inibant. Adde
qd eodē ipso ca. Deut. 23. præceperat eis De-
nē abominarentur Idumæū vel Aegyptiū
& tamē ab illis impune poterant vsuras ac-
cipere: nō ergo in ratione hostilitatis funda-
batur illa permissio. ¶ Et tertio arguitur est
qd pfectò per tales technas suffurari hostiū
substantiā nō esset inter Christianos bonū
exemplū, neq; respublica vlla bene institu-
ta eiusmodi fraudes permitteret. Haud ergo
est credibile illa de causa Deum hoc illis cō-
cessisse. Aliàs indulsisset pariter vt quacuq;
via deprædaretur eorū bona. ¶ Itē quarto.
Prophetæ Dei vbi ius naturæ, quod omnes
seruare tenebantur, explicabāt, absolutè im-
probabant vsuras: vt Ezechie. 18. illa iustitia
eū alijs cōnumerabatur: Si quis ad vsurā nō
cōmodauerit. Et infra: Ad vsurā dans: & acci-
piens amplius, nunquid viuet? Et cū ait Da-
uid: Ex vsuris & iniquitate redimes animas
eorū. certè non de illis intelligebat, quas ex-
torquebant à fratribus suis: quia nullas acci-
piebāt: sed de illis quas sinebantur ab extra-
neis exprimere. ¶ Postremo qd per illam fur-
ti imaginē Deus illis nō donauerit gentiliū
bona apparet, tum qd illi nō cognoscētes ve-
rū Deum, iniquitati tribuissent: tum qd si Iu-
dæi tanq; suum accipiebant, absq; modo &
limite illas corrasissent, atq; ideo gentiles ab-
stererentur eorū confortio. Quare neutiq;
fit aliud credibile: qd Hebræis nefas erat, et-
iam à gentilibus vsuras eripere, nisi vsq; ad
certū lumen & lineā, quā tamen non prescri-
pissent: si putassent accipere qd suum erat.
¶ Accedit & quod Euseb. lib. 8. de preparatio-
ne Euāgelica ca. 2. vbi enarrat Moisaicę legis
præcepta, absolutè refert illis fuisse illicitam
vsuram, sub his verbis. Nō tollas qd nō depo-
sististi: nō tangas alienū: nō mutues foenore.
Et Iosephus legis peritissimus libr. 4. Anti-
quit. absolutè quoq; refert præceptū dicens:
Nulli verò Hebræorū licebat fœnerari, neq;
cibū neq; potū, &c. In quā etiā sententiā &
Conrad. citat Rabinū quendā legis interpretē.
Cuius etiā signū est, qd cum crebrò in lege in-
culcata fuerit prohibitio vsuræ, nullibi legi-
tur permissio illa fœnerandi alienis nisi vno
dūtata loco Deute. 23. ¶ Permissio ergo il-
la eadē prorsus ratione intelligēda est iacta
Iudæis, quia ius ciuile modò eandē Christia-
nis permittit. Nempè vt impune fieret ad e-
uitāda maiora mala: scilicet latrocinia: quia
erant auaritia: deditisimi. Quæadmodum &
meretrices permittantur ad euitāda adulte

Tertiatio

Quarta
tio contra.

Postrema.

Eusebius.

Iosephus.

na. Similiana que figura prædixerat eodem cap. Non erit meretrix de filiabus Israël nec fornicator. Quasi dixisset, de gentibus impunè permitto. Quapropter S. Tho. in primo, inquit, verbo. Non forniceris fratri tuo: de notatur ius naturæ: scilicet quod cū mortales omnes naturæ glutinò sint fratres, à nullo accipienda est vñra. Altera verò pars est permissio: vbi dissimulanda non duxerim quorundã calūniã imponentium D. Thomæ quòd nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines: perspiciebat enim describitur inter fratrem & alienum: sed intelligit, quod licet nomine fratris speciatim intelligerentur qui erant de populo: tamen quæ amplissima vocis significatione (vt. i. de doctrina Christi. c. 30. autor est Augu.) omnes homines fratres sunt & proximi, insinuat illic naturalè vñræ prohibitionè ad oēs homines. *ptendit.* Sed neq; hoc silenter prætereundum est, quòd non defunt qui alterum sensum illi cõcessioni, sed alieno, assuere volunt: vt videlicet nulla sit permissio, sed potius inhibitiõ. Ac si dixisset, Fratri tuo non forniceris. Sed si quis pro alieno tibi ducendus foret, ille esset à te fornicare prehendendus. Neminem tamè mortalium debet sic existimare. Quæ admodum inquit legendus est canon Ambrosij supra citatus. 14. q. 4. Ab illo exigit vñrã cui meritò nocere desideras. Quali dicat, secundũ glossam illic adscriptã, sicut nulli nocere debes, sic à nullo debes petere vñras. Quare ex verbo ibidem subiuncto, Cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur vñræ: non est inferendũ vt communis infert opinio, quòd ab hostibus fas sit vñras surripere. Quoniam re vera, vt paulò antea dicebamus, talis mos neq; specimè præ se fert honesti: neq; Diuo illi inurenda est hæc nota, vt hoc cõfuleret. Sed voluit excarnificare iniquissimã vñrã naturã. Et iò subdit, Sine ferro dianicat, qui vñras flagitat: Sine gladio se de hoste vñscitur, qui fuerit vñrarius exactor inimici. Est ergo nõ licentia sed cõsiliũ, quòd cū nemo se debeat de hoste vñsciri, neq; debeat vñris illi affligere. Haud enim cum regibus loquebatur, quib; solis licet bella indicare: sed in vniuersum cum priuatis, quibus consiliũ est vt fratribus iniurias condonent. Igitur quãtum ad Ambro. longe mihi est probabilissimum, hanc nobis exhibuisse mentè. Quòd autè idem sensus accõmodari posset textui Deuter. 23. nouum esset, & credo, violentiũ

M.S. Th.

Augu. li.

Explanat
loc ex Am
bro. citat.

sed est sensus quem iam exposuimus. *¶* Illud autè quod obijcitur eodè ca. Deute. cap. 28. Forniceris à gētibus multis, & ipse à nullo scenus accipies: nihil ad rem pertinet. Accipitur enim illic fornicatio, pro eo quod est simpliciter mutuari: iuxta illud Ecclesiæ. 29. Fornicare proximo tuo tempore necessitatis illius. Ob idq; nihil aliud illic Deus significauit q̄ bonorũ affluentia, quã populo illi pollicebatur. *¶* Ex his demũ sequitur nõ opus esse (quod Cõrad. arbitratũ) moderari permissiõem illam antiquã, dicèdo q̄ per Euangelium iam cessauit. Nã vñra illa culpã semper habuit: quod autè impunè fiat, leges etiã nunc ciuiles illis permittunt sicuti abis Christianis. Et ideo ca. quanto. de vñr. solũ eis dã Iudæis inhibetur ne graues immoderateq; vñras Christianis extorqueant. Eodemque pertinet quod capit. post miserabile. co. tit. Papa principibus iubet, vt Iudæos vñras Christianis restituere cõpellant: nepe quòd immodicas diuellerant. *¶* Ad tertium argumentum de legibus ciuilibus vñras permittentibus pari modo respondetur q̄ illas nõ permittunt tanq̄ licitas in foro Dei: quia neque possunt, cū sint cõtra naturã & cõtra diuina madata, vt capit. super eo. de vñr. sed sicut meretricia ad obuiandũ latrocinij: quæ mortaliũ, sicuti luxuria: ita neq; auaritia potest humanis legibus omnino restingui. *¶* Permissio autè vñrarũ patet toto titulo. de vñr. libr. 2. forum. & C. eod. titulo. potissimum. l. eos. vbi vñrarũ quantitatũ modus præscribitur, quarũ summa est centesima. Hanc enim iura appellat maximam: vt. l. qui sine. ff. de negotijs gestis. eademq; appellatur grauisissima. De qua fit quoq; mentio cano. si quis. 14. q. 4. Deinde erant bes centesimæ, triens, & c. De quibus Barto. diffusum composuit tractatum super legem. Si heres. ad. l. Falcid. vbi. §. item nominantur trientes vñrarũ. In quo tractatu complures congerit opinioniones. Multa enim de hac re nonnulli iuris interpretũ hallucinantes multiplicarũt glossata. *¶* Ad huius ergo intellectum notandum in more fuisse Romanis, vñras Calendis singulorum mensum persoluere. Vnde vñra centesima erat cõtesima pars fortis singulis mensibus aucta. Mutuo tibi dederam centum aureos: singulis mensibus debebas mihi vnum. Budæus libro. 1. de assè, arbitratũ nomen inde cadere, quod centum mensibus reddebant duplam sortem: sed multò significatiũs deriuatur à parte aliquota, vno quoq;

As dicitur
nonne totũ

Deus tri
causatur

Ad tria

Vñræ vñs
seruam olim
sanno vi
gere probi
bile.

Dubũ.

Solutio.

quoq; mens soluta. Itaq; singulis annis obueniebant duodecim ex centum, vt mercatorum verbo vtamur. Et existimabatur hæc vñrã adeò grauis, vt nõ permitteretur nisi in tractatibus mercibus: Puta cū quis pecuniã mutuabat mercatori marino vt capitalis periculum ipse qui mutuabat subiret. Ab hac centesima denominabatur reliquæ, scilicet bes cõtesimæ: triens centesimæ, dodrãs, & c. Nam omne totum iure dicitur as, qui diuiditur in duodecim vñcias. Vnde triens est tertia pars, puta quatuor vñcie: semis medietas, & c. Et sic dicitur quis hæres constitutus ex assè, ex semisse, ex besse, quæ sunt duæ tertie partes, puta vñcia octo. Et dodrans, nouem. Quocirca triens vñra non est (vt quidam putant) tertia pars fortis: nec quadrãs, quarta: alioqui longe maior esset quadrans quàm centesima: cū eadem. l. eos centesima existimetur maxima: sed triens est tertia pars centesimæ: vt pro centum aureis vno quoque mense soluere tur tertia pars vñus aurei. Et simili proportione in ceteris. *¶* Existimãdum ergo hinc est quanto sit iam hæc temporibus licetior vñrarum rabies. Nõ enim solũ duodecim ex centum in annum parum existimantur, verũ neq; quatuordecim neq; sedecim in singulis nundinis factis habentur. Præterea vñrarum vñræ summo rigore prohibetæ erant: vt. ff. de vñris. l. Placuit. Et. C. eodem titulo. l. vt nullo. Sic etiã habet lex: Vt nullo modo vñræ vñrarum à debitorè exigantur. Vñræ vñrarum dimittuntur, quæ nunc maximè sunt in vñu. Suscepisti mutuo mille, pro quibus in vñram debes centum: Non soluis fixa die, inde ergo priores vñræ alias pariũt: scilicet vt pro illis centum soluas in super decem. Hoc sanè est quod neq; leges ciuiles vnquã permiserunt. Et tamen modò vsuq; adeò pestis hæc irrepit, vt qui id delicti nota reprehenderit, ceu ridiculus exhibetur. *¶* Sed dubium ex his sit reliquum quoq; extèdatur permissio ciuilibus iuris, vtrum scilicet ad hoc tantũ, vt vñrario nulla decernatur poena, sicut permittitur meretricium: an verò eouq; vt vñris lēso denegetur in iudicio actio ad repetendum: sicuti de illo dictum est emptore qui citra dimidiũ iusti pretij decipitur. An fortè vltius etiã vt qui vñras promiserat, cogere tur in iudicio eas soluere. His q̄ppe tribus gradibus intelligi permissio potest. Ad hoc mendum responsum meminisse opus est distinctionis propõitæ inter vñras licis

tas & illicitas. Licet nanque, vt pote quæ propter moram soluendi, ratione vel damni emergentis, vel lucri inuito domino cessantis soluuntur, non solũ lege permissæ sunt, verũ soluere eas cogitur qui in mora est. Et de istis intelligendæ sunt leges vñras solui iubentes. Qualis est. l. prima. C. de vñris. Si interrogatione præcedete permissio vñrarum rectè facta probetur, iure debentur. Rectè facta, id est iusta de causa, ac debito stipulationis modo. De vñris autè iniquis, quæ scenus dicebantur, arbitror nunquã sic fuisse permissas, vt qui promitterent pendere cogentur. De quo notãda est lex tertia eiusdem tituli quæ sic habet. Quãuis vñræ scenæ pecuniæ circa vinculum stipulationis peti nõ possint. Ecce scenæ vñræ non poterant in iudicio peti, tamè propter pactum, sicuti modò fit, soluiebantur. An verò qui soluere posset in iudicio repetere, dubium est. Sequitur enim statim in eadem. l. Tamen ex pacti conuentione solute, neque vt indebitæ repetuntur, neque in sortè accepto ferendæ sunt. Ecce non repetebantur. At verò quicquid antiquis in more erat, certè nõ esset iusta lex quæ actionè negaret volenti repetere. *¶* Dicamus ergo quòd iura ciuilia rectè & ritè potuerunt vñras permittere impunè: nempe quòd cū sur stipulatio plectatur, fornicator tñ ab illo sit immunis. Cogere autè mutuatariũ vñras soluere, nulla vnquã lex permisit: nec potuit. Sed & soluenti, actionem negare repetendũ iniquum esset. Non enim est eadè ratio quæ in decepto citra dimidiũ. Nam cū hæc fraudulentiã, vt supra diximus, nõ semper facile constet, litium pesti panderet aditus si actio daretur. In vñra verò patentissima est iniquitas. Item impedire volentè repetere, esset cõtra ius canonicum, quod lēso per vñras repetitionem cõcedit. Imò Clem. vnica de vñris. sententia ex cõmunicatiõis feriuntur quicunq; rectores, ac iudices, & officiales, qui impedimento fuerint volentibus vñras quas persoluerũt repetere. *¶* Per hæc ergo facile dissoluitur alia dubitatio, vtrum principes sæculares permittentes vñras sint iure canonico cõdemnati. Quæ quidem quæstio multos contorquet, arbitantes ius canonicum hac parte obstare ciuili. *Insciuilentiã* Quod tamè reuera nihil obstat. Si etiã ius ciuile assereret licitas esse in foro Dei, hæresis esset in Clemet. condẽnata. Id tamè non asserit. Item vel compelleret vñras solui, aut

Insciuilentiã
aduersatur
canonico
circa cõtra
ctũ vñrar.

solus non repeti, non esset ferendum, quia el-
 dem Clementiar aduersaretur. Quare bene
 ait cum glossa Barto. super. l. cunctos popu-
 los. C. de sum. trini. quod iure civili peti non
 possunt vsurae, vt vsurae sed vt interesse ra-
 tione morae. At vero quod principes saecu-
 lares non plebant suis poenis vsurarios, ius
 vero canonici suis eos puniat, nulla est con-
 tradictio. Nam principes illa tantum vlciscun-
 tur, vt lib. 1. diximus, quae paci & quietudi-
 ni reipublicae officunt, praesertim per vim.
 Papa vero & Ecclesiastici Antipapistes mune-
 re suo attentius conscientijs committunt. Et ideo
 nil mirum si acrius animaduertant in vsura-
 rios, quam saeculares Principes. Illus ergo
 cononiciam vsurarios, tum multis oppro-
 brijs profundit: tum & poenis pluribus ac-
 cumulat. Quae ad vndecim connumerat Syl-
 uest. Peene usu-
 rarioru iu-
 re canonico
 taxate.
 uel in verb. vsura. 9. Prima etenim est infam-
 ia: vt per canon. infames. 1. 3. q. 7. & 6. q.
 1. Quia vero & lege ciuili aut esse infames.
 Attamen. l. im. probu. C. quib. cau. infami. iro-
 ga. non pronuntiantur infames nisi exigen-
 tes vsurarum vsuras, quas ius ipsum ciuile su-
 pra diximus vetare. Atque illud appellatur
 improbum scenus. Tres aliae statuuntur ca-
 quae in omnib. de vsur. scilicet q. manifesti
 vsurarij non admittantur ad comunione
 altaris. Quod sic stricte quidam intelligunt,
 quasi non sint admittendi ad sacra audienda.
 Veruntamen quia poene non sunt restringen-
 dae, & illic non fertur in eos excommunicati-
 onis sententia, non est audiendum nisi se-
 cundum verborum sonitu, quod scilicet non
 sunt admittendi ad suscipiendam sacrosan-
 ctam Eucharistiam: eo q. sunt publici pecca-
 tores. Item quod non donentur ecclesiasti-
 ca sepultura. Deinde quod sacerdotum nul-
 lus eorum oblationes accipiat: quia censen-
 tur rapinae. Et qui acceperit, est ab officijs
 suspensus. Reliquas vero cui libuerit quere
 loco citato. Ex his demum palam fit quam
 fuerit superuacans labor, quem Bald. atq;
 Barto. insumpserunt super. l. cunctos popu-
 los. C. de sum. trini. quae; ab re longe ad
 quaestione illa de Catholico Iustiniano Ce-
 sare respondetur. Videlicet quomodo duo
 haec cohaerent, quod eadem lege praecipe-
 rit cunctos populos sibi subiectos in religio-
 ne versari, qua Diuus Petrus Apostolus Ro-
 manis tradiderat: & tamen vsuras permise-
 rit, quas fides catholica docet esse illicitas:
 quaeq; ecclesiavetat. Ad quod respodet Bal-
 d. si iustri q. praecipit teneri fide trinitatis, sed non re-

spectu alioru articuloru quia requiruntur
 ad salutem animae. Profecto solutio non erat di-
 gna Baldo. Nam Imperator praecipit oes ver-
 sari in religione. Eccl. Roma. quae non solu
 fidem trinitatis, veru tota includit, & simul
 etiam mores. Responso ergo est, qua iam
 declarauimus: nepe quod Imperatori vsu-
 rarum permissio nullatenus repugnat fidei;
 quia non astruit esse licitum in foro Dei.
 Haec enim esset manifestaria haeresis. Quod
 autem vsurarij ciuilibus poenis non subiaceant,
 non est contra fidem: sicuti neq; id quod me-
 retrices nullo afficiantur supplicio.

ARTICVLVS. II.

Vtrum ratione mutui aliqua possit expeti
 commoditas.

Voniam constitutum est nihil
 ratione mutui posse in pactum
 duci, explicandum restat, vtru
 neq; comoditas expeti vlla pos-
 sit. Et arguitur a parte affirmatiua. Eade es-
 se videtur comparatio dati ad datum, & mu-
 tuati ad mutuatum: sed pro data pecunia li-
 cet ex pacto recipere eandem vel eius valore;
 ergo pro beneficio mutuado licet par expe-
 ctare officium. Vt scilicet mutuarius vin-
 ciatur vt mutuantur remittet. Secundo ar-
 guitur. Si gener pignus mutui accipiat, qd fit
 fructiferum, vt horum vel fundum, potest
 fructibus eius vti, donec sibi de dote satisfiat,
 vt patet cap. salubriter. de vsur. ergo licet ali-
 quid recipere ratione mutui. In contrariu
 est quod Ezechi. 18. inter ea quae ad viri ius-
 titiam requiruntur, ascribitur: si vsurae & su-
 perabundantiam non acceperit. Vbi nomi-
 ne superabundantiae res omnis comprehen-
 ditur, quae pecunia aestimari potest. Acce-
 dit & verbum Ambrosii cap. pleriq; 14. q.
 3. quodcunq; accedit forti vsura est. Et Hiero-
 ny. ca. putat. Omnia munuscula cuiuscum-
 que generis accipere, vsura est.

Ad quaestionem praesentem tribus con-
 clusionibus de mente S. Tho. respondeat.
 Prima. Nihil ex pacto mutui vel recipere
 vel expetere licet, cuius pretiu pecunia est
 estimatur. Conclusio clara est: quoniae secundu
 Philoso. 4. Ethic. Omne illud cuius valorem
 pecunia metimur, pro pecunia habendum
 est. Cum igitur non liceat pretio mutuae,
 fit vt neq; ratione mutui quidpiam recipere,
 quod sit pecunia aestimabile. Secunda con-
 clusio. Accipere aliquid non conuentiois ne-
 cessarium

xu vel tacite vel expressa, sed quod gratui-
 to mutuantur rependitur, nulla impingit vsu-
 re labi. Probat: quia beneficiu mutuado non
 solu non auersat amicitia, veru conciliat & fir-
 mat: ergo neq; obstat quo min⁹ mutuator
 possit mun⁹ quodcumq; suscipere, quo solet a
 mici amicoru beneficia repere. Tertiaco
 clusio. Nulla lex obstat quo min⁹ fas sit mu-
 tuanti illa ratione mutui conquirere & exi-
 gere, quae pretio pecuniae non penditur: vt
 puta mutuarij amicitia, ac benevolentia.
 Ex his conclusionibus summam colligi-
 tur iudicium quaestionis praesentis. Tria em
 requisita sunt, quae mutatione vsuraria ma-
 cula inficiat. Primum vt id quod expetitur
 aestimabile sit pecunia. Secundum vt ratioe
 mutui expectetur: & non quia aliis debitum,
 vel alia via. Et tertium quod ducatur in pa-
 ctum, vel expressum vel tacitum. Quod in-
 telligendum est vt mutationis actus sit re-
 exterior vsura. Nam etiam si in mutatione
 non interueniat pactu, si postea receptio fit
 ratione mutui, est receptio vsuraria. Quare
 vsura mentalis, vt diximus, est mente inten-
 dere ratione mutui lucrum accipere. Per hec
 enim prudentis ius quisq; de omnibus iu-
 dicabit. Contra tertiam vero conclusionem,
 qua dictum est, licere pro mutuo exigere id
 quod pecunia non aestimatur, obuium fit il-
 lico sophisticu argumetu, quod liceret mu-
 tui obligatione exigere ab Episcopo sacer-
 dotium: siquidem spiritualia non sunt pretio
 aestimanda. Responso autem est, quod conclu-
 sio loquitur de his quae in humana ciuilitate
 ad gratiam & vrbanitatem pertinent: videli-
 cet quae sub obligatione non veniunt, sed so-
 lent dari gratis: spiritualia vero alia ratione
 non aestimantur pecunia. Nemp quod non
 sunt eorum propria qui conferunt, sed sunt
 illis a Deo gratis commissa, vt tanquam eius
 bona gratis dispensent. Ob idq; res hui⁹ ge-
 neris crimen est, pretio, tam dare, quam reci-
 pere. At quia ait S. Thom. benevolentiam
 & amicitiam non esse aestimabilem pecunia,
 Arguitur contra. Secundum existimationem
 humanam vir probus pluris faceret bono-
 ru amicitia, quam aliquo pecuniae numeru.
 Quin vero & pretio illa emeret: ergo est ae-
 stimabilis pecunia. Respondetur q. non ideo
 censetur non estimari pecunia, q. non sit pre-
 tiosior, q. illa: sed quod natura sua, neq; emi-
 tur, neq; venditur. Constitit em in voluntate
 quae non cogitur. Potes tu quidem collata pe-
 cunia emolire hostis animu, vt te diligit: e-

mere vero, ceu panem, minime. Ob idq; non
 modo intuitu amicitiae contrahenda mutua
 re licet, verum & amicitiae signa in pactu da-
 cere: nam verum amor est, est impossibile. Vt
 puta quod mutuarius non tibi noceat, af-
 fabilem se tibi praebcat, atq; vrbantum, &c.
 Quid autem si ad amicitia illius adreperere
 per mutuū procures, qui tibi potest aut sa-
 cerdotium conferre, aut magistratum. Puta
 si rex ille sit, aut episcopus. Aiunt quidam
 quod quando propositum non sinit in ami-
 citia sed ulterius ad lucrum progreditur, vsu-
 ra est mentalis. Sed tamen de hoc iam regu-
 lam supra tetigimus, quam nunc confirmam-
 dam repetimus, videlicet quod vsura menta-
 lis per obiectum perpendenda est: non per
 hoc quod sit principalis intentio vel acces-
 soria. Nemp si per mutuū intendis mutua-
 rium allicere vt ratioe mutui tibi quidpiam
 conferat: vsuram mente committis: quauis illa
 forte non esset principalis intentio. Si autē
 non intendis nisi amicitia eum deuinire, vt
 postea, non ratione mutui sed ratione bene-
 uolentiae id tibi conferat, cuius tu dignus es,
 nulla est mentalis vsura, etiā si illa sit tua pri-
 cipalis intentio: puta facere amicu vt postea
 bene erga te affectus gratuito & liberaliter
 tibi aliquid donet. Itaq; totu negotiu hinc
 pendet quod speras habere, vel ratione mu-
 tui, vel ratione amicitiae. Si autem illius of-
 ficij quod speras indignus es, alia est noua
 iniquitatis ratio. Sententia est S. Tho. q. 13.
 de malo. quā probē Caiet. quod lib. 1. q. 3. se-
 quitur est. Patet exemplis conclusio. Dum
 a quissimum nosti episcopum, quem nullo
 alio respectu quā iustitiae scis sacerdotia co-
 ferre, licet tibi ei seruire ad venandum eius
 benevolentiae: vt postea gratis, & non pro-
 pter impensa obsequia conferat tibi benefi-
 cium, cuius es dignus: quia certus es neq; il-
 lum propter obsequia daturum, neq; te re-
 cepturū. Item si tu magistratu dignus es, sed
 tamē regi inuisus, potes illum munerib⁹ pla-
 care, vt te ad eius amicitia infines & digno-
 rum albo te adscribat: cur ergo non poteris
 etiam mutuo auro benevolentiam eius pl-
 scarietiam si alioqui non mutuares nisi vt
 eius amicitia tibi esset frugl. In summa cum
 exterioris, mentalisq; vsurae idem sit ob-
 iectū, exterior est fidelissima interioris regula.
 Accipere ratione mutui, vsura est in re: ergo
 id animo proponere, vsura est in mente. Ae-
 cipere vero ratione amicitiae, non est realis
 vsura: ergo neq; illud optare, est mentalis.

Syluester.
Peene usu-
rarioru iu-
re canonico
taxate.

Baldus.
Bartolus.

Responso
Bal. si iustri

Verf. 14.

Verf. 14.

Verf. 14.

Primus

Argum.

Ambrosio
Hierony.

Primus

Argum.

Secunda

xu

Scrupsulue.

Solutio.
vsura men-
talis.

D. Thomas.
Caietanus.

Scio equidem responderi posse quod licet illud simpliciter optare, no sit peccatum: tamen illam amicitiam per mutuū procurare, culpa non vacat. Attamen cum obiectum intencionis sit licitum, nescio quid culpæ hic lateat. Hoc tamen fatendum, quod cum sit valde subtile discernere, quādo intentio sub est recipiendi ratione amicitie, aut ratioe mutui, semper est talis intetio suspecta. Sed vbi vir prudens id discernit, nulla subest culpa.

Questio.

Solutio.

Argumentū contra solutionem.

Licet ratioe mutui in iniuria gratia petere.

¶ Sed nunquid non potero per mutuandi beneficiū amicitia cum illo me coniungere, cui debitor sum, vt mihi remittat? Vt si me quispiā de re aliqua in litem vocat, num mutuata pecunia possum cū illo foedus inire, firmato pacto, vt liti cedat? Respondetur qd si rem illam verè debeo, non possum in pactum ducere: in verò per calumniā diuexor possum quidem cōuentione mutui meam redimere vexationem. ¶ Existit autē contra priorē partē argumentum. Si quem ego iniuria affeci, seu honorem eius lædēdo seu famam, etiā si pecuniariam restitutionem ex me iure posset exigere: possum nihilo se eius ego mutuandi vinculo eum obligare.

Responsio. Quod ego quidem procurem, vt ratione amicitie per mutuū genitæ mihi condonet, iam assertum est, licet ratioe pacifici liceat, aliquantulo maior est hærendi ratio: tamen rectè mihi videor id quo que concedere, saltē antequam sim in pecuniam condēnatus. Nam etsi honor & fama pecunia possit aestimari, tamen ex natura sua iure amicitie condonari solet. Quare illud pactum non est nisi amicitie foedus. Sifragatur nobis Syluest. ver. vsura. pri. §. 11.

Quæris autē fortè, nec immeritò, vtrū illa amicitia possit in pactū duci, quæ turpis est vsus. Vtrum scilicet petulans iuuenis conuenire ex mutuo posset cum muliere de turpi obsequio. Et ratio dubitandi est: quia illa nihil aliud apparet, quā amicitia. Respondetur quod amicitia per mutuū procurare, vt postmodū illa amore victa consentiat, non est vsuræ vitium: obligare tamen illam, minime ab eodem vitio excusatur: quia illa obligatio aestimabilis est pecunia. ¶ Ecce de his quæ pecunia non sunt aestimabilia. Contra ria ergo ratione nihil pretio pecunie dignū potest in pactum mutui constitui: vt non liceat tibi ea cōuentione regi mutare, vt tributorum te pensione exoneret: siue per priuilegium subsignatū, vt fiat nobilis, siue in tēpus, nisi forsā in propatulo esset. quod p

iniquitatem & tyrannidem exigerentur. Nam tunc quia illa nō debeo, nihil ratione mutui recipio, sed vindico me ab iniuria defendendo quod meum est. Eadem ratione nec possum ratione mutui principem obligare, vt opusc. 2. i. ait S. Thom. qui mihi conferat magistratū aut rem aliā. Neq; possum mutare centum eo pacto vt mutuarius illa vel eorū partē suis expensis extorqueat ab illis meis debitoribus, à quib; difficile extorquebuntur. Neq; si habeo frumentū decem miliaribus ab hinc longè, possum mutare, vt tu inde aduehas vel illic consumas; sed mihi id hic persoluas: quia te vectura aggrauo. Neq; verò vt aliquid obsequium recipias vel à manu vel à lingua. Vt alius scilicet tibi addit aduocatus i causa, vel sit tibi amanuensis. Imò verò neq; in pactum ducere vt mutuarius elemosynas faciat, vel alia opera misericordie. Hæc inquam nō licet in pactum ducere, neq; expectare ratione lucri. Secus si alter gratuito referat. Neq; vt mutuarius coram te canat, aut saliat, aut negotia tua gerat, aut pro te oret principē. Nisi res essent tam exiguæ, pro quibus non conuenit pretium rependi. ¶ Atq; eandem ob causam neq; mercator citra notam vsuræ mutare sub eo vinculo potest, vt vel totum mutuū vel partem in mercibus mutuarius suscipiat, etiam si iusto pretio vendat, dumodò ille vera mercium nō egeat, sed cogitur emere ratione mutui: quoniam obligatio illa emendi aestimabilis est pecunia. Imò inde lucrum mercatori obuentionē licet merces tantum valeant, maiorem tamē copiam vendit, quā vendidisset. ¶ Ex quo iniquissima mercatorum fraudulencia proditur: qui indigenti regi stipendio militum, ea ratione ei mutant, vt milites in mercibus tantum suscipiant, & tantum in pecunia. Est enim triplex aut quadruplex figura praui-tatis. Prima quod licet ipsi putent merces tāti valere, haud tamen ita res habet: quia emptorum raritas extenuat pretium: etsi illi nō distraherent inter milites, nō tam citò nascerentur emptores quibus illo pretio diuēderent. Secunda iniquitas est, quod quia creditō vendunt, carius vendunt. ¶ Et cū à rege expectationis intuitu lucrum cessans nihilo minus corradunt: sit vt tempus bis vēdant. Et tertio, cū miseri milites non indigēt eius modi mercibus, vilissimo eas statim pretio coguntur reuendere: atque vt summam dīcamus pro decē millibus quæ rex soluit, vix

Debitio.

Summa dicitur gēneraliter. Et dicitur vsura.

Quæstio pro parte dubiæ.

Censuratur.

Mendaciter significat.

Argumentum.

Andr.

milites sex millibus potiuntur. ¶ Sed percontaris vtrum possis mutuatarū ratione mutui ligare, vt tuum colat agrum iusto pretio: vel tuum molendinū, aut furnum, aut tabernam frequēter. Sunt quippe qui astruūt id licere: vt Summa Angelica, & Adrian. q. de vsura, & quos Syluest. memorat in verbo vsura. pri. §. 7. Quorum ratio est, quod cū huiusmodi mutuator nullum det damnum, nullum extorquet pretium. Attamen ab aduersa parte stat ratio quod illa civilis obligatio, est aestimabilis pecunia. Haud enim dubium est quin priuatio libertatis suapte natura digna sit pretio. Alij verò arbitrantur nullam cōmitti vsuram si mutuū dederis illo termino soluendum quando mutuarius cessauerit ad tuum molendinum venire, vel tibi alia via iusto pretio seruire. Sed vera eodem relabatur. Et ideo vsuræ palliatio est. Nisi fortè contractus sit emptionis & vēditionis: nil enim vetat quo minus possis cōstituto pretio obligare hominē vt ad tuum veniat molendinū per tot annos, ac per totam vitam: etiam adiuncta poena, vt quādo defecerit, certam tibi multā soluat. ¶ Hinc planè colligitur prædiorum dominos vsurę lordibus infici, dum eo pacto colonis pecuniam aut frumētum mutuāt, vt auctiori pretio fundos suos & prædia cōducant. Neque verò excusantur dicentes prædiorum vsuram tantū valere: sed quia non possunt colonos alia cōditione inuenire, mutant: nam si nō inueniunt, signum est quod non tanti valet conductio. Ergo quādo inuenires alium tāto pretio conducentem, tutum tibi esset tūc pauperi mutare, vt eodem pretio conduce ret aliter minime. ¶ Sunt præterea qui vsuram in hac cōuentione nullam cognoscūt. Obligati tu te mihi meas in æstate demetere fruges pretio tunc temporis currēte: vt ego tibi nūc solam partem pretij. Nam hic nulla apparet mutui ratio, sed solutionis. At verò non audeō hoc admittere. Nam illa anticipata solutio mutuo quædam est pecunie per operas alterius soluēde. Quare obligatio ratio mutui sit. ¶ Sed arguis cōtrā. Dū mutuarius iustum pretium suarum operarū recepit, nulla ei videtur deberi restitutio. Respondet Ioan. Andr. vt refert illic Adria. quod debet fieri pauperibus. Nulla hoc tamen iubet ratio. Quoniam restitutio nō cedit in ius pauperum, nisi vbi non potest haberi creditoris copia, vel vbi condemnatur vt perdat, sicut in symonia. Sed illi est resti-

tuendū, quantū illa obligatio valet. Ex quo fit quod si vt se colonus obliget, pretium aliquantulo statueretur ei maius, aut vt veniat ad molendinum aliquid remitteretur pretij molæ, nulla esset vsura. Item si etiā conductor obligaretur ipsum conducere: nā tunc quia obligatur vnus obligatur & alter, & nō ex vi anticipatæ solutionis. ¶ Et hæc de prima cōditione vsuræ, quæ est, vt quod recipitur, aestimabile sit pecunia. Secūda verò est vt ratione mutui recipiatur. Quapropter si mutuarius aliā mihi debitor est, possum illum pacto mutui districtius deuincere, vt cum mutuata pecunia aliam etiam mihi debitā soluat. Vt verbi gratia, si absque arbitris decem illi mutuo dedi, quæ in iudicio negare potest, possum ea lege decem insuper mutare, vt corā tabellario syngraphā omnium viginti mihi subscribat. Nam licet illa obligatio estimabilis sit pecunia, mihi tamen illam debebat. Et eadem ratione excluditur à ratione vsuræ, si vel ratione lucri cessantis, vel donationis, vel alia via illud recipiam. ¶ In calce tamen eius articuli expli-candum superest in qua specie sit mutuū restituendum, vt iustitia citra vsuræ crimen, quod alterutra partim cōmittat, obseruetur. Habet enim locū mutuo in his dum taxat rebus (vt supra dictum est: & habetur l. mutuum. ff. de rebus credi. si certum petatur) quæ vsu consumuntur. Mutuo ergo tibi modios frumenti decem quo tempore vi-lius venditur: vtrum tempore redhibendi quo fortè carius erit eandem mensuram mihi debeas quam tibi dedi, an idem tantum pretium quo estimabatur dum tibi contuli. Et vice versa si plures vendebatur dum tibi tradidi, vtrum postea eandem præcisè mihi debeas mensuram, an, quo vendidisset, pretium. Idem est de vino, oleo, melle, & similibus. Tractat hoc Syluest. in verb. vsura. pri. §. 16. & 17. & alij multi, quos vera non vido scopum punctim ferre. Responso ergo hæc distinctionibus sit clara. Primū discernenda est mutuo ad vēditionem. Etenim dū tu hyemali tēpore decē modios frumētū credidisti, videndū est, vtrū mihi eo pretio vendidisti quo tunc vendebatur: an verò mutua-si. Si vendideras, nō tibi frumentū, sed pretium debeo. Quapropter si tūc singuli modij valebant ducatū, decem tibi ducatos debeo, quocunq; pretio post frumentum vāneat. Et ideo si inter nos conuētū fuit, vt idē pretium frumētū rependerē, & postea valet

Solutio legittima.

Secunda cōditio vsuræ contrarius.

Quæstio celebris.

modius nō nisi dimidiū ducatum, viginti tibi modios debeo. Res est clara. Si autē non sit nisi mutatio, tunc non pretium, sed decem tibi præcisē modiorū debitor sum, quocumq; vgnundetur postea nūmo. Vt si mense Ianuarij frumentū suscepit, soluendum sequentis anni eodem mense, eisdem tibi decem modios eiusdem qualitatis remetiri te neor. Vt scilicet granū eiusdē sit bonitatis. Neq; refert, longēne maioris annona venibat quādo tu mihi dedisti, ac multo minoris. Et idem est vini iudicium atq; aliarū rerum vsu consumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo pretium, sed corpora in eadem specie & qualitate. Quāobrem si quādo ego tibi soluo non valet modius nisi dimidiū ducatum, quinq; ducatis tibi satisfaciō: licet quādo à te mutuatus sum, decem modij emebantur ducatis decem. At verò si tu mihi mensus es frumentū vetustū, obligans me vt tibi remetiar nouū, vsuraria mutatio est. Nam petis frumentū melioris qualitatis quāmi mihi tradis. Neq; refert vtrum nouum vilius vendatur. Et ideo isti reconditores frumenti caritatem exoptantes renouatorum nomine infamantur. Mutuāt enim frumentum submarcidū, ac corruptio ni proximū, vt reddatur eis nouum. Atque idem in oleo & vino & alijs cōfeto: vt si sub acidum vinum mutuas, vt dulci⁹ tibi reddatur. Hęc doctrina, quia rationis germana, et illis quoq; iuris est: vt patet. ff. de rebus crediti. si cer. pet. per totū. præfertim. l. vinum.

Dubitatio. Quæris autem quid si mutuo soluēdo nō sit designata certa dies: vtrū fas sit tūc mutuatori non repetere quādo videt vilius vendari, sed operiri tempus quo sit maximi pretij, vt frumentum duplet aut triplet. Respondetur ex natura rei nullam prodi iniustitiā efficiem. Effet tamen auaritiæ indicium euidenti⁹ quāmi charitatis. Dico nō esse in iustitiā nisi mutuator operam daret, ne aliter anteā soluere, tunc enim iniustitia sit. Alioqui mutuatario imputatur, si nō sibi cōsuluit soluēdo quādo ex re sua fuerit. Atvero dum pactū interuenit, vt solutio nō fiat ante certum tempus, quādo coniecturā doceat auctiori pretio estimandū, vsurarius cōtractus est. Contra hanc autē sententiam, sumitur à monetariū æstimatione argumentum. Sequeretur in quā ex his quæ dicta sūt quod liceret mihi mutuarē tibi ducatos centum, quādo minori argenteo vel ære æstimantur: & postea dum regis pragmatica au-

Renouatores.

Dubitatio.

Solutio.

Obiectio cōtradicta.

reorum valor augetur, idem auri pondus suscipere. Syluest. vsura. pri. §. 14. refert doctores iuris dicentes, quod si verisimiliter dubitatur tēpore solutionis posse valere minus plūsiue, tunc eadem aurea moneta est restituenda. Sed re vera vel me vel istos fallacia cæcat. Interstat enim, ni fallor, planissima inter capedo inter valorem monetæ, & valorē aliarum rerum vsu consumptibilium. Nā dum pretiū, verbi gratia, frumenti, vel vini, vel olei augetur, res ipsa in se immutata manet. Et ideo eadem est restituenda mensura quæ mutuo recepta fuit, modo iam exposito.

Quando verò monetæ valor augetur, ipsa in se natura monetæ, quatenus moneta, hoc est rerum mensura est, augetur ac si augetur mensura frumētū: vt puta modius fieret maior. Et ideo si quādo à me mutuatus es ducatum, non valebat nisi regalia vndecim: & post ad duodecim eius æstimatio aucta est: non debes ducatum integrum, sed vndecim argentea regalia. Quemadmodum profus si decem tibi vinas frumenti mutuarē, dū vnam duodecim tantū modiolū explebāt, & postea per legem aucta est vt capiat modiolos tredecim, non debes mihi nisi vnas, que duodecim præcisē reddant. Veruntamen quod de variatione valoris pecuniæ diuersis tēporibus in eadē prouincia dicimus, fallerent quidem si pecunia traduceretur ab vna prouincia in aliam. Ducatus, exempli gratia, in Hispania quæ auri abundantior est, minori argēto peditur q̄ in Anglia, vbi maior est argēti copia. Ob idq; vndecim hic argentea regalia plus valent q̄ illic. De hoc ergo reponēda est disputatio vsq; ad proximū librū, vbi de cābjs dissendum nobis est.

Restat ergo vt ad argumēta respōdeam⁹ quæ tantum nos duo proposuimus. Primum enim S. Thom. de lucro cessante statim articulo proximo enucleandum est. Secundum verò idem ferme est quod præcedenti articulo, quinto loco fecerat, atque illic ideo solum reliquimus. Est enim eiusmodi. Mutuatarius tenetur ex honestate beneficium compensare, ergo potest ad illud beneficium ratione mutui civiliter obligari. Iam enim sup̄i à negata est cōsequentiā. Nā iustitiā legi illa repensatio satisfaciō: quā tantū tibi redditur quantū mutuaſti: alia autem honestatis, libera esse debet: sicut tu liberē mutuaſti. Ad quartum ergo, quod nos primum fecimus, nōcpe an liceat ratione mutui obligare mutuatariū ad iterum mutuantum

Syluest.

Diferentiā ter pecunie et aliarum rerum vada

Solutio.

et alio. Dubitatio.

Tripartitiū superius affectu.

Quæritur.

Ad. 1. et.

tuandum, respondet Angel. assertoriē. Ratio sua est eadem quæ paulo superius allata est. Nempē quod in tali contractu nullum mutuatario datur damnum. At verò iam ibidem mostrauimus fallacē esse rationem. Nam licet beneficiū mutuandi, officium sit liberalitatis & misericordiæ, tamen obligatio est æstimabilis pecunia. Ob idque pericet D. Tho. negat esse licitum. At verò vtrum mutuarē hoc pacto liceat, vt in presentia tu mihi aliam rem mutues. Scilicet mutuo tibi frumētum, vt mutues mihi vinum? Nam ex diſtis S. Th. apparet licitiā hęc colligi, vbi ait: licet simul mutuati vnum aliquod aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciēdum, cum tamen discrepantia deprehēdi vix queat: quod cum non te possim ligare, vt cras mutues, possim te obligare, vt statim mutues. Neque responsio solida est, si dicas mutuationem de presenti non esse æstimabilem pecuniam: etsi hoc verum sit, tamen obligatio est æstimabilis. Respondetur ergo quod neq; S. Th. dicit quod potest intercedere obligatio in presenti, vt scilicet petēti ex te mutuo, non aliter concedas, q̄ civiliter obligādo, vt statim mutuet. Sed supponit, vt res habet, quod mutuationis de presenti gratuitō fuit. Vt mutua tu mihi, & ego tibi. Et ideo simpliciter ait quod licet mutuum recipere.

Quapropter placet mihi appēdix illa Caletani hoc loco, nempē quod liceat fideiusfori pretium recipere, vt fideiubeat. Quoniā illa obligatio qua se stringit tuo nomine solvere æstimabilis est pecunia, ac subinde vendibilis. Quod si contrarius infurgas: fideiusfor mutuarē amico pecuniā, nō possēt pretium recipere, ergo neq; inde q̄ pro eo fidei iubet. Negatur tamen prior præmissa. Alia enim res est fideiubere pro te, q̄ mutuarē tibi. Ex quo rursus infertur, quod possēt quis vt obligaret paratū esse ciuibus mutuarē quoties egerent, stipendium reipub. suscipere: hoc enim nō est pro mutuo, sed pro obligatione. Ac demum ex his colligitur quod non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum D. Tho. argumentum materiam inducit contractus societatis: de qua nos infra longam disserturi sumus quæstionem. Ad sextum ergo, quod nos secundo loco posuimus de pignoris vsu fructu, respondetur planiter, quod quando pignus est fructuosum, cōputandi sunt eius

fructus in sortem. Aliās iidem reciperentur in pretium mutui, vnde vsuræ labes contra heretur. Cautio est vtriusq; iuris, vt extra. de vsur. cap. 1. & 2. & C. de distract. pigno. l. 1. Exurgit autē duplex difficultas ex eodem iure. Prima nascitur ex cap. conquestus. eo. vbi postquam præcipitur, vt fructus pignoris ducantur in sortem, additur. Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri. Nempē q̄ si ecclesia fundos aliquos in feudū seu in emphyteusim alicui tradidit, & postea feudatarius eidem ecclesiæ eisdem impignorat fundos, ecclesia potest recipere fructus nō computando in sortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extra. de feudi. cap. 1. Et tamen esse apparet manifestariæ vsuræ scelus. Sunt ergo qui non aliter hoc putant defendi posse, q̄ q̄ inuitatem ecclesiæ permissum est. Veruntamen solutio hæc non satisfacit. Nā ecclesiæ mos & cōsuetudo est potius non exigere vsuras: neq; vnde licite possēt: vt patet in cap. fraternitas. 1. 2. q. 2. Et ideo alia nequit reddi ratio q̄ hęc est: natia feudorum cōditio, vt quoties redierint ad verū dominum redeant cum fructibus: sed tamen feudatarius absoluitur à solutione feudi: vt eod. cap. 1. de feud. habetur. Verum est tamen æquitati apparere confine, vt si feudatarius, quia meliorem reddidit fundum, plures colligebat fructus quāmi solebat, ille excessus semper obuenerit ei, quāuis eum impignorasset. Attamē quia exoneratur illo onere excolendi deinceps fundum, & meliorem reddendi, etiā illo excessu priuatur. Grauius tamen oboritur dubiū ex cap. salubriter. de vsur. vbi habetur q̄ si focer tradidit genero pignus dotis fructuosum, iustē idem gener vsufruitur pignore, dum sibi dos non soluitur: neq; fructus illos cogitur ducere in sortem. Idē permittit ius civile. l. Pater. ff. de doli mali & met. excep. Et quidem de conclusionem nemo ambigit: sed tamē de ratione est dubiū. Aiuunt em̄ Panor. & ceteri super dict. cap. salubriter. rationem sumi ex sustetatione onerum matrimonij. Sed est Adria. in. q. de vsura, cui causa hæc non probatur. Argumentum eius est, q̄ in alijs quoq; cōtractibus contingit vt qui pignus recipit, teneatur aliqua onera sustinere: & tamen non ideo potest percipere fructus extra sortem. vt si vendas annuam pensionem pretio mille ducatum pro quo recipis pignus, teneris illa onera soluendi pensionē sustinere: & nihilo minus debes fructus pignoris in pretiū numerare.

Prima difficultas q̄ fructus pignoris.

Solutio. Feudorū cōditio.

Panormit. Adrianus. Arg. Adria.

rare. Item qui stipendio regis vivit, tenetur alere familiam: & tamen si pignus stipendij acciperet, tenetur fructus recipere in pretium: ergo ratio illa nulla est. Hinc ergo colligit Adrian. quod non potest gener recipere illos fructus extra sortem nisi ratione interesse, puta lucri cessantis. Et miror ita alios esse hoc argumento devinctos, ut dicant hanc esse Theologorum opinionem: cum tamen nullus præter Adrian. extiterit qui hoc firmet. Enimvero quod propter onera matrimonij illi fructus percipiantur, non solum doctorum opinio est, sed expressa iuris sententia. Hanc enim rationem subdit præfatū cap. dicens. Cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda. Atque idem colligitur ex allegata. I. Pater. Quis ergo Theologorum id audeat negare?

Secunda rō. Præterea causa illa lucri cessantis communis est in alijs etiam contractibus, & tamen leges aliquid peculiare tribuunt generi in favorem matrimonij. Adde quod si illa esset tantum causa, locum non haberet, nisi ubi gener esset mercator, qui negotiatioe deberet tractare pecuniam. Nam qui illam non habet negotiationi expositam, agere de lucro cessante non potest: & tamen generi in uniuersum indultum est privilegium hoc. Istæ rationes adeo remordent eosdem autores, ut illic non persistant, sed dicant esse donationem facti. Hoc tamen responsum nullum habet falcementum: nam Papa cum interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius ratioque iubeat. Igitur

Deceptio Adri. & cōplurim. Adrian. & qui eum sequuntur ideo seducti sunt, quod nullatenus intellexerunt quidnam esset onera matrimonij sustinere. Haud enim hoc, ut ipsi putant, id simpliciter est quod vxorē familiamque alere, ut in alijs oneribus vsu venit: sed est eandem alere reservata semper dote. Tenetur enim semper maritus vxori de integra dote: & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, recipit iure fructus pignoris, dum solvatur dos: quia presumitur quod aliquid illa dote emerit, unde illa salua, vxorium onus ferret. Et ideo lex illa, pater docet quod quando pater alit filiam, non potest gener recipere fructus pignoris. Sed quid si gener liberè concessit terminū solutionis facere? Respondet quod si id concessit suscepto fructifero pignore, censendus est intellexisse secundum ius: ideoque potest percipere fructus extra sortem. Nisi cōtrariū liberè expressisset.

Nam cum posset quisque indotata sibi desponsare, potest & fructus remittere pignoris. Quod fit ut Almain. 4. sent. dist. 1. q. 2. immerito remordeat iuriconsultus: dicens, quod quando focer non est in mora solvendi, non licet genero recipere fructus pignoris ultra sortem. Imò ipse non penitus radicem iuris penetravit, quo potest illos etiam tunc suscipere. Atque hinc plane fit, quod Panor. eodē cap. salubriter scit ut arbitrator colligit, posse generum non solum fructuosum pignus, verum & certam pensionem quotannis recipere: dum dos non solvitur. Illud enim non recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia, dote salua, tenetur familiarum providere. Neque argumentum quorundam cōtrarium tenentium vilius est momenti: scilicet quod Papa non respondet, nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodem responso colligitur quod potest alia via recipere unde vxorios sumptus faciat. Sylu. autem moderatur sic sententiā, ut non possit gener plures fructus suscipere pignoris quam quibus sufficiat onera supportare. Et arbitrator cōditionem non longē à veritate aberrare. Etenim quod alij dicunt, scilicet tantum posse recipere quantum lucri cessat, inde refellitur, quod (ut probatū est) non recipit ratioe lucri cessantis. Atque ex eadem radice solvitur alia querensio, si interroges utrum defuncto marito possit etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia alimenta, seu à patre, qui nondum solvit dotem, seu à mariti hæredibus, si soluta fuerat. Apparet enim inde non licere, quod si soluto matrimonio vidua non sic perfert matrimonij sumptus, ut debeat servare dotem: & ideo potest mutuū suscipere ex illa postea solvendum. Nihilominus responderunt, absque dubio, seu pater debeat, seu coniugis hæres, alteruter tenetur, vel dotem solvere, vel illam secundum suum statum & conditionem alere: quia tenetur maritus iure matrimonij eam alere quousque suam eam integram solvat dotem: quæ debet eius hæredibus, quam maxime fieri potest, referari. Hoc tamen mihi dubium in præsentiarum occurrit, ad rem minime impertinens: utrum possit quis familiam non aliter dotare quam mutuando genero pecuniam: ita ut mutuetur quisquam decem millia ducatorum mercatori sub pacto & obligatione, ut suam duceret filiam. Apparet enim hoc esse licitū. Primum quia potest quisque (ut dicebamus) indotatam ducere: ergo pro mutuo. Item quia ducere vxorem, videtur esse opus amicitiarum: nam illam

deberet prudētissimus quisque sibi matrimonio adungere: quæ haberet honeste charam: amicitiam autem pro mutuo potest non esse usura, ut supra dictum est. Præterea si ille diligens esset & negotiationum peritus, plures pederet decem millia mutuata, quam donata mille. Respondetur nihilo minus, non esse licitum. Nam dum mutui vinculo alium obligas, vxorem ducere cum illa obligatio graui sit æstimabilis pecunia, vsu mutuatae pecuniae seorsum considerato, rependis in pretium illius obligatiōis, loco videlicet mulle ducatorum quos ille in dotem reciperet. Neque refert, maioris ne ille æstimaret mutuum, an minoris. Et ad aliud respondetur, quod quauis per amicitiam possit gratis vxorem ducere: tamen iam tunc non facit gratis, sed pro vsu pecuniae, pretio æstimato. Ex his fit consequens, Reges aut magnates nullatenus posse vrbibus, aut villis quas in pignus mutui suscipiunt, extra sortem vsu frui: neque vlla ratione possunt ad vsuraria iniquitate excusari. Remedium est tamen, ut non recipiant nisi emptas cum pacto retrouendendi. Tunc enim fructus emptoribus obueniunt. Hoc autem nihilo minus subiectum non est. Impignoras, verbi gratia, sterile agrum, qui tibi neutiquam erat vsus: quia nec erat frugifer, neque viret: neque illum colere cogitabas: alter autem, cui impignorasti, colit illum, ut olera saltem inde colligat, forte non est condemnandus, ut in sortem ducat: quoniam cum tu nullum pateris detrimentum, non debet alterius industria in sortem computari: veluti si depositarius vsu pecuniae tuæ lucratur, nihil tibi debet. Hæc autem prudenter pensanda sunt. Nam si emolumentum esset alicuius momenti: puta quod ager, non computabatur sterile, sed domini incuria non colebatur: & postea cultus sit frugi, arbitrator fructus in sortis solutione adnumerandos.

ARTICVLVS. III.

Utrum ratione damni emergentis, aut lucri cessantis, liceat mutuatori quippiam ultra sortem recipere.

QUOD contra mutuationis frequens habetur ratio damni emergentis & lucri cessantis. Et ideo queritur an horum ratione liceat mutuatori quippiam super sortem accipere. Et arguitur a parte negativa. Si hoc esset licitum, sequeretur quod nullum esset usura vitium, cuius

modi lucrum in pactum ducere, consequens tamen est falsum: quia cum mutuatō opus sit charitatis, gratis debet fieri: ideoque dum suapte sponte suam quis pecuniam mutat, debet eam subinde gratis à lucro diucllere. Alioquin non mutuet, postquam non cogitur. Secundo arguitur ex verbo S. Tho. quæst. 78. art. 2. Id quod nondum quis habet, vendere non potest: mutuator non habet lucrum: imò multis periculum est periculis, quibus impeditur potest: ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere. Tertio: si delucro cessante possit mercator statim cum mutuario conuenire, patentissima aperiretur via paliandis vsuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. In contrarium tamē est quod nemo tenetur ob prestitum beneficium sibi incommodare: contingit autem sepe ut culpam causa mutui & damnū accidat, & cesset lucrum: ergo licite potest tunc incommode se, indemnemque, seruare.

QUÆSTIO hæc & inter doctores controuersa est, & inter mercatores periculosa. Habet autem certi cōpertiōis, quæque atque aliam partem dubiam. Ad eius ergo intellectum prænotanda est terminorū significatio. Damnum quippe emergens est detrimentum quod mutuator causa solius mutuationis patitur: ut si ruinosas fides rescere parabat, aut annonam in æstate in totum annū emere: & auicus precibus improbis mutuatā ab illo pecuniā, quia ipse forte grauius indiget, euellit: & idem tunc mutuator cum damni commonēfacit sui: si postea domus sine alia eius negligentia corrui, vel frumentū cogitur carius postmodū emere, vel per vsuras pecunias recipere quibus alia sua debita soluat, illud dicitur damnum emergens. Lucrum verò cessans est, si mercator pecuniā negotiationi expositam, precibus etiam videlicet mutuat: vel quō citra dubiū loquamur, ab inuito extorquetur, vel statō tempore non solvitur, lucrum quod augere potuerat cessat. Respondetur ergo ad quæstionē quinquē conclusionibus: ab his quæ certiores sunt initio sumpto. Prima: quādo mutuatori inuito, videlicet contra suam voluntatem, vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iustū est & absque villo vsuræ periculo illud potest exigere. Memento lucrum tunc duntaxat cessare, quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio est patentissima: quia quando quis inuitus est, vim patitur, ac perinde quasi rapinæ iniuriam. Atque

Almain.

Responso

Relegimus in factis

Sylu. moderat.

Querensio

Ratio dandi

Dubium

Rō basili

Argum. r. parte ne. gatiua.

Secundum argum. S. Thom.

Argum. 3.

Damni emergentis.

Quid lucrum cessans.

Prima conclusio.

Ratio cōcl.

huc pertinet. l. Cum quidam. ff. de vsur. vbi ait Iurifconsult. vsura non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium infiguntur. Et. l. i. habetur qd si socius communem pecuniã in proprios vsus conuerit, teneatur socio vsuras præstare. Et. C. eodem. l. vsuras. cogitur emptor qui in solutionis mora est vsuras in super soluere venditori. Conclusio ergo in dubium venire non potest. ¶ Sed vtrum statim ab initio possit sic licite inter ambos cõuenire, vt si non solueris stato die, teneberis deinceps certũ nũmũ vsurarum soluere. Responderẽ in primis quod nomine pœnæ proculdubio potest. Nam cum mutuatarius teneatur in tẽpore soluere, iam inde mutuator inuitus caret suis nummis. Et ideo rigore iustæ multæ potest illũ cogere, sicuti & iudex eũ cogeret. At vero an idem liceat ratione cessantis lucri, & si aliquãtulo sit maius dubium, tamẽ neq; negandũ est licere: dum tamen in fraudẽ cõtendendæ vsuræ id nõ fiat. Nempẽ si mutuator verẽ est mercator negotiatiõẽ vicitãtis. Quoniam potest bona fide mutuarẽ vsq; ad certum diem, admonitumq; ex tunc mutuatarium habere, quod deinde suũ non est propositum mutuarẽ, sed quod deinceps inuitus à suis negotijs cohibetur. ¶ Secunda conclusio. Si quis habet pecuniam negotiatiõni mancipatam, quomodo cõueniatur illam mutuarẽ, non solum damnum emergens, verũ & lucrum cessans potest iustẽ vltra fortẽ repetere. Dico inuitus, quia ei, vel aliqua vis infertur, vel tenditur fraus. Exempla. Vt si quis mercatori mortem aut incommodum aliud comminetur, nisi sibi mutuet: vel si vassallus prudenter grauiterque metueret, nisi domino suo mutuũ daret diu exatam iri ab illo & molestias perpessurum. Hac enim est quædam violentiæ species. Aut si fortẽ rex ingruente bello indigeret à mercatorib; pecunias mutuari: qua vtiq; ratione possit illos compellere: illique tenerentur parẽre. In hisce inquam atque id genus accidentibus planum est mutuatarium propter tales coactiones se posse indemnem seruare. Atqui huic assertioni patrociniatur Pontificum ius, extrã. de fideius. cap. peruenit. & cap. constitutus. quibus iubetur, qd si fideiusor nomine illius pro quo fideius sit soluit, dispendiumque aliud fecit, aut damnum accepit, tunc ille cuius gratia soluit, restituat eum in suum ius, reddatq; ipsum prorsus indemnẽ, ab omniq; immu-

Rõ conclud.

Dubitatio.

Secunda conclusio.

nem iactura. ¶ Verũ tamen quod ad rem descendamus, ibi latet quæstionis nerus, vbi mutuator nullam speciem vis aut fraudis patitur, sed rogatus suapte sponte mutuat. De hoc igitur adhibetur conclusio tertia, paulo minoris certitudinis q̃ superiores. Ille qui rogatus mutuat, præuisum potest formidatũve damnum emergens in pactum mutui ducere. Videlicet si domus ruinã timet, aut annonã caritatem que modò emere impeditur: aut si vsuras post modum soluere cogitur, p̃ æ alieno in quo, vt mutuet, manet. Conclusio est sancti Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. alteri que similis quam præcedenti quæstione de venditore asseruat, qui rei pretio apponere damnum potest quod vendendo incurrit. Ob idque simili ratione probatur. Damnum enim quod talis mutuator patitur, sua interest, quod ideo ratione mutui accipere non tenetur: atque ideo potest de sua in columitate pacifici. Moderati autem consulto sumus conclusionem veluti de venditione dicturi sumus. Nempẽ qd rogatus mutuet, mutuatariumque admoveat. Nam si vltro-neus tacitusq; mutuat, sibi imputandum est damnum: quoniam si alter rem sciret, nollet fortẽ sub illa conditione mutuũ accipere. Atque hinc sequitur qd si damnum non fuit præuisum, neq; timebatur, sed post fortẽ su peruenit, nõ teneat mutuatarius de illo: vt potest qui reddere nõ cogitauit, nisi simplex mutui. Et per hoc intelligitur id quod dixim; rogatus: nihil em̃ aliud significauimus q̃ qd mutuatarius sciens, & prudens tanq; re sibi cõmodã mutuari ab altero velit cũ illo dano. Nã si ex re sua non esset, neutiq; illud acciperet. Quo fit vt etiã si qui danũ passurus est alteri ex charitate tanq; amico offerat cõditionẽ, non ideo sit inhabilis vt danũ emergens recipiat. Hoc dixerim, quia rogari, vel offerre, vt statim dicturi sumus, per se nihil facit neq; tollit rationis vsurã. Hac tenus plana sunt omnia. ¶ Totũ ergo quæstionis p̃odus huc inclinatur, vtrũ pariter possit lucrum cessans ab eodẽ mutuationis articulo recipi vltra fortẽ. Ad cuius examẽ præfigere operæpretiũ est distinctionẽ hanc: Bifariã potest existimari pecunia: vno modo absolutẽ secundum eius communẽ vsũ. Et de hoc omnes cõsentiant, nemini fas esse vltra fortẽ aliquid recipere ratiõẽ mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiatiõni nõ vacat late patet. Nam hic est vsus qui seorsum nõ venit cõputandus. Altero verò modo consideratur,

Tertio dicitur.

D. Tho.

Secunda res dicitur.

Actus dicitur.

Conclusio dicitur.

Actus dicitur.

Actus dicitur.

Actus dicitur.

Actus dicitur.

Actus dicitur.

deratur, vt negotiatiõnis in industria subest: nempẽ quia possessor illam habet negotiatiõni exposita. Et de hac pecunia aiunt Conrad. eoq; multi posteriores statim posse mercatorem pacifici vt lucrum cessans ad fortẽ sibi accumularet: etiã si nõ sit inuitus, sed rogatus mutuet. ¶ Nihilominus statuo egomet mihi hanc quartã cõclusionem. Quod hoc modo possit lucrum cessans in pactũ ductũ, nõ est adeo certum vt patroni assertiõnis huic arbitrantur: sed est tũ minus probabile, vna q̃ plurimis vsurarum periculis expositũ. Et quidem qd non sit vsq; adeo certũ, multis rationibus cõprobatur. Primum, nullam iuris aut canonici, aut ciuilib legẽ inuenias, quæ hoc permittat: quod certẽ nõ est infimum argumẽtũ. Nam cum tam frequẽtes extẽt quæ vsuras ratione more pendi iubeat: vide licet dum mutuator, vel quicuis creditor inuitus re sua caret: si spontanea hæc lucri cessantis pactio tã planẽ licita esset, nõ defuisset lex quæ id ininuaret. Mox si prisicos doctores consulas, D. Tho. id negat, consulto dignoscens inter danũ emergens & lucrum cessans. Nempẽ qd illud licet in conuertiõne ponere, hoc verò minime. Cuius sententiæ accedit Sco. in 4. dist. 15. q. 2. & Durand. in 3. Sent. dist. 17. q. 2. & inter iurifconsultos illis Iacobus Innoc. sup. c. Nauiganti. de vsur. Imò inter antiquos grauesq; seu iuris seu Theologia doctores neminẽ inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione more aut alius culpæ debitoris. Qui autẽ eam affirmat, sunt Conrad. recens author. q. 30. eandemq; cum formidine & timore septem cõditionibus circumspiciens. Post verò Syluest. verb. vsura. pri. §. 19. & Caietan. super. S. Tho. 2. 2. q. 78. & in sua Summa affirmatiũ eadẽ de sensant. Atq; Adria. in. q. de vsurã licet fateatur (vt suo verbo vtar) esse opinionẽ moderorum. ¶ Quod si ratione agamus, vna est quæ vehementer apud me aduersus hæc opinionem depugnat. Lucrum cessare, vt nomen sonat, est hominem à lucro cohiberi: nemo autem cohibetur nisi sua impediatur voluntas in uoluntarium verò, doctore. 3. Ethicor. Arist. sola vis, metusq; aut ignorantia facit: ergo vbi nullũ illorũ intercedit, nõ proprie censetur cessare lucrum. Certẽ est res creditu difficilis: qd si mercator qui negotiatiõni expositam habet pecuniã offert illam mutuo, nõ potest recipere lucrum cessans: & tamẽ per hoc solum qd alter leuissimo verbo mutuum idem ab eodem petat, possit idem lu-

crum in pactum ducere: cum nihil minus spontaneus faciat rogatus, q̃ si alterum præueniret. ¶ Atqui per hanc rationem, omnes aliorum labefactatur. Primum enim patens est discrimen inter danum emergens & lucrum cessans: nam illud non p̃det ex industria: sed est mera passio à qua idcirco se q̃ q; incolumẽ seruare potest: hoc autẽ p̃det ex industria, à qua qui si sua sponte suam abstrahit pecuniã, nõ est qd impediri censetur. ¶ Arguitur præterea sic. Post morã licet recipere lucrum cessans: sed pecunia negotiatiõni exposita, tãtã utilitatis erat ante illam morã: ergo poterat idem lucrum absq; mora peti. Sed vides argumẽtum extra chorũ saltare. Haud enim negamus illã pecuniam tantum valere antẽ, quãtum post morã: sed tamẽ antea non impeditur, sicut postea. Nam illa iniuria quæ fit post morã dimouet voluntatem inuiti mercatoris à sua negotiatiõne: & ideo debetur ei lucrum. Quãdo verò sponte mutuat, nõ proprie impeditur. Atq; hanc differentiam optimẽ perspexit D. Tho. quippe qui. 2. 2. q. 62. ar. 4. in solutione ad secũdum, fatetur qd qui pecuniã creditoris vltra terminũ præfixum detinet, quia eum dãnificat, tenet ei refundere etiã lucrum. Ex quo malẽ infert ibidẽ Caiet. eandẽ esse rationis vim ante morã. Nam quãtum ad lucrum cessans non censet D. Tho. creditorem dãnificari, nisi dum inuitus impeditur: quãdoquidem post modum. q. 78. negat ante moram idem lucrum licere recipi. ¶ Et per hoc aperitur fallacia alius istorũ argumẽti. Huius. s. Qui mercenarium à suis operis impediunt, teneantur illi refundere lucrum cessans: ergo negotiatori mutuatũ. Negatur enim cõsequentiã. Imò cõtrariũ per hoc conuincitur. Si enim vi aut fraude illũ impediãs, teneris quidem: si autem tuis solis precib; ductus vult amore tui cessare, nihil ei debes. Et simile nos dixim; in proposito. Si autem cõuentione facta ob pretiũ ille cessat, nullũ ad propositũ offers exemplum. At qui & in huius discriminis ignoratiõẽ latet deceptio. Operæ enim mercenarij natura sua locales pretio sunt & conducibiles: pecunia verò minime. Nam si aliquid plus valet, non à se habet, sed dũtaxat ex adiuncta possessoris industria: ob idq; quãdo sua sponte mutuat, liberẽ nudat illã tali valore. Quapropter neq; est simile de illo qui impeditur beneficiũ assequatur, cui restitutio debetur. Nam ille inuitus non assequitur. Ne rursus

Primum ar. gũm. cõtra rie opinio nis.

Solutio.

Caietane.

Argum. 2.

Solutio.

Argum. 3. rursum est par ratio de instrumentis. Arguit enim: Opifex potest instrumenta suae artis pretio locare: sed pecuniae sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum: ergo potest illas locare. Est nanq; latissimū intervallum quod vsus instrumentorum, quia non consumuntur vsu, seorsum est dignus pretio, si cut vsus equi, & domus: quae idcirco locabilia sunt. Vfus autem pecuniae per se non est ad illum vsu locabilis, quo consumitur, sed totus valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere nequis nisi quando impeditis: impeditis autem solum quando inuitus cessas. Aristot. nanque diuitias per se vocat feclicitatis instrumenta: scilicet, vt liberalitatis virtus vsu habeat: non tamen quod sint si cuti aliarum artium instrumenta. ¶ Ac perinde patebit dissimilitudo de fato aruo. Arguit siquidem praetera quod sicut frumentum modius per se non valet nisi modium: seminati vero atque herbescentis pluris, propter potentiam aestimatur: ideoque non solum quando per vim ab aliquo pessundatur, verum & ex conuentione potest vendi quantum valet cum illa potentia: sic utiq; negotiator, aiunt, potest cum illa potentia mutare pecuniam. Porro autem a venditione ad mutuum, nulla fit solida consequentia. Nam res vendibilis suapte natura valet pretium: mutuum autem gratis fieri debet: nam, vt identidem hoc dicamus, industria mercatoris non impeditur nisi quando eius voluntati seu per vim seu per fraudem obstititur. Quare nec argumentum de iactu retis, qui. l. si iactu. ff. de acti. empt. & vendi. declaratur esse vendibilis in spe, ad praesens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hoc enim solum concluderet qd postq; mercator iam emit merces, quas ad nudinas misit, posset lucrum vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut status ager: & ideo illud lucrum est vendibile. Quando vero nil emis, sed spote mutuas, nil habes quod vendas. Ac multo minus ad rem facit argumentum quod de genere fit suscipiente fructu pignoris extra forte, siquidem iam probatum est non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illos recipere. ¶ Praeter haec alia sunt argumenta quibus palam docetur quantum periculo ab illa opinione cofletur. Circuallat enim eam Conradus atq; alij eius fautores multis conditionibus necessarijs, vt aiut, vt contra etus ab vsurae periculis liberetur. Harum capitalis est, quod mercator potius expetere

Opinio Cōradī nōn habet continēt periculi.

debet & optare negotiatione augere suam pecuniam, quam mutuo. Per hoc enim putant impediti eius voluntatem. Nam si mauult mutuari, fatentur non impediti, atque adeo nō licere lucrum cessans recipere. Sed quam sit imbecilla haec cōditio aperte monstratur. Id quod in re natura sua licitum est, nullum est peccatum desiderare: neque tale desiderium cōtractum vitiat: mercatori autem habēti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solum quod rogetur lucrum cessans recipere: ergo licet desiderare vt aliquis se rogatum accedat, vt illo modo impediatur a negotiatione. Si ille sic apud se constitisset. Nisi quis a me mutuum petat, nolo mercaturam meam a se committere, planum esset vitium vsurae: quia nō habet pecuniam expositam. Dum autē firmiter constituit negotiari, nisi quis ab eo mutuum petat, profectō nescio secundum istorum opinionem, cur desiderare, vt quis mutuum petat vt lucrum recipiat, vitium consistit vsurae. Atque adeo sequitur qd per hoc solum quod mutuator rogatur, non proprie impeditur: quandoquidem illud optare licet. Quod si hoc verum est, vide quam lata sterneratur vsuris via. Nā dicere quod debet mutuator mutuari charitate victus, vt possit lucrum recipere, commentū est. Siquidem ad naturam vsurae tollendam, nil facit charitas. Adde quod tunc nō opus est vt rogari expectet: nam maior esset charitas si amicum egere scies offerret, ei pecuniam mutuo, si vellet cum pacto lucri cessantis. Nam dum metus est damni emergentis, profectō licet habenti pecuniam eadem amico offerre, vt si ex re sua est mutuatā cum tali periculo recipiat. ¶ Alia eorum cōditio est quod labores, & expensas, & pericula deducantur a summa cessantis lucri. Attamen neque haec cōditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensas quidem planū est esse deducendas: quia remanēt apud mercatorem. Sed tamē de laboribus & periculis nō est eadem ratio. Sum ego, verbi gratia, mercator hac arte viuēs: petis a me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrum cessans iam nunc suscipere, possem etiam tantum recipere quantum si meas nauarem operas lucrarem: nam paratū sum ego impendere labores meos: & malo laborando lucrificare decem, quam sine labore octo: prolo etiam subire pericula. Si ergo solas preces isti censere esse impedimentū meae voluntatis, vt lucrum dicatur cessare, profectō

Argum. 3. de op. n. m. t. m.

profectō cū a laboribus meis & periculis impediat, totū posū petere. Enimvero si mercenariū impedires ne suas operas in vinea locaret: totū denariū debes ei sine deductione laboris: quia maluisset ille integrū denariū laborando, qd decurtauē cessando. Ecce rationes quae me semper de re hac dubium tenuerunt. Et fateor, hāc mallē sententiā tenere. At satis duxerim rationes meas aliorū iudicio relinquere: sed optare habere patronos qui mecum eiusmodi personata vsurarū portenta abigerent. Nam haec lucri cessantis imago hiatū istū, & voraginem vsurarum nō a multis hinc annis patefecit. ¶ Nihilō secius, quia nō mihi tantū arrego vt primis opinionem illam prorsus refellā, sit nostra quinta cōclusio. Nō omnino probabilitate caret vt possit lucrum cessans in pacto duci ab articulo mutationis: dummodo re vera cesset, & non fiat in fraudem vsurarū. Verē enim cessare tunc penitus censendum est, non quia poteras negotiationi pecuniam cōmittere, sed qn re vera iā firmus es ponere constitueras, atq; eadē quā mutuas. Nā si habes viginti millia & nō decreuisti in mercaturā, nisi decē millia cōmittere, nequis ex aliorū mutuo lucrū cessans petere: eō qd illis quoque negotiari potuisses. Ratio cōclusionis huius quae vllā habeat probabilitatē, haec vna est, qd postq; illa pecunia tua incipata in dustriā tantū est imata: & alter sciens & prudens vult illā cū illo onere suscipere, videris tu posse de illo pretio pacisci. Et tunc S. Tho. sic interpretāndus est, qd non licet ad integrū suscipere, quod futurum erat in actu: quia nōdū est certum, ac multo minus quantum poterat accrescere: quoniam hoc minus habet certitudinis, sed quantum est in habitu, puta in spe secundū coniecturalem prudentiam verisimili. Quāuis cui rationes nostrae alteram persuaserint sententiā, optimo fē iudicio tuebitur, dicēs, nunq; lucrum, nisi in inuito proprie cessare. Et idcirco argumenta in capite quaestionis proposita ille dissoluet cuius intererit.

capit. cōcl. 5. p.

lib. cōcl.

ARTICVLVS IIII.
Vtrum quicquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

Post haec sequitur sermo de vsurarum restitutione. Et quia de illa ambigere nemo potest, quaeritur amplius, an quicquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

xlum. Et arguitur a parte affirmatiua, secundum Paul. ad Rom. 1. 1. Si radix sancta, & rami: ergo a contrario sensu: si radix infecta, qualis est vsuraria pecunia, & rami, puta eius lucra, ac perinde restituenda. ¶ Secundo. Si foenerator foenebri pecunia possessionem aliquam emit, vendenda illa est, vt iubetur extra, de vsur. capi. cum tu. vt de eius pretio pecuniae vsurariae restituantur: ergo equali ratione debet & lucrum eiusdem pecuniae domino reddi. ¶ Tertio. Foenerator nō plus iuris habet in lucrum vsurariae pecuniae cōparatum, qd in ipsam pecuniam: sed illius pecuniae nullū acquirit dominium, ergo nec lucri, ac subinde pari iure tenetur illud domino refundere. ¶ In cōtrariū est ratio haec. Id quod homo per suam propriā industriā nulla ventante lege acquisiuit, legitime possidet: contingere autem potest, vt vsurarius sua industria id acquirat, quod lex possidere non vetat: ergo illud non tenetur restituere.

Primum argum.

Secundum argum.

Argum. 3.

De vsurarū restitutione, vt in fronte quaestionis dicebam, nemo dubitat, sed tanquā certum relinquatur. Nihilō minus quia eius ratio non nihil habet dubietatis, & de hoc quoq; respondendū est. Tribus autem conclusionibus consistit responsio. ¶ Prima conclusio. Quicquid pretij ratione mutui per vsuram receptū fuerit, manet restitutioni subditum. Cōclusio iam supra articulo est imata: ra illata est: inde videlicet quod vsura est peccatum iniustitiae commutatiuae: eō quod illic vel pecunia bis venditur, vel semel vsus, qui seorsum nullius est pretij dignus. De lucro autē quod postmodum per pecuniam vel rem aliam vsuraria accrescit, dissingendum est cum D. Tho. Rerum nanq; vt dictū est, aliq; sunt quarū vsus est ipsarum consumptio: qualis est frumentum, pecunia, &c. aliq; verō quatum vsus non est earum consumptio: vt praedium, domus, & similia. ¶ Est etiam secunda conclusio. Quando res quae vsu consumuntur per vsuram extorquentur, puta pecunia, grana, vinum, &c. tunc foenerator non tenetur restituere, nisi tantum penitus, quantum accepit cum damnis, si quae alia dedit: & cum lucro, si quod alteri cesset. Fructus autem qui per eandem res sua industria accumulauit, liberi sunt a restitutione. Extorsisti a mutuatario mille aureos per vsuram, quibus postea industria tua centum adiecisti: mille tantum illi debes: ac insuper damna quae tua causa accepit: & lucrum si quod illi cessauit. Idem est si centum cados

Prima conclusio.

Probatio.

Secunda conclusio.

vini

tanea non sit, non est cur dominiū in alterū transmittat. Neque iura contrariū volunt: imò hoc planè ipsum docet: dum scilicet san-
ciunt, eiusmodi donationes esse, non irritan-
das, sed vt irritas declarandas. Fatemur qui-
dem si latronis metu iures illi cuiuspiam lara-
giri, teneri de ratione iuramenti, sed tamen
cum tradideris, minimè dominiū traducis.

Dubitatio.

¶ Quid si mutuatarius, id foeneratore exigē-
te, dicat, se suam pecuniā cum dominio tra-
dere? Respondetur quòd si non det ratione
meræ amicitiae, sed mutui causā, quicquid di-
cat & iuret, non intelligitur dominiū trajice-
re: quia iura prohibent: secus autē de matrimo-
nio: vbi si metus non est cadens in con-
stantem virum, cō fit cōsentas legitimus, q̄
citra talem metum: nemo debet seipsum tra-
dere, tamq; cetero modo illigare. ¶ Secundum
autem argumentum solutum est. Sed tertiū
an videlicet vsurarius possit per vsuras ac-
quisitū eo vigore alienare vt eius contractus
sint validi, paulò inferius commodius tra-
ctabitur.

Solutio.

PER hæc ergo respondetur ad argumen-
ta in capite quaestionis proposita. Ad au-
toritatem enim Pauli dicendū q̄ radices
qualitas, seu bona seu mala, propterea redū-
dat in ramos quòd habet rationē effectricis
causae: pecunia verò vsuraria nō est nisi sola
materia industriæ: & ideo licet ipsa sit restitu-
tioni obnoxia, non tamen eius lucrum. ¶ Et
simili ratione respondetur ad secundū. Pos-
sisiones nāq; foenebri pecunia emptæ suæ
ementis sunt, sibiq; fructificant. Sunt tamē
obligatæ vsurarum debitis. Et ideo ca. cū tu
iubentur vendi, si alioqui soluendo non sit
foenerator. ¶ Ex quo sequitur glossam eius-
dem ca. textum non intellexisse. Elicit enim
inde q̄ res vsuraria pecunia emptæ, sunt res-
tituendæ: cū tamē textus nō hoc dixerit,
sed q̄ sunt vendendæ. Et refert quā pluri-
mum. Nam cū possessiones illæ in domi-
nio sint foeneratoris, si plus valēt quā fuerat
vsuraria pecunia, ille excessus, vt hic Sāc.
Thom. docet, non alterius à quo pecuniam
extorsit, sed suus qui emerat est. Nisi forsitan
ratione vel damni emergentis vel cessantis
lucri aliquid ei deberetur. Item si eadem ef-
sent restituendæ, & fructus quoq; earum de-
berent cum illis refundi: quod est falsum.
Longissimè ergo differt res esse debitis obli-
gatas, & easdem esse restituendas. ¶ Atq; in
de liquet tertij responso, quo arguebatur
non habere foeneratorē plus iuris in rē em-

Ad secundū argumentū

Ad 1. arg. principale.

Ad secundū argumentū

Ad tertium argumentū

ptam quā in pecuniam ipsam. Falsum enī
est: quippe cū ratione industriæ ius habeat
in rem, quod in pecuniam nō habebat. ¶ Et
per hæc dissoluitur alia quaestio. Vtrum sci-
licet omnia bona vsurarij sint subdita resti-
tutioni: nam super eodē capitulo. Cū tu
aliqui affirmāt (vt Panor. refert) alij verò ne-
gant: vt Panor. ipse & Ioannes Andr. dicen-
tes quòd illa quæ per vsuram sunt extorta,
obligata manent: reliqua verò legitime ac-
quilita, minimè, quia nullum ius, inquit,
id præcipit. At verò S. Thom. in eadem so-
lutione secundi, non modò illa quæ vsura-
ria pecunia empta sunt, verum omnia affir-
mat esse obligata. Distingvendū ergo est.
Primum enim triplicia sunt vsurarij bona. Li-
bra scilicet, quæ vel vsurariū pretium acqui-
sita sunt: & ea quæ pecunia vsuraria fuerit
empta: & præter hæc alia, si quæ legitima hæ-
reditate, vel via quauis licita possidet. Rur-
sus obligatio, altera est personalis, scilicet q̄
ex persona descendit in possessiones: alia ve-
rò realis, quæ ratione reiligit personā. Res
ergo primi ordinis puta quæ vsu non consu-
muntur, vsura vel furto sublatæ, obligatio-
ne reali manent restitutioni obnoxie: quip-
pe quæ eadem numero reddendæ sunt: cō
quòd dominiū fixum permanet penes pri-
mum possessorem. Quo circa obligatio hæc
quocunq; cum re ipsa cōmigrat. Nempe si-
ue vendantur, siue donentur, siue iure hære-
ditario possideantur, obligatur possidēs ead-
em res ratione rei acceptæ restituere vero
domino. Sed sunt alię res siue vsuraria pecu-
nia emptæ siue legitime ab vsurario acquisi-
tæ: verbi gratia, sūt patrimonialia. Et hæc nō
sunt obligationi reali restitutioni subdita: sed
personali. Nam foenerator vsurarum q̄ p
vsuras cōtrahens, sit restitutioni obnoxius:
& ratione ipsius cuncta quæ possidet. Et est
latissima differentia q̄ hæc personalis obli-
gatio non transit perinde atq; realis cū reb;
sed tātū in illos qui loco personę succedūt.
Exempli gratia. Si vsurarius vendat suū pa-
trimoniū quādo alia bona habebat quibus
vsuras restitueret: post verò in pauperiē la-
plus, restituere nō potest, illi emptores libe-
ri sunt à restitutione. Nam bona quæ eme-
rūt, verè erāt foeneratoris. At vero si vita quę
functus aliqua reliquit in bonis: siue illa quę
pervsuras acquiuit, siue aliud legitimi, etiā
si vsurariam substantiā totam perdidit, hæ-
redes tenentur paternas vsuras soluere ratio-
ne obligationis: non quidē realis, sed perso-
nalis:

Quæstio.

Panormita. 107. Andr.

D. Thom.

Bona vsurarij triplicia

Disting.

Solutio in questione.

nalis: quia succedunt loco defuncti. ¶ Ex his
iam gradū facere possumus ad foeneratoris
cōtractus, vt examinemus quinā sint validi:
qui verò minimè: quod quodam superiori
argumento exquirebatur. Enimvero vsurari-
dominiū non acquirit, cōsequens fieri vide-
tur, vt nullatenus possit vsuraria bona vllō
contractu abalienare. Ad hoc in primis per
distinctionē illam superius positam respon-
detur. Res quippe vsu cōsumptibiles in pre-
tium vsurariæ mutuationis receptæ, alienari
nequaquā ab vsurario possunt, esset nāq;
alienatio irrita, quādo quidē nunq; in suū ius
venerunt. De alijs autē, puta, quæ vsu consu-
mūt, alia est ratio. Enimvero si vsurarius,
etiā si illas alienauerit, alia habet bona quib;
restituatur, cōtractus alienationis, siue gratul-
tō fiat, siue oneroso vinculo, tenent: quo-
niā non est necessè: eadē numero restituā-
tur. Si autem nihil profus habet nisi qd̄ per
vsuras corrasit: imò licet illa quæ habet, nō
sint vsuraria, sed legitima bona, quæ tamen
debitorū summā non exuperant: tunc vni-
uersale fermè docto. responsum est, oēs eius
cōtractus esset irritos: quia omnia illa bona
sunt debitis obligata: vel obligatione reali,
si sint prioris generis, v; personalis, si sint po-
sterioris: quia persona est restituere obliga-
ta. ¶ At verò tam vniuersale sententiā nisi cū
certo moderamine, nō mihi videor satis p-
bare. Etenim si sit gratuitus contractus, ver-
bi gratia donationis, planū est non valere:
quoniā tunc donatū illud ab vsurarum de-
bitis eximitur. Si aut onerosus, tunc distin-
guā: nam super illum nihil vsurarius recipit
quod debitoribus soluat, fateor similiter cas-
sum esse: vt si filiam dotaret: quia nō sibi ad-
iustum superest quantū debet. Atq; idē cen-
sendum si stipēdia famulis persoluat, etsi vi-
ctualia emat, quæ certum est ab ipso consu-
mēda fore. Vide ergo quantum sit periculi
cū vsurarijs atq; alijs qui creduntur non alia
bona possidere, q̄ illicite acquisita, huiusmo-
di contractus inire. Si tamē vendat, dum odō
id non fiat in fraudē, arbitror secundū ius na-
turæ contractū firmū esse, emptoremq; in
cōscientia nullatenus teneri ad restitutionē:
nam venditor etsi rem vendidit, pretiū tamē
recepit, quare nihilominus in bonis habet:
& potest ex illo pretio soluere vsurarū debi-
ta, sicut poterat, ex re ipsa. Itaq; ad irritādū
contractū, cō conijciendus est oculus, vtrum
per ipsam vsurarij substantiā minor fiat, q̄
quæ soluedis debitis sufficit. Et patet hoc mo-

de ratio nostra. Fac vsurariū non, amplius
habere pecuniā, q̄ est suum æs alienū: si tūc
illi vendo meum fundū, cōtractus est firmus:
quia tantū habet in rebus, quantū habebat
in nūmis. Si ergo iterum ego eundē fundū
eodem nummo redimā, cur contractus ead-
em ratione non sit solidus? Ius quidē clui-
le forsitan, quia fraudem præsumet, illum re-
scindet: sed tamen illo secluso nō est cur con-
sciētiam remordeat. ¶ Hinc protinus facilis
est descensus ad foeneratorū hæredes. Ad il-
los enim non tantū obligatio realis deriuat-
ur, verum & personalis defuncti. Non solū
inquā dum in hæreditate res eadem perma-
nent, quæ veluti pretium vsurarum acquisi-
tæ fuerant, tenentur eadem propter obliga-
tionem realem, quæ cum ipsis migrat, domi-
nis referre: verum etsi nihil illarum superfit,
sed tamē defunctus aliquid vnde debita solu-
antur in alijs legitimis bonis reliquerit, te-
nentur restituere quicquid illi debebat, pro-
pter personalem obligationē: cōq; eius loco
subrogantur. Tenentur inquā in consciētia
si bona debitorū summā adæquēt. Alioquin
satis est si totam hæreditatē restituant. In fo-
ro autem exteriori, si hæreditatē acceptarēt
cogerentur in totum: nisi forsitan scriptorū
præcisè bonorū se hæredes pronuntiaissent.
¶ Reliqua iam demum sit dubitandi ratio,
vtrum hæredum singuli in solidum tenean-
tur, an dūtaxat pro quota assis. Sunt enim
& de hoc inter iuris doctores placita diuer-
sa. Et Syluest. arbitrat in verbo, vsura. §. 6. Syluest.
10. se satis respondisse q̄ secundū illorū opi-
nionem quæ tenet omnia bona vsurarij esse
obligata vsurarum debitis, vnusquilibet te-
netur in solidum: si verò non sunt obligata,
quilibet tenetur pro rata. At verò distinctio
hæc parū ad rem facit. Nam, vt supra mō-
stratum est, cuncta vsurarij bona obligata
manent, siue reali siue personali obligatio-
ne. Et ideo sic potius censendum, q̄ res ille
q̄ pretium fuerunt vsurarum, à quouis hæ-
redum possideantur, reddendæ sunt domi-
no. Et tunc cæteri cohæredes tenentur il-
li refundere pro ratione suæ portiois. Si au-
tem sunt alia bona, arbitror neminē teneri
nisi pro quota assis: vt qui hæres fuit ex
femisse, teneatur de vsurarū mediocitate: & qui
ex triente, de tertia: & cæteri similiter de sua
cuiusq; portione. Et ratio est: quia persona-
lis obligatio non transit in hæredes nisi ratio-
ne hereditatis: ob idq; obligatio disperit
tur secundū portionem hereditatis cuiusq;.

De heredi-
bus foenera-
torum.

Dubitatio.

Satis sit du-
bitationi p-
posse.

Ratio præ-
sare asser-
tione.

Et hoc sentio etiā si bona illa vsuraria pecunia fuerint empta. Et hec de restitutione eorum quæ per realem vsuram acquiruntur.

Questio altera. Primum fundamentum.

¶ Restat autem de vsura mentali respondere vtrū obliget ad restitutionem: vt ca. confu- luit. de vsu. definitiuit Vrban. 3. Et imprimis ex superioribus cōstitutū supponamus, vsuram mentalem esse, quando etiam nullo p̄cedenti pacto aliquid speratur ratione mutui recipiendum. Nam quando duntaxat ratione benevolentie speratur, nunquam contrahitur vsuræ contagium: siue illa sit principalis intentio, siue secus. Hoc nanq; iam supra satis non solo testimonio S. Thom. sed clara ratione monstratum est. Secundo supponendum est, vsuram mentalem, licet semper peccatum sit cordis, nunquam tamen obligare ad restitutionem nisi dū re vera subsequitur vsuræ receptio. Quinimodō etiā pactū interueniat & mutuator iniquè contendat vsuram exprimere, nisi recipiat, nulla emergit restituendi obligatio: quia nihil debetur nisi Deo in satisfactioem, p̄ culpa. Igitur, ca. consuluuit. vbi restitutio iubetur vsuræ mentalis, hoc pacto intelligendum est. ¶ At verò nondū per hæc satis liquet eiusdem textus intellectus. Haud enim desunt qui censent mentalem vsuram nemine restitutionis vinculo in modum, nisi eum qui prauitatem suam in te alteri insinuauerit. Imò Scot. i. 4. dist. 15. q. 2. arti. 2. id videtur sentire. Ait em̄ qd animus siue vllō pacto verbali vel alio signo æquivalenti ostendente debitori qd mutuas non mutualet sine spe lucri non facit illum recipientem sine pacto habere alienum: & ideo non tenetur ad restitutionem. Et eiusdem sententia apparet esse Richard. eadem dist. artic. 5. q. 5. vt puta si vsurarius vt habetur in eodem cap. parabolā iuramenti, hoc est chi rographū debiti reddere recuset quousq; aliquid ultra sortem ei supererogetur. Et facere pro Scoto videtur Grego. in Registro. Et habet. 1. q. 2. c. sicut. vbi ait, eius oblatio, scilicet mutuatarij, nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione processit. Porro autem hæc opinio, vt apud auctores ariet, nulla probabilitate viget. Nam qui prauitatem sui propositi insinuauit, non mentales, sed reales vsurarij censendi sunt. Quandoquidem licet pactum nō incant expressum, insinuauit tamen tacite. Quare in dict. cap. consuluuit. seorsum mentalis vsurarius scernitur ab eo qui mentem suam illo modo significat. Item ratio est manifesta vt

Secundum.

Scotus.

Richardus.

Motiuū Scoti. Gregorius.

Sententia Scoti. nullius probabilitatis.

Ratio in Scotum.

De Iustitia & Iure.

etiam sine tali significatiōe vsura obliget ad restitutionem: nam quamuis tuam auarā mentem celes, tamen dum scis alterum ratione mutui tibi dare, tūc plane intelligis dationem illius non esse liberam donationem sed fieri pro illo quod non est pretio dignū ac perinde retines alienū inuito domino.

¶ Vt ergo res hæc lucidè pateat, notandum est quatuor modis posse contingere receptionē foeneratoris à mutuatario. Primò: si mutuator intēdat ratione benevolentie recipere, eodemq; modo recipiat: tūc enim planum est nullum constari vsuræ peccatum: tantum abest vt illa exigatur restitutio. Secundo. Si intendit recipere causa mutui, & re verita recipit: & hoc licet nullum interueniat pactum, neq; intētionis significatus, extra controuersiam, peccatum est restitutio in obnoxium, tum propter rationem proximè factam: tum quia expressa est determinatio dict. capi. consuluuit. ¶ Vnum tamen offendit me dubium circa capituli verba. Habentur nanque ibidem hæc: Si non aliis mutuo esset traditurus. Ex quibus verbis omnes colligunt, quòd intētio secundariā vsuræ non obligat ad restitutionem, sed duntaxat primaria & principalis. Videlicet si tu non mutuares nisi ob eiusmodi spem & intentionem: nam si etiam sine illa mutuares, aut hoc liceret: quia hoc est finistrū, vt aut oculus habere ad lucrum. Attamen profectò intelligere hoc non possum. Enimverò quamuis sine tali spe mutuares, ita vt hæc tua non sit principalis intentio, tamen postea dum recipis, noueris alterū tibi dare ratione mutui, profectò tibi recipere nō licet. Sed esset peccatum nexu te implicans restituendi: quia recipis quod neq; est tuū, neq; ille gratis dat. Quare non aliter precipio secundariam intentionem capituli, excusantem à restitutione, quam dum nullo modo mutuo, vt ratione mutui aliquid recipias: sed gratis licet cogitatio obrēpat qd mutuatarij supererogabit mihi aliquid: quod tamē ego sum certus non recipere nisi gratis contulerit. Alioqui quamuis secundaria intentio esset recipiendi ratione mutui, esset delictum cordis. ¶ Tertio modo potest sic lucrum contingere, qd foenerator non putat se recipere ultra sortem ratione mutui, sed forte ratione benevolentie: nihilominus alter dat mutui causa. Et tunc fortasse quispiam censeret nullam emergere restitutionis obligationē: quia illa intentio nullum fuit peccatum. Ni

Dubium.

liber in sum.

Exple tur textu citatis.

liber altere citidem.

Libri Sexti.

Quæstio.

I.

hilo minus discernenda moderandaque est hæc sententia: nam quando iste crediderit accepisse ratione benevolentie, & à culpa & à restitutione est liber. Attamē cum primū rescuerit mutuatariū non dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub reatu peccati mortalis reddere. Et ratio est, quòd iam inde agnoscit non fuisse gratuitam donationē. At verò quia obligatio non nascitur ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ, nō tenetur restituere nisi id qd illius possidet, vel quo factus fuit ditior. Itaq; si quid bona fide cōsumpsit, putans esse suum, nō debet. ¶ Quarto modo contingere potest quòd mutuator corruptam habuit intentionē, sed tamen alter nō est largitus nisi gratis ex liberalitate. Et de isto membro sunt opinionēs diuersæ. Nam Hostien. & Panor. in cap. consuluuit. de vsuris. & gloss. ca. fin. de simonia. & Ioā. Andre. in Mercur. regu. pactum. affirmāt obligationem inde exurgere restituendi. Et ratio eorum est, quòd cū illa intētio sit peccatum, receptionem vitiat, ac perinde quicquid recipitur, restitutionis debito implexū est. Et intelligunt etiam dum consliterit alterū dedisse beneuolē. Nam dicunt quòd restitutio tunc non est faciendā illi, postquam gratias dedit: sed pauperibus ratione peccati. Nihilominus in hac opinione nihil profus p̄bilitatis inest: res enim est clara. De peccato inquam in primis cogitationis, nulla est dubitatio. Secundo neq; de hoc ambigendum, quin quandiu mutuator habeat conscientiam, alterum ratione mutui dedisse, tenetur ad restitutionem: nō quidem simpliciter: sed ratione errantis conscientie: pro eo quòd putat se retinere alienum. Et hæc tenus rectè dicunt prædicti auctores. Attamen qd à parte rei tenetur, falsū est. Et ideo vbi cōsiterit alterum non dedisse ratione mutui, sed gratuito, quāquam deprauatissima intētio illud receperit, nullo implicatur restituendi nodo. Et hoc manifestè probatur. Restituendi obligatio ex nulla alia insurgit causa qd ex damno alteri dato: hoc em̄ nomen ipsum aperit. Est enim restituere, alterum in suum ius statuere: quando verò mutuatarius ob meram beneuolentiam quippiam confert, nullum accipit damnum, nec depulsus est à iure suo: ergo alter, nihil ei debet. Nam lucrum quod foenerator acquisiuit, restitutionem nō inducit: aliās quod donatum tibi est, reddere obligaretis. Deinde arguitur. Dum ergo rem meam ab altero e-

ripio, quam arbitror esse suam, etsi tunc cor de furtum committam, tamen si postea mihi innotescat, rem esse meam, nullo restitutionis reatu teneor. Imò verò quamuis sua ipsius fuisset, si postmodum notum mihi faceret dono mihi dedisse, profectò religatus essem iugo restituendi: par autem ratio est in proposito. Illi ergo mutuatario nihil debebatur. Si autem illi nihil debetur, multò minus pauperibus. Restitutio nanq; vt iam supra dictum est: non cedit in ius pauperū, nisi vel quando copia creditorum haberi non potest, vel quando datio ipsa iure condemnatur, vt in simonia: datio autem illa beneuola nullatenus est prohibita. Dicere autem quòd mala intentio sit digna illa poena, vt vsurarius elemosynam egenis erogat, profectò nullo fulcramento conuenitur. ¶ Ex his ergo collige solam receptionem ratione mutui atque omnem in vniuersum, siue intentio primaria fuerit, siue acciditaria, obligare ad restitutionem. Igitur quādo dixit Grego. oblationem mutuatarij non ingerere culpæ maculam si ex foeneratoris petitione non processerit, intellexit, quòd nō impingit eidem foeneratori labem, si neque petit neq; scit in pretium sibi propter mutuum rependi: nam dum sciens & prudens illa causa recipit eodem recidit ac si peteret. Et sic glossare debet Scotum, qui eius suscepit patrociniū. ¶ Porro verò postremū hic dubium dissimulandū non est: quippe quod multorum ingenia torquet. Videtur enim præfatum caput, consuluuit. de vsuris. & cap. mandato. quod est finale, de simo. se cum pugnare. Nam cap. hoc, vt expositum est, vsurarium mentalem nexu restitutionis perstringit. Illud verò de simo. ait quòd simoniacus affectus, nullo intercedente pacto, per solam poenitentiam diluitur, neque ad resignandum beneficium obligat, quod tali affectu susceptum est. Et tamen quicquid in temporalibus vsura est, fit in spiritualibus simonia. Imò grauius est simoniae crimen. ¶ Adrianus in illa. q. de vsura, hoc cōstituit discrimen, quòd cum restitutio simoniaci pretij faciendā est ecclesie, Papa potest illam remittere: secus autem de vsura. Hæc autem solutio nulla est profus: quoniam Papa illic nullā facit debiti relaxationem: sed tantum de iure interrogatus respondet. Docet t̄s apm. ergo nullam esse necessariam resignationē. Alij dicunt quòd capit. consuluuit. loquitur in confiscatia, qua quisq; tenetur vsuras re-

Corollariū

Ad motiuū Scoti.

Dubiū.

Adriani so- lutio A- lic nullā facit debiti relaxationem: sed tan- tum de iure interrogatus respondet. Docet t̄s apm.

Aliorū re- sponsum.

Resoluit pro resignare beneficium. At verò neq; hoc fac- xima solut. **Situere: sed cap. mandato.** loquitur tantum in foro exteriori: quòd scilicet simoniacus mentalis nò compellatur in foro exteriori resignare beneficium. Nam et si in humano tribunali non cogatur, deberet ipse nihilominus in còscie tia resignare: & tamen Papa illic pacatas cu rat conscientias per solam pœnitentiã. Pa nor. & reliqui in illo ca. complures cõmen- tantur glossas. Arbitror tamen quòd quam contestantur litem, nulla est. Etenim caput illud. mādato. fortè nihil aliud sibi vult, quã quòd si quis obsequia vel munera episcopo obtulit ea intentione vt illorum intuitu & interuētū obtineret sacerdotium, postea ta- men resciscit collatum sibi fuisse non ratio- ne munerum, sola pœnitentiã deletur sibi præterita culpa: non tamen resignare tene- tur: quia re vera collatio nò fuit simoniaca. Sin autem sibi constaret collationē factam propter munera, forsitan necessaria esset re- signatio. De hoc tamē lib. 9. in loco proprio examinatus. ¶ Post hæc demū dicendum su- perest de fœneratorū cooperatores, an te- neatur etiam ipsi restituere ratioe acceptio- nis, quãlibet vsurarum nihil apud ipsos fue- rit. Quales sunt eius factores & ministri. At qui in initio statim quæstionis statuitur re- gula. ¶ Quicunq; verè est causa, vt quispiã per vsuras alterum lædat, tenetur in integrū ad restitutionē. Est enim regula iuris, quòd qui causam damni dat, damnum dedisse vi- detur. Est quæ par ratio de concurrentibus cum fure. Nam cum secundum Paulum ad Roma. 1. non solum qui faciunt, sed qui fa- cientibus consentiūt digni sunt morte, mul- tō iustius qui re vera in causa sunt. Causa au- tem illi cum primis existimantur, qui mu- tuatarios ad soluendas vsuras compellunt vt si principes in hunc errorem collaberent tur, ac subinde iudices: etiam dum principū iussu id auferent: tales enim leges manifesta- riam haberent iniquitatem. Et pariter aduo- cati, & pariter quotquot in tale iudiciū con- current, ad restitutionē tenerent. Pari modo proxenetæ & intercursores qui fœnera- rios disquirentes inter ipsos ac fœnerato- res vsurarum pacto cõficiūt. Nam isti veris- simè sunt causa. Item consultores, vt si quis filio vñ amico pñaderet vt tale iniret viuē- di institutū, profectò perinde teneretur re- stituere, ac si latroni consilio faueret. Hoc di- xerim propter quosdam qui putant coope- rari vsurarijs ad mutandum, non iniicere

solutio uera

vt imū du- bium.

Regula.

Qui dicantur causa u- surariae pœ- nitentiæ.

restitutionis laqueum, sed cooperari ad su- sciendum lucrum. Nam profectò si ex mu- tuo sequitur lucrum, eadem est virtusq; ra- tio. Consultare autem mutuatario vt soluat vsuras, neq; culpa est, neq; ad restitutionem obligat: quia vsuras soluere non per se veti- tum est. ¶ De ministris autem non est faci- le iudicare. Agentes enim quos vocant & fa- ctōres, quibus vsurarij sua negotia commit- tunt, quicq; illorum pecuniam fœnerarij dant, omnino tenentur ratione acceptationis. Hæc omnia intelliguntur si vsurarij nō restituūt: & ipsi soluendo sunt. Tametsi dum vsura- rum nihil in vsu istorum venit, consilium est vt dent profua virili operã qualiter vsu- rarij restituant. Quòd si nō profecerint, arbi- tror esse casum cõueniendi creditores, à qui- bus obnoxie vel debitorū vel partis remissio nem deprecantur. Est enim tunc misericor- dia locus max imè, si illi ex aliqua ignoran- tia peccarūt. ¶ At postq̃ de ignorantia inci- dit sermo, animaduertendū est, quòd si huius modi administratos ea cõtingeret ignorantia teneri, quæ prorsus ab omni eos culpa per- purgaret, nullo postea colligantur restitu- tionis nexu. Nam cū restitutionis obligatio nō nisi ratione, vel acceptationis, vel rei accep- tæ exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrum nō manet, omnis cessat obligatio: verū tamē crimē est tam apertū, vt neminē possit ignorantia in totū excusa- re. Nisi forsitan in nōnullis casibus, quorū sūt grauiū doctorum opinionis diuersæ. Tunc enim quæ conscientia in contrarium non re- morderit, auscultare doctoribus poterit qui bonæ sunt alij administrari, qui propriè non censentur esse causæ: veluti famuli qui pecu- nias portant & seruāt. Erat, verbi gratia, mu- tuatarius solutus: mittit fœnerator per fa- mulum ad petendū & tradit alteri ad custo- diendū, illi nō propriè sunt causa neq; resti- tuere tenentur. Imò credo neq; amanuēses qui in cõmentarios rationes dati & accepti referūt. Nam isti tantū memoriæ subseruiūt. At verò de publico scriba cuius instrumen- tum fidem facit, paululo sanè maior est du- bitandi ratio. Nam ille publica fide pactum firmat quod vera est vsuræ causa. Et ideo sa- luberrimum esset consilium talia, pacta nō subsignare. Imò, si vigore illius instrumenti postea alter condemnaretur, nō esset tabel- lio immunis à restitutionis debito. Quamuis cū tales vsurariæ lites non admittantur in forum,

Quid de mi- nistris vsu- rarij sūt sentiendum

Quid de pe- cunias fœnera- torum por- tantibus. Quid de amanuēses. Quid de scri- bellione.

primi ar- gumentum.

secundum.

hij.

secundum con- clusio.

forum, non tantū inde imminet periculum. Nisi tabellio fraudem sciens, instrumentum vsurarium sub tacita nequitia subsignaret. Vt, si mutuum erat mille ducatorum, & cen- tum vsurarum, fidem faceret mutuatarium mutuo recepisse mille & centū. Tunc enim reus est restituendi. ¶ Reliqua quæ de resti- tutione adhiberi hic possunt, non sunt hoc genus restitutioni propria, sed alijs simul cõ- munia. Tenetur etiam vsurarius de damnis quæ mutuatarius propter vsurarias solutio- nes accepit. Item fieri potest vsurarū recom- pensatio. Vt si ego à te eundē vsurarū nume- rum recepi, quæ tu ex me per simile iniuriã extorseras, neuter restat alteri debitor. Imò cap. quia frustra. de vsuris. nō permittitur illi qui vsuras soluit, repetere antequam ip- se quas accepit persoluat. Ad hæc si neq; cre- ditoris copia, neq; hæredum haberi potest, pauperibus faciendā est restitutio: vt Alexā. 3. statuit. ca. cum tu. de vsu.

ARTICVLVS. V. Vtrum liceat mutuo pecuniam accipere sub iura.

QV M dare mutuum ad vsuras peccatū sit, & mutuatarius cau- sam eidem malo dare videatur, merito subinde interrogatur v- trum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura. Arguitur enim à parte negatiua. Pari iure condemnat Apostolus ad Rom. 1. eos qui malefactoribus consentiunt, atq; ipsos qui malefaciunt: qui autem mutuū sub vsu- ra accipit, non solum vsurario crimini con- sentit, verum & occasione præbet, ac perin- de scandalum dat: ergo vnde quæq; peccat. ¶ Secūdo. Si hoc gen⁹ necessitatis acceptio- nem excusaret, sequeretur & excusare quo- que posse, vt quis pecuniã suam in deposti- to penes vsurarium collocaret. Nam æqua- lis esse posset necessitas: hoc autem à crimi- ne nullatenus excusatur: nam perinde esset atque gladium furioso cõmittere, aut impu- dico virginem: ergo neq; licitum est mutuū sub fœneris vinculo suscipere. ¶ In contra- rium autem est Philosophus. 5. Ethic. vbi do- cet iniuriam pati non esse delictum, sed face- re: mutuator autem iniustitiam irrogat pe- tenti mutuum, si cum fœnore mortificat: al- ter verò tantum patitur.

AD quæstionem duabus cõclusionibus respondetur. Prior est. Eum qui paratus

non est fœnerari dare, nemini licet inducere vt fœneret. ¶ Posterior. Ab eo qui parat⁹ est fœnerato mutuari, licitū est mutuari sub fœ- nore. Ambæ simul conclusiones vna bimē- bri ratione cõprobantur. Inducere quẽpiam ad malum, nemini licet. Præcipuū enim ge- nus cooperandi ad malū, est ad illud mouere & excitare: cum ergo fœnerari malū sit, nemini in tale propositū quod ipse non ha- bebat conijcere pot. Attamē vt alterius pec- cato in bonū, nihil absurdū habet. Nam & Deo hoc est in vsu. Vt in enim peccatis nō stris in bonū. Vt in Enchirid. disertè docet August. Vnde idem sacer autor ad Publico- lam: Qui vitur, inquit, fide illius qui per fal- sos Deos iurat, nō ad malū, sed ad bonū: nō peccato illius se sociat quo per dæmonia tu- raut, sed facto eius bono, quo fidem serua- uit: si tamen induceret eum ad irādum per falsos Deos, peccaret. Subiungit D. Thom. exemplū Hierem. 4. 1. decem virorum qui vt vitam ab Ifmahel redimerent, qui eos vole- bat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quocirca veluti dū quis incidit in latrōes li- cēt iniuriam ab illis patiatur volentibus eū trucidare, ipse tamen offerens aurū quo vi- tam redimat, non est prodigius: sic censendū de illo qui vt suæ necessitati prouideat mu- tuum accipit fœnerari obnoxium. ¶ Hic au- tem dubia non desunt minimè prætereūda. Primū est, vtrum sine vlla prorsus necessita- te ab vsurario fœnerari, peccatum sit. Vide- tur enim D. Thom. hoc affirmare: cum non aliter huiusmodi mutui acceptio excusat- quàm dū sit ad subueniendū necessitati pro- priæ vel alterius. Hoc autem facillimæ solu- tionis est. Enimverò ille qui vel nulla, vel nō iusta necessitate adductus fœnerato mutua- tur ab eo qui paratus est, nō alio peccato de- linquit quàm pdigalitati: quæ genere suo nō est mortale. Potest enim quisq; citra pec- catum mortale sua profunder. Attamē ex- circumstãtijs fieri potest mortale. Nempe si familiam habet alendam & proles quib⁹ de- bet in posterum prospicere: vel si esset Anti- stes qui scandalum daret. Quòd si fœciteris, quæ nam ergo necessitas ingruere debet vt prorsus culpam abstergat? Respondetur nō esse necessariam multum grauem, sed satis esse vt occurrat decentia status, & ornatus personæ: vt si magnates ad Torniaminis ap- paratum & ad si miles celebrandas festiuita- tes sub fœnere mutuētur, nō est peccatum. Quin verò si ob meram voluptatē facerent,

Secunda.

Ratio utri- usq; conclu.

Augusti.

Dubium.

Solutio.

Sciscitatio.

Solutio.

nō esse nisi veniale. Tametsi etiā in hac magnatum classe fieri cōtingat mortale: vt putā dum hac ratione ingens contraluunt as alienum in grauissimum liberorū detrimētum. Mox & inde arbitror grauius peccare q̄ fomenta vsurarum subministrant, causa que sunt vt omne genus mercaturarū deseratur, vertaturq̄; in vsurarium quāstuum.

Serupulus.

Solutio.

¶ Vtrum verō liceat mutuū sub se enore accipere ad exercēdam mercaturam vel alias licitas negotiationes incundas, fertur Diu⁹ Thom. Florentino mercatori respondisse peccatum esse: attamen non est genere suo mortale. Inō verō forsan quandoq; nullū. Etenim dum quis non abiam, instituire valeat rationem viuendi, non video cur nō possit scēbre mutuū petere, quo illa arte si bi suisq; prouideret. Verū tamen hoc tacē dum in presentiarum nō est, quod in pernīciam reipublice in dies ite pergit. Ingentem enim hominum turbam videas, qui nihil in bonis habentes, vt alias effugiant mechanicas artes, nacta ā foeneratorum facilitate occasione, sub vsuris mutua corradunt que negotiationi exponunt. Et de repente mercatores prodeūtes lautiozem vitam instituūt. Qua ratione & luxu breui suam inopiam pdunt, & fracta creditoribus fide reclamant non esse soluendo. Hi profectō tanquā publica pestis essent arcēdi, & ceu publici latrones existimandi. ¶ Hęc autem specialis ratio vtendi in bonum alieno peccato ad id nos euocat generalius perserutandum, vtrū videlicet in alijs quoque materijs pariter liceat. Et respondetur per hanc regulam, quod tescung; id quod petitur tum iustē fieri potest, tum & bona de causa peritur, quāquam scias alterum perperam facturum, licet tibi tuo vt iure. Exemplum est iure presentis, dum mutuū ab vsurario petis, id tantum postulas, quod ipse possit tibi absq; scēbre prestare. Igitur si beneficium tibi scēbrat, sua est, non tua culpa. Similiter in exemplo Augu. Dum ab infideli iuratam exigis foederis conuēntive fidem, licitē ipse possit per Deum verū iuratam prestare: si autē per falsos iurat, suarū impietati tribuitur. Verū tamen si id quod flagitas, prestari ab alio iuste nequit, petitio tua iniqua est, vt si ab amico peteres, vt quod tuis, puidere sumptibus, suraretur: aut quod tuam iniuriam vlciferetur, in inimicum tuum vulneraret. Tametsi hanc regulam non vsq; adeo vniuersalis veritatis arbitrator, quo minus exceptionē cō-

Dubitatio

Solutio.

tra violentiam patiat. Etenim qui à misero proflibulo stato pretio turpē consensum petit, non est alius criminis condemnandus quā simplicis fornicationis, quippe cū id genus mulierum non censetur ille mouere, quandoquidē ipsa est quāstui paratissima. Secūs si honestam sollicitaret. ¶ Hinc rursus ad rem proximē grad⁹ fit ad aliud dubium examinandum, quod grauius est: vtrū liceat minus malum ad peius euitandum cōsulere. Videlicet sicuti licet mutuū petere sub vsuris vtendo alieno peccato in bonū ita sit decens dissuadere alteri ne occidat: qđ bonum est, persuadendo vt mitiorem vindictam sumat. Visus enim est hic Caieta. hoc negare, quod nos tamen super. 3. cap. ad Roma. obiter & quasi aliud agentes affirmamus. Quapropter cōstituius rem hic pres⁹ fuis enucleare. Et à parte negatiua militare videtur primū omnium sentētia Pauli loco citato: Non sunt faciēda mala, vt inde eueniant bona. Nam cū consulens causa illius rei sit quam consulit, fit vt qui minus malum consulit, idem censetur facere: & cū curare maius malum quādam sit species boni, vt. 5. Ethic. capitu. 1. autor est Aristote. consequens apparet vt consulere minus malū ad euitandū peius, idem sit quod facere malum vt inde eueniat bonum. ¶ Itē alteri non licet malum vllum facere, vt peius cuitet: ergo neque tibi idem ei consuleret. Et confirmatur. Si tibi fas esset tale consilium alteri prestare, nō a esset nefas tibi ipsi idem assumere: quare liceret tibi facere malum vt peius cauere: quod est absurdum. Prætercā consulere minus malum, est inducere ad malum: at Sanct. Thom. hic vniuersim negat licitum esse inducere alium ad malum: ergo nefarium est tale consilium. Ad hęc secundū regulam positam non licet ab aliquo petere id quod licitē ipse prestare nequit: sed nemo minus malum facere licitē potest: ergo neque hoc est licitum ab aliquo petere. ¶ His tamen non obstantibus arbitror documentum esse non solum iustum, verū, & salutiferum, si res perspecta consideratione versetur. Enimuerō quia res moralis est, debet casus in eas angustias perstringi, vt cui tale consiliū dederis, cōstitutissimū habeat, certissimusq; sit graui⁹ scelus perpetrare: ita vt nullo non moto lape, nulla fiat reliqua via diuertendi induratum eius animū ab illo proposito, nisi mollis inclinādo in aliud, vbi virus euomat.

*Dubita-
grauē*

Caieta.

*Primus
argum.*

*Secundū
argum.*

*Secundū
argum.*

*Tertiu.
argum.*

*Postremū
argum.*

Solutio.

Adrian.

August.

Chryso.

mat. Enimuerō etsi amicum tuum certis cōiecturis crederes cras commissurum aduiterium, quod nondum constituit, nihilo minus nefas esset persuadere modo illi fornicationē, qua calorem restingeret. Neq; si haberet corruptam naturam in alterum sexū, licitum esset ad euellendum illum habitum persuadere illi conuersionem cū sceminis. Nam ad preueniēdum malum propositum, non ad compescendum corruptū habitum, non licet hominem in alia inclinare vitia. Est enim regula Arist. 2. Ethic. c. 9. eum qui delinquit in vnum extremum, inclinādo esse in alterū: sed tamen intra virtutis lineam. Igitur consulere minus malum nō licet, nisi ad cōuellendum animum qui actū, firmoq; proposito infixus est in malum. Fac ergo vnum hominem cōstitutissimū habere alterū trucidare, & accinctum esse operi, vt dissuaderes nullam præteristi rationem. ¶ Quod huic ergo consilium præbere possis, vt mitiore læsione virus expuat, arguitur sic. Illud cōsiliū habet bonum obiectum & finem absq; sinistra vlla circumstantia: ergo est bonū. De fine nullū est dubiū: cū sit homicidiū cuitare: sed & de obiecto idē probatur. Illud siquidē nō est, vt aduersarij falso putāt, simplex illud remissius in cōmodum: puta, exde eum suste, aut alapa, aut quid simile: sed hoc cōditionale, si alterū certus es facere, nempe, aut occidere, aut leuius vulnerare, citius hoc fac: hoc autem obiectū bonum est, & rationi consonans. Nam vt Topicorum regula habet. Ex duobus malis minus est eligendum. Quod vniuersim, etiam in malis culpæ verum obtinet: vt Gregor. 13. distinct. can. Nerui. perspetē docet. Quapropter cū consulens duorū malorum minus, nihil aliud quā electionem illam suadeat, nihil mali committit, sed bonū consulit. Sed arguis: saltem non licet illud minus malum absolute consulere. Distinguitur de absolute. Si enim intelligas extra talem casum: conceditur. Attamen casu quo ille certissimus est cōmittere grauius malum quod illi dissuadendo periuadere nequis nē faciat, quauis comparationem non exprimas, sed alterum minus cōsulat, semper subintelligitur comparatio: scilicet si alterum facturus es. Secundō id etiam elucidatur. Si illud consilium, malum esset, inde maximē quod per illud alter inducitur ad peccandum. Quod autem id falsum sit, probatur. Nemo inducit alterum ad illud quod alter

apud se habet cōstitutissimū facere: ille autē constitutū habet malū aut hoc, aut illud facere, ergo cōsulēs nō inducit vt malū faciat, sed vt faciat minus malū: Nulla ergo est cōsequētia, Dimoueo illum à peiori, inclinādo ad minus malum: ergo induco ad malū. Imō in tali casu inducere eū ad minus malum est inducere ad bonū. ¶ Tertio ad hominem arguitur contra Caiet. Fatetur nanq; licitum esse in tali casu proponere illi materiam minoris mali. Fit ergo inde, vt licitū sit eandē ei declarare materiam: puta quod mitius potest vulnerare hostem, atq; illo modo suum explere animū, suoq; honori satisfacere, meliusq; sibi consulere, & maiora cauere pericula: sicut Loth. exposuit filias nefandis Sodomitis, quod caueret hospitū abusum: hac autē materię propositio (vt eius vtatur verbo) planē consilium est & suasio. Nā quomodo aliquid aliter consulat quā explicādo rationes quibus alter moueatur? Quin verō & hoc est inducere. Porro ergo figmentū est, perparū ad mores referens, cōcedere q̄ licet proponere materiā minoris mali, & tamen negare consulendi licētiā. Quare Loth., non solum exposuit filias, sed ait, abutami illis. Et dicere q̄ illud fuit tantum permissio, est cōtra verborum schema, quod apparet plusquā consilij. Quapropter postea in sua Summa, verbo, tyrannis, concedit planē quod licet consulere minus malum ad euitandum maius. Igitur vel putauit nō sibi cōtradecere. Nam. 2. 2. art. presentis nunq; negauit licere consulere minus malum, sed licere inducere ad minus malum. Et forsan aliquid discriminis cōmentus est inter consulere, & inducere, quod ego non petro. Vel fortē emendauit sententiā. Et Adrian. quod. 1. q. 2. nostram amplectitur. Sed dimissis huiusmodi autoribus, qui citra disputationem & examē simpliciter loquuntur, extat sententia Augustini in libr. Quæstionū super Exod. & refertur. 33. q. 2. can. si quod verius. vbi de cōiuge adultere loquēs ait. Si facturus est quod non licet, puta vel vxorē occidere, vel dimittere, iā faciat adulterium, & non faciat homicidiū. Est q; expressa sententia Chryso. hom. 27. ad populu: vbi admonet cōsulendū esse illi qui asuetus est iurare, vt iuret per caput suum, nē iuret per Deum. Et ex Gregoriano cap. citato. Nerui. idē colligitur. ¶ Vnde ad primū argumentorum in contrarium, concessio nō licere fieri mala vt inde eueniant bona, nega-

Adrian.

August.

Chryso.

Ad. 1. arg.

tur inde consequi quod liceat consulere minus malum: nem talis consultor, vt dictum est, licet sit causa minoris mali, non ideo est causa mali. Est enim fallacissima consequentia. Ino est causa electionis bonae: quandoquidem eum qui infixus est scelestiori proposito, deflectere ad remissius, verè est bonum. Et perinde respondetur ad secundum.

Ad secundū.

Haud enim sequitur. Alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet cōsulere. Ille namq; cum in sua habet potestate neutrum facere, si alterutrum faciat, reus est: mihi verò quia facultas non suppetit dimouendi illum ab vtroq; iustum est, minus consulendo à grauiori diuertere. Atq; inde fit consequens: vt ego nō possim mihi fumere simile cōsiliū: nā semper in mea est potestate duobus delictis oblati, vtrunq; cauere. Et quantum ad alia argumēta iam ostensum est, cōsulere minus malum nō esse inducere ad malum, imò ad bonum. Atq; adeo nec talis cōsiliarius petit id quod alter prestare iuste nequit: nā absolute nō petit, nisi vt grauius malum nō faciat: ob idq; sua culpa est si acquirere non vult, nisi in alterum impingendo malum. Cuius simile est, mutuū petere sub vsuris.

Ad reliqua argumenta.

¶ Ex his ergo colligito nemini licere minimum veniale peccatum facere ad euitandum immanissimū malum in altero. Est enim contradictionis implicatio, malum esse & licere. Neq; licet id vni tertio consilere. Quapropter dum mihi tyrannus mortem comminatur, potius debeo permittere homicidium quam vt mentiar. Neq; ad euitandum grauisimū adulterium in iuvene liceret mihi secundam aliā vtro solutam inducere, vt illam cognoscendo, ab adulterio declinaret.

Corollarium.

¶ At verò de Loth, nōdū per hęc quę dicta sunt planè constare potest, veniatne eius factū excusandum. Porro Ambrosi. 32. q. 7. can. offerebat. videtur eius zelum excusatum habere. Et Petrus in secunda sua Canonica eum appellat iustum. Licet inde non fiat consequens, vt in illo singulari actu nō deliquerit. Tamen etiam sit probabile eum peccasse. Nihilominus si factū naturā sua perpendas, profectò nullatenus licitū fuit, nisi ignorantia illud excuset. Haud enim prudens fuit cōsiliū, sed res indecens. Et ratio est quòd cum illi incumberet suarum filiarum cura, atq; adeo paterno iure teneretur earum custodire pudorem, non debuit illa via peiori malo obstaré. Nam iam dictum est neq; minimum tibi peccatum licere ad euitandum in

An Loth of feredo filias deliquerit.

altero grauissimum. Secus si consulendo dixisset, sunt in vrbe virgines foeminae, quibus vestram potestis libidinem offerre. Quapropter excusatio quam ei prætexit hic Caiet. dicens quòd tātum exposuit materiam minoris mali, dupliciter mihi apparet deficiēs. Primum quòd re vera fuit inductio. Ab utrumque enim, inquit, eis. Deinde quòd neque illa propriarum filiarum expositio eum decebat. Glossa ergo illius loci Genes. 19. quæ Augustini est, & refertur. 1. 4. dist. ca. qd ait. non cōsilio tribuit qd fecit Loth, sed animi perturbationi: quę partim eius culpam extenuauit. An verò profus excusauerit, perpendendum est secundum scientiam quam homines illius seculi tenebantur habere.

¶ Vperea tandem ad argumenta paratis negatiue principalis quæstionis respondere. Et quidem primi solutio satis ex superioribus liquet. Negatur enim, eū qui sub vsuris mutuū accipit, vsurario consentire: tantum abest, vt causam illi vel occasionem peccandi porrigat. Etenim cum ipse sit paratus facere, minimè eum petēs mouet: vtdò de consulente minus malum dicebamus. Atque adeo ipse est qui scandalum dat: secus si paratus non esset. Ad secundum verò eo pacto respondetur, quòd superius de illis dictum est, qui commercia cum vsurarijs incurrunt. Si vsurarius inquam nullam aliam crederetur habere substantiam huius mundi quam vsuris acquisitam, profectò nemini liceret pecuniam suam apud illum deponere: nam perinde tunc esset acsi tuum esset depositum vt tuam quoque pecuniā foenordaret: quod quidem propositum, iniquam est. Si verò copiosiore pecuniam habet, licet tibi sana mente tuam apud illum custodiendum deponere.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum Mons pietatis, vsurarius sit.

Vic quæstionis adhibedū articulus duxerim de Monte pietatis, qui sub forma mutui vsuræ labè contrahere videtur. Dicit enim mōs pietatis cumulatuzaris aceruus, qui subleuatis per mutuū miserijs pauperū destinatur: ea tamē lege, vt mutuatarij quicq; exiguam pecuniā in singulos menses cōferant: nō quidem, vt aiunt, ratione mutui, sed veluti stipendiū ministrorū qui ad seruandā excutiendāq; pignora, habēdasq; rationes dati & accepti deputantur.

Caietanus

Argenti, Quæstio Loth sit excusandus.

Ad primam argumenti principalem.

Ad secundam argumenti.

Institutio montis pietatis. Pius secundus. Cæcilius. Caietan.

Quid sit pietatis.

deputatur. Cū ergo in mutuo pietas inest, quaeritur vtrū ab illo collato stipendio vsuræ macula inficiatur. Et arguit à parte negatiua. Si quippiā hic committeretur vsurariæ iniquitatis, maximè inde quod mutuatarij aliquid vltra fortem erogant, id autē nō faciūt ratione mutui, sed ad alendos ministros, eisdem negotio necessarios, ergo procul hinc abest vsuræ peruersitas. Probatur minor. Aequū est vt illud ærariū ab illis, quorū interest, seruetur incolume, interest autē pauperum: nā diuitis qui illud erogauit, nihil refert, postq; iam tali misericordiq; illud mancipauit. Neq; refert republicæ, ut pote cui nihil inde accreuit, solis ergo pauperibus quorū cōmodo depositū est, incumbit illud custodire. Neutiq; autē in custodia esse posset, nisi sub pignori fide mutualet, atq; adeo ad iectis eidē negotio ministris qui pignora serualet, & post morā vendarēt, rationeq; singulorū bona fide retinerēt: ergo pauperū munus est tales ministros suis symbolis sustentare: atque adeo illic omnis vsura cauetur. ¶ In cōtractū est quod reddere tātum in singulos menses, ac perinde tanto plus, quāto plus tēporis prolatur solutio mutui: atq; id ad reddedū tutam mutuatam pecuniam, qua certè cautela mutuanis negotium agit, quandam habet effigiem vsuræ.

Primum argumentum

Argenti, Quæstio Loth sit excusandus.

Ad primam argumenti principalem.

Ad secundam argumenti.

Institutio montis pietatis. Pius secundus. Cæcilius. Caietan.

Quid sit pietatis.

sed ex media meraque natura rerum. Aliud denique est prohibere vsuras sub his, aut alijs censuris: quod cum non solum ex moralis philosophia, sed ex sacra scriptura colligitur, propriū est Apostolicum munus: aliud verò examinare quifnam contractus sit vsurarius, quod permittit ex sola natura rerum perpendi. Et ideo licet in eadem Bulla sententia ex cōmunicationis in eos feratur qui cōtra, vel prædicauerint, vel disputauerint, debet illa tamen intelligi cū eadem clausula: scilicet, si impugnaverint capitula: quæ sacris canonibus non fuerint contraria. Alias Caietan. fuisse damnatus: qui tamen cū tempore Leonis opusculum edidit, quo mōtem nō probauit, minimè fuit reprehensus. Cum hac ergo quam facimus protestatiōe, quod decretis, vel concilij quatenus fuerit receptum (quoniam neq; omnia acta illius Lateranensis recepta sunt) vel sanctę sedis nullatenus volumus cōtraire, fed eisdem sanctis simè obedire, paratissimi retractare quicquid ecclesia catholica iusserit, nihil aliud quam operepretiū arbitror explicare rationes quæ eundē mōtem opugnare videntur: ac post subijceret qua ratione eadē apostolica bulla sit interpretanda. ¶ Igitur Mons pietatis multis potest modis cogeri. Primo si qui habet substantiam huius mundi commiseratione ductus alicui vrbi, aut reipublicæ auri pondus tribuit: non quidem simpliciter in eius id transferendo dominium, sed huic mutuationis vsui dedicando. Secūdo si respublica, vel ex publico arario id tali vsui seponat, vel ciuium contributione cōficiat. Nam quantum ad rem attinet presentem, nihil refert. Neq; verò interest, pondus ne auri sit an frumenti copia, rerum ve aliarum vsu consumptibilium. Capitula autem montis sunt primū, vt non mutuū detur pecunia, aut frumentum, nisi in tempus certum: puta in annum. Alias in rem communem nō cederet, sed apud paucos totum occuparetur. Rursus neq; decet abiq; pignora titia cautione montem dispensare. Altoqui, cū mutuatarij pauperes esse debent, sepius contingere, vt soluendo non essent: qua vtiq; dissipatiōe breui mons in nihilū abiret. Quapropter neq; pignora vltra præfixum tempus seruanda sunt, sed illico sub hasta exponenda, vt cumulus reficiatur.

Mons pietatis,

Capitula montis pietatis.

Radix pietatis disputatiōnis.

¶ His præhabitis radix huius disputatiōnis vna quidem est, sed tamen quę diuersè intellecta diuersas parit opiniones. Radix in qua est

Conclusio unica quaestio i.

Primario pro conclusio.

est quod ille cuius interest capitalem illam summam pecuniae servare incolumem, debet suis impensis ministros sustentare. Sunt autem qui censent pauperum interesse ideoque, immune ab usura vitio arbitrantur contributionem ab illis fieri: ut pote quae alendis ministris necessaria est. Alij vero quorum est Caie. putant hoc non interesse mutuatiorum, sed mutuantis: cuius ideo onus esse debet suos sustentare ministros: atque adeo quicquid ultra sortem recipit, extorquere aiunt ratione mutui, seu ratione dilatae solutionis. ¶ Atque in hanc sententiam nostra conclusio inclinatur. Arbitror inquam eiusmodi rationem non tenuitquam ab usurae fordibus elui posse. Et quod huius sententiae veritas innotescat, hoc primum omnium vtamur exemplo, quod esse existimo omnium regulam. Arguitur inquam. Si quis diues, ac misericors homo decreuisset cuiusque petenti a se, euangelio auscultans, mutuae: non tamen nisi suscepto pignore, & usque ad certum tempus secundum iura Montis pietatis, nequaquam posset quippiam ultra sortem recipere: ergo neque illa, quam vocant Montis communiatem, id licite potest. Demonstramus prius antecedens, ut inde ad illationem descendamus. Homo huiusmodi mutuator si pignus recipit, hoc non facit in utilitatem mutuatarij, sed in suam propriam, ut tutam sibi faciat solutionem pecuniae suae: ergo quod idem custodiatur pignus, sua interest, non mutuatarij. Nam mutuatarius mallet ipse retinere. Sed quia mutuator aliter non vult pecuniam suam ei credere, pignus recipit: atque adeo ratione eiusdem acceptionis fit debitor idem reddendi pignus. Idque adeo non solum uti depositarius. Nam hic quia non in sua, sed in depositantis utilitate depositum seruandum recipit, non tenetur ratione acceptionis, ut lib. 4. sub titulo restitutionis dictum est. Ob idque si citra suam grauem culpam depositum perdat, non tenetur illud restituere. At vero qui pignus recipit, cogitur ratione acceptionis: ob idque licet minori culpa illud perdat: nihilo minus restitutionis laqueo tenetur. Dixerim minori culpa: quia si nulla sua culpa dispareat, liber manet. Apparet enim hoc loco Caietan. falsus, qui tantum interualli inter pignus, & depositum iecerit, ut putet eum qui pignus recipit perinde teneri ratione acceptionis restituere, ac si mutuo vel furto reciperet: atque ideo etiam si absque ulla sua culpa pignus pereat, manere

semper restitutionis fune ligatum: cum sit latissima differentia. Nam qui mutuum recipit, eius dominium acquirit. Quare quomodo libet perdat, sibi perijt. Dominium autem pignoris manet apud debitorem, sicuti dominium depositi apud depositorem. Quocirca eidem perijt debitori: ut patet expressa lege, pignus de pig. actio. Nisi aliqua culpa creditoris perierit, ut colligitur. l. questum. ff. de distract. pigno. Ad nostrum ergo propositum satis est quod creditori incumbit custodia pignoris. Quod si arguas: Beneficium mutuandi in utilitatem cedit eorum qui mutuum accipiunt: mutuator autem habet se incolumem seruare: ergo id potest aliorum sumptibus facere. Iam supra prodita est fallacia huius argumentationis. Beneficium enim mutui debet gratis conferri, & ideo qui mutuat, recipere onera debet, quae sunt mutationi annexa: puta seruare pignus & reddere. Alias non mutuet. Hoc quidem verum est quod ubi pignus tale fit quod possit tinea corrodere, ut vestis: vel alia ratione perire, ut pote si est res pretiosissima ac subinde custoditu periculosissima, debet mutuas protestatione mutuatarium admodum, ut suo periculo pereat. Quod si voluerit pignus curari, suis fiat expensis. Est quippe accidentarium quod pignus illius sit natura. Et pari ratione si mutuator suam credere pecuniam recusat antequam mutuatarius publico se obliget instrumento, illud quidem debet expensis eiusdem mutuatarij a tabellione confici. Nam mutuator nil nisi fidem petit, quam alter tenetur dispendio suo exhibere. Atque hinc sumitur nouum contra Montem argumentum. Nempe quod hoc quod quibuspiam pignoribus accidentarium & peculiare est, non debet in legem duci ut quicumque mutuatarius ratione cuiusque seruandi pignoris stipendium soluat. Quod autem de mutuatitia pecunia peculiaris domini censetur, constat, & de illa existimandum, cuius res publica dominium habet, nempe quod eius est cura, eam tutam seruare. ¶ Sed tamen arguis. Esto ita res habeat dum mons certum habet dominium: scis tamen in more pietatis. Est enim ratio longe diuersa. Quare illatio supra facta, nulla est. Cumulus siquidem huiusmodi nullum habet praeter mutuatarios proprium dominium: nam diues qui illum contulit, dominium a se eius abdicauit. Quare sua iam non refert eandem custodire. Neque verore publica, siue, ut aiunt communitas eundem tenetur

Obiectio.

Solutio.

Secundum contra mens pietatis.

Obiectio alia.

Solutio.

Solutio tinea obiectio.

Arguente ad idem.

Responsio.

Replicatio.

Solutio.

Obiectio alia.

Solutio.

tenetur seruare montem: quoniam nihil ei inde emolumentum obtingit: neque vero dominium eius habet. Fac enim montem illum non esse congestum subsidij ciuium, neque ex arario publico, sed ad diuite in illos usus donatum, qui vel reipublice, vel certis personis meram administrationem commiserit. Cum ergo nullus sit alius dominus, conueniens fit ut mutuatarij custodia eiusdem ararij incumbat. Ecce argumentum contrariae sententiae: quod eius patronos seducit: si non contraria nos ratio falsos habet. Probatur ergo eodem relabili pecuniam domino alio carere, ac si certum haberet. Illa nanque tunc pecunia mutationi exposita, non est pauperum qui mutuum recipiunt. Patentissimum enim est nunquam in eorum dominium venisse neque illa ratione ventum ire, sed perinde sunt merere mutuatarij, ac si illa pecunia alium haberet dominum: ergo non magis ad illos pertinet illam seruare, quam si esset, vel particularis persona vel reipublica. Ex hoc igitur capite sumitur argumentum. Mutuatarij non tenentur illam seruare: ergo idem est prorsus iudicium illius stipendij quod ultra sortem tunc soluunt, quod esset si eadem pecunia esset particularis persona: tunc autem iam ostensum est non esse licitum illud extorquere stipendium: ergo neque ubi nuda administratio existit apud reipublicam. ¶ Sed quaris, quis ergo tenetur illam custodire? Respondetur. Si nullum alium habet dominum, illa seipsum. Ita que nullum restat remedium, quam quod expensae ex eadem capituli pecunia subtrahantur. Sed praesens arguis: Tandem ergo exhauriretur? Fateor quidem ingenuus. Et hoc est quod fautores alterius opinionis cepit. Ex quo sequitur quod quicumque talem montem de sua substantia erigere cogitauerit, si voluerit fore perpetuum, debet stipendia statuere quibus sustentetur, vel reipublicam obligare ut motem sustentet, alioquin mons seipsum mutuo ando consumet. ¶ Sed contra: Mons ille tunc in perniciem tantum miserorum peribit, qui inde mutuantur: ergo eorum referrebat illum suis expensis seruare. Negatur consequentia. Simili enim ratione probares pauperibus incumbere suis expensis seruare diuitias hominis misericordis: qui mutuatata pecunia praefidio: ipsis esse solet. Operas enim eiusdem ministrorum ideo censeri in fauore fieri pauperum, quod ipsi mutationis beneficia sus-

cipiunt, atque hac ratione eos obligare, ut illa contributione alant ministros, iam monstratum est quam sit fallax argumentum. Pari enim ratione, multas alias vsuras defensas. Enimvero quotquot egestate coacti mutuum sub faenore recipiunt, fauorabili beneficio potiuntur. Igitur ut iterum dicam, cum mutuatatio gratuita sit faciendum, non debet pensari in cuius fauorem operae cedant ministrorum Montis, ex eo quod mutuum recipere, beneficium sit pauperum, sed mutatione supposita speculari oportet, cuiusnam referat pecuniam seruare tutam. Quando vero mutuatarius est in mora soluendi, liquidum fit suis expensis ac dispendio vendenda fore pignora. Confirmant hanc nostram sententiam exempla ciuitatum quorundam Italiae, puta Mediolani, & Brixiae, & aliarum, ut Caietanus refert, & nos illic audiuius, in quibus publico stipendio sustentantur Montis administri. Vnum tamen argumentum superest quod videtur contrariae sententiae suffragari. Nam etsi pro mutationis beneficio nihil possit ultra sortem recipi, tamen mutuatatio obligatio, ut supra asseruimus, digna est pretio. Potest quis inquam stipendium suscipere, ut sit mutuae obligatus, cum igitur mons ille tali sit vinculo astrictus, licite a mutuatariis aliquid pro illa obligatione exigatur. Respondetur in hoc nullum apparere vsurae vitium: dummodo hac solium de causa tenuissima esset exactio, & pro curatione pignorum, & pro scriptis rationibus dati, & accepti, & pro alijs id generis operis nihil exigeretur.

Confirmatio superiorum rationum.

Postremum arguente.

Responsio.

Ad arguente tum principalem.

¶ T per haec ad argumentum in principio quaestionis obiectum patet responsio. Negatur inquam tales contributiones non fieri ratione mutui: nisi hac forte tantum de causa fiant, quam modo adiecit. Ac perinde Bulla Concilij tres permittit solutiones. Prima est (ut cum debita obedientia ac reuerentia dicamus) non omnia acta illius concilij more & vsu esse recepta. Nam illud Sessio nis nona, quod fuit inter praecipua: nempe quod non persoluentes diuinum officium fractus sacerdotiorum pro rata restituerent, & post sex menses sacerdotijs priuaretur, non dum plane scitur an fuerit vsu seruati. Quamuis ego quia iuri diuino quam proxima est non audeo omnino contra consulere. Secunda solutio est, quam supra dedimus. Vide licet, quod ex communicatio non fertur, nisi cum illo moderamine ut disputatio cohiberetur

retur contra capitula, quatenus sacris cano- nibus, ac naturali rationi non sunt aduersa. Na simpliciter non fuit illic articulus fidei constitutus. Sed rogas. Numquid non esset ecclesie con- ducens, ut casus omnes de quibus dimicatur, sint ne usurarii, ecclesie auctoritate definitur?

Questio.

Dissolutio.

Apparet enim hoc ad salutem animarum necessarium. Respondetur minime id expedire, ut tanquam de fide definirent, si tales sunt qui non nisi ex mera philosophia perpendi debeant: quoniam Spiritus sanctus non curat ecclesie nisi scripturam sacram exponere, & leges necessarias lancire. Et quod sunt opiniones probabiles inter graues doctores, utraq; sequaris, in toto habes conscientiam. Secus de immortalitate anime, ac similibus veritatibus, quae licet inter philosophos disputentur, nihilominus in sacris habentur, vel inde colliguntur. Tertia vero demum solutio est, quae penitus quam Bulla in Mote pietatis approbat, sit illa tantum quae soluitur ratione obligationis ad mutandum atq; haec dicit cedere in ministrorum sustentationem. Quae Alia vero motum species quas in usu esse video, longe patientius vitium suum producat. Solet enim potius summum inter rusticanos aggeri copia frumeti quae egentibus mutuo distribuit sine pignore, & sine alijs negotijs quae ministrorum operis egeant, illo nihilominus tributone re, ut mensis tempore duodecimam partem mensura supererogent: nepe modiolum in fanecas singulas: quod profecto non video quomodo defendi possit. Nisi omnes in discriminatim oppidani & mutuum susciperet, & quasi gratuitum spontancumq; tributum per capita illud soluerent. Nam si non ab omnibus, sed ab illis tantum qui mutuo egent corradatur, palam extorquetur ratione mutui.

Alia motum species quas sunt in more patentiore praesi ferunt prauitatem

QVAESTIO SECVNDA, De generali ratione contractus emptionis, & venditionis.

ARTICVLVS. I.

Utrum contractus emptionis, & venditionis sit reipub. necessarius.

Vo supra capita statuimus quibus humani contractus deprauantur. Videlicet, aut id vendere quod nullius est pretij, aut quod pretiosum est, parvis iusto distrahere.

De priori vitio sub vltura nomine questione praecedenti disputatum est: consequitur ergo ut de posteriori disputationem prosequamur. Quae quidem disputatio de contractibus inscribit. Et quoniam omnium primum atq; aliorum index est contractus emptionis & venditionis, quae istio haec secunda instituitur de generali ratione huiusmodi contractus atq; adeo primus articulus, an sit necessarius rei publicae. Arguitur enim a parte negativa.

Quanto vita humana simplicius, ac sincerius transigeretur, tanto quietius viueretur, ac fortius, sed si solum esset rerum cambium, ut videlicet res non numismate distraheretur, sed pro rebus commutarentur alijs, quietior esset mortalium vita, & a tumultibus pacatior quos negotiationum turbulentia secum affert, ergo contractus emptionis tollendus de medio esset humanae reipublicae. Secundo arguitur. Secula multa, ut Eth. & i. Polit. c. 6. auctor est Arist. absq; numerorum usu transierunt. Et Plin. lib. 33. c. 3. ait Seruum Romano regem primum signasse aes nota pecudum, vnde pecunia dicta est: & postea fuisse signatum argentum, anno vrbis. 585. & longe post aurum. Et lib. 7. c. 56. ait Liberum patrem in Italia emere ac vendere, illis autem seculis felicior agebat vita, atq; a fraudibus ac sollicitudinibus incolumior, quam modo nobis per istas negotiationes agere licet: ergo perniciosus est iste contractus, tantum abesse, ut sit necessarius. In contrarium est idem Aristot. loco citato: vbi ait necessitate humanae vitae nummifuisse inuentis, qui esset velut mensura & norma aequitatis rerum. Id quod Iulianus sultus. l. i. ff. de contractibus. empt. disertè retulit.

Citur quoque quaestio est in genere ipso auctemur, prima nostra conclusio sit. Contractus est actio inter duos ex qua utriusque obligatio nascitur. Sic enim Vlpianus ait. l. La- beo. 2. ff. de verb. ac rerum significat. Contractus est vltro citroque obligatio. Quod Graeci sympragma vocant: hoc est confectum. Quando videlicet quippiam ego causa tua, tu vero causa mei, accepta dataque utriusque fide confirmamus, ac ratum habemus. Quapropter praedicatio illa contractus est obligatio (ut sic loquamur) non est idetica, sed causalis, illi exhibens sensum, quem nos in nostra conclusione explicuimus. Vt quia statim pretio pacificimur, tibi merces traditur, te vero mihi idem pretium, mutua emergit ex venditione obligatio. At qui hinc fit, ut stricto nomine nullum pactum dicatur contractus: nisi ex quo

Argum. i. a parte. gatum.

Secundum. Aristo.

Plinius.

Aristot.

Prima conclusio.

stricto nomine nulli contra fides dicitur

Nulli. vlt. esset. Coradus.

Argum.

Arto. Arto. Arto.

Arto.

utrinque oritur obligatio. Qualia sunt do, ut des: facio, ut facias: do, ut facias, facio ut des: quae quatuor connumerantur. l. naturalis. ff. de praescriptis ver. Quae admodum in matrimonio, inque venditione, mutuacione, & id genus reliquis. Contractus namque omnis, si de suo nomine rem perpendas, actus iustitiae est, utraque colligantis partem. Laxant tamen alij latius nomen vsq; ad illas actiones ex quibus ex altera tantum parte oritur vinculum, veluti est donatio, & simplex promissio. Et ideo Bald. quem Syluest. citat in verbo contractus & Corad. sequitur. q. 16. distinguit de nomine contractus, quod accipitur proprie, quando obligatio oritur ex utraque parte, & improprie pro eo ex quo oritur tantum ex altera parte, & improprie si sine quando ex neutra nascitur. Sed re vera abulue iste acceptiones abusu essent abigende. Hoc enim est nomina a sua natia significatione abalienare: siquidem neque donatio neque promissio simplex ad iustitiam attinent, sed sunt actus liberalitatis. Vnde Aristot. 4. Topicor. Donum, inquit, est datio irredibilis. Mutuatio vero, quauis secus ibidem Corad. sentiat & Syluest. nihilo a propria ratione contractus recedit: tu quod est datio ut reddatur, tu quod si fide data polliceres mutare, tu teneris dare atq; alter reddere. Quod autem contractum illum etiam velint appellare, vbi nulla est obligationis vis, sed potius obligationis relaxatio, merito fatent esse (ut suo utar nomine) improprie simum. Exemplum est in acceptilacione: puta quando debitor creditor e interrogat an quicquid illi debeat acceptum habeat: & ille respondet, acceptum habere: hoc est illi condonare. Hic namque potius est solutio debiti seu remissio, quae ex contractu ortum est, quam contractus. Sed & contractuum species, numerosius quam ars permittit, multiplicat. Scotus enim. 4. d. 15. q. 2. octo species discernit, ac totidem Gerson in suo tractatu de contractibus licet parum differenter. Antonius vero. 3. p. tit. 8. c. 2. duodecim: sed Corad. quod sum ingenium est, ad species numero 30. diuisione inuita pertrahit: quae porro, species non sunt, sed rerum potius connumeratio in quibus confici contractus possunt. Eiusmodi autem materiales diuisiones cum arte non continentur, in infinitum abeunt. Sit ergo nobis secunda conclusio. Septem sunt contractuum species, scilicet emptio, cambium, mutuatio, emphyteusis, commodatio, permutata commodatio, & locatio. Tamen prima ad secundam,

sextaque ad septimam quodammodo reducantur. Missum enim hinc facimus matrimonij contractum, quae mutua est personarum traditio. Na reliquos tantum qui in externis bonis celebrant consideramus, quorum praesens tractatio instituitur. Horum autem tres tantum ordines reperias. Etenim cum tria in huiusmodi rebus sit meditari, videlicet diuim, vltimum fructum, & vltimum, vnus est contractuum ordo, quibus dominium transfertur, alius vero eorum quibus conceditur vltimum fructus, atq; tertius eorum quibus conceditur nudus vltimus. Igitur vbi diuim rei trasfertur, si gratis id fiat absq; vlla redditionis obligatione, nuda donatio est: quae ideo contractus nomine non censetur. Cui adiungit & liberum legatum: nimirum vbi nullum est iustitiae debitum. Si autem traslatio non gratis fiat, inde emergunt tres contractuum species: scilicet cambium, venditio & mutuatio. Cambium est vbi res pro re commutatur: ut panis pro vino, mel pro oleo, corium pro panno &c. Licet de numerum cambijs alia sit loquens ratio, ut infra videbimus. Emptio autem est vbi diuim estimato pretio trasfertur, sed mutuatio vbi trasfertur, ut idem tantumdem reddatur. Quod in rebus vsu consumptibilibus & potissimum in numismate vsu venit. Si autem saluo dominio trasferatur vltimum fructus non gratis, sed pretio, fit tertius contractus, qui est emphyteusis seu censua lis pensio. Vt si fundum sub annua pensione, siue vel in tempus, vel in perpetuum alteri tradas. Quam dum fit, in perpetuum, emphyteuta dominium vtile dicatur habere, non tamen directum, eo quod semper dependet a vero domino, si emphyteuta in commissum incidit. Et dicitur emphyteusis, hoc est melior ratio: ob id quod illa ratione inuentus fuit olim huiusmodi contractus, ut steriles agrorum dominus colere non poterat, alterius diligentia colerentur. Dum vero merus vltimus transfertur, tunc exurgunt tres aliae species. Na si vltimum rei gratis indulgeas, ut sola tibi restituatur substantia, est commodatio. Haec enim secundum nomen differt a mutuacione, eo quod commodatum in eadem specie redditur: ut equus & vestis, &c. Mutuatio vero, vel in illa, vel in altera. Satis enim fit mutuant aurum, si ei restituatur argentum. Se cundum vero rem specie differunt: quoniam mutuacione transfertur dominium: commodatione non gratis concedas, sed pro vsu alterius rei illa est permutata accommodatio, ut si alteri equum tuum, ut suam tibi com- modet

Sufficiencia. praehabita. diuisionis.

Donatio.

Cambium.

Emptio.

Mutuatio.

Emphyteusis.

Commodatio.

Discriminatio.

Permutata.

Accommodatio.

modet mulam. Si autem vsum concedis, nō pro vsu altero sed pretio, illa est locatio, cui respondet conductio, siue domū, siue equū, siue proprias operas loces. Peripice ergo quemadmodum vt cambium ad emptionē, sic & permutata commodatio ad locationē reducitur. Cambium enim (vt habetur. l. 1. de contrahend. empt.) hoc tantum à venditione se iungitur, quod in illo nō fecerunt pretium à reficiti in emptione, sed vtraque existimatur alterius pretium. Pari modo in permutata cōmodatione vsus vnus rei, est pretium vnus alterius rei: ob idque est que dam locatio. Quare neutra istarū specierū peculiari habet difficultates præter illas que in alijs sunt, ad quas reducuntur. Satis ergo fuisset quinque dinumerare species, nisi quod explanationis gratia duæ alię adiectę sunt. Venditio namq; nullo probabilitatis colore seponitur distincta species ab emptione: sunt quippe nihil aliud quàm duæ correlatiuę partes eiusdem contractus: sicut locatio, & conductio. ¶ Hinc fit neq; de positionem, neq; impignorationem, quippe quibus neque dominium vllum transfer tur, neque vsus, esse per se cōtractum. Depositio nāq; est positio rei apud aliū solius custodia gratia. Quare non est nisi quædam fidei commissio. Impignoratio verò est rei cuiuspiā tēporaria positio apud aliū ad cōfirmationē contractus obligationē. Quare ea ratione dicitur contractus, quia est cōtractio nis, vt pote mutuationis, aut venditionis cōfirmatio. Quin verò neq; fideiusio est per se cōtractus inter fideiussorem, & eum pro quo fideiubet: quoniā solū nascitur obligatio ex parte fideiubentis: alter enim nihil ei debet si amicus gratis fideiussit. Sed fideiussio talis, dicitur iure contractus: quia est robur contractus inter debitorem pro quo fit fideiussio, & creditorem cui fideiubetur. At que idem dicendum de stipulatione si pro fideiussione accipiatur. Si verò pro simplici commissione, nullus est contractus. Sed tamen, vt iure frequētius vsurpatur, pro actio ne illa qua quis interrogatus stipē obligat, tunc si alter aliquam pollicetur conditionē, verisimilis est contractus: quia vtrinque paritur obligatio. Si autem alter ad nihil obligatur, tunc quia tantum stipulas obligatur, licet cōtractus iure dicatur, reducitur tamē ad donationem. Ecce contractuum species quos vocant nominatos: quia suum quisq; sortitur nomen. Innominati autē licet plu-

Locatio. Conductio.

Corollarium.

Quid depositio.

Quid impignoratio.

Fideiussio contractus dicitur nequit

rimi sint, ad hos tamen reducuntur. Omnes enim comprehenduntur sub illis quatuor speciebus supra positis, do, vt des, &c. ¶ Tertia conclusio. Emptio & venditio sunt contractus reipublice maxime necessarij. Conclusio est Aristoteli & iuriconsulti in locis citatis in argumento post questionem. In primordijs enim humani generis, tantum erat rerum cambium: mos autem & vsus monstravit penē esse impossibile illa ratione posse transigi humanam vitam. Dum enim sutor domo indigeret, ingentissimo opus haberet calceorum aceruo, quem pro illa cambiret: quibus vtique calceis dominus rediū fortē non indigeret, sed rebus alijs quibus carebat sutor. Et dū tu frumētō affluens, vino alterius egebas, fortē alter tuo nō egebat frumētō. Et ideo Aristoteli. Pol. c. 6. barbaras eas gentes appellat, penes quas etiā tūc cābia tantū rerum absque numismatis vsu durabant: de quo li. seq. latius. In hoc ergo vsum signatū est numisma: nēpe, vt tum norma esset ex æquādi res, tum etiā vas & fideiussor reipublice nomine, vt quoties illud porrexisit, reddatur tibi res quarum indigeris. Atque hunc arbitror genuinum sensum illius Eccl. 10. Pecunia obediunt omnia, nempe qd pecunia in virtute est omnis res. Pecunia em qui possidet, venalia cūcta habet. Hac ergo ratione ex cambio ortū habuit emptio, & venditio. Ob idq; cum in illo cōtractu quia non distinguebatur res à pretio, ex vtraque parte dicebatur cambium. In hoc autem traditio mercium est veditio: receptio verò pensio pretio emptio. Quare emptio est venditionis finis: quia contractus hic ad id ordinatur, vt quisque sibi necessaria provideat. Ideoq; quasi à digniori, denominatur contractus emptionis. ¶ Ex his ergo cōpendio sa elicitur veditiois emptionisq; definitio, in qua constituenda multi postq; se macerant, nihil exactum colligunt. Est enim venditio, rei pro pretio distractio: emptio autē rei pro pretio cōtractio. Sunt enim hæc verba iuris, quibus generaliter significatur tractus & emphyteusim & locationē: in quibus non dominiū, sed vsus, vel vsusfructu transferuntur. Ea item voce fecerunt hie cōtractus ab vsuraria mutuatione. Nam licet illic transferatur dominiū pecunie pro pretio

pretio, tamē cum eadē pecunia sit redditibilis, nō propriē distrahitur. Particula autem pro pretio, separat eundem contractū à cābio, quo res pro re cōmutatur. ¶ Et per horum intelligentiā argumenta in cōtrarium responsa patent. Humanū enim genus ab imperfecto ad perfectum progressum est. Et ideo in initio, dū rude erat incōptumq; ac paucioribus necessitatibus implicitū, per rerum cambia sibi sufficiebat: post verò iā cultius politiore m ornatioreq; vitam instituit, necesse habuit nouas excogitare cōmerciorum rationes: inter quas consultiissima fuit merciorum vsus: licet humana auariti nihil non deprauat.

ARTICVLVS. II.

Vtrum negotiatio sit licita.

Vanus simplex rerū emptio & venditio, quibus quisq; suæ familiaris prouidet demonstrata sit reipublice necessaria, nō sub inde claret negotiationē esse licitā, quæ est emere vt reuendas: quæ vtique quæstio est à D. Thom. 4. artic. q. 77. sub cōpendio disputetur, hie tamē ordine quē nos institui mus videtur congruentius apponi: vbi aliquantulo fusius disserenda est. Queritur ergo vtrum negotiatio sit licita. Et arguitur à parte negatiua. Emptio & venditio ideo ostensa est necessaria, qd nō omnes abundāt: & ideo necesse quisq; habet, vt venditis quibus affluit, emat quod sibi deest: quare emptio (vt dictum est) venditionis est finis: negotiatio autē est cōtra huiusmodi emptio nis naturam. Negotiator enim non vendit, vt emat quod sibi deficit, sed peruersē emat vt reuendat: ergo negotiatio nō est licita. Quapropter Aristoteli. Politi. c. 6. emptio nem rerum quæ necessariae sunt ad vitā, veditio nēq; ratione eiusmodi emptionis appellat contractus naturales: emptiones autē negotiatorias appellat contra naturā, vt potius cuius finis nō est vite sufficientia, sed lucrum. ¶ Atq; ex hoc sumitur secundū argumentū quod inibi idem. Philo, subiūgit. Ars illa quæ non habet præfinitū taxatumq; finem, non est licita: ars autem numularia & quæstuarua, qualis est negotiatorū, nullum sibi præscribit finis modū, sed lucro lucrum acruare: ergo nefaria est. ¶ Tertio arguit. Negotiatio in causa est vt rerum pretia excrecant: tum qd merces ad paucitatē vendi-

Solutiones argum.

Vtque

Genes

secundum

secundum

Aristot.

Definitio

Secundum

Aristot.

Tertium.

torum reducuntur, quæ caritatis causa est: tum etiam qd negotiator carius qd emit, vendit. Et ideo si omnes ad primos venditores concurrerent, minoris emerent, id qd rerū vsu vbiq; experientia docet: ergo tanq; reipublice nocua interdicienda est negotiatio. ¶ Quarto. Actiones morales ex plurimū cōtingentibus existimandę sunt: plurimū autē negotiationes plene sunt fraudibus, technis ac dolis: ergo genere suo prauæ sunt, atque adeo de medio tollendæ. Hac enim de causa pessimē audit negotiatio, & in sacris literis & apud sacrorū Doctores. Vnde Dauid Psalm. 70. Quoniā nō cognoui negotiatio nem (secundū. 70) introibo in potentias domini: Dñe memorabor iustitię tuę solius. Quasi negotiatorum iustitia non sit iustitia Dei. Et Chrysof. super illam historiā Christi apud Matthæū, eiciens vendentes & ementes de tēplo. Et refertur. 88. di. can. eiciens, significauit, inquit, qd mercator nunq; potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si voluerit esse, pijciatur de ecclesia: dicte propheta. Quia nō cognoui negotiationes, introibo in potentias dñi. Atq; hac de causa interdicta est clericis: vt patet ead. dist. per totā. ¶ In cōtrariū est August. sententia in lib. Quæstio num veteris & noui testamenti: & refertur in ead. dist. cano. fornicari. vbi ait, Fornicari hominibus semper non licet, negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet: licet licet, sacerdotibus non licet.

Quarta.

Chrysof.

Cōfirmatio.

August.

Fundamentū

Quid si negotiari.

Duplex species negotiatio.

PRO quæstionis decisione notandū est, negotiatio esse cōtrariū. Est enim idē quod absq; otio. Vnde pro labore & occupatione accipitur. Quæ admodū dicimus, Negotium fore aut familiare, &c. Peculiariter autē negotiari idem est quod mercaturā exercere. Est et forsan Autonomasia quædam, propterea qd ars hæc sollicitudinib; impleta ab otio est alienissima. Est ergo negotiatori, emere vt reuendas. Vnde negotiatio res cōceptores dicuntur pro eo qd ex oibus simul locis emunt: & mercatores quia mercari, cōi vsu nō tam est simpliciter emere qd lucri causa ad reuendēdū. Et dicitur præter ea institores cō(vt ait Vlpianus) qd negotijs instent. Vnde Prouer. 31. Facta est sicut nauis institoris. ¶ Duplex autē negotiatiois species distinguitur: videlicet vna qua res emitur vt per industriā mutuaa reuendatur. Sed hæc (vt eod. ca. eiciens. habetur) non est nuda negotiatio, sed inter alias mechanicas

artes connumeranda. Quæadmodum enim mechanicus ex lana pannū textit, & ex ferro faber facit gladiū: sic (vt exēpli gratia dicamus) qui industrius est curādī, vel aues vel equos, si rudem emat vt cultiorē vendat, nō tam negotium, q̄ artem exercere censetur.

Nam qui pannos tondet, aut attritas vestes cōmit vt resēctas vendat, nihil ampliū per suam artē præstat. Negotiatio igitur mera, de qua in præsentiarum loquimur, est qua quis quid mercatur, vt nullatenus mutuatū vendens, lucrum cōparet.

Prima conclusio.

¶ Respondetur ergo ad quæstionē quinq; cōclusionibus. Prima. Negotiatio neq; est de se, hoc est intrinsecē bona, vt charitatis virtus, neq; de se intrinsecē mala, vt mendaciū: sed indifferēs: vt comedere, quod secundū finis circūstantia rūq; qualitātē potest bene maleq; fieri. Cōclusio patet ex citatis verbis Augusti. Ait enī nō esse vt fornicari, sed q̄ aliquādo licet, aliā quādo nō licet. Secūda conclusio. Si negotiatiōnis finē per se cōsideres, qui nō est nisi lucrari, quā dā præ se fert turpitudinē. Cōclusio est. S. Tho. 2. 2. q. 77. artic. 4. quā qui dem probat argumentū secundū suprà ex Aristot. desumptū. Quoniā lucrari per se nil necessariū honestū ē nominat. At verō si lucrum aliorum ordinetur, licitē potest procurari. Et ideo subditur tertia cōclusio. Negotiatio est simpliciter reipublicæ necessaria. Haud enim omnis puincia omnibus abundat quibus indiget: sed pro climatū varietate alia affluit terrę fructibus & opificijs, quorū alia inops est. Et vice versa, alia est aliorum locuples, quorū inopia alia laborat. Neq; posset indigentū singuli tam longa facere itinera, vt minutiora quibus indiget, apportarent: neq; verō omnes qui abundat possunt vecturam exercere vt illa aliō transportēt: necessarij ergo sunt quib; ea sit cura vt mercū copias hinc inde trāfuehāt in qua singulis minutius vendant. Et quod de loco dicimus, de tēpore etiā censendū. Vbi enim venire affolet, vt nō tēpore redundātia sit rerum, alio verō egestas, neq; tamē pauper quis potest suos fructus adseruare. Quare nisi essent qui emerent vt in aliud tēpus custodirent, non posset reipublica seruari incolomis. Quin verō & dum mercimonie vel in maris portu vel in ciuitate exonerātur, necessarij sunt cōeptores, qui earum copiam in tempus seruent: quia non singuli possunt si bi in futurum providere. Sed rogas. Nunquid prudentius esset vt reipublica suos mi-

Secunda conclusio.

nistros conduceret qui hęc provinciā subirent? Re vera non posset cōmodē tam multis mercimonijs hac via sufficere. Et ideo cōsultius dicit artem hanc inter alias permittere, quin etiam fouere. ¶ Atque hinc sequitur quarta cōclusio quam S. Tho. interrogat, in dict. art. 4. Licet negotiatiōnis gratia merces carius vendere, quā empta sunt, ratione impenfarum, laborum, locorū, ac temporū: nā iustæ rei p̄ctum, vel in melius, vt in locum, vel tēpus mutata, ex crescit. Hoc autem non facit, quod quidam autumant, concedam: videlicet quod negotiator licet carius eodem loco & tempore vendere propter officium quod habet, quā alteri cui- cunq; nam pretij iustitia nullum respectū ad personas dicit, sed per se absolutē pensatur. Scotus in 4. dist. 1. 5. q. 2. dicit quod tū deberent mercatores lucrari quantū stipendij reipublica illis decerneret. Regula autem hęc neq; cōtēnenda porrō est, neq; tamē ad vnguē seruari potest. Sed de rerū pretio statim articulo proximo. ¶ Quinta conclusio. Ars negotiatoria, tum ex multis circūstantijs illicita fit, tum cōpluribus fraudibus est peruiatū subinde in plurimis verifatur periculis. Fit enim primū illicita ex obiecto, vt puta si rem emas quę vel natura sua est inuendibilis: vt sacramentum, aut sacerdotium, quæ cum gratis accipiuntur gratis dari debent: aut lege est prohibita vendi de quibus habes. C. quæ res vendi nō possunt. Secūdo ratione personæ: siue quę negotiatur, vt sacerdotis qui iure negotiatiōe interdicitur: vt patet dist. 88. per totā, vel ratione personarum cum quibus negotiatur. Nam ad Saracenos neq; ad infideles licet Christianis arma deportare, vt patet extrā de Iudæis. cap. Ita quorundam & sequentibus. Fit præterea indecens negotiatio ratione temporis. Vt si in die Dominica, vel in alio festo egregiē solenni exerceretur, vt habetur. cap. 1. de ferijs. vel in loco sacro. Quæ ratione Christus eiecit de tēplo vendentes & ementes. Ista autem circūstantiæ tēporis & loci, ratione scandali cōstituerent peccatum mortale, aliās minime. Vel si in ecclesia impediretur diuinū officium, quod Christus notauit dicens. Quia domus mea: domus orationis est. Quæ ratione cap. de cet. de immuni. eccles. lib. 6. negotiatiōnes quæ in Ecclesijs præcipue prohibentur, sunt nundinarum ac fori cuiuscunq; tumultus. Citra hos autem casus non esset mortale. Nā in Ecclesia cō-

Interrogatio.

Interrogatio. Nā in Ecclesia cō-

tra confabulādo, citra expositionē mercū, negotiari, nisi sacrorum aut concionis tempore, non est tantū peccatū, quāuis indecentia non careat. ¶ De alijs autem circūstantijs quę non peculiariter negotiatiōnes vitiant, sed in omnes artes inferunt, quales sunt mendacia, & fraudes, hoc singulariter adnotādum est, quod mercatura, nescio quo suo genio, præ cunctibus artibus & officijs inextinguibilē sitim lucri generat. A. c. negotiatio.

¶ Inextinguibilis sitis lucris inextinguibilē sitim lucri generat. A. c. negotiatio. gulari.

¶ Negotiatio re aduocari hęc p̄ctiles.

¶ Alia inextinguibilis sitis lucris inextinguibilē sitim lucri generat. A. c. negotiatio.

¶ In hoc nimium aleatoribus simillimi. Quę qui dem auditas animos absorbet, mēdacia nutrit, & dolos nescit. Atq; hac de causa aut ibi dem in solutione ad tertiū. S. Thom. quod hęc ars habet speciem mali: & ideo interdicitur clerico. ¶ Inest præterea & in hac re pestis alia, quō cū sine labore magno & sudore exerceat, & maiore sit in honore: quā mechanicę artes, otiosi homines & honoris cupidi, cætera deserentes opificij, in hoc sebaratrum immergunt. Atq; adeo nō vt merces loco traducant, aut in tempus referent, aut in melius mutant: sed meri gratia questus vænalia cuncta cōemunt, vt statim lucrum exprimant. Quorum subinde causa, quia liberum non permittunt forum, pretia augentur. Qui ideirō exigendi profligandiq; è reipublica essent: atq; alijs artibus quę personis vacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnādi illi sunt, qui postquā singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercātur, vt in tēpus seruēt. Neq; verō illi q̄ publicitus parati sunt illa cōemere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt: vt vestes, libros, &c. Qui verō annōnam emunt vt tempore futuro reuendant, licet quandoq; vtilis sint, quā si rerum necessariorum custodes, multo tamē pluries sunt: pestiferi: vt pote causa immodicę augēdi p̄ctia: & ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat meritissimū eiusmodi mercatus vetatur.

¶ In hoc nimium aleatoribus simillimi. Quę qui dem auditas animos absorbet, mēdacia nutrit, & dolos nescit. Atq; hac de causa aut ibi dem in solutione ad tertiū. S. Thom. quod hęc ars habet speciem mali: & ideo interdicitur clerico. ¶ Inest præterea & in hac re pestis alia, quō cū sine labore magno & sudore exerceat, & maiore sit in honore: quā mechanicę artes, otiosi homines & honoris cupidi, cætera deserentes opificij, in hoc sebaratrum immergunt. Atq; adeo nō vt merces loco traducant, aut in tempus referent, aut in melius mutant: sed meri gratia questus vænalia cuncta cōemunt, vt statim lucrum exprimant. Quorum subinde causa, quia liberum non permittunt forum, pretia augentur. Qui ideirō exigendi profligandiq; è reipublica essent: atq; alijs artibus quę personis vacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnādi illi sunt, qui postquā singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercātur, vt in tēpus seruēt. Neq; verō illi q̄ publicitus parati sunt illa cōemere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt: vt vestes, libros, &c. Qui verō annōnam emunt vt tempore futuro reuendant, licet quandoq; vtilis sint, quā si rerum necessariorum custodes, multo tamē pluries sunt: pestiferi: vt pote causa immodicę augēdi p̄ctia: & ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat meritissimū eiusmodi mercatus vetatur.

¶ In hoc nimium aleatoribus simillimi. Quę qui dem auditas animos absorbet, mēdacia nutrit, & dolos nescit. Atq; hac de causa aut ibi dem in solutione ad tertiū. S. Thom. quod hęc ars habet speciem mali: & ideo interdicitur clerico. ¶ Inest præterea & in hac re pestis alia, quō cū sine labore magno & sudore exerceat, & maiore sit in honore: quā mechanicę artes, otiosi homines & honoris cupidi, cætera deserentes opificij, in hoc sebaratrum immergunt. Atq; adeo nō vt merces loco traducant, aut in tempus referent, aut in melius mutant: sed meri gratia questus vænalia cuncta cōemunt, vt statim lucrum exprimant. Quorum subinde causa, quia liberum non permittunt forum, pretia augentur. Qui ideirō exigendi profligandiq; è reipublica essent: atq; alijs artibus quę personis vacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnādi illi sunt, qui postquā singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercātur, vt in tēpus seruēt. Neq; verō illi q̄ publicitus parati sunt illa cōemere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt: vt vestes, libros, &c. Qui verō annōnam emunt vt tempore futuro reuendant, licet quandoq; vtilis sint, quā si rerum necessariorum custodes, multo tamē pluries sunt: pestiferi: vt pote causa immodicę augēdi p̄ctia: & ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat meritissimū eiusmodi mercatus vetatur.

¶ In hoc nimium aleatoribus simillimi. Quę qui dem auditas animos absorbet, mēdacia nutrit, & dolos nescit. Atq; hac de causa aut ibi dem in solutione ad tertiū. S. Thom. quod hęc ars habet speciem mali: & ideo interdicitur clerico. ¶ Inest præterea & in hac re pestis alia, quō cū sine labore magno & sudore exerceat, & maiore sit in honore: quā mechanicę artes, otiosi homines & honoris cupidi, cætera deserentes opificij, in hoc sebaratrum immergunt. Atq; adeo nō vt merces loco traducant, aut in tempus referent, aut in melius mutant: sed meri gratia questus vænalia cuncta cōemunt, vt statim lucrum exprimant. Quorum subinde causa, quia liberum non permittunt forum, pretia augentur. Qui ideirō exigendi profligandiq; è reipublica essent: atq; alijs artibus quę personis vacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnādi illi sunt, qui postquā singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercātur, vt in tēpus seruēt. Neq; verō illi q̄ publicitus parati sunt illa cōemere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt: vt vestes, libros, &c. Qui verō annōnam emunt vt tempore futuro reuendant, licet quandoq; vtilis sint, quā si rerum necessariorum custodes, multo tamē pluries sunt: pestiferi: vt pote causa immodicę augēdi p̄ctia: & ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat meritissimū eiusmodi mercatus vetatur.

expositę. ¶ Illa autem negotiatio quę merū lucrum haberet pro fine, quia insatiabilem faceret animum, non solū necessaria nō est, sed est impendio pestilens. At tamen hac sitis in cuncta mortalium pectora se insinuat. Et per hoc responderetur ad secundum argumentum. ¶ Tertio verō concedimus necessariū esse hac ratione rerum pretia augeri: sed tamen ex altera parte maiora fierent dispendia, si vnusquislibet deberet longa facere itinera ad quæritādum quod in sua deest ciuitate. ¶ Ad quartum respondet Augustinus super Plal. 70. Et refertur eadem dist. 88. canoniam. quod negotiatorū vitia non sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorum fraudes relegāda essent negotia a reipublica, eadē ratione & agricolas & omnes pariter artifices atq; opifices, proscribere deberemus profligandiq; ab vrbe. Nam & metitur quandoq; agricola vt grana sua vēdat, & opifex, vt pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis male audiunt, declarat ead. dist. Cassiodoro. can. quid est. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimantur; qui iustitiam Dei minimē cōsiderantes, per immoderatū pecunię ambitum polluant merces suas, plus periculis onerando, quā pretijs. Veruntamen negare non possumus, vt paulō ante declarabamus, quin huic arti multo plus periculorū à dolis & fraudibus imminet, quā cæteris. Vnde ecclesiast. 2. 6. Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt. Difficile exiit negotians a negligentia, & non iustificabitur caupo a peccatis laborū. Et c. sequenti: Sicut in medio compaginis lapidum palus sitigitur: sic inter mediū venditionis & emptio nis, qui quærit locupletari angustia bit peccatis. Quocirca Prouerb. 20. in vnuerlum ait Sapiēs: Malum est, malum est, ait omnis emptor: & cum recesserit, gloriatur.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

Ad quartū argumentū. Augusti.

Cassiodoro.

ARTICVLVS. III.

Vtrum rerum pretia arbitrio mercatorum sint taxanda.

¶ Quoniam primum in emptione & venditione fundamentum iustitiæ est pretium, de illo quærendum est loco tertio, an mercatorum estimatiōe sit taxandum, Et arguitur a parte affirmatiua. Primò. Axioma inter iurisperitos est & celebrata regula. Tātum valet res, quantū vendi potest: quā videlicet

Primū argumentum.

Argumē. 2.

Aristo.

Argumē. 3.

Prima conclusio.

Ratio cōcl.

Aristo.

Secunda conclusio.

adnotant. l. pretia. ff. ad legē Falcid. & l. 1. §. si haeres. ad senatusconsult. Trebellia. & alibi saepe. ergo si fraus modò abfit & dolus, mercatorum erit arbitrium pretia suis mercibus statuerit. ¶ Secundò. In vnaqua; arte eiusdem peritis credendum est, vt. 3. Polit. cap. 7. author est Philosophus: & vt Iurisconsultus ait. l. in re mandata. C. mandati. vnusquisq; i re sua est moderator & arbiter. merciu autē artifices, sunt mercatores, ipsis ergo ipsorum iudicio deferendum est vt pretia ponat. ¶ Tertio vnusquisq; dominiū rerum suarum habet, ac subinde liberam potestatem, ergo potest quisq; tantū petere ac recipere pretium pro sua re, quantum extorquere potuerit. id quod in gemis & reb⁹ pretiosis vsu fieri cōpertum est. ¶ In contrarium autē facit lex, Pretia citata ad l. Falcidia. cuius verba sunt: Pretia rerum nō ex affectu neq; vtilitate singulorum, sed cōmuniter finguntur: hoc est cōmuni aestimatione taxantur.

AD hanc quaestionem quatuor cōclusionibus respondetur. Prima. Pretia rerum non secundū ipsarum naturam aestimanda sunt, sed quatenus in vsu veniunt humanos. Conclusionis huius ratio naturalis est, quod cum mundus & quae eo continentur propter hominem facta sint, tanti cuius estimatione res valent quantum hominibus in seruiant. Quapropter Aristot. §. Ethico. ca. 7. ait indigentiam causam mensuramq; esse humanarum cōmutationū. Si enim nullus alterius re vel opera indigeret, omnis cessaret cōmutatio rerum humanarum: ergo indigentia admetiri debemus rerum pretia. Viuentia enim genere suo praestantiora sunt vitae expertibus: attamen (vt ait August. libro. 11. ca. 16. de Ciuita. Dei.) mallet homo frumentū domi habere, quam mures. Et solet domus plus venire, quam equus: & nonnūquam equus, quam feruus: licet cū natura hominis nihil in corporalibus cōferri ad aequalitatem valeat. Vbi autem indigentia nominamus, ornatum etiam reipublicae intelligimus: vt cuncta complectamur quae hominibus praeter vitae necessitatem etiam ad suam voluptatē & splēdorē vsui esse possūt. ¶ Secunda conclusio. Ad explorandum iustum rei pretium ex multis ducenda est ratio, quae in triplici sunt ordine. Primū enim attendenda est necessitas rei, mox copia & inopia: deinde negotiationis labor, cura, industria, & pericula. Praeterea si mercēs vel in rebus mutatae sunt vel in deterius, vendito-

rūq; atq; emptorū frequentia, atq; id genus alia, quae prudentissimus quisq; speculari potest. ¶ Tertia conclusio. Cum pretium rerū iustum, duplex sit, aliud scilicet legitimum, & aliud naturale iustum legitimum cōsistit in diuisibili: naturale autē seu arbitrarium minimum est illud quod lege principis positum est: arbitrarium autē seu naturale currit quando per legem non est constitutum. Distinctio est Aristot. §. Ethico. ca. 7. de iusto naturali & legitimo. ¶ Ad huius autē cōclusionis intellectum notandū est, quod merita illa & causas statuendi rerum pretia existimare, per se quidem primū ad rem publicā & eius gubernatores spectat: qui scilicet omnibus supra dictis pensatis deberent sua singulis mercibus statuere pretia. At quia illud in omnib⁹ impossibile est, relinquunt vendentū ementiūq; existimationi. Et illud nunc vocamus naturale: quia secundū rerum naturam vsui accommodatam currit. Igitur vbi pretium lege positum est: nempe, vt modius aut tritici aut vini, aut vna panni vendatur decē, neq; vnus oboli accessio licita est: sed est peccatum mortale si excessus notabilis augetur, obnoxiiq; restitutioni. Esti excessus sit per exiguus, erit veniale. Et ideo dicimus in diuisibili cōsistere. Atq; hoc est quod ait loco citato Aristot. iustum legitimum esse, quod licet antequam positū sit nihil referat, referat tamē postquam positum est. Pretium verò quod non est lege positum, nō indiuisibile est, sed latitudinem habet iustitiae: cuius vnū extremum dicitur rigidum: alterū verò piū: sed medium, moderatum. Vt quae res iuste venditur decē, iuste quoq; venditur, tū vnde decim, tum etiam nouem. Atqui ratio huius est quod prudentia humana, qua per supra dictorum considerationes de pretio existimatur, nequit punctim attingere metā: sed arbitramento quodam. Sicuti. 2. Ethico. cap. 6. de virtute ait Aristot. q. consistit in medio, vt definitur ipse prudens. Atq; adeo dū reipublica penes quam talis residet autoritas, punctum nō indicat, laxior restat iustitia p̄tj latitudinem habens. ¶ Ex quo fit primo cōsequens vt infra illos extremos limites vendere cuiusq; liceat carius pecunia credita, quam numerata: inimico quam amico: diuiti deniq; q̄ pauperi. ¶ Sequitur secundò sensum illius legis. In causā. ff. de minor. vbi §. idem Pompon. habetur licere naturaliter cōtrahentibus se decipere: cui simile habetur. l. item

item si pretio. ff. locati. non esse (vt Conrad. & alij putant) infra latitudinem iusti pretij: quia intra hos carceres nullum habet locum deceptio: neq; vlla opus est remissione (vt praedicti doctores autumat) sanē cū tota latitudo iusta sit. Sed (vt. q. proxima exponet) intelligitur citra dimidiū iusti pretij. Et ideo ait naturaliter, q̄ humanū ingeniu lucri audidum, in causa est. Quare, licere, illic non est idem quod sine culpa, sed impinē in humano foro. ¶ Sequitur tertio, multò tutius, si fieri posset, consultū fore, tum cōmptorum negotiatorūq; cōsciētis, tum etiā cōmuni bono, si omnium pretia lege patērent: vnde. l. 1. ff. de offic. praefect. vbi. §. cura carnis. inter alias praefecti curas illa censeatur vt rerum pretia statuatur iusta. Ob id quae quādo in omnibus seruari nequit, quam fieri posset maxime, deberent taxari. Enimvero negotiatores, cō praesertim q̄ (vt supra dictum est) lucris sitienter inhiant, non solum pra sua cecitate decipiuntur, verū etiam propter suam auaritiā consulto astuq; decipiunt. Quā obrem quādo lege non est signatū pretium, non est standū vniuscuiuslibet mercatorū arbitrio, sed prudentiū iudicio, eorūque qui sunt aequitatis cultores. Est enim facilissima regula si quis semper quanto emit pretio, quantumq; laboris & periculorū subijit, tantū velit vendere cū lucri accessione. Enimvero si mercator, artis negotiorūque ignar⁹ pluris iusto emit, aut sibi fortuna aduersa reflauit: quia scilicet copia merciu in sperata succreuit, nō potest iuste extorquere expensas quas fecit. Et vice versa si indutrior alius aut fortunatior, cui vel cōtingit minoris emere, vel fauatrix aristit fortuna: hoc est in sperata rerum inopia post accidit, iuste sanē potest carius vendere etiā eodem die & eodem loco, idq; nullatenus mercib⁹ in melius mutatis. Nam cum negotiationis ars plurimū sit fortuitis rerum cūctibus subdita, debet negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextra operni fortunam. Loquimur cū Christianis de Fortuna, pro euentu nobis in sperato. Atq; hic est sensus. l. pretia. ff. ad legē Falcid. Vbi habetur, pretia rerum nō ex affectu aut vtilitate limitari, sed cōiter fungi. Hoc est nō secundū priuatorū existimationē, sed secundū cōmū prudentiā cōstitui. Et eodē allud simile verbū. l. 1. lege. 4. cod. titu. vbi habetur rem non aestimari pretio formali, id est, a contrahentibus formato, sed secundū praesens puta-

cōmuni foro currens. Valor namq; rei nō secundū futurū quando res nondum est, sed secundū praesens, in quo res est, debet iudicari. Accipe horum exempla. Est frumēti caritas in Hispania: mercator tunc Siculus hoc audiēs, onusta frumēto naui ad nos ad nauigat: quando huc peruenit, vel afflante nobis clementiori coelo, vel quia affluente copiam grani habemus: longē imminutum est pretium: non potest ergo tanti vendere, quanti sibi stat merx: neq; verò si credito futura solutione carius venderet, vt saltem se indemnem redderet, immunis à peccato fieret, aut à restitutione liber. Et per hanc decedunt alia fallacia, quae in nundinis vsu venire solet. Etenim in initio cū sit vberior emporum copia, merces pluri veniunt: in fine autem, contraria ratione pretium decre-

Fallacia quae frequenter ne gottato = res in nundinis auuntur

Quarta conclusio.

Solutio.

Monopolia vni iniquitas.

vt nullus eorum nisi tanti v'edat. Hinc enim raritate v'editorum pretium crescit. Et eadē ratione, vice versa, licet non tam crebrō acciderē cōsuecat, emptorū monopolia, ad extenuandum pretia, essent: nihilominus iniūqua. Vt si in portu cui pretiosissima nauis applicuit, illi qui emere possent sibi mutuo promitterēt non emere nisi tanti, aut in subhastatione alios ego nō licitarentur: auertērem, vt minoris ego emerem, peccatū profecto est, quod ante restitutionem nō remitteretur. Et hoc est quod ait. Cicero libro. de officijs. Non licitatorē venditor, nec qui contra se licitetur emptor apponet. Quādo verō venditores monopolium facerent, tūc iustē emptores, quasi vim vi repellentes, cōtraria pariter possent prudētia vt: puta conuenire inter se vt nulli nisi certo p'tio emeret.

Cicero.

Ad primū argum.

Ret primū omnium regulam illam, Tantum valet res, quanti vendi potest, palā est, non habere tam vastum sensum, quā v'erbis sonant. Aliās liceret vendere vitra medietatem veri pretij: quin verō duplo & triplo. Quōd si illa sic modereris, vt intelligatur quantum iure possimus: tūc quasi principium petens, redderes illam inanem. Si enim quaerenti quanti vendere potest respondes, quod ipse ignorabat. Sensus ergo est quantum valet res quanti vendi potest, scilicet voluntarium. Et quāuis eodem videatur responsum recidere ac si dixissem, iustē, non est tamen idem. Enim verō si quaerenti quid est homo, respondeas, esse hominem, nihil doces. Si autem respondeas esse animal rationale: licet idē sit, tamē quia definitum explicās, nō petis principium. Ad secundum respondetur, peritō artis credendū esse, quādo affectionē rei propriā non est infectus: & vnusquisq; est arbiter in re propria dum illa ad alterum nihil attinet: qui autem vendit, non rem propriā suam, verū cōmuniē sibi & emptori tractat. Et ideo non est legitimus arbiter. At quia de gemmis & rebus pretiosis mentio in tertio argumento fit, distinguendum de mercibus est. Quādam enim sunt reipublice minimē necessariae: atq; illas potest quisq; tanti vendere quantum emptor sciens & prudens voluerit dare. Cuius generis sunt pretiosi equi, gemmę, accipitres, &c. Spectant enim ad or-

Ad secundū argum.

Distinctio.

De Iustitia & Iure.

natum decoremq; & splendorem nobilitatis: & ideo magnatum magnificētia est, res illas magno aestimare. Alia verō sunt reipublice necessaria: vt quæ ad victum, vestitū, & alios id genus vsus attinent. Atque in his licet nihil fraudis doluē irrepserit, vis tamen est, quantum extorquere poteris, tantillas diuendere.

QVÆSTIO TERTIA,
De iniustitia quę in emptione & venditione committitur.

S. Thomas. 2. 2. quæstione. 77.
ARTICVLVS. I.

Vtrum licitè quis possit rem pluris vendere quā valeat.

Ribus itaq; articulis superiori quæstione præactis, scilicet de emptionis, negotiationisq; necessitate, ac de rerum pretio: sequitur tertia quæstio de iniustitia quæ in hunc contractū se in sinuat. Hoc autē statim in capite tacitus nō præteribo, de quo lecto forte dubi' apud S. Tho. hærebit. Ait em̄ in distributione statim quæstionis, solas duas quæstiones tractandas assumere, de emptione, scilicet & de vfura: eò quod circa alias voluntarias cōmutationes, nulla inuenitur iniustitia, quæ non reducatur ad rapinam aut furtum. In quibus verbis dubitatio est duplex: Prior quod eadem ratione potuisset & has omittere: Nam fraudulētia emptionis & vfure, genus quoddam furti est. Quod si dicat, has duas esse cōmutationes voluntarias, tūc emergit posterior dubitatio, quod eadem ratione deberet de locatione, stipulatione, & alijs tractare. Ad has autem simul dubitates respondetur, scientem fuisse ac prudentem considerationem. D. Tho. Iniustitia enim emptionis & vfuræ differt à rapina & furto, quia non sunt simpliciter inuito domino, sed spontaneè tractante: hoc est transferente res suas in alium. Et ideo licet quantum ad iniquitatem pretij fuerit iniustus, est tamen contractus, qualis non est furtum. Et quantum ad locationem, tamen iniustitia eius & quorūcūq; aliorum contractuum ad istorum normam exigenda est & perpendenda. Omnes nāq; inu-

Dubii ex verbis S. Tho.

Solutio

Primum argumentum patris differt multum.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Argumentum 3.

Prima conclusio.

Probatio Paulus.

Cicero.

iniustitiæ voluntariarū cōmutationum ad hæc duo capita reducatur: scilicet, vel quod aliquo pretio remendas, que nullo digna est, & hoc reducitur vniuersim ad vfurā: aut quod pretio quod iusto vel maius vel minus est, siue rem tuam siue vsum trāseras. Et de hoc iudicandum est per regulas emptionis & venditionis. Est ergo primus articulus vtrum licitè quis possit rem carius vendere, quā valeat. Quibus verbis implicatur, an possit cōtrā vilius emere. Et arguitur à parte affirmatiua. Iustum in cōmutationibus iure ciuili constitutū est: idem autē ius permittit contrahentibus inuicem se decipere, vt habetur l. rem. C. de rescindenda vendi. & l. in causa. 2. ff. de minoribus. S. idem Pomponius. ergo licet pluri rem vendere, minorisq; emere quod valet. ¶ Secundō. Cōmune omnium desiderium natura videtur proficisci, ac subinde culpa vacare: vili autem emere & magno vendere (vt Mimus ille apud Aug. 13. de trin. aiet bat) cōmune est mortalium desiderium: cui et Sapiens consonat Prover. 20. vbi ait. Malū est, malum est, ait omnis emptor: & cum recesserit gloriatur. ergo licita est venditio iustum exuperans pretium: atq; emptio idem non attingens. ¶ Tertio arguitur. Lex amicitie secundū Philosoph. 9. Ethic. ea est vt rei vtilis repositio secundum vtilitatem fiat, quā qui beneficiū suscepit consequutus est: contingit autem vt emptor cumulatius exre empti beneficiū suscipiat, quā ipsa res valebat, vt si equum emit quo hostile periculum euasit: ergo licebit tunc v'editori pluri rem illam aestimare. ¶ In contrarium est saluificum illud redēptoris monitum, Quæcūq; vultis vt faciat vobis homines, hæc & vos facite illis. Ex quo fit quod cum nullus sibi velit rem iusto carius vendi, nullus debeat carius vendere alteri.

Nē institutum nostrū peruertamus, quod est S. Thom. sententiam vbique nostrę præmittere, quatuor eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prima est. fraude vt i & dolo, vt vel pluri res vendatur aut minoris ematur, sicuti in omni cōtractuum specie, delictum est, idemq; suo genere mortale. Primò patet auctoritate Apostoli. 1. ad Thessal. 4. vbi admonet nē quis fratrem suum in negotio circumueniat: quoniam vindex est Dominus, inquit, de his omnibus. Et Cicero de Offic. Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorē venditor; neq; qui con-

tra se licitetur emptor apponet. Etenim vbi adest fraus, voluntariū abest: ac subinde iniustitia fit, charitati aduersa. ¶ Secunda cōclusio. Si emptio & venditio secundum suam nudē naturam contempleris, neutiquā licet rem aut iusto maioris vendere, aut minoris emere. Conclusio est patentissima. Est enim hoc genus contractuum in commune bonum, æqualeq; cōmodum introductum: quod autem sic institutum est, neutrum partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatem est conficiendum: mensura autem ac velut bilanciū trutinā est pretium, in cuius vsu numisma (vt supra diximus) inuentū est, ergo iustum pretium vel augere vel minuire peccatum est iniustitiæ, atq; subinde genere suo mortale. ¶ Potest nihilō secius venditio secundū accidens existimari: nempe quatenus res vendibilis, aut in detrimentum vendentis, aut in ementis vtilitatem cedit. Quo supposito adhibetur tertia conclusio. Licetum est in pretiū rei decere damnum quod venditor accepit: ita vt non solum res æstimetur quanti in se erat, verum & quanti venditori valebat. Vt si meum solum perse non nisi decem valebat, mihi tamen, quia ædes illic extruere cōmodissimum duco, valet duodecim: hoc ipsum ex te pretium possum, tum petere, tum perinde recipere.

Secunda conclusio.

Ratio conclusionis.

Tertia conclusio.

Ratio conclusio.

Obiectio.

Solutio.

Quarta conclusio.

Probatio.

¶ Ratio conclusio. Est enim hoc genus contractuum in commune bonum, æqualeq; cōmodum introductum: quod autem sic institutum est, neutrum partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatem est conficiendum: mensura autem ac velut bilanciū trutinā est pretium, in cuius vsu numisma (vt supra diximus) inuentū est, ergo iustum pretium vel augere vel minuire peccatum est iniustitiæ, atq; subinde genere suo mortale. ¶ Potest nihilō secius venditio secundū accidens existimari: nempe quatenus res vendibilis, aut in detrimentum vendentis, aut in ementis vtilitatem cedit. Quo supposito adhibetur tertia conclusio. Licetum est in pretiū rei decere damnum quod venditor accepit: ita vt non solum res æstimetur quanti in se erat, verum & quanti venditori valebat. Vt si meum solum perse non nisi decem valebat, mihi tamen, quia ædes illic extruere cōmodissimum duco, valet duodecim: hoc ipsum ex te pretium possum, tum petere, tum perinde recipere.

¶ Quando enim emptor sciens & prudens quæ vel ipse tantam vel maiorem rei necessitatē patitur, vel suo vult animo obsequi, cum illo onere rem emere contendit, iustē venditor tanti vendit quanti sibi valebat: aliās minime. ¶ Quarta conclusio, cōmodum quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentū vendens accipiat, non licet in pretium duci. Probatur ratione contraria: quoniam venditor non potest nisi quod suum erat vendere: cōmodum autem ementis non erat res vendentis, sed sua ipsius necessitas vel ars causa

illius existit. Vt si quis equum emit qui non venditor, sed sibi ad bellum necessarius est, vel rem aliam qua per usum suae artis cumulatius lucrum facere potest, quam fecisset venditor. Alioquin si utilitas ementis pretio accresceret, liceret pharmacopolis medicamentum tanti vendere, quanti valet salus in infirmo. Urbanum autem est, ut eiusmodi emptor grates venditori rependat. Et per hoc soluitur argumentum tertium ex Aristote. sumptum. In commutativa namque iustitia rerum tantum equalitas pensatur: in amicitia vero utilitas, quae per donum gratificum repetitur. Vide quae sit falsa & fallax regula loannis Maior. 4. dist. inc. 15. q. 29. ubi asserit quod qui secundum naturalem aequitatem debetur, potest in pactum duci. Nam tunc liceret mutuatarium obligare non solum ad remmutandum, ut ipse fatetur, sed ad emendum a mutuantis officina & molendum in suis molis: & pariter emptorem ad augendum pretium obsequium emolumentum. Quae res hic autem attentus lector citra hanc conclusionem, an vice versa detrimentum quod emens patitur causa sit legitima ut pretij quidpiam detrahatur. Syluest. quidem verbo emptio. 5. 7. asserendo respondet. Vt si quis, inquit, tuarum operarum nihil egens, tuus victus precibus, quia pauper es, te conducit, poterit operas tuas minoris redimere, quam si te ipse rogaret. Attamen huius certe causa non est emptoris detrimentum: sed quia (ut articulo praecedenti diximus) venditoris copia vilescit pretium. Et ideo cum emptorem rei tuae quaeris, vel tuarum operarum conductorem, minoris tu tuae aestimatur.

Argumentum. Aliud enim apparentius fieri potest argumentum contra eandem conclusionem. Sequeretur namque ex illa quod neque dum quis usu alienae pecuniae, quam habet in deposito quidpiam lucri conficit, teneatur domino illud partem ve refundere. Conceditur autem planè conclusio. Neque potest depositor cum depositario citra verum crimen pacifici de parte lucri: nisi societatem faceret cum periculo fortis, de qua infra. Potest nihilominus ac debet idem depositor per honestatem & comitatem illi esse, re etiam gratus. Neque vero usurae culpa subest, si tu pecuniam tuam apud gratum mercatorem deponas, quem tibi speras fore beneficium: neque vero ille usurae censetur, si ea spe tibi sit munere gratus, ut tu iterum eius custodiae aurum tuum concedas.

Regula matris falsa.

Questio.

Syluest.

Argumentum.

Responsio.

Primū igitur argumentorū capitū quae-
stiois, dubij illius solutionē deponit, quo
scilicet pacto iure permittitur in venditio-
ne & emptioe deceptio. Et quidē iam pro-
ximo articulo sensum illius legis exclusim?
In causa. 2. §. idem Pomposi. ff. de minori.
Vbi habetur quod licet contrahētibz naturali-
ter se decipere. Cui simile cōcinit lex. Itē si
pretio. ff. locati. Haud enim itelligitur infra
latitudinem iusti pretij: quoniam illic nulla est
deceptio. Intelligitur ergo citra medietatem
iusti pretij. Id enim non solum ciuilia tū nunc
citata: & l. 2. C. de rescindenda veditioe. &
l. si voluntate. eodē titulo: verum etiam iura
canonica permittunt: ut patet capit. cum di-
lecti. & capit. cum causa. extra. de emptioe
& vendit. ¶ At vendere ultra dimidium ius-
ti pretij, sunt qui, referente Conrad. q. 57.
esse arbitrentur vendere ultra duplū: sed nul-
la se possunt probabilitate tueri: nomen em-
ptum rem explanat. Est enim vendere ultra
sesquialterum: ut res quae valet decem habet
latitudinem iusti intra nouem & vnde cū
vendere autem eam sedecim, est vendere ultra
dimidium veri. Sicuti emere citra dimi-
dium est emere quatuor, nam quinque, sunt
media pars. Sic enim habet lex illa citata. re-
maioris. in. C. Minus pretium esse videtur si
neque dimidia pars veri pretij soluta est.
¶ Est ergo quaestio, vtrum lex id permittat
tanquam licitum. De quo tres sunt opinio-
nes. Prima est Durandi ordinis Minorum,
quem & citat Conrad. quaest. 57. & reprehēdit
Anto. 2. part. tit. l. ca. 16. tenentis, licet
venditori in foro Dei exigere pretium ius-
to maius, etiā si immodicus sit excessus: dū
modò nō sit ultra dimidiū. Et possēt quis in
fauorē opinionis huius sic arguere. Lex hu-
mana obligat in foro conscientie: potest ergo
in poenam imprudentiae condemnare em-
ptorem illo excessu: sicuti facit in praescrip-
tione. ¶ Secundo. Sententia iusta obligat
in foro conscientiae, nisi ex falsa praesumptio-
ne procedat: sed si emptor venditorem in iu-
dicio de hac re referat, absoluetur vendi-
tor: ergo in tuto manet eius conscientia.
¶ Proxima huic est sententia Gerſo. in tract.
de contractu. & in suis Floribus: ubi ait quod hu-
iusmodi deceptor, peccat quidem, idemque
mortaliter, si excessus est notabilis, tamē ad
restitutionē non tenetur. In tract. quidē de
contractu. cunctatius id dicit, sed tamē in Flo-
ribz audacius id asseruat. Et ratio sua
est: quia scienti & volenti non fit iniuria.
¶ Ter-

Ad primū argumentum.

Quid sit vendere ultra dimidium iusti pretij.

Questio. vtrum lex id permittat tanquam licitum.

Prima opinio Durandi.

Sententia Gerſo.

Ratio.

Tertia tamen opinio est S. Tho. praesenti
loco. 2. 2. Et quauis dicat Gerſon non esse de
hoc concordiam inter Theologos: profecto
in. 4. Sentent. q. 15. omnes cōmuni cōsensu
ita sentiūt. At forsan quis contra citet Scot.
qui illic. q. 2. ait, durum esse inter contrahen-
tes, si non semper intenderent aliquid de in-
diuisibili iustitiam remittere sibi mutuo, ut om-
nē contractum concomitetur aliqua do-
natio: ex quibus fortasse verbis ille suus Du-
rand. seductus est. At verò Scotus nihil sibi
aliud vult, quod ultra citraque; indiuisibile pre-
tium cōtrahentes, sibi mutuo intendunt rem-
mittere: infra latitudinē tamen iusti: ubi nos
supra diximus nulla opus esse remissione,
aut donatione. Etenim inferius arti. 3. ait, quod
in fraudibus non est voluntaria donatio.
¶ Igitur quod leges nec canonicae, nec ciuiles per-
mittere velint deceptionem citra dimidiū ius-
ti, tanquā ratam in foro Dei: patet cū primis
naturali diuinoque; illo praescepto supra cita-
to. Id nō faciās alijs, quod tibi fieri non vis: ne-
mo enim seduci a se vult. Est quippe (ut dice-
bamus) contractus hic emptiois, ac venditionis
pro cōmuni bono inuentus, quare
neutra pars debet ab altera grauari. At de-
monstratio naturalis est h. x. c. Praeceptis
naturalibus nulla humana lex derogare po-
test: quia eiusmodi iustitia (ut patet in Decalo-
go) nō sunt dispensabilia, saltē nemo ambigit
indispensabilia esse iure humano, quāto mi-
nus abrogabilia: seruare autē iustitiā in cō-
munitationibus est praesceptum naturale, atque
adeo diuini: quia praesceptum naturalis ab ae-
terna lege deriuatur, ergo nulla humana lege
potest abrogari. Minor porro praemissa
tam nota est quod Maior: quoniam iustitia obie-
ctū est aequalitatem facere in rebus. Et ideo
Arist. 5. Ethic. docet totam virtutem iustitiae
commutativae in hoc versari, ut aequalitatem in-
ter personas constituat: nempe ut quātum a
te accipi tantum tibi reddā: neque tu ex me
plus extorqueas: ergo recipere ultra latitudi-
nem iusti pretij manifestē repugnat naturae
rationi iustitiae. ¶ Secundo. Fraus (ut saepe di-
ximus) opponitur voluntario: illic autē est
iniqua fraus: ergo emptor inuitus dat ultra
dimidium, atque adeo venditor genus facti cō-
mittit. Et praeterea est contra praesceptū Pau-
li. 1. ad Theſſal. 4. Nē quis fratrem suum in
negotio circumueniat: ubi omnis fraudulen-
tia condemnatur. ¶ Tertio. Si liceret deci-
pere citra dimidiū iusti, pariter liceret de-
fraudare in mensura: ut si decem modios gra-

ni vendidisti, liceret tibi recepto integro o-
mnium pretio sex tantum subdole tradere.
Patet: quia eodem relabatur: hoc autē ini-
quissimū est, assertuque; absurdissimū, contra
illud Deut. 25. Nō habebis in sacculo diuer-
sa pondera, maius & minus, neque; erit in do-
mo tua modius maior & minor. ¶ Ex his fit
cōsequens quod huiusmodi deceptor tenetur ad
restitutionē. Hoc cōpertissimum est: quoniam
peccatum iniustitiae (ut idēdem repe-
tinus) natura sua obligat ad restitutionē. Iu-
xta illud. c. si culpa. extra. de iniuriis & dam. Si
culpa tua datum est dānum, vel iniuria irro-
gata, iure super his satisfacere te oportet.
¶ Atque; hinc sumitur quartum argumentum
contra illam Durandi opinionem, & (si qui-
sunt, ut fertur) doctores iuris qui illi patroci-
nantur. Si deceptio medietatem iusti pretij
superaret, obligatio inde emergeret restituē-
di: quod negare nō possunt. Tunc ergo, aut
restituendus esset totus excessus ultra iustū
pretiū, aut non nisi ille qui est ultra iustum
pretiū cum dimidio. Hoc secundum dicere
nequeunt. Si quidem ius etiam ciuile contra-
ctum rescindit, nisi integer excessus restitua-
tur emptori: ut expresse habet praefata lex
2. C. de rescind. vendit. Si autem tunc resti-
tuendus esset totus excessus, sit, ut in deceptio-
ne citra dimidium restituenda sit illa pars.
Mirabile enim est dictū quod si rem valentem
decem a te mercatus sum sedecim, tenearis
mihi restituere sex. Dum autē mercatus cā-
sum quatuordecim, nihil mihi debeas. Quo
circa multo magis est de Gerſone mirandū,
quā de prima opinionem: postquam
agnouit eiusmodi deceptionem delictum ef-
se, quomodo ignorare potuit praerogatio-
nē esse iustitiae: cuius utique; naturale est nex-
restitutionis delinquentem illaqueare. Neque;
planè intelligitur quid sibi voluerit, regulam
iuris allegando. Scienti & volenti non fit ini-
uria. Nā etsi emptor sciens & volens emit,
celatur eum tamen iustus valor: ac subinde
seducitur, putans tantum rem valere quantum
venditor petit. ¶ Sed aiunt isti (ut pro illis ar-
guebamus) lex potuit humana venditorem
a restitutione liberare, tradendo illi domi-
nium, sicut in praescriptione. Profecto iustē
non potuit: quia non subest tanta causa. In
praescriptione namque; ratio quietis obuian-
di; litibus persuadet, ut princeps qui custos
est pacis prius negligens, qui diu rem suā
deseruit: quia post longi temporis lapsum
multe oborirentur fallacie. In contractu au-

Corollarium contra Gerſonem.

Argumentum 4.

Obiectio.

Solutio.

tem emptionis nequeunt cuncti rerum pretia nosse. Et ideo illi qui bona fide emunt, non est cur propter iniquitatem infortioris mulctetur illo excessu. Eo praesertim quod in praescriptione possessor bona fide possidet: & ideo iniquum esset, ut post tam longam temporis moram inquietaretur: fraudulenter vero mercator mala fide decipit: ob idque nulla fert ratio ut de sua iniquitate emolumentum reportet, atque id praesertim quod ab innocente extorquetur. ¶ Igitur ut rei conclusionem faciamus, virtus humanarum legum in hac parte duplex est. Vna quod laeso citra dimidium non dat in iudicio actionem. Altera quod non permittit contractum rescindi, ut habetur lege citata. Si voluntate. C. de rescind. &c. ¶ At vero rogas cur ergo tali casu actio non datur? Respondetur inconfutissimè legum latores fecisse. Haud enim illi mortales tanti aestimabant bona haec temporalia, ut propter illa tantam finerent litigationum turbinem, quantum nunc videmus: contra documentum Christi admonentis, ut ad redimendum tempus petenti a nobis tunicam, dimittamus & pallium. Ob idque in praescriptione ubi maior erat causa ratione consulendi paci, dominium ad iudicatur possidentium in deceptione autem citra dimidium, actio petenti denegatur. Eo quod illa deceptio in fra dimidium iusti aegre & lubricè potest semper percipi: & ideo multas parturiret fraudis formas. Remittitur tamen ad forum Dei. Et hac responsione sit satis argumento secundo supra facto. Haud enim absolutio iudicis in tali causa est sacramentalis. ¶ Sed alleget forsitan contrarius axioma illud. Qui peccat legis autoritate, non peccat, sed quia contra legem agit, ut contra Pellicianum ait August. 23. q. 4. can. Qui peccat, & idem ferme habetur. l. Gracchus. C. ad legem Iuliam. de adult. Est autem delusoria haec citatio. Illud enim intelligitur de lege iustiora: scilicet autem de permissoria. Ille inquam qui agit quod lex iubet, non peccat: scilicet de illo qui agit quod lex humana impune permittit. Non enim omne illud permittit diuina. Alioqui meretrices, quia lege permittuntur, non peccarent. ¶ Vnde Chrysostr. (ut habetur. 33. q. 1. can. hac ratione). Quod permittimus, inquit, nolentes praecipimus: quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non possumus. Et ff. de regul. iur. Semper in constitutionibus (sic enim lex incipit) non solum quod licet considerandum est, sed & quod honestum

Scrupulus Responsio

Obiectio.

Salutio.

Chrysostr.

fit. Vbi glossa ponit exemplum in proposito. Nam etsi liceat, inquit, contrahentibus se decipere, non tamen conuenit bono viro. Nullum ergo dubium restat quin huiusmodi vafri, ac seductores, siue venditor sit, siue emptor, teneantur restituere etiam non requisiti. ¶ Quod si insignem doctorem Innocentium contra nobis obijcias, qui super. c. Quia plerique. de immunita. eccles. in genere ait, quod quando contractus iure tenet, pars quae legitur non tenetur restituere quoad usque; pars laesa repetat, nullatenus contra nos pugnat: quia id de contractibus prorsus intelligit, in quibus ius translationem dominij non vetat. Quare ratione lucrum ex ludo non tenetur lucrator restituere nisi petatur: in praesentiarum autem iure naturali & diuino inhietur translatio dominij. Quare idem egregius author super cap. In ciuitate. de vsur. in hoc particulari casu docet leges permittentes de ceptione citra dimidium iusti pretij intelligi iure fori, sed non iure poli. Idemque Panor. mit. supra dicto. c. quia plerique. Atque idem insigne Bald. supra cap. cum causa. de testib. vbi allegans singularem illam glo. l. semper. ff. de regul. iur. ait tales fraudulentos contractus non esse licitos in foro conscientiae: sed mercatorum animas in periculo versari. Quamuis alibi variare videatur. Etenim qui non rerum causas introrsum rimantur, non possunt sibi constare. Attamen in eadem subscribitur sententiam quotquot sunt iuriconsulti praecipui nominis. ¶ Ad secundum argumentum ipse ibidem Augustinus respondet, dicens, quod Mimis ille dicebat, scilicet care vendere, & vili emere, re vera vitium esse naturae, ac latam viam per quam (ut Christus testatur) multitudo vulgi incedit. Contra quod tamen potest quisque adipisci iustitiam, qua illi resistat. Et subdit cuiusdam exemplum, qui venditori petenti modicum premium pro libro, iustum soluit. ¶ Ad tertium autem supra responsum est.

ARTICVLVS. II.

Vtrum vitium rei venditae sic venditionem reddat illicitam, ut necessarium semper sit illud detegere.

ostquam de substantia venditionis vitium est, quae in iusto consueti pretio, subsequitur ut eius conditiones exploremus. Secundum autem ad tertium articulum S. Thom. q. 77. nisi

nisi qui oculatè perspexerit, vix differre videat. Quarit enim in secundo vtrum venditio reddatur iniusta propter defectum rei venditae. Cui quaestioni postquam affirmatiue respondit, adiecit quod si quis in venditione scienter fraudè fecerit, venditione reddit illicita, & restituere tenetur. In tertio nihilominus sciscitari pergit, vtrum venditor teneatur vitium rei venditae dicere: quod videri potest affirmando definitiue in secundo. At vero definitum est huiusmodi, quod vendere rem vitiosam, aut contingit eodem pretio ac si integra esset & solida. Et in hoc sensu procedit articulus secundus. Aut contingit pretio duntaxat quod cum vitio valet. Et de hoc adhibetur articulus tertius: videlicet vtrum postquam res non maioris venditur quam iuste valet, liceat venditori vitium subdicere. At vero adeo sunt istae quaestiones germanitate conexas, ut fortasse eodem simul articulo commodius dilucidetur. Quaritur ergo, vtrum mercis vitium, sic venditionem reddat illicitam, ut necessarium sit illud semper detegere. Et arguitur a parte negatiua. Tria sunt in quibus accidit merces deficere, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Defectus autem substantiae qui omnium est notentissimus, non est cur semper contra actum vitiet: puta si quis vendat argentum aut aurum alchimicum pro vero. Nam, ut serunt illius artis magistri, ad eosdem ferè humanos usus confert, puta ad vasa calanda, & eundemque numismata: ergo multo minus ob alios defectus qualitatatis, & quantitatis reddatur venditio illicita. ¶ Secundo vbi emptor emere non cogitur, suo subest iudicio cognitio rei, ac perinde illi imputanda est deceptio: ergo venditor dummodo non mentiat, docere non tenetur emptorem. Alio qui illo stultitiae genere notaretur, quod reuult in Officijs Tullius vbi ait: Quid tam absurdum quam si domini iustum ita praeco praediceret, Domum pestilentem vendere? ¶ Accedit hic tertio quod causa quae vrgere possit vitium detegere: non est alia quam ut pretium fiat minus: haud tamè tenetur venditor causas semper appalare quibus res minoris aestimaretur: nam mercator praeficius mercium, quarum copia superuictura est, licitè potest tacitus suas praevendere pretio currenti: ergo illa de causa non tenetur reuelare alia vitia. ¶ In contrarium est Ambr. lib. de Offic. vbi ait: Regula iustitiae manifesta est, quod a vero non declinare virum deceat bonum: neque damno iniu-

sto afficere quenquam neque aliud dolo necere rei suae. Atque ibidem rursus. In contractibus vitia eorum quae vaneunt produbentur: ac nisi intionauerit venditor, quamuis in ius emptoris transferat, doli actio euacuan.

Vm in duos sensus partiti quaestione simus, scilicet, vtrum rem vitiosam pro integra, eodemque pretio vendere liceat: & vtrum dum pretio valorem non excedente venditur, liceat eius vitium silere: de priori sensu tribus conclusionibus respondetur, ac de posteriori alijs ite tribus. In re autem venalibus (ut primo argumento dicebamus) tria sunt consideranda: videlicet substantia, quantitas, & qualitas. Est ergo prima conclusio. Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate contractum reddit illicitum: si pretio verae rei integrae & solidae vendatur. Conclusio patentior est quam testibus indigeat. Violatur enim tunc iustitia, atque adeo genere suo est peccatum mortale, nisi re ipsa lilitas veniale faciat. Atqui in eum qui contra facit quantum ad substantiam, proclamatur apud Isai. c. 1. Argentum tuum versum est in scoria: vinum tuum mixtum est aqua. Quantum ad qualitatatis verò mensuram admouetur Deut. 25. Non habebis in sacco diuersa pondera, maius & minus: neque erit in domo tua modius maior & minor. Et paulo post: Abominatur enim Dominus eum qui fecit haec, & auersatur omnem iniustitiam. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Vt si quis morbidum iumentum pro sano firmoque vendiderit. De his omnibus extat praeterca cauitrices leges. Lege enim. In venditionibus, ff. de contrahend. empt. contractus rescinditur, si substantia vna & corpus, ut aiunt, pro altera vendatur. Vt si mihi vnum fundum, aut seruum vendas: & alterum tradas. De mensuris etiam, & de mercium qualitatibus leges abundant. ¶ Secunda conclusio quae ad istam consequitur. Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulentè emptorè elauerit, contra iustitiam delinquit, qui verò rei nescius contractum fecerit, licet a culpa fiat immunis, tenetur tamè vbi primus defectus fuerit deprehensus, eundem contractum insectum reddere. Alioqui restitutionis funiculo ligatur. Res est clara: atque eis etià qui lippis sunt oculis peruia. At qui celare cœsetur, qui ea verborum verusitiam vitur, ut vitium contentum relinquat. Vt illi proxenetæ dum equum vitiosam vendunt, omnium morborum maculis eum depingunt

Tria in re venali consi deranda.

Defectus prima conclusio.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio.

Defectus prima conclusio.

ut in

Tertia conclusio. vt in aceruo verum vitium cōtegant. ¶ Tertia conclusio. Similis sententia comprehendit emptorem. Vt enim venire solet, vt vēditor, substantiā, aut qualitatis, aut quantitatis, rei suā ignarus, rē vendat emptori, qui veritatem nouit: qui ideo & pariter peccat, & parinexo restitutionis innodatur, si minoris rem emit quā vālet. ¶ Atq; hęc de priori sensu. In secundo autē opus est distinctio nibus. Aut enim vitium occultū, est, aut, manifestum. Et qñ est occultum, aut in damnū vergit, periculū ve emptoris, aut secus. ¶ Sit ergo quarta cōclusio. Quando vitium mercis occultū est, per quod emptori, vel dānū datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare: & ad restitutionem tenetur.

Distinctio. nifestum. Et qñ est occultum, aut in damnū vergit, periculū ve emptoris, aut secus. ¶ Sit ergo quarta cōclusio. Quando vitium mercis occultū est, per quod emptori, vel dānū datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare: & ad restitutionem tenetur.

Quarta cōclusio. nifestum. Et qñ est occultum, aut in damnū vergit, periculū ve emptoris, aut secus. ¶ Sit ergo quarta cōclusio. Quando vitium mercis occultū est, per quod emptori, vel dānū datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare: & ad restitutionem tenetur.

Ratio cōcl. Conclusionis ratio est hæc. Quauis non quisq; lege iustitiæ cogatur consiliū auxiliū ve alteri præbere, quo à periculis dānisq; eri piatur, nisi ipsi quando, vel ipsi ex munere proprio & officio incūbit, vel alter extremē laborat, tamē occasionem periculi, aut dāni alteri dare nemini fas est: venditor autē eo ipso quod rem vitio aliquo affectam vānū exponit, occasionem dāni dat, & periculū, quē nefcius emens incurrere posset: damnū quidē si res propter vitii minoris sit pretij quā venditur: periculū autē si propter idē vitii vsus rei, vel inanis sit, vel fortē nocu⁹.

Vt si militi equū mācum pro sano vendas, quo postea in acievti nō posset: aut si domū ruinam minantem vēderes, aut pestiferū cibum: ergo talis occultatio manifestaria iniustitiæ fraus est, ac perinde genere suo mortale, idemq; hominem restitutioni subiiciens.

Quinta cōclusio. Si venditor caueat dānū dare: puta q nō pluris rē vendat quā vitio valet, neq; vilo emptorē obijciat periculo: & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege cōpellitur vitium patefacere. Hęc conclusionem non ponit in forma de occulto vitio S. Tho. sed tamen apertē ex præcedēti colligitur. Et ratio est: quia vēditor cate nū tenetur emptorē admonere, quatenus nullius sit ei occasio, vel dāni, vel periculi: sed tunc nullius est causa: ergo potest reisuē consulere, reticendo vitium. Nam si emptor sciret fortē, & iusto etiam pretio renueret emere. ¶ Sexta conclusio. Quādo vitium est manifestum: puta equus vno oculo est, vel a pertē claudus, vel perforata domus, nulla est necessitas euulgandū illud euulgandū: quia nisi cæcus emptor sit, ipse potest videre. Quare si emit, præsumitur scies emere. Itaq;

Probatio. dēti colligitur. Et ratio est: quia vēditor cate nū tenetur emptorē admonere, quatenus nullius sit ei occasio, vel dāni, vel periculi: sed tunc nullius est causa: ergo potest reisuē consulere, reticendo vitium. Nam si emptor sciret fortē, & iusto etiam pretio renueret emere. ¶ Sexta conclusio. Quādo vitium est manifestum: puta equus vno oculo est, vel a pertē claudus, vel perforata domus, nulla est necessitas euulgandū illud euulgandū: quia nisi cæcus emptor sit, ipse potest videre. Quare si emit, præsumitur scies emere. Itaq;

Sexta conclusio. manifestum: puta equus vno oculo est, vel a pertē claudus, vel perforata domus, nulla est necessitas euulgandū illud euulgandū: quia nisi cæcus emptor sit, ipse potest videre. Quare si emit, præsumitur scies emere. Itaq;

vt summam dicamus, si vitium est notum, nulla est necessitas diuulgandū: si verō occultum, & periculosum, quantumuis pretium extenuet, illicita est veditio, nisi emptorem admoneat. Sed si non est periculosum, & pretium ad vitij qualitatem admetiaris, non teneris reuelare. Attamē pluris vendere iniquitas est propter damnū datum. ¶ Circa harū autem cōclusionum singulas minutiora dubiola emergunt. In primis Conrad. q. 54. non plenē approbat cōclusiones has S. Tho. et si fateatur easdē esse Gerfonis, vt re vera sunt, in suis Regulis moralibus. Ait enim hoc egere moderamine, quod ceuregulā cōstituit. Si dum vitium est occultū vēditor p babili cōiectura scit, emptorē, etiā si vitium deprehēderet, nihilo scius rem empturum, tūc licitē vēditor tacito vitio equo pretio veditit. Si dum vitium est occultū vēditor p babili cōiectura scit, emptorē, etiā si vitium deprehēderet, nihilo scius rem empturum, tūc licitē vēditor tacito vitio equo pretio veditit. Si dum vitium est occultū vēditor p babili cōiectura scit, emptorē, etiā si vitium deprehēderet, nihilo scius rem empturum, tūc licitē vēditor tacito vitio equo pretio veditit.

¶ Et eadem est opinio Panor. in. c. iniustum. de rer. perm. quē videtur Syluest. sequi. verb. emptio. §. 20. Et ratio istorum est, quod dum alter nō esset empturus, inuoluntarius contrahit, ac perinde iniuriam patitur. Quin verō eādē ratione addūt q etiam dum defectus est manifestus, si emptor non animaduertit, tenetur eum vēditor admonere. Atq; hanc sententiā sequitur fermē iuniores. ¶ Sed tñ regula hæc istorum quauis sit ipsis cōstitutissima, non tamen habet in ratione fundamentum. Nam etiam si venditor sciret alterū empturū, fortasse ille nollet tanti emere quanti res valet: atq; adeo etiam dum scitur empturus, est nihilo minus ratione pretij inuoluntarius & iniustus. Et tamen ipsi fatentur quod potest tunc nihilo minus vendere pretio iusto tacendo vitium, nē alter pretium imminuat. Idq; ratione fateri vincuntur: nam venditor non tenetur dare occasionem detere dī suū iustum pretium. Quod si in tali casu ei licet vitium celare, profectō pariter id licet etiam si sciret quod alter non esset empturus: quia vititur iurē suo. Negamus igitur vllam esse rei consequentiam, quod si emptori ignorātia in causa est vt inuoluntarius emat, venditor fiat illi iniurius. Etenim nemo dū vititur iure suo dat alteri causam dāni. Quocirca, vt Diogenes apud Ciceronem lib. 3. Officiorum, aiebat, aliud est celare, aliud tacere. Celas dum quod pandere teneris, non proditis: taces dum loqui iure non cogeris. Quemadmodum ergo & si quis tertius sciens vitium non admoneret emptorem, non laboretur in culpa:

Cōclusio approbat

de iure civili in foro exteriori, ad iuriscōsul-

to

Ad arguē-

in culpam: maximē si sciret, nec damnum illi, nec periculum creati, ita neq; emptor est in culpa: quia suū seruat ius. Hoc tamen nos fatemur, quod si nosset venditor illam rem fore prorsus inutilem emptori, nō potest vitium tacere. Vt si ego equum submancum vendendo nobili iuueni, cui in more est equus cursitare, quauis vendam iusto pretio, iniuste tñ ago. At si vēdo seni medico qui optat equum leniter gradientem, profectō nullam ei irrogo iniuriam. Et ideo posuimus tres cōditiones, scilicet, q caueatur periculū, & damnum, & res sit emptori vsui. Adde quod si creditur emptorem alteri post rem venditū ire: & quia vitium ignorat tantum petiturū, quātū absq; vitio veniret, tenetur tūc prior vendens emptorē admonitum facere, nē alterum fallat. Atq; hoc modo concordia cōciliari potest inter Diogenem & Antipatū, de quibus illic meminit Cicero. Ille enim vēditore minimē stringebat vitii mercis detegere: hic verō contra putabat. Quidnam sit de iure civili in foro exteriori, ad iuriscōsul- tos remittimus: quorum interest scire quando est venditori merces, & pecunia emptori propter contractus vitium redhibenda. Sed tamē iure naturæ cōclusio S. Tho. est verissima. At tūc potissimum quando vitium est manifestum, quis dubitat si emptor non aduertat, quin ipse reputandus sit sui erroris causa? ¶ Sed tñ scrutatores isti S. Tho. aliud obijcere illi potuissent argumētū, quo mordacior inijcerent scrupulū. Etenim si hęc eius sententia vera est, nō solum in rei qualitate, verum & in quantitate mensuræ, & in substantia ipsa, id pariter esset licitū. Proferamus quippe mercatorem in exemplum, qui habet grana, vel vini genera, reuera plurisua lentia q potest publico foro diuēdere: & ad exemplum de rebus illis quę vel numero vel pondere vaneūt, sequeretur q posset ille si iustus modius, verbi gratia, valet duos aureos, sed nemo est qui det: & demus, iniuriā illi fieri, vel propter monopolii emptorū, vel quia iniqu⁹ gubernator vrbs hoc cū grauamine premit. Posset inquam tunc ille vendere minoris: sed tamen curtādo mensuram ita vt quam ille quantitatē tradit, iustissime valet illud qd recipit pretiū. Quin verō in substantia ipsa idem liceret. Est qui venale habet vinū optimū, cuius amphora iustissime valet decem: sed tamen si popul⁹ crederet nō esse Rhenense, nō tantum daret pretium: sequeretur eādē consequētia posse

illum, et si nō sit illius vineti, tacendo vendere decē. Adde q eadē ratione & aqua posse vinum diluere. Vt si nimia esset vini caritas ita vt vna staret duobus aureis, quā ob causam nemo emptor emeret, cur nō posset caupo aqua illud miscere, vendendo vrnā viginti argenteis, quæ re vera cum illa aqua tātum valet? Et tamen illic est error in substantia: vt ait S. Thom. secundum illud Isai. 1. Vinum tuum mixtum est aqua. Profectō conclusioneshorū argumētōrū magna cōsequētē energia colligitur ex dictis S. Tho. nam quantū ad moralem vsum idem est tacere vitium in rei qualitate, atq; in quāitate, & substantia. Præsertim quando substantia nō est adeo diuersa, quin eodem modo seruiat. Veluti si tu cogitas meū fericiū esse Granatense, & pannū Segobiensem, quod tamen nō est nisi minoris nota: sed tamen ego vendo quanti valet, & est tibi vtile pro ratione pretij. ¶ Nē ergo nihil ad hæc respondeamus. Primū omnium argumenta hęc nō militant vbi pretium est legitimū, puta lege positum: quia tunc nulla esse potest, vel arbitratio cōtra ius. Sed si militat est, vbi pretium nō cōsistit in indiuisibili. Secūdo nolumus cauponibus atq; alijs, seu tabernarijs, seu alijs generis cōemptoribus ansam porrigere innectēdi fraudes: sunt enim iniquissimi suorū iudices, magni sanē suas merces pendētes. Et ideo subijcto tertio q reipublicæ magistratus nō debent ad hęc argumentorū pondera attendere, sed lege in eos agere qui vel in mensura, vel in substantia publicā fidē violāt. Nihilo minus in foro cōscientiæ, soli stādo iuri naturæ, qui vir esset aliās syncerus & candidus, cōcurrētibus illis tribus conditionibus, videlicet, q periculū & damnū cuitaretur, & emptori esset merx secundū rationē pretij vtilis, nō esset cur cōdē naretur de istis memoratis occultationibus. Leges nāq; naturales de æquitate mēsuræ, & de rei substantia intelligunt, vel quādo pluris iusto vedit res, aut quādo res nō sunt ad eodē vsus accommodæ. ¶ Hoc aut per se cōpertū est q mentiēdo nō licet vitii cōtegere. Quapropter si emptor interrogat rei qualitatem, tenetur vēditor veritatē aperire: si autē nō interrogat neq; damnū accipit, sibi imputet. Quāuis forsā venditoris mendaciū in talibus casibus, si alioqui prædicto modo seruetur iustitia, nō est perniciosum. Secus autē si talis rei qualitate neutiq; emptor indigeret. Vt si fortasse ad aliquā medicinā indigeret fortissimo vino: & venderetur ei lymphatū, Et ideo

Prima assertio.

Secunda.

Tertia.

Solutio secundæ argumēti.

Dubitatio.

Augusti. Ratio. i. dubitandi.

Secunda rō.

Responsio.

Et ideo inter pharmacopolas nefandū esset, tale rerū cābium. ¶ His autē expeditis restat nihil minor dubitatio circa tertiā cōclusio nē: quā dictū est, simili iustitię ratione cōpli cari emptorē: qui scilicet pari iure venditorē admonere tenetur, si minoris rē vendat q̄ va let. Cui⁹ exemplū. 13. de Ciui. refert Augu. Apparet nanq; in cōtrariū ratio. Haud em̄ videtur emptor tā strictē ratione contract⁹ ligari vt vēditōrē doceat, q̄ vice versa obliga tur emptorē docere venditor. Et em̄ qui suas exponit merces inuitādo emptores, occasio nē eis offert erroris, nisi illos cōmonefaciat: emptor verō nullā venditori occasione por rigit. Exēplis hoc patet. Vēditat quis pretio sum lapillū, quē putat esse, vel vitruū, vel quip piā minoris pretij quā gēma. Incidit autē in lapidariū rei illius gnarū, qui scilicet cogno scit gemmulę pretium. Nunquid nō ille po terit tacitus tanti emere, quantū alter petit, licet sit lōgē iusto minus: Idē est si aurifico speciē offeras & corpus quod nefcis esse pu rissimum aurū, ille tamē nouit. Procedimus nanq; de venditoribus qui hęc non profes runt, interrogantes vt doceantur rei valorē. Alioqui non ambigitur quin emptores te neātur eos docere: sed loquimur de illis qui nullatenus suspicantur quid in re delitescat: quia forsan neque illis pluri fiat res. ¶ Et adhibetur altera ratio quā id presūsus per suadet. Si quis vel arte, vel alia via nouit in pradio tuo abditam esse auri fodinam, vel aliam venam, seu lapidis, seu alius pretiosi lapidis, potest ad te pradium emptum acce dere, tacitoq; mysterio, emere. Sic enim sepē vsō venire solet. Quin verō Christus Redem ptor nos ter, vt lib. pximo. q. 3. dicebamus, idem velut licitum ac legale videtur recensē re Matth. 13. vbi ait. Simile est regnū celo rum thesauro abscondito in agro, &c. id est, dominū agri secretū celat quousq; diuendi tis vniuersis que possidet illum emat, vt sibi totus thesaurus competat: veluti loco citato copiose disseruimus: igitur nequāquam em ptor iure cogitur valorem rei vēditōri dete gere. ¶ Ad hęc autem ipsa nihilo minus res pondetur, diuersam esse rationem agri atq; aliarum rerū. Nam agri pretium de sola ex penditur superficie: quippe cuius natura est fructus ferre. Ob idq; qui agrum cōemitt, nō maiori vinculo tenetur detegere id quod in visceribus reconditū est, quā si alius quispiā esset qui non cogitaret illum emere. Alię ve rō res perpenduntur secundū id quod sunt:

& ideo dum quis tibi vnum pro alio vendit, in primis si te interrogat, teneris veritatem aperire. Sed praterea etiā nō rogatus: si illa esses persona quā nōlles emere, obliuisceris nihilominus charitatis vinculo fratrem ad monere in re tanti momenti, postq̄ nihili tibi admonitio constat. Imō si grauem metue res iacturā proximi, peccatū mortale esset non eum docere secundū charitatis regula, quas lib. proximo. q. de testibus. explicui mus. At verō quando emere constituis, acce dit insuper & iustitię lex. Nam cum ille rei nefcius minoris tibi iusto rem suam vendit, inuoluntarius illo pretio distrahit, & ideo te neris sub culpa restitutionisq; reatu verita tis illū admonere. Tametsi in eadem specie grauius esset in venditore delictū: quia cum rem offert, arctius prohibetur decipere.

Restat ergo, ex conclusionibus argumen torum in contrarium responsa collige re. Primi ergo solutio est peculiaris de auro & aurichalco, q̄ nūquam hoc ad qua litatem pretiositatemq; illius pertinere po test: neq; ad dignitatem & omnes vsus. Pra cipue quod naturā auri quę corporum salu britati confert, nulla ars præstare potest. Et ideo citata lex. In vēditionibus, illud pro ve ro distrahi vetat. An verō per Alchimia ex primi possit verū aurum, sub iudice S. Tho. relinquit. Et ideo subdit quod si id forte per tuna contingeret, non esset illicitum pro ve ro vendere: intelligas tamen reiectis effectibus, quos artificiosum præstare non potest. Nihil enim vetat secundū Augu. 2. de Trini. quin arte dæmonum vtentium naturalibus causis veri naturę effectus ingeneretur.

¶ Ad secundum verō respondetur, q̄ etiam si emptor vltro neus emat, incumbit nihilo minus vēditōri rem eatenus patefacere, qua tenus, neq; damni sit causa neq; periculi. Nō quidem per præconē, quod Cicero irridet, sed tamen priuatim inter se & emptorem. Alioqui non satis ei permittit iudicium rei, quam nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus dū vitia sunt manifesta. ¶ Ad tertium deniq; respondetur non eandem exte re rationem de rerum vitio, & de superuēti s mercibus. Res enim valor æstimatur scū dum id quod in præsentī est: & ideo per vitii rei decreuit. Quā vtiq; ratione detegen dum est. Merces vero post venturā nihilo reddunt vilio rem æstimationem rei præsen tis. Et ideo venditor non tenetur reuelare quid in futurū expectetur. Historia est Thales

letis Milesij, quam. 1. Polit. c. 7. Aristo. enar rat. Philosoph⁹ enim ille, cum ei ceu oppro brium obijceretur, philosophiam pauperes suos aliūnos efficere, & ipse per. Astrologiā oliuarum vbertatem prospexisset, collecta exigua pecunia credito emit in hyeme sub cōfuso quantū quisq; collecturus esset olei, arthalsq; dedit: postea verō, tum, ingentissi ma copia proueniente, tum q̄ solus ipse es set venditor, amplissimam cōfecit pecuniā. Nimirum ostendens facile esse philosophis ditari: sed tamē sapientis esse diuitias despe tui habere. Simile legitur de Ioseph, Genes. 41. qui diuinitus edoctus futurę vbertatis anorū septē, quos subsequutura erat aliorū sterilitas, vili prius emendo, & post carē ven dēdo Pharaonem ditauit. Exemplū est præ terē Ciceronis lib. 3. de Offic. de Alexandri no mercatore, vtrum cum Rhodū annōne caritate laborantem frumentū numerum ad uexisset, sciēs se alios mercatores secuturos, teneretur ciues præmonere: an verō tacitus posset pretio tunc currenti diuendere. Anti pater enim aiebat, Diogenes verō negabat. Cuius nos in præsentia sententiam cum S. Tho. amplectimur: sic tamē attemperatam, q̄ cumulatoris esset virtutis si quippiā pre tij venditor ille subtraheret. ¶ De quarto ar ticulo S. Tho. Quest. 77. post illa quę quæ stione proxima de negotiatione disseruim⁹ nihil nobis dicendum superest.

QVÆSTIO QVARTATA, De emptione credito pretio.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat rem carius uendere expectata quam numerata pecunia.

Queritur post generales emptionis, ac vēditionis leges in particulari, vtrum ratio ne crediti pretij liceat rem carius vendere. Et arguitur à parte affirmatiua. Pretiū iustum rei secundum prudentum iudicium debet æstimari, & secundum commune forum: duodecim autem nummi absentes, scilicet in futuro soluendi, nō plus valēt quā decem præsentēs: ergo res que vendi potest præsentī pecunia decem, iustē potest credi to vendi duodecim. ¶ Secundo. Venditor

potest se indemnē seruare: quapropter. D. Thom. 2. 2. quest. 77. articulo. 1. asserere nō est veritas, posse vēditorem pretio damnū adhibere quod patitur. Porro verō ex dilata pretij solutione vēditōr multa subijt incom moda: vt pote lucri cessantis: secundo peri culum ipsius capitalis, quod sibi fortē nun quam soluetur: & tertio periculum dispen diorum atque expensarum quas fortasse an tequam pretium recuperet facturus est: isti autem periculis metus pretio sunt assi mabiles, ergo potest horum gratia auctiori pretio vendere. ¶ Pari passu contrariū cur rit argumentum de emptore, qui ratione ar ticipatæ solutionis videtur iure posse mino ri pretio emere. Nam anticipata solutio plu ris æstimatur, quā eadem prolata: & similia pericula subijt emptor antequam mer cium compos fiat.

¶ Tertio denique arguitur. Sunt aliquę mer ces reipublicę necessarię: quę nisi expecta to pretio distrahi nequeant, quod ex merci bus ipsis conficiendum est: ergo iustum ipsa rum pretium est, non illud quod in præsen ti, ceterum illud quod in futuro soluendum est. Sunt quę alię econuerso quę venundari nequeunt, nisi anticipata solutione: ergo iu stum pretium erit, non illud quod cum mer ces traduntur valēt, sed quod anticipato tē pore soluitur. Exemplum prioris membri patet in maritimis mercibus: quę nisi in ma gna copia aduehi non possunt. Enimuerō cum totum naui onus, si illa quę plurimū cōtingunt spectes, vendi simul nequeat præ senti pecunia: sed expectandum sit tēpus quo emptores easdem valeant merces minu tius distrahere, iustum pretium erit quod in futurum promittitur: quāuis malus illo sit, quod statim numeraretur. Exemplum secū di membri profertur in lanarum mercatu. Nam cum, vt plurimum accidit, pastores ne queant pastum gregum redimere, nisi lana rum pretium sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur: licet min⁹ sit quā quod dum tradūtur, valent. ¶ In con trarium est quod pretium, vt quæstione se cunda dicebamus, & habetur. In lege quar ta, ad leg. Falcid. res secundū rei veritatem: hoc est secundum presens pretium æstimā da sunt. Verba sunt legis. Et idem colligitur ex subsequenti lege, Pretia.

Solutio quæstionis præsentis spatula est: Conclussio. Quippe que ex superioribus liquido colligitur. Respondetur inq̄ vnica negatiua con

Prima rō p
cōclusionē.

ua conclusio. Nullatenus ratione crediti prorogatiq; pretij licet rem carius vendere q̄ in presenti valet. Carius, scilicet ultra latitudinē iusti pretij. Nam infra illam iam supra dictum est, id licet augeri posse. Conclusio- nem primò probat argumentum proximè insinuatum: quia neque rem pluris vendere licet quàm valet, neq; plus valet q̄ est pretiū in presenti currēs. Et ratio naturalis est, q̄ pretium cuiusque rei, eius existentiam comitatur vt tanti aestimetur quanti est quando existit: nam tunc est hominibus vsui.

¶ Secundo id patet per regulā quęst. prima constitutā. Nemp̄ quòd ad perpendendum contractum, an sit vsurarius, explorandum est an mutui quippiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiusmodi veditioib⁹ reperias. Perinde quippe est rem, decem valentem, credito vendere duodecim, ac si decem statim connumerata emptori mutuo dāres sub duorum sceno re. Probatio est S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. ad. 7.

D. Thomas.

Ex quo fit, vt. q. 2. dicebamus, neutiq; possit venditorem sibi prætexere q̄ tanti sibi merces stent: neq; aliter posse sumptus quos fecerit reficere, q̄ si credito vendat: quoniam negotiatio cuiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare in dissolutione nundinarum mercium pretia decreuant, non potest mercator vendere credito quanti presenti numero vendidisset in emptorum seruire: quia res tunc minoris aestimatur. Et eadem conclusio emptores pari iure comprehendit: nemp̄ quibus ratione anticipatę solutionis fas nō est vilius emere. Nam pretium legitimum est quo merces tunc aestimantur quādo traduntur: & ideo si minoris emunt, contractus reducitur ad vsurarium mutuum: vnde delict q̄ pecuniā veditoibus mutuānt, avaritiam mercibus soluendam.

Ad primū.

AT quia de conclusione nulla esse potest dubitatio, ad argumentorum solutionē descendamus. Et primū quidem tenuis simi momenti est. Negatur enim q̄ duodecim in furto soluendi nummi secundum se non plus valeant quā decem presentes: imò duodecim absentes idem valent atque presentes. Et licet accidentariē negotiato re ratione industria possint decem augeri vsque ad duodecim: tamen inde non crescit rei pretium, quòd secundum eius naturam aestimatur præcis decem. ¶ De alio verò membro, puta, de lucro cessante, Richard. & Caietanus. Caiet. & quibus eorum probat opinio, perin-

Richardus.

Caietanus. Caiet. & quibus eorum probat opinio, perin-

de censent atque de mutuo. Nemp̄ q̄ licet mercatori pretium ob lucrum cessans augere. Nam eadem est vtriusque ratio. Ego vero r̄ gegerim in hac sententiā trahi possum: eo sanè argumento ductus, q̄ neq; lucrum ei cessat, qui vendere non cogitur, neque vltus absque vi, & fraude cogitur: qui verò tantum rogatu vedit, vltro vendit. Quare neq; Panor. c. Ad nostram. de emptio. & vendit. neq; antiquorū vllus huiusmodi exceptionem approbat, sed simpliciter vsurā reos faciūt quotquot credito carius videntur quam numerato. Et Anton. 2. part. titu. 1. c. 8. §. 2. intrepidè negat ratione lucri cessantis licet cumulat⁹ pretiū exigere. Et re vera ex isto capite lucri cessantis frequentiores crebescunt vsurā in mercatura, quā in mutuo. Quare licet neque modo vsque adeò assensu xanter hac refutare audeam opinionem, sed per manserim vt supra in mea formidinetamen argumenta cōtrarię opinionis nō sunt tanti ponderis quā eius patroni putant. Quare ad authoritatē S. Tho. quam Richardus pro simili adducit, idem quod supra respondemus. Nemp̄ aliud esse damnnum emergens quod vedito patitur, quodq; ideo vendibile est: aliud verò lucrū cessans, quod re vera, nisi inuito non cessat. ¶ Multò verò improbabilis est quod quosdam Neotericos valde miror defendere. Nemp̄ quòd ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dum pretiū in tempus credit, ius habet carius vendendi. Cōrad. quidem quaestione citata. §. 9. vbi hanc edidit materiam, cōcedere hoc recusat: sed tamen Iunior Metius, q. 38. de Restitutioe. nescio quem imitatus, id audenter affirmat. At verò cum res vsuraria, Ethico. etiam Aristot. teste, tam sit odio fa, ac perniciofa, nemo deberet eius occasiones offerre, nisi vbi patētissima ratio id euncceret. Porro autem in hac opinione, nulla, vel probabilis existit. Primū ergo omninim in contrarium arguit Cōrad. nulla aut vsq; vllam esse huiusmodi venditionem in futuro soluendam, quā non alicui subdatur periculo. Quocirca semper liceret aliquid ultra fortem recipere. Sed tuebuntur se contrarij authores dicentes, non id opinari in quacunque periculo, sed vbi est legitimum. Nemp̄ quando mutuarius, vel pauper est, vel fraudulentus; vel quavis alia ratione male fidus: tunc quippe aiunt posse debitorem metum periculi pretio vendere. ¶ Secundū eius argumentum non est multò maioris effica-

Ratio. 1. au
horis.

Ratio. 2.

Argum. 1.

Nota.

Argum.

efficacia. Arguit quippe quòd tunc non solum capitale, verū & illud quoq; metus pretiū periculo subest. Quare rōne illius liceret aliud recipere pretium. Verum tamē responderent aduersarij expectatiōe auctarij illius ultra fortē recipiendi, omnē compēsari metum. ¶ Aliter ergo sic vrgētius reprobat opinio. In primis mercator non vendit inuitus. Si ergo videt suas merces non tutò distrahī, nō vendat credito, vel aliam accipiat cautionem. Cur ergo poterit metum illum vendere? ¶ Secundo arguitur. Venditor ille vel fac esse mutuatorē, nullum patitur emergens damnū, neq; iacturam facit cessantis lucri, neq; dispendium aut sumptus in recipiendo pretio. Hac enim omnia cessare supponimus, quando quidē de solo metu disceptam⁹: quo ergo iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais, quia est pretio aestimabilis. Fateor quidem: quoniā mallet homo alius cuius pecunię dispendium facere quā tali anxari metu. Sed tamen non inde sequitur quòd sit illa ratione veditibilis: tum quòd venditor suapte sponte in illum se emergit: tum præcipue quòd emptor nō tenetur aliter leuare illū tali metu quā soluēdo mercis pretium: cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiānum argumenti vis, si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamen fuisset ob periculum vehementer metu vexatus: postea dum emptor soluit, nihil posset ultra fortem venditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neq; in initio potuit in pactum duci. Profectò si vera esset talis opinio, conditio vendentis, puta si esset nimium auarus ac perinde meticulosus, causa esset legitima recipiendi maius pretium. ¶ Perpendamus ergo argumēta quibus isti audent hæc perhibere vsurarium ansas. Primum est hoc: fideiussor (vt supra dictum est) pro obligatione illa qua astringitur alienum debitum soluere, potest pretium recipere: ergo licet venditori hęc verbis cum emptore pacisci: Quod fideiussori præbiturus es, mihi exhibe, & ego subibo periculum: nulla enim apparet discriminis ratio. Nam etiam fideiussor in virtute videtur debitori mutuari: dum pro eo soluit. Respondetur latissimam esse discrepantiā: quoniam fideiussor non pro eo quod mutuatur, cum contingere possit vt nunquam pro debitor soluat: sed quia obligatur soluere, illam potest obligationē vendere: mutuator verò verè mutuatur: quod idcirco gratis tenetur

facere. Et miror istos non esse sui memores. Cum enim fateantur, non quidem pro mutuo, sed tamen pro obligatione mutuandi licere pretium recipere, simili intercedenda deberent perspicere fideiussorem posse recipere pretium pro obligatione soluendi, seu mutuandi: non tamen mutuatorem pro mutuo. Tametsi vterq; in eodē veretur periculo. ¶ Et pari modo recutitur secundum eorum argumentum de illo qui per contractum assicuratiōis in se suscipit periculum alienarum mercium: iste enim nihil mutuatur, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierint, recipit pretium: sicut ille qui per contractum societatis exponit periculo as suum, non recipit lucrum propter periculū, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutuatur, sed negotiatiōi exponit: & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis nullum sumi: ut aargumentū ad mutuatē: quippe qui mutuando gratis debet trāsfere in alterum dominium: ea solummodo obligatione vt tantundem recipiat. Atque hoc maximè confirmatur: quoniam mutuator non obligatur pecuniam suam perdere, sicut assicurator: vel qui facit societatem, si merces pereant: siquidem mutuarius semper est obligatus soluere: quare tale periculum non est alio pretio dignū, quā vt mutuatarius mutuum persoluat. ¶ Arguit tertio. Qui equum suum homini locaret à quo grauiter timeret nē nimia eum fatigatione diuexaret, vel forsan alio modo occideret, posset cum illo de pretio conuenire: vt si equus periret, sibi periret: ergo eodem modo in mutuata pecunia. Sed vides quā nulla sit similitudo. In locatione enim equi non transfertur dominium: & ideo potest verus dominus de periculo rei suę pacisci. Qui verò vendit aut mutuatur, transfert in alterum dominium: qui cū teneatur totum soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus. ¶ Superest autem respondere vtrum liceat venditori ratione impensarum quas probabiliter se timet antequam pretium recipiat, facturum aliquid ultra fortem in pactum ducere. Idem enim citatus author bifariam hanc licentiam concedit: scilicet quòd licet inter contrahentes de coniecturalibus expensis cōventionem facere. Secundo quòd ratione anxietatis quā passurus est timore litis & laborū, potest etiam aliquid recipere. Hoc autem secundum iam satis repulsum est. Solus quippe metus &

Argum. 2.

Responsio.

Argum. 3.

Solutio.

Quaestio al
tera.

M pericu-

Solutio.

periculū absq; vllō labore & dispendio nullo nus tribuit aliquid eius gratia recipiendi. At quantum ad expensas res attinet, nō est dubium quin quicquid creditor in recipiendo debito dispendit, possit à debito exigere. Attamē multo & tutius dum hominis vafritiē & infidelitatē times, nil ei mutare nec credito vendere: vel dum mutuas, expectare solutionis terminū, an forte sine vllō dispendio fiat. Nam expensarum anticipata cōuentiones vix vsurę suspicione vacant. Nihilō secus vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensa: nempe dum tuus debitor à tua vrbe loco distat, nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cum illo inire, constitutūq; pretiū recipere, etiam si nullos sit postea facturus. Nam etiam si esses plura expensurus, nō posses amplius recipere, quā sūt conuentione firmatum. ¶ De materia tertij argumenti variē etiam inter doctores opinatur. Ab vna enim parte representatur vsuraria mutuatō, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est consuetus, decisu necessarius est. Igitur re oculatius perspecta, arbitror sub distinctione respondendū. Quādo enim debitum nulli esset prorsus subiectum periculo, sed absque vllō sumptu & labore certissimē speraretur soluendū, neutiq; liceret tale debitum minoris emere quāuis longum esset tempus expectandum: Esset quippe non solum palliatum, verū & detectū scēbre mutuū. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere quā tribuas, vsura est. Neq; refert quod creditori actionē vendenti commodiora sint nunc decem q̄ post annum duodecim. Non inquam hoc compurgaret ementem: quoniam non emptio sed certē mutuatō est. Quādo verō futurum in periculo vertaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quā est totū debitum: vt pote dum militi stipendiū regium debetur, quod creditor timet aut nō totū, aut non sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis se recepturū, potest quisq; tale debitum ab illo minoris emere. Quisq; in quā, absq; vi & fraude. Nam si quis regi à thesauris est, & quod soluere debet minoris redimeret, vis esset. Exemplum asserti nostri est, si debitor in pauperiem lapsus esset vel fugisset, &c. Illic enim nulla est ratio mutui, neque in forma neq; in virtute: sed est emptio illius actionis: quę re vera nō tantū valet vt quidā putāt, quanta est pecu-

Solutio tertij argum.

De Iustitia & Iure,

niā quę debetur. Imō est sicuti emere fata, & emere actionem quę ex lite pēdet. Quod est emere rem in spē. ¶ Argumentum autē quod à regione militare putaretur, est quod tunc videretur debitor ipse licitē suū ipsum debitum minori pretio posse redimere. Nā quod alteri licet, car non idem sibi licebit. Quod autem illi non liceat, per id liquet, q̄ qui non quantum debet soluit, æquitatem iustitię minime seruat. Respo. videtur ergo, argumētū nulla similitudine pugnare: quoniam debitor ratione præcedentis contractus totam summā debet: tertius verō quia nihil debebat, iuste emere potest. Actionem illam quanti valet. ¶ Sed oritur hic, ac argumentum aduersus id quod à nobis in vperri- me decisum est. Argumentū autem ei hoc: Duodecim sub periculo non plus valet, q̄ decem certa: quandoquidē actio illa decem iuste emitur: ergo q̄ numerata pecunia potest rem vendere decem nummis, poterit eadem credito vendere tunc duodecim, dum probabile periculum solutionis imminet. Respondetur aliud esse rem emere quę periculo subiact: aliud verō mutuarē seu credito vendere sub periculo. Nam qui mutuat aut credito vedit, cum nullam patiatur vim aut fraudem: quia ratione prorogate solutionis nihil possit recipere, vel cautionem capiat, vel non mutuet cum periculo. Quare si gratis vult illum subire, sibi imputet. ¶ Quartum demum capitale argumentū dū me certē multumq; accipitem tenuit. Nam secundū regulam vniuersalem accipiam. Iustum rerum pretium est illud, quod receptis mercibus in promptu soluitur. Verū tamen non mihi videor negare posse quin in tali casu legitima fiat exceptio regulę vt iustum pretium non sit, nisi quod in futurum expectatur. Merces enim quę peregrē, & potissimē quę maritimis periculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta copia traduci, quanta simul vendi non potest numerata pecunia. Dixerim, nequeunt, si illa quę plurimū contingunt consideres. Secūdam quam considerationem de legibus cēsendum est. Quam ob causam qui naues cuiusmodi mercibus onerāt, necesse est vt partim credito cōmiant. Ob idq; & sperare eis licet etiā in portu alijs mercatoribus eo simul pretio vendere, quod ex ipsis minutatim venditis consciendū est. Veruntamē per hanc concessionem nullam cogitamus porrigere mercatoribus ansam, qui in ciuitatibus

Libri Sexti,

Quæstio. IIII.

ARTICVLVS II.
Vtrum liceat rem credito carius quā presentem pretio vendere, quando rei dominus non erat tunc venditurus.

Ametfi regula generalis sit quā superiori articulo constitutam reliquimus, restat nihilominus explorare an vllam admittat exceptionem: videlicet vtrum quando merces vendendę non erant, vsq; ad tempus quod plus valituras sperabatur, carius licitum sit eas distrahere quā presentem numismate. Et arguit à parte negatiua ex regula supra constituta: nempe q̄ rei pretium æstimandum sit secundū presentem valorem: vt habetur. In lege. 4. ad. l. Falcid. ¶ Secundò arguitur. Si liceret carius tunc vendere, id maxime permetteretur ratione lucri cessantis, quod speratur ex pretij augmento: dictum est autem secundū sententiam nobis probatiorē, nemini proprie cessare lucrum, præter eum qui vim aut fraudem patitur: qui ergo suapte sponte vendit, nō potest de lucro cessante agere, atque adeo neq; illa ratione carius vendere. ¶ Tertio: Si illa ratione carius liceret vendere, sequeretur quod conuerso liceret rem emere cum pacto vt integra seruaretur quoad usq; vel maioris æstimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratia liceret oues ante foeturam eo pacto emere, vt venditor periculo suo eas custodiret, quo usque foetus suos æderent, caseumq; & lanam ferrent. Consequencia probatur: Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valiturę sunt res ex nunc tutum facere, pari iure poterit emptor tutos quoque reddere fructus rei emptę quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Vnde cum primum quis rerum acquirat dominium, sibi periclitantur, vt colligitur. In incendium. C. si cert. peta. & l. pignus. C. de pignora. actio. ¶ In cōtrariū est ca. Nauiganti. de vsuris. ¶ Rticulus hic intellectum exposcit dicti Capituli, Nauiganti. & ca. In ciuitate. de vsuris. Et quidem in ca. Nauiganti. tria sunt membra. In primo condemnatur vsurę cōtractus, quo quis nauiganti vel eunti ad nūdinas pecuniam mutuat periculum capitalis subiens, vt aliquid sibi vltra fortem rependatur: quę quidē cōdemnatio interpretamento indiget, vt verum exhibeat intellectum. Nā vt. q. 6. in art. de societate, decisum. Dubitatio circa primū mēbrū cap. Nauiganti.

tatibus merces distrahant: quoniam tota ratio contractum excusans, est necessitas vendendi & emendi tam amplam mercium copiam, quę nequit numerata pecunia vendi; ob idq; venditur illis qui pretiū inde sunt collecturi. Citra hanc autē necessitatem debent res æstimari, pretio præsentem. Quapropter peculiare mercatores in nundinis sibi videant quomodo emant: porro intelligentes non posse reuendere nisi pretio præsentem. Nam nulla inde sumitur excusatio q̄ empturi ciues non semper habeant pecuniam præsentem. Hoc enim esset illos cogere propter necessitatem emere ad vsuras. ¶ De secundo etiam mēbro quarti argumenti nihil est mirum si prudentissimus quisque ambigat. Nam re vera lanarum mercatus qui anticipata sit solutione, effigiē præ se fert vsurarium: cum vilius illa ratione ematur. Attamen neque eiusmodi emptiones vsurarias prorsus arbitror, si modo fraus absit. Nempe dum non anticipetur solutio nisi duos aut tres menses quādo solet fieri herbarum solutio: aut plurimū intra eundē annū fiat quo sunt lanę recipiendę. Nam si anticipetur in alterum annum vt ratione tam longe dilationis minoris emas, manifestaria vsura est. Ratio quę me in hanc cogit sententiam est, q̄ merces ipsę natura sua hoc exigunt. Nempe quod sumptus pascendi tam numerosos greges eorum domini ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutrienda lana præfens sibi subsidium cōmuniat. Accedit quod forma huiusmodi fori adeo iam more & vsu percrebuit, vt ipsi etiā pastores in quos grauamen inclināt, renuant aliter vendere. Et forte in marino piscatu idem permittitur anticipatum pretium: non solum propter sumptus pauperum piscatorum, verum & propterea quod piscatura seruari nequiret nisi emptores paratissimi essent iactum antea emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora deducitur, vt liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nam accidentarium est quod agricola ea sit paupertate, vt exiguos illos sumptus ferre nequeat: qua ratione cogitur ad vsuram mutuum queritare. Parq; iudicium est de alijs huiusmodi: nimirum quādo necessitas personę in causa est in tempestiuē vendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quā rei ipsius natura.

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

Replendit

sumus, nihil vſure cōmittit qui pecuniā ſuam in ſocietatem mittit vt inde lucrum ſperet, quod periculum ingreditur capitalis: nam hoc non eſt ratione mutui, ſed quia ſua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniā cōmittit ſuam, non omnino mutuat: quando quidē ſi percat ſibi perit: videtur ergo contractus ille im merito illic damnari. ¶ Reſpondetur, propter eā condēnari, quod cum mutuatio gratis fieri debeat, nō aliter mutuari quā mutuatarium ad contractum aſſecurationis vel ſocietatis obligando, vſura eſt. Quōd ſi contra re darguas: Qui mutuari nō tenetur, poteſt id renuere vt alios cōtractus ſibi cōmodos faciat. Reſpondetur hoc verū eſſe: attamen vbi mutui non pōt alium cogere qui forte aſſecuratione non egebat. Nā forte illic nullum imminēbat periculū ſed ſingebatur. Quod patet ex illa cōpoſitione nauiganti, vel eunti ad nundinas. Nā euntes ad nundinas nulli ſubſunt periculo: & ideo forte habebatur fermo de nauigatione quæ extra omne ſi eret periculum. Sed de hoc illic rurfus. ¶ Ad quæſtionem ergo præſentem duabus con cluſionibus reſponderetur. Prior eſt. Licitum eſt merces anticipata ſolutione vilius mercari quā præſenti foro vāneunt. Si tamē cōiectura eſt tēpore quo tradēda ſunt plus minusue valituras. Vt ſi quis in hyeme tritici emittit, quod vſq; ad meſſem nō eſt recepturus, eſt tēpore contractus modius quatuor vendatur ſolidis, iuſtē pōt tribus emi, ſi creditur plus minusve in æſtate valiturū. Iſte eſt caſus ſecundus dicti ca. Nauiganti. Et ratio eſt, q̄ cum res propter vſum emanatur, id quod nunc nō venit in emptionis vſum, nō debet æſtimari præſenti pretio: ſed illo quo valiturū eſt, dum ei traditur. ¶ Sed arguis rationem id tantūm euincere q̄ liceat nūc emere indefinito pretio: hiſce videlicet verbis, E mo ex te tot modios tritici eo pretio quo æſtimabitur tēpore meſiſis: q̄ autē nunc liceat certum taxare, effigiem habet vſuræ: nam forte valebit plus: & tamen cap. Nauigati. de taxato pretio loquitur. Reſpōdetur quod quando res in dubio verſatur, poteſt prudentia ac perinde cōuentione de ſiniri. Quapropter iuſtitia huius contractus nō in anticipata ſolutiōe fundatur: alioqui vſuram ſaperet: ſed in coniecturali æſtimatione rei dubiæ. Ex quo fit vt etiam dum ſolutio non anticiparetur, firmaretur tamē ſic contractus, vt vtrinque reſultaret obligatio,

Concluſ. 1.

Rō conclu.

Obiectio.

Reſponſio.

De Iuſtitia & Iure.

æquus eſſet ac p̄bus. Quæadmodū ſi quis datis arrhis ſtatoque pretio indefinitē emeret quantū olei vel vini eſt puenturum: vt Aristo. de Thalete (quod ſuprà meminim⁹) retulit, nullam committeret vſuram: licet multo plus ſperato proueniret: neque venditor teneretur reſtituere, etiam ſi totum periret. ¶ Poſterior concluſio. Qui ſuas nō erat merces venditurus vſque ad tēpus quo pretium auctum iri conſicitur, poteſt plus vendere quā tēpore venditionis valet, expenſis deductis, laboribus, ac periculis: & caſu, quo, vt ſuprà admonitū eſt, ſcilicet rogatus vendat: vt qui vſq; meſem Maium ſeruaturus erat granum ſuum, poterit ſub natalem Domini carius quā tunc valet diuendere. Hic enim eſt caſus tertius eiufdem ca. Nauiganti. Et ratio concluſionis ſuperiori germana eſt: quoniā tunc non debet æſtimari pretium ſecundū præſens, ſed ſecundū tempus quo ſuas erat merces diſtracturus. Aliās pateretur emergens damnū, à quo, vt ſuprà dictum eſt, poteſt ſe iure venditor ſeruare incolumē. Quare non ſolum indefinitē vendere poteſt eo pretio quo meſe Maij valitura ſint, verūm deſiniri conſtituiq; pretium certū poteſt. Nā res dubia poteſt, vt modō dicebamus, per prudentiam terminari. ¶ Nō eſt autē cur, vt in ſuperiori caſu, ſiſciteris vtrū liceat ſic etiā carius vendere præſenti nūmo. Quoniā ſi quis emeret, mentis verius q̄ pecuniæ egeret. Equis enim: numerata pecunia, quas res vilius poteſt, carius emat: At tamen ſi venditor emptorem non decipiat, ſed ille velit tantū dare, quanto ipſe futuro tempore venditurus erat, genere ſuo nō eſt vſura. ¶ At verò reſtat circa ca. In ciuitate. nō paruū dubium. Arguitur inquam quod nō illi modō qui ſeruaturus erat merces, faſ ſit pretioſius vendere, verūm & illi quoque qui non erat ſeruaturus, ſi modō pretio creditō vendat. Enimuerō ca. In ciuitate. nulla cōditionis illius mentio ſit, eſſetne venditor ſeruaturus, necne. Sed abſoluiē reſpondetur quod ſeu piper ſeu cinnamomū quod præſenti pecunia quinque venditur libris, citra peccatum poteſt vānundari ſex: dūmodō credatur ſolutionis tēpore plus minusve valiturum. Caiet. hac cōmotus autoritate. 2. 2. q. 78. articu. 1. diſtinguit de huiufmodi contractu. Ait inquam ſolutionis dilationē biferiam poſſe cōſiderari. Vno modo per ſe vt actionē ab emptione ſeparatā: puta ſi cōtractus vēditionis non ſim pliciter cōſideretur, ſed

poſterior concluſio.

Rō d.

Nō in Caiet.

Ratio. 2.

Ratio. 3.

Solutio tutior.

Caiet. opin. nō protin⁹ ſi improbabili.

ſed tanquam mutuū habens annexum. Itaque venditio perfectē nunc abſoluatur, ſed quia expectatur ſolutio, ratione taciti mutui aliquid extorqueatur. Et hoc inquit, illicitum eſt, atque vſurarium. Secūdo modo poteſt eadem dilata ſolutio conſiderari, nō qui dem per ſe, at tanquam pars venditionis, q̄ nōdum fuit completa: ſed inchoata, & in futurum pendens. Et tunc inquit, aliquid inſuper recipere, quā ſit præſens pretiū, ſi res creditur plus valitura non eſt vſura: quoniā venditio tunc cenſetur perfici quando ſolutio. Ob idq; ait ineptē exponi ca. in ciuitate. per alterum. Nauigati. cum ſint duo diuerſi caſus. ¶ Veruntamē contra hanc opinionē eſt argumentū, quod hæc Caieta. diſtinctio obſtruſior eſt quā vt facile poſſit intelligi. Contractus enim, vt ſuprà citatum eſt. J. Labeo. ff. de verb. ſignifi. eſt vtrō citroque obligatio: ergo tunc cōtractus emptionis abſolutus eſt & perfectus, quando venditor vel tradit vel tradere obligat merces, atq; emptor vel ſoluit vel ſoluere obligatur pretium. Quo ſit vt expectata ſolutio nihil vetet quo minus contractus perfectus ſit. Quare ex illo capite nihil vltra præſens pretium recipi poteſt. ¶ Secundō. Venditionis forma quæ credito ſit vna eſt ſemper: ſcilicet vendo tibi hanc rem pretio tali tempore ſoluendo: nulla ergo reſtat diſcriminis ratio, vt dicatur aliquando contractus inchoatus & nō perfectus, aliquādo verò perfectus & includens mutuū. Imō ſemper includit mutuū, puta expectationē ſolutionis. ¶ Tertio. Si venditor non erat ſeruaturus merces, nil ei reſert quantum ſit valitura, atq; adeo nec damnū illi emergit, nec lucrum ceſſat, quare ratione illius nihil niſi pretium, quod in præſenti currit, percipere pōt. ¶ Ob idq; profectō multo eſt tutior ſolutio, quod capitulū. Nauiganti. gloſſa ſit capitulū. In ciuitate. ſcilicet quod nunquā liceat credito carius vendere, niſi quādo ſeruadæ erant merces. Nam licet capitulū. Nauiganti. fuerit Gregorij Noni, & capitulū. In ciuitate. Alexandri Tertij, explicuit nihilominus Gregorius Alexandri mentē. Nihilō fecius nō eſt proſus Caietan. opinio improbabili: præſertim ſi venditio fiat indefinito pretio. Enimuerō ſi qui tempore Nauitatis grano abundat rogatur credito vendere, quanuis non eſſet ſeruaturus, poteſt venditionē renuere: & dare quali mutuū decem modios recipiendos meſe Maio, vel pretium quo tūc vānerit.

Veruntamen ſi eſt ceu mutuū, nō poteſt emptorē cogere, vt meſe Maio & non ante ſoluat, Atq; hac tunc ratione dicitur imperfectus contractus, quod nō eſt taxatum pretium, ſed in futurum pendens. An verò taxari poſſit dubium pretium auctiore eſtimatione quā in præſenti foro currit, porro concedere illi non auderem, qui non eſſet ſeruaturus. Et ideo bene admonetur eodem ca. quod licet ex forma contractus, nō ſit vſura, quia effigiem habet venditionis, tamen ſuſpectus cōtractus eſt: ac perinde plebi interdicens.

PRimum igitur argumentum iam ſolū eſt. Regula nanque docens iuſtum pretiū eſſe quod in præſenti foro currit, intelligitur ſi tunc merces emptori tradantur. Nā aliās non ſunt æſtimadæ niſi tēpore quo in emptoris vſum veniunt. ¶ Secundum autē valētius pugnat: nimirū dum querit quæ ratione qui ſeruaturus erat, pretioſius vendere poteſt. Nam ſi ratione id lucri ceſſantis, iam ſuprà probabilius arbitrati ſumus non ceſſare lucrum niſi inuito. Reſpondere ergo primō poſſumus q̄ poteſt recipere ratio ne damni emergentis. Quod quidē etiā ſpōtaneus venditor quādo ob cōmodum einētis vendit, poteſt, vt ſuprà deciſum eſt, in pactum ducere. Si autem huic reſponſo nō acquieſcas, eō quod videtur lucrum ceſſans, reſpondetur ſecundō euidētius, quod lucrum ceſſare dupliciter vſu venit. Vno modo quādo res quæ alteri traditur, non plus per ſe valet, ſed ſolū ratione negotiationis indultia: qualis eſt pecunia. Et tūc cenſebā ego eum qui vtrō à ſe alienat mutuando, nō poſſe lucrum recipere: quia proprie non impeditur, vt ſuprà expoſitum eſt. Secundō contingit quod res ipſa quæ traditur, non modō ratione indultie, verūm ſuapte natura per ſe ipſa plus eſt valitura. Huiufmodi ergo res, licet quis ſpōte ſua vendat, ſi rogatus facit, carius vendere poteſt, ob illum, qui ſperatur valorem: expenſis tamē ac laboribus, vt dictum eſt, inde ſubductis. Tertio argumēto dubitatio ſubmouetur de quodam viſitato contractu emptionis non ſatis tuto. Sunt enim qui miſeris ruſticanis mutuari renuentes, mille innectant fraudes. Primum iumenta ab illis emant, quæ non habent: eademq; ſi eſt eiſdem locant. Nempe conſignant ruſtico viginti aureos, ceu pretium boum quos ille non habet, obligando illum vt ſaluos ac tuſtos locatoſq; cultodiat, ſoluatq; menſtruū

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

locationis pretium; Hæc enim v'sura est. Niamirum cum in fine anni redhibentur ijdem viginti aurei: vt pote seruati boues, adiecto que insuper pretio dictæ locationis. Secũdũ est qui in autũno mille, verbi gratia, oues emit, obligatis venditoribus vt vsq; ad Maiũ easdem saluas custodiant. Nẽpe vt ipsoꝝum periculo pereant. Et postquam totam focturam percipit, reuendit eisdem eadẽm eodẽm pretio. In quo contractu multæ latẽt iniquitates. Primũ enim si agricolæ obligantur vt iterũ eodẽm pretio emãt, manifestariã v'sura est. Nam cum teneantur eandẽm pecuniam remeteri, motuum est: cui augetur pretium agnorum, cacti, & vellerum. Rursus obligare illos vt illa sum seruent gregem, palatio v'sura est: nam gres ipsi ementibus, tanq̃ veris dominis periclitari debet: quod quidem periculũ si venditores suscipiãt, iusta pecunia esset pro quãtitate periculi æstĩmãdum, cum tamẽ neq; pro periculo, neq; pro custodia recipiãt nisi pertenuẽ fortẽ stipendium. Negatur ergo argumenti consequentia. Videlicet quod si potest venditor qui merces erat seruaturus, immunẽ se à damno seruare, possit etiam emptor venditorẽm arctare, vt merces seruet: nam cum primũ emit, suo sunt periculo periturg.

QVÆSTIO QVINTA, De Censibus.

ARTICVLVS. I. Vtrum censum emptio ac uenditio sit usuraria.

ostrema quæstioẽ de emptione & venditione, quæ huius libri quintum habet locum, interrogatur de cẽsibus: quorum cõtractus laetissimẽ in republica perecebit. Est ergo articulus primus, vtrum huiusmodi cõtractus emendi ṽdendiq; cẽsus, sit v'surarius. Et arguitur à parte affirmatiua. Numisma, vt supra dictum est, non est vendibile, sed tandẽ mutuabile, & qui v'sum eius seorsum vendit, v'surarius est. Nam vt ex. 5. Polit. ca. 6. citabamus, solũ inuentũ est vt sit pretium rerum, non vt ipsum vendatur: qui autẽ censum emit, pecuniam emit vltra sortem sibi augendã: ergo v'surarius est. Probatũ minor. Qui dat, verbi gratia, mille ducatos vt singulis mensibus aut annis certam

Argum. 1.

Art. 1. et.

pecuniam recipiat, nihil aliud emit quã illam pecuniam, quæ sibi vltra sortem accrescit. Nam si quotannis recipit centum, in decennio recuperat iustam sortem. Quare si census redimitur, eandẽm duplat: si verò non redimitur, quicquid vltra recipit, forti accumulatur. ¶ Secundo arguitur. Hoc genus cõtractus pallium est & clypeus omnium v'surarum: ergo deberet longẽ à republica relegari. Probatur antecedens. Quicunque gratis mutare recusat, hoc actu vitur, vt saluo capitali redimibiles census cõmat: quod perinde est ac si sub scenore mutaret.

¶ Tertiõ arguitur. Si census possent in rem aut rerũ fructus institui, possent pariter & in personam, etiam quæ bonis careret: nam sicut res, fructuosæ sunt, ita & operis suis persona fructificat: consequens autem videtur condemnare capit. 2. de pigno. vbi habetur q̃ liber homo pro debito non tenetur, si res defuerit. ¶ In contrarium est argumentum, quod annui reditus in bonis immobilibus iure cẽsentur: vt patet Clem. Exiuit. de verb. signi. §. cumq; annui. bona autem immobilia vendi emiq; iuste possunt.

¶ Vastio præsens pluribus fortẽ opinio nibus controuersã est inter Doctores quã res exigit. Est enim plana. Igitur vt à nomine rem auspicemur, cẽsus, vt lib. 3. sub tit. de tributis dicebamus, à censendo dicitur: eò quod, vt habetur. l. forma. ff. de censibus. facultates ciuũ recensendæ sunt, vt pro sua quisque tributum soluat. Inde tamẽ secundo deriuatum est, vt peculiariter tributum significet, quod pro capite exigitur: nẽpe dum princeps vult personarũ capita catalogo esse recensita: vt quãcum sit eius imperium sibi innotescat. De quo Christus in interrogatus fuit an liceret censum dari Cæsari. Cuius vtique superbiæ pœnas dedit Dauid. Nempe quod populum numerauit, vt legitur. 2. Reg. 24. Tertiõ & census facultas, & substantia cuiusq; dicitur, & patrimoniĩ æstĩmatio. Refert enim Lilius lib. 1. q̃ Seruius Tullius, Romanorũ rex census ciuũ cõstituit. At verò in præfentiarũ nomine cẽsus nihil aliud censetur, quã pensio quam quis super suis bonis aut persona constituit. Aut, quod significantius dicamus, est ius percipiendi pensionem siue in fructibus, siue in pecunia, vel re aliqua vtili. ¶ Est nihilominus secundò adnotandum, quod census bifariam cõstituitur. Vno modo vt sit referuatiuus: alio modo vt sit consignatiuus. Referuatiuus:

Argum. 2.

Argum. 3.

Censu ad d. sendo dicit.

vt in cẽsus diuisiones. Conradus.

Distinctio em sus cõstituitio.

Conclu. 1.

uatius est quando quis vel rem suam alteri confert referuato sibi iure quotãnis recipiendi partem quãpiam. De quo extat lex fin. C. de rer. permut. vbi quisq; permittitur mille alteri donare, referuato sibi, siue annuo, siue menstruo censu. Et de huiusmodi censu meminit glossa super ca. constitutus. de relig. domib. Condẽnatur enim in eodẽ ca. quidam abbas, qui pensionem quam debebat multis retrò annis non soluerat. Condẽnatur inquam non vt ius prædij amitteret, de quo pensionẽ debebat, sed vt pensionẽ persolueret. Et tamen si fuisset emphyteusis, prædij ipso expoliandus erat: vt patet. l. 2. C. de iur. emphyt. Ait ergo bene glossa quod emphyteusis hoc modo differt à censu, quod quãdo quis in emphyteusis dat alteri prædium suum, quia non transfert dominium directum, sed tantũ vtile, si non soluitur pensio, prædium redit ad ipsum dominum. Sed quando dat bona sua alteri sub cẽsuali pensione, quia transfert dominium rei in alterum, quanto cunq; tempore cesset ille pensionẽ soluere, non perdit ius prædij, sed debet pensionem. Ille ergo dicitur census referuatiuus. De quo tamen in præfentiarum non fiet amplior mẽtio: eò quod nõ est vsq; ad eò in vsu. Alter ergo est census cõsignatiuus: vt dum quis retentis suis bonis eorumq; vsu consignat alteri certam pensionem, quam obligatur singulis mensibus aut annis soluere. Hunc autem sensum quã plurimis diuisionibus more suo partitur Conradus. q. 72. Nam ex parte fundamenti in quo constituitur, alter est realis: puta qui in rem instituitur atq; alter personalis, qui constituitur in personam. Mox ex parte rei quæ recipitur, alter est fructuarius: vt pote dum recipiuntur grana vel alij fructus: & alter pecuniarius, vt cum recipitur pecunia. Atque hic est more frequentior. Rursus alter certus, puta cum taxati sint fructus seu pecunia, & alter incertus, dum non definitur nisi quota, puta vt tertiam partem vel aliam fructu recipias. Deinde alter est perpetuus, & alter tẽporalis. Præterea alter p̃ certo anno rũ tẽpore, & alter p̃ incerto, puta p̃ tota vita: quæ appellatur vitalitiũ. Ac demũ alter est redimibilis, atq; alter irredimibilis. De quorũ ferme singulis peculiariter submouent dubialicet nõnulla parui momẽti. Rõdetur ergo ad quæstionẽ quatuor cõclusionib;. Prima est. Vnusquisq; potest reale fructuariumq;, vt aiunt, censum in sua bona constituere, dũ

modò sint libera. Quod dixerim, vt illa excluderem, quæ maioratus vinculo sunt adstricta. Conclusio hæc in genere receptissima est, neq; est qui de ea dubitet. Est namq; perquam manifestum posse quemque bona sua gratis donare ac vendere, & quocunq; alio contractu alienare: poterit ergo pari iure donare aut quotam aliquam suorum fructuum, aut certam partem: perpetuò se vinculo perstringendo, eadem, vel præfinito tẽpore, vel certe in perpetuũ persolueri: hoc autem est censum constituere, puta consignare. ¶ At verò dubium est, an sicut possit sub donationis forma institui: sic etiam liceat per contractum venditionis. Enimuerò ex Theologis Henric. quolib. 1. q. 39. vbi in suam sententiã allegat alios: & ex iure cõsultis Inno. cen. super cap. In ciuitate. de vsuris. & ibidem Ioan. Andr. & Salic. super Authen. ad hæc. C. de vsur. vbi pro se citat Gregor. Arimin. distinguẽtes aiunt, q̃ antiquos annuos reditus, puta qui iam fuerant antea constituti, siue in res siue in personam, potest quisque emere. Haud tamen vllus iure potest sic tales reditus emere vt tunc constituantur. Exempli gratia, liberẽ quisque potest cõstituere super bona sua aut super suã personam censum, quem dono dat alteri: & postquam constitutus est potest vnustertius ab illo donatario emere. Pari modo tributa regia quæ super ciues instituta sunt potest vnusquilibet emere: quæ dicitur iurium emptio. Attamen quod ego à te emam censum quẽ modò super te aut super bona tua constituas, iniquum est. Et ratio, inquit, est, quod in emptione debet distingui pretium & merx: vt habetur. l. 1. de contrahen. emptio. quando autem iam census est constitutus ipse habet rationẽ meris: si verò nõ est constitutus, nulla est merx, sed nummi nummis emuntur. Vnde ait Ioan. Andreas, se nescire excusare talem contractum. ¶ Veruntamen, salua Doctõꝝum autoritate qui egregia meritò pollent, nemini debet in dubium venire quin sicut via donationis, ita & emptionis possit census constitui. Et sit hic secunda conclusio: quam cæteri omnes tam Theologi, quã super eodẽ cap. in ciuitate. Iuriconsulti, vt Hostien. & reliqui, intrepide cõfitentur. Nam cum quisq; liber homo bona sua diuendere possit, planẽ fit cõsequens, vt possit quoq; vendere eorũ fructus vel eorũ partẽ, obligando se vel quotam eorũ vel certam partem soluere ita vt

Dubium.

Henrici solum. Innocenti. Ioan. And. Salicetus. Grego. Ar.

Ratio proxima opin.

Conclu. 2.

Hostien. Prima ratio pro conclu.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Syluester.

Conclusio 3.

Conrad. Probatio. 1

Ancharan.

Secunda.

Ratio. 3.

Martin. 5. Calixtus. 3

alterius vendat exigendi a se eisdem fructus. Secundo: si potest tale ius gratis donare, cur non poterit dare genero in dotem, atque adeo cuiunque alteri, vel pro seruitio vel pro pretio? Tertio id confirmatur. Potest quisque superioris iussu & lege cogi, vt partem suorum fructuum annuatim soluat: vt patet in decimarum tributorumque exactione: ergo poterit sua se sponte taxato pretio ad eandem solutionem obligare.

Quarto. Potest quisque (vt nuperrime vtroque iure monstrauimus) rem suam alteri donare, ac perinde vendere retento sibi censu: ergo potest vice versa retento dominio censum vendere. Quapropter vt Syluester ait, verb. v. s. 2. fallitur contraria opinio non dignoscens hic mercem a pretio distinctam: nam sicuti dum emuntur redditus antea constituti, emitur ius illud: ita & dum constituitur, ius idem ipsum habet ratione mercis. At quoniam de pecuniario aliquantulo maior reputatur dubitatio, adhibetur tertia conclusio. Iure etiam quisque potest pecuniarium censum super suis facultatibus constituere: non solum donationis forma, verum etiam venditionis. Hæc ex superioribus facile colligitur: & est assertio Conrad. quaest. 75. Enimvero si potest fructuarius census constitui, & fructus æstimabiles sunt pecunia, nulla vetat ratio quominus possit & pecuniarius constitui. Neque in hoc contractu mutuuum subest, vt Anch. illic a Syluest. citatus autumat: imò est vera emptio quia pretium illud non traditur vendenti cum pacto redhibendi, sed in perpetuum. Secundo potest se quisque gratis obligare ad nummariam annuatimque solutionem, tradendo alteri ius petendi: ergo potest tale ius pecunia vendere. Tertio potest census super domum assignari: cuius fructus non est nisi pecunia: ergo potest taxari idem census pecunia. Re vera de reali censu, siue fructuarius sit & prædialis, siue nummarius, res est apertior quam vt pluribus egeat probationibus. Et præter rationes sunt etiam iura tam civilia quam canonica huiusmodi comprobantia contractus. Est enim Authen. Vt ij qui obligat. se hab. per. res min. §. quonia autem. vbi admoventur minorum curatores redditus illis emere annuos. Et in regno nostro extat lex Tau. ri. 68. id permittens. Et super omnia sunt extrauagantes duæ inter communes titulo de emptio. quarum prior est Martin. Quinti, anno. 1423. edita: posterior verò Calixti tertij anno. 455. qui quidem pōtētes maximi in terrogati de eiusmodi iure, sanxerunt licitos esse contractus. Neque iura hæc distinguunt inter fructuarios & pecuniarios. Verū tamen de cēsu personali grauius emergit hinc dubium. Multi quippe Doctorū qui census reales fatentur esse legitimos, id de personilibus diffidentur: vt est Ioan. de Lignano suo per. c. in ciuitate. de vsur. & Abb. in dispu. 5. & Sum. Angel. in verb. vsur. & D. Anto. in 2. parte. tit. 1. ca. 8. §. 10. & Syluest. loco citato eodem propendit: dicens quod dum census statuitur super domum, quæ non locatur nisi quinq; nō potest census constitui maior. Quare omnes isti auctores aiunt nō posse constitui censum nisi supra rem cuius fructus minimum tantundē valeat quantus est census. Fundamentū huic opinioni hoc subijcere possumus, quod emptor cum dominus fiat rei emptæ, debet eius subire periculum: vt patet. l. 1. C. de peric. & cōmo. rei vendit. Si autem census supra personam constitueretur, nulli emptor subisset periculo. Nā interemptis etiam rebus, semper maneret venditor obligatus. Esset ergo iniqua conditio quod semper venditor in periculo versaretur: emptor verò in nullo. Secundo arguitur. Si census potest personæ infixus remanere, eodem modo posset constitui & super cunctis eius facultatibus simul obligata persona, sic vt pereuntibus cunctis bonis nihilo fecius obligatus ipse superesset: talis autē cōtractus nō apparet emptio, sed mutuatio sub fide pignoris: quoniam bonorum dominium non transit in emptorem, imo habent rationem pignoris: quandoquidem ipsis extinetis nihilominus tenetur persona. Si autē est mutuuum, vsura est census in super recipere. Fauere deinde videtur huic opinioni, cum capit. supra citatum, de pignorb. vbi habetur quod homo liber pro delicto non teneatur, si res defuerint: tum præsertim & præfatæ constitutiones Martini & Calixti: in quibus habetur quod super bonis, scilicet domibus, prædijs, &c. constituendi sunt census. Et subditur quod etiam possessionibus ipsis obligatis, interemptis, & destructis, non debent venditores altringi. His veruntamen non obstantibus adijcitur quarta conclusio. Iuste quisque emere potest personalem censum: vt pote quem venditor supra suam constituat personam. Conclusio est eiusdem Conrad. q. 74. quam & q. 75. repetit. Probaturque iudicio meo rationibus satis firmis. Potest

Dubitatio de censu personali.

Ioan. de Lignano Abb. Sum. Ang. D. Anto. Syluest.

Fundamentū dū præteritæ opinio.

Argum. ad idem.

Posterior ratio.

Conclusio.

Conrad. q. 74.

se per-

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Conclusio.

Conrad.

se persona gratis obligare, etiam si bonis sit temporalibus destituta ad menstrua, vel annuam pecunie solutionem, gratuito ius alteri conferens petendi idemque ius genero filiae conferendo: ergo poterit ius idem alteri vendere. Nam vt supra dictum est, emptor tunc pretium nō mutat, postquam non retinet ius repetendi: sed illo emit ius illud, quod habet ratione mercis. Secundo potest se quisque altringere ad æs certum quotannis mercenario pro suis operis persoluendum, cur ergo non poterit eadē obligatio pecunia æstimari, ac subinde vendi? Tertio potest census personalis principis lege constitui: vt patet. 2. Nehemia. 10. vbi Hebræi statuerunt super se tertiam partem sicuti ceu annuū censum personalem. Quia ratione in more nunc est alim-gere: de quibus mentio fit cap. Apostolicæ. de decim. & de negotiatioe solum de decime: vt eod. in. c. Pastoralis. Et, vt supra diximus, potest princeps non solum ex facultatibus, verum ex capitum recensione census exigere potest que ratione delicti homo cogi ad annuum tributum: ergo poterit sua quisque sponte tale super se ius vendere. Rursum liberum cuique iure est obligatione suarum operarum vendere. Nempe vt sit obligatus suo corpore seruire: ergo pari iure vendere valet & personale censum. Quid nō? Potest liber homo non solum alijs civilibus cōtractibus obligari, verum & in seruitutē, vt lib. 4. monstratum est, sese vendere, & filium suum: potestque super mancipium suum, sicuti super suas reliquas possessiones censum constituere: recur ergo non & super se vendere queat pecuniarium ius? Et (quod hisce omnibus obicitur adhibet) quicunque realis census annexa habet personalem obligationem: ergo ipse etiam pereuntibus rebus superstes obligatio est in persona, atque adeo constitui potest personalis census. Probatur primum antecedens. Tum quod forma contractus semper sic habet, quod venditor obligat se & sua bona, quippe cum res inanimæ non nisi per Metaphoram dicuntur obligari: sed dominus est qui obligatur & iudicio cogitur: tū præcipue quod per huiusmodi contractus nec dominium rei transfertur, neque fructus venduntur, sed ius illos petendi. Quapropter bona illa super quibus constituitur census, non tam rei venditæ rationem habent quam pignoris atque hypothecæ qua venditoris fides firmatur: iuxta tenorem legis. fundus. ff. de

ann. legatis. Et probatur hoc ipsum. Quoniam si fructus illo contractu venderentur, consequens fieret, vt eorum periculum non venditor, sed emptor subiret. Quapropter quo anno fructus perirent, non deberentur emptori, sed eidem ipsi perirent: quod tamē est falsum & contra vniuersalem vsum. Quia vtique ratione & vsu ostenditur eum qui censum emit, non emere fructus, sed ius petendi: quippe cum venditor periculo fructuum, ceu rei suæ subditus maneat. Sunt namque res censui obligatæ, instar pignoris, quo disparet, nō ideo creditori extinguitur agendi ius vt. l. seruo. C. de pigno. admonet. Quod quidem inde rursus confirmatur quod alias nō possent emi pecuniarij census nullis consignatis fructibus: cuius contrariū supra probatum est. Ex hac conclusione subsequitur primum, census reales non solum constitui posse super certis designatisque bonis, verum & super indefinitis, atque incertis: nempe super quibuscunque quæ venditor seu possidet, seu possidebit: eodē quod obligatio in personam resoluitur. Sequitur secundum quod potest institui census super re etiā cuius fructus non adæquent censum. Denique in huiusmodi emptioibus nulla vsura est. Neque verò iniustitia, si modò pretium sit iustum ad hoc est attendendum. Perspicue in quā an ius illud tantæ recipiendæ pensionis iusto ematur pretio. Nam tunc si res supra quam constituitur tuta nō sit, aut nō tantum fructum reddat, in emptoris vergit periculum. Quomodo autem iustum pretium æstimandum sit, articulo proximo patebit. Quapropter Metynensis egrè sibi cōstat, quippe qui cum prius asseruisset cōtractu huius corollarij, postea affirmauerit personales census. Nam si persona manet obligata licet fundus fructum iustum nō suppetat, superest actio contra personam. Sed ar Obiectio. Quando res non satis soluendo censui fructificant, tunc census non est tutus: ergo tunc cōtracta subrepti vsura. Negatur consequentia. Imò verò ex parte citius venditoris resultat iniquitas quam a parte emptoris. Nam emptor suo periculo censum emit in re male fida: sed alter est qui non deberet vendere, nisi super re tuta.

Restat ergo ad argumēta in contrariū respondere. Atque ad illa prius que initio quæstionis obieciamus. Ad primum respondetur: forsitan iniri de nomine dispositionem, an huiusmodi contractibus ematur

Primum co-

Secundum.

Obiectio.

Ad. 1. arg.

pecunia. Tamen si proprie non emitur, nisi ius petendi pensionis licet iuris eiusdem valor non sit maior quam ipsa pensio. Vnde & lingua nostra materna census super regijs tributis constituti, iura dicuntur. Dicuntur inquam vendi emique; iura. At quavis pecunia annuatim soluenda emeretur, nihil aliud esset quam bonorum emptio immobilium vt citata Clemen. exiuit. habetur. Neq; verò inde quòd tractu temporis exuperent capitale, existimandus est contractus vsurarius: differt enim à mutatione ex diametro. Hec enim est radix iustitiæ huius generis contractuum, quòd qui mutuat, obligat mutuatarium eandem sibi integram restituere pecuniam: qui verò census emit, minimè: sed in pretium eam dat perpetuum. Quare nihil obstat quo minus, veluti in cæteris emptio nibus, temporũ fructus super pretium exuperent. Et per hæc, solum restat argumentum secundum. Nulla enim in hoc genus contractibus occultitur vsuræ prauitas. Sed & reliqua quibus personalis census distendebatur pari facilitate soluantur. Conceditur enim priori fundameto emptorẽ nullum subire periculum. Imò licet super re statueretur census nullo se periculo obijceret: vel rei super qua constituitur census, vel fructuum: quia dominium in ipsum non migrat: sed venditor est qui pro recepto pretio sub eo permanet periculo tanquam rerum dominus. Nihilominus & emptor huic subijcit discrimini, quòd etsi res perirent nunquam potest venditorem cogere redimere censum: & simili modo in censu personali, hoc ei periculum imminet, quod venditor ad pauperem redactus soluere non possit censum. Ac subinde ad secundum argumentum conceditur consequentia & consequens: ac proinde fatemur dum quis censum super suis bonis vendit, manente nihilo minus obligata persona, bona illa formam induere atque effigiem pignoris & hypothecæ. Capitulo autem secundo de pignoribus, hoc tantum admonetur, quòd liber homo non potest constitui in pignus debiti, veluti mancipium: vt patet. l. qui filios. C. quæ res pigno. obligata. possit. Haud tamen inde subinfertur non posse census nexu, sicuti per alios contractus, obligari. Argumentum autem quod ego in me ipsum contra personalem censum validius instruo, est hoc. Censum super re constituere vsu consumptibili non est licitum, sed vsurarium: personalis autem census est

Ad secundum

Argumentum

De Iustitia & Iure,

huiusmodi: ergo iniquus est. Probatur antecedens. Si ego tibi mille porrigerem aureos, teque grauarem vt de eius vsu quotannis certum mihi quippiam solueres, vsuram committerem: eò quòd vsum pecuniæ scorsum venderem. Minor autem patet. Nam perinde videtur facere qui super personalem censum emit: videlicet, vt pro vsu illius pecuniæ certam pensionem rependat. Verum tamen argumenti huius vtraque præmissa negatur. In primis inquam constituere censum super vsum pecuniæ, non est vsura, nisi saluo id capitali fiat: cum obligatione restituendi pretium inam tunc esset mutuum. Si autem tibi in perpetuum mille cõferrem ducatos, nihil vetat quin posses de eorum vsu pensionem recipere. Idque patet. Primò quia possum illos dare conuentione facta, vt tu eis id emas fundum fructiferum: quem si non emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo vasallus vnica. Præterea hoc habet vim contractus societatis. Secundò & altera quoque præmissa est falsa. Etenim personalis census non constituitur super vsum pecuniæ: sed est ius petendi, recipiendique à persona talem pensionem. Neque verò Extrauagantes Martini & Calixti eandem quartam conclusionem nostram vilo pacto auersantur. At verò hoc in primis admonito opus est, quòd cum in Concilio Summo, quæ reuerendus noster Miranda, neq; sine publico modo, neq; sine priuata laud cõpilauit, post dictas Extrauagantes in formã vnus redactas, appensas inspexeris, sed cõditiones ad æquitatem huiusmodi contractuum requiritas, non intelligas easdem in dictis Extrauagatibus vt necessarias extare, potesticiæ autoritate pollere. Sed autorem ipsum iudicio suo, quod peregrinum est, illas eum necessarias collegisse. Earum autem conditionum Prima est, quòd censuales redditus consignandi sunt in rebus certis, puta domo, vel agro, quæ solè maneant eisdem soluendis censibus obligata. Qua quidem conditione refutantur personales census. Attamen conditio illa nequaquam ex Extrauagatibus colligitur. Bulla enim hoc in sola narratione Pontifici proposita continet, quòd res ex primantur quæ permaneant obligata. Tamen postea in approbatione non excludit, quin super personam possint institui. Enimvero illic tantum fit mentio de rebus censibus, quos Bulla approbat: nulla ta

Solutio.

Baldus.

Struua.

men

Libri Sexti,

men sit de personalibus, quod non subinde reprobatur. Secunda autem eiusdem autoris conditio, nempe quòd iusto pretio ematur census, statimque tempore contractus integram soluat, idem soluat pretium, pro priori membro vera est. Nò quòd si pretium non esset iustum, ea ratione fieret contractus vsurarius, siquidem res illic vendibilis emi: sed quòd esset iniustus. Sicut dum res pretio digna, pluris minorisve iusto distrahitur. At verò quantum ad secundum membrum, nullam præ se fert probabilitatem. Nam licet in narratione Bullæ id quoque ponatur, non tamè in approbatione tanquam necessarium constituitur. Quid enim vetat quo minus veluti in cæteris contractibus, venditor census emptori valeat partem pretij credere? Neque quinta conditio ex eadem Bulla colligitur. Nempe quòd si res super quibus constitutus est census perierint, emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nam Bullæ clausula id solum cauetur ne pereuntibus bonis cogantur venditores censum redimere. Haud tamen prohibetur quin possint cogi pensionem soluere. Imò si extinctis bonis liberi debitores restarent à pensionis debito, profectò id Pontifices explicuissent. Quare cum hoc tacuerint, insinuarunt licitos quoque esse etiam personales census. Quauis quia non sunt vsque adeò emptoribus tuti, non erant tunc forte in illis partibus in vsu. Et ideo Pontifices non fuerunt de illis requisiti. Et per hæc quoque monstratur sexta conditio non esse necessaria, vt supra dictum est: videlicet, quòd sit necessarium censum constitui supra re fructuosam, a que adeò, vt fructuum valorum non excedat.

ARTICVLVS. II. Virum census tam temporales quam perpetui sint liciti.

Atis erat in genere questione decidisse: nisi quòd nonnulla sunt tã de temporibus quam de perpetuis peculiaria dubia. Quæritur ergo, an vtrunque istorum genus sit licitum. Et de perpetuis arguitur à parte negativa. Si essent liciti, sequeretur quòd nò solum venditor, verum & eius successores perpetuo manerent eodem pensionis fune irretiti. Cõsequens tamen videtur iniquum: maxime postquam res perierint super quibus

Argumentum.

Questio. V.

constitutus est census. Secundò arguitur contra cõditiones quibus solet perpetuitas hæc firmari. Nèpe vt venditor teneatur prædica seruare super quibus constituitur: neque illa possit absque censuarij facultate abalienari: quòd si eius facultate vendiderit, decima nihilo minus vel vigesima pars illa obueniat. Tertio, quòd nisi statis terminis soluerit rebus orbetur super quibus configuratus est census. Quarto, quòd etiã si res ipsæ dispareant, nihilominus maneat obligata persona. Addunt & fidei iures, & sexcenta alia munimenta, quæ nò apparent æquitatis marita. Tertio contra temporarios arguitur. Si liciti essent, sequeretur non posse minoris emi quam sit omnium pensionũ summa. Vt si in decennium censum emas aureorum decem, non valeres minoris quam centum emere. Nam aliàs quicquid ultra recipe res, forti adhiberes: & tamen contrarius est vsus. Quarto arguitur. Si liceret tempora neos emere census, perinde liceret, non solum in tempus certum, verum & in incertum, vt puta seculares emere, quãtum videlicet qui emptoris seculo vitæ durarent, quos vitallios vocant: hoc autem tum iniustum apparet: quia cum vitæ periodum, solus Deus nouerit, vsu sæpe veniret multo plus durare quàm venditor credidisset: ac perinde grauitè lædèretur: tum etiam inde periclitaretur charitas. Nacisceretur inquam inde occasionem venditor exoptandi emptori mortem. Vabus cõclusionibus ad questionem respondetur. Prior, Non modò perpetui census licite emuntur, verum in illis minor est vsuræ suspicio quàm in temporalibus. Conclusio ex his quæ dicta sunt euidentiam sortitur: quoniam ille metus est venditionis emptionisq; contractus, ac si prædica emas, aut quauis alia quæ iure hæreditario tuis posteris relinquant. Quo fit, vt huiusmodi census neutiq; esse possent meri personales, sed debènt esse non solum reales, verum & rebus immobilibus infixi. Nã reliqua omnia collapsa tẽpo re dilabuntur. Quapropter Clem. supra citata, Exiuit. Annui, inquit, redditus intra immobilia censentur à iure. Atque eò minor præferunt effigie vsuræ, quod pretiũ nunquam est emptori redhibendũ. Posterior conclusio. Pari iure licet emere temporales census seu certi tẽporis, vt in decennium, vel in alium quemlibet terminum: seu incerti, puta seculares pro eam mentis vita aut filiorum. Conclusio est nota. Quia hic etiã distinguit à pretio merx: quæ est ius

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Cõclusio.

Rõ cõclusio.

Posterior conclusio.

est ius petendi pensionē. Quare, nisi in pretio de quo statim dicemus iniquitas insit, nulla macula talis contractus inficitur. Etenim si cut potest quisque fundum suum alteri in emphyteusim pro sua vita dare retēta pensione, ita vice versa potest, & re ipsa retenta pensionem ad vitam vendere. Item vnusquis libet potest alienum prædium ad vitam cōducere, cuius fructibus viuatur: cur ergo nō & ius super eodem prædio emere recipiendi taxatam pecuniam? Adde q̄ & de bonis ecclesiarū id ipsum permittit Clemē. 1. de rebus ecclesiarū non alie. Nempe q̄ ingruente necessitate possit prælatus pro sua vita possessiones ecclesiasticas alienare: ergo & potest emptor pro sua annuos emere reditus.

In cōclusionibus ergo nulla est ambiguitas præter illas que per argumēta insinuatur. Quarū prima est in primo: vtrum omnis obligatio perpetui census ppetuō in hæredes descendat. Nam dū census sup ædibus aut molaribus, aut re simili constituitur: ratio persuadere videtur, vt re tali diruta non debeat illa obligatio amplius hæredes præmere: & tñ supra dictum est obligationē rei in personā refundi, quia ideo extincta nihilo minus similiter teneri personā. Quod si verū esset deberet eadē obligatio ad hæredes pmanare. Quod quidā absurdū arbitrantur. Ad hoc tñ per hanc distinctionē respōdet.

Ad. 1. arg. Quādo perpetuus census super bonis incertis constituitur: scilicet, super his quæ homo possidet, possessurus v̄ est, tñ obligatio ad hæredes permeat: siue in bona que tunc venditor habebat succedant, siue, illis interēptis, in alia: quoniam illa omnia sunt eidē solutioni obnoxia. Et ideo hæredes tunc ipsi sibi videant dum hæreditatē acceptāt. Nā qui census vendidit, potuit cūcta sua præsentia futurāq; bona illo innodare vinculo. Quando verō census constituitur in rem hanc consignatam nō prorsus perpetuā: qualia sunt ædificia: neq; alia hypotheca cōtractus firmatur, nō prorsus cēsetur perpetuus census, sed tñ quantum res duratura est, & psona q̄ vendidit fuerit superstes. Nam illa psonalis obligatio nō succedit in hæredes, nisi ratione illius signata rei. ¶ De pretio autē ppetuorum censusum dicere aliud nō possumus, q̄ nō solū quātitas census existimari debet, verū stabilitas, ac firmitas super quibus constituit. Quare iura sup castra, & perpetua pascua, & prædia maioris sunt pretij. Quia vtiq; ratione nō potest lege vnū in vnuersum pretiū consti-

Pretii censuum.

tui. Sed illud est iustū quo publicitus sine vi & dolo v̄duntur. Tamen si contingere possit vt vrgens pauperū necessitas eos cogat viliori iusto emere. Quare nō apparet iusto emi vnū redimibile nūmū pretio decē: vt iā fãctitari incipit. Quauis vbi vsus inualuerit nō prorsus condēnare. ¶ Fuit autē cōsultisimū frumētarios census lege taxari. Nēpe vt nō in frumēto soluerentur, sed cōtinuato pretio, vnū pro quatuordecim pederetur. Emisti, verbi gratia, grani censusum centū quadraginta aureis. Lex ergo præcipit, vt qm frumētū pretium latissimē variatur, nō tibi quātānis soluatur, nisi quātū frumētū decē aureis æstimatur. ¶ Circa secundū argumētū quo de cōditionibus reliquis hisce cōtractibus apponi cōsuetis inquirunt, hoc statim in frōte firmissimē asseratur, nullā ab illis cōtrahi vsuræ maculā. Nā vsura, vt sæpe dictū est, in de tantūmodo nascitur, vbi res emitur, que v̄dibilis nō est. Nihil lo fecius hisce cōditionibus inuadi potest iustitia, per iniquitatem pretij, & nimia v̄ditoris oppressionē. In primis q̄ nō possit venditor bona illa super quibus statutus est census absq; cēsuarij facultate abalienare, nō est iniqua cōditio. Nā cōtingeret aliās in aliū possessorē demigrare, qui non esset vsq; adeo tutus. Quod verō celsius, dum talē facultatē confert, valeat partē pretij recipere, nihil meis auribus æquitate exhibet. Nā etsi in emphyteusi propterea q̄ qui pensionē recipit dñium rei directū retinet illo iure gaudeat, tñ cēsuaris, qui nullū habet rei dominū pro mera facultate quam cōcedit v̄dēdi, quippiā recipiat, profectō rationi nō est cōsentaneū. At si iure particulari regni pmittitur, nihil obloqui audeo. Itē q̄ ad stabiliendos decē aureos census cogat v̄ditor sufficiētia hypothecare bona, ratio sanē possit. Quod autē sua bona, dū amplissima sunt, debeat ad maiorem cautelā sic colligere, vt neq; illa diuendere, neq; impignorare, neq; vlla ratione de illis disponere queat, profectō importabile onus est, quod miser ob solā necessitatē subire cogitur: item q̄ vno vel duobus annis nō soluerit, eisdē obligatis possessionibus expoliet, nō est prorsus genere suo iniquū: quoniam potest id quide in pœnā imponi. Et est. l. Tauri. c. 8. approbatum. At tñ vt pœna sit iusta debet esse moderamine ad culpæ quantitātē tēperata. Nam si esset nimia, nō esset iusta. Illud autē postremum, nēpe q̄ rebus pmaneat: persona nihilominus obligata maneat: iam supra ostēsum

sum est licere. ¶ In tertio argumento. Dubiū submouetur de pretio tēporalium censusum Richard. em. q. 80. tenet posse emi tēporalē pecuniariumq; censusum certi tēporis minori pretio q̄ sit psonū summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emi decē in cēsū vsq; ad decenniū. Ratio inquit est, q̄ tanti cētstant nonaginta tūc quātū centū in decennio diuisi soluti. Hæc autē ratio nulla est, nisi vbi vera sit emptio. Fallit nanq; in mutuo: quoniam non licet tibi mutare nonaginta, vt illo modo recipias centū. Vnde cū idem ipse autor metuat huiusmodi emptionē reduci ad mutū, subiungit tunc esse cōtractū licitū, quando emptor mallet nō emere q̄ emere, sed rogatu venditoris emit. Addit inquam hoc tēperamentū: arbitratus non licere decem illa recipere vltra fortē, nisi rōne cessantis lucri: quod antea dixerat tūc penitus licere quādo mallet mutuator nō mutare. At verō cū hoc lucrum cessans, vt crebrō supra diximus, suspectum sit, quādo quis sponte mutuat: idque maximē in presentiarum: nam qui census emit, non putat se mutuare: ob idque non solum rogatus, verum & rogans emit, negare non possum, quin huiusmodi cōtractus emēdi pecuniarios census certi temporis suspicionē præ se ferat, si minus sit pretium quā census. Neque verō sunt vsu frequentes, neq; esse decet, nisi vbi aliquod subest dubium plus minusv̄ suscipiendi. Liceret inquam aureis nonaginta possessionem emere decennio duraturam, quæ singulis annis platura esset fructus decem aureorum, liceretq; adeo similes emere fructuarios census. Nam cū fructus sint in dubio, verē cognoscitur emptionis ratio: q̄ ideo non vitiat quod fructus tractu temporis superari sint pretium: cū autem nonaginta ducatis, non possessionem, sed ius petendi in pecuniam centum emis, que in nullo versantur dubio: hoc enim supponamus, videlicet quod neque timeantur expensæ, neque labores, neque vllum existat periculum: profectō vix potest discerni, quid sit mutuum. Perinde atq; si nonaginta nunc dares cum obligatione, vt post decennium redhiberentur tibi simul centum: vbi plana est vsura. Nam quod soluatur per partes, vel simul in sine, nihil videtur discriminis afferre. Quocirca absque formidine approbare non audeam, vt possint huiusmodi pecuniarij census certi temporis emi, nisi tanto prorsus pretio, quanta est omnium pensio-

nium summa: vt sit omnino forma mutui. Si quis autem iudicio suo discreuerit inter solutionem centum faciendam in sine decennij, sus pecunia & faciendam per annos, ipse sibi viderit. Tamen meti de hac ambiguitate articulo proximo reddibit sermo. De censibus autem incerti tēporis, puta ad vitam, vel quousq; paternam ingrediari hæreditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Etenim cū illic dubium sit quantum sit temporis victurus, quantumv̄ tuus parens, quantumque subinde fructū emptor percepturus sit, manifesta est emptionis venditionisq; ratio.

ARTICVLVS. III.

Vtrum licita sit emptio censusum cum pacto retrouendendi.

Postrema demū, quæ inter precipuas est dubitatio huiusmodi cōtractū, versatur in pacto retrouendendi: vtrum sit licitū. Arguitur ergo à parte negatiua. Nullo cōtractu iustitia seruatur, nisi sit in communi bonum vtriusque partis æquilibris: ergo si licita esset conditio qua v̄ditori facultas sit redimendi census, deberet & eadem facultas emptori concedi, vt venditorem possit cogere ad redimendum: aliās esset præ illo grauatus: hoc autem emptori non est licitū, nam si venditor ei tenetur pretium redhibere mutuatum censeretur, ac subinde vrsura esset, emptorem quippiam vltra capitale recipere. ¶ Secundo arguitur. Si huiusmodi conuentum legitimum esset sequeretur, & legitimas pariter esse adiectiones, vt venditor nequeat ante certum tempus census redimere, eundemq; non minutius per partes, sed simul totum. Item quod nō nisi vsque ad præfixum terminum sit ei intergrum redimere: quo transacto perpetuo maneat. Hæc autem omnia grauamina, tum ini qua per se videntur, tum & sanctionibus cōtraria prædictarum Extrauagatium Martini & Calixti. ¶ In contrarium autem est, q̄ in nulla istarum cōmitti videtur vsura. Quare, nisi alia cōtractus iniustitia maculetur, non est cur repellatur.

PRO decisione quæstionis huius discerni articulo illo primū omnī in huiusmodi cōtractus opus est, cuius in superioribus meminimus: nempe duplicē esse in eis diuidicā duplex præritatem: scilicet vsuræ & iniustitiz. Nam, vt supra dictum est, vbi res venditur,

Qualiter cōtrij certi tenoris sine lē emi. De vitali- tuis cēsbus.

1. Argumēto à parte negatiua.

Secundum.

Duplex præritas in censibus.

tur, quæ nullo per se pretio est digna, vsura est: ubi vero res vendibilis iniquo venditur pretio, citra vsuram committitur iniustitia. ¶ Hoc præhabito fundamento, quatuor conclusionibus ad quaestionem respondetur. Prima est. Nequaquam fas est censum emere cum pacto retroemendi. Puta obligatio venditorem, ut eundem redimat eodem pretio, vel minori, nisi fructibus in sortem computatis nihil plus emptor recipiat, quam tribuit. Imò omnis talis contractus est manifeste vsurarius. Hæc est conditio Extrauagantium Martini & Calixti: quæ quanquam illic non haberetur, est per se ipsam manifesta. Enimvero ubi cunq; tradit, vel pecunia, vel res quaelibet vsu consumptibilis cum pacto eadem rursus, vel eius valorem recipiendi: & aliquid ultra sortem, illic vsura, ut patet, vel lateat. Dū ergo mille ducatis censum emis qui tibi quotannis quinquaginta reddit, venditor rem cogens ut iterum ex te redimat, tutum reddit capitale tuum: quod idcirco re vera mutuas & ultra sortem recipis rei fructus. Hæc ergo est radix vsuræ in huiusmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi ultra sortem: quoniam nil te vetat rem emere sic cum venditore cōueniens, ut si tibi infra certum terminum displicuerit, rescindatur contractus dummodo perceptos fructus in sortem anumeres. Eandem conclusionem lex etiā regni sanxit. ¶ Secūda conclusio. Licitum est censum emere cum pacto retroemendi: neq; vlla illic subest vsuræ labe: nempe dum emptor eā obligatur reuēdere, si venditori liberit rem suam redimere: ita ut optio non in emptore, sed in venditore sita sit. Quare nisi alium de iniustitia adsit, nihil erit iniquitatis in tali contractu. Hæc, etiam est conditio eorundem Extrauagantiū Martini & Calixti: quæ & ratio ipsa naturalis patefacit. Quocirca per hoc pactum distinguuntur census redimibiles, & irredimibiles. Quo fit ut omnes perpetui sint irredimibiles: non tamen contra. Nani etiam si non sint redimibiles, possunt vendi duntaxat in tempus, ut supra dictum est. Probatum conclusio. Si aliqua hic subest vsuræ ratio, maxime quia huc irreperet ratio mutui: at verò cum emptor ius sibi non referuet cogendi venditorem, ut pretium restituat, nullum est mutuum, sed vera emptio. Quod autem talis emptio expers esse quoq; possit alius iniustitiæ, patet: quoniam talis iniustitia, vel committeretur, propter venditoris grauamen: & hoc non, cum ex re sua

Prima conclusio.

Ratio conclusio.

Secunda conclusio.

Probatio conclusio.

sit illa libertatis conditio: vel ob emptoris ligamen, & hoc minime: quoniam opus illud, pretij attenuacione releuatur. Valent, verbi gratia, decem perpetui floreni ducatis ducentis: ob illud autem vinculum iteratò vendendi minuitur pretium, ut emantur non pluris, quam centum quadraginta florenis. Quapropter cum obligatio illa qua emptor reuēdere cogitur æstimetur toto residuo, nulla restat iniquitas. ¶ Secundò id probatur. Potest in contractu emptionis grauamen aliud quodcunque emptor vltro suscipere si fiat pretij remissio. Videlicet, ut in emptis ædibus non aperiat fenestras, ut certis personis non vedat, & similia: potest ergo & hoc reuēdendi iugum suapte sponte subire. Conclusio est quæ lege etiā ciuili iusta censetur. patet. si fundum, C. de pact. inter empt. & vendi. atqui cap. ad nostram. de empt. in sinuatur quoq; iusta si pretium sit iustum. Nā propterea illic similis contractus vsurarius censetur, quod qui redimibilem censum emerat adeo exoluerat vile pretiū, ut potius censereetur mutuū. Quod si quis argumentum obiciat ex Leuit. 25. ubi iubebatur, ut si rem venditā venditor postea redimeret, percepti fructus recipere in sortem. Respondetur legem illā fuisse legalem sicuti alteram ut anno iubilæi res omnes venditæ ad suos remigrarent venditores. Cauerat enim id Deus ne via venditionis sortes terræ promissionis in paucos aggerarentur, alijs in pauperie derelictis: & ideo leges illæ cessauerunt. ¶ Tertia conclusio. Licitum etiam est, neque vsuræ saporem habet, census emere cum pacto retroemendi constituto tempore, tam illo, ante quod non sit venditori redimendi facultas, quam illo citra quod, si non redimatur, nulla fiat reliqua vltro redimendi facultas: sed census maneat perpetuus. Conclusio est quæ eidem citato auctori eisdem Extrauagantibus Martini & Calixti condēnata videtur. Hoc tamen est in eadem hæreere salebra: nempe ex affirmatione negatiuam inferre. Continet enim narratio propositio nis, ut quoties venditori redimere liberit, facultas suppetat. At quanuis propositio Pontifex annuit, non tamen subinde censuit illam esse necessariam ad cauendam vsuram. Imò propterea proposita illi est illa conditio quod maiorem effigiem præferre videbatur mutui, ac subinde vsuræ, si quoties vellet venditor pecuniam reddere, liber esset à censu. Nam, ut supra diximus, quo minor est in

Secunda conclusio.

Argumentum.

Responsio.

Tertia conclusio.

est in venditore redimendi libertas, maior est in contractu ratio emptionis, ac subinde minor vsuræ suspicio: nam propterea minor habet vsuræ representationem perpetuus census, quam temporalis. ¶ Probatum ergo vtraque conclusionis pars manifesta ratione. Potest quis perpetuum censum emere ubi omnino aufertur venditori facultas redimendi: ergo potest facultas illa ei concedi pro eo tempore quo inter ipsum atque emptorem conuenit. Et confirmatur. Grauumen illud quod emptor sibi imponit iteratò vendendi quoties alteri liberit, pecunia æstimabile est: & ideo minoris emit quam si emerit in perpetuum: quod autem venditorem astringat, ut ante tale tempus emere non possit, nihil aliud mali habet quam quod eidem emptori alleuiatur grauamen: atque adeo pluris æstimandus est tunc census, quam si integra libertas venditori reliqueretur: ergo si ob hanc rem pretium augetur ad iustum, nulla est vsura. Imò licet pretium esset minus iusto, non esset vsura, quāuis esset iniustitia quæ vsuram saperet: ut habetur citato capitulo. Per vestras. Eadem ratione potest etiam emi concessa præcisè facultate redimendi vsque ad præfinitum tempus. ¶ Quarta conclusio. Licitum est & ab vsuræ ratione semotum huiusmodi census redimibiles ea apposita conditione emere, ut non membratim & per partes, sed totum simul redimatur. Neque obstat quod in narratione dictarum Extrauag. proponitur, ut quoties voluerit venditor totum vel partes redimere, in suo sit arbitrio. Eodem enim modo respondetur, quod licet id concedatur, tamē in cōcessionem non excluditur aliud. Imò ratio docet non fuisse excludendum. Nam si eiusmodi pacto contractū vitaret, eo maxime quod faceret, ut non esset emptionis & venditionis: hoc tamē non facit: nā si absq; illa conditio ob id quod pretiū dabatur per petuū sine obligatione restituendi, erat vera emptio (nam in hoc vera emptionis ratio consistit) propterea quod illa apponatur conditio non definit esse emptio. Possit quidē esse iniustitia: quia minime diffitendum est illam conditionem alleuiare obligationem emptoris de retrouendendo, atq; illa de causa dignū fieri censum maioris pretij: sed tamē effigies vsuræ nulla illis præfertur. Nam si census potest emi perpetuus, cur non erit vera emptio si emptor noluerit graui se obligare quam ad reuēdendū totum? ¶ Adde quod si vera est

set contraria opinio, cōsequens fieret, & multius certæ partis posset apponi conditio, sed si ego mille ducatis emi septuaginta in censum, ille posset singulos ducatos quoties vellet redimere, quod re vera grauis esset emptoris incōmodatio. Nā posset ille pecunia illa prædium amere quo aleretur, saluo semper prædio. Si autē tam minutatim pretiū reciperet, id non posset. ¶ Ad hæc, accidentariū est atque adeo extra rem quod venditor non possit redimere simul totum. Si enim emi censum vnus tantum ducati, quis non poterit totum simul redimere? Et si venditor diues est, quanuis census cumulator sit, poterit illum totum redimere: quod autem, vel ille pauper sit, vel census magnus, contractum non mutat. ¶ Potest quidem, ut dicebam, iniustitia committi ob defectum pretij: nam ob huiusmodi conditiones quæ in grauamen venditoris, in leuamen autem emptoris vergunt, auctior esse debet census æstimatio. Tamen de hoc vsui prouincia absq; vi & fraude standum censeo.

Ratio pro conclusio.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad primum igitur argumentū respondetur, in primis duabus conclusionibus assignatum esse discrimen inter emptorem, & venditorē. Si enim facultas in emptore maneret, ut quoties ipse vellet teneretur venditor reddere pretium, manifesta illic esset ratio mutui, atq; adeo quicquid in censu venditor receperit, esset vsurariū. Quod autē in solo venditore maneat libertas redimendi, ratio non tollit emptionis: quia potest ipse nunq; redimere. ¶ Ad secundum verò responsum sitidem est, duabus reliquis conclusionibus eadem conditiones licitæ declarantur.

QVÆSTIO SEXTA, De contractu societatis.

ARTICVLVS. I.

Verum contractus societatis sit licitus.

Ubi sequitur post contractum emptionis & venditionis de alio, qui vsu celebris est, contractu societatis. Arguit namq; non esse licitū. Si licitus esset, sequeretur iure inter duos ita contrahi posse societatem, ut alter totā suā pecuniā periculo exponeret: alter verò nihil aliud q̄ operas. Nā ut habetur Institut. de societa. §. de illa. quorundā opera ita pretio-

Argumentum 2.

pretiosa est, vt iustum sit conditione meliore in societatem admitti; consequens tamen apparet falsum: tum quod iniquum esse videtur, vt alter periculum subeat mille, aut decem millium ducatorum, alter verò nullum: & nihilo minus partem lucri recipiat: tum etiam quòd si contingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet, vt qui pecuniam còtulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes admitteret operas. ¶ *Secundò* arguitur. Si eiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributione sic fieri debere, vt tanto maior pars illi obueniret qui pecuniam posuit, quam ei qui posuit solas operas: quòto pecunia illa maioris valoris est quam alterius operæ. Consequens tamen falsum est. Nam si decem millia ducatorum conferantur cum operæ & diligentia vnus hominis, ferè totum lucrum deberet illi obuenire qui pecuniam posuit; cum tamen integrum suum seruet capitale: alter verò suarum operarum dispendium fecerit. ¶ *In contrarium* est cap. per vestras. de donatio. inter virum & vxor. vbi Innocentius tertius contractus societatis approbat.

Qui dicantur socij.

Hic primum omnium ante conclusionum assertiones notandum est, ex nomine ipso socios illos ceteri qui in vnâ coeunt negotiatione, vt suis quisque seu pecunijs, seu operis, seu expensis, particeps lucri fiat. Quin verò, vt supra diximus, ex hoc contractu nomen sortis deriuatum est: vt putà quod singuli in commune partes suas conferant: quæ quidem partes fortes dicuntur. *Secundò* adnotandum, duplex esse societatis generum. Vnum scilicet dum simul multi mercatores vnum cumulum suarum pecuniarum cògerunt, communesque habent ministros. Itaque & pecunia; & operæ, & expensæ sunt communes. Quod quidem societatis genus illustribus mercatoribus in vsu est frequentissimum, Burgenfibus scilicet, Genuensibus, Brugenfibus, ac Londinensibus, & reliquis. Et in hoc nulla existit dubitandi ratio. Quicunque enim sua pecunia negotiatur cuius periculum subit, quibus tamen expensarum ratio pro rata suæ cuiusque sortis obtingit, quam etiam lucri distributio. ¶ *Sed alterum* est genus vbi vnus pecuniam ponit, alter verò industriam & operas, vt habetur. l. societatem ff. pro socio. vel industriam cum aliqua parte pecunie. Et de huiusmodi contractibus peculiariter est questio. Est fortè vir honestus qui non habet negotiandi peritiã, habet

Duplex societatis generum.

tamen nummos, seu dotales, seu aliter acquisitos, quos apud mercatorē collocat, vt pro rata pars sibi perdat. De hoc ergo queritur, sitne licitum. Quæ questionem in duos articulos partiti sumus. Quorum prior est. Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius subit; posterior verò, an etiam id liceat, saluo capitali, aut aliqua eius parte. ¶ *Et quidè* membrum prius vnica eademque indubia còclusionione facillimè expeditur. Si qui pecuniam ponit periculum eius subit, licitus est contractus: neque vllum subolet odorem vsuræ. Conclusio est primum iuris Pontificij cap. citato, per vestras. deinde & iuris Cæsarei. In sit. de societ. per totum, & C. ac. ff. pro soci. quæ quidem iura ex natura rei colliguntur. Enim verò cum negotiatio licita sit, nihil refert, an tu ipse pecunia negotieris tua, an verò alteri eam còmittas qui tuo nomine eius negotium ineat, dummodo sub tuo dominio pecunia maneat, qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert, sed penes se retinet, si modò eius periculum subeat: ergo licitè potest lucrum recipere quod pro illa pecunie sorte sibi distributio fieri, quod secundo argu- gumento petebatur, sic definiendum est. Debet quidem primum cumulus fieri omnium fortium, singulis æstimatis, vt de qualibet còditio fiet, quòta sit pars totius cumuli. Vbi cauendum est ne quis, vt nonnullis accidit, fallatur, arbitratus totum valorem pecunie quæ quis ponit ducendum esse pro vna sorte. Vt si verbi gratia Petrus industriam & labores ponat: alter verò duo millia ducatorum: vna fors sit totus ducatorum valor. Nam tunc vix posset còtingere, vt industria tanti esset æstimanda quanti pecunia; cuius tamè contrarium habet textus in Institutionum citatè. Nempe quòd pretiosior est quandoque opera quam pecunia. Et confirmat quòd valor ille non sit totus censendum ad percipiendum lucrum: quoniam qui pecuniam sic ponit, non illam expendit, neque alteri tribuit: postquam est item sibi redhibenda: sed tantum exponit illam periculo. Quapropter solum æstimandum est eiusdem periculum pecunie. Vt si Petri operæ & labores, & industria valet centum, forsàn periculum duorum millium ducatorum non æstimatur pluris, nam si contractum cum alio faceres assurationis, illo centenario pretio assuraret tibi illa duo millia: atque adeò tunc lucri equa portio

portio vtrique obtingit. Et iste est casus. l. si non fuerint. ff. pro soci. vbi habetur quòd potest esse lucrum còmune, licet vnus totum periculum subeat. Vt si alter nauigat, alios verò labores assumit. Quin verò possunt esse tres, quorū vnus ponat pecuniam, alter industriam: quippe cuius prudentia negotiatio gubernet: alter verò operas, & tunc sunt singula æstimanda. Per hæc quorundam deceptio detegitur, qui arbitrantur posse quempiam in societate ponere mille eo pacto vt quintæ partis tantum periculum subeat, quintamque pariter recipiat lucri: nam cum alter subeat periculum aliarum quatuor partium, illa ratione meretur alias quatuor partes lucris: atque adeò industria nihil recipere. ¶ *Pari modo* si qui industriam ponit aliquam etiam simul apposuit pecuniam, percipere ex lucro debet quantum operæ suæ & industria valent, & præterea quanti periculum auri sui penditur. Atque hic est casus per quem intelligendus est Paragraphus ille citatus. De illa. In sit. de societate. vbi sancitur posse alteri sociorum lucrum quod duas partes suscipere: damni verò non nisi tertiam. Quod quidem Mutius condēnabat propter iniquitatē quæ prima fronte apparet, sed præualuit Seruij Sulpitij sententia, illud esse licitum. Vt si verbi gratia, Petrus posuit bis centum ducatos: Paulus verò non nisi centum sed tamen posuit industrias & labores valentes tercetum. Nempe quia negotiatio illa fortè obitur, vbi parum periculum pecunie imminet, & industria plurimum est necessarium: vel vbi operæ & labores sunt magni vt in nauigatione. Tunc enim cumulus valet sexcenta quorum quatuor ponit Paulus: & ideo lucri debet recipere duas tertias: Petrus verò vnam, qui posuit duo. In damno verò Paulus non subit nisi periculum vnus: Petrus verò duorum. Et eodem alludit casus. l. societatis. C. de societa. ¶ *Simili modo* censendum de alijs societatibus, vt dum quis pecunia sua oues aut armenta emit, alter verò pacit & industria sua curat: si ille quod oues emit periculum subit tãquam suarum rerum, valor illius periculi conferendus est cum valore industriae & laborum alterius. Nã si facis vt pacit & periculum subeat, iam supra diximus esse vsurarium mutuum: cum saluum sit domino capitale ouium. Pariter si pecuniam das opifici vt tuo periculo artem suam exerceat, conferendum est periculum pecunie tuæ cum suis operis & laboribus: & illa ratione diuidendum lucrum. ¶ *Sed nunquid non*

poteris illi corium, aut lanas, aut aliam materiam vendere, vt postquam industria suæ artis pecunia confecerit, auctius tibi pretium soluat quam lana aut corium venderetur præsentem pecuniam? Hic enim contractus in multis locis in vsu est: existimaturque propter licitum quod in rem cedit & còmodum opificis. Re- spondeatur nihilominus esse omnino illicitum, etiam si vtile sit opifici, qui illa mutuata pecunia viuunt. Nam est manifestum mutuum: nempe vbi res venditur carius pecunia credita. ¶ *Ad primum* igitur argumentum sunt qui respondere, vbi nihil lucri accreuit non debere qui operas posuit illas perdere: sed aliquid ei ex sorte tribuendum. Nihilominus respondetur, quòd quemadmodum si capitalis iactura fiat, totum amittere debet qui illud posuit: ita vice versa si saluo capitali nihil lucri accrescat, totum esse illius qui illud posuit: & alteram debere suas operas perdere. Quoniam hic sit pactiois nexus ut alter subiret capitalis periculum: alter verò operarum. ¶ *Ad secundum* autem palam dictum est: videlicet quemadmodum sit distributio lucri faciendâ, non æstimata tota pecunia, sed eius periculo.

ARTICVLVS. II.

Vtrum licitum sit pecuniam in societatem exponere, saluo capitali.

De societate contractus vbi legitima est societas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen superest, vtrum saluo capitali sit etiam permittendus. Arguitur enim à parte affirmatiua primò ex capi. Per vestras. citato, de dona. inter virum & vxor. vbi permittitur vt maritus dotalem pecuniam apud mercatorē collocet: vt eius lucro viuat: quod fieri non potest nisi saluum sit capitale: quandoquidem dos, vt supra dictum est, debet salua persistere. ¶ *Secundò* arguitur. Potest qui amplam pecuniam in societate ponit pacisci cum socijs, vt non ipse totum eius periculum subeat, sed ipsi partem: ergo eadem ratione potest inter eos conuenire vt alij periculum subeant: ipse tantum verò pecuniam conferat. ¶ *Tercio* potest qui pecuniam in societate collocat celebrare cum vno tertio assurationis contractum, qui periculum in se vertat: ergo potest eundem contractum celebrare cum socio: cui perinde periculum imminet, seruato ipso in toto qui pecunia còtulit: ergo illud est licitum.

N ¶ *In*

In contrariū tamen est. l. citata, societatē. C. p socio. vbi cū illa societas approbetur vbi vnus pecuniam cōfert, alter verò operas: illa reprobati videtur, vbi vnus neq; periculum pecuniarū subit neq; operarum.

Conclusio responsiva.

Rō cōclus.

Quoties, per parū tamen habet ambiguitatis: vnica ergo conclusione respondet. Neutiquā licitū est eiūsmodi contractus vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo: sed alter tenetur quicquid accidat eundem seruare indēnem. Ratio est manifesta: quoniam hęc non est societas, sed verē mutuū. Eo enim ipso quod alter periculum tuę pecunię subit, efficitur pecunię dominus. Nam ille verē est dominus cui res perijt si perdat: & ideo quicquid vltra capitale mutuatur ille recipiat, fit vsurarius. Atque hinc fit nullam esse societatem. Nam ille verē nihil ponit, quādoquidem pecunia in virtute iam non est sua. In summa, qui neque operas neq; pecuniā periculo exponit, non bene negotiatur. Illa enim est negotiatio vbi propria negotiātis pecunia negotio exponitur.

Ad 1. arg.

Ad primū igitur argumentū sunt qui respondēnt concedentes in dicto capitulo indulgeri marito vt possit dotem saluo capitali apud mercatorem ponere, vt eius lucro matrimonij onera sustineat: sicuti supra genero permitti mōstrauimus vt fructus pignoris extra sortem suscipiat: idemq; aiunt de bonis pupilli. Est tamen assertum hoc, vt improbabilissimum, sic pestilentissimū: quoniam cū recipere vsuras sit cōtra ius naturę & diuinū, nulla est ratio dispensabile, vt expressē habet. c. super eo. de vsur. neq; p redimēda vita captiui. Neq; simile est de pignore cuius fructus iure censetur socii tribuere dum dotem nō soluit. Capitulum ergo illud tantū declarat quomodo maritus possit fructibus dotis viuere: nēpē si illam apud tutū mercatorem collocaet iure cōmuni societatis puta vt capitalis periculo sit expositus.

Ad 2. arg.

Ad secundum cōcedimus posse quępiam decem millia, verbi gratia, ducatorum in societatem conferre eo pacto vt nō subeat periculum: nisi sex aut octo millium. Attamē tunc non potest ex lucro recipere nisi illam pręcisē partem quę illi pecunię respondet, cuius ipse periculum subit: nam reliqua censetur socijs mutuari: quippe qui suo periculo illa suscipiunt; atque ad eō pars illa lucra qua: periculo illius prouenit illorum est qui

De Iustitia & Iure,

eidem sese submiserunt discrimini.

Tertium verò argumentum est, vbi maior latet difficultas, tractat illud prolixē nimis Ioan. Maioris, in 4. dist. in 5. quęst. 48. & 49. Et quidem Accurs. si nō fuerint. ff. p. lo. ci. & Panor. ca. citato, per vestras. indubie, id que merito tenent nullatenus contractū societatis licitū esse vbi saluū est capitale: nā re vera est merē mutuū. Neq; argumentum quo in contrarium arguit Maioris, vilius est momenti. Arguit enim, ex eō quod alter lociorum pecuniam ponat, alter verò periculum subeat, nō satis colligit eandem pecuniā mutuatā cēseri. Nam in contractu cōmodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri cōmodare equum suum aut rem aliquam suę supelletilis eo pacto vt commodatarius & condutor periculum in seumat: & nihilominus nō est mutuatō, cur ergo fecūs in pecuniā? Hoc tamē, vt dicebam, argumentū nullius est ponderis: quoniam si in talibus contractibus taxato pretio rem alteri in quęcunq; vsum tradas, profectō contractus est venditionis pretio credito: cū ergo pecunia taxatum habeat pretium, vt puta quod ipa eadem salua restituatur iam alter sit dominus, & potest quicquid ei liberit de pecunia disponere, ac si sua esset, dūmodo illam restituat cum lucro: est ergo verē mutuū. Quia dem salua restituatur iam alter sit dominus, & potest quicquid ei liberit de pecunia disponere, ac si sua esset, dūmodo illam restituat cum lucro: est ergo verē mutuū. Quia Andr. qui illic ab eodem doctore citantur, faciunt rei satis. Aiunt enim contractum esse licitum saluo capitali ea lege, vt si per negotiationem dispareat, teneatur negotiator illud restituere: non autem si casu fortuito. Et Maioris quidem prius approbat mebrū, reprobat verò posterius: nam potest, inquit, taliter seruari capitale saluum, vt etiam si aduersa fortuna pereat, teneatur negotiator illud persolvere. Attamen proculdubio vtrovis modo pereat, nō erit cōtractus licitus, si sit capitale ad æquale restituendū. Ostendit ergo idem author dictum contractū esse licitum hac ratione, quę iudicio suo manifestā est. Potest, vt exempli gratia sic loquamur, Petrus apud Paulū negotiatorē ponere mille aureos quos potest tutos facere per contractum affecurationis celebratum cum Ioanne, pretio, verbi gratia, quinquaginta ducatorū. Deinde pōt cū Titio affecurare, vt aiunt, lucrū: nēpē vt ipsi eidem Petro decem centū p. lucro. Qua ratione habet saluū capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cū

Ad 3. arg. Ioannis. Panor.

Utrum.

Utrum.

Utrum.

Utrum.

Utrum.

Utrum.

Utrum.

Utrum.

Libri Sexti,

diuersis personis illis modis contrahere iste potest, quidnam vetat omnes simul facere cum eodē? Do tibi mille in societate, ex quibus cape quinquaginta p. affecuratione, supponamus enim periculum perexiguum esse, & dabis mihi centum aut octuaginta p. lucro. Habet ergo hic saluū capitale, & nihilominus recipit aliquid vltra sortem. Caietan. opuscul. 16. respons. quęst. 1. partim contractum reprobat, partim verò approbat. Ait inquam, si illi contractus vna simul cum eadem persona fiant, non esse licitos: scilicet contraho tecum societate hac lege vt inter nos etiam cōueniat tam de pretio affecurationis quā de quātitate lucri. Est em̄ tunc palliatū mutuū. Si autem inquit fiant successiue itaq; qui ponit pecuniam non obliget tunc alterum ad eodem contractus. Sed postquam pecunia cōmuni lege societatis exposita est, ille negotiator socius vult facere eodem contractus: nō est cur condemnetur. Eiusmodi distinctio placuit eidem auctori in pensionibus: nēpē quod non potest constitui pensio cum pacto redimendi: sed tamen successiue nō est inquit illicitum. At verò ea porro est exiguitas igenij mei, vt videre aliud in his contractibus non possim quā vfarium mutuū: siue successiue fiant, siue simul. Neque distinctio hęc ad rem mihi quicquā referre videtur. Enimvero cū simul fiunt, manifestum est mutuū. Nam eo ipso qd Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturq; inter eos de lucro, & quod capitale sit Petro per eundem Paulū saluum, tunc, vt nuper dicebam, potest de illa pecunia Paul. disponere ac si sua esset: puta prædia emere, dotare filiam, &c. ergo verē sit dominus pecunię. Vbi autem pecunię dominium tali forma transfertur, verē mutuū est, atq; ad eō quicquid postea vltra sortem recipitur, vsurarium habet iniquitatem. Ex quo potentissima fit fallacia cōsequentię citati doctore, dum à pluribus arguit ad vnum. Cum enim ego vni trado pecuniam meā & cū altero paciscor de affecuratione, neutri re vera mutuo: nam ille cui trado, nō tenetur mihi restituere, atque ad eō nō transfero dominium in idipsum: alter verò qui restituere tenetur, non recipit meam pecuniam. Quando verò in eandem personam ambo concurrunt, nēpē quod idem ipse cui pecuniam trado obligatur mihi ad restitutionē, ex illis duobus oritur ratio mutui. Possū quidem conuenire cum illo de

Quæstio. VI.

quantitate lucricquia per hoc non transfero dominium: non tamen simul conuenire de seruando capitali.

Corollarium.

Ex hoc rursus palām colligitur, idem prorsus cōmitti vitium, quāquam successiue idē contractus cū eadem persona fiat. Nam etiam si ante mensē vel quoduis aliud tempus societatem cum aliquo legitime contracti, numerando ei pecuniam meam mei ipsius periculo, quotiescunq; tamen cum eodē de tuto capitali paciscor, in virtute transfero in ipsum dominium, atq; ad eō mutuū. Quod non contingeret si cum alio tertio eūdem celebrarem affecurationis cōtractum. Per hęc ergo quę dicta sunt cēseri de quodam contractu potest qui alibi tunc sapissimē Romę fieri solet. Habet Petrus officium, siue scriptor sit siue aliter palatio seruiat, contingit nummis egere, conuenit mercatorem aut quemuis alium qui illi tribuit cētum aureos ducatos, pro quibus Petrus in suo officio decem annos aut duodecim consignat: ea tamen lege vt si intra semestre tēpus mercator ille qui pecuniam numerauit ab hac luce demigraverit, capitalis iacturam faciat, neq; Petrus teneatur suis heredibus restituere. Si autem post sex menses est vita superstes, protestatur debitori nolle amplius in societate remanere, ideoque eum admonet vt nisi extemplo soluerit, inde ratione more soluturum easdem statutas vsuras.

Est inquam contractus quem societatem appellant: sed profectō eius iustitia non est vsque ad eō liquida. Primū enim non potest reduci ad rationem empti census: quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuum eius dominio: vt neque alter neque eius heredes in perpetuum tenerentur censam redimere: sed in suo esset arbitrio si vellent. Et tamen non ita fit. Imò verò in potestate tribuentis est capitale suū repeteres: quin & re vera repetit. Et ideo eiusmodi contractus non appellant nisi societatibus. Fingunt enim quod si quis fructuosum officium habet, mille, exempli gratia illud emit: cuius fructus ascendunt vsque ad centum, mercator qui centum tribuit, inquit cum illo societatem: ponit scilicet decimam partē pretij vt decimam etiam fructus suscipiat.

At verò hoc videtur à lege societatis distare, quod ille non subijt capitalis periculum eo modo quo fieri solet in societatibus: videlicet exponēdo se periculo si in negotiatione capitale perdat, sed tantū illi periculo

lo si mortem ante sex menses obierit.
 ¶ Igitur, vt de hoc, si quid valet, nostrā apertiamus sententiam, quantum ad illud semestre tēpus attinet, iustus apparet cōtractus: nam periculum illud quod ceterum cōferens subijit, vt si vita tunc fuerit defunctus illud amittat, estimabile est pecunia: atque adeo sicut in ludo atque itidem in alijs fortuitis fieri consuevit, iuste videntur pro illo periculo centum aureorum recipi sex. Attamen quod post lapsum sex mēsum ratione morā recipiatur singulis annis duodecim, fraudem videt sapere: tum q̄ ab initio mora illa prauisā est, atq; adeo videt in fraudē mutui concessa. Tū præcipue q̄ ratione morā nō pot̄ supra capitale recipi nisi damnū emergens: lucrū verō cessans minime: nisi eiusmodi pecunia licitā negotiationi fuisset exposita. Quapropter si ita res erat, cōtractus forsā est licitus: aliā mōnimē. Quin verō vix eiusmodi cōtractus approbare audeat, nisi sub forma empti cēsus, aut planē societatis, videlicet vbi pecunia periculo negotiationis exponeretur.

**QVAESTIO SEPTIMA,
 De Contractu affecurationis.**

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum affecurationis contractus sit licitus.

1. Argumē.

Postremus deniq; cōtractus non inā affecurationis. Nam quanuis verbum non sit inter linguæ peritos latinitate donatū est tamen iuris commētatoribus viū receptū pro eo qd̄ est in tuto rē cōstituerē. At quod huiusmodi cōtractus nō sit licitus, decretū apparet in ca. nauigat. de vsur. ¶ Secūdo & ratio id videt pbare: nā qui pro pretio periculū in se suscipit, verbigratia, onusta nauis, nihil emit aut societati cōmittit: imō absq; aliquo negotio pecuniā lucratur: ergo nihil aliquid percipit: quod vsurā habet specimē. ¶ Accedit tertio quod si cōtractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerarijs hominib; vt etiā si nihil prorsus in bonis haberent, possent se affecuratores exhibere: postquam nihil pecuniā debent præsentē offerre: quod esset reipublice perniciosum. ¶ In contrarium est receptus

Tertium.

De Iustitia & Iure,

vsus, idemq; tam Theologis quam Iuriscōsultis probatus.

Facile ad quæstionem affirmatiua cōclusionē respondetur. Cōtractus affecurationis, si lege & more fiat, licitus est. Probatur hæc cōclusio ex obiecto. Pro quacunque re quæ pretio estimabilis sit, potest quisq; mercedem recipere: in tuto autem rē cōstituerē, quæ periculis est exposita, pretio estimabile: ergo quisq; potest illud pretio redimere, atque adeo qui periculum illud subijit idem recipere pretium. Atque id ex eo potissimē quod vterque se periculo summittit: videlicet tam dominus nauis soluendi pretium, si salua sit, quam alter soluedi merces si pereant. ¶ Secūdo arguitur de necessitate. Cōtractus eiusmodi est rei publicæ non infimē necessarius: ergo cum ex obiecto nullo inficiatur vitio, bonus est. Antecedens inde patet, quod est necessariē negotiationis adminiculū: multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare: & tamen cum pro exiguō pretio magnum auri pondus securum cōstituunt, audent eiusmodi mercaturam obire: quæ quidē reipublicæ necessaria est. ¶ Accedit huc tertio quod licitum est fideiubenti, pro alio, quem non est adeo tutum soluendo fore, aliquid pro illo periculo suscipere, cui se exponit soluendi. Persimile autē contingit in affecuratione.

Conclusio responsiua. Probata.

2. Ratio.

3. Ratio.

Postremum ratio.

¶ Ad hæc per viam depositionis, quam vadiationē nonnulli vocant, licet dubijs euentibus pecuniam exponere, vt illo periculo possint depositores quippiam lucrari: vt de honesto ludo diximus. Item an pluet cras vel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille verbi gratia, ducatos periculo exponere, cū spe lucrādi quinquaginta aut sexaginta. ¶ Sunt quidē qui stupidum illum censeant, qui spe lucrādi centū aut mille, periculum subeat nauis institoris valentis forsā viginti aut triginta millia. His autē respondemus, de pretio quidē nihil nos decertare, potest quidē esse iustum, vel iniustum. Ipsi sibi contrahentes viderint. Sed re vera nullus est stupor neq; dementiē nota, pretio currēte eiusmodi pericula suscipere: quippe cū non sint tā euidētia, quin possint affecuratores bene sperare. Et quis aliquādo iactura fit, aliquando accrescit lucrum. Eō potissimū quod vircordati aleam cum tanto periculo non faciunt. Et vice versa vbi nullum prorsus immineret periculum, mente careret qui affecurationis

curationis cōtractum faceret suarum mercium. ¶ Oriuntur tamen hinc dubitationes: quæ nōnullæ. Primū omnium non sunt huc admittendæ vafrities & imposturæ quæ in alijs etiam cōtractibus vsu euenire possunt. Si enim qui nihil in bonis habet periculum se nauis suscipere ait: ea nimirum spe quod si salua fuerit, habebit mercedē: sin verō perierit, abdet sese aut bonis cedet, iniustissimū est, postquam re vera nulli se exponit periculo: atque adeo mercedem contra iustitiā potest. Et econuerso si dominus nauis ad alium minus fidum portum rostrū dirigat, quam ad illum qui fuerat in cōtractu expressus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debent in cōtractu liquere. ¶ Sed dubium est si quis nauis vult vacua enauigare: quam tamen vult affecurare, ac si esset onusta, vtrum licitus sit etiam cōtractus. Dabo tibi mille vt mihi viginti millia rependas si mea nauis fuerit submersa. Apparet enim nō esse cōtractum legitimum ex parte nauigātis: quia non habebit tantam curam seruandī nauē, quæ vacua non valet nisi mille, ac si onusta esset, haberet. Respondetur quod si nauigator alterum decepti: quia forsā non sunt in portu, dicens suam nauim mercibus esse plenam tantū valoris, cū tamē nullas habeat: profectō cōtractus non valeret: quia alter si rem sciret, non illum iniret: timens non fore tantæ curæ nauigatori seruare nauem. Quin verō timenda esset fraus, nē scilicet cōsulto submergi eam sineret, vt lucraretur viginti millia: Si autem affecurator sciens & prudens id faceret, nullam patietur iniuriā: esset enim tunc genus vadiationis seu depositionis: Si salua euaserit nauis, dabis mihi tantum: sin minus dabo tibi tantum. Eodem modo possent depositū facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet: Si salua ad portum applicuerit, dabo tibi centū: sin minus, dabis mihi mille. ¶ Pari modo potest fieri affecuratio in nudinis: largire mihi tantum, & ego tibi i securum reddo quod sis tantum lucraturus. ¶ Dubium autem hoc aliud gignit: nempē vtrum idem cōtractus in alijs quoq; rebus quam in mercibus sit licitus. Sunt enim nō nulli quos Syluest. verbo, Negotiatio. §. 4. citauit: qui negant posse quēquam affecurare alterius vitam. Nam esset periculum vt alter cuius interest, optaret alterius mortem. At verō hic de iustitia loquimur cōtractuū, at que adeo de carū natura, an sint vsurarij: vici-

Quæstio.

responsiua.

Dubium.

responsiua.

tium autem contra charitatē huiusmodi naturam non mutat. Quare liciti semper ex obiecto manent. Quin verō aliquando sunt rei publicæ in vsu. Petit ex me mutuum filiusfamilias: qui si præmaturē prius parente suo mortem obierit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstes, in tuo sunt mei nummi. Profectō tunc meritō formidabo, mutuatū ei quidpiam cōcredere. Et tamen si mercatorem qui securam mihi faceret eius vitam mihi tribueret, nihil ei vereretur beneficium impendere. Eadem ratione licet affecurare quicquid incertum est euenturum: vt quod erunt prosperi terræ proventus, q̄ nascetur prægnanti filius masculus, & similia.

Ad primum igitur argumentum iam su Ad. 1. arg. præ responsum est, illic neque condemnari cōtractum societatis, nec affecurationis, sed mutationem: quæ cum gratis fieri debeat, sit tamen cum pacto alicuius obligationis. Vt si quis pecuniam nauiganti mutuet tali pacto vt secum affecurationis cōtractū faciat. Preterquam quod, vt supra diximus, forsā non erat tunc affecuratio necessaria: vel quanuis esset: tamen nauigator maluisset periculum ipse subire quam pretio redimere. ¶ Ad secundū verō iam responsū est, quod pro periculo quod ille subijit, illam potest mercedem suscipere. Atq; adeo ad postremum verbum, vbi diximus q̄ qui non habet vnde id soluere possit quod affecurat, neq; pretium valet percipere.

Ad secundū argumentū.

**QVAESTIO OCTAVA,
 De Cābio in genere.**

ARTICVLVS I.

Vtrum ars Campsoria sit licita.

Campsoria disputatio ad vsurā tractatum attinet. Est em materia hæc vt cognitu maximē necessaria, ita tū per se ipsa abstrusissima, tum etiā mercatorū nouis quotidianisque inuentis intricatissima, ac subinde doctorum opinionibus plurimum offuscata. Quam obrem cōplurium suū postulationibus improbē frequēstus, vt pus venenumq; huius pestis aperirem, q̄ in dies magis ac magis in rem publicam grafsatur. Curabo ergo pro ea quæ mihi suppetit ingenij facultate, id tentare. Deus no-

bis quod veritas habet, suggerat. ¶ Igitur in ingressu de arte primū campforia scificita-
 1. Argumē. mur, an sit licita. Arguitur enim à parte ne-
 iparte ne- gatiua. Ars campforia nūmularia est nem-
 Gatina. pe nūmorum cōmutatrix & auctrix: hanc
 Aristo. autem Arist. 1. Polit. cap. 6. & 7. veluti cōtra naturam sit, condemnat: vt pote quod in nū-
 mis commutandis nullum insit naturale cō-
 modum sicuti in cōmutandis cibis, vestimē-
 tis, atque alijs rebus ad vitam necessarijs.

2. Argumē. ¶ Accedit secūdo, quod finis huius artis, vt
 superiori libro dicebamus, est diuitiarum cō-
 quitio, quæ in infinitum procedit: cum ta-
 men temporalia desideria modū habere de-
 beant: quæ idcirco de causa est reipublice pe-
 stifera, vt experientia ipsa testatur. Quare
 & Christus nūmulariorum mensas euer-
 tit. ¶ Tertiò per hoc claret, vt suprā diceba-
 3. Argumē. mus, esse contra naturā, quod per hanc artē
 maximè sit, vt sterilis pecunia fructuosior
 sit quàm terra ipsa: & inde campfores odiū
 contrahunt apud homines. Atq; inde præ-
 terea, quod ferè homines sunt sedentarij: nē-
 pè qui otiosi viuunt, & tamè plus lucri cor-
 radunt quàm alij actiuosi labore manū su-
 rum insudantes. Eò præcipue quod pecuniā
 suam nulli subiiciunt periculo: sicuti in alijs
 sit negotiationibus. ¶ In contrarium tamen
 facit quod quodāmodo hæc ars vsui est rei-
 publicæ ad cābiedas traducēdasq; monetas.

Rimū omniū nomē cambium latinum
 est. Nam cambire idem est quod rē vnā
 pro alia cōmutare. Sed est cūm Aristot.
 loco citato, vt superiori libro partim adno-
 tauimus, nunc emunctius recolendum; tres
 permutationum formās temporū curriculo
 ordine succreuisse. Cœperunt enim homi-
 nes res ipsas primū cambire: puta vineam p-
 domo, vinum pro frumento, vestem, pro
 calceo, &c. Quæ quidem cambitio syncerita
 ti naturæ est à suis primordijs natiua. Sed ta-
 men propterea minimè sufficiens, quod ne
 que res possunt aut in diuersa loca oēs aspor-
 tari vt cambiantur, neque in longa seruari
 tempora. Et ideo successit secundum cam-
 bium: nempe nummus inuentus est qui re-
 rum esset pretium, cumque rebus ipsis cam-
 biretur. Atque modus hic cambiendi proxi-
 mē ad primū accedit, illique omnino defer-
 uit. Quare hoc porro ad vitæ sufficientiam
 satis erat. At vero inuento nummo humana
 sagacitas per auaritiam excitata, tertiam
 cambiorum progeniem peperit: vt videli-
 cet nummū pro nummo commutaret. Quæ

Quid cam-
 bium.

Triplicis pe-
 mutationū
 forma.

quidem cōmutatio inde primū ortū tra-
 xit, quod auream pretiosiorēq; monetam
 necesse erat cum minoribus cambire.
 Deinde verò quia in vna regione aurum nu-
 merosior argēto cōstitabatur quàm in alia:
 & negotiatores idem aurum pluris illic ven-
 debant quàm in alia emerent. Atque inde
 postea industria humana artificiosius eādē
 artem locupletauit. Hac ergo ratione no-
 men generale cambij quod ē rerum cōmu-
 tatione originem duxerat, tandem crebre-
 scente vū ad pecuniarum cōmutationem,
 quæ minus est naturalis, accommodatū est.
 Quare cambium non est idem quod ars
 ipsa nūmularia seu pecuniaria. Nam ars in
 dustriam negotiandi significat: cambium
 verò ipsam eius cōmutandi actionem. Sunt
 autem qui intelligere aliter nō valentes cā-
 bji nomē quàm si inter res fiat diuersas, aut
 propriè cambium non posse intelligi nisi
 inter monetas aut diuersi metalli aut diuersi
 signi. Hac autem conditione ratio cambij
 nullatenus eget: imò in cambio ratione lo-
 ci, vt infra patebit, idem propriè nummi p-
 diuersitate loci cambiantur. ¶ His ergo præ-
 habitis ad quæstionem forsā alicui videbitur
 propter rationes factas negatiuè sim-
 pliciter respondendum: scilicet huiusmodi ar-
 tem non esse licitam: plerique tamen con-
 trā respondent, non solum licitam esse, ve-
 rum & vitalem. Crediderim tamen tali esse
 conclusione respondendum. Ars campfo-
 ria quam nūmulariam Aristot. appellat, si
 per se nudè secundum sonum vocis existi-
 metur, in malum sonat: non tamen sic ha-
 bet penitus intrinsecam malitiam, quin bo-
 num sine & circumstantijs fieri possit licita.
 Quatuor enim actionum genera libro ter-
 tio distinximus. Alia em̄ est genere suo bo-
 na, vt virtutis opus: alia indifferens, vt am-
 bulare: alia vero sic intrinsecè mala, vt neuti
 quàm fieri queat licitè, vt mētiri. Quarta ve-
 ro est quæ per se nudè considerata in malū
 sonat: attamen non repugnat quo minus si-
 ne aliquo & circumstantia fieri possit licitè:
 vt plura simul retinere sacerdotia. Atq; hu-
 ius generis, si rē cōiugio, est ars cāpforia. No-
 men enim nūmulariæ artis, vt Aristot. loco
 citato docet, duo significatione sua præ-
 fert absurda. Primum ratione materiæ, &
 præter pecuniæ primæum vsum, qui est
 vt rerum sit pretium, cambitur vna pro alia.
 Secundò ratione finis: quia scilicet ciuis mo-
 di commutatio non ad prouidentiam pro-
 ximè

Probatio cō-
 clusio.

Aristot.

ximè necessariorum vitæ: sed propter lucrū
 fit, quod infinitam vigint appetendi sitim.
 Atque adeo sic nude cōsiderata, male sonat.
 Accedunt & eidem arti eadem etiam in cō-
 modorum periculorumq; genera, ac subin-
 de fraudes atque alia mala quæ superiori li-
 bro. quæstio. 2. negotiationi ostendimus an-
 necesse: imò verò hæc pluribus delinquendi oc-
 casionibus exposita. Nam reliquæ negotia-
 tionum species quæ in emptione & vendi-
 tione versantur, plus habent naturalis com-
 mercij: cum res illic cambiantur ad vitam
 necessariz, plusque exigunt industria, dili-
 gentiæ, ac laborum pluribusque periculis ca-
 pitale summittitur: quibus quidem rationi-
 bus honestantur. In hac verò arte nullum il-
 lorum inest. Præterea maius habet ille tamē
 tum ad expiscandum aliena bona: porro cū
 prodigi homines qui suis volunt voluptati
 bus inserruire: paratam à campforibus habet
 viam breui suas substantias decoquendi.
 At quoniam huius artis vitia in libri decur-
 su tractanda sunt, de his modò satis.
 ¶ At verò secunda conclusionis pars nihilo
 minus sic probatur. Hac eadem ipsa ars ali-
 qua reipublice afferre potest emolumenta:
 ergo si illius vitijs expurgetur, in finemque re-
 feratur honestum, licita erit, atque adeo vti-
 lis. Antecedēs inde patet, quod necessarium
 quādoq; est ciuibus pretiosiorē monetā
 cum vilioribus cōmutare: vt in subsequenti-
 bus compertum fiet. Quod autem ab illis
 maculis quibus sordet elui possit, licet: nā
 potest campfor non absque modo, at hone-
 stum optare lucrum. ¶ Sed neq; numisma-
 tum cōmutatio quæ earum institutioni ad-
 uersari videtur, est omnino eius naturæ con-
 traria. Nam sicuti in alijs rebus Aristot. cod.
 6. c. 1. Politico. duplicem dignouit vsum: sic
 & in pecunia licet. Est enim calcei, vestisq; ac
 reliquorum vtilitium, duplex vsum: vnus
 primæus, cuius gratia inuentus est. Quem
 admodum calcei vsum est calceatio, & indu-
 menti, in duto, atque equi equitatio, &c. Al-
 ter vero emptio & venditio. Horum autem
 licet prior sit proprius, posterior tamen nō
 est repugnans. Ordinatur enim venditio cal-
 cei ad priorem vsum. Pari ergo modo est
 nūmorum proprius vsum & finis sit rerum
 æstimatio, ac pro illis commutatio, nihilo-
 minus eorum iuicem cambium nō est om-
 nino absurdum, si eatenus permittatur qua-
 tenus est reipublice necessarium. In summa
 si quod in huiusmodi cambio subesset peti-

culum mutui, id maximè ex parte campfo-
 ris: nam ab altero qui pecuniam in alterum
 locum traicere optat, id non timetur: plu-
 rimum tamen, imò semper campfor prius re-
 cipit pecuniam quàm reddat: vbi omnis ab-
 stergitur effigies mutui. ¶ Et per hæc respō-
 sio clarescit argumenti in capite quæstionis
 obiecti.

ARTICVLVS. II.

Verūm plures sint Cambiorum species.

DE Cambio in cōmuni, qui titu-
 lus est præsentis quæstionis, se-
 cundo explorare restat cābio-
 rum species. Arguitur enim nō
 esse plures. Nam cambium nihil aliud sonat
 quàm rerum permutatio: propterea autem
 quod materia, hoc est, res quæ commutatur
 diuersæ sint species, actiones ipsæ non va-
 riant species. Eadem enim artis species est,
 vestem vel ex serico vel ex panno facere.
 ¶ Secundò. Neque propterea rursus varian-
 tur quod cambium fiat ratione loci vel ratio-
 ne temporis, vel ratione monetæ: quando-
 quidem in his omnibus eadem cābitur ino-
 meta. ¶ In contrarium autem est receptissi-
 mus, non modò vulgariū, verūm & scho-
 larium vsum, discernentium diuersas cam-
 biorum species.

1. Argumē.

2. Argumē.

AD quæstionem quinq; conclusionibus
 respondetur. Prima. Si res ipsæ quatenus
 res sunt existantur, cambium non est ge-
 nus plurium specierum. Conclusionem hæc
 profecto argumentum modò factum satis
 ostendebat. Eadem enim est actio cambire
 vinum pro oleo: & aurum pro domo: & ar-
 gentum pro auro, aut pro alio metallo: siue
 signata sint numismata, siue rudis metalli
 massa. Actiones enim non ex materia, sed
 ex obiecto speciem mutāt. Eadem enim est
 statuaria ars siue in ligno sculptio fiat, siue
 in lapide. Atque in moribus eadem est spe-
 cies furti auri & vestium. Quare, vt diximus,
 furtum species specialissima est: differens à
 rapina sola ratione inuoluntarij, quæ est in
 obiecto: quia vnum sit per fraudē, & aliud
 per vim. Imò verò neq; quantū ad rationē
 iustitiæ aut iniustitiæ, mutatur species. Nam
 vt in tribus cābiorum generibus superioris
 articuli exemplū ponamus, eadem est ratio
 iustitiæ & iniustitiæ, cambire vinum pro oleo,
 & pecuniam pro frumento, atq; aurū
 nūmum pro argenteo. Nam æqualitas in

Prima con-
 clusio.

hæc

his omnibus seruata eandem habet rationē cōmutatiuā iustitiā: inæqualitas uero, eandem rationem iniustitiā. Quapropter physice loquendo non sunt diuersa cambiorum genera, neq; diuersæ species: sed dicuntur latine diuersa genera propter diuersas materias: & præterea propter diuersam accommodationem ad ciuilem usum.

2. Cōclusio.

Si moneta, non ut naturalis res, sed quatenus numisma est, atq; adeo legale rerum pretium existimetur, cōmutatio rerum pro pecunia, cōtractus est specie ciuilitate differens a cambio primi aut tertij generis.

Rō cōclus.

Cuius utiq; rationē superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est contractus emptionis & uenditionis: ut habetur. l. 2. de contrahen. emptio, eò quòd illic distinguitur pretium à re: cum in cābjs cæterorum generum inuicem res una sit alterius pretij.

3. Cōclusio.

Tertia conclusio. Cambium tertij generis quæ actio est numulariæ artis, species est etiā ciuilitate, atque in genere morum distincta à cambio primi generis: nam illic non est nisi simplex rerum cōmutatio æqualis valoris ad uitæ prouidentiam & sufficientiam naturali instituta: hic autē nō res naturales, sed legales nūmi, id quæ non ad uitam neq; uelutim, sed ad lucrum. Quare nescio in propria specie sit negotiationis: quoniam negotiatio est rem emere ut reuēdas: quod non sonat in malum: hic autem, ut diximus, non est propria emptio ubi pretium à re distinguitur: dicitur nihilominus negotiatio, quia est nummorum permutatio gratia mēri lucri.

Differentia cābji à cæteris contractibus.

Ex his fit cambium, de quo præfens inquit tractatus, à reliquis cōtractibus ratione distare. Iam enim monstratum est non esse emptionem. Neque uero est locatio aut cōmodatio, cum hic dominium transferatur, quod non fit in illis. Sed neque est mutatio: quia nō transfertur dominium simpliciter, hoc est ut fors simplex restituitur: sed cum lucro, & scenore, aut pretio.

4. Cōclusio.

Quarta cōclusio. Cambiorum de quibus loquimur complures nominantur species: quæ quidem siue re uera sint species, ut philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur: siue uulgari negotiatorū forensiumq; usu: perparui ad præfens negotium referunt. Igitur quoniam in genere iuris prima consideratio in id fertur, quod est æquum aut iniustum, prima in præfentiarum cābji diuisio est in reale & sicu.

Prima diuisio cambij.

Vix enim reperias horum nominū rationes

apud autores explicatas. Et tamen reale, quæ à re dicitur, idem est quod cambium in re: hoc est legitima cōmutatio di ratione factum: seu ratione diuersarū monetarū, seu ratione loci, seu aliud sit quodcumq; legitimum: ueluti in processu patebit.

Sicu autem idem est quod cambium quod in re non est cambium, sed sicu & uiræ palliatū: quod ideo est regione reali apponitur. Et dicitur sicu, id est sterile, & humore carens ad fructificandum. Non quòd cāpfori non inde lucri fiat accessio: sed quòd, ut superiori libro dixim⁹ cōtra rerum naturā pecunia pariat. Dicitur etiam sicu: quia merū est ac nudū scēnrebreq; mutuū: quod nihil habet legitimi cōtractus. Quapropter hæc duo cābji genera hæc in eadem uersantur naturali materia, puta in pecunia: tamen in genere morū contraria prorsus diametraliq; linea specie differunt: sicuti iustum & iniustum. Sub utroque ergo istorum membrorum multæ subsecantur species: siue modos dixeris cambiorum.

Sit ergo quinta cōclusio. Omnes cābji formæ & modi, ut tam illicita quam licita comprehendamus, ad tria capita commode reducuntur: quorum aliqua manifestam habent iniustitiam, alia uero manifestam iustitiam. Sed alia sunt quæ in dubium reuocari possunt. Cambiū enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit, uel dicitur aut ipsorum nummorum, aut locorum aut temporum. Non enim alia uarietas inuenitur quam in substantia, uel in loco, uel in tempore. At uero quoniam monetæ diuersitas bifariam causa esse potest cambij: scilicet aut quia ad usum humanum pretiosiores cum uilioribus cambiuntur, uel quia re uera una uenditur pro alia ratione auctioris æstimationis ob loci aut temporis diuersitatem, ad quatuor capita reducimus cambiorum genera. Iam enim deinceps nihil philosophice disputabimus, siue genera sint, siue species, siue modi: sed more latino promiscue his nominibus utemur.

Primum ergo cambium genus est quod minutum uocant: hoc est dum aurea moneta pro argentea uel area cōmutatur: uel è diuerso. Inde enim nomen sumpsit, quòd minores nūmi pro pretiosioribus, aut è diuerso, cōmutantur. Secundum genus est ratione loci: ut dum qui alibi pecunia indiget quam hic habet, hic numerat ut sibi alibi consignetur. Et hoc solet appellari cambium per literas, ad differentiam superioris quod potest dici literarum manualium.

Cambium reale.

Cambium sicu.

5. Cōclusio.

Cambium minutum.

Cambium per literas.

manuale. Illud nanque præfenti utriusque pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui pecuniam recipit literas tradit, quarum fide alibi solutio fiat. Atq; hæc duo genera si nihil doli admisceatur, realia sunt, ac subinde plane iusta. Tertium genus est ratione temporis: ut si quis pecuniā nūc recipiat quam certa die ratione expectati tēporis cum scenore restituat. Et hoc est cambium manifeste sicu, ac proinde iniquum: de quo lib. præcedenti abundè dictū est. Istæ ergo duæ radices disputationem cambiorum inuentibus ob oculos primū omnium præfigendæ sunt, ad discernendum inter iustitiam, & iniustitiam cambiorum. Vbi enim ratione præfise loci cambium fit, hoc est ea duntaxat ratione, ut pecunia transmittatur, cambium reale est, & legitimum. Vbi autem aliqua se ingererit ratio expectati tēporis, sicu est, & uisurarium. Solet etiam distingui cambium purum ab impuro, purumq; non nulli appellant cambium minutum, cui nullum aliud admisceatur. Cambium uero impurum ubi aliud commisceatur, uel ratione loci, uel ratione temporis: ac subinde fatentur cābium esse posse impurum, sed nihilò minus legitimum. At uero quoniam impurum in malum sonat, significantius docetur purum omne cambium reale siue minutum, siue ratione loci impurum autem cui aliquid iniustitiæ permisceatur, uel ratione temporis, uel quauis alia iniqua. Quartum uero cambij genus est ratione monetæ: non inquam quod minutatim cambiantur, sed quia re uera pecunia unius loci pro pecunia alterius cambiatur diuersis utriusq; loci æstimationis pretijs. Et in his genus cambij potissimum uersatur cambiorum disputatio: quippe quæ, cum in usu potissimum mercatoribus sint & campforibus, quàm plurimos parturiunt scopulos, humanas conscientias cruentantes: atq; adeo tum cōfessarios perplexos tenent, tum etiam Doctores & obsecuros reddunt & uarios, ut uidere est apud Caietanū. In singulari cambiorum opusculo, & apud Syluest. uerbo, uisura. 4. & apud alios multos. Utinā non idē nobis inuratur character! Denim Thode hac re nihil ex professo scripsit. Nam tractatus ille uisuræ, ut supra diximus opusculo 73. nullum præ se fert specimen sancti Thomæ, ac multo minus cap. 13. ubi de cambijs breuis fit sermo. Ad argumētum ergo principale in fronte quæstionis positum, prima conclusio respondit.

Palstrū doctorem ad hanc uiam aut uisuram Cambium purum. Cambium impurum.

Caietanus Syluest.

QUÆSTIO NONA, De cambio minuto.

ARTIC. VNICVS.

Utrum minutū cambium sit licitum.

Vanuis minutū cambiū obiter assertū sit licitum restat nihilo min⁹, ut à clarioribus, & certioribus au spicemur, id suis rationib⁹ patefacere. Arguitur em

Argum. 1.

non esse licitum. Numismata ad hoc publico signo cuduntur, ut sint iustū legitimumq; rerum pretium: illud autem pretium quod legitimum, hoc est, lege positum est, ut superiori libro monstrauius, in inuisibili consistit. Si ergo, exempli gratia, ducatus uendicim regalibus lege æstimatur, nō potest cū maioris argento commutari.

Argum. 2.

Secundò si id liceret, sequeretur cuiq; priuata personæ licitum esse, atq; adeo in emptionibus, & uenditionibus cuiuscumque ementi liceret eò quòd pretium in aurea moneta soluit, uilius emere. Et vice uersa, si uenditor dum recepto auro refundit quod superest pretij, minutior, atq; ad usum magis accommodata moneta, posset perinde atq; cāpfor aliquid pretij recipere: consequens autem concessum uiam panderet ad euertendam pecuniarum æstimationem. In contrarium autem est receptus usus, qui neutro foro, aut exteriori scilicet, aut interiori condemnatur.

Fundamentū

Ad intelligentiam non modò quæstionis præfentis, uerum & omnium subsequenium animaduertendum est, pecuniam cum in metallo cudatur duplici ratione in pretio haberi: scilicet, & tanquam res & tanquam signatum numisma. Propterea enim quòd sigillum publicum impressum habet uallor metalli non mutatur. Sed & illud uelut signum alijs mensuris, ac ponderibus publica autoritate insculptum, quòd sit testimoniū ualoris monetæ. Quo fit, ut si aliqua prouincia plus auro abundat quàm argento, aurum illic minore argento æstimatur, quàm in alia quæ ditior esset argenti quàm auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta enim posset esse raritas auri & argenti, tantaque copia aliorum metallorum: ut illarum æstimatione multo plus penderetur aurum & argentum, quàm in alia regione quæ copia auri afflueret, aut argenti. Atqui eadem hæc ratio in cudendo nummo habetur: æstima-

tur enim apud nos ducatus vndecim regali-
bus argenteis: propterea quod secundum
copiam quae apud nos est vtriusque metal-
li, illa est legitima aestimatio. Et in Italia est
matur duodecim Carlinis, atque alibi maio-
ris, aut minoris. Quo fit ut licet moneta ad
esset signata, idem pondus haberetur pro
pretio rerum. Imò ut Aristot. loco citato ait,
priusquam signaretur, pondere aestimaba-
tur: sed res publica illo signo testatur metal-
li valorem. ¶ Duo ergo modis licet cam-
bire vnam monetam pro alia. Vno scilicet
si consideretur sub ratione metalli: atque al-
tero sub ratione monetæ. Quapropter tri-
bus conclusionibus ad quaestionem respon-
detur. Prima est. Cambire diuersas mone-
tas secundum metalli naturam, etiam si pa-
rum aliquid supra valorem signati numis-
matis recipiatur: nullam habet speciem ma-
li. Vt si qui auro indiget, vel ad deaurandū,
vel ad medicamen aliquod conficiendum,
vel ad ornamentū, vel ad alios vsus ad quos
natiuum habet iuamentum, potest quis ei
ducatum optimi auri ultra valorem quo ceu
numisma aestimatur vendere: dummodo
augmentum illud non sit, nisi exiguum. Cō-
clusio est Syluestri, verbo, v. fura. 4. §. 3. & Ca-
icta. in suo opusculo, & apparet manifesta:
quia sicut tunc possit ille rude aurum egen-
ti vendere, sic & illud quod est signatum.

Aristot.

Duplex cō-
sideratio nu-
mismatis.

Conclus. 1.

Syluester.
Cau. cit.

Argument.
Metinēsis.

Solutio.

Conclus. 2.

¶ Haud tamen desunt qui non ita gratis cō-
clusionem fateantur: quorum est Ioannes
Metinēsis. Metinēsis qui in suo cambiorum tractatu
eam non recipit. Cuius argumentum est,
quod Rex dum monetam cudit aestimat au-
ri valorem quo ad omnem eius vsus: veluti
dum sua Pragmatica pretium taxat frumen-
to, ergo sicut post talem legem non licet neq;
obolo pluris frumentum vendere ita neque
signatum aurum. Respondetur tamen non
taxari monetā, nisi sub ratione pretij: quan-
vis etiam habeatur ratio valoris metalli:
& ideo nihil obstat quo minus aliquatulo pro
pretio cābium fiat auri cū argento, propter me-
talli cōmoditates. Imò esse potest, tam pul-
chra moneta: ut ceu gēma aestimetur. Quare
non est simile de frumēto quod non habet
aliam naturam, aut vsū quā frumenti.

¶ Secunda cōclusio. Licetum perinde est nu-
mismata qua ratione numismata sunt cam-
bire, non nullo ab alterutra parte concessio
alteri pretio. Hoc patet in cambio minuto,
quod supra manente nuncupabamus, ni-
mirum dum numularius, aut aurum dat

pro minuto argento, aut vice versa. Hoc in-
de probatur, quod hoc genus cambij legi nul-
latenus aduersatur de numismatum aestima-
tione: aestimatio enim illa non est nisi quate-
nus sunt rerum pretia: minutum autem cā-
bium ob id permittitur quod illic nulla est
emptio, aut venditio, sed commutatio ad va-
sum humanū vtilis. Est enim forte pauper
qui minutim pecunias expedit, pro quibus
ideo aurum exhibet, ut sibi ad sumptus fa-
miliars vsui sint: & forte est diues qui argē-
to ad fabrefacienda vasa opus habet. Et vice
versa, est alius cui transportare expedit grā-
dem pecuniā: vel cuius fert animus thesau-
rū recodere: qui ideo ne tanto sit sibi oneri
magnum pondus, vel argentū, vel auri, cum
exiguo auri cōmutat: cum ergo ad istos vsus
seruitiū sit & obsequium reipublicæ, varias
habere paratas monetas quæ sine sumptu,
& labore congeri nequeunt, feruarique &
exhiberi, potest persona publica qui huic
muneri suas impendit operas, iustum perci-
pere pretium. Quin verò non solū ob istos
vsus, sed habes forsā monetas vetustate exe-
fas quæ vix signum representant, neque faci-
le à mercatoribus recipiuntur: quare ut illas
cum alijs integris commutes, æquum est, ut
auctarium pretiū soluas. Debet autem pre-
tium tum tenue esse, tum etiam vsu receptū,
ut via fraudibus occludatur. ¶ Caietan. au-
tem in illo suo tractatu hanc facultatem sol-
lis campforibus concedit, propterea quod
publici sunt reipublicæ ministri: quare ait,
inter priuatas personas non esse licitum. Nō
autem video cur non etiam priuatim liceat.
Nam si genere suo cambitio illa aestimabi-
lis est pecunia, cur non licebit cuiunque?
Quod si non esset pretio aestimabilis, profē-
tō nec liceret campforibus: nam ut infra a-
pertiū monstrandum est, antequam sum-
ptus & labores sunt digni pretio, pensan-
da res est ex obiecto, licetāne sit an nō. Hoc
tamen est verum, quod si ego debeo duode-
cim regalia non possum propterea quod au-
rum soluam vno ducato satisfacere: & idem
est in pretijs. Tametsi qui liberè sine vi &
fraude rem suam vendit, nihil obstat quo
minus sua sponte minoris vendat aureo pre-
tio quā argenteo, vel aëneo. Et tunc alter
iuste potest oblatō puro, & optimo auro
minoris emere. Hactenus de hoc genere cā-
bio secundum legem naturæ.

¶ Tertia conclusio. Potest res publica &
princeps eiusmodi minuta cābia inter per-
sonas

Probatio
cōclusio.

Art. 1. 1. 2.

Art. 2. 1. 2.

Caietan.

Argum. 1.

Argum. 2.

Duplex sen-
sus quaestio.

Conclusio.

sonas priuatas inreperire. Quod consultissi-
mè lege cautū iam dudum est in Hispania:
tum ad obulandum iustitiae, quæ ex pre-
tij cremētō statim obrepit: tum praesertim
ad inhibendum ne aurea moneta in externa
regna transportetur: quod re vera absq; gra-
ui reipublicæ detrimento non fit. Quapro-
pter eiusmodi lex si recipiatur, obligat in cō-
sciētia sub reatu peccati mortalis: & qui mo-
netam auream cambiret pro alia super lega-
lem aestimationem signati auri, fieret restitu-
tioni obuoxius. ¶ Ad primum igitur argu-
mentum iam responsum est, quod quanuis
in cambio minuto nummi tanquam mone-
ta cambiantur, non tamen ut rerum pretio,
sed ad alios vsus qui ad emptiones ipsas, &
ad venditiones ordinantur. ¶ Ad secundum
pariter responsum est, hoc genus cambij pri-
uatis etiam personis esse licitum, dum mo-
do in emptionibus, & venditionibus fraudi-
bus non aperitur aditus. Nec verò sit ciuili-
li lege interdictum.

QVÆSTIO DECIMA,
De cambio ratione loci
& ratioe tēporis.

ARTICVLVS. I.

Vtrum cambium ratione loci sit licitum.

Sfertum quidē iam est cā-
bii ratione loci nihil præ-
se ferre iniustitiæ: sed tamē
ut id presūsum examinetur,
arguit de more à parte ne-
gatiua. In omni cōmuta-
tione requiritur æqualitas iustitiæ: monetæ
autem suum habent, aut natiuum, aut signa-
tum valorem: ergo vbicunq; existat debent
ad æqualitatem commutari: atq; adeo ratio
ne loci nō potest pretium recipi. ¶ Secundò
arguitur. In eiusmodi cambijs ratio latet mu-
tui: recipit nanq; vnus dominium pecuniæ
in vno loco, ut eandem restituat in alio: sicu-
ti recipitur in vno tempore, ut restituatur in
altero: ratione autem temporis nihil licet re-
cipere, ergo neq; ratione loci. ¶ In contra-
rium autem est quod hoc cambium seruit
traducendis pecunijs ab vno in alterum lo-
cum, quod reipublicæ vsui est.

¶ Titulus quaestiois huius duos sensus au-
ribus exhibet. Vnus est, vtrum cum eadē
moneta in diuersis locis in æquali valo-

re aestimatur, liceat illam hic numerare, ut ea-
dem vbi plus valet restituatur: qui quidem
sensus subsequenti disputationi reseruat:
nam in hoc intelligēdo tota cābiorum ma-
china posita est. Alter autē sensus est simpli-
cior, vtrum ratione transportationis trans-
missionisve monetæ ab vno in alterū locū
æquum sit pretium recipere: quod supra di-
ximus appellari cambiū per literas, ad quē
vnica affirmatione respondemus.

¶ Licetum inquam est ratione huiusmodi cōclusio re
transmissionis pretium recipere. Conclusio
est plana: quoniam sicuti merces aliq; rerū
genera expedit sæpe ad diuersa loca transue-
here, sic etiam expedit pecuniam traducere:
tum ad alia transigenda negotia, tum præ-
cipuè ad cōmendandas merces quæ ab vna in
alterā prouinciam necessarium est asporta-
ri. Cum ergo munus hoc necessariū sit pecu-
niæq; æstimabile, cuiq; licet mercedē idem
percipere. Secundò arguitur. Si quippiā ini-
quitatis res hæc haberet, maxime quia effi-
giam habet mutui, at re vera nō est mutui:
quia qui hic pecuniam committit, ut alibi reci-
piat, non simpliciter transfert dominium, ut
alio tēpore restituatur: sed ut alio loco. Itaq;
temporis expectatio accidētaria est huic cō-
tractui: nempe quia non possunt innotescere
re literæ in alio loco, ut pecuniæ exhibean-
tur, nisi in tempore. Tempus inquam quod
genus hoc cambij non vitiat, atque adeo ac-
cidentarium existimatur, est illud quod ne-
cessarium est ad transmittēda chirographa.
Nam si longius interueniat, illud iam in pu-
rum redit cambium: hoc est cum temporis
expectatione cōmissum, ac subinde vsuram
redolens. Quapropter ad explanandam hu-
iusmodi cambij legitimam rationem statul-
a solet tempus solutionis, protinus visis per-
lectisq; literis. Id quod in subsequētibus fu-
sius elucebit. Et probatur terriò eadem con-
clusio. Possit agaso & nauta, ut transpor-
taret pecuniam perinde pretiū recipere:
atque ob aliarum rerum vecturam, qui au-
tem hic dat, ut alibi recipiat, idē efficit: trās-
fert enim pecuniam aliunde huc. Sicuti qui
hic recipit, ut alibi reddat, trāsferat eam hinc
illuc: ergo id potest pretio aestimari. Acce-
dit quod pecuniarum traductio maxime
ab vno regno in alterum multis subiicitur
periculis, tam bellorum quā latronum at-
que etiam submersiois si mari & ventis cō-
mittatur. Imò ob id quoque quod æpif-
simè inhibatum est numeratam pecuniam
à regno

Cōclusio
Probatio cō-
clusionis.

Ratio. 2.

Ratio. 3.

à regno extrahi: quibus utique de causis expeditissimum est, vt camplores existant qui in diuersis prouincijs pecuniam habeant aut fide polleant, & quod aiunt, credito: vt scilicet absq; auri & aris transportatione pecuniam per literas transmittant. Quod si id necessarium est, iuste subinde huic negotio stipendium constituitur: siue campfor hic tibi pecuniam numeret q̄ tu illi redditurus es Romæ vel Brugis: siue tu illi id numeres vt tibi, aut Brugis reddat, aut Romæ. Nam priori modo transfert tibi pecuniam tuam alium de huc: posteriori verò hinc aliò. Vnde fit notum id quod suprà diximus, non esse de intrinseca natura cambij in diuersis fieri momentis. Nam hoc in eisdem fieri potest. ¶ At licet conclusio certissime veritatis appareat dubitas fortè, vtrum si ei qui Metinæ, quod exempli gratia dicamus, pecuniam alteri numerat, vt Romæ aut Brugis recipiat, expedit illuc suas asportare pecunias. Itaq; pretium ipsi transmissori penderet, liceat pro eodem cambio pretiũ recipere. Apparet enim ne utiquam licere, quia non modò nullum suscipit laborem neque periculum: verum & rei suæ sibiq; consultit. Respondetur nihilominus id esse licitum: quia numerando alteri pecunias Metinæ, numerandas sibi Brugis, transfert illi suas à Brugis Metinam. Itaque licet & Petro expeditet suam pecuniã à Metina transmittere Brugas, Paulo verò suas inde afferre Metinam, vterque illorum nempe qui ab altero prouenitur, potest ab ipso proueniente pretium recipere. Probat

Dubitatio.

Responsio.

Probatio.

Primum corollarium.

Secundum.

tur responsio hec. Nam in his omnibus que de cambijs dicenda sunt, oculus semper habendus est ad obiectum ipsum contractus, nempe si res est, primum que malitiam non inuoluat, mox que sit pretio æstimabilis: tunc enim vniuersum potest pro pretio fieri. ¶ Ex quo fit labores & reliqua omnia esse accidentia, quæ rei naturam quantum ad vsuræ labem non variant. Accidentarium inquam est quod cum labore, aut sine labore, aut cum meo commodo, aut incommo- do vicibus meis fungar: siue pecuniam alicui numeratam habeam, siue tantum fidem apud aliquem qui pro me respondeat: dum tamen id pro te faciam quod est æstimabile pecunia. Nam in his industria plurimum valet. Sequitur deinde non solum illis si qui essent per rempublicam ad hoc munus conscripti, verum & quibuscunq; priuatis cambium hoc iure naturæ permitti nisi forte ci-

uili lege esset interdictum. Hoc inde patet quod res ipsa genere suo est licita & pretio æstimabilis. Quin verò nulli sunt per rempublicam ad hoc deputati, sed quibuscunq; mercatoribus in vsu est hoc modo cambire. ¶ Hoc autem ad rem maxime in presentiarum pertinens, admonito opus est, quod vbi pecuniæ transmissio re vera nõ fit, sed fingitur, vasa est. Est verbi gratia, illustrium quispdam nummis in Hispania egens: conuenit mercatorem qui sibi mutuo auro succurrat, renuit ille: offert tamen hic vt sibi in Flãdria pendat. Arbitrantur ergo mercatores & camplores quibus non est tanta suæ salutis cura. Nam qui timorata sunt conscientie non se huiusmodi imposturis contaminant. Arbitrantur inquam huiusmodi contractus nõ esse illicitos. Aiunt enim. Ego qui hic pecuniam confero receptoris in Flãdria, illã cogito inde huc isti tradere: cuius idcirco pretium recipio. Cum tamen re vera nobilis ille neq; vllam habeat in Flãdria pecuniam, neq; huc eam somniet afferre, sed suæ hic providere necessitati. Aiunt tamen camplores nihil sua referre, neq; illis studium incumbere an alij pecuniam habeant necne. Attamen nullo profus furo incurrere possunt cambia ista, quoniam manifestè vsuraria. Quoniam fundamentum iustitiæ huius contractus de quo in presentia tractamus, non est aliud, quam quod re vera fiat pecuniæ transmissio: aliàs apertũ est mutuum, atq; adeò quicquid vltra sortè percipitur, extorquetur ratione temporis. Alius autem clypeus quo se protegant, eò est iniquior, quo putant illo figmento omniscientem Deum fallere. Petunt enim ab illis qui pecuniam recipiunt literas in Flãdriam, qui quidem eas exhibent diriguntque ad eos ipsos ministros eorundem campforum, ac si illi pecuniam ipsorum nobilium haberent: qui quidem ministri tamquam eorum factores postea remittunt Metinã sub nouo fenore. Cum tamen re vera eiusmodi contractus missiones ac remissiones non nisi expectando tempore inseruiant: ac perinde exaugendo fenore ad exaugendam debitorum substantiam. Et re vera si hæc nõ esset vsura, liceret etiã quibuscunq; priuatis qui nullam exercent negotiationem, neq; alibi pecuniam habent, eodem quoq; modo contrahere. Nolo tibi mutuari, sed tamen numerabo tibi hic vt tu mihi renumeres in Flãdria tali pretio. Satis ergo homines ducant hominũ illudores esse

ne sunt

nẽ sint etiam Dei. Adde quod pecuniæ transmissio esse debet non ad quencung; proximum locum: vt si à Metina ad alteram Metinam, vel Toletum fingatur transmitti. Nã traductio quæ fit intra regnum non est pretio digna, sed expectati tẽporis palliatio. De quo inferius latius. ¶ Ad primum igitur argumentum respondet, quod in hoc genus cambio nullatenus iustitiæ æquitas violatur: redditur nanque pecunia eadem, vel æqualis recepta: sed pretium insuper traductiois. ¶ Ad secundum verò iam responsum est, nõ esse profus mutuum: imò maiorem habet depositionis formam. Collocat enim iste pecuniam suam hic apud istum, vt eam vsque ad alium locum deferat.

Documẽt

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

ARTICVLVS. II. Vtrum ratione tẽporis licitum sit eam bij pretium.

Negatiua responsio huius questionis satis est superiori libro demõstrata. Attamen nõ modò quia in presentia dicendorum fundamentum est, verum quia multi aliter sentire videntur, operæpretium fuit hic rursus in disputatione repetere. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Dictum est superiori libro licere pro mutuari obligatione mercedem recipere: nam alia obligatio est æstimabilis pecunia: cambium autem ratione temporis nihil aliud est quàm quoddam genus mutui quod apparet emolumentum afferre mercatoribus ipsis: atque adeò recipere pro illo publico munere, licitum est pretium.

Argum. 1.

Argum. 2.

Cedulo re

ponssu.

Quapropter demirandũ est doctores aliàs non infimi nominis huiusmodi cambia nõ reprobare, propter ratios quas inter arguẽdũ huc attulimus: videlicet propter labores, & sumptus: & lucrum cessans. Enimverò vt labores & sumptus in aliquam functionẽ impensi mercede digni existimentur, perspicuum prius est an functio ipsa, & negotium genere suo, & obiecto iustitiæ munus sit: nã aliàs neq; labores neq; sumptus vlla digni sunt retributione: nisi supplicio. Alio qui vniuersos vsurarios haberemus excusatos. Ecquis enim illorum est qui in sua exercenda arte labores nõ collocet & sumptus? Quin verò latrones ipsi publici nonne improbas latrocinij exercẽdis operas nauant? igitur camplores, cum mutuum indispensabili iure naturæ, & diuino reprobetur, si ratione tẽporis ex ista aliquid percipiunt, nullos labores, aut sumptus sibi prætexere possunt, quorũ de causa mercedẽ recipiant. ¶ Sed aiunt artẽ esse reipublicæ necessariã, ob idque esse licitam. Ecce aliam fallaciam: prius enim ex natura rei perpẽdendum est, an negotiatio licita sit, quàm asseratur esse necessaria: nam quod natura sua non licet, ad nullum iustum finem esse potest necessarium: peruersa ergo illatio est dum per hoc q̄ res ab aliquibus iudicetur necessaria, inferatur esse licitam. ¶ Sed obmendiculo quod de lucro cessante adhibet, multò minus eorũ valet vsuras fucare. Nã in primis si quod in superiori libro non absque magna probabilitate disputauimus veritatem habet, qui sua sponte, hoc est absque vi & fraude suam à sua industria alienat pecuniam, non potest ante moram solutionis de lucro cessante pacisci. At vero vt in sententiam contraria opinio subscribamus, tamen in casibus nulla fingi potest causa iuri cessantis. Vniuersis enim in confesso est nemilicere lucrum cessans exigere: nisi qui expositam habet negotiationi pecuniam, à qua negotiatio alterius rogatu illam euellit. Camplores autem nulli alij negotiationi habent pecuniam expositam, sed illi potius cambiendi muneri mancipatam: à nulla ergo licita negotiatione impediuntur. Nam et si dicant se posse alia negotiandi forma lucrum conficere, omnes doctores, iuri cessantis patroni consentient reclamabunt. Aiunt quippe illam potentiam non satis esse ad petendum lucrum cessans, sed requiri quod sit iam pecunia negotiationi destina-

Ad. 2. arg.

ta

Serupulus. ca. Sed ais, non solum capsores qui arti duntaxat nummularia suam dedicarunt pecuniam, verum alij mercatores licitis mercaturis vacantes, cambia faciunt: illi ergo possunt rationem habere lucri cessantis. Respondetur neq; illis prorsus licere. Eiusmodi namq; mercatores suam pecuniam minimè cambiant alibi percipiendâ, nisi illam quæ postquam suas emerunt merces sibi superest. Quin verò sunt qui destinatam habent pecuniam mercaturis, atque aliam ineundis cambijs. Adde quod idem etiam mercator qui alteri Metinæ pecuniam numerat, recipiendam in Flandria, ab altero etiam recipiat ibidem soluendam: prout sibi videtur ex re sua esse. Cum igitur cambia hæc negotiatio per se sint, secundum nullam opinionem vlla potest haberi ratio iustj, cessantis. Atqui hoc est quod lectorem huiussecro attentè hic præforibus perspectum habeat, vt legitime cambiorum disputationem ingrediamur. ¶ Per hæc ergo, argumenta supra facta diluta restant.

QVÆSTIO VNDECIMA, De pretio soluèdi numerata pecunia.

ARTIC. VNICVS.

Vtrum campfiori liceat, ut pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat, mercedem aliquam recipere.

Ost hæc sequitur vt receptissimam consuetudinem examinemus, qua campfiori pmittitur, quod pecuniâ numeret, pretium aliquod recipere. Est enim à parte

Argum. 1. à parte negatiua.

Confirmat.

De Iustitia & Iure,

Postquam fundameta superioribus questionibus præstitimus, quibus machina disputationis hulus subnititur, campum barathrumq; cambiorum ingredientibus per necessarium est radices eorum & venas aperire. Nam præter negotiatores rari sumus, etiam inter scholasticos, qui facta ipsa nteligamus. Quamobrem non possumus circa ius ipsum non hallucinari. Igitur animaduertendum initio est, primam radicem artis nummularia excogitandæ cam fuisse, quod proceres mercatores qui ample ære negotiantur, non possunt pecuniam, aut in bursa ad nundinas deferre, aut in arca habere præsentem. Esset enim onus, & impedimentum maximum cam ad tam diuersa distinetaque loca euehere. Sed omnia chi rographis transgunt. Ob idque introducti sunt campsores qui eiusmodi chirographis responderent: nempe in quorum cambio mercatores pecuniam consignent. Secundò notandum, quod huiusmodi chirographorum solutiones minimè, nisi in nundinis, fieri consueverunt: atque adeò in illis quæ ratione eiusmodi solutionum sunt illustres: in quibus scilicet stata sunt solutionibus tempora, vt infra patebit. Quamobrem mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, præsentè pecunia solvere censetur. Exempli gratia, Dum negotiator merces emit quarum pretium chirographo suo apud capsorem consignat proximis nundinis soluendum, non existimatur credito emere, sed præsentè pecunia. At rursus sciendum quod dum creditores qui super fidem campfioris bona sua vèdiderunt, chirographi ei representant, bifariam illud recipiunt debitum. Vno modo absente pecunia. Recognoscit inquam campfor chirographum, manetq; obligatus soluere æs illud, cuiuscunq; idem creditor suo rursus chirographo consignauerit. Atq; isto modo omnia sunt chirographa: & quæ vocant credita. Si autem eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campfiori quinq; in singula milliaria. Hoc ergo quæritur an liceat. Sunt enim qui rationè huius iustitiæ cam esse cogitant quod pecuniâ numerant. Sed re vera argumentum supra obiectum: sententiam hanc vehementer impugnat. Nam cum debitoris inter sit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caieta. opusculo citato indubiè asserit. ¶ Sed & præter hoc argumentum existit etiam

Pria ratio unde arca mulata de cu orium.

ca. fo re sp. iud.

Dial. fo.

Ad. arg.

Cal. fo. etiam

etiam alia manifesta, qd pretium illud nõ recipiant p negotio & labore numerandi: sed propterea qd pecunia soluitur in numerato quæ pluris æstimatur. Primum qd profectò creditor mallet ipse numerare q illa quinq; soluere. Secundo qd qui vice versa campfiori soluit nil recipit vt numeret. Et tertio præcipue qd quado in nundinis inopia laboratur numeratæ pecunie, pretium ipsum numerat di auget, vt soluatur in numerato. Adeò vt aliquado exhibeantur decè & fortè triginta in singula milliaria. Non ergo pretium perditur pro numeratione: sed re vera quia pluris æstimatur pecunia præfens. Neq; satisfacere videtur ratio, qd id recipiatur tanq stipendium custodiæ: eò qd est pecuniarũ custos. Nam si pecunia illa, sua est, ppria, sibi incubit custodire. ¶ His nihilo minus nõ obstantibus, affirmatiua respondetur conclusione. Eiusmodi scilicet pretium iure posse recipi. Nõ quidè, vt reor, ob rationes illas iam modò refutatas: sed ob hoc qd cum campsores sint veluti mercatorum depositarij, ac fideiussores, ob necessitatem iam modò explicatam, huius muneris & obsequij gratia cõstitutum illis censetur hoc genus stipendij, vt quoties pecuniâ numerauerint, illa quinq; in singula milliaria suscipiant. ¶ Ex hoc ergo fit, nihil eos posse vltra recipere quàm quod lege illis permissum est. Nam eatenus censetur publicum stipendium: quatenus lege publica, vel proborum cõsuetudine permittitur. At si propter inopiam numeratæ pecuniae, aut ob aliam causam plus recipiant, profectò vfura est: quippe cum pro solutione illius quod verè debent, pretium extorquent. Nam postq mercatorum fideiussores instituantur, tenentur illa lege soluere, vel à munere illo & officio recedant. ¶ Et per hoc argumentum in contrarium responsum censetur. Pretium enim illud nõ recipiunt quasi numeratores pecuniarũ quã simpliciter debent: sed quasi numeratores illius quã ceu fideiussores debent: atq; adeò tanquam publicũ stipendium illius necessarij muneris. Quo fit vt personis priuatis id non liceat. ¶ Habet autem præterea istorum vfus, vt fertur qd si mercatorum quispiam in cambio numeratam pecuniam deponat, campfor pro maiori illius gratia respondeat. Numerauit campfiori decè nullia: fidè habebo apud ipsum, & creditũ pro duodecim, & forsitan pro quindecim: quia campfiori habere numeratã pecuniam bonum est lucrum. Neq; verò quicq;

vitij in hoc fœdere apparet. Nam fideiubere pro alio, æstimabile est pecunia, atque adeò campfor idem potest facere pro beneficio quod ex tali suscipit deposito.

QVÆSTIO DVODECIMA, De numerorum cambio ratiõè diuersè eorũ æstimatiõis in diuersis locis, aut temporibus.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat pecuniam vnus regionis pro pecunia alterius ubi plus ualet commutare.

Vo vsitata cambiorũ genera nos inuenimus, quæritur an licita sit cãbitio pecuniarũ diuersarum regionum, quæ sub eodè pòdere, & numero diuersi sunt valoris. Et arguitur à parte affirmatiua. Qui tribuit ducatum vnũ pro alio eiusdem auri eiusdèq; pòderis legitimũ facit mutuũ. Nã nihil sibi petit restitui, nisi id qd cõfert, ergo illud est licitũ perinde, ac si frumetũ mutues eadè tibi mèsura reddèdũ, etiã si tẽpore solutionis pluris vaneat. ¶ Secundo, Si ego tibi decè mutuo ducatos quos mihi elapso año restituas, quis tẽpore solutionis pretiũ ducati fuerit lege auctũ, possum ex te eundè ducatorũ numerũ recipere: ergo pari modo si pluris in alio loco æstimet aurũ, possũ pcepere idẽ pondus. ¶ In cõtrariũ est qd iustitia nõ fert vt plus recipias q tradidisti, nisi sit ptiũ p re aliqua licita: si ergo ducatu hĩc cõtuleris valentẽ vndecim regalia argẽtea, debitor nõ tenetur restituere valentem duodecim.

Argum. 1. affirmatiua partis.

Argum. 2.

Ingressu statim materiæ cambiorũ quæ sup cõmutatione monetarũ fundatur ratiõè diuersi valoris, in quibus tota versat cãbiorũ ambiguitas, adnotadũ in primis est nõ esse cõmiscendas diuersas cãbiendi rationes. Modò enim nõ disputamus, vtrũ p trãlatiõè pecuniarũ ad aliũ locũ fas sit pretiũ exigere, id em iam cõstitutum est. Sed tantum quærimus vtrũ illa ratione seclusa liceat cãbire monetã hĩc minus valentem cũ eadẽ pluris alibi æstimatam. Secundò notadũ est quatuor modis contingere posse vnam monetã plus in vno loco, aut in vno tẽpore (vt de ambobus vnã dicamus) q in alio valere

Sensus quæstionis.

lere. Primò ratione gradus auri, vel argenti: nempe quòd in Anglia, verbi gratia, purius est altiorisque gradus, aut in Lusitania quàm in Gallijs. Sicuti re vera Anglicum argentum pretiosissimum est. Secundo modo, quia rarius est aurum in vna regione, quàm in alia: aut vice versa argentum, vel aliud metallum quo nummi cudentur, abundantius. Tertio modo, quia princeps dum reipublicæ expedit: pretium auget eiusdem monetæ: quare vno tempore plus æstimatur quàm in alio. Et quarto modo, quia pecunie in toto genere maior est copia in vno loco quàm in alio, atque adeò illic minoris penditur: vbi autem maior est inopia, maioris æstimatur. De tribus prioribus modis præfenti articulo dicere adornamus: dicturi de quarto in subsequenti, vbi cambiorum natura potissimum est explicanda. Ad quæstionem ergo præsentem tribus conclusionibus respondetur. Prima, cambiare monetam minoris valoris, hoc est inferioris gradus auri vel argenti, pro alia superioris, nisi compensatione intercedente, est manifesta iniustitia. Hoc patet primum si in eadem fiat ciuitate: vt si coronas, quod deterior est aurum, pro auro ducatorum, aut Castellanorum eiusdem ponderis quàm longè purius est commutares. Nam perinde est ac si triticum, aut vinum, aut æs, aut cuprum pro alio cãbires quod esset ex natura sua melius. Idem ergo est si Parisijs mille scuta Gallica aliquis numeraret, vt sibi in Hispania tot puri ducati rependerentur. Res est plana si ex æcessu est alicuius momenti. Nam cambiare ducatum Hispanum pro Hungaro, quòd licet sit pretiosior eodem apud nos argento æstimatur, nihil habet iniustitiæ. ¶ Secunda conclusio. Cambiare monetam minoris valoris, vt idem prorsus pondus recipias, etiã cù eius valor lege auctus fuerit, iniustitiam præfert vsurariam. Hanc cõclusionem præcedenti libro quæstione prima constituimus, sed vt cunctas rationes diuersitatum monetarum simul componeremus, repetendam duximus. Et intelligitur conclusio contra opinionem Syluestri in verbo, vsura. §. 14. si ue auctio illa præuisa fuerit, siue inopinata. Etenim dum decem tibi ducatos mutuo quorũ singuli vndecim regalibus argenteis æstimantur: si postea lege publica constituantur valere duodecim, non plura mihi debes argentea regalia quàm ceterum ac decem. Atque adeò idem est si in alia prouincia, vbi mihi soluturus es, cumulator est æstimatio mo-

Conclus. 1.

Conclus. 2.

Syluest.

netæ. Neque est simile: vt tibi dicebamus, de moneta, ac de alijs rebus. Nam dum frumenti valor augetur, eadem prorsus res manet, quæ secundum naturam suam non habet, nisi vnicui vsu: & ideo quot modios tibi mutuaui, totidẽ mihi debes, etiã si plus valeant: monetæ vero valor cum augetur, licet nõ mutet naturam metalli, mutat tamẽ naturam monetæ quatenus rerum mensura est. Ac si faneca nostra quæ duodecim modiolis expletur, augetur vt tredecim caperet: tunc enim si mutuaui tibi illam duodecim tantum capiebat, non debes mihi nisi aliam eiusdem quantitatis. Illic satis, vt arbitror, conclusionem cõfirmauimus. ¶ Tertia conclusio. Cambiare monetam in vna prouincia, vt eadem in alia rependatur vbi propter raritatem metalli plus æstimatur quàm vbi fuit numerata, iure non licet, sed est vsura. Exempli gratia, Ducat^{us} aureus apud nos valet regalia vndecim argentea, & apud Italos Carlinos tredecim, qui sunt regalia nostra, vel faciamus disputationis gratia rem sic esse in more, neutiquam licet hic centum numerare ducatos, siue mutuo, siue cambio, soluendos Romæ æstimatiõe tredecim Carlinorum: nisi forsan cremetum illud in pretium cederet tradendum pecuniam: de illo quippe nil modò loquimur. Res est liquida, quoniam perinde est, ac si pro mille hic ac centum regalibus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim si Carlinus eiusdem sit prorsus valoris apud illos cuius est apud nos regalenã forsan non est eiusdem valoris. Et ideo idem est fortè recipere duodecim Carlinos, quod vndecim regalia. Qua fortè ratione liceret cãbire ducatum valentem in Hispania trecentum septuagintaquinque dupondia, vt redderetur in Gallia quadringenta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Galliarum non est tanti valoris quàm dupondium Hispaniarum. ¶ Contra hanc nihilominus cõclusionem existit duo argumẽta, quibus via ad subsequentiã minimè obscure panditur. Prius est. Possent quis in Sicilia, verbi gratia, centum modios tritici mutuarè, restituendos sub eadem mensura in Hispania, vbi plus æstimatur frumentum: ergo eadem lege potest centum mutuarè ducatos soluendos vbi plus valent. Secundo arguitur. Potest quis deferre suã auream monetam à regione vbi minus æstimatur, ad illam vbi plus habetur, atque illic eodem modo cambiare quo pretio illic cur-

lib. 1. arg.

Conclus.

lib. 1. arg.

Conclus.

Argum.

Argum.

rit, sicuti potest merces minoris emere in vna regione & plus vendere in alia: ergo eadem ratione possum centum ducatos alicui in Hispania mutuarè, restituendos vbi auctioris sunt valoris. ¶ Ad prius argumẽtum istorum distinguitur antecedens, potest namque contractus ille frumenti & ratione habere mutui & rationem cambij: quorũ differentia est, quòd mutuum sit ratione temporis quòd expectatur solutio. Eò quòd qui ab altero mutuat, re caret in presenti: cãbium verò non nisi ratione loci. Petrus re vera habet frumentum in Sicilia, Paulus in Hispania: sit inter eos cambium vnius pro alio: igitur vbi mutuum est. Si non scitur quanti valiturum in Hispania sit tempore solutionis, licitus est contractus. Si autem fieret mutuatio ea lege vt quauòd carius in Hispania veniret tunc restitueretur, iniustum esset atque vsurarium, vt superiori lib. dictum est. Cambium ergo duarum rerum in diuersis existentium locis, siue grana sint siue quæcunq; alia res, neutiquam fieri licet, si plus in vno loco quàm in altero æstimetur. Claret enim tunc iniustitia iniustitia. Et pari modo censendum de pecuniarum cãbio. ¶ Ad posterius denique argumentum conceditur, cuique liberum esse ex natura rei, nisi civili lege sit interdicitum, pecuniam suam ad locum alium transportare vbi maioris æstimatur, & illam illic currente loci æstimacione distrahere. Et pariter quisque alteri potest aurum suum concedere, quòd quidem sibi alibi reddat. Nam hoc non habet rationem cambij. Quòd quidem in mutuo & quodammodo, vt dictum est, in cambio transfertur dominium, & ideo non potest recipi nisi res eiusdem valoris. ¶ Ex his fit consequens, quòd cum in nundinis inter mercatores, vt infra narraturi fuissimus, scutum cremetum sæpe valoris ac decremento varietur, cauendæ sunt vsuræ quæ in mutuis hac ratione delitescunt. ¶ Si quis, verbi gratia, vt aliarum nationum sermone loquamur, centum altici ducatos mutuet, pretio civili foro in vrbe currente, vbi, verbi gratia, ducatus viginti octo grossis æstimatur, vt restituantur pretio in nundinis Lugdunenensibus, mercatoribus taxato vbi penè certum est ducatum valiturum grossos triginta, vsura est manifesta: siue mutuatio in auro fiat, siue in argenteo. Nam in singula scuta receptus est tunc mutuator duos grossos ultra fortè. Et vice versa si in nundinis quis mutuet mille ducenta argentea re-

galia: numeret ea tamen in aureis ducatis æstimacione duodecim argenteorum regalibus: quo pretio inter mercatores currunt: itaque non annumerat nisi ducentos ducatos. Eo tamen pacto, vt mille ducenta regalia recipiat vbi vsu forensi ducatus non æstimatur nisi vndecim argenteis, vsuram committit. Nam cum non dederit nisi centum ducatos vult supra recipere centum regalia. ¶ Et est notandum in hoc latere fallaciam, quòd dum inter mercatores ducati aut scuti valor crescit aut decrescit, non est propter raritatem auri, de quo tertia nostra conclusio loquebatur: imò eius numerus in foro semper habet suam argenti & æris æstimacionem: atque adeò inter mercatores qui dederit vnum aureum, non recipiet nisi verbi gratia, vndecim argentea regalia: sed fingunt illa scutorum ac ducatorum nomina quæ maiori minorive pretio æstimant. Et ideo qui mutuat aureum scutum æstimatum nundinarum pretio, maiori illud argento æstimatum mutuat, quàm dum illud recipit. Mercatores namque nullam habent auri rationem aut argenti: vt statim clarius patebit. ¶ Atque hinc colligitur responsio primi argumenti in scuto quæstionis obiecti. Cum enim decem ducatos mutuas siue in auro siue in argenteo, nihil amplius tibi debetur quàm pecunia eiusdem valoris. ¶ Ac perinde secundi argumenti antecedens, cõclusionem secunda ostensum est falsum. Non enim possum crescente valore aureæ monetæ nisi illum recipere quòd mutuaui vel cambium æstimabatur.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

ARTICVLVS. II.

Vtrum licitum sit monetarum cambium, quæ in diuersis locis propter copiam et inopiam totius generis monetæ inequalis sunt valoris.

Restat hic de quarto modo variati monetarum valoris disputare. Fac, verbi gratia, in Flandria modò propter bella quæ illic geruntur, aut Romæ, multò esse strictiorem inopiam numeratæ pecunie quàm in Hispania: qua ratione plus illic æstimatur ducatus quàm apud nos, vtrum liceat hac ratione pro scutis quæ illic numerantur, plus in Hispania recipere. Apparet namque in proximo articulo definitam esse quæstionem ad partem negatiuam. Sanè cù tertia conclusio partis negatiue negatũ sit licere cãbire monetam auream re-

Argum. 1.

partem negatiuam.

Sanè cù tertia conclusio partis negatiue negatũ sit licere cãbire monetam auream re-

vbi minus valet, restituendū vbi pluris propter raritatem auri aestimatur. Eadem enim ratione, non licet maiorē pecuniam recipere, vbi propter pecuniarū copiam minoris aestimatur, quam illic vbi pecunia fuerat collata. ¶ In contrarium est, quia rerum copia pretium earum minuit: qua ratione licet pro vno modio, frumenti vbi duplo pluris aestimatur duos suscipere vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

Peruentum nobis tandem ad locum est vbi cambiorum natura que mercatoribus in vsu habentur, explicanda est. Quam profecto, si ego non fallor, nusquam hactenus apud auctores intellectam legerim. An verò scopum ego tetigerim, alij iudices sunt. Igitur post ea quae in superioribus iacta sunt fundamenta, mercatorum modo praxis ante oculos constitutenda illis est qui eiusmodi cambiorum mores deprehendere cupiunt. Dicitur enim est, chirographorum solutiones quibus mercatores sua transigunt negotia in nundinis statis temporibus celebrari: quae quidem solutiones ac si tunc fierent presentium pecunia, quando res venduntur ita reputantur. Subijciamus ergo in nostratibus exempla quae illis familiae sunt, quae in alijs prouincijs, siue Venetijs siue Genuae, siue Lugduni, siue Londini vsu sunt. Sunt ergo apud nostrates quaternae stae nundinae: quibus sub eodem numero aliae respondent in Flandria. Primae celebrantur Capensis Metinae sub mensem Maium: vbi camporum mensae ad solucndū sternuntur, vel, sup idiomate, cambia aperiuntur, quinta decima Iulij, durantque solutiones vsque ad decimam Augusti. His respondent aliae in Flandria sub mensem Septembrem, vbi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouembrijs, durantque solutiones toto illo mense. Secunda nundinae fiunt Metinae Riuu sic civitatis incipiunt decima quinta Septembris, finiuntur autem decima Octobris. His respondent aliae in Flandria, quae celebrantur sub Natalem domini: in quibus cambia incipiunt decima Februarij, durantque per totum mensem. Tertiae fiunt apud nos eadem Metinae Capensis sub mensem Octobrem, cuius cambia durant in mense Decembri vsque ad initium Ianuarij. Cui respondent in Flandria nundinae Resurrectionis: in quibus cambia incipiunt decima Maij, durantque toto mense. Quartae nundinae fiunt apud nos in Villalon, quarum cambia fiunt qua-

Mercatorum praxis.

dragesima dimidiata vsque ad Pascha, quibus respondent in Flandria nundinae Iunij, quarum cambia durant ferè toto mense Augusti. Igitur cambiorum praxis est haec, vt tres menses post receptam pecuniam Metinae, restituatur in Flandria. Nam campfor qui in nundinis Maij Metinae in initio Augusti pecuniam numerat, recepturus est in Flandria nundinis Septembris, vbi solutiones vt diximus, fiunt toto mense Nouembrijs. Et qui Metinae Riuu Sici pecuniam annumerat in initio Octobris, eandem recipit in Flandria in nundinis Natiuitatis, puta mense Februarij. Et simili analogia de alijs censendum. Aiunt enim illam temporis intercapedine necessariam esse vt chitographa possint illic commode peruenire, & parari pecunia. ¶ His circa practicam intellectis, ecce cambiorum punctum. Quando in Flandria vel propter bella vel alia quacumque de causa numerorum penuria laboratur, ille qui hinc illuc suam vult inter mercatores transmittere, pretium pendit: qui autē vice versa pecuniam in Flandria numerat, Metinae sibi restituenda, non modo nihil pendit, verum & plus lucratur, quam ille pendit qui in Hispania numerat vt in Flandria recipiat. Exempli gratia. Nunc temporis quo propter cōtinua bella Caesar pluribus indiget apud Flandriam talentis, raritas est pecuniae illic maxima. Itaque minor pecunia tanti habetur quāti apud nos maior. Sicuti vbi caritas esset tritici, vnus modius tantum vāniret, quanti alibi duo. Quaestione enim sequenti articulo. 1. narraturi sumus causas augendi cambiorum pretia. Hac ergo de causa mercator qui Metinae alteri quadringentos ac decē denariolos nostros, quos dupondia appellamus. Itali quadrios, Galli turonos, nō plures in Flandria recipit quam trecetos sexaginta. Itaque pro transmissione perdit quinquaginta: quāuis, vt supra diximus, nō iactura, sed lucrum est. Qui autē e conuerso in Flandria numerat trecetos, recipit in Hispania trecetos septuaginta quinque. Itaque plus lucratur in remittenda huc pecunia quam penderat, dum hinc illam illuc transmiserat. Simile fermē nunc cōtingit inter Hispaniam & Romam: vbi angustior est solito pecuniae inopia. ¶ Per haec ergo, vt obiter adnotemus: patet eiusmodi cambia nō esse à Doctore intellecta: ac proinde in diuersas sententias disident. Caietanus namque in suo illo opusculo, cap. 7. fundamentum huius cambij illud excogitat, quod pecunia loco ab-

Casti

fens minoris habetur quā si esset loco praesens: & eidem applaudit Syluest. verb. vltima. 4. Nam quae loco, inquit, distat, pluribus est subiecta periculis: quocirca potest minor quae tutior est iuste pro maiori cambiari quae minus est tuta. Et quidem si re vera haec existerent pericula, iusticias non irēm. Fasi enim supra sumus, res alienam quod ille debet, à quo vel propter pauperiē vel propter fidei tenuitatem non est recuperatu facile, minoris vendi posse, quā sit eius quantitas: neque merces inanis vndis commissa tantum emerentur quā si essent in portu. Attamen inter mercatores nulla sunt, aut vix vix huiusmodi pericula. Nam illi qui Metinae recipit apud Flandriam soluturo, tanta habetur fides quā si pecuniam haberet in Hispania. Quare hanc illis licentiam facere est plus illis indulgere quā in ipsi petunt. Adde quod si haec esset horum cambiorum basis, tunc ille qui modo Metinae pecuniam numerat, recepturus in Flandria, minoris numerum emere: hoc est auctior illi deberet in Flandria restitui: cū tamen multo minus illic recipiat. ¶ Alij ergo arbitrantur rationem quae huius cambij iustitia fundatur, eam esse quod aurum pluris penditur in Flandria. Et ideo aiunt hoc non licere nisi commutatio fiat diuersarum pecuniarum, scilicet argenteae pro aurea, vel aenea. At verò hoc iam supra diximus, merè gratis esse dictum. Nam cambia ratione loci non est fieri necessarium in diuersis monetis. De quocābio superiori articulo tertia nostra conclusio loquebatur. Imò, vt proxime dicebamus, nulla inter mercatores auri vel argenti vel aris habetur ratio. Sed fides nullum esse aurū vel argentum praeter aeneos eosdemque minutissimos denariolos. Ex his namque qui modo Metinae conferunt quadringentos decē in Flandria recipit non nisi tercetum supra sexaginta. Et vice versa, qui illic conferunt tercetum, hic recipit septuaginta quinque supra tercetos. Vnde cum amplius sit lucrum dum prius pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hispania, quā dispēdium si Metinae numeratur redhibenda Brugis, vni ex fugiferis negotijs est thesaurizare pecuniam apud Flandriam, hoc est illam à nobis illuc transmittere, in hunc potissimum vsu vt inde huc rursus remittatur. Fit enim lucrum accessio. 1. 3. dupondiorū in singulos ductos. Quāuis illud etiam quod dispēdiū facere videtur qui plus Metinae videt prius

Syluester.

Regulatur prima sententia.

conferre quā post recipit in Flandria, re vera non est iactura, verū etiam saepe lucrum. ¶ Sed & hoc demū nosse oportet quod quanto exuberantior est Metinae pecunia, tanto vilius cambiatur: hoc est qui pecuniam numerat soluedam sibi in Flandria, auctius pendit pretium: quia variores inueniuntur qui Metinae egeant. Et quanto angustior, tanto minus pendit: quia plures sunt recipientes Metinae vt contingit in Flandria. ¶ Quaestio ergo praesens est, vtrum cambia haec sint licita. Et praeter argumentum in capite quaestionis factum, arguitur hoc modo. Si hoc cambiū, reale esset ac licitum, id maxime, vel quia esset diminutum cambium, vel ratione loci: nepe quia pecunia ab vno in alterum traducitur: minuti autem nullū habet specimen. Haud enim illic pretiosior moneta cum viliori cambiatur: sed denarij pro denarijs. Neque verò totum eius fundamentum est ratione loci: nam tunc sicut per translationem ab Hispania vbi copiosior est pecunia ad Flandriam pretium soluitur: ita & conuerso pro translatione solueretur quae sit à Flandria in Hispaniam: quod tamen, vt in practica ostensum est, non fit, sed accedit lucrum. Adde quod qui in Flandria pecuniam conferunt quae sibi in Hispania refertur, porro id non facit quia indiget huc suam transmittere pecuniam, quia forsitan illam hinc trāstulerat: sed propter lucrum. ¶ Secundo arguitur. Genus hoc cambij manifestum oculis exhibet speciem vsurae. Nam qui Metinae, verbi gratia, pecuniam numerat, restituendam sibi in Flandria, dominiū eius in illum transfert absolute, quam perinde alter ibidem dispēdit ac si simpliciter esset mutuum. ¶ Et (quod rem probabiliorē facit) ille qui recipit, non ob id videtur facere vt quā habet in Flandria, Metinā transferat: quia forte nullam illi habet: sed quia Metinae indiget: & quod expectetur solutio, fucatur illo colore quod soluitur in Flandria. Accedit quod si quis alteri in Hispania re vera mutaret pecuniam quā mutuatarius in Flandria esset repensurus: quia ambo illuc forte proficiscuntur, propterea quod in aduerso loco esset soluenda, nihil de natura mutui amitteret. ¶ Et confirmatur haec ratio. Vt cambiū ratione loci sit licitum, nulla debet temporis mora de necessitate interuenire. ¶ Sed ergo, verbi gratia, habeo hic pecuniam praesentem, & tu Romae etiam praesentē, admetior tibi hic vt tu mihi Romae remittaris. Ita-

Argum. 1.

Argum. 2.

Confirmat.

que si possibile esset me hodie existere Romæ, hodie mihi illic rependeres: sed requiritur tēpus, quia non potest nuntius illuc aduolare. Atamen in istis cambijs, habetur ratio temporis. Si enim qui hodie recipit Metinæ, cras debere solvere in Flandria, vel in trahebdomadam: si statis successarijs equis nuntius euolaret, iste qui recipit, re vera vel non reciperet, vel non nisi viliori pretio. Cū ergo hoc verum habeat, signū est expectationem trium mensium esse in causam lucri huiusmodi cambiorum.

Argum. 3. Preterea ex nota bili superius posito elicitur etiānum reuens argumētum. Nam si secundum copiam aut inopiam pecuniæ quæ est in nudinis cambiorum pretia variantur, iudicium est eadē cābia rationē habere mutui. Etenim si mercatoribus, reliquis negotijs pactis amplior pecunia superest, facilius eā conferunt, plusque perdunt: si verò maior est penuria, difficilius conferunt & cū maiori lucro. Quod si negemus esse mutuum, illuc relabi videbimus vt concedamus (quod quidam arbitratur) venditionē esse emptionemq; pecuniæ: ita vt pecunia in Hispania vbi est maior copia minori æstimetur pretio: similis autē in Flandria maiori. Quæadmodum oliuæ quæ apud nos nascuntur, non autem illic. Et hac ratione pecunia quæ est Metinæ venditur illius pretio quæ est in Flandria. Et è diuerso. Pecunia autem cū sit rerum pretium, non potest pretio alio diuendi. Hæc profectò dubiam rem faciunt. Imò apud illos q eius tantum superficiem aspiciunt, merito demonstrabant iniquam. Nihilominus quātum p captu modo cōijcere possum, res aliter habet. Quare ad quæstionem hac conclusionē respondetur, licitum est pecuniam ab vno in alterum locum cambire, habito respectu copię quæ est in vno, atque inopię quæ in altero: vt scilicet pro maiori numerata vbi est copia, minor recipiatur vbi est inopia: dūmodo nulla preterea temporis habeatur ratio quā illius quod necessarium est ad traducenda chirographa (pro quo, vt infra patebit, nec pretium augeri potest) omnique fraudis dolique genus absit. Enimvero nisi mea me coniectura fallit, hoc quantum conijcere possum, est cambiorū fundamentum, quæ hac nostra tempestate vsu celebratur. Probatio apud me cōclusionis est hæc. Iustitiæ lex vt dati & accepti æquafit æstimatio: quadringenti autē, verbi gratia, denarioli vbi affluentior est pecunia nō

Cōclusio responsiua.

Probatio cōclusionis.

pluris habetur quā tercentū quinquaginta. vbi pecuniæ penuria laboratur: ergo numerare illic quadringētos vt tercentū quinquaginta hic recipias, nō est iustitiæ violatio. Nec vice versa dare hic tercentum quinquaginta, vt illic tibi quadringenta reddantur. Exemplū profertur in oleo, vt modò dicebamus, cuius copia est apud nos: aut in vino, quod à nobis illuc defertur. Non enim pluris apud nos habetur; imò minoris centum cadi quā sexaginta aut septuaginta in Flandria: ergo sicut potest quis maiorem hic mensuram huiusmodi liquorum p minori apud Flandriā soluenda cābire: ita fieri potest in pecunia. Et vice versa, sicut potest quis pauciores Metinæ vinas lini cambire pro pluribus soluendis in Flandria: quia lini apud nos maior est caritas: sic potest modo mercator apud Flandriā, minorem cambire pecuniā pro maiori in Hispania reddibenda. Et confirmatur preterea inde conclusio, quod si quis vellet cābire simpliciter ratione loci: nempe transmittere pecuniam suam ex Hispania Romā, sed tamē vel propter bella vel propter alia præsentissima pericula, nulla alia pateret via, nisi cambiando hanc pro illa: & Roma nūmorum angustia grauitè premeretur, liceret minorē illic reddere; eò quod tanti habetur quanti hic aliquid tantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio iniquitatis apparet. Quod si hoc licitum est, nihil refert an obiter quis illud faciat & præter consuetudinē, an verò ex officio. Nā q natura sua iustum est, quisq; potest consultò exercere. Contra hanc nihilominus cōclusionem hoc se statim offert argumentū, à loco ad tēpus. Sequeretur in quā eadem ratione quod liceret cuiq; modo in Flandria suo cui numerare, verbi gratia decē scuta, quorum singula æstimātur tercentū denariolis siue in auro siue in denarijs: quia nihil refert, hac lege vt quando esset affluentia pecuniæ quanta est in Hispania vel maior, reciperet pro singulis scutis tercentū septuaginta quinque denarios, quos modo recipit in Hispania. Nam si hoc licet, ppter copiam quæ est in Hispania, cur nō erit licitum quando tanta fuerit abundantia in Flandria? Respondetur, hanc quæ apparet, non esse similitudinem: quoniam transferre nunc dominij pecunię vt designato post tēpore testuatur, nō potest esse mutui: & ratioe mutui nihil potest pretij extorqueri: sed quādo habetur ratio diuersitatis, nō tēporis sed loci, non est mutui.

Confirm.

Argum. cōtra cōclud.

Altera rō cōclud.

Solutio.

Moderamini res possit cōclusionis.

Regula.

mutuū, verum cambitio duarū rerum præsentium, quarum valor modò æqualis est. Ex his ergo facillè moderamina colliguntur ac tēperamenta cōclusionis, quibus est eius veritas circūscribenda. Primū enim diximus, cauendū esse nē ratio huc tēporis obrepāt, quæ iudicium sit palliatū mutui. Ad cuius vtq; rei noticiam, hanc censeo statuendam regulam. Non potest virtute huiusmodi cambij aliud quidpiā recipi, quā si duæ res in præsentī existentes cambirentur. Hoc est, non potest qui pecuniam in Flādria numerat quantū est ex genere suo plus in Hispania recipere, quā si eodem pūcto quo pecuniam illic confert fieri posset vt eadē reciperet in Hispania. Exemplū esto. Si ille admetiens pecuniā in Flandria certus esset eadem die ministrum suum eandē recipere Metinæ: nempe quia per literas antea & nuntios inter eos sic conuenit fuerat, & ratione asserat cōclusionis amplius recipit quā confert, tantundē prorsus valoris neque alium præterea obolum recipere potest, siue solutio faciendā sit post mensem, siue post tres, siue post decem. Hanc inquam regulam constabiliendā hic quāmaximè necessarium arbitror. Nam si tam vera est quā te vera censeo, infallibilis est iustitiæ index huiusmodi cābiorum. Modificati autem sumus conclusionem, dicentes quantū est de genere suo: quoniam nō perinde in pecuniarum cambio censerī potest tempus illud præsens quo æstimandus est valor pecuniæ in alio absente loco, atque in alijs mercibus: vt articulo proximo declarabimus. Porro autem eius veritas ex dictis sit cōpertissima. Fundamentum enim iustitiæ horum cābiorū atq; adeò testimonium rationem mutui huic non absidi, est quod cābitur maior pecunia pro minori: aut vice versa: quoniam in vno loco tantū æstimatur minor quāti in altero maior: ergo ratio valoris huiusmodi pecuniarum ad eundē tēporis articulum referri debet, & perinde ac si res præsentēs sint earum cambiū existimari: atque adeò nulla tēporis ratio interuenire valet, q̄ pretiū vel vnus augeat vel alterius minuat. Et quoniam conclusionē similitudine aliarum rerum fulciamus, earum exemplo in eius explicatione vtamur. Licet quidem mihi existenti in Hispania vbi frumentum pluris vnundatur duos modios cambire pro tribus in Sicilia, quod scio eodē æstimari pretio quo duos in Hispania. Hæc autē cābitio

non est licita: nisi pro eodē tempore. Nepe quia tu habes frumentū in Sicilia, & ego in Hispania. Quare ex illo puncto quo ego tibi in Hispania meum cōfero, id quod tu in Sicilia habebas factum est meū. Nam si tu illic nullum habes modò frumentum, sed expectas habere, & quò te expectē reddis mihi pro duobus tres, manifestum est vsurariū mutuum. Ad propositum ergo, si ille qui recipit in Flandria reddit tibi post trimestra plusquā redderet si eadem die qua tu confers in Flādria redderet tibi in Hispania, manifestum est hoc nō esse syncerum cambiū rei pro re: sed auctarium illud obid adhiberi, quod illo tempore illum expectas dum pecuniā quam paratam non habet cōficiat: atque adeò ratione mutui quod illic contigitur. Et per hoc patebit vitij illius rationis quam sibi mercatores obtendant. Fatenatur nanque vnā causam cur expectetur toto trimestri esse, vt ille qui in vno loco recipit, parare possit, & fortè conficere pecuniam ad soluendū. Hoc inquam iudicium est manifestum mutui. Nam vt simplex sit cambiū, requiritur (vt crebrò repetimus) vtriusq; rei existentia: atq; adeò vt ille qui recipit, in prōptu habeat pecuniam. Quare æ in presentī non habet, palām sit pro expectatione dum conquirat augere cambiū pretium. Sed ait mercator, chirographū non est volucris, quæ possit subito euolare: atq; adeò tempus requiritur. Fatemur quidē, vt supra falsi sumus. At tamen cū tempus illud non nisi illi necessitati inferuiat vt cambium innotescat, ratione illius nihil pretij extorqueri potest. Et hoc est pūctum quod consideratissimè meditandum est. Si enim cambiū est rei pro re, ad idem est reducendum punctum: pro tempore ergo notificandi nihil recipi potest. Quare vbi diximus ad mittendum esse tempus necessariū, ad transmittenda chirographa non eo pacto intelligendum est, vt haberi eius ratio possit ad recipiendum pretium: quia tunc profectò p eiusdem tēporis expectatione reciperetur: sed intelleximus illud necessarium tempus non esse: vt quidem arbitrantur, vsure iudicium. Sed ait rursus qui partes mercatorū defendat. Si iste qui pecuniam aliò transmittit, cur fori eandem concederet transferendam, in iudicium illi temporis concederet, tunc pro tēpore pretium solueret. Respondetur non vnā solum fallaciā in argumēto latea. Primū enim, qui sic arguit immixtè di-

Explosio mercatorū caullatio.

Obiectio.

Solutio.

versas simul cambiorum species quod in presentis questionis fronte cauendum admonuimus: nunc enim non disputamus de cambio ratione loci, hoc est quod fit (sola ratione translationis) pecuniam qua alibi indiges: sed de commutatione pecuniarum vnius loci pro pecunia alterius propter copiam inopiaque varietatem. Nam qui pecuniam dat in Flandria recipiendam in Hispania, nihil dispendit, ut diximus, sed lucratur. Item qui pecuniam concedit cursori, non transfert in ipsum dominium, ut fit in cambijs. Atque adeo nulla illi abdi potest ratio mutui. Et quod ad rem pertinet, pretium non illic constituitur pro tempore, sed pro labore: cabire ergo pecuniam quae est Metinae pro illa quae ceterum esse in Flandria, non debet illa norma iudicari, quae est mera translatio per cursorum. Eo vel maxime quod pretia non conueniant, transportaret enim cursor ab Hispania in Flandria quatuor millia ducatorum, pretio centum: & tamen qui prius recipit in Flandria repensurus in Hispania, soluit quintam partem, & eo amplius, capitalis. ¶ Sed arguat sic forsitan contra campsores quospiam: dum bella vel obstacula alia impedimento sunt, ne pecunia transferri possit, multo auctius esse debet translationis pretium: ergo id ego possum supra illam rationem suscipere quia vna moneta cambitur pro alia. Nam cum duarum cambiorum specierum per se utraque licita est, nulla est iniquitas, si altera alteri adhibeatur. Ad hoc respondetur, & est in iudicio meo apertissime notanda responsio, quod si cambium de quo in presentiarum loquimur licitum est, nempe ut pecunia vnius loci pro pecunia alterius cabiatur, haec, nihil bellis obstantibus, strata est paratissimaque via traducendi monetam: & ideo iniquissimum est ad lucrum huiusmodi cambiij pretium aliud insuper adhibere ratione translationis de loco ad locum. Sed alterum eligendum est: vel si quidpiam pretij ratione secundi adhibeatur, id debet esse tenuissimum. ¶ Ex quo fit quod cum inter mercatores non habeatur ratio nisi prioris cambiij, scilicet commutationis monetarum si cambium fiat cum alio ciue qui non est mercator neque negotiator, & praeter haec habeatur etiam noua ratio pretij propter translationem, iniquum esset. Crediderim ergo certissimum esse nostram conclusionem: videlicet ex cambio de quo in presentiarum agimus nihil amplius posse recipi quam si eadem die in vno loco paretur, & in alio reciperetur, &

Argument.

Responsio.

Primum corollarium.

De Iustitia & Iure,

perexile insuper quidpiam. ¶ Ex quo fit tandem, ut in calce totius questionis hoc adnotemus, nondum patere differentiam huius equi tatem. Nempè quod cum ille qui pecuniam Metinae prius capit, reddidit autem post in Flandria, non lucratur nisi quinquaginta: ille qui econuerso eodem tempore inuariatque pecuniam a estimatione prius confert in Flandria, recepturus in Hispania, lucratur septuaginta quinq;. Enimvero quod prius cambium licitum sit, id in causa existit, quod tercentum sexaginta quae iste qui Metinae recipit reddit in Flandria, tantum aestimantur quanti quadringenta decem quae receperat: & e diuerso. Igitur qui vice versa tercentum sexaginta prius confert in Flandria, non est cur postea recipiat Metinae nisi quadringenta decem. Nam idem est valor. Quare nihil referre deberet quod prius quis recipiat Metinae, ut soluat in Flandria: & quod prius annumeret in Flandria, ut postea recipiat Metinae.

Secundum de

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Ad 4. arg.

Ad 5. arg.

Ad postremum arg.

¶ Est igitur argumentis responsa subiectio, quatenus contra hanc nostram assertionem militare videntur. Ad primum ergo in vertice questionis oppositum respondetur, diuersam esse rationem quando pretium auri augetur vel minuitur a estimatione argenti aut auri, propter solius auri raritatem: & quando tota pecunia pluris minorisve aestimatur propter eius in genere copiam vel inopia. Nam prius modo qui ducatum, verbi gratia, confert in Hispania, non confert amplius quam vndecim argentea regalia. Siquidem idem est, in auro tribuat an in argento. Qui autem illud recipit Romae, a estimatione Romana recipit illic regalia tredecim: non ob id quod tredecim regalia non pluris illic habeantur quam vndecim apud nos, sed quod aurum carius aestimatur. Sicut si frumentum valens vndecim, cambiret quis pro alia valente tredecim. Attamen quando maior est copia pecuniarum totius in genere in vna provincia quam in alia, non pluris aestimantur ubi maior est copia pecuniae tredecim regalia, quam vndecim in altera ubi est penuria. Et ideo potest, verbi gratia, dare quisque in Flandria vndecim in quacunque moneta, siue aureos ducatos, siue argenteos, siue aeneos numeros, recepturus tredecim in Hispania. ¶ Ad primum autem eorum quae proxime ante conclusionem adieciimus, iam satis responsum est, iustitiam huiusmodi cambiij monetarum pro moneta non in eo fundari quod sit cambiij mutuum vel merum ratione loci, id est, ut numerum

transfe

transferantur: sed propter differentiam valoris in diuersis locis. Quare non inde variatur contractus quod fiat non ob necessitatem transferendi pecuniam, ab alia negotia quam ratione lucri, sicuti in alijs mercibus accidit. ¶ Ad secundum verò negatur hoc esse mutuum, ut declaratum est: quia non fit sic cambium, vel fieri non debet, ut ratione temporis aliquid petatur: sed est cambium duarum presentium pecuniarum. Quocirca ingenuè concedimus eum qui cambit, transferre in alterum dominium suae pecuniae, ut quò liberit vsu illam dispendat. Vnde tamen non fit consequens, ut quidam neoterici censent, esse mutuum: nam in cambio etiam transfertur dominium, ut dum merces quilibet tuas cum alijs commutas. Neque refert, ut idem author cogitat, pecuniam redditum iri in moneta diuersi metalli aut eiusdem. ¶ Ad aliud verò quod illic adhibebam, nempe accidere non nunquam quod qui Metinae recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiam dictum est in tali casu, si iste non est soluturus in Flandria, omnino esse palliatum mutuum: quia non cambitur res pro re, sed soluitur pretium pro inducijs ad restitendum in dultis. ¶ Ad aliud autem etiam respondetur, quod recipere hic & solvere in Flandria, non tollit rationem temporis. Si autem fiat ratione diuersitatis valoris, non est mutuum, sed cambium. ¶ Sed & ad confirmationem satis responsum est ubi eius conclusionem concessimus: nempe non licere plus recipere ratione huius cambiij, quam si eodem die quo in vno loco confertur pecunia referretur in altero. ¶ Ad aliud verò de augmento & decremento cambiorum statim dicturi sumus articulo proximo. ¶ Ad vltimum denique negatur sub hoc cambiorum tegmine pecuniam emi aut vendi: quia neutra habet rationem pretij alterius, sed est mera rerum permutatio.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Ad 4. arg.

Ad 5. arg.

Ad postremum arg.

ARTICVLVS. III.
Vtrum Cambiorum pretia inter cambios variari possint.

¶ Vbi sequitur ut de varietate cambiorum pretij quaeramus, an sit licita. Arguitur namque quod inter mercatores nequeant eiusmodi pretia variari. Nam cum pecunia non sit vendibilis, non potest eius pretium cum reliquorum mercium aliquo modo mutari, nisi sola principis lege auctoris minuentisve eius

valorem. ¶ In contrarium autem est celeberrimus cambiorum vsus qui reprobari haetenus non consuevit. ¶ Quaestio haec ad superioris claritudinem apprimè est explicata necessaria. ¶ Cum enim definitum sit monetas diuersorum locorum propter diuersam a estimationem iustè cambii, operae pretium est nosse vtrum in mundis variari iustè possint inter mercatores pretia. Ad quae idcirco quaestio nem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Accidere possunt causae quarum merito seclusis fraudibus ac dolis possint cambiorum pretia variari. Conclusio haec ex superiori articulo non obscure fit consequens. Enimvero si ritas non auri vel argenti, sed pecuniarum in genere in causa est ut aliquantulo minor tantum estimetur, ac maior ubi pecunia abundat: consequens est ut si in mundis verbi gratia Metinae, vel quia rex pecuniam corrumpit, aut propter aliam calamitatem cuius auri penuria laboratur, & nihilominus ad mercaturam aliasque negotiationes reipublicae necessariae, operae pretium est ab Hispania in Flandriam, & vice versa, pecuniam per cambium traducere, potest qui illam Metinae annumerat, meliori conditione recipere in Flandria: & vice versa, si Metinae abundantior est pecunia, potest etiam qui ibi recipit, meliori conditione recipere. Atque hic modus vsuatisissimus est augmenti & decrementi cambiorum: nempe ut nulla habeatur ratio auri vel argenti. ¶ Caieta. autem in suo cambiorum opusculo aliud enarrat clementi decrementi: quod genus: nescio verumne sit an fictum. Nepe dum negotiator Mediolani recipit cum pacto reddendi Marcham auri Lugduni viliori pretio quam est valitura: ut si, verbi gratia, dicamus quod quis accipiat mille argentea regalia repensurus centum ducatos, qui reuera valent mille centum regalia. Neque verò condempnat hoc cambium, imò arbitratur venditionem esse auri minori pretio propter necessitatem: quia maullit ille iacturam centum argenteorum regalium facere, quam ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego verò neque credo hoc genus cambiij in vsu haberi: neque si haberetur, illud auderè approbare: quoniam (ut saepe diximus) inter mercatores nullum est discrimen auri & argenti, neque augetur valore scuti vel ducati ratioe auri ut facit rex cum auri pretium lege exauget: sed vtuntur nominibus illis, sicuti vel ducati, ut supra diximus. Et hoc forte dicere voluit

Conclu. 1.

Rò conclus.

Caieta.

Syluester. Syluest. verbo, v. supra. 4. §. 6. vbi ait nō vti mer-
catores moneta vt. vulgus. Præterea quādo
in vsu versaretur, profectō pro vsura ducen-
dam esset. Nam illa non est veditio auri, sed
restitutio mutui cum vsura. Eius enim qui
pecuniam prius dedit, nihil interest solutio
nem in auro recipere vel in alia moneta, dū
modō auctiorem extorqueat dilationis gra-
tia. ¶ Dixerim autem hoc esse licitum, frau-
dibus exclusis ac dolis, quæ profectō creber-
rimè inter augendas monetas inserunt.
Nam qui huiusmodi cambiorum lucris om-
nem posthabent religionem, perinde atque
in alijs mercibus monopolia exercent. Con-
fcederantur namq; duo aut tres qui omnem
abradunt pecuniam. Recipiunt scilicet ab om-
nibus initio nundinarum pecuniam, soluen-
dam partim in Flandria, partim Lugduni,
aut Londini, aut Genæ, &c. Atque adeo q̄
postea in eisdem ineundis cambijs indigēt,
nempe præsentī Metinæ pecunia. cum alia
non pateat Bursa nisi monopolij, coguntur
eo pretio recipere quo illis libuerit. Est no-
centissima pestis, neq; esset vilo modo ferē-
da. ¶ Veruntamen præcipua dubitandi ra-
tio de hac conclusione est circa causas, qui-
bus legitime pretium cambiorū variari po-
test. ¶ Et quidem quod raritas atque abun-
dantia pecuniæ legitime ceteri possit in cau-
sa, compertissimum est, esseq; debet consti-
tutissimum. Penuria verò hæc atque affluē-
tia, bina esse potest. Nempe absoluta & re-
spectiua. Absoluta inquam, vt supra dictum
est, si propter bella aut quosuis alios inge-
ntes sumptus rex vndique pecuniam collige-
ret, aut propter aliam calamitatem re vera
angustior esset. Et econuerso si ob aliquam
prosperitatem afflueret. Et de hac dubitari
non potest quin sit causa legitima. Alia ve-
rò est, de qua meritissimò inter prudentes
multum est hæsitandum. Videlicet vtrum
frequentia paucitasq; indigentium, atque a-
deo potentium pecuniam in forma cambijs,
augeat & minuat cambiorum pretia. Et qui-
dem Caietanus in illo suo Opusculo cap. 7.
id nihil formidat asserere: cui & Metinensis
quoque subscribit: de quo hoc obiter adno-
tauerim q̄ secum gratis pugnare videtur.
Concedit enim secundum accipientium nu-
merum variari cambiorum pretia, & nihilo
minus negat copiam aut inopiam pecunia-
rum legitimam posse æstimari causam vt ea-
dem cambiorū pretia varientur: cum tamen
ob id numerus accipientium pretia augeat aut

minuat: quod cum sint plures, pecunia repe-
tatur angustior, respectu eorum: cum verò
pluris, reputatur amplior, sicuti in alijs mer-
cibus. ¶ Porro ergo dubia est hæc causa va-
riandi pretium. Primum quod pecuniam cū
alijs mercibus hac ratione conferre, non est
adeo legitimum. Nam pecunia non est ven-
dibilis, atque adeo neq; videtur pretio mo-
re aliarum mercium æstimanda. Secundò
(quod attenda consideratione speculandum
est) si hanc campforibus licentiā indulgeas,
fraudibus aditum aperis. Nam solent bur-
sas in nundinarum initio claudere, expe-
ctantes quo pretio cambia currant. ¶ Et dū
prosperum vident forum, illam in cambia
producunt: alio qui seruant. Et quanuis pri-
mo aspectu nulla se illic prodat iniquitas,
eò quod quisque potest rem propriam suo
arbitrari aut seruare aut distrahere, prout
ex re sua fuerit: tamen si res oculatiùs inspi-
ciatur, illa eadem causa est eadem augen-
di cambiorum pretia. Nam propterea plu-
res sunt qui cambia querunt, quod rarior
est pecunia: est autem rarior, quia obscon-
dita est: imò illa ratione abscondita vt au-
geantur pretia. Et re vera si ad normam a-
liorum pretium, vt mercatores volunt, va-
rianda est cambiorum æstimatio, debent eti-
dem subdi legi quæ solet à republica in a-
lijs mercibus obseruari. Dum enim multi
sunt qui horrea seruant vnde annonæ cari-
tas nascitur, compelluntur eadem aperire,
& legitimo diuendere pretio: imò quanuis
non compellerentur, peccatum esset: eò q̄
cum res sint reipublicæ necessaria, non pos-
sunt eorum domini communem iniuriam
illo modo populum affligere. Si ergo mer-
catores ita fatentur cambia esse necessaria
profecto suo se mucrone iugulare videntur
dam pecuniam abscondent. Eò potissimum
quod vix fieri potest sine aliqua specie mo-
nopolij. Nam si inter illos non conueniret
vt buras obserarent, vnus & fortè alter a-
periret cambium. ¶ Profecto res est mihi
non satis comperta: nihilominus in hanc
partem mihi ipsi propendere videor, quæ
sit posterior conclusio. Vberior accipientium
copia genere suo si calliditas omnis & versu-
tia caueatur, causa esse potest augendi cam-
biorum pretia, sicuti & caritas causa minuē-
di. Conclusio inde suadetur. Primum quod
cambire monetam vnus loci pro moneta
alterius, non solum licitum monstratū est,
verum & necessarium. Mox quod nummo
rum

ram penuria vnus regionis causa est, vt mi-
nor tanti æstimatur quàm alibi maior: cum
ergo auctior numerus recipientium cambia,
causa sit vt minor habeatur pecuniæ copia
quàm dum rariores sunt qui capiunt, collig-
gitur vt hac ratione augeri possit pretium.
At verò adeo sunt multæ technæ, ac doli qui
hac se statim ratione ad augenda pretia in-
nuabunt, vt non absque formidine & metu
sit conclusio in vsu admittenda. Est enim
res quæ non tam in scientia posita est quàm
in conscientia, & prudentia: & ideo optimo
rum cuiq; iudicio deferendus est huiusmodi
vsus. ¶ Ad argumentum ergo quod in ver-
tice quæstionis proposuimus responderetur,
quod etsi pecunia non sit vendibilis, atque
adeo neque proprio pretio æstimabilis, ob
id autem quod est campforibus & commuta-
bilis, potest pluris minorisq; æstimari, vt
cum alia alterius loci commutetur. ¶ Ad a-
liud autem quod insuper de fraudibus adie-
cimus, nihil aliud respondere possumus quàm
quod, vt dicebamus, cuique timorata con-
scientiæ iudicio relinquatur. Nam etsi con-
demnandum simpliciter non sit, vt quis pec-
uniam suam veluti reliqua bona in tempus
seruet, quò commodius, ac magis è re distra-
here possit: vix tamen, vt dictum est, absque
fraude fieri potest.

ARTICVLVS. III.

Vtrum cambium ad incertam solutionis
quantitatem sit licitum.

X articulo proximo hic nascit̄
vtrum scilicet cambiari possit pe-
cunia præfens, ac certa pro futu-
ra, cuius valor incertus sit. Vt si
quis alteri centum ducatos numeret eo pa-
cto vt solutio fiat secundum æstimationem
cambiorum proximarum nundinarum: aut
Metinensium, aut Lugdunensium, aut Lon-
dinensium: parum enim refert. Et apparet in
de nō esse licitū, q̄ iustitiæ bilances periculo
exponuntur: aut q̄ minus referatur q̄ colla-
tum est: aut (quod multò frequentius vsu ve-
nit) plus. Nam alterutrū contingat, violabi-
tur iustitia. ¶ In contrariū autem est, q̄ cum
liceat pecuniam ambiguo euentui commit-
tere: vt in ludo patet, & in fortibus: non est
cur id non liceat in forma cambijs.

Ad quæstionem duabus conclusionibus
responderetur. Prior. Si omnis fraus atq;
dolos procul absit, nullam per se habet ra-

tionem vsuræ: quod aliquis Mediolani, vel
Parisijs, vel alibi, pecuniam alteri conferat:
nempe centum, aut mille ducatos, siue in au-
ro, siue in argento (iam enim sæpe dictum
est nihil referre) pretio cambiorum prima-
rum nundinarum redhibendos. Confessio
est etiam Caietani in suo cambiorum opu-
sculo: vbi procul absit fraus. Nempe primū
quod sit æquilibrium dubium pluris minorisve
ducatum æstimandum. Secundò quod ille
qui confert, non sit ille qui augenda pecu-
niæ operam daturus est. Et ratio est plana:
imò id licitum esse potest sub forma mutui.
Est enim sicut depositio, quam variationē
appellant: hoc est, expositio pecuniæ pericu-
lo futuri euentus: vt etiam diximus de assen-
suratione. Accipe hæc lege centum, & si cā-
biorum pretia aucta fuerint, solues mihi
plus: sin verò, minus, vel æquale. Nam v-
traque pars eidem subest alex. ¶ Quia ve-
rò Caietanus in suo opusculo capit. 6. aliud
quid addit, quod nescio an tuto affirmari
possit, satisque doceri. Nempe bisariam hoc
posse cōtingere: Vno modo in incertum re-
stitutionem relinquendo, vt hac nostra cō-
clusionione assertum est: Altero verò pacto, vt
quod in dubio est, certa quantitate taxetur.
Exempli gratia: credo tibi ducatos nunc
centum, valentes argentea, verbi gratia, rega-
sia mille: de quibus tamen dubitatur vtrum
in nundinis valituri sunt mille, an fortè mil-
le ducentos. Potest inquit inter nos conueni-
re, vt mihi referas mille centum, quod est me-
dium illius excessus supra capitale.

Huius autem contractus æquitatem pro-
fecto videre mihi non videor: imò extra du-
bium id minimè licere crediderim. Primum
enim asserta nostra conclusio verum nō ha-
bet, nisi eius moderamine temperata: nem-
pe quod sit æquale dubium, monetam plus
quàm modò valituram, aut minus iuxta
monitum capituli, in ciuitate. de vsuris.
Vt si nunc centum ducati valent mille ar-
gentea: æquale sit dubium, valorem æsti-
mandum in nundinis mille centum, aut
nongentis: tunc enim æqualis est alex. Si
autem certum est quod sint, vel quanti mo-
dò valent, vel pluris pendendi, non autem
minoris, vt casus habet Caietani, nequa-
quam profecto licet. Nam illud cambium
diximus habere rationem depositionis, aut
quam vocant, vadiationis, aut ludi: in qui-
bus debet euentus æqualiter in vtranque
pendere partem. Item casus hic secundus

manifestum inuoluit mutuum cum lucro. Nam si cambium sit, non potest, nisi res pro aequali cambi: sicut si modo tibi frumentum mutuarem. Quare non est simile de alijs mercibus iuxta tenore cap. Nauigati. quod qui seruaturus est merces, potest illas pluris vendere, si tempore quo a possessore erant vendenda plus erant valiturae: quoniam pecunia nequaquam vendi potest, sed cambiari. Quocirca si taxatur lucrum, mutuum est, quod vsure formam induit. Veluti si modo tibi frumentum mutuarem, & quia creditur plus valiturum, eo te vinculo obligarem, vt pro decem modijs vndecim mihi restitueres.

Documentu

Ex his hoc colligamus documentu, quod neque secundum tenorem nostrae conclusionis, licet genere suo vera sit, tutum est huiusmodi cambia ad incertam solutionem facere. Nam semper illic abditur anguis: eod quod perquam rarissime, imo: possumus dicere, nunquam, dum haec cambia fiunt, timetur minus pretium, sed semper certum est augmentum. Neque fiunt, nisi ad personandas vsuras. Adit enim qui indiget mercatorem, aut campforem, a quo pecuniam mutuetur: ille autem non renuit, nisi rependatur pretio currenti postea in nundinis, quia certus est lucri. Argumenti igitur in capite, quae stionis obiecti conclusio conceditur. Nempe secundum id quod plurimum contingit non esse cambium licitum: quia iustitia periculo exponitur: argumentum autem in contrarium id tantum probat, quod si contingere possit aequale dubium futuri pretij in minus quam valet dum sit cambium, vt in maius, licitum esset.

Ad argumta facta.

ARTICVLVS. V.

Virium cambium huiusmodi, quod intercalatis ac praetermissis primis nundinis in alias subsequentes sit, sit licitum.

In hoc tandem postremo articulo, concludere negotiu restat totius capforum practice: quod vt lucidius referatur luculetiusque examinetur, Arguitur, quod liceat sic eiusmodi cambia celebrare, vt propterea quae in tertias, aut quartas nundinas fiant, pretium augeri possit. Etenim si haec conditio cambium vitiaret, id praesertim quod ratione dilatae solutionis aliquid percipitur: hoc autem minimè accidit: ergo est licitum. Probat posterior praemissa: quoniam id pra-

1. Argumta.

tij, vt campfores sibi obtundunt, non recipitur ratione temporis, sed ob id quod cambia quae in longius fiunt tempus minus sunt cambienti fructuosa. Nam si quam tibi Metinae numeravi pecuniam non mihi in Flandria in tempore renumeras, cohibeor id cum lucro huc opportunè remittere, atque adeo pro illa quam facio iacturam, possum ex te amplius recipere lucrum. Secunda ratio auctoris est: vt aiunt, quod dum cambia laxiora sunt, hoc est plus temporis ad soluendum indulgentur, plures sunt qui illa recipiant: vbi autem sunt strictiora, multo sunt rariores: quo autem qui recipiant plures sunt, eo cambioru pretia merito augentur: sicut in reliquis mercibus. Tertia: quia quo plus temporis colator cambij concedit debitori ad soluendum, minus ei negotium exhibet ad paradam alibi pecuniam: quando quidem maiori tempore facilius poterit parare. Ob idque non est in qua accessio quae hac ratione ad pretium fit. In contrarium autem est quod in huiusmodi cambijs manifestè augetur pretium ratione temporis: quod indicium est vsurariae mutuationis.

In capforum praxi inter probos, atque eos qui sunt circumspectae virtutis, nuquam male audiuit cambium: quo, vt eorum sermone loquamur, nundinae transiuntur: hoc est proximis intercalatis, ac praetermissis, solutio vsque ad tertias vel quartas prorogatur. Nihilominus verò inter eos de quibusdam ambigitur, quas intercalare, & transilire necessarium ducunt: atque adeo existimant ratione illius dilati temporis augeri posse cambiorum pretia. Memoranda ergo sunt nundinatum tempora quas secundo retulimus articulo. Diximus namque a nundinis Maij Metinensibus, hoc est, a fine Iulij, in vsu esse cambi ad Flandrenses Septembris id est, ad mensem Nouembrem intercalatis nundinis Iunij: quarum solutiones fiunt toto mense Augusti, ob id quod cum solutiones Metinae decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commode chirographa eodem mense transmitti. Itè in nundinis Proxijs Riui Sicci, quaru solutiones absoluntur Mense octobris, non cambit ad Fladras Septembris, quaru solutiones durat toto Nouembri, quia non satis existimatur tempus illud ad transmittenda chirographa: sed cambitur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Februatio. Ac denique a nundinis Octobris,

bris, quarum solutiones fiunt in Decembri, plurimum cambitur ad nundinas Resurrectionis quae Bergis celebrantur, quarumque solutiones fiunt in Maio. Et de hoc est maior dubitatio. Nam dimidiata quadragesima fiunt etiam in Flandria cambioru quaedam solutiones, haec non sunt nundinae: in quod igitur tempus appareat commode mense Decembri cambiari potuisse. Praeterea sibi tamè mercatores hanc excusationem, quod tempus non est satis longum: tum praecipue, quia non fiunt tunc nundinae in quibus debitorum res possint ad soluendum conficere: & idcirco protelatur solutio vsque ad mensem Maium. Aiunt ergo quod cum trimestre tempus necessarium sit ad mittenda chirographa, nihil aliud quae aequitas est ratione illius temporis pretium aliquod recipere, quod alteri indulgetur, vt commodius soluat. Et adhibent rationes quas proxime nos denarrauimus. Atque huic potissimum opinioni ansam porrexit decretum quorundam Parisiensium, anno Domini 1517. quo ad tria mercatorum quaesita respondentes, ea in tertia responsione illis indulserunt licentiam, vt ratione temporis pretium possent recipere propter lucrum cessans, ac labores, & industrias. Atque adeo adiecerunt, quod si intercalatis nundinis solutio in alias differatur, tunc quo longius fuerit tempus, plus recipi potest. Fuerunt Coryphaei illius negotij duo fratres Coronelli: ciues nostri: alias profecto non poenitende eruditionis & famae: sed tamen in hoc, ipsorum etià mercatoru confessione ab seopo, vt salua eorum autoritate id dixerim, tam de facto quae subinde de iure, neque absque vlcere consciētiam mercatorum, aberantur. Ad quaestionem ergo hac respondetur conclusio: quae profecto nulli qui rem attentè perspexerit, posse videtur in dubium venire. Non modo nullatenus licet ob nundinarum intercalationem & praetermissionem pretium recipere: imò si ex ipsa temporis conditione res perpendatur, neque propter illud tempus quod inter cambium interstat & proximas nundinas. Conclusio ex superioribus elicitur: quin verò articulo secundo est expressè demonstrata: sed maioris tum elucidationis, tum confirmationis gratia hic resumitur. Nempe vt ostendamus argumentis suis campfores contra seipsos pugnare. Aiunt namque non recipi pretium pro illo trimestri tempore quod intercurrit inter Hispanas nundinas atque Flandras: sed quia non possunt

per se illi decretum.

conclusio per se illa.

chirographa citius mitti. Haud enim necessarium est habere statos equos quibus euolent: imò bellorum tempore fieri non potest. Nos autem fatemur equidem tempus ad id muneris necessarium. At tamè tempus illud non debet in hoc seruire, vt diximus, vt qui pecuniam recipit soluere possit commodè. Nam si de presenti non habet, sit vt propter expectationem pretium soluat: si verò habet, potius ei tempus seruit qui pecuniam contulit. Nam sua interest pecuniam recuperare, ac proinde chirographa mittere, quare nihil ratione illius temporis potest recipere. Itaque dicere ob id quod temporis intercapedo est mittendis contractus instrumentis necessaria, licere cambium carius fieri, repugnantia inuoluit. Imò quomodocumque propter tempus illud quippiam pendatur, significatur mutuum, atque adeo vsura. Accipe aliarum rerum exemplum. Si ego frumentum meum, aut vinum, aut quiduis aliud cum tuis similibus rebus commutarem quas alibi habes eiusdem omnino existimationis cuius meae sunt: adijcerem tamen, propterea quod tempus requiritur quo contractus ministris tuis innotescat qui meis restituant, quippiam mihi pretij soluere, profecto iniqua esset vsura, nisi perexiguu illud sumptu recipere, quae in mittendis literis facerem. Sed persistit etiam tunc in sua defensione, dicentes: Fateamur illu qui in Flandria cambium recipit, non habere in promptu pecuniam Metinae, sed expectare in nundinis, vendendo suas merces quas illuc mittit collecturu. Porro autè confessio haec pus aperit, rationemque mutui, quae quidem ob indulgentiam temporis alter recipit, non loci sicuti nobilis ciuis ideo ab vsurarios mutuatur: quod suos expectat proutus quibus soluat. Et supra sub titulo de societate, diximus, vsuram esse si quis opifici laenam vel aliam materiam mutuet, aut vedat, vt cum scenore soluat quando ex suo artificio pecuniam collegerit. Eadem ergo vsura est, indigenti mutuae, vt sua negotiatione pecuniam congreget vnde soluat. Ad praeticam ergo vt descendamus. Cambium quod Metinae fit, mense Decembri, nihil profusus, vt reor, refert quando sit soluendum. Porro inquam siue cambiatur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Flandria in Februatio, siue ad dimidiata Quadragesimam, siue ad nundinas Maij: non potest neque obolus recipi plus minusve propter temporis, prorationem: nisi id forte quod in mittenda-

1. Probatio

Secunda.

Caletanus.

D. Thom.

dis literis recuperandaque pecunia dispendi-
tur: quod serè nullum est. Et idem pro com-
pento habet Calet. cap. 6. sui tractatus, nem-
pe ex hoc quòd pecunia diutius occupata
fit, non posse pretiũ exigi: quia non inde fit
res ipsa pretiosior. Quã utique rone S. Tho.
2. 2. q. 7. art. 2. negavit licere rem carius vè
di credito q̄ numerata pecunia: nisi fortè de
bitor in mora sit: hoc est stato die nõ soluat
¶ Quòd si qui camporum partes agit respõ-
deat solutiones fieri cõmodè non posse nisi
nũdinis, atq; ad eò faciendã solutioni neces-
sarium esset tẽporis illud præcedès: hoc idem
ipsum nos lubètes confitemur. Sed hæc eadẽ
sua nostraq; confessio à nobis pugnat, cam-
biũq; vsurã cõiunct, si pretiũ ratione illius
tẽporis petat. Si enim eius qui Metinã pecu-
niã cõtulit nihil refert, vt illa prio mēse aut
secundo sibi rependat vsq; ad primas nũdi-
nas, non est q̄ debeat quippiã pretij auctius
recipere q̄ si eadẽ sibi die solueret. Nã vt ipsi
fatentur, nũmi qui in proximis nundinis sol-
uuntur, pro præsentibus habentur. ¶ Si au-
tem deniũ vel lucrũ cessans, vel alio labores
vel industriam sibi prætexant ad incrustan-
dum hoc pretiũ rone tẽporis, iam suprã. q. 3.
longè me arbitror hæc omnia exufflasse. Lu-
crũ enim cessans nulla possunt ratione pete-
re: etiã si millies rogati cãbiant: tũ q̄ sua spõ-
te faciũt, tum præcipue q̄ à nulla alia cohibẽ-
tur licita negotiatione: cũ, vt illic declarauim-
us, solis cãbjs expõsitã habeat pecuniam.
Atq; ad eò si genere obiecti vitiorum est cã-
bium, nulla industria, nulliq; labores digni
mercede sunt. Quod quidẽ si doctores illi ce-
leberrimi Parisienses suprã nominati fuissent
cõsideratius meditati, nunq̄ tã patulã vsura-
rum occasione mercatoribus obtulissent.
¶ Sed ecce vnde precipitiũ fit in huiusmodi
cãbiorũ barathrũ. Nã etsi dociles cãpfores,
q̄ rem p̄cipienter habuerint exploratã, hæc
forsan oĩa nobiscũ fateant, tã multa cõmuni
scunt & causant q̄bus se protegãt. Primũ (in
quo rei nodus cõsistit) dicere fortè ptendẽt,
q̄ etsi nõ liceat hoc genere cãbij pecuniã ni-
si si præsentẽ pro presentĩ permutare, tũ hæc
ratio presentis non potest hic perinde atq;
in reliquis mercibus perpendi. Primũ quòd
fortè dũ Metinã cãbit ignoratur cambiõrũ
forum quod in Flandria currit vel Romę. Se-
cundo quod est vrgentius, quis modò id nõ
tũ esset, nescitur tũ, an qñ faciẽda est apud
Flandriam solutio aliquo inopinato euẽtu,
malignior futurus sit pecunię prouentus, an

Suffugium mercatorũ.

De Iustitia & Iure.

verò benignior. Quã varietate crescere va-
lor pecuniã solet aut decresecere. Tertio, qd̄
horum est confirmatio: cuius in odi & stimatio
pecuniã nõ fit in illa intercapedine quã est
inter nundinas, sed in nundinis. Et ideo dum
cambitur, verbi gratia, Metinã mense Octo-
bris, necessarium est, vt referatur solutio ad
aliquas Flãdrenses nundinas, aut Lugdunẽs.
Nihil enim refert. Quare perinde est cam-
bire à nundinis in nundinas, ac si presentem
pecuniam cambires pro presentĩ: ob idq̄
nulla hic latet iniquitas. ¶ Quod si quis in
contrarium hoc argumento excurgat. Siquã
do i Hispania sit cambiũ, tunc de valore nõ
constat Flãdrensis, aut Genuensis, pecunię
fiat cambium in incertum: vt articu. proximo
dicebamus: & tamẽ nõ sic fiunt: sed cer-
to pretio. Do tibi tantum in Hispania, dabis
tantũ in Flandria. Numero tibi tantũ in Flã-
dria, reddes mihi tantum cum scẽnore Meti-
nã. Ex quo consequens fieri videtur q̄ non
possint campfores illo incertitudinis clypeo
satis se tutò protegere. ¶ Ad hæc autem re-
spondebunt, q̄ illa ratione patientior fieret
vsurarum campus. Nam tunc qui pecunias
Metinã numerassent, ea vterentur callidita-
te, vt pecunia postea apud Flãdriam mino-
ris penderetur quo locupletius eis lucrum
obueniret. Et præterea si cambia non nisi
in incertam quãtitatis solutionem fieri pos-
sent, porrò vel nulla essent, vel quãdam rarissi-
ma. Nam quot inuenias qui velint suam
pecuniam sic fortuitã alex committere?
¶ Imò verò & horum maximum adhibetur
ex superiori articulo argumentum, quòd
cambia huiusmodi in incertum non sunt li-
cita, nisi quando sunt in vtranque partem
ambigua: videlicet quòd plus sis receptu-
rus quã confers, vel minus. Et tamen cã-
bia quã sunt in vsu: non fiunt, nisi cum
certissimo lucro illius qui prius pecuniã
numerat. Nam & qui in Hispania prius cõ-
fert denariolos quadringẽtos, recepturus in
Flandria non nisi trecentos quinquaginta,
licet perdere videatur, lucratur tamen: vt
suprã dictum est. ¶ Haud igitur absque cau-
sa diximus, hinc fieri præcipitium in cam-
biorum spinetum, vnde neque dicendo ex-
tricare se homo potest: quanto minus ab
eorum se periculo eripere qui in res ipsa ver-
santur? Profectò prudenter, ac salubriter
Alexander tertius, capitulo. In ciuitate. de Alexand. 3.
vsuris. ad interrogatum Genuensis Ar-
chiepiscopi respondit. Nempè quòd etsi
vendere

Argumentũ

Summũ

Tertia

Alterum et argumentum.

de Alexand. 3.

Libri Sexti,

Quæstio. XVII.

vendere res maiori pretio credito q̄ numera-
to, quãdo dubium est, an sint plus minusvè
valitura, nõ habeat figurã vsurę: tamẽ con-
sulendos fore ciues ne istis se fluctibus pro-
pter præsentanea pericula immergant. Nã
vix ibidem possunt non latere fraudes quã
Deum non celantur. Et ideo meritissimò
quotquot sunt sancti & prudentes viri, ab
ista nummularia quæstuarĩaq; arte deterrẽt
homines: & qui illi se dedunt, malè audiunt
apud populum. ¶ At verò, nè nihil dicam,
neu totum cambiõrum vsum stirpitus videamur
conuellere, dicam quã in re tam lubrica
p̄ meo captu admonere possum. Primũ
huiusmodi cambia fieri non possunt in in-
certam solutionis quantitatem: propter ar-
gumentum in modò factum, nempè quia sem-
per est certum non minus, sed plus valitura
restituendam pecuniam quã sit illa quã
prius confertur: & nisi certi essent campfo-
res aliquam sibi factum iri lucri accessionẽ
nunquam cambirent. Secũdo hoc fit: etiam
constitutissimum, q̄ temporis illius expectã-
tã solutionis nulla est ratio ducenda ad au-
gendum pretium, siue in proximas, siue in
terτίας, siue in decimas nundinas cambitio
fiat. Neq; de hoc, ego saltem pro meo inge-
nio dubitare possem. Tertio & hoc etiam in
præsentiarũ admonuerim, q̄ dum aliqua fit
nundinarum intermissio, vt cambium in il-
lis proferatur in quibus speratur cambiõrũ
pretium auctum iri, vsura metuẽda est. Ver-
bi gratia, campforum praxis est in nundinis
Octobris, quarum solutiones Metinã fiunt
mense Nouembri, ad nundinas Resurrectio-
nis quã fiunt Bergis mense Maij cambire:
eò q̄ cum illa sint ditiores, pluresq̄ ad eò
sint qui cambia suscipiant, pluris illic æsti-
matur pecunia. Atq; hac ratione cambia q̄
Metinã in illas nundinas prolatantur, pre-
tiosiora sunt. Nam iam tunc non cambitur
pecunia præfens pro presentĩ, sed pro illa
quã in futurum auctior speratur. Præterq̄
semper ratione maioris dilationis plus in su-
per recipitur. Hęc ergo omnia vsuraria sunt
cambia. Et confirmatur hæc ratio: quoniã si
illa futuri valoris ratio haberi possit in cam-
bijs, eadem ratio duci possit in cambijs pro-
ximorum locorum eiusdẽ regni, imò & eius-
dem loci. Possit inquam quã numerarẽ pecu-
nias in nũdinis Octobris easdemq; cum
lucro: propterea quòd speratur tũc au-
ctum iri pretium, quã tamen patentissima

esset vsura: vt quæstione etiã proxima repe-
tentes mōstrabimus. Quocirã intercalatio
solutionum dimidiatã quadragesimã pro-
fectò nõ potest non esse suspecta. ¶ Igitur
nullam aliam videre mihi videor legitimã
cambiendi rationem quã sit ex præceden-
tibus nundinis illius loci ad quem cambia-
tur, & ex præsentibus coniecturis estimetur
absque fraude & dolo pecunię valor qui est
in presentĩ, aut in proximis nundinis: & se-
cundũ illud solutio cambiõrum constituatur.
Hoc enim esse scẽso cambire præsentem
pecuniam pro presentĩ. Et præcipue dum
cambitur ad Romiam, & ad quencinũ; locũ
vbi non expectantur nundinã. Ex quo fit q̄
præteritio nundinarum nunq̄ fieri presumi-
tur, nisi eum vsuratum fraude. Quòd si dicas
forsan tempore faciendã solutionis res fore
variatas. Respondetur quòd eiusmodi peri-
cula oportet se subire. Nam hæc est negotia-
torum conditio, & fors. Etenim si vis pecu-
niam tuam ad eò in tuto collocare, iam non
est negotiatio, sed verè mutatio: cuius gra-
tia pretium iure percipere nequis.

Descendamus ergo ad superiorum argu-
mentationum responsã, quibus se ipsi
mercatores iugulant. Quãuis illi qui ra-
tionem suarũ habent conscientiarũ bene vi-
dent nullius esse momenti: sed illi hæc cogi-
tant qui suã volunt vsuram fucare & incru-
stare. Ad primum igitur respondetur, quòd
etsi cambia ad longius tempus nõ sint ad eò
frugifera, neque tam commoda consequenti-
prius pecuniam, nõ tamẽ ideo fit cõsequens
vt possit illius dilationis gratia pretium reci-
pi. Alias omnes vsurarum nequitias excusa-
re à culpa valeremus. Nam vsurarius pro-
pterea ex longiori tẽpore amplius petit pre-
tium, quòd diutius habet suam pecuniã im-
peditam. Igitur qui noluerit hoc expectãdi
beneficiũ gratis conferre, non faciat eius-
modi cambia, quia neq; si improbisimè ab
alio rogetur, excusabitur à peccato. Expo-
nat ergo pecuniam suam aliã negotiationi.
Imò qui illam causam allegat percipiẽdi pre-
tium, ore proprio, suã fateatur nequitiam, ac
si lucrum cessans recipere possit, quod vt su-
perius, ac rursus nuperime dicebamus, iuste
nequit. ¶ Secunda verò ratio, nempè quòd
quo laxiora sunt cambia plures sunt qui re-
cipiant, & ideo pretium augeri licet: non est
præ sua foeditate audienda. Primũ quia
non sunt cambia aliarum mercium trutina
perpendenda. Præterea quãdo accipientium
multi

Ad secundũ

multitudo inde emergit q̄ plus tēporis ex-
pectat solutio: iam supra explicuimus quē-
admodū nō sit iusta causa augēdi pretia: eō
q̄ radix manifestissimū in fronte inscriptū
habet vsuræ titulū. Quare ridiculū est q̄ in
tertia ratione adhibet: videlicet illud auctius
nō recipi p̄pter longius tēpus, sed quia in-
dulgent recipienti maiores in ducia, vt pos-
sit in loco solutionis parare pecuniā. Nā p̄-
fecto idem est prorsus recipere rōne expe-
ctati tēporis, atq; ob id recipere, vt alter pos-
sit soluendā pecuniā parare quam in prom-
ptu non habet. Hac enim prorsus de causa
qui ad vsuras recipit, maiores soluit quanto
longius illi tempus cōceditur.

**QVÆSTIO DECIMA
tertia, De reliquis cambio-
rum generibus.**

ARTICVLVS I.

*Vtrum cambia ad proxima loca eiusdem
regni sint licita.*

Lenioribus ergo cābio-
rū spinetis emerit, reliqua
quæ decisiu faciliora sunt,
in hac postrema quæstio-
ne pponamus. Et primò
arguit, licitū esse pro cam-
bio inter duo loca eiusdē regni pretiū recl-
pere. Nā loci distantia huic negotio accidē-
taria est, atq; adeo licet iustitia pretij violari
possit, si nō pro ratione distantia taxet, vsu-
ra tamē nō pōt cōmitti: quādoquidē & trāf-
ferre pecuniā ab vno in alium locum: pretio
quoq; æstimari potest. Secūdo: quia cūm
dictū sit posse cābiri pecuniā vnus loci pro
maiori alterius q̄ pluris illic æstimatur: ead-
dem rōne id fieri potest in nūdinis eiusdem
regni. Vt si cābium fiat Metinæ ad nūdinas
de Villalon, vbi speratur auctū iri, pretiū, po-
test illud in pactū duci Metinæ. In contra-
rium est q̄ eiusmodi cambia meritō apud vi-
ros probos vsuræ caractere inuruntur.

1. Argumē.

2. Argumē.

Prima con-
clusio.

Rō cōclus.

Ad quæstionem tribus conclusionibus
respondet. Prima est. Si res synccerē &
candide, vt simpliciter sonat, consideretur,
potest quidē pro cambijs inter quæcūq; lo-
ca quantūvis propinqua pretiū recipi. Hac
enim conclusionē prior earū rationū quas
proximē faciebamus demonstrat. Si enim
magnum pecuniæ pōdus trāsmittendū tibi
esset à Metina Hispali, vel à Florentia Ro-

mā, posset qui illam Hispali haberet, vel in
numerato, vel in debitis, eandem à te Meti-
næ accipere: & quia consignat eam tibi Hi-
spali, pretiū recipere. At vero non amplius
quā exiguū illud quo per nuntium pos-
set mitti: nisi fortē non fictum, sed verū lato-
num, vel alius generis periculū itineri immi-
neret. Nam tunc aliquantulo cumulatus es-
set iustum. Hæc autē pretia adeo sunt exi-
lis momenti, vt nihil apud cāpsores fiant.
Quocirca adhibetur secūda conclusio. Pro
cāmbijs intra regnum soluendis nulla pos-
test æquitate pretium recipi. De illis enim
loquor pretijs tantæ æstimationis, quanta
cāpsorib; in vsu esse solet. Probat: quia
niam illa non sunt causa transferendæ pec-
uniæ. Quoniam ad id neq; labores necessa-
rij sunt neq; propter itinerū pericula in-
dustria, aut diligentia, quæ sint aliquo pretio
digna. Et ideo manifestum est eiusmodi fe-
nus pro ratione temporis exigi quo differ-
tur solutio. Neque de hoc vllus eorum qui
bene morati sunt ambigit. Tertia conclusio.
Cambia quæ re verā eodem loco, aut
parum distanti in eadem provincia redhibē-
da sunt, licet fieri fingantur ad nūdinas alio-
rum regnorum, neutiquā ab vsuræ labe-
lui possunt: sed inter ea quæ proprie dicun-
tur sicca primum habent locum. Quare illa
quæ Mediolani, vbi gratia, sunt per Ge-
nuam, aut Venetias, aut per Brugas: & Me-
tine per Lugdunum, aut per Flandriam: sic
vera qui Mediolani aut Metinæ recipit nō
habet in illis locis pecuniā, neq; sperat habe-
re vt illic soluat: sed vbi recipit indiget, & il-
lic est solutus: quicquid cāpsores fingant,
impudentia cambia sunt: vt supra sub titulo
de cambio ratione loci adnotauimus. Hac
enim sunt figmenta, & palliamenta quibus
cāpsores nobilium bona deglubūt. Scit
enim dum cives qui mercaturam non exer-
cent. cambia ab ipsis exposcunt, nullos ha-
bere apud Flandriam nummos, & nihilomi-
nūs cogunt eos, vt ad suos ipsorum cāpsoro-
rum ministros literas dirigant qui cambia
æmittant. Non solum ergo hominibus, vt
illic diximus, imò & Deo ipsi imponere
istū pergunt. At vero ait, nihil mea refert lo-
laturū me sit mihi alibi, an non. Porro autē
his Syluest. respondet, verbo, vsura. 4. 9. 9. q̄
quando cāpsor id scit vel præsumit, in
vsuræ vitium mergitur: quia bene scit nul-
lum recipere pretium: nisi pro tempore: sic-
cuti ille facit qui scit vitios. boues à rustico
emit

emit quos non habet, eosdemque illi locat
qui saluos sustentet, & operarum mercedem
soluat. Et quo vsuræ huius venenū apertius
pateat, fac ciuium quemlibet qui non est
cāpsor illa calliditate tribuere alteri suam
pecuniā auctiorem sibi restituendā, nun-
quid nō vt manifestarius vsurarius habere-
tur? Cur ergo nō etiam cāpsor? Multō au-
tem impudētius eadem sunt cambia à Me-
tina in Villalon, aut in alterā Metinam: quā
uis in virtute eodem recidat, et si nominētur
per Flandriam, aut per Lugdunum. Nam vt
dicebamus, si in nundinis Hispali facienda
est solutio eodem recidit. Quapropter illa
cambia quæ in Italia intra eandem provin-
ciam sunt, nempe Mediolani per Florentiā
aut per Genuam, nescio quo possint modo
personari ne appareant vsuraria: cum plañe
pretium non ratione loci, sed ratione tenu-
poris, augeatur.

Met. arg.

Ad prius igitur argumentum iam respō-
sum est. Ad posterius autem responde-
tur, vt superius dicebamus, q̄ intra eandē p-
uinciam fieri non pōt cābium præsentis pro-
pæsentis pecuniæ diuerso valore æstimata.
Sicuti inter diuersas puincias & regna. Nā
in diuersis puincijs varietas inde puenit,
q̄ in vno loco pecuniæ inopia laborat; in al-
ia verò vbertate fruitur. In eodē aut regno
discrimen hoc haberi nō pōt, nisi habita rō-
ne diuersorum tēporū: vt si modò sit copia
& timeatur in futuris nūdinis inopia: & sub
hac spe cambiari, vsura esset ratione tempo-
ris, vt superiori quæstione explicatum est.

ARTICVLVS II.

*Vtrum cambia quæ licet ad primas nundinas
fiant tempore et loco distantes, tamen quo
longius distant pretiosius sunt, sint licita.*

Postremus denique cambiōrū
scrupulus est, vtrum quo pxi-
mæ nundinæ alterius loci. di-
stantius absint, pretiosius fieri
possit cābium. Et arguitur à parte affirma-
tiua. Cābire in primas nundinas quāto cū-
que tēpore distates, nulla est vsura, vt supra
declaratum est. Quod si fiant extra regnum
potest maior pecunia pro minori, & econ-
uerso cābiri, vt est etiā definitum: quo autē
distantiores sunt tēpore nūding, plures sunt
qui cābiorū pecuniā petant: ergo nihil ob-
stat quo minus cambiū pretiosius fieri possit

fit. Quando quidem vberiorē recipiētium
numerum pretium cambiōrum augeat, si ex
corrupta radice non pullulet. In edtrariū
est q̄ agumētum hoc prouenire videtur ex
hoc q̄ diutius expectatur solutio: quod vsu-
ræ testimonium est.

Hinc articulum ob ea potissimū cābia
H adicimus, quæ apud nostrates in mo-
re sunt. Nempe propter cābia, quæ in-
ter Castellanos, ac Lusitanos celebrantur.
Enimuerò sic cābium ad nundinas eiusdē p-
uincia fiat, iam satis dictū est non posse licitū
plus recipere, propterea q̄ nūdinæ plus dis-
stant. Nā illic solā tēporis ratio habetur.

Quando verò cambium extra puincia fit,
tunc est dubium, eō quod vel valor pecuniæ
diuersus in altero loco, vel translatio videtur
cambium iustificare: dum nundinæ distan-
tiores sunt tempore. Praxis ergo cambiōdi
à nobis ad Lusitaniā est, q̄ cum illic nō sint
nundinæ, sicut de Roma dictum est, non cā-
bitur, nisi ad certum tempus. Diuersimodē
tamē à nobis ad ipsos quā e conuerso. Cā-
psoria enim pecuniā quæ Metinæ suscipitur,
soluenda est Olyssipponæ post integrum
mensem: & cum illic, & de Flandria hoc tēpo-
re dictū est, non sit tāta pecuniæ copia plu-
ris apud illōs quā apud nos æstimatur: ob
idque ille qui Metinæ mille numreauerit, li-
cet aliquātulo minus reciperet Olyssippo-
næ, tñ sicuti de illo dixim; qui Metinæ mo-
dò numerat: & recipiat in Fladria, tātum re-
cipit. Et si tantūdem in forma recipiat, plus
tamen recipit in valore. Et ideo cambium
lingua nostra vocatur ad par: hoc est quod
idem prorsus recipitur quod confertur: cum
tamen illud par Lusitania valore sit maius.

Explandur
quæstio pro
posita.

Sed dicere possunt mercatores, ratione trāf-
lationis pecuniæ illuc lucrum esse licitum.
Attamen in remissione quæ illuc ad nos fit,
venenosior latet anguis. Remittitur enim
ad primas nostratum nundinas. Sed quo
plus distant, plus mercedis exigitur: & solēt
plurimum quatuor mensium induciæ con-
cedi. Obtēdunt autem cāpsores non il-
lud plus recipere propter tempus, sed quia
plures tūc sunt qui cambia recipiant. Et qui-
dem Caietanus in illo suo celebri opusculo, Caietanus.
cap. 7. huic cāpsorum causæ aperte fauet:
admonet siquidē diligētē notandū, non
esse sufficiens signum iniusti contractus mi-
nus dare pro cambio, dum tempus multum
interiacet ante nundinas, plusque quando
proximæ sunt nundinæ: hoc est cāpsorem
qui

qui prius numerat, minus dare quādo distā-
 ziorēs sunt nundina: plus autē quādo sunt. p
 plin quōre svt cāndē recipiat pecuniā, id est
 plus lucrari propter longius dilatū tempus.
 Sic em̄ est obfcura eius litera explicāda. Nā
 forfan, inquit, hęc cōfuetudo: introduci po-
 tuit, ppterē q̄ ad longius tēpus pauciores
 sunt cāpsores qui locum habēt venditorū,
 pluresq; cābia recipientes. At verō profectō
 nisi ego grauitē decipiōr, nō possum nō mi-
 rari q̄ hanc indulgentiam vir tantā erudi-
 tiōnis cāpsoribus obtulerit. ¶ Ad questioē
 ergo, duabus cōclusionibus respondetur, ad
 cābia quē ad Lusitanā sunt peculiaritē
 cōcomodatis. Prior. In pretium misionis pe-
 cuniā hinc illuc, recipi, quicquā nequit, nisi
 quanti estimaretur simplex translatio pecū-
 niā iuxta formā explicatā quē est. 2. Itaque
 si centum ducati qui Metinā mille centum
 argētis regalibus estimantur, valent Vlyf-
 sippone mille forfan tercentū, campfor nō
 pōt recipere Vlyf sippone nisi mille cētum:
 & tantillum fortē insuper quantum valeret il-
 la translatio: quā pfectō dum per literas
 fit, non magno estimanda est. Quocirca cū
 vt vsus habet, longē plus recipiatur, eiusmo-
 di cābia culpa non caret. ¶ Posterior
 conclusio. Neq; remissio pecuniā illinc ad nos
 maiori, prorsus digna est q̄ eiusdē pecuniā
 transportatio valeret. Has simul cōclusiones
 vnica ratio ex superioribus collecta satis
 probat. Pecunia enim vnus loci. nō potest
 in alium cambiari, nisi altero: duorum mo-
 dorū, vel ratione translationis pecuniā, vel
 qui in vno loco propter eius raritatem plu-
 ris estimatur q̄ in altero, in quorū neutro
 nulla haberi pōt temporis ratio, sed laboris
 in trāsportando, & presentis estimationis
 amborū locorū. Sed resulget hic lucenti? ra-
 tio occluditurq; magis via palliandi vsuras,
 propterea q̄ nullū hic patet suffugiū ad nū-
 dinas: quā quidē in Lusitania non sunt, vt
 expectetur quantum illic sit valitura pecunia.
 Præterea q̄ in remissione inde ad nos. mani-
 festa comitatur vsura, palā inde fit, q̄ quan-
 to maius est tēporis interstitiū vsq; ad nū-
 dinas, maioris estimatur cambia. Et quo ad
 argumentū à nobis præfactum, ac perinde
 ad opinionē Caieta, respondeamus. Manife-
 stum est q̄ numerosior multitudo recipien-
 tium cābia nō aliunde nascitur q̄ q̄ laxiores
 indulgētur ad soluendū induciā. Quare illa
 de causa augere pretia, manifesta est iniqui-
 tas. Secūs si, vti quæstione præcedenti dixi-

Prima con-
clusio.

Postrema cō-
clusio.

Probatio u-
triusque cō-
clusionis.

mus, idem receptorum numerus aliunde au-
 geretur. ¶ Præterea, & inde detegitur vsuræ
 facies, q̄ campforēs Metinenses ppterē ad
 id cogunt cambiōrū receptores ad soluē-
 dum primo mense, vt inde postea lōgior sit
 tēporis distantia vsq; ad proximas nūdinas
 vt locupletius remittant. ¶ Sed rogant for-
 tē campforēs quomodo cambient? quia nō
 pōtēst primo mense sibi Vlyf sippone pecu-
 nia solui in numerato, propter eius qui illic
 est raritatem, sed in remissionis chirographis:
 & ideo coguntur illo tēpore cābire, quo p-
 xime nundina longē distant. Respondetur.
 autem ita iustē cābire posse si nullā prorsus
 temporis rationem habeant: hoc est eodē
 dem prorsus pretio cambiāt, dum nundina
 p̄ quatuor menses absunt, ac si intra mēsem
 essent. ¶ Haud equidē nescio q̄ plurimos ab
 alijs multiplicari cambiōrum modos, quos
 nos cōsulto missos fecimus: tum q̄ adeo sint
 obfcuri, vt nullatenus possint lectorē infor-
 mare: tum etiam q̄ omnia summam funda-
 menta me arbitror tradidisse, per que de sin-
 gulis potest quisq; oculatissimus iudicare.
 Nā fateor nisi qui mediocri fuerint ingenij,
 & attenta consideratione rem fuerint specu-
 lati, præterea ab ipsis campforibus instructi,
 non possunt ad tanta quanta hac arte acci-
 dunt ambigua, responderē. Bellorū enim ca-
 lāmitas, quā cuius peccata in rempublicā in-
 uehere solent, in causa potissimum esse con-
 suevit, vt reges pecuniā vndiq; & maximē
 ex famosis nundinis cābiorū via corradant.
 Atq; hac de causa cābiorum turba, & sæpe
 præter legem permittitur. Sed fieret multo
 consultus, si in tali calamitate Rex secū tan-
 tum eadem sineret cambia fieri: cæteris ve-
 rō interdiceret: nam cum nō sit par in cæte-
 ris, ac in ipso necessitas, nō debet fieri conse-
 quens, vt si cum rege fiant, fieri debeant cū
 cæteris. Quāuis quæ personatæ vsuræ sunt,
 neque cum rege licite fiunt.

DE ministris autē cambiōrū, per ea que
 superiori libro de vsurariorū famulis di-
 cta sunt, iudicari potest: quāuis in cam-
 bijs celebrādis noua quæpiam de illis adno-
 tanda supersunt. Est em̄ dubiū, an qui cābiū
 nomine aliorum recipit, tutō id faciat. Ex-
 pli gratia. Sunt locupletissimi mercatores q̄
 regi potissimum pecunia succurrunt, neque
 absq; ingenti fœnore: sed aiunt tāq̄ eius mi-
 nistros se ex multis locis cāpsoriam collige-
 re pecuniā, quā ei contribuant: & ideo mun-
 dos esse ab omni vsuræ labe, si quas vsuras
 soluant

Solutio.

De cambiōrū
proxenitis.

De cābiū
ministris.

Dubium.

solutum ab ipso recipiant. ¶ Hic autē multa
 sunt consideranda. Accipere enim nomine
 regis dupliciter contingit: imō verō vno tā-
 tum cōtingit re vera modo, sed ipsi alterum
 fingunt. Ille in quā propriē cābium accipit
 nomine regis, aut alijs magnatis, aut merca-
 toris, qui tanq̄ eius famulus id exequit: pu-
 ta quia eius oconomus est, vel à secretis, &c
 itaque ipse nō fit debitor cambi q̄ recipit,
 neq; postea tanquam suum tribuit regi: sed
 rex est qui per illū recipit. Et talis minister
 nullam vsuram cōmittit, sed accipit vice do-
 mini ad vsuras, quod vigente necessitate licite
 fit. Sed alius est q̄ licet fingitur minister
 regis, non est tamen: nepe mercator aut cā-
 psor qui aliudē ad vsuras accipit vt regi sub
 eisdem vel maioribus tribuat. Exempli gra-
 tia: Petrus accipit à Paulo & Ioā. &c. & dat
 regi: itaq; rex non cābit cū Paulo vel Ioan-
 ne, sed cum Petro: qui fit dñs pecuniæ. Hic
 ergo personat? fit regis minister: cū officiū
 cāpsoris exerceat: & ideo accipere ad vsuras
 peccatum illi est: nō solū quia id facit absq;
 ppria necessitate, verū quia ad vsuram illicitū
 accipit: ac perinde ea sub vsuris regi tribue-
 re, aliud est ei nouū peccatum vsuræ. Id q̄
 ex alio eorū vno fit etiam apertū. Aiunt em̄
 quod qua ratione possunt aliunde sub fœ-
 nore pecunias disquirere quas regi tribuāt,
 possunt & suas tribuere proprias. Hoc ergo
 non faciūt nomine alterius, sed pprio. Qua-
 re de istis citra dubiū vllum si cābia faciant
 vsuraria, verē vsurarij sunt. ¶ De cābiorū autē
 proxenitis, hoc est de intercurrētibus cōstitue-
 tibusq; inter partes cābiorū pretia, nō dubi-
 to quin adeo sint vsurarum ministrivt eodē
 cōuoluātur vitio: quāuis peius illi qui facto-
 res cāpsorum sunt, & ipsorum nomine cam-
 bia faciūt. ¶ De his ergo factoribus qui alio-
 rum nomine cambia faciunt, magna est du-
 bitandi ratio, quando & quomodo ad resti-
 tutionem teneantur. Ad quod ideo in calce
 huius disputationis respondere p̄ captu no-
 stro est operæpretium. Et quidem si sciētes
 ac prudentes vsuraria cambia faciant, ad re-
 stitutionem indubiē tenentur: idq; ratione
 acceptationis, que illis peccatū est: etiā dum
 nihil sibi lucri acquisierint. Si autē ignoran-
 ter & bona fide: arbitantes cābia esse licita,

vsque adeo, vt (si accidere pōt) ab omni sunt
 culpa incolumes, liquidū est non teneri ra-
 tione acceptationis: teneri tamē vidētur ratio-
 ne rei acceptę, cū postea cambiōrū iniquita-
 tem rescuerint. Saltē dubio procul tenētur
 quādo aliquid lucri apud ipsos remansit. Si
 verō nihil illis prorsus ex lucro prouenerit,
 dare in primis tenētur solertissimē operam
 vt illi, quorum nomine cambia fecerunt, res-
 tituant. ¶ Si autē id perficere nequeant, tūc
 meritissimō dubitatur, an iidem ipsi restitue-
 re teneantur. Neq; dubium facilis solutiōis
 est. Enimverō quod nullatenus teneantur, *Primum ar-
 gumentum,*
 ex illis radicibus argumentū extruitur, quas
 lib. 4. sub titulo de rest. iecimus. Haud enim
 aliunde quā ex altero duorū capitum vin-
 culū restitutionis nascitur: scilicet aut ratio-
 ne acceptationis, aut ratione rei acceptę. Qui au-
 tem accipiendo nullā prorsus cōmissit culpā
 non tenetur ratione acceptationis, nisi in mu-
 tuo & similibus, vbi promissit reddere. Hoc
 patet vtroq; iure: nā tota lex Aquilia, quæ
 de iniuri. & dā. dato, scripta est, nemini actio-
 nem dat nisi contra eum qui in culpa fuerit.
 Et extrā. de iniuri. & dam. dato. can. si culpa.
 non dicitur, si causa tua, sed si culpa tua da-
 tum est damnum. Vnde neque in prædi-
 ca, neq; in foro exterioris iudicij, vllus dāni
 aut iniuriæ cōdēnatur, nisi qui in culpa fue-
 rit, saltē leuissima. Accedit & quod supra di-
 ximus, q̄ si quis à latrone partē facti dono
 susceperit quod cōsumpsit, neq; factus fue-
 rit inde ditor, nullatenus teneri: isti ergo fa-
 ctōres ratione acceptationis nō tenentur ne-
 que apparet teneri rōne rei acceptę postq̄
 nihil prorsus lucri eos tetigit. Hęc argumen-
 ta hanc pfectō negatiuā partē cōcluderent,
 nisi quod ignorantia iuris nunq; aut vix
 vnquā, prorsus excusat, nisi homo sit agre-
 ssis, & ius valde recōditum. Cambiōrū autē
 vsus adeo publicitatis malē audit, vt nemo si
 bi ptexere queat excusationis clypeum, nisi
 peritos bona fide cōsulat, quin verō peritiss-
 mos atq; hoies præcipui nominis: adeo
 oēs clamant periculossimā artē esse. Quo-
 circa ergo nō auderē istos prorsus saltē à to-
 to excusare. Sed si soluēdo sunt, tenē credi-
 tores cōuenire, & cū ipsis de re cōponere vt
 aliquid soluant: aliquid verō eis cōdonetur.

Dubitatio.

Primum ar-
gumentum,
aparte nega-
tiua.

Argum. 2.

Solutio.

LIBER SEPTIMVS, De Iustitia & Iure.

QUAESTIO PRIMA, De substantia voti.

Sanctus Thom. 2. 2. quæstio. 88.

ARTICVLVS. I.

Virum uotum sit alicuius rei possibile, ad quâ ui præcepti non tenebatur.

Hactenus de Iustitia et iniustitia earūq; partibus subiectiuis, hoc est speciebus huic virtutis generi subiectis dictum est. A modis de partibus eius potentialibus, id est illi annexis, subsequitur ut dicamus. Dicitur enim pars potentialis uirtutis illa, quæ eū non sit eius directè subiecta species, eo quod non omnimoda ratione eū illa cōuenit, nihilominus propter aliquid, quod utriq; cōmune est, ad illam eū ad capitalem reducit. Exempli gratia. Absoluta iustitiæ ratio tria comprehendit. Primū quod est unius ad alterum: secundū quod versatur circa debitum: ac tertium quod æqualitatem soluti ad debitum constituit. Liberalitas autē licet non versetur circa debitum, est nihilominus ad alterum cui per ipsam beneficium confertur. Ob id quæ licet non sit iustitiæ species, reducit tamen ad illam eū pars eius potentialis. At religionis uirtus, quæ inter nos & Deum consistit, circa debitam quidem reuerentiam & famulam quem ei debemus versatur. Sed tamen quia Deo, ut auctor est, 7. Ethico. Aristotele. æquale reddere nō possumus: hac ratione, à vera ratione iustitiæ deest: quapropter reducit ad iustitiam: tamen si ratione obiecti longè sit quàm illa præstantior. De liberalitate autem ac misericordia: de quæ id genus cæteris, quæ longius à iustitia distant, nihil præsentis Opere tractare decreuimus: sed de religione. Neq; verò de cunctis eius partibus: abiret enim Opus in immensum: sed de his tantum, quæ cum iustitia coniunctiorē habent affinitatem: nempè de voto: quippe quod reddere ad fidem pertinet, quæ est iustitiæ fundamentum: ac de decimis, & simo-

Aristo.

nia, q̄ nisi quod materia differt, simillima est uisuræ, sacrilegæq; iniustitiæ species: & potestremò de his q̄ ipsi uicissim, præsertim episcopi, tum populo, tum ecclesijs debet, tam in cleemosynis q̄ in residentia. ¶ Præfens ergo septimus liber in uoti sermone uersabitur. Neq; nobis uitio dandū est, quod ordinem quodamodò D. Tho. non insectamur. Nam tam quod decimarū tractatus Simonæ disputationi affinis est, q̄ uoti sermone subsequitur, tum etiā quia spontaneæ pmissiōnis consideratio illam antecedit, qua obligatio cōsideratur reddedi id quod debetur: in hoc septimo agere cōstituuimus de uoto, quo Deo aliquid uirō p̄mittitur, & in subsequenti de oblationibus, ac decimis q̄ eidem debita sunt. ¶ Atq; eapropter hūc statim in fronte articulū p̄ponimus, Vtrū uotum sit rei alicuius possibile, quā antea uirō p̄cepti nō debebamus. Nam si nihil est quod Deo nō sit uigore p̄cepti debitū, inanis est uouendi religio. Et arguitur a parte negatiua. Nihil operis præstare Deo possumus q̄ ei nō sit à nobis tenore p̄cepti dilectionis si per omnia debitū: ergo uanum est quodpiam uouere. Præbatur autem tenentem eum diligere ex toto corde, ex tota mēte, & ex totis uiribus: ergo nihil est quod uirtute huius maximi mandati non illi debeamus. ¶ Secūdo. Ille nos de nihilo creauit, suaq; misericordia pascit, & sustentat: ergo quicquid sumus, atq; adeo quicquid operari possumus illi debemus. In uero, ut etiā Ethnicus ipse Aristoteli 5. Physic. agnouit, nihil ei possumus p̄ susceptis beneficijs pariter repedere: nihil ergo ei aliud indebitum spondere possumus. ¶ In contrarium autē reclamatione tota scriptura sacra, ut Deut. 23. Cū uoti uoueris domino Deo tuo, nō tardabis reddere. & Psal. 77. Uouet & reddite dño deo uestro.

Vnde diff. Tho. Vual. dicit. Genio? Fōs uide Lube rari preteri si errorem huius.

Hilam, quā superficie tenus in calce secūdi libri tetigim⁹, toti huic nostro disputationi præforibus affiximus, ut Lutheranis obuiam occureremus, qui hanc uouendi religionē futilē & cōmentitiā cōtendunt. De qua re illos lib. 3. de natu. & gra. cap. 2. in iudicium detulimus. Lutherus in quā in suo Libello dānato Opere de uotis monasticis, demoliri

rinitur morem hunc ecclesiasticū: quoniam res est, inquit, sine auctoritate & exemplo scripturæ, merūq; ac perniciosum hominū inuentū. Audi monachum quanto imperu suum euomat institutū, idq; postea Lutherani in suis dogmatibus cōfirmare studuerunt. Fuit enim Lutherus omnium hæresum uideff. uideff. fidus atq; impudens renouator. Ille quippe molimen hoc fuit antea molitus. Contra quæ celeberrimus Tho. Vual. to. mo. 5. de sacramentalibus, titu. 9. c. 83. & 84. doctissimè ditissimèq; de hac re differuit. Sed ut alios omittamus, rationem originēq; erroris huius, ut nos loco citato explicuim⁹, ex duobus fontibus Lutherus deduxit. Primus fuit, quod putauit p̄cepto dilectionis Dei super omnia teneri nos ad omnia opera officiaq; illi offerenda, q̄ facere possum⁹, ut in primo argumento dicebamus. Vnde continuo intulit, non solū nullum esse opus quod nō sit natura sua p̄ceptū, uerū nullatenus mortales in hac uita posse illud p̄ceptum satis implere. Quapropter ait quēcung; quantūcūq; iustum in omnibus operibus delinquere, ut artic. 3. & 32. ad Leonem adstruit. Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis modum quocunq; p̄cepto concludi: quæ quidem modū eū pro ratione p̄cepti adhibere nō possumus, quocunq; opere delinquimus. Sed tamē misericordia, inquit, Dei est quod nō nobis eandē omiſiōnem impudet. Ex quo sibi ipsi inferunt nullum esse supererogationis opus, quod esse queat peculiaris materiam uoti. Alter istorum putidus fons exiitit, quod opera iusti debēt liberrimè fieri: uotum autē necessitatem infert ac subinde libertati obstat. At secundi huius capitis error questio, subsequenti monstrabitur. Primū tamen expugnauimus loco citato. Nimirū ostendentes quæ ad modū in illa blasphemia perſistat, quod Deus nos ad impossibile obliget. Hæc autē expugnatio nihil ad præfens. Sed idcirco de hoc errore meminimus, ut radicem panderemus, ex qua illas in nos blasphemias depromūt: porro quod distinguamus à p̄ceptis consilia: eū tamen omnia sint p̄ceptis cōprehensa. Item quod putemus aliqua esse opera supererogationis, per quæ homines & nos præcipue monachi satisfacere gloriamur: non solum p̄ nostris, uerū pro alienis delictis: de quibus subinde supererogationis operibus uota emittimus. Fuit tamē hæresis hæc aduersus Pelagianos condēnata: ut refert Au-

Autor libro de natura gratia.

Augus.

gust. in Epistola ad Pauli. Vbi ex decē corū erroribus illū quintū facit quod diuites baptizati tenerentur renūtare omnibus diuitijs. ¶ Respondetur ergo ad quæſtionem catholica cōclusionē. Præter opera p̄ceptorum super sunt alia nō debita, quorū uotum emitte iustum est, ac celebre religionis officium. Conclusio tum frequentibus uirūque instrumenti testimonijs stabilitur, tum etiā locupletissimis sanctorū exēplis, ac subinde ineluctabili ratione. Oracula enim ueteris legis iam cōpimus ex Deut. 23. citare: & ex Psal. 75. Extat & Num. 6. lex. Vir siue mulier cū fecerint uotum ut sanctificentur, & se uoluerint domino consecrare, à uino & omni quod inebriare pōt abstinebūt. Et Eccle. 5. Si quid uouisti Deo nē moteris reddere. Et Prouer. 20. Ruina est homini de uotare sanctos, & pōst uota retractare. Neq; uerò se satis ab his iaculis ab clypeo illo protegunt, quod uetus lex iam pridem cū suis p̄ceptis est antiquata: nā hæc non ex ceremonialibus habentur, aut iudicialibus q̄ abolita sunt: sed planè inter moralia quæ nature iure perdurant. Imò uero quod istorum caritas apertius deprehendatur, Ethnicorū mos locupletissimo testimonio est ipsissimo nature iure hanc uouendi religionē fundari. Sanè quibus semper ubiq; terrarum solè ne fuit tam rebus afflictis, quàm p̄ latis uictorijis uota suis delubris nuncupare. Vnde Lilius lib. 1. Tullius, inquit, in re trepida duo decim uouit Salios, fanaq; Pallori, & Pauri. Et Psaltes legē prospiciebat Euāgelicam ubi aiebat, Immola Deo sacrificiū laudis, & redde altissimo uota tua. Sacrificiū enim laudis sacrosanctū cōiuiū nostrum est, cui cōposuit reddere uota. ¶ Mox & patrum exēpla perpetuò durant ut illa imitemur. De Iacob autē legitur Gene. 28. uoti uouisse deo. Et de Anna Samuēlis matre. 1. Reg. 1. Et ut reliquos sciamus, ex illo Luc. 1. Quoniam uirum non cognosco, clarè colligitur sacrificiæ Virginis uotū, uti Augu. asserit in lib. de nuptijs & concupiscentia: & refertur. 27. q. 2. can. sufficiat. Et in noua lege à Paulo legitur, Actu. 18. totodisse sibi caput in Christus, quod haberet uotum. Et in Euāg. Matthe. 23. constat uotorū instituta Christo esse probatissima. Ait enim primū esse eunuchos qui se castrauerunt: hoc est sua sponte abq; legis uinculo, propter regnum celorum. Et nē contrā cū Lutheranis existimaretur p̄ceptum, subdit. Qui pōt capere ca-

Conclusio catholica.

Prima probatio.

Probatio seplata.

Augu.

tibus aliena mens innotescat, non potest homo homini, nisi voce aut signis quicquam promittere. Vnde Proner. 6. Illaqueatus es verbis oris tui. Deo autem, cui intima cordium patent: secundum illud. 1. Reg. 16. Homines vident ea quae patent, sed Deus intuetur cor: per solam mentis loquelam fieri potest promissio. Quo fit, ut si voti essentiam ac necessitate species, in intellectu absque, vel la voce consummat. Posterior conclusio. Solent adnunquam duo alia superaddi voto, quae sunt illi accidentaria. Sed nihil minus ad eius attinet expressiorem firmitatem. Vt puta externa oris pronuntiatio: secundum illud Psal. Reddam tibi vota mea quae distinxerunt labia mea. Quae quidem verba non sunt respectu Dei necessaria, sed respectu nostris: sicuti vocalis oratio, ad expegefaciendos nostros animos, excitandosque mentis oculos in Deum. Secundum etiam acciri solet aliorum testimonium, ut non solum Dei metus, verum & humanus pudor firmiores nos reddat, ne voti fide defringamus. Quod forsam allusit sententiarum Magister in. 4. dist. 38. vbi ait, quod votum est testificatio quaedam promissionis spontanea, quae Deo et de his qui sunt Deo, fieri debet. Tactis & de testificatione interna forte loquatur, qua se homo Deo debitorem contestatur. At vero quibus haec clauda sint, nihilominus plusculae lucis indigent. In primis citra tres actus prioris conclusionis recolendum est ex Philo. 6. Ethic. ca. 9. & 10. tres esse prudentiae actus, scilicet consulere, & iudicare seu sententiam ferre, ac tertio imperare. Supposita enim finis intentione qua ex virtute morali proficiscitur, verbi gratia, temperate viuendum est, voluntas intellectu vitur ad consulendum de medijs, conferendūque; difficultates quae sunt in religione cum illis quae sunt in coniugio, illaque; mediocum collatio esse consilium. Inuentis autē medijs per synefin fertur sententia: quae est melioris comodiorisque; medijs approbatio. Significatio ergo deliberationis, ambo comprehenduntur, tam consilium quam sententia. Atque hoc est proprium voti fundamentum. Restat tamen de huiusmodi deliberationis maturitate, quanta esse debeat

Magister Sententiarum

Documentum Aristot.

Quaestio de indagare. Vtrum antequam votum obliget liberationis cuncta sint consilio deliberanda, quorum igno ratio cohibere hominem possit a vouendo. Haec enim apparet esse quorundam Iuriscōsultorum opinio: in quorum coeta esse videtur Richard. libr. 4. dist. 38. arti. 1. Vbi ait

quod vbi non est plena deliberatio, etsi sit semiplena, inde nullum oritur voti ligamen. Et arguitur pro hac opinione. Voti, cum a voluntate dicatur, debet esse spontaneum & voluntarium: ignorantia autē voluntarium tollit: ergo vbi non omnia plenē liberatur, non est plena libertas, atque adeo nec votum. Secundum. Vota haec qua facilitate fiunt, subinde franguntur: ergo periculosa sunt, neque succedere valent prosperitate; adeo totius est illa irrita reputare. Quapropter non desunt, qui dicant, referent Syluestro in verbo, votum. 2. §. 13. quod iratus aut bene potatus vouens aut iurans ingressum religionis, non tenetur: quia quod calore iracundiae fit, pro non factum haberi debet. Histamen nihil obstabitus sentiendum arbitror cum Palude. 4. dist. 38. q. 1. & cum Caieta. praesenti articulo, quod ad votum requiritur plena deliberatio. Plenitudo tamen deliberationis bifariam intelligi potest. Vno modo ut opponitur subreptioni: motui scilicet subitaneo, seu merē naturalis fit, quae vocant primo primū, vbi nulla est ratio vel culpe vel meriti: seu secundo primus, in quo sola esse potest venialis culpa: & talis deliberationis plenitudo necessaria est ad votum. Alio modo plena deliberatio est, qua nihil quod deliberari poterat omittitur, quae quae non est necessaria. Probatur prior pars. Votum debet esse non modo spontaneum, verum sic deliberatum, ut sub mortali reatu obliget: motus autem primo primus nullatenus est voluntarius: & secundo primus, qui est absque plena aduertentia, esse non potest mortalis: ergo talis voluntatis actus ad voti obligationem non sufficit, quandoquidem votum sub mortali culpa hominem deuincit. Haec autem plena deliberatio in hoc consistit, quod homo iudicio cognoscat quid faciat. Et confirmatur. Per motū vbi sola esse potest venialis culpa, votum non frangitur, ergo neque per talem motum firmatur. Posterior vero pars probatur ratione contraria. Ad voti nexum satis est quod sit opus spontaneum: sed prior deliberatio ad hoc sufficit, puta iudicare quid facias: ergo posterior non requiritur. Secundum id confirmatur. Talis promissio homini facta obligaret: ut si eo iudicio pecunia pollicereris, aut vxorem tibi spoderes: ergo obligat etiam respectu Dei. Non enim remissior Deus in exigendis promissis est, quam homo. Tertio illa prior deliberatio sufficiens est ad meritū & ad mortalem culpam: ergo ad voti obligationem.

Monit. 3. chari.

Altera 7. ito aliter.

Syluest.

Palud. Catech.

fallax regu li Summae Anglice.

Probatur 2. conuictio 1. 1.

Prima p. 6. dist. 1. arti. 1.

Secunda.

Tertia.

Enim

Enimvero si quis in repetino periculo mortis constitutus votum suscipiat rei bonae, meretur, & non nisi per virtutem religionis: ergo talis voti susceptio est vere votum. Item si esset rei illicitae, esset lethale crimen: ergo dum materia est debita, obligatio voti emergit sub reatu mortali. Quarto si religiosus iudicio illo ac deliberatione quae opponitur surreptio motui contra votum faceret, illud violaret & frangeret: ergo eadem delibetatio sufficiens est ad votum confirmandum. Colligamus ergo quod si quis ira percitus aut calore, aut mortis metu, quae rationis iudicium tollerent, votum emitteret, non obligaretur: vbi tamen illa rationis lux persistat, quae facere potest aut meritum aut mortale delictum, votum obligat. Eam ob rem fallax est apud Angelum regula in verbo, votum ad perpendendum aut subitum votum fuerit validum. Nempe quod si transacta angustia periculi eum qui vouit, facti poeniteret: vel, ut ipse ait, est male contentus, signum est votum non tenere. Fallit inquam grauer regula. Nam etiam si diu deliberes, potest te post facti tradere. Fulcitur praeterea conclusio auctoritate canonica: ut ca. sic nobis. de regula. vbi clericus qui nimia aegritudine laborans religionem vouit, ad habitus susceptionem compellitur. Et. 17. quae st. 4. cano. sunt qui opes. Illi etiam qui tumultuario metis impulsu, non iudicio perpetuas opes ecclesiae contulerunt, & de voti leuitate taxantur: & nihilo minus tanquam sacrilegi habentur si eas reuocant. Addiderim tamen huic sententiae hoc temperamentum, quod taliuota, repentina deliberatione suscepta, iustam secum afferunt dispensationis causam. Id quae doctē Panor. admonuit super cap. veniens. de voto & vot. red. Quin verò cap. ipsum id clare docet. Tamen neque monitū hoc praeterierim, quod vbi votum Deo nuncupas qui te siue in mari, siue in lecto, siue alibi a presentaneo periculo scripiat, postea saluus profectō inique & infide dispensatione percuras. Nam licet repentina deliberatio id sinat, tamen causa vouendi, beneficiumque; receptū ingratitudinis te redarguunt. Ad primū igitur argumentorum in contrarium responsetur, quod cum quis rationis iudicio cognoscit quid facit, satis ignorantiam abstergit, quae voluntarium tollit: licet non cuncta consideret quae considerari possint. Et confirmatur inde solutio quod labores & difficultates quae sunt in religione, nunquam satis citra experientiam

percipiuntur. Quare si cuncta essent perpendenda, nullū simplex religionis votum extra rei experientiam obligaret. Sciscitaris autem quid si te aliquis deciperet, affirmans in tali religione non seruari ciborum delectū, nec ieiunia, aut quidpiam aliud difficile, quae si praenostres nunquam voueres, vtrum cum ita seductus voues iugo subiaceas? Responde tur quod si deceptio est circa illa quae tu ferre non posses, votum non obligat: quia est grauis iniuria. Cuius signum est probatio nis annus, in quo ius vult ut rei grauitatem perpendas. Sed tamen si deceptio est circa alia minora, nihilominus obligaris. Pari modo si quis rusticum falleret, dicens Hiero solymas citra nauigationem adiri posse, aut Romam non longe distare, cum longissimē distet, quam ob causam peregrinationē voueret, votum non teneret. Secus si assereret maiorē esse itinerū amoenitatem reuera est. Hic videri cuiuspiā possit de metu ptingere & vi quae voluntarium tollit dicendum: verū tūc tūc hic de deliberatione fiat sermo, qua ignorantia cauetur, comodiū de metu tractabitur quaestione sequenti sub titulo de obligatione voti. Sequitur ergo de secundo actu qui est propositum voluntatis. Nam quod id sit voto necessarium, ambigere nemo potest. Quādoquidem citra voluntatis actum nulla esse potest promissio voluntaria, atque adeo neque obligatorum votum. Igitur post deliberationem, quae est in intellectu, necessarium est in voluntate propositum: hoc est dilectio & consensus quo voluntas iuxta deliberationis sententiam proponit operari. Arguitur autem quod hoc propositum non sit necessarium, sed sufficiat promissio. Nam dum quis vel Deo vel homini quidpiam pollicetur aut iurat, etiam si non proponat seruare promissum, obligatur: quandoquidem ex ipsa promissionis natura, fides promittentis astricta manet. Respondetur trifariam contingere promissionem fieri. Vno modo dum quis proponit tum promittere, tum etiam seruare propositum. Et de hac neutiquā ambigitur quin sit obligatoria. Tunc enim tam deliberatio quam propositum, quam promissio est de opere ipso: cum scilicet opus deliberasti, proposuisti, promissisti. De qua igitur ait Sanctus Thomas: Promissio procedit ex proposito faciendi. Alia est promissio per contrarium extremum, scilicet dum quis neque intendit facere quod promittit, neque verò

Scrupulus.

Solutio.

Argumentū.

Solutio.

P. 4 pro

promittere quod dicit, sed nugari aut seducere. Quam ob rem neque de hoc casu vlla est dubitatio, sed certum est talem promissionem apud Deum non obligare, eo quod promissio signum est propositi & intentionis, qua dum caret, vana est. Sed tamen foro exteriori tam Ecclesiastico quam Ciuili, siue Deo promissio fiat, siue homini, copellitur sic vouens aut promittens seruare fidem: quia Ecclesia de interioribus non iudicat.

Alias si vnusquilibet allegans non habuisse propositum obligandi se audiendus esset, p[ro]tinus republica perditum it et. Vnusquisq[ue] enim contenderet non esse monachum, ne que matrimonium contraxisse. Requiritur ergo quod quicunq[ue] hoc causari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitime id probet.

Questio. ¶ An verò qui tale votum verbo tenus emisit, aut matrimonium cotraxit, teneatur parere sententia. Respondet hic Caieta. quod ratioem Ecclesie & scandali tenetur. Hec autem sententia grano salis condenda est. Nam si id quod iubetur, fieri nequit licite, porro quia intrinsece malum est, potius mortem perpetuam debet quam obedire. Ut si quis post clandestinas nuptias secundo publice contraxit, & si foro exteriori compellatur debitum reddere, obedire nequit. Esset nanque fornicator. Si tamen id licite fieri potest: vt sicut monachum habitare in conuentu, habitumq[ue] gerere, tunc obtemperare tenetur: vbi citra scandalum suffugere non valet. Nam si subripere se posset, in aliamque se conferre prouinciam, vbi quia non esset notus citra scandalum quiret exemptus viuere, non teneretur se sententia summittere: quia in falsa presumptione fundabatur.

Tertio, eodemq[ue] modo potest quod votum emitte, intendens quidem verè promittere, non tamen seruare promissum, aut intendendo iurare, non tamen iuramentum seruare. Quod re vera accidere potest in militaribus religionibus, atque in alijs vbi obtentu citius bonorum temporalium quam religionis solent talia vota celebrari. Et de hoc voto posset quodammodo dubitari an sit obligatorium. Facere enim in contrarium videtur quod non precessit propositum faciendi: & tamen Sanctus Th. dicit quod ex proposito faciendi procedit obligatoria promissio. Respondetur nihilo minus quod illic est vera voti obligatio. Nam promissio ex natura sua parit obligationem. Quare si mittendi non est humana, id est voluta, ligat. Vnde fit vt

Qui nouet animo promittendi non

sic promittens grauiter peccat: quia ad id quod ligatur, facere non proponit. Et simile est de illo qui intendit iurare. Manet enim obligatus. Nec Sanctus Thomas hoc irregulari uouendi via. Sed quid, si quis proponat intendatque promittere, aut iurare, sed tamen non intendat se obligare? Apparet enim nunc nullam oriri obligationem: postquam obligatio non est voluta. At nihilo sciens responderet obligationem prorsus pro eo quod est naturalis effectus promissionis. Et ideo satis est causam esse volutam. Ne quis enim laqueum tibi injicere, quin illa queeris. ¶ Sequitur de promissione in qua dictum est votum perfici. De qua queritur an sit post propositum ad voti obligationem necessaria. Sunt enim nonnulli ex iure consultis qui super cap. consulti. de regularibus. affirmant sufficere propositum absque promissione, saltem quando res iam incepta est. Ut dum quis cum proposito permanendi in religione, induit habitum: nam ille est casus illius capiti. in quo, quis quis ille erat, iubetur esse religiosus. Et arguitur pro hac opinione, vt quid sit propositum aperiendum. Propositum quippiam faciendi, est animum habere applicatum ad opus: applicatio autem animi idem esse apparet quod obligatio. Secundò. Propositum faciendi est affirmatio de futuro, faciat ergo qui post propositum non facit, mentitur: si quidem reddit propositionem falsam: mendacium autem in re graui est peccatum mortale: ergo qui religionem, vel peregrinationem, vel quid simile proponit, si non faciat, mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere: quare quidem obligatio sufficit ad votum. ¶ His tamen non obstantibus respondetur, propositum ad votum non sufficere sed necessarium esse promissionem. Et primo patet ex receptissima voti definitione. Nam vt Ecclesiastic. 5. q[ui]a tam est, votum est promissio. vt Magister Sententiarum ait, votum esse testificationem spontaneam promissionis. Vnde vota nuncupare, est aliq[ui]d Deo polliceri. Sed ratione id etiam confirmatur. Votum non est nisi quod alteri fit: ordo autem vnus personæ ad alteram, vt ait Diuus Thomas. non est nisi per rationem qua se homo alteri vel sua subijcit & mancipat: ergo tantummodo fit per rationem: sicut præcipere & precari. Tertio, quod punctum res tangitur, votum est illud vbi ligatur fides, quæ, vt ait,

ait. i. Offic. Cic. est fundamentum iustitiæ: fides autem, vt ipse & Augustinus aiunt, est quia fit quod dicitur: ergo votum non habet vim nisi id dicitur quod faciendum est: dicitur autem est opus intellectus: ergo in promissione consistit obligatio: & non antea. Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam. de voto & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate constitutus dixerat, Non inuorabor, proponens in animo religionis habitum, absolutus à voto: quia non promittit. Et sunt verba expressa in cap. si bona. 17. quæst. 1. aliud esse propositum concipere in corde, & etiam ore nuntiare, aliud, subsequenti obligatione se reum facere voti. Quare illic Gregori⁹ illi qui, propositum absque promissione habuerat, absolutus à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio: vt ff. de pollicitatione. l. seru. l. pactum.

Solutio

Questio.

Opinio.

Primum argumentum præteritio opinionis.

Argument. 1.

Propositum non sufficit ad votum.

Probat. 1.

Secunda.

Argument. 2.

Tertia.

ait,

Solutio

Opinio.

Primum argumentum

Ad. 1. arg.

Propositum non sufficit ad votum.

Probat. 1.

Secunda.

Argument. 2.

Tertia.

ait,

ait. i. Offic. Cic. est fundamentum iustitiæ: fides autem, vt ipse & Augustinus aiunt, est quia fit quod dicitur: ergo votum non habet vim nisi id dicitur quod faciendum est: dicitur autem est opus intellectus: ergo in promissione consistit obligatio: & non antea. Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam. de voto & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate constitutus dixerat, Non inuorabor, proponens in animo religionis habitum, absolutus à voto: quia non promittit. Et sunt verba expressa in cap. si bona. 17. quæst. 1. aliud esse propositum concipere in corde, & etiam ore nuntiare, aliud, subsequenti obligatione se reum facere voti. Quare illic Gregori⁹ illi qui, propositum absque promissione habuerat, absolutus à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio: vt ff. de pollicitatione. l. seru. l. pactum.

¶ Vnde pro solutione contrarie rationis notandum est discrimen inter propositum & promissionem. Propositum nanq[ue] cum sit in voluntate, neq[ue] affirmatio est neq[ue] locutio, sed est consensus sui voluntatis quæ exprimitur per simplicem intellectus affirmationem futuri, scilicet faciam. Hæc autem simplex assertio non facit illum sentum. Promitto facere: sed est simplex affirmatio illius quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non est mendacium: quia mentiri est contra mentem ire.

Ad. 1. arg. Ad formam igitur argumenti negatur quod si postea sit proponens non faciat, mentiat: licet faciat propositionem fuisse falsam: quia potuit mutare propositum. Itaque licet falsum dixerit, neque mentitus est quando protulit: quia tunc dixit quod putabat facere, nec quando postea fecit contra: quia non tenebatur non mutare propositum. Superueniens autem promissio sic firmat propositum, ligatque animum alteri, vt absque fictione fidei & iustitiæ non valeat illud muta re promissio ergo est necessaria. Neque contrarium colligitur ex dicto capitulo. consul tisanæ. vbi solum sancitur quod qui propositum dixerit, vel in suscepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur nanque illic Innocentius consueto more de proposito promissione firmato. ¶ Restat tum demum postremum argumentum. Promissio pertinet ad illa partem prudentiæ vbi est imperium & deprecatio, vt verbis sancti Thomæ supra didicimus: imperium autem & iussio prudentiæ antecedit electionem, vt Sanctus Thomas

sentire videtur. 2. 2. quæstio. 47. articulo. 1. electio autem idem esse videtur, quod propositum voluntatis: ergo promissio non sequitur, sed præcedit propositum. Caietanus hic distinguens respondet: videlicet quod imperium quo quis sibi met precipit, antecedit electionem. Nam post deliberationem intellectus per prudentiam imperat voluntati vt eligat. Imperium autem quo quis precipit alijs, electionem subsequitur, & pariter deprecatio, ac promissio.

¶ At vero è contrario, vt reor, stat sententia tam Aristoteli quam sancti Thomæ, ac subinde veritas. Nèpè quod imperium, siue respectu alterius siue respectu ipsius imperantis semper electione subsequatur. Etenim post deliberationem statim sequitur electio. Sed post electionem non sequitur opus, nisi prudentia imperans voluntatè ad operandam applicet. Imperium enim non est, Eligeret, fac. Et ita illic dicit sanctus Thomas quod electio consistit in applicatione consiliatorum & iudicatorum ad operandum. Similiterque ideo promissio sequitur propositum.

¶ Ex his si definitionem voti, quæ vniuersa comprehendere, tam vana quam solida, tam iniua quam legitima, elicer cuperes, satis tibi esset dicere quod votum est promissio facta Deo. Attamen illa quæ legitimo tantum voto congruat definitio, articulo proximo comodius constituetur.

¶ Circa verba autem sancti Thomæ inter probandum priorem conclusionem dubitabit forte lector an simplex promissio obliget, & an solo actu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc quæstione sequenti inter agendum de obligatione voti comodius disputabuntur: porro vbi ex professo id tangit S. Thomas.

Ad. 1. arg. Ad primum igitur argumentum iam negatum est, conceptionem propositi sufficere sine promissione. Quare qui dicit, votum esse conceptionem propositi cum animi deliberatione firmata, voce firmata, intelligunt per promissionem.

¶ Ad secundum respondetur quod votum non dicitur à voluntate, eo quod sit actus eius, sed quia nascitur ex eius proposito. ¶ Et pariter ad tertium negatur quod per solum propositum quis dicitur manus mittere ad aratum. Nam manus mittere, est animum operi adiuuere: quod non nisi per promissionem fit. Depromittente ergo ait Christus, quod si respiciatur retro non est aptus regno caelorum.

Caietanus.

Reprobatio Solut. Caiet.

Ad. 1. arg.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Vtrum uotum semper fieri debeat de meliori bono.

Recedenti articulo determinatum est genus & forma voti, sub sequitur ergo eius materia explorare. Vtrum scilicet debeat semper fieri de meliori bono, quod uocant supererogationis: nempe cuius obligatio non cadit sub precepto. Et arguitur a parte negatiua. Baptismus, ut habet glossa super illud Psal. Vouete & reddite, est uotum: & tamen est opus precepti. Et Iacob legitur Genes. 28. uouisse Domino quoddam futurum ei esse in Deum: quod nihilo minus est de necessitate salutis, ergo non semper fit de opere supererogationis. ¶ Secundo: Iephte, ut legitur Iudicum. 11. uoto ascriptus occidit filium: quem nihilo minus Paulus ad Rom. 11. inter alios sanctos connumerat: & tamen illud non modo non fuit melius, uerum neque bonum. ¶ Tertio nonnunquam emittuntur uota quae in detrimentum personae redundant: ut cum quis se uoto implicat, ut ieiuniorum, ac uigiliarum quae immodice uita hauriunt obseruatione, affligat sese. Et nonnunquam de rebus indifferentibus, ac inutilibus: ut dum quis pollicetur non lauare, aut comi, aut iter arripere certis diebus: haec autem non sunt meliora bona: ergo illud non est ad uoti obligationem necessarium. ¶ In contrarium est illud Deuteronomij. 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Vbi materia uoti designat esse illa quae non est in precepto.

De quaestione hanc, ut seriem Diui Thomae etiam teneamus, quinque conclusionibus respondetur. Nam cum uotum multis qualitatibus uelutatur, secundum illas expendenda est eius materia. Eapropter ex illis quae cogitari possunt uouendi uirtuti subalterni, quaedam manifestam habent rationem, cur non possint uoto offerri Deo: quaedam per contrarium manifestam quoque, cur licita sint eius materia: sed alia sunt de quibus est dubium. Cuncta autem in genere sunt numero quinque. In quorum primo

Argumē. 1. a parte negatiua.

Argumē. 2. Paulus.

Argumē. 3.

Prima conclusio. Probatio.

De Iustitia & Iure.

tura uoti, quae est promissio Deo facta. Promissio est rei quae quis in alterius gratiam facere disponit: hoc enim a conminatione, quae sibi contraria est, differt: quod conminatio est rei alteri iniuriolae, aut perniciosae. Promittere enim alteri quod si se eum occidit, aut quomodo ceterum: laesus conminatio potius est: promissio ergo non est nisi beneficij: delicta autem in iniuria Dei cedunt: ergo qui occidere uoueret, aut furari, potius id Deo committeretur, quam polliceretur. Quare tale uotum non esset obligatorium. Imo illud emittere peccatum quidem esset: idemque post implere cumulatim crimine. ¶ Huic proxima est conclusio secunda. De re indifferenti nempe quae nihil secum euiolumenti affert neque diuini honoris, nullum religiosae potest emitti uotum. Vt si quis uoueat uingens die Sabbathi non rescindere, aut iter die Martis non arripere. Probatur conuoluntate. Quia cum uotum in gratiam honoris Dei fieri debeat, non solum de re illius inuisa emitti non deest, quod esset iniquum, uerum neque de re quae illi non est accepta: quippe quod, cum Deo in gloriam non cedat, uanum est: quia uero tunc etiam superstitiosum, dum nomen aliquod in rebus illis ineffe creditur. ¶ Ex his autem quae Deo neque contraria sunt neque dissona, alia sunt uel impossibilia, uel necessaria: alia uero contingentia, in nostraque posita facultate. De illis prioris generis statuitur tertia conclusio. De re seu necessaria, seu impossibili, fieri non potest uotum. Stupidi enim essent qui se uel inmortuum uoueret, uel nunquam moriturum. Primum si quidem necessarium est, atque alterum impossibile. Si cuti qui uoueret, aut nunquam uolaturum, aut uolaturum aliquando. Ratio conclusionis est, quod uotum debet esse: non solum uoluntate factum, uerum & a prudentia profectum: in impossibilia autem & necessaria nostra uoluntati non subsistant: non ergo sub uoti obligationem incidere possunt. ¶ Eorum uero quae in nostra sunt potestate neque Deo aduersa, alia sunt ad salutem necessaria: nempe in uersa preceptorum opera, alia uero minima. Cum audis necessaria: nomen ad illa etiam extendit, quorum contrarij a uia salutis remouantur: ut non so-

pe sub reatu mortali obligantia, uerum & illa includas, quae obligant sub ueniale. ¶ De istis ergo subiicitur quarta conclusio. Quotum Opus precepti quatenus est necessitatis, non est materia uoti, bene tamen quatenus est in Exiguitate nostra uoluntate. Materia enim uoti est illa quae

Libri Septimi,

Quaestio. I.

quae eius ratione sit debita: ergo quatenus opus est legis obligatione debitum, non cadit sub uoto: quia non pendet ex nostra uoluntate ut sit debitum, sed ex legis necessitate. At uero quia precepti necessitas non est simpliciter necessitas, sicuti illa tertia conclusio nis, quae est mori, aut non uolere: sed uoluntarie illud implemus, aut transgredimur, hac ratione cadere potest sub uoto. Non quidem ut ad id obligemur ad quod non tenebamur, sed ut ad id ad quod tenebamur, gemina si-mus obligatione constructi. Tenebaris inquam precepto temperantiae, non fornicari: cuius transgressio uitium erat tantum luxuriae: emi-sisti eiusdem rei uotum: obligaris ergo uirtute in super religionis. ¶ De illis denum quae neque necessaria sunt ad finem: neque indifferentia: sed tamen con-ducuntia & expedientia, ut consilia, adhibeatur quinta conclusio. Opera consilij sunt propria peculiaris; materia uoti. Concurrent enim in tali opere conditiones omnes & qualitates legitimi uoti. Prima quippe uoti qualitas est, quod non sit de re Deo aduersa, propter quam exclusimus peccata: neque de re uina, propter quam abegimus indifferentia. Et tertioque prudenter fiat: quam obre exploramus impossibilia & necessaria. Quare primum uotorum genus est iniquum, secundum uanum: ac tertium stultum. Opera autem preceptorum licet quodammodo sint materia uoti non tamen omnimode, quia simpliciter eorum obligatio non pendet a nobis, sed ex legis necessitate. In operibus autem consiliorum cuncta conueniunt. Sunt quippe in primis Deo gratissima, atque in nostra potestate constituta: eorumque obligatio non ex legis necessitate, sed ex mera uoluntate nostra pendens. ¶ Haec ergo hunc in modum constituta opere repretium est presens expendere, emundusque collimare. Et quidem circa primam conclusionem hoc primum meditandum sapere est, quod qui peccatum Deo uouet, eius id maiestate comminatur: quae ingentissima blasphemia est. Eniuero cum quicquid peccatum sit, contra eius legem & uoluntatem fiat, perinde est uouere hominem occidere,

Dubitat. 1.

Dubitat. 2.

malum. Vide ergo quanta hic sit peruersio. Nempe quod cum uotum actus sit religiosus nis quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eouique religionem contaminas, ut obsequium in conminationis audaciam conuertas. Ex hoc fit, quod cum uotum Deo fiat, atque

ad primū Decalogi mandatum spectet, plus absurditatis habet Deo rem illicitam uouere, quam homini sub iuramento iniuriam comminari. Nam iuramenti uolatio contra secundum preceptum est. Atque ex eisdem rursus consequitur, ut uouere Deo materiam peccati mortalis, in uniuersum sit peccatum mortale. Etiam si non fieret cum proposito implendi uotum, dummodo ad sit intentio uouendi: quia obiectum de se est mortale. ¶ Peritoris autem uotum emittere uenialis culpa, puta ioco metiendi, aut otiose loquendi, sit semper mortale. Et arguitur a parte affirmatiua. Qui aliquid Deo promittit quod tenetur non facere, graue inferre ei uidetur iniuriam. Atque id uigentius roboretur. Uotum, ut modo dicebamus, maioris est uinculi cum Deo sit, quam iuramentum quod sit homini: iuramentum autem promissorium uenialis committenda culpa, uidetur mortale: quoniam qui iurat tenetur facere falsum: ergo & uotum. Nihilominus respondetur, uotum de re ueniali non esse nisi ueniale: quoniam ipsum implere non est nisi ueniale. Quare homo non se exponit periculo mortalis. Unde ad priorē rationē negatur quod promittente Deo id quod sub culpa ueniali tenetur non facere, sit tibi mortale, sit de re ueniali, propter eadem rationem: quia scilicet implere illud non est nisi ueniale. Idemque sequenti lib. q. de periurio. de simili iuramento dicemus. I. non esse mortale. Et ratio, est quod illud implere non est nisi ueniale: facere autem contra illud nullum est peccatum: imo est uirtus. Facere enim contra iuramentum quod non est obligatorium, nullatenus est illicitum. Ut iuras non audire missam in die paschalis, quam postea audis. Sed tota culpa committitur dum iuras, eo quod iuras quod teneris facere falsum. Et ideo tota culpa debet perpendi ex obiecto. Obiectum autem iuramenti est ueniale, quare neque iuramentum ipsum est nisi ueniale. ¶ Circa secundam conclusionem de re indifferenti dubium inde emergit, quod multa sunt indifferentia de quibus emitti uotum potest. Et enim indifferens transire per vicium, aut ad ium limina penetrare, & tamē sunt

Dubitatio. Rō dubitandi.

Solutio.

Ad argumē.

Alterū dubium.

Respon. sio.

similibus operibus arect. Ad hoc facillime respondetur, quod indifferentia quatenus indifferentia sunt, id est sub sua indifferentia perseuerantia, dicari Deo aut diuis uoto non debent. Et hoc pacto intelligitur conclusio. Si uero pensata ratione aliqua, aut sine pertinencia

hencia ad bonum fiant, tunc votum eorum nihil aliud q̄ religio est. Dixerim ratione aliqua vel sine. Ne quis putet propterea tantū q̄ res qualibet vouetur, illicō ratione voti de impertinentibus ad pertinentia cōmigrare. Exēpli gratia. Vouere rescindere vngues, vel non rescindere illicitum est: quia etiam post votum res est indifferens, nempe ad nihilum fructuosa. Et eadem ratione si absque alio sine voueres non transire per vicū, aut non ingredi domum. Sed si illa opera occasionem tibi offerunt peccandi, puta inspectandi foeminam vel alium inimicum, tunc fiunt ad rem referentia, ac subinde voti materia. Eadem ratione muliercula vouens die Sabbathi in honore Virginis non coquere panē sed tamē, nō abstinere ab alijs operibus, vanum emittit votū: quia alios te infumante labores, nil Diuæ Virginis refert hoc aut illos infumas. Si autem voueas omni opere seruii abstinere, legitimum votū est. Sunt tamē aliqua quæ profus neq; probant neq; reprobantur. Ut si quis voueret die Sabbathi indui albo in memoriā virginitatis Dei patre, nō omnino esset vanū. Itaq; existimā dus est finis, vel causa quæ opus facit ad rem pertinere. Ex his fit cōsequens, quod dū votum de similibus rebus emittitur, non obligat, nisi quandiu finis ille conducit, & causa durat quæ votū fecit legitimum. Illa enim cessante, cum opus ad suā redeat indifferentiā definit esse materiā voti atq; adeo cessat obligatio. Vouisti vicini limina nō calcare propter periculū quod intus latebat: illo cessante nō te diuti⁹ votū tenet. Hoc probat: quia votū nō plus obligat q̄ si lex esset. Lex autē cessante in vniuersum eius causa & sine cessat: ergo pariter votū. His demū instructis documentis, cēdere de votis quisque potest quæ de huiusmodi indifferētibus rebus passim eniunt. Loquebaris fortē cū homine, & in colloquio aliquid tibi ingrātū accidit propter quod vouisti nunquā amplius cum illo inire sermonē. Et forsā ludebas, & ideo vouisti nunquam deinceps cum illo ludere, vel non ludere chartis, vel non ludere in tali domo. Si illa nullius tibi occasio sunt mali, neq; aliqua existit causa vt ad bonum inferant, tunc talia vota nullatenus tenēt. Sed vouere sicut vanitatis peccatū. Si autē loqui cum tali persona occasio tibi est mali, votū tenet. Sicut si voueas non ludere propter dispendiū quod facis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neq; horū vlla esse potest dubitatio

De Iustitia & Iure,

tio quæ hominis conscientia vilo pacto sciatur. Sed absq; vlla dispensatione, qui vota huiusmodi rerū indifferētū fecit, pōt cōtra illa facere: satisq; illi est voti poenitere. At verō de iuramento propter eius reuerentiā, posset quispiam animo herere. Enimuerō si illud quod metu mortis extorquetur implendum est, vt quod quis in nemore latronibus metu mortis percussus fecit, vt doctores sentiunt, ratio videtur stricteius persuadere vt iuramentum de re etiā indifferenti sit seruandum: aliās fieret falsum. Nihilominus respondetur, iuramentum promissorium huiusmodi rerū nulla profus causa, aut sine ad re aliquā cōferens, non magis obligare, quam votum. Quoniā tale iuramentum nihil aliud est q̄ promissionis, ac voti confirmatio. Et ideo si votum non obligat, fit vt neq; iuramentū. Iurasti nunq̄ te amplius cum tali homine colloquatur: aut nunq̄ amplius transire per limē ad quod pedē fortē offēderas, aliā ve similia quæ nullius sunt emolumentum: peccasti quidē cum iurasti contra secundum preceptum, veruntamen, iuramentum nullatenus fit obligatorum: quare absq; dispensatione facere contra ipsum nullum est peccatum: atque adeo, neq; mendacium: quoniā vt supra dictum est, tota istorum iuramentorum malitia patrat dum fiunt. Iurasti nō audire missam die festo: facere cōtra, q̄ nō est malum, non fit tunc mendaciū: licet efficias fuisse falsum. Et quod non fit obligatorium, patet: quia veluti si homini id promittes, nihil tuam faceret promissionem: ita neq; Deus. Quare Eccle. 5. vtraq; promissio dicitur Deo displicere. si infidelis, & stulta. Vbi verō dubiū esset, an res esset aliquo modo utilis, tunc timorati animi esset dispensationē procurare. Neq; simile est de iuramento extorto q̄ cadit super materiā, quæ est alliculus emolumentum: latroni autem promissam pecuniā exolvere, res est cōmoda, atq; adeo ex natura sua iuramenti materia. Quapropter, licet sit extorū, propter reuerentiā diuini nominis est implendum: materia verō vna nō est iuramenti subiectū, ac proinde neque obligatorum capax. Sed de hoc libro sequenti latius. Circa tertiam conclusionē nulla est dubitatio ratio, sed de quarta sequitur explorandū quidnā contineat veritatis. Est enim argumentum, quod materia preceptorum non fit materiā voti. Nā cum votum fit opus cōsiliij, & materia debeat respondere forme, fieri videtur consequens, vt eius

Libri Septimi,

eius materia debeat similiter esse arbitraria, & consiliorum: & ideo vbi lex obligatos nō habet, vanum fit votum. Imo vero quodam modo Deo ingrātum. Nā qui vouet facere quæ Deus aliās iubet, maiorē vim suæ videtur attribuire voluntati q̄ Deo iubenti. Itē adhibere p̄cepto votum, ex animi languore procedere iudicatur, nēpē q̄ homo vitibus sit destitutus, vt quod Deus iubet, exple re nequeat. Insuper & dæmonem laesit, vt pugnantius eum tentamenti inuadat. Respondetur nihilo minus preceptorum materiā esse quoque posse votorum. Et ratio sancti Thomæ est, quod non est simpliciter necessaria, sed a nostra pendet voluntate. Quare possumus nos ad talia opera arctiori vinculo aringere. Nulla enim inter ambas obligationes existit repugnantia. Secundo id solenni Ecclesie vsu probatur. Vouentes enim religionem, nouo nexu deuinciuntur ab adulterio, & fornicatione abstinere, a quibus diuina lege erant prohibiti. Idē a clericis dum sacris maioribus initiuntur exigitur. Tertio licitum est & sanctum ad id ad quod lege tenebaris iurando te in super innodare: vt cum mutuum recipis, aut depositum, aut alium iuris contractum: ergo simili modo potes voto eandē confirmare fidem. Quarto quauis lege tenemur non occidere, non furari, &c. nihilo minus malefactoribus supplicia decernuntur, vt quos virtutis honestas non sufficit, metus poenæ cohibeat: ergo nulla est repugnantia legis obligationi alteram voti adhibere. Sunt qui quasi de nomine disceptates dicāt: hoc genus promittendi nō esse propriē votum, ob id q̄ materia non est proprijs apta: nihilo minus qui sic promittit, duplici modo peccat si promissum nō solueret: videlicet cōtra legem & contra promissionem. At verō profectō nō est cur negetur esse propriē votum, postquam est vera promissio Deo facta. Et confirmatur sic esse fatendum. Nam qui tale votum transgreditur, vt supra dicebamus, verē contra religionem peccat: non autē sic peccaret, nisi verē faceret contra votum. Nam si in hac obseruantia substantia religionis, quæ est genus, cōtinetur, fit vt & substantia voti contineatur quæ eius existit species. Potest ergo quisq; de materia singulorum preceptorum votum emittere. Vnde ad primum in contrarium argumentum respondetur, quod etsi vouere sit opus consilij, non tamen requiritur vt materia sit

propria consilij: nam potest esse consiliū vt arctius nos ad id perstringamus ad quod lege tenebamur. Quod si huc fortē verba sancti Thomæ ex. 4. distinct. 38. quæst. 1. cōtra nos afferas, dicentis, huiusmodi vota largē ita dici, non propriē. Respondetur, largē, non accipere pro eo quod est abusuē, sed pro eo quod est communiter: quemadmodum illic Magister loquitur. Haud enim negat quin propriā habeant rationem voti: sed tamen quia materia cōmunis est, & votis & preceptis, ad quam subinde omnes homines in communiter tenentur, aut huiusmodi materiā non esse propriā, id est, peculiarem voti. Quare hic exactius loquitur. Et elicitur hæc materiā distinctio ex verbis Augustini 17. quæst. 1. vbi ait. Sunt quædam quæ etiā non vouentes dābimus, quædam etiam que nisi vouerimus non debemus. Neq; in hoc plus tribuimus nostræ voluntati quam Dei, sed religiamus eandem diuinæ religioni, vt firmius id qd nobis præcipit persoluamus. Et quauis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem, illam tamen consolidamus. At qui vt dæmones inde ferociiores in nos insultant, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur. Tamen vt verum fatear vota hæc operum preceptorum nunq̄ aut vix inquam aliqui suscipienda, aut consulenda sunt: quia neq; crebrō solent bene succedere. Quare vel non fiāt, vel cassanda sunt, vel facillē dispensanda: nisi quando persona prudens & constans est, ad rem tamen aliquam procliuis, quæ occasio illi est mali grauisimæ, aut scandali. Et cura nihilo minus vigilantius adhibita, cauere illud potest malum. Vtrum verō votum nunquam venialiter peccandi sanæ sit mentis. Ad hoc respondetur, eiusmodi votum insanum esse neq; vilo pacto obligare: quoniā est de re hominibus impossibili. Si em dixerimus (vt ait Ioānes) quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Vouere autem nunquā peccare mortaliter, non est genere suo malum: quoniam id per Dei gratiam possibile est. Attamen neq; hoc profus considerem: quia res est perdifficilis, tum factu, tum præsertim, & cognitū: potissimum de peccatis cordis. Crebrō enim scrupulus pungit conscientis ne in mortalem culpam: votum autem debet esse de re comperta & de opere cuius transgressio in propatulo habeatur. A singulis autem cauere, hoc vouere permittitur: vt non fornicari, non ioco mentiri, & similia.

Quæstio parua. Quæris autem vtrum si quis emitteret votum nunquam peccandi, teneretur ratione voti evitare illa saltem peccata quæ potuerit, vt iocosa mendacia. Offerre se nanque ad id ratio. Nā qui promisit dare decem, si cūcta nō potest, tenetur tamē ea cōferre quæ potest. Et qui promisit ieiunare aduentū, si nequit totum, tenetur nihilo minus inquantū potest. Respondetur tamen tale votum ad nihil obligare: quia stultum est. ¶ Hoc tamen postremum superest decidere, Vtrum transgressio cuiuscunq; talium votorum sit mortalis. Vt si quis vouit non mentiri iocose. Patrocinator nanq; affirmatiuæ parti ratio hæc, quod tunc mentiri esset religionis violatio quæ à genere suo est mortalis. Solutio autem huius pendet ex articulo subsequenti, vbi disputabitur vtrum transgressio voti ex leuitate materiæ fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. ¶ Ex quinta autem cōclusionione, tametsi certissima sit, dubia emergunt multo grauiora. Et primum, an licitū illa sit malo sine vouere. Vt si quis quædam nuper dicebamus, religionē Cruciatorū militiæ profiteretur opulentia causa præbendarum: aut si quis quod creberri- me vniuenit, fieret sacerdos, non propter statum sanctitatem, sed propter sacerdotia: nimirum ditari magis cupiēs, quam sacrificare.

Rōhastadi Apparet enim votum non esse licitum, atq; adeo nec obligatoriu. Nam malus finis obiectum vitiat: de malo autem obiecto (vt cōclusionione prima dictum est) iniquum est votum. ¶ Dubium hoc et si doctē hoc loco differat Caiet. accuratoris tamen eget examinis. Multimoda em̄ distinctione vti in præfentiarū oportet. In huiusmodi inquam votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malū finē. Potest quippe vel obiectū ipsum voti in malū referri: vel applicatio animi ad vouendum, vel votum ipsum. Exempli gratia. Si quis hanc faceret animo oblationē: Voueo dare elemosynā propter vanam gloriam: tunc vocula, propter, moderari, & quod aiunt, determinare potest aut verbum, dare, aut verbum voueo. Et quidē priori modo obiectum ipsum voti, quod est, dare, refertur in malum finē, à quo ideo datio ipsa contaminatur, ac deprauatur. Et de hoc sensu est prima assertio, eiusmodi votū nullum esse: sed est inter illa quæ prima cōclusionione condemnantur. Nam dare propter vanam gloriam est malum obiectū, & multo erit iniquus vouere aliquid facere propter

Primum dubium.

Rōhastadi

Solu. Caiet.

Distinctio.

Prima assertio Caiet.

malum mortale, vt si voueat ad ecclesiā ire ad sollicitandam puellā. Nam ire ipsum tūc malum est, quod est voti obiectum. Exemplum secundi. Vt si quis intendens pingue sacerdotiū cuius nō est dignus, fieret sacerdos, vbi est implicitū votū castitatis, vel præceptū, de quo modō nō disputamus. Aut cū nobilis tali animo induit militaris religionis habitū. Hic enim obiectū voti non refertur ad malum. Si enim hic dicat, voueo esse sacerdos propter beneficiū expiscandū: præpositio, propter, nō modificat rem quæ est esse sacerdotē, sed hoc quod est, voueo. Haud enim post sacerdos aut miles effectus opera facit suæ religionis, puta nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malū finē, sicut qui dat elemosynā propter vanā gloriam: sed tātum profectus est propter malū finē. Et de hoc intellectu sit assertio secunda. Votū sic factū tenet. Et ratio est, quia obiectū eius res licita est, & bona scilicet esse militē, aut sacerdotē, nempe militare, orare, sacrificare, quæ quidem non referuntur in suū finem. Pari modo si quis profiteretur religionē, peruerso sine adductus: porro vt possit postea res conuentus suffragari. Ille enim obiectum voti, puta vigilias, orationes, & obedientias nō refert in malū, sed finis vouendi fuit malus. Quare votū, quia de bono est obiecto, solū est, & firmū. Ad rei autē perspicaciorem intellectū arguitur. Sicut dare elemosynā propter vanā gloriā peccatū est: & corrupto sine ire ad ecclesiā: sic & malo sine votū facere: ergo sicut votū primi generis est malum, quia de malo obiecto, sic & votum secundi generis, quia malum habet finē. Quod si vtrunq; malū est, fit vt neutrum teneat. Pro solutione argumenti hoc apprimē in præfenti materia notādum est: quod lectorem min⁹ attentum fallere valde posset. Nēpe nō esse in vniuersum verū quod omne votum illicitum & malum sit irritum: neq; hoc à nobis assertum est, sed hoc tantum, quod omne votum de obiecto malo est irritum & cassum. Cōcedimus ergo quod vouēs sacerdotiū, aut religionē malo sine, peccat quidem vouendo: tamen quia votum, bonū habet obiectū: (nam est votum referatur in malū finē, tamen obiectum non refertur in eundē) votū tenet. Negatur igitur postrema consequentia, votum factum malo sine in malum est: ergo non obligat: sicut si haberet malum obiectum: quoniam res Deo deuota bona est: licet malo sine dicata. ¶ In tertio autem modo plusculū

latet

latet ambiguitatis. Ex eplī gratia, Rex sciēs & prudēs iustū indicens bellum, vouet Deo auri talentum, si victoriā obtineat. Hic obiectum voti, puta dare pondus auri, bonū per se est: finis tamen voti, puta obtinere iniquā victoriā, est malus: de hisce igitur votis distinguendū hoc pacto est. Si tale votū fiat, vt Deus eiusmodi victoriā cōcedat, non est religionis actus: imō omnino religioni contrarius: eo quod qui sic vouet, Deū facit authorem mali: pro qua turpitudine, quā Deo impingit, munus illi spondet: ob idq; nullū est votū, sed graue impietatis blasphemiq; peccatū. Atq; adeo lōge scelestū, quā si esset votū de re illicita. Multo enim enormius est Deū facere autorem mali, quā re illi diuersam vouere. Pari modo si quis voueret Deo munera, vt compotem eum faceret optati adulterij, aut homicidij. Quocirca nihil refert votū ante facias quod rem inceptes, an postquā fueris optatis potitus. Nā etiam si post partam victoriā, aut patratum adulteriu Deo quippiam ob id voueat, quo te tui cōpotem desiderij aut victorem iniquum fecit, votū non tenet: quia eadē impietatis lue sordescit. Neq; si id voueres in gratiarū actionē: quia neq; pro illo gratū Deo est gratias audire. Neq; verò interest tale votū emitas, nō exprimendo, vt Deus tibi in iniquitate patrocinetur, sed merē cōditionaliter, hoc tenore, Si victoriā hāc obtinero, aut si cōpos desiderij mei fuerō, hāc faciā elemosynā. Quoniā nullus sic sub mera conditione vouet nisi vt Deū sui sceleris patronū, ac fautorem cōpellans. Et aliud excogitare, esset casum insolentē effingere. Quare vota hæc absurda omnia sunt & nullius vigoris. ¶ Quod si contrā insurgas. Similes stipulationes hominibus facta iure natura tenent: nam quod quis scorto pollicetur, soluere astringitur: ergo & solidē erit respectu Dei. Negatur consequentia: quoniam potest homo ab homine turpe obtinere obsequium, pro quo mercedem debeat: à Deo autem nemo id recipit quod absurdū est, neque pro illo debet illi quippiam repēdere. Quare neque tenebit votum: etiam si quis ignorās putet talia vota esse licita: quoniam ex natura rei sunt impia & blasphemata. ¶ At verò quoniam in re mala aliquid boni inesse potest, cuius citra impietate potest Deus autor inuocari, secundo modo fieri hæc vota sanctē possunt. Nempe si rex bellum adortus nefarium pro sui exercitus incolumitate aliquid voueat, votum tenet. Si-

cuti si in duellum descendens quippiā spondere si saluus euaserit: quia affectus hos Deo ascribere non est nisi virtus. Quapropter talis finis votum nō vitiat. Secus si pro eo voueat, vt hostem inique occidat. Nam licet Omnipotens causa sit omnium entitū: vt pote delectationis quæ est in flagitio & similibus: neutiq; tamen peccati. Pari modo si quis voueat si prolem ex adulterio susceperit. Nā licet adulterij causa Deus nō sit, cōceptio tamē partulq; foetus naturalis est, Deoq; ascriptus. Neq; idem est de victoriā: quippe cū id ipsum quod est iniquē vincere, piaculū sit. Simili iure si vsurarius, aut lusor pro parto lucro votū voueat, illud quidē tenet: iuxta verbū Christi: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Cum eo tamē id moderamine intelligitur, vt votū ex re alieno quod aliter restituere nequit, non expleat. Cōtingeret enim tunc de rapina elemosynam erogare. ¶ Validiori deniq; ratione votum tenebit, vbi illud emiseris ad puniendū malum, vel quo ab illo cautius cohibearis. Vt si huiusmodi emiseris votū, Si tale flagitiū admiserō, talem faciā elemosynam, aut peregrinationē, aut seculo religiosus valedicā. Huiusmodi enim vota, vel sunt quasi opera poenitentia, patratæ iniquitatis vindicatoria, aut patrandæ prohibitoria, atque adeo conditione posita tenent. De quibus inferius emunctus. ¶ Secundum dubium circa eandem cōclusionem existit de operibus quæ sunt consiliorū, aut directē cōtraria aut impedimenta. Disscantur hæc autē in tres ordines. Quædam enim sunt prorsus contraria: de quibus respondetur, nullatenus licere votum emittere. Haud enim licet vouere non ingredi religionem. Nam licet nemo ingredi teneatur, liberum debet esse cui cunq; & semper integrū. Quapropter votū contrarium non ligat: atq; adeo iniustū est, non solum tanquam vanum, verum & tanq; de re Deo odibili: quandoquidem consilia sua impendio sibi placeant. ¶ Sed arguis. Obiectio. Nō omnia opera quæ in seipsis cōsilia sunt, cunctis hominibus cōsilia est facere: & ideo qui certus est non esse ad religionem aptus vel ad peregrinationem, vouere potest non facere. Respondetur, tale votum non posse à culpa excusari. Nam qui impotens est faciendi, in cassum vouet non facere: & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est dū se voto cohibet. ¶ Ob eadē causam nemi nil licet vouere aut iurare se nūquam aut iunata

Votū per se licitū.

Secundū de

Responsio

Obiectio.

Solutio.

innaturum, aut peregrinatum, mutuaturum, aut fidei surum, aut quæ uis alia misericordiarum officia nunquam indignis impensurum: quando quidem ea facere, sæpe fit consilium. Ne tamen coplures condemnemus qui hoc cõsulerunt, hoc intelligimus quãdo ea facere consilium fuerit. Nam omnibus mutuo dare, & pro omnibus fidei ubere, nõ est consilium. Quare qui sic uoueret, Non omnibus indiscriminatim mutuabo, nihil mali uoueret: sed qui diceret, Nulli neq; villo casu. ¶ Ex his fit consequens, neque licitum esse votum non uouendi: quoniam uouere in genere consilium est. At quoniam non cuiusq; est semper consilium, licet votum facere non uouendi, nisi coram tali persona aut cum talibus circumstantijs. Nihilominus si eo non obstante uoueat, quanuis peccet, tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu non poterat derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi seu vota seu iuramenta facere, quoniam neq; facta tenent. Deus namq; ascensio nes, teste David, disponit in cordibus nostris, non descensiones. Quocirca uouendi religio suo pte ingenio, & natura instituta est ad proponendos homines in sublime, non ad retrahendum. ¶ Secundus gradus operum est, quæ licet non se cum compatiatur malora bona, ipsa tamẽ per se officia sunt, neq; ipsorum vota uotorum ue impletiones impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora. Quocirca talium vota solida sunt. Vt si quis voto se pauperum seruitio in hospitali micipet, etiam si dicat perpetuo manebo. Hoc inquam, votum est obligans. Neq; proinde obstat quominus ille si libuerit citra ullam dispensationem religiosus fieri queat. ¶ In tertio uero ordine ea collocantur quæ quanuis non sint formaliter religioni contraria, sunt tamen suapte natura eius obstacula: ut coniugale foedus. Qui enim matrimonium semel consummauit, cõmigrare ad religionẽ uiuente coniuge nequit. In dubiũ ergo uertitur, utrũ fas sit votum emittre in eundẽ coniugium. Et arguitur hoc esse licitum: postquã obiectum est bonum, ac uirtuti legitimũ: & cuiusq; ante emissionem voti religionis intentum sit eligere quod maluerit uiuendi institutum. Item fas cuiq; est celebrãdas, a se nuptias iurare, quo quidem iure iurando deinde tenetur: ergo & quisq; potest earundẽ votum emittre. ¶ Nihilominus respõdet eius modi vota genere suo & obiecto non esse li-

Secũdº gra-
dus operũ
quæ sub uo-
to cõprehe-
di possunt.

Dubium.
Primũ ar-
gumentũ.

Secundum.

Respõsio.

cit: ut pote per quæ Deo offertur id quod illi non est acceptum. Non aio ob id solum, quod impediunt maius bonum: nam & matrimonium contrahere & consummare impedit religionem: sed quia per votum offertur quod Deo non placet, quatenus offertur impedimentum sui consilij. Itaq; potes cõtrahendo matrimonium obstaculum religioni opponere: non tamen illud voto Deo dicere. Nam etsi uouere nemo iure cogatur, compellitur tamen vnusquisq; uiam Spiritui sancto per impossibilitatem non occludere quouisque statum mutes & firmes si ei forsã aliquando afflare dignetur. ¶ Sed ais, saltem licere votum emittre cõnubialis consortij citra copulã consummationem: quoniam illud nulli est religioni impedimento. Respondeatur quod qui simpliciter votum emittit matrimonij, ex natura rei obligat se consummare, aliã cassum deceptoriumq; matrimonium esset: ob idq; dum absolute emittitur semper est illicitum: si autem cõtingere posset ut quis matrimonium uoueret quale fuit inter Virginẽ & Ioseph, alter uide licet voto perpetuã uirginitatis utrinq; adiũcto, nihil aliud esset quam religionis officium. ¶ Contra hãc autem decisionem arguitur: De matrimonio bifariam meditari possumus. Vno modo ut est in generationis officium, & tantumquam status quidam ac uiuendi institutum. Atq; hoc modo indubie fatemur nemini licere voto se illi asstringere: quoniã est status inferior excellentiorẽ impediens, atq; adeo abusus est voti, quod esse debet semper excellentioris frugis, aut saltem minimẽ illi obstã. Sed altero modo consideratur in remedium ad compensandam illegitimam libidinem. Et hoc pacto arguitur quod sit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iustum & sanctum est, & coniugale commercium ad hoc est etiam munus permissum, nihil ergo in tali voto absurditatis inest. Propter hoc argumentum Caietan. art. præsentis in reprobis asseuerat licere in tali casu, ac tali causa votũ emittre matrimonij. Et asseuit cõtra se argumentum ex S. Thom. in 4. dist. in. 31. cui multi adhærent, adstruentes quod non liceat solum ad uitandam fornicationẽ coniuge uti. Eset enim tori coniugalis abusus: qui in officium tantum concessus est. At nihilominus respondet se nihil absurdi in tali uisũ agnoscere, quin obiectum esse possit uoti. Veruntamen quicquid sit de uisũ, dato inquam esset sola causa cauẽdã fornicationis licitus

licitus, non tamen fit inde consequens fas esse tale votum emittre. Nõ enim ratio quare non liceat ea sola est, quod obiectum per se non sit bonum, sed quod est impedimentum maioris boni. Et miror Caietan. hoc non aspexisse. Liberum enim cuiusq; est ac licitum matrimonium inire, imò aliquando cõsillium: quia melius est, ut ait Paulus, & consultius, nubere quam uiri: & tamẽ ratio quare non licet votum emittre est, quod quando diu quis matrimonium non cõtrahit, liber esse debet, ut si spiritus sanctus magis ei propefferat illa uerit, mutare mentem possit. Et quæ ratio Caietani fallax fit, patet: nam aliã sequeretur quod liceret uouere matrimonium quatenus est in officium: siquidem bonum est. Si ergo non licet quia est impedimentum religionis, eandem ob causam non licebit ut sit in remedium alterius mali. Et confirmatur. Nõ obstante tali voto, posset uouẽs mutato proposito ad religionem transgredi, ergo uotum est atq; adeo illicitum. Et ideo nõ possum de hac re Caietan. non refragari. ¶ Vnde ad primum argumentũ superius factum iam responsum est, quod etsi cõnubiale foedus obiectum sit bonum & legitimum, tamen hoc tantum concluditur propositum quod illud inire, non tamen quod possit votum eius emittre: quoniã uanũ esset: quandoquidem eo non obstante posset ille religionem profiteri. ¶ Et pariter ad secundum respõdetur quod etsi liceat futuram nuptias iurare, nihilominus non obstante iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere: neq; aliter illud tenetur implere quod si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos qui melior etiam status est. Quoniam istæ conditiones ad iure semper intelliguntur proficere. ¶ Superest autem postremum dubium: quatum scilicet grauitatis in huiusmodi uotis inest quæ fiunt contra consilia. Videtur enim nunquam pertinere ad peccatum mortale: ob id quod nullum obligat, atq; adeo neque uilium sunt excellentioris frugis impedimentum: sicuti de illo diximus qui se hospitali voto addidit. Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primum est obiectum ipsũ & intentum. Cum enim dare elemosynam & similia consilia, nõ nõquam ad limen præcepti pertingant: tenemur enim quandoque elemosynam facere: si quis ita uoueret ut proponeret nunquam eam largiri, manifeste peccaret mortaliter: quia proponeret facere contra præceptum. Secundò etiã

cõsideratur in talibus uotis repugnancia diuina uoluntatis: qua ratione quis uouet Deo tanquam gratum id quod ingratum est. Et qui hoc sciens aut prudens faceret, non dubium quin peccaret mortaliter. Eset enim manifestari? abusus voti. Posset tamẽ ignorans excusari. Attamen si considerentur solum tanquam impeditiua maioris boni, nõ habent aliam malitiam quam uanitas: quia re uera non tenent. Quare non uidentur genere suo mortalia, nisi in odium fierent religionis. Nam impia essent. ¶ Quod si arguas, nullum prorsus habere, magis quam si uoueres seruire hospitali. Negatur simile. Quãdo enim obiectum uoti etiam dum est executioni mandatum maiori bono non obstat votum nihil habet culpã. At uerò licet votum coniugij ante eius cõsummationem non impediatur, tamẽ quia consummatio impedit, votum uitiatur. Quod si arguas, licet iurare futuras nuptias, quia semper intelligitur exceptio, nisi iurans uouerit esse religiosus: ergo simili modo licet uouere matrimonium. Respondetur quod quando promissio fit homini, etiam sub iuramento: iure intelligitur exceptio diuini consilij: sed quia uotũ fit Deo, illicitum est rem illi contrariã eiusdem consilij polliceri nisi palam exprimeres exceptionẽ, scilicet uoueo Deo matrimonium, nisi de me ipse salubrius quidpiam disposuerit. ¶ An uerò votum licitum sit, dum pro fine bonorũ tẽporalium emittitur, ambigere nemo potest, ut si quis quid uoueat: si Deus illi prosperum iter dederit, ueluti Iacob, Genes. 28. Aut si dederit maritum, aut proles, aut uictoriam. Tametsi non nulli nos hereticorum irrideant, dicẽtes, hoc esse cõmẽre & mercari à Deo: cum tamen non sit nisi profiteri cuncta nobis ab ipso puenire: & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis: quia uilia nobis sunt ad uitam æternam. Quare si votum fiat sub conditione: putã si hoc mihi illud acciderit, tunc ante impletam conditionem obligationẽ non parit. Secus si absolute fiat. Nam tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quous non adipiscaris, teneris. ¶ Ex his demum in calce quæstionis quam de uoti substantia instituiamus, uenari quisq; potest definitionem quam multifariam Doctores. 4. dist. in. 38. constituunt. Debet enim definitio & genus & differentias compendio continere, quæ subinde tam formam explicet quod uoti definitio. Est ergo votum promissio delicti. Q beratã

Obiectio.

Replica.

Licitum est uouere pro fine bonorũ tẽporalium.

beratæ voluntatis, Deo de his quæ Dei sunt facta. Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiscens. Per hoc autem quod dicitur, Deo facta, ubi intelligitur, vel diuis, separatur à promissione que fit hominibus, constituiturq; in religionis genere. Adiectu autem est de his q; Dei sunt, ad explicandū cōsiliorū materiā q; ppria est ac peculiaris voti: licet extēdatur ad præceptū.

Ad 1. argu. D. Thomas.

Ad primum igitur argumentum in contrarium respondere videtur S. Thomas quod in baptismo fit votum: quoniam illud non sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, votum quia voluntarie fit: sicuti cum rem præcepti vouet. Quod quidem baptismi votum Magister Sententiarum 4. dist. 3. appellat votū cōmune. ¶ Attamen ut bene hic differat Caletan. non est propriè votum, quasi præcepto adiectum: idq; multis rationibus comprobatur. Primum quod Christianus transgrediens Christianismi præcepta, nō duplici, sed simpliciter peccato delinquit, quod manifestum signum est illic nos nō obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito voto. Mox ex verbis illic prolatis constat. Interrogatur enim catechumenus an abrenūtiat Sathanæ, & an velit baptizari, & an credat & respondet, Abrenuntio, volo, & credo. Illa autem verba tantummodo sunt professionis legis, & religionis Christianæ & assumptionis noui status: quæ quidem non sunt signa noui voti. Et postremò id confirmatur: quia baptizari est necessariè obligationis præceptū: vouere autem est liberum arbitriumq; opus consilij. At non pluribus opus est. Nemo enim vnquam cogitauit sic baptismum esse votum, ut sit obligatio noua obligationi præcepti adhibita. Sicuti dum sacerdos vel monachus sua statuta profitentur nodo seruandæ castitatis, q; est in præcepto, nouū per votum adiungunt: sed dicitur votum cōmune, pro eo quod Christianismus est quædam religio ad quam omnes homines tenentur: atque ideo in baptismo eandem cuncti profitentur religionem, sua nimirum nomina in talem militiam conscribentes. ¶ De Iacob autem cum Deo vouit quod futurus ei esset in Deum, dicendum est, vel quod se voto ad id ad quod lege tenebatur religiosius adstrinxit: vel certe vouit nouum cōsiliū cum. Vnde subdit, Cunctorum quæ dedecis mihi decimas solui tibi. ¶ Ad secundum de Iepte cum Hieronymo responde-

In baptismo non dicitur votum.

Prima ratio proxime adjectionis.

Secunda.

Postrema.

Ad secundū

tur, fuisse in vouendo stultum: quia discretionem non habuit: atque in reddendo inipium. Sunt enim, ut ait D. Tho. nonnulla q; nō modo genere suo bona sunt: verū in omnē euentū: qualia sunt virtutis opera. Alia verò non solum mala in genere, verū & omni casu: veluti illa q; sunt genere suo mala. Quorum ideo priora sunt quicquid absolute vouere potest: posteriora vero, nullo pacto. Sed alia præterea existunt quæ etsi genere suo sunt bona, & secundum hoc legitima voti materia, possunt tamen in euentū exire sinistru: & tale fuit illud qd Iepte vouit. Vbi nota opus illud non fuisse indifferens: nam in differētia iam supra abacta sunt à materia voti, imò fuit genere suo bonum, ut pote immolare Deo. Veruntamen quoniam immolationis materia non fuit ab ipso præfinita, sed dixit, & quicumq; primitus fuerit egressus de foribus domus meæ, cum hoc locustum offeram domino, votum prudēti caruit discretionē. Et similia sunt indifferētia vota cum sub nota vniuersalitatis profertur. Videlicet voueo quicquid à me pauper petierit illi porrigere. Nam forsitan à te gladium petet ad patrandum homicidium, vel aliud quod largiri non decet, ea propter huiusmodi vota in illis euentibus q; iure naturæ licita non sunt, neutiquam obligat. At que hac de causa impius fuit Iepte votū implens. Quoniam illud suapte natura de peccate intelligebatur, vel armento, deq; alijs animalibus sacrificio offerri consuetis. Neq; videtur vlla posse ignorātia excusari: eo q; non modò hominē contra ius naturæ, verū & gnatum truculentē ad egit morti. Ea propter quod in eius historia præmittitur, vide neq; ad voti emissionem, neque ad eius solutionem est referendum: sed ad id quod diuino zelo animat? Ammonitas Dei hostes adortus est. Et quoniam eum inter iustos antiquæ legis Paulus cōmemoret, non inde fit consequens nullum admisisse delictum. Recenset enim & Sansonē & Dauidem: quos constat nonnunquam fuisse collapsos, tum quod aliis iusti fuerit, tum propter egregias eorum victorias. ¶ Ad tertium respondetur, neque votum macerationis corporis, neque aliud quodcunque tenere: nisi quantum est virtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obligare cessant. Quocirca Paul. ad Roma. 12. suos alumnos commonefacit, ut exhibeant corpora sua hostiā

hostiam sanctam, viuentem, Deo placētē. Actum demum addit: Rationabile sit obsequium vestrum. At verò quia homines, inquit Sanctus Thom. in his quæ ad seipos atinent, plus sibi nimio iudicātes indulgent, consultus est, ubi de hac re dubium ingruerit, præfati iudicio subdi. ¶ Per cōtaris autē quodnam erit iudicium transgressæ lineæ in huiusmodi votis? Respondetur non esse aliud quàm dum ius naturæ reclamatur. Notū dico quod ubi ius naturæ non præcipit talia ieiunia & operum asperitatem non sunt talia vota licita: aliās neque quadragesima esset licita, sed quando id quod facis, legi naturæ aduersatur: nempe quando afflictatio in homicidium vergit, tum voti obligatio aboletur. ¶ De alijs verò argumenti membro, nempe de rerum indifferentium votis, iam responsum est nihil valere. Quare alia quando deridicula sunt & mulcularū ludicra. Quin verò aliquando execranda: ut pote quando sunt ceu fortilegia, & superstitium vel deliramenta vel sacrilegia.

scrupulis. solutio.

QUÆSTIO SECVNDA, De voti vigore ac virtute.

S. Thomas. 2. 2. quæst. 88. artic. 3. ARTICVLVS. I. Vtrum omne votum obliget ad sui obseruationem.

Onstituta voti substantia, subsequitur de eius vigore & virtute idagare. Ac primum queritur de eius vigore obligadi. An videlicet omne votum sit obligatorium. Et arguitur à parte negatiua. Votum ut dicebamus, est promissio Deo facta: promissio autē simplex quæ fit hominibus nō obligat. Nam iure civili non omne promittens solvere cogitur: Deus autem cum bonorum nostrorum non egeat, non ceteris vrgentior promissorum exactor quàm sit homo: ergo neque semper votum obligat. ¶ Secundo arguitur. Si votum esset obligatorium sequeretur quod nullus, vouentium metus à voti præuaricatione valeret eos excusare: quia sicuti nullam Dei legem metus causa violare licet, ita neque vllum suscipere votum quod non optima fide soluas: cō-

Primum arguatur.

Ad inuicem.

Primum.

sequens tamen est falsum: eò quod votum, spontaneum esse debet. voluntati autem, auctore Aristote. metus obstat. ¶ Tertio. Nemo ad impossibile obligatur: vsu autem nō nunquam venit ut qui aliquid vouit exple- re votum nequeat: nempe aut quod ex alio dependet: ut si religionem vouit ad quam monachi cum admittere renuntiaut si mulier quam virginitatem vouerat lapsu deinde amisit: vel dum qui pecuniā vouerat, ad mendicitatem redactus est: ergo nō semper votum obligat. ¶ Præterea quartò. Si votū omne soluendi nexu colligaret vouentem, sequeretur quod omne votū illico esset implendum: nam quod debes, statim reddere cogeris: nō tamen omne votum statim reddere necessum est, ut patet quando sub conditione fuerit emissum: ergo non omne votum obligat. ¶ Quintò arguitur. Si votū omne obligaret, consequens fieret tum quod quis posset subditum obligare, ut pater filium: tum etiam quod qui per se non posset implere, teneretur id per alium facere: quod videtur absurdum. ¶ In contrarium autem est illud Ecclesia. 5. Quodcumq; voueris reddere. Multoq; melius est non vouere, quàm post votum promissum non reddere. Nam vnum est consiliū non capere: alterum verò institutum præuaricare.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Conclusio respōsua. Probatio.

Cicero. Augustus.

Virtutis solutio facilis est & clara, q; in vnica conclusione consistit. Votum genere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis sacrilegijq; obligat. Probatio naturalis ratio conuincit ut promissis fides feruetur: vnde ut Cicero. 1. de Offic. ex quo id Augustinus in Epistola. 19. ad Hieronymū desumpsit, Fides, inquit, duabus suis syllabis significat, ut fiat quod dicitur. Quod si homines hac lege inter se tenentur, lōgissimè restrictiū tenentur Deo: tum ratione domini, quod creationis iure in nos habet: tum etiam ratione beneficiorum, quibus nos in dies accumulamus. Ex his nanque artificium fidelitatis vinculum nascitur, quo homines tenentur sua Deo promissa persolvere. Vnde Sapiens, displicere, inquit, maxime Deo infidelem promissionem. Hinc ergo fit votum obligare sub reatu culpæ mortalis. Nā etsi vouere opus consilij sit, nihilominus reddere est actus iustitiæ, quæ citra charitatis iniuriam violari non potest: cum sit inter homines maxime necessaria. Quicquid autem charitati aduersatur per quam anima viuunt, est peccatum mortale. ¶ Et secundo, Secunda reatus

Q. 2 reatus

reatus augetur ratione vulnerate religionis. Promissio quippe facta hominibus obligat iustitia vinculo: illa autem quae fit Deo in super ratione religionis. Et igitur votere Deo, religio: atque adeo id reddere, iustitiae actus, religione insignitus. Ex utroque ergo capite votum genere suo obligat sub reatu mortali.

Dubitatio.

Nihil in conclusione reliquum sit ambiguitatis: sed hoc vnum quod omnibus preceptis vniuersale est, explorare id possumus de voto. Vtrum ratione leuitatis materia fieri possit, vt voti transgressio non sit nisi venialis culpa. Videtur enim a parte negatiua id facere quod votum strictioris est vinculi quam iuramentum, maioremque adeo sanctitatem pra se fert: iuramentum autem saltem nunquam ratione materiae sit veniale, sed in omni indiuiduo est mortale.

Solutio.

Ex altera vero parte, cum commune sit omni precepto posse fieri veniale, apparet & idem huic competere. Atque ita indubie confitendum arbitror. Et ne quis forsitan propter religionis sanctitatem id credere reformidet, egomet mihi sic probat. Votum est quaedam lex quae ex hominis voluntate emanat, quam scilicet quisque sibi ponit, ergo non aliter obligare debet quam si lex esset ab Ecclesia vel a Deo ipso posita. Imo vrgentior videtur legis necessitas quam voti. Lex autem etiam si genere suo obliget sub reatu mortali, ratione tamen leuitatis materiae rigorem remittit: vt eius transgressio non sit nisi venialis. Furari enim genere suo est mortale: sed nihilominus furari vnum obolum, non est nisi veniale. Acqua ergo ratione si ego votum non furari, tunc vnum obolum surripere non erit nisi veniale. Quod si dicas religionis consuetudinem hoc non permittit, profecto id non video, quandoquidem praecipit fidei & charitatis id minimè repugnet.

Sua detur p xima assertio.

Secundo: transgressio voti quado non est plena deliberatio, potest inde fieri venialis: ergo & ratione materiae. Tertio. Si quis vult quotidie recitare rosarium, propterea quod omittat vnum Ave, aut duo, non peccaret mortaliter: quia neque lex ecclesiastica, imò diuina cum tanto rigore nos obligat statos psalmos persolvere. Coclusio ergo non est dubia, vbi praetermittitur tenuis particula illius quod voueris. At dubium superest quando totum id quod vouisti est res leuis. Vt si spondis rogare pauperi vnum obolum, aut dicere vni tantum Pater noster vtrum horum omisso

Secunda rō

Tertius.

Dubium alterum.

fit mortalis. Et facit pro parte affirmatiua quod tunc cum totum omittas, fidem frangis. Nihilominus arbitror huiusmodi omissionem non esse nisi venialem. Nam dum materia leuis est, nihil refert, totumne sit obiectum voti, an pars. Quocirca si votum emisisti quotidie dicendi vnum Credo, etsi id quotidie omittas, nunquam mortaliter delinquis. Secus si fortasse voto sponderis quotidie obolum erogare pauperibus. Tunc enim licet nec vnius solutionis nec duorum omisso sit mortalis, tamen quod hodie non tribuis, crasteneris. Quare vbi debiti summa excreuerit, mortalis sit culpa. Per hec ad id quod supra tetigimus respondemus. Nimirum quod si quis voueat vnum veniale cauerit peccamen, tunc illud committere, gemina erit venialis culpa: quoniam in his legibus utitur non se homo cogitat obligare nisi sub reatu veniali, videtur vovens non aliter se obligare. Enimvero (quod hic considerari in meditari debes) non est in votis arbitrio situm sub reatu se mortali aut veniali obligare, sed culpa qualitas ex quantitate, & necessitate obiecti perpedenda est. Contra hoc autem est argumentum. Stat quod ludere, verbi gratia, decem aut vngenti ducatos ante emissum votum non sit nisi veniale: quoniam prodigalitas genere suo non est nisi venialis: & tamen post emissum votum, sit mortale sacrilegium. Respondetur nos non ire in facias quoniam id quod antea erat veniale, efficiatur quandoque mortale per votum. Nam quod non erat malum, peccatum non dare elemosynam, emisso voto esset mortale. Imò forte ludere illam pecuniam esset virtus ante votum, & post votum mortale. Sed dico quod est respiciendum ad quantitatem. Vnde postquam iam non ludere, virtutem constituit in genere religionis, ac iustitiae in quo antea non erat, perpendenda est obiecti quantitas: & dum illa est grauis, erit mortalis.

Difficultas ergo quaestionis non in ipsa, sed in argumentorum solutione tota consistit. In primo quippe insinuat dubium superius actum, an videlicet simplex promissio homini facta sit obligatoria. Et cum simpliciter audis promissionem, illam intellige, quae nec ratione alicuius debiti praecedentis fit, nec iuramento firmatur, sed cum quis sua sponte simplici verbo quipiam amico pollicetur. Et quidem quod in

huiusmodi promissione quaedam semper fit obligatio. nemo est qui ambigat: quoniam ad minus est assertio, quam si re non compleas mentitus est: mendacium autem vniuersum delictum est, saltem veniale: sed dubitatio est an genere suo obliget sub mortali reatu. Et quidem Caietanus. 2. 2. c. 2. quaestio. 88. tum euidentius. quest. 1. 13. non aliam vim obligandi agnoscit in simplici promissione quam modo insinuat. Putat inquam promissionis obligationem non ad aliam pertinere virtutem, quam ad illam, quae est moralis veritas: scilicet verum dicere: ob idque non adimple re genere suo nihil aliud est, inquit, quam mendacium. Quapropter ex obiecto non est mortale, nisi aliunde fiat perniciosum: vt si voueris rem quam multum alteri referebat, puta suppetias amico ferre aduersus hostem, aut filiam eius ducere, quod non re compleueris.

Caiet. sententia.

Promissio simplex genere suo obliget sub mortali.

Cicero.

De altera.

At vero in contrarium stare videtur veritas. Nempe quod promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate materiae efficiatur venialis. Et ratio habet contrariam eidem Caietano radicem. Enimvero promittere non pertinet simpliciter ad virtutem veritatis, sed reducitur ad comutatiuam iustitiam. Non enim est vt cuique vt uti asserere, sed obstringendo alteri fidem. Quare ait Cicero in 1. de Officiis. fides haec non solum ad iustitiam attinet, verum est ipsissimum iustitiae fundamentum, cui omnia hominum pacta conuentaque nituntur. Ex hoc ergo arguitur. Peccatum quod genere suo charitati aduersatur, est mortale: eiusmodi autem est promissum non soluere: quadoquidem est iustitiae subuersio, quae ligamen est ciuitatis humanae: est ergo genere suo peccatum mortale, vt pote per quod ingens detrimentum proximo inferitur, qui suam fidem promittenti adhibuit. Insuper promissio Deo facta obligat sub reatu mortali, non solum quatenus cultus est religionis, verum etiam quatenus officium est iustitiae: ergo illa quae fit homini: quia quantum ad hoc, eiusdem sunt generis. Ad haec vniuersarum gentium existimatio est fidei violatorem, veluti sceleratum hominem execrari: vox autem publica, est vox naturae: ergo obligat sub reatu mortali. Vnde quod ait Salomon, Deo displicere infidelium promissionem, vbi notatur mortale delictum, ad omnem extenditur, etiam quae fit homini.

Obiecto.

Quod si verbum Sancti Thomae obijcias, dicentis hic promissionem obligare tantum

secundum honestatem: vbi videtur excludere obligationem iustitiae. nam sic solet usurpari honestas pro eo quod non est ad iustitiam necessarium. Respondetur quod non accipit honestatem vt excludat iustitiam, sed vt excludat civile forum. Non inquam negat quin sit obligatio iustitiae, sed insinuat quod quantum ad civile tribunal, non sufficit simplex promissio: nisi sit vel iuramento, vel scripto, vel testibus firmata. Imò & quantum ad honestatem iustitiae in foro Dei, accedere conditiones possunt, quae vim obligationis tollant. Vt si quid tibi promisi postea sit inutile, aut nocuum: vt si gladium tibi promisi quo postea video te velle abuti. Aut si promittenti factum est impossibile aut perniciosum: vt si promisi pecuniam quam postea ob infortunium reddere non possum. Aut si mihi in gratitudinis signa exhibuisti. Contra haec autem promissionis obligationem stare videtur testamentorum ritus. Quamdiu enim testator viuat, legata omnia mutare libere potest, neque obligatus censetur illa soluere: & tamen legatum quoddam videtur promissi generis. Respondetur autem legata non esse proprie promissiones, quae vllam habeant firmitatem vsque ad testatoris mortem, quae, vt ait Paulus, testamentum confirmatur. Quare omnia ad illum sunt articulum referenda.

Solutio.

Argumentum.

Prater haec ex superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si enim dicas faciam, id tantum exprimens quod in proposito habes, non subinde obligaris, nisi illo id sensu proferas quod est, Promitto facere: vt puta dum quis ex te quidpiam petit, & respondes, faciam. Alias iam supra diximus posse te mutare propositum. Aliquantulo autem difficilius dubium est, an promissio quam apud te sola mente homini facis sit obligatoria. Visus est Sancti Thomae articulus. id negare: dicens promissionem, quae ab homine fit homini, non posse fieri nisi per verba. Cui & ratio suffragatur. Nam obligatio est inter duos: homo autem non loquitur homini nisi verbis aut exteris signis: ergo non se aliter valet alteri deuincere. Hoc forte problema est, stando in iure mero naturae & in conscientia. Nam in foro exteriori manifestum est me obligatum esse: imò neque omnem quae fit absentem, ligare. Sed in conscientia de vtraque parte opinari quisque potest. Et quauis rarissime id vsu veniat, nihilominus si contingat, necesse est scire, an promittentis conscientiam

Difficultas altera.

De dubitatione.

Secunda.

trinfeca ratione malū est. Et tamē profectō metus mortis genere suo cadit in constantē virum, vt res ipsa per se patet: cū terribilium omnīū terribilissimū sit. Et q̄ definitio eadē principii petat inde liquet, q̄ cū quæstio esset an inctus aliquis matrimonium aut voti obligationē tolleret, ob id quod cadēs esset in constantē virū, facile pateret subterfugiū dicenti talem metū in constantē virum non cecidisse, propterea q̄ ob talem metū id fecit quod non debuit. Igitur descriptionē legitimam eiusmodi metus, vox nos ipsa docet. Metus enim ille est cadens in constantē virum, quem viri constantia secum patitur: scilicet quem stat virum constantē sine suæ fortitudinis vituperatione habere: ita vt non repugnet esse virum constantē, & sic metus remanet vna pars fortitudinis est, timere vbi oportet. Sed est apprimē animaduertendū, quod nullus metus, quantūvis in virum constantissimum incidere solitus, à culpā transgressiōnis excusat diuinę legis & naturalis.

Quid metus cadens in virū constantē

Vnde est mortis metus puella: oblati, vt stuprum patiat, verē sit cadens in constantē virū: quia fortissima id scēmina metue-re possit: nihilo minus si ob talem metū cōsentiret stupro, non esset constantis. ¶ At vero si eiusdem causa metus ieiunium frangeret ecclesiasticū, vel Missam die festo cessaret audire, non esset inconstantis: quia huiusmodi leges ecclesiasticę cum tāto rigore nō obligant, vt illarum semper gratia mortem oppetamus. Non ergo ob id quod quis metui succumbat, definit esse cadens in constantē virum: quoniam tūc metus excusat, vt succumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo metuū genus est quod voti obligationem tollit. ¶ Haud tamē hic pacabitur lectoris solertia, sed quæret fortē vitē rūs, vnde perpendendus est metus, vt cadere cognoscatur in constantē virū. Virū scilicet in inuisibili is metus consistat, idemq; sit vniuersis? Ad hoc ergo respondetur. Trinū esse caput, vnde tale iudiciū sumendū est. Primum scilicet ex parte obiecti: Timor enim mortis, quæ omnium est temporalium terribilissimum malum, cadere existimatur in constantem virum. Atqui nō nomine mortis exillam quoque & perpetui carceris cōprehenduntur. Quin verō & insignis infamia, quam homines formidare nihilo min⁹ quam mortem assolent. Secundo id pensatur ex parte modi quo metus incutitur. Si enim scēmina tibi, vel puer, vel inermis ho-

Solutio pro battonis p̄a post. & Scrupulus

Solutio.

mo mortem comminaretur, metus ille non caderet in constantē virum. Sed tertio (quod attentē hic considerandum est) id etiam perpenditur ex parte subiecti. Etenim virorum ista constantia non consistit in inuisibili, sed suam habet latitudinem. Haud enim aut Thesei aut Herculis strenuitate pollere omnes aut debent, aut possunt. Est nihilo minus linea extra quam non esset constantia. Metus ergo qui secum illam compatitur constantiam, quæ intra illam includitur latitudinem, est cadens in constantem virum.

Quocirca metus qui scēminam excusaret, aut senem calore sanguinis iam destitutum, non excusaret virum alium. Vnde nomine viri intelligitur animi robur pro cuiusque conditione. Ex quo fit, quod si puella religionem ingreditur parētum metu, pro eius conditione atroci: nempe quia illam & verbis & re nimium tractant asperē, nisi in monasterium se permittat obtrudi, certē votū tali consensu emissum non teneret. Sibi ergo suisq; liberis parentes consulant, vt eiusmodi rigorem cogendi remittant. Quo ergo tandem rem concludamus, metus leuis, putā: remissior quam qui cadit in constantē virum, nec voti obligationem impedit, nec eius transgressiōne excusat. Quod si arguas, neque eiusmodi vota esse profus spontanea, cum ratione metus fiant. Respondetur metum leuē in rebus spiritalibus, putā in voto & matrimonio nō existimari metus nomine. De iure autem & foro ciuili nihil hic disputamus: sed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quoniam metus contractū vitiet, quis verō minimē.

Tertium argumentum quod apud Diuū Thom. secundū habet locum, complures aperit dicendi materias. Prima est de illis quibus possibile non est votum implere: seu quod citra suam culpā in tali sunt impossibilitate constituti: seu quod sibi viā præcludunt seruandi promissum. Et primū membrum ad illum spectat qui religionem vouit, quam sibi refragantibus monachis pfiteri nō est possibile. De quo cenſet S. Th. distinguendum esse. Aut enim eiusdem hominis intentio fuit vouere religionem in genere & principaliter licet ex peculiari deuotione hanc postmodū elegerit: aut princeps eius propositum fuit se obligare ad hanc religionem, vel ad hunc locum. Atqui priori casu tenetur ingressum illius monasterij bona fide & diligentia procurare. Quod si illic non

Obiectū

Materia huius argum.

Obiectū

nō admittatur, tenetur adire aliud: ac demū si ad illam religionem non pateat sibi adire, tenetur aliā ac subinde aliam tentare, vt per se non stet quo minus habitū induat. Sin vero vouendi intentio non fuit: nisi ad talē domum, vel ad talem religionē, inde vel repulsus, vel exclusus non tenetur aliam adire: sed liber est à voto. ¶ In his ergo primū omnīū perpendendum est obiectū voti. Vouisti religionem in genere. Itaq; in obiecto voti nō posuisti hanc vel illam: tunc licet magis in vnam sis quam in aliam propensus, nō tamē ad illam magis es obligatus q̄ ad aliam. Si tamen in obiecto nō solum genus religionis, sed hanc expresse statuisti, illam debes prius aggredi, & inde repulsus alias adire. Igitur si votum tuum fuit, hanc singularem domum ingredi, forte in quo studium viget: & repulsam à monachis pateris, nullatenus aliā explorare teneris, etiā eiusdē ordinis, quanuis obseruatione præstantiorem: neq; vllū in contrariū scrupulum tibi vllus iniiciat: quia votū tuum non fuit emissum alto religionis intuitu quā huius cōuentus. Quare licet eadē viget in alio religio, nihil ad te. Pari iure si vouisti talem religionem, nempe nostrā, aut diui Francisci, aut singulariter aliā, teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si nō admittaris, nō teneris ad alia. Si autem in genere vouisti religionē, tunc teneris alias tentare. ¶ Sed est dubium: virtū teneris circumire omnes cōuentus & religiones. Apparet enim sic esse: nam postq̄ votum emisisti quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes à quibus votum tuum pendet. In contrarium facit, quod tunc deberes orbem totum peragrare: quod quā molestissimum onus esset. Item si in cōuentibus bene institutis non esses receptus, deberes eum ingredi vbi religio facit, quod tuæ salutis non esset tutum. Respondetur ergo primū, q̄ vnus quilibet suam cū primis debet intentionem consulere qualisnam fuerit: nā si tantū fuit illis religionibus se addicere, quæ sibi erant circumstantes & notæ: non tenetur nisi eas demum discurre. Quin imō licet quis sic suā intentionem non restrinxerit, sed absolute vouerit religionem, non tenetur regiones omnes peragrare, quoniam neq; Galli vnquam hac de causa ad nos permearunt, neq; ex nostris vllus ad illos. Alias deberes etiam vsque ad Græciam & Insulas eandem ob causam errare. Enimvero ius nos ipsū naturæ circumspecte docet, vt eiusmodi vota intra re-

gnum nostrū & linguam sint adimpleda. Ecquis enim voueret si ob id teneretur ignotas gentes inuisere? Quod si institūis scilicet, vtrum omnes saltem cōuentus in regione propria circūire cogaris. Apparet enim id saltē ratio postulare: quādoquidē votum ex omnibus illis dependet. Respondetur, neque tam late protēdi obligationem: dum enim religioni te certē deuoueris, tantum teneris illam bonā fide adire. Haud tamen metaphisico, aut dialectico significatu sic tota est ad eunda, vt vniuersi cōuentus visitentur: sed morali modo. Ille enim sic dicitur totā religionem explorasse, qui bonam partem circumiuit: nempe si quinq; aut paulo plures cōuentus ambiat. Nam licet ex paucis iudicium cæterorum venari. ¶ Ex his quæ dicta sunt palam sequitur, illum qui aliquid habet impedimētū religionis, quod vel quādo vouit non considerauit, vel post votum siue citra culpam, siue sua culpa incurrit, liberū fieri ab eiusmodi voti obligatione, quoniam ad impossibile nemo iure cogitur. Vt si forte eam religionē peculiariter vouisti vbi neophyti nō admittantur: cum id primū rescueris, neq; illam, neq; aliā ingredi teneris. Idē si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimento subiectus es, quorū causa te iura repellunt, tutus es in conscientia: neq; vlla eges dispensatione. Secus si impedimēta non sunt nisi temporalia: vt si laboras quartana febrē, illa abeuntē teneris.

Scrupulus.

Solutio.

Obiectio.

Vbi axioma illud Theologū, cuius Sanctus Thomas quarta distinctio. 3. art. 3. inuenit, memorie mandandum est: nempe, quicquid faciendum votum impediret si presens esset, etiā emisso voto obligationē auferre. Veruntamē ne quempiam decipiat, ad obligationem voti referendum est, nō ad impedimentum voluntatis vouētis. Exempli gratia: ille morbus qui si dum vouebas, adesset, obligationem impediret, adueniens post votum, eiusdem obligationē tollit. Attamen licet emisso voto aliquid difficultatis experiaris, quam si prænosces nō vouisses, non ideo voti obligatio cessat. Alias omnia dirimerentur matrimonia, omniaq; expoliarentur religioforum claustra. ¶ Quid autem si repelleris, quia nescis Grammaticā: aut nescis officium aliud, vt recipiaris inter professos laicos, an teneris Grammaticā discere, aut aliud officium. Ad hoc non est simpliciter respondendum, sed cū discretionē. Enimvero dū quis votum edidit religionis, proponēs illius esse or-

dinis qui facris initiatur, bona tamen fide arbitrat, nō requiri Latine scire: si id postea ab illo requiratur, se vera nō apparet obligatus Grammaticam discere. Neq; tenetur ad ordinē laicorū intrare: quonia sua ignorātia videtur hominē excusare. Ac perinde si religione vouit laicorū, nō tenetur. aliquid discere opificij scitu difficile, quia putabat nō esse necessariū. Quādo verō quis cōmuni lege religionē vouit, tunc arbitrari teneri Grammaticam discere: si modo facultas suppetit: quia sciebat id esse necessarium: vel tenetur intrare, ut laicorum ordinī deputetur.

Di bñ egre gium.

¶ Dubium autem egregium superest. Vtrū repullam passus, aut à religione, exclusus tenetur religionis regulam in quantum possit seruare, ac munera religionis implere. Dixirim, repullus, aut exclusus. Nā repullus est qui nō admittitur, exclusus autē qui ob incorrigibilitatem habitu exitus pellitur. Neq; idē est vtriusq; iudicium. De priori ergo prius disputem. Et loquimur de illo qui bona fide procurauit religionē profiteri: minimē verō potuit. De quo pro parte affirmatiua. q. nihilo min⁹ ad id quod potest obstrictus maneat, arguitur. Puella quæ votū emisit virginittatis, si postea illū florem sua amisserit culpa, debet nihilo minus perpetuā seruare continentiam: uti hic S. Thom. & cōsentienter Doctores asserunt in voto autem religionis perinde ac in voto virginittatis includitur castitas: ergo qui religionem vouit, licet repellatur, tenetur perpetuam seruare continentiam, atq; adeo petere saltem debitum non potest. ¶ Secundo. Si quis voueat pauperibus decē erogare, aut Aduentus ieiunia sustinere, non autem totum persolvere queat, tenetur quantum potest: ergo idem est us de ijs qui religionem vouerunt. ¶ Tertio. Dum quis votum solemniter confirmat, tenetur ad omnia officia & munera quæ in eadem sunt religione constituta: votum autem simplex habet pro obiecto, votum solenne: nam qui simpliciter vouet, tenetur iuridico tempore votum solemnitate stabili, re: ergo pariter tenetur eadem religionis officia in quantum valuerit exhibere, ac soluere. ¶ Quarto. Accedunt & textus de cōuerti conjugatorum, canon. Quidam, & cano. Placet. in quibus eadē sententia definitur. Casus enim prioris capituli est, quod quidam inuita vxore religionem ingressus, ac subinde ea ipsum repetente in seculum reuocatus, post eiusdem vxoris mortem cogitabat ad seculum

Argum. r. partis affirmatiue.

Secundū.

Tertium.

Quartum.

De Iustitiā & Iure,

das se transferre nuptias. Alexander autem tertius de eadem re consultus, licet eum non rursus in claustra religionis cōgērit, inhiuit tamen ne secundam vxorē duceret. Idē dicitur in secundo cāp. de muliere, quæ putas maritum obisse vitam, monasterium ingressa est atq; inde postea à coniuge extracta, orbata postea viro, tentauit secūdō nubere, & tamen prohibita est. ¶ His nihilo fecius non obstantibus sub distinctione respondetur, q si qui religionem vouit continentiam in suo proposito expressit, tenetur in seculo permanens idem seruare: si verō nihil aliud q religionem vouit, ad quam non recipitur, consueq liber est, ut nihil in seculo teneatur religionis præstare. Probatur. Si huiusmodi persona, vel ad castitatē tenetur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc esset virtute eiusdem voti, aut quia repullus passus impossibilis ei sit ingressus: neutrum istorum: ergo. Probatur minor. Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio statim à tempore eiusdem emissi inciperet: hoc autem vsus ipse falsissimum ostendit. Equis enim astruat vt qui votum simplex Carthusiensium suscepit, illico perstringatur & Psalmos recitare, & à carnibus abstineret: Quod autem ratione repulset teneatur, multo est improbabilius. Nā illa repullus non fuit in eius potestate. Quare neq; ipsum nouo vinculo irretiuat, nullo ergo pacto tenetur in seculo vllum religionis munus soluere. ¶ Secūdo id arguitur, vt legitima causa pateat. Nemo virtute voti obligatur, nisi ad id quod est propriū eius obiectum: illius autem qui religionem simpliciter vouit propoita fuit tm religio: ergo ad id tantum tenetur: quod si soluere non potest, immunis à voto fit. At verō contrarius forte insurgit: Qui obligat ad aliquid, simul & ad id obligatur quod inde subsequitur: eū ergo ex religione subsequant religionis instituta, is q religionē simpliciter vouit, cuncta alia in virtute vouit. Hoc autē argumētū nō solum nō est contrariū, verū & fauet sententiæ nostræ. Etenim qui statum aliquem pollicetur assumere, nō se obligat ad leges illius status quousq; statū illum re vera assumat: quia non exprimit in suo voto obligationē ad peculiare leges illius stat⁹. Cum ergo religio, status quidam sit, licet illum fueris, assumere pollicitus, quousq; illum assumas, non teneris ad eius leges: quippe quæ non obligant, nisi eiusdem status professores: vt potest, qui ad illas, se expressē obligarunt. ¶ Exem-

Solutio. binatione proxima.

Prohib.

Secūdo. b. b. b.

Obiectū.

Solutio.

Argumentū iudiciale in casum.

Ad 2. arg.

Ad primū.

Libri Septimi,

Exemplum est in Christianismo. Vniuersi enim mortales Christianismo suscipere tenentur: & tamen quousq; per baptismum illum profiteantur, non tenentur ad leges nostrorum sacramentorum, neq; ad alias nobis peculiare, quæ non sunt de iure naturæ. Eodem itidem pertinet illius exemplum qui emisit votum suscipiēdi sacros ordines, haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare anteq sacris initiatur, atq; adeo neq; castitatem seruare: nisi quateus diuina lege prohibetur. Idē ergo est de illo qui religionis simplex votum fecit. Potest enim mutuum ius non solum coniugi reddere, verū & sibi vicissim petere. ¶ Et per hoc soluitur argumētum superius obiectum. Haud enim valet cōsequentia. Votū solenne obligat ad singulā religiois statuta: & illud est obiectū voti simplicis: ergo & simplex ad eadem obligat. Nam votum solenne est completiuum, quot aiunt: nēpe status p̄fessio quo quisq; expressē dicit vouere obedientiam, castitatē & paupertatē: & leges obligant, p̄fessos: simplex autem non obligat, nisi vt statum suscipias. Ac perinde respondetur ad illos canones supra citatos de conuersione coniugatorū. Illi nanq; vota solemniter ediderant promittendo explicitē castitatē: & ideo inquitū se inuito coniuge potuerūt obligare, astricti erant. Potuerunt autē se obligare vt nunquam conjugalem usum peterēt: & idcirco prohibiti sunt ad secundas transire nuptias. Sed quia quantum ad alia votum non tenebat, non sunt defunctis coniugibus in religionem reuocati. ¶ De alio autem argumētō, nēpe de illo qui multū vouit: qui perinde si totū nō valet, debet soluere partē, nullum ad rē assertur ex eplū, quoniam qui vouit totū, formaliter vouit partē. At verō de illa quæ suam virginittatē Deo dedicauit, distinguendum est. Bisariam em̄ vouere quis potest virginittatē. Vno modo ad ipsam propriē respiciens: ita vt sua non fuerit intentio nisi à prima Venere abstineret: nā vsu hoc venire solet. Et tunc illa perditā non tenetur amplius ad castitatē: quia suum penitus positum non fuit, nisi vt carnis integritatem custodiret. Si autē simpliciter & absq; vllō moderamine votum emisit virginittatis, tū illa etiā corrupta nihilominus tenetur ad castitatē: quia votū eiusmodi est simpliciter negatiuum: putā virū non cognoscere. Quare quoties illū experitur, votū violat. Ob idq; nullum inde exemplum ad illū deducitur, qui

Questio. II. 619

religionem vouit. ¶ Quod si hic obiter scisciteris, vtrū illa quæ vouit nō nubere, teneatur subinde ad votū castitatis, vt quoties fornicetur dupliciter peccet: apparet em̄ inde sic esse, q ideo mulier non nubet, vt castē uiuat. Respōdetur nihilo minus eiusmodi votum ex sua natura, nisi aliud exprimat, nō obligare ad castitatē. Est enim castitatis materia duplex. Altera quæ opponitur luxuria. Et hæc est communis materia præcepti & voti: ad quam idcirco se obligat qui religionem proficitur. Altera vero est supererogationis, quæ est propriē materia voti: vt pote à toro cōiugali abstinere. Et quæ tantum vouet non nubere, ad hāc solam se obligat: scilicet non opponere religioni obstaculū. Quapropter si fornicet simplici flagitio delinquit. ¶ Quid autem si eo proposito non nubere voueret, vt licentiū scortaretur? Respondetur votū hoc nullatenus esse obligatorium: eō q est de re mala: obiectum enim tunc, quod est non nubere, refertur in malū finem: atque adeo vitiat. Eapropter neq; nubendo, neq; fornicando transgreditur illa votum. ¶ Hactenus de illo disertum est, qui citra suā culpam impossibilitatem incurrit implendi votum: sequitur ergo vt de illo dicamus qui sua spē illud fecit impossibile. Vtrū videlicet, qui post emissum simplex religionis votū vxorē duxit, teneatur in quantum potest castitatem seruare: putā de bitum nō exigere. Videtur em̄ hæc ratio id persuadere. Nemini sua culpa suffragari debet, neq; suus patrocinari dolus: eiusmodi autē homo sua culpa viā occlusit implendo voto: ac perinde in eius fraudē vxorē sibi associat: manet ergo in quantum potest ligatus. Atque hæc opinionē ppter hāc rationē amplexantur Iuriscōsulti. Vnde Sylu. in verbo, votum. secūdo. §. primo cū cæteris Summistis ait eiusmodi personā impediri à cōplimento voti: quia ad debitum reddendū tenetur: quasi cōpertū habens, non posse petere. Nihilominus contraria sententia, nempe quod possit etiam petere, amplectenda est: quam hoc loco Caietanus merito statuit, quandoquidē ratio proximē facta eisdē viribus de vtroq; militet, seu citra culpā, seu ex culpa impossibile fecerit votum religionis implere. Tenebatur em̄ ille dumtaxat vt præmissum statum illum suscipere, qui penitus fuit sui voti obiectū. Nam cū statuta religionis solos professos præstringant, ad illa non tenetur quoad illa fuerit expressē professus. Idq;

Questio.

Responsio.

Scrupulus.

Solutio.

Questio altera.

Rō partis affirmatiue.

Syluest.

Solutio quaestiois.

Caieta.

iam insuper sic confirmatur. Religio tribus votis constat scilicet obedientiae, paupertatis, & castitatis: qui autem simpliciter vouet, illa non explicat: sicuti qui vouet solenniter, illa non explicat: sicuti qui vouet solenniter. Quare ad illa nondum tenetur. Quis enim te audiat, si assueueris, quod qui religionem diuini Francisci vouit postquam rei uxoriae mancipatus est, tenetur bonorum dominium & possessionem abdicare? teneaturque ad ieiunia & alia obedientia munera quae in seculo praestare potest? Si ergo ad alia, duo non tenetur, sit ut neque ad votum castitatis. Ex hac autem definitione alia emergit dubitatio, utrum scilicet qui non modo religionis ingressus vouit, verum & perseverantiam usque ad mortem, citra solennitatem tamen: & nihil minus suapte sponte matrimonij se nodo implicuit, ad aliquid praeter illud teneatur qui non nisi ingressum vouit. Et ratio dubitandi est, quod iste formaliter vouit suum votum solennitate firmare, & ideo apparet ad castitatem si bi impossibilem teneri: scilicet, ut uxori debuit ei petere non liceat. Caiet. de hac re multa insumit verba, iudicio meo super uacua. Fateor enim me non percipere quid nam nouae obligationis votum perseverantiae voto religionis accumulet. Triplici enim forma fieri votum simplex potest religionis. Vno modo, ut quis voueat tantum ingredi: non quidem animo perseverandi, aut solenniter proficisci, sed statim exeundi. Et hoc arbitror esse vanum, ut ait Palud. 4. dist. 38. quae 4. Nam etsi obtendatur id fieri gratia tantum verecundiae, nihil ad religionem hoc refert. Secundo modo, ut in obiecto voti ponatur perseverantia & solennis professio. Et tertio, ut simpliciter voueatur religio. Et censetur secundum votum nihil tertio adhibere vinculum. Nam qui religionem absolute vouit, votum illud secundum iura emittit, tam diuina, quam humana: ius autem diuinum est, ut voueat ea intentione ut vere efficiatur religiosus: atque adeo ut perseveret usque ad mortem: iura autem ecclesiastica tempus indulgent probationis, ut si experimento bona fide didicerit non sibi religionem congruere, non suscipiat quod ferre nequit. Quapropter etsi terque quaterque vouendo addas perseverare, semper intelligitur, nisi tempore probationis experientia te aliud admonerit. Atque adeo post tale emissum votum, seu ad promissionem sine tua culpa non admittaris, seu tua sponte matrimonium contraxeris, non arctius in seculo relictus obligatus, quam si sim

Dubitatio altera.

Ratio dubitandi.

Solutio.

plex emisisses religionis votum. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quod quantum uoueris perseverare, seu religionem profiteri, non te obligas nisi ad proficiscendum secundum iura. Et ideo quousque fueris professus, neque ad castitatem teneris, neque ad alia statuta. Superest hic demum de illo dicere qui post solenne votum, seu incorrigibilis a monasterio pellitur, utrum tutus maneat in conscientia, postquam vi expulsum est, & abiectus. Respondetur, quod quando per ipsum steterit quod minus recipiatur, non est tutus, sed tenetur emendare sese, & in via redire: quoniam cum ex culpa sua fuerit exclusus, quando in illa perseverauerit versabitur in periculo. Si autem correctae uita ad claustra rediens non admittatur, tutus manet in seculo. Quod si scisciteris, an tenetur in seculo religionis vota seruare. Respondetur. A voto quidem obedientiae absolutus manet: postquam praelatus eam reiecit, ac subinde a voto paupertatis: quando quidem conuentus eum non alit. Ac perinde a persoluto officio diuino, nisi fuerit in sacris, atque ad ieiunia, & alij annexis religioni: si quidem illorum non fecit votum expressum, neque ad illa tenebatur, nisi ratione religionis a qua expellitur. Sed tamen a voto castitatis non eximitur: eoque expressum illud emittit, nec praelatus potuit ab eo illud liberare. Quid autem si ante indutum habitum uouerat religionem in genere, utrum sic exclusus ab hac religione teneatur ad aliam correctus transfirari? Res vera ratio id videtur conuincere. Nam sicut ille qui non huc admittitur, tenetur aliam religionem explorare: ita ille teneatur videtur, qui post professionem expellitur. Et ita libentius censuram. Quamuis forsitan dici possit quod per votum solenne huius religionis cessauit illud simplex generale, & ideo si huc postea non recipitur, liber ille est profusus. Sed tamen prior sententia mihi probabilior est.

Solutio ad quartum summouetur dubium de tempore adimplendi voti. Ad quod Sanctus Thomas solum respondet, quod qui se obligare proposuit ut omni procul mora illud impleat, tenetur statim: qui uero ad certum tempus, vel sub certa conditione id proposuit, tenetur tunc. Verum tamen si exactius responsum desideras, sic accipito. Triariam quis potest votum edere: scilicet aut te ipsum constituendo, aut conditionem supponendo, aut simpliciter absque ullo additamento. Et quidem primum membrum sub

Argumentum

Dubitatio de exclusione monasterij

Summa com.

Summa poe.

Argumentum

De tempore

distingendum est. Nam si uouisti certo tempore quicquam facere, idque temporis illius intuitu, ex deuotione scilicet illius: ut cum uouisti ieiunare in vigilia corporis Christi, vel aduentum, teneris tunc temporis sub poena mortalis culpa: quod si tunc non exolueris, non teneris alio tempore ieiunium supplere: eoque animus tuus ad illud fuit tempus propensus. perinde enim tunc censendum de voto est, atque de lege, quae singulariter quadragesimale ieiunium iubet. Si uero adiectio illius temporis non fuerit propter eius affectionem, sed ut principali voto limen poneret, tunc teneris quidem illo tempore: sed nihilominus illo transacto obligatio non oboletur, quin alio teneris. Ut si uouisti religionem intra annum ingredi, delicto tibi dabitur, nisi illo anno promissum reddas Domino Deo tuo: & nihilo minus illo praeterito eandem teneris suscipere religionem. Res est clara: quod conditionale autem votum non uno sed duobus fit modis. Est enim alterum sincere conditionale: alterum uero poenale. Conditionale est quotiescunq; homo ad rem aliquam affectus est: sed quia impedimentum sibi obstat, vel facultas non suppetit, vouet sub conditione. Ut si uocetis post mortem matris quae tibi erat impedimento religionem intrare: aut post mortem patris suppetebat tibi numerus peregrinari: aut si tibi tale Deum beneficium contulerit orphanam dotare. Poenale autem est quod non eras tali rei affectus, neque tibi erat conuictio quae exosa est, & inuisa tibi adigis te voto: in illa crucis si in re tibi forte aliqua peccare contigerit. Ut cum uoces si iuferis, aut si ad hunc mundum feceris religionem ingredi. Hoc enim licet formam habeat conditionalis voti, est tamen poenale, quoniam directum votum non est religionis: sed non ludendi, aut non adulterandi: poenale enim adiecit, ut vel caucres, vel post factum, te ipsum castigares. Eapropter inter haec vota una est certissima differentia: & una item aperta conuenientia: sed una restat controuersia. Differentia inquam est quod ante positam conditionem quando votum est religionis aliud uel extrinsecus Pontifici Maximo seruatis, super pure conditionali non potest nisi per ipsum pontificem uel per Concilium dispensari. In poenali autem potest per episcopum. Ratio est, quod in priori illud quod directum fertur votum, est religio, votum autem poenale non rectum fertur, ut praemisimus, nisi in illud proximum obiectum: quod est non ludere, aut non adulterari. Quare qui in illa dispensare potest,

ualet etiam in poenali ex transuerso appositam, quantumuis sit religionis. Conuenientia uero est quod utrumque posita conditione obligat: neque de hoc uel pacto controuertitur. Quod ergo sub iudice restat est, utrum posita conditione poenale votum nequeat, nisi a summo Pontifice dispensatione suscipere: perinde atque aliud conditionale. De quo quaestio 4. sub titulo dispensationis. art. 3. dicturi sumus. Videtur enim eodem modo esse indispensable: quando quidem uirtute voti obligatio iam tunc religionis exorta est. Ad quintum facile respondetur. In primis nemo potest alium suo voto obligare: nec filium, nec seruum, nec aliter subditum: quoniam votum est religionis actus quae quis suam propriam offert Deo voluntate. Quare si uouisti filium alicui templo offerre, teneris illum ducere: ille autem solum tibi filiali obedientia tenetur parere: nullatenus tamen ex vi religionis. Rursus, qui per se votum implere non potest, si personale est, nullatenus id tenetur praestare per alium, tum quod in voto semper intelligitur possibilitatis conditio: tum quod personale votum fit propter propriae macerationem, aut afflictionem corporis, aut ad excitandam deuotionem, ut patet in voto ieiunij, aut peregrinationis. Haec autem nemo per alium assequitur. Scius si non est votum merè personale: ut si in subsidium belli Hierosolymitani personam uiam uouisti, & tu non potes. debes aliam mittere. Rursus si uouisti monasterium edificare, aut virginem dotare, quod uiuens non persoluisi, tenetur haeres tuus, si bona illi reliquis, ut ait Palud. 4. dist. 38. quaest. 3. Pro quo facit, l. 2. ff. de pollicitat.

Ad quintum principale.

Argumentum 1. a parte negatiua.

Argumentum 2. August.

ARTICVLVS. II.

Utrum utile sit expediensque uouere.

Post uirtutem voti obligandi sequitur de alia quaerit eius utilitas. Utrum scilicet aliquid nobis emolumentum afferat. Et arguitur a parte negatiua. Nemini expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac enim homines ceteris animantibus praestamus: quare nullo est auro estimabilis: hac autem homini uirtuti necessitate nudatur: ergo uouere non est expediens. Secundum. Nemini consilium est periculis sese obicere: qui autem vouit, periculo exponitur extra quod erat. Vnde August. in epistola ad Armentar. & Paul. Quia iam, inquit, uouisti, iam te obstrinxisti. Aliud

facere

facere tibi non licet. Non talis eris si non feceris quod vouisti, qualis masculis si nihil tale uouisses. Minor tunc es, non peior. Modò autem tanto (quod absit) miserior si fide Deo frigeris, quanto beator si persolueris.

Argum. 3. Paulus. Tertio arguitur. Cōsiliū est Pau. 1. ad Cor. 4. ut imitatores eius simus, sicut ipse est Christi: Christus autem nullibi legitur aliquid uouisse, neq; Apostolorum uilus: ergo nihil in uouēdo emolumenti inest. In contrarium autem est Psalm. ille, Vouete & reddite Domino Deo uestro.

Cō. iust. re sponsua. Probatio

Quaestione hanc vnica eademq; cō. A peritissima cōclusionē respōdetur. Vouere uile quidē est: nō tamē Deo sed nobis. Probatur. Alia ratione homini quip piā promittitur q̄ Deo, hominē em aliquid promittimus, q̄ non solum beneficium conferre, uile illi est, uerū & ipsum ei polliceri. Nā sicuti re ipsa collata inuatur, sic & promissio sit certior futuri beneficij: unde sp̄e generat quam p̄ alio beneficio ducit. Quā propter nō solum conferenti, uerū & promittenti gratiā exhibetur. Deo autē ut nihil inde cōmodi accrescit q̄ aliquid ei cōferimus, eō q̄ nostrorū bonorū nō indiget: ita neq; uile est, ut ei aliquid polliceamur. Scit enim oculatus q̄ nos quidnam ei simus exhibituri: uerū utrumq; nobis uile est: nam per hoc q̄ ei aliquid exhiberemus, nobis ipsis augemur p̄mia, ei uerō tantū extensior sit gloria. Vnde August. in eadem epistola. Benignus exactor est, & non egeus: & qui nō crecat ex redditis, sed qui in se faciat crescere redditores: nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autē q̄ illi quippiam pollicemur hoc nobis accrescit lucri, q̄ uolūtate nostram in bonum figimus & firmamus, ut mutare iure nequeamus animum. Est ergo ex re non quidem, sua, sed nostra uouere.

Corollarium.

Corollarium cōclusionis huius est, saluta re esse alijs consulere ut uocent. Attamen tam conclusio q̄ corollarium intelligitur in genere, & ex obiecto: nam speciatim nō s̄n gulis est semper cōmodum: Quod quidem nō ex natura & qualitate uoti descendit, sed ex imbecillitate & defectu personarū: nempe quia sibi non sunt constantes, ut uoti arduitatem euincere ualeant.

igitur inter Catholicos adeo res hęc euidens est, ut nisi cum hæreticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Est ergo primū supra factum argumentum, quo hæretici, ut nouissimē Lutherus in impio suo libro De uo

tis monast. contendit perniciosum esse uere, tantū abest ut sit uile. Verba sunt Lutheri eodem libro. Et paulo post. Votum inquit, castitatis & totius monasticæ, si piū est, debet necessariō fecum inuoluereliberatē rursus omittere. Et potest hæc heresis fucari ex uerbis Christi. Qui potest capere capiat. Si uis perfectus esse. Et ex illo Pauli, Præceptum Domini non habeo: cōsiliū autē do. Et ratio, inquit, est: quia priuamus nos libertate qua iusti debent seruire Deo; & nō sicut mancipia. Et inde inscripsit aliquid nefarium librū de Captiuitate Babylon. sic enim appellat Ecclesiasticas traditiones. Respondet ergo S. Thom. quod sicut non potest peccare nō dimittit libertatem: ita neq; necessitas firmatæ uolūtatis in bonum: qualis est necessitas uoti. Ad huius autem li quidiorē intelligentiam notādū est, duplicem esse necessitatem agēti: alteram quidē naturalem, qualis est in brutis animantibus & in rebus inanimatis. Et hæc prorsus tollit rationē laudis & meriti. Altera est necessitas obligationis. Et hæc non tollit meritum, sed auget. Aliās inconsulte atque in nostram perniciem nos Deus legibus obligasset. Quod si altissimā rei huius rationē desideras, ex si nō libertatis tibi liceat p̄pendere. Enim uero est libertas nostra naturalis nobis sit, tū autor ipse naturæ. De. in hoc nos atq; angelos liberos creauit ut opera nra digna essent laude, & p̄mia i merita apud ipsum. Opera enim naturalia, ut modò dicebamus, merita esse nequeunt. Ad hoc igitur nostram eōdit libertatem, ut cum malum facere possimus facientes bonū mereamur uitam æternam: quam si nobis absque uillis prioribus meritis neq; nostris neque Christi contulisset, flore illo accidentario gloriæ caruisset, quod est mereri quod habes. Nā p̄statiū est mereri quod non habes, q̄ id habere quod non mereris. Vbi ergo libertas nostra in bonū figitur, ut non peccet, nihil libertatis perdit: quia figit in id ad quod creata est. Quapropter, neq; Apostolorū uoluntas in bonū cōfirmata uillā perdidit libertatē: ac multo minus beati: loq; minime Christus: qui licet ad utrūlibet haberet libertatē, nō tamē ad id quod malum est in se fucōposito. Vnde August. in eadem ipsa epistola. Felix, inquit, necessitas est quæ in meliora compellit. Vnde illę autoritates supra citatæ, quibus Christus ostēditur liberam reliquisse familiā suā ad cōsiliōrum opera, perperam ab hæreticis

Virum uotum sit actus latrice sue religionis.

Um in quaestione hac de uoti uirtute sermo uertetur, quæritur cuiusnam sit uirtutis officium. Et arguitur primò quod nullius sit specialis opus. Omne opus cuiusq; uirtutis, ut supra dictum est, potest esse uoti materia: eiusdem autem uirtutis esse uidetur promittere, & facere, ergo cuiuscunque uirtutis est suum uouere opus, atque adeo nō est specialis uirtus. Secundo. Illa est solum religionis uirtus, ut in de Offic. autor est Tul. qua cultum Deo ceremoniāq; offerimus: qui autē nondū aliquid Deo uouet, sed tantū promittit: ergo non est religionis actus. Tertio. Religionis cultus soli Deo exhibendus est: cui latrice debetur: uotum autem nō solum Deo, uerū & sanctis fit, inuò & prelati quibus religionem professuri obedientiam promittunt: ergo uotum non est religionis actus. In contrarium est illud Isai. 19. Colent eū in hostijs & muneribus, & uota uouebunt Domino & soluent. Vbi colere, quod est religionis, per id explicatur quod est uouere.

Argumē. 1.

Argu. 2. Cicero.

Argumē. 3.

Ad intellectum quaestione huius notandum est, actum quemlibet studiosum biferiam esse posse alicuius uirtutis. Videlicet & elicitus, & imperatus: ille em actus elicitur à uirtute qui est obiectū formalis eiusdem uirtutis. Sic enim credere est actus elicitus fidei, & restituit alienū actus elicitus iustitiæ. Instar actū uoluntariū. Visio em elicitur à visu: quia est sensatio coloris. Ille autē actus imperatur à uirtute, qui elicitur per imperium illius mouentis aliam uirtutem propter suum finem: ut ieiunium quod elicitur à temperantia, tunc imperatur à charitate, quādo mouetur homo ad ieiunandū, nō solum quia actus est temperantiæ, sed ppter amorem Dei. Sicuti & in uitijs: Dum quis furatur ppter mœchiam, furtū quod elicitur ab iniustitia, imperatur à luxuria. Dum ergo querit de aliquo officio cuiusnā uirtutis, sit non inuestigatur cuius imperio fiat. Nam multis potest imperari: sed cuiusnā sit actus elicitus. Et hoc est quod de uoto in praesentiarū percontamur. Ad quod vnica cōclusionē respōdetur. Vouere est actus elicitus religionis, tanq̄ Dei cultus. Probatur. Votū est ordinatio quaedam & oblatio eorū quæ homo uouet in obsequium cultūq; diuinum.

Fundamentum.

Cōclusio

re sponsua. Rō cōclu.

is intelligitur: quasi nos prohibuerit nō uoto nos ad illa consecrarem. Legitimus em sensus est quod noluit nos illorū præceptio nibus deuincere. Qui tamen uoto se uoluerit ad illa præstringere, hoc ipsum cōsiliū est saluberrimum. Alioqui nullus esset monachorum fixus status, si cuiuslibet pro libito fas esset abire: sed hoc ipsum est quod ipsi moluntur. Aliquem tamen tibi forte scrupulum uerba sancti Thomæ iniiciet, quibus cōparat necessitatem uoti illi quæ est nō posse peccare: eū tamē uotum de opere supererogationis sit cuius contrarium non est peccatum. Respondetur tamen non eō illa quidē uerba retulisse ut affirmaret uotum esse firmitatem non peccandi: sed usus est similitudine, q̄ sicut stabilitas non peccandi in Apostolis & beatis nō minuit libertatē, ita neq; firmitas faciendi opus cōsiliij quod est maioris bono. Ad secundum respondetur per distinctionē. Duplex enim est periculum: alterum quod ex ipso facto nascitur: cui quidem te obijcere non est cōsiliū. Ut cum quis se ponti committit ruinam minanti, aut inter cornua se proicit truciis tauri. Sed alterum est periculum non quidē ex facto ortum, sed ex hominis fragilitate & laquore. Et huic se hominem gratia melioris boni offerre: non solum non est semper temerariū, uerū & nonnūquam expediens: ut equum ascendere ut expeditius iter absoluas: licet ob segnitiam tuam possis inde cadere. Item neq; est temerarium periculis te committere quæ ex euentu solent euenire. Ait enim Sapiens Eccle. 11. Qui obseruat uentū, non seminat: & qui considerat nubes, nunq̄ metet, periculum autem uoti non est prioris generis, sed posterioris, putā q̄ uir cōstās & strenuus superare potest. Vnde in eadem epistola Augu. Non te, inquit, uouisse poeniteat, imò gaude iam tibi non licere, quod cū tuo detrimento licuisset. Ad tertium respondetur quod Christo nulla ratione uouere cōgruebat: tum quod Deus erat: tum quod in quantum homo constantissimam habebat uoluntatem in bono, eum comprehendere existens. Vnde illud Psalm. Vota mea reddam in conspectu timentium eum: non de sua ipsius persona, sed de corpore, quod est Ecclesia, intelligitur. Apostoli uerò uota pauperatis, & reliqua susceperunt, ut Matth. 19. colligitur. ubi ait Petrus, Ecce nos relinquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? De quo latius quaest. 3. & 6.

Lutherus.

Motiuum Lutheri.

scrupulū in uerbis sancti Tho.

Solutio.

Fit Negi. solutio.

Ma. argu.

August.

Ad tertium argumētum.

August.

cis

num. Hoc enim sonat ipsum quod est Deo promittere: ordinare autē & offerre quodcumq; opus in Dei cultum, est actus religionis, ergo eiusdem virtutis est vouere. Monstratur minor. Opus cuiuscunque virtutis Deo potest ceu sacrificium offerri: vt ieiunium, eleemosynarum erogatio, & quicunque actus, seu fortitudinis, seu temperantiae, &c. Huiusmodi autem ordinatio & oblatio non tribuuntur ipsis virtutibus imperatis, à quibus illi actus eliciuntur, sed virtuti imperanti: qualis est religio: ergo vouere est actus elicitus religionis. ¶ Vna autem tibi forsitan dubitatio ex his oboritur. Quod cum ordinare & referre aliquid in Deum non solum religionis virtuti, verū & charitati, eidemq; precipue competat, non magis inde colligatur, vouere esse actum religionis, quam charitatis. Respondetur autem hoc non inferri ex eo quod vouere sit ordinare, & referre aliquid in Deum: sed ex hoc prorsus quod sit aliquid offerre Deo ad eius reuerentiam & cultum. Itaq; prima differentia est quod charitas refert opera in Deum tanquam in finem. Ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deum: quare quidē propositio, finem designat. Sed tamē vouemus eadē opera Deo, vbi Deum non exprimimus sub forma finis, sed sub forma illius cui aliquid offerimus. Itaque Deus ponitur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei. Secundum discrimen est quod charitas habet Deum pro obiecto tanquam rem amatam, id est cui bonum in communi volumus, & nolumus malum: religio autē tanquam id cui reueremur & obsequimur, nos nosmetipsosq; illi cultu offerentes: votum ergo non solum ordinatum in Deum, sed in reuerentiam eius & in cultum.

Ad 1. arg. Primum igitur argumentum veritatem conclusionis apertius facit. Respondetur enim quod etsi id quod cadit sub voto tanquam eius materia, vt ieiunare, & seruare continentiam, sint actus eliciti aliarum virtutum: tamen illorum votum non elicitur nisi à religione. Contingit tamen nonnunquam vt non solum votum, verum & actus ipsi deuoti eliciantur à religione: vt cum voues orare, & sacrificare. Nam orare est actus religionis. Itaq; quandoque votum est actus religionis solum ratione formae, quia ipsa promissio elicitur à religione, quandoq; verò ratione formae & materiae, scilicet quādo actus ipsi promissi ab eadem eliciuntur virtute. ¶ Emergi hinc autem dubitandi ratio, vtrum vlla sit

voti transgressio quare duas includat culpas: alteram scilicet contra specialem virtutem à qua elicitur, atque alteram contra religionem, per quam Deo offertur. Exempli gratia: Vouisti ieiunare, vtrum non ieiunans, & contra continentiam delinquas, & contra religionem? Itē vouisti Deo vt obedires praelato, vtrum & virtutē obedientiae violes quae est iustitiae, & rursus voti religionem? Est enim argumentum, esse peccatum duplici: eò quod, vt antè praediximus, votū est quaedam particularis lex, quam sibi vouens praescribit: lex autem quicquid praecipit constituit in aliquo virtutis genere: vt dum praecipit quadragesimam ieiunare, constituit illum actum in genere abstinentiae. Sicuti & lex diuina praecipiens coniugibus non seinuicem defraudare, constituit illum vsuum in genere continentiae: ergo & ieiunium vouens constituit illud in eodem virtutis genere, et praeterea in genere religionis: quare eius transgressio quomodo erit delictum. ¶ In contrarium autem est quod communi iudicio non censetur nisi vnicum peccatum contra votum. ¶ Ad hoc respondetur quod transgressio voti ex natura suauicium est peccatum. Vbi adnotandum est quod actus ille qui voto, vt materia subternitur, potest esse constitutus in genere virtutis, aut per legem aliam seu diuinam, seu naturalem, seu humanam, aut per solum votum. Si priori modo, cogematur peccatum: si vero posteriori, non est nisi simpliciter. Vouisti honorare parentes, aut confiteri, aut ieiunare Quadragesimam: quia iam secluso voto opera erant singularem virtutum, si transgrederis, bifariam peccas. Vouisti autem ieiunium in vigilia corporis Christi. Fateor quidem te constituisse illud opus in genere abstinentiae, sed tamen quia non aliter quam per votum, ruptio ieiunij non est nisi simplex peccatum. Pari modo si puellae dotem pollicearis, cum iam humana sis alstrictus fide, si eandem pollicitationē religionis voto confirmes: tunc facta fides dupliciter erit peccatum: scilicet tam contra humanam iustitiam, quam contra religionem. Dum autē soli Deo vouisti eleemosynam facere: si non facis, solum contra votum peccas. Hinc ergo fit simpliciter esse religioso crimen, non obtemperare praefecto: quia licet illud obsequium constituerit in genere obedientiae, non tamen nisi per solum votum. Haud enim obedientiam praelato voues, sed Deo quod eris praelato obediens.

¶ Ad

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, quod licet ille qui vouet nondū det, si dare ad promissum referatur, quia nondū dat quod promittit: dat tamē illud in causa quia obligat se: quare quidem obligatio virtute continet rem promissam. Tamen si etiam re vera det suam mentem, suamque voluntatem, quam Deo mancipat. ¶ Tertium argumentum quaerit, vtrum votum quod fit sanctis vel praelatis ad religionem pertineat. quandoquidem religio solum Deum habet pro obiecto. Et quidem de re nemo haesitat, sed modus latet. Atqui S. Thomas, nihil discriminat inter votum quod fit praelatis, & illud quod fit diuis. Nā vtrumque censet promissionem factam hominibus, quare non pertinet nisi ad humanam fidem. Sed vtraque, inquit, esse potest materia voti, quatenus ad ipsum quod homini vel sancto promittimus, offerimus Deo. Itaque votum quod fit facimus Beatæ Virginis (vt in sanctorum culmine exemplum ista tuamus) non est votum nisi quia quod ipsi promittimus, offerimus Deo: nimirum ei pollicentes quod hoc vel illud faciemus in honorem Virginis. Sicuti si Deo me vouere puellae largiturum dotem, aut alium habiturum honorem. ¶ At verò non est mirum, si haec Diui Thomae doctrina alicui, non quidem falsa, sed tamen curta censatur: nā vsus vouendi sanctis aliam praeterea rationē pre se fert. Haud enim cum quis vouet Virginem, aut Diuo Petro, aut Diuo Iacobo peregrinationem, vouet formaliter Deo, talem honorem Diuo exhibendum. Non inquam hoc illo pacto vouet, quo religiosus dū ait Praeposito, Voueo Deo quod ero tibi obediens: sed voueo Virginem, & voueo Petro. Quinetiam religiosi vna cum Deo componunt sanctos: dicentes. Promitto obedientiam Deo & Beatæ Virginis, & Beato Dominico, aut Francisco. Dicamus ergo, sanctos duobus modis existimari. Vno ceu homines, aut angelos, qui purae sunt creaturae. Et isto modo vera est illentia Sancti Thomae, quod promissio illis facta non est votū, nisi offeratur Deo. ¶ Secundo verò modo considerantur vt Deus est in illis, non quomodo ocque per gratiam, vt in viatoribus, sed per gloriam quasi in his qui ratione status suam ipsius praesentem diuinitatem participat. Et sic vouere sanctis est vouere Deo, qui est in ipsis. At verò Sanctus Thomas hūc modum forsitan non inconsultè praeteriit, sed eo quod sicut orare sanctos non est ora

re Deum, sed diuersa est ratio: ita alia est ratio vouendi sanctis, quam Deo. Sed tamē vbi de catholico sensu conuenit, vana est de nomine disceptatio.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum magis sit laudabile & meritum facere aliquid ex voto quam absque illo.

CVM articulo secundo definitū fuerit, vouere esse vtile, & in tercio, esse actum religionis, aptissima subsequitur quaestio, vtrum opus voti cumulatoris sit laudis ac meriti quā si fieret absque voto. Nam ex illis apparet hoc subsequi. Arguitur nihilo minus à parte negatiua autoritate Prosperi. lib. 2. de vita contempla. vbi ait: Sic abstincre & ieiunare debemus, vt non nos necessitate ieiunandi subdamus: ne iam non deuoti, sed muti rem voluntariam faciamus: votum autem necessitati nos subdit: ergo praestantius est absque voto operari. ¶ Secundo arguitur ex illo Apostoli. 2. Corinth. 9. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Votum autem, vt crebro vsu venit, tristitiam generat: idq; ob necessitatem. Nam vt. 5. Metaph. tex. 6. & 1. Rhet. capit. 1. autor est Aristoteles. necessitas eo quod voluntatem premit, tristitiam infert: ergo excellentius est opus absque voto. ¶ Tertio, votum ad hoc est necessarium vt voluntas in eo firmetur quod spondet: firmari autem immobilis nequit, quā dum rem facis: ergo melius est sine voto facere, nam tunc firmiter est res, quā dum promittitur. ¶ In contrarium autem est monitum illud Davidicum: Vouete, & reddite. Cuius solennis interpretatio est, vouere esse consilij: consilium autem, vt praemisimus, de meliori est bono: ergo melius est ex voto operari quā citra votum.

Item vtrumque de opere voti meditatio quaerit, scilicet vtrum sit magis laudabile, vt quando extra gratiam est moraliter bonum: & an sit magis meritorium, vt putā quando fit in charitate. Et Sanctus Thomas. D. Thomas. vnica respondet affirmatiua conclusione, quā tribus rationibus corroborat. Conclusio. Maiori laudi ac merito tribuitur opus ex voto, quā absque ipso exhibitū. Primo, pro maiori virtutis obiecto. Opus namque nobilitate

ris virtutis, excelsioris est tam laudis quam meriti: quare actus inferioris virtutis, dum a superiori imperatur, præstantior fit: vt si ob charitate temperate agas: virtus autè latrig in qua hoc quod est vouere collocauimus, est virtutum præcipua, vt putà in cultu Dei posita: ergo actus ab illa per votū imperatus præstantior est, quàm qui fit sine voto.

August.

Vnde August. lib. de virg. Neq; ipsa, inquit, virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur: quã fouet & conferuat continentia pietatis. Secundo id rursus cõfirmatur ex ea re quæ exhibetur. Nam qui opus citra votū facit, solum actum Deo impendit: qui verò ex voto non actum modo, verum & potestatem: addicit enim ei m̄cipatq; suam voluntatem ac libertatem, vt deinceps iure nequeat secus facere. Sicuti qui fructiferam arborem alteri cõferret, vt in libr.

Secunda Rõ

Anselmus.

1. de similit. autor est Anselm. plus elargiretur quàm qui solos donaret fructus. Quã vtique ratione promittentibus gratiã singula res debentur, præter illas quæ illis aguntur, dum conferunt. Tertio & id cõfirmatur ex modo agendi. Enimvero per votū figurat asferiturq; voluntas in bonum: facere autè ali quid ex maiori animi stabilitate & constantia laudabilius est. Vnde Philoso. 2. Ethico.

Tertia.

Aristo.

nullum officium virtutis nomine censet, an tequam ex firmato habitu proficiatur. ¶ Rõ est autem ante descensum ad argumẽtorũ solutiones conclusionẽ explanare. Catholicorũ namq; nemini dubia est, sed tamẽ solet malè intellecta in abusum venire.

Argumentũ.

Argumentũ. Arguitur igitur cõtrã. Sequeretur, si vera esset, quòd deberent semper monachi in quocũ que obediõ obedientiẽ munere exigere expectareq; superioris scriptum præceptum. Nempe vt ex maiori voti energia opus factum maioris esset meriti: sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciunt religioforum multi, quibus nos hic eò consultum pergimus, quòd a parte contraria stet ratio. Nam quo libentius maioriq; animi promptitudine obtèperas, illustriorẽ prestas obediẽtiam: promptius autè facit qui vrgens præceptũ nõ expectat, sed simpliciter iussioni audiens. est. Respõdetur ergo sub distinctione.

Solutio.

Quãdo res ardua est, eadẽq; dubia, vt ad Indos adnauigare, aut regiminis onus suscipere, aut quid simile, consiliũ est vt monachus non iniussus suo proprio iudicio tales subbeat provincias, sed præfetti mandatũ præstoletur. Quãdo verò res non est ambigua,

tũc aut vanũ est aut certè delictum, cogentẽ præceptionem expectare. Etenim si parat es facere, sed cõpulsorium præceptum ob id solũ requiris, vt officij tibi meritũ augeatur, vanum est. Nã virtute voti obedientiã, præptitudo est magis meritoria. Præceptũ em̄ nõ ponitur nisi aut rebellibus, aut in dubio hæretibus. Si autè re vera facere renuis, nisi præcepto cogaris, tunc meritum non solum non crescit, verũ adeò diminitur, vt nõnũ quã vertatur in culpam. Cõclusio ergo non sic est intelligenda, sed quã omnia opera quæ sine nouo præcepto, ex voto tanien facis, maioris sunt meriti & laudis, quã si faceres sine voti necessitate: maiorisq; adeò quàm si præcepti coactionem attenderes.

Ad primum igitur argumentum ex Properi sententiã sumptum respondetur, quòd necessitas coactiõis, vt pote quãdo quis inuitus operatur, quia voluntarium tollit, laudem minuit & meritũ. Imò nõnũquam proxius auferet. Et de illa loquebatur Prosper vbi aiebat. Ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus. necessitas autem voti, quo voluntatem penitus in bonum asserit, eò deuotionem auget. ¶ Sed arbi forte vrgentiũ, vt heretici putant. Qui absque voto operatur, in singulis actionib⁹ habet libertatem, vt citra iuris violationem cessare possit: qui autem voto illaqueatus est, est si liberẽ uouerit, tamen in singulis pòst actionibus illa caret libertate: liberius ergo facit qui non est voto alligatus: libertas autem laudem auget & meritum: ergo conclusio falsa. Qui rem superficie ten⁹ cerneret, responderet fortè cõcesso maiorem inesse libertatem in eo qui facit sine voto, quã semper illi est integrum non facere. Sed tamen diceret ex altera parte, nimirũ ob rationes ad conclusionem allatas, auctius crescere meritum in eo qui fecit votum. Legitima tamen solutio non est hæc: sed quã maior est libertas in eo qui uouit. Enimvero qui vouere reformidat, eò non uouet, quòd tam liberum sibi ipsius dominium non habet, quàm ille qui uouit. Vnde sicut illustrior esset in illo libertas (vt in Anselmi exemplo persistam⁹) qui nõ solum arboris fructus quotannis daret, verũ totam semel arbore, quàm ille qui solos fructus donaret: sic præclarior est magnificentiorq; libertas, Deo non modo opera tua, sed ipsam voluntatem semel dedicare. Quare libertas illius primi actus tanquã ex radice diffunditur ad singula opera, vt pretiosioris sint

Ad primum Argumentũ.

Obiectio.

Libri Septimi,

ris sine libertatis, quàm si fieret sine voto.

¶ Ad secundũ argumentũ ex illo Pauli ascl sub distinctione respõdet S. Thom. Primũ, quòd necessitas coactionis est, quæ cum sit voluntati contraria, tristitiã parit: de qua inde loquitur Aristot. Et hanc iam concessum est non esse bonam. Eandẽq; perinde condẽnat Paul. Secundo est, quòd necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, ob cõtrariam causam, videlicet quia voluntatem habent bono affixam, tristitiã non generat, sed plane gaudium. Vnde August. in eadem citata Epistola ad Arment. Non te, inquit, uouisse poeniteat: imò gaude iam tibi id non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo detrimento licuisset.

Aristo. Paulus.

August.

Ambiguitas uota ex solutione.

Cetera respõda.

Exploditur Caiet. Obiectio.

Quæstio. II

si poenitere voti intelligas abstractè, id est, nõ illius à te facti, impossibilis est hæc poenitẽtia. Quãdo quidẽ neminẽ nisi facti sui poenitere põt. Si autè id cõtractẽ vsurpes, tũc poenitere voti idẽ est, prorsus quã poenitere te uouisse. Sicut poenitere pecti, & poenitere te peccasse. Haud ergo distinctio ex parte voti & uouisse, sumenda est, sed à verbo ipso, poenitere, quòd ambigui est significatus. Poenitere enim voti, aut uouisse, vno modo accipitur, pro eo quòd est, retractare propositum. Dicitur enim ille poenitere facti, qui mentẽ mutat. Et de hac significatione non habetur in præsentia sermo. Est em̄ citra cõtrouersiã, genere suo esse lethale peccatum, vt dictum est, tum contra iustitiã, tum etiam contra religionem. Secundo autem modo, idq; uisitatius accipitur poenitere, pro eo quòd est nol le fecisse. Et de hoc est præsens dubitatio.

Solutio ambiguitatis p ximã.

Ad quam respondetur, eiusmodi poenitentiam, licet absolutè considerata sonet in malum, tamen dummodo propositum faciendũ sit firmum, posse ex circumstantibus qualitibus ab omni culpæ macula esse munda. Sonat inquam in malum, sicut occidere, quã uouisse est bonum: tamen sicut iudex, vimque repellens non peccat, sic non semper, quã uouisse poenitet. Idq; præsertim vbi materia voti res est ardua, ac perpetua, & qui uotum suscepit experimento difficultatem sentit: quã si prænosset, votum non fecisset. Quare sicut initio nolle vouere, ita & emissõso voto nolle uouisse, nullum est vitium.

Quoniam hoc non tam ex animi languore quàm ex ipsius natura obiecti cõtingit. Vnde ad argumentum supra factum respondetur, quòd poenitentia rei bona, quando nõ est absolutè necessaria, non est per se mala. Et de hoc ait Sanct. Thom. esse præstantius ex voto id facere cum tali inconstitiã, quàm citra votum. Atqui huius veritas inde patet, quòd hanc ob causam vouere est uile & salubre, vt animus obligatione firmetur, ne postea rei difficultas & inconstitiã nõ nos ab opere absterreat, sed omnibus impedimentis superatis in proposito persistamus. Adiderim tamen quòd licet eiusmodi poenitentia per se non sit reprobã, potest tamen ratione periculi ad vitium inclinare. Qui enim crebros eiusmodi moerores voti admittit, labefactari incipit, vt à proposito desistat.

Quare dum quis experitur propositũ suũ languescere, non potest citra ueniale m̄ culpam eiusmodi poenitentiam nõn recedere:

Mortalem autem citra consensum frangendi fidem voti, non est quod metuas. At vero quando vota non sunt perpetua, neque de rebus arduis, sed de minoribus, tunc poenitere vouisse, durante tamen implendi proposito, non solum non est culpa, verum raro est periculum: quia potest qui vouit propositum in melius mutare. Ut si vouisti peregrinationem, aut prolixos recitare Psalmos quod obex tibi fit, vel ad studium reipublicae commodum, vel ad alia misericordiae opera: nullum est periculum poenitere voti. Tamen si ab aliquo dispensatione propositum demutare, nasci potest. Tertium membrum est, dum quis postquam opera ex voto fecit, puta in

religione degit vitam, se poenitet sub tali instituto vixisse. Et de hoc distinguendum est. Aut enim cum illius tractate vite poenitet, praesupposito voto: hoc est poenitet eum perfoluisse opera quae ratione voti debebat. Et hoc manifestarium est mortale crimen: nam cum si non persoluisse lethaler peccasset, fit ut huiusmodi poenitentia sit de re ad salutem necessaria, atque adeo mortaliter iniqua. Si autem poenitentia huc fertur quod est te vouisse, nihil curans an illis caruisses fructibus, in quodam secundum membrum proxime tractatum non sit generis sui mortale, quantum ad periculum habeat gravitatis. Nam postquam fructus feceris, non potes citra culpam illorum poenitere. Nisi vota essent de re leui & temporalis. Quoniam tunc nihil habet absurditatis poenitere quod illud tempus in commodioribus alijs negotijs non collocaueris. Ad tertium

argumentum. denique argumentum respondetur quod et si dum quis re ipsa officium aliquod praestaret, summatim tunc habeat voluntatem in illo praesentis opere, non tamen in futurum, sicut ille, qui vouit. Et praesertim si vouit iugiter ea deinde opera frequentare.

ARTICVLVS V.

Utrum votum per suspensionem sacri ordinis, perque professionem religionis fiat solenne.

Nter virtutes, voti summa est in voto solenni: ut pote quod matrimonium non modo impedit, sed dirimit. Quapropter potissimum votorum discrimen dignoscitur inter simplex & solenne. Quapropter ergo vtrum votum per suspensionem sacri ordinis, & per professionem religionis, fiat solenne. Et argui-

tur a parte negatiua. Votum, ut praesatis mus, fit Deo qui nouit intima cordium: solennitas autem in exteriora carere non consistit, quae fit in conspectu hominum: ergo huiusmodi solennitas non est voto necessaria, sed accidentaria, vt iure diuino nouum affertur vinculum. Secundo: si eiusmodi foris sola solennitas esset de substantia voti, omnibus competeret votis in quacunque materia: quando quidem substantia generis in cunctis participatur speciebus: sunt autem multa extra ordinem suspensionem professionemque religionis: vt peregrinatio, ieiunia, &c. quae non consistunt solennitate firmari: ergo huiusmodi solennitas ad substantiam voti non pertinet. Tertio. Solenne idem esse videtur quod publicum: sed possunt fieri multa vota in publico coram testibus, quae non subinde sunt solennia: & vice versa, potest fieri votum religionis & sacri ordinis in secreto: ergo solennitas non est necessitas in voto. Quarto: denique peculiariter contra clericorum votum arguitur. Si sacris ordinibus solenne votum esset annexum, vbi contingere posset, vt quis ante legitimam aetatem annuum, quin verò ante iustam rationis usuram posset funiculo perpetuae castitatis illigari. Quod re vera nulla videtur admitti ratio. Consequentia vero in de consistat, quod eam ordinis sacramentum characterem imprimat, quocumque tempore conferatur, suscipitur. Quod quidem absurdum a voto religionis cautum est, cum ante quatuordecim annuum fieri nequeat solenniter. In contrarium est quod huiusmodi duntaxat vota, in matrimonium & contrahendum impediunt, & contractum dirimunt: quod solius est voti solennis.

D quaestionem S. Thomae duabus respondet conclusionibus. Prior est. Solennitas voti attenditur secundum aliquid spirituale: puta secundum benedictionem aut consecrationem, quae ex institutione Apostolorum in adhibetur. Probatio. Solennitas re debet eius naturae & conditioni admetiri & accommodari: ut patet in rebus corporalibus: solennitas enim nuptiarum consistit in coniugarum apparatus: solennitas verò nouae militiae, in apparatus equorum militumque concursu: vt potissimum in Germania videre est, dum quis creatur Elector: & in alijs regnis, dum creatur auratus eques. Votum autem cum Deo fiat, est res spiritualis: solennitas ergo eius debet subinde spiritualis esse. puta be-

ta benedictio aliqua: qualis in religionibus fieri consuevit, & in consecratione: ut dum quis sacris initiatur. Quae quidem religio a tempore Apostolorum ortum habuit: vt apud Dionysium constat. Nam de ritu sacrorum ordinum meminit. 2. cap. Ecclesia. Hierarch. & de monachis cap. 6. Posterior conclusio. Votum fit solenne tum in professione certae regulae, tum & in maiorum ordinum susceptione. Probatur. Solennitas fieri non consuevit nisi dum quis per susceptionem noui status rei alicui incipitur. Haud enim solennitas nuptialis celebriter adhibetur, nisi dum uterque coniugum alteri se mutuo tradit, statumque matrimoniale profiteretur qui publicitas innotescere debet. Per susceptionem autem sacri ordinis, puta subdiaconatus, diuino se homo addicit ministro, firmiter statum suscipiens clericalem. Si militer in professione certae regulae: quando per abrenuntiationem saeculi propriaeque voluntatis, statum quis perfectionis assumit: igitur tunc fit votum solenne. Hic primū omnium Doctores tam Iuriscoisulti, quam Theologi in numeris voti diuisiones agerant: vt peculiariter apud Palud. in. 4. distin. 38. quaest. 2. est videre. Vbi vsque ad duodecim illas multiplicat. Nam & Magister Serrent. aliquas ponit. Alterum enim est votū personale, vt continentiae: alterum reale, vt elemosynae: atque alterum mixtum, vt peregrinationis, vbi sumptus sunt necessarii. Item alterum est temporale, hoc est in tempus certum, alterumque perpetuum. Item alterum est commune, vt quando materia communis est praeepto & voto. Cuius exemplum Magister ponit in baptismo: atque alterū propriū: vt de opere supererogationis, quod est propria materia voti. Haec autem atque id genus aliae sectiones parum ad rem conferunt. Sed illa satis nobis est, qua diuiditur in simplex & solenne. Horum enim vincula & obligationes multum differunt. Rursus adnotandū est discrimen inter simplex votum & solenne si ex effectu perpetuatur, hoc esse quod simplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractum. Impedit inquam, quia peccatum est mortale post emissum votū simplex religionis, conubialia foedera celebra re. Tenet tamen matrimonium. Solenne autem non modo matrimonio contrahendo obstat, verum & contractum dirimit. Non quod sit propria dirimptio, quia matrimo-

nium nullum est, sed dicitur eò dirimere quod personas inhabiles ad contrahendum reddit. Discrimen hoc extat apud Bonifacium. 8. de voto & vo. redemp. cap. vnico. lib. 6. Tertio insuper supponendum est, votum solenne in duabus tantum materijs habere locum: scilicet in professione religionis, & in susceptione sacri ordinis: ut pote diaconatus, vt idem Pontifex ibidem definit. Nō quod definitio haec illic fuerit primū sancita. Nam S. Thome viginti annis Bonifacius octauū antecessit, qui tamē, cum rem praesentem illam commemorat. His suppositis in lite versatur in quoniam consistat votum esse solenne, hoc est matrimonium dirimens, vtrum videlicet de iure sit merè positio, an verò de iure diuino. Neque parum refert vtra pars vera sit. Nam si est de iure diuino nequit à Papa super voto solenni dispensari: secus autem si sit de iure positio. Caieta. ergo hic tres de hac re opiniones recenset. Prima est, quod voti solennitas consistat seu in benedictione, qualis fit in religione, seu in consecratione, cuius usus est in susceptione ordinum. Haec autem opinio multis rationibus confutatur. Primò quia professio tacita, scilicet cum annus probationis, annuente neophyto elabitur, est in virtute solenne votum: & tamen absque omni benedictione. Secundò, quia in aliquibus religionibus, vt in nostra, non benedicitur ille qui proficitur, sed scapulae: idque fit postquam in manibus praelati professus est: ergo illa benedictio neque est de essentia, neque requisita. Tertio neque illa, neque consecratio sufficit. Graecorum namque sacerdotes consecrantur, & tamen nō adstringuntur solenni voto castitatis: idque perinde Ecclesia de nostris decernere posset. Quapropter sublato Ecclesiae statuto posset quisque dum sacris initiaretur, & (vt aliqui putant) religionem profiteri: faciendo simplex votum castitatis aut nullum. Antea verò quam vltimus transeamus, admonitum volo lectorem hanc opinionem nusquam fuisse Sancti Thomae. imò neminem reor sic intellectam illam fuisse complexum: nam Diuus Thom. in prioribus conclusionibus (quod meditate considerandum est) noui astruit substantiam voti solennis in benedictione aut consecratione consistere: sed praecise ait quod solennitas voti attenditur secundum benedictionem, & consecrationem. Itaque tantum vult dicere quod illa benedictionis solennitas adhibetur in firmum votum: sicuti solennitas nuptiarum nō

Primum est argumentum. Probatio.
Arguitur.
Prima ratio in primam opinionem. Secunda.
Tertia.
Mens San. Thom.
R 3 est de

est de essentia matrimonij, sed est eius testi monium. Quare non vult quod illa cœremo nia sit simpliciter de essentia, sed tantum ex plicat ritum qui re vera nunc in ecclesia vi get. Quâvis de susceptione ordinum alia sit ratio. Nam eo ipso quod subdiaconus ordi nes suscipit, vna suscipit & votum. ¶ Secun da opinio est, quod voti solennitas cōsistat in exhibitione personæ. Itaq; substantia so lennis voti à simplici hoc differat, quod sim plex est tantū promissio rei tradendæ: solen ne autem fit traditio personæ: siue promissa fuerit, siue secus. Et quâvis opinio hæc à Caieta, reprobetur, arbitrator tamen esse verisimam. Et est expressè opinio Sancti Thom. in. 4. dist. 38. quæst. 1. art. 3. & expressius hoc loco. Et vt cōparatione ad aliam fulgen tius eluceat tertia opinio quam Caieta, am plectitur est, votum esse solenne in hoc con sistere quod Ecclesiæ autoritate statutum est per tale votum hominē fieri inhabilē ad matrimoniu. Neq; est peculiaris Caieta, sed est Scoti in. 4. dist. 38. Probationes autē Cai etiani hæc sunt. Prima quod Ecclesia posset statuere vt quicūque coram tribus testibus continentiam voueret, faceret votum solen ne, sicuti ille qui ordines sacros suscipit aut religionem proficitur: quod vtique signum est totum pendere ex arbitrio ecclesiæ. Secū da, quod vice versa licet quispiam quacunq; solennitate pferretur tria vota in religione non approbata per sedem apostolicam, nō resularet votū solēne ex solo defectu eccle siasticæ autoritatis. Quinimo verba sunt Pontificis loco citato de vot. lib. 6. videlicet quod voti solennitas ex sola constitutione ecclesiæ est inuenta. ¶ Hanc veruntamē o pinionem reprobatur S. Thom. in. 4. loco cita to hoc argumento. Si solēne votum religio nis solo statuto ecclesiæ faceret religiosum matrimonio inhabilem, & hoc non esset de iure diuino, sequeretur quod ecclesia posset contrariū statuere: videlicet quod posset dis pensare in illo solenni voto castitatis: quod tamen falsum est, vt postea disputabimus.

Secūda opi nio.

Tertia opi nio Caieta. Scotus.

Prænotatio pro opinioe Caietian. & Scoti.

Secūda rō

Argumentū D. Tho. in præteritam opinionem.

Solutio Me taphy. Caieta

Respondet hic autem Caieta, nescio qua me taphysica: videlicet quod etsi neque votum scorum sine statuto Ecclesiæ sufficiat ad irri tandum matrimoniu, neq; per se præceptū, tamen ambo simul sufficiunt. ¶ Solutio au tem hæc dupliciter claudicat. Primò si neq; per votum ea ratione quod quis se tradit, neque per præceptum efficitur inhabilis, intelligi neutiquā potest quomodo ratione vtriusq;

efficiatur: hoc enim declarandum restabat. Et arguitur sic. Clarum est quod quâvis Pa pa seculari præcipiat, etiam sub poena ex cōmunicationis latæ sententiæ vt vxorem non ducat, videlicet quia alia in eius tribu nali eum petit, nihilominus si ille non est al teri coniugio mancipatus & contra iusio nem Pontificis contrahat, licet peccet, ma trimonium tenet: quoniam iubere ne con trahat, non est inhabilem facere. Igitur si vo tum eò quod est personæ traditio, non facit eam connubio inhabilem, neq; superueniēs præceptum id perficit. Præterea neque re spondet S. Tho. si enim solum statutum eccle siæ in causa est vt votum religionis inha bilem faciat religiosum ad matrimoniu, pote st eadem ecclesia facere, primū quod sit vera religio sine illa inhabilitate: quādo qui dem ablato statu ovotum per se manet sim plex: item poterit in tali voto solenni post quā emissum est dispensare. Profectò ad hoc non respondet, sed fit ei consequens conclu sio. Et ita tandem, vt postea videbimus con cedit quod Papa potest dispensare in voto solēni. Illa enim opinio nativū germen est huius radicis. ¶ Igitur si opinio S. Tho. de indispensabilitate voti solēnis sustinēda est, vt arbitrator, ceu antiquissimā doctorū cōsel sionem sustinendam, sic censendum est de voto solenni, vt dicere recipimus quod substā tia eius consistit in hoc quod sit traditio: cū votum simplex sola sit promissio. Quā quid em opinionem tā in. 4. quā hīc expressè tenet: dum per similitudinē nuptiarū ait quod sicut in illis eò fit solēnitas quod vterq; con iugum totaliter macipatur rei vxoria; ita per susceptionē sacrorum ordinum manci patur homo diuino ministerio, & per abren untiationem seculi & propriæ voluntatis statum perfectionis assumit. Ex hoc enim di scrimine nascitur aliud: videlicet quod sim plex pōt fieri soli Deo sine aliquo eius mini stro, solēne autē nō nisi per eius ministrum. Et ratio est quod promissio cū non sit datio, non habet pro correlatiuo solēne receptionē, sed solum quia Deo promittis, tua restat liga ta fides. Traditio autē nō fit nisi vbi ille qui traditur solēniter recipitur. ¶ Sed ais, Deus etiā te recipit si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctum. Cū tradere se hominē mutando statum renuntiandoque suæ propriæ vol untati, sit res maximi momenti, fieri nō de bet sine iudicio & examine: quod quidem iudicium non est illi committendum qui vouet:

Argumentū in Caieta.

Argumentū.

Substātia voti solēnis.

Dubitatio.

Responsio.

Obiectiō.

Solutiō.

vouet: sed ecclesiæ quæ exploret, an qui tra dere se adornat, idoneus aptusq; ad illū sta tum sit. Ob idq; ecclesia neminem ante tē pus probationis ad religionem recipit. Neque verò ad sacros ordines absque exami ne, vt patet in titul. de æta. & qual. ord. præ fici. Itaq; in hoc quod est hominē Deo se p illum tradere à quo nomine Dei recipitur, consistit substantia solennis voti: quia tunc abdicat à se ius transeundi ad illum statum: ille autem Ecclesiasticus suscipiendi modus, quæ solennitas est voti, est de iure positiuo. Veluti si quis secundum iura antiqua alte ri se venderet, eo ipso iure gentiū esset eius mancipium: sed tamen posset rex ciuili iure sancire, vt nemini liceret se vendere, nisi tali solennitate: aliās traditio nō teneret. Et hoc est quod ait Bonifa. in dicto capit. scilicet quod voti solennitas ex sola constitutione Eccle siæ est inuenta. Non enim dicit quod substā tia solennis voti, putā quod qui se tradit nō possit matrimonium contrahere, sit inuen tum Ecclesiæ, sed quod modus ille traden di, sit decretalis Ecclesiæ constitutio. In sum ma, vt ad præfatam obiectionem respōdeamus, nemini constare potest à Deo recipi per votum solenne, nisi per iudicium Eccle siæ. Et hoc est quod ait Sancti Thom. in dicta distinct. 4. artic. 2. quæstioncul. 3. Scilicet quod votum nunquā est solenne quan tuncunq; quis profiteatur nisi seruato ordi ne positiuo iuris. Atque eapropter, nempe quia in alijs votis scilicet peregrinationis & ieiuniorum nulla sit traditio, neque sta tus mutatio, non possunt fieri solennia. Itē neque in religione quæ non fuerit ad hunc effectum per Ecclesiam approbata. ¶ Sed interrogas, ex quo loco scripturæ in fertur votum solenne in iure diuino dirime re matrimonium? Respondetur, hoc syllo gismo id concludi. Quicunq; se alteri tradit suam illi voluntatem mancipando, iure nat uræ & diuino fit inhabilis ad alium statū: quivouet solenniter tradit se, abdicando ab se ius ducendi vxorem, possidendi que pro pria, &c. ergo fit ad coniugium inhabilis. Maior est de iure naturæ ac diuino: quod patet: nam si dominium rei tuæ alteri tradi disti, nullatenus illam rursus citra furtum potest surripere, secus si promissisti: quoniā tunc cum nondum dominium à te aliena ueris, causæ, vt supra dictum est, superueni re possunt cur non reddas. Pari ergo mo do si te ipsum tradidisti, ius naturæ diuinū

que vetat ne tui ipsius furtum facias. Mino rem autem esse de iure diuino in religione patet: quoniam religio debet esse status seu quendi Christum, secundum illud, Si vis pa fectus esse, vade & vende, &c. & sequere me. Nam nisi hoc institutum per modū status acceperis, non est firmum: status autem nō firmatur per promissionem, qualis est vo tum simplex, sed per traditionem. Vtraque ergo premissa est de iure diuino, atq; adeò conclusio. ¶ Discernito ergo inter solenni tatem & votum solenne. Solennitas enim hoc est illa cœremonia non est de iure diuino, sed Ecclesiasticosed tamen votum solē ne dirimere matrimonium est de iure diuino, eo quod est traditio. Et licet pergere vi deat molestus esse, id contra Scotum & Caietan. confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione quod Papa posset dispensa re in matrimonio rato non consummato. Probatur sic. Votum solenne dirimit matri monium eiusmodi: & tota vis voti solennis (vt autumant) est institutum Papæ, quod est ius positiuum: ergo pari autoritate poterit illud matrimonium absq; tali voto per solam dispensationem dirimere. Ecce argu mentum Caietani quod re vera secundum suam opinionem concludit, atque adeò eodem deuictus concessit conclusionem. Sed profectò, vt bona venia grauisimū autoris dixerim, adeò est absurda conclusio & nullo vnquam seculo admittēda, vt antequam illam concederet, dimouere animum debe ret ab illa ratione solennis voti, quam hīc re fellimus. Negamus ergo minorem: scilicet quod votum solēne virtute Ecclesiastici sta tuti dirimat matrimonium ratum, sed diri mitur iure diuino: quia est mutatio status in ferioris in superiorem. Ob id enim etiā consensu matrimonium statū constituat, licitū est tamē inde, quando non est consumma tum, ad meliorē frugem concessere: cōsum mata verò copula, quia ex natura sua est p creatura prolis, ascensum propter iniuriam quæ educandæ proli irrogaretur, prohibet. Ecce ergo in quo votum solēne consistat. ¶ Contra hanc autem cōclusionē arguitur primū omnium argumento Scoti, qui loco citato hæc opinionē ait minus omnibus va lere. Homo in fit: per propriā voluntatē do minium sui habet: ergo per eandem solā po test illud transferre: per votum autem sim plex quod soli Deo facit suam obligat volū tatem: ergo per ipsum Deo dominū sui cō-

Rō altera de Scot.

Primum argumentū. Scoti.

Solutio. fert, ac per votum solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autem hoc esse negare manifestissimam naturam promissionis & dationis. Enimvero qui pecuniam aut equum amico dare pollicetur, non ideo ab se dominiū abdicat: nam si postea alteri daret, teneret datio tanquam à vero domino profecta: aliàs deberes dicere quod quicumque alteri aliquid debet, iam non esset dominus illius: quæ quidem assertio esset contra omnem legem & forensem usum. Cōcedimus ergo quod homo per voluntatem potest transferre dominiū: non tamen per solam promissionem, sed per dationem.

Argumentum Caieta.

Solutio.

Secundò arguit Caieta. Si ecclesia constitueret, ut si quis coram tribus testibus votum faceret, illud dirimeret contrahendū matrimonium, illud esset solenne sine receptione. Respondemus duo: primum quod illa esset tunc receptio Papæ: nam quomodo cumque ipse statueret esse solenne, cēferetur recipere votū. Secundò adijcimus quod Spiritus sanctus nunquam Ecclesiam permittit traditionem hominis per votum suscipere, nisi iudicio adhibito & examine: aliàs vergeret in religionis & sacerdotij exitium. At verò transacto p̄bationis anno per suum decretum tacitam professionē recipit. Et eōverso quando religionē non approbat, tunc quātūvis vota tria exprimantur, non est solenne votum, quia ecclesia illud non recipit.

3. Argumentum Dionysius.

Responsio.

¶ Tertio arguitur. Prope Apostolorū etatem, ut est videre apud Dionysium. 6. cap. eccles. Hierac. vigeabant monachorum ordines votorū solennitate (ut creditur) firmati: & tamen non erant sicuti modò sunt. Nā post Anto. & Benedictus hanc religionum formam Ecclesiæ autoritate instituerunt. Respondetur, quod si vota ædebant solennia, autoritate Ecclesiæ & forsā in manibus Episcoporū illa ædebāt. A sacratissima vero Virgine nullum accessiri potest contrarios argumentum: nam si votum emisit solenne id fuit ex peculiari Dei reuelatione. An verò ad eodē sit religioni intrinsecū votū castitatis, ut neque per Ecclesiā fieri possit ut absq; illo sit vera religio. q. 5. disputandum est. Illic enim & q. 6. reuertendum nobis ad votum solenne explicandum restat, tam religionis quā sacerdotij.

Ad. 1. arg.

Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quod voti solennitas licet fiat in oculis hominum, pertinet nihilo minus ad Deum in quantum per eius

De Iustitia & Iure,

ministros hominis voluntas recipitur, transferentis ius suum in Deū, abdicatisq; à se facultatem, & arbitrium mutandi statū. Quapropter eatenus cōceditur votum simplex perinde obligare apud Deū atq; solenne, quod vtriusque transgressio est mortalis, sed tamē vtrūq; in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio: cuius ideo transgressio est nō reddere quod promissisti. Sed tamen solenne obligat sicut traditio: ob id quod illud transgreditur peccat auferendo quod tradidit vel abutendo voluntate Deo mancipata. Vnde fit ut sit grauior transgressio voti solennis, quā simplicis. Quod si arguas votum solenne perinde esse promissionē atq; simplex: nā pari modo ait qui p̄fitetur. Promitto obediētā Deo quod ero tibi obediēs. Respondeatur differentiā esse quod qui solēniter vouet, licet promittat obediētā quantū ad officia religionis exequēda, nihilo minus permittit illam seipsum suamq; voluntatē, & totū lus tradendo addicendūq; & mancipando Deo. Votum autē simplex non est traditio voluntatis, sed promissio qua obligatur eam tradere statūq; mutare. Et per hæc decidit questio quā hic tractat Caieta. vtrū distinctio voti simplicis & solennis sit specifica, & pariter transgressio sit alius speciei. Respondet enim sub distinctione. Nēpe quod si distinctio attendatur ex parte subiecti, differūt speciei: eo quod qui simpliciter vouit non est in habilis ad contrahendū matrimonium, sicut ille qui vouit solēniter: quæ ad modum primo de anima affirmat Auerr. oculū hominis differre specie ab oculo leonis, p̄pterea quod anima sic differunt. Si autē, inquit differentia attendatur ex parte obiecti, tunc nō differūt speciei: sicut neque hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis: quoniam eiusdē sunt formalis obiecti, perq; eadē media sentiunt. Nam eadem, inquit, vis est obligandi in vtroq; licet in solenni maior in eadē specie. Et certē si tota differentia cōsisteret in statuto ecclesiæ, ita dicere debuit. Attamen tenēdo quod vnum est promissio & alterum traditio, proculdubio specie differunt ex ratione formalis obiecti. Atq; ita forense vsu cōfetur. Alia quippe actio est promissio, atq; alia transactio dominiij. Et ita S. Tho. in. 4. ait differre sicut vegetatiū & sensitiū: quod differunt ex obiecto. Tametsi ad mores parum hæc discrimina referant: diuino certus sis grauius cōmitti peccatum contra votum solenne quā contra simplex.

¶ Ad

Libri Septimi,

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg.

Ad. 4. arg.

Thomas Richardus.

Questio ventitana Caietana.

Refellit Caiet. D. Thom.

Refellit definitio Caiet. D. Thom.

¶ Ad secundum iam vtiq; responsum est: quod cum per vota aliorum operum non fiat mutatio status, non est cur fiant solemniter. Et ad tertium demum respondetur aliam esse distinctionem publici & secreti aliam verò solennis, & simplicis seu priuati. Non enim ob id quod votum in publico fiat est illico solenne, sed quia fit secundum statutum Ecclesiæ recipientis vouentē. Quo quidem statuto seruato, etiam in angulo potest fieri solenne. ¶ Ad quartū tandem, vbi maior est difficultas, respondere restat. Et in primis ambigi nō potest quin etiam si ante usum rationis ordo suscipiatur characterem imprimat, atq; adeo verē suscipiatur, ut S. Tho. in. 4. dist. 25. q. 2. & illic Richar. & Theologi fatentur: quia ad susceptionē sacramenti imprimētis characterem, ut est Baptismus, Confirmatio, & Ordo, non requiritur actus in suscipiente, atq; adeo neque certa ætas de necessitate sacramenti: secus de necessitate præcepti neque ut subdiaconi ante decimum octauū annū creari neque sacerdotes vngi ante vigesimū quintū sub reatu peccati mortalis, & poena suspēionis. Quapropter quidam qui arbitrātur sacramentum ordinis non suscipi in quacunque ætate, repellūt, ut ait illic S. Tho. quia coram assertū neque ratione vlla neque autoritate firmatur. ¶ Hoc ergo supposito consequens planē esse videtur id quod quarto argumento inferitur: nēpe ante legitimum rationis usum posse quenq; voto castitatis cōplicari. Neque hoc absurdus est quod de obligatione matrimonij. Puella nāque, cuius malitia supplet ætatem, etiā si ante duodecimū nubat, vinculo matrimonij tenetur: ut patet cap. De illis. de despo. impu. Quapropter etiam si quis consensu extorto per metum cadentem in constantem virū sacris inicitur, voto etiam eodē castitatis tenetur: secundū dexteriorem opinionem, ut bene ait Syluest. verbo, ordo. 4. nisi forsā vxori esset matrimonio coniunctus, qui inuita vxore abstinere non potest. Atque id probatur argumento sumpto ex cap. de Iudæis. dist. 45. vbi illi inuiti à Sigibuto credebantur baptizati, nihilo minus ad fidē coguntur, propterea quod characterē essent insigniti: & tamen illis qui renuit, grauius est ad totam Christianam religionem obligari, quā ad solam castitatis votum. ¶ At verò distinguendum est, ut reor de huiusmodi clerico ante etatem ordinato. Si enim usum habebat rationis putā quia decimum vel duodecimum annum at-

Questio. III

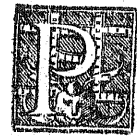
tigerat, & fortē in octauo: quia liberē initiat, cogendus est votum seruare. Si verò nullum prorsus habebat rationis usum, sed nesciens quid de illo fieret ordinatus est, profecto rationi est maximē cōsentaneum ut deatur ei optio: nempe ut si voluerit in ordinis functione permanere, abstineat, sin minus, omni prorsus officio suspēsus vxorē ducat.

QVAESTIO TERTIA, De ijs qui vouendi facultatem habent.

S. Thomas. 2. 2. quæst. 88. artic. 8.

ARTICVLVS I.

Utrum illi qui sunt alterius potestati subiecti, nouere possint.

Post voti substantiam & virtutem subsequitur circa eius subiectum indagare, quoniam sunt quibus facultas supplet & arbitrium vouendi. Et primò de his qui sub aliena

sunt potestate arguitur quod vouere possint. Minus enim vinculum à maiori superatur: obligatio autem qua quis homini subditur minus est quā qua obligat Deo: ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimento esse. ¶ Secundò. Filij qui sub cura degunt paterna, neque ab illa sunt mancipati, arbitrium habent absque parentum voluntate religionem profitēdi: ergo illos qui alienæ potestati sub sunt, nihil à vouendi virtute cohibet. ¶ Tertio. Maior desiderat ad faciendum quā ad promittēdum facultas: religiosi autem possunt absque maiorum facultate aliqua religionis opera exhibere: ut Psalmos recitare, inediaque se atque alijs afflictationibus macerare: ergo subiectio minime adimit vouendi facultatem.

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

¶ Quarto. Quicumque id tentat quod iure facere prohibetur, delinquit: subditi autem vouendo non peccant, quando quidem nullibi prohibitum reperitur, ergo videntur iure vouere posse. ¶ In contrarium facit illud Numero. 30. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur ream voti, nisi pater eius consenserit: & idem subditur de muliere habente virum: quod. 33. quæst. 5. cano. manifestum. & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde

inde pari ratione colligitur neq; alios quicūq; alienae potestati subdantur, voto se posse absque superioris arbitratu deuincire.

De sunt hominum cōditiones quibus non plenaria suppetit ad vouēdum facultas: nempe subditi, qui alijs habent mancipatam voluntatē: & pueri quibus per aetatem non licet rationis luce satis illustrari. De prioribus dicendum in hoc articulo: ac de posterioribus in subsequenti. Ad quaestione ergo vnica conclusione: eademq; negatiua respondetur. Nemo qui sub alterius sit potestate, valet de ijs rebus in quibus ei subijcitur votum vllum suscipere, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmū. Conclusio est clara. Votū quippe, vt in superioribus patet, est promissio que Deo fit. Deus autem qui autor est naturalium legum non vult aliena surripi, vt sibi tribuantur. Quare neque elemosynas que de rapina fiunt gratias habet: qui autē sub aliena est potestate, non est sui iuris: ergo nihil Deo vouere potest, quod domino suo aut maiori debet: sed est omnino ab eius potestate pēdens: fit ergo vt eiusmodi votum absque eius assensu non sit validū: sed irritari a superiori possit. Primum omnium, quia quaestio hac, iste inquam & subsequens articulus de votum irratione instituitur. supponam? irrationis nomini id significatū supponi quod est nullum, ac perinde casum haberi, ac si nihil esset factum. Quomodo enim differat a dispensatione, & commutatione, & redemptione, quaestione proxima que de dispensatione subsequitur, commodius explicabitur. Prima ergo hic causa dubitandi est de fundamento autoritatis praelatorum irritandi subditorum vota, vtrum scilicet tantum iure humano, an etiam diuino & naturali ea sibi competat autoritas. Et ratio dubitationis est quod locus citatus Numero. 30. solum loquitur de muliere que est sub cura parētis, aut sub viri potestate: quemadmodum Augustin. illic exponit. Et refertur 33. quaest. 7. can. noluit. inferre autem inde generalem regulam subditorum, non apparet qua ratione firmetur. Nā subiectio vxoris & filiorum est naturalis: subiectio verò religiosorum, licet sit diuina, tamē non videtur extendi nisi ad obseruantiam trium votorum & suarum constitutionum. Eo potissimum quod cum religiosi statum profiteantur qui via est ad perfectionem, non videtur diuino iure arceri quo minus sui sit arbi

trij recentibus se votis vrgentiū ad meliorem frugem promouere. Adde quod in adatum illud apparet in numero esse legalium, quae per praesentium Euangelij extincta sunt. Haud ergo desunt qui censent solum humano iure ademptam esse monacho vouendi facultatem, citra maiorum assensum: nempe cap. illo, monacho. 20. quaest. 4. At verò cum illud non habeat autoritatem aliam quam Basilij, seu auctoris, & Gratiani decreta colligentis, non potest habere vim legis, quippe quam Concilium tantum vel Papa edere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali autoritas illa cōniteretur, non inde satis esset collecta. Respondetur ergo interdictum hoc monachorum a iure diuino, & naturali promanare. Nam eo ipso quo quis religionem proficitur, addicitur per obedientiam arbitrio praelati, atque adeo iure naturae non potest inde absque eius iniuria suam dimouere voluntatem. Quapropter non modo tanquam spiritalis praelatus ex vi iurisdictionis dispensare super votum subditorum potest, verum & tanquam dominus voluntatem eorum perinde, ac secularis pater eadem irritare. Sciscitatis autem vtrum in omnibus praelatis similis sit irritandi facultas, quibus adest dispensandi autoritas? Videtur nanque affirmatiua pars vera: quandoquidem dispensatio vt pote quae spiritalis sit functionis munus, maiorem exigit potestatem quam irritatio. Respondetur nihilominus non ita rem esse. Episcopi enim dispensare possunt: irritare verò minime, quia non sunt absoluti domini libertatis subditorum, sed tantum iudices. Imouero neque Ponti. Maxim. potest secularium vota irritare, secus religiosorum, quorum non solum iudex est, verum & peculiaris praelatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscunque ordinis, & sicut Prouincialis, & sicut Prior. Quare & in hoc etiā fallit regula, quod si episcopus id quod plus est valeat, perinde possit & quod est minus: quia non sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi vota praeter religiosorum praelatos, sunt iure naturae patres, ac tutores vtriusque sexus, & domini seruorum qui vult mancipia. Nam patres familiaris non eadem autoritate fungitur in suos famulos: vt pote quorum voluntatum non habet dominium. De vsu autem humani potestatis, an videlicet absque vlla praesens de causa dum maiori libenter possit

Archidia. Syluest. Paluda. p. 5. praefatio opinio. Repon. S. 1. moderatio preterita. S. 2. S. 3. S. 4. S. 5. S. 6. S. 7. S. 8. S. 9. S. 10. S. 11. S. 12. S. 13. S. 14. S. 15. S. 16. S. 17. S. 18. S. 19. S. 20. S. 21. S. 22. S. 23. S. 24. S. 25. S. 26. S. 27. S. 28. S. 29. S. 30. S. 31. S. 32. S. 33. S. 34. S. 35. S. 36. S. 37. S. 38. S. 39. S. 40. S. 41. S. 42. S. 43. S. 44. S. 45. S. 46. S. 47. S. 48. S. 49. S. 50. S. 51. S. 52. S. 53. S. 54. S. 55. S. 56. S. 57. S. 58. S. 59. S. 60. S. 61. S. 62. S. 63. S. 64. S. 65. S. 66. S. 67. S. 68. S. 69. S. 70. S. 71. S. 72. S. 73. S. 74. S. 75. S. 76. S. 77. S. 78. S. 79. S. 80. S. 81. S. 82. S. 83. S. 84. S. 85. S. 86. S. 87. S. 88. S. 89. S. 90. S. 91. S. 92. S. 93. S. 94. S. 95. S. 96. S. 97. S. 98. S. 99. S. 100.

quacunq; vota irritare, ambigitur. Archidia. nanque quem Syluest. verbo. votum. 3. & citat, & imitatur. & Palud. in. 4. dist. 38. q. 4. vsq; adeo absolutiorem censent potestatem irritandi quam dispensandi, vt credant sine vlla praesens causa fieri posse irrationem, licet non dispensationem. Et ratio, inquit, est quod dispensatio non fit, quia votum non erat validum: & ideo requirit causam: irritatio verò fit quia non erat validum absque superioris assensu, & ideo putant in mero esse arbitrio superioris absque vlla causa irritare: sicut qui vouet, absque vlla causa poterat non vouere. At verò haec sententia moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit quod irritatio nulla intercedente causa, sit valida: quod in dispensatione non sit vtique facile conceditur. nihil minus praelatus absque vlla omnino ratione votum irritans profectò non esset a culpa saltem veniali liber: nā cum irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicacia vt antequam irritet, vt perpendat vtrum sit vitiosus ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tam absoluta libertas in superiori ad irritandum postquam subditus proposuit auctore vouere, quam in subdito antequam a superiori facultatem exposcat. His de potestate irritandi praehabitis secundum continuò subsequitur dubium circa illud conclusionis temperamētum, videlicet. In quibus alteri subijcitur. Nempe vt illa perferretur in quibus monachus superior subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniam, vt modò dictū est, simpliciter totam praelato tanquam Dei vicario consecrauit voluntatem, ad huius intelligentiam notandum est quadrifida esse monachorum opera. Primum enim genus est eorum quae solenni voto comprehendunt, vt sunt tria vota essentialia & pecuniaria statuta. Et in his dubio procul subijcitur praelato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adijcere, vt illud praelatus irritare nequeat, vt si voueat in ordine nostro nunq; carnes gustare, & nunq; locis & horis vetitis silentium rumpere: quoniam postquam licuit votū solenne de illis emittere, videtur posse, & arctū se adstringere ad ea seruanda. Respondetur nihilominus & haec etiā posse praelatū irritare vota, quin verò & debere, quia haec vinculorū cōgeminatione super eadē materia vix vnquam prudenter fiunt. Potestas autem inde patet quae cum

super omnibus cōstitutionibus & regulis statutis praeter tria essentialia vota valeat praefectus ex causa dispensare, cohibere potest subditorum, arbitriū ne de hisce statutis recitanda audent vota. Nam & illa super quibus dispensare potest dū dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro causa nonnunq; iube re, vt subditus silentium rumpat, aut religionis ieiuniū: ac perinde valet horum vota cassare. In secundo ordine sunt opera libera, id est, quae neque lege sunt praesens, neque sub voto concluduntur: vt orare, atque noua super addere ieiunia. Atque ad haec quidē praesens pro suo libito cogere nequit subditus: secundum illud verbum Bernardi: Votum meum non augeat Praelatus sine mea voluntate. Tametsi nonnunq; in casu necessitatis iubere possit orationes & forte ieiuniū: quod ad rem modò non pertinet. Potest ea tamē impedire quā libuerit, atque adeo haec peculiariter praesens sunt opera, quorum vota Praesens irritare potest. Tertius operum ordo est quae praesens auctoritatem exuperant: vt transitus ad arctiorem religionem. Hoc em̄ cū ad exitū spectet subditi ex eiusdem obedientia Praelati non comprehenditur sub illa: quo fit, vt bene ait Caietan. votū quod monachus eiusmodi transitus emisserit, non posse a Praelato irritari. Atque adeo hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis verbo in his in quibus alteri subijcitur. Haud tamen crediderim huiusmodi votum transendi ad altiorē religionem omnino exire autoritatem Praelati, vt idem autor insinuare videtur, sed tantum quo ad irrationem: imò arbitror posse eundem Praelatum super idem dispensare. Quorum discrimen quaestione sequenti articulo tertio subijciemus. Quartum operum genus est eorum quae ad salutem sunt necessaria: vt legis praesens seruari neque; verò illa modò, sed & quae ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt venialia. At qui horū votum censet idem Caiet. irritari a praesens non posse: vt si monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius est quoniam haec materia non est praelato subdita: quandoquidem super his ipse, veluti super regularibus statutis dispensare non valeat. At nihilominus posse praelatum eiusmodi votū nomine Dei cōmutare. Quare & hoc quoque exceptum arbitratur in conclusione. At verò non facile illi de hac re subscribere. Nam etsi quantum ad necessitatem imple-

Cōclusio re sponsiua.

Ratio cōcl.

Dubitatio.

Ratio dubi tandi.

August.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Caietan.

di dia

puella paterna facultate firmiter susceperat posse postea à viro irritum reddi. Adde, quod quavis absque vlla causa votum idem casset et si peccet, nihilo minus votum est cassatum. Atque huic assertioni suffragatur idem ibidem Augusti. eadem causa. & q. can. manifestum. vbi ait expressè, quod si vxor autoritate viri votum emisserit, quod ipse, neque; citra suam culpam postmodum cassauerit, nihilo minus vxor parère tenetur. Quin verò textus ipse facerit id ipsum continet. Quod autem vir & praeclatus sine causa reuocando peccet, non solum illic Augusti. verum & textus ipse Num. 30. contestatur, vbi ait quod etiam dum conuicere visus fuerit maritus, sed postea contradixerit, tunc vxor non tenebitur voti rea, sed vir ipse portabit iniquitatem eius. Et ratio est, quod et si superior facultatem habeat irritandi inferioris votum, non tamen usque adeo absolutam, vt supra diximus. quin ratione & iudicio id debeat facere. Et ideo postquam facultatem concessit non debet absque causa reuocare. Confirmatur haec manifestè de religiosis sententia, ex simili à muliere maritata desumpto. Enimvero si vxor praemissa etiam viri facultate munus aliquod vouerit sacro alicuius Diui, semper dum non soluit in arbitrio est: viri dictum retractare: quod si retractauerit, quauis ipse in culpa sit, nihilo minus ipsa non poterit non obedire. Expressa est sententia Ambrosij in lib. de Paradiso: qui refertur can. nec illud. 3. q. 5. vt illud Gratiani. insert. Et ratio est quod illa facultatis concessio non est absoluta translatio dominij illius rei in vxorè, sed solum ius offerendi sacro: quapropter quousque res ipsa tradatur, semper est à superiore dependens, si reuocare libeat. Neque tua consequentia vlla est si arguas. Superior peccat retractando se: ergo subditus in minimè ei tenetur obsequi. Illatio in qua nulla est. Quoniam non est subditi examinare iussu maiorum in his quae non sunt per se mala, sed expiorum arbitrio dependens: secus vbi rem per se illicitam iuberent: vt furari, vel mentiri. At verò sicuti de religiosis monachis supra quaesitum est, sic & de vxore respectu viri quaerendum superest, vtrum in vniuersum possit vir cuncta vxoris vota irritare. Et quidem Caietan. pari modo exciperet votum non peccandi, putà non mentiendi: quia in illa materia non videtur subdita vxor. At verò crediderim & illud irritari posse. Nam licet quantum ad necessitatem legis non sit

Augusti.

Ambrosius.

Questio altera. Caieta.

subdita, est tamen subdita quantum ad vltionem obligationem. Quare nullo excepto viro potest vniuersa vxoris vota irritare: & si aliquod esset quod irritare nequeat, dispensare notissimum est ne utique possit: quia vt quaestione proxima videbimus, illud proprium est spiritualis praelati. Attamen vice versa, vtrum etiam vxor irritare possit votum mariti, in dubium euocatur. Apparet enim ab vna parte nullam habere huiusmodi facultatem. Nam vt scriptum est, ipsa sub viri potestate erit, non e conuerso. Respondetur quod cum in fide coniugalitatoris pares sint, vt. 1. ad Corinth. 7. ait Paulus, quia vir non habet potestatem sui corporis sed vxor: sicuti neque vxor sui, sed vir, neuter absque alterius permisso votum facere potest simpliciter castitatis: imò illo non obstant tenetur vterque debitum reddere: vt bene colligit Gratianus. cano. manifestum. 33. q. 5. An verò possit alteruter votum facere non petendi, maior est dubitandi ratio. Nam in hoc nullam, quantum ad fidem tori, trogat alteri iniuriam. Nihilo minus quod vir possit eiusmodi votum vxoris irritare, non debet esse in ambiguo: non vti que propterea quod est contra fidem thalami matrimonialis: sed quia ipsa verè est subdita. Et ita expressè ait Augustinus in eodem cap. manifestum. Quod autem vice versa simile votum mariti possit vxor irritare, latentius dubium est. Nam propterea quod sit contra fidem, non potest: postquam paratus est debitum reddere. Neque verò ratione subiectionis: quia vir non est vxoris subditus. Respondetur, in primis tale votum praegrave esse vxori, & pene maritali fidei aduersum. Nam cum mulieres praegravate petere vix audeant debitum, si vir petere esset prohibitus: in fraudem matrimonij resultaret. Et ideo non longe ab scopo aberraret qui diceret tale votum absque consensu vxoris non tenere. Saltem hoc certum est, quod deberet per Antistitem omnino ad tollendos scrupulos dispensatione aboleri. An verò extra hanc materiam vir habeat absolutam potestatem vouendi in consensu vxore, forte quaeris. Apparet enim veritas sic habere, postquam non est vxori subditus. Sed tamen ab altera parte argumentum nihilo minus existit, quod in his quae ad communiem vtriusque familiam attinet, non possit. Vt si longam peregrinationem voueret, per quam officium coniugale suo defraudaretur fructu: aut si amplam

Solutio.

Scruples.

Responsio. Paulus.

Dubium.

Gratiani.

Augusti.

Dubium.

plam voueret pecuniam, quae ipsi vxori & filijs alendis necessaria caret. Profectò non prorsus probabilitate caret, id non posse: quando quidem in vxoris perniciè vergit. Ad hoc nihilo minus respondetur irritandi facultatem simpliciter non esse vxori permittendam, respectu viri: maximè in honorum dispensatione. Nam et si illa reclamante ipse voluerit bona prodigere, quauis male faciat, factum nihilo minus tenet, postquam absolutus est eorum administratione: atque adeo eiusmodi votum non subest vxoris potestati. Nihilo minus si votum in vitium prodigalitatibus, aut iniustitiarum impingeret, ipso facto non habet vim obligandi: & sic nulla egeret irritatione. Simile dicendum est de absentia. Potest enim vir contra fraudem matrimonij peregre proficisci, atque adeo si causa exigeret votum emittat: neque in hoc subditur vxori. Si tamen non esset causa legitima, pariter non teneret: sed peccatum esset vouere. Potissimum hic autem dubium est, quin verò solutu non facile, vtrum postquam vterque coniugum communi consensu votum castitatis emisit, possit maritus, quam fecit vxori, facultatem reuocare, atque adeo eius irritare votum: ac pari iure vxor quam facti forsan poenitet, suam etiam quam viro dedit retractare, debitumque ex illo petere. Est enim sententia Gratiani in eodem can. manifestum. negatiua. Nam postquam vterque suo renuntiauit iuri, vterque sit ab altero liber. Argumentum autem quod re dubia facit est huiusmodi. Postquam vir facultatem fecit vxori continentiam vouendi, videlicet non petere debitum, potest illam reuocare, vt autoritate non solum diui Augustini verum & diuinae scripturae, & ratio ne modo confirmatum est: quod autem plenorem concesserit, nempe vt neque; peteret, neque; redderet, non tollit quin vtranque pari ratione possit retractare: ergo vir saltè an nullare potest eiusmodi votum vxoris. Et cum hoc iure par sit marito coniu, ipsa etiam posse videtur retractare concessam facultatem. Accedit quod vsu venire potest, vt vterque in periculo versetur carnis illecebrae, atque adeo consultius sit iuxta monitum Pauli. 1. ad Corinth. 7. ad vsum coniungij redire. Quod si dixeris eò quod ambo communi consensu votum emisissent, priuatum esse vtriusque potestate reuocandi, profectò ratio huius non est adeo patens. Si enim maritus reuocare facultatem valet quam de dit vxori, quando vxor non eandem ei vici sim contulit, non apparet cur

eò quod vxor eandem contulerit, priuatus sit vir facultate sua. Profectò argumentum videtur rem dubiam facere. Nihilo minus respondere possumus quod cum in illo officio pares sint coniuges quando vicario mutuoque consensu vterque vouet, est genus quoddam mutui contractus: facio vt facias: id est, renuntio iuri meo, vt tu renunties tuo. Quocirca ob id quod vxor viro suo renuntiat debitum exigere, priuatur maritus non solum iure petendi, sed & facultate reuocandi factum: quapropter vtriusque votum censetur absolutum castitatis. Aliud post haec dubium sequitur. Vtrum votum semel à superiori irritatum, si postmodum ab eius cura, & seruitute exeat, reuiuiscat. Ad hoc sunt qui distinguunt, votum impuberis irritatum non reuiuiscere. Si tamen pubes iam erat quando illud fecit, nempe si quartum decimum exceperat annum, quauis irritatum si reale est, vt supra diximus, etiam tunc usque; ad vigesimum quintum irritari potest: tunc autem cum taliter vouens fuerit emancipatus, tenet. In hanc sententiam solet citari Innocentius. incipit. scripturae. de vot. & vot. redempt. Attamen ipse nihil amplius dicit quam quod impuberes vouentes, vel qui sunt sub cura parentum tenentur cum fuerint emancipati implere: cum ergo non explicet, etiam si fuerint cassata, non est credendus id sentire. Sed Paludanus tamen ambiguus, annuere ad hoc videtur in. 4. distinct. 38. quaest. 4. Iudani. Attamen salua auctoris existimatione, contraria sententia proculdubio amplectenda est: quam Syluester tenet verbo, votum. 3. §. 2. Nempe quod in vniuersum, votum quodcumque, siue vxoris, siue filij, siue serui, siue religiosi semel irritatum, nullam deinceps virtutem retinet, qua vlllo tempore obligari possit, nisi iteratò fiat. Extat enim regula iuris, quod obligatio semel extincta instaurari non potest. Codicis, de remissione pignoris. l. cum ex causa. Atque huic sententiae libentius arridet Paternitanus super eodem capitulo. scripturae. cicitato. Imò & textus capituli, quidam, & cap. placet. de conuersio. coniuga. id confirmant: quippe vbi habetur quod coniux religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamatione cassatum est, post obitum eiusdem coniugis non amplius ligat. Molestior autem dubitandi ratio existit dum vxor, verbi gratia, votum emitteret, executioni tunc mandandum, si maritum vita super-

Solutio.

Postremum dubium.

Innocentius.

Sententia ad hoc videtur in. 4. distinct. 38. quaest. 4. Iudani.

Reprobatur sententia prope fata. Paternitanus.

raue-

rauerit: & idem de filio si dum sub cura patris ageret votum emitteret, post suam emancipationem explendum: & pariter seruis sub conditione si fuerit libertate donatus, utrum & eiusmodi vota possint etiam iisdem superiores irritare. Videtur namque pars negativa inde confirmari, quod eiusmodi vota sunt pro tempore quo vouentis libertas sub aliena potestate non constringitur. Præterea quia votum uxoris tunc nullatenus marito nocet. Ad hoc posset trifariam responderi. Primo sub distinctione. Eiusmodi namque vota alia sunt quæ sunt superiori grauiora, & in commoda: alia verò quæ non nisi in vouentis grauiorem vergunt. Illa quæ sunt prioris facta sunt quo fuerit ipse vita defunctus: ut si uxor religionem uouerit, aut castitatem: quia illa nullam habent incommoditatem, præterquam quod coniuiali officio supersite viro quadamtenus uidentur obfarcire. Si autem incommoda sunt uouenti, itaque irritatio in bonum eius cedit: tunc uidetur posse maritus & pater illa irritare: ut si uouerit longam peregrinationem, aut longos sumptus. Alij uerò scrupulosius respondēt, neutrius generis uoto illo pacto edita irritari posse, ac subinde consulunt ad dispensationem recurrere. Syluest. re. Syluest. uerò uerbo. religio. 2. §. 115. cōtra riam per aliud extremum sequitur opinio: nempe quodcumque votum quod quicquid dum sub alterius est potestate emisit, posse durate illo tempore irritari: ut si puer decimo tertio anno intrare decimo quinto uouerit religionem: & pariter si ante vigesimum quintum quippiam uouerit, post illam ætatem exequendum: potest illico ea pater irritare, uidelicet illud personale ante quartum decimum: & alterum reale ante vigesimum quintum, ut articulo proximo uidentur. Et re uera non est eiusmodi sententia metuenda. Apparet enim inde tuta quod cum uoluntas subditi illo tempore simpliciter sit superiori arbitrio alligata, quacumque conditione id uouerit, irritari tunc potest. Adde quod ratio huius potestatis quæ superiori inest, illic fundatur ut subditi consultum curat: propterea quod non præsumitur eius uoluntas idonea rationis luce illustrari, ut uouere possit. Quapropter etsi conditionem apponat implendi postquam fuerit liber, eadem potest ratio ut superior iudicio suo. tunc dum sui iuris est, perpendat, an id illi congruat: atque adeo in sua est potestate tunc quando uotum

Syluest.

editur, irritare. Eo uel maxime quod nullum est votum quod in grauiorem ipsius uouentis non cedat. Quare distinctio in prima responsione facta, superuacanea uidetur. ¶ Vtrum uerò si durate ætate quo filius est sub potestate parentis nunquam fuerit irritatum, postquam eandem ætatem transierit possit ab eodem patre irritari, multo maiori perplexitate ambigitur: sed tamen articulo proximo aptius dissoluetur.

Superest ergo tandem ad argumenta iniunctio quaestionis obiecta respondere. Primum autem responsio iam supra explicata est. Nam etsi obligatio quæ fit Deo maior sit quam illa quæ fit hominibus, nihil sibi tamen offerri optat, nisi quod sub dominio sit offerentis. Nam obedientia quæ paratibus debetur, obligatio etiam est diuina, & quam subditi debent prælati, quare non habet gratum ut contra eiusmodi maiorum uoluntatem subditi quicquam uoueat. ¶ Ad secundum respondetur quod postquam filij ad annos pubertatis peruenerint: puta quartum decimum annum masculus excesserit, & femina duo decimum, nisi seruitia sint & incipia, sui iuris, quantum ad ea quæ suam attinent personam: nempe ut uel religionem profiteantur: uel matrimonia contrahant: manent tamen sub cura parentum quantum ad bonum dispositionem. Quare reale votum quod ante uigessimum quintum emittunt, irritari à superiori potest: ut articulo proximo uidebitur. Seruus autem quia in potestate domini est, neque ad religionem se unquam obligare ualet, neque ad peregrinationem, neque ad aliud per quod domini obsequio subducatur: ut Doctores super cap. scripturæ extrâ, de uot. & uot. redem. adnotant. ¶ Ad tertium uerò respondet S. Thom. quod etsi plus sit facere quam promittere. atque adeo religio si multa inconsultis prælati facere queant, nihilo minus non possunt firmiter absque eorum consensu uouere. Et ratio, inquit est: quia nullum est tempus exceptum in quo prælati non possint eum circa aliquod officium occupare. Veruntamen hanc rationem Conradus loco citato non approbat. Arguit enim hoc non euincere quin possit subditi aliqua uouere, quorum contraria non potest iubere prælati: ut non metiri, non male loqui, &c. At uerò Sanctus Thomas non intēdit illam pro ratione adæquate inducere. In contextu namque quaestionis causam reddidit rat cur subditi inconsulto prælato uouere non

Ad 1. q. 2.

Ad 2. q. 2.

Ad quartum.

Ad tertium.

Obligatio.

Primum de

Secundum de

non potest: nempe quia habet uoluntatem illius arbitrio alligatam: & eandem explicat in initio responsionis: scilicet quia religiosus subditus est prælato quantum ad suas operationes, secundum professionem regulam. ¶ Alia autem subiuncta causa solum est particularis respectu illorum operum quorum contraria prælati potest præcipere. Nam cum potestatem habeat quocumque tempore præcipiendi, libera esse debet subditi uoluntas ad obtemperandum: & ideo uouere contra non potest. At uerò neque de huiusmodi operibus tam euidenter hæc ratio reuincit, quam illa prius enarrata. Nam ca uillare quis possit, dicens quod quauis prælati potestatem habeat quocumque tempore articulo occupare subditum, non inde euincitur quod possit eius uota irritare: sed hoc tantum quod non obstante uoto debet ei contrarium iubenti obedire. Sed nihilominus uotum perstat firmum, obligans subditum secundum ipsam facere quandiu prælati opus contrarium non præceperit. ¶ Itaque auctoritas prælati extendatur ad impediendum aliquando executionem uoti: non tamen ad irritandum uotum. Attamen nihilominus est congruens ratio, quod si potest quoties liberit executionem impedire, possit & uotum tollere: quod quadantenus libera obedientia obuiare uideatur. ¶ Ad quartum denique respondetur, quod etsi uotum subditi sine consensu prælati emissum non sit omnino firmum, nihilominus quia eius permissu mandari potest executioni, non peccat subditus uouendo: siue religiosus sit, siue uxor, siue filius. Ex quo uerbo colligitur uotum statim esse obligatorium si de materia sit non prohibita: licet à prælato pendulum. Secus si sit prohibita. Sed neque tunc est peccatum uouere postquam sit sub conditione, si prælato placuerit: sicut aliterum cum conditione, nisi renuerit.

A R T I C V L V S. II.
Vtrum pueri religionis uoto se possint obligare.

Secunda hominum conditio de quibus dubitatur, an se possint uoti iugo subdere, est pueros. De quibus igitur arguitur quod nulla se possint uouendi religione vincire. Ad firmitatem requiritur deliberatio: quæ cum absque rationis luce fieri nequeat, amenti-

bus & furiosis non accidit, ac perinde à religione uouendi excluduntur: pueris autem aut nullus affulget rationis radius, aut malignior atque exilior quam ut deliberare queant: ergo quicquid uouerint, cassum est. ¶ Secundo arguitur. Id quod fieri recte potest, nequit ab alio haberi irritatum: uotum autem religionis quod uel puer uel puella ante pubertatis annos susceperit, potest à paratibus retractari, ac perinde à tutore: ut, 20. q. 2. can. puella. prospectum est: ergo uidetur eiusmodi pueri ante legitimos eisdem annos non posse rite uouere. ¶ Tertio. Propterea religionem ingressis annus permittitur probationis, ut maturo consilio perpendant quid ferre valeant humeris: hæc autem matura pensio non competit pueris: ergo non possunt legitime uouere. ¶ In contrarium est idem ipse citatus canon. puella. ubi admonetur uotum puellæ, nisi intra annum à parentibus reuocetur, validum esse: quod testimonium est ante fuisse rite factum. Nam quod non rite fit, etiam si non reuocetur, nunquam fit illa ratione solidum.

Secundum.

Tertium.

1. Cōclusio.

Ad quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Si puer & puella ante pubertatis annos non ea utantur rationis luce, ut deliberare queant, nullo se voto potest constringere. Ante probationem autem conclusionis recolere ex superioribus opus est, alterum esse uotum simplex, alterum uerò solenne: quorum differentia est, quod solenne sola ecclesie auctoritate firmatur: eo quod in benedictione aut consecratione, ad modum superius expositum, secundum ecclesiastica decreta solidatur: uotum autem simplex efficaciam non habet aliam quam quæ à deliberatione uouentis exurgit, quæ se obligare intendit. Hæc autem deliberatio duplici de causa, ut dictum est, infirmatur, ne robur habeat. Vno quidem modo ex defectu rationis: ut de furiosis & amentibus dictum est, dum suo paroxismo tenentur: altero uerò modo ex eo quod uoluntatem habet alterius arbitrio colligatam. Ex priori ergo membro fit consequens nostra conclusio: quod si puer nondum usu rationis fungitur, nequaquam se potest uoto perstringere.

2. Cōclusio.

¶ Secunda conclusio. Si puer ante pubertatis annos munere rationis fruatur, potest quidem quantum in ipso est uoto se obligare: sed nihilominus ex parentum arbitrio pendet, aut eius qui pueri curam gerit, ut possit ab ipsis irritari. Probatur conclusio. Nam pueri

Probatio cō-

clusionis.

S ante

ante legibus etatem vtroque memoratorū modo impediti sunt. nēpe & ob rationis defectum, & ob ligamen quo eorum voluntas sub iugo est parentum. At verò quia, et si non crebrò, tamen quandoque vñ venit vt lux festina rationis ante consuetam etatem aliquibus affulgeat, fiatque subinde doli capaces, idonei tunc fiunt, vt ritè possint quantum in se est vota edere: manet nihilo minus impedimentū alterum puta dependentia ab aliena voluntate, cuius arbitrio irritari possunt. ¶ Tertia conclusio. Votum solenne nemo quantuncunq; sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere. Conclusio non alia indiget probatione quam ecclesie autoritate: nam sola est causa huius asserti: quæ quidem masculis quartumdecimum annū præscripsit, foemellis verò duo decimum. ¶ Quarta demum cōclusio. Post annos pubertatis quisq; se potest religionis voto nihilominus solenni quàm simplici, quātumvis parentibus reclamātibus, firmissimè obligare. ¶ Hic primum omnium tres sunt discernēdi etatis limites: videlicet infantia: quæ durat primo septennio: quo tempore infantes censentur nullo fungi rōnis ductu, atq; adeo eorum vota nihil penduntur. Atq; ad hoc tempus alludit prima conclusio. Mox sequitur pueritia, quæ vsque ad quartumdecimum annum maribus protenditur: vbi pubertas aduenit. Et illa etate posantur pueri esse doli capaces: sed tamen durat tunc potestas parentū ad irritandum puero rum vota, etiam si sint personalia puta religionis: vt habetur cap. non solum. de regul. libro. 6. Foemellis autem præscribitur annus duodecimus, vnde pubertas illi ineipitur: vt habetur citato can. puella. 70. q. 2. sed quantum ad vota realia, quibus scilicet res vouentur aut sumptus: deinde subsequitur tertia etas, puta adolescentia que dicitur pubertas: quo tēpore adolēscētes sunt sub cura patrum, vt de suis bonis sine eorum autoritate dispensare nequeant: vt habetur. ff. toto titu. de minor. 25. annis. ¶ Hinc autē forsan nos obiter interrogās interpellet, cur puellis minus sit tempus ante pubertate scriptum quàm maribus. Nā cū foemina leuioris sint iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare. Neipe vt longius eis ponere tur ad consultandum tempus. Respondetur forsan in causa fuisse quod in foeminis acceracius festinat rationis vsus: fructus enim quo excellētiōs sunt nature, serius mature-

3. Cōclusio.

4. Cōclusio.

Tres limites etatis.

Interrogatio.

Responsio.

scunt. Sed tamen legitima causa fuit q in vi ro qui præesse debet vxori, præstantior requiritur prudentia quàm in foeminis. quibus gubernatio familiaris non adeo incumbit: præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandum quàm ad obediendum. ¶ Hic verò primum admonito opus est quod puer qui ante pubertatem non habet rationis vsuram vouere nequeat, nō est tantum intelligendum ante septennium. Nam etiam vndecimo anno & puer tertio decimo, qui illo caret, eadem ratione prohibetur. Et vice versa iuxta tenorem secundæ conclusionis si ante septennium eundem haberet vsuram, quod quidem prudentum discerniculo perpendendū est, obligare se posset voto, nisi parentes renuerent. Illi ergo annorum limites designantur secundum præsumptionem iuris: atq; adeo quādo res est dubia, ex illis sumendum est iudicium. ¶ Sed est hic præterea notandum, quando ante legitimum tempus pubertatis quis emisit votum, etiam si sit religionis, qd postmodū neq; irritatum fuit, neque legitima etate iterato confirmatū: tunc vt ille secundum conscientiam reus voti iudicetur, non sufficit quæcunq; opinio, tunc habuisse vsuram rationis quando vouit: sed requiritur rem esse adeo certam & competentem, vt nulla aut tenuissima apud viros prudētes reliqua fiat dubitatio cōtrariæ opinionis. Monitum hoc pro captu meo hic ob id appendi, quod vulgo existimatur dum res est dubia, potius esse in fauorem voti iudicium ferendum: nempe obligare. Crediderim nāq; prorsus contrarium: nam cum iure eiusmodi puer præsumatur non habuisse vsuram rationis, non est in contrariū adigendus nisi luculenter id ratio conuincerit. Melior siquidem est possidentis conditio: & hominem manere liberum, censetur manere in sua possessione. Imò hoc semper arbitratus sum in fauorem voti facere, ac potissimum religionis: quippe quod cū res sit grauis momenti, nemo debet in illam nisi ratione cogente obtrudi. Et cōfirmatur: quia nemo ante illud legitimum tēpus tenetur ecclesiasticis legibus, puta sacramentorū aut ieiuniorum: non ergo est cur teneatur voto quod ex sua mera voluntate pendet, nisi planè constet esse doli capacem. ¶ Ex his sic dispositis etatum limitibus, colligitur tam conuenientia quàm discrimen inter votum personale & reale. Personale em̄ est quod ad personā attinet: vt est religionis, orationis, aut ieiunij: reale

Discrimen conuenientie inter votum personale & reale.

verò quod pertinet ad res: puta vbi sumptus requiruntur. Ambo in hoc cōueniunt quod ante rationis vsuram neutrum potest emitti: illo tamen præsentē, vtrumq; simplex. Nā solenne religionis, non nisi post quartumdecimum. Rursus conueniunt quod ante pubertatis annos, nempe ante quartumdecimum in puero, & duodecimū in puella, vtrūq; potest à parentibus vel tutoribus irritari, etiam si sit religionis: quo irritato, nulla eius obligatio in perpetuū refurgit. Differunt tamen quod votum personale post quartumdecimū irritari non potest. Et ratio est: quia iam puer habet rationis vsuram vt suam obliget personam: votum autem reale vsque vigesimum quintum irritari potest. ¶ Circa prius autē horum membrorū forsan quis dubitet, an de omni personali voto sit intelligendum. Neipe si puer anno decimo quinto voueat ieiunium, aut quotidianā orationem, vtrum perinde ac si esset religionis nullatenus irritari possit. Est enim à parte affirmatiua argumentum: quoniam canones irritationē non prohibent, nisi voti religionis: quod in eius fauorem videtur factum. Neq; S. Tho. in. 4. de alio voto loquitur. Item si vxor similia ederet personalia vota, possent à viro irritari, & pariter prælatus omne votum subditi: sed tantam habet potestatem pater in filium: quantum vir in vxorem: ergo & hæc valet cassare pater in filio qui nondum vigesimum quintum annum attingit. In contrarium est quod ratio que cōiunctit religionis votum tunc etatis irritari non posse, est, quia iam tunc est plenus rationis vsus: quæ quidem ratio idem conuincit de quocunq; alio personali. Quare non facile credam illam exceptionem esse factam in fauorem religionis: imò est declaratio naturalis iuris. Et ideo cum illud quod obseruatu difficultus est, maioremq; exigens deliberationem irritari vetatur, consequens apparet, minora minus irritari posse. Igitur libentius negatiuè ad quæstionē responderē: videlicet nullum personale votum filij pubertate ingressi posse à patre irritari. Nam doctores idem iudicium de omni personali proferunt. Neq; si simile est de vxore: quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, sed propter subiectionem ad virum, qui omne eius votum irritare potest: sicuti prælatus omne votum subditi: filius autē post pubertatem quo ad libertatis vsuram nō vsq; adeo subditur patri: sed dūtaxat in dispensatione bo-

Dubitatio.

Ratio danda.

S. Thomae.

Solutio.

Argumentum contra tertiam cōclusiōem.

Solutio.

Scrupulus.

Solutio.

norum. Et ideo in tali casu non aliud quàm dispensationis remedium suppetit. Quod si quis contrarium censuerit, probatiorem rationem excogitet. ¶ Cōtra tertiā deinde cōclusionem, qua negatum est votum solenne ante quatuordecim annos validum esse, arguitur. Matrimonij eorum qui sunt doli capaces tenet: vt docemur. c. de illis. de dispensatio. impuber. ergo & votum valere deberet: siquidē maioribus priuilegijs foueri debeat quàm matrimoniū. Adde quod etiā ordo sacer: quod. q. præcedenti dicebamus si quis ante legitimum tempus illi inicitur, tenet. Cui quidem ordini annexū est castitatis votum: ergo nō est cur non valeat solenne votum. Neq; satis est respondere sic ecclesie placuisse: nā cum Spiritu sancto regatur, nihil temerè constituit. Quærimus ergo cuiusmodi rationē decreti. ¶ Respondetur, quod sacramēta nō subsunt ecclesie iudicio vt secundū essentiam mutantur: & ideo vbi cōpetens substat materia, nō potest illa sacramenta irritare. Vnde cū vir & foemina liberè cōsentientes possint iure nature se matromonio coniungere, sit vt si malitia etatem suppleat, nēpe si nō modò rationis lux vtrique præfulgeat, verū & foemina idonea sit viro, atque ipse possit matrimonij consummare, nō potuit ecclesia tale irritare matrimonij, postq̄ illic sacramentū perficitur. Et similis parq; de ordinis sacramento ratio. Attamē quoniam religio nō est sacramentū, potest eadē ecclesia solenne religionis votū irritare: idq; adeo cōsultissimè ante quartumdecimū annū cassatum duxit. ¶ Quod si rursus interroges an saltem tale votum religionis existimandum esset pro simplici, apparet nanq; sic esse: quoniam cum ecclesia solam solennitatem denegat, videtur ille inquantū potuit obligatus remanere, putà voto simplici. Simile enim habetur cap. quidam. & cap. placet. de conuer. coniuga. Coniux enim qui altero reclamante abstractus est à religione quantum à voto soleni absolutus cēteatur, ligatus tamē manet nē altero defuncto ad secundas trāseat nuptias: quia obligatus est carnis debitum nō petere. ¶ Nihilominus nō obstant argumenti similitudine, q̄ nō nulla est, crediderim in presentiarū rem secus habere: nēpe si ante quartumdecimū quis fecit solenne votum, qui nūquā simplex aliud neq; ante nec post egerit, nullo ligari, neque simplicis voti sune: quandoquidē votū illud irritatum per ecclesiam habetur: vt habetur ca. nō solū.

de vot. libr. 6. Neque simile est de coniugis nam in voto solenni coniugis includuntur tanquam due partes, & non reddere debitum, & non petere: & ideo licet ab altero coniuge sub cuius est potestate impediatur eius voluntas respectu prioris, superstes nihilominus sit ei potestas obligandi se respectu posterioris. Ille autem qui ante etatem solenniter vouet, non impeditur: quia alligatam habet alteri voluntatem: sed propter etatis defectum: & ideo ubi simpliciter irritatum est solenne votum religionis, non est cur virtute simplicis retineat. ¶ Postremum denique dubium est, quod superiori articulo tetigimus: nempe verum si pater votum filij dum sub sua est potestate non irritat, integrum sibi sit, postquam emancipatus est, idem eius votum irritare, quod dum sub sua erat cura emiserat. Exempli gratia. Puer tertio decimo anno votum fecit simplex religionis, quod neque pater ante quartum decimum irritauit, neque filius ipse postea amplius confirmauit, in decimo autem quinto anno, votum eundem filium poenitet: verum facultas tunc periret in patre illud cassandi: quando qui dem si tunc vouisset, certum est non posse. Pater votum reale ante vigesimum quintum annum emissum a filio, verum postquam eodem elapso tempore emancipatus est filius, possit a patre irritari. Profecto res est dubia: gratius tamen in parte negatiua inclinarem: nam est tempore emissi voti pater irritare illud poterat, eadem ei potestas non periret nisi usque ad preteritum lege tempus. Quare si illa intra idem tempus non fungitur, postea non valet illa exequi. Idemque a simili confirmatur. Nam si seruus dum erat sub alterius domino votum emisit, quod nonquam dominus irritauit, postea libertus non potest ad dominum recurrere qui illud irritet. Neque irritatio teneret.

Postremum dubium.

Solutio.

Ad. 1. arg.

Ad secundum

Ad tertium.

Ad primum igitur argumentum respondetur, solum concludere pueros, quibus nondum rationis usus illuxit, nequaquam vouere posse: ut prima asseruit conclusio. ¶ Ad secundum negatur prior premissa. Enimvero quanuis in potestate sit patri liberorum vota infusa reddere, nihil tamen obstat quo minus vouere possint: nam intelligitur negatiua conditio: nisi a parente vel tutore irritetur. Quare quandiu non irritatur, tenetur filius, ut de religioso diximus, illud exequi. ¶ Tertium denique de voto solenni currit: quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse.

De Iustitia & Iure,
QVAESTIO QVARTA,
De dispensatione & commutatione voti.

S. Thom. 2. 2. questio. 83. art. 10.
ARTICVLVS. I.
Vtrum in uoto possit fieri dispensatio.

Post irritationem voti eorum qui firmiter vouere nequeunt, sequitur questio de eorum dispensatione, quae firma sunt vota. Arguitur ergo de more, quod nulla in eiusmodi vota cadere possit dispensatio. Minus est votum commutare, quam super illud dispensari: votum autem commutari non potest, ut verbis illis Leuit. 27. insinuatur. Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit: neque melius maloneque; pelus bono: ergo multo minus potest super votum dispensari. ¶ Secundum, in his quae de lege naturae sunt, aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multo minus in praecipuis primae tabulae quae ad dilectionem Dei spectant: quae auctore Paulo omnium est praecipuorum finis: votum autem semel emissum, re ipsa explere, est ius diuinum ad religionem attinens: ergo nulla in aliud incidere valet dispensatio. ¶ Accedit tertio quod redditio voti pertinet ad fidem quae deo firma debetur, postquam illi est impignorata: super hoc autem dispensare absurdum apparet: ergo non est licitum. ¶ In contrarium exiit argumentum quod maioris roboris est, id quod ex communi voluntate praedit habentis publicam autoritatem, quam quae ex voluntate singularis personae dimanat: sed in lege quae ex communi consensu reipublicae stabilitatem habet, dispensari potest, ut lib. 1. ostensum est: ergo super voto quod solo uouentis arbitrio firmatur. ¶ Ad intellectum questionis praesentis recolenda est illa distinctio, quae lib. 1. q. vltima praemisimus inter dispensare, irritare, abrogare, & interpretari: adde etiam in voto, commutare, & redimere. Irritare namque, siue in lege siue in voto id mediteris, est illud cassum habere per subtractionem materiae. De lege illic exemplum posuimus: & de voto, quod proxime praecedenti multa produximus. Commutare autem, ut nomen sonat, est vnum in aliud quippiam mutare: ut si peregrinationis votum in ieiunium commutetur.

Pur. Atque idem est redimere: nisi quod redemptio commutatione sonat in pecunia, vel in aliud pecunia aestimabile: ut dum votum peregrinationis quod ad sacrum Iacobi editum disti, in aurum mutatur quod eidem templo offeras. Abrogatio vero non habet locum nisi in lege, quando cessante causa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretatio atque epieikeia, perinde atque in lege habet locum in voto, quae est quando declaratur legem aut votum in tali casu non tenere: ut paulo post videbitur. Dispensatio vero in lege, est exceptio, ut illic diximus, personae ab vniuersali obligatione: ut cum aliquis privilegio excipitur ne Quadragesimam ieiunet. Voti autem dispensatio, ut quod singularem tantum personam obligat, non sic commode definitur potest: sed est sublatio voti: ob id quod causa qua factum est, minime iam tunc decere videtur. Ut autem haec clarius elucescant, ad responsionem questionis descendamus, quae hac continetur conclusione. Votum quodcumque simplex potestati subest ecclesiae, tam ut super eo dispenset quam ut ipsum in rem aliam commutet. Probatur conclusio. Voti dispensatio instar dispensationis legis perpendi debet. Dispensare autem, secundum vocis sonum, idem est quod communita ad singulares personas pro cuius gradu & ordine applicare: quod oeconomus in familia exequit. Et per hoc clarescit dispensatio legis. Etenim cum lex, ut lib. 1. late monstratum est, non ponitur, nisi habita consideratione boni communis & eorum quae plurimum contingunt, accidit autem id in aliquo casu & persona deficere, oportet per eum qui publicam gerit potestatem discernere in tali casu non esse seruandam. Pari ergo modo de voto censendum. Nam qui vouet, quandam sibi constituit legem: ob id quod bonum sibi censebat, ac Deo cum primis gratum: vsu autem venire potest ut rebus mutatis id quod sibi bonum erat, vel malum simpliciter fieri, vel incommodum, vel foelicioris frugis impediendum, quod est contra rationem voti. Qua ratione expediens est ut penes illum qui spirituales habet iurisdictionem potestas sit iudicandi, satius esse aut votum non esse seruandum, aut in rem aliam mitiorem commutandum. Atqui actio prior dicitur dispensatio: quae maioris est potestatis: posterior vero, commutatio: quae facilius fieri potest. Vnde ratio cur huiusmodi autoritas in ecclesia fuerit necessaria, explicat Innocentius ad Ianuarii. 1. q. 7. c. dispensationes. ubi prudenter ait, dispensationes nonnumquam cogere ex rigore debito aliquid remittere, instar nauiganum qui tempestate urgente quaedam exonerat, ut cetera salua permanent. ¶ In praesentiarum tres tantum causas iustae dispensationis refert Diuus Thom. Scilicet si voti materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditura boni. Tertio autem articulo, locupletius omnes sunt explicandae dispensandi rationes. Nam in praesentia facta erat exemplum perire. ¶ Circa hanc conclusionem nihil aliud notandum superest, quam quo perspicuum fiat discrimen inter illa quinque: vel sex quae dicta sunt. Et primo inter dispensationem & commutationem liquida est differentia. Nam per dispensationem vinculum prorsus voti enodatur ac tollitur: in commutatione vero minime. Ipso enim eodem vinculo quo ad peregrinationem, verbi gratia, coactus eras, obligaris subinde ad orationem, in qua votum commutatum est. Ita quae ad orationem illam non tenentur virtute praecipit illius qui commutauit: quia ille nihil iubet, sed mutat. Neque vero nouum suscipis votum: sed virtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secunda materia atque in prioris. Mox neque inter dispensationem & irritationem obscura differentia est. Nam irritatio est sublatio materiae, atque adeo obligationis: voti quod nondum firmum erat, sed pendulum ab irritantis voluntate. Quae ideo non solum ad spirituales pertinet potestatem, sed pater & maritus idem possunt. Dispensatio vero est religio & ablatio vinculi quod firmum erat: quae ideo summo ad spirituales potestatem attinet. Neque sine causa & iudicio fieri potest, quo iudicetur causam vouendi inutilem iam esse. Quod ad irritationem non est necessarium. ¶ Attamen inter dispensationem & epieikeiam seu interpretationem, non tam clarum est interuallum. Nam qui dispensat, nihil aliud videtur facere quam interpretari & declarare votum iam tunc in illo casu non obligare. Ad hoc autem loco citato lib. 1. cum de legis dispensatione diceremus, respondimus. Interpretatio enim voti, sicut legis, exigit ut eius impletio sit rationi naturali contraria: ad dispensationem vero satis est quod legis & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo fit interpretationem pro illo articulo nullam exigere praeteri autoritatem, ut illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe exemplum. Vouisti canes non

ter ait, dispensationes nonnumquam cogere ex rigore debito aliquid remittere, instar nauiganum qui tempestate urgente quaedam exonerat, ut cetera salua permanent. ¶ In praesentiarum tres tantum causas iustae dispensationis refert Diuus Thom. Scilicet si voti materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditura boni. Tertio autem articulo, locupletius omnes sunt explicandae dispensandi rationes. Nam in praesentia facta erat exemplum perire. ¶ Circa hanc conclusionem nihil aliud notandum superest, quam quo perspicuum fiat discrimen inter illa quinque: vel sex quae dicta sunt. Et primo inter dispensationem & commutationem liquida est differentia. Nam per dispensationem vinculum prorsus voti enodatur ac tollitur: in commutatione vero minime. Ipso enim eodem vinculo quo ad peregrinationem, verbi gratia, coactus eras, obligaris subinde ad orationem, in qua votum commutatum est. Ita quae ad orationem illam non tenentur virtute praecipit illius qui commutauit: quia ille nihil iubet, sed mutat. Neque vero nouum suscipis votum: sed virtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secunda materia atque in prioris. Mox neque inter dispensationem & irritationem obscura differentia est. Nam irritatio est sublatio materiae, atque adeo obligationis: voti quod nondum firmum erat, sed pendulum ab irritantis voluntate. Quae ideo non solum ad spirituales pertinet potestatem, sed pater & maritus idem possunt. Dispensatio vero est religio & ablatio vinculi quod firmum erat: quae ideo summo ad spirituales potestatem attinet. Neque sine causa & iudicio fieri potest, quo iudicetur causam vouendi inutilem iam esse. Quod ad irritationem non est necessarium. ¶ Attamen inter dispensationem & epieikeiam seu interpretationem, non tam clarum est interuallum. Nam qui dispensat, nihil aliud videtur facere quam interpretari & declarare votum iam tunc in illo casu non obligare. Ad hoc autem loco citato lib. 1. cum de legis dispensatione diceremus, respondimus. Interpretatio enim voti, sicut legis, exigit ut eius impletio sit rationi naturali contraria: ad dispensationem vero satis est quod legis & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo fit interpretationem pro illo articulo nullam exigere praeteri autoritatem, ut illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe exemplum. Vouisti canes non

Discrimen inter dispensationem & irritationem.

Quantum inter dispensationem & irritationem.

ederet:tamen in eum locum incidisti,vbi nisi eas comedas,peribis:tunc quonia res accidit naturali iuri cōtraria,tu ipse auctoritate priuata petes nō obstante voto illas comedere.Naud tamen ideo à voti vinculo absolueris sanè,quod eadem necessitate præterita seruare teneris. At verò fortè tibi aliquo modo ieiunium nocet,vel impedimēto tibi est ne tam attentè possis studio literarū incumbere:non ideo potes per epicheiam contra votum facere:sed tātū potest esse causa quare prælatus tecum dispenfet,voti q; obligationem vel ad tempus vel in perpetuum tollat.Quocircā dispensatio non est interpretatio,votum tunc non tenere:sed etiam si votum teneat, illud tollere. Quo fit vt aliquam habeat similitudinem cum abrogatione legis,quæ fit principis auctoritate, cessante causa. Quauis plus requiratur ad dispensationem:nempe quōd materia voti sit,vti diximus,vel inutilis, vel mala, vel impeditiua melioris boni. Est præter hæc omnia & voti cessatio,quæ nulla indiget dispensatione: de qua quæst. 1. in minimis:nempe si voluit si certam domum nunquā intrare,& causa fuit propter periculum quod illi tibi immineret,cessante profus illa causa cessat & votum.Nam nō intrare domum,res est vana, atque adeò indigna materia voti. ¶ Igitur vt ad conclusionem redeamus, quod cōcedens fuerit ecclesie prælatus tali fungi auctoritate in votum quali in legem,competitissimo est:nam cum neque vouentis prudentia tanta semper sit,vt votū materia eonsultatione suscipiat:& res præterea humane quotidianē subinde mutantur,sepe sapius rationi consonat id quod quis vouerit retrahendum fore. Et quoniam per votum fides Deo obligatur,& priuatus homo esse non potest idoneus iudex in causa propria,ratio ipsa à natura profecta docebat vt vices Dei gerit: tali fungeretur arbitrio & iudicio. Quapropter Christus hanc ecclesie suæ auctoritatē reliquit. Totā autem rei huius difficultas in causis consistit quibus dispensatio iustificatur:de quibus articu. 3.

Ratio altera conclusio.

Ad. 1. arg.

Ad primum igitur argumentum respondetur: idem discrimen in lege veteri inter animalia constitutum quæ templo offerbantur,perinde apparere inter votum solenne & simplex. Animal enim oblatū quod immolationi idoneum erat, iam inde existimabatur quasi diuino cultui mancipatum: quæ de causa redimi pretio nequibat. At pa-

riter vt statim dicturi sumus, in votum solenne, quo se homo diuino tradidit cultui, dispensatio non cadit: animal verò quod sanctificari per immolationem non poterat, re dimi iubebatur: & pariter nunc super voto simplici dispensari ab ecclesia potest. ¶ Ad secundum respondetur, quod quauis super his q; iuris nature sunt ac diuini, dispensari per hominem non possit: tamen non minus tenetur homo legi maiorum mandatorū; parere, quam expleere votum. Nam & hoc quoque naturale ius est ac diuinum. Quapropter et si implere votum sit de lege nature ac diuina, tamen dum superior dispensat nihil cōtra votum ipsum sit, sed tollitur: eō quod iudicatur non debere in tali casu ligare. Quemadmodum quando princeps in lege humana dispensat: non id fit vt subditus legi non obtemperet, quod esse contra ius diuinum, sed hoc profus vt qd erat lex, in hoc casu cesset. Quare prælatus dispensans in voto, non dispensat super ius diuinū aut naturale: hoc enim faceret si manente voto licitum censeret opus cōtrariū. Quod si tibi hoc videatur petitio principij, atque adeò sic arguas. Lex diuina & naturalis non potest per hominem tolli: reddere votum est lex diuina: ergo nō potest illa tolli, atque adeò neque eius obligatio. Respondetur quod dispensans non tollit legem diuinā, que est vt dūm votum firmū manet seruetur, sed tollit obligationem quæ ex mera voluntate vouentis ortum dicitur. Quod enim homo reus sit voti, ex duābus premissis colligitur. Nempe quia vouit, & quia lex est vt votum reddatur: dispensans autē non tollit hoc secundum, sed prius: putā obligationem quatenus ex voluntate istius emerfit: quæ vt supra diximus, quodammodo est lex humana. ¶ Ac pari modo respondetur ad tertium, quod qui non perfoluit votum quod præfectus censet in commodum nullam frangit Deo fidem: imò eius vicario obsequitur.

ARTICVLVS II.

Virum super voto solenni continentie religionis fieri possit dispensatio.

Vanuis ecclesia potestatem habeat, vt dictum est, dispensandi in voto perinde atq; in suis legibus: tamen propter singulare priuilegium voti solennis, explorare re-

stat vtrum vsque ad hoc etiam eadem potestas extendatur. Et arguitur à parte affirmatiua. Vna earum ratio que supra relate sunt dispensandi in voto est, si pretiosi bono obstaculum sit: sed hæc in voto etiam solenni continentie reperiri potest. Nam bonū cōmune, teste Aristot. diuinius est quam peculiare cuiuspiam: potest autem in voto continentie alicuius persone preclitari cōmune bonum: vt si per matrimonium illius qui continentiam solenniter vouit, perpetua regni successio seruaretur incolumis, ac subinde afflictā republica paci consulere tur publicæ: ergo tunc religio esset super tali voto dispensare. ¶ Secundò: Latria nobilitas virtus est quam castitas potest autem super votolatritie, putā offerendi sacrificium aliquod infla de causa dispensari: ergo super voto solenni castitatis. ¶ Tertiò: Sicut votum abstinence periculum vitæ offerre potest vouenti, sic & solenne votum cōtinentie: sed causa seruanda vitæ licita est dispensatio prioris: ergo & posterioris. ¶ Quarto: Sub voto solenni religionis non solum castitas, verum & paupertas & obedientia cōtinetur: horū autem duorum dispensatio legitima esse potest & iusta: ergo & castitatis. Minor patet, dum quis ex monachatu ad functionem episcopalem assumitur: tunc ille & à professionis obedientia eximitur, & in diuitijs permittitur viuere. ¶ In contrarium autem est illud Eccl. 2.6. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis, id est, nihil est quo continentie status cōpensari possit. Cui applaudit & c. cū ad monasterium, de statu monachi. Cuius postrema verba sunt. Abdicatio propretatis, sicut etiam custodia castitatis, adeò annexa est regulæ monachali, vt cōtra eam neque summus Pontifex possit indulgere.

1. Argum. a parte affirmatiua.

Aristot.

Secundum

Tertium.

Quartum.

Oblatio.

Solutio.

Ad tertium.

Trium uo.

Continentie.

Dispensatio.

Abstinēdo.

Castitas.

solenne votum idcirco non esse dispensabile, q; excellentia continentie virtutis equam non recipit cōpensationē, vt auctoritas Ecclesiæ citata insinuat. Rationē autē eam assignant q; homo per continentia tum de domestico triumphat inimico, nimirū de carne, quæ diabolo & mundo molestior est: tū & angelorū representat naturā, Christosq; secundū animæ puritatē & corporis assimilatur. Hæc autē ratio non admodum vtget: nam animæ bonū, & contēplatio & oratio, præstantius est, vicinijq; nos Deo reddit conformes q; bona corporis. Id quod & Apost. 1. ad Corin. 7. cōtestatur vbi cōtinentiam medium existimat fouendæ contēplationis quæ eius est finis. Ait enim q; innupta mulier cogitat quæ Dei sunt: & ideo cōiugibus ob id consultat à cōmuni toro in tēpus se iungi: vt possint orationi vacare: & tamē super voto contēplationis & orationis dispensari potest. ¶ Ob id ergo alii, quorū fuit Alber. Mag. in 4. dif. 38. art. 7. rationē eiusdem conclusionis à perpetuitate voti deducunt. Aiunt scilicet idcirco hoc votū dispensationi non subdi, quod prætermitti nequit, nisi per id quod omnino est contrariū: id autem quod voto cōtrarium est, eius perpetuitati repugnat. Attamen ratio hæc nullam habet energiam: nam etiā votum abstinendi perpetuō ab esu carniū prætermittere nemo potest nisi edendo carnes: & tamē pōt in illo dispensari. ¶ Igitur tertia opinio conclusionis sententia differt: a seuerat enim votū solenne cōtinentie esse dispensabile propter cōmune vepublice vtilitatem, vt supra argutum est. Attamen his non obstantibus, D. Tho. respondet quatuor præambulis propositionib; ex quibus quinta colligitur capitale conclusionē. Prima propositio est. Nullus ecclesie prælatus, vt summū atq; minimum cōprehendamus, efficere potest vt qui votū solenne emisit ab eo desistat ad quod consecratus aut benedictus est: nempe vt sacerdos nō sit sacerdos: aut religiosus nō sit religiosus. Probatur ex illo Leuit. ult. Illud quod semel sanctificatū est Dño, nō potest in alios vsus cōmutari: qm̄ iā dicatū est Deo: ecclesia aut nō pōt sanctificationē illi qd semel sanctū est tollere, neq; in reb; ipsis inanimatis, nequit em̄ efficere vt cōsecratus calix, aut tēplū, aut ara, nō sint cōsecrata: atq; adeò multō minus vt homo semel Deo cōsecratus, aut dicatus, desinat esse cōsecratus: atq; adeò neq; pōt ab illo vsu abducere ad quē consecratus

Rō proxima non admodum urgens. Paulus.

Rō Alberti Mag.

Resutat ratio Alberti.

Prima propositio. D. Thoma.

Probatio.

est aut benedictus, atq; alijs applicari. Solenitas autē voti, vt. q. 2. dictum est, consistit in cōsecratione & benedictione vouētis, sit ergo cōsequens assertio nostrā nēpe fieri non posse vt q semel sacerdos aut religiosus est destinatus talis. Tācti sacerdos functione & executione ordinum suspendi possit. At quia hoc de sacerdote propter characterem certius est, nōnulli Iuriste id de religioso ne garunt: dicentes posse fieri non religiosum. Sed tamē hoc, inquit, S. Tho. ignoranter dixerunt. ¶ Hac ergo prima ppositione pfixa, vt ad votum continentie descendamus, speculati restat vtrum cōtinentie votum illi sit muneris essentialiter annexū, ad quod p votum solenne consecratio fit aut benedictio: nam si ita sit, qua ratione qui consecratus est, esse nequit nō cōsecratus aut benedictus, sit vt neq; vlla queat super tale continentie votum fieri dispensatio. Sin autē tali muneris cōtinentia nō sit indiuiduē annexa, dispensari potest vt huiusmodi consecratus aut benedictus continentie voto soluatur.

Secūda propositio.

Res est apertissima. ¶ Subnectitur ergo secūda propositio. Ordini sacro debitū cōtinentie non est essentialiter annexum, sed statuto ecclesie, vt superius iam nobis constituit.

Ratio.

Hoc patet, quia non est de essentia sacerdotis castitatem seruare: quandoquidē Græci etiā ab ecclesia Latina permittuntur in coniugij fœdere permanere. ¶ Ex hac ergo protinus sequitur tertia. Videtur ecclesia dispensare posse in voto cōtinentie, quod per suspensionē sacri ordinis solēniter suscipitur.

Tertia propositio.

Patet postq non secū in eodē pugnat sacerdotem esse & nō cōtinere. ¶ Quarta propositio. Debitū cōtinentie statui religionis essentialiter est. Probatur: homo per religionis statum seculo profusus abrenuntiat, totū se Dei seruitio mancipando: ergo illo voto ab se rescindit, quicquid eiusmodi obsequio ob sculo esse potest: hoc aut maximē est coniugalis sarcina, vt p quā homini necessitas incumbit familiæ curandæ: secundū illud Apostoli. 1. ad Corinth. 7. Qui cū vxore est, sollicitus est que sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est: ergo religionis voto essentialiter est castitatis debitū. Idq; nomine ipso cōfirmatur. Nam monachus ab vnitatis sic nuncupatur: nēpe quia solus viuut, atque vnicū Dei negotio incubit, neq; ad vxorem vel ad alia secularia diuisus est. ¶ Ex hacten dem elicitur quinto loco capitalis cōclusio, qua ad quæstionē respondet. In voto conti-

Quarta propositio. Probatio.

Paulus.

Conclusio responsiua.

nentie quod religionis pfectione fit solenne, nequit ecclesia dispensare. Cuius rōnem Decretalis citata subdit: nēpe q custodia castitatis annexa est regulæ monachali. ¶ De tertia ppositione S. Tho. q ad votū sacerdotale spectat, nemo dubitat, quin sit ab illo se parabilis cōtinentia. Sed de hoc forsā tyrū culus hæreret, vtrū votū castitatis qd sacerdotis modo statuto ecclesie suscipiūt, sit de castitate intelligendū, q rei vxorie opponitur: an verò de illa quæ simpliciter omni copulē aduersat, siue cōiugali, siue fornicaria, multū enim refert: nā si tantū de priori intelligitur, tūc fornicatio sacerdotis nō esset nisi simplex peccatū: si autē de posteriori, erit etiā fractio voti. Apparet autē nō intelligi nisi de priori. qq tantū voueant nō ducere vxores: nam hoc est qd suo statui satis esse videtur. Respondet nihilominus, simpliciter religio, nā ad functionē suam cōsecrādo venerabili sacramēto mācipant, omnis mūditas cōdecet: qua ratione ecclesia ordinib; sacris illud adnexuit votū. Quare fornicantes, duplici culpa maculant. ¶ At sciscitatur forte quispiā, quomodo possit Papa sup huiusmodi voto dispensare: videlicet vtrū ante quā fiat, nēpe abrogādo nūc legē positā: vt q amodo initiari voluerint sacris, nō fiat voti castitatis obnoxij: an verò etiā cū illis iam votū solēne fecerunt. Apparet em̄ modus hic secundus nō licere: nēpe vt qui votū solēne fecerunt, vxores ducant. Respondet vtroq; id modo posse facere: quandoquidē huiusmodi votū vim aliā nō habet q ex ecclesie statuto: cū ex natura rei, votū cōtinentie nō sit ordini sacro annexū. Et simile. q. 6. de militaribus religionibus dicitur sumus. ¶ De capitali autē cōclusionē multi sunt qui a sententia S. Th. desleētunt: tenentes ecclesiam perinde in voto solenni cōtinentie religiosorum dispensare posse atq; in voto sacerdotum: vt est Henr. Ganden. quodlib. 5. q. 25. & 26. & Richar. in. 4. dist. 38. arti. 9. & Durandus ead. dist. q. 2. Et ex nostris Palud. q. 4. Quin etiam & ipse D. Thom. aliquando contrariam sententiā non respuit: vt patet in. 4. dist. 38. q. 1. art. 4. Imò verò, qd non possum non mirari, Caieta. in presentiarum non solum contrariam sententiam asseuerat, verum & asserit opinionem hic Sancti Thomæ de huiusmodi indispensabilitate non esse ius absolutē, sed opinatiuē: quia illum, inquit, sensum ex Decretali hausit: quem

quem tamen ipse non censet esse legitimum. Idem que cōtendit & in opusculis. q. 12. primi quodlibeti. Igitur pro examine presentis quæstionis attente notandū est quemadmodum S. Tho. ex prima propositione & quarta colligit dispensari non posse in voto solenni continentie religionis: quæ est capitalis cōclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit, vt qui semel in religionem benedictus est, destinatus esse religiosus. Sicuti fieri nō potest, vt qui in sacerdotē consecratur, destinatus esse sacerdos. Continentia verò perpetua est de intrinseca ratione & essentia religionis: ergo super illa fieri non potest dispensatio. Qui autem sententiam hanc impugnant, vtrāq; præmissam demoliri conantur. Imò non solum extraneæ, verū & hic Caiet. priorē non approbat, quia non idem de religioso quod de clerico in sacris censet: eò quod per sacros ordines imprimatur in debilis character, vnde sit impossibile eum qui semel est sacerdos definire esse talis, etiam si degradetur. In religione autem nullus character imprimatur, sed sola adhibetur benedictio. Quare etsi fieri nequeat religiosum nō fuisse benedictū, nihil tamen vetat quominus p legitima causa eiusmodi religiosus distrahatur ad alios vsus: putā dispensetur cum illo vt ad cœlibatu ad nuptias demigret. Veluti & consecratus calix potest per dispensationē in alios assumi vsus: nam & sacros propositionis panes sacerdos legis veteris Dauidi porrexit quo suorum famē leuaret. Hæc omnia à Palude mutuat⁹ est. ¶ Ex quo subinde insert D. Tho. Decretalē. Cū ad monasterium non citasse legitimo sensu. Illic em̄ solum habetur quòd nō posse religioni sine voto castitatis religiosum permanere: haud tamē inde, inquit, colligitur q nō possit à religione extrahi. Imò ait q si author vidisset summos Pontifices eadem decretalē sic fuisse interpretatos, proculdubio nō suscepisset onus huius opinionis ad defendēdā illā Decretalem: sanē cū pluries à Romano Pōtificē dispensatū sit in voto solēni, vt cum rege Aragonie refert Petrus de Palud. in. 4. d. 38. & Papa Cœlestinus dispensauit cū sanctimoniali Cōstātia filia Rogerij regis, vt monasterium post professionē exiēs, Hérico Sexto Regi nuberet, vt historie tradūt. ¶ Alij autē Thomistæ vt D. Tho. defendunt: fingunt nescio quam qualitate religiosum per benedictionem imprimi indebilem: quod dericulum figmentū est. ¶ Igitur quod Caiet.

de S. Tho. censet, videlicet, q si sensus Decretalis intellexisset non peritisset in hac sententia, id ipsum ego de eo censuerim: nempe q si mētem D. Tho. penetrare voluisset, nō tam facile ab illo recessisset. Vis enim rationis D. Tho. ad probandum religiosum fieri non posse non religiosum, non perstitit in eius benedictione tanq in prima radice: sed in legitima traditione: quia scilicet dum solenniter proficitur, dedit traditq; se in alteri⁹ possessionem: hoc est in alienam potestatem: nempe quia religioni se dedicat, ac si quis in mācipium sese traderet dño: vt. q. 2. art. vlt. declarauimus. Sed q illa traditio sub forma benedictionis celebratur, ea vti tur quasi traditionis signo. Nam in ordine nostro antea fit professio q benedictio. Vnde in. 4. d. 38. q. 1. art. 2. expressē ait tū votū solenne fieri quādo quis præfentialiter sese Deo tradit, diuinis se præceptis mācipando: vel in sacro ordine, vel in religionis professione. Et art. 3. inter soluendū tertij argumentum postremæ quæstionculæ: propterea ait per votum solēne dirimi matrimoniū, quod non fit per simplex, quia votum solenne habet actuale exhibitionem proprii corporis. ¶ Hæc autem ratio profectō nō est tam debilis q Caiet. & alij arbitrātur, nā si quod est in hominis dño & possessione per humanā potestatem auelli ab illo iustē nō potest, nec verò coniux ab altero cōiuge, multō fit pbabilis vt qui se Deo in hoc obsequiū mancipauit, amoueri inde non valeat. Quæ quidem ratio tāti tempore D. Tho. habebatur, vt præter ingentiam sibi cōsuetissimāq; vrbānitatem & modestiā, non fuerit dicere veritus, eos qui sentiret religiosum posse fieri non religiosum, ignorāter id dixisse. Hoc enim profusus argumēto D. Mat. vsus est ad uersus regem illū, qui sanctimonialē Ephigeniā ducere volebat: q cū cœlestis regis sponsa esset, nefas permittere existimauit, quīs dimidiū regni illi offerret. Ad quā autoritatē Caiet. respondere nequiuit, nisi negādo historiam. ¶ Et rationis fundamentū est quod. q. 2. art. de solēni voto declarauimus: nēpe q etsi cęremonia solēnitatis voti cōstitutio sit humana, eius tamē obligatio ius est diuinū, ac naturale: videlicet, vt qui re vera iam se alteri perpetuō mancipauit, nequeat inde citra iniuriam diuelli. Quòd autem religio sit perpetua traditio, patet ex illo euangelico. Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me: perpetua. sanimi firmitate. Igitur qui cōtra-

Explanatio rōnis S. Th.

nae opinioni patrocinant, in eo, nisi nos sal
 limur, decipiunt, q̄ cū ceteronia professio-
 nis sit de iure ecclesiastico; inde inferunt vin-
 culum non esse de iure diuino. Quod si verū
 esset, professio tam facile posset super voto
 solēni dispēfari q̄ super simplici: quod tamē
 absurdū est. Quo circā Alcifiodorēsis & Al-
 ber. Mag. in. 4. d. 34. ar. 17. & Alex. Hal. in. 3.
 par. & Bonauētura etiā in. 4. in si. d. 38. atq;
 alij huius classis pro cōstitutissimo semper
 hoc habuerunt. Ob idq; D. Tho. opinionē
 cui in. 4. visus est conuiuere, postea in Sūma
 re oculatius perspecta, demutauit, cōtrariāq;
 quicquid Caie. dixerit, affirmatissimē cōple-
 xus est. ¶ Et est mihi professio in cōfirmatio-
 nē eius sentētiæ argumentū minimē debiles:
 nā si religiosus per dispēfationē fieri valeret
 nō religiosus, nō esset firma ratio vt per pro-
 fessionē religionis matrimoniū ratū non cō-
 summatū dirimeretur. Fac em̄ maritū ante
 copulā religionē profiteri, atq; vxorē alteri
 se cōiungo copulare, tūc si ille fieri posset nō
 religiosus, trāsire posset ad alias nuptias: qū
 quidē priores dissoluta fuerāt. Vnde vsū ve-
 niret, vt post ratū matrimoniū de p̄sentia,
 vtro liceret habere aliā vxorē, & vxori aliū
 virum. Hæc in corroborationem attulerim
 prioris p̄missæ: nempe religiosum fieri nō
 posse secularē. ¶ Ex his sit S. Tho. Decreta
 lem. cum ad monasteriū non ad id citasse ad
 quod Caie. putat. s. ad confirmandū q̄ reli-
 giosus nō potest fieri nō religiosus: nam be-
 ne videbat, hoc illic nō definiri. Sed hoc aliū
 de constituto citauit illā ad asserendam alte-
 rā p̄missam: videlicet, perpetuā cōtinentiā
 sic esse religioni annexa, vt neq; per eccle-
 siā fieri possit vt sit vera religio sine continē-
 tiā voto. Et certē est mirandū q̄ Caie. apud
 D. Tho. hoc nō perspexerit. ¶ At verò & se-
 cundā p̄missam non defunt qui inficien-
 tur, nimirum arbitrātes cōtinentiā nō sic pe-
 nitus natiuam esse religioni quin absque illa
 possit vera esse religio. Imò verò Caiet. licet
 hic aliud affirmare & defensare videat, tamē
 illis suis verbis. q. 88. art. 7. q̄ solo ecclesie sta-
 tuto religionis inhabilis fit ad matrimoniū,
 quæ panter Scotus ait, videt idē sentire. De
 hac autē re in subsequētī quæstione singula-
 ris nos manet art. 3. vbi de militarib; religio-
 nibus disputabimus, an veræ sint religiones;
 cū eiusmodi milites matrimonia cōtrahant.
 Interim tamē fatis sit nobis expressū decre-
 tum Innocentij iā citatū: vbi ait nec per sum-
 mum Pontificem indulgeri posse vt absque

Alcistodo.
Alber. Ma.
Alex. Hal.
Bonauent.

Firmissima
ratio p̄ o-
pinione fan-
cti Thom.

Ad. 1. arg.

Replia.

Solutio.

Alteratio

Palude

Solutio.

Ad. 2. arg.

Ad articu-

gu. corra-

uitorum.

Ad. 2. arg.

vtce.

veretur dicere alia multa Pōtiffices factitare
 neq; secundū ius, neq; siue scādalo. At verò
 nō opus est huc confugere. Sed cū de re hac
 diuersè fuerit iam pridem opinatum, Papa di-
 spensans sequutus est opinionē illam quam
 p̄babilē censebat. Haud tñ subinde fit cōse-
 quēs vt illā tanq̄ de fide decreuerit. Nā factā
 Pontificū minimē articulos fidei cōstituūt.
 Quod miror tum alios, tum p̄cipuē Caiet-
 anū nō animaduertisse. Quapropter si Cœ-
 lestinus dispensauit cū Cōstantia, nō dubiū
 quin hoc D. Tho. nouissimū fuerit: successit
 enim ei pauld post. Et nihilominus non fuit
 cur vereretur cōtrariā p̄bare sentētiā. Neq;
 in hoc cōdemnabat Papā, vt pote qui arbi-
 tratus fuerat suā opinionē fuisse probabilē.
 Quare si D. Tho. fuisse Papā, nunq̄ dispem-
 sallet, nec citra culpā potuisset, nisi sententiā
 mutasset. ¶ Quin age id expendamus quod
 Caietanus arbitratus est. Ait: quippe quod
 cum Innocentius Tertius, illius Decretalis
 author. cum ad monasteriū. Cœlestino Ter-
 tio proximè successerit, qui cum Cōstātia
 dispensauerat, non est vero simile antecesso-
 ris sui factū cōdemnasse. Ego verò conjiciō
 Diuum Thomam aliter sensit: qui pauld
 post scripsit: videlicet Innocētium ob id il-
 lum canonē edidisse: q̄ diuersa esset senten-
 tiæ q̄ fuerat Cœlestinus. Quod quidem citra
 eius iniuriam ratione iam dicta facere pote-
 rat. Nam Cœlestinus non fecerat canonem
 quasi de fide. Et ideo Sanctus Thom. Inno-
 centij potius canonem amplexus est, quam
 Cœlestini factum sequutus.

Ad primum igitur argumentum respon-
detur, causam illam dispensandi quādo
 votū impeditur est maioris boni, de
 simplicij tantum intelligendam esse: nam so-
 leime perinde ac matrimonium fit indisolu-
 bile. Quare nullam permittit dispēfandi cau-
 sam. Vnde optimè ait S. Tho. periculis hu-
 manarum rerum per easdem res humanas
 obuianum esse, non autem per hoc q̄ res
 diuinae in vsus profanentur humanos. Quo-
 circā cū religiosi omaino sint mundo defun-
 di, nulla de causa, aut euentu sunt illic reuo-
 cādi. Vide q̄ affirmatē hanc Diuus Tho. opi-
 nationē habuerit imbibitā, cōtrā quā Caieti-
 cenauerit. ¶ Ad secundū respondetur id
 tantū conuincere, q̄ sicut potest in voto
 orationis, aut sacrificij dispensari, quæ excel-
 lentiora sunt obiecta, potest & in voto sim-
 plici cōtinentiæ, siue tēporalis, siue perpetuæ:
 Attamen dum solemniter fit, non censetur

indispensabile propter dignitatem obiecti
 castitatis, sed, vt identidem repetimus, pro-
 pter traditionem & mancipationem volun-
 tatis: cuius gratia opus castitatis sit excessio-
 ris virtutis, putā religionis & latrā. ¶ Ad
 tertium respondetur latum esse inter absti-
 nentiam & continentiam discrimen. Cibus
 nanque per se medium est ad conseruatio-
 nem vitæ indiuidui: coitus autem nō nisi ad
 conseruationem speciei: ob idq; continen-
 tia, vbi in periculum vergit manifestum, ac
 p̄sentissimum vitæ, etiam citra dispensa-
 tionem, vt supra diximus, non obligat. Sed
 per epieikeiam potest qui votū suscepit,
 illud frangere. Ac perinde vbi res est dubia,
 locus dispensationi patet. Nā in huiusmodi
 casibus continētia definit esse materia voti.
 Vbi autē coitus salutari indiuidui medicinalis
 censetur, quia nōn per se ad talem vitam or-
 dinatus est, non ideo esse definit materia vo-
 ti, atque adeo dum solenne est, tolli per dis-
 pensationē nō potest, sed tali periculo per
 alias medicinas vel abstinentiam est succer-
 rendum. ¶ Ad quartū deniq; Sanctus Tho-
 mas respōdet, quod monachus dum episco-
 pali insula insignitur, non magis ā pauper-
 tatis voto absoluitur, quam cōtinentiæ: quia
 nihil habere tanquam proprium debet, sed
 sicut dispensator cōmuniū bonorū eccle-
 sic. Similiter neq; à voto obediētiæ libera-
 tur: nam q̄ p̄latis religionis non obediatur, inde
 accidit q̄ superiorem non habet præter Pa-
 pam sicuti generalis magister, licet nemini
 in religione obediatur, nō censetur exemptus.
 ¶ Ad illud autem verbum Ecclesiast. contra
 quæstionem citatum, quatenus primā supe-
 rius repositā opinioni astipulari videtur, re-
 spondendum restat. Videtur em̄ continen-
 tia illic propter eius pretiositatem in dispēfa-
 bilis censeri: quod si verū esset, nec votū eius
 simplex dispensari posset. Respondetur ergo
 id tantū illic doceri, q̄ nec carnis focunditi-
 tas, nec bonum aliquod corporale cōparan-
 dū est cōtinentiæ, quæ bonū est animi. Sed
 nihilominus si votum est simplex, dispēfa-
 ri potest. ¶ Id autem quod hoc loco Diuus
 Thom. de episcopo monacho affirmat, pro-
 fectō difficultate non caret. Primū enim am-
 biguum reliquit an nihil voluerit discrimi-
 nis inter episcopum monachum, atq; alios
 ex seculo assumptos in paupertate cōstitutos,
 an verò soli monacho censuerit non licere
 habere proprium: reliquis verò id licere.
 Nam si peculiariter id de monachis astruxerit

Ad. 3. arg.

Ad. 4. arg.

Ad articu-

gumen.

Ambigui-

tas i. litera.

D. Thom.

xix.

rit, id porro mori & vsui videtur contradice-
re. Quoniam monachus in episcopum crea-
tus perinde fit dominus decimarum, ac pro-
uentuū qui suae functioni destinati sunt, ac si
ex seculo assumptus esset. Si autem voluerit
nullum episcoporum vllū habere dominiū
suorū reddituum: sed tantum dispensationem,
res esset creditu lōgē durior: quod lib. 9. tra-
ctaturi sumus: & .10. pro captu nostro pres-
sius disserturi. Crediderim nāq; cum episco-
pales fructus stipēdia sint episcoporū, domi-
niū illorū habere: licet iure misericordie lar-
giores teneatur elemosynas fundere q̄ secu-
lares, tanq̄ pauperum patres. Alioquin si do-
miniū nō haberent, quicquid superflui expen-
derent, cōtra iustitiā vsurparent, & ad re-
stitutionem tenerentur: quae quidē sentētia
acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic
habitus est propriū locum, super sedendū
interim. Fortasse verō hic Diuus Tho. inter
episcopū ex seculo assumptum, & illum qui
assumitur ex religione, noluit discriminari
quantum ad redditus episcopales, sed quan-
tum ad alias proprias possessiones. Concedit
enim. 2. 2. q. 85. art. 6. secularem episcopū
posse habere proprium, quod denegat reli-
gioso. At vero forsā non est tam indispen-
sabile votum paupertatis in religioso quā
castitatis. Nam postquam creati sunt episco-
pi, non nunquam hac parte cum illis dispen-
satur. Et illos qui ad primam apostolicam
sedem assumuntur, notum est propria pos-
sidere: licet à voto castitatis, religioni an-
nexo, non sint absoluti.

Solutio.

ARTICVLVS. III.

Virum ad commutationem vel dispensationem
voti requiratur praelati auctoritas.

Postq̄ visum est auctoritatē com-
mutandi dispensandiq̄ vota in
ecclesia existere, videre restat, an
penes solos praelatos sita sit. Et ar-
guitur à parte negatiua. Potest vnusquisque
liber homo absque praelati licentia religionē
ingredi: per votum autem solēne religionis
à quibuscunq; votis in seculo æditis absolui-
tur, vt habetur cap. scripturæ. extrā. de vot.
ergo citra praelati auctoritatem fit votorū
absolutio. ¶ Secundò, dispensatio voti in hoc
consistere videt̄, q̄ praepositi iudicio decer-
natur votū non esse obseruandū: at si praela-
tus id perperam decernat, non subinde vide-
tur subditus à voto absolutus, quia nemo cō-

Argum. 1.
à parte ne-
gatiua.

Argum. 2.

tra diuinum præceptum soluendi, pmissum
dispensare valet, ergo praelati auctoritas nō
sufficit. Imò verò nec requiritur. Si enim
qui voto irretitus est, rectē cēseat in tali eue-
tu non esse seruandum, continuò fit liber: si-
quidē votum eo casu non obligat quo ma-
lum est ipsum seruari: non ergo ad hoc mu-
nus auctoritas praelati necessaria est. ¶ Ter-
tiò. Si dispensare in voto, praeceptorum esset
potestas, tunc omnibus competeret, non ta-
men cuncti facultatem dispensandi habent
in quocunq; voto: ergo hæc non est prae-
latorum potestas quatenus praelati sunt.

¶ In contrarium existit, quod votum perin-
de ac lex obligat: ad dispensationem autem
legis necessaria est superioris auctoritas: er-
go & ad dispensationem voti.

In præsentī articulo tametsi de sola dispē-
sandi cōmutadiq; auctoritate interroge-
tur, de causa pariter legitime dispensandi
respondendum est. Quare duabus est opere
pretium conclusionibus respondere. Prior
est. Ad votum dispensationem necessaria est
superioris auctoritas. Nā vt hoc obiter ver-
bum in tyronum gratiam non præterierim,
nō hic loquimur de absolute à transgressis
sione voti: quauis enim postquam castita-
tem voueris lapsus carne fueris, tuus te pa-
rocius valet absoluerē. Sed de dispensatio-
ne probatur conclusio. Votum, vt in supe-
rioribus commonstrauimus, est promissio
quæ de re aliqua Deo fit, quæ illi accepta est
& grata: quod autem Deo acceptabile sit &
gratum, ex eius pendet arbitratu: atque a-
deò & iudicio praepositi: qui in ecclesia vices
eius fungitur: ad illū ergo spectat super vo-
tis dispensare: secundum illud. 2. ad Corin-
thios. 2. Nam & ego si quid donauī, propter
vos, in persona Christi. Posterior conclusio.
Ad voti dispensationem, ac perinde ad
commutationem quæ in minus fit bonum,
requiritur causa. Probatu primo auctori-
tate modo citata. Nam vbi ait Paulus, in perso-
na Christi, auctoritatem designat: vbi ve-
rò subdit, propter vos, causam subsignat: le-
gitime dispensandi: quæ quidem in bonum
ecclesiae referri debet: alioquin in honorem
Christi non cedit. Hoc enim iam supra in
fine secūdi libri de legis dispensatione de-
monstrauimus: nam cum lex non nisi pro-
pter bonum publicum statuatur, fit vt nisi
eiusdem gratia licitē dispensari queat. De
voto autem nō longē dissimilis est ratio: nā
postquam quis fidē suam Deo obstrinxit,
non

Argum.

Conclu.

Posterior
conclusio.

Probatu

non debet eius vicarius promissum remitte-
re, nisi in bonū ecclesiae cui ipsum Christus
præfecit. Aliās non esset fidelis dispensator,
sed dissipator iniquus. ¶ Circa priorem con-
clusionem discrimen in primis recolendum
est, quod supra inter eos cōstituiimus, qui ira-
ritare vota possunt, atque eos quibus solum
incumbit dispensare. Functio enim prior po-
testatem ecclesiasticā non exigit: quare pa-
rentibus, maritis, & dominis conuenit. Po-
sterior verò solis incumbit praelatis: qui ta-
men irritare non perinde valent nisi religio-
forum praepositi: quoniam his vtraq; com-
petit facultas. ¶ At de commutatione rimā-
dum est, vtrum citra superioris auctoritatē
priuatim fieri queat. Syluester nanque ver-
bo, votum. 4. §. 7. in partem negatiuam incli-
nat: nimirum affirmans quod nec commu-
tatio in melius absq; praelati auctoritate fie-
ri possit. Haud tamen opinio hæc veritate
pollet: quoniam nec eius testimonia firma-
sunt. Distinguendum igitur. Aut enim sim-
plex votum in illud mutatur, quod manife-
stum est esse melius: aut in illud de quo id
quoquo pacto ambigitur. Si enim liquet cō-
mutationem in melius fieri, tunc superioris
auctoritas non exigitur: vt Caletanus hic
probē censet. Huic nanque veritati & ratio-
nes suffragantur & testes. Est enim assertio,
tum capituli peruenit. 2. extrā. de iureiuran-
do. propositum, aut promissum non infringere
qui in melius illud commutat. Et in ca-
pitulo citato. scripturæ. de voto. ob id vota
in seculo facta extingui censentur per solē-
ne religionis, quod omnia mutantur in me-
lius: quæ quidem commutatio priuata fit au-
thoritate eius, qui se religioni addicit. Sed &
ratio nihil est min⁹ efficax. Cum enim voti
obligatio ea sit proors vt quod vouisti red-
das, quando id perfoluis quod constat, tum
melius, tum perinde creditori acceptius &
gratius, cumulator fit à te solutio. Cum er-
go Deum qui ineffabili infallibiliq; iudicio
perperfor est rerum, constat quo res melio-
res sunt, gratiores acceptioresq; habere, non
est dubium, quin qui votum in melius com-
mutat, cumulatius ei soluat, atq; adeò nulla
indiget praelati auctoritate. Accipe ad rem
confirmandam exemplum. Si quis ceruum
verbi gratia, Deo vouit, aut ouem, aut bouē
& loco illorum argenteum calicem ecclesiae
largiatur, quis ambigat voto satisfecisse, ædi-
uumq; & tutorē ecclesiae imprudenter atq;
infideliter agere, si solutionem repellent.

Dubitatio.

Cap. Syluest.

Resoluitur.

Syluest.

Verba soluta.

Caleta.

Ad præteritū
de assertio.

Nec verò iura ciuilia huic obstant veritate:
nam. l. mutuum. ff. si cert. pet. solum habetur
quod aliud, p alio inuito creditore solui nō
potest, nam inter homines nō quicquid me-
lius est, acceptius fit creditori: vel quia non
est ei tā vile: vel quia non est tam gratum:
vel alia de causa: quod respectu Dei contin-
gere non potest. Imò dum nobis cōstat rem
esse meliorem, cōstat eum magis acceptam
habere: atq; adeò semper in talem solutionē
consentire: iuxta illū Institutio. titu. quibus
modis tollitur obligatio. Consentiente cre-
ditore, aliud p alio solui potest. Adde, quod
fortē si certum esse posset rem esse æqualis
apud Deum valoris, in consulto praelato pos-
set fieri cōmutatio. Sed tamē non esset adeò
tuta: quia dum agitur de qualitate, alienum
requiritur iudicium. Nam commutatio si so-
lo debitoris arbitrio fiat, auctiorem solutio-
nem videtur exposcere. Nec verò simplex
modò votum commutari in melius potest
auctoritate priuata, verum & solenne reli-
gionis in auctiorem aliam, ac perinde altio-
rem: vt promittitur cap. licet. de regulatib⁹.
Haud tamen commutari in aliud votorum
genus. Sicut nec dispensari. ¶ At verò quan-
do in dubio est vtrū mutatio in meli⁹, an in
minus bonū fiat: nempe vbi compertissimū
non sit opus esse excellentius, semper est au-
thoritas praelati necessaria. Quocirca votum
simplex castitatis mutari priuatim non po-
test: quia nihil in votis melius æstimat. Nec
votum Hierosolymitanæ peregrinationis:
nam postquam hæc soli Papæ referuantur,
nullus alius ea cōmutare potest. Quin verò
nec votum abstinentiæ, nec alia personalia
tutò citra praepositi decretū mutant. Eò po-
tissimum, quod quoties votū in leuius muta-
tur, non nihil habet dispensationis admixtū:
quando quidem remissius fit vinculum.
¶ Qui sunt autem praelatorum ordines qui-
bus facultas addit dispensandi, ex iure cano-
nico explorandum est. Primam omnium An-
tistites omnes nisi per Pōtificem Maximū
phibiti essent suo ordinario munere super
omni voto in sua quisq; Diocesi, veluti Pa-
pa in toto Christianismo, dispensare possent.
Attamen quoniam maiores fidei causā, vt
extrā. de baptismo & eius effectu. admonēt:
ad summū ecclesiae caput Christi vicarium
deferri decet, quinq; votorū species ipsi sunt
iure seruatae. Nempe votū religionis, & vo-
tum castitatis perpetuæ, votumq; peregrina-
tionis Hierosolymitanae, Romanæq; ac Cō-
postela

Panorm.

Regulage
neralis.

Panorm.

Primum co
rollarium.

Secundum.

postellana. Tametsi Romanū Compostellanumque votum solum est vsu referuatum Romanæ curiæ: nã iure solum excipitur votum Hierosolymitanum: vt patet cap. quod super his. &c. ex multa. extra. de voto. Imò verò cum referuationis ratio ea illic supponatur quòd eiusmodi votum in subsidium terræ sanctæ suscipitur, adnotauit ibi Panorm. illud tantum esse Papæ referuatum, quod illa ratione suscipitur. Quare si fiat, inquit, ex deuotione & non pro subsidio, episcopus posset dispensare. Attamen consuetudo aliter habet: cui ideo standum est. Quare dispensatio episcopi non teneret. ¶ Præter hæc ergo vnusquisque episcoporum potest super omni voto simplici suorum parocianorum dispensare. Hæc autem in archiepiscopo facultas, ad dioceses sibi suffraganeas non extenditur: quoniam cura ei non incumbit animarum ordinaria, nisi in sua diocesi: etsi in causis forensibus ad ipsum fiat prouocatio. ¶ Abbatibus item & religionum præfecti non solum generales ac prouinciales, verum & conuenticuales eadem vigent dispensandi autoritate: nam hac parte veluti antistites ordinarij suorum sunt subditorum. Haud tamen ad vota secularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de speciali privilegio potest extendi. Et est generalis regula, quòd dispensandi facultas eadem vbique est commutandi: quòd quidem Diuus Thomas ait maior est dispensandi quam commutandi. Discrimen autem Panormitani super capitulum Proposuit. de concessione præbendæ. videlicet, Papæ dispensationem, absolutam esse relaxationem totius obligationis: episcopum autem non prorsus vota commutare, sed relaxare, nullum habet, aut iuris, aut rationis fundamentum. In illo namque capitulo sic Papæ conceditur dispensandi facultas, vt episcopis non interdicitur. Parocij verò curati, quia iurisdictionem non habent, eadem dispensandi autoritate carent. Nec verò archidiaconi eadem funguntur. At de his iura sunt consulenda. ¶ Ex his fit consequens, episcopum super voto castitatis non perpetuæ sed temporalis dispensare posse. Nam cum ordinaria potestate omnia ob causam posset tollere vota, cohibitiones & exceptiones restringendæ sunt vt sonant: & ideo quia non eis excipitur, nisi votum perpetuæ castitatis, fit, vt temporalia illis relinquuntur. ¶ Sequitur subinde etiam religionum prepositos posse in votis subditorum dispensare transeundi

De Iustitia & Iure.

ad altiore religionem: quauis illud, vt in quaestione superiore diximus, irritare nequeant. Est enim latum interstitium: quòd irritare est voluntatem alterius coercere: id est dispensare verò non, nisi spontaneæ petitioni subditi annuere: Prælati autem prohibere nequit subditum transire volentem ad feciliorem frugem. Si autem ille vult sub eius obedientia permanere, poterit tum super eiusmodi voto ab eodẽ prælato dispensari, quòd quidem illud non est simpliciter votum religionis, quod Papæ referuatum est, sed votum transitus ab vna ad alteram: & huiusmodi exceptiones, vt modò dicebamus, restringendæ sunt. ¶ Vnum verò dubium quaestione. 2. in hunc locum repositum de voto poenalis religionis & peregrinationis Hierosolymitanæ, vtrum perinde referentur Papæ, ac si absoluta essent. Vouisti, verbi gratia, à tali peccato, vel à re qualibet alia quæ tibi erat incommoda cauere: adhibita cautione si contra faceres, monachale institutum suscipere aut Hierosolymam ire. Quod quidem votorum genus: vt frequentissimè inter inconstantes adolecentes in vsu est, ita maxime in Dei despectum, & vilipendium fit. Quia nemo est qui illud impleat. Quare huiusmodi vouentes acerbissimo poenæ rigore essent à confessarijs vulnerandi. Dubium ergo est, vtrum postquam (vt semper accidit) malum illud admiseris, dispensatio sit Papæ referuata. Etenim negatiue argumenta hæc pugnant, quòd tale votum non est proprie conditionale, veluti illud: si pater obierit, monachus siam. Nam illi qui hoc secundo modo vouet, cordi est religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare posita conditione votum fit firmum: qui autem in poenam sibi ingressum religionis comminatur non est ad religionem affectus, neque voti in tentione illuc fertur: sed in cautionem illius mali: putat vt à ludo vel mœchia sese cohibeat. Quapropter citra dubium est, ante illud admissum malum posse ab episcopo dispensari, & à quocunq; prælato qui auctoritatem habet super illud votum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, quod etiam post commissum illud malum sit ab eodem Prælato citra Papam dispensabile: quandoquidem non est directum votum religionis. At nunquam mihi haec tenus hoc potest fati persuadere: nam est non sit votum directum religionis, nihilominus posita conditione sit obligatio ad religionem quæ ex

De consuetudine
dispensandi
commutandi
voti.

Dicitur.

Dicitur.

Primum do
cumentum.

Solutio.

Libri Septimi,

vi voti nata est & confirmata. Et ideo omnino timeo aliud asserere quàm quòd sit Pontifici Maximi referuatum. Tametsi fatear non tantam causam ad eius dispensationem requiri, ac si votum esset absolutum. ¶ De causis subinde dispensandi & commutandi vota, discrimen perpendendum est. Per dispensationem namque & vinculum prorsus voti dissoluitur: & eius materia tollitur. Quapropter bonum quod est dispensandi causa, vtrunque rationem compensare debet: scilicet, vt maius sit quàm erat materia voti, & quàm erat vinculum quod ad religionis latræque virtutem pertinebat. Commutatio autem voti vinculum non dissoluit, & ideo non alio modo est quàm vt materia sit melior si mera est commutatio. Ecce regulas in præsentiarum constituit solitas. Sunt autem tum obscuræ tum & fallaces, & ad vsum parum conducentes, nisi accuratius explicentur. Et ideo ad huius explanationem commemorandæ sunt causæ dispensandi in voto. Superius enim articulo. 1. tres ex mente S. Thome retulimus, scilicet si votum sit malum, aut inutile, aut impedimentum maioris boni. Hic autem ait debere huiusmodi causam cedere in bonum ecclesiæ, ac subinde in honorem Christi. Quæ quidem non sunt nouæ causæ, sed aliarum finis & explicatio. ¶ Est ergo dubium quod hic mouet Caietanus, vtrum ad dispensationem voti semper requiratur causa quæ eius executioni obstat: videtur enim id S. Thome in solutione secundi affirmare: vbi ait quod si prælati in voto simplici religionis dispensat, nulla apparet causa obstante, dispensatio non tenet. In contrarium autem facere videtur quòd commutatio sine vlla obstante causa sit licitè: & tamen idem apparet vtriusque iudicium. Item quia non nunquam votum dispensatur, etiam si impleri possit, propter aliquod publicum emolumentum. ¶ Ad istorum ergo dilucidationem per hæc respondetur documenta. Primum ad voti dispensationem necessaria est causa obstante. Vbi notandum tripliciter esse causam obstantem: videlicet, vel ex natura materiae voti, vel ex parte vouentis, vel ratione communis boni. Ex parte materiae. Primum si illicita, sit. Et tunc malignitas eius obstat. Si verò sit inutilis, inutilitas etiam ipsa quodammodo impedit. Nam opus vanum non est Deo gratum. Et in his casibus non opus est quòd causa illa dispensandi præstantis sit bonum quàm voti vinculum absolute consideratum, sed quàm vinculum talis voti, scilicet mali, vel

Quæstio. IIII.

inutilis: quod proinde minimè est pretij: & ideo in rem parai momenti mutari potest, aut prorsus tolli. Potest secundo impedimentum intercedere ex parte vouentis: puta eius infirmitas, aut debilitas ob quam commodè non potest illud implere. Et tunc etiam in commutatione pensanda est illa infirmitas, vt commutatio remissior fiat & clementior. Imò tanta esse potest vt sit obligatio simpliciter dissolucenda. Sed potest tertio obstaculum ex parte communis boni existere. Vt si vouisti ieiunium quod tibi impedimentum est studendi, aut prædicandi: omnia enim talia bona cedunt in bonum commune. Et tunc verum habet regula, quòd bonum illud voto obstant, propter quod sit dispensatio, debet estimari pretiosius quàm erat materia, & ipsum voti vinculum. Pariter si Hierosolymitanam peregrinationem voueris: & expedit ecclesiæ vt aliter ei inuenias. Vel si voto simplici te ad religionem obstrinxisti: sed ad commune pacem reipublicæ confert, vt vxorem ducas. Tunc enim licitè fit dispensatio: quia commune bonum tui obstat voti executioni. Si autem in tuum tantum bonum particulare cederet, minimè eadẽ dispensatio liceret. ¶ Ex istis consequitur, ad commutationem, quæ mera est commutatio, hoc est, quæ in melius sit, nullam exigere prorsus obstantem causam, sed satis est vt ad finem magis conducatur. Exemplum extat in c. Quod super his. de voto. vbi mulierum vota visitandi terræ sanctæ permittuntur in elemosynas: non quod executioni voti quippiam obstat: sed quod in subsidium terræ sanctæ, plus mulierum pecuniæ quàm præsentia cõfert. ¶ Quòd verò commutatio sit in minus bonum, semper requiritur causa obstante. Quoniam tali commutationi admixta est dispensatio: nempe nonnulla voti relaxatio. ¶ Hinc ergo fidelis dispensator & prudens colligat vt dum voti impedimento satis per commutationem succurritur, illo vtatur citra dispensationem remedio: aliàs infidelis esset: nam omnimoda dispensatio: citra necessitatem, culpa non caret: neque dispensantis reatus petentem excusat quin eodem complicetur. Tametsi maior sit in dispensante. ¶ Hic autem forsitan sedulus lector inquirat, vtrum sit maiori cum difficultate dispensandus, lex ne an votum? Vtrique enim extant argumenta. Lex namque quia in commune bonum ponitur & vniuersos ciues ligat, apparet sanctius esse custodienda quàm votum. Econtrario verò quia votum sit

Dubitatio.

Solutio.

fit Deo, atq; adeo ad virtutē attinet religionis, videtur maiorem causam dispensandi requirere. Vix ergo respondere ad hoc certa regula possumus. Igitur aliqua esse potest lex, quam dispensatione violare perniciosius sit quam particulare votū tollere. Aliquod verò e converso potest esse votum, cuius dispensatio maius sit religionis offendiculum. Causæ autem legitimæ dispensandi latē. 1. q. 7. cōmendantur: can. requisitis. & ibi glo. & can. necessaria. & subsequenti. Sunt enim pensanda tempus, utilitas, persona; & rei qualitas.

¶ Vtrum verò illa dispensandi causa, seu legitima & idonea admittenda sit, quod illi qui voto tenetur, graue molestumq; sit illud ex plere, iam loco citato in fine libri primi respondimus, quod quando molestia ac difficultas ex re ipsa nascitur, nempe quia res est ardua & viribus impar, tunc causam offert ad dispensandum legitimam; tamen quando ex corrupta affectioe, & morbo. vouētis procedit, profectō nō est legitima causa: nā cum in hunc finem voueris, vt morbo tuo prauoq; habitui medearis, id ipsum in causam proferre, vt ab eodem religeris voto, nō est fidei sinceritatem seruare. ¶ Post hæc de priuilegijs. quæ in diplomatibus Cruciatæ ad votorum dispensationem indulgentur, hæc notandum est, quod non sunt perinde intelligenda atq; facultas absoluēdi à peccata referuatis. Facultas em̄ in peccata ad illa etiā extenditur que quisq; postq; Bullam suscepit commisit. Priuilegium verò dispensandi in voto, illudve commutandi, non nisi de illo voto intelligitur quod antē edideras quam diploma suscepis. Nam dispensatio voti nihil ad forum pœnitentiæ attinet: sed est alia distincta facultas, quam Pontifex sciipienti Cruciatæ bullam tunc super votū quod commiserat indulget: ac si tunc dispensationem ipse posuisset. Etenim cum vota ad religionem pertineant, tantique subinde æstimata semper fuerint in Ecclesia, incongruens esset, vt alicui antequam votum emisisset, facultas fiat vt quoties emisisset, possit ab illo per dispensationē liberari. ¶ Rursus circa eadem diplomata animaduertendum est, quo tenore eadem indulgeatur facultas: nam si exprimitur vt super nullo voto dispensatio fiat: nisi elemosyna in subsidium belli erogata: tunc non tam facultas dispensandi, quam commutandi, aut redimendi votum: atque adeo talis elemosyna pro ratione voti per prudentiam dispensantis taxan-

Virtute diplomatist ne quit dispensari, nisi in votis an ei' susceptione emisisset.

da est. Si autem facultas simpliciter fiat dispensandi, tūc admoniti sint dispensatores, non illis fieri absolutam dispensandi licentiam, sed si legitima intercefferit causa: nam verbum absolutē prolatum, secundum tenorem iuris intelligendum est. ¶ Neque id demū tacitus præteribo, quod crediderim nullo diplomate in fauorem alicuius monasterij, aut hospitalis, aut subsidij indulto, facultatem fuisse vnquam concessam dispensandi in voto religionis, aut perpetuæ castitatis. Hoc propter Bullam admonitum dixerim, quæ in fauorem D. Antonij circumfertur: vbi si verba cortice tenuis audias, eadem illic facultas comprehenditur: quando quidem generale conceditur priuilegiū dispensandi in voto, exceptis illis Hierosolymitanæ Romanæq; peregrinationis. At tamē eodem verborum cōtextu accuratius profectō constat minoris voti exceptionē liquidū esse testimonij exceptionis maioris. Sed hic latet fallacia, q̄ votū religiois & perpetuæ castitatis ab ipso vetulissimo iure excepta sunt. Et ideo nisi exprimitur facultas super eisdem dispensandi, non comprehenduntur sub generali clausula, sed semper intelliguntur à iure excepta. Votū autē Hierosolymitanum, quia recentiori iure excipitur, necesse habet expressē excipi, quando non conceditur.

Ad primum igitur argumētum quæstionis conceditur omnia vota quæ in seculo sunt cessare per solenne religionis: vt capitulo citato habetur. Haud tamen profus illa cessatio sit priuata autoritate vouētis. Imò sit per legem ecclesiæ, quæ optimè censuit vt qui vitam secularem in monachatu mutauerit, ab illis particularibus votis liberetur: quæ ad directionem eiusdem secularis viræ ediderat, nam particularia id illo vniuersali clauduntur, quo tota vita perpetuò mancipatur religionis obsequio. Præter quā quod religionis onus alias secum facinas non fert. Qua ratione suprā dictum est, illa etiā que post professionē monachus emittit, irritari posse à prælato. ¶ Inter respō-

Nullo diplomate concessa est facultas dispensandi in votis religionis castitatis.

Ad. 1. q. 7.

Ad. 1. q. 7.

D. 7. q. 1.

Palud.

Palud. in. 4. dist. 37. q. 5. hac eadem ratione vitur ad probandum Papā dispensare posse super voto solēni. Huic ergo opinioni asseueranter D. Thom. contradicit, vbi fundamentum istorum subuertit: nam prælatus, nec verò maximus, dominus est absolutus, aut legum, aut voluntatum subditorum, sed merus dispensator: idemq; nō in destructio nem, sed in ædificationē corporis Christi: vt 2. ad Corint. 10. ait Paul. Et ideo sicuti præcipere non valet quæ Deo displicent, nempe peccata, ita nec illis, ne fiant obstare, quæ Deo sunt accepta. Quare vnusquisq; subditorū absolutā habet potestatem vouēdi, à prælato independētem: ac perinde in voto, nulla subintelligitur superioris voluntatis exceptio: nisi parentis (vt diximus) ac prælatorū religionum. At verò spectat postea ad episcopum prudenti maturoq; iudicio perpendere, an causa aliqua interueniat dispensandi. ¶ Ex his infert D. Tho. tripartitam regulam. Nēpe quod in manifestis, videlicet vbi manifestus est error prælati, tunc dispensatio non excusaret à culpa. Vt si prælatus, sine apparenti saltem obstaculo causa, super votum religionis dispensaret. Si autem, inquit, esset causa apparens per quam res in dubiū venteretur, stari tunc posset iudicio prælati dispensantis vel cōmutantis. Non tamen iudicio vouētis proprio, quia ipse Dei vicem non gerit. Nisi forte casu quo voti materia manifestē illicita esset, neq; ad superiorē oportunus pateret recursus. Quoniā tunc, vt dictum est, episcopice locus pateret. ¶ Circa hæc autem Sancti Thom. asserta nonnullæ occurrūt dubicandi rationes. Prima circa illationem illius enthymematis: Prælatus prohibere nō potest virtutum officia: ergo neque pro libito dispensare. Etenim, aut nomine virtutis intelligit materiam voti, aut id ipsum quod est vouere. Prior enim sensus esset huiusmodi: Prælatus non potest cohibere subditos, ne ieiunent, aut orent, aut peregrinentur, & ergo nec potest pro libito tollere vinculum huiusmodi operum. Que qui dem argumentatio, dupliciter peccaret. Primo, quia nulla est illationis vis: nam etsi monasticus præfectus nequiret impedire quin liberè quis oraret, aut ieiunaret, posset nihilominus impedire votū: sicut maritus, licet iniquè ageret, impediendo ne vxor oraret, nihilominus posset irritare votū. Pariter ergo episcopus, licet nō obstaret subdito quin liberè exerceret virtutū opera, nihilominus

Palud.

Prima debet ubi circa illa Thom.

Ad. 1. q. 7.

D. 7. q. 1.

tollere pro libito posset vinculū, vt scilicet non se nouo funiculo perfringeret. Secundo & antecedēs eiusdē illationis est falsum. Potest enim prælatus in religione aliquando opus vnus virtutis propter aliam prohibere: videlicet ne orationi monachus vacet, sed infirmis seruiat: ne ieiunet, sed studeat. Si autē nomine virtutis, intelligit ipsum vouere, nec tunc solida erit argumētatio, quæ est hæc. Non potest præcipere peccata, ergo neque prohibere ne vota fiant, aut facta pro libito tollere. Infirmitas enim consequentiæ patet in religionis prælato, & parente respectu filij: qui non potest ei præcipere peccata, & tamen potest eius vota cassare. ¶ Ad horum ergo intellectum notandum, alterā esse rationem superioris qui habet dominium voluntatis subditi, quales sunt, maritus, pater, dominus, & prælatus religionis: aliteram verò prælatorum populi qui eiusmodi non habent dominij, sed tantū spiritualē iurisdictionē. Et D. Tho. nō loquitur hic de priore superiorū ordine, quorū est vota irritare: nā de illo rē iā art. 8. & 9. expediuerat: sed loquitur de prælatis tantū, quatenus prælati sunt, spiritualesq; iudices: quibus idcirco nō iritadi sed dispensandi suppetit facultas. Et de illis cōstituere pergit, quod cum nō sint domini voluntatum subditorum, non sunt eorum vota ex ipsorū voluntate pendētia: atq; adeo neque in eiusmodi votis excepta subintelligitur Antistitis autoritas, vt sint conditionalia, si episcopo aut Papæ placuerit: sicut votum filij, aut vxoris, aut monachi. Quod quidem documentum per se est manifestum: & ideo Palud. atque alij qui contrarium sentiunt in hoc sunt cæcutiētes hallucinati. Pontifices nanque non sunt domini subditorum, nec eorum voluntatum. Quare sicut matrimonia alijq; ciuium contractus, ita & eorum vota ipsorum episcopis incōsultis firma & solida sunt. Hac ergo voti firmitate supposita, optimè procedit ratio Sancti Thomæ in vtroque sensu eorum quos nuper impugnabamus. In priori scilicet, quod sicut non potest episcopus prohibere virtutum opera, putā ieiunare, orare, religionem ingredi, &c. ita neque potest eos prohibere quin eadem opera absolutē voueant: quandoquidem non est dominus super voluntatis. Quare nullum est argumentum quod de parēte & vxore faciebamus. Item & in posteriori sensu, vt nomine virtutis votum ipsum intelligat, procedit etiam argu-

Solutio.

T menta-

metatio: videlicet quod sicut non potest episcopus, aut Papa subditis peccata precipere, ita neque potest opera virtutum, puta vota, quippe quae abique ipsius superioris consensu firma & solida sunt, pro libito impedire: adeo neque horum nodos & vincula rumpere. Atque hanc secundam arbitror legitimam esse mentem Divi Thomae.

Dubium. 2.

Sed dubium de sensu conclusionis restat, qua ait, dum praelatus sine vlla saltem apparenti causa dispensat, eiusmodi dispensationem non excusare a culpa. Triplicem enim intelligentiam in verbum hoc parturit: nempe quod praelatus dispensans non excusetur a culpa; & de hac non dubitatur quin vera sit: nam peccat vel contra prudentiam, vel contra fidem dispensandi. Secundo quod nec subditus dispensationem procurans culpa caret: quod etiam certum est. Nam qui rem iniustam procurat, reus est noxae. Sed tertius sensus esse potest, quod etiam post dispensationem non excusetur a culpa si illa vitatur, quasi dispensatio non teneat. Et de hoc sensu laborari alicui potest dubitatio: nam postquam dispensatum est, videtur subditus absolutus. At vero D. Tho. omnes tres sensus adstruxisse videtur: nam ait, quod sicut non potest praelatus peccata precipere, ita neque pro libito dispensare. Preceptum autem illud nullius esset vigoris: ergo neque dispensatio. Et in hac parte in calce libr. 1. sententias secuti maiorem subscripsimus: nempe quod si Papa vel Episcopus in legibus suis dispensat, quavis aliquando inique id faciat nihilominus dispensatio tenet. In his autem quae de iure divino pendunt, quale est votum, & promissorium iuramentum, ubi manifesta constat nullam intercessisse causam, euanida est dispensatio: quonia cum iam res debita Deo sit, non potest Papa illud gratis sine causa, quae Deo saltem appareat, accepta condonare. Ad tertium denique respondetur, nullam esse consequentiam, quod si ad praelatos functio dispensandi spectet, omnibus aequo iure competat. Maximus enim Pontifex, qui vicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in omnia vota, quae sint dispensabilia: quod D. Thom. ad excipiendum solenne votum religionis appositum. In ea vero quae inferiora sunt, potestas se inferiorum praelatorum prolatat: utpote ad quos necesse est identidem recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuae castitatis exceptarumque peregrinationum di-

Solutio.

Ad. 3. arg.

De Iustitia & Iure,

spensare valent: nempe in votis orationum ac ieiuniorum, reliquarumque peregrinationum. Sed Sanctus Thom. non excipit nisi Hierosolymitanam: quia forsitan sua aetate nulla alia erat excepta. At forsan hic quispiam eundem sanct. de eundem contradictionis redarguat. Dixit enim in. 4. distin. 38. quaestio ne. 1. articulo. 4. omnia vota perpetua reservari Papae: hic autem ait super votum ieiunij posse ab alijs praelatis dispensari, & pariter orationis, quae nihilo minus possunt in perpetuum fieri. Respondetur autem vota illic appellare perpetua, quae per se dum absolute aduntur perpetuitatem habent annexam: ut est votum religionis & castitatis: qui enim absolute castitatem vovit, perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimat, non affert illa ex sua natura. Et ideo quavis in perpetuum fiat, possunt ab inferioribus praelatis dispensari.

QUESTIO QUINTA, De religionis voto in particulari.

ARTICVLVS. I.

Utrum religionis votum ad statum perfectionis attineat.

Voniam bifariam quaestione. 2. dicebamus votum fieri solene: videlicet vel per religionis susceptionem, vel per clericorum consecrationem: neque de eiusmodi solemnitate, alijs se ad dicendum insinuatibus, satis illic nobis dicere licuit, operae pretium duximus, ne truncum tractatum huic relinqueremus, singulas quaestiones de huiusmodi votis hic tandem adhibere. Alteram scilicet de voto religiosorum, ac de voto clericorum alteram. Arguitur ergo statim quibus nos haeretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad statum perfectionis attinere. Religionis tum votum etiam res ipsa, vniuersae Christianae familiae sunt communes: est namque religio cultus patriae: secundum illud Cicero. 1. de Officijs. Religio est quae naturae diuinae cultum & religionem affert: quod quidem non solum Christianis omnibus, sed etiam cunctis mortalibus competit. Quod si aliquibus per

Anto-

Antonomasiam tribuendum hoc nomen esset, soli sunt sacerdotes, sacerdotumque administri, qui Hierarch. religionis actiones exequantur: falso ergo nomen hoc sibi monachi arrogant. Secundo arguitur. Perfectus in hac vita nemo esse potest. nam vt. 3. Phisicorum autor est Philosophus, perfectum est cui nihil deest. In hac autem vita, ut habetur Iaco. 3. In multis offendimus omnes. vnde Paul. 1. ad Corinth. 13. Cum venerit, inquit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: tenerarium est atque impium nomen perfectionis in hoc lubrico seculo nobis vitare. Quod si aliquis in terris perfectionis existit, illa in charitatis culmine & fastigio posita est. Secundum illud ad Cor. 13. Super omnia charitatem habete, quae est vinculum perfectionis. Non ergo in monasticis consilijs perfectio eminet. Tertio denique ad rem proximam arguitur. Si religiosorum status ad perfectionem pertineret, eo praesertim quod in consiliorum exercitio, quae monachi profitentur, perfectio collocaretur: hoc autem falsum est: imo Christus sic nos Matt. 23. instituit, ut in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, pendere intelligeremus vniuersam legem, & Prophetas. In contrarium est quod vetustissimus Dionys. 6. capite caelestis Hierarchiae post Antifites religiosus quoque perfectionem tribuit: quos monachos, & suo idiomate triapadas, id est Triadi perfecte famulantes nuncupat. De quibus subinde ait eos qui nominantur Dei famuli ex Dei puro seruitio & famulatu vniuersi ad monachalem perfectionem. Argumentum quaestionis huius locuplete D. Tho. vt plerumque omnia & luculenter edisserit. 2. 2. q. 84. & infra summam: hic vero & ad rem praesentem accommodato octo conclusionibus respondebimus: quibus ab ijs qui monachos dilacerant, eorum insituta protegamus. Est ergo prima conclusio. Perfectio Christianae vitae, ad cuius fidem suscipiendam, adorandam, & colendam vniuersus obligatus est orbis, in solo charitatis culmine secundum suam essentiam & substantiam posita est. Conclusio liquida est. In hoc namque vniuersusque rei perfectio consistit, quod suo supremo fini vniuersi: per vnam autem charitatem & angeli & homo Deo vniuersi, qui vtriusque creaturae finis est: ergo in charitatis fastigio nostra consistit perfectio. Secundum illud citatum Apostoli. Super om-

Argum. 2.

Yacobus. Paulus.

Argum. 3.

Dionys.

D. Thomas.

Conclus. 1.

Probatio.

Cleric.

nia charitatem habete, quae est vinculum perfectionis. Cum vero audis, vniuersi, non intelligas, adipisci, assequi, & comprehendere: hoc enim per visionem Dei fit, in qua proposita nobis est nostra felicitas. Nam quando diu in hoc corpore positi sumus, ut ait Paulus, peregrinamur a Domino: atque adeo ipsum non attingimus: sed voluntatem habemus praesentes fieri ad ipsum: quod cum faciem eius conspexerimus, obtinget nobis. Per charitatem autem sic cum ipso coaglutinamur, ut cum anima corpus: secundum illud Ioan. 4. Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo. Nam si Phisicam consulas, tam in anima corpus est, quam in corpore anima: sed diuersimode. Est enim corpus in anima tanquam contentum in continente: hoc est in eo a quo esse & quicquid est recipit. Et eo modo nos sumus per charitatem in viuificante nos Deo. Sicuti secundum naturam in eo viuimus, mouemur, & sumus. Sed est vicissim anima in corpore tamquam forma in subiecto, atque per quandam similitudinem: sic Deus in nobis per charitatem est, quae forma existit, qua nostra perficitur anima: secundum illud Ioan. 14. Qui diligit me, diligitur a patre meo: & ad eum venimus, & mansionem apud eum faciemus. In hoc ergo vicariae charitatis glutino, qua & nos prior Deus diligit, ac subinde a nobis vicissim diligitur, fastigium nostrae perfectionis consistit. Vnde. 1. Ioan. 3. Nos scimus quod translati sumus de morte ad vitam, quonia diligimus fratres. Et subditur. Qui non diligit, manet in morte. Consulto tamen diximus secundum essentiam & substantiam: quoniam quodammodo ex aliarum quoque virtutum famulatu eadem perfectio praedecedit: nempe quorum adminiculo nutritur ac protegatur: secundum illud ad Ephes. 6. Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Armaturam autem Dei appellat continentiam, qua lumbos succincti, in veritate permissimus: lorica iustitiae, & scutum fidei, &c. Secunda conclusio. Eadem perfectio in praecipitis duobus magnis charitatis consistit: scilicet, Diliges Dominum Deum tuum: & proximum sicut teipsum. Neque vero quaequam conturbare debet, quod & in charitate perfectionem consistere profitemur: & rursus in eius praecipitis. Prioris enim sensus est, eandem ipsam charitatem nostram esse perfectionem: posterius vero per praecceptorum obseruantiam

Paulus.

conferuari, foueri que, & augeri. Conclusio hec tum testimonio Christi supra citato stabilitur. In his duobus mandatis omnis lex pendet & propheta: tum etiam ad superiorum protinus consequitur. Etenim si charitas ipsa perfectio est nostra, consequens est, vt ex eius obseruatione preceptorum eadem perfectio saluſq; nostra dependeat: secundum verbum Christi. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Tametsi non eodem gradu. Essentia namque perfectionis nostrae in charitate Dei sita est: secundum tamen hanc in charitate proximi. Quin verò ob id secundus charitatis gradus ad eandem attinet perfectionem, quod dilectio proximi nihil aliud quam quidam Dei amor est: iuxta illud. 1. Ioan. 4. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Etenim cum Deus omnium sit parens nostrum, quos intime charos habet, nemo eum ex corde diligit nisi & filios eius diligat, quos

R. d. cõclus.

Conclus. 3.

Probatio.

Bernardus.

Aristot.

ipse diligit. ¶ Tertia conclusio. Praecepta haec charitatis nullum nobis praefigunt diligendi modum. Probatur: quoniam praeccepta adiecti debent ipsorum fini: iubemur ergo eiuſmodi praecceptis sic Deum diligere & proximum, vt vterq; diligibilis est: modus autem diligendi Deum, vt ait Bernardus, est sine modo diligere: ergo eius praecceptum nullum praefigit modum, scilicet vt hoc aut illo gradu à nobis ametur, alijve sic, alij verò aliter, sed absoluta est diligendi praecceptio. Nec verò exemplum huius deest quod nobis natura profert. Etenim vt. 1. Politicorum acutè Aristot. perspectum est, sic inter finem & media differt: quod finis, cum sit per se bonus, absq; modo & termino diligitur: nemo enim sibi praefinit quantum sibi salutis velit: sed quia quo maior, eo melior, sine limite exoptatur: medicamina verò quia totam bonitatem à sine fortiuntur, nõ quo maiora sunt, eo meliora: ob idq; non infiniti, sed sub pondere & mensura, tum ab aegrotis optantur, tum & applicantur à medico: Deus ergo qui supremus est finis, sine modo iubetur amari: hoc illa verba sonant, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Proximus autem, tametsi nõ vsq; adeo absq; modo sit diligendus, sed modus ille praeficitur. Et proximum tuum sicut teipsum, tamen & modus ille quãdã prae fert infinitatis imaginem: nam homines etiam quadantenus absque modo seipſos diligunt: imò verò dum vere se diligunt, illam sibi debent aeternam felicitatem absque illo modo exoptare, eã demque reliquis. Consistit igitur essentialiter nostra perfectio in illis mandatis quibus absque modo iubemur Deum proximumq; diligere. Vnde August. libr. de perfectione iustitiae. Cur ergo, inquit, non praecipitur nobis ista perfectio, quã in hac vita non habeat, scilicet in gradu perfectissimo, quae nec veniale offensionem admittit. ¶ Existit autem contra conclusionem hanc argumentum. Si perfectio Christianae vitae in eiuſmodi charitatis praecceptis consistit, quibus sine modo diligere Deum & proximum iubemur, cum eisdem praecceptis cuncti teneantur mortales, vniuersi cogere tur in culmine perfectionis viuere, atq; adeo nemo esse valeret à culpa liber, quod impium est cõcedere, diuinãq; benignitati aduersum. Ad hoc autem responderetur non sic esse intelligendum, absq; modo & termino positum esse charitatis mandatum, vt quencunq; obligent fastidium charitatis tenere: sed vt vnus quisque intelligat quòd debeat diligendo conuari. Quare, vt transgressionis delictum quis euitet, satis est vt nihil contrarium charitati eiusq; praecceptis committat: vt in solutione ad secundum luculentius patebit. ¶ Quarta conclusio. Reliqua omnia praeccepta, tam illa quae in Decalogo expressa sunt, quam vniuersa quae ad ipsorum rationes reducuntur, atq; adeo cuncta consilia ad perfectionem ipsam charitatis assequendam referuntur: ac perinde in ipsis tanquam in instrumentis perfectio nostra consistit: diuerso tamen modo in praecceptis quam in consilijs. Nam praeccepta si charitati inferuiunt vt impedimenta tollant, quae vel ei contraria sunt: vt, Non furtum facies, Non moechaberis, & reliqua quae sub reatu mortali obligant: vel eadem tepe faciunt, vt venialia peccamina. Consilia verò, vt supra dictum est, illa rescindunt, quae etsi licita sint, nec charitati prorsus inimica, tamen nõnulla sunt ad culmen progredientibus obstacula: qualia sunt rerum possessiones & matrimonia, quae mortalibus innumera faciunt negotia. ¶ Valeat ergo qui monachorum institutis petulanter oblatrant: haud enim, vti nobis imponunt, sic in operibus consiliorum exercendis perfectionem collocamus, vt eius substantiam & essentiam in illis suspicemur subsistere: neq; verò eadem consilia

filia praecceptis anteferimus: vt pote quae nõ perinde atq; illa necessaria existimamus: sed sic prorsus monachatum ad perfectionem spectare profitemur, sicuti acclius compendiarisq; via ad perfectionem obtinendam expeditior est. Acclius inquam incipientibus: nam prouectioris planissima est. Atqui hic forte nõ finister est sensus illius verbi Christi Matth. 5. Qui fecerit mandata haec minima, & docuerit sic homines, magnus vocabitur in regno caelorum. Qui quidem sensus Chryſosto. non latuit: & ideo à nobis illic per amplius locupletatus est. Apparet enim illic Christus consilia, quibus Apostoli cum ordinem instituebant, minima appellare mandata, & nihil minus asseruit eorum cultores magnos appellari in regnum caelorum. Vnde nonnulla repugnantia prodire videtur: nam si minima sunt, quomodo eorum cultores magnos reddunt? aut si magnos reddunt, quomodo minima? Responſio ergo est, consilia idcirco censei minima, quod non sunt ad salutem necessaria veluti praeccepta: quae proinde maxima censentur: quippe ex quibus nostra pendet salus: sed tamen qui haec faciunt, eò magni vocabuntur, quod nõ solum praeccepta seruant necessaria, verum illa quae etsi licita sunt, obſtare nihilo minus ei possunt, ne tanto cõpendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari valeant. Vide quẽadmodum nõ in consilij perfectio constituitur, imò tam ipsorum quam etiam praecceptorum perfectio in charitate posita est. Quare de ambobus ordinibus ait simul in Enchiridio August. Quaecunq; mandat Deus, ex quibus vnum est, Non moechaberis: & quaecunq; non iubentur, sed speciali consilio mouentur: ex quibus vnum est, Bonum est homini mulierem non tangere: tunc recte fiunt, quum referuntur ad diligendum Deum, & in hoc seculo & in futuro. Et Abbas quidam Moyses, vt in collationibus Patrum legitur, se iuniam, inquit, vigilae, meditatione scripturarum, nuditas, ac prauatio omnium facultatum, non perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt: quia non in ipsis consistit disciplina finis, sed per illam peruenitur ad finem. ¶ Quinta conclusio. Consiliorum obseruatio non solum rationibus alijs, verum & hac etiam adminiculũ est ad altiore ob tinendum charitatis gradum, quod cautionem praestant, vt praestantius ac tutius custodiantur praeccepta. Non dixerim consilia eum habere finem. Votum quippe castitatis nõ

Chryſosto.

Sol.

Concl.

Augst.

Concl. 5.

filia

in hunc scopum refertur, vt euitetur adulterium, vel fornicatio. Neque votum paupertatis refertur ad cauendum furtum. Imò plurimi qui haec vouent ab illis sceleribus liberi sunt. Quauis aliquem eadem ratione cõtingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamen hoc certum est, quod consiliorum exercitium clypeus praecceptorum existit. Qui enim paupertatem ex animo delegit, elongatior est à perpetrando furto: & qui voto se castitatis obſtrinxit, abstractior etiam ab adulterijs. Et qui pompis seculi vale dixit, à caedibus est alijsq; inferendis iniurijs tutior. ¶ Quare nulla arbitror violentia vaticinium illud Isaia. 26. in hunc sensum adduci. Vbi Propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator comparatus, ait: Ponetur in ea murus & antemurale. Muri enim appellatione quod nisi legis praecceptiones intelligam, quibus salus nostra circũsepta protegitur? Antemurale ergo, & vt sic dicam, legis pomosium, haud ineptè consiliorum exercitium est, quibus Seruator noster legem Euangelicam circũuallauit. Ecce quomodo monachi non in suis institutis perfectionem collocant. Sed vt August. verbis in de moribus ecclesiae, vbi de ipsorum vita loquitur, vt amur, charitas inter eos, si legitimi sint, praecipue custoditur. Charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. ¶ Sexta conclusio. Votum religionis in paupertate consistit, castitate, & obedientia. Ratio huius est, quod religio in hoc vt dictum est collocatur, quod seculum deserat, vt Christum sequens gradibus charitatis proficiat. Huc enim attinet Paulinum illud verbũ ad Gala. 6. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Voluit enim eos qui Apostolicum institutum amplecturi essent, sic mundum post terga relinquere, vt non solum eum prorsus obliuioni traderent, verum & operam seculo darent, vt mundus ipsorum vicissim obliuisceret. Atque adeo vterq; alteri sic esset alienus, ac si duo essent cadauera: haec autem abdicatio mundi nõ aliter fit quam si illa relinquam, quibus nos mundus retinet. Haec verò, vt. 1. Ethicorum autor est Aristot. tria sunt genere bona: nempe externa, & corporis, atq; animae: de quibus in sua. 1. can. 10ã. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae. Haec ergo bonane sua exorbitantia, vel charitate

in hunc scopum refertur, vt euitetur adulterium, vel fornicatio. Neque votum paupertatis refertur ad cauendum furtum. Imò plurimi qui haec vouent ab illis sceleribus liberi sunt. Quauis aliquem eadem ratione cõtingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamen hoc certum est, quod consiliorum exercitium clypeus praecceptorum existit. Qui enim paupertatem ex animo delegit, elongatior est à perpetrando furto: & qui voto se castitatis obſtrinxit, abstractior etiam ab adulterijs. Et qui pompis seculi vale dixit, à caedibus est alijsq; inferendis iniurijs tutior. ¶ Quare nulla arbitror violentia vaticinium illud Isaia. 26. in hunc sensum adduci. Vbi Propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator comparatus, ait: Ponetur in ea murus & antemurale. Muri enim appellatione quod nisi legis praecceptiones intelligam, quibus salus nostra circũsepta protegitur? Antemurale ergo, & vt sic dicam, legis pomosium, haud ineptè consiliorum exercitium est, quibus Seruator noster legem Euangelicam circũuallauit. Ecce quomodo monachi non in suis institutis perfectionem collocant. Sed vt August. verbis in de moribus ecclesiae, vbi de ipsorum vita loquitur, vt amur, charitas inter eos, si legitimi sint, praecipue custoditur. Charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. ¶ Sexta conclusio. Votum religionis in paupertate consistit, castitate, & obedientia. Ratio huius est, quod religio in hoc vt dictum est collocatur, quod seculum deserat, vt Christum sequens gradibus charitatis proficiat. Huc enim attinet Paulinum illud verbũ ad Gala. 6. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Voluit enim eos qui Apostolicum institutum amplecturi essent, sic mundum post terga relinquere, vt non solum eum prorsus obliuioni traderent, verum & operam seculo darent, vt mundus ipsorum vicissim obliuisceret. Atque adeo vterq; alteri sic esset alienus, ac si duo essent cadauera: haec autem abdicatio mundi nõ aliter fit quam si illa relinquam, quibus nos mundus retinet. Haec verò, vt. 1. Ethicorum autor est Aristot. tria sunt genere bona: nempe externa, & corporis, atq; animae: de quibus in sua. 1. can. 10ã. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae. Haec ergo bonane sua exorbitantia, vel charitate

Concl. 6.

R. d. conclu.

Paulus.

Aristot.

ritatem propellant, vel eius feruorē tepescant, præceptorū lineis ac normis limitantur. Quare qui præcepta seruat, illis potest bonis licite vtinam iustitiæ limina nō egreditur. Attamen quia etiā tunc non possunt non multa alendæ charitati creare pericula, saluifica Christus adiecit cōsilia: vt illis prorsus impedimentis eiecitis expeditiores suam sequeremur crucem. Quod enim ihs etiam qui præceptis obtemperant possessio seculariam bonorum periculosa sit enarrauit diuine Christus Luc. 18. in illa parabola tripli- cis malignæ terræ. Quod enim seminantis verbum in terra iactum sit, legis præcepta designat, humanis mētibus suscepta. Sed vel superbia vitæ eorum qui secus viam ambulat, hoc est cūctis mūdi honoribus inhiat, vel cordium ariditas eorum qui carnis desiderijs madentes in spiritualibus arefcunt, vel eorum sollicitudo qui pungentibus diuitijs implicantur, semen idem saluiferū, aut dæmonibus exponunt, aut roris inopia exiccant, aut deniq; rerum auaritia suffocant. Hac igitur de causa Christus legiser noster dum in montem ascendens. vt Matth. 5. refertur, vnde cum mundus audiret, non hominum, aut angelorum, sed os suum aperies leges orbi ponere adornaret, statim vt optatus architector, ab ipso legum sine, nempe à beatitudine exorsus. Beati, inquit, pauperes spiritu: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorum vota delineauit. In tripli- ci nanq; vt. 1. Ethico. autōr est Aristot. sapiētes huius mūdi versabantur errore de supra felicitate. Alij quippe in diuitijs eam collocabant, alij verō in honoribus, atq; alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentā ve- saniam tria sentētia Redemptor retundit. Cū enim totus mortaliū orbis felicitatē quam nullus nō auet, vbi sita esset scire per- cuperet, cōmuni omnium desiderio primo verbo obuiam exiuit. Optatis, inquit, beati- tudinem cognoscere, quō lex omnis ducit: Beati ergo pauperes spiritu: hoc est spontanei. Ac si dicat. Tantū abest immodicā rerū exuberantiam homines beare, vt iustitia in earū potius moderato vsu cōsistat: beatitudo verō in eorū prorsus neglectu & abiectio. Mox, beati mites: nēpe qui nō satis habent iusto honorū moderamine vti, verū altiori se obedientia religantes, ab eorū tumultu p- fugiunt. Beati qui lugent: hoc est nō qui vo- luptatibus submerguntur, foelices sunt: sed qui legis præscripto eis fruuntur, illi iusti.

Aristot.

De Iustitia & Iure,

Qui verō vsq; ad lutum illas repudiauerint, illi beati. Et quō id quod paulo antē dixim⁹ clarescat, Nempē cōsiliōrū exercitia ad egre- giam mādatorū custodiam magnopere cō- ducere: subdit: Beati qui esurunt & iuuēt iu- stitiam: & beati misericordes. Etenim qui cō- siliōrum votis sese perstringunt, nō satis du- cunt præcepta iustitiæ ac misericordiæ vt cū que seruare, verū sitientissimē. Et quoniā tā consilia quā m præcepta ad fastigium, vt di- cētū est, & perfectionē charitatis perducunt, qua corda mundantur: cordium verō mūdi- ties ad Deum videndū mentis aciem punifi- cat & exacuit, in qua visione beatitudo cōsi- stit, subdit: Beati mūdi corde: quoniam ipsi Deū videbunt. Et quoniā in omnimoda illa desideriorū satietate & tranquillitate positū est, vt iuxta Ioā. verbū filij Dei nominemur & simus: tandē concludit, Beati pacifici, quo- niam filij Dei vocabūtur. ¶ Quod si trinum hoc consiliōrū votum qd vno hoc loco sta- bilitur dīperum per Euangeliū desideras, diuersis illud locis inuenies. Est em̄ pauper- tas horum ordine & vsu prima: qd Ambro- super Lucam adnotauit. Nā vt rerum facultates instrumenta sunt omniū vitiorū, sic ea- rum obligatio generatrix est nuxrix que om- niū virtutū. De qua in sine plenissimūq; extat Christi documentū. Matt. 19. vbi ado- lescentem, qui vitam æternā sitiebat, gradatim instituit. Primū enim quod necessarium erat, admonuit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Mox cū se illa à iuuentute seruare respondisset, adiecit: Si vis perfectus esse, va- de & vende omnia quæ habes, & da puperi- b⁹, & sequere me. Haud em̄ videri quæ ha- bes si nudē id cōsideres, cōsiliū est: sed pau- perib⁹ erogare. At quia neq; in cōsiliōrū v- lo perfectio cōsistit, verū in eo quod affecla- sis Christi, ac perinde charitatis cultor, sub- dit: Et sequere me. ¶ Sunt fateor Hierony. & Orige. illuc annuētes qd adolefcēs ille præ- cepta non seruaret, cuius nō nullū inde lumī- tur argumentū quod subditur: Impossibile est diuitē intrare in regnū cœlorū: vnde Lu- therani colligunt nullā illuc perfectionē de- signari, præter illā quæ in præceptorū cultu- ra sita est. Re tamē penitentiā cōsiderata, præse- rēda est aliorū patrū sententia. Videlicet ve- rē respōdisse, dum eam dixit ab ineunte æta- te seruasse, tæcti nō adeo id seruide fecisset. Refert enim Marcus tum cū Christū intui- tum dilexisse: qd nisi verē loquuntur intelle- xisset, nō fecisset. Adde qd si Christus nosset

Votum
mentis
civitas
critica
Ambr.

Valu.

Hieron.

Orige.

Paulus.

mentitū

Libri Septimi,

mentitū fuisse, vel id ipsi significasset, vel nō tanq̄ altiorem gradū supra mādatorū cul- turam adiecisset: Si vis perfectus esse. In sum- ma, cū tanto verborū discrimine prius dixisset, Si vis ad vitam ingredi, serua mādata, ac subinde, Si vis perfectus esse vende oīa quæ habes: quod re vera ad ingressū vitæ nō est necessariū, citra dubiū mādatorū necessi- tati adiecit spontanea consilia: que vtiq; ad- perfectionē tutior cōpendiosior que via est. Quod quidē Petrus planē intelligens protin- nus nomine oīm interrogauit: Ecce nos res- liquimus omnia & sequuti sumus te, quid er- go erit nobis? Ex quibus verbis, vt quæstio- sequēti visui sumus, edocui sumus Aposto- los votū suscepisse, qd modō religiosi eorū exēplo edunt. Quod autē iuvene consilium renente Christus adiecit, nempē diuitibus difficilem esse ingressum regni cœlorū: ex- aggeratio fuit periculorum quæ à diuitiarū possessione possessoribus imminēt. Nam si ille qui cū præcepta vt cūq; seruasset, tā- ta auaritate Christum, quem magistrū con- sultebatur, conueherat, qui se viam regni do- ceret, antea eius cōsiliū quā diuitiarum possessiones repudiaret: quid de alijs speran- dum? ¶ Ecce quāmodum paupertatis vo- tum non est perfectio, sed perfectionis me- dium: quæ in Christi obsequio charitatēq; ardore collocatur. Idem ergo & de voto ca- stitatis censendum. Hoc enim & alterū ver- bum eiusdem redemptoris in eod. capit. de- notat: Sunt eunuchi qui se castrauerunt pro- pter regnum cœlorū. Idemq; docet Paul. 1. ad Corin. 7. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ do- mini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quibus locis nō in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atq; idem de voto obe- dientie facile est elicere ex verbo Christi Lu- ce. 9. Si quis vult post me venire, abneget se metipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Etenim cū hominis natura quæ cæteris animātibus præstat, de liberta- te penitus dignoscatur, secundū quā factus est ad imaginē Dei, idem est se hominē ipsam abnegare quod ppriā libertatē alteri⁹ arbi- trario voti nexu subdere. Sed nec in hoc perfe- ctio figuratur nisi Christū sequaris, vbi sita est charitas. ¶ Consulto autē septimā hic addi- derim conclusionē. Abrenuntiatio seculi eo pacto quod explicatū est, non modō in iu- re diuino existit per Christū legiserū nostrū

Quæstio. V.

constituto, verū ex visceribus naturalis iuris depromitur. Atq; adeo Christi prædicatio legis naturalis declaratio fuit. Probat. Chri- stus qui autor fuit naturæ, vt crebrō in supe- rioribus diximus, illā neq; destruxit, neque mutauit, sed sua lege tū declarauit, tum etiā vbi ipsa deficiebat, perfecit: consuluit autem nobis eandem seculi renuntiationem: ergo id idipsum in iure naturæ latebat, licet non omnibus esset notum. ¶ Secundo ad idē ar- guitur. Deum, dum homo factus in hunc ve- nit mundū, maximē decebat, vt illud vitæ in- stitutum nobiscū victurus iniret, quod secū- dum naturam quā ipse condiderat, optimū esset: elegit autē eam vitam quæ in consilio- rum exercitio posita est, nempē paupertati- tem, & inaccessam castitatis culmen: nam obedientiam quæ castitatis voto annexa est, cū caput esset ecclesiæ, nemini præter paren- tem suum præstare potuit: ergo hæc est à na- tura sua optima vita. ¶ Sed forsā qs respō- deat: Non quod secundum naturā optima est eam elegit vitæ cōditionem, sed quod cū nobis esset ad vitam æternam expeditio, de- euit vt nō solū verbis, sed exemplo nos suo sic institueret. Fuit enim concedens, vt facie- re inciperet, quod verbo docturus erat. Hic autem cauillus acrum argumenti nō rumpit. Imō illud confirmat. Si enim nobis hæc vita expediebat, signum est, ex natura rei esse expedientem: alioqui aliter nos instituis- set. Quoniam ne rerum naturā mutaret, do- cuit nos eius veritatem. ¶ Atq; demū legitima ratio & causa cōmōstratur. Ille est se- cundum naturā optimus vitæ status, qui ad sempiternā felicitatē assequendā aptior est & expeditior: quod autem eiusmodi status in renuntiatione seculi consistat ex natura rerum, planē colligitur: quandoquidem iam monstratum est, temporalia bona vxorum que ac familiæ apparatū humanos animos inescare atq; irretire, ne ad spiritualia suo fer- rantur impetu. ¶ Quod si nos quis fortē rea- darguat, hæc bona temporalia Deo autore in gratiā humani generis esse creata, nobis- que in vsu indulta: quare legitimum eorū vsum propius ad perfectionem accedere, q̄ omnimodam eorum abiectiōē. Respondetur, argumentum concludere: quod si in eo statu hominū genus perstitisset in quo De⁹ illud cōdidit, nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret: sed potius ad inflāmā- dum diuinū amorē nobis esset obsequio: at- que adeo tunc neque castitas vitæ minus

Probatio eō
clausiōis.

Argum. 2a

Solutio.

Replicat.

Obeditio.

Solutio.

Ostava conclusio.

Lutherianorum.

Ratio in Lutherum.

a. Ratio.

esset, neq; verò paupertas. Attamen post lapsum eiusdem nostri generis, illa quæ nobis salubria erant, facta sunt nocua. Non quod res ipsæ naturas suas mutauerint, sed quod nos nostram deprauauimus. Sicuti vinū quæ sanis vsui est, ægrotis est nocuum: inedia verò quæ firmis validisq; hominibus nocet, febrem patientibus medela est. ¶ Ostava deniq; postremaq; conclusio sit. Ad perfectionis statum, qualiter in cõsiliis cõsistere explicatum est, nec sufficit, nec verò requiritur, vt re ipsa legitime custodiantur: sed in hoc eiusmodi status cõsistat, quòd perpetua voti solennis obligatione stabilatur. Conclusionē hanc cõtra eandē Lutherianorum hæresim, sic enim eodem citato lib. De votis monasticeis, religionis vota permittit, vt tamē nō sint perpetua, & quo hominē de suis v'bis agnoscas, sic inquit, Monachis vouedū esset: Vt uero obedientiam, castitatem, & paupertatē, secundum regulam Augustini vsq; ad mortē liberē. Hoc est, vt quando mihi visum fuerit, mutare possim. Videte temulētā verborum pugnantiam, vsq; ad mortē, vt mutare possim. Si enim vsq; ad mortē, quomodo mutari potest? nam vinculū quod ante mortē abrumptur, nō est vsq; ad mortē firmum. ¶ Igitur conclusio hæc ē duobus pendet. Prius est, vtrū legitime ac decēter tale votum facere quis possit perpetuū. Postterius, an ad statum perfectionis sit necessariū. Et quidem priorem partem, nemo nisi mente cecus negare valet. Enimvero cū se homo ciuilibus contractibus in perpetuū obligare queat, cur se non poterit Deo æternū mancipare: vt quod antea integrum erat, atque adeo sibi liberū facere, deinceps, per datam fidem in vinculum præcepti trāseat? Potest inquam quisque res suas in perpetuum vendere, potest & libertatem suam cõnubiali foedere coniugi obligare, vt nō minus inde reflet insolubilis, imouero & secundum ciuiles leges potest quis sese in perpetuum seruum alteri vendere: at que adeo alijs multis modis suam alteri sic in perpetuū impignorare fidem, vt citra culpā nullus ei pateat ad libertatē regressus. Quid ergo obstat quo minus se Deo, cui seruire, regnare est, se quisq; possit seruum offerre: id quē insolubili vinculo sanctissimē confirmare? Accedit huc, quod sacerdotes decēter etiam se irreuocabili foedere sacrorum ministerio obligant. ¶ Adde, quòd qua ratione isti negāt posse se quenquam legitime & congrue in

perpetuum obligare, negare coguntur id fieri posse in tempus aliquod certum ac præfinitum, quantumcūque sit paruum. Nam si potest se homo in annum deuincere, poterit & in duos, & in decē, & perpetuū. Quod si non potest in annum, sit vt neq; in mensem, neque in diem, neq; in horā. Quod est totam voti naturam denegare. In summa, isti nullam obligationē in voto cognoscūt. Haud ergo ad suam frenesim respondendū est, ne eis contra sapientis documentū, similes videamur. ¶ An verò consiliorum exercitium citra perpetuū votum nō mereatur status nomē, monstrandū nobis reliquū sit. Id quod sic elucidatur: status, idem sua voce esse indicatur quæ conditio libertatis, aut seruitutis. Dicitur enim status matrimonialis ppter vinculū fidei inter cõiuges: quæ quædam est seruitus, & status mulieris solute ppter libertatem: status autem spiritalis, siue seruitutis sit siue libertatis, non solū internā obligationē, quæ Deo patēs est, requirit: verū & externā solēnitatē in cõspectu ecclesie. Nō enim hic de statu gratiæ aut peccati nobis sermo est, qui in foro tantū Dei decernitur, sed de illis statibus atq; ordinibus quib; ecclesie pulchritudo cõpaginatur: quæ ceu regina sponso à dextris assidet, circumiuncta varietate. Exemplū in ciuilibus patet. Haud enim ob id quod quis alteri seruiat, in statu seruorum est: nam potest quisq; liberē alteri inferuire: sed quia solēniter se in seruum tradit. Nec verò in statu libertatis asseritur, ppter eā q; qualitercūq; à seruitute se eripiat: nā potest fugere: sed quia publico instrumento libertate donatur. Pari vtiq; modo est quisq; absq; solēni voto possit cõsiliorū exercitio pficere, at que adeo illum charitatis gradū ac meritū apud Deū attingere, quæ religioforū multi nondū fuerint assequuti, statū tñ perfectionis nemo absq; perpetuo vinculo habet. Et vice versa, quāuis religiofus nō p ratione & dignitate sui instituti fuerit charitate pgressus, nihilo minus ratione solēnis voti in statu est perfectionis. Nā id quæ vbi cetera paritatē habeat, idē opus religiosi, vt. 2. q. dictū est, cumulatoris est apud Deū meritū. ¶ Cõfirmatur autē eadē nostra conclusio aduersus istos hereticos. Nā nisi perpetuo voto religio cõstaret, multa essēt euāgelica testimonia quæ nullum haberēt legitimum sensum. Illud em̄ Lucę. 9. Nemo mitens manum suam ad aratrum & respiciens retrō. aptus est regno Dei: et si de Christiana religio

religione in vniuersum veritatem habeat, peculiariter tamē vitæ monastice sancti applicant: sicuti & illud Lucę. 7. Memores estote vxoris Loth. Et tamē si citra culpā liceret à coenobio in seculum retrogredi, nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret. Et illud supra citatum Leuit. 27. Omne quod domino cõsecratur, siue homo fuerit, siue animal, nō veniet, nec redimi poterit, sed sanctum sanctorum erit: haud ineptē, vt supra vidimus, sacerdotibus, ac monachis asseritur. At quid cū istis disputamus? nisi religionū instituta solēni voto firmarentur, quidnā essent aliorum religiosorum claustra, q̄ hominum ludibria: nempe hodie plena, cras vacua. Et qui hodie cucullam gestaret, cras esset opifex coniugatus. ¶ Restat autē cõtra ea quæ dicta sunt postremum argumentum soluere. Inter cœnobitas nihilo secius distinguendi sunt tres hominum ordines, quā inter seculares: videlicet incipientium, proficientium, & perfectionum: non ergo omnes sunt in statu perfectionis. Ad hoc verò per ea quæ circa postremam conclusionē modò dicebamus responsū detur. Nam et si antecessa verum sit, consentientia tamen est nulla. Dicunt enim esse in statu perfectionis, non propter progressum ad culmen, sed propter votū. Quāuis pudore deberent monachi omnes suffundi, qui non ad eum cõnituntur scopum, quem habitu & cœremonijs profitentur. ¶ Igitur qui monachorū statum, sic explicatum, perfectionis esse denegat, in ius omne, naturale, scilicet, diuinum, & humanū iniurius est. Haud enim vnquam vlla fuit mundi ætas, in qua non essent aliqui à reliquo populo vitæ instituto semoti, qui specimen aliquod religionis præ se ferrent. In initio nāq; statim nascentis orbis, inter ceteros mortales legitur Genes. 5. Enoch peculiariter ambulasse cum Deo: quare non refertur morte sublatus, sed non paruissē. Et inter Philosophos Pythagoreorum schola, ac Diogenis assectę vitam agebant à communi cœtu secretam: ab ijs videlicet abstinentibus secularibus fructibus, quæ votis monasticis abijciuntur. Et Romę erant sanctimoniales quæ Vestæ virginatē voto consecrabant. Et Hiere. 35. commemorant Rechabitas, quorū religionis pfectio erat, vinum nō bibere, neq; domos extruere, neq; sementem serere, neq; plantare vineas. Et de Elia atq; alijs Prophetis refert Paul. ad Hebrę. 11. quod circumibat in melotis, in pellibus caprinis: egētes, angustiati,

afflicti: quibus dignius non erat mūdus in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ. Et, vt capite. 3. super Matthæum ē Iosepho lib. 18: antiquitatum retulimus, ante aduentū Christi debebat in deserto Iudææ Essenorū collegiū à reliquo populo in cellulis segregatū: videlicet à matrimonijs abstinēs, parcissimōq; cibo vtens, eodem deniq; instituto, quo Christianorū Anachoretę mirifica sanctitate viuentes. Inter quos fertur Ioannes Baptista nutritus. ¶ At quando in hunc Diuū incidimus, quifnā eum respiciens in religiones audeat obganire? Hic nāq; Domini Præcurfor antea sanctus quā natus, nō aliter appropinquās regnum cœlorum predicatē tentauit, quā ab humano conuictu semotus, habitusq; & victus horrore significantis quā verbo, illius poenitentium vitæ nos admonētis, quā pro sua virili monachorum institutores imitari fategerunt. De Apostolis autē angustia loci dicere non sinit quem admodū à magistro suo prima suscepit semina, primaq; iecerint fundamenta cœnobiticæ vitæ. Alij enim fuerunt, inter quos Thomas Vvalden Th. Vualden sis. 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus Vvicleff, argumentum hoc ditissimē locupletauerunt. Mihi autem is tantū animus fuit vt scholastico stylo rem vt cunq; summam dilucidarem.

Ad primum igitur argumentum respondetur, religionis nomen communi vulgariq; significato vniuersos comprehendere mortales, ac præcipue Christianos, quatenus Deum virtutū officijs secundū legis præcepta colūt. At verò per Antonomasiā illis tribuit, qui super præceptorum culturam consiliorum statum capebant, siue religio à religio dicatur, vt August. ait, in de vera religione: nempe q; præter præceptorū nexū arctiori se religant: siue, vt Ciceroni lib. 2. de natura Deorum visum est, religiosi à relegendo dicti sint, quippe qui omnia quæ ad cultum Dei p̄tinent retractent & tanq̄ relegāt. Sacerdotes autē hoc pariter nomine, videlicet sacerdotum: quod sequenti libraterum dicturi sumus, per similem Antonomasiā appellantur: eò quòd inter Christianos q suo modo se suaq; Deo sacrificant, proprie sacrificia offerunt. Quare antiqui Patres monachorum religionem, nō verebant perfectam appellare, vt est apud Vvaldensem tomo. 5. cap. 83. videre. ¶ Ad secundum argumentum egregie August. respōdit in lib. de perfectione

Iosephus.

Th. Vualden sis.

Ad. 1. 472.

August.

Cicero.

Ad. 2. 472.

ne iustitia, perfectione charitatis in hac vita absolute vniuersaliterq; nobis precipi: adeo vt sub illo generali precepto, Diliges Dnm Deum tuum ex toto corde tuo, dilectio etiã patrie cõprehendatur. Enimvero, sicuti in inferno nunq; a Dei odio desistitur, quod illic etiã peccatũ est, licet nõ sit maioris poenę demeritoriũ: ita & in patria vbi nunq; a Dei amore cessatur, mãdato dilectionis obedit, tãcti meritũ glorię non auget. ¶ Ex hoc autem Augustini assero, Lutherus suũ illud delirũ dogma elicit. Quod nemo in hac vita dilectionis mandatũ implere valet. Ex quo rursus intulit, qd cum singula opera ad normã eiusdẽ mandati exhibere teneamur, quocunq; opere cuiuscunq; virtutis peccamus. Hoc em erat illius hominis ingenium, vt passim pugnãtia diceret. Haud siquidem cæcus videre potuit, quẽadmodum diceret, Deum nos ad impossibile obligare: quod ex sententia Hieronymi asseruim impium est, vt lib. 3. de Natura & gratia. cap. 4. latissimẽ de mōstrauimus. August. ergo illic se planẽ explicat: vbi duplicem charitatis perfectionem dignoscit: nempe vię & patrię: per charitatẽ enim vię, tendimus in illam quę est patriã. Quare perfectio huius nostrã est, recta ad brauium, curere, vt dicit Paul. perfectio autem patrię est in Deo ipso quiescere. Atq; adeo in hac vita implemus preceptum tanq; viatores, vt ex toto corde, idem sit qd nihil charitati aduersum mentis assensu concipere. In patria verò, tanq; cõprehensores, vt ex toto corde idem sit quod cõtinenter sic amare vt nihil de amoris seruore neq; per minimã negligentia vnq; remittamus. Quin verò nõ solũ impletio mãdatis charitatis in hac vita esse potest quę incipientibus cũ aliquo coluctat timore, verũ & perfecta charitas quę secundum Ioannem foras mittit timorem: quia vt ipse ait. 1. Cano. ca. 2. Qui seruat verbum eius, verẽ in hoc charitas eius perfecta est. Et Christus nos admonet vt simus perfecti, sicut eius pater. Et Paul. 2. ad Corinth. 13 De cetero fratres gaudete, estote perfecti. In summa, vt Lutheranis satisfaciamus, nõ August. modò, verũ & Paul. ad Philipp. 3. vtrunq; perfectionis gradum, nempe vię & patrię: planẽ distinguit: ait enim primũ. Non quod iam acceperim, vt iam perfectus sim, scilicet triumphantium perfectione. Sequor autem si quomodo comprehendam. Perfectio ergo vię sequi est: de quã protinus subdit: Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sen-

Lutheri pe
siferum do
gma.

Hieronym.

Paulus.

De Iustitia & Iure,

tiamus. Igitur. 1. ad Corinth. 13. de perfectio ne patrie loquebat, per quã illa quę cũ fide viatrix est euacuabitur. Iacobus autem intel ligit etiã perfectos in via, in multis venialib; offendere: quę charitati non aduersantur. ¶ Ad aliud autem ad Coloss. 3. iam concessum est, perfectionẽ quidem in charitate cõ sistere. In cõsilijs autem tanquam instrumentis. Ad tertium argumentum per secundã conclusionem satisfactum est, nempe in illis duobus mandatis, tanquam in conseruantibus, eandem sitam esse perfectionem.

ARTICVLVS. II.

Verũ paupertas ad mendicitatem usq; ad perfectionẽ vitę monasticę pertinet.

Postquã in genere de perfectio ne cõnobitici instituti dictum est, cõgruit, vt de singulis triũm votũ nonnihil disputationis adhibeam. Et primò de paupertate quęrit, vtrum vsq; ad mendicitatem sit congrua. ¶ dicitur enim Apostolus. 2. ad Corinth. 8. modum Christianicis elemosynarum prestiturẽ. Si voluntas, inquit, prompta est, non secũdum id quod nõ habet: non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex equitate. Vbi sic Christi alumnos ad elemosynas animat, vt simul admoneat ne se tribulatione paupertatis premant. Et glossa super illud ad Timotheum. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur: ait, non esse hæc temporalia abijcienda. ¶ Secundo, qui se periculo obijcit impatientiã, in culpa est: qui autem se in mendicitatem adigit, tale subit periculum: ergo id nõ est virtus. Secunda verò premissa, multis testimonijs cõprobat. Ait em Sapiens Proverbiorum. 30. Mendicitatẽ & diuitias ne dederis mihi: sed tribue tantũ vi tui meo necessaria: ne egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Et Ecclesiast. 27. Propter inopiam multi deliquerũt. Et Philosoph. 4. Ethic. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quẽdam ipsius hominis: quippe cum homo diuitijs viuat. ¶ Tertio, virtus, vt. 2. est Ethicorum, in medio consistit, mendicitas autem extremum est. Eo potissimum quod diuitiã foelicitatis instrumenta sunt, vt. 1. Ethicorum autor est Philosophus: cui & Ecclesiasticus capite. 3. 1. stipulatur. Ergo mendicitas aduersatrix potius est perfectionis, quã nutritrix. ¶ Quat

Libri Septimi,

¶ Quarto: esto consilium sit cuncta profus propria abijcere, nõ tamen inde sit protinus consequens, vt mendicare liceat, sed tenent tunc monachi manibus laborare, sicuti Paulus. 1. ad Corinth. 4. se fecisse testatur, & Actũ. 20. Ad ea enim, inquit, quę mihi opus erãt ministrauerũt manus istę. Et. 2. ad Thesalon. 3. Si quis nõ vult operari, nec mandu cet. ¶ Quinto, quãdo hæc omnia cessarent, conducentius ad monachorum quietem esset, aliquid saltem in cõmuni possidere, quã vt victum quæridentes inter seculares oberarent. ¶ Accedit postremò, quod Episcopi altiori sunt gradu genere suo quã cœnobi tæ: quorum tamen perfectioni mendicitas non cõgruit. ¶ In contrarium autem est verbũ Christi, Matth. 5. Beati pauperes spiritus: vbi textus Græcus habet, Beati mendici. Vanus in superioribus assertum fuerit paupertatem perfectioni charitatis inferuire, scire nihilominus superest, quoniam gradu sit capessenda. Duplex namque paupertatis genus inter religionum cultores inuenias: alij namque sunt quadripartiti, quorum prima uia institutio fuit mendicitas, hoc est, vt neq; priuatim ab vno monachorum, neq; in cõmuni à toto cœnobia quicquam possideretur: sed quotidianis elemosynis victarent, siue oblati, siue quæsitis, & postulatis. Vtra autẽ istarũ paupertatum ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Imò nec defuerunt hæretici qui vtranque refutarent. ¶ Respondetur ergo tribus conclusionibus. ¶ Prima omnimoda mendicitas: nepe vt neq; priuatim, neq; in cõmuni aliquid possideat, si genere suo existimet, plus habet dignitatis, & meriti apud Deũ, q; in cõmuni possessio. Prima cõclusio nis ratio, ex rerũ natura, vt supra dictũ est, proficitur: est enim religionis monasticę institutio, illam amplecti disciplinam per quam ad perfectionem charitatis expeditur: ascendat: primũ autẽ quod hominũ animos fascinosos ad sui amorem inescat, est rerum possessio. Nam cum pecuniã obediãt omnia, qui illam amat, per eam cuncta concipit: & qui illã abijcit, omnium quodãmodo mũdanorũ affectus ab se facile amputat. Vnde August. in lib. trigintatium quæstio. Nutrimẽtum charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Esset ergo tutius nunq; amorem in hanc rerum lubricitatem infixisse. Attamen secundum hunc al ter est gradus ab eisdẽ cum possidentur ani-

Quæstio. V.

mum euellere: qd longẽ est difficillius. Quo circa idem August. ad Paulinũ & Theraliã: Terrena, inquit, diliguntur arctius adepta, q; concupita. Nam inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, q; magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quę desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa namq; velut extranea repudiantur, ista verò velut mēbra percinduntur. Nõ igitur in consulto legislator noster inde legiferã suã concionem orsus est, Beati pauperes spiritu. Quapropter quanq; nihil aliud laudis in sancta paupertate comperiret, hæc esset prela risisima, quod primum verbum quo Deus, le gem orbi posturus, os aperuit, fuit foelicitatem in ipsa collocare. ¶ Quod autem hæc paupertas vsq; ad mendicitatẽ & nuditatem sit Christi alumnos cõmendabilis, magnificẽ Paulus exaggerat in posteriori Epistola ad Corinth. c. 8. Scitis enim, inquit, gratiam Dni nostri Iesu Christi, quoniã propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo, vt supra diximus, nullum officium præstitit, qd ex rei natura non esset honestum, cõsiliũ est diuitibus, in pauperes sua bona distribuẽtes egenos fieri, vt cœlestibus diuitijs perfruantur. ¶ Accedit & eiusdem Seruatoris exemplum, q; nihil possedisse legitur, nisi quod ille in diem suę q; familię porrigebatur. Vnde Matth. 8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suum reclinet. Accedit insuper & eius institutio, Matth. 19. Ois qui reliquerit domum, vel fratres, vel sorores, vel patrem, vel matrẽ, vel vxorem, vel filios, vel agros, propter nomen meũ, centuplum accipiet, & vitã æternã possidebit. Vide quã cunctis rebus eũ denudet qui optauerit esse perfectus. Quare Apostolis quos lucẽ mudi, & sal terrę esse voluit: Nolite, inquit, possidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniã in zonis vestris. ¶ At verò propter cauilum quarti argumenti subtextitur secunda conclusio. Religiosi qui proprijs renuntiarunt, non tenentur manuum labore victum quærere: sed iustissimẽ mendicare possunt. Conclusio est de qua D. Augustinus iustum vo lumen de opere monachorũ inscripsit: quã subinde D. Thomas opusculo. 19. ca. 5. locu pletissimẽ simul ac disertissimẽ contra religionum hostes dilucidauit. Graphicẽ namq; glossa super caput Exodi quintum, hæreticos, qui monachos in manuales labores adi gunt cum Pharaone componit: qui Moy sen, &

Mendicitas
in sacris li
teris cõmen
datur.

2. Cõclũsio.

Augusti.

D. Thomas.

Glossa.

fen & Aaron obiurgabat dicens. Quare sollicitatis populum ab operibus suis: ite ad onera vestra. Probatur ergo conclusio, iure natura, & gentium, & cum primis diuino. Finis spiritualium bonis temporalibus praestantior est: sed in republica milites, & equites, atque adeo iudices qui ad bella gerenda, aut ad tuendam iustitiam, aut denique ad reipublicam administrandam deputati sunt, communibus stipendijs populi sustentantur: quod & Paulus ad Rom. a. 13. iure etiam diuino iustum existimat. Ideo enim, inquit, tributa praestatis: ministri enim Dei sunt. Religiosi autem monasticè viuentes, spiritualium functione Reipublicae inferuiunt: quod multo est magis ipsi necessarium, quam temporalium administratio. Ergo nihil aliud quam naturae ius, & gentium, ac diuinum est, ut populi elemosynis sustententur. Illi namque, qui verbi ministerio incumbunt, digni sunt mercede suam studij gratia, necesse habent à manualibus operibus eximi. De quibus ideo Paulus. 1. ad Corinth. 9. Per exempla complura à naturalibus desumpta colligit eos qui spiritualia seminant, ius habere in eadem temporalia. Sic enim, inquit, Dominus ordinavit his qui Euangelium annuntiant de Euangelio viuere. Vbi glossa: sic Deus rationabiliter disposuit de predicatoribus, ut expeditores sint ad praedicandum. Imouero & Christus Matth. 10. id ipsum explicuit. Ob id enim discipulos sine pera praedicatum dimisit, quod dignum est operarius cibo suo. Et quando hanc prouinciam non susceperint, quae tamen mendicantium ordinibus solennis est, vacant etiam sacramentalibus confessionibus audiendis. Imouero his etiam cessantibus ob id quod statos Psalmos solènter persolunt, praesertimque assiduas pro populo fundunt, & supra haec omnia sacrorum studijs diuinisq; contemplationi vacant, ius habent diuinum & naturale, ut populi stipendijs viuant. Vnde August. opere illo citato: Si Euangelista, inquit, sint, potestatem habent de sumptibus fidelium viuendi: si ministri altaris, eandem non arrogant, sed plane sibi vendicant potestatem. Quin etiam Apostolus ipse loco citato rem ad certum officium non perstringit: sed in genere ait, Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant? Quo fit ut qui monasticos religiosos operum sollicitudinibus implicare contendunt, Marthae

Probatio conclusio.

Paulus.

August.

opinionem sequantur, quae sororem suam ad pedes Christi contemplatione frucentem diuellere inde conabatur, ut se iuaret. Quam quidem Christi opinionem ipsi retudit, dicens: Porro vnum est necessarium. Ob idq; bene glossa illud Matthaei. 6. Respicite volutilla caeli, non laborant, &c. & tamen Deus pascit ea, sanctis contemplationi vacantibus attribuit: qui ita à mundo fursum euecti sunt, ut nil in terris agentes aut laborantes, sola contemplatione in caelo degant. Merito ergo Hieronymus in prologo super Iob, eos obiurgat qui malunt monachos silicem iunco texere, aut palmarum folia complicare, ut in sudore vultus panem edant, quam ut iuxta sententiam Seruatoris diuinorum cibum operentur qui non perit. Accedit sapienter, quod mendicitas ad humilitatem non parum confert, qua ratione Alexio atq; alij sanctis laudatur quod splendidas facultates ab se abdicauerint, ut mendicatis stipe viuere. Impietas ergo est sanctam mendicantem impugnare, atq; adeo peregrinorum charitatis officium monasticos medicantes alere. Tertia conclusio. Quauis genere suo mendicitas omnimoda praeferenda sit, potest nihilominus ratione finis aliarumq; circumstantiarum pro tempore & loco conductus esse ea in communi possidere, quae monachorum victui sunt necessaria. Conclusio est quae ex D. Th. colligitur. 2. 2. q. 188. art. 7. Atqui in primis quod eiusmodi possessio nihil de religionis perfectione deterat, tum can. expedit. 1. 2. q. 1. ait: tum ex superioribus palam fit. Haud enim in paupertate perfectionem sitam esse monstramus, sed in charitate. Cum ergo in paupertate, ea tantum ratione consistat quod rerum amoris sollicitudinemq; praescindat, ea paupertatis species in vnaquaque religione praeslantior est, quae ad eius finem aptius confert. Etenim ut instrumentum ac medicamentum non eo melius quo maius, sed quo ad finem accommodatius: sic & de paupertate censendum. Vnde si ordo institutus est ad contemplationis opera & praedicationem, quod quidem munus altae mentis quietem requirit: & tempora extant ubi à populo non facile religiosorum egestas succurrit, non solius perfectioni non repugnat aliquid habere in communi, verum confert. Quonia illa monachorum diuagatio, quae ad victum querendum necessaria est, otium non secum permittit quod ad eiusmodi spiritualia munia exercenda est operae pretium. Secundò & ex eadem temporum mensura alia oriri potest comoditas eiusmodi possessionis

Glossa.

Hieronymus.

3. Celsus.

D. Thomas.

Primus.

conclusio.

Secundus.

sessionis in communi. Nempe quod postquam charitas refraxit, mendicantes molesti sunt populo & onerosi. Qua ratione religio vilescere in eius oculis incipit. Praeterea nimia egestas cogere medicos assollet aliqua negotia cum secularibus tractare, & aliquibus quique improbitatis victum extorquere, quae eorum instituta obscurat. Adde quod, quando religiosi in illa sincera medicatae instituta fuerunt, multa eidem instituenda suffragabantur quae ab aliquibus iam temporibus languere videmus. Primum enim summa victus paritate uelut sitisq; uilitate contenti erant. Adeo ut elemosynae quae nunc vix viginti religiosi sufficiunt, pluribus tunc quae centum satis erant: nam & corporis natura facta est imbecillior & spirituales vires remissiores. Legimus namque in historia diui patris nostri Dionisi, quod doctus & economus obiurgasse, quod sepius quae par esset pitantiae contentum porrigeret. Quod argumentum est per rarum quidem fratribus fuisse ouorum aut piscinum usum, sed leguminibus uictitasse. Mox & charitas tunc populi locupletior erat ac sincerior. Et quod citra pudorem fieri monachis non possumus nostra tunc vita alium quam modo splendorem habebat, ut populares animos alliceret. Sed ais, Rerum possessiones non possunt non possidentium animos sollicitare, tum ad culturam, tum etiam ut augeantur. Fatemur equidem: sed tamen hoc perpendendum est: utranam sollicitudo animos acerbius angat ac diuexet, quae ritarene quotidie necessaria, an curare quae in communi possidentur: nam sollicitudo possessionum praeter vnum, aut alterum qui illas procurat, ceteros vel non tangit, vel quam tenuissimè: sollicitudo autem quotidiana plurimos occupat. Quod si Christus institutore nostro exemplum sumere libet, quauis, ut dictum est, indigentis vitam delegerit, nihilominus elemosynas sibi oblatas in diem referuabat. Habebat enim loculos Iudae commisso. Nam Ioannis. 4. dicitur quod abierunt discipuli in ciuitatem, ut cibos emerent. Et Ioan. 13. iustus est Iudas ea emere quae ad diem festum opus erat. Quauis non nisi exiguos horariosq; nummos seruari sinebat. Quare ad emendos panes satiat: turbae pecunia discipulis desuit. Et ne illa quae in victum tantum & in pauperum subsidia seruabantur in prophanos usus uerterentur, noluit inde tributum solui, sed Petrum ad piscem misit, qui ei diadema ore porrigeret. Et nonnunquam praeter inopiae con-

dem discipulos spicas collectum misit.

Abiit ergo ut aduersus omnimodam mendicitatem oblatrare uelim: ut pote quam suis nominibus superius illustrauerim. Fuerunt enim olim nonnulli, quos Diuus Thomas opusculo. 18. c. 14. confutare perussit, quae paupertatem reprobabant, nisi necessaria in communi possiderentur: quibus subscribere errorem existimo. Imò qui sincere, & candidè supremam seruant mendicantem, suspicendi sunt & ex oculandi. Sed tamen haec dicta sunt, tum ut causa possidentium in communi defendatur: tum etiam ut mendicantes omnes admonitos habeam quanta esse debet paritate contenti. Propterea enim asserente Christo Deus pascit uolutilla caeli, quibus utiq; religiosi coparant, uelutq; lilia agris: quod cibo illa simplicissimo, haec uelut contenta sunt. Porro ergo Diuus Benedictus altissimi contemplantium quieti studens. consultiè possessiones recepit sibi oblatas, atq; alij deinceps religionum institutores. Sed tamè humanum ingenium, in mediū tenere nesciuit: eorumq; eorum opes auxit, ut celeberrimum ordinem non parum de suo fastigio deiecerit. Quare in ordine nostro haec tamen nisi causa studij non est dispensatum possessiones habere: sed sunt frequentia monasteria quibus in antiqua mendicitate uiuunt. Utinam nos Deus, quantum est hoc maxime seculo Christianae familiae necessarium, sustineat.

D. Thom.

Ad. 1. 4. 12.

Ad. 2. 4. 12.

Ad primum igitur argumentum respondetur, illic Paulum nequaquam condennare, si quis cuncta quae habet in pauperes uoluerit erogare, sed humanae imbecillitati indulget. Rarissimi enim sunt qui arduum hoc consilium capessant. Et ideo ait neminem cogere ut sic alienis miseris consulat, ut seipsum necessarijs destituat. Et eodem pertinet citata glossa ad Timoth. nempe non esse profusus abijcenda temporalia. Ad secundum respondetur, cum qui ultra temporalia bona propter Christum deserit, nulli se periculo, nec temporalis, nec spirituali obijcere. Spirituali inquam: quia quod homo bona causa sponte sua facit, periculum non affert poenitentiae ac tristitiae: sed quando quis inuitus suis expoliatur. Imouero à diuitiarum possessione praesentis periculum imminet: iuxta illud. 1. ad Timoth. ultimum. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Nec uero periculo corporali subdantur. Nam ut ait Psalmes. Diuites egerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum non minuunt.

minuentur omni bono. Qui enim nos sollicitos esse prohibet in castinum, curam gerit nostri. Salomon autem sum presentiens in genium, non se audebat extrema paupertate committere: ob idque mediocritatem vitam postulabat. Nam et si, ut supra diximus, opus affluentia nocua sit homini corruptae naturae, tamen rari sunt qui in opiam ferre queant. Sicuti infirmi licet videant vinum sibi nocere, nihilominus non semper se continere possunt, quin tantillum gustent. Qua de causa propter inopiam multi deliquerunt. Accedit, quod Salomon erat rex, quare non poterat absque diuitiis vivere. ¶ Ad tertium respondetur, virtutis medium, secundum Philosophum. 2. Ethic. non secundum quantitatem, sed secundum rationem esse sumendum. Et ideo quicquid ex rationis praescripto fit, ab eodem medio non desecit. Relinquere autem temporalia bona, ut expeditius Christum sequaris, ratio docet. Nam & lumine naturali doctus Socrates, ut ad Paulinum ait Hieronymus, auri podus abiecit, ut contemplationi liberius vacaret. ¶ Ad quartum autem argumentum respondet D. Thom. 2. 2. q. 187. art. 3. q. manualis labor (qua voce humana omnia officia comprehenduntur, siue manibus, siue pedibus, siue lingua fiant: eo quod manus organorum illustrissimum est) ad quatuor est utilis. Primum quidem ad victum quaerendum. Vnde primo homini mandatum est, ut in sudore vultus sui panem vesceretur suo. & in Psalmo, Labores manuum tuarum quia manducabis. Secundum commodus est ad vitandum otium, quod multorum est causa malorum. Vnde Ecclesiast. 3. Mitte seruum tuum in operationem, ne vacet: multa enim malitiam docuit otiositas. Tertio refert ad concupiscentiam refrenandam: quatenus labore corpus maceratur. Vnde, 2. ad Corinth. 6. In laboribus, in ieiunijs, in castitate. Quartum & labor frugifer est: ad eleemosynas erogandas. Vnde ad Ephes. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitati patienti. Per haec ergo quatuor membra, ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manuale laborem videtur, seu praecipere, seu commendare. Illud namque citatum. 2. ad Thessal. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, non est nisi naturalis admonitio: ut scilicet qui alium de non habet unde viuatur, manibus victum quaerat, ut furta & illicita negotia caute fugiat.

Ad tertium

Hieronym. Ad. 4. arg. D. Thom.

Labor manualis ad quatuor utilis.

Quo utique sensu dudum epistola ad Ephes. citauimus. Huic tamen veritati non obstat quo minus religiosi diuinitas vacantes, ius habeant eleemosynis viuendi. Hoc enim ipsum eodem loco docet Apostolus. Nam postquam dixit, non gratis panem manducasse ab aliquo, sed in labore & fatigatione operans, ne quem illorum grauaret, subdit. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmet ipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Quare illud. 1. ad Thess. 4. Operamini manibus vestris sicut praecipimus vobis, non est generale praecipitum, ut impugnatores religionum aiunt, quod monachos etiam coueniat: sed eos tantum complicitans, qui aliter sine scandalo viuere non valent: quod patet ex subiunctis verbis: ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt. Religiosi autem sine scandalo possunt sibi ipse sulcipere & postulare. ¶ Secunda etiam utilitas corporalis laboris, ac subinde tertia, nempe otij euitatio & assiduo corporis non est in praescripto, nisi quando aliter eisdem incommodis obuiari non potest. Monachi autem per alia salutaria ex eredita otium cauent, & corpus edomant. Quartum denique, nempe eleemosynas erogare, non est in religiosi virtus: quippe qui semel cuncta largiti sunt. Nisi casu extreme necessitatis pauperum, quod quidem euentu perinde atque seculares, tenentur manibus laborare. Haec ferme D. Thom. loco citato. ¶ Ad quintum denique argumentum tertia conclusione responsum est.

ARTICVLVS. III.

Vtrum uotum castitatis sit de intrinseca ratione religionis.

Secundum membrum voti monastici est castitas. Sed ut eius ratio patetior fiat, arguit illa non esse de intrinseca ratione religionis. Sola ecclesiae institutione, ut predicabamus, inuenta est solennitas voti: ergo ecclesia tale statutum abrogaret, profiteri quis posset religionem absque voto solenni castitatis. ¶ Secundum. Sacerdotium ac religio hac ratione adaequantur, quod utrobique fit votum solenne castitatis. Sacerdotalis autem ordo verus & legitimus existere potest absque huiusmodi voto, ut in Graecorum sacerdotibus videre est: quod pariter posset ecclesia de nostris etiam decernere: ergo & religio sine tali voto esse potest.

¶ Ter-

¶ Tertio: Militare cruciferorum institutum est vera, ut aiunt, religio, emittunt namque explicita tria vota: & tamen dispensatum iam est cum illis ut in religione perseverantes, vxorum foedus inire valeant: ergo huiusmodi votum non est de intrinseca ratione religionis. ¶ Quarto denique arguitur, Omnis perfectio vitae Christianae a Apostolis secundum Christum in more esse coepit: Apostoli vero non videntur continentiam seruasse: nam de Petro Christi vicario legitur Matth. 8. Iocru habuisse: ergo castitas non est de intrinseca ratione religionis. ¶ In contrarium faciunt verba capituli supra citati. Cum ad monasterium, de stat. monachorum, in cuius calce habetur: Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo annexa est regule monachali, ut contra eam neque summus Pontifex possit indulgere.

¶ Vario haec duos habet sensus. Prior est vtrum re vera nunc votum castitatis annexum sit religioni, idque decetissimè: cuius affirmatiua conclusio definitio est ecclesiae contra hereticos, ut habetur capit. Quod votum, de voto. lib. 6. Fuit enim Iouinianus qui matrimonium coelibatui adaequabat, qui de eadem haeresi perinde condennatus est, atque de alia Vigilantius, quod diuinitas exequabat paupertati. Posterior vero sensus est, vtrum cum solennitas voti, hoc est, vouendi ceremoniam sit de iure ecclesiastico, ut illic refertur, sic & annexio ipsa castitatis ad religionem sit de iure ecclesiastico, ita ut per ecclesiam fieri possit, ut religio absque castitate vera maneat religio: an vero sit de iure diuino, ut per ecclesiam institui vera non possit absque castitate religionis substantia. ¶ At quoniam solus nobis est animus de secundo sensu cum catholicis disputare: quonia primus orthodoxus est, ac perinde nemini nisi hereticis dubius, vnica conclusione sub probabilitate, quae mihi quae maxima est, respondetur. Sic est castitas religioni annexa, ut nulla humana dispensatione fieri possit, ut religio absque castitate re habeat suo nomini congrua. Haud ergo hic disputam, vtrum valeat Papa super voto solenni religionis dispensare: hoc est vtrum eximere professum queat a sua religione: de qua re quaestione praecedenti satis differtum est. Sed hoc tantum modo in praesentia sub doctorum censura negamus, quod religiosus vere persistens euangelicus monachus in coniugio possit eiusque usum permanere. Et quidem conclusio est S. Thom.

vt. q. 4. vidimus. Apparet tamen eam negare Scotus. 4. distin. 38. vbi non alia de causa sentit solenne votum religionis matrimonium dicere, quam quod ecclesia in cuius se inanus vouens tradidit, eum illegitimum fecit ad matrimonium: quorum similibus verbis videtur Caieta. ut quaest. 3. vidimus. 2. 2. q. 88. art. 7. Vnde elici videtur in potestate ecclesiae situm esse ut religiosi simul possint cum coniugio religionem retinere, perinde atque sacerdos suos ordines. Conclusio tamen non prima protra contraria plane ab Innocentio capitulo citato. Cum ad monasterium, astricta videtur. Nempe vbi insinuat castitatem iure diuino annexam esse religioni. Et quod ita fit per batur ratione. Religio nomine ipso nihil aliud significat quam quod Christus euangelicum adolescentulum docuit: Si vis perfectus esse, vade & vende, &c. & sequere me. Et quod subinde Petrus subiunxit. Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, &c. qui autem conubiali nodo se semel innoxuit, nomine quidem potest, sed tamen re ipsa non reliquit omnia, imò neque seculum ergo non est vere euangelicus, religiosus. Media propositio probatur ratione Sancti Thom. 2. 2. quaestio. 186. articulo. 4. Res enim vxoria utroque cornu e diametro pugnat cum religione. Primum contrahitur contemplationi, diuinorumque meditationi, quibus secundum nomen suum debet sedulo religiosus vacare: renititur inquam propter voluptatis vehementiam quae ex Venere nascitur: cuius utique frequentatione concupiscentia augetur, ut. 3. Ethico. commonitor est Aristot. vnde Augusti. in primo Soliloquiorum: Nihil, inquit, sentio quod magis ex arte deiciat animum virilem quam blandimenta foeminae, corporumque: ille contactus sine quo vxor haberi non potest. ¶ Nec vero naturalis ratio valde est recondita. Etenim cum contemplatio subtilissimis purissimisque spiritibus fouetur, carnalisque ac brutalis ille usus spirituum multitudinem infumat, sanguinemque a corde vehementer distrahatur, cuius collectio ad mentis attentionem necessaria est, sit ut idem usus hebetudinem mentis efficiat. Qua utique de causa Paulus. 1. ad Corinth. 7. coniugibus consulebat, ut orationis tempore toro separarent. ¶ Altero autem cornu status coniugalis religionem tollitur, quod est administratio sollicitudoque rei familiaris. Vnde eodem loco Paulus: Qui sine vxore est, sollicitus est quae Domini

Scotus.

Caietan.

Prima protra batio conclusio.

Secunda.

Aristot. August.

minia

mini sunt, quomodo placeat Deo: qui autē cum vxore est, sollicitus est que sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est. Vbi si meditatijs attendas ad viuum expressit religionis facie, eamq; e regione opposuit cōiugio: quasi maritari nequeat. Quo circa monachi, hoc est soli, inde potissimē nomē trahunt, q; à cōiugali cōsortio semoti viuunt.

Secundario

¶ Secundo id apertius explicatur. Duo alia vota. scilicet paupertatis & obedientiæ, adeo sunt à voto castitatis pendētia, vt hoc sublato reliqua continuò sustuleris. Matrimonialis q; pe sarcina votum legitimæ paupertatis procul respuit. Qui enim fieri potest, vt vxorem quis & liberos atq; familiam illis appendicē alere in paupertate valeat? Eo præsertim q; non solum debet liberis in tēpus prouidere, sed in perpetuum prospicere, ac perinde possessiones & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde, q; neq; legitimæ obedientiæ, de qua Christus ait, Sequere me, vxorius vir vacare poterit. Quare Paulus Christi a se fecelas peculiariter optabat manere sicut ipse erat, absq; vxore. Eo ergo ipso q; ecclesia votum castitatis à religionibus seiungeret, vinceret ipsam religionum euangelicā funditus conuelleret. Quare id certē, vt sub eius censura loquar, nō est factibile. ¶ Hinc discerniculum colligitur quo iudicandum est sine qua uis religio verē absolutoq; nomine religio, hoc esse vnici: vt tū intrinsecē annexū habeat matrimoniū cōtractū seu potius attentatū dirimere: quod quidem nulla habet religio nisi autoritate ecclesiæ institutis solennitatem voti: vt habetur in dicto. c. vnico. de voto. lib. 6. ¶ Quapropter religiosi tertij ordinis D. Francisci, & nostræ, solenne votum non emittunt. Quauis expressius inculcati usq; dicant se facere tria vota. Hoc dixerim de iure antiquo: nam iam Sixtus Quartus per suam Bullā declarauit eiusmodi fratres facere solenne votum. Et postmodum alij summi Pōtiffices idem etiā decreuerūt de quibusdā sanctimonialibus nostris eiusdem ordinis, quas Beatas appellamus: q; in cluse viuūt. Illæ autē quæ clausurā non feruant, eidē Bullæ nō subduntur. Multo autē minus isti Eremitæ qui hac nostra tēpestate in mōtib; dispersim degunt. Nā etsi episcopo pmittant obedientiā, nō intelligunt nisi pro tempore quo voluerint illic commorari. Imò neq; de ratione illius instituti est, vt votum suscipiāt simplex castitatis. Tametsi citra illud non essent admittendi.

Ad primum igitur capitalium argumentum, cōceditur voti solennitatem, vt habetur in dicto cap. vnico. de voto. libro. 6. ab ecclesia constitui, hanc aut illam influente approbanteque religionem, ex qua matrimonij impedimentum sequitur. Sed iam quæstione prima negata est consequentia, qua infertur connexionē castitatis cum voto religionis non esse de iure diuino. Est em̄ in potestate ecclesiæ, vt hæc aut illa habeatur pro religione, attamen postq; constituitur religio de iure diuino est vt habeat castitatē annexam: secundum illud, Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me. Nemo em̄ statum habere potest via consiliorum sequendi Christum, nisi sit ab vxore liberatus: que hoc ex intima rei natura. ¶ Ad secundū respondetur, sacerdotalem ordinem nulla tenus esse religionem: aliās citatus canon & Doctores non sub duorum forma explicuissent solenne votum: dicentes cōsistere & in susceptione sacri ordinis, & in professione religionis. Ex quo fit hoc inter sacerdotium & religionem differre, vt D. Tho. loco citato art. 1. edocet, quod votum castitatis nō est de intrinseca ratione sacerdotij perinde atque aliud religionis. Imò sacerdotale ministerium seruari absque eodem voto potest. Hanc ob rem qui sacris initiatur, non perinde atque religiosus expressit ait, voueo. Quare non est votum explicitum, sed implicitum: porro in ipsa ordinū susceptione abditum. Votū in quā tantum castitatis. Cætera nanque religionis nec implicitē facit. Haud enim paupertatem vouet, aut obedientiam, sed fit sui episcopi subditus: etiam si absens sit: non autem ordinantis. ¶ Quo fit, vt Graeci eiusdem sint nobiscū generis sacerdotes. Sequitur subinde secundo, Romanam ecclesiam posse idem tollere votum salua re ipsa sacerdotum. Negatur ergo cōsequentia que inde extruitur ad probandum religionem absque tali voto posse consistere. ¶ Sed inferi contra: Ergo incongruē sacerdotale votum dicitur solenne. Negatur consequentia: sed tamen id ingenuē fatemur q; non est votum solenne de iure diuino tanq; religioni essentialē, sed est solēne de iure positivo: hoc est tantum statuto ecclesiæ sacerdotis illegitimos reddens & in idoneos contrahendo matrimonio. ¶ Contra hoc autē emergere videtur argumentum supra à nobis informatum. Vbi enim hic sumus concedere tantum esse præceptum ecclesiæ nē

Solutio.

Causa.

Nota opin.

Refutatur

Paluda.

Veris dicitur

de

matrimonibus

quibus.

Præ-

terius

Statu-

Ratio que

pro-

bat.

Argu-

mariti fiant. Quod si ita est, licet malè facerent absq; licētia cōtrahēdo, teneret tū matrimonij: vt paulo antē argumētābamur. Respondeo aut nō solum esse præceptū, sed statutū inhabiles eos reddēs ad matrimonium, perinde atq; consanguineos. Habet sese ergo medio modo inter merū præceptū & solēne religionis votū. Ea propter ecclesia perinde atq; phibitionē in quarto gradu, posset hoc tollere votū à sacerdotibus. An verò liceret, quæstione proximē sequenti disputabit. ¶ Ex his sequit, matrimoniū ratum non consummatum nō dirimi per susceptionem sacerdotum ordinū, sicuti per religionis professionē. Quod & Caiet. q. 12. quodli. 1. fatetur. Et causa est, q; sacerdos nō fit simpliciter inhabilis ad aliud cōtrahēdū matrimonium: sicuti religiosus: sed q; cū illo dispensari potest. ¶ Quod cū verū sit, nescio quid Paluda. sibi voluerit in. 4. d. 38. q. 3. vbi ait, q; si post matrimoniū ratū nō consummatū vir sacris initiatur, & vxor in seculo permanens votum faciat simplex, inhabilis ipsa reddit ad secundas nuptias, etiā post mortē viri. Nam in primis susceptio illa ordinū non est licita: cum matrimoniū non dirimat. Secundo, nulla est rationis apparatus q; votū simplex vxoris in tali casu fieret solēne, vt ipse putat. Quare si mortuo coniuge alteri nubat, licet peccet cōtra votū simplex, nihilominus matrimonium tenet: quod ipse negat. ¶ Tertiu autē argumentū de militaribus ordinibus est, qd præcipuū hic habet ambigendi momentū. Equites em̄ isti cruciferi vulgō habentur religiosi: nā faciūt tria vota: & nihilominus vxoribus foedere matrimoniali copulantur: coire ergo possunt ambo status: religionis scilicet & matrimonij. Idq; potest ratione ex superioribus deducta corroborari. Nā ratio qua supra monstrauimus cōiugium cū religione pugnare, erat impedimentū cōtēplationis & orationis: religio autē militū nō hunc habet scopū, sed militare, vbi nulla est necessāria cōtēplatio. Nihilominus propter rationes supra allatas persuasum habere nūq; potuit, eiusmodi religiones, simpliciter esse religiones. Et ratio est, quia nō solum castitatem isti nō seruāt, nā rei vxorix perinde, ac ceteri seculares inferuiunt: eisdem .s. ambientes honores, eisdemq; facultates suæ soboli procurantes, quod toto cælo à religionis instituto distat: verū neq; paupertatē, neq; obedientiā, nisi solo nomine, pfitentur. Nō quidē de sacerdotibus cruciatis loquor, q; intra

septa monasteriorū vitā degunt. De istorū nanq; legitima religione nihil ambigēdum est: sed de cōmendarijs equitibus. Nā quonā paupertas que so est relationē tantū magistro facere suarū facultatū: ex quibus si vel obolū eis adimeret, perinde reclamarent, ac ceteri regni nobiles. Obedientiā autē est per totā feruē vitā nullū superioris mandatum audire, nisi dū eorū comitia sūt. ¶ Sed aiūt. hæc est nostra religio, nec ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter respondemus. Primū id negantes si primā uiam eorū institutionē respiciamus. Nam tunc nonnullū clausuræ genus incolebant: multoq; crebriora obedientiā persoluebāt munera: longeq; aliā habebāt paupertatis rationē. Sed postea lapsū est poris eorūq; labefactata sunt eorū religiones: vt iam synccerā religionis naturā exuerint. Ob idq; secundo dicimus, q; si nō strictior q; hæc, est sua religio, nō est illa euāgelica que in cōsiliōrū exercitio posita est. Porro em̄ si nostra aut diui Francisci (quod Deus auertat) in eam locum collaberetur, vbi nō plus paupertatis, castitatis, aut obedientiæ vigeret, religio esse desineret. Nō dico q; vbiuis statuta nō seruant statim esse desinat religio: nam possunt forsā ex incuria & culpa presidentiū ea que mala reputantur non puniri, at si in illū locū aliqua deieceret religio, vbi nō maior exigere tur obedientiā, aut paupertas, aut castitas, q; inter huiusmodi equites, nō esset euāgelica cōsiliōrum religio. Et ne primus ego videar hanc asseruisse sententiā, eandē apud D. Tho. inuenies loco citato. 2. 2. q. 188. art. 4. Arguit em̄ tertio loco quod cōtinentia ad perfectionem religionis nō requiratur: sed q; aliqui sunt religiosi qui vxoribus vtuntur. Et respondet, illos viuēdi modos, vbi est matrimonialis vsus, non esse simpliciter & absolutē loquēdo religiones: sed secundum quid: inquantū. scilicet aliqua participant que ad statū religionis pertinent. Hæc D. Tho. ¶ Ex his ergo militū ordinibus Limitatio merito exceperim equites D. Ioan. sanē qui perioris asseruntis. diantiæ specimē neq; matrimonia cōtrahūt. Quare nō est cur non vt religiosi habeant. ¶ Quod si cōtra superiorē assertionē arguas, si isti equites cōnubiale foedus absq; pontificio priuilegio inire tentarēt, matrimonium nō teneret: quod nō aliunde emanare videtur q; à ratione religionis. Respondetur nō in de prouenire q; sit vera religio, sed ex Pontificis statuto: vt modo de sacerdotibus dice-

D. Thom.

Obiectio.

Solutio.

Questio bi
mēbris diu
ac multū in
Hispaniā
tilata.
Solut. prio
ris mēbris.

bamus. Quapropter multominus matrimo
nium ratum nō cōsummatū per ingressum
huiusmodi ordinis dissoluit, q̄ per ordinis su
sceptionē. ¶ Ac per hec alia diluitur questio
de qua ante quindecim hinc annos decertā
ter in Hispania fuit disputatū. Quæ quidem
bimēbris erat. Primū, utrū expediens esset
dispensatio vt huiusmodi equites vxores si
bi possent copulare. Secundo, utrū etiā cum
illis qui vota solēniter ediderant dispēfare li
ceret: quæ quidem fuit multō molestior. De
priori ergo pro meo captu semper eiusmodi
dispensationē expediētē arbitratus sum.
Quōd si eiusmodi religiones p̄ legitimis du
cerē, impossibile reputarē. Commoditas autē
dispensationis hec est, q̄ castitas in eiusmodi
vitæ instituto, si humano loquamur mo
re, nō est seruatu possibilis. Viuūt em̄ lautē,
& splendide, domi seruitrices habentes, foris
quē cū aulicis mulieribus iuge habētes com
merciū: torneamēta aliq̄; militaria exerci
tia meditātes. Qua ergo rōne isti voto casti
tatis astringēdi essent? Eadē ferme de causa
questio secūda affirmatiuē soluta est. Nā cū
votum illorū nō sit legitimē religionis, sed
statuto Pōtificis matrimoniū impediēs, nō
est impossibilis dispensatio, si legitima causa
fiat: vt de sacerdotū voto proximē dictū est.
Ad quartū. ¶ Ad quartū argū quod de Apostolis pete
bat, r̄ an votum castitatis susceperint, quæ
stione proxima cōmodius respondēbitur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum obedientiæ votum sit de essentia
religionis.

1. Argumē.

Nertium deniq; mēbrum mona
sticæ professionis est obedien
tia: quam vt suis numeris cōmē
demus, arguit de more nō esse
necessariā. Illa em̄ obsequia Deo maximē
placent q̄ ex libertate, nō ex necessitate fiūt:
secundū illud. 2. ad Corinth. 9. Nō ex tristitia,
aut ex necessitate: illa autē que fiunt ex o
bediētia voto, simul cum necessitate tristitia
m afferūt: ergo nō est cōsiliū obedientiā
vouere. ¶ Secundo, cū hominē Deus liberū
creauerit, nō est prudentia, vt à se suam abdi
cet libertatē, præterq̄ vbi Deus eum iusserit
obedire in euangēlio autē nullū extat eius
modi obedientiæ vouendæ mandatum.

Paulus.

Quod em̄ Paul. ad Hebræ. 13. iubet dicens.
Obedite præpositis vestris & subijcite eis,
ad omnes attinet Christianos. ¶ Accedit ter

Tertium.

De Iustitia & Iure,

tio q̄ Christus, vt ad Rom. 8. ait idē Apost.
liberavit nos à lege peccati & mortis, ac sub
inde adoptionē filiorum nobis cōmeritus
perfecta nos libertate donauit. Ex quo fieri
cōsequens apparet vt Christiana perfectio
in summa libertate cōsistat, atq; adeo obe
dientiæ votū, nō sit cōsiliū. ¶ In cōtrariū
est q̄ perfectio, vt suprā dictum est, ea reagi
tur vt Christum sequamur & imitemur. Id
autē quod in ipso præcipuē cōmēndatur, vt
patet ad Philip. 2. est obedientia. Factus est
enim obediens vsq; ad mortem, propter qd̄
& Deus exaltauit illum, &c.

EX tribus votis, qbus monastica religio
constat, potissimū est obedientia. Nam
possessionū renuntiatio & castitatis vo
tum in hoc præcipuē ordinant, vt liberimē
indissolubiliq; obsequio obedire possimus.
Quo fit, paupertatē, vt suprā dixim⁹, primā
quidē esse executionē obedientiam verō pri
mā in intētionē. At verō vt obedientia oīum
est officiorū præstātissima, ita, quod hereti
corum ingenium est, Luthero fuit execratis
sima. Vnde in lib. suo de votis monasticis, &
in altero de libertatē Christiana, nullis nō cō
uictis monachalē obedientiā profcindit. Ait
enim libertati euangēlicæ ē diametro obli
stere: vt pote q̄ eadē euangēlica libertate su
blata sunt vniuersa hominū mādāta, & que
quid in externis caeremonijs seruari potest.
¶ Nihilominus ipso renuente Luthero, suo
que magistro Vicleff, sua veritate solidā est
cōclusio, nullōq; hereticorū vōto notabūda
Religiosorū status, qui euangēlicum cōsiliū
est, obedientiā cum primis requirit, quæ pe
culiari præfecto nomine Dei voto est offe
renda. Et ratio est manifesta. Nā si perfectio
in eo cōsistit vt omnibus relictis sequamur
Christū, necesse est, vt. 2. 2. q. 1. 86. artic. 5. ait
D. Tho. aliq̄ eligere præpositū qui nomi
ne Christi vouentē dirigat, etiam imperio (si
opus est) vt quod Christo pollicitus est, bo
nā fide soluat. ¶ Sed ecce radices duę Luth
erani erroris. Prior, q̄ nō admittit, votum spō
taneē susceptum in necessitatē transire præ
cepti. Nam hoc dato necesse est eum, qui so
lenniter vouet obedientiā alicui præstari à
quo legitimē cogatur si opus fuerit. Altera
verō eī ignorātia est, q̄ satis esse putat Chri
stō obedire, homine quocunq; neglecto. At
verō nō videt quēadmodum homines non
possumus à Christo, qui in caelis est, nisi per
homines gubernari. Egemus enim præsen
te ductore q̄ humano more vices Dei ergo
nos

Ad hunc L.
titulum.

Luthero.

Concludit
responsio.

Rō cōtra

Dicitur
ces Luth
erani erro

Libri Septimi,

nos fungatur. ¶ Sed ait forsā quispiam, Sa
tis sunt episcopi, atque alij ordinarij prælati.
Negat tamē. Imō per hoc luculentius clari
tas huius veritatis patescit. Prælati namq; or
dinarij nō sunt nisi legū custodes, quare ne
minē nisi secundū diuinas leges & humanas
cogere possunt. Vnde cū vota, de operi
bus supererogatis suscipiant, necesse est vt
qui vouet, vel ipsi episcopo singulariter (vt
in primitiua ecclesia fortasse cōsuetum fuit)
vel singulari præposito (quod conducentius
iam nunc exiustimatur) obedientiam præstet,
vt supra ea quæ legibus præcipiuntur ad id
etiā quod ex voto tenetur, ducatur & cōpel
latur. Id quod Christus verbo illo suprā cita
to. Qui vult venire post me abneget semet
ipsum, tollat crucē suam, & sequatur me, de
mōstrauit. Abnegare em̄ semetipsum, est p
priam voluntatē per quā homo est homo,
abnegare: quod re vera nisi obligatorio vo
to alteri eā sic tradas, vt in tua nō supersit fa
cultate eandē rursus tibi vsurpare, fieri non
potest. ¶ Quid autē cum Luthero depugna
mus? illa enim sua libertate, quam euangeli
cam vocat, nō solū cœnobiorū præpositos,
verū & seculares omnes principes & eccle
siasticos de medio sublatos pertēdit. Sic em̄
postea docere perrexit, nos esse à Christo li
beratos, vt ab omni nos humana potestate
exemerit, vt sibi soli seruiremus. Quæ quidē
libertas Sathanica potius, & (quod idē est)
Lutherana appellāda est. Nā si hierarchicos
ordines, obedientiasq; omnes quæ iubente
Deo hominibus præstamus de republica sū
moueas, omnesq; adeo malefactorū vltio
nes ad postremum diem iudicij referuaue
ris, humanos mores, quin humana vniuersa
statim necesse est perditū iri. Nā quāto quæ
so plures sunt qui metu poenæ quām honesti
amore virtutes colant? Et præter rationē
hanc quæ abundē rem demonstrat, tota euā
gelica scriptura apertis testimonijs Lutheri
impudētia reclamation. Alibi enim audias: O
mnis anima potestatis sublimioribus sub
dita sit. Alibi: Subditi estote præpositis ves
tris, etiam discolis. Et Christus: Qui vos au
dit, me audit. Imō vsq; adeo idem Redēptor
voluit nos esse maiorū dicto audietes, vt nos
sedulo admonuerit, quod quauis illi qui su
per cathedram Moysi sedent, hoc est cūcti
nostri præpositi, illa faciāt que imitanda à
nobis non sint: nihilominus quæ nobis iu
bent incunctanter expleamus. Superuaca
neum tamen est in hoc peruulgato argumē

Questio. VI.

to diutius remorari.

AD primum igitur argumentum respō
detur, necessitatem coactionis quæ in
uoluntariū facit, illam quidem & tristitiam
parere, & rationem laudis ac meriti exclude
re. Illa autem necessitas quæ ex voto spon
te, ppter Deū emisso nascitur, primū tristi
tiam non avertit: mox etiam si nōnunquam
illam parturiat, nihilominus meritū non im
minuit: nā prima vouendi libertas, in omni
bus actionibus virtute perducatur. ¶ Ad secū
dum respondetur quod libertas in qua ho
mo suapte natura creatus est, in hoc nobis
seruire debet vt nostro creatori seruiamus.
Quare eam in eius obsequiū dedicare nō cō
tra naturam est, sed maximē secundum na
turam. ¶ Ad tertiu deniq; respondet, ex eo
quod Christus nos à lege peccati liberavit,
non fieri cōsequens perfectionē Christianā
in exemptione ab omni obedientia cōsiste
re: sed in hoc omnino q̄ sumus à peccatorū
retinaculis liberi. Vnde cū vsq; adeo sumus
periculose animi nostri obsequētes, p̄pria
que voluntatis amantes, ad eandē libertatē
allērandam præcipuē cōfert nostram volū
tatem alterius gubernaculo submittere. Nā
si seruire Deo regnare est, quo pluribus eius
nomine obsequimur, perfectius regnamus.
Tutius nāq; carnis illecebris atq; insultibus
dominamur, atq; adeo caelestē Hierusalem
referimus: vbi vt felices illi necessitate qua
dam confirmatissimi sunt nē delinquere va
leant: ita summa libertate perfruuntur.

Ad 1. arg

Ad secundū

Ad tertium

QVÆSTIO SEXTA,
De voto & cōtinentia Sa
cerdotum.

ARTICVLVS I.

Vtrum ecclesie decoro & stabilitati, sacer
dotale votum continentie congruens fue
rit ac necessarium.

Ncalce demum libri hui⁹,
in quo de voto p̄ nostra
virili disputauimus, postre
mam questionē de conti
nentia sacerdotū duximus
adhibēdam: hoc est de vo
to, quod dum sacris initiantur, secundū Oc
cidentalis Ecclesie institutū implicite susci
piunt. Enimuerō inter alia Lutherānorū mo
limina, quibus ecclesiā Dei funditus demoli
rini tun

ri nituntur, hoc vnum est, quod totis viribus coelibatū à clero abigere cōtendūt. Quocirca cū me apud Cēsariē in Germania agente de cōponēda cū ipsis pace tractarem, hoc mordicus retinere pertēdebāt, vt sacerdotes nō modō vxorio cōsortio nō interdicerentur, imō cogere vxoress ducere: adeō im- possibile ducūt, hominē absq; Veneris vsu viuere posse. Quod re vera si illis semel esset cōcessum, fieri nō posset min⁹, quin p̄tinus eadē cōcessio in totū serpēs Christianismū sanctā ecclesiā radicis subuerteret. Hac ergo de causa mutilū reliquissē tractatū hūc de voto, nisi & hanc ei quæstionē adhibuissem. De hac autē re, vt de vnaqua; alia, secundū Philosophū in posterioribus Analyticis tria esse possent quæstia: scilicet an sit & quid sit, & propter quid sit. Quid aut sit, nēpe in quo sacerdotale votū cōsistat, quæstione p̄xima cōmōstrauimus: cōstituētēs esse votū nō quidē explicitū, sed implicitū: neq; de intrinseca rōne ordinibus annexū vt votū religionis, sed ecclesiæ statutū matrimonii irritās. Duo ergo hic restāt articuli. Prior. scilicet cōuenientia huius ecclesiastici instituti. Nā in moralibus idē est querere, an sit, & p̄pter quid. Quod em̄ esse nō cōuenit, su perfluit. Posterior, quā sit antiquū an videlicet à primordijs statim nascētis ecclesiæ fuerit in vsu. ¶ Arguit ergo prior quæstio negatiuē. Et primō quidē noua & vetera ad colorandū errorē adducēdo. Primū enim exemplū Christi legiferi nostri à parte negatiua pugnat: quippe qui apostolos non coelibes, sed certē maritos eligit, vt Petrum cuius foris mētio sit in euangelio: Andream & ceteros, quos opinabile est vxoribus fuisse copulatos. Quin imō vnum Ioannē quē virginē elegit, de medio nuptiarū thalamo fert euocasse. ¶ Mox & magistri exēplo discipulorū cōsistentur documēta. Ait quippe Paul. 1 ad Timoth. 3. Oportet episcopū esse vnius vxoris virū, filios habentē subditos in omni castitate. Et ad Titū. 1. Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir: &c. hunc scilicet cōstitutus presbyterū: sicut disposui tibi. ¶ Tertio est loco exemplū sacerdotū veteris legis: quod figurā nostri præferēbāt. Aaron em̄ ac deinceps Leuitarū sobolē cōstat suā cōstituisse tribum, atq; adeō cōiugali foedere vixisse: vt etiā Lucæ. 1. de Zacharia p̄genitore Ioānis Baptiste legitur. Quorū quidē instar suos habent Graeci sacerdotes institutos: nempe qui per vices & rei sacræ administrant, & nō

1. Argum.

Secundum.

Tertium.

De Iustitia & Iure,

hilominus rei vxoriæ dent operā. Adde si si guris agere volumus, quod Arca Noē, vt in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesiæ, seruauit nos à peccatorū illuuiē, cui quidem ecclesiæ sacerdotes p̄sunt, illā autē nulli coelibes, sed octo animarū matrimonio cōiunctæ ingressæ sunt: nō ergo est cur vxorū institutum sacerdotibus inhibeatur. ¶ Quarto arguitur ratione. Cōnubia in ipso statim mundi primordio instituta sunt in officii humano generi impendio quē maxime necessariū: cū ergo sacerdotibus quē primū ob- tinent in Christi familia locū, tāta religione interdicator, videt ecclesiā, vt saluo eius honore, cōtra diuinū naturalēq; permillum nu- ptiarū cū Marcione & Manichæo detrahere: quos Apostolus. 1 ad Corinth. 4. erroris sub- notauit, quod nubere essent phibituri. ¶ Quinto ad rem proximē arguitur. Votū casti- tatis res est perquā difficilis obseruatur. Adeo em̄, p̄uida natura propagāda: speciei cōsul- tē p̄pexit, vt vehementi sinū vixq; adeo cluētibilem eiudē muneris appetentiā cum cōtis animātibus indiderit: quæ quidem ap- petitus rabies, post naturam corruptā inter omniū species longē ardetius humanā exu- rit. Sacerdotale autē officii adeo est ecclesiæ necessariū, vt absq; illo cōsisteret Christiana familia minimē valeat. Imō eidem obeundo muneris tantus est numerus necessarius, vt pars populi paulō minor decima vel duo- cima, eidem sit mancipata, tantū ergo popu- lum in tam difficilē religionē adigere, nihil mirum si plus iusto regidum coactumq; vi- deatur. Enimuerō monachus, vt sanctū in- stitutū est, non tamen administrandis sacra- mētis ac sacrificijs simpliciter est necessarius atq; adeo nec est tā numerosus: quare nihil rigoris est si qui liberē voluerint permittan- tur monasticis votis addiciti: tam ingentē ve- rō sacerdotū multitudinē eodē rigore cogere videri cuiquā pōt nō vsq; adeo cōsultum. ¶ Sexto, castitatis votū adeo, vt dicebamus, est difficile, vt non nisi inclusis & eis qui sint claustris circumsepti permittendū videatur: qua ratione se monachi in monasteria ab- dunt: sacerdotes autē in proprijs habēt lares neq; viuere satis possunt cōmodē sine ancil- lis nec absq; seculari tumultu: tanto ergo pe- riculo votū castitatis permittere, non appa- ret esse prudentiam: non ergo id condecēs est. ¶ Septimō, & id euentus ipsi docent. Sunt enim frequētissimi cōcubinarj alienisq; to- ris insidiantes. Quam ob rē & populo iniuri sunt,

Quartum.

Quintum.

Ioan. prim⁹
deuot. sacer
dotū libere
nuptiarū.

Hieronym.

Sextum.

Septimum.

Libri Septimi,

sunt, & sacramentis quæ tractant iniurijs: vide tur ergo melius fore rei vtriq; consultum, si suā quisq; haberet vxorē: vt nullo se cōma- cularent flagitio. Nā quo lōgius à carnis vsu arcantur, spurcitijs defecantur. ¶ In con- trarium est Iulianus & laudabilis mos Occi- dentalis Ecclesiæ secundū Pontificū sanctio- nes: vt antiquissimi Calixti. 27. dist. canon. Presbyteris, ac Syricij. 82. dist. cano. pluri- mos, & aliorum complurium. ¶ Estiferæ huius hæresis, continētia: sacer- dotum oblatrantis, duo sunt membra: prius quē eis cōcedit licentiā matrimonia cō- trahendi: posterior verō quod etiā cogit, vt id faciant. Et sunt inter neotericos quē pri- mū faciunt parentē Lutherum: nā Iouinian⁹ inquit, etli nuptias virginitati æquauerit nō tū sacerdotē vxoribus carentes reprehē- debat. Quin verō ipse, vt Augu. lib. de hæres. cap. 82. refert, cōnubio abstinuit: non pro- pter meritum, sed vt vxoribus molestias sibi cauere. At verō horum opinione nō obstā- te, dubitari in primis non potest quin cō- cessionis, hoc est, vt sacerdotibus maritos es- seliceret, Iouinianus fuerit prim⁹ autor: quā- doquidē in coelibatu nihil egregij meriti no- uerit. Quin verō omni pudicitie generi adeo apertum bellum indixit, vt virginitatem, ad Deiparā Virginē, veluti ad sacrā arcem con- fugientē, inde conatus fuerit impudentissi- me deturbare. Sed neq; alterius impudētior- is, mēbri Lutherus fuit primus autor: scilicet vt sacerdotes nō modo permitterent, verū & cogere cōiuges sibi adiungere. Succes- sit namq; Iouiniano eius discipulus Vigilan- tius: qui in hanc euasit impudentē insaniam vt neminem sineret sacris initiari antequam vxorē duceret. Vnde Hierony. episto. 2. ad- uersus ipsum ad Ripariū: Proh, inquit, nefas epōs sui sceleris dicitur habere cōsortes: si tā episcopi nominandi sunt qui non ordinent diaconos, nisi pri⁹ vxores duxerint, nulli coe- libi credentes pudicitia. Fuerunt, vt arbitror, & Nicolaitæ eiudē hæresis autores: quorum impudicitie meminuit Augu. lib. de Catal. hæreticorū, c. 7. à quibus Niceta. quidē Gra- eus institutū Cræcorū deduxit, vt art. sequē- ti videbimus: nā etiā illi sacerdotes non ordi- nant nisi prius vxoribus copulentur. Quam quidē iam diu sopitā sepultāq; hæresim, reuō- care i. lucē curauit hæresiarcha ille Vvitcleff vt Tho. Vuald. 2. tom. de sacramētis. c. 128. fideliter refert: quā subinde hæresim in p̄xi- mis capitulis p̄ligatā. curauit. Ab his ergo

Witcleff
Tho. Vuald.

Quæstio. VI.

suis patriarchis contagionē hanc traxit Lu- therus, vt sacerdotum continentia nō modō non probaret, verū immani petulantia, quæ sibi natiua erat cōdēnaret. Vnde in libr. suo illo identidē condēnato. De abrogāda Mis- sa priuata, de illo p̄cepto, Nō mœchaberis edisserēs, hæc euomuit diabolica verba: Nus- quam sic insanit Sathanas per Papam atq; in castitate & libidine tractāda. Primū, etli nō phibet verbo castitatē, & scortari docet, cogit tamē scortari decreto suo intolerabili, & perditissimo de coelibatu totius sui sacer- dotij tam latē patentis: cū tam rara & angus- ta sit castitatis gratia. Et subdit, quod cōi- nere neq; possint neq; debeāt, rabies est Sa- thanica & plus quā sacrilega eos ab vxori- bus arcere. Videte quousq; ingenium bestie erat ad cōiugia effræne. Hoc itaq; dogma a- deo suorum cordibus altē impresit, vt nul- la sit potestas quæ ab ipsis illud queat eradi- care. Neq; verō hereticorū tantum animos error hic occupauit, sed vsq; ad catholicos ir- repit. Fuit enim Panorm. inter Iuris cano- nici interpretes illustrissimus: qui tamen su- per ea. cum olim. de clericis cōiugatis. con- sultum iri ecclesiæ arbitratus est, si sacerdoti- bus abstinere nolentibus facultas ferret vxor- res sibi associandi, quia cum quotidie, inquit illicito coitu maculentur, facere ecclesiā de- beret vt bonus medicus: qui dum videt me- dicinā potius officere quā prodesse, eam tollit. ¶ Contra hunc ergo errorem statuit catholica cōclusio. Vsq; adeo sacerdotū cō- tinentia, nō modō congruens, verum neces- saria est ecclesiæ Christi vt absq; illa neq; de- corem seruare possit, neq; legitimam Chri- sti effigiem retinere. Et quoniam subsequēs nos monet articulus, in quo antiquitas san- ctionis huius, tum ecclesiasticis testimonijs, tum sacris oraculis corroboranda est, in p̄- senti, quod titulus eius postulat, dūtātaxat no- bis est vtendū rationibus, quibus ostēdatur quæ fuerit cōgruens ac necessaria. Octo. namq; aut nouem possum⁹ meditari capita ex qui- bus rationes huiusmodi deducamus. ¶ Pri- mum, vt sicut obiectiones, sic & probatio- nes Christi exēplo exordiamur, sacerdotes instar Christi spirituali cōnubio ecclesiæ co- pulātur: Christus autē virgo deq; virgine na- tus vnica sibi, candidā, immaculatāq; col- umbā ecclesiam copulauit: cuius sacramen- tum autore Paulo: coniugium primorū pa- rentum gessit: quapropter adiectū illic est, Propter hanc relinquet homo patrē & ma- trem

Panormit.

Cōclusio ca-
tholica.

1. Ratio cō-
clusionis.

trem & adhaerebit vxori suae. Hæc est ergo vnica vxor propter quam sacerdotes, nõ solum patrem & matrem, verum & carnales vxores sunt merito relicturi. Si enim ecclesia virgo fuit, vt cum Paulo. 2. ad Corinth. 1. 1. loquamur desponsata est Christo, & sacerdotes eius sponfos castos esse concedet. Alioquin spirituale connubium suam non teneat sinceritatem. ¶ Secundum, quod huic sancto instituto suffragatur, est mundities q̄ sacerdotum functioni in sacrosancto potissimum altaris sacramento perficiendo necessaria est. Enimvero, vt semp̄ ecclesia decetissimum duxit, vt ministri illius sacramenti vbi innocetissimus agnus immolatur, nullo effuso sanguine contaminarent, sed etiã illi qui secularẽ iustitiã administrarẽt, irregulares fierẽt ad ordines suscipiendos: sic multoq̄ iustitiam deicit, ne carnis vsu foemineoq̄ commercio polluerentur. Etenim postq̄ conjugalis amplexus traduxit esse cepit originalis culpa, qua genus nostrum inficitur, illã subinde contraxit foeditatem, vt non possit homines nõ pude facere. Vnde pudenda membra nomen hereditarunt. Quocirca cũ carnalia spiritualibus ã regione sint opposita, nullus carnis vsus spiritali alii nitori sic aduerfatur, ac fordidus ille. Vsq̄; adeo q̄ locũ etiã sacrum, vt sanguinis, sic etiam feminis effusio polluat. Neq̄; huius defuit antiquitas religionis figura. Legitur namq̄; 1. Reg. 2. 1. q̄ cum Dauid à facie Saul fugiens venisset ad Abimelech sacerdotẽ Leuiticũ, postulatissetq̄; ab eo sibi suisq̄; refectio nis panes, responderit. Nõ habeo laicos panes ad manũs: sed tantũ panẽ sanctũ. Qui mensã sanctuarij in vsu sacerdotũ superpositus erat. Si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus, mādudcent. Neq̄; verò mādudcare permiffi sunt, anteq̄; Dauid certiorẽ eundẽ faceret, dicens: Continuum nos à mulieribus ab heri & nudius tertius: & fuerunt vasa puerorũ mūda. Si ergo panem illum in quo nil aliud diuinitatis latebat q̄ sacramentũ, hoc est, figura erat sacrosancti panis qui de celo descendit, edi nefas erat nisi ab his qui essent ab vxoribus mūdi: quãto ergo iustitius idẽ nitor illos decet qui ipsam sacramenti veritatẽ tractant: hoc est quotidie sub specie panis Dei corpus mādudcãt? ¶ Accedit & alia figura: legalẽ agnũ nisi succinctis renibus coenare nõ licebat. Quod Grego. hom. 2. super euãgelia exponẽs ait, in renibus delectationem carnis sedere: ob idq̄; illic significatũ esse, vt qui pascha comedũt, voluptates edomare de-

beant: & carnẽ à luxuria restringere. Igitur cũ sacerdotes euãgelici quotidie agnum immolent immaculatũ, par est suocq̄; muneri de cõtisimũ, vt abstinentia carnis perpetua fulgeat. ¶ Adde & rei huius terciã candẽq̄; peculiarẽ ymbrã in sacerdotibus antiquẽ legis. Legitur enĩ Exod. 28. Porro filijs Aarõ tunicas lineas parabis. & infra: Facies & femoralia lineã vt operiat carnẽ turpitudinis suae à renibus vsq̄; ad femora. Quod quidẽ venerabilis Beda, lib. 3. de tabernaculo, interpretatus ait, femoralia illa castimoniam, quae appetitũ copulae coniugalis phibet, proprie designasse: lineã qua nemo, inget, vel sacerdotiũ suscipere, vel ad altaris potestãtẽ ministrerium consecrari, id est si nõ aut virgo peruenisset, aut cõtracta vxore cõiunctionis foedera soluerit. At verò sicuti res ecclesiastica: aurea sunt catena connexę, sic vno defrauto nodo omnes dissoluũtur. Propterea ecclesia hæc à suis sacerdotibus sanctimoniam requirit, q̄ inconcussẽ credit corpus Christi verũ ab ipis tractari: postq̄; ergo Lutherani eiusdem corporis sacramentale veritatem diffiditũ, nil mirũ si eundẽ candorem à suis sacerdotibus non desiderent. ¶ Tertium decentiã huius caput sumitur ex altissimo meditationis, orationisq̄; culmine, cui sacerdotes dedicantur. Debent namq̄; sacra scripturaz legendã ac relegendã se totos dedere: vt sicut nubes in sublimi volantes saluificam pluuiã populo suppeditent. Vfus autem vxoris nõ modo corpus conspurcat, verum & mentẽ deprimit & obrubilat: atq̄; adeo supernorum contemplationi ineptissimã reddit. Vnde Apostolus. 1. ad Corinth. 7. vbi cõiuges admonet ne se iniucem coniugali officio defraudent, exceptionem nihilominus faciens ait: nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacent orationi, nimirum docens quantum sit impedimento officium illud eleuandũ in Deum mentem. Cũ ergo sacerdotes iugi sint meditationi, & orationi pro se & populo consecrati, debent ab illo officio, atque adeo ab illo foedere esse perpetim alieni. Vnde si ab ethnicis etiam licet testimonium petere, peripateticus Theophrastus in lib. de nuptiis sapienter scripsit, per coniugium: impediunt studia philosophiæ, neque posse quemquam libris & vxori pariter inseruire. Et, quo ad sacerdotes reuertamur. Origenes hom. 2. super 1. Numer. eundem Paulinum locum edisserens; sic colligit: Vnde mihi videtur quod illius solus est offerre sacrificium indefi-

indefinens (de sacerdotibus porro loquens) qui indefinenti & perpetuaz se deuouerit castitati. Et Ambrosius in tertium caput. 2. ad Timotheum. Si enim, inquit, plebeis hominibus orationis causa ad tempus abstinere iubetur, quãto magis Leuitis, aut sacerdotibus, quos die noctuq̄; pro plebe sibi commissa oportet orare? Et Hieronymus lib. 1. contra Iovinianum eadem sermẽ repetens verba (quae ambrosio ex Epiphanio, tomo. 1. lib. 2. in heresi Catharorum desumpsisse videtur) subdit: si sacerdotibus semper orandum, semper ergo illis cauendum est matrimonium. Neq̄; verò huius exemplum in sacerdotibus defuit antiquaz legis. Hac enim de causa, vt. 1. Paralip. 14. à Dauide institutum est, & Luca. 1. memoratur, per vices ministrabat tẽplo: illoq̄; tẽpore vxorũ cõfortio intra tẽplũ clausi abstinebant: nempe q̄ cũ eorũ orationes sicut incensum quod ad altare cremabant, in cõspectu Dei ascendere profiterentur, vnã consistebãtur nõ posse illas nitide fundere, nisi esset ab cõiugibus sequestrati. Vnde Beda super eundẽ locum exemplum colligit q̄ sacerdotes nostri, quibus nõ per vices, sed semper altari seruire iubetur, perpetuaz esse debeant castitati addicti. ¶ Quartus deinde fons eiusdem institutionis est, q̄ sacerdotes euãgelici, qui, vt Paul. ad Colos. 1. admonet, ea implent quae defunt passionum Christi, delicta iugiter debent lugere populi, perpetes quae adeo facere poenitentiaz fructus. Hanc enim ob rem, vt Osee quarto legitur, peccata, hoc est, oblationes pro peccatis comedunt: luctui autem nihil magis e diametro reluctatur quã venerea voluptas: vt pote quae spiritus omnes exhalans, animam in carnem transformat. Propter quod de homine ante diluuium dictum est: Non permanebit spiritus meus in homine: quia caro est. Vnde si poenitentibus, vt Ionaz tertio legitur ieiuniorum mœrores congruunt, & illis qui antiquitatis cultui templi offerrebantur, vinum, & ficera, & omne quod inebriare poterat interdicitur: multo congruentius euãgelicis sacerdotibus Venus prohibetur, quae vino trulentius inebriat. ¶ Ad de rationem quintam: quod nisi impudentissimus hereticus, negare nemo potest, coelibatum, praestantẽ esse virtutem, quam potissimum sacerdotibus populo praedicare & commendare debent, viduasque & reliquos continentes ad castitatem animare. Quomodo autem potest hortator esse viduitatis, vir

ginitatis, aut castitatis, qui ipse coniugij lege viuunt? ¶ Ex sexta insuper radice ortũ habuit sancta hæc institutio: nempe ex cura quam sacerdotes gerere tenentur populi. Tenentur enim & pauperum, & viduarum, & orphanorum patrocinium sustinere, & inter egenos sua bona distribuere: huic autem persoluendo muneri nihil pugnantius obstat quã cura rei familiaris, vbi vxor est, & liberorum germina. Vnde Paulus. 1. ad Corinth. 7. Volo, inquit, vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quod quominus sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cũ vxore est, sollicitus est quomodo placeat vxori, & diuisus est. Quo loco Ambrosius. Ambrosius. 3. putata, inquit, sollicitudine rei vxoria, quae sola in mundo ceteris grauior est, ad Deum promerendum animus eruditur. Hæc ille. Inter omnes ergo mundanas sollicitudines res vxoria molestissima est, & negotiorum anxietatibus occupatissima. Nam huic cetera cuncta seruiunt, non solum vt in praesenti illa onera sustentent, verum vt perpetuaz successioni prospiciatur. Qua vtique ratione Iouinianus ipse pudicitiaz ofor, vt D. Augustinus lib. de hære. cap. 82. refert, licet non ob meritum, tamen vt eiusmodi molestiarum sarcinam sibi caueret, noluit se matrimonio addicere: rei ergo qui vxori alligatus est, nulla sit reliqua libertas, quae tamẽ sacerdotum functioni maxime est necessaria. ¶ Septimus locus huius persuadendae ecclesiasticae functionis defumitur ex autoritate quã sacerdotes in ecclesia Christi ad sacramentorum ministerium polere debent, atque ex honore illis debito: secundum illud Eccles. 7. Honora Deum, & honorifica facer dotes. Quod de nostris potissimum intelligendum est: quippe qui nõ tantum diuina, verum & Deum ipsum sacramento tangunt. Hæc enim autoritas inde illis maxime adnascitur quod sint egregio loco, hoc est extra plebis gregem. Si autem mariti essent, in media versarentur plebe, neque honor illis haberetur egregius, neque reuerentia. Imò pudor esset mysteria diuini corporis & sanguinis in manibus maritati hominis adorare: & metus peccatorum confessionem illis concedere cui vxor semper assisteret manum inter virum & vxorẽ, nihil secreto seruatur. At verò Lutherani, vt supra dicebã, quia hæc omnia sacramenta denegare, nihil mirum si neque suis sacerdotibus vllam venerationẽ impendant. ¶ Octauum vtique caput, id quae

Secunda v̄o.

Planissima præterea cõclasionis figura.

Secunda figurã Gregorius.

Ambrosius

Hieronymus

Epiphanius

Beda

Quarta v̄o.

Theophrastus

Origenes

Sexta

Paulus

Ambrosius

Augustinus

Septima v̄o.

Octava

excitare pruriginem. Si modò eadem remedia vigilantius ecclesia in sacerdotum ordine instauraret, & sacros canones exigeret. Nempe vt sacrorum doctrina pollerent, frugali vterentur mensa, secularibus abstinerent, tum delicijs tum cõmercijs, orationi de nique incumbere. His enim institutis multo efficacius clericorum corruptioni p̄spectum foret, quàm eos in matrimonialia impedimenta submergendo.

ARTICVLVS II.

Vtrum sacerdotalis continentia ab ipsts statim ecclesia incunabulis coepertit.

Secundo loco de antiquitate huius instituti dicendũ superest. Et more nostro q̄ nõ ab ipse ecclesie primordijs fuerit exortum arguitur eodẽ loco supra citato, vt iam dicitur exponatur. Apostolus enim episcopos cõmonuit vt vnus essent vxoris viri: haud ergo ab illo seculo originẽ mos iste traxit.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Calixtus.

Secundo exat canon sextæ Synodi Constantinopolitane, q̄ habita fuit sub Agathone Pontifice, tẽpore Cõstantini Quarti. Anno salutis. 673. & refertur. 3. dist. cano. quoniam. Canon est: Quicumq; diligens inuentus subdiaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talem ascendere gradum pro vxoris suæ cohabitatione. Neque etiã tẽpore ordinationis suæ profiteri cogantur quòd abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Tertio arguitur autoritate quæ tribuitur Augu. in. 15. de Ciuit. citaturq; à Gratiano cano. cũ igitur. 35. quæst. 1. Cuius verba sunt. Ecclesia post apostolica instituta quædam cõsilia perfectionis addidit: vt pote de cõtinentia ministrorum ecclesie: hoc ergo non erat necessitatis præceptũ, sed honestatis cõsiliũ. Cõtrarium verò nos edocet decretum Calixti Primi, quod habetur. 27. dist. in cano. presbyteris, vbi ait, presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis, concubinas habere seu matrimonium cõtrahere penitus interdiciamus, contracta quoq; matrimonia ab huiusmodi personis disiungi: iuxta sacrorum canonum definitionem iudicamus. Sedit autem Calixtus circa annum Redemptionis. 218. cum ergo ipse antiquiores canones citet, documentum est rem esse antiquissimam.

De Iustitia & Iure.

Quæstio præfens quinq; cõclusionibus eget, vt eius veritas clarescat. Prima. Apostolorum seculo permissum fuit vt qui cõiugali commercio impediti erant, nihilominus sacris initiarentur. Id quod nullo alio opus habet testimonio quàm illo bis iam citato Pauli. 1. ad Timoth. 3. & ad Titũ. 1. vbi ait oportere episcopum esse vnus vxoris virũ. Haud enim eludere loca illa possent, dicentes intelligi de his qui cum fuissent matrimonio mancipati, iam essent vxoribus vidui. Paulinus enim contextus plane cõmonstrat illos esse intelligẽdos qui in matrimonio durabant: tum quòd vnus vxoris vir, hoc ipsum sonat quòd vxorẽ habens: tum etiã quòd inter alias eius virtutes hanc etiã ponat, vt sit suæ domui bene præpositus. Sed in hoc confirmando, non est cur immoremur. Nã si ille non esset sensus Pauli, nunquam postmodum ecclesiastica iura coniugatis permitterent fieri sacerdotes: quod tamen permittit, vt cano. quoniam. supra citatus, dist. 3. 1. & cano. si quis dist. 3. 2. & mos ipse Græcorum, contestantur. Quare quòd in eius loci expositione ait Hierony. videlicet, Non dicit qui vnã ducat, sed qui vnã habuerit, non sic est intelligendum quasi tunc non haberet, sed q̄ aliam antẽ nõ duxerit. Hoc enim docuit p̄pter sacramentum Christi, qui vnica sibi ecclesiam desponsauit. Ratio autem asserti in hac cõclusionis est: quòd cum Oriens tũc ecclesia copia ministrorum egeret: neq; cõlibatus fuisset tũc tanta religione audit, cõstringebatur ex ordine coniugali philosophos ascescere, & senes atq; alios qui prædicia valerẽt, quibus sua ministeria & functiones interim cõmitteret: quousque adulta aliud posset sibi sanctius constituere. Secunda conclusio. Receptissimum est nunquam sacerdotibus licuisse postquam essent sacro ministerio addicti, vxorio se negotio implicare. Conclusio est quã inter alios celeberrimus Waldensis vigilantissimus antiquitatis scrutator affirmat tom. 2. qui est de sacramentalibus ca. 66. Et Iodocus Clithoueus, nõ pœnitendus autor, lib. de contin. sacerdot. cap. 4. ait eandem fuisse sententiã probatissimorum autorũ, in qua omnes sancti patres vno consensu cõueniunt. Citamus istos autores eò quòd cũ conclusio hæc negatiua sit, eadem que historialis, inde potissimũ fidem cõmeretur q̄ si cõtrarium in vsu quandoq; re fuisset, non defuisset eius historia: quæ tamen nulla exat. Tameñ eadem conclusio ex canonibus proximẽ citatis non obscure colligatur: qui ambo sunt sextæ synodi Cõstantinopolitane. Nam in cano. quoniam. quo sacerdotes in coniugio permanere sinuntur, duntaxat fit mentio de contracto ante sacros susceptos ordines. Et cano. si quis. dist. 3. 2. sic habet: Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationẽ subdiaconatus faciat. Vnde à cõtrario sensu infertur, postea non licere. Et in concil. Neocaesara. quòd refertur dist. 28. Presbyter si vxorem duxerit, ab ordine deponi debet. At tamen vt integra fide cõtra referamus, sunt verba Stephani Papæ in can. aliter, eadẽ dist. 3. 1. quæ rem videntur facere dubiam: Ait enim quod Græcorum sacerdotes diaconi & subdiaconi in matrimonio copulantur. Ob quæ verba Caieta. 1. 2. quæst. primi quolib. audenter ait, quòd etiã post susceptos ordines quondam sacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirũ glossam eiusdem capituli ineptam reputans, quæ vbi testis ait copulantur, exponit, copulato vtitur. Porro autem propter illum textum nõ debuisset vniuersalem cõfessionem Doctorum deserere, quæ in citatis modò iuribus egregie fundatur, optimaq; corroboratur ratione: & Græcorum more, vt fertur, comprobatur. Nam Latine verbum passiuũ non solum actionem præsentem, ceterum & præteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere, copulantur, id est copulati permanent: vt non sit sensus quòd liceret illis nouo connubio copulari, sed copulatos viuere: vt habetur cap. cũ olim. de cler. coniugata. Hoc tamen fateor negari nõ posse, quin olim diaconos & subdiaconos permitterentur etiã post ordinẽ sacrũ ad nuptias perire: uolere: dum tamen id in ordinem susceptio ne protestatetur, vt est text. Synodi Anchyranæ. 2. 8. dist. can. Diaconi. Ad sacerdotiũ tamẽ non admittebantur nisi conuersionis proposito confessi essent castitatẽ, quæ verba sunt Concilij Arelatẽ. 4. Quod eadẽ dist. refertur, cano. Præterea. Rationem cõclusionis huius illam Doctores afferunt, vt Clithoueus refert, quòd cũ opus sacerdotale præstatũ sit coniugali, neque diuino iuri neque naturali consentaneum patres vnquam duxerunt, vt à sacerdotio ad coniugium retrò cederetur: si tẽt enim iniuria, tũ

Libri Septimi,

Quæstio. VI.

facro sanctæ functioni, tum etiã ecclesie, cũ qua sacerdos nuptias celebrat. Hanc inquam ob causam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebant, cogebantur si sacerdotes creari luberet, votum adere castitatis, vt modò sit. Quauis propter personarum tunc inopiam, vt prædiximus, coniuges etiã si ne tali voto admitterentur: vt habet citatus text. quoniam. dist. 3. 1. ¶ Istæ ergo conclusiones citra controuersia in cõfesso cunctis sunt catholicis. Neq; vllus secundã nisi Iovinianistæ, & Witteuillistæ, ac demũ Lutherani abnuũt. At verò quòd orthodoxorum nõnulli quorũ est Clithoueus in præalleg. lib. cap. 13. affirmant, scilicet votum sacerdotalis cõtinentiæ esse indispensabile, neq; Summi Põtificis autoritate relaxari posse vt qui semel sacerdos est vxorem ducat: ægerimẽ fieri potest probabile. Nam si id intelligant ante idem votum emissum, vt nequeat ecclesia statutum abrogare, falsum planẽ est. Nã Græci qui iuxta functiones sextæ Synodi sacerdotes vnã sunt & mariti, verè ac legitime sunt sacerdotes. Quare nõ dubium quin idem ecclesia de occidentalibus sancire possit, vt Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 88. artic. 1. 1. cõfiteatur, eò quòd castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio sicuti religio. Quòd prædicti autores non animaduertentes, argumenta quæ propriè de religione militat, ad sacerdotium applicant. Quare posset pauciter statui, vt post susceptos ordines ad matrimonia aduolarent, persistereq; simul in sacerdotio: quoniam hoc totum ad ius pertinet ecclesiasticũ: quippe quòd lex nulla nõ naturalis neu diuina vetat. Si vero suam sententiã de voto solemnẽ iam emisso intelligant, ita vt cũ sacerdotibus qui nunc in ecclesia sunt occidentali dispensari non possit, aliquantulo probabilius loquuntur: sed tamen neque profus quòd demonstrare proponunt, satis comprobant. Nam cũ statutum illud ecclesie non de intima sit ratione sacerdotij, nulla ratio necessariò negare cogit quin possit etiã super hoc Papa dispensare, licet, vt superiori articulo monstratum est, exitiosissima esset Ecclesiasticæ rei clades. ¶ Hoc autem est quo præfens hæc nostra disputatio festinat. vtrum illic ab ecclesie ortu mos inoleuerit, vt qui ex coniugio ad sacerdotium recipiebantur, non prius reciperentur, quàm a nuptiis vxoribus perpetuam castitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos hæretic

Corollarium

Stephanus

Calixtus

2. Cõd.

2. Cõd.

2. Cõd.

2. Cõd.

2. Cõd.

2. Cõd.

2. Cõd.

Sententia Clithouei.

Prima ratio cõtra pœnitentiã sententiã

hæreticos nosse hoc parum refert. Et existit utrinq; pugnae argumentorum acies quæ semper penè tenuere perplexum. Affirmauerim hic aut sub pbabilitate quæ mihi per quàm maxima est, cõclusionem terciã, nẽpẽ q. circa Apostolorum tẽpora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus interdictus licet mos postea fuerit corruptus. Exiit em̃ apud me hoc ab ista parte argumentũ: Sacerdotium euangelicũ nũ quam nõ fuit præstantius habitum quàm Leuit. Illi autẽ sacerdotis quãdo templo seruebãt, vt panes propositionis dignè ederent, ab vxorum contubernio abstinebant: vti articulo præcedenti monstratum est. Qui ergo credi potest vt diuini Apostoli eorumq; discipuli ferrent panem viuum qui de celo descendit eorũ manibus conuertiari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde quòd si hæc meditatio posteris in animum induxit, nempẽ occidentalis ecclesiæ vt sacerdotes à cõiugali cõmercio arcerent, quæ potuit esse necessitas quæ primitiuos illos patres excusaret, nè id ipsum, pviderent? Sed ais raritas tunc erat virorum, quibus sacerdotalis provincia demãdaretur. Fateor equidem, sed tamen neq; ecclesiæ tanta erat frequentia, quin serente tũc Christi sanguine inuicẽ possent homines ætate prouecti, literis & pbitate præditi, qui illam castimoniam vxorum consensu profiterentur. Et confirmatur: Si Græci, Latinoꝝum de hac re instituta, nõ suscipiẽtes nunquam ausi sunt quãdo templo admistrant vxores inuicere, nõne testimonium est ab ipsis ecclesiæ incunabulis aliquid sanctius in more fuisse? ¶ Secũdum autem & quod me vehementer vrget argumentum est, quod. ex superioribus conclusionibus ego met̃ mihi excogito. Constitutissimũ em̃ cũ sitis est statim ab ecclesiæ incunabulis cõiugatos quidem ad sacerdotium admitti: sacerdotis verò à ducendis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autem discriminẽ nulla quiuit alia eniti ratione quàm quòd neutri illorum vsui matrimoniali indulgere sinebantur. Alioqui si qui in matrimonio erant poterant vxoribus vsũ, quidnam quorsũ vetabat nẽ & sacerdotes possent passim inire connubia? Nã si fateamur, coniugatos vxorio vsũ fuisse interdictos, palàm sit ratio cur post sacerdotiũ interdiceret cõtractio matrimonij nempẽ quia vouebant castitatẽ sicuti ceteri qui erant vxorib; copulati. Adde quòd illa disparitas vt alij vxorio fruerebantur com

Conclus. 3

Argum. 1. cõclusionẽ

Confirmat.

Argum. 2.

plexu, alij verò minime, nequisset non decorem Ecclesiasticum deturpare. ¶ Profectò quando nulla extaret autoris assertio, rationes me vehementer in hanc cogent sententiam: sed extant nihilominus sanctorum patrum testimonia quæ consideratius pensata, rem aperiunt. Est quippe in primis autoritas antiquissimi Epiphani, in comijs Hieronym. atque August. illustrissimi: cuius verba sunt, tom. 1. lib. 2. in hæresi Catharorum: Re vera non suscipit sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos qui à nuptijs mortua ipsorum vxore secũdis nuptijs coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc certo sancta Dei ecclesia cũ sinceritate obseruat. Sed & adhuc viuẽtẽ & liberos gignẽtem vnus vxoris virum nõ suscipit, sed eum qui se ab vna cõtinuit aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterum, & episcopũ, & hypodiamonũ, & maxime vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. Et subdit: At dices mihi omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, & diaconos, & subdiaconos. Ad hoc nõ est iuxta canonem, sed iuxta hominũ mentem, quæ per tempus elanquit, & propter multitudinẽ: cum nõ inueniretur ministerium. Hæc ille atque alia sub sequeuter accumulãt ad confirmandum nõ quam fuisse licitum sacerdotibus vxoribus vti: quãuis essent maritati, nisi vbi propter libidinem canonum sinceritas nõ seruaretur. Et tom. 2. lib. 3. circa finem, vbi ecclesiasticam disciplinam scribit, expresse ait nõ esse ad sacerdotiũ admittendos nisi ex his qui aut virgines sunt, aut cõtinẽtiam à proprijs vxoribus seu uãt, aut ab vnus nuptijs viduitatem custodiunt. Eodem accedit Hierony. testimonium, vbi ait: Quid facient Orientis Ecclesiæ? quid Egypti & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt aut continentes, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt? Ent tẽpore Epiphani Salaminæ episcopi in Cypro, & Hieron. q. in Oriente vitam degerat, quãq; sacerdotis vxores alerent, earum tamen vsũ abstinebant. Eidem astipulatur Ambrosius in expositione. 1. ad Timoth. super verbis, Vnius vxoris virum. Vbi ait: Si quis filios bene gubernauerint, & poterit digni fieri sacerdotio, & infra. lam de cetero se ab vsu foemine cohibet. Atque ibidem Haymo. vnus vxoris: id est, quòd non sit bigamus: postea verò penitus abstinerere debet. Et supra citatus venger

Concilium Carthagi.

Epiph.

Argum. 1. Clithoueus

Hierony.

Ambro.

Haym.

Argum. 2.

bilis Beda, lib. 3. de taber. astruit tunc temporis nemini licuisse in sacerdotem creati, nisi aut virgo permanisset, aut contracta vxore cõiugationis foedere soluisset. Accedant de nũ verba Concilij Carthagenensis, quæ referuntur. 3. dist. can. Placuit. Hæc scilicet: Placuit Episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos, secũdũ priora instituta etiã abstinere ab vxorib;. Et verba subinde Leonis Põtificis can. seriatim. pximo: scilicet, Si qs ex cõiugatis desiderat ad subdiaconatũ ascẽdere, non põt sine cõsensu vxoris suæ vt fiat de carnali deinceps spirituale cõiugium: nemine cogente eos. Neq; permittitur postea vxor iungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquã nubere in vita aut post mortẽ illius. Nempẽ quia vxor tenebatur etiã facere votum perpetuum castitatis. Et hoc cõcilium appellat priora cõstituta: scilicet, vt arbitror seculo Apostolorũ proxima. Quin verò & canon ipse sextæ Synodi. Quoniã. 3. 1. dist. quose Græci tunc, id planè docet: vbi ait quòd clericũ tẽpore ordinationis suæ castitatem profiteri nõ cogatur: illic inquam docent in primitiua ecclesiã ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt conclusionem impendio q̃ maxime pbabilem: imò certam; & præterea quonũq; tantũ postmodũ ecclesiã cõiuga fuisse castitatis voto sacerdotis obstringere, nisi à sanctis ipsis Apostolis id fuisset edocta. Nihilomin; neq; abnuẽdi est esse aduer

Nus hanc sententiã non exilia argumenta, quibus aliqui putant, vt est Clithoueus, contrariam constitui. Et primum est locus Pauli in superiori articulo & in præfati allegatus. Oportet episcopũ esse vnus vxoris virum: qui aliter quidẽ ab hæreticis: aliter verò à catholicis nobis obijcitur. Ab illis quidem in hoc sensu quòd sit necessarium ante quã quis sacris initiatur vxorẽ ducere. Sed hic adeo Paulinis verbis reluctatur vt nõ alio indigeat mucrone. Altero verò mitiori; sensu à catholicis opponitur. Videlicet vt in de inferant licuisse tunc torũ etiam cũ vxoribus cõmunicare. Ambo tamẽ satis per illorum sanctorũ testimonia exclusi sunt, quos nuperrimè ad cõfirmãdam proximam conclusionem attulimus: quippe qui nõ solum negant necessarium fuisse vt qui sacris initiatur vxorem duceret, verũ astruunt eis qui matrimoniali antea foedere tenebantur non licere vxoribus ampliũ vti. Et præterquam in loco citato, audiam; rursus expofitorem Hierony. lib. 1. aduersus Iouinianũ

vbi nostrã terciã cõclusionẽ apertissimè cõfirmat. Ait enim: Non dicit (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui vnã ducat vxorem & filios faciat: sed, qui vnã habuerit vxorẽ & filios in omni subditos disciplina. Certè cõfiteris non posse esse episcopũ qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si cõprehensus fuerit, nõ quasi vir tenebitur, sed quasi adulter dãnabit. Aut per mitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, vt idem sint virgines quod mariti, aut si sacerdotibus vxores non licet tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalẽ. Hæc Hierony. ¶ Quin age prætermisissis expositioribus perspicimus an Paul. ipse id minime obscure insinuauerit. Nã vbi dixit, vnus vxoris virũ statim subdit, sobrium, prudentẽ, ornatum, pudicum: quod pfectò nõ de pudicitia matrimoniali, sed de omnimoda intellexisse videtur. Quod & clariũ ad Titũ censuisse apparet: quippe vbi ait, iustum, sanctum, cõtinẽtẽ. Quasi dixisset, perinde cũ coniuge atque cum sorore habitãtẽ. Nam eum qui rei vxoriq; operã nauat, quis continẽtẽ appellauerit? Accedit quòd beatus Ioã. episcopus fuit Ephesi. qui tamẽ virgo electus est à Domino, & virgo in æuum permansit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tẽpore Apostolorum obseruatã fuisset sacerdotalẽ continẽtiam. ¶ Sed est præter eã argumentum cõtra hanc nostrã probatissimam assertionem quòd inter canones Apostolorũ ille extat qui refertur dist. 28. Si quis docuerit sub obtẽtu religionis, ppriã vxorẽ cõtẽnere, anathema sit. Cui consonat cano quintus Apосто. Ne episcopus aut psbyter vxorẽ suã prætextu religiõis eiciat, & can. si qs docuerit. 28. dist. Ad hoc autẽ responderi potest, quicquid hæretici dicãt, quibus Clithoueus minime debuisset fauere, solũ illis locis phiberi ne sacerdotis sic vxores cõtẽnere, vt eis, liberisq;, & familiæ non provideant, sed domo pellerent. At verò citãt cõtẽptum cõmuni toro ex amborũ consensu abstinebant. ¶ Vchementius tamẽ argumẽtum primo aspectu sumitur ex historia Casiodori in Tripar. libr. 2. capit. 14. quæ citatur à Gratiano. 3. dist. cano. Nicena synodus. Verborum sententiã est, ne cuncta referamus: quòd cũ synodus sancire adorna ret ne presbyteri cum coniugibus quas ante consecrationem duxerant nõ dormirent, Panutius, licet nuptiarum esset inexpertus, patribus persuasit ne talem poneret legem, asserens

Argum. 2.

Solutio.

Argum. 3.

Prima res
sponsio.

asserens esse grauem fornicationis occasio-
nem. Cui quidem sententia statum est: atq;
adeo non in necessitate, sed vniuersi usq; vo-
luntate positum. Ad hanc autem historia pri-
mum respondetur non esse relatam inter acta
Concilij, sed sola Casiodori autoritate vige-
re. Imo mirum est si hoc verum sit. quod in ter-
tio canone eiusdem concilij, vbi sacerdoti-
bus interdictum est mulierem extraneam secum
habere, nisi forte mater esset aut foror, aut
auia, aut amita, aut matertera, non fuerit in-
ter istas exceptas & vxor commemorata. Sed
tamen vt autoritatem historiae non repudie-
mus, adhibenda est secunda responsio: nem-
pe id solum conuincit quod nos in conclusione
adiecimus: scilicet post Apostolorum seculum
corrupti sacerdotum moribus dissimulatam
fuisse, vt ex Epiphano citauimus, obseruan-
tiam sacerdotum canonum. Et quia tunc Nicena
synodus cogitabat sacerdotium ad antiquam
formam reuocare Panutius consuluit potius
esse propter corruptum seculum. conuenien-
dum, sicut nunc facit ecclesia cum Germanis.
Et eodem modo respondendum ad canonem
concilij Gangrensis, Si quis discernit, eadem 28.
dist. vbi iubetur quod sacerdotes nolentes
abstinere non sunt ideò à sacris arcendi.

Conclusio 4.

¶ Deniq; vt cuncta quae diximus patetiora
fiant: statuitur quarta conclusio. Decretum Ec-
clesiasticum quod modò in Ecclesia Occidentali
viget vt. l. neq; post sacerdotum coniugia con-
trahant, neq; coniugati sacerdotes fiant, non
solum ante Nicenam synodum factum est, ve-
rum quam maxime sit probabile, proximè
seculum Apostolicum fuisse in vsu. Probatur
ex illo citato canone Calixti Presbyteri.
27. dist. vbi eadem extat constitutio. Et sub-
ditur iuxta sacrorum canonum definitionem
vbi docetur iam antea fuisse canonicum. An-
tecessit autem Calixtus Nicenam synodum
annis centum. Sedit quippe anno. 214. vsq;
ad. 20. Synodus autem Nicena sub Syluestri
celebrata fuit anno. 315. Post Calixtum ean-
dem constitutionem confirmauit Syricius qui
falsò ab aliquibus ceterum fuisse primus eius
institutor. Anno. 388. cuius decretum extat
82. dist. can. Plurimos. Post verò anno. 408.
eamdem sanctionem suo decreto stabiluit In-
nocentius primus, in epistola ad Exuperium: quae
refertur eadem dist. can. Proposuit. His ad-
hibentur & duo eiusdem rei canones Diui
Gregorij videlicet, Nullum. dist. 28. Et ante
triennium. dist. 31. quibus sanctè prohibet
nè quis in subdiaconu ordinetur nisi perpe-

Innocentius
primus.

De Iustitia & Iure.

tuam castitatem voto pfitetur. Extant &
quam plurima huius rei testimonia quae ope-
rosum molestumq; esset huc congerere. Et
haec de latinorum sacerdotum instituto.

Igitur vt ad Graecorum institutum gradum hinc
faciamus, quinta postremaq; praesentis ar-
ticuli conclusio est. Graeci non modò Ro-
manum institutum repudiarunt, verum illud
amplexati sunt, quod ex nullo profus vel
Apostolorum vel consiliorum permisso eli-
cuerunt: imò omni ecclesiae antiquitati o-
mnino repugnat. Haud enim tantum eos qui
rei vxoriae mancipati sunt sacris initiati, imò
nullum ad eundem ordinem admittunt, nisi ro-
gatus responderit coniugatum esse. Ad literam
ergo Vigilantij errorem sequuntur: de quo
Hierony. ad Riparium in fronte quaestiones à
nobis citatus lamentatur: nempe quod nemi-
nem continentium in sacerdotem crearent. ¶ Quo-
er go haec liquidò pateant, rem auspicemur à
canone. Quoniam dist. 31. quae argumeto secu-
do in Graecorum fauore attulimus: qui ha-
betur inter canones sextae synodi Constanti-
nopolitanae. Et quoniam si synodali ecclesiae
autoritate polleret, vt Gratianus & qui ipsum
de prima facie iudicant, vehementer contra
nostram tertiam conclusionem pugnaret, ac pe-
rinde haereticis permagnè praestaret patro-
cinium, qui Graecorum institutum Romano an-
teferunt, còtèduntq; adeo expedire vt à La-
tinis recipiatur, operepretium vel quae maxime
duximus hoc absq; censura non praeterireme-
pe vt Graecanicum more, quae sit sacris Apo-
stolorum institutis aduersum, perpèdamus.
Oportet ergo prius verba canonis adnota-
re, quae subsequunt. Quoniam in Romani ordine
canonis esse cognouimus traditum, eos qui ordi-
nati sunt diaconi vel presbyteri còfiteri, quod
non suis iam copulètur vxoribus: antiquum
nos sequentes canonem Apostolicam diligentem
& constitutionis sanctorum virorum, legales nup-
tias amodò valere volumus: nullo modo
est vxoribus suis cònubia dissoluentes: aut
priuantes eos familiaritate adinuenic in tēpo-
re oportuno. Et infra: Neq; etiā tēpore pro-
fessionis suae castitatē profiteri cogatur, quod
abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate.
Itē oportet eos qui altario ministrant, in
tēpore oblationis sacrorum continentes esse in
omnibus: vt à Deo possint cōsequi qui simpli-
citer postulāt. ¶ Haec ergo ait Gratianus om-
nia intelligi de Orientibus sacerdotibus.
Haud tamen absq; acriori censura rem praeter-
tere debuisset. Quem ergo non piguit verba ca-

Conti.

Albertus
Pighius

Reprobata
per Pighij
sententiam.
Franciscus
Torreus

Libri Septimi,

ba canonis cuncta audere, non tædeat singula
perpendere quatum habeant roboris: sunt
enim ea, quae si penitius perspicantur, mani-
feste falsitatis sese redargunt. Vsq; adeo vt
ante nos alij minime sint affirmare veriti eun-
dem canonem profanum esse, insolentiae impu-
dentiaeq; plenum: & ab eis editum qui casti-
tatis Romanorum sacerdotum aperti essent ho-
stes. Fuit quidem in primis Albertus Pighius
vir aegregiae solertiae & eruditionis in ap-
pugnanda ecclesia Romana, qui autoritatem il-
lius Synodi non infimis rationibus labefa-
ctare conatus est: quippe quae Honorium Ro-
manum Pontificem eiusdem haeresis immerito
damnauit, cuius ipse cōdemnauerat Ser-
gium. Et persona etiam Origenis, pronuntia-
uit haereticam: qui profectò, licet in aliquos
errores lapsus, non censetur studio cōtra ec-
clesiam fuisse pertinax. Ego verò Pighio om-
nino non suffragor, neq; verò refragari mo-
dò institui: quia non est locus. Attamen etiā
ipsi qui apologias pro eadem Synodo cōtra
ipsum scripserunt, quorum fuit Franciscus Tor-
rensis, negare nequeunt, quin verò planè fa-
tetur eundem canonem qui ordine illic est.
13. non solum apocryphum, verum & corru-
ptissimum esse: huius enim verba sunt quae nu-
perimè referebamus. Et primò omnium no-
tum est eiusmodi canones non fuisse aditos
in eadem. 6. synodo, sed vel, quae admodum
Tharsius, act. 4. septime synodi refert, quin
que post annis illic reuerfis episcopis: vel,
quod verisimilius est, vt ex. 3. can. eiusdem sex-
tae synodi colligitur, viginti septem transactis.
Quare licet Adrianus postea eandem sextam
Synodum, quatenus Romanis institutis non
repugnaret, susceperit, non tamè censet eos-
dem canones autoritate catholica donasse:
quippe qui neque in Concilio editi sunt, ne-
que sub legato Romano. Quod autè dictus
canon non solum tanta, verum neq; vlla sit
autoritate dignus, sua ipsius facies praefert.
In primis enim quænam erat Concilij maiestas
in praesentia Romani legati si praeses sedisse-
ret, recitato Romano decreto è regione statim
subdere contrariam censuram: dicendo, An-
tiquum nos sequentes canonem Apostolicam di-
ligentem. Ecquis enim est ille canon? aut vbi
extat: nam quod ait glossa illud referri ad Pau-
linum verbum, ne coniuges se inuicem defra-
dent, minime textui congruit: si quidem sub-
dit, & constitutiones sanctorum virorum: vbi
planè Concilium secundum Carthaginense de-
notatur, quod refertur. 31. distinctione. ca-

Quaestio. VI.

none, Episcopos. & 84. canone. cum in praeterito.
ac subinde Concilium quintum. Quis autè
credat sanctam aliquam synodum Concilij
provinciale oecumenico Romano antetulis-
se? ¶ Sed quod aperte falsitatem eiusdem
de canonis detegit est, quod nullum Cartha-
ginense Concilium sic decreuit vt eodem ca-
none referretur, sed totum contrarium. Can-
onem enim secundum secundum Concilij expressè iu-
bet, quae Aurelij sententia fuit, omnes anti-
fistes, sacerdotes, & leuitas continentes esse
in omnibus, etiam ab vxoribus: quo possint
simpliciter quod à Deo postulant, impetra-
re: verba sunt expressa. Perperam ergo hic
canon citauit illum: addens vt tēpore obla-
tionis continentes essent. Hoc enim Paul. cū-
etis etiā secularibus edixerat. Sed vide quo-
modo isti impostores deprauarunt Cartha-
ginense Concilium quintum: cuius can. 3. ad li-
teram sic habet: Cum de quorundam cleri-
corum, quauis erga vxores proprias in cōti-
nencia referretur, placuit episcopos, & pres-
byteros, & diaconos, secundum propria insti-
tuta etiam ab vxoribus continere. Omnis
est subdiaconatus: qui tunc forte non habebat
ordo sacer. Verbum autè, secundum pro-
pria instituta, quod ad literam intelligitur se-
cundum legem sacerdotali ordini congruam,
quae scilicet ab Apostolis vsq; ea erat, vt nul-
lus coniux sacris initiaretur nisi votum emit-
teret castitatis, ipsi praearicati sunt, dicentes:
Cum instaret tēpus sacrificij. Et propterea
addiderunt vt sui sacerdotes tempore ordi-
nationis profiteri castitatem non cogeren-
tur: neque ab vxoribus abstinere. Quod nos
bene supra notauimus, tanquam testimo-
nium, quod ille esset mos antiquus ecclesiae.
Vide ei quoque quae non liceat quicquid inter de-
creta à Gratiano fuerit relatatum, vt moris est
Canonistarum, tanquam oraculum adorare.
Imò potius vel ipse debuisset vel sui glossa-
tores radicibus historias cōsulere, vt rerum me-
dullas eruere. At verò vt gratis donarem
eundem canonem legitimum esse, haud tamè in
eo cōtinetur vt sacerdotes ad id muneris non
admittantur nisi fuerint prius coniugati, vt
Graecorum mos habet: sed hoc solum quod non
cogantur castitatem vouere. Cui accinit, &
alter eiusdem synodi canon qui refertur. 23.
distin. cuius verba sunt. Si quis eorum qui
ad clerum accedunt voluerit nuptialium iure ma-
lieri copulari, hoc ante ordinationem subdia-
conatus faciat. Et canon subsequens Cartha-
ginensis Concilij quarti. Lectores cum ad
annos

Roboratur
praeterita
sententia.

Fragmentum
concilij Car-
thaginensis
quinti de-
prauatum.

Heress Ni
colaitarum
August.

annos pubertatis veniūt, cogantur aut vxores ducere, aut continentia profiteri. Merito ergo à multis, vt idem ait Torrēsis, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eū morē contraxisse. Horum enim parens Nicol. vti in catalogo hæreticorū ait citatus iam Augusti, cum pulcherrimā haberet vxorē, quæ perinde apud ipsum in suspiciōe impudicitia venerat, neq; satis pcos abigere domo posset, eōdem vsum vxorum suis persuasit discipulis: qui quidem postea multa in illū errorem deprauarunt. Inter quæ decimū septimum canonem mendosē supposuerunt sex to libro institutionū Apostolicarū Clementis: quæ quidem canone quidam postea auctor Græcus Niceta, Pētothoratus nomine, defendit, Græciq; persuasit. Canon vero, vt Vmbertus Leonis legatus in libro cōtra ipsum refert, sic habet: Episcopū, & presbyterum & diaconum dicimus, qui vnā habet vxorē, ordinari, nec licet eos post manus impositionē inuptos esse. Ex quo canone suā Græci consuetudinē traxere. Hęc omnia patet a pud dictū Vmbertū Cardin. Is enim à Leone nono circa annum Millesimū quinquagesimum Constantinopolim, de hære delegatus cōtra eundē Nicetam scribēs, has omnes Græcorū præuaticiones patefacit.

Canon alter
corruptus.

¶ Haud ergo Græcorū mos censendus est alicui orthodoxę Synodi consentaneus, sed tanquam error inter alios eorū tolerari ab ecclesia præsentī. Nam antiqua nunquā eis permisit, vt non ordinarentur nisi cōiugati, sed id penitus quod illi etiam secundo gradu post continentes admitterentur. Et fortasse, idem fuit Niceta ad quem idem Leo dixerit canonē, feriatim. 3. 2. At qui eodem modo intelligendus est textus Innocētij tertij, cum olim, de clericis coniugatis, nempe quod propter Græcorum duritiā pmissum eorū sacerdotibus est ne votū castitatis emittat: haud tamen quod cogantur esse coniugati. Igitur vt ad nostros Lutheranos, à quibus pfecti sumus, reuertamur, nullatenus se possunt Græcanico instituto protegere.

Ad. 1. arg.

EX his argumenta in capite quæstionis obiecta, soluta restant. Primum enim ex Paulo hæretici accersunt, intelligentes illud verbum, Opportet Episcopū esse vnus vxoris virum, quasi præceptum, quo sacer-

dots cogatur cōnubia inire. Sed iam supra monstrauimus quā diuersē sancti idem interpretentur verbū. Fuit enim tantū prohibitio nebigami assumerent in sacerdotes, & præterea propter sacerdotum inopiam permissio, vt etiam coniugati initiarentur: sed vt monstrauimus, præmissio, consentiente vxore, castitatis voto. ¶ Simili prauitate & calumnia intelligunt quintum Apostolorū canonem, ne presbyteri aut diaconi prætextu religionis vxores eiciant, quasi præceptū sit vt illis vtantur: contra quā à nobis superius expositū est. Et pariter verbum epistolæ cuiusdam que dicit Clementis detruncantes, ad suam libidinē pertrahunt. Verba enim epistolæ sunt. Ministri altaris ad Dominicales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges suas nouerint. Quod quidem ipsi, perpende absurditatem, aiunt esse præceptū ac prohibitionem nec cui ante consummatum matrimoniū liceat sacris initiari. Quod alij, vt cauent absurdum, negatiue legerūt, non nouerint: cum tamen non sit nisi affirmatiue legendum: vt non truncate, sed si semper continere noluerint. Hoc est si non fuerint virgines, aut continentes, sed coniugati, ea lege ad sacerdotiū recipiantur, vt vt que ad illud tantū tempus vxores nouerint. Quasi dicat: deinceps autē ab illis abstineat: vt in tertia conclusione monstrauimus. ¶ Secundum autem argumentū, de cap. quoniam iam satis solutum est. Tertium verò quod illi auctoritati nititur que Augu. tribuitur, nepe vbi apparet dicere continētiam sacerdotum post Apostolica instituta ab Ecclesia fuisse adiectum, nullatenus contra tertiā nostram conclusionē pugnat, tum quod illud non est verbum Augusti. Sed quia initium illius cap. Cum agitur, est illius scilicet legunt totum tanquā Augu. cum tamen sit Gratiani. tū quod Gratianus hoc tantū ait, quod cōtinentia sacerdotum est opus cōsiliij: quia cōsiliū est, vt fiant sacerdotes: sed tamen postquam ordinati sunt, iam fit illis præceptum. Quod autem ait post Apostolorū instituta fuisse adhibita, si vult tēpore Apostolorum nondum fuisse illud in more, auctoritates sanctorum ac rationes ad eandem tertiā conclusionem allatæ ei refragantur: quæ ideo plures æstimandæ sunt.

FINIS LIBRI SEPTIMI DE
IUSTITIA ET IURE.

LIBER

LIBER OCTAVVS
De Iustitia & Iure.

VANDO Primū libros istos de iustitia & iure in lucem dedimus, materiā iureiurandi, & adiurandi que se inter illos iure optimo insinuat, ob id mihi fecimus, quod seorsum libellum paucis ante diebus de re illa edideram. At quoniā in vulgus latinē & hispanē illum scripsi, ob id que non omnibus scholarum neruis rem amplificaui, multi ex me efflagitarunt: vt hæc secūda impresione id de integro elucubrem: est enim res scitu dignissima, his maxime tēporibus, quādo iurandi licentia tantā peierandi consuetudinē peperit: vt vix Christianis enormitatē huius criminis persuadere valeas. Id quod Christianissimum teterrimē denigrat. Anni ergo nil veritus, si ex eodē libello quā plurima huc sim transcripturus. Ille enim in solū vsum plebis cedere potest. Cogitavi ergo libellum septimum de cambijs, qui breuissimus erat, in sexto de vfuris ponere, ac post septimum de voto, octauū istum de iureiurando, & adiuratione collocare. Ordinem nimirum Diui Thomæ, vt hæcenus feci, prosequutus.

QVÆSTIO PRIMA,
De Iuramento.

Sanctus Thom. 2. 2. quæstio. 89.

ARTICVLVS I.

Verum iuramenti definitio sit bona.

Quæstionem de iuramento in decem articulos distribuit S. Thom. quorū primo queritur quid sit, secundo sitne licitum, & cæteris alia quæ suo ordine patebunt. Vbi forsitan quis illico ordini obijciat, primū fuisse querendum, vt Philo. 2. post. admonet, vtrum iuramentum sit, quā quod sit. Respondetur autem in moralibus idem esse querere, an res sit, & an licita sit quæ quidem quæstio præsupponit quid sit: ex noti-

tia enim eius scire pendet, an licitum sit. Merito ergo primū de definitione queritur iuramenti.

Ad quā quæstionē D. Thom. 4. cōclusioni Primæ cōclusio. bus respondet. Prima iurare est Deū in testem assumere. Et dicitur iuramentū ob id, quod sit quasi pro iure introductū. Alij aiunt iurare esse Deū in testem vocare, sub quibus verbis D. Thom. quæstionē proposuit. Et sumitur ex quodā sermone Augusti, de periurio, qui est inter sermones de verbis Apostol. 1. 8. super verbis Iacob. 5. Nolite iurare, &c. Vbi ait quod est iurare per Deū, nisi si testis est Deus: Verū tamen D. Tho. ad prohibitionem diuinā alludens, ne nomen Dei in vanū assumamus, cordatius pro, inuocare dicit, assumere. Probatio autē conclusionis sumitur ex fine & causa iurandi. Iuratio namque que est veritatis cōfirmatio in rebus moralibus, que in particulari cōtingit: iuxta illud Apostoli ad Hebræ. 6. Omnis controuersig finis ad confirmationē, est iuramentū: huiusmodi autē cōfirmatio certa esse nequit nisi Deus in testē aduocet: ergo iurare est Deū in testē assumere. Secundæ autē præmissæ ratio est, quod in scibilibus, quæ in ratione posita sunt, cōfirmatio veritatis procedit ex ijs, quæ sunt naturaliter nota, atque adeo illic neque testibus neque iuramento opus est. In moralibus vero quoniā cōtingētia sunt, atque adeo nuntū varia, non potest res ratione constabili. Sed opus est testibus. Testimoniū autē humanū duplici de causa fallax est: nempe & ex vitio voluntatis hominis, qui cōtra id quod mēte sentit, ob malitiā pronuntiare potest: & ex defectu intellectus: quia ob ignorantia sepe de occultis, & de absentibus fallitur. Cū ergo his de causis omnis homo sit mēdax, ditorum veritas solo Dei testimonio satis cōfirmatur. Id quod Apost. loco modò citato admonet dicens, Homines per maiore se iurant. Hinc ergo perspiciorē definitionem scholastico more hæc eliciamus. Iuramentū est dictio per diuinā attestationē cōfirmata: vt dictiois nomine affirmationē cōplectamur: Dei verò appellatione res quoque diuinas nempe creaturas in ipsum relatas. Enimvero qui per creaturas iurat, nomē aliquod il-

Cōclusio
probatio.

Testimoniū
humanum
fallax.

Definitio
iurandi.

X. 113

lis inesse profitemur, siue falsum, vt idololatræ, siue verū, vt orthodoxi, qui Deū in creaturis existere profitentur. Vnde iusiurandū ait de officijs Cicero est affirmatio religiosa. Et Aristot. etiā in Rhetorica ad Alexan. iusiurandū est, cū diuina veneratione dictio, probationis expers. Dictionis nomine affirmationē cōplexus est & negationē. Adiecit autem, probationis expers, hoc est, q̄ alia probatione caret: nimirū, vt naturā penitus iusiurandū patefaceret: quod utiq; citra necessitatem, vbi res aliter probari non potest, nō est licitū. At quātum ad Etymologiam, iusiurandū a iure dicitur: ob id forte (vt Au. in citato sermone insinuat) quod qui iurat ius veritatis Deo reddit: iuxta illud Euangelij, Reddes Domino iuramenta tua: putā honoris ius: quippe cui veluti ipsissimæ veritatis proprietē cōpetit dīctorū omnium & conuentorum veritatē suo testimonio constabere. Quāuis fortasse rei gratiūs applaudit q̄ hic D. Thom. docet. Nemp̄e iusiurandū ob id à iure dicitur, quod pro iure sit introductū. Id enim quod iuratur pro lege habedū est, ac veluti ius ipsum sanctē seruādū. Id quod verbū Pauli denotat, dicens, iuramentū esse finem omnis cōtrouersie, ac si lege esset sanctum. Quare iura post præstitū iuramentū nullam aliam inquisitionē permittit: iniuria enim alioqui irrogaretur Deo. ¶ Secūda conclusio S. Tho. est. Diuinū testimonium quandoq; per iuramentū ad asserendū præsentia vel præterita inducitur: quandoq; ut rō ad cōfirmandum id quod in futurū promittitur. Quorū prius dicitur iuramentū asserentiu: posterius verò promissoriū. Res est quæ suis ipsi nominib; sit clara. Quod si arguas, nonnūq; iuramentū asserentiu esse respectu futuri, vt cū quis iurat, cras fore, vt pluat. Respondet S. Tho. loqui secundum iuramenti naturā. Haud enim futurū cōtingere asserendū est, nisi quatenus in suis causis iam est notū, vt cū quis iurat se facturum quod possit facere: iuramentū verò leue, & temerariū etiā de futuro pōt esse asserentiu. ¶ Tertiā conclusio. Ad ea q̄ sunt necessaria, perq; rationem inuestiganda nō inducitur iuramentū: & est intelligēda conclusio in sensu prohibitorio. Quasi dicat illa nō licet iuramēto cōfirmare. Derisibile enim videtur. Imō, vt infrā patebit, vitiu est si quis in disputatione scientiæ opinionē suam, vbi ratio nō occurreret, iure iurādo cōfirmaret. Quocirca nō accipit necessaria pro ijs solis

quæ euidētia sunt. Nā in speculabilib; altera pars cōtradictionis semper est necessaria, vt astra sunt paria vel nō, licet neutra sit nobis euidēs: quare vt iuris iures peccas, atq; adeo si iures quantitatē rem esse à substantia differentem aliam quālibet opinionē. Alia conclusio adhibetur in solutione tertij & ideo suo ordine videntur sunt argumēta. ¶ In primo exponit particulā definitionis, assumere Deum. Non enim quicumq; testimonij Dei adducit, iurat: vt cōcionatores & prælectores & disputantes cū testimonia sacra citant nō iurant, eo quod testimonia illa Deī sua spē dedit ad suas asserēdas veritates. Quare citātes illa, nihil aliud faciunt quā referre Dei asserata. Iurare autē est illum in testem asserentiu nostrarū implorare. ¶ In solutione secūda exponit illam particulā cū testimonio. Reddes altissimo iuramenta tua. Videtur enim iurans nulli ius Deo reddere. Respondet ergo dupliciter: vno modo, quod dicatur ius Deo reddere qui iuramentum implet: nā illi suam fidem obstrinxerat & potest etiā hoc in iuramēto asserentiu intelligi, quādo quis verū asserit. Secūda verò expositio est ad rem magis accommodandē: p̄ q̄ qui iurat, eo ipso iurat, ius, hoc est honorem Deo debitu illi reddit: videlicet eum agnoscēdo & cōsistendo in fallibilem esse veritatem. Quocirca Iere. 5. Deus de filijs Israel conquirebatur, q̄ eū dereliquissent, iurassentq; in his q̄ non erant dii, id est honorem iuramentorū sibi propriū in deos falsos trāstulissent. ¶ Tertiū deniq; argumē est. Aliud est officiū iudicis, aliud verò testis. ¶ Sed quandoq; iurādo imploratur iudiciū potius diuinū, quā testimonij: vt cū excretoria iuratio, qualis est illa Psal. 7. si reddidi retribuentibus mihi mala, decida meritō ab inimicis meis inanis. Respondet autē quāta conclusio. ¶ Iuramentū duplex est iuramentū, scilicet simplex, vt quādo seu Deus seu creaturā simpliciter vt testis asserit, vt Deus est mihi testis, per Deū &c. Alterū verò excretorium, q̄d etiā dicitur impatoriū dū adducitur in testē & pariter in vindicem vt tāquā iudex vindictā falsitatis sumat: vt dispera, si nō ita sit: quæ quidē etiam forma iurandi antiqua fuit, vt. 2. reg. 3. Hoc faciat mihi dominus, & hæc addat: & q̄ utrūq; sit iuramētū hinc patet, quoniam cū Deus in testē adducitur, vt reuelator veritatis. Hanc verò reuelare potest aut simpliciter interne, aut externi eū puniēdo, qui mētur. Quare & hoc quoq; est iuramentū

ramentū. Et ad hoc reducitur quādo imploratur vt præmiator veritatis. Vt si dicas, sic me Deus adiuet, sic vitā meā seruet, &c. Nā hic subintelligitur pars aduersa. Alioqui Deus me perdat, &c. ¶ Ad horū pleniorē intelligentiā colligendū imprimis nobis est, quibus modis cōtingat iuratio vbi primū asserit fit. Nulla dictio simplex seu affirmatio sit, seu negatio, quæ præ se nō fert testimonij aut execrationis imaginē, est iuramentum. Simplificissima verò omnium est illa Matth. 5. nobis admonita, Est est. Nō non. Quod est dicere ad id q̄d est, respondere affirmando, est, & ad id quod nō est, negando. Vide quā cādidas quæq; synceras Christus voluit nostras esse asserentes. Duabus enim minimis syllabis admonuit esse explicandas. His enim verbis omnia expressit. Interrogas fecerimne, aut dixerim: respondēdum mihi, feci, aut non feci, dixi, aut nō dixi. Imō & verba excusare possumus dicendo, sic, aut non. Simplex etiam assertio censetur si aduerbiū aliud quod aut nomē adiungatur, quod nihil asserentis aut negationis mutat: vt si dicas, vere, in veritate, certe, p̄fecto, sanē, & id genus reliqua nullū resultat iuramentū. Item si dicas, in fide mea, aut in fide ingenui viri, aut in bona fide nihil iuras: quia nō asseris fidē in testē. Sed sensus est, te secundū fidē loqui q̄ in dictis & cōuentis seruādā est. Secus si dicas: per fidē Dei aut Christi. Nā tūc iuras p̄ factum: sicut per euāgelij: quāuis forsā, si diceres, In fide boni Christiani aut regei nō esset iuramentū, sed sensus esset, te id promittere secundū fidem humanā, quā boni Christianus seruare debet. Sunt autē verba nō bene sonātia maxime in viris religiosis. Quādo verò adhibetur, per, vt si dicas p̄ meā fidem, videtur inde species consulari iuramentū: sicut per meā animā, aut per meam vitā. Idem discrimē apparet si dicas, in mea conscientia, aut p̄ meam conscientia. Idē. n. cēsetur in mea cōscientia, ac si dicas id aio q̄d sentio: sed cū addis, per, videtur accusatiuus formam testis induere ob id quæ viris timorati animi ab his omnibus abstīnēdum est. Et præsertim religiosi ab eo q̄d aiunt per habitum D. Francisci, aut D. Dominici: est em̄ iuramentum tum nobis indecorum, tum & audientibus absonum. Per hæc autem de ceteris censendū. ¶ Secūdo ad dignoscendas iuramentorū differētiās notādū tripliciter capite variari. Primū ex parte obiecti diuidi in asserentiu (vt dictū est) sub quo intelligit

negatiuum & promissoriū. Secūdo ex parte illius per quem iuratur diuiditur in iuramentum per Deum & iuramentum per creaturas: quod, vt artic. 6. latius patebit, fieri potest vel blasphemē, vt iurare per Herculem, per Iouem aut per solē ea ratione, quia idololatræ qui creaturas pro Deo colunt. Vel catholice sicut per sanctos perque euangelia alias ve creaturas in Deū relatas. Atque hic modus iurandi per creaturas potest fieri aut per simplicem attestacionē vt in exemplis modō positus, aut per execrationē subdendo creaturam iudicio & vindictæ Dei, si aliter est. Quemadmodum Genes. 42. legitur patriarcham Ioseph iurasse per salutem Pharaonis. Et homines seu per proprias, seu per charorum simili schemate iurāt. Sed de his arti. 6. Tertiū denique variantur iuramenta per varias formas & exempla iurandi. Primum quippe, idem quæ vetustissimū iuramentorum exemplar fuit olim lege veteri celebratum, viuit Deus: aut, viuit dominus. Id quod Deus ipse docuit illam gentem, tum suo exemplo, tum etiam lege. Iurauit em̄ ipse Nume. 21. vno ego, & ita præcepit Moy si renuntiare populo, vno ego dicit Dominus. Deinde per Hieremiam cap. 4. Iurabis viuit Deus. Fuit nanque hoc iurandi specimen tunc temporis ad abominandum abolendū que ethnicorum iuramenta appositisimum. Iurabant quippe aut per elemēta, aut in anima saxa, aut per Iouem, & id genus homines vita defunctos. Vnde Danielis vlt. Nunquid est Bel Deus viuens? cū tamen ille qui in testem asciscitur, præsens esse debeat, idemque rei conscitus, quæ iuratur. Idem ergo est, viuit dominus, ac si dicas, illum in testem assero, qui non modo vitam viuit immortalem, sed vbique adeat: neque tantū iurantis verba audit, verum & intima cordis intuetur: qui ideo neque decipi potest, nec vult quæquam seducere. Ad hanc formam reducuntur dicere, Corā Deo loquor vt Paulus ad Gal. 1. & Deus scit. Quāuis istæ possunt accipi & denuntiatiue & inuocatiue. Et quidem priori modo non sunt iuramenta sed sensus est, Ego sic aut si caio, sed tamen verba mea Dei scientiæ submitto. Ipse enim quid verū sit nouit. Quare in viris timorati animi vbi dolus abest, non est iuramentum. Si autem inuocatiue dicatur diuinam scientiam in testimonium inuocando, vt si dicas Deus scit quod non mentior, iuramentum est. ¶ Sicuti illud

Testis est mihi Deus.

Pauli, Ecce coram Deo quia non mentior. Quocirca illud Petri, Ioanis. 2. 1. Tu scis domine, quia amo te, formam profecto habet iuramenti perinde ac Deus scit. Quis si tantum respondisset tu scis, sensus esset, Tu scis an amem te: quod non esset iuramentum: cum autem asserendo dixit, Scis quia amo te, visus est Christum in testem protulisse. Secunda post hanc forma iurandi est, testor Deum, aut, testis mihi est Deus. Quia visus est ad Rom. Paul. atq; hęc expressius refert naturam iuramenti: est siquidem iurare (vt supra dicebamus) Deum aut diuina testes citare. Atque ad hanc formam resoluuntur illud ad Rom. 9. Veritate dicit Christum Iesum & non mentior. Tertia forma fit expresso verbo iurandi, vt iuro Deum, & per Deum, Genes. 2. 2. per memetipsum iuravi, aut sub tacito verbo, proferendo solam prepositionem, vt si dicas per Deum, per sanctos, & per Evangelia, sic & ficest. Quin vero absque vlla verborum prolatione, cu quis rogatus ac iussus, manu crucem aut euangeliorum volumen attingit intendens annuente iurare, re vera iurat. Sunt preterea figurę alie & phrasę, quas vulgus trutina iuramentorum aestimaticu sint multo peiore nomine dignę. Vt voueo Deo dum fit per modum iurantis, est enim abusus votum, p iuramento vsurpare, Deu poeniteat, aut Deo indoleat, no credo, discredo, atque id genus alia, q diuersis nationibus diuersa sunt in vsu. Sunt. n. non iuramenta tantu sed aperte blasphemie. De quibus. q. 2. copiosius dictu est. Diuiditur aut iuramenta vel ex parte cause in liberu & coactum illud qd spote fit hoc autē per vim. Itē in iuramentu prudens & incautu illud. scilicet a prudentia pificitur hoc autē ex imprudentia vt si rem vel absq; iustitia iuras vel absq; iudicio. Item ex parte effectus vt in synceru qd in bonu fit, & dolosum qd fit ad decipiendu. de quibus omnibus suis locis videbitur. ¶ Nunc tamē interrim circa has diuisiones dubiu facile suboritur. Vtru iuramenta asseritoriū & promissorium sint eiusdē speciei. Apparet. n. pars negatiua vera, ppter ea q asserere & polliceri absq; iuramento diuersę figurę sunt & speciei. Idēq; dubiu ratio offert de simplici & execratorio. Nam qui execratur, malu sibi iudicio Dei imprecatur. ¶ Ad vtrūq; tamen breui responsio eodēq; bimēbris fit satis. Respondetur nāq; si ratio iurandi per se in omnibus cōsideretur eiusdē esse omnia speciei:

Blasphemie

Responsio.

De Iustitia & Iure,

Deum em̄ in testē implorare siue in assertionibus siue in pmissionibus fiat, siue in execrationibus eadē est iurandi species, qā idē est testis & testimoniū. Differunt tamē accidētariē hoc est ratione materię, q per se alio genere differūt: vt pollicitatio & assertio: si em̄ animal per albu diuidas & nigrū, licet p se duę sint differētię coloris sunt tamē genere animalis accidētarię. Secundū dictū sit, quod quāuis simplex iuramentū, & quod sit execratoriū eiusdē sint speciei, nihilominus aut virtus aut vitium iurandi alteri seu virtuti seu vicio imperat, sicuti vbi quis ob mœchiā furat. Quare qui iuste execratione iurat imperat virtuti maledictionis supra se, & q perperam iurat imperat eidem vicio. Est. n. execrati horrori & abominationi rem habere: significat ergo qui per execrationē iurat ad deo mendaciū abominari, vt si mentiatur horrendā sibi optet accidere. Et ad hoc etiā reducitur, vt supra dicebamus, imperatio benedictionis. Sic me Deus adiuuet, &c. q abusuē dicitur execratio ppter ea quod videtur illam a cōtrario sensu includere.

ARTICVLVS II. Vtrum iurare sit licitum.

Inquit quid sit iurare, sublequitur inquisitioutrū sit licitum. Et respondet D. Thom. duabus conclusionibus. Prior est. Iuramentum secundū se est licitum & honestum. Id quod duplici ratione pbat videlicet ex origine, vnde sit honestū: quoniam iusurandū ortum ex catholica fide habuit, qua homines credunt & profitētur Deū infallibilem omnū habere veritatē & pvisionē. Secūdo ex fine, inde sit licitū quia inductū, vt ait ad Hebr. 6. Paul. est vt sine litibus imposito homines in pace & tranquillitate viuant. ¶ Secūda conclusio. Iuramentū ob malū vsū id est quia sine necessitate & cautela fit in malu cedit. Primū quia irreuerentia fit Deo ex leui causa eum in testē adducere. Secūdo q ea iurandi consuetudine periculū peierandi creatur, ob id q homo faciliē verbo delinqt. Vnde Iacob. 3. si quis in verbo nō offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Ecclē. 2. 3. dicitur, iurationi nō assuescat os tuū. multi. n. catus in illa. ¶ Hic primū omnū notādas est sensus primę cōclusionis iuramentū secundū se est licitū & honestū. Videtur em̄ sibi post cōtradecere articulo quinto, vbi admo net idcirco nō esse appetendam iurationē, quod

Duplex iuramentum.

secundum.

interrogat.

contra Hic.

iuramenta per se sanctorum.

Libri Octauī,

Quæstio. I.

quod non numeratur inter ea quę sunt per se appetenda. Atque adeo docet nō esse per se virtutem sed ratione necessitatis. Responso tamen est quod, secundum se, aliter hic quā illic vsurpat. Hic. n. idem est iuramentū scdm se quod cōsideratū vt abstrahit ab vsu hoc vel illo. Illic autē idē est qd cōsideratū seclusa necessitate. Sunt em̄ aliquę virtutes q per se seclusa alia necessitate habēt speciem boni, vt charitas, religio, &c. Alie verō quę seclusa necessitate per se nō essent virtutes. Vt poenitentia, quę nisi peccatum ingruisset in orbem, non esset virtus. Et tale est iuramentum, vt illic explicabitur. ¶ Secūdo, meminisse oportet hæresim fuisse, vt libr. 3. distinet. 39. refert Bonauentura, Manichęorum: quauis Guido Carmelita, non nisi Vualdensibus eam impingat nullatenus esse licitum iurare. Quippe quod a Christo Math. 5. prorsum interdicitum aiebat, est tamen manifestarij error. Cui quidem in primis reclamant testimonium Deutero. 6. quod Diuus Thom. priore concludit. affirmat, doctum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Nam et si imaginem potius per missionis prę se ferat quā pręceptionis, est nihilo minus vera permissio tāquam relicta, ac si dixisset: Non tibi simpliciter iurare iubeo, sed vbi eam necessitate ratio attulerit, non per falsos deos sed per me iurabis. Tametsi Hierony. super Mathæum. capit. 5. & refertur. 2. 2. quæstio. 1. canon. cōsidera. cui & Theophilactus astipulatur: per missionem illam non intelligat, vt fieret sine culpa, sed vt vsura permittitur & meretricium, tanquam minus malum. Ait quippe iurare per Deum cōcessum fuisse illi populo: nō quod rectē hoc facerent, sed quod melius putā minus malū esset per Deū quā per idola iurare. Hoc autem non planē intelligo. Nam iurare si consideretur sine veritate & iustitia & iudicio, nunquam fieri neque in illo populo potuit citra culpam, & ideo in hoc sensu nunquam fuit concessum: vbiuis autem illi comites adfuit licitum est iurare: quapropter absque vilo dubio intelligitur permissio licita. Sed forsitan sentit Hierony. vana iuramenta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est leuioris illis fuisse pœnæ quā nobis, vt auerterentur ab idololatrarū iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quod Euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Non autem qd

neget iuramentum quando legitime fit, licitum esse. Ingenue quippe illic ait quod qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat. ¶ Est ergo catholica veritas iuramentum quandoque esse licitum, & contraria falsitas hæretica. Et probatur secundū preter allegatam autoritatem exemplis ipsius Dei & sanctorum. Iurauit enim Deus per semetipsum Abrahę (vt habetur in Genes.) quod ex eius semine missurus esset super omnes gentes benedictionem. Verum tamen Deus non ea ratione iurat qua homines: nempe quod indigeat veritatem suam iuramento confirmare. Tam firma quippe est simplex eius assertio, quā iuratio: iurat enim per semetipsum. Sed vt concilio Toletano habetur, quod. 2. 2. quæstio. 4. canon. immutabilis refertur, iurare Dei est a se ipso ordinata nullatenus conuellere, sicuti poenitere, eadem ordinata cum voluerit immutare. Sic enim per Hierem. dicit: Loquar ad uersum gentem, vt eradicem & destruam & disperdam. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, agam & ego poenitentiam a malo quod cogitauit, vt facerem eis. Itaque quod Deus sine iuramento affirmat, nō nūquam ceu cōminatorium immutat: quod vero iuramento asserit immutabile firmat. Et ideo mysterium filij sui tanquam immutabile iuramento firmavit Abrahę. Vnde in Psalm. 109. ē regione iuramento Dei eius opponitur poenitentia. Iurauit enim, inquit, Dominus, & non poenitebit eum: id est quia iurauit non poenitebit. Tu es sacerdos in æternum, &c. Et ad Hebręos. 6. Paul. Volens, inquit, Deus abundantius ostendere immobilitatem consilij sui, interposuit iusurandū, vt per duas res immobiles (scilicet pollicitationem & iusurandum) quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus. Quod si queras vtrum Deus possit iurare per alium a se. Paul. illic neganter respondet. Homines enim, inquit, per maiorem se iurant. Deus autem, quia maiorem se non habet iurat per seipsum. Ratio verò cur per alium iurare nequit, est quod eadem fermē ratione qua Deus, iurat Angelus de quo Apocal. 10. legitur iurasse per viuentem in secula seculorum. Non quod celestis Angelus iuratoria firmitate indigeat, quoniam mentiri nequit: sed vt Diuus Thom. præsentī quæstione, artic. 10. ait: Si ad ostendendum id quod affirmat ex infallibili fixaque & immutabili Dei dispositione proce-

Genes. 2. 2.

Iurare Dei quid.

dere, Præpositio, per, designat auctoritatem in eo per quod iuratur quæ sit principium cõ firmandi veritatẽ, veritas autẽ quã Deus p- fert, non potest per aliud certius principium stabiliri, potest tamẽ iurare in alio tãquã in illo cuius ministerio suam enuntiat veritatẽ. Vnde super illud Amos. 4. Iuravit dominus in sancto suo, ait gloss. In seipso, vel in filio, vel in aliquo electo angelo, vel in homine.

Genes. 24.

Hierem. 4.

Iurare non nũquam est præceptum

Præceptũ randi natũ & di- uinum.

Et Hiero. addit vel in omni quod factũ est. Iurare autem hominis, vt præfati sumus, est Deum in testẽ suæ fidei distionis afferre. Quod & sanctis in vsu fuit. Adiuravit enim Abraham famulũ suum, dum enim in Mesopota miã legauit quæsitum vxorẽ filio suo. Et illo iureiurando, viuit Dñs vsi sunt crebro Dauid & Salomon, & reliqui Patriarchæ. Nam (vt est apud Hieremias) illud iurandi exemplũ cõcessum erat tunc tẽporis. Atqui sub lege Euangelica Paul. variẽ quoc; iurasse cõ periturũ: vt ad Rom. Testis est mihi Deus, & ad Galã. Ecce coram Deo, quia non m̃tor; quanta tamen religione & ueneratione quæ hõne sequenti adnotabitur. ¶ Hæ sitabit autem forsan hic lector vtrum iurandũ non solum permissio sit, verũ etiam nonnun- quã affirmatiuũ præceptum. Ad quod citra vllam controuersiam affirmanter responde- tur. Hoc enim in primis patet ex vsu, habet enim ius quæcumq; publica potestas, tam ci uilis quã spiritalis iure & more exigendi à ciuẽ & à quocũq; sibi subdito iuramen- tum ad detegendã & reuocandã; mala, quæ siue in reipublica perniciem oboriũtur, siue in iniuriam proximi. Et qui tunc nõ iuraret contra præceptũ ageret non solũ obediẽ- tiã, verũ & religionis, cuius generis, vt ar. 4. patebit est iuramentũ. Quinero quando que non requisitus tenetur vit bonus iustu- randum offerre; vel ad liberãdum innocetẽ à morte, vel pro alio magno bono publico. Et tunc vsq; adeo bonum est iurare, vt non iurare delictum sit: quã utique ratione huius modi iuramenta dicuntur simpliciter neces- saria, vt pote quæ sine culpa prætermitti nõ possunt. Atq; illic, præcipuẽ verum habet Psalmus ille: Laudabuntur omnes qui iurãt in eo, nimirũ in Deo. ¶ Quod si per cõtando ratiõ prior, iuramentum ab honore honestum fieri, qui Deo à iurante defertur: dum

illum per fidem Catholicã cõfiteretur esse caput, perẽnemq; fontẽ omniũ veritatũ, habe- retq; omniũ prouisionem. Id quod à Sancto Thom. non sine causa appositũ est. Quan- quam em̃ constaret Deum esse omniũ scie- tem, nisi p- fiteremur curã habere nostri nõ esse idoneus, qui in testẽ à nobis adduce- retur. Nam alio qui licet posset, fortasse nol- let nobis assera attestari nostra. Itaq; vt hæc rationem plenẽ perspicias: sicuti naturali lu- mine veritates omnes per sua cuiusq; princ- ipia sapiens demonstrat (siquidem autore Aristot. tunc vnãquãq; rem scire arbitra- mur, cum principia prima vsq; ad elementa cognoscimus) ita & eadem nos admonet na- turalis ratio: sed præsertim catholica fides & religio, vt dubia omnia rerũ in humanis cõ- mercijs contingentium, quæ aliter definiti nõ queunt, per diuinum testimoniũ, quasi p- primũ supremũq; veritatis principium & fontem omnino cõfirmem. Atqui ex hoc capite, nempe quia iurare ex fide catholica nascitur, sub genere religionis hanc virtutẽ, arti. 4. collocauimus. ¶ Secunda itẽ ratio pallã ostendit præceptum esse naturale. Est nãq; homo, animal suapte natura poli- ticum & ciuile: haud tamẽ humana respubli- ca perdurare valeret nisi fides, quæ, vt autor est. 1. de offic. Ciceroni diciturum est conuen- torumq; cõstantia & veritas, firmum inter homines haberet fundamẽtum, quod profẽ etõ absq; diuino testimonio stabiliri nequi- ret. Etenim si status humanæ innocetie per- durasset, nunquam concessum fuisset homi- nibus, iurare: eo quod nulla occurrisset tunc iurandi necessitas: sed simplici verbo præ- starent sibi homines mutuõ certam fidem. Ad hanc nos ergo sinceritatem reuocare sa- tagens Christus, ait, Sit sermo vester est est, nõ non. At verõ quoniam inter alias plagas quas nobis versutus ille serpens impexit, qui, vt habetur Ioan. 8. mendax semper fuit & pater mendacij, hæc fuit vna insignis, quod autoritas hominum vsq; adeo fuit exinde fauciata & labefactatã, vt non facillẽ homi- nes digni sint, quibus adhibeatur fides. Cla- mante Psalmista. Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Atqui ab hac læsio- ne alterum subinde accepimus incredulita- tis vulnus: nepe quod cum difficultate quæ nos latent credimus. Ob hanc ergo neces- sitatem indulta nobis diuinitus est iurandi facultas. Ex quo colligitur iuramentum non esse illarum virtutum, vt paulõ antẽ diceba- mus,

mus, quæ per se absq; vlla necessitate sunt virtutes, sed earũ quas sola necessitas nume- ro virtutũ apponit. Indulgit enim Deus no- bis hanc iurandi facultatem, ob suam in nos charitatem. Nempe vt sine litibus imposito in pace semper & tranquillitate viuamus. Id quod ad subsequentiũ intellectum plurimũ conduct. Et ex hac parte est hoc naturale præceptũ: nepe ob necessitatem cõfirman- dæ inter homines fidei, supposita autem ne- cessitate, tunc quod nõ, nisi per verum Deũ iuremus, aut per creaturas in ipsum relatas, non solũ naturale sed ius diuinum positiuũ est. Atqui hic est sensus testimonij citati. Deut. 6. Quare testimonia diuina adducta, vt illud ad Hebr. 6. Quod iuramẽtum est om- nius controuersie finis ad confirmationẽ ius explicant naturale. Vnde iuriconsultus in capite tituli de iureiurando. ff. Maximum inquit remedium expediendarum litium in vsũ venit iurandi religio. Et lib. offi. Ci- cero. Nullum ait vinculũ ad stringendam si dem iureiurando maiores nostri archi esse voluerunt. Ac demũ Philoso. 1. ca. 3. Res, in- quit, honorabilissima est iuramentũ, cuius ideo uenerationem nõquam antiqui tribue- runt, nisi illis quos pro Deis colebant. Sed rogas nunquid tunc solũ licitum est iurare, quando simpliciter necessariũ, putã in præ- cepto? Respondetur, non tunc solum: verũ quando fuerit vtile, tunc etiam est licitum. Duo nãq; illud faciunt legitimum, scilicet & iusta necessitas, & pia vtilitas.

Hebr. 6.

De iurei- urando.

Naturali fidei.

Primum argumẽtũ.

Etromy.

Psalm.

Extra de iurandi. can. Et si Christi.

omni iuramento, siue per creaturas, siue per Deum. Id quod hoc pacto conuincitur. Nõ tantũ nos hoc loco iurare cohibuit per crea- turas, vt idololatræ iurabant, sed re vera im- modicẽ per illas iurare, etiam vt ille populus citra idololatriã labem in more habebat. Nam cum vetustas illas sanctasq; leges citaf- set, Non periurabis & reddes altissimo iura- menta tua, adiecit. Ego autem dico vobis non iurare omnino, nec per cælum, &c. Pa- llãm constat non tantũ vetuisse nos p crea- turas idololatrico more iurare, sed illo quo que pacto quo referantur in Deum, tunc enim redduntur iuramenta Deo. Si autem re- prehẽdit iurare catholicẽ per creaturas, qd subinde intelligendũ est, quando fit sine ne- cessitate, ar. 8. ius increpare voluit iuramenta per Deum. Nam quibus casibus fas est iura- re per Deum, simul & per creaturas ortho- doxẽ iurare licet: & quibus non est licitum iurare per creaturas, maius nefas est iurare per Deum. Licebat nãq; illi populo, sicut nobis iurare per creaturas. Quã utiq; ratio ne Christi? Matth. 23. Phariseos insimula- bat, qd docerent plebem iurare per templũ, aut per altare non esse iuramentũ, sed iura- re per aurum templi, aut per oblationẽ, pro- ptercã quod periueros imposta poena auri & oblationis castigabant. ¶ Accedit in con- firmationem sententiæ huius creaturarũ dif- ferentia, quibus rẽ Christus explicuit. Deus quippe voti sacrorum sapiẽtes docent, tribus modis in rebus existit, quã certẽ ratione per creaturas iurare licet. Existit inquam in illis per essentiam, præsentiam, & potentiã. Vnde quo explicaret modum primũ meminit cæli & terræ. Cælum nãq; sedes Thronus- que Dei, idcirco censetur, quod illic existia- matur potissimum residere, vbi cõspicitur: terra verõ eo nõcupatur scabellũ pedum e- ius, quod hæc omnia inferiora, veluti vestigia sunt ipsius. Et quia cælum, vt habetur Esa. 23. & terrã implet, per Periphraim dea- pingitur quasi homo, qui cælo sederet, & terrã pedibus contingeret. Cuius autem Hierualem, loca omnia sacra designat, vbi Deus colitur, illic enim præcipuẽ existia- matur esse per præsentiam, vbi orantes cũ illo colloquimur, sed nominatione capi- tis vniversa complexus est, quæ eius nutui & potentiã subduntur. Et ideo in causam quod nefas est iurare per caput, subnexuit, quod naturã capitis mutare non possumus de albo in nigrum (est arte possimus capil-

Cõfirmatio

Ios defecare) quoniam tota natura opificiu est Dei. Cōstat ergo illic à Christo nos qua dantenus esse iuratione per creaturas interdīctos, quatenus in ipsis Deus existit: nēpe sine iustitia veritate & iudicio. Ex quo fit planē consequens, vt iam suprā illatum est, & iurationem per Deum vrgentiore nobis ratione interdixisse, vt pote quā quādo fit absq; necessitate & vtilitate peior est. Subi cuit illud tamen, quoniam à minori ad ma ius euidēs erat argumētum. Quapropter Ia cobus documentum Christi explicatius referens, ait. ca. 5. Ante omnia fratres charis simi, nolite iurare, neq; per cælum, neq; per terram, neq; aliud quodcunq; iuramentum: hoc est, neq; per Deum, neq; per aliam crea turam. ¶ At protinus hinc argumētū ro bustius exurgit. Si Christus nos illis modis iurandi per Deum & creaturas interdixit, qui antiquo populo licitū erant, in nullo ergo casu reliquam vllam nobis facit facultate m iurandi. Id quod cōcessu esset absurdif simum, cum autor ipse naturæ ius tum ne cessarium naturale, non sit credendus abro gasse. Respondet ergo in lib. de mendacio, August. cap. 15. quod cum Paul. post man datum Domini non semel iurauerit, ipse no bis mandati sensum aperuit. Vnde quod di ctum est, non iurare omnino, subintelligen dum est, absq; vrgente necessitate. Ne scilicet iurando ad facilitatem iurandi veniatur, & ex facilitate, ad consuetudinem, atq; ita ex cōsuetudine ad perurium decidatur. Et infra. Intelligendum est, inquit, illud quod positum est, omnino, vt quantum in te est, non affectes, nō ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iniurādū. Hæc ille. Hoc tamen si verum fari licet, non plenē rei satisfacere videtur. Id enim totum quod August. ait nobis esse prohibitum, pa riter erat & illi populo interdīctū. Quoniā non modò iurare sine vrgente necessitate, verum & consuetudo & appetentia iuran di iure naturæ prohibita est: ius autem na turæ non solum Hebræos, verum & vniuersos mortales semper obligauit: Christus ve rō aliquid nobis singulare inhibere visus est quando quidem nos cum illis cōferendo dixit: Audistis quia dictum est antiquis, ego autem dico vobis. ¶ Resolutio ergo respon sionis (si verum conijcimus) est, quod etsi le gislator noster nihil prorsus nobis vetuerit quod antiquis non erat vetitum: explicuit tamen aliquid, quod illis non erat vsq; ad cō

apertum, ac deinde docuit, id quod illis erat turpe, nobis ratione status esse turpius. Ad cuius intellectum notandum, vtrāq; par tem esse præceptum naturale, scilicet & iura re quando ratio id admonet, & neutiquam iurare quādo necessitas neq; vtilitas adest. Idem enim est non iurare omnino, ac si di cas, non occidere, non furari, &c. Sed rogas cur non adiecit, nisi in necessitate aut cū vtilitate? Respondetur. Vt in expositione De calogi lib. 2. respondimus id nō fuisse opus: quoniam præceptum naturale sub quantū cunq; vniuersalibus verbis proponatur nullatenus includit casus quos natura ipsa non comprehendit. Quod enim iudex ma lesfactores, aut suum quisq; aggressorem oc cidat, non est exceptio illius præcepti, nō oc cides: quoniam similes casus nunquam illi fuerunt inclusi. Eodem ergo pacto, nolite iurare omnino, casus necessitatis nō includit. Quapropter perinde omnino antiquos; vt nos obligabat. At verò, vt ex verbis Euan gelij coniectari licet, populus ille vel Phari saeorum seductione, vel ob suam cecūtam non arbitrabatur iuramēta per aliquas crea turas, vt per templa & altare esse iuramen ta: quod Christus (vt modò dicebam) Mat thæ. 23. declarauit. Et ideo forsitan neq; puta bant licitū falsum dicent esse periuros: & ideo ait Christus, nolite iurare omnino. Vbi aduerbiū, omnino, non excludit omnes casus: (quandoquidem multi necessitatem iuran di afferunt) sed modos omnes & figu ras iurandi, vbi non adest necessitas, scilicet neque per cælum neq; per terram, &c. quæ ipsi non pro iuramentis ducebant. Itaque si cuti in præcedentibus monitis: Audistis quæ dictum est antiquis nō occides: Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur frater reus erit iudicio, non adiecit illud quasi anti quitus esset licitum, sed id quod ignora bant explicuit: sic vbi dixit: Nolite iurare omnino, neque per cælum, &c. nil vetuit, qd vetitum nō erat, sed explicuit iuramēta per creaturas verè esse iuramenta. Ob id quæ esse illicita quando sunt vana. Diuus Bonauē. libro. 3. distin. 39. quæstio. 2. articu. 1. nescio quid hic distinctionis comminiscitur. Ait enim Christum non dixisse: Omnino nolite iurare. Nam tūc omnes vniuersaliter exclu sisset casus: sicuti qui ait omne animal nō est homo, omnē hominē à ratione animali ex cludit, sed dixit: Nolite iurare oīno. Vbi cū omnino ponatur post negationē non facit

Iacobi. 5.

Egregium Argumētū.

Argum. cō tra expositiōne Aug.

Resolutio respon sionis.

sensum, nisi particularem, vt si dicas non omne animal est homo: quare nō fuit sensus ut nullo modo iuremus, sed quod nō omni bus casibus iuremus. At verò nō crediderim Christum huius dialecticæ meminisse, sed vniuersim dixisse ne iurarem. Subintelle cta tamē vt dictum est, restrictione iuris na turalis, scilicet, vbi vel necessitas, vel pietas aliud exegerit. ¶ Super hæc autem forsitan nos Christus admonitos hoc mandato cura nit iuramentorum frequentiam, multò no bis esse turpiorem quàm illis. Christiani em̄ illa deberent lucis opera de se vbique presta re, vt ad conciliandam inter se fidem nullo indigerēt iuramēto. Debet enim, vt ait Chri stus iustitia nostra super illam Iudæorum abundare. Vnde super Matth. citatus suprā Hieronym. veritas, inquit, euangelica, iura mentum non recipit: cum omnis sermo vi ri fidelis, pro iure iurando sit. hæc Hierony. In cuius exemplum, etsi Deus antiquitus iurasse legatur, tamen magister noster Chri stus nunquam iurauit. Sed plurimum aie bat, Amen amen dico vobis. Sub quibus vti que verbis nulla delitescit iuramenti vis. Perinde enim est prorsus ac si dicas: verè ve rē seu firmiter dico vobis: quemadmodum apud Lucam ipse illud exposuit. ¶ Secundū argumentum Diui Thomæ est. Nihil quod à malo est videtur licitum, nam mala arbor fructus bonos facere nequit, sed iuramentū, ait Christus esse à malo. Sit enim, inquit, ser mo vester est esse, non non, quod autem am plius est, à malo est. Hæretici negantes vllō pacto fas esse iurare aiebāt simplicem asser tionem, aut negationem, scilicet esse est, non non, esse à bono Deo, id autē quod amplius est, nempe iuramentū, esse à deo malo. Duo enim principia Manichæi ponebāt boni, & mali: idque aiebant Christum significasse: glossē tamē hoc apertissimum hæreticū est Manichæorum. Legitimus autem sensus est August. in lib. de sermo. Domini in mon te, qd allegat. 22. q. 1. can. ita ergo. vbi ait iuramentum nō esse malum: sed à malo nempe à mala causa, puta ex infirmitate & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Et per hæc verba exponitur aliud ei us dictum super epistolam ad Galat. & cita tur ibi can. non est. Vbi ait quod iuramētū est à malo non quidem iurantis, sed increduli iuramentum petentis. Haud enim docuif se putes, petere iuramentū esse semper malū culpæ, sed ait à malo petentis: scilicet à malo

Sobis tur pias iurare quam anti qum.

Hierony.

Christus no iurauit.

Argu. 2. D. Thom.

Respon sio. Aug. 22. q. 1.

Argumē. 3. D. Thom. Tētare Deū

poenæ, quam per originale culpam contra ximus: est enim iam nobis in denaturale ma lum incredulitas in rebus grauibus. Est ta men peccatum de leuissimis iusiurandū po stulare. ¶ Tertium deniq; argumētum est. Exquirere signum diuinæ prouidentie est tentare Deum. Secundum illud Deuterono. 6. Nō tentabis Dominum Deum tuum: qui autem iurat videtur eiusmodi signum exqui rere, ergo id perperam facit. Respon sionis autem summa cōsistit in duobus. Primum, quod tentare Deum non est quomodo libet signum eius exposcere, sed id absque neces si tate & vtilitate facere. Quemadmodum ille qui detur se præcipitem daret (quod Sa thanas seruatori nostro suadebat) vt experia tur si manus illi Deus supponeret. Et veluti ille qui in duellum descendit cum altero in testimonium veritatis. Potest enim aliter pa tere: & si est occulta, non debet illo modo probari. Qui autem iurat, pro necessitate & vtilitate facit. Secus si cādens ferrum manu vellet palpate, quod iam in hibitum est: At quoniam statim solutio hæc redargui po test, quod saltem iuramētū res apparet fru stranea. Quoniam nunquam, aut perquam rarissimè Deus veritatem pandit, seu illum qui peierat prodendo, seu ei qui rectè iurat testimonium publicè ferēdo. Respondet Di uis Thom. Quod etsi non id præsentī secu lo faciat, nulli se propterea periculo iurans exponit, quādoquidem certū est in die iudicij testimonium laturum, quando. vt. 1. ad Corinth. 4. ait Paul manifestabit abscondi ta cordium. Videtur tamen animus huic so lutioni ægerimè acquiescere. Nā testimo nia petuntur in iudicio, vt testes illico verita tem proferant. Si ergo Deus rem quam quis iurat non cōtinuò attestatur, & quod in ex tremo iudicio futurum sit, homines latet, vi detur religio iurandi superuacanea. Respon detur quod fundamentum religionis iuran di non est quod Deus confessim, sicuti ho mines sit testimonium laturus, sed fides & honor quem mortales illi, quæ pro Deo co lunt deferunt. Vnde illa existimatio orta est quod nullus sit credendus, tum Deo il lam irreuerentiam exhibere, tum etiam sibi illud periculum finalis iudicij creare, si fal sum iurat. Pungit nihilominus scrupulus, saltem qui falsè aut vanè iurat Deū tentet. Quandoquidem testimonium Dei absque necessitate exquirat. Respondetur nec vanè iurantes tentare Deum: quoniam nil aliud

Redargutio solutionis.

Respon sio.

Scrupulus.

faciunt quam simpliciter inuocare testimonium diuinum nulli se exponentes periculo, sed suo arbitrarij committendo: si uoluerit testimonium patefacere. Qui autem se precipitat, aut duello certat, aut ardens ferum tangit, propterea Deum tentat, quia exponit se manifestario periculo, si Deus eum eripere renuerit. Adde quod etiam scelestissimus homo qui nefandissima crimina multiplicatis iuramentis iniquè contegere perfisteret periculo se quoque exponere, ut Deus miraculo illum proderet.

ARTICVLVS III.

Utrum congrue tres comites iuramenti assignentur.

Quoniam iusiurandum (ut supra dictum est) & artic. 7. iterum repetetur, non est earum virtutu, que per se absque necessitate honestatem habent, consequens fit, ut certis comitibus & ornamentis antequam sit licitum, sit uelendum. De quibus Diuus Thomas duabus conclusionibus respondet. Prior est. Tres sunt necessarij comites, quibus iuramentum honestatur: nempe ueritas, iustitia, & iudicium. Conclusio hæc non solum ratione, sanctorumque testimonio, sed oraculo ite Sacre scripture nititur. Ait enim De Hierem. 4. Iurabis, uiuit Dominus in ueritate in iudicio & iustitia, quod exponens Hieronymus. Animaduertendum inquit est, quod iusiurandum hos habet comites, scilicet, ueritatem, iudicium, & iustitiam. Probatur ratione. Quoniam per iuramentum Deus qui summa ueritas, summaque iustitia est, in teste adhibetur, necessarium ad eius reuerentiam est, ut id quod iuratur primum sit uerum, mox iustum & æquum, sed tertio præterea circumspectio iurandi requirit, ut non leuiter, sed maturo iudicio, & discretionem fiat. Exigitur ergo ueritas iustitia & iudicium. Posterior conclusio. Iuramentum cui ueritas non subest dicitur falsum & mendax: cui uero non subest iustitia, dicitur iniquum & illicitum: sed quod leuiter sine necessitate, & iudicio fit dicitur temerarium. Tametsi ubi iustitia deest, uel iudicium communi nomine dicitur incautum. Vide ergo quanta sit iuramenti maiestas, quam tunc sit religiose perornandum, antequam sit audendum. Addit quippe illic Hieronymus, quod si tria ista defuerint, nequaquam erit iuramentum, sed periurium. Et intelligit, non

Prima conclusio.

Posterior conclusio.

Tres gradus periurij.

solum esse periurium, ubi tria simul defuerint, sed etiam ubique, eorum quodpiam adfuerit. Tametsi diuersa ratione & gradu: ut questione subsequenti patebit. Quod ut si hæc illegitima iuramenta ad normam uoluntate prohibitionis accommodetur, quæ est nomen Dei assumamus in uanum, diuersa in illis comperietur uanitatis ratio. Vanum quippe est, quod fit frustra: puta quod sine suo caret. Diuersimodè ergo hæc uana sunt. Nam ubi non est ueritas iuramentum sua euacuatur substantia & medulla, perinde atque uellana sine nucleo. Vbi autem aliquid iuratur iniquum, ut hominem occidere: iuramentum fit secundo gradu uanum: quia è regione aduersatur scopo & fini, nempe iustitiæ, ad cuius custodiam concessa nobis est iurandi facultas: sicut uana est oratio qua irritatur Deus. Iuramentum autem temerarium, & uanum caret causa iurandi, nempe necessitate: sicut uana fuisset penitentia, ubi nullum præfuisset peccatum. Requiritur igitur ueritas primum omnium in iuramento, in assertorio quidem, ut id quod asseritur, uerum omnino sit: atque id quod negatur, sit utique falsum: in promissorio uero, ut id quod promittitur, si licitum modò fuerit, tempore & loco impleatur. De secundo autem comite nempe de iustitia dubium non nullum existit, an in solo promissorio locum habeat. Enim uero si ad rem tantum quæ iuratur sit iustitia referenda, illi soli competit, ut scilicet quod promittitur iustum sit. In assertorio uero ait hic Caietan. ineptum esse assignare iustitiam quantum ad rem iuratum. Possunt enim ego asserere sub iuramento me aut illum, scelera quæ iniusta sunt opera patrassè. Imò quauis asseram iurando id quod non est malum, ut me esse pransum, iuro quidem rem ueram, sed tamè ineptè dicitur iusta, sicuti si iurem falsum: non ideo iurare uideo rem iniustam: si autem iustitia referatur ad causam, ut nemo iuret, nisi iusta de causa: etiam competit assertorio: sed tamen non ita apparet proprium propterea quod iustitia, hoc pacto generaliter, & communiter dicta alios includeret comites, scilicet, & uerè, & discretè iurare. Quapropter malui Caietan. hunc comitem soli promissorio congruere. At uero forsitan rectius, & assertorio quoque censetur proprie conuenire. Nam iustitia proprie non solum ad rem iuratum spectat, uerum & ad iurandi causam, ut in solutione secundi ait

Iuramentum

Veritas

Iustitia

Argum. 1.

Caietan. 2.

San

Sanctus Thomas iuxta illud Deuteronom. 16. Iuste quod iustum est prequeris. Vnde si ego crimina ciuis omnino occulta sub iuramento asserens detego, certè iuramentum est iniustum, sicut si iurarem me facturum rem iniustam. At si iure & more requisitus illa re uelo, iustum fit meum iuramentum. Tertio demum comes iuramenti, est iudicium: hoc est discretionis prudentia. Nam etsi cum ueritate iustitiam coniungas, tamen absque iudicio comite, iurare non deest. Primum scilicet ut iusta illa ueritas quæ iuramento firmanda est, nequeat, ut arti. 3. dicebamus, alia uia comprobari. Quocirca speculatiua dubia, nequaquam licet iuramento confirmare: sed sunt, uel rationibus, uel autoritatibus, uel coniecturis tractanda. Quamobrem seu Philosophus esset, seu Theologus, seu Iuriscōsultus, qui locis & argumentis suæ facultatis destitutus, dubia iuraret temeritatis culpam incurreret. Pari modo quod patetissimas ueritates iure adstrueret, ut quod pluit, uel si gigus riget, aut sol adurit. Mos iuramenti discretio ex postulat, ut non, nisi grauissima perurgente necessitate, adhibeatur, uidelicet ob aliquem pium finem, tuendæ charitati & paci necessariū. Diuina enim maiestas non debet qualibet de causa in testem asseri. Tertio requiritur iurandi prudentia, ut circumspiciat, & cum debitis fiat circumstantijs: nempe in iudicio, & præuia consultatione, maturoque ueritatis examine. Hæc autem quæst. sequet. de periurio fuisset, ac presertim sigillatim examinanda pertractandaque: nobis sunt per suos cuiusque gradus & numeros: ob idque satis hic fuerit, ea per strictim proposuisse.

Argumentum primum D. Tho. prædicta comitum nomina exponit. Cum enim distincte res sint, nulla in aliam includitur, quare ueritas hic non accipitur, ut est pars iustitiæ, quæ scilicet homo fidem promissorum seruat, alioqui nomine iustitiæ comprehenderetur, sed latius, ut est omnis orationis conditio, ut id quod mente tenes, ore proferas. Eademque de causa, neque iudicium sumitur pro eiusdem iustitiæ executione, sed pro discretionem & prudentiam. In secundo argumento declaratur quemadmodum deuotio & fides, & cætera quæ ad rectè iurandum concurrunt nomine iudicij comprehenduntur: Reliqua uero duo nempe ueritas & iustitia ad rem iuratum pertinent. Tametsi ut proximè à nobis adnotatum est, iustitia ad causam etiam iurandi transferatur: ne scilicet iniquè

ueritatem asseras. In tertio denique id maxime annotandum quod licet isti comites, cuiusque uirtutis officio competant, tamen ob ingens periculum, quod iurati imminet, tam ob diuinam maiestatem cuius nomen non est temerè inuocandum, quam ob linguæ humanæ lubricitatem ad iuramenti dignitatem potissimè requiruntur.

ARTICVLVS IIII.

Utrum iuramentum sit actus religionis siue latine.

POST QUAM iuramentum constitutum est esse actum uirtutis, nempe licitum & honestum si suis comitibus exornetur, subsecquitur, ut uideamus cuius sit generis uirtutis. Respondetur uerba conclusionem affirmatiua. Manifestum est quod iuramentum est actus religionis seu latine, quod idem est, puta cultus, qui soli Deo debetur. Probatur ex uerbis supra citatis Deuteronom. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruias, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria uerba ponuntur in quibus diuinus cultus consistit: scilicet timor reuerentialis quantum ad intimum actum qui soli Deo debetur: seruitus religionis, quantum ad exteriora opera quæ quidem ad primum præceptum primæ tabulæ attinent. Atque honor diuini nominis ad secundum attinens præceptum iurandi. Rationem autem colligit Diuus Thomas ex origine iuramenti quam arti. 2. declarauimus. Qui enim iurat, diuinum testimonium ad sua dicta confirmanda inuocat: nihil autem nisi per id quod certius est, & potius confirmatur. Nam propter quod unumquodque tale, & illud magis: iuratio ergo per Deum, professio fidei est, quæ Deus recognoscitur omnium conditor & prouisor: atque adeo est actus religionis, quo Deum reueremur. Atqui hoc est quod ait Paul. ad Hebræ. 6. Homines per maiorem se iurant. Et super Matthæ. Hieronymus. c. 5. Qui iurat, aut ueneratur, aut diligit Deum per quem iurat. Obseruandum ergo hic est quod quem admodum contemplatio quæ consistit in mente, & oratio uocalis, & sacrificium quod fit in opere sunt religionis cultus, sic & iuratio. Nam sicut per preces inuocatur Deus, ut auxiliator: sic per iusiurandum inuocatur, ut testis: atque adeo eadem est utrobique religio eiusdemque fideliter profet.

Argum. 3

Cōclusio articuli.

Distinatio
notanda.

Optima du
bitatio.

Omni iure
iurandū
religio cen
setur.

Hicrem. 5.

Argument.
D. Thom.

professio: nempē quōd omnia scit & potest. Quocirca distinguendum est de iurando ubi est legitima virtus, & de periurio, aut leui iuramento. Nam legitima iuratio est religionis cultus: vana vero, est religionis cōtaminatio. Ex quo fit rursus vtrunque præceptum: scilicet, ne iures vana per eum, & quod in necessitate iurandum sit, ad eandē primam tabulam pertinere, secundumque ad primum reduci. Sed ais. Cur vtrunque non fuit expressum, sed tātū negatiuum? Responso est, si rem bene conijcio, obseruanda, quōd cum iurandum non sit per se virtus quemadmodum cultus Dei, & festorum sanctificatio, sed solum ob necessitatem concessum, natura ipsa rerum exegit, vt duo præcepta, scilicet cultus & sanctificationis festorum essent affirmatiua, quasi res illæ per se essent optandæ. Tertium vero negatiuum, scilicet ne vana essent iuramenta nostra: hæc enim negatio simpliciter est necessaria: affirmatio vero iurandi non item: imò si omnes homines essent innocentes, nil aliud oporteret, q̄ dicere, vt nos Christus commonuit, est, non. Et ideo neque opus fuit illam exprimere, sed iuri naturæ relinquere, quæ necessitatis casus exponeret. In hoc autem quod ait, ne iures vana per eum, includitur quod ubi fuerit necessarium iures solidè & legitime per eum. Quapropter omni iure naturali scilicet, ciuili & diuino iurandum, vt religionis cultus habetur. Nouit enim id naturaliter Aristoteles, qui primo Metaphysic. capitulo tertio, ait: Res honorabilissima est iuramentum: cuius ideo veneratio nem nunquam antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro Deis colebāt. Et iure ciuili in titulo Digestorum, de iureiurando: vt supra citatum est, officium iurandireligio nuncupatur. Et Imperator. C. de iureiurando. Iurandi, inquit, contempta religio satis Deum habet vltorem. Ex quo sequitur, quōd soli Deo iurandi cultus est exhibendus. Iuxta diuinum vtriusque testamenti mandatum, Reddes altissimo iuramenta tua. Quæ vtiq̄ de causa conquestum legitimus in Hieremia, Deū de filiis Israël quōd eum dereliquissent, iurassentque in his qui non erant Dij.

PRIMUM argumentum extruit Diu? Thomas ex diuersitate materiæ: videlicet, quōd cum actus latræ sit citra sacra iurandum verò, vt ait Paulus, circa humanas controuersias, apparet iurandum nō

esse latræ. Responso autem est, quōd est materia super quam fertur iuramentum sit humana necessitas, nihilo minus forma quæ est diuinum testimonium est actus religionis. ¶ Secundum informat ex ipsa actus substantia, scilicet, quōd per latræm semper Deo aliquid offertur: per iuramentum verò nō videtur quippiam illi offerri. Et responset quōd refert illi honor: iuxta illud, Reddes altissimo iuramenta tua. ¶ Tertium denique colligitur ex diuersitate finis: nempē quōd finis est Deo reuerentiam exhibere: finis autem iuramenti non est, nisi verum aliquid humanum confirmare: non ergo iuramentum est latræ. In responsione verò concedit quidem finem proximum iuramenti esse hominem de aliqua re certiorē redere. At quoniam omnia quæ facimus iuxta verbum Pauli debeamus in gloriā Dei facere, nil obstat quo minus ipsa vtilitas proximi in gloriā Dei per diuinam attestatio nem cedat.

ARTICVLVS V.
Vtrum iuramentum sit per se appetendum, & tanquam res utilis frequentandum.

CVM iuramentum inter actus virtutis, nec verò vniuscuiuslibet, sed religionis quæ heroica est fuerit proximè constitutum, ratio inde videtur statim colligere, q̄ sit per se appetendum: & ideo id merito in quæstione nem profertur. Ad quā vtiq̄ Diuus Thomas vnica conclusione eademque negatiua respondet, scilicet, non esse per se appetendum. Id quod primo autoritate illa Ecclesiast. 23. probat. Vir multum iurans replebitur iniquitate. Cui August. lib. contra mendacium subscribēs ait, quōd præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc positum est, vt quantum in te est non affectes vt quasi pro bono, cum aliqua delectatione appetas iurandum. Ratio nem verò ex his quæ dicta sunt colligit. Id enim quod nō per se, sed ob finis cuiuspiam necessitatem bonū est, non inter ea numeratur, quæ per se sunt appetenda. Medicinam enim, nemo appetit, nisi quatenus salutis necessitas cogit: iuramentum autem vt supra meminimus, non vtiq̄ per se bonum est, vt caritas, sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit: non ergo est per se appetendū. Imò qui eo extra terminos necessitatis vtitur, violator est religionis

Duo virtutum
genera

Iuramentum
appetendum
quoniam sit
in innocen
tia fuisse.

Quæstio

Quæstio
de

tionis. Vnde Augu. in lib. de sermo. Domini in monte. Qui intelligit, inquit, non in bonis, id est per se appetendis: sed in necessarijs iurationem habedam reseruat se quantum potest, vt nō ea vtatur, nisi necessitas cogat. Nihil præfenti loco præter ea quæ superius explicata sunt, restat quod insuper annotemus, sed meminisse opus est, quōd sicuti bonum diuiditur in vtile, & per se honestū sic & virtus. Per se honestæ virtutes sunt, quæ se habent, vt finis per se appetendi: sicuti salus & vita. Atque huius generis sunt caritas, fides, iustitia, &c. Aliæ sunt quæ tantum sunt bonæ tanquam media ad finem. Sicuti Reu barbarum & reliquæ medicinæ, quæ per se non habent aliam bonitatem, nisi quatenus salutis necessitas poscit. Et talis est inter virtutes poenitentia, quæ non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata, eundemque ordinis est suo modo, & iusurandum. Nam quauis sit ob id honestum quōd à fide catholica proficitur, nunquā tamen fuisse licitum, nisi ob necessitatem. Vnde vt supra dicebamus, virtutes prioris generis fuissent in statu innocentie posterioris verò nequaquam, vt poenitentia & iuramentum. Cum enim illic simpliciter sibi homines mutam præstarent fidem, nullatenus potuissent fieri iuramentum quod non esset vanum, atque adeo peccatum saltem veniale, quod illi vtiq̄ statui repugnabat. Sed ob illud incredulitatis vulnus, quod dicebamus genus nostrum de peccato cōtra xisse iure naturæ corruptæ concessā nobis diuinitas est iurandi facultas. ¶ Hoc ergo iacitur fundamentum primum absterrendi homines à pestifera iurandi consuetudine in quo ceu in speculo blasphemii illi contemplari se debent mendaciter dicētes, quōd qui bene iurat bene credit. Assertio enim hæc si sanè exponat catholica est, vt quæ olim contra idolatras vsurpabatur. Nā bene iurare est casu necessitatis, non per falsos, sed per verum Deum iurare. Blasphe mē autem perueritur, vt bene iurare pro eo accipiatur, quod est multum iurare: contra quam Ecclesiasticus admonuit, dicens: Qui multum iurat, replebitur iniquitate. Imo verò, si iuramentum solum ob necessitatem sit licitum, consequens fit: vt quemadmodum qui Reubarbarum, aut aliud quodlibet venenosum medicamen vltra necesarios salutis limites frequentaret, facile se perimeret: ita prorsus qui iuramenti, nisi urgente necessi-

Exempla.

Argument.
S. Thomæ.

Responso.

Argument. 2.

Caletani
quæstio.

tate affuecit animam suam enecat. Concessit nobis Deus victum & potum ob necessitatem viuendi: voracitas ergo vltra illum finem, gula est. Cōcessit & legitimum concubitum prolis gratia: illigitima ergo congressio, luxuria est. Fecit similiter & nobis iurandi facultatem, vbi ratio necessitatem offerret: aliter ergo iurare abusus est clementiæ suæ, & bonitatis, & maiestatis. Sed perinde est ad iuramentum accedendum veluti ad rem sacratissimam tractandam. De hoc autem quæst. 2. presius, & copiosius.

PRIMUM argumentum est huiusmodi. Quemadmodum votum ita & iuramentum actus est latræ: sed votū per se appetendū est, quoniam quod per votū fit, laudabilis est, quod fit sine voto: pari ergo ratione absque alia necessitate assertis nostris iuramentū apponendū est, vt fiat actus latræ, ac subinde preciosior. Responso verò in discrimine votū à iuramento consistit. Nam per votū id quod vouemus in Dei reuerentiam ordinamus, vt si voueo ieiunium, aut peregrinationem, materiam ipsam voti refero ordinatq̄ in Dei reuerentiam, ob idque vouere per se est appetendum, tanq̄ actus qui per se est religionis. Qui autē iurat è conuerso reuerentiam diuini nominis assumit ad cōfirmationem veritatis: quapropter id quod iuratur, videlicet, me non esse furatum, non fit eo ipso actus religionis, sicuti in voto fit mea peregrinatio: quia actus morales sumunt species ex fine. Ea ideo iuramentū non est per se appetendum, vt votum quia non est religio, nisi supposita necessitate manifestandæ veritatis. ¶ Eodem pacto respōdet ad secundum sumptum ex verbis Hieronymi supra citatis. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quē iurat: venerari autem & diligere Deum est appetendū tanq̄ per se bonum: ergo & iuramentum. Respondet inq̄ eodem modo negando consequentiā, quoniam licet qui iurat veneretur diligatq̄ Deū, non tamen in hunc finem ordinat iuramentū, sed in necessitatem manifestandæ veritatis. Quocirca non est, nisi ob talem necessitatem, optandum. ¶ Circa has solutiones intricat hic Calet. nescio quam metaphysicam, forsā non tam necessariam vtrum iuramentū sit finis manifestationis veritatis, an è cōuerso manifestatio sit finis iuramenti. Nam profectō res est & secundum sanctum Thomam & in se ipsa patentissima. Forma enim iuramenti est Deum in testem addu-

cere: & hoc non tā propriè dicitur referri in reuerentiam Dei, quàm esse ipsissimā reuerentię exhibitionem, nam est testimonium fidei qua Deum confitemur supremum rerum testem: utilitas autem & effectus eiusdē attestatiōnis est manifestatio veritatis, vt in solutiōne tertij superioris articuli asseruit D. uis Thomas. Neque vero est quomodocū que utilitas & effectus, sicuti inuentio thesauri ad quam vineę solisio non referebatur sed est utilitas, & effectus per se iuramēto in tentus. Itaque absque eius necessitate non esset licitum, ac subinde neque actus religio nis. Neutiquam ergo formidandum est asse re manifestatiōnem veritatis humanę ef se finem iuramenti: iuramentum autem me diū respectu illius, vt in præsentiarum vtra que solutiōne ait Sanctus Thomas. Quare vbi ait Apostolus finis omnis controuersię est iuramentum, finis illic pro effectu vsur pat ad quem iuramētum ordinatur, qui est finire controuersias. Quod si cui absurdum appareat id quod præstantius est in id refer ri quod inferius est intelligat nihil absurditatis habere: quando inferius vicissim in su perius refertur. Mortuus enim Deus est ob nostram salutem: eo quod eadem salus in eius gloriam refertur. Et hoc est quod in so lutiōne tertij superioris articuli explicuit Sā ctus Thomas: nempe Deum vnā operari: & propter suam gloriam: & propter nostram utilitatem. Itaque vita nostra est proximus finis cur segetes creat, sed vita eadem in eius gloriam refunditur. Quapropter, non so lum manifestatio veritatis est iusiurandi finis: ob id quod iurās in ipsam illud refert, verum quod Deus illud ad illam proximē ordinavit licet rursus manifestatio ipsa in eius gloriam redundet. Idem est in oratione deprecatoria: oratio inquam quæ contem platio duntaxat est, & laudatio Dei per se est appetenda: sed quando in extrema ne cessitate Deum deprecamur qui nos in de e ripiat, actus ille religionis refertur ad salu tem humanam. Sed tamen magis id in iura mento verum habet quo seclusa necessitate humana non esset religio, sicuti est oratio. Quod si aduersum nos respōsum resurgas, Forma non est propter formam, sed ē cō uerso materia propter formam: id autem quod iuratur materia est iuramenti, iuratio uero forma, iuramentum ergo est finis. Res pondetur aliud esse id quod iuratur, aliud uero manifestatio veritatis: Id enim quod

Manifestatio ueritatis est iuramenti finis.

Solutio seru puli.

Idem de iuramento, quod deprecatorie.

Responso.

iuratur, vt occidisse vel nō occidisse est quo dammodo materia inquam iuramētum fer tur: quare iuramentum non est propter il lud: quoniam effectus iuramenti non est oc cidisse, vel non occidisse, sed manifestatio ve ritatis illius, quæ subinde finis eius est. Tertium denique argumentum, est valde notādum, quod est huiusmodi. Quo suam quisque veritatem confirmet bonum per se est: hoc autem fit per iuramentum: ergo est per se appetendū. Responso uero est, quod quanuis certam firmamque facere veritatē sit per se bonum: non tamen illud per iura mētum absque necessitate facere. Et est pul chrum exemplum in medicina. Procurare namque salutem, bonum per se est: illud uero per virtuosissimū ac subinde violentum pharmacum intētare, nisi vbi grauissima est necessitas periculosum est. Ob idque quan to iuramentum uenerabilius est tanto pericul osius, nisi urgente necessitate exhibea tur. Id quod testimonio Ecclesiast. 23. confir mat. Vbi de viro multum iurante loquēs, tribus membris gradationis, ait, Quod si fru strauerit fratrem, &c. Quem locum variē ex positum inuenio, sed nescio an satis expli catum. Coniunctio namque tres comites iura menti qui sunt apud Hieremiam, illic vitia tos designari. Etenim qui fratrem frustra tur, est ille qui falsum deceptorie iurans fra trem suo sine priuat, nempe exoliando eum, vel sua pecunia, vel honore, vel fama, &c. Et de hoc subditur, quod delictum il lius (sic enim legendum, non, ipsius) super ipsum erit. Hoc est delictum illius cui per iniuriam imponitur falsum crimen super ip sum iuramentum refunditur. Manebit enim & culpa infectus, & obligatione restituendi onustus. Et qui dissimulauerit, hoc est, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quam reuclare tenetur iuramento celat, aut illam quam oculere debet iuramento prodit, delinquet dupliciter. Non quod duplo plus quàm prior delinquat: imo peius est falsum imponere, quàm verum celare, aut occul tum detegere. Sed ait quod illa simulata æ quitas, est duplex iniquitas: scilicet, & quia est in iustitia, etiam si verum prodat, & quæ est per æquitatem palliata: quod est no uum crimen. Ac si in vacuum iurauerit, nem pe sine necessitate & iudicio, quanuis ve rum & iustum iuret, non iustificabitur, quia saltem venialiter delinquit.

Arguitur.

Pulchrum exemplum.

Expositio loci Eccl. 23.

ARTI

Utrum liceat per creaturas iurare.

Quoniam iuramētum officium est ad cultum patrię pertinens, cultus uero patrię soli Deo debe tur, apparet nefas esse p creaturas iurare, quod idcirco D. uis Thomas hic percontatur. Ad quod tribus conclusio nibus respondet. Prima, Licitum est per crea turas iurare in Deum relatas: scilicet quate nus in eis diuina veritas resplendet, vt per Eu angelia, per Sanctos, &c. Probatur conclu sio. Iuramentum testimonium est fidei, qua Deum primum fontē veritatis profitemur, atque adeo perinde ac fides diuinæ veritati nititur: fides autem licet primum supreme que de Deo sit, tanquam de prima veritate, extenditur nihilo minus ad creaturas, quas credimus esse opera Dei, in quibus per essen tiam existit præsentiam & potentiam. Pari ergo modo iusiurandum quanquam ad Deum primò præcipueque sicut ad primam veritatem referatur, protenditur tamen se cundo ad creaturas: quatenus in ipsis tan quam in effectibus Dei diuina etiam veritas existit. Et ideo iuramus per Euangelia, per quæ diuina veritas nobis innotescit, ac per Sanctos qui illam crediderunt, obseruaue runt, & prædicarunt. Atque eam ob rem quanto superior est diuus, grauius fit iura mentum. Vt per Deiparam virginem, quæ eandem fidem & sublimiūs nouit, & perse cūti coluit. Vnde Augustinus quod refer tur. 22. quæ st. 1. Cano. mouet. Sciendum, in quit, est quod sancti non tam per creaturas quàm per creatorem creaturarum iurabāt: neq; in creaturis (per quas, scilicet iurabant) aliud quàm creatorem ipsarum veneraban tur. Etenim vt Innoc. bene ait. c. Et si Christus. extra. de iure iur. qui iurat per cælum, iurat per Thronū Dei, atq; adeo per ipsum Deū. Secunda conclusio, in hac prima à contra rio sensu includitur, & in solutiōnibus argu mētōrum exprimitur. Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiā illam & patriam quæ soli Deo debetur, non est licitū sed bla sphemū & idololatricæ impietas. Hoc patet diuersa ratione: quia hoc est Dei gloriam, vti ait ad Rom. 1. Apostolus, in creaturas tran scribere. Vnde glo. Matth. 6. Nō veneremur eas ultra quàm debemus. Non iuremus per eas vt viles existimemus, vt scilicet cum per

eas iuremus nihil iurare putemus. Tertia conclusio, Iurare per creaturas catholicè, vt Tertia cor prima conclusio asseruit, dupliciter continet. Scilicet & vtroque modò licite: nempe aut illas per modum simplicis attestatiōnis afferendo, sicut de Euangelijs & Sanctis modò dice bamus. Nam hoc est in virtute iurare per Deum. Secundo uero modo id cōtingit per viam execrationis: nempe creaturam Deo oppignorando eiusque iudicio subdendo, si res aliter habeat quàm iuratur. Et sic homi nes iurāt per vitam propriam, aut filiorum, & quorumlibet necessariorum. Sensus em̄ est, quod Deus vitam nobis adimat, nisi quod iuramus verum existit. His appendi tur corollarium, quod iuramentum illud Io seph. Genes. 42. per salutem Pharaonis, pō tuit esse & execratorium, putā quod si iura tio esset falsa, Deus regē vita multaret. Quæ admōdum &c. 2. ad Corinth. 1. iurauit Apo stolus, dicens, Ego testem Deum inuoco in animā meam, hoc est in vitam meam. Sed potuit nihilo minus per modum simplicis attestatiōnis fieri. Nam cum Deus per principes iustitiā exequatur: iuxta illud, Per me reges regnant, pōssunt ipsi & præ lati, personæque publicæ per iuramentum quasi Dei contestes veritatis citari. Hæc omnia clara sunt, heque indigent, nisi memoratiōne primi articuli: vbi decla rauimus, quod adducere creaturam in as sertionem veritatis non est iuramentum, ni si vt testis, vel per modum execrationis ad uocetur. Quare dicere per fidem meam, aut in veritate mea non est iuramentum. De se cunda uero conclusiōne, quæstione proxi ma redibit sermo, vbi grauitas impietatis iurandi blasphemè per creaturas exaggerabi tur. Nota solutiōnem primi argumenti. Quod enim expositionem Hieronymi super illud Matthæi. 5. D. uis Thomas approbat. Neque per cælum &c. dicentis quod Christus illic nō prohibuit iurare per Deū, sed per creaturas blasphemè more gentiliū quos Iudæi imitabantur, non arbitris in integrum approbasse, ac præcisè quantum ad id quod Hierony. asserit inhibitum illic esse iurare per creaturas blasphemè. Nam quod præterea sentire videtur: scilicet quod non fuerit etiam illic modificatum iuramen tum per creaturas catholicè, nec prohibi tum iurare per Deum sine necessitate, tum ipse D. uis Thom. respuit supra artic. 2. tum

vt Tertia cor prima conclusio asseruit, dupliciter continet.

Genes. 42.

Solut. 1. ad notanda.

nos subinde impugnavimus. ¶ In solutione 2. 2. q. 1. c. secundi, nota sensum amborum Canonum. Clericū, & Clericum & si quis per capillū. 2. 2. quæst. 1. per capillū. Haud enim facile est sensum eorum deprehendere. Vbi enim Cōcilium Carthaginense prohibet clericū per creaturas iurare, nō est intelligendum idolatriam illic prohiberi, ac si clerici creaturas p. dijs adoraret alias, neque solus clericus id facere prohiberetur, neque sub tam leui poena, sed solum, vt ait hic S. Tho. prohibebatur iuratio ad blasphemiam infidelitatis pertinens. Tunc enim cum Christiani inter infideles viverent, illa fortē pollicebantur iurandi forma per Solem, per Mercurium, & per alia id genus, quæ gentilitas pro dijs colebat. Id quod clericalem habitum insigniter deturpabat: & ideo statuitur illic clericum sic iurantem acerrimè oburgandum, & per se infidelitatem excommunicandū. In altero verò proximo capitulo: Pius Papa declarat blasphemiam esse cōtra Deū, iurare per capillum, & per caput Dei: sic nimirum de Deo loquendo, ac si caput haberet & capillos. Et ideo clericus sic blasphemans deponi iubetur: laicus verò Anathematizari. Et ad hoc genus blasphemie reducitur, vt quæst. sequent. dicturi sumus, impudenter iurare per membra Christi. ¶ Ac perinde patet solutio tertij, quod est tale. Cultus latrice non debetur alicui creaturæ, quippe quod Pau. ad Rom. 1. acerbè vituperat, ergo non licet per creaturas iurare, propterea quod iuratio fit latrice cultus. Responso tamen est iuxta secundam conclusionem, non licet iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam Dei. Exodi. nāq; .23. legitur. Per nomen externorū Deorū non iurabis.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omne iuramentum utim habeat obligandi.

Onstituta per omnes suos numeros iuramenti natura, subsequitur quæstio de eius effectu: nēpe de vi quam habet obligandi. Ad quæstionem D. Thom. ne ab eius ordine diuertatur, sex conclusionibus respondet. Prima est. Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium, quod est de præsentī, vel de præterito. Neque verò illud quod nō est in potestate iurantis implere, vt si quis crastinā pluuiam iuraret futuram: sed de his duntaxat quæ per eum qui iurat faciēda sunt. Cō-

Prima conclusio.

clusio ex ipso verbi significatu protinus elicitur. Obligatio nāq; ad id refertur, quod est, vel faciendum, vel dimittendum. Est enim voluntatis ligatio ad id, quod quis pollicetur ligare se: ergo nemo potest, nisi ad id quod in suo est arbitrio, vel facere, vel omittere. Si autem quis asserit hoc vel accidisse, vel in præsentī accidere, non est in suo arbitrio positū, vt verum sit vel falsum. ¶ Secunda conclusio. Hoc non obstante discrimine, tam iuramentum assertorium de præterito, aut præsentī, quàm promissorium eorū, quæ p. nos agenda sunt, debet habere veritatē. Hæc per naturam iuramenti euidentis sit. Nam Deum in testem, nisi veritatis, adducere nefas est. ¶ Huic secundæ conclusioni appendix subiungitur tertia. Tā assertorio quàm promissorio sua innata est obligatio. Dixerimodè tamen: quoniam obligatio assertorij de præsentī vel præterito non fertur in rem iuratā, sed ad actionem iurandi refertur. Hoc est nemo iurat, id verum efficere quod asserens iurat, sed tamē obligatur id præcisè iurare, quod verum est. Et ideo in prima conclusione nō simpliciter negauit obligationē ad iuramentum assertorium respicere, sed dixit videtur: aliās sibi per hanc tertiam cōtraderet: quæ asserit quodammodo obligationē in ipsum cadere. Attamen in iuramento eorum, quæ per iurantem exequenda sunt obligatio cadit econuerso super rem iuramento firmatā. Tenetur enim quisq; id verū efficere, quod sub iure iurando pollicetur. Itaq; differentia obligatio non nascitur ex iuramento, sed ipsum antecedit: tenetur enim quisq; iurare verū. In promissorio verò econuerso obligatio est effectus iuramenti: ex eo enim quod quis iurat, manet obligatus iuramentum implere. Quod nisi fecerit, deest iuramento primus præcipuusq; comes, vt supra dictum est, nēpe veritas. Ex hac autē conclusione enascuntur subsequentes. ¶ Est ergo quarta, si quis id iurat quod non est in sua potestate: vt si pauper sub iure iurando talentum polliceretur, deest iuramento tertius comes, nēpe discretionis iudicium. Nisi fortē quod dum iurauit possibile erat, factum est deinde illi impossibile: vt si diues in pauperie incidat. Tūc enim per impossibilitatem excusatur, dum modo quantum in sua est potestate faciat: similiter vt in voto. ¶ Quinta conclusio. Si verò id quod quis iurat sit eidem factū possibile, neutiquā tamen licitum: aut quia per se ini-

se iniquum est, vt homicidium aut furtum, aut maioris boni impedimentum. Vt si quis nunquam religionem ingressurum iurasset, deest secundus comes iuramenti: nēpe iustitia. Ex quo fit consequens, vt iuramentū eiusmodi quatenus iniquum est, non sit seruandum. Nam secundū August. vtrunque eorum vergit in deteriores exitum, scilicet iurare & seruare. ¶ Ex his demum colligitur sexta conclusio. Quicumque iurat aliquid se facturum, obligatur efficere vt veritas impleatur: dum tamē alij duo cōmites asserant, videlicet iudicium & iustitia: Atque hic est vnus sensus illius euangelici Domini mandati, Reddes Domino iuramenta tua: Hoc est solas fidem quā iurādo Deo obligasti. Quāuis alter etiam sit verus, Hoc est iura per Dominum cui soli tanquam vero Deo honor iuramentorum debetur.

In isto articulo nonnulla sunt dubia minime contemnēda. Primū est. Vtrum obligatio iuramenti promissorii in vniuersum sub reatu mortalis peccati perstringat vniuersum: id quod per ea quæ libro præcedenti de voto dicta sunt haud difficile dissoluitur. Repetimus hic tamen illud propter Caietanum, qui diuersam opinionem, quam illic insinuauimus probare videtur, & disputatio quæ se primū offert, est de iuramenti minimarum rerum, quæ præsentī loco vniuersum absque vlla exceptione obligare censet sub reatu peccati mortalis, id ipsum de voto existimans: vt si quis vouerit dicere Ave Maria, & non dixerit mortaliter (ait) delinquit: & multò grauius si votum iuramento firmauerit. Imo licet Deo nihil voueret sed homini sub iuramento. Et quidem de voto hoc pacto sibi id persuadet. Cū ille qui vouet sua se sponte Deo obstringit constituēdo id determinatè quod vouit tanq; Deo debitum, quantumcunq; rem minimam illi polliceatur, id per viam religionis Deo debet, atq; adeo si non soluat mortaliter, ait, delinquit. Vnde ad argumentum si quis contra obijceret. Si præceptum esset diuinum de re minima: vt non ioco mentiri, non obligaret nisi sub reatu venialis culpæ. Pariter neq; obolū furans peccat ob tenuitatem materiæ nisi venialiter: tamen si furtū genere suo sit mortale: ergo neq; votum rei per exigua obligabit sub reatu mortali. Negat consequentiā: quoniam præceptū debet ex natura rei pensari: votum autē ex voluntate vouentis. Quod si rursus arguas. Si quis voue-

ret recitare Psalmū, & inter recitandum omittet versiculum, non esset nisi veniale: ergo neque qui voueret recitare versiculum mortaliter delinqueret, illum omittens. Negaturus consequentiā, quoniam prætermittit modicum ceu partem cuiuspiam totius quasi pro nihilo reputatur: id ipsum verò tanquā totum omittit est voto in integrum aduersari. Attamen his omnibus nihil obstantibus quatenus ad materiam voti res atinet, id quod libro præcedenti asserēbam, constitutissimū mihi est, quod votum de re parui momenti sub reatu duntaxat obligat venialis culpæ. Et ratio est, quam illic meditabar: nēpe quod qui vouet, constituit se obligare & modo quo diuina lex si præceptū esset, id exigeret. Nam rustici homines imò neque eleg. antiores, non apponunt formæ vouendi sub reatu mortali neque veniali: sed simpliciter hoc relinquunt naturæ rei. Ergo quæadmodum furtum quod genere suo est mortale, ratione exiguitatis materiæ, fit veniale: sic & votum: quippe quod nemo se obligare intēdit, nisi quo pacto eū diuina lex obligaret. Imò quis diceret voueo sub reatu mortali, dare calamū alicui, votū esset stultū & non obligaret ad mortale, quia verò si esset res vana, nullatenus obligaret, vt illic dixim: atq; adeo si esset leuis, esset veniale. Fallacissima ergo illatio est Caieta. ex eo, quod quis sua se sponte per votum obligat, colligere quod se obliget sub reatu mortali. Fateor equidem aliquantulo plus venialis culpæ esse vouenti versiculum recitare, totū omittit, quod vouenti dicere psalmum, prætermittit versiculum: sed tamen non excedit venialem culpam. Pari enim facilitate alioqui diceret vouenti vnam proferre dictionem, mortale esse illam omittentem nisi forsitan illuc suffugeres, quod iam votum esset manēde voto autem satis diximus. De iuramento verò vrgētior perstringere videtur ratio: Nam, vt quæstione proxima asserturi sumus, omne iuramentum falsum assertorium absque vlla prorsum exceptione, est mortale. Enimvero periurij culpa in hoc sita est: quod Deus in testem adducitur falsi. Tam falsum autem est te, verbi gratia, nō mouisse palpebras, si mouisti, quàm non occidisse regem, si occidisti. Quare hic non attenditur tenuitas materiæ, vt fiat veniale. Pari ergo modo, si iurasti dicere Ave Maria, vel dare alicui minimum numum, & non facis, falsa tua est iuratio, atq; adeo esse videtur lethalis culpa.

Sententia autem totis.

De iuramento.

Y Hoc

Hoc tamē non obstante argumento negandum a bitror iuramentū promissorium rei leuis vinculum mortalis reatus iniicere: imō promissum eiusmodi non solvere, non erit nisi veniale, siue iuramentū adhibeatur voto (vt recitandi vericulum) siue humanæ pmissiōni, vt exiguum donādi amico assem. Et vt ratio clarescat, animaduertendum est omni iuramento promissorio duas inesse veritatis rationes: nempe & assertorij & pmissorij. Exempli gratia: qui iurando quippiam pollicetur, tenetur (vt hic in solutiōne primi autor est D. Thom.) & quastione sequenti repetemus) certum in præsentī habere ppositum id faciendi, quod iurat, aliās primus deicit comes: nempe veritas, subindeq; iuramentum erit falsum, atque adeo absque vlla profus exceptione peccatum mortale. Tenetur in quā simpliciter si legitimū est quod iurat, vel si est illicitum, tenetur secundū quid, supposito quod iuret. Quamobrem siue quis iuret rem iniurissimam, vt ciuitatē se incensurum, aut asserturum haresim, siue rem leuissimam, siue futilem & vanissimam vt fricare barbam, non habens in mente certum id facere, periurus est & mortaliter delinquit. Quocirca qui homicidium perpetrare iurat, vtroq; modo fiet periurus. Si inquam id in proposito non habet, periurus est, quia falsē iurat: si verō tale habet propositum, periurus etiā, quia iniquum iurat. Itaque ratio hæc primā veritatis assertorij consistit in hoc quod verbo mens tunc præsens respondeat, nē contra mentem atq; adeo mendacium iures. Altera verō est veritatis ratio quæ sequitur obligationē iuramentū. Ex eo enim quod iurasti vinculo te obstrinxisti verum id postea facere in executione. Hæc autem obligatio qualis quātaq; sit, non ad mensuram veritatis prioris pensari debet, sed ex natura materiæ. Atque hac ratione D. Thom. vt conclusionē tertia viderimus, diuersimodam obligationem in promissorio iure iurando dignouit, quā in assertorio. Per hanc regulam multæ innotescunt iuramentorū obligationes, quas superiorī lib. quæst. 1. de voto adnotabamus. Iurasti rem indifferentē, nempe quæ per se vanā est, & nullius profus emolumentū: vt fricare barbā, vngues nō refecare in sabbatho, aut non loqui cum homine, vnde nullum profus sequitur incōueniens. Quædāmodū ergo tunc diximus votum illius rei nō obligare: pari modo censendū, neq; si fuerit iura-

Notandum

mento confirmatum obligare, quoniā iuramentum non est nisi voti firmitas. Ob idq; cum res illæ non sunt Deo gratæ, nec proximo vtilis, vt non sunt iuramenta votū, ita neque iuramenta quoniā talibus iuramentis iudicium deest. Nunc enim de obligatione voti loquimur, quod ad hanc quastionem spectat. Qualia autem quastioq; eiusmodi iuraciones non obligatorie delicta sint, ad quastionem sequentem de periurio attinet definire. Itaq; non magis hoc iuramentū obligat, quā si effect rei illicita. Nisi quod illud neutiquā implere licet: hoc autē seruare possumus, sed non tenemur. Hinc ergo ratio ad nostram sententiā applicatur. Obligatio ex iuramento promissorio resultans, non inde pensari debet, quod simpliciter illud implere verumq; facere tenemur. Quandoquidē qui rem iurauit illicitam, aut non possibilem, aut vanam & futilem nullatenus obligatur obligatio ergo implendi iuramentum non resultat, nisi secundū qualitatem & quantitatem materiæ. Fit ergo consequens, vt vbi materia est leuis obligatio sit pariter leuis, & non peior quā venialis. Et confirmatur hoc rursus. In omnibus alijs criminibus quantumcunque grauibz leuitas materiæ in causa est, vt peccatum generis suo mortale fiat veniale, vt furari obolum. In iuramento autem ob id tenuitas materiæ non attenuat peccatum, quoniam tamen falsa est assertio in re leui, quā in re graui: hoc autem solūm habet verum in assertione aut negatione: vt scilicet non iures talem mentem: ergo obligationem inde resultantem nihil obstat, quum sequatur conditionem materiæ. Quandoquidē vt de voto proxime dicebamus iurans non se intendit, nisi ad morem legis obligare. Et tertio arguitur. Si Deo rem minimā voueas, vt modo dicebamus, nō resultat obligatio sub reatu mortali. Nā sicut inter homines sic inter nos & Deū æstimandū est quāti ei referat, id quod ei spondemus: ergo licet illa promissio firmetur iuramento nō mutabit speciem, vt fiat mortalis. Adde quod si quis vouerit ab hoc singulari otioso verbo, aut otioso mendacio abstinere, pfecto cōtrā faciēs nō peccaret, nisi duplicata veniali culpa, & cōtra legē & cōtra voti: ergo est id iuramentū confirmasset, nō peccaret, nisi citra mortale duplicata culpa. Quarto, id deniq; confirmatur. Secundū contrariā opinionē cōsequēs fieret mulieres, quæ paruo animi calore iure iurando pro-

Tribus modis iuramentum: incertum, claratorie, explicatur tres modi quibus iuramentum fit incertum.

Tertium firmum

do promittunt filios verberare, aut res aliās eiusdem farinae, non implendo mortaliter peccare. Nam euasiones Caietani minime ad plenum satisfaciunt. Ait enim vel ex eo quod ira correptæ potius ad vindictam iurant quā ad correctionē, vel ex eo quod iuratas coram reptiones in melius mutentur, vt verberati pūgneri in peius recrudescant: ex causa: quæ pfecto suffragia vniuersarum non extinguunt. Nam sepius id factū non tanta ira quā plenum habeant rationis iudicium, id est in bonum correctionis relatum: & tamē dum esset in his leuissimis corrigendi iuramentis obligationem sub reatu mortali asserere. Et pariter si quis forsitan polliccat purgatorium, quod exemplum est Caietani, vbi huiusmodi obligationem sub reatu mortali inesse putat, quæ sanē censura acerrima esset. Satis est ergo & rationi longē consonantius dicere oīa illa iuramenta ob leuitatem materiæ leui quoq; venialiq; adeo vinculo iretore iurantem. Atq; eadem p̄p̄mō dūm ratione de illis iurationibus sentiendū quibus se homines inuicem præueniētes iurant se nō præcessuros in exitu & dū se mutuo vel ad conuiuium vel ad ludum iurando inuitat: sunt enim peccata, etsi non adit intentione id faciendi quod iurant, mortalia qui dem: sed tamen quātū ad obligationē: tum quia pendent ex aliorum consensu, atq; adeo non pponuntur tanq̄ absolute faciendā, sed quantum in potestate iuratis fuerit, tū præcipue quia de re sunt parui emolumentū obligat sub reatu mortali. ¶ In quarta & quinta cōclusionē quæ sunt tertiae declaratorie, explicantur tres modi quibus iuramentum fit incertum. Quorum primus est cum quis impossibile iurat: vbi adnotandum est nō satis esse id quod iuratur esse diffidilimū vt admittenda sit in foro cōscientiæ excusatio, sed requiritur esse impossibile: vnde quantumq; iuraueris grauisimum res persoluerē, licet tibi perquam difficile fiat cerneris iuramentum seruare, nisi aliunde res iurata desineret esse actus virtutis: nam si esset manifestum p̄dignitatis vitium, non ligaret. Rursus licet nullum esset vitium esset tamē res grauisima, causam tunc secum afferret idoneam petendi dispensationē iuramentū vt si mulier pedes trem eandemq; longam peregrinationem iurasset, aut quisque difficile aliud, vnde periculum timeretur. Tunc autē pensanda veniret iuramenti causa, commutaretur potius quā omnino dispensa-

retur, vt secundum verbum S. Thomæ id fiat quod fieri potest. Secundus modus incertū iuramenti est, cum quis iurat rem illiā & tertius cum id iurat quod obstaculū est rei melioris, de quibus statim in solutiōne secūdi. Reliqua verō quæ hic dubitari possunt perinde omnino definienda sunt vt superiorī libro in materia de voto sunt enūciata, verbi gratia, dicebamus quæstionē iartic. 3. q. si quis ob malum sine rem aliā licitam vouet, votum tenet: vt si quis ob inānem gloriam elemosinā vouerit facere, sic tamen vt finis illi ob vanam gloriam in opus elemosinæ nō cadat, votum tenere. Nam si sensus esset quod opus dandū fieret ob vanā gloriam, tuā quia eiusmodi opus nō est licitum, nec eiusdem operis votum tenebit: sed dum votum fuit ob vanam gloriam, tūc licet votum sit vitiosum, tamē quia materia est bona tenet illud implere: dum tamē impleas ob vanam gloriam. Idem ergo p̄p̄s sentiendum de iuramento facto ob similem vanum finem vel turpem: tenet esse si sit de materia licita. Nisi forsitan id iurares vt Deus tibi adiutor iniquitatis addesit. Si enim iurares elemosinam aut peregrinationem facere, quo Deus te vel sanctus com̄potem faceret adulterij perpetrandi, iuramentum nō te obligaret: quia vt impiū est ab eo iniqua deposcere, ita & munus aliquod ei tali ratione offerre. Reliqua illic latius.

IN argumentis D. Thom. tractat quatuor iuramentorum vitia: nempe incertum, incertum, obactum & dolosum. Primum argumentum est: Iuramentum inducitur, vt dictum est, ad confirmandam veritatē: quando autem quis rem futuram iurat, satis est tunc ad veritatē id habere in proposito, licet postmodum euentus non respondeat: Id quod Paulus, 2. ad Corint. 1. accidit: ergo promissorium iuramentum non habet vim obligandi. Ait enim illic Paul. proposuisse venire ad illos: sed tamen postmodū bona causa ppositum mutasse. Respondet Sanc. Thom. discrimen esse inter simplicem assertionem, & iurandum. Nam ad veritatem simplicis assertionis satis est hominem habere in animo id facere quod affirmat, licet nō sit certus. Affirmat enim quod in suo pposito verū, vt in sua causa, existit. Quare licet ppositum post sine causa detrahet nō est mendax: vt si ego modō aio me à prædio dormitutum & postea nolo. Sed ad iuramentū nō satis est iuranti id habere in pposito, sed re-

Argum. 1. de iuramento incerto.

quiritur quod habeat in animo antequam iuret adeo id certum & firmum vt nisi impossibile fiat factu aut in deteriorem exitu vergat, neuiquam liceat contra iuramentu facere. Quare Paul. non iurauit ad Corinth. ire, sed id dixit quod proposuerat. Quamquam et si iurasset forsan causam mutandi propositum habuisset licitam: ne scilicet conuicta tractaret eo sua presentia ob acerbam positionem incausti. Notandum ergo est hic quod proxime asserbamus: scilicet iuramentum promissorium duas exigere veritates: nimirum & intentionis faciendi dum iuratur, quae est sicut veritas assertorij, & praeterea vt id quod iuratur fiat, si alij simul etiam iuramenti comites concurrerint. Praeterea animaduertendum etiam verum iurare, nisi res sit certa, genus esse quoddam perijurij, atque adeo peccatum, vt quael. sequent. artic. 3. ostensurum sumus: deest enim tunc teius iuramenti comes, nempe iudicium. ¶ In secundo argumento explicatur quinta conclusio superius posita de iuramento incauto, & est argumentu, virtus vt est in predicamento, non est virtuti contrariu iuramentum, autem actus virtutis est, & nihilominus vsu venire potest, vt ipsum implere sit contra virtutem: vt cum quis vel inique facere iurat, vel a meliore virtutis fruge, desistere: ergo tamen iuramentum non erit obligatorium: & tamen apparet verum esse iuramentum. Respondet autem per duas distinctiones: quare responsio quatuor assertionibus concluditur. Ait enim primum quod iuramentu vergens in deteriorem exitum non obligat: vergeret autem in deteriorem exitum est quod peius sit ipsum implere quam infringere, & est modus loquendi Augustini & Bedae super Mattheu homil. 24. & refertur. de consecratio. dist. 4. cano. Si aliquid forte. Primo, & secundo. Hunc autem peiorem exitu dupliciter habere iusiurandum potest. Vno modo quia statim a principio secum illum prauium exitum asserbat. Atque id rursus dupliciter, videlicet aut quia id quod iuratur perendum se malum est, vt iuramentum perpetrandi adulterium, vel quia obex est sublimioris boni, vt cum quis iurat religionem non ingredi aut dignitatem nullo casu accipere. Ex quibus quidem duo differentes effectus pullulant. Vnde secundu assertum est quod dum quis delictum patrare iurat, tunc & iurando peccat, & pariter iuramentum implendo. Tertium assertum est quod

Paul. 2. Corinth. 10

Arum. 2. de iuramento incauto.

dum quis iurat a bono supererogationis abstineret, quod aliis facere non tenetur, peccat quidem iurando, eo quod Spiritui sancto bonorum inspiratori obicem opponit, non tamen peccat iuramentu implendo, sed tamen multo sibi melius consulit non seruando. ¶ Ex his ergo haec fida regula obseruanda colligitur, quod huiusmodi incauta iuramenta siue implentur, siue secus, & periuria sunt dum fiunt, vt quae. sequenti. artic. 3. explicabitur, & nullatenus obligant, sed re iurata in sua nuda natura relinquunt. Vnde qui iurauit furtu aut homicidium facere, si furetur, aut occidat eodem prorsus modo & gradu peccat, ac si id nunquam iurasset, imo vero qui illud criten ad vinculu iuramenti respiciens perpetraret, scilicet, vt reuerentia seruaret iuramento, profecto grauius delinqueret. Nam blasphemia est malum ob reuerentiam Dei facere: qui autem vouit religionem non ingredi, aut elemosynam non facere. perinde ac si non iurasset consiliu ei erit, contra iuramentu facere, tamen si illud implere non sit peccatu. Nisi fortasse illud opus quod erat supererogationis, oblatu casus necessarium constituit: vt videlicet si miser occurreret qui graui perurgetur inopia. Tunc enim necessarium est contra iuramentu, elemosynam ei porrigere. Et simile exemplum est canon. florentinum. dist. 85. vbi refertur Archidiaconu qui iurauerat nuquam acceptu ire Episcopatum a Gregorio fuisse coactum accipere: eo quod iudicatus fuit ecclesiae necessarius: atque adeo oportuit se iuramentu infringere. Subdubitabit hic forsan quantae sit culpa iuramentu quod obstatulum est supererogationis. Ad vero huius responsio non ad praesentem, sed ad subsequentem quaestione attinet, in qua vniuersae peleradi species perpendenda sunt. Illique adeo differendum quanta sit culpa in iuramento peccandi venialiter. ¶ Contra illud autem quod dictu est, iuramentum de re illicita non esse implendu quis forsan opponat de Iosue qui, vt legit Iosue. 9. Et refertur de consecr. dist. 4. can. inter cetera foedus pacis quod cu Gabaoitis inierat, seruauit. Quod quidem iuramentu illicitu fuisse ex eo constat quod Deus, vt habetur Deu. 7. impensissimè inibuerat foedus cu illis gentibus ferire, aut vili eorum parere. Respondetur tamen quod iurando non peccauit. Na fuit deceptus credens aliaru fuisse remotissimarum gentiu legatos. Post vero quado rescitit

Obs. de regu.

Obs. de regu.

sciuit esse Gabaoitas, quonia phibitio parcendi illis non erat de iure naturae intrinsecae mala, sicuti homicidii, sed de iure positiuo, merito veritus est ne ingentioem Deo irrogaret iniuriam iusiurandum, quod per eius nomē bona fide fecerat, violado, quam priori eius madata obsequendo. Praeterea, vt Ambro. lib. de offic. ait meliori. eos morate multauit, scilicet obsequio ministerij diuini. Sic enim habet historia. Reseruentur, vt viuant, ne contra nos ira Domini concitetur, si peierauerimus eis: sed sic viuant, vt in vsu vniuersae multitudinis signa caedant, a quasque oportent, &c. ¶ Secundu membru distinctionis est, quod iuramentu potest habere deteriorem exitum. ¶ Secundo modo, non quod a principio illum importaret, sed propter id quod de nouo emergit. Quale fuit iuramentu Herodis in gratiam Herodiadis emissum quod quicquid ab eo peteret illi concederet. Potuit enim a principio esse licitum moderatione subintellectu rem petet honestam, postea vero proposita eius petitione debuit rescindi. Nam vt Ysidorus in synonymis ait, lib. 2. & refertur, de consecr. dist. 4. in male promissis rescindenda est fides. Et vt ait Ambro. lib. 1. de offic. & refertur eadem distin. canon. est etiam, contra officium nonnunquam est promissum solvere sacramentum. Idemque Gregor. admonet canon. nerui. distin. 13. & concilium Toletan. canon. duo mala. Et August. in sermone de decollatione Ioan. & refertur eadem dist. 4. canon. quod David. Dauidem laude comendat, qui cum iurasset Nabal Carmeli interficere, essetque ad opus succinctus precē Abigail illius vxoris propositu retractauit, illique pepercit: nam fuerat iuramentu praeratum. De illis autem qui voluntate aliorum facere iurant, quaestio. sequenti. artic. 2. alius offerretur aptior dicendi locus. ¶ Tertium argumentum de iuramento coactio est huiusmodi. Quandoque homo iniustus compellitur iuramento aliquo promittere, quos tamen, vt refertur cap. verum. extra. de iureiurando. solent Romani pontifices nexibus iuramentorum absolvere: ergo non omne promissorium iuramentu est obligatorium. Ad hoc autem Diuus Thomas superposita distinctione quatuor respondet. In iuramento enim inquit coacto duplex est obligatio, vna qua iurans obligatur homini cui quippiam promittit. Et talis inquit obligatio per coactionem tollitur. Qui enim vim in-

tulit, indignus redditur cui seruetur fides. Alia autem est obligatio, quae fit Deo propter iuramenti reuerentia. Et talis inquit obligatio non tollitur in foro conscientiae: quae optatus est danu temporale sustinere, quam iuramentu violare. Ait vero tertio, quod in iudicio datur soluti repetitio: Quare potest qui iurauit, denuntiare praelato non obstantem quod iurauerit non denuntiare. Quoniam obseruatio talis iuramenti contra publicam iustitiam vergetet. Quarto demum, inquit, quod solent Romani pontifices homines ab huiusmodi iuramentis absolvere, non quasi decernentes non esse obligatoria, sed eorum obligationes ex iusta causa relaxantes. ¶ Haec autem singula perpendenda sunt. Et primu falsa videtur distinctionis assertio: scilicet in iuramento coacto vnam obligationem, quae fit Deo, atque altera quae fit homini. Nam si aliqua fieret Deo, tunc ille coactor vt latro, cui in nemore iuramentu ab oppresso viatore praeratur, nequiret iuramentum illud totu relaxare. Nam obligationem respectu Dei non posset remittere: imo ne ecclesia id posset, nisi ob superuenientem causam dispensatione: quia ecclesia non potest votum Deo factum & multominus iuramentu relaxare: & tamen relaxat, vt asseritur in dicto capitulo rerum. & 15. quae. 4. in multis capitulis. Ad hoc autem facile respondetur verba Sancti Thome non esse accipienda per calumnia, vt sonare videntur. sed secundu eius mentem: nempe in iuramento promissorio inesse duas obligandi rationes. Vbi enim non duae sunt promissiones, vna Deo & altera homini, sed vna tantum homini, quae iuramento confirmatur, non est nisi obligatio vna duplici ratione constituta: scilicet & virtute promissionis si est legitima, & virtute iuramenti, & ideo ille cui promissio fit remittere tota potest: & pariter ecclesia vbi met iniuria irrogatur. ¶ Nascitur hinc tamen aliud dubium circa secundu assertum, videlicet quod illa obligatio coacti iuramenti non tollitur in foro conscientiae: vbi insinuat, quod tollitur in foro contentioso. Et est argumentu. Quauis cesset obligatio ratione promissionis coactae, vt in priori membro assertu est: nihilominus postquam manet ratio obligandi respectu iuramenti, deberet iudex iuramentum cogere iuramentu seruare: postquam constat esse in conscientia obligatoriu aliis iustitia non factis in rebus manifestis prouideret. Syluest. in verbo iuramentu. 4. ratione huius hanc reddit.

Non est duo in coactio iuramento.

Aliud dubium.

dit, quod ecclesia eiusmodi iurantes non cogit, propterea quod praesumit nunquam habuisse intentionem se obligandi. Haec autem ratio falsa est, imò ecclesia putat eum qui iuramentum coactum non seruat esse peritum, ut patet, cap. si verò, & cap. verum, extra de iure iurando, quare dispensando in huiusmodi iuramentis non censet illa esse irrita. Respondetur ergo quod iustitia publica non attendit nisi ad pacem tranquillamque statum rei publicae: & ideo non debet iniurijs fauere, per vim illatis ob idque non cogit eiusmodi iurantes, sed si non impleuerint iuramentum, eos ad Dei tribunal remittit. Nam ut C. de iure iur. admonitum est iurandi contempta religio factis Deum, ultorem habet.

Argum. maioris ener-
glae.

Sed ygentiora argumenta sunt ad partem oppositam, nempe huiusmodi coacta iuramenta nequaquam coram Deo conscientiam ligant, enimvero iuramentum, quoadmodum votum, ut proxime dicebamus, vim non habet obligandi apud Deum, nisi ubi materia est opus virtutis. Si enim sit res illicita, vel auctioris boni obstaculum, vel indifferens & vana, iuramentum non ligat: sicut neque votum. Iuramenti autem materia per coactionem ex torti, nullius est officium virtutis (supponamus enim incussum esse metum cadentem in constantem virum, de quo libro superiori explicatisimè distum est) ergo eiusmodi iuramentum non obligat apud Deum. Probat ut minor praemisit. Materia eiusmodi iuramenti est ipsa materia promissionis: illa autem non est opus virtutis. Nam, per se absque iuramento non esset iustitia promissum seruari: quia nulla in eo inest ratio debiti, quare est de intrinseca ratione iustitiae. Quare nec est actus fidelitatis ut pote quare infereti vim nulla debetur. Neque verò est actus liberalitatis, quoniam illa non est donatio, quippe cum solutum repetere liceat. Neque verò est opus supererogationis. Nam beneficium praestare indigno, qualis est peccator, qui vim infert, speciem habet mali. Sed ais forsitan illud promissum solvere, esse actum religionis, propter annexum iuramentum. Contra hoc autem emergit argumentum. Etenim ut D. Th. superius artic. 5. docuit, discernimè est inter votum & iuramentum, id enim, quod quis vouit, quia Deo offertur, ipsa obligatione fit actus religionis: id autem quod iuratur non fit propterea religio: sed est contractio reverentia diuini nominis, quare est religio, adiungitur ad confirmandum id quod per se, gerat vir-

tus. Quare quod ante non erat actus religionis, per iuramentum non fit religio, imò nec per votum reliqua materia fit actus religionis, ut proxime dicebamus, nisi ipsa etiam sit materia alicuius virtutis. ¶ Secundo ad huiusmodi iuramentum arguitur. Iuramentum promissionis nihil aliud est, quam promissionis confirmatio. Nam sicut confirmatio donationis non est noua donatio, sed robur prioris, sic & confirmatio promissionis non est alia promissio: imò iuratio & promissio, ut supra dicebamus, sunt duae rationes ad eandem obligationem oppositae. Promissio ergo est fundamentum obligatoriae rationis, quare est in iuramento. In iuramento autem coactio nulla est promissio aut promissionis obligatio, ut D. Th. plane fatetur quandoquidem illa obligatio per coactionem tollitur: ergo neque eiusmodi iuramentum ligat. Et confirmatur haec ratio, iuramentum sequitur vim materiamque promissionis: si enim promissio est de re vel illicita vel inutili iuramentum non ligat, ergo ubi promissio est nulla, multo minus obligabit. ¶ Tertio denique arguitur. Illa traditio pecuniae non est illi utilis cui datur, illi scilicet, qui iuramentum extorsit. Nam ille recipiens & peccat, & periculo se exponit nunquam restituendi: quod autem utile non est alteri nec sub voto cadit nec sub iuramento. ¶ Haec omnia bene Caiet. dissoluit: cuius ergo prolixum refertur summam in elaci demus. Iuramentum coactum triplici ex capite existimandum est. scilicet ex parte iurantis quare parte illius cui iuramentum praestatur: & tertio ratione materiae. Et quidem ex parte iurantis, si nihil aliud consideres, nullum est obligationis impedimentum, quoniam secundum Aristotel. 3. Ethico. et si illic ad sit nolito secundum quid, est tamen simpliciter volitum, ut exemplo illius patet qui in infante pelago merces in vendas proiecit. Unde August. coacta voluntas, voluntas est. Ex parte autem illius qui per vim iuramentum extorquet, si nihil aliud meditemur, obstaculum obijcitur obligationi. Quare simplex promissio ratione inquisi metus non tenet. Igitur ut obligatio ex illo iuramento oriatur, speculandum est, utrum materia iurata, puta datio pecuniae, sit actus alicuius virtutis: tum enim (ut saepe distum est) iuramentum obligat. Distinguitur namque votum in iuramento, quod voti materia, si propriam consideres, non est nisi consilij & supererogationis, materia verò iuramenti cuiuscunque virtutis opus. Et quidem qui

quis iurat, non tenetur sic dare pecuniam promissam, ut verè eam in dominium alterius transferat. Quippe cum alter illud non acquirat. Nam & qui dedit repetere potest, & qui accipit restituere tenetur: sed tenetur eam illam tradere: illa autem traditio (ut argumentum est) si solum uti solutio promissae existimetur, non est virtus, est nihilominus virtutis officium: quatenus redemptio vexationis & molestiae & fortè vitae, quam verbi gratia, praedatio viarum obsequere adimere viatori parat. Est ergo tunc miserio virtutis officium illa iurata pollicitatione propria vitā ptegere: tuncque adeo erit charitatis officium, qua se quisque diligere debet, & dum ob vitā alienam seruandā id iuratur, est officium misericordiae. Haec igitur ratione iuramentum illud obligat: quoniam seruare iuramentum non vergit in deteriorem exitum, sicut si res iuratur illicita. Omne autem quod talem non habet exitum obligat. Syluester quidem in verbo iuramentum. 4. §. 7. tenet cum multis quos citat iureconsultis & putat esse opinionem S. Thom. quod si coactus ille iurans habet propositum se obligandi manet quidem obligatus: si verò illud non habuit minimè obligatur: moderatio verò haec non est vera, ut illico subsequenti argumento monstrabitur. Qui enim habuit intentionem iurandi, licet illam non habeat, se obligandi, manet obligatus. Nam obligatio ex ipsa iuramenti natura si sit de re licita, necessariò nascitur: se cus si non intenderet iurare. Vtrum verò coacto liceat fingere se iurare absque animo iurandi super quartum argumentum dicere prope ramus. Sed forsitan inferas. Ergo elapso illo periculo, non tenetur qui iuravit, promissum reddere, ut si quis dum tenebatur captiuus iuravit in sui redemptionem certum aes numerare, liber postea dum remeavit in patriam non tenebitur: quoniam eum iam violentia cessauerit, datio illa non habet redemptionis formam. Respondetur satis esse dum iurandum fuit exhibitum, sponsionem fuisse factam sub forma redemptionis. Nam virtute eiusdem iuramenti, postea solutio eandem retinet redemptionis formam. ¶ Sed arguis rursus. Cur non etiam simplex promissio, postquam eandem habet redemptionis effigiem, non obligabit? Nam dicit S. Th. quod tollitur per iurationem. Caiet. respondet quod simplex promissio debet habere rationem commodi & utilitatis, respectu illius cui fit: illa autem redditio est illi praedoni inutilis: sanè eum delictum illi

fit recipere. At verò profectò ratio haec parum ad rem attinet. Nam si ego debeo pecuniam alicui, etiam ex promissione, & petit ad ludendum, vel ad eius dilapidationem, licet non sit vtile, teneor nihilominus dare. Ratio ergo in proposito est, quod ex natura ipsa rei, promissio coacta vim promissionis non habet. Et ideo quavis promissio verbalis habeat redemptionis formam, quare quidem redemptio genere suo virtutis materia redditur, tamen per coactionem cassatur nisi iuratio illa confirmet, imò verò quis promissio non fuerit metu coacta, sed per aliam iniuriam: quare eadem indigus vsurario vsuras, permittit non illas cogitur in conscientia reddere: nisi adiuravit. Decretum est Alexandri tertij ca. debitorum. extra de iure iurand. ubi habetur quod debitorum ad soluedas vsuras in quibus se obligauerant cogi non debent. Si verò de ipsarum solutione iurauerint cogendi sunt deo iuramentum reddere: licet post repetitionem habeant. Quid si instantius quareas quomodo si cassa est iuramentum eam confirmat. Respondetur quod quis materia iuramenti & promissionis sit eadem, cadit tamè sub illis diuersa ratione. Promissio enim fit homini, & iuramentum per Deum, quod quidem etiam de re propria fieri possit: promissio ordinè habet ad hominem cogentem: sub qua utique ratione non est virtus. Ad obligationem verò iuramenti sufficit quod alia ratione sit virtus, nempe vexationis redemptio. Quod autem iuramentum etiam coactum obliget in conscientia habes eodem titulo. cap. si verò. & cap. verum. citatū à Diuo Th. & 1. §. quare. 6. ca. si quandoque. & sequentibus. In dubium autem immeritò profectò reuocatur, vtrum non seruare iuramentum coactum peccatum sit mortale, an verò tantum veniale. Immeritò inquam quoniam citra controuersiam concedendum esset mortale: quando quidem est iuramentum cadens in materiam licitam, quare est magis momenti: iuramentum enim rei licite ex genere suo obligat sub reatu mortali, nisi ex tenuitate materiae, ut supra dicebamus, alletur. Si ergo quis coactus iuraret dare pecuniam aliquanti poderis, certum est teneri solvere sub reatu mortali. At verò Pano. supra citato. cap. Si verò. quia rem à sua facultate alienā tractabat, ait, obligationem non esse nisi sub reatu veniali, & fuit deceptus verbo illo in ca. verum. iam citato. ubi ait Papa quod qui non seruauerint eiusmodi coacta iurataque, promissa non ob hoc sunt tanquam pro mortali

crimine puniendi: Sunt tamē illic distincta verba de culpa & pœna. Ait enim primūm Papa, q̄ vt auferatur materia deierandi non dicatur illis, qui coactē iurarunt, vt iuramentū non seruent: ergo non seruantes deierant in materia grauiac subinde mortaliter peccant, id quod quæst. 98. de periurio quæ hic subsequitur artic. 3. Dicitur Tho. expressē asserit. Tamen si omnium sit mortalium periorum leuissimū. Quod autē subditur nō esse puniendos quasi pro mortali crimine, solum ad pœnam ecclesiasticam refertur.

Sophisma.

Haud enim sunt illa pœna digni in foro ecclesiæ, secus verō apud Deum. Fortasse hic tamen sophista contra hæc asserta argumētatur. Eum qui inuitus iuravit non teneri pmissum in totum soluere. Fac verbi gratia, promiserit centum, tunc arguitur. Si soluerit quinquaginta non amplius debet: nam iam alter debet illi illa quinquaginta, ac perinde poterit fieri cōpensatio. Et eadem ratione si promittit quinquaginta soluēdo viginti quinque plene soluit. Respondetur tamen secundū id quod supra adnotauimus, quod non promittit pecuniam transfere in dominium alterius: sed verē tradere siue alter ei tandem debeat, siue secus. Quapropter licet prædo viatori centum aliās deberet & viator nihilominus iuravit dare centum, tenetur tradere.

Argument. de voto.

¶ Seriosius tamen argumentum fieri posset de voto. Votum enim, vt articulo proximo explicaturi sumus, magis obligat, quā iuramentū: votū autem metu coactum, vt lib. præceden. quæst. 1. artic. 1. de monstrauimus nulla vi pollet obligandi: ergo neq; iuramentū per metum extortum. Hoc autem argumentum illic disposuimus. Votum enim quauis eō q̄ fit Deo arētius obliget quā iuramentū, quod fit homini, nihilominus si iuramento non confirmetur non est nisi nuda promissio: promissio autē coacta, etiam si fiat cū intentione pmitteredi, vt modō dicebamus, natura sua est cassa nō solū illa, quæ fit homini, verū & illa quæ fit Deo vt pote cui obsequium per coactā voluntatem non placet, sed quod fit spōtē. Iuramentum autē si feratur in materiā licitā sua ipsius natura obligat ratione iam exposita, quoniā est attestatio per sacra, quā nefas est fieri rei falsæ, atque adeo crimē si per iurantem non reddatur vera. Quapropter si votum coactum iuramento firmetur, illa ratione obligabit, licet sit dispensatione dignū. ¶ Sed & tertū idemq; pugnatius adhibetur

De Iustitia & Iure,

de matrimonio argumentū. Matrimonium enim metu cadente in constantem virū contractum, neq; in foro exteriori tenet, neque secundū conscientiam: ergo neq; iuramentum. Patet consequentia tum quod vt ad matrimonium, sic ad iuramentū requiritur cōsensu, quare si coactio matrimonio officit, pariter obstabit & iuramentū: tum maxime quod matrimonij arētius est vinculū, q̄ iuramentū. Nam si postquā quis iurauerit vxorē nō ducere illam ducat, matrimonij est validū. Respondetur tamē ad iuramentum ad iuramentum consequentiā non valere. Atqui nōnūli hac sunt discriminis ratione cōtenti quod si matrimonij coactū teneat nō haberet remedium, quo possit factū infectū reddi: eo quod matrimonij vinculū est indissolubile. Cætera verō pmissa per vim iurata etiam si soluuntur possunt beneficio repetitionis recuperari. At verō ratio nō satisfacit. Nā etiā si quæ iuratione pmittuntur repeti nō possunt iuramentū esse seruandū: quia obligat ex natura rei. Bonauent. verō & Durand. & quidā alij in. 3. dist. 39. melius sculā eam rationem asserunt: nēpe quod cū matrimonij Christianorū significet vniōnē Christi & ecclesiæ, quæ est perpetua debet habere perpetuum atq; indissolubile vinculum, ad quod non solū requiritur consensus, verū & liber cōsensu. Attamen nō satis firmiter nititur libertas cōsensu ad matrimonij Christianorum. Quandoquidē & cōiugij etiā sub lege quoq; natura liberum requirerebat cōsensum. Dicendū ergo, quod matrimonij ob id à natura ad procreationē prolis constitutū est, ex sua ipsius natura perpetuitatē habet annexā: aliās nō esset satis liberis educandis consultum: perpetuitas autē ex natura rei liberū exigit animi cōsensum. Nam quæ violenta sunt, secundū Arist. nequeūt esse perpetua. Iuramento autē quāuis coactio irreuerentia fit si non seruetur. Arguat autē q̄s forte cōtra, sequeretur, quod si quis metu mortis iurare cogeretur ducere aliquā in vxorē, teneretur iuramenti nexu. Respondetur, certum in primis esse tale iuramentum omnino relaxandum: sed tamen vtrūm dum non relaxatur extet obligatio. Bonauent. loco citato respondet per tale iuramentum oriri obligationem: quare ille iurans, inquit, ante relaxationem cum alia contrahere nequit. Et re vera quantum ad naturam iuramenti verum est, si fiat cū intentione iurandi. Nā quis sit cōtra finē iuramenti illum cōtra

Arg. de matrimonio.

Viri licet si quod in soluitur reuocare.

Argument. de voto.

Argument.

cōtra

Libri Octauī,

Quæstio. I.

contrahere assensu coacto, nihilominus nō est adeo intrinsicē malum, quia possit fieri materia redemptionis vitæ atq; adeo iuramentū tenere, secus vbi nullū est iuramentū. De hoc autem in materia matrimonij lati. ¶ In tertio membro responsionis ait D. Tho. quod postquā quis promissum illata vi iuratum soluit, pōt id denuntiare iudici, aut prelato, etiam si per eundem metum iurauerit non denuntiare: quia illa iuratio est contra bonum cōmune. Quod quidē verbū nō teneam offert disputandi ansam. Argumentum enim extat primūm contra rationem. Nam denuntiatio videtur referri ad emendationem denuntiat: accusatio verō ad publicam iustitiam: nō impē vt reus puniatur: in proposito verō etiam si denuntians emendationem alterius neque non proponat: neq; verō speret, potest suam pecuniam repetere. Respondetur quod huiusmodi denuntiatio nō est illarum, quæ per fratrem correctionem fiunt, sed iudicia, vt denuntiant ius seruetur, si id modō probauerit: nihilominus hic proximus finis refertur in commune bonū: qui est vt penes publicam potestatem semper sit facultas ciuium iniurias repensare. Et ideo qui iuravit non denuntiare, iuravit rem illicitam: atq; adeo nō fuit iuramento deuinctus. At verō profectō hæc responsio serupulo non caret. Nam in primis ex ea colligitur, quod si ille qui vim inferbat compelleret alium iurare se nunquā denuntiatum, potius deberet gladio succumbere, quā id iurare. Nam cū iuramentum rei illicitæ sit peccatum, mors potius patiēda est, quā id faciendum. Neque liceret dicere id se iurare, & tamen non habere intentionem iurandi: nam esset mendacium atque adeo peccatum. Quod autem illatum hoc absurdum sit, probatur. Ille qui coactus pecuniam soluit, non tenetur sub reatu peccati denuntiare: nam pōt suam propriā pecuniam simulatq; iniuriā alteri remittere. Si forte ille esset tam nefari⁹ latro, vt charitate boni publici omnes tenerentur illum denuntiare, aliud esset. Sed tamen supponamus non esse tam pestilentem: sed hæc mihi irrogasse iniuriā, profectō nō teneor eum denuntiare. Si ergo non teneor, sequitur quod gratia cauendæ mortis, possum iurare nunquā repetere neque denuntiare: imō iurare quod gratis dono. Tamen illa Jonatio, quicquid ego dixerim, nunquam poterit securam redere illius conscientiam, quo minus semper

ad restitutionem teneatur. Argumentū profectō cogit sub hac distinctione respondere. Dupliciter namq; tale iuramentū potest fieri. Vno modo etiam si iurans requisitus à prelato fuerit vel à iudice, & tale iuramentū neutiq; est faciendū: neq; ob redimēdā vitā: quia est iniquum. Quo ideo non obstat teneor requisitus denuntiare. Alio modo q̄ mea sponte nō denuntiabo, nec repetam, & hoc licitū est. Atq; hoc pacto D. Tho. intelligēdū arbitror. ¶ In quarto membro responsionis ait D. Tho. Pontifices eiusmodi iuramenta, coacti iurans non quidem irrita pronuntiare: nam sunt solida: sed relaxare tamen, & quod aiunt in illis dispensare. Vbi primūm adnotādum est, q̄ non omne iuramentum per illatam iniuriam expressum, si iura spectes, consuevit ecclesia relaxare, sed dūtaxat ea quæ vi & metu extorquētur, vt patet. c. si verō. & c. verū. extra. de iureiu. & c. abbas. de hisq; vi metu. cauf. fiunt. & c. 1. q. 6. per totū. Nam iuramentū quod quis facit vsuario soluēdi vsuras sine relaxatione, videt Alex. iij. iubere seruari can. debitor. extra. de iureiu. Quāuis iurans iniuriam passus fuerit, quia plus illic inest voluntarij. Haud tamen absurdū esse illa relaxare: quandoquidē vsurarius nō habet ius recipiēdi. Causa autē relaxationis actorum prima est, q̄ plurimū habent iniuriantarij admixtū. Quare. 1. q. 6. can. si quādoq; ait illa iuramenta simpliciter non fieri ex corde, q̄ Deus potissimum inspiciet Secūda ne anfa impuris nefandisq; hominibus porrigatur vim bonis inferendi. Est tamē vt hic bene admonet Caieta. in eiusmodi relaxationibus cauendū, ne in blasphemiam cedant, aut in ecclesiæ contēptum. Si em̄ captiuus apud infideles sub iuramento p̄ verum Deū sese obstringeret creditū sibi pretium redēptionis suæ psoluere scandalū esset iuramentū postmodū illi relaxare ne solueret. Non em̄ solū christiana familia sed & Deus noster cōtēptui apud illos tum maxime haberetur, imō verō si quis iurasset illuc redire quis esset iniuste captiuus, nec redire sine periculo mortis posset redeundū illi esset, ante quā cū ingēti scādalo piculoq; contēptus religionis nræ iuramentū illi esset relaxādū. Etem si gētilitas Romanū illū regulū tægre pio p̄conio cōmēdauit q̄ cū fidē Carthaginē sibus p̄ falsos deos iurando impignoratā dimissus esset Romā illuc rursus, vt cū capitis periculo suā fidē apud hostes liberaret reuertus est, quanto maiori fide & religione teneor

Responsio.

Relaxatio coacti iurans non quidem irrita pronuntiare: nam sunt solida: sed relaxare tamen, & quod aiunt in illis dispensare.

Cauendum scandalum.

Christianus pmissis stare per verū Deū iuratis: Si autē esset persona reipublicae valde utilis tentāda esset, procurādaq; repēfatio & redēptio. Cōtra id autē quod diximus iuramēta nō esse ipsa factō irrita sed pōst iusta causa relaxāda fortē quis nobis obijciat canonē. Abbas. de his quae vi met. ve caus. sūt. vbi clerico, qui per vim ecclēsiā suam abiuraverat, praecepit Papa ecclēsiā restituere quia quae metu (inquit) & vi sūt in irritū debēt reuocari. Vbi ab vi ratio illa non videtur ibi relaxari, sed irritari. Respōdetur tamē, quōd illic non sūt simplex solum iuramētū coactum, sed re vera expoliatio praebēda, quā Abbas illi clerico ademerat, & alteri contulerat. Et illa sunt quae Papa irrita facit.

Argument.

2. Argumēto de iuramento doloso.

Isidorus.

Gregorius.

Explicatio iuramenti dolosi.

¶ Quartū argumentū de doloso iuramento est hoc: Nemo ad duo contraria simul obligari potest, sed contingit quādoq; cum qui iurat diuersam habere mentem quā ille habet cui iuramentum praestatur: ergo eiusmodi iuramentum non erit obligatorium. Responso in conciliandis duabus sententijs Isidori, & Gregorij versatur, quae sibi prima facie videntur aduersae: Isidoro. nanq; lib. sent. 2. & refertur. 22. quae. 5. cano. quacunque sit ars. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamen qui conscientiae testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur intelligit. Vbi in fauorem illius, cui praestatur iuramentū videtur admonere iuramentū dolosum obligare, licet ille qui iurat animum non habeat se obligandi. Gregorij verō. 26. lib. Mora. verba sunt. Humane aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant, diuina verō iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferantur. Vbi videtur in fauorē iurantis vergeret: videlicet, quōd si non habet mentem obligandi se, non sit obligatus. D. verō Th. hos patres concilians ait, quōd quādo intentio iurantis est dolosa, quia scilicet intendit alium decipere, & supplantare, tunc habet verum sententia Isidori: videlicet, quōd iuramentum est seruandum secundum sanum intellectum eius cui praestatur iuramentum. Id quod ex verbis subiunctis Isidori colligit dicentis, quōd dupliciter reus ille sit, qui & nomen Dei in vanum assuit, & proximū dolo capiat. Si verō iurans dolum non adhibeat, tunc locum habet sententia Gregorij, nempe quōd estimanda sit obligatio iuramenti secundum intentionem iurantis. ¶ At verō profectō cōciliatio hęc Diui Thomae nonnulla indiget explicatione, Ille em

qui dolo iurat tribus modis potest aliam habere intentionem quam alter intelligit, cui iuramentum praestatur. Vbi primō notandum iuramentum dolosum, vt supra diximus, ab effectu sic nuncupari: nempe quod sit intentione fallendi. Et ideo qualitas hęc proprie conuenit iuramento promissorio, quod secum affert obligationem aliquid faciendi, vel non faciendi ex iuratione pullulans. Tametsi in assertorio nonnunquam in sit & dolo cum quis falsum animo decipiendi iurat. Falsitas ergo iuramenti consistit in hoc quod verba iurantis foris prolata, eius menti non consonant. Est autem in iuramento promissorio tria exterē consistere, nempe promissionem & iuramentum, quo illa confirmatur, quae tunc praesentia sunt cum sit iuramentum, & praeterea executionem seu impletionē promissionis, quae in futurum expectatur. Quibus utique tribus totidem intus in mēte iurantis respondent, nempe intentio promittendi seu obligandi se, & intentio iurandi, & intentio implendi iuramentum. Et quidem vbi sola hęc tertia deest, si ad sint alia: duae citra cōtrouersiam omnibus est in confesso iuramentum esse obligatorium. Nam si quis intendit nō solum iurare, verū & se iuramento vincere, illis duabus intentionibus ligatur. Intentio autem non implendi est quidem iniqua, sed tamen non magis vinculum iuramentum tollit, quā si post praestitum adueniret. Et manifestum est ob id quod quis intendat, non id obseruare quod debet, nequaquā absolui obligationis nexu. Rursus si quis fingit se iurare, non tamen habet iurandi animum, siquidum quoque est obligationem nullam oriri ex natura iuramenti. Quoniam cum iuramētum sit actus humanus, vbi abest intentio iurandi, nullum existit iurandum. Dubium ergo restat, quando quispiam medio se habet modo: nempe quando intentione quidem iurandi iurat, tamen absq; intentione obligandi se iuramento, seu (quod idem est) id promittendi quod iurat. Hoc enim casu multi sunt, qui censent nullā oriri obligationem: & praecipue iuriscōsulti, quos refert Syluester modo citatus in verbo iuramentū. 4. quorum adeo sententiā sequitur. Et ponit exemplū in eo, qui coactus iurat. Et re vera verba Gregorij citata vidēt primo sonitu huic opinioni patrociniari, vbi ait quōd iuramentum debet estimari secundum intentionē iurantis, atq; adeo si ex corde obli-

Trin in iuramento promissorio.

Dubium.

Syluest.

responsio.

obligatio non oritur, apparet nullā existere. Et cōfirmatur: quia cum iuramentū non sit nisi promissionis cōfirmatio, vbi re vera nō est pmissio, nulla videt reliqua iuramēti obligatio. His veritatē nō obstantibus respōdetur, q; vbi vera adest intentio iurandi, cessit intentio promissionis & obligationis nihilominus subsequitur obligatio. Et ratio est quod obligatio est naturalis iuramēti effectus, ita scilicet illi innatus, vt igni natium est calefacere. Quare sicut repugnat ignem adesse & non calefacere, sic & iuramentum existere sine obligatione. Vbi autē quis cū intentione iurandi iuramentū profert, vera est iuratio: vera ergo inde existit obligatio. Quocirca nō est in hominis potestate obligationem à iuramento femouere. Laud. enī ex iurantis voluntate pendet, verē iurare, & tamen sine obligatione. Ratio autem ex his quae in frōte articuli, & postea super solutionem primi argumenti S. Thom. adnotabamus, colligitur. Contemplabamur nanq; secundū Diuini Thom. duas veritatis rationes iuramēto pmissorio inesse: scilicet, & illam q̄ est ratio assertorij, videlicet, vt cū quis quid iurando promittit, simul habeat implēdi intentionē: & praeterea, vt postea in executione, si materia sit licita, id faciat verum quod iurauit: & iuramentum clarum est ferri in vtranq;. Nam si scātum caderet in proprium, sensus iuramenti promissorij non esset nisi iuro me promittere, seu verē me habere intentionē iurandi: & tunc sequeretur iuramentum promissorium non esse, nisi merē assertorium, atq; adeo licet postea in executione ille qui iurauit nequaquam iuramentū implet, nō ideo fieret periurus. Nā in intentione faciendi salua esset tota vis iuramenti: hoc autem est falsissimum. Nā vtroq; modo fit homo periurus: scilicet & non habendo intentionem implendi quod iurat, & postea id non implendo vbi adsunt alij comites. Fit ergo cōsequens vt iuramentum feratur in vtranq; veritatē. Ex quo utiq; rursus fit cōsequens quōd ex prima veritate nascitur nexus & vinculum ad secundum. Sed ais hoc tantum concludi, quōd vbi est intentio faciendi quod iuratur, oritur obligatio, vel vbi est intentio obligandi. Imō vero ex hoc quōd ille qui iurat tenetur. habere intentionem se obligandi, idque subinde faciendi, quod iurat: aliis mendaciter iuraret, ac perinde decieret, subsequitur quōd etiā si neutram illarum habeat, sola ipsa intentio iuran-

di, quae suapte natura & iure secum alias ambas deberet afferre comites, perinde est causa obligationis, ac si vtraque illarum adesset. Et per hoc ad argumēta in contrariū respōdetur. Ad illam enim auctoritatem Gregorij, ex qua videtur cōsequi quōd tunc iuratio non nascitur ex corde, respondetur eo ipso quōd in corde ille habeat iurare, ex eo dem corde simul pullulat iuramenti obligatio. Ad aliud vero quōd vbi non est promissio, neq; intentio promittendi, non est iuramenti obligatio. Respondetur quōd cum quis quis intēdit pmissorie iurare, tenetur simul promittere & se obligare, perinde ex sola intentione iurandi oritur obligatio, ac si se intenderet obligare. Hic ergo est casus sententiae Isidori: nempe quōd iuramentū tenet licet ille cui iurat intelligit. Atq; hoc D. Th. censet iurare in dolo quod nihil iuranti suffragatur. ¶ Quid ergo si quis exterius iure proferendo verba & tangendo Euangelia, intus tamen non habeat iurandi animum. Respondetur in illo casu non esse verum, sed fictum iuramentum, & tunc habere locum verba Gregorij, quōd Deus non habet illud pro iuramento: Ipse enim mentium scrutator videt iuramentum non nasci ex corde. In foro autē exteriori omnino ab ecclēsia q̄ per externa verba iudicat, reputatur iuramentum, pariq; modo in praetorio ciuili. Sed nūquid in conscientia qui sic iurat, tenebitur id implere: Respondetur minimē quidē, ex vi iuramēti, vt pote q̄ nullū est, atq; adeo neque cōtra illi veniēs perurij reus fiet. Tenei autē potest alijs legibus verbi gratia. Si quis vt puella frueretur quae sui copiam illi facere renuerat, antequā spōsalia illi iuraret, profectō si verbis iurat, tenebit lege iustitiae fidem promissi seruare. Et pariter in quibuscūque alijs cōtractibus vbi interuenerit, Do vt des. Deinde gratia cauendi scandali, si quis solēnter iurauit quauis fictē in re alicuius momenti proculdubio si nō posset planē persuadere se nō verē iurasse, teneretur ficto iuramento sub reatu mortali stare, ne scandalum daret, habereturq; in opinione aliorum periurus. ¶ Cōtra hęc autē duo responsionis mēbra arguitur sic. Qui iurat sine intentione obligandi se ad seruandū, pmissum, in virtute iurat sine intentione iurandi: ergo superuacaneum est hęc duo distinguere ad conciliandum cum Isidoro Gregorium. Probatur antecedens. Animus iurandi secum habet animum propositum obligandi: nam aliās, vt di-

Sensus Isid.

Sensus Gregorij.

Dubitatio.

Argument.

vt dictum est esset peritium: ergo qui non habet intentionem obligandi, sic non habet intentionem iurandi. Eorum namque quæ connexa sunt, vno sublato, auferitur & alterum. Respondetur annexa quidem esse de iure in hoc sensu, quod qui propositum habet iurandi, debet habere idem subinde obligandi se & seruandi promissum: in facto vero sicut potest esse primum sine alijs, sic & vtrunque aliorum sine primo. Et ratio est: quia quæcumq; actio exterior deliberata secundum naturam suam affert agendi intentionem: & ideo nisi per formalem negationem mentis excludatur, semper intelligitur vnâ concurrere cum actione. Intentio iurandi semper in externa iuratione includitur, dummodo & aduenter fiat & qui iurat non illam peculiariter & expresse remoueat. Quare qui non habet animû se obligandi, metitur quidem circa materiam iuramenti quæ est promissio: non tamê circa ipsam iurationem: imò verè iurat. ¶ Ex secundo autê membro emergit dubium, vtrum iurare exterius sit sine intentione iurandi sit peccatû mortale, quoniam de veniali non est dubiû, quandoquidem qui dicit se iurare & non iurat, metitur. Caieta. in presentiarum absolute absq; vlla distinctione ait esse mortale peccatum, siue ille qui fide iurat, spontaneè iuret legitime requisitus, siue per injuriã illatã, vi. Et intelligitur responsio quãdo planis verbis non æquiuocis exterius iurat. Et ratio eius est qd exterius illud iuramentum fertur supra mendacium, scilicet, seruandi promissum quod non intendit seruare. Mendacium autem inquit non solum est contrarium vero iuramento interiori, sed etiam exteriori. Nam quemadmodum cultus exterior idolorum sine animo colendi (quod Marcellinus fertur egisse) peccatum est mortale: quia applicatur cultus cui non debetur. Ita & illud testimonium, Deus est mihi testis, quod est actus religionis: applicare mendacio est irreuerentia mortalis secundum illud, Quicumq; me erubuerit coram hominibus, hunc & filius hominis erubescet, &c. Qui enim id facit metu humano? per Deû fide iurat. Et re vera quãdo iuramentum iure exigitur, opinio hæc constantem habet veritatem: tunc siquidem illa fictio iurandi perniciosum est mendacium, cû eiusmodi requisitus iurare sincere tenetur: quando vero per vim & metum postulatur, non apparet vq; adeo certa. Demus enim hominem in nemore ab impuris latronibus

Iuramentum ficti utrum sit mortale. Caieta.

inuasum, qui sub hac forma iurare cogitur, Iuras mihi tantã numerare pecuniam: & respondeat sic iuro sine intentione tamen iurandi. Arguitur sic vel fictio illa ob id esset mortale delictum, quod re vera ille habet intentionem faciendi contra iuramentum: & hoc non, quia iuramentum nullum est, sed simplex mendacium: tum quia dicit se iurare, & non iurat, tum quia significat se daturum & non habet tale propositum: quare nullum est illic mendacium iuramento firmatum. vel esset mortale, quia mendacium est perniciosum, & hoc non, quia cum non teneatur iurare, nemini facit iniuriam. Argumentum est argutum, tam en tutiorem arbitror Caietani opinionem, & ratio est. Quoniam cum ille tunc respondet sic iuro, non solum est assertio in actu signato (vt dicunt logici) id est non solum asserit se iurare: tunc enim solum esset simplex mendacium: sicut si nolens re aliquam diceres, sic volos: sed est iuratio in actu exercito. Etenim sicut cum dicis, ego loquor, non solum significas te loqui, sed verè illud exerces. Pari modo non ais, sic iuro, perinde est, ac si dicas, Deus est mihi testis, me pecuniam exhibiturum, aut per Deum pecuniam dabo. Vnde ad argumentum respondetur esse mortale, non propter iniuriam illatam alteri, sed propter illam irreuerentiam, quæ fit Deo saltem exterius asserendo nomen eius in testimonium falsi. Ex quo fit dicere illa verba materialiter in tali casu, non esse mortale, nisi ille qui cogitur non habet intentionem iurandi sic responderet, dico ego iuro: nam caperet illa verba tunc materialiter, & ideo non iuraret, imò nullum esset peccatum, iuxta verbum Hieronymi in canon. vtile. 2. q. 2. vbi ait vtile esse nonnunquam simulationem. & pariter si responderet dico Deus est mihi testis. Totû enim hoc capitur materialiter. Si autê diceret dico quod Deus est mihi testis, tunc caperetur personaliter, atq; adeo verbale mortaleq; esset peritium. ¶ Quod si rursus quis arguat, sequeretur inde quod si quis exterius iuraret sine intentione iurandi, iurat tamen verû, mortale quoq; crimen committeret. Est verbi gratia scrupulosus quispiam, qui asserit quidem veritatem, cuius est certus, sed tamê requisitus vt iuret, ait se iurare & intus non iurat. Quod autê id sequitur, patet, nam contrauenit fini iuramenti qui est veritatis confirmatio, quam fingit se confirmare & non confirmat. Quare cum menti os distinet, erit abusus iurandi, atq; adeo

Iuramentum rursus

mortale

mortale peritium. Imò apparet illusio diuini testimonij, vt pote quod foris adducitur & animo non firmatur. Hic Caietan. in presentiarum propter hæc argumenta asserbat esse mortale. Sed hoc profectò non modo non est certum: imò censeo esse falsum, si generatim asseratur. Crediderim in quã quod vbi quis lege cogitur iurare, scilicet, vel à iudice v' ab illo cui interest, mortale sit crimen iurare sine intentione, etiam verum, propter iniuriam quæ legi inferitur & illi cui interest. Vbi autem per vim & metum extorquetur iuramentum, profectò nimium esset ius rigidaque assertio illum condemnare ad mortale. Nam tunc non habens intentionem iurandi nullam illi inferit iniuriam, qui iuramentum extorquet: neq; verò legi aut Deo. Nam illa verba iuratoria non adhibentur mendacio, neq; ille propriè facit contra finem iuramenti, neq; testimonij Dei saltem mortaliter illudit: quandoquidè neq; intus, neque extra falsum iurat, sed solû fingit p testimonium illud veritatem confirmare, quã re vera non confirmat: quod erit fortè veniale peccatum, quia est mendacii officiosum, sanè quo quis iniuriã sibi illatam cauet. ¶ Hactenus de his qui planis verbis cõtra mentem iurant. Proximû ergo est, vt dicam de iuramento, quod verbis fit simulatorijs. Vtrum qui alteri iuramentum prestat promissoriû simulatorijs verbis, animo non implendi promissum, nec se obligandi, mortaliter peccet? dixerim simulatorijs, nã si planis verbis iuret, cû intentione iurandi, & mēs intus sine aliquo moderamine sit, non implere neq; se obligare, manifestum corollarium ijs q̄ dicta sunt appendit, illã intentionem iuramento cõtrariã, esse peccatû mortale quoniam est intentio faciendi cõtrã quã iuramento tenetur. Dubiû ergo existit, quã illa intentio est cû aliqua restitutione. Syluest. nãque loco citato ait, qd si quis cõtractus externis verbis absolute iuret seruare promissum, neque tñ absoluta habeat intentionem simpliciter implendi, sed mēte tacitus apud se intendat dare si debet quæ quidè simulatio in hoc cõsistit, qd verba sunt absoluta, mēs verò cõditionata. Ait inq; illud iuramentum nullû esse peccatû, in quo vtiq; sensu intelligit textû illû Hiero. c. vtilè. 2. q. 2. vbi ait, vtilè esse nonnũq; simulationem. At verò duplici hęc distinctio opus est. Quoniam aut externa verba relata ad mēte iurantis planè falsa sunt, aut æquiuoca. si in vno sensu vera, & i altero falsa: aut deniq; ea arte platur alter cui iuramentum exhibet

Iuramentum simulatorijs

verbis

simulatorijs

ipsa calere nequeat. Secunda distinctio est ex parte iurantis. Aut enim ab eo exigitur iuramentum quod iure facere tenetur, videlicet, à suo prelato iudicè, aut à priuata persona, cui ratione cõtractus iurare tenetur aut exigitur per vim, aut per iniuriam, vt illi contingit, qui in nemore incidit in latrones, vel si iudex contra ius illud vult extorquere. His suppositis prima statuitur generalis regula: Si verba exterius prolata respectu intentionis iurantis, planè falsa sunt, id est menti eius distorta, vniuersim & absq; vlla exceptione est peccatû mortale. Id quod presentis exemplo monstrat, vbi extrã sine restrictione iuratur, & in mente non habetur absoluta intentio, neque iurans excusatur per illã mentalem restrictionem, dabo si debeo aut iuro dare si debeo. Nam postquam illam verbis non explicat, sed verba sunt absoluta, non consonat os menti: sed ficta est iuratio: quia intus non fit absolute, vt explicatur extrã. Quem ideo casum cõprehendit sententia Augusti super Pfam. 23. relata. eadem causa & quæstione ean. in dolo. vbi ait. In dolo iurat, qui aliter facturus est, quàm promittit. Quapropter quantuncunq; per vim & iniuriam fuerit iuramentum extortum, factumq; ad redimendam vitam, erit mortale peritium. Sententia ergo Hieronymi non habet hic locum. Nam quod ait vtile esse quandoque simulationem, intelligitur vbi simulatio absque vlla fieri potest falsitate. Quando autem simulatio fit in verbis, quæ vel sub æquiuoco vel artificiosè proferuntur, ita vt sensum possint recipere, quem iurans intendit, licet eum alter non percipiat, tunc si iuramentum iure petitur, non licet tali amphibologia vti, propter iniuriam quæ fit illi qui ius habet petendi. Quando verò vi illata petitur, licitum est ea fraude petentem deludere. Verbi gratia. Si iniurius ille nequam sic rogaret. Iuras mihi tantã numerare pecuniam? & alter responderet, sic vro (absq; id est) non esset peccatû mortale, sed simplex mendacium: quia forte nihil tunc vreret. Item si Dei nomen lingua illa qua fit iuratio, diuersim quoque aliud habuisset significatum, liceret illud intelligendo, dicere testis mihi est Deus: quando vis alter Deum cali intelligeret. Aut si altero interrogante. Iuras mihi numerare pecuniam? alter responderet. Tibi iuro numerare: vt non esset sensus. Numerare tibi, hoc est soluere, aut tradere: sed tibi iuro apud me pecuniam recensere: quandoquidem nu-

Generalis regula

Augusti

Quælo utrum ba sunt æquiuoca

numerare

merare vtriusque significat. Quare tale iuramentum esset verum iustum, & primum, atque adeo consonum documentis Hieronymi in canonicitate, vtilem. Quoniam tunc simulatio, quoniam absque falsitate fieret, vtilis esset. Quamobrem sententia Hieronici, quae cumque arte verborum, &c. non esset eiusmodi iuramentis contraria; quoniam intelligitur, quando iuramentum est, aut falsum, aut alteri contra ipsius praedudiciale.

A. R. T. I. C. V. L. V. S. VIII. h. Vtrum maior sit obligatio iuramenti quam voti.

CVM tam votum quam iuramentum inter officia sint religionis non immerito inter se conferuntur, vt explorei vtra sit maior obligatio, voti ne, an iuramenti. Ad quaerendum cuiusmodi conclusio affirmatiua respondet. Votum ex ratione sua magis est obligatoriam quam iuramentum. Idque duabus rationibus persuadet. Prior est. Vis obligandi primum penitenti debet. ex obiecto, videlicet ratione illius cui sit obligatio; votum autem promissione dicit Deo facta; iuramentum autem non nisi quod sit homini, licet fiat per Deum. Sanctior ergo est ac subinde maior obligatio voti. Posterior vero ratio procedit ex causa & radice, vnde eiusmodi obligationes pullulant. Vtraque enim ex diuina radice nascitur. Quapropter tam iuramentum, quam votum (vt supra monstratum est) ad religionem attinet. Tactum diuersimode. Nam obligatio voti ex fidelitate nascitur, qua Deo in promissis ei factis debemus, vt illa persoluamus: obligatio autem iuramenti oritur ex reuerentia, qua eidem debemus. Vt quod per eius nomen alicui pollicemur, reddamus: infidelitas autem fidelitati contraria peior est quam irreuerentia: nam includit illa: siquidem infidelitas species quaedam irreuerentiae est, non tamen vice versa includit ab illa. Potest enim quisque alterum per irreuerentiam dehonestare, quauis nullam ei fidem frangat. Quo fit vt infidelitas, ac praesertim hominis ad Deum maxima sit irreuerentia: ergo votum ex ratione sua magis est obligatorium, quam iuramentum: quandoquidem eius violatio magis est propter infidelitatem facilliganda.

Conclusio.

Nota nonas conclusionis rationes.

Conclusio facilis est, vt intelligatur, tum cetera ex superioribus supponant. Votum enim vt lib. superiori dicebam, est promissio facta

Deo: iuramentum autem contestatio veritatis, qua fit per Deum: & non nunquam promissionis, qua fit homini. Quare votum propinquius sublimiorique ratione habet Deum pro obiecto, quam iuramentum. Loquimur enim de iuramento per se quod non est votum. Cum enim ais, Promitto hoc Deo, Deo te sine aliquo medio subdis debitorum, cumque adeo creditorem ac Dominum tui promissi. Cum autem quippiam promittis homini per Deum non Deo propinquius, sed homini te reddis obnoxium. Neque Deum creditorem, & dominum constituis tui promissi, sed te ipsum, & quasi fidei iustitiam. Quare non solum fractio voti est fractio fidei Deo debita; & fractio iuramenti non nisi violatio eius reuerentiae: verum ipsa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quam in fractione iuramenti. Atque eam ob rem S. Tho. non fuit contentus ostendere, quod infidelitas in fractione voti ex natura fidelitatis est peior, quam irreuerentia, quae emergit ex fractione iuramenti: sed adiecit infidelitatem fractio voti esse irreuerentiam, eademque maiorem illa quae est in periurio. Minorem enim irreuerentiam facit famulus heri suo, cum fidem illi frangit, absurdiusque eum contemnit, quam adducendo eum in testem falsi. Cuius ratio est, quod directius, & e regione magis facit contra rationem dominum, quod habet supra ipsum. Accedit praeterea, & alia excellentia voti, qua art. 7. diximus iuramento antecellere. Nam licet tam obiectio iuramenti, quam voti, pertineat ad religionem, tamen votum suam etiam materiam facit actum religionis. Dum enim elemosinam vobis, illam in Deum per religionem referis: & ideo ipsa elemosinae erogatio est imperatus actus religionis. Materia autem iuramenti minime. Immo reuerentia iuramenti ordinata ad confirmandam veritatem promissi. Et ideo promissum illud non refertur in Deum, sed in hominem: ob idque votum interius pertinet ad religionem, quam iuramentum. Tactum seruare quoque iuramentum sit religionis officium: quia est reuerentia facere deo. Sed nihilominus consilium est, vt supra diximus, vouere, non autem iurare sine necessitate. Atque adeo ex hac parte peius est votum desinere, quam iuramentum. **C**onclusio autem haec quantum ad naturam rei attinet intelligenda est. Nam posset ratione grauitatis materiae, vel aliunde conuenire augeri scelus periuiri, vt scelestius esset quam fractio voti. Neque enim ambigat enormis esse crimen iuramentum frangere soluendi homini decem milia aureorum, quae

diuina.

Argumentum D. Thomae.

Argumentum.

Argumentum.

Conclusio.

moderata.

que constante iustitia illi debebat, quam fractio illius voti, quo quis elemosinam decem numerum Deo vouerit. Ceteris ergo paribus, intelligendum est aut paulo plus aucta iuramenti materia. **H**abitabit quis forsitan circa illud verbum D. Tho. Infidelitas irreuerentiam continet. Nam inter homines adeo videtur diuersa vitia, vt vtriusque possit sine altero existere. Respondetur autem bifariam. Primum quod inter herum & subditum neutquam infidelitas absque irreuerentia esse potest: tametsi conuerso irreuerentia interuenire valeat aliquid praeter infidelitatem. Et de infidelitate haec loquitur proprie S. Tho. Secundum autem respondetur, quod etiam infidelitas inter patres, & dominum ad seruum, licet videatur irreuerentiam non includere, nihilominus infidelis omnis foeditragus quodammodo est de spector alterius. Quare & dominus cum infidelis est seruus, illum contemnit: & quadamtenus irreueretur. Idem quae accidit inter patrem quapropter omnis infidelitas speciem quamdam irreuerentiae continet.

Argumenta D. Thomae. Facillima sunt. Primum est, votum est simplex promissio: iuramentum autem diuinum testimonium promissioni adhibet: est ergo praestantius. Respondetur, quod licet hac parte videatur iuramentum excellentius, votum tamen plus ex parte obiecti excellit, quia fit Deo.

Secundum, votum non nunquam Deo factum iuramento confirmatur: id autem per quod aliud confirmatur robustius videtur, & fortius. Respondetur, & est notanda responsio, quod iuramentum non adhibetur voto eo quod sit fortius per se vinculum, sed quia est aliud vinculum. Et ideo licet sit minus, ad ditum tamen alteri implicatiorem facit nexum. **T**ertium, obligatio voti emanat ex deliberatione humana vouentis: obligatio vero iuramenti ex diuina veritate quae afferitur in testimonium: ergo est fortior. Respondetur quod quantum obligatio voti pendet ex humana deliberatione vouentis: & ex illa sola parte non habeat tantam vim, quam iuramentum, tamen quia per deliberatam voluntatem promissio fit Deo, ex parte diuinae maiestatis cui maxima debetur fides, nascitur votum maius robur quam iuramentum ex diuina reuerentia.

ARTICVLVS IX.

Vtrum in iuramento fieri possit dispensatio.

Decisioni de obligatione iuramenti annexa est inquisitio de eius dispensatione, vtrum licet sit obligatorium, possit tamen eius obligatio per dispensationem extingui. Et respondet vnica conclusione affirmatiua. In iuramento cadit dispensatio. Probat primò per locum à maiori. Voti vinculum vt proxime dictum est, arctius est quam iuramenti: super illo autem potest dispensatio fieri: ergo & super isto. Secundò autem adhibet ratio altera explicatiua. Necessitas dispensationis, vt de voto in superiori libro dicebamus, inde emergit, quod contingit officium aliquod vniuersaliter consideratum esse licitum, vtile, & honestum, secundum autem particula rem euentum, vel inhonestum reperiri, vel nocium, atque adeo tunc neque legis, neque voti debet esse materia, vt si quis peregrinationem vovit quod post obiaculum est alteri officio quod ille ad maiorem Dei gloriam & ecclesiae maius commodum potest exhibere: hoc autem ipsum vsum veni re potest in iuramento: nam si id quod quis iuravit fit postea inhonestum, repugnat iustitiae, & si fit nocuum, repugnat iudicio: ergo pariter in iuramento locum habet dispensatio. **M**ateria haec illis consulti, quae de voti dispensatione superiori libro disputauimus, facillè patet. Sunt nihilominus inter votum & iuramentum duo discrimina, quibus res fit minus inter apertior. Differunt enim tamen ex parte obiecti, quod votum fit soli Deo: iuramentum vero fieri potest homini: tamen ex parte materiae, quod propria materia voti est opus supererogationis, quod superiori libro declarauimus, materia autem iuramenti cuiuscumque opus virtutis, vt ius suum vnicuique seruare, &c. Ex his pullulat due aliae differentiae in dispensationibus medicandae. Prior quae ad illos qui dispensare possunt. Enimvero quauis Papa dispensare valeat in voto, quod est maius, non tamen in iuramento, quod est minus. Haud enim relaxare potest iuramentum quod homo homini praestitit: id soluendi quod ei debebat. Et hoc neque accidit ex minore facultate Papae, neque ex dignitate iuramenti, sed ex natura contractus qui iuramento confirmatur. Enimvero quia est vicarius Dei potest votum, quod Deo fit, in id quod ei gratius est commutare. At quoniam facultatem non habet tollendi alteri quod suum est, neque ei iniuriam inferre cui praestitum est iuramentum illud relaxando. Et vice versa, quauis priuatus homo in voto, quod Deo fit, dispensare nequeat, quia non est eius vicarius, ille tamen cui iuramentum praestitum fuit, potest illud relaxare non quod cumulatorie habeat facultatem quam Papa, sed

Due aliae differentiae.

pa, sed quod est dominus bonorum suorum & ideo sicut potest illa donare, sic iuramentum sibi exhibitum remittere. Quare illa non est dispensatio: sed remissio donatioque debiti. Secunda differentia ex parte materiae est, quod in commutatione dispensationeque votorum ad id tantum attendi debet quod Deo fit magis placitum: in iuramentis autem relaxandis cauenda est iniuria, ne fiat tertie persone. Atqui per has eadem regulas de irratione censendum. Potest quidem pater irritare votum filii citra legitimam aetatem, & maritus votum vxoris. Ac perinde omne iuramentum quod speciem habet voti: ut si vxor iurasset peregrinationem: aut ieiunium: & pariter si filius ante quartum decimum annum ingressum iuraret religionis. At vero in illa iuramenta, quae sunt homini, sine cuiusvitiq; praerudicio relaxari nequeunt, non habet pater familias tam liberam potestatem. Et sic intelligitur lex numeri 30. ubi aqua facultas marito conceditur ad relaxandum tam iuramentum quam votum vxoris, & patri ad relaxandum tam iuramentum quam votum filii. Idemque iure canonico habetur ex consilio Eliberitano. 2. q. 5. pueri sed habenda est ratio contractus iuramento confirmati. Quando enim pater, aut maritus irritare potest suorum contractum, tunc filius, & vxor nexu iuramenti soluitur: quia tollitur eius materia. Si autem contractum illum nequit irritare, tunc neque iuramentum. Ob idque quandoque consultius erit ut huiusmodi iuramentorum dispensatio, & relaxatio ab ecclesia praelatis petatur. ¶ Ex his duae regulae dispensandi in iuramento colliguntur. Prima quod hominis praerudicio cessante, nempe tertiae personae Papa, ut in omni voto potest rationabili causa dispensare, ita & in omni iuramento, quippe quod ut dictum est minoris est vinculi. Secunda ad discernendum, quenam iuramenta solus Papa relaxare possit, quae vero episcopi, ad id conijcienda sunt oculi, utrum si essent vota, solus Papa, an vero Episcopi possent illa remittere. Exempli gratia, in tribus votis nempe religionis, castitatis, & Hierosolymitanae peregrinationis solus Papa dispensare potest. Fit ergo consequens, ut in similibus iuramentis earundem trium religionum ad solum ipsum dispensare pertineat. At quia in alijs omnibus votis nempe aliarum peregrinationum ieiuniorum, &c. Item non ludendi, aut non venandi, &c. Episcopi dispensare possunt, fit ut

*duae regulae
dispensandi*

in similibus iuramentis fortiori ratione iudem Episcopi dispensandi facultate fungantur. **P**rimum argumentum Sancti Thomae est. Sicut ad iuramentum assertorium, ita & ad promissorium veritas requiritur: cum nemine tamen dispensari potest, ut contra veritatem de praesentibus, vel praeteritis asserendo, iuret: ergo neque vllus potest dispensare super iuramento quod quis de futuro fecit. Respondet D. Thom. illationem nullam esse. Quando enim super iuramento promissorio dispensatur non eo tendit dispensatio, ut qui iuravit contra iuramentum faciat, ut scilicet manente iuramenti vinculo faciat contra. Et in hoc par est promissorium assertorium. Nam sicut ius diuinum est, ut nemo asserendo falsum iuret, ita, ut quod iurando promissit obseruet, si ad sint alij comites: praerudicium autem diuinum non est dispensabile. Sed effectus dispensationis est, ut id quod sub iuramento cadebat, sub illo amplius non cadat. Ut si quis iuravit ieiunium quod postea obstaculum est vberioris virtutis, sicut de voto dictum est. Materia autem assertoria, quae est praerudicium, aut praesens veritas, postquam iuratum est non est mutabilis: ad praeterita non est potentia, & ideo dispensatio in illa fieri non potest, dispensare autem in ipso actu iurandi, videlicet, ut iures falsum esset contra praerudicium diuinum. Materia autem promissoria: quia est de futuro, variari potest: ut quauis fuerit prius idonea quae sub iuramento promitteretur, fiat postea in idonea, ut impleatur, atque in hoc dispensationis ratio consistit. ¶ Secundum argumentum est. Iuramentum in eius commodum fit cui praestatur: ille autem non videtur tale iuramentum relaxare posse: ergo multo minus Papa vel alius cui nihil iuramentum interest. Responsum est, bifariam quaequam posse alteri rem aliquam iurare. Vno modo quando illi id pollicetur: quod est ei vtile: cui adeo iuramentum illud interest. Et ideo a tali iuramento potest ille iuramentum absolueret: quia potest ius quod habet alteri remittere. Alio modo quando quis alteri id iurando promittit, quod ad diuinum attinet honorem: qualia sunt opera pietatis & religionis: ut religionem intrare, elemosynam erogare, &c. Et tunc inquit ille cui fit promissio non potest iuramentum absolueret: quoniam iurationes huiusmodi sunt proprie homini, sed Deo. Nisi forsitan promissio conditionalis esset, ab illo homine dependens cui fit. Ut si quis alteri ingressum

sum religionis iuraret, si illi expedire videtur. Est ergo solutio praesens discretè obseruanda ut intelligamus non omnem promissio nem quae verbo fit homini, re vera illi dubia xat fieri. Posset enim ignarus facile decipi credens quicquid iurat amico in eius facultate esse illud remittere: cum tamen regula sit fallax, sed ad materiam respiciendum est. Quando enim quis amico pecuniā daturū se iurat vel alius eius commodum facturum, id verum est: quando verò id quod promittitur materia religionis est, aut pietatis, materia ipsa sua natura ostendit speciem habere voti, quae Deo fit. Ut si ingressum religionis, ieiunium, peregrinationem, seruitium hospitalis & similia iures. Quod si contra arguas, sequetur quod si ego amico iurarem pondus auri in dotem suae filiae largiri, non posset ille mihi remittere, sicut si absolute illud iurarem. Nam dotare virginem videtur opus elemosynae, ac subinde pietatis atque adeo esse votum: hoc autem videtur durum. Respondetur quod huiusmodi promissiones sunt ancepitae: & ideo videndum est quo animo fiant, etenim si promissio fit homini in gratiam ipsius humano more, iuramentum potest ab illo amico relaxari, sicut ipsa puella idem si bi praestitum iuramentum posset remittere. Si verò promissio fit intuitu pietatis, & religionis naturam iam induit voti, quod ab homine relaxari non potest. Pariter si iurasti pauperi ipsum alere, speculandum est quo animo id fecisti, videlicet in animo id Deo vouendi, an solo proposito te illi pauperi obligandi. Priorem enim obligationem relaxare ille nequit: potest autem potestiorē. In alijs verò materijs profectò res est dubia: ut si iurasti amico non ludere, aut non venari: si enim animū habuisti illi tantum promissionem facere illi; te duntaxat obligare, ille tibi potest remittere, secus si per viam religionis id fecisti. Itaque quotienscūque huiusmodi iuramenta speciem habet voti, licet facta sint altero mouente homine, & ut illi rem faceres gratam, relaxatio pertinet ad episcopum, vel Papam secundum qualitatem materiae. Et ideo quando absolute fiunt, ita ut qui fecit discernere nequit quem animū habuerit, censenda sunt, propter naturam materiae, vota iuramento firmata. ¶ Tertio argumento S. Thomae & eos explorat qui dispensare possunt, & dispensandi causas. Et est huiusmodi. Episcopus potest dispensare in votis vulgaribus exceptis tribus soli Papae referuatis: ergo eadem

*Secundum
liber*

Argumentum

2. Argum.

Argumentum

ratione posset in iuramentis: quod tamen videtur esse contra iura: quae iuramentorum relaxationes Papae videntur remittere: ut cap. verum. extra. de iur. iur. Quaestio ergo est utrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in votis. Respondet autem quatuor. Primum est, quod vbi iuramentum fit, aut de re licita aut de impedimento maioris boni multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum, posterius verò, licet seruari possit, consultius tamen est ut non seruetur. Secundum membrum est, quod vbi iuramentum ambiguitatem habet, licitum ne sit, aut conducent, aut non ocium, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis: scilicet religionis perpetuae, castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanae. Tertium membrum est, quod vbi iuramentum manifestum est esse licitum vtile & honestum non videtur locum habere dispensationem, nisi aliquid melius occurrat in commune bonum conferens. Et hoc inquit ad potestatem Papae pertinere videtur. Quartum assertum est, ad vnumquodque pertinere irritare iuramentum quod a sibi subdito factum est circa ea quae eius potestati subduntur: ut Pater irritare potest iuramentum puellae, & vir vxoris, ut habetur nu. 30. quod iam supra expositum est. ¶ Tertium verò membrum non nihil habet ambiguitatis. Haud enim videtur hic D. Thomae, iuramenta distinguere in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiae, sicut in votis ut scilicet tria referuatur Papae, & alia committantur Episcopo. Sed ex conditione & qualitate ambiguitatis. Nempe ut illa de quibus ambigitur an sint conducentia subdantur Episcopo: reliqua verò referuatur Papae. Nos tamen proximè contrarium dicebamus. Id quod ratio comprobare videtur. Nam si votum, arctius vinculum est, fit, ut tãtam facultatē habeat episcopus in vniuersa iuramenta quantā in vota: nisi expresse sint referuata. Respondetur quod quantum ad rigorem rationis, & iuris non asserit D. Thomae, contrarium: sed quantum ad equitatem & ut tutius conscientijs consulatur, consuevit ecclesia res magis arduas ad Papam tribunal deferre. Ad quae, ut habetur de baptismo, & eius effectu cap. maiores. sunt maiores causae referendae. Et ideo nemo hic de verbo ambiguitatis fallatur: vbi enim res iurata ambigua est, fit ne expediens, facilius est di-

sp̄atio: & ideo cōmittitur Episcopo. Quia quanto materia est magis ambigua, tāto est certius & clarius dispensandum esse. Quando verò res iurata non est ambigua sed palam est fuisse licitam, maior est ambiguitas an sit dispensandum, difficiliusq; adeo est dispensatio: quia re vera id non licet nisi ubi res maioris cōmodi superuenit. Et ideo referuatur Papæ. Quæ de causa, vt inter arguendum adnotauit. D. Thom. can. si verò. & verum. extra. de iureiur. & can. Abbas. de his q̄ vi. met. ve. cau. & 15. q̄. 6. per totum & alij complures iuramentorū dispensationes à solo pontifice maximo leguntur factæ. Et ita præcipue obseruandum est quando iuramēta sunt hominib⁹ quibus interest. Illa enim nunquam, aut vix vnquam, & tūc maxima de causa, sunt relaxanda. Haud tamen negaerim quin Episcopus etiam id possit, nisi sint expresse reserua. Vt sunt iuramēta super statutis collegiorum scholarum, & ecclesiarum quæ sunt Papæ quorum dispensationes sibi reseruatur. Ac præcipue illa, vt D. Th. hic insinuat, quæ super bonis ecclesiasticarū rerum dispensandis sunt. Hæc enim iuramēta ne facile eadem bona dilapidetur Papæ solita sunt reseruari. Illa verò iuramēta quæ super beneficijs sunt licet plenarie ad Papam pertineant tamen si quis clericus iurauerit non acceptare præbendam, nec ecclesiæ seruire, Episcopus vbi expedire senserit poterit super eiusmodi iuramentis dispensare imò & cogere, vt accipiat sicuti Gregor. coegit Florentinū archidiaconū accipere episcopatum, vt supra citauimus canon.

Dispensare super iuramentis non licet absq; legitima causa. Florentinū. dist. 85. ¶ Est autē hic apprimè obseruandum quod sicut de voto dictū est, nemo in iuramentis sine legitima causa dispensare valet. De quibus autem causis non opus est hic alium meditari tractatum præter illum quem de voto libro proximo quæstio. 4. articulo. 3. scripsimus: vbi eas latissime dilucidauimus. Consuevit enim super iuramentis bifariam dispensari, scilicet, aut directe, aut indirecte. Directe autem ratione subditæ materiæ, vt modò de reb⁹ beneficijsq; ecclesiasticis dicebamus: in quorum dispensationem Papa plenissima fungitur potestate, atque adeò facultate in iuramentis dispensandi, quæ in illam materiam ferūtur ratione venditionis, aut commutationis eorum. Quocirca in omni iuramento dispensabili sū sit subintelligitur, nisi superiori potestati rationabilis visa fuerit dispensatio. Vt patet

cap. venientes. extra. de iureiuran. Imò vt de voto dicebamus quantuncq; quis iuret non petere dispensationē, neque illa vti potest ubi ratio id plane p̄pofecerit, prælato iuramentum patefacere, et si ille voluerit dispensare, potest illa vti: sunt enim huiusmodi iuramēta, & fatua & fictilia. Secundò dispensat ecclesia ex officio propter causam: vt de iuramento coacto dictum est cuius dispensatio in odiū illius fit qui vim intulit, & ubi quis deceptionem aliquam, vel nimiam facilitatem citra cōsiliū iurandi allegaret. Sed in hæc etiam dispensare valet Episcopus. Et pariter in odiū ex cōmunicatorū iuramentum quæ illis sunt relaxantur, vt patet. 15. q. 6. can. nos sanctorum, & can. iuratos. Fit denique dispensatio alias ob causas, vt si licentiat iurat nō recipere doctoratum nisi in tali vniuersitate, & post superuenit causa iusta sibi recipiēdi, Papa dispensat non alio si statuta sunt illius. In summa vbiq; cedit in cōmune bonum, nisi tertiæ personæ iniuria fiat, legitima esse potest dispensatio. Indirecte verò fit dispensatio quando subtrahitur materia iuramenti, vt si Papa episcopum sūctione sua priuat, aut regem regno, subditos absoluit ne iuramento obedientie illi amplius teneantur. Et pariter si statuta vocat quæ quis iurauit, eo ipso iuramentum non tenet absolutū. Hæc autem omnia plana sunt. ¶ In dubium autem repetere quæ in præsentiarum posset vtrum si Papa in iuramento sine causa illegitimè dispensat, dispensatio teneat, sic vt qui contra iuramentum deinceps fecerit non sit periurus. Exempli gratia si ego iurauit pecuniam debitā creditori meo soluere; quanuis Papa non me absoluerit possit ab illo debito, quin virtute iustitiæ reddere conuincar, vtrum si absque vlla causa dispenset in iuramēto tollatur mihi religionis ratio qua in super obligabar, vt liber sum à periurio etiam si non solua. Hoc autē satis libr. 1. discussimus quæstio. 7. articulo. 3. in dispensatione legum: quod post libr. 7. de voto resumimus. Et ideo hic citra dispensationem respondemus, minimè dispensationem esse validam. In illa enim quæ sunt de iure diuino, & naturali, dispensatio neutquam cadit. Cum ergo de iure diuino sit, vt qui vouit reddat, atque adeò quod quis iurauit, quanuis illa vincula ex voluntate voventis, vel iurantis nata fuerint, nequeunt p̄fectò sine causa tolli. Et multo minus, quando iuramentum sit alteri cui interest, vt ex

plō proximo
libri octauo
cap. 1.
art. 1.
cap. 1.
art. 1.

plō proximo modò explicabamus. Nam illi cui pecuniam debeo nō solum id interest, quòd illi soluere teneor, verū & modus quo teneor. Et ideo absque illius præiudicio, vt in principio dicebamus relaxare Papa illud iuramentum nequit. Quare si id sine vrgentissima causa facere attentaret, relaxatio nisi fallor, non teneret. Cætera vide in libro superiori de voto.

ARTICVLVS X.

Vtrum omnibus cuiuscunq; conditionis liceat absque discrimine quocunq; tempore iurare.

CVM Iuramentum sit actus religionis, & nonnunquam necessarius, merito in calce eius dispositionis quaritur, vtrum omnibus id competat, an alicui ab eo prestando cohibeantur. Ad quod D. Thom. supposita distinctione tribus conclusionibus respondet. Iuramentū enim, & ratione Dei p̄ quem iuratur estimari potest, cui maxima debetur reuerentia, & ex parte iurantis hominis, qui in testimonium suæ veritatis illo indiget. Prima ergo cōclusio est. Ratione prioris considerationis duo hominum genera in solēni iurandi officio iure denotantur: nempe pueri ante annos pubertatis iurare non coguntur. Periuri verò, & infames ab eodē officio arcētur. ¶ Secunda ob eadem reuerentiam iurare in sanctis solēniter, nisi à ieiunis fiat non reputatur honestum, vt vigesima secunda quæstio. 5. Cornel. Papa definiuit cano. honestū. ¶ Tertia conclusio, ex secunda ratione provenit, vt personas egregie dignitatis iurare solēniter nō deceat; quales sunt sacerdotes. Debent enim esse tantæ autoritatis, vt citra iuramentum sit eis adhibenda fides. Vnde. 2. quæstio. 4. c. si quis presbyter, habetur quòd sacerdotes ex leui causa iurare non debent. ¶ Quarta conclusio, in necessitate, vel pro magna utilitate licitū est illis iurare p̄cipue pro spūalibus negotijs, etia in dieb⁹ festis in quibus citra tales casus nō licet.

Conclusiones istæ omnes habentur in iure: sed sunt dextero legitimoq; sensu intelligendæ, imprimis prima tam de pueris quam de periuris habetur. 2. q. 5. cano. paruuli. Et illico can. pueri, explicatiū designatur ætas, neq; quod ante annos quatuordecim iurare non cogantur. Sed perspicue differentia, quòd pueri non coguntur, si

iurare renuerint. Si autem vigete in illis ratio apparuerit, & vltro se ad iurandū obtulerint, quantū ad tenorem illorum canonū, non apparent repellendi. Periuri verò etiā si iurare voluerint, cohibētur. Et ratio discriminis est, quòd pueros solus naturalis defectus ætatis facit non esse satis ad iurandum idoneos. Et ideo mitius illos ius admonet, vt iurare caueant: periuros verò vitium ipsum in idoneos reddit. Et qua ratione non coguntur iurare pueri, arcentur, & à iurando furiosi. Moderati tamen sumus conclusiones de iuramento solēni, quod ad publicum testimonium exigitur. Nam de illo & iura loquuntur & D. Thom. intelligit, vt in solutione secundi patebit. Ex quo fit consequens, quòd qui periurus antea fuit, dū priuatur, vt reliquum vulgus iurat non magis peccat quam reliqui: neque dum iterum dederat, illud singulare periurium habet duplicem malitiam. vnam scilicet, quia periuriū, atque alteram, quia fit post aliud. Imò verò periurus non quicunq; à ferendo testimonio repellitur, sed ille qui reus in iudicio factus est periurij, atque adeò condemnatus.

Quocirca licet quis priuatim pluries mendaciter iurauerit, non ideo est à testimonio ferendo cohibendus. ¶ Circa secundam conclusionem, venerationem adnotato quæ iuramento debetur. Nam quanuis cæremonia illa, vt nemo nisi ieiunus ad solum iuramentum admittatur, non sit prorsus necessaria, reputabatur tū olim honestū alter fieri, vt quasi ad sacrosactū sacramētū altaris, sic ad iuramentū accederetur, nempe vt iuraturus attentiori animo secum reputaret certissimum ne esset, id quod sub iuramento asserturus accedebat. Quapropter, & alijs circumstantijs exornabatur iuramentū: scilicet ratione loci, vt nemo nisi in templo, & super altari, & libro euangeliorum tacto, quæ sacerdos in manibus teneret, quasi ante tribunal Dei tremebundus iuramentū præstaret. Vnde homil. 15. ad populū Chrysosto.

Ita gemo & deploro quospiam in visibus Chrysosto. latos audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco cum video quæpiam prope mensam hanc saltare venientem, & manus imponentem, & Euangelij iuramentum at tactis. Imò & apud Ethnicos, vt inter Romanorū problemata apud Plutarchū extat, nemini Herculem sub tecto iurare licebat: sed sub dio, quasi in Iouis præsentia, vt iuratur⁹ admoneretur quātum iudiciū præstando iuramento

Cōclusio moderatio.

Iurandi veneratione.

Chrysosto.

Ethnicorū religio.

Declaratio
tertie con-
clusionis.

rameto deberetur. ¶ Tertia conclusio, nempe ut honor ille sacerdotibus deferatur; ne pro leuibus iurent loco citato cano. si quis presbyter. 2. q. 4. habetur. Vbi adhibetur q. vice iuramenti per sanctam consecratione interrogetur, & 2. q. 5. cano. nullus primo, cauetur ne vllus ex ecclesiastico ordine quam laico cuiquam super euangelia iurare praesumat. Adicitur autem eodem canone. si quis presbyter. & in proximo. presbyter. quod in certis causis nempe ad purgandam suam innocentiam & p. alijs causis spiritualibus iurare eos liceat. Fuit enim etiam in lege nature tanta sanctitate habitum iuramentum ut a personis integre vitæ & intemeratæ si dei illud petere nefas esset. Vnde & inter eadem Romanorum problemata refert Plutarch. quod viris in genibus & nobilitate in quibus iurandum tormenti genus erat: feruis nãq; & mancipijs non deferebatur iuramentum, sed in euleum rapiebantur ut que stione ab illis extorqueretur veritas: liberis verò & ingenibus quos torquere non licebat idem reputabatur iuramentum ad extorquendam veritatem, quod feruis tormenti. Continebat præterea eorum religio, ut neq; Diall flammis neq; sacerdotibus iurare liceret sed simplex eorum assertio pro iureiurando duceretur. Quod si cum ista iuratorie religionis sanctitate abusus nostrorum temporum commiseras, nõ poteris non locum deplorare in quæ Christiana religio hac parte deciderit. Admittuntur enim, imò de improviso abripiuntur ad iurandum sine delectu cuiuscunq; sortis homines, nempe bubulci, muliones, baiuli, ebrij, & heluones. Neq; verò in tēplo: sed vbi iniurare absque vlla præmeditatione coguntur. Neq; verò sacerdotibus idem honos habetur, quem iura sanxerunt: sed p. miscuere vti seculare vulgus iurare coguntur: imò ipsi se offerunt. Qua de re adeo iurandi religio iam viluit, ut periuria, p. minimis delictis habeantur. Sed de hoc quæst. sequē. artic. 3. iterum vbi de tertio comite repetēdus est sermo. ¶ Primum argumentum D. Tho. est, iuramentum ad cōfirmationem inducitur, vt ait ad Hebræ. 6. Paul. vnicuiq; autē suum dicitur confirmare congruit: ergo quicūque iurare potest. Responso ad maiorem præmissam dirigatur. Quidam enim sunt quos ob p. prium defectū dicta sua iuramēto firmare nõ decet. Alij verò quos p. pter firmitatem suæ autoritatis eo nõ indigent. ¶ Secundum argumentum sumitur ex Chryso. ho

Et hinc con-
mos.

Iurandi ab-
usus.

Primum
argumentū.
D. Thomæ.

Secundū ar-
gumentum
Ex Chryso.

mil. 44. super Matth. c. 25. vbi ait. Si aliqua causa fuerit iurandi, modicum videtur facere, qui iurat per Deum: sed qui iurat per euangelia maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendū est. Stulti scripturæ p. pter Deum factæ sunt, nõ Deus p. pter scripturas. Quibus verbis docet grauius esse iurare p. Deū quàm per euangelia: quicunq; autē & quocunq; tēpore cōmuni locutione iurare per Deum consueuerunt: ergo à fortiori omnes cuiuscunq; conditionis possunt per euangelia (quod leuius est) iurare. Respondet D. Thom. interpretando Chryso. nempe, q. iuramentum secundum se consideratū grauius est cū sit per Deum quàm cū sit per euangelia. Nam vt ait ad Publicolā Aug. Quanto fortius est id per quod iuratur tanto iuramentum strictius obligat. Nihil minus econuerso propter modum iuramēti pot fieri grauius: dū sit per euangelia solemniter: tum quod cū sit solēniter, sit cum maiori deliberatione quàm dum sit priuatiim per Deū: tum etiam quod maius esset tunc scandalū periurij, quia publicitus fit. Et ideo cohibere sunt personarum aliquæ cōditiones, à iuramento solēni per euangelia, quæ iurare, vt reliquum vulgus per Deum permittuntur. Quæstione autē sequenti. arti. 3. de hac re ite- rum. ¶ Tertium argumentum est. Idem esse cōfirmationem non pot contrariarū causarū: excluduntur autē aliqui à iuramento propter defectum, vt pueri & periuri: ergo nulli debet p. pter excellentiam excludi: vt sacerdotes. Responsetur nõ esse absurdū quod i priori præmissa negatur: nempe vt aliqui excludantur, quia maioris sunt autoritatis quàm vt eos iurare deceat: alij verò: quia minoris q. eorum iuramento stetur. ¶ Quartū deniq; argumentum est. Nullus homo in hoc seculo tate autoritatis est, q. angelus. Nam vt Matth. 1. 1. ait christus. Qui minor est in regno celorum maior est Iōāne Baptista. angelus autē, vt Apocal. 1. 9. legitur, iurauit per viuentē in secula seculorū: ergo homo quantumcunq; sit dignitatis iurare potest. Responso autē est quā in primo artic. copiose dilucidauimus. Eriuerò, vt Deus minimè ob id iurat, qd necesse habeat asserta sua p. aliquid fortius confirmare, sed ad ostēdēdū immobilitatem illi qd iurat: sic & angel⁹ nõ iurat, nisi ad ostēdēdū id quod affirmat, ex immobili infallibilitate Dei dispositioe pcedere. At verò qm hoies nõ iurat, nisi vt certiora dicta sua faciāt, illi q. sit eximie dignitatis, iuramēto nõ indiget.

QVAE-

QVAESTIO SECVN-
da, de periurio.

S. Thomas. 2. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS I.

Verum falsitas requiratur ad periurium.

Vanus Diuus Tho. aliū ordinem seruauerit inter quæstionē de iuramento & hanc de periurio materia superflitionis intersecans. Quoniam tamen non est mihi animus illam, quæ latissima est materiam modò tractare, ordini cōsentaneum duxi virtuti iuramenti extremum periurij vitium adiungere, quā quæstionē sententiarum Magister in. 3. dist. 39. disputaui. Est ergo primus quæstionis articulus, vt moris est D. Thom. generalis. Verum scilicet vniuersim omni periurio falsitas inest. Ad quā quæstionem vnicā cōclusionē affirmatiuā respōdet, scilicet de ratione intrinseca periurij est falsitas. Hoc primū patet ex eius definitione quæ rei naturam exponit. Est enim periurium, vt loco citato ait sententiā Magister nihil aliud quàm mendacium iuramēto formatū. Ratione autē id confirmatur. Morales act. vt. 1. 2. quæst. 1. arti. 3. definitum est: ex fine fortiuntur speciem: finis autē iuramenti est confirmatio dicti humani: confirmatio autē eiusmodi per hoc fit quod illud dictum firmiter ostēditur esse verum: quod quidem rei falsæ contingere non potest: ergo falsitas cōfirmationi veritatis opponitur quæ ideo finem iuramenti euacuat. Fit ergo ex his consequens peruersitatem iuramenti, q. periurium dicitur, à falsitate præcipue speciem fortiri, atq; adeo de ratione periurij esse falsitatem sicuti veritas est de ratione legitimi iuramenti.

¶ Vastio hæc egregia est per quam præcedens perspicuus elucidatur. Nā quoniam opposita iuxta se opposita, clarius elucescunt, à multis, quæ illic se insinuant, vsq; ad hunc locum superledimus. In introitu verò examinationis præsentis conclusio nis, obijcit se contra probationē Caieta, qui hanc saluam deglutire non potest, q. finis iuramenti sit confirmatio humani dicti. Quæ tamen D. Thom. vt superiori. q. arti. 4. & 5. & hic liquidis verbis affirmat, & in solutione secundi. Ratio verò suæ formidinis est:

Conclusio

Periurium

Quæstio

Angeli

Concl.

quia concedere submetuit id quod nobilius est, nempe actum religionis (qualis est iuramentum) referendū esse ad id, quod est ignobilius, puta: ad confirmandū hominis dictū, ceu medium ad finem. Illic tamen nēpe artic. 5. satis responsum à nobis est videlicet non esse formidandum finem iuramēti esse firmare humanum dictū: quandoquidem hoc ipsum in gloriam Dei refertur, quod illic copiosius explicuimus. ¶ Hoc ergo prætermissum, nihil profecto ambiguitatis cōclusio habet S. Tho. quatenus generalis est. Non enim ad omne periurium videtur requiri falsitas. Imò etiam si iuratio sit vera alium de videtur habere posse rationem periurij. Et ratio quidem hæstendi est, quam hic D. Thom. argumento primo tangit, & præcedenti. q. arti. 3. fuit tacta. Ait enim Hiero. super illud Hierem. 4. Iurabis viuut Domin⁹ in veritate, i iudicio, & iustitia, tres illos comites, scilicet, veritatem, iudicium, & iustitiā sic esse iuramēto, necessarios, vt quando cū que illorum vnus defuerit periurium sit: potest autem absistente veritate deesse, vel iustitia, vel iudicium, & tunc quidem erit absque falsitate periurium. Vt verbi gratia. Si quis iuret hominē occidere: qd patrare intendit, & patraturus est. Ob hoc ergo argumentū, vt D. Bonauen. in. 3. dist. 39. q. 1. refert nõ de- fuere, qui negarint omne periurium esse mendacium, imò citra mendaciū, vt argumentū ostendit, aiunt posse contingere. Neq; verò Hierony. ait quod vbicunq; aliquis triū comitum defuerit, sit mendaciū, aut falsitas, sed periurium insinuans, q. citra falsitatem, & mendacium potest esse periurium. Et certe id ipsum ratione confirmare videtur. Nam cū veritas sit vnus comes per se ab alijs duobus distinctus, sit vt peruersitas iuramenti accedere possit absq; falsitatis vitio, per hoc q. desit, aut iustitia, aut iudicium. Hoc tamē nõ obstantē respōdetur omni periurio germanam esse falsitatem, propter rationē S. Tho. Etenim periurium & legitimum iuramentum è regione opponuntur: legitimum autem est veritatis cōfirmatio. Cū ergo falsitas veritati opponatur, exactius D. Tho. loquitur, dum ait, omne periurium aliquam falsitatem inuoluerē. ¶ At verò, vt vera sit hæc sententiā, non debet accipi falsitas, vt est: contraria ve ritati, quæ est: primus iureiurandi comes, hoc enim satis ratio hæc proxima persuasit: quādoquidem absq; illo primo comite; qui est veritas, possit periurium accedere: sed accipi

Dubitatio.

Hieronym.

Bonouent.

Conclusio

expositio.

Tres falsita-
tis gradus.

tur falsitas, vt sit cōmune gen⁹ ad plures fal-
situdinis gradus & species. Vnde bene ait Di-
uus in solutione primi, quod primò & prin-
cipaliter (adde & maximè ppriè & forma-
liter) periurium est vbi deest actu veritas, q̄
est primus comes: tunc em̄ actu exurgit fal-
sitas. Atq; id potissimū dum quis cōsultò,
scilicet sciens & prudens intendit falsum as-
sertorè: Sive in iuramento fiat assertorio,
sive pmissorio, scilicet quādo quis pollice-
tur id quod non intendit facere, vadit enim
expresse tunc contra mentē, vbi p̄ficitur
ratio mendaciū, quam quidē falsitatē suprà
diximus in pmissorio semper esse peccatum
mortale, etiam si quis iuraret hominē
occidere, quod facere non intendet. Idēq;
proinde gradus est, quādo quis iuramento
assertorio iurat, id quod verū est putans esse
falsum. Nam vadit etiā contra mentē, atque
adeo formaliter est mendaciū. Licet materia
liter verum iuret: quare semper erit mortale
crimen. Hoc ergo iuramentū suapte pprie-
tate & natura dicitur falsum eo q̄ verbum
menti non consonat: dicitur autē quādo est
pmissorium ab effectu dolosum quia fit
ad decipiendum. Ad hunc autē gradū redu-
citur: cum quis id quod falsum est iurat, pu-
tas esse verum, ex negligentia tamē quia di-
ligentiam omisit, quam adhibere tenebatur
vt certior fieret. Erit tamen peccatū nō sem-
per mortale, sed secundū negligentie culpā.
Secundariò autē falsitas inest periurio defe-
ctu secundi comitis, nempe iustitiæ, vt si qs
iuret peccatum mortale perpetrare. Tūc e-
nim licet illud facere proponat, atq; adeo in-
sit ei veritas, quæ est primus comes, deest ta-
men ratione contrariæ obligationis veritas:
quæ est quoddam falsitatis genus. Fit enim
ipsa iuratione periurus, propterea quod id
iurat, quod alia lege tenetur falsum facere.
Itaq; licet postea sit facturus, tamē iurando
deletrauit, atq; adeo quodammodo falsum iu-
rauit in virtute contrariæ obligationis. Atq;
huc illereducitur, qui iurat nō facere opus
consilij, & supererogationis: nam licet illud
possit implere, vt suprà diximus, ad id tamē
non tenetur. Et idē est quædam falsitas p-
pter obligationis defectum: quia consultus
est postea iuramentū falsificare. Tertium
genus falsitatis est vbi deest iudicij veritas.
Nam etsi quis verum quidē iuret putans esse
verum, licet tamē, ac temere scilicet aut
citra necessitatē, aut citra eordatam aduer-
sentiā, vt certior veritatis fiat, antequā iura-

ret, licet in fit illic simpliciter veritas: est tamē
quædam falsitas in potentia p̄pterea quod
qui sic iurat, in periculo iurandi falsum vera-
fatur. Sunt ergo tres falsitatis gradus, scilicet
primus simpliciter in actu: secundus in vir-
tute, aut contrariæ obligationis, aut contra-
rij consilij; ac deniq; tertius in potentia de-
ierādi. Hac ergo ratione asseritur omni peri-
urio inesse falsitatem, suo cuiusq; gradu &
ordine. Quā vtq; ratione superiori questio
in arti. 3. vt omne periurij genus ad normā
euāgelicæ p̄hibitionis exigeremus, q̄ est,
ne nomen Dei assumamus in vanū, triplex
vanitatis genus iuxta hos tres falsitatis gra-
dus discernimus. ¶ Sed arguis quod neq; il-
lis gradibus falsitatis admisisis tueri possum⁹
omne periurium esse mendaciū, vt Magister
sentē. ait, & D. Tho. cōsentit. Nam vbi quis
id iurat quod verum esse censet, quod tamē
inaterialiter est falsum, periurus est. Et tamē
non vadit contra mentē atq; adeo neq; me-
tatur hoc enim est mentiri. Et multominus
si id qd iurat verum est nō tamē veritate fa-
tis explorauit. Respondetur, quod in priori
casu vadit contra mentē; quā tenebatur ha-
bere, & habuisset si diligenter rimatus esset
veritatem. Et in posteriori quodammodo di-
citur ire contra mentē, p̄pterea quod non
habet mentē tam veritatis consciam & cer-
tam, q̄ iuramento affirmat. ¶ In secundo ar-
gumento inquiritur vtrū iuratio veritatis p̄
falsos deos mereatur nomē periurij. Appa-
ret enim potius hoc esse periuriū, quam iu-
rare falsum per verū Deum. Ab eo enim qd
in re potissimū est species eius pensatur, in
iuramento autē id per quod iuratur p̄stan-
tius apparet quā id quod iuratur: nā illud
habet rationē principij, quo veritas cōfirma-
tur: hoc autē conclusionis: & secundū Arist.
in posterior. principia potiora sunt conclusi-
one: ergo iuratio per falsos deos inde po-
tius deberet dici periuriū quā iuratio falsi
per verū Deum. Respondet autē D. Tho. Respon-
dēt illud non esse periurium: imò periurium ab
eo solū quod iuratur sortitur speciem, &
nomen. Et ad rationem autē discernim esse in-
ter syllogismos, & morales actiones: in illis
nanq; id quod habet rationem causæ effi-
cientis, qualia sunt principia, potissimū est:
in moralibus autem potior est finis: & quia
finis iurādi est confirmare veritatem, ex de-
fectu veritatis iuratio periurium fit. Quapro-
pter etsi iurare verum per falsos deos p̄uer-
sum sit iuramentum speciej; idololatriæ, vt
artic. 3

Argumentum
contra
distinguitur
tenetur.

Secundum
arguuntur
de his.

Respon-

artic. 3. videbimus, non tamen dicitur periu-
rium quia finem iuramenti nō tollit, qui est
veritas: ex quo sequitur non omne prauum
peruerlumq; iuramentum esse periurium: de
grauitate vero peruerlitatis quæ est iurare
per falsos deos: quāuis vera sit iuratio, dice-
mus articulo tertio. ¶ Tertium argumentū
est expositio August. in sermone. 28. de ver-
bis Apostoli Iacobi, vbi tria profert periur-
riorum exempla. Primum est illius qui fals-
sum iurat, putans esse verum. Secundū illius
qui iurat falsum: putans esse falsum. Tertium
illius qui iurat id quod verum est, putans esse
falsum. Pro cuius expositione notat D.
Thom. actus morales p̄cedere à voluntate,
cuius obiectum est bonum apprehensum.
Ob idque ex apprehensione & intentione
æstimanda est morum forma: conditio au-
tem non apprehensa per intellectum, dicitur
materialis. Et quoniam forma est per quā
actio est bona vel mala, malitia & bonitas
ex intentione iudicatur. Quocirca qui ali-
quid iurat putans esse falsum, siue materialiter
falsum sit siue verum, formaliter est per-
iurus. Si autem id iurat quod putat esse ver-
um, id tamen fortē est falsum, nisi aliqua in-
teruenerit negligentia, nullum est peccatum:
si verò illa antecesserit, tanta est culpa periurij
vel mortalis, vel venialis, quanta fuit in
negligentia. Quocirca suo genere peius est
periurium formale, hoc est secundū inten-
tionē puta cum putat iurare falsum, quā
materiale: id est cum putat iurare verum, licet
sit falsum. Ob id enim subdidit Aug-
ustinus, quia ream linguā nō facit nisi rea mēs.

ARTICVLVS II.

Vtrum omne periurium sit peccatum.

¶

NON querit de quantitate peccati
venialis, aut mortalis: hoc enim articulo proximo referatur. Sed in genere an sit peccatum. Et respondet vnicā conclusionē affirmatiua quod omne periurium est peccatum, asserta ab Augustino loco modò citato super Iacobum, vbi generaliter de periurio loquens ait. Videte q̄ ista detestanda sit belua, & de rebus humanis ex terminanda. Et ratione præterea sit lucida. Diximus enim supra legitimum iuramentū esse actum religiōis per quē & Deum fatemur omnia scire, quātum ad intellectū, & omnibus velle prospicere, & providere quantum ad voluntatem.

Qui autem ipsum in testem falsi profert, aut ignorantia notā Deo iniurit, videlicet, quod alia qua eum lateat veritas, aut prauæ voluntatis, nempe quod consulto velit falsum attestari quorum vtrūq; contra eius debitam reuerentiam impiū est: sit ergo manifestū periuriū omne delictum esse religioni contrariū. Res est clara. Nā quādo nihil absurdi esset aliud in periurio, q̄ q̄ vniuersum, vt modò dicebamus, quodamō includit mendaciū esset p̄ctū. Nā mendaciū absq; peccato fieri nō potest verum. Propterea periurium vitium est priori decalogi tabule aduersum, videlicet trāsgressio secundi præcepti, Ne iures vana per eū. Iam enim vt proxime dicebamus, artic. 3. sit priori, quæstione expositos tres gradus reliquimus vanitatis in iuramento falso, iniquo & temerario. Quapropter duplici ratione intrinseca & inseparabili periurium est peccatum, videlicet, & quia mendaciū includit, & quia per ipsum Deus contra religionē dehonestatur. Atq; adeo cæteris paribus simpliciter mendaculo absurdius crimē est. Sunt autē q̄ dicunt vt Bonau. in. 3. d. 39. q. 1. periuriū esse contra octauū mādātū, Ne quis falsum testimonium dicat. At verò hoc accidētariū est periurio. Nam falsum testimonium dicere & citra ius iurandum vsu venire potest, & peculiariter habet materiam: nempe certam speciem in iurā, quæ proximo irogatur iuramentum verò multo habet amphiorē sylum. Sanecū ad assertorium, & pmissorium protēdatur in omni materia. Hic autem articulus quoniam in subsequenti patentior fiet pluribus non indiget modò verbis.

¶ Rimū argumentū S. Tho. est. Quicumq; non implet qd iuramento firmavit periurus esse: videtur: quādo quis autē iurat facturum se illicitum, puta adulterium, vel homicidium, si id factū expleat, peccat, ergo si non faciat non peccabit: aliās esset perplexus: & tamen tunc videtur periurus nō verificando id quod iurauit. Ergo nō omne periurium est peccatum. Respondet autē quod eiusmodi iurans iurando quidem sit periurus: quia id iurauit quod tenebatur facere falsum. Neque verò eo quod nō implet fit reperiuri. Cuius ratio notāda est: quia illa nō erat materia periurij. Quare nec implendo nec non implendo fit ob id periurus, sed implendo crimine homicidij, vel adulterij peccaret: quia vt suprà declarātū est, iuramentū illud relinquit materiā illā illicitā in sua natura. Et eodē ferē modò respondetur ad se-

Tertium ar-
gumentum.

Dubitatio.

Duo improp-
rie gradus

cundū quod ille qui iuravit opus supererogationis non facere, non tunc quādo nō implet periusus est: imō consultius facit iuramento contraveniēdo: quia illa nō erat materia iuramenti: sed quādo iuravit tunc fuit periusus. ¶ Ad tertium de illo, qui promittit facere voluntatem alterius, quam post cognoscit esse iniquā, aut duram, aut importabilem, qui videtur nō soluēdo pmissum nō delinquere & tamē esse periusus. Respondet quōd nemo se alteri obligare potest, nisi sub debita conditione, scilicet si id quod ei mandauerit, fuerit licitū, honestū, & tolerabile: & idē ille nec delictor est, nec periusus. Circa hoc igitur assertum hāere quis forsā dubius possit, utrū quicunq; voluntatē se alterius in genere facturum iureiurando pollicetur, mortale delictum cōmittat. Sunt enī qui re vera nō citra iniuriā antequam suā voluntatē exponāt ab amicis petunt, vt q̄ quid ab eis ex postulauerint, sibi concedant. Ea enim fuit matris filiorum Zebedaei apud Christum postulatio. Matth. 20. qui eū adorabat petēs aliquid ab eo. Et matris Salomonis apud filium. 3. regū. 2. dicentis petitionē vnā parulā ego deprecor à te. Est ergo dubium vtrū illa generalis concessio criminē sit mortale: maximē si sub iureiurādo fiat. Ambiguitatis autē ratio à parte affirmatiua est quōd qui iurat se quicquid alter petierit prestaturum, in consulo pollicetur etiā malum perinde atq; ille qui iurat se homicidium facturum. Id quod Herodis. exēplo cōprobat. Mar. 6. Nam ppter iusiurandū sub quo Herodiadi, quicquid petisset, fuerat pollicitus, capite obruticauit Ioannē. A parte verō negatiua extat nihilo minus argumentū, q̄ eiusmodi pollicitationes multi imprudētēs faciunt, qui tamen non arguuntur lethalis criminis. Respondetur quos esse hac parte imprudentiā gradus. Primus est eiusmodi petitionibus generalibus nequaquam ante quā explicantur, annuere. Id quod Christi exemplo didicimus. Nihil enim Zebedei uxori cōcessit antequā interrogaret, quid vis? ac subinde petitionem intelligens renuit, dicens ad filios, Nescitis quid petatis. Quocirca eiusmodi postulationibus antequam intelligantur, sub iuramento assensum præbere animo absolute implēdi quicquid ille petierit, peccatū mortale est genere suo. Nā q̄ sic iurat animo destinauit etiā absurdū si postulet facere vti Herodes. Dixerim genere suo: nam ex circumstantijs fieri hæc potest pro-

missio citra culpā: videlicet cū inter viros p̄ bos vsu venit, nepe quādo iurans certō scit nihil ab alio deponendū, nisi quod more & iure fieri possit, neq; si aliud poposcerit, idē facturum timet. Vix tamen à culpa saltim veniale tale, pmissum excusari pōt. Et idē viri prudentes & p̄sertim principes, ac publicae potestates nequeūt citra imprudentiā: non tam eiusmodi petitiones concedere, & vs illis imprudentiā id pmittere, impudentiā alijs est petere. Secundus (hoc deficiente) prudētia gradus est, illa facta cōcessione, vbi postea cōsisterit iniustum peti, non stare pmissio. Quod nos Salomon exēplo docuit, sanē qui petitionē matris, postquā illa suam mentem aperuit implere renuit. Quoniā in eiusmodi pmissionibus conditio honesti, etiā si iurans eam nō apposuerit, subintelligitur. Vnde Agesilaus rex: cū quidā illū improbe postulādo vrgeret, dicens, sibi id q̄ petebat pmississe, quasi illa rōne fac nō esset negare. Respondisse fertur: Si quidem iustū est qd petis, promisi: sin minus dixi, non promisi. Et iudiciū axioma est in malē promissis rescindendam fidem. Extrems ergo demētia in Herode fuit, ppter iusiurandū per quod in confuso Herodiadi fuerat quicquid postulasset polliceri, nefandū illud scelus patrare. Tameñ non tam, ex iurandi religione, q̄ ex amoris turpitudine illud emanauit. ¶ In quarto argumento explicatur quemadmodum obligatio iuramenti vnus personē nō transinabiam. Neque verō in aliam materiam. Argumentum enim est, Promissoriū iuramentum ad futura se extēdit: potest autem obligatio illa per rei mutationem tolli. Quod enim ciuitas modō iurat succedentibus nouis ciuibus, aut canonicis, obligatio illa minime illos ligat. Et canonicus dū hac statuta iurat, alia si addantur, seruare nō cogitur: & nihilo minus isti ciues & canonici videntur quodammodo iuramentum transgredi: ergo non omne periurium est peccatum. Responsio autē est quadruparita. Primum enim notandum iusiurandum esse actionem personalem: & non communē: sicut enim tota ciuitas ex cōmunicare nequit: ita nec tota ciuitas iurat nisi vel singuli iurēt vel in singulari vni facultatē faciāt hoc pro omnibus iuramentū prestandi. Quare virtute iuramenti quod vnus facit nemo alius ligatur. Ob idq; quotiescunq; aliquis in senatum, aut in capitulum recipitur, tenetur statuta iurare: aliā ciuitas mutatis ciuibus nullo te-

Aggla
de iuramē
to dicitur
vni p̄
fuit.

lo tenetur iuramento à maioribus prestito. Ait tamē secundo quōd tenere quicunq; ciuium etiā iniuratus ex æqua fidelitate. Nam qui fit bonorum particeps fit subinde & onerum: si autem non seruaret, non esset ob id periusus. Qua vtiq; ratione etiā si pater iurauerit quippiam soluere, nō tenetur filius, ipso defuncto, vt iuramenti paterni id soluere, ita vt non soluens sit periusus: sed tenetur tāquam hæres paternū debitum reddere: verum est tamē, quod paterna iuratio arctius perstringit hæredem, quā si nō fecisset iuramentum. Pari modo si rex episcopus, aut canonicus ad dignitatem absq; vllō iuramento admitteretur, nō perstringeretur virtute iuramenti antecessorum constitutionibus stare, teneretur tamen ex communifidelitate postquam dignitate & eius fructibus & honoribus frui, iura illi annexa seruare, ¶ Per hæc de iureiurandis censendū est, quæ causarum patroni, & procuratores nomine suarum partium præstant. Id enim dupliciter fieri potest: vno modo absq; speciali facultate partis ad singularem illud iuramentum præstandum, & tunc ille pro quo iuramentum præstitum est, non sic ligatur, vt si non impleat periusus sit: tenetur tamen stare vobis procuratoris, virtute potestatis, quam illi dedit ad sua negotia transigendum: si tamen dominus causæ ad singulare aliquod iuramentum præstandum agenti suo dedit: tunc iuramentum procuratoris perinde ligat dominum ac si ipse iurasset. Nam et si iuramentum perinde atq; matrimonialis cōtractio, actio sit personalis, potest nihilo minus per destinatum ad id procuratorem, ceu matrimonium, celebrari. Sed rogas. Nunquid dum quis procuratorem in propria causa instituit potest illi generalem facultatem facere, quodcunq; iuramentum exhibēdi, quod ipse iudicauerit esse licitum. Respondetur nequaquam id fas esse taliter, vt iuramentum procuratoris suum ipsius reputetur. Cuius profectō ignorantia multi laborant. Nam iurare nemini quamcunq; veritatem licet, sed illam tātū quam prius certō cognouerit. Et ideo illa generalis facultas iniqua esset, & illegitima, atque adeo iure non admittenda, nisi in singulari, dominus causæ agenti suo dicat. Iura meo nomine hoc. Quo fit vt illa iuramenta procuratorum nomine suarum partium potius sint cõmunitas iuris quibus partes stare tenentur, si modo licita sit, & honesta. Tertium dictum Diui Tho. est. quod

canonicus vel senator iurans statuta ecclesię vel reipublice non iurat, nisi illa quæ illuc vsq; edita sunt. Et ideo si aliqua superaddatur non tenetur illa, vi iuramenti seruare: nisi intenderit nō solum facta, sed faciēda custodire. Tenetur tamen tanquam socius illius familię ex vi statutorū, quæ vim habēt cōtractuū legum si honesta sint, & alijs conditionibus iustæ legis ornata. Circa illud tamen verbum, nisi intenderit se obligare etiā ad futura, notandum illam intentionem, nō esse licitam, nisi tacita conditione si edenda statuta fuerint vnde quaque iusta: imō nec cum tali cōditione esset omninō prudentia sic iurare: quia, vt modō dicebamus, nemo debet nisi illa quæ certō nouit iurare.

ARTICVLVS III.

Vtrum omne periurium sit peccatum mortale.

Postquā in genere constitutum omne periurium esse peccatum, interrogat in specie an omne sit peccatū mortale. Et respondet vni ca conclusione affirmatiua. Periurium ex sui ratione est peccatū mortale. Cuius prima ratio est: quicquid est diuino p̄cepto cōtrariū est peccatū mortale: periurium autē est contrarium illi p̄cepto. Leuit. 19. Nō iurabis in nomine meo. Ergo omne periurium sui ratione est peccatū mortale. Secundo pbatur. Nā id propter qd aliud est tale, vt verbis Philosophi in posterioribus loquamur, magis est tale: vti aqua est calida propter ignem, virtuosior est in igne calor. Cōfitemur autē id quod per se est veniale peccatū, vt otiosum verbū, si fiat in Dei contemptū, fieri mortale: ergo fortiori ratione piurium, quod suapte natura cōtemptū Dei in natum habet, quia est vitium reuerentię Dei è diametro aduersum, erit peccatū mortale. Poterit autē ratio paulō differētius sic informari. Peccatū mortale est quod Dei p̄ximi ve charitati aduerfatur: omne autē periurium diuinę charitati repugnat. Deū enim eiusq; religionē despiciere, charitati eius aduerfatur, vt documento in hominū ciuilitate constat. ergo est mortale scelus.

Articulus hic vastissimum nobis aperit desferendi campū. Et primum omnium conclusio Diui Thomę, cum suis probationibus, neque adeo perspicua est, neque omninō certa videtur. Si enim rationes animaduertas, id duntaxat concludunt, quod

Conclusio

Dubia circa
cōclusionē

per iurium genere suo sit peccatū mortale, sicuti furtum & homicidium: & tamen titulus quaestiois fuit vniuersalis vtrum omne per iurium in indiuiduo quomodocūq; fiat sit mortale. Et videt in solutionibus argumētū totū partem, affirmatiuā in vniuersum sustinere. Et vt art. 7. dicebam⁹, per iurium assertoriū in quātuncūq; leui materia fiat est mortale: neque in hoc simile est furto, qđ ratione tenuitatis materię potest esse veniale. Sed tamen ex altera parte extat argumentū: neque in promissorijs, neq; in assertorijs omne per iurium esse mortale. Iam enim suprà diximus, si quis iuramento promittat rem leuissimam, quam non soluat esse per iurium, non tamen mortaliter peccare. Et si quis iuret venialiter peccare, per iurium facit veniale. Item si quis citra iudicium discretiois iuret putans id esse verum, quod iurat, est per iur⁹, & tamē non semper lethaliter peccat, sed tantū quanta fuerit negligentia. Dubia est ergo conclusio S. Thom., an intelligat per iurium ex sua tātūm ratione generica esse peccatum mortale, an verō vq; adeo ratione intrinseca, vt omne in indiuiduo sit mortale.

Resposta duobiorum.

Prima conclusio.

Impientissima iuratio per falsos Deos.

August.

Ad quam quidem quaestione per vniuersas per iuriorum species discurrunt septem conclusionibus respondemus. Et vt ordinē à nefandissimis auspicemur, prima conclusio sit. Sceleratissima per iuriorum species est blasphemia, & inter blasphemias illa qđ est idololatria, vt per falsos Deos, seu veraciter, seu mendaciter iurare. Blasphemia in qua multae sunt species, illa tamē sola ad nostrum facit propositū, quae sub forma sit iuramenti. Et quod eiusmodi iuratio sit omnium impientissima, nemo dubitare possit, nisi qui Augustinum ad Publicolam segniter & absq; discretione audierit. Et refertur. 2. 2. q. 1. canō. mouet. Ait quippe quod sine vlla dubitatio ne minus malum est per Deum falsum iura reuaciter (quod est blasphemia) qđ per Deū verum fallaciter: quod sit citra blasphemiam. Quāto enim (inquit) per quod iuratur est sanctius, tantō magis est poenale per iurium. Nihilominus conclusio nostra verissima est. Nam blasphemia genere suo peior est simpliciter per iurio. Est namq; blasphemia maledictum & conuictū in Deum ipsum factatū, quō vel honori ipsius & dignitati quippiā detrahitur, vel quod ei non conuenit impingitur. Quapropter per per iurium veritas eius in dicendo de honestatur: per blasphemiam verō sua ipsius veritas in essendo offen-

ditur: qui autē per falsos Deos iurat in signe blasphemiae genus Deo impingit. Sanē qui honorem vni Deo debitū alijs qui non sunt eo digni impartitur. Secūdo apertius arguitur. Blasphemia. vt. 2. 2. q. 1. 3. author est D. Tho. cōfessione fidei opponitur, quae primū est totius religionis fundamentum: estq; idcirco infidelitatis species atq; adeo cōtra primū mādatum de vno colēdo Deo cōmittitur: cū per iurium nō fiat, nisi cōtra secūdum: Peccatū autē quod primo mādato opponit magis impium estq; qđ sit cōtra secūdum. Et tertio inde id sit manifestū, qđ qui per falsos Deos iurat, manifestarius idololatra est, vt pote qui actione illa pseudo deos colit, ac si illis, aut supplicaret, aut hūrificaret. Vnde Hierē. 5. vbi cūq; deus filijs Israhel aequalib; improprietat: nepe & quod ab eo ceu a potestate defecissent, & quod iuraret in his qui non erant dij. Quapropter Chryso. in imperfecto, idololatrā inquit facit omnis, qui per aliud à Deo iurat: idololatria verō sceleratissimum sacrilegium est, quā per iurium. In summa, qui Deū dīssitetur esse solū Deū; atrociorē ei irrogat iniuriā (vt potē qui in suam ipsius substantiam, & quidditatem impius est) quā qui contra eius scientiam & dignitatem ipsum allegat in testimonium falsi: ergo enormius contra ipsum delinquit. Imō verō, vt Augustinus ipsum sui ipsius interpretem huc appellemus, in libro cōtra Mendacit. ait, Blasphemare ideo peius est, quā peierare, quod peierando falsae rei adhibetur testis Deus: blasphemando autem de ipso falsa dicuntur. Ergo cū vera qui per alium quā per verum Deum iurat, aut per creaturas in ipsum relatas falsum dicat de Deo vero, putā quod nō sit solus Deus, sit vt multo impius sit iurare per falsos deos, quā deierare. Sed ais forsā hoc tantūm concludi, quod falsum iurare per deos falsos sit peius, quā per Deum verum. Imō verō id ipsum concluditur etiam dum per falsos Deos verum iuretur. Nam illic impietas idololatriae permanet: hoc est falsorum Deorum cultus. Dicendum ergo est ad Augustin. quod cū illic de solo per iurio loqueret, docere cogitauit, quod quantum ad rationem attinet per iurij, cuius quidem substantia est falsum iurare, minus malū est veraciter iurare per falsos Deos, quā mendaciter per Deum verum: imō illud vt articul. 1. dicebam⁹ non est per iurium. Et ad idem attinet id quod subdit. quod quan-

to id

to id per quod iurat sanctius est, magis est poenale per iurium, si eius intrinsecam rationem cōsideres. Nihilominus rationem idololatriae quae illic inuoluitur nunquam Augustinus negasset esse delictū per iurio grauius. ¶ Definitio autem quaestiois huius, aliam suscitāt, videlicet, vtrum liceat ab idololatra iurandum per suos deos petere, & recipere. Apparet enim id non licere. Nam cū ipse iurando etiam verum per suū Deū actum idololatriae exerceat, atq; adeo enormiter peccet, videtur ille qui tale iuramentū exigit, focus eiusdem criminis fieri. Augustinus nihilominus eodē loco affirmatoriē respōdet illud esse licitum. Et ratio est, quod cū idololatra more & vsu paratissimus sit per suos deos iurandum praestare, ille qui illud recipit, nō magis cum mouet, quā vsurarium ad suam nequitiam paratum, ille qui mutuum ab illo sub fœnore petit. Quare neque se illi in illa iniquitate associat, sed vtitur eius fide: non quidem catholica, per quam Christiani sumus, sed naturali fidelitate, quā mortalium quicumque cuiuscunque sit religionis in pactis & fœderibus seruare tenetur. Id quod exemplo Labam & Iacob confirmat, qui, vt Genes. 39. refertur cū fœdus inissent, mutuo sibi iurauerunt per Deum Iacob & Deum Nachor patris Labā. Et idē innuitur Gen. 26. de Isaac, & Abimelech quorum vterque forte alteri per proprium Deū iurauit, licet vt ait Augustinus non sit ita comparatum. Ex quo fit consequens, quod tam idololatra, quā gentilis iurandum suum seruare tenetur. Non quidem ex vi religionis, quae falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quā secundum suam conscientiam iure iurando confirmauit. At qui hic est legitimus sensus Augustini, qui refertur. 2. 2. quae stio. 5. cano. Ecce dico. vbi ait, quod qui super lapidē falsum iurat, per iurum est. Quod quidem glossa nescio quo fœto interpretamento aliorum vertit quā res habet. Ait enim Augustinum suos parocianos reprehendere, qui cū super librum iurare debebant lapidem aliquem loco libri supponebant vt eos deciperēt quibus iurabant. Quibus ideo ait August. iuramento ligari quari do quidem alij putabant illud super librum fieri. Glossator autem, bene testatur verba Augustini in proprio loco non cōsuluisse. Alia alij etiam Theologi illo loco assignunt quae nō sunt relatu digna. Augustinus enim illic non loquitur, nisi de iuramentis genti-

lūm, quibus inter omnia solennissimū erat per Iouem lapidem iurare. Inde tractum vt est apud Liuiū lib. 1. apud Gellium, & apud Iouem lapidē iurare. fœdus erat, vt pater patratu manu tenēs lapidem conceptis verbis iuraret, & tunc suē lapide feriret. Ex quo sermo ille deriuatus est: ferire fœdus. Illum ergo lapidem appellabāt Iouem, quatenus testis fœderum erat. Ait ergo August. non quod qui super, sed qui ad lapidem, scilicet, Iouem lapidē iurat, quāuis re vera non iuret per rem sanctam, iurat tamē per eum quem putat esse sanctum. Et ideo tenetur fidem illā seruare. ¶ Sed rogas stio. fortasse vtrum talis idololatra ratione iuramenti, arctius sit deuinctus, quā si absque iuramento fidem suam obligasset? August. enim ad Publicolam hoc dūtaxat ait, quod qui per Deum falsum iurat verum semel peccat, quia iurat per quem non debet: qui autē per eūdem iurat falsum bis peccat: quia p̄terea iurat falsum. Et idem est si nō impleat iuratum promissum. Respondetur autē eius modi Ethnicum non teneri arctius absoluta obligatione, ratione iuramenti: quoniam illud frāgens nulli vero Deo, aut rei sacrae iniurius est, sed illi penitus cui fidem frangit: neque verā religionem contaminat: sed tamē tenetur ex hypothesi, id est supposita eius fallaci conscientia, qua putat per verum Deum iurare. Est enim Theologum axiomā, erroneam conscientiam obligare. Huic enormitati secundo gradu accedit blasphemia iuradi per creaturas more gētilico, quā cuius qui iurat Christianus sit, & non idololatra, vt per solem per Mercuriū, &c. quod. 2. 2. q. 1. can. clericum. Carthaginensē cōcilium Cōc. Carth. vt blasphemum damnat: quem canonem superiorī quae st. art. 6. emunctius exposuimus. ¶ Tertio ordine blasphemiae veniunt Christianorū quae formā habent apostasiae. Quae sunt quinq; illa verba in Hispania damnata, scilicet, Nō credo in deum: seu vt fingunt de Deo discedo. Item de Deo renego, quod est ipsum abnegare & abiurare. Et Pese, hoc est Deo displicet, eūq; tēdeat huius aut illius rei, ac demū per Dei vitam. Prima nāq; tria genera significationem infidelitatis habent & fidei abiurationis. Est tamē adnotandum huiusmodi blasphemias non esse vera apostasiae. Nā qui sic iurant non habent animum deficiendi à fide, sed irā impetus verba illa extorquet blasphemā. Et enim vt vera apostasia & defectio à fide ex superbia nasci-

Iouem lapidē iurare.

Alia quaestio.

Secundus blasphemias gradus iurandi.

Tertius gradus iuramenti Hispaniarū.

Nota.

nascitur, vt hereticorum exemplo constat, sic hmoi Christianorū blasphemias flāmata bilis profert. Sunt tamē suprà q̄ dici potest enormissimæ. Sic enim de fide blasphemare, quā in baptismo p̄fitemur, etiā apud Turcas & impurissimos idololatrias esset exhorredū. Quare non est æstimāda huius impietatis immunitas de sola ciuili pœna, quæ leuissima est carceris. Est enim citra cōtrouersiam latissimè grauior culpa apud Deum, q̄ homicidium: quandoquidem, vt suprà iam constitutum est, sit fidei contraria, quæ ad primum legis mandatum attinet. Ob id quæ inquisitores etiā hereticæ prauitatis in blasphemos solēt animaduertere. Imò antiquitatis pœna acerrima mortis plectebatur blasphemus. Legitur enim Leui. 24. Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatū suū: & qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur: lapidibus opprimet eū omnis multitudo: siue ciuis, siue peregrinus fuerit. Omnis inquit multitudo: quoniam vniuersi vindices esse debent honoris Dei. Iam vero re publica nō quo crimina grauiora sunt acerbius vlciscitur: ea enim iudicio Dei relinquit, sed quo magis sunt pacem ciuilem perturbantia. Qui autē ait. Pese. hoc est. Deū te deat eo blasphemus est quod hile quam: de aliō concepit, in Deū respuit, & quæ iræ habet corruptū affectū, eundē Deo impingit, quod nefandissimū est. Dicere autē Per vitam Dei, vt superiori quæst. arti. 6. dicebamus, nō est Dei vitam in testem simpliciter adducere: alioqui nō esset blasphemias: si cuius tunc que illud, viuūt Deus, sed est nefandissima execratio. Etenim sicuti dum ais per vitam patris, aut filij, illam nisi verum dixeris. vltioni Dei subdis: sic dum ais per vitā Dei, perinde eam videris eius ipsius iudicio subijcere, ac si posset Deus de seipso supplicium fumere. Sunt & blasphemiarum nō infime species iurare per mēbra Dei, vt per caput, per sanguinem, per iecur, & per alia membra que nominare depudet. Nam præter quod. Deo videātur isti membra tribuere, etiam si membris Christi id intelligant, enorme conuicium & contumelia est. Quandoquidem hoc non est membra in testimonium afferre: sed vituperijs Christum sordidare, sicuti nefas est iurare per intereratā Deiparæ virginitatem. Ob idq̄ mirari satis nequeo, cur publicæ potestates si non euangelium, saltē

Blasphemie enormis.

Pœna anti qua blasphemie.

Pese.

Per Dei vitam.

Authenticū Constantini non consulunt de Constantini. hac re, cuius titulus est, vt nō luxurietur ho-

De Iustitia & Iure,

mines cōtra naturā, ne iurent per caput, aut capillos Dei, & ne Deum suum blasphemēt. vbi iurare per capillos nefandum exequatur flagitio, quod sit cōtra naturam. Quin verò (vt suprà diximus) grauior illo est blasphemādi impietas. Quocirca propter huiusmodi peccata (vt illic habetur) seuire sepe nomen ro Deus solet in genus humanum. Nunc, si vrbium incendijs, nunc fame, nunc bellis, & submersiōibus, & huiusmodi alijs potētis suū vindicās sanctissimū honorē & nomē: & hanc ob causam sanctissimē illic obtestatur imperator prætorē vrbis vt quos talibus delictis iretitos deprehenderit præter q̄ quod semetipsos indigno faciūt. Dei misericordia vltimis subdat supplicijs. Vt nō ex cōtēptu talū inueniatur & ciuitas & re publica per hos impios actus ledi. Nā si contra homines inquit factæ blasphemias, impunitē nō relinquūt, qui Deū ipsum blasphemāt, magis digni sunt supplicia sustinere. Hæc Cōstantinus. Est et præcipuè recolenda collatio hominū cū Deo. Bone Deus, q̄ in regē blasphemus, quā omni opprobrio & supplicio, & quidē meritō dignus habet. Et tñ eū qui regem regum contumelijs profecit nō tam iniquis oculis conspiciunt. Sed de blasphemijs hætenus. Ad hæc profecit si blasphemias non sunt, saltem proximè accedunt: dicere, Sicuti Deus est, & sicut natus ex virgine (& similia) sic quod assero verū est. Quocirca dum falsitas sic affirmatur foedisimū est periurium, blasphemias affine. Et quando affirmatio veritate polleret, non tamen esset à blasphemias longē distans. Nam quāuis, veritas, vt aiūt Philosophi, eō quod adæquatio est rei ad intellectum, ac perinde in diuisibile consistens, non recipiat magis & minus, tamen quia diuinæ veritates ipsi mi sunt veritatū omniū fontes, non sunt à nobis accessibiles, atque adeo insolentissima superbia est tantam nobis fidem arrogare, vt veritates caducas nostras cum illis sempiternis conferamus. ¶ A blasphemias iurationibus ad alia pētiuria eo ordine descēdē dum nobis est, qui inter iuramenti comites constituitur. Primus autem est veritas quæ si iuramento abfit insigniter vanū est, quod scilicet, iurandi substantia euacuat. De hoc ergo statuitur secunda eademq̄ vniuersalis cōclusio, que nullam prorsus exceptio nem permittit. Omne assertorium periurium est peccatum mortale. Omne (inquam) in quacunque materia, quocunque siue, quocun-

Sicut dicitur.

Secundum dicitur.

clausio.

tertia dicitur.

Libri Octauij,

quocunque de culpa & sub quocunque forma, & quocunque modo & intentione fiat: dum tamen sit actio deliberata. Dixerim in quacū que materia siue magna, siue parua. Etenim qui falso iurat se non fricasse barbā, mortaliter peccat, atq̄; si iurasset rem aliam grauius simam. Nam tam falsum est, te non fricasse barbā (si falsum modo est) aut non penna lauasse dētes, quā te non patrasse homicidium, quod tamen cōmissisti. Et quouis id si ne aut causa facias, nihilo minus lethale peccatum est, quātō sit cūq̄; finis alias sanctissimus, & piētissima causa eademq̄; grauius ma: vt si deieres ad cauendum tibi mortem, vel innocenti, vel regi: vel ad liberandam a pditione, & incendio totam rempublicam; quin etiā si illa via hominē seruasses ab æterna morte nihilo feciūs tuam ipsius animam peremisti. Exemplum est in lib. contra mendaciam. Si q̄s esset infidelis in potestate impiorū constitutus ad quem peruenire non posset, vt regeneratio nisi lauacro abluerēt, nisi deceptis mentido custodibus, minimē id liceret. Peripice non solum peierare nefas est se, verum neque mentiri fas est, ad redimendam animam proximi, eripiēdamq̄; à tartareis faucibus, & vt summam dicamus quē admodū (vt in decretis extat. 2. 2. q. 2. canon. Primū ē) nulla neu vera neu cogitata ratio ne mendacium dici potest citra peccatū. Ita nullum esse potest mendacium, quālibet leuissimū, quin si iuramento firmetur sit mortale periurium. Et cū audis assertorium, promissorum quoq̄; intelligito, qua ratione (vt superiori quæstione dicebamus) assertorium est vt si dum quispiam se aliquid facturum, aut non facturum iurat, non habet intentionem faciendi vt iurat: mendacium assertorium est, quāuis iuret hominē occidere aut peius aliquid patrare, tæctis postea id re: exequens nouum cōmittat crimen contra legē opus illud prohibentē. ¶ Huic autē conclusioni adiungit tertia. Omne iuramentū promissorium rei, quæ sine peccato mortali fieri nō potest, est pariter absq̄; exceptione p̄ctū mortale, etiā si verū iuret: videlicet dū intētio adest implendi. Nam cū qui id iurat, alia tenetur lege contra iuramentum facere, perinde est ac si falsum iurasset. Imò cum omnīs res illicita sit contra diuinum mandatum. Nam tam naturales, q̄; ciuiles, vt lib. 1. dicitur est ab illo, deriuatur, fit, vt iurare per Deum rem illicitam est illi, aut per ipsum pmittere facere contra eius ipsius mādaturum.

Quæstio. II.

Quapropter sicut superiori lib. devoto rei illicitæ dicebamus, qui rem iniquā iurando pmittit, Deo potius malum cōminatur quā verum promittat, Comminatur inquam illi iniuriam facere, quo nihil vel impudentius, vel audacius dici potest. Promissio, nanque de re fieri debet quæ sit ei grata, cui fit. Hæc ergo duo simpliciter sunt dicunturq̄; peruria: de quibus idcirco tū cōclusio D. Th. vniuersum intellecta verissima est, tū & eius rationes firmissimæ. Nā qui his modis deierat Dei cōtempstor est eiusq̄; adeo violator charitatis. Nomine autē periurij in præsentiarū nō illud tñ intelligimus, quod fit per Deū verū & illud etiam quod fit per creaturas in ipsum relatas. Nā et si vt in solutione secūdi videbimus, peius sit peierare per Deum, est nihilo minus peccatū mortale, dum fit per creaturas: siue vtrunq̄; solēnter fiat coram iudice, siue priuatim. Omne em̄ est peccatū mortale. ¶ Haud tamen monstrasse satis est periurium simpliciter dictū mortale crimen esse nisi de eius etiam enormitate quartam conclusionem addamus. Periurium quod sacrilegiū mortale est peiorem Dei offensā innatam. habet quā vllum crimen quod aduersum proximi charitatē admittitur: etiam quā homicidium, siue per Deum siue per creaturas in ipsum relatas fiat, siue solēnter, siue priuatim. Conclusio est Diui Thom. in quolibet. 1. 8. atque aliorum plurium. Sed quando nulla extaret doctorum autoritas, rationes in propatulo sunt. Est nanque periurium præuaricatio præcepti prioris tabulæ, vt suprà diximus, qua eius detrahitur honor & reuerentia: huiusmodi autem iniuria immaniores illis sunt, quibus offenditur proximus. Quod si quis rationem hanc infirmare conetur, redarguēs quod tunc sequeretur acerbius esse crimen, violare diem festum seruii opere, quā hominem enecare, eō quod mandatum de feriendis festis attinet ad priorem tabulā. Nullus est vigoris argumentum: quoniam festorum præscriptio, quæ ab ecclesia seruantur, non est de iure diuino, sed de iure duntaxat humano: & ideo violatio festi non est tam graue peccatum, quā vel homicidium, vel furtum. Qui verò id quod iure diuino de celebrandis festis cautum est, transgredetur, grauius quā homicida peccaret: puta qui nullū in tota vita feriaret tempus, quod dicitur diuino cultui. Adijungitur & secundaratio, qua demonstratur periurium iniquū esse homi-

Quarta cōclusio.

homicidio, aliās enim non esset iuramentū finis omnis controuersia: vt ait Pau. Nam si esset min⁹ peccare, quā occidere, aut adulterium facere, nunquam ab homicida & ab adultera iuramentum peteretur calumnia: quoniam coniectura esset, vt per periurium, tanq̄ per exiliū peccatū, maiora contegerēt crimina. At verō fuit semper omnibus gētib⁹ tam sancta, tāq̄; solenniter culta iurandi religio, vt quæuis agatur causa iurandi beneficio & tractetur, & expediatur. Sed sit fortē qui hoc argumentum, vt inuali dum sic redarguat. Vbi quis de heretica deseruit prauitate, quāuis iniquior periurio sit ab eo nihilo minus exposcitur iuramentum calumnia: ergo illa ratione non probatur periuriū esse graui⁹ homicidio. Respondetur, quōd hæresis error quidā est intellectus, & ideo licet hereticus per ignorantiam aliquid de Deo falsē deffiteatur, cōfiteatur nihilo min⁹ reuerentiam ei debetam. Quapropter in sua existimatione grauius est periurium, ac proinde dignus existimatur cuius iuramentum exigatur. Ac demū quanta sit periurij pernicitas tertio demonstratur. ¶ Periuriū tanq̄; subuertere molitur fundamentū humanorum omnium cōmerciorum, quod vt supra ex Cicrone retulimus, est dictorū fides. Hæc enim tunc firma est cū per iuramentum constabitur. Quare si iurandi vim infringas nulla sit reliqua inter homines constantia fidei. His ergo de causis Leuitic. 19. cum tanta emphasi prohibetur periurium. Alia enim mandatā simpliciter ponuntur, scilicet, Non furtum facies, &c. Periurium autem cum emphasi. Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. Ego Dominus. & Exod. 20. Non satis Deus duxit admonitos nos facere ne nomē eius in vanum assumeremus, sed subdit. Neque enim habebit insonem Dominus cum qui assumperit nomen Dei sui in vanum. Et C. de iure iurand. iurandi inquit contempta religio satis Deum ultorem habet. Quapropter etsi res publica non perinde atq̄; homicidia periuria vlciscatur non ideo existimandum est non esse grauioris culpæ. Vnde. 21. quæst. 1. cano. mouet. ait August. grauiusimam esse pœnam periurij, scilicet, & apud Deum & apud ecclesiam. Et Euticianus Papa canon. statim proximo. Prædicandū (inquit) est, vt periurium fideles caueant, & ab hoc summo opere abstineant, sciētes hoc grande scelus esse. Quare & periuri infames

iure habentur, vt. 6. quæst. 1. canon quicumque. & cano. infames. & extrā. de testib. cap. testimonium habetur.

¶ His autem non obstantibus subnectitur quinta conclusio. Plura sunt promissoria iuria quæ non sunt grauioris culpæ quā venialis. Primum enim id valde probabile est, quod præcedenti quæstione Caieta. ait, nemp̄ iurare id quod officio supererogationis obstat, non esse grauius quā veniale, vt non intrare religionē, quia potest absque peccato illud impleri, nisi forsā id quis iurasset in casu etiam necessitatis, tunc enim illicitum iurasset. Quocirca vt legitur cano. Florentinum. distin. 8. ille Archidiaconus, qui iurauerat nunquam fore episcopum, cōpulsus fuit eandem functionem accipere. ¶ Quōd si arguas, qui opus supererogationis iurat non facere, obicem ponit Spiritui sancto: ergo peccat mortaliter, nam Spiritui sancto resistere, in signe scelus apparet. Negatur consequentia. Si enim eo pacto quis opponeret ei obicem, vt nequiret absque culpa mortali eius inspirationi auscultari, ipsa obicis apposito esset mortalis, qui autē iurat nō facere opus supererogationis non obstat iuramento potest optime Spiritui sancto obedire. Et ideo non est aliaculpa quā quod contra consilium Spiritus Sancti iurauit: quod natura sua ideo nō est mortale, quōd ad consilia sequenda nemo tenetur: quod nihilo minus irreuerentia quædam saltim venialis. Secundo etiam conclusio verificatur, vbi quis iurat promittendo rem sterilem & omnino vanā, vt cum quis iurat leuare festucam, aut rescindere vngues tali die, aut id genus alia, quæ nullius sunt emolumentum: iuramēta enim hæc ob id sunt peccata quōd nō sunt obligatoria, suntq̄; subinde vana. Haud tamen condemnanda sunt mortalia, post quā etiam citra peccatum non nunquam impleri possunt, vbi impletio contra bonos mores non vergit. Tertio, conclusio vera ostenditur, vbi quis iurat aliquid se facturum quod non est nisi veniale malum, nemp̄ iocose mētiri, aut otiosum verbum loqui. Tunc enim quia illud iuramentum implere, non est nisi veniale, consequitur, vt neque illud fieri, grauiorem afferat culpam. Quōd si in contrarium arguas. Qui illud iuramentum emittit, tenetur illud falsificare non implendo: ergo in virtute facit iuramentum falsum: quod videtur esse mortale. Respondetur, quōd quāuis

uis teneatur illud falsificare, solum teneatur sub reatu veniali. Et ideo licet iuramentum sit quodammodo falsum, non tamen inde fit esse mortale: iam enim supra regulam illam quod omne iuramentum falsum sit morale, præmonstrauimus non esse vniuersalem, nisi assertorio. quare si dum ille de quo loquimur iurat non haberet intētionem implendi illud esset mortale, nam esset assertorio contra mentē. Sed tamen obligatio promissoris iuramenti debet cēseri, vt diximus, ex parte obiecti. Vnde quando obiectum (hoc est materia) non est nisi veniale, iurare id facere cum intentione faciendi, non erit grauius quā veniale. Quarto deniq̄; & postremo verificatur conclusio, vt superiori. q. art. 7. disputabamus quā quis sub iuramento pollicetur rem parui momenti: quod quidem profecto, vt reor non est nisi veniale.

¶ Sexta conclusio. Nō omne iuramentum assertorium, licet sit vanum atq̄; illicitum & subinde quodammodo periuriū est peccatum mortale: sed crebrō veniale. Conclusio hæc veritatem obtinet vbi periurium solo defectu tertij comitis committitur: quod quidē non simpliciter, vt arbitror, sed secundum quid periurij nomine denotatur. Primum vbi quis verum certumq̄; iurat, sed tamen sine necessitate: quod plurimū illis qui iurare assueverunt accidit, vt cum quis iurat solem lucere aut pluere, dum ita est, & similia. Hæc enim iuramēta quia vana sunt, culpa nō vacant, sed tñ, quia vera existunt & certa, mortalem labem non impingunt. Vbi autē quis pro certo id iurat, quod certum non habet, plusculū difficultatis emergit. Est ergo animaduertendū quod ad iudicandū verum ne sit, an falsum iuramentum, non tam ad rem iuratum, q̄ ad mentē iurantis attendendū. Si enim quis id iurat, quod post legitimū examen certo putat esse verū, licet fortē sit falsum nullatenus delinquit. Et vice versa dum putat esse falsum quod pro vero iurat, quāq̄ fortē sit verum, nihilo minus periurus est: vt supra art. 1. ex mēte Augustini explicauimus. Requirit autē iuramenti reuerentia, vt q. præced. art. 7. adnotauimus, non solum, vt verū iuretur, sed vt nihil homo iuret anteq̄ pro rei qualitate certus sit, verū esse quod iurat. Dixerim pro rei qualitate & dignitate. Nā non æqua diligentia in omni materia requiritur, ad veritatem perscrutandā, quæ iuramēto asserenda est, sed in rebus egregijs atq̄; arduis multo maior, quā in his quæ sunt mi-

noris momenti. Imō quādoq̄; res potest esse tam perua, vt sine vlla discussione possit iurari. Culpa ergo iurandi in incertam pro certa æstimanda est, penes negligentiam, hoc est penes omissionem delicti, quæ pro dignitate materiæ erat adhibenda. Quæ quidē indiligētia tāta esse potest, vt faciat peccatum mortale. tamq̄; remissa, vt nō constituat nisi veniale: id quod iudicio prudētis pensandum est. Verūtāme circa has duas cōclusiones in gēs ex dictis D. Tho. cōtra se ipsum exurgit argumētū. Constituit em̄ in. 1. art. omne illicitū iuramentum, quodammodo dici periurium, etiā illud cui solus deest tertius comes. Et in secūdo vniuersim cōstituit omne periurium esse peccatū, in tertio verō ait omne esse peccatum mortale. Quod si verū est falsæ sunt quinta & sexta conclusiones nostræ de peccato veniali asserē, quod profecto cōcedere enormis apparet error. Quis em̄ mortale peccatū in vero iuramēto & certo committi astruat, ob id solū quod nō erat necessariū? Ad hoc ergo respōdet, vt bene Caiet. hoc loco speculatur, periuriū vno modo dici simpliciter, & altero secundū quid. Et est distinctio Bonauenturæ ad hoc positū. in. 3. dist. 39. art. 1. q. 1. Periuriū enim simpliciter est id quod præcipuo potissimōq̄; fini iuramenti aduerfatur qui est veritatis confirmatio & attestatio: videlicet omne assertorium periurium quod sit contra mentem: scilicet, quotiēs quis id iurat, quod putat esse falsum aut si iurando promittit, quod tunc facere non intendit: vt in presentiarum secūda nostra cōclusionione asserum est. Huic enim periurio deest primus comes: nemp̄ veritas, quæ illud constituit simpliciter periurium. Huic autē annexū est & illud quod in tertia conclusionione subieciimus iuramento promissorio rei, quæ sine peccato mortali impleri non potest: quippe quod in virtute etiā est iuramentum falsum: quādoquidē qui illud emisit, tenet sub reatu peccati mortalis falsum reddere. Reliqua verō illicita iuramēta, tametsi suo gradu dicantur periuria, sortiuntur tamen hoc nōmē secūdū quid: quoniam non ē regione fini iuramenti obuerfantur, qui est confirmare attestariq̄; veritatem, vt patet, si per singulas discurras. Nam in promissoris quintæ cōclusionionis saluat veritas, quæ finis est iuramenti in intētionē iurantis, sed quoniam rationē materiæ obligationes deinde resultant non ligant sub reatu mortali, sit vt neque periuria ipsa sint mortalia.

tur, materia deierandi, nō eis ita expresse dicitur, ut iuramēta non seruent, santequam relaxetur; sed si non attenderint, nō ob hoc sunt tanq̄ p mortali crimine puniendi, vbi videtur affirmari huiusmodi periuria coacta non esse mortalia, vt ait Panō. super, c. si ve ro, codē titul. Respondet tamē S. Tho. q̄ co actio non aufert à iuramēto, pmissorio vim obligandi. Et ideo qui non implet, mortale periuurium incurrit. Potest tamē ille auctoritate summi Pontificis ab obligatione absolui. Quod autem libdatur, non esse tanq̄ pro mortali crimine puniendos; non ideo dicitur q̄ mortaliter non peccent, sed q̄ poena ecclesiastica mitioreis infligitur. ¶ Secundū argumentū est. Propter periuurium iure incurritur infamia, vt habetur. 6. q. 1. cap. infames; nō autē propter, quod libet, assertorium periuurium infamia videtur incurri; ergo nō omne huiusmodi periuurium est mortale. Argumentū hoc ideo D. Thom. attulit vt nō dūm quo per periuria infamia contrahitur declararet, quem nos. q. preced. art. 10. explicuimus. Per iurum enim nisi duabus conditionibus adiunctis nō fit iure infamans, scilicet, & qd̄ solēniter iurando peierauerit, & quod postea in foro iudiciali, sic de periuurio publice condēnatus, vt sit à testimonio serēdo repudiandus. At vero nō sequitur quod si assertorium periuurium, ppter eā quod tūc non sit ante sententiā distinctiua infame, nō sit peccatum mortale. Quoniam peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio traducantur & condēnētur. Imō hæreticus quo ad usq; sit de heresi condēnatus, nō habetur iure infamis. Habet tamen periuurium promissorium non nihil amplius culpæ supra assertorium. Nam qui assertorie peierauit, post factum iuramētum non habet potestatem faciendi quod non fuerit falsum. Qui autē solēniter iurando quippiā pmissit, ppter eā si id non implet maiore incurrit infamiam, quod post iuramētū factum tēpus habuit implendi. ¶ Tertio arguitur inquirendo an iocus vel inaduertētia, vel aliud quippiā culpam diluere valeat periuurij: iura re enim per Deum, vt. q. preced. arti. 10. ex Chryso. retulimushomih. 44. super Matt. grauius est, quā iurare per euangelia: sed iurare priuatim per deum falsē, non semper est mortale, putā cum vel ioco vel lapsu lingue fit, ergo non omne periuurij est peccatū mortale. Ad hoc autē D. Tho. quinq; respōdet. Primū quod ioco peierare, cū diuina ir-

Secundum argumentū de infamia periuurij.

Tertium argumentum

reuerētia nō euitetur, non excusatur à mortali. Secundū quod si ille qui lapsu lingue falsum iurat, aduertat se falsum iurare: sicut nō excusatur à dei contemptu, ita neq; à mortali. Tertium. Si autē hūc nō aduertat, videtur nō habere peierandi intentionē & ideo à crimine periuurij excusatur. Quartū est quod et si de se vt quæst. præced. diximus grauius sit iurare per Deum q̄ per euangelia, tamen solēniter iurare per euangelia grauius esse potest, q̄ priuatim iurare per Deum, tunc propter scandalum, tum etiā propter maiorem deliberationē, quæ tunc adhibetur. Quintū est quod omnibus hinc inde pensatis, nēpe, vt æquale sit scandalum & deliberatio, grauius est peiorare per Deū, quā per euangelia. ¶ Hæc omnia perspicua sunt. Secunda tamē conclusio sane intelligenda est, scilicet quod qui lapsu lingue deierat, si id aduertat peccat mortaliter. Intelligitur enim si aduertentia sit satis deliberata. Nā si est motus sur reptitius, adeo vt sit subita deliberatio nō autem plena poterit esse veniale: scilicet, si tempus nō suppetebat ad plene deliberandum. Nam si mala cōsuetudo fuit in causa nō plene deliberandi, nō semper excusabitur à mortali. Et pariter moderata est tertia conclusio scilicet, q̄ vbi non est aduertētia, nullum est peccatū. Intelligitur enim de surreptitio motu naturali, vbi nō fuit tēpus aduertendi. Nā si aliqua negligētia præcessit etiā sine aduertentia potuit emergere culpa. Vnde autē hic adnotauit Caieta. q̄ vel nō intelligo, vel adduci non possum, vt credā. Ait enim q̄ si qs̄ ppter cōtinuā consuetudinē tam vere quā falso in cōmuni locutione iurandi nō aduertit, nō excusatur à mortali. Ex quibus verbis illi, vt quos supra cōmemorabā eliciunt q̄ etiā iurare verū ex cōsuetudine fit mortale, & ratio est, vt ait Caiet. quod inaduertētia, vt excuset periuurium debet esse causa ipsius: ita vt si ille aduerteret nō peieraret. In illis autem qui iuramentis assueti sunt, inaduertentia nō est causa periuurij, quia etiā si aduertent nihilominus peierarent: sed est ignorātia concomitans, quæ nō excusatur. Quod autem hoc nō sit credibile, patet. Nam primū hæc postrema suppositio falsa est. Enimvero etiā si creberrimē quis peieret, forte nūc si aduerteret, non peieraret: & ideo inaduertentia causa fuit periuurij. Præterea istę conditionales nullius sunt meriti, vel demeriti, scilicet, si aduerteret nō peccaret, aut nihilominus peccaret. Quāuis enim cōditionalis hæc vera

Explicat

Caieta

Contrario

ictant

vera

vera esset. Si inimicū haberem præsentem, illum occiderem in nulla propterea ego sum culpa, sed actus voluntatis quā nunc habeo estimandus est, qualis sit. Et ideo quicquid contingeret, si homo aduerteret, nihilominus inaduertentia postquam tollit voluntarium, tollit peccatum. Hoc autē verum est, quod si cōsuetudo me precipitauit vt nō aduertem, illa precipitatio & indiligētia potuit esse peccatū, & forte tāta potuit esse negligētia, vt esset mortale, vt supra dictū est.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est.

Rostquam de peierantē visum est, sequitur vt illius crimen exploremus, qui iuramentū à peieraturo exposulat. Et respondet D. Tho. duabus suppositis distinctionibus per tres cōclusiones. Prior distinctio est, ex parte illius qui iuramentū exigit. Aut enim pro se ipso priuatim sua sponte iuramentū, aut tanq̄ publicus iudex ex necessitate officij ab alio implorat: si priuatim quidem aut p̄babilibus coniecturis scit alium mendaciter iuraturū, aut nescit. De illo ergo, qui nescit statuitur prima conclusio. Nullum est peccatū ab eo iuramentū petere, quē nescis falsum iuraturū: tamen si humana sit tētatio: quia scilicet ex quadā infirmitate procedit, qua homo dubitat alium citra iuramentum verum dicturū. Et hoc est quod ait Christus Math. 5. Quod amplius est à malo est. Hoc est ab illa dubietatis plaga, per quā originalem culpam cōtraximus, vt de aliorum veracitate dubitemus. ¶ Secunda conclusio. Exigere ab eo priuatim iuramentū, quē scis mendaciter iuraturū est peccatū mortale. Nā vt ait August. in ser. de verbis Iacobi, licet peierans de suo periuurio se interimat, tamen cogens ad iurandū manū interficientis imprefsit: & ideo homicida est: hoc est animā occidit proximi. ¶ Tertia conclusio. Publico iudici nullū est peccatū iuramentū ab eo exigere, quem scit falsum iuraturū, si tamē id faciat ab alio requisitus: quā iudex tunc non est qui iurantem cogit, sed alius qui publicum eius officium implorat. ¶ Primæ duæ conclusiones sunt August. in ser. illo. 28. citato de verbis Iacobi: & referuntur. 2. 2. q. 5. cano. qui exigit. Et quidem primā paulo differrentibus verbis asruit quā hūc D. Tho.

Verba siquidem eius sunt. Si quis nesciens alium peieraturum iuramentū exigit, vt fides ei fiat, nō audeo dicere nō esse peccatū: tamen humana tētatio est. Nihilominus bene D. Tho. & doctores affirmant non esse peccatū, si tamē causa iuradi intercesserit: quia in re graui dubitare de alteri veracitate, nulla est culpa, sed infirmitas humana. August. autem ideo non audet negare esse peccatū, quia arbitratur creberrimē fieri sine necessitate: nēpe vel in re parui momenti, vel vbi alter est satis fide dignus: in quibus casibus vix sine culpa exigitur iuramentū. Secunda autem conclusionis ratio est, quod neminē licet ad malum inducere. Nam autore ad Roman. Paulo, nō solū malefactores digni sunt morte, verum & illi qui consentiunt facientibus, ac multo perinde magis qui illos inducunt. Ille autem qui sciens alium peieraturum cogit vt iuret, illum ad malum inducit. Contra hanc autem conclusionē eiusq; probationem arguitur. Si quis à foeneratore parato sub vsuratum vinculo mutuarē, mutū petat: quāuis sciat illum delictum cōmissurum nullatenus peccat, & D. Tho. 2. 2. q. 78. art. 5. confitetur, ergo neq; ille q̄ scit alterū peieraturum ire. Secundo exigitur iuramentum ab infideli, etiam scias illum per falsos deos iuraturum, vt ad Publicolā ait August. quem hic ad hoc ppositum D. Tho. citat, & tamen iurare per falsos deos peccatū est, idemq; vt supra diximus grauius, quā iurare falsum per Deum verum: ergo fortiori ratione petere iuramentum ab eo, qui scitur mendacium iuraturus, erit peccatum. Nā sicut quis petendo ab infideli iuramentū suū vtitur iure, ita & qui ab illo petit, qui paratus est mendacium iurare: ipse enim sibi viderit quomodo iurat. Ad istorum intelligētiam hæc præfixenda est certissima regula, quod nemini licet quēpiā ad malum inducere: licet tamē alterius delicto in bonum vti. Assertio est D. Thom. in solutione quarti. Ob idque quāuis liceat eius iuramentū recipere, qui per falsos deos iurare paratus est: sicut mutuū ab vsurario petere, neutrum tamen fas est inducere ad illud malum. Sed rogas quomodo cognoscā an inducā, vel tantum vtar? Arguitur enim sic: quāuis infidelis paratus sit iurare per falsos deos, hoc tamen iuramentū modo non faceret, nisi ego exigerem: ergo ad hanc actionem induci dui ego eum induco. Ad hoc respondetur quod ille qui vtens iure suo ab altero id petur

Regula.

Quæstio.

tit quod potest benefacere, si ipse peccator est id ipsum malefacere non inducit illum. Exēpligratia, qui petit ab usurario mutuū, quia utendo iure suo petit id quod licite alter potest facere, scilicet illud gratis mutuo dare, nō censetur illum inducere, induceret autem si ipse nullatenus vellet uturas dare quia cognoscit esse peccatum, & alter eum ad id instigaret. Parimodo qui ab infideli petit iurandum, solum utitur iure suo, petēdo ut fidem contractus confirmet, quod ipse possit facere Christiane iurando. Quare ut August. ait ad Publicolan non eū inducit ad malum, sed vititur eius malo quod ipse sua sponte fecit nempe fide contractus per impium iuramentum confirmata. Sed rogas cur non idem vsu venit, dum ego peto iuramentum ab eo quē scio falsē iuraturum: nā pariter dicas tevi iure tuo, & tamē peccatū imō maius est iurare verū per falsos deos q̄ falsum per verum. August. eodē loco ad Publicolan respondet, cuius responsum citat hic D. Thom. in solutione quarti. Quoniam in iuramento illius qui verū per falsos deos iurat, est aliquod bonum quo ille vititur qui iuramentum petit, nempe fides quæ in contractibus est necessaria: in iuramento autem illius qui falsum iurat, neq; hoc existit bonum neq; aliud quo qui iuramentū petit vitatur. Et ideo deest ius petendi in casum que subinde petitur: & ideo qui petit reputatur alium inducere. ¶ Contra hoc autem arguitur. Sequeretur quod quāuis ille qui petit nō sciret alterum mendaciter iuraturū, sed id dubitaret aut suspicaretur, non liceret idē iuramentum exigere, quia exponeret se periculo precipitandi alterum in eum. Respondetur quod non quācunque dubitatus vel suspitio que est tenuis assensus, neq; opinio que est formidolosus, sufficit admere ius petendi: aliās vix vnquam iuramentum liceret petere: sed probabilissima coniectura que intellectum vincat: ut humano more credat. Nam hoc quod forte ille rectē iurabit, est ius aliud in altero ut petat.

Aug.
Optima in-
terrogatio.

Argumentū

Primum
argumentū
S. Thomæ.

Primum ergo argumentū Diui Thomæ, sequeretur quod nemini liceret iuramentum ab alio petere. Nam vel scit illum verum iuraturum, vel falsum: si verum, pro nihilo & in vanum onus iurandi illi iniungit: si verò falsum non licet: ut dictū est. Respondet quod obiectio hæc procedit quando p se quisque exigit iuramentum qui quidem neutrius partis scientiam habet, aut fidē sed

vel credit verum iuramentū, vel re vera dubitat, & tunc ad maiorem certitudinem id petit. Iudex autem, ut tertia conclusione assertum est etiam si sciat alterum fore periturū, potest ab eo iuramentū exigere.

¶ Secundum argumentum distinguit inter recipere simpliciter iuramentum, sicut recipit sacerdos, vel alia tertia persona inter partes, & iniungere seu cogere ad iurandum, quod plus est. Ait ergo recipere iuramentū citra coactionem, non videtur esse licitum, precipue dum sit periculum, quia videtur recipiās cōsentire alterius peccato: ergo multo minus licet exigere. Responso est August. ad Publicolan, qui ait. Quāuis dictum sit non iuremus, nunquam tamen me in scripturis sanctis legisse memini, ne ab aliquo iurationem accipiamus. Vnde colligitur, quod iurationem recipere non est peccatum nec cōsentire alieno peccato, sed cogere dum timetur periculum. ¶ Sed contra si quis vult se occidere ministrare illi gladium est peccatum: ergo periturū ab illo recipere, quia sua pte sponte vult peierare. Negatur consequentia, quia recipere iuramentum, neque est ministrare arma neque aliquo modo cogere: sed quasi passivē se habere. Verum est quod lege communi charitatis & correctionis fraternæ deberet ille admoneri, ne peieraret: si speraretur correctione faceret. ¶ Ad cuius explicationem adhibetur tertium argumentum ex illo Levi. §. Si peieraverit anima & audiret vocis iurantis falsum, testis que fuerit quod ipse vidit aut conscius est, nisi indicaverit, portabit iniquitatem. Ex quo videtur consequens, quod quicumque scierit tenetur alterum corripere, & cohibere ne peieret, atque adeo tunc, neq; licet exigere, neque verò recipere iuramentum. Responso autem colligitur ex Augustino. super eodē loco, ubi ait, quod eum Moyses non expresserit cui sit periculum indicandum, neque vero ordinem, recurrit dum est ad legem communē correctionis fraternæ. Nam, ut est iurisconsultorum axioma, casus omissus lege communi censendus est. Et ideo debet per ordinem correctionis fraternæ procedi, sicut in alijs peccatis secretis, admonendo delinquentem ac tandem si opus fuerit, reuelādo ijs qui prodesse possunt non obesse. Sed hoc non obest ijs quæ dicta sunt.

QVAE

QVAESTIO TERTIA,
De adiuratione.

Sanctus Thom. 2. 2. quæstio. 90.

ARTICVLVS I.

Utrum liceat hominem adiurare.

Ad adiurationem annexa est adiuratio, atq; adeo post illius tractatū congruit, ut quæstio hæc subtexatur. Querit ergo D. Tho. hic tres articulos, tacti quatuor sint rerum genera, quas in vsu & more est adiurare, quæ sunt Deus, homines, demones, ac res deniq; irrationales. De Deo ergo ac de homine respōdet in hoc primo articulo qui que cōclusionibus. ¶ Prima est, adiurare est aliquem vel superiorem nobis, vel inferiorē per diuinam aliquā obsecrationem ad aliqd agendum ordinare. Quā utique definitionē probat ex ordine adiurationis ad iuramentum promissoriū. Potest enim quisq; & se ipsum & superiorē se atq; se inferiorē ad aliqd agendum ordinare & destinare, se autem ipsum per iuramentū, hoc est per reuerentiam diuini nominis quisq; destināt & obligat ad id faciendū quod promittit. Dū ergo alii per aliqd sacrū addicit ad aliqd agendū, siue deprecādo, si est superior, siue imperando, si tibi inferior, tunc dicit illū adiurare. ¶ Secūda cōclusio. Differentia est inter iuramentū, quo qs se obligat, & adiurationē qua alios ad aliqd mouet & excitat. Est enī homo suarū actionum dñs, non tamen earum q̄ sunt ab alio agēda, nisi sibi sit subditus: ob idq; sibi ipsi potest per iuramentū necessitatem imponere, non autē alijs preterq̄ sibi subiectis. ¶ Tertia cōclusio. Si quis per inuocationē diuini nominis vel cuiusq; rei sacrę illi, qui sibi nō subditur necessitate quippiā agendi imponere intendat, sicut sibi ipsi imponit iurādo, eiusmodi adiuratio illicita est. Sanē cum sit iniuriōsa vsurpatio potestatis quam in alium non habet. ¶ Quarta cōclusio. Cuiusq; superiori licitum est, dum ratio necessitate affert, sibi subditis in materia licita & honesta tali genere adiurationis constringere. ¶ Quinta conclusio. Licitū est cuiusq; quosuis alios, siue sibi superiores, siue inferiores citra necessitatis impositionē per reuerentiā diuini nominis vel alicuius rei sacrę ad aliqd agendū adducere. Et dū

Secundū
argumē-
tum
Tertiu
argumē-
tum
Secundū
cō-
clusio
Tertiu
cō-
clusio
Quarta
cō-
clusio
Quinta
cō-
clusio

ait D. Tho. hoc licere respectu quocūlibet, Deū etiā cōprehendit quem adiurare possumus. Quare in argumēto dū ptulit cōtra quæstionē exempla: alterum q̄ Deum ipsū per aliqua sacra obsecrantes obsecramus. Atque alterum Apostoli ad Rom. 12. Vbi per Dei misericordiā obsecrat fideles. Quæ quidem obsecrationes quædam sunt adiurationis formæ.

Adiurare. ¶ Adiurare, si vim præpositionis, q̄ augmētatiua est, consideres, idem est quod valde iurare, & potissimū per execrationē, cū quis negās se aliquid fecisse ait, dispērāsi hoc feci. Vnde apud Terentium in Hecyra. sanctē adiurat non posse apud vos Paphilum se absente perdurare. In præsentiarū autem idem est q̄ iurando quempiam ad opus aliquod appellare & inducere, sicuti abiurare idem est quod aliquē iuramento abigere & repellere. Quēadmodū in baptismo abiuramus demones, illis eorūq; pompis abrenūntiantes: & heretici dum conuertuntur hæresim abiurāt. Est ergo latine adiuro, idem est Græcē, exorcizo, vnde, exorcismus, idē est quod adiuratio. Et quāuis frequentius vsurpetur pro adiuratione demonū, qui ab energumenis exorcismis propelluntur, latius tamē patet, ut modō dicebamus. Nam & Deū adiuramus & homines & irrationales bestialas & tēpestates nobis nocentes. Adiuramus enim Deum cū per merita filij sui eum obsecramus. Quēquidē morē ecclesia in periodis omnium collectarum obseruat, cum in calce semper ponat. Per dominū nostrum Iesum Christum, &c. Et adiuramus Christum per suam crucem perque suam passionē & resurrectionem: & miserī obsecrāt per viscera Christi, per merita Dei paræ virginis. In summa, ut ait S. Tho. Sicuti per iuramentū necessitati faciendi aliquid nos ipsos adigimus, ita & adiuratiōe alios inducimus. Quod fit ut sicut iuratio sit etiam adiuratio, dū legitima est, ad virtutem religionis pertineat: & dum est illicita sit etiam vitium religioni contrarium. Atqui idem est de abiuratiōe: coniuratio verò alium habet significatum, est enim conspiratio in aliquod facinus reipublicæ perniciosum, sic dicta, quia multi in eundem finem simul iurant, quāuis & pro vehemēti adiuratione vsurpetur, coniuratur enim tempestates. ¶ Tertia tamen conclusio esse cuiuspiam ambigua potest, quā negatur licitum esse necessitatem per adiurationem imponere alicui non subdito. Nam

Adiurare.
Argumē-

dū quis ab aliquo iuramentū petit, & recipit seruandi fidem contractus & pacti, nempe ab emptore soluendi pretium creditum, illū videtur adiurādo necessaria obligatione de iurādo. Perinde omnino ac de Abrahā. Gene. 24. legitur, qui seruū iureiurādo, perstrinxit supposita femori manu, ne vxorē filio suo Isaac de filiabus Chananeorum, sed de terra cognationis suae acciperet. Quapropter nullum hac ratione discrimen est inter seruū & alium qui est liber & sui iuris. Hoc argumentum ob id fecimus, vt penitus ratio adiurationis ex primeretur, quatenus à simplici iuratione differt. Haud enim negat conclusio quin possit quisque quemlibet iuramento constringere: nam à rege ipso capitur iusiurandum obligatorium, sed de adiuratione fit in ea sermo. Est enim differentia, quod cum iuramentum ab aliquo capitur, idem ipse à quo capitur, actione propria iurat, se ipsum obligans, siue alterius qui iuramentum recipit, seruus sit, siue dominus. Adiuratio vero nō actio eius est qui adiuratur, sed adiurantis, vt si verbi gratia, ego quempiam prece & sacrorum obsecratione ad aliquid agendum moneam sicut Pontifex dixit Christo Matt. 26. Adiuro te per Deum viuū, vt dicas nobis si tu es Christus: hoc enim non fuit iuramentum capere, sed adiurare. Et Numc. 5. aiebat lex. Zelotypie adiurabit mulierē sacerdos, & dicit, Si non dormiuit vir alienus tecum, &c. Et. 1. Regū. 14. adiurauit Saul populum, dicens, Maledictus vir qui comederit panem vsque ad vesperū donec vlciscar de inimicis meis. Haud ergo adiuratio idem est quod iuratio. Vnde fit consequens, quod qui contra adiurationem sibi factam venit, etiam si seruus sit ne utiquā est periur⁹, quod re vera esset si ipse iurasset licet fiat criminis inobedientie reus. Quocirca si Abraham fecit, vt seruus suis verbis protulisset iuramentum per dominum caeli & terrae, non fuit adiuratio, sed captio iuramenti, quod fecit seruus seipsum obligans. Magis tamen consentaneum textui apparet, illa verba Abraham per modum adiurationis protulisse, dicens, Adiuro te per dominū Deū caeli & terrae, &c. Sic enim legitur. Pone manum tuam subter femur meum, vt adiurem te per dominum Deum caeli, & terrae, vt nō accipias, &c. Tametsi captio iuramenti non nunquam adiuratio dicatur. Legitur. namq; Iosue. 2. Postquam exploratorū hospita illos iuramento deuinxit, vt se domumq; ser-

uarent suā, Innoxierimus à iuramento hoc quo adiurasti nos, &c. Potest ergo, vt quartā afferuit conclusio, dominus nō solum iuramentum à seruo exigere, verum & ipsum proprijs verbis per Deum & sacra adiurare. Et tunc seruus tenetur parere ex fide, quam domino debet. Attamen per proprium iuramentū acētius quisque constringitur quam per alterius adiurationem. Est tamē grauior culpa adiurato seruo, si nō fit obtemperans quam si non fuisset adiuratus. Quapropter domini iure nequeunt sine causa legitima seruos imperando adiurare. Quin verò aliae adiurationes, quae fiunt ad superiores nō debent sine competenti ratione fieri. Est enim importunum & religioni minus consonum quidam sine urgente necessitate, vt mi seruū obolum extorqueant per Christi vultū perq; imerata virginis viscera, obuiū quemlibet adiurare: imò dum Deum obsecrantes adiuramus, debemus obsecrationes rei quam postulam admetiri, & non pro re, quae minima pecunia aestimatur cōtremdas obsecrationes accumulare.

Primum argumentum D. Thom. sumitur ex Origene homi. 3. 5. super illud Matth. 26. Adiuro te per Deū viuū, &c. vbi ait, Aestimo. Quoniā nō oportet vt homo qui vult secundū Euāgelium viuere adiuret alterum. Si enim iurare non licet quantum ad Euāgelicum Christi mandatum neque licet adiurare. Idq; inde cōfirmatur, quod princeps ille Sacerdotum Iesum illicite adiurauit, per Deum viuū. Responso tamen est Origenem id intelligere de adiuratione, qua quis alium non sibi subditum cogendo adiurat. Adiuratio autem principis sacerdotū iniqua ob id fuit, quod illo pacto voluit perstringere Christum, ac si eius esset legitimus princeps. Erat enim Iudeis frequentius adiurare subditos, quam iuramentum ab illis exigere: precipue quod princeps ille verit⁹ fuit à Christo iuramentū exigere: tunc enim ille facere renueret. Adiuratio tamē illa multis nominibus fuit absurda. Primum ex defectu potestatis, quoniā in processu illo quo Iudaei ad Christi necē debebant, non poterant interficere quenquam. Secundo quia superflua erat interrogatio, cum satis id per doctrinā & miracula Christi debuissent habere exploratū eum esse Christum. Ad hec adiuratio illa impura erat & nefanda: quia volebant id à Christo audire, vt crederent, sed

sed vt ansam (vt fecerant) inde nanciscerentur adigendum in mortem. Quare Christus neq; paruit respondēdo, sum, neq; profusus negauit cum responderit, Tu dixisti. ¶ Secundum argumentum eodem pertinet: scilicet quod non licet adiuratione aliū compellere necessitatem illi imponendo præterq; subditum. ¶ Tertio argumento discrimen tangit quod nos supra inter adiurationem & captionem iuramenti declarauimus. Arguit enim, Adiurare est aliquem ad iurandum inducere: quod tantum potest dominus in seruū, vel creditor in debitorem: ergo non licet inferioribus superiores adiurare. Respondendo autem assumptum negat. Adiurare enim non est alium ad iurandum inducere: sed obsecratione ad aliquid prouocare. Est autem differentia inter adiurationem, qua ad hominē vtimur, & qua vtimur ad Deum. Cum enim hominem adiuramus, contendimus per sacrorum reuerentiā eius animum emollire, & immutare. Cum autē Deum, qui omninō immutabilis est, obsecramus, nō id intendimus: impium em hoc esse: sed contendimus aliquid ab eo obtinere, si modo per aeternam eius voluntatē nobis destinatum concedere. Multa enim nobis quae ab aeterno largiri constituit, decreuit dare per nostras obsecrationes & merita, quae sunt effectus gratiae, atque adeo predestinationis. Itaque licet nos sine nostris meritis & praedestinatione, & per praeuientem gratiam vocauerit, tamen nos per eius adiutricem gratiam & nostra opera ac subinde per nostras obsecrationes augmentam spiritualiū charismatū promeremur: iuxta verbū Petri, certā vestram vocationē facite.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat daemones adiurare.

Subsequitur vt videam⁹ an liceat adiurare daemones. Ad quod D. Thom. supposita distinctio ne duabus conclusionibus respōdet. Distinctio ex superioribus colligitur. Bifariam namq; quempiam adiuramus: scilicet per modum deprecationis ob reuerentiam rei sacrae quempiam inducendo: & rursus per modum compulsionis. ¶ Prima ergo conclusio est. Ne utiquā licet daemones per modum deprecationis adiurare. Cuius ratio est quia hoc genus quoddam est beneuolentiae & amicitiae, quam erga daemones nullaten⁹

Secunda conclusio.

gerere fas est. Secundus autem modus subdistinguitur. Nam alium compellendo ad iurare dupliciter accidit: scilicet, aut tanquā hostē aut tanquā subditū. Præterea tanquā hostem aut ad illum repellendum & propulsandum, ne nobis noceat, aut ad aliquid ab eis obtinendum: siue per doctrinam, siue per aliud quoduis auxilium. ¶ Est ergo secunda conclusio quadrimēbris. Daemones per modum compulsionis adiurare possumus: non tamen tanquam nobis subditos: idque ad ipsos repellendos, non autem ad aliquid ab eis obtinendum: nisi forsā aliqua nos affulerit diuina inspiratio, vt id faciamus. Ad huius autem conclusionis intellectum speculandum est daemones in huius vitæ decursu cōstitutos esse aduersarios nostros. Etenim vt post originalem culpam amisso freno originalis iustitiae, relicta nobis fuit rebellio carnis ad exercitium, sic & post victoriam serpentis qua daemones primos nostros partes superarunt permissum illis est, vt nos bello impugnent: nempe vt per hanc militiam, quae vt ait Iob, est vita hominis super terram, ad triumphum sempiternae felicitatis promoueamur. Vnde Paul. ad Ephes. 6. Induite vos inquit aduersus infidias diaboli, &c. Sunt ergo daemones in hac vita aduersarij nostri tanquam leones, vt ait Petrus in nos rugientes: in futura verò erunt vt ministri iustitiae Dei, vltiores nostrorum sceleris. Non tamē sunt nobis tanquā serui subiecti, sed Dei angelorumq; dispositioni subduntur, iuxta verbū Aug. 3. de Trinit. Spiritus desertus regitur per spiritum iustum. Hac enim ratione & prouincijs & nostram singulis addicti diuinitus sunt angeli in custodiam ad hoc gerendum cum illis bellum. Patent ergo singulę conclusionis particule. Possumus enim daemones per virtutem diuini nominis à nobis propulsare, ne nobis vel spiritualiter, vel corporaliter noceant. Hanc enim nobis potestatem Christus reliquit. Vnde Luc. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. In cuius virtute potestatis ecclesia exorcismos instituit ad expellendos daemones ab obsessis corporibus. Imò verò idem Redemptor de ijs, qui in ipsum credituri erant ait Marc. vltimo. In nomine meo daemones eicient, &c. Hinc ergo sequitur secunda particula, quod eos nō possumus tanquam a nobis subditos,

nobilisque obtemperantes adiurare, sed per vim arcere, ne nobis aduerferent. Sequitur deinde tertia particula quod neque possimus eos vrgerere, vt nos doceant aliaue vlla ratione iuuent: hoc enim esset nos erga illos taquam erga amicos gerere. Nisi forsitan diuinus instinctus ad id nos excitet, sicut de D. Iacobo legitur, qui demonem compulit: vt Hermogenem ad se adduceret.

Dubium.

Demonum potestas.

Paulus.

August.

Prima demonis potentia.

ST autem circa has cōclusiones tantillum nobis immorādum vt exactius exploremus. Vtrum aliquid nobis cū dæmonibus cōmercium habere liceat. Ad cuius intellectum notandum est, quod dæmones, quia spirituales sunt creaturæ, qui idē in suis motibus a loco non pēdent, sed subitō se & alia mouere possunt, multa supra humanā facultatem in naturalibus efficiere valent, vera tamen miracula nequaquam. Verum enim miraculum est quod supra naturam sit: supra naturam verō nihil, nisi virtute Dei, qui vniuersalis est naturæ Dominus: fieri potest. Deus autem talem virtutem nūquam dæmonibus impertitur, vt D. Thom. de potentia, quæst. 6. artic. 5. autor est. Nam cū dæmonis voluntas semper sit ad malū intenta, si Deus virtutē miraculorum illis donaret, testis fieret illorum prauitatis: qđ absurdum est concedere. Miraculum enim testimoniū est diuinæ voluntatis. Quare. 2. ad Thessal. 2. ait Paulus aduentum Antichristi fore in omni virtute & signis & pdigijs mēdacibus. Imō verō non solum hęc virtutem illis Deus non tribuit, verū neq; eos tantum facere sinit, quantum sua natura possent. Itaq; sicut angelis bonis mirabiliū virtutem supra suam naturam confert, ita & malos arcet ne totum faciant quod naturaliter valent. Et vtruncq; in bonum nostrum. Vnde August. lib. 3. de Trinit. c. 9. Quod angeli, inquit, mali possent si permitteretur, ideo nō possunt, quia non permittuntur. Et illa cohibito dicitur ligatio dæmonū: permissio autem vt aliquid faciant nuncupatur solutio, sicut in tentatione Iob soluta fuit dæmonis potentia, certis tamen limitibus ne tam acriter eū inuaderet, quā suis viribus nequiter posset. Et Apocaly. 10. Legitur quod oportebit demonem solui modico tempore, nempe sub aduentum Antichristi. Potest atē ergo demonis in ijs potentijs, q̄ nobis miracula cēsentur trifariam exercere. Vno modo faciēdo, vt res appareant quæ vere non extant, idq; per mutationē organi phantasiæ cōmotio

nisiq; specierum & fumigantium humorum capitis, sicuti dormientibus vsu venit, & freneticis, & mente captis, quibus per eiusmodi elusionem sensuum multa in aere apparent, quæ non sunt. Quo pacto portenta illa quæ Marcus Varro enarrat, interpretatur August. libr. 1. 8. de ciuit. Dei, videlicet socios in bestias, & Archades stagnum quoddam tranantes conuersos in lupos, & Diomedis socios in aues, quæ aliquanto post tempore ad eius sepulchrum circumuolabant. Quæ admodum August. ipse in Italia vidisse affirmat stabularias mulieres, quæ venenū in caseo hominibus porrigentes in iumenta conuertebant: sicuti Apuleius de se vel narrat vel fingit. Ait inquam August. id sopitis sensibus per internam eorum illusionem apparuisse: quantum si aues illæ circū sepulchrū Diomedis volantes permanferunt, aliunde erant ministerio dæmonū allata. Vnde Magi qui hac arte vtuntur, præstigiatores dicitur solent enim magnificā cōiunia instruere, mēsasq; epulis reficere, & ministrantium frequentia perornare, vt de nostro Inacho à Mendoga fertur, quæ tamen tandē de repente in carbones, inq; alia id genus futilia euanescent. Pari modo, & ludi, quos nostri de passa passa vocant prestigie nuncupantur: vel q̄ oculorū acie perstringāt, vel ab styge, qđ est tenebræ quasi sensus obtenebrent, vt res cernere videantur, quæ nō sunt. Tametsi non oēs illos lufiores dæmonū ope censendi sunt: ut alioqui nō ita vulgo permittentur: possunt enim manuū agilitate & celeritate res fictas, ceu veras ostendere. ¶ Secundo modo id faciunt applicādo naturalia actiua passiuus: sicuti idē Aug. lib. 3. de Trinit. c. 7. & 8. lib. octogintatri. q. 7. ait Magos Pharaonis cōuertisse virgas in serpentes & ranas: afferendo. s. aliunde aliquid putrefactiū, qđ eas citissimē putrefecere faceret, atq; in illa animātia trāsformari. Nā scriptura Exod. 7. Magos fecisse similiter d̄ suis virgīs affirmat sicut Aaron de suis. Quāuis Aaron virtute diuina per verum miraculū: magi verō ci tra miraculum per artem & modum naturæ. At verō vt Deus ostēderet quicquid creatura facit, etiam malus dæmon, à sua ipsius potestate pendere, & permisit illos aliqua facere, & tandem adhibuit ne plura facerēt. Qui enim virgas in serpentes & ranas & alia animantia conuertentur, tādē nequiuertur eadē in ciniphes transformare. Quare

Mirabiles rerum naturalium virtutes.

Aug.

idē.

Magi sapient.

Tertius mo.

Demon.

Alexand.

Quare

Quare cōfessio ipsi sunt dicentes, Digitus Dei est hic. Accedit & in hanc causam id quod maximē adnotandū est nēp̄ in herbis lapidibus & aquis, & reliquis naturalibus rebus mirificas inesse virtutes, hominibus quidem ignotas, quas dæmones cognoscētes citissimō quidē motu afferre possunt, quocunq; velint, ad insolētissimos effectus demonstrādos. Nā profectō, vt lib. 2. de ciui. Dei. c. 4. author est Aug. qui primū magnetis virtutē trahētis ferrū agnouerit, nō potest dum primū viderit nō illic in admirationē rapi: qđ ipse Aug. sibi vsu venisse fatetur. Subiungit autem. cap. 5. mirabilia multa naturalia, nēp̄ apud Garamantes emanare fontē tam frigidum diebus, vt non bibatur, tam ferbidū noctibus vt nō tangatur. Et in Epyro alium in quo facies accēta: extinguunt, & extēta: accenduntur. Et Arist. in lib. de admirandis rebus ait lapidē Modan in Tigridē repēri, quem qui portauerit à feris lædi nequibit, herbāq; charisā crescere in monte Igero, quam si mulier portauerit, homines ad sui amorem pelliciet. Et Plin. atq; alij mirabilia huius generis referit. Ijs ergo possunt dæmones supra hominū capti vt, vt miracula facere exultimetur. Quare Magi, si ad primum vocis significatū attendas, idē sunt qui sapientes, videlicet rerū naturas perscrutantes. Sed quia à Zoroastre Persa Magorū principe ceptū est per astrorū speculationē, q̄ eius nomē sonat, de rerū euentibus iudicare, illam occasionem nacti dæmones insinuauerūt se ad plures euentus reuelandos. Et inde Magi ceperūt malē audire, esseq; infames: nempe q̄ non solum naturalī cognitione sed demonum ope & adminicū lo vterentur. ¶ Tertius ergo modus, quo dæmones miracula se mentiuntur facere, est q̄ intrantes aliena corpora, seu viuā, seu inanimā, occulta & ab humana cognitione remota, loquātur. Quocirca falsissima est opinio Hermetis trimegisti. Quem. D. Aug. lib. 8. de ciui. Dei. refert, & Alexand. in lib. de magicis sustentat, videlicet q̄ omnia Magorū opera in causas naturales resolunt, ac potissimum in astrarum cōcurfus. Quam obrem solent Magi certis obseruatis astris, certisq; adeo temporum momentis, annulos statuasq; astronomicas fabricare, quibus mirabiles virtutes tribuūt, à quibus annulis sumpta occasioe in annulis à maleficis spiritus familiaris digito gestare solēt. Quod autē astrorum concursus atq; influxus ad id nō suffi-

cient patet. Nā quis ita sit quod sidera per suas influentias his inferioribus dominēt: tamē multa faciunt magi quæ per naturam impossibile est fieri. Faciūt enim statuas moueri, atque adeo loqui, & responsa dare, quæ nisi viuenti atq; intellectū habenti congrue re nequeunt. Vitam autem nulla res nisi ab alio viuente per generationem habere valet, vel Deo qui dominus est naturæ, id prestante. Quapropter certū est dæmones eadē astronomicas fabricas ingreffos illos exhibere motus & loquelas, sicuti in ergumenis faciunt. Similiter nanq; angelus bonus lingua asinæ Balaā loquebatur. Sed rogas nūquid non posset anima negotio dæmonis afferri, quæ corpus resumeret, informaretq; perinde atq; in die iudicij? Respondetur id minime fieri posse, est enim opus supranaturale, ob idq; inter vera miracula recensendū, quæ dæmon facere nequitam potest. Quocirca historiā Saulis quæ vt. 1. Reg. 28. legitur per Phitonisam fecit suscitari Samuelem nequaquam sic intelligere fas est, vt arte dæmonū fuerit verē suscitatus: sed vel quod August. ad Simplicianum ait, dispensatione Dei spiritus eius apparuit vel etiam reuixit, vt verba historiæ sonat. Et Ecclesiast. 16. notatur vel fortasse, vt idē Aug. 2. de ciui. autor est. quod refertur. 26. q. 5. can. mirū arte magica inuocatus dæmon sub forma Samuelis apparuit: sapissime nanque se esse defunctorum animas mentiuntur. Atque ita intelligēdum est quod Clem. lib. 1. de Symone Mago refert, qui aiebat in hominibus à se interfectis, retineri sua arte animas. Erāt enim plures dæmones. Ad aliquem ergo istarum trū causarū, vniuersi dæmonici effectus reducēdi sunt. Vñ laruarū (quas nostri Bruxas appellant) maleficia in causam primā ferē auctores referūt. s. q̄ somnō sopitæ manent in suis domibus, aut in extasim raptæ somniātes illa facere, quæ dæmones assumptis ex aere similibus corporibus perpetrāt: cui sententiæ D. Aug. applaudit. At profectō adeo sunt multa experimēta de hac re comperta, vt non esset vanum opinari nonnunquam rapi per aera motu demonum inuisibiles factas, vt ipsæ Deum offendentes mala perperant. Nam compertum est dum illa mala faciunt, abesse suis domibus, & lectis quibus accubuerant. Hęc autem examinandi nō datur hic locus: de quibus ergo satis. ¶ Secūdo autē ad præsens attinens propositū adnotandum est dæmones in odio Dei quod primo

De laruis.

Odiū dæmonū

actu cōceperunt, adeo esse obstinatos & obduratos, vt quicquid vel faciant vel meditentur, ex alio odio dimanet, & ad Deum ipsū infestandum procedat. Quocirca (id quod consideratē meditandum est) odia, quæ in nos exercent, non in nostrum tantū malum intendunt: sed vt Deum offendant, & iniurijs persequantur, eūq; eo sine & proposito frustrētur, quo nos creati: videlicet ne gloria sua nomenq; amplificetur. Quapropter professio nostra est aduersus illos tanquam aduersus acerrimos hostes nostros, perpetuū gerere bellum quod super fontē baptismi illis indicimus, nomina nostra dantes in militiam Christi aduersus illos, quos ideo abiuramus, renuntiantes illis omnibus pompis eorum, atque adeo sanctissimē pollicitates nullo nos vnquam eorum fauore, aut auxilio, aut beneficio vti.

Prima conclusio.

His ergo colligitur conclusio prima, qua ad propofitam questionem respondetur, videlicet, quod nullum cum illis commercium inire possumus, aut societate aut pactum, quod vilius sit benevolentie indicium: sed d semper debeamus illos, vt fumos hostes tractare, etiam si vltro nobis gratiq; aliquod beneficium offerant, nihil a nobis exigentes. Idq; non solū quia praua eorum voluntas nihil nobis, nisi in malum nostrum impedere potest, sed etiam si in bonū nostrum esset semper successfulum: quia hostes sunt Dei, nullum eorum beneficium acceptare possumus. Id quod apprimē notandum est. Nam illud, aut petere, aut suscipere esset deficere a fide Dei & ceu trāsugas in eorum militiam transfigrare. Atq; hic maxime locum habet illud Christi, qui mecum non est contra me est: & qui mecum non colligit, spargit. Nam & iter humanos reges lex est, vt milesq; aliquid ab hoste receperit, reus fiat fractæ fidei. Vnde Pau. 1. ad Corin. 10. Nolo vos focios fieri dæmoniorū. Ex quib; sit consequens vt neq; ad expellendos alios dæmones neq; ad illorū maleficia dissoluenda, & curanda licet alium dæmonē inuocare. Potest enim vnus aliū pellere: quia non sunt omnes æqualis virtutis, sed neq; hoc licet eo quod aliquod esset beneficiū quod ab illis recipere non possumus. ¶ Huius autem dæmoniaci consortij gradus existunt alij alijs nequiores: nam eorū adoratio summū obtinet idololatriæ fastigiū. Enimvero quauis reliquas creaturas p dijs colere, vt homines & marmora, & saxa immanis sit idololatriæ

Gradus diuersi.

impietas, idicibiliter scelestior est dæmones colere, vt potē qui summum Dei odium in ipsum continēter exercēt. Secūds pauloq; inferior gradus est, aliquā amicitia ceu inter pares cum illis contrahere. Solent em insinuare tāquam incubos & succubos: deinde quasi cōsultores in rebus, quæ sunt hominibus charissimæ, atque adeo ceu medici ad curandos corporum morbos. Neq; verō in initio, quæ sua vafrities est, quicquā ab hominibus vicissim repositū, vt altutius eos inescare valeat. Sed & hec tñ societas ad apostasiam pertinet, grauisimūq; adeo peccatū est. Tertius gradus est deinde remissior aliquid ab eis citra vllum amicitie indicium petere, vel illos ad aliquid inuocare, etiam si securissimis, nulla te amicitia cū illis colligare, & speius est cū illis aliquid pacisci etiam citra cultum vel adorationem, sed tanq; hosti dicere, affer mihi tale, aut tale auxilium, & reddā tibi hoc. Infumma omnis eiusmodi societas ob id peccatum est apostasie, q cū hoste Dei cōtrahitur, & quasi cū rege alteri regni, quod cælesti aduersatur, & cū tali hoste, qui nullas pot iducias habere belli, sed cōtinēter abq; vlla cessatione aduer? Dei & nos pugnat, quasi leo rugies querēs quē deuoret. Secūda ergo cōclusio in presentiarū sit, quod possumus cum dæmonibus præcisē colloqui & cōuersari tanq; cum hostib; idq; dupliciter: vel eos virtute Dei expellendo, vt per exorcismos facimus: vel cōpellēdo ad aliquod seruitium, vt Symon & Iudas dæmones cōpulerunt suā statuā confringere, & Iacobus aliū vt Hermogenem ad se adduceret.

Argum. D. Tho.

Primū & tertiu argumentū D. Tho. facillima sunt. Primū em est Origenis autoritas super Matthē loco suprā citato, dicētes, nō esse secūdu potestāte datam a saluatore adiurare dæmonia: sed iudaicū esse. Hoc autē intelligitur de adiuratione, quæ non sit virtute diuina ad dæmones cōpellendos, sed per modū benevolentie, vel deprecationis. ¶ Tertium verō est quod adiurare aliquem videtur ad quādā societate pertinere, quam nobis cum dæmonibus cōtrahere nefas est. Ait em Pau. 1. Corin. 10. Nolo vos focios fieri dæmoniorum. Argumentū autē hoc tātum conuincit per modū benevolentie, nō possumus illos adiurare: possumus tamē per vim cōpulsionis. ¶ Secundum autē argumentū ampliorem postulat sermone. Cui & alia nos duo adhibem; arguitur sic. Cum energumenis a dæmonibus obsecris licet

Argum. D. Tho.

cet

et nobis colloquia conferere. Nam & exorcistæ & circūstantes multa illos interrogāt. Imō exemplo Christi docemur id esse licitum, quippe qui Mar. 5. A dæmone seiscitatus est quodnam esset illi nomen, qui respondit, Legio. Quapropter D. Tho. q. 95. arti. 4. licitum esse autumat a dæmone sua sponte id offerente, propter aliorum vtilitatem, aliquid interrogare: hec autem omnia speciem cuiusdam societatis præse ferunt: ergo eiusmodi societas nō est illicita. Secūdo (quod est argumentum. D. Tho.) arguitur. Si licitū esset dæmones adiurare, licitum perinde esset Necromanticis, suis incantationibus dæmones inuocare, cum tamē de hoc malē audiāt sintq; adeo iure prohibiti. Tertio deniq; arguitur. Si non liceret dæmonum arte eorumq; reuelationibus vti, eod q non licet cū illis habere cōmercium, sequeretur, q neq; liceret ariolari per astra. Nā quā sapissimē illuc se dæmones insnuant ad reuelandum futura & occultos euentus: & tamē nō prorsus huiusmodi astrologi cōdemnantur, nec ab scholis proscribuntur. ¶ Primo argumentum sub notatur exorcistæ, in quibus profectō multa sunt cauenda. Primū quod maxima ex parte neq; diuina virtute, neque verō magica arte vtuntur, sed sunt meri impostores, vt ego ipse plurimorum sum oculatus testis: sæpe enim fingunt dæmonia inde eijcere, vbi nullū est: atq; adeo plurimē muliercula demonio obsideri mentiuntur lucri causa, dicentes esse animas defunctorū quas infamant. Et ideo nisi aliquid intercesserit demonij documētū quod sit efficacax, nulla est eis habēda fides: nempe nisi dum lingua loquantur peregrina vel adeo immobiles existant, vt multis hominū viribus dimoueri lico nequeāt. Præterea neq; longa iniri colloquia cū illis licitum est. Fateor equidem, vt ad argumentū respōdeā vnū aut alterū verbum interrogare non esse mortale, sed quædam venialis curiositas. Attamen logos sermōnes cū illis habere, præterquam quod ad quādā eorū societate vergere videtur, periculosum est. Nā dæmones cū honori nostro & fama insidiantur, si aliquā fortē veritatē dicunt; non id faciunt nisi ad diffamādum aliquē vel defunctum vel viuum: & sæpe circūstātes: Vnde Chryso. super illud Mar. v. vbi Dominus spiritu immundo dixit obmutesce, & exi ab homine. Salutiferū hoc inquit nobis dogma datur, nē credamus dæmonibus; quantumcūq; denūtiēt veritatē. Quo

circā supertitiosissimū, neq; vllō modo ferendū est, petere a demonibus signum in testimonium loci, vnde venit, aut quod nunq; in hominē a quo expellit reuertatur: est enim mendax, & pater mendacij. Et ideo neq; illi, neq; suis signis & testimonijs vlla est habēda fides: sed solum virtute Dei repelēdi sunt. Interrogari autem quicquam nisi a sanctissimis viris nō debent, vt potē qui a Deo obtinere possunt, vt eos veritatē fateri cōpellāt, sicut falsi sunt Christo vbi dixerūt esse legionē. Postremo hic animaduertēdū est quod quis exorcismi sanctæ res sint, & a Christo vsq; & apostolis originē ducāt, nō tamen tam crebro sperādi sunt eorum effectus quā tēpore nascētis adolecētisq; ecclesie. Nā cū expulsio demonū per ecclesie ministrōs testimoniū sit fidei, fit vt tūc temporis quādo opus erat fidem per miracula stabiliri, frequentius eiusmodi miracula eederēt. Modō autem firmata iam religione, nō ita crebro cōtingūt: neq; adeo tamē exorcismorum religio cōtēnenda est. ¶ Circa secūdu argumentum meditāda sunt varia Magorū noia, quæ tā iure canonico. 26. q. 5. quā iure ciuili. C. de maleficijs & mathematicis, atq; alibi sæpe denotant. Sunt enim Necromantici: sicut dicti, quod in defunctorum cadaueribus secreta rimantur, Necron enim idē est quod cadauer & Mantia diuinatio: vel ideō quod per artem Magicam mortuos suscitare se autmant. Hydromatici verō qui per aquæ suspensionem diuināt. Sicut & Chirromantici qui de manuum lineamentis de moribus hominum iudicant. Iam verō Necromantici per Antonomasiā dicuntur, qui circulos faciunt & cælestes plagas captant ad inuocandum dæmones. Hi autem omnes ob id grauisimis censuris vtroq; iure condemnātur, quod, vt ait in solutione secūdi D. Tho. magiā in hoc exercent, & dæmonum adminiculo ad respēscendas vtūtur sicuti & Aruspices, id est, auim inspetores & Phytones qui de occultis respondent. Est enim de omnibus istis hæc regula præ oculis habēnda quod eorum incātamēta nō attestātur, quod dæmones, ceu hostes tractent, vt diuina virtute eos a maleficijs arceāt, sed potius tanq; familiares atq; auxiliares suos. ¶ Tertiu argumentum plixioris De astrologia egebat disputatiōis, quā locus fert p̄sens. ¶ Duo tamē de istis astrologis affirmātur. Priū quod per astrorum obseruatiā & domos ac regiones quas ipsi delineant, quauis pos-

Nota de exorcismis.

Varia magorum nomina.

De astrologia.

sint

sunt effectus naturales veluti pluias & serenitates temporū; successus quadantenus prospicere, haud tamen accidentarios effectus & euentus. Eni uero cū natura semper certis determinatisq; periodicis eisdē operē effectus, nō possunt per causas naturales cōtingētia deprehendi, vt quōd ab homine fōdiente sepulchrū thesaurus fortē reperiatur, aut quōd fulmine sit quispiā vel alia extra ordinaria morte periturus. Et multō minūs per easdē causas futura contingētia vel occulta deprehēdūt quā ex mera nostra volūtate pēdēt: eo quōd intellectus & volūtas in corpore potētē sunt, ac perinde ab impressiōnib; cōlestib; exēptā. Nā corpus in spiritū nihil immediatē imprimi. Vnde Arist. 3. de anima tex. 1. 50. cōtra illos qui aiebant talē inesse hominibus volūtātē quālē in die inducit pater virorū deorūq;: ffol vel cōclū in die natali, ait in hanc opinionē inde fuisse collapso quōd animā putaret esse sensum. Quapropter cœli, causā per se esse nequeūt actiōnū liberi arbitrii. Et quāuis imprimēdo in corpus humanū, possint circa cōplexionē aliquid facere, atq; adeo circa sensus, qui cū sint animæ organa, possunt illam quōsdā modo inclinare. Tamē qm̄ sensuales vires vt 2. Eth. author est Philof. rationi obediūt: nulla inde necessitas libero arbitrio imponitur, sed cōtra cōlestes influxus pōt homo operari. Atq; eo p̄sertim quōd educationes, & cōfortia cū ijs aut illis hominibus, & potētissimū amor Dei & gehēnæ metus atq; honoris cupiditas, & infamiæ timor, & alia id genus multa possunt hominū inclinationes & effectus permutare. ¶ Colligam; ergo cū D. Th. 2. 2. q. 95. art. 5. cōclusiones duas quibus ad tertiū argumētū respondetur. Prior licitū est per astrorū inspectiōnē de effectibus naturalibus quæ ordinario naturæ cursu sunt aliquod iudicium captare, vt de serenitatib; de pluiijs, de pestib; deq; id genus tempestatibus alijs. Hoc enim est de effectibus per proprias causas iudicare: sicuti medici ex morborum malignitate de futura morte iudicant. ¶ Posterior neq; de accidentarijs cōtingentib; q; effectibus neq; verō de ijs q; in nostro sunt arbitrio per astrorum cōsiderationē pōt iudicium nisi fallacissimū ferri. Multoq; minūs velent eos qui occultissimē crimen aliquod cōmiserunt illa scientia inuestigare neq; eorū qualitates & iudicia quibus deprehēdantur. Hæc enim astrorū aspectus non produunt. Quare Aug. lib. 4. confes-

Dux cōclusiones.

Augst.

Illos iquit Planetarios, quos mathematicos vocant, consulere, Christiana & vera expectit & amat. Hæc ille. Ratio aut est qd demones cum homines videat tam cupidose secreta agnoscendi, atq; illos p̄sertim quorum ea interest scire, in eiusmodi astrorū iudicia ferenda omni solertia sese ingerunt. Præterquā quōd eiusmodi astrorū iudicia adeo semper & falluntur & fallunt, vt vix eos semel cōtingat vnā veritatē proferre. Quare idē Augst. 2. super Gen. ad literā. bono, inquit Christiano, siue Mathematici, siue quilibet impiē diuinantium & maxime dicentes vera cauendi sunt, ne cōfortio demoniorum animam deceptam pacto quodam societatis irretiat. ¶ In his autem astrologis, vt lib. 5. dicere cepimus, attentissimē inter eorum scientiam discernendum est & eiusdem scientiæ vsum. Enim uero quāuis eis gratis, imō contra veritatem demonstratā concedamus, quōd occulta possint per suā scientiam inuestigare, nihilo minus eius vsum ad hoc applicare, vt occulta crimina reuelēt, est nouum peccatū idemq; mortale & grauissimū cōtra iustitiā. Est enim occultos peccatores p̄sert ordinē iuris infamare. Demusenim perinde astrologum scire quis furti, aut adulterium, aut homicidiū fecit, ac si p̄prij oculis vidisset, profectō nihilo minus grauissimū illis peccatū est & reipublice perniciosissimū illū detegere & reuelare. Præterquā qd ad nihil aliud valet quā vt inter homines infamiæ & iurgia serantur: quando quidem iudici neutiquam licet solo iudicio astrologi contra quēpiā procedere. Neq; enim tranquillūs status rei publicæ in hoc consistit, vt occulta crimina nisi ordine seruato iuris, inuestigent. Fac nullū crimē committi posse occultissimē, quin illud fieret manifestū, profectō neutiq; homines viuere possent. Si autem astrologis vlla daretur fides, nullū esset occultū. Igitur quāuis verissima semper dicerēt, ob hoc ipsum essent citius ē reipublica exterminādī, nisi se continerent ne vllum vnq; infamiā denotarent. ¶ Igitur vt rem tandem concludamus omnia magorū generē trino iure acerrimē condemnata sunt: diuino. Pontificio, & cæsareo. verba enim sunt Deū. 8. Quando ingressus fueris terram quam Dominus Deus tuus dedit tibi, caue ne imitari velis obominationes illarum gentiū: neq; inueniatur in te qui iustret filium suum, aut, filiam, duccens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atq; auguria, nec sit maleficus, nec

Augst.

Mellera de alim. gi. nas. mecep. anda.

1. 19.

1. 5.

C. de malef. 1. 1.

1. 19.

Conder. tiones u. adu. fa. Mag. et. Dent.

nec incantator, neq; in Phytoneis consulat, nec diuinos, & quærat a motis veritatem. Omnia hæc abominatur Dominus, & propter istius modis scelera debet eos in introitu suo. Et Leuit. 19. Nō declinetis ad Magos neq; ab ariolis aliquid sciscitemini, vt polluatini cū eis. Et cap. 20. Vir siue mulier in quibus Phytoneis, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur, lapidibus abruēt eos, sanguis eorum sit super illos. Hæc atq; alia id genus animaduersiones frequētes extant in veteri testamento aduersus omnes Magorum species. Erat enim populus ille. sitientissimus occulta perferendi & cognoscendi, ac subinde in istud idololatriæ genus propēssissimus. Sed & lege euangelica ecclesia anathematis gladio idem genus hominū acerrimē impetit vt patet. 2. 6. q. 5. per totum videlicet cano. si quis ariolos & omnibus subsequentibus vsq; ad can. nec mirum, arioli, aruspices, stellarum cursus obseruantes, & sorti legi & incantatores, & augures qui Gentiliū idololatriā sequi videntur: & pariter illi qui cum illis fuerint conuersati, auxilia aliqua a suis artibus petentes, anathematizantur, excommunicantur, & ab ecclesia procul excluduntur. Et. C. de maleficijs. & mathematicis, lartem geometriæ. & l. nullus aruspex. & l. eorum. & l. nemo. & in summa per totum titulum. aruspices & magi seuerissimis legibus vindicantur. Nā. l. et. i. quælelo dediti iubetur vngulis sulcantibus latera pœnas perferre p̄prio dignas facinore. & l. nemo. supplicio etiam capitis puniri iubentur. Accedunt & leges regni nostri partita. 7. titu. 2. 3. Hoc tamen adnotauerim contra quosdam qui sinistrē Legem primam huius tituli intelligentes eam in fauorem Astrologorum al legare contendunt. Ait enim lex, diuinationem, que fit per scientiā Astronomiæ nō est se illicita: sanē cū illa sit vna ex septē artibus liberalibus. Verba hæc tamē secundū tenorē duarū cōclusionū quas p̄xinē cū D. Tho. collegimus, interpretanda sunt, videlicet, qd illa scientia est licita ad iudicādū de pluiijs, aut pestib; ac tempestatibus, q; astrorū cōkursu certitudine naturali eueniūt. Haud tñ lex intelligit eandem scientiā esse licitā ad iudicādū de accidentarijs effectibus, aut de illis quæ ex nostravolūtate pendēt & multō minūs ad inquirendū personas occultas, quæ aliquod p̄ctm̄ perpetrarūt. Imō hmoi Astrologos cū Necromaticis, & Diuinatorib;, & Mathematicis comparat: quos subinde grauissimē

mo iudicio cōdenat. E. l. 3. supplicio capitis plectendos censet. Et idem habetur inter ordinationes regni tit. 8. cap. 4. l. 1. & 2.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat adiurare irrationalem creaturam.

Rostquā visum est tam Deū, quā homines & demones adiurari posse, sequitur postremō an irrationales quoque creaturas liceat adiurare, sicuti locustas, & brucū, nubesq; atq; alias tempestates. Et rñdet D. Th. suppositis distinctionib; duabus per tres cōclusiones. Distinctio prior est. Adiuratio hmōi, aut refert ad ipsam irrationalem creaturā ita vt oratio & locutio ad illā dirigat. Et de hoc est prima cōclusio. Vnū est irrationale creaturā sic adiurare, vt sermo ad eā dirigetur. Atq; hæc p̄bant argumētaria D. Th. Nā cū adiuratio nō nisi per locutionē fiat, quam irrationales creaturæ percipere nō valent, frustra neū esset illas adiurare. Deinde adiuratio illis tantū cōpetit, quibus cōgruit iurare: irrationales autē creaturæ iurare nō possunt: ergo neq; adiurari. Ad hæc cū duplex vt dictum est, sit adiurationis modus. l. & deprecatorius, & cōpulsor; prior vanus est respectu irrationaliū creaturarū, vt potē quæ nullū habet suarū actionū dñium, vt prece moueri queant. Posterior verō soli Deo cōpetit cuius solius imperio, vt habet Matth. 8. obediunt venti & mare: quare nos creaturis irrationabilibus nihil imperare possumus. ¶ Secūdo modo fieri potest adiuratio, vt referatur iurationis ad eum a quo talis creatura agitur & mouet. nempē ad Deū, & ad dæmonē, quorū actio ne licet diuersa ratione eiusmodi tempestates nobis ingruūt. Enim uero eadē est actio agētis & eius rei quæ agitur & mouet: sicut motus sagitte, & ipsi est tanq; rei motus, & sagittantis tanq; eā mouētis. Quapropter motus tempestatis est motus ipsius tanq; rei motus, Dei autem tanquam primæ causæ omnium naturalium actionum: & præterea tanquā permittentis dæmonem eisdem irrationabilibus creaturis vt ad nobis nocēdum. ¶ Hac igitur de causa statuitur secunda cōclusio. Dupliciter iure possumus irrationalem creaturam adiurare. Vnō scilicet modo adiurationem per modum deprecationis ad Deū dirigendo: & alio modo dirigēdo eam ad dæmonem per modum cōpulsionis. Atqui prior

Distinctio.

Prima cōclusio.

Secūda ad iurationis.

Secūda cōclusio.

prior modus pertinet ad eos qui diuina inuocatione citra exorcismos miracula faciunt: sicuti De Simone & Iuda legitur qui dracones adiurati precipientes eis, vt in desertu fecerent, posterior vero pertinet ad exorcistas. ¶ Tertia conclusio. Nequaquam licet demones in eiusmodi euentibus adiurare, quasi auxilium ab eis implorando. Possent enim vt modo dicebamus vnus demon aliu arcere, & demones qui nubila colligunt rogatu nostro cessare, sed hoc esset eos vt deos colere, quod ingens esset apostasiae crimen.

Secunda & Tertia conclusiones certissime sunt, neq; vllū prae se ferunt dubiū quod sit disputatu dignum. Prima vero, quāuis nihilo sit minus certa, est tamen memoriae penitus contra quorundam abusum cōmendanda. Nempē vt in eiusmodi adiurationibus, quas vulgus cōiurationes appellat. Bruci locustarum & nubium adiuratio non ad huiusmodi res dirigitur, sed vel ad Deū per modū deprecationis, vt dignetur nostri miserere, demonesq; cohibere, qui eius permisū eiusmodi tempestates in nos obmoluntur. Et hic est optimus omnium modus eiusmodi cladibus occurrendi. Quod si adhibeatur exorcisiti, non intelligatur aduersus res irrationales dirigi, sed aduersus demones, vt

Tertia conclusio.

FINIS LIBRI OCTAVI
De Iustitia & Iure.

in virtute Deicesent nobis esse infestos. Hoc aduersus illos adnotauerim, qui potius impostores, & incitatores sunt, quam exorcistae, nempē qui cum nubibus, & locustis, & brucis cumque alijs eiusmodi bestiolis pugnare cōtendunt, ac si eorum colloquia perciperēt, aut in ipsarum nubium aut locustarum potestate esset cessare. Quinverò litem cum locustis contestantur, patronoq; & aduocatos, & procuratores illis creant, qui causam ipsarum defendant, illasque coram iudice accusant, à quo conuincuntur, condēnantur, anathematizantur, & excommunicantur: cum ipsi potius adiuratores excommunicandi essent, atque in vltimas intulas relegandi. Nam si contra vermiculos loquuntur, quid illi intelligunt? Sin verò contra demones, quid opus est illos ordine iuris oppugnare? Sane cum nostri sint publici hostes, qui nullo iure, sed sola vi suam nequitiam in nos exercent. Atque adeo tāquam manifestarios inimicos nostros sola virtute Dei armatis licet nobis illos propulsare. Haud ergo iudices & ecclesiastici & ciuiles (nam vtrisque res incumbit) in huiusmodi impostores, praestigiatos animaduertere negligant: quippe qui religionem Christianam irrisioni exponunt.

LIBER NONVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

In septimo libro, vbi religio nis argumētum ingressi sumus, de voto à nobis disputatū est: nempē de his quae homo Deo suapte sponte pollicet, atq; adeo de sacerdotibus qui diuinis peragendis sacrificijs nācipant, in proximo de iuradi religione. Subsequitur ergo secundum ordinem ibidem positū, vt de illis dicam, q̄ mortales religionis vinculo eidē optimo deo reddere cōstriguntur: vt pote de oblationibus, ac de decimis, quae substantia sunt & alimonia sacerdotum: ac subinde de vitio simoniae, quo aditus eiusdem sanctae ecclesiae pollui solent. Oblationum autem decimarumq; tractationē nequimus aliunde aptius ac subinde pulchrius auspicari, q̄ ab earum radice & fundamento: nempē à sacrificijs, quae non modo Christiani: verū vniuersi mortales Deo suo iugiter offerre tenentur. Est enim sacrificium, oblationum suprema, ad quā reliquae vniuersae referuntur. Quare duas sacrificiorum quaestiones praemittere opera pretiū duximus: vnam in genere, atque alteram in singulari.

QVAESTIO PRIMA,
De sacrificio in genere.

S. Thomas. 2. 2. quaest. 85.

ARTICVLVS I.
Vtrum Deo sacrificare sis de lege naturae.

PRIMUMS igitur articulus quaestionis de sacrificio est, vtrum sacrificiorum oblatio sit de iure naturae. Arguitur namq; negatiuē. Ea quae sunt iuris naturae, cunctis sunt mortalibus cōmunia: sacrificia autem Deo offerre non fuit semper vniuersis mortalibus commune & vnum. Abel nāq; legitur obtulisse de grege suo: Cain verò de terrae frugibus. At qui Melchisedech, vt Gen.

14. relatū est, panē & vinū; alij verò alia animalia: ergo sacrificiorū oblatio nō est de iure naturae. ¶ Secundo. Ea quae ius naturae docet, minime credere licet iustos homines praeterisse: de Adā autē nusquam sacrificiū obtulisse legitur: neq; verò de Isaac, cum tamen de eodē primo parente Sapientia ipsa cap. 10. contestetur eduxisse eum à delicto suo: vbi potissimū sacrificij oblatio videbatur cōgruere. ¶ Tertio. Sacrificia, vt 76. de ciuitate Dei: autor est Aug. in quadam significatiua offeruntur: significare autem quōd vobis primum (vt. 2. de doctr. Christi. idem est autor) deinde rebus congruit, humano beneplacito instituitur: non ergo sacrificia à lege naturae dimanarunt, sed à iure humano. ¶ In cōtrariū autē est, q̄ omni aetate semper fuit apud cūctos mortales aliquid sacrificandi specimen: quod autem mortales omnes docti sunt, natura magistra didicerunt.

Vm res sit per se ipsa euidentis, sacrificia, seu Deorum seu veri Dei, ab ipso statim mundi primordio more & vsu inter mortales celebratissima: superuacaneum fuisset quaerere an fuerint. Sed prima quaestio de eorum fonte & origine instituitur: nempē vtrum sit hominum inuētum, an potius documentum naturae. Vbi primum omnium non est praetereundum, vt res ipsa, sollemnissima semper Latinis fuit, ita & nōmē eisdem esse receptissimum. Est enim sacrificiū idem quod factio sacri: & sacrificare idem quod acra facere. Quapropter, vt sciens D. Th. praesenti quaest. art. 3. adnotauit, sacrificium non idem est prorsus quod oblatio. Nam quicquid in Ecclesia offertur, oblatio dicitur, etiam si nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum offeruntur nuemi, aut panis, aut res aliae, sacrificium autem non fit, nisi vbi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales erant praesentis animalium immolationes: & nobis dum sacrosanctum panem benedicimus, frangimus, & consumimus: hoc cōmuni est sacra facere. Vnde apud gentes praeter sacerdotes sacrificia offerētes, erant sacrifici qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus. ¶ Ad quaestionem igitur vnicā conclusione respōdetur.

Argum. 2.

Argum. 3. August.

Quid sacrificium. D. Thom.

Cōclusio res sponsum.

Probatio.

detur. Sacrificiorum oblatio non solum diuini iuris est & humani, verum & ex eorum numero, quae in iure naturae sunt posita. Probatur. Ratio ipsa naturalis magistra ex his quae in se homo experitur eum plane docet alicui superiori esse subditum. Miseriae namque rerum, & calamitates quibus indefinenter affliguntur, eum commune faciunt aliud de sibi, hoc est, desuper, opem ferri. Atque adeo sentit aliquae sursum existere, cuius auxilijs egeat, idque, quicquid sit, omnes pro Deo habent. Rursus & ex rerum ipsa natura discit subalternaria haec quia calorum influentiam suscipiunt, eisdem esse loco subdita, eademque ratione terrae caeteris elementis: ut pote quorum torrens aereque inuatur: ac perinde se etiam ipsum Deo, cuius ope uiuit, subiectione debere atque honorem. Modus autem sensuali homini congruens est, ut reuerentiam quam Deo debet, non modo intus animo referat, verum & sensibilibus signis eadem foris exhibeat. Haec igitur naturali ratione docti atque admoniti sunt vniuersi mortales quaecumque ratione Deum nouerint, eidem sacrificia offerre, in signum debitae reuerentiae & subiectionis. Quemadmodum & inter homines mos subditorum est, dominis, quasi eorum dominium consistentes, munera offerre: hoc autem ipsum in praesentiarum sacrificij nomine intelligimur. Fit ergo nostra conclusio consequens: nempe sacrificiorum oblationem esse de iure naturae. Et est notanda conclusionis persuasio: quae non de sacrificio tantum quae mente intus offertur procedit, sed etiam de externo. Nam etiam verus Dei cultus, qui spiritus est cordiumque, in se et oritur, intus in corde potissimum consistit, iuxta illud Psalmi 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: id quod tum Christus ipse Ioannis, 4. testatur dicens, Venit hora & nunc est quando veri adoratores adorabunt in spiritu & veritate: tum etiam Apostolus, 1. ad Corinthios, 14. Orabo spiritu, orabo & mente, tamen cum nos corporei simus, utroque homine debemus eum colere. Ex his utique colligitur quantum ad Dei cognitionem attinet, neque exterum sacrificium esse necessarium, neque verum vocalem orationem, veluti inter homines, quibus non nisi externis signis aliena corda innotescunt. Neque verum exterius cultus laudatur nisi quatenus ad internum refertur. Attamen non ideo non est magno pretio estimandus. Vale enim tum ad excitandum, tum etiam ad testificandum mentis affectum. Quae

Paulus.

Corollarium.

re suo non caret egregio merito. His namque quae ex animo redundant, debitum Deo secundum naturam nostram persoluimus. Quae sancte institutum est, ut publicitus in templis res diuina celebriter fiat. Arguat vero quispiam contra conclusionis rationem sic. Naturalis ratio, etsi nos nostrorum defectuum admoneat, tamen non ab altiori principio nos docet subsidia nobis prouenire quam a naturalibus causis. Nam si lumen duntaxat naturale consulas, quantum ad corpus per orbem caelestes naturales philosophi docuerunt nobis esse a natura prouisum: quantum vero ad animi cognitionem per intellectuale lumen: sed quantum ad effectus per liberum nostrum arbitrium. Respondetur quod ubi naturalis ratio omnibus est nebulis expurgata, clare monstrat haec ipsa naturalia adminicula non nobis sufficere ad medendum omnibus miseris quas corpore & animo patimur: atque adeo saltem in consulo aliam indicat superiorem causam quam homines pro Deo habent. Quod si aliquae reperiantur tam barbarae nationes, quae non nisi vel calorum, vel alia inferiora subsidia cognoscunt, solari syderi, aut cuiuspiam alteri creaturae honores pendunt diuinos, ac subinde sacrificia. Conclusio ergo cum sua ratione a lumine naturali nota, ut nulla unquam fuerit natio, quae non Deum coleret, sacerdotesque haberet, atque adeo sacrificia. Duo enim haec paria cogitare seculo, quibus omnis semper constitit res publica: videlicet sacrificium & sacerdotium: lex & gubernator. Nam reipublice institutor quem primum illic scopum ciuium oculis praefigere consuevit, fuit Deus, quem populus veneraretur & a quo subsidia posceret. Mox, quibus coleretur, sacrificia institueret. Deinde leges condere eidem religioni congruas, ac subinde magistratus, penes quos sita esset legum custodia. Sic enim Liuus tradit, Numam illum secundum Romanorum Regem instituisse rem publicam. Vnde Aristoteles, Ethicorum, cap. vlt. inter magistratus, sine quibus consistere nequit res publica, connumerat sacerdotes qui publicis sacrificijs addici debent: quorum quidem praesidentes, tum reges sacrorum dicuntur, tum Pontifices Maximi. Idque repetit libro 7. cap. 8. ubi in primo magistratum gradu eodem collocat sacerdotes. Et Ethicorum, cap. 9. ad rationem alludens nostrae conclusionis, ait, sacrificia vetusta post praecceptionem frugum fuisse fieri solita. Quod si historias tam nostras

lib. 1. arg.

Solutio.

tertium.

lib. 2. arg.

Aristo.

Argumentum.

nostrasque profanas perlustras, statim ab orbe condito, Abel, Noe, ac Melchisedech, in lege naturae videas oblationes, & sacrificia obtulisse. Et ante legem datam, Abraham etiam & Iacob. Et in sacra praeterea historia, Genes. 47. extat sacerdotum Aegyptiorum memoria qui erant regalibus priuilegijs insignes.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod sacrificiorum oblatio, si eam in genere mediteris, cum etis fuit gentibus semper communis: quod autem his vel illis vterentur, constitutiones fuerunt humanae secundum hanc, aut illam Dei cognitionem quam vnaquaeque gens attingebat. Haec enim ratio ne dicebamur libro proximo, & secundo humanae leges a naturali deriuari: scilicet per modum determinationis generis ad species. Est enim lex naturae ut malefactores supplicio plectantur: quod autem hoc aut illo lex sanxit humana, secundum cuiusque nationis ingenium. Et idem est de cultu, & sacrificijs. Et per hoc respondetur ad argumentum tertium: videlicet quod suos significare conceptus, naturale est homini: his autem, aut illis uocibus & signis, cuiuslibet est nationis placitum. Ad secundum vero respondetur non esse dubitandum, quin Adae & Isaac, sicut & caeteri iusti, sacrificium obtulerunt: maxime cum Adae sua innotuerit culpa, atque Isaac sua etiam originalis: quae quidem culpa secundum Gregorium antiquis patribus per sacrificiorum oblationem remittebatur. Sed non opus fuit ut vniuersa in sacra historia essent relata. Et forte consilio. Nam cum in Adam initium habuerit culpa, non est tanquam oblator sanctificationis hostiae nominatus: sed filij sui Abel & Cain in quibus sacrificiorum disparitas, quae semper fuit in orbe praecipientium & displicentium Deo, notata fuit. Sacrificij autem quod Isaac obtulerit, ideo forsitan non habetur in sacris memoria, quod ipse fuit a patre in sacrificij oblatione, tanquam hostiae Christi prognosticum, eiusque vniuersorum apex radixque fuit.

ARTICVLVS III

Quoniam soli Deo sit sacrificium offerendum. Vniuersum autem dicere visum sumus, Deo cuius ope indigemus, sacrificia a nobis debere, arguitur quod non illi sit solus sacrificijs litandus. Sancti homines, iuxta verbum Petri

in 2. Cano. diuinae efficiuntur consortes naturae. Praeterea angeli, ut patet Iob. 1. filij Dei nominantur: ergo utriusque decet sacra litare. **S**ecundo. Maior illis quam terrenis principibus debetur honor: sed homines principibus honores deferunt & munera offerunt: ergo licitum est, ut sanctis sacrificia fiant. Eo potissimum quod aras illis templaque & altaria erigit ecclesia. In contrarium est illud Exod. 22. Qui immolat dijs occidetur, praeterquam Domino soli.

2. Argum.

Conclusio etiam.

Prima ratio conclusio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

AD questionem simplici conclusione negatiua respondet. Nemini praeterquam uni summoque Deo fas est sacrificia immolare. Conclusio praeter allatum testimonium triplici ratione probatur. Prima autem ex superiori facile colligitur. Dictum enim est sacrificium exterius, seu testimonium offerendum esse internum, illius quod est in anima: nam religio exteriori in hoc potissimum seruit, anima vero se illi in sacrificium addicit, penes quae, ut dicebamus, situm esse cognoscit suum praesidium & subsidium: ille autem solus est Deus, ergo illi tantum sacrificia debentur. Probatur haec postrema praemissa. Homo sicuti & seruum vnaquaeque praeter Deum & ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquo vltimo tedere finem, qui sua est suprema felicitas. Deus autem solus est & principium hoc, & subinde finis, atque adeo ab ipso veluti a primo fonte, & quicquid habemus receptimus: & ad id quo tendimus adiuuamur. Sicut ergo ipsi fas est sacrificia libare: Accedit secundo quod illi tantum licitum est sacrificare apud quem licitum est orationibus nostris ac precationibus accurrere, tanquam ad illum vnde nos nostraque, utriusque hominis salus pendet. Haec autem ratione solum Deum oramus, ut nostrum misereatur, nobisque opem ferat. Ad idem facit tertio exemplum quod inter homines cernimus. Regi enim, summo reipublicae capiti, illi dicantur honores quos alteri inferiori deferre, crimen esset: laesum maiestatis. debet enim praecibus cunctis in ea esse excellentia, ut ei quaequam exaequare, citra eius iniuriam fieri nequeat. Haec igitur nos conclusio docet, sacrificare, officium esse cultus laetiae, hoc est, seruitutis & subiectionis quae soli Deo debetur. Id cuius nos Paulus ad Romanos, 1. plane curauit admonitos: ubi impudentissimum a illa gentium idololatricam obiurgabat, arasque eorum, & lucos, ac subinde nefaria sacrificia abominabatur: quae cum honores essent soli immortali Deo

August.

iure proprio debiti, vilibus creaturis impen-
deant. Et est præterea conclusio D. Augu-
10. de ciuitate Dei: quæ capitulum 4. & subse-
quentibus luculenter edisserit: ubi rationes
D. Thom. insinuat. Deus namque sacrificia no-
stra non ideo quòd illis indigeat à nobis ex-
poscit: est enim, teste Dauide, Deus qui no-
strorum nullatenus bonorum eget: sed signifi-
cationis gratia. Primum scilicet, vt exteriori-
bus rebus vera cordis sacrificia exprimat.
Vnde sacrificium, inquit, visibile, inuisibilis
sacrificij sacramentum est: hoc est sacrum signum.
Interna autem sacrificia protestationes esse
debent, quibus Deum profiteamur, eum esse
vnum, à quo salus nostra, totaque rerum sum-
ma, ac demum suprema nostra felicitas pendet.
Quare cum peccamus, confitentes cum
Propheta ei soli peccasse, corda nostra con-
terimus & contribulamur, atque orationes ei
veluti suauissimum incensum adolemus: cuius
vtique sacrificij signa erant illa quæ sub an-
tiqua lege in victimis atque incenso offerre-
bantur. Vbi profecto egregie facer ille pa-
ter versiculam illum poenitentis Davidis inter-
pretatur: Si voluisses sacrificium, dedissem: vti-
que holocaustis non delectaberis. Sacrificium
Deo, spiritus contribulatus: cor contritum, &
humiliatum Deus non despiciet. Admonet en-
nim nos propheta ea ratione Deum nolle
sacrificia quæ vulgus eum velle arbitratur: sci-
licet quòd in pecudum trucidatione delecte-
tur: aut quòd illis cibis indigeat: quas quidè
dementium cogitationes in alio Psalmo re-
tundit dicens: Si esuriero, non dicam tibi: meus
est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Num
quid manducabo carnes taurorum, aut san-
guinem hircorum potabo? Quasi diceret: Ego
quidè esurire non possum, & ideo tauris tuis
& hircis in cibum non egeo. Neque verò si
esurire possem, tuo indigerem pascu: nam
meus est orbis terræ & plenitudo eius. Non
ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non
omnino ea renuit ac despiciet, sed grata ha-
bet, tanquam signa spiritualis sacrificij, sub-
dit: Sacrificium Deo, spiritus contribulatus.
&c. Per hæc ergo ratio elucidatur: priscorum
sacrificiorum: nempe immolationis anima-
lium, emissionis hirci, ac cæterorum: Ratio
inquàm erat quòd non offerrebantur tanquàm
res simplices: sed tanquàm signa. ¶ Duo autè
ex his sunt reliqua dubia. Prius de sacrosan-
cto sacrificio altaris nostri, quod re vera non
tantum vt signum à nobis offertur, sed veluti
res nullo æstimabilis pretio. Sane cum Deo

Ratio veterum sacrificiorum.

Prima dubitatio.

De Iustitia & Iure,

Deum ipsum in pretium debitorum nostrorum
offeramus, vt quæstione proxima dicturi su-
mus. Ad hoc autè respondetur, rationem huius
immense hostiæ longè esse à reliquis diuer-
sam: nam est cõmemoratio pretij humanæ
redèptionis. Tactis nihilominus signum sit
seruitutis nostræ, quo profiteamur totum no-
strum genus, tum præuacatione in Deum
fuisse collapsum, tum eius beneficio seruatum
atque adeò eiusmodi expiatione in eius gra-
tiam reuocatum. Sed de hoc statim latius.
¶ Alterum verò dubium est, quòd videntur Chri-
stianorum mores præsentem cõclusionem cõtradi-
cere: nam & Deiparæ Virginis cæterisque diuis
in more nobis est munera offerre, locaque ha-
bere designata quorum deuotione diuersis san-
ctis nos ipsos nostraque offerimus, atque id etiã
sub forma sacrificij: nam & sanctis thura adole-
mus, & cereos incendimus, & reliqua faci-
mus quæ imaginè præ se ferunt sacrificij. Hoc
autè dubium, argumentorum responsa dissoluent.
Ad 1. q. ¶ Primum igitur respondet, quòd etsi an-
gelis ac sanctis diuinitatis nomen per Dei
gratiam cõmunicetur: iuxta illud, Ego dixi,
Dij estis, & filij excelsi omnes: nempe in filio-
rum ordinem adoptati, tamen hæc non est
diuinitas per naturam & æqualitatem Dei.
Quare nemini præter ipsum par est hono-
res deferre diuinis: atque adeò neque sacrificia
facere ratione iam dicta. ¶ Et ex hoc deriuat
tur solutio argumenti secundi: nempe quòd etsi prin-
cipibus humanis maiora offerantur, quàm
quæ antiquitus, & præter sacrificium altaris
modò offeruntur Deo: tamen pretiositas sa-
crificij non æstimatur secundum rem quæ
offertur, sed secundum cultus subiectionisque
significationem: & ideo sicut illa qua homi-
nes Deo subduntur, obediètia & reuerentia
vlla sacrificij cõmuni. ¶ Ad tertium demum
respondetur, ex hac veritatis cõfessione nul-
latenus fieri consequens, vt non modo hære-
tici, verum & alij arbitrantur qui nolunt illo
nomine censer, vllam idololatriam imaginè
hac religione palliare, quòd diuis munera of-
ferimus: nam in primis illa non sunt sacrifi-
cia, sed meræ oblationes. Etenim verum sa-
crificium altaris soli Deo offerre fas est. Vnde
de August. 8. de ciuita. Dei: Non constitui-
mus: martyribus templa sacerdotalia: quo-
niam non ipsi, sed Deus eorum nobis est
Deus. Vnde sacerdos non dicit, offero tibi
sacrificium Petre vsi: Paule: sed Deo dicimus.
Accipe oblationem quam tibi offerimus.
Sancto

Solutio.

2. Dubia.

Ad 1. q.

Ad 2. q.

Ad tertium.

August.

Libri Noni,

Quæstio. I.

Titulum est elemosinas in honorem virginis ac sanctorum peccet porrigere.

Sanctorum autem memoria sit in Missa, tum
quia de eorum victorijs Deo gratias referi-
mus, tum quia eos oratores atque intercesso-
res nostros apud eundem Deum nostrum
constituimus. Præterea & simplicia munera
scilicet quæ sanctis offerimus, in Dei laudem
& honorem referimus: quippe qui amat in
sanctis suis laudari, quatenus eius sunt filij ad
æternam iam hæreditatem recepti. Quem
admodum quo regis famulos honore digna-
ris, regem ipsum colis. In summa, sicuti san-
ctos sola dulci adoratione colimus, non la-
trix: & oratione ipsam, non vt nostri mi-
serentur, sed vt pro nobis orent: eodem in-
terlitio oblatione illis facimus, non sacrificia.
¶ Hinc fit absurdè eos errare qui licere ne-
gant & elemosinas in honorem Virginis
& sanctorum, aut petere aut porrigere. Nam
primum nihil aliud est quàm gratitudinis
virtus si sanctorum ipsorum amore elemo-
synas ob id conferamus, quòd nostri sunt in-
teruenientes apud Deum: vt suo charitatis
officio par rependamus. Et præterea elemo-
synæ quas in honorem sancti pendimus,
perinde ac de alijs oblationibus dictum est,
in Dei honorem cedunt.

ARTICVLVS III.

Utrum sacrificiorum oblatio sit specialis ultra-
tutis actus.

ostquam visum est de substã-
tia, & obiecto, seu sine sacrifi-
cij quæritur quæ latè pateat. Pri-
mum in hoc articulo quantum
ad actus, an videlicet omnia opera omnium
virtutum, sint sacrificia. Et subinde articulo se-
quenti quantum ad personas, quæ ad sacri-
ficia obligantur: vtrum vniuersi mortales
ad hoc obligentur. Queritur ergo vtrum of-
ferre sacrificia ad speciale pertineat virtutè.
Arguitur enim negatiue. Primum ex Paulo.
Admonet quippe sic nos ad Rom. 12. Ex hi
beatis corpora vestra hostiam viuentè, Deo
placentem, &c. Et ad Hebræos vltimo. Bene-
ficentia & cõmunione nolite obliuisci: tali-
bus enim hostijs promeretur Deus. Exhibere
autè corporum membra in hostiam, ad
corporis affectionem attinet, cuius macera-
tio per plures fit virtutes: nempe per abstinen-
tiam & ieiunium, per castitatem continentiam,
& per fortitudinem in martyrio. Et pariter
beneficentia, quæ officium est charitatis, per
misericordiam exercetur, & per liberalitatem

Argumenta.

non ergo sacrificare officium est singularis vir-
tutis, sed omnium. ¶ Huc secundo accedit Aug. 2. Argumẽ.
lib. 10. de ciuit. Dei: ubi ait verum sacrificium
esse omne opus quod agit vt in sancta so-
cietate inhæreamus Deo. ¶ Adde tertio quod
sacrificium id omne censetur quod offertur
Deo. Offerimus ei autè tum mente deuotio-
nem & orationem, tum etiam corpore res: vt
decimas, primitias, & holocausta, &c. quæ va-
riarum sunt virtutum officia. ¶ In contrariu
est quòd singularia præcepta non dantur nisi
de actibus singularis virtutis & in Leui. sin-
gularia sunt de sacrificijs posita.

Virtutè huius quæstionis plura iam p-
pter Lutheranos scire refert, quàm cla-
rissimis tẽporibus referebat. Negant enim
non minus obstinater quæ impudenter aliqd esse
familiæ christianæ singulare sacrificium, ad cer-
tam attinens virtutè & cultu: sed dicunt omnia
virtutum officia nihil aliud esse quàm sacrifi-
cia quædam: atque adeò in christianismo nul-
lum dignoscunt singularem sacerdotu ordinem:
sed aiunt vniuersos Christianos vtriusque
que sexus esse promiscue sacerdotes: iuxta
verbum Petri, in sua prima Canonica, vni-
uersos appellantis regale sacerdotium. Ac
perinde insistantur sacrosanctum altaris sa-
cramentu esse sacrificium. De quo quidem
expugnando errore cõstitutum hic nobis est
proxima, quæ subsequitur, quæstio. ¶ Vt igitur
hic articulus eiusdem sit quæstionis sub-
sterniculum, respondetur ad præsentè quæ-
stionem tribus cõclusionibus. Prima. Sacrifi-
ciorum oblatio secundum suam propriam ra-
tionem, est actus specialis virtutis: nempe reli-
gionis: suam inde nanciscens laudè, quæ in diu-
nam sit reuerentiã. In hoc enim, vt lib. 2. di-
ctum est, propria ratio religionis consistit.
¶ Secunda. Cuncta officia vniuersarum virtu-
tum participatiue & ab extrinseco quatenus
per religionis virtutè in diuinum honore &
cultu referuntur, sunt quædam sacrificia. Ex-
plo ambobus simul cõclusiones patefcunt. Vir-
tutum singularum ex suis proprijs obiectis for-
tiuntur specie: vt alia sit fortitudo: & alia ius-
titia: & sic cæteræ. At verò dum per charita-
tem referuntur in Deum, quandã charitatis
speciem participant: sed nihilominus chari-
tas summa habet proprium obiectum & actum
qui est Deum sub ratione bonitatis eius dili-
gere, ac subinde eadem ratione proximũ. Si
militet in vitijs furum per se est peccatum: at-
tamen dum fit, ppter moxiam quandã,
inde maculã eiusdem vitij cõtrahit, vt. 5. Ethic.
B b 2 corum

3. Argumẽ.

Lutherano rum. rtor.

1. Cõclusio.

2. Cõclusio.

3. Cõclusio.

Aristot.

corum autorem Arist. Pari ergo modo proprium religionis obiectum est, Dei excellentia & omnipotentia nobis opitulandi, qua sacrificijs & hostijs p̄testamur: significantes nos illi esse subditos, & tanquam dno tales debere honores. Quapropter corda nostra aliam ei constituimus, in quibus & per poenitentiam cruentas peccatorum victimas eicidimus, & per fortitudinem p̄ eius veritate martyrio nos consecramus: & per charitatis feruorem incensum ei adolemus: ac perinde per misericordiam eius amore pauperibus subuenimus: & per temperantiam corpora maceramus. Cum haec inquam omnia in Dei cultum & honore virtute religionis referimus. sacrificiorum rationem participant. Et hoc pacto intelligendus est August. lib. allegato de ciui. Dei ca. 4. vbi quaedam horum exemplum cogeminat. Et illud Osee vltimi: Redde mus vitulos laborum nostrorum. Et ad Hebraeos vlti. Per ipsum (scilicet Christum) offeram hostiam laudis semper Deo: hoc est fructibus laborum, eius celebrantes nomen.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio. Sunt tamen actiones quaedam & officia quae nullam habent aliunde laudem quod in diuinam reuerentiam significandi gratia exhibentur. Et haec maxime proprie dicuntur sacrificia. Exempli gratia: Eleemosyna erogare, temperate ac fortiter agere, etiam si non per virtutem religionis sacrificia fierent, essent nihilominus per se virtutes. Attamen vetus illa animalium occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinumque incensio, si significationis rationem semoueas, nullam per se haberet virtutis rationem, & ideo haec peculiariter dicuntur sacrificia: quasi non aliam premerentiam quam religionis laudem. Argumenta igitur in contrarium allata, per has tres conclusiones dissoluantur. Probant enim officia aliarum virtutum esse, non inuane sua propter naturam sacrificia, sed extrinsecus propter relationem in reuerentiam Dei. Quotamen non obstante, sacrificandi munus officium est specialis virtutis religionis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo.

Quotquam visum est quomodo sacrificandi virtus ceteris virtutibus imperet, vt pote quasi in suum ipsius finem eas referens, videre restat quam late se ad omnes mortales extendat.

De Iustitia & Iure,

Arguitur nihilominus a parte negatiua. Inde sacerdotes nomen trahunt quod litandis sacrificijs sunt adscripti, non aut omnes sunt sacerdotes: ergo neque omnibus incumbit sacrificandi munus. Secundo sacrificare proprium est populi sub lege Dei peculiariter agentis. Nam vt ait Apostolus ad Rom. 3. quaecumque lex loquitur, his qui sub lege sunt loquitur: & lex vetus fuit vbi primo populus est ad sacrificandum vero Deo institutus, vt patet in toto Leui. ergo gentiles, qui sola viuunt lege naturae ad nulla tenentur sacrificia. In contrarium autem est quod sacrificijs Dei reuereri ac venerari est de lege naturae ad ea autem quae sunt legis naturae, vniuersitas mortalium tenetur.

Ad quaestionem sub distinctione quatuor conclusionibus respondetur. Est enim sacrificium, aliud intraneum quod mente immolatur, aliud verò extraneum quod re foris exhibetur. Atque hoc extraneum rursus duplex, vt superius dictum est: aliud scilicet quod specialiter est sacrificium vt nullam habeat aliunde laudem: aliud verò quod per se quidem officium virtutis est, licet relaxatum in reuerentiam Dei fiat sacrificium, qualia sunt cuncta virtutum munia. Est ergo prima conclusio. Ad sacrificium mentis internum non solum antiqui lege scripta, Christianique sub lege gratiae, verum & mortalium vniuersitas lege naturae tenetur: nemo enim viuentium existit qui quatenus creatura Dei est, atque ad ipsum tanquam ad supremum finem condita, non teneatur illam intus reuerentiam illi exhibere quae primo rerum principio supremoque fini debetur. Secunda conclusio. Ad illa sacrificia quae sola significatione virtutem religionis induunt soli illi tenentur qui sub lege scripta Dei agunt: vt patres ad suum sacrificiorum numerum: nos verò ad vnicum nostrum. Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Roma. 3. nam lex illa solum obligabat suos subditos sicut nos nostra.

Tertia conclusio. Nihilominus solo naturali iure viuentes, quocumque seculo fuerint futurique, sunt, eodem semper affecti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundum legitimam cognitionem quam de vna prima causa habere tenentur, profiteantur se illi esse subiectos, honoresque diuinis debere: per cuius quidem sacrificij protestationem in lege naturae ablueretur eis originalis macula. Conclusio est manifesta: quoniam eo ipso quo quis nouerit vnum primum rerum parentem

Libri Noni,

Quaestio. II.

parentem, intelligere debet illi esse subiectum, atque adeo, non solum mente, verum & corpore obligari eum colere. Eo potissimum quod nunquam Deus humanum genus remedio destituit abluenda originalis culpa: nisi mentis exercitas aliquibus mortalibus impedimento fuerit ne illud deprehenderent. Quarta conclusio. Sacrificia quae ab extrinsecis sic dicuntur, hoc est cuncta virtutum opera, vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, quod autem, vel virtuali ratione: nam tenetur quisque, proponere vni seruire primae causae supremaeque rerum fini, declinando a malo & sequendo bonum: ac subinde eidem officia cuncta offerre & obsequia sua, cui vniuersa bona tenentur accepta referre. Hic autem non est locus quo haec debeant altioribus principijs disputari: in hoc quippe duntaxat, hic commemorata a nobis sunt, vt literam D. Tho. per conclusiones distribuentes, vni sternere ad quaestionem proximam quae de peculiari est nostro sacrificio. Et per haec ad argumentum respondetur. Nam quatenus homines virtutum omnium officia in Deum referunt, Petrus Apostolus Christianos vniuersos appellauit sacerdotes: tamen illis proprie nomen conuenit, qui proprie sacrificant: hoc est illas ceremonias in quibus diuinus cultus consistit peragunt. Argumenta autem initij quaestionis id prorsus conuincunt, quod non singuli mortalium proprie offerunt sacrificia: & idcirco nihil definitioni quaestionis praesentis obstant: inuicem qua id tantum constitutum est, quod iure naturae vnaequeque respublica tenebat per suos sacerdotes quos huic muneri participare debet, Deo optimo maximo genus aliquod offerre sacrificij.

QUESTIO SECVNDA, De ineffabili sacrificio altaris in particulari.

ARTICVLVS I.

Vtrum sacrosanctum Sacramentum altaris sit vere sacrificium.

Vtrum satis demonstratum sit, sacrificiorum ritum ad religionem iure naturae pertinere, consequens fit vt ad ineffabilem christianorum hostiam descendamus: nimirum cum primis interrogantes, sitne ali-

quod peculiare sacrificium Christianae familiae, idemque sacrosanctum altaris sacramentum. Videtur enim Paulus huiusmodi confessionem ad Hebr. 10. refragari vbi conferens Christum supremum sacerdotem nostrum cum antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabant, ait: Hic autem scilicet Christus, vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei. Et est vestigio iterum: Vna enim oblatione consummavit in aeternum sanctificatos. Ac subinde rursus voluntarie peccantibus nobis post acceptam noticiam veritatis iam non relinquatur pro peccatis hostia. Quibus utique assertis contestari videtur vnicam fuisse vera victimam quam Christus in cruce obtulit: atque adeo altaris sacramentum non esse sacrificium. Alioquin non vna, sed quam plurimae existerent hostiae, quae peccantibus nobis essent a Christo relictae. Adde secundo quod cum haec altaris ceremonia nihil aliud sit quam memoria illius Christi passionis, vt illud ep̄ demonstrat mandatum: Haec in memoriam facietis: non modo abusus videtur vocis, verum & temeritatis audacia, appellare illud sacrificium: memoria siquidem rei non est noua res, sed antiquae representatio. Etenim dum memoriam Natiuitatis aut Resurrectionis festiue celebramus, non vtique consideramus tunc Christum nasci aut resurgere: Quare neque dum in altari eum offerimus, ipsum tunc fingere licet crucifigi aut mori: sed in memoriam reducimus, quemadmodum se ipse obtulit. Ad haec tertio: Christus non se obtulit sub speciebus panis & vini: ergo nostrum sacramentum, non est sacrificium, sed sacrificij memoria. Praeterea August. lib. 10. de Ciuitate Dei, ca. 20. lib. 4. de Trinitate: In immolatione, inquit, Christi idem est sacerdos offerens, & ipsa oblatio: quod in Missa non vsu fit. In contrarium est solennis ecclesiae confessio iti venerando canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante venerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta ecclesia offerre se diuinae maiestati, sancta sacrificia illibata: ac subinde post consecrationem protestatur se eisdem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam: panem sanctum vitae aeternae, & calicem salutis perpetuae. Sacrosanctum sacramentum altaris adeo est religioe nostra ac fidei confessione perspicuum, esse sacrificium, vt nisi in

diabolo diuinitus permissa tanta esset potestas homines dementandi, nullus Christianorum eatenus desipere, vt id vnquam Inficias iret. At tamen ille Vuitcleff Anglus, Sathanica furia correptus, cū omnes ritus ac sacramenta Ecclesiastica medio tollere per-tenderet: & hoc etiam diuina maiestate plenum demoliri conatus est. Et quatenus sacramentum est, & quatenus sacrificium. De quo articulo venerabilis Vualdenfis contra ipsam egregie disputauit, libro secundo de sacramentis: ac de hoc peculiari puncto an sit sacrificium, cap. 3. 1. & 3. 2. Post verò Lutherus qui in omnia eius verba diabolicè iurauit, idem sacramentū negat esse sacrificiū. De qua ideo re virulentum edidit libellum, cui titulum fecit, De abrogata Missa priuata, vbi postq̄ inanibus rationibus: quas nos modo retulimus, visus sibi est rem demonstrasse, amarulentis nos scommatibus p̄scindit: dicens quòd qui sacramentum altaris sacrificium vocamus, idololatra impietate cōmaculamur: imò eodē verbo ait nos negare, Christū semel tantū fuisse mortuū. Nam suā, inquit, mortē vniciū esse voluit sacrificium. Inert ergo subide nullū esse peculiare sacrificiū in ecclesia Christi, sed cūcta christiana opera, nempe elemosynas, orationes atque oblationes, & reliquarum virtutum officia esse nostra sacrificia. Et quoniam sacerdos ab immolando sacrificio dicitur, eadem ratione totam Ecclesiasticam Hierarchiā subuertit, negans distinctos esse gradus episcoporum, sacerdotum, & laicorum: & quotquot Christiani sunt, ait esse sacerdotes: iuxta illud primè Petri. 2. Vos autem genus electum regale sacerdotium, gens sancta, &c. Ob idq; vnumquēque suum offerre sacrificium sacramentūq; ministrare posse, etiam altaris. ¶ Contra hanc autem absurdissimam hære-sim, non dux dicam constituuntur modò conclusiones, sed ostenduntur legitime ab Ecclesia constitutæ. Prior, adorandum altaris sacramentum non solum vti cætera sacramentum est, verum proculdubio vltima sacrificium: idemq; Christicolis vnicum. Probatur conclusio primū omnium natura li iure. Nulla enim vnquam fuit, vt quæstio-ne proxima dicebamus, mortalium respubli-ca, quæ secundum existimationem, quam vel Dei vel deorum haberet, non peculiaris sacrificia institueret, vt illo potissimum ritu ab alia republica dignosceretur. Quapropter alia erant Atheniensibus sacrificia, alia

Vuitcleff.

Vualdenfis.

Lutherus.

Cœclius.

Prima probatio.

verò Lacedæmonijs, atque alia Romanis. Adeo vt illis quatuor confessum vbiq; semper fuerit, constare rempublicam scilicet sacrificio, sacerdotio, legibus, & gubernatore. Cū ergo nos per Dei gratiam tam alta in signiti sumus veri Dei cognitione, non modo impium, verū & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificiū in quo nostra religio consistat. Quòd nisi hoc altaris confiteamur, nullum inter Christianos sit reliquum quod propriā habeat rationem sacrificij. Enimvero oblationes alia, nempe decimæ & primitiæ: in summa, reliqua opera virtutū, vt quæstione præcedenti dicebamus, non sunt secundum propriam speciem sacrificia, sed relatione extrinseca: quia per virtutem religionis in honorē Dei referantur. Sacrificium verò, quo propriè in signum subiectionis Deū colamus, si hoc altaris sustuleris, nullum sit reliquum. ¶ Mox ex lege Moysi secundum sumitur argumentum. Iubebat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum hostiarumq; oblationem, quibus tum suam subiectionem erga Deum cōmendabat, tum etiam nostram præfigurabat legem. Ergo nisi legem illam nostræ velis dignitate præferre, necesse est Euangelium professis peculiare esse sacrificium: quòd vt identidem reputamus, præter illud altaris nullum est propriè. ¶ At verò respondet Lutherus hæc omnia probare ali-quod esse sacrificium Euangelicum: hoc tamen, inquit, non fuit nisi illud quod Christus in ara crucis semel obtulit. Attamen responsio hæc minimè rationibus nostris satis facit. Enimvero sacrificium, quod religioni peculiare est, tandiu durare debet, quandiu religio persistat: illud autē Christi in propria specie non iteratur. Nam, vt ait Paulus, Christus semel mortuus est, siquidem resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illa vltimè non dominabitur. Necessarium ergo fuit sacrificium institui, quod religio Christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro alijs ab eo receptis beneficijs, tum præcipuè pro illo redemptionis insigni. Alioqui vt dicebamus, inferior obscuriorq; hac parte esset lex nostra, non modo quàm vetus, verū & quàm lex naturæ. ¶ Tertium subinde argumentum est, quòd Christus, vt tum P̄saltes prophetauit, tum Paul. interpretatus est, fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech: qui obtulit panem & vinum. Cū ergo in cruce non has corporum species, sed suum

ad id.

Secundū.

tertius.

quarto.

quinto.

sexto.

septimo.

octavo.

nono.

suum proprium corpus moriens immolauerit, documentum est maximum, hoc quod nos, qui sua membra sumus, sub eisdem speciebus quotidie offerimus, legitimum esse nostrum sacrificium. Quare seipsum, & panē de celo descendentem nuncupauit. At qui eū huius prælagium, præter Agnum paschalem, quē secundum legis mandatum, Exod. 12. antiqui patres semel quotannis in figuram Christi passionis immolabant, iubeantur & Numeri. 28. offerri quotidie in tēplo duo agniculi immaculati in holocaustum: nempe vt doceremur, non modo qd̄ Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimū esse sacrificium. ¶ Quare to loco arguitur. Quicūq; vt paulò ante dicebamus, peculiare aliquid ac nostræ religioni proprium renuerit esse sacrificium, debet perinde & peculiarem sacerdotum ordinem ac pontificum, vt Lutherus fecit, præter sum denegare: quo vtique sublato speciosissimus ecclesiæ decor & pulchritudo confundi dicitur ac perturbatur: quod quàm sit Christi prouidentia indecens, nullus est vel mente captus qui non planè videat. Cū enim, vt Diuus ille vetustissimus Dionysius in libro de Cœlesti Hierarchia testatur, triumpharium coetus, angelorum Hierarchijs pulcherrimè disponatur, tur quas sancta militarium Ecclesia quæ propheticò testimonio vt regina Christo à dextris assidet circumamicta varietate, in simili ordinum dispositione, functionumq; discretionē, vt idem ipse Dionysius in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ optimè collegit, non sit distincta? Augetur & huius rationis vis exemplo ciuiliis reipublicæ: quæ cū distinctis magistratibus usque ad regem ascendat, testimonio est quod nisi Ecclesia sic esset disposita, prouidentia eius non referret qui illam instituit. Quin verò cū Deus orbem ipsum tam multijuga cælorum, elementorumq; ac rerum varietate constare voluerit, cur eadem simili pulchritudine suam orbasset Ecclesiam? Adde quòd & lex vetus Euāgelij vmbra distinctis ordinibus sacerdotum, ac Levitarū, quibus summus præsidebat Pontifex, diuinitus est instituta: vmbra illo decore honesta, cur & veritatem ipsam promissa confusione de honestate? ¶ In summa erant gentibus suæ religionis peculiare sacerdotum, quare non in nostra, quæ sola legitima est, diffiteantur isti peculiarem existere gradum ordinemq; sacerdotum? Accedit cū

& Pauli analogia primè ad Corinth. 12. vbi Paulus declarat quemadmodum & humanum corpus sua, sic & ecclesiam varijs membris cōpignat. Vnde ad Ephes. 4. dedit quosdam quidē Apostolos, quosdā autem Prophetas, alios verò Euāgelistas, alios autem pastores & doctores: ad cōsummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Igitur cū palam constet singularem esse in ecclesia sacerdotum ordinem, sit vt & peculiare quoq; sit sacrificiū, quod eorum est munus. Colligamus ergo quòd vt Christiani omnes generali nomine sacerdotes ob id dicuntur secundum Petrū Apostolum q̄ officia virtutum quæ extrinsecus cōmuniq; nomine dicuntur sacrificia offerunt, sic per antonomasiam ex proprio munere illi dicantur sacerdotes qui singulare propriumq; immolant sacrificiū. ¶ His præterea rationibus accedunt sacrosanctæ ecclesiæ decretum: nempe antiquissimi in primis Niceni Concilij, vt habetur dist. 93. capit. peruenit. Cuius verba sunt: Hoc neque regula, neque consuetudo tradidit, vt hi qui offerendi sacrificij non habent potestatem, his qui offerunt corpus Christi porrigant. Et Innocent. tertius in Concil. Lateranensi, vt de summa trin. & si d. cath. c. firmiter. habetur. Vna inquit, est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omnino saluabitur: in qua idē ipse sacerdos est & sacrificiū Iesus Christus. Et ne putes ad mortem eius tantum allusionem fieri, subditur: Culus corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continetur. Quasi dicat: Quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificium, nos quotidie sub speciebus panis & vini offerimus.

Cœclius dicitur.

Innocent. 3.

Ad primum igitur argumentum ex Paulo ad Hebræos. 10. desumptum, respondetur; Apostolum illic sermonem proferre habere de hostia quam Christus in ara crucis, videlicet proprium corpus idemq; sub specie carnis moriens obtulit. Quæ quidem vnica fuit, eademq; infinito modo sufficiens ad delictorum omnium remissionem. Quare ratione iterari neque debet, neque potest. Eadem tamen veritate nihil obstantē, & hoc quod quotidie offerimus verè est sacrificium, quatenus à Christo, eū eiusdem sacrificij memoria institutū est. Vnde Ambrosius super eodem loco. Semel oblata est hostia ad salutem sempiternā potens. Quid ergo nos? nonne per singulos dies offerimus

Ambrosius.

mus! Sed ad recordationem mortis eius & una est hostia, non multæ. Quomodo est una, non multæ; quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius id ipsum semper id ipsum; proinde hoc idem est sacrificium. Sicut id quod ubique offertur unum est corpus, & non multa corpora. Ecce quomodo sacramentum verè sacrificium est; atque idem quod Christus obtulit. Sed hinc emergit vis secundi argumenti. Sacramentum hoc nihil aliud habet ut sit sacrificium, nisi quod est illius commemoratio: memoria autem non est vera res: aliàs memoria natiuitatis esset natiuitas. Quod si dicas, ut ait ad August. Simplicium August. consueuisse imagines, nominibus ipsarum rerum appellari: quod D. Tho. 3. parte, quæst. 83. artic. 1. ad hoc positum citavit, parum profectò ad rem conferendum quod imagines appellari nominibus rerum, non est esse res ipsas, & tamè nos profitemur sacramentum nostrum esse verum sacrificium: tum etià quod eadem ratione in victimis quoque antiquæ legis potest censeretur Christus sub figura immolatus: iuxta illud Apocalypsi. 3. Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id censeretur sacrificium quod per eandem efficiuntur participes passionis Christi: ut ibidem S. Tho. subiungit, neque hoc porro satisficere videtur: nam quodcumque sacramentum eundem habet effectum. Videntur ergo hæretici Lutherani non exiguam occasionem nasci negandi sacramentum nostrum verè esse sacrificium, asserendi quæ solum esse signum commemoratiuum illius passionis, in tantis comicæ representatio. Respondetur nihilominus radicè huius intelligentiæ esse hanc ecclesiæ veridicam confessionem, quod corpus sanguisque Christi realiter sub his speciebus panis & vini contineri, easdemque Christus in coena consecrasset: hac enim negata veritate catholica, palam fit consequens mysterium altaris non esse sacrificium, sed nudum memoriale signum. Quare Lutherani ex priori posterius collegerunt: catholica verò confessione supposita, res sit protinus liquida. Est enim idem Eucharisticum sacramentum ob id victima & sacrificium, quod idem realiter corpus eundemque sanguinem que Christus in cruce obtulit, nos perinde offerimus. Quare nulla est si militudo cum festo Natiuitatis aut Resurrectionis: illic enim non habemus Christum præ-

August.

D. Thomas.

Ad. 2. Arg.

sentem qui tunc ut natus aut resurgens offeratur. Nec verò sacrum hoc faciente profitemur tunc mori: falsam enim esset tunc nostra professio: sed tamen quia corpus ipsum crucifixum & sanguinem solum in memoriam passionis offerimus, verè & propriè absque illo figmento sacrificamus. At qui ex his colligitur tertij argumenti solutio. Distinguius enim Christum non se obtulisse sub speciebus panis & vini. In ligno enim crucis verum est, sed tamè in coena dum nostrum sacrificium instituit, se se modo, ipsum, obtulit. Ad verbum autè August. quod in Christi immolatione idem esse sacerdos & sacrificium. Respondetur quod quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiusque vice fungitur, quantum non tam propriè quam dum Christus se obtulit: tamen neque inepte in nostra immolatione succedit idem esse sacerdotem & sacrificium.

ARTICVLVS II.

Utrum altaris sacrificium pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionem proficit, ac si dumtaxat offerretur pro uno.

Voniam superiori articulo definitum est sacrosanctam Eucharistiam unam esse & sacramentum & sacrificium, res ipsa postulat ut quæ ad modum sit satisfactorum exploremus. Apparet quippe nihil parcius ad satisfactionem singulis prodesse pro pluribus oblatum, quam si præcisè offerretur pro uno. Primum, quia cum hoc sacrificio, ut dictum est, corpus ipsum verum sanguisque Christi offerantur, videtur perinde esse infiniti valoris, atque res ipsæ quæ offeruntur: sed potissimum quod est memoriale, ut dictum est, passionis Christi: quæ fuit quantum ad sufficientiam infiniti valoris: valor autem infinitus non in de in singulis minuitur quod pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua questionis vera. Secundo in eandem sententiam applaudere videtur D. Tho. 3. parte, quæst. 79. artic. 5. ubi ait quod quævis hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni poenitentiam sit satisfactoria tam offerentibus quam ijs pro quibus offertur secundum quantitatem suam deuotionis, & non pro tota poena: ubi quantitatem valoris videtur infinitam designare: sed limitari censet secundum quantitatem deuotionis suscipientium.

Argum. 3.

Hierony.

scilicet.

scilicet.

scilicet.

scilicet.

scilicet.

scilicet.

scilicet.

scilicet.

scilicet.

tium: deuotio autem vnus non impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: sicut eorum qui in conspectu solis sunt, nihilo minus calor singuli suscipiunt, propterea quod in plures irradiat. Tertio arguitur ex ecclesiæ ritibus. Offerunt enim sacerdotes ecclesiæ nomine pro Papa, pro Rege, & pro astantibus: in summa, pro viuis ac defunctis: & tamen non apparet dicendum, quo pro pluribus offertur, eò minus prodesse singulis: nam ut ait Hieronymus, de consecratione distinct. 5. cano. non mediocriter. Cum pro cunctis animalibus Psalms vel missa dicitur, nihilo minus quam si pro vno quolibet ipsorum diceretur, accipitur. In contrarium est quod etsi ipsa passio Christi quantum ad sufficientiam infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad efficaciam, per singula sacramenta sub certo limitatoque gradu applicatur: quod & sacramento altaris etiam congruit: per distributionem autem finiti, quo inter plures disperditur, minus singulis obtingit.

Uestis præfens celebris est inter Theologos: nec tam explicata faciliusque utilis scitu. Scotus enim quolib. 2. o. ad partem aridet negatiuam: nempe missam pro multis oblatam non tantum singulis prodesse, si singulariter offerretur pro vno. Et Syluester in verbo Missa. §. 9. in eandem sententiam ex iuriscõsultis plurimos citat, inter quos cõnumeraudus videtur Palud. quippe qui in 4. d. 4. §. q. 2. eisdem apparet conuincere. Ipse tamè Syluester medio quodam modo incedit: nempe quod si sacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc non tantum singulis prodest. Si verò sigillatim ad singulos peculiariter referat intentionem, nihil satisfactionis minus singulos obtingit. Caic. autè. 2. 2. q. 79. art. 5. & ex p̄fesso latissime quolibet. suo. 1. q. 18. absolute affirmatiuam responsionem sustentat: videlicet perinde singulis prodesse si offeratur pro pluribus, imò etià pro infinitis ac si præcisè pro vno. Eademque arbitratu esse opinionem D. Tho. Neque defunt qui magno favore eandem amplectentur opinionem: At verò ut meâ ego inscitia fatear, semper sum arbitratus non solum falsam esse, verum antiquissimo ecclesiæ vsui contrariam: ac subinde ut à peiori verbo abstineamus, parum excitantem plebi ad eleemosynas pro celebrandis missis elargendas conducere: ut infra notatum fiet. Ad quæstionem ergo ut respon-

deamus, supponendum est ex superioribus tria cõsiderari in hoc sacrificio tria cõsiderari, nempe sacra deranda in mentum, & sacrificium, & preces quæ altissimo al Deo funduntur. Quorum tertium non est de essentia, aut sacramenti, aut sacrificij. Sacramenti enim consecratio in illis solis verbis consistit. Hoc est corpus meum, & hic est calix sanguinis mei, &c. vsus autem in sumptione. His autè ambobus ratio sacrificij addit oblatio. Ecclesia verò consulte adhibuit orationes & sanctorum laudes, ut in canone est videre. Et videt de ratione sacramenti nihil ad locum profectè. Prodest namque tantum fermentibus: quæ ceu alimoniam spiritalis vitæ gratiam conferre, & dulcedinem, atque ad deuotionem excitat. Verò tanquam sacrificium, de quo præfens est quæstio, non solis sumentibus, verum & offerentibus, & pro quibus offertur confert. Nec verò tantum sacerdos offerens censetur, verum & astantes & eleemosynam largientes, ut infra patebit. Prodest inquam illis ad satisfactionem pro peccatis: nempe ad poenarum remissionem eorum criminum quorum culpa deleta est. His igitur suppositis tribus conclusionibus respondetur. Et quoniam vnicum fundamentum Caicetani est, hoc sacramentum esse infiniti valoris. Prima sit hæc. Res contentæ in hoc sacramento, nempe corpus sanguisque Christi, infiniti ex se valoris sunt: nam sunt corpus & sanguis Dei, per quæ quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfaciunt. Secunda conclusio. Sacrificium quod per sacerdotem Christi ministrum cõficitur, non est infiniti valoris. Hoc enim hic primò animaduertendum est: videlicet huic nomini, sacrificium, non præcisè corpus sanguineque Christi supponi, sed hæc dum offeruntur. Enimvero dum in pixidè referuntur, non sunt sacrificium, licet sint sacramentum: sed dum à sacerdote, cõsecratione, oblatione, & sumptione celebrantur: quare sacrificium actionem sacerdotis suo significato completur. Probatur ergo conclusio. Quantitas sacrificij: quandoquidem rei oblatione importat, non solum ex parte reoblatæ, sed ex dignitate quoque intentioneque offerentis perpendi debet. Haud enim sacrificium Christi quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatæ infiniti valoris fuit, sed quia offerens ipse Deus erat, ac perinde patri infinitum gratus: sacerdotem autem qui ministri sunt Christi non habent illam virtutem, neque illis diuinitus collata est. Profectò æquiparato sacerdotis

Tria cõsiderari in hoc sacrificio tria cõsiderari, nempe sacra deranda in mentum, & sacrificium, & preces quæ altissimo al Deo funduntur. Quorum tertium non est de essentia, aut sacramenti, aut sacrificij. Sacramenti enim consecratio in illis solis verbis consistit. Hoc est corpus meum, & hic est calix sanguinis mei, &c. vsus autem in sumptione. His autè ambobus ratio sacrificij addit oblatio. Ecclesia verò consulte adhibuit orationes & sanctorum laudes, ut in canone est videre. Et videt de ratione sacramenti nihil ad locum profectè. Prodest namque tantum fermentibus: quæ ceu alimoniam spiritalis vitæ gratiam conferre, & dulcedinem, atque ad deuotionem excitat. Verò tanquam sacrificium, de quo præfens est quæstio, non solis sumentibus, verum & offerentibus, & pro quibus offertur confert. Nec verò tantum sacerdos offerens censetur, verum & astantes & eleemosynam largientes, ut infra patebit. Prodest inquam illis ad satisfactionem pro peccatis: nempe ad poenarum remissionem eorum criminum quorum culpa deleta est. His igitur suppositis tribus conclusionibus respondetur. Et quoniam vnicum fundamentum Caicetani est, hoc sacramentum esse infiniti valoris. Prima sit hæc. Res contentæ in hoc sacramento, nempe corpus sanguisque Christi, infiniti ex se valoris sunt: nam sunt corpus & sanguis Dei, per quæ quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfaciunt. Secunda conclusio. Sacrificium quod per sacerdotem Christi ministrum cõficitur, non est infiniti valoris. Hoc enim hic primò animaduertendum est: videlicet huic nomini, sacrificium, non præcisè corpus sanguineque Christi supponi, sed hæc dum offeruntur. Enimvero dum in pixidè referuntur, non sunt sacrificium, licet sint sacramentum: sed dum à sacerdote, cõsecratione, oblatione, & sumptione celebrantur: quare sacrificium actionem sacerdotis suo significato completur. Probatur ergo conclusio. Quantitas sacrificij: quandoquidem rei oblatione importat, non solum ex parte reoblatæ, sed ex dignitate quoque intentioneque offerentis perpendi debet. Haud enim sacrificium Christi quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatæ infiniti valoris fuit, sed quia offerens ipse Deus erat, ac perinde patri infinitum gratus: sacerdotem autem qui ministri sunt Christi non habent illam virtutem, neque illis diuinitus collata est. Profectò æquiparato sacerdotis

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Prima conclusio.

sacrificium in valore oblationi Christi, non est apostolicis verbis consonum quae superius ex. 1. o. ca. ad Hebr. retulimus: porro ubi ait vna oblatione consummasset in sempiternum sanctificatos: quae ideo oblatio nec potest, nec debet amplius iterari. Quod re vera de nostro sacrificio, etsi commemoratio alius sit, non asseruisset. ¶ Secundo vt res. hoc patet patentior fiat arguitur. Insuper valor satisfactiois Christi solum aequatur quantum ad sufficientiam: at verum quantum ad efficaciam per sacramenta non operatur, nisi finit: & ideo singulis, etsi iudicium eiusdem passionis existant, non nisi sub gradu finito tribuit ad certam mensuram esse causas gratiae: vt patet in baptismo & ceteris, ex opere, quod aiunt, operatio: nepe virtute sacramenti. Id quod est ipsi eucharistiae sacramento commune est: quippe quod et si corpus & sanguinem veraciter continet, non nisi limitatum gratiae modum ex sua institutione confert: cum ergo idem sacramentum, quatenus sacrificium virtute etiam ipsius operis, sicut et cetera sacramenta, gratiam conferunt, sic satisfactionem efficiat: plane fit consequens vt ex sua ipsius ratione operis, scilicet ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suae passionis operari, nisi finit, non sit ad satisfaciendum infiniti valoris: sed certe finiti. ¶ Sed hoc est bluium vnde Caietanus a nobis, & vt arbitror, a veritate declinat: nempe quod huic sacrificio nullam ex opere operato vim conferat, sed totam satisfactionis mensuram conferat ex solo deuotionis gradu, seu offerentium, seu pro quibus offertur taxari. Quod re vera Sanctus Thomas quem se sequi existimat, neque opinatus est, neque opinari potuit: nam cum non solum quatenus est sacramentum, verum & quatenus sacrificium, instrumentum sit passionis Christi, vtraque ratione manifestum est virtuti operis, seu quod aiunt, operi operato respondere certum determinatumque satisfactionis gradum. ¶ Tertio etiam innum ad maiorem explicationem arguitur. Cuncta sacramenta per intentionem conferentis potissimum perficiuntur: ergo eucharistia, etiam in quantum victima est, per Christi & ecclesiae ministerium, perque eius ad intentionem sit sacrificium: nempe quia minister illud secundum intentionem ecclesiae offerre intendit. Vnde rursus consequitur quod seclusa quacumque particulari deuotione, sacrificio per intentionem ministeri oblatione

Ratio. 2.

Caiet. hallu-
cinatio.

Ratio. 3.

spodeat certus satisfactionis gradus. Et hoc est punctum in quo veritas sententiae, quam defendimus, si vera est, consistit. Quod quidem punctum inde confirmatur, quod etiam dum sacerdos & cuncti assistant qui offerunt essent in peccato, imò etiam illi pro quibus singulariter offertur, nihilo minus verum esset sacramentum: ac perinde sacrificium, idemque satisfactorium. Qui quidem fructus, si illis non prodesset, in thesauro ecclesiae reconditur. ¶ Sed arguat forsitan contra discipulus quispiam Diui Thomae, quod idem Sanctus Doctor loco citato, 3. part. quest. 79. artic. 5. totam satisfactionem admetri quantitati deuotionis videatur. Respondere autem sic Caietanum eum intellexisse, indeque hausisse opinionem suam: attamen Diuus Thom. hoc non sensit: quippe qui tantum ait magis in oblatione attendi affectum offerentis quam quantitatem oblationis: vt non neget ipsam sacrificij sacerdotalis oblationem, suam per se habere valorem: eundemque suo gradu taxatum: vt Christus, seu in ceteris sacramentis disposuit. Et patet eodem ipso exemplo quod Sanctus Thomas adduxit de vidua quae duo aenea minuta in gazophylacium misit: licet ex eius affectu paupertatisque respectu auctum est illi meritum, nihilo minus ipsa per se minuta à quocumque oblata, aliquid valebant. Quin verò fortasse hoc quod valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis, aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramentis commune. Fortasse inquam gradus ille gratiae qui in baptismo sacramentali virtuti respondet, incrementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus: nam beneficia gratiae conferuntur quantum ad hoc, instar operum naturae: puta vberius ei qui aptius praeparatur. Imò neque desunt qui dicant crescere etiam ex sanctitate ministri: licet hoc secundum nihil non sit ita multum probabile. At verò multò est compertius valorem sacrificij crescere ex deuotione quam valorem sacramentorum: ratione oblationis quae est actus offerentis: nam in alijs sacramentis nihil offertur. Et hoc significat Diuus Thomas. ¶ Ex his ad rei elucidationem consequitur non crescere valorem sacrificij omnino secundum proportionem deuotionis offerentium: nam ille gradus respondens sacramento, semper manet idem. Exemplum in baptismo accipito: Gratia (verbi gratia) ex opere operato est vnus gradus, quo quidem paruulus an-

Obiectum.

Solutio.

Explorat
hanc alius
et bo. qui
vult Caiet.
procedere

Intendit con-
clusio.

valor
sacrificij non
scit scilicet
proportio
deuotionis
offerentis

re rationis vsum suffunditur: si ergo duo adulti sacramentum suscipiant, vnus dupla deuotione & merito quam alter, non subinde gratia baptismalis duplicabitur: eò quod non duplatur tota causa: quandoquidem sacramentum idem confertur vtrique. Pari ratione et si vnus sacerdos dupla deuotione confert quam alius, non duplicabitur illi satisfactio quae prouenit ex sacramento: quia non duplatur sacramentum ipsum, nec eius efficacia quam ex Christi dispositione habet: quae quidem multo est maior, quam quae ex deuotionibus accedit: licet plus obueniet melius offerenti. ¶ His insuper addiderim, verbum aliud S. Thom. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quantitate sufficere pro omni poena, scilicet offerentis vel eius pro quo offertur, non significare esse de se infiniti valoris: nam hoc etiam conuenit baptismo, imò & sacramento poenitentiae de se quatenus instrumentum est passionis Christi. Etenim qui optima contritione resurgeret, omnis condonaretur poena. Haud ergo vnquam sensit Sanctus Thomas sacrificium hoc, nisi in Christo esse infiniti valoris. Sed vbi libet vel ipse, vel alius appellauerit infinitum, intelligit praecise quantum ad rem oblatam: attamen sacrificium actionem sacerdotis suo significatu, vt dictum est, comprehendit: eum quae Christus, vt dictum est, non nisi finita mensura & modo concurrat. ¶ Igitur vt summatim concludamus, non dicitur hoc sacrificium memoriale illius Christi: eò quod dum sacerdos consecrat, consecratur tunc Christus vt olim infinitum quo ad sufficientiam satisfacere, sed quod quantum ad efficaciam per idem corpus & sanguinem finito operetur modo vt in ceteris sacramentis, tam ad satisfactionem, quam ad gratiam. Nam vt plane intelligas sacrificium nostrum, non est Christi passio, sed eius applicatio. ¶ Tertia conclusio qua ad questionem respondetur. Ineffabile sacrificium missae quo pro pluribus offertur, minus singulis ad satisfactionem prodest. Conclusio haec corollaria est, appēdixque superioris: nam quo res finita in plures disperitur, minor vnucuique contingit portio: sed praeterea eadem conclusio per assertionem ipsius Caietani declaratur, tum etiam confirmatur. Fatemur enim quod si ille qui sacrificium offert, nempe vel sacerdos vel assistans, vel elemosynam soluens, tantum habeat deuotionem cui vnus satisfactionis gradus in sacrificio respondet, eandemque

duobus impartiatur, non prouenit singulis, nisi pro medietate illius gradus: & si tribus, pro tertia parte, &c. Eadem ergo similitudine nos bifaria arguimus. Primo, Id quod ipse ait de deuotione, longè efficaciori ratione intelligendum est de intentione sacerdotis: nam si omnes assistentes, & qui elemosynam conferunt offerre censeantur: longè tamen differentius sacerdos qui re diuina ceu ecclesiae minister peragat. Ille etenim solus consecrat, & ecclesiae verbis offert & infundit. Quare suae particulari functioni & sumptioni, quibus victima perficitur, correspondet certus limitatusque satisfactionis gradus ex opere: quod aiunt, operato, vt per aliorum sacramentorum analogiam monstratum est: etiam si sacerdos in peccato mortali consecraret absque vllò deuotionis valore. Quare Diuus Thom. in 4. distin. 45. quest. 2. artic. 1. loquendo de missa mali sacerdotis: quae certum est illis prodesse pro quibus offertur, pro ratione subdit, quod ipsum opus operatum puta sacrificium altaris sicut reliqua sacramenta etiam per malum ministrum oblatum prodest. Et iste est gradus essentialis sacramentis: nam, qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius est maior, aut minor. Atque adeo hic est quem qui elemosynam porrigit applicari sibi optat: vnde fit consequens, vt quo pluribus distribuatur, minor sit in singulis. ¶ Adde argumentum alterum eiusdem rei minimè debile. Sacerdos tanquam minister ecclesiae si legitime consecraret, non solum intentionem, verum & deuotionem offerre debet: iuxta verbum Canonis, Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quare qui suam confert elemosynam vt pro se offeratur sacrificium, merito iustitia petit, vt sacerdos non solum ex intentione, verum ex deuotione pro se offerat: praesertim secundum ipsum Caietanum: nam cum inopinabile aliud sit, quam quod aliqua actio sacerdotis sit de intrinseca ratione sacrificij, & totam ipse oblationem in deuotione non ponat, sit vt illi sit debitor: deuotio autem secundum eundem quo pluribus applicatur, minus singulis prodest, ergo conclusio nostra fit plane consequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nam re vera actio sacrificij necessaria est oblatio cum intentione: quae etiam in sacerdote dum in peccato consecrat reperitur. Quare de rigore iustitiae absque deuotione satisfacit ei qui elemosynam perrexit. Quae

Ratio altera
p. conclusio.

Argumentū Syluest.

Quāvis sanè noua sit culpa, nisi ex deuotioe ipsam obtulerit, pro qua elemosynā suscepit. Vnum tamen argumentum facit Syluester, quo putat contrarium concludere: quod tamē à nobis pugnat. Arguit enim sic: Quod plures sint offerentes sacrificiū, eo id ipsum sit auctius: ergo nullus per consortium aliorum suo defraudatur fructus: aliās consultius esset illi sacrificio interesse, cui pauciores assisterent. Et subdit exemplum in baptismo, nam etsi vno sacramēto baptizarentur plures, nihil minus reciperet vnusquisque gratia. At verò non videt vt baptismus, secundum eorum multitudinem, qui baptizantur multiplicetur: nā si ego vna aspersione quatuor vel decē baptizare, tot essent sacramēta baptisimi quot essent baptizati. sacrificiū autem non multiplicatur propter multiplicationem offerentium, sed est vnum solum propter vnicam oblationem atq; intentionem sacerdotis quæ est de essentia sacrificij. Et ideo licet verum sit, quo plures offerunt sacrificium quodam modo augeri extensiuē, nā vnusquislibet suam satisfactionem sortitur: tamen valor ille sacramento intrinsecus nō crescit eadem proportione, qua multitudo offerentium est maior. Quare illa distinctio eiusdē Syluestri de oblatione sigillata aut confusa, non vsque adeo eum iuuat: nam etsi per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obuenient. Potissimū autem argumentum propter quod contraria opinio esset repudianda, est, quod si illa vera esset, liceret sacerdoti pro vno sacrificio à duobus, & à tribus pitantias (quas vocant) suscipere; quia verò à trīginta, & à trecentis: nam si sacrificium tantū tunc singulis prodest, ac pro vno oblatum, neminem suo defraudat fructu, atq; adeo nulli facit iniuriā. quod quidem adeo apparēt concessu incongruum vt nemo id aucti adhuc concedere. Imò Scotus & Palud. loco citato omnino negant: licet hic nonnullō casus excusatorios subiiciat. Quin etiā neq; Syluester id admittit. Quocirca neque Caietanus argumentum hoc debuisse dissimulante, ac tacite pretereire: quia si quis respondeat id nō esse licitum, propter scandalum; qd minus citra scandalum secretē posset id sacerdos facere. Item scandalum ex falsitate illius opinionis nascitur: nam si vera esset, persuaderique posset plebi, nullum scādalum daret. Et ideo in ordine nostro sancte cantum est nē fidei alicuius opinionis à pluribus elemosynæ

Potissimum argum. contra opinionem Caiet.

Prohibetur Caiet. opi.

pro eadem missa recipiantur. Imò verò qui ab eadem opinione assensum dimouere nequiverit, nihilo minus, neq; eiusmodi numerosas pitantias suscipere potest: nā cum illa neq; fides sit, neq; scientia, sed obscura opinio, nemo se eius persuasui debet periculo in iustitiæ obijcere, plura stipendia pro vna missa recipiendo. Imò illud argumentum quod ipse contra seipsum inducit non debilitat pugnat: nempe quod posset sacerdos per vnam missam illi satisfacere cui decem debet; saltem si tantam illuc afferret deuotionem quantæ essent disperse decem. Modò verò nihil de elemosynis pro missarum solennijs recipiendis definimus, ad quā posita sint quantitate & numerum recipi: quia ppe quæ doctrina ad proximā, quæ de oblationibus est, quætionem attinet. Supra hæc autem & illa nō est pratereunda ratio quæ ad sacrificij precesiones attinet: nam & hanc idem autor inficiatur. Ratio autem est hæc. Quicumq; erogata elemosyna missam pro se offerri poscit, non solum sacrificij satisfactionem, verum & ecclesiæ preces ab ecclesia institutas, sibi iuste optat elemosynæ suæ merito applicari: sacrificium namq; per modū solutionis debiti satisficit: oratio verò, prodest per modum impetratiōis veniæ: quorū ideo vtrūque elemosynam offerenti singulariter applicandum est: oratio autē eadē atque vna non multiplicata, minus prodest singulis si pro pluribus fundatur: hulus enim veritatis mos ipse Christianorum atq; ecclesiæ documentū nobis est. Primò namq; in ipso canone non sine causa post oblationem, p. ecclesia in genere subditur nominatim pro Papa, &c. Item quādo aliqua iruit calamitas, illius peculiariter auersionem precamur: siue in ecclesiā ingruat, siue in singularem amicum: nam etsi Deus tam facile plura donare possit quā vnū quodlibet beneficium: nihilo minus quando aliquem videt ad rem aliquam singulariter affectū, inquam precando incumbit, si iusta est, magis vt more nostro loquamur, fleat, ergo cum in missa orationes illæ statutæ ab ecclesia non multiplicentur, sit vt dum sacrificiū pro pluribus conficit, minus singulos iuuat, quā si singulariter pro vno offeratur. Quod si Augustini sententiam nobis obijcias, in quæstione. 8. vbi contrarium videtur sentire dum ait, tanto plus singulos de oratione gaudere, quanto pro pluribus fuerit: ad hoc respondet Diuus Thom. in. 4. distin.

distin. 4. q. 2. art. 2. inter loquendum de suffragijs, quod etsi suffragiorū valor (quibus orationem annumerat) quatenus à charitate procedunt per quam inembra ecclesiæ vniantur, maior quodammodo sit: quia eandem vnitatem præstantius representat, atq; adeo maius gaudiū ingenerat singulis. Attamen si consideretur per modū satisfactionis quā quis alteri applicat, valor idem diuiditur inter eos quibus applicatur. Et ideo qui pluribus tribuitur, minus singulis obuenit. Id quæ adeo in solutione tertij de oratiōe speciatim cōstitetur. ¶ Accedit huc demum quod hac ratione pij fidei cultores particularē missas vel certis Christi mysterijs, vel diuorum solennitatibus proprias offerri pro se volūt; propter singularem affectum quem habent & iuuamina quæ inde participant; quare nequiquam posset tunc sacerdos pro singulis vnam celebrare missam. ¶ Ad vnum demum Hieronymi verbum restat respondendum supra à nobis argumēto tertio citatum: de consecratione, distinct. 7. canon. Non me diocriter, videlicet, cum pro eundē animabus Psalmus, vel Missa dicitur, nihil minus quā si pro vno quolibet diceretur accipitur. Quod variè Syluester atq; alij interpretantur. Sed primū omnium in hoc nobis potissimū a stipulatur; qd psalmum eū missa confert, dicens vtrūq; perinde pro pluribus oblatum perinde valere atq; pro vno: nā compertissimum est psalmum non esse infiniti valoris: quare non infinitam missam illa de causa qd infiniti sit pretij, non minus prodesse singulis dum p pluribus offertur. Duo ergo glossemata illi textui subscribuntur. Prius qd refertur ad meritum offerentis: nempe qd non minus meretur qui pro pluribus illum offert, quā qui pro vno. Posterioris (quod superficiei tenus præcedētib; verbis quadrare videtur) quod tantum prodest singulis vnus psalmus ex attentione & animi ardore pro pluribus oblatum, quā ex tēpore pro vno. At profectō ingratè glossas istas textus amplexatur, sed arbitror eodem modo soluendum, quod secundum sanctum Tho. ad aliud nuperimē dicebāmus: nempe quod si oblatio estimetur ex radice charitatis vniciens mēbra ecclesiæ, non minus prodest singulis si offertur pro multis; hoc est, meritum charitatis offerentis æqualiter singulos iuuat: quia extensioe non inquitur; si tamen consideretur in ratione satisfactionis, ac valoris debiti ad tales personas ap

propremo ratio.

Ratio 4. conclud.

Obijciat.

distin.

plicate non tantum prodest; ac si singulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus quin si hunc psalmum pro vno recitares, mox eundem rursus pro alio recitarato, p alio, plus prodesset singulis q si vnū diceres pro omnibus tribus.

Primum igitur argumentum eorum quæ in capite obiecta sunt, illic solutū est: vbi diximus, qd etsi res in hoc sacrificio contentæ infiniti sint valoris, tamen sacrificiū cum sacerdotalem actionem includat, per quam Christus non nisi finito modo certaq; mensura operatur, finitum est. Quare non idcirco memoriale passiois Christi dicitur quod æqualis sit virtutis, sed qd idē offertur quod illic oblatum est. ¶ Ac perinde ad secundum quod ex verbis Diui Thomæ colligitur, pariter satisfacimus: quandoquidem monstrauimus nequaquam negasse sacrificium de se alicuius esse certi finitiq; valoris, quem virtute sua si suscipiētis obex non semper exercet, sed nihilominus pensandas etiam esse offerentium deuotiones secundum quas sacrificium crescit. Haud tamen secundum totam proportionem illarum, vt explicatum est. ¶ Circa hanc autem deuotionem dubiū restat, vtrum non solum conscientium, & offerentium, verum & eorum pro quibus offertur sit æstimanda deuotio: nam Diuus Thom. loco citato prius non loquitur nisi de affectu offerentis: quod exemplo euāgelicæ viduæ declarat: & in. 4. Sententiarum distin. 1. q. 2. art. 2. ait hoc sacrificium poenā tollere in toto vel in parte, secundū mensuram poenæ debite ex deuotione qua sacramentum offertur. Nihilo minus eodem loco co. 3. par. q. 79. statim videtur subiungere qd est satisfactorium illis pro quibus offertur, secundū quantitatem suæ deuotionis: idemq; repetit artic. 7. in solutione secundi; & in. 4. Sententiarum. distin. 4. q. 2. art. 1. Ab vtraq; verò parte extant argumenta; nam qd pensanda sit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentum est, qd quæadmodum natura (verbi gratia) ignis, quo materiam aptiorē nanciscitur, eo efficacius formam producit: & in republica dignioribus cumulatiōa conferunt beneficia: ita intentio Christi ac subinde ecclesiæ suæ esse videtur, vt paratioribus benignius sacrificium hoc rem suam conferat. Quare Augustinus ad Renatū. Quis offerat corpus Christi nisi pro eis qui sunt mēbra Christi? Nihilominus verò à parte negatiua stat argumentum, quod dum quis priuatim

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Dubiū.

D. Thom. 4.

Augu. 8.

tim æqualia ieiunia, aut æquales elemosinas in satisfactionem applicat duobus amicis, bonitate disparibus, æque illis prodest. Vnde non inepta videtur collectio, quod dum sacrificium quod sua ipsius ratione æquale est, pro pluribus offertur, licet illi inæqualis sint probitatis, æqualiter nihilominus illis conferat. ¶ Ad horum igitur intelligentiam notandum cum primis, offerentes censeris non solum sacerdotem qui rem facit diuinam, verum etiam astantes omnes, atque illos qui elemosinas pro missa pendunt, vel quomodo cunque fauent ut missa celebretur: licet longe præstantius (vt diximus) ac proprius sacerdotem. Ac de istis non ambigitur quin eorum deuotio in causa sit percipiendi maiores fructus. Etenim cum verè sint offerentes, inde valor ipse sacrificij extensius augetur. Et forsitan vbi ait Sanctus Thom. deuotionem illorum pro quibus offertur augere sacrificij fructum, id de deuotione sentit eorum qui missam celebrant faciunt. Quandoquidè actualement afferunt deuotionem: & sunt veluti offerentes. Quare de circumstantibus peculiariter habetur in Canone. Quorū tibi fides cognita est & nota deuotio: quasi illi actu ad sacramentum sint affecti: atque adeo Deus cui eorum sunt deuotiones notæ, secundum earum mensuram tribuat vnicuique. Alij vero sunt qui actualement deuotionem nunquam habuerunt ad hoc indiuiduum sacrificium quod hodie in hac Basilica celebratur: vt pueri ante vsum rationis, & alij Christi fideles qui hoc nunquam cogitarunt: pro quibus nihilominus ecclesia offert: vt quā primū dicturi sumus. Et isti non dicuntur offerentes nisi quodā fortè generalissimo modo per modum habitus: quatenus membra sunt corporis ecclesie quæ offert. De istis ergo nulla porro esset absurditas celsere: quod omnes æquales percipiant portiones sacrificij: licet inæquali vigeant charitate: nā cum nihil prorsus, vel egerint, vel cogitarint circa hoc indiuiduum sacrificium, apparet nihil eis obtingere, præter nudam portionem quæ illis ex opere operato puenit: veluti de gratia baptismali certum est quæ infantibus ante vsum rationis confertur. Qui autem aliter senserint, suum sequatur iudicium. Quapropter argumenta vtrinque facta arbitrio eligentium relinquuntur soluenda. ¶ Tertium autem argumentum omnium maximū est, quæ contrariæ sententiæ patrocinantur. Ecclesia nanque pro multis offert: primū in

Qui sacrificio iter sunt item & qui elemosinas pro eo peccatis offerentes censendi sunt. Solutio dubitationis prope sita.

communi pro pace, & regimine ecclesie: secundum illud canonis: Pro ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro Antistite, pro Rege, & pro circumstantibus, qui pro se & suis offerunt. Neque solæ orationes pro illis offeruntur, verum & satisfactio ipsa sacrificij, nam subditur: Pro redemptione animarum suarum. Dein de pro animabus quæ igne purgatorio detinentur. Cum ergo ecclesia sacrificium pro tot offerat, non est verò simile vt minus id circō satisfactio singulis obueniat. Alio qui vix minima particula, quæque contineret. Quod si dicas ecclesia sic offerre pro multis vt nihilominus singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus applicationibus, hæc distictio ratio desideratur. ¶ Respondetur ergo nullatenus hac parte ecclesiam à sacerdote discriminari: quippe qui, seu eiusdem ecclesie minister sacramenta conficiat atque offerat. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio missæ nudè considerato, hoc est, vt actionem dicit sacerdotis cum sua intentione faciendi quod Christus instituit, respondere ex opere operato certam satisfactionis quæritatem, sicut ceteris sacramentis, gratiam: verbi gratia, vt de eorum arbitror esse amplam. Quæ quidam secundum ecclesiam institutum applicatur, Ecclesia igitur ipsa certam illius portionem illis qui in canone nominantur distribuit: licet illam non nominet: alteram verò relinquit singulari intentioni sacerdotis secundum suam peculiarem obligationem applicandam. Ex illa ergo portione ecclesie vna particula prouenit toti simul corpori mystico, alia Papa, alia Antistiti, alia Regi, &c. & quæuis minima in quolibet sacrificio vnicuique obtingat, tamen secundum ingentissimum sacrificiorum numerum quæ quotidie in tota ecclesia offeruntur, ditissimus cogeritur cumulus. Præterquam quod singularis memoria singularū quæ in precationibus habetur, permultum eis confert. Portio ergo quæ sacerdoti relinquitur, perinde atque altera ecclesie, quo pluribus applicatur, minus singulis sufficit: Et si pro se etiam, semper ius habet applicandi. An verò alia ratione plures pro vna missa elemosinas recipere queat, siue parochus sit siue vagus sacerdos, illic quæstione proxima videbitur. ¶ At quia dicere de illis ceptū est pro quibus sacrificium offertur, nomine ecclesie: ad quam primò refertur oblatio, comprehenduntur

Augusti. error effectus capellani institueret, prope sita.

duntur etiam paruuli ante vsum rationis sacro fonte intincti, nam et si in satisfactionem pœne quam nullam debent, oblatio non sit necessaria: refert tamē ad solatium viuorum & ad representandum mysticum Christi corpus eiusque redemptionem, quæ ad illos vsque promanauit. Veruntamen quanuis eadem ecclesie generalitate scilicet quoque; & criminosi Christiani contineantur, nulli tamen charitate carentes participes eiusdem sacrificij sunt quatenus satisfactorium est: nam satisfactio remissionem præexigit culpæ. Vnde ad Renatum Augustinum. Quis offerat corpus Christi, nisi pro eis qui sunt membra Christi? Vbi certè de viuus membris loquitur. Nihil tamen obstat quo minus pro illis qui hæretici non sunt, nec legitime excommunicati, orationes inibi fiant. Eapropter error esset Capellani institueret, prope sita. ¶ Pro infidelibus: qui quidem casus ad me, de quo responderem, allatus est: nam institueret missam est institueret, vt sacrificium pro illis offeratur, atque adeo eius applicetur eis satisfactio quod nefas esset. Nihil tamen vetat institueret vt oratio in missa pro eorum conuersione fundatur. ¶ Pro excommunicatis autem, & hæreticis orari non potest, si verè sunt excommunicati. In die autē Parasceus ex dispensatione ecclesie quæ illos excommunicauit, oratur pro hæreticis. ¶ Offeritur etiam sacrificium pro illis, vt diximus, defunctis, qui loco purgatorij ignis deputati sunt: quod ecclesie nomine intelligantur, vt potest cuius gremio, & iurisdictione non comprehenduntur: sed forsitan illo verbo canonis, vna cum animabus viuientium designantur: vbi legitur, Pro redemptione animarum suarum. Etenim vbi habetur circumstantes pro suis offerre, etiam includuntur sui defuncti. Quicquid autem de illo verbo sit postea exprimitur in secundo memeto, vbi præcatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam et si per modum orationis dicatur. Vt indulgeas deprecamur, subintelligitur tamen acceptando sacrificij huius satisfactionem. Vnde Augustinus in libro de agenda cura pro mortuis: Non parua est, inquit, vniuersæ ecclesie, quæ in hac consuetudine claret authoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum etiam suum habeat cōmēdatio mortuorum. Quæ quidem consuetudo, vt Damascenus in quodam sermone de suffragijs

mortuorum refert, ab Apostolis dimanauit. Ait quippe discipulis Saluatoris & sacros Apostolos, tremendis & viuificis mysterijs memoriā fieri eorū, qui fideliter dormierunt, sanxisse. Id quod & vltimo capite cœlestis Hierarchie Dionysius refert. ¶ At nē nihil ad quæstionem attinēs immotum relinquamus, dubium hic restat postremum de intellectu verbi Augusti. in eodem lib. de agenda cura pro mortuis, & in Enchiridio: quod Gratianus. 13. q. 2. cano. Non estimemus. & cano. Tempus, relatum duxit. Ait enim tam sacrificium altaris quàm reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse, qui cum viuerēt, hoc sibi vt possent prodesse meruerunt. Et rationem dubitandi solus Caietan. Solut. Caiet. offert in suo opusculo viginti vnus quæstionum. quæstio. 7. vbi generale hoc verbum Augustini speciatim sic contrahit, vt nemini defunctorum in purgatorio existentium sacrificia, suffragia, aut indulgentias quicquam prodesse censeat: nisi in hac vita deuotionem ad ecclesie clauis & indulgentias habuerint, aut sollicitudinē ad satisfaciendum pro peccatis, aut studium ad suffragandum defunctis, aut quid simile. Saltem specialia sacrificia pro eis oblata ait nihil eos iuuare. At profectò, quanuis me tēdeat viro doctissimo & mihi colendissimo tota ista quæstione obuam prodire: tamen quia neque hoc, si credatur, ad pietatem eorum qui in defunctos benefici sunt quicquam confert, non mihi videor hic debuisse tacere. Enimvero cum hoc neque ex euangelio, neque ex illo ecclesie decreto colligatur, quin verò contrarium, sanè cum ecclesia pro omnibus qui in charitate sunt indiscriminatim offerat, & indulgentias conferat, non erat sic facile asserendum in eorum præiudiciū qui pie in Christo dormierunt. Canonis enim oblatio nullum excipit, sed generaliter ait. Memento famulorum famularumque tuarum qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Et illic: His & omnibus in Christo quiescentibus. Quod si huius omnes sacrificij participes fiunt, nō est cur non & vniuersis priuata suffragia optulenter. ¶ Secundò. Quicumque est in charitate eo ipso quod amicus Dei est, vt satisfacere pro se potest sic & ius habet vt quicumque iustorū sibi quancunque applicet, si voluerit, satisfactionem. Quare supra August. pro omnibus Christi membris, nempe viuus asseruit

Dionys. Dubium Gratianus. Solut. Caiet. Ratio. 1. in Caiet.

Ratio. 2.

*Solutio du-
bja.* sacrificium offerri. Vnde quod locis citatis
ait, videlicet illis defunctis prodesse suffragia
qui dum viverent, vt prodesse sibi possent
meruerunt, ipse statim planè exponit: vt est
Magi. S. E. E. videre apud Magistrum in. 4. distin. 45. eos
siquidem omnes docet id meruisse qui in fi-
de per charitatem operante atque adeo in
communionem corporis & sanguinis Chri-
sti defuncti sunt. Quocirca quanuis quispiam
neque ad indulgentias neque ad defunctos
affectionem habuerit, neque ad satisfaciendum
diligentiam, si tamen in charitate Dei
discesserit, non est cur vindex vltix que eius
iustitia, vt ait Caietanus, obset, quominus
per sacrificia eis, perque suffragia, & indul-
gentias ferre valeamus opem.

*Postrema
ratio.* Et quò rem suprema ratione conclu-
damus, Christus Dominus suum ipsius sacrifi-
cium, nempe passionem omnibus fide præ-
ditis per charitatem operante efficaciter ap-
plicat: ergo & altaris oblatio, & perinde
quodcunque, seu commune, seu speciale suf-
fragium sibi placet eis applicari. Quare illa
Caietani distinctio quòd defunctum capa-
cem esse alienæ satisfactionis sibi applicatæ,
non est meritum essentialis, sed ad accidenta-
riū attingat puta vt defunctus ad illa supra
dicta affectus fuerit, nullas præ se fert funda-
menti radices.

QVÆSTIO TERTIA,
De oblationibus, &
primitiis

S. Thom. 2. 2. quæst. 86.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines de necessitate præcepti
ad oblationes teneantur.

Ost sermone de sacrosan-
cto sacrificio quò oblationū
omnium Christianæ fami-
liæ apicè obtinet, superest
vt hac quæstione de obla-
tionibus, & primitiis: subsé-
quenti verò de decimis quæ ad eiusdem sa-
crificij celebritatem suppeditantur mentio-
nè subdamus. Primò ergo de oblationibus,
queritur, vtrum sint de necessitate præcepti.
Argum. 1. Arguitur enim negatiuè. Oblationes yetu-
stæ legis inter ceremonialia præcepta con-
numerabantur: nam Exod. 23. ad modum

& formam celebrandi ceremoniales festiua-
tates adhibetur: Non apparebis in conspe-
ctu meo vacuus. Ceremonialia verò cuncta
per euangelium cessarunt: ergo Christiani
ad oblationes non cogimur. Id quod Chri-
stus Matthæ. 5. designare videtur, dicens: Si
offers munus tuum ante altare: quasi offerre
tuum arbitrio id reliquerit. ¶ Secundo argui-
tur. Quicumque ius aliquod ecclesiæ debet, si
non soluat, potest sacramentorum subtractio
ne ad id cogi: acerbum autem esset renueri
oblationem soluere, sacramenta ecclesiasti-
ca denegare: iuxta canonem illum sextæ Sy-
nodi. 1. q. 1. Nullus qui sacram communio-
nem dispensat, à percipiende gratiam aliquid
exigat: sin verò exegerit, deponatur: ergo ad
oblationes ex vi præcepti nullus tenetur. ¶
¶ In cōtrarium autem est illud Gregorij se-
ptimi, de cōsec. distin. 1. Omnis Christianus
procuret ad missarum solennia aliquid Dep-
offerre: & ducere ad memoriam quod Deus
per Moysen dixit, Non apparebis in cōspe-
ctu meo vacuus.

Argum. 2. In proloquio quæstionis præsentis notā
da est nominis significatio. Enimverò ob-
lationis verbum actiones omnes suo si-
gnificatu ambit, quibus res quæcunque ad di-
uinum cultum exhibentur. Quo fit vt obla-
tio latior sit patentiorque: vox, quam, sacrifi-
cium. Quicquid enim sacrificium est, censetur
oblatio: haud tamèn cōsequentiā recur-
rit. Etenim cum aliquid offertur quod inte-
grum est permansurum, hoc est quod sacrifi-
cio ipso nō insumitur, nec circa illud aliqua
fit cōmunitas, sed ecclesiæ offertur, siue in sa-
bricam, siue in ministros cedat, oblatio qui-
dem est: vt si numos, vel cereos offeras, vt
in exequijs panē, aut vinum, aut fottē præ-
dium. Sacrificium autem, vt diximus, non
est nisi oblatio rei, quæ immolatur: vt anima
liā olim, & nunc sacrificium altaris. De pit-
mitiis nanque de quæ decimis quomodo ab
his differat, suo loco dicemus. Vnde Exod.
29. Offeres totum aristem in incensum su-
per altare. Et sequitur, Oblatio est Dominus
odor suauissimus victimæ Dei. Et Ieremia.
Anima cum obtulerit oblationem, sacrificij
Deo, simul erit eius oblatio. ¶ His suppo-
sitis. duabus ad quæstionem conclusiōibus
respondetur. Prior est. Oblatio naturali sua
significatione vitioque, exhibitionem præ-
signat: offerre enim est vitio munus quod præ-
donare. Quo fit vt res per se, si nudè præferatur,
opus sit supererogationis ad cultum religio-
nis

nis attinens: quippe qua, vt supra diximus,
obedientiā subiectionemque Deo pfitemur.
Vnde Exod. 25. Loquere filiis Israël vt to-
lant mibi primitias: ab omni homine qui of-
fert vitroque, accipietis eas. ¶ Posterior cō-
clusio. Oblationes quadruplici de causa sub
præceptum cadere possunt. Primò quidem
ex præcedenti conventionem: vt dum Eccle-
siarum aliquem cui consistit retenta pō-
sitione, statim temporibus referenda. Quæ qui-
dem pacto consensus rationem induit. Secun-
dò propter præcedentem deputationem: quæ
res donatione, vel pollicitatione, aut testa-
menti legatione debetur. Tertio, quod ad re-
propinquum accedit, propter ecclesiæ neces-
sitate: nempe si aliunde ministri ali susten-
tarij; non possunt. Quattò propter consue-
tudinem, quæ in ius transit: vt scilicet si eorū
suetum est certis solennitatibus hoc aut il-
lud offerri. Quauis non nunquam his pō-
stremis duobus casibus oblationis quanti-
tas relinquitur voutentis libertati. ¶ Circa
posteriorem conclusiōem, quoniam prior
planissima est, nonnulla existunt, licet exi-
gua adnotamenta. Prætermisso enim priorū
obligationis membro ad rem parum attinē-
te, quia est velut census, de secunda extant
textus. 1. 3. distin. 2. can. qui oblationes. & duo
sequentes: quibus sub anathematis censura
coguntur, quibus incumbit vt defunctorum
oblationes, seu donatas seu legatas facile &
absque mora persoluant. Sunt enim planè
debitæ. Et generaliter de omnibus oblatio-
nibus extat canon. Præter hoc, 3. 2. distin. &
canon. Statuimus, distin. 1. 6. quæst. 1. qui-
bus eandem animaduersionem retinentibus
debitas oblationes ecclesia cōminat. Ter-
tia verò ratio obligationis est adnotanda: quæ
præcipue legitima est. Etenim cum Christia-
norum religio in sacramentorum susceptio-
ne sacrificijque oblatione posita sit: ad quæ
iure naturali ac diuino, eodemque, vt sanctis-
simo ita & strictissimo, totus Christianismus
teneatur, fit vt quisque, populus sub reatu cri-
minalis impletatis, tum templum pro sua fa-
cultate extruere, tum & ministros alere, &
cultui necessaria contribuere sit iure constri-
ctus. Quapropter vbi decimæ nō soluuntur
neque aliunde adeiufmodi sumptus pui sum
est, tenetur populus eisdem sumptus de sua
substantia suppeditare. Ad quod, si renue-
rit, per censuras ecclesiasticas, atque adeo si
opus fuerit, animaduersione secularis iudicij
cogi potest. Locus est constitutissimus

apud Paulum 1 ad Coriath. 9. vbi docet plus
iuris ministris altaris suppeterere ad subsidia
temporalia recipienda, quam ad suum stipē-
dium miles, & ad vineæ fructum qui illam
plantauit, & qui gregem pascat ad fruedum
lacte: sanè cum Dominus dispoferit vt qui
altario seruit, de altario viuat. ¶ Dubium au-
tem deinde offert textus ille citatus Grego-
rij, Omnis Christianus, vtrū scilicet ad Mis-
sarum solennia teneatur, vnusquisque; aliquid
in templum asserere quòd offerat. Hugo: na-
que, vt Hostiē. in rubrica de paroc. & alien.
paroc. ait, omnem Christianum tenore eius-
dem capituli teneri ad oblationes in missa
sub reatu criminalis culpæ. Quare potest in-
quit, qui non fecerit, ecclesiastica censura cō-
pelli. Idque idem Hostiē. hoc adhibito mo-
deramine fatetur, quòd intelligatur in præ-
puduntaxat festiuitatibus. Alij verò id du-
rum arbitrati, censent solum intelligi de in-
terna animi oblatione per deuotionem. Hæc
autem glossa longissimè Canonis mente ab-
errat: citat enim Gregorius textū ipsum an-
tiquum quò oblationes temporalium rerū
iubeantur. Omnia ergo opinionum irri-
tationes res est clara. Etenim vbi cuiuspiam
oblationis consuetudo vsque adeo inoleuit
vt vim legis obtinuerit, ibi præcepti obliga-
tione armata est: vt D. Thom. ratione quar-
ta docuit. Vbi autem neque lex extat, neque
eiusmodi viget consuetudo, nullum metu-
endum est præcepti vinculum. Consulto dixi-
mus: vbi consuetudo vim legis obtinuerit.
Nam vsu teneri potest consuetudo per mo-
dum liberæ deuotionis: quæ ideo nunquam
quantuncunque diuturna vim ingerit præ-
cepti. ¶ Quòd si aliquod seisciteris indicium
quo eiusmodi consuetudines dignoscantur:
forsan hoc non est adeo fallax quòd vbi deci-
marum in vsu non sunt, neque alia ministris
iusta stipendia cōstituta, ibi consuetissima
oblationes censentur in præcepto esse. Et pa-
riter si consuetudo sit populi omni memo-
ria vetustior, statim solennitatibus aliqua mu-
nera ecclesiæ; vel ad fabricam, vel ad alios
sumptus offerre. At verò vbi decimarū so-
lutio more seruatur quæ ministris sufficit,
re vera quotidiana oblationes, quæ vel in
profectis diebus, vel in festiuitatibus, quantū
uis præcipuis offeruntur, ex illis imari nō
debent: præcepti obligationi esse obnoxias.
Neque vero vilo colore in contrarium ob-
tendi potest, quòd legitimi pastores omnes
decimarum fructus, gregem deglubentes,
C c sibi

Posterior
conclusio

Argum. 1

Grego. 7.

Quid non
me oblatio
designat.

Primitia de
conueniunt

Populus in
renouante
natur minist-
ros eccle-
siæ alere
sibi iure
tenetur

Primitias
clausa

Dubium

Hugo.

Hostiē.

Solutio.

Indiciū ad
dignoscen-
dū quæ con-
suetudo of-
ferendi obla-
gat sub præ-
cepto.

nes sanctos comedere filii Israel, nisi tantum Aaron & filii eius, vt patet. i. Reg. 2. 1.

Prima conclusio.

Ad quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est: Vniuersarum oblationum quaerit a plebe Deo exhibentur dispensatio, ad sacerdotes pertinet. Probatur.

Probatio.

Oblatio genere suo non est nisi rei quaerit Deo ad cultum religionis dicatur: est enim nobis de sacris, non de secularibus oblationibus sermo: inter homines autem & Deum sacerdos est sequenter constitutus: & suo gradu secundum Christum mediator: vt de Moyse Deuterono. 7. legitur: nam illi incumbit tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere: tum etiam & sacramenta per ipsum instituta, eidem populo ipsius nomine administrare. Et vice versa eius est munera praesentare, secundum illud Apostoli ad Hebraeos. 7. Omnis pontifex ex hominibus assumptus. pro hominibus constituitur in his quaerit sunt ad Deum: vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omnium munerum quaerit populus Deo dicare constituit, vsus, administratio, & dispensatio, ad eosdem pertinet sacerdotes. Quod si exte-
rius dubitandi ratio irreperit, multa Christianam familiam: non sacerdotibus, sed ad templorum fabricas vten siliumque ornamenta ecclesiarum dedicare, quaerit ideo sacerdotibus vsui esse non debent: Respondetur propter ea nos consulto non asseruisse, oblationes omnes in eorum transisse dominium, vt in proprios vsus possint cuncta consumere: sed eorum dispensationes illis incumbere.

Scrupulus.

Quod si exte-
rius dubitandi ratio irreperit, multa Christianam familiam: non sacerdotibus, sed ad templorum fabricas vten siliumque ornamenta ecclesiarum dedicare, quaerit ideo sacerdotibus vsui esse non debent: Respondetur propter ea nos consulto non asseruisse, oblationes omnes in eorum transisse dominium, vt in proprios vsus possint cuncta consumere: sed eorum dispensationes illis incumbere.

Solutio.

Secunda conclusio.

Quare adiungitur altera conclusio. Sacerdotes trisariam possunt ijs quaerit ad diuinum cultum offeruntur vti. Primum in fabricam reparationemque ecclesiarum, & rerum apparatus: quaerit ad diuinum cultum attinent. Secundum in suum ipsorum proprium victum quoniam: vt Paulus supra citatus ait: Qui altario seruit, de altario viuere debet. Tertium in subsidium pauperum, quos concedit bonis ecclesiasticis pasci & sustentari. Conclusio est nota. Nam quicquid Deo exhibetur, cum nostram ipse bonorum non eget, ad duo tantum vtilia sunt: scilicet aut ad templorum vel aedificia vel ornamenta: aut ad sacerdotum alimoniam. Quicquid autem superest erogare debet pauperibus. Praeterquam quod antiquitus, vt subsequencia demonstra-

bunt, aliqua etiam solebant ecclesiae conferri peculiariter in vsus pauperum. Forum autem quaerit ad ecclesiae sumptus dedicantur, episcopus est administrator ac dispensator, vel canonicorum collegium, secundum morem qui legitimus sit. Quapropter verissima est sic exposita prior conclusio, quod omnes oblationes ad sacerdotes pertinent. Res est clara: quaerit si vllam habet dubietatem, libro sequenti tractanda est, inter explorandum sintne sacerdotes suorum fructuum domini quomodoque: sint ab ipsis bona ecclesiastica expendenda.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod eleemosyna in pauperes erogatur, licet quadamtenus oblationes dicantur ac sacrificia: eo quod in Deum referuntur: non tamen aut sacrificia proprie sunt oblationes. Hoc enim nomen solis illis congruit quaerit officia sunt religionis. Eleemosyna autem non sunt nisi misericordiae opera: sunt tamen, vt dictum est, iisdem egenis, & per sacerdotum dispensationem sacrarum quoque oblationum participes. Ad secundum respondetur, monachos partem quoque earundem oblationum, triplici de causa sibi posse vendicare: porro aut sacerdotum largitate tanquam inopes: aut ratione mercedis, si illis sint adiutores: aut si aliqua eis forte fuerit commissa parocchia. Ad tertium denique respondetur, quod oblationes postquam consecratae sunt, non possunt rursum in secularem vsum reuocari: vt ara consecrata, aut calix. Sed tamen si non sint consecratae, possunt sacerdotum arbitrio & permissu ad seculares reuerti.

ARTICVLVS III.

Utrum oblationes de rebus omnibus quaerit licite possidentur facere liceat.

Equitur tertio loco postquam de oblationum dispensationibus dictum est, de earum quoque materia dicere. Haud enim omnia quaerit homo possidet, materia esse videtur oblationis idonea. Etenim meretrix iuste ea possidet quaerit turpiter lucratur: vt patet, lidem ob stuprum. ff. de conditione ob turpem causam. & tamen Deuterono. 23. legitur: Non offeres mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui. Continuoque ibidem prohibetur, & pretium canis offerri, quod tamen animal iuste venditur. Et Malachi.

lach. 1. Si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? Non ergo quicquid iuste possidetur, perinde offertur iuste.

In contrarium autem est illud Proverborum. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Qua vna voce cuncta que possidentur concluduntur.

Prima conclusio.

Ad quaestionem tribus respondetur conclusionibus. Prima. De ijs quaerit iniuste acquiruntur & possidentur nulla fit Deo oblatio licite. Probatur. Oblatio cum virtus sit religionis, esse non debet iustitiae violatio, nam eadem virtus sub praecocepto est Dei: & sicut vero, vt ait Aristoteles, omnia vera, sic & cuiusque diuino mandato cetera consonant: cuncta autem iniuste parata, iustitiae lege, atque adeo Dei restitutioni obnoxia sunt: ergo nequeunt eidem Deo dari. Huius rei Augustinus in libro de verbis Domini, pulchrum affert exemplum. Si de praedacis, inquit, aliquem inualidum, & de spolijs eius dares alicui iudici qui pro te iudicaret, tanta vis est iustitiae vt & tibi displiceret. Non est talis Deus tuus, qualis non debet esse neque tu. Haec ille. Vbi affabre dationem rei excipit. Oblatio enim ad propriam placandamque Deum fit: qui iudex est virtutum omnium legumque cultos.

August.

Cum ergo te condemnatum sit nisi quicquid debuisti restituas, genus est diuinae communitatis, si eadem re illum propitiari contendas, de qua te certus est condemnare. Vnde & Ecclesiast. 3. 4. Immolates ex iniquo, oblatio est maculata. Secunda conclusio. Quantum ad rei per se naturam attinet, de re quacumque iuste possessa iuste fieri potest oblatio. Patet: nam & eiusmodi rerum homo est vere dominus aut possessor legitimus: quorum ideo habet legitimum vsum, eundemque sibi praestante Deo, potest ergo vanaquaque, atque adeo debet cum prudentiae moderamine eorum quaerit ab ipso recipit, partem ei rependere: secundum illud primi Paralipom. capit. vltim. Quae de manu tua accepimus, reddimus tibi. Tertia conclusio.

Secunda conclusio.

Ex his quaerit rei accidit commaculata oblatio potest, etiam eorum quaerit licite possidentur. Probatur: quia ad operis studiositatem non satis est genere suo esse bonum, nisi & quaerit circumstant sint perinde honesta, accidere autem potest vnde eiusmodi oblatio sit mala. Et primum cultoribus praesae legis, quibus omnia in figura contingebant, multa erant legalia, vel propter significationem,

Tertia conclusio.

vel propter id quod illi reipublicae immunitas ac turpe habebatur: offerri non licebat: quaerit quidem prohibitionis ratio sub lege nostra cessauit: nam vt ait Paulus ad Titum. 1. Omnis creatura Dei reputatur munda. Possunt nihilominus & nostris oblationibus alia contingere incommoda: vel quia id quod licite possidetur, per misericordiam debetur potius alteri, quam offerri debeat in templo: vel propter scandalum: vel propter contemptum: vel propter aliud quidam piam. Obiurgat enim Christus Matth. 23. 5. Phariseos qui plebi persuasum contendere vt potius subueniendis parentibus ab essent quam faciendis oblationibus. Et meretrix dum turpe lucrum offert, scandalum dat: & qui quod despectui habet, Deo offert, eum ipsum despiciat. Contra primum autem membrum tertiae huius conclusionis, quo dictum est nonnumquam deberi potius res vel parentibus vel egenis erogari, quam templo offerri, arguitur, in vniuersum concludentius esse, atque ad diuinum cultum ac commo datius, bona nostra ad conficienda celebrandaque sacrificia elargiri, quam in egenorum subsidia. Apparet enim vulgo sic esse feri: eo quod per sacrificium Deo propius te ipsa accedimus. Cui tamen vulgari opinionioni miserorum egenas nonnumquam reclamatur. Ad hoc sub distinctione respondetur. Opus enim virtutis est duobus inter alia quantae sit perfectionis estimatur. Primum ex obiecto, vnde suam speciem sortitur. Secundo ex necessitate, cui charitas semper succurrere satagit. Igitur si ad priorem spectamus, oblationes sacrae, ac perinde sacrificia, reliquis eleemosynis longe praestant: nam religio, vt. 2. 2. quaestio. 18. auctor est D. Tho. quippe quaerit Dei reuerentiam pro obiecto habet, excelsior est virtus: non modo misericordia, verum & moralibus vniuersis: vt pote quaerit non nisi erga proximos versantur. Atque huc pertinet verbum Christi, Matt. 23. vbi officium & causam Magdalene, quaerit ipsum dispendio pretiosissimi vnguenti vna-xerat, aduersus indignantes discipulos defendit. Sanè qui opus misericordiae plaris pendebant. Docuit enim opus illud in reuerentiam personae ipsius Dei exhibitum, religione sua antefendum. Et ideo non condemnauit misericordiam in pauperes, imò commendauit maximè: dicens, Pauperes semper habebitis vobiscum. Attamen declarauit quod opportunitatem illam vt ele-

Paulus.

Argumentum.

Distinctio.

mosyna cum tam excelso gradu religionis esset adiuncta: nunquam deinceps foret mundus habiturus. Atque ideo ait, Me autem non semper habebitis. Religio autem fuit, tum diuinitatis maiestatem atque immortalitatem pretioso illo incorruptibilique vnguento confiteri: tum etiam & incorruptionem humanitatis præsignare. Scriptum enim erat. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Idque fortasse verbo illo celestis Redemptor declarauit: Ad sepeliendum me fecit. Hoc est. Sic ista protestatur me verè mortuum sepeliendum, vt quasi spiritu propheticum singularem meum sepultura modum prænantiauerit: vbi non meum corpus communi lege est in cineres abiturum. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimum esse atque optatissimum sacramentum, vbi nihilominus, quam Deus ipse immolatur. Nihilominus tamen hoc verissimum est, quod vtinam, vt est certissimum, esset Christianæ familiæ persuasissimum, quod necessitatis pondus vnde virtus ac potissimum misericordiae incrementa suscipit, efficiere potest vt ad Dei cultum conferentius sit, atque adeo optatius opem ferre miseris, quam oblationes & sacrificia facere. Et ratio est, quod sacrificia, vt dictum est, non in Dei vtilitatem, que bonorum nostrorum non eget: sed in eius duntaxat gloriam, nostramque deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. At verò tanta est Deo pauperum cura, vt eorum vtilitatem se penumero pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam æstimet, quam reliqua sacrificia. Idque maxime postquam idem ipse Deus cum diues esset, vt ait Paulus, propter nos egenus factus est, nostrasque miseras & æruinas vsque adeo suas fecit, vt in die illa tremenda coram angelorum hominumque vniuersitate confiteri non sit veritatus, se ipsum apud nos esuruisse, nudumque fuisse, & mendicum: ac tandem quicquid vni ex minimis indigentibus fecimus, quasi ei ipsi fecisse in propria persona. Vnde Matth. no no, nec verò citra indignationem Phariseos obiurgat, quod propheticum oraculum non intellexissent. Eunt enim, inquit, discite quid est. Misericordiam volo & non sacrificium. Sic enim scriptum extabat: Oseæ sexto, cui Propheta adiecerat: Et sapientiam Dei plusquam holocausta. Quapropter postquam Paulus Epistolam ad Hebræos, qui tam erant sacrificijs frequentandis de-

diti, in hoc penè insuperat, vt singulare Christi Pontificis nostri sacrificium commendaret, cuius præsentia illa omnia aboleuerant, nè inde colligerent ob illud dimittendam semper fore misericordiam pauperum, illum tandem Epistolæ colophonem adhibuit, vt cominonitō beneficentiæ eos apprimè curaret. Caritas enim, inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam, angelis hospitio receptis. Et infra, beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrarium respondetur, nihil vetare: quo minus virtus quæ altera genere suo inferior est quandoque ob necessitatem sit pretiosior. Hæc propterea tam multis inculcauerim, quod sunt qui falso omnia putent sua bona, potissimum dum ab hac luce recedant, in amplissimum Missarum numerum & in Capellanas expendenda. Nam et in ecclesiæ otia illa essent impendio necessaria, & vbi modo desunt consulenda sint: tamen vbi diuinus cultus satis est celebris, multo esset consultius egenorum calamitates leuare: longè enim crebrius in Euangelio huius nos Christus misericordiae admonitos curauit, quam vt eleemosynas in sacrificia conuerteremus. Nam quauis oratio, satisfactioque sacrificij acceptissima sit, tamen eleemosyna quæ præcipuum est charitatis officium, & pauperum orationes valde sunt, testante Christo, efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula.

Ad primum igitur argumentum respondetur, in veteri lege mercedem prostrabili offerri esse prohibitam, propter immunditiam: quæ ratio cessauit in noua. Esset tamen scandalum talem recipere oblationem: quia viderentur sacerdotes ad meretricum turpitudinem conuere. De pretio autem canis: Iosephus libro secundo vt inter tractandum de legalibus dicebamus, sic legem interpretatur, quod canum opere, sicuti modò asini & equi ad focuandas equas, redimi solebant pretio ad imprægnandas canes: quare pretium illud propter turpes sordes quoque ab oblationibus repellatur. Et sortitur inde probabilitatem interpretatio, quod vnà componuntur prostrabili merces, & pretium canis. Altera verò à doctoribus adhibetur interpretatio quod cum

cum primogenitum animalis mundi sic esset in templo conseruandum, vt non redimeretur: animalis verò immundi primogenitum, redimebatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, vt non esset quinque sicilis dignus, quibus eiusmodi animalia redimebantur: & ideo aiunt quod extra templum occidebantur. Porro autem expositio hæc neque rationi neque textui est consona. Si enim propter eius vtilitatem ad nihil erat commodum, ad quid erat in templum præsentandum? Quocirca melius est dicere simpliciter fuisse offerri prohibitum, tum propter animalis vtilitatem, tum etiam quia forsitan, vt ait Sanctus Thomas, in vsu erat Gentibus ad sacrificandum idolis. Ratio ergo illa cessauit in Euangelio. Ad tertium respondetur, quod animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primum quia oblatio debebat esse immaculata. Secundò quia esset vilipendium atque opprobrium. Præterea ratione voti quod debet Deo optimè solui. Quare oblatio Caini non fuit Deo accepta sicut Abelis. Quæ quidem rationes vim suam in lege nostra retinent. Qui enim vel acidum vinum vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, præuè quidem faceret: nam illa non sunt conficiendo sacrificij congrua. Et qui vasa aut indumenta sordidissimis visibus seruentia, templo dedicaret, ex quibus vestes sacræ & vasa fabre fierent, contemptor eorundem sacrorum censeretur. Et qui animal voto Deo deuouerit, & claudum vel cæcum vel alia de causa vilissimi pretij solueret: vel decimas ex pessimo grano & musto: profectò nõ castè seruaret fidem quam Deo habet obligatam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ad primitiarum solutionem homines teneantur.

INTER alias oblationum species connumerantur primitiæ, de quibus ideo inquiritur, vtrum vi præcepti debeantur. Est enim contrarium testimonium supra citatum. Exod. 25. vbi ait Dominus ad Moysen, aut primitias ab homine qui vltroque offerret, acciperet. Et Exod. 13. data lege primitiuorum quæ legitimæ erant primitiæ subditur. Erunt quasi signum in manu tua: vox

autem signi ceremonialia designat, quæ in nostra lege cessauerunt: ergo sicut nõ teneantur primitias offerre, ita neque altarum rerum primitias. Secundò primitiæ olim Deo reddebantur vt de singularibus beneficijs ab ipso susceptis gratias ille populus eidem rependeret. Habetur enim Deuter. 26. Tolles de tuncis frugibus tuis primitias accedesque ad sacerdotes qui fuerint in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor coram Domino Deo quod ingressus sum terram pro qua iurauit Deus patribus nostris vt daret eam nobis: ergo neque extraneæ nationes, neque verò nos tenemus illas prohibere. Tertio: Si lex esset primitiarum coarctrix, tunc præscripta esse deberet taxataque solutionis quantitas, sicut in decimis. At verò in neutro testamento talis habetur taxationis lex: ergo sub nullo comprehenduntur præcepto. In contrarium autem est canon Gregorij Septimi, Decimas. 16. quæstion. 7. Cuius verba sunt: Oportet congruentius nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse facimus, ab omni populo accipere: quas fideles Domino præcipiente offerunt.

Primitiæ singularem in genere oblationum locum obtinent. Differunt enim à reliquarum generali ratione quatuor modis, quos hic Diuus Thomas dignouit. Primò iuxta vocis sonitum differunt materia: Næpe quod de primitiis rerumque optimis inijs offerebantur. Quauis sint qui nomine primitiarum: non priuata, sed optinia intelligant. Quemadmodum de Abele refertur quod obtulit de pinguedine gregis. At verò textus Numeri. 18. vtrunque insinuat. Nam quod primum est, ceterum optimum, vnde ibidem: Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti: quicquid offerunt primitiarum, tibi dedi: scilicet, Aaron. Et subdit: Vniuersa frugum in ista quæ gignit humus & Domino deportantur, cedet in vsus tuos. Secundò ratione causæ à reliquis distat, quæ reddebantur Deo ex causa speciali: nempe vt homines diuinum beneficium recognoscerent, profiterenturque adeo quicquid ex terre fructibus percipiunt, Deo auctore illis prouenire: cui adeo iuxta verbum citatum. 1. Paralipome. vltim. quæ de manu eius acceperunt, reddere debent. Tertio differunt in modo, quod cum aliqua ceremonia offerebantur. Legitur enim Deuter. 26. post verba supra citata offerentium pri-

Secundum

Tertium

Quadruplex differentia primitiæ vni à ceteris oblationibus

mitias: Suscipiens sacerdos cartallum (quod est canistrum primitiarum de manu eius qui defert primitias) ponet ante altare Domini. Et infra commemoratis Dei beneficijs, subduntur offerentis verba: Idcirco nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi, &c. Quarto denique disteunt ex parte eorum in quorum usum exhibebantur. Nam cum Deo pro beneficio re penderentur, inter quem (ut diximus) & populum, sacerdos est sequester, in eius singulariter usum debebant: ad distequentiam decimarum quæ totam Levi tribu contingebant. Vnde loco citato Num. 18. ait Deus Aaron: Omnes primitias sanctuarij quas offerunt filij Israël Domino, tibi dedit, & filijs ac filiabus tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filij autem Levi dedi omnes decimas Israël in possessionem primitiarum quod seruiunt mihi in tabernaculo fueris. His ergo præhabitis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vnâ est. Primitiæ præcepto legis naturæ & scriptæ, Deo debentur, eiusque ministris: acque adeo iure pontificio, ex eadem scripta lege diuina demuto. Probatur conclusio ratio- ne illa iam insinuatâ. Ius naturæ iam nos docuit gratitudinem ut benefactoribus gratias redderemus: Deus autem est primus naturalium omnium beneficiorum author illi ergo primas debemus pensiones eorum omnium quæ nobis natura confert. Quod si quis cauiletur id ei deberi non de præcepto sed de honestate, redarguitur sic: Iure naturæ cogimur Deum nostri nostrorumque authorem profiteri: quandoquidem in eo viuimus, mouemur, & sumus. Nam si parentibus à quibus vitam accepimus, ut quart o nos loco Decalogus admonet, de his quæ ad victum nostrum possideremus, dū egent, succurrere strictè cogimur, longè strictiore iure Deo eandem debemus recognitionem: non quidem propter eius indigentiam; quia nullam habere potest, sed ppter nostrum commodum & eius gloriam. De hac itaque ratione sic mortalium vniuersitatem natura erudit, ut ethnicis etiam fuerit cunctis seculis (ut supra dicebamus) notissima: Ob idque non speciatim quæsumus hic an Christiani, sed vtrum homines, scilicet cuncti mortales primitias soluere teneantur, ad quos idcirco vniuersos respou- sio protenditur. Vnde Romani, ut Plinius in eorum historia lib. 18. capit. secundo res-

Prima con- clusio. Probatio cō- clusionis.

Plinius.

fert, nihil antea de terræ nascentibus degu- stabant quam sacerdotes nouarum frugum ac vini primitias libaret. Sed occurrat hic forte nobis obuius quispiam, ratione hanc non esse ad debitum primitiarum conclu- dendum propriam, sed hoc tantum euince- re quod teneamur Deo religionis lege sacra- ficia offerre, ut supra dictum est. Quibus eū conditorem nostrum profiteamur. Primitiæ autem longè à sacrificijs distat, cum sim- plices sint oblationes. Respondetur autem aliter nobis naturale ratione sacrificia per- suadere, aliter verò reliquis oblationes, ac singulariter primitias. Nam Deo quatenus Deus est, supremum, scilicet per se bonum, honores debemus diuinos, atque adeo obedi- entiam. Quæ utique ratione rem illi diui- nam facere & sanctificare, tenemur. Sed præ- terea quia fructus terræ nobis quotidie sup- peditat, colligimus ad eius honorem acced- ere, de his quæ nobis donat partem illi li- bare, & singulariter rerû primitias: quibus præter illam esse primum supremumque authoris eius nutu & solis circuitus, & æ- ris clementia hæc nobis affatim progignit. Altera conclusio. Et si ius naturæ antiqui- tatis diuina lege expressum nos huiusmodi primitiarû oblationis admoneat, tamè qua- litates & circumstantiæ nempe personæ qui- bus tradendæ sunt & materia: videlicet an de primis omnino fructibus atque adeo quan- titas legibus humanis patriæque usu & mo- re nobis competat & legitime sunt. Olim nanq; primitiæ singulariter sacerdotibus ob- ueniebant: decimæ verò Levitis. Iam nunc decimæ vice verâ sacerdotum sunt: primitiæ verò plurimum sacristis sacrorumque adis- tuis deputantur. In aliquibus tamen eccle- sijs in fabricæ sumptus consignantur: & nõ nunquam ipsi eisdem sacerdotibus. Neque verò tam exactè deponitur ut de primis sol- uantur fructibus. Neque de oleis aut le- guminibus, sed de frugibus tantum. Illa em̄ om- nia antiquis patribus legalia erant: quibus nõ ideo modo minime obligamur. Tæc em̄ cõmendatione ius illud decimarû ac primi- tiarum Deus illo seculo indixit populo suo, ut quæ admodum Exod. 34. legitur, hebdo- mada solennitatem in primitijs frugum mensis triticæ celebrari præcepit quæ no- bis est in usu. De quantitate autem primi- tiarum nihil vel in veteri vel in nouo testa- mento scriptum legitur: præterquam illud Ezechij. 45. Hæc sunt primitiæ quas tolletis:

Soluta

Hieronymus
Ephus deci- ma pars co- risti. Batus in liquidis.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

sextam partem. Ephus de coro frumeti, & sexta partem Ephus de coro orde. Mensura quoque olei, Batus de quolibet coro. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere: nam Ephus decima pars cori erat: sicut Batus in liquidis. Qui quidem corus triginta continebat modios. Subdit autem idem sacer doctor verba isthæc, quæ extrâ de decimis, capitulo priano, referuntur. At verò primitiæ, quas de frugibus offerebant, nõ erant speciali nomine definite. Traditione quoque accepimus Hebræorum, non lege præceptum, sed arbitrio magistrorum inoli- tam: quod qui plurimum, sexagesimam par- tem dabant sacerdotibus: qui minimum, in ter. ix. & xl. licebat quodcumque voluissent offerre. Hæc in antiqua lege. In noua autem nulla signata est quota. Sed in Hispania si cui prouentus vltra decem modios obuene- rit, vnum soluit: etiam si vsque ad mille, aut decem millia ascenderit. Et in alijs locis magis est tenuis solutio. In hoc enim pluri- mum consuetudini defertur. Quin verò vbi decimæ ad totum ecclesiarum cultum affa- tim abundarent, nisi consuetudo aliud con- tineret, non esset cur & primitiæ legis obliga- tione exigentur: nam quod diximus natu- rale ius primitas solui iubere, decimæ tunc satis suppleret.

Ad authoritatè ergo supra positâ Exod. 25. respondetur, quod nomine illic primi- tiarum, ut litera planè docet: intelligebat- ur oblationes quas populus ad templi orna- mēta fabricanda admonebat facere: vide- licet: ut vniuersi quilibet aurum conferret, aut ar- gentum, aut hyacinthum, aut purpurâ, aliâque id genus pretiosam suppellestem ad vasa paramentaque templi fabricanda. Quod autè Exod. 13. primitiuorum oblationes, signa- hoc est ceremoniæ appellantur, S. Tho. nõ negat: sed respondet ut artic. 1. de oblatio- nibus in genere respõdebamus. Nempe illas præcisè ceremonias sanctæ Christianorum Ecclesiæ non herere ex lege veteri instaura- ræ: quæ figure futurorû erant: eò quod iam modo mēda essent. Alias tamen quæ dun- taxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebantur, eū cadè apud nos, ratio per- maneat: non est quod nobis non liceat insti- tuere. Ad secundum respondetur quod primitias vetus populus Deo non solum de- bebant ob fructus quos terra Dei benignita- te præfert: verum & ob terras ipsas quæ ei beneficio tum illis promissæ fuerant; tum

etiam donata. Hæc ergo secunda causa nõ est apud nos superstes: sed prior, Tameñ cū & mundum ipsum Deus ob nostri gratiam condiderit, nobisque subinde & possessio- nem donauerit, iuxta illud psalmi: Terram autem dedit filijs hominum, hæc etiam de causa debentur illi primitiæ. Tertium autem iam solutum est, vbi diximus quan- titatem primitiarum non esse lege præscri- ptam, quia cum intra oblationum lineam comprehendantur, debent saltem sponta- net aliquid retinere.

Ad 3. arg.

QVÆSTIO QVARTA,
De decimis.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 87.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines teneantur dare decimas ex ne- cessitate præcepti.

ost oblationes sequit de decimis sermo. Apparet Prima ratio enim nõ omnes homines à parte ne- cessitate præcepti ad gatiua earum solutionem teneri. Illud enim præceptum ex- tat Leuit. 27. vbi legitur. Omnes decimæ ter- ræ, siue de frugibus siue de pomis arborum Domini sunt. Et infra. Omnium decimarû ouis, & bouis, & capræ, quæ sub pastoris vir- gæ trahunt: quicquid decimum venerit san- ctificabitur Domino. Hoc autem præceptum inter moralia eò referri nequit, quod mora- lia natura iubet: quæ tamen non decimam potius quam vel vndecimam, vel nonam partem præcipit. Si autem ceremoniale fue- rit aut iudiciale, iam satis libro secundo nõ stratum est, quemadmodum illa fuerint an- tiquata. Secundo. Illa sola Christianis, quorum fidem vniuersi mortales suscipere tenentur, sub præcepto concluduntur: quæ Christus vel eius Apostoli nobis in dix- erunt: secundum illud Matthæi vltimo, Do- centes eos seruare omnia quæcumque mā- dauit vobis. Et Paulus Actuum. 12. Nõ sub- terfugi, quo minus annuntiarem vobis om- ne consilium Dei. Sed neque inter Christi, neque inter Apostolorum documēta obliga- tio, vlla legitur decimarum. Quod enim Do- minus de decimis Matth. 20. meminit. Væ vobis qui decimatis menthâ, & rutham, &c. hæc oportuit facere, ad tempus præteritæ le-

Secunda 2.

Hilarius. gis referendum censetur: secundum illud Hilarij super Matth. Decimatio illa hoiesum quae in praefigurationem erat utilis, non debebat omitteri: ergo tempore gratiae dissolutum nobis est decimatum iugum. ¶ Tercio. Tempore gratiae ea solum ex lege veteti nobis relicta sunt, quae nobis patuita iubet: quare neque ad plura tenemur quam gentes ante illam legem: illis autem saeculis non exhibebantur ex praeecepto decimae, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Genesis, 8. quod votum deo vouerit, dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & cunctorum quae dederis mihi decimas offeram tibi: ergo neque nos arctius decimas debemus. ¶ Quarto. Sub illa praefiguratione, trinax soluebantur decimae. Primum qui deum tribui Leui: de quibus, ut articulo proximo dicebamus, legitur Numeri, 18. Leuitae decimarum oblatione contenti erunt, quas in usus eorum & necessaria separauit. Secundae, de quibus Deuterono, 14. refertur: Decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis quae nascuntur in terra per annos singulos: & comedes in conspectu Dei tui in loco quem elegerit Deus. Ac demum tertiae, de quibus inibi protinus subiungitur. Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quae nascuntur eo tempore: & repones intra ianuas tuas: venietque Leuitae qui aliam non habet partem neque possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, quae intra portas tuas sunt, & comedent & saturabuntur. A secundis autem atque a tertijs lex gratiae nos absoluit: ergo pari modo ab illis primi generis. ¶ Quinto. Quicquid absque temporis determinatione praecipitur id nisi tempore congruo solvatur, in culpa constituitur negligens: ergo si necessitas eos qui Evangelium profitentur, ad decimarum solutionem urgeret: fieret subinde consequens, ut quibus tertijs eadem solutio non est in more, criminalis delicti rei essent, non modo non solutes, verum & ecclesiae ministri dissimulantes: quod non est dignum ut facile concedatur. ¶ *August.* In contrarium autem est Augustini testimonium, 16. q. 1. canone, decimae ubi ait, decimae ex debito requiruntur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt. ¶ *Discrimen inter decimas & reliquas oblationes.* In quaestione vestibulo appendendum statim discrimen est inter decimas ac reliquas oblationes. Differunt qui propter secundum omne casuum genus. Primum scilicet ex parte finis per quem de ceteris iudicatur, quod

reliquae oblationes Deo in eius honorem immediatè, ut cum scholasticis loquamur, deditur: quantum in usum ministrorum deinde redundat: quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt, ut in sacrificijs expositu est, quarum ceremonia diuina maiestas colitur, atque in primitijs quae pro susceptis fructibus eidem rependuntur. Decimae vero, veluti hic ait D. Thomas, seu ministrorum stipendium sunt peculiariter institutae. Hoc utique lib. 3. sub titulo de acceptatione personarum satis superque monstrauimus. Sic enim habetur Num. 18. Filij Leui dedi omnes decimas Israel, in possessionem pro ministerio quo seruiunt in Tabernaculo foederis. Et in fra de eisdem decimis. Pretium est pro ministerio quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malachi, 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, ut sit cibus in domo mea. Et eadem ratione sub lege gratiae soluitur sacerdotibus pro altaris obsequio, sacramento, quae administratione, secundum verbum Christi, Luc. 10. Dignus est operarius mercede sua, & illud saepe citatum. 1. ad Corinth. 9. Nemo suis stipendijs militauit vnquam. Quod Innocentius Tertius in eadem sententia, extra, de praebend. citat, capit. Cum secundum Apostolum. Atque hoc, quod loco citato satis superque indicauimus, fundamentum est eorum maximum, quae non modo hic dicenda sunt, verum & lib. sequenti repetenda. Ex hac sequitur secunda differentia ex parte materiae: nempe quod cum reliquae oblationes non sint ex rebus omnibus necessariae: decimae tamen ex cunctis quae vel domi vel in agro procreantur secundum strictum ius persoluantur. Ac demum tertia differentia sumitur ex parte formae: quae cum reliquae oblationes vltro offerantur, vel saltè quo ad quotam, Decimae tamen rigore praeecepti, eademque sub illa quota quam nomen sonat, debentur. ¶ His sic tenuerit praenotatis, quatuor conclusionibus ad quaestionem respondetur. Prima. Decimarum solutio ex praeecepto iuris debetur, partim diuina ac naturalis, partimque humana. Nam quod in genere ecclesiae ministri populi sumptibus sustententur, naturale praeeceptum est, atque adeo in lege veteri moralium numero comprehenditur. Quod autem pars fructuum decima eisdem sumptibus mancipetur, iudiciale tunc ius erat, atque adeo in nostra lege pontificium. Vtraque pars patentissima est. Si modo tamen illud inter moralia iudicialiaque discrimen recolas,

colas, quod lib. 2. late dilucidauimus. Est enim morale praeeceptum, quod dicitur: ex naturae principijs seu syllogismi conclusio elicitur: veluti illud, Non occides ex illo generali, Id ne facias alijs, &c. Iudiciale autem est illud ad quod speciatim arbitratu quodam ab vniuersali descenditur: ut si vniuersale illud, Aliquid Deo est offerendum, sic arbitris, ut bi man vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. Hoc ergo discrimine supposito, facile conclusio liquet. Et quidem prior pars praecedenti quaestione sub titulo de religiosorum paupertate satis est nobis demonstrata. Est enim quicquid; reipub. in re necessaria administrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem reipub. suscipiendi, imò & exigendi: administratio autem diuini cultus reipub. necessaria est: imò verò multo plusquam secularium magistratum: ergo eiusmodi ministris stipendium reipub. debet, idque multo equius quam quae principibus, ac militibus conferuntur: nam diuino ordine temporalia spiritualibus inferuntur. Quare Deus iure optimo ecclesias earumque ministros instituit, in quorum sustentatione tanquam rerum Dominus imperare populo potuit quam ipse iustam celeret bonorum suorum portionem. Hoc ipsum naturale ius docet Paul. 1. Corinth. 9. Altera verò conclusio pars nihil patet obscurius. Ius etenim naturae non nisi ministrorum pro eorum numero & dignitate sustentationem iubet. At verò qualis esse debeat populi pensio, id arbitrio prudentiaeque reipub. pro rei qualitate statuendum relinquit. Deus autem qui populum illum primum, peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vniam diuino cultui administrando mancipauit: quae adeo agricuturae vacare non poterat, atque adeo nec propriam sortem in terra promissa erat possessura, ne minus reliquis, imò aliquantulo plus tanquam honoratorum de terrae fructibus perciperet, decimam partem singulis reliquarum tribuum in eorundem Leuitarum subsidium imperauit: ut patet Leui. 23. & alibi crebro. Atque ob id etiam quod cum forsitan solutio non tam exactè fieret, paulò plus obiebat illi tribui quam ceteris. Nam ex centum decem quae vndecim simul tribus quotannis in horrea condeunt, vndecim reddebant Leuitis: atque adeo aliarum singulae retinebant non nisi nouem. ¶ Ex quo fit praeeceptum illud de quota, fuisse, ut ait sanctus Thom. iudiciale veluti alia multa ad seruandam

populi aequitatem & decorem. Tametsi ex consequenti aliquid etiam in futurum significabat: licet & fere cuncta eorum gesta: secundum illud ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. Decima enim pars perfectiois symbolum est: quippe quum denarius digitorum sit numerorum supremus limes, cunctos concludens. Qua ideo quota, protestabatur illi: populus legem suam & statum non esse perfectum, sed eius complementum à Christo fuisse dependens. At vero licet hac ratione quodammodo praeeptum illud cum ceremonialibus conueniebat, tamen non erat eiusdem generis: quia non praecipue significandi gratia erat constitutum. ¶ Secunda conclusio. Inter ceremonialia & iudicialia legis praeepta sic differat, ut circa finem secundi lib. demonstrauimus, & paulò ante hac repetimus, quod ceremonialia non licet post Evangelium integrare: iudicialia vero quauis quantum ad vim illius legis faciant prorsus antiquata: possunt nihilominus nonnulla Christianis instituari. Quemadmodum lex talionis: & quod qui quem depradatur quatuor reddat, potest à principe modo lege institui. ¶ Tertia conclusio. Determinatio decimarum ad istiusmodi quotam est de iure ecclesiastico, & pontificio: quod prudentibus considerationibus institutum est. At qui in primis quod id posset ecclesia constitueret haud dubium est, cum non fuerit ex eo ceremonialium genere quod aliquid nouae legis praefigurabat: sed iudiciale, idque ad cultum diuinum pertinens: quod apud nos excellentius permanet. Sed quod eandem debuerit imperare quotam, probatur tam ex parte populi, quam ex parte sacerdotum. Ex parte quidem populi: quia euangelicus antiquo dignitate praestat, abundantiorque est iustitia praeditus: secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra, plus quam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum. Ex parte quidem sacerdotum: quonia longè sunt excellentioris dignitatis quam antiqui, excellentiusque tractantes sacramenta: ut. 2. ad Corinth. 3. monstrauit Apostolus. Decimarum ergo genus ex iure naturali ortum habet: species verò ab humano, per ecclesiam merito sancita est. ¶ Quarta conclusio. Haec decimarum quota pro temporibus, locorumque, & personarum qualitate & opportunitate maior potest minorque secundum ecclesiae iudicium institui. Conclusio est superioris appendix. ¶ Circa corollarium primae conclusionis, qua asser-

conclusio

conclusio

conclusio

conclusio

conclusio

conclusio

conclusio

conclusio

Dubitatio

tum est decimas ad iudicalem ordinem spectare, an abigere quis forsan possit: tū ex eo quod cum ad diuinum cultum attineant, ceremoniam potius esse videntur: tū precipue ex cap. Tua nobis. de decimis. Vbi Innocentius Tertius ait Deum sibi in signū vniuersalis dominij reddi præcepisse: vnde fit vt ad cultus religionem spectent. ¶ Ad hoc tamē facile per ea que dicta sunt respondeat. Haud enim Deo immediatē sicuti sacrificium offeruntur, sed ministris tanquā merces soluuntur, perinde atque principibus tributa: itaq; non sunt ipsæ cultus, sed ministrorū stipendia, cultui qui deputantur: secundū verbum Malachia citatū, vt sit cibus in domo mea. Quare statim Propheta subdit, propterea quod decimæ non soluebantur, inhiuissē Deum pluiam, fameque populum oppressisse. At verò quia Deus ecclesias, sacramentaque eorumque ministros instituit quibus stipendia hæc cōsignauit, ideo ait Pontifex in signum vniuersalis dominij Deo exhiberi. Cōfirmatur hæc nostra solutio: quia quota tam nostris quā antiquis ecclesiæ ministris ad equalitatem in populo feruadam, atque adeo ad humanitatem plebis, honoremque qui sacerdotibus debetur constituta est: quod est indicium

in ordine existere iudicialium. ¶ Aliud autem ex eodem canone argumentum sumitur: nempe nō modò decimas secundū genus & substantiam, verum & quotam esse de iure diuino, nam Papa ille de decimarum integritate loquebatur: sed de hoc statim in solutione postremi argumenti, vbi iterum dicere repetemus, quotam nō esse de iure diuino: quippe quā lex vetus nil nos obliget, & de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum sit, sed extant ecclesiasticæ & pontificiæ constitutiones, in ista antiquæ legis factæ: vt patet toto titulo de decimis. & 16. q. 1. & alibi crebrò. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis: ita vt vbi desuetudo culpam non excusaret, sacrilegium esse eandem quotam non persolvere. ¶ Ex his subinfertur, vt in quarta conclusione diximus, eandem quotam variari posse, ex dispensatione pontificis & minui & tolli. Dum tamen id quod iuris naturalis est, sit semper superfluum & saluum: nempe vt aliud ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimenta suppentant, reliquaque vitæ subsidia. Hoc omnī nulla desuetudo vel dispensatio violare potest. ¶ His ergo quæ patentia sunt prænar-

Dubitium
grauæ.

De Iustitia & Iure,

ratis, potissimum hic dubium, idemque explicacione dignissimum, tertia nobis offert conclusio. Nam si hanc quotam, vt compertissimum est, neque lex Euangelica, neque vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimium à Christiana familia pro suis ministris exegisse, atque adeo neque æquitatē seruasse antiquæ legis, neque humanitatem quā noua debuisset inducere. Nam si quō illo Hebraico populo decima templi ministris addicta fuit, ratio id postulabat. Erant siquidē etiam vndecim decimas perciperet, nō erat enim normis excessus, cum reliquarum singulæ retinerent nouem. Eò potissimum quod vxo res habebant & alendam familiam. Clerus autem Euangelicus curatorum, quibus solis (si Caietano credamus) debetur pro suo ministerio decimæ, fortè non est decima pars populi, aut plurimū quinqueagesima: quod ergo à reliquis quadraginta nouem totidem recipiat decimas, singulisque; cæterarum non fiant nisi nouem reliquæ, nulla ferre videtur æquitas. Atque ob id maximè quod neque vxo res, neque sobolem habere debent. Et ex alia parte decimæ Christianis etiam personales imperantur: quæ antiquitus nō erant in vtu. ¶ Ex quibus fit cōsequens neutram eorum rationum quibus decima cōclusionem Sanctus Thomas fulciuit, esse solidam. Nam et si populus Christianus iustitia præstare debeat Hebraico, non est necesse in hoc abundare vt supra iustum sacerdotibus suis effundat. Et quanuis sacerdotes sint præ antiquis honorandi, non tamen tanto stipendiorum aceruo. ¶ Hæc sunt rationes quibus tum alij, tum præsertim hoc loco Caietanus conuicti, non aliam iustitiam in decimarum quota reperiunt, quā quod clericis non pro ipsis solis, sed pro pauperibus quibus ecclesiæ fructus dispensare tenentur, persoluitur. Et qui dem si id duntaxat auctores isti sentiret quod ecclesiastici strictiori loge sanctiorique misericordie vinculo quā laici tenentur in pauperes esse beneficii, assertio esset certissima: contendunt tamen decimas illis non omnino tanquā dominis solui, sed tanquā dispensatoribus concedi: quarum partem rigore iustitiæ tenentur egenis refundere. Imò tanta obligatione, ait Caietan. quanta eis eadem debetur decima. Vnde fit istis auctoribus consequens, vt secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc ergo profectò nō tanta probabilitate pollet, quin contrarium sit longè

Libri Noni,

longè probabilius: imò, ni fallor, certa ratione verum: vt lib. sequenti cōstabit: vbi de hac re amplam disputacionem adornamus: à qua ideo in præsentiarum supersedendum nobis est. At verò quoniam hoc potissimum eorum est argumentū quo aduersarij suam opinionem fulcire contendunt, respondere hac de re illis est nunc operæpretium. ¶ Primum ergo contrarium fundamentum si fieri potest affirmemus: nempe decimam sub hac quota nō exuperare iustum stipendium ministeriorū ecclesiæ: etiam si tanquā veris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur cōtraria ratione illius qua aduersarij vtuntur. Iustus numerus clericorum qui ad cultū diuinum in lege gratiæ necessarij sunt, non tanta proportione minor est reliquo populo vt iniuste decimā suscipiant. Imò forsan duodecima est pars populi, sicut olim Leuitica tribus: aut plurimum quintadecima, vel multò minor quā vigesima. Probatur hoc in lege veteri vnicum erat duntaxat templū quo omnes duodecim tribus ad sacra confluebant: neque nisi quater in anno: nam tot erant duntaxat præcipue solennitates: in nostra verò ecclesia vix sunt cētum domus quæ non habeant vnum templum, cui quod tidie ab omnibus sacerdotibus seruitur: nā illi per vices hebdomadatim seruibant. Si ergo in seruitium vnius præcisè templi duodecima pars populi erat conscripta, quidnā miraculi est si æqualis nunc pars tantæ temporum multitudini ministrandæ mancipetur: quando quidem ratio mediocrius à fine sumitur. Sed ait Caietan. solis clericis qui curam habent animarum, decimas debent: cuius profectò assertio nescio quòdnam habere potuerit fundamentum: nam attulit nullum. Enimvero si templo illi quo non nisi Arca testamētī custodiebatur tā numerosa cantorū aliorūque ministrantium copia, vt in libris Paralipomenon legitur, deputata fuit: cur nō in templis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, non præter paroccos amplior sacerdotum numerus dicitur: quibus, vt iuxta verbum Malach. cibum habeant in domo Dei, decimæ contribuantur? His autē insuper adiungamus, sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis quā illos: vt potè in quibus amplifsimus esse debet Antistitum numerus: mox & Canonicorum, quibus ecclesiam præfulgere cōgruit, qui adeo necesse habent ministros & familias habere. Nam si quis nobis

Quæstio. IIII.

obijciat debere omnes in paupertate viuere, profectò nemo esset qui huic sententiæ refragaretur, si possibile esset vt tantus clericorum numerus, quātus necessarius est, decem sanctitate polleret: nā tunc citra aliū ornatū populo haberetur in pretio. At quia id fieri nō potè, necesse est cōditioni humanæ indulgere. Haud em̄ esse oēs possunt, vt D. Martinus: aut Nicolaus: atque adeo sic sacerdotes familia & autoritate honestare, vt populus eos nō despiciatur, sed tanquā præcipuos reipub. colat. Quare nullū est indecorū si episcopi, ceu alij magnates viuāt: & canonici, si cuti alij nobiles: & sacerdotes, veluti alij ciues. Etenim documentū huius rei manifestū est quod in illis puineis vbi sacerdotes nimia egestate premunt, vilescunt in cōspectu populi: atque inde sacramenta & res sacræ eò inclinant, vbi in opprobrio habent. Quocirca vt aliud ineamus argumentū, nō cōdeceat sacerdotes nostros, ppter sacramentorū dignitatem opifices esse, manualesque; operas exercere, quod Leuiticis licebat. Colligamus ergo, quod si tantū esse decet tamque; præclarū ecclesiasticū ordinē, cunctosque; adeo eius gradus cū suis familijs perpendamus, nō minor est pars in populo quā duodecima, seu vt dicebant, quintadecima. ¶ Præterea sacerdotum nostri, vacare debent literarum studio, atque adeo hoc negotio patrimonia sua insumere. Quare reperiri nō possent qui abliquo proposito præmio tātos facerēt sumptus, tantumque & ætatis, & laborū dispenderēt. Nā qui hoc religionis duntaxat amore facerent, quā rarisimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, eiusque imbecillitati conuiuere. Fateor equidē ingenuè ecclesiastica sacerdotia iniquissimè esse distributa. Quare alij abundāt, neque citra scandalum pompis ac rerum luxurie exuberant, alij verò esuriunt: tamen si ad normam diuini iuris pro qualitate & dignitate personarum eiusmodi fierent distributiones, constaret liquido sanctionem ecclesiasticam de decimarum quota non esse superfluum, sed æquisimam. Atque hac ratione in primitiua ecclesia vbi sincerius colebatur fides, multi de sua substantia ecclesias locupletabant. ¶ Accedit huc quod decimæ non ita exactè vbi que exoluuntur, sed multis in locis exiliores sunt: que cœnobis multa atque hospitalia illarū fructibus fundata. Suprà hæc & ingruente aliqua ecclesiæ calamitate, necessarij sunt ampliores sumptus: quæ ratione

tione & regibus adiudicatus iam est bonus decimarum cumulus. Hæc igitur cuncta ecclesia mature prospexit, dum decimas edixit. ¶ Haud ergo ad iustificandum hanc legem est ad id suffugere opus, quod clerici de iustitia teneantur sua bona elemosynis dispere. Quare meditatissimè D. Tho. hanc rationem inter probandum conclusionem tertiam non commemoravit, sed illarum tantum meminit, quod noster populus iustior esse debet antiquo, nostrisq; sacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex misericordiae perstrictius clericos cogit, subdit idè sanctus Doctor bis aut ter in hac quaestione quod decime dantur sacerdotibus ut sint in pauperes effusius benigni. ¶ Et quò potissimum propositi nostri argumentum in calcæ ponamus, arguitur tandem. Quota decimarum nihil aliud est quàm moderatio & specificatio naturalis iuris: ius autem naturæ in hoc tantum decimas imperat, ut sint ministris ecclesiæ in alimentum & stipendium: ergo quota de rigore iustitiæ ad hoc præcisè instituta est, nò in usus pauperum. Nam & Caieta ipse in præsentiarum concedit quòd decimæ quantum ad ius naturæ in vicium tantum debentur ministris: sed ius elemosynarum est, inquit, ut auctiores eisdem sacerdotibus pro pauperibus tribuatur. At verò nescio cur esset cogendus populus ut elemosynas pauperum sacerdotibus cõcrederet. De hoc aut in frà loco citat. ¶ Igitur nemo debuisset, ppter illà excogitatã proportionè quòd clerici nò sit quinquagesima pars populi in hanc descendere sententiam, quòd Clerici teneant de iustitia sub poena restitutionis sua stipèdia pauperibus imperitari. Nam res tanti momenti absq; ecclesiæ expresso decreto certè non est affirmanda. Dixerim excogitatam proportionem: nam ut summam cuncta complectar, si experientiam, qua moralis scientia nititur, consulas nulla est civitas aut insigne oppidum ubi non multò plures reperias ditiores quàm sint sacerdotes. Fictitium ergo est dicere quòd habeant ipsi quinquaginta novem decimas: & singuli in reliquo populo novem.

Ad 1. arg.
Ad 2. argu.

Primum igitur argumentum satis superq; discussum est atq; dilucum. Ad secundum verò respondetur, decimarum præceptum, qua parte naturale est & morale, illic esse à Christo designatum: ubi Lucæ. 10. ait dignum esse operari mercede sua: locupletius autem. 1. ad Corinth. 9. ab Apostolo intulcatum:

ubi tam multis naturalium civiumq; exemplis constituit ut qui altario servit de altario viuat, sed quantum ad quotam, commissum fuit ecclesiæ iudicio & sententiæ. ¶ Ad tertium respondetur, ante tempus antiquæ legis ab Adam vsq; semper viguisse idem datum quatenus naturale est. Fuerunt enim semper in quacumq; republ. bene instituta sacerdotes qui servituri fuisse primogeniti. At verò quia non erant certo numero. decreti, quotam vnaquæque republ. sub arbitrio instituebat, vel aliunde suis. providebat sacerdotibus. Abraham autè, ut legitur Gen. 14. propheticè institutu decimas obtulit Melchisedech: qui, teste Paulo, figuram nostri sacerdotij præferbat. Et eodem fortè spiritu Iacob easdem non certis sacerdotibus, sed Deo vouit. ¶ Ad quartum respondetur quòd cum in illo quondam populo tam frequentia iterarentur sacrificia, necesse habebant præter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda referuare. Quæ nobis quibus iam illæ victimæ cessarunt, nò imperantur. Tertium verò decimarum genus quæ cum pauperibus dividendæ erant, in noua lege mandato misericordiae augei: quo nos identidem Christus admonuit vt essemus in pauperes profusi. Ait enim Lucæ 11. Quod superest, date elemosynã. Addit autem D. Thomas, & decimas quæ ministris ecclesiæ dantur per eosdem debent in usus pauperum dispensari. Quod non intellexisse de præcepto iustitiæ, sed misericordiae, in de constat, quòd hoc cum altero præcepto elemosynarum adiunxit. ¶ Postremo verò argumento illa tangitur dubitatio, vtrum per defectuinem abrogari ius possit decimarum: quæ ex altera pendet, An decimæ sint de iure diuino. Et quidem nonnulli interpretum canonici iuris super. capit. in aliis quibus. de decimis. censent omnino esse de iure diuino, etiam quantum ad quotam, nam postquam illic dicitur decimas cum integritate esse soluendas, subditur: quia debentur ex lege diuina, vel ex loci consuetudine approbata. Et cap. Paræccianis. eodem titulo. legitur decimas non ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas, & cap. tua nobis supra citato, & cap. Reuertimini. extrã. de decimis. idem apparet insinuari. Et quauis aliorum dicta doctorum glossari possint: quòd intelligant de decimis quantum ad substantiam, Hostiensis tamen in sua Summa, titulo de decim. §. 7. expressè sustinet. etiã quò tam

Ad 3. q.
Ad 4. q.
Causa
strenu
prezatis
Sententia
ritarum.
Hostien.

tam esse de iure diuino: dicè, tum illud quòd præceptum fuisse morale, tum legem illam nò profusè cessasse: plurimis id inculcatis autoritatibus subannansque ad eò Raimundum & Theologos contra sentientes. At verò non est res quæ in controuersiam venire possit: cum planissimum sit, decimarum quotam in lege veteri iudiciale fuisse præceptum: non morale. Quod Hostiensis nunquam negasset si suæ fuisset facultatis rationem discerninis nosse inter morale præceptum & iudiciale. Morale enim (vt saepe dictum est) conclusio est principiorum naturalium: ex quibus quauis eliciatur alendus esse ecclesie ministros, quòd ad decimarum genus & substantiam attinet: tamen quòd hæc aut illa fructuum quota contribuatur, nulla lex naturæ præcipit, sed quòd id tantum tribuatur quantum eisdem sufficit. Sed glossa quæ Paulino verbo ad Hebræ. 7. assuere connititur, est annotanda. Ait Paulus: Transacto sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Cuius sententia est, legem illam cum Christo expirasse: atq; adeò illa cessasse legalia. Et respondet ipse nò facere illum sensum: ga nullo modo, inquit, concedendū est legem illam omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petendi decimas in Euangelio eos sacerdotes transisse. Vide quàm faceret consultius qui Theologiam nò profitentur, ab interpretamento scripturæ sacræ calamū abstinere: neq; de diuino naturalive iure tractare: quòd ipsis mensis aliena est. Cessauit enim omnino lex illa, vt latissimè libr. 2. cõmonstrauimus: præter id quòd vel lex naturæ retinuit, vel ecclesia sanxit. Quotam ergo hanc certissimū est nò esse de iure diuino. Sed si quæ inter Decretales, & Canones sacros offendantur verba, quibus decimæ diuino iuri tribuantur, vel intelligenda sunt quantum ad substantiam: vel si de quota habeatur sermo, glossandus est vt sit de iure diuino exemplariter, hoc est exemplo vetustis iuris constituta. ¶ Igitur vtrum per defectu dinem aboleri possit decimarum obligatio, D. Thomas negare omnino in præsentiarum videtur: nam respondet in Italia, in illisque terris ubi decimæ non soluuntur, ob id solum incolas à culpa eripi, quòd ecclesiæ ministri indulgere illis censentur non petendo sicuti Paulus se fecisse. 1. ad Corinth. 9. testatur. Nam ubi postquam demonstrauit potestatem habuisse sustenta mina ab illis petendi, subdit, nò esse usum eadem potestate, ne

quod offendiculum daret Euangelio Christi. ¶ Est autem responsio hæc D. Thomæ: non vsque adeò clara. Ad cuius igitur intellectum distinguendum est de decimarum defuetudine. Aut enim pensatur quantum ad quotam, aut in totum. Et priori quidem modo forsitan quis arbitraretur solam defuetudinem sufficere, vt non debeantur, propterea quòd quota nò est nisi de iure positio. Ac perinde censet D. Thomas intelligere de cessatione in totum. Sed profectò vt unque est falsum: primū quidem, non vtique propter rationem Hostiensis, atq; aliorum qui dicunt quotam esse de iure diuino, sed quia licet sit de iure pontificio, nihilominus quia ius illud tum tanta æquitate pollet, tum etiã instar antiqui diuini iuris positum est, nulla contra illud censetur præualere defuetudo quin possit ecclesia, ubi oportuerit, vt iure suo: nisi annuerit, ac dissimulauerit. Et hæc est mens S. Thom. Nomine enim decimarum quotam intelligit. Et eodè pacto intelligendus est quotilib. 2. art. 8. ubi eodè modo respõdet. Et quòd de quota loquatur, cõfirmatur: nam defuetudo decimarum in totum nullatenus ab ecclesia permitti potest: quandoquidem, vt iam monstratum est, ius existat naturale, & præceptum morale, strictissimeq; diuinū, vt sint ecclesie, ubi res celeberratur diuina, sacramentaq; dispensentur ac ministrantur, sacerdotesq; adeò & ministri populi sumptibus alatur. Quare super hoc totū ecclesia non habet auctoritatem dispensandi: neq; ab Spiritu sancto id vnquã facere permittet. Id quòd & vsus ipse palã ostendit, quoniam neq; in vilo Italiæ angulo, neq; alibi vsq; gentium reperitur Christianorum locus ubi nò sint sacerdotes, quibus vel proventus annui statim sint, vel populi stipendia. ¶ At verò contra prius solutionis membrum existit argumentum, quòd, vt ait August. 16. q. 1. canone, decimæ earum pensio tributū est animarum egentium: & qui eas, inquit, dare non luerint, res alienas inuadunt, & pauperes propter illam penuriam fame perempti, ab his qui non soluunt occisi sunt. Quare ecclesia nò videtur cõtra ius pauperum dissimulare posse. Quòd si dicatur id ob cauendum scandalum si necesse sit cõsequens, nò liberè id facere: quare nò soluentes minimè videtur à culpa excusari. Ad priorem locum argumenti respondetur, illud ius pauperum nò esse iustitiæ, sed misericordiae: nò solum in soluendis decimas, verum & in ipsis clericis, & ideo ecclesia po-

Ad 3. q.
Ad 4. q.
Causa
strenu
prezatis
Sententia
ritarum.
Hostien.
Ad argum.

fiā potest distimulare illa via easdem elemo-
synas extorquere. Ad posteriorem autem re-
spōdetur, quod etiam si id ad cauendū scā-
dalum permittat, & nō detur, vt ait Paulus;
impedimentū Euangelio, nihilominus sub-
diti excusantur: quia laudabiliter id facit ec-
clesia, spiritualibus temporalia posthabens.
Vbi autem populus animi obstinatione in-
dureferet, nē petēti ecclesie obtēperare vel-
let, tunc culpa nō vacaret. Si autem gens ali-
qua ea lege vellet in Christianismū sua no-
mina dare, vt decimarū tributo nullatenus o-
neraretur, respōdet Caieta. ecclesiam posse ac
debere eandem conditionem recipere.
Quod si intelligatur quantum ad quōdam;
verum est. Atamen vt nullo modo teneren-
tur ministros ecclesie alere, pfectō ecclesie
finere nō posset, nisi aliunde ipsa vnde viue-
rent puideret: nam aliā illa cōditio. cōtra-
ria esset naturali diuinoque iuri in re. quā
apud Christianos p̄cipui est: momenti.

ARTICVLVS II.

Vtrum de omnibus teneatur Christiani decimas soluere.

1. Argumē.

Post decimarum substantiam
subsequit vt earū materiā perpē-
damus. Apparet nanque nō de
rebus omnibus deberi. Decima-
rum nanq; pensio ex veteri instrumēto ori-
ginē duxit: illic aut nullum personaliū p̄-
ceptū legitur: nēpē earū rerum quā homo
ppria industria & negotio acquirit: quales
sunt mercatio, & militia, & similia. Ergo de
istis nullā debent decimā. ¶ Secundo. De
malē acquisitis (vt sup̄ dictū est) nulla fieri
pōt oblatio: ergo neq; decimarū solutio. Nā
cū oblationes p̄pinqūis ad diuinū cultum
accendant, illē potius de omnibus fieri debe-
rent. ¶ Tertio. Leuitici vltimo, vbi decimarū
scripta est lex, non nisi de frugibus & arborum
pomis ac de animalibus quā sub virga
pastoris transeunt. Inuentur: ergo de minu-
tionibus herbis quā hortorum cultura ferū-
tur nō debent. ¶ Quarto. Nemo nisi quod
in sua est potestate soluere potest: sed non
omnes fructus qui de p̄diis percipiuntur
in domini potestate permanent: nam quā-
dam coloni dominis fundorū pendūt: quā-
dam in mercedem famulis: quādam etiam
principibus in tributa. Et s̄pe aliqua vel
furto, vel alia via pereunt: ergo de illis ni-
hil debetur. ¶ In contrarium est legis exem-

2. Argumē.

3. Argumē.

4. Argumē.

De iustitia & iurē

plum, Gen. 28. in Iacob, qui aiebat, Cuncto-
rum quē dederis mihi decimas offeram tibi:
cuncta autem quē homo habet diuinitus ei
donantur: ergo de omnibus decimē debent.

AD quātionem vnica conclusione re-
spōdetur, de vniuersis tam ex terrē pro-
uentibus, quā ex personarum labore par-
tis, si merum ius perpendas, nec consuetu-
do obstet, debentur decimā. Probatur. Iudicium
vniuersiū: rei ex eius p̄p̄ijs cau-
sis radicibusque sumendum est: natua autem
decimarum radix est, quod secundū
Apostolum: ad Corint. 9. spiritualia seminantibus
ius competit metendi carnalia. Si nos, inquit,
spiritualia seminamus, non mirum est si carnalia
vestra metamushōe em̄ est instituti ecclesiastici
fundamentū: vniuersa autem quā homo possidet,
carnalium voce comprehenduntur: ergo de vniuersis
soluendā sunt decimā. ¶ Conclusio: quidem
p̄sens multis locis canonici iuris constituta est,
vt cap. Tua nobis. de decim. & cap. Reuertimini.
1. 6. q. 1. sed expressius canonē. decimā. qui est
August. vbi ait, de negotio, de militia, de opificio,
ac deniq; de rebus omnibus soluēdas esse decimas.
Idemq; ait Caelestinus Papa 2a. Non est extrā de
decim. vbi habetur, q̄ etiam de venatione debentur,
& cap. peruenit. etiam de piscaturis, & de molē-
dinis, &c. & cap. nuntius. additur etiam de
apibus. Quapropter celebris esse soler decimarum
distinctio, in reales seu p̄diales, ac personales.
Reales enim sunt quā de rebus debentur: puta
de p̄diis fructibus quos terra per solis aērisq;
clementiam natura sua progignit. Personales
autem quā ex personarū operis ac negotijs sine
terrē ope exercitū soluiuntur. ¶ Quicquid autem
veritatis conclusio contineat, ratio tamen D. Thomē
non magna energia pollere videtur. Colligit enim
vniuersalem ex particulari: nempe quod si ius
suppetat clericis metendi carnalia, de cunctis
carnalibus debeāt eis stipendia. Respondetur
primō rationem hanc sanctum Thom. adduxisse ad
declinandū potius defendēdūq; ius ecclesiasticū
quā ad eius necessitatem demonstrandā. Secū-
dum. Cū ius natura, vt dictū est, clericis
suppetat temporalia pro spiritualibus metēdi
non eouēq; ratio ad aliqua temporalia p̄-
pōderat, quin eadem ferē de omnibus intelli-
gatur. Nā quod afferri contra solet, ex agri-
fructibus iustius deberi decimas quā de opificijs,
pro eo quod fructus illos Deus natura

Cōclusio
gatina.
Probatur.

Distributio
Hostien. sen-
tentiā.

Fundamentū
si p̄cipuo
responset.

Obiectio
tra ratio
D. Thom.

Solutio

Libri Noni,

turā autor creat: opificia verō aliaq; nego-
tia ad humanā industriā attineant, licet quā-
dam p̄ se ferat probabilitatem, non tamē
necessitatem. Quoniam & in agricultura in-
dustria adhibetur, & in negotijs non deest
naturalis Dei cōkursus. Eō potissimū quod
decimarū obligatio, si quā dicta sunt respi-
cias, non in illo naturali Dei beneficio fun-
datur, sed in eo potius quod populus mini-
stros ecclesie sustentare tenetur, a quibus sa-
cramenta suscipit. Et ideo quia sunt plurimi
qui non agriculturam, sed aliam artem ex-
ercēt, iisdemq; pariter sint sacramentorū
participes, nō est q̄ ab exactiōe tributi ec-
clesiastici excipiantur. Quare verbum Pau-
li quo carnalia nominat, vniuersalem vide-
tur sensum auribus exhibere. ¶ His tamen
nihil obstantibus sciscitaretur quispiā vtrū
desuetudo, legitima esse posset p̄scriptio-
nis causa super personales decimas, nē soluā-
tur. Sciscitaretur inquam propter Hostien.
in sua Summa, loco citato, atque alios iuris
interpretes super ea. In aliquibus, de decim.
Qui porro inter decimas personalesq; decimas
sic dijudicat, vt contra istas inolere
posse credant p̄scriptionem: contra illas
verō non item. Quorum fundamentum est
illas esse de iure diuino: has verō minimē
quippe cum loco citato Leuitici vltimo nō
nisi de frugibus, & arborum pomis, & ani-
malibus indicantur decimā. At verō iam fa-
tis de hac re contra istos depugnatum est. Il-
lud nanq; ius antiquum quod iudiciale e-
rat, iam quantum ad illius legis vim expira-
uit ob idq; non est tantum discrimen inter
has species meditandum. Neq; quantum ad
huiusmodi p̄scriptionem S. Thom. inter
cas distinguit. Igitur, vt caele proximi arti-
culi dicebamus, siue p̄diales siue personales
decimas existimes, nulla desuetudo aut
p̄scriptio obtinere contra ecclesiam vllō
tempore potest, quo minus dum ad alen-
dos ecclesie ministros nulla alia pateret via,
posset siue ex fundis siue ex personis tribu-
ta imperare, quā eidem muneri honestē suf-
ficerent. Porro cum dissimulare non posset
quin erigantur templa, addicanturque illis
ministri. Hoc autem nihilominus discrimi-
nis non est diffidendum quod iustius para-
tisque aliō ex terrē prouentibus, quā ex
opificijs ac negotijs decimā exiguntur: eō
quod fructus illi magis sunt naturales. Quo-
circa si satis suppetunt, p̄scribi contra per-
sonales potest: hoc est nisi consuetudo sol-

Quaestio. IIII.

uendi illas vigeat, dignum non est vt exigā-
tur. Quapropter quod a seruatoribus de sua
mercede decimā exigantur: nisi mos omni
memoria vetustior ad id cogat, nulla appa-
ret aequitas. Ac multo minor ab agricolarū
famulis, quibus ex decimato aceruo merces
soluitur: vt ex Diuo Tho. in solutione quar-
ti colligitur. Sententia enim Augusti. quod
ex negotio & militia soluuntur decimā, il-
lic forsitan suam retinet vim, vbi p̄diales
non sunt adeo vberes ac pingues. Quare in
Hispania ex opificum negotiorumq; lu-
cris nullus est vsus soluendi decimas. ¶ Vtrū
verō agricola ex aceruo ante decimationē
operas suas & sumptus, aut saltem semina
excipere possit, non video cur dubitetur, ne-
que de hoc ratio permittit consuetudinem
valere: adeo id certum est non licere, vt caue-
tur cap. Nō est. & cap. Tua nobis. & cap. Pa-
storalis. Quoniam existimandum in presen-
tia est genus quoddam societatis inter ho-
minem & Deum: Homo enim semina sua
laboreque & sumptus ponit: exponitque
Deo confusus periculo. Cū ergo Deus sua
benignitate cumulatam frugem conferat, fa-
tis est si homo pro suo periculo nouem retē-
tis partibus decimam Deo reddat.

A seruatorē
bus nō sunt
decimā exi-
gendā nec
agricola
rū famulis
nisi de hoc
uigeret con-
suetudo.

AD primum igitur argumentum respon-
detur. In veteri populo rationem ob id
poposcisset vt personales decimē nō exi-
gerentur, quod singulę vndecim tribus suas
habebant p̄diorum sortes, quarum decimā
satis erant tribui Leui, quā forte care-
bat. Eō potissimū quod Leuitā ab alijs o-
pificijs negotijsq; secularibus non arceban-
tur: ob idq; iniquum erat, vt ex similibus ar-
tificijs ab alijs corradarent. Secus autem in
Christiana familia, vt dictū est: vbi neque cū
eti possessiones habent ex quibus decimas
soluant, neq; clerici implicare se debent mū-
di negotijs, vt. 2. ad Timoth. 2. admonet Pau-
lus. ¶ Ad secundū respondetur, malē acqui-
sita in duplici esse ordine. Quādā enim sunt
quorū acquisitio iniusta est & iniuriosa: vt
furtum, & rapina, ac perinde vsura. Et hac
quia in integrum veris dominis restituenda
sunt decimari non possunt. Secus de arborū
fructibus quā vsuraria pecunia emptā fue-
rint: nam illi, vt libro. 6. ostensum est, nulli
sunt restitutioni subiecti: sicut neque luca
eiusdem vsurariae pecuniae. Alia verō dicuntur
malē acquisita, nō quod acquisitio iniu-
riosa iniustae sit, verum quod turpi causa
cōparentur. Vt sunt meretricum, histronū,
Dd aliorū-

Ad. 1. argu-
Ad secundū
argumentū.

aliorumq; id genus luca. Et istorum, inquit Sanctus Thomas, decimæ debentur. Loquebatur tamen secundum sui temporis regionisq; morem, vbi Augustini sententia ad plenum in vsu erat. Iam verò modò nullibi, quod audivim, eiusdem perstat decimarum observatio. ¶ Ad tertium respon-

Ad tertium argumentū.

Arist.

detur: quòd cum decimæ in sortem Levitarum olim penderetur, debebant honeste, & absq; sordibus exigi: ad sordes autè attinet, vt 4. Ethico. capit. de libertate, autor est Aristot. minorum esse hominè exactorè: non erat Levitis congruens ex minutis holeribus exigere decimas. Sed Pharisæi, qui iustitiæ splendore præ reliquo populo amiebant, de illis etiam decimas persolvebāt. Nec verò redemptor de hoc illos obiurgavit quòd menthan, anethum, & rutam decima-

rent, sed quòd illa pluris quàm maiora præcepta estimabant. Imò quadantenus commendavit, cū subiungit: Hæc oportet facere, sed alia non omittere, vbi non tam præcepto quàm consilio eiusmodi decimationè attribuit. ¶ Sub lege autè Evangelica immemoralis cōsuetudo obseruanda est. Imò vbi alia frugum vniq; decimæ malignè prouident, exigi de nouo possent hortorum decimæ: vt re vera: extrā, de decimis, capit. non est, exiguntur. Præsertim de illis hortis quorum diuenditatis holeribus hortulani viuunt. Nam de exiguis priuatis sicuti de diminutis finis holeribus non sunt exigendæ: vt nota tur ex ca. ex multiplici. extrā, de decimis.

Ad quartū argumentū.

¶ Ad quartum deniq; respondetur, quòd si granum agricolæ ante decimationè sublātū est, tunc decimas, nisi culpata sua negligentia furtum acciderit, non debet. Idem profecto arbitror si vel fruges vel iam excussus grani aceruis alluione aliqua in area perierit. Si enim graui sua culpa diu illud relinquit in area, profecto non esset à decimarum debito immunis. Secus si esset à culpa liberinam quanto tēpore sub dio est granū, sacerdotibus etiā periclitatur. Postquā verò in horrea conditū est, iam inde dominus est decimarū debitor: quacūq; strage aut calamitate dispereat. Atqui granum aut vinum non decimatum vendit, manifestū sst reum teneri soluendi decimam. Quin verò & emptor si sciuerit, nihilominus obligatur ecclesiæ quousq; venditor restituat. ¶ Cæterum notandū est quòd cum decimæ ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subduntur aut mercedi aut tributo: ob idq; agrico-

Documētū.

la, neque famulorum mercedē, neque regis tributū excipere ab acervo potest, antequā totius decimā exoluat. Et arbitror nomine tributū cōprehendere D. Tho. etiam pensio nem quā colonus alieni fundi domino soluit. Itaq; si rigorem legis spectes, agricola qui fundum colit, siue proprium, siue alienū quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis: nisi aliter inter eundē colonum ac fundi dominū fuerit conuentum. Quare si dominus nō soluit, ecclesia conuenire colonum potest. ¶ Hinc superius colligebamus, mercenarij qui ex decimis mercedem recipit, nullam inde aliā debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idem colligendū apparet ex suis prouentibus, quos colonus post decimationem ei soluit.

ARTICVLVS III.

Vtrum decimæ solis clericis debeantur.

POST decimarum materiam, sequitur de personis quibus iure & more debentur. Arguitur enim quòd non debeant clericis: cui contrarium ex superioribus colligitur. Decimæ antiquis Levitis addebantur, vt ex Nume. 18. iam saepe citatum est: eò qd forte promissæ terræ carebāt: in nostra verò Christianiana familia clerici patrimonia nonnulla habent, & præter decimas oblationes recipiunt & primitias: superflue ergo illis videntur decimæ. ¶ Secundò. Si clericis iure decimæ deberentur, fieret inde saepenumero cōsequens soluendi perplexitas. Nam vsu venire potest vt incola vnius parocciæ fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat quos illius parociano colendos locat. Contingit etiā & pastorem eodē anno in pascuis vni episcopatus aut parocciæ gregem suū pascere: partim verò in pascuis alterius, vel forsitan ipse moratur in vna, & ouile habet in alia. Quare perplexissimusmodi homines essent cuius ecclesiæ deberent decimas. ¶ Tertio. Cōsuetudo saepenumero habet vt sacculares laici decimas in feudū possideant: & nonnullis etiā monachis cōferuntur: non ergo solis debentur clericis. ¶ In contrarium est quòd, vt Nume. 18. legitur, solis Levitis adiudicabantur: quibus in nostra succedunt clerici.

D quaestione distinctione præmissa duobus cōclusionibus respondetur. Duo in illis illas petendi: & res ipsas. Prior ergo cō-

Præ argumentū.

Argum. 1.

Argum. 2.

Duo in illis

mis cō-

cludit

clusio est. Ius petendi decimas clericis dicitur merito suo cōpetit. Probatur. Ius spirituale solis cōgruit clericis: vt pote qui spiritualium sunt administratores: ius autè hoc est spirituale, secundū illud Pauli, Cum spiritualia seminemus, nihil mirum si carnalia vestra metamus: ergo ius hoc propriū est clericorū. Posterior cōclusio. Res ipsæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quominus eorū concessione in ius laicorum demigrent. Probatur: quia res eiusmodi, vt frumentum & vinum, non sunt spirituales.

¶ Hic primū omnium consideratè discernito inter ius petendi & res ipsas. Alioqui falli potest. Enimverò feudatarij, imò vero reges & principes quibus pars decimarū adiudicata est, non solū decimas possident, verū ius videtur habere petendi: atq; adeò cū sacculares ipsi sint, ius habere videntur spirituale. Hæc autè fallacia diluitur, si in præsentiarum nomine iuris petendi facultatè prorsus intelligas petendi à parocianis decimas, tanq̃ proprium stipendium pro spirituali officio: hoc enim ius in sola exiit ecclesiæ, eiusq; ministris qui spiritualia dispensant. Feudatarius autè non nisi eiusdē ecclesiæ nomine eisdē petit decimas. Et pariter rex & secularis Princeps ex privilegio & concessione eiusdē ecclesiæ. Et habere tale priuilegiū non est habere ius petendi pro proprio spirituali officio, sed rebus frui: vel quia res ipsas ab ecclesiā redemerunt: vel aliud ei impenderūt obsequium, seu infideles debellandi, seu aliud simile, ob cuius respectum merito tali præmio donati sunt. ¶ Caieta. in præsentiarum in sua persistens sententia, quā antea retulimus: nempe solis clericis curam animarum gerentibus deberi decimas, ait ius hoc petendi duo simul præquiri: nempe & altaris ministerium, videlicet sacramentorū administrationem & præterea spiritualium seminationem: hoc est euangelij predicationem quorum vtrunq; per se personæ incumbat. Quare alij clerici aliter altari seruientes & monachi, quibus accidentariè & non ex proprio munere cōuenit prædicare, eodem iure ceu proprio non funguntur. At verò iam supra diximus nō solū decimas ob sacramentorū administrationem deberi, verum & ob alia altaris obsequia: putā cantare, vt canonici & ipsi sacrosancto sacrificio altaris administratione: quod diaconorum munus est: idemq; spirituale. Imò & Levitis olim decimæ propter templi ministerium conferebantur: cum neq;

in ipsis, neq; verò tunc in sacerdotibus quicquam esset propriè spirituale. Tametsi omnino fatendum sit, curatorū munus functionum spiritualium apicem tenere: cuius subinde causa potissimū debentur decimæ, atq; id genus cæteri, non sunt negandi suo gradu & ordine ius idem participare. Sacerdotes verò mercenarij qui nulli sunt addicti particulari ecclesiæ, sicut neq; monachi, eodem iure non funguntur nisi ex priuilegio.

Regula ad dignoscendū quæ nā præbendæ sint spirituales & quæ nō.

¶ At qui ex hoc documento & discrimine inter ius petendi & res ipsas eodem iure acquisitas possidendi, elicienda est regula ad perspiciendū quānam sacerdotia ecclesiastica quæ præbendæ sint spirituales: quod quidem fundamentū est & basis disputationis de simonia, quā sumus quaestione proxima ingressuri. Illa enim præbenda quæ spirituali muneri annexa est, censetur spiritualis. Munus autem spirituale nō solum est sacramentorum administratio animarumq; cura, verum & alia nonnulla ecclesiæ munia. Cuius contrariū miror quifnam possit asserere. Alijs canonicis & alia peregrina sacerdotia ad ecclesiarum seruitium instituta, nō essent spirituales: ac perinde neq; simoniæ materia: quod concedere error esset.

D primum igitur argumentū Sanctus Thomas respondet, quòd Levitis nō debentur decimæ vt ex illis elemosynas præ reliquo populo facerent: nam aliud decimarum genus in hanc pietatem decretum erat. In noua autè lege decimæ nō solum in clericorum victum, sed & in elemosynarū vbertatè pro egenis conferuntur: & ideo licet præter decimas alias, clericis possessiones habeant, siue patrimoniales, siue quas populi benignitas & pietas ecclesiæ cōtulit, quas Levitæ non habent: non ideo decimarum solutio redundat. Vtrum autem S. Thomas hoc quod de clericorum elemosynis affirmat ad iustitiæ rigorem pertineat, ita vt negligentes ad restitutionem teneantur, an verò ad singulare misericordie officium libro proximo examinabitur. Interim tamè non arbitror de rigore iustitiæ loqui, sed de misericordia ad quam clerici nostri præ Levitis obligantur: cum vxoria onera non sustineant: atque adeò plus illis redundet. ¶ Apud secundum respondetur, personales decimas illi ecclesiæ deberi cuius quisq; parocianus est: vt habetur, extrā, de decim. ca. Ad Apostolicæ prædiales autè, si rerum naturā nudè per-

Ad. 2. arg.

pendas, eidem videntur ecclesie debere, ubi pradia iacent. Nihilominus ecclesia mauult se ad consuetudinē referre: vt patet eodē ca. & capi. Cū sint homines. extrā, de decim. itaq; si agriculor est in vna paroccia, colit autem terras alterius, præcipitur in olita cōsuetudo obseruari. Nam vtraq; ecclesia potest ius suū allegare. Altera scilicet, quod personæ sacramenta dispensat: altera varōq; in suo territorio pradia iacent. Quare multis in locis solent tunc decimæ diuidi.

¶ Pari modo si nobilis ciuis qui ciuitatis parocciam incolit, fundos in aliquo castro aut pago possideat, quos illic colendos locat, ratio videtur deposcere, imō vt plurimum vsus habet, vt decimæ diuidantur: vbi autē præscripta consuetudo aliud iusserit, lequenda est. Idem D. Tho. de pastore respōdet, qui verno tempore gregem habet in vna paroccia, hyemali vero in alia: vt scilicet parata vtriq; pendat ecclesia. Est tamen alicubi in vsu vt vbi factura gregis tollitur, nēpe vbi vel tondetur, vel partus edit, illic sit decimandum. At verō S. Thomas contrariū hic videtur sentire: dicens quod quia ex pacis fructus gregis proueniunt, potius vbi sunt pascua decimandum est quam vbi ouile locatur. Hæc omnia adnotanda sunt, nō ad euellendas inueteratas cōsuetudines, sed ad sciendum vbi manifesta consuetudo nō viget, quinam sint sciendū rationem eligendi.

Ad 3. arg.

¶ Ad tertium denique respōdetur, quod sicut res nomine decimæ partes possunt clerici diuendere, & quomodo cūq; distrahere, ita possunt & laicis facultatem facere, vt dandas infuturum decimas accipiant, vel ecclesie referunt censu, vel in subuentionem pauperum: sicut pontificio priuilegio decime hospitalibus & monasterijs annectitur.

¶ Quibusdam autem religiosis, inquit D. Thom. cura solet adiungi animarum, atque adeo decerni decima. De hac autem re proutraq; parte suasuæ rationes existunt, vtrū videlicet congruat sacerdoti cum curis animarū monasterijs annecti: nam ex vna parte videtur monachi solertiū ac vigilantius posse gregi prospicere: ex altera verō propinquius Evangelio videtur vt propriis parocciis sit in sua paroccia: qui cum suis sub-

Nō cogruit ditis cōuersetur, eos deniq; consilij, ope, & monasterijs elemosynarum largitate iuuet. Cū tamen annecti famonachi nō nisi peruicariū rem adiuuistra cerdocia cū re possint. Et certē hæc ratio apud me sem animarū cū per inualuit. mitto antiquitatem Benedicti- ra.

norum ac Cisterciensium, inquam non est oblatrandum: sed tamen hac etate vix huiusmodi faciendis annexionibus suffragari posseto.

ARTICVLVS IIII.

Verū Clerici etiam ipsi decimis soluentur sicut astridit.

OST substantiam materiamque decimarum, atque eorū cogitationem quibus debentur, subsequitur tandem vt videamus quantum mortalium illas debeant. Et primū quod ipsi etiam clerici sint decimarum debitores, arguitur. Ius commune est vt parocialis ecclesia decemētis prædijs quæ intra suū territorium iacent decimas percipiat. Contingere autem asolet vt clerici possessiones etiam habeant, easdemq; vel in sua paroccia vel forte in aliena. Et similiter quod patrimonium vnius ecclesie in alterius territorio situm sit in huiusmodi ergo casibus clerici, quin & ipsa ecclesia decimas debere videntur. Secundo arguitur. Religiosi inter clericos nō dominantur: & tamē decimas ratione prædiorum debent ecclesijs, in quorum territorio: vt patet in c. dilecti. & cap. l. cet. de decim. Tertio. Num. 18. Leuitæ præcipiuntur summo sacerdoti decimas decimarum soluere: ergo eadem ratione clerici Leuitis succedentes, easdem Pontifici Maximo debent. Quarto Decimæ non solū, vt dictum est, in sustentationē clericorum soluntur, verū & in pauperum subuentionē: ergo si clerici à decimarū solutione essent exempti, pariter essent & pauperes: hoc autē falsum est: ergo neque illud est verum.

Primum a gum.

Argumēti.

Argumēti.

Argumēti.

Prima cōclusio.

Secunda cōclusio.

Secunda cōclusio.

cipiendi. Est enim contra naturam vt idem sit agendi patiendique principiu. Ignis qui ppe quatenus calefactiuus est, non est calefactibilis: clerici autem propter spiritualem functionem ius habent recipiendi decimas, ac perinde fructus prædiorum, quæ ecclesia possidet: ergo eadem ratione nihil debet decimarum refundere. At verō nihil obstat quo minus in eadem persona diuersa sint principia, alterum agendi, alterum verō patiendi. Sicuti aqua quatenus frigida, infrigidat: & quatenus materialis, calefit. Pariter ergo in clerico non obstat spirituali principio recipiendi decimas inueniri potest spiritualis possessio, ex qua eadem debet. Conclusions receptissimæ iure sunt: de quibus idē nihil restat dubitandum, nisi quod contra tenorem secundæ conclusionis aliquibus concessa extant priuilegia. Cisterciensibus namq; & hospitalarijs concessit Alexander tertius vt de prædijs quæ quomodocūq; possiderent, si proprijs manuum laboribus illa colerent, decimas non soluerent. Idemq; concessit Adrianus, vt patet. c. ex parte. extrā, de decim. & intelligebatur etiam si illa colerent per suos famulos.

Quare cæterorum nulli, siue clerici, siue monachi eximuntur, quin illas debeant, etiam si ipsi arua sua colant. Nisi simili eximuntur priuilegio. Dum autem terras easdem colonis locant, multominus dñibus est quin eiusmodi decimarum sint debitores: vt illic habetur ca. Licet. & subsequenti, Ad audientiam. Quauis & super his consulenda sit etiam consuetudo, ¶ At verō postquam de personis hic loquitur quæ ad decimarū pensionem tenentur, quæritur vtrum non modò Christiani, verum infideles, ad ecclesiasticas decimas teneantur. Ecclesiasticas inquam: quoniam quod in iure naturæ quæcunque respub. veridica Dei cognitione illustrata, teneatur suo more eidem sacrificare Deo, atque ad id muneris magistratus instituire, alia est ratio. Tenebantur enim, vt ex superioribus colligitur. Scificitatur hanc autem questionem propter nōnullos irrisperitorum ac potissimum propter Panor. qui super capitulo. de terris. extrā, de decim. affirmatiue questionem decidit. Lubentur enim in præfato cap. Iudæi de illis quas colunt terris decimas persolueret: & capitu. quanto. de vsuris. perinde cogitur de domibus ac possessionibus que antequam in eorum venissent dominium eidem oneri subdebatur, de

Argumēti.

Prima cōclusio.

Prima cōclusio.

climas reddere. Ex his ergo Panorm. Odoardum sequutus, infert omnes infideles vbiacūq; gentium vitam degant, iure compelli posse si factu esset possibile, vt decimas soluerent. Neque verō tantum prædiales, verum & personales. Saltē, inquit, tenetur ad id Iudæus quod Christianus loco suo habitans solueret. Aliās, inquit, ecclesia defraudaretur. Imò ait dum ad Christianismū accedunt, posse cogi vt quas in infidelitate agentes reddere renuerunt, persoluant.

¶ At verō siue textus consulas, siue diuinum ius, siue naturale rationem, nulla probabilitate, vt cum venia tanti Doctoris dixerim, huiusmodi opinio fulcitur. Primum enim de iure diuino nullum est dubium: nō solum quod, vt sæpe diximus, ius vetus de quatuor iudiciale erat, iamq; adeo antiquatū est, verum etiam si in naturali ac morali persistamus. Quoniam decimæ antiquitus solum in stipendium ministrorum templi, & apud nos pari ratione in alimoniam clericalis ordinis ecclesie ministrantium iussæ sunt. Itaq; nisi ecclesie essent, nulla esset ratio illas exigendi. Cū ergo infideles non sint in ecclesie gremio, neq; illis sacerdotes quidpiam spirituale, dispensent, nullum eis ius suppetit, autore Paulo, petendi ab illis carnalia. Sed ait Panormi. Tenentur tamen sacramenta suscipere, & in Christianismū nomina sua dare. Ecce quomodo isti ius trahunt diuinum. Enimvero quauis tota mortalium vniuersitas ad fidem suscipiendā teneatur, tamen quoadusque illam homo profiteatur, neque nostris tenetur legibus, neq; nostris prælatis obedire: secundum verbum Pauli: De his qui foris sunt nihil ad nos.

Opinio Panorm. nulla fulcitur probabilitate. Argumēti. in Panor.

Solutio Panormi.

Replia.

Deceptio Panormi.

Quemadmodum qui votum religionis emisit, licet perstrictus sit religiosus fieri: tamen quoulsque fuerit professus, ad peculiaria religionis mandata non tenetur. Equis em̄ qui ius diuinum calleat, affirmare ausit Turcas eò delinquere quod non consistuntur, sacramento nostro, Eucharistiam non gustat, festi ieiuniaque nostra non seruant? ¶ At verbum illud supra citatum, auctores huiusmodi opinionis seducit, quod habetur cap. Tua nobis. & ca. Cū non sit, de decim. Deū scilicet in signum vniuersalis dominij sibi decimas referuasse. Inde enim colligunt quoscūque mortales, cū omnium sit dominus, easdem debere. At verō si talem sensum verbū illud faceret, pontifices ipsi aut ecclesia eundem nobis alicubi tradidisset: quod nusquā

fecit. Et profecto eodem modo colligeretur vniuersos olim mortales decimas etiam debuisse Leuitis. Quod concessu esset absurdum. Sensus ergo legitimus est, quod in signum vniuersalis dominij voluit Deus semper sacrificijs à quacunq; repub. coli: ac subinde vt sacerdotes sustentarentur. Sed quia Leuitis Mosaeicj populi illa congruebat sustentationis moderatio, per iudiciale praeceptum indixit eidem populo, vt decimam fructuum eis soluerent. Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus instar illius praecepti imperauit suis subditis. Quo ergo praecepto eos cuius fidem nunquam amplexi sunt, non comprehendit. Neque capitulum. de terris: neque capitulum. quanto. quoquo pacto contra facit. Nā illic pecunia iter habetur de Iudaeis sermo, qui inter Christianos comorantur, possessionesq; habent, quas à Christianis vel emerunt, vel aliter receperunt. Et quāuis sermo ad illas quoq; prolataretur terras quae nunquam fuissent Christianorum, quā tamen non facile credam, alia est tamen fortitudo de Iudeis, qui non alia ratione permittendi sunt inter nos viuere, quā sic, vt ecclesiam suo territorio non defraudent. At tamē quod infideles terras possidentes, quae nunquā sub nostro fuere dominio, priusquā sint fidem professi cōpellantur decimas soluere, non dubito quin antiquis patribus sacrorum peritis quā alienissimum ab Euangelio fuisset existimatum. Quocirca sub hoc tituli obtentu ab alijs quibus fides praedicatur, non video quomodo possint decimae exigi: vtrum verò ratione praedicationis ad cōcionatorum sustentationem possit aliquid ab illis tributū exigī, ipsi quibus id scire incūbit viderint. Ego nanque in hoc libro vt alijs dixi, nihil de occidentalibus insularis diocese constitui.

VT ergo ad rem redeamus. Primū argumentum in capite quaestionis obiectū, duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorum quae saeculari titulo possident. Ad quam respondet D. Tho. iuxta tenorē conclusionis secundae, quod tenentur illiusmodi fructuum decimas pendere, etiam si ipsi sint eiusdem ecclesiae clerici. Huic autem decisioni nonnulli argumentum obmoliuntur ex citato cap. Nouum genus. de decimis. vbi habetur, illos clericos qui à clericis spiritualium ministeriorum accipiunt decimas, eisdem debere. Cum ergo clerici ab alijs clericis eiusdem ecclesiae non recipiant ministe-

ria, sed simul omnes populo administrant, non est quod alijs decimas debeant. Ad hoc autem respondetur, verbum illud non esse exclusiuum. Afferitur inquam, quod clerici (& forsā, vt habet glossa, intelligitur de coniugatis) ob id quod sacramenta suscipiunt decimarum pensioni sint obnoxij. Haud tamē excluditur, quin alia ratione, nempe propter terras quas peculiariter possident, maiores etiam clerici easdem debeant. Vnde, vt ait S. Thom. Aliud est aliquid habere vt proprium ratione cuius debentur decimae: aliud verò habere commune ecclesiasticum, ratione cuius non debentur. Praeter hanc autem solutionem altera est, q. clerici à clericis eiusdem parociae nonnunquam sacramenta percipiunt praeter curatum quoniam nisi à suo vicario illa suscipiunt: sed nihilominus de suis temporalibus fundis decimas debent. Posterior membrum eiusdem argumenti ecclesiam tangebat, quae praedicta forte habet in alia parocia, ad quod contrario modo quā ad priorē partem D. Thom. respondet: nempe eiusmodi ecclesiam nullas de suis possessionibus debere decimas. Et ratio est, q. eo ipso quod siudus sit ecclesiae, efficitur ecclesiasticus: hoc est spirituali munerī aut ecclesiasticae fabricae mancipatus. Quod si quis contra infurgat per hanc legem vti venire posse vt aliqua ecclesia omnibus prorsus suis decimis expollaretur: vt si parociani sua bona alienis ecclesijs donarent. Placet responso domini Caietan. q. lex haec eo temperamento & moderamine condienda est, vt res in tantū detrimentū ecclesiae non vergat. Quare tunc trāsire deberent fundi cum suo decimarū onere. Exemplū extat ca. suggestum. de decimis. Nam cum cuidam ordini indultum priuilegium esset ne decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret praediorum accessio, vt aliae parociae magnum damnum acciperent iustum est vt fieret super hac re compositio. Quare in tali casu clerici clericis per accides decimarent: id est ratione praediorum. Neq; obstarēt capitulum, Nouum genus. quippe quod intelligitur ne clerici à clericis inquam clericis decimas exigant. Ad secundū respondetur, eos religiosos quibus est animarum cura iniuncta, ut habere recipiendi decimas, non autem illa ratione obligationem soluendi. Reliqui verò de iure communi decimas debent praediales, nisi villo sint priuilegio exempti, vt supra citatum est ex cap. ex parte. de decimis. Ad tertium responde-

Solutio.

Solutio.

Replicat.

Solutio Caietani.

Ad 2. obij.

Ad 3. obij.

tur

tur quod cum in veteri testamento Leuitae quibus decimae decretae erant, sub sacerdotum obedientia viueret, & sacerdotibus non nisi primitiae obuenirent, congruens fuit Dei praecipuum, vt decimarum decimam summo sacerdoti penderent. Qua vtiq; nunc ratione Summus Pontifex iuxta ingruente necessitate, decimam decimarū à clero exigere valet. Imò verò vtiq; vniuersalis eademque perpetua toti clero imponeretur: si tamen illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum via & modus alia cōmentandi iura, aliasque excogitandi artes sustentandi Apostolicam sedem: quibus ecclesiasticae leges non possunt non periculosissime arctari. Ad quartum denique respondetur, quod etsi decimae in subsidium etiam pauperum tribuantur clericis, qui praecipuo misericordiae ad eleemosynas tenentur erogandas: tamen quia eiusmodi eleemosynae ipsorum despendatione fieri debent, non perinde atq; clerici, à decimis excludendis pauperes eximunt.

Ad quartū argumentū.

QVÆSTIO QVINTA,
De peccato Simoniae in genere.

Sanctus Thom. 2. 2. quaestio. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrum simonia sit studiosa uoluntas emendi uendendiq; aliqui d. spirituale. uel spirituali annexum.

Primū argumentū.

Tertia pars libri presentis, quam post tractatū de sacrificijs, alterumq; de oblationibus, primitijs, ac decimis polliciti sumus, est de Simonia: de qua disputat D. Thomas. 2. 2. quaestio. 100. Huius ergo tractatus prima quaestio, quae quintū hic habet locum, instituitur de simonia in genere: cuius primus articulus definitionē inuestigat: nempe vtrum simonia sit studiosa uoluntas emendi aut uendendi aliquid spirituale aut spirituali annexum. Et arguitur parte negatiua. Primum de nomine. Vitiū hoc tā in uenditione consistit quā in emptione spiritualium. Simō autem, vt Actū. 18. uidere est, nihil uendere uoluit, sed tantū Spiritum sanctum emere: non ergo à Simonis fati congruē nomen deducitur: sed con-

gruetius duceretur à Balaam, qui, vt legitur Numc. 22. Moabitibus suas locauit operas vt perdonum Dei populo malediceret. Quem Petrus in sua can. ca. 2. criminis huius reum facit. Et rursus Iudas Apostolus. Vel à Iesi, q. vt legitur. 4. Regū. 5. Naamā donum sanitatis pretio uendit. Deberet ergo dici Balaamitē aut Iesitā, cuius Iesi ad hoc propositū mentio fit. 1. quaest. 1. can. qui studet. Imò & Iudas immanius cōmisit sacrilegium Christum autorem omnium spiritualium charitatum uendendo, quā Simon magus. ¶ Secundō. Multa sunt spiritualia bona quae citra simoniae labem uendi possunt: vt consilia, vt habetur cano. Non licet. 1. 1. quaest. 3. & pariter artes & naturales scientiae: ergo illa non est legitima definitio. ¶ Tertio. Simonia vt ex registro Grego. 1. quaest. 1. cano. eos legitur. haereticus est Tolerabilior enim inquit, est Maccdonij impia haereticus quā Simoniaci. Illi enim creaturam & seruū Dei patris & filij spiritum sanctum deliberando fatentur: isti uero eundem spiritum sanctū efficiunt seruū suum. Omnis enim dominus quod habet si uult uendit, siue seruum siue aliquid eorum quod possidet. Haereticus autem non in uoluntate, sed in intellectu est: ergo. ¶ In contrarium sunt uerba cano. qui studet. 1. quaest. 1. qui studet donū Dei pretio mercari in sacro ordine nulla ratione de cetero remanere aut reuocari non posse dubium non est, à uerbo nāq; studet, deriuatur studiosa uoluntas.

Argum. 2.

Argum. 3.

Ad questionem tribus respondetur conclusionibus: prima de nomine, secunda de materia: ex quibus tertia colligitur, de definitione simoniae. ¶ Prima ergo est. Non uitiū huius à nullo significantius deduci potuit quā à simone illo Mago cū quo Petro contentio fuit. Primū quod Balaam & Iesi ad historiam veteris testamenti attinent cuius sacramenta non cōferebant gratiam ut non istra, atque adeo non erant tanto gradu spiritualia. Secundō quod illi gratias tantum gratis datas, ut donum sanitatis & arcendi per maledictionem hostes, quod Moabitae à Balaam petebant, uendiderunt: Simon autem nihil minus ipsum spiritum sanctum emere uoluit. Non quidē in sua persona, nā talis menditatio insanissima esset, sed eius donum: ut habetur. 1. quaestio. 3. can. Saluator putā gratiam facientē eius gratia quae spiritualium donorum culmen per essentia tenet. Tertio, vt ad primū argumentū respondeamus, illi tan-

Prius con cluso.

Primariatio

Secunda rō.

Tertia rō.

tum vendiderunt, nihil ementes: Simon autē emere spiritum sanctū ambiuit, vt videret. Sic enim habet historia. Cū vidisset Simon q̄ per impositionē manus apostolorū daretur Spiritus sanctus (dabatur nāq; tūc visibiliter) obtulit eis pecuniā dicens: Date mihi hanc potestatem, vt cuiuscunq; impoſuero manus accipiat spiritū sanctum: nempe pretio quo oblatā posset eis vsuris pecuniā reficere: vt habetur eodē can. Saluator. Iudas autem etſi Christū authorē spiritualis gratiæ vendiderit: cuius eodē can. qui studuit. Grego. ad hoc propositū meminit: tamen quia ipsum nō vendidit tanquā donū ementibus vtile, imō vt morte perimendum, nō est ab illo nomē huius sacrilegij tractū, sed à simone cogitante emere ac vendere spiritū sanctum, cui omnia tribuuntur diuina dona, cū dēnq; ab apostolis, ecclesiæ secundū Christum fundatoribus: que vtiq; ecclesia hoc p̄priē, sicutur crimine. Itaq; sicuti artes à suis primis inuentoribus nomina sortiri consueverunt, sic & simonia ab eo qui primū eam excogitauit. ¶ Secūda cōclusio. Res spūales sunt p̄pria simoniæ materia, sed nō cuiusq; spūs multipliciter usurpatur.

2. Concl. Voculūm sunt p̄pria simoniæ materia, sed nō cuiusq; spūs multipliciter usurpatur. idem est quod animalū habitus, quæ aspirādo respirandoq; viuunt: inde autē per similitudinē significat quicunq; venti flatū. Sed quia ventus atq; spiritus inuisibilia sunt, & ad sensum incorporea, inde translatus est nomē ad cūctā significandū que corporum ex pertia sunt: vt Deū, angelos, & animā: ac perinde accidētia spiritualia. Quocirca sunt qui in præsentiarū duo spiritualium genera distinguunt: alterū corū q̄ deriuant ab spiritu creatore alterūq; corū quæ ab increato di-

Duplex genus rerum creatore effluunt, in quibus, vt illico patebit, **spiritualiu.** ratio simoniæ non constat, accommodatiū ad rē fecerunt, alterū genus spiritualiu naturale: cuiusmodi sunt intellectus, acquisitiq; scienciæ, ac virtutes: alterū vero supernaturale, vt sunt tam gratia gratis data q̄ gratū faciētiæ, sacramentaq; & sibi annexa sacerdotia. Quocirca pleriq; doctorū arbitrat̄ur spiritualia vniuersa tā prioris quam posterioris generis, materiā esse simoniæ. Qui sub in-

Altiſiod. sententiā. de doctores astruunt, vendere sciencias & artes vitium esse simoniæ. Huius opiniois fuere Alex. Halē. re Altiſiodorē lib. 3. tracta. 2. r. co. vus que glossa. Syluester. f. Alexā. Halē. 2. parte. q. 187. mēbro. 3. & est glo. ca. Non licet. 1. q. 2. & fermē doctores canonici iuris: vt est videre apud Syl-

uest. in verbo, doctor. & in verbo, simonia. §. 10. Quinetiā & S. Thom. in. 4. dist. 25. q. 3. arti. 2. Et probatio Altiſiod. qui hāc polteris opinionem p̄pinauit, prima fuit auctoritas Prover. 23. Noli vendere sapientiam & doctrinā, & intelligentiam. Secunda, quia vt August. in lib. de magisterio docet, spiritus sanctus est qui interiori homines edocet sciētiās, etiam naturales. Quare qui illa diuēdit, dona p̄phanat Spiritus sancti. Nihilō feci⁹ contraria opinio absq; formidine credi vera potest: nempe q̄ licet sciencias naturales vendere. Haud quidem per se, vt panem aut pannū, stultum em̄ hoc esset dictū. Cū in nullius potestate sit suam in alium tradere scienciā veluti rem aliā corporeā. In quo sensu illud legendum est Prover. 17. Quid p̄dest stulto habere pecuniā: cū scienciām emere nō possit: Sed loquimur de vēditioē doctrinæ, hoc est q̄ licet pretio docere, sicuti cōsulere, &c. In primis em̄ opinio est q̄ nō caret autoribus: quoru est Dur. in. 4. dist. 25. q. 3. & Palud. ibidē. q. 5. & Adrian. quolib. 9. & ex antiquioribus Armach. lib. 10. ca. 8. & Richar. in. 4. di. 25. Imō & S. Tho. 2. 2. q. Ricard. 100. arti. 3. ad tertiu, ab eadē opin. non abhorret: vt infra eodē loco videbim⁹. Sed q̄ nullū haberet patronū, ratio ei satis patrociniatur: loquimur em̄ de sciencijs naturalibus. Primū igitur arguitur. Vitiū simoniæ quale sit, ex euāgelio venit vtiq; aduēdit: vt Mat. 23. 10. vbi Christus gratiarū dona Apostolis contulit, q̄ plebi cōmunicaret, infirmos, inq; curate, mortuos suscitare, leproſos mūdate, daemones eijcite: gratis accepistis, gratis date, vbi de naturalibus nihil cōmēminit. Itē Ioā. 2. vēdētes & emētes de tēplo eijciēs tantū significauit sacrorū venditiōē & cābiū, esse sacrilegiū. Et Actū. 8. in Simone illo Simoniacorū primatē nō damnatur nisi q̄ spiritū sanctū eiusq; gratias emere voluit. Hoc nāq; illic appellatur donū Dei: cū ergo nullibi bonorum naturaliu mētio fuerit habita, nō est q̄ eorū venditiō labe simoniæ denotetur. ¶ Secūdo arguitur ratione. Si sciētiæ & artes naturales vendere nō liceret, maxime quia dona sunt Spiritus sancti: haud tamē sunt dona per speciale influxum, de quibus. 1. ad Corinthi. 10. loquitur Pau. Sed per generalē concursū: ergo ex hoc capite dānari non debet eiusmodi venditiō. Aliās nulla alia bona naturalia fas esset vendere, neq; grana scilicet, neque vinum, neq; oleum. Itē sequeretur q̄ neq; docere pretio

Altiſiod. Alargum. Sententiā. Opinio Da. Adrian. Armach. Ricard. D. Thom. Ratio q̄ em̄ de opi.

res mechanicas artē ve scribendi liceret: quod esset concessū absurdum. ¶ Et per hoc respondetur ad argumentum Altiſiodorē. Nam licet Spiritus sanctus doceat omnem veritatem: aliter tamen supranaturales, vt scripturæ mysteria. De qua re peculiariter intēlexit Christus vbi ait. Ipse vos docebit omnia. Aliter verō naturales: & certē has vēdere non est simonia: quia neque gratis habentibus dantur, vt gratis non habentibus communicentur. ¶ Tertio arguitur. Si non liceret huiusmodi sciencias vendere, fieret consequens, vt neque liceret pro labore pretium recipere, quo doctor docēdo defūdāt. Nam quādo res verē spiritualis est vt sacramenti administratio, neque pro labore licet quicquam recipere: idem quippe esset recipere pretium pro labore baptizandi, seu ministrandi ordines sacros, & recipere pro ipso opere, quod est administratio sacramenti: Labor enim non distinguitur ab opere. Quomodo autem sacrorū ministris recipere alimoniam liceat, infra patebit. ¶ Et postremō quando temporale spirituali annexum est, non licet pro re illa autē fisci perē pretiū quā si sine illo spirituali valeret: non inquam licet alieum, aut vestes sacras pluris vendere quā si non essent consecratæ: licet autem vt manifestum est, pretio sūis vendere vnam scienciām quā aliam: quāuis minus laboris fuerit ibidem impensum. Imō vnus atque idem Doctor quo doctior, etiam si minores fecerit sumptus minoresq; ex hauserit labores, pretiosius suos locare operas potest ad docendum. Quare etiam si sine labore posset suam scienciām in alium trāsfundere sicut flatum, posset pretium recipere. ¶ Illud autem Prover. 23. nihil contra nos pugnat. Imō quod habetur illic, est: veritatem emere: & noli sapientiam vendere. Ac si dixisset tāti est pretij, vt qui nō habet emere illam debeat: & qui habet, nunq; vendere: id est, nunq; illa priuari. Et glossa illa. c. Non licet. aduersatur textui: quippe quo asseritur q̄ potest aduocatus vēdere suum cōsiliū, & artes naturales vendere nō liceret, maxime quia dona sunt Spiritus sancti: haud tamē sunt dona per speciale influxum, de quibus. 1. ad Corinthi. 10. loquitur Pau. Sed per generalē concursū: ergo ex hoc capite dānari non debet eiusmodi venditiō. Aliās nulla alia bona naturalia fas esset vendere, neq; grana scilicet, neque vinum, neq; oleum. Itē sequeretur q̄ neq; docere pretio

Questiope At verō de Theologia peculiariter dubitatur. Propterea quod videtur priori modo spiritualis. Perdonum enim Spiritus sancti pā-

duntur scripturæ, quæ sunt Theologiæ principia. Attamen neq; hanc scienciām pretio de cathedra scholaribus prælegere, simonia est etiam si citra vllum laborem & expensam fiat: hæc enim accidentaria sunt. Et ratio est, quod licet fides & arcanorum reuelatio domini Dei sit, sciencia tamen Theologiæ humano sudore conquiritur. Quocirca quod Hostiens. ait super cap. Nonnullis de magis, nempe Theologo publicum habēti salariū non licere pro extraordinaria lectiōe quicquam recipere, alioqui simoniam committere: gratis dictum est, & absque vlla ratione. Quid enim quæ so refert, salariū ne publicum recipias, an pecuniā mercedem pro peculiari lectiōe? Hoc tamen est verum quod cōcionatori theologiam de suggesto docēti ne utiquam citra simoniam licet prædicationis pretium ex conuentione recipere. Et ratio discriminis est: quia Theologia tantummodo intellectum erudit, sicuti aliarū qualibet sciencia: predicatio verō per se ad animarū salutem fit, commouēdosq; fursum animos. Et ideo pertinet ad donum propheciæ: quod Paulus ad Corinth. 12. inter alia connumerat. Licet autem prædicatori sustentationis subsidium sicut ceteris ecclesiæ ministris recipere. ¶ Colligamus ergo, spirituale in definitione simoniæ non accipi pro naturali munere, sed pro supernaturali: hoc est pro gratia: & sacramentis, atq; alijs Spiritus sancti donis: que ad æternam nos felicitatē promouent. Appositio autem illa, vel spirituali annexum, illa significat, quæ non per se, sed per ordinem ad spiritualia idem contrahunt nomen. Vt pote sacerdotia & prebendæ, quæ sunt sacerdotum stipendia: & ius patronatus, atq; alia iura eligendi ecclesiastica supposita. ¶ Ex his fit consequens (id quod assertam sententiā euidentius confirmat) quod dare aliquid spirituale pro doctrina alicuius scienciæ, quātūlibet sit Theologia, est simonia. Vt si episcopus ordines aut beneficium Doctoris conferat, vt ipsum doceat. Conferat enim tūc spirituale pro doctrina, quæ est pecunia æstimabilis. ¶ Per hæc rursus dirimitur illa alia quam Doctores cōtestari solent, vtrum extra ecclesiā apud infideles contingere possit simonia. A parte enim affirmatiua existit argumentum quod inter illos est sacerdotium, quo secundum ipsorum iudicium Deum colunt: ergo si illud vendunt, est simonia. A parte autem negatiua offertur alterum nihilō infirmius, quod

Solutio. Rō asserti. Predicatio. vt euāgelico nō licet pro munere prædicationis. pretiū ex conuentione recipere. Corollarium. Questio altera. Argumento partis affirmatiuæ.

apud illos nihil est propriè spirituale. Durand. ergo & Palud. respondet verè illos nõ committere simoniam, sed solum quantum ad suã existimationem. Nihilominus cum distinctione est meditatus respondendum. Enimvero ante Christi aduentum extra dubium est, inter patres veteris testamenti verè committi potuisse simoniam. Erat enim tunc verum donum prophetiæ, quod si venderetur simonia fuisset: vt patet ex verbis Hieronymi quæ citantur cano. Nunq. 1. quæst. 1. Item & eorum sacerdotium quanquam per illud nulla tunc conferretur gratia, spirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinens cultum. Quare Ieroboã. 3. Reg. 13. in simularum, quod sacerdotes pretio crearet. Quin verò & lege naturæ erat sacerdotiũ quale fuit in Melchisedec. Et quidem. pro illo seculo legitimum: quod perinde si pretio conferretur, simonia emergeret. Spiritualecũ suo modo censetur, quicquid Deus & natura quocunq; mortalium statu pro animorũ salute ad Dei cultum instituit. At verò post Christi nam redemptionem nihil iam extra ecclesiã superest quod sit legitimum spirituale. Nisi si forte sunt qui inuincibili ignorantia legis nostræ laborant. Illos enim eadẽ excusat ignorantia, si naturalibus tantum ritibus vtantur. Quocirca extra ecclesiam iam nulla esse potest simonia, nisi secundum humanam existimationem. ¶ Tertia demum conclusio est, quam de definitione promissimus. Probe illa præfixa definitione exprimitur natura simoniæ. Probatur definitio illa & obiectum vnde vitium vel virtus speciem sortitur, explicat, & pariter subiectum eius & modum: ergo bona est. De obiecto quidem iam constat: subiectũ verò iustitiæ, ac perinde in iustitiã, omnium q; eius partium est voluntas: vt sanctus Tho. 1. 2. q. 56. sapienter secundum Aristot. docuit. Hoc enim interest inter virtutes, quæ hominem in ordine ad se ipsum componunt, atq; illas, quæ ipsum disponunt in ordine ad alterum: quod cum voluntas ad proprium personæ bonum per se sit propensa & determinata, respectu illius boni nulla virtute indiget præter illas quæ sunt in potentij, quæ affectionibus, passionibusq; turbantur. Enimvero si nulla esset passio neq; in irascibili, neque in concupiscibili, nulla esset in voluntate difficultas parandi rationi. Ob idq; temperantia in concupiscibili sita est, & fortitudo in irascibili: quibus eiusmodi morbi turbidic; affectus

Hierony.

Solutioque si tonis.

3. Conclu.

sedantur: vt. 2. Ethic autor est Aristote. At verò quoniam hominis volũtas nõ sic per se est affecta & propensa in alienum bonũ, fit vt quauis nullas patiatur sensuales affectiones, virtutibus nihilominus indigeat ad perfoluenda proximis debita officia. ¶ Sed est tamen contrarium argumentum apud Scotum in. 3. distinct. 33. Illa potẽtia est virtutis ac vitij sedes, cuius actione consummatur ratio laudis & vituperij, seu meriti & demeriti: hæc autem potentia est voluntas, vt potẽt cuius electione tam virtus quam peccatum consummatur: ergo illa est omnium virtutum subiectum. Negamus tamen cum Aristotele priorem præmissam. Hec enim opinio non sancti Thomæ tantum, imo manifestissimè est Aristotelis. 2. Ethico. Non ergo virtus in ea potẽtia est quæ electionem facit, aliã fides esset in voluntate: quippe in cuius assensione consistit eius meritum: sed debet potius existere in illa potẽtia, in qua tota consistit difficultas bene eligendi: & certè affectionibus appetitus sensitui pacatis, liberrimè fit voluntatis electio: atq; hæc ratione virtus est habitus electiuus. Ad oppositum ergo cum iustitia sit virtus ad alterũ, fit vt in voluntate sedeat: vt Arist. 5. Ethic. docet: atq; adeo religio, & simile s. Cum ergo simonia vitium sit & iniustitiæ & contra religionem, consequitur vt sit in voluntate: ob idq; in definitione dicitur, studiosa voluntas. ¶ Quod si arguas, auaritia in causam esse simoniæ, vt pote quæ iustitiæ officij obstitit: auaritia autem est in concupiscibili. Respondetur non esse renuendum, quin alia vitia sint, à quibus simonia impeditur: elicitur tamen ab illo quod est in voluntate. ¶ Existit autem alterum argumentum aduersus id quod dicitur, studiosa. Nam cum studio peccare idem sit quod peccare ex malitia, tale autem peccatum fit contra Spiritum sanctum, consequens fieret simoniam in vniuersum esse peccatum in Spiritum sanctum: quod nemo concessit vnquam. Respondetur non id significare, studiosa, quod ex malitia, sed id quod consulto, puta quod non excusatur ignorantia: imò scienter fit, vel ex malitia vel ex passione. ¶ Paronmi, autem super cap. Nemo. de simonia Hostiensis sequutus addit definitioni, vt opere emptio subsequatur: idemq; ait Richard. sequutus glossam dicti cap. qui studet. que ait cum effectu. Attamen hoc esset nomẽ ad solam externam simoniam arctare. Cum

Argum.

Solutio

Obiectis

Respon.

Argum.

Solutio

Paronmi

Hostiensis

Richard.

Gregorius.

Secundum.

re, Cum tamẽ ex æquo commune sit etiam internæ. Nam vt infra patebit, peccatũ simoniæ intus committitur, etiam ad restitutionem obligans. Consultius ergo dicitur, studiosa, voluntas, absq; adiectione. ¶ Sub illis autem verbis emendi & vendendi, cunctos vsurarios cõtractus intelligito: puta permutationem & cambiam prebendarum, sine auctoritate pontificis, atq; alia obsequia quæ loco pretij exilimantur.

Ex his ergo quæ dicta sunt: primo secundum doq; capitali argumento satisfactũ est. Ad tertium autem quo ex verbis Greg. arguebatur, simoniã heresim esse, atq; eadẽ in intellectu existere, sanctus Tho. duo dat responsa. Prius quod est simoniacus non sit propriè hereticus, quoniam absq; intellectu errore potest præ auaritia in hoc vitium labi: tamen re ipsa & factio profiteri videtur dominium Spiritus sancti esse penes homines: qui est hereticus error. Atq; hoc quidẽ responsum amplexus est Gratianus in can. ventum. 1. quæst. 1. Secundo acti nõ satis sibi hoc placet dicit sanctus Thom. Simoniẽ Magum præter quàm quod voluit Spiritũ sanctum coemere, hæreticum etiam fuisse, in eo quod credidit mundum non fuisse à Deo creatum. Attamen propter hoc simoniaci non dicerentur hæretici: quo tamẽ ferro crebrò inuruntur in iure. Et idẽ forsan dicendum est, quod Simon ille propterea voluit Spiritum sanctum emere, quod credidit esse venalẽ, & pretio posse ab apostolis dari: quod quidem apostolica responsio palam docet. Pecunia tua tecum sit in perditionẽ, quoniam donũ Dei existimasti, hoc est credidisti, pecunia possideri. A qua porro hæretici tanquam à proprio fonte vitium ipsum nomen contraxit.

Ad. 3. d. 2.

ARTICVLVS II.

Vtrum vitium simoniæ genere suo sit peccatum mortale.

Opposita definitione simoniæ quæ ritur de eius qualitate, an sit mortale crimẽ. Et arguitur à parte negatiua. Inter cuncta spiritua lia quæ creata sunt, regnum cœlorum culmen tenet: vt potẽ quæ cætera alia referuntur: ipsam autem vendibile est. Vnde Gregorius. Regnum cœlorum tantum valet quantum habes: ergo nõ est simonia velle emere aliquod spirituale. ¶ Secundò. Si simo-

Al. 1. d. 2.

Gregorius.

Secundum.

nia genere suo peccatum esset: sequeretur qd etiam Papa spiritualia vendens eodẽ vitio commacularetur: fertur tamen non posse esse simoniacũ: quia princeps non ligatur suis legibus. ff. de legib. l. Princeps. ergo non est genere suo mortale. ¶ Tertio. Spiritualia cãbire, videlicet vnũ pro alio permutare: vt can. licem. p. ara: quin imò sacramentũ pro sacramẽto: vt si sacerdos nollet alterius sacerdotis confessionẽ audire, nisi vicissim audiret ille suam: aut si cathecumenus nollet alterum baptizare, nisi cum, pactõ vt se mutuo baptizaret, nõ apparet esse simonia, ergo nec spiritualia vendere. ¶ In contrariũ autẽ sunt sacri cano. Habetur enim in Regeſto Greg. quod Paschalis. 2. refert 1. quæst. 3. Altare, vel decimas, vel spiritum sanctum emere, vel vendere, simoniacam heresim esse nullus fidelium ignoret. & dicitur heresis ad exaggeradum eius grauitatem. Et cap. sicut, de simonia. Simoniaca pestis sua magnitudine alios morbos vincit. Et cap. proximo: Tanta est labes huius criminis, quod etiã serui aduersus dominos, & quilibet criminosis ad mittunt ad accusationem.

Tertium.

Ad quæstionem vnica eademq; cunctis receptissima conclusione respondetur. Simonia est genere suo crimẽ mortale. Probatur. Emere aut vendere id quod nullo pretio vendibile est, genere suo est mortale crimen: vt sub tit. de vsur. dicebamus. Nam cum sit iustitiæ contrarium, quæ virtus reipublice quàm maximè est necessaria sit subinde vt etiam sit contrarium charitati, in quo ratio consistit peccati mortalis. Exerce scit tamen vitiositas in simonia ratione contaminatæ religionis. Probatur autem minor ex triplici loco. Primò ex ratione obiecti. Res enim quæ modo supra exposito spiritualis sunt, nullo estimari possunt terreno pretio: vt potẽ quod supernaturalia sunt inter quæ & terrena, nulla est proportio. Vnde de diuina sapientia Prouer. 3. asseritur: Pretiosior est cunctis opibus: & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Quod vtq; respiciens Petrus, ait Mago illi: Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri: id est estimari. ¶ Secundò idem ex eo probatur, quod est spiritualia per se vanalia essent, neuiquam tamen possent à prefeatis ecclesiæ vendi: nemo enim iuste rem vendit nisi cuius est dominus. Si enim econtra rem patris familiæ iniussu illius distra-

Conclusio re sponsua. Primarõ cõclusionis.

heres;

heret, iniquus esset: Prefecti autem ecclesie non habet spiritualium dominium, sed sunt meri dispensatores, secundum Pauli confessionem. 1. ad Corinth. 4. Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Tertio idem ex origine confirmatur, qua spiritualia nobis obveniunt. Id enim quod gratuito à Deo collatum est, non quidem in peculiare commodum illius cui confertur, sed in bonum publicum totius ecclesie, nemo potest iuste vendare: quia non est suum, sed illorum quibus vendit: talia autem sunt spiritualia dona Dei. Atque hoc Christus admonitos curavit Apostolos Matth. 10. ubi ait, Gratis accepistis, gratis date. Idque illo verbo denotavit, Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens: Fidelis scilicet, ut quod gratis accipit, gratis largiatur. Et prudens, hoc est, qui oculato iudicio merita personarum discernat, ut pro cuiusque dignitate cuncta dispenset. ¶ Fit ergo ex his consequens, simoniam, peccatum esse, non solum contra iustitiam, verum & ratione materiz quæ spiritualis est, contra religionem. Ob idque adeo nuncupatur sacrilegium. Nam læsio est sacrarum rerum. ¶ Hic primum omnium circa conclusionem hanc cum suis rationibus inuestigandum occurrit, quo nam iure simonia sit prohibita, utrum diuino tantum an etiam naturali. Ad quam quidem dubitationem peruenit per rationes, simoniam spirituum donorum supernaturalium, tam naturali iure quam diuino esse prohibitam. Et quidem ius diuinum in utroque testamento manifestum extat. Nam Matth. 10. connumeratis eiusmodi donis subdit Christus: Gratis accepistis, gratis date. Et Ioannis. 2. in figuram eius, flagello eiecit ementes & vendentes columbas è templo. Columba namque spiritum sanctum eiusque dona significat. Et actuum idem patet in historia, quæ Petro aduersus Simonem contigit. Et Num. 22. idem notatur in historia Balaam, quem ceu donum Dei vendentem obiurgat tum Petrus, tum etiam Iudas in sua Canonica. Tametsi postea diuinitus admonitus non fecit quod Moabitæ volebant. Et Ieroboam. 3. Reg. 13. reus fit, quod sacerdotes pecunia creabat: quantum illi non essent verè sacerdotes, sed Balaam; Et. 4. Reg. 5. opprobrio etiam datur Iesi quod pro dono sonitatis quicquam receperit. ¶ An verò sit etiam contra ius naturæ, dubium idcirco est, quod spiritualia, quæ eius sunt ma-

3. Ratio.

Simoniam naturali diuinoque iure prohibita.

teria, res sunt supra naturales, ad quas naturalis lex non videtur pertinere. Nam hac ratione præcepta sacramentorum non sunt naturalia, sed supra. Nihilominus contrarium est asserendum. Idque inde primum probatur, quod ius omne diuinum in euangelico expressum præter partem illam quæ ad fidei sacramenta pertinet, nihil continet nisi quæ iure naturali necessaria sunt. Atque hæc vna est ratio cur dicatur lex libertatis ut lib. 2. quæst. vltim. adnotauimus. artic. 1. Cum ergo simonia prohibita ad sacramenta non pertineat, fit ut in euangelio non nisi tanquam res naturalis sit prohibita. ¶ Secundo id rationes confirmant, quibus peruersitas simoniæ demonstratur. Nam etsi spiritualia bona supernaturalia sint, tamè quia naturalia bona supranaturalia sunt, tamè quia naturalia bona non sunt venalia, neque Antistes ecclesie domini eorum sunt: sed gratis accipiunt, gratis dare debent, ius ipsum naturæ eorum venditioni reclamant. ¶ Et tertio nisi iure naturæ prohibita esset, Balaam non peccasset, vendens, neque Rex Moabitæ emens quia Gentiles erant: qui non alio quam naturali iure tenebantur. Quin verò eadem ratione neque Simon Magus peccasset: quonia cum in Christianismo neophytus esset, nisi ius naturæ suum ausum condemnasset, poterat euangelici mandati ignorantia excusari. Ad argumentum ergo in contrarium negatur consequentia. Materia simoniæ sit talis iure diuino: ergo ipsa non est contra ius naturæ. Et est meditata consequentia fallacia. Nam vndeque res sit spiritualis, sit subinde ut non sit venalis: venum autem exponere quod venale non est, ius naturæ vetat. ¶ Aliquantulo autem grauior dubitandi ratio existit, utrum aliqua sit simonia quæ neque diuino iuri neque naturali contraria sit, sed solum quia humano iure est inhibita. Rationem quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in cap. ex parte. 1. de offi. deleg. quæ distinguit inter simoniam prohibitam, quia mala est, ut est illa quæ iure euangelico talis est, atque aliam quæ non est mala nisi quia iure positio prohibita: quæ subinde distinctio Doctoribus canonici iuris solennis est ut est videre apud Syluest. in verbo, simonia. §. 4. Quin verò & multis Theologis. Durandus autem in. 4. distinct. 25. quæst. 5. Durandus duabus rationibus hæc distinctionem refellit, nullam nimirum admittens simoniã contra ius merè positio. Prior est. Circa illud quod non est per se malum, nisi quia prohibi-

Præmissa ad iudicium iure naturæ prohibita.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

Secunda ratio.

bitum, peccare non contingit, nisi peccato in obedientia: ut dum tibi præpositus rem aliã indifferenter iusserit, si non pareas, nihil aliud quam inobediens sis: si ergo sola est humana prohibitio ne hoc aut illud vèdas, inobediencia erit non parère, non autem simonia. Posterior eius ratio est, quod simonia est rei spiritualis venditio: ecclesia autem non potest rerum naturas mutare ut facias spirituale quod antea non erat: nam hoc ad solum pertinet ius diuinum. Nihilominus medio modo inter has opiniones ascendendum est. Primum enim contra secundam rationem Durandi certum est posse ecclesiam aliquid facere spirituale quod iure diuino non erat. Hoc patet in consecratione ecclesie, & ara, & in benedictionibus calicum, corporalium, & ornamentorum. Hæc enim iure diuino spiritualia non sunt. Nam quantum ad rei essentiam, consecratio corporis & sanguinis Christi fieri potest etiam si vasa & ornamenta non essent consecrata, aut benedicta. ¶ Secunda assertio. Nihilominus horum venditio & emptio, si ratione consecrationis pluri vendantur quam res ipsa valet, est simonia contra ius diuinum & naturale. Nam utrunque ius prohibet quod venale non est pretio vendi: cum ergo illud sit spirituale, quantum iure positio factum sit spirituale, iuri nihilominus diuino & naturali repugnat eius venditio. Et confirmatur: quia qui vendit benedictionem calicis, aut aquam benedictam, vendit certe id quod gratuito donatur in bonum publicum: est ergo huiusmodi simonia iure diuino prohibita. Secundo ad idem arguitur. Minores ordines non sunt de iure diuino: quin verò neque diaconatus habebatur olim ut ordo sacer: quod patet ex verbis Innocentij Tertij in capitul. A multis. de arat. & qualitat. ordin. præsi. sed sunt de iure merè positio, & tamen ista vendere est peccatum simoniæ iure diuino prohibite: ergo licet res iure positio fiat sacra, nihilominus eius venditio est contra ius diuinum. Sicuti nuperrimè fallacem esse diximus consequentiam illam, Spiritualia sunt de iure diuino: ergo illa vendere non est contra ius naturæ. ¶ Ex quo fit illos doctores qui in huiusmodi rebus consecratis exemplum collocant simoniæ de iure merè positio, paralogizari, inde id nimirum inferentes, quod materia eius iure positio sit constituta: veluti & supra de solemnitate voti dicebamus, quæ est de iure positio, & nihilominus ob-

bligatio ad perpetuam castitatem: quæ ex illo voto solenni resultat, est de iure diuino. ¶ Sed interrogando vrges, an detur aliqua simonia ad ius merè positio attinens? Respondeatur aliquam esse. Primum ubi venditur officium ecclesie annexum quod de se non est spirituale. Hoc patet ex cap. Saluator. supra citato. prima questione tertia. ubi Urbanus prohibet ne vendatur officium economi ecclesie, aut sacristæ, aut protectoris: citans Concilium Calcedon. hæc autem officia vendere non est contra ius diuinum, aut naturale: siquidem personæ non sunt, aut res per se sacre. Neque ecclesia facit eas sacras sicut templa, & vasa, & personas, puta sacerdotes consecrationi sacramenti eucharistie dedicata: sed quia sunt sacrorum custodia deputati. ¶ Eiusdem autem simoniæ, exemplum sunt qui proferant in commutatione præbendam. Prohibetur enim, e. quæ situm. de reru permutat. sine licentia episcopi præbendam pacto permutetur. Attamen prohibitio hæc non est merè positio, sed significatio diuini iuris. Nam qui attentaret præbendas priuatum permutare, nihil faceret. Potest enim quicquid suo renuntiare sacerdotio, sed id tamen facere debet in manibus prelati: constitutere verò alterum in iure præbendam neutiquam iure potest, nisi solus Pontifex & episcopus, aut prelati, quorum est sacerdotia conferre. Quod autem illic Papa iubet, est, ne quis pactum permutacionis faciat: quia hoc labem sapit simoniæ. Attamen si fiat sub conditione, si Papa consenserit nulla est culpa. Illa tamen conditione prætermissa, simonia resultat. Quocirca si conditio esset iure diuino contraria ut si pactum esset super erogandi pecuniam, vel aliud pretium pro maiori præbenda: tunc simonia esset contra ius diuinum: nam talis permutatio mixtam haberet emptionem præbendæ. Si verò tantum esset contraria iuri positio: ut si esset pactum soluen de pensionis absque Pape concessione: tunc simonia esset contra ius positio. Enimvero permutare res sacras & spirituales: præsertim si tales sint iure tantum positio, non est contra ius diuinum: ut si cambium fiat calicis pro calice, aut pro sacro vestimento. Quin verò neque in his quæ spiritualia sunt de iure diuino: ut si sacerdos confessionem alterius sacerdotis audire noluerit nisi alter auctoritatem suam licet Richar. fecus censet, de quo statim: ergo cum præbendæ non sint adeo spirituales, pactum, illarum permutacionum non

Hæsitatio.

Dissolutio.

Prohibitio, permutacionis præbendarum non interueniente superiori auctoritate, non est merè positio, sed significatio diuini iuris.

Moderatio superioris assertionis.

non est cōtra ius diuinum. Secundo id cōfirmatur. Si esset contra ius diuinum, neutiquam Papa posset super eadem re dispensare: & tamen Papa eiusmodi permutationes cōsultus pensioibus permittit. Præterea si huiusmodi venditio perinde esset prohibita iure diuino atq; venditio sacramentorum: non liceret de illo pacisci, etiã adhibita conditione si Papa cōsenserit: quia hoc certè in sacramentis non licet, & tamen talis pactio in prebendis cum tali conditione non cōdēnatur. Iam vt rem cōcludamus, in euangelio non est prohibita talis commutatio, sed de solis Spiritus sancti donis habetur, Gratis accipitis, gratis date: nō ergo huiusmodi pactio est contra ius diuinum. Nihilominus tamē quæ dā est simoniæ species de iure positio. Vnde ad primū Durandi argumentū duobus modis respondetur. Primo negatur, ut illud suam assertum, quod vbiuis res prohibetur quæ alio qui non est mala, transgressio non est aliud peccatum quàm inobediētia. Imo verò ecclesia dum abstinentiam quadragesimalē indixit, ieiunium illud cōstituit in virtute abstinentiæ, & idē non solum ille contra obedientiam peccaret, qui ieiunium ex contemptu frāgeret, verū & ille cōtra abstinentiam, qui non ex contemptu, sed præ gula id faceret. Et parimodo ecclesia potest actum quempiam in vitio simoniæ cōstituire. Secundo respondetur, quod officium sacrifiæ vendere, aut pactum facere cōmutandi sacerdotia contra ius ecclesiasticum, nō definiuit ecclesia esse propriè simoniam sicuti videri sacerdotia: sed dicitur simonia, quia simoniæ poena vindicatur.

Ad. 1. arg. Er hæc facilis sit argumentorum solutio. Ad primum quippe respondetur, regnū coelorum venū esse expositum: nō si venditionis nomen propriè vlurpes, sed per Metaphorā, sicut dicitur vni pati. Quod enim propriè non sit vendibile, primum inde potest, quod cum sit supernaturale, nullo est pretio æstimabile. Vnde Paul. ad Roman. 8. Non sunt condignæ pāssiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Et loquitur de operibus filiorū Dei per gratiam, significās opera nostra ex obiecto exi stimata, nō esse regni coelorum pretium: sed quatenus procedūt ex gratia. Quod autem gratis datur, nō venditur. Tum etiā quod ex nostris obsequijs Deo nihil auerescit: si quidem bonorum nostrorum non indiget. Vnde Isaia. 52. Gratis vendundati estis, & si

ne argento redimimini. Dicitur autem per Metaphoram emptio, iuxta verbum eiusdem Prophetæ, cap. 55. vbi ait Sapiētia ipsa: Sitientes venite ad aquas: & qui non habentis argentum, properate & emite: venite, emite absq; argēto, & absque vlla commutatione lac & mel: hoc est regni cœlestis dulcedinem. Metaphora eutem in eo cōsistit, quod operibus iusti regnum coelorum proponitur: tanquā mercēs: vt patet in Parabola conducentis operarios in vineam, constituto denario diuino, & in verbo Psalmi: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificaciones tuas propter retributionem. ¶ Ad secundum argumentum licet inter interpretes Canonici iuris de Papa litigium sit an possit esse simoniacus, per illa tamen quæ dicta sunt per uia fit responsio. Enimuerō de simonia quæ iure diuino naturaliq; talis est, nullam esse licet controuersiam, quin illam possit committere. Si, inquam, sacramenta pretio administraret, domūve quoduis aliud Spiritus sancti dispensaret, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset. Ageret quippe contra ius diuinum: super quo ipse dispensare nequit. Neq; istiusmodi donorum dominus esset, sed merè dispensator. Imò verò tanto grauius maioriq; scandalo peccaret, quanto eminentiorem locum in ecclesia tenet. Vnde Petrus primus Christi vicarius hoc si bi crimen à Simōne vigilantissimè cauit. Quin etiā si templa, vel vasa, vel vestimenta sacra pretio consecraret: quanuis talis ritus iure sit positio sanctus, nihilo minus, quia eius vānalitas est contra ius diuinum simoniacus esset. Et pari modo si sacerdotiū aut præbendas venundaret: vt potè quorum dispensator est tantum: neutiquam tamen dominus. Si autem admittas officium, sacrifiæ & œconomi ecclesiæ vendere, non esse simoniā nisi de iure positio: quia propriè non sunt personæ sacræ: illud ipse posset citra peccatū pretio cōferre, nisi obfaret scandalum: quia potest super suis legibus dispēsare. Et eadem ratione poenas iuris simoniaci decretis incurrere nequit. Etenim quanquā sacerdotia venditaret, neq; excommunicatus esset, neque suspensus: quoniam princeps est, & quantum ad vim cōstitutam suis legibus non subditur.

¶ Sed hoc tamen superest hic dubiū, vtrum si sacerdotiū cupiā venderet, factio ipso censendus esset super poenis iuris cum illo dispēsare: vt neq; excommunicatus emptor ille esset

set, neque teneretur renuntiare præbendam. Quidam enim, vt Palud. dist. 25. quæ st. 4. affirmant: alij verò in quibus est Adrianus quotl. 9. negāt. Profectō res est quæ me ancipitè tenet. A parte quippe negatiua est argumentum Ioānis Andreæ in Mercurialibus, quod si episcopus ludū aliquē sub poena ex cōmunicatiōis inhiheret clericis, licet postea eorum aliquem ad ludendum induceret, nō ideo dispensaret in lege, nisi illam exprimeret: quia vel posset esse illius oblitus; vel ad malum illum inducere. Rursus quanuis excommunicato osculum pacis portigat, non ideo illum absoluit. A parte autem affirmatiua est argumentum, quod non est censendus Papa tam insigniter peccare, vt præbendam cogitet sacerdoti vendere, quam neque emere ille neque retinere citra excommunicatiōem, atque adeò circa culpam nequit. Porro ergo huius ambiguitatis affirmatiuā hanc partem præ altera eligerem. Nam forsitan & episcopus inducens ad id subditum quod lege sua prohibētū est, quicquid Ioannes Andreas censet, dispensare creditur: perinde ac si præciperet. Deinde quicquid hoc veritatis habeat, tamen de Papa quando præbendam vendit cum ipse sit qui dat, omninò videtur habilem alium reddere, vt recipiat. ¶ Ad tertium denique respondetur cum Diuo Thom. nomine emptiois quācunque aliam commutationem comprehendit, spiritualis pro temporalis. Quare si ut præbendam nummis emere simonia est, ita & secularem illum fundum pro illa commutare. Quin verò (vt supra diximus) neque præbendam pro præbenda absq; facultate Pontificis cōmutari citra simoniam potest. Tarnet si vt expositum est, non esset simonia, nisi de iure positio. Quocirca res aliās sacras cōmutare, quia tali iure minime prohibetur, nulla est simonia: dum modo solius rei valoris habeatur ratio, neq; pro consecratione quicquam pendatur. Potest inquam calix pro calice commutari. Imò tantum vendi quanti materia & forma absque consecratione æstimaretur: atque adeò altere ecclesiæ locari. ¶ De sacramentis verò Cōradus quarta distinctio. 25. articulo. tertio. negat vnum pro alio commutari posse: nam licet non sit, inquit, tam illicitum quàm simpliciter illa vendere: est tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc censetur alterius pretio. At verò profectō nō video quid sit, nam venditionis, aut pretij admiscatur si vi

cariz operæ in pactum ducantur. Baptizatio tibi me baptizaueris: & si meam volueris audire confessionem, tuam vicissim audiam. Et orabo pro te si tu mihi vicissim parreperderis beneficium.

QUESTIO SEXTA,
De materia simoniæ.

ARTICVLVS I.

Virum quandoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare, seu accipere.

Onstituta definitio & culpabili qualitate simoniæ, sequitur, vt seriatim de eius materia disputemus. Et primò de sacramentis arguitur quod licet non nunquam illa pretio redimere. Baptismus ianua est sacramentorum: & nihilo minus dum iniquus sacerdos iam iam morientem puerum absq; pretio baptizare nequit, neq; pater manus habet, aut linguam quibus ipsum tingere valeat, cōsultius videretur pater facere si pecuniam offerret sacerdoti, quàm si animam prolis suæ perditum ire sineret: ergo licet sacramentum mercari. ¶ Secundo. Eucharistia est sacramentorum maximum, pro quo tamen conficiendo & offerendo licet pecuniam offerre, oblatamq; accipere: ergo facilius est concedendum, alia sacramenta redimi pretio posse. ¶ Tertio. Pœnitentia est sacramentum necessitatis, quæ absolutionē ab excommunicatione præexigit, sed pro absolutione ab excommunicatione in more iudicibus est pecuniam accipere: ergo id nō est sacrilegium. ¶ Quarto. Consuetudo in causa est, vt quod antea delictum erat licite fiat. Quia utiq; ratione ait Augustinus plures habere uxores quando mos erat non fuisse crimen: viget autem apud quosdam consuetudo vt pro consecrandis episcopis, benedicendisq; abbatibus, inungendisq; sacerdotibus aliquid pro chrismate & oleo detur accipiatque: ergo illud est licitum. ¶ Quinto. Ius habet vnusquisq; suam redimendi vexationem: sed vsu sæpe accidit, vt quispiam ab episcopatu, vel alio sacerdotio per iniuriam arceatur: ergo licebit eiusmodi vexato nummis se ab illa iniuria eripere. ¶ Sexto. Matrimonium est quoddam sacramentum: sed datur pro matrimonio pecunia, nempe vxoris

Ad. 2. arg. ¶ Ad. 3. arg. ¶ Ad. 4. arg. ¶ Ad. 5. arg. ¶ Ad. 6. arg. ¶ Ad. 7. arg. ¶ Ad. 8. arg. ¶ Ad. 9. arg. ¶ Ad. 10. arg. ¶ Ad. 11. arg. ¶ Ad. 12. arg. ¶ Ad. 13. arg. ¶ Ad. 14. arg. ¶ Ad. 15. arg. ¶ Ad. 16. arg. ¶ Ad. 17. arg. ¶ Ad. 18. arg. ¶ Ad. 19. arg. ¶ Ad. 20. arg. ¶ Ad. 21. arg. ¶ Ad. 22. arg. ¶ Ad. 23. arg. ¶ Ad. 24. arg. ¶ Ad. 25. arg. ¶ Ad. 26. arg. ¶ Ad. 27. arg. ¶ Ad. 28. arg. ¶ Ad. 29. arg. ¶ Ad. 30. arg. ¶ Ad. 31. arg. ¶ Ad. 32. arg. ¶ Ad. 33. arg. ¶ Ad. 34. arg. ¶ Ad. 35. arg. ¶ Ad. 36. arg. ¶ Ad. 37. arg. ¶ Ad. 38. arg. ¶ Ad. 39. arg. ¶ Ad. 40. arg. ¶ Ad. 41. arg. ¶ Ad. 42. arg. ¶ Ad. 43. arg. ¶ Ad. 44. arg. ¶ Ad. 45. arg. ¶ Ad. 46. arg. ¶ Ad. 47. arg. ¶ Ad. 48. arg. ¶ Ad. 49. arg. ¶ Ad. 50. arg. ¶ Ad. 51. arg. ¶ Ad. 52. arg. ¶ Ad. 53. arg. ¶ Ad. 54. arg. ¶ Ad. 55. arg. ¶ Ad. 56. arg. ¶ Ad. 57. arg. ¶ Ad. 58. arg. ¶ Ad. 59. arg. ¶ Ad. 60. arg. ¶ Ad. 61. arg. ¶ Ad. 62. arg. ¶ Ad. 63. arg. ¶ Ad. 64. arg. ¶ Ad. 65. arg. ¶ Ad. 66. arg. ¶ Ad. 67. arg. ¶ Ad. 68. arg. ¶ Ad. 69. arg. ¶ Ad. 70. arg. ¶ Ad. 71. arg. ¶ Ad. 72. arg. ¶ Ad. 73. arg. ¶ Ad. 74. arg. ¶ Ad. 75. arg. ¶ Ad. 76. arg. ¶ Ad. 77. arg. ¶ Ad. 78. arg. ¶ Ad. 79. arg. ¶ Ad. 80. arg. ¶ Ad. 81. arg. ¶ Ad. 82. arg. ¶ Ad. 83. arg. ¶ Ad. 84. arg. ¶ Ad. 85. arg. ¶ Ad. 86. arg. ¶ Ad. 87. arg. ¶ Ad. 88. arg. ¶ Ad. 89. arg. ¶ Ad. 90. arg. ¶ Ad. 91. arg. ¶ Ad. 92. arg. ¶ Ad. 93. arg. ¶ Ad. 94. arg. ¶ Ad. 95. arg. ¶ Ad. 96. arg. ¶ Ad. 97. arg. ¶ Ad. 98. arg. ¶ Ad. 99. arg. ¶ Ad. 100. arg.

dos: ergo licet pro sacramento pretium tum dare tum etiam percipere. ¶ Contrarium admonetur canone illo. 8. Synodi. 1. q. 1. Qui per pecuniam consecrauerit, vel ab alio consecratus est, alienus à sacerdotio fiat.

Am supra inter spiritualia quæ materia sunt simonia, atq; alia spiritualium generata discriminatæ est. Illa namq; spiritualia quæ naturalia sunt, neque nobis gratis largiamur donantur, simoniæ vitio non subternuntur: sed illa profus charismata quæ dono diuinitus suscipimus ad gratiam quoquo pacto spectantia. Hæc autem quadruplici differentia diuiduntur. Quædam quippe

Quadruplex sunt spiritualia per essentiam, vt gratia quæ ipsissima est vita, spiritualis animæ: & charitas quæ est habitus quo officia & opera vitæ exhibemus. Et hæc nullatenus in quaestione accersiri possunt, an videri mere queant: sunt enim vsq; adeo Dei munera, vt demencia esset cogitare quemquam posse in alterum illa siue dono, siue pretio transfundere. Secundo ordine sunt spiritualia: quæ hisce velut causa proximè antecedunt. Qualia sunt sacramenta, quæ ceu instrumenta passionis Christi effectricia sunt gratiæ. Tertio gradu spiritualium sunt actus charismatum, quæ gratiæ concupantur gratis datæ: quales sunt dona prophetiæ & linguarum, quibus annumerari possumus & orationem, & religionem. Quarto deniq; loco accedunt, & spiritualia per annexionem: qualia sunt sacerdotia, & præbendæ, quæ spiritualium functioni inferuiunt. Prætermisso ergo primo membro, de singulis aliorum trium singuli sint hic articuli examinandi. ¶ Igitur in hoc primo, qui apud D. Tho. secundus existit, respondetur de sacramentis duabus cõclusionibus. Prior: Pro spirituali sacramentorum gratia pecuniam accipere, crimen est sacrilegum simoniæ: vsque adeo naturali diuinoq; iuri aduersum, vt nulla possit consuetudine excusari. Sanè cum nulla eiusmodi iuribus præiudicari possit. Et quidem pecuniæ nomine iuxta Philosophi documentum. 3. Ethic. quicquid nummo aestimatur intelligitur. Cõclusionis probatio manifestissima est. Nam sacramenta nouæ legis quàm maximè sunt spiritualia, quippe quæ gratiæ, spiritualisque vitæ causa existunt: quæ quidem virtus priscis illis Moysaïcis nõ inerat: gratia autem, vt nomen ipsum personat, gratis nobis confertur alioquin autore Paulo non esset gratia: nemo ergo mortalium pro eius collatione pre-

Prima conclusio.

Probatio cõclusionis.

tium percipere potest. Etenim præterquam quòd ius naturæ iniquissimè violaret id vèdens, quod neque suum est, neque villo est pretio aestimabile, in Deum esset impientissimè iniurius. Porro quòd id vendere cogitaret quod solus ipse altissimus sua benignitate cõserit. Atque hic primus est simoniæ a pex vnde & nomen traxit. Nam vt supra dicebamus, munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, quod malus ille Simon emere cogitabat. Huc accedunt canon Leonis. Gratia. 1. q. 1. & plerique multi eiusdem Cause.

¶ Posterior conclusio. Ministris ecclesiæ stipendia populi alimentaq; ad sui sustentationem accipere, nullum est simoniæ vitium, neque verò peccatum vllum. Prior conclusio adeò est clara, vt nullum nobis dubium relinquat. Posterior verò sæpe, & sæpius supra demonstrata est ex verbis Pauli. 1. Cor. 9. Quibus & illud addedit. 1. ad Timo. 5. Qui bene præ sunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Vbi Augustiniana glossa. Accipiat inquit, sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à domino. Per magno ergo sacerdotes iure pollent, non vt qualitercunque, sed pro sua dignitate deceter sustentari. ¶ Quod hic igitur dubitandum restat, est: Vtrum pro his quæ sacramentis annexa sunt, nempe pro vasorum vsu pro materia: & potissimum, pro labore ipso possit pretium suscipi, id quæ ex pacto. Apparet enim nullum interuenire posse pactum quod non sit simoniacum: vt D. Tho. art. 3. ad secundum argumentum astruere videtur. In contrarium autem est vsus ab ecclesia permissus. Consentit enim presbyterum de stipendio pacisci, vt Capellaniæ seruiat, ter scilicet in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare colligetur. Cui quidem mori & ratio, vt hic ait Caietanus, suffragatur. Quoniam si velle stipendium in sustentationem licet, vt secunda conclusione assertum est, nihil vetat quòd min' id procuratori atque in pactum duci possit. Nam materia est que contractum facit simoniacum: Quare cum eadem sit materia absque pacto & cum pacto: nempe temporalis sustentatio, si vt si absque pacto id licet optare, & accipere quod ad vitam necessarium est, sine quo spiritualia ministrari non possunt, nullum sit vitium de pretio conuenire. ¶ Res est inter Doctores, potissimum iuris Canonici, plurimum controuersa: de qua Summuliste in verbo, si

Posterior conclusio.

Dubitatio.

Adrian.

Alifiodo.

Durandus.

Caietanus.

Distinctio.

9. cum Alifiodore si antiquo Theologo cõplures allegat Iuris peritos in sententiam affirmatiuam: nempe quòd liceat pro labore administrationis sacramentorum, de pretio pacisci: iuxta apostolicam doctrinam in superibus allegatam. Cui consonare videtur can. vitimus. 1. quæst. 2. vbi astruitur quòd clericis stipendia accipere possunt, iustis laboribus merita. Quin verò & euangelium, vbi ait Christus, dignus est operarius mercede sua. Et est vulgaris opinio Durand. tamen in quarto. dist. 25. quæst. 1. omninò renuit, pro labore administrandi sacramenti quicquã recipi posse. Et Caieta. & hic & in sua Summa verbo, simonia, & quæstio. 9. primi quolibet, per multa de hac dirimenda lite doctè dissentit: si modò res paulò explicatiùs & cõpeditius colligatur. Placet ergo ad rei intellectum tripartita distinctio inter pretium spiritualium & stipendium ad sustentationem & mercedem pro locatis operis. Et quidem de primo membro nemini ambigitur: adeò perspicuum est pretium pro re spirituali aut ei annexa percipi non posse: veluti supra explicatum est: Ob id quod tales res non sunt pretio vendibiles. Neque verò duorum cæterorum membrorum distinctio vsq; adeò est intellectu difficilis, vt i prima fronte apparet. Merces eni operi adæquatur, de qua Matth. 20. Redde operarijs mercedem suam. stipendium verò sustentationis, licet eandem referatur ad ministrorum operas, tamen proximè non fit nisi ad necessariam sustentationem ministrum. Et possumus distinctionem hanc quantum ad duo membra hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio, sic cù domino aliquo conueniret: Da mihi victum, & operas omnes meas tibi impendam quã tuis fuerint præti digna: Tunc non aestimarentur operæ, sed tantum necessaria sustentatio. E conuerso dum diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum opificiū valet, petit, nõ aestimat necessitatem victus, sed valorem operis. Quare Augustinus nuper citatus acutè distinxit dicens: Sustentationem necessitatis recipiant à populo: mercedem autem dispensationis, id est æqualem valorem operis, à Domino. Igitur quòd clerici stipendium sustentationis recipere possint, non est dubium. Id quæ possunt dupliciter. Primo autoritate publica ecclesiæ: quæ quotam decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum constitutionibus: sanè qui ta-

9. cum,

xare possunt quanto stipendio ille dignus sit qui tali seruitio ecclesiæ mancipatur. *Serui Clerici stipendium iustitiamque & ipse sacerdos victus indigens, cum ad seruitium conducitur capellaniæ, aut vicariatus, pacisci de stipendio sustentationis secundum loci, temporisque dispensationem.* Hoc autem non ego eadem facilitate approbarem qua à Caietano asseritur: nẽpe quòd sustentationis stipendium superioris auctoritate decretum est, potest illud sacerdos, siue pauper sit siue locuples, percipere. Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere quàm egenus.

Quando verò eiusmodi stipendium non est lege constitutum: sed priuata conuentione constituendum, tunc, inquit, pauper pacisci de illo potest: diues verò minime. Quoniam cum aliud sibi sustentatio suppetit, indicium est conuentum facere, non pro sustentatione, sed pro operarum mercede. Hunc tamen ego inquam censendi rigorem non facile probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationem ministri tali functione mancipati talis sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia, atque adeò neque ex qualitate sacerdotis creatur. Intentionis namque Deus solus scrutator est. Quòd autem tale stipendium sustentationis gratia sit licitum, supra satis lege naturæ & diuina demonstratum est: quæque debeat sacerdotalis ordo decenter sustentari. ¶ An verò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit tertium distinctionis membrum, hoc est de quo inter doctores ambigitur: & controuersatur.

Quamuis non sit tantum dubium quantum multi auctores putant. Imò per distinctionem adeò omnes conciliantur, vt disidere nequeant. Labores enim & operæ aliæ sunt antecedentes sacramentum, atque adeò illi accidantes: aliæ verò concomitantes: imò verò de eius substatia. Priores ergo locari possunt statò pretio. Posteriores verò minime. Est exempli gratia, infirmus cui à longinquo accersendus est sacerdos qui eius audiat confessionem, vel Missam celebret, vel rem faciat diuinam. Potest profectò sacerdos pro itinere labore pretium exigere. Alius est labor & operatio sacramento intrinseca: puta Missæ celebratio, aut baptizandi opus, aut quæuis alia sacramenti applicatio. Et pro his laboribus & operis manifestum est nihil pretij posse recipi. Sed de his ait Augustinus:

Potest sacerdos locare operas antecedentes nõ subsequentes.

Ec merce

mercedem dispensationis à Domino recipiat. Perinde enim esset ac si reciperetur pro gratia sacramenti. Baptizatio enim & baptismus pro eodè reputantur: sicut Missa & celebratio Missæ: veluti qui domum fabricat, idem pretium pro domo & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere, alterum pro re, alterum verò pro opere. Cum autem pro huiusmodi functionibus adstruitur nihil posse mercedis recipi, non negatur quin pro earum obligatione percipi possit.

Licet sacerdoti p obligatione celebrandi paci sci de merce de.

Quædam modum etiam pro mutuâ officio nihil pretij possis exigere, tamen pro mutuâ obligatione non est illicitum. Licet inquit sacerdoti dum ad seruitium parocciæ conducitur, pro obligatione his aut illis diebus celebrandi, confessionibusque audiendis assensendi, de stipendio conuentum inire. Cui quidem assertioni assipulatur cap. significatum. de præbendis. Per hæc & de vasorū vfu atque de materia sacramentorum facile vniuersisque iudicauit. Nefas enim esset pro vfu calicis aut corporalium illum qui consecrat aliquid deponere præmissam vsum ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi. Quauis, vt diximus, possit vna ecclesia alteri calicem, sicut vendere, ita & locare: nam locatio illa est accidentaria, longè antecedens ad sacramentum. Pari modo si nullum esset oleum in vrbe posset vna ecclesia oleum consecratum tantum vendere quantum si non esset consecratum. Imò & christina posset vniuersi mercari in vno loco & vendere in alio. Nam omnes illi contractus similes sunt actionibus quas nuper diximus accidere antecedere ad sacramentum. Nisi hoc in iniuriâ & contemptum rei sacræ fieret: vt pote si consecratio ipsa venderetur. Attamē licet neque actio ipsa que est de essentia sacramenti, neque labor qui est illi annexus vendi potest, ita neque vsum materiæ sacramenti que ad substantiam eius attinet. Hoc est: Sicuti neque episcopus pro labore confirmandi neque sacerdos pro labore & opere vngendi infirmum, mercedem recipere potest: ita neuter pro vfu Christinatis aut olei, quod illic consumitur, potest quicquam suscipere. Et quod de actionibus sacramentorum dictum est, id pariter & de sacramentibus sentiendum. Nequit enim sacerdos pro exorcismis & catechismis, aut pro benedictionibus nubentium quicquam percipere præmissi, loco mercedis. Ad canonem ergo vltimum. prima, quæstione, secunda, re-

spondetur, quod loquitur de stipendijs sustentationis: sicuti & verbum Christi. Quare quod ait Lucas, Dignus est operarius mercede sua: aut Mattheus, cibo suo.

Ex his denique colligitur quam sit absurdus vsum quæque sacrilegij simoniacus pro ordinum exhibitio pecuniam aut munus aliquod exigere: qui quidem per titulares episcopos inuectus est: nam cum proprii & legitimi, aut non sint residentes, aut celebrare ordines, quod pudendum est, non dignetur, titulares ad id muneris accersunt, & quod absurdus est, non tam iustum eis stipendium pendunt, vt possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquum cogere illos qui ordinantur, vt non modò candles, verum & pecunias offerant. Imò verò arbitrator neque pro literis testimonialibus quicquam posse exigi.

Primum igitur capitale argumentum ad id Diuus Thomas sic respondet vt vnuerse per se frustra remedia, nunquam concedat licere mercedem pro actione sacramentali exhibere. Ait enim quod si baptizandus nondum est rationis vsum ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absque pretio baptismum dispensare, perinde celandum est ac si nullus adesset sacerdos, atque adeò sicuti in casu extremæ necessitatis vbi quilibet est minister, à quo cunque est citius tingendus, quam sacerdotis sacrilegio assentiat. Quauis aqua, quæ elementum est, possit ab illo emi. Si autem sit adultus: neque vilius alius adsit à quo sacramentum suscipiat, potius est illi absque sacramento de vita mi grandum, quam baptismum emat. Tunc enim baptisma flaminis satis ei erit ad salutem.

At verò rem in extremas angustias non cogit. Faciamus enim nequam sacerdotem præsentem paruulo, soloque parente, eodemque trunco & ad baptizandum inepto, suam exptimere corruptam mentem videlicet nequaquam sacramentum admistrare velle: nisi pretium sibi pro ipsa sacramentali functione pendatur: vtrum fas tunc sit patri, tale illi porrigere pretium. Apparet enim ratio non infirma id persuadere. Vnicuique enim vt paulò ante dicebamus, licet suam vexationem redimere: ille autem parens qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem paruulus: quippe cui ius diuinum, naturaleque suffragatur & humanum, vt teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare: potest ergo pater il-

ter illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis ille est, qui ad vltimas tempore necessitatis petit: quod re vera citra culpam facere potest. Imò longè efficacius videtur huic patrocinari ratio. Nam cum iura omnia ad animarum salutem referantur, neque vllum aliud miserò infanti remedium suppetat, potius est vexatio illa pretio repellenda, quam infans à regno cœlorum in æternum repellatur. Cum ergo dubitandi rationem hucusque Diuus Thomas non perstrinxerit, restat nobis ad hoc respondere. Et quidem Paludanus in. 4. distinctio. 5. sacrilegium omnino reputat, etiam in tali casu pretio emere sacramentum ad redimendam vexationem. Et fortè id propter Diuum Thomam adstruxit, qui in. 4. eadem distinctio. quæstio. 2. probabilius id arbitratur. Quod & ante ipsam

Solu. Palud.

Alex. Halc.

Richardus.

Alexandri fuerat opinio. 2. parte. quæstione 189. membro tertio. & Richardus in. 4. distinctio. 5. 2. articulo. 3. Et subdit Paludanus: ratio nem. Nam redimere, inquit, vexationem, bifariam vfu venire potest. Vno modo ab illo qui obesse potest, & prodesse verò non item: altero verò ab illo qui obesse potest & prodesse. Et prioris, inquit, vexationis redemptio licita est: posterioris verò nequaquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis qui suam possessionem & confirmationem perturbant, vexationem redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuersitatis est, quod priori casu non venit in suspicionem quod episcopus velit emere, eum illi non possint dare. Posteriori verò eadem suspitione respargitur. Et ideo cum sacerdos prodesse baptizando possit, nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidam autem glossam super capit. Baptizandis. 1. quæstione prima. audi. Postquam enim ait neutiquam posse in tali casu pretium pro baptismo pendi, subdit. Ego tamen potius darem pecuniam quam puerum sic dimitterem mori: & bene licet non deberem facere. Perpende si non deberet, quomodo bene faceret. Igitur Panormita super cap. Cum in Ecclesiæ. extr. de simonia. atque alij quos Richardus loco citato refert distinguentes inter infantem & adultum, probe concedunt debere eum qui paruuli curam gerit, vexationem pretio redimere propter extremam necessitatem: non tamen adulto qui per baptismum flaminis seruari potest. In quorum sententiam Caietanus subscripsit: idque, vt reor, meritò. Nam quòd paruulus extremam pa-

tiatur necessitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim licere quòd intentio volentis baptizare sufficiat paruulo, & quòd Deo vicem baptismi suppleat, non solum temerarium est, nullaque ratione fulcitum: imò & peiori nomine dignum. Nam cum nemo alteri mereri possit gratiam sine ipsius actu qui recepturus est, nulla intentio baptismi censetur baptismus flaminis, nisi solum propria ipsius qui baptizari cupit: & lex est, sine baptismo, aut sanguinis, aut flaminis, aut fluminis. saluum fieri neminem. Cum ergo sacerdos in casu nostro tam stricto iure baptizare huc paruulum teneatur, ac perinde paruulus tam insignem patiatur iniuriam, licet illa vexatio pretio redimatur. Neque est simile de electo episcopo respectu confirmatoris, quia neque illa tanta ingruit necessitas, vt confirmetur: neque alter famill iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit sine, vt beneficium sacramenti emat: sed vt iniuriam propulset. At verò quò res explicatius pateat vrgentius arguitur: Sit ille vel sacerdos, vel alius quispiam infidelis, vsque adeò peruersus, vt nolit antea baptizare puerum quam pater persanctè iuret pretium largiri, non ad redimendam vexationem, sed emendum sacramentum ipsum, & gratiam sacramentaliam: vtrum tunc liceat. Et apparet non esse licitum, nam tunc pretium conferens, idè videtur efficere quod Magus ille Simon tentauit. Caietanus hic non videtur huc anuere, vt liceret pro sacramento dare: & quæstione nona. primi quotlib. id apertius videtur denegare. Porro cum censet tam intrinsecè malum esse rem spirituale emere quam vendere. At profectò ista iudicio meo non sibi inuicem coherent: nam si sacramentum emere, esset perinde ac mentiri, in trinfecè malum, neque ad redimendam vexationem licitum fieret. Quoniam pretium ad redimendam vexationem est sacramentum emere, tanquam medium ad propulsandam iniuriam: nam et si suprema intentio in emptionem sacramenti non feratur, nihilo minus illud accipitur tanquam medium quod ad cauendam vexationem refertur. Veluti qui ad redimendam vexationem emerit fauorabilem sententiam iniqui iudicis. Et confirmatur hæc ratio: quoniam quantumvis ille me iurare cogat quòd pecuniam pro sacramento tributo, nihilo minus salua est mea suprema intentio quòd hoc facio ad redimendam

Solutio pro posse dubitationis.

Argument.

Caietan.

Argument. contra Caiet.

vexationem: ob idque nulla subest in iuramento falsitas. Quapropter nisi mea me fallit inscitia, sententia hæc de redimenda vexatione non aliter defendari potest, quam per distinctionem emendi vendendique sacramentum. Itaque etsi vendere sacramentum & rem quancumque spiritualem sit penitus intrinsecè malum, adeo vt neque ad redimendam vexationem, neque vlla ex cogitabili causa fieri possit licite: pretium tamen pro illo offerre dicendum est, non vltimè que adeo esse intrinsecè malum, quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliqua le exemplum est in mutuatione sub scenore, quæ intrinsecè mala est, & in receptione quam potest excusare necessitas. ¶ Neque vltimè potest contrà argumentum pcti à Simone Mago, qui de emptione gratiæ condemnatur. Nam ille ideo emere voluit vt potestatem haberet reuocandi. Quæ ratioe fecerit disimam gratiæ irrogauit iniuriam. Qui autem ratione modo dicta pretiū pro sacramento offert, nõ ea intentione id facit, sed ex veneratione precepti, baptismi & summa estimatioe gratiæ sine qua credit neminem seruari posse. In summa, sicut dare pretium pro sacramento extra extremam necessitatem non liceret, sic extrema necessitas id efficit licitum. Hæc autè omnia eatenus affirmauerim, quatenus ille qui baptismum vendere præteriderit, id nõ faciat in religionis contemptum. Nam si esset hæreticus, aut tyrannus qui in religionis ludibrium simoniacum prauitatem persuadere vellet, illudque pretium tanquam confessionem illius falsitatis exigere, neutiquam tunc liceret eidem pretio dato conuincere. Nam esset fidem dissipiteri. Secus si non illa ratione peteret, sed vel propter auaritiam, vel inducens, vt ipse arbitretur, alterum ad malum.

Solutio ad theoris.

Ad argum. factum.

Limitatio solutionis p. xyma.

Alteri arg.

Solutio.

¶ Per hæc de adulto facile iudicium sumitur. Si enim arguas adultū qui baptizari optat perinde habere ius, vt ab altero baptizetur atque parvulum, eandemque subinde iniuriam perpeti, atque adeo eandem redimere posse vexationem, negatur omnino esse simile. Quoniã in spiritualium simonia multo est adhibenda maior cautio quam in temporalium vfura. In vfura nanque grauis necessitas à recipiendi culpa liberat. Sed tamè in spiritualibus necessitas excusat, nõ pretium offerens consentire in alterius simoniam videtur; atque adeo nõ efficiat eius particeps.

adultus verò non laborat necessitate extrema. Neque verò virget si redarguas forsan illū non habere nisi attritionem, quæ per baptismum fieri possit contritio. Nã sua culpa est si dum videt alterū non nisi sacrilege baptizare, nõ se mente satis per Dei suppetias ad ipsū verit. Caue tamè prudens, vlla te ex his quæ dicta sunt suspitio tangat, licere cuiuspiam, quauis dignissimo, ad suam redimendam vexationem, vel electorib; vel Antistiti quippiã tēporale offerre vt eligatur: esse enim aperta simonia, vt infra patebit, quæst. proxima. ¶ Ad secundum argumentum bene sanctus Thom. respondet, sacerdotē pro Missæ sacrificio non pretium aut mercedē operæ suscipere: sanè quod simoniacū esset: sed elemosynam ad sustentationē. Ad illā namq; superius præfixam distinctionem respiciendum est inter sustentationem, & mercedem operis pro labore. ¶ Sed nanquid fas erit de elemosynâ quantitate ad sustentationem pacisci? Apparet enim non licere. Quoniã suspitio inde suboriretur, sacerdotem pretio rem diuinam estimare. Respondeatur, si rem nude secundum suam naturam expendamus, nõ videtur esse illicitum, quod sacerdos nollet celebrare, nisi vbi victus suppediaretur: idque ei explicaret, qui pro se petit rem fieri diuinam. Quæ vtique ratione supra cõcessimus posse sacerdotem duas pitantias pro vno faciendo sacro suscipere. Attamen de quantitate contendere vix citra scandalum fieri posset, propter rationem adductam. ¶ Quapropter id superius est in præsentiarum admonendum de vltimo quodam in serpere incipiente, quod si antiquis patribus innotuisset, arbitrò dehortarentur obnixè & execerarentur, Fertur namq; in nõnullis ecclesijs ab episcopis elemosynam quæ pro vna Missa offerenda est, sic taxari, vt sacerdotes sub anathematis censura inhiabant nõ minore suscipiant. Quod si quis in testamento elemosynas pro certo Missarum numero legauerit, taxata pro singulis elemosyna, sub eadem censura hæredes testamentorumque executores compellant, vt eandem augerent elemosynã. Quod profectò nescio quomodo citra scandalum, citraque iuris violationem fieri queat. Fateor equidè posse debereq; episcopum plebem instantius admonete, vt pro sua quisque facultate, proque temporum ratione elemosynam Missæ augeret quò se sacerdos sustentare valeret. Sed tamen lege &

Replia.

Solutio.

Ad scdã principia.

Scrupula.

Replia.

Ad quintũ.

Licit pecunia redimere vexatio.

ge & plebem perfringere, & plebanos accere nõ minori pretio celebrare possint, & diámetro rationi elemosynæ aduersatur, quæ libera esse debet & imaginem induit pretij mercedisque pro sacrificij celebratione. Nota verbum sancti Thomæ in præsentia quæstio. articul. 3. inter solvendum secundum argumentum. Illicita enim, inquit, esset ordinatio. Quod si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare. Distinguatur. Etenim quòd id possit obligatione qua se sacerdos stringit ad capellaniam, & ad seruitium id tempus, vel in perpetuum, fateor: sed tamen taxare pro singulari Missa, quæ non est obligatio, sed simplex actio, Do vt celebres: idque sub tali censura, ne minus dari, aut accipi possit: profectò ius non video, sed scandalum. ¶ Ad tertium respondetur quòd in absolutione ab excommunicatione pecunia non penditur in pretium rei sacræ, sed in poenam delicti. ¶ Ad quartum respondetur quòd vbi præca inoleuit consuetudo, vt pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid retribuatur: credendum est illud ceu sustentationis stipendium fuisse introductum. Quæ ideo ratione illud nefas non esse percipere. Vbi autem id quasi actionis pretium soluitur, nulla consuetudine fit licitum: vt habetur capit. Cum in ecclesiâ de simonia. vbi pro vniuersis huiusmodi actionibus prohibetur quicquam percipi. Nam cum simonia vitium sit contranaturam, nullam in contrarium vim habet consuetudo. Quare huiusmodi moribus attentè cauenda est species mali: secundum verbum Apostoli, 1. ad Thessalonios. 2. Ab omni specie mala abstinete vos. ¶ Ad quintum respondet Diuus Thomas, antequam quippiam iuris ad episcopatum, vel ad aliud quoduis sacerdotium, vel dignitatem per electionem, vel prouisionem acquiratur, simoniacum esse crimen aduersantium obstacula pecunia propellere. Sic enim viam sibi homo sterneret ad rem spiritualem mercandam. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam iniuria impedimenta remouere: nempe si aliqui obstant ne electus confirmatorem adiret, aut in possessionem admitteretur. Priorem autem partem sic intelligito, vt quemadmodum libro quarto de impediendo ad affectionem beneficij dicebamus, illos excipias qui vim inferunt. Si enim quis etiam ante electionem nõ dignitatem peteret: te in carce-

rem obtruderet, aut electorum quemlibet nõ ab eo qui nõ te eligeret, porro pecunia illam redimere per vim elempalpationem, & quam subornationem dicit impediant, te procuraret excludere. Neque verò, vt supra diximus, confirmationem qui te confirmare renuere pecunia emollire posses: ob id, vt supra dicebamus, quòd non solum potest obesse, verum & prodesse. Quapropter largitio illa, emptionis specimen exhiberet. Quod in alio qui te impediebat non reperitur. Et forsan neque ab illo qui te in possessionem missus est, vexationem redimere licet: nam possessio aliquid est spirituale, quod tu mercari videris. Quauis de possessione non sit res ad eam certa, ac de confirmatione. ¶ Circa hæc autem infurgit non subicendum dubium. Vtrum ad cauendam iniquam electionem: que ecclesiæ nocua est & perniciosa, liceat pecuniam offerre. Caietanus in illa quæstio, primi quodlibet assertere non formidat, in electione Pontificis maximi, si liquidò constiterit electionem in indignum inclinare, & ecclesiæ pestilentem, licere oblato pretio eiusmodi electionem cauere: hoc enim esset ecclesiæ vexationem redimere. Sed tamen ad eligendum, inquit, bonum, id non licet. Et quidem vsque adeo in priorem sententiam partem arbitrò consentiendum, vt etiam posteriori crediderim esse temperandam. Enimverò tanta perniciosa est, & atrox ecclesiæ deuectio si non eligatur dignus, ac si eligatur indignus: quoniã inter hæc nõ est medium. Quocirca vbi duo essent tantum, inter quos nutaret electio, quorum vnus esset dignus, & alter indignus, vt liceret pretio indignum repellere, liceret profectò electionem ad dignum inlectere, quia repulsiõ vnus, esset alterius electio. Arbitror enim, vt supra dicebam, quòd licet huiusmodi spiritualia vendere omnino sit intemè malum, redimere tamen non vsque adeo quin extrema necessitas licitum id possit facere. Quapropter vbi multi essent digni, neutiquam liceret pretio ambire vnus electionem. Imò quauis alij essent alij digniores, non liceret id in fauorem dignissimi facere: quoniã vbi dignus speratur eligendus, nõ ingruit extrema necessitas eligendi alium: que sola huiusmodi largitionibus simoniam abstergit. ¶ Ad sextum denique respondendo reprehendit Diuus Thomas quosdam, qui pro matrimonio affirmant licere

Dubitatio.

Ca. assertio.

Ad sextum.

pecuniam recipere, ac si non esset sacramentum, gratia collationum. Et fuit opinio Bernardi in Apparatu, super capit. Cum in ecclesia. de simonia. vbi ait quod quanquam pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere non liceat, tamen pro matrimonio non est illicitum: eo quod est sacramentum sit, gratiam tamen non confert. In cuius opinionis suspicionem venit apud quosdam Magister Sententiarum: propterea quod in 4. distinct. 26. non explicat idem sacramentum aliter quam in remedium esse institutum. Sed neque Durandus super eandem distinct. eidem opinioni conuenire est veritas. Est tamen error plusquam falsus: vt inibi Doctores ferè concludunt: Dotalis ergo pecunia vxoris, pro matrimonio confertur, nõ quatenus sacramentum est, instrumentalisque adeo gratiæ causa: sed quatenus est officium nature, cuius vtique onera sine sumptibus fieri nequeunt.

ARTICVLVS II.

Vtrum pro spiritualibus actionibus dare accipereq; pecuniam sit licitum.

Primum argumentum. **C**onsequenter de alio spiritualium ordine arguitur: nempe q; pro actionibus spiritualibus fas sit pecuniam tum dare tum etiam accipere. Vfus enim prophetiæ est actus spiritualis: pro quo tamen quodam aliquid offerre batur vt. 1. Regum. 9. de Saul legitor. & 3. Regum, 1. 3. de Iosia: ergo non est illicitum. **Secundum.** Oratio, prædicatio, atque adeo diuinæ laudes actiones sunt inter spirituales præcipue: sed ad impetrandum orationis suffragia licet munerum beneuolentia viros iustos, præsertim egenos conciliare: iuxta illud Lucæ. 16. Facite vobis amicos de mamõna iniquitatis. Mox, & verbi ministris: puta prædicatoribus spiritualia sen. inantibus, temporalia: secundum Apostoli cõstitutionem. 1. ad Corinth. 9. debentur. Deinde & diuinæ celebrantibus Laudes, & Psalmos, & Ecclesiastico ritu processiones & mortuorum exequias, aliq; id genus facientibus, sua quoque stipendia decernuntur: & nonnunquam annu redditus: nulla ergo iniquitas est pro eiusmodi spiritualibus actionibus stata percipere præmia. **Tertium.** Scientia est res quædam spiritualis, cum sit ad docendum facultas: sicuti prælati potestas ad corripiendum: suumq; di-

spensandi munus: tamen pro vsu scientiæ mercedem suscipere, nihil habet absurdum: licet enim & Doctõri, & Aduocato, & Medico suas pretio locare & vèdere operas: ergo pariter prælatus pro sua spirituali functione recipere potest pretiũ. **Quartò** denique arguitur. Religio status est spiritualis perfectionis: & tamen solent in monasterijs, præsertim sanctimonialium, non aliter ad religionem virgines admitti, quam si doctes secum afferant: ergo licitum est pro huiusmodi actibus rem aliquam tum tribuere, tum etiam accipere. **Contrarius** autem extat canon. Concilij Toletani vndecimi. 1. **Concilium Toletan.** **Quæstio.** **Quæstion. 1.** cuius initium est: Quidquid in utilibus gratiæ consolationi tribuitur, nunquam quæstibus vel quibuslibet præmijs vanundari debet: dicente Domino: Quod gratis accepistis, gratis date. hæc autem spiritualia quæ recentia sunt, per inuilibilem gratiam tribuuntur: ergo nefas est pretio illa dispensare.

POST sacramenta, quibus gratia gratum faciens cõfertur, alium spiritualitatis gradum obtinent (vt supra diximus) actiones illæ, quæ ad gratias gratis datas spectant: quæ videlicet vel ex eadem gratificante gratia procedunt, vel ad illam adipsendam animam præparant. De quibus ideo eisdem duabus conclusionibus, quibus de sacramentis, respondetur. Prior est: Non modò licet, verum necessarium est, eos qui huiusmodi actionibus spiritualia charismata administrant, à populo sustentari. Hæc iam supra satis superque demonstrata est: tum naturali ratione, tum etiam & Paulino testimonio. 1. ad Corinthios. 9. vbi ait: Quis militat suis stipendijs, vñ quàm & de lacte gregis nõ manducat? **Posterior.** Vendere aut emere id quod in huiusmodi actibus spirituale est, sacrilegium simoniacum existit. Hoc palam est: neque alia post superiorum intelligentiam probatione indiget. In his ergo ait, Diuus Thomas primum omnium eundem esse, ne intentio emptionis aut venditionis spiritualium animam occupet: cuius tunc maxime iudicium prodiret si vsque adeo exigeretur præmium, vt afferre nolentibus spiritualia ipsa munera subtraherentur, quæ exhibenda essent. At verò postquam gratis prius exhibentur, licet, inquit possunt statuta consuetudine oblationes à nolentibus & valentibus soluere, auctoritate superioris exigi.

¶ Circa

Publii gratia. ¶ Circa cõclusiones istas aliquatulo maior sese offert dubitandi ratio, an pro laboribus huiusmodi muneribus annexis liceat aliquid pretij recipere, quam pro administrationibus sacramentorum: nam in istis videtur labores & operæ quodammodo esse distinctæ ab spiritualibus: vt potè cantare, siue vocibus, siue organis, aur alijs instrumentis: ire processionaliter ad deducendum funus: aliasque illic celebrare exequias, quæ simpliciter ad sepulturam non sunt necessaria. Item studere ad prædicandum, ad consulendum, ad visitandum subditos, cognoscendasque eorum causas: qui quidem omnes labores videntur posse mercede locari. Quapropter autores offendas cõplures cõcedentes pro eiusmodi laboribus posse pretium recipi: quantum est ex natura rei: nisi quia exteriùs præ se ferunt effigiem mali, At tamen opinio hæc non est satis circumspècta. Nam pacta in istis non sunt solù mala, quia ab Ecclesia prohibita: sed quia sunt ex natura sua mala, ideo prohibita.

¶ Igitur primum omnium supposita illa tri fida distinctione superiori, quæ inter pretium spirituale, quod nequitiam licet; sustentationemque sacerdotum & operarum mercedem posita est: notandum restat discrimen inter administrationem sacramentorum, & alias spirituales actiones: nempe quòd in sacramentali functione nequitiam carere possit specie simoniæ, alia soluenda iura, & oblatiões instituere præter decimas vel illos redditus qui ad sustentationem instituti sunt: pro alijs verò actionibus secundi ordinis solent alia institui, mercedis formam habentia: vt pro exequijs mortuorum, pro cantoribus: quin etiam pro prædicatoribus, pro processionibus, atque id genus alijs. Et ratio discriminis est, quòd eiusmodi actiones non sunt tam necessariò annexæ spiritualibus: hæud enim tanta funeris pompa ad sepulturam est necessaria: neque cantores musici ad rem celebrandam diuinam. In huiusmodi ergo actionibus, quibus misceri assolet temporale quiddam, discerniculo opus est. Nam quando temporale illud non est ad spirituale necessarium nulla interuenit simoniæ species si pro mercede ex pacto fiat. Quare cantores & organorum musici absq; stipendio possunt suas locare operas. Est enim officium illud spiritualibus accessorium. Atque huic membro Caietanus, & nonnulli alij adiungunt

aduocatorum doctorumque operas: de quibus tamè illic nos in solutiõne tertij. Quàdo verò id quod principaliter quiritur est spirituale, non licet pro illo quicquam, mercedis loco percipere: vt pro Psalmis ipsis diuinis, pro necessarijs orationibus, & pro mortuorum necessarijs exequijs. Sed tamen hæc ad medendum ignorantium cõscientijs ad normam conclusionum supra positarum expendenda sunt. Diximus enim secùdum Diuũ Thomam quòd oblationes dictis actionibus constitutas non licet eo rigore exigere vt non soluentibus spiritualia subtrahatur, quæ exhibenda sunt. Exempli gratia: si plebanus nollet mortuum sepelire nisi iura sibi consuetà prius penderetur: quia sepultura necessaria est: scandalum daret, speciemque simoniæ præ se ferret. Si autem illi qui funus curant, volunt cum magna pompa suum humare mortuum, non tenetur pastor gratis illud exequi: & ideo licitè potest consueta iura exigere. Sed tamen quia & hæc ordinem etiam spiritualium suo modo attingunt, cauendum est scandalum: saltem antequàm sepulturæ officium persoluatur: vt hic admonet Diuus Thomas. ¶ Hic autem admonendum meritò duxim⁹ quàm sint scandalosa ac sacrilegæ extorsiones clericorum aduersus monachorum iura, Christianorumque libertatem. Reperies enim diocesibus vbi clerici nolunt eum qui in monasterio sepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeò vt nonnunquam neque crucem imporent, neque Psalmos canere velint: quòd profectò religio Christiana abhorret. Nam cum vnicuique liberum sit sepulchrum pro sua deuotione vbi maluerit eligere, non sunt defunctorum voluntates per illas extorsiones cohibenda. ¶ Postremum hic dubium restat triuale de canonice atque alijs clericis qui ad horas canonicas in ecclesiam non nisi stipendij gratia concurrunt, vtrum simoniæ vitium contrahant. ¶ Ad hoc Diuus Thomas quotlib. 8. quæstio. 6. seu articulo vndecimo. respondet: quòd si stipendium sit finis intentionis celebrandi diuinum officium, simonia committitur: quoniam tunc stipendium habet rationem pretij, quo non est licitum vendere rem spirituale, quale est diuinum officium. Si autem principalis intentio non sit nisi diuinus cultus: temporalis verò fructus sit accessorius, tanquam ad sustentationem necessarius, non est simonia.

¶ Hec 4 etc

Discrimen inter administrationem sacramentorum & alias spirituales actiones.

Præmissa conclusio.

Paulus.

Posterior conclusio.

Solutio pro prima dubitatione.

Clericorum sacrilegæ extorsiones.

Postremum dubium.

S. Thomæ. Solutio.

¶ Hac autem solutio nisi sanè intelligatur, scrupulus purget humanas conscientias. Videtur enim hic D. Thomas, ut simonia eos condemnare quotquot ad ecclesiam ire pergunt, intuitu numularie distributionis, aliàs nequaquam ituri: quòd profectò durum est creditur. Itè, vt supra de receptione puellarum ad velum moniale arguebamus, necessitas rei familiaris impertinens est, vt quod alio qui simonia non esset, eodem notetur vitio. Nam simonia in hoc prorsus cõfistit vt spirituale vendatur, siue à paupere siue à diuite. Quare idè propositù quod locupletè faceret simoniacù, faceret & inopem, & qd excusaret in opè, excusaret locupletè: saltè à simonia: quod sit de auaritia. ¶ Resolutio ergo est quod ire ad ecclesiã tẽpore: quo clericus aliàs non tenetur, tantù distributionum causa, ita vt aliàs non iret, nõ est vera simonia, nisi intenderet pro re spiritua- i pretium recipere modo supra exposito. Peccaret ille clericus nihilo minus grauius contra suum ordinem & institutionem qui nunquam vel rarò ecclesiã videret nisi illa de causa, & qui in genere non haberet præcipuum propositù frequentandi ecclesiã ppter diuinũ cultum, cuius solius gratia præbendarum iura instituta sunt. Imò vero qui cultum ad tẽporalem mercedem tanquã ad finem referret, peruersam sacrilegamq; haberet intentionem contra legitimum rerum ordinem, qui est vt beneficium sit propter officium.

Ad. 1. argu. D. primum igitur responderetur, qd quẽ admodum nos pro rebus facis, ita pfecti solebant bonis Prophetis spontanea munera offerre, vt Hierony. super Micheam ad notauit: sicut & de Damiano eius tradit historia: qui p dono sanitatis vltronea munuscula penè inuitus accepit. Petere autem nefas est: vt patet de Giezi, quem Elifens depostulato à Naama pretio pro bono sanitatis acriter obiurgauit. ¶ Secundum argumentum triforime erat. Ad cuius primũ membrũ de elemosynis quæ pauperibus pro eorum suffragijs precationũque subsidijis erogantur. Respondetur non esse licitas in pretium eiusmodi subsidij: qd re vera spirituale est sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrumverò tertio modo quasi pro locatis operis ad orandum liceat de mercede pacisci aliquis forsã hæsitaret: quando quidem cantoribus musicis id liceat. At verò hoc affirmare non audeam. Est enim disci-

minis multum. Quoniã musica (vt dixim⁹) nõ est ad sacrorum celebrationẽ necessaria. In oratione verò nõ distinguuntur labor & opera ab ipso spirituali munere. Imò labor est ipsissimũ spirituale officium. De prædicationibus autem in dubium euocari non debet vtrum possint pretium pro functione ipsa recipere: esset enim aperta simonia: vt de oratione modò dicebamus. Neque est si mile de scientia, quæ vendi potest: nã in sciẽtia etiam Theologiæ, humanitatis acquisita, non æstimatur nisi merum subsidium tẽporale: puta intellectum dirigere, instituere, & illustrare. Munus autem prædicationis est non solum intellectũ illuminare: sed id facere secundum donum Spũs sancti, atque adeò secundũ eius gratiam expurgare corda, animosq; sursum prouehere, diuinõq; amore consolidare & perficere. De quibus ideo Doctõribus intelligitur verbum illud Apostolici ad Ephes. 4. Et ipse dedit quosdã Apostolos, alios pastores & doctores ad con summationẽ sanctõrum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Et ad Romanos decimo. Quomodo prædicabunt nisi mittantur: itaq; ex duplici capite nequit prædicationis functio pretio vendi: scilicet & qui spiritualis res est, & quia diuina delegatio: quod ideo officium illorum spirituum numero cõprehenditur, de quibus ait Christus: Gratis accepistis, gratis date. Vnde de glossa super illud ad Timoth. 5. Qui bene præfunt præbyteri &c. Necessitatis est accipere vnde viuunt, charitatis est præbere, nõ tamen venale est Euãgelium vt pro his prædicetur. Quocirca, vt de oratione nuperimè dicebamus, non potest concionator laborem ipsum prædicandi & operam quam infumit proferendo verbum mercede locare: quoniã labor ipse res spiritualis est. Solum ergo potest honestam sustentationẽ recipere, & pro victu qui ad laborem studij sustentandum necessarius est & pro librorum sumptu. Neque verò simoniacam laborem contrahit, si quando prædicatio non est prorsus necessaria, manuit verbum serminare vbi melius sustentetur. Imò & si licet concionari renuat vbi victum sibi nõ sperat suppeditandum, culpam non committit. Est tamen semper cauendum scandalũ, idque potissimum monachis.

¶ Tertium demum membrum erat de laudibus diuinõrum officiorũ, tã pro vitũ qd pro de functis: de quo satis dictũ est. Pretiũ nanque nunquam

Prædictio nis functio ex duplici quit pretio vendi.

nunquã est licitũ, sed sustentationis stipendia: atq; alia præterea iura (vt explicuimus) quasi mercedem operarum, quæ non sunt omninò necessaria, sed ad pompam pertinentes. Sed & verbum nihilominus Diui Thomæ notandum est: scilicet quòd non licet pactum facere, neque mentem habere recipiendi pretiũ emptoris. Vnde illicita esset, inquit, negatoria illa lex, quòd processio in funere nullatenus sine certo pretio fieret quippe qua via præcluderetur nõ gratis eius modi pompa fieret. Atq; adeò specimen haberet exactiõnis, quod quidem, vt diximus, multò esset absurdum in celebratione missarum. Non tamen haberet eandem absurditatem affirmatoria conditionalisq; lex. Vt si quis talem obtulerit elemosynam, talis ei pompa, quæ nõ est necessaria, exhibeat. Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratiæ retributionis. ¶ Ad tertium argumentum, quia prælatorum hierarchicas functiones cum doctõrum scientia & aduocatorũ consilijs conferebat: per distinctionẽ respondetur, quando quidem diuersa est ratio. Antistites namq; ceteriq; ecclesiastici presbiterij, virtute potestatis sibi commissæ, rationeq; stipendij ad ipsorum sustentationem constituti, obligantur suas administrare prouincias. Quocirca qui pro vsu eiusdem potestatis aliquid vltra reciperet, non tam pro operis quas gratis debet, id intelligeretur suscipere, quam vendere vsu spiritualis gratiæ. Vnde colligit Diuus Thomas pro nulla dispensatione licitum eis esse quippiam accipere: neq; pro correctione, aut pro eo quòd non corrigant. Nomine autem dispensationis, nõ solum legis relaxationem intelligas vt vulgò verbum sonat, sed omnẽ etiam spirituales administrationem. Pretium ergo recipere vt cum aliquo subdito dispensetur in lege, manifestaria simonia est: nam pro causa dispensare, ad spirituales gubernationem attingit: quæ per gratiam fit Spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quibus ait Paulus: Alios autem cõstituit pastor, & ideo gratis fieri debet, sicuti correctio & eruditio. Si autem absq; causa sit iniuncta est, atque cõ longe deterior quòd pretio venditur. Neq; verò vilus est pastorum tam mētis in opes, à minimo vsq; ad maximum; qui hoc non intelligat. Sed exactiões illas, quæ in dispensationibus sunt, necio quo alio suo eo in crustant. Appellant enim compositio-

nes, & quasi commutationes legis: vt qui à legis vel voti onere excipitur, alterũ subeat ipsi viderint. At verò pretio cũ subdito pacisci vt non corripiatur, magis esset nefandũ faciatis, putã cum licentia illi fieret impunè delinquendi. ¶ Addit autem Diuus Thom. D. Tho. licere prælatis dum subditos, visitant, stas procuraciones percipere. Non quidem tanquã correctionis pretio, quæ proculdubio spiritualis res est, sed quasi debitum stipendium. In quo quidem verbo duo ipse mihi obseruo. Prius, quòd re vera visitationũ stipendia ob id censentur licita, quòd prælati per se ipsos visitare debent greges suos, vt vultu pecoris agnoscere possent, & vocem audire: secundum verbum Christi: Ego sum Pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me me: nã alios mittere qui dum taxat mercedem corradant, nulla erat mercede dignum. Posterius quòd hic obseruauerim, est, quòd cum eiusmodi stipendia sustentationis gratia fuerint constituta, illic præcise videntur purissima cõscientia exigi posse, vbi episcopatus nõ sint nimium pingues, nam vbi decimæ abundant, profectò non est vsque adeò tutum. ¶ Ad secundum membrum, argumenti quòd ad scientiam pertinebat, bimembre D. Tho. responsum reddit. D. Tho. Qui enim, inquit, officium non suscepit ratione cuius sibi incumbat alios docere, licet potest prætium suæ doctrinæ percipere, nõ quasi veritatem, aut scientiam vendens, sed quasi operas suas locans. Cui autem ex officio illud incumberet, si aliquid pretij reciperet, intelligeretur, inquit, veritatem vendere: & ideo grauius peccaret. ¶ Locus hic D. Thomæ contra nos stare quippiam forsã videbitur, qui quæstione præcedenti contra quam multo censent, monstrare nitebamur licet posse scientias, artesq; acquiras pretio doceri. At si quidem non licere ei recipere pretium pro veritate aut scientia, sed quasi operas suas locans. At verò potius nobis fauet, tantum abest vt sit contrarius. In primis em veritatis doctrinam nõ omninò censet spirituale, aliàs neq; operas locare liceret: vt de sacramentis, & predicationibus, & orationibus dictum est: sed tantum sustentationem recipere. Sit tamẽ doctõri etiam ditissimo licet operas ad iustũ locare. Atqui vbi scientia est excellentior: & qui docet peritior & luculentior: carius easdẽ æstimare. Itẽ et si pro veritate dicenda nihil pretij liceat recipere (vt lib. 5. quæst. 8. de teste dixim⁹) cõ-

visitationũ stipendia licet percipiuntur cum prælati se ipsos uisitant & aliunde non habent cõgruã sustentationẽ.

Explamẽ mes S. Tho.

quod cum mentiri nefas sit, nemini licet nisi verum fari, aut docere. Tamen pro eadem veritate ex suis principijs eruenda, ac subinde differenda, elucidanda, prælegendaq; & relegenda, non dubium quin liceat pretium recipere. Quin etiam (vt supra diximus) etiã si sine vlllo labore id fieri posset, liceret illud vendere. Sicuti si quis alium doceret scribere aut pingere: quia illud non est spirituale de quo loquimur, scilicet, quod gratis accipimus, vt gratis demus: sed tm̄ ratione subiecti. Imò verò neque Theologia sic est spiritualis: quoniam et si scripturarum fides donum sit gratis datum, atque etiam scientia Apostolis ad prædicandum in fusa, quam ideo vendere illis nefas fuisse: tamen illam quam in scholis discimus, humanitùs acquirimus. Idem & de aduocatorum cõsilio censendum: vbi certè nihil spiritualitatis vitatur, etiã si ditissimus pretio illud perhibeat in causis agendis. Imò quauis pauperibus pretium extorqueat, nullam cõmittit simoniam, tamen si præceptum misericordie violat. Secus de correctione fraterna & consilio ad lenandum moerorem afflicti hominis: talia enim officia, porro quæ per se ad salutem animi referuntur, spiritualia quidem sunt, & ideo gratis impendenda. ¶ Secundum item verbum D. Thomæ, scilicet quod qui ex officio docere tenetur, non potest pretium recipere: Hostiens. super cap. Quia nonnullis de magist. consilij. pt̄edit, vt sentiat nemini qui publico stipendio prælegit, fas esse peculiarem aliam mercedem exigere: hoc autè gratis dictũ est. Nihil enim vetat quo minus qui non tenetur nisi vnã facere lectio nem, pro alia pretiũ precipiat: Sed quod D. Thomas ait, exemplo ipse protinus patet secundum tenorem dicti cap. quia nonnullis, nempe quod vbi ecclesia habet, canonicatum, aut certum stipendium decretum pro cathedra, ille qui illam regit, gratis docere obligetur pauperes. Neq; tamen contrã faciens, vlla ideo simonie labè denotetur, sed qui pro facultate quam facit doctõri ad legendum pretium exigit, à beneficio Ecclesiastico iubetur esse alienus. ¶ Ad quartum argumentum, de religionis ingressu, triperita est responsio. Primum enim constitutissimũ est, pro ingressu, hoc est, pro professione, nequam fas esse pretium, aut exigere, aut offerre, porro quod religionis cultus res sit spiritualis ad quam ideo prælatus volentes gratis gratatèq; recipere debet: vt pote

Hostiens.

Ad. 4. Arg.

quod illud sit institutum beneficium diuinũ. Textus enim extant in cano. Quam pio 1. q. 2. & in cap. de regularibus. & cap. quoniam. de simonia id declarantes. Itaq; spiritualitas per quam in ingressu religionis attenditur simonia, non est inde perpendenda quod religiosi aliqui ex decimis viuãt & bonis ecclesiasticis: possunt enim decimæ titulis secularibus applicari, putã regibus, aut ducibus, ad propugnandam ecclesiam: præter quã quod sunt religiosi nullis talibus fruentes decimis, aut spiritualibus oblationibus. Sed ratio spiritualitatem in hoc consistit. quod professio ipsa & religio institutio Christi est, vt volentes eum sequi gratis admittantur. ¶ Secundum assertum est, quod vbi monasterium est tenue, nec ad tantum numerum nutriendum sufficiens, nulla est simonia aliquid pro victu & vestitu recipere. Exemplum qualecunq; possumus in matrimonio ponere. Pro illo namq; quatenus est sacramentum, nil potest vir ab vxore recipere: potest tñ id admittere ad sustinenda eius onera. Ex hoc tertio fit consequens, neque esse simoniam, si illa inter moniales libentius suscipiatur, quæ ex sua deuotione largas elemosynas monasterio fuerit elargita. Sicut & cõuersio licitum est monialibus tẽporalia impendendo beneficia secularia ad deuotionè allicere, vt sanctimoniale habitum induant. Tamen si nõ possint pretium dare vt tale capeant religionis institutum: ¶ Circa secundam conclusionem dubia exurgunt exigua. Primum, vtrum quãdo monasterium est locuples vt possit personarum quæ recipiuntur alere, simoniacum sit pretium exigere. Extat enim à parte affirmatiua argumentum, quod cum non alia ratione eiusmodi exactio iusta sit quã propter monialium alimentum, vbi illud aliunde suppetit, apparet pretiũ pro ingressu religionis exigi. Quod quidem argumentum doctores ferè canonici iuris, vt est videre apud Syluestrum, verbo simonia. §. 1. 5. in eadem affirmatiuam sententiã cogit. Respon- desur nihilo minus, opulentiam monasterij nihil profus facere, vt quæ in paupere non erat simonia, sit in diuite. Et ratio est tenuissimã inã simonia ex obiecto speciem formatur: nempe quia spirituale venditur, putã professio ipsa & locus in religione. Si autem illud cauetur, & pecunia non nisi pro victu recipitur, etiam si monasteriũ illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidem esse peccatum

Primũ

Argum.

Solutio

Argum.

eam auaritiæ, non tamen simoniæ. Sed hoc tantum fatendum est, quod tunc præsumitur simonia: nam si victus est abundans, præsumitur pecunia recipi pro ingressu, vt probè illic conuincit Syluest. ¶ Quocirca monasteria ditissima, quæ pauperes recipere absq; pretio renuunt eodemque ingenti, profectò citra scandalum facere id non possunt: tunc maxime quando videntur pecuniam recipere, non pro sustentatione, sed alijs de causis: nempe quia puella non est tam bono sanguine orta, aut alia notata infamia, aut desormitate. Hæc enim pretio in conuentu æstimare, vix à simoniæ macula elui potest: atq; hoc demum, si conuentus vt suam amplitudinem & magnificentiam clariorem reddat auctiora, exigunt pretia.

QVÆSTIO SEPTIMA, De Simonia, in sacerdotijs, ac dignitatibus conquirendis.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 100. art. 4.

ARTICVLVS I.

Vtrum pro sacerdotijs atque alijs præbendis, quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere.

Argum.

Argum.

ostquam de rebus spiritualibus, putã de sacramentis deq; alijs spiritualibus actionibus disputatũ est, subsequitur vt rationè simoniæ circa sacerdotia, quæ eisdem functionibus incipiuntur, examinemus. Apparet enim istorũ mercatum, nulla fordescere simoniæ macula: quoniam si hæc emere, aut vendere simoniacũ esset, eo vel maxime, quod sunt spiritualibus actionibus coniuncta: sed hac ratione nullã rem temporale liceret vendere: quia cum omnia tẽporalia mundi fuerint propter spiritualia condita, cuncta censentur spiritualibus annexa. ¶ Secundò sacrorum vasa sacra: quæ vestes, inter ea quæ spiritualibus cõnectuntur, connumeratur: calicem autem ad occurrendum Ecclesiæ: necesse sit videre licet, & sacras vestes: ergo liceret etiam Pontifici Maximo, vbi ecclesia graui premitur necessitate, episcopatũ, aut quoduis aliud sacerdotium, pretio conferre:

dummodo conferretur digno. ¶ Tertio arguitur. Inter spiritualibus annexa ascribuntur ius sepulturæ, ius patronatus, & secundò antiquos ius etiã primogenituræ. Eo quod tunc ius sacerdotale erat illi cõiunctum. Sed Abraham emit ab Ephron speluncam duplicè in sepulturam, vt Genes. 23. memoriz proditum est: & Jacob à fratre suo miserale lenticula ius emit primogenituræ, vt eodem lib. cap. 25. legitur. Ius præterea patronatus transit cum re vendita, & in feudum cõceditur. Item decimæ quibusdam sunt regibus, ac militibus concessæ, à quibus rursum & redimi possunt. Deinde & prælati præbendarum fructus quos alijs conferunt, in tempus retinent: vt Papa medietatem annatis: etiam si præbendæ spiritualibus sint annexæ: ergo sacerdotiorum mercatus in vitium simoniæ minime impingit. ¶ In contrarium autem facit canon Paschalis Pontificis summi. 2. quæst. 3. cap. si quis obiecerit. Cuius verba sunt: Quisquis eorum vendiderit alterum sine quo neq; alterum, puenit neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel præbendam, vel aliquid Ecclesiasticum: vt potè sine quo spiritualis actio non prouenit. Hæc ibi.

Tertium argumentum.

Distinctio.

Conclusio.

Postrema conclusio.

Probatio.

hinc

fire in alterius dominium possunt, qui nihil habeat spiritualitatis: vt si quis secularium villam emat cui ius patronatus annexū est. Et si calix in massam argenti refundatur, & formam perdat, potest in alterius trāsire dominium, qui ex eadem massa potest profanum vas fabricare. ¶ Circa priorem conclusionem dubium emergit, tūm quod subobscura est eius ratio, tūm etiam quod nec satis videtur solida. Quare ad luculentiorē eius explicationem inquitur, quo iure emptio venditioque prębendarum, ceu simoniaca sit vetita: vtrum solū Ecclesiastico, an tero diuino. Nam et si questione. 7. de simonia in genere similem questionem disputauerimus, vbi venditionem sacramentalium actionum decifum est iure diuino esse simoniam, nihilominus de prębendarum dignitatūque mercatu nō est tam compertum. Apparet quippe huiusmodi simoniam solo humano & pōtificio interdicti: nam sacerdotia hęc nihil aliud sunt quā decimarū fructus, que quidem res sunt merē temporalessergo non obstante quod sint spiritualibus annexę, possunt ab illa spiritualitate se moueri, & vendi: sicuti calicis materia, dum modō consecratio non vendatur, vendibilis est. Mox & si decimarum substantia iure diuino sit spiritualibus functionibus addicta, quota nihilominus, vt suprà monstratum est, iure humano est constituta: poterit ergo Papa si sacerdotium valet cētum, ius medietatis vendere, alteram que Ecclesię relinquere. ¶ De hac quęstione interpretes canonici iuris in diuersas sentētiās dissecāt: quas Caieta. quolib. 1. q. 9. ad tres reducit. Prima enim eademq; extrema est, huiusmodi simoniā in vnīuersum esse de iure humano, quę ortum habuit ex glossa in cap. ex parte. de off. delega. 1. quam illic Antonius de Butrio & Cardinalis cap. 1. de simonia. cōprobant. Secunda per aliud extremū est, omnem esse prohibitam de iure diuino, quam D. Thomas docere hic videtur. Et tertia est Panormitani eodem cap. 1. de simonia: & rursus in sua repetitione, super capit. extirpandę. de pręben. vbi ait venditionem prębendę cui annexa est ordinis administratio, vel clauū executio, simoniam esse de iure diuino: quia id cui annectitur, eodem iure est spirituale. Venditio autem prębendę, quę non est talibus ordinibus sacris męcipata tantūm est simonia de iure positio: quales vtique sunt illę quę administrationibus hospitalium

Dubium.

Caieta.
Prima opinio.
Glossa.
Antonius de Butrio.
Cardina.
Secūda opi.
S. Thom.
Tertia opi.
Panor.

destinatę sunt. Caieta. verō hoc solo ab hac tertia Panormitani opinione differt, quod ait, non solū illam prębendā, quę annexa est executioni ordinis sacri aut clauū, iure diuino ad simoniā pertinere, si vendatur, verūm & illam que annexa est cuiuscunq; clericatui citra sacros ordines, putā primę tonsurę aut minoribus ordinibus. Et ratio eius est, quia clericatus, inquit, est de iure diuino, sane cūm omnē clericale officiū in spiritualibus actibus consistat, etiā prima tonsura. ¶ Arbitror autem istarum opinionum suo singulos cōdimento opus habere. In primis quod ait Caieta. omnem clericatum vsq; ad primam tonsuram esse de iure diuino: non est adeo probabile, quin contrarium sit probabilius: imō plurimis certum, vt in. 4. Sententiarum disputatur: quando quidem non sint de sacerdotis essentia. Sed nihilominus inde non colligitur opinio Panormitani, q̄ nulla venditio prębendę que non est mancipata functioni ordinum maiorum, aut clauū, sit simoniaca iure diuino. Imō cum Caietan. crediderim satis esse, vt sit annexa simplici clericatui: non quidem propter eirationē, sed quod quantuis minores ordines sint de iure positio, nihilo minūs postquā re vera sint res sacre, vendere ius prębendę illis additę, est contra ius nature: atq; adeo diuinum: sicuti de calice & ara dictum suprà est: quę quidē res licet iure positio sint sacre, vendi tamen pluris ratione consecrationis nequeunt, quin sit simonia contra diuinum ius. Prima autem opinio glossę citatę capituli. Ex parte, nullam vim in cōtrarium habet: nam in cap. illo nulla fit mentio simonię, sed hoc solūm habetur, quod si quidam Archidiaconus renuntiare suę vellet prębendę, daretur certę personę: vnde inferit glossa, quod si in alterius fauorem renuntia ret, aliās non renuntiaturus, esset simonia de iure positio. In qua glossa duplex est peccatū. Primū quod falsum asserit: imō dum modō fiat de consensu Papę nulla est simonia: nam talis est vnīuersalis vsus. Secundō inde inferre, venditionem prębendę esse simoniam de iure positio, nullam habet apparentiam. Quauis neq; hoc in glossa habeatur. ¶ Igitur quō ad declarandā vim rationis huius prioris conclusionis descendamus fundamentum eius est, quod prębenda & sacerdotia ex decimarum fructibus sunt constitutę. Decimę autem iure diuino & naturali nulla alia ratione imperatę sunt, quā

Non omni clericatus. vsq; ad primā tonsurā est de iure diuino.

Probat op. Cai.

Duplex est glossa.

Fundamentū prioris conclusionis.

quā vt sint stipendia alimentaque clerico rum pro spiritualibus functionibus. Quocirca conferre alicui prębendam, nō est solūm conferre illi fructus: nam eiusmodi fructus laico possunt vendi: sed conferre ius decimarum: quod quidem est Ecclesiasticum, atq; adeo spirituale: quando quidem suo opte instituto propter munus Ecclesiasticum exigitur. Et hic est sensus canonis Pontificis citati, scilicet quod venditā prębenda venditur res ipsa spiritualis, putā ius ipsū clericale. ¶ Quod si quis contrarius hęc nos coarguat: saltem illi qui iam est sacerdos, nō esse simoniam sacerdotiū emere: nam eo vel maxime quod cum prębenda simul acquirat ordinem quibus annexa est. Sed hoc non: quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse prębendam, quę nō habeat animarum curam: nē dicas tunc illam spiritualitatem acquirere. Item confertur nonnunquam ex dispensatione prębenda puero antequā ordinetur: ergo cum illa nihil spirituale transit, atque adeo vendi potest. Respondetur (vt dictum est) ipsissimum ius petendi decimas esse spirituale: & ideo siue ille cui confertur fuerit clericus, siue futurus sit, semper venditur spirituale. ¶ Quid autem de fundo prębendę mancipato? ille enim non est pars decimarum. Respondetur quod vendi nō potest cum illo Ecclesiastico titulo: vt scilicet clericali iure possit emens eisdem fructus recipere: potest tamen ab illo sacro titulo emancipari & vendi sicut materia calicis, seclusa consecratione. ¶ Vnde prius superiorum argumentorum, nullius erat roboris, nam emere prębendam, non est tantūm emere fructus, sed ius spirituale. Ad posterius autē de decimarum quota, quę solo Ecclesiastico iure videtur constituta. Respondetur: & est notanda solutio, quod eiusmodi pontificia sanctio nō est per se alia distincta à diuino iure, quo pręcipitur decimarum substantia: sed est ipsius determinatio & moderatio. Quemadmodum Ecclesiastica pręcepta de celebrandis his illisue festis, & de annuali cōfessione, nihil aliud sunt, q̄ determinationes diuini iuris. Et ideo non solūm vendere ius decimarū in totū cū titulo clericali, verūm & quo ad quotam, est simonia contra ius diuinum. ¶ At verō nō negamus quin aliqua sit simonia de iure positio: nēpē quę nō est prohibita quia mala, sed mala quia prohibita: vt habet eadē glossa: putā quādo prębenda nō est annexa clericali muneris, sed alijs officijs;

vt pote hospitaliū seruitio, aut sacrorū adiutis, Ecclesię economo: vt quęst. 4. ar. 4. declarauimus: nam eiusmodi munera & officia nō sunt proprie spiritualia: sed sola pontificia lege corū veditio est inhibita: vt patet. c. Saluator. 1. q. 3. ¶ De prębendis autē quas Pręstameras vocāt, audio aliquos hęsitare, an sint merē spirituales. Haud tamē est cur in litē euocētur: quoniam non sunt vt pēfiones quę sine titulo cōferuntur. Imō habent verū titulū. Et cūm ille non sit secularis, sequitur q̄ sit clericalis, ac perinde spiritualis. Quod enim aiunt sola rōne studij esse subductas à communi decimarum cumulo, nō habet in iure fundamentum, neq; huius veritas liquet: sed à quibusdā cōfingitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum communi; videlicet, vt eiusmodi titulus, spiritualis sit. Quare ambigere nō possum quin eiusmodi titulus obliget ad persoluendum diuinum officium: atque adeo emptio & veditio ipsius simoniam proculdubio genuinat. Secūs de alijs titulis secularibus, quales habent seculares principes & reges ad decimas: vt statim articulo sequenti patebit. ¶ In calce demum quęstionis commendandum memoriz est, tunc duntaxat simoniam pululare, cūm quippiam quasi pretium confertur. Nam vt bene ait Caietan. in Summa, in verbo, Simonia. cūm multis rationibus, ac modis quippiam confueuerit tēporale, dū spirituale recipitur, retribuī: scilicet vel per modum sustentationis Ecclesiasticorum ministrorum, quam suprà diximus esse necessariam, vel per modum liberalis honestatis ad gratiam vel referendam, vel ineundam: vel fortē quasi ex lege ob laudabilem consuetudinem: atq; alijs pręterea modis nullas simoniam procreat, nisi quippiam per modum pretij rependatur. Neq; vice versa cum qui spirituale confert quicquam retributionis quouis aliorum modorum expectans, simoniacus sit. Imō verō et si antequā illud cōferat illud postulet quod ex laudabili & firmata consuetudine ei debetur, vt litem caueat quam post ad recuperandum timet, vltimam contrahit simonię labem. ¶ Postrema denique dubitatio sit, vtrum saltem ad redimendam vexationem liceat temporale pro prębenda largiri. Arguitur enim à parte affirmatiua ex superiori decisione, qua assertum est, nullam esse simoniam ad redimendam vexationem pro baptizādo paruulo iam animam exhalaturo pretium portingere.

Prębendę quas Pręstameras dicūt spirituales sunt & obligat ad persoluendū diuinum officium.

Dubitatio.

rigere. Cum enim sacramentum maiorem habeat spiritualitatis rationem, quam prae-

Solutio. Respondetur nihilominus sub distinctione vexationem redimere duobus modis vsu venire potest. Vno modo, vt diximus, cum quis per vim aut fraudem impeditur prebendam petere, vt si quis te videt inerte ne ad competendum canonicatum pergeres: aut si timeres aliquem quae falsa de te sparsurum vt tua electionem impediret. & hoc licitum est pretio redimere: quando quidem quicunq; ideneus tale habet questum ius. Alio modo si quis putaret per alios candidatis dignitate pollere, & ideo putaret iniuriam ab electoribus pati contra suum honorem si non eligeretur: & idcirco electoribus, aut alio intercurtori pretium porrigeret. Et hoc proculdubio non licet: nam est si quisque ius habeat petendi, non tamen pars ius habet vt eligatur. Sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentium. Quare caueat prudentissimus quisque: hoc sibi palamentum prae texere: esset enim vera emptio spiritualis. Secus autem de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habet vt baptizetur propter sacramenti necessitatem. Quod quidem acquisitum ius respectu prebendae nemo habet. Preterquam quod nemo non fallitur dum de propria idoneitate iudicat. Neque polliceri licet pensionem super futuram praebendam si exprimeret de consensu Papae: Totum enim hostis esset temporali spirituale coemere. Secus in permutationibus, aut resignationibus. Possunt siquidem ego permittere pensionem super beneficium quod in meum favorem religio: vt statim articulo sequenti patebit.

Ad. 1. dyg. Rimi capitalis argumenti dilutio subobscura apud D. Thomam apparet: concedit namq; temporales omnes possessiones spiritualibus sicut fini annecti: nam vt corpus propter animam, ita temporalia propter spiritualia condita sunt. Colligit autem inde vendi posse, non tam enim eorum ordinem quae habent ad spiritualia. Quod est dicere, Sicut quisque secularium sua vendere potest, quia illa non vendit quatenus ad spiritualia referuntur, sed quatenus in usum humanum assumuntur: ita & sacerdotes fructus suarum decimarum vendere possunt: ordinem tamen ad spiritualia, puta ius decimas percipiendi, quatenus clericali functioni mancipantur.

Ad. 2. dyg. vendere, simonia est. Pari modo respondetur ad secundum, vasa sacra quatenus res ma-

teriales sunt, vendi posse: consecrationem vero, ne quaquam. Sicut enim venduntur in profanos vsus, pro Ecclesia, vel pauperum necessitate: tunc aut infringi, aut infundi debent, vt definant esse sacra. Si autem vna Ecclesia vendat alteri ad sacrum usum, potest quidem sine fractione, dum modo nihil pro consecratione recipiatur. Et idem est de vestimentis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formam, & tunc vendi, etiam in vsus seculares. Tertium vero argumentum plura habet membra. Primum de spelunca Abrahamae qua emit in sepulturam ab Ephraim. Ad quod bisariam D. Thomas respondit. Primum quod forsitan terra illa nondum erat in sepulchrum dedicata: quare neque villa fuit simoniae culpa illam emere: sicuti neque villa est solum emere profanum, vbi coemeterium extruatur. Praefert tamen solutionem alteram: nempe quod cum etiam apud gentes officium sepulturae religio esset, si Ephraim speluncam qua in sepulchrum destinata erat pretio vendere intendebat, simoniaca contigione infectus fuit. Non autem iustus Abraham: vt qui non intenderat, nisi terram emere communem: aut vexationem redimere. Quamuis neque Ephraim apparet, nisi gratis obtulisse eam, neque vero Abraham, nisi pretium gratis retulisse, quatenus terra estimaretur. Vbi id quod, q. r. dicebamus annotandum est: nempe apud infideles quadantenus illis seculis rationem rei spiritualis viguisse, ac perinde simoniae notam. At vero cum non esset tunc talis temporum consecratio qualis est modo, dubium restat, vtrum apud nos loca coemeterij sepeliendis mortuis pretio vendere sit simonia. Apparet enim id iure prohibitum cap. Abolenda. de sepulturis, & capit. qui in Ecclesia. de simonia. Et ratione id ipsum confirmatur: nam ius sepeliendi mortuos ad religionem attinet: si ergo illa de causa gentilibus nefas erat sepulchra vendere, maiori ratione erit & nobis, vt qui coemeteria consecramus, aut benedicimus. Imo apparet esse simoniam de iure diuino, & naturali, nam eodem iure religio virtus est. Nihilominus respondetur per hanc distinctionem. Vt officium sepeliendi mortuos quantum ad id quod necessitate habet nequit contra simoniae labem vendi, vt supra propter hanc modo factam rationem constitutum est: ita & pro loco necessario in coemeterio pretium exigere simonia esset, vt pote si clerici nullo loco sacro vellent mortuum humanum, nisi

Ad. 3. dyg.

D. Thom.

Ratio dicitur

Ratio dicitur

Ratio dicitur

Ratio dicitur

Ratio dicitur

re, nisi pro terra aliquid penderetur: nam profecto eadem est ratio officij sepeliendi, & necessarii solij: quandoquidem religio Christiana est, vt cadauera in coemeterio recedatur. Et hoc est quod ait sanctus Theodosius, etiam apud gentiles fuisse simoniacum. At vero si quis honoratiorem locum in Ecclesia ceu pompam non necessariam, affectat, non profusus simoniae condemnandus est, si aliquid pro illo loco ad Ecclesiam fabricam exigatur: sicuti de superfluis pompis supra diximus. Vnde vbi talis viget consuetudo, quae iam est pro lege recepta, citra scandalum potest taxatus numerus postulari. Quare sententia, Hostiensis super cap. Audiuius de simonia, negantis licitum esse huiusmodi pactum, non est necessaria. Quoniam vera si nihil pro consecratione, aut benedictione loci recipiatur, sed vendatur terra sicut materia calicis, nihil illic spirituale videtur: sed humanus temporalisq; honor. Dummodo scandalum causa tur. Quemadmodum & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendum certis personis destinata esse consueverunt. Quamuis diffidentum non sit, quin isti honoris tituli in locis sacris nimium affectati, deformem habeant vanitatem. Ad capitula vero citata respondetur nihil aliud prohibere quam ne id vendatur quod est de necessitate sepulture, compulso, scilicet pacto, vt non sepeliatur qui terram non emerit. Ad historiam autem Iacob respondetur, nequaquam simoniam commisisse pro eo quod diuinitus indultum illi fuerat ius primogeniturae, atq; adeo sacerdotij: secundum illud Malachiae. 2. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Esau vero quem idem mysterium celatum erat, peccauit vendens secundum Apostolum ad Hebr. 12. Ne quis fornicator aut profanus vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primitiuam. Haud tamen responsio haec omnem lectori dubietatem eximit. Primum enim non constat tale mysterium quod Esau opertum erat, apertum fuisse Iacob. Mox, etiam si ei fuisset notum, non ideo cluitur a culpato propter inhumanitatem reuerti indigenti fratri porrigere pulmentum: tum quod Esau ad peccandum induxerit, cum ipse non esset, ad modum vsurarij, paratus vendere. Imo cum iure natura bona fide possideret primogenituram, nullatenus vexabat Iacob: quare non est excusatio legitima dicere redemisse suam vexationem. Ad horum primum respondetur ex textu sacro colligi Rebecca inno-

tuisse mysterium, aut nutu patris, aut alio diuino modo. Alias nunquam id persuasisset nato suo minori, dicens: Super me sit illi ista maledictio. Qua ratione & Iacob id ipsum intellexit. Et ideo iure suo vsus est. Dicit enim, vende mihi, idem intellexit quoddam, quod meum est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare: quia tunc ille fraternae suasioni non acquiescisset. Quocirca licet non esset idem Esau paratus vendere, non idcirco censetur Iacob eum induxisse: nam qui iure suo vtitur, neminem inducit. Quare cum alter possideret alienum, benedicitur ipsum Iacob vexasse, postquam alia non pateret ei via recuperandi quod suum erat, ac perinde Iacob redemit vexationem suam. Praeterea quod Esau non necessitate sed gula affectabat lenticulam: qua ratione Iacob ab inhumanitate defenditur. De iure autem patronatus, vt extra. eodem titulo patet, perinde ac de re spirituali censendum est: ita vt si monia sit illud per se pretio vendere: sed tractum cum villa aut castro cui est annexum. Quocirca qui villam vendit nequaquam propter ius patronatus potest auctius pretium exigere. Circa aliud membrum de decimis, primo notandum est duo in ipsis considerari: nempe fructus ac proventus, quae res sunt merè temporales: & ideo, vt dictum est, vendi possunt, vt patet de publicanis qui constituto pretio eisdem fructus mercantur. Et hoc est, inquit, D. Thomas, quod Papa concessit secularibus dominis ac principibus. Qua ratione Regi nostro concessi sunt tertie in bellorum subsidium contra infideles. Secundum notandum considerate est ius spirituale illas petendi, & hoc laicis indulgeri non posse: quoniam est ius sacerdotale. Contra hoc autem est argumentum quod Rex & quicunq; secularium habent huiusmodi decimas quales sunt qui templariorum bona possident, idem ius habent eas petendi quod clerici ipsi: nam Rex ex communi decimarum cumulo tertias capit. & alij domini totas decimas perinde atque episcopi. Imò ipsi sunt qui paroccio suam consignatam sortem tribuunt. Ad hoc bisariam respondetur potest. Primum quod recipiunt nomine Papae. Secundum ad rem accommodatius, quod Papa cum decimarum partem principibus adiudicat illas, sub seculari titulo, puta defendendi Ecclesiam, constituit. Et ideo principes ius quidem habent petendi, non tamen spirituale, quod tantum D. Thomas negat

Ius patronatus vendere simonia est.

Decimam pronentis vendi possunt.

Argumentum

Solutio.

D. Thom. gat

gat posse cōcedi laicis: sed ius secularē quod ipsi possunt alijs vendere, & ceu alia secularia bona quomodocunq; distrahere & alienare. ¶ Ad vltimam denique particulam re sponsonis perpēdenda est solutio D. Thomae: videlicet quod si Papa ante beneficiorum collationem ordinauerit particulam pro sua iusta sustentatione, aut pro alijs pijs vti sibi adimēdam, recte id quidem potest. Sed nota, ordinauerit, id est cōmuni & aequa lege sancierit: pro causa iusta: nam profectō si pro libito absq; lege id fecerit, suspectum est. Et hac ratione lege in Hispania recepta & in alijs non nullis prouincijs constitutum est vt à natiuitate hoc est à tempore quo quis obtinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius anni soluat. Et potest si necessitas ingrueret vt supra diximus, decimas decimarum sibi retinere, si modo illa ratione reliqua omnes exactiones & compositiones extinguerentur. Sed id maxime notandum, quod D. Thomas subdit: si verō enim, inquit, ab eo qui beneficium confert preter positam antea legem requirat aliquod sibi exhiberi de fructibus illius beneficii, id est ac si aliquid munus ab eo exigeret: & ideo non caret vitio simoniam. Quam quidem sententiam ego mihi plurimum obseruo in confirmatione nostrae, quam lib. 3. de pensionibus declarauimus. Quomodo enim non potest pro se Papa pensiones iniungere: ita neque pro alijs, nisi tanquam stipendium pro officio & obsequio seu spirituali, seu seculari: quod Ecclesie est cōmodū. ¶ Quod si quis contra riu sic arguat, Quicquid alteri concessione Papae confertur potest, sibi ipse valet applicare: quando quidem ipse est bonorum Ecclesiae dispensator: potest autem commutans, aut renuntians eius autoritate pensionem sibi retinere, ergo eandem potest sibi & Papa adiudicare. Respondetur fallaciam in argumento latere: nam & si autoritate pontificis commutatis, ac renuntiant concedatur pensio, non est tamen eadē causa in ipso pontifice vt sibi retineat: quando quidem ipse non est praebendae dominus velut ille qui commutat, aut renuntiat: sed duntaxat dispensator: qui ideo debet suam pro iusta causa interponere autoritatem.

ARTICVLVS. II.

Utrum praebendam permutatio absq; simonia fieri possit.

Prebendarum permutatio earum veditio affinis est: & ideo quaeritur an absque simonia fieri possit. Arguitur enim à parte negatiua. Primum ex glossa supra citata, ea. ex parte. 1. de officio delegati. vbi habetur quod si quis in alterius sacerdotium renuntiauerit, aliās non renuntiauerit, simonia committitur contra ius humanum: cum ergo vniuersae commutationes illo pacto fiant, simonia redolent. ¶ Secundo arguitur: si eiusmodi permutationes iure essent permissae, sequeretur quod liceret, dum exilior pro pinguiori commutatur, tantum retinere pensionem suam per pinguiori, quanto excessu alteram superat. Id autem falsum esse sic monstratur: quod tunc pariter sequeretur, si vna nullos haberet fructus, sed tantum personalem titulum, altera verò fructibus abundaret, posse quantitate pecuniae refusa quanti sunt fructus illius diuitis fieri permutacionem: nam quod de parte permittitur, non est cur de toto interdicator: & tamen contractus iste emptio videtur esse praebendae. ¶ Tertio potissimum arguitur. Si tales permutaciones iuri essent consonae, consequens inde fieret, vt eiusmodi pensiones possent numerata pecunia estimari & redimi: vt annua pensio ducatorum 100. octoginta, aut. 100. numeratis redimere tur. Conclusio tamen si vera est, aditum vendendis sacerdotijs patet. ¶ In contrarium est cap. quæsitum. de rerum permut. vbi solum veratur permutaciones cum pacto sine licentia episcopi: conceditur tamen episcopo facultas, easdem faciendi: quod quidem non concederetur si simonia esset.

Ad quaestionem iuxta argumentorum numerū tribus conclusionibus respondetur. Prima. Resignatio praebendae in manus legitimi Antistitis in fauorem alterius designatae personae, & non aliās, si non aliud interueniat pactū, siue fiat per modū permutacionis, siue per modum simplicis renuntiationis, nullam habet rationem simoniae: neque iure diuino, neque iure humano. Conclusio haec supra à nobis contra citatā glossam asserta est. Quod si glossa sub glossa ueris quod id sentiat quando renuntiat, aut commutatio fit sine licentia Papae, aut Praelati, inanis tunc esset, vt. q. 7. diximus: nā cum nemo possit praebendam dimittere, nisi in manibus praelati, cuius est beneficia conferre, neq; autoritate priuata alteri adiudicare, illa non esset simonia, nisi forte mentalis: quia

quia nihil fieret. Quod autem cum illa conditione renuntiare nulla sit simonia, patet manifeste: quoniam cum praelato sacerdotiorum collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si voluerit conferre Petro: quod si noluerit, aliter ille qui iure possidet non renuntiat. ¶ Secunda conclusio. Commutare praebendam cum pacto, nisi in pacto ponatur, cum consensu Pontificis, sine omnia est: vt verbi gratia, si duo de commutatione paciscantur, & qui minorem praebendam habet alteri pollicetur pensionem: Papa autē nō referat nisi simplicem commutationem, neq; ipse eandem pensionem concedat, simonia est apertissima: & tamen apud idiotas frequentissima. Et pariter si quis non per viam permutacionis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, nō reuelando Praelato pensionis pactum, quod inter eos interuenit. Est autē simonia de iure positio: nam commutare praebendas retenta pensione, non est iure diuino prohibitū, sed pontificio: vt patet in cap. ad quaestiones. de rerum permutacione. Sed fieri nequit nisi consentiente praelato, vt illic patet, & cap. citato. Quæsitum. Quare dum Papa non concedit pensionem illam, & reputatur vt pretium commutationis. Ac reuera profectō crediderim talem collationem, etiam si à Papa, pactum ignorante fiat, non teneri. Quod si pactum contra ius diuinum intercesserit, scilicet vt quis pro tali renuntiatione pecuniam numeret, tūc nec Papa dispensare absq; culpa possit vt tali modo fieret renuntiatio. Quare qui illo modo praebendam obtinisset, inhabilis fieret ad possidendum nisi postea pacto pro infecto habito, Papa, qui solus potest, eum idoneum redderet & habilem. Adde, pensiones, vt habet mos Romanus, nullum praelatum Papa inferiorem constituere valere, neq; in permutacionibus, neq; in simplicibus renuntiationibus. Quod autem eiusmodi pensionum pacta in commutationibus assensu eiusdem Pontificis fieri possint, expresse habetur cap. citato. ad quaestiones. ¶ Est tamen excessus christianae cauendus. Audio namq; in huiusmodi commutationibus non solum fructuum quantitatem estimari, verū per se etiam honorem & dignitatem sacerdotij: vt cum archidiaconatus praebenda permutatur, etiam si fructus pariter fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur: quod quo modo fieri possit nō

video: quippe cum dignitas res spiritualis sit & in dicto cap. proxime citato, expresse caueatur ne miscetur permutatio dignitatum cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotij pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur absq; aliquare fusione pecuniae: & secus fructus pauperiores ad ditiorum equalitatem compensentur. ¶ Praeterea & fructus omnes pro pensione statuere, praecipue in sacerdotijs habentibus annexum seruitium, atq; omnium potissimum in curatis, nescio quis probet: non solum quod iure cautum sit ne pensio tertium fructuum partem exuperet, verum quod diuino iuri & naturali aduersetur vt quis seruitio sit absq; vilo stipendio addictus. Quare pro minori absurdo duco vt quis duo sacerdotia cum animarum cura retineat, quam vt alterum, retentis fructibus, relinquat. Nam qui duo habet, potest alternatim ambo visitare, & elemosinas suis parochianis distribui: qui verò fructibus beneficii expilat, in causa est, vt qui titulum habet, neq; curam possit gerere animarum, neq; elemosinas facere: nam cum cogatur vicium aliunde quaerere, quo modo functioni suae adesse potest? ¶ De tertio n. e. bro quaestio, quod argumento tertio tractum est, puta de redemptione pensionum, varie à doctoribus opinatur. Caieta. namq; in opusculo. 1. 6. respou sionum quaestio. 10. in vniuersum affirmat perpetuas pensiones numerata pecunia redimi posse: alij verò recentiores, quorum est Ioan. Maior. in. 4. dist. in. 25. quaest. 5. in vniuersum negant. Varietas autem haec ex fundamentorum diuersitate suboritur. Caieta enim censet pensionem esse rem merè temporalem, solos scilicet fructus respicientē. Alij verò censent ius pensionum esse clericale ac perinde spirituale. ¶ Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio. Pensiones functionibus spiritualibus adiudicatae, neququam redemptio pretio possunt. Secus autem illae quae sub seculari titulo conceduntur. Vtraq; pars nō tam probatione, quam solo exemplo indiget. Enimvero si praesentium pensionum morem spectes, nunquam concedebantur nisi spiritualibus functionibus annexae. Non sufficiebat, verbi gratia, episcopus vniuersam dioecesim visitare & gubernare: accerserat sibi auxiliare, qui sibi esset adiumento: cui ideo certam pensionem in suis fructibus assignabat. Atq; huiusmodi pensiones, sicubi modo in more sint, vt videri nō

ff possunt

Secunda conclusio.

Argum. 1.

Argum. 2.

Primus conclusio.

Nullus praebenda permutatio sine consensu Pontificis valet.

In pensionibus commutandis dignitate non habenda ratio.

Iniquum est in sacerdotibus annexum seruitium fructus omnes pro pensione statuere.

Quaestio.

Maiores.

Tertia conclusio.

Explicatur conclusio.

Obiectio.

possunt, ita neque redimi. Habent enim prebendarum effigiem quæ spiritualibus annectuntur. Et fortasse idem est ferendum iudicium de pensionibus quæ daretur seni ac bene merito episcopo aut presbitero propter exhaustos labores, si quoniam vires eam ad servandum deficient, renuntiare vellet sacerdotium suum. Hoc enim lib. 3. legitimum semus arbitrari pensionum genus videtur. cum huiusmodi pensio clericali iuri annexa. Aliæ vero sunt pensiones quas iam diximus titulis secularibus applicatas: puta principibus ac militibus: & has non est dubium posse redimi quandoquidem, ut dictum est, vendi possunt. Si enim militi constituitur pensio super episcopatum, potest eam episcopus redimere. Sed aliæ sunt quæ nihil habent dubitatis: ut pote quæ in commutationibus aut simplicibus renuntiationibus interveniunt. Renuntio in tuum favorem meum beneficii, retenta certa pensione. Videtur enim hoc genus pensionis esse mere temporaria: nam ut lib. 3. diximus, ad nullam officium Ecclesiasticum talis pensionarius tenetur: nec titulum habet, sed solum ius ad possessorem petendi fructus. De his ergo inquit Caieta. quod si unico contractu utrumque conficias: constitutas scilicet pensionem decem ducatorum, octoginta redimenda, si unoniatas est contractus. Si vero diuisum post constitutam pensionem illam velis redimere, nullum tibi ius obstat. Et primo de commutationibus capitulum capitulum. Ad quaestiones de rerum permutatione, incautum lectorem fallere possit. Illic namque nulla habetur mentio pensionis, sed hoc solum quod quando iniquales sunt prebendarum fructus, potest illi quæ maiorem habebat, pecuniarum quantitas res fundi: ubi apparet quod possit pecunia præfens tota numerari: & per consequens pensio unico contractu constitui & redimi. Imò sine pensionis nominatione, si tua valet centum, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octoginta, videtur illic contractus probari. Quod profecto non est concedendum, aliis liceret & præbendam emere. Ut si ego nullam haberem præbendam, possem octoginta ducatis emere, tuam, quæ valet decem. Textus ergo intelligendus est de quantitate pecunie quæ habeat, ratio est annuæ pensionis. At vero quod illa possit redimi videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur foris fieri permutationem prebendarum simpliciter & postea

Capitulum ad quaestiones exponitur.

æquiparari fructus. Quare iam illa pensio videtur dari sine clericali iure, & ideo forsitan illa redimi potest: Tamen si ingenue fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caietanum inter duos foris contractus & unum. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est sine titulo Ecclesiastico, nescio quando eadem constituitur, postquam tunc extrahitur ab eodem Ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redemptione pacisci. Sed ne tantam largiamur licentiam, dicendum quod talis contractus habet vehementem suspicionem emptionis & venditionis. Quare non potest non scandalum dare. De alijs pensionibus quæ in usu modo sunt, scilicet quæ pro libito sine aliquo titulo concedantur, illi qui licitas existimant respondeant. Ego namque ut libro tertio dicebam, deo iure illud nequeo ut possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo Ecclesiastico vel seculari, aut pro commutatione, aut dum in libitum durius, aliter inquam non potest. Per hæc ergo argumenta, quæ in fronte quaestionis posita sunt, soluta restant, præter secundam quaestionem quod in gratiam Caietani adiecinus. Concedit namque in commutationibus licitam esse compensationem excessus maioris præbendæ, dum modo altera fructus habeat, hæret autem ambigens quando altera nullos habet fructus: propterea quod talis commutatio quandam habet emptionis imaginem. At vero non est cur dubitetur quin talis commutatio perinde atque altera, licita sit: ideo nihil absurdi argumentum concludebat.

ARTICVLVS III.

Utrum liceat spiritualia pro munere conferre quod est vel a lingua vel ab alio quouis obsequio.

QVAVNIS constitutum fuerit spiritualia non esse prætio et si manda, apparet nihilo minus pro alijs muneribus posse conferri. Ait quippe in Regesto Grego. Ecclesiasticis utilitatibus deseruiens, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere: Ecclesiasticis autem utilitatibus deseruiens, est munus ab obsequio: ergo licet pro eiusmodi munere rependantur Ecclesiastica sacerdotia. Secundo. Tam sordidum & carnale est intuitu consanguinitatis beneficium conferre, quam si pro suscepto munere & obsequio

Primum Grego.

Argumentum

Argu. 3.

Argu. 4.

Prima conclusio.

Probatio.

Postrema conclusio.

Interditi largiri pro munere eorum sine simonia est.

quilo daretur: illud autem non apparet eouf que sordidum, ut sit simoniacum: ergo neque hoc secundum. Tertio. Quod precibus conceditur, gratis fieri videtur, ac perinde a simonia est alienum: ut pote quam sola venditio emptio que constituit. Quarto. Hypocritæ spiritualia opera foris exhibent ut per munus linguæ laudem aucupentur humanam: neque tamen eiusmodi hypocritas simonia tribuitur: ergo munus a lingua simoniam non parit. In contrarium est verbum Urbani Papæ, canone, Saluator. 1. q. 3. Quisquis res Ecclesiasticas non ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra munere linguæ, vel obsequij, vel pecunie largitur vel adipiscitur, simoniacus est.

De quaestione duabus conclusionibus respondetur. Prior: Simonia perinde committitur si res spiritualis pro aliquo temporali munere vel obsequio seu exhibito seu exhibendo tribuatur, ac si pro pecunia quis eam vel numerata vel promissa largiretur. Probatio est clara: quoniam nomini pecunie vniuersa supponuntur quæ pecunia estimari possunt. Manifestum autem est, eiusmodi obsequia, quippe quæ ad commodum aliquod referuntur, pretio pensari posse: nam & numo operarij ministri conducuntur. Posterior conclusio. Sicuti suscepta pecunia aut alio quouis munere simonia contractitur: ita & per munus a lingua. Exempli gratia: Si quis episcopus precibus ad temporalem utilitatem captandam inflexus sacerdotium conferat, ea scilicet intentione ut fauore capteret, ex quo sibi aliquis possit ratione collationis prouenire utilitas. Probatur eadem ratione, quia hoc etiam est pecunia estimabile. Circa istas conclusiones post illa quæ de vsura decisa sunt, nil ferme addendum restat: nam propemodum quod vsura est in temporalibus, id in spiritualibus est simonia. Quare sicuti mutuum dare pro aliquo munere vsura est, ita & sacerdotium pro eodem munere largiri est simonia. Neque vero refert munus alijs genere suo honestum sit necne. Si quis enim propter turpē familiaritatem cum muliercula patri eius aut alteri quasi in pretium sacerdotium penderet, simonia esset: & qui reciperet, resignare teneretur. Secus si ob amicitiam, licet turpiter contractam, gratis illud conferret. Adde quod etiam si non ille qui sacerdotium recipit, sed alius, quatenus ipse nescio, pretium pro ipso obtulerit, simonia emergit: ut patet cap. Nobis

de simonia. Quapropter quum primū ipse reficiuerit, tenetur sacerdotium renuntiare: quia collatio nulla fuit. Quæris autē eadē ratione si qui præbendam ambit, non episcopo, sed alijs interuentoribus qui ipsam ei procurent largitur, vtrum talis sit simonia ut teneatur præbendam deserere. Apparet enim ex vna parte non esse rationem parē. Nam si episcopus nihil pretij recipit, neque preces pecunie estimabiles, ut in solutione tertij declarabitur, gratis sanē cōfert, ac subinde collatio tenet. Ex altera verò apparet eandem esse rationem: nam ut quaestione sequenti explicaturi sumus, diuino naturalique iure non solum datio spiritualium pro pretio prohibita est, verum & receptio. In casu autem præsentī licet episcopus gratis secundum suam opinionem cōferat, nihilominus alter non gratis recipit, sed pretio. Et est tanti apud me vigoris hæc secunda ratio, ut ei libentius quā priori assensum præbuerim. Si quæ autem alia dubiola emergere hinc possunt, propositis argumentis attin guuntur.

Quaestio.

Solutio.

Ad 1. arg.

De primo igitur respondetur, sententiam Gregorij huc tantum pertinere: Quod si clericus vel ecclesie vel prelati honestum impenderet obsequium ad ecclesie commodum vel aliud spirituale negotium conducent, eo ipso idoneus fit cui sacerdotium conferatur: sicut respectu aliarum virtutum conferri potest. Obsequium autem & munus quod iure condemnatur, illud est profus quod ad carnalia refertur: puta si quis seruit prelati aut suis agnatis vel amicis ad temporale commodum ut sacerdotium, tanquam merces eiusdem obsequij rependatur. Quod idcirco addiderim, quod episcopus qui iustam mercedem temporalem suis famulis psoluit, nihil absurdi facit si gratos habeat, atque adeo erga eos gratiosum animi gerens dum idonei sint, etiam præbendam collatione se illis beneficium exhibeat: quia tunc illud obsequium non reducitur ad temporale commodum, sed ad gratiam quam famuli possunt per idonea gratia: obsequia cum hero sibi conciliare. Quare seruire Antistiti propter Ecclesiasticum sacerdotium, non est in vniuersum culpabile, nisi quando illud quodammodo ad emptionem reducitur, scilicet cum spectatur tanquam pretium obsequij. Nam ut articulo primo dictum est, cum multifariam quidpiam alteri conferri possit, scilicet per modum liberalis vel doni vel obsequij, & per

Et a modum

modum reuerentia & honestatis, vel quasi debitum ex laudabili consuetudine, nihil istorum vitium simoniae parturit, sed sola ratio pretij aut mercedis. ¶ Ad secundum respondet D. Thomas negando eandem esse rationem de consanguinitate quae de alijs carnalibus obsequijs: nam haec quando habent rationem pecuniarij pretij, quae non inest in consanguinitate. Quare qui aliqui gratis suis consanguineis sacerdotium confert, etsi id tali respectu faciat, erit quidem culpata collatio: haud tamen simoniaca. Secus si in altero sacerdotij collocaret ea de causa vt suis consanguineis beneficium remuneraret.

Altijsiodo. Huic autem sententiae non desunt qui contradicant. Enimvero Altijsiodore, antiquus autor, 3. parte, tractatu. 21. quendam refert Parisiensem cantorem collationem sacerdotij ratione consanguinitatis vitio simoniae tribuentem, licet ipse eidem opinionioni non subscripserit. Sequuntur autem eam Durandus Bonaventura & Bonaventura in. 4. disti. 25. & Adrianus.

Adrianus. Quin vero & inibi D. Tho. in eandem opinionem inflexit. In cuius gratia arguere sic possumus: Beneficia debent gratis conferri: qui autem personam consanguinitatis respiciat, non dat profus gratis. Nam vt libr. 3. diximus, acceptio est personarum. Quin vero consanguinitas pretio videtur estimabilis. Quis enim non super aurum estimet, consanguineum illi fisci esse profapia ortum?

Quaestio ergo haec quia scrupulorum nutritrix est, subiectis propositionibus eliquidatur. Prima est. Etsi conferre beneficium consanguineo indigno crimen sit genere suo mortale: digno autem propter consanguinitatem, peccatum etiam nonnullum: neutrum tamen est simonia. Prima pars libr. 3. satis probata est: nam est peccatum iniustitiae contra fidei episcopalis officij. Mox & secunda etiam nota. Quonia cum sacerdotia pro illis qui dignè seruiant sint instituta, si conferantur alio respectu, acceptio est personarum. Haud tamen erit mortalis si digno fiat collatio, sed tantum venialis, eò quod nulla violatur iustitia. Tertiam autem partem bene asserit D. Thomas: nam vbi non est spiritualium venditio, nulla est simonia: illuc autem nullum interuenit pretium. Id quod à simili vsure deducitur. Quod enim in temporalibus vsura est, id in spiritualibus, vt dicere solemus, est simonia. Et tamen mutuum dare consanguineo, & tali respectu, nulla est vsura. Accedit quod in cap. Saluator. vbi Vrbanus simoniae causas enu-

merat, nullam consanguinitatis mentionem fecit. Idq; inde pretereà confirmatur, quod propter talem personarum acceptionem nemo incurrit poenas iuris in simoniacos decretas. Propter argumentum ergo proximè factum distinguitur, quod qui dat consanguineo, non det gratis. Si enim intelligatur, non dat simpliciter ea ratione qua debet, verum est: si autem intelligatur pro pretio, id negamus: nam etsi preclara consanguinitas super aurum estimetur, vt Sapiens de sapientia inquit, nullo est tamen foro vendibilis, sicuti possessiones & ministrorum opere. ¶ Secunda propositio. Conferre sacerdotij consanguineo digno ratione dignitatis ac probitatis, tantum abest à ratione simoniae, vt sit etiam laudabile, quoniam consanguinitas de genere bonorum est veluti amicitia. Et ideo illius de causa nemo fit deterior, qui alius dignus est. Imò ceteris paribus si scandalum caueatur, ille praefertendus est veluti ceteri honesti amici. ¶ Ultima propositio. Antistites qui in proposito habent aut vniuersa sacerdotia, aut cuncta quae pinguiora sunt, in consanguineos & affines profundere, etiam si adiuncta habeant intentionem non conferendi nisi dignis, non habet conscientiam tutam: imò vix possunt à mortali macula elui. Primum, quod qui hoc pacto affecti sunt, facile à suo affectu decipiuntur, vt eos pro dignis ducant qui verè non sunt. Mox quod non possunt non scandalum dare. Deinde quod abis qui digni sunt, & forsitan digniores, non parum iniuria irrogant. Quin vero illis occasionem offerunt: ne cum fauore & praeiudicio sint desituti segiores sint ad literarum studia, atque ad probitatis studia exercenda. Quare bene inter alias iniquitates veterum sacerdotum ac iudicum deplorabat Michas, capite tertio, quod edificarent Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate. ¶ Ad tertium pluram D. Thom. respondit: nempe tria. Primum est quod qui in collatione sacerdotij munus principaliter à lingua intendit, putat vel laudem aut parat, ac perinde humanum fauorem, vel preces, aut ex quibus idem fauor humanus acquiritur, aut contraria inuidia vel odium cauetur: simoniam labem contrahit. ¶ Quod si contra quis arguat: Qui dat propter laudes, aut precibus victus, gratis dat: quare neque poenas incurrit iuris, per se spectè ponderet verba. Non enim D. Tho. laudis intentionem, etiam si sit principalis, nec precum causam simoniae simpliciter tribuit: sed quòdo per haec aliquod emolumentum temporale pretio

Confirmatio.

Secunda propositio.

Ultima propositio.

Secunda.

Dubitatio.

Altijsiodo.

Obiectio.

pretio estimabile contenditur: vt si episcopus sacerdotij regis famulo, aut eius precibus ductus conferat qui se apud regem laudibus effert, quo hamo pinguiorem Ecclesiam possit expiscari. Imò verò neque tunc est simonia nisi quando id principaliter intenditur, cuius indicium est quando collatio sit indigno: nam cum tunc principalis intentio non sit idoneitatis personae, conuincitur esse emolumentum temporale. Quare criminum tunc iniustitiae & infidelitatis adhaeret in super simonia. Atque adeo recipiens praebendam tenetur eam relinquere, nisi venudum integretur prouisio. Quando verò non nisi simpliciter laudes Antistes affectat, aut per preces amicitia & gratia, tunc nulla est simonia. Imò verò quando quis conferat digno, precipue propter dignitatem, licet sinister oculus non modo ad humanam laudem & fauorem spectet, verum & ad temporale emolumentum & lucrum, simonia non inficitur. Quòd si Innocentij consulas super cap. Tuam. de etate & qualitate. ord. similia suo more docet. Cui & Caietan. in sua Summa, verbo, simonia, ascriptulatur. ¶ Secundum igitur assertum est quod dum preces pro digne porriguntur, tunc collatio non est ex genere suo simoniaca: quando quidem legitima subest tam precandi quam conferendi causa. Potest nihilominus illuc irrepere simonia mentalis si collatio non propter dignitatem fiat, sed praecipue propter fauorem & emolumentum pretio, vt dictum est, estimabile. ¶ At quia in sermone de precibus & fauore incidimus, altera nos occupat dubitatio: Vtrum collatio metu extorta sit simoniaca, ita vt qui beneficium tale recepit, resignare ipsum teneatur. Idem enim praefatus cantor Parisiensis referente eodem Altijsiodore. tenet. Quonia metus, inquit, pecunia est redimibilis. At verò eodem modo quo de consanguinitate & amicitia, respondetur: videlicet quod etsi metu conferre indigno peccatum sit genere suo mortale: digno verò, nonnulla etiam culpa quia collatio non fit legitimum fine: neutrum tamen est simonia: quoniam dare metus causa non est dare pretio. Nam etsi quis pretium daret ad propellendum metum, nihilominus qui metum nil recipit. Imò verò nec sacramenta conferre, propter metum vllum condemnantur iure: vt si quis metu confessionem audiret. Nec verò vulgo talis episcopus haberetur simoniacus. Sed tamè quòdo ille metus incurteretur qui esset modò exposto pretio estimabilis, tunc esset simonia: vt si rex vel eius aulicus commicaretur episcopo quòd nisi sacerdotium tali personae conferret de gratia regia excideret, neque ad aliam esset ascensus sedem. Qui enim tali metu sacerdotium, conferret, id ad venandum episcopatum faceret: ac perinde simoniacus esset. Secus si metus ei incurreretur amittendi vitam, aut temporalia bona quae possidet: nam tunc metus nullum habet respectum lucri. ¶ At quoniam dictum est ob metum indigno conferre, peccatum esse genere suo mortale, non quidem simoniae, sed iniustitiae & infidelitatis. Postremus superest scrupulus: Vtrum nullus metus talem culpam excuset. Respondetur tamè nullum esse à tali re excusantem metum: nam cum & diuinum ius & naturale id vetet, atque adeo facinus sit intrinsecè malum potius gladio succumbendum est, quàm illud patrandum. ¶ Tertium dictum D. Thomae est: Quenque à pro se rogare ad obtinendum sacerdotium cui animarum cura subiungitur, praesumptuosum est, ac perinde per suas ipse preces indignus redditur: atque adeo peccat pro indigno rogans. Si autem sacerdotium absque tali sit cura, ipse autem vitae sustentatione indigeat, citra simoniam potest id petere. Ratio prioris membri est, quod dignitatem quae ad animarum curam requiritur, si quis in se non agnoscat, iniuste appetit: si verò habere se crediderit, insolentia turget: id quod lib. sequenti clarius patebit. Ratio altera est, quod si quis in se non agnoscat, iniuste appetit: si verò habere se crediderit, insolentia turget: id quod lib. sequenti clarius patebit. Scus autem de alijs simplicibus sacerdotijs. ¶ Hec veruntamen sententia D. Thomae mirum si nimium appareat rigida. Enimvero si de sola episcopali cura illa fuisset prolata, maximam haberet probabilitatem, vt lib. sequenti visuri sumus. Exigit enim episcopalis professio in eo culmine perfectionem vt possit episcopus ceteros perficere: vt Dionysius ait in lib. ecclesiasticae Hierarchiae. Et ideo, vix non solum procuratio, verum appetitus potest esse sine culpa: aut iniustitiae, si appetens non se agnoscat idoneum: aut praesumptionis, si id facile credat. Cura autem animarum in parocchianis Ecclesijs non tam excelsum expostulat perfectionis gradum. Et ideo non apparet tanta praesumptio si quis se dignum existimet. Secundo ad id arguitur. Potest esse tanta eorum raritas, qui ad parocchias regendas sint idonei, tantaque ecclesiarum necessitas, vt viro cuius egregia in populo habetur existimatio tam doctrinae quam vitae, non modò non sit praesumptio, verum sit

Ad secundum argumentum. D. Thom.

Altijsiodo.

Durandus. Bonaventura. Adrianus.

Ra praeteri te opinio.

Prima propositio.

Probatio.

Vrbanus.

Scrupulus.

Responsio.

Tertius asser tum.

Ratio asser tionis.

Primario in D. Tho.

Secundario.

Tertia rō.

charitatis virtus se ad id munus offerret. Tertio. Potest etiam contingere tanta in prelati corruptione, ut dignis posthabitis ecclesiis omnes indignis committant: quo certe casu non esset aliud quam officium charitatis ad occurrendum tali pesti illum qui communi vulgi opinione idoneus habetur, & qui in se nullum crimen agnoscat, prodire, ut p sui ipsius electionem alij impedirentur. Nā quāuis nemini de se credere liceat, nec leue ali-quod peccatum habere, possunt nihilominus multi iustam habere probabilitatē suarū dignitatis, atq; adeo ardore charitatis labore: scire qui administrationi Ecclesie sunt necessarii; ac perinde cum Isaia dicere, Ecce ergo mitte me. Accedit & ca. tua nos. de simonia. quod pro se rogantem ut in Canonico eligeretur, reum non facit simonia. De hoc autem latius libro sequenti in tractatu episcoporum. Interim autē de parocianis presbyteris sic est sententia D. Thomae moderanda. Primum non ait, ut de episcopo dicitur est, quod appetere talia sacerdotia sit presumptuosum, sed p se rogare: quod certe vix potest carere scandalo. Secundō id etiam sentit si res per se consideretur: nempe si prouisores sacerdotiorum diuinam legem ad vnguem obseruarent, digniores semper anteferendo. Itē in provincia bene instituta in qua viri non desunt idonei. Tunc em rogare pro se quēquam presumptuosum esset & scandalo proximum: quia talem tunc virum non tam publica necessitas quam priuata volūtas ad id adducere videtur. Imō vero non dicit S. Thomas huiusmodi presumptionem semper esse mortale delictum quoniam potest esse leuius. Ad quartū respondetur secundum Diuum eundem quod hypocrita non confert spirituale propter temporalem laudem, sed solum seipsum talē demonstrat. Quare per talem simulationē potius furtiue surripit laudē humanam, quam emat: quapropter illa non est simonia.

Moderatio sententia, S. Thomae.

Ad quartū argumentū.

Questio.

Alexander. Alijsiodore.

¶ Huius autē responsioni affine est disputare, vtrum qui per hypocrisim aut aliam simulationem aliquid acquirit, teneatur illud restituere. Vt si quis nequam simulata sanctitate, aut diues efficta paupertate, eleemosynas aut beneficia acquirat, vtrum teneatur ea quae sic acquisiuit suis dominis refundere. Fuit enim assertio antiqui Alexan. & Alijsiodoreni. illius quidem quarta parte, quae stio. 86. membro. 3. huius verō lib. 4. capite, De restitutione. In quorum sententiam se

cōtulit Adrianus eodem libro, in titulo, De restitutione. Et fundamentū istorum est, quod Adrianus hypocrita fraude seducit populum, atq; a Fundamento deo quicquid sibi illa vafricie acquirit falso titulo adipiscitur, ob idque nullum sortitur dominium. Perinde ac si ego Petro pecuniā deberem cuius personam mentitus Paulus il lam à me extorqueret. Nec omnino opinio hęc quibuspiam probabilitate carere videtur, tametsi nimium sit acerba. Arguunt autem cōtra se ipsi hoc pacto: Si episcopus occulto criminoso, aut alteri aliā indigno, quē crederet, esse legitime idonei, beneficiū cōferret, collatio teneret: quāuis falsus titulus in causa eius fuisset: ergo eodē pacto dominium acquirit hypocrita. Respondet Alexander. antecedente confesso, inficiando consequentiam. Quoniā qui idoneus est sacerdotio nō fingit probitatem illo sine sicuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur est & latro. Alter verō est ecclesie ingrediens indignus sit, ingressum tamen legitimum habet. Ex Repletione hac tamē istorum solutione duo sequuntur. Primum contra ipsos, quod nō omnis hypocrita teneatur ad restitutionē eorum quae taliū intuitu illi erogantur, sed ille praeclis qui intentione & causa illius lucri hypocrita sit: nam par esse debet ratio illius atq; alterius qui sacerdotium suscipit. Quocirca ex eorū solutione sequitur secūdo: Quod si quis similitatem qua caret ea intentione simulat ut ab episcopo sacerdotium aucupetur, simoniam similiter cōmittat, restitutioni obnoxiam: quod revera non esset assertu securū. Aliās multi essent qui mala fide prebendas possiderent, atq; adeo multi curati, quin verō episcopi qui verē non essent tales: quod qui concederet, multas Ecclesiasticas functiones suspectas redderet: atq; inualidas. ¶ Igitur praedicta opinio si quid veritatis habet, his est moderaminibus temperanda. Primum de culpa nemodubitat quin sit grauis, tali visco inescare populum ad extorquendam eius substantiam. Sed quātum ad restitutionem animaduertendum est, aliud esse quicquam alteri porrigere sub conditio ne: hoc est, do si sis talis quīs appares. Aliud verō absolutē donare: et si motiū sit illa qualitas quae apparet. Collationes autē sacerdotiorum dignitatūq; ecclesiasticarū ambigere non licet quin absolutē fiant, & absq; vlla prorsus conditione, perinde atq; sacramentorū dispensationes. Alioquin nihil esset in ecclesia firmū neq; solidū. Quare qui aliter

Qui simulatio paupertate eleemosynam extorquet ad restitutionem non tenetur.

Coprimatio perire asserunt.

Ratio altera ad idem.

Solutio Alexandri.

Replicatio.

Obiectio.

hęc munera dispensare cogitaret, nō id faceret quod ecclesia intendit. Quo fit vt etiam si qui ad ecclesia assumitur, illa intentione mendosam sanctitatem venditasset, nihilo minus collatio teneret. Et quis post adeptionem dignitatis, aut cuiuscūq; sacerdotij quis vitam suam corruptis moribus contaminet, nihilo minus verē possidet, neq; ad restitutionem tenetur fructū. ¶ Per hęc ergo fermē de eleemosynis iudicandū est. Enimvero si qui eleemosynā aut hypocritae aut duiti perlato pauperi largitur: sub tali conditione id faceret, si verē est quod apparet, certum est non transferre dominium, illa non asistente conditione. At verō nō illo pacto conferri censentur, sed absolutē de natur: tametsi motiuum sit falsum: & ideo re vera credendum est transferri eorum dominium etiā si in hypocritas & falsos pauperes conferantur. Quod autē absolutē donetur, inde apparet quod homines propter Deum eleemosynas largiuntur. Imō quodammodo Christo ipsi in pauperibus, Nam quod vni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et ideo non debet tam exacta fieri inquisitio dignitatis personae: ad porrigendū siupem. Et cōfirmatur nā vt Adrian. ipse concedit quando causa finalis est vera, licet motiua sit falsa: translatio dominij non impeditur: vt patet in alijs negotijs. Si enim quis famulum quē putat esse bonum condat, licet non sit talis, nihilo minus acquirit mercedis dominij: dū modo seruiat, quē fuit causa finalis: quanuis non tam bene seruiat, vt herus putabat. Eleemosynarum autem finalis causa est charitas Dei, qui solem suum oriri facit super bonos & malos: ergo licet motiuum sit falsum, scilicet personae dignitas: non impeditur dominium. Aliās quaecūq; mendaciū diceret pauper, submitteretur restitutionis iugo. Et postremō ex alio istorum asserto arguitur: Si hypocrita & mentitus pauper teneatur restituere: quare tunc cui facienda sit restitutio. Respondet Alexand. non illis qui eleemosynas porrexerunt: quippe qui ppter Deum earum à se dominium alienauerunt, sed faciendā est reipub. vel alijs pauperibus qui bus fuissent forte collatae. Sed contra redarguitur. Si qui eleemosynas largiti sunt à se dominium abdicauerunt, et vt in ipsos transfulerint quibus tribuerunt: nam in Deum nō transfulerunt nisi in istos quibus eius causa donauerunt. Porro ergo opinia illa nō est necessaria. Quod si nos rursus yregeas: Illi eleemosynas porrigentes non sponte fecerunt & voluntariē: quandoquidē ignorantia fuit in causa, quae secundum Aristot. facit inuoluntarium. Quare D. Thomas ait hypocritam furtiue surripere laudes. Inuoluntaria autem donatio nō valet. Negatur prior premissa, non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium, quando non ignoratur potissima causa operis. Sciunt autem omnes misericordiam officium esse charitatis, quod nō indiget tanta exploratione meritorū personae: quoniam licet pauper nō sit dignus, nulla tamē sit meritorum iactura. Et ideo quāquē eadē dignitas ignoretur, nihilo minus spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis eleemosynis astruxerim, nā si insignis importor eximiam, vel sanctitatem vel necessitatē effingeret, vt graue aris pondus exprimeret, crediderim talem pessimum ad restitutionem teneri: nam tunc ingens eleemosyna illa nō esset censenda spontanea, sed per fraudem extorta. ¶ Soluta ergo restant argumenta in contrarium. Conceditur enim talem hypocritam deceptorem esse, & quodammodo falso titulo qui in eo sit corralisse eleemosynas se dnegatur nihilominus, propter rationes dictas, dominium non acquisiuisse: quoniam vitroneē in illum trauslatū est. Neq; simile est quando vna persona pro altera supponitur. Si enim quis mihi diceret esse Petrum, cui ideo id tribuerem quod nō nisi Petror largiret, si non est Petrus, non teneatur datio: sicut non teneret matrimonium. Error autem in moribus aut in bonis fortunae non habet eandem efficaciam ad elidendum contractum.

mosynas porrigentes non sponte fecerunt & voluntariē: quandoquidē ignorantia fuit in causa, quae secundum Aristot. facit inuoluntarium. Quare D. Thomas ait hypocritam furtiue surripere laudes. Inuoluntaria autem donatio nō valet. Negatur prior premissa, non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium, quando non ignoratur potissima causa operis. Sciunt autem omnes misericordiam officium esse charitatis, quod nō indiget tanta exploratione meritorū personae: quoniam licet pauper nō sit dignus, nulla tamē sit meritorum iactura. Et ideo quāquē eadē dignitas ignoretur, nihilo minus spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis eleemosynis astruxerim, nā si insignis importor eximiam, vel sanctitatem vel necessitatē effingeret, vt graue aris pondus exprimeret, crediderim talem pessimum ad restitutionem teneri: nam tunc ingens eleemosyna illa nō esset censenda spontanea, sed per fraudem extorta. ¶ Soluta ergo restant argumenta in contrarium. Conceditur enim talem hypocritam deceptorem esse, & quodammodo falso titulo qui in eo sit corralisse eleemosynas se dnegatur nihilominus, propter rationes dictas, dominium non acquisiuisse: quoniam vitroneē in illum trauslatū est. Neq; simile est quando vna persona pro altera supponitur. Si enim quis mihi diceret esse Petrum, cui ideo id tribuerem quod nō nisi Petror largiret, si non est Petrus, non teneatur datio: sicut non teneret matrimonium. Error autem in moribus aut in bonis fortunae non habet eandem efficaciam ad elidendum contractum.

Solutio.

Limitatio superioris disti.

QUESTIO OCTAVA, De restitutione Simoniae & poena Simoniaci.

ARTICVLVS I.

Vtrum quicquid per simoniam uel datur uel recipitur, sit restitutioni obnoxium.

Ostrema demum questio de simonia, vt restitutio nē, ac reliquas poenas exploret oportet. Apparet nāque nō esse necessariū vt quisquis per simoniam praebenda aliqua aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt enim spiritualia quaedam

beat illam relinquere. Sunt enim spiritualia quaedam

quædam quæ semel obtenta abijci nequeunt: ut caracteres qui per sacramentales cõsecrationes imprimuntur: ergo illi licet simoniacè acquirantur, non sunt restituendi. ¶ Secundo, Contingit episcopum simoniacè esse p motum, cuius subinde pœna est suspensio: & tamen ipsum subdito sub anathemate iurare ut à se ordines suscipiat, qui ideo videtur ad obedientiam obligari: nemo tamè ab eo qui potestatem non habet conferendi, intenta re debet recipere: ergo episcopus per debitum simoniæ ab illa, episcopali potestate non suspenditur. ¶ Tertio, Nemo p illo delicto puniendus venit quod se neque sciẽte neque volente factum est: siquidem pœna soli voluntario delicto debetur: contingit autem nonnunquã ut quis spirituale quod piam accipiat, alijs clam ipsum id procurantibus: ergo nõ est quod ille debeat collatione sibi facta priuari. Quarto, Nemo pro sua culpa debet cõmodum reportare: vsu tamè venire assolet ut si simoniacus id quod sic acquisit resignaret in rem eorum cederet qui fuerunt simoniæ participes: ut pote quãdo prelatus aut totum collegium cui faciẽda est restitutio in simoniam cõsensit, ergo tali eventu nulla est restitutio faciẽda.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Argum. 5.

Argum. 6.

Argum. 7.

¶ Quarto, Dum quis per simoniam ad solẽne votum religionis admittitur, non potest ab eodem se voto religare, ergo ab eius restitutione quod per simoniã adeptus est absoluitur. ¶ Sexto, Exteriõr pœna in hoc seculo non debet pro intimo cordis motu infligi: quippe qui soli Deo patet: accidit autem simonia non solum foris in opere, verum & intus in corde: qua ratione, ut supra patuit, p voluntatem definitur: ergo eiusmodi simonia nulli est restitutio obnoxia. ¶ Septimo arguitur, Multo plus est ad altiora promoti quã in susceptis perinãtere. Quando que autem cum simonia fit dispensatio ut ad sublimiora euehantur: ergo non semper debent suscepti orbati. ¶ In contrariũ est sententia illa canonica: Si quis episcopus. i. q. 1. Qui ordinatus est, nemo ex ordinatione vel promotione quæ est per negotiationem facta proficiat: sed sit alienus à dignitate vel solitudine quã per simoniam acquisiuit.

Cõclusio responsiva.

D quaestione vnica conclusione respõdetur: Quicquid per simoniã acquisitũ est, siue pecuniario pretio, siue munere alieno: perinde valente, restitutioni subiectum est: videlicet, neq; qui spirituale emit retinere illud potest, neq; pretium ille qui vobis

didit. Probatur cõclusio. Nemo id retinere potest quod cõtra voluntatẽ Domini acquirit: ut si dispensator res heri sui distraheret: neq; ipse posset retinere pretiũ, neq; res emptores retinere. Dominus autẽ, cuius dispensatores sunt ecclesiarũ presbiteri, lege cauit, ne spiritualia quæ gratis ipsi in cõmune bonũ collata sunt, pretio distribuere: secundũ illud Matth. 10. Gratis accepistis gratis date: ergo si pretio eodem spiritualia dispensantur, neq; veditor pretium, neq; emptor spirituale retinere potest. ¶ Circa hæc conclusio nem cum eius, quæ S. Tho. est probatio, primũ dubium est quo iure vigore habeat veritatis: diuini nõ & naturalis, an verò solo pontificio. De hoc nanq; nulla extat dubitatio. Totũ enim canonicum ius id concludit: ut patet canone citato, Si quis episcopus. vbi qui dignitatẽ per simoniã emit, ab eadem iubetur esse alienus: & can. Presbyterum. ea cau. & qua si. qui per pecuniã Ecclesiam obtinuerit, priuari ea iubetur. Et vice versa, cap. de hoc de simonia. Reges qui pretium vt in electionem consentirent acceperint, idem pretium restituere coguntur. Et in Extrav. Martini. 5. quæ extat inter acta Concilij Constantiensis, sessio. 43. Sancitũ est ut electiones, postulationes, & quauis ppositiones simoniacè nullẽ sint ipso iure. Vnde fit vt neq; præbendæ neq; pretiũ p ipsi pensum retineri valeat. Id quod & Paul. Secundus in sua Extrav. cũ delectabile, cõfissimum esse voluit. Præterq; quod eiusmodi simoniaci prælati perpetuè damnationi peradiguntur, & excommunicati ab ordinis officijs suspenduntur: vt patet ibidem, & cano. Si quis dator. & can. Si quis episcopus. i. q. 3. Quin verò mediatores, & itercur rentes, ac procuratores omnes ex cõmunicantur ibidem. Vtrum verò iure etiam naturali ac perinde diuino vtraque restitutio, scilicet tam præbendæ quã pretij sit iussa, ambiguntur. Et quidem quod qui sacerdotium vendidit ad pretij restitutionem teneatur, manifestè ex naturali, diuinoq; iure colligitur. Nam cùm spirituale non sit natura sua vendibile, sed gratis dari iussum, vt per verbum Christi proximè citatum constat, palàm est inique recipi: sicut de vsuraria pecunia supra monstratum est. Quod autẽ ille qui præbendam vel quippiam spirituale pretio recipit teneatur diuino naturalivẽ iure illud relinquere, nulla videtur ratio conuincere: nam vt in exemplo conclusionis perscrutamus, bifariam

Probatio cõclusio.

Ubi.

Paulus.

Qui sacerdotium vendit diuino ac naturali iure teneatur restituere peremptum.

bifariam dispensator potest res domini contra eius voluntatẽ alienare. Vno modo quia dominus nullatenus id præcepit, & tunc iure natura ille cui hæc traduntur non acquirit dominium. Altero modo quia herus præcepit, vt gratis dentur: verbi gratia, pauperibus distribuatur frumentum. Et tunc etsi dispensator id pauperibus diuidens teneatur pretium reddere: tamen pauperes qui gratis erant accepturi, etsi quippiam pretij rependant, nullatenus teneantur res ipsas restituere. Pari modo Dominus præcepit dispensatoribus suis spiritualia gratis distribuere: ergo qui idonei erant, etiam si emerint, non teneantur id quod emerunt restituere iure diuino neq; naturali: sed ratione ecclesiastici iuris cessantis huiusmodi prouisiones. Id quod exemplo vsuræ confirmatur. Etenim quauis qui dat ad vsuras restituere sit obligatus, qui tamen pro mutuo vsuram soluit non teneatur. His rationibus probabile fortè quibusdam fiat in iure diuino, & naturali nõ fundari, vt emptor spiritualium teneatur illa resignare. At verò secus res habet: nam in primis Diuus Thomas & Doctores ex illo diuino iure, Gratis accepistis, gratis date: inserunt spiritualia emptæ esse resignanda, imo nõ Doctores modo, verum & iura ipsa: Demonstratur ergo non modo pretij, verum & spiritualium restitutionem fundamentũ à iure diuino ducere, licet parum differeret. Spirituale non solum vendere, verum ipsum emere est simonia: ergo in iure nature eius fundatur restitutio. Probatur antecedens. Spirituale est mera gratia Dei: gratia autem nõ modo gratia esse definit: quia non gratis datur, sed quia non gratis recipitur: vt probè Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. i. q. 1. vbi ait. Gratia si nõ gratis datur vel recipit, gratia nõ est. Et Urban' cap. Saluator. i. q. 3. dicens: Qui Dei Dona quæ gratis accipiuntur vt gratis dentur propter sua lucra vedit, vel emit cum Simõne donum Dei possideri pecunia existimat. Imò Simõ in hoc prius q; spirituale emere voluit, cõtra Spiritus sancti gratiã, atq; ad eõ cõtra ius diuinum peccauit: licet postea eandem gratiam vendere cogitaret. Neq; solum gratia: emptio diuino iuri aduersatur, verum & cõtra ipsam est rerum naturã: nam gratia non pretio, sed gratis possideri debet. Itaq; etsi Christus tantum dixit, Gratis accepistis, gratis date, in eo tamè q; dixit, gratis date, intellexit q; omnes gratis debent accipere. Vnde non minori iniu-

tenent spirituales teneantur restituere iure diuino.

ria ei infert qui emit q; qui vendit: nam vult Deus gratiam suam sibi soli deberi: & qui emit, proficitur se non à Deo ipso, sed à venditore recipere. Quocirca non solum vendere, verum emere, quia est contra diuinã gratiam, peccatum est, vt supra diximus, cõtra religionem. Atque in hoc simonia ab vsura differt. Vsuram enim solum prohibetur in bonum proximi: putã ad cauendum iniustitiã ne pretium pro eo quod non est vendibile recipiatur, quare vsura solum ex parte accipientis, & non ex parte dantis est iniustitia. In simonia verò ex vtraque parte peccatur contra religionem, & contra Dei iustitiã: quippe qui non tantum dispensatoribus suis iussit gratis illa donare, verum cunctis inhiuit ne aliter quã gratis illa reciperent, vt illa ratione confiterentur à solo se Deo suscipere. Et per hoc liquet eorum argumentorum solutiones quæ proximè faciebamus. Igitur si spiritualia emere, simonia est, cõtra ius diuinum & naturalem: p cõtra rationem gratiã: & ideo ibidem iactum est restitutionis spiritualium fundamentum. Dixerim, iactum fundamentum: quoniam modo id solum constitimus, quod tam emptio quã venditio sit iure naturali, ac diuino simonia: an verò eodem iure impediatur translatio, tam præbendæ, quã dominij pretij, vt restitutio ipsa perinde atque in vsuram sit de iure diuino, in responsione sexti argumenti inter enarrandum cap. mādato, de simonia, elucidabitur. ¶ Post hæc ad penitentiorem distinctionem conclusionis intelligentiam recolenda est, si scuti vsuræ, ita & simoniæ celebris distinctio, in realem, ac mentalem. Simonia realis est illa quæ pacto fit vel expresso, vel tacito: hoc est nutibus significato. Quauis nisi postea reuera sequatur executio pacti: hoc est si nõ soluat restitutio, tunc venditor ad nullam in conscientia restitutionem teneatur: vt de vsurario etiam diximus: quandoquidem nihil recepit. Vtrum verò qui præbendam recipit teneatur illam resignare, statim examinabitur. Simonia verò mentalis est internum propositum & intentio dandi, aut recipiendi spirituale pro temporalis cuius percipiendum intellectum ad id recurrit quod lib. 6. de vsura mentali diximus. Est enim lubrica fallax que illa regula, quod principaliter intendatur pretium, aut minus principaliter, sed est philosophico more ex obiecto mēs perpendenda. Nimirum vt illa precise mentalis simonia censetur.

possunt, ita neque redimi. Habent enim prebendarum effigiem quæ spiritualibus annectuntur. Et fortasse idem est ferendum iudicium de pensione quæ daretur seni. ac bene merito episcopo aut presbitero propter exhaustos labores, si quonia vires eum ad seruandam deficient, renuntiare vellet sacerdotium suum. Hoc enim lib. 3. legitimum semus arbitratu pensionum genus videtur, cum huiusmodi pensio clericali iuri annexa. Aliæ vero sunt pensiones quas iam diximus titulis secularibus applicatas: puta, principibus ac militibus: & has non est dubium posse redimi: quando quidem, ut dictum est, vendi possunt. Si enim militi constituitur pensio super episcopatum, potest eam episcopus redimere. Sed aliæ sunt quæ nihil habent dubitatis: ut pote quæ in commutationibus aut simplicibus remunerationibus interueniunt. Renuntio in tuam favorem meum, beneficium, retenta certa pensione. Videtur enim hoc genus pensionis esse mere temporale: nam ut lib. 3. diximus; ad nullum officium Ecclesiasticum talis pensionarius tenetur: nec titulum habet, sed solum ius a possessore petendi fructus. De his ergo inquit Caietan: quod si vnico contractu vtrunq; conficias: constituas scilicet pensionem decem ducatorum, octoginta redimenda, simoniacus est contractus. Si vero diuisum post constitutam pensionem illam velis redimere, nullum tibi ius obstat. Et primo de commutationibus citatum capitulum. Ad questiones, de rerum permutatione, incautum lectorem fallere possent. Illic namque nulla habetur mentio pensionis, sed hoc solum quod: quando iniquales sunt prebendarum fructus, potest illi quæ maiorem habeat, pecuniarum quantitas res fundi: ubi apparet quod possit pecunia prebenda tota numerari: & per consequens pensio vnico contractu constitui & redimi. Imò sine pensionis nominatione, si tua valet centum, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octoginta, videtur illic contractus probari. Quod profecto non est concedendum: aliàs liceret & prebendam emergere. Ut si ego nullam haberem prebendam, possem octoginta ducatis emergere, tuam, quæ valet decem. Exitus ergo intelligendus est de quantitate pecuniæ quæ habeat: ratio est annuæ pensionis. At verò quod illa possit redimi videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur seorsum fieri permutationem prebendarum simpliciter & potest

æquiparari fructus. Quare nisi illa pensio videtur dari sine clericali iure, & ideo forsitan illa redimi potest. Tamen si ingenue fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caietan. inter duos seorsum contractus & vnum. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est res sine titulo Ecclesiastico, nescio quando constituitur, postquam tunc extrahitur ab eodem Ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redemptione pacisci. Sed ne tantam largiamur licentiam, dicendum quod talis contractus habet vehementem suspensionem emptionis & venditionis. Quare non potest non scandalum dare. De alijs pensionibus quæ in vsu modo sunt, scilicet quæ pro libito sine aliquo titulo conceduntur, illi qui licitas existimant respondeant. Ego namque in libro tertio dicebam, de uorare ius illud nequeo ut possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo Ecclesiastico vel seculari, aut pro commutatione, aut dum in lite dubium duramjaliter inquam non potest. Per hæc ergo argumenta, quæ in fronte questionis, posita sunt, soluta restant, præter secundum quod in gratiam Caietani adiecit. Concedit namque in commutationibus licitam esse compensationem excessus maioris prebendæ, dum modo altera fructus habeat, heret autem ambigens quando altera nullos habet fructus: propterea quod talis commutatio quandam habet emptionis imaginem. At verò non est cur dubitetur quin talis commutatio perinde atque altera, licita sit: ideò nihil absurdum argumentum concludebat.

ARTICVLVS III.

Verum liceat spiritualia pro munere conferre quod est uel à lingua uel ab alio quouis obsequio.

QUANTUM VIS constitutum fuerit spiritualia non esse prætio & si manda, apparet nihilo minus pro alijs muneribus posse conferri. Ait quippe in Regeſto Grego. Ecclesiasticis utilitatibus deseruientes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere: Ecclesiasticis autem utilitatibus deseruire, est munus ab obsequio: ergo licite pro eiusmodi munere rependuntur Ecclesiastica sacerdotia. Secundo. Tam sordidum & carnale est intuitu consanguinitatis beneficium conferre, quam si pro suscepto munere & obsequio

quilo daretur: illud autem non apparet eouf que sordidum, ut sit simoniacum: ergo neq; hoc secundum. Tertio. Quod precibus conceditur, gratis fieri videtur, ac perinde à simonia est alienum: ut pote quam sola venditio emptio que constituit. Quarto. Hypocritæ spiritualia opera foris exhibent ut per munus linguæ laudem aucupentur humanam: ne que tamen eiusmodi hypocrisis simonia tribuitur: ergo munus à lingua simoniam non parit. In contrarium est verbum Urbani Papæ, canone, Saluator. 1. q. 3. Quisquis res Ecclesiasticas non ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur vel adipiscitur, simoniacus est.

Argu. 3.

Argu. 4.

prima conclusio.

Probatio.

Postrema conclusio.

luerdotij legri pro munere etia nri simonia est.

An argu. facta.

Argumta.

de simonia. Quapropter quum primū ipse rescuerit, tenetur sacerdotium renuntiare: quia collatio nulla fuit. Quæris autē cadē ratione si qui prebendam ambit, non episcopo, sed alijs interuentoribus qui ipsam elprocurent largitor, vtrum talis sit simonia ut teneatur præbendam deferere. Apparet enim ex vna parte non esse rationem parē. Nam si episcopus nihil pretij recipit, neque preces pecunia æstimabiles, ut in solutione tertij declarabitur, gratis sanè cōfert, ac sub inde collatio tenet. Ex altera verò apparet eandem esse rationem: nam ut quæstione sequenti explicaturi sumus, diuino naturaliq; iure non solum datio spiritualium pro pretio prohibita est, verum & receptio. In casu autem præſenti licet episcopus gratis secundum suam opinionem cōferat, nihilominus alter non gratis recipit, sed pretio. Et est tanti apud me vigoris hæc secunda ratio, ut ei libentiùs quā priori assensum præbuerim. Si quæ autem alia dubiola emergere hinc possunt, propositis argumentis attin guuntur.

Questio.

Solutio.

Ad 1. arg.

Primum igitur respondetur, sententiam Gregorij huc tantum pertinere: Quod si clericus vel ecclesiæ vel prælato honestum impenderet obsequium ad ecclesiæ comodum vel aliud spirituale negotium conducens, eo ipso idoneus fit cui sacerdotium conferatur: sicut respectu aliarum virtutum conferri potest. Obsequium autem & munus quod iure condemnatur, illud est profus quod ad carnalia refertur: puta si quis seruit prælato aut suis agnatis vel amicis ad temporale comodum ut sacerdotium, tantum quæ merces eiusdem obsequij rependatur. Quod idcirco addiderim, quod episcopus quæ iustam mercedem temporalem suis famulis psoluit, nihil absurdi facit si gratos habeat, atq; adeo erga eos gratiosum animū gerens dum idonei sint, etiam præbendam collatione se illis beneficium exhibeat: quia tunc illud obsequium non reducit ad temporale comodum, sed ad gratiā quæ famuli possunt per idonea grataq; obsequia cum hero sibi conciliare. Quare seruire Antistiti propter Ecclesiasticum sacerdotium, non est in vniuersum culpabile, nisi quando illud quodammodo ad emptionem reducit, scilicet cū spectatur tanquā pretium obsequij. Nam ut articulo primo dictum est, cū multifariam quidpiam alteri conferri possit, scilicet per modum liberalis vel doni vel obsequij, & per

Tertia rō.

charitatis virtus se ad id munus offerret. Ter-
 tiō. Potest etiam contingere tanta in prelatis
 corruptio, vt dignis posthabitis ecclesias
 omnes indignis committant: quo certē casu
 non esset aliud quā officium charitatis ad
 occurrendum tali pesti illum qui communi
 vulgi opinione idoneus habetur, & qui in
 se nullum crimen agnoscit, prodire, vt p sui
 ipsius electionem alij impedirentur. Nā quā
 vis nemini de se credere liceat, nec leue ali-
 quod peccatum habere, possunt nihilomi-
 nis multi iustam habere probabilitatē suā
 dignitatis, atq; adeo ardore charitatis labo-
 res sistere qui administrationi Ecclesiæ sunt
 necessarij: ac perinde cum Isaiā dicere, Ecce
 ergo mitte me. Accedit & ca. tua nos. de si-
 monia. quōd pro se rogantem vt in Canoni-
 eum eligeretur, reum non facit simonia. De
 hoc autem latius libro sequenti in tractatu
 episcoporum. Interim autē de parocianis
 presbyteris sic est sententia D. Thomæ mo-
 deranda. Primum non ait, vt de episcopo di-
 citur est, quōd appetere talia sacerdotia sit
 presumptiuum, sed p se rogare: quōd cer-
 tē vix potest carere scandalo. Secundo id e-
 tiam sentit si res per se consideretur: nempe
 si prouisores sacerdotiorum diuinam legem
 ad vnguem obseruarent, digniores semper
 anteferendo. Itē in prouincia bene institu-
 ta in qua viri non defunt idonei. Tunc em
 rogare pro se quēquam presumptiuum ef-
 fet & scandalo proximum: quia talem tunc
 virum non tam publica necessitas quā pri-
 uata volūtas ad id adducere videtur. Imō ve-
 rō non dicit S. Thomas huiusmodi presump-
 tionem semper esse mortale delictum quo-
 niam potest esse leuius. ¶ Ad quartū respo-
 detur secundum Diuum eundem quōd hypo-
 crita non confert spirituale propter tem-
 poralem laudem, sed solum seipsum talē de-
 monstrat. Quare per talem simulationē po-
 tius furtiue surripit laudē humanam, quā
 emat: quapropter illa non est simonia.
 ¶ Huic autē responsioni affine est disputare,
 vtrum qui per hypocritam aut aliam simu-
 lationem aliquid acquirit, teneatur illud res-
 tituere. Vt si quis nequam simulata sancti-
 tate, aut diues efficta paupertate, eleemosy-
 nas aut beneficia acquirat, vtrum teneatur
 ea quæ sic acquisiuit suis dominis refundere.
 Fuit enim assertio antiqui Alexan. & Al-
 tisiodoren. illius quidem quarta parte, quæ
 stio. 86. membro. 3. huius verō lib. 4. capite,
 De restitutione. In quorum sententiam se

Moderatio
sententiæ
S. Thomæ.

Ad quartū
argumentū.

Questio.

Alexander
Altisiodo.

De Iustitia & Iure,

cōtulit Adrianus eodem libro, in titulo, De
 restitutione. Et fundamētū istorum est, quōd
 hypocrita fraude seducit populum, atq; a
 deo quicquid sibi illa vaffricie acquirit falso
 titulo adipiscitur, ob idque nullum sortitur
 dominium. Perinde ac si ego Petro pecuniā
 deberem cuius personam mentitus Paulus il-
 lam à me extorqueret. Nec omnino opinio
 hæc quibuspiam probabilitate carere vide-
 tur, tametsi nimium sit acerba. Arguunt au-
 tem cōtra se ipsi hoc pacto: Si episcopus oc-
 culto criminoso, aut alteri aliās indigno, quē
 crederet, esse legitime idoneū, beneficiū cō-
 ferret, collatio teneret: quāuis falsus titulus
 in causa eius fuisset: ergo eodē pacto domi-
 nium acquirit hypocrita. Respondet Alex.
 antecedente confesso, inficiando consequē-
 tiam. Quoniam qui indoneus est sacerdotio
 nō fingit probitatem illo sine sicuti hypo-
 crita. Quapropter hypocrita fur est & latro.
 Alter verō est ecclesię ingrediens indignus
 sit, ingressum tamen legitimum habet. Ex
 hac tamē istorum solutione duo sequuntur.
 Primum contra ipsos, quōd nō omnis hypocri-
 ta tenetur ad restitutionē eorum quæ talitū
 intuitu illi erogantur, sed ille præcise qui in
 tentione & causa illius lucri hypocrita fit
 nam p esse debet ratio illius atq; alterius
 qui sacerdotium suscipit. Quocirca ex eorū
 solutione sequitur secūdō: Quōd si quis san-
 ctitatem qua caret ea intentione simulet vt
 ab episcopo sacerdotium aucupetur, simo-
 niam similiter cōmittat, restitutioni obno-
 xiam: quōd vera non esset assertio securū.
 Aliās multi essent qui mala fide præbendas
 possiderent, atq; adeo multi curati, quin ve-
 rō episcopi qui verē non essent tales: quōd
 qui concederet, multas Ecclesiasticas fun-
 ctiones suspectas redderet: atq; inualidas.
 ¶ Legitur prædicta opinio si quid veritatis ha-
 bet, his est moderaminibus temperanda.
 Primum de culpa nemo dubitat quin sit gra-
 uis, tali visco infecare populum ad extor-
 quendam eius substantiam. Sed quātum ad
 restitutionem animaduertendum est, aliud
 esse quicquam alteri porrigere sub conditio-
 ne: hoc est, do si sis talis quā si appares. Aliud
 verō absolutē donare: et si motiuū sit illa qua-
 litas quæ apparet. Collationes autē sacerdo-
 tiorum dignitatūq; ecclesiasticarū ambige-
 re non licet quin absolutē fiant, & absq; vl-
 la prorsus conditione, perinde atq; sacramē-
 torū dispensationes. Alioquin nihil esset in
 ecclesia firmū neq; solidū. Quare qui aliter
 hæc

Argum. cō-
tra præteri-
tam opinio.

Solutio Ale-
xandri.

Replicatio
ad solutio-
nem.

Qui simula-
ta paupertate
eleemosy-
nam extor-
quet ad res-
titutionem
nō tenetur.

Cōfirmatio
peritæ as-
sertionis.

Ratio alte-
rad idem.

Solutio Ale-
xandri.

Replicatio.

Obiectio.

Libri Noni,

hæc munera dispensare cogitaret, nō id face-
 ret quod ecclesia interdicit. Quo fit vt etiam si
 qui ad ecclesiā assumitur, illa intentione mē-
 dosam sanctitatem venditasset, nihilo min⁹
 collatio teneret. Et quis post adeptionem di-
 gnitatis, aut cuiuscūq; sacerdotij quis vitam
 suam corruptis moribus contaminet, nihilo
 minus verē possidet, neq; ad restitutionem
 tenetur fructuū. ¶ Per hæc ergo fermē de-
 leemosynis iudicandū est. Enimverō si qui
 eleemosynā aut hypocritæ aut diuiti perso-
 nato pauperi largitur sub tali conditione id
 faceret, si verē est quod apparet, certum est
 non transferre dominium, illa non assente
 cōditione. At verō nō illo pacto conferri
 censentur, sed absolutē de natur: tametsi mo-
 tiuum sit falsum: & ideo re vera credendum
 est transferri earum dominiū etiā si in hypo-
 critas & falsos pauperes conferantur. Quod
 autē absolutē donetur. Inde apparet quōd
 homines propter Deum eleemosynas lar-
 giuntur. Imō quodammodo Christo ipsi in
 pauperibus, Nam quod vni, inquit, ex mi-
 nimis meis fecistis, mihi fecistis. Et cōfirma-
 tur: nā vt Adrian. ipse concedit quando cau-
 sa finalis est vera, licet motiuū sit falsa: tran-
 slatio domini non impeditur: vt patet in a-
 lijs negotijs. Si enim quis famulum quē pu-
 tat esse bonum conducit, licet non sit talis,
 nihilo minus acquirit mercedē dominiū: dū
 modō seruiat, quæ fuit causa finalis: quanuis
 non tam bene seruiat, vt herus putabat. Ele-
 mosynarum autem finalis causa est charitas
 Dei: qui solem suum oriri facit super bonos
 & malos: ergo licet motiuū sit falsum, scilicet
 personæ dignitas: non impeditur do-
 minium. Aliās quæcūq; mendaciū dice-
 ret, pauper, submitteretur restitutionis iugo.
 Et postremō ex alio istorum asserto argui-
 tur: Si hypocrita & mentitus pauper teneatur
 restituere: quæritur cui faciendū sit resti-
 tutio. Respondet Alexand. non illis qui ele-
 mosynas porreixerunt: quippe qui ppter
 Deum earum à se dominiū alienauerunt, sed
 faciendū est reipub. vel alijs pauperibus qui
 bus fuissent fortē collatæ. Sed contrā redar-
 guntur. Si qui eleemosynas largiti sunt à se
 dominium abdicarunt, et vt in ipsos trāstu-
 lerint quibus tribuerunt: nam in Deum nō
 translulerunt nisi in istos quibus eius causa
 donarunt. Porro ergo opinio illa nō est ne-
 cessaria. Quōd si nos turfus yrgæas: Illi elec-

Questio. VIII. 823

mosynas porrigentes non sponte fecerunt
 & voluntarie: quandoquidē ignorantia fuit
 in causa, quæ secundum Aristot. facit inuo-
 luntarium. Quare D. Thomas ait hypocri-
 tam furtiue surripere laudes. Inuoluntaria
 autem donatio nō valet. Negatur prior præ-
 missa, non enim omnis ignorantia facit in-
 uoluntarium, quando non ignoratur potissi-
 mia causa operis. Sciunt autem omnes mise-
 ricordiam officium esse charitatis, quod nō
 indiget tanta exploratione meritorū perso-
 næ: quoniam licet pauper nō sit dignus, nul-
 la tamē sit meritorum iactura. Et ideo quā-
 tū eadē dignitas ignoretur, nihilo minus ipō-
 tanea est misericordia. Hoc in quotidianis
 eleemosynis astruxerim, nā si insignis impo-
 stor eximiam, vel sanctitatem vel necessitatē
 effingeret, vt graue æris pondus exprime-
 ret, crediderim talem pessimum ad restituti-
 onem tenerim: tunc ingens eleemosy-
 na illa nō esset censerida spontanea, sed per
 fraudem extorta. ¶ Soluta ergo restant argu-
 menta in contrarium. Conceditur enim
 talem hypocritam deceptorum esse, & quo-
 dāmodo falso titulo qui in eo sit corrasisse
 eleemosynas: se d'negatur nihilo minus, pro-
 pter rationes dictas, dominiū notū acquisi-
 uisse: quoniam vltro nec in illum trauslatū est.
 Neq; simile est quando vna persona pro al-
 tera supponitur. Si enim quis mihi diceret
 esse Petrum, cui ideo id tribuerem quod nō
 nisi Petros largirer, si non est Petrus, non te-
 netur datio: sicut non teneret matrimonium.
 Error autem in moribus aut in bonis fortu-
 næ non habet eandem efficaciam ad eliden-
 dum contractum.

Solutio.

Limitatio si-
prioris di-
cti.

QVÆSTIO OCTAUA,

De restitutione Simonie

& pœna Simoniaci.

ARTICVLVS I.

Vtrum quicquid per simoniam uel datur uel recipiunt, sit restitutioni obnoxium.

ostrema demum questio
 de simonia, vt restitutio-
 nē, ac reliquas pœnas ex-
 ploret oportet. Apparet
 nāque nō esse necessariū
 vt quisquis per simoniam
 præbenda aliqua aut dignitate potitur, de-
 beat illam relinquere. Sunt enim spiritualia
 gum.

quadam que semel obtenta abici nequeunt: ut characteres qui per sacramentales consecrationes imprimuntur: ergo illi licet simoniae acquirantur, non sunt restituendi. ¶ **Secundo,** Contingit episcopum simoniae esse pro motum, cuius subinde poena est suspensio: & tamen ipsum subdito sub anathemate iubeat ut à se ordines suscipiat, qui ideo videtur ad obedientiam obligari: nemo tamen ab eo qui potestatem non habet conferendi, intenta re debet recipere: ergo episcopus per debitum simoniae ab illa episcopali potestate non suspenditur. ¶ **Tertio,** Nemo pro illo delicto puniendus venit quod se neque sciet neque volente factum est: siquidem poena soli voluntario delicto debetur: contingit autem nonnunquam ut quis spirituale quod pro am accipiat, alijs clam ipsam id procurantibus: ergo non est quod ille debeat collatione sibi facta priuari. ¶ **Quarto,** Nemo pro sua culpa debet commodum reportare: vbi tamen venire a solet ut si simoniacus id quod sic acquisiuit resignaret in rem eorum cederet qui fuerunt simoniae participes: ut pote quādo prelati aut totum collegium cui facienda est restitutio in simoniam consensit, ergo tali eventu nulla est restitutio facienda.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Argum. 5.

Argum. 6.

Argum. 7.

Conclusio responsiva.

didit. Probatur conclusio. Nemo id retinere potest quod contra voluntatē Domini acquisiuit: si dispensator res heri sui distraheret neque ipse posset retinere pretium, neque res emptores retinere. Dominus autē, cuius dispensatores sunt ecclesiarum presbiteri, lege cauit, ne spiritualia quae gratis ipsis in commune bonū collata sunt, pretio distribuerent: secundū illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date: ergo si pretio eodem spiritualia dispensantur, neque venditor pretium, neque emptor spirituale retinere potest. ¶ **Circa hanc conclusionem cum eius, quae S. Tho. est probatio, primū dubium est quo iure vigor habeat veritatis: diuiniōne & naturali, an verò solo pontificio. De hoc namque nulla extat dubitatio. Totū enim canonicum ius id concludit: ut patet canonice citato, Si quis episcopus, vbi qui dignitatē per simoniā emit, ab eadem iubetur esse alienus: & can. Presbyterum, ea cau. & qua si, qui per pecuniā Ecclesiam obtinerit, priuari ea iubetur. Et vice versa, cap. de hoc, de simonia. Reges qui pretium ut in electionem consentirent acceperunt, idem pretium restituere coguntur. Et in Extrava. Martini. 5. quae extat inter acta Concilij Constantiensis, sessione. 43: Sancitū est ut electiones, postulationes, & quauis pulationes simoniae nullae sint ipso iure. Vnde, fit ut neque praebendae neque pretia, pro ipsis pensum retineri valeat. Id quod & Paul. Secundus in sua Extrava. cū de electabile, constitutissimum esse voluit. Prater quod eiusmodi simoniaci prelati perpetuae damnationi peradiguntur, & excommunicati ab ordinis officijs suspenduntur: ut patet ibidem, & cano. Si quis dator, & can. Si quis episcopus. 1. q. 3. Quin verò mediatores, & itercur rentes, ac procuratores omnes excommunicantur ibidem. Vtrum verò iure etiam naturali ac perinde diuino vtraque restitutio, scilicet tam praebendae quam pretij sit iusta, ambigitur. Et quidem quod quis sacerdotium vendidit ad pretij restitutionem teneatur, manifeste ex naturali, diuinoque iure colligitur. Nam cum spirituale non sit natura sua vendibile, sed gratis dari iustum, ut per verbum Christi proxime citatum constat, palam est inique recipi: sicuti de usuraria pecunia supra monstratum est. Quod autē ille qui praebendam vel quippiam spirituale pretio recipit teneatur diuino naturalive iure illud relinquere, nulla videtur ratio convincere: nam ut in exemplo conclusionis persistamus, bifariam**

Probatio conclusio.

Dubium.

Paulus.

Qui per dotem vendit diuino ac naturali iure teneatur restituere.

bifariam dispensator potest res domini contra eius voluntatē alienare. Vno modo quia dominus nullatenus id praecipit, & tunc iure naturae ille cui haec traduntur non acquirit dominium. Altero modo quia herus praecipit, ut gratis dentur: verbi gratia, pauperibus distribuatur frumentum. Et tunc etsi dispensator id pauperibus diuidens teneatur pretium reddere: tamen pauperes qui gratis erant accepturi, etsi quippiam pretij rependant, nullatenus teneantur res ipsas restituere. Pari modo Dominus praecipit dispensatoribus suis spiritualia gratis distribuere: ergo qui idonei erant, etiam si emerint, non teneantur id quod emerunt restituere iure diuino neque naturali: sed ratione ecclesiastica iuris cessantis huiusmodi provisiones. Id quod exemplo usurae confirmatur. Etenim quauis qui dat ad usuras restituere sit obligatus, qui tamen pro mutuo usuram soluit non tenetur. His rationibus probabile fortē quibusdam fiat in iure diuino, & naturali non fundari, ut emptor spiritualium teneatur illa resignare. At vero secus res habet: nam in primis Diuus Thomas & Doctores ex illo diuino iure, Gratis accepistis, gratis date: inserunt spiritualia empta esse resignanda, imo non Doctores modo, verum & iura ipsa: Demonstratur ergo non modo pretij, verum & spiritualium restitutionem fundamentū à iure diuino ducere, licet parum differret. Spirituale non solum vendere, verum ipsum emere est simonia: ergo in iure naturae eius fundatur restitutio. Probatur antecessis. Spirituale est mera gratia Dei: gratia autem non modo gratia esse definit: quia non gratis datur, sed quia non gratis recipitur: ut probet Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. 1. q. 1. vbi ait. Gratia si non gratis datur vel recipit, gratia non est. Et Urbanus cap. Saluator. 1. q. 3. dicens: Qui Dei Dona quae gratis accipiuntur ut gratis dentur propter sua lucra vendit, vel emit cum Simōne domum Dei possideri peccania existimat. Imò Simō in hoc prius quod spirituale emere voluit, contra Spiritus sancti gratia, atque contra ius diuinum peccauit: licet postea eandem gratiam vendere cogitaret. Neque solum gratia emptio diuino iure aduersatur, verum & contra ipsam est rerum naturam: gratia non pretio, sed gratis possideri debet. Itaque etsi Christus tantum dixerit, Gratis accepistis, gratis date, in eo tamen quod dixit, gratis date, intellexit quod omnes gratis debent accipere. Vnde non minori iniu-

ria ei infert qui emit qui vendit: nam vult Deus gratiam suam sibi soli debere: & qui emit, profitetur se non à Deo ipso, sed à venditore recipere. Quocirca non solum vendere, verum emere, quia est contra diuinā gratiam, peccatum est, ut supra diximus, contra religionem. Atque in hoc simonia ab usura differt. Usura enim solum prohibetur in bonum proximi: puta ad cauendum iniustitiā ne pretium pro eo quod non est vendibile recipiatur, quare usura solum ex parte accipientis, & non ex parte dantis est iniustitia. In simonia verò ex vtraque parte peccatur contra religionem, & contra Dei iustitiam: quippe qui non tantum dispensatoribus suis iussit gratis illa donare, verum cunctis inhiabit ne aliter quam gratis illa reciperent, ut illa ratione consistenter à solo se Deo suscipere. Et per hoc liquet eorum argumentorum solutiones quae proximè faciebamus. Igitur si spiritualia emere, simonia est, contra ius diuinum & naturale: nempe contra rationem gratiae: & ideo ibidem iactum est restitutionis spiritualium fundamentum. Dixerim, iactum fundamentum: quoniam modo id solum constituimus, quod tam emptio quam venditio sit iure naturali, ac diuino simonia: an verò eodem iure impediatur translatio, tam praebendae, quam domini pretij, ut restitutio ipsa perinde atque in usuram sit de iure diuino, in responsione sexti argumenti inter enarrandum cap. mandato, de simonia, dilucidabitur. ¶ Post haec ad penitenciam conclusionis intelligentiam recolenda est, si simoniae, in realem, ac mentalem. Simonia realis est illa quae pacto fit vel expresso, vel tacito: hoc est nutibus significato. Quauis nisi postea reuera sequatur executio pacti: hoc est si non soluat restitutio, tunc venditor ad nullam in conscientia restitutionem teneatur: ut de usurario etiam diximus: quare quidem nihil recipit. Vtrum verò qui praebendam recipit teneatur illam resignare, statim examinabitur. Simonia verò mentalis est internum propositum & intentio dandi, aut recipiendi spirituale pro temporali cuius percipiendum intellectum ad illa recurrit quod lib. 6. de usura mentali diximus. Est enim lubrica fallax quae illa regula, quod principaliter intendatur pretium, aut minus principaliter, sed est philosophico more ex obiecto mēs perpendenda. Nimium ut illa precise mentalis simonia censetur.

Distinctio simoniae.

Et s. tur.

illa simonia tur, cuius obiectum est simonia realis: scilicet mentalis cen cet intentio dandi recipiendive spirituale p senda est cu pretio temporalis. Vnde si quis episcopo ex ius obiectu sua liberalitate ad concilian dam eius amici est simonia tiam seruit, & certus sit neq; se recepturum realis. neque episcopum largiturum pro seruitio, sed speret quod factus amicus forte id gra tis dabit, cuius ipse est dignus, nulla est men talis simonia: quia obiectum ipsum, scilicet, dare ratione amicitiae, nulla est simonia rea lis. Neque si cogitet dare aliquid liberali ho nestaq; datione, quasi gratias referens, aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine de bitum. Neque vice versa si episcopus taliter intendat recipere. ¶ Colligit autem Caieta.

Triplicis spe in sua summa trinam simoniae speciem. Pri mae consistit in sola intentione absq; vilo ope re. Nempe cum quis mente decreuit spiritua lem vendere, aut emere: quam quidem certissi mum est non esse poenis iuris subiectam: cum ecclesia de illis non iudicet. Secunda vero est, de qua Doctores loquuntur, dum quis foris munera offert in intentione praua, sed la tente. Dum scilicet celat qua intentione id fa cit. Et dum praelatus corrupta etiam inten tione quam occultat, spirituale confert. Ter tia, inquit, quando pactum interuenit, sed non mandatur executioni. Imo antequam collatio fiat vtrinque a praecedenti conuen tione desistitur. Haec autem non tam menta lis dicenda est, quam realis nondum perfe cta. Propter quam licet peccatum sit graue, nemo poenas iuris incurrit. ¶ Dubium hinc autem non dissimulandum exurgit: Vtrum scilicet contingit simonia mentalis absq; rea li, ita vice versa contingere. realis possit absq; mentali. Est, verbi gratia, deceptor quispiam atque impostor qui pretium episcopo pro sacerdotio pollicetur, idq; in instrumento con firmat: absq; vlla tamen implendi intentione. Apparet tunc ex vna parte simoniam oriri: quando quidem si hoc innotuisset eccle sia, poenis ille iuris adigeret: expoliareturq; sacerdotio. Ex altera vero nulla videtur li monia: ut pote cum externa operatio ex in tentione sit pefanda, a qua speciem fortitur.

Solutio Dicendum ergo re vera non esse simoniam: neq; in foro conscientiae praebenda donatu teneri ea relinquere: vt Caiet. ait. q. 10. primo quoth. Ecclesia tn certior rei facta, qa de ex terioribus iudicat, legitima praesumptione eum condemnaret. ¶ His deniq; praebentibus conclusio in primis restitutionem imperas, ad restitu omnem complectitur realem simonia, vbi

pretium verè solutum est. Vbi autè pactum tionem obli praecedit, sed non subsequutum est pretium, gat, ubi pre iam dictu est venditorem ad nihil teneri, sed tium solutu solum ad delicti poenitentiam. Vtrum verò est. emptor teneatur sacerdotium dimittere, di Dubitatio. stinguendum est. Si enim ante collationem explicat se pretium non daturum, non du bium quin collatio, si fiat, teneat: neq; opus est dispensatione habilem eum reddente ad suscipiendum. Et vsq; ad hanc veritatem in telligendum est veridicum illud dictum, cu ius modo meminimus. Quod si pactum non mandetur executioni, non incurritur in poe nas iuris. Si vero sub tali pacto collatio fiat, nullatenus haesitari debet, quin collatio nul la sit. Id quod propterea tam asseueranter affirmamus, quod video nonnullos de hoc deceptos. Et in primis assertio fuit Sancti Thomae in articulo praecedenti: nam ob id consulto expressit, quod si aliquis det rem spiritualem pro aliquo temporali obiecto exhibito, vel exhibendo, simonia est. Et ratio est manifesta: nam illic est expressa em ptio, & venditio. Qui enim creditò vendit, verè vendit. Adde quod collatio non deper det ex futuro contingenti, sed supposito pa cto, protinus absolute fit. Quare iam inde est simonia quicquid postea subsequatur, vi delicet siue pretiu soluatue siue secus. A hias nunquam sub pollicitatione committi posset vltura: quod est falsum. Neq; refert pactu scri pto & cu iuris solennitate fuerit celebratu, an solo verbo inter duos absq; arbitris: dum modo fidei tuam impignores, pollicitus te daturum pro praebenda: quando quidem inde exoritur civilis obligatio, quae in alia ma teria firma esset, & valida: secus si non inter ueniat talis obligatio, sed aliqua spes fiat al cuius referendae gratiae de honestate.

¶ De simonia vero mentali, obligetne ad re stitutionem, in responsione sexti dicendum est. Interim ergo de reali dicere cõsequitur, cui; quomodoque sit restitutio faciendae. Et Quando es prius quidem de pretio, mox de praebenda tereit spira aut re alia spiritali suscepta. Et quidem tualis colla quando anterei spiritalis collationem pra tione colla cedens pactum dissoluitur: etiam si pretium praecedens fuerit solutum, nullum est dubium quin re stitutio eidem sit faciendae qui pretium late restitutio de gitus est: siquidem, vt modò dicebamus, ob ille cepti pretij lam simoniam nemo fit reus poenaru iuris: ei faciendae Confessio est Caietani in sua summa. At ve est qui sola ro si simonia executioni mandata sit, scilicet uit. collatio tam pretij, quam praebendae facta, Caietati. tunc

Dubium. D. Thom.

Augustin.

Simoniacus

post condē

tionem re

stare de

bet ecclesie

bet pauperi

bet aliis ei

quid dicit

Ratio pxi

nae assertio

in

tunc est dubium. Omnes enim in hoc con sentire videtur, etiam Diuus Thom. in solu tione quarti: quod restitutio pretij sit facien da, vel ecclesiae in quo simonia confecta est, aut pauperibus. Augustinus enim, vt habe tur cap. Non sanè. 14. q. 5. restitutione ma le acquisitorum pauperibus adiudicat: cap. verò, de hoc. & cap. audiuius, de simonia. eiusmodi pretia simoniaca ecclesijs restitui iussa legimus. idemq; expresse Caesar impe ravit in Authentico. de sanctissimis episco. Attamen si res penitus inspiciatur, distin guendum est. Etenim post condemnationem extra controversiam faciendam esse cõ stat restitutionem ecclesiae, vel pauperibus, aut quemadmodum, Papa iusserit: quoniam ecclesiae: & qui dedit ob crimem, multatur are quod dedit: & qui recipit, dominium non acquirit. Verum tamen dum crimem non est delatum, sed in foro cõscientiae latet; persuadere aliud mihi non possum quam quod restitutio pre tij faciendae sit eidem qui dedit. Et ratio est quod lex poenalis, vt libro primo disputaui mus, ante condemnationem reum non ligat, vt ipse teneatur exequutorem esse sui supplicij, aut multae. Cum ergo ille preben da emptor ob crimem veniat suo pretio mul tatus, fit vt ante condemnationem de cri mine non amiserit, vel dominium, vel posses sionem, vt illic declarauimus: ac proinde cu dominium translatum non fuerit in recipien tem, sit vt suo sit domino redhibendum. Neq; quicquam refert iure ne diuino & na turali, an solo ecclesiastico impediatur transla tio dominij. Possit enim forsitan in presentia rum quisquam cõminisci translatione pre tij non esse prohibitam diuino iure, aut na turali: nam licet Dns noster iusserit gratis spiritalia conferri, nihilominus quia praebenda res est aestimabilis pecunia, quam qua vendere peccatum sit, nihilominus iure na turali acquiritur pretij dominium, pariter vt praebenda: sed quia ecclesia annullauit casu fauitq; tales contractus, vt patet iuribus su pra citatis, proclamantibus esse nullos po nuntio ipso facto pretium applicare pauperibus. Huiusmodi autem commentum bisar riam, vt roor, peccat. Primum enim arbitror iure diuino & naturali dominium pretij non transmitti. Nam cum Deus gratis dare iusse rit pretium, pro re non vendibili datur. Quicquid sit de collatione praebendae. Secundo etiam si talis annullatio contractus ex solo statuto ecclesiae ortum habuisset, non

potuit eadem sancta ecclesia simoniaci em ptorem in dicta causa in poenam adigere, quousq; effect de crimine condemnatus. Ex his ergo sequitur quod si tale pretium rece pit, perinde atque vsurarius debet absque vlla mora nullaque expectata iudicis senten tia restituere: illud tanquam alienum, cuius dominium non habet, dummodo cautione capiat ne postea cum fiscus rescuerit, cogatur iterato solvere. Quauis illi qui dedit re petito iure non permittitur: quando quide recognita pretio multabitur. ¶ De restitu tione autem praebendae longe diuersa est ra tio: etenim si collatio facta est, restitui imme diate priori possessori non potest. Quoniam dum praelatus secundum suam aestimatio nem Petro contulit, Paulo simpliciter ab stulit. Quare neuter eius dominus est: videli cet, neq; Paulus, quia illi fuit adempta: neq; Petrus, qui ratione simoniae in idoneus fa ctus est recipiendi. Quocirca Paulo restitui aliter non potest, nisi in resignatione in arbi trio praelati facta qui reddat: praecia tamen dispensatione super irregularitate per simo niam contracta. Quauis reiecta Pape simo nia, qui solos simoniacos habiles reddere va let, nihil obstat quo minus Petro denuo p uideat. Sed est aduertendum q; quauis simo niacus solo iure potificio irregularis sit atq; inhabilis ad recipiendum sacerdotium, vel rem spiritualem, atque adeo eodem iure im pediatur translatio dominij, vt artic. proxi mo apertius fiet: nihilominus ius illud coe git, vt nulla expectata sententia protinus resi gnet praebendam: vt pote culus non est legi timus possessor. De fructibus autem percep tis in solutionibus tertij & quarti dicendu.

Ad primum igitur argumentu multa Di uis Thomas respondet. Primum quod etsi qui sacro ordine simoniace initia characterem ppter sacrameti efficaciam suscipiat, haud tamen sacramentali gratia pro pter obicem simoniae suffunditur. Secundo subdit quod ab ordinis executione suspen ditur, ob id quod quasi furto contra domini voluntatem characterem furripit. Vbi id q; antea diximus recolendum est: nempe quod non solum dare, verum recipere spi rituale pretio, delictum sit simoniae. Tertio addit suspensionem ordinis eo protendi, vt non modo suspensis non liceat ordinis mu nere fungi, verum neq; alijs fas sit eis in tali executione communicare, siue delictum publicum fuerit siue occultum. Itaque dum quis

De restitu tione praebendae.

Ad. 1. argu.

quis pretio quantumvis occulto, hoc est, non dum in ius foras delato, sacerdotalem ordinem suspicit, neque celebrare potest, neque alij, qui id sciverint eius celebrationi interesse. Quarto subiungit talem simoniacum reprobetere non posse pretium, intelligo hoc autem in publico foro, ut nuperime dicebam: nam priuatim ante condemnationem arbitror eidem esse restituendum. Quinto denique concludit, quod simoniacus inde factus quod ordinem simoniace contulit, aut prebendam, vel dedit, vel recepit, vel mediator fuit si delictum sit publicum; puta iudiciali foro, iure suspeditur & quo ad se, & quo ad alios: si vero secretum, tunc dicitur esse suspensus quo ad se. Notanda ergo hic est differentia quod in collatione beneficiorum nec datus, nec recipiens quando delictum est occultum, est suspensus quo ad alios, sed tantum quo ad se. In collatione autem ordinum licet conferens eadem liberetur lege, scilicet, ut crimine occulto, non sit suspensus, nisi quo ad se recipiens tamen, etiam si sit occultum, ut in quo modo est suspensus. Sententia est antiqua, quam Panormita, super capitulum tanta de simonia, comprobat. Et arbitror eam esse rationem quod cum in suscipiendo radice ipsa infecta fuerit, non solum ipsum ab executione voluerunt iura arcere, verum & quocumque priuatim id scientes quamvis crimen occultum esset, hoc est non in publicum iudicium pertractum. Dator vero si legitime erat ordinatus, satis duxerunt, ut ipse abstineret, reliqui vero non tenerentur eum evitare, nisi publicitas esset condemnatus. De istis suspensionibus extant iura in Extrauaganti Martini supra citata, Sacroque est in concilio Constantiens. & in Extrauag. damnabile eiusdem Marti. & Eugenij, & in alia, cum detestabile. Illa autem quae de aliorum communicatione cum simoniaciis hic recitentur, ad seculum Dni Thomae referenda sunt, nam post eadem consulerunt timoratis conscientijs decretum est in concilio Constantien. ut nemo, excommunicatum vitare teneatur, nisi nominatum, vel eum qui fuerit publicus clericorum percussor. Nec satis est quod sit nominatus generali nomine criminis, puta simoniacus, aut haereticus: sed requiritur quod sit de proprio nomine expressus. Alias non esset delictis conscientijs satis succursum. Quare cum omnis excommunicatio suspensionem secum afferat, sit ut etiam a suspensis antequam pu-

Panormita.
Ratio asser-
tio.

Martini.
Eugenius.

Concilium
Constan.

blica sententia nominati sint, possint legitimi subditi sacramenta suscipere, etiam ab solutione. Imo vero subito suum ius petente paroccius potest sine culpa illi sacramentum administrare: quia hoc totum in fauorem subditi indultum est. Dum modo tamen celebret: id quod peccator citra immane sacrilegij crimen facere non potest.

¶ Ad secundum pari modo respondetur, quod ab Episcopo simoniace promotus non solum propter praecipuum, verum & propter eius excommunicationem nemo debet ordines suscipere absque dispensatione. Idque, ut D. uis Thom. ait casu etiam quo subditus probare crimen non possit: Alias recipies participaret cum illo in crimine. Hoc autem simili modo quo proxime dicebamus venit intelligendum, loquebatur enim secundum leges sui seculi. Tam quippe nunc nisi talis episcopus nominatus sit excommunicatus, potest subditus iuxta dictum decretum ab ipso petere sacramenta: Si tamen ei sit necessarium. Neque vero episcopus tunc administrans delinquit. Secus si sua se sponte ingereret: ut si subdito non petente praecipuum cum ad recipiendum vigeret: aut si extraneos ordinaret. Quare tunc subditus non tenetur ei parere. Ab episcopi autem excommunicatione qui aliter quam per sui promotionem simoniacus est, nisi crimen esset iudiciale publicum, neque secundum iura antiqua vitare tenebatur abstinere. ¶ Ad tertium respondetur bifariam queriqua, veluti de usurario & fure dictum est, ad restitutionem teneri. Vno modo ratione acceptionis: quando scilicet peccauit accipiendo. Altero vero ratione rei acceptae, quando videlicet tempore suscipere non est sua. Igitur dum quis sciens & prudens, sua sponte vel ordines, vel ordinibus adiunctas prebendas suscepit, tenetur tunc ratione acceptionis. Quapropter non solum ipsi priuatim quae accipit, nempe ordinis executione & beneficium cum perceptis fructibus, verum & alios quos forte non percepit: potuisset tamen alius legitime possessor percipere, restituere tenetur: quia omnia danna per iniuriam delicti deducit in expensis causa fructuum factis: est quos in ecclesia: utilitatem legitime, ut tenebatur, fecit. Quando vero se nesciente, neque volente per simoniam promotus est, tunc quidem solum tenetur ratione rei acceptae: & ideo cum primum rescierit, ab ordinis executione suspensus esse debet: sed tamen eos tantum fructus restituere, quibus factus

Adfectus.

Sancti.

Concilium.

Adfectus.

Adfectus.

Adfectus.

factus est ditior. Haud tamen eos insuper, quos suis visibus bona fide insumpserit. Si vero ille qui pecuniam eius nomine obtulit in fraudem id fecit atque actu, ut postea ipse ex poliaretur, tunc nisi ipse consenserit nullatenus expoliandus est. ¶ Ad quartum respondet D. uis Thomas quod tam pecunia vel possessio, hoc est, praelatio impensa, quam etiam fructus simoniace percepti sunt ecclesiae restituenti, etiam dum praelatus vel aliquis collegij in simoniam consensit. Si autem totum collegium fuerit eodem contractu infectum, tunc per facultatem prelati facienda est restitutio, vel alteri ecclesiae, vel pauperibus. Et quidem id quod de fructibus asserit, ad verbum verissimum est secundum antiqua iura: tamen sic iam nunc mos habet Romanus ut Papae obtingant ad suos sustinendos apostolicos sumptus. Quare cum illo fieri super eos potest compositio, ab illoque obtineri remissio. Quod autem de simonia pretio addit, intelligendum a bitror eo modo quo supra a nobis expositum est. Nempe postquam res fuerit criminis condemnationis: nam dum res est occultae, existimo eis qui dedit redhibendum. ¶ In solutione ad quintum enarrat D. uis Thomas decretum Lateranen. Concilij sub Innocentio Tertio, quod proxime eius tempora celebratum est, ferturque capit. quoniam, de simonia, ubi qui ad religionis professionem simoniace sunt recepti, nisi sustentationis gratia (ut supra explicatum est) non quidem solenis voti obligatione liberantur: quia nequie rant: sed tamen de suo monasterio repulsi ad perpetuam penitentiam in arctiori regula sub eundem addicuntur. Quod autem subsequitur, nihil ad praesentia tempora attinet, sed ad illos qui ante eiusmodi decretum fuerant delinquentes: qui scilicet tantum cogebantur in alijs consentibus eiusdem ordinis commorari. ¶ Sextum denique argumentum quod in praesentiarum lege plus ambiguitatis affert, ad explorandam futuram mentis simoniae adhibendum est obligatio ad restitutionem dum in opere operis non proderit. Et qui dem si qui prebendam recepit nullum reuera tribuit pretium, tunc collator, et si pretium ex pacto sperasset, ad nihil tenetur: ut tele usurario diximus: sed dubium est de illo qui prebendam suscepit, si extra pactum credidit se eandem per simoniam recipere, videlicet, vel qui collatorem suum pretij allictum arbi-

tratur eandem contulisse, vel quia munera praemiserat prava intentione, quae etiam praelatus nihilo saniori receperat. Tunc inquam dubium est neque parum molestum, utrum teneatur resignare praebendam: & pariter praelatus quicquid receperat restituere nam si leges usurarias consulas, dum usurarius mente concipit id quod ab altero sibi ultra sortem porrigitur, non gratis, sed ratione mutui porrigi ad restitutionem tenetur. Tamen in contrarium existit textus, ut multis apparet, expressus in cap. mandato, quod vitimum est tituli de simonia. Vbi habetur quod quando sic inter duos contingit, ut alter ab altero spirituale quippiam, scilicet, locum in monasterio, alter vero scilicet, concensus temporale recepit, utrinque tamen corrupto affectu, videlicet, quia uterque apud se credidit id sibi simoniace collatum, imo forte uterque eadem intentione largiebatur: dummodo nullum exterius interueniret patrum, nullaque expressio corruptae mentis, nec uter ad restitutionem, ut plerique rentur, obligatur: sed satis utriusque est per solam penitentiam sua satisfacere creatori. Hoc ergo capit. quatenus aliter sentire videtur quam de usura definitum est, praegrande Doctoribus facessit negotium ad explicandum. Vnde Hostiensis super eodem capit. distinguens Hostiensis. loquitur, ea quae per simoniam contra ius diuinum acquiruntur necessaria esse quae restituantur: quae vero per simoniam de iure postulantur, hoc est malam quia prohibita, esse a restitutione libera. De quibus, inquit, Papallic loquebatur. Consentit Henricus Gandensis quotlib. 6. q. 26. Inquiens in dicto cap. sermionem haberi, non de illo qui pro ingressu religionis pecuniam contulerat, sed de illis monachis qui honorifica loca coemerat, puta Abbati propinqua. Attamen si legitimum significatum introspicias, locus in monasterio pro eodem usurpatur quod est admissio ad religionem. Quare illic proculdubio de simonia contra ius diuinum inuitus est sermo. Vnde statim subrexitur mentio resignationis spiritualium. Quocirca Panormita, illic credens nullum simoniae mentalis genus ad restitutionem obligare, etiam si munus sinistra intentione & detur & recipiatur, hoc discriminis inter usuram, & simoniam comminiscitur, quod in odium usurariorum iusta est restitutio usurae mentalis: non scilicet illo palliamento crimen obtegeretur non autem restitutio simoniae. At vero maiorem

Exploditur
praeteris se
lucio

Panormita

Sancti

sanè deberet simonia inuidiã parere quã
 vfura: vt pote quæ virulentior est. Addit ergo
 fecundò quod forsan dictum capitulum
 est intelligendum quando principalis inten-
 tio non est simoniaca. Veruntamen neq;
 hæc valet solutio: quia in vfura, vt suo loco
 declarauimus, quacumq; intentione recipiatur
 aliquid vltra fortem pro vfu pecuniæ, est
 vfura. ¶ Ioannes Andreas super dicto capit.
 aliud. minoris probabilitatis affert discrimē:
 nēpe quod in vfura sola mens vfurarij est de
 prauata exigentis aliquid vltra fortem: non
 autem alterius soluentis. Et ideo iubetur ei
 fieri restitutio. In simonia verò vtriusque
 animus est corruptus. Nam tam emi quã
 vendi spirituale prohibetur: & ideo cæte-
 ris paribus melior est conditio possidentis,
 vt vterq; permittatur id possidere quod rea-
 cepit. Præter quã, inquit, quod per vfuram
 magis vulneratur charitas. Sed tamen quod
 hæc conficta interpretatio minus fit ad rem
 accommodata, inde patet, quod deprauata
 mens nemini debet suffragari. Quare multò
 minus simoniacus deberet dominium ac-
 quirere, quã vfurarius. Nam aliàs etiam si
 pactum intervenisset, deberet vterque domi-
 nium acquirere. ¶ Caietanus ergo longè a-
 lia via procedit. Ait inquam secus habere si
 moniam quã vfuram: nam vfuram inquit
 qui soluit, inuitus dat. Quare alter neutiquã
 dominium acquirit. In simonia verò vter-
 que dat vltioneus: nam cum præbenda sua-
 pte natura astimabilis, vt ei videtur, sit præ-
 tio, lubenter eam recipiens præcium soluit:
 quare nisi ecclesia prohiberet trãssationem
 dominij, teneret vtrinque datio: & quia ci-
 tra pactũ non impedit, vterque euadit do-
 minus. Sed neq; ista solutio hærenti animò
 satisfacit: nam perinde simoniacus inuitus
 videtur conferre præcium, atque ille qui ac-
 cipit ad vfuras: siquidem mallet gratis acci-
 pere, vt iure diuino alter tenebatur conferre.
 Innumerae denique sunt expositiones alie
 huius textus, quod indicij magnæ eius ob-
 securitatis est. ¶ Igitur vt rem quã maximè
 ego possũm perspicuè explicare pergã, to-
 tum dubium ex illo pendet quod ex præce-
 dentibus hæc reposuimus enodandũ: nem-
 pè vtrũ restitutio tã pretij simoniaci quã
 rei spiritualis, sit de iure diuino & naturali.
 Et primũ omnium hoc confessissimum sit,
 quod vtrinque contra ius diuinum commit-
 titur simonia: scilicet tã ex parte emētis quã
 ex parte vendētis. Qua ratione, vt supra ex-

Solutio alte-
ra eiusdem
Panormi.
Obiectio cõ-
tra solutio.

Ioan. And.

Resutatur
interpretatio
Io. And.

Solu. Caiet.

Ratio in Ca-
iela.

Sententia au-
thoris.

posuimus, simonia differt ab vfura: quoniã
 non solum vendens, verum & emens aduer-
 satur naturæ gratiæ spirituali: scilicet, quæ
 gratis debent non solum dari, sed etiam tan-
 quã Dei donũ recipi. Secundò & hoc cõ-
 pertissimum est, quod restitutio ex vtraque
 parte in simonia hæctenus est de iure diuino
 quod in tali diuina prohibitione vendendi,
 & emendi fundatur, sed hoc est, quod apud
 neminem disputatũ reperio: cum ab omni-
 bus huius capituli interpretibus examinari
 deberet, videlicet, vtrũ iure diuino sit im-
 pedita trãssatio tam rei spiritualis pretio re-
 ceptæ, quã dominij eiusdẽ pretij. Nã si iure
 diuino simoniacus inhabilis sit ad recipiẽ-
 dum, tunc ecclesia nullatenus facere potuit,
 vt simoniacus mentalis, putã credẽs aliquid
 sibi datum in pretium, dominium acquirere.
 Si autem trãssatio eiusdem dominij solo
 iure ecclesiastico est impedita: potuit qui
 deo ecclesia illud impedire interveniente
 pacto permittere autem vbi nullum interce-
 deret. Et quidem Caietanus hanc secundam
 viam est ingressus. Arbitratur enim quod
 etsi spiritualia iubeantur gratis dari & recipi,
 nihilo minus ex natura sua esse pretio asti-
 mabilia. Quare qui pretium sua sponte pro
 illis confert, licet peccet quidem contra di-
 nam prohibitionem, nihilo minus dominium
 trãssert, nisi vbi trãssationem ecclesia im-
 pedierit. Et fateor hoc modo planam fieri
 textus intelligentiã. ¶ Porro verò ex altera
 parte suadere contendam, nescio an persuade-
 dere poterò, trãssationẽ dominij, saltẽ præ-
 tij iure diuino impediti: nam de re spirituali
 empta non est tanta persuasio. Et quò à p-
 hibitione ipsa diuina auspiciemur, Christus
 dicens, Gratis accepistis, gratis date: omne
 ius sublatum voluit aliquid recipiendi pro
 spirituali. Si autem nullum reliquit ius reci-
 piendi, sit vt pretium recipiens, nullatenus,
 Deo vetãte, efficiatur dominus: sanè cum ni-
 si aliquo iure, nemo rei dominus constitui
 valeat. Secundò. Qui mutuum dat, ppter eã
 tenetur vfuras restituere, quòd gratis mutua-
 re debeat. Tenetur autẽ prælatus diuino iure,
 eodem pacto spiritualia conferre: ergo eodẽ
 dem inhabilis sit vt dominus fiat. Quòd si
 dixeris non ob id vfurarium teneri, sed quia
 seorsum vsum pecuniæ videt, qui nullus per
 se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re,
 nam neque hæc quidem: vt omnes fatetur,
 est pecunia astimabilis. Quòd si respondeas
 ex natura sua esse astimabilem: saltẽ vbi
 est

Ratio.

pretium rei
spiritualis
iure diuino
impeditũ
est.
Gaudens,
quodlib.
6. quæst.
26. & Armach:
lib. 10. cap. 23. quibus & quolib. 9. art. 3. A-
drianus ad hæc scit. Imò & sanctus Thomas
idem hic videtur sentire: siquidem obligatio
nem restituendũ in simonia non aliunde de-
ducit quã ex verbo Christi: Gratis accepistis,
gratis date. Quãuis Caietanus hic in sua
Summa. verbo simonia: & illic Syluester: &
2. Panormitanum supra citatum sequuti, cõ-
trarium cõsentiant. ¶ Dixerim autem nõ tan-
tam esse persuasione de acquisitione simo-
niacæ rei spiritualis, quòd nulla sit iure diu-
ino. Tum quòd licet datus pretium peccet cõ-
tra naturam gratiæ, tamen dum id sua dat
sponte, nõ videtur inhabilis subinde fieri ad
recipiendũ. Tum præsertim quòd si iure di-
uino nulla esset, nullatenus posset Papa su-
per eo dispensare, & tamẽ communis est om-
nium consensus, quòd etsi alicui simoniacè
conferat beneficium, licet vterque pessimè
faciat, collatio tamen tenet, vt articulo pro-
ximò disputabitur. Tenendo ergo, vt quã
longissimè certius censeo, iure diuino ius-
sam esse in simonia restitutionem, restat ad

Ratio. 1. in
Caiet.

Secundò

allegatum capitulum respondere quod non
 est facile. Alijs ergo prætermisissis solutio-
 nibus, dux sunt quæ alicuius momenti haberi
 possunt. Vna quòd etsi qui tanquam pretiũ
 aliquid obtulit prælato, sed tamen nullo ex-
 presso pacto, dominium in ipsam nõ transtul-
 erit: tamen quia restitutio non illi facienda
 est, sed ecclesie, potuit pontifex illam eidem
 prælato indulgere, atq; adeò ipsum à vinculo
 liberare. At verò nãhi nullatenus sit proba-
 bile posse ecclesiam condemnare quem
 quam ad pœnam ante cõdempnationem de-
 crimine: & ideo neq; illum qui pretium de-
 dit priuare suo iure potuit quandiu eius late-
 ret crimẽ. Ob idq; probè ait Adrianus loco
 citato quodlib. 9. Papã non posse restitu-
 tionem cuius remittere quæ faciendã est parti-
 quæ dedit, sed illam quæ faciendã est ecclesie.
 Quãuis & hoc non profus improbabili-
 ter potest ad textum applicari: nam illi mo-
 nachi mentales simoniaci cum dispensatio-
 nem petissent, delictũ suũ prodebant. Quo-
 circa iam ecclesia poterat eos qui dederant
 eodem pretio mulctare, tribuereq; ecclesie,
 atq; adeò restitutionem ei remittere qui pos-
 sidebat. At tamẽ ob id solutio hæc nõ omni-
 nõ quadrat textui, quòd illic Papa nullũ indul-
 gentiã beneficium apparere conferre: sed
 profus id respondere quod est de iure. Alia
 ergo est solutio Adriani loco citato quæ p-
 sectò attentè perspecta, vt meum fert iudi-
 cium, per placebit. Ait, Si quidem illic Põtifex
 nullatenus decernere de simonia men-
 tali non esse necessariam resignationem spi-
 ritualium, aut temporalium restitutionem:
 imò contrarium docet: sed lectio quæ pun-
 ctum, & commã ineptè collocaat, errore ge-
 nerat. Vulgò nahque post narrationem cau-
 sus, responsũ in duo diuiditur: videlicet, vt
 post verbum, extendi: fiat rubrica, & inde
 quasi nõua clausula sic legatur: Et ad resi-
 gnationem spiritualium, & temporalium que
 nullo pacto sed affectu animi præcedet: in
 quo casu delinquentibus sufficit per solam
 pœnitentiam suo satisfacere creatori: eos p-
 simonia huiusmodi nõ teneri. Ita vt hoc vlti-
 mum verbum referatur ad præcedentiã: sci-
 licet non teneri ad resignationem tempora-
 lium & spiritualium. Quod profectò Papa
 nõ apparet sensisse: qui erat Gregorius No-
 nus. Nam Gregorius Primus, vt patet cano-
 ne. Si quis neq; 1. q. 1. cõtrariũ statuisse vi-
 detur: vbi admonet quòd qui fraudulento
 munusculo ecclesiasticam dignitatem acce-
 perit,

Prima inter
pretatio præ-
fati cap.

Ratio in p-
ximã solu-
tionem.

Adria.

Secundò so-
lutio quam
author pro-
bat.

Qualiter legendus citatus textus.

perit, tenetur illam sub poena damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculam, plane significat illud, quod fraudulenta mē te absq; pacto expresse supponitur: nā vbi conuentio interuenit, nō est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile Greg. Nouum contrariū voluisse docere. ¶ Igitur vt rectē textus legatur, prēmittēdus est casus capituli. Quidam enim dato praua intentione pretio absq; pacto recepti sunt ad religionē, & forsā dederant monasterio aliquam prābendam, & insuper aliquod temporale. Postmodū verō compūcti Romā miserunt vt cum illis fieret dispensatio. Papa verō misit mandatum vt eadem fieret. Sed tamen dubitauit postea eius Abbas de extensione mandati quantum ad duo, nempe vtrum extendere facultas vsq; ad abbates, vt ipse posset cum illis dispensare: item vtrum extendere etiam ad dispensandū super resignationibus, nē ex alterutra parte fierent: vt scilicet conuentus resignare non teneretur, sed omnia posset retinere que monachi cōtulerant. Respondet ergo ad vtrūq; Pontifex affirmatiue: dicens, Mandato nostro recepto, vt cum monachis qui p simoniam dato aliquo (scilicet munere tam temporali quā spirituali) locum in monasterio sunt adepti secundū constitutionem generalis concilij (videlicet Constantiensis: vt habetur cap. quoniam. paulo antē in eodem titu. relato) & infra. Sequitur responsio. Consultationi tuæ breuiter respondentes dicimus, mandatum apostolicum (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (vt scilicet ipsi valeant dispensare) & ad resignationes spiritualium & temporalium. Itaq; verbum, extendi, fertur in hoc quod sequitur: sed interlita rubrica rem obscurauit, peruertitque subinde lectionem, vt intelligeretur non teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere. Extendi ad abbates vt ipsi possint dispensare, extendique ad resignationes tam temporalium quā spiritualium, si modo nullum interuenierit pactum: nēpe vt abbas possit dispensare: nē resignatio tam temporalium, quā spiritualium, quæ aliās necessaria erat, non fiat. Addit verō: que vtrinque taliter acquiruntur: vt potē quod dispēsetur nē vel monasterium restituat quæ ceperat, neque verō monachi inde abire cogantur: id quod alioqui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebantur, & trāsire ad aliud monasteriū. Ait ergo Papa quod in illo ca-

De Iustitia & Iure,

si, id est facta dispensatione, delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfactore creatori. Verbum ergo, solam, non excludit quin ex natura simoniarum faciendā effectam resignatio spiritualium, quā restituatio temporalium. Imō cum dicat mandatum dispensandi ad id extendi, palam docet super his dispensationem fuisse necessariam: sed excludit illa quæ in dicto concilio iubetur: scilicet, ne exeant monachi à monasterio, sed maneat in suo loco cum sola poenitentia. Profectō apud me per quā abundē videtur responso hæc capituli vim explicare: atque adeo cum communis opinio, quod simonia mentalis non obliget ad restitutionem in eodem solo capite fundatur, non est cur ei adhibeatur fides. ¶ At Sanctus Th. Obicit S. Th. Solus est cui respondendum superest: quippe qui in presenti solutione ait sufficere simoniae commentali de mala intentione poenitere. Cui igitur respondetur nō loqui de simonia mentali, vt communis opinio intelligit dictum capit. mandato. aliās cum inter pontificia decreta iam tunc extaret, ipsum citasset. Sed vocat simoniacum mentalem eum qui intendit pretio dare, aut accipere re spiritualem, tamen verē non dat. Colligamus ergo id quod sentimus. Si praelatus aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, etiam sine pacto, credens illud in pretium sibi dari, profectō nō magis dominium quā vsurarius acquirit: atque adeo restituere tenetur eidem qui dedit. Si tamen postea rescierit id non sibi datum in pretium, retinere potest. Atqui si quādo confert beneficiū scit in pretium sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autē quādo contulit nō credebat sibi dari in pretium, collatio ex parte sua tenet: sed tñ si postea sciuerit ceu pretium sibi data, restituere tenetur: & collatio cōstat ob inhabilitatē emētis fuisse inualida. Et profectō quousque me vel ecclesia vel sapientes aliud docuerint, ego met mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS II.

Vtrum summus Pontifex possit super poenis simoniae dispensare.

Postremo denique querit, vtrum poenae simoniae sint p Potifices dispensabiles. Et arguit negatiue. Quicquid Papa potest in tota familia Christiana, potest a nstitutum qui cūq; in sua dioecesi: nullus autem ipsorum dispen-

Secundum.

Tertium.

Prima conclusio.

Probatio.

In antiquo quot certis scitis testes essent simoniae tenentur sub anathematis poenis reuolare.

dispensare super eiusmodi poenis valet: ergo neque Papa. ¶ Secundo, Vna, potissimaq; poena, vt articulo proximo discebamus, est spiritualium resignatio, temporaliumq; restitutio. Super hoc autem dispensare nullus videtur mortalium posse: cum eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata. ¶ Accedit tertio, quod si talis esset in Papa facultas, inde peruius pateret aditus ad simoniarum barathrum: nam & papa secum ipse dispensaret vt dum vellet sacerdotia vendidaret: quorum nihilominus collationes tenerent. ¶ In contrarium est textus in capitul. mandato, proximē expōsitum, de simonia, vbi Papa facultatem indulsit dispensandi super simoniam. Id quod celeberrimo vsu confirmatur. D quaestione duabus conclusionibus respondetur. Vna. Poenae, vitio simoniae decreta: sunt numero quatuor, aut quaeque. Prima, si verē poena dici potest, est spiritualium resignatio, temporaliumque restitutio. Hoc patet capit. supra citatis, si quis episcopus, & cap. presbyterum. 1. quaestio. 1. & ca. de hoc. & cap. audiuius. de simonia. Et in Extrauaganti. Martini, Eugenij, & Pauli Secundi, cum de detestabile, quibus contractus simoniaci habetur vt nullus siue de claratio ea sit diuini iuris, vt arbitror, siue ecclesiastica sanctio. Vbi autem contractus est nullus, inde protinus restitutionis vinculum exurgit: Quare nō proprie censenda est poena, sed naturalis obligatio vt quisq; alienum relinquat. Quāobrem nulla est (vt supra diximus) expectanda sententia. Secunda poena est, Papalis excommunicatio: vt eisdem extrauagantibus patet: & cano. reperiuntur. 1. quæst. 1. quæ quidem (vt lib. 1. expōsitum reliquimus) ipso facto incurritur per sententiam ipsam iuris, eiusdemq; admonitionem. Tertia est suspensio ab ordinum functione qui per simoniam recipiuntur: vt patet eodē capit. si quis episcopus, & reperiuntur, & in eisdem Extrauagantibus Martini & Eugenij. Atqui excommunicatio poena communis est etiam mediatoribus: vt inibi patet. Itaque illi qui suo negotio causam praebent, vt alij simoniaci contrahant, sunt ipso facto excommunicati. Quin verō & quot quot certa scientia testes essent simoniae, iurare antiquo tenebantur sub anathematis poena reuolare, neque antequam reuelarent absolui poterant: vt in Extrauagant. Martini, legitur. Sed tamen, vt in verbo simonia. §. 1. 9

Quaestio. VIII.

Syluester admonuit, de illis tantum intelligebatur qui praesentes essent in Curia Romana. Imō verō neque illo modo temperata lex vim nunc, inquit, habet vllam: quoniam est per vsum iam abrogata. Poena autē irregularitatis non est sub hoc termino iure expressa, neque in Extrauaganti, cū detestabile, vbi omnes poenae per censentur, exprimitur. Nihilominus suspensio ab officio illius qui ordines simoniace suscepit, aut contulit quoddam genus irregularitatis est. Praeterea cū simoniaci omnes sint excommunicati, si postea celebrent, tunc lege cōmuni excommunicationis manent irregulares. Imō verō, quauis non celebrent, quādiu excommunicati sunt nequeunt ad alios ordines promoueri: que est alia irregularitas. Quare D. Thomas artic. 6. in responsione septimi, maxime dispensationem quæ cū simoniaco fieri potest, arbitratur, vt in eadē ecclesia maiores ordines consequatur vbi denotat simoniacos esse irregulares. Postrema deniq; poena est infamia, vt habetur. 1. 5. quæst. 3. can. Sanē, & de accusationib. cap. inquisitiones. ¶ Posterior conclusio. Cum eo qui simoniae labe infectus est summus Pontifex, idemq; solus dispensare valet. Prior pars inde patet quod cum plenissimā habeat potestatem remittendi peccata: sit vt eorum quascunq; poenas valeat pro causa remittere: aliās Christiana familia remedio esset orbata. Accedit quod poenae quæ verē sunt poenae, videlicet vna excepta restitutione, omnes sunt ecclesiastici iure decretae: in quod ipse plenissima fungitur potestate. Posterior verō conclusionis pars non est vsque adeo certa: imō D. Th. loco proximē citato artic. 6. distinc. 6. secus censet. Ait quippe solum Papam cum eo quoscienter est simoniace beneficiatus dispensare posse. In reliquis verō casibus posse etiam episcopum. Quin verō ordinaria potestate episcopus valet à quouis commisso crimine absolueret: nisi Papa id sibi referuans eius coerceret potestatem. Quocirca vt communis habet Doctorum sententia, quos Syluester refert verbo, dispensatio. §. 1. 4. contra canonem Papæ aut concilij, episcopus dispensare non potest. Cum ergo simoniace poenae omnes sint conciliorum aut summorum Pontificum decretis cōstituite, vsus iam habet vt solus Papa vel concilium dispenset. Saltem in Simonia ordinis aut collati beneficii scienter acquisiti non est dubium quin soli Papæ hoc sit referuatum: vt habetur in

Postrema conclusio.

Extrauagan. cū detestabile. Pauli. 2. & idem arbitrandū est de ingressu religionis: vt patet in dicto cap. Mandato. vbi constat ad solū Papam de hac re fuisse recursū, & Martinus. 5. in sua Extrauag. etiam receptio nem monasterij simoniacam anathematis mucrone ingulat: cuius ideo absolutio ad solū attinet Papam. Sin verò simonia susceptione aut ministratio aliorum sacramentorum quidpiam simoniacè aut detur aut recipiatur Sanctus Thomas posse censet episcopi scopus dispensare. Attamen recentior Extrauag. in traugans, cum detestabile, omnem prorsum simoni. in excommunicatione ferit sibi soli reseruata. Ait enim qui quo modolibet dando vel recipiendo simoniam commiserit, aut q̄ illa fiat, mediatores extiterint, seu procurauerint, sententiam excommunicationis incurrant: à qua nisi à Romano Pontifice absolui nō possint, nisi in articulo mortis. Cū ergo ait quo modolibet, nullius prorsus simoniaci conscientiam pacare auderē ante quam summum Pontificem vel eius vicariū adiuerit. ¶ Sunt autem dispensationis gradus super simonia quondam consueti, numero quatuor: quos Diuus Thomas eodem articulo. 6. receisset. Erat enim parua dispensatio, magnaq̄q̄ maior, & maxima. Parua quidē vt ad laicorum communionem simoniacus admitteretur: Magna; vt post poenitentiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret. Maior verò vt remaneret in eadem ecclesia, sed in minoribus ordinibus: Sed maxima, vt in eadem etiam permaneret: atque ad maiores ordines posset promoueri: nūquam tamen vsque ad prefecturæ dignitatem. Hæc enim olim nunquam concedebatur. ¶ Quin verò, vt illic ait idem Sanctus Doctor, nullum de dispensatione verbum audiebatur, priusquam tum temporalium, tum etiam spiritualiū restitutio fieret. Nunc verò temporis super his omnibus facillè dispensatur.

Excōicatio omnis simoniaci Papæ reseruata in nouo.

Quatuor gradus dispensationis super simonia.

Ad. 1. arg. Ad primum igitur argumentum respondetur. Quicquid episcopi ordinario iure possunt, Papa nihilominus merito huiusmodi dispensationes & absolutiones, ad se ipsum in odium simoniæ aduocauit: nō si diocesani eadem omnes potestate fungentur, hiatus simoniæ propter dispensandi facultatem patentior fieret. ¶ Ad secundum respondetur dispensationem super simonia biariam considerari posse: Vno modo post factum: Altero verò vt fiat. Et quidem post

factum nullatenus controuertitur quin possit Papa super omnibus poenis dispensare, si moniacumq; in pristinum restituere honorem & locum. Atque adeo non solū de fructibus, verum & de pretio simoniaco arbitrari suo disponere. Nam postquam crimen in suum est forum delatum, restitutio non est ei facienda qui dedit, sed cui Papa constituerit. Posteriori autē modo neutiquam sic Papa dispensare potest vt quis rem spiritualem pretio emat, quin talis emptio & venditio sacrilegium sit & immane scelus: quando quidem iure sit diuino & naturali interdicta siue cum alio, siue secum dispensare aufit. Imò quotiescunq; spiritualia pretio venditur, tam ipse quam emens eodem complicatur simoniæ execrabili vitio. Potest tamē dispensare super excommunicatione & infamia, atq; alijs ecclesiasticis poenis: vt. citra earū reatū possit cōtractus simoniacus celebrari. ¶ At verò de restitutione dubium restat, vtrū scilicet si vel ipso vel alio pretium recipiente spirituale cōferret, eatenus dispensatio valeret, vt collatio teneret, & pretium maneret à restitutione liberū. Et re vera nescio an antiqui patres id cōsiterentur. Nam Sanctus Thom. non aliter dispensationem admittit quàm præmissa resignatione spiritualium, temporaliumq; restitutione. Quauis dici posset non esse locutū nisi de legitima dispensatione. Dicendum ergo quod si ea sententia vera sit, quod iure diuino sit simoniacus inhabilis ad recipiendum præbendam, non est in Pontificis facultate illa collationem efficere validam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum necesse est id quod sequitur confiteri. Et fateor nisi cōmunis opinio reclamaret, sic dicerem. Nihilominus admittamus, vt supra hēsistantes insinuauimus collationē illam pretio emptam, atq; adeo iniquam, non vsque adeo iure diuino impediri, quin teneat: esset tamen insigniter iniquus, vt absit impietas verbo, Pontifex ille quod tale patraret scelus. Quod si venderet, ambigere nequeo quin pretium semper restituere teneretur: quando quidem (vt sepe numero dictum est) illius translatio dominij, iure diuino est nulla. ¶ Hinc ergo gradus fit ad solutionem tertij. Concedendum enim est huiusmodi facultatem dispensandi, vt sacerdotiorum collatio simoniaca firma sit, suapte natura precipituum esse ad simoniam cum barathrum. Est tamen hoc Deo fidentim quod nunquam vel quàm rarissimè

Hesitatio.

Solutio. Caietan.

Ad Caiet.

Dubium.

Solutio.

Ad tertium.

in tam absurdum sacrilegium suam vicariū collabi permittet. ¶ Vtrum verò eo ipso q̄ Papa secum dispense vt sacerdotium vendat, pariter cum emptore dispense, vt percipiat: non dico quantum ad culpam, quia non potest, sed vt verus sit possessor: iam quæstio. 5. affirmatiuum cum Palud. cōtra Adrian. responsum reliquimus. Caietan. verò hic eidem sententiæ prius refragatur, licet postea videatur suffragari. Nam re vera ratio quam contra potissimam obmolitur, non est præcipui momenti. Arguit enim quod cum illa Papa venditio non sit expressa dispensatio, non est præsumenda nisi recta illi ratio persuadeat, quæ quidem potius suadet oppositum, quoniam ex tali præsumptione fieret consequens, vt omnes passim adirent Pontificem ad emendum sacerdotia: quo nihil esse perniciosius potest. Quare & si iniquitas sit, inquit, in Papa, vendere, peior esset si vendens præsumeretur dispensare

quia peccatum duplaret, Respondetur autem rationem rectam potius suadere quod eadem semper præsumatur dispensatio: quoniam si sine dispensatione præsumpta venderet, peius ei duplaretur factus. Non enim tantū sacerdotium vendere attentaret, verū & iniquorem adhiberet fraudem, scilicet quod pretium recipiens nihil conferret: si quidem nisi emptorem ab excommunicatione immunem redderet, & habilem constitueret, collatio non teneret. Neque isto modo patentior fit aditus ad simoniam. Tum quod si dispensatio ipso facto nō præsumeretur, qui iniquus Pontifex esse vellet, tam facile venderet, vnaq; expressè dispenseret, quàm sine dispensatione venderet. Tum præcipue quod etsi tanta inquit in Papa facultas, tamen cū eius vsus tam sit detestandus, nō est de ipso tam malè timendum vt per talem occasionem fiat ad ipsum, vt sacerdotia vendat, sacerdotium concussus.

FINIS LIBRI NONI,

De Iustitia & Iure.

Gg 2 LIBER

LIBER DECIMVS De Iustitia & Iure.

PROEMLIVM.

Argument.
libri.

IBRVM decimum, qui huius nostri destinati operis conclusio est, de episcoporum ordine, deq; eorum potissimum in suis diocesis residencia polliciti sumus. Nam postquam in septem prioribus cunctas iustitiae iniustitiaeque species quae illi generi directe substant, absolvimus, in tribus subsequentiis religionis materiam, eadem iustitiae annexam, subtexere tulit, animus. Sic enim arbitrati sumus totum negotium de Iustitia & Iura, quem titulum eidem operi inscripsimus, pro virili nostra ad iustum petra tractare. Non ergo, tum vtilius ac pulchrius, tum etiam ad rem accommodatius colophonem operi adhibere duxim, quam si extremam manum ad Antistitum dignitatem & functionem admoverimus: in quibus sacrosanctum iustitiae columnen super omnes qui Christiana censentur religione eminentissimè promicare concedet. In quinque ergo membra & quaestiones praesentem librum dispersiti sumus. In quarum prima, dignitas institutumq; episcoporum quale sit, quoque iure institutum, elucidatur. In secunda de episcopali provincia ad eunda describitur. In tertia de eorum residentia. In quarta de ratione & modo quo tenentur ecclesiasticos proventus dispendere ac dispensare. Ac denum in quinta de officio diuino, cuius solutione clerici eisdem promerentur fructus.

Partitio libri.

QVÆSTIO PRIM A, De Episcopali instituto & iure, quo institutum est.

ARTICVLVS I.

Vtrum Episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria.

Nitium ergo disputationis nostrae inde nobis aucupandum est, ut ratione episcopalis culminis perpendamus. Apparet namque praeter sacerdotalem dignitatem neutquam fuisse episcopalem ecclesiae necessariam. Dignitas enim facultasque ministrorum ex eorum functione perpenditur. Functio autem sacerdotalis est factio in corpore Christi consecratio ac dispensatio, quo nullus sacerdos esse potest maior. ^{1. Argumentum} Secundo, si ad figuram id referre lubet, sacerdos effigiem Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro nobis in ara crucis obtulit: Christo autem in ecclesia nemo altior excogitari potest: ut patet quod caput eius est: atq; adeo neq; representatio esse potest sublimior: ergo nulla est praestantior sacerdotali potestas. ^{Secundum} Tertio, ut ad quaestionis titulum alludam, etiam si gradus ille superior possibilis esset, non erat necessarius: siquidem per singulos sacerdotes omnia possent ecclesiastica munera administrari: ad quos perinde expeditio foret accessus, cum quocumq; parociani ad suum Plebanum facillimè accurrerent, qui suas causas desineret. ^{Tertium} In contrarium autem est traditio Dionysij Apostolorum secula scribentis: qui. 5. cap. Ecclesiastica Hierarchia Pontificali dignitate sacerdotali praesert: dicens sacerdotum esse populum purgare, & illuminare: pontifici vero haec ipsa, & supra hec ipsum perficere. ^{Dionysius} Ingressu statim praesentis tractatus, proponendus ob oculos est pontificum gradus, institutumq; adeo & functio. Quod quidem, ut de nomine primum expendamus, ab Hieronymo. graece perito, in epistola ad Enagrium, quae refertur. 93. canon legitimos episcopos superintendentes appellari. Episcopem namque, idem est quod superintendere. Idemq; ait August. super Epistola ad Timoth. & refertur. 8. quaest. 1. cano. qui episcopus patrum. ^{Hieronymus} Quamquam & vis verbi Graeci, vehementiam attentionemq; metis explicat: sonet. ut idem sit quod inspicere, & tota mentis acie atque animi solertia aduigilare: ut episcopum

rum esse idem sit quod in perpetua specula persistere indefessèq; suo gregi inuigilare ac prospicere. Quocirca ut ad residentiam obligationem iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo sese interpretamento Hierony. & August. seducat: videlicet arbitratu propterea episcopum superintendente appellari, quod cum sacerdotes simpliciter dicantur intendentes, satis sit episcopo super ipsos, hoc est eorum tantum mores intendere, gregèque reliquam eis concedere: esse quippe haec nocentissima fallacia. Non enim hoc tantum illud, super, significat inspectiorem curam vigilantiorèq; solertiam, quam non solum sacerdotibus, verum & toti gregi debent: quae longe maior est, quam illa quam simplices habere debent plebani. Quomodo enim aliter veritatem verbum Christi contineret, quo optimum pastorem inde commendat quod de facie & voce, tum suas cognoscat oves, tum etià vicissim cognoscat ab ipsis. ^{Episcopi natiuitas idè qd pastoris.} De nomine ergo proprium natiuitatq; episcopi officium & munus deprehendit. Est enim nihil aliud quam pastor: hanc enim metaphoram & analogiam Christus toto euangelio consulesime obseruauit. Quin vero respecta non quidem solum metaphora, sed proprietates forsitan etiam mentis eruditione morumq; institutio verè pabulum animi est. Cum multi ergo essent alij perfectorum subditorumq; ordines neq; regem se neq; ducem, quod poterat, neq; praxorem neq; cõsulem, sed pastorem, quod verissimè exiltebat ceteri voluit: videlicet qui rem de caelo & nomen detulit. Etenim cum illic merides sit ubi sanctae mentis ineffabili otio recubantes diuinitatis pastu perfruuntur quem utiq; meridiem ostendi sibi sponsa inter: Caticae efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse, relictis illic reliquis 99. omnibus, centesimam quae perierat quaelitum ad nos descendisse proficitur. Quare ut pastor fuerat venturus decantatus Ilaia. 40. Sicut pastor gregem suum pascat. Ob idq; primum eius natiuitatis nuntium ad vigilantes pastores super gregem suum Angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solenniter assimilant, qui etià animam pro suo gregem ponere non dubitaret. In eadem igitur praesentis rei figura, non in aiani dignitate vicarium sibi substituit, quam ut esset suarum ouium pastor. Pasce enim, inquit, oves meas: quo utique verbo episcopale munus significatissimè expressum est. Non ob id modò quod tunc cuncta beneficia quae Antistites suis po-

pulis debent, tum & damna quae illis aut per avaritiam, aut per socordiam, aut per crudelitatem eis dant, cum illis quae in pastoribus & opilionibus insunt genuinam habent similitudinem, ut subsequens termino latissimus ludentius declarabit, verum quod pastorale otium praecunetis reipublicae exercitijs pacem ac tranquillitatem supremam: quam Christus multo re mundum docere instituerat, penitissimè re eius ceteris fert. Regum enim & ducum nomina licet factio nati magistratus designent suo pte munere iustos, adeo ut Homerus Regem, pastorem etiam esse adstruxerit: tamen non possunt non esse bellicis perturbari. Si autem consulem dicas aut aliud iudicum genus, necesse illos est litibus obrui. Pastoris verò munus ab omni est tumultu longissimè alienum, ouium innocentia, taciturnitate, & simplicitate dulcissimum, ac subinde praesens ferens tum silentium illud quo suam Christum familiam voluit vacare: tum & sinceram & silentissimam obedientiam quam sine ulla responsione oues suas Christus voluit suis ministris exhibere. ^{Cõclusio re sponsi. a.} Igitur ne praeter scopum procedentes consueti moris nostri oblitiscamur, quae rationem vnicam affirmatiua conclusionem respondetur. Necessarium fuit ex sacerdotibus episcopos institui, qui dignitate, auctoritate, & functione ceteris praeminent. ^{Rõ cõclusi.} Probatur. Duae sunt natiuae sacerdotali dignitati facultates. Altera scilicet prima & praecipua conficiendi ministrandiq; corpus & sanguinem Christi: quo tota ecclesiastica religio refertur. Altera verò eisdem subserviens ad praeparandum adaptandumq; populum ut pro rei dignitate sacrosanctam illam synaxim suscipiant: videlicet ad purgandum ipsum a peccatis, doctrinaque illuminandum atque adeo gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso quod sacro illo ordine initiatus est, à nullo amplius dependet, sed e characterem ipso Christi ad id muneris plenissimè pollet, ut quotiescunq; que consecrare tentauerit, verè sacrum conficiat: ad quod igitur nullo opus habet superiorum. Sed quantum ad secundum decensissimum fuit iurique naturali consonantissimum, ut inter sacerdotes vnus in tota esset dioecesi qui totam gubernaret, atque adeo à quo sacerdotalis iurisdictione dependeret: ne videlicet presbyteri quoscunq; obuios a peccatis absolvere temere possent: quod ad facultatem praeparandi populum at-

tinet, nisi iurisdictione ab episcopo inter ipsos dispersa. Est ergo episcopus, licet non in consecratione corporis & sanguinis, tamen in iurisdictione sacerdotibus superior. Quod autem hoc fuerit rationi naturali germanum, patet. Primum si supra cœlestia suspicias, inter beatas illas mentes ordines sunt Hierarchia que distincta: nempe ut inferiores per superiores illuminentur. Inter quas ideo sunt angeli & archangeli, & principatus, & c. Rursus & corporalia Deus, qui prima est omnium causa, per sublimes cœlorum orbis & astra res sublunares gignit & procreat. Et in civilibus politis necessarij etiam sunt magistratuum ordines: ut videlicet plebs iudicibus subdantur. Sed ecce radicem vnde humilino di ratio ortum ducit. Ad populi gubernationem per magna necessaria est tum prudentia & sapientia, tum etiam morum probitas atque adeo autoritas cogendi errantes in viam. Hæc autem tanta sacerdotum multitudini suppetere non possunt: necesse ergo fuit tum populo tum etiam ipsi clero episcopum præficere qui eis esset sicut sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendum. Hinc ergo pendere quantum sit dignitatis ac sanctitatis culmè episcopo necessarium. Sed de hoc alius nos locus inferius expectat. Quod si peculiare præterea exemplum ab antiqua lege petere lubet, eisdem illuc gradus distinctos inspicias. Nã cum tota tribus Leuitica, vt Magister Sententiarum in. 4. distin. 24 adnotauit, diuino esset cultui mancipata: soli tamè Aaron & filij eius erant sacerdotes: neque verò omnes pares, sed pater erat Pontifex, cui tantum licebat semel introire in sancta: filij autem eius simplices sacerdotes. Quare alijs ornamentis in Jutus erat Aaron (sicut modo episcopi) aliaque vnctione consecrabatur, quam ceteri: vt Leuit. 8. legitur. Cuius ideo in consecratione episcopi mentio fit per illum Psalmi versiculum: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam: Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius. Nam tanta erat vnguenti effusio, vt vsq; ad ima defunderetur.

Ratio congruens.

Elucidatur conclusio.

Ad. 1. argo.

Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quod etsi sacerdotali functione in consecrando sacrosanctas species nulla esse queat maior, est nihilominus episcopalis dignitas superior quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nam sacerdos in absolutione à peccatis ab episcopo

dependet quantum ad iurisdictionem. Solutio est S. Thomæ in. 4. sententia. distin. 24. quæst. 3. artic. 3. Vbi ergo non videtur concedere simpliciter episcopale gradum superiorem esse sacerdotali, sed solum quantum ad iurisdictionem. Scotus vero eadem dist. artic. 2. & Duran. ibidem quæst. 5. atque alij simpliciter concedere pergunt ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem: eò quod includit facultatem sacerdotalem consecreti corpus. Nam vt ca. ex literis. de excessibus. prælat. cautum est nemo antequam sit sacerdos in episcopum potest consecrari. Addit autem tum superiorem facultatem iurisdictionis, tum & potestatem conferendi ordines, consecrandiq; ac benedicendi tēpla, vasaq; & vestimenta ecclesiastica. At tamen parum refert, & eodem recidit. Etenim si dignitatem andam consecrandi consideres nulla est in episcopo maior. Quare id quod episcopus supra sacerdotem habet, non est sacerdotali dignitate præstantius. At quoniã idem episcopalis splendor sacerdotalè præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte. Ad secundum verò respondetur quod cum Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum munerum exemplar, atque Deus est omnium naturalium rerum: vnde, vt magister Sententiarum inquit loco nuper citato omnes ecclesiæ magistri, scilicet singuli suo ordine Christi secundum diuersa quæ gessit representant: illi tamen perfectius, qui secundum altiorè qualitatem ipsum referunt. Sacerdotes ergo representant ipsum secundum peculiarem actum & personalem, quo se in cruce pro nobis obtulit: episcopi verò non solum in hoc quatenus sacerdotes sunt, verum quatenus episcopi etiam secundum id quod caput erat, institutorque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant atque omnes ministros, quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt: quæ ipse instituit: atque ex plenitudine Spiritus sancti baptizatos confirmant.

ARTICVLVS II.

Verum Episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus.

ON fatis est nosse Episcopum excellentiori fungi munere quam simpliciter sacerdotem: sed rimari oportet vtrū ex rei natura differant.

S. Thomæ

Scotus. Durandus.

Ad secundum

August.

Distinctio.

Solutio Hieronymi.

1. Argumentum

rant. Apparet enim non esse ordinem ex natura rei distinctum à sacerdotem. Ait quippe Hierony. in Epistola ad Euagrium supra citata: & rursus super Epistolam ad Titum: quod refertur. 9. dist. can. olim: idem quondam fuisse episcopum quod presbyterum. Id quod multis factorum testimonijs confirmat. Ait namque Paulus in salutatione epistolæ ad Philippens. Paulus & Timoth. serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu qui sunt Philippis cum episcopis & diaconibus. vbi presbyteros nam in vna ecclesia non erant episcopi plures appellat episcopos. Quare simul componit episcopos & diaconos. Et A. 2. uum. 20. Attendite vobis & cuncto gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos. Et ad Titum, postquam inquit ob id ipsum reliquisset Creta: vt constituisset presbyteros per ciuitates: subdit. Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in Epistola. 1. Presbyteros compresbyter precor. Haud ergo episcopalis dignitas à sacerdotali ex natura sua & instituto differt. Ad secundum arguitur: Si episcopus ordine à sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset verum sacramentum, atque adeo sicuti sacerdotalis character atque diaconi, sic differret. Quod falsum esse inde constat, quod tunc plures essent quam septem ordines. In contrarium est autoritas August. in epistola ad Hieronymum. quæ refertur. 2. quæstio. 7. cano. Quamquam vbi ait secundum honoris vocabulam iam tunc usum obtinuisse quod episcopatus presbyterio sit maior.

Ad præsentis quæstionis intelligentiam prænotandum est, bifariam intelligi potest episcopum reliquis sacerdotibus dignitate præferre. Vno modo in eodem genere: nempe intra lineam sacerdotis. Alio modo ac si sit in altiori genere. Exempli gratia sacerdos differt à diacono in alio genere: quia est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autem à diacono, & archipresbyteri à presbyteris eodem genere: quia scilicet vnum eligunt qui sibi præsit. Nec refert quod Papa illis an illi sibi eum præficiant. Hierony. ergo hoc tantum secundo modo, putat in eodem genere arbitrari videtur olim episcopum altiore esse presbyteris: nepe quod in schismatis remedium factum est vt ex presbyterorum numero vnus ceteris preponeretur: qui ideo non erat nisi magnus presbyter. Est enim presbyter nihil

aliud quam senior, ac pro sua ætate venerandus & colendus. Igitur ne per homonymiam & equiuocam procedamus, ordinis nomine bifariam in vsu est. Vno modo secundum eius significatum amplitudinem, quo latissime omnem gradum & dignitatem significat. Dicitur enim senatorum ordo, & doctorum & ducum. Vnde Cicero sepius alium ordinem appellat consulum: atque alium tribunorum, &c. Altero verò modo per solennem usum Christiani Theologi nomen accomodarunt ad significandum vnum ex seipsum sacramentis: quales sunt ordo sacerdotalis, diaconi, &c. Quo supposito ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Secundum priorem significationem episcopalis potestas natura semper fuit singularis ordo: hoc est gradus & dignitas sacerdotali sublimior. Conclusio hæc primum omnium fundamentum habet in autoritate Dionys. qui ætatem Apostolicam attingit, Paulus; institutore potitus est. Is enim loco supra citato, de eccles. Hierarc. ca. 5. planè lateque distinguit ex rei natura inter episcopos ac reliquos sacerdotes. Nam ait pontifices integrè sacerdotalis perfectionis participes esse: quasi reliqui non habeant integram perfectionem. Et subdit: Pontificum itaque, ordo sacerdotum, primus est diuina speculantiū ordinum, idemque & summus & vltimus: quippe in quem perficitur & impletur sacerdotij nostri distinctio omnis. Sicut enim Hierarchiam omnem in Iesum terminari conspicimus, ita vnquamque functionem in diuinum Pontificem propriam. Vide quomodo instar Christi præfert Pontificem reliquo clero. Est ergo altioris generis. Et apertius subdit secundum aliam translationem: Discretè autem huic ultra ceteros ordines in sua operatione diuina lex distribuit diuiores sacreficationes. Hæc autem sunt perfectrices diuinae virtutis imagines; consummantes omnia diuina symbola & omnes sacras dispositiones. Quoniã neque sacerdos sacrum baptismum operabitur sine diuinissimo vnguentis: sed neque ipse sacerdos erit, nisi à pontificibus id muneris fuerit sortitus. Vide quam late & disertè explicat differentiam inter episcopum & sacerdotem: idque diuino iure quod quidem nullus sacerdos sine episcopo ordinatur, neque chrisimate uti potest nisi ab episcopo consecratus, neque vestibus aut vasis nisi ab ipso consecratus aut benedictis: præter iurisdictionem quæ altiori habet. Quod demum ait

Nomè ordinis bifariam est in usu.

Cicero.

Prima conclusio. Probatio.

diuina lege esse sancitū. Nā vt arti. 4. videbimus, diuina lege institutus est episcopatus licet christiatis confessio & alia eiusmodi ceremoniarū traditione Apostolorū institutae credantur. ¶ Ex his ergo Dionys. verbis, talis colligitur ratio. Ille est censendus distinctus ordo, hoc est gradus & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest & peculiaris spiritalis functio ad sacramētū eucharistiae ordinata: talis autē est episcopalis gradus: nā ad ipsum, vt dictū est, spectat sacerdotes ceterosq; ministros, ac deniq; & chrisinata & tepla cōsecrare, atq; ad eō & plebē cōfirmare: quae quidē simplices sacerdotes perficere nequeūt: ergo suapte natura est ordo & gradus à sacerdotali distinctus. ¶ Et cōfirmatur haec ratio: nam ordo & gradus huiusmodi ac potest as ex sua ipsius solennitate dignoscitur. Episcopus autē praeter sacerdotalem vnctionē solēnius inungitur & cōsecratur: quasi nouā in sacerōrum administrationē potestatem suscipiens. Nā cum sacerdotes solum inungantur manus ad cōsecrandū, episcopi vngitur caput: sicut Aaron ad denotādū esse caput ecclesiae suae instar Christi: vt proximē Dionys. aiebat. Nisi q̄ Christus nō solum hominibus, verū & angelis vniuersaq; creatura ceu caput praefectus est. ¶ Tertio id arguitur. Episcoporum coetus status est perfectionis, longē altior quā monachorum. Profitentur enim solenniter, non doceri, sed docere perfectionē, est ergo per se ordo. Accedit & exemplū antiquae legis: nā dignitas Aaron diuino iure excellior erat q̄ reliquorum sacerdotum. In summa episcopalis dignitas nō ratione solius iurisdictionis constituitur per se in altiori gradu, neque illa de causa opus habebat aut vestis aut vnctionis differentia, sed ratione spiritaliū functionū. Quocirca episcopus ante cōsecrationē iurisdictione fungī potest: quāuis ordine tunc episcopali polleat: vt habetur ca. supra citato ex literis. de excessibus prelatorum.

¶ De altero verō ordinis significato controuersum est inter Doctores, vtrū episcopatus sit ordo, hoc est sacramētū. Partē affirmatiuam credit Durand. in. 4. Senten. distin. 24. quest. 5. Et eadē. d. Scotus ait esse Canonistarū opinionē. Cōtra quos statuitur posterior cōclusio. Episcopatus nō est ordo qui septē sacramētis cōnumeratur. Sententia est Hugo. grauisimi autoris, qui post numerationem septē sacramentorū vsq; ad sacerdotiū, subdit: Hic gradus dispares in eodē ordine

habet dignitates, vt Episcopalis, &c. Eādē sequitur Magister sentē. eadē dist. 24. ac Datus Thom. ac reliqui eius interpretes. Et ratione cōprobatur. Episcopus nullū recipit characterē in ordine ad corpus Christi & sanguinem cōficiendū, ergo cū in hunc scopum omne sacramētū oridinis referatur: episcopatus non est ordo. Probatur antecessens. Quoniam si talem reciperet characterem, aut esset minor sacerdotali aut maior: non quidem minor, nam eiusmodi characterum functiones omnes sunt administratrices in cōfectione sacrosancti sacramētis: vt in diacono patet & subdiacono. Episcopus autem de sua natura ratione non sic administrat sacramento. Neq; verō esse potest excellior character respectū eiusdem qui sacerdotalis est. Quoniā cōficere sacramētum, quod quilibet potest sacerdos, fastigiū tenet & culmen quō omnia referuntur sacramenta. ¶ Secundū hūc adhibet D. Thomas argumentū loco citato. Natura sacramenti est q̄ à praecedenti quantum ad eius necessitatem nō dependeat: episcopatus autem dependet à sacerdotio: nam vt iam antea dictū est, cōsecratio episcopi, anteq̄ sit sacerdos, non valeret. Hoc autem argumentū Scotus in. 4. dist. 24. eludit potius quā impugnat. Ait quippe inde quod episcopatus sacerdotium praerequirat, argumentū potius sumi q̄ sit perfectior. At verō hoc nihil ad rem. Haud enim de perfectione hūc disputamus, sed de natura sacramento ostendimus inde nō esse sacramētū, quod aliās etiam absque praenlo sacerdotio cōsecratio episcopi esset valida: sicuti cōsecratio sacerdotis, etiam si non fuerit diaconus suum imprimat characterem: vt dist. 63. can. sollicitudo. & extrā, de clerico. per sal. ordina. ca. vt tuæ literæ. decre tum legitur. Accedit huc & ritus ecclesiae, q̄ sacramenta ordinis in sabbato conferuntur: episcopus verō, tanq̄ legitimus eius sponsus, die dominica cōsecratur. Est ergo opinio hec: vt dictum est: non modo D. Thom. sed Alexandri & Bonauēt. & omniū cōmunis. Scotus verō loco citato ait Canonistas contrarium tenere propter hoc argumentum: q̄ nisi episcopatus ordo esset, posset funditus auferri: nam tunc non restat quid aliud sit quā iurisdictionis: iurisdictione autē quicumque priuari potest: quādo quidem propter crimen haereticos atque alia, priuatur sua Ecclesia Episcopus. Et quidem Scotus de iurisdictione hūc ratione videtur. Annuit enim

Rō altera pro cōclusio.

Cōfirmatio.

Tertiarō.

ultima cōclusio.

Solutio.

Durand.

Argument. Durand.

Solut. arg. scilicet.

Secunda ad S. Thom.

Solu. Scoti.

Refutatio.

postrema ratio.

Alexand. Bonauent. Argumēt. Scoti.

Obiectio.

enim concedere quod si non sit sacramētum, nihil in eo superest nisi auferibilis iurisdictionis. At verō professio nulla est rerum consequentia. Imo quāuis non imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habitus quaedam & facultas indelebilis, atq; ab epō inamobilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depositus epus si iterum in suum ordinem restituitur, non opus habet denuō consecrari.

¶ Sed & Durand. quoq; eādē dist. q. 5. alia via negat hanc nostram conclusionem. Cōcedit inquam episcopatum sacramētū esse non quidem à sacerdotio distinctum, sed illud ipsum perfectum. Itaq; simplex, inquit, sacerdos licet simpliciter habeat characterē sacerdotalem, non tamen est omnino completum & perfectum. Et subtexit exemplū, quod sicut cōfectiones corporis & sanguinis vnum constituunt perfectum sacramētum, ita cōsecratio sacerdotis & cōsecratio episcopi. Quare subsequenter confitetur episcopatu characterem imprimere perfecti completi; sacerdotij. Argumentum autem quo sibi hoc habet persuasum, est quod pariter, imō perfectius episcopalis dignitas ordinatur ad sacramētum Eucharistiae quā diaconatus, aut subdiaconatus cū ministros ipsos instituat. Ex quo concludit esse perfectius sacramētum. ¶ Ad ipsum autem atq; ad suam rationem pariter respondentes fatentur ingenue dignitatē episcopale perfectionem sacerdotio adhibere, quod supponit, & includit: sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotis, sed illi accidentaria, & accessoria, quae ideo non constituit vnā cum illo verum sacramētum, neq; est pars integralis eius. Nec verō est intellectu facile duos imprimi sacerdotales characteres: alterū simplici sacerdoti, alterū vero episcopo. Quocirca nulla est rationis eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi verum, ergo est sacramētum. Requiritur enim amplius quod sit potestas ad id proximē pertinens, nempe quod eius functio sit, vel missae celebratio: vel eius ministratio, ceu diaconatus & subdiaconatus. Functio autē episcopi non est eiusmodi, sed instituitur, ac praeparare ministros. ¶ Quod si contrā rursum arguas. Episcopus quatenus episcopus aliqua sacramenta cōfert, putā ordines: quae non possent in quantum sacerdos: ergo eius propria potestas est sacramētum: quoniā potestas in vnum sacramētum; sacramenta

tum alterum est. Negatur consequentia: sed solum concluditur quod episcopalis potestas sacramētū sacerdotale praesupponat. Nisi enim esset sacerdos, nequiret ordines cōferre. Porro autem Alcisiodorensis non solum eodē quo Durandus inclinatur, verum ulterius progressus ait quod archiepiscopatus est etiam sacramētum distinctum ab episcopatu: qui ideo in articulo sequenti in disputationem est accersendus. ¶ Per has igitur conclusiones conciliantur iura sanctorumq; asserta quae variare videntur. Quoties enim legeris quempiam in episcopum ordinari, non ita proprie intelligas atq; ordinatur sacerdos. Atq; id pariter quod. 2. 1. dist. can. clericos. ait Isidorus: quod scilicet ordo episcoporum quadripartitus est. Sed tamen, vt in priori conclusione asseruimus, nil est cur cunctis verē vocare ordinem. Tamen si alij ad ambiguitatem tollemdam non ordinem, sed dignitatem appellent: vt Hugo de sacramentis supra citatus. Et Magister Sen. lib. 4. dist. 24. vbi extra numerum sacramentorum ait. Sunt & alia quaedam, nō ordines, sed dignitatum nomina, vt episcopus.

Ad primum igitur argumentum respon detur, fortasse Hieronymum illa fuisse affectum opinione, quod episcopus & presbyter solo diuino iure consulto eadem esset res, sed humano arbitrio vnū ex presbyteris fuisse ceteris praefectum. Nam praeter citata testimonia subdit quod Alexandria à Marco Euangelista vsq; ad Heraclam, & Dionysium presbyteri semper vnum ex se electū, in excellioremq; gradum collocatū. episcopum nominabant. Et subdit exemplū: vt diaconi eligunt archidiaconū. Tamen et si Hieronymum non planē intelligā, quādoquidem subdit episcopum conferre ordines posse, non autem sacerdotem simplicē, vbi distinctionē ex natura rei insinuat: nisi velit hoc tantum esse ex ordinatione ecclesiae, vt in fine eiusdem citati capituli olim ait. Cuius verba, vt ait Durand. maiori sunt admiratione digna. Ait siquidē episcopus cōsuetudine magis quā dispensationis dominicae veritate presbyteris esse maiores: & in cōmuni regere debere ecclesiam. Cū tamen citatus supra Dionys. iam tēpore Apostolorum diuina lege astruxerit episcopū à simplici sacerdote distingui. Quin verō August. in libro de Haere. Arrianos, inquit, ea fuisse infectos quod dicerent presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud

Solutio.

Alcisiodorensis optimo.

Hugo. Magi. Sen.

Ad 1. arg.

August.

tamen tam infami nota verba Hieronv. intenda sunt: nam ipse, quocumq; id iure factū sit, differentiam & in conferendis ordinibus, & in loci eminentia agnoscit. Sed in hoc tamen lubentius Augustinum atq; alios sanctos patres auscultare debemus, q; illa realis differentia ex institutione diuina, per Apostolos originē traxerit. Ad ea v̄o loca sacra quae Hieronymus affert, Respondetur, hoc inde tantum concludi, quod olim nomina episcoporum & presbyterorum promiscua erāt, vt tam episcopus diceretur presbyter, quam presbyter, episcopus. Itaq; vtrūq; erat commune nomen ad significandum duas diuersas dignitates. ¶ Ad secundum satis superque secunda conclusione satisfactū est. Concedimus enim episcopatum esse ordinem secundum amplitudinem suę significationis. Negamus verò esse sacramentum.

Hieronv.

Ad. 2. argu.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi inter se perinde differant atq; ipsi a simplicibus sacerdotibus.

Postquam visum est episcopale dignitatem à sacerdotali suo opte in ltitudo differre, explorare conseqens est, an episcopi similiter inter se differant. Apparet em sic esse: nā Archiepiscopo ex proprio incumbit officio episcopi consecrare, quod episcopo nō nisi ex cōmissione videtur cōpetere, vt patet cap. Quod sedem. de offi. iud. ordi. vnde & palio vtitur, quod episcopo non est indultum: ergo specie differunt. ¶ Secundò: Papa saltem dignitatis specie ceteris est excellēior, quā do quidem Petri successor est, cui peculiari- ter Christus vniuersum gregem commisit. Quare & singulariter etiā si fuerit aliās episcopus, in Papam consecratur, singularique Tiāra vtitur. Quocirca dist. 21. ait Pelagius Romanā Ecclesiā nō Synodis constitutis ceteris ecclesijs esse praelatā, sed Euāgelicavo ce Domini Saluatoris nostri primatū obtinere. Sed in contrarium est quòd in ijs quae ad consecrationem corporis & sanguinis attinent, nihil potest vnus episcopus quod singuli non possint: vt patet in ordinum collatione atque in ipsorum mutua consecratione: nam vnus alterum consecrat. Quin verò Hoskien. consecrat Papam, & tamen inferioris esset potestatis id nequiret: iuxta illud ad Hebr. 7. Sine vlla contradictione quod minus est à meliore benedicitur.

Argum. 1.

Argum. 2.

De Iustitia & Iure.

Questionis huius duo insinuatur membra. Primum de episcopalibus officijs & functionibus. Atq; alterū de ipsorū distinctione: quippe quorū posterioris cognitio à prioris notitia pēdet. Duabus ergo conclusionibus ad quæstionē responderetur. Prior est: Vniuersae functiones quae ad perfecti pastoris officiiu attinent, sunt episcopo peculiare & propriae. Iam enim supra arti. 1. ostensum est, genuinum episcopi munus, officium esse pastoris: in cuius testimonium dū consecratur, traditur ei baculus pastoralis. Imò verò antè designatur esse pastor, quā anulo fiat sponsus Ecclesiae. Omnes ergo functiones quae pascendo gregi accomodantur, sunt dignitati episcopali, quatenus cunctis communis est partes & qualitates. ¶ Sed ais, nunquid non & plebani sacerdotes suarum sunt etiam parocchialium ecclesiarum pastores? Sunt quidem. Haud tamē vndequāq; absoluti & perfecti. Quare non omnibus vniuersa pastorum officia ratione suae dignitatis incumbunt: sed quaedam. Ad cuius intellectum notandum primū pastoris officium esse vitam praebere gregi, eundemq; alere, sanare, & sustentare. Functiones autem huiusmodi ad tria genera & ordines reducuntur. Primum namq; id potissimum fit per administrationem omnium sacramentorum. Baptismo enim regenerantur: deinde confirmati eucharistia alimur: & per poenitentiam sanamur, &c. Illa ergo sacramenta quae ad huiusmodi sunt vitam profus necessaria & cōgrua, incumbit cuiusq; plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptisimus, eucharistia poenitentia, & sacra vñctio: & praeterea benedicere sp̄s. Attamen ordinare ministros incumbit ep̄o: & praeterea ob vberantiorē copiam Spiritus sancti cōfirmare plebem. In administratione ergo sacramentorum primū incipit pastorale officiiu locupletius, ac perfectius esse in episcopo quā in plebano sacerdote. Tum scilicet quòd sacerdotes non omnia conferre possunt: tum etiam quòd quae possunt, ex sola iurisdictione ab episcopo concessa habent. ¶ Secundam ad idem pertinens pastorale officium est, fidem docere populum. Huius autem functionis duo sunt gradus. Alter illos explicare articulos, qui sunt ad salutem necessarii. Et hoc proprie parocchianis sacerdotibus curam gerentibus animarū incumbit. Quare profectò huius muneris, vbi grandis est negligentia, peccatum est illis mortale. Te-

Conclu. 1.

Scrulpus.

Solutio.

Pastoris officium

Explanae Dionys.

Sacerdotes plebani ne re sunt pastores.

Ad officiu pastorale p̄tinet docere populum.

Soli ep̄i sic essent lo co & apostolorum.

Libri Decimi,

Quaestio. I.

le. Tenentur enim plebam Articulos docere fidei & Decalogum. Imò verò & orationē Dominicam: illa videlicet quae poenitentiae, an sciāt, sunt interrogandi. Scire enim debet Christianus quisq; quidnam sibi credendum, quidq; agendum, & quid à Deo petendum. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicando sacram scripturam propalare, ac morum probitate gregem imbueri & instituere. Et hoc proprie pertinet ad officii episcopi. Cui ideo in consecratione tradito. Euangelium libro sub forma praecipi dicitur: Vade & praedica populo Dei. ¶ Tertium quod ad idem pastoris officium spectat, est gubernatio & correctio: nam & hoc pacto vita gregis seruat. Et facultas haec, planum est, quā sit in quolibet episcopo plenaria: nisi sit per Papam coercita: in plebano verò nulla est, aut quā tenuissimo. Potest enim plebi vt stas temporib; sacra audiat, sacramētaq; suscipiat, praecipere. An verò excommunicatione, aut alia poena in foro exteriori cogere, paulò inferius dicemus. ¶ Et per haec, intellectus est capiendus doctrinae Dionysij supra citati, distinguētis tres hierarchias, hoc est sacri principatus actiones, puta purgare, illuminare, & perficere. Quorum primum ait ad diaconū pertinere: secundum ad sacerdotes: ac tertium ad episcopos. Purgare enim est purum ab impuro separare: vt triticum cribro, & farinam discerniculo. Venientes enim ad baptismum diaconus examinat, an vellent vitam pristinam deserere, erroresq; abiurare: & sic separabat illos qui baptismo digni erāt ab alijs. Sacerdos verò fidei catechismo illos erudiens, fonte sacro tingebat: vbi per gratiā gratū faciēt illos illuminabat. Sed ep̄s cōfirmabat, hoc est gratia perficiebat. Deinde autē ipsorū predicatione quae de sacra scriptura hauserat, illos per amplius ad diuinum amorē inflā mabat, in quo Christiana perfectio cōsistit. Haud ergo negādū est quin sacerdotes plebani curā verē gerāt animarum quarum etiam exhibituri Deo sunt exactā rationē, vereque sint pastores. Perfectum tamen absolutumque nomen solum congruit episcopis: vt de suo ipsorum nomine adnoscuntur. ¶ Per haec subinde fit etiam liquidum quemadmodum episcopi omnes sint, ac soli qui proprie loco Apostolorum succedunt eorumq; funguntur vicibus: vt habetur can. in nouo. dist. 21. & can. ecclesiae principes. dist. 35. Ad quod can. quorū vices.

Gubernatio et correctio ad pastore spectat.

Explanae Dionys.

Sacerdotes plebani ne re sunt pastores.

Soli ep̄i sic essent lo co & apostolorum.

d. 78. auctoritate August. solentur, in quietis. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patres misi sunt Apostoli: pro Apostolis filij nati sunt episcopi. At huius tamen intelligentiam notandum est, tria esse munera in quibus res & ordo Apostolorum consistit: vt Dicus Thomas super illud verbum Pauli. 1. ad Corint. 12. Quosdam posuit Deus in ecclesia primò apostolos, adnotauit: Videlicet auctoritatem gubernandi fidem populū, facultatem docendi fidem & Christiano mores. Tertio potestatem miracula faciendi ad confirmationem doctrinae secundum illud Luca. 9. Conuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis virtutē & potestatem super omnia daemonia, & vt languores curarent, & misit illos praedicare regnū Dei. Quo postremo verbo intelligitur vt eos qui verbum suscipere, gubernaret: secundum illud Luc. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et quidem quantum ad primum munus, episcopi sunt illis subrogati. Tamen illorum singuli in vniuersum Christianorum orbē potestatem haberent, Episcopi verò non nisi in suas dioeceses: sed solus Papa, qui substitutus est Petro, vniuersalem retinet iurisdictionem. In secunda autem eiusdem potestatis virtute, quae est praedicare fidem, gradus sunt dignoscendi, Apostoli namque eousq; illa pollebant virtute, vt (quod in sua. 2. Canonica Petrus ait) firmissimum habentes sermonem propheticum, quicquid ipsi praedicerent, eò quòd ipsi id assererent, fides esset: vt pote qui cum organa essent, per quae Spiritus sanctus loqueretur, non opus haberent cogitare quomodo aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in Ecclesia post Apostolos & Euangelistas non permansit. Potest quidem Papa & Conciliū articulos fidei explicare: sed tamen eos qui in sacra scriptura impliciti sunt, vel ex traditione Apostolorum ore tenus firmissimè habentur: vtendo scilicet fundamento Christi, ac subinde Apostolorum. Illi verò sine scripturae perferuatione à Spiritu sancto mouebatur. In singulis verò episcopis neque ista quae in Papa & concilio est facultas inest, sed tantum praediciendi, interpretandi, amplificandi, persuadendi quae quae Christiani per se petq; Apostolos docuit. ¶ Tertia vero facultas faciendi miracula nō perinde in ecclesia modo est atque in apostolis extitit: quia non eadem est prorsus necessitas. ¶ Quamvis vbi ratio id fieri modo exigeret, i apostolis non

Tria in quib; ordo Apostolorum consistit. D. Thom.

Facultas faciendi miracula non est per se petq; Apostolos docuit. ¶ Tertia vero facultas faciendi miracula nō perinde in ecclesia modo est atque in apostolis extitit: quia non eadem est prorsus necessitas. ¶ Quamvis vbi ratio id fieri modo exigeret, i apostolis non

non haberet Deus manum occultam. Ecce differentiam inter pastoralem episcopi functionem & eam quae est parocianorum sacerdotum. Et ideo, ut cap. in nouo. supra citato legitur, ut episcopi Apostolis quos Christus Luc. 9. legitur elegisse successerunt, sic & reliqui sacerdotes parociani successerunt. 72. discipulis: quos, quia mensis multa erat, in auxilium episcoporum idem Christus fuisse citat ut Luc. 10. legitur: nepe ut eorum essent auxiliares administrati. Quare de lege communi episcoporum est in ecclesijs parocialibus presbyteros instituire: ut legitur cap. Sicut. 16. quae st. 7. ¶ Sed rogas nuquid & praedicatione certum est, nihil amplius eis ex officij necessitate incumbere quam doctrinam, ut dicebamus, Christianam populo necessariam docere. Vtrum vero sit salutare consilium illis id muneris iniungere, in Tridentino Concilio fuit in publicum conciliū prolatum: & prima fronte sic nonnullis patribus apparuit: sed non defuit, qui ut sententia pensculatius ageretur suppliciter orauit: à qua postea decernenda supersessum est. Enimvero ut decorum & salutarum est illis parocialibus sacerdotibus qui verè Theologi sint id muneris suis plebibus impendere: sic pestilentissimum est Theologiae ignaris id committere. Iam enim & eo miserabili loco iacet ecclesia, ut in animarum cura committenda, vix vlla habeatur dignitatis ratio: praeterquam quòd neque proprii plebani suas ecclesias administrant, sed per vicarios id faciunt: vix Latine scièntes: nepe per eos quos quam minimo possunt pretio conducunt. Adde quod in aliquibus quas Iustravi provincijs, illi sunt plebani qui cum neque de limine Theologiam salutaerint, tamen Latine & fortè Græcè de turgentibus putant scilicet prædicare posse. Et isti sunt qui pestilentiores disseminant errores. Salubrius ergo populo est eiusmodi concionibus carere, quam infici. ¶ Ad secundum interrogatiōnis membrum respondetur. In sacerdote secundum suam propriam auctoritatem nullatenus ad iam existere vim coactiuam quantum ad forum iudiciale. Nam maximè per excommunicationem quae poena pastorali baculo annexa est. Excommunicare autem propria auctoritate solius est episcopalis muneris: ut habetur. 24. q. 3. can. corripitur. & apud Diuum Thomam. 4. sen. dist. 18. q. 2. Excipit

Questio.

Solutio.

In sacerdote nullatenus ad iam existere vim coactiuam quantum ad forum iudiciale. Nam maximè per excommunicationem quae poena pastorali baculo annexa est. Excommunicare autem propria auctoritate solius est episcopalis muneris: ut habetur. 24. q. 3. can. corripitur. & apud Diuum Thomam. 4. sen. dist. 18. q. 2. Excipit

illuc tamen idem doctor Sanctus furtum & rapinam, pro quibus, inquit, concessum est à iure ut possit parocianos sacerdotes excommunicare. Iam tamen non est in usu concessio illa. Est nihilo minus peccatum inobedientiae illi non parere in ijs quae supra diximus iure posse praecipere. Nepe ut festa Ecclesiastica celebrentur, & statim temporibus sacramenta suscipiant, & doctrinam Ecclesiasticam discant. At nisi ad sit contemptus non est mortale aliud nouum praeter transgressionem Ecclesiasticam praecipi. De officijs functionibusque episcopalis plura hic essent eademque scitu perutilia adhibenda: sed vsq; ad quaestionem tertiam ea duximus referenda: ubi inter tractandam obligationem qua episcopi tenentur in suis Ecclesijs residere, commodius dissetetur. ¶ Posterior conclusio. Episcopales dignitates quauis archiepiscopum & patriarcham, in dō & sumum ipsum Pontificem commemoros, non sunt specie diuersae, sed solo iurisdictionis ambitu alia alijs superiores, aut inferiores. Aut quippe Isidorus, ut supra ex can. clericos. 2. 1. d. citatum est, quod episcoporum ordo quadripartitus est. Nempe in Patriarchas, Archiepiscopos, Metropolitanas, atque Episcopos. Est enim patriarcha patrum summus, atque princeps: archiepiscopus verò episcoporum princeps. Nam archos Graecè, idè est quod princeps. ¶ Metropolitana qui certis ciuitatibus circumscriptam habet iurisdictionem: episcopus verò qui vnam regit cathedralem Ecclesiam. Iam verò metropolitana nullus est sub archiepiscopo, sed ipsi sunt metropolitani. Patriarcha verò, ut Alexandrinus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, plures sub se singuli habent archiepiscopos. Imò & Romanus olim etiam appellabatur Patriarcha. ¶ Horum ergo dignitates ait libro. 4. cap. de ordinibus, Altissiodorens. saltem episcopalem, & archiepiscopalem (nam de alijs non meminit) verè esse sacramenta: eademque distincta. Nam ut argutum primo loco est ut episcopus sacerdotes atque alios ministros ordinat & consecrat, sic & archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopum. Episcopi autem non nisi ex commissione. Nihilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primum siquidem quantum ad id quod ait episcopalem dignitatem esse sacramentum, iam supra satis reprobata est. Ceterum & quod eiusmodi ordines episcoporum inter se genere non differant

Postrema conclusio.

Altissiodorens.

Probatio a se in cœlo. rant, sed sint eiusdem generis & speciei, probatur. Nam quicquid potest archiepiscopus & Patriarcha, potest episcopus in sua dicecesi, etiam episcopos consecrare & Papam. Et quauis hoc faciant forsitan ex commissio ne, hoc accidit propter iurisdictionis defectum: non autem ex defectu episcopalis dignitatis. Quemadmodum ob solum defectum similem non potest sacerdos quinquā absoluerè cū virtute characteris, quoscūque; possit in discriminatum. Et per hoc solutum restat eius argumentum. ¶ Ad secundum autem de Pontifice maximo pariter negat, dignitatis specie ceteris sibi subditis antecellere. Sed quantum ad iurisdictionis vniuersalitatem, iura omnia illi primatum perhibent. Nam quantum ad dignitatem, etiam episcopus Hosti. ipsum consecrare cōsuevit. Neque quippiam spirituale est ad corporis Christi consecrationem relatum, quod Papa efficere potest, quod non queat etiā simplex episcopus quantum ad suam spectat dignitatem, nisi sit ratione iurisdictionis ab ipso Papa cohibitus. Itaque habet se inter episcopos summus Pontifex (quantum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorum quatenus ecclesiam representabant, caput erat. Tam et si quatenus erant Apostoli essent pares: ut cano. in nouo. supra citato habetur, distinct. 2. 1. Neque verò quatenus episcopi ordinari ab ipso fuerit, sed à Christo constituti. Praeminet ergo episcopi sacerdotibus altiori dignitatis genere. Papa verò episcopis in eodem genere: sed tamen quatenus Christi vicarius, omnium est caput: vnde illi singulariter prius dictum est, Tibi dobo clauas regni caelorum: Matth. 16. licet postea Ioan. 9. omnibus datae sunt: eiq; peculiariter dictum est, Pasce oves meas: licet in ipso cunctis sit episcopis dictum: qui per ipsum erant ratione iurisdictionis in orbem distribuendi. De cuit enim maximè ut Christus suā potestatem vni committeret capiti ut tota Christiana politia imaginè regni spiritualis praeseferret, quae omnium est politiarum optima.

Ad 2. q. 2.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.

OST hanc tadem ut hęc tota quaestio absoluat, Quæritur, vtrum episcopi sint iure diuino instituti. Apparet em̄ aliter res

Argum. 1.

Argum. 2.

Cartbarini fundamentum ad inueniendā residentiam.

habere. Primum quia praeter Apostolos neminem legitur Christum instituisse episcopum: sed Apostoli ipsi sua auctoritate illos instituebant: ut patet de Timotheo & Tito, quos Paulus constituit: ergo pariter episcopi non debent censi iure diuino creati: sed à Papa iure positivo, penes què diximus summam iurisdictionem ecclesiae esse.

¶ Secundo, id confirmatur factō ipso Christi, Petrum sibi substituentis. Ipsi enim singulariter iussit: dicens, Pasce oves meas. Ac si dixisset: Tibi summam rei huius concedo: tu ipse pro tuo arbitrato de illa disposes: ergo episcoporum institutio non Christi, sed Petri est, eiusque successoris. Vnde vox illa ipsius in. 1. eius cano. cap. 5. Pascite qui in vobis est grex: non diuina, sed humana, nempe Petri praecipio apparet. ¶ In contrarium est illud Pauli Actū. 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.

Constitutum quidem supra reliquimus dignitatem episcopalem ab Apostolorum seculo à sacerdotio propria dignitate & numeribus fuisse secretam. Desideratur autem quam maximè ad rei praesentis elucidationem, nosse quo fuerit iure instituta. Nam cum Papa sit episcopus eligere, videtur eius institutio. Id quod ad persuadendam ipsorum residentiam tanti refert scire, ut inde sint praecipua argumenta petenda. Et qui cauillari eludereque rationes pertendunt, quibus saluberrimum illud ac diuinum residentiae ius fulcitur, non alio se protegent aeneo clypeo, quam quod aiunt non à Deo immediate, sed à pontifice episcopos fieri.

¶ Sic enim quidam coarctauit sese in defensionē, ut ipse arbitratus est, episcoporum: videlicet, ut eos à iure diuino residendi liberaret: ut q. 3. susius luculentiusque patebit. Quemadmodum enim inquit episcopus iure diuino residere teneatur, cum nullus à Deo immediate fiat episcopus, sed à Pontifice. Ipsius enim est diuidere dioeceses & particularia ouilia, & imponere curam. Multaque alia id genus subdit quae illic amplius disseremus. ¶ Hic ergo more nostro duae sunt conclusiones asserendae & irroborendae: ut potè quae basis futurae sunt ac fundamentum illius disputationis. Duobus enim modis comminisci quis potest episcopatus particulares: nempe summo inferiores, non esse de iure diuino. ¶ Vno quòd dignitas ipsa non fuerit à Deo ipso

ipso instituta: veluti sunt sacramenta, sed à Papa, ut est quadragesimalis abstinètia, particulariumq; obseruatio festorum, & annua lis cõfessio. Altero verò quòd eorum electio quæ per pontificem fit non fit diuina: hoc est de iure diuino, quorum vtrumq; est apertè falsum. ¶ Sit ergo prior conclusio. Episcopalis ordo, hoc est, gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quam Christus ore suo proprio fecit: hæc iam satis in superioribus est demonstrata. Christus em̄ ipse Apostolos elegit, cui muneri annexa est episcopalis dignitas, puta Christianū gregē pasce di. Illam autem dignitatem, præter spiritum propheticum quo illos imbuit, non in tempus instituit, sed ut perpetuò in ecclesia perduraret: ergo episcopalis dignitas & gradus qualis nunc in ecclesia perseverat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem præmissa nemini in dubium venire potest: quòd quidem Christus Ecclesiam fundauit perpetuò duraturam, perpetuoq; pastu gubernationisq; adminiculo indigètem: cui adeò in singulis prouincijs fides morumq; norma perpetuò esset elucidanda: non ergo in tempus, sed in perpetuū hanc instituit dignitatem. Huc secundo accedit testimonium Paulinum ad Ephes. 4. Et ipse dedit quosdā Apostolos, quosdam autē Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores, & Doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Pastorum autem nomine episcopi potissimum, ut dictum est, censentur: ergo illi necessarii sunt in ædificatione corporis Christi: atque adeò à Christo instituti sunt: ut quantum Ecclesia, tantum essent duraturi. ¶ Tertiò: Sacerdotium Evangelicum præstantius est Mosaisico, plusq; adeò necessarium: illud autem in pontificem & sacerdotes diuisum pro toto legis tempore diuinitus institutum est: ergo & nostrum sacerdotium in quo episcopi sacerdotibus præferantur, à Christo est vsq; ad finem mundi institutum. Id quòd Paul. ad Hebræ. contestatur, dicens: Translato sacerdotio, necesse est ut legis translato fiat. Nisi quòd cum sub illa lege vnus duntaxat populus vnaque tantum synagoga degeret vno præcise opus erat pontifice: ecclesiæ verò Euangelicæ in totum orbem latè patèti quàm plurimis. ¶ Id etiam quartò ratione patet. Christus fuit solus Ecclesiæ fundator,

Prima conclusio.

Rõ conclusio.

Alterã rõ.

Ratio. 3.

Ratio. 4.

Vbi enim ait Paulus fundamentum neminem posse aliud ponere quàm quod positum est, quod est Christus Iesus: non solum personam designat, verum & eius leges & politiam. Vnde ad Petrum ipse ait: Super hæc petram ædificabo ecclesiam meam. Ad fundationem autē ecclesiæ nõ solum necesse erat fidem sperandarum rerum, quòd ceu in scopum tendentibus nobis erat, docere, & leges illuc ducentes condere, verum & magistratus instituere, qui ecclesiam secundum eandem leges gubernarēt. Qui quidem non alij sunt quàm episcopi, qui secundum verbum August. pro patribus Apostolis nati sunt nobis filij: ergo episcopalis functio institutio Christi est: aliàs nõ satis firmiter fundasset ecclesiam. ¶ Quintò: Sacramenta & quæ illis necessaria sunt, Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorum ministros, quare ipse sacerdotes ordinauit. Episcopi autem soli proprio nomine habent quadam sacramenta administrare: nempe ordines & confirmationem. Haud ergo dubium est vllum quim Christus, nõ solum Papatū verum dignitatem episcopalem quã latissimè ad omnes Antistites patet, instituit. ¶ Sextò. Dignitas episcopalis, ut in præcedentibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis: nam sola iurisdictionis latitudine inter se distat: ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis communis est, eodē auctore Christo institutus est. ¶ Septimò: Episcopalis dignitas inter charismata numeratur, quibus Christus sponfam suam Ecclesiam dotauit. De quibus nimirū ait Paul. ad Corin. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministracionū sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus, ergo episcopalis dignitas donum Dei est per ipsum ecclesiæ donatum, secundum verbum Pauli 1. ad Tim. 4. Noli negligere gratiã quæ in te est: quæ data est per prophetiã, cū impositio ne manu presbyteri. ¶ Postremò denique id cõfirmatur. Cùm Papa episcopum eligat aut confirmat, non magis instituit episcopalem dignitatem quàm instituit Papalis, dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandē dignitatem applicatur. Accedit tum demū & Pius Papa qui can. oues. 6. q. 1. cõtestatur hanc veritatem, dicēs quod episcopos Deus sibi oculos elegit. Est ergo certo certius, & si sic de his quæ sunt fidei loqui liceret, luce cui detius

Ratio.

Ratio.

Ratio.

Paulus.

Postremò ratio.

Pius Papa.

detius Christum instituisse dignitatem episcopalem, quæ modo in ecclesia viget. Equis enim credat tam insignem magistratum in arbitrio Papæ posuisse, ut ipse illum crearet? Et ita omnes Theologi tenent in. 4. dist. 24. omnesq; iuris canonici interpretes, qui id ipsum confessissimū habent. Quæ utique ratione Paulus nõ hominis ministros, sed Dei prorsus Apostolos, ac perinde eius successores episcopos, ac demū sacerdotes existimandos docet. Sic enim, inquit, nos existimet homo ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. cùm Papa episcopos creat, aut episcopi sacerdotes ordinat, nõ aliud faciunt quàm ceu Christi ministri, Dei mysteria dispensare. ¶ Hanc ergo conclusionem tam multis duximus asserendam, non quòd vllus de illa dubitare credendus sit, sed ut per illam falsitas apertius innotescat assertionis illorum quos supra citauimus: in quibus est Catharinus, qui aiunt episcopales functiones eorumq; obligationes ad residendum, ob id esse de iure duntaxat pontificio, quòd Papa est qui illos eligit applicatq; ad suas singulorum ecclesias. Cuius contraria in præfentiarum asseritur talis conclusio. Episcoporum electio, atque adeo obligatio ad sua exercenda munera, est de iure diuino. At verò sunt qui hanc conclusionem: quanuis veram, non satis ex suis principijs deducunt: quorum est Torrensis ille, alioqui non peccandus auctor, quem supra libr. 8. citauimus. Qui quidem plus inferunt quàm veritas permittat. Existimāt inquam ob id eiusmodi episcoporum electiones esse de iure diuino, quod sunt à Papa quatenus est Ecclesiæ minister. Quæ profectò causa ad id colligendum non satis est firma: neq; exemplū quod subdit talem habet in vniuersum efficaciam. Aiunt enim quòd sicut baptizatio, quia fit à ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino: sic electio episcopi, quam facit Papa. Sed possent qui contrariū defendunt hoc pacto rationem hanc debilitare. Christus Papæ & Concilio non modo administrationem commisit eorum quæ ipse instituerat, verum & facultatem tradidit nouas condendi leges & ritus. Quare obseruatio quadragesimæ festorumq; multorum merè sunt positui iuris nempe pontificij. Et idem meritò censeri solet de cõsecrationibus Ecclesiarum altarisque oramentorum. Quocirca nulla est collectio hæc si in vniuersum fiat, Põtifex quasi Dei minister

Secunda conclusio.

Torrens.

hoc aut illud facit: ergo est de iure diuino: nisi antecedenti adhibeas illa facere tanquam institutionem ipsius Dei, vel quam Apostolis ipse explicuit ut Ecclesiæ verbotenus traderent. Quocirca ceu fundamentum huius posterioris conclusionis priorem anteieciimus. ¶ Est autē prius nostra nobis explicanda conclusio. Episcoporum enim electiones ligi potest, esse de iure diuino, bifariã intelligitur. Vno modo in genere quod singulis ecclesijs secundum ecclesiasticam diuisionem sui applicentur episcopi. Alio modo quòd hic Petrus, aut Paulus huic, aut illi. Et quidē in hoc secundo sensu notum est hanc huius personæ electionem nõ esse de iure diuino eo pacto quo electio Matthiæ ac subinde Pauli: facti aliorum Apostolorū fuit à Deo facta: sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelligenda est cõclusionis veritas. Quæ quidem facillè ex præcedenti sic colligitur. Deus Dei minister id quod ipse instituit ipsius iussu dispensat, actio est de iure diuino censenda, cùm autem Papa episcopum confirmat & consecrat, ali cuique attribuit ecclesiã, id exequitur quod Christus in genere instituit, quodq; ei facere iussit: ergo id iuris diuini censendum est. Posterior quidē præmissa superiori conclusioni satis est demonstrata. Prior verò in sacramentorū administratione perspicua fit. Baptizatio namq; & sacramentalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediatè (ut isti loquuntur) fiat, nihilominus ob id iuris diuini sunt, quòd Christus illa instituit, eisque nomine fieri sic ac dispensari iussit. Et hoc est quod Paulus in priori ap Corint. epistola admonitum esse curauit, vbi illa fugillat diuersa symbola: Ego quidē sum Paulus, ego autem Apollo, &c. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infra. c. 3. Quid igitur est Apollo? quid verò Paulus? ministri eius cui credidistis: & vnicius, sicut Dominus dedit. Ego plantaui. Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Deus ergo per ministros sacramentorum gratiam dispensat, Et pariter omninò de episcoporum electionibus censendum est: pari quæ modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locis supra citatis ait: Christus posuit quosdam Apostolos alios verò pastores & doctores, &c. Et alibi: Attendite vniuerso gregi in quo vos posuit Spiritus sanctus. Et cum Exod. 28. Deus Moyfi iussit dicēs: Applica ad te Aarõ &

Bifariã iteã da conclusio. Episcoporum enim electiones ligi potest. Eporū electiones esse de iure diuino.

Probatio cõclusionis.

filios

filios eius ut sacerdotio fungantur mihi. Nūquid propterea quod per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuo fit consecratio non fuisse diuinam? Nonne & de episcopis qui à Pontifice summo creantur assertio vera est quod sint serui quos dominus constituit super familiam suam? Vide consecratoris verba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deum loquens: Sit fidelis seruus & prudens non quem ego, aut Papa, sed quem constituas tu Domine super familiam tuam: ut det illi cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum: Hæc est enim episcopalis functio, perfectionem tu docere, tum etiam persuadere. Seductio ergo argumentum est. Electiones episcoporum distributionesque ecclesiarum per pontificem fiunt: ergo id non est de iure diuino. Enimvero cum Christus permansurus nobiscum non esset in æternum, ut nos exteriori functione, ut dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus quem nobis in hoc misit, ut intima mentis tantum motione ecclesie assideret, fieri nequiuisset aliud quam ut quæ Christus instituerat, ministris committeret, qui externo foro & iudicio nomine ipsius prohiberent. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam ceremoniam, nempe per manuum impositionem Timotheum ad Titum ordinauit. Id quod commentarijs super Isai. adnotauit Hieronimus, inquit ordinationem non tantum precibus, sed manus impositione perfici, ne uocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes. Adde, id quod isti aiunt, immediate eiusmodi electiones per pontificem fieri, & uocatione laborare. Imò verò secundum Philosophum lib. 1. Posteriorum Analyticorum, illa causa dicitur immediata quæ est omnium prima: sicuti immediata principia sunt in quæ vltima fit resolutio. Quare Deus est qui immediate huiusmodi facit electiones per suos ministros. Sed tamen esto, causa secunda dicatur immediata, eò quod inter ipsam & effectum nihil mediat. Sicut dum quis baculo mouet lapidem, baculus dicitur immediate tangere lapidem, nam & hoc quoque pacto permittitur inter philosophos, locutio, inepta tamen est illatio. Quicquid Papa immediate faciat, continuo excludere à iure diuino: tunc scilicet, quando Deus qui illud instituerit & fieri præcepit, & tanquam primus author charismata potestatesque cõfert: ueluti episcopo usu venit qui eligitur & conse-

Hierony.

Deus immediate facit. Episcoporum electiones.

De Iustitia & Iure.

cratur. Sed alia consulenda est ratio ad explorandum sitne id quod Papa facit de iure humano: nempe ut supra dicebam, sitne institutio ecclesiastica per potestatem à Deo traditam nouas instituendi, tum leges, tum etiam ceremonias. Et quò tandem aduersarios de sua ipsorum confessione reuincamus, queritur: Cui episcopus ex Papa cõmissione alium eligit & cõsecrat, utrum illa electio & consecratio censatur Papa, an illius episcopi qui eius fungitur vicibus. Profectio non negabunt quin sit potius Papæ delegatis, quippe cuius autoritate fit, quam delegati. Pari ergo modo dicendum quod cum Papa eligit, vel cõsecrat, illa electio est de iure diuino. Id quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi effectus esset Papæ, posset quidem eum illa priuare: ut potest eum deponit, ecclesia licet spoliare iurisdictione. Et tamen quicquid Papa post consecrationem attinet, non potest dignitatem illam auferre: perinde ac si character esset sacramentalis.

At forte non desit qui ex nostra nos confessione hoc pacto coarguat. Quævis electio in genere fit de iure diuino, nihilominus hæc quæ fit huius personæ, non fit nisi humano arbitratu: ergo hoc sufficit ut electiones simpliciter dicantur de iure positio. Id quod inde confirmatur quod sicut multi regnât, ut Deus per Prophetam conquiratur, & non per ipsum: ita Hieremias. 23. lamentatur, quod pastores dilacerant gregem pasce: hæc in Euangelio quod intrant non per ostium sed ut fures, & latrones aliunde: quod ideo non Dei numine, sed humana voluntate eliguntur: atque adeo non diuino iure, sed humano. Ad hoc respondetur, aliud esse ius, aliud iuris usum. Ius enim est facultas & præceptio faciendi id quod Deus ipse instituit. Quod ideo diuinum est. Vfus autem est exercitium quod in facto consistit: & hoc relinquitur prudentiæ & iudicio eligentis & confirmantis. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat clauæ contra iura errante, ut puta quod irregularis non eligatur, semper iure diuino cõfertur. Quod autem bonus vel malus eligatur, hoc dependet ex facto & usu humano: ex quo procedere contra Dei uoluntatem potest electio mala. Atque in hoc de quo nos aduersarij decipi arbitrantur, ipsi falluntur. Censent iniquam nos inde seduci quod ex eo quod Episcopus est de iure diuino, eliciamus electiones episcopales eodè fieri iure. Hæc autem non nostra est

Rõ altera ad idem.

fallacia

Libri Decimi,

Quæstio. I.

fallacia, sed sua: quæ ex eo quod usus iuris fit arbitrio & iudicio humano inferunt electiones esse de iure humano. Audiât quæso Leonem Pontificem in sermone de assumptione sua. Dignatio, inquit, celestis gratiæ gignit Antistitem. Et Ambrosius in Pastoralis cõtra eos qui pretio ordines conferunt. Quis, inquit, dat gratiã episcopalem. Deus an homo? Et respondet, sine dubio Deus: sed tamẽ per hominem dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiã, Episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatẽ. Si homo in ordine nihil amplius operatur, nisi seruitiũ, quod ei creditur, cur Deo totũ negatur, qui ipsum ordinẽ tibi largitur? Hæc ille. Electio ergo iure diuino fit. At ne de nomine disputare uideamur, dicimus quod quicquid potestatis Papa eligens cõfert, iure diuino Dei que noie cõfertur: atque adeo quicquid tunc ei præcipit, iure diuino præceptum est existimãdum. Exempli gratia, cum consecrator ait: Accipe Euangeliũ, & prædica populo tibi cõmissum. Illi contrarij nobis autores uocẽ esse, aiunt non Dei immediate, sed Papæ. Quare ordinatus inquit Episcopus arbitrio Papæ id exequi tenet: ut si Papa uoluerit ne ille residat, aut si non curauerit ut episcopale munus recte exerceat, ipsi Papæ imputãdum est, non autẽ episcopo. Atque in hoc puncto status litis consistit. Ecquis autem hoc ferat audire? Ecquis in quã uillo modo ambigere queat, quin uox illa perinde habeat ac si illam Christus proprio ore protulisset: quæ uox quæ ipsissimus instituit, iussusque suo, ore sui organi profertur: Deum ergo id loquentem debet episcopus auscultare: diuinoque subinde id iure sibi imperari. Nam retrocedamus paulò antè in consecratione. Cui ait consecrator: Accipe baculũ pastoralis officij, ut in corrigendis uitijs pie seuias, iudicium sine ira, teneas, &c. Quo nomine illa proferuntur? Nonne Dei? Nunquid non ipse est qui per suum ministrũ illa cõfert potestatem & charismatis donum quod ipse instituit? Vide quem admodum id planissimè subiuncta precatio explanet, quæ ad Deum funditur. Subdit namque qui consecratur: Creator & cõsecrator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor eterne salutis: Tu domine emitte tuã benedictionem super hunc anulum, ut quicumque hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus incesserit, in uirtute celestis defensionis ad æternam sibi proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precationem annuerit: Accipe anu-

lum: fidei scilicet signaculum, quatenus spõsam Dei, sanctã uidelicet ecclesiam intemerata fide ornatus illibate custodias. Deus ergo est cuius nomine fit electio, ut potestatis donatio. Id quod ex illo uerbo Numer. 11. fit notius. Insuper enim Deus Moysi dicens: Cõgrega mihi septuaginta uiros de senibus Israel, &c. & auferam de spiritu tuo, tradãque eis ut sustentent tecũ onus populi, & non tu solus graueris. Re uera, illa institutio fuit diuina. Quod autem ait, Auferam de spiritu tuo, non sic est audiendum, quod donum Moysi collatum curandum esset, sed quod de eodẽ spiritu quo illum donauerat, donaret etiam suis auxiliatoribus. Quare idem genus gratiæ cõfertur omnibus episcopis. Vnde consecrator: Propitiare, inquit, Domine supplicationibus nostris: & inclinato super hunc famulum tuũ cornu gratiæ sacerdotibus, benedictionis tuæ in eum infunde uirtutem. Ex his ergo fit planè consequens, Episcopum non Papæ, sed ipsissimo Deo fidẽ suã obstringere. Quare facta electione, non Papæ, sed ipsi redditurus est animarum rationem sibi cõmissarũ. Ecce in quo ueritas ab eorum opinione quos hic redarguendos diximus distat, & quò quæstionem præsentẽ perducere constituimus: uidelicet electionem quæ fit à Papa eatenus esse de iure diuino, ut eius uinculo ille qui personam induit episcopi, & residere teneatur in sua ecclesia, & alia exhibere perficereque munera, quæ sue pastoralis dignitati incumbunt. Atque adeo hinc sumendum nobis restat initium quæstionis: de eorum residentia.

Ad primum igitur argumentum eorum quæ in fronte quæstionis proposita sunt respondetur: quod etsi neminem Christus legatur instituisse episcopum præter Apostolos, ubi eos prædicatum misit: nam illi functioni, episcopalis erat annexa: & singulariter Petrum sub pastoris nomine: tamen cum eadem autoritatem, ut dictum est, perpetuò permanens fundasset, eo ipso facto in Apostolis, & singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaque quod Petro dixit, Pasce oues meas: cunctis qui per ipsum creandi essent episcopi dictum uoluit: nempe ut eo ipso quod quisque creatus esset, idem sibi datum diuinitus præceptum intelligeret. Ad secundum respondetur, propterea singulariter dictum fuisse Petro, Pasce, quod quantum ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput constituebat. Quocir-

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Hh cã sũ

ca sicut illi peculiariter permiffa sunt clau-
 ues regni caelorum. Matth. 16. quas postea
 Ioan. 9. cunctis dedit. Apostolis: quin verò
 & Ioan. 20. cunctis suo gradu sacerdotibus
 in foro conscientiarum: sic hoc quod ipsi dixit,
 Pafce, cunctis factus est. ¶ Ad aliud autè ver-
 bum eiusdem Petri. Pafcite qui in vobis est
 gregem domini: negamus catholicè idemq;
 firmiffimè vocem esse præcipuè Petri. Imo
 id nomine Dei admonuit. Quin verò mirari
 fatis istos nequeo, qui contrariū putant: vi-
 delicet vocem esse perinde à Petro prolata
 ac si epifcopus suis præciperet fubditis, aut
 prælatus monachis aliud quidpiã quod sua
 esset ordinatio & præceptio. Cùm planū sit
 ac perfpicuum ceu diuinum organum esse
 locutum: perinde nimirū atque Paulum vbi
 aiebat, Attendite vobis & vniuerso gregi in
 quo vos Spiritus sanctus posuit. Consultò
 nanque dixit, Pafcite gregem domini. Nã si
 oues sunt domini, cuiusnã pastores nisi do-
 mini, & cuius pcepto pascere tenentur, ni-
 si domini? Vnde Hierony. ad Nepotianum:
 & refertur, dist. 95. cano. esto. Petrus secun-
 dum domini præceptum illud dixisse.

**QVÆSTIO SECVN-
 da, De epifcopatu optan-
 do, incundo, & con-
 ferendo.**

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 185.

A R T I C V L V S I.

Vtrum liceat Epifcopatum appetere.

Onstituto ergo quidnam
 sit, quoq; iure dignitas E-
 pifcopalis fuerit instituta,
 subsequit secundū rerum
 ordinē de eius desiderio,
 optationeq; & collatione
 sermone subtexere. Et nè D. Thom. hono-
 rem, quem hætenus detulimus, admittamus:
 nempe vt vbi ipse loquitur eius interprete-
 mur mentem, exponenda nobis est quæstio
 eius. 185. secunda secundæ. Arguit enim qd
 desiderare affectareque Epifcopale munus
 sit non modò licitum, verum & laudabile.
 Alt enim primum omnium Paulus. 1. ad Ti-
 moth. 3. Qui epifcopatum desiderat, bonum
 opus desiderat: desiderium autem boni ope-
 ris, dignum est laude: ergo & epifcopatum

Argum. 1o

optare. ¶ Secundo. Epifcoporū status præ-
 stantior est & excellentior quàm monacho-
 rum religio: monachatum autem expetere
 pietas est & religionis officium: ergo optatus
 erit ad Epifcopatū anhelare. ¶ Tertio. Pro-
 uerbiorū. 10. legitur: Qui abscondit frumen-
 ta, maledicetur in populis: benedictio autè
 super caput vendentium illi autem qui vita
 & scientia pollet, atque adeo Epifcopali mu-
 neri idoneus est, videtur spiritualia frumen-
 ta abscondere, si se eidem muneri subducatur:
 cui si se subdat, eadem spiritualia frumenta
 salubriter dispensare potest: ergo idem mu-
 nus retractare vitio dandum est, optare ve-
 ro laudi tribuendum. ¶ Quarto. Sanctorum
 exempla ceu documenta nobis ad imitan-
 dum proponuntur, secundū illud ad Rom. 15.
 15. Quæcunq; scripta sunt, ad nostram do-
 ctrinam scripta sunt: legitur autem Isai. 6.
 eundem Prophetam ad munus se prædica-
 tionis obtulisse: vbi ait, Ecce ego, mitte me:
 ergo illud nulla reprehensione, inò præmio
 dignum est. ¶ In contrarium facit verbum
 illud August. 19. de Ciuit. Dei. Locus super-
 ior sine quo populus regi non potest, & si
 administratur vt decet, tamè indecenter ap-
 petitur.

AD quæstionem, vt literam Sancti Tho-
 mæ consueto more in conclusiones col-
 ligamus, supposita triforini diuisione, quin-
 que conclusionibus respondetur. Est enim
 in epifcopali munere tria considerare. Pri-
 mum scilicet, quod omnium est caput & fi-
 nis epifcopalis operatio & factio, per quã
 cõmuni saluti populi cõsultur: id quod vera-
 bo isto designauit Christus, Ioann. vltimo:
 Pafce oues meas. Secundum est, ordinis gra-
 dusq; celsitudo & eminentia, ad quam Epi-
 fcopus assumitur, secundum illud Matth. 25.
 Fidelis seruus & prudens quẽ constituit Do-
 minus super familiam suam. Tertium deni-
 que in eodem munere tanquã consequens
 annexumq; attenditur, honor reuerentiãq;
 ac tẽporalium prouentuum affluens copia,
 secundum illud Apostol. 1. ad Timoth. 5.
 Qui bene præfunt presbyteri, duplici hono-
 re digni sunt: nempe & apud Deū, & apud
 homines. ¶ Hac ergo subtrata distinctione
 prima cõclusio, vt à postremo mẽbro exora-
 diamur, est: epifcopatum intuitu affectuque
 tẽporalium bonorū appetere, manifestarū
 crimen est ambitiofæ cupiditatis: nã cū bo-
 na tẽporalia non sint nisi subsidia & susten-
 tacula, ad finẽ administrationis instituta, ca-
 dem

Argum.

Argum.

Argum.

Trin Epif

scopali vni-
 uersere cõsue-
 deranda

Conclu. 1o

dem tẽporalia præcipua intentione appeti,
 peruerfa appetitio est, Cuius quidem crimi-
 nis obiurgabat Pharisæos Redemptor, Mat-
 thæ. 23. vbi aiebat: A manẽ primos accubit
 in cœnis: & primas cathedras in synagõgis,
 salutationes in foro, & vocari ab hominibus
 Rabbi. ¶ Secunda cõclusio circa secundum
 distinctionis mẽbrum. Epifcopatū ratione
 celsitudinis & eminentiæ ambire nihilomi-
 nus est criminofum: nam eiusmodi gradus
 altitudo, cõsequens est ad opus functionẽ:
 quare cū illa primū appetitur, ppostera est
 appetitio. Vnde & idem Seruator noster,
 Matt. 20. vituperio illum tribuit, vbi ait: Sci-
 tis quia principes gentium dominantur eo-
 rum: vos autè nõ sic: sed qui maior est inter
 vos, sit tanquam minister. Vbi Chryfosto.
 per hoc, inquit, ostenditur gentile esse pri-
 matum cupere, & sic gentium cõparatione
 eorum æstuantem animam conuertit.

Conclus. 2. ¶ Tertia conclusio. Epifcopatus functionẽ
 ad animarum salutem illum qui dignus exci-
 timatur appetere, studiosum officium est:
 egregiaq; laude cõmẽdandum. Hoc em̃ est
 quod Paul. laudat: quoniã affectus ex obie-
 cto perpenditur, & illud per se opus, charita-
 tis existit officium. ¶ Quarta cõclusio. Eius-
 modi opus epifcopale etiam ad consulẽ-
 dum proximorū vtilitati expetere: ob id qd
 gradus celsitudo illi adiungitur, presump-
 tum videtur: atq; adeo reformandum est: ni-
 si vbi manifesta id necessitas exegerit. Vnde
 Grego. 1. parte pastoralium, ca. 8. Tunc, in-
 quit, laudabile fuit epifcopatū quærere, quã-
 do per hunc quẽquam dubium non erat ad
 supplicia grauiora peruenire. Quibus ver-
 bis sciẽter explicuit, ipsum per se bonum
 opus esse, vbi culmen celsitudinis non ha-
 bet annexum. Quare tunc temporis rari er-
 rant qui id oneris sibi imponi cuperent: nõ
 pẽ illi duataxat qui charitas zelo ad id di-
 uinitus excitabantur. Qua vtique ratione
 ibidem Grego. ca. 7. Isai. zelum offerentis se
 cõmendat. Quinta conclusio. Nihilominus
 potest quispiam absq; illa presumptione ap-
 petere se esse epifcopatu dignum, pũctum
 que illam dignè administrare, siue insula in
 figuratus sit, siue antea quã ad id muneris
 assumatur: ita vt desyderium non in celsitu-
 dinem & primatum, sed in obsequiū ipsius
 Dei, gregisq; beneficiū feratur. Conclusio
 est tertie appendix. Vnde super Mattheū,
 Chryf. Opus quidem desiderare bonum,
 bonū est: primatū autè, hominis vanitas est

Conclus. 2.

Chryfosto.

Conclus. 3.

Conclus. 4.

Gregorius.

Conclus. 5.

cõcupiscere, primatus nãq; fugientẽ se desi-
 derat, desiderantẽ se horret. ¶ Assertionis tã-
 est verè sint, plusculum tamẽ lacis appetit. **Dubitatio.**
 Et primū circa duas priores ambigitur quã-
 tumnã culpa: in eo immoderato affectu in-
 sit, dum quis aut tẽporales prouetus, aut hu-
 manos honores præ ipsa epifcopali functio-
 ne desiderat: vtrum scilicet genere suo mor-
 tale sit crimen. Apparet enim sic esse, eo qd
 est peruersus affectus erga res sacras: Sed ni-
 hilominus ab altera parte pugnat argumen-
 tū, quòd cū illa iuxta sint illius officij præ-
 mia, moueri eorum affectu ad optandū epi-
 fcopatum: dūmodo paratus homo sit: rectè
 & ritè ipsū administrare: nulla videtur aut
 perexigua culpa. Nam cū honos, vt ait. Il-
 le, alat artes, consultò eiusmodi præmia pro-
 posita esse videntur, vt homines ad studia al-
 lecti digni fiant huiusmodi dignitatibus ad-
 eundis. ¶ Respondetur bifariam contingere **Solutio.**
 appetere epifcopatum ppter tẽporalia bo-
 na. Vno modo vt hæc ordinis peruersitas sit
 obiectum appetitus. Itaq; vox, ppter, desi-
 gnet bona tẽporalia, esse finẽ epifcopatus.
 vt cūm dicis. Appeto epifcopatum propter
 bona tẽporalia, affectus appetedi feratur in
 illum inuersum ordinem, scilicet epifcopa-
 tus propter bonum tẽporale. Et re vera hoc
 genere suo existit peccatum mortale: quia
 rerū ordo eis diuinitus inditus peruertitur.
 Est enim debitus ordo, vt epifcopatus pro-
 pter functionem legitimã appetatur. Subsidi-
 dia verò tẽporalia ad sustentationem, vt
 rectè possit inunctum onus administrari.
 Quod quidẽ S. Thom. statim in ca. quæstio-
 nis docere cogitauit, dicens, Principale, & fi-
 nale in epifcopatu esse epifcopalem opera-
 tionem, per quam proximorum vtilitati in-
 tenditur. Quare ad argumentum proximè
 factum respondetur. Primum qd est. ciuilino
 di homo in animo. habeat rectè epifcopa-
 tum administrare, nihilominus presentissi-
 mo exponitur periculo præcipuam haben-
 di curam degludendi gregem, procurandi-
 que honorem & fastum, posthabendiq; ani-
 marum curam: nam qualis ordo est in ap-
 titus obiecto, talis est in opere metuendus.
 Præterea, Esti nullum tale immineret pericu-
 lum, appetitio, ex suo ipsius obiecto peruer-
 so vitaretur. Secundo autè modo contingit
 epifcopatum appeti. ratione tẽporalium
 quæ ei annectuntur: non qd ratio illa consti-
 tuatur finis epifcopatus qui concupiscitur,
 sed quòd fuerit prima ratio mouendi appe-
 titum

Dubitatio.

Solutio.

D. Thomas.

titum. Et huiusmodi affectio non apparet genere suo mortalis: cum per illam non constitatur peruersus ordo in rebus. Possunt enim bona temporalia mouere hominem ad appetendum episcopatum: etsi ipsa functio episcopalis non ordinetur in finem illum. Imò potest amor temporalium mouere hominem ad amandū Deū, propter se, atque adeo episcopatum. Sicuti & timor inferni potest quinquā mouere ad diligendū Deū ipsum propter seipsum. Nihilominus quia concupita non eodem ordine appetitū mouent, quē inter se habent: eiusmodi appetitio non caret culpa: saltem veniali. At quāquā hæc in scholis vteunq; explicari valeant: tamen in affectu & vtu ægre distinguuntur. Etenim qui primo ad temporalia præmia mouet, adeo facile ordinem peruertet, vt discerni nequeat, quin episcopatū propter se appetitū in periculo sit peccati mortalis. Quare alia est consulenda regula: nempe vt qui certus sit in ecclesie administratione nullum propter bona temporalia admittam ire crimen, sed officio suo secundū leges seruitum ire, licet temporalium appetitū moueat, extra metum est peccati mortalis. Sed tamē perfectō rarō ista coherent, ¶ Secunda ambiguitas est in distinctione duarum istarum conclusionū, videntur quippe in ideam incidere. Nam etsi appetere bona temporalia ad auaritiam spectet: appetere verò dignitatis celsitudinē ad præsumptionem: tamē appetere honores, quod prima conclusioni appositum est, ad præsumptionem etiā attingere videtur: cuius mentio fit in secunda. Respondetur autē diuersum esse appetitū honoris, qui est ambitio, ab appetitu celsitudinis qui est præsumptio. Nam altitudo & honor habent se vt causa & effectus. Est siquidem honor excellentiæ effectus ac subinde testimoniu. Quare ambitio, vt i. 2. 7. quæst. 3. ait S. Thom. est inordinatus appetitus honoris: vt puta vel cui quis testimonium excellentiæ appetit quā non habet, vel non ad vtilitatem aliorum appetit: nam honor non propter se sed tanquā aliorum comodum appetendus est. Præsumptio autem est immoderata spes, nempe concupiscentia alicuius dignitatis aut loci, qui vires appetentis excedit. Quæ quidem vitia in appetitu episcopatus diuersa sunt. ¶ His tamē sic expōsit in surgere quis contra poterit: nempe quod huiusmodi bona propter ipsa appetere non sit peccatū. Quoniam, vt ab auaritia in

debet excusatum. Quocirca propter annexū periculum, nisi causam aliud exigeret, malus est: causa verò exigente fit licitus. Quemadmodum si quis in rapidum flumen aut aliū quemuis periculosum locum sine causa se inferret, peccatum committeret: cuius tamen culpam non nunquam causa posset abstergere. Causam verò Diuus Thomas non aliam agnoscit quā necessitatem, non quidē personæ propriam, sed communem ecclesie. ¶ Quod si quis eum redarguat, præter illam accidere posse alteram: puta si quis sobriūm se & pudicum & doctū, ac denique irreprehensibilem nouerit: qualem Paulus. 1. ad Timoth. 3. depingit episcopum. Hic enim nihil culpe contrahere videtur, si episcopatū salutis gratia animarum concupiuerit: etiam dum necessitas ecclesie non ingruat. Ad hoc respondetur, consulto Diu. Thomam hanc causam subiciisse: eò quod nemo id de se credere debet, nisi diuinitus, vt ait in solutio ne quarti argumenti, fuerit attentus: vt patet exemplo Isai. nam vt capite eius. 6. referunt, prius angelus tetigit os eius, vt omni eū iniquitate permundaret, quā diceret: Ecce ego: uirite me. Et de Samuele legitur. 1. Regum. 3. diuinitus esse à somno excitatū, vt faceret verbum domini in Israël. Et de ceteris Prophetis similiter est sancto numine dispositum. Et in lib. Dialogorum de Equitio monacho refert Grego. sensisse linguam sibi à Deo tangi, vt deinceps continere se à diuinitis eloquijs non valeret. Hæc autem supernaturalia & rarissimè contingentia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quod neque diuina ista prouidentia nisi necessitatis tempore nunquam accidit. Igitur quò rationem summam colligamus, cur episcopatus desiderium, aut iniquum semper sit, aut de præsumptione suspectum. Primū ante oculos constituenda eius est sublimitas. Est enim status non vteunq; perfectio, vt religiosorum, qui perfectionē discunt: sed qui illud requirit perfectionis culmen vt gregem suum eandem doceat. Bene cū tanquam Apostolorum successores, vt dictum est, sint animarum custodes, quas Christus proprio sanguine rediuit. Ob idque eadē esse debent tum scientia, tum etiam vitæ eminentia instructi: vt quod de Christo ait Paul. valeant ecclesiam suam sine ruga & macula Deo in die iudicij præsentare: pro quo persoluedo munere, mortem etiam, si oportuerit, optere. Hoc ergo scopo ab oculos posito si

Obiectio.

Solutio.

Gregorius.

Unde episcopus dicitur dicitur reddere iniquum aut de præsumptione suscipitur.

Secunda ambiguitas.

Responsio.

Obiectio.

quis hoc munus propter bona temporalia cupit, iam dictum est quā peruersum habeat affectum. Si verò id propter animarum salutem appetat, tunc aut dignum se atque idoneum sentit, aut secus: si non se arbitratur idoneum, iniquus est: puta iniustitiæ crimine implexus. Si autem idoneum se esse censet, vix liber esse debet à præsumptionis metu: nam vix vllus citra culpam valeat tantum sibi dignitatis adscribere, quantum munus hoc exposulat. Quando verò palam est ecclesiam virorem in opia laborare, qui ei pro rei dignitate inferuire ipsosint: tunc qui planè se videt ad eandem prouinciam aptum, licet illam ob salutem animarum optet, eadem necessitate poterit excusari. Igitur si episcopatum mente expetere peccatum est, quanto deformius illud opere procurare & ambire: Porro ergo depudētū est quòd tam licenter tanquā perfricato fronte præfectura huiusmodi petatur, procuretur, & ambiant.

Ad primum igitur argumentum ex dictis colligitur solutio, quæ bifariam exponenda venit. Primò vt illo loco Apostolus legitimum episcopatus desiderium definire voluerit: quasi dixerit, qui ritè & rectè episcopatum desiderat, non nisi opus desiderat quod bonum est: nempe operas suas salutis animarum nauare: quod in tertia conclusionē tanquam licitum assertū est & laudabile. Vnde August. 19. de Ciuita. Dei. August. postolus illic, inquit, quid episcopatus sit exponere voluit. Est enim nomen operis, non honoris. Scopum namque specularem est, & intendere: atque adeo episcopus idem quod super intendens; de quo iam supra nos diximus. Quare vt paulò antea dixerat, non episcopatus honor amandus & potentia, quæ per se vana sunt: sed opus. Quare Gregor. in Pastoral. Tunc, inquit, Apostolus illud dixit, quando ille, qui plebibus præerat, primus ad tormenta martyrii ducebatur. Quapropter nihil tunc episcopis quā bonum opus in votis erat. Secundo autem paulò distulerunt idem Apostolicum verbum & fortè syncerius interpretandum est: vt tanquā admonitio intelligatur, qua id muneris cupientibus pauorem incutiat. Ac si dixisset: Qui episcopatum desiderat, sibi caueat, sibi que quidnā desideret, prudenter videat. Desiderat enim opus non vteunq; bonum, sed eouque egregium, vt vix vllus sit qui illi obeundo sufficiat, quem quidem sensum subiuncta verba planè commendant. Subdit

Ad. 1. 1. 1. 1. 1.

August.

Interpretatio altera Paulini lo- ci.

enim: Oportet Episcopum irreprehensibile esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudens-tem, &c. Vnde Gregor. ibidem laudans, inquit, desiderium boni operis in pauore vertit protinus quod laudauit. Quare prudeter Diuus Thom. tertie conclusioni quartam ad

Ad. 2. arg.

Iungit. ¶ Secundum pariter argumentum in superioribus solutum est. Sanè vbi diximus aliter presulum statum quam monachorum perfectionis esse: nam religiosi solum tanquam discipuli eiusque sequaces illa pfitentur. Episcopi vero tanquam doctores quasi illam iam assecuti. Nam adolescentulum quem Christus ad religionem inuitauit, non est sciscitatus an perfectus esset, sed vtrum vellet esse perfectus. Petrum vero non antea pastorem sui gregis instituit, quam tertio interrogaret an se plus illi diligeret: hoc est an ceteris esset perfectior? Vnde Dionysius elicit perfectionem episcopo actiue tanquam perfectiori congruere, monacho vero passiuè tanquam perficiendo, uelle autem perfici non est presumptuosum, vt uelle perficere, neque eadem periculo expositum. Adde præterea quod monachus alij se subdit ad spiritualia capessenda. Quod secundum August. 19. de Ciuitate Dei, cuiusque est laudabile: à studio enim idquit, cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod laudabile otium est. Ille autem qui personam Episcopi induit alios eligit sibi esse subiectos, à quo appetitu omnes dehortatur Apostol. ad Hebræ. 5. vbi ait: Nec quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur à Deo. Et Chrysost. super Matt. Primum ecclesie concupiscere, neque iustum est neque vtile. Quis enim sapiens vult vltra se subijcere seruituti & periculo tali, vt dat rationem pro omni ecclesia, nisi forte qui non timet Dei iudicium, abutens primatu ecclesiastico seculariter: vt scilicet seipsum conuertat in secularè? ¶ Ad tertium optime etiã D. Thom. respondet, quod frumentorum dispensatio fieri non debet cuiuslibet arbitrio: sed primum diuina dispensatione, mox & maiorum iussa & ordine, secundum illud. 1. ad Corinth. 4. sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores inferiorum Dei. Et ad Roma. 10. Quomodo predicabunt nisi mittantur? Quapropter cui neque ex munere proprio incumbit, neque id à superiori iniunctum est, is non censetur abscondere frumenta: sed ille profusus qui vel officium quod assumpsit negligit, vel pertinaciter recipere renuit. Vnde August. 19. de Ciuita. Dei. O-

Dionys.

August.

Chrysost.

Ad. 3. arg.

tiam sanctum querit charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas charitatis: quã facinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. ¶ Ad quartum denique iam supra responsum est. Sanctorum enim exempla nihil nos amplius docent quam quod nemo se ad episcopatum ingerat ante quam diuinitus sit accessus, nisi fit diuinitus ad id purgatus: vt in Isai. exemplo videtur est.

ARTICVLVS II.
Vtrum Episcopatum iniunctum liceat omnino recusare.

Quoniam à virtutis linea versus vtrumque extremum declinare contingit, & visum est quantum in Episcopatus appetitu inquit aut peccati aut periculi, subiequitur vt videamus, an in eius refutatione peccatum esse contingere possit. Arguitur enim à parte negatiua ex Greg. in Pastoral. vbi ait per actiuam vitam prodesse proximis cupiens Isai. officium predicationis appetit. Per contemplationem vero Heremi. amoris conditoris sedulo inhærerere desiderans ne mitti ad predicandum debeat contra dicit. Ex his namque verbis sic arguitur. Amor Dei amoris proximi præstat: sicuti & vitæ actiue contemplatiua: nemo autem vt meliore potiatur fruge inferiorè renuens culpa denotatur: ergo omnino licet Episcopatum contemplationis gratia recusare.

¶ Secundò. Ex definitione superioris articuli arguitur. Nemo nisi purgatus, quod Isaiæ. exemplo monstratum est, debet Episcopalem subire prouinciã, sed id quenquam de se cognoscere, vel ut ibidem inquit Greg. per difficile est: ergo nemo tutò nisi forte id diuinitus nouerit debet se permittere Episcopali functioni addici. ¶ Tertio de beato Marco in eius Prologo ait Hierony. quod dicitur post susceptam fidem amputasse sibi digitum vt illa orbitate ineptus sacerdotio fieret. Nec desunt qui emissio voto sese arcent, ne Episcopi creati possint. Obiacula autem huiusmodi sibi quæquã obtendere, grauius est, quam dignitate ipsam recusare: ergo vnici que subducere se licet ne eligatur. ¶ In contrarium occurrit Aug. in Epist. ad Eudoxium, quæ est nume. 8. hinc verbis: Si qua, id est, aliqua ratione, operam vestram mater Ecclesia de-

Ad. 4. q.

Cõclusio re sponsiua.

Explicatõ conclusio.

Argum. Gregor.

August.

Argum.

Duo incommoda eorum qui inuicti Episcopatum pinnaciter recusant.

Argum.

Obiectio.

si desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo: cum manufactudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesie præponatis: qui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nascere mini, non inueniretis.

Ad quæstionem vnica cõclusione respondetur. Quomodo ad inordinationem voluntatis pertinet vt proprio motu sese vllus gubernandi periculis subdat, ita & eius prauitas est superioris iudicio & præcepto se subducere. Probè enim hic Diuus Thomas duo in episcopatus assumptione meditata dignouit. nempe quid hominem debeat sua sponte appetere, quidque maiorum iussu acceptare. Propria enim voluntas hominis illuc debet esse mente intenta, vnde sua propria pendet salus: quia hæc sibi propria cura incumbit, atque adeo cauere ne se illuc immergat, vnde sibi periculum imminet. Sed tamen cum superioris vigilantia ad bonum comune debeat potius attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quibus que publicam administrationem capessere, hinc ergo fit nostra conclusio nota: videlicet vtrumque subditi voluntatem periclitari: nempe & dum proprio motu ad episcopatum sese infert, & dum à superioribus iussu se auferit. Quare optime post citata verba subdit August. Sicut inter ignem & aquam tenenda est via, vt neque exuratur homo, neque demergatur, sic inter apicem superbiæ & voraginem desidiæ iter nostrum temperare debemus. Sicut scriptum est. Non declinantes neque ad dexteram neque ad sinistra. Duo autem iniuriosa incommoda Diuus Thomas refert illius qui se plus nimio subtrahit. Primum quod charitatem repudiat proximorum, quibus frugi esse potest. Nam vt ait supra citatus August. Negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Secundum, quod humilitatem violat, & obedientiam quam superioribus debet. Vnde Grego. in Pastor. Tunc inquit ante Dei oculos vera est humilitas, cum ad respondendum hoc quod vtiliter subire precipitur, pertinax non est. ¶ Sunt autem hæc digna quæ paulò altius expendantur. Primum enim differentia illa de propria subditi & aliena superioris voluntate non videtur rationi consona. Nam cum bonum commune præstantius sit particulari, non solum

magistratus & persona publica, verum quicumque priuatorum debet illud suo privato comodo anteferre. Vnde licet quis maiorem recreationem & dulcedinem in oratione sentiat & abstinentia, vbi tamen nouerit bonum publicum periclitari, suum proprium otium debet sua sponte etiam iniustus deserere, vt ad predicandum prodeat, vel ad aliud comune bonum: etsi opus ad id fuerit solidiori cibo vti. Ad hoc respondetur, quod et si bonum comune sit præstantius particulari, tamen cura eius ex proprio officio soli personæ publicæ incumbit. Salus autem spiritualis cuiuscunque; sibi ipsi proprie commissa est. Et ideo subditus quicquid sua propria auctoritate. inceptauerit, debet facere secundum quod expeditius conducentiusque ad suam propriam animæ salutem fuerit arbitratu. Quare licet videat quam maxime posse bono comuni prodesse: si tamen prudenter timeat, periculum suæ salutis spirituales de offerri, quod vti que putat non posse vincere, nequaquam se debet illi committere. Prælatu vero è cõuerso secundum indigentiam boni communis iudicare debet quid cuique imperet Et ideo metuenda est illinc vti que superbia, atque hinc rursus inobediencia.

¶ At verò sciscitari vtrum vtrumque; timendum sit tanquam genere suo malum. Apparet enim non sic esse: quoniam non obediencia, genere sub peccatum est mortale: & tamen quod sua se quis sponte ad Episcopatum offerat, supra dictum est, non esse suo genere peccatum. Imò potest id fieri licite, si circumstantiæ supra explicatæ concurrant. Ad hoc duas subdit Caietan. solutiones. Primam quod forsitan Diuus Thomas voluit similitudinem secundum omnia constituit, sed satis est quod vtroque potest esse peccatum. Secunda quod fortasse in priori membro loquebatur de appetitione episcopatus peruerse: vt pote non propter opus, sed propter honores aut fructus: quod genere suo est mortale. Hæc autem posterior solutio menti Diui Thomæ non congruit: qui in priori membro non constituit peccatum propter peruersionem finis, sed eò quod quis sua sponte se ingerat. Neque prior adeò est vero proxima: nam vtroque videtur aliquid ex genere malum agnoscere. Et ideo fortè dicere voluit, quod quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex genere suo habet quandam malitiam: scilicet quod quis se periculo obijciat: licet non sit adeò

Solutio.

Dubium.

Duplex solutio Caieti.

Resoluitur solutio Caietani.

Solutio Augustini.

innata, quin per alias circumstantias possit omnino excusari. Eodem modo de inobedientia est defendendum. Est enim genere suo peccatum, quare esse non potest inobedientia, quin sit peccatum: sed tamen concurrere possunt in persona tales circumstantiae, propter quas nulla sit inobedientia non parere praelato, subditum ad Episcopatum adigenti: ut in solutionibus argumentorum explicare festinamus.

Ad. 1. arg. D. Thomas.

Ad primum igitur triembrem solutionem assertit D. Thomas. Cuius prima pars est, quod etsi vita contemplativa excellentior sit quam actiua: tamen ex altera parte bonum commune praestantius est particulari: & ideo tenetur homo cum ad Episcopatum accersitur, etiam cum aliquo spiritualis otij detrimento iussa capessere.

Mes sancti Thome.

Quod si responsio hae conclusioni ipsi eius que nostrae expositioni aduersari cupiam appareat, eo quod diximus priuate persone magis proprie incumbere custodia pprae salutis spualis: q̄ bonis cois, etiā spualis, intelligat nulla esse repugnantiā. Illud em̄ solū cōcludit quod spontaneē nullas se debet ingerere. At verō quando superioris mandato accersitur, iam tunc salutis suae magis expedit obedire: tum quod etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti feruare cōmuni bono excellentius est: tum etiam quod virtus non solum ex obiecto exit stimanda est, sed ex necessitate, quae in tali casu ingruit. Quemadmodum elemosyna esse potest praestantior virtus quam oratio: Vnde Paulus ad Philippen. 1. Coarctor, inquit, ē duobus: desiderium habens dissolutū & esse cum Christo: multo magis melius. Permanere autem in carne, necessarium propter vos. Quare Augustinus in verbis citatis: Non otium, inquit, vestrum necessitatibus ecclesiae praepōnatis. Additur autem secundo ad maiorem huius explicationē hoc ipsum ad maiorem dilectionem Dei pertinere. Optatius enim Deo est & chari⁹ vt cura suarum ouium quas suo sanguine redemit impensē habeatur, quam vt suae ipsius contemplationi vacetur. Vnde Augustinus super illud Ioann. vltimo, Christi ad Petrum: Pafce oues meas: Sit, inquit, amoris officium pacere dominicum gregem, sicuti fuit timoris iudicium negare pasto- rem. Adijcitur demum tertio, quod neq; episcopus sic est addictus vitae actiuae, vt à contemplatiua sit prorsus alienus. Imò debent

Paulus.

Augusti.

esse sicut nubes volantes: nempe diuorum contemplatione pluuiam concipientes, qua praedicando subditorum animos foueunt.

Inter respondendum autem ad secundum, primum omnium D. Thomas praecitū fundamentum, conclusionem scilicet, quod nemo tenetur in his quae illicitē sibi praecipuntur, dicto obtemperare: nam obedientium est Deo magis quam hominibus. Subdit autem tria impedimentorum genera obedientiae obstacūla. Primum scilicet quod subditus ipse amouere potest: vt si sit in peccato mortali, quod quidem tunc amouere tenetur, vt obediat. Secundum quod non ipsi, sed praelato auferendum incumbit: quale est irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eidem praelato ipsum patefacere vt iudicet si expedit dispensare. Quemadmodum de Moysē legitur Exodi. 4. Obsecro Domine non sum eloquens ab heri & nudiustertius. Cui Dominus. Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris. Tertium verò est, cui neque subditus neq; praelatus mederi potest, vt si archiepiscopus cū electo super irregularitate dispensare nequeat: & tunc ad Papam conuolandum est.

Ad. 2. arg. S. Thom.

Solutio.

Et quidem circa duo vltima nihil restat dicendum. De primo autem id primum animaduertendum est, quod qui in peccato est mortali, quod Paulus crimen vocat, indignus est qui Episcopatum antea suscipiat quam animum ab illo diuellat. Nā qui Dei iussa probitatem debet eius gregem docere, contra eius voluntatem prouinciam subit, qui, vt ait Paulus non est sine crimine. Vnde non dubito quin ille qui cū animo perseverandi in peccato Episcopatum acceptat, eodem ipso facto mortaliter peccet. Sed nihilominus si aliās idoneus est, & non vult sibi sordes abluere vt obediat, etiam in hoc admonet D. Thomas ipsum peccare: quandoquidem ait ipsum teneri peccatum amouere. Sed hoc profectō paulo accuratiori indiget meditatione. Primum enim non est intelligendum nouum esse peccatum ab inobedientia distinctum: sed vult quod qui vt in peccato persistat, obedire renuit, non habet legitimam causam vt inobedientiae crimine abluatur.

Expositio in p̄sio morali indigē est episcopi tu orante peccato.

Dubitatio.

Quaestio hae tamen illico legentis animū mouere potest: Vtrum si homo ille qui eligitur ea est affectuum pestilentia corruptus, quanuis latenter, vt turbulentiā suae scientiae

scientiae pacare nequeat, sed praedeter timeat se idēdē ab illis fore superandum, pponen- do vt cūq; exire à peccato, teneatur electo- ri parere. Apparet enim ratio id conuincere, quandoquidem impedimentū habet primi generis: nempe quod ipse potest excutere.

Re vera ambigua res est. At verò cū pos- sibile in praesentiarum non dialecticē, sed se- cundum prudentiae regulas, & quod aiunt, moraliter sit vsurpandum: pro eo etiā quod per quā difficile est, ille qui sentit se posse fer- ritatem suorum affectuum non edomare, profe- cto non teneretur parere: imò delictū esset apud Deum tanto se discrimini obijcere. Se- cūs autem si in idoneum se quantū ad scien- tiam vel alias qualitates, quae foris patecūt, pra sua modestia existimaret: nam si hae praelatus prudens & probus cognoscit, illi deferendum est iudicium: atq; adeo obtem- perandum. Sed percontaris quinam cen- sendus est praelatus cui est de necessitate in hac parte auscultandum: an solus Papa ele- ctionis episcopi confirmator, & episcopus in collatione sacerdotij, an etiam electores? Videtur quod soli Antistites nam electores non sunt praelati. Imò reges iam sunt qui ele-

Quaestio.

Responsio.

ctorum loco praesentant. Respondetur, quod quantum ad rigorem iuris solus praelatus, q- ritē iurisdictionem habet, necessitatem in- fert, vt citra inobedientiae crimen nequeas eius iussa retractare: imò tunc dūtaxat quā do in virtute obedientiae id praecerperit. At- tamen quando electores viri sunt pbi qui sancto zelo electionem faciūt, non opus est electum difficilem se gerere. Imò consultius est electionem acceptare: dummodo religio- sus id nē faciat, nisi facultate praelati praemis- sa: quandoquidem sum sic habet institutū. Eiusmodi in eiusmodi honoribus fugien- dis circumspectus esse quisque debet: nam so- let vt Schytae fugientes in tergum periculo- sius vulnerare: solent inquam saepe istarum dignitatū Iespectores peiori inde superbiae raptu corripī, quam si acceptare nō metue- rent. Adde quod etsi huiusmodi celsitudinis loca omnino respuere act⁹ esse possit heroi- cae virtutis, nihilominus potest fidelis seru⁹ & prudens in administratione ecclesiae cre- berrima praestare officia, quae simul multo- sunt apud Deum cumulatoris commeda- tionis, quam vnica humilitatis actio. Viri igitur probatae vitae sic est prudentia mode- stiaque in amplectendis magistratibus ex- hibenda, vt in nihilo sit minor in reuendendis

adhibenda cautio. Tunc vel maxime, dum praelatum, qui digni sint, inopia laboratur, atque adeo ecclesia Christi bonorum opus habet obsequio: vt paulo nos antea citatus August. admonet. Ad tertium respon- detur. Cū episcopus simpliciter non sit de necessitate salutis, vt sacramenta ac virtu- tum officia, sed tunc tantum quando ratio id obedientiae exegerit, nihil per se implicat iniquitatis, vt voto quis aliove obiect se pre- pediat, ne capiat. Quemadmodum transitus ad secundas nuptias non ideo est illicitus, q- ordinibus suscipiendis obstat: dummodo votum nunquam acceptandi episcopatum sic habeat restrictam intentionē, quod hoc quantum in se fuerit, neq; procurabit, neque accipiet. Nam si proponeret nulli praelato de illa re obedire, delictum esset: neque tale votum eouique esset obligatorium. Ad id autem quod de beato Marco allatum est, si Hieronym. res ita habuit: nam Hieronymus non pro- fus affirmat, sed ait, dicitur: necesse est fateri diuina id reuelatione fecisse: nam quem- piam se tali sine membro mutilare, delictum esset, vt ex concilio Nicen. can. si quis. d. 55. innotescit. Hoc autem hic non est silentio praeterendum. Vtrum licitum sit desidera- re & exoptare eum, qui creditur omnium optimus vtilissimusque ecclesiae, in praesulē creari. Quāuis propter rei arduitatem vhe- mentissimē de propria ipsius salute timeat- tur. Est enim casus creberrimē contingens: nempe quod quis in magistratus admini- stratione non sit totum facturus, quod de- bet: & tamen inter omnes qui esse possunt, sit minimē malus, & reipublicae maximē va- tilis. Apparet ergo id expetere non esse li- citum. Nam quispiam alicui optare quod il- li est ad salutē tam periculosum, & probabi- lissimē nocuū, videtur ad odium pertinere.

Ad. 3. arg.

Concilium Nicenum. Dubitatio.

Solutio.

Ad hoc nihilominus respondetur. Primum quod nemini licet cum tam ingenti pericu- lo publicam prouinciam subire: neque verò in illa perdurare, si metu excutere non pos- test. Nam quid prodest homini si vniuer- sum mundum lucretur, animae verò suae de- trimentum patiat? Imò ē diametro repu- gnat charitati Dei salutem spirituales pro- priam salutē totius orbis posthabere. Secū- dum assertū sit: Nō solum licitum est, imò laudabile desiderium, vt ille sit Antistes, qui ecclesiae est magis idoneus, seu minus incō- modus, quantuscunq; de eius salute habea- tur metus. Non dico quod possis hoc illi cō-

Et h̄ s̄ fulere

gis idoneus sulere vt accipiat: nam ipse tunc nequiter acciperet aut retineret, sed quod licitum sit tibi id de altero desiderare: quin verò & procura- re: & ideo quantumvis tibi aliter esset amici- tia aut alia necessitudine coniunctissimus, id debes optare. Et ratio est manifestissima: quoniam bonum vniuersale prestantius est particularitati; adeò, proprio excepto, magis est optandum quam bonum spirituale cuiuscunque amici. Atque hoc ipsum confir- matur: nam si elector esses, deberes illum eli- gere: ipsi enim electo examinare incumbit quid sibi expediat.

ARTICVLVS III.

Vtrum oportet eum qui ad episcopatum assu- mitur, esse ceteris meliorem.

Rost appetitum episcopatus & te- peratam obedientiam eius qui eli- gitur, subiequitur de electoribus & confirmatoribus explorare, vtrum semper teneantur eligere eum qui sit ceteris omnibus melior. Apparet enim quod hoc nos Christus factò docuerit. Petrum enim non antea ecclesiam suam precesit: quam trina interrogatione examinaret, an se plus ceteris diligeret. Meliorem autem simplici- ter sola facit charitas: ergo nunquam nisi melior eligendus est. ¶ Secundo: Symmachus Papa. 1. q. 1. vilissimus inquit computandus est, nisi scientia & sanctitate precellat qui est dignitate prestantior: sed quisquis scientia sanctitateque; precellit melior simpliciter cen- setur: ergo nemo nisi qui morum probitate ceteris prestat est eligendus. ¶ Tertiò: In quolibet genere minora gubernantur per ma- iora, sicut corporalia per spiritualia, & infe- riora per superiora: vt. 3. de Trinit. Aug. est author. Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum, ergo debet esse ceteris melior. ¶ In contrarium est textus Decretalis, de elect. c. scriptum, dicens quod sufficit eligere bonum, neque oportet eligere meliorem.

Etsi questionem istam libro tertio de omnibus ecclesie magistratibus latissime discussimus, tamen quia hic à D. Tho. de episcopis peculiariter inseritur, ordo nos rerum cogit illam repetere. Summa ergo re- sponsum D. Thom. supposita distinctione duabus conclusionibus continetur. In ele- ctione enim, inquit, ad episcopatum, aliud est ex parte eligentium, atque aliud ex parte electi pensandum. Est ergo prior conclu-

1. Argum.

Secundum.

Tertium.

Distinctio.

1. Conclusio.

sio. Nemo eligere tenetur meliorem, si no- men melioris secundum proprium significa- tum vsurpes, sed eum qui ad munus pasto- rale fuerit expedientior & aptior. Bonus enim nemo simpliciter nisi ob solam charitatem existit. Potest enim, vt aliàs diximus, esse bonus artifex sine virtute morali; sola autem hæc facit hominem simpliciter bonum. Vnde cum charitas sit omnium virtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominantur & sunt: & quo quisque sit il- la prouectior, eò melior est. Probatur ergo conclusio. Electio personarum ad sedem episco- palem ex eius functione pendenda est, vt pote quæ finis est propter quem perso- na eligitur, & bonitas medijs est à fine. La- tissimè nanque lib. 3. questio. citata ostendi- mus decimas stipendiarum ecclesiarum non tanquam premium qualitatis bonitatisque personarum fuisse instituta. Illud enim præ- mium in cælis nos apud Deum manet, sed tantum, vt ecclesijs rectè administretur: sic- ut dum illud. 1. ad Corinth. 4. Ad edificatio- nem ecclesie petite, vt abundetis. Vnde non inquit, qui boni sunt presbyteri, sed qui bene præfunt, duplici honore digni sunt. Ad eiusmodi autem obsequia obeunda & perficienda non solum morum probitas & chari- tas, quæ simpliciter facit meliorem, necessa- ria est, verum & virtutes aliæ tam intellectu- ales quam naturales: vt scientia, prudentia, efficacia, & grauitas. Non ergo necessum est simpliciter eligere meliorem, sed eum qui ad ecclesiam regimen est expedientior. Vnde Hieronym. Quidam, inquit, non quarunt eos in ecclesia columnas eligere, quos plus cognoscant ecclesijs magis, pdesse, sed quos plus ipsi amant. Hactenus ille. Quod quidè ad acceptionem personarum atinet. Vnde super illud Iacob. 2. Fratres mei nolite in per- sonarum acceptione habere fidem demini- gloriæ. Ait August. Quod si ad honores ecclesiasticos referatur, non est putandum le- ue peccatum. ¶ Posterior conclusio. Ille qui ad sedem assumitur, non se tenetur ceteris meliorem reputare. In superbiam enim & præsumptionem talis cogitatio hominem adigeret, sed satis est si non in se crimen ali- quod agnoscat, per quod nefas ei sit sedem occupare. Quare etsi Petrus per comparationem fuerit interrogatus, an plus ceteris diligeret, non tamen nisi simpliciter respon- dit. Domine tu scis quia amo te.

¶ Hæc omnia adeò late, ac fuse lib. 3. q. 6. per decem

Probatio conclusio.

Tripræter charitatem in episcopo requisita.

Solutio.

Solutio.

Aug. Posterior conclusio.

decem conclusionibus elucidauimus, vt nil ad rem pertinens possimus nunc adhibere: sed satis fuerit textum Dni Thom. in eius gra- tiam non præterisse. ¶ Duo verò aut tria sunt in eius verborum textura mente perspi- cienda. Primum quòd cum ipsa electionis vox collationem inter plures designet, quorum reliquis posthabitis vnus assumitur elector, de suo nomine admonetur non satis habere eum explorare quem idoneum eligat, sed plurium debere merita expendere pondera- reque vt præstantiorem Ecclesie tribuat: non solum probitatis vitæ ratione habita, verum reliquorum, quæ ad publicam fun- ctionem sunt expedientia. Tameñ loco ci- tato admonitum curauimus, quòd primum idoneitatis fundamentum probitas esse debet. Nā cum qui prauus est, nullæ aliæ quali- tates efficere possunt, vt eligatur, idoneum. Vnde Paulus tanquam necessarium in episco- po requirit, vt sufficiens testimonio sine crimine habeatur. Quod quidem nomen non leuioris est culpa, sed mortalis. Quæ autem præter charitatem in episcopo requirantur, ad tria quæ hic Sanctus Thom. refert redu- cuntur: quæ sunt instruere plebem fide & mo- ribus, & ab hæreticorum aliorumque; pericu- lis, qui mores peruertit defendere, ac demum pacificè gubernare. Nā scopus gubernatio- nis est pax mentium & corporum. Hac enim ratione Dei filij suum retinent nomē. Nam, beati pacifici: quoniā filij Dei vocabuntur. ¶ De illo autem notando verbo quo ait san- ctus Thomas diuina mysteria, atque adeò stipendia non dari hominibus quasi præmiū suæ charitatis, & probitatis, dubitare quis possit: eò quòd & naturalis ratio, & ecclesia ista iura reclamare videntur: quippe quæ volunt clericos qui de ecclesia bene meriti sunt ab ipsa remunerari. ¶ Respondetur autè dictam sententiam nullo opus habere inter- pretamento. Nam vt iacet est vera. Non enim negat eos qui integræ sunt vitæ præbe- darum, ac dignitatum ecclesiasticarum dig- nos esse, verum id tantum, quod nos loco citato libr. 3. non leuiter demonstrauimus: nempe sacerdotia, eorumque stipendia non esse instituta ad remunerationem bonorum, sed duntaxat ad ecclesiarum seruitium. Si enim hoc in familia Christiana necessarium non esset, certe, neque essent imperatæ decimæ, neque stipendia constituta. Quare si hæc tribuenda sunt dignis, non est ea supra- ma causa quòd suæ bonitati sint debita, sed

Electio ex debito officij tenetur explorare ac poterare merito eligendi et merito ecclesie tribuere

Tripræter charitatem in episcopo requisita.

Solutio.

Solutio.

Aug. Posterior conclusio.

quòd elector debet ecclesie idoneum mini- strum pro ratione sui stipendij prouidere. ¶ Reliqua loco citato libro tertio, si lubet re- uise. Demonstratum enim illic curauimus quòd etsi quantum ad rigorem exterioris fori & restitutionis vinculum satis sit dignum eligere, tamen quantum ad forum poli necesse est eligere digniorem. Quod si in omni- bus sacerdotijs & præcipuè in habentibus animarum curam necessum est, quanto id ma- gis necessarium in episcopis præficiendis: vt potè quorum administratione tota salus spi- ritualis Christianæ reipublicæ periclitatur: ac perinde ipsissimè Christi sanguis, qui per ipsorum, non modò iniquitatem & fraudem, verum in scitiam, ignauiam, & fociordiam frustari potest, & sepius solet suæ redemp- tionis fructu. Sibi ergo videant quibus id muneris incumbit quantum debeant soler- tèt oculis perustrare eorum merita quos A postolis ipsis diuinitus electis substituant. Atqui eos præsertim cauere debent qui hu- iusmodi honores ambiunt. Illi enim non pa- stores ouium habendi sunt, qui pro ipsis san- guinem fundere anheliunt: sed lupi, qui ipsa- rum sanguinem sicientes, nihilli pendunt eo- rum animas extinguere.

AD primum igitur argumentum respon- det D. Thom. quòd cum Christo notifi- catione essent aliæ Petri qualitates ad eccle- siam gubernationem idoneæ, ob id de ampli- tudine dilectionis eum præcisè examinavit, quæ ubi aliæ insunt cõditiones, hæc debet exi- stimari præcipua. Sed potest huic altera etiã supponi solutio, quòd cum aliæ partes Petri ad regimen requisitæ, cunctis circumstantibus propatula essent, charitas autem in corde intus delitescat, hanc voluit cunctis etiam constare: vt, quemadmodum lib. tertio dixi- mus, manifestum in foro exteriori fieret optimi electionem fieri. Hoc autem loco ci- tato libr. 3. fusius explanauimus. ¶ Ad secun- dum respondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, vt pote quòd nisi sanctitate & scientia præcellat vilissimus sit in electione existimandus: sed de illo qui iam electus est. Quo ideo verbo episcopi admonetur, quòd etiam si dum in minoribus agebant, non profus ea sanctita- te fulgebant quæ episcopum decebat: tamè postquam in candelabrum erecti sunt, satage- re profus debent, vt nomen & locum suum re ipsa expleant: aliàs non possunt non in cõ- spectu populi vilescere. ¶ Quæ autem scien- tia ius

Ad. 1. argum.

Solutio. 2.

Ad secundum

tia ius

Secundum theologiae maxime in episcopo po desiderari.

tia in episcopo sit requirenda: Theologie scilicet an Canonici iuris, loco citato lib. 3. vtrunque disputauimus. Haud enim res digna est quae in disputationem deberet accerfiri: est siquidem indigna sententia quae audiatur, illic praecise theologum esse praefereudum, vbi haereses serpunt. Tum quod cum oporteat haereses esse, vbi que & semper timende sunt atq; adeo docta praedicatione coarmandus populus: ne vnquam labasci possit: tum praecipue quod Christus episcopos pastores instituit, qui doctrinae pabulo, quam ipse docuit, suum gregem saginarent, moribusque quos ipse instituit intingerent: non praecipue Doctores legum quas homines posseda adiecerunt & litium iudices. Eo praecipue canonones ex Theologiae fonte derivati sunt. Id quod eius bicornis mitra designat. Vt enim in eius consecratione patet, caput episcopi cornibus non vti iusq; iuris, sed vtriusque testamenti armatur: vt terribilis appareat, non aduersantibus sibi mutuo in foro, sed aduersarijs veritatis. Ad tertium respodetur discrimen esse inter regimen rerum naturalium & gubernationem in spiritualibus, quae ad super naturalem gratiam spectant. In naturalibus enim eo ipso quod res sit simpliciter sublimior, suapte natura magis est ad regendum idonea: vt coeli quam elementa, & alia elementa quam terra. In donis autem gratiae, quae vt in priori ad Corinth. ait Paulus, Spiritus sanctus diuidit prout vult, nil prohibet vt qui inferior simpliciter est secudum charitatem, cumulationibus gratijs ac donis sit ad regendum instructus. Et ad huc gratiae ordinem pertinet ecclesiasticum regimen. Imo vero no hoc solum, sed etia ciuile. Quare neque in magistratibus ciuilibus eligendis solum, vt in. 3. Politicorum ait Aristot. attendenda est integritas viu, in quantum persona est priuata, id quod charitas facit: sed quod sit bonus ciuis. Quare aliae qualitates regum & iudicum suo etiam gradu ad gratiarum diuisiones attinent.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum episcopo liceat cura episcopali deferre ad religionem se conferre.

Post qualitates eorum qui eligendi sunt & eligentium obligatio nem, sequitur disputare, vtrum episcoporum status ita sit firmus, quem postquam episcopus assumpserit, de-

serere nequeat. Arguitur enim ei non licere: non maxime religionis intuitu: sed hoc non licet, quoniam a perfectiori ad minus perfectum retrospicere damnable est: secundum Domini sententiam. Luc. 9. Nemo mittit manum ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Episcoporum autem status altior est monachorum instituto. vt paulo antè dicebamus: ergo sicut de monachatu a seculum nefarius est regressus, ita & de episcopali ad religionis claustrum.

Secundo. Ordo gratiae decentior est ordine naturae, secundum autem naturam nihil contrarijs motibus cietur: vt lapis qui naturaliter descendit, nequit ascendere naturaliter: secundum ordinem gratiae a monachatu ad episcopatum licitus est ascensus: ergo contrarius descensus, illicitus.

Tertio. Nihil in operibus gratiae debet esse otiosum: ille autem qui semel in episcopatu consecratur, perpetuo retinet potestatem ordinis conferendi, aliaque id genus perficiendi. Haec autem potestas si quis curam pastoralem deserret, otiosa remaneret: ergo id nimè licet. In contrarium est quod nemo ad id quod licitum est cogi potest: qui autem cessionem a pastoralis cura petit, postea si eodem cunctetur, ad id cogitur: vt patet. Quidam de renuntiatione: ergo non est episcopo illicitum episcopatu abscedere.

Ad quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima quae ceteris vt fundamentum subternitur, est: Tandiu obligatur episcopus pastoralem retinere curam eiusque agones perferre, quandiu spes aliqua illi durat quod possit plebi prodesse. Probatur. Episcopalis status in hoc consistit, quod aliquis ob diuinam dilectionem proximorum labat curandae seipsum elegerit: id quod Christus dum Petrum elegit planè docuit. Haud enim praemissit, Diliges gregem plus his: sed, diliges me. Nulla enim dilectio nisi ex diuina deriuetur, sufficit ad subeandos labores, persistendumq; in vigilia & sollicitudine, quae episcopali functioni est necessaria. Quare episcopus non ecclesie tantum aut populo, sed Deo ipsi fidem suam obligat: vt tanquam fidelis dispensator & prudens gregem suum gubernabit. Quae quidem obligatio genus est, vt Sanct. Tho. d. Tho.

1. Argu.

Secundo.

Tertio.

1. Conclu.

2. Conclu.

3. Conclu.

4. Conclu.

Apo.

Apostolo eiusq; successoribus fidem & obedientiam exhibere: itaque licet non emittatur nouum votum castitatis prater sacerdotale, neque vltum aliud quod sit soleane super quod Papa dispensare nequeat: emittit tamen obedientiae votum quod a solo summo Pontifice est dispensabile. Quod si votum est, vt D. Thomas ait, non pontifici tantum sed Deo ipsi fit. Atq; adeo, vt conclusio asserit, perpetuo vinculo obligatus restat episcopus ecclesie suae quam sibi per annulum fidei desponsat. Quapropter diuortium esset, si non cum illa perpetuo permaneret. Secunda conclusio. Neque eandem ecclesiam neque propter dulcedinem contemplationis, neque propter quoduis euitandū incommodum, neque propter comodū propriū luendum relinquere. Probatur: nam Paul. quem supra ad Philipp. primo citauimus, quasi duobus perplexus & quid illorum eligeret nescius, est si iudicaret dissolui & esse cum Christo multo melius: tamè videns necessarium esse manere in carne propter fratres, subdit. Et hoc confidens scio quia manebo. Et Christus Ioā. 10. Bonus, inquit, pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Meditatijs ergo per spexeris quanta cum emerga omnia comoda atq; incommoda quae personam episcopi proprie tangere possunt excludantur. Nam si fruitionem sempiternae foelicitatis, quae etiam in paruū tempus omnia quae desiderari possunt indicibiliter exuperat, iustam causam Paulus non iudicabat, vt posset fratres in eorum necessitate suo praesidio, & munere destituere, quae nam excogitari potest propria communitas quae episcopū excuset? Esti Christus vitam etiam ipsam ad monet pastorē vt exponat pro grege, quod sit reliquum detrimentum, cuius cauēdi causa possit grex deserere? Tertia conclusio. Possunt nihilominus aliqua accidere impedimenta, quae propter cedere episcopus possit episcopatu: quae quidem Innoc. Tertius cap. Nisi cum praedem. de renuntia. percipit. Sed haec tamè impedimenta pensanda sunt respectu functionis, quae fieri non potest debet: vt si sit spiritualis defectus personae: aut corporalis: nempe crimen, vt simonia, aut homicidiū, aut haeresis: aut aliud quodcuq; propter quod episcopus deponi debet: aut per quod infamiam contrahit: quae quidem reserfas, quanuis poenitentiam egerit, auctoritate caret ad regendum: cuius gratia plus officit quam proffit. Enimvero si purgare in

famiam potest, tenetur quidem sub poena peccati mortalis si in dignitate vult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationem, tenetur & obstacula amouere, dum potest: etiam si citra suam culpam eam contraxerit. Quando verò infamiae sordes eluere non valet, tunc si absq; sua culpa illis infectus est, non tenetur episcopatum renuntiare. At si causam verè dedit eiusdem infamiae quae tam obscura sit, vt verè sit sanctio nis impedimentum, profecto tenetur presulatu decedere. Et idem est si sit vir seditiosus aut scandalosus. Nam vt ait Apostolus. 1. ad Corinth. 8. Si scandalizauero fratrem meū, non manducabo carnes in aeternum: Dum modò sit scandalum datum, non acceptum: nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquendi sunt, ait Christus, tanquam caeci & duces caecorum. Vel potest esse defectus in scientia & prudētia. Haud em̄ sibi se vltus persuadeat si omnino sacerdotio indignus sit propterea habere conscientiam securam, quod a legitimo iudice sic fuerit ei collatum vt collatio teneat. Imò vt acceptatio peccatum est, maxime si curam habeat animarū sic & illud retinere indies sit absurdius crimen, & ascendere ad aliam ecclesiam multo scelestius. Vnde Ofce. 4. Tu, inquit Dominus, scientiam repulisti: & ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis tūc erat quādo ad sacerdotiū assumptus fuit, non dubiū quin collatio fuerit nulla: si autē postq̄ obtinuit illam incurrit, iam dictum est quae ad modum sine dispensatione non possit dignitatis munere fungi. Si autem impedimentum est corporale, vt puta, aut senectus nimia, aut infirmitas, non est necessaria abdicatio ecclesiae: sed posset esse cōsiliū, retenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secundū antiqua iura debet persona digna in adiutorium illi adiungi. Tanta tamen posset esse auctoritas in senē, vt cōsultijs esset in magistratu persistere & sua vmbra gubernare, quam alteri committere: vt eodem titulo de renunt. can. litera ait idem Innoc. Postremò deniq; ex parte subditorum potest esse defectus non quicumque: nam propterea q̄ aliquantulo sit populus durior, non illic per desperationem respuendus est, sed diuino praesidio confidendum. At tūc relinquere eos licet, tametsi ad id nulla emergat obligatio, quando nulli sunt inter improbos probi: sed labor omnino existit infrugiferus ac perinde superuacuis. Solet enim ob defe-

Paulus

Probatio.

4. Conclu.

Innoc. 3.

Etiam

mus: de diuino iure tam euāgelico quam antiquo: ex quo primum petendum est rei preteritis fundamentum: & articulo proximo de naturali: ac tertio de humano. Tametsi adeo istae iuris species sibi inuicem merita sint, adeoque se vicarie elucident, vt testimonia sacra, nisi naturali statim ratione & iure explicentur & confirmantur, debiliora videri possint: & ideo necesse erit saepenumero permittim ab omni iure argumeta accersere.

¶ Ad horum autem perspicacem intelligentiam meminisse ex lib. 1. & 3. opus est, primū diuidius in naturale & positium: deinde positium in diuinū & humanū. Ius enim naturale est quod nos ipsa natura docuit. Ius autem positium quod vel ex hominum cōdicto, vel ex principis iussu legis habet vigorem. Et quia summus princeps Deus est, fit vt ius positium diuidatur in diuinum & humanum. Quo fit cōsequens vt minimē repugnet aliquid esse de iure naturali simul & diuino: vt patet in Decalogo, quem etiam si Deus non scripsisset, natura nos ipsa docuisset. Sed tamen quia scripto Dei expressus est, censetur etiam de iure diuino. Vnde fit vt distinctiū ius diuinum in naturale & positium. Vt positium sit quod nos Deus praeter aut supra cognitionē naturae docuit, vt sunt sacramentorū mādata. Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo: nempe quod in sacra pagina scriptum est. Id quod bis factam contingere potest: nempe aut quod expressis verbis sit scriptum, vt, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis, retenta. Aut quod ex verbis scripturae expressis planē colligitur. Et quidem quo sub hoc verborum tenore expressum sit in euangelio, vt episcopi resideant, nemo affirmat: quia nullquam legitur. Sed tamen quod verbis aequipollentibus eandem prorsus habentibus significationem, id sit in eisdem sacris Biblijs assertū, hoc persuadere contendimus.

2. *Conclū.* ¶ Sic ergo secunda cōclusio. Obligatio Antistitū ad residendū, omniumque pastorum parocchialium ecclesiarum, est de iure diuino. Et cum primis, postquam D. Thom. interpretēs agimus, sua est cōclusio presentī quaestione, quam exponendam hīc duximus, articulo, quinto. Vbi ex testimonio Christi quod bonus pastor animam suam teneatur pro ouibus suis ponere, infert, ob nullum temporale periculum licere praesuli de sua ecclesia

decedere. Materiam autem illius articuli, in quarto nos huius quaestionis disputari sumus. An videlicet aliqua sint causae quae huiusmodi decessum excusatum faciant. Interim autem cōclusio praesens affirmatiua est demonstranda. Atqui solet quidem ab officio pastoris initium demonstrationis sumi, est tamen illud altius petendum. Episcopus nanque non est propter quem ecclesia est constituta, sed ipse potius est propter ecclesiam institutus. Mundum quidem Deus fecit propter hominem: nempe vt ei esset subsidium vite: ipse autem non propter ipsum, sed creatus est tanquam eius dominus. Et patresfamilias seculares diuitijs suas domos propter suos successores amplificant. Itaque in eiusmodi familijs non personae propter domos, sed domus propter personas sunt erectae. In rebus autem publicis diuerso modo se res habent. Regnum enim non est factum propter regem, sed rex propter regnum. Et in hoc, vt lib. 1. dicebamus rex, differt a tyranno, quod ille omnibus ob publicum bonum vitur: hic verò regno propter se abutitur. Multo id autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descendit de caelis, propter seipsum ecclesias fundauit, & propter ipsos, tū alios pastores, tū praecipue episcopos. Nisi quod est discrimen duplex inter ciuilem & ecclesiasticam reipub. Vnū scilicet ex parte finis ex quo in modo administrandi alterum deriuatur. Finis namque proximus ciuilis reipublicae, vt in superioribus adnotauimus, est pacificus tranquillisque eius status, et si in supra cōlestem subinde referatur. Finis autem praecipuus ecclesiasticus est sempiterna foelicitas, ad quam nos Christus ecclesiae fundator per suos ministros perducere expetit, & omnimodē contendit. Alterum autem discrimen est, quod seculares principes in modo sui regiminis effigiem habeant dominorū: episcopis verò nullam praese ferre licet, nisi ministrorum atque omnino seruentium. Principes enim gentium ait Matth. 20. dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter nos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis nō venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionē pro multis. Vnde Augustinus super Iſaiam homi. 7. Qui vocantur ad Episcopatum, non ad principatum

Episcopalis dignitas non est instituta nisi propter officium.

Primariū cōclusio.

Dei di. scribitur autē ecclē. statim: re publicam.

Collariū.

cipatum vocantur, sed ad seruitium totius ecclesiae. Ecce episcopalis institutionis fundamentum quod constitutissimum est esse de iure Euangelico: nempe quod vt seruus quicquid est, domini est, sic episcopus quicquid est, sit ecclesiae.

¶ Hinc consequitur episcopalem dignitatem non esse institutam nisi propter officium. Est enim dignitatis pastoralis officium, pascere. Ad quam veritatem penitissimē commendandam nunquam dignitas in sacra pagina nisi officij nomine designatur. Nam vt conclusionem ab eo primum loco demonstrare ordiamur, qui est Ioan. 20. Pasce oues meas, vt pote quo episcopalis dignitas planissime declaratur, non ait Christus, Sis praesul aut episcopus. Imò nec, sis pastor: nā & pastores socordes esse possunt: & gregi indormientes. Sed pasce: hoc est doce, institute, atque adeo gubernare exēplo meo meas oues. Et vbi apostolos praedicatū dimisit nō dixit: Meis quidem multa est: ij autem qui metendi docti sunt, paucis: sed, operarij: nempe qui vtu potestatem exercent. Nihil enim refert qua doctrina aut facultate praediti sint sacerdotes, nisi munere suo fungantur. Misit ergo Deus non qui operari possent, sed qui operarentur. Similiter enim instituerat Deus Aaron, Leuit. 28. Applica enim, inquit, ad me Aaron & filios eius: Non ait vt sacerdotes mihi sint, sed vt sacerdotio fungatur mihi: & vt supra in Paulo adnotauimus, Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonū opus desiderat: id est si legitimum est eius desiderium, non ad dignitatem, sed ad opus referendum est. Quare illico subiunxit: Oportet episcopum doctorem esse: quo nomine non designatur habitus seu facultas & dignitas, sed vtu: hoc est oportet vt doceat. Vñ ad Paulum supra citatus August. & refertur. 8. q. 1. cano. qui episcopatum. Exponere, inquit, voluit apostolus quid est episcopatus: quia nō est operis non honoris. Et ad Honoratum Hierony. Qui episcopatum desiderat opus desiderat: hoc est non dignitate aut delectas, sed opus & laborem. ¶ Ex hoc secundo vt per gradus descendamus tertium colligitur: nempe decimas & primitias, vt lib. 3. late demonstrauimus & saepissime repetimus, non esse in hoc populo imperatas vt sint bonorum praemia, eo quod vel boni vel docti sunt. Sed in hoc potius vt bene ecclesijs praesint, vt ait Paulus, & inseruiant. Haud enim me pigebit hoc inculcantissime re-

petere quod ad rem penitissimē attinet: quod si hoc ecclesiasticum seruitium Christianis non fuisset necessarium, nulla fuisset à Christo habita praesentia, quae idoneae sunt, ratio, quantum ad decimarū impositionē. Haud ergo arbitrentur vel nobilissimi vel doctissimi vel sanctissimi sibi vlla ratione, debere ecclesiastica stipendia, neque eorum gratia fuisse instituta: sed eo prorsus quod ad ecclesiarum obsequia Dominus ipsis personis opus habet. Reuisto, nē sim morosus, quae lib. 3. q. 6. articulo. 2. in huius demonstrationē attulimus. Etenim Num. 18. non alia de causa Deus decimas legitur instituisse, quam pro ministerio quo Leuitae ac potissimum sacerdotes tabernaculo seruebant. Et cū Christus apostolos dimisit vt messores esse voluit, qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Paul. 1. ad Corinth. 9. omnia naturalia exempla ad hoc propositum congerit. Vt de milite qui non militat suis stipendijs: & de triturate boue, &c. Et. 1. ad Timot. 1. Presbyteros nō censet praemio ecclesiastico dignos quia boni sunt, sed quia bene praesunt. Et si ius consulas canoncum, Innocen. ca. cū secundum apostolum, de praesentibus eisdem vsus sacris oraculis idem prorsus constituit quod stipendia ecclesiastica atque adeo dignitates solum propter opus conferuntur: tandem. cap. fin. de rescript. beneficium asserit non dari nisi propter officium. Cōtunia sunt haec, sed in praesentiarum etiam vsque ad nauseam repetenda.

¶ Ex his ergo colligitur nostra conclusio illatione illa quae paulo ante insinuabamus. Christus non alia prorsus ratione quam propter earum obsequia atque administrationes pastores instituit, quorum subingit officium proprium esse voluit pascere: & in huius tantum mercedem & stipendia populo imperatae sunt decimae: ergo quantum est ex rei natura diuinaque institutione, ipsis per se incumbit gregem pascere. Hoc autem absque personali praesentia fieri non potest: ergo residentia est de iure diuino: nam quo quisque iure obligatur ad finem, obligatur ad medium sine quo nequit illum cōmode attingere. Primū antecedens nemo est qui neget, sed primam consequentiā inficiari molitur aduersarij. Quoniam inquit Papa episcopos creat, illi ergo incumbit disponere, vt per se vel per alios pascere debeant. Quod autē cauius hīc nullum praese ferat vel probabilitatis colorem, palam ex superioribus colligitur. Primū enim iam satis constitutū

Paulus.

Innocen. 3.

Ratio p cō clusione.

Solutio.

Replicā.

est, creationem episcopi, licet fiat per Pontificem, nihilominus iure diuino fieri: quippe cum institutio Dei sit, per seipsumque fieri iusta, perinde atque sacramentorum administratio. Sed ne de nomine nos angat disputatio, esto Papa immediate ut aiunt electionem faciat, num consequens subinde fit ut naturam ipsam, quam dignitas à Deo instituta proprio significato declarat, possit Papa mutare?

Vnde rogo duarum rerum consequentia que tam sunt disparata? Nunquid dum Papa episcopum eligit & consecrat efficere potest ut non sit pastor, magis quam cum sacerdotem inquitur efficere ut non sit sacerdos? Potestne inquam efficere ut functio episcopi non sit sacramenta ordinum administrare, populum que docere, ac moribus instituere: & quod nomen eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc vel fari queat: cum hæc omnia episcopi muneri sint diuino iure annexa: quin verò ipsissima eodē iure sint dignitatis substantia. Profectō si Dei institutio eandē vim habeat quā natura per ipsum instituta, planē fit ut sicuti qui morum seruitur efficere nō potest ut prunus inde aut alia arbor germinetur, quā morisuta neque; qui episcopum facit efficere potest ut eius natura diuinitus instituta nō sit per se pascere. Haud enim modo disputamus an vlla de causa efficere iuste possit ut ipse per se nō pascat, sed per alium. De hoc em̄ alia nos disputatio manet. Sed rei tantū naturā constituitur: docentes ut quemadmodum qui scānum fabricat aut arcam, efficere non potest quin figuram habeat scanni aut arcæ: aut qui facit calceum, efficere non potest quin rem faciat formam habentem pedis: ita qui facit episcopum, quæ res diuinitus instituta est, efficere non potest quin eodē iure quo est instituta officium habeat, atque adeo obligationem per seipsum pascendi ac subinde residendi, quicquid postea forinsecus accideret possit.

Illustratam plus cōclu.

Episcopus pastor est secundū propriam nominis notionem.

¶ Etenim ne nobis pastoris homonymia & æquiuocatio negotiū amodo facessat, intelligere episcopus debet pastorem esse secundum propriam nominis notionem, & non secundum illam abusiua quā gregum domini pastores dicuntur. Solent em̄ & pastores nuncupari pecudum, armentorumque domini: eod quod sua substantia & peculium pecorarium sit: quæ admodū rogati filij Iacob à Pharaone quid haberent operis, responderunt, Pastores sumus: putā hæc est nostra diuitiarum possessio. Et isti per se nullam exercent ouilis curam, nisi per suos

familios: sed dūtaxat vellere, calesco, foeturaque fruentes, delicatē ac molliter vitam degunt. Episcopi autem non sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus velut ministri, qui gregū vigiliis perferre tenentur, & per prata scripturæ gregem deducere, eiusque fontibus potare, atque oleo scabiem inungere, eiusque lupum cauere, & quicquid villo pacto nocere poterit. ¶ Neque enim est quod huic sanctę veritati quæ obmoliatur, soli Petro dictum esse, pascere in hoc enim verbo aliquid est singulare Petro dictum, aliud verò cunctis præsulibus generale. Singulare inquam ut tanquā vniuersalis pastor suo gradu & ordine vniuersum gregem pasceret, nō quidem vniuersis assistendo ecclesijs, sed suis constitutionibus & fidei ac morum sententijs vniuersos illustrando & instituendo: dignosque adeo ministros cuiusque ecclesię adscribendo. Generaliter autem explicata est episcopalis functio, quæ in apostolis & in ipso per ipsissimum Christū ecclesię institutionē constituta est: ut scilicet cum primū vnusquisque crearetur, iussum ab eodem Christo putaret ut similiter suum peculiare gregem pasceret. Ait quippe Augustinus c. 13. in lib. de Pastore. ob id Petro singulariter Christum id quod omnibus erat commune, iussisse, ut vnitatem commendaret. Multi enim erant, inquit, apostoli: & vni dicitur, Pascere oues meas. Hactenus ille. Ac si dixisset: In vno cunctis potestatem dedit. In vno cunctis generalē regendi formam expressit, atque adeo in vno cunctis idē iussit. Et Ambrosius in Pastora. Nobis, inquit, in verbis diuinitus credita est dispensatio, gregemque Christi alendum suscepimus. In verbis inquit diuinitus: Alludens ad illa Petro dicta. Et infra: Repetitur est à domino tertio, Pascere oues meas. Quas oues & quem gregem non solū tunc beatus suscepit Petrus, sed nobiscum illa suscepit: & cum illo nos suscepimus omnes. Iussit Dominus Petro pascere oues, per quem ad reliquos omnes potestas & auctoritas pascendi manat à Deo. Hæc ille. ¶ Ex his ergo fit consequens, peruersam esse calumniosamque interpretationē ut vox illa consecratoris, Vade prædica populo tibi commissio: perinde intelligatur ac si solus sit Pape. Est enim illius tanquā organi Dei, atque adeo expressio & quasi repetitio verbi ipsius Christi, Pascere oues meas. Quod planē alludit Paulus Actuum. 20. dicens, Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, &c.

Solu. tertia obiectio.

Grego.

Prior locus veris in frumēti p conuisione

pos, &c. Haud enim aduersariorum glossa vilius est pretij, quæ scilicet aiunt propterea tantum dixisse, Spiritus sanctus posuit, quæ ecclesiæ etiā ad ius positiuū eius nutu gubernatur. Nam. 1. ad Corinth. 7. distinguit inter ea quæ Deus præcepit & quæ ipse: & hic propriā actionē & iussum Dei designat. Non enim ait se illos posuisse, sed Deum.

¶ At verò quod res etiānum patētior fiat. explicare paulo amplius opus est spiritualis pastoris officium. Dicitur enim iam supra reliquimus esse spiritualis ouium vitæ impersissimam curam gerere. Quæ quidem cura tripartita est: videlicet ut episcopus sacramentis plebē in vitā spirituali generet & nutriat, atque adeo prædicatione foueat & prudentia gubernet. Quæ sub alijs nominibus sanctus Tho. expressit, putā instituere, defendere, & gubernare. Nomine autē sacramentorum etiā sacramentalia quæ dā intelliguntur, quæ quidem can. quatuor. distin. 68. Papa recenset. Incumbit enim eis presbyterorum ac diaconorum cæterorumque; ministrorum altaris, & virginum consecratio. Mox constitutio altaris, & benedictio & vinctio, atque adeo omnium vasorum indumentorumque ad idem altare pertinentiū, ac denique baptizatos chrisimate confirmare. Omnium autē maxime propriū eius munus est prædicare: hoc est nō de suggestio modo, sed peculiariertem etiam sacra oracula interpretari, & de ambiguitatibus responsa dare. Vnde super illud Paul. ad Ephes. 4. Alios pastores & Doctores adnotauit Hierony. consulto non dixisse alios pastores atque alios doctores, sicut dixerat alios apostolos & alios prophetas: sed alios pastores & doctores, scilicet quod idē est in ecclesiā pastor, qui & doctor. Idemque Aug. in Epist. 58. Paulino sciscitanti quod pastores à doctoribus differrent, respondet: videlicet nullo differre discrimine: quod eodem apostolico verbo confirmat. ¶ Tertium demum eiusdem muneris membrum est gubernatio, quibus nō in finem adiungitur pauperum, viduarum, ac pupillarū cura. Hæc autē expressius tum Grego. lib. priori Pastor. tū etiā alij sancti patres per Ezech. prophetam explicari autumant ca. 3. 4. vbi ait Dominus Fili hominis, propheta de Pastoribus Istaël. quæ pascere semetipsos. Nōne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, lanis operiebamini. His enim duobus cuncta designantur quæ ad vitam vestrūque spectant. Quæ quidē ad sustentationem episcopis populus

suppeditat. Sed ad designandā eorū luxurię subditur. Quod crassum est, occidebatis: vbi summa iniquitas pastoris insinuat. Cum em̄ officium eius sit gregē doctrinæ ac morum pinguedine saginare & pinguefacere: eius potius substantia ipsi curant pinguefcere. Et gregem meum nō pascbatis. Quid autem sit pascere, explicare prosequitur, dicens: Quod infirmum est, nō consolidastis: quod ægrotum, nō sanastis: quod cōtractum, nō alligastis: quod abiectum est, nō reduxistis: & quod perierat, nō quaeristis.

¶ Hic autē prinū omnium animaduertendum est, oracula antiquæ legis non eandem proutique legis sui energiam ad rem præsentē habere, quā nō eandē habent testimonia nouæ. Etenim sacerdotium nō bent enerstrum longē ab illo differentius ac perinde glia, quæ te sublimis existit quā quō illi fungebatur. Nam cū illorum sacramenta nullam conferrent gratificantem gratiam (nil de illa loquimur quæ sub signo circuncisionis conferebatur) neque clauium illi potestatem habebant ad remittenda peccata: neque subinde curam, ut nostri sacerdotes, gerebant animarū: quæ potissimum est fundamentum ut nostri prælati residere teneantur. Petuntur autem inde ad propositum argumenta. Tum ratione figuræ, in qua, ut ait Paul. omnia cōtingebant illis: nempe quod illud sacerdotium prælagium erat nostri. Tunc etiam per modū exempli: nam si illis tanto vitio tribuebatur quod curam non gererent gregis, & in excubijs templi perpetuū esse cogebantur. Iussum enim legitur Num. 18. Aaron filiisque eius ac Leuitis: Excubate in custodia sanctuarij: multo efficacius conuincitur pastores nostros animarum custodes, debere semper præsentem gregi prospicere. Quamuis, ut ad præsentem locum Ezech. reuertamur, non solū sacerdotes illic, pastorum nomine, denotantur, sed omnes iudices & gubernatores populi. Tacti iam tunc temporis, gubernationis scriptum penes sacerdotes esset. ¶ Affabrē ergo Propheta illa quinquaria oratione pastoris munus delineat, quantum ad ea saltem quæ in grege mēdenda sunt. Quinq; enim incōmodis Christianus grex periclitari consuevit. Primū est in fide, quæ totius Christianę vitę fundamentum est: nam sine fide impossibile est Deo placere. Primum autem detrimentum fidei est, languor & imbecillitas: quando scilicet homo propter magnitudinem credendorum nutabundus vacillat. Quare Paul. ad Roma. 4. laudi tribuit Abraham

Expeditur locus citat.

Paulus.

hæ, q̄ non fuit infirmatus in fide. Et ad Roma. 14. Infirmū in fide assumite (id est) nē cadat sustetate. Hæc ergo Antistitis, qui doct̄or est fidei, prima functio est: nēpe vt fidei scrupulos mentibus gregis eximat, dubia scilicet explicando: ac subinde animos affirmādo & consolando vt intellectum, quē admodū ait Paul. captiuent in obsequium fidei. Aegritudo autē ad mores attinet, cū q̄s corruptis affectibus infectus est. Etenim, vt intellectus scrupulis fidei infirmatur, sic & appetitus affectu tumultu ægrotat. Quare si cut illud doctrinæ luce est consolidandum, ita & hoc salutaribus monitis sanandum. Confractio verō iam ad discordiā inter fratres attinet: videlicet cū populus aut varijs opinionibus, aut litibus & iurgijs inter se disfidet. Tunc enim ligamine pacis atque unitatis conferendus est, amicitiaque conglutinandus. Ex his enim fracturis, nisi in tempore colligantur, hæreses solent intumescere. Quod re vera vncordia & inertia præsulū, ac potissimū absentia à suis ecclesijs creberimē accidere præsentia tēpora documento nobis sunt. Quocirca id quod subditur, abiectionem, ad manifestariam hæresim & apostasiam refertur. Dissentio enim populi feminariū est hæresum, per quas ab ecclesia exitur, & vsq; ad huius etiam medicamina prælati cura protenditur: vt saltem vna atque altera monitione, vt docet Paulus, enitendum ei sit abiectionem in ecclesiam reducere. Cōcludit demū. Et quod perierat non quæsisit; exemplo illius qui de cœlo quæsitum venerat quod perierat. Perit autē homo p̄ quodcūq; mortale delictum: insigniter verō per oblationem. Sed neq; de illo prorsum desperandum est, quin omnis a deo quærendi ipsū via. At qui effectus porrō isti, gratiæ Dei eiusq; singulari fauori referūtur accepti. Attamen quia ipse eiusmodi gratiam ministerio sacerdotum nobis suppeditat, sit vt propter eorū negligentiam vna veniat vt populus eadem gratia priuetur. Id quod, p̄tinus ibidem Deus aperte admonet, dicens, Et disperse sunt oves meæ: ed quod non est pastor: & factæ sunt in deuotionē omnium bestiarum agri: hoc est ab omnibus vitis pessundatæ sunt: omniq; errore conculcatæ. Quia de causa statim cōminatur pastoribus: Requiram gregem de manibus eorū. Hac eadem enim ratione ait ad Hebræ. vltimo Paulus, præpositos sic debere super gregem inuigilare, quasi rationem pro eius ani-

Paulus.

malibus sint reddituri. Porrō ergo nisi hæc episcopi munera & officia tam essent oblatione sepulta, nemo esset, arbitrator, qui vel hæsitare posset, teneretur iure diuino episcopi per se illa præstare, ac pinde in suis diebus residere. Etenim non solum publica concione, si suum bene noscunt in institutum, hæc perficere debent, verum priuatis visitationibus, exhortationibus, recreationibus, consilijsq; adeo & cōsolationibus. Imò non verbo tantū verum & exemplo, ac denique re ipsa iuuando: nempe egentium causas negotio etiam tuendo & eleemosynis adiuvando. Ecce sacerdotis officium qua parte debet nocumenta gregi cauere. ¶ At verō qua parte ipsum ad perfectum promouere tenetur, alius eius prominet functio. Hac quippe ratione appellat eos in suis antecessoribus Christus lucem mundi. Vide quantalargitate sua ipsius nomina illis impartitur: vt si in officio nō persisterint, eos peius in die iudicij pudefaciat. Quin verō, vt supra diximus, Pius Papa, cano. oues. 6. questio. 1. veluti oculos Deum illos instituisse ait, siue per quos Deus ipse gregi suo prouidet, siue per quos populus quæ diuina sunt suspicit. Appellat etiam illos ciuitatem supra montem positam: quia non solum doctrinæ lumine de candelabro lucere debent, verū prominenti vitæ exemplo in conspectu populi: & veluti sal terræ mores condire. Perpē de an eiusmodi officia absentes exhibere, vt decet, valeant. Quin age vt cuncta completamur, episcopi in ea perfectionis sublimitate esse debent, vt perfectionem non discant, sed quemadmodum in sua consecratione admonentur, omnino doceant. Quid demum perfectionem doceant? ceu Christi ministri ecclesiam suam sic expurgent, sic promoueant, sic itaque exornēt, vt sine macula, vt Christi sponsam decet: Deo patri offerant. Ecce primum locum Evangelicum, Patece oues meas. ¶ Secundus locus ex quo veritas præsentis conclusionis elicitur, extat Ioan. 10. vbi Christus naturam boni pastoris sub hac verborum exaggregatione commendat: Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis: mercenarius autem fugit. Intelligere autem nequeo: qua vllus fronte deludere hunc posset locum, dicens, non intelligendum esse generaliter de pastorum vniuersitate: quippe quod Christus de seipso particulariter, vt aiunt, id asseruit. Haud em̄ opus est sanctos huc

Pastores nē esse lucem mundi.

Pius Papa pastor oues. 6. questio. 1. veluti oculos Deum illos instituisse ait, siue per quos Deus ipse gregi suo prouidet, siue per quos populus quæ diuina sunt suspicit.

Secundus locus ex quo veritas præsentis conclusionis elicitur, extat Ioan. 10. vbi Christus naturam boni pastoris sub hac verborum exaggregatione commendat: Ego sum pastor bonus.

Roboratur amplius p̄ xime ratio.

Refellitur huc interpretes compellare, qui hunc sensum recutiant. Præstat namque semper scripturam sacram, vbi fieri id possit, ex suis ipsius verbis elucidare. Perpende ergo verborum cōtextum: Ego sum pastor bonus: ecce assertio. Haud verō satis duxit simpliciter id asserere, sed demonstrare perrexit. Quomodo autem demonstrauit? Quia bonus pastor animā suam pro ouibus suis dat. Hoc ergo non de se peculiariter & p̄prie asseruit: aliās id quod dixerat per idem ipsum probasset: nempe, ego sum pastor bonus: quia ego ipse pastor bonus animam pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriam propositionem, naturam ingeniumq; & substantiā boni pastoris definitione patefecit: nempe vt sic colligeret: Ille prorsus qui animā suam dat pro ouibus suis, bonus est pastor: ego autem animā meam, hoc est vitam do pro ouibus meis: ergo ego sum bonus pastor. Generalē ergo regulā præfixit per quā bonus pastor ab ijs qui nō sunt boni, discernendi sunt. Vnde Grego. in homilia: Eius, inquit, formam quam nos imitemur adiunxit: dicens, Bonus pastor animam suam p̄ ouibus suis ponit. Fecit quod monuit: ostendit quod iussit, &c. Et August. de verbis Domini, sermo. 5. Pastor bonus, Christus. Quid Petrus? nōne bonus pastor? nam & animā suam pro ouibus suis posuit: quid Paulus? quid ceteri Apostoli? &c. Ita que si attentē verba respicias, non tantum Christi exemplū sese perhibere oculis nostris voluit, quod imitemur, secundū illud Ioan. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro omnibus animā suam posuit: & nos debemus p̄ fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad Honora. August. q̄ instante persecutione episcopus non potest fugere: quia exemplo Domini tenetur bonus pastor animam ponere pro ouibus suis. Hæc enim quodammodo possent aduersarij cauillari, dicens quod licet Christus de se peculiariter id diceret, posuit nihilominus de se imitandum exemplum. Sed insuper affirmamus posuisse regulam & definitionem per quam se pbauit esse bonum pastorem, quamq; adeo licet ipse per impossibile non seruasset, tenerentur vniuersi præfules iure diuino & naturali seruare. ¶ Agedum idem ex subiunctis verbis corroboremus. Subdit enim: Mercenarius autem & qui non est pastor: cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem & dimittit oues & fugit.

Quomodo rogo illic vsurpauit mercenarij nomen: vtrum peculiariter pro aliquo? Re vera non nisi generatim: ergo eodem modo acceperat vocem boni pastoris. Aliās non è regione apponeret illi mercenarium. Vtriusque ergo naturam amborum oppositione explicuit. Nisi admittere absurdè malis q̄ naturam explicuerit mali pastoris: nō autē boni. Neq; contentus fuit id simpliciter enūtiare, sed natuam subiunxit causam. Mercenarius enim, inquit, fugit: quia mercenarius est cuius non sunt oues propriæ: & ideo ad eum de ouibus non pertinet: quia non sunt inquit, eius propriæ: vt pote q̄ cū ei nō sint à Christo cōmendatæ; sit vt eas nō diligat: nimirum ea dilectione qua ex Petro requisuit an se præ cæteris diligeret. ¶ Sed & vrgentissimum præterea argumentum quod hoc Dominus ac Redemptor noster nō de se tantum proprie, verū tanquā cunctis qui legitimi sunt episcopi necessarium enuntiauerit, est, quod ex hoc loco sancti omnes & Doctores colligunt (vt artic. 4. videbimus) teneri episcopum dum necessitas gregi suo ingruerit, vitam exponere antequam inde recedat. Quam quidem veritatem cū ipsi aduersarij negare profectò non auderent, in de deberent colligere residentiam esse de iure diuino: id que adeo ex hoc loco inferri, aliās ecclesia non cum tanto periculo eos resistere cōstringeret. At de hoc illic presius. ¶ Hic ergo, pedem sistere cuperem, si p̄ rei dignitate mihi facultas ad persuadendū super peteret, rogareq; colendissimos episcopos, expenderent, vtrum potuerit Christus significantius rem aperire, vehementiusq; ipsos nē mercenarijs suos greges considerent dehortari. Quomodo enim diligere animas vsque ad sanguinis effusionem possunt, quas vt proprias non habent? & nisi ita charas in Domino habeant, quomodo possunt eis legitime prospicere? Abunde se namq; mercenarij fecisse arbitrantur, quando pro ratione stipendij quod recipiunt audiendis litibus horas aliquot insumunt. ¶ Prosequitur autem Christus eandem boni pastoris naturā etiānum patefacere. Ego inquit, sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Haud ergo locus iam vllus sit reliquus despectendi, vt quis dicat de se proprie Christum loqui. Imò eandem demonstrationem insinuat: nempe ob id quod inuenit se de facie & voce ipse & oues cognoscant

Theophy.

scant, in quæ hæc competunt, bonum esse pastorem. Vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit, agnosco differentiã pastoris & mercenarij. Nam mercenarius quidem nescit oues: quod cõtingit quia nõ sepe illas inuisit, &c. Qui enim per Dei dilectionẽ non sibi ecclesiam desponsauit, non põt eius cõspectu & familiaritate magnoperẽ se oblectari. Præterquam q̃ neq; officia pastoris gregi præstabit, nisi cuiusq; ouis faciẽ & balatum nouerit, vt non per relationem aut per aliũ, sed de vultu, gestu, & voce animi morbũ deprehendat. Neque, verò grex cum vicissim satis diligere, eiusq; tum exemplũ imitari, tum & auscultare mãdatis valet, nisi de vultu & sermone eũ agnoscat. Quocirca hoc quod isti dicunt Christum de se, p̃prie affirmare, q̃ sit falsum in de constat, q̃ fortasse ad illud proverbium Salomo. alludit qđ ipse tum propter priscos pastores, tum in nostrorũ figuram illius ore iam pridem ptulerat. Ait em̃ ille Prouerbio. 27. Diligenter cognosce vultum pecoris tui, tuosq; greges considera: nõ enim habebis iugiter potestatem: sed corona tribuetur tibi in generatione & generatio nem. Vbi hebraice habetur, Cognoscendo cognosces seu euidenter agnosce faciem pecoris tui: & vt dicitur facie ad faciem, & pone cor tuum ad greges. Vbi nõ adeo ad rem accõmodẽ quidã cominiscuntur, verbo illo appone, allusionẽ fieri ad illud Christi, bonũ pastor animã suam ponet. Nam præterq̃ q̃ verbum euangelicũ non significat nisi, dat, manifesta est rerum discrepantia: nam verbum Salomo. ad internã curam & sollicitudinem, quã pastor habere debet erga gregẽ, refertur: vt scilicet cor impensissime habeat ad singularium ouium necessitatem attentum. Vox autẽ Christi ad testimoniũ amoris: vt scilicet si opus fuerit mortem eius gratia operet. Nam si cura bruti gregis illam mutuam agnitionẽ exposcit, quanto magis studium quod erga Christianam familiã impendendũ est: hanc cũ quot sunt subditi, tot sint & morborũ genera. Alius enim consolatione indiget, alius cõsilio, alius reprehensione, alius denique alio elemosynæ subsidio. Quare protinus in initio eiusdẽ ca. Ioan. vbi se Christus ostium esse ouium dicere ad ornabat. Qui non, inquit, intrat per ostium, sed aliud, sur est & latro: qui autẽ intrat per ostium, pastor est ouium. Hinc ostiarius aperit, & oues vocẽ eius audiunt: & p̃prias oues vocat nominatim, & educit eas: & cũ pro-

Prouerb.

Cõfirmatio.

De Iustitia & Iure.

ptas oues emisit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Vide quomodò lex boni pastoris nõ tantum in hoc cõsistat q̃ quis ad dignitatẽ secundũ Christi leges accedat, verũ & q̃ eius exẽplo eandem administret: Nempe cognoscendo oues singulas de nomine, easq; exemplo vitæ antecedendo, qđ ipse sequuntur. Id quod absentes quonã pacto præstare perficerẽq; possint, ipsi viderint. Vnde sequitur: Alienũ autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorum. Vbi alieni appellatione non solũ eos qui non legitime ingressi sunt cõsent, imò & qui illegitimẽ rem administrent: scilicet tam mercenarios, q̃ eos qui illa quæ præmiserat nõ seruant. Et quidẽ Apostoli non cognouerunt quid loqueretur eis, scilicet mysteriũ fidei ipsius, per quam solam ingressuri erant quotquot veris pascuis essent potituri: quia nõ est aliud nomen sub sole in quo possint homines salui fieri. Nobis autem qui illud iã certo p̃ eandem fidem cognoscimus, aliud restat cõstitissima fide tenere, nempe q̃ qui ab ipso instituti sunt pastores, eius iustarum necessã habent munera seu p̃fungi. Vnde Damascus Papa in aurea sua Epist. 4. vbi de depellẽdis chorepiscopis locupletẽ disseruit, hoc Christi testimonio vehemẽter inuehit in episcopos, qui alienis suas plebes educandas cõcredunt: cũ Christus bonum pastoreẽ asserat vitam pro ouili suo ponere: mercenarium autem ingruente lupo oues destituere. Sed de hac epistola statim articulo proximo. ¶ Habebant ergo aduersarij & contra sic arguant: Quicquid homo per suos ministros facit, per seipsum censetur efficere: ergo cũ episcopus vicarium ecclesie suæ deleget, reside non tenetur, sed pro sua satisfactio obligatione. Videant autem huiusmodi argumentatores quanta eos responsa persequantur. Primũ omnium, vt supra diximus, hãc nõ disputamus an causa possit aliqua intercedere propter quam dispensari cũ episcopo absenti vicariũ ad omnia sua munera substituũt sed eum tantũ, qui ad lites audiendas sedeat: quod re vera nõ est præcipuũ. Et præterea visitatore qui diocessim circũuolet, cũ neque ista in ipsorum absentia fieri possint cõmodẽ, neque alia villo modo, ad quæ præcipue

Dandi

Obiectio ad uersariũ.

Solutio.

visitationes non possunt esse fieri p̃ alium quam ipsam episcopum.

Obiectio ad uera.

Primæ responsio. Secunda.

Paulus.

pnẽ tenentur. Potissima enim pars spiritibus pastoris, vt in Concilio Carthagin. 4. licet breuioribus verbis admonetur, nempe cui animarum longẽ maior cura incũbit, quàm tẽporalium, in hoc posita est, vt lites quæ sine iudiciorum strepitu desiniri possunt, cõponere satagat, pacareq; & extinguere procuret, vt tẽpus secundũ Christi mandatũ redimat, qđ oues in Christianis exercitijs collocent. Quod quidem nemo sine episcopi autoritate & grauitate & amore quo gregem prosequi tenetur, atque adeo sine eius presentia perficere valet. Item neque visitationes, longissima experientia testatur per aliũ quàm per ipsum fieri castẽ posse. Haud enim criminibus sola pecuniaria multa aut excõicatione medendum est, sed profectò verbo, nunc placido, nunc acerbo, ac alijs denique adhibitis remedijs: quorum visitatores, quia mercenarij sunt, nulla tangit cura. Adde quod elemosynæ quæ inter episcopales operas tam altum locũ tenent, oportet enim episcopum, vt ait Paulus, esse hospitalem, nisi per presentes Antistites fieri nequeunt commodẽ. Conspectus nanque pauperis, egenorumq; clamor viscera commouens, vel elemosynam exprimit, vel aliam saltem consolationem, qua suam possit miseriam leuare. Huc em̃ illa spectat quæ modò circa verbum Christi tractabamus: nimirum quanti referat vultum pecoris visu agnoscere, & vocem auditu. Sed ais, quid si episcopus hæc omnia atque alia per alium rectẽ dispenset? Accidere enim potest vt alij efficaciores sint predicatores ipso episcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores: quos cũ sufficerit, munus suum expleuit, vt absens Ecclesie suæ viuere possit. Huius autem vnã responsio est: esse impossibile. Altera præcipue notanda quod episcopi vicarij non sunt perinde constituti ac si sint futuri p̃sules, sed quasi p̃sulum adiutores. Et ideo non per hoc excusatur eorum residentia. Debent em̃ vicarij esse sicut mentra in corpore, ipse verò sicut anima. Christus enim non eos vt operarios constituitores, sed vt operarios misit. Et Paul. nõ ait oportere episcopũ esse doctoreis substitutorem, sed esse doctore: & c. ad Tim. 2. Sollicitẽ, inquit, cura te ipsum, p̃babilem exhibere Deo, operarium in cõsistibile: & rectẽ tractantẽ verba veritatis. Vbi confusione eum Antistite aspergit, qui operarius non est. Et alibi admonet vt qui non operatur, nec mã-

ducet. In summa, non vident isti qui munus episcoporum in hoc collocant, vt bonos sibi habeant subrogatos ministros, quemadmodum leges vniuersas electionis episcoporum & pastorum de medio tollant. Quid enim opus est tantam sollicitudinẽ & vigilantiam adhibere ad digniorẽ eligendũ, quantam iura omnia clamant, si satis episcopo est alios ecclesie suæ ministros delegare? Ergo si iura illa certa ratione constituta sunt, planẽ colligitur personale industriam in episcopo eligi, atque adeo per se residendo teneri munia sua explorare. Quare non est cur nobis Valerium obijciant qui Augusti sibi substituit. Id enim fecit ingrauescente iam ætate quod vires sibi non suppetebant. Imò nec tunc credendus est sic cessasse, quin id quod posset efficere. Imò hinc sumitur argumentum quàm sit necessaria presentia personæ. Hac enim de causa Petrus Apostolus, vt Theodorëtus refert in lib. de 70. discipulis: & antiquissimus Epiphanius to. 2. c. 26, nempe quia illi necesse erat tanquam Apostolus per alias ecclesias diuagari, substituit sibi episcopum Romanum: nõ qui esset Papa, sed qui sibi esset auxiliarius vicarius. ¶ Ad eorum ergo argumentationem respondetur quod est factum. Ad argum. go argumentationem respondetur quod est factum. vniciueque liberum sit de suis proprijs bonis, vt libuerit, per famulum disponere, in quo casu quod quis per alium facit, ipse facere cõsetur: in publicis tamen administrationibus longẽ res secus habet. Publici enim magistratus, atque illi potissimum, quibus obsonalem functionem iusta stipendia decreta sunt, non ad iustum per vicarios administrantur. Equis enim in consulem, aut prætorem, aut ducem creatur, vt per alium rem administraret: imò verò in rebus priuatis quis ceconomum, pincernam; imò vel coquum, vel quod rei magis aridet nauclerũ vel certe aurigam conduxit, qui nõ munus eiusdẽ personæ requirat? Quod si magistratus alij hanc habent residentia naturam, quis non videat episcopatum, qui animabus prospiciendis, quas Deus & ad suum ipsius cõfortium condidit, & p̃prio vitæ dispendio redemit, primum huius legis obtinere locum? Vnde Paul. 2. ad Corint. 9. Vx mihi si non Eunangelizauerõ: necessitas mihi incumbit. ¶ Sed aduersario vide quomodò aduersarij cauere hanc plangam contendunt. Aiunt enim apostolis per seipsum necessarium fuisse predicare: quoniam in ipsis personalis industria electa fuit. Episcopi autem non illis successerunt in apostolatu,

stolatu, sed in episcopatu. At verò, vt fateamur, vrgentior em iuisse in Apostolis prædicandi obligationem propter reuelatâ eis doctrinam, tamen quis neget in episcopis personalem etiam industriam, quatenus in episcopatu ipsi successerunt, exigi? Sed neque aliud istorum cõmentum illis admittendum est, nempe qd apostoli iussi sunt solis infidelibus prædicare, episcopi verò solis fidelibus, imò Paulus saepe prædicauit cõuersis, quòd certè ad eorum confirmationem facere debebat. Nec episcopo dicitur, vt aiunt, vade, prædica populo Dei: sed, populo tibi cõmissio: cui non repugnat quin aliquado possit & debeat infidelibus prædicare.

Resoluitur proxima solutio.

Caullus aliter

¶ Alius verò caullus istorum est, quòd et si Papæ dictum sit, Pasce oues meas: non tamen inde colligitur quòd residere teneatur in omnibus ecclesijs: atque adeò neque de singulis colligitur quòd teneantur in suis residere. Quòd autem caullatio hæc peiori sit nomine digna, quis non planè videat? Iustus enim est Papa per seipsum pascere, atq; adeò in sua ecclesia, quæ Romana destinata est, residere: vel vbi expedire visum esset. Decet autem ppter confluentum orbis illuc ne per alias diuagetur, sed suos singulis vt Deo ei iussit, episcopos consignet, qui eodem diuino iure teneantur in suis diocesisibus residere. Vnde Paul. ad Thessa. 5. Rogamus, inquit, vos fratres vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præstant vobis in Domino & movent vos & habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum: Non ergo propter dignitatem, sed propter opus quòd residentes personaliter exercent.

Paulus

Scripturus

¶ Alia deniq; eorum argutia nò est responso digna. Arguunt enim qd cum Papa possit episcopum à sua diocesi dimouere, atque aliter adscribere, sit vt desposatio episcopi cù hac ecclesia nò sit de iure diuino, atq; adeò nec residentia. Jam enim suprâ ostensa est infirmitas cõsequentiæ: nempe quòd licet Papa possit episcopos summutare, non tamen eorum naturam & functiones quæ iure diuino annexæ sunt dignitati. ¶ Sed rogas nonne multa episcopus potest per ministros dispensare? Apparet enim posse: vt ordines conferre & cõfirmare: benedicere tẽpla & ornamenta, &c. Itẽ per multa sunt episcopalia officia quæ non nisi statis tẽporibus eadem que raro fiunt: vt æthiopia consecrare, & sacris initiare: que adeò iugè residentia non exigunt. Respondeat inter episcopalia, munera gradus

Solutio.

esse dignoscendos. Quædam enim sunt que licet nò ita decenter fiant, tã non vsq; adeò absurdum est per substitutos illa exercere. Vt sunt christianatis cõfectio, & tẽporum ornamentorumq; cõsecratio. Est inquam in his, dum per titulares episcopos fiunt, in decorum quiddã, quòd nò tanta grauitate, vt decet celebrantur. Præterq; an sa inde porrigitur titularibus episcopis introductionis. Veruntamẽ non ista sunt munera quæ vrgentissimè residentia episcopi requirunt: sed alia suprâ cõmemorata quæ assiduam presentia sedulamq; diligentia exposcunt. Imò verò, vt iam diximus, propterea episcopi obligationis residendi obliui sunt, qd non putant alia sibi incumbere onera, q̃ lites audire, & semel in anno ordines cõferre. Si enim se ignorantium lucẽ, delinquentium regulã, afflictorum suffragiũ, egentiumq; subsidium ac præsidium (vt verè sunt) esse cognoscerent, nò grãdi opus esset negotio, vt ius residendi persuasissimũ haberent. Multa alia hinc missa facimus scripturarũ testimonia: nimirum satis rati ea quæ præcipui sunt momenti attulisse. Multaq; aduocatariorum argutias silentio prætermittimus: ad quas vtique molestius esset respondere, q̃ vtile. ¶ Quod autem de episcopo assertum curauimus, de cunctis etiam parocchialibus pastoribus subinde est intelligendum. Sanè cũ & allata testimonia idem sibi velint, licet multo efficacius ep̃os vrgeat. ¶ In apice autẽ istorum quæ dicta sunt hoc licet per seipsum euidentissimum sit, nò erit admonitio superuacua: nempe quòd residendi obligatio sic præceptum est, vt non sit præcepti finis. Videas enim præfules in suis quidem Ecclesijs residentes: sed tamen adeò olicanter & segniter in administratione verbi, in gubernatione, in afflictorum consolatione, & pauperum subsidio sese gerentes, vt nihil referat absentes nẽ sint an presentes. Residentia enim propter hæc necessaria est, quæ si nò fiant superuacua, imò quandoq; causa vt episcopus maiori opprobrio & vilipendio à sua plebe habeatur.

Etiam pro fore pro cialibus residentia

¶ Ad primum igitur argumentũ respondeatur, verba illa formalia quòd Episcopi residere teneantur, nullam fuisse necessitatẽ, vt in euangelio exprimerentur. Sanè cũ euidentissimè ex ipsa episcopalia functione diuinitus instituta colligantur: etiã secundum aduersarios satis est vt eadẽ residentia sit de iure diuino. Nã vbi Christus ceu operarios misit, prædicatum Apostolos atq; alios,

Ad primum argumentum

alios, & discipulos quibus episcopi & parocchiales sacerdotes successerunt: & vbi iubet in Petro cunctis episcopis vt gregem pascant: & vbi docet bonum pastore esse qui nominatim cognoscit oues, & vbi ait Paul. episcopum esse doctorem & hospitalẽ, & vbi admonet Timoth. vt seipsum operarium incõfufibilem, verbum veritatis rectè tractatẽ exhibeat: & vbi admonet præfules vt vniuerso gregi attendant in quo eos Spiritus sanctus posuit episcopos ad regendum ecclesiã Dei: atq; in id genus alijs locis vsq; adeò lucẽ clarius residentia pastorũ præcepit, vt factum sit expressiora verba requirere. ¶ Ad secundum iam satis resposum est, quòd et si summã ecclesiã iurisdictionem Petro eiusq; successoribus singulariter cõmiserit, vbi ait, Pasce oues meas: atq; adeò facultatem eligendi pastores: modum tamen pascendi non reliquit suo arbitrio vt eum mutare posset. Haud enim in arbitrio est Papæ facere vt episcopus non sit doctor, non sit hospitalis, nò sit vigilator super gregem, quibus muneribus intimum est, vt resideat. ¶ Ad tertium denique respondetur quòd si Timotheus & alij forsã episcopi iussu Pauli à suis non nunquam ecclesijs peregrinati fuerint, id tamen ob ecclesiã vniuersalis necessitatẽ factũ est, atq; adeò per interpretationẽ eiusdem diuini iuris & naturalis. ¶ Haud enim secum pugnãt residentiam esse de iure diuino, & nihilo minus posse casus accidere in quibus non solum licitum, verum expedientissimũ sit episcopũ à sua ecclesia in tẽpore abscedere,

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

ARTICVLVS II.

Utrum residentia episcoporum iure naturali fundetur.

QUoniam monstratũ sit residentia episcoporum de iure esse diuino, subsequitur vt videamus, an ius etiã naturæ suas rationes eidẽ veritati subministrat. Arguitur nãq; à parte negatiua. Euãgelicus episcopatus, ordo est super-naturalis: quippe cum fundatio ipsa ecclesię super naturã fuerit à Christo instituta: nò ergo episcoporum residentia in iure naturali fundatur. ¶ Secũdò: Si iure naturali eiusmodi residentia iuberetur, nulla ratione posset super eo dispensari. Nam vt lib. 2. de Decalogo pronuntiauius, ob id indispensabilis est quod indiuiduum habet à natura obligandi vinculum: & tamen, vt in capi. 4. patebit, in-

Argum. 1. parte negatiua.

Argum. 2.

gruere ea necessitas potest, vt legitimè à sua ecclesia episcopus absens fiat. ¶ Tertio deniq; arguitur. Esto de residentia præceptum agnoscamus: natura tamen præceptorũ affirmatiuorum est, vt non obligent (quod aiunt) pro semper: nò ergo iugis cõtinauãq; residentia necessaria est. ¶ In contrarium est quòd eum ius naturæ authore Deo metib; nostris inculptum sit, explicandis etiam fidelibus ab eodem Deo promanantibus multum inscruit. Nam diuinæ leges naturalium perfectrices existunt.

Argum. 3.

¶ Am suprâ dictũ est naturale ius esse quod natura nos docuit: atq; adeò minimè repugnare: vt quod diuino iure sancitum est, naturali etiam quadatenus roboretur. Respondeatur ergo ad quæstionem affirmatiua hac cõclusionẽ. Obligatio residendi quàm proximè est naturali iuri affinis. Enimverò quãuis episcoporum institutio iure sit facta diuini iuris vt suprâ dictũ est, rationibus naturalibus eius congruentia innotescit: atque adeò modus episcopalis administrationis eisdem rationibus elucidatur: quã quidem in superioribus adeò insinuauimus, vt hæc non sit nisi explicatio repetitio. Primum igitur argumentum sumitur ab officio. Enimverò eum pastoris officium, vt dictum est, sit spiritali animarum salutĩ prospicere, functio hæc bipartita est. Nempe vel respectu gregis infirmatũ, ac deficientis, vt iuuetur saneturq;: vel respectu eiusdem sani, vt ad perfectionem promoueatur. Defectus autem & quantum ad intellectum accidere potest, & quantum ad affectum. Est ergo pastor igno-

Cõclusio

Ratio. 1.

rantiũ lux. Nam vos, inquit, estis lux mundi. Lucem autem natura docet nisi præsentẽ lucere non posse. Illis autem qui de via decedunt, est ciuitas supra montem posita, cuius vitæ sydus aspiciens populus recto tramite incedere debet: in conspectu autem populũ nisi resideat esse non potest. Condiendis verò corruptis affectib; est sal, qui in operibus virtutis ostendere saporem debet. Denique ægrotis est medicus. Nam talem se appellauit Christus, vbi ait: Nò est opus valẽtib; medico, sed malè habentibus. Perspice ergo quęsto te vtrum si rex selectissimũ medicum eligat, cui iusta stipendia pro ratione suæ facultatis exoluat, ferre queat, vt vbi corporalis sibi vita periclitatur, per alium seruiat? Si ergo in medico corporali industria personę expetitur & optatur, quis neget tanto id iustius in medico spiritali, quanto tempora-

livia spiritualis præstat: Est denique episcopus, ut supra diximus, auriga, nauclerus, dux, fidelis que seruus ac dispensator mysteriorum Dei. Et tamen si ad rem publicam civilem spectes quoniam mortalium permittet hæc per vicarios exhiberi: Cur ergo Deus id permittat? Re vera natura ius aperte reclamant. Sunt etiam ad arcendum hostes, custodes & vigiles, qui absentes esse nequeunt. Respectu autem gregis etiam si sanus esset, & ab hostibus tutus, summum episcopi officium est, ut iam supra diximus, & in sua consecratione habetur, ad perfectum plebem perducere, quod de Baptista Lu. 1. legitur: ut sit sine macula & ruga: ac perinde digna quæ in conspectu Dei appareat. Ad hæc autem ratio naturalis manifestè demonstrat industriam, atque adeo præsentiam personæ requiri. ¶ Secundus locus idem naturaliter demonstrandi sumitur ex stipendio, quod ut supra satis probatum est, non pro scientia, aut morum probitate, aut nobilitate, aut dignitate episcopali, sed pro præsidetia & functione, atque adeo pro exercitio ipso & opere & usu penditur: ut Num. 18. admonitio diuina habet: & 1. ad Corinth. nono docet Apostolus. Vbi nanque stipendium pro opere penditur, naturalis ratio illic demonstrat non satis esse vicarium constituit, etiam si digniorem teipso substituas. Est enim ille velut auxiliarius, qui ideo episcopum non excusat quin præsens quod valuerit efficiat. ¶ Sed tertius locus sumitur ex detrimentis quæ episcoporum absentia pro gignit, & parturit. Horum autem potissimum est, idque nisi omnifensu careant pastoribus extimescendum, quod propter eorum negligentiam creberrimè multæ animæ perpetua morte percuti: quæ quidem si secundum suam obligationem diligentes essent, semper terrena felicitate fruerent. Reuise illud supra citatum oraculum, Ezechie. 34. Postquam enim ait Deus, Væ pastoribus Israël, eorumque negligentiam in consolandis infirmis, &c. recenset, subdit: Et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor, & factæ sunt in deuotionem omnium bestiarum agri. Ecce, eo quod non esset pastor, Non quod nullus esset: aliàs non dixisset, Væ pastoribus Israël: sed quod nullus legitime suam expleat curam: Et ideo subdit: Et ego de manibus pastorum meorum oves meas requiram. Huc vellem attentos habere Christi pastores. Si Rex charissimos filios negligentia pedagogi custodisq; eorum trucidatos con-

spiceret, quoniam regiam iracundiam ferre possit? Cum ergo Deus (quod sæpe & sæpius ac sæpissimè vñ venire solet.) pastorum incuriam priuatum se viderit animarum contubernio, quas ut sua ipsius gloria fruerentur condiderat: quarumq; gratia filium suum qui pro illis moreretur huc demisit, eademque in infernorum abyssu perpetuo trucidandas contempserit. quoniam rogo non suppliciorum genera ab infidis illis & tam insigniter sacrilegis pastoribus non reposcat? Quin verò non solum in pastoribus ipsos prauos indignari solet Deus, verum & ob ipsorum prauitatem indignatio eius dimanet in populum. Sic enim legitur Num. 18. Excubate in custodia sanctuarii & in ministerio altaris, ne oriatur indignatio mea super filios Israël. Non quod ob alienam culpam populus ater naliter puniatur, sed quod vel ex eo quod in populo nunquam ingentissimus delinquentium numerus deest, qui prelatorum suffragijs sustentari debet, illis cessantibus indignatur. Deus in populum ob sua ipsius crimina, vel quod cessantibus episcopis manus cum Moyse ad coelum cum precibus leuare atque adeo negligentibus populi curam, facile à suis hostilibus cupiditatibus prostermitur, dignusque adeo sit indignationis Dei. Cum ergo ex absentia pastoris tam presentaneum moderando gregi emineat negligentia periculum, naturalis profectò ratio planissimè demonstrat, quam debeant presentes aduigilare. ¶ Mox & præter gregis detrimentum eadem præsulum absentia indecorum aliud in Christiana republica peperit. ¶ Nam cum ob personalem residentiam ius cogat vnicuique ecclesie suum micipare episcopum, ubi persuasum habet licere sibi absentes esse, pro inconuenienti non ducitur, ut quis plures habeat ecclesias: quarum simul fructus vnus percipiat. Id quod in Concilio Lateranensi prohibitum est: ut patet cap. Quia nonnulli de regu. & 2. 1. q. 1. can. clericos. Ac deinde protinus mos in ecclesiam ingestus est episcoporum titularium: per quos quemadmodum ordines atque reliqua episcoporum sacramentalia percipiuntur, experientia ipsa testimonio est. Inde enim emanauit, ut eiusmodi spiritualia venundentur, adeoque tractentur abiectione, ut in conspectu Christiani populi despectui habeantur. ¶ Accedit quartò quod cum episcopi cultores instituti à Deo sint animarum, messoresque adeo spiritualium frugum, nisi, ipsi per se deberent

delectatio pastoribus giter meo uersanda.
Dum Papa.
Episcopi q. sunt a gregis vniuersitate me trarium.
Confirmat.
Cochi. Lat.
Paulus.
Quarta ad demostri. ad periti. ecclesiarum.

rent in conspectu Domini portare manipulos suos: quod re vera qui per alios gubernant minimè faciunt. Ipsiq; talenti sui vfuras quas per se accumularent Deo reddere, & tanquam legitimi pastores ex episcopo celestis illi qui illos instituit, oues suas proprijs humeris bauiulare, proprijsq; manibus contrectare. Sic enim de illo præcætauerat Isai. cap. 40. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit: factas ipse portabit. His namque atque id genus alijs ex episcopi Damas. Papa, ut in illa supra citata epistola. 4. videre est, chorepiscopos ex plodere sanctè curauit: qui quidem non ita multum ab istis titularibus differabant, vt. 68. d. can. ecclesijs. & duobus sequentibus explicatur. Et potissima causa eos abigendi & extinguendi fuit, quod legitimi episcopi illis suos greges pascendos committerent: ut otio ipsi torpescerent: instar, vt ait ille sanctus Pontianus, meretricum: quæ statim ut pariunt infantes suos alijs nutricibus tradunt educandos, vt suam citius libidinem explere valeant. Sic enim miserandi episcopi faciunt dum sibi commissos populos vicarijs educandos concedunt, vt liberius ipsi secularibus curis inhæreant. Perfitio ergo quam ratio naturalis persuaadet, ut qui ecclesie despondunt, proles Christi sanguine per se progignant, suisque proprijs vberibus lactent. Nam sponsa, vt in 1. Canticor. capite legimus, sponso vbera tribuebat: eademq; super vinum vnguentibus optimis fragrãtia. Quæ profectò cum in episcopo sine usu sunt, vltore Deo desiccantur. Sed o temporum calamitas! Instar nanque omnium necessitudinum obliuio obligatio nem residendi obscurauit. Quis enim iam se ut sponsum ecclesie suæ gerat, & ut subditi rum patrem? Paul. quidem inter suos episcopos pales labores & Ecclesiarum sollicitudinem id potissimum. 1. ad Corinth. 9. commemoratur, quod & Iudæis Iudæus fieret, & gentilibus gentilis, & infirmis infirmis, ac denique ad omnium se accommodare affectus, vt omnes Christo lucrificeret. Et in posteriori ad eosdem Corinth. Quis infirmus & ego non infirmus? quis scandalizatur & ego non vror? Iam verò nunc temporis hic charitatis gradus adeo aboluit ab usu, vt nulli zizaniorum seminatio peiora scãdala, quam inter episcopos & capitularia sua collegia seminauerit. Id quod episcoporum multi causantes sibi prætexunt, vt suam absentiam excusent. Cum tamen enitendum illis summope-

re primum esset canonicos paternis visceribus lucrati: quod si perficere nequirent, non ideo illis esset de diocesi decedendum. Nam propter paucorum culpam non esset greges totas deferendus. Imò adeo vigilanter curandus, & colendus, vt clericorum proceres pudore conuicti deuictas eis manus offerret. ¶ Per hæc ad argumenta in capite questionis proposita responsum nobis censetur. Prioris enim solutio est, tum quod episcopalis dignitas non vsq; adeo est supra naturalis, quin sit rationi naturali germana: tum etiam quod etsi sit supranaturalis, illa tamè supposita, tunc ratio naturalis modum quo administranda est plurimum eluciat. Posteris autem responsio art. 4. patebit: ubi constabit ius etiam ipsum naturale, ac diuinum non nunquam causas offerre, ob quas liceat episcopis suas dioceses exire. ¶ Ad tertium denique respondetur, præcepta affirmatiua propterea non obligare pro semper quod obligant pro loco & tempore, & cum reliquis circumstantijs: quam ob rem nec episcopus obligat semper prædicare, aut ordinare, &c. ¶ Attamen quia multa eius munia sunt quæ non habent determinatum tempus, sed creberrimè & præter spem eorum necessitas offeruntur, tenetur in sua semper esse diocesi, nisi in casibus quibus ius ipsum diuinum & naturale ei absentiam indulget.

ARTICVLVS III.
Vtrum Episcopi iure humano, hoc est pontificio, residere teneantur.

Quæuis post diuinum ius & naturale non ita multum nosse de humano referat, conuincit tamè ad omnimodam obtinendam victoriam. Arguit nihilominus de more ab utraque parte. Aut enim residendi obligatio iure diuino ligat, aut secus: si iure diuino, superfluebat ius Ecclesiasticum: quoniam humanum vinculum vrgētius esse non potest diuino: si minus, videtur ecclesia rigidius iusto id præcepisse. Nam cum res sit tam grauis, vt præcises arbitrantur, non debuit ecclesia diuinum ius onerosius reddere. ¶ Secundò arguitur. Si res fidetia iuris diuini est, tunc præceptiones de illa pontificiæ esse non possunt, nisi eiusdem iuris declarationes, atque adeo dici non potest vt sit de iure humano. In contrarium est totus titulus de cleri. non resident. nempe cap. Quia. & cap. relatum. & reliqui: ubi qui ab-

Ad argumēta proposita in capite questionis.
Argum. 1.
Argum. 2.
scilicet

Profrua ac salubris meditatio Ec-

sp onsa, patremque cu filijs commemorari: Ad posterius vero argumentu iam respoum est quomodo hoc dicatur ius humanu. Haud enim intelligendum est per exclusionem, ac si non sit diuinum, aut naturale, sed quod sit horum explicatio.

ARTICVLVS IIII.

Virum aliqua emergere possit causa, ob quam liceat episcopo a grege sibi commisso abesse.

S.Thom. 2. 2. q. 185. art. 5.

In calce demu presentis disputationis ad expositione D. Th. reuertendum nobis restat: nempe ad art. 5. eiusdem quest. 185.

vbi disputat, vtrum aliqua possit causa intercedere, propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere. Sumitur enim argumentum a parte negatiua: primum ex illo loco Ioan. 10. supra iam exposito: vbi ait Christus bonum pastorem animam suam dare pro ouibus suis: Mercenarium autem viso veniente lupo gregem relinquere & fugere. In cuius homilia Grego. Lupus, inquit, super oues venit, cum quilibet iniustus & raptor fideles quosq; atq; humiles opprimit. Si ergo episcopus ingrueute tyranni persecutione gregem suo praedio destituat, mercenarius & non pastor reputabitur.

Argum. 1. a parte negatiua.

Gregorius.

Argum. 2.

Gregorius.

Argum. 3.

Secundo. Inter Prouerbia, cap. 6. sic legitur. Fili si spopoderis amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Et subdit: discurre, festina, suscita amicum tuum. Quod quidem idem Grego. in Pasto. ad propositum exponens: Spondere, inquit, pro amico, est animam alienam in periculo suae conseruationis accipere. Qui autem ad viuendum alijs in exemplum praepositus, non solum vt ipse vigilet, sed & vt amicum suscitet, admonetur: hoc autem facere nequit, nisi qui corpore praesens ad sit gregi: ergo tempore persecutionis nemini pastorem licet se subducere. Tertio. Ad perfectionem episcopalis status pertinet animarum curam gerere: nemini autem perfectionem professus licet ea quae ad perfectionem attinent ob vllum periculum deserere: ergo episcopo, cum statum perfectionis proficitur, nullatenus neq; in periculum mortis constitutus potest, vbi suum officium exigitur, terga vertere. In cotrarium est illud Christi mandatum Matth. 10. ad Apostolos: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.

De Iustitia & Iure,

Ad questionem Diuisi Thomas duabus conclusionibus respondet. Prior, Neutquam episcopo, aut pastorem vlli vbi subditorum salus eorum exigit praesentiam, licet illis se personaliter subtrahere: neque propter aliquod commodum temporale, neq; propter quoduis periculum imminens. Probatur conclusio. Obligatio cuiuscunque personae ex fine eiusdem obligationis (quod cuiusq; medijs natura est) debet pendere: finis autem episcopalis muneris, atq; adeo obligationis episcopi est spiritualis salus populi: ergo vbi illa praesentiam eius exegerit, nullum periculum eum excusabit, quod minus adesse teneatur. Id quod testimonio Christi confirmatur: nam si animam pro ouibus ponere tenetur, quod, vt ait Philosophus, terribilissimum est omnium terribilium, nullum minorum periculis culpam excusabit, atq; adeo neque vllum temporalium commodum: quandoquidem natura facillius indulget detrimenta euitare corporalia, quam commoda procurare. Secunda conclusio, Quando legitimus pastor satis potest saluti plebis per alium prouidere & consulere, tunc non erit ei nefas, etiam vt proprium personae periculum euitet, a sua ecclesia in tempus secedere. Imo vero vbi id exire fuerit ecclesiae, expediens erit vt faciat. Conclusio ex superioribus colligitur: nam tunc fini obligationis nullatenus aduerfatur. Vnde in epistola ad Honoratum August. Fugiant, inquit, de ciuitate in ciuitatem serui Christi: quando eorum quisque specialiter a persecutoribus quaeritur: vt ab alijs qui non ita quaeruntur non deseratur ecclesia. Cum autem omnium est commune periculum, hi qui alijs indigent, non deserantur ab his quibus indigent. Idem supra citatus admonet Nicolaus. 7. q. 1. can. sciscitaris: vbi non negat quin quandoque liceat praesuli per fugam cauere tyrannum. Attamen quando populus sua praesentia indiget perinde ait, delinquet, ac si naua in periculo nauim deserat. Quin vero tanto enormius quanto salus spiritualis praestantior est corporali. Hic primum omnium animaduertenda est sententia S. Thomae quae ex visceribus Euangelij desumpta est. At quod perspicacius fiat, quaeritur, vtrum fides quam episcopus ecclesiae suae, imo Deo suo obstrinxit vsq; ad mortis perpersionem eum, vt resideat, obliget. Apparebit enim hoc scolis prima fronte creditum durum: quoniam obligatio subeundae mortis, quae mortalibus summa est,

Concl.

Probati

Concl.

Rõ ad

Aug.

Nicolaus

Dubitatione

Ratio habet

bandi.

Libri Decimi,

Quaestio. III.

est, affirmari non debet nisi diuinum de hoc mandatum palam constiterit. Et tamen vbi ait Christus, bonum pastorem pro ouibus suis animam dare, consilium magis significare videtur quam praecceptum. Verbum enim illud, Bonus pastor, non videtur necessitate, sed supererogationem praese ferre. Accedit quod martyrism. tunc duntaxat vbi fides periclitatur confessionemq; sui exigit, necessarium est. Obligare autem episcopos ad martyrism vbi fidelitale periculum non imminet, temerarium apparet. Nihilominus indubiè tenenda est pars affirmatiua quam hic expresse Diuisi Thomas in priori conclusionem affirmat, quandoquidem ait propter nullum imminens personale periculum licet episcopo ecclesiam suam tempore necessitatis deserere. Idque confirmat testimonio Christi, quod ideo in sensu praecceptorio intelligitur: sic scilicet quod nemo sit bonus pastor bonitate quae ad gratiam amicitiaeq; Dei retinenda necessaria est, nisi vbi cuiq; necessitatis casus occurrerit, cum periculo vitae gregi suo fauore & auxilio praesens vsq; ad mortem adfuerit. Idq; Aug. supra ad Honoratum citatus asseuerat enuntiat: dicens, quod infante persecutione episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum namq; non potest, necessitatem praeccepti significat. Vnde sanctus Thomas. 2. 2. q. 26. art. 5. ad tertium argumentum, vbi ait non semper charitatis necessitatem obligare hominem ad offerendum vitam pro amico, caesum excipit, quo tenetur eius saluti prouidere: Ad officium potissimum episcopi alludens. Ab hac ergo veritate, de qua nemo vnquam ambigere quiuit, peregrinum argumentum sumitur, residetiam esse de iure diuino. Nam si non esset nisi de iure positio, cum pontificia praeccepta, vt quadragesimalis ieiunium, & festi obseruatio, vt lib. 1. scriptum reliquimus, non consueuerint vsque ad periculum mortis obligare, non facile persuaderes teneri episcopum in periculo mortis residere. Eo potissimum quod, vt supra visum est, praedicti autores vbi Christi de se proprie assertum arbitrantur: & tamen si illud verbum neges vni habere praeccepti, nullum reliquis, vnde inferatur teneri episcopum tempore necessitatis vitam pro suo grege ponere. Quae tamen omnium est generalis confessio. Ad argumentum ergo in contrarium responderetur, huiusmodi praecceptum non esse celandum atrox; quia

verò cum tota salus temporalis orbis mediū sit ad spiritualem promouendam, idq; vsq; adeo sit certū, vt Deus ipse temporalem vitam corporalium praestantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusq; postulabat, vt qui pastores animarum futuri essent, eodem tenerentur praeccepto. Neq; vllus antea ad id muneris eligeretur, quam idoneus esset inuentus, qui illud optima fide completeret. Imò verò & rex tenetur pro sua republica vitam ponere. Quocirca sicuti vbi fidei confessio id mouerit, martyrism est mortem oppetere: sic & vbi haec ratio iustitiae defendenda caput obtulit. Hinc facile ad posterioris conclusionis expositionem descenditur: nam ex his quae dicta sunt elicitur causas omnes ob quas licite praesul potest a sua ecclesia abscedere, nullatenus existimandas esse respectu suae propriae personae: quandoquidem & vitam ipsam ecclesiae debet, sed tantum respectu boni ecclesiae, cui fidem habet obligatam. Quare etsi caeteris tribus generibus cõplectatur, quae sunt: Necessitas impediendi: qualitas negotij: & cõditio personae: ad commodum tamen ecclesiae sunt omnes referendae. Atqui impedimentum, aliud est quod ab intrinseco prouenit, & aliud quod ab extrinseco. Ab intrinseco scilicet, vt est aduersa episcopio valetudo: ratio ne cuius solū & aere mutare debet. Et quod hoc etiam debeat respectu ecclesiae pensari, patet: Nam si etiam tunc ecclesia necessitate praesentiae Antistitis premeretur, occumbere potius debet morti, quam exire, secundum legem boni pastoris a Christo praescriptam. Quando autem non vsque adeo ecclesia afflicta, in rem eius vergit quod episcopus suae saluti consulat, vt expeditius ei seruire possit. Neque verò solius valetudinis gratia, verum & animi recreandi suosque visitandi necessarios ius naturale indulget, vt possit exigua tempora succipere, quae his, alijsve id genus suis negotijs possit impedere. Nam eius modi obligatio non est intelligenda, ac si deberet esse in carceribus, compedibus vinculis. Pari modo celandum si impedimentum fornicus ingruat: vt eum tyrannus ecclesiae infestus est. Nam si non singulariter in odium praesulis, sed in ecclesiam ipsam grassatur, tunc persistendum illi est vsq; ad mortem. At ad hanc necessitatem applaudunt exempla Au-

Causa legitur me ob quas licet episcopo abesse a grege non respectu ipsius sed ecclesiae penam sancta sunt. Prima causa absentia honestans

Gu.

gu. ad Honora. suprà allata. Et de verbis Do-
mini ser. 7. de Petro & Paulo, ac cæteris san-
ctis martyribus qui pro suis ecclesijs exem-
plo Christi tyrannorum gladijs occubuerunt.
Si autem ad particularem inuidiam prælati
tyrannus est infestus ecclesie, tunc etiam ex-
re eiusdem ecclesie est, vt in tempus sese in-
de auferat: sicuti ibidem idem ait August. ne
subditi fugere cogantur. Cuius exempla no-
bis extant in Ioanne Euangelista, qui preci-
bus suæ ecclesie, vt expediebat, secessit. Et in
Cætuariensi Thoma. Sed tamè postea dum
opus fuit, ad eandem sedes cum periculo vite
remearunt. ¶ Qualitas autem negotiorum
similiter respectu eiusdem ecclesie pensan-
da est, vt legitima inde petatur absentie excu-
satio. Est enim triplex particularis eccle-
sie habitudo animaduertenda. Considera-
tur inquam generalis vtilitas Salmaticensis
ecclesie: ad singula eius ministeria, vt prædi-
care, visitare, &c. vt totum ad singula mem-
bra. In ordine autem ad vniuersalem eccle-
siam Romanam: sicuti membrum ad caput,
seu ad totum corpus. In ordine autem ad al-
ias ecclesias, sicut vnum membrum ad reli-
qua eiusdem corporis. Et omnes istæ neces-
situdines, iustas possunt episcopo afferre cau-
sas secedendi ab ecclesia: etiam iure diuino &
naturali. Quando ergo ecclesia particularis
in aliqua est calamitate constituta, tunc ob
primam habitudinem totius ad partes pos-
test eius episcopus ab alijs muneribus & of-
ficijs cessare, & accedere curiam vel Roma-
nam, vel Regiam ad protegendam suam ec-
clesiam: idque iure diuino & naturali. Quan-
do quidem non solum alia particularia offi-
cia, verum etiam hoc idemque præcipue ei de-
bet. Dūmodo per alios id perficere non pos-
sit. Si autem necessitas vniuersalis ecclesie
absentiam episcopi expetierit, nemini du-
bium, quin diuino iure & naturali cogatur
abscedere. Nam sicut membrorum singula
naturali ordine se saluti tuendæ capitis obij-
ciunt: ita & ecclesie particulares sese tenentur
offerre, atque adeo suos episcopos comu-
ni bono. ¶ Per placet autem hic adnotamē-
tum domini Caietani, non solum ob suam
doctrinam, verum & ob suam dignitatem
qui Cardinalis erat Romanus. Ait quippe iu-
diciū hic esse adhibendum quo discerna-
tur an personalis opera & industria episco-
pi sit ecclesie vniuersali necessaria. Nam si
necessaria non est, non excusatur eius absen-
tia. Exēpli gratia: Dum Concilium occume-

Secunda.

Caietanus.
Licetum est
pastori pro
comodo uni-
uersalis Ec-
clesie gregē
alteri com-
mittere.

nicum, aut prouincialis synodus indicitur,
constantissimum est debere iure diuino epi-
scopos illuc commeari. Nam Concilium est
ecclesiarum coetus, & nomine ecclesie venit
episcopus. Pari modo si citra concilium ex-
pedierit Pape propter egregiam doctrinam
aut singularem auctoritatem personæ ali-
quem episcopum accersere, cuius consilium
in commune bonum capiat, licet quidem
ad tēpus eum ē sua sede euocare. At verò si
quia elegāter scribit, aut psallit vult illo pro
amanuensi, aut cantore vt: vel vult eum esse
auditorem camera, aut rotæ, cum id non sit
necessarium per episcopū exequimō abun-
dant qui eiusmodi prouincijs obeundis præ-
stō ad sint, profectō non est legitima apud
Deum excusatio. Eō potissimum si residentia,
vt verè res habet, iure diuino sit necessa-
ria. Nam inde certum sit non posse Papam
dipensare nisi idem ius naturale, ac diuinum
interpretando: quod quidem nisi in vera &
legitima necessitate neminem excusat: qua-
lis in similibus casibus nequam occurrit.
¶ Haud equidem nec iō nullos iuris pru-
dentū huc nobis obuiam exituros, qui aiunt
eos qui Romæ resident residentē censi in
suis ecclesijs: nepe quōd qui residet in capi-
te, residet in membro. Attamē hoc esse me-
rum figmentum, neque Caietanus, iuris non
ignarus, affirmare veretur, neque vllus iuris
aut Theologie peritus nō planè videt. Cūm
enim ius diuinū sit vt: vnicuique; dioecesi suus
mancipetur episcopus: idque, vt demonstra-
tum est, propter peculiarem curam & vigi-
lantiam, quæ eidem ecclesie est necessaria,
planè colligitur quōd residere Romæ, nō so-
lum non sit residere Salmaticæ, verū neque
absentiam non residentis excuset: nisi legiti-
ma id exigente necessitate. Quāmobrem sic
in Germania nonnulli episcopatus, quos ego
vidi, instituti sunt, vt episcopus nullo ha-
beat alios fructus præter victum & hone-
stissimam suæ familie in omnibus necessa-
rijs sustentationē dum fuerit præsens: absen-
ti verò nihil tribuitur. ¶ Per hæc vtiq; de Re-
uerendissimis Cardinalibus episcopis cen-
sendum est: suam enim se ipsi lege iudicare de-
bent. Haud enim frustra lege ab ipso sacro
senatu cautum est, ne episcopi ad illam insti-
tutionem dignitatem assumantur: nempe quōd
iudicārit residentiam episcoporum esse de
iure diuino: cuius idcirco dispensationem ni-
si alia eiusdem iuris interpretatio, putā gra-
uitas necessitatis, nō admittebat. Quæ qui-
dem

luribus
visant.

Limitatio
superioris
assertionis.

Innocent. 3.

Concilium
Tridentinum

Cardinali-
bus insti-
tutum est ut
siant epi.

dem lex vsque adeo summo pontifici sancta
habetur, vt nullatenus super illam dispen-
sare in animum inducat. Et nihilominus ele-
cto Cardinali cōmendatur sine titulo eccle-
sie: quod, vt lib. 3. dicebam, si fas est minimo
monacho, Christiano tamē, de re fari Chri-
stiana, apertam præ se fert legis elusionem.
Quasi non tam stricto iure obligetur, cui ec-
clesia cōmendatur, illic residere, ac si esset le-
gitimus episcopus. Aufertur Cardinali eccle-
sie titulus eō solum quōd residere non po-
test, & tamen non timetur eandem ipfissi-
mo cōmendare. Vtinā hoc non sit Deo im-
ponere. Porro ergo qui diuinum ius consu-
luerit, primū hoc æquisimè iudicabit vt
nemo episcoporum Cardinalis creetur. At
verò si contrariū fiat, multo minor est culpa
imò forsan nulla, si vt in sua Ecclesia perli-
stens, nunquam Romā visat, quā vt in cu-
ria cōmoretur, suam deserat Ecclesiam. Si qs
dioecesim proximam habet Romæ, quam
crebrō visitare possit, & ea esset doctri-
na thoritatisq; excellentia, vt plurimū ad ec-
clesie bonum referret sacro interesse sena-
tui, forsan suam possit defendere causam:
hac nanque ratione, vt aiunt, permittuntur
sex episcopatus, Romæ circumiacētes, Car-
dinalibus esse mancipari. Extra hos tamen
casus ipsi sibi viderint: nobis enim non licet
hos ponere in coelum, nisi quatenus ipse coe-
li Dominus perstrinxerit. ¶ Hæc demū sen-
tentia maximè astipulatur decretum Inno-
centij tertij in ca. Bonæ memoriæ. 1. de pos-
tulatione prælat. vbi noluit exhibere Car-
dinalem in archiepiscopum Rauēnatē: quia
necessarius erat ecclesie Romanæ: Quo fit
vt nisi in tali casu, scilicet propter excellen-
tiam, tuam, auctoritatis, tū etiam probitatis
personæ, & propter ecclesie vicinitatem, nō
sit audienda sententia Panor. super eodē ca-
nempe Episcopatum & Cardinalatum esse
dignitates compatibles. Qua ratione in cō-
cilio nuperissimo Tridentino (vt suprà dice-
bamus) vbi decretum est nullo episcopos
excusari à personali residētia, adiectum est,
Quouis gradu vel dignitate fulgeant.
¶ Præter hæc necessitas etiam vnius particu-
laris ecclesie potest alterius Episcopo chari-
tatis iure in animum inducere vt illi succu-
rat: quando id sine detrimento propriæ ple-
bis facere potest. Sumus enim omnes, vt ait
Paul. eiusdem corporis membra, atque adeo
cūm singuli alioquin ope indigerint, mu-
tuò se possunt ac debent iuuare: vt quod in

Symbolo de Sanctorum communione scri-
ptum est, operæ referatur: Maximè cū præ-
stantius membrum inferioris auxilium exa-
postulat. Atq; hac de causa Paulus Titū ac
Timoth. aliosq; discipulos nonnunquam à
suis Ecclesijs abire in alias iussit: propter rari-
tatem quæ tunc erat similibus suppositōrū
ecclesie, & propter necessitatē promulgan-
dæ fidei. ¶ Per hæc respondetur aduersario-
rum argumentis, fictis potius quā legitimi-
s. Arguunt quippe nonnunquam Episco-
pos necesse habere ad cōcilium ire, aliaque
pontificis capessere iussa: & Apostolorū dis-
cipulos à suis ecclesijs diuagos. Sed hæc
nihil conclusioni aduersantur: sanè cū resis-
tentia propter salutē ecclesie sit instituta.
Quare vt eidem consulatur fini, ipsum natu-
rale ius ac diuinum eiusmodi exceptiones,
non solum permittit, sed iubet. Eadem ratio
ne potest episcopus ad infideles in tempus
transire & legatus ad cōponendam pacem,
aliud id genus exequendum munus eccle-
sie necessariū abire. Secus si legatio de re ef-
fet tēporali, quæ per alium posset absolui.
Tunc enim abusus esset episcopalis dignita-
tis in detrimentum ecclesie: quādo quidem
vetitum sit nē Deo militans implicet se ne-
gotijs secularibus. ¶ Tertium demum cau-
sarum genus quibus potest Episcopus non
nunquam se ecclesie suæ subtrahere, est cō-
ditio personæ, adiunctis tamen tēporis eccle-
siarumq; qualitibus. Vt si raritas esset per-
sonarum quibus ecclesie demandari pos-
sent, & persona existeret excellenter idonea
& ecclesie proxima, quibus fructuosior ef-
set vicissitudo visitationis talis præsulis, quā
perpetua alius residentia. Tūc enim vni per-
sonæ duarum possent ecclesiarum tituli cō-
mittere: vt patet cano. Illud. 2. 1. q. 1. vbi archie-
piscopus Tarraconensis permittus fuit epi-
scopus esse Fundensis. Hoc autem acciden-
tarium est, & quā rarissimè vsu cōtingēs.
Præter hæc de iure concessum est dum pa-
roecia anexa est superiori dignitati, vt qui in
superiori Ecclesia residet, per vicarium ser-
uiat paroecie: vt habetur in Concilio Latera-
nen. can. 32. suprà citato: iubetur tamen ido-
neum & perpetuum habere vicarium cano-
nicè institutum, & voce perpetuū, designari
videtur vt sit quasi curam habens animarū.
¶ In, calce demum præsentium exceptionū
sciscitabitur quis forsan, vtrum possit Papa
præter has causas super hoc iure dispensare,
peruia tamē est solutio: quippe quæ ex supe-
rioribus

Argum. adu-
uersariorū.

Solutio.

Ter tū gen-
nus causarū
qui se pōt
episcop' ec-
clesia sub-
trahere.

Quæstio.

rioribus planè colligitur. Quem enim opinio tenuerit hoc esse tantum de iure humano, subsequenter respondebit, perinde Papam super hoc dispensare posse, atque super ecclesiastico ieiunio, aut quavis alia id genus lege. Itaque non solum poterit interpretari ius, nepe quod ad talem casum non extendatur, verum & obligationem prorsus singularis personæ tollere. Qui verò ius hic diuinum & naturale confessus fuerit, quod non solum probabilius, verum certo certius est, subsequenter respondere debet, pontificem dispensare non posse, sed ius interpretari diuinum ac naturale, scilicet declarando talem casum ab ipso eodem diuino iure excipi. Quod si quis sic eodem tractum redarguat: Reddere votum simplex est de iure diuino, super quo tamen Papa dispensare potest: ergo poterit residetiam viculum pariter dissoluere. Negatur consequentia: nam etsi redditio voti manente voto sit de iure diuino, cuius contrarium Papa permittere non potest: tamen quia obligatio voti nascitur ex peculiari uouentis voluntate, super illo Papa potest dispensare: videlicet, ut factum votum, pro infecto habeatur. Lex autem diuina iubet episcopum residere. Quare dum manet episcopus, per nullam potest pontificis dispensationem ab eodem residendi nequa religari. Vide quanti referat sic aut sic loqui. Attamen licet in illa vix probabili opinione persistas, quod residetia tantum sit de iure humano, nihilominus Papa pro libito dispensare non valet, sed legitima id causa exigente. Neque aliter ille cum quo fuerit dispensatum, tuto potest eadem dispensatione uti.

Hæsitatio. ¶ Iuxta hoc ergo documentum hæsitabit quis forsitan, utrum ratione ciuili administrationis rei publicæ possit episcopus licite in curia regia vel alibi vitam agere. Et arguitur a parte affirmatiua. Primum iuris autoritate in authenticis supra citatis. Quomodo episcopo & de sanctis episcopis permittit ut possint per annum in curia manere atque diutius de Cæsaris facultate. Et ratione id patet: quia bonum, quo communi est, eo præstantius: Administrare autem reipublicam regni vniuersalius est, quod gubernaculum vniuersæ ecclesiæ federe: ut exempli gratia, si episcopus fiat prorex, aut curiæ præses. Nam verisimilius est per episcopum eiusmodi magistratus functioni fide & iustitia, vigilantiori que cura administrari, quam per seculares administratores. Et supra hæc si fiat generalis fidei protector aduersus hæreticam prauitatem:

Ratio hæsitandi.

nam eiusmodi provinciarum præfice commodius ac decentius nemo potest quam Ecclesiasticus præful propter illustre autoritatem Ecclesiasticam ad idem munus requisitam. ¶ Ad hoc autem discreta distinctione respondendum est. Quod enim episcopus ob causam componendæ pacis aut aliam non fictam, sed verè honestam, regia legatione fungatur ad alium principem: Item quod inquisitor fiat hæreticæ prauitatis, profecto nullum resagatur ius: imò equitas ipsa suffragatur. Quod verò annorum curriculo maneat ciuilibus magistratibus, atque administrationibus mancipati, tum iura citata consentienter reclamant: tum & ratio sublimitatis, ac perinde fidei quæ se suis ecclesijs manciparunt, & iustitia insuper suscepti stipendij nullatenus ferre possunt. Primum enim eiusmodi administrationes non solum necessarium est ut per episcopos fiat, verum neque suum statum concedet. Possunt enim in primis viri seculares illas optime exequi: Antistites verò non satis dignè. Cùm Timotheus Paulus admonet neminem qui Deo militat implicari debere negotijs secularibus, equis rogo ratum ducat episcopum qui tam sancto spirituali muneri addictus est, in discordijs ac litibus secularibus audiendis totum tempus prodigere: Quod re vera vel altissimo contemplationis silentio deberet vel suis ouibus docendis educandisque impendere: Euocauerat Romam Nicolaus Papa episcopos quosdam qui erant apud Carolum Cæsarem: causante verò imperatore quod contra maritimos piratas inuigilarent & ideo ire non possent, respondet, ut patet. 23. quæstione octaua. quod reprehensibile id valde esse cõstaret: nam cùm militum inquit, Christi sit Christo seruire, milites seculares debent seruire seculo. ¶ Potissima tamen ratio quæ huic abusi reclamatur, est, quod etiam si eiusmodi munia melius ac salubrius per episcopos quam per alios exhiberentur, non tamen hoc est talentum, quod Deus illis augendum commisit, neque id quod eis ius sit: & pro quo tam ampla decimarum stipendia ipsi percipiunt: neque de quo rationem est ab illis exacturus. Quid enim particulares ecclesiæ reipublicæ ciuili debent ut tantæ decimarum copiam pro seruitio rependant, quod episcopi non sibi sed seculo impendant? Aut quomodo dum Christus ab illis in die iudicij effusus sanguinis sui rationem repoposcerit, quo animas redemit, quas illis seruandas confidit: respondebunt se alijs va-

Solutio.

Suadet præfata responsio.

Paulus.

Nicolaus.

causa

caste negotijs, non sibi ab ipso commissis. Perpendant si rex a suo duce male ducti exercitus rationem interrogaret, cui ille responderet, rei aulicæ dedisse operam, quomodo responsum ferret. Si qui in agone seculari contentum, se ab omnibus abstinent, ut ad Corinth. 9. ait Paul. ut se totos suo muneri tradant: qui Christo tam insigniter militant, perpende quam se debeant a cunctis alijs subtrahere ut tanto negotio integri adsint. Et si qui inuitati ad nuptias male in Euangelio ob id audiunt, quod quia vel lituga bouum emerant, conuiuium detraherant, quanta putas peius sint apud Deum audituri præfules, qui ad conuocandum conuiuias missi sunt: imò qui secundum Christum sponsi & ipsi exiliunt ecclesiæ qui sunt conuiuium celebraturi, si alijs sese mancipent negotijs, quibus illa vel defraudet vel remittat curam: Regi Ozia, ut legit. 2. Paralip. 26. cõuioit & sacri legio dabat quod thuribulo incensum adoleret Domino. Cui sacerdotes improperrantes aiebant, Non est tui officij Ozia ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum. Sed longè iustius vice versa sacerdotibus ac maxime episcopis opprobrio tribuendum est quod officium suum adolendi incensum deserentes thurificent seculo. Non enim est ille spiritus, quem Deus illis dum consecrantur suggerit, sed quo spirituales proles progignant ac nutriant. Audi Moysen Numero. vndecimo, quanta verborum significantia fumides curas quas Deus animarum pastoribus committit exaggeret. Cur enim inquit, posuisti pondus vniuersi populi huius super me? Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam ut dicas mihi, Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum: & efferes in terram pro qua iurasti patribus eorum? Profecto maiorem curam & solertiam requirit Christus ad præfulibus, animabus quas suo ipse sanguine progignit impendenda: ad quod proprie spiritum fauoremque suppeditat. Quocirca illic statim subditur: Congrega mihi septuaginta viros, &c. & auferam de spiritu tuo, tradamque eis ut sustentent tecum onus populi. Aliqui volunt imminutum fuisse tunc spiritum Moysi, sed forsitan, ut supra dicebam, non ille est sensus: quâdoquidem illi non fuit culpa auxiliares sibi poscere: & ideo neque poenam commertuit. Sed sensus est forte, Auferam, id est, capiam eiusdem generis spiritum quem illis infundam. Nam, ut ait Paul. diuersa sunt gratiæ & spiritus

Paulus.

Paulus.

tus munera, quæ Deus suis dispertitur iuxta officiorum necessitatē quæ illis committitur. Quare in episcoporum consecratione ab ipso petitur ut super eum qui consecratur de oleo sacerdotali infundat. Horum ergo horum meminimus ut episcopi intelligant non sibi diuinitus aliam gratiam & fauorē atque spiritum impertiri, quam quo ad suam regendam ecclesiam opus est. Sed humanæ appetentiæ & conatus sunt, qui illos in alia secularia negotia submergunt: ut nauim quam illis Deus ceu prorētis, ut ait, in quadam Epistola Clemens, ad regendum concedidit, submergi sinant. ¶ Neque verò diffidendum est hanc pestem quæ ecclesijs præsentia suorum pastorum expoliatur, inde latius inserpisse, ex quo Episcopi a suis capitulis eligi desierunt, coeperuntque in curijs, vel Romana vel regijs creari. Non quidē est quod prorsus contra principum indulta obmurmurem. Nam eadem iam vsque euasit humana malitia, ut si penes capitularia collegia potestas electionis duraret, omnia essent discordijs plena, & truentia que dissensionibus dilacerata. Sed tamē quia, ut est humanum ingenium, nullū remediū rebus adhiberi potest, quod secum non aliquid incommodi afferat, inde coeperunt curiæ, tum Romana, tum potissimum regiarum episcopis crebrescere: qui sponsis pauperioribus neglectis cum ditioribus adulteria committere semper inhiant. Quod quidem malū non est recens. Hac enim de causa, ut Hieronymus in Epistola citata ad Oceanum refert in concilio Niceno, cautum fuit, ne isti episcoporum ascensus ecclesiarumque cambia permitterentur. ¶ Porro autem quo ad finem iam demum quæstionis properemus ex huiusmodi episcoporum, tū absentia a suis ecclesijs, tum frequentia in curijs, coepit vulgus eorum dignitatem despiciari. Coeptum inquam eis est & a secularibus parum reuerentia, & a clericis minus obedientia exhiberi, & a ciuilibus curijs & foris plurimum iudiciorum adiri. Nam, ut ait super vltimū capitulum ad Hebr. Athanasius, quem admodum necesse est ut præsentibus populis obsequentem se præbeat, ita & sacerdotem oportet ut aliorum animas curet, & noctes ducat insomnes. ¶ Aequissima ergo est vindicta ut qui suū negligunt locum, sensim de illo decendant. Hæc enim vltio fuerat de sacerdotibus a Malachia præcantata cap. 2. vbi ait: Et nunc ad vos mandatum hoc, o sacerdotes: Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor,

Ex quo episcopi non a capitulis sed a regibus creari coeperunt passim est ecclesiæ residentia.

Incommoda que episcopi ex frequentatione iuris obueniunt.

Athanasius

vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatē, & maledicā benedictionibus vestris. Ecce ego projiciam à vobis brachium (seu armum) & dispergam super vultum vestrum ventriculū solennitatum vestrarum. Et infra: Ego dedi vos contemptibiles & humiles in omnes gētes pro eo quod nō custodistis vias meas. Perpende maledictiones: Mittam in vos egestatē, hoc est subtrahā vobis doctrinā lumen & gratiā fauorem quibus vberes fructus ferre soletis in populis. Et maledicā maledictionibus vestris. Fortasse idem est. Nam sacerdotū benedictiones sunt fructus quos populus per ipsorum doctrinā & fauorem captat. Quare maledicere bñdictionibus, est vt malignos fructus ferant. Quauis etiam si ad sacramenta id referatur, quodāmodo verum est. Nam etsi sacramentorū fructus mali esse non possint, tamen sepe cū per ignaros & auaros dispensantur non tenent: nemp̄ ordines quos conferre attendant propter irregularitatem non verē conferunt, & crebrō quos non possunt, à delictis absolunt: quod sæpē numero propter absentiam prælatorum accidit. Adde quod maledicere idem quoque sonare potest qđ permittam vt maledicantur. Quod lamentabili vsu accidisse in Germania & Anglia atque alijs regionibus experti in malum nostrū sumus. Nā propter ignauā & perniciosissimā Episcoporum aliorumq̄ue pastorum incuriam cuncta sunt hæreticis plena, qui sacramenta omnia execrantur, blasphemijq̄ue conspurcant. Vnde sequitur: Et ecce projiciam à vobis brachium seu armum quod est robor dignitatis vestræ, & regiminis baculum. Ac demum dispergā super vultum vestrum ventriculū solennitatum vestrarum. Alia litera pro ventriculo impudētiore voce, sed tamen significantiori, habet, sterco. Et fit allusio ad Mosayca sacrificia, quibus animalia mactabantur. Nam iam apud hæreticos adeo sacramenta nostra fœtere coeperunt, vt sacerdotum vultus stercore sordescere existimentur. Simile est apud alium Prophetam: nemp̄ Zachariæ. 1. 1. O pastor & idōlum relinques gregem. Ad vitium profectō exprimit naturam ingeniumq̄ue pastoris derelinquentis gregem. Est em̄ nil aliud quā pastoris idōlum: nemp̄ imaginem tantum præ se foris gerens & personam pastoris, vt sculptus lapis, re tamē ipsa carens. Gladius super brachium eius: hoc est

Radix et origo Germanice Anglice caeq; stragis hoc nostro seculo edita.

De Iustitia & Iure.

super regiminis potestatem & super dextrū oculum eius: putā super rectum sensum & iudicium. Nam postquam libido sua eos cogit ecclesiæ gubernaculū deserere, illicō eis suadere incipit nō ea obligatiōe tenori quā sapientes docent: quod est oculum dextrū eis eruere. Vtinam ille qui lux venit in mundum quotquot super candelabrum ecclesiæ suæ crexit, sic illumet & inflammet, vt iura sui muneris, tū clarē cognoscāt tū & charitatis ardore moribus exhibeāt. ¶ Argum̄ in frōte quæstionis proposita, quoniā ad id militabant, quod neutiq̄ episcopo liceat de diocesi sua decedere, facillimē sunt solutiōis: Ad primum enim respondetur quod nō omnino qui à sua ecclesiā sese in tempus aufert, fugere vt mercenarius censetur, sed ille prorsus qui ob peculiare cōmodum id facit: vnde licet salutem spiritualem populi corporali suæ post habens: secundū illud Gregor. in eadem homilia. Stare in periculo ouium nō potest, qui in eo quod ouibus præest, nō oues diligit, sed lucrum terrenum quærit. Et ideo opponere se contra periculū trepidat, ne hoc quod diligit amittat. Ille ergo qui absque detrimento gregis recessu suo periculum sibi cauet, non est mercenarius. ¶ Pater ad secundum, ex Prouerb. 6. respondetur, quod qui fidem suam alteri spondet, si legitime est impeditus, satis per alium seruit. ¶ Ad tertium deniq; respondetur quod cū episcopus in altiori sit gradu perfectionis q̄ monarchus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur se religioni mancipare.

TAmetsi pro captu nostro disputationē hanc & fortē prolixius iusto absoluimus, non suppedebit fragmenta quarundā Epistolarum Athanasij subscribere, quæ ante nos alij, tum traduxerunt, tum præsentī quæstioni appensas curarunt. Sunt enim, pfectō dignissime quas præsules vniuersi cordi altissime haberent impressas. Quem ergo legere non pigebit, eundem profectō neque poenitebit legisse: qui verō tædio iam cōsensus legere recusauerit, non grauabitur scriptas habere. Sanē vt cōstet quā hęc quæstio fuerit antiqua, quāq; sanctissimis illis patribus affirmatiua eius veritas, sanctissima, quāq; duxerit episcoporum residētiam ad animarum salutē & perpetuitatem Christianismi necessariam. Irreperat enim iam tunc mos vt Episcopi Imperatoriam vrbem Constantinopolim, cuius Athanasius patriarcha erat, frequentarent.

Ad. 1. d. g.

Gregorius.

Ad. 2. d. g.

Ad. 3. d. g.

¶ Primam

Libri Decimi,

prima Epistola Athanasij ad firmam dē Episcopo Crete deservit.

¶ Primam ergo scripsit episcopo Crete: qui dum absens à sua esset ecclesia proponebat illuc proficisci: quod quidem propositū præcipuis laudibus & rationibus commendat. Charissimē enim inquit, mi frater & cōmīnister, grātia tibi & pax à Deo. Consilium istud tuum ac voluntas quæ ad aures meas perlata est, fortis virilisq; animi, ac sursum tātum aspicientis, verē ac legitime certantis, & non omni ac vocationi suæ respondentis visū est: non autem mercenarij, & fugientis, non solum si lupum videat, sed si vulpem: vnde gregi Christi principis pastorum damnū creet, & animæ suæ infinitos præparet cruciatus. Attende verborum emphasim. Et sequitur. Cur enim iste, scilicet, qui in sua non permanet diocesi: non potius vitam priuatam viuere maluit, si cogitabat succumbere, seque non oues pascere, pro quibus sanguinem suum Christus profudit: Quem admodum non venit huic in mentem eius qui maledictō eum affecit qui opus Domini facit negligenter? Quauis facere nomine simulet, in cuius alioqui animo infidet, quod de inspiēte scriptū est, q̄ dixit in corde suo, nō esse Deū. Neq; em̄ Deū ponit q̄ hæc in cōspectu eius facere audent. Audi, Deū nō ponunt, quia eum factis esse negant. Ex quorū numero & ordine faxit De? ne simus, adscribatq; nos inter fideles dispensatores, concedatq; benignē, vt prestō simus principi pastorum ad perficiendum quæ oportet, ponamusq; animas pro ouibus eius, qui simul id & exemplo demonstrat & edicto sanxit. Præceptū ergo in verbis Christi Ioan. decimo, agnouit. Et paucis interiectis: Quāobrem, inquit, veris pastoribus non est tūm non vigilare, & non circumquaque omnia lustrare, ouesq̄ue errātes solum quere re, ac nō magis sollicitos esse pro ijs quæ non errant, perterritos horum temporum tenebris, quæ iusto Dei permisso ac iudicio nobis illatae sunt, quia scilicet non ita viuimus, vt eum decet, qui nos vocauit. Sed o animarum nostrarum detrimentū: O ingētes poenias nobis ob nostras libidines, & perturbationes voluntates, quæ hoc malum pepererūt, insigendas! hoc inquam malum vt gēs sancta, per omnes campos & montes vitio pastorum absentū dispersa ac dissipata esset! Debent ergo hoc facere (hoc est in suis diocesis residere) omnes boni pastores, quicumque hoc nomine digni sunt: ita vt qui cessarit, non sit impune cessaturus. Etenim

Quæstio. III.

si quisque pastor in diocesi quæ sibi obtigit vel biduum moretur, experiri liceat permulta peccata, & damna non esse futura in populo. Perinde nanque esse videtur gregem abesse à pastore, vt cæcum ducere carere. Sanē augentur oues, & in tuto sunt, cū præ sunt veri pastores: nō autem qui solum ebibant lac, & lana tegantur: omniq̄ue studio, & arte seipos, non oues pascant. Hęc atque alia id genus multa in illa epistola.

¶ Secundam misit Episcopo Sardenti: vbi statim à proloquio sic incipit. Scio te non ignorare, quæ à sanctis Apostolis de consuetudine rerum Ecclesiasticarū sancita sunt. Ex quibus vnum est, vt quisque pastor, intra suos fines insistat propter pacem, & charitatem, quarum est Iesus arctissimum vinculum, quod solui non potest. Scis præterea, vt quales nos essemus, appareret, quibus nobis verum pastorem designantibus magnus ille Pontifex Christus munus pastoris definit: nemp̄ mutua in illum charitate. Alludit ad illud, Diligis me plus his? Deinde nō ignoras ornatum e gregij pastoris, qui sit animas suas euidenter cogniturus, hoc est de facie: de quo in Prouer. scriptum est quod bonus pastor de facie cognoscere gregem debeat. Et infra: Intellexisti etiam quis sit mercenarius & qualis, de quo pudet me tum dicere, tum tacere, cū satis ipse status temporum, & rerum eum ostendat, atque coarguat. De quo si attentē audiā prophetas, cū in mei similes pastores his verbis inuehantur. Pastores pascunt seipos, nō oues. Et illud: O pastores qui perditis oues pascuæ. Item, sacerdotes legem Domini occultarunt, & legem meam violarunt, & sancta mea profanarunt. Item illud: Lanis ouiam indui, & mactare quod pingue est, lac bibere. Hęc inquam attentē audiens, quid faciam, ne metuum eos, qui me redarguant, & clarē ob oculos mihi ponunt, qualis sim? Quæ si fabulas putat, qui in ignem illū extremum non intuetur, mihi fabula: nō certe, sed ita horribilia omnia esse videntur, vt horrore excedant, consumātq̄ue medullas. Neque tamen curamus, facere pro viribus, ne propter aliquod ex his vitium, ac scelus, constructi vinculis arctissimis, poenis sempiternis afficiamur. Sed quod subinde sequitur est notatū dignum. Ait nanque quod cū à principio cōstitutum esset vt bis quoquo anno synodus haberetur, postea commo-diū visum est haberi semel, ne oues propter

Secūda eiusdem epistola la missa episcopo Sardenti.

crebram absentiam pastorum facile à lupis inuadi possent. Vide quantæ illi patribus curæ erat residentia, vt eius gratia à synodo celebranda abstinerent. Et sequitur ad mores nostrorum temporum accomodè contra illos episcopos qui desertis suis gregibus in curia Constantinopolitana versabantur: de quibus ait, Denique maluerunt breui voluptate contenti carni indulgere, quàm cum populo Dei laborare, cõtemptis legibus diuinis, quæ prohibent ne paulisper quidem impunè à grege abesse. Ausculta, lege diuina eam sic esse iustam refiditiam, vt ne paulisper quidem liceat impunè à grege abesse. Et subdit: Ac nisi, vt Apostolus ait, inimicus viderer, verum eloquens, possem aliquid verè dicere: Quid, quæso, iuuat istos episcopos, & pastores in vrbe morari, nisi (omittant alia) vt patriarchas, alios moueant, alios eligant, ne si idem diu sit patriarcha, res omnes Ecclesiasticæ cõpositæ sint: quod præclarum facinus ex eo tempore facere isti cõsueuerunt, ex quo Constantinopoli potitil sumus. Quod quidem cum reliquis malis nõ est ambiguum & incertum, quin iram Dei nobis augeat. Certum enim est pastores qui gregem negligunt nõ impunitos inultosq; discessuros: tamen si fortasse non ita videatur ijs qui sponte velamen obtendant, ne li matam Euangelij veritatem aspiciant. Hæc ille. ¶ Et in alia tertia Epistola ad Episcopũ Apamecũ, inter alia sic illũ admonet: Vt de bet verus Episcopus residue sanctet ad sanctam aram, de qua tibi participadum est, sicuti Dominus prohiuit. Dignum esse operarium mercede sua. Quamobrem non est existimandum, licere tibi diu quauis de causa abesse: quin potius faciendum tibi est, vt celeriter ire possis ad eam ecclesiam, quæ tibi addita est, & cõmendata vt ei præsis.

Tertia Epi
stola eiusdẽ

Quarta epi
stola.

¶ Sed in alia ad eundem quæ quarta est, verba etiamnum maioris emphasis accumulata. Ait quippe: Ego verò eum, cui grex Christi cõmissus est, si dignitatẽ muneris norit, iniquum esse arbitror; non vsque ad sanguinẽ ei studere & incumbere nisi fortè ignorauerit Deum esse qui dixerit, Petre amas me, pascere oues meas. Sed heu mihi non iam pastores oues pascunt, sed ouibus tanquam pane pascuntur! iam horribilia illa mala pastorũ, quæ propheta Ezechiel describit, summa licentia irrepserunt! Quæ si talia tamque gratia vobis videntur, agè optime vir contentus esto tua diocesi, permane in ea, fac sis

De Iustitia & Iure.

cum ouibus tuis, vt vsque ad sanguinem illis affixus, quas quidem nunc in frutetis, inter ficus & rosas, atque in montibus diuina prouidentia custodit. Neq; enim quod certissimum est, virga, & baculo tuo pastorali fit, vt in pascuis virentibus pacis, & bonorum coelestis Hierusalem eæ sint. Scis enim qui amplius sex mensibus à diocesi abfuerint, nisi eos grauis morbus teneat, canonibus & legibus firmatum esse, vt sacerdotium & gregem amitterent. Verum nouum consilium, & sceleratum hic à nostræ ætatis hominibus excogitatum est, scilicet mittitis aliquem qui sciat mulgere gregem, ipsi verò in vrbe Constantinopoli spectatis propter præfecturas ciuiles, suscriptiones, intemptiuas ordinationes: adde etiã bullas, & decreta. Nostra hæc sunt tẽpora. Et tanquam impunè sit vobis futurum, ita procul à diocesi vobis cõmissa receditis, & alia huiusmodi vt cuiq; libet committitis: oportebat potius cunctis Episcopis vndique in vnum congregatis, suam cuiq; diocesim funiculo distributionis circumscribi, atque ita patriarchæ partem suam à vobis assignari, aut vos à patriarcha priuari. ¶ Alias præterea de eadem re subiecit Epistolas, quas nõ fastidio esse persistam missas faciam. Sed & ad Imperatorem qui Constantinopoli sinebat episcopos degere, nec cogebat eos ad suas ecclesias abire, multa etiam cõmemorat: inter quæ ait: Si tu oues pastori committeres, deinde illas quidem derelictas carneres, illum verò quieti suæ suisq; cupiditatibus indulgere & seruire, dic obsecro, relinqueres nõ pastorem impunitum? Non patimur oues pecudes impunitè negligi, & patiamur pastores animarum impunè seiplos pascere, nõ oues? Quid quæso apud Deum excusabimus? Vtinam ne illud nobis exprobreter, omnes querunt quæ sua sunt, nõ quæ Iesu Christi. ¶ Deinde aliã de eadem re ad eundẽ hoc tenore subtexit: Si verum est quod dici solet, qui gregem pastore priuat, vtriusq; periculũ creare, profectò graue supplicium manet eum, qui pastorem arcet ab ouili: debetq; qui pastor est, vsque ad sanguinem pro grege Christi nõ relinquendo labores perferre: nisi cum opus fuerit in synodo singulis annis ad agendum de rebus necessarijs paulisper abesse: quibus cõclusis celeriter redendum illi sit, si crediderit se redditurum rationẽ summo pastori Christo, & si dignus est nomine pastoris. Nisi fortè etiã propter necessitatem ad utilitatem animarum

Fragmentũ
alterius epi
stolæ ad
Imperatorem
recte.

Primum argu
mentum.

Libri Decimi,

animarum pertinentem, ab Imperatore aut à patriarcha statim rediturus vocetur. Quòd si aliter episcopis aut Imperatori videatur, siue quid secus fiat, minime ipse sequar, neque assentiar ylo modo. Neque enim rationem habebit Deus causationum nostrarũ & cupiditatum: sed rationes repositet de veritate iustitiæ, diuinisq; legibus, & statutis. ¶ Ac demum in alia breuiori sic habet: Memento scripturæ quæ iubet contritari potius homines quàm Deum, tibi verò Imperator, cur graue videatur iustitiæ, temperantiã, misericordiam populis tuis sancire, & inde non modò nullum incommodum reportare, sed potius operibus bonis conciliare Dei misericordiam? Quid iustius, quàm si episcopus quisq; iubeatur, velit, nolit, ad diocesim suã redire: an non hoc debitum soluere tenentur: idque canone sancitum est? Videofusis rem hanc deduxisse, quàm cuiquam fore par censetur: haud me tamen prolixitate pœnitet.

QVÆSTIO QVARTA, De vinculo & modo quo Episcopi & sacerdotes tenentur sua bona dispensare.

ARTICVLVS I.

Vtrum Episcopo liceat aliquid proprium possidere.

Quarta præsentis libri quæstionem proposuimus de vinculo & modo, quo sacerdotes, & præcipue parocij, ac potissimum episcopi bona Ecclesiastica dispensare tenentur. Quæ quidem quæstio vsque ad eò me diu. multum quæ ancipitem habuit, vt maluerim alios audire qui me satis docerent, quàm meam explicare sententiam. Veruntamen ea proferam quæ de hac re meditata sum: alij verò iudices sunt. Est enim res abstrusa & perplexa, vtrinq; porò suis subnixæ rationibus ac testimonijs. Præterea cognitua perquam necessaria: Primus ergo articulus est, vt ordinem Diui Thomæ, non deseramus, vtrum Episcopo liceat aliquid proprium possidere. Est enim Christi oraculum apud Matthæ. cap. 9. Si vis perfectus

Quæstio. IIII. 887

esse vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni & sequere me. vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autem statũ perfectionis profitentur: ergo non iustius possunt propria possidere quàm monachi.

¶ Secundò Episcopi, vt supra satis comprobatum est, & glossa habet Lucæ. 10. Apostolorum locum tenent: Apostolis autem rerum dominium Christus interdixit Matthæi. 10. Nolite enim, inquit, possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis vestris. Cuius obedientiã Petrus Matthæi. 19. confessus est: dicens, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: ergo episcopi nullum possunt habere dominium rerum. ¶ Tertio, Cleros Græcè, vt ad Nepotianum Hieronymi. autor est, & refertur. 12. quæstio. 1. cano. Cleros. Idem est Latine quæ fors. vnde clerici ideo sic appellantur, vel quod forte Domini sunt, vel quòd fors eorum Dominus: cuius autem possessio Dominus est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si variam suppellectilem habet, cum istis participibus nõ dignatur Dominus pars eius fieri: Hæc ille: ergo videntur episcopi rerũ dominio interdicti. ¶ In contrarium est cano. Episcopi. Concilij Agathen. eadem causa & quæstione: vbi habetur quòd episcopi de rebus proprijs, vel acquisitis, vel quicquid de proprio habent, hæreditibus suis si voluerint relinquunt.

Argum. 2.

Argum. 3.
Hierony.

Concilium
Agathen.

¶ Itulus præsentis quæstionis, generalis est: quippe quo non distinguitur inter Ecclesiastica bona atque alia quæ naturaliter quæque iure obtinere potest episcopus. Duo nanque sunt bonorum genera quæ episcopus possidet: videlicet alia quæ iure, seu hereditario, seu donationis, seu quouis alio seculari, illi obtingunt; atque alia ecclesiastica. Et de illis prioris generis nulla est ambiguitas, quin propriè ac priuatim illa possidere valeant, sed de posteriori erit tota rei disputatio. In hoc ergo primo articulo solũ disputatur, an episcoporum status sit status paupertatis sicuti monachorum: ita vt nequeant proprium possidere. Ob idque perspicua est ac facillimæ solutionis, quæ vnica conclusione continetur. Episcopi quauis statum perfectionis profiteantur, non tamè quæadmodum monachi vt absque priuatiuere obligentur. Cõclusio inquam plana est & constantissima: ob id quòd nihil in parti

Duo bono
rũ genera quæ
episcopus possidet

Conclusio
responsiua.

culari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest veritatem sortiri, quod iure secularis acquisitionis potest episcopis dominium rerum competere. At vero consulto cum D.Thom. est à nobis generaliter asserta. Arbitror namq; vt in solutione secundum planè quisq; adnotare potest, & arti. sequenti planius fiet, veram etiam illam sensisse de bonis ecclesiasticis, pro ea portione quæ ipsi ratione stipendij obtingit. Probat ergo secundum istiusmodi generalem sensum.

Ad ea quæ sunt supererogationis nemo nisi specialiter se ad illud voto astringat constringitur. Ait enim in Epistola ad Paulinam & Armentarium August. Quia iam voluisti, iam te obstrixisti; aliud tibi facere non licet. Prius quam es veteris liberum fuit quod esses inferior: vivere autem absq; proprio opus est supererogationis: nempe non sub præcepti vinculo, sed sub optione consilij comprehensum: vt patet Matthæi. 19. Nam post necessitatem mandatorum, si vis ad vitam ingredi, adiectum est vt qui velit perfectus esse, omnia quæ habet relinquat vt sequatur Christum: Episcopos autem manifestum est non se eiusmodi voto irretire: quia neque id ad pastorale munus necessarium est: sed satis est vt Christum egregio diligant: ergo Episcopus secundum leges suæ dignitatis non arcetur quo minus dominio possit rerum fungi. Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solum est memorie mandatum quod cum episcopus religionis votum non emittat, sit vt nec votum faciat peculiare castitatis, præter id quod sacerdotio adiunctum est, nec; votum paupertatis: sed tantum promittit obedientiam Papæ, si demque suam huic ecclesie, à quo ideo vinculo nisi autoritate ipsius Pontificis dissolui nequit. Et ideo quatenus episcopus quisque est, non ei repugnat proprium possidere, non solum hereditario vel alio quouis civilis iure, verum neq; ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat iustum stipendium pro ratione suæ functionis percipere, cuius sit verè dominus, sicuti olim erant sacerdotes & Levitæ: Verum verò tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibendum: nempe vt nullum in decimarum portionem habeant quæ sibi provenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit constitutum, habere dignitatem episcopalem non esse paupertatis statum, atq; adeo neq; episcopo repugnare ha-

bere dominium rerum quas possidet.

AD primum igitur argumentum negativum propositio illa quod ad naturam perfectionis aut ad perfectionis statum generaliter & absolute necessaria sit paupertas, sed tantum est necessaria ad peculiarem perfectionis statum religiosorum. Quod enim ad perfectionem non sit necessaria, iam supra libro octavo satis constitutum est: vbi monstravimus perfectionis rationem in copia charitatis consistere, ad quam quisque quocumq; statu progredi potest. Ad statum autem religiosorum ob id est paupertas necessaria quod proficitur perfecti (hoc est) perfectionem discere & comparare, cui quidem instituto rerum possessio oneris est & impedimento. Episcopi autem non possunt perfecti, sed perficere. Quocirca eas debent in charitate radices icisse vt à nullo vento possint inde eradicari: nempe neq; ab amore diuitiarum, quas possident, neq; ab alio quouis humano affectu. Exemplo Gregor. in cuius vita ad Eremitam responsum diuini oraculi refertur, quod plus ipse suam vitam quam suas diuitias diligeret. Quare adolescenti non dictum est. Si perfectus es: aut, si vis esse perfectior: sed si vis perfectus fieri, vade & vende &c. A Petro verò dum pastor instituitur nulla exigitur paupertas, sed charitatis cultus. Ad secundum tres applicat D.Thom. respondendi modos vnus est Hieronymus. idemque mysticus: vt sub nomine auri & argenti prohibiti sint prædicatores sapientie atq; eloquentia huius seculi iuniori.

Ad 1. arg.

Gregorius.

Ad secundum

Hieronymus

Augustus

Chrysolostomus

Paulus

Corinthiis

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica quæ procurant pauperibus non largiuntur.

NE filii Diui Thomæ rumpamus quæritur secundò, vtrum episcopus mortaliter peccet, si bona ecclesiastica quæ procurant pauperibus non largiatur. Apparet enim Ambrosius id definire inter exponendum illud Lucae duodecimo. de homine diuite cuius ager vberes attulit fructus. Ait quippe, Nemo proprium dicat quod est commune: plus quam sufficit sumptui, violenter obtentum est. Et paulò post, Neq; minus est criminis habenti tollere, quam cum possis & abundas denegare indigentibus: alienum autem violenter tollere criminale delictum est: ergo episcopi qui quæ sibi supersunt in pauperes non effundunt, lethaliter delinquant.

Argum. 2. Ambrosius

Secundum

Tertium

Hieronymus

Scripsimus

Solutio

Dubitatio

Solutio

Corinthiis: quæ ideo aliunde sibi missa iure possidebat. Cõfirmat præterea inde D.Thom. solutionem, nempe posse episcopum propria possidere, quod stultum esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambros. & August. eiusmodi præceptum sanctitatis fuisse transgressos.

¶ Duo hic tamen circa hanc solutionem non sunt dissimulanda. Vnum est quod solutio neque vera in totum apparet, neque argumento satisfaciens. Apparet enim negare verè apostolos fuisse professos paupertatem: quod falsum esse ex autoritate ab ipso citata constat. Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satis facit eidem autoritati quam in argumeto assumpserat. ¶ Ad hoc respondet hic D.Thom. non disputare de apostolis vtrum tria vota, vt modo religiosi, emisserint, tãq; religionum futurarum exemplaria: quæ quidem D.Thom. vt lib. 8. vidimus. 2. 2. quæst. 88. artic. 4. concedit: sed modò tantum de illis disserit quatenus apostoli erant & episcopi, ad quæ quidem statum non necesse attinet paupertas.

¶ Alterum hic maxime adnotandum est quod hic affirmare videtur, imò planè affirmat, quod potest episcopus habere dominium, non solum rerum alio iure acquisitarum, verum stipendij ecclesiastici quod sue functioni deputatum est. Nam argumetum erat quod episcopi quatenus episcopi, hoc est verbi prædicatores, debent esse pauperes. Et responsio est illius negatio. Vnde cum paupertas in negatione dominij consistat, & in hoc neget debere esse pauperes quod possunt functionis sue stipendia possidere, concedit eis illorum dominium, pauperati contrarium. Sed de hoc presius arti. 3. ¶ Vt autem planè solutio tertiæ intelligatur, notandum est quod Deus dicitur pars clericis, non vt dicat respectum ad aliam partem ab ipso clerico possessam, sed sicut vnus hæres possidet partem hereditatis quæ sibi est tota substantia, quæ dicitur pars respectu alterius quæ alteri hæredi obuenit. Exempli gratia: debet clericus contentus esse Deo quem possidet, vt cum illo nihil aliud possideat: non quod nequeat possidere famam, & honorem, & salutem, & aliqua bona temporalia, sed quod reliqua omnia ad nutum eius possideat. Itaq; studij erga Deum nullatenus per curam aliarum rerum diminuat. Hoc enim esset secundum Hieronymum aliquid extra Deum possidere. Qui verò sic Deum possidet, Deus est sua pars: hoc est tota sua possessio respectu reliqui vniuersi, quæ alijs possidendum relinquit.

¶ Secundò super illud Isaia. 3. Rapina pauperum in domo vestra. ait Hieronymus. glossa quod bona ecclesiastica sunt bona pauperum. Idem ad Damasum. 16. quæst. 1. cano. quoniam iam ceu proverbium vulgissimum est: quicunque autem id quod alterius est, vel sibi usurpat, vel in alios vsus expendit, mortaliter peccat, atque ad restitutionem tenetur: ergo cum episcoporum bona, ecclesiastica sint, sit vt si quæ sibi redundant, aut sibi retinent, aut consanguineis largiuntur, ad restitutionem teneri videantur.

¶ Tertio. Multò magis sacerdotibus licet de rebus ecclesie ea accipere quæ sibi necessaria sunt, quæ superflua augere. Ait verò in epistola ad Damasum Hiero. & refertur. 1. q. 2. clericos illos cõmodè stipendijs ecclesie sustentari, quibus parentum & propinquorum bona nulla suffragantur: qui autem bonis parentum & opibus proprijs sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apostolus. 1. ad Timotheum. 5. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & non grauetur ecclesia: vt ijs quæ verè viduæ sunt sufficiat: ergo multò est certius tunc episcopos mortaliter delinquere, cum ea quæ sibi de bonis ecclesiasticis exundat, pauperibus non profundant. ¶ In contrarium est episcoporum quorundam vsus qui ea quæ supersunt non cuncta pauperibus erogant: sed ad amplian-

Argum. 2. Ambrosius

Secundum

Tertium

Hieronymus

Perpretium est in fronte disputatio-
nis nostræ textum Diui Thom. in con-
clusionis distibueri, quas explicatio-
ris lucis gratia septē numero constituemus.
Perfiliendum autē est in ea distinctione in-
ter episcopi bona quæ propriè, putà aut hæ-
reditario, aut alio ciuili iure possidet, & bo-
na ecclesiastica. Est ergo prima conclusio.
Propriorū bonorū, hoc est quæ iure seculari
episcopi possident, verū habent dominiū.
Hæc iam suprā art. 1. satis est confirmata ex
eo quod status episcoporū nō est paupertatis
professio. Quo fit vt ex rerum ipsarum condi-
tione & natura non teneantur iustitiæ lege
ea pauperibus, vel alijs erogare, sed & re-
tinere possunt, & vt libuerit elargiri.

Prime con-
clusio.

Secunda cō-
clusio.

Tertia con-
clusio.

Augusti.

Quarta con-
clusio.

Simpl. Papa

Quinta cō-
clusio.

¶ Secunda conclusio. Quamuis possint in ea
dispensatione sicuti seculares ciues pec-
care, nempe aut propter auaritiā cōtra de-
bitum charitatis eas retinendo, vel indignè
prodigēdo, nemini tamen ad restitutionem
obligantur. Enimuerō vt. 4. libro. sæpe dixi-
mus, vbi iustitia non violatur, nulla inde re-
stitutionis obligatio emergit. ¶ Tertia con-
clusio. Episcopi bonorum ecclesiasticorum
sunt dispensatores, vel procuratores. Hoc pa-
tet ex verbis Augusti. ad Bonifacium Comi-
tem quæ referuntur. 2. quæst. 1. can. vltimo.
Si priuatum possidemus quod nobis suffi-
ciat, non illa bona nostra sunt, sed illorum
quorum procuratiōem gerim⁹: proprietatem
nobis vsurpatione damnabili vindicemus.
Hinc fit bona illa optima fide esse ab il-
lis dispensanda, secundum illud primæ ad
Corinth. 4. Hic iam quæritur inter dispensa-
tores vt fidelis quis inueniatur. Hæc de bo-
nis in communi possessis intelligitur, vt sub-
sequentes declarabunt. ¶ Et ideo de eorum
distributione subtextitur quarta conclusio.
Eiusmodi bona ecclesiastica nō solum in vsu
pauperum, verum & in diuinum cultum
& in ministrorum supplendis necessitatibus
sunt expendenda iuxta tenorē decreti Sim-
plicij Pape. 1. 2. quæst. 2. qui ait, De redditibus
ecclesiæ vel oblatione fidelium solis episco-
pis ex his vna portio remittatur. Duæ eccle-
siasticis fabricis & erogationi pauperū pro-
future à presbytero sub periculo sui ordinis
ministrētur, vltima clericis pro singulorum
meritis diuidatur. ¶ Quinta conclusio. Vbi
distincta sunt bona quæ debent in vsu epi-
scopi cedere ab alijs tribus quæ pauperibus
ac ministris & cultui addicuntur, si episco-
pus aliquid de his tribus portionibus reti-

De Iustitia & Iure,

nuerit, non dubium quin contra fidem dis-
pensationis mortaliter delinquat, & ad re-
stitutionem teneatur. Conclusio per legem
commutatiuè iustitiæ innoteat: nam in ta-
li casu verè furtum alienè rei committit.

¶ Sexta conclusio. De his quæ specialiter v-
sui episcopi deputata sunt eadem ratio vide-
tur quæ de proprijs bonis: vt scilicet per im-
moderatum affectum & vsum peccet qui
dem si immoderata sibi retineat, & alijs nō
subueniat, sicut requirit debitum charitatis.

Corrigendæ sunt impressiones quibus deest
vltimum hoc verbum. Sicut requirit debi-
tum charitatis. Imò vehementi opinione te-
ueor deesse etiam quod ad restitutionem nō
teneatur. Contrā quam dixerat in superiori
conclusionē: quando quidem ait, Eadem ratio
videtur quæ de proprijs bonis: quorum

Sexta con-
clusio.

Corruptio
ter. S. Tho.

Septima cō-
clusio.

prodiga consumptio restitutionem non ex-
poscit. ¶ Septima conclusio. Si verò non
sint prædicta bona distincta, eorum distri-
butio fidei episcopi committitur. Deest etiā
in multis impressionibus totum illud. Si ve-
rò non sint prædicta bona in quibus ideo le-
gitur non subueniat distincta, quare sit lite-
ra in intelligibilis. ¶ De his ergo in distinctis
adhibetur expositio conclusionis nempe quod
si in modico distributio, vel deficiat, vel re-
dundet, potest id quidē fieri absque bonè fidei
detrimento: Si quidem nequit homo pun-
ctum vbiq; virtutis tam certum tenere, quin
pro humana conditione in alterutrum ve-
gat extremum. Si verò sit multus excessus,
tunc neq; latere potest, neq; à peccato mor-
tali excusari: quoniam tunc bona fides vio-
latur: atque adeò distributiua iustitia. Vnde
tres denotantur macule infidelis serui, Mat-
thæ. 24. vbi sic legitur: Si dixerit malus ser-
uus in corde suo, moram facit Dominus
meus venire: quod pertinet ad diuini iudicij
contemptum: & cœperit percutere conser-
uos suos: quod pertinet ad superbiam: Man-
ducat autem & bibit cum ebriosis: quod
pertinet ad luxum: cuius gratia mala fide fit
dispensatio: veniet dominus serui illius in die
qua non sperat, & diuidet eum, scilicet, à so-
cietate bonorū: & partem eius ponet cum
hypocritis, scilicet, in inferno. Ecce literam
Diui Thomæ, quam in fronte disputatiōnis
expediēbat ob oculos ponere. Enucleanda
verò est in articulo sequenti, vbi inter alia, &
argumenta quoque ex Ambrosio & Hie-
ronymo in capite quæstionis propofita dis-
soluentur.

AR-

Libri Decimi,

ARTICVLVS III.

Virum Episcopi, ac reliqui sacerdotes ue-
rum ac legitimum habeant dominiū fru-
ctuum ecclesiasticorum qui illos pro sua
portione contingunt.

Reiacta ergo sententia S. Tho.
subsequēter circa singulos eius
articulos qui generales sūt mo-
uentur singuli in particulari. Et
primo circa priorē quo disputatum in gene-
re est, vtrum episcopi possint habere rerum
dñiū, queritur in particulari circa sextam
cōclusionem, vtrum tam ipsi, quam reliqui sa-
cerdotes verū legitimumq; habeant domi-
nium eorū fructuū ecclesiasticorū qui se
pro sua portione contingunt. Sunt enim innu-
meræ autoritates quæ à parte negatiua mi-
litare vident. Illæq; in primis sacræ paginæ.
Nam est status clericorum nō perinde atq;
monachorū votum habeat paupertatis an-
nexum, saltē eorū quæ ipsis pro clericali fun-
ctiōe ministrantur, nihil eis videtur compē-
tere, præter victum & vestitum: iuxta verbū
Domini. Dignus est operarius cibo suo. &
verbum Pauli. 1. ad Timot. 6. Habentes ali-
menta & quibus tegamur, his contenti su-
m⁹: cœcū boues, quod ait alibi, aream tritu-
rantes. Quo circa apostoli missi sunt ad præ-
dicandum sine pera, iussi non possidere au-
rum neq; pecuniā. Atq; eam ob rem in libr.
præcedenti sub titulo de simonia monstra-
uimus, nihil debere clericis, neque ipsi quic-
quam alio iure posse à plebe pro administra-
tione sacramentorum, & reliquis spirituali-
bus functionibus percipere, quàm iure iustē
tationis. ¶ Secundò accedit hæc & sancto-
rum patrum numerosissima testimoniōrum
turba. Nam præter loca Ambrosij, Hierony-
mi, & Augustini proximè citata, grauisim⁹
Prosper. 1. 2. quæstio. 1. cano. expedit, ait, fa-
cultates ecclesiæ non esse proprias, sed in cō-
muni possideri. Et in concilio Agathen. vt
illic refertur. can. episcopi. habetur quòd quic-
quid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de
agris, siue de fructibus, siue de oblationibus,
omnia in iure ecclesiæ sunt seruanda. Et Vr-
banus Papa ibidem in cano. res. ait, Res eccle-
siæ non quasi proprias, sed vt communes,
non in alios quàm in præfatos vsus, puta
in subsidium pauperum, & ministrorum,
& cultus diuini esse dispensandas. Et eadem
causa & quæstione, cano. Episcopus, qui est
concilij Antiocheni, habetur, quòd episco-

Quæstio. IIII.

pus ecclesiasticarum rerum habeat potesta-
tem ad dispensandum in omnes qui indi-
gent cum summa reuerentia & honore Dei
participet autem & ipse quibus indiget: si ta-
men indiget. Et inter Canones Apostolo-
rum est trigessimus nonus, talis: Omnium ne-
gotiorum ecclesiasticorum curam, episco-
pus habeat, & eadem vt Deo contemplan-
te dispense: neque illi liceat ex his aliquid
omniñò contingere, aut parētibus proprijs
quæ Dei sunt condonare: quòd si paupe-
res sint, tanquàm pauperibus subministrēt.
Et suprā citatus ad Nepotia. Hieronymus
ait, clericorum hereditatem solum esse Deū,
cum quo nihil aliud debent possidere. Et
ibidem eadem causa & quæstione, cano.
quia aiunt Imperatores Carolus & Ludouic-
cus: iuxta sanctorum patrum traditiones no-
tūm res ecclesiæ vota fidelium esse, pretia
peccatorum, & patrimonia pauperum. Et
cano. decimæ: ait Augustin. quòd qui de
decimas dare noluerit, quanti pauperes in lo-
cis suis vbi ipse habitat, illo decimas nō dā-
te fame mortui fuerint, tantorum homici-
diorum reus ante æterni iudicis tribunal ap-
parebit: quia rem à Deo pauperibus erogata-
tam suis vsibus referuauit. Quare idem de sa-
cerdotibus censendum erit si illas non dispē-
sauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorum
loca. Et Hieronymus ad Damascum: & refer-
tur cano. quoniam. 1. 3. quæstione prima. cle-
rici qui secularibus bonis affluunt, non pos-
sunt bonis pauperum ali.

Hieronymus.

Augusti.

¶ In contrarium autem facit textus in capi-
ulo de clerico non residente, vbi habetur,
quòd qui diuinis officijs non interfunt, nisi
infirmitas seu iusta & rationalis necessitas,
aut euident ecclesiæ utilitas releuet, nō sunt
domini quotidianarum distributionum: ne-
que faciunt eas suas, sed ad restitutionem
sic perceptorum obligantur. Vnde è con-
trario sensu colligitur quòd residentes verū
dominium earūdem distributionum acqui-
rant, atque eadem ratione aliorum ecclesia-
sticorum fructuum.

¶ Quæstio præfens, vt initio dicebam, ni-
hilium ambigua est. Sanè cum sancto-
rum testimonia primo verborū sonitu
diuersè appareāt illam definire quàm ratio
penitus inspecta videtur permittere. Missa
ergo hinc faciamus episcoporum ac sacer-
dotum bona secularia: de quibus, vt articu-
lo proximo conclusum est, nemo ambigit:
sed omnes consentiunt priuato dominio à
sacer-

facerdotibus possideri. De ecclesiasticis vero tres ut saepe numero afflet, versantur opinioniones. Vna est Alexandri de Hales grauilissimi authoris. 3. part. q. 36. membro. 5. ar. 2. Et Richar. in. 4. dist. 4. ar. 3. q. 1. qui expresse aiunt fructuū ecclesiasticorum clericos solum habere vsum, & non proprietatē. Atq; hanc sententiā amplexi sunt doctores iuris canonici: vt Archidia. super cap. statutum. 9. assessorum. de rescrip. lib. 6. vbi ait haereticum esse in iure quod ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum praebendarum, vel ecclesiarum. Cui accedit Panorm. in cap. cum effectus. de testamen. Et Dominicus in c. praesentia. de offi. ordin. Et, qui non est in postremis habendus, eidem opinioni ad stipulatur Tho. Waldent. tomo. 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor subsequentes. Vbi multis patrum testimonijs videtur sibi constantissimē probare nullum penes clericos esse ecclesiasticorum bonorum dominium. Secunda nihilominus opinio est quam hic tenet Sanctus Thomas videlicet, quod illius portionis quae particulariter applicata est episcopo perinde videtur dominus atque aliorum bonorum quae seculariter possidentur: vt patet in sexta conclusione. Secus si omnia bona ecclesiae in communi possiderentur, & eius essent dispositioni mandata, vt patet in tertia, & septima. Et eandem opinionem amplectitur Adrian. in 4. in materia de restitutione. Tertia est Caietani loco praesentis, quam etiam supra insinuauit, vt lib. praecedenti sub titulo, de decimis, vidimus. Partim enim tenet cum Sancto Thoma, nempe quod regulariter episcopi sint dominum suae portionis, postquam facta est bonorum distributio in quatuor partes. Meditatus est tamen eam exceptionem, quod quando portio illa quae ipsos contingit est notabiliter abundans, tunc teneantur duas partes eiusdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quanuis expresse non affirmet vtrum teneantur iure charitatis an iustitiae: tamen sentire videtur quod teneantur de rigore iustitiae, sicuti antea quam essent diuisa bona. Ex quo fit consequens secundum eum neutiquam esse verē dominos eiusdem portionis, sicuti non erant tunc totius acriui. ¶ At verō secunda opinio adeo mihi semper, pro meo exili iudicio persuasa fuit, vt quando ecclesia contrarium non definitur, nescio an de illa decidere possem. Eo potissimum cum Sanctus Thomas eam teneat: neque vllus eiusdem ordinis pater contrarium

expresse dicat. Non quod clericum, aut certe episcopos ab elemosynarum vinculo absoluerent moliar. Imo quam eos crediderim eidem mandato esse obnoxios, art. sequenti expromam. Sed quod vbiq; cuperem vnam quolibet rem suo loco, & iure pro meo modo collocare. ¶ Ad plenam ergo rei intelligentiam duo statim praeforibus praenotare oportet. Vnum scilicet de diuersis ecclesiae bonis, atq; alterū de varijs eius statibus. Haec enim summopere rem dilucidat. Et quantum ad primum, quatuor sunt bonorum temporalium genera quibus fruuntur clerici, vel olim in penū ecclesiastico reponantur. Prima videlicet erant quae Christi fideles in primordijs ecclesiae in commune conferbant, vt inde tam clericis quam pauperes alerentur. De quo rito Actuum. 4. scriptum est, non fuisse quenquam egentem inter illos. Nam quotquot possessiones agrorum aut domorū habebant, vendentes offerrebant pretia eorum quae vendebant, & exponebant ante pedes apostolorum. Diuidebantur autē singulis prout cuique opus erat. Et quanuis illud institutum Hierosolymis ortum habuerit: inualuit mos tamē inde in Christianismo vt partem saltem bonorum in coetum clericorum eodem fine Christiani conferrent, neque possessiones venderentur, sed permanerent in ecclesia. Ait enim Melchias Papa in can. futuram. 1. 2. q. 1. quod cum apostoli futuram ecclesiam in gentibus prauidissent, idcirco praedia in Iudaea minimē sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fouendas gentes. At verō cum ecclesia succresceret, omnes, vt maxime de Constantino Casare constat, non solum pretia, sed possessiones ecclesiae conferrebant. Et Urbanus cano. statim proximo: Videtes, inquit, summi sacerdotes plus utilitatis posse conferre si haereditates & agros quos vendebant ecclesijs quibus praesidebant episcopi traderent, eo quod ex sumptibus eorum tam praesentibus quam futuris temporibus plura, & elegantiora ministrare possent fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex pretio ipsorum, coeperunt praedia & agros quos vendere solebant matricibus ecclesijs tradere, & ex sumptibus earum viuere. Haec ille. Forsan enim tunc nondum per totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio, sed illis forte distributionibus contentus erat clericus parcissimē tunc viuens. Alia sunt bona quae postmodum offerri etiam ecclesiae coepe-

ceperunt: non solum in fabrica, aut pauperum subsidium, sed tanquam stipendium alicuius perpetuae capellaniae. Imo verō forte praesens ad hoc tantum onus: quae quidem in ecclesijs nunc collegialibus dicuntur annuaria quorum institutiones extant: in quibus nullius oneris habetur mentio, aut fabricae, aut pauperum, sed solum annuariae, memoriae perpetuo celebrandae. Quibus adiunguntur & quae episcopalibus sedibus denotata sunt: nempe castra & vasalli: de quibus artic. 5. redibit sermo. Tertium genus bonorum ecclesiasticorum est quotidianae pitantiae & oblationes, vel pro sacris celebrandis, vel quae ad pedē altaris fiunt. Quartum denique id quae sollemnissimum est decimarum quota iuri clericorum addita: vt habetur cano. decimas. 1. 6. quaestio. 1. & alijs illic pluribus. Et extra de decimis, per totum. ¶ Secundo & id quoque meminisse opus est, quod nascens clericorum ecclesia, coepit in communi viuere: in quo vite instituto non nihil temporis adoleuit. Ille enim erat decemissimus eorum status si perdurare posset: vt patet ex Canone Clementis. Dilectissimis. & Canon. citato Urbani, Videntes, & canon. Scimus. & multis alijs. 1. 2. quaestio. 1. Nam cum paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum, poterant sic commodē viuere. Imo & in multis ecclesijs cathedralibus etiam nunc specimen aliquod eiusdem vitae communis retinetur. Quando autem omnia erant in communi, tunc facultati & potestati episcopi tanquam legitimi distributoris erant mancipata, vt clero & fabricae, & pauperibus secundum cuiusque necessitatem illa distribuere: ea quae etiam sibi quibus egeret perciperet: vt habetur Canone citato, episcopus, duodecima quaestione prima. Vbi legitur quod Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et canon. statim proximo, Praecipimus, qui est inter canones Apostolorum, habetur quod si animae Episcopo tradita sunt, multo magis oportet eam curam de pecunijs agere: ita vt potestate eius indigentibus omnia dispensentur. Idem quae continet cano. citatus trigessimus nonus eorundem Apostolorum. At verō exaucto paulo plus clericorum numero, vix illa communis vita tolerari poterat. Vnde tempore iam Augustini in lite erat, & sub iudice, vtrum deberent sacerdotes initiari, nisi qui vellent

in communi viuere. Quoniam vt primo articulo definitum est, eorum institutum id necessarii non exigit. Sanē cum paupertatis votum non habeat annexum: neque verō obedientiae, quam non quisque in domo sua praestare episcopo possit. Vnde idem Augustinus. vt citatur eadem causa. 1. 2. quaestio. prima, cano. certē. fatetur de se statuisse, nullum ordinare clericum, nisi qui secum vellet manere: aut si vellet à proposito recedere, illi clericatum tollere. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro muto consilio. Qui volunt habere aliquid proprium quibus non sufficit Deus & ecclesia eius; maneat vbi volunt, & vbi possunt: non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas, &c. Clerici autem clerici non cum suo capite vitam communem degerent, coeperunt episcopi infideliter communia illi distribuere. Quare videntes Pontifices non posse vitam retinere communem, facta bonorum ecclesiae partitione, in quatuor portiones singulas singulis adlexerunt. Episcopo, scilicet, vnam, reliqua quo verō clero alteram, & fabricae necessitati ecclesiae tertiam, ac denique quartam pauperibus. Id quae fieri coepit circa annum Domini quadringentesimum septuagesimum: nempe in consilijs temporum Hleronymi, & Augustini. Tunc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can. de rebus. 1. 2. quaestio. 2. vbi haec habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius, cuius sunt canones, Vobis enim, &c. Quatuor quibus eadem diuisio confirmatur, & postea anno serē sexcentesimo sedit Gregorius, cuius sunt canones, mo septuagesimo. ¶ His praemeditatis ad quaestionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est. Si quae modo alicubi extant illius generis bona quae Christianus populus in subsidium pauperum offerrebat, certum est neque illa neque eorum fructus posse vel ab episcopo, vel à clero in totum usurpari: sed lege iustitiae debere distribui: quae si non distribuuntur, ille qui distributionem omittit, ad restitutionem tenetur. Libro enim quarto declarauimus iuxta verbum Sancti Thoma. 2. 2. q. 62. art. 1. quod qui ex debito distributionem omittit, ille contra legem communitati iustitiae restitutionis reus. Idē & quae

Prima opi. Alex. Hale. Richardus. Archidia. Panorm. Dominic. Tho. Vual. Secunda opi. S. Thom. Adrian. Tertia opi. Caieta. Probatur opi. D. Th.

Quatuor bonorum poralligena quibus clericis fruuntur.

Decimae

Titulus

Melchias Papa.

Quando bona ecclesiae distribuuntur in communi.

Urbanus.

Augustinus.

Partitio bonorum ecclesiae facta est anno Domini quadringentesimo septuagesimo.

Conclusio.

et eius

certius asserendum est de bonis quæ hospitalibus sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintæ conclusionis Sancti Thomæ. Quocirca si quippiam bonorum istorum reperitur episcopi vsurpasse, suæq; applicuisse sedi, ambigi non potest quin ipsa cum fructibus restituere teneantur. Hæc tamen contra iura limites præsentis negotij exit. Vbi enim contraria iustitia non constat, ille qui bonâ fide possidet, ab omni restitutione est liber. Quamuis nonnulla sit suspicio quòd castra, & villæ, & aliæ ecclesiarum possessiones forte a se aliquo respectu pauperum fuerint ecclesie tributa. ¶ Secunda conclusio ad rem magis pertinens: Prædia, & castra, & vniuersæ possessiones, siue episcopali sedi, siue canonico collegio, siue cuius alij præbende ecclesiasticæ annexæ, nõ transeunt in absolutum dominium episcopi, neq; sacerdotis præbendam possidentis: tantum sunt earundem possessionum administratores. Probatur conclusio. Quia illa neq; vendere, neq; alienare possunt nisi de consensu episcopi & capituli, atq; eorum quorum interest: imò sæpe nisi Romanæ sedis accedente consensu, idque in bonum & in perpetuitatem ecclesiæ. Hic est sensus canonis Bonifacij. 1. 2. q. 2. Nulli licet ignorare, Omne quod Domino consecratur, sanctum sanctorum erit Domino, & ad ius pertinet sacerdotum, propter quod inexcusabilis erit omnis qui illud à Domino vel ecclesia aufert, vastat, inuadit, &c. Et 1. 2. q. 1. can. expedit. ait Prosper, facultates ecclesiæ non proprias, sed communes esse. Vnde eadem causa & quaestio: cano. multi. & 1. 6. q. 1. cano. possessiones. & per totam quaestionem: & extra. de reb. ecclie. non alienant. ar. 2. si in eadem cauetur earum alienatio. Hæc conclusio intelligitur de quibuscunque bonis quomodocumq; ab ecclesia possessis: seu ratione annuerialitæ capellanæ seu cuiuscumq; alius clericalis obsequij. Res est clarissima: & de istis in vno sensu intelligenda venit conclusio tertia Sancti Thomæ. Nam de duobus primis nil restat disputandum. ¶ Tertia conclusio. Fructuum ex possessionibus proueniunt, quæ ratione alicuius obsequij clericalis annexæ sunt ecclesiæ: nempe annuerialitatis, aut capellanæ, clerici pro sua quisque portione sunt verè domini, sicuti & quotidianarum pitantiarum quæ illis pro Missis, vel alijs diuinis exequijs offeruntur. Et hic erit vnus sensus sextæ conclusionis Sancti Thomæ. Conclusionem hanc nescio qui infir-

2. Conclu.

Probatio conclusio.

Explicitio proxime conclusio.

3. Conclu.

De Iustitia & Iure,

ciari potest. Enimuerò si elemosynarum quæ pauperibus erogantur dominium acquirunt pauperes, nõ est cur dubitetur quin & elemosynarum quæ sunt sacerdotibus fiat & ipsi domini. Hoc potissimum quod, vt dictum est, nullum susceperint paupertatis votum. Dominia nanque, vt libro. 4. diximus, non alio æquiori titulo transferuntur quam libera voluntate transferentis: sed quæ elemosynam pro Missa celebranda, vel pro exequijs mortuorum largitur, liberrime pro illo spiritali obsequio confert: ergo clericum in vero dominio constituit. Neque vilo pacto refert temporalis sint tales elemosynæ & quotidianæ, an verò perpetuæ: scilicet, fructus prædiorum & possessionum quæ prout talibus obsequijs mancipatæ sunt clero absq; vlla pauperum ratione, aut ecclesiæ fabricæ. ¶ Item stipendia quæ magistratibus ciuilibus pro suis laboribus dantur, vt iudicibus, pratoribus, quin verò, & regibus, & alijs dominis, verè transeunt in ipsorum dominium: ergo & illa quæ clericis pro suis obsequijs & muneribus erogantur: cum ipsi multo pretiosius re publica seruiant. ¶ Quòd si avaras, spiritualia non esse vendibilia, iam tibi superiori lib. respõsum est posse clericos ad sui sustentationem stipendia suscipere, & iura quæ sibi pro mortuorum exequijs & alijs officijs stata sunt percipere, atq; adeo eorum dominium acquirere. ¶ Ex his colligitur quarta conclusio de episcopis. Quòd si castra & prædia quæ habent, de quibus arti. 5. dicturi sumus, constat illis non esse adiudicata sub conditione & modo, vt pauperes alant, sed absolute ad deferendum eorum se di honorem & auctoritatem: quamuis collatores crederint beneficis eisdem fore Antistites in pauperes, nihilo minus fructuum earundem possessionum sunt veri, ac legitimi domini: neque contra rigorem iustitiæ faciunt quomodocumque illas inducant. Et in hoc sensu etiam verificatur eadem sexta conclusio Sancti Thomæ. Et probatur. Quoniam si eiusmodi possessiones dono illis datæ sunt absq; vlla conditione & oneris vinculo, nisi quod maneant in perpetua possessione succedentium in sede, nulla est ratio iustitiæ quæ illis prohibeat esse annuorum fructuum dominos. ¶ Contra hæc profectò nescio quis firma aliqua ratione reclamare possit. De decimis autem tempora distinguenda sunt. Nam de illo quo pro indiuiso possidebantur, & sicubi nunc temporis eo modo

1. Ratio contra conclusionem.

2. Ratio.

Obiectio solutio.

4. Conclu.

Probatio.

Secundæ ratio.

Libri Decimi,

modo possidentur statuitur. Quinta conclusio. Tunc non erat penes episcopum ita plenum dominium quin distribuere partem pauperibus teneretur: sicuti & suam clero, & fabricæ suam. Hoc fuit septima conclusio Sancti Thomæ. Nihilo minus ambiguitate non caret, vt rrum totum decimarum dominium esset tunc penes clerum, an pars penes pauperes. Itaq; tum æquum ius pauperes haberet ad partem suam tanquam verè illius domini, quam clerus ad suam, an potius totum dominium esset penes clerum, cum illo tamen onere, vt vel misericordie iure, vel etiã iustitiæ, teneretur illis dare partem. Et quantum conicio, communis opinio priorè modum tenere cogitat. Tum quòd tanta fructuum copia non censetur soli clero esse addita: tum quòd diuisio quæ postea facta fuit attestari videtur, partem semper fuisse pauperum. At verò re oculatiùs inspecta, posterior modus non solum est multo credibilior, verum, vt arbitror, certissimus: nempe quòd dominium nõ erat, nisi penes clerum. Atq; huius prima ratio hæc est quæ ex superiori lib. colligitur. Decimarum finis alius non fuit quam ecclesiarum seruitium, sacrorumque ac sacramentorum administratio. Hoc enim sublato quòd ecclesiæ non essent, profectò nullæ essent populo imperate decimæ. At qui eadem ratio inde confirmatur quæ ea de causa exiguntur à populo euangelico decimæ, quo à Mosaico: illic autem, vt Numero. 18. constat, solum soluebatur Leuitis & sacerdotibus, neque alia ratione quam ob ministerium templi: atque illius legis instar taxata est ab ecclesia decimarum quotanepè quòd ecclesiæ nostræ ministri excellentiores sunt antiquis, vt ait Sanctus Thomas 2. 2. q. 77. ar. 2. vbi nullam assignat rationem pauperum. Hinc ergo planè colligitur decimarum dominium penes clerum etiam tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dominum præter Deum: quod profectò falsum est: quia Deo non nisi clericis conferuntur, & pro eorum obsequio. ¶ Secundò ad idem arguitur. Ius petendi decimas, vt notatum est vna cõfessio, ius ecclesiasticum est: quod ideo penes solos sacerdotes existit: non autem penes pauperes. Imò, vt supra diximus, neq; ipsi quantuncumque inopes ab earum solutione liberantur: nullum ergo vnquam penes pauperes fuit decimarum dominium. ¶ Accedit huc terciò inuincibile argumentum. ¶ Quòd si intentio ecclesiæ tunc tempo-

Quæstio. IIII.

ris fuisse pauperes in partem dominij decimarum mittere, profectò non solum signata esset illis sua quota, verum neq; episcopo fuisse eius solutio commissa. Imò populo præcipere vt singuli ex suis decimis partem adimerent, quam pauperibus elargirentur. Sicuti in antiqua lege, vt libro superiori vidimus, quilibet separabat decimas pro peregrinis. Quidnam enim opus erat id quod verè erat pauperum, nempe cuius ipsi erant domini, episcopo committere vt illis resunderet? Nunquid non Spiritus sanctus cuius nutu regebatur ecclesia bene nouerat non ita multos ferè Antistites qui fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienum committeretur? ¶ Accedit deniq; quòd elemosynarum ratio, alia est à decimarum. Illa enim, vt elemosynæ vox testatur, tota est posita in misericordia: cum decimarum solutionem ipsissima iustitia exigat. ¶ Ex his ergo fit consequens, decimarum dominium penes clerum semper fuisse, perinde atq; in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nã cum neq; alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neque eis minores, imò multo maiores, si vigilanter seruiant, labores incumbant, nõ est cur non perinde atque illi efficiantur suorum stipendiorum domini. Attamen cum tunc clerus nõ esset multum numerosus, & in communi viuens paucis esset contentus, quam æquissimum erat, vt pauperes pro sua facultate alerent: & ideo tenebatur episcopus illam facere distributionem. ¶ Sed adhuc non sedatur animus quomodus sciscitetur quo ad id iure tenerentur iustitiæ ne an misericordie. Ex vna enim parte videtur nomen distributionis iustitiæ legem insinuare, ex altera verò, si dominium penes clerum erat, non apparet qua iustitia pauperibus deberentur, sed sola misericordia: quæ solet etiam sub reatu mortalis delicti obligare. Enimuerò lex iustitiæ tunc solum locum habet quando aut alienum possides, vt apparet in furto, aut sub ea suscepti fide vt reddas, vt apparet in mutuo: quorum neutrum locum habere in præsentiarum videtur. Respondetur ergo quòd radix illius distributionis ex misericordia profecta est, non ex iustitiæ debito. Nec parum hoc scire refert, vt in subsequenibus liquebit. Sed tamen quia de superfluo elemosynam dare præceptum etiam est misericordie, vt. 2. 2. q. 3. 2. author est D. Tho. & clericorum collegijs superfluere tunc decimarum quota videtur.

Postrema ratio.

Corollarium.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Responsio.

D. Thom.

debat, adiunctum præceptum creditur, vt fieri canones docere videntur, vt illo modo fieret distributio nulla pro tunc designata quota pauperibus. At quia præceptum semper intra limites misericordie cõtebatur, vehementer suspicor, libet ergo, credere quod omisio pro tunc eiusdem distributionis nõ obligabat ad restitutionem. Et nõ videar prius id asserere, non modò Adrianus astruere videtur, verum & nihil Sanctus Thom. in præsentiarum insinuare. Nam cum in quinta conclusione asseruisset quòd vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si episcopus quod aliena sortis est sibi surripiat, nõ solum mortaliter peccat, verum ad restitutionem tenetur: in explicatione tamen sequenti, quæ vbi non sunt distincta loquitur, primum ait, quòd modic⁹ defectus nõ creat culpam: secundo quauis grandiorẽ defectum culpæ attribuat mortali, tamen de restitutione nullum adiecit verbũ. Quod quidem et si Caietan. nescio quo aliofũm diuertat, certò tamẽ crediderim consultò de restitutione subiciuisse: eò quòd vbi bona distincta sunt, solum præceptum misericordie agnouit: non autem iustitiæ. Sicuti vbi portio aliqua hospitalibus adiudicata est, aut fabricæ, aut aliter pauperibus. ¶ Sexta cõclusio ad quam præfens disputatio festinabat, tandem constituit. Post factã ecclesiasticorum fructuum diuisionem episcopus verè est dominus portionis quæ sibi contigit: neque vli iustitiæ vinculo quicquam illius pauperibus aut cuius alteri debet. Conclusionem hanc, vt supra dicere coeperam, non eo animo affirmauerim, vt ad minores elemosinas eos crediderim obligari, quàm qui in diuersa sunt opinione, vt articulo sequenti patebit. Sed quò legitimũ ius ab eo quòd legitimum non est pro meo captu discernam. Est autem contra duas non nihilo differentes opiniones asserenda: primum videlicet contra primam recitatarum Alexandri & quorundam iuriscõsultorum, qui hæreticum in iure arbitratũ vllum penes clericos esse ecclesiasticorum fructuum dominium. Deinde contra tertiam Caietan. qui opinionem Diui Thom. moderatus, excipit casum vbi decimarum copia exuberans est. Et primum quòd hæc fuerit Sancti Tho. opinio, clarissimè ex sexta eius cõclusionẽ constat, quæ scripserim idem est quæ hæc nostra: quippe vbi ait: De his quæ specialiter episcopi vsui deputata sunt, eadem esse videtur ratio quæ

Adrianus.

Sexta conclusio.

de proprijs bonis, vt illic declarauimus, & vt articulo 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cum argutum esset episcopos, saltem quantum ad stipendia suarum functionum, debere esse voto pauperes, id negauit, ac perinde concessit eorũ habere proprium dominium, quòd voto paupertatis opponitur. At verò nõ est sola D. Tho. autoritas, quauis sola esse possit quæ hanc opinionem persuadeat. ¶ Arguitur ergo primo cõtra primã opinionem quæ omne profusum eiusmodi dñum denegat, ex ipsa iuris diuisione. ¶ Diuidere nãq; ecclesiasticos fruct⁹ in quatuor partes, nihil aliud effingi potest fuisse quã suę cuiilibet dominij adiudicare: ergo sicut reliquus clerus dominium habet suę partis, & fabrica suæ, & pauperes suę (vbi designata est) ita & episcopus habet suę. Nam pfectò discrimen excogitari nequit vllum. Sed probatur antecess. Et enim quia ecclesia, vt dicebamus, more & vsu experiebatur ep̄os in distributione fidẽ frangere, abstulit eis distribuendi arbitrium: & ideo nõ plus iusto caperent: cõsignata est illis portio qua viuerent: atq; adeo suo dominio addicta, sicuti & suæ singulis aliorum. Et ita tenet glossa super cap. duo sunt. 1. 2. q. 1. Et facit ad id. c. peruenit. extrã. de hieuslori. vbi præcipitur de beneficiorum fructib⁹ satisfieri clericis creditoribus: quòd si nõ essent fructuum domini, non præciperetur. ¶ Secundo arguitur. Si per illam diuisionem non esset episcopo suæ portio dominij adscriptum: sed perinde teneretur eandem distribuere, atque antea totum, frustra profectò esset diuisio. Cum ergo nõ frustra facta sit, sed vt cuique sua certa esset portio, manifestè colligitur perinde ei applicatum esse dominium suæ sortis, ac reliquos dominia suarum. Vnde in cap. citato. vobis enim 1. 2. quæstio. 2. eisdem verbis explicatur episcopi portio atque aliorum. Ait enim Gelasius. Antistes, de quatuor portionibus vnã sibi tollat, aliam clericis: pro suo iudicio & electione dispertiat, tertiam pauperibus, fabricæ verò quartam. Quid ergo est, sibi tollat, quàm sua sit? sicuti & reliquæ aliorum. Vnde post eã successu temporis factum est, vt episcopo profusum fuerit adempta distributio, sed ex ipso cumulo fabrica suam partem capit, & clerus suam. ¶ Tertio arguitur. In cunctis reipublicæ magistratibus creandis illa semper habetur ratio, vt stipendia eis discernantur iusta, quorum porro dominij sunt. Cum ergo episcopus inter omnes

Primatio contra priorẽ opinionem episcopi dominij suę partem.

Glossa

Secunda titio

Gelasius

Tertio

tam

tam ciuiles quàm ecclesiasticos præstantissimus sanè sit, ac maximè necessarius, iniquissima esset eius conditio, si non eodẽ iure episcopo decretũ esset stipendij cuius verè esset domin⁹. Neq; obstat qd sit ipse pater pauperũ. Necessitudo enim hæc eam illi obligationem adiungit, quæ admodum articulo proximo explicabim⁹, vt in pauperes sit de sua substantia præ secularibus diuitibus beneficis & misericors. Nam & diuites huius seculi, vt ait Paul. tenentur etiam in pauperes esse beneficis de suo tamẽ. Quin verò si in similitudine persistere volumus, pater etiam omnium quæ tribuit filijs, verè dominus est. ¶ Quarto, idque porro vehementissimè, arguitur. Si vera est opinio omnino negantiũ episcopis ecclesiasticorũ fructũ dominij, cõsequens subinde fit, quòd ipsi liberè fateantur nullam eis certam partẽ esse applicatã, sed tantum indultum vt pro ratione sui status fructibus videntur: quicquid autẽ supererit rigore iustitiæ, tanquam veris dominis, egenis conferant: hoc autẽ consequens profectò incredibile est. Fac enim quartã partẽ fructuum episcopi attributam, decem millia ducatorum valere. Et quæro an totam summam possit suis vbius infumere? Concedis fortè vbi pro rone sui status illud fuerit necessarium: sin minus, non potest, nisi quantum est ei necessarium. Quòd autem solutio hæc consistere non possit, probatur. Primum non cõstituit certam regulã per quã debeat status decentia iudicari: nam si regula sit, ecclesiæ amplitudo & maiestas, profectò illa non est certam solet aliqua ecclesia esse magnæ autoritatis, ac numerosissimi populi, quæ tamen non ita est prouentũ temporalium diues: atq; alia multò minoris autoritatis, longè tamen ditior. Quapropter episcopus qui ditior est, non est cur non possit ampliore alere familiam, & maiores facere sumptus. Ecquis enim reuocat, quin episcopi Hispaniæ possint splendidiorem domũ sustentare, quàm Itali? quippe qui bis & ter decuplo locupletiores habent ecclesias. Si autẽ decentia status pro ratione fructũ æstimari debeat, profectò neq; illa est satis si da regulã: nam posset vice versa ecclesia esse tam paræ autoritatis, vt non requireret in episcopo maiorem, et si ditior esset. Sed hoc admissio neq; inde pot haberi certitudo. Nã quis debet sumptus quos Episcopus potest facere admetiri? Et enim si dicas ad prudentiã boni viri id esse deferendum, inter bonos &

Quarta titio ad idem.

prudetes est opinio varietas. Exempli gratia de Episcopo Salmantino forsã quis prudẽs satis iudicabit vt sumptus faciat quatuor millium ducatorum, & alius concedet ei sex, & alius octo. Cuius ergo sententiæ debet episcopus stare? ¶ Imò quòd euidentiũ est argumentũ, demus secundum omnes prudentes posse consumere octo millia: quare si habeat duo decim, satis est vt in medicos quatuor millia effũdat. Forsã vult parcius viuere, & nõ expendere nisi sex millia. Tunc vtum illa duo millia quæ super sunt tenentur de iustitia dare pauperibus? Si negatiuè responderis, iam illum concedis habere plenum dominij octo millium ducatorũ qui ad suum statum sunt necessarij, atq; adeo si voluerit fraudare genium suum, illam superstitem quotam poterit pro suo libito expendere, vel in consanguineos, vel in alios licitos vsus citra scandalum: quòd nos probare contendimus. ¶ Si verò responderis quòd nõ consumit nisi sex millia, reliqua duo debet de iustitia pauperibus: eadem ratione affirmare perrexeris quòd si ex octo millib⁹ quæ expendere in proprios vsus licitè poterat, non vult, quia parcissimus est, expendere nisi quatuor, continuo debet pauperibus reliqua quatuor: et si nõ vult expendere nisi duo, debet reliqua sex. Ex quo consequitur, episcopum respectu suorum bonorũ nihil aliud esse quàm cõiuam fedentẽ ad alienã mensam, cui tantũ comedere licet quantum libuerit, sed nihil ampliùs percipere: quòd profectò nescio quis quantum ad rigorem iustitiæ concesserit. Nam de officio misericordie nihil modò loquimur. Porro enim si ecclesia cũ bona in quatuor partes diuisit, hoc facere cogitasset, non illam præstitisset prudentiã, quã certũ est in sancto Spiritu sancti habuisse: nam legem iustitiæ quæ constitutissima esse debet, in ambiguo reliquisset, vt pote in humano arbitrio, quòd maximè est variabile. ¶ Sed ecce aduersariorũ Achilles. Populus Christianus ad nihil ampliùs sacerdotibus tenetur q̄ illos alere ac sustentare: ergo non aliter illis debuit prouideri q̄ quæ necessaria caperent: reliqua verò pauperibus redderent. At verò illatio hæc fallacissima est: nam et si nihil plus eis debeat q̄ sustentatio, tamen ratio prudentiæ exigebat vt certũ stipendium arbitrio ecclesiæ illis ad eandem sustentationẽ destinaretur: porro cuius esset veri domini, vt illis neq; liberũ sit quantũ libuerit capere, neq; rursus in quietã cõsciencia

Cõfirmatio

Obiectio ad aduersariorũ.

Solutio.

tia metum incutiat, an plus capiant, q̄ sibi cōgruat. Sic enim res habet in republica ciuili. Nil in quā ampliūs publicis magistratibus, nempe senatoribus, ac iudicibus, quin verò regibus debeatur quā sustentatio pro rōne & obsequio quod reipublicæ impendunt; & tamē singulis decreta sunt præscriptaque certa stipendia: aliās enim non esset bona p̄ uidentia. ¶ Quinto arguitur. Si episcopis omne adimitur ecclesiasticorū fructū, dominiū, eadē ratione & reliquis sacerdotibus & toti clero adimi debet; quod profectō nemo audeat dicere: imò Caieta, hic reliquos sacerdotes fatetur habere verū dominium, nec teneri de iustitia sua distribuere bona. Quod tamē eadē sit ratio, patet: quoniam non est cur episcopus uilioris hac parte sit conditio nis q̄ reliqui parceriani sacerdotes, atq; alij aliarum dignitatum. Eō uel maximē q̄ sua eis quarta addita est, sicut reliquis suis.

¶ Item vix percipere istorum possum opinionem. Aiunt enim episcopos nō esse dominos suæ portionis: nihilominus satis esse vt quartā partē dent pauperibus. Quid ergo ubi pauperes suam habēt quartā? Imò si nō habeant, cur non ex toto cumulo illa quarta succidatur, vt antē quā fieret diuisio, sed ex sola episcopi portione. Adde q̄ iam aliarum trium faciunt eum dñm. ¶ Sed aiunt: Creduntur episcopi sortē pauperum sibi applicuisse. At verò hoc non ita certa ratione constat. Imò (quod non crediderim ratione vacare) cū illi quarta pars pauperum, fundamētum, vt supra diximus, nō habuerit in decimarum iustitia, sed tātūm in misericordia: vt pote quia ipsarum cumulus superfluere censebatur, fortasse in alia ecclesiastica beneficia mutata est: & ideo disperijt. Est em̄ hoc ad istorum intellectum apprimē obseruandum, q̄ alere ex decimis pauperes, nō est ius diuinum, neq; naturale, sed merum ecclesiasticam positiuū, id ē que misericordię: ob idq; ecclesia potest illud variare. Nam pauperes naturali ac diuino iure alia uia sunt præter decimas sustentandi. Ad cuius quidē coniecturam accedit quod præter sortē episcopi, & fabricæ, & clericorū, videmus plures alias ad decimarum aceruo decimas: vt sunt sacerdotia quæ appellant præstimoniam, quæ quidē multo maior pars est, quā que episcopū contingit. Nā esse plurimū consueuit tertia pars totius acerui: quæ quidē beneficia nulla extat memoria quæ fuerint ratione instituta: sed suspicari solet: nā certa cōiectatio nulla

Quinta ratio.

Suffragiū ad uersariorū.

De Iustitia & Iure

est) q̄ ad alendos pauperes in studio fuerit destinata. Etenim quid aliud in ecclesia istī facere teneantur, non legitur. Vnde cōiectura fit q̄ illic fuerit portio pauperū assumpta. Imò verò forsan et si sub prætextu studij fuerint illæ præbendæ instituta, suspitione minime caret, nō aliam habuisse radicē, q̄ quod exuberantibus ecclesiasticis puentibus ambitio humana ad illos anhelauit, & sedē apostolicā improbitatibus deuicit, vt illas præbendas ex decimarū trunco amputaret. Præter eā iā in Hispania & alijs puincijs bona portio p̄ regibus excipitur. Nō ergo est cur iā modō totū onus alendi pauperes ex fructibus ecclesiasticis, quantū ad rigorē iustitiæ attinet, in episcopos reijciatur. Quauis suauissimo, eidēq; peculiari misericordię onere, non sint exonerandi. ¶ Postremū deniq; & quod rem concludat argumētum contra aduersam opinionē informetur aduersus restitutionem ad quā illi aiunt episcopos teneri, si quicquid illis superest, pauperib; nō restituant. Qui enim dicunt rigore iustitiæ, tanq̄ ueris dominis, pauperib; id deberi, subsequenter dicere coguntur q̄ aliter facientes ad restitutionem teneantur. Quod autē consequens ineptē, atq; vt bona uenia dixerim, inaniter concedatur, arguitur. Valeat uerbi gratia, vt dicebamus, Salmantinus Episcopus quo quarta parte que sibi forte obtingit decem millia ducatorū, quorū sex ad suam sustentationē secundū suam dignitatē necessaria sunt. Et fac reliqua quatuor que pauperibus debebat, illis præsentī anno subtraxisse, & in alios prodegisse p̄ prios usus: Tunc anno subsequenti vnde restituet? Nam sex pro sua sustentatione indiget, & alia quæ supererunt quatuor, pauperum sunt: nil ergo habet vnde restituat. In summa, si quicquid episcopo quotānis supra necessarium redudat, pauperū lege iustitiæ est, vnde quæso episcopus, q̄d pauperib; semel ademit post eā restituet? Nisi forsan alia habuerit bona patrimonialia: aut nisi dicas debere de parte sibi necessaria sua fraudantē genium illa q̄ pauperibus debet abscondere: quod non est cōcessu dignū. Porro ergo opinio hæc nullatenus uidetur rationi cōsona. ¶ Ex his dilata euadit alia quæstio: uidelicet utrū illi quibus Episcopus sua bona fuerit malē elargit⁹ siue consanguinei fuerint, siue alij extranei, ad restitutionē teneantur. Illi nanq; qui episcopus non faciunt dñm, id quidem affirmant: nisi illi tanquā pauperes illa receperunt.

Opinio Caietani.

Deo præfata Caieta.

Secundū.

Indolentis.

Libri Decimi,

rint. Attamē si Episcopi verē sunt dñi, vt p̄ Episcopus batum est, quāuis contra præceptū misericordię, exiguitate & nimia paritate elemosiarum prodī synarum mortaliter delinquant, & sua bona aliter p̄fundant, etiā in malos usus, verē doct̄ionem minia trāsmittūt. Quocirca q̄ illa recipiūt, ad restitutionem minime tenentur. Atq; idē neq; ante nos sensit Adrian. Et patet exemplum. Dum enim quis cuiquam in extrema necessitate cōstituto succurrere prætermittens id quod illi præbere tenebatur, alteri diuiti prodigē contulit, neq; ipse neque ille qui recipit uilatenus sit restituendi reus. ¶ Restat ergo examinanda Caieta, opinio quam supra diximus medium tenere locum. Vt ut em̄ hac distinctione: nempe quod dum redditus Episcopales aut tenues sunt tantumq; sufficere episcopo, aut mediocres, ita vt sint parum abundantes, nō tenetur de iustitia illos distribuere. Sed omnino in extrema iudicandū est tunc de illis ac præbendis aliorum clericorū, quæ ad ipsorum sustentationem deputatæ sunt. Atq; hætenus uidetur tenere eum Sancto Tho. uidelicet quod perinde illorum bonorum sunt episcopi verē domini vt aliorum quæ sunt sibi p̄pria. Quando uero huiusmodi fructus supra id quod eis necessarium est, multum redundant, tenentur, inquit, etiam quotam quæ sibi obtingit, in tres partes diuidere, quarum vnā largiatur fabricæ, atque alteram pauperibus: huiusmodi clerici iam habent suam. Probatio eius est duplex. Prior, quod tunc in sapientis animi cadere non potest, quod tanti fructus episcopo sint assignati pro sua sustentatiōe: & ideo fabrica & pauperes nō sunt, inquit, fraudandi in sua quota. Posterior uero ratio est, quam tetigerat. 2. 2. quæst. 77. artic. 1. ubi censuit decimā partē fructuū longē illā proportionē exuperare, quæ se habet clericis ad Christianum populum: quippe qui uix sint quadragesima eius pars. ¶ At uerò opinionem hanc in primis Caieta, ex diuo Thom. elicere nequit: quippe qui in 6. conclusione simpliciter ait, de his q̄ episcopi sui sunt deputata, eandē uideri rationē quæ de proprijs bonis. Et D. Anto. 3. parte, titu. 20. ca. 8 idem simpliciter sentit. Quin uerò hæc opinio Caieta, noua est, quæ præter ipm̄ neminem habuit autorem. Siquidem omnes in altero duorū extremorum simpliciter perstant: nempe aut q̄ episcopi nullum habeant dñm, aut q̄ suæ portiois simpliciter dominio fungantur. Præterea diuersa Caieta, im-

Quæstio. IIII. 899

miscet in hac opinione. Primū enim ex eo solum q̄ fructus episcopi sint multū abundantes, uidetur colligere q̄ teneatur illos in fabricam & pauperes distribui. In ratione autem qua id probat aliorum diuertit: nempe quod fabrica & pauperes nō sunt defraudandi à suis partibus: nimirū insinuans, fabricam tūc & pauperes nullas habuisse partes. Quò ergo perspicuē cōtra ipsum arguamus, interrogatur ab illo quomodo intelligat fructus episcopi esse nimīū abundantes. Aut enim intelligit q̄ eius quota maior sit quā quarta: nempe quia fabrica & pauperes nullā habēt portionē, vt ratio eius insinuat: & tunc ratio quæ illum cogit & fabricæ & pauperibus, p̄picere, non est q̄ fructus eius nimīū abundant, sed q̄ præsumatur portiones fabricæ & pauperū sibi iniquē applicuisse: cuius tamē nō inde semper cōiectura cōperta fit. Nam forsan portio pauperū, vt supra diximus, in aliud beneficiū fuerit mutata; aut fortasse canonici sibi surripuerunt: aut fortasse fabricæ & pauperib; aliter fuerit p̄uifum. Hoc autē accidentariū est ad propostum. Si autē intelligat eiusmodi fructus nimium esse abundantes, nō ratione diuisiōis: nempe q̄ maiorē quotā habeat q̄ debet; sed quia ecclesia ipsa est pinguis, & ideo portio episcopi crescit sicut alia portiones: tūc grauari potius episcopū quā clerū vt de sua portione rigore iustitiæ debeat, uidetur fabricæ aut pauperibus magis q̄ alij clericis, nulla persuadet ratio. Nā id quod accidentarium est, nō mutat substantiā iustitiæ: q̄ autem fructus vno anno sint benigniores, alio uero maligniores, aut quod vna ecclesia sit alia pinguior aut exilior: poterit quidem augere aut minuire vim præcepti misericordię, si plus minū sue superfluit: non autē rationē iustitiæ: Ecclesia nanq; non fecit diuisiōnem ex futura uarietate pendente, sed absolute dedit episcopo quartā, quicquid in futuro foret euentus: & ideo ubi pinguiores sunt decimæ, pinguior etiā est episcopus: & pluri episcopus secundū suam decentiā indiget. Quocirca, vt ad priorē rōnē Caieta, respōdeamus, negatur hoc nō posse cadere in sapientis animum. ¶ Secundo arguitur. Si eiusmodi fructuū exuberantia iustitiam mutaret, sequeretur q̄ etiā si pauperes haberēt suam portionē & fabrica suam, nihilominus de iustitia episcop⁹ teneretur de sua illis portione cōferre: Imò uerò si postquā semel eis contulit, id quoque quod restat esset super

Primū argumentum in Caieta.

Secundū argumentum.

fluens, eadem lex iustitia cogere ut iterum daret: & sic relabendum esset in primam opinionem, quae omne Episcopo dominiū denegat: sed asserit quicquid illi superest, de iustitia deberi pauperibus. Quare profecto illa media opinio Caieta. & grūus sustineri potest, quam prima. ¶ Ad secundū autē argumentum Caieta. in hoc persistentis quod decimarum quota exuberans sit respectu proportionis quam clericus habet ad reliquū populū, partim libr. 9. sub tit. de deci. partim nunc proximē responsum est. Velle enim ab illis qui hoc opinantur considerari quod cum illa tā numerofo populo qui iustum faciebant regnū non nisi vnicū esset templum in quo nec sacramēta gratiā cōferentia administrantur, neque corpus sanguisq; Dei adorabatur, & nihilo minus duodecima gentis pars eius seruitio erat mancipata, decimaq; pars fructuū non in subsidiū pauperū, sed liberē tanq; eius stipendiū addicta: cur in nostra sacrosancta religione in qua tam innumera sunt tēpla, & in quibus tam longē excellentiūs Deo colitur, excessus existimabitur si tot sint episcopi, eaq; dignitate & auctoritate uiuant, tam ampliusq; nutriatur clericus qui non tantū administrandis sacramentis, curaque animarum gerendā sufficiat, verū ecclesijs assistendōq; cantandōq; seruiant. Tolle maiestatem illam sacerdotū in cathedralibus reliquisq; ecclesijs, illosq; cantus qui sine sacerdotū numero modalatus esse neque & animo perspicere quo loco haberetur Christiana religio. Quod si talis religionis apparatus necessarius est, profecto neque decimarū quota superfluit: Eo vel maxime quod, ut diximus dicebam, tantae iam portiones ad seculares titulos sint inde succise. Fateor equidem, ut illic dicebam, tum in ordinatione sacerdotum, tum etiam in sacerdotiorum prae bendarumq; puisione, quam maxime abusus patere. Attamen si pro rei dignitate fecundumq; diuina ira hāc fierent, ipsiq; ministri loca sua fideliter tenerent, atq; in pauperes essent misericordes, nulla fieret occasio reliqua aduersus decimarū quotā & non nullas ecclesiarū diuitias obmurmurandi. ¶ Per hāc rursum quaestio dissoluitur, quae ad me aliquādo perlata est. Sunt enim multa bona ecclesiastica in titulū secularē transmutata: ut patet de regijs tertijs. Quin verō totae decimae aliquarū ecclesiarū: ut patet de tēplariarum bonis & multis alijs quae illustribus dominis adiudicatae sunt, ac iure succes-

De iustitia & iure,

tionis à secularibus possidentur. Dubitari ergo potest an illa de iustitia sint pauperibus pro sua portione obnoxia. Sed est responsio negativa. Nam totū ius quod pauperes ad decimas habent est positiuū & ecclesiasticū super quo Papa dispensare potest: & ideo cū ratione aliqua bona ecclesiastica seculari titulo adscribit, libera relinquit.

RO solutione autem argumentorū: nēppe auctoritatem sanctorum quas vim magna ostentare prima facie fateor. Notandum est primò quod cum auaritia, ut aliās diximus, altera sit iustitia contraria, quae propriè furtū & rapina nominatur, altera verò liberalitati, sanctis patribus illa familiaris est Hyperbole, ut auaritiā contra liberalitatem ac misericordiā, quae est erga pauperes, exercenda, rapinae etiam nomine denotent: propterea quod in necessitate omnia cōmunia censeant quo ad vsum. Idq; notantū in clerico; verum etiam in seculari populo: Quis de hac re acerbius merito fugillent clericos, ac potissimū episcopos, ut articulo proximo videbitur: eo quod elemosinarū precepto arctius perstringuntur. Quare hoc genus rapinae, restitutionis vinculum minime secum afferit. Item notandū, multa apud sanctos patres reperiri dicta de statu clericorū in cōmuni viuētium, quae temporē factae diuisionis non cōgruunt, multaq; alia quae cōsilia duntaxat sunt, licet illa sint emphaticè exaggerata ut formā praeseferant preceptorū.

¶ Per hāc ergo argumenta dissoluntur. Nam ut ab auctoritate Ambrosij exordiamur, in fronte praecedentis articuli citata, & distynct. 47. canon. Sicut hi. quae rem plurimum elucidat, quae ait: Proprium nemo dicat, quod est commune: manifestum est non propriè de clericis aut episcopis loqui, sed generaliter, uti ait Diuus Thom. de omni Christiana familia. Ad quemcunq; enim auarū ait. Quid propria dicis quae in hunc mundū non attulisti: Ad omnes ergo subdit: Propriū nemo dicat, quod est commune: Plus quam sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Cuius simile ait Hieronymus, ut refertur. 42. canon. hospitalem. Aliena, inquit, rapere conuincitur qui ultra necessaria retinere probatur. Erat enim illorum sanctorum idioma, ut quicquid superflueret, commune cēferent, quantum ad vsum. ¶ Quo circa id etiam quod in secundo argumento eiusdem articuli citatum est, ex eodem Hieronym. super illud Isaiā: Rapina pauperum in domo

Bona ecclesiastica in d. tultis fecerunt rem traslatā pauperibus nullatenus sunt obnoxia.

Duplex modus auaritiæ apud sanctos doctores.

s. Thomas.

Ad secundū

Ad Auguf.

Libri Decimi,

vestra: videlicet quod bona ecclesiastica sint pauperū, propemodum de secularibus etiā dixisset: nam verbum Prophetae de omnibus intelligitur qui elemosinas subtrahūt, quādo erogare debent. Quauis alia sit glossa quam D. Thom. insinuat: nempe quod nomine pauperum non solum seculares pauperes veniant, verum & clerici ipsi. Vnde sicuti dum in cōmuni Episcopi cum suis viuēbant necessaria sibi capere poterāt, ita dum facta est diuisio, de qualibet Hieronym. non loquebatur, episcopus dominiū acquirat suae portionis, sicut & reliquis clericis suarum fortū. ¶ Similiter respondendum est ad ea quae in fronte praesentis articuli nos obicimus. Ad primum nanque respondetur verbum domini, Dignus est operarius mercede sua, aut cibo suo: non tollere quin possit episcopus dominium acquirere illius portionis quae arbitrio ecclesiae pro eius sustentatione taxatur. Verbum autē Pauli quod habentēs alimenta & quibus tegamur cōtenti simus, non de clericis tantū, sed vniuersaliter de omnibus etiam secularibus intelligitur. Loquitur enim illic contra diuites huius seculi. Ad aliud aut quod Apostoli sine pera misi sunt supra responsum est. ¶ Ad secundum, nempe ad auctoritatem Prosperii, cano. expedit, 12. quaest. 1. videlicet facultates ecclesiae non esse proprias, sed in cōmuni possideri: & ad similes canones eiusdem causae & quaestionis respondetur intelligi quantum ad possessiones, quas, ut dictum est, neque distrahī neque alienari licet nisi in bonum ecclesiae. Quod si intelligatur de fructibus, ut loqui videtur cano. episcopi, ut scilicet quod quicquid de puisione ecclesiae fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia iure ecclesiae sunt seruanda: referendum est ad tempus quo clerici in cōmuni viuēbāt. De quo etiam loquuntur canones, res. & episcopos. ¶ Dictum autem August. quod est ad Bonifacii comitem, & citatur. 12. quaest. 1. ca. fin. Profecto est ad ecclesiasticos illud applicet etiam ad seculares propemodum attinere sentit. Nam inducit in illa epistola miseriores praecipuum, quo singuli quae propria possident, cōmunia quantum ad vsum: facere debent: sed quia loquebatur illic contra Donatistas, qui cōsperebantur bonis suis multari, ait, quod si ad ecclesiam reuertī voluerint, omnia illis fierent cōmunia, etiam illa quae priuatiuē Ecclesia possidet. Quod autē ipse ait in can. decimae, 16. quaest. 1. nempe quod

qui decimas non soluit pauperes enecat, ad tempus referendum est quo in communi vivebatur. Tunc enim decimas pauperes tam seculares, quam clerici aiebantur. ¶ Postrema auctoritas Hierony. ad Damascum, quae refertur. 16. quaest. 1. ca. quoniam, singulare iurisconsultis negotium facessit, vtrum non solum episcopi, verum alij clerici qui bonis patris aut alio ciuili iure acquisitis abundāt, possint de bonis Ecclesiasticis viuere. Ait quippe illic Hieronym. clericos qui secularibus bonis affluunt non posse bonis pauperum ali. Imò sacrilegium committere, & per abusionem talium iudicium manducare & bibere. Cuius simile habetur in can. clericos & can. pastor Ecclesiae, 1. quaest. 2. Est autem apud Panor. dubium quartū, quaest. 4. in libello suarum quaestionum. Sed profecto non erat quaestio digna tam longa disputatione: quandoquidem vniuersalis Ecclesiae vsus illam affirmatiuē decidit. Praeterquam quod rationes & canones eandem sententiam confirmant. Enimuerò cum Ecclesiasticae praebendae seu stipendia sint Ecclesiasticarum functionum, nil obstat quo minus clericos, etsi aliquid valeant vitam ducere, possint, ut ait Paul. tanquam triturantes boues de area pasci. Vnde. 1. q. 2. ex cōcilio Agathen. can. clericis habetur sine exceptione, quod clericis omnes qui Ecclesiae fideliter vigilanterq; deseruiunt, stipendia sanctis laboribus debita consequantur: iuxta verbū Apostoli, Qui spiritualia semināt, non est magnum si temporalia metat. Et iure permittitur ut sacerdos propria bona possit, si libere, haeredibus relinquere, & de Euāgelio viuere. Imò sic habet vsus. Quare Episcopi de bent illa quae ad sua patrimonialia pertinent se ribere, ut habet in can. manifesta. & cano. sint manifeste. 124. q. 1. vbi permittitur ut eis si libuerit liceat ea suis agnatis ac necessarijs relinquere. Accedit & diuisio facta in capit. quatuor. & de re ditionibus. vbi absq; discrimine Episcopo adjudicata est quarta pars. ¶ Duabus ergo solutionibus, licet Panor. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est quam D. Thom. articulo 7. reddit, nempe dicta illa Hierony. intelligi in extrema pauperum necessitate. Cum enim tunc etiam seculares teneantur quicquid possunt elargiri: multo equius Episcopi patrimonijs pollentes debent ecclesiastica pauperibus impertiri. Altera forsan est solutio quae colligitur ex dicto ca. sacerdos. 1. quae est ex

Panormita. Clerici alij de idoneum habentes vniuersi possunt de bonis Ecclesiasticis viuere.

Conciliū Agathense.

Gemina solutio citati canonis. D. Thom.

ca. illi autē. 1. 2. q. 7. nēpe quōd Hiero. loquebatur de illo ecclesie statu quando clerici in communi viuentes omnia sua bona in vnū aceruū cōferebant. Dabatur enim eis optio vt vel bona quę habebant parentibus suisq; necessarijs relinquerent, & de ecclesie fructibus cum reliquis pauperibus vitam duccerent, aut si mallet, sua retinerent quę illis sufficerent: sed tamen sumptui parcerent eorum quę in communi possidebantur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum singulari iure teneantur Episcopi p̄ se secularibus diuitibus ad eleemosynarum subsidium.

Postquam de dominio ecclesiarum fructuum visum est, sequitur vt de eleemosynarum iure quo episcopi tenentur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim quod non arctius ecclesiastici teneantur quā seculares: nam si perinde veri sunt. suorum fructuum domini ac seculares suorum, nulla superesse videtur ratio quā illos arctius perstringat quā seculares. ¶ Secundō: Officium misericordie extra extremam necessitatem non obligat nisi de superfluo: sunt autem multi seculares diuites: quibus affluentia bona, plusq; suo statū superfluentia q̄ episcopis: ergo non ipsi in vniuersum districtiori eleemosynarum iure tenentur. ¶ In contrarium autem est quod Episcopi peculiariter sunt patres pauperum: Vnde ad Nepotianū Hieronym. quod refertur. 1. 2. quæst. 2. Gloria Episcopi est; pauperum opibus prouidere: ignominia sacerdotis est, proprijs studere diuitijs.

Hactenus de rigore iustitię loquuti sumus: secūdū quem pro captu nostro aliud censere nequimus, quā quod Episcopi suę sint portionis domini. Nā propter nullum misericordię opus. veritas iustitię, aut neganda est, aut occultanda: sed nihilominus vt illic dicebam, nō erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotumq; conscientias conuolucare vt maligniores sint, cordisq; durioris in pauperes. Imō verō, vt meum de hac re iudicium expromam, logē eos vrgentijs, si id mihi autoritatis arrogaretur, & famem patientes, furandi, peccandi, decipiendi, multa quę id genus incōmoda intentandi periculis sunt expositi. Quibus cauendis Antistites pro

de iustitia quicquid eis exundat debere pauperibus: nihilo minus satis esse asseuerantes si sextam aut quartā partem egenis largiantur. Imō audias aliquos qui prælatum habent centū millia ducatorū, satisfecisse existiment si sex aut decē millia tribuat: quod profecto ego mihi psuasum habeo nūquam.

¶ Tribus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est quæ ex superior articulo subinfertur. Neq; Episcopus neq; sacerdotum vllus illius portionis quę sibi cōtingit, ea iustitię lege ad eleemosynas obligatur, vt si quas omiserit, ad restitutionē teneatur. Enimuerō si verum est quod per celebrem ecclesie diuisionem adjudicatū eis est suę portionis absolutū dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemosynas q̄ de alijs bonis: vt sexta nostra conclusio, quam etiam monstrauim⁹ esse Sancti Thome adnotatum a nobis est. Exceptus hinc tamē censendus est semper casus quo vehementi suspicione laboratur, episcopum aliqua bona seu fabricę seu hospitalibus aut alia ratione pauperibus consignata, sibi applicuisse. Tunc enim certum est, iustitię lege ad restitutionem teneri. Extra tamen eiusmodi casus liberi sunt ab illa distributionis forma & vinculo, quo dum in cōmuni viebant tenebantur: atq; adeo nullo cōstringuntur iustitię præcepto. ¶ Secunda conclusio, Mandato misericordie quo vniuersi, vt 2. 2. q. 3. 2. auctor est S. Thom. & grauium Theologorum pleriq; ad eleemosynas coguntur, episcopi inter omnes Christianos, ac subinde inter omnes mortales arctissime perstringuntur. Conclusio hæc multis nominibus cōprobatur. Primū, vt modo dicebā, q̄ episcopi esse tenentur viduis fauore & auxilio cœ mari, orphanis tanquā patres, ac denique vniuersis mendicis & inopibus singulari præsidium ac suffugium. Enimuerō cūm virtutum cultus animarumq; subinde salus septenauerō in rerum temporalium esse tate periclitetur: qua ratione Salomon, vt diuitiarum abundantiam, sic & rerum inopiam metuebat: & Episcopi pastores sint animarum, non modō verbo & exemplo pacere pmouereq; gregem tenentur, verum & ipsa indigis suppetias ferre. Viduarū enim honestas ac virginum pudor, rei familiaris penuria vehementer arietatur: & famem patientes, furandi, peccandi, decipiendi, multa quę id genus incōmoda intentandi periculis sunt expositi. Quibus cauendis Antistites pro

Prima conclusio.

Præbitio

Secunda conclusio.

Primario conclusio.

Secunda rō.

tes pro sua quisq; facultate prospicere vigilantissimē debent. ¶ Secundō accedit quod quanuis propter collabentem clericorū vitam facta sit illa diuisio, quā cuique sua portio adjudicata est nihilominus episcopi exere non debent antiquam illam ecclesie pulchritudinem, quæ in subsidio pauperum elucebat: nimirum quando Apostoli diaconorum ministerio tam impense viduarum, orphanorum, indigentiumq; curam gerebāt. Neque verō debent prorius de memoria delere ecclesiasticos fructus spirituales esse gratias; diuini cultus, & peculiariter inhonorem Christi impenso: cui tā cordi fuit pauperes suę familię cōmendare, ac potissimū pastoribus quibus illam sidenter cōmisit.

Tertiario.

¶ Tertiō accedit huc quod caput ipsum præcepti misericordie, nempe rerum redundātia & superfluitas, ceteris paribus, multo maior est aut esse debet in episcopis quā in secularibus. Primū enim frugalit̄ viuere debent multoq; cum minori pompa quā diuites huius mudi. Neque enim conuiuorū splendor & lautities illis est licita, neq; domesticus apparatus. Nam, vt ait Hieronymus, de altario illis viuere fas est, non luxuriari. Præterea cūm vxorib⁹ careant eximio inde sumptu eripiuntur, quo mariti premiuntur. Atque adeo cūm neque prolēs habeant quibus debeant maioritatem instituere, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere filios quām pauperes, neque cōsanguineis aliter prouidere quām pauperibus. Haud enim his debet erogare quibus sua sufficiunt, vt habetur cano. pastor Ecclesie. 1. 2. quæstio. 1. ¶ Quanuis documentum hoc non summo rigore intelligendum est, sed grano salis, hoc est naturali æquitate cōdicendum: Haud enim, vbi scandalum caueri potest, vitio est prorsus vertendū si episcopus qui pingui ecclesie præfectus est, cōsanguineos antea indigos quadam victus mediocritate honestet: non pro sua tantūm vita, sed pro suis successoribus in perpetuū. Non inquam vt locupletia creet primogenitorum iura, sed vt quadantenus statum illi mutare possint, vt absque necessitate deinceps vitam ducat. Si enim qui viginti aut eo plura, imō qui decem vel quindecim habet ducatorum millia quartam partem in pauperes & pios vsus erogauerit, profecto ab omnibus censetur suo debito fecisse satis. Et si tertiam in tales vsus dispēsaauerit, nihil ab eo amplius, quantum ad cauendam culpam res

Moderatio proximæ conditionis.

attinet, desiderabitur. Cūm ergo residua ab que villo scandalo possit licite in proprios vsus consumere, cur non ei licebit ex reliq; sumptibus tantillum quotannis adimere, vt possit honestam sustentationem, eademque perpetuam alicui cōsanguineo relinquere? Sed fateor scādalu attente semper esse cauedum. Quod tūc vtique cauebitur dām subditi amplas pro eius facultate viderint. Antistitem eleemosynas pfundere, & quod dat cōsanguineo de suis proprijs sumptibus succidere: neque verō ipsum eousque locupletare vt de humilimo statu ad illustre subleuet. Hōc igitur non quod superbis & ambiosis velim indultum iri, dixerim, sed vt quā mihi rei veritas offert, non diffitear.

Tertia conclusio.

¶ Tertia conclusio. Præceptum hoc eleemosynarū quo Episcopi perstringuntur, nō pot vniuersim scdm quartā aut quātā maiore aut minore aliquotam partem existimari: sed secundum iudicium prudentum, pensata, tum prouentuum quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. Conclusio cūm cunctis liquida fiet, qui rationem præcepti misericordie fuerint perscrutati. Est enim vt de superfluo fiat: superfluum autem respectu status tam possidentis quā indigentis venit existimandum. Exempli gratia: sunt Itali Episcopi, qui cūm decimas nō habeant vix habent vnde viuere queant. Illis ergo nullas aut perquam exiguas iniiciēdas est scrupulus, si eleemosynas non faciāt. Imō & præter illos sunt etiam qui quanuis decimis fruātur, proueniunt illis tamē adeo tenues & malignæ, vt si sextam aut minorē partem in pauperes refundant, satis sint fecisse censendi. Qui autē duo triue millia ducatorum, & eo amplius habent profecto nisi vel quintam vel saltem sextam partem distribuant, non debent existimare, se abunde præceptum compleuisse. Quorum autē redditus viginti aut triginta millia exuperat, profecto maiorē debet elargiri partē. Hac autem exēpli gratia dicta sint: nam & temporum calamitas, vt dicebam, & pauperum frequentia rigorem potest augere præcepti. Quod autem de episcopis dictum est, id de reliquis etiam sacerdotibus suo gradu intelligendum: ac de ijs præsertim quibus animarum cura incumbit: atque adeo de religionum monasterijs, quibus prouentus redundat. ¶ Quocirca non debent episcopi ob id securius pacare conscientias, si in eleemosynis erogadis remissiores sint, quod vin

Explanatur conclusio.

QUONIAM articulo. 3. inter alia Ecclesiastica bona de oppidis meminimus, non ab re fuerit de hoc possessionum genere articulum quintum adhibere: apparet nanque Ecclesiasticis Antistitibus atque alijs dignitatibus minime cōgruere castra & oppida possidere aut vassallos ciuili iurisdictione gubernādos. Primum quod Ecclesiasticus status, spiritalis est, atque adeo Christi obsequio totus mancipatus: ciuilibus autē status totus est secularis, atque in rebus temporalibus positus, vbi plurimum iniquitatis cōmiscetur. Quare vt lux & tenebræ, differre videntur. Ait autem Paulus. 2. ad Corint. 6. Quæ participatio iustitiæ cū iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autē conuentio Christi ad Belial? Secundo: Ecclesiasticus ordo in secessu potissimum silentioq; contemplationis positus est: ciuilibus autem litibus, fraudibus, atq; alijs id genus negotiorum turbulibus expositus, quibus necesse est. Antistitū mentes à sua quiete sæpe numero deturbari. Eo potissimū quod causæ sanguinis in illo foro agitantur: quibus nec se eruet omnis clericus prohibetur: nō ergo illis cōgruit eiusmodi turbulētis rebus præesse, sed omnia illa posthabere.

¶ Tertiu de prisco more antiquæ legis sumitur argumentū. I. uentis nanq; nulla possessionum fors cōsignata fuit, sed solum decimarum subsidium. ¶ Sed & Christi exēplo quartū adhibetur. Nam, vlib. 4. sub titulo de dominio, dicebamus: & super cap. primum Matthæi, latius cōmōstrauimus, nullum ipse secularē regnum huius mundi accepit, sed tantum fuit rex regni celorum. In res autē tēporales ea fuit præcisē, quatenus homo, potestate cōtēntus, vt in ordine ad finem redēptionis quando ad eundem finem opus esset quibusuis tēporalibus vtetur. Id qd illi significauit, vbi dixit: Regnū meū non est de hoc mundo. Et vbi Luc. 12. petenti vt inter se & fratrem iudicaret, respondit: Quis me cōstituit iudicē aut dialforē super vos? Et alibi sæpe: ergo neq; suos administratos ciuili iurisdictione decet. ¶ Quinto: Eiusmodi iurisdictione & secularis in vassallos potestas ad superbū fastū & mūdī extollentiam episcopos exagitat, q̄ humilitati ac modestiæ qua illos Christus instituit è diametro aduersantur: secūdū illud eius admonitum, Matth. 20. Scitis q̄ principes gentiū dominantur eorū: & qui maiores sunt potestatem exercent,

Argum. 6

Paulus.

Argum. 4.

Paulus.

Argum. 3.

Argum. 4.

Syluester. Constantinus.

Duo quæstionis membra.

Argum. 5.

exercent in eos. Nō ita erit inter vos sed qui cūq; voluerit inter vos maior fieri sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Nō ergo ecclesiasticis dignitatibus decōrū est, sed plurimum indecorum eiusmodi secularibus iurisdictionibus splendescere: multo que minūs conuenire videtur religiosi monasterijs per quorum ingressum seculo renūciatur, omnesq; seculares pompæ post terga reliquuntur. ¶ Sexto demum arguitur. Cines illi sunt prælidib⁹ in causis ciuilibus & criminalibus committendis, à quibus decentius gubernentur. Seculares autem non possunt in eiusmodi causis p̄ ecclesiasticos ritē & rectē gubernari. Tum quod illos non decet ciuilibus legibus esse imbutos, tum præsertim quod illa autoritate non possunt vt subditi sint terrori, qui ad arcedam humanam audaciam perquam necessarius est. Imō vtq; adeo videtur precario in rebus ciuilibus præsidere vt despiciētes eos subditi ad regias, curias suas causas deuoluant. Qua ratione admonet in Timotheo nos Paulus vt nemo militās Deo implicet se negotijs secularibus. Et Christus duobus gladijs fuit contentus qui essent distincti: & sicut in celo, ita & in terra voluit duo esse luminaria: nempe autoritatem sacram Pontificum, & regalem potestatem: vt habetur. 9. 6. can. duo. haud ergo expedit ciuilem iurisdictionem cum ecclesiastica cōmisceri. ¶ In contrarium est Christianorum vsus à Syluestri & Cōstantini seculo per sanctissimos patres atque orthodoxos Cæsares & reges approbatissimus, per quem cōstat non solum primam ecclesiæ sedem, verum & alias inferiores eiusmodi dotationibus esse decoratas: in quibus permulti habentur vassalli, non solum episcopis, verum & monasteriorum abbatibus subiecti.

Questionem hanc non solum quia præsens tractatio eam exigebat hic at exere statuimus, verum quia hisce diebus de illa controuertitur. Duo tamen sunt eiusdem quæstionis membra. Vnum vtrum ad ecclesiæ decōrum cōcedens sit eiusmodi ciuili autoritate fungi. Secūdū vtrum propter aliquā emergentem necessitatem reipublice ecclesiasticæ vel ciuili expediat eadē castra, & vassallos secularibus vendere. Et quidem de secundo non constitui ad dicendum me ita multum infirmare: quia cū negotiū sit ad Summum Pōtificem atque ad Cæsarem

attinens, non est meum nisi interrogatum respondere. ¶ Ad priorem ergo quæstionis partem vna eademq; affirmatiua conclusio ne more nostro respōdetur. Consentaneum ecclesiasticæ autoritati fuit inter alias rerum temporalium dotes & hac quoque insigniri, vt castra, imō verò vrbes cum potestate vtriusque gladij sub suo habere dominio. Conclusio hæc vel inde maximè probaturq; Christianissimi Imperatores tēpore sanctissimorum Pōtificum eiusmodi dotationibus ecclesiam honorarunt. In primis Cōstantinus ille Magnus, maximusq; Christianæ religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus ecclesiam accumulauit, & hac etiam eam auxit autoritate vt Romam cum alijs vrbibus Apostolicæ sedi donauerit. Et Theodosi⁹ postea tēpore Ambrosij, atq; alij deinceps multi catholicorū Cæsares id genus dotationibus ecclesiā locupletarunt: quas quidem nisi vt sanctū haberetur, neq; ipsi obtulissent, neq; illi sancti Antistites acceperissent. Accedit quod, vt nostratiū Annales tradūt, Christiani Hispaniarum reges cūq; Mauros ex prouintia bellis depellebant pro partivictorijs de eisdem castris atq; opibus quæ de hostiū manibus eripiebant offerrebāt ecclesiæ, non solum episcopales sedes illo modo augendo, verū & monasteria vtriusq; sexus fundando & ditando. Quod ergo illi Christi amātes fecerunt, omni potius ratione defendendum est, quā aliquo pacto cōdemnandum. ¶ Ratio ergo quam illi ecclesiæ fundatores sibi in animum inducebāt, hæc erat, vt quod cū temporalia omnia propter spiritalia, in eorumq; seruitium condita sint: & homines (quod nostrū ingenium est) rerum istarū splendore maxime moueantur: nam cognitio nostra, vt natura docet, à sensu icipit, opere prætiū existimāunt ecclesiam nō solum sanctis legibus institueri, verum & rerum facultatibus instruere & fulcire. vt Christiano populo illa repræsentās maiestatem, maiori haberetur in pretio & veneratione. Eadē enim de causa, vt nobiles atq; illustres sacris initiarentur qui ecclesiæ essent stabilitū, iura permittūt vt duo possint habere sacerdotia: vt habetur ca. de multa. de præbē.

¶ Haud equidē nescio statim obmoliri quæstionem quam posse huic sententiæ argumenta. Prima obiectio contra eam ab Apostolorum exēplo & priscorū præfatiū præfatiū qui huiusmodi fastus præ nimia sua humilitate abigebāt. Secūdū ab absurdo: vbi nanq; & experimento, compertum

Conclusio responsiua.

Probatio.

Ratio quæ reChristiana- ni Principes aliam ecclesiam tam multo opibus distat.

Modus selectionis gratissimus. Deo gratissimus.

Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS V.

Vtrum Ecclesiastico statui concedens sit inter alias possessiones castra, vassallos que, ac iurisdictionem ciuilem habere.

est huiusmodi secularium episcoporum possessiones multa attulisse incommoda: videlicet non solum bella & eorum defensionem, sed etiam haereticum turbas & rebellionum insulas aduersus ecclesiam: Germaniae namque atque Angliae hoc in causa etiam ponitur turbata rerum, quod neque principes seculares ferre a quo animo poterant episcoporum potentatus, neque vulgus monasteriorum diuitias. Imo & religiones ipsas inde plurimum

videmus labefactas atque quod immodicis diuitijs abundat. Ad primum autem respondetur, ut lib. 9. sub titulo de decimis dicebam, quod si omnes episcopi & ecclesie prelati essent, vel sicut Petrus, vel sicut Augustinus, aut Martinus, aut Nicolaus, ut sua sanctitate possent a Christiano populo beneuolentiam ac reuerentiam captare, forsitan non esset opus ecclesie eiusmodi subsidijs temporalibus succurrere. Sed tamen quia tam numerosam multitudinem episcoporum ac sacerdotum quam est ecclesie necessaria, illa religione pollere, non est possibile, consultum alio modo est, ut existimatio ecclesie conseruetur: & sint qui quodam modo ad virtutum, literarumque culturam horum respectu animentur. Ad secundum autem respondemus, ut saepe consueuimus, quod humanis moribus non potest vlla vel ratio vel prudentia ita providenter mederi, quin temporum iniquitas omnia corumpat. Negari enim non potest quin ecclesiarum diuitia multa spiritualibus rebus pericula consistat: sed forte maiora crearet paupertas: nisi, quod impossibile est, sacerdotes & populi oes sancti essent. Experiuntur enim ubi episcopi pauperes sunt, in nullo haberi pretio: & mendicantes sacerdotes preter eos qui intra claustra nutriuntur, vili pretio haberi: & sic omnia ecclesiastica pessundari. Et re vera antistites nisi vllam secularem etiam habeant potestatem, vix possent vitia castigare. Imo etiam in Germania, nisi catholici ecclesiarum praesules potentatibus secularibus subnixi essent, omnia essent iam fortasse a tyrannis & haereticis obruta, & consumpta. Quocirca, ut argumento respondeamus, principum secularium ambitio & inextinguibilis sitis qui ecclesiasticis sua bona semper inuidet, quibusque eos ex poliari armis ac technis cupit, licet causa fuerit ut ecclesiasticum statum contenderint demoliri, nullum est argumentum quod ecclesiam non deceat eiusmodi facultatibus pollere. Tamen si distendendum non sit quin excessus in hoc, si-

cuti in omnibus alijs rebus accedere possit: videlicet ut nimum plusque iusto locupletetur ecclesia. Nam ut historia Exod. 36. prodit, cum videret Moyses tanta animi promptitudine populum aurum, & purpuram, & reliqua ad ornatum & cultum tabernaculi necessaria afferre ut exuberarent, preconis voce catari iussit ac prohiberi ne vir aut mulier quicquam vitra amplius offerret in opus sanctuarij. Ad iungitur in fauorem eiusdem conclusionis ius etiam naturale. Nam cum reges cuncta per se gubernare nequeant, sed necessitate habent Ducibus, comitibus atque alijs potentatibus partem iurisdictionis committere, dum tamen semper penes eos suprema potestas resideat, non est cur ecclesiastici Antistites ab huiusmodi functione abigantur. Sanatum ipsos, si eorum statum spectes, credendum est tum iustius & equius, tum etiam mitius & maiori cum beneuolentia subditorum lites & causas, aut coposuituros, aut iudicatuos: maiori que ex charitate vitia vindicatuos. Hac enim contentia freti antiqui reges, huiusmodi iurisdictiones illis committebant: nepe quae fore certo sperabant ut tanquam patres filios, essent subditos tractaturi. Quapropter praecclare secum agi ciues existimabant, cum ecclesiae iurisdictioni subdebantur. Et re vera, ut absit inuidia verbo, nisi ubi ecclesiasticus dominus minus corruptissimus est, experimento didicimus multo minoribus exactiombus ecclesiasticorum subditos premi, quam secularium dominorum. Nihil in reges obloquimur penes quos est summa potestas. Atque adeo ecclesiastici qui secus faciunt in peiori sunt crimine, maiori que digni reprehensione. His veruntamen nihil obstantibus; distendendum non est, quin plures multo civiles iurisdictiones sint secularibus committenda, quam ecclesiasticis: nam illis ratione sui status natium est illud regimen: ecclesiasticis vero, accessorium.

Ad Bonif. comitem, egregie laudat Constantini religionem, vel inde etiam quod ecclesia eiusmodi donationibus locupletatur: idemque latius Hom. 6. super Ioan. & Melchisedechum pa eiusdem factum plurimum commendat, can. futura. 1. 2. q. 1. nepe quod sedem Imperialem relinquere, & beato Petro suisque successoribus profuturam concederet. Et Verba in canone statim proximo: videntes, idem institutum laudat, quod possessiones ecclesiae tradita non vedantur. Inter quas non du-

Ius naturale patrocinae praeterite assertioni.

Civiles iurisdictiones frequentius secularibus quam ecclesiasticis committenda sunt. August.

Melchisedechum Urbani.

bium quin etiam essent vasalli. Patrocinaetur eidem conclusioni & omnia testimonia supra citata, obnixè prohibentia ne ecclesie bona alienentur. Idemque commendatur utroque can. Constantinus. 96. d. & Iustinianus in Authentico. de rerum ecclesiasticarum alienatione. collat. 5. mirifice constabilire consolidareque studet immobilibus ecclesiarum possessiones. Imo vero adeo sancta habenda est haec veritas, quod ecclesie liceat immobilis possessiones nullo excepto genere habere, ut Witellesse de hoc etiam habet fuerit haereticus quod Constantinum eo vituperabat quod ecclesiam tam ample dotasset: ut refert Tho. Walden. Tomo. 1. lib. 4. cap. 39. Aiebat enim impius ille quod voluntas super premi Domini Christi ex Euangelio non constaret huiusmodi approbantis donationes, vituperio potius quam laudi dandum esset Constantinum factum illud. Ex quo subinferebat ex illo tum temporis articulo ecclesiam coepisse labascere. At vero cum vnicique liberum sit sua bona donare, & ecclesia non sit recipere inhibita, quanuis aliud non esset in Euangelio testimonium, hoc satis esset ad illius egregium facinus commendandum. Eo potissimum, quod, ut iterum atque iterum diximus, tam sancti Pontifices non solum eas susceperunt, sed & conferentes ut facerent animarum: & ne vllus illas vel alienare vel inuadere auderet, sanctissimè dehortati sunt. Male ergo de fide Catholica audire illum necesse est, qui eiusmodi ecclesiasticas possessiones, aut contra ius diuinum donatas ecclesie dixerit, aut non omni rationi & religioni esse consentaneas. Id quod per solutiones argumentorum clarius elucebit. Si autem haec ut res habet, vera sunt, attentas oportet Christianasque considerationes adhibere aequam ecclesiastice sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus deturbentur. Nihil enim aduersus reges obmurmurandum est, quos non est credibile aliter quam extrema necessitate costrictos quippiam quod aliquem malitiam colorem praeferat, a sede Apostolica petere neque contra Pontificem maximum, quem minus est opinabile quidpiam aliquid quam maturo consilio concedere. Attamen res est vltima adeo magni momenti, ut nisi per multum prius in consilium adhibitis considerationibus non sit decernenda. Fatemur quidem calamitosa tempora, ea posse Christianae reipublice creare pericula, ut etiam ex ecclesiasticis redditibus sint ad illa propulsandum au-

Iustinianus

Witellesse

Walden.

August.

Urbani.

thoritate Apostolica conquirenda subsidia. At vero antequam huiusmodi ecclesie donationes secularibus diendantur, primum omnium explorandum summa fide est, an causa ingruat verè necessaria. Mox oculatè meditandum an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquod ve honoris detrimētum accipiat: nam si res ita habet, omnia sunt temporalia posthabenda: eis potissimum temporibus quando haeretici, & verbis & factis ecclesiam suis dotibus denudare contendunt: atque adeo paupertate obscurare. Si enim catholicorum facta eorum ausibus responderint, approbare eorum dogmata videbimur. Deinde & id quoque consideratè attendendum, vtrum regia maiestas & ciuilibus reipublica inde maius capiat emolumentum: nam si quae ecclesijs auferuntur, regi aut reipublice accrescerent, inde posset ratio huiusmodi venditionis vires aliquas acquirere. Tamen quod in alios seculares dominos transfundantur, videndum est an expediētius sit regi. Eo potissimum quod illa pretia quae ecclesijs refunduntur, ex regijs possessionibus subtrahuntur, sed magnates sunt qui illa ratione pinguescunt. Tertio & id quoque ex charitate pensandum, vtrum eiusmodi venditiones in rem sint subditorum: Nempe an credendum sit cum tanta beneuolentia & charitate tractandos fore a secularibus possessoribus, quam ab ecclesijs supportantur. Et quarto nihilo minori consilio perpendendum, quod cum Papa pater sit ecclesiarum, reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia percipere, id tamen tunc fas, erit quando secularium tributa non suffecerint. Sunt enim praeter omnibus qui vel ratione sanguinis, vel alijs priuilegijs tributorum exactioe excluduntur, immunes custodiendi. Supra haec autem omnia quando ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus equa libra eiusmodi subsidium exigi. Vnde si qui vasallos habet, ob id praeter alijs grauentur, nulla id ferre valebit aequitas: nam cum vasalli pretio neque modico affluuntur, illos suis dominis eripere, non repensio pro illis pretio sed praesentia prouentuum compensatione facta, iustitia lex ferre non videtur. In summa, consulendi sunt sanctorum canones, qui, ut supra diximus, istiusmodi alienationes omnimodè vetant. Ait enim Bonif. 1. 2. q. 2. Nulli liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum esse

Bonifacius.

esse Domino. Et ideo inexcusabile qui illud eripuerit vel inuaserit: nempe quia non hominibus tantum, sed Deo ipsi consecratum est. Quare Gregori. capite subsequenti, ex communicatione eum vult subiacere, qui etiam concessione regis quidpiam tale possederit. Idemq; sanctissimus cavit Nicola. Papa, can. de rebus. eadem causa & quaestione: videlicet ut si que semel Deo contributa atq; dicata sunt, & postea sub occasione principum inuadantur atq; diripiuntur, excommunicationis vindicta usq; ad emendationem possessor coereatur. Hec non dubium quin sanctissimus Papa & iustissimus quisq; regum diu ac multum sint meditati, antequam tam antiquis tamq; sanctis iuribus ecclesiam expolient: nimirum inter alias Dei ultiones & hanc quoq; extimescentes: ne & ipsos de suis permittat Deus deturbari. Nam si olim reges hac suarum victoriarum vota esse dicebant, ut tum Deo gratias referret, tum ecclesiasticum ordinem, qui pro se preces funderet, gratum haberent, timendum est ne si eodem honore, & reru possessione, ecclesiam priuentur, & orationes priuatorum tepescant & regum victorie non sint adeo frequentes.

Ad. 1. argu.

Primum igitur argumentum respondetur quod quavis ecclesiasticus ordo spiritualis sit, atq; in hoc a civili temporalisq; republica distans: nulla inde tam repugnancia emergit, quo minus possit ecclesiasticus presul civibus civiliter presidere. Nam virtus iustitie, adeo rebus spiritualibus non obuerfatur ut inde maximam vires splendoremq; accipiat. Neq; loci Pauli adductus huic pertinet, sed ad commercium fidelium cum infidelibus. Ait enim, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quare enim participatio iustitie cum iniquitate? &c. vnde concludit, Aut quare pars fidei cum infidelibus? Vnde similiter ad secundum respondetur, quod etsi episcopalis dignitas plurimum debeat contemplationi vacare, potest nihilo minus homines probata vitæ ac eruditionis causis secularibus audiendis præficere, qui ad se sæpe recurrant. Debet enim episcopus & Mariam agere, & Martham. Quod quidem sine hoc quod sanguinis sententiam per se proferat potest.

Ad. 2. argu.

Ad tertium autem respondetur disparem rationem inter legem nostram & Mosaicam internosci. Etenim cum terram illam Deus populo donasset, voluit tribum Levi, ut templo esset totus addictus, a negotio agriculturæ subleuare, atq; hac ratione

Ad. 3. argu.

De Iustitia & Iure,

nulla est consignata eis fors. In nostra tamē præter decimas possunt Christiani sua bona ecclesie donare. Et quantum ad iurisdictionem non vetabatur sacerdotes illam habere. Imò multum temporis penes sacerdotes regimen populi perduravit: quoniam sacerdotum illud non illum gradum spiritualitatis annexum habebat quem nostrum.

Quartum autem quod de Christi exemplo sumitur argumentum, maiorem præ se fert energiam: quippe qui civile regnum mundi non accepit. Ad id nihilo minus respondetur, illud duntaxat inde colligi quod potestas spiritualis non consistit in republica civiliter administranda. Haud tamē subinde interdicitur, quo minus ecclesiastici præfules annexas habere possint suis sedibus eiusmodi iurisdictiones. Ad quintum respondetur quod etsi ab eiusmodi potestatibus quadam tenus pateat ad superbiam precipitium, tamē res de sui natura exilianda est. Natura autem & conditio eorum qui ecclesiastica dignitate pollent, ut supra diximus, est perfectionis status: et ideo omnia hæc caduca & lubrica secularia sic debent considerari omnia inde pullulata pericula vincere possint.

Ad quartum argum.

Ad quintum argum.

Ad sextum argum.

Ad sextum argum.

1. Argum.

Argum. 2.

Argum. 3.

Concilium Agathen.

VM præcedens questio de ecclesiasticis bonis ac stipendijs fuerit instituta, res ipsa postulat ut clericorum officia quorum gratia eadem ecclesiastica bona constituta sunt, quibus ea promereri debent, perpendamus. Apparet namq; clerum neq; qui in sacris est, ad statas horas persoluedas minimè teneri. Enimvero cum horarum canonicarum pensio graue nimis censetur iugum, non apparet ab ecclesia vniuerso clero licite imponenda, nisi talem Christi aut Apostolorum institutionem prius in sacra pagina legisset: que tamē nusquam inibi reperitur. Imò verò Christus. Matth. 6. non aliam nos orationem docuit quam, Pater noster. Non ergo tenentur clerici ad horas Canonicas pendendas.

Secundo arguitur. Oratio in hoc seruit, ut mens in Deum eleuetur, deoq; nostra desideria aperiamus, que largitate suæ misericordie expleat: ad hoc autem nulla opus est voce, cum Deo nostra patetia sint corda: ergo non opus est vocali oratione: sed satis est, ut Christus docuit, Ioan. 4. adorare Deum in spiritu & veritate. Et ut ait. 1. ad Corinth. 14. Paul. Orare spiritu, orare & mente. Tertio. Clerici saltem quibus animarum incubitus cura, ad hoc potissimum munus instituti sunt, ut sacramenta populo administrarent, verboq; eum ac doctrina pascerent, & prudentia gubernarent ac moderentur: illi ergo saltem non est cur alios persoluerent Psalmos obligentur.

In contrarium est textus concilii Agathen. extra, de celebratio. Missarum. cap. presbyter.

Libri Decimi,

uilia siue ecclesiastica, perinde atque reliqua omnia, quasi sua propria: à suisq; prædecessoribus indulta cõfoueret, nihilo minori decentia & autoritate ecclesiastici suos subditos gubernarent, quam seculares. In utroq; enim ordine sunt qui bene, sunt quoq; qui male suos magistratus administrant.

QVAESTIO QUINTA, De clericorum Debito officio.

ARTICVLVS I.

Vtrum inter officia eorum qui sacris initiantur, peculiare, ad quod omnes generatim teneantur sit constitutus Psalmos statim horis persoluerent.

Quæstio. V.

vbi omnes presbyteri iubentur ut expleto manè matutinali officio, pensum seruitutis sue, videlicet primam, tertiam, sextam, & nonam, vesperamq; persoluat. Et postea demum additur Completorium: ut iuxta verbum Prophetæ. Septies in die laudes dicamus Deo.

VM multa sint obsequia & munia quibus clerus sua stipendia meret: qualia sunt sacramenta administrare, prædicare, visitare iudicare, & id genus reliqua: de illis, ut pote que ad rem præsentem nullam afferunt difficultatem, sed alia poscunt quibus dispentur loca, non fert animus in præsentia dicere. Esset enim opus in immensum protrahere: sed tantum de Psalmorum pensione, quas horas Canonicas appellant: que quidem obligatio vniuersum clerum in sacris agentem comprehendit. Cuiusq; ideo omisio ne dominum prouentuum ecclesiasticorum, modo inferius explicando, amittitur: de quibus præcedenti questione disputatum est. Affirmatiua autem huius quaestionis veritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholice differenda. Nunquam enim à primordijs nascens ecclesie hæretici desinere qui hoc sacrosanctum institutum concusserint, demoliq; cõtenderint. Fuit quippe antiquissima hæresis qua Pelagiani infecti sunt, ut August. lib. de hæresibus. cap. 88. refert, qui orationes ecclesiasticas destruebant. Imò omnem necessitatem orandi negabant, sed satis existimabant bonam ducere vitam: eò quod gratiam non Deo reserebant acceptam, sed propriis viribus tribuebant. Eademq; hæresim sustulit Vvicleff, ut Thomas Vvaldens. in initio quinti tomus de sacramentalibus. refert, dicens, satis esse bonam vitam. Primus autem qui in mundo semen illius hæresis iccit, fuit famosus ille Nemrod, de quo refertur Gene. 10. De illo enim suisq; affectis legitur Ecclesiastici. 16. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes qui destructi sunt, confidetes sue virtuti. De quo Nemrod Ioseph. etiã lib. 1. Antiquitatum sic ait. Cũ esset audacior & manu fortissimus, suadebat suis ut non adscriberet quod hominibus per illum felicitas eueniret, sed quod hoc eis propria virtute præberetur. Cum enim orationis vis illic subnitatur quod nihil nobis boni nisi à Deo puenire potest: qui necessitate diuini subsidij diffidetur, nullam possunt in oratione religionem agnoscere. At verò non est præsentis instituti de oratione in genere quatenus ad priuatas & solenes ac publicas comune nomine disputare.

Fit planusq; sionis titulus.

August.

Vvicleff. Tho. Vualdensis.

Iosephus.

sputare. Hoc enim alius est locis tantum de publicis quas ecclesia clericum perfolvere iubet. Qui enim religionem orandi Deum difficitur, non est dignus qui inter rationales creaturas ascribatur. Haud enim humanam tantum naturam ignorat, quae a Deo prorsum est pendens, verum & diuinam propriam gloriam admittit: imò Deum ipsum de rebus sublato contendit. Prima enim supremamque orationis virtus non est respectu nostri astiti mandata: nempe quod per eam cuncta nobis bona imprecamur & obtinemus, tam temporaria quam aeterna, sed respectu Dei: videlicet, quod per ipsam cõfitemur profitemurque perennem omnium bonorum fontem in Deo existere: ut pote qui totius bonitatis substantia sit: ex cuius nutu cuncta dependent, quae extra ipsum existunt. Hanc enim confessio nem qui oraturus ad Deum accedit, debet primum caput orationis constituere. Quae quidem maxima omnium est quae Deo possumt esse gratissimae, per quamque adeo summa ab ipso benevolentia captatur. Vnde quod tantoperè a nobis efflagitat, ut ab ipso aliquid petamus, & quod Christus tam sitienter optat ut in nomine eius quicquid nobis opus fuerit postulemus, non tam ob nostrum commodum quam ob ipsius gloria desiderat. Vnde de Ioan. 16. agere conqueritur, dicens: Vsq; modo non petistis quicquam in nomine meo: petite & accipietis. Quasi dicat, nondum mihi istam tribuistis gloriam quae tanquam vero Deo ab omnibus mihi debetur. Respondeatur ergo Pelaginis, & Wicleffistis, quod non solum bona vita sine oratione non sufficit, imò neque existere potest. Nam bona vita quae deo grata est, ex sola gratia, & fauore ipsius supranaturaliter procedit, quae quidem per orationem impetramus. Ipsi autem quia tale supranaturale auxilium ut suis viribus subnixi, necessarium esse negant, virtutem subinde orationis ignorant, sed proprijs meritis fidunt. Horum ergo haec dixerim, quòd qui orationem abnegant, veldiui nam prorsus de medio tollunt prouidentiam, vel omnia putant ex necessitate cõtingere: quare digni non sunt cum quibus vlla in causa disputatio. Ad rem ergo praesentem reuertentes, cum duplex sit oratio: vna priuata ad quam quisque praeepto illo, Petite & accipietis, tenetur: atque altera publica quae per ministros ecclesiae fit: non de illa, sed de hac peculiariter praesentem inimus questionem. Hanc autem idem Wicleff, ut ibidem

Prima orationis virtus.

Bona vita sine oratione consistere non potest.

Duplex oratio.

Motuum. Wicleff.

De Libertate & Iure,

Waldē refert, hac ratione repudiabat, quòd ad externum sanctissimum fundamentum ducebat, nãdã oratio ut primo argumento, quod suum est, significabamus nihil esse prorsus inter ecclesiasticas ceremonias permittendum, quod in sacra pagina non sit expressum. Quod quidem fundamentum fuit ante ipsum Lollardorum & multò antea Arrianorum, & nunc etiã est Lutheranorum. Reliqua enim omnia appellant Pharisaeorum traditiones. Quapropter praecipua verba consecrationis totam esse Missam aiunt: cetera verò, adiectionia, nempe tam vestes quam lectiones atque orationes inuenta esse hominum: atque adeo horas canonicas penitus eis suis ecclesijs eradicaerunt. Quare esto, inquirunt, orare bonum sit tanquam pars bonae vitae: debet esse tamen in cuiusque libertate, tam tempus orandi quam modus. Quam quidem haeresim Aeneas Sylvius in lib. de origine Bohemorum antiquioribus Waldensibus impingit: qui dicebant in horis canonicis cãtãndis frustra tempus teri. His ergo praesentis catholica veritas quinque conclusionibus cõstituitur: tum quantum ad substantiam rei spectat: tum etiã quantum ad orationum numerum, & statas horas attinet. Prima sit: Impendit quae decentissimum ecclesiae decoro fuit, & ad salutem Christiani populi quae maxime necessarium, clericum instituire cui praeter sacramentorum administrationem id etiã proprio munere incumberet ut quotidie Psalmos Deo nomine totius populi offerret. Ratio namque naturalis manifesta est. Enimvero cum inter omnia reipublicae munia & functiones religio cultusque diuinus apicem teneat: cuius praecipua pars est Deum laudibus extollere, precibusque nobis placare, multò sanctissima equitate persequatum esse debuit Christianis, ut sicut militie milites mancipati sunt, & iudicibus iudices atque alijs functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint, ut non solum sacramentis populum sanctificent, doctrinamque & exemplo promoueat, verum qui publico populi nomine, qui alijs artibus, officibusque & muneribus ac negotijs occupatus id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicat, precesque fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores: qui videlicet, ut ministerium gerunt deriuandi ad populum gratiam per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim rependant: & quae illi necessaria sunt subsidia poscant, ac potissimum peccatorum remissionem. Hac enim de causa, ut

Aeneas Sylvius.

Prima conclusio.

Rõ conclusio.

Ratio. 2.

Conclusio. 2.

Ratio. 1.

Ratio. 2.

Ratio. 3.

Ratio. 4.

Conclusio. 3.

Libri Decimi,

sa, ut est cap. 4. apud Oseam, Sacerdotes peccata populi comedunt: hoc est populi ecclesiam molynas, quas in peccatorum remissionem offert. Accedit haec ratio secunda, quod cum huiusmodi laudum precumque celebratio ea debeat lingua atque ac rerum peritia celebrari quae tota plebs pollere non potest, necesse est personas esse destinatas quae sicut in ceteris artibus fit, doctae sint faciendi. Quae Secunda conclusio. Non solum personas apprimè decuit esse huic muneri destinatas, verum & statas tempora & horas quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrerentur. Cuius plures existunt rationes. Prima, quod quando temporis articuli cuiusque negotio fixi non sunt, neque ordo esse potest neque vlla subinde perpetuitas. Est enim hoc inuenium nostrum, quod ubi tempore non constringimur quod nos rei faciendae admoveat, libertas statim laxatur differendi negotia: qua ratione mos facile disperit. Quare qui perpetuo durare constituit, ut tempora figat opus habet. Quae Secunda & illuc nos huius ad Thessal. admonitos curauit, ubi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressius. c. 5. Si ne intermissione orate. Haec enim intermissionis prohibitio intelligi nequit adeo absolute, ut nulli tempus refectioni, aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est nulla hora ad id constituta praetermissa. Vnde cum singuli plebis eundem ordinem, euocantibus alijs curis, tenere nequeat, necesse fuit certo hominum ordini eandem demandare curam sine intermissione orandi. Tertia id patet: quoniam, ut ait Sapiens, omnia tempus habent, atque vnaquaeque res suum proprium: quod profecto orationi quae maxime congruit. Cum enim inter omnia negotia altissimum silentium exigat, non omnia tempora talem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas ad orationem inuitat maxime, qua ratione David: Media, inquit, nocte surgebam ad confitendum tibi. Quo fit ut horae antemeridianae quo sunt aurora viciniore, eò sint orationi congruentiores: pomeridianae verò, quo nocti magis accedunt. Quarta demum id potissimum inde confirmatur, quòd cum populus ad eandem laudem celebrationem concurrere debeat, nisi tempora statas essent quibus ad eundem cultum accederent, non possent omnes simul concurrere: neque scirent quomodo negotia familiaria deberet disponere ut orationum religio non essent impedimento. Ex his demum consequitur conclusio tertia: nempe quòd

Quaestio. V.

& loca sita esse decet, quibus eiusmodi laudum Psalmorumque oblatio fiat: tum quòd cum cultus res sit sacratissima, locus ille consecretari debet, atque adeo vasa vestimentaque & alia ornamenta, quibus maiestatis quae adoratur representatio fiat: tum etiã quòd cum oratio in communi fieri debeat: nam ubi sunt vnus, duo, vel tres, nomine Christi congregati, illic se ipse altitutum pollicitus est: nisi locus designatus sit, commodè orari non potest. Hanc enim tertiam conclusionem adiecit, eò quòd brutalis Wicleff, ut Walden. den. tomo. 5. de sacris titulis. 17. cap. 43. refert, tẽpla abominabatur. At quòd historiae tã phanae quam prophanae cum non vincerent, inde tamen deberet conuinci, quòd cum religio publicis actibus sua sint loca destinata, ut forum ad iudicandum, senatus ad consilia conferenda, & scholae ad docendum, quin & theatra ad ludos spectandum: nulla ei restabat ratio temporum religionem abnegandi, quibus populus in vnũ congregatus Deum suum adoraret. Sed ecce argumentum suum. In statu innocentiae non fuissent tẽpla, sicuti neque vestes, ut nuditas primorum parentum ante peccatum attestatur: Christus autem voluit nos ad illum statum reuocare: ergo neque nostrum statum eiusmodi fabricae decent. Vide quae sic brutus hominis syllogismus. Primum quia in illo statu aeris inclemetia nulla necessitate tegumentorum induxisset, forsitan propter pulchritudinem & artium exercitium aliqua fuissent officina fabricata. At esto tẽpla non fuissent structa, nihilo minus mortales illi Deum coluissent: atque adeo, ut plus quam crebibile est, in vnũ ad Deum adorandum laudandumque conuenissent. Quare secundum nostram naturam statum necessaria sunt tẽpla quibus eandem religionem colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latius. Quarta conclusio, ad rem maxime propriam. Quemadmodum personas, templaque, & reliqua ornamenta definita esse condecuit & praescripta, sic & Psalmos orationes, ac preces constitutas esse, fuit ad eundem cultum necessarium. Probatur: quoniam eiusmodi laudum cultum oportuit doctrina maxima & prudentia esse praefinitum: quae quidem eruditio in singulis esse non potest. Quare opus fuit ab ecclesiae primoribus, imò à toto coetu cui spiritus sanctus praesert fuisse inuentum legeque firmum, sicuti & reliquas leges necesse est non à singulis ciuibus, sed à tota republica institui. Quae Secundo: quia ut in reliquo cultu, sic praesertim

Walden.

Probatio conclusio.

Argumentum. Wicleff.

Solutio.

Conclusio. 4.

Probatio. 2.

Probatio. 2. sipue

cipue in gratiarū laudumq; actione, atq; in orationibus, & precationib⁹, necessariū fuit vt totus Christianus populus vnitatē repræ sentaret, vt hac maxime ratione, qd̄ ait Pau. vnam fidē, vnum baptisma, atq; vnum Deū profiteremur. Hęc autē concordia & vnitās feruari non potuit, nisi Pſalmorum corpus, & substātia lege cōstitueretur, quæ esset vniuersis Christianis seruanda. Dixerim corpus & substātia: quia nihil incongruit: imò est cōgruentissimum, vt variæ prouinciæ in horum solutione nonnihil variant: vt ecclesia, quæ admodum eam Sapiens depinxit reginā referat à dextris sponsi assistentem, circūamictam varietate. ¶ Hęc de publicis orationibus quantū ad personas & reliquas circumstantias temporis, lociq; & modi, teniter affirmata, anteq̄ ad quintam conclusionem de septenario horarum numero descendamus operæ pretiū est firmiori antiquitatis molimine & vallo cōfirmare, ac premūnere. Hęc enim omnia naturali iure & vtriusq; testamēti diuino, ac subinde humana cor robarantur & cōstabiliantur. Primū quip ob omnium natura ipsa quæ figmentum est Dei, vniuersos mortales sola eius lege viuētes, vt cūq; de deorum varietate perditē, ac impiē opinaretur, nihilominus docuit quicquid deorum colerent, sacerdotes esse necessarios, & lucos, templaq; & designatas aras, quibus stans horis constitutisq; cæremonijs religionē colerēt. Cuius bona pars erat psalmos suo more cōcinere, precēsq; tam in bellis q̄ in quibuscūq; alijs negotijs rebusq; gerendis ad Deum fundere, tum vt eum sibi propitiarentur, tum vt eidem gratias referrent. Cuius ritus tum alij, tum Maximus Valer. lib. 1. c. 1. cōmemorat, vbi ait: Maiores stas solennesq; cæremonijs Pōtificū scientia explicatas curasse, vt prisco instituto rebus diuinis daretur opera: videlicet, cū aliquid cōmendandum esset precatione, aut exponendum voto, aut gratulatione exoluendū. Neq; solū profanæ historiæ, imò & facta id contestatur: quippe quæ non solū de Abraham, Isaac, & Iacob ante scriptā legē refert altaria Domino extruxisse: verū & Melchisedech diuerso sacerdotij genere fuisse perfectum: tum de quo ambigendū non est quin stas Deo laudando haberet horas & cæremonijs. ¶ At ne diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquę legis abundē deberet omne os hæreticorū obstruere. Porro cū illic Deus tam attentā cura, etiā

Primario in hæreticos cōtatos.

Valer. Ma.

Ratio. 2.

dum per desertū illi mortales castrametates diuagarentur, tabernaculum fabricari iussit. Ac mox terra promissa potitis magnificētissimū tēplum, quod anni auro omnino daq; gemmarū varietate splēderet. Deia de summum sacerdotem vestium ornamen to insigniri, alioq; sacerdotes ac numerosissimam Leuitarum multitudinē, vt Exod. 26 & subsequētibus legitur: qui quidē non solū sacrificandi muneri, verū & orandi ad dicti erant. ¶ Sed aiunt omnia illa, cæremonia fuisse, atq; adeo cessasse. Fatemur equidem id quod cæremoniale erat ab vsu aboluisse, sed tamen cū hymnis, laudibus, & precationibus Deū colere in iure sit naturali positum, nō solū hoc aboleri non debuit: imò tanto maiori religione lege Euangelica retineri, quanto excellentius veritas q̄ vmbra id deposcebat. Omnia em̄ illis in figura continēbāt diuinę veritatis corporis & sanguinis Christi, quæ sub sacramento nostris templis continetur, adoratur, & colitur. ¶ Quo autē ex his ad nostram Euangelicā legē descendamus, à tēplorū religione sumamus exordiu, quæ cū sint publicarū orationum loca, hæreticis nō placent. Attamen q̄ Christo placuerint, testatus ipse est, nō solū paruulus ad tēplum crebro delatus, & cū esset vir il luc ad festa creberrimē cōfēdens: verū & flagellorū verberē negotiatores inde depel lens, eisq; improperās q̄ domū patris sui domum negotiationis facerēt: Ioan. 2. Et apud Luc. expressius. Domus mea domus orationis est. Eadem enim est domus patris & sua: quia eādē orādī religione trinitas in ea colitur. Nā q̄ fuerit Deo gratum in tēplis habitare, patefecit ipse. 2. Reg. 7. vbi quasi cōquestus ait: Neq; em̄ habitati in domo ex die illa qua educi filios Israël de terra Egypti vsq; in diē hęc. Sed ambulabā in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca quæ transiui cū omnibus filiis Israël. Qua ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos quas Deus olim tanti fecit, & Deus idē Christus ab omni negotiatione semotas huius muneris sacratas esse voluit: Quin verò & ipsū proculdubio creditur constitutas habuisse orationes quib⁹ vtebatur. Cōsueuerat enim, vt habet Luc. 6. pernoctare in oratione Dei. Et Matth. 26. habetur, q̄ hymno dicto exiit in tēplum orare. Quibus verbis certus designatur hymnus quo in gratiarū actione vtebatur. Et Luc. 18. Oportet, inquit semper orare & non deficere, quod vt suprā de alio Pauli.

Euallo hæreticorum. Replica.

Hæreticū pla auerſatur.

Primario in præteritiū errorum.

Pauli, sine intermissione orate, diximus, intelligi nequit nisi de orationibus quæ stans horis dicuntur. Et. 1. ad Corinth. 11. ait idem Apostolus quod omnis vir orans aut, pphēans velato capite, deturpat caput suum: mulier autem non velato. Vbi secundū Ambrosium & alios interpretes iam tunc tempore Apostolorū mos erat Christianis præscriptis verbis tū fidem confiteri, cuius Symbolum ipsi constituerunt: hoc enim appellat prophetare: tum etiam certis orationib⁹ orare; idq; manifestē confirmatur ex illo Luc. 1. quod Apostoli tanquā rem arduā neq; omnibus peruiam vno ore petierunt à Domino: dicentes, Domine doce nos orare sicut docuit Ioan. discipulos suos. Et subdit: Sic autem vos orabit: Pater noster, &c. Haud ergo negari potest quin Apostolorū tempore essent certæ orationes constitutæ. ¶ Sed aiunt hæretici, Non fuit nisi illa quæ Christus docuit, Pater noster. Profectō falsum est. Alias enim quaspiam designat. Paulus. 1. ad Timoth. 2. vbi ait: Obsecro igitur primū omnium fieri obsecrationes, orationes, postulaciones, gratiarum actiones pro omnibus & pro regibus, &c. Duo enim illic designantur. Primum quod essent differentes orandi modi iam tunc constituti. Secundū quod hoc clero potissimum incumberet. Vnde Chrysolost. eodem loco: Quod, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana & hoc primū sciunt presbyteri qualiter orationes per vnāquāq; diem fiunt, & sero & mane. Et Isidor⁹ lib. 1. de Officijs, cap. 8. precibus nobis Dominū deprecari Christ⁹ Dominus & docuit & cōstituit. Cū enim Apostoli nescientes orare petierunt à Christo, dicentes, doce nos orare: id est compone nobis preces, quas Christus statim docuit, exinde producta est consuetudo ecclesiæ: scilicet vt precibus, instar earum quas instituit Christus, quas quidem primi Greci cōperunt componere. Per hęc ergo Isidori verba diluitur hæreticorum argutiā: videlicet non esse vteq̄m aliā oratione præter illam quam Christus protulit. Haud enim intentio Christi fuit ad illā præcisē sic populū cōstringere vt nequiquam aliā adhibere fas esset. Sed illud ecclesiæ proposuit exemplar, vt quæquid orationū aut precationum & laudum institueret, ad aliā quod illorum membris reduceretur. Quare laudans psalmodia refertur ad id; Sanctificetur nomen tuum: Petitiones autē gratiæ

Ambros.

Cōfirmatio

Diffugium hæreticorū.

Chrysolost.

Isidorus.

& remissionis peccatorū ad illud, Adueniat regnū tuum, &c. Christo ergo orationem toti populo necessariam cōgruebat institue re: reliquas verò ecclesiæ instituendas illius instar commisit. ¶ Hic autem publicus orandi modus, cū, vt suprā dicebam, doctrina & arte esset perfoluendus, certas personas quibus id incumbere exigeret, quales sunt clerici. Vnde idem ipse Apostolus in priori ad Corinth. ca. 14. Cū conuenitis, inquit, (nempe ad publicas orationes) vnusquisq; vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, &c. Quasi dicat, vnicuique diuersum incumbit mun⁹: vt scilicet alij psalmos intonent, alij doceant, alius, scilicet cōcionator, apocalypsim, hoc est reuelationem interpretetur. Vnde subdit, siue lingua quis loquatur secundū duos aut multum secundū tres: id est illi qui publicē horas solunt, ordine, numero, & vicissitudine id exequantur. Si verò non fuerit interpret, ta ceat in ecclesia, sibi autem loquatur id est, q̄ non habuerit munus loquēdi aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret. Et ce circa conclusiones quatuor in capite præfixas quā omnes ab Apostolorū tempore: nē pē & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & templa, atque orationes certas. ¶ De temporibus autem atque diei horis ad orandum constitutis, quod præsentis disputationis præcipuum est punctum, adhibetur demum conclusio quinta. Septenarius numerus horarum Canonicarum, vt antiquissima est ecclesiæ institutio, ita & congruentissima atque decentissima: nempe vt post matutinarum nocturnum officium horæ diurnæ sex sint numero: videlicet prima, tertia, sexta, nona, vesperi, & completorium. Et primū quod nocturnum officiu ab Apostolorum seculo originem duxerit, testatur Hieronymus super illud Matth. 25. Hierony. Media nocte clamor factus est. Ait enim quod traditio Iudæorum esset Messiam media nocte venturum, in similitudinē Egyptij temporis quando Pascha celebratū est, & exterminator venit traditio Apostolica vt retur permansit, vt in die vigilarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceret spectantes aduentum Christi. Vnde & psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad cōfitemdū tibi super iudicia, iustificacionis tuæ. Hęc ille. Sed quando in hunc psalmi versiculum incidimus, multi a-

Quinta cōclusio.

Hierony.

Mun h sunt

lij sunt eiusmodi, quibus nocturnarum laudum officium cōmendatur. Ait enim alibi idem Psaltes, laudabo per singulas noctes lectum meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissimē. Ad annuntians tuam misericordiam tuam & veritatem tuam per noctem. Atque alibi: Memor fui nocte nominis tui Domine. Et quod in completorio canimus, In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantum mos nocturnae orationis originē duxit, sed à Prophetarum oraculis. ¶ Preter eā & eundem nos morem Christus institutor nosse ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, vt Luc. 6. refertur. Et, vt habetur Matth. 26. media nocte in montē Oliueti ad orandū exiuit: vbi discipulos increpans quod non possent vna hora secum vigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudæis captus. Quae quidem mysteria omninō deberent Christianum populum in nocturnis orationibus continere. ¶ Igitur quoniam Vuicleffista, vt eodem cap. 25. idem Tho. V. ual den. refert, huiusmodi nocturnos psalmos cōtrectant, cauantes quod cum noctem ad quietem nobis Deus indulerit, nos eam vigilijs infumens, religionem Christianam grauem reddimus: vt eorum blasphemiam cōteramus, et spondemus: Primum, eādem nocturnam quietem, vt supra diximus, ad cōtemplationem, atque adeo ad orationē naturaliter inuitare: cō quō tunc sensibus à suo vsu cessantibus mēs inuorsum pacatior est. Secundo & Prophetarum oracula & Christi exemplum eiusdem rei nos admovent. ¶ Sed tertio, quod in primis ducendum est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt, quod in primitiua ecclesia infestissima erāt nocturnae demonū incursiones, cōtra quas ideo nocturnas vigilas orationibus instructas instituerunt, vt libr. de Offic. ca. 19. peregre tradidit Isidorus: Milites nanq; in exercitu, sicuti & in nauī nauatæ, quatuor stationes nocturnas ordinant, quas vigilas appellant: tres quē deinceps vsque ad mediam noctem, secundam; & à media statim nocte appellant tertiam: atque deinde vsque ad diluculum, quartam. In quibus, alij dormientibus, alij excubantes inuigilāt. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, ni-

mirum ab Apostolorū seculo, clerus in tres partes diuidebatur: quarum vna in prima vigilia primum canebat trium psalmorum nocturnum, & alia in secunda secundum, atq; alia in tertia tertium, vt tā in singulis quam in omnibus Trinitatem profiterentur: ac de mū diluculo in quarta vigilia omnes simul ad laudes concinendas conueniebant. Vnde Augustin. de verbis Domi. serm. 14. Venit inquit ergo Dominus ad visitandum discipulos suos qui turbabatur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis est, vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilas. ¶ Et ne heretici putēt eiusmodi vigilas sanctorum patrum inuentū fuisse, perscipiant in ipsissimis Christi verbis fundamentū habuisse: vt est videre & Luc. 12. vbi secunda & tertia vigilia nominatur: & expressius. Marci. 13. Vigilate enim, inquit, ne scitis cōtra quando Dominus veniat: sero, hoc est prima vigilia: an media nocte in gallicantu, hoc est secunda aut tertia, an mane, hoc est hora laudum: ne cum venerit, repētē inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnib; dico: vigilate. His ergo instructa edocuit ecclesia, suas stationes atque vigilas collegit. Vnde Valerianus libro primo cap. de matutinis. Vigilijs, inquit, tribus horis disper timus nocturnis, vt non solum verbo, sed & facto tres vigilas predicemus: de quibus ait Dominus: Beati sunt serui illi qui cum venerit Dominus inuenierit vigilantes, &c. Qua de re cum Vigilantius hereticus illius esset perfidiae author, quod nox quieti & somno indulgenda esset, non autem orationibus terenda: ista occasione Hieronym. vt in Epistola ad Riparium videre est, peruerso nomine pro Vigilantio eum Dormitantium appellauit. Ait quippe: Quod dicis eū execrari vigilas, facit & hoc contra vocabulū suum, vt velit dormire Vigilantius: & non audiat Saluatorem dicentem sic, Nō potuisti vna hora vigilare mecum? Quapropter sequenti statim Epistola appellat eum Dormitantium. Vnde idem Hieronym. ad Eustochium virginem: bis, inquit, nocte terq; ad orandum surgendum est. At verò quoniam postmodum aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, vicissitudo illa cessauit, & à toto simul clero tres omnes nocturni cum laudibus vnā canendi cepti sunt: idque in diebus festis: nam in profectis non canitur nisi vnus, sicuti & in Pa-

di officii & vni in primitiua ecclesia

August.

Valerianus.

Vigilantius

Hieronym.

Cyprianus.

in Pa

in Paschali tempore. Et quauis alij primā vigiliam elegerint, alij verò tertiam, plurimę tamen Ecclesiarum ac religionum mediam noctem constituerunt tanquam orationi, iuxta Davidis testimonium, aptiorem. ¶ Haud quippe vt Ambrosius super Psalmū centesimum decimum octauum autor est, inconsulto dixit, Media nocte, tunc enim feruet carnis illecebra, coquitur cibus, potusque digeritur. Qua occasione tentator multis tentantis & carnem illidit & animum occupat. Hæc ille. Vnde Pëtro inter punctum mediae noctis & gallicantum ardor fidei refrixit, & calori temporalis ignis admotus Christum negauit. Quocirca huius temporis relaxatio non tamen facilè aut peti aut concedi deberet. Ferè enim iam cathedrales Ecclesiae sanctum illum praeceptorum rigorem remittentes, indulta ab Apostolica sede imperant matutinos psalmos appetente nocte soluendi. Sic enim omnia laudantia quoque sunt & rationes nō minoris enervantia. In primis tres horae, nempè tertia, sexta, & nona videntibus ipsis Apostolis celebrimæ erant ad orandum. Extat enim Actū primo memoria, quæ admodum post ascensionē Domini Apostoli essent Hierosolymis vnanimiter in oratione perseverantes, neq; dubium sit quin in oratione solenni, quæ sicut modò in choro ab omnibus celebrabatur. Vnanimiter enim non tantum cordium vnitatem, vtrum & vocum cōcordiam designat: ac tandem hora tertia, vt. 2. ca. legitur, Spiritus sanctus illis apparuit, linguarum cordumq; inflammator. Quocirca ambigi non debet quin illa tunc hora destitatos psalmos dicerent. Qua de causa ecclesia illo tunc vitur hymno: Nunc Sancte nobis Spiritus, &c. De sextaverò legitur Actū. 10. nimirum vbi Petrus refertur circa horā sextam in superiora, vt oraret, ascendisse. Sed de nona mentio etiam fit Actū. 3. Habetur enim quod Petrus & Ioannes ascende bāt in tēplum ad horam orationis nonā. Quin verò easdem horas more & vsu Hebr. fuisse celebratas, præter coniecturam q̄ maxima est, auctores non defuit qui asserunt. Cyprianus nanq; in calce libr. de oratione Dominica: In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obseruasse cum Danièle tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horam tertiam, sextam, nonam. Alludit tum ad illud Daniëlis. 2. quod illi tres quasi

ex vno ore laudabant, glorificabant, & benedicebant Deum. Et ad id potissimum Daniëlis. 6. vbi refertur quod cōtra Hierusalē ter in die flebat genua sua, & adorabat cōfitebaturq; coram Domino Deo suo, sicut & antè facere cōsueuerat. Erat em̄ prophetis solennis, fixis statiq; horis cōcinendi vsus. Vnde primi Regū. 10. ait Samuël Sauli: Cū ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem Prophetarum descendētium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosq; prophetas: hoc est Spiritu prophetico psallentes. Et in filiet in te Spiritus Domini, & prophetabis eum eis. Vnde in prouerbium exijt, Nunquid Saul inter prophetas? Adde præter eā illic Cypria. illis tribus horis mysterium Trinitatis fuisse præsignatum, quod in nouissimis temporibus manifestandum erat. Eundem prorsus horarum numerum, scilicet tertiam, sextam, & nonam, in eodem Danièle funeris in ueteri testamēto fundatū Isidorus. Hieronymus super eodem loco Daniëlis. 6. Has, inquit, tres horas, scilicet tertiam, sextam & nonam, Ecclesiastica traditio intelligit. Hæc ille. Cōjicio nanque quod illo tunc tēpore quo ter ad nocturnos psalmos surgebatur, laudesq; in aurora cantabantur, superflua ducebatur alia hora vsque ad tertiam. Vnde idem Hieronym. ad Eusto. de horis ad orandum diuisis loquens, horam inquit tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque & vesperam, nemo est, qui nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsā intelligit. Et quo coniecturis agere pergamus. Casianus libr. 3. de institutis monachorum, cap. 4. cuius Isidorus meminit libro. 1. de Offic. capit. 23. Sciendum, inquit, hanc matutinā quæ obseruatur in occidentis vel maxime regionibus, canonicam functionem nostro tempore nostroque monasterio primitus institutam. Matutinā ergo fortè appellat quam nos primam. Quod etiam referri videtur verbum Cypriani loco citato: scilicet, Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nūc & spatia & sacramenta creuerunt: nam & manè orandum vt resurrectio Domini in matutinā celebretur. Antiquas ergo horas appellat tertiam, sextam, nonam: cui addit & De horarū diuisione et artificialis dici sunt intelligendæ, vt quocūque an-

Obiectio Vuicleffista vnum nocturnum officii damnauit.

Prima solutio.

Secunda.

Tertia.

Isidorus.

Rō de cā-

Horarū diuisionariū numerus in ueteri testamēto fundatū Isidorus.

Casianus Isidorus.

De horarū diuisione et exordio.

que anni tempore ab ortu solis incipiat prima. Tertia autem finitur in tertia diei hora: & sexta etiam ab eodem solis ortu. Sic enim intelligendae sunt illae horae, Matth. 20. n. nepe quod patet familiaris exiti summo: mane conducere operarios: deinde hora tertia atque hora sexta. De vesperis autem & completorio ait loco citato Di. Hierony. neminem esse, qui nesciat: quasi res esset antiquissima & vniuersis Christianis receptissima.

De Completorio. Ambros. Ait qui de completorio ait loco citato Ambros. venire illum mentem auium recordationem quae cum eunt cubitum quasi peracto letemunere athera cantu mulcere comueuerunt. Quod velut ad surgentem & occidente die semper instaurare consueuerunt, ut vel de curru vel ad ostium nocturno diurno quae tempore, iustas laudes suo referant creatori. Vnde magnum incientium excitanda deuotionis iumentum nobis est.

Trinae causa septem horae. Canonice in ecclesia instituitur. Igitur ut quae dispersim commemorauimus, collectim ad nostram confirmandam conclusionem applicemus, tribus de causis septenarius iste numerus canonicus institutus Spiritus Sancti sanctissimus est Christianae familiae. Prima scilicet eademque ad literam potissima, ut iuxta Christi praecipuum & Pauli monitum, iugis neque intermissa in nobis persistat Dei memoria, laus & gratiarum actio, ac demum deprecatio & fauoris petitio. Nam cum in die naturali sex sint horarum ternarii, cum in singulis statos habemus psalmos, perpetuo circulo in oratione persistimus. Mox & Trinitatem quae nostrae est fidei confessio, trinis quibusque horis profitemur, nam pari ratione eodem numero & psalmos & orationes distribuimus. Accedunt deinde tertio & mysteria, tum alia, tum etiam Christi: quae glossa colligit super cap. presbyter. de celebra. missa. Quod quidem est Concilii Agathen. celebrati sedente Zozimo Papa, sub anno Domini quadringentesimo vigesimo: ubi praedictae omnes horae tam diurnae quam nocturnae persolui iubentur. Cauenda autem est deceptio ne quis putet, ut haeretici blasphemare attentant, tunc primum fuisse institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia ut eas de antiquitate & tempore Apostolorum deducere mus. Quare illic tanquam res antiqua confirmatur. Mysteria autem sunt quod septem existunt hebdomadae dies, quibus mundus fuit creatus: septemque Spiritus Sancti dona, quibus re-creatus: ac septem mundi aeta-

Glossa.

De Iustitia & Iure,

tes, quibus duraturus est: septemque adeo petitiones dominicae orationis, quibus eadem dona postulamus. Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquos dies passus. Vnde uersus: Haec sunt septenis propter quae psallimus horis: Matutina ligat Christum, qui crimina purgat: Prima replet spiritibus, causam dat Tertia mortis: Sexta cruci ne sit, lat us eius Nona bipertit. Vespera deponit, tumulto Completa reponit. Ex his ergo cum sitis quae dicta sunt colligitur, septem esse canonicas horas: secundum illud Psalm. Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, ut noctem includat. Quare non sunt audiendi qui matutinum à laudibus separantes, octo connumerant.

Primum igitur argumentum supra obiectum Vuitelss, usque adeo negatur horarum canonicarum pensum graue esse ut affirmemus esse suauissimum. Ad illud autem quod insinuat non esse in ecclesiae facultate aliquid sancire, quod in altero duorum testamentorum expressum non sit, plura respondemus. Primum illud est haereticum fundamentum, atque illius bestiae quam Ioan. Apocaly. 3. vidisse scripsit, quae cum agnus videretur cornua gerens in fronte, draco tamen erat. Super quo loco ait August. serm. 11. haeticam illic ecclesiam significari: quae cum, seu agnus Christi, duo in fronte cornua, hoc est, duo testamenta praeseferat, draconis tamen morsu Ecclesiam Catholicam dilacerat. Haec ille. Habet enim Ecclesia catholica potestatem à Christo Apostolicam qua leges possit condere, quas vel ex sacra pagina elicit, vel ad Christianorum ornamentum necessarias ducit. Instar nimirum apostolorum qui suis vestimentis iumenta illa strauerunt, quibus Christus Hierosolymam ingressurus mollius incederet. Ait quippe super eodem loco Hieronymus. quod uelitis Apostolica, uel doctrina virtutum uel editio scripturarum intelligi potest: sicut Ecclesiarum Idogmatum uarietas, quibus nisi anima instructa fuerit, sessorem habere dominum non meretur. Et Anselmus: Vide inquit quod super iumentum ponebant Apostoli uelimenta sua, sed cetera Iudaica turba sub iumentis pedibus: quia mandatis Apostolorum instrumur & ornatur: legis autem antiquae mandata circuncamus, dum carnales obseruationes & concursionis reprobamus. Adde quod Ecclesia non solum in- tus per Spiritum Sanctum edocsa, sed uia

Ad 1. arg.

Augustin.

Anselmus.

voce

Libri Decimi,

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

voce Apostolorum & Christi illustrata eius modi horarum religionem amplexa est. Ad secundum respondetur quod in orationibus priuatis non opus est uoce, sed satis est mente orare, nisi ad excitandam deuotionem. Quod autem Christus & Paulus secundum ipsum ait, Spiritu & mente orandi: nihil aliud edocent quam quod orantis psallentisque uox non debet esse sicut auium garritus: sed mente & spiritu plena. Tertium argumentum articulo tertio plenius dissoluetur, ubi monstrabitur clericorum sacris initiatorum officium, etiam si curam gerant animarum, esse horarum munus persoluere.

ARTICVLVS II.

Vtrum congruens sit et decorum ut horae Canonicae, Psalmorum, Hymnorumque alto cantu psallantur.

Vuitelss. Vualden.

Primum argumentum.

Argu. 2.

POST horarum Canonicarum substantiam & institutionem subsequitur modus explorare, utrum cantibus & hymnis sint persolueunda. Nam idem Vuitelss. ut eodem tomo 5. cap. 16. Thom. Vualden. refert, & de hoc catholicos subsannabat, quod alto cantu laudes & preces ad Deum in clamarent. Quam quidem haeresim Lutherani suscitauerunt, obridentem ceu ridiculis nobis quod uocibus in templis obstrepamus Deo. Argumentum istorum est quod Deus non est surdus aut dormiens, ut clamoribus nostris, quibus excite tur, indigeat. Quocirca nos Baalaticos appellat, hoc est sacerdotibus Baal similes: quos, ut 3. Regum. 8. refertur, deridens Elias ut altius in clamarent irritabat subdens: Deus enim uester forsita cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere aut certe dormit, ut excite tur. Et me dum inter illos age rem quadoque de eadem re sic conueniebat: Nunquid si tu cum Caesare cantando colloquereris, aut aliquid ab illo altissimis uocibus & musico artificio deposceres: non deridulus esses? Quid ergo coram Deo facere non ueremini quod non auderetis coram Caesare? Secundum arguitur exemplo illius matronae Samuëlis matris, quae ut initio lib. 1. Regum refertur, pressis labijs, adeo silenter orabat, ut temulenta appareret. Quod quidem exemplum quasi orantium figura inter sanctos celebratissimum est. Vnde autor in perfecti homilia. 13. Possumus inquit intellegere, ut ostium domus, os corporis, ut non

Quaestio. V.

clamosa uoce oremus Deum, sed desiderio tacito. Nam ex clamosa inquit oratione multa mala nascuntur: maxime haereticorum. Primum quod clamosa uoce oras non credit Deum ubique esse & secreta audire. Secundum quod mysteria secretarum suarum petitionum, quae forte non oportebat alterum praeter Deum scire, auribus bonorum & malorum audientia committit. Tertium denique quod clamose orans alterum iuxta ipsum altantem orare non sinit. Id quod experientia testatur. Nam dum in ecclesia canitur, non possunt astantes orare, uocibus eorum sensus rapientibus. Accedit postremo quod musica quae secularis in suis festis utuntur, sacra propinare uidentur. In contrarium est autem illud Dauidis Psalm. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rursum: Laudent nomen eius in choro. Cui accedit & concilium Toletanum quartum, de consecratione, dist. 1. eius uerba sunt, De hymnis canendis, & Saluatoris & Apostolorum habemus exemplum.

Postremum argumentum.

Concilium Toletanum.

VM tantoperè isti rerum nouatores ecclesiasticorum rerum perturbatores ecclesiasticos cantus, ut modò dicebam, propellere à Christiano coetu contentant, non satis rei praesenti fecissemus nisi hunc addidissemus articulum, de quo Sancti Thom. 2. 2. quaest. 91. non nihil tetigit. Ad quem uicinia eademque ecclesia receptissima respondetur conclusione. Cantus ecclesiastici, quibus horae Canonicae soleniter celebrantur, ut in ecclesia sunt optima ratione constituti, ita sunt & antiquissimi. Et quod rationibus testimonia clarescant, ab ipsis est nobis sumendum exordium. Sed est cum primis adnotandum, horas Canonicas in quibus religio colendi Dei consistit, tres habitudines inter nos & Deum continere. Prima est diuina laudatio, quam quidem ei propter seipsum tanquam summo bono debemus. Hac enim de causa illa à nobis debetur confessio, quod sit summè infinitèque bonus, iustus, misericors, &c. atque adeo cunctipotens, omniscius, & quicquid boni in rebus existit, immensa sua continet essentia: & propterea continemus ei hymnos & Psalmorum laudes. Secunda earundem horarum ratio est, ut quicquid nobis ad uitam salutemque tam temporalem quam spiritualem necessarium est, ab ipso petamus, consistentes nos suas ipsius esse creaturas, atque nihil nobis boni nisi ab illo posse contingere. Tertium denique officium quod illi orando persolui-

Ciclusso re sponsus.

Mm 3 mus, est

mus, est gratiarum actio pro receptis beneficiis. Hoc autē supposito, rationibus pluribus demonstratur conclusio. Primum enim omnium laudum conditioni adeo cantus non repugnat ut maxime ei congruat. Nam si naturale hominū ingenium consulamus, in de heroica carmina ortū habere ut ipsi sonoro metro decurrant, Herou laudes & gesta canerent. Quod & Poeta Aeneidū precipio significans ait: Arma virtūq; cano. Quare Aristot. 8. Poli. ca. 5. & Boetii, in Prolog. Musica permultū Musicā cōmendat, seu rem ad morum affectus plurimū conferentem.

Secundario. Quod verò, ut secundum subnectamus argumentū, symphonia in eiusmodi canēdis laudibus adeo est naturalis, ut etiam auctori ipsi naturā in caelis eodē modo concini referantur. Vnde Apocaly. 4. de sanctis animalibus refert Ioan. quod requie die ac nocte nō habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Missa Praefatione seipfam ecclesia cohortatur, ut quādam odium cali calorūq; virtutes, Cherubin quoq; & Seraphin sociā exultatione, clamare nō cessant: ita ipsa cū eis concinat. Quare & Deo supplicat ut tuas etiam cū illis voces admitti iubeat dicentis: Sanctus Sanctus, &c. Quapropter nō immerito sunt qui fateantur veris vocibus, licet supernaturalibus, Deum in caelestibus laudari. Atque rei huius testimoniū terris Angeli desuper attulerunt: vbi pastoribus nato domino, nō solum cū splendore diuinā gloriā affluerunt, verum & cantantes intonarunt: Gloria in excelsis Deo. Vnde circa finem secundū libri, de Epiph. Grego. Cum pastoribus, inquit, venerare, cum Angelis hymnū dicitur, cum Archangelis choros ducto. Sit nobis ista cōmunis solennitas terrestribus cū caelestibus cōmunis. Quā ergo oris impudentia haereticū haec laudum praecōnia negare possint? Hae enim de causa militans ecclesia, nempe quō societate cū triumphante in vitam referat, in duos choros clerum partitur, qui alteris vocibus laudes intōnent, atque altero sedente alter stet: videlicet: ut qui stat, militantiū aciem representet: qui vero sedet, triumphantū requiē. Quare cū vterq; alteri respondet,ambo, nempe Angelicus atq; humanus chorus eundē Deum pulcherrima concordia venerantur.

Tertiaro. Tertium post mortaliū naturam & imortalium conditionem argumētum sumitur ab antiqua lege. Eundem namq; canendum eodem diuino numine affusus

David, psalterium cithara composuit quocanere diuina mysteria confueuerat. Cantabiles enim, inquit, mihi erant iustificationes tuae, in loco peregrinationis meae. Quo quidem ritu non solum Deo quicquid animo gerebat intinabat, verū & ad depellendos obfessores daemones utebatur, ut patet. 1. Regū. 16. Nimirum futuram ecclesiam admonens: ut psalmodiū concentu insultantes daemones fugitaret. Quocirca & in domo Dei, ut legitur. 1. Paralip. 23. quatuor milia psaltes constituit, canentes domino in organis quae fecerat ad canendum. Ob idq; psalmo. 146. & duobus sequentibus omnimodē sanctos Dei admonet, ut hymnis & canticis omnīq; musico instrumento Deo laudes resonent. Accedunt & in rei confirmationem celeberrima illa spiritualia cantica quae sancti Prophetae & Patres illi legis Spiritu Sancto dicente cecinit se leguntur, & nunc ecclesia per hebdomadam concinit. Vt canticum Moysi, Annae, Delborae, Isaiæ, Ezechiae, ceterorūq; Prophetarum. Neque est cur quispiam reclamet, canticōnes illas tēplo illi non nostro cōgruerem: cum illud figurā fuerit nostri, multo nos magis cōdecent. Vnde, quod quartum sit argumētū, cū Christus Hierosolymā ingreditur, vbi ingressus in ecclesiam nostram designabatur, concen tu puerorum psallentū & cantantiū, Osanna filij David, exceptus est. Atq; obmurmurantibus Iudeis Dominūq; interpellantibus qui illos tacere iubere, respondit: si tacuerint, lapides clamabunt. Igitur si horū canonica quatenus laudes diuinae sunt existimetur, cōgruentissimū est ut canticis persoluantur. Quod si, ut gratiarum actiones praferantur, non minus eis cantio congruit, id quod Christo ipsi, ex quo quintum sumitur argumentum, in more & vtu fuisse testatur: Matth. ca. 26. vbi postremā enarrans cenā ait: Et hymno dicto exierunt in montē Oliueti. Vnde colligitur Christi cum suis gratiarum actiones cantando fecisse. Cum enim Isidorus libro sexto Etymologiae, ca. 34. quod hymni sunt cantica laudantium Dei. Quare si sit inquit, laus, & non Dei, non est hymnus: & si sit & Dei & laus, & non cantetur, non est hymnus. Quare de Augustini, in illo libello quem de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo quod Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli Gloria in excelsis Deo, intonarunt, & pueri Hierosolymitae Osanna inclamauerunt, & Christus hymnū

Quartaratio.

Quintaratio.

Isidorus.

Augustinus.

hymnum cum discipulis concinit, sic colligit: Quis iam habito tali documento de psalmodiū & hymnorum religione dubitauerit: quando ille qui à caelestibus adoratur, & psallitur, ipsum cū discipulis hymnum cantasse perhibetur? Et Ioan. inquit in Apocalypsi, refert se spiritu reuante vidisse & audisse vocem aquarum multarum, & tronitru multorum dicentium Alleluia. Hae Augustinus. Neque verò si solēnem orandi religionem sub precum ratione mediteris, deest Apocastolicum exemplū, ut canora melodia fiat.

Argum. 6. pro conclusio. Est namq; sextum argumentum, id quod Actū. 16. legitur: nempe quōd cum Paulus & Silas in carcere custodirentur, adorantes media nocte laudabant Dominum, nimirū suam causam illi proponentes. Et audiebant eos qui in custodia erant, & subito terremoto factus est magnus, omniaque ostia aperta & omnia soluta vincula. vbi secundum Beadam alia litera habet quōd hymnum dicebant. Quo loco hymnorum psalmodiūq; vim idem Doctor adnotauit: admonens ut quicunq; fidelium in tentationes varias inciderit, cum Paulo & Sila inter carceris tenebras hymnizet, & cum Psalmista Domino canat. Tu es praesidium meum à pressura quae circumdedit me. In qua item Apostolica auctoritate illorum trium differentia meditata est: nempe hymnorum, psalmodiū & canticorum, quam & ad Colossen. 3. reperit vbi ait: Commonecites vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris. Quo loco in suis annotationibus Hieronymus. Hymnis, inquit, ut trium puerorū, psalmis, ut David, canticis ut Moysi & aliorum: Hae ille. Canticum enim simplicem vocum intonationem designat: hymnus carmen psalmus verò est, qui instrumento musico psallitur. Adde & quod ad Ephes. 5. idem admonet Apostolus: Implemini enim, inquit, Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsos in psalmis hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratiam agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi. Vobis inquit metipsis, id est in choro vestro alteris vocibus: & in cordibus vestris, hoc est, ut spiritus ex corde profectus cantum viuificet. Antiphonas verò, ut Isidorus libro. de Offic. cap. 7. auctor est: Graeci primi composuerunt: quos postea Ambrosius imitatus Latinas excogitauit. Sicut & hymni, ut Eusebius libro. 1. Eccle

Argum. 6. pro conclusio.

Beada.

Argum. 7.

antiphonas primi Graeci composuerunt postea Ambrosius imitatus Latinas excogitauit.

siasticae historiae cap. 18. refert, in conuentibus sancti Marci in Alexandria compositi sunt multi: quibus & idem Ambrosius & Hilarius plures addiderunt, ut cap. 5. ait Isidorus. Responsoria verò ibidem Isidor. cap. 8. tradit ab Italis longo antè tempore sunt reperia, & inde sic vocata, quod vno canente chorus consonando respondeat. Lectiones enim ut de institutis clericorum, cap. 80. ait Rabanus, antiquissimae religionis deriuatae traditio est, ut choro sedente, ab vno stante legatur: qua finita chorus concinendo respondeat: & inde dicta sunt responsoria. Quin verò, ut Cassiodorus libro. 10. historiae partitae refert, Ignacius Antiochie Syriae tertius post Apostolum Petrum Episcopus, atq; adeo cū ipsis Apostolis cōuersatus, vidit Angelorū visionem quomodo per antiphonas sanctae Trinitati dicebant hymnos. Itaque modum visionis Antiochenae probatur tradidisse ecclesiae: & ex hac ad cūctas transiit ecclesiae. Multa deniq; alia commemorari possent, quibus antiqua haec ratio laudandi Deū canticis confirmaretur, quatenus ad naturā rei attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis praetermissis ad alios arguendi locos descendamus, qui ex parte nostra sumuntur. Cantus enim ecclesiastici, praeterquam quod sic cōmodē Deus laudatur, per magnā habent energiam ad nostram excitandam deuotionem. Nam cū sensus sint mentis organa quos musica suapte natura demulcet, illa ratione mens in sublime rapitur ad diuinam maiestatem cōtemplandam. Vnde Rabanus de institutis clerico. cap. 76. Psalterium inquit idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequenter, quod facilius animi ad cōpunctionem flectantur. Et August. lib. 9. cōfessio. cap. 7. refert quem admodum tempore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare suscepit, ut fratres vocibus & cordibus magno studio concinerent, ad depellendum moerorem quo propter haeresim Arrianorum Christiani animi tabescebant: tunc enim, inquit, & psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium partium, ne populus moeroris tædio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligendum ac si noua tunc fieret institutio: imò erat instauratio illius quam illi haeretici depulerant. Et libro. 10. capit. 33. voluptates inquit aurium tenacius me implicauerant & subiugauerant, sed resoluisti & li-

Responsoria unde insinuat.

Rabanus.

Cassiodorus.

Ratio prior pro cantibus ecclesiasticis habent energiam ad nostram excitandam deuotionem. Nam cum sensus sint mentis organa quos musica suapte natura demulcet, illa ratione mens in sublime rapitur ad diuinam maiestatem cōtemplandam.

Rabanus.

August.

berasti me nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suavi & artificiosa voce cantatur. Et infra cū Athanasij Alexandrini episcopi morē meminisset, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut pronuntianti vicini esset, quam canenti, subdit: verūtamē cū reminiscor lachrymas meas quae fudi ad cantum ecclesie tuae in primordiis recuperatae fidei meae, & nunc ipse commoveor, non cantu, sed rebus quae cum illa quida voce & convenientissima modulatione cantantur, magnam instituti huius utilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum salubritatis, magisq; adducor, non quidem irretractabilem sententiā proferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, ut per oblectamenta auriū infirmior animus in affectum pietatis assurgat. ¶ Quin aliam ego met mihi rationem adhibeo eiusmodi cantiones extollendi. Valent enim ad amorem erga nos Dei magnificandum: nam quis nō vel de hoc Deum suum amet, qui religionis officium tam necessarium, sed tamen quod ex alia parte non nihil posset asserere molestiae suo sancto nomine instituit, ut talis a nobis melodia impenderetur, quae & laborem levaret, & animum recrearet ac demulceret. Adde quod & clementiorem cum nobis eiusmodi spirituales cantilenae exhibent: nam qui fert ut crimina nostra quibus suam iustitiam offendimus, quaeque adeo lugenda potius essent & omni moreore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quomodo cum non credamus patētissimis esse in nos visceribus, atque ad nobis indulgendum paratissimum? Vnde Lactantius lib. 6. Diuinarum institutionum. c. 22. Postquam secularem melodia suauitatem quae humana animos labefactare solent reprobauit paulo inferius subdit: Itaque si voluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire in eundem sit. ¶ Postrema verò horum nostrorum argumentorū clausura quae sanē rem planissime pandit, ab experientia sumitur. Qui enim has cantandi ceremonias cōdemnant, intē esse catholicis ecclesijs cuperem, in quibus cōtēntus cum venustate & religiosa modestia cahitur & postea, ut haereticorum templa viderent, vbi silentium buse excessus nihil aliud quam ecclesiarū cadauera: refert immo dicere. ¶ Hoc veruntamen in calce demū bilis esse potest quaestio: silendum non est quod, vti in re-

Ratio altera auctoris.

Lactantius.

Postrema ratio.

In ecclesijs haereticorum templa viderent, vbi silentium buse excessus nihil aliud quam ecclesiarū cadauera: refert immo dicere.

liquis sanctis ceremonijs accidit, ita & in hac potest absurdus excessus obrepere: nempe si profana inter spirituales cantiones admittatur, vel aliqua quae piās aures offendat, ut in natalitijs Domini & in alijs festis diebus alicubi consuevit. Aut si ex praefectorum incuria ineptissimi ad canendum admittantur qui aures obtundant & attentionem perturbent. Quae quidem Hierony. ut dist. in 2. can. Cantantes. refertur, reprehendit. Quauis hoc pro ratione populi expendendum est. In villis enim & rusticis oppidis esse haberi non possit vrbicus canticus, nō ideo est absurdus existimandus. ¶ Organorum autem vsus nequiquam est repudiandus, cum & sacris testimonijs comprobetur, & vbiq; sit celebris. Tametsi in Capella Pontificis Sūmī non sit admissus. Alia verò instrumenta neque profusa approbata sunt, neque omnino respuenda, sed consulenda est prudentia quae nam illorum locum sanctitatis deceant. De quibus Sancti Thom. quaestio. citata, nil aliud inquit, nisi quod antiquo populo magis quam nobis congruebat. Ad primū igitur argumentum respondetur, vel de hoc hereticos esse blasphemos, quod Ecclesiasticos cantores cum sacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc, Elias illos irridebat quod canerent, sed quod lapides & marmora, & mortuos homines, ac denique daemones illa ratione colerent, quos arbitrabatur clamoribus esse ad audiendum excitandos. Qui verò ad animi laetitiam & deuotionem excitandam canunt, seu ut Deo illum referant honorem, laude digni sunt, non vituperio. Sicut Hierosolymitae Christo acclamantes Osanna. Et pueri in fornace, Angelorum in star, Hymnos psallētes. Quare neque aliud simile quod ab humana maiestate ad diuinam afferunt, quidpiam ad rem attinet. Eō enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere, quod non sunt ut dixi colēditametsi & heroum laudes, ut supra diximus, in ipsorum praesentia, cani soleant. ¶ Secundum autem argumentum ab Ananiam Samuelis tamen deducitur: de priuatis tantum orationibus procedit, atque adeo sanctorum documenta, quibus iubemur silenter orare. Secus autem se res habet de solennibus quae nomine publico fiunt. Neque vllum est absurdum ut dum in choro canitur, populus, si orare nequit, auferret.

Organorum vsus.

Instrumenta alijs instrumentis.

Ad 1. arg.

Ad secundum.

Ad postremum.

Ad postremum. Ad postremum autem verbum respondetur, quod secularis musica in ecclesijs non est licita: ecclesiastica verò non est profana.

ARTICVLVS III.

Virum tam illi omnes qui sunt sacris initiati quam qui titulum habet ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur.

In primo articulo monstratum est quemadmodum ad orandum solenniter necessarium fuerit quatuor esse constituta, nempe personae, orationumq; substantiae, loca & tempora, quibus & ex ipsa natura rei quantum intelligitur adhiberi, videlicet, intentionē atq; attentionem. De primo ergo, scilicet, de personis, in isto articulo, de reliquis verò in subsequentibus dicendum est. At quod non omnes qui sacris initiati sunt teneantur ad diuinum officium, arguitur argumento illo quod supra tetigimus in ecclesia dispersita sunt clericorum munita alijq; animarū curę sunt mācipatā, alij verò vel ad praedicandum, vel ad alia negotia quae ad rem ecclesiae attinent: ergo illi qui alijs sic impediuntur, nō est cur ad horas canonicas obligentur. ¶ Pari modo arguitur secundo, quod neq; omnes sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluedas teneantur, tum quod beneficia propter diuersa officia sunt instituta, ut praestimoniam, quae fertur, ratione studij constituta sunt: tum etiam quod eadem ratione qui in religione ante professionem probantur canonicum officium pendere tenerentur, eō quod illis fructibus pascuntur quibus populus propter eiusmodi spiritalia officia religiosus erogat. Quod tamen non est rationi consonum.

Argum. 2.

Argum. 2.

Argum. 3.

possunt certa ratione definiiri. Dux inquam causa pro certis habentur, quarum per se Dux causa vtraque ad pensum horarum canonicarum ex quibus oratio obligat, nempe ordo sacer & ecclesiasticum tur obligatio beneficium. ¶ Ad quaestioem igitur dux ad psalms conclusionibus respondetur. Prima: uidas horas Omnis clericus in sacris, puta subdiaconus canonicas & illo superior tenetur officij psoluere diu Prima conclusio. Conclusio est quam te cluso. niet glossa, complectiturque Panormita. & glossa. reliqui Doctores canonici iuris praecipui no minis, super dicto capi. presbyter, de celebrat. Missarum. Est sententia Diui Thomae D. Thomae, quotlibeto. 6. artic. 8. & vnanimiter Theologorum. Nam quantum in dicto cap. quod. vt supra diximus, est concilij Agathen. de solo presbytero mentio fiat: tamen Innocent. c. dolentes, minores etiam clericos exprimit. Et dist. 92. cap. finali. expressius obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium. Ratio autem, quae optima est iuris interpres, inde emergit, quod stonis. qui sacris initiatur, singulari Dei cultui mancipatur, atq; in illo constituitur statu qui ad diuinas laudes institutus est: iuxta illud Isai. 43. Omnem illum qui inuocat nomen meum, in laudem meam creauit illum. laudum autē ordo & modus, ut supra diximus, ab ecclesia lege sancitus est: ergo eo ipso quod quis in clericorū ordine suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc quam maxime cupio cunctis clericis esse persuasissimum, ut quicquid negotij eis incumbat, siue literarum studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam praedicandi constitutissimum habeant nunquam vllam interpollare canonicam horam teneant, videlicet, scietes hoc esse proprium genuinumq; eorum officium, atque adeo cunctis alijs preferendum. Eō praesertim quod tempus statis orationibus dicatum, ex quo cunq; alio succidatur negotio, nunquam impedimento est, Deo sic disponēte, quo minus bene expediat. ¶ De clericis autem qui in minoribus sunt ordinibus constituti, quique nulla potantur ecclesiastica praebenda, quamquam Panormita. loco citato in alteram partem propendat, absq; dubio credendum est ad nullas teneri canonicas horas. Neque eius ratio vllius est momenti, videlicet, quod, ut ipsum nomen cleri sonat, assumuntur in sortem domini. Haud enim sic assumuntur, ut statum firmiter mutent: nam quandiu integrum illis est matrimonio se copulare, statum nō mutant.

Innocentius

Rō conclus.

Clerici minoribus constituti, ad nullas horas canonicas tenentur contra Panorm.

Mm 5 mutant.

mutant. Itē quia functio illorū ordinū in solo praparamento templi vasorum que finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharistia sacramentum: ceu officium diaconi, & subdiaconi. Et quanuis Palud. in. 4. distin. 1. 5. q. 5. dicat quod ad aliquid plus teneantur quam laici, non est credendum de praecepto: ita ut eius omisio aliqua sit culpa: sed forsan de honestate si voluerint. Quare non solum qui prima tantum tonsura ordinati sunt, verum neque alij aliorum graduum infra subdiaconatum tenentur ad caticum graduum. Neq; vlla est lex & consuetudo que talem iniiciat scrupulum: neq; episcopus ad hoc potest obligare. ¶ Secunda conclusio. Quicunq; habet ecclesiasticum beneficium aut praebendam sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis ad plenum horarū canonicarū officii. Et est intelligenda conclusio cū praecisio ne sicut praecedens. Itaq; sicut sacer ordo sine beneficio obligat, ita & beneficium absq; ordine sacro. De hac quidē conclusio expressum iuris textū nō vidi: annotatur tñ cap. fi. dist. 9. 1. cuius verba sunt, qđ presbyter, aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiae deputatus, ad quotidianū officii tenetur: vbi verba, deputatus, intelligunt per titulum alicuius beneficii, vt distinguatur à prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum cap. finalis de rescrip. lib. 6. Beneficium non datur, nisi propter officium: nam peculiare, ac propriū clericici officii, vt supra diximus, est horarū canonicarum pensum. Facit & cap. cū secundum Apostolum. de praebend. vbi sancitur, clericos omnes ad onus eligi, atque adeo non esse à mercede depellendos. Ac sub inde iubetur neminem sine titulo, aut beneficii, aut patrimonij esse ordinandū: aut si se cūs fiat qđ episcopus ei victum praebeat. Cū ergo merces propter onus debeat, & propriū onus clericici sit dicere officium, fit vt ex quacunq; praebenda nascatur haec obligatio. Atque hac de causa sic sumus conclusioem moderati, vt talis praebenda possideatur clericali titulo: nā qui titulo seculari decimas percipiūt, vt reges & equites: & cōcōnator & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quam ob rem eos qui praemontalia sacramentalia sacerdotia possident, licet alij aliter officio diuino persoluendo. Eo quod ille titulus, clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantum ratione stu-

dij, nō ea pollet iuris autoritate, vt ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de concess. praeb. cap. quoniam. lib. 6. praefimo nia inter ceteros ecclesiasticos titulos cōnumerantur. Quocirca nō tenetur opinio Laurentij, vt bene ait Syluest. verbo. hora. §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino: Imò fatius ait Panor. loco citato quod cum horas pendere, officii sit personale, semper ad illud tenetur. Et quāuis Ioannes Andreas in Nouellis dicat qđ libenter videret, si ecclesia ratione studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam, vt tantum recitarent officii Virginis, profectō non esset salutare consilium: eō quod ecclesiastica stipendia praecipue, vt diximus, propter huiusmodi officia penditur. ¶ Illos autem qui tantum habent pensiones, quia nullum habent ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab illo qui titulum habet, iam saepe diximus minimē ad canonicas horas teneri. ¶ Dubium autem restat quando praebenda est tenuissima. Sunt enim qui eatenus hanc conclusionem affirmant, vt etiam dum beneficium tenuissimum sit, adeo vt neque ad miseram ducendam vitam sufficiat, nihilominus obligare cēseant. Imò verò & si merum titulum sine fructibus quis habeat, nō excuset à culpa, si horas canonicas praetermiserit. Atq; hoc sequitur Syluest. ver. Hora. §. 3. Et quidam ē recentissimis Theologis. Sed profectō multo libentius in contrariam sententiam subscriberem. Nam cū clericus extra subdiaconū ad officium nō alla ratione quā stipendij ad officium diuinum teneatur, quando beneficium adeo est exiguū vt ferē pro nihilo reputetur: non est cur talem obligationem inducat. Nec vincit obiectio dicentium illi esse imputandum, qui illud recepit: nam tenuissimum beneficium ex natura sua non obligat. Quare qui illud recipit nō obligatur. Dixerim tñ tenuissimū, vt ferē pro nihilo reputet: nepe si his temporibus summā saltē octo ducatorū non attingeret: nā si ditius est, quāuis nō sufficiat ad victū: si tñ pauperi clerico bona esse possit pars sustentationis, non omnino possidens excusatur. De hoc ergo sapientum prudentia consulenda est. ¶ Pari modo de illo censendum qui vel litigiosum, vt ait Palud. merum habet titulum praebendae sine fructibus, idq; iam beneficium ex concessione Pontificis, eisdem fructus

fructibus nō alteri reseruatis, itaq; in sua potestate non tenetur ad sit illos percipere, vt ait Caiet. in Sum. verb. officium diuino. quando quodammodo obligatio nō emergit, nisi ex sacro ordine, vel ex perceptione mercedis. Neq; in cōtrarium solida est superior obiectio, videlicet, illi esse imputandū qui tale beneficiū accepit: nam quod auctoritate sit Papae, alteri non imputatur. Cū ergo sacerdotiū fructibus suis priuat, videtur possessor ab obligatione absolueri dicēdi horas. Secus haberet si per illum qui praebendam possidet staret, vt fructus non perciperet: vt potē si vel alteri gratis daret, aut propter excōmunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur: tunc enim non esset ab oradi ligamine absolutus. ¶ Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat qui Breuiariū nō habent neq; emere possunt. Quāuis dicat quod debent officii ad discere. Porro verò eiusmodi excusatio non est cur admittatur. Et enim cū nemo sit in clericali ordine admittendus, qui nō habeat vnde viuac, nemo clericorum excusatur si Breuiarium nō habeat: imò antequam haberet, non esset ordinandus. Eo potissimum quod Palude loquebatur anteqm essent impresiones. Modò nanq; vilius emuntur. Diuersa verò est ratio vbi fortuito casu quis Breuiarium perdidit: neq; est in loco vbi haberi possit. ¶ Ad discere verò officium vt memoriter dici possit, nemo lege cogitur: quia res est non omnibus bene possibilis: satis enim est si legere sciat. Quare si quis esset, aut inter infideles, aut in puincia, vbi breuiariū neutiquā reperiretur, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratione excusantur, & caeci, aut ita oculis caliginantes, vt legere nequeant. Tamen si dum aliquas horas memoriter proferre possent, fortasse tenerentur. Quāuis neq; omnino sim certus, an essent rigore cogendi: quando quidem tenacitas illa memoriae accidentaria sit: licet tutius esset, vt se obligatos censerent. ¶ Pari modo qui sic esset impeditus, aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus posset orare, itidē excusaretur. Quāuis fraus, semper cauenda est, & potissimum quod huiusmodi obligatio arētissima est: a iureque diuino descendens. Imò verò si vlla mihi adhibenda est fides, cōficio, vt qui ex choro mittitur ad thurificandum, simpliciter, non teneatur Magnificat & Antiphonam dicere: quia neque coguntur memoriter scire, nec alium tūc secum portare librum. Eo praesertim qđ dum

illi in re illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Imò nescio an ille qui organis choro respondet teneatur postea officii pendere: quia in primitiua ecclesia tantum erat vnus liber in choro. ¶ In infirmis autem atq; in alijs similiter impeditis manifesta est excusatio, dum modo absq; omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum existimetur esse legitimum. Quāuis re dubia cōsiliū medicum, auctoritasq; praelati vti in ieiunijs, intercedere re debeat. ¶ At de alijs iuris impedimentis hē fitare quis posset: videlicet, vtrum excōmunicatus, irregularis, & degradatus ab orandi vinculo immunis fiat. Apparet enim inde sic res habere qđ ab alijs officijs iure cohibetur. Sed nihilo minus respondetur nullatenus excusari. Nam vt habet glo. can. leg. 1. 6. q. 1. nemo ex suo delicto facit conditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea quae sunt oneris: licet illis priuētur quae sunt honoris. Debet tamen excōmunicatus solitarie officium soluere: quia non potest se publicis officijs ingerere. Tamen si nisi sit nominatim excōmunicatus, aut manifestus clericorum percussor, non tenetur alijs, vt alias diximus ipsum euitare: sed potest quicq; cū illo orare. Irregularis verò & degradatus qui excōmunicatione non est irretitus, in choro etiā potest cū alijs officium soluere: quoniam solij impediuntur ab administratione sacramentorum, & executione ecclesiasticarū jurisdictionis, & à susceptione ordinum. ¶ Post haec autem, quod omnium maximū dubium ingerit, est de religiosis, qui nōdum maiores ordines susceperunt. Maximum in quā dubium non quod non sit omnium opinio, vt ait Syluest. loco citato, & Panor. mta. & omnes Iuriscōsulti: & Di. Antoninus. 3. pat. l. 3. c. 4. Neque est qui contrarium asserere audeat, neq; ego audeam. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nā cū neutrum superiorum capitulum nempe neq; ordo sacer, neq; beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caieta. in sua Summa, verbo, hora: Certē inquit, nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) nō tenentur ex professione. Haec tamen ille. Quod enim aiunt teneri ratione voti ex cap. liget. de voto. non satis habet cogendi vim. Illic em solū habetur qđ si quis qđ vovit, teneatur illud soluere: religio si autem tria tantum suscipiūt essentialia vota: & pollicentur viuere secundum suas con-

Paluda.

a. Concl.

Probatio. 1. conclusio.

Moderatio conclusio.

Qui praestimonialia sacramentalia sacerdotia possident, licet alij aliter officio diuino persoluendo. Eo quod ille titulus, clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantum ratione stu-

Reprobatur opi. Laurentij.

Limitatio superioris asserionis.

Paluda.

Exploditur praeterita sententia Paluda.

Dubitatio.

Syluest. sol.

Resoluitur sol. Syluest.

Impeditio tenetur.

Qui solum habet titulum beneficij.

Infirmi ab horis recitatis excusantur.

Quaestio.

Solutio.

Glossa.

Dubium de religiosis.

Syluest. Panor. Anton.

Ratio prima inefficax ad colligendum religiosos, ut teneatur diuinū officium persolvere.

Hierony.

stitutiones. Vnde Hierony. ad Heliodorū:
& refertur. 16. q. 1. Alia est inquit causa mo-
nachī, alia clericī illi de altario viuunt, &c. Et
ad Rufinum monachum: Sic viue in mona-
strio vt clericus esse mereris: cum in cleri-
cum te populus elegit, age ea quæ sunt cleri-
ci. Hoc ergo differt religiosorum ordo à cle-
ricali, quod clerici deputantur ecclesiarū ser-
uitio: religiosi verò non nisi cōtemplationi.
Cui quidē discrimini applaudit Di. Thom.
2. 2. q. vlt. arti. 8. ad secundum. Secunda ve-
rò ratio, quæ omnibus est celeberrima: vide-
licet quod viuunt ex elemosynis, quæ pro-
pter diuinum cultum ipsi à plebe erogan-
tur, nihil maius habere videtur vigoris pō-
dus. Decimæ namque sunt propria merces
seruientii ecclesijs: reliquæ verò elemosy-
næ non habent illud onus annexum: at qui
rari sunt Cōuentus ex decimis viuentes. Præ-
terquam quod tales decime potuerunt illis,
sicut reliquis pauperum hospitalibus absq;
tali onere adiudicari. Et qui absq; decimis
viuunt, licet elemosynas percipiāt, erogan-
tur illis, tñ sicut cæteris pauperibus. Et esto
pro benefactoribus orare teneatur, nō tamē
ideo canonicum persoluere officii. ¶ Quod
autem mihi argumētum occurrit, omnium
molestissimū est. Si religiosus choro depu-
tatur, qui tamen non est in sacris, teneatur ad
officiū, non possit dispensatione Papæ dispen-
satione illo onere eximi: & tamen si in eadem
religione fiat laicus, quos nos Cōuersos voca-
mus, non tenebitur amplius ad officium
canonicum: illa autem mutatio nulla indi-
get Papæ dispensatione, sed per solum præ-
lati assensum fieri potest. Mirabile ergo cui
piam fortē apparebit, quod solus prælatus
possit monachum liberare ab officio persol-
uendo, ad quod tenebatur. Nam si dicas pa-
riter qui beneficium habet, teneri, à qua tamē
obligatione si illud relinquat, liberatur;
nullam prætere fers rei nostræ similitudinem:
nam illa obligatio tantum erat, ppter mer-
cedem: obligatio verò monachi debet esse
ratione status, quæ relinquere nequit. Qua-
re qui ex choro subductus sit conuersus, sta-
tum religionis non mutat. Si ergo cōuersus
non tenetur, apparet quod neq; ille qui de-
putatus est choro: nisi sit in sacris. Et simile
argumentum, imò validius fit de sanctimo-
nialibus quæ ex choro distractæ sūt laicæ.
¶ Quod si nos vicissim redarguas, saltē eius-
modi religiosos teneri vinculo suæ regula-
de hoc nō cōtedimus. Obligabūtur em tūc

D. Thom.

2. Ratio ca-
tiam ineffi-
cax.

Argument.

De Iustitia & Iure,

saltē in ordine nostro, nō ad culpam, sed ad
pœnā, vt de religiosis laicis illic dicitur fu-
mus. Quæstio autem est de præcepto quale
est in subdiaconibus & supra. ¶ His verò nō
obstātib; et si negari nequeat, si vim tātū
rationis cōsulas, permultum mouere, haud
tamē negandum est celeberrimā, eademq;
laudabilem consuetudinem, vno antiquorū
patrū cōsensu approbatam, vim habere præ-
cepti: videlicet, vt nullus religiosorū, qui cho-
ro dedicati sunt, ab eiusmodi obligatione
soluendi diuinum officium excipiantur. Imò
verò neque nuda hic consistenda est consue-
tudo, verum & lex etiam est agnoscenda.
¶ Arguitur ergo in cōfirmationem præsen-
tis sententiæ. Vniuersi & singuli monacho-
rum conuentus cuiuscunq; spiritualis ordi-
nis, qui sub ratione solennis voti ab eccle-
sia sunt approbati, tenentur in communi diui-
num officii celebrare: ergo quotquot eidē
muneri addicti sunt, quoties choro defue-
rint, tenentur idē officii pendere quod illic
publicè canerent. Antecedēs pfectō nemo
posset, neq; vllus auderet negare: nā vbi ec-
clesia religiones secūdum euangelium insti-
tuit; eas videlicet, quæ rei spiritualis gratia
admisit, eandem diuinis laudibus mancipa-
uit: quippe cum illud sit præcipuum con-
templationis munus: atque adeo, si vbi fieri
potest, præfecti negligentia tale officium
in communi non fieret, citra dubium mor-
tale illi esset crimen. Loquor de religionib;
antiquis: nam si alius religiosus modus ci-
tra huiusmodi obligationē admittatur, cer-
tè vix nomen religionis meretur: quippe
quæ maximo splendore religionis caret.
Consequentiā verò argumenti fortasse quis
neget, cogitans sat esse eos qui sunt in sacris
tale officium soluere: reliquos verò dum af-
fuerint choro. Attamen consequentia inde
maximam habet probabilitatem, quod totā
religio eidē muneri mancipata est: atque
adeo sicut clericus ratione ordinis, ita & reli-
giōsus choro mancipatus, ratione religionis
ad officium tenetur. Quare Sanct. Thom. 2. Thom.
loco nuper citato. 2. 2. quæst. vlti. in sol. ad
secundum, quicquid Caic. autemet, solos lai-
cos monachos excipit ab officio clericorū.
¶ Quod si hoc de viris religiosis verum ha-
beat; idē est & de sanctimonialibus cōcedēdū.
Nempe quod teneantur in cōmuni, vbi fieri
potest, ad officii diuinum, sin minus, priua-
tim. ¶ Quocirca ad primum argumentum
respondetur, quod et si monachorum status
sit

Ad secun-
dum

Solutio possi-
ble concludi.

Subditur
proxima af-
fectio.

Palud.

Syluest.

Monachū nō
professi nō
tenentur ad
officiū di-
uinum, con-
tra Paludam.
Augustinus
de Ancho.
Antoninus,
Syluest.
De mona-
chis licetis
auctoritas in
cōmuni.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Libri Decimi,

fit cōtemplationi addictus, contemplatio ta-
men in officio diuino persoluendo potissi-
mum consistit. Saltem ille potissimus est cō-
templationis effectus. ¶ Ad aliud verò argu-
mentum, quod fateor esse difficile, responde-
tur quod ea ratione qua quis est choro de-
putatus obligatur statas horas persoluere:
sed quomodo cunq; inde amouatur, ab
eodem fit vinculo liber. Hanc enim liberan-
di facultatē apostolica sedes in institutione
religionum, earū præfatis indulgit. Et quan-
do ratione latius dissolui nequirēt, nihilomi-
nūs præualere deberet, tum cōsuetudo quæ
vniuersis religiois patribus vim censetur
habere præcepti: tum etiam quod hæc facta
licetia, vt religiosi, ac potissimum sanctimo-
niales ad diuinum officium nō tenerentur,
nullum eis fieret reliquum, exercitium spiri-
tuale, quæ tēpus pro ratione sui instituti ex-
penderēt. Et re vera de me fateor nescio qd
erroris presentiscere dum mihi cogitatio a-
nimam subit negandi tam illustrem consue-
tudinem vim habere præcepti. ¶ Eos autem
qui nondum professi sunt, quāuis Petrus de
Palud. loco citato in 4. dist. i. 5. q. 5. duplici ca-
pite cōdē bligari cōstat, videlicet, & quod
elemosynis sustinentur, & qd privilegijs re-
ligiosorum gaudeant, vt patet, de sent. xi. d.
lib. 6. c. religio. tamē cum hæc assertio nul-
lo iure fundetur, vt probat inde Sylu. loco cita-
to, nō est cur respiciatur. Enimvero cum nec
religionis habeant statum, neq; clericalem,
nulla superstes sit causa illos obligandi.
¶ Similiter & de religiosorum laicis August.
de Ancho, quem Di. Anto. 3. par. titu. 1. 3.
cap. 4. citat, & sequi videtur, censuit: videli-
cet, quod sub reatu mortalis delicti tenean-
tur ad diuinum officium sibi præscriptum.
Melius tamen rem alij consueuerunt, quorum
sententiā Syluest. illic amplectitur: nempe
quod non teneantur: quandoquidem non
sunt diuino officio dedicati. Quapropter
quod præfati religionis illi laicorum ordi-
ni orandum iniunxerit, non aliam vim habe-
bit præcepti, quā qua in tali religione ex-
primitur. Quare in nostro ordine illud vin-
culum non obligabit ad culpam, nisi vbi cō-
temptus irrepserit, sed ad pœnam pro arbi-
trio prælati.
Ad primum igitur capitale argumētum
respondetur qd vtiq; dispertita sint
alia clericorum officia, vniuersis tamen
commune est horarum canonicarum pen-
sum. Et pariter respōdetur ad secundum qd

Quæstio. V.

Ad 3. argu.

qualecunq; quis possideat sacerdotium sub
titulo clericali, etiam prestimoniale, tenetur
ad officium persoluedum: vt circa secundā
cōclusionem monstratū est. Et de religiosis
non professis declaratum est, quod non tenean-
tur. ¶ Ad tertium deniq; in quo de dis-
pensatione super hoc vinculo interrogaba-
tur, respōdetur, obligationem hanc partim
esse de iure diuino, partim de iure positiuo.
¶ Nam in genere quod omnes clerici sacris
initiati ad aliquod officium diuinum persol-
uendum teneantur, ius diuini est, super quo
Papa dispensare non potest. Quod autem
hoc aut illud dicatur, ius est positiuum eccle-
siasticum, vt statim articulo proximo pate-
bit, super quo adeo Papa, ratione id legitima
exigente, dispensare potest.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ordo & modus sit aliquis persoluendo
diuino officio necessarius.

Postquam visum est quinam sint
illi qui diuinum dicere officium
teneantur, sequitur de alijs tribus
articulis. ¶ Primum: nēpe quid, quādo,
vbi, & de modo articulus subsequens adhi-
bendus est. Et quod quātum ad substantiā nul-
lum sit officium determinatū, arguitur: nam
vt habetur can. in die. de consec. dist. 5. diuer-
sæ ecclesiæ & religiones diuersa canunt. Et
can. placuit dist. 1. 2. prohibetur monasterio-
rum consuetudines cū secularium ecclesijs
cōmisceri: nil ergo certi statutū est omnib;
necessariō cat. eccl. ¶ Secundō. Nec tempo-
ra sunt necessaria: quia ordo nō est de essen-
tia, vt fere vtiq; habet clericorū: & c. presby-
ter. de celebr. Missa. insinuat præcipiens, vt
ruralis sacerdos post matutinū officii pen-
sum statim aliarum horarum persoluat, ana-
teq; infirmos visitet & in rus exeat: nō ergo
temporalis horarū ordo necessarius est. Imò
neq; circumstantia loci, quia vbiq; quis
officiū soluat, etiam extra ecclesiam im-
plet præceptum. ¶ In contrarium tamen fa-
ciunt canones, de his. & placuit. 1. 2. dist. vbi
præcipitur vt idē ordo psallendi secundum
metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur.
Et in dict. c. Dolentes, præcipitur de
notio, & attentio.

Argument. 1.

Argument. 2.

Quinq; propoſuimus in superiori ar-
ticulo de horis canonicis disputandas:
nempe qui teneantur, ad quid, quan-
do, vbi, & quomodo. Vnde cum primum il-
lic

lic fuerit expeditum, & quintum singulari articulum exigat, superest vt ad presentem quaestionem secundum aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. Prima ad orationem substantiam spectans, est: Ea quae horis canonicis caneda recitanda et statuta sunt, non eadem prorsus in omnibus ecclesijs & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa quam articulo proximo tetigimus: videlicet, quod etsi pensio officij diuini iure diuino, ac naturali praecipatur, tamen quod haec aut illa dicatur, ius pontificij est: quare ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisq; prouincijs & hominum ingenijs variantur. Vnde can. iii. die. de consecrat. di. 7. ait Gregorius septimus, in tempore paschalis tres tantum psalmos totidemque lectiones cantari. Cuius causa intelligenda est duplex aut triplex: scilicet, ad recreandos animos a quadragesimali labore: & ad significandum tum dies quibus Christus in sepulchro remansit: tum etiam Resurrectionis Iactitiam.

¶ Alijs vero festis nomē psalmi cum eodem lectionum numero: in profectis autem satis tres lectiones tres. At monachi nigri duodecim psalmos canunt, & alij octodecim: sed alij totius anni circulo tribus contenti sunt psalmis. Quod, vt illic ait Papa, non ex regula sanctorum patrum, sed ex fastidio, & negligentia comprobantur facere. Vnde cap. no. uit. d. 12. Idē Pontifex Augustinum Anglorum admonet, vt ex multis ecclesijs colligere ea fatagat quibus ecclesiam illam nouā salubrius instituat. ¶ At verō etsi ecclesiae non eade psallē nihil variant: nihilominus lex illa seruanda est quae eadem distinctione, cano. de his. & can. placuit. constituitur: nempe vt vnus sit psallendi modus secundum morem ecclesie metropolitanae: atq; in regionibus secundum sua cuiusque statuta. Et quauis nonnullorum opinio sit, vt possit quisque sequi vsum ecclesiae Romanae, non facile crediderim in singulis personis sine autoritate Potestatis esse liberum: nam qđ in cap. nouit. citato admonetur August. Anglorum vt consuetudinem ecclesiae Romanae consulat, id intelligitur ad sanciedas leges illius noue ecclesiae: non autem vt eandem quisque licentia priuati accipiat. Quare licet non prorsus contra dicere aulium Caiet. sententiae, in quientis in sua Summa non esse reatum mortalem solui officium de sanctis, die qua deberet de feria: neq; solui iuxta ritum Romanae ecclesiae dum deberet iuxta monachale institutu:

haud tamen culpa omnino caret: nec tam laxae remittendae sunt in re eiusmodi habent. Imo debent Antistites & religionū praefecti omnino eiusmodi ausus cohibere: vide licet, ne vllus clericorum, aut religioforū aliter priuati officij pendat quam in choro faceret. ¶ Illud naq; Directorij documentū qđ qui ad titulum patrimonij ordinatus est potest quod libuerit officium diuinum soluere, nullum habet iuris fundamentū. Obligatio enim orandi non nascitur solum ex beneficio, sed ex clericatu: & ideo tenetur qđque & in hoc quoque matrici ecclesiae suae esse subiectus, nisi dum in alia ecclesia sacerdotium obtinuerit, nam tunc illius more canere, atque adeo orare debet. Et si in pluribus ecclesijs habeat beneficium, illam debet se qui cui magis tenetur seruire.

¶ Fateor equidem prolixitate nimiam psalmorum, molestissimamq; precationum inculcationem aliquarum ecclesiarum subditos saepenumero ab officio illo pacto soluendo absterre, atque adeo in causa esse vt cōpendiosius Breuiarium exquirant. Hoc em̄, vt libro primo dicebamus, cum primis latentes legum animo prospicere debent, ne illas leges serant quas temporis longinquitas propter ipsarum intolerantiam corrodāt. Putant enim homines magis pij quam prudentes bene rei consulere, si psalmos ad psalmos, orationesq; ad orationes lege accumulent, cum tamen occasionem potius offerant, vt breuius eiusmodi orandi instituta pereant. Fuit olim sanctissimē institutum, vt creberrimē de tempore penderetur officij: qua ratione totum Psalteriū hebdomadam tim recurreret. Aucta tamen postmodum sunt tot viuorum, ac mortuorum suffragia, preces, ac litaniae, vt itum iam fuerit ad breuissima sanctorum festa excogitanda: adeo vt neq; in Quadragesima vel tribus diebus officium de sanctissimō tempore celebret: quod profectō, praesertim inter religiosos, neque ratione studij decōrum est. In ordine autem nostro sic consulumus semper fuit me diocritati, vt officium nobis tēporis vsu sit frequentissimum. ¶ Per haec, si vera sunt perpendere ea quisq; potest quae de nuperimo Breuiario Romano li. i. adnotare coepimus. Primum quod finis orandi non est Psalms addiscere, aut sacrarum scripturarum studiū, vt illic habetur, sed laudes Deo dicere, praesertim fundere. Quare non sunt responsoria, antiphonaeq; & hymni, atque alia

Directorij documentū nullū habet iuris fundamentum.

Obtendiculum Resellitur proximum suffragium.

Cesura Breuiarij Romani.

aliae cantiones aspernanda, quae non solum tam longa sanctorum patrum series, tantum meditatione & consultatione pro singulorum temporum rationibus constituit; verum & angelicus chorus coelitus attulit. Enimvero si, vt eodem loco dicebamus, ciuilibus legis antiquitas tantum sit honoris digna, vt nisi vrgētissima necessitate sit mutanda, multo id minus permitti debet in sacrorum legibus & institutis quibus populus ab antiquo imbutus est. ¶ Sed aiunt, Breuiarium illud non esse excogitatum, vt publicitus in ecclesijs cantetur, sed vt priuati quisque horarum pensam soluat. Hoc autem obtentriculum multorum profectō est incommodorum causa. Primum enim cum clericorum coetus ex omnibus cōstet, si singuli semel illo orandi modo assueverint, facile cum admittent in publicum. Quod iam in aliqua ecclesia Hispaniae intentatum est. Quod Tridenti in Cōcilio non sine mōrore & scandalo fuit auditum: nam cum populus in Quadragesima & sancta hebdomada consueta officia non audiret, non potuit non vehementer tristitia & scandalo perturbari. Et quando hoc non existeret periculū, vsque adeo iam canonicis ecclesiarum vsu receptum est domi per illud Breuiarium horas pendere, vt in choro muti sedeant, & vt nam tam attēti quam seculares: Haud enim animaduertunt stipendia, non vt assistant, & dūtaxat sint numerus: sed re vera vt psallant eis esse constituta. Nam beneficium, vt ait lex, non datur nisi propter officium. Imo verō eo res peruenit vt canere dedignentur, putentque suae maiestati derogari: sed capellanus inferioris classis id committunt. Vide quā sunt sui officij immemores: ego ipse ab eorum quibuspiam rogatus sum vtrum debito soluendi horas satisfaciant si domi eas non soluat, sed in choro cantando. Quod profectō audiens, hinc risu, inde molestia afficiebar. Perspice ergo quanta sit habenda cura vt nemo aliter priuati diuinū officium soluat, quam in choro soluitur. Preterquam quod tres tantum psalmos canere, quod illud habet Breuiarium, vt cano. in die. supra citato ait Gregorius, ex negligentia nascitur & fastidio diuini officij, contraque sanctissimum antiquissimumque ecclesiae morem trium nocturnorum quem primo articulo communstrauimus. Nunc ergo maxime temporis quando heretici sanctissimū orandi institutum ab ecclesia deturbare cō-

tendunt, omni cura & vigilantia esset asserendum, & si qua parte claudicat, instaurandū. Adde quod neque psalmi, vt sunt in eodem Breuiario per ferias distributi, congruere festiuitatibus satis possunt, quae in eisdem feriis incidere assolent: sunt verbi gratia feriae sextae tres illi cōsignati. Deus Deus meus respice in me. Et Saluū me fac Deus quoniam intrauerunt aequae vsque ad animam meam. & In te Domine speraui designati, vt pote qđ celebritati passionis accommodantur, quando ergo in eandem feriam sextam festum incidit, aut Natiuitatis Domini, aut assumptionis beatae Virginis, aut aliud quod iudicē celebrandum est, quo modo iisdem psalmi accommodabuntur? Item ad completorium vbi certas nocturnas preces contra demonum insidias ecclesia semper cecinit, nihil opus erat singulis ferijs psalmos commutare. Haud enim tanti refert totum psalteriū hebdomadam perlegere, quam orationes temporibus & necessitatibus ecclesiae adaptare. Haec dixerim nō quod in caelum, hoc est in Apostolicam sedē, cui summus honor semper deferendus est, eos ponere cogitaerim, sed vt alios Antistites inferioris classis admonuerim ne pergant in suis ecclesijs nouis horarū ritibus clerū conturbare. ¶ De officio beatae Virginis controuertitur itidem inter Doctores, vtrum etiam sit in precepto eod quod hac de re nullum extat ius, sed sola consuetudo. Imo verō si historias consulas, res non est antiqua, sed fortē à treccētis hinc annis. Nam ante Bernardi tempora & religionum Mendicantium institutionem, nō increbuerat tanta Virginis deuotio. Quocirca si coniecturis agere licet, haec consuetudo non coepit tanquam vim habens praeprii: aliās alicubi legeretur sed ex pietate & deuotione, qua sanctissima Virgo dignissima erat. Atque huius nonnullum indicium est, quod in institutione nostri ordinis iustum est, vt surgentes fratres, illic in Dormitorio officium Virginis nocturnum recitādo soluant: quod si praecceptum esset ecclesiasticum, in choro iuberetur solui. At verō decursu temporis consuetudo adeo inuolat, vt nullus doctorum, aut sanctorum patrum negare audeat vim habere praeprii. Quare neque debuit omnino ab ecclesiastico more abigi: quauis Breuiarium illud citatum, eiusmodi vinculum dissoluere. Iam em̄ clerus adeo sacerdotia ecclesiastica qua si seculari sibi iure possident: videlicet, quia

Aditio ad iboris.

De officio beatae Virginis controuersa.

Officiū beatae virginis sub praeccepto debetur.

Prima conclusio.

Grego. 7.

Lex canonica de psallē.

Non est liberum in singulis personis se qui usum Romanū in recitandis horis absq; superioris auctoritate.

vel successores à prædecessoribus hæreditat vel propria solertia & pecuniæ dispendio cõquirunt, vt vix arbitrentur ad officiu teneri: sed illud cunctis alijs negotijs posthabetes, in dies procurent leuius reddere.

De officio mortuorum D. Thom.

De officio mortuorum idem est cõsuetudine: quanuis mos iste, vt D. Tho. quotlib. 6. arti. 8. insinuat, potius introductus est ratione præbendarum quas clerici possident, q̄ ratione meri ordinis. Ad officium nanq; animarum post tridie festi omnium sanctorum manifestum est omnes clericos in sacris teneri, cum sit illius dici proprium: sed ad aliud officium quod secundum diuersarum ecclesiarum cõsuetudines diuersimodè, aut dietim, aut heb domadatim soluitur, apparet non teneri nisi eos qui decimis viuunt: sed ad aliud officium quod secundum diuersarum ecclesiarum cõsuetudines diuersimodè, aut dietim, aut heb domadatim soluitur, apparet non teneri nisi eos qui decimis viuunt: puta beneficiatos, vt illic censere S. Tho. videtur, etiam illos qui in scholis existunt: nam retribuitur pro bonis quæ mortui ecclesijs reliquerunt. Et ideo in religionibus tenentur singuli clerici secundum sua statuta, vt reor, sub poena peccati mortalis illud exoluere. Seculares autem clerici qui nullum ecclesiasticum habent beneficium, non est ita constans ad eiusmodi on^o lege cogitantes si cum iam sint sacris mancipati, videtur more teneri ecclesie cui subduntur.

De litanis nocturnis officio adie. cta.

De litanis demum quæ in profectis diebus nocturno officio adhibetur, bene arbitror censere, qui aiunt eiusmodi consuetudinem non habere vim præcepti. Non enim habet formam, vt sint pars diuini officij, sed sunt preces quædam ad sanctos adhibita, qui solutum munus Deo offerant. Et forte ortu habuerunt inter religiosos propter satisfactionem flagella quibus tunc vapulabant. Quare iam nunc in ordine nostro sanctum est, vt choros dicitur Litania dicat: qui autem priuatim orant, ab illis dicendis sint absoluti.

Secunda conclusio.

Secundo arguitur: Orationi, quippe quæ actus religionis existit, necessarium est vt omni careat peccati macula: qui autè absque attentione Deum aliquid oraret, potius eni deridere appareret quam honorare. Cuius exemplum Basilii in lib. de vi

go mortalis. Vñ Cle. 1. de celebr. Missa. Graui, inquit concilium, turbatione mouemur, q̄ nonnullorum rectorum negligentia, &c. Quo fit, vt eiusmodi delictum præfectis esset impingendum: atq; illis quibus cura publicæ incumbit, vt officium diuinum i cõmuni fiat. Vnde ad significandũ quantũ hoc referat, subdit conciliũ: Sancimus vt illi ad quos id pertinet, &c. Et infra vt cathedralib⁹, regularibus, ac collegialibus ecclesijs horis debitis deuotè psallatur. ¶ Secunda verò pars cõclusionis probatur. Nam q̄ à priuatis personis tempus & ordo mutetur, cum in conspectu populi non fiat, non præ se tantum fert absurditatis, vt lethalem obducatur maculam. Imò verò licet cum sine causa sit, leui saltem culpa non careat: tamen aliquando nullam prorsus affert. Qui enim inquam absq; vlla causa horam cõstitutam prætermittit, absq; dubio saltem venialiter peccat. Nam quod sæpe & sæpius inculcare non veretur, cum hoc sit proprium clerici minus illud debet cunctis alijs negotijs antepone: nepe vt quãdo in choro canitur, ipse officium soluat: vt cum alijs orare censeatur. Eò vel maxime q̄ si semel horam legitimam prætermittas, periculum imminet, vt vsq; ad noctem prolatas, & tunc potius murmurando quam orando debitum indignè soluas: quod fecerit est. Quare vt notatur, c. presbyter. de celebr. missa. satius illi est qui impedimentum timet, horas præponere quam postponere. Igitur cum apud aliquem Summissam legeris horarum ordinẽ non esse in præcepto, duobus moderaminibus illud atq; perasculicet, quantum ad eos qui priuatim orant. Etrursus quod illos sub mortali reatu non obligat. Attamẽ qui vel ex culpa, vel absq; illa horam, exempli gratia, primam, aut tertiam, imò etiã nocturnum officium dicere quando debuit omiserit, si postea occurrit tempus quo potest choro interesse, cõsultius est vt inibi posteriores prius soluat, & postea priuatim priores sicut ordinẽ seruet, choro absit. ¶ De ordine præterea missæ inter alias horas meminit Veruencensis, quæ Sylu. refert, verbo, Missa. 6. qui ait eum qui ante nocturnum officium, puta matutinos Psalmos & laudes. Missam celebrat, mortaliter peccare: quod idem Sylu. ait omnes Summissas tenere. Et Antonii. 3. parti. titu. 13. c. 4. citat in eandem sententiam Hostien. & alios, quibus non resistatur. Hoc autem absq; vilo iure & rationis fulcramento dictum est. Nec cõsuetudo censenda

Brare ante matutinum officiu per solutum.

Suadet ad tera conclusio.

Melius est post missam celebratã choro inter esse ad primam quã illa ante missam soluere.

Tertia conclusio.

Probatio.

Antonius, Hostien. Nõ est mortale culpa, nisi si ame de senda

senda vilo pacto est tale præceptũ inuolueram nam sacrificium Missæ nõ cõnumeratur inter canonicas horas: cũ tantũ sint septem: sed per se antiquitus sua habebat stata tẽpora, saltem Missa solẽnis, quã maiorem appellant, scilicet diebus festis post tertiam, de cõsecratione, dist. 1. cano. nocte. & in profectis post sextam, vt illic can. solent. & in diebus ieiunii post nonam. De priuatis autem nihil est cautum, præterq; quod nisi ex priuilegio, neq; post meridiem celebratur; neq; ante lucem, excepta nõ etiã Natalis Dñi. Si ergo solvere nocturnũ officium sexta aut nona hora diei nõ est mortale, nescio vnde inferatur quod celebrare prius Missã sit mortale: quãdo quidè distincta sunt officia, neq; vnũ habeat necessarium ordinẽ ad alterum. Forsan ob cõsuetudinẽ, venialis esset culpa, vt fieri posset cõmodè, si non prius nocturnũ soluere retur officium: nam ob causam aliquã ordinem antequere, nulla est culpa, vt potest illi qui nondũ matutinas dixit, causa incumbit celebrandi: quia vel prælatus precepit vel aliquis elemosynam offert: vt statim dicat. Imò verò si quis propter morbum aliquẽ legitimam haberet excusationẽ soluendi officium diuinũ, non video cur non posset facrum Missæ facere: quanuis neque dixerit, neque dicturus esset ceteras horas.

Melius est post missam celebratã choro inter esse ad primam quã illa ante missam soluere. ¶ De prima autem nullus restat scrupulus. Qui enim in conuentu auroræ Missam & reliquas ante primam dicere iubentur, melius facient post Missæ celebrationem interesse choro ad primam quã illam ante Missam soluere: nisi eos obligare velis vt bis eandem dicant: quod esset ridiculum. Igitur ordo legitimus est vt diuinum officium suis horis persoluas: priuatam verò missam quãdo fuerit expedientius. Quanuis decõrum est vt si post primam celebraueris, illã prius soluas. ¶ Post hæc de loco vbi horæ dicendæ sunt tertia conclusio superioris ferè instar cõstituitur. Horæ quidem in cõmuni & solẽnter in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ: priuatim verò vbiq; dici possunt. Prima pars similiter vt superior nota est: nam templa in hoc extructa destinata; sunt, vt illic horæ celebrantur: sicuti & missarũ solennia. Quare in Clemet. graui. de celebratio. Miss. in ecclesijs iubentur horæ psalli. Nihil tñ obstat quo min⁹ in aulis principũ eadẽ canant officia, atq; alibi ex priuilegio. Quãuis missa profectò non deberet domi permitti. De hoc aut aliàs. Priuatim verò nulla est culpa,

vbius, dummodò locus nõ sit adeò indecens, Innocentius. horas penderẽ. Quantis Innocẽ. & Hostien. quos Syluest. verbo, hora. 3. refert, censet beneficiatũ clericũ teneri singulis diebus horas dicere vel audire in ecclesia, nisi iusto impedimento excusetur: aliàs si in camera dicat, debitum inquit non reddet. Sed re vera vsq; adeò hoc est rigidum, vt non sit tenendum. Verũ tamen, eatenus Innoc. sententia verum habet, quòd propter officiu ei suppetatur, non debet causas absentia excogitare & fingere, vt ecclesia suo seruitio defraudet ad quod tenetur, cuius alimẽtis vult. Alioqui iniustitia cõmitteret: imò tam aperte hac parte posset esse iniustus, vt ad restitutionẽ teneretur. ¶ Nihilominus tamẽ etiã illi qui priuatim diuinũ officiu canonicè solunt, curare debent vt si nõ in Ecclesia, salte domo ratorũ habeant pro sua facultate destitutum, vbi attentè & deuotè tam egregiũ religionis officium Deo valeant exhibere. Nam illud in foro aut in vicis more aliorum negotiorũ seculariũ præstare præterquam q̄ attentioni impedimentũ obicitur, nõ habet illam honestatẽ quam res pro sua dignitate deponit. Ad hæc quòd locis indecentib⁹ vt vbi profana sunt & inter cõpotandum, & dum naturæ ceditur, esse non pot absque culpa. Quare multò est cõgruentius, temp⁹ orandi differre quã illis locis aut tẽporib⁹ orare. ¶ Argumenta igitur initio quæstionis obiecta, soluta restant.

Diuine preces loco honesto profouend.

ARTICVLVS V.

Vtrum ad soluendum Canonicè diuinum officium requiratur attentio.

Quantum deniq; circa orationem meditandum, est orandi modus qui in deuotione attentione; adhibenda positus est. Arguitur ergo quòd huiusmodi attentio sit per totum officium necessaria. Oportet enim ait Redemptor Ioan. 4. quĩ Deus spiritus sit vt ij qui adorant eum, in spiritu & veritate id faciant: quare oratio dicitur ascensus intellectus in Deũ, vbi aut nõ est attentio, neq; spũs adest, quo i Deum cõscendi possit: ergo illa est semper necessaria. ¶ Secundo arguitur: Orationi, quippe quæ actus religionis existit, necessarium est vt omni careat peccati macula: qui autè absque attentione Deum aliquid oraret, potius eni deridere appareret quam honorare. Cuius exemplum Basilii in lib. de vi

Argum.

Secundum.

Basilii.

ta perfecta, capite secundo, a pi in sepe huma no depromit. Attentione enim, inquit, orati in primis opus est: nam si ante principem conuulsas, negligentius te habendo, minime audiendo; minime respondendo, minimeq; aspicendo; sed alio versum oculos flectendo, non solum non placabis, sed ad iracundiam eadem prouocabis. Quanto magis ante Deum qui tuam conscientiam intus & in cute nouit, & qui si quid vacillas statim deprehendit.

Tertium!

Innocentius.

¶ Tertio, & eisdem consonat preceptum Innocentij. Dilectes de celebra. Missa. ubi dicitur de preceptum in uirtute obedientie ut diuinum officium quantum nobis Deus dederit studio se celebremus pariter & deuote. In contra rium tamen est quod id quod in hominis potestate situm non est, neutiquam nobis ad culpam imputatur. Tenere autem fixam mentem non diuagetur, non semper nobis est possibile, imo propter eam David lamentatus ait. Curam meum dereliquit me.

¶

¶ Quintissima orationis consideranda est de deuotione & attentione, que illi partim necessitatis, partim uero maximam ornamentum est. Et uel res est pretiosissima materia, tu difficilissima, tu subinde rarissima. Ea enim natura est omnium rerum que excellentissimae sunt. Formaulmus autem articulus de attentione orationis in genere, ed tenore quo eum. Diuus Thomas tractauit. 2. 2. q. 83. cuius est articulus. 3. ut inde ad deuotionem horis canonicis necessitas defendendamus. Vnde quo est mentem prae mittamus ait bisarie aliquid esse necessarium, ut. ¶ Methaphysico Philo sopho auctore est. Vno modo per quod melius & decetius peruenitur ad finem, sicut equus ad peragendum iter. Atque altero simpliciter, ut potest sine quo res suam finem attingere nequit, uel uti tibus ad vitam. Pari modo attentionis necessitas duobus modis existimatur. Vnde, uel tam diu perseueret, quando oratio durat, atque altero ut cum quis ad orandum se accubon dat, attendat quid facere aggreditur.

S. Thomas.

Bisariam aliquid est necessarium.

¶ His pre habitis ad quaestionem septem conclusionibus respondetur; quibus ad genus orationis hinc spectantibus duabus ad horum rationes proprie attendentibus. Prima. Attentione priori modo, hoc est per totam orationem necessaria est, et necessarium, prior etiam ratione uel suspensum est. Est enim splendidissima orationis ornamentum & decus si uulgis uerbis attendere, quis quid, cum quo loquaris. Si autem posteriori modo, hoc est simpliciter necessitatis non tenent accipias, tunc

Prima

conclusio.

in oratione trinus sit moraliter bonus effectus. Primus ut actus sit considerandus non si extra gratiam fiat, idemque meritorius si ex gratia procedat. Et de hoc statuatur secunda conclusio. ¶ Ut actus sit moraliter bonus, atque actus meritorius apud Deum, non est simpliciter necessarium, ut attentio toti orationi assistat: sed factus est, ut qui oratur accedit, animaduertat quid operis inceptet, tunc enim uis illius attentionis uirtute per totum durat, ut faciat illud actum esse humanum. ¶ Secundus orationis effectus est in petitorio. Et de hoc similis conclusio tertia conclusio. Neque ad istum effectum simpliciter necessaria est attentio que totam orationem comitetur, imo si quis initio attendat quid petit, impetrare poterit. ¶ Tertius denique effectus orationis est, id est, praeceptus, spiritualis quaedam mentis reflectio, dulcissimaque recreatio quae ab eloquio cum Deo initio inflat. Et de hoc adhibetur quarta conclusio. Ad huiusmodi effectum assequendum necessaria simpliciter est attentio que sit totius orationis in diuino comens. Est enim attentio uirtute effectus causa comens, quae quippe quod cum primu illa cessat, effectus eius quoque euanescit. Et ratio est, quia uel in modo mentis reflectio non in habitu, sed in actu spiritualis uirtute consistit; quare nisi attentio ne praesenti, extare nequit. Vnde Paul. 1. ad Cor. 14. Si orem lingua (scilicet sola) mens mea sine fructu est. ¶ Quinta conclusio attentionis explicatio est: simplex est attentio, quae uocali orationi adhiberi potest. Prima uel ut loquar, ad uerba durat, ut attendat, ne prolatione erret. Secunda qua attenditur ad uerborum sensu. Tertia qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum & ad rem pro qua oratur: quae quidem est maxime necessaria. Et haec etiam possunt habere idiotiae. Imo uerbo & docti sic per hanc Deo possunt mente affigi, ut altarum obliuiscantur. Haec Diuus Thoma quae generalia sunt omnino uocali attentioni, scilicet tam spontanea populi, quam clericorum canonice. ¶ Quo autem antequam ad eam horis canonicis necessaria est descendamus, ista explicatio uel uoluntur, notandum quod attentio in uocali oratione lo cum habet: nam in mentali, cum ipsa eadem attentio sit ipsissima oratio, uanum est querere ytrum illi requiratur attentio. Est enim repugnantia, mente orare & non attendere: cum enim primum diuagari mens incipiat, orare desinit. Imo ob id mentalis oratio saepe numero optatior est, quod cum mens

Secunda co. clusio.

Tertia con. clusio.

Quarta con. clusio.

Ratio cordis sionis.

Paulus.

Quinta co. clusio.

Primum co. clusio.

Secundum.

Deuotio et attentio res distincta.

Corollarium.

ad uerba non effunditur, diuinis hauriendis mysterijs liberius uacat. Quare sola uocalis oratio est quae attentione carere potest: nimirum dum aliorum cogitatione defluentem, lingua dat sine mente sonum.

¶ Secundum notandum quod attentio & deuotio, praesertim ut uulgus nomen deuotionis uisurpat, res sunt diuersae. Uulgus namque deuotionem eam esse putat, quam in quarta conclusionem diximus mentis esse reflectionem & recreationem: cum tamen Latine aliud auribus insonet. Deuotio namque est aliquid sancte promittere, Vnde deuotio (ut secunda secunda quae sit. 8. 2. ait S. Thom.) est quaedam animi in alterius obsequium propensio, & applicatio: nempe dum quis paratissimus est & propitissimus, Deo uel diuino obsequi. Sic enim dicitur quispiam sacrosanctae Virgini deuotus. Imo cum morti se quisque pro re aliqua destinavit, dicitur animum deuouisse. Attendere uero nihil aliud sonat quam mentem habere praesentem ad id quod dicitur: ne pe ut quod lingua foris per sonat, mens simul intus concipiendo loquatur. Et, quod ait Augustinus, hoc uersetur in corde, quod profertur in ore. Vnde illic Paulus mentem appellat uerborum animam. Quae sine anima inquit sunt uocis dantia, sive tibia, sive cithara, &c. Est enim uox uocis tubae ille qui sine attentio ne orat. Et ideo subdit inferius: Orabo spiritu, orabo & mente. Distincta ergo res sunt deuotio & attentio. Stat enim aliquem destinatum habere animum ad Dei seruitium, qui tamen mente dum orat non sit attentus: & forte uice uersa. Tametsi deuotio suapte natura causa sit attentionis. Nam qui animum procurat diuinis obsequijs habere praesentem ille & in oratione attentum eum habebit.

¶ At uero quoniam ex illa mentis praesentia & attentione distillat, ut diximus, spiritualis quaedam dulcedo, qua anima reficitur & recreatur, hanc uulgus appellat deuotionem, cum tamen potius sit deuotionis attentionisque effectus & fructus. Ex quo fit illarum trium attentionis specierum postremam esse fructuosissimam. Prima namque, puta attentio ad uerborum prolationem in finis est attentionis gradus: quae habere non potest nisi qui linguam nouit. Ob idque, clerici omnes saltim debent esse Latinalias recte & congrue efferre uerba nequibant. Secundus autem gradus, puta ad sensu attendere, non omnibus Latinis conuenit: nisi Theologiae peritis. Tertius uero spiritualibus est familiaris: etiam si sint

idiotae. Illi namque qui alia mysteria non capiunt, attendunt dum orant, tunc ad diuinam maiestatem cum qua loquuntur, tum ad suam exiguitatem qui loquuntur: & praeterea ad eorum necessitatem quae postulant. ¶ Supremus o- randi scopus autem scopus orandi esse debet, cor & mentem quam maxime fieri queat deificare. Quocirca si possibile esset, in deitate ipsam fatiis semper foret attendere.

¶ Quod si uel in alios sanctos uel in sacram Virginem attendatur, non sic debet illic mens gradum figere ac si uultus esset scopus: de quo indocta plebs sepius errat: sed debet id tanquam medium accipi per quod ad diuinitatem, quantum Deus dederit, ascendatur. ¶ Quapropter oratio a sanctis sic desideratur, ut sit ascensus mentis non in diuos neque in alias supremas substantias, sed in Deum ipsum. Quin uero meditationis passionis Christi caeterorumque eiusdem humanitatis mysteriorum dum oratur, etsi sanctum sit consilium, haud tamen illic sistenda esse mens tanquam in fine, sed tanquam medio utendum, quod omnium supremum est ad diuinam amorem. Cuius quidem nos meditatissimae ecclesia admonet in praefatione Natiuitatis. Per incarnationem enim, inquit, uerbi mysterium, noua mentis nostrae oculis lux tuae claritatis infulsit: ut dum uisibiliter Deum cognoscimus, per hunc in uisibilem amorem rapiamur.

Supremus orandi scopus

Oratiois res

Secundus scopus rollarii.

¶ Ex quo fit rursus quod attendere ad id quod petis, si temporale est, quantum quadatenus liceat, periculo tamen non caret, ne diuinam maiestatem illuc referas: Et ideo non est illic diuinus immoderandum. Imo uero cum inter ea quae a Deo nobis efflaganda sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & uirtutes quibus illic promouemur, arcem & culmen teneant tamen neque in istis est finis orationis constitueudus. Etenim, etsi propterea quod Deus ipse eorum obiectum est, saluberrimum sit postulare: tamen intentionis uertex in Deum ipsum, eiusque gloriae, qua ipse beatus existit, referendum est. Videlicet ut id ipsum quod eius conspectu frui expetimus, non tam ad nostrum bonum, quod ad amorem attinet concupiscentie, quam ad suum ipsum, quod amor est beneuolentiae, referamus: nepe non tam ad id quod nostra uoluntas, quae ad id quod sua expleat, quae uoluit suam propriam felicitatem in nos esse fundere. Quae obrem in horis singulis dum inchoantur, post petitionem diuini adiutorij statim initio canitur, Gloria patri, &c. tamquam scopus quo tota referatur oratio. Haec autem

Sexta conclusio

alius est loci, fufius differere. ¶ Hinc ergo ad propositu reuertentes, statuumus sextam conclusionem. Attentione est in precepto, non solum clericis canonicis canentibus & orantibus, sub reatu mortali obligante, verum & suo modo secularibus, dum spontaneas fundunt preces. Vtriusque partis ratio ex ipsa re natura proficiscitur: nam cum orare sit actus virtutis, neque verò cuiuslibet, sed religionis; necesse est ut fiat, quando, & ubi, ac potissimum quo modo oportet: quibus circumstantiarum ornamentis vnaquaqueque virtus secundum Philosophum vestitur: modus autem nullus est nature orationis germanior, quam attentio. Quatenus autem ad horas canonicas res attinet, conclusio peculiariter probatur ex verbis Innocentii in Concilio generali: cap. dolentes de celebr. Miss. ubi ait, Districte precipimus in virtute obedientie, ut diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit, studiose celebrent pariter & deuote.

Innocentii

Verba namque illa, districtè in virtute obedientie, planissime ostendunt precepti vim, obligantis sub reatu mortali. Neque vilius est apparentie eiusmodi cavillatio quod preceptum illic non fertur super modum attentè deuoteque orandi, sed super substantiam, ut diuinum officium integre persoluatur. Nullius inquam est apparentie: nam cum preceptum illud iam pridem, ut dictum est, in Ecclesia extitisset, nulla erat in Concilio oborta de illo quaestio: sed quia modus dicendi sensum in preceptis curatum est sub precepto illum instaurare. ¶ Ad dictio autem illa, quantum eis Deus dederit, ansam primo te offerre potest dicendi quod attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic se res habet: sed sensus eius est quod nemo teneatur summam adhibere attentionem ac deuotionem: sed tamen apparere sese, modo statim explicando, ut per se non sit quo minus Deus deuotionem atque animi refectionem influat. ¶ Quod si aduersus huiusmodi sententiam inde arguas quod ecclesia de actibus animi internis, ut pote quos minimè nouit, iudicare non debet: Respondet quod quamuis per se, si illos seorsum spectes sub Ecclesiae iudicium non cadant, nihilominus tanquam exteriorum radicem aut circumstantiam, mandare de illis potest. Dum enim annualem confessionem indixit, subsequenter iussit ut mente de peccatis cogites, illaque in memoriam reuocet. Imò in Clement. multo

Obiectio.

Solutio.

rum, de haereticos, eos qui odio vel amore haereticos inquirunt, aut inquirere praetermittunt, ex communicatione ferit: quam non incurrent nisi ex huiusmodi affectionibus de linquant. Pariter ergo praecipere potuit attentionem quae orationis ingenio & conditioni natua est. ¶ At ne quis nimium mandati rigore perterritus, adhibetur conclusio septima. Praeceptum attentionis in officio diuino canonicè persoluendo, duo includit: videlicet ut orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Praeterea ut talem attentionem inter orandum consulto & ex professo non interrumpat: hoc est nil consulto & meditato agat per quod animum a priori attentione distrahi deprehendat. Quin verò ad prius membrum satis est ut virtute alicuius praecedentis intentionis & consuetudinis fiat. Ut si quis, dum signum ad horas datur ad chorum de more vadit, aut secum priuatim, faciendo id quod solet, recitare inchoet per illud satisfaciat precepto. Secundum autem membrum declarat Diuus Thomas articulo citato in solutione tertij. Si quis enim inquit ex proposito in oratione mente vagetur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum. Peccatum inquit est, ubi preceptum denotat. Et fructum orationis amittit, puta non solum animi refectionem, quam supra diximus non durare nisi quandiu attentio durat, verum & meritum & impetrationem: quia studio dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit, sensu accipiendum est illud Augustini in regula. Psalmis & hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio verò mentis quae fit praeter propositum, orationis fructum non tollit. Intellige meritum & impetrationem, ut supra exposuimus: nam animi refectione non prouenit nisi dum ad rem attendis. Vnde Basilii loco citato de vita perfecta: Si debilitatus, inquit, a peccato fixe nequis orare, quam tuncunq; potes, te ipsum colibeas, & Deus ignoscet: et quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes ut oportet assistere coram Deo. Haec ille. Vbi nota quod ex negligentia crassa mentem diuagari permittit, eodem relabitur ac si consulto id faceret. ¶ Est enim diuagatio mentis cum cogitatio a proposito auersa absque villo scopo aberrando discurrit. Cuius quidem causa multiplex est. Prima quae quae Basilii significat. scilicet debilitatio & languor quae ex peccato originali contraximus, per quae fracta diuagatio non originalis iustitiae amissio. Vt enim qui non attendit, est postea

rum, de haereticos, eos qui odio vel amore haereticos inquirunt, aut inquirere praetermittunt, ex communicatione ferit: quam non incurrent nisi ex huiusmodi affectionibus de linquant. Pariter ergo praecipere potuit attentionem quae orationis ingenio & conditioni natua est. ¶ At ne quis nimium mandati rigore perterritus, adhibetur conclusio septima. Praeceptum attentionis in officio diuino canonicè persoluendo, duo includit: videlicet ut orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Praeterea ut talem attentionem inter orandum consulto & ex professo non interrumpat: hoc est nil consulto & meditato agat per quod animum a priori attentione distrahi deprehendat. Quin verò ad prius membrum satis est ut virtute alicuius praecedentis intentionis & consuetudinis fiat. Ut si quis, dum signum ad horas datur ad chorum de more vadit, aut secum priuatim, faciendo id quod solet, recitare inchoet per illud satisfaciat precepto. Secundum autem membrum declarat Diuus Thomas articulo citato in solutione tertij. Si quis enim inquit ex proposito in oratione mente vagetur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum. Peccatum inquit est, ubi preceptum denotat. Et fructum orationis amittit, puta non solum animi refectionem, quam supra diximus non durare nisi quandiu attentio durat, verum & meritum & impetrationem: quia studio dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit, sensu accipiendum est illud Augustini in regula. Psalmis & hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio verò mentis quae fit praeter propositum, orationis fructum non tollit. Intellige meritum & impetrationem, ut supra exposuimus: nam animi refectione non prouenit nisi dum ad rem attendis. Vnde Basilii loco citato de vita perfecta: Si debilitatus, inquit, a peccato fixe nequis orare, quam tuncunq; potes, te ipsum colibeas, & Deus ignoscet: et quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes ut oportet assistere coram Deo. Haec ille. Vbi nota quod ex negligentia crassa mentem diuagari permittit, eodem relabitur ac si consulto id faceret. ¶ Est enim diuagatio mentis cum cogitatio a proposito auersa absque villo scopo aberrando discurrit. Cuius quidem causa multiplex est. Prima quae quae Basilii significat. scilicet debilitatio & languor quae ex peccato originali contraximus, per quae fracta diuagatio non originalis iustitiae amissio. Vt enim qui non attendit, est postea

Septima conclusio.

D. Thom.

Augusti.

Basilii.

Quid mentis diuagatio.

Multiplex causa praesens.

est postea

est poplite firmus non potest fixe incedere: neque mens nostra firmiter proposita meditationi adhaerescere. Et sicut sol dum fluctuantem aquam irradiat, non potest radios solide illic infigere, sed videtur titubare: sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Praeterea & prauus habitus nostrorum scelerum & in solita consuetudine mundana cogitandi. Nam sicut corruptus hamus corporeus quò semel fluere incipit, illic semper ac pertinaciter decurrit: sic & lubrica nostra cogitatio. Accedit & supra haec omnia demonum infestatio, quae nobis in oratione qua cum Deo familiariter cõuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est quòd mentem in oratione retinere non possumus, neque tamen desperandum, sed tanquam in re, ut pretiosissima, ita & difficilissima omnino potius diligentia enitendum, ut orantes, praesentes animo simus. Primum diuinum fauorem contra demones imprecando. Hac enim ratione nos instruxit ecclesia quae canendi exordium inde auspiciat: Domine labia mea aperies. Et, Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatio mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuinam assuefaciendo. ¶ Quò autem ad rem redeamus, quoties quis dedita opera mentem ab attentione non dimouet, praecipuum orandi non omittit. Vt autem rei perspicuitate timoratis conscientijs consulamus, nemo censendus est attentione ex professo distrahi, nisi haec concurrat, videlicet ut dum horas pedit, alio negotio occupetur, quod suaapte natura orationis attentioni aduersetur. Vt si quis, verbi gratia tunc legat, aut scribat, aut pingat, aut id genus aliquid faciat, quòd attentionem requirit. Quare si dum quis orationem manum lauat, aut se induit, aut aliud quippiam facit, quòd non tantam animaduertentiam exposulet, etsi contra orationis dignitatem male faciat, & forsitan venialiter peccet, haud tamen contra praecipuum mortaliter. Diximus, forsitan venialiter, quoniam non semper est peccatum. Imò in ordine nostro praecipuum nobis est ut surgentes officium Virginis dicamus: & ut antiqua indicat Dormitio rj dispositio, inter induendum se fratres illud inchoabunt: videlicet ut iniqua fantasma quae in ipsa expergestatione occurrere a se solent, abigerentur. Rursus requiritur quòd qui aliquid facit aut cogitat, quòd ab orationis attentione extraneum est, aduertat per illud ab eadem attentione dilabi. Quare etsi

Quoties qd dedita opera mentem ab attentione non dimouet, orandi praecipuum non omittit.

ultrò & voluntarie alia cogitet (ut bene ait in summa Caietanus) quousque inspiciat se distrahi, semper reputatur inaduertenter diuagari, atque adeò excusatur ab omissione praecipui de attentione, impletque adeò subinde orandi mandatum. Tamen si distendendum non sit, propter dignitatem orandi & propter periculum, crebro venialem culpam irreperere. ¶ Supra haec autem adde quòd non quoties per attentionis omissionem mortaliter delinquitur, necessitas incurritur restituendi: ut articulo proximo dicturi sumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetendi. Quòd si contra hoc postremum verbum sic arguas: Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat, praecipuum implet: ergo qui psalmorum substantiam profert, etsi sciens & prudens vaga mente id faciat, pari ratione satisfacit debito. Negatur consequentia: quia praecipuum audiendi Missam non obligat nisi taliter audire, ut sit actus humanus: qualis esse potest, etiam si aliud simul ad sit sinistrum propositum. Soluere autem officium diuinum obligat ut fiat attentè. Quare sublata attentione praecipuum non impletur. Coniungit autem praefata argumentatio quòd si quis attentè oret, quamuis id faciat adiunctam habens vanam gloriam, imò quamuis simul habeat propositum aliud mortale, satisfacit praecipuo, quantum ad substantiam, ita ut non teneatur officium iterare. Haec ad pacandas conscientias dicta sunt: nihilominus non esse debet contentus sic orare: imò, ut nuperrimè dicebamus, adhibenda est cura & diligentia ut attentio per totam orationem perseueret: & magis ac magis mens reficiatur. ¶ Ad verò quòntam conclusionis tenore seculares etiam liberè orantes complexi sumus, adnotandum est & illos suo modo ad attentionem teneri. Primum quia aliquando occurrit eis quoque orandi praecipuum: ut cap. 6. & 7. super Matthaeum. In illo Christi verbo, Petite, & dabitur vobis, adnotauimus. Tamen si cum sit affirmatiuum, non obliget pro semper, sed pro tempore & loco: quòd non est praesentis loci discutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi praecipui, perinde ad attentionem tenetur atque clericus. Quare Diuus Thomas loco proxime citato generaliter ait, ex proposito in oratione mente vagari, peccatum esse. ¶ At verò dubium est, utrum dum quis liberè & suaapte sponte orat, teneatur

Caieta.

Seculares orantes etiam suo modo ad attentionem tenentur.

Dubitatio.

etiam mente attendere. Apparet namque; minime teneri: nam si hoc ego tempore nullatenus orare obligor, nulla apparet culpa si orare ad meum libitum velim: etiam consulere mentem aliorum vertendo. Exempli gratia. Cum opifex & mercenarius dum manibus operatur profana canit, cur non etiam tunc orare poterit; tamen si dedita opera totam attentionem manuali operi habeat defixam? Respondetur collectionem nullam esse: Non teneor orare: ergo quantumvis orem, non teneor attendere. Nam quantumvis licitum nihil sit ab opere religionis nonnunquam vacare, tamen dum facio, ex ipsa natura virtutis obligor debite facere. Sicuti in operibus otiosis contingit. Nam licet non teneor operari: tamen dum operor, teneor sine aliquo honesto id facere: aliam nonnullam est culpa. Pariter ergo dum oro teneor pro rei dignitate orare: ne contemptor & irrisor apud Deum habear. Dixerim: dum oro: nam, si quis quicquid negotij faciat, vult Psalmos recitare ut alias caueat cogitationes, non est vitio detur: quia illud non per modum orationis eligitur, sed tanquam mentis retinaculum. Sed si rogas nunquid perinde erit peccatum mortale, attentionem orationis aut negligere aut dimovere dum quis citra preceptum orat, ac si clericus in horis canonicis id faceret? Apparet enim sic res habere: eod quod, ut modo dicebamus, dignitas orationis attentionem exigit. Respondetur nihilominus non perinde peccare: nam ubi preceptum interuenit orandi, eodem preceptitur attentio. Vbi autem liberè & citra obligationem oratur: sola est culpa venialis in deceter orare: quare distractio, etiam meditatio, nisi contemptio adit nunquam erit mortalis.

Argumenta ergo quae in capite questio nis proponantur, non necessitate precepti procedunt: aliam efficaciam essent, ut conclusione sexta assertum est, & in septima declaratum. Sed dirigebantur ad probandum attentionem necessariam esse per totam orationem: quod re vera non probant. Et ideo ad primum respondetur, illum in spiritu & veritate orare, quod instinctu Spiritus Sancti secundum diuinam & ecclesiasticam sanctionem ad orandum se accommodat, etiam si ex animi languore mens postea aliorum distuliat. Et eisdem sufficit ut oratio sit ascensus mentis in Deum.

Ad secundum. Ad secundum satis inter explicandum se primam conclusionem responsum est: nempe quod non quicquam mente dum orat, di-

uagatur, Deum irritat: sed ille duntaxat qui id vel consulto vel negligentia crassa id facit. Autoritati autem capituli, Dolentes sua, est conclusio concessa: nempe, preceptum esse attentionis: non tamen quod necessario totam orationem debeat comitari.

ARTICVLVS. VI.

Utrum Episcopus & clericus id facere praetermittens quod facere tenetur, ad restitutionem aut praebendam aut fructuum obligetur.

VM decimas clericus, ut supra ostensum est, stipendij loco propter officium suscipiant, ordo praesentis disputationis ut exploramus exposcit, utrum Ecclesiastici, seu Episcopi sint, seu inferiores sacerdotes & clerici, ad restitutionem toties teneantur, quoties id quod debent non faciunt. Et arguitur a parte affirmatiua. In primis capit. Licet de electione libr. 6. sanctum legitur in Concilio Lugdunensi sub Gregorio decimo, ut ille cui Ecclesia parocchialis demandata est, nisi intra annum sacerdos fiat, ut residere in Ecclesia valeat, nulla praemissa monitione sit praebenda priuatus. Cui Bonifacius capit. commissio eodem titulo, adiecit, ut si mentem non habuerit ad sacerdotium promouendi, teneatur ad restitutionem fructuum.

Secundo. In Concilio Lateranensi sub Leone Decimo, sessione 9. decretum est, ut qui diuinum officium canonicè non perfoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus restituere: quod si supra dimidiatum annum in eadem negligentia persistit, beneficio priuetur: quippe quod propter officium datum erat.

Tertio. Non solum qui horas canonicas non pendit, imò qui corruptis moribus est, videtur ad restitutionem obligari. Sanè cum fructus ecclesiasticos populus clericis tanquam pretium suorum peccatorum & vota apud Deum offerat: ut habetur. 1. 2. quest. 1. cano. videntes. quare, ut Osee. 4. legitur: & referetur. 1. quest. 1. cano. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autem aliorum intercessores sunt apud Deum tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare si aliter viuunt, ad restitutionem tenentur: secundum tenorem tituli, de conditione causa. dat. & non sequuta. ff.

In contrarium facit, quod neque stipendia, neque verò decimae conferuntur sub eadem conditione.

Quatuor capita contra uersa praesentis.

ditione, ut quocunq; actu stipendiatus famulus defecerit, ad restitutionem teneatur. Nemo enim quae fragilitas humana est, tam inculpatè famulari potest. Preterea, quod, ut libro. 1. disputabamus, qui poenā incurrit, non tenetur ante condemnationem illam lucrere.

Quatuor capita sunt de quibus in praesentiarum contouerti potest, utrum clericici ad restitutionem, seu praebendam, seu fructuum teneantur: quae argumentorum ordine designata sunt. Primum cum qui sacerdotium possidet, in animo non fert sacerdos aut clericus fieri. Secundum cum praedictos ordines in tempore non recipit. Tertium cum officium canonicarum horarum non pendit. Et quartum cum honestam vitam, ut clericum decet, non uiuit. Haud enim hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs sceleribus, ob quae vel irregularitas contrahitur ad obtinendum beneficij, vel priuationis multa incurritur. Illorum enim disputationes ad alia loca spectant diuersa. Sed ea hic duntaxat disputamus, quae ad promerendos decimarum fructus atque alia stipendia sunt clericis necessaria.

Prima conclusio.

Ad quaestionem, licet supra praedictum numerum, sex conclusionibus respondetur. Prima est expressa assertio praedicti cap. commissio. de elect. libr. 6. Qui parocchalem habet ecclesiam, non intendens ad sacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuum restitutionem tenetur. Parocchalem inquam quae curam habet animarum anime christi de collegiata, ut habet illic glossa. Et ratio est: quonia, ut cauetur in citato cap. licet, eodem titulo, tenetur eiusmodi clericus in ecclesia sua residere, per seque ecclesie famulari: quod antequam sit sacerdos, non valet. Quocirca eadem lege comprehenditur episcopus. Et quoniam textus loquitur de receptione, pari ratione intelligitur de retentione. Quemadmodum inquam si dum parocchiam suscipis promoueri ad sacerdotium non cogitas, fructus restituere cogaris, quoadiu mentem non mutaueris: ita licet dum illam suscipisti sanum habueris propositum, si tamè id postea inuites, decernens non fore sacerdos, ab illo temporis articulo teneris fructus restituere. Itaque quocunq; tempore non intendis sacerdotium suscipere, fructus illius temporis non facis tuos: nam par est de receptione & retentione ratio, ut illic scite in glossa notatum est. Et nota, Non intendens, quo verbo comprehenditur etiam ille, qui dubio est animo, nam qui haesitat, non intendit. Quocirca si qui

parocchiam suscipit nondum de vita deliberrauit, sed pedes est animi: ut si res alia via feliciter successerit, habitu clericali sit renuntiaturus, profecto non tuta conscientia fructus recipit. Si autem intentione quidem habuerit sacerdotij suscipiendi, sub conditione tamen, nisi per mortem primogeniti fratris hereditas paterna sibi obtigerit, aut aliud quippiam seculare prosperè successerit, fortasse erit, qui dicat eum posse eosdem fructus ecclesiasticos percipere: eod quod conditionalis intentio, quodammodo est intentio. At neque huiusmodi profecto conscientia sanam esse arbitraretur: quonia cum textus ait, Non intendens, absolutam intentionem exposcit. Et ratio etiam suffragatur: nam qui absolute percipit fructus, absolutam habere debet intentionem. Alioqui fraudulenter, ut ait textus, eos recipit. Parenthesis verò illa textus (nisi voluntate mutata promotus fuerit) non sic astute intelligenda est, quod cum voluntate mutata ad sacerdotium promotus fuerit, possit fructus illius temporis recuperare, quo propositum sacerdotij non habebat: sed quod cum propositum fuerit promoueri, iam inde suos illos faciat.

Questio.

Percontaris autem utrum in eiusmodi restitutione facienda expectanda sit iudicis condennatio, an verò nulla expectata sententia sit exequenda. Apparet namque, sententiam esse praesertim olendam, eod quod lex illa videtur poenalis. Respondetur nihilominus nulla opus esse iudicis cognitione, sed eo ipso quod quis non habeat propositum suscipiendi sacerdotium, fructus non facit suos: quonia lex illa non est poenalis. Imò collatio parocchialis sacerdotij, licet absolute fiat, confertur tamen cum illa obligatione, ut cui confertur, sacerdos fiat: aliam fructuum dominium non acquirit. Quo ergo casu locum habet Digestorum titulus supra citatus, de condi. caus. data & non sequenti. Sed est praeterea adnotandum quod etiam si ille non intenderit promoueri, imò licet propositum habuerit rei se uxorie implicandi, titulum praebendae secundum rigorem textus non perdit, imò quotiescunq; sacerdos esse voluerit, absque noua provisione eadem valet retinere praebendam. Porro verò, saltem ille qui firmato animo nunquam sacerdotalem ordinem suscipiendi parocchiale Ecclesiam possidet, praeterquam quod fructus, ut ait textus, non facit suos, non est immunitus a delicto iudicandus: imò crediderim mortali, nisi illam reliquerit: quadoquidem ecclesiam occupat, cui seruire non cogitat, quod

profecō absque exitia animarū detrimen-
to, quarū cura eidem præbendæ annexa est,
fieri non potest. ¶ De alijs autem beneficijs
quæ extrā animarū curam sunt, etiam si ser-
uitium habeant annexum, nihil sancitū est.
Quare neq; temere asserendū quod et si abi-
que clericali intentione possideantur, obli-
gatio restitutioni s̄ fructuum inde emergat-
nā odiosa iura, vt habet regula iuris restrin-
genda potius sunt, quam amplianda. At ve-
rō neque arbitror à culpa mortali esse mun-
dum qui beneficium habet cui annexū est
clericale obsequium, nisi propositū habeat,
si non sacerdotale, saltem illum ordinem su-
scipiendi qui ad tale seruitiū necessarius est.
Aut si nullus requiratur ordo, saltem inten-
tio necessaria est, clericorum more viuendi.
Abfurdissimum enim esset qui canonicatū
aut aliud eiusmodi beneficiū, obsequio eccle-
siastico deputatū, retineret cum animo
ad matrimonium cōuolandi, aut seculariter
uiuendi. Quin verō neq; præstimonias, quæ
vocat, absq; culpa eam eiusmodi seculari
animo & habitu possidentur: quandoquidē
vt sepe antea dixim⁹ istiusmodi titulus, cle-
ricalis est. ¶ De pensionibus aut alia est rati-
o; quippe quæ sine ecclesiastico titulo con-
feruntur. Quauis nisi propter aliquem fa-
mularum ecclesiæ concedantur, absurditate
non careat. Sunt enim qui cum sacerdotiorū
potantur, imitatō animum eadem, retētis pē-
sionib⁹, resignant, quos quidem cōiugati re-
tinent, quibus vxorūm & proles, & secula-
rem saltim sustentent. Quod quidem adeo
est in stituto ecclesiastico absonum, vt nec ec-
clesia ferat non viderim. ¶ Secundū caput re-
stitutionis quod posuimus erat, dum paroc-
chialis clericus intra annum sacerdotiū nō su-
scipit. De quo in dicto calicet de elect. li. 6.
extat cōclusio, quæ hic sit nobis secunda.

Quid de p̄-
stimonij.

Quid de pē-
sionibus.

Secunda cō-
clusio.

Ratio con-
clusiois.

Obiectio.

Qui titulū habens parochialis ecclesiæ intra
annum ad sacerdotiū nō promouetur; nul-
la etiam præmissa monitione; eadem est
p̄bendæ priuatus. Et est similiter intelligenda
ac præcedens nepe quod nō opus est alia
priuatoria sententia, quod ex illa non esse
p̄positis; sed cōuentionalis. Enimuerō cum
nulli esset animarū cura demandanda, nisi sa-
cerdos esset qui illic suam prouinciam ad-
ministrare posset, sanctum ecclesia duxit nō
mini eiusmodi p̄bendas indulgere, nisi cū
illa cōuentione; qua non seruata, eo ipso sit
priuatus. Quod si arguas: Ille facta prouisi-
ōne vere & absolute est p̄bendæ dominus

ergo nisi audierit, non est expollendus. Ne
gatur consequentia: quia eiusmodi collatio
semper quodāmodo est à futuro pendēs. Si
cuti si tuā tu pecuniā alicui sub aliqua obli-
gatione & pacto cōferres, eo ipso quod ille
pacto non sit, tenetur eandē tibi reddere.
Illum autē canonē postmodū Bonif. ca. cū
ex eo eodē titulo, sic moderatus est, vt duntaxat
ratione studij, quo posset postmodū
sacerdos esse ecclesiæ fructuosior, valeat epi-
scopus cum eiusmodi clericis per septennium
dispensare. Nunc verō tēporis quacūq; de
causa dispensatur. Circa hanc ergo conclu-
sionem nulla extat immorandi causa. ¶ Ter-
tium ergo caput restitutionis Ecclesiastico-
rum fructuum ex omissione ortum ducit per
soluendi diuinum horarum officiū, in quo
plura cōplicantur dubia. Et primū est, An q
officiū diuinū non soluit, ad restitutionē
teneatur, & quo iure. Et incipiendo à natu-
rali & diuino: apparet in primis non teneri;
quia in cap. presbyter. de celeb. missa. & alijs
suprà citatis. vsq; ad Concil. Latera. sub Leo-
ne. 1. nulla extat restitutionis mentio: sed
tantū præcipitur vt soluat officiū diuinū.
Si autē restitutio diuini esset iuris, non fuis-
set ab ecclesia tam longo silentio dissimula-
ta, sed expressis verbis explicata: nā per hoc
quod orare præuisum est, nō satis exprimi-
tur quod aliter facientes ad restitutionē te-
neantur. Item beneficia nō propter horarū
officiū solū, verum & pro alijs impenduntur
clericis: qui autē alia prætermiserit, vt si ple-
banus in sua cura fuerit negligens, non ideo
iure diuino ad restitutionē tenetur. ¶ His ta-
men nō obstantibus statuitur. 3. cōclū. Qui
sub titulo clericali stipendiū habet ecclesia-
sticū, nepe ex decimis aut similibus oblatio-
nibus, nisi diuinū officiū soluerit, ad aliquā
restitutionē tenetur. Hoc patet: quia huiusmo-
di stipendia licet non quantū ad quotā, ta-
mē iure diuino; quin etiā naturali, instituta
sunt tanquā stipendia ecclesiasticarū fundio-
num: Munus autē maximē p̄priū clerici est,
vt supra diximus, officiū diuinū certis horis
pendere. Quare in cōcil. Latera. ad hoc p̄-
positū allegatur q̄ beneficiarū d̄p̄pter offi-
ciū; ergo qui nō penderit, iugo restitutionis
eodē iure subijctus erit q̄ nō vt cuiq; sed cō-
tra iustitiā deliquerit. Nō dixerim, si hoc aut
illō modo officiū non soluerit, neq; q̄ ad ta-
lem aut talem restitutionē teneatur: nā hæc
oia sunt de iure positio: sed q̄ sub p̄cna al-
cuius restitutionis teneatur clericorū quisq;
ad orā

Solutio.

Limitatio
Beneficij ad
præteritam
cōclusionē.

Dubium.

1. Argum.

Argum. 2.

Tertia cō-
clusio.

Probatio.

Dubitatio.

Rō dubia
di.
Cōcl. Late.

ad orandi manus. ¶ Atqui in huius conclu-
sionis confirmationē facit, nō esse illud crea-
dibile q̄ ante nuperrimum Latera. nēf. con-
cil. mos fuerit ecclesiæ, vt qui officium diui-
nū non diceret, ad aliquā restitutionē tene-
retur: alijs præfatum Concilium nō sic repē-
tē tam insigne præceptū protulisset: & tamē
vt dicebamus, expressa restitutionis mentio
non habetur antea in iure: ergo præceptum
ipsum orādī, secundū naturale ius & diuinū
sub alicuius restitutionis p̄cna interpretabi-
tur. ¶ Subtextitur nihil minus quarta con-
clusio. Non quicūq; defectus in persoluē-
do diuino officio, imō neq; omnis qui culpā
inducit mortale, ad restitutionem obligat.
Vt, si incōgruē proferas: aut versus aliquos,
etiam ex lupina negligentia & oscitantia in-
terpōles. Probatur: quia hoc esset nimium
irretire conscientias: cum vix caduca, labi-
lisque hominum vita sine huiusmodi negli-
gentijs transigi queat. Imō verō & si maturi-
nale officium, aut aliam horā, seu ex culpa
bili obliuione seu debita opera prætermise-
ris, quod forte semper est mortale: aut si tō-
tum diem orare prætermittas, qd̄ certe est le-
thale non ideo ad restitutionem rigore iuris
teneris. In primis enim qui non ratione be-
neficij, quia nullum habet, sed ratione ordi-
nis orandi lege tenetur, non est quod resti-
tuat. Qui verō ratione beneficij fuerit obli-
gatus, quāuis collatū ei fuerit propter offi-
cium: non tamē adeo minutatim responde-
re debent stipendij portiones singulis ca-
nonicis horis, vt cuiusq; prætermissio ad re-
stitutionem illius portiois obliget. Quo-
niam neque in ciuilibus familijs tam exactē
requiritur seruitium, neq; Spiritus sanctus,
cuius nutu ecclesia regitur, tales voluit suis
ministris scrupulos injicere. Ex quo fit q̄ &
si dum oras attentationē studio & meditatio-
inde dimoueas, licet mortale crimē sit, vt su-
prā diximus, ad restitutionem: tamen non
obligaris: quoniam neq; si officium præter-
mitteres, obligatus esses. ¶ At verō dubium
de illis restat qui longiori tempore orare ca-
nonicæ prætermittunt: maximē si præben-
das habeant ecclesiasticas. Et dubitandi rati-
onem nobis offert selesi. q̄ citata Latera-
nen. Concilij. Cuius verba sunt: Statuimus
& ordinamus, quod quilibet habens bene-
ficiū: cū cura, vel sine cura, si post sex men-
ses ab obtento beneficio diuinum officium
non dixerit, legitimo impedimento cessan-
te beneficiorum suorum fructus non faciat,

Quarta cō-
clusio.

Probatio.

1. Argum.

Argum. 2.

Tertia cō-
clusio.

Probatio.

Dubitatio.

Rō dubia
di.
Cōcl. Late.

pro rata omissionis officij & temporis: sed
eos tanquam iniuste perceptos in fabricas
ecclesiarū huiusmodi beneficiorum, vel pau-
perum elemosinas erogare teneatur. Si ve-
rō vltra dictum tempus in simili negligentia
contumaciter permanserit, legitima moni-
tione præcedente, beneficio ipso priuetur:
cum propter officium detur beneficium. In-
telligatur autem officium ommittere, quo ad
hoc quod est beneficium priuari posse, qui
per quindecim dies illud bis saltem nō dixe-
rit. Hæc in Concilio. In hac verō, vt iacet ver-
borum serie, partim nimia videri cupiam
potest relaxatio; partim verō nimia perstri-
ctio. Nam quod vsq; post sex menses ab ob-
tento beneficio non cogatur clericus sub ali-
qua p̄cna officium dicere, nimia relaxatio
est. Rursus quod qui postea vno, aut duobus
diebus orare cessauerit, teneatur pro rata sol-
uere, nimium apparet rigidum. Præterea,
quod vrgentiū est, nec verba concilij, vt iacet
cent satis sunt intelligibilia. Habetur enim
prius, quod qui post sex menses ab obtento
beneficio nō orauerit, pro rata restituat. Po-
stea verō subditur. Si verō vltra dictum tem-
pus in simili negligentia contumaciter per-
manserit, &c. Quæ quidē verba prioribus nō
grate coherent: nam hæc postrema, in simi-
li negligentia; aperte denotant negligentia
priorum sex mensium ad restituendam pro
rata obligasse: quandoquidem post illos rig-
or cogendi per cōminationem priuatio-
nis beneficij adhibet. ¶ Coniugio ergo, imō
certo crediderim illud verbum Concilij nō
esse, post, sed, per: videlicet, vt sensus sit, quod
qui per sex menses ab obtento beneficio, vel
quālibet eorum partem officium non di-
xerit, solum teneatur ad restitutionem pro
rata. Elapso verō semestri, si post admoniti-
onem in quindecim diebus non bis orauerit,
beneficio priuetur. Itaq; primū semestre nō
datur tanquā induciā, vt clericus non orans
nulli subiacet p̄cne: esset enim omni ratio-
ni dissonū, sed, vt nō priuetur. Et hoc pacto
verba sunt intelligibilia: alioqui minimē.
¶ Colligitur ergo ex hoc Concilio quod quis-
cūq; horarum omissionis cum primū quis
habet beneficium, eum ad restitutionē obli-
get. Imō si rigorem verborum spectes, quā-
uis vnam duntaxat horam prætermittat, resti-
tuere compellatur. Porō autem hic censendi
rigor, nimium ius apparet. Eō vel maximē
quod et si præcipuum clericū officium sit ho-
rarum p̄sum, nihilo minus beneficium pro-
Na 5 alijs

Expeditur
verba Cōcilij
Lateran.

Explicatur
Concilium
iam modō
citatum.

alij etiam officij tributur: & ideo ratio nõ exigit vt vsq; ad huiusmodi minutias fiat re stitutio. Neq; ius diuinũ ad id cogit neq; sy nodus credenda est tam districto rigore sua protulisse verba. ¶ Igitur quò rem summa tim cõprehendamus, cõciliũ, saltem hoc ca-

Cõc. Late- rane. more usu rece- ptum non est quo ad resti- tutionẽ fru- itũ benefi- cij pro rata omisiõis of- ficij diuini.

Cõsiliũ au- toris contra proximum dubitationẽ

pitulum nõdum plene, quod scia, vsu & mo- re receptum est. Fuit enim Synodus illa ni- miũ proluxa, & aliqua cõtinens quæ nõ erant tantũ momenti. Quapropter salua illa autho- ritate quæ concilijs summa debetur, nescio, an sit omnino necessariũ ad rigore selsionis huius omittentes vnũ, aut duos dies ad re- stitucionem obligare. Enimuerõ neq; altera pars, nempe q; qui vltra semestre officij di- uinum nõ soluert, priuatione beneficij mul- tetur, in vsu (quod audierim) vsu est. Neq; admonitio illa quæ illic fieri iubetur: fieri cõ- sueuit. Haud enim est ipso facto priuatus, vt de illo supra diximus, qui in animo non ge- rit ad sacerdotium promoueri aut non intra annum promouetur. Sed, si cõciliũ serua- retur, esset priuandus. ¶ Quod ergo cõsiliũ egomet mihi ex his colligerem est, pro vno aut duobus diebus nemini restitutionis ser- uulum iniicere quanuis peccatũ sit mortale. Saltem eos qui relaxationis cruciatũ Bul- læ gaudent, quibus ab horis malè pensis ab- solutio continetur, satis crediderim esse tu- tos, quanuis eiusmodi paruas negligentias cõmiserint. Quado verò orandi omisiõ vi- terius procedit, tunc cõpositio cum summo Pontifice, aut eius legato locum haberet. Id quod propter autoritatẽ Concilij dixerim. Nam statũ iuri diuino, cum episcopo fieri possit. Enimuerõ huiusmodi restitutiones, si idem diuinũ naturaleq; ius, imò si potissimũ priscum consulas, ecclesiarum fabricis adiu- dicandẽ essent, aut in pios vsus insumendæ. Etenim cum decimarũ stipendia res sint pro- priæ ipsarum ecclesiarum, ministri qui non seruirent, eisdẽ ipsis deberent restitutionem. Quin verò idem Lateranen. cõciliũ eisdem ecclesijs aut pauperibus fieri iubet. Attamẽ, iam nunc temporis, vt alias diximus, summi Pontifices suis vsibus necessarias esse ducit: & ideo cum illis de restitutione paciscitur.

¶ Postremum deniq; dubium huc pertinet superest de illis qui ecclesijs famulari tenen- tur: non tamen pro dignitate satis inseruiũt. Nempe de canonicis qui in intrado chorũ, indeq; exeundo, constitutum signum pun- ctim obseruant: videlicet vt neq; ante ingre- dianur neq; post permancant: vtrum ad re-

stitutionem pariter teneantur. Petrus Palud. de Palud. in. 4. dist. 15. q. 5. iustorum conscien- tias flagellat, dicens q; si residuũ temporis ne- gotijs ecclesiæ impediunt, bene quidẽ, qui au- tẽ otiose & sine bona causa sponte abest, nõ est tutus, etsi ecclesiæ si autũ, aut consuetu- do eum excuset. Quoniã tale statutũ irratio- nabile erit: quòd ideo cõsciẽtias sedare non sufficit. Maxime in anniuersarijs, eo quòd si sua bona sub tali vinculo ecclesijs legarunt, non ea cõsentur canonicorũ statutis, nisi rati- onabilibus, subdidisse. ¶ Nihilominus cõ- tra eiusmodi scrupulũ subiicitur quinta con- clusio. Vbi nõ est manifesta statutũ peruer- sitas quicunq; choro iuxta tenore in statutio- num suar ecclesiæ inseruiens bona fide & cõ- scientia fructus facit: neq; ad vllam tenetur restitutione. Cõclusio est per se liquida: nõ postq; totũ collegium more & vsu legem cõ- dit, nisi manifestariẽ prauitatẽ & corrupte- lam præ se ferat, nemo eiusdẽ societatis tene- tur amplius de legis ratione discutere, sed eã seruando satisfaciẽt. Quartum deniq; ac po- streum caput restitutionis bonorũ eccle- siasticorum ab aliquibus, vt supra diximus, constituitur, si clericus in oribus & vita non sit ille, quem esse decet. Quam quidem opi- nionem Adrianus amplectari videtur in illa supra citata quæstione de restitutione: vbi ait quòd clericus perditẽ viuens & deũ con- tinuo prauis moribus stimulus, aut officij debitum prætermittens tenetur, restituere quicquid de fructibus ecclesiasticis expẽde- rit. Cuius argumentum supra in fronte quæ- stionis tertie sede collocauimus. Opinio ta- men hæc esse non potest nisi quoumpiam forsan iuriconsultorum, qui ex sancto po- tius zelo quàm cõsulta ratione philosophã- tur. Nã Alexan. Halensis. 3. p. q. 30. cui Adria- nus illam inscribit, non loquitur nisi de eo qui ecclesiæ non seruit: de quo ait, quòd si- cut cõductus agricola nõ laborans non est mercede dignus, ita neq; clerici non seruien- tes. Contra illam ergo opinionem subnecti- tur sexta conclusio. Quauis clerici ratione sui status moribus inter seculares effulgere debeant, atq; adeo, tanto præstantius quãto quisq; altiori insignitur dignitate: tamẽ sola vitæ corruptio eos ad restitutione nõ obli- gat: nam eius stipendia minime ei sub tali cõ- ditione conferuntur, sed vt ecclesiæ seruiat. Tenentur enim etiã & reges, & quicunq; publici magistratus morum integritate præ- pollere: tamen quis dicat sub tali pacto eos

Petr. Palud.

Quinta con- clusio.

Quarta ca- put restitu- tionis bono- rum eccle- siasticorum Adrianus.

Alex. Hal.

Sexta con- clusio con- traria opi- nionem.

stipen-

stipendia suscipere? Adde quòd si vlla esset in tali opinione probabilitas, laqueũ hominũ conscientijs iniiceret: nam in tanta multitudi- ne clericorũ innumerũ sunt qui in dies lethali- ter delinquũt. Et quod res manifeste demõ- strat: ecclesiæ præscribẽs crimina nepe simo- niar, homicidij, aliaq; id genus de quibus cle- rici suis præbendis expoliatur, manifeste ani- mum suũ patefacit, non esse ab reliquorum quodpiã suo sacerdotio priuare. ¶ Ex dictis ergo colligitur respõsio quæstiois quæ neq; omnino esse affirmatiua, neq; omnino negati- uia, sed media. Primo ergo argumẽto ex ca- pitulis licet. & quoniam lib. sexto cõposito, suas concessimus conclusiones, quæ fuerunt nobis prima & secũda. Tertio verò id quod probare contendebat: in sexta negauimus: Atq; adeo eisdem argumentis satisfactũ est.

Rõ conclu.

ARTICVLVS VII.

Vtrum religiosi creati episcopi ad obser- uantias regulares teneantur.

S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 8.

Quoniã in superioribus quæstio- nem D. Tho. centesimam octua- gesimã quintam de episcoporũ statu tractare aggressi sumus, sed tamen meditatio canonicarum horarũ quã altera de clericorũ bonis nobis obtulit, pau- lisper nos diuertere, licet non abs re, cõpulis, operæpretium duximus ad postremũ eius- dem quæstionis articulum, quem missum fe- ceramus, reuertit: vt decimum hunc librũ qui præcipuẽ de episcopis institutus est, cõside- ratum monachorũ qui episcopali dignitate fulgent, concludat. ¶ Arguitur ergo quòd eiusmodi religiosi in episcopos promoti ad obseruantias regulares nõ tenentur. Habetur enim can. statutum. 18. q. 1. quòd monachũ electio canonica à iugo regulæ monasticæ professionis absoluit, & sacra ordinatio de monacho episcopum facit: obseruantia au- tem regulares sub iugo monasticæ institutio- nis continentur: ergo illi qui episcopi crean- tur ab illis eximuntur. ¶ Secundò. Ille qui ab inferiori ad altiore gradum assumitur, videtur à vinculis inferioris absoluit: quòd homo non potest tot sarcinis esse onustus. Quemadmodũ qui monasticam profectur vitam ab omnibus votis religantur quibus erant in seculo obligati: status autẽ episco- palis sublimior est monachali: ergo religiosus illuc promotus ab omnibus canonicis insti-

Argum. 1.

Argum. 2.

tutis liberat. ¶ Tertio insolubiliores mona- chorum nexus sunt obedientiæ & paupertatis: episcopus autẽ ab obedientia suorũ præ- latorum fit exẽptus: & q; ab altero etiã pau- pertatis funiculo enodetur, apparet sentire præfatus canõ: vbi ait eiusmodi monachũ creatũ episcopũ legitime posse paternã hæ- reditatem adire. Adde q; etiã illis concedi- tur testamenta cõficere: ergo & ab alijs etiã obseruantijs liberantur. ¶ In contrarium vi- detur facere canon Innocentij, de monachis 16. p. 1. quo ait: De monachis qui diu immo- rates in monasterijs postea ad clericatus or- dines peruenerint, statuimus nõ debere eos a priori proposito discedere.

Argum. 3.

Primã con- clusio.

Secũda con- clusio.

Rõ utriusq; cõclusionis.

Tertia con- clusio.

sententia D. Thom. de hac quæstione tri- bus conclusionibus continetur. Prima. Ad eas religionis obseruantias quæ pon- tificiæ functioni nullo esse possunt impedi- mẽto, imò esse possunt adiutorio, perinde te- net monachus sedẽ episcopale adeptus atq; dum erat in claustro. Huius generis sunt, cõ- tinetia, paupertas, atq; adeo religionis vesti- tus: qui est eiusdẽ obligationis signum. ¶ Se- cunda conclusio. Si quæ verò inter regulares obseruantias existit quæ potissimẽ admini- strationi obstaculo esse possunt, ab illorũ iugo eximitur per episcopatu religio. ¶ Cu- iusmodi sunt solitudo, silentiũ, grauesq; absti- nentia atq; vigilia quæ corpus debilitando possent episcopũ suo muneri ineptũ reddere. ¶ Ambas has simul conclusiones hac ra- tione cõmõstrat. Cum vterq; locus, tam re- ligionis. s. q; episcoporũ, sit status perfectio- nis, hoc tamẽ differunt, quòd status religio- nis viam ad perfectionem sternit tanquã eius discipulatus: status autẽ episcoporũ est cõ- perfectio magisterium, dispositio au- tem ad aliquam formam per illius perfectio- nem non cessat, nisi quatenus eius fuerit im- pedimentum: vt lectio ac meditatio discipu- li cessare non debet dum sit magister, imò hoc impensius facere debent. Nõ tamẽ am- pliũ debet audire, sed docere quia illud est huius impedimẽtum. Pari ergo modo il- læ obseruantie religionis quæ functioni epi- scopali non obstant, in monacho episcopo nõ cessant, sed ille profus quæ obstat. ¶ Ter- tia conclusio. Aliarum obseruantiarum à quibus non absoluitur, potest eiusmodi epi- scopus dispensatione nonnunquam per suã autoritatem, vt sciti in religione id pote- rat autoritate prælati. ¶ Hæc Diuus Tho- mas: quæ quidem aliquando indigent maio- ri au-

Tria operu genera i religiofo.

ri amplificatione. Et primū omniū iuxta numerum conclusionum tria denotat in religiofo operū genera, quæ in eius assumptione ad episcoporum ordinē sunt meditanda. Quæ dā scilicet, que nō solum nō obstant, sed cōferunt, vt castitas, & paupertas atq; obedientia: quam nō relinquit, sed mutat: vt qui prefecto religionis obediebat, deinde obtēperet Pape. Quæ dā verō sunt manifestē repugnātia: vt solitudo, & silentiū, & immodicē abstinentia. Aliæ verō medij generis, quæ nō semper obstant, sed aliqñ vt si dicas reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem indui, in ipsiq; dormire. Ad illa ergo primi generis ait teneri episcopū monachū: ad alia verō secundū, ipso iure absolui. Sed in reliquis, licet nō non profus ab illis absoluantur, posse tñ secū dū expedierit dispensare. ¶ De singulis ergo non nihil sese offert dubietatis. Primū enim membrum trinū includit votum. scilicet castitatis, obedientia: & paupertatis. Et de primo nulla tenē dubitat quin monachū illi maneat astrictus: nō solū sacerdotū lege, verū & religiois. Quare licet cū alijs episcopis: vt lib. 8. explicuitur, dispensare ecclesia possit super continentia, nō tamē cum episcopis monachis. Neq; de secundo vlla est ambiguitas. Nam sicut dum religiosus in generalem magistrū aut ministrum ordinis assumitur; nō obstita te obedientia voto, soli Papæ manet subiectus, sic monacho accidit dum fit episcopus: Nō in quā deserit, sed mutat obedientiā. ¶ De voto autē paupertatis restat sanē dubiū, nec solutu facile. Primū enim S. Tho. in hac. 2. 2. tum quæst. 88. ad quartum argumētū: tum hīc clarissimē defendit monachum factum episcopum nullatenus à voto paupertatis absolui. Nam in prima conclusione exemplum ponit continentia:, & paupertatis. Et in solutiōe tertij ait religiosum episcopū nō posse habere propriū. Et ratio apparet planam, vt lib. 8. dictum est, votum religionis est indispensabile quod tria includit vota. ¶ In contrarium autem est argumentum quod illic insinuamus, & hic apertius vim suam demonstrabit. In episcopo, vt supra dictū est, duo cōsiderat bonorū genera: nēpe seculariū & ecclesiasticorū. Omnis ergo modo secularibus, de ecclesiasticis arguitur. Reliqui epi ex seculari clero assumpti post factā portionū diuisionē dominiū habet super vt. q. 4. multis modis cōfirmabamus, epis autem ex religionibus euocatis eadē profus ratione & modo adiudicatur sua portio, si-

Dubitatio.

Argument.

cutl: & alijs qui ex reliquo clero eliguntur: ergo perinde eiusdem portionis dominiū habent atq; reliqui. Fateor equidem ad hoc argumentum me respondere nescire: quoniam neutram præmissarum video quomodo negare valeā. Nā quod eodem modo omnes fiant episcopi, dubitari non potest. Neq; verò D. Thomas quantum ad hanc bonā ecclesiastica aliam paupertatem tribuit religiosi episcopis quā reliquis. Imò articulo sexto præsentis quæstionis, vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatem, cum secundo loco argumentatus esset quod Apostoli fuerūt pauperes, respondet ad illā paupertatē nō teneri episcopū. Idq; cōfirmat exemplo Athanasij, Ambrosij, & Augustini, qui fuerūt vniuersi & monachi & episcopi. vbi palā ostēdit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos seculares. Cū ergo idē Doctor sanctus articulo statim septimo dixerit quod de his quæ vsui episcopi deputata sunt, eadem esse videtur ratio quæ de proprijs bonis, profecto id monachis episcopis nō denegat. At quoniā semper habuit oculum ad illud tēpus quo clerici in cōmuni vivebāt, propterea simpliciter ait monachum factū episcopū, nō absolui à paupertatis voto. Dicendum ergo sub peritiorum censura, quod sicut obedientia monachi dū fit episcopus sic mutatur vt soli fit Papæ subditus, ita & eius mutatur paupertas, vt decimarū portio reliqua; episcopalia bona illi sicuti & reliquis episcopis adiudicent. Nimirū vt & ipse sustentetur, & singulari misericordie precepto, quod præ alijs episcopis religiosi ligat, subsidio sit pauperibus. Quantum ad aliud verò bonorum genus, scilicet seculariū dubitari nō potest, quin etiā paupertatis votum quadatenus ei mutetur. vt patet ex can. statutum. i. 8. quæst. i. vbi monachus qui in monachatu heres paternus esse nō poterat, idoneus declaratur eidem audeundē hereditati, qua vtq; potest superflite vita perire. Et in causam adducitur quod ipsum electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit: & sacra ordinatio de monacho episcopū fecit. Quin verò si vsum qui iā receptissimus est, cōsulat, Papa cum episcopis monachis nonnuquam dispēsat vt seculariū bona emant, quæ postea quibus voluit relinquāt. Qui quidē mos si legitimus est, profecto ostēdit nō esse tā indispensabile paupertatis votū, quā continentia: aut obedientia: ¶ Circa secundum autem obseruariū genus, scilicet illorum

Solutio,

Paupertatis votum.

Caietanus.

Nō probat Ratio Caiet.

Dubitatio.

Solutio.

rum à quibus monachus eo ipso quo fit episcopus absoluit, adnotauit hic Caiet. non solum illas cōprehendi quæ manifestē episcopali functioni aduersantur, vt silentiū & solitudo, verū & quæ huiusmodi dignitati dissident, aut congruentia non sunt: quod quidē concessū facile est: sed tñ exempla quæ subdit nescio an sint adeo congruentia. Ait enim quod soluitur à ceremonijs habendi socium ordinis bibendi sedendo, cum duabus manibus, & benedictione, & similibus. Attamē licet forsā ita sit, propterea q̄ res sunt parui momenti: non tñ propter causam quam ipse affert: videlicet, quia episcopū illa non decet. Imò verò cū talis epus habitū religionis exuere nō debeat, nisi summus fiat Pōtifex, adeo huiusmodi monachales ceremonie ipsum nō dedecent, vt eius habitū decorēt. In Italia quidē vbi monachi ad quæcūq; pauperē episcopatū assumantur, habitū vel prorsum abijciunt, vel alia figura incrustant, oēs monasticas ceremonias cum illo deponūt: quia Itali nō dignantur episcopos in habitu monachali videre: quæ quidē p̄fessis ad alias iam nationes inersit. Et inde Caiet. iudiciū suspexit. Tametsi nō pro se, qui etiā Cardinalis cū habitu monachali semper religiosissimē vixit. igitur q̄ episcopus religiosus sociū sui ordinis qui autoritate vigeat sibi adiungat, & ceremonijs quibuscūq; religionis, ac religiosorum idiomate vtatur: adeo non est indecēs, vt qui cōtra faciunt oculos prudentiū secularium offendant. ¶ De tertio verò ceremoniarū ordine à quibus S. Tho. ait religiosum nō absolui, licet super ipsis secum possit dispensare: qualia sunt lineis non vti, regularia ordinis ieiunia seruare, etsi sit ordinis nostri vel Carthusiennum esu carniū abstinere, dubium est, idemq; in præsentiarum præcipuum, quo vinculo religiosi episcopi ad horum obseruantias teneantur, vt r̄m scilicet legali debito, an solum morali. Legale enim debitum est quādo quis lege per vim coactiuam tenetur: ita vt qui contra fecerit, legis poenis obligetur. Vinculum autē morale est quando quis sola vi directiua legis obligatur: nō autem poenis subditur. Exemplū est in principe qui nō tenetur vi coactiua, sed directiua. Et quod monachus teneatur vtraq; vi legis, videtur hic D. Tho. sentire, dicens q̄ in illis potest tantum secum dispēfare, vbi insinuat videtur q̄ perinde obligatur atq; quando erit in clausuro. ¶ Nihilominus placet mihi Caietani senten-

tia quam in præsentiarum protulit, sed expressius in singulari opusculo quod de hac re intulit: nempe in libello viginti vnus quæstionū. q. 9. Sentētia verò est quod nō tenetur ex debito legis, sed ex morum honestate: tum quia id significatur cap. citato statutum illis verbis: A iugo regulæ monasticæ religionis absoluitur, & de monacho fit episcopus: iugū enim vim coactiuā designat. Itē postquā eximitur à subiectione prælatorū ordinis quia nullatenus nisi per Papam puniri potest, iudiciū est quod neq; poenis regularium statutorum subiaceat. Quod autē ex debito morali & de honestate teneat, patet: nā postquā monachatu p̄fessus est qui perfectionis est disciplina, condecens est, vt magister perfectionis factus eandem seruet disciplinā: nam licet nō per vim coactiuam, libere tamen: quemadmodū discipulis licet factus doctor seruetur: metū alijq; coactionibus quibus ad studiū cōpellebatur liberetur debet nihilominus sua spē eisdem studijs incumbere. Neq; est ineptum exemplum quod à naturalib; sumitur. Quādiu enim calor in ligno ad fomam ignis disponit, vi quadam coactiua agentis: retinetur: adueniente autē substāiali forma, fit naturalis, atq; adeo sua pte spē in igne permanet. Ex quo fit vt de bitum morale religioso episcopo p̄pterea q̄ de religioe assumptus est maius sit quā in episcopo seculari. ¶ Sequitur nihilominus secūdo quod religiosus factus episcopus quamuis ferijs sex t̄is peculiari instituto religionis, etiam si sub reatu mortali obliget, vt in ordine diui Fr̄acisci obligari fertur, factus episcopus potest in die Natalis domini, si illa feria occurrerit, carnibus vesci, & ieiuniū frangere. Oppositum dicit in præsentiarum Caietan. sed in opusculo cordatius mutauit sententiā. Nam capitulo explicari, extra, de obserua. ieiuni. vbi cunctis Christianis illud priuilegium indultum est, non excipiuntur nisi qui ex voto aut ex regulari obseruatia ieiunare astricti sunt. Et intelligitur ex regulari obseruatia legali debito, quod nō manet in episcopo nisi morale. Neq; votū abstinentie fecit singulare, nisi vouēdo religionē. Igitur S. Thom. hoc pacto intelligendus est sensisse monachum episcopum nō absolui à dictis obseruantijs: scilicet quātum ad morale debitū. ¶ Sed cōtra: ergo neq; ad castitatem tenetur sub reatu mortalis criminis: quia debitū morale nō videtur sub tali reatu obligari. Negatur consequentia: quoniam votū castitatis

Primum eorollarium.

Secundum.

Argument.

castitatis expressè fecit: virtute cuius etiam si cesset vis coactiua obseruantiae regularis, obligat. Caetera verò non vouit formaliter nisi vouendo religionem: cuius vis cessat in illo quo ad legale debitum. Verù est, tamen quòd poenis quae in religione decretæ sunt transgressõibus trium votorum essentialiũ nõ manet subiectus. ¶ Sed vtrum illud morale debitum plus obliget episcopum religionis D. Francisci, quàm nostri ordinis: eo quòd ipse ad aliquas obseruantias tenetur sub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quantum nõ teneatur vi coactiua, tenetur tamen fortè aliquibus suis legibus sub reatu mortali. Respondetur quòd si vera est hæc opinio, episcopi Diui Francisci, non magis quàm nostri obligantur: quia æqualiter absoluantur à legali debito. Quare de hoc nõ nulla est in principe differentia: quia licet nõ cogatur, lege tamen illa durante, si ad se pertinet, tenetur illa. ¶ Debent autem religiosi vt in adeũdis episcopopatibus multò esse cunctatiores quàm seculares: ita & in administrandis longissimè vigilantiores. Qui enim sese in claustra, mundo vale dicentes, abdiderunt: nõ debent sicuti vxor Lothi retro, hoc est, ad seculares splendores respicere. Nã pter Dei offensam, seculari populo scádalo sunt, ac subinde vilipendio & ludibrio: nisi palam cõstet tum renitentes vi fuisse à suis claustris extractos, tum ecclesijs cū oĩ timore Dei famulari alijsq; abstinerere pompis: quæ nõ fuerint ad ornamentũ suæ dignitatis necessariae.

Ad. 1. arg. Primum igitur argumentũ in capite quæ-

Ad. 2. arg. tua declaratione solutũ est. ¶ Ad secundũ respondet. D. Thom. quòd vota in seculo facta non ex eo præcisè per professionem religionis dissoluantur, quòd sit ascensus ab inferiori ad superius: sed quòd illa habent se ad religionem sicut particulare ad vniuersale putà sicut ille qui partẽ sui Deo obtulit ad illum qui se offert totum. Pars autem includitur in toto, & ideo adueniente toto superfluit. Ascensus autem à religione ad episcopatum, est sicut à dispositione ad perfectionem: & dispositio autem non cessat adueniente perfectione. Intellige, vt diximus, quãtum ad de-

De Iustitia & Iure,

bitum morale sicuti calor dispones ad ignem permanet in illo. ¶ Ad tertium autem quantum ad id de obedientia iam responsum est quòd nõ relinquatur, sed mutatur: & pariter quantum ad paupertatem. ¶ Restat nihilominus dubium quòd Diuus Thomas illic in finuat circa illud cap. statutum de hereditate paterna quã monachus episcopus acquirat, cuiusnam post eius mortem obueniat, monasterio an episcopali ecclesie? Verba quippe capituli obscura sunt, nihil enim aliud explicat nisi quod quæ monachus acquisierat, monasterio relinquat: quæ verò factus episcopus acquisierat, ad altare ad quod sanctificatus est restituat. Sensus ergo istorum verborũ est quem vsus declarat: nempe quòd quæ acquisierat in seculo, relinquat monasterio: quòd autem episcopus factus adiecit, relinquat episcopali ecclesie. Bonaverò religiosorum qui titulares episcopi fiunt: quia sedem nõ habet licet acquisita eis sint in episcopatu, monasterijs obueniunt. ¶ Testamenta autem condere manifestum est non posse sine Papæ dispensatione. Et tunc ait D. Thomas, si episcopus religiosus est, non sibi concedi vt tanquam de proprio testamentum faciat, sed quia Papa eius ampliat facultatem dispensandi sua bona, vt eadem facultas duret post mortem. Ait verò post quã ita liberè dispensatur cū illo atq; cum alijs episcopis, parũ refert quomodo fiat. ¶ Ecce Opus decem Librorũ quod de Iustitia & iure polliciti sumus: & in quæstiones septuaginta sex, Articulos verò ducetos octuaginta & octo partiti sumus: per varia ac lubrica perq; ardua ac difficilia rerum genera, aspirante diuino flamine, ad optatum portum perductũ est. Anno Christianæ salutis Milleesimo Quingentesimo Quinquagesimo quarto. In quo si quid per incertiam nostrã & ignorantiam, aut certè per negligentiam & oscitantiam à nobis peccatũ est (nam studio per Dei misericordiam certus sum neuti quàm deliquisse) Deus ipse misericordiarum ignoscat. Si quid verò præstitimus quòd in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem soli Deo acceptum referendum est: Cui laus sit & perennis gloria per infinita seculorum secula. Amen.

Ad. 3. arg.

Dubium.

Solutio.

Episcopus religiosus testamentũ condere non potest absq; facultate Papæ.

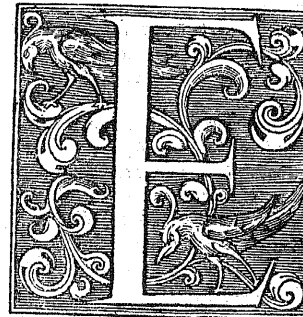
Epilogus.

Tomii secundi, atque odedò totius Operis Librorum decem de Iustitia & Iure, exoptatus

F I N I S.

INDEX SUMMARIUS
generalis, Operis decem Libro-
rum, De Iustitia & Iure.

Arnoldus Schurerius Corrector Candido
Lectori Salutem.

N TIBI sincere Lector Indices duos exi-
my huius Operis Librorum decem: quod ab
utilitate, commoditate, pietate, omniyuga e-
ruditione disciplinae Theologicae, Philosophi-
cae, Iurisprudentiae utriusque, ac denique au-
thoris sui auctoritate, nemini non summope-
re (si modò Christianè sapere volet) proba-
tum iri haud est ambiguum. Porro Indicium
prior, Librorum, Quaestionum atque Arti-
culorum, una cum omnibus summatim per-

tractandis in singulis libris, seriem numerumq; edocebit. Atqui Articulo-
rum quisque (id quòd nosse, cum primis operæpretium fore existimauimus)
membra plus minus tria complectitur: è quibus primum obijcit, alterum re-
spondet, postremum autem decidit. Hic nanque Index in eum est adornatus
finem, ut festino Lectori, nihil, quod illi negotium faceretur, in inquirendo
quod optaret, se exhiberet. Alter Indicium demum, rerum & verborum, ac
Sententiarum uniuerso Operi, ceu flosculorum, insperfarum, cornucopie vo-
berrimum est futurus. Quare inæstimabile hoc Opus haud ita magno
compara, utere, frueri, ac vine felix, Lector amice
mi tu. Salmanticae Sexto Ca-
lendas Maias.

Index Librorum.

Liber primus, edif- ferit de iure seu legibus, q̄ su- prema sunt Iustitiæ regula: hoc est de lege naturali & hu- mana, ab æterna deriuatis: p̄ quas homo ad finem natura- lem destinatur.

PROEMIVM Operis. pag. 5. OPERIS Titulus ac Diuisio in Li- bros decem: atque adeo summa- tim quid in singulis discipetur. pagina. 6.

LIBER porrò Primus in Questiones secatur Septem. pagina. 6.

PRIMA agit de lege in communi: Cõplectitur autem Articulos quatuor. pagin. eadem.

Primus, An ulla definitio Legis à Doctoribus constitutarum legitima sit, sciscitatur. ibidem.

Secundus, Vtrum ne lex semper in commune bonis destinetur. pag. 10.

Tertius, Sine cuiuslibet ratio, legis effectrix. pa- gina. 12.

Quartus, Nunquid promulgatio sit de ratione le- gis. pagina. 13.

QVÆSTIO Secunda, De legis effectibus: Ar- ticulos sortitur duos. pag. 17.

Primus, An effectus legis sit imperando ac uetâdo reddere homines bonos. pag. eadem.

Secundus, Nunquid legis actus congruenter assi- gnentur. pag. 19.

QVÆSTIO Tertia, De lege æterna, Articulis absolutur Quatuor. pag. 21.

Primus, An lex æterna à naturali, humana, ac di- uina distinguatur. pag. eadem.

Secundus, Nunquidnam lex æterna sit summa ra- tio in Deo existens. pag. 22.

Tertius, Vtrum leges uniuerse ab æterna proma- nent, an non. pag. 24.

Quartus, Creatæne cuncta, tam necessaria quam cõ- tingentia, æternæ legi subijciantur. pag. 25.

QVÆSTIO Quarta, De lege nature, Artic- ulos sibi uendicat Quinque. pag. 28.

Primus, An lex naturalis sit habitus in nobis ex- istens. ibidem.

Secundus, An lex naturalis cõplura contineat præcepta. pag. 30.

Tertius, Omnesne uirtutis actus sint de lege natu- re. pagina. 32.

Quartus, Nunquid lex nature cunctis sit mortali-

bus una. pag. 34.

Quintus, Vtrum lex nature mutari aboleriue pot- sit, an non. pag. 35.

QVÆSTIO Quinta, De lege humana in ge- nere: Articulos habet quatuor. pag. 37.

Primus, An præter legem nature necessariae no- bis fuerint humane. pag. eadem.

Secundus, Omnesne humana lex à naturali deriue- tur. pag. 39.

Tertius, Nunquid legis humane qualitates rectè ab Isidoro describuntur. pag. 41.

Quartus, Conuenienter Isidorus & qui illum sequuntur, ciuiles leges, usq; humanum diui- dant. pag. 43.

QVÆSTIO Sexta, De potestate legis huma- na: Articulos comprehendit octo. pag. 45.

Primus, An lex humana in communi debeat con- stitui. pag. 46.

Secundus, Vtrumne ad legem humanam pertineat omnia uitia cohiberi. pag. 46.

Tertius, Nunquid lex humana omnium uirtutum actus præcipiat. 47.

Quartus, Lex humana imponatne subditis neces- sariam in foro conscientie. pag. 49.

Quintus, Vtrum omnis poenalis lex obliget ad cul- pam, an non. pag. 54.

Sextus, Lexne poenalis in foro conscientie ante iudicis condemnationem obliget ad poenam. pagina. 57.

Septimus, Omnes subijciantur legi necne. pagin. 67.

Octauus, Subditio liceat præter uerba legis age- re, necne. pagina. 70.

QVÆSTIO Septima, De mutatione & uari- etate legis humane, Articulos continet tres. pagina. 71.

Primus, An lex humana debeat quoquo pacto mu- tari. pag. eadem.

Secundus, Vtrum consuetudo uim legis obtinere ualeat an non. pag. 74.

Tertius, Nunquid Rectores multitudinis in legi- bus dispensare possint. pag. 76.

¶ Liber Secundus.

SECUNDVS, De lege diui- na, qua ad supernâ fœlicitate promouemur: in Questio- nes finditur nouem. pag. 80.

QVÆSTIO Prima, De lege ueteri: conti- net Articulos quatuor. pag. eadem.

Primus

Questionum & Articulorum.

Primus, An præter naturalem legem & huma- nam que ab æterna deriuantur, fuerit diui- na hominibus necessaria. ibidem.

Secundus, An lex uetus fuerit bona. pag. 82

Tertius, Nunquid lex illa soli debuerit populo Israhel poni, illamq; duntaxat obligare. pa- gina. 87.

Quartus, Vtrum lex uetus cõgruenter data fue- rit tempore: Moysi, an nõ. pag. 90.

QVÆSTIO Secunda, De præceptis legis ue- teris in genere: Articulis constat tribus. pa- gina. 91.

Primus, An lex uetus unicum tantum continue- rit præceptum. pag. eadem.

Secundus, Vtrum ne præceptorum legis ueteris trina sit differentia: nempe moralium, cere- monialium, atq; iudicialium. pag. 93.

Tertius, Nunquid lex uetus ad sub. obseruantia per temporalium præmissiones: & cõmitta- tiones debuit suos subditos inducere. pag. 97.

QVÆSTIO Tertia, De moralibus præceptis Articulis super bis duodecim. pag. 99.

Primus, An omnia præcepta moralia pertineat ad legem nature. pag. eadem.

Secundus, Num præcepta moralia legis sint de omnibus actibus uirtutum. pag. 100.

Tertius, Nunquid omnia præcepta moralia ue- teris legis ad decem Decalogi reducantur. pa- gina. 103.

Quartus, præcepta Decalogi cõuenienter di- stinguantur. pag. 104.

Quintus, Vtrum præceptorum Decalogi nime- rus congruat, an non. pag. 106.

Sextus, Præcepta Decalogi debitõne sint ordi- ne disposita. pag. 108.

Septimus, Præcepta Decalogi congruenti mo- do tradantur, necne. pag. 109.

Octauus, Præcepta Decalogi sintne dispensabi- lia, an nõ. pag. 111.

Nonus, Num modus charitatis cadat sub præce- pto. pag. 117.

Decimus, Modus charitatis cadatne sub præce- pto diuine legis necne. pag. 120.

Vndecimus, An illa præcepta moralia que ex- tra Decalogum uagantur, congruenter tum distinguantur, tum etiam ad eundem redu- cantur Decalogum. pag. 124.

Dodecimus, Num præcepta moralia ueteris le- gis iustificarent. pag. 126.

QVÆSTIO quarta, De præceptis Decalogi in singulari: Articulis consicitur sex. pagin. 129.

Primus, An præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ. pag. eadem.

Secundus, Nunquid primum præceptum Deca- logi congruenti sit modo traditum. pagin. 131.

Tertius, Secundum præceptum conuenienti sit forma positum, an non. pag. 133.

Quartus, Vtrum tertium præceptum de sancti- ficatione sabbati sit rectè positum, an non. pagina. 137.

Quintus, An quartum præceptum de hono- randis parentibus congrue tradatur. pagin. 143.

Sextus, Nunquidnam sex reliqua præcepta cõ- uenienti ordine & modo tradantur. pagin. 144.

QVÆSTIO quinta, De præceptis ceremonia- libus: Articulis est contenta quatuor. pagin. 146.

Primus, An ceremonialia præcepta quadrifida fuerint: scilicet sacrificia, sacramenta, sacra & obseruantia. pag. eadem.

Secundus, Nunquid singulis istis ceremoniali- bus speciebus reddi possint legitime cause. pagin. 148.

Tertius, Vtrum legis antiquæ ceremonie, uel ante legem extiterint, uel sub lege iustifica- rent. pag. 150.

Quartus, Ceremonia ueteris legis sic in Chri- sti morte cessauerint ut inde citra mortale crimen nequeant obseruari. pag. 152.

QVÆSTIO sexta, De iudicialibus manda- tis: Articulos habet non plus duos. pagina 162.

Primus, An præcepta iudicialia rectè à cere- monialibus distinguantur. pag. eadem.

Secundus, Vtrum ne iudicialia præcepta conue- nienter sint in quatuor genera distributa. pa- gina. 163.

QVÆSTIO septima, De lege Euangelica quantum ad eius substantiam: Articulis don- natur quatuor. pag. 166.

Primus, Vtrum lex noua sit lex scripta, an ne potius cordibus indita. pag. eadem.

Secundus, Nunquidnam lex noua iustificet. pa- gina. 168.

Tertius, Annon lex noua debuerit dari à prin- ci pio mundi. pag. 169.

Quartus, Lex noua sitne usq; ad finem mundi duratura, necne. pag. 170.

QVÆSTIO octaua, De collatione legis nouæ cõmuni ueteri: Articulis perstringitur duobus: pag. 172.

Primus, Nunquid non lex noua sit ueteris cõ- plementum. ibidem.

Secundus, Lex noua quatuor ne sit quam anti-

Index Librorum.

399.
Primus, An quempiam suo mutilare membro sit licitum. pag. eadem.
Secundus, Virumne liceat patri filios, aut dominis seruoserberare. pag. 401.
Tertius, Licetumne alicui sit carceri quempiam mancipare. pag. 404.
QV AESTIO tertia, De furto: Articulis continet sex. pag. 405.
Primus, An furti definitio sit bona. pagina eadem.
Secundus, Furtum & rapina specie differant necne. pagina. 407.
Tertius, Virumne furtum sit genere suo peccatum mortale. pag. 408.
Quartus, Nunquid ei qui egestate premitur furari liceat. pag. 416.
Quintus, An ne rapina ullo pacto fieri possit citra peccatum. pag. 417.
Sextus, Rapina sine grauius furto, an non. pagina. 420.
QV AESTIO quarta, De iniustitia iudicis: Articulis peragitur quatuor. pag. 421.
Primus, liceatne iudici eum qui sibi non subditur iudicare. pagina eadem.
Secundus, An iudici liceat contra veritatem quam cerio nouit, iudicare, quando legitime promittitur contrarium. pag. 423.
Tertius, Nunquid iudex absq; accusatore possit quempiam iudicare. pag. 428.
Quartus, Virumne iudici liberum sit poenam iuris relaxare. pag. 429.
QV AESTIO quinta, De iustitia accusatoris: Articulis possidet quatuor. pag. 431.
Primus, Anne quispiam teneatur alium accusare. pag. eadem.
Secundus, Virumne necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi. pag. 434.
Tertius, Nunquid accusatio per tria hec reddatur iniusta, que sunt calumnia, prauaricatio, & tergiversatio. pag. 435.
Quartus, An accusator qui in probatione deserit, poena talionis teneatur. pag. 436.
QV AESTIO sexta, De iustitia rei: Articulis fulcitur quatuor. pag. 437.
Primus, Accusatorne liceat ueritatem negare, an non. ibidem.
Secundus, Nunquid accusato liceat per calumniam se defendere. pag. 439.
Tertius, An reo liceat iudicium per appellationem declinare, necne. pagina. 446.
Quartus, Virum liceat condemnato ad mortem se quacunq; uia defendere. pagina. 448.
QV AESTIO septima, De iniustitia testis: Articulis pertrahatur quatuor. pag. 452.
Primus, Virumne teneatur quandoque homo testimonium ferre. pagina. eadem.
Secundus, Duorum uel trium testimonium, an in iudicio sufficiat. pagina. 454.
Tertius, Nunquid cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit. pagina. 456.
Quartus, An non testimonium falsum semper sit peccatum mortale. pag. 458.
QV AESTIO octaua, De iniustitia Aduocatorum: Articulis exigit quatuor. pag. 459.
Primus, Aduocatus teneaturne gratis prestare patrocinium pauperibus in suis causis. pagina eadem.
Secundus, Virumne merito sint aliqui ab aduocationis officio arcendi. pagina. 461.
Tertius, Nunquid aduocato delictum sit iniustitiam causam defendere. pagina. 462.
Quartus, Licetumne sit aduocato pretio patrocinari, an non. pag. 464.
QV AESTIO nona, De contumelia: Articulis declaratur tribus. pagina. 466.
Primus, An contumelia consistat in uerbis. pagina eadem.
Secundus, Virum contumelia, & generaliter contumitium, sit genere suo peccatum mortale. pagina. 468.
Tertius, Nunquid debeat quisq; contumelias equanimiter sustinere. pagina. 469.
QV AESTIO decima, De detractione, Articulis posulatur quatuor. pag. 471.
Primus, Anne detractio sit demeratio alienae fame per occulta uerba. ibidem.
Secundus, Virumne detractio genere suo sit peccatum mortale. pag. 472.
Tertius, Nunquid detractio sit grauius omnibus peccatis que in proximum committuntur. pagina. 477.
Quartus, Audiens toleransq; detrahentem an mortaliter peccet. pag. 479.
QV AESTIO undecima, De susurratione & derisione: Articulorum tantum est duorum. pagina. 481.
Prior, Virum susurratio sit peccatum a detractione distinctum an non. pag. eadem.
Posterior, An ne derisio sit speciale peccatum a precedentibus distinctum, atque adeo mortale. pagina. 483.
QV AESTIO duodecima, De maledictione: Articulis adornatur tribus. pag. 485.
Primus, Nunquid cuiuspiam sit licitum alter imaledicere. eadem.
Secundus, An creaturæ etiam irrationali maledicere liceat. pag. 487.
Tertius,

Questionum & Articulorum.

Tertius, utrumne maledictio, peccatum sit genere suo mortale idemq; detractione peius. pagina. 489.

TOMI PRIMI FINIS.

Tomus secundus,

Liber Sextus.

SEXTVS, disceptat de usuris & contractibus, ac de cambijs: in Questiones distractus Tredecim. pagina. 491.

QV AESTIO prima, de usura: Articulis exornatur sex. pagina. 492.
Primus, An usuraria mutuatio genere suo sit peccatum mortale. pag. eadem.
Secundus, Nunquid ratione mutui aliqua possit expeti commoditas. pagina. 500.
Tertius, Virumne ratione damni emergentis aut lucri cessantis liceat mutuatori quippiam ultra sortem recipere. pag. 507.
Quartus, Quicquid lucri pecunia usuraria perierit, sine restitutione obnoxium. pagin. 511.
Quintus, Licetumne mutuo pecunia accipere sub usura. pagin. 519.
Sextus, Nunquidnam Mons pietatis usurarius sit. pag. 522.
QV AESTIO secunda, De generali ratione contractus emptionis & uenditionis: Articulis enucleatur tribus. pag. 526.
Primus, An contractus emptionis & uenditionis sit reipublice necessarius. pag. eadem.
Secundus, Nunquid negotiatio sit licita. pagina. 529.
Tertius, Virumne rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda. pag. 531.
QV AESTIO tertia, De iniustitia que in emptione & uenditione committitur, duorum est Articulorum. pag. 534.
Prior, Nunquidnam licite quis possit rem pluris uendere quam ualeat. ibidem.
Alter, Anne uitium rei uenditæ sit uenditione reddat illicitam, ut necessarium semper sit illud detegere. pag. 538.
QV AESTIO quarta, De emptione credito pretio, Articulis foritur duos. pag. 543.
Vnus, utrumne liceat rem carius uendere expe-

ctata quam numerata pecunia. eadem.
Alter, Anne liceat re credito carius quam pre se senti pretio uendere, quando rei dominus non erat tunc uenditurus. pag. 547.
QV AESTIO quinta, De censibus: Articulis enodatur tribus. pag. 550.
Primus, An census emptio ac uenditio sit iustitraya. ibidem.
Secundus, Nunquid census tam temporales quam perpetui sint liciti. pag. 555.
Tertius, Virum licita sit emptio censuum cum pacto reuocandi. pag. 557.
QV AESTIO sexta, De contractu societatis: Articulis est contenta duobus. pag. 559.
Prior, Nunquid contractus societatis sit licitus. pag. eadem.
Posterior, An licitum sit pecuniam in societate exponere saluo capitali. pag. 561.
QV AESTIO septima, De contractu assicuracionis: Articuli est unius. pag. 564.
Vnicus, Nunquid assicuracionis contractus sit licitus. ibidem.
QV AESTIO octaua, De cambio in genere: Articulis perficitur duobus. pag. 565.
Vnus, Virum ars campforia sit licita, an non. ibidem.
Alter, pluresne sint cambiorum species. pag. 567.
QV AESTIO nona, De cambio minuto, unicum duntaxat uult Articuli. pag. 569.
Vnicus, Anne minutum cambium sit licitum. ibidem.
QV AESTIO decima, De cambio ratione loci & ratione temporis: sustinet Articulos duos. pag. 571.
Prior, Nunquidnam cambium ratione loci sit licitum. ibidem.
Posterior, utrumne ratione temporis licitum sit cambij pretium. pag. 573.
QV AESTIO undecima, De pretio soluendi numerata pecunia: gaudet Articulo unico: pag. 574.
Vnicus, An campfori liceat, ut pecuniam in suo cambio consignatam in numero soluat, mercedem aliquam recipere. pag. eadem.
QV AESTIO duodecima, De numerorum cambio ratione diuerse eorum estimationis in diuersis locis aut temporibus: Articuli prefulget quinq;. pag. 575.
Primus, Virum liceat pecuniam unius regionis pro pecunia alterius ubi plus ualeat, commutare, an non. pag. eadem.
Secundus, An licitum sit monetarum cambium, que in diuersis locis propter copiam & modicam totius generis monete, inaequalis sunt

Index Librorum;

naloris pagina. 577.
 Tertius, Nūquid cambiorum pretia inter cam-
 ptores variari possint. pagina. 583.
 Quartus, Cambium ad incertamine solutionis
 quantitate sit licitum. pagina. 585.
 Quintus, Nūquid non cambium huiusmodi, qđ
 intercalatis ac pretermisiss primis mundi-
 nis in alias subsequentes sit, sit licitum. pag-
 ina. 586.
QVÆSTIO Decima tertia, De reliquis cam-
 biorum generibus, Articuli sunt duobus. pa. 590
 Prior, Vtrum cambia ad proxima loca eiusdem
 regni sint licita, necne. pag. ead.
 Alter, Nūquid cambia que licet ad primas
 mundiinas sunt, tempore, loco distant, tam-
 men quo longius distant pretiosius sunt, sint
 licita. pagina. 591.
¶ Liber Septimus.
¶ Septimus, De voto: Quæ-
stionibus adornatur sex pa-
gina. 654.
QVÆSTIO Prima, de substantia voti: Ar-
 ticulis excollitur tribus. pagin. ead.
 Primus, An votum sit alicuius rei possibile, ad
 quam ut precepti non tenebamur. ibidem.
 Secundus, Nūquid votum in solo voluntatis
 proposito perficiatur. pagin. 597.
 Tertius, votum semperne fieri debeat de melio-
 ri bono. pagin. 602.
QVÆSTIO secunda, De voti vigore ac vir-
 tute: Articulis vult quinque. pagina. 611.
 Primus, An omne votum obliget ad sui obser-
 nationem. pagina eadem.
 Secundus, ut ille sit expediens, qđ non nocet. pa. 621.
 Tertius, Nūquid votum sit actus latræ siue re-
 ligionis. pagina. 623.
 Quartus, Magisne sit laudabile, et meritorium
 facere aliqd ex voto qđ absque illo. pag. 625.
 Quintus, Vtrumne votum per suspensionem sa-
 cri ordinis, perqđ professionem religionis, fiat
 solenne. pagina. 628.
QVÆSTIO tertia, De his qui uouendi facul-
 tatem habent: duorum est Articulus, pag. 633.
 Primus, an illi qui sunt alterius potestati sub-
 iecti, uouere possint. pagina. ead.
 Alter, Nūquid pueri religionis voto se pos-
 sint obligare. pagina. 641.
QVÆSTIO quarta, de dispensatione et cō-
 mutatione uoti: Articulus capit tres. pagin-

na. 644.
 Primus, Vtrum ne in uoto possit fieri dispensa-
 tio. pagina eadem.
 Secundus, An ne super noto solenni continen-
 tia religionis fieri possit dispensatio. pa. 646
 Tertius, Nūquid ad commutationem uel dispē-
 sationem uoti requiratur prelati authori-
 tas. pagina. 652.
QVÆSTIO quinta, de religionis uoto in par-
 ticulari: Articulus occupat quatuor. pa. 658
 Primus, An religionis uotum ad statum perfe-
 ctionis attineat. pagin. eadem.
 Secundus, Nūquid paupertas ad medietatem
 usque ad perfectionem uite monastica perti-
 neat. pagina. 666.
 Tertius, Vtrum uotum castitatis sit de intrinse-
 ca ratione religionis, an non. pagina. 670.
 Quartus, Obedientie uotum siue de essentia re-
 ligionis. pagina. 674.
QVÆSTIO sexta, De uoto et continentia sa-
 cerdotum: duobus dumtaxat articulis absolui-
 tur. pagina. 675.
 Prior, Nūquidnam ecclesie decore et stabili-
 tatis, sacerdotale uotum continentie cōgruus
 fuerit ac necessarium. pagin. eadem.
 Posterior, sacerdotalisne continentia ab ipsis sa-
 cri ecclesie incumbit: caperit: an non?
 pagina. 682.
¶ Liber Octauus.
Octauus, De iuramento, quæ-
stionibus tribus perficitur.
pagina. 689.
QVÆSTIO Prima, de iuramento, Articulis
 decem ornatur. ibidem.
 Primus, Vtrum iuramenti definitio sit bona. ibid
 Secundus, Vtrum iurare sit licitum. 692.
 Tertius, Vtrum congrue tres comites iuramenti
 assignentur. 698.
 Quartus, Vtrum iuramentum sit actus religio-
 nis siue latræ. 699.
 Quintus, utrum iuramentum sit per se appeten-
 dum et tanquā res utilis frequentādū. 706.
 Sextus, Vtrum liceat per creaturas iurare. 703
 Septimus, Vtrum omne iuramentum uim habeat
 obligandi. 704.
 Octauus, utrum maior sit obligatio iuramenti
 quam uoti. 718.
 Nonus, Vtrum in iuramento fieri possit dispen-
 satio. 719.
 Decimus, Vtrum omnibus cuiuscūqđ cōditionis li-
 ceat absqđ discrimine, quocūqđ iurare. 723.
 QVÆ

Quæstionum & Articulorum.

QVÆSTIO secunda, De periurio quatuor
 complectitur Articulus. 725.
 Primus, Vtrum falsitas requiratur ad periurū.
 ibidem.
 Secundus, Vtrum omne periurium sit peccatum
 pag. 727.
 Tertius, Vtrum omne periurium sit peccatum
 mortale. 729.
 Quartus, Vtrum liceat iuramentum ab eo pete-
 re qui peieraturus est. 739.
QVÆSTIO tertia, De adiuratione, articulos
 retinet tres. 741.
 Primus, Vtrum liceat hominem adiurare. ibidem.
 Secundus, Vtrum liceat demones adiurare. 743.
 Tertius, Vtrum liceat adiurare irrationabile
 creaturam. 749.
¶ Liber Nonus.
Nonus, De Decimis ac Si-
monia: Quæstionibus dita-
tur octo. 751.
QVÆSTIO prima, De sacrificio in genere:
 Articulis fruuntur quatuor. pa. eadem.
 Primus, Vtrumne Deo sacrificare sit de lege na-
 turæ. ibidem.
 Secundus, An soli Deo sit sacrificium offeren-
 dum. pag. 753.
 Tertius, Nūquid sacrificiorum oblatio sit spe-
 cialis uirtutis actus. pa. 755.
 Quartus, An ne uerius sit mortales ad sacrificia
 teneantur offerenda Deo. pa. 756.
QVÆSTIO secunda, De ineffabili sacrificio
 altaris in particulari: unum atqđ alterum ha-
 bet Articulus. pagina. 757.
 Vnus, Nūquid sacrosanctum Sacramentum
 altaris sit uere sacrificium. pa. eadem.
 Alter, An altaris sacrificium pro pluribus obla-
 tum perinde singulis ad satisfactionem pro-
 sit ac si dūtaxat offerretur pro uno. pa. 766
QVÆSTIO tertia, De oblationibus et primiti-
 ijs: Articulus obinet quatuor. pag. 768.
 Primus, An homines de necessitate precepti ad
 oblationes teneantur. pag. eadem.
 Secundus, Nūquid oblationes solis sacerdotib⁹
 debeantur. pagin. 771.
 Tertius, Vtrumne oblationes de rebus omnibus
 que licite possidentur facere liceat. pa. 772
 Quartus, Ad decimarum solutionem an homi-
 nes teneantur. pa. 775.
QVÆSTIO quarta, De decimis: Artic. quar-
 to perficitur. pagin. 777.

Primus, Hominesne teneantur dare decimas ex
 necessitate precepti. pag. eadem.
 Secundus, An de omnibus teneantur Christiani
 decimas soluere. pa. 784.
 Tertius, Nūquid decime solis clericis debean-
 tur. pa. 786.
 Quartus, Vtrum clerici etiam ipsi decimis sol-
 uendis siue districti, an non? pag. 788.
QVÆSTIO quinta, De peccato Simonie in
 genere: duorum tantum est Articulus. pa-
 gina. 791.
 Vnus, An Simonia sit studiosa uoluntas emendi
 uendendiqđ aliquid spirituale, uel spirituali
 annexum. pag. eadem.
 Alter, Vtrumne uotum Simonie genere suo sit
 peccatum mortale. pa. 795.
QVÆSTIO sexta, De materia Simonie: Arti-
 culos est nata duos. pag. 799.
 Primus, An quādoqđ liceat pro sacramentis pe-
 cuniam seu dare, seu accipere. pag. eadem.
 Alter, Nūquid pro spiritualibus actionib⁹ da-
 re accipereqđ pecuniam sit licitum. pa. 806.
QVÆSTIO septima, De Simonia, in sacro-
 dotali dignitatibus, conquiritur. Articulus
 est adepta tres. pag. 811.
 Primus, An pro sacerdotib⁹ atqđ alijs preben-
 dis que spiritualib⁹ sunt annexa, liceat pre-
 tium percipere. pagin. eadem.
 Secundus, Nūquid prebendarum permutatio
 absqđ Simonia fieri possit. pag. 816.
 Tertius, Vtrumne liceat spiritualia pro mune-
 re conferre quod est uel à lingua, uel ab alio
 quouis obsequio. pag. 818.
QVÆSTIO octaua, De restitutione Simo-
 nie et poena Simoniaci: Articulus sortita est
 duos. pa. 823.
 Vnus, An quicquid per Simoniam, uel datur, uel
 recipitur, sit restitutioni obnoxium. pagin.
 eadem.
 Alter, Nūquid non Summus Pontifex possit
 super poenis Simonie dispensare. pa. 832.

¶ Liber Decimus.

Decimus deniqđ, ac postre-
mus, de statu, ordine, atqđ
residētia Prelatorū, ac de ho-
ris Canonicis: Quæstionib⁹
absoluitur quinque. pag. 836.
QVÆSTIO prima, De Episcopali institu-
 * 5 to, et

to, & iure quo institutum est: Articulus con-
 tema est quatuor pag. eadem.
 Primus, An episcopalis dignitas fuerit in eccle-
 sia super sacerdotalem necessaria. ibidem.
 Secundus, Nunquid episcopatus sit ordo natura
 sua à simpliciter sacerdotio distinctus. pa. 838.
 Tertius, episcopi inter se perinde differat atq;
 ipsi à simpliciter sacerdotibus. 846. alias. 842.
 Quartus, Vtrumne institutio episcopalis digni-
 tatis sit de iure diuino. pag. 845.
QVAESTIO secunda, De episcopatu optado,
 inuendo, & conferendo. Articulus sibi usur-
 pat quatuor pag. 850.
 Primus, Liceatne Episcopatum appetere, necne
 pag. eadem.
 Secundus, An Episcopatum inunctum liceat
 omnino reculare. pag. 854.
 Tertius, Nunquid oportet eum qui ad Episcopatum
 assumitur, esse ceteris meliorem. pag. 858.
 Quartus, Vtrum episcopo liceat cura Episcopa-
 li deserta ad religionem se conferre. pa. 860.
QVAESTIO tertia, De episcoporum residetia
 Articulus exposcit quatuor pag. 862.
 Primus, Nunquid episcopi in suis diocessibus re-
 sidere iure diuino teneantur. pa. eadem.
 Secundus, An residetia episcoporum iure na-
 turali fundetur. pa. 873.
 Tertius, Vtrum episcopi iure humano, hoc est,
 pontificio, residere teneantur. an. nō. pa. 875.
 Quartus, Aliqua emergere possit causa ob qua
 liceat episcopo à grege sibi commisso abesse.
 pa. 878.
QVAESTIO quarta, De uinculo et modo quo
 episcopi & sacerdotes tenentur sua bona di-
 spensare numero Articulorum quinario cō-
 cluditur. pa. 887
 Primus, An episcopo liceat aliquid proprium
 possidere, an non. pa. eadem.

Secundus, Nunquid episcopi mortaliter peccet
 si bona ecclesiastica quae procurant, pauperi-
 bus non largiantur. pa. 889.
 Tertius, Vtrumne episcopi ac reliqui sacerdo-
 tes uerum ac legitimam habeant dominum fru-
 ctuum Ecclesiasticorum qui illos pro sua por-
 tione conungunt. pa. 891.
 Quartus, singulariter iure teneantur episcopi
 prae secularibus diuitibus ad elemosynarum
 subsidium. pa. 902.
 Quintus, Nunquid in ecclesiastico statui cōde-
 cēs sit iter alias possessiones castra, uassallosq;
 ac iurisdictionem civilem habere. pa. 904.
QVAESTIO quinta, quae nouissima, de cle-
 ricorum debito officio: Articulus clauditur
 feliciter plus minus septem. pa. 909.
 Primus, An inter officia eorum qui sacris ini-
 tiantur, peculiare, ad quod omnes generatim
 tenentur, sit, constitutio Psalmos statim horis
 persoluere. pa. eadem.
 Secundus, Nunquidnam congruens sit, & deco-
 rum, ut hora canonica, Psalmorum, Hymno-
 rumq; alio cantu psallantur. pa. 917.
 Tertius, Vtrum tam illi oēs qui sui sacris ini-
 tiantur q̄ qui titulum habent ecclesiastici sacer-
 dotij, ad horas dicendas teneantur. pa. 921.
 Quartus, An ordo & modus sit aliquis psol-
 uēdo diuino officio necessari⁹, necne. p. 925.
 Quintus, Ad soluendum canonicè diuini offi-
 cium, requiraturne attentio. pag. 929.
 Sextus, Episcopus & clericus id facere praeter-
 mittens quod facere tenetur, ad restitutionē,
 aut praebendam, aut fructuum obligetur, nec-
 ne. pa. 934.
 Septimus, hū; postremus, qui omnibus finem
 ac colophonem imponit. Nunquid religiosi
 creati episcopi, ad obseruandas regulas tenean-
 tur, an secus. pag. 939.

Indicis Prioris, qui Librorum, Quaestionum, &
 Articulorum, Finis.

INDEX ALPHABE-
 ticus librorum decem de Iustitia &

Iure Fratris Dominici Soto. Numerus pa-
 ginam indicat: A. columnam
 priorem, B. verò poste-
 riorem.

A

Abraham & Sara probabilis est fuisse fra-
 tres quam fratruelcs. 117.a.
 Abrenuntiatio seculi nō solum diuino iu-
 re existit per Christum cōstituto, uerum
 ex iuris naturalis uisceribus depromitur.
 663.a.
 Abrogatio quid sit: & vtrum differat à di-
 spensatione & irritatione. 77.a.
 Acceptio personarum nomen est apud sa-
 eros interpretes latinitate donatū: quod
 & respectus personarum dicitur. 241.a.
 Acceptio personarum est iniustitiae crimen
 quo in distributione non causetur ad re per-
 tinentis, sed personae ratio habetur: quod
 ideo genere suo mortale crimen est. ibid. b.
 Acceptio personarum non est qualitate
 personae considerare, quae eius, vel meritū
 vel crimen auget. 242. b.
 Acceptio personarum in spiritualibus gene-
 re suo grauius est quam in temporalibus.
 244. b.
 Acceptio personarum tunc praese fert mani-
 festarium crimen quādo idoneo praeter-
 missio eligitur indignus. 245. b.
 Acceptionis personarum crimen dum ma-
 gistratus indigno confertur ad restitutio-
 nem obligat, quae facienda est populo.
 258. a.
 Acceptio personarum sepe in iudicijs dicen-
 dis committitur. 262. a.
 Acceptionis iniusta poenam nemo ante cō-
 demnationem pendere tenetur. 441. a.

Acceptionis causa nouem modis potest al-
 quis esse. 363. a.
 Acceptio rei trifariam consideratur & dupli-
 citer cōtingit, scilicet, directē & indirectē:
 ibidem. b.
 In actione praua aliter ratio mali confide-
 ratur quam culpa. 370. a.
 Ad studiosus bisariam censetur esse ali-
 cuius uirtutis. 622. b.
 Accusare quis & quando teneatur. 431. b.
 & 432. a. & b.
 Accusare excommunicatis & infamibus est
 semper prohibitum, licet dum crimen est
 reipublicae perniciosum, denunciare tene-
 tur. 433. b.
 Accusare subditi suos maiores prohibentur
 & clerici in causa sanguinis. 434. a.
 Accusatiōis forma est ut in scriptis fiat. ibi. b.
 Accusatio tribus vitiatur, nēpe calūnia, praer-
 uaricatione, & tergiversatione. 435. a.
 Accusatorem qui non habet, ab honoribus
 prohiberi non debet. 428. b.
 Accusatore manifestarium crimen non in-
 diget. 429. a.
 Accusatoris vicem habent infamia, & indi-
 cia, & clamorosa insinuatio. ibid. b.
 Accusatore opus non est ubi iudicia adest
 denūtiatio, sicut neque in fraterna corre-
 ptione. ibidem.
 Adā fuit princeps eo iure quo primus pa-
 res, atq; adeo toti⁹ orbis dominus. 228. b.
 Ad praeruaricationem omnes poenam mor-
 tis ineurimus. 19. b.
 Ad iurare quid sit. 741. a. b.
 Differentia inter adiurationem & iuramen-
 tum. ibidem.
 Adiurare potest superior sibi subditos i ma-
 teria licita & honesta. ibid. b.
 Ad iuratio nō actio eius est qui adiuratur
 sed adiurantis. 742. a.
 Adiuratio non idem est, quod iuratio. ibid.
 Et ca

Index Alphabeticus.

Et tamen aliquando captio iuramenti dicitur adiuratio. *ibid.*
 Adiurare Deum, & adiurare hominem in quo differunt. 743. a.
 Adiurare neutiquam licet daemones per modum deprecationis. *ibid.*
 Per modum tamen compulsionis adiurare eos possumus. *ibidem.*
 Adiurare irrationale creaturam, sic vt ferino ad eam dirigatur vanum est. 799. b.
 Adiurare irrationalem creaturam dupliciter iure possumus. *ibidem.*
 Admonitio nulla requiritur cum alicui de re propria accusare incumbit. 433. a.
 Admonitio necessaria est, etiam si crimen reipublice sit pesteru: quando quis omnino proculdubio certissimus sit per suam admonitionem emendandum fratre, cessandum que publicum damnum. *ibid.*
 Alioquin eiusdem magnis sceleribus contra publicum bonum reipublice absque vlla admonitione ad iudiciale, seu accusatorium, seu denuntiationem procedendum. *ibidem.*
 Adultera quae falsam prolem marito supponit, quando teneatur se proderi ne legitimos filios hereditate defraudet. 361. a. Et vtrum teneatur cum periculo mortis. *ibidem.*
 Adulterinus filius non semper tenetur matri credere, & ab se hereditatem abdicare. *ibidem.*
 Adulter qui ex aliena vxore prolem suscipit quam ipsa marito supposuit non tenetur rigore iustitiae eidem marito ad restitutionem. 362. a.
 Aduocandi potestas siue in sensu interiori siue exteriori carens, neutiquam patrocinari potest. 461. b.
 Aduocatorum iniquissimus vsus impingentium testibus crimina quae neque suspicantur. 457. a.
 Aduocati falsa crimina testibus impingentes praeter illam quam persona irrogant, reipublice quoque iniuria inferunt. *ibid.*
 Aduocatus non semper cause pauperum gratis patrocinari tenetur. 470. a.
 Aduocatus etiam citra extremam necessitatem tenetur praestare pauperi patrocinium in graui & vrgenti de superfluo, tam eius possibilitate, quam pauperis necessitate pensata. 461. a.
 Aduocati requisita dignitas. *ibid.*
 Aduocatus qui sciens iniustam causam defendit, & mortaliter contra iustitiam peccat, & ad restitutionem tenetur. 462. b.
 Aduocato quousque licitum sit dubiam & infirmiorum causam defendendam suscipere. 463. a.
 Aduocatus clientis causam an proderi debeat, necne. *ibid.*
 Aduocato licitum est suum patrocinium pretio aestimare, sed tamen per improbitatem aliquid vltra modum extorquens, mortaliter contra iustitiam peccat. 464. a. & b.
 Aduocatorum pretium duplex. *ibidem.*
 Aduocatorum improbitas immoderata quae sit. *ibid.*
 Aduocatus de litis quota, aut de certa quantitate sub conditione victoriae pacisci non potest, sed de certa quantitate, in vtrauis partem causa euaserit. 465. a.
 Aduocati testis & iudicis discrimen quantum ad recipendam mercedem. *ibid.*
 Aduocationem excellentia dignitatis, aut orbitas aliqua reddit indecetem, nisi ad sit necessitas. 463. a.
 Aduocationis officium qui absque vlla iuris peritia & negotiorum experientia exerceret non esset a mortali culpa immunis. *ibidem.*
 Affirmatio omnis negationem includit, non e conuerso. 110. a.
 Agere contra conscientiam, intrinsece est malum. 427. a.
 Aggressio quando sit, quando de defensione, arbitrio prudentis iudicandam est. 392. b.
 Aggressorem occidere licet eligendo tanquam medium eius mortem, dum modo sit necessarium. 391. a.
 Aggressorem occidere tenetur inuafus quando ipsemet est reipublice necessarius. 393. b.
 Aggressorem occidere non potest inuafus quando aggressor est reipublice necessarius. *ibidem.*
 Aggressionis tres ordines. *ibidem.*
 Aggredi & praenire hostem, scilicet est. 392. a.
 Ambrosij factum vt se infamaret ne eligeretur in episcopum. 284. b.
 Amicitia pecunia non aestimatur, ac subinde in mutuo illam conquirere non est vltra. 501. b.
 Amicitiam turpem in mutuo intendere, non est vltra. 502. a.
 Amicitia praestantius bonum est quam fama & honor. 443. a.
 Amicitia, fama, & honor, non sunt virtutes. neque;

Index Alphabeticus.

neque spiritualia bona, sed virtuti agnata. 482. a.
 Amicitia quae de bono honesto proficiscitur, vere est amicitia: quae vero de vtili & delectabili, secum dum quid. *ibid.*
 Amicitia finis est fatiae & germanior virtuti quam illa. *ibidem.*
 Amicitiam aliquorum diluere, vt ipse expulsi loco, in alterius sese infinet amicitiam, si illum non infamaret, non est peccatum. 482. a. & b.
 Angeli quibus rebus dominentur. 275. a.
 Angelorum iuratio. 724. b.
 Andabatarum pugna. 380. a.
 Anima in corpus habet principatum dominicum. 270. b.
 Anima opera deo non corpus resumere non potest. 745. a.
 Animalia bruta homini in multis deseruiunt. 270. b.
 Antichristi tyrannide defecturi non sunt Christi peccatores, qui pro fide atrocissimas mortes oppetunt. 177. a.
 Antistite appetere eum qui ecclesiae est magis idoneus, laudabile est, etiam cum formidine aduersae valetudinis. 877. b. vide; Episcopus
 Antiphonas primi Graeci composuerunt, teste Isidoro. 919. a. b.
 Appellatio quod se in rogum coniecit excusatur. 385. b.
 Apostoli singuli habebant iurisdictionem in vniuersum Christianorum orbem. 843. a. & b.
 Apostoli a Christo fuerunt ordinati episcopi. 845. b.
 Apostoli docuerunt familiam Christianam omnem veritatem ad salutem necessariam. *ibidem.*
 Apostolis ratione status consilia necessaria erant. 182. b.
 Appellare ad legitimum iudicem licitum est ei qui iudicis gratiam premitur. 447. a.
 Appellans ad iudicem in fidelem, ex communitate. *ibidem.*
 Appellare ad superiorem causam repellendam differenda iustitia iniustus est & iniustum. *ibidem.*
 Appellandi vltimae religionibus perniciosus. *ibidem.*
 Appellare antiquitas non licebat nisi in tribiduum, aut triduum modo vero indultum est tempus de eodem. 448. a.
 Appellare tertio super eodem articulo interdictum est. *ibidem.*

Appellare tertio Romae, iam introductum. *ibidem.*
 Appellare a quocunque iudicis verbo, stylus est nocentissimus & intolerabilis. *ibidem.*
 Ars campforia. Vide Cambium & Campforia ars.
 Archiepiscopus ex officio habet ordinare Episcopos. 845. b.
 As dicitur omne totum quod in duodecim uncias diuiditur. 499. a.
 Assurationis contractus omnino est licitus. 305. a. & 564. b.
 Assurationis contractus multis modis viatiatur. *ibidem.*
 Assurationis contractus etiam in alijs rebus quam in mercibus licite fieri potest. *ibidem.*
 Assurationis contractus cum socio celebratus quo asscuratur fors illi in societatem tradita, vsuram sapit. 562. a.
 Astrologi falsa sepe vitia hominibus inferentes ferendi non sunt, sed tanquam publici infamatores, essent in vltimas crucis adigendi. 475. a.
 Astrologi non possunt per delineationem & observationem caelestium corporum prospicere accidentarios euentus. 747. b. & 478. a.
 Possunt tamen de affectibus naturalibus iudicare. 478. a.
 Astrologi crimina reuelare non possunt, & quauis possent, peccatum est reipub. perniciosissimum. *ibidem.*
 Ethiopum seruitus quomodo illicita. 389. a. vide, Seruitus.
 Auaritia duplex est. 305. a. sed latius 900. b.
 Auaritia inter iudicis delicta primas tenet. 259. a.
 Audacia apud sensuales homines pro indicio fortitudinis reputatur: & ideo fit vt dum facinoribus perpetrandis adhibetur, miris de illa homines pudesant. 420. b.
 Augustinus affirmat se vidisse in Italia stibularias mulieres quae venenum in caelo hominibus porrigentes in iumenta conuertebant. 744. a.
 Auferre alicui quippiam, stat dupliciter. 345. a.
 Auium tres sunt differentiae. 344. a.
 Auium venatio quarum sit permissa. *ibidem.*

Baptif-

Index Alphabeticus.

B

Baptisma verisimile est institutum à Christo cum à Ioanne baptizatus est, nō ipso facto sed verbo. 154.b.

Beatae, quas sic appellamus, votum solenne emittunt quae clausuram seruant, non alia. 672.a.

Bellum ex vtraque parte non esse iustum nisi forte ignoratia adsit. 448.b. & 390.a.

Bellum ex triplici capite iniustum esse potest. 418.b.

Bellum multo quam perniciosi sint saluti rei publi. ibidem.

Belli publici subditi num. causas inquirere debeant. 410.b. & 419.a. & b.

Bellandum vt in pace viuatur. 111.a. & 211.b. & 390.a.

Benedicere irracionales creaturas, contingit in ordine ad hominem. 488.a.

Benedicere Deo quid sit. 486.a.

Benedictio per se proprie in solam potest ferri rationalem, aut intellectualem creaturam. 488.a.

Benedictionis relatio irrationalium creaturarum in hominem, tribus modis consideratur. 488.a.

Benedictionem vulgò poni imprecatio est. 486.a.

Benedictio vendi non potest. 815.a.

Benedictio ad professionem nō semper est necessaria. 629.b.

Benedictio terminorum, campanarum, &c. 489.a.

Beneficia ciuibus & qui inde sunt oriundi distribuere, æquum est: etsi extranei præstantiores meritis aliquando inueniatur. 249.b.

Beneficia non sunt conferenda pueris. 262.b.

Beneficia plura habere talibus potest ornari circumstantijs vt licitum sit. 264.a.

Beneficiorum pluralitas incommoda multa adducit. ibidem.a.

Beneficia ecclesiastica non dantur prelatis, vt præmia: quia boni sint, sed vt bene præ sint. 865.b.

Beneficia plura citra dispensationem quæ possint obtineri, & quæ non. 246.b. & 255.a.

Beneficia quæ residentiam requirunt etsi curam non habeant animarum, non debent eidem coaceruari. 256.a.

Beneficia quæ curam habent animarum nō possunt tutò in conscientia plura possideri. ibidem.

Beneficiorum mutatio ascensus gratia, vitanda. 248.b.

Beneficiorum dominus nō est Papa. 251.a.

Vide papa.

Beneficium resignans vt indigno cōferatur, peccat. 252.b.

Beneficium propter officium datur. 244.a.

Beneficium possidentis iniusta sententia, restitutioni est obnoxius. 229.b.

Beneficium quod sit spirituale, quod verò minimè. 787.b.

Beneficium curatum nō annectendum monasterijs. 788.a.

Bigamus cur irregularis. 56.b.

Blasphemia eatenus nefanda est quod hac forte de causa Deus in lege eam non nominauit. 136.b.

Blasphemia genere suo peior est peritio. 730.a.

Blasphemia grauior multo est culpa apud Deum quam homicidium. 732.a.

Blasphemia: poena antiqua. ibidem.

Blasphemia Deo vindicanda relinquatur. 48.a.

Blasphemiae prohibitio. 125.a.

Blasphemo lingua abscinditur. 401.b.

Blasphemia furto grauior. 410.b.

Blasphemus quando sit detractor, vel derisor. 461.a. & 484.b.

Blasphemus quando sit creatoris maledicēs. 488.a.

Bonum dupliciter dicitur simpliciter bonum. 127.a.

Bonum commune priuato præstat. 76.b.

Bonum nomen melius diuitijs multis. 345.a.

Bonum intellectus quomodo præstat, voluntatis bono. 225.b.

Bonitas quid sit. 199.a. & 225.a.

Bonus pastor quo pacto animam suam pro quibus suis ponere debeat. 879.a. vide, Episcopus.

Bonus vnusquisque semper præsumitur, nisi oppositum probetur: quando res non vergit in detrimentum alterius. 458.a.

Bona ecclesiastica quare prohibeantur alienari. 300.b.

Bona Ecclesiastica, quo anno partita sint. 893.b. vide, Diuisio.

Bona ecclesiastica multa sunt in titulum secularē, transmutata. 900.a.

Bona Ecclesiastica in titulum secularē trans-

Index Alphabeticus.

translata, pauperibus non sunt obnoxia. 900.b.

Bona ecclesiastica esse pauperum quomodo intelligatur. ibidem.b.

Bona animæ triplex. 244.a.

Bona animæ quæ possunt & debent restitui. ibidem.a.

Bonorum animæ diuisio. ibidem.

In bonorum temporalium defensionem licet laetionem occidere. 394.a.

Bonorum nostrorum triplex est genus. 283.a. 234. & 282.a.

Bona incerta auctoritate Papæ pauperibus addita sunt. 353.b.

Bonorum præceptio non tam latè patet quàm malorum prohibitio. 110.a.

Bulla nulla dispensat circa religionem & castitatem. 656.a.

Bullæ irregularitatem non tollunt. 383.a.

Bullæ cruciatæ compositio. 353.a. & 354.a.

C

Cambire an liceat numos eiusdem ponderis & numeri, valoris tamen diuersi in diuersis regionibus. 576.a.

Cambire pecuniam inferioris gradus auri, vel argenti cum alia superioris, citra compensationem, iniquitas est. ibidem.a.

Cambire monetam hac lege etiam si tempore solutionis auctus fuerit valor, secundum priorem valorem pendatur, vsura est. ibidem.

Cambire ita vt eadem pecunia reddatur vbi plus valet: minimè licet. 576.b.

Cambire pecuniam ab vno in alium locum habito respectu copie vnus loci, atq; inopia alterius: licitum est: modò temporis ratio nulla habeatur. 580.a. & 581.a.

Cambium ratione temporis licitum esse nō potest. 573.a. & 587.a. Neq; ibi est aliqua ratio lucri cessantis. 588.a.

Cambium duarum rerum in diuersis existentium locis, nequitiam fieri licet, si pluris in vno quam in altero aestimetur. 577.b.

Cambij pretium legitime variat abundantia vt raritas pecuniarum. 584.a. & etiam frequentia & raritas indigentium. 584.b. & 585.a.

Cambium ad incertam solutionem etsi aliquo modo licitum sit, non tamen tutum. 585.b. & 586.a. & 588.b.

Cambij legitima ratio. 589.b.

Cambia an ad proxima loca eiusdem regni sint licita. 590.a.

Cambiendi mos Lusitanorum, & Castellanos. 592.a.

Campforæ artis radix & initium. vnde. 574.b.

Campfor qui Metinæ pecunias numerat, iuste cum lucro illas Romæ recipit, etiam si ipsi campfori expediret illuc asportare. 572.a.

In campfore industria pluris valet quam labor: imò sine labore multoties pretium recipit. ibidem.a.

Campfori licitum est aliquid recipere vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat. 575. non tamen ultra id quod lege taxatum est. ibidem.

Campfor dominium pecuniarum in illum cui dat transfert. 563.a.

Campfori nullo modo licet ob nundinam intercalationem & prætermissionem pretium recipere. Imò neq; propter illud tempus

translata, pauperibus non sunt obnoxia. 900.b.

Bona ecclesiastica esse pauperum quomodo intelligatur. ibidem.b.

Bona animæ triplex. 244.a.

Bona animæ quæ possunt & debent restitui. ibidem.a.

Bonorum animæ diuisio. ibidem.

In bonorum temporalium defensionem licet laetionem occidere. 394.a.

Bonorum nostrorum triplex est genus. 283.a. 234. & 282.a.

Bona incerta auctoritate Papæ pauperibus addita sunt. 353.b.

Bonorum præceptio non tam latè patet quàm malorum prohibitio. 110.a.

Bulla nulla dispensat circa religionem & castitatem. 656.a.

Bullæ irregularitatem non tollunt. 383.a.

Bullæ cruciatæ compositio. 353.a. & 354.a.

Alumniator est qui vel falsum crimen imponit, vel occultum in iudicio prohalat. 435.b.

Cambire cambium. 566.a.

Cambium quid sit. 566.a. & quomodo ab arte campforia, seu numularia differat. ibidem.

Cambiorum plura mala. ibidem. 571.b.

Cambij multiplex consideratio, & quomodo à cæteris contractibus differat: & de eius diuisionibus, & de Cambio sicco. 568.a. & b.

Cambiorum formæ & modi ad tria capita reducuntur. 567.a.

Cambium minutum quomodo licitum, & quomodo illicitum. ibidem.a. & 569.b. & 570.a.

Cambium per literas. 568.b. & latius. 569.a. & 570.a.

Cambium per literas in quo transmissio pecuniarum vera non sit, iniquam vsuram continet. 571.b.

Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiam si parum aliquid supra valorem signati numismatis recipiatur, iniquum non est. 570.a.

Cambiorum pretium quibus de causis legitime augeri possit. 584.a.

Cambire numismata, qua ratione numismata sunt, nonnulla ab alterutra parte cõcessio alteri pretio, licitum est. 568.a. & hoc etiam

Index Alphabeticus.

pus quod inter cambium interitet, & proximorum mundinas. 587.a. & 589.b.
 Campfor ratione lacri cessantis nihil recipere potest. 588.a.
 Campforum ministri quomodo sint in culpa, & ad restitutionem teneantur. 592.
 ¶ Cantus ecclesiastici non studij sed diuinæ laudis gratia instituti. 73.a. vide Horas.
 Cantus ecclesiasticus si est immodicus est vituperabilis. 920.a.b.
 ¶ Canonicus non tenetur vi iuramenti primū præstiti, noua statuta seruare. 729.a.
 ¶ Capellaniam statuere ad celebrandas Missas pro infidelibus, error est. 767.a.
 ¶ Capituli, nauiganti, de vsuris, optima explicatio. 253.b. & aliorum capit. vide, Expofitio.
 ¶ Carcerum effractoribus pœna capitis decernitur propter præsumptionem illatae vis. 450.a.
 Ad carceres condemnati, tenentur ibi manere & non fugere nisi immineret periculū mortis vel corporalis supplicij. ibidem. b.
 Ad carceres, & ad mortem simul cōdemnari nullus iuste potest. 451.a.
 In carcere spectare mortē aliquando tenentur martyres ob confessionem fidei. ibid.
 Carceres quare adinuenti. 404.b.
 Carcer perpetuus morti æquiparatur. ibid.
 Carceri mancipare quempiam nisi reipublicæ aut principi non licet. ibidem. a.
 ¶ Cardinalis episcopali fulgēs dignitate potius tenetur esse præfens suæ Ecclesiæ quam Romæ. 255.a.
 Cardinalibus inhibutum est nē fiant Episcopi. 880.b.
 ¶ Celare vitium rei & tacere, maxime differunt. 540.b.
 ¶ Cœli causæ per se esse nequeunt actionū liberi arbitrij. 748.a.
 ¶ Censuræ quid, & vnde dictus. 550.b.
 Censuræ bifariam constituitur. Alius enim est referuatiuus: & alius consignatiuus. ibidem. a.
 Censuram realem fructuariumq; vnusquisque potest in sua bona cōstituere, dummodò sint libera, non solum via donationis, verum etiam venditionis. 551.a. & b.
 Censuræ realis annexam habet personalem obligationem. 553.a. Imò bona super quæ censuræ constituitur rationem solum habent pignoris & hypothecæ. ibidem. b. & 554.a.
 Censuræ realis non solum constitui potest su

per certis signatisque bonis, verum & super indefinitis: imò & super re cuius fructus censuram non adæquant. 553.b.
 Censuram realem emens non fructus rei obligata emit, sed ius exigendi censuram. ibi.
 Censuram personalem, vt pote quem venditor supra suam constituat personam, iuste quisque emere potest. 552.b.
 Censuræ personales & super incertis bonis etiam non fructificantibus constitutas, Extrauagantes. Martin. & Calix. non damnant. 554.b.
 Censuram pecuniariam iure etiam quisque potest super suis facultatibus constituere nō solum donationis forma, verum etiam venditionis. 551.b. & 552.a.
 Censuram super vsu pecuniæ constitui potest. ibidem. b.
 Censuræ pecuniarij temporales temporis certitatis cuius pensio maioris valoris est quam sit pretium, suspecti sunt & relegandi. 557.a.b.
 Censuræ perpetui non modò licite emuntur, verum in illis minor est vsuræ suspicio q̄ in temporalibus. 555.b.
 Censuræ perpetui obligatio quando censuræ constitutus fuit super incertis, & indefinitis bonis ad hæredes pertinet: si verò consignatus fuit super certa re, non nisi re illa permanente: quæ perempta hæredes amplius non tenentur. 556.a.
 Censuræ temporales licite emuntur. 555.b.
 Censuræ vitalitius licitus. 557.b.
 Censuræ redimibiles licite emuntur: apposita conditione, vt non mēbratim & per partes, sed totum simul redimatur. 559.a.
 Censuram emere cum pacto retroemendi, ne quaquam fas est: puta obligando venditorum, vt eundem redimat eodem pretio, vel minori. 558.a.
 Censuram emere cum pacto retroemendi, illicitum est. ibidem. a.
 Censuram emere cum pacto retroemendi constituto tempore, tam illo ante quod non sit venditori redimendi facultas, quam illo citra quod si non redimatur, nulla fiet vltra redimendi facultas, sed censuræ maneat perpetuus, licitum est. ibidem. b.
 Censuræ quod pretium dicatur iustum. ibid.
 Censuram multæ conditiones iniquum reddunt. ibidem.
 Censurarius quod recipiat partem pretij, quæ concedit facultatem vendendi iniquum est. 556.b.

¶ Cere-

Index Alphabeticus.

¶ Cere-
 ¶ Ceremonia vnde dicatur. 94.b.
 Ceremonialia ac iudicialia præcepta per quam illationem à iure naturali descendunt. 110.a.
 Ceremonialia legis opera non conferebant gratiam sicuti nostra. 128.a.b.
 Ceremonialia præcepta & iudicialia quare ad decalogum non pertineant. 130.b.
 Ceremoniæ veteris legis quæ ad Dei cultū pertinebant, Christum & eius legem figurabant. 146.b.
 Ceremonias veteris legis multiplices fuisse condecens fuit: quæ ad quatuor capita reducuntur. 147.a.
 Ceremoniæ omnes veteris legis quæ ex debito sine ducebant suas causas, literalem & mysticam sensum habebant. 148.b.
 Ceremoniæ & ritus apud omnes gentes semper fuere ad diuinum cultum ratione naturali magistra. 150.b. Quinimò multum perceres fuere inter gentes quibus super naturalem instinctum diuinus radius afflavit. 151.a.
 Ceremoniæ veteris legis à solis carnis fordibus corpus emundabāt. 151.a. cuius emundationis ratio potissima erat in nostro mysterio posita. ibid. b.
 Ceremoniæ veteris legis an in Christi morte cessauerint. 152.b.
 Ceremonias leges veteris nullo modo licet post Euangelij promulgationem obseruare. 753.b.
 Ceremonialia obseruando quomodo fuerit Petrus reprehensibilis. 159.b.
 De cessatione legalium disidium Augusti. & Hieronymi. 154.a.
 ¶ Cessio syluæ vetatur in bonum reipublicæ. 343.a. vide, Ligna, Sylua.
 ¶ Cædens ligna in membris alienis furtim quādo teneatur ad restitutionem. 342.b.
 ¶ Cedere bonis quādo liceat. 371.a.
 Qui bonis cesserunt quando teneantur ad restitutionem. 371.b.
 ¶ Circuncisio non conferebat gratiam vi sacramenti, sed per fidem quam populus pteftabatur. 129.a.
 ¶ Caritas quid sit. 118.a. ad præceptū charitatis requisita. 460.b.
 Caritas actus bifariam considerantur. 120.b.
 Charitatis actus vt singularis virtutis est, cadit sub singulari præcepto. ibid.
 Charitatis actus vt est vniuersalis modus omnium virtutum nō cadit sub præcepto.

ibidem.
 Charitatis lex iuxta D. Thom. sententiam statim obligat cum quis limē rationis in greditur. 122.b.
 Caritas cum sit omnium aliorum præceptorum finis quare astruatur vt singulare præceptum. 121. 122.a.b.
 Charitatis præcepto occurrēte tenemur cūcta quæ tunc facimus in Deum referre vt in finem supranaturalem. 123.b.
 Caritas nō est titulus rerū possessarū. 278.a.
 Charitatis præceptum dupliciter impleri. 556.b.
 Charitatis lex & ordo quā nos obliget. 393.a.
 ¶ Christus vt homo non est rex potestatis secularis. 291.b.
 Christus nunquam iurauit. 697.a.
 Christus idem regnum quo functus est ipse, reliquit vicario suo Papæ. ibid.
 Christus quomodo fuerit rex in quantum homo. 391.a.
 Christus secundum quod homo iure redemptionis est rex regni cælorum. 391.a.
 Christus caput ecclesiæ ac perinde omnium munerū ecclesiasticorum exemplar. 838.b.
 Christianis turpis est iurare quam antiquis. 697.a.
 ¶ Clericus in quantum clericus nullus tenetur soluere decimas. 788.b.
 Clericus quatenus seculari iure terras possidet secularis debitor est decimarum. ibid.
 Clerici possunt recipere stipendium sustentationis. 801.b.
 Clericus diues potest pacisci de stipendio sustentationis cum non est lege constitutum. 811.b.
 Clerici in minoribus cōstituti ad nullas horas cano. tenentur cōtra Panor. 921.b.
 Clericus non est simoniacus cū tantū distributionum gratia diuinis interest, peccat tamen grauiter. 808.a.
 Non omnis clericatus vsq; ad primam tonsuram est de iure diuino. 812.b.
 Clerici quatuor generibus bonorum temporalium fruuntur. 892.b.
 Clerici nascenti ecclesia cœperunt in communi viuere. ibid. b. vide, Episcopus.
 Clerici licet aliunde victum habeant idoneum, possunt tamen de bonis ecclesiasticis viuere. 900.b.
 Clericorum multa sunt obsequia quibus sua stipendia merent. ibid.
 Clerici denuntiare possunt in causa sanguinis cum protestatione, &c. 434.a.

** Cleri

Index Alphabeticus.

Clericis quare non licet malefactores occidere, & quo iure. 381.b.
 Clericorum sacrilegæ extorsiones aduersus monachos. 806.b.
 Clerici qui dicantur. 381.b.
 Clerici qui petunt bonorū suorū restitutionē in iudicio dūmodo protestentur se id non facere ad vindictā & sanguinis effusionē, non incurrunt irregularitatē, licet malefactores occidantur. 49.b.
 Clericorū votū castitatis, vide, sacerdos.
 Clericatus omnis vsque ad primam tonsuram non est de iure diuino contra Caietanum. 812.b.
 ¶ Cognitio diuinorum in seipsis soli Deo & beatis competit: nobis verò nō sic, quo loco genuina Pauli loca explicantur optimē. 23.b.
 ¶ Commercia humana bipertita sunt. 372.
 ¶ Commutationum alia voluntaria, alia inuoluntaria. 237.a.
 Comutationis nomē non simplicem dationem, aut receptionē importat sed dare vt recipiant, recipere vt reddant. 237.a.
 Comutatio volūtaria spontaneā quandam & volūtariā actionē tam ex parte offerētis quā recipientis importat. 237.a.
 Comutatio inuoluntaria, inuoluntariā supponit actionem tam ex parte patientis quā auferentis. 237.a.
 Comutationes inuoluntariæ diuiduntur & in eas quæ occulte & ignorantē domino per fraudem fiunt & eas quæ per violentiam manifeste. 237.b.
 Comutationes voluntariæ per sua quoque mēbra subsēcuntur. 238.a.
 ¶ Compensatio quæ fit facienda pro vita ablata. 328.a.
 Compensatio in fama optimē potest fieri. 336.a.
 ¶ Cōmunes debent esse res quantum ad vsus per misericordiæ & liberalitatis benignitatem. 288.a.
 Cōmunitas rerum triplex esse potest. ibid.b.
 ¶ Cōmodatum & mutuū quo pacto discernuntur. 360.a.
 ¶ Concilij Apostolorum Actuum. 15. explicatio. ibid.a.
 ¶ Cōclusio practica quō est singularibus vnicui eō minus habet certitudinis. 35.a.
 ¶ Condemnato ad mortē licet fugere & se ab impediētis expedire. 449.a.
 Condemnato ad mortē iuste non licet instrumenta conferre vt se vinculis expediat &

fugiat. 450.a.
 Condemnatus iuste vt fame patere potest abstinere a cibis sibi oblati contra voluntatem iudicis. 451.b.
 Condemnato à legitimo iudice iuste & iuridicē non licet se defendere. 448.b.
 Cōdenato iniuste fas est iudici resistere vbi tamē non scādalum daret ex quo grauis perturbatio timeretur. ibid.
 Condemnatus legitimis testimonijs, sed tamen sine causa aliqua, quia est innocens, si non potest se defendere nisi iustis vulneribus tenetur obedire sententiæ iudicis. 449.a.
 ¶ Confessi crimen propriū, super aliorum cōscientias nō interrogentur, excepto crimine læsæ maiestatis & hereseos. 442.b.
 ¶ Cōsiliū non habet rationē legis vt potestate carens cōcēria. 211.a.
 Consilia multa sunt de iure naturæ.
 Consilia Evangelica atq; adeo omnia naturalia, ad tria reducuntur genera. scilicet paupertatis cōtinentiæ, & obedientiæ. 181.b.
 Consilia noua in Evangelica lege adhibita: sunt virginalis puritas, & cōfirmato voto cuncta relinquere. ibidē.
 Consilia illa quæ sunt de iure naturæ saepe accidunt vt sint in precepto. 183.b.
 Consilia idē censentur minima quia ad salutem non sunt necessaria. 661.a.
 Cōsiliū p̄stans vsurario vt sub vsuris mutuet ad restitutionē tenet. 518.a. Vide, vsura.
 ¶ Cōsulere minus malum quomodo liceat optima disputatio. 520.b.
 ¶ Cōsentire facientibus dupliciter continetur. 480.a.
 ¶ Cōsuetudo quid sonet. 74.b.
 Cōsuetudo trina potest virtute. ibi.a.
 Cōsuetudo & mos qualiter differat. ibid. b.
 Cōsuetudo ex seipsa vim legis non habet nisi quatenus à principis consensu dimanat. 74.b.
 Cōsuetudo ligat nō solum tanquā signū promulgationis nouæ legis, sed aliquando etiam est signum quod olim talis viguerit lex. 75.a.
 Cōsuetudo tam legis robur nanciscitur, vt cōmuni hominū iudicio & arbitrato peccatum esset facere cōtra illam. 75.b.
 Cōsuetudo quæ ex principis locordia, aut impotentia obrepit, legi nō derogat. ibid.b.
 Cōsuetudo quæ ex animi feruore ac pietate tantum ortum habet, non habet vim precepti nisi postea vt sub precepto custodiatur.

Index Alphabeticus.

stodiatur. ibid. b.
 Cōsuetudo quæ illicitū habuit ortum legē potest antiquare, quin & apud posteros vim legis obtinere, non tamē quādiu per actus prauos increbrescit. 76.a.
 Cōsuetudo iurandi non est status peccati. 737.b.
 Cōsuetudo offerendi quādo obliget sub precepto quomodo possit iudicari. 729.a.
 Cōsuetudo licet sit causa iurandi magnum quæ secum afferat pelerandi periculum, tamē neq; ipsa per se peccatū est: nec speciem mutat iuramenti. 736.b.
 Caieta. tamē ait quod si quis propter cōtinuam cōsuetudinē tam verē quā falso in cōmuni locutione iurandi non aduertit, nō excusatur à mortali. 738.b.
 ¶ Cōsulens minus malum ad maius euitandum nō obstringitur restitutione. 938.b.
 ¶ Cōstitutiones predicatorum, id ad quod obligant non habent rationē poenæ, sed conuentionis. 57.a.
 ¶ Cōtemplatiua vita sitne melior quā actiua. 856.a.
 ¶ Cōtra cui quando deest sollemnitas iuris essentialis, potest quis legis vti beneficio. 308.b.
 Cōtractus ferē omnes iure gentium sunt introducti. 190.a.
 Cōtractus est actio inter duos ex qua vtriusque obligatio nascitur. 526.b.
 Cōtractus & pactū nō cōuertunt. 527.a.
 Cōtractus strictē actus est iustitiæ. ibid. b.
 Cōtractuū species septē sūt. scilicet emptio cābiū, mutatio, emphyteusis, cōmodatio, p̄mutata cōmodatio, locatio. ibid.
 Cōtractus assicuratiōis. 564. vide assicuratio.
 Cōtractus cambij. 565. vide, cābium, cābirei.
 Cōtractus emptionis & vēditionis. 526.a. vide, emptio & venditio.
 Cōtractus ab vsurario facti qui sint validi. 514.b. vide vsurarius.
 ¶ Cōtrahentibus quomodo liceat adnuicem se decipere. 532.b. & 536.b.
 ¶ Cōtumelia à conuictio & improprio: differt. 467.b.
 Cōtumeliarū modios sūt eiusdē speciei. ibi.
 Cōtumelia genere suo est peccatū mortale, idq; atrocius quā furtū aut rapina. 468.b.
 Cōtumelia grauitatem, quātitas furti exuperare potest. ibid. b.
 Cōtumelijs ferendis animum habere paratum vnusquisq; tenetur. 470.a.
 Cōtumelias illatas quādo ferre teneamur,

quando repellere oporteat. ibid. b.
 Cōtumelia peior est furto. 378.a.
 Cōtumelianti respondendum est quādo ratio correctionis fraternæ id decere demonstrauerit. 470.b.
 Cōtumelianti honori fidei, & religionis, religio est aciori respondere obiurgatione. ibid. b. & 471.a.
 Cōtumelianti quæ crimina liceat obijceret quando resistere licitum. ibid. b.
 Cōtumelianti alijs, respondere semper est officium. ibid. b.
 Cōtumeliosus quis dicatur. 466.b.
 Cōtumeliæ & detractionis discrimina. 466.a. & 467. & 471.b.
 Cōtumelia propriē loquendo in verbis cōsistit. 466.a. & b.
 Cōtumelia extenso nomine, etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. 466.b.
 Cōtumelia esse potest etiam si vitium quod propalatur peccatum non sit, quāuis huiusmodi sit insignior. 467.a.
 Cōtumelia esse potest etiam si occultum vitium non detegatur. ibid. b.
 Cōtumelia illa maior est in qua vitia imponuntur. ibid. b.
 ¶ Cōnuitium vnde dicatur. 467.b.
 Cōnuitij iactatio, quæ fit præter intentionē contumeliandi quæ culpa fit. 468.b.
 Cōnuitiari: eatenus est virtus quatenus inter limites moderatæ faciē cōtinetur. 469.a.
 ¶ Cōr prima pars in qua anima viuūt. 131.a.
 ¶ Cōreaturæ omnes irrationales lege Dei æterna aguntur. 26.b.
 ¶ Cōrinator à sussurone & detractore differt. 483.a.
 ¶ Cōpaleus quæ sit & quæ grauis. 38.b.

D

¶ Dæmonum potestas. 744.a.
 Dæmones vera miracula facere nō possunt. ibid. b.
 Dæmones tripliciter potestatem exercent. ibid.
 Dæmonum odium in Deum atque humanum genus. 745.b.
 Cū dæmonibus nullum licet inire cōmercium, aut societatem, aut pactum. 746.a.
 Dæmoniaci consortij tres sunt gradus. ibid.
 ¶ Dammum emergens quid sit. 507.b.
 * * 2 Dammusa

Index Alphabeticus.

Dammum emergens quando mutuatori in uito emergit, iuste exigitur. *ibidem.*
Dammum emergens iuste petit qui mutua re cogitur. 508.a.
Dammum emergens prauisum & formidatum, qui rogatus mutat iuste potest à principio in pactum ducere. *ibid.*
Dammū datum in re quæ erat in potentia, nō est p̄inde restituendū, ac si fuisset i actus quisq; tenet ad integrū refarcire. 345.a.
Dammum dantes graue iunctim quomodo contrahant restitutionis debitum, vnde restitutio.
Dationes licitæ triplices sunt. 351.a.
Debiti duplex est ratio, secundum quod aliqua res dicitur hominis. 232.b.
Debita incerta naturali iure in vsu reipublicæ cōmunes cedūt. 353.b. vide, restitutio.
Decalogus compendium fuit totius naturalis legis. 83.a.
Decalogi & reliquorum præceptorum discrimen. 103.a.
Decalogus non expressè continet principia de dilectione Dei & proximi, sed quare hoc. 103.b.
Decalogi præcepta distinguuntur in tria primæ tabulæ & septem secundæ. 104.a.
Decalogi primum præceptum licet negatiuum formam præ se ferat, affirmationē tamen amplectitur. 106.a.
Decalogi præceptorum numerus cōgruentissimus est. 107.a.
Decalogus nullum continet præceptū de virtutibus, hominē in ordine ad seipsum componentibus. 107.b.
Decalogi præcepta recto ordine sunt disposita. 109.a. Et cōgruētī mō tradita. 110.a.
Decalogi præcepta omnia, tā primæ quàm secundæ tabulæ sunt profus etiam per Deum indispensabilia. 113.a.
Decalogi præcepta non omnia includunt modum charitatis: ita quod sit peccatum nisi in gratia fiant. 121.a. & b.
Decalogi præcepta data sunt nobis vt legis capita: sapientibus autem commisit Deus vt de alijs nos erudirent. 130.b.
Decalogi præcepta ante legē scriptā vt cunquē de iure gentiū poterant censerī tāetsi nō nisi naturali: post verò de diuino dicitur. 44.b. vide præcepta decalogi.
Deceptio intra dimidiam iusti precij, permixta est, non tamen licita. 536.b.
Deceptor quare ad restitutionem teneatur. 537.a. & b.

Decepto quare non detur actio in iudicio. 537.b.
Decimarum aliarumque oblationum discrimen. 778.a.
Decimæ quo iure debeant. *ibid.* b. & 779.a. & b.
Decimæ ad iudiciale ordinē oli spectabāt. *ibid.*
Decimarum quota nō exuperat iustū ministri ecclesiæ stipendiū. etiā si tanquam veris dominis eis adiudicentur. 781.
Decimarum quota non est de iure diuino. 782.b.
Decimæ an per desuetudinē abrogari possint. *ibidem.* & 784.b.
Decimæ quibus de rebus debeant. 784.a.
Decimæ alie personales alie reales. *ibidem.*
Decimas à seruatoribus de sua mercede exigere, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, non est æquitas. 785.b.
Decimæ soluendæ sunt ab agricola ita vt nō possit ante decimationē operas suas & sumptus nec femina excipere. *ibidem.*
Decimæ personales non exigebantur in veteri populo: & quare. *ibid.* b.
Decimas ex minutis clericibus &c. Leuitæ nō exigebāt, secūs autē Pharisæi. 786.a.
Decimas non debet agricola, si absq; sua negligentia ante decimationem granum ei sublatum sit. *ibidem.*
Decimam totam debet soluere agricola antequam, vel suorum mercedem, vel Regis tributum excipiat. *ibidem.* b.
Decimas soluere in integrū tenetur colonus alieni fundi antequā pensionem excipiat quam agri domino soluturus est nisi aliter inter eos conuentum fuerit. *ibidem.*
Decimarum non tenetur mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit. *ibidem.*
Decimarum non tenetur dominus fundi ex suis prouentibus quos colonus post decimationem ei soluit. *ibidem.*
Decimas petere clericis duntaxat proprio iure competit merito suo. 787.a.
Decimas exigere non est idem quod respicias quæ decimantur petere. *ibid.*
Decimæ in lege noua non solūm in clericorum victū, sed etiā in elemosynarū vbertatem pro egenis conferuntur. 787.b.
Decimæ personales illi ecclesiæ debentur vbi quisque paroccius est. *ibidem.*
Decimæ prædiales videtur deberi eidē ecclesiæ vbi prædia iacent. At ecclesiæ manule se ad consuetudinē referre. *ibid.* & 788.a.
Decimas soluere non tenentur infideles præter Iudæos. 790.a.

Decimarum

Index Alphabeticus.

Decimarum prouentus rectè vendi possunt. 815.b.
Decimæ decimarum congruenter Dei præcepto in veteri lege summo sacerdoti Leuitæ pendebant. *ibidem.*
Decimarum lus est merè spirituale. 813.a.
Decimarum dominium ante earum partitionem solūm est penes clericum. 895.a. b. quo iure. *ibidem.*
Decimæ multarum ecclesiarum totæ sunt in titulū secularē transfinitæ. 899.a. b.
Defensio vitæ & bonorum temporalium quandiu duret. 394.b.
Defendere aliquando pro vindicare. 395.b.
Ob defensam vitæ & bonorum temporalium licet occidere. Vide, occidere, & aggressore.
Deliberatio comprehendit, consilium, & sententiam. 598.a. & b.
Deliberatio quanta sit necessaria vt votum obliget. *ibidem.*
Delicta triplici via à iure præscripta cognoscuntur. 439.b.
Denuntiatio fraterna quinque modis distat à iudiciali. *ibidem.*
Denuntiatio iudicialis quomodo differat ab accusatione. 440.a.
Denuntiatus fraternè tenetur prælato veritatem fateri, nisi grauius timeat quod eū tanquā iudex machinator castigare. Alioquin ad confessionem cogi potest. *ibid.*
Denuntians fraternè si sit persona omni exceptione maior valere potest pro teste in iudicio inde futuro. 440.b.
Denuntiatio duplex est. 432.a.
Denuntiatus fraternè si rebellis sit & citra spem emendæ excommunicationis sententia ab ecclesiâ coram testibus denuntiationis est separandus. 440.b.
Sicuti denuntiationē fraternam debet præcedere admonitio, sic inquisitionē specialem, vel infamia, vel expressa indicia. *ibid.*
Depositarius tenetur negare depositum quando dominus petit in abusum iniuriosum. 348.b.
Depositarius amittens rem citra magnā culpam suam nō tenet ad restitutionē. *ibid.*
Depositio nō est contractus. 528.a.
Depositum habens si quid sua industria de posita pecunia lucratur restituere non tenetur. 536.a.
Derisio à contumelia, susurratione, & detractione differt. 483.b. & 486.a.
Derisio sub ludi forma scommata sua tegit.

484.a.
Derisio frequentissimè in ironia vertit. *ibid.*
Derisionis in materia quæ sit. 484.b.
Derisioni exponere peccatum alienum, aut naturalem defectum tanquā paruū, genere suo est mortale, si iude alter pudeat. *ibidem.*
Vitio quod estimatur secundum se magnū, paruū verò respectu illius cui obijciuntur aliquem dehonotare, peccatum est mortale. *ibidem.*
Derisiones eiusmodi grauiora peccata sunt quàm contumeliæ etsi in Deum, aut fidē euomantur enormissima blasphemia: crimina. 484.b.
Derisionis gradus. *ibidem.*
Derisio & subannatio sine conueniunt, modo differunt. *ibidem.*
Derisor Dei quis dicatur. 485.a.
Detinere rem alienam inuito domino peccatum est furti. 407.a.
Detinere rem alienam nullam addit malitiam supra accipere, sed est continuatio peccati. *ibidem.*
Detractio quid sit. 471.b.
Detractio respectu famæ, non respectu veritatis dicitur. 472.a.
Detractio genere suo est peccatum mortale. 473.a.
Detractio per accidens quæ sit. *ibid.* b.
Detractio per accidens quido virtus, quando peccatum sit. *ibidem.*
Detractionis vitium quomodo vniuersis commune sit. 477.a.
Detractio secundum genus suum grauius peccatum est quàm furtum: leuis homicidio & adulterio. 478.a.
Detractio in indiuiduo leuius peccatum esse potest quàm furtum & grauius homicidio. *ibidem.* b.
Detractionis proprium obiectum, est ratio inuoluntarij. *ibidem.*
Detractione peior est contumelia. 479.a.
Detractio est inuidiæ filia. *ibidem.*
Ad detractionem alium inducens, aut qui propter odium illa delectatur, grauius peccare potest quàm detrahens. 480.a.
DetraCTOR quis dicatur proprie. 472.a.
DetraCTores quare homicidæ peculiariter dicantur. 479.a.
DetraCTOR quæ verè sunt mala culpa dissimulat. 481.b.
Detrahenti alijs non resistens quando peccat quando excusetur. 480.a. & b.

** 3 Detra-

Index Alphabeticus

Detrahent dum vera dicit non est contra-
dicendum sed reprimendum est illi veri-
bum. 481.a.
¶ Deum velle aliquid extra se stat duplici-
ter. 114.b.
Deus qua ratione dicatur iurare. 693.b.
Deus non potest iurare per alium à se. ibid. b.
Deus tribus modis in rebus existit. 112.b.
Deus aliqua necessario vult. 114.b.
Dei legislatoris & humani discrimen. 115.a.
Deus duas habet potestates in vniuersum
orbem. 115.b.
Deus legitima iudicis autoritate vsus est va-
ta Ægyptiorū Iudaicis tradendo. 116.a.
Deus forsitan conueniuit animos Ofæ &
mulieris fornicariæ vt in matrimonium
consentirent. ibidem.
Deus iubens Abrahæ filium immolare neu-
tiquam in homicidio dispensauit. ibid.
Deus non solum vt dominus sed vt iudex
potest innocentem à culpa actuali occi-
dere. ibidem. b.
Deus solus gratiâ confert quâ non adimit
sed homo ipse per ppria scelera. 52.b.
Deus potest occulte rem alienam alteri do-
nare non tamen princeps nisi dicta causâ
& lata sententiâ. 410.b.
Deus solus est dominus vitæ. 283.a.
Deus cum absolutus sit dominus vitæ, nun-
quam tamen hac vsus est potestate, aut in
vitam aut in bona reliqua. ibid. b.
Deus nemini relaxat poenam præterquam
in sacramento nisi secundum opera & fru-
ctus poenitentiar. 430.b.
Deo primam ac proprie per excellentiam
competit maledicere per modum causæ
efficitricis. 486.a.
Deum benedicere ac maledicere qd sit. ibid.
¶ Diaboli appellatio qui illum cui maledici-
tur importet vix à peccato mortali excu-
sari potest. ibidem. b.
¶ Diaconis ac subdiaconis olim concessum
erat post susceptum ordinem nuptias ce-
lebrare. 683.a.
Diaconatus olim non habebatur vt ordo sa-
cer. 797.a.
¶ In die festo quæ sint licita sex modis vena-
ri possumus. 141.a.
Dies festus quomodo spirituales actiones
permittat. ibidem. b.
In die festo opera corporalia quæ fiunt, il-
licet fiat p mercede, festū nō violat. 142.a.
In festo quomodo licet segetes metere & te-
xere & mulionibus & alijs iter agere. ibi.

Dies festus ad audiendum sacrum (quod
Missam dicunt) obligat. Multi tamen
ex varijs causis ab auditione excusantur.
ibidem.
¶ Diffamans aliquem de vero crimine con-
tra iuris ordinem necessarium quali-
ter & ad quam teneatur restitutionem.
332.a.
¶ Differentia inter potestatem ecclesiasti-
cam, & civilem quo ad vinculum vtrius-
que. 52.b. & 53.a.
¶ Dignior non est habenda ratio, quando
quis sacerdotium in se huc vt certis perso-
nis obueniat. 249.a. & b.
Dignum se esse ad presulandum præsume-
re debet nemo, ni diuinitus fuerit attra-
ctus. 853.b.
¶ Dilectionis adiuuicem debitam nunquā
cessat. 322.a.
Dilectio proximi nobis notior est ad sen-
sum quam Dei. Haec autem illius ratio et
causa est. 109.b.
¶ Diligendus est à nobis Deus plus quam
nos ipsi. 209.a.
¶ Dispensatio quid sit. 77.b.
Dispensandi munus tamen si plenarie penes
solum legislatorem sit, interdum tamen
inferioribus competit. ibidem. b.
Dispensationis legitimæ causa. 78.a.
¶ Difficultas ex natura rei promissa orta
idonea potest esse dispensandi causa: se-
cus si ex habita prauo vouentis pficiscat-
ur. ibidem. b.
Dispensatio citra causam in his quæ sunt iu-
ris diuini nulla est: secus in his quæ sunt
positiui. ibidem.
Dispensatio voti purè conditionalis, si sit re-
ligionis, ad Summum Pontificem spe-
ctat. 621.a.
Dispensatio voti poenalis ad Episcopum po-
test pertinere. ibidem.
Dispensat Papa eū emptore cum ei vedit be-
neficiū eo ipso quod ipse vendit, & efficit-
tur emptor verus possessor. 835.a.
¶ Dissensio populi seminarium est hære-
sum. 868.a.
Distribui non potest semper ciuibus secun-
dum æqualitatem meriti. 235.a.
¶ Distributiva iustitia in actione qua homi-
nes in suam gratiam primum recipiunt, nul-
lum locum habet. Secus in meritis con-
digni. 242.a.
Distributio fiet à Christo diuinorum bono-
rum in die iudicij, non solum secundum
ppor-

Index Alphabeticus

proportionem geometricam, verum &
secundū Arithmeticam. 235.a.
¶ Diuisio aliqua dominiorum iure naturali
facta fuit. 288.b.
Diuisiōnem primam rerum quis fecerit.
287.b.
Diuisiōnem rerum negare hæreticum est.
288.a.
Diuisio prima rerum externarum facta fuit
iure gentium licet postea ciuili iure plu-
res accesserint. ibidem. b.
Diuisoriae fortes licite sunt. 305.a.
¶ Diuiniū inceptum ab orbe condito. 288.b.
Dominium non est tam vsu frequens quam
dominatus ac dominatio. 269.b.
Dominium fundatur in libertate. 271.b.
Dominium non transfertur in necessitate
extrema. 274.a.
Dominium quarum rerum habeat Deus, qua-
rum Angelus, quarum homo. 275.a.
Dominium quadruplex, naturale, diuinum
iuris gentium & iuris ciuilibus. 277.a.
Dominium & ius in regnum, quod habuit
Dauid diuinum positium erat. ibidem. b.
Dominium est habitudo inter possidentem
& possessum. 271.a.
Dominij legitima definitio & explicatio.
ibidem. 270.a.
Dominium, vsus, & vsufructus quo pacto
differant. 272.a.
Diūm habere rerum solis vigentibus in-
tellectu & libero arbitrio conuenit. 275.a.
Dominiorum innumera genera statuentes
exploduntur. 277.a.
Dominio multiplici abundat homo etiam
iure humano. 278.a.
Dominium differt ab eius titulo. 271.b.
Dominij, ac iuris nomen, pro eodem vsur-
pari non debent. 270.a.
Dominij ac iuris, nihilo plus habet in rem
alienam existens in gratia, quam in pec-
cato. 278.a.
Dominium an transferatur per actum inte-
riorem. 300.a.
Dominium duobus tantum modis transfer-
tur. ibidem. & 299.a.
Dominiorum diuisio necessaria fuit in sta-
tu natura lapsæ. 286.a.
Dominium habet homo naturale, non so-
lum in omnes terræ fructus, verum etiam
quodam pacto in elementa cœlestesque
orbes. 277.b.
Dominiorum translatio omni iure fieri po-
test. 289.b.

Dominij translatio, definitio. 299.a.
Dominij, aliena definitio exploditur. 270.a.
Dominij, correlatiuum seruitus. ibidem. b.
Dominus est homo honoris: & famæ.
283.b.
Domini quibus Rex oppida cum memori-
bus largitur, quas possint cedere sanctio-
nes circa memora. 343.a.
Dominium an acquirat vsurarius in ea quæ
per vsuram corrasit. 511.b. & 527.a.
¶ Donatio facta absenti non obligat ante-
quam alter acceptet, ideoq; reuocari po-
test sine iusta causa. 237.b.
Donatio si fiat absenti solenniter & coram
testibus, obliget necne, standum est iuri
ciuili. ibidem.
¶ Dubitare de bonitate alterius vbi conie-
cturæ ad prauum iudicium inclinant lau-
de dignum est. 224.b.
Dubitare de bonitate alterius ex leuitate cō-
iecturarum culpa est. ibidem.
Dubitare de bonitate alterius citra assen-
sum, aliquando mortale est. ibidem.
¶ Duellum illicitum.

E

Ecclesia nō tenetur de
suis possessionibus red-
dere decimas. 790.b.
Ecclesia aliquid potest
facere spirituale qd
prius nō erat: quod
ideo si viderit pl^r,
ratione consecrationis quam valet, con-
tra ius est diuinum & naturale. 797.a.
Ecclesia non perinde habet modō potesta-
tem faciendi miracula ac in apostolis ex-
stitit. ibidem.
Ecclesia potest omnes dies festos quos ipsa
stabiluit tollere vel mutare, aut saltem fa-
ctum teneret, quod tamē scilicet non per-
mittet. 140.a.
Ecclesia quare olim multis fuerit tempo-
ralium dotibus à principibus ditata.
906.b.
Ecclesiæ licet immobiles possessiones nul-
lo excepto genere habere. 907.a.
Ecclesiæ bona optimo iure ei cōcessa sunt,
& qui contradiceret, malè audiret de si-
de. 907.a.
Ecclesiæ conducens non est vt casus omnes
de quibus dimicatur sint ne vsurarij, eius
** 4 autho

Index Alphabeticus.

authoritate definiantur. 526.a
 Ecclesiastica bona nō mirum si ob nimiam
 temporum calamitatem quandoque à re-
 gibus exigantur. ibidem.
 Ecclesiasticis consentaneum fuit castra va-
 fallosque habere in possessionem sicut a-
 lias dotes. 905.a.b
 ¶ Eleazarus tanquam vir fortis absque vlla
 reuelatione diuina elephantem impetia-
 uit. 117.a
 ¶ Eleemosynam conferre in pretium oratio-
 nis simoniacum est: non tamen si dentur
 in sustentationem pauperum. 808.b
 Eleemosynam qui extorquet simulata pau-
 pertate non tenetur ad restitutionem.
 823.a
 Eleemosynam pro vna Missa offerendam
 taxare vt sacerdotes sub anathematis cen-
 sura inhi-beantur nē minore recipiant,
 execrabile est. 804.b
 Eleemosynarum modus putā quōd fiant in
 praesentes pauperes, Deo gratisimus.
 904.a
 Eleemosynas petere in honorem sanctorum
 & eas porrigere licet. 755.a
 ¶ Eligere digniorem in foro conscientiae &
 poli praecipuum est. 245.b
 Elegit Christus non alium qui suus sibi vi-
 carius succederet, quā omnium tunc tem-
 poris Apostolorum optimum. 246.a.b.
 Eligere dignum praetermissio digniore mor-
 tale non est, etiam in rebus maioribus
 quando excessus meritorum non est tar-
 tus, vt videatur ad rem multum pertinere
 247.b.
 ¶ Electi sunt à Christo domino homines li-
 terarum rudes ad Euangelicam functio-
 nem duplici de causa. 251.a.
 Electio vt canonica sit solidaque ac valida
 habenda secundū exterum ius fori, sa-
 tis est eligere dignum. 245.
 Electionem, dum non est aliud medium li-
 cet pretio ab indigno remouere & ad di-
 gnū inletere. 805.b.
 Electionis spiritualis beneficij, anteq̄ fiat, nō
 licet obstacula pecunia propellere: tamē
 electione facta licet iniusta impedimen-
 ta per pecuniam remouere. ibid.a.
 Electionē perimere Papa, vel inferior in sa-
 uorem dignioris non potest, si electus il-
 le sit quem iura non repellunt. 245.b.
 ¶ Elector ex debito officij tenetur explora-
 re ac pōderare merita eligendorum & me-

liorem ecclesiae tribuere. 859.a.
 Electores non debent suo calculo indigno
 suffragari. 248.b.
 Electores licite pōsunt praetermittere di-
 gnissimum qui eligi non potest, vt di-
 gnior eligatur. ibidem.
 Electores episcopi an teneantur meliorem
 eligere. 858.b.
 Electores episcopi quid ex officio suo ex-
 plorare debeant. 859.a.
 ¶ Emere an liceat minoris quā ipsa in se
 sunt, vtique licet si sunt in periculo. 541.a.
 Emere merces, vt lanas anticipata solutione
 vilis quā in praesenti foro vaneunt li-
 citum est: si tamen coniectura est tem-
 pore quo tradendae sunt plus minusve
 valituras etiam si pretio à principio ta-
 xentur. 548.a.
 ¶ Emptio & venditio sunt contractus reipu-
 blicae maximē necessarii. 528.b.
 Emptio & venditio vnus reputatur contra-
 ctus. ibidem.b.
 Emptio est rei pro pretio distractio. ibid.b.
 Emptio ab emphyteusi & locatione differt,
 ibidem.
 In emptione & venditione pretia rerum nō
 secundū earum naturam aestimanda
 sunt, sed quatenus in vsu veniunt huma-
 nos. 532.a. Vide, Pretium.
 In emptione & venditione fraude vt & do-
 lo hoc est pluri vendere vel minoris eme-
 re peccatum est ex genere mortale. 535.a
 Emptionis quidam pessimus contractus &
 vitatus. 549.b.
 ¶ Emptor qui substantiā rei, vel quantitātē,
 vel qualitātē agnoscit, venditori nescien-
 ti tenetur veritatem manifestare. 539.b.
 Emptor agnoscens thesaurū esse in agro ab-
 sconditū an iuste emat agrū à venditore
 nesciente absq; mysterij reuelatione. 542.a
 Emptor personales sensus etiam super nu-
 dam personam constitutos emendo ini-
 quitatem non committit. 552.b.
 ¶ Epiceia quid sit. 77.a.
 Epiceia ad solum principē spectat: nisi quan-
 do difficilis ad eū esset aditus, aut instaret
 periculum apertum & subitum. 70.b.
 Epiceia vt differat à dispensatione. 77.a.
 ¶ Episcopus in ieiunijs dispensare potest
 in diem aut breue tempus non tamē per
 totam vitam. 78.a.
 Episcopus idem q̄ superintendens. 836.b. &
 837.a. & episcopalis dignitatis necessitas. ibid.
 Episcopus

Index Alphabeticus.

Episcopus non solum ad sacerdotum mo-
 res debet attendere, sed ad reliquum gre-
 gem. ibidem.
 Episcopus iurisdictionibus sacerdotum su-
 perior est non tamen in corporis, & san-
 guinis consecratione. 838.a.
 Episcoporum sacerdotumq; diuersitas vn-
 de sumatur. 839.a.
 Episcopum reliquis sacerdotibus dignitate
 praestare bisariam intelligi potest. ibid.
 Episcopus die dnica consecratur. 840.a.
 Episcopale munus tria includit consideran-
 da. ibidem.
 Episcopus depositus si iterum in suum ordi-
 nem restaretur non opus habet denuō
 consecrari. 841.a.
 Episcopus reali differentia discernitur à pres-
 bytero, licet Hiero. contrarium videatur
 asserere. 846. alias. 842.a.
 Episcopales dignitates non sunt specie di-
 uersae. 844.b.
 Episcopus solum ex commissione habet or-
 dinare episcopos. 845.a.
 Episcopalis potestas natura sua semper fuit
 dignitas sacerdotali sublimior. 839. b.
 Episcopalis dignitas perfectionem adhibet
 sacerdotio, quae tamen perfectio sacerdotio
 accidentaria est. 841.a.
 Episcopalis dignitas institutio profus diui-
 na est. 846.a.
 Episcopalis dignitas electae personae, nisi fiat
 clauē contra iura errante semper iure di-
 uino confertur. 848.b.
 Episcopalis dignitas non nisi propter offi-
 cium instituta est: ad quam veritatē desi-
 gnandam, semper in sacra pagina digni-
 tatis officij nomine, designatur. 865.a.
 Episcopatu indignus est, existens in pecca-
 to mortali. 856.b.
 Epātū desiderare quo casu liceat. 850.b. &c.
 Episcopatū desiderare, quod Paul. ait, quo-
 modo intelligatur. 853.b.
 Episcopatum iniunctum, licitum sit recusa-
 re necne. 855.a.
 Episcopatum acceptans cum animo perse-
 ueradi in peccato mortali, mortaliter pec-
 cat. 856.b.
 Episcopatum non acceptans quia sic est as-
 sectum peste corruptus vt conscientiae
 suae turbulentiā pacare nequeat nō pec-
 cat. 856.b.
 Episcopatū desiderare vt ait Paul. quomo-
 do intelligatur. 865.a.b.
 Episcopatum & beneficiorum mutationes

maximē cauendae sunt, aliquando tamen
 expediens est vt vnus episcopus ad aliam
 sedem commigret. 248.b.
 Episcopatus non est ordo qui septem sacra-
 mentis connumeretur. 840.a.b.
 Episcopatus appetitus si ad salutem anima-
 rum non referatur genere suo peccatum
 est mortale. 852.b.
 Episcopatus, nomen operis est non honoris
 ac proinde nō episcopatus honor, sed o-
 pus amandum est. 853.b.
 Episcopi verum habent eorum domitium
 quae iure seculari possident. 860.a.
 Episcopi & reliqui clerici sunt verē domini
 fructuum ecclesiasticarum possessionum,
 914.a.
 Sunt itidem domini decimarum portionis
 quam post factam diuisionem illis obtin-
 git. 896.a.
 Episcopi arctius perstringuntur praecipio
 eleemosynae quā seculares. 900.
 Episcopi debent ea quae ad sua patrimonialia
 spectant scribere, vt eis liceat suis agnatis
 relinquere. 900. alias. 901.b.
 Episcopi vbi nimis sunt pauperes in nullo
 habentur pretio. 909.a.
 Epi munus idem quod pastoris est, hanc em̄
 metaphorā Christus toto euangelio con-
 sultissimē obseruauit. 836.b. & 837.a.
 Episcopi dignitas ac sanctimonia quanta de
 beat esse. 844.a.
 Episcopi representant Christum, vt caput
 erat ecclesiae aliorum ordinum magistrū
 singuli suo modo. 838.b.
 Episcopi ac sacerdotis differentia explica-
 tur. 839.b.
 Episcopi sanctio est praeparare ministros.
 841.a.
 Episcopi soli successerunt loco Apostolo-
 rum. 843.a.b.
 Episcopi praepollent sacerdotibus altiori di-
 gnitatis genere. 845.a.
 Episcopi secundū propriā nominis notione
 pastores dicuntur non abusiue, sicut gre-
 gum domini pastores appellantur. 866.a
 Episcopi non solum publicatione, verum et-
 iam priuatis exhortationibus instruere
 debent plebem suam. 868.b.
 Episcopi vt anima in corpore vicarij autem
 eorum vt membra. 871.a.b.
 Episcopi quaedam sunt munera quae iugē resi-
 dentiam requirunt: alia non ita. 872. a.b.
 Episcopi absentia quae mala parturiat.
 874.a.

Index Alphabeticus.

Epi q̄ ab sunt gregi inftar meretricū. 875.a.
Episcopi licet statū profiteantur perfectionis non tamen vt monachi ita vt absq; p̄prio viuere obligentur. 887.b.
Episcopi verum habent dominium eorum quā iure seculari possident. 892.a.
Episcopi etsi peccare possunt sicut alij seculares in dispensatione bonorum suorum: ne mini tamen tenentur ad restitutionem ea non distribuendo, nec de bonis ecclesiasticis pro sua portione sibi contingentibus, sed expressis. 902.b.
Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dispensatores quā & quomodo habent distribuere. ibid. & 890.a.
Episcopi habeant ne verum dominium fructuum ecclesiasticorum variā sunt opinionones. 792.a. b. ad quod respōdetur. 893 & 896.a.
Episcopo conueniebat bonorum ecclesiasticorum dispensatio quādo clerici viuēbāt in communi. 893.a.
Episcopo dum consecratur quantū nō imprimat sacramentalis character nihilominus adhibetur sacerdotalis habitus ei in delectabilis. 841.a.
Episcopo peculiare sunt & proprię functiones vniuersę quā ad perfecti pastoris officium pertinent. 846.b.
Episcoporum status longē altior est quā monachorum. 840.a. & 943.a. b.
Episcoporum electio atq; ad sua munera exercenda obligatio est de iure diuino: quod bifariam intelligi potest. 847.a. b.
Episcoporum vita sine macula esse debet. 842.b.
Episcopo, cura episcopali deserta, ad religionem se conferre sit ne licitū. 860. b. & 861.a.
Episcopus in suis legibus eadem pollet auctoritate qua summus Pontifex in eas quas ipse condidit. 79.a.
Episcopus non facit peculiare votum castitatis præter id quod sacerdotio adiunctū est. 888.a.
Episcopus cui scientiā incumbere debeat Theologiā an iuri canonico. 860.a.
Episcopus quibus de causis possit cedere Episcopatu licitē. 862.a. b.
Episcopus propter ecclesiam institutus est, non vice versa. 864.b.
Episcopus religiosus testamentum condere non potest absq; facultate Papæ. 266.b.
Episcopus medicus est cuius in dultria vti in medico corporali expetitur.

Episcopus quibus de causis licitē gregi suo possit abesse. 878.b. 879. & 880. & 901. & 902.
Episcopus tenetur propriā vitæ discrimen subire ingruente gregis necessitate. 879.a.
Episcopus religiosus quomodo ad obseruatias regulares teneat. vide religiosus episcopus.
Esus carnū fuit in vsu hominibus ante diluuium. 373.a. b.
Euangelium Christi facultatē relinquit ecclesię addendi sanctiones nouas, qua tēpe ratissimē vti debēt aīstites. 175. b. 176.a.
Euangelium dupliciter intelligitur diuulgari. 172.a.
Exclusus à religione tenetur sese corrigere, & quantū in se est eniti, vt iterum admittatur. 620. b. & 621.a.
Exclusus à religione voto castitatis dūtaxat manet ligatus. ibidem.
Exclusus à religione fortē tenetur aliam religionem adire si votum religionis in cōmuni admiserat. ibidem.
Excōmunicare propter furtū non censendus est pater vxorem & filios. 407.a.
Excōmunicare propria auctoritate, solius est episcopalis muneris. 844.a.
Excōmunicatio quare ligat ipso facto absq; præuia causā cognitione. 63.a.
Excōmunicatio omnis limoniaci Papæ referuat iure nouo. 834.a.
Exempla sanctorum quid doceāt nos in cuitandis præsulatibus. 854.b.
Exilium morti confertur. 404.b.
Expositio. c. quidam maligni. 5. q. 1. 442. b.
Expositio optima. c. quoniā. 318. & 683. b.
Expositio. c. mandato. de simonia. 831. b.
Extravagantes Martini & Calixti personales census etiā super nudas personas cōstitutos nō damnant. 554. b. vide Censur.
Exorcismi nō tā crebrō hodie sperādi sunt effectus, q̄ adolefcētis ecclesię. 747. b.
Exorciste qui cū nubibus, locustis, brucis, & cæteris bestiolis pugnāt, sunt poti⁹ impotiores & incitatores quā exorciste. 750. b.

F.

Fabula de lupis. petentibus canes ab ouibus. 389.a. b.
Facultas vnde dicatur. 271. b.
Falsitatis tres gradus. 726.a.
Fama laeta non est necessario restituenda, nisi quando iniuste auferatur. 330.a. b.
Famæ & honoris restitutio optimē potest fieri pecunia. 334.a. b.

Famæ

Index Alphabeticus.

Famæ restitutio vt obliget oportet necessariō fuerit ablata vel obscurata. 330. b.
Famæ alienæ restitutio obligat, etiam cum famæ propriæ detrimento. 333.a.
Famæ restitutio postulat, vt læsor faciat plenam fidem coram quibus læsit. 338. b.
Fama læditur iniuste quando verum crimē detegitur contra iuris necessarium ordinem. 331.a.
Famæ restitutio vt obliget requiritur quōd fuerit ablata p̄ iniustitiā. 330. b. & 331.a.
Fama & honor differunt. 466.a. b.
Fama quid sit. ibidem.
Fama sine honore esse potest & ediuerso. ibidem.
Famæ splendor quot modis minuat. 472.a. b.
Famam suam obscurans præter charitatem, non contra iustitiam facit. 476.a.
Fama non protenditur latius quā amicitia. ibidem.
Famæ læsionem illatam potest quisquis priuatus remittere. 470.a.
Famuli ab heris furtim accipere quicquā non possunt præter sua stipendia; causantes se minutissima accipere stipendia. 415.a.
Famuli sceneratorum, an ad restitutionē teneantur. 518. b.
Feras custodientes de damno dato in integrum tenentur. 343. b. & de illis qui illas occidunt ibi, & in subsequentibus.
Festus dies fieri hos vel illos ceremoniale est, in quod subinde ecclesia ius habet. 140.a. vide, dies festus.
Fides est credere quod non vides, quomodo intelligatur. 193. b.
Fides non solum de super naturalib⁹ articulis nos erudit, verum & de alijs quos natura docet. 101.a.
Fidei præceptum non est intra decalogum, sed eius præambulum. 106.a.
Filij quomodo debeant à parētib⁹ corripī. vide, Pater.
Filius quādo clam accipit rem aliquam à parentibus, si non sit tanti pretij non committit furtum, neque ex communicatione comprehenditur. 406. b.
Filiorum libertas prædicata à Christo quando nam sit. 294.a.
Fili. familias lucrans amplius quā ludere poterat, an teneatur ad restitutionem. 363. b.
Finis legis non cadit sub præcepto.
Forcenator quod sua industria pecuniay-

suraria acquisiuit, restituere non tenetur. 511.a.
Forcenator restituere tenetur cum fructibus & damnis fructuum, vel domum per vsuram extortam. 512.a. vide vsura.
Fornicatio iure naturæ prohibita est, & oppositum asserere est error hæresis proximus. 409. b.
Fornicatio grauius delictum est, quā furtum. ibidem.
Fornicatio in indiuiduo potest esse leuius delictum furto. 410. b.
Fornicatio ex natura sua nocet vitæ proli futura. 409. b. & 310.a.
Fornicatio & contra temperantiā est & cōtra iustitiam. 410.a.
Fornicatio quare constituatur principaliter in specie intemperantiæ. ibid. a. b.
Fornicatio nō inde leuior est furto q̄ nō de illa tantū pudefunt homines. ibid. a.
Fortitudo præstator est tēperatiā. 210.a.
Fortitudo non est necessaria, nisi ad iustitiæ præsidium. 211. b.
Frates mendicantes non sunt domini rerum quas possident. 314.a.
Fraterna correctio habet p̄ fine particulari emendationem fratris. 312. a. b. 3
Fraude aut vi qui alterum in crimen coniecit tenetur docere veritatem & liberam permittere. 325.a.
Furtum quid. 406.a. b.
Furti etymologia. ibid. a.
Furti definitiones iurisperitum excluduntur. ibidem. a.
Furtum & rapina specie differunt. 406. b. & 407. b. & 408.a.
Furti diuisio in fraudulētam acceptionem, & rapinam inepta. 406. b.
Furtū est species iniuriōsæ acceptionis. ibid.
Furtum in quatuor species diuiditur, scilicet sacrilegium, peculatus, plagium, abigatus. ibidem.
Furtum est detinere rem alienam inuito domino. 407.a.
Furtum est accipere rem propriam occultē quæ penes aliū est siue sit raptor siue depositum custodiens. ibid. a.
Furtum ex genere suo peccatū mortale est. 409.a. tametsi minimū peccatorum contra Decalogum. ibid. a.
Furtum non completur sub se rapinā sed est species illi opposita. 406. b.
Ad furti rationem tria requiruntur. ibid. a.
Furtum non committit qui bona propria recupe-

Index Alphabeticus.

recuperat ab iniquo possessore si via iuris habere ea non potest. 411.a.
 Furtum leuius peccatum quam fornicatio. 409.a. & leuius quam rapina. 420.b.
 Furtū in individuo potest esse fornicatione scelestus, quin verò grauius quam adulterium vel homicidium. 410.b.
 Furti rationem non habet, spoliare quempiā priuatim & occultè, auctoritate principis, dicta causa lataque sententia condē nationis. ibidem.a.
 Furtim surripere à suis heris, quādo liceat famulis quoruncumq; dominorum, & quādo non. 411.a.
 Furtim sua recuperare quomodo liceat, etiā aliquando sit licitum palām personæ priuatæ. ibidem.
 In furto aliqua pecuniæ quantitas tanta est, quæ per se absque vilo personæ respectu, causa est peccati mortalis vt duo, tres vè auri ducati. 414.a.
 Furti grauitas augetur etiam si parū sit quod oblatū est dum causa est maioris damni. ibidem.
 Qui furatur minima ab homine pusilli animi, qui in minimis maximè offenditur, si habet animum ei nocendi per illa minima charitatem violat & peccat mortaliter. ibidem.b.
 Furari à diuersis exigua tunc incipit esse peccatū mortale, quando quantitas accepta per se est magna absque vilo personarum respectu. 415.a.
 Furum scelera iure nature, respublica potest prout viderit salubrius expedit, punire. ibidem.
 Furtum, permanens sub ratione furti, fieri licitè non potest dispensatione diuina. 116.b.
 Pro furto secundū Euāgelium, etiam secundū ius commune vita non exigitur. 415.a.
 Fures olim in Hispania non occidebantur, sed sacrilegi qui sacra depredebantur. ibidem.b.
 Quod fures modò vltimo supplicio afficiantur, Baldus in causa fuit, ob idq; ab authore reprehenditur. ibidem.
 Fur gaudere debet priuilegio, si se in sacrum recipiat. ibidem.
 Furari bona aliena vel eripere etiam ab illo qui bonis affluit, nemo potest citra extremam necessitatem. 416.b.

G.

G Alios ceteris mortalibus prætulit Christus in Euāgelica functione propter mysteriū. 251.b.
 ¶ Gener fructus pignoris pro dote traditi in sortem non computando iniustitiam minimè committit. 506.a.
 ¶ Genus in peccatis quæ in facto consistūt ex solo obiecto perpenditur. 468.b.
 Genus in peccatis quæ in verbis posita sunt ex obiecto adiuncto simul intentione, perpendendum est. ibidem.
 Gentilibus solenne erat iurare per Iouem lapidem. 731.a.
 Gratia amittere non licet pro salute mundi spūituali. 386.b.
 Gratiam licet exponere periculo aliqui. ibi.
 ¶ Gradus præceptionum & prohibitionum humanarum. 46.a.
 ¶ Grauitas delictorum ex obiecto primo pensanda est. 390.a.

H.

H Abens rē alienā apud se iniuste, tenet de dāno emergēte & lucro cessāte. 358.b.
 ¶ Habitus principiorum naturalium non distinguunt à potentijs quibus insunt. 29.b.
 ¶ Hæredes videntis cæsum perpetuum illo mortuo ad quid teneantur. 361.a. vide Censur.
 Hæredes vsurarij ad quid teneant. 515.a.b.
 Hæredes quibus debeat restitutio occisi quæ censentur. 329.b.
 Hæredes triplices sunt. 352.b.
 Hæres personam veri domini defuncti gerit. 347.a.
 ¶ Hæreses quibus damnis aut fracturis solent intumescere. 868.a.
 Hæresibus nouis obortis temporum ericulo ecclesia magis, ac magis illuminatur. ibidem.
 Hæresis stultissima est post euāgelium regi cælorum aliud præstolari. 172.a.
 ¶ Hæreticus verè dominus vsq; ad condēnationem: tamen si legis vigore impediatur bona alienare. 64.a.
 Hæreticus quis ab articulo patris criminis dominū perderet, possessionē tamē tutò retinet legis auctoritate, quæ cōsificationē prohibet

Index Alphabeticus.

prohibet ante sententiam. 64.a.
 Hæreticus ante condēnationem vtcumq; punitur cū bonorū distractio sit illi inhihita. ibidem.
 Hæreticus iuxta iuris normam requisitus si inique veritatem inficitur, sit reus poenę hæretici: decreta. ibid. b. & 65.a.
 Hæretici condēnatio retrò agitur vsq; ad articulum quo omni ignorantia nudatus studio hæresim asseruit. 63.b.
 Hæretici aliqui negarunt missionem spiritus sancti quam Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. 171.b.
 ¶ Historiographis quatenus liceat aliorum gesta hominum memorię tradere. 475.a.
 ¶ Hypocrita irrisor Dei interpretatiue habetur. 475.b.
 ¶ Homo vti perfectione suscepta optimum est cunctorum animalium: ita si alienus fiat à lege, omnium est pessimum, scilicet maenim est iniustitia quæ tenet arma: quæ homini perinnasam prudentiam cōtingunt. 35.a.
 Homo in practicis æterna Dei lege bifariam illuminatur. ibidem.b.
 Homo beneficio protegēdi vitam propriā priuari nequit, ac proinde neq; damnari, vt necem sibi inferat aliāque læsionem corporalem, nisi esset earū quæ homines religionis, ac poenitentia gratia sumere solent. 65.a.
 Homo qua de causa non tantum verum bonum, sed speciem boni expetat: cum id in cæteris rebus secus euenire cōpertum sit. 31.a.
 Homo peccato pollutus non est dignus pane quo vescitur p modū meriti. 278.a.b.
 Homo non est dominus suæ vitæ sed custos. 282.b.
 Homo priuatus aut respublica, aut princeps non sunt domini absolute vitæ subditorum. 283.a.
 Hominū tres ordines secundū Socratē. 288.a.
 Hominum quisq; ius habet naturale dominandi & quomodolibet alienandi res quarū legitimè est dominus. 299.a.
 Homo dominus est suæ fame. 335.a.
 Hominem ad supernaturalem felicitatem creati ineffabile beneficium est: licet eam suo Marte pettingere nequeat. 82.a.
 Hominum tres sunt ordines quantum ad teporalium cupiditatem distincti. 99.a.
 Homo hilari animo tenetur legem adimplere

re diuinam, humanam verò & cum tristitia adimplere potest. 119.b.
 Hominem occidere non est intrinsecè malum. 378.a.
 Hominem qui occiderit aliud agens si non debitam adhibuerit diligentiam siue dans operam rei licitę siue illicitę à reatu homicidij non est immunis. 396.a.
 Hominem qui occiderit aliud agens si debitam adhibuerit diligentiam ne homicidium sequeretur siue daret operam rei licitę siue iniustę non est reus homicidij. ibid.
 Homo improbus fera bestia peior. 378.a.
 ¶ Homicidium grauisimum peccatum est inter vniuersa quæ homines aduersum se inuicem committunt. 477.b.
 Homicidium dicit rem malam intrinsecè. 277.b.
 Homicidium quod prohibetur habet rationem indebiti. ibidem.
 Homicidium simpliciter causale qui committit non est reus homicidij. 396.a.
 Homicidium vt imputetur causale tres conditiones requiruntur. ibid. a.b.
 Homicidij si non sequatur ex actione mea non imputatur mihi. ibid.
 Homicidium quod de per accidens voluntarium est quale peccatum sit expendendū est causa. ibidem.
 Homicidij poena, vide irregularitas.
 Homicidium quando subsequatur ex actione mea iudicio medicorum standum est. 397.a.b.
 ¶ Honor quid sit. 466.a.
 Honor dupliciter alicui tollitur. ibid. b.
 Honor ille solus verus est qui virtuti debetur. ibidem.
 Honorem fugientes circumspecti esse debent. 857.b.
 Honor satis ne restituatur petendo veniam, differitur. 336.b.
 Honorē acquirendi pucher modus. 284. b.
 Honoris & fame differētia cōstituit. 336.b.
 ¶ Horas canonicas statis temporibus & locis clericos recitare q̄ fuerit necessarium populo Christiano, quibusque hoc munus conueniat. 900.b. & 914.a.b.
 Horas aliquos soluere in cultū Dei & ius naturale & diuinum, ac subinde ius humanum nos docet. 912.a.
 Horas canonicas esse in numero septenario & antiquissima ecclesie institutio est, & ei quādam decentissimum. 913.b.
 Horas canonicas nocturnas dānant Wit-
 eleffite

Index Alphabeticus.

Cleffista: eò quòd Deus noctem nobis ad quietem indulserit. 914.a.
Horæ canonicæ canebantur in ecclesia primitiua per certas noctis vigiliis cuius ratio assignatur. ibidem.
Horarum quæ die recitantur numerus & ratio ex vtriq; sacra pagina sumitur. 925.a. & 919.a.b.
Horæ diuinæ quibus horis singulæ recitandæ sint. 915.a. & 916.a.
Horæ canonicæ tria de causa sunt in septenario numero. ibidem.
Horæ canonicæ optima non minus quam vetusta constitutione per cantus ecclesiasticos, solenniter celebrantur. 917.a.
Horarum responsoria vnde fuerint instituta. 919.b.
Horarum canonicarum antiphonæ compositæ sunt à Græcis, imò & p̄ Angelos cælo delatæ. ibidem.a.
Horarum canonicarum hymni vnde ortū habuerint. ibidem.a.
Horis canonicis laudibusq; diuinis nō sunt immiscenda profana, quæ vt in die Natalis domini cantari solent. 920.a.b.
Horas canonicas soluere ex duplici capite homines tenentur. 921.b.
Horas canonicas soluere qui teneantur. 921.b. & 922.a.b.
Horas canonicas non recitare in cōmuni in aliqua religione prælati negligentia peccatum mortale est. 924.b.
Horas canonicas soluere tenentur monachi professi choro emancipati, etiam si non sint in sacris, & sanctimonialibus. 924.b. Nō autem illi qui non sunt professi, nec laici. 925.a.
Horas canonicas soluere partim de iure diuino partim est de iure positiuo. ibidē.b.
Horæ canonicæ non iisdem Psalmis alijq; ad hoc pertinētibus omnibus in ecclesijs, & religionibus, celebrantur: potest enim hoc iure Pontificio permutari. 926.a.
Horarum canendarum modus is esse debet qui in ecclesia Metropolitana seruat, atq; in religionibus secundum cuiuscunq; statuta. ibidem.
Horas canonicas soluere sequendo morem Romanum non singulis personis abque pōtēsticis autoritate liberum est. ibidem.
Horarum canonicarū nimia prolixitas molestissima est, sicut breue nimis earum cōpendium est fugiendum. 926.b. & hic ponitur censura Breviarij Romani.

Horæ beatæ virginis recitandæ vim habent præcepti iam ex consuetudine. 927.b. Idē est de officio mortuorum. 928.a.
Horas canonicas soluens, mentem, nō debita opera, dimouendo ab attentione, orandi præceptum non frangit. 932.b.
Horas canonicas soluens & si ob attentionis omissionē mortaliter peccet, nō ideo necessitatem incurrit restituendi. ibidem. b. & 936.b.
Horas canonicas non soluere per vnum, aut duos dies nō debet injicere scrupulum restitutionis, licet peccatum mortale sit, & quidem qui relaxationibus cruciatæ bullæ gaudet credendū est esse tutos. 938.a.
Horarum soluendarū omisio si vltra duos dies procedat, tunc compositio cum summo Pontifice locum haberet, imò & cū episcopo stando in iure diuino. ibidem.
Horæ canonicæ quæ in cōmuni recitatur, statim per ecclesiam temporibus persoluendæ sunt, aliās culpa mortalis est. At priuatum tempora mutare & ordinem non est mortale. 928.a.
Horarum ordinem non esse in præcepto duobus tēperamentis intelligendum est. ibidem.b.
Horæ quæ in communi soluuntur in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ, priuatum verò vbiq; dici possunt. 929.a.
Horæ quæ priuatum soluuntur loco decenti & honesto dicendæ sunt. ibid.b.
Horæ canonicæ dum soluuntur qualē quātamq; exigant attentionem. 930.a.

I.

Iacob vouit Deo, qd̄ futurus sibi erat in Deum. 610.a.
Iacob emens primogeniturā ab Esau non peccauit. 815.a.
Ieiuniū frangens ex regula non solum contra obedientiam, sed & contra abstinentiam peccat cōtra Durand. 898.a.
Itepte in vouedo stultus & impius in redadendo. 610.b.
Imperator aut princeps vllus non est proprietarius dominus. 292.b.
Imperator quo pacto sit superior Christianis regibus. 295.b.
Imperatorem, arbitrans mūdi dominum, vnde

Index Alphabeticus.

vnde id sibi persuaserūt ostenditur. ibid.
Imperatoris electio pontificia autoritate à Græcis ad Germanos translata est. 297.a.
Imperare vt alij malum fiat, optareque, aut imprecari malum, quatenus malum illi est, peccatum est genere suo mortale. 486.b.
Imperare optare aut imprecari malum vt rationem induit boni, licitum est, & quoadq; necessarium officium, quod bifariā contingit. ibidem.
Imperans vt malum fiat sicet quantum peccet. ibidem.
Imperatoria maiestas non fulget totius orbis dominio. 294.b.
Imperium aut imprecatio mali bifariā potest rationem boni induere. 486.b.
Imponens sibi ipsi falsum crimē quomodo peccet. 475.b. & 476.a.
Imperium actus est intellectualis non volūtatis vt planissime Aristoteles docuit. 8. a. & b.
Imperium neq; est propositio apprehensiuæ neq; iudicatiua, sed iudicium quod electionem sublequitur. 9.b.
Impediens aliquem à beneficio, vt digniori vel æquē digno detur citra vim & fraudem, nō tenetur ad restitutionem. 338.b.
Imprudentiæ duo gradus. 728.a.
Impediens aliquem à cathedræ consecutione certa vi aut fraude tenet ad restitutionem in toto vel in parte. 342.a.
Impignoratio quid sit. 528.a.
Imagines à Christiana religione esse relegandas quis prior dicere ausus fuerit, & qui destructores, qui earum fuerunt defensores. 131.b.
Imagines quomodo adorandæ sunt. 133.a.b.
Infantia non præcedente alicuius personæ cum immanifestum est crimen disquiri possunt persona in sex tantum casibus. 442.a.b.
Infamia quænam sit sufficiens ad disquisitionem criminis prudentiū arbitrio æstimandum est. 443.b.
Ad infamiam inde denarius numerus autoritatem nascit̄ est, quod sufficit populum constituere, ibidem.
Infamiam legitimam nō conflat perditorū hominum clamor, sed bonorum opinio. ibidem.
Infamiam per civilem iudicem irrogatam Papa abolere non potest. 437.a.
Infamare se ex gñe suo est peccatū. 335.a.b.

Infamatur aliquis iuste duobus modis. 331.a.
Ille qui iniuste infamatus est, etsi suum crimen non confiteatur, non tenetur infamatori ad restitutionem. 332.a.
Infamans aliquem referendo quod audiuit, ad quantum restitutionem tenetur, ibid.b.
Infamando alterum bifariā quis delinquere potest. 474.a.
Infamare alium, quādo contra charitatem tantum, quādo verò contra charitatem simul & iustitiam sit. ibidem.
Infamare, & licet, & expedit sicophantas quando suis imposturis reipublicæ perniciem adferunt. 464.b.
Infamare nos ipsos an sit licitum. 475.a. & b.
Infamia est mortalis occultū alienū crimen vni, etiam cordato viro, reuelare. 472.a.b.
Infamia delicti non sufficit, nisi paucis exceptis casibus, ad inquirendum reum quæ nulla respergit infamia. 441.a.
Infideles non tenentur decimas soluere. 790.a.
Infidelium ordo triplex. 419.a.
Infideles Afri, Saraceni, ac Turcæ, de iure Christianis principibus subduntur. ibid.
Infideles Afros, & Saracenos certū est posse à nobis suis regionibus expoliari: & si nemo nostrorum eorū bona priuata autoritate depredari, aut diripere valeat. ibidem.b.
Infideles qui nihil de Christo audierunt neq; nobis infesti sunt, non sunt nobis subditi de iure. ibidem.
Ignorantia difficultatis rei de qua votum emittitur, excusat hominem à voti solutione. 599.b. & 618.a.b.
Ignorans, nō adimplet præceptum quia ad hoc requiritur libertatis ratio. 119.a.
Ignorantia omninō excusans in præceptis decalogi locum habere non potest.
Inclinatio appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinet. 31.b.
Incinationis naturalis diuisio. 384.a.
Incinationes duæ i hōte sibi aduersantes. ibid.
Incinatio hominis in bonum delectabile, bona est secundum se. ibidem.
Contra inclinationem naturalem quando sit peccatum agere. ibid.
Indicia quæ inquisitionē præcedant qualia esse debeant. 445.a.b.
Indicta causa quemquam iudicare contra ius naturæ est. 380.a.

Index Alphabeticus.

¶ Inducens alium scienter & prudenter in peccatum non est subiectus restitutioni. 325.a.
 ¶ Infirmus quomodo possit cogi vt absca datur ei membrum, vide Mutilare.
 ¶ Iniuria satisfactio quomodo fit, facienda. 329.b.
 Iniuria quot modis & quando homini irrogatur. 372.a.
 Iniuria maior est in facto quam in verbo. 405.b.
 Iniurias proprias vindicare cur prohibet. 378.b.
 In iniurijs vindicandis perniciosus abusus nobilium. ibidem.
 In iuriosa acceptio diuiditur in furtum & rapinam. 406.a.b.
 Iniurius cui fit qui se occidit. 384.a.
 ¶ Innocens duplex est. 389.a.
 Innocentem de quo nulla est sinistra suspicio occidere flagitium est. ibidem.
 Innocentem tradere tyranno excidium ciuitati minant, iniustum est. 389.b.
 Innocentem potest respublica non defendere. ibidem.
 Innocentes in bello licet aggredi & occidere. 390.a.
 Innocens probatus nocens, condemnandus est. 331.a.
 Interrogatus qualiter inique proprio actu possit se legitime eripere. 445.b.
 ¶ Inuasus tenetur occidere aggressore quādo inuasus est reipublicæ necessarius. 393.b.
 ¶ Inuentum quando nullius fuit, occupanti conceditur, si tamen occupantius sit in regionibus illis quibus isthæc inuenta reperiuntur. 412.a.b.
 ¶ Inueniens thesaurum si retineat, furtū nō committit. ibidem.
 Inuenienti thesaurum in agro proprio licet eum sibi retinere. Inueniens autem in agro alieno ex industria queritando in scio domino nil potest sibi retinere. Inueniens verò, aliud agens dimidiam partē debet habere. ibidem.
 Inueniens quæ præsumuntur habere dominos summam diligentiam in inueniendis dominis adhibere debet: qua facta, nec inueniēto domino sibi retinere potest. ibidem.
 Inuenti lapilli in litore maris inuētoris sunt. ibidem.
 De inuentis in superficie terræ quotam ali-

quam principem exigere iniustum est, neque lex de hoc lata in cōscientia obligat. ibidem.
 De inuentis in venis terræ, vt sunt metalla, vsus obtinuit, vt quinta pars principi obueniat. ibidem.
 Inuentarū rerum duplex est genus. 411.b.
 An inuenta quorum domini non cōparent sint pauperibus restituenda necne, pulchra disceptatio. 413.a.b.
 ¶ Inuitus nemo potest poenitentiam sibi in iunctam implere. 119.a.b.
 ¶ Irregularitas quæ sine delicto contrahitur non habet rationem poenæ. 56.b.
 Irregularitas sicuti & excommunicatio ipso facto incurritur. 66.b.
 Irregularis quando debeat censerī qui dat operam rei illicitæ. 397.b.
 Irregularitas quando incurritur ex membrorum mutilatione. 400.b.
 Irregularitas non est culpa, neque appropriata poena. 382.b.
 Irregularitas quia proprie non est censura, non intelligitur in bullis, quando conceditur facultas absoluedi ab omnibus censuris & poenis. ibidem.
 Irregularitas quando incurritur, & propter quæ. ibidem.
 Irregularitatem non incurrit qui alium occidit se defendendo, quāuis tempore diuini Thomæ in vsu erat contrarium. 395.a.
 Irregularitas incurritur propter homicidium quod sequitur etiam de per accidens ex opere percipientis. 397.b.
 Irregularitas non incurritur propter homicidium nisi verè sequatur homicidium, etiam si miraculosè homo ille non moriatur. ibidem.a.
 Irregularitas non incurritur quando datur opera rei honestæ & studiosa adhibetur diligentia. ibidem.b.
 Irregularitas vt incurritur debet esse homicidium voluntarium. 398.a.b.
 Irregularitas quando incurritur propter negligentiam. ibidem.
 Irregularitas non incurritur à clericis petentibus bonorum suorum restitutionem in iudicio: etiam si malefactores patibulo affigantur. ibidem.b.
 Irregularitas non incurritur propter culpā venialem. 401.a.
 Irregularitas non ob id incurritur quod sanitate gratia absconduntur membra. ibidem.a.

Irregu-

Index Alphabeticus.

Irregularitatem non incurrit qui in verberando filium clericum vsq; ad sanguinis effusionem processit. 403.b.
 Irritatio & dispensatio in quo differat. 645.b.
 Irritatio vocabulum quid designet: & qualiter à dispositione & cæteris discernitur. 77.a.b.
 ¶ Iubens & consentiens non semper tenetur ad restitutionem. 365.b.
 ¶ Iudæi in solo opere exteriori inesse culpam cesebāt minimè autē in affectu. 181.a.
 Iudæi dupliciter errabāt circa iudicialia. ibidem.
 Iudæi cur nimis euacuant carnes sanguine. 374.a.b.
 Iudæis condencens fuit vt temporalium permissioibus ad legis obseruatiam adducerentur. 97.b.
 Iudæis an fuerit vsura permissa. 497.a.b. & 498.
 ¶ Iudex non debet rei euidenciam expectare sed humanam certitudinem quæ per idoneos testes fit. 223.b.
 Iudicis arbitratui relinquuntur, quæ legibus comprehendi non valent. 39.b.
 Quoties iudex reum condemnat iusta ac iuridica sententia ad poenā quæ non est mortis, lesionisve corporalis inflictiua, tenetur reus ipse sententiā exequi etiam si ad agendum damnetur. 64.b.
 Iudex in iudicio concepto per coniecturas quæ virum probum inducunt non debet ad punitionem procedere sicut neque Salomon processit. 224.a.
 Iudici irretito occulto & grauissimo scelere licet subditos condēnare etiam de eodem crimine nisi excommunicatus sit, aut suspensus. 220.a.
 Iudicem decet vt talem se gerat quales vult subditos esse. ibidem.
 Iudex in peccato existens, alium de simili condēnando, ostendit se dignum esse qui simili sententiā condēnaret vt habet Paul. ad Rom. 2. qui eum iudicas. 220.b.
 Iudex publicus peccator alios condēnans mortaliter peccat ex genere suo, si sit in gradioribus aut similibus criminibus, seque in dissimili materia & nō infam. ibid.
 Iudex duplici scientia vititur, & vniuersali iuris & particularis facti. ibidem.
 Iudex tenetur sic sanctè sequi scientiam iuris vniuersalem, vt neque suum proprium arbitrium, si contrarium est, cōsulere possit. ibidem.

Iudex in particulari facto potest se suo ingenio & prudentia iuuare in examinandis instrumentis & testibus: quod maximè tenetur facere cum innocēs sibi notus accusatur. ibidem.
 Iudex tenetur damnare innocentem probatum nocentem. 331.a.
 Iudex debet in omni causa contra veritatē sibi notam euidenter secundū allegata & probata sententiā pronuntiare. 425.a.
 Iudex, qui innocentem sibi cognitum, probatum tamen nocentem idoneis testimonijs condemnat, non agit contra cōscientiam. 427.a.
 Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condēnare nisi accusatum. 440.a.
 Nullus iudex siue summus siue infimus antequam pars laesa iniuriā remittat, potest poenam condonare. 430.a.
 In iudicis supremi arbitrio est, non item in arbitrio inferioris postquam accusator accusatione destiterit poenā iuris relaxare. ibidem.
 Iudex supremus aliquādo accusatore reclamāte potest accusationē abolere. ibid.b.
 In iudice quatuor sunt necessaria, videlicet, iudicandi potestas, veritas, & executionis vis. 421.a.
 Iudex condēnare non potest quē euidenter ipse scit esse reum quādo reus nō probatur legitimis testimonijs. 424.a.
 Iudicis scientia non reputatur sufficiens testimonium. ibidem.
 ¶ Iudicatus, aut loca eorum qui regi sunt à consilijs vendere illicitum est atque scandalum. 261.b.
 ¶ Iudicare quēpiam nisi eum qui iudici vel simpliciter vel in tali casu subditus est nō est licitum. 421.a.
 In iudiciali foro quatuor modis contingit vni alteri esse subditum. ibidem.b.
 Iudicādo Christum Pilatus peccauit. 434.a.
 ¶ Iudicio diuino non sunt permulta delicta relinquenda. 442.a.
 Iudicium actus est maximus propriæ iustitiæ. 217.a.
 Iudicij nomen primò significat rectam sententiam iustorum, deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta. ibidem.
 Iudicium rectum duas virtutes requirit, & quæ iudicium præferat, & quæ potentiam iudicantis disponat ad iudicij restitutionem. ibidem.

*** Iudiciū

Index Alphabeticus.

Iudicium particulare studiosi in reliquis virtutibus solum requiritur: in materia autem iustitiæ necessarium est etiã superioris. 217.b.

Iudicio speculandum est an tale sit malum quod alter ægrius ferret de se audire quã si esset peccatum mortale. ibidem.

Iudicium vt rectum sit tria exigit, nempe, vt procedat ex iudicis autoritate, & ex iustitiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine. 218.b.

Iudicij substantiam subuertit quisq; iudiciũ si iuri alterius partis quicquã adimat qd alteri tribuat. ibidem.

Iudicium sine præsentis autoritate vsurpatum, sine iustitiæ substantia, iniquum, sine prudentia, & iuris ordine suspectum, si verò ex leuitate & non legitima probatione, temerarium dicitur. 219.a.

Iudicij singularium conditionũ defectus genere suo facit peccatum mortale. ibidem.

Iudicium ex malo affectu prolatum est peccatum secundum affectum. ibidem. b.

Iudicium temerarium quadrupliciter est estimandum, primò de sua substantia, secundo de causis, tertio ex coniecturis, quarto ex obiecto. 221.b.

Iudicij temerarij quatuor sunt gradus. ibid.

Iudicij temerarij primus gradus est quando animus est pendulus, neutri conditionis parti assensum præbens. ibid. a.

Iudicium temerariũ idem est quod sine legitima causa cõsultò conceptum. ibid. b.

Iudicij temerarij duo primi gradus, licet à diuo Thom. sub primo comprehendantur, tamen inter sese non paruo distat intervallo. ibidem.

Iudicium temerarium vt sit mortale crimena tria exigit, scilicet vt sit certũ, vt ex leuioribus colligatur coniecturis, vt sit de re graui. 223.b.

Iudicium certum in speculatiuis, hoc vnum requirit, vt nihil prorsus habeat ambiguitatis admixtum: in moralibus autem parum pro nihilo reputatur. ibidem.

Iudicium temerarium si sit repẽtinum mortale non est, sed postquam sedato animo ex deliberatione sententia confirmatur. ibidem.

Iudicium, quando ex leuitate causarum fiat mortale, non potest stabiliri certa regula. ibidem.

Iudicium à culpa excusant illæ cõiecturæ & indicia, quæ virum prudentẽ & probum

vt sic iudicaret inducerent. 224.a.

Iudicium verum veniale an mortale sit non potest certa diffiniri regula. ibidem.

Iudicij grauitas ex infamia perpenditur. ibid. dem.

Iudicium de peccato quod non est infame non est mortale. ibidem.

Iudicium de malo, quod non est peccatum sed naturale, potest esse delictũ. ibidem.

Iudicandum non est secundũ legẽ scriptam quãdo legi nature aduerfatur. 230.a.

Iudicare propinquius conuenit rationi, & prudentiæ, à qua profertur, sed potissimum conuenit iustitiæ: vnde habet vt sit rectum. 217.b.

Iudicare circa diuina charitati cõuenit. 218.a.

Iudicium actus est maximè proprius iustitiæ. 217.a.

Iudicij nomen primò significat rectam finitionem iustorum, deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta. ibidem. b.

Iudicium rectum duas virtutes requirit: scilicet, & quæ rationem perficiat, & quæ voluntatem bene afficiat. ibidem.

Iudicium particulare studiosi, in reliquis virtutibus solum requiritur: in materia autem iustitiæ necessarium est, etiam superioris. 316.b.

In iudicio speculandum est an tale sit malũ quod alter ægrius ferret de se audire quã si esset peccatum mortale. ibidem.

Iudiciũ nullum sine certitudine esse nisi veniale, exceptionem habet quando grauisimum malum de honestissima persona suspicatur. 224.b.

Iudicium temerarium non est malum quia prohibetur, sed prohibetur quia malũ. 225.a.

Iudicium temerarium est ex his quæ sunt contra naturam. ibidem.

Iudicium temerarium esto in publicum nõ prodeat per se est peccatũ mortale. ibid.

Iudicium de re dubia ferendũ nõ est, sed dubium in meliorem partem interpretandũ. ibidem. b.

Iudicium vsurpatum non solum peruersum est verũ & nullum. 230. b.

Iudicialia præcepta, partim cum moralibus partim cõuentionalib; cõueniunt. 297.a.

¶ **Iulius Cæsar** per iniuriam obtinuit dominatum. 296. b.

¶ **Iuramenti** obligatio differt à voti vinculo. 615.a.

Iuramẽ

Index Alphabeticus.

Iuramentum de re prorsus vana, non inducit obligationem. 604. b.

Non omne iuramentum assertorium licet sit vanum atque illicitum, est peccatum mortale. 735.a.

Iuramentum ab eo petere quẽ nescis falsum iuraturum nullum est peccatum. 739.a.

Ab eo autem quẽ scis mēdiciter iuraturum peccatum est mortale. ibidem. b.

Iudici verò nullum est peccatum. ibidem.

Iuramēta libera, id est, quæ extra iudicium sunt, perquam rarissimè excusari possunt à culpa. 536. b.

Iuramentum dupliciter intelligitur habere deteriorem exitum. 708.a.

Iuramentum fictũ an sit mortale. 716.a.

Iuramentũ promissoriũ simulatorijs, verbis conceptũ animo non implēdi, nec se obligandi, an sit mortale. 717.a.

Iuramenta coacta nequaquam consciẽciam ligare vrgētissima argumenta. 710.a.

Iuramentũ triplici ex causa existimandum est. ibidem. b.

Iuramētum coactum frangere mortale est. 711. b.

Iuramenti coacti relaxatio. 713. b.

Iuramentum verbis æquiuocis conceptum an sit obligatorium. 717. b.

Iuramentum dolosum an sit obligatorium. 714.a.

Iuramentum dolosum tribus modis intelligitur fieri. ibidem.

Iuramētũ licet ab idololatra per suos Deos exigere, secundum August. 731.a.

Vnde sit cõsequens quòd etiam idololatra & gentilis teneatur iuramentum suum seruare. ibidem.

Iuramenta Hispanorum. 731. b.

Iuramenta triplici ex capite variatur. 691.a.

Iuramentum apud Romanos tanta habitũ fuit sanctitate, vt non nisi ingenuis & nobilitate insignibus deferretur. 724.

Iuramentum per falsos Deos an mereatur nomen perurij. 726. b.

Iuramentum duplici modo alterius nomine præstari potest. 729.a.

Iuramentum secundum se licitum est & honestum. 692. b.

Iuramentum & votum dupliciter differunt. 719. b.

Iuramenta quæ possint ab homine relaxari. 720. & 721.

In iuramenti non licet dispensare absque legitima causa. 722.a.

¶ **Sed** quid si Papa sine causa valida dispenseret an teneat dispensatio? minime. 721. b.

Iuramenti definitio. 689. b.

Iuramentum aliud assertorium: aliud verò promissorium. 690.a.

Iuramentum non est necessarium ad ea quæ sunt necessaria, perq; rationem inuestiganda. ibidem.

Iuramenta sua reddere altissimo quomodo sit intelligendum. ibidem. b.

Iuramentum aliud simplex: aliud execratorium. ibidem.

Iuramentũ esse à malo ex sententiã D. Augusti, quomodo sit intelligendũ. 697.a.

Iuramentum falsum illicitum & temerariũ in quo differunt. 698.

In iuramento tres comites nempe veritas, iustitia, & iudicium quomodo intelligantur necessaria. 698. & 699.

Iuramenta incauta siue impleantur siue secus & periuria sunt dum fiunt: & nullatenus obligant: sed rem iuram in sua nuda natura relinquunt. 708.a.

Iuramētũ est actus religionis seu latriæ. 799

Iuramētũ omni iure religio censetur. 700.a.

Iuramētum non est per appetendũ. ibid. b.

Iuramenti vsus neutiquã in statu innocentie fuisset. 701.a.

Qui bene iurat bene credit, quã blasphemè soleat interpretari. ibidem.

Iuramentum quando habeat vim obligandi. 704.

In omni iuramēto assertorio duæ insunt veritatis rationes. 705. b. & 706. a. b.

Iuramentũ, incautũ sit tribus modis. 707.a.

In iuramento promissorio tria exterè sunt consideranda, scilicet promissio, iuramentum, & executio. 714.

Iuramentũ ratione grauitatis materiæ aliqui grauius est frangere quã votum. 718. b.

Iuramentũ licet sit obligatorium: potest tamen eius obligatio per dispensationem extingui. 719. b.

Iurabis per nomen Deitui, quomodo sit intelligendum. 693. a. b.

Iurare turpius est Christianis, quã antequis. 697.a.

Iurare per creaturas in Deum relatas licitum est. 703.a.

Iurare quibus modis contingit. 691.a.

Iurare aliquando est præceptum. 694.a.

Sed quale præceptum? naturale & diuinum, perinde ac mandata decalogi. ibidem.

Ego autẽ dico vobis nõ iurare oino Math. 5

*** 2 quomo

Index Alphabeticus

quomodo sit intelligendum. 795. a.
Iurare per creaturas exhibedo illis reuerentiã deo debitã, & idololatrię impietas. 703. a.
Iurare per creaturas catholicę dupliciter cõtingit. ibidem. b.
Iurare per capillũ & per caput Dei blasphemia est. ibidem. b.
Iurare per Deum grauius est, quã per Euangeliã. 724. b.
Iurare quæ personæ non possint. 723. a.
Iurare nõ licebat Romanis, per Herculem sub tecto sed sub dio quasi in Iouis præsentia. 723. b.
Iurantes vanè an dicãtur Deũ tẽtare. 697. b.
Iurare per falsos Deos magis impiũ est quã peccare. 730. b.
Iurare in sanctis solẽner, nisi à iclunis fiat, non reputatur honestum. 723. a.
Iurare non decet personas egregiæ dignitatis. ibidem.
Iurandi hodiernus abusus. 724. a.
Iurandi ratio efflagitat vt certo ordine & forma fiat. 736. a.
Iurans si non habeat iurandi animum, an teneatur illud implere. 615. b.
Iuramentũ per vim extortũ à latrone, obligatorium est. 605. a.
Iuramentum dudendi vxorem licitum est, non tamẽ seruandũ, dum maius bonum impedit. 609. b.
Iurare legitime officii virtutis est. 134. a. b.
Iurare prohibuit Christus nõ solũ per creaturas sed per Deum. ibidem.
Iurandi officii non est per se ipsum virtus, nisi cum suis comitibus. 135. a.
Iurare in statu inocẽtiæ nulla esset virtus. ibi.
Iuramentum nobis Dei beneficio concessum est natura lapsa, ad fidẽ nostram roborandum. ibid.
Iuramentũ à iure dicitur. ibid. 689. a. & 690. a.
Iuramento præmissio iniuria fit Deo si aliud testimonium exquiratur. ibid.
Iuramenti tres comites. 135. b. & 698. a.
Iuramentum de re iniusta implere, peccatũ est. ibidem.
Iurare aliquid patrare peccatum mortale, quãuis nõ perpetretur est mortale. ibidẽ.
Iurare aliquid facere peccatum veniale, etiã si nõ impleatur peccatũ est veniale. ibid.
Iurandi frequentia presentissimum habet periculum periurandi. 136. a.
Iurare falsum etiã in re minima, peccatum est mortale. ibidem. b.
Iurisdictiones ciuiles frequentius seculari

bus q̃ ecclesiasticis cõmittẽde sunt. 906. b.
Ius dupliciter accipitur. 184. a.
Ius est obiectum iustitiæ. 185. a.
Ius, aliud naturale, & aliud scriptum. 186. a.
Ius est in rebus, ars verò boni & æqui in intellectu docente operari iustum. ibid.
Ius primũ omnium diuiditur in naturale, & positium. 187. b.
Ius omne naturale est diuinum. 188. b.
Ius gẽtium & à naturali distinguitur, & sub positioo continetur. ibid. b.
Ius gentium, & ciuile, trifariã distinguuntur. 189. b. & 190. a.
Ius omne quo ciuitas vitur vocatur ab Aristot. ius politicum. ibid. b.
Ius paternum quo ad naturale, semper manet inter parentes & filios emancipatos, sed quo ad ciuilia ius simpliciter, & iustũ est inter illos. 193. a.
Iurisdictionem aliquando est licita dispensatio, & aliquando non. 191. a.
Iure naturæ homines esse seruos, quomodo sit intelligendum. ibid.
Iuris ignorantia non tollit omnino culpam neq; omnis ignorantia facti. 214. b.
Iurisconsulto præferendus est Theologus ad Episcopale munus ceteris paribus. 250. a.
Ius in liberos nõ dicitur dominiũ. 270. a.
Ius humanum duplex, & ius ciuile, & ius gẽtium. 277. a.
Ius naturæ, & ius gentium penes quid discriminentur. 288. b.
Ius gentium, & ius ciuile quo pacto differat. ibidem.
Ius legitimum Christiani imperij quod sit. 296. b. in fine.
Ius gentium multorum nequiuit dispertitã dominia: sed semper remanent communia iure naturæ. 289. b.
Iure gentium propriè dominia diuisa sunt, vt meum & tuum audiretur in orbe. 278. a.
Iure gentium constituta est successio hæreditaria filiorum in bona paterna. 289. b.
Ius primogenituræ quare masculina serie transfunditur. 165. b. vide maioratus.
Ius patronatus vendere est simonia. 815. b.
Ius dicere non potest, neq; legem ferre Tyrannus, nisi præscriptione, aut reipublicæ consensu fuerit legitimus princeps. 231. a.
Ius, vsusq; iuris, non sunt idem. 787. a.
Iustitia originalis. 384. a. b.
Iustitia dupliciter sumitur. 184. b.

Iustitia

Index Alphabeticus

Iustitia in tribus differt à reliquis virtutibus. 185. a.
Iustitiæ rectitudo, reperiri põt vbi adest mala intentio, & finis prauus: reliquarum verò virtutũ rectitudo, non manet vbi deest aliqua circumstantia. 185. b.
Iustitiæ definitio, quæ à iurisperitis assignatur bona est, si sanè intelligatur. 193. b.
Iustitia duplex, infusa & acquisita. 126. b.
Iustitia aliter paruulis, aliter adultis infunditur. 127. a.
In iustitia distributua nulla est repansionis forma. 239.
Iustitiæ commutatiuæ non semper fit iusta reparatio, vbi offensor idem precifè peripetit quod alter ab illo perpeffus fuerat. ibidem.
Iustitia distributua non attendit quid ciues contulerint. 240. a.
Iustitia cõmutatiua nõ propriè est in Deo. ibidem.
Iustitia distributua, non id tribuit quod debetur, vt antea propiè à ciue possessum: sed quod est totius reipublice, cuius ciues sunt partes. 235. b.
In iustitia cõmutatiua debitum inde surgit, quod res fuit possessio alterius. ibidem.
In iustitia tam distributua quã commutatiua qualitas personæ attenditur: sed diuersimode. ibidem.

L

Labor manuũ ad quantum est vilis. 670. a.
Lacesito nõ licet in duellũ exire. 40. b.
Laicus nõ potest præscribere ius exigendi decimas. 314. b.
Lanarum mercatus qui anticipata fit solutione, aliquando licitus est: etiã si ea ratione lanæ villus emantur quã si solutio non anticiparetur. 548. a. & b. Vide emere.
Lamech reus homicidij quia nõ sufficientem adhibuerit diligentiam. 397. a.
Lanarum maleficia vnde fluxerint. 745. b.
Lateranense concilium non est in omnibus receptum. 526. a.
Latrones in occidere ob defensam bonorũ tẽporalium iustum est. 394. a.
Latrones publici capite pleffuntur. 415. a.

Legalium obseruatio quando post Christi passionem fuerit licita. 160. a.
Legalia obseruãdo quomodo Petrus fuerit reprehensibilis & peccauerit. 160. a. b.
Laudabile & honorabile in quo differunt. 265. b.
Legis multiplex definitio. 6. b.
Lex in intellectu tanquam proprium eius opus infidet. 7. a.
Lex à legendo vel à relligendo dicta. ibi. b.
Est quæ aequitatis iniquitatisq; regula. ibid.
Lex est vniuersitatis propositio ac dictamẽ rationis practicæ per modum habitus in hærens. 9. a.
Lex non est voluntas eius qui vicem populi gerit. 10. a.
Lex omnis quo solida sit & firma in cõmune bonũ debet subditos pmouere. 11. a.
Leges condere reipublice est, aut eius vicem gerentis. 21. b.
Leges sapientum iudicio ex visceribus naturalis iuris eliciuntur: ceterum firmitatem nõ ab eis, sed ab his qui iurisdictione polent fortiuntur. ibid.
Lex bifariam est in homine. 13. a.
Lex vim habet coerciuam. 12. b. & 13. b.
Lex ante promulgationem nullum habet vigorem. 14. Et quando censenda sit satis promulgata. 14. a.
Lex post idoneam promulgationẽ obligat vniuersos: tãmet si citra culpam ignorantes excusantur contra Panormitanum, & alios. 14. b.
Legis definitio è iure ciuili deprompta explicatur. 15. b.
Leges Romanorum Imperatorũ post duos menses valere incipiunt in republica, vt iure ciuili sancitum est. 15. a.
Leges pontificiæ irritationis ab articulo promulgationis robur habent, nisi cõtractus irritati per eas essent tales, quod cederent in iniuriam tertij. ibid. b.
Leges, priuilegorũ reuocacione, nulla vi polent, quo ad fuerint promulgatæ, nõ solũ in prouincia, sed etiã in diocesi. ibid.
Legis effectus reddere hoies studiosos. 17. a.
Legis actus quatuor. 20. a.
Lex nonnulla permittit mala ad obuiãdum grauioribus incommodis. ibid. b.
Legis species quatuor, & earum inter se discrepantia. 21. 22. a. b.
Lex somitis nõ est propriè lex, sed per metaphoram. 22. b.
Lex tam diuina quã humana duplicem

*** 3 vna

Index Alphabeticus.

vim habet in translatione dominiorum. 299.a.
Lex potest & voluntate domini cohibere, & ipsum inuitum suorum dominio priuare. 299.b.
Lex non ob quamlibet causam, etiam iustam mutanda est: sed cum fuerit tanta ut detrimentum quod ex legis mutatione suapte natura accedit, ab eadem compensetur. 72.b.
Lex non est idem quod ars boni & aequi. 186.a.
Legi omnes subijciuntur, etiam princeps ipse, quantum ad vim directiuam. 67.b.
Legi non subduntur iusti, quantum ad vim coercitiuam, similiter neque princeps. 68.a.b.
A lege liber non est iustus, ut Lutherus impie dogmatizauit. 69.b.
Lex que communi bono officit nullam habet obligandi vim. 70.a.b.
Legem in particulari deficere, non est idonea ratio ut quis ei possit contra venire: bene tamen si cessat in genere: sed neque tunc vim perdit ligandi quoad princeps aut consuetudo eam aboleat. 71.a.
Legis prauaricator est qui seruat in cortice eius uerbis mente circumuenit. 71.b.
Lex tota absque gratia subsidio speciali, impleti nequit ut longo tempore absque peccato uiuamus. 122.a.
Lex aeterna summa ratio in Deo existens. 23.a.
Neque cum diuina conuertitur. ibidem.b.
Lex aeterna solis hominibus post Angelos nota. 23.b.
Lex aeterna ratione differt a rationibus rerum quas ideas in Deo dicimus. ibidem.
Lex omnis ab aeterna derivatur. 24.a.
Lex non dicitur praecise aeterna, quia neque habuit principium neque habitura sit finem, sed praesertim quia est immutabilis omnique variationis experta. ibidem.
Lex diuina positua, effectus, ac participatio legis aeternae. 24.b.
Lex somitis quid sit, & qualiter deriuetur ab aeterna. ibidem.
Leges iniquae non sunt dicendae leges, ac proinde neque ab aeterna dimanant, nisi quatenus praesertim ferunt quandam potestatis imaginem. 25.a.
Lex permissiua etiam ab aeterna lege ortum ducit, illa scilicet quae malum impune permittit. ibidem.
Legi aeternae necessariae cuncta creata praeter

Deum subsistant. 26.a. non autem diuinae personae. ibidem.b.
Legi aeternae uniuersae actiones humanae subijciuntur. 27.b.
Lex aeterna brutis & insensibilibus rebus promulgatur per sigillationem instinctuum & virtutum actiuarum: qui tamen instinctus non habet proprie rationem legis. ibidem.
Legi Dei aeternae, monstra & casualia & id genus reliqua, subduntur. ibidem.
Quo sensu Paulus dixerit eos qui spiritui Dei aguntur, non esse sub lege. 28.a.
Sub lege aeterna non solum sunt uiatores, sed beati & damnati. ibidem.
Lex naturalis in hominum animis insculpta est. Quae neque potentia est, neque habitus, neque passio, neque idem quod synderesis, licet insit per modum habitus. ibidem.b.
Lex naturalis una est. 31.a.
Lex naturae quo ad prima principia, non sic est mutabilis, ut id quod fuit iuris naturae cesset esse talis iuris: bene tamen quantum ad conclusiones: tamen si id raro eueniat. 36.a.
Legis naturae cuncti mortales tenebantur. 39.a.
Lex naturae, natiuo instinctu & luce, promulgata est, unde fit de primis principijs naturalibus ne uinem posse ignorantiam pratexere. 16.a.
Lex naturae quantum ad prima principia nequit prorsus ex animis hominum extirpari: sed quantum ad conclusiones. 36.b.
Praeter legem naturae necessarium fuit humanas condere & hominis naturae congruentissimum. 37.b.
Lex naturae maleficiorum conscientias exulcerat, quo sensu dixit Augustinus inordinatum appetitum poenam esse peccati. 35.b.
Lex naturae dicebat Iudaeis praecipua moralia: fuit tamen opus ea in tabulis legis antiquae describi. 96.a.b.
Lex diuina duplex. 80.b.
Lex alia altior praeter naturalem & humanam necessaria fuit, quae diuina positua nuncupatur. ibidem.
Lex diuina positua in duas secatur: licet specie non distinctas. 81.b.
Legis diuinae posituae & aeternae differentia. 81.b. & 82.a.
Lex diuina non censetur promulgata, cum

Index Alphabeticus.

eam Deus alicui reuelat: sed cum ille solenniter eam euulgat. 16.a.
Lex diuina de uniuersarum virtutum operibus ex aequo praecipua ponit. 102.a.
Lex uetus per legem Christi cessauit. 153.a. non modo quantum ad legalia, & ceremonialia, uerum si vim eius obligatoriam spectes, tota tunc temporis antiquata fuit ibidem.
Lex uetus tempore passionis cessauit, & tunc non coepit. 155.a. 158.b. & 16.a.
Lex uetus totas virtutes inlittuit, quot Christus expressit, non esse noua. 102.b.
Lex uetus non coerebat gratiam. 96.b.
Legis antiquae custodes per fidem Christi premia coequebantur aeterna, transgressoresque perpetuis afficiebantur supplicij. 97.b.
Lex antiqua quare testamentum uetus dicta sit, nostra autem noua. 98.b.
Legis ueteris & nouae supplicia, discriminantur. ibidem.
Lex uetus sancta iusta atque bona fuit. 83.a.
Legis ueteris author Deus. 484.b. & 85.a.
Legis ueteris & nouae discriminum. 83.b. & 84.b.
Lex cum dabatur Moysi, queritur nisi Deus Angelus uel loqueretur ei. 86.b.
Lex uetus soli populo Israel data est. 87.b.
Legis antiquaeceptorum distinctio. 89.a.
Legis ueteri currente gentiles sine ipsa, sicuti ante ipsam, potuerunt salutem obtinere. ibidem.
Lex uetus eo quod ad plura obligaret, non fecit Iudaeorum deteriorem conditionem, quam gentium. 90.a.
Lex uetus data est sub initium quartae aetatis: quae tribus aetatibus permansit in mundo. 91.a.
Legis ueteris duo fines ad unum tantum reuoluit. ibidem.
Legis antiquae trinae praecipua necessaria. 94.a. 95.b.
Legis ueteris nomina omnia reducuntur ad tria. 96.a.
Lex scripta sicut nihil robotis iuri naturali praestat, sic neque robur eius quoquo pacto minuit. 230.a.
Legis scriptae vigor non exigit melius id esse quod discernit, quam contrarium. ibidem.
Lex quantum iuste sit posita si tamen in euentibus particularibus est contra ius naturae, licet contra illam facere. ibidem.
Lex noua in cordibus insculpta est & hoc a ueteri quae in tabulis scripta erat differt.

167.a. 158.a.
Lex Euangelica quomodo dicatur iustificata. 169.a.
Legem nouam ab initio mundi dari non docuit. 169.b. & 170.a.
Lex Euangelica usque ad finem mundi persistet. 171.a.
Legis nouae status nihil uetat quominus mutetur perinde atque status legis ueteris. ibidem.b.
Legis nouae status est latior patetiorque: expectetur, nullus tamen futurus est ubi gratia copiosior sit quam haec praesens. ibidem.
Lex Christi ante finem mundi ab omnibus est exosculanda. ibidem.
Lex Euangelica neque prorsus est alia a ueteri neque omnino eadem, sed sic ab illa distans ut perfectum ab imperfecto. 173.a.
Lex uetus lex timoris erat, noua uero amoris & charitatis. ibidem.b.
Lex antiqua quare dicatur testamentum uetus: & lex euangelica testamentum nouum. ibidem.
Lex uetus quare dicebatur lex factorum, nostra uero dicitur lex fidei. 174.a.
Lex nostra fuit antiquae complementum, quantum ad finem & quantum ad praecipua. ibidem.b.
Lex noua continebatur in ueteri non quidem actu sed uirtute. ibidem.b.
Lex repudij non praecipiebat uxorem repudiare, sed id permittebat, idque noua correxit ut non haberet locum nisi quo ad thorum. ibidem. 175.a.
Lex antiqua grauior erat quam noua si difficultas ex parte obiecti perpendatur. ibidem.b.
Lex Euangelica praeter naturae legem non nisi sacramenta imperauit. ibidem.
Lex nostra quodammodo grauior est ueteri, si difficultatem ex modo agendi existimes illis tamen praecipue qui non sunt uirtutum habitibus imbuti. ibidem.
Lex Christi quo tempore coepit obligare. 16.a.
Lex Christi tria tantum continet, moralia, scilicet praecipua, sacramenta, & consilia. 176.a.
Lex Euangelica a ueteri duodecim differentiis distat. 176.b.
Lex Euangelica in operibus exterioribus seu fundamenta iecit septem sacramenta. 177.b.

Index Alphabeticus.

Legis Evangelicæ maiestate non decuit ut
aliæ ceremoniæ per ipsam instituerentur,
quàm quæ administrandis sacramētis ce-
rant necessariæ. 178.a.
Lex Evangelica appellat à Iacobo lex per-
fectæ libertatis propter trinam rationem
178.b.
Lex Evangelica vniuersos humanos mores
intus & in cute perfectissimè informat.
180.a.
Lex Evangelica miro ordine procedit ad in-
stitutionem hominum circa actus interio-
res & exteriores. ibidem.
Lex Evangelica iudicialia præcepta aliqua
correxit, ceremonialia verò minime sed
ablegauit. 181.a.
Lex noua nõ modo naturalia cõsilia expli-
cauit, verũ & alia receter adhibuit. 182.b.
Lex noua quo tẽporis articulo cõcepit obli-
gare. 16.a.b. 155.a. & 158.b.
Leges quatuor distinctæ apud Paul. 10.a.
Lex humana nõ ea viget certitudine qua
conclusiones speculatiuæ. 35.b.
Legem fatius est quàm hominem dominari
idq; rationibus egregijs suadet. ibidem.
Lex omnis humanicus posita, si sit recta à le-
ge naturæ deriuatur. 39.b.
Legis humanæ ex naturali deriuatio, per viã
cõclusionis, potius est explicatio princi-
pij naturalis, quàm noua præceptio virtu-
tis. 40.b.
Legis humanæ qualitates ab Isidoro traditę
explicantur. 41.b. & 42.a.
Legum multitudo vitiosa. 42.b.
Lex plana esse, & obscuritate vacare debet,
ne multiplici more caperet ignorantes.
ibidem.
Lex & consuetudo vt differant. ibidem.
Lex quare assimiletur regulæ Lesbicæ. 45.b.
Lex debet in communi constitui. 45.b.
Legis humanæ quadruplex diuisio. 44.a.
Lex non respicit ea quæ raro sed quæ fre-
quenter eueniunt. 46.a.
Lex humana ea præsertim scelera animadu-
uertit quæ reipublicæ tranquillitati sunt
aduersa. 47.a.
Lex humana omnis virtutis actus præcipit,
tameñ non singulos. 48.a.
Lex non præcipit habitum sed actum. 48.b.
Lex humana dissimiliter se habet circa præ-
ceptionem virtutum, & prohibitionem
vitiõrum. ibidem.
Lex humana, siue ciuilis sit siue canonica
si modo sit iusta, vi pollet ligandi subdito

rum conscientias. 49.b.
Legis iustitia ex omnibus suis causis perpẽ-
denda. ibidem.
Lex humana iniusta non obligat in consciẽ-
tia. 50.a.
Licet leges, quæ humano tantum bono ad-
uerfantur, non obligent in cõscientia, alia-
quando tamen illis parendum est, ratio-
ne vitandi scandali: scilicet si bono repu-
gnent diuino. ibidem.
Lex humana ad suam custodiam astringere
valet, etiam cum proprij capitis detrimẽ-
to. 53.b.
Legem humanam mutari quãdoq; licitum
est. 72.a.
Leges humanæ de solis iustitiæ actibus pri-
maria intentione præcipiunt, de reliquis
verò virtutibus nõ nisi quatenus ad iusti-
tiam referuntur. 101.b.
Lex humanæ rectitudo non est ad mo-
dum naturalis rectitudinis, in quantitati-
bus corporeis reperit. 73.b. & 64.a.
Legum artiumq; discrimen quãtum ad va-
riationem. 74.a.
Lex si decerneret nullam in futurum cõsue-
tudinem contra eam fore valituram, nul-
la consuetudine abrogaretur. 75.a.
Quandiu legis ratio durat, nequit consuetu-
do contra præualere. 76.a.
Super lege humana ille cui regimen incum-
bit, potestatem habet dispensandi. 77.a.
Lex canonica & Ecclesiastica obligat sub
reatu mortalis noxæ, quæ assertio fidei
contra aliquos hæresiarchas satis robo-
ratur, de ciuili autẽ lege non est par fidei
certitudo. 50.b.
Lex Ecclesiastica pariter & ciuilis homines
deuincit: & non tantum quatenus di-
uine interpretes vt commentatus est Ger-
son, sed quatenus humanæ. 51.a.b.
Lex Ecclesiastica non obligat cum discrimi-
ne mortis, nisi contemptu legis aut iniu-
ria fidei interueniente. 54.a.
In legibus quæ ecclesiæ quàm maximè refe-
runt, Papa nec concilium dispensare
possunt, sic vt eas protinus mutent.
73.b.
Leges ciuiles quid de filijs clericorũ & reli-
giosorum statuunt. 302.a.b. & de filijs no-
this secularium. 301.b.
Leges non prohibent dominij translationẽ
in ludis. 305.b. vide ludus.
Legum obligatio omnis, auctore Deo est.
319.b.

Leges

Index Alphabeticus.

Leges vestigialium obligant in conscientia.
342.a.
Leges poenales omnes ad culpã obligant,
nisi contrarium expresserint, siue mixtæ
sunt, siue merè poenales, cõtra Henricum.
55.a. 56.a.
Leges poenales veteris legis contrã fures ac
mõechos. Exod. 22. & Leuit. 24. ad culpã
obligabant, similiter, & nunc canonicè.
56.b.
Leges poenales ob id quòd dicant ipso facto
vel ipso iure, aut quid simile nõ obligant
ad poenam ante suam à iudice latam sic
vt teneatur reus illum offerre. 59.a.
Lex quãdo ipso facto poenam decernit nõ
opus est sententia quæ feratur super poe-
nam, sed super crimen. 63.a.
Leges poenales collegiorum obligant ante
condemnationem ad poenam, si eorum
institutor sub hac forma tales leges san-
xit. 66.a.
Leges poenales Salmantinæ Academiæ in
prensatores & ambitores latæ, nõ ligant
ante condemnationem: nisi dum iniudicè
interrogatus quis iniquè veritatem dene-
gat. ibidem.
Leges præscriptionis non sunt merè poena-
les. 66.b.
Lex est iniquissima quæ præcipit vt condẽ-
natus ad poenam corporalem illam ipse
exequatur. 452.a.
Libertas per obligationem voti non mi-
nuitur. 617.b.
Libertas Christiana in quo consistit. 675.b.
Litaniæ quæ in profestis dieb; officio nõ
sturno adhibentur, nec ex consuetudine
vim habent præcepti. 628.a.
Loth filias offerendo rem turpem fecit: ac
proinde peccauit, nisi fortè ignoratiã ex-
cusetur. 522.a.
Loth non deliquit peccato incestus, quia e-
brius erat. 366.b.
Lucretia deliquit se occidendo. 385.a.
Lucri cupiditas si citra dolum fraudẽm v-
se contineat non est mortalis. 305.a.
Lucrum cessans quid sit, & quomodo dica-
tur cessare. 507.b.
Lucrum cessans quando mutuatore inui-
to cessat, absque periculo vsuræ exigat-
ur. ibidem.
Lucrum cessans iuste petit qui mutuare eo-
gitur. 508.a.
Lucrum cessans post præfixum diem solu-
tionis pecuniæ mutuatæ, iuste à principio

in pactum ducitur. 507.b.
Lucrum cessans cur liceat exigere. 346.a.
Lucri cessantis optima disputatio, an videli-
cet possit qui nõ coactus mutuat illum à
principio in pactũ ducere. 508.b. & 509.a.
& 544.a.b. 559.a. quod fieri posse nõ est
omnino improbabile. 510.b. & 544.b.
Ludus in genere rem de se iure naturæ lici-
tam sonat, imò virtus esse potest. 303.b.
Ludus sicut ex multis accidentibus honesta-
tur, sic & ex plurimis vitiatur. ibidem.
Ludo acquisita in dominium lucrantis trã-
eunt. 304.b.
Ludens absente pecunia fide impignorata
teneatur nõ eam soluere. 307.a.
Ludo perdens amplam pecuniam, an possit
latenter ab illo suffurari illam. 307.a.
Ludere secundum ius naturæ neq; mortale
est, neq; vlla inde nasci restitutio. 515.a.
Ludere alea reliquisque ludis lege inhibitis,
neque contraria cõsuetudine subrogatis
peccatum est. 304.a.
Clericis præcipue sacerdotibus, ac maximè
episcopis contra vetitum ludere, vix citra
mortale contingit. 304.b.
Lutherus vota perniciosã esse asseuerat.
622.b.
Lutheri dogma quòd in hac vita impleri ne-
quit dilectionis mandatum. 666.a.
Lutherus debachatur contra obedientiam
monachalem. 674.b.

M

Magistrat; instituti sunt
propter populi ne-
cessitatem. 267.a.
Magi qualiter per dæ-
monum operationẽ
rebus naturalib; vtã-
tur. 745.a.
Magi primum dicti sapientes cur infames
esse cõeperunt. ibidem.
Magorum varia nomina. 647.b.
Magorum omnia genera trino iure condẽ-
nata sunt. 748.b.
Mandata diuina quonam modo institu-
tiones appellantur. 505.b.
Matoratum institutionis causa redditur.
300.b. 165.b.
Malè acquisita in duplici differentia.
785.b.
Maledicere quid sit, & quotupliciter con-
tingat. 486.a.

*** 5 Malea

Index Alphabeticus.

Maledicere sub forma enuntiationis ad contumeliam, aut detractioem, aut ad irrationem pertinet. *ibid.*
 Maledicere alijs si nullum sit intus malum desiderium non est peccatum mortale. 486. b. & 487. a.
 Maledicere rebus irrationalibus in ordine ad hominem contingit. 488. a.
 Maledicere rebus irrationalibus & dæmonibus, quatenus creaturæ Dei sunt blasphemia est. *ibidem.* b.
 Maledicere tempestates, æruginem, locustas aliæque id genus portenta, quousque liceat. *ibidem.*
 ¶ Maledictio propriè, vulgo mali imprecatio est. 486. a.
 Maledictionis culpa ex animi proposito iudicanda est. *ibid.* b.
 Maledictio per se propriè in solam potest conijci rationalem, aut intellectualè creaturam. 488. a.
 Maledictio quæ intentione mali fit secundum genus suum peccatum est mortale. 489. a. b.
 Maledictionis sub forma imprecandi, & imperandi discrimen est. 486. b.
 Maledictione reliqua verborum peccata sunt grauiora. 489. b.
 ¶ Malefactores occidere honestum est. 375. a.
 ¶ Malefactores occidere non expedit quâdo sine proborum periculo id effici nequit. 377. a. b.
 Malefactores cui liceat occidere. 378. b.
 ¶ Manichæorum extremus furor de animâ tibus non occidendis. 373. a.
 Manichæi assererent nullatenus esse licitum iurare. 693. a.
 Manichæi duo principia ponebant bonum & malum. 697. a.
 Manichæi assererent animalium animas membra esse Dei. 373. a.
 Manichæi, cucurbitarum homicidæ appellantur. 375.
 Manichæorum hæresis repudiantium veterem legem tanquam à principe tenebrarum conditam. 85. a.
 ¶ Marcus quod pollicem sibi refecuit nulla laude dignus nisi fecit reuelatione diuina. 400. b.
 ¶ Maritus quando uxorem occidere licet potest. 380. a. b.
 ¶ Matrimonium ratum non consummatum nequiquam est per Papam dispensabile, neque qui contrarium sentit audiendus

est. 631. b.
 Pro matrimonio illicitum est pecuniam recipere. 806. a.
 Matrimonium è diámetro cum religione pugnat. 671. b.
 Matrimonium quandiu consummatum non est licitum est inde ad meliorem frugem conscendere: consummata verò copula nequaquam, quia irrogaretur iniuria proli. 631. b.
 ¶ Medici prudentia inutilis nisi artis admitticulo directa. 39. a.
 Medicum suas opiniones proprias & existimationes arti anteferre periculo & temeritate non vacat. 39. a.
 ¶ Membrum ex voluntate ægroti abscindi potest, quod corruptioni corporis nocet. Non tamen ad id potest autoritate rei publicæ cogi, secus de prælato. 400. a.
 Membrum proprium abscindere sibi ipsi potest iuste qui aliter mortem euadere nequit. 400. b.
 ¶ Medacium si aliam non habeat maculam, nisi falsitatis, genere suo non est peccatum mortale. 458. b.
 Mendacium non omne in iudicio est peccatum mortale. 438. b.
 ¶ Mentiri in iudicio violando iustitiâ etiam citra iusiurandum genere suo est mortale. 541. b. & 438. b.
 ¶ Mendicitas omnimoda ex genere suo plus meriti habet apud Deum, quam in communi possessio. 667. a.
 Mendicitas in sacris literis commendatur. *ibidem.* b.
 Quauis mendicitas omnimoda secundum se præferenda sit: potest tamen ratione finis & circumstantiarum conducentior esse in communi possessio. 668. b.
 Mendicantes religiosi nequeunt quicquam præscribere. 314. a.
 ¶ Mensura aliquando citra iustitiâ à privato minuitur. 541. b.
 ¶ Mercator sub vfuris mutuam recipiens, ad exercendam mercaturam mortaliter non peccat. 520. a.
 Mercatorum insignis fraudulentia in mutuo. 501. b. & 502. a.
 Mercatorum praxis in cambijs. 579. a.
 Mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit, nullam inde aliam decimam debet. 786. a.
 ¶ Meretrici accipere licet pretium suæ turpitudinis. 349. a.

¶ Metus

Index Alphabeticus.

¶ Metus veluti seta quæ filum amoris inducit. 21. a.
 Nullo metu quis cum consanguinea contra here potest, quia non est materia sacramenti. 54. a.
 Metus qui ab alio incutitur voti obligationem potest impedire: non item intrinsicè ortus. 614. b. & 615. a.
 Metus cadens in virum constantem, is est quem viri constantia sine vituperio secupatitur. 616. a.
 Metus quantumvis magnus & cadens in constantem virum non excusat à transgressionem legis diuinæ aut naturalis. *ibid.*
 Metus cadens in virum constantem ex triplici capite expendi potest. *ibid.*
 ¶ Ministris sacramentorum & spiritualium, quid liceat recipere pro suis functionibus vide simonia.
 Minister sacramentorum sanctitate quam alijs præstat pollere debet, secus in iudice. 216. a.
 Ministri vsurariorum, qualiter ad restitutionem teneantur. 518. b.
 In ministro ecclesiæ præter morum compositionem requiritur sacrorum scientia, prudentia, solertia, & reliquæ virtutes ad gubernandum. 245. a.
 ¶ Ministeria ecclesiastica cuius arbitrio dispensanda sunt. 854. a.
 ¶ Minus malum quomodo liceat consulere 520. b. Illud tamen facere nunquam licet. 522. a.
 ¶ In missa cur fiat sanctorum memoria. 755. a.
 Missæ valor quantum sit. 761. b.
 Missa pro pluribus oblata non singulis tantum prodest, ac si pro vno offeratur. 761. a.
 Neque quantum ad satisfactionem. 762. b.
 Pro vna missa duæ possunt pitantiæ recipi 770. b.
 Qui missæ intersunt & qui elemosynas pro eis pendunt, offerentes sunt. 766. a.
 Pro missæ sacrificio licet sit simoniacum aliquid recipere tamen de elemosynæ quantitate ad sustentationem pacifici licitum est. 804. b.
 Missam celebrare ante officium nocturnum non est mortale peccatum. 628. a. b.
 Missam celebrare ante Psalms nocturnos & etiam post missam alias horas non soluere legitimum excusatione persoluendi officium diuinum interueniente licitum est 618. b.
 Missam aurore, vel reliquas ante primam in

conuentus dicturus melius faceret si post missam interesset chore ad primam quam illam ante missam soluere. 929. a.
 Missæ audiendæ præceptum non obligat nisi taliter audire ut sit actus humanus, quales esse potest etiam si aliud adfit finistrum oppositum. 932. a. b.
 ¶ Miracula faciendi facultas hodie non est pride ecclesia atque obi in apostolis fuit. 843. b.
 ¶ Moderamen inculpatæ tutelæ quam diligentiam requirat. 392. a.
 ¶ Moyses viderit, ut Paulus in raptu, facie Dei, sub iudice est. 86. b.
 Moyses potuit ægyptium, quæ in fragranti delicto occupauit, per modum defensionis occidere: si autem id in vindictam fecit, à culpa non excusatur: nisi diuina reuelatione id fecisse dicatur. 231. a. b.
 ¶ Monachi perfectio, est propriè salutis studere. 862. a.
 Monachus potest ascendere ad Episcopatum ubi propriæ salutis periculum non paratur. *ibidem.* b.
 Monachis non congruit sacerdotia annecticum animarum cura. 788. a. b.
 Monachorum quadrifida opera. 635. a.
 Monachi, quibus est iniuncta animarum cura, ius habent decimas recipiendi: non autem illa ratione obligationem soluendi. 790. b.
 Monachi non professi non tenentur ad officium diuinum contra Palud. 925. a.
 ¶ Monachus summam esse libertatem ostenditur. 327. a.
 Monachatum dissuadens, etiam iniquo animo, non tenetur ex iustitiâ ad restitutionem culpam. 326. b.
 ¶ Monasterium etiam si sit pingue, non est simoniacum à sanctimoniali exigere pecuniam ad sustentationem: habet tamen speciem mali. 811. a.
 Monasterijs non congruit annecti sacerdotia cum animarum cura. 788. a. b.
 ¶ Monopoliorum iniquitas. 533. b.
 ¶ Mons pietatis quid sit. 523. a. b. & quibus modis congeri potest, & eiusdem montis leges & capitula.
 Mons pietatis vsurâ sapit. *ibid.* b. & 526. a.
 ¶ Moralium præceptorum ordo triplex. 124. b.
 Moralia per se præcepta, neque in lege veteri poterant, neque modo possunt in nobis efficere iustitiâ. 128. a. Sed per gratiæ auxilium. *ibid.* b.

¶ Mo

Index Alphabeticus

- ¶ Mos trifarlam accipitur. 74. b.
 Mos vt legis authoritate polleat longæuis esse debet. 75. b.
 ¶ Mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur olim lege naturæ tenebatur à viro abstinere. 65. b.
 Mulier nõ meretricia, sed maiori verecündia sui copiã faciès, potest recipere p̄tium. 350. a.
 Mulier nupta, sicut & virgo potest pretium suscipere. ibidem.
 Mulier maritata teneaturne pretiũ sui corporis viro reddere, ostenditur. ibid. b.
 Mulier extorquens superfluum per dolum, vel fraudẽ, tenetur illud restituere. 351. a.
 ¶ Mundus propter hominẽ creatus: homo autem, vt mundi dominus. 864. b.
 Mundus fuit sub lege scripta tribus ætatibus. 91. b.
 ¶ Mutilare aliquod membrum publica potestas potest, quando expedierit reipublicæ. 401. alias. 399. b.
 Mutilatio licita est propter corporalem salutem: homicidium verò nunq̄. 400. b.
 Mutilati & trunci poenã, vide, irregularitas.
 ¶ Mutuum in solis rebus vsu consumptibilibus locum habet. 693. a.
 Mutuũ recipere sub vsuris à nõ parato nõ licet. 519. a. b. & 520. a. vide, vsurarius.
 In mutuo, pretium rei mutuatæ non attenditur, plus minusvẽ tẽpore solutionis valeat, quod mutuatur, sed eadem mensura quæ datur reddenda est. 503. a. b.
 Mutuata pecuniã, cuius tempore solutionis mutatus est valor, quomodo sit excludenda. 504. a. b.
 In mutuo iustẽ poena imponitur, si statodie non solvatur: imò & de lucro cessante post præfixum diem iustẽ à principio paciscitur. 508. a.
 Mutuatarius dominiũ suæ pecuniæ in fœneratore non transfert. 513. a. b. cætera Vide vsura.

N

¶ Naturaliũ rerũ virtutes admirabiles. 745. a.
 Necessitas naturalis neq; laude digna est neq; p̄mio. 622. b.
 Necessitas voluntarię obligationis meritum anget. ibidem. & 626. b.
 Necessitas coactionis meritum & laudẽ ac

vituperium tollit: At necessitas præcepti rationem virtutis non excludit, quanuis meritum supererogationis respuat. 196. b.

- Necessitas grauis quæ sit. 461. a.
 Necessitas, alia ratio est, cui succurrere tenemur, quando illam quis patitur propter iniuriam, aut casualem cladem quam si propter inopiam. 454. a.
 Qui necessitatem euidentem & vrgentẽ patitur, potest clam subripere, siue palam, ea quibus indiget, 416. b. Neque illud est fur tum. 418. a.
 Necessitas extrema quæ dicatur. 416. b.
 Necessitas quæ constituit miserum in periculo honoris licet non sit extrema, est tamen grauis: & obligat sub reatu mortalis culpæ habentem facultatem vt opem ferat. 417. a.
 Necessitas extrema non censetur, si puella in periculo versetur amittendi pudoris, ob victus inopiam. ibidem.
 Necessitate extrema laboranti subuenire nõ est obligatio propriẽ iustitiæ, sed misericordia. ibidem.
 In extrema necessitate cuique parl iure licet alienum rapere, vt indigenti succurrat. 417. b.
 ¶ Negotiatio duplex. 529. b.
 Negotiatio neq; est intrinsecẽ bona, neque mala, licet eius finis per se cõsideratus turpitudine quãdam præ se ferat. 530. a.
 Negotiatio simpliciter est necessaria reipublicæ. ibidem.
 Negotiationis causa licitum est merces carius vendere quàm emptæ sunt. 530. b.
 ¶ Negotiatoria ars tum ex multis circumstantijs fit illicita, tum in multis versatur periculis. 531. b.
 ¶ Negotiatores fallaciter in nudinis in principio carius vendunt quàm in fine. 533. b.
 Negotiatores inextinguibilem sitim habent lucrandi: similes enim sunt aleatoribus. 531. a.
 ¶ Negotium otio est contractum: & p̄ quo negotium sumatur. 529. b.
 ¶ Numisma, seu numus est norma, seu vas ac fidei assessor reipublicæ. 528. b.
 Numisma, duobus modis consideratur. 570. a.
 Numus idem est quod lex, norma, & regula. 239. b.
 Numorum sunt duo vsus, ibidem.
 Numi valor nõ prorsus ex natura rei æstimandus

Index Alphabeticus

- mandus est: sitne aurum, vel argentum, sed statuto, aut signo reipublicæ, aut principis. ibidem.
 Numus necessitatis tempore in materia vilissima sculpi potest. ibidem.
 Numorum æstimatio non debet augeri sine magna necessitate. 240. a.
 Numularia vnde primũ ortum duxerit 574. b.
 ¶ Nuptias sacerdotibus licere omnium primus docuit Iouinianus. 677. a.
 ¶ Nobiles hodierni tẽporis quã perniciosẽ abutantur in vindicandis iniurijs. 378. b.

O

- ¶ Obediẽtiæ tria obstantia impedimenta. 856. b.
 ¶ Oblationes quando censentur in præcepto esse. 769. b.
 Oblationis verbũ quod comprehendat. 768. b.
 Oblationum dispensatio ad sacerdotes pertinet. 772. a.
 Oblatio de his quæ iniuste acquiruntur, aut possidentur illicita est. 774. a.
 Oblatio de re quacunq; iuste possessa, iuste fieri potest quantum ex natura rei. ibid.
 Oblationes nonnunquam potius debent expediri in pauperum ægestatem quàm ecclesijs offerri. 773. b.
 Oblatio importat vitroneam exhibitionẽ. 768.
 Oblationes cadunt sub præcepto ex præcedenti conuentione, aut deputatione, aut propter ecclesiæ necessitatem, aut propter consuetudinem. 769. a.
 ¶ Obligatio iuramenti vni⁹ personę nõ trãsit in aliam. 728. b.
 Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium. 704. a.
 Obligatio est naturalis iuramenti effectus ita. silli innatus, vt igni natuum est calefacere. 715. a.
 Obligationem à iuramento semouere non est in hominis potestate. ibidem.
 ¶ Occidere qui prohibeantur illo præcepto non occides. 376. b. & 377. a.
 Occidere malefactores licet. 375. a.
 Occidere hoiem nõ est intrinsecẽ malũ. 378. a.
 Occidere tyrannum quando licet. 379. a.
 Occidere malefactores non cuius commit-

- tendum est à principe. 386. a.
 Occidere vxorem vir, quando sine peccato potest. ibidem. b.
 Occidere malefactores, clericis quare sit prohibitum & à quo iure. 381. a. b.
 Occidere seipsum scelus est. 388. a.
 Occidere se, bifariam contingit. 388. a.
 Occidere innocentẽ, quem constat esse nocentem, semper est flagitium. 389. a.
 Occidere aggressorem, quando est medium necessarium ad seruandum propriam vitam, iustum est. 391. a.
 Occidere ex intentione, id est, preuentendo nulli licet, præterquam reipublicæ & principi. ibidem. b.
 Occidere aggressorẽ, eligẽdo tanquam medium eius mortẽ, honestũ est. ibid. a. b.
 Occidere aggressorẽ tenetur inuasus quando reipublicæ valde necessarius est. 393. b.
 Occidere aggressorem non potest inuasus, quando aggressor est reipublicæ necessarius, inuasus verò infimus. ibid.
 Occidere aggressorem, atque illi parcere, potest inuasus in reliquis casibus. ibid.
 Occidere eũ, qui fraude & arte perdere mentat nõ licet, quia esset aggressio ex parte occidentis. 391. b. 2.
 Occidere latronẽ, ob defensam bonorũ temporalium licet. 394. a. explicat ibi August.
 Occidere aggressorẽ ob honoris defensam licet hominibus alicuius authoritatis: monarchis verò & clericis non licet. 394. b.
 Occidere hominem fortẽ, quando sit peccatum, vide, homicidium casuale.
 Occidere animalia bruta licitum, secundum fidem. 333. a. & 373. a.
 Occisores tyrannorum laudantur. 379. a. b.
 ¶ Occultatio aliqui nõ minuit p̄m. 407. a.
 ¶ Officijs publicis præficiendus moribus debet ornari probis. 257. b. & 258. a.
 Officia publica si nudẽ & speculatiuẽ considerentur, vendi possunt licitẽ. 259. b.
 Officia diuina qualiter decantabatur in primitiua ecclesia. 937. a.
 Officia publica non habent potestatem vendendi magnates & domini, qui sub ditio ne sunt regia. 260. b.
 Officia publica si practicẽ considerentur nõ licet vendere. 261. a.
 Officia scribarum ab ecclesiasticis prelatis vendi in iustum est ac foedissimum. 262. a.
 ¶ Omnia facta esse propter hominẽ cognouit etiam Aristoteles. 332. a.
 Optare licet alteri quod facere nõ licet. 487. a. b.
 Optare

Index Alphabeticus

Optare possumus mortem alicui, vt nostræ republicæ mala caueantur licet nobis cõstet viã perditionis illi ingressum tri. ibi.
 Optare quomodo liceat Turcæ & alijs hostibus etiam Christianis mala. ibid.
 Operam dans rei illicitæ quando debeat censi irregularis. 397. b.
 Organorum vsus neuti quã est repudiãdus in ecclesia. 920. b.
 Orationes Christus creditur cõstitutus habuisse quibus utebatur. 912. b.
 Orationes aliquæ erant constitutæ, ad orandum Deum, tempore Apostolorum præter, Pater noster, quam. solam orationem admittunt hæretici. 913. a.
 Orationis prima virtus quæ sit. 910. a.
 Oratione cessante, ac de medio sublata, bona vita existere non potest. ibidem.
 Oratio duplex. ibidem.
 An pro locatis operis ad orandum liceat pacisci. dubium est. 808. b.
 Oratio, pater noster, fuit nobis à Christo instituta, nõ ita præcisè, vt alias adhibere nefas esset, sed vt exemplar ad quod ecclesia si volet alias orationes astrueret. 913. a.
 Orandi modus publicis certas personas per quas persolueretur exigebat, vt sunt clerici. ibidem. b.
 Ordo ante vsum rationis susceptus characterem imprimit, atque adeo verè suscipitur. 633. a.
 Ordine sacro initiatus, eõsensu extorto per metum cadentem in virum constantem, tenetur. voto castitatis. ibid. a.
 Ordine sacro initiatus, si vsum habeat rationis, cogendus est votum seruare, secus verò si nullum habeat profusus. ibid.
 Ordines minores non sunt de iure diuino. 797. a.
 Ordinis nomen bifariam est in vsu. 839. b.
 Ordo apostolorum in tribus consistit. 843. b.
 Ordo quadruplex est in republica. 164. b.

P

Actum nullum dici potest cõtractus stricto nomine. 527. b.
 Radium etiam tacitum vsuram exteriorit facere potest. 493. b. & 494. a.

Phariseorum duplex error circa iudicia. 181. a.

Papa quæ habeat plenariã dispensandi potestatem quomodo intelligendum sit. 256. b.
 Papa non intendit obligare sua lege, nisi à tempore promulgationis causa aliter expresserit. 15. a.
 Papa alterius iudicio se subdere potest iudicandum etiam in foro exteriori, ad exemplum Christi. 422. a.
 Papa quæcumque facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere. ibidem. b.
 Papa excommunicare seipsum non potest, neque suspendere, neque seipsum proprie punire. ibidem. b.
 Papa non potest sibi superiorem, aut æqualem constituere. ibidem.
 Papa non potest causam depositionis suæ alicui committere, etiam cum est suspectus de hæresi. ibid.
 Papa solus dispensare potest in pœnis simoniaci. 834. a.
 Papam eligi non posse, nisi è cardinaliū gremio saltem est. 252. a.
 Papa dispensans in pluralitate beneficiorum sine causa, grauiter peccat, & possidens à culpa non liberatur. 256. b.
 Papa qui Petro substitutus est, vniuersalem retinet iurisdictionem. 843. b.
 Papa ingruente necessitate decimam decimarum à clero exigere valet. 791. a.
 Papa beneficia alicui vendens censetur cum eo dispensare in pœnis simonia. 799. a.
 Papa simoniam potest contrahere. 898. b.
 Paroecialis sacerdos potest de licentia Episcopi curæ parochiali cedere. 862. a.
 Paroecialibus sacerdotibus nõ residentibus in suis paroecijs, tertia pars fructuum admenda est. 770. a.
 Paroecij quotidie celebrare tenentur pro sua paroecia, si competentes habent redditus in eadem. ibidem.
 Paroecij possunt particulares pitantias vitro oblatas à paroecianis accipere. ibidem. b.
 Paroecij possunt ex pitantijs sibi collatis, alliquã portunculam sibi vsu parare, immunitasque mercenario porrigere. ibid.
 Paruulus & adultus in quo differunt quantum ad iustitiam, in fusionem. 127. a.
 Pascere gregem quid sit, iuxta Dei sententiam. 867. b.
 Pasce oves meas, quod Petro dictum est, quomodo intelligitur. 866. a. b.
 Pascentes greges in pascuis alienis, quando teneantur ad restitutionem. 342. a.

Pastor

Index Alphabeticus

Pastores quare receperint ab angelo primum Natiuitatis nuntium. 837. a.
 Pastores ecclesiæ, lux mundi. 868. b.
 Pastores parociales etiam residere tenentur. 872. b.
 Pastoribus animarum meditatio perquam salubris depingitur. 874. a. b.
 Pastoris nomen multo rectius cæteris, functionem episcopi exprimit. 837. a.
 Pastoris officium describitur. 879. a. b. & explicatur. 886. b.
 Pastoris omnium maxime proprium munus, est prædicare. ibid.
 Pastoris munus pulchrè, quinque nominibus designat Ezechiel, iuxta quinque incommoda, quibus Christianus grex periclitari solet. 867. b.
 Pastoris boni natura multis nominibus designatur. ibid. & 870. a. b.
 Pastori ecclesiastico licitum est, pro commo- dno vniuersalis ecclesiæ, gregem alteri committere. 880. a. b.
 Pastor bonus dat animam suam, quo pacto sit intelligendum. 868. b.
 Pater familias obligare potest liberos: quin & uxorem ad mortale, reliquam verò familiam non item. 54. a.
 Pater familias neque veras sancire leges. 13. b.
 Pater verberare potest filios. 402. a. b. licet eos nimium deterrere non debet. ibidem. 403. a.
 Pater fieri potest, vt filia & filius matri licite connubio iugantur. 117. b.
 Pater iure naturæ quid possit cum filijs no- this. 301. b.
 Patri vulnerare filios nõ licet. ibid. Eosdè tamen etiam clericos verberare potest. ibid. b.
 Pater vel prælatus, qui in verberatione vsque ad sanguinis effusionem procedit, si id bono animo faciat irregularis non est. ibid.
 Pauperes non acquirunt dominium bonorum quæ carent domino, quoad usque sint tradita illis. 353. b.
 Pauperum sustentationi iure naturæ debentur res, quæ rei publicæ redundant. 416. a.
 Pauperibus grauiter egètibz superflua nõ debentur de iustitia, sed ex misericordia. ibidem.
 Paupertas nõ est absolute necessaria ad perfectionis statum, sed est necessaria ad peculiarem statum religiosorum. 888. b.
 Pauperes personati, id est, qui simulata paupertate elemosynas extorquent, ad restitutionem non tenentur. 823. a.

Peccato alterius vti, quò liceat. 520. a.
 Peccare proprie sumptura in solum Deum contingit. 221. a.
 Peccatum non proinde grauius est, quod plus nocet, nisi cetera sint paria. 324. b.
 Peccata illa censentur in detrimentum reipublicæ, quibus commune bonum impugnatur. 432. a.
 Peccatum veniale, intentio finis ad mortale vsque petrahare potest: non tamen mortale vsque ad veniale extenuare. 469. b.
 Peccata quæ intra verba continentur leniora cæteris paribus reputantur, quàm quæ in factis consistunt. 468. b.
 Peccatum, voluntarium debet esse. 396. a.
 Peccata quæ non prohibentur in decalogo expressè, maiora sunt aliquando quàm quæ prohibentur. 410. a.
 Peculatus acceptio rei cõmunis est. 406. b.
 Pecudes nullum ius neque dominium habent ad pabulum, sed tantum appetitum & potestatem. 275. b. & 407. a.
 Pecunia bifariam existimari potest. 508. b. & 569. b.
 Pecuniæ quomodo obediunt omnia. 528. b.
 Pecunia quatuor de causis plus potest in vno loco, vel tpe valere, quàm in alio. 575. b. & 576. a.
 Pecuniæ restitutio obligat aliquando etiam cum famæ detrimento. 333. b.
 Pelagianorum hæresis horas ecclesiasticas refutantium. 909. b.
 Pœnæ vitio simoniae decretæ quot sint. 833. a. vide, simonia.
 Pœniones solus Papa cõstituere potest. 817. a.
 Pœniones omnes pro pensione statuerent, ini- quissimum est. ibidem. b.
 Pensiones functionibus spiritualibus adiudicantur neuti quã redimi pretio possunt: secus verò illæ, quæ sub seculari titulo cõceduntur. 817. b.
 Pensiones multæ, quæ non sunt in vsu ini- quæ videntur. ibid. b. & 818. a.
 Pensiones non habent annexos titulos ecclesiasticos. 262. a.
 Pensionarius tantum non tenetur ad horas. 922. b.
 Pensiones omnium beneficiorum periculo- sissimæ sunt. ibidem. b.
 Pensiones nisi ob aliquem ecclesiæ famula- tum concedendæ non sunt. 936. a.
 Perdentem in ludo, datur facultas repetendi intra octo dierum spatium. 306. a.
 Periuriorum series & gradus. 136. a.
 Periurio semper inest falsitas. 725. a.

Periurio

Index Alphabeticus.

- Periurium omne ex sui ratione est peccatū mortale. 729.a.
- Periuriorū species scelestissima est blasphemia, & inter blasphemias illa quæ est idololatria. 730.a.
- Periurij tria exempla ex Augustino. 727.a.
- Periurium omne esse peccatum asserit Augustin. ibidem.
- Periurium nihil aliud est quàm mendacium iuramento firmatum. 725.a.
- Periurium dupliciter dicitur, simpliciter, & secundum quid. 735.b.
- Periuria multa sunt, quæ non sunt grauioris culpæ quàm venialis. 734.b.
- Propter periurium iure incurritur infamia. 738.a.
- ¶ Permissio euangelica, vt vir possit adulteram dimittere, potius est conuentionalis quædam licentia, quàm poena. 65.b.
- ¶ Permutata eō immo datio quid sit. 527.a.
- Permutationis forma triplex. 566.a.
- ¶ Perpetuum dupliciter sumitur. 194.a.
- ¶ Personæ illustri fat est, si quam obtinebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenset. 333.b.
- Personæ in dignitate constitutæ non facile notandæ sunt criminibus. 312.a.
- ¶ Petro singulariter dictum est, pascere oues meas, cuius ratio assignatur. 849.a.
- Petrus non antea Christus pastorē sui gregis instituit, quàm tertio interrogaret. 854.a.
- Petrus verè fuit reprehensibilis, & peccauit in obseruatione legalium. 160.b. non aut peccauit, quia legalia non essent licita. ibid.a.
- ¶ Pignus iustitiam colens, an fructus liberè percipere possit. 507.a.
- Pignoris fructus computandi sunt in forte. in pignore verò genero pro dote tradito, & in feudo contraria est ratio. 505.b. & in vidua. 506.a.
- ¶ Plato contendebat omnia esse communia etiam liberos & vxores. 286.b.
- Plato, Aristoteles, fuerint ingressi salutis viam, vnde perpendendum est. 89.b.
- Platonem in Dei gratiam fuisse receptum verisimile est. ibidem.
- Pollutio per molliem fornicatione, & furto grauior est. 409.b.
- ¶ Polliceri in genere quicquid alter petierit, peccatū est genere suo mortale. 728.a.
- ¶ Poenitentia non esset virtus nisi propter necessitatem remittendi peccata. 701.a.
- ¶ Pontifex facere potest, vt collatio simoniaca teneat. 834.b.
- Pontifex summus non habet auctoritatem in leges principum, nisi quatenus pugnaverint contra spirituale bonum. 312.a. vide Papa.
- ¶ Populus iure nature tenetur ministros ecclesiæ alere, & templum struere. 769.a.
- ¶ Possessio rerum in communi præterquam vxorum concors erat statui innocentie. 286.b.
- Possessor malæ fidei nunquam præscribit. 314.a.
- Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore optimè præscribit. ibidem.b.
- Possessio bonæ fidei quatuor debet habere. ibidem.
- ¶ Potestates omnino distinctæ sunt secularis & spiritualis. 292.a.
- Potestas secularis subest spirituali à qua cohereri potest ne diuinæ & ecclesiasticæ dilaceret leges. ibidem.
- Potestas ecclesiastica & ciuilis, in quo differant. 52.b.
- Potestas parentum in filios qualis sit. 402.b.
- Potestas imperatoria cæterorumque principum diuina constant sanctione. 292.b.
- Potestatem spirituales perpetuo ecclesiæ duraturam Christus contulit suo vicario. 292.a.
- Potestas spiritualis immediatè à Christo domino est instituta. ibidem.
- Potestas ciuilis constat naturali iure. ibid.b.
- Potestas omnis, etiam quæ penes infideles est, à Domino Deo est. 293.a.
- Potestas ciuilis non sic pendet à spirituali, vt ab illa instituat suamque accipiat facultatem. ibidem.b.
- ¶ Præbendæ quæ sint spirituales, quæ verò non. 787.b. Et an sit contra ius diuinum eas commutare. 797.b. & 799.a.
- Præbendæ, quas prestameras vocant, spirituales sunt, & obligant ad persoluendum officium diuinum. 813.b.
- ¶ Præceptum non est, reddere Deo quicquid pro eo facere possumus. 183.a.b.
- Præceptum nullum impleri potest per actum nullam libertatem habentem. 119.a.
- Præceptum dilectionis quādo liget. 223.a.
- Præceptum generale diuinæ dilectionis specialia cuncta continet. 93.a.
- Præcepta omnia ad decalogum reducuntur. 103.b.
- Præcepta primæ & secundæ tabulæ quot sint, opinio est triplex. 104.b.
- Præceptis omnibus, quare non sint sua singulis proposita præmia. 111.b.
- Præceptum tertium inter cætera singulariter commendandum est. ibidem.b.
- Præceptum primum decalogi licet negatiui formam præ se ferat, affirmationem tamen complectitur. 106.a.
- Præcepta decalogi omnia sunt indispensabilia, quæ verò extrahantur nihil obstat quominus dispensari valeant. 113.a. vide, Decalogi.
- Præceptum non est lex, sed explicatio legis. 122.a.
- Præcepta cuncta Decalogi explanationes sunt naturalis iuris. 134.b.
- Præceptum tertium non ad internam dilectionem sed ad exteriorē cultū extenditur. 138.a.
- Duoque habet membra, alterum affirmatiuum, alterum negatiuum. 139.b. violatur autē per quodcumque peccatum quantum ad finem, non tamen quantum ad substantiam præcepti. ibid. Estque partim cærimoniale, ac partim morale. 140.a.
- Præcepta Dei nimis suaui. ibid.
- Præceptum tertium in sensu literalis creationis beneficiū in sensu autē allegorico requie Christi in sepulchro significabat. Sed in sensu tropologico significabat cessationē à peccatorū operibus in anagogico sempernam requiem præsignabat. 140.a.b.
- Præceptum Dei impleri potest quantum ad substantiam operis absque relatione in ipsum Deum, vt in fine spirituale. 121.b.
- Præcepta moralia à naturalibus tripliciter descendunt. 100.a.
- Præcepta omnia deo etiam illo magno charitatis, absque gratia implere non possumus. 124.a.
- Præcepta decalogi omnia ad iustitiam pertinebant. 130.a.
- Præcepta decalogi non sunt simpliciter prima principia, sed cum restrictione, id est, intrinseca lege. 130.a.b.
- Præceptum primum decalogi congruenti forma traditum est. 131.a.
- Præceptum secundum decalogi optimo est & modo, & loco positum. 134.a.
- Præceptum, Non furaberis, est merè negatiuum. 323.a.
- Præceptum restitutionis est merè affirmatiuum implicans negationem. ibidem.
- Præceptum quartum decalogi de honorandis parentibus congruentissimè traditur. 144.a.
- Præcepta reliqua decalogi, debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. 145.a.
- Præcepta cærimonialia, & iudicialia in quo differunt. 94.b. & 95.b.

Index Alphabeticus.

- Præcepta cærimonialia ad Deicultū pertinebant. 146.b. vide, Cærimonialia.
- Præcepta iudicialia, in quatuor membra optime distribuuntur. ibid.
- Præceptum Domini, non occides, explicatur elegantissimè. 376.b. & 377.a.
- Præcepta primæ tabulæ decalogi non dicuntur simpliciter ius diuinum positum. 188.b. & 189.a. cætera, vide decalogus, & lex.
- Præcipere est actus intellectus. 8.a.
- ¶ Pretium rei non secundum ipsius naturam æstimandum est, sed quatenus in vsus venit humanos. 532.a.
- Pretium rei, vt iustum sit ex multis perpenditur. ibidem.
- Pretium iustum duplex, naturale & legitimum. ibidem.b.
- Pretium naturale triplex, rigidum, piū, moderatum. ibidem.b.
- Pretium omnium rerum si fieri posset à lege deberet taxari. 533.a.
- Pretium non dicitur iustum cuiusuis arbitrariū, sed secundum prudentū existimationē. ibid.
- Pretium multoties fit iniquum, si vendens ad expensas rei venditæ considerationem in venditione habeat. ibidem.
- Pretium gemarū, & aliarū rerū, quæ reipublicæ necessariae non sunt tantū erit quantum emptor scies & prudens voluerit dare. 534.a.
- Pretia rerum emptorum copia auget, raritas verò minuit. 533.b. & 536.b.
- Pretium læsionis non debet æstimari ad libitum læsi. 329.a.
- ¶ Prædari militibus in bello iusto, licitū est. 418.b. in bello tamen iniusto, rapina. ibid.
- ¶ Prædicatio vèdi non potest. 793.b. & 808.a.
- Prædicare parocchialibus sacerdotibus conuenit ex officio, quibus tamē si theologizari sunt id munus committere permississimum est. 844.a.
- ¶ Præscriptionis definitio ponitur. 313.a.
- Præscriptio, nisi quadragenalis in rebus ecclesiæ non habet locum: neque contra ecclesiam Romanam, nisi centenaria. ibid.b.
- Præscribere potest quis illam rem, quam à latrone emit. 24.b.
- ¶ Prælati negligens famam propriam, delinquit mortaliter. 336.a.
- Prælati famam dilacerans, cui teneatur ad restitutionem. ibidem.
- Prælati pro libito & sine causa dispensans, infidelitatis, aut imprudentie peccato delinquit. 77.a.
- Prælati non licet pro functionibus suis alia

Index Alphabeticus.

quid accipere. 809.a.
 Prælati trisannam potest res ecclesiæ occu-
 pare. 377.a.
 Ob prælatorū absentiam à suis ecclesijs he-
 reses subortæ sunt. 868.a.
 ¶ Præmiū & pœna duo maxima humanæ
 vitæ præsidia. 21.a.
 ¶ Præuaricatio non tantum in accusatorē,
 verum in aduocatū & in alios ministros
 & in iudicem solet vsu cadere. 435.b.
 ¶ Præmatum ecclesiæ cupiens quanto se pe-
 riculo subijciat. 853.b.
 ¶ Primitiæ quatuor modis differunt à reli-
 quis oblationibus. 775.b.
 Primitiæ quo iure debeantur Deo, suisque
 ministris. 776.a.
 Primitiæ in quota parte, ac de quibus rebus
 reddendæ sunt. ibid. a.b.
 ¶ Primogenituræ cur fuerint illo vinculo
 colligatæ ne possint dispēdi. 300.b. & qua
 re masculina serie transfundantur. 165.b.
 & institutionis earū causa redditur. 300.b.
 ¶ Princeps non potest alteri præcipere, vt ip-
 summet perimat. 216.b.
 Princeps potest super se iudicem cōstituire,
 qui se iure perimat. ibid.
 Principatus ecclesiæ & ciuilibis, quo pacto di-
 scriminantur. 295.a.b.
 Princeps potestatem habet serendarum legū,
 quibus coërceat rempublicam. 393.a.
 Princeps ditaxat in eos recte imperat, quos
 commodè administrare potest. 295.a.
 Princeps nō cogi suis legibus, iniqua potius
 conditio est, quàm gratia. 68.b.
 Principē omni veritate decet esse ornatū. 19.
 Princeps suis legibus, nō solum ciuium p-
 bitati decet prospicere, sed ad reliqua offi-
 cia debet animum intendere. ibid.
 Principum pedagogi cum patronos suos ve-
 retur inceslere, virtutum leges & iustitias
 legendas porrigant, quæ inuidiam non
 generant & mores instituant. 30.a.
 ¶ Principiorum naturalium ad intellectum
 practicū pertinentium numerus & or-
 do. 31.
 ¶ Probatio semiplena quid sit. 444.a.
 ¶ Professum extrahens à religione non te-
 net aliū subrogare, nec ipse intrare. 327.a.
 ¶ Promissio ex genere suo obligat sub rea-
 tu mortali. 613.a.b.
 Promissionē mentālē homini factam obli-
 gatoriā esse, pblema videt. 613.b. 614.a.
 Promissio facta sanctis, quoniam pacto voti
 rationem habeat. 625.a.b.

Promissio verbalis quanuis habeat redem-
 ptionis formam, tamen per coactionem
 cassatur. 711.b.
 ¶ Propositum sine promissione non obli-
 gat. 600.b.
 Propositum quale requiratur in votis emit-
 tendis. 599.b. & 600.a.
 Propositum non satis est ad votum. 600.b.
 Propositū & pmissio in quo differat. 601.a.
 ¶ Propositiois p se notæ duplex gen^o. 30. b.
 ¶ Prestimonialia absq; intentione clericali
 possidere, culpa non caret. 936.a.
 ¶ Prouisor tenetur ecclesiæ dignum prou-
 dere ex iustitia commutatiua. 337.b. vide
 Electio.
 ¶ Prudentia inter morales virtutes prima-
 tum obtinet. 207.b.
 Prudentiæ triplex actus. 598.a.
 ¶ Puellam vitians, teneaturne in totam do-
 tem. 350.b.
 Puellæ quid debeant pati antequam in stu-
 prum adigantur. 351.a.
 ¶ Pupillus ante ætatem legitimā dominiū
 habet rerum suarum. 271.b.
 Pupilli & minores quā possint ludere quan-
 titatem. 306.a.
 ¶ Punitio in bonum publicum ordinatur.
 378.a.
 Puniri debet homo nequam, etiam si indi-
 cijs manifestis appareat eum perditum in
 infernum. ibid.
 Pyladis & Orestis memorabile facin^o. 388.a.

R.

Apina nullatenus est licita, neque priuato, neq;
 publicè potestati. 417.b.
 Rapinæ caractere violentia non est denotanda, quando ab eo infer-
 tur qui indiget. 418.a.
 Rapina grauius peccatum est furto. 420.b.
 ¶ Ratio nō est prima regula, sed ipsamet lex
 naturæ. 35.b.
 Ratio practica & speculatiua dissimiliter dis-
 scurrunt. 34.b.
 ¶ Recuperare rem suam priuata authorita-
 te, vt quis possit, quæ conditiones requi-
 rantur. 411.a.
 ¶ Rectores & Senatores non habent ius ven-
 dendi locum suum quem pecunia eme-
 rant. 262.a.
 Rectores vrbium nequeant suffragia sua vendere.

Index Alphabeticus.

dere, in electione scribarum. ibidem.
 Rectores, seu senatores isti, non possunt sti-
 pendia iuraq; scribarum per modū pen-
 sionis disperiri, aut cogere scribam, vt ali-
 quid certum alteri soluat. ibidem.
 ¶ Regimen rerum naturalium, & gubernatio
 spiritualium discriminantur. 860.a.
 ¶ Regnum quod quidam hereditario iure
 tribuunt Christo, iam ante ipsum natum
 cessarat. 291.b.
 Regnum Christi est prædicare & docere fi-
 dem. & c. ibidem.
 ¶ Religio superflitiosa Gentilium non cula-
 panda. 95.a.b.
 Religionem esse optimam iustitiæ partem,
 quomodo intelligatur. 130.b.
 In religione ingressu, quomodo liceat pecu-
 niam accipere. 810.b.
 Religioni nullam facit iniuriā, qui bona in-
 tentione impedimento est volenti esse
 monachum. 326.a.b.
 Religionem expoliens persona frugi, forsitan
 tenetur de damno dato. 327.b.
 Religio an sit vera religio, vnde perpendi de-
 beat. 690.b.
 Religioni, res vxoria ex diametro opponi-
 tur. 671.b.
 Religio, si vera est religio, iure diuino habet
 annexam castitatem. 672.a.
 Religioforum status obediētiam in primis
 requirit. 674.b.
 Religiones militares pter ordinē beati Ioan-
 nis, nō tenentur sunt religiones. 673.b.
 Religio nō militariū equitibus, expediēs est
 dispensatio, vt copulet sibi vxores. 674.a.
 ¶ Religiosus repulsus à religione non tenetur
 vltra ad statuta religionis. 618.a.
 Religiosi non tenentur manuum labore, vi-
 stum quærere, sed iustissimè mendicare
 possunt. 667.b. & 668.a.
 ¶ Religiosus Episcopus ad quas religiōis ob-
 seruantias tenetur. 939.b. & 940.a.
 Religiosus Episcopus essentialia vota nō re-
 linquit, sed mutat. 941.a.b. quo fit vt Pa-
 pa in voto continentia cum ipso dispen-
 sare nō valeat. ibidem.
 Religiosus Ep̄s soli Papæ manet subdit^o. ibid.
 Religiosus Ep̄s ex æquo tenetur ad debita à
 quibus nō absoluitur assumptum ex ordi-
 ne Prædicatorū, aut Minorum. 942.a.
 Religiosus Episcopus, cui bona quæ acqui-
 rit reddere tenetur, & an testamentū cō-
 dere possit. ibidem. b.
 ¶ Repalsio ex primæua significatione est cō-

tra voluntatem passio. 238.b.
 Repalsio ex abusu significat spōtaneas mu-
 tationes. ibidem.
 ¶ Residentia Episcoporum apud antiquos
 monita nō disputata: apud neotericos au-
 tem eō vsq; reuocata est in quæstionem,
 vt sit iam suauis difficilis. 863.
 Residentiam prælatorum iure diuino, natu-
 rali, & humano esse sancitam, innumeris
 testimonijs cōprobatur. 863. 864. & infra
 vsq; ad. 900.b. ob cuius defectū innume-
 ræ sunt hæreses in ecclesia subortæ. 868.a.
 Residere in ecclesia propria, segniter tamen
 & oscitanter, quandoq; peius quàm non
 residere. 872.b.
 ¶ Res spirituales quadruplices. 800.a.
 Res an sit, vel an licita sit quærere idem est
 in moralibus. 689.a.
 ¶ Reipublicæ quadruplex regimen. 45.b.
 Respublica Ecclesiastica & ciuilibis in quo dif-
 ferunt. 864.b.
 Respublica tota non pōt expoliare princi-
 pem iure regni, nisi ob tyrannidis cortu-
 ptionem. 293.a.b.
 Respublica erudita diuinitus creauit princi-
 pes. ibidem. a.
 Respublica nō eō melior quò maior. 295. a.
 Respublica, quonā pacto ciues in rectis vsi-
 bus contineat. 299.b.
 Respublica, vel princeps dupliciter potest
 dniorum translationē impedire. 308.b.
 Respublica quibus titulis possit ab iniustis ci-
 uibus bona auferre. 313.a.
 ¶ Resurrectio, patribus legis veteris reuelata
 fuit. 97.b.
 ¶ Restitutio est actus iustitiæ commutati-
 uæ. 318.b.
 Restitutio nō est vbi ratio debiti abest. ibid.
 Restitutio & satisfactio septem differentijs
 discriminantur. 319.a.b.
 Restitutio de qb^o debeat fieri. 319.b. & 324.
 Restitutio quibus fiat. ibidem. (a.b.)
 Restitutio quæ dicatur propriæ. 321.a.b.
 Restitutio, vt obliget requirit tres conditio-
 nes. 331.b.
 Restitutionis ratio, ibi solū est, vbi res in-
 iuste, vel auferitur, vel retinetur. 321.b.
 Restitutio quo pacto sit facienda ab eo, qui
 rem alienam secreto vsurpauit. 370.b.
 Restitutionis vinculum obligat sub morta-
 li culpa. 321.b.
 Restitutio in his quæ secundum speciem re-
 parari nequeunt debet fieri ad arbitrium
 prudentis. 328.b.

Index Alphabeticus.

Restitutio quantum ad actū animæ interiorē quādo obliget. 324.a.b.&. 327.b.
 Ad restitutionē an teneatur qui trahit aliū ad ludum. 306.b.
 Restituere an teneatur, qui abducit monachum à religione. 327.b.
 Restitutionis obligatio transeat ad hæredes. 330.a.
 Restitutio secundum morem legū nō obligat cum detrimento vitæ: potest tamen euenire quando obliget etiam cū tali periculo. 333.b.&. 334.a.
 Restitutionē famæ remittere ex genere suo nō est mortale, imō aliquā laudabile. 334.b.
 Restitutionē eidē fieri à quo res sublata est nempe domino necessum est. 347.a.b.
 Restitutionis cuiuscūq; obligatio oritur, aut ratione rei acceptæ. 338.a.b.
 In restitutione tria obseruanda. 347.b.
 Restitutioni obnoxius ratione rei acceptæ tenetur illam & omne id quo per ipsam diuor. factus est restituere. ibidē.
 Restitutio quamprimum adfuerit facultas obligat. 367.b.
 Restituere nollēs, cum potest, an peccet nouo peccato. 368.b.
 Restitutionē an liceat differre, & qñ. 369.a.
 Restituere quō teneatur qui impedit aliū à beneficij cōsecutione. 336.a.b.&. 338.b.
 Restitutionē procrastinantes in quāto versentur periculo. 370.a.
 Restitutio qñ arbitrāda est ipsosibilis. 371.a.
 Retrahens, seu extrahens, quempiam vi, mihi, vel fraude, à religione ad quam restitutionem teneatur. 327.a.
 Restitutio cui sit faciēda, quando creditor ignotus sit omnino. 353.a.
 Ad restitutionem quando teneatur, qui bonis cesserunt. 371.b.
 Restitutio cui faciēda quando nec dominus, nec hæres comparent. 353.a.b.
 Restitutio quomodo faciēda sit qñ plures simul ad idem dānum cōcurrunt. 366.b.
 Restitutio vsuræ, creditori non pauperibus, est faciēda. 503.a.b. vide, multa vsura, & vsurarum restitutio.
 Restitutio simoniæ. Vide simonia, & simoniæ restitutio.
 Restitutionis obnoxius est perceptorū fructuum, qui parochialis habens ecclesiā nō intēdit ad sacerdotiū p̄ueneri: quod intelligit etiā sine iudicis cōdemnatione: quæ illa nō est p̄nalis. 935.a.b. de alijs beneficijs q̄ extra animarum curā sunt, quid

sit dicendum. ibidem. &. 936.a.b.
 Ad restitutionē nō tenent, qui ecclesijs suis iuxta earū statutū tenorē inseruiunt, nisi manifesta sit peruersitas, quanuis videant non pro dignitate inseruire. 938.b.
 Restitutioni non sunt astricti clerici solū ob vitæ corruptionem. ibidem.
 ¶ Reus interrogari iuste nō p̄t absq; vno puio, illoq; iurato, idoneo teste. 454.b.
 Reus respondere iudici nō tenet quousq; illi cōstet more & lege se interrogari. 444.a.
 Reus legitime de crimine interrogatus, sub reatu mortalis culpæ tenetur crimē suum patefacere, etiam si ob hoc sit in mortem rapiendus. 437.b.
 Reus non legitime interrogatus nō tenetur crimen suum fateri. 438.a.
 Reo siue iure siue iniuria interrogetur, nunquā licet mentiri. ibidem.
 Reus in tribus casibus tenetur respondere veritatem iudici interrogati de proprio crimine. ibidem. b.
 Reus ac simul actor nemo tenet esse. 329.b.
 ¶ Rex propter regnum instituitur, nō ē conuerso. 864.b.
 Rex est anima regni. 295.a.
 Rege simpliciter superior in temporalibus nemo censetur. ibidem. b.

S

S Abbati nomine, reliquæ oēs festiuitates intelligitur. 108.a.
 ¶ Sacerdotes plebani quoru fuit parochialis ecclesiarū pastores, nō tamē perfecti. 846.b. Neq; vllā habent vim coactiuam quantum ad forum iudiciale. 844.a.b.
 Sacerdos potest locare operas antecedentes sacramentū, nō tamē sequentes. 801.b.
 Sacerdoti licet pacifici de mercede pro obligatione celebrandi. 802.a.
 Sacerdotibus religiosi & antistitibus, citra mortale, vix vti licet ludis vetitis. 304.b. vide, ludus.
 Sacerdotes habeant verū dñium fructuū ecclesiasticorū. 893.b.&. 894. a. De quo variæ sunt opinionēs. 892.a.b.
 Sacerdotes arctius p̄stringunt præcepto eleemosynarū quā seculares. 900. b.
 Sacerdotibus iure permittitur propria bona suis heredibus relinquare. ibidem.
 Sacerdotes teneant iure singulari iure præsecularibus ad eleemosynarum subsidia. 902.b.&. 903.b.
 Sacerdotum negligentia disperguntur greges

Index Alphabeticus.

ges. 868.a.
 Sacerdos an possit plures pro vna missa pietatis recipere. 770.b.
 Sacerdotes trifariam possunt his, quæ ad diuinum cultum offeruntur vti. 772.a.
 Sacerdotes antiquæ legis quomodo à nostris differre bant. 680.b. Et eorum sacerdotium à nostro. 867.
 Sacerdotes nouæ legis sublimioris dignitatis sunt, quā legis antiquæ. 781.a.
 Sacerdotum numerus magnus requiritur in noua lege. ibidem. b.
 Sacerdotes non decere magna in paupertate vitam degere. ibidem.
 Sacerdotibus præter decimas alias possessiones habere licet. Quas leuitæ non habebant. 787.b.
 Sacerdotes negligentes in erogandis eleemosynis, nō tenentur ad restitutionē dei iustitia, sed de misericordia. ibidem.
 Sacerdotalis ordo à religione in quo differat. 672.b.
 Sacerdotum votum medium est inter præceptum merum, & votum solenne. 673. a.
 Sacerdotum continentia improbat & danānat Lutherus. 677.b.
 Sacerdotū continentia vsq; adeo est necessaria, vt absq; illa nequeant legitimā Christi effigiem retinere. ibidem.
 Sacerdotū continentia multis præsignata fuit in veteri testamento. ibid. b.
 Sacerdotes ex cōiugatis cōstitui permissum fuit, circa Apostolorū tempora. 682. b.
 Sacerdotibus postq̄ additi essent sacro ministerio, nunquā licuit vxorio negotio se implicare. ibidem.
 Sacerdotum votum dispensabile est à Romana ecclesia. 683. b.
 Sacerdotes non cōtrahere coniugia, neque coniugatos assumi in sacerdotes, Ecclesiæ præcepto constat. 686.a.
 Sacerdotes Greci nō modo repudiarūt Roman. institutum, sed amplexati sunt illud, quod ex nullo Apostolorū, aut concilio rum permissu elicerunt. ibidem. b.
 ¶ Sacramenta veteris legis à solis carnis foribus, & quas dicunt irregularitates, corpus mundabant. 151.b.
 Sacramentorum gratiam spirituales pecunia vendere, simonia est. 800.a.
 Sacramentum altaris adorandum & vnicū sacrificium Christicolis. 758.a.
 ¶ Sacrificium quid sit, declaratur. 751.b.
 Sacrificiorū oblatio nō solū diuini iuris &

humani est, verū etiam naturalis. 752.a.
 Sacrificium quomodo distinguitur ab oblatione. 751.b.
 Sacrificij oblatio ex iure naturæ est. 752.a.
 Sacrificij duplex genus. 756.a.
 Sacrificiū & sacerdotiū, vt lex, & gubernator, semp in omni republica fuerūt. ibi. b.
 Sacrificium nemini offerendum, nisi ipsi Deo. 753.b.
 Sacrificia cur Deus nolle dicatur. ibidem.
 Sacrificiorū oblatio, scdm suam ppriam rationē, est actus specialis virtutis. 755.b.
 Sacrificiorum antiquæ legis duplex erat causa. 149.a.
 Sacrificium dicit quodlibet opus virtutis, vt referat in diuinum honorem. 755.b.
 Sacrificium maximē id dicitur, quod nullā habet aliunde laudem quā quod in diuinam reuerentiam exhibetur. 756.a.
 Ad sacrificium internum vniuersitas hominum lege naturæ tenetur. ibid. b.
 Ad sacrificia quæ sola significatione virtutis religionis induunt, solum tenentur qui sub lege Dei scripta agunt. 756.b.
 Ad sacrificiū aliqd̄ Deo exhibendū oēs, etiā solo iure naturali viuētes quocūq; seculo fuerint tenebant, scdm cognitionē quam de vna prima causa habere tenebatur. ibi.
 Sacrificium Christicolis proprium est eucharistiæ. 758.a.
 Sacrificiū per sacerdotē Christi ministrum oblatum non est infiniti valoris. 761.b.
 Sacrificij valor nō crescit secundū proportionē deuotionis offerentium. 762.b.
 Sacrificiū altaris, vt reliqua sacrificia p̄ mortuis oblata, eis p̄sunt, q̄ cū hic viuerēt meruerūt, vt hoc sibi p̄cisset, sinitte aliqui intelligūt, & qualiter intelligendū. 767.b.
 ¶ Sacriligium quo casu cōmittatur. 139.a.
 ¶ Salus spiritualis cuiuscunq; sibi ipsi propriè commissa est. 855.b.
 Salutis propriæ curam per nullum impedimentum homo præterire debet. 862.b.
 ¶ Sanguinis sola effusio non est irregularitatis causa. 382.b.
 ¶ Sāsō reuelatiōe diuina hostes pemit. 116.b.
 ¶ Satisfactio extra gratiam nihil p̄næ remittit. 320.a.
 Satisfactionē inficiantur Lutherani. 321.b.
 Satisfit si simplum restituatur quod ablatū est. 341.b.
 Satisfactio de quibus fieri debeat. 319.b.
 Satisfactio quibus fiat. ibidem.
 ¶ Scientia etiā Theologiæ vendi p̄t. 808.b.

Index Alphabeticus.

¶ **Scholares** prestantes suffragia non testes, sed electores sunt. 340.a.
 ¶ **Scholares** bifariam iniustitiam suffragando committunt. ibi. b. & 341.a.
 ¶ **Scholares** non scripti albo, & ambietes possent ne prestare suffragium. ibidem.
 ¶ **Scholarum Magister** potest novas adhibere poenas scholaribus, vt seruent leges tam vniuersitatis, quam alias. 306.a.b.
 ¶ **Scholarum Magister** non habet potestatem condendi vllam legem. ibidem.
 ¶ **Scopum** attingere vno tantu modo cotinigit, aberrare vero in infinitis. 180.b.
 ¶ **Scotus** quam lapsus fuerit in explanatione illius precepti, Non occides. 375.b.
 ¶ **Sensus** literalis & mysticus in quo differunt. 148.b.
 ¶ **Sententiam** ferre secundu probabiliorem opinionem semper est necessarium, etiam si altera opinio probabilis sit. 265.b.
 ¶ **Sententia** iniusta quae in falsa presumptione fundatur non obligat in foro interiori. Cui tamen reus licite auscultare potest, si duntaxat legi humane sit contraria. secus si diuina. 54.b.
 ¶ **Sententia** excoicationis ipso iure ligare solet, & quae ratione id eueniat. 62.b.
 ¶ **Sententiam** iniustam Philosophi morales nullam vocant. 459.a.
 ¶ **Sententia** iniusta apud Iuriconsultos quae sit. ibidem.
 ¶ **Sententiae** iniustae, quicunq; eam iniuste esse rescuerit, parere non tenet in foro conscientie quamvis in seculari teneatur. ibid. b.
 ¶ **Secretorum** multiplex ordo. 444.b.
 ¶ **Secretum** confessionis quantum debet esse reconditum, & ab exteriori foro secretum. 445.a.b.
 ¶ **Secretum** ab illo qui per iniuriam extorsit actissimo nexu astringitur seruandi illud. ibidem.
 ¶ **Sermo** omnis fidelis pro iuramento est secundum Euangelicam veritatem. 693.a.
 ¶ **Seruis** quando liceat fugere. 780.b.
 ¶ **Serui**, quibus rebus tanq; propriis valeat uti, & qui serui hoc possint. ibidem.
 ¶ **Seruitus** duplex legalis, & naturalis. 279.b.
 ¶ **Seruitus** legalis item duplex. ibid.
 ¶ **Seruitus** veteru seculi licita est. 279.b. & 280.a. vbi de Aethiopiis Portugaliae disputat.
 ¶ **Seruitus** mancipioru licita & pia est. ibid.
 ¶ **Seruitutis** species plurimae sunt. 280.a.b.
 ¶ **Seruitus** contra primariam naturam intentionem est, non tamen contra secundariam.

281.a.b.
 ¶ **Seruitus** quomodo iure gentium, quomodo imperatorum sanctione consistet. ibid.
 ¶ **Seruitus** naturalis, quae per peccatum introdit, non incidit in statu innocentiae. ibidem.
 ¶ **Simon** Magus donum Spiritus sancti emere voluit, a quo simoniae nomen deriuatum est. 791.
 ¶ **Simon** Magus haereticus fuit, non ex simonia, sed quia credit mundum non fuisse creatum. 795.a.
 ¶ **Simonia** genere suo peccatum mortale est. 795.b.
 ¶ **Simoniae** triplex species. 826.a.
 ¶ **Simoniae** materiae res spirituales sunt, sed non cul. scunq; generis. 792.a.
 ¶ **Simoniae** vitium quale sit ex Euangelio. venit vestigandum. 791.b.
 ¶ **Simoniam** committit praedicator Euangelicus, si pro munere praedicationis pretium ex conuentione recipiat. Non ita est de docente scientias naturales quascunq; que. 793.b.
 ¶ **Simonia** non reperitur proprie extra Ecclesiam catholicam. ibidem.
 ¶ **Simoniae** definitio approbatur. 794.a.b.
 ¶ **Simonia** ab alio vitio imperatur, ab alio citatur in distincta potentia existente. ibidem. b.
 ¶ **Simonia** naturali diuinoque iure prohibita. 796.a.
 ¶ **Simonia** aliqua est ad ius mere posituum attinens. 794.a.
 ¶ **Simonia** duplex, metalis, & realis. 826.a.
 ¶ **Simonia** non est, resignare praebendam in manus praelati in fauorem alicuius, & non aliam. 816.b. Commutare vero cum pacto nisi in pacto adducatur consensus Pontificis: simonia est. 827.a.
 ¶ **Simonia** sapit in permutatione praebendae ad honorem & dignitatem praebendae respectu, re ita vt honorabilior pluris aestimetur, si aliam fructus sunt aequales. ibidem. b.
 ¶ **Simonia** vere committitur, si res spiritualis pro obsequio temporali, vel munere tribuatur. 819.a. & etiam pro munere a lingua & pro turpi obsequio. ibid. b.
 ¶ **Qui** pecuniam alicui confert, vt praebendam ei procuret, etiam collatore in scio simoniam fortassis committit. ibidem. b.
 ¶ **Simonia** non est ratione consanguinitatis beneficium conferre: ratione vero dignitatis, ac probitatis consanguineo dare laudabile est.

Index Alphabeticus.

le est: in hoc tamen antistites periclitantur maxime. 820.b.
 ¶ **Simoniam** non committit, qui metu alicui beneficium confert. 821.a.
 ¶ **Simonia** realis sine mentali, aliquando est. 826.a. simoniae poenae. 833.a. vide poenae simo.
 ¶ **Simonia** mentalis est illa, quae pro oblecto habet realem, & haec poenis iuris non subditur. 826.a.
 ¶ **Simonia** mentalis optima disputatio. 941.
 ¶ **Simoniae** restitutio & pro simoniae acquiritur restitutiōe sunt obnoxia. 824.a. b. simoniae poenae. ibid. & 827.a. & 833.a.
 ¶ **Spirituale** quicquid vendens naturali iure, restitutiōi subdit. 824.b. & 831.a. emens vero an teneatur. ibidem.
 ¶ **Simonia** omnis realis in qua pretium solutum est, ad restitutiōem obligat. 826.a. b. & ad resignatiōem praebendae, quae cum tali pacto collata fuit, etsi pretium solutum non fuerit. ibidem.
 ¶ **Simonia** acquiritorum restitutio faciēda est illi, qui pretium dedit, quando diu per sententiam non sit condemnatio. 827.a.
 ¶ **Simonia** mentalis an ad restitutiōem obliget, pulchra disputatio. 829.a. obligat utique. ibidem. b.
 ¶ **Simoniacus** tam ratione rei acceptae, quam ratione iniustae acceptionis, restituere tenetur. 829.a.
 ¶ **Simoniacus** post condēnationem restituere debet ecclesiae vel pauperibus, aliis ei qui dedit. 827.a.
 ¶ **Simoniacum** est ob ordinum exhibitionem munus aliquod exigere. 832.a.
 ¶ **Simoniacu** non est, cum pro actibus hierarchicis, vt pro inungendis sacerdotibus, & consecrandis episcopis, aliquid retribuit. 805.a.
 ¶ **Simoniacu** est vendere ius praebendae, & contra ius naturae. 812.a.
 ¶ **An** simoniacus fuerit Abraham emens sepulturam. 814.b.
 ¶ **Simoniacu** est nolle conferre locum sacrum ad sepeliendum mortuum, nisi pro pecunia: at vero si quis honoratiorem locum affectet, ab illo pecuniam ad ecclesiam fabricam exigere, simonia non est. 814.b.
 ¶ **Societas** seu societatis contractus duplex genus. 760.a.
 ¶ **Societas** contractus licitus est, si qui pecunia ponit, periculum eius subit. ibidem. b.
 ¶ **In** societatis contractu qualiter distributio lucri faciēda est, dum vnus pecuniam p-

nit, alius industriam. ibidem.
 ¶ **Societatis** quidam pessimus contractus. 761.a. b.
 ¶ **Societatis** contractus, vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo, neutriquam licitus est. 762.b.
 ¶ **Societatis** quidam implexus contractus. ibid.
 ¶ **Societatis** contractus in quo socius contractus a se a securatiōis capitalis, & venditiōis lucri, cum suo socio facit, siue a principio, siue successiue, vsuram sapit. 763.a. b.
 ¶ **Societatis** quidam periculosus contractus. ibid.
 ¶ **Socij** qui dicantur. 760.a.
 ¶ **Socius** qui centu societati committit, licite potest quinquaginta tantu periculum subire: dum tamen illam praecise partem lucri suscipiat, quillius quinquaginta rident. 762.b.
 ¶ **Solicitudo** necessaria non est interdicta, sed superflua. 181.b.
 ¶ **Solemnitatu** veterum numerus. 150.a.
 ¶ **Solutione** anticipata quomodo liceat vilius emere vt in lanaru negotio fit. 547.a. Vide, emere.
 ¶ **Solutio** expectata nihil vetat, quominus contractus a principio perfectus sit. 549.a. b. licet oppositum, vt Caieta placet, non sit omnino improbabile. ibidem.
 ¶ **Sors** idem quod capitale, seu principale. 493.b.
 ¶ **Spiritualia** quare pecunia non aestimantur. 501.a.
 ¶ **Spirituale** & illi annexu, & quae ab spirituali dependet, non est pretio vendibile. 811.b.
 ¶ **Spiritoru** quatuor esse genera, & quando succedant in haereditate, & quae de nono, & de clericoru nothis filijs ostendit. 301.a. b.
 ¶ **Statuum** quam uult Daniel ca. 2. quid significet. 295.b.
 ¶ **Stipendia** vniuersitatis non sunt in re personaru, sed in stipendiis ministroru. 340.b.
 ¶ **Stipulatio**, an sit contractus. 528.a.
 ¶ **Stipulatiōes** turpes nullae sunt momenti. 546.b.
 ¶ **Studiosus** quisque debet tres habere conditiones. 118.a.
 ¶ **Studiosus** aut prauus non dicitur, nisi qui ex habitu operatur. 214.a. b.
 ¶ **Subannatio** a derisione & contumelia differt. 485.a.
 ¶ **Subannator** turpia dicit, vt gloriam conscientiae alteri adimat. ibid. b.
 ¶ **Subditu** esse vnum alteri in foro iudiciali quatuor modis contingit. 421.b.
 ¶ **Sub** viri potestate eris, & ipse dominabitur tui, explicatur. 270.b.
 ¶ **Superbia** humana de duobus extollit. 90. b.

Index Alphabeticus.

¶ Suspicionis nomē tria cōnotat. 221. b.
 Suspiciones triplici ex radice oriuntur. ibi. b.
 ¶ Sufarratio genere suo grauius peccatū est
 contumelia & detractio. 482. a.
 Sufarrare ad dirimendas amicitias, quando
 peccatum fit, & quando virtus. 482. b. &
 483. a.
 Sufarronis & detractoris discrimen. 481. b.

T

Tacens & nō obftans quādo di
 cantur caufa. 365. b.
 ¶ Taleis mitefij hiftoria, qui do
 cuit per Philofopiam homi
 nes poffe fieri diuites. 542. in fine.
 ¶ Talio vnde trahat origine, & qd fit. 436. b.
 Talionis poena iufta. ibidem.
 Talionis lex quare pofita fit populo Iudæo
 rum. ibidem & 166. a.
 Talione dignus non est, qui inculpata igno
 rantia, quem in crimine effe putat reum
 facit. 437. a.
 Talionis poena a principē remittere nō po
 test: quādiū accusatus nō remiferit. ibid.
 ¶ Templi vnus Iudæorum literalis & my
 ftica ratio. 146. a. b.
 Tempia non placent hereticis cū sint: pu
 blicarum orationum loca. 912. b.
 Tempia quantum Christo placuerint, mul
 tis locis ostenditur. ibidem.
 ¶ Tempus facrum non violatur per pecca
 tum, ficut locus facer. 139. a. b.
 ¶ Tentare Deum quid fit. 697. b.
 ¶ Tergerentur tribus modis: circa culpam,
 accidere potest. 436. a.
 ¶ Testamentorum folemnitas describitur.
 309. a.
 ¶ Testimonium conferre tenetur quicunq;
 à legitimo iudice, fecundum iuris formā
 in teftem adfcitur. 452. b.
 Testimonium dicere non tenetur, qui occul
 ta crimina, de quibus neq; infamia, neque
 alia iuris caufa praecellit, interrogatus
 fuit. ibidem.
 Testimonium quando quis sponte propria
 offerre tenetur. 453. a. b.
 Testimonium conferendi, & aliarum elec
 tōsynarum discrimen. ibidem. a.
 Testimonium duorum, qui fuit fide digni,
 fufficiens est in iudicio: & ad maiorē cer
 titudinem trium. 455. a.
 Testimonium duorum vel trium, nō vique
 adeo iure naturæ stabilitum est, vt nullā

ob caufam exigi poffint plures, quando
 mortalium fides, & iuftitia deprauata est
 ibidem. & 456. a.
 Testimoniū hominū iure & merito, tā ob
 alias caufas, q̄ ob culpā, repellitur. 457. a.
 Testimonia illa reipublice necessaria funt, q̄
 bonū habent aur horitatis pondus. ibid. b.
 Testimonium falſum quādo mortale fit, &
 quando non 458. a. b.
 ¶ Testimonium humanum duplici de cau
 fa fallax. 689. b.
 Testimonium Dei quicunq; adducit non
 iurat. 690. a.
 ¶ Testis extra cafum necessitatis liberandū
 innocentē aut rempublicā, potius incli
 nare debet ad feruandum secretum pro
 ximi, quā ad prodendum. 454. b.
 Testes fingulares non faciunt in iudicio fi
 dem 456. a.
 Testium in ipſa actus ſubſtantia difcordan
 tium testimoniū, aut refutatur, aut nō fa
 tis ad ſententiam facere cenſetur. ibidem.
 Testibus actoris & rei adinuicem discrepan
 tibus, ceteris paribus ſtandum eſt parti
 rei. ibidem.
 Testibus vtriuſq; partis inter ſe diſſidentia
 bus, vtri partium aſſentiri debeat, ex mul
 tis index poteſt perpendere. ibidem.
 Testes ſingulares de multiplicatis ab eadem
 perſona eiſdem actibus, quā fidem fa
 ciant in regionibus. ibidem. b.
 Testi crimen obijcere, quando liceat, & quā
 do non. 457. a. b.
 Testium nō omnium repulſa poena eſt, ſed
 quādoque cautela. ibidem. in fin.
 Testis in iudicio aſſerere nō debet, niſi id de
 quo per vigilantem conſiderationem ha
 bet certam ſcientiam. 458. b.
 Testis aſſerens quod poſt prudentem vigi
 lantiam pro certo habet, eſt falſum ſit,
 non eſt reus mendacij. ibidem.
 Testes iureiurando ſtringuntur vt maiori
 percutiantur timore. 459. b.
 Testis pro veritate dicenda nihil recipere
 poteſt bene tamen pro labore. 465. b.
 Testes ſimoniaci iure antiquo tenebantur
 ſub anathemate reuelare, nec ante pote
 rant abſolui. 833. a.
 ¶ Timotheus & alij Epifcopi quare iuſſu
 Pauli à ſuis eccleſijs non nunquam pere
 grinati fuerint. 873. a.
 ¶ Titulus quid ſit explicatur. 271. b. in fin.
 ¶ Traditio per votum non fit, niſi ille qui
 traditur ſolemniter recipiatur. 630. b.
 ¶ Trahen

¶ Trahen

Index Alphabeticus.

¶ Trahenſium alium ad ludum an teneatur ad
 reſtitutionem. 306. b.
 ¶ Tributi. ſ. Alcaualā rō iuſtane ſit, & quo
 modo obliget in conſcientia. 342. a.
 Tributorum quatuor nomina. 266. b.
 Tributum quod apud Hiſpanos dicitur Al
 caualā, quod ſit. 267. b.
 Tributa debentur principibus in conſcien
 tia. ibidem. a.
 Tributorum libertatem Rex poteſt homini
 bus ruſticis pretio donare vrgēte necesſi
 tate. ibidem.
 ¶ Turca cecitas de dominio vitæ ſubdito
 rum deſcribitur. 292. b.
 ¶ Tyrannus cēſendus eſt qui leges in pro
 prium commodum conſtituit. 1. b.

V

Valor rei æſtimandus eſt, ſecun
 dum id quod in præſenti eſt.
 542. b.
 ¶ Valor rei iuſtus vt ſit, pruden
 tium iudicio, non cuiuſvis metiendus eſt.
 533. a. b. vide Pretium.
 ¶ Vanitatis tres ſunt gradus. 135. b.
 Vectigal cenſus & tributum in quo diffe
 runt. 267. a.
 ¶ Venans alienas ſeras, quando teneatur ad
 reſtitutionem. 343. b. in fine.
 ¶ Venatio homini eſt naturalis. 374. a.
 Venatio iure gentium communis eſt. 343. a.
 Venatio triplici de caufa vetatur. ibidem.
 Venationis cuſtodienda ſui grā nō eſt par
 ratio in rege, & in magnate. ibidem.
 ¶ Vendere licet pretio rigido, pio, & mode
 rato. 532. b.
 Vedere vitra dimidiū iuſti p̄tj qd ſit. 536. b.
 In re venalitia ſunt cōſideranda. 537. b.
 Vendors ſacerdotium tenetur diuino & na
 turali iure reſtituere pretium. 824. b.
 Vendere rem vitiatam pretio integra & ſo
 lida, iniquitas eſt. 539. b.
 Vendors bona fide rem emptam à latrone,
 quid debeat facere. 539. a. b.
 Vendere non licet, ratione crediti pretij, ca
 rius rem q̄ in præſenti valet. 544. a. & 549
 a. Et vide venditor.
 ¶ Veditio eſt rei p̄ pretio diſtractio. 528. b.
 Veditio cum deſceptione intra dimidiū
 iuſti pretij iuſta eſt, eſt permilla. 536. b.
 vide deceptio.
 In veditioe falſiſſima regula eſt ſi quis ſena
 per quāto emit pretio quantumq; labo

ris & periculi ſubijt tanti velit vendere, cū
 lucri acceſſione. 533. a.
 Veditio ab vſurario facta qualiter ſit vall
 da. 545. a.
 ¶ Veditio rei defectū cognofcēs eūdē fraus
 dulceter emptorē celauerit, contra iuſtitiā
 delinqt: & idē de emptore dicēdū. 539. b.
 Veditio ſi caueat damnū dare, putā quod
 non pluris rem vendat q̄ cum vitio valet
 neq; vllō emptorē obijcat periculo, & res
 ſit emptori pro pretij ratione vſui, nulla
 lege cōpellitur vitium patefacere. 540. a.
 Veditio menſuram fraudando, vel rei ſub
 ſtantiam vitians: eſt in iuſtitiā non cō
 mittat, vt putā q̄ ex pretio demit quod
 in menſura tollit, vel in ſubſtantia vitiat,
 iuſt eſt tamē à publico magiſtrato puniri:
 licet hæc aliquando abſq; crimine facere
 poſſit. 541. b.
 Veditio nō tenetur reuelare quod in futu
 rum expectatur. 542. b.
 Veditio nullo modo licet credito pretio
 carius vendere rem ratione crediti pretij,
 q̄ in præſenti valet. 544. a.
 Veditio nihil licet exigere ratione periculū
 ſoluendi pretium in futurum. ibidem. b.
 Veditio an liceat quādo credito pretio ve
 dit, de expenſis in recuperando pretio à
 principio paciſci. 545. b.
 Veditio qui ſuas merces vediturus non en
 rat, neq; ad tempus quo pretium auctum
 in conſpectu, poteſt pluris vendere quā
 tempore veditiois valet, deductis tamē
 expenſis & laboribus: etiā caſu quo ro
 gatus vendat. 548. b. & quod hoc locū ha
 beat, etiam ſi nō eſſet ſeruaturus merces,
 non eſt omnino improbabile, vt Caieta
 no placet. ibid. & 549. a.
 Veditio licitum eſt in pretium rei ducere
 damnū quod accipit: quare res æſtima
 tur non ſolum quāti in ſe valebat, verū
 & quāti venditori. 535. b. emptore tamē
 admonito. ibidem.
 Veditio non licet in pretium ducere com
 modum quod ementi ex venditione ac
 creſcitur. ibid.
 ¶ Verberare poſſūt patres & qui curam ge
 runt paternam: nō tamen mutilare. 402. a
 & ſubſequentibus.
 Verberare maritus quomodo poſſit. 403. b.
 ¶ Verbum ſtare in ore duorum vel trium
 quid ſit. 312. a.
 Verba æquiuoca in iuramento an ſint obli
 gatoria. 717. b.

Index Alphabeticus.

¶ Veritates perpetuæ qualiter subsint legi Dei æternæ. 26.b.
 Veritatem nullatenus abnegare licet. 428.a. imò eam cõfiteri tenet reus cum periculo vitæ, si iuridicè interrogetur, aliàs non est absoluendus. 443.b.
 ¶ Vidua fructus pignoris pro dote ei traditi in sortem ducere non tenetur. 506.b.
 ¶ Violèter respub. & princeps possunt citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere, q̄ si persona priuata id faciat, raptor est & latro. 418.a.
 ¶ Vim vi repellere licet. 393.b. & 336.b.
 ¶ Vir qui vxorem in flagranti delicto enecat peccat. 380.a.
 Vir potest accipere pretium turpitudinis à muliere. 349.b.
 Vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier, explicatur quo pacto. 270.a.
 Vir non habet ius dominicum in vxorem, ibid.b.
 ¶ Virtutis duplex consideratio. 32.b.
 Virtutes humanæ sunt in vniuersum de lege naturæ hoc est, secundum hominis naturam, si generalem rationem virtutis cõsideres, si autem materias actuum ipsorũ mediteris, non omnes sunt de lege naturæ ibidem.
 Virtutes omnes quare prudentiæ connectuntur, 218.a.
 Virtutes consentaneæ diuinæ legi, non dicuntur simpliciter de lege naturæ sed poti⁹ supranaturales. 33.b.
 Nulla est virtus cuius nõ aliquis actus ad cõmune bonum referri valeat. 48.b.
 Virtus colenda est. 335.b.
 Virtutum opera tenemur Deo offerre for- mali aut virtuali ratione. 757.a.
 Virtutis opus quantè sit perfectionis è duobus æstimatur. 773.b.
 Virtutes quæ hominem componunt in ordine ad seipsum discriminantur ab eis quæ illum componunt in ordine ad alterum. 794.a.
 Virtus non est in ea potentia quæ electione facit, contra seorsum. ibidem.
 Virtutum præcepta dignitatis ordine debent ante fieri prohibitionibus victorũ contrariorum. 109.b.
 Virtutè vnã alijs imperare quid sit. 199.b.
 Virtutes cardinales dupliciter accipiuntur. 203.b.
 Virtutis diuisio & subdiuisio. 206.b. & 207.a.
 Virtutes intellectuales digniores sunt mora-

libus. 207.a.
 Virtutes morales plus habent de ratione virtutis quàm intellectuales: & ideo faciunt habentem simpliciter bonum. 208.b.
 Virtutum collatio inter se fieri debet inter genus & genus, aut inter supremum actũ vnus & supremũ alteri⁹. 208.b. & 210.b.
 Virtus est id cui propriè honor debet. 265.a.
 ¶ Visitationis stipendia quomodo Episcopis liceat recipere. 809.b.
 Visitationes non possunt castè fieri per alium quàm episcopum. 871.a.
 Visitandi greges nõ per alios quàm per episcopos. ibidem.
 ¶ Vita omnium bonorum fundamentum. 383.b. & 384.a.
 Vitam corporalem pro quibus liceat ponere. 386.a.
 Vitam temporalem an liceat pro amico ponere. 197.b. & 398.a.
 Vitam spirituales amittere non licet pro salute spirituali totius mundi. 386.b.
 Vitam spirituales licet aliquando exponere periculo. ibidem.
 ¶ Vitium rei venditæ qualiter venditionem illicitam reddat. 539.b.
 Vitia aliqua peculiariter dicuntur cõtra naturam. 344.a.
 Vita bona sine oratiõne existere nõ potest. 910.a.
 ¶ Vlysis socij qualiter intelligatur conuersi à Circe ex Augustino. 744.b.
 ¶ Voluntas promittendi aut iurandi absq; proposito adimplendi, obligationem parit. 600.a.b.
 Voluntas non est regina, sed ancilla intellectus. 8.b. & 10.a.
 ¶ Voluntarium duplex. 396.a.
 Voluntarium nisi ad sit, peccatum esse nequit. ibid.
 Voluntarium de per accidens quid requirat. ibidem.
 ¶ Votum est actus religionis elicitus. 623.b.
 Votum rectè fieri de operibus non debitis ex sacris vtriusq; paginæ testimonijs cõprobatur. 595.b.
 Voti nomen dupliciter vsurpatur. 597.a.b.
 Votũ definitur promissio deliberatè voluntatis Deo, de his quæ Dei sunt facta. 609.b.
 Votũ requirit tria, scilicet rationis deliberatione, ppositũ voluntatis, & pmissionẽ. 597.b.
 Voti substantia in rationis actu, nimirum in promissione, consistit. 620.b.
 Votum exteriora signa per accidens requirit

Index Alphabeticus.

rit. ibidem.
 Votũ quibus de rebus suscipi debeat, & de quibus non debeat. 602.a.b.
 Voti materia possunt esse præcepta. 605.a.
 Votũ nõ est de re prorũs indifferenti. 603.b.
 Votum de obiecto aliàs bono, in malum finem relato non obligat. 606.b.
 Votum ad quod suscipiendum mouetur homo malo fine, si tamẽ obiectum bonum est obligat. ibidem.
 Votum nõ peccandi venialiter stultum est: neq; obligat. 605.b.
 Votum contra opus consilij peccatum est: neq; obligat. 608.a.
 Votum in eandem cõiugiu nullatenus ligatur sed semper est illicitũ cõtra Caic. 609.a.
 Votũ virginitatis dupliciter fieri potest. 619.
 Votum non nubendi non obligat ad castitatem. ibidem.b.
 Votum quatenus attinet ad tempus implendi, tripliciter fieri potest. 620.b. & 621.a.
 Votum simplex & solenne differunt. 629.a. & 632.b.
 Voti solennis substantia consistit in hoc qd sit traditio, stando in opinione S. Thom. de indispensabilitate voti. 630.b.
 Votum solenne iure diuino dirimit matrimonium, eò qd est traditio. 631.a.
 Voti solennis transgressio grauior est quàm simplicis. ibid.a.
 Votum iuramento firmatum, an in vniuersum obliget sub reatu mortali. 705.a.
 Voti solennis & simplicis distinctio est specificca. 632.b.
 Voto castitatis potest quisq; innodari ante legitimum rationis vltim. 633.
 Votum nullum suscipere potest qui sub alterius est potestate de his rebus in quibus subijcitur, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmum. 634.a.
 Votũ facultas interdicitur est monachis de iure diuino & naturali. ibid.b.
 In voto suorum subditorũ potest episcopus dispensare, non autem potest illorum vota irritare, imò verò neq; Pontifex maximus potest secularium vota irritare, secus religioniorum. ibidem.
 Voti dispensatio iure naturæ pertinet ad parentes respectu filiorum, & ad tutores respectu illorum quorum cura illis commissa est, & ad dominos respectu seruorũ. 634.b.
 Voti religioniorum irritatio & dispensatio, in quibus casibus fieri possit à prelato. 635.b. & 636.a.b.

Votũ à religiosis emissum, quo prelati obedientia impeditur, nõ tenetur implere dũ per prelatũ irritũ non habetur. 636.a.
 Votum quod religiosus emittit de materia libera, potest ipse prelato detegere, & si graue sit potest molestiam suam & grauamẽ ei aperire vt irritet. 637.a.
 Votum suũ quod religiosus emittit de re prohibita, tenet patefacere prelato antequã sit in mora. ibid.b.
 Votũ emissũ à religioso cũ facultate prelati potest nihilominus ab ipso prelato irritari. ibidem.
 Vota vxoris vniuersa potest vir irritare. 638.a.
 Votum emissum à viro de non petendo debet, an teneat sine cõsensu vxoris. ibid.b.
 Votum castitatis emissum ab vtroq; coniuge communi cõsensu, non potest rursus per ipsos irritari, sed vtriusq; votum censetur absolutum castitatis. 639.a.
 Votũ quodcũq; siue vxoris siue filij siue religiosi semel irritatũ nullam deinde virtutẽ retinet qua vltio tempore obligare possit, nisi iteratõ fiat. ibidem.
 Votum emissum ab vxore, executioni tũc mãdandum si maritum vita superauerit, & idem de filio si dum sub cura parentis egerit votum emitteret post suam emancipationem explendum, & pariter seruus sub conditione si fuerit libertate donatus an eiusmodi vota possint superiores irritare. 639.b. & 640.a.
 Votum continentie tria consideranda requirit. 647.a.
 Vota dispensandi & cõmutandi cause. 655.a.
 Nullo voto se potest contingere puer, aut puella ante pubertatis annos, si nõ ea vtatur ratiois luce vt deliberare queat. 641.b.
 Votum solenne nemo quãtuncq; sit doctus ante pubertatis annos potest suscipere. 642.a.
 Voto religionis solenni & simplici quisq; se potest firmissimè obligare post annos pubertatis quantumuis parentibus reclinatibus. ibidem.
 Inter votum personale & reale discrimen & conuenientia. 642.b. & 643.a.
 Voto se prepedire quo minus quis accipiat episcopatũ, nihil per se loquendo implicat iniquitatis. 857.b.
 Votũ emissum à filio dũ erat sub potestate patris neq; tunc à patre irritatũ postquã emancipatus est, non potest ab ipso patre irritari. 644.a.

Votum

Index Alphabeticus.

Votum quodcūq; simplex potestati subest ecclesie, tam vt super eo dispense, quā vt ipsum in rem aliam commutet. 645. a.
 Voti dispensatio non tollit diuinam legem sed tollit obligationem, quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. 646. a.
 Votū quod fit in susceptione ordinis sacri dispensari potest per summum pontificē anteq̄ fiat, nempe abrogando nūc legem positam; & postquam factum est cum illis qui iam votum solenne fecerūt. 648. b.
 Super votum solenne religionis nulla cadit dispensatio. 648. b. & 649. a. b.
 Ad votum dispensandum necessaria est superioris auctoritas. 652. b.
 Ad voti dispensationem, ac perinde ad commutationem quæ in minus fit bonum, requiritur causa. ibidem.
 Ad voti commutationem in melius nō exigitur superioris auctoritas, quando manifestum est id in quo mutatur esse melius. 653. a. Imō forte neque ad mutationem in rem æqualem. 656. b. & 657. a.
 Vota in seculo facta extingui censentur per solenne religionis; ob id quod omnia mutantur in melius. 656. b.
 Votum solenne religionis in altiore aliam ac perinde altiore commutari potest propria auctoritate, non tamen in aliud votum genus. ibidem.
 Super omni voto simplici suorum parociorum vnusquisq; episcopus dispensare potest. Hæc autē in Archiepiscopo facultas ad diocesanes sibi suffraganeas non extenditur. Eademq; est in Abbatibus & religionum quibuscūq; præfectis auctoritas dispensandi in votis suorū subditorū. 654. a.
 Votū ex ratione sua magis est obligatorium, quā iuramentum. 622. a. b.
 Votum de re parui momenti obligat tantū sub reatu venialis culpæ. 705. b.
 Votū dispensandi facultas, eadē vbiq; est ad commutandum. ibid. b.
 Vota subditorum de transeundo ad altiore religionē, dispensari possunt per suos prælatos. ibidem.
 Voti pœnalis, religionis, & peregrinationis Hierosolymitanæ dispensatio. Pœntifici maximo referuatur. 653. b. & 654. a.
 Ad Voti dispensationē necessaria est causa, si autem in melius fit nulla exigitur prorsus obstantis causa. Sed satis est vt ad finē magis conducat. 655. b.
 Votum nequit dispensari aut commutari pri-

uilegio cruciatæ bullæ, nisi ante eius susceptionem sit emissum. 656. a.
 In votū simplex religionis, aut perpetuæ castitatis dispensare, nullo hætenus cruciatæ diplomate concessum est. ibid. b.
 Votum sacerdotum dispensabile est ab ecclesia. 685. a. & 672. b. & 673. a. b.
 Votum religionis in paupertate consistit, castitate & obedientia. 620. a.
 Vouendi modus quem statuebat Lutherus. 664. a.
 Voti transgressio ex genere suo peccatum est mortale sacrilegiumq;. 611. b.
 Votum religionis simplex post contractum matrimonium non vltra quicquam obligat. 620. a.
 Voti pœnitentiæ potest esse peccatū, & quomodo non est peccatum. 628. a.
 ¶ Vfus capio quanto tempore fiat. 313. b.
 ¶ Vfurę multiplex acceptio. 492. a. & 493. a.
 Vtura multis modis committitur. 501. a.
 Vtura à foenore differt. 492. b.
 Vtura idē qđ partus & quod morsus. 493. a.
 Vtura solummodo in mutationis contractu, atq; in alijs quibus mutui ratio inest, locū habet. 493. a.
 Vtura est pretium vsus mutuatæ rei. ibid. b.
 Vtura non est pretium quod recipitur pro pecunia ad ostentationē vel ornatum locata. ibidem.
 Vtura interna atq; externa quomodo discernuntur. ibid. & 501. b.
 Vtura externa, vbiq; pactum interuenit expressum. 493. b. & 494. a.
 Vtura peccatum mortale est, iustitiæ commutatiuæ cōtrarium. 494. a. & oppositū est manifesta hæresis. 496. a.
 Vturam non esse naturali iure prohibitam, periculosū est asserere. 494. b. & hoc multis ostenditur. 496. b. & 497. a. quo fit in vtura nunquam Deus dispensauerit, imō neque factibile est. ibid.
 Vturarium crimen vtriusq; testamenti pagina detestatur. 495. a. & 496. a.
 Vtura certo quodam modo fuit iudæis permessa, non licita; neq; in vturarium lucrū dominium vnq̄ illis fuit cōcessum à Deo. 497. a.
 Optima explicatio illius loci non foeneraberis fratri tuo. 498. a.
 Vtura à lege ciuili permittuntur quemadmodū meretrices. 598. b. & quo pacto permittant. 599. a. neq; verò ciuile ius vturas permittendo canonico aduersatur. ibid. b.
 Vtura

Index Alphabeticus.

Vtura vsurarum olim summo rigore prohibita. 499. a. Quicquā ex pacto vel recipe re vel expetere vtura est, accipere verò ali quid nō conuentionis nexu sed quod gratuitō mutuanti repeditur nullam impingit vtura labem, sicut neq; amicitiam & beneuolentiam ex mutuo conquirere & exigere. 501. a. b.
 Vturam committit qui ratione mutui in pactum deducit vt mutuarius iustæ liti cedat. 502. a.
 Vtura vitio innodatur q̄ ratione mutui turper amplexus exposcit; scilicet verò q̄ amicitia procurat, vt mulier amore victa turpiteri acquiescat. ibidem.
 Vtura labem incurrit qui mutuarium cogit, vt vel totum mutuum, vel partem in mercibus suscipiat, etiam si iustum pretiū merces non excedant. Idq; vsu venire solet mercatoribus regi mutantibus, nō sine magna militum iactura. ibid.
 Vturam committit qui ratione mutui obligat ad emendum, molendum, laborandum, etiam iusto exsoluto vel non excessivo pretio. 503. a.
 In mutuo in pactū ducere quod aliās iustē debetur, vtura non est. ibid. b.
 An vtura sit, ratione mutui obligare mutuarium ad mutuandum. 504. b.
 Vtura an committatur vendendo carius credito pretio. 544. a. & 549. a. & 564. a. vide, Vendere & venditor.
 Vturam committit qui fructus pignoris nō computat, nisi pignus sit de feudo, vel pro dote genero, vel viduæ traditum. 505. b. & 506. a.
 Vturam sapit mutuariū obligare ratione mutui ad ducendam vxorem. 506. b.
 Vtura ratione lucri cessantis. vide, Lucrum.
 Vturam inuoluit mons pietatis. 524. b.
 Vtura datio an dominium trāserat, optima disputatio. 512. a.
 Vturam dubitationes omnes per ecclesiā definiti non est conducentis. 526. a.
 ¶ Vtura mentis quomodo ab exteriori differat. 493.
 De vtura mentali optima disputatio. 516. a.
 Vtura mentalis quomodo à simonia metali differat. 517. b.
 Vtura mentalis restitutio quomodo & quādo necessaria. 516. a. b.
 ¶ Vturarum restitutio necessariō faciendā etiam nullo petente. 496. a. & 511. b.
 Vturarum restitutio solum necessaria cūm

ratione mutui quicquam recipitur. ibid.
 Si per vturam res quæ vsu consumuntur extorqueatur, foenerator facit satis restituito tantum quātum accepit cum damnis & lucro: si quod alteri cesset, fructus verò qui per eandem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione. ibi. & 514. a. b. scilicet verò in fructibus domus vel prædij per vturam extorti. ibidem.
 Ad vturarum restitutionem non modō vturnarius sed iudices cogentes vturas soluere, aduocati consulentes, ministri aliqui, & c. etiam tenentur foeneratore non restituentē. 518. a. De hoc vide mutuū, & lucrum cessans.
 ¶ Vturnarius non acquirit dominium in ea quæ per vturas corrāsit. 512. b. & si mutuatarius se velle in ipsum dominium trāserre asseueret, dum tamen ratione mutui det. 513. b.
 Vturnarius dominus fit possessionis quā per pecuniā vturnariam emit: quo fit vt ipsas restituere non teneatur: manēt tamen debito obnoxia. 514. a. b.
 Vturnarij bona quomodo sint restitutioni subdita. ibidem. b.
 Vturnarij bona in triplici sunt differentia. ibidem.
 Vturnarij omnes contractus sunt validi, iure naturæ, per quos nō fit minus potens ad soluendum vturas. 515. a.
 Ab vturnario pecuniā vturnariam vel quicquid aliud recipiēs emptione vel alio quocūq; contractu tutus est in conscientia: si vturnarius non fiat illa ratione impotens ad soluendum. ibidem. b.
 Vturnarij heredes ad quid teneantur. ibid.
 Vturnarius multis modis potest lucrū à mutuuario recipere. 516. b.
 Vturnarius pecuniā à mutuuario vltra fortē recipiens, quocūq; prauo animo, si mutuarius ratione mutui nō dedit, restituere non tenetur, nisi fortē ex conscientia erronea. 516. b. & 517. a. b.
 Vturnarij cooperatores & ministri ad quid teneantur. 518. a.
 Vturnarium non paratum, ad mutuandum sub vturnis inducere non licet, à parato verò licet sub vturnis mutuum recipere. 519. a. b. & 520. a.
 Vturnarius mutuarium obligans ratione mutui ad contractum societatis vel assurationis faciendum, vsturam committit 548. a.

Vtura

Index Alphabeticus:

Vsuarios ius canonicū tum multis opprobrijs proscindit, tum & poenis pluribus accumulatur. 499. b. in fine.

Vsu à domino rebus vsu consumptibilibus, an distinguatur cōtrouertitur ad longum. 272. a.

Vsu rerum comestibilium & vtēsilium di-

stinguūt quodā pacto à dominio. 273. b.

Vsu rerum duplex est, & iuris & facti. ibi. a

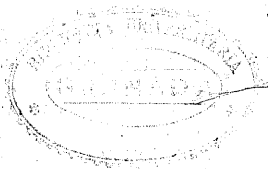
Pro vsu vasis aut calicis sacri non licet aliqd recipere, licet ipsum locare & videri possit ecclesia. 802. a

Vti quēpiam iure suo bifariām contingit. 349. a.

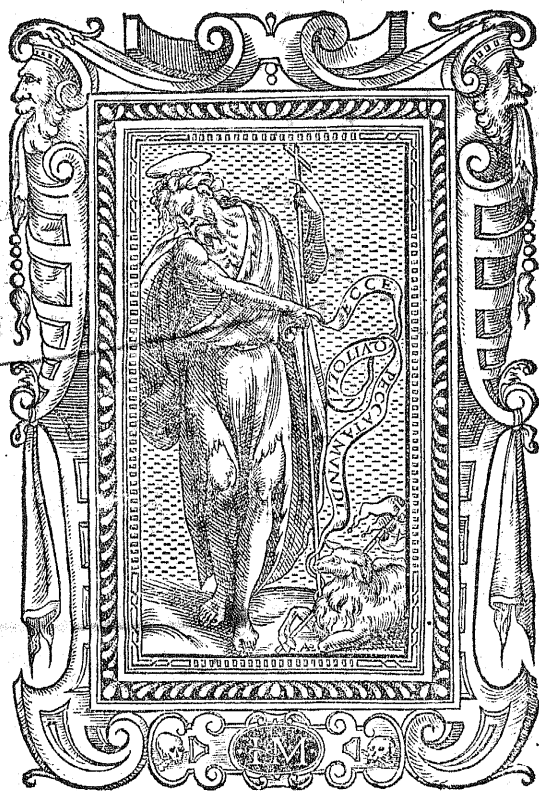
Finis Indicis.

Series chartarum operis.

a. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. v. x. y. z. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z. Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg. Hh. Ii. Kk. Ll. Mm. Nn. * * * * *. Omnes sunt Quaterniones.

Excusum est hoc opus denuò
Salmanticæ in officina Ioannis
Mariæ à Terranoua Floren
tini, Anno Domini
M. D. LXII.

UNIVERSITY OF
TORONTO